

પ્રણામુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

પર્વ ૪ થું.] સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૬. [અંક ૧]

પાણીડાં કેમ ભરિયે ?

લેખક : રા. હાનાલાલ દલપતરામ ઠવિ.

૧

સખિ ! આવે આવે ને એસરે, પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
એનાં માહિમ્મતીનાં નીર : પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
સખિ ! છેળ ઉછળે બધું બીજી, પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
એ છાંટણે છાંટાય મહારાં ચીર : પાણીડાં કેમ ભરિયે ?

૨

મહારે પાંચ-પાંચ વરવના માંડવા, પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
મહારે તણ-તણ શુણી વેલ : પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
મહારે છુદ્ધિના બામ ઉગાડવા, પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
મહારે ભરવી સંસારિયાની હેલ : પાણીડાં કેમ ભરિયે ?

૩

સખિ ! નીર ભર્યા આ અનન્તનાં, પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
એનાં ભરતી ને એટ છે અધાર : પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
સખિ ! કળના કૂવાને કાંડે, પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
મંઠી માંડી દિશાએના દોર : પાણીડાં કેમ ભરિયે ?

૪

જગપંખાળા પંખેરે પરવરે, પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
કાંઈ જાણે નિઃસીમના સમીર : પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
સખિ ! આવે-આવે ને ઉભરે, પાણીડાં કેમ ભરિયે ?
એવાં આત્માની નદીએનાં નીર : પાણીડાં કેમ ભરિયે ?

જગ નવીન લખેલા નોટકમાંની માહિમ્મતીની પત્નિદારી કાંઈક પ્રાણી. વિના. વાંકે
ગાંધી તીરસ્કારને પાત્ર મનુષ્ય. પતિ.

મૃત્યુ પામે તો પછી પત્નીને પાછળથી જીવવાનો
પણ શો હક છે !

નૂતનના હેલા શબ્દો રાધાના મનમાં
નિરંતર સાથા કરતા. ખીજા લગ્નના નિચાર
માત્રથી તે કંપતી. નૂતનનો પ્રેમ કેમ વીસરાય ?
તેની સાથે ગાજેલા દિવસોનાં સુખી સ્મરણો
એકદમ હ્રસ્વ કેમ થાય ! નૂતને મરતી વખતે
કહ્યું હતું કે “ તું એકલી આનાથ આ હિન્-
યામાં શું કરીશ ? ” તે તો ખરું હતું. જગતમાં
તેનું કોઇ નહોતું. કહેવાતાં સગાં પણ તેના
પર થયેલા દ્રેવકોપથી તેના દુઃખન થઈ
પડ્યાં હતાં.

પોતાના ભાઈની ઇચ્છાથી રાધાએ રાત્રેનો
અભ્યાસ શરૂ કર્યો. દરેકે દરેક શાસ્ત્રમાં પતિની
આજ્ઞા પાળવાનો આદેશ હતો. ધણીકમાં લખ્યું
હતું કે “ જે સ્ત્રી પતિની આજ્ઞા ઉલ્લંઘિતે તે
રૌચ્ય નરકની અધિકારી થાય છે. ” સતીઓની
વાતો તેને વાંચવા માટે આપવામાં આવતી.
બધામાં પ્રાણીતે પણ પતિની આજ્ઞા
પાળતી સ્ત્રીઓનાં દૃષ્ટાંતો હતાં. ત્યારે એ એક-
લીજ પતિની અતિમ આજ્ઞાની અવગણના
કરી રહી હતી ? બધાં પુસ્તકોમાં એમજ
લખેલું હતું કે સ્ત્રીને માટે તો પતિની આજ્ઞા
માનવી એજ ધર્મ, એજ હિત, એજ તપ,
એજ મુક્તિ છે. અત્યાર સુધી રાધાને એટલુંજ
લાગતું કે પોતે પતિની આજ્ઞા પાળી રાકતી
નથી. હવે એમ પણ લાગવા માડ્યું કે શાસ્ત્રોની
આજ્ઞા પણ પોતે ઉલ્લંઘિત છે.

થોડા વખત પછી નૂતનના એક મિત્ર
ગિરીન્દ્રની પત્ની મરણ પામી. રાધા એ દંપતિને
સારી રીતે ઓળખતી હતી. અને એવું સ્નેહાળ
બોલું અંકિત થયું તેથી રાધાને ધણો શોક
થયો. એણે ખેદ પ્રદર્શન કરવા કાગળ લખ્યો.
જવાબમાં ગિરીન્દ્રે પત્નીવિયોગ માટે ધણો
શોક દર્શાવી છેવટે લખ્યું હતું કે “ મારી
પત્નીની છેલ્લી વિનંતિ માન્ય કરીહું આવતા

મહિનામાં ફરી લગ્ન કરવાનો છું. ” રાધાએ
વિચાર કર્યો : “ કેવો પત્ની પરાયણ ? હું જ મૃત
માણસની આજ્ઞાનો અને આપેલા વચનનો ભંગ
કરી રહી છું. ” ગિરીન્દ્રના લગ્ન વખતે સર્વ
કોષએ કહ્યું કે “ આવો નાનો બાળક તે કાંઈ
ઘેરી મરી ગયે આવો યાવ ? ને પરણવું
ત્યારે વહેલું કે મોડું એતો સરખુંજ છે. ”
રાધાએ ધાર્ણું કે ગિરીન્દ્ર યુવાન હતો એટલે
સમાજ એના ખીજા લગ્નને અનુમતિ આપે છે.

પણ થોડા વખતમાં રાધાના એક કાઠી
નિઃસંતાન મરણ પામ્યાં રાધાનાં કાકા સારાની
ભરતીમાં આવેલા હતા. પણ કાઠીએ મરતી
વખતે સોગમ ખવડાવી કહ્યું : ‘ મિલકત, પિત્રા-
ઈઓના હાથમાં જતી ન રહે. માટે. મારી
(ત્રણ વર્ષની) બાણેજ સાથે જરૂર ફરી
લગ્ન કરજો. નાની છે તે કાલે ઓટી થશે. પણ
મારું આટલું છેવટનું કહેવું જરૂર માનજો.
નહિ તો હું જૂત થઇશ. ” પત્નીપરાયણ-
તાથી કે ભૂતની ખીકથી પણ કાકા તરતજ
કાઠીની બાણેજ સાથે પરણ્યા. “ છોકરાં
નહિ તે બિચારા ફરી પરણે સ્તો ” એમ
સૌએ કહ્યું. નિઃસંતાનતાને લીધે પણ ખીજા
વારના લગ્નને સમાજ અનુમતિ આપે છે
એમ રાધાએ માન્યું.

રાધાનો એક પડોશી હર્મનલાલ બહુ
ગરીબ સ્થિતિનો ને દેવાદાર હતો. તેની પત્ની
મરણ પામી. એની નાતમાં કન્યા પૈસા લઈને
આવતી. એટલે સ્ત્રીએ મરતી વખતે કહ્યું : “ ત્રણ
હજારમાં એક પાંચ ઓછી કબૂલ કરશો નહિ.
આપણે ગરીબ પણ કુળવાન છીએ. અને
નાતમાં કન્યાઓ ઘણી છે. ” પત્નીની છેલ્લી
માગણીને અનુસરી તે ત્રણને બદલે સોડા
ત્રણ હજાર લઈ ફરી પરણ્યો. અને દેવામાંથી
મુક્ત થઈ ઉલટા ચોખ્ખો પા વ્યાજે મૂક્યા.
સર્વ કોષએ કહ્યું, “ બિચારો દેવા-
માંથી છૂટ્યો. નહીં કરી માણસ એટલા

બધા રૂપીયા સામટા ક્યાંથી લાવવાનો હતો ? ” નિર્ધનતા પણ દ્વિતીય લગ્નને માટે યોગ્ય કારણ ગણાય છે એમ રાધાએ ધાર્યું.

રાધાના મામી એવાંમાં મરણ પામ્યા. મામા શ્રીમંત હતા. ચાર પાચ હોકરાના બાપ હતા. ઉમ્મર પંચાવનેકની હતી. પણ મામીએ મરતી વખતે કહ્યું : “છોકરા પોતપોતાને રસ્તે જશે. છોકરીઓ સાસરે જશે. ધડપણમાં બૈરી વગર કોઇ ચાકરી કરે નહિ. માટે જરૂર ફરી પરણજો. ” એટલે મામા ફરી પરણ્યા અને સમાજે તે બાજમી ગણ્યું. વૃદ્ધાવસ્થામાં સાથીની જરૂર માટે પણ ફરી લગ્ન કરી શકાય એ રાધાએ સમજ લીધું.

આ બધા બનાવોથી રાધા મનમાં આકુળ બાકુળ થઇ રહી હતી. અનેક સ્ત્રીઓ પોતાની છેલ્લી આજ્ઞા અનુસાર અમુક યાત્રા કરી આવતી, દાન કરતી, વ્રત કરતી. સર્વ કોઇ મૃત્યુ પામેલા સંબંધીની વિનંતિ માન્ય રાખતું. માત્ર તે એકલીજ એવી પાપી હતી કે મૃતપતિની આજ્ઞાની અગવડાના કરતી હતી. રોજ મનમાં તે ચિંતન કર્યાં કરતી. તેવામાં એક દિવસ તેણે સ્વપ્નમાં નૂતનને જોયો. પોતાની છેલ્લી માગણી ન સ્વીકારવા માટે રાધા તરફ તે રાપર્યાં જોઇ રહ્યો હતો. રાધા અમકી ઉઠી. થોડા દિવસ રહી તેણે ફરી સ્વપ્નમાં નૂતનને જોયો. આ વખતે તે નૂતન પાસે આવી બોલ્યો : “રાધા ! તે મને વચન આપ્યું હતું છતાં તું મારી આજ્ઞા પાળતી નથી, તેથી મારો આત્મા શાંતિ પામતો નથી. ત્રણ વર્ષ થયાં હું પ્રેતધોનિમાં અથડાઉં છું. તારા પ્રત્યેના પ્રેમને ખાતર જ હું તને કનકતો નથી. પણ હવે જો તું વચન નહિ પાળે તો મારે ન છુટકે એ ઉપાય શરૂ કરવો પડશે. ” રાધા ગળાઇ ગઇ. હવે તો બ્યાં બપોળ ત્યાં ભૂત જેવો બાસ થયો. તેણે મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે હવે પતિની આજ્ઞા

પ્રમાણે જરૂર કરવું. થોડા દિવસ પછી ફરી નૂતનને તેને દર્શન દીધાં. આ વખતે તેણે મુખ પ્રસન્ન હતું. તેણે કહ્યું, “રાધા તે લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે બાણી મારો આત્મા બહુજ સંતુષ્ટ થયો છે. તને મુંઝવણ ન થાય માટે કહું છું કે મારા મિત્ર શરતે સાથે તું લગ્ન કરજે. હું તેને પ્રેરણા કરીશ એટલે તે પોતે જ તારી સાથે લગ્નની માગણી કરશે. ”

રાધાએ વિચાર કર્યો કે “સર્વ કોઇ મારા લગ્નને અનુમતિ આપશેજ. ગિરીન્દ્ર પેડે હું મુવાન છું; કાકા પેડે નિઃસંતાન છું; ઇગ્નલાલ પેડે નિર્ધન છું, કેમકે મારી પોતાની કાંઇજ મીઠકત નથી; મામા પેડે મારે ધડપણમાં સાથી થનાર કોઇ નથી. એ સર્વને પત્નીએ મૃત્યુ વખતે ખીચું લગ્ન કરવાતું કહ્યું હતું, તેમ મારા પતિએ પણ મને કહ્યું હતું. વળી તે ઉપરાંત હું સ્ત્રી છું એટલે અસહાય છું. મામાપના મરણ પછી મારું કોઇ નથી. વળી પતિએ ત્રણ વખત સ્વપ્નમાં પ્રેરણા કરી છે. એટલે સર્વની અનુમતિ મળશેજ. ”

પરંતુ જ્યારે તેણે લગ્નની ઇચ્છા જણાવી ત્યારે સર્વ કોઇ આશ્ચર્યચકિત થયાં, કોધાવિષ્ટ થયાં, તેના ઉપર અનેક વાકેપ્રહાર કરવા મંડ્યાં. બેશરમ, પાપિણી, અતીતિમાન વિગેરે વિશેષજો તેને માટે છૂટથી વપરાવા લાગ્યાં ગિરીન્દ્ર ઇત્યાદિનાં દર્શાંતો આખ્યાં ત્યારે જ્યાંએ કહું કે “એ બધા તો પુરૂષો છે. ” પુરૂષે પત્નીની છેલ્લી માગણી કમલ રાખવી પણ સ્ત્રીએ પતિની ન રાખવી ? એ રાધાના પ્રશ્નોને કોઇ જવાબ દેતું નહિ. નૂતન એવી ઇચ્છા જતાવેજ નહિ એમ જ્યાં કહેતાં. અને એ ઇચ્છાની તથા સ્વપ્નની પ્રેરણાની વાત સર્વ કોઇ અસંતપ માનતું. પેલા ચારે પુરૂષોની પત્નીની છેલ્લી માગણી વિષે કોઇએ શંકા રાખી નહતી. જેમ રાધા પાસે કોઇ સાક્ષીઓ નહતાં તેમ એ લોકો પાસે પણ

નહતાં. પણ રાધા સ્ત્રી હતી માટેજ તેની વાત અસત્ય મનાતી. નૂતને તેને ઝરતી વખતે કહ્યું હતુંજ કે “સમાજ ગમે તે કહે” તોપણ લગ્ન કરવું. એટલે સમાજની વિરુદ્ધતા છતાં લગ્ન કરવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. વળી જે સમાજની રૂઢિ ખાતર તેણે શોખ, શણ-ગાર, હાસ્ય, આનંદ, કુકામાં સુખ માવવો ત્યાગ કર્યો તેણે એને બદલામાં શું આપ્યું? તિરસ્કાર, કડોરતા; એને પાપી, ઢોંગી, બ્યભિ-ચારી માની. તો તેવા સમાજ ખાતર નૂત-નની અંતિમ આરા શા માટે બંગ કરવી? રાધાની દૃઢતા જોઈ તેનાં કુટુંબી જનોએ

લેતે કાઢી મૂકી. પણ સૂત નૂતનની પ્રેરણા પ્રમાણે શરતે તેને બચાવી લીધી.

શરત અને રાધા સંહાનુભૂતિ ધરાવનાર મિત્રો સમક્ષ સાદી રીતે પરણ્યાં. લગ્નવિધિ સમાપ્ત થયો અને મિત્રો વિદાય થયા તેવાજ એક તેજસ્વી મૂર્તિ રાધા અને શરત સમક્ષ ખડી થઈ. બન્નેએ જોયું તો નૂતન પ્રેતચો-નિમાંથી મુક્ત થઈ દિવ્ય સ્વરૂપ પામ્યો હતો અને તેમના સાચું જોઈ મતોપથી સ્મિત કરતો હતો. બન્નેને આશીર્વાદ આપવા હાથ લાંબો કરી તે સ્વર્ગ તરફ પ્રયાણ કરી ગયો.

ગરીબ બિચારો રાજા !

સાચું પ્રેમજીવન એ તો જાણે રાજાને માટે નિર્માયુંજ નથી. એના લગ્નની પ્રથા એને ઇચ્છાલક્ષ્મી છૂટ નથી આપતી. રમાનીઆના રાજા કારોલને કિશોર વયથી જ એક ખેડૂતની બાળા સાથે પવિત્ર સ્નેહ જન્મેલો. રાજકુમારે તો એને રાણી બનાવવાનો કાલ સૂદાં આપેલો. પણ સિંહાસને આવતાં જ એના પર પરવશતાના અને રૂઢિના ભરંડા દેવાથી એણે કણુબીની કન્યા સાથે પરણવાની ઘણી ચે આજીજી કરી, પણ રમાનીઆની પાલ્કોમિન્ટે રૂઢિની દેશ આડો ધર્યો, અને કારોલને રાજકુમારી જોરે પરણાવી દીધો. ઇચ્છાવિરુદ્ધ લાગણું લગ્નનું રંગદાઈ પૂરી ખેદિલી સાથે બે ત્રણ વર્ષ ચાલ્યું. કારોલના જીવનમાં અને હૃદયમાં પેલી ખેડૂ-તની કુમારિકા શિવાય અન્યને સ્થાન નહોતું. એક દિવસ સિકારને બહાને તે બહારગામ ગયો અને પોતાની હૃદયદેવીને મળ્યો. દીણેલા કાલ એણે પાંખી બતાવ્યા. એણે રમાનીઆની પ્રજાને અને પાલ્કોમિન્ટને પત્ર લખ્યો કે ‘જે ગાદી રાજાને સહચરો પસંદ કરવાની પરવાનગી નથી આપતી, અને એના પવિત્ર પ્રેમ પર કાપ મુકે છે, તે ગાદી તમને મુજારક હો.’ એક બાળુ પાલ્કોમિન્ટને આ પત્ર મળ્યો અને બીજી બાળુ રાજા કારોલ પોતાની ‘દેવી’ સાથે દેશની હદ છોડીને ચાલ્યો ગયો. પણ નિર્દય હૃદયશૂન્ય પ્રજાએ અને પાલ્કોમિન્ટે એનો પીછો લીધો. એક જળરજ્જત મંદિરે એની આગળ જઈ, એના કુટુંબની પ્રણાલી સમજાવી, રાજાની જોખમદારીની ઇન્દ્રજાળ ખડી કરી, કંઈક ધમકીઓ આપી, અને એનું સ્નેહલગ્ન રદ કરાવ્યું. રમાનીઆના તખ્ત ઉપર એ કમનસૂમી રાજા આવે હોડા નિષ્વાસ નાખતો હોલસા બહાડ વીંતાવે છે. વીછોડાએલી ખેલડીની વેદના પ્રત્યે પ્રજાએ અને પાલ્કોમિન્ટે પોતાની આંખો બંધ કરી છે.

“નકા-નગરીઓ સિનેમામાં”

લેખક:—રા. “ઝાલિયા-જેશી”

રા. ઝાલિયા-જેશી હાસ્ય-પ્રધાન લેખક તરીકે ગુજરાતના વાચકોમાં જાણીતા છે. અગ્રેજી ભાષામાં વેશીંગ્ટન અરવીંગે “રીપ વાન વીન્કલ” નામે એક રસેય લખ્યો છે. તેમાં વાર્તાનાયકને અર્ધી સદીની લાંબી ઉંઘ ખેંચી કાઢી ફરી પોતાના ગામમાં આવતો ચિતર્યો છે. અર્ધી સદી પછી જમાનો સદંતર બદલાઈ ગયો. રીપ વાન વીન્કલ જુએ છે. રા. ઝાલિયા-જેશીના નકાબાઈ પણ એવી રીતે જુની આંખે નવા તમાસા જુએ છે. ૧૯ મી સદીનો માણસ ૨૦ મી સદીમાં આવે તો અત્યારના આપણને સહજ લાગતા દેખાવો અને બનાવો તેને આશ્ચર્ય કે ભય ઉપજાવ્યા વિના ન રહે. નીચે આપેલી રસેય નકાબાઈના ૨૦ મી સદીના અનુભવોનું હાસ્યરસિક વર્ણન આપે છે.

‘અમૃતગૃહ’ માં હમણાં ધામધમ શાની ચાલી રહી છે ! કલાક બંધે કલાકે મોટર, કાં ૨૫૨ ટાયર વિક્ટોરિયા, કાં સાઈકલ, એમ અવનવા વાહનોની અવર જવર પોર્ચમાં થંચા કરે છે ! હોલની અંદર હાસ્ય વિનાદ સંભળાય છે; રૂકાખી પ્યાલાના ખજૂ-ખજૂટ ખૂબ થયા કરે છે; સંગીતના મધુર શરોદો પણ દુરથી સંભળાય છે. છે શું ? નકા-નગરીયાના શબ્દોમાં ‘ગગી પીયર આની છે.’ ‘પીયર આની છે-’ એટલે શું ? શું, આણું વળવાનું છે ? કે કાંઈ લગ્ન નિમિત્ત છે ! કે કાંઈ લોકિક અવસર છે ! આંગળીને ટેરવે મણાય તેવા આ વ્યવહારિક પ્રસંગો સિવાય, પરણેલ દીકરી માવતરને લાં શું કામ આવે ? આવે તો પણ ઘરમાં આનન્દ શાનો ? કાંઈ સાસુના, કાંઈ સ્વસુના, કાંઈ નણંદના, કાંઈ જોદાણીના કળાપા બળાપાના પોટલા સાથે

લાદવા જોઈએ, અને તે ઉપેક્ષતાં મા દીકરીએ રાત્રિ દિવસ અશુભાતમાં વ્યતીત કરવા જોઈએ; સાથે સાથે બાઈ ભોળામળા મેણાં ટોણાં પણ ચાલુ થવા જોઈએ. તેને બદલે મિ. અને મિસિસ મનહરલાલ અદવાડીયા થયાં વેકેશન (રજાના દિવસો) નિમિત્તે આવતાં ‘અમૃતગૃહ’ આનન્દ વિનાદમાં રેલી રહું છે; એટલે આપણા નકા-નગરીયા ઉપલા પ્રશ્નો કુદરતી રીતે કરે ખરા. પણ નકા-બાઈએ ડુંકસમયમાં નવો જમાનો અવલોક્યો અને અનુભવ્યો છે; એટલે હવે તે કેવળ મોટ દીસતા નથી. પ્રથમ સમાગમમાં, અગાઉ સરલા એન તથા નકા નગરીયો એક બીજાને દેખીને હેંખતાઈ મથા હતા; તેવું અભિનય હવે દૃશ્ય થતું નથી; કારણ બન્ને એક બીજાના સ્વભાવથી પરિચિત થયેલ છે. નકા-નગરીયો જો કે સરલા એન કરતાં વયમાં ત્રણ, કોડી

વિશેષ હતો, તોપણ તેની નિંદાનો કાલ બાદ કરીએ તો, નકો અને સરલા વસ્તુતઃ સખાન વધ અને સખ સ્વભાવના હતા, એમ કહેવામાં અતિશયોક્તિ નથી. બન્નેના હૃદય નિર્મળ અને નિર્દોષ હતા; બન્નેનો સ્વભાવ હસમુખો અને આનન્દી હતો; ચ્યોષ્ઠદના ચિન્હો શક્તિ ત્વચા અને કેશ ઉપરના બાદ કરતાં નકા-નગરીયાના નેત્રો, કર્ણ, મુખાદિ ધ્વજો પોતાની પાત્રિના જેટલી તન્દુરસ્ત હતી. સરલા બેનના આગમન પછી નકો-નગરીયો ઘણો ખરો કાળ તેણીની સાથે અમૃતગૃહમાં જ નિર્ગમન કરતો હતો. મિ. સારંગધર નકા-નગરીયાને ગાંડો ગાંડો ફટી ભારતા હતા, તેમને પણ બૂલ હવે જણાઇ; અને તે પણ હવે પોતાના વસ્ત્રસુર પ્રત્યે પ્રેમભાવથી વર્તવા લાગ્યા. નકો અને સરલાનો સમાગમ એ જાણે કે આગણીસમી અને વીસમી સદીનો દૈવી સંયોગ હોય એમ બાસે છે. નકો-નગરીયો જેટલો પ્રાચીન વ્યવહારમાં કુશળ હતો તેટલાં સરલા બેન અર્વાચીન કેળવણીમાં પારંગ હતા. નકો-નગરીયો જેમ 'મા-જન' ના કાવાદાવાનો ભોક્તા થયો હતો, તેજ મુજબ આપણી સરલા બેન પરત્વે પણ એજ વ્યક્તિની વફદિ હતી. સરલાના લગ્નમાં ગાલીપ્રદાનથી સંતોષ માનવામાં આવ્યો, અને હેવરે ત્યાં લગી નિન્દા ફેલાવી કે-સરલાને તેના ઘણીએ તથ દીધી છે, શરગતી આપી છે, પણ બ્યારે મિ. અને મિસિસ મનહરલાલનું સન્નેરે અમૃતગૃહમાં આગમન થયું, ત્યારે એ નિન્દાખોર લોકોના મુખ સ્વામ થયાં; નકો-નગરીયો 'મા-જન'ના જૂતથી ગમરાયો તો કુદુબ્ધથી વિમુખ થયો, અને સંક્રંધ ભોગવ્યું; ત્યારે સરલા બેન અને તેના માતપિતા કેળવણીને અને જાહેર દિશ્વતને પરિણામે એ વ્યક્તિને મૃતપ્રત દેખતા હતા, અને સ્મરતાને ગયેનું રાગ કદી બેઠું થયું

નથી, એની ચોક્કસ માન્યતાને લીધે જુદી નિન્દા અને ખોટા વ્યવહારને વશ નહીં થયા, તો તેમનો સંસાર હંદોટા મુખી થયો. અર્થાત આગણીસમી સદીના નકા-નગરીયામાં નિર્મળતાનો શુભ પ્રાધાન્ય હતો, ત્યારે વીસમી સદીની સરલા બહેનમાં શૌર્ય અને મનોબળનો શુભ વિશેષ ખીલતો હતો. સરલાને નકા-નગરીયાની સાથે વાર્તાલાપમાં ખાસ આનંદ મળતો, એટલું જ નહીં પણ ભૂતકાળનો ઇતિહાસ જાણવામાં પણ નકા-નગરીયાને વર્તમાન પ્રગતિથી વાકેફ કરવાનું સરલા બહેને માથે લીધું. હરવા-શરવામાં નકા-નગરીયાને સાથેજ રાખવામા આવતો.

'અમૃતગૃહના' આ મોતીતા પરીણાએ એક રાત્રે સિનેમા થિયેટરમાં મેટારમાં બેસીને ગયા. ખાસ ચોરચેરટ્ટાની દીકરી ખરીદવામાં આવી. સરલા બહેન અને મી. મનહરલાલની વચ્ચે આપણા નકા નગરીયા ખુરશી ઉપર ગોઠવાયા. રંગભૂમિની મનોહર રચના, વિજ્ઞાની બત્તીના જળહળતા પ્રકાશ, વિજ્ઞાનિક પંખાના સુસવાટ, અને પિયાનોના મધુર શરદોદયી નકો-નગરીયો દંગ થઇ ગયો. કેડીયાના દોવામાંથી વિજ્ઞાની બત્તીની કેવી રીતે હરકાંતિ થઇ, અને વિદ્યુત્-શક્તિ આધુનિક પ્રગતિમાં કેવો મહાન ભાગ ભજવે છે, તે વિષય પરત્વે સરલા બહેને સરજતાથી અને શાંત ચિત્તે પણ સંક્ષેપમાં નકા-નગરીયાને સમજાવ્યું પાડી દીધી. દરમ્યાન ટોફરીના ટણ-ટણાટ સાથે રંગભૂમિમાં અચ્ચુચ અધારે થઇ ગયું, અને ઘોર તિમિર પ્રસર્યું, જ્યાં આપડો નકો ગમરાયો. શું વાર્તાવસ્થામાં એકાએક વિષયોસ થયો દરે ? અને તોફાની પવનના કુંદવાટને લીધે બત્તીઓ ઓલવાઇ દરે! નકા-નગરીયાની ભાંતિ સરલા બહેન ઘરત પારખી ગયાં; અને સમજણ પાડતાં આસ્તેથી ખુલાસો કર્યો કે અમુક બટન દાખોયી

બત્તીઓમાં, વિજ્ઞાનિક પ્રવાહ ચાલતો બંધ થતાં, બત્તીઓ સ્વયં બુઝાઈ જાય છે; અને એ બત્તીઓ બુઝાવવાનું કરણ પણ સમજાવીને સરલા બહેને ‘સામેનાં’ પડદા તરફ ધ્યાન રાખવા નકા-નગરીયાને સૂચવ્યું.

પહેલી દિશ્મ યૂરોપમાં ચાલતા દારુણ યુદ્ધના બનાવોને લગતી રજુ થઈ, શહેનશાહી લશ્કર રણાંગણ ઉપર પ્રવેશ છે-યાંત્રિક બળથી ચરો ખોદાય છે—લશ્કર ચરમાં દાખલ થાય છે—હયદળ અને પાયદળની વ્યુહ રચના ગોઠવાય છે—મશીન તોપોમાંથી જેવા ધુમાડા નીકળવા માંડે છે-તેવો-મિ. મનહરલાલની પીઠ ઉપર કાંઈ સળવળાટ થયો, તેવી તેણે પાછળ દ્રષ્ટિ કરી તો નકા નગરીયા કાન આડા હાથ દઈ મિ. મનહરલાલની પીઠ પાછળ મુખ ફેરવી ગયેલ, જેથી તેના નાકના ટેર-વાનો સ્પર્શ મિ. મનહરલાલની પીઠને થતાં એ સળવળાટ મિ. મનહરલાલને લાગ્યો હતો. મિ. મનહરલાલને આ દ્રશ્યથી જરા મંદ હાસ્ય ઉપજ્યું. સરલા બહેનનું ધ્યાન ખેંચાતાં તે વસ્તુસ્થિતિ સમજી ગયાં; જેથી નકા-નગરીયાની બ્રમણા દૂર કરતાં ખુલાસો કર્યો કે એ તો કેવળ ચાલતાં ચિત્રો છે; એ ચિત્રો-વાળા તોપોના ગોળા હડીને પ્રેક્ષક મંડળ સુધી પહોંચે તેમ નથી; એટલે નકા-નગરીયાનો જીવ પુનઃ હેડો બેડો.

‘અનગરનું’ પરાક્રમ’—નામક ખીજી દિશ્મ ચર થઈ. યૂરોપિય વાદીનું સુશોભિત મકાન દેખાય છે—પાસેના ખંડમાંથી એક મર્કટ પ્રવેશ કરે છે—અને ખુરસીએ ગોઠવાય છે—પ્રથમ તે બટન દાબે છે તેવો એક ખીજો મર્કટ નોકર હાજર થઈ ચ્હાનો સામાન લાવી ટેબલ પર ગોઠવે છે—તેમાં ખુરસીએ બેઠેલા વાંદરજી ચમચાવતી સાકર નાંખી, તે ઉપર ચ્હાનું પાણી રેડી, હલાવી, દૂધના દામમાંથી દૂધ નાંખી, ચ્હાનો ખાલો ગટગટાવી જાય

છે. નકા-નગરીયાને આ દ્રશ્યથી આનંદાશ્ચર્ય ઉપજ્યું; અને ખુરસી ઉપર જરા જરા ઉંચા થઈને નિર્દોષ બાળકની પેઠે આંખો તાણી તાણીને એ દેખાવ નિહાળવા લાગ્યા. પણ નકામાઈના એ આનંદ ક્ષણ માત્રનો હતો. કારણ વાંદરજી ચ્હા પીધા બાદ ટેબલ પર પડેલી ચમચીનો ફડાકો ખોલાવતાં સામા ખંડમાંથી એક વિચિત્ર પ્રાણીને પ્રવેશ કરતાં બેઠ, નકા-નગરીયાના ચ્હેરા ઉપર ભાનક રસના તમામ ચિન્હો દેખાવા લાગ્યા. બેંકે-કરણના પ્રસંગે-‘મારા બાપલીયા’, એવો રાગડો તાણીને રૂદન કરતું નહીં, પણ નેત્રો ઉપર રૂમાલ મૂકીને બહુ તો નરમ પ્રકારના હુસ્કાં લેવાં, તેમજ હાસ્યના પ્રસંગે-ખડખડ નહીં હસતાં માત્ર મુખ મલકાવવું, અને બયના પ્રસંગે-ભિરતા નહીં દર્શાવતા બીમસેન જેવા પહેલવાન હોવાનો ડોળ કરવો—આ વિગેરે વીસમી સદીના સામાજિક વિવેક (socialist) ના નિયમોથી સરલા બહેને નકા-નગરીયાને વાકેફ કરેલ છતાં, આપણા નકા-નગરીયાથી ન રહેવાયું. તેણે એકદમ ખુરસી ઉપર ઉભાં થઈ જઈ ‘દોડો દોડો-પકડો પકડો’ એવો ભારે ગોણરો કરી મૂક્યો. પ્રેક્ષક વર્ગમાં જે શાંતિ પ્રવર્તતી હતી તેમાં આ કારમી ચીસ સંભળાતાં, અચબૂચ ભંગાણ પડ્યું. ‘કોઈએ કલ્પના કરી કે છુટારા કે હરામખોરો’ લૂંટ કરવા ધુસી ગયા છે તેને હસ્તગત કરવાના હશે; કેટલાકે અટકળ દોડાવી કે-કોઈ ખીસા-કાતર ભાગે છે તેને પકડવાનો હશે; કેટલાકે તર્ક ચલાવી કે-કોઈ ખુતી કે દારૂડીયાને કબજે કરવા આ સંજ્ઞા થયેલ છે. પરિણામે પ્રેક્ષક વર્ગમાં કેટલાક બાતુઓ તો ગમરાઈ ઉજળાં પૂણી જેવાં થઈ ગયા; નાના બુચ્યાઓ ખૂમ પાડી હડયા; એક એ પારસી બાતુઓને તો મૂર્છા વટિક આવી ગઈ; તેને શાંત કરવા માટે ‘પાણી પાણી’ એમ ખીજી બાતુ

જૂઓ પડવા લાગી. આથી રંગભૂમિમાં કેલા-
હલ મળ્યો; અને દિલ્લમનું કાર્ય બંધ પાડી
વિજ્ઞાનો પ્રકાશ થતાં- 'શું છે ? શું છે ?
ક્યાં છે ? કેણુ છે ?' એવા પ્રશ્નો સાથે
પ્રેક્ષકો નકાબાદ તરફ ધસી આવ્યા. નકા-
નગરીયાને કાંતો સરપ કે વિછીનો દંશ થયો
હશે, અગર તો તેની ઘેલછાના જુના મગજે
પાછો ઉચલો માર્યો હશે, એવી સારંગધરની
માન્યતા થઈ; પણ અત્તિના પ્રકાશ સાથે
મર્ફટ વગેરે જનાવરો અલોપ થઈ ફક્ત સ્વેત
પડદા પોતની દૃષ્ટિએ ચડતાં, પડદા તરફ
આંગળી બતાવી નકા-નગરીઆના મુખમાંથી
'આ શું ?' એવા વિસ્મયજનક શબ્દો
નિકળતાંજ, સરલા બ્હેન સધળો બેદ લાગલા
કલ્પી ગયા; અને દિલ્લમમાં અજગરને આવતાં
દેખીને નકા-નગરીયા ભડકી જતાં તેણે બપોનો
પોકાર કરેલો, તે સિવાય બીજું કંઈ કારણ
નથી, એમ સરલા બ્હેને ટાળે વળેલાં પ્રેક્ષકોને
પ્રુલાસો કરતાં, રંગભૂમિમાં અટ્ટહાસ્ય ઉત્પન્ન
થયું. પોતપોતાને સ્થાને પાછાં જતાં લોકો-
માંથી 'જુદાનું કાતરીયું ધસેલું લાગેય.'
એવો કટાક્ષ મિ. સારંગધરના કણું પર પડતાં
તેમને ભોંય ભારે થઈ પડી, અને શરમિન્દા
થઈ ગયા; જેથી નકા-નગરીઆને તાજડતોય
ઘેર વિદાય કરી દેવાની તેણે હઠ પકડી. પણ
સરલા બ્હેને પોતાના જુદાં બાપાજીનો બચાવ
કર્યો કે-અમાની લોકો અન્ધકારમાં પીપળામાં
બૂત અને ચૂંકલ કલ્પી તેનાથી ભડકીને ભાજે,
માટે અમાનનો દોષ કાઢી તેનો તિસ્કાર અને
અહિંકાર કરવા કરતાં, જ્ઞાન અને સુશિક્ષિત

પુરોનો ધર્મ તો વાસ્તવિક સત્યનો પ્રકાશ
પાડી વસ્તુ પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન આપવામાં
સમાર્થેલો છે. નકા-નગરીયાએ પડદા ઉપરના
અજગરને નિર્જીવ માન્યા છતાં જો ગોછીરો
કર્યો હોત, તો હજી તેમનો દોષ ગણાય ખરો;
પણ એક બચકર વિકાળ વિષમ પ્રાણી પડ-
દામાંથી નીકળી જો પ્રેક્ષકવર્ગમાં ઉતરી પડશે
તો અનેક જીવના સંહાર થશે, એવી તેમની
શુદ્ધ બુદ્ધિની માન્યતાથી પોતાના અને
અન્યના પ્રાણની રક્ષા માટે સહાયની ખૂબ પાડે
તેમાં તેનો બિલકુલ અપરાધ ગણાય નહીં.
સરલાબ્હેનની એ દલીલને મિ. મનહરલાલે
પણ પુષ્ટિ આપતાં મિ. સારંગધરે પોતાનો
વિચાર માંડીવાળો, થયેલ બંગાણુ માટે મેને-
જરની ક્ષમા ચાહતાં શિલ્પનું કાર્ય આગળ
ચાલ્યું.

નકા-નગરીયાને આ છેવટનો કટુ અનુ-
ભવ મળ્યો. તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે
આપદે સમામાં ગભરાટ કે આશ્ચર્યના ખુલાં
ચિન્હો નહીં દર્શાવવાની તેમણે પોતાના મનથી
મજબૂત ગાંઠ વાળી; એટલે ત્યાર પછી બાકીના
દશ્યો તેમણે મુજે મોટે જોવાં કર્યાં; તો પણ
સરલા બ્હેન પોતાના બાપાજીનું મનરંજન
કરવા, અને જ્યાં જ્યાં કંઈ પ્રુલાસા કે
વિવરણની આવશ્યકતા જણાય, ત્યાં ત્યાં તેવા
પ્રુલાસા કે વિવરણ કરવાની પોતાની પવિત્ર
શરજ ચૂક્યા નહીં.*

* 'નકા-નગરીઓ પાને જૂની આંખે
નવાં ચરમા' નામક તૈયાર થતી મારી હાસ્ય-
પ્રધાન સામાજિક નવલકથાનું એક પ્રકરણ.

નકો-નગરીયા સીનેમામાં.

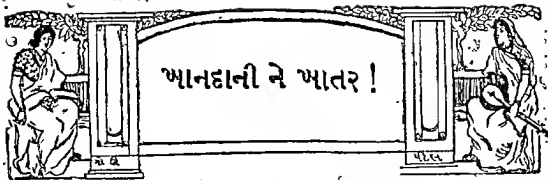

ચિત્રકાર :] આપણા નકો-નગરીયાથી ન રહેવાયું. તેણે ખુશી પર [ગા. છા. અં. જોશી.
 હાથ ચપ્પ જઈ “ દોડો દોડો, પકડો પકડો, ”
 એવો ભારે ગોડો કરી ચુક્યો.

શ્રીઉત્તરતિનાં, હિમાયતી.

બેલાં: ઝંઝીરાનાં ના. રાણીસાહેબ.
ઉબેલા: શ્રીમતી અતિયાજેગમ.

લેખક: રા. તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલત.

૧ ગુણિયલ.

જાનદાનીનો વારસો એને જન્મથીજ મળ્યો હતો. લોકો કહેતા કે 'એ તો જાનદાન કુટુંબની કન્યા છે. સાતસાત પેઢીઓ થયાં એનું કુટુંબ જાનદાની માટે ખ્યાતી પામ્યું છે. સાસરીયામાં પણ એ પોતાનાં પીપરીયાનું નામ જરૂર અજવાળશે !'

એને થયું પણ તેમજ. ગુણિયલ સાસરે આવી અને ઘરમાં નવું તેજ પ્રકટયું. નવી વહુને જોવાને અનેક સગાં વહાલાં આવતાં અને સહુ પ્રસન્ન થઈ પાછાં ફરતાં. કોઈ એના રૂપથી અંજનાતા, કોઈ એની કામજુગારી કીકી-ઓથી મોહ પામતાં, કોઈ એના વિવેકભર્યા સૌજન્યથી સંતોષ પામતાં, તો કોઈ એની મીઠાશભરી મધુર વાણીથી મુગ્ધ બનતા. સૌ કોઈ કહેતાં કે "એના મહેમાં સાકર ભરી છે ! બોલે તો જાણે નહીં અમૃત ગરુડ હોય કે ફુલ ખરતાં હોય !"

ગુણિયલમાં નામ તેવા ગુણ હતા. શ્રીમંત માખાપની કન્યા હોવા છતાં-લાલનપાલનમાં ઉછરેલી હોવા છતાં અભિમાનનો તેનામાં શેષ પણ અંશ નહોતો. હા, અભિમાન હતું પરંતુ તે શ્રીમંતાઈનું મિથ્યાઅભિમાન નહિ પરંતુ જાનદાનીના ગૌરવનું !

સાસરે આવ્યા પછી તેને એકજ વાતની ચિંતા રહેતી. રજોને પોતાના પિયરિયાની

કીર્તિને કલંગ લાગે એવું કંઈ આચરણ ભૂલે ચૂકે થઈ જાય. ઘરના કામકાજ તરફ પુરતું લક્ષ આપીને, સાસુ સસરાની આજ્ઞા શીરસોવંધ ગણીને, પતિબક્તિની પરમ સાધના સાધીને સાસરીયામાં તે સૌ કોઈને પ્રિય થઈ પડી હતી. એનાં કામમાં, એના વર્તનમાં, એના વિચારોમાં, કોઈ ખોડખાંપણ કાંદી શકતું નહિ અને એની સંસાર નૌકાં સરળતાથી આગળ ને આગળ વધે જતી.

૨. માતાની મુશ્કેલ.

ગુણિયલની નાતમાં કન્યાઓની છત હતી, સારા મુરતીયા મેળવવાની મુશ્કેલી હતી, કન્યા-વિક્રમ એવો મહાપાપ ગણાતું અને કંકુને ચાંડલે કન્યા આપવામાં ખરી જાનદાની મનાતી. આમ હોવાથી સારા છોકરાઓ તરતજ નજરમાં આવતા અને ઝડપાઈ જતા. કન્યાના બાવી પતિ નિર્મોણ થઈ જતા.

ગુણિયલનો પિતા સુશીલિત હતો. માંતિ બંધનોમાં જકડાઈને કન્યાનો ભવ બગાડવો એ તેને રૂચ્યું નહિ. માનપણમાંથીજ ગુણિયલનું કોઈ સારું કુટુંબના છોકરા સાથે વેવિશાળ કરવા માટે તેના અનેક સગાવહાલાઓએ આગ્રહ કર્યો પરંતુ તેમ કરવાથી ન કરે નારાયણ કમ્પેડા જેવું થાય તો પુત્રીનો ભવ બગડે એવી દલીલ કરીને તે સૌનું સમાધાન કરતો.

સરંકારી પિતાના હાથે ગુણિયલ સારું શિક્ષણ પ્રાપ્તી. તે બાર વર્ષની થવા આવી તોય તેનો વિવાહ કરવાનો સુયોગ ન મળ્યો. તેના સગાબહોલા તેને પોપી નાખવા લાગ્યા 'છોકરી આવડી મોટી સાંઢ જેવી થઇ તોય એના બાપની હજી આંખ ઉઘડતી નથી. એતો અંતે ખાટી ઊંચ ઉકરડેજ નાખવી પડશે.' એમ નાતની ઠાંશીઓ છડેચોક કહેતી અને દેવ દર્શનમાં પણ આવી કુચલી કરીને પોતાની ધર્મિને સંતોષવાનું ચુકતી નહિ. પારકી નિંદા-માંજ આનંદ માનનારી નવરી સ્ત્રીઓ સાંભળતાં કાનમાં કીડા પડે એવી વાતો કરતી અને 'મનમાં મલકાતી.

ગુણિયલની માના કનિ આ વાત જતી. 'તેનું અંતર કકળા ઉઠતું. હવે તો છોકરીને ગમે ત્યાં નાખવી એવી તેણે હક પકડી. માતાની મુંઝવણનો પાર નહોતો.

૪. જેવાં જેનાં ભાગ્ય.

વખત વિતતોજ ગયો પણ ગુણિયલને શોગ્ય સ્થળ મળી ન આવ્યું. માઆપ મુંઝાયા, પુત્રીનું શું થશે. એ વિચારમાં તેણે અડધા થઈ જતા હતા. ગમે તેમ કરીને પણ છોકરીને ઠેકણે પાયા વિના છુટકો નહોતો. ગામમાં તો એકે મુરતીઓ નહોતો. તેણે ગામે ગામ તપાસ કરવા માંડી.

અંતે પોતાનીજ નાતના મુંઝામમાં નોકરી કરતા એક યુવાનનો પત્તો લાગ્યો. તેની પાસે પૈસા નહોતા, હંચા કુળની ખ્યાતી નહોતી, નાતજાતમાં પ્રતિષ્ઠા નહોતી પરંતુ એ બધાનો વિચાર કરવાનો હવે સમય નહોતો. આ યુવાન પણ હાથ-માંથી નળ તો છોકરીની શી દશા થાય એ વિચારથી ભાવી મુંઝવણનું ભયંકર દ્રશ્ય ખડું થયું અને અંતે 'જેવા જેનાં ભાગ્ય' એમ મનમનાવી એ યુવાન સાથે ગુણિયલનો વિવાહ

કર્ચો અને થોડાજ વખતમાં તેમનો લગ્ન પ્રસંગ પણ ઉઠેલી લીધો.

૪. રંકનું રતન.

તે યુવાન—યશવંતના ગરીબ માઆપ તો આવી ખાનદાન કુટુંબની કન્યા પુત્રવધુ તરીકે પ્રાપ્ત થવાથી હર્ષધેલાં થઇ ગયા અને પ્રભુનો પાક માનવા લાગ્યા. તેઓ તો રાત-દિવસ પ્રભુ પાસે એમ પ્રાર્થના કરતા કે 'પ્રભુ! આ રંકના રતનનું જતન કરજો.'

યશવંત પણ આવી ગુણિયલ ગોરી મળતાં પોતાને અહોભાગ્ય માનતો અને તેને જરાય ઓછું આવવા ન દેતો.

આમ રંકના રતનસમી ગુણિયલનો સુખી સંસાર ચાલતો હતો તેવામાં તેને એક કન્યા સાંપડી. પુનેમને દિવસે તેનો જન્મ થવાથી ગુણિયલની ઇચ્છાનુસાર 'તેનું નામ પાડ્યું' પૂર્ણિમા.

શુકલપક્ષના ચંદ્રની માફક પૂર્ણિમાની કળા ખીલતી ગઇ. સરંકારી માતાએ પોતાની પુત્રીને પણ બાલપણથીજ સારા સરંકાર ખાવ્યાની, પુઠી, કાળજી ગાખી હતી.

૫. વિપત્તિનાં વાદળ.

એવામાં ગુણિયલના સુખમૂર્ચ ઉપર વિપત્તિનાં વાદળો ઘેરવાં. પોતાના પુત્રનો સુખી સંસાર જોઇ પૂર્ણ સંતોષ માનતાં, ગુણિયલની સેવા સુશ્રુષાથી તેને આશ્ચર્ય આપતા અને પૂર્ણિમાને પોતાની ગોદમાં રમાડીને પોતાની આંખોને હારતા એ વૃદ્ધ દંપતિ થોડા થોડા દિવસોને અંતરે પ્રભુના ધામમાં ગયાં. ઘરની ઉપાધિ હવે ગુણિયલને માથે આવી પડી.

યશવંત ગુણિયલ જેવી ગુણશાળી ગોરી મેળવવા માટે પોતાને સદ્ભાગી માનતો.

તેને કાઢ રીતે ઓછું ન લાગે એવી સાવ-
ચેતી રાખતો અને પૂણું પ્રેમથી તેને ચાહતો.

માખાપના મંદવાડને લીધે તેને દેશમાં
આવવું પડ્યું હતું, તથા લાંબો વખત રોકાવું
પડ્યું હતું. મંદવાડમાં તેમજ ઉત્તરકિયામાં
ગળકિપરાંત ખર્ચ થઇ ગયું હતું. માથે
કરજ પણ થયું હતું. ગુણિયલ અને પુર્ણિ-
માને દેશમાંજ રાખીને તેણે પાછો મુંબઈનો
માર્ગ લીધો.

૬ મુંબઈમાં

માખાપ હતાં—ગુણિયલ સાથે હતી, ત્યાં
સુધી યશવંત માથે એક પ્રકારનો અંકુશ
હતો. હવે તે નિરંકુશ બન્યો. પૈસાની ભૂખ
ભાગવા માટે તેણે શ્રીમંતના છોકરાઓને
સાધ્યા. તેઓની સાથે ગમે ત્યાં ફરવું, ગમે
તેમ વર્તવું એમાંજ એનો વખત જવા લાગ્યો.
યશવંત નીતિમાન કુટુંબવત્સલ મનુષ્ય મટી
નીતિશૂન્ય સ્વાર્થસાધુ પૈસાનો પુનરી ગતી ગયો.

પોતાના પતિના સ્વભાવમાં ગુણિયલને
ફર પડતો જણાયો, તેના પેટમાં શણ પડી કે
રખેને મુંબઈના વિલાસી વાતાવરણમાં પતિના
શુદ્ધ પ્રેમનો અનુપમ વ્હાવો ઘૂંટાઈ જાય ! તે
પૂર્ણિમાને લઈને મુંબઈ આવી.

૭. પ્રથમ ગ્રાસે મક્કિડા !

યશવંતને આ ન ગંમ્યું. મિલનના પ્રથમ
દિવસેજ ચક્રમક ઝરી : “આમ પૂછ્યા ગાછ્યા
વિના અગ્નિકં અહીં કાં આવી ? અહીં
તારા આપનો શો લાડવો દાટયો હતો ?”

ગુણિયલે જોયું કે અહીં તો પ્રથમ ગ્રાસે
મક્કિડા જેવું થાય છે. બીજી કાઢ સ્ત્રી હોત
તો તડ ને ફડ કંઈક સંભળાવી દેત પરંતુ
ગુણિયલની નસેનસમાં ખાનદાનતું લોહી વહેતું
હતું. ગમે તેમ. તોપણ તે પોતાના પતિ-

પોતાના પરમપૂજ્ય પતિદેવ. તેની સામે કેમ
ભોલી શકાય ?

“આપની તબિયતની ચિંતા થતી હતી.
વિચાર થયો કે એક વખત નજરે શારિરિક
સ્થિતિ જોઈ આવું. વળી વીશીતું ખાઈ ખાઈને
આપ કંટાળી ગયા હશે. આમ અગવડમાં
આપને ક્યાં સુંધી રાખવા ?” મુખમાંથી
અમૃતધારા વરસતી હતી. યશવંતને તો એ
વચનો વિષ સંભા લાગતા હતા.

“અને તારા આવવાથી કંઈ સગવડ થશે
જવાની હતી ? સા...ઐરાને કંઈ અક્કલ છે ?
અહીં તો મદાવૈતર કરીને માંડ પુર કરતાં
હોઈયે, તેમાં દુકાળમાં અધિક માસની માફક
પોતે આવી અહીં પડ્યાં. અમારા માથે તો
ભસેને કરજના ટુંગર હોય...” , બોક્સમાંથી
સીગાર કાઢીને તે ધુમ્રપાન કરવા લાગ્યો.

૮. પતિને ચરણે.

પૂર્ણિમા તો બીચારી યશવંતના રીશ્તી
ઠરી જઈને પુતળાંની માફક ખેડી ખેડી ટગર
ટગર જોઈ રહી હતી. ગુણિયલ યશવંતના
આવા વર્તનથી આભી ગતી ગઈ. આ શું ?
યશવંત સીગાર પીએ છે ? બીડીને ધુમાડો
જેનાથી સહન નહોતો થતો તે યશવંત દેશી
બીડી નહિ, સીગારેટ પણ નહિ, અને સીગાર
કુંકતો શીખ્યો ? ‘ઓ પ્રભુ ! આ લત તેને
ક્યાંથી લાગી ?’ મનમાંજ બળકી, અને પો-
તાનો ટુંક ઉઘાડીને તેમાંથી કાગળીયાં કાઢીને
તેણે યશવંતના ચરણે ધર્પાં.

યશવંત તો ધુમ્રપાનની ધુનમાં હતો.

“આ હ્યો, મારા પિતાશ્રીએ મારા નામ
ઉપર શેર ચઢાવી આપ્યા છે તે વેચી નાંખો.
એમાંથી આપનું કરજ ફેડી શકારો”

યશવંતની આંખો ચમકી. મુખમાંથી સી-
ગારનો ધુમાડો નીકળતો હતો પરંતુ મગજમાં
તો કોઈનો ધુંઓ ઘોળાયા કરતો હતો.

“ આટલામાં શું થાય, મારું કપાળ ? શેરતું તો હમણાં સળગી ઉઠ્યું છે. ભાવ છેક ગળડી ગયા છે. ” સીંગારને પ્રીતી મોમાં મુક્તાં યશવંતે ઓલવાઈ ગયેલી સીંગારને ફરીથી સળગાવી. “ તો આ મારા દાગીનાનો ઉપયોગ કરીએ. માથે ડોઢતું કરજ હોય તો આ અલંકારો પહેરીને મારે શી શોભા જતાવવાની છે. આપ સુખી હો તો મારે મન એજ દરદાગીના અને સુખ-સંપત્તિ છે. ” ગુણીયલે પોતાની ડોકમાંથી ચંપાહાર કાઢ્યો, યશવંતના ચરણ આગળ મુક્યો અને મોહન-માળા કાઢવા લાગી.

૯. સહેલાણી.

એજ ક્ષણે “ હલ્લો ! ચેસુ ! આ શી ધામધુમ ? મહેમાન ક્યાના ? ” બોલતો એક સહેલાણી જુવાનીયો પોતાનું ઘર હોય એવી છુટથી એક હાથમાં પોતાની ટોપીને ચંકચંક ફેરવતો દાખલ થયો.

આ સુવાને રેશમી ખમીસ, ઉપર કેપનું નકીટ અને રીજકોઈનો કોટ પહેર્યો હતો. ખમીસમાં નાંખેલા હીરાજડીત જટન અને નકીટના ગજવામાં ભરાવેલો સોનાના છોડો (વેચ ચેન) ખુશ્લા દેખાય તે મટિ કોટનું માત્ર નીચેનું એકજ જટન બંધ કરેલું હતું. ડી. વાડી-લાલની ફેશનનો કમરે બંધ બેસતો કોટ ‘ પતલી કમલ લયકાઈ જાય... ’ તે ખ્યાલ આપતો હતો. ‘ મધુબંસરી ’ છાપના બારીક ઘોતીયાની પાટલી ચીપી ચીપીને પાડી હતી અને પગમાં રાણીછાપના પંપ શુ ચમકતા હતા. એકાદ સૌભાગ્યવતી સુંદરીની માફક કપાળમાં નાનીશી ટીલડી ચમકી રહી હતી. વાળ પોતે-ડની સહાયથી વાંછી સેથી પાડીને વાંકડીયા-ઉંચા નીચા ઓળ્યા હતા. ‘ લવનાઈટ ’ નું ઉંચું સેન્ટ છાંટેલો ફમાલ મીયાંબાઈની માફક છાતી આગળ નકીટ તથા ભરાવ્યો હતો. એક

હાથમાં નેતરની નાજુક સોટી અને ખીન્ન હાથમાં આંગળી ઉપર કુદડી ફરતી ટોપી રમી રહી હતી. હાથે હીરાજડીત પોંચી ચમકી રહી હતી. તેને જોતાંજ આ કોઈ સહેલાણી જવડો છે એમ ગુણીયલને લાગ્યું.

યશવંત મુંઝાયો. અત્યારે આ અક્કલનો ઓથમીર ક્યાંથી ફાટી નીકળ્યો ?

૧૦ પોત પ્રકાશ્યું.

ગુણીયલે પોતાના પતિની મુંઝવણ જોઈ. તેણે તરતજ શેર શર્ટીફિકેટના કામળો તથા ચંપાહાર ઉપાડી લીધાં અને ટ્રંકમાં ગોઠવી દબને ટ્રંકને ટાળું માર્યું.

યશવંતને હવે બોલ્યા વિના છુટકો નહોતો. “ એ તો તારી બાબી ! ”

“ એમ ? આલ દોસ્ત ત્યારે તો. આજ હું શુકન પકવીને આવ્યો લાગું છું. આજે જો બાબીના હાથની ચઢા પીવા મળશે. ” એ સહેલાણી હસ્યો અને વિવેકની વાટ જોયા વિનાજ ખૂણામાં ટાંગેલી એક ફાફડીંગ ખુરશી ઉતારીને તેના ઉપર તીરંતે બેઠો.

“ જરા સ્ટવ પેટાવીને ત્રણ ચાર કપ ચઢા સુકી દેજે. હું દુધ લઈને આવ્યો. ” યશવંત લોટી લઈને દુધ લેવા ચાલ્યો ગયો.

“ એક બે કપ વધારેજ મુકજો. હમણાંજ કોઈને કોઈ આવી લાગ્યુંજ સમજો. નાહક ખીજ વાર સ્ટવ સળગાવવો ન પડે. ” પેલો સહેલાણી જાણે અતિ પરિચય હોય તેમ વાતે વગગવાનો યત્ન કરવા લાગ્યો.

ગુણીયલની મુંઝવણનો પાર ન રહ્યો. “ આવા વિવેકશૂન્ય માણસની મિત્રાચારી તેમને ક્યાંથી થઈ ? ” તે મનમાંજ બગડી અને એક શબ્દ પણ બોલ્યા વિના પોતાના કામે વળગી.

યશવંત દુધ લઈને આવ્યો. ચઢા તૈયાર થાય તે પહેલાં તેના ખીજ બે ત્રણ મિત્રો

આવી લાગ્યા અને ઉઝળતા પાણીમાં બીજાં બે ત્રણ બોળા પાણી રેડાયું.

“આ બધી બલાઓ અસારેજ ક્યાંથી આવી ચડી ?” એમ મનમાં બબડતો યશવંત તેમના આદર સત્કારમાં રોકાઈ ગયો. ચઢા પીતા પીતા ધીરે સ્વરે વાતચીત થવા લાગી.

“દોસ્ત ! ત્યારે આજે તો મામલો બગડ્યો. આપણા નગીનદાસ શેઠે આજે અચ્છ-નગ્નનતો જલસો ગોઠવ્યો છે. બધું કારભાર તો યશવંતને માથે છે, અને એને તો આ નવી ઉપાધિ વળગી !”

“રમણ ! તું તો હજી એવોને એવો અધીરીયોજ રહ્યો. કેમ જાણ્યું કે યશવંત એ બધી ગોઠવણ નહિ કરે ?” રસીકલાલે યશવંતને તાવી બેવાનો યત્ન કર્યો.

“અરે નહિ શું કરે ? આ વિલાસીનો સપાટો હજી તમે નથી જોયો ? હું કહું એટલે યશવંત ના પાડીજ શકે નહિ. કેમ ખરે જોઈશ ?” પેલા સહેલાણીનું નામ હતું વિલાસચંદ્ર પરંતુ બધા તેને વિલાસી કહીનેજ બોલાવતા. તેણે યશવંત તરફ આર્થિક નજર ફેંકી અને ઉપરનો પ્રશ્ન કર્યો.

“જોઈશું.” યશવંતની મુઠવણ વધતીજ જતી હતી.

“જોઈશું નહિ. તારે એ બધી વ્યવસ્થા કરવીજ પડશે. નગીનદાસ શેઠ પાસેથી હજી તારે હજાર કામ-કઠાવવાં પડશે, સમજ્યોને ! અને આવા જલસાનો આનંદ એમ કંઈ જતો કરાય ?” વિલાસીએ યશવંતને આગ્રહ કર્યો અને તેની પાસેથી વચન લીધું.

અંદરના ખંડમાં—રસોડામાં બેઠી બેઠી શુણીયલ આ સધળું સાંભળી રહી હતી. અચ્છનગ્નનતો જલસો ? અને તેની વ્યવસ્થા યશવંત કરે ? મુંબાઈના અટપટા જીવન વિષે તેણે બીયારીએ ધણુંય સાંભળ્યું હતું.

એવી એકાદ અટપટી-જાણમાં પોતાનો યશવંત તો ફસાઈ નહિ પડ્યો હોય ? એ પ્રશ્ન ! તો તો....શુણીયલની કાંયા કંપી ઉઠી. તેને જે શંકાઓ હતી તે સત્ય નીવડતી તેણે જોઈ. એની મેજેજ પોત પ્રકાશ્યું. મિત્રોની ટણકટાળી તરફ શુણીયલને ઘૂણા ઉપજી. પોતાનો પતિ આવી સોખતમાં ફરે એ વિચાર માત્રથી તેનું કાળજી કોરાવા લાગ્યું.

૧૧ સોખત તેવી અસર.

મીલનની પ્રથમ રાત્રિએજ શુણીયલને પતિના નામની જાણમાળ જપતાં સુની શૈયામાં રાત ગાળવી પડી.

શુણીયલ બિચારી પોતાના ભાગ્યને દોષ દેતી પોતાના પતિમાં થયેલા આવા પરિવર્તન માટે સંતાપ કરી નિદ્રાદેવીની કૃપા યાચતી પથારીમાં આજોટવા લાગી, પરંતુ એ દેવી ન રીઝ્યાં તે નજ રીઝ્યાં !

યશવંતના મિત્રોએ કરેલી જલસાની વાતના બહુકારા તેને લાગવા માંડ્યા અને શુણીયલ ચમકીને બેઠી થઈ. દૂર દૂર કેાઈ વારાંગના નૃત્ય-ગાન કરી રહી હોય, પોતાની મોહજાળ પાથરી રહી હોય, એ મોહજાળમાં પોતાનો યશવંત પણ ફસાતો હોય એવી શ્રાંતિ થઈ અને : જો જો નાય ! રખે ફસાતા ! ની ચીસ તે પાડી ઉઠી.

પૂર્ણિમા જળકી ઉઠી, “બા ! બા ! કેમ આમ ચીસો પાડે છે ?”

“કંઈ નહિ, બેટા ! સુષ જાં. એતો કંઈક સ્વપ્નું આવ્યું હતું.” શુણીયલે પૂર્ણિમાને ફસાવાવી.

“શાનું સ્વપ્ન ?” પૂર્ણિમાની જણાસા ઉરકેરાઈ.

“કોણ જાણે કંઈ યાદ આવતું નથી”

થઈ જાય તેમ શુણ્મિયલ આવી ને ગઈ, મિત્રોને એ ન ગમ્યું.

‘જેમું ! દોસ્ત આ અમારા ભાભી નાસતાં ભાગતાં ફરે તે અમને નથી ગમતું. અમે કંઈ પારકા છીએ ? જો એમજ હોય તો પછી અમે કાલથી અહીં આવવાનુંજ માંડી વાળાયે. ”

“ અરે નારે મિત્રો ! એવું તે હોય ? એ તો અમસ્તી ! શરમાતી હશે. ”

શુણ્મિયલને ઉદ્દેશીને તે બોલ્યો : “ જો એમનાથી શરમાવાનું કારણ નથી. એ તો બધા ભાઈઓ જેવા છે. ”

શુણ્મિયલ રસોડાના ઉંબરમાં બેઠી બેઠી પાનસોપાંડી વિગેરે તાસકમાં ગોઠવવા લાગી. એ મિત્રોનું મ્હોં અહોને ઇન્સાફ આપતું હતું, આંખો શુણ્મિયલના સૌંદર્યનું પાન કરતી હતી, મન કંઈ કંઈ મલીન વિચારો કરી રહ્યું હતું.

“ ભાભી ! એકાદ દિવસ તમારા હાથની રસોઈ તો જમાડો. આ અમારા યશવંત-ભાઈ તો ફક્ત ચઢાટીજ પતાવી દે છે. ”

શુણ્મિયલ કંઈ ન બોલી.

“ તે ના કેણુ કહે છે જો ! કાલેજ આવો, ચાલો. ” યશવંતે વાત ઉપાડી લીધી.

“ હવે હમણું કંઈ નહિ ! અમારા શુણ્મિયલ ભાભીને નાહક કેણુ તક્લીફ આપે. નેમ્મશું વળી કોઈ વખતે. ”

બધા શુણ્મિયલના મ્હોં સામે જોઈ રહ્યા. એ બધી વિકારવશ આંખો શુણ્મિયલના સૌંદર્ય દર્શન માટે તલસી રહી. એ તો નીચું જોઈને પોતાનું કામ કર્યા કરતી હતી.

x x x

સર્વના ધોડા, સર્વનું ઇનામ, ચોથો ભાગ, પાંચ હજાર રૂપિયા, આ બધી વાતો શુણ્મિયલ સાંભળી મૂક હતી. બધા મિત્રો ગયા પછી તેને યશવંતને આ બાબત પૂછ્યું. “ અરે

એ તો બંનાવતા હતા, ’ કહી તેણે વાત ઉડાવી.

અને શુણ્મિયલને યશવંતના શબ્દો સાચા માનવા પડ્યા કારણ કે તેણે એ પાંચ હજાર તો શું પણ પાંચસો રૂપિયા પણ ઘરમાં આવતા ન જોયા. એ રૂપિયાને કદાચ પાંખો આવી હોય અને કેઈ બીજા માર્ગે ઉડી ગયા હોય !

૧૨. મનમિત્ર કે સ્વાર્થ સાધુ ?

બપોરના એ વાગ્યા હશે. પુરૂષો કામઘડે ગયા હતા. પાડોશની સ્ત્રીઓ એકવાડ અબોટથી પરવારીને બે ધડી આડે પડખે થઈ હતી. ચાલમાં બધે શાંતિ હતી. યશવંત બહાર ગયો હતો. પૂર્ણિમા ચાલની છોકરીઓ સાથે નીચે રમવા મૂકી હતી. શુણ્મિયલ ઓરડીમાં એકલી બેઠી પોતાના શરેલા ગવનને થીંગડાં દેતી હતી.

“ કેમ ! ભાભી ! શું કરવા માંડ્યું ? ”

શુણ્મિયલ ચમકી. સોયદોરાવાળો હાથ એમ ને એમ અંદરજ રહી ગયો.

“ આવો ભાઈ ! તમારા ભાઈ ધરે નથી. ” શુણ્મિયલે જોયું કે પોતાના સ્વામીનો સહેલાણી મિત્ર એજ હમેશનું નશ્ટ હાસ્ય કરતો દારમાં ઉભો છે !

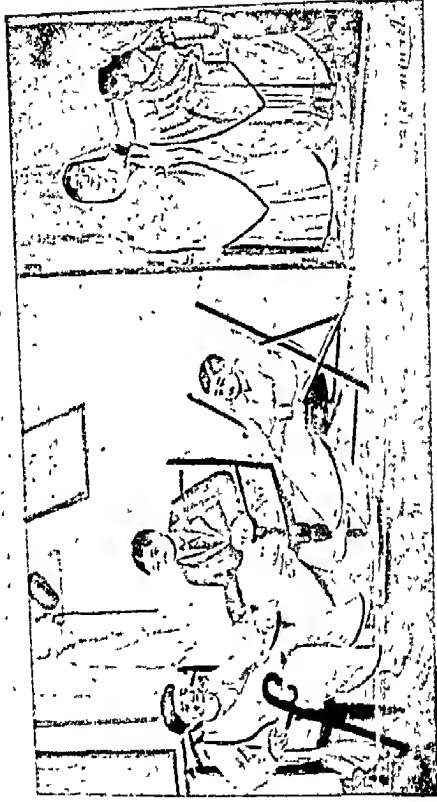
“ કંઈ નહિ, ભાઈ નથી તો તમે તો છો ના ? ” વિલાસચંદ્ર બારણામાંજ રાણી-છાપનાં ‘પંપશુ’ કાઢીને ઘરમાં દાખલ થયો અને નિરાંતે ખુરશી ઉપર બેસી ગયો.

શુણ્મિયલને આ ન ગમ્યું. પણ શું થાય ? એને કંઈ બકારો કહેવાય ? તેમાં પણ આ તો પોતાના સ્વામીનો બહાલો મિત્ર !

વિલાસચંદ્ર બેઠો. શુણ્મિયલ કાગે વળગી. વિલાસની વિલાસી આંખો શુણ્મિયલ તરફ મીટ માંડી રહી.

ચિત્રકાર : ૩ ગુણિયલ ચમકાતે ભેડી થઇ. દર દર કાષ્ટ વારાંગના નૃત્ય કરી રહી હોય, [રા. નાણાવડી.
 એ મોહનજમાં પોતાનો યશવંત ફસાતો હોય એવી ખાતિ થઇ. [પૃષ્ઠ : ૧૭.

“ભાભી ! એસુ હવે બહુ મુંઝાયો છે હોં ! કરજના અતિરાપ બોજાથી તે છેક દબાઈ ગયો છે.” વિલાસે વાત ઉપાડી.

ગુણિયલને પોતાના પતિની સત્ત્વ સ્થિતિ જાણવાની જાણાસા હતી. તે માટે આ ઉત્તમ તક જણાઈ.

“શાનું કરજ બાક ? એમને માથે કરજ શાનું હોય ? હમણાંજ બધું આપી દીધું છે” ગુણિયલે વાત કઢાવવા ચલ કર્યો. પોતાનું કામ તો તેણે ચાલુજ રાખ્યું હતું.

“અરે વાત ન પુછો. આજે એના માથાનો એકેએક વાળ પારકો છે, એમ કહો તો પણ ચાલે. મદનલાલ શેઠના પંદર હજાર રૂપિયા લેણા છે.”

“પણ એમાં પાંચ હજાર તો બરાબ ગયા છે ને ?

“નારે. એ પાંચ હજાર તો મારા લેણા પેટે જમા કરી નાખ્યાં.”

“ગુણિયલ ચમકી. મનમાંજ તે વિચાર કરવા લાગી વળી આ ખીન્ને લેણુદાર ક્યાંથી ફાટી નીકળ્યો ? તેણે દાઈ નિઃશ્વાસ નાંખ્યો.

“ભાભી, એમ મુંઝાયો માં. મેં તો મિત્રભાવે યશવંત માટે ખુબ પૈસા ઉડાવ્યા છે અને હજી ઉડાવીશ. એ પાંચ હજાર તો કંઈ વિસાતમાં નથી. યશવંત માટે મેં ખર્ચેલા નાણાંનો હિસાબ કરવા એનું તો પાર પણ ન આવે. પણ હું તો યશવંતથી કેઈ જાતની જુદાઈ જાણુતોજ નથી. તેમાંય તમારો મારા પ્રત્યેનો પ્રેમભાવ જોનાં તો મારાથી એવો બેદરબાવ નજ રાખી શકાય.” વિલાસે પોતાની વિચિત્ર શીઘ્રસૂચી ચલાવી.

ગુણિયલ સમજી. આ વિલાસી યુવાન પોતાને ઉપકારવશ બનાવવાની શબ્દજળ પાથરતો હતો. તેના મનમાં એક પછી એક અવનવા વિચારો આવવા લાગ્યા.

ગુણિયલનું મૌન વિલાસને ન ગમ્યું. એણે બીજી કોમડી મારી.

“એમ નાહક સંતાપ ન કરશો. મારે માટે તો કંઈ વિચાર કરવાનોજ નથી, અને મદનલાલ શેઠનું પણ હું જોત જોતામાં પતાવી શકું તેમ છે.”

ગુણિયલના મુખમાંથી સહજ પ્રશ્ન નીકળી પડ્યો “કેવી રીતે ?”

“તમારી સહાયથી”

“મારી સહાય ?”

“હા તમારી. જુઓ મદનલાલ શેઠ જરા શોખીન જવા છે. તમે કોઈ વખત એમને ત્યાં જાઓ આવો અને એમની સાથે મીઠો સંબંધ રાખો તો એ પંદર હજાર તો શું પણ પચીસ હજાર રૂપિયાની પણ દરકાર કરે એવો માણસ નથી. બડો શોખીન જવા છે!”

“હશે.” ગુણિયલે કટાણું મ્હોં કરીને હુકામાં પતાવ્યું.

“એમ હશે હશે કરશો તો પાર નહીં આવે, અને દુઃખી દુઃખી થઈ જશો. કહો તો આજેજ બપોરે શેઠની ગાડી મોકલાવું.”

“બાઈ, બહુ થયું. એવી વાત કરીને મારા કાનને વૃથા અપવિત્ર ન કરો. મુંબઈમાં બધા તમારા જવાજ મિત્રો વસતા હોય તો પ્રશ્ન એ મિત્રોથી જાણવે. આજે બોલ્યા તે બોલ્યા; પરંતુ બજારદાર જો બીજી વાર એવી વાત ક્યારી છે તો આ ઘરમાં પગ મુકવો મુશ્કેલ થઈ પડશે.”

વિલાસ ખીસીયાણો પડી ગયો. તેની નજર ગુણિયલ તરફ ગઈ. મ્હોં ઉપર પવિત્રતાનું તેજ ચમક્યું હતું, આંખોમાં રોષ ભરેલો હતો. વક્ર નયને તે આ અધમતાની મૂર્તિને ઠારી રહી હોય તેવો વિલાસને ભાસ થયો. તેનાં નયનો નીચાં ઢળી પડ્યાં.

વિલાસ ધારનો હતો કે પોતે જીજાવવા ધારેલ જાળમાં આ નિર્દોષ પંખી જરૂર સપ-

“ એ કાકા ન થાય. ” વિલસે વાત ઉપાડીલીધી.

“ ત્યારે શું મામા ? ” પૂર્ણિમાએ પ્રશ્ન કર્યો. કાકા ન હોય તો તે મામા હોવા જોઈએ એમ બાળકો સાધારણ રીતે માને છે !

“ મામા પણ નહિ ” વિલાસને પૂર્ણિ- માની વાચાલતા ન ગમી.

“ ત્યારે શું દાદા ? ” પૂર્ણિમા હસી પડી.

“ બહુ બટકબોલાં ન થઈએ ” યશવંતે આંખ કાઢી અને પૂર્ણિમા મુંગી થઈ ગઈ. ‘બેનું’ મ્હોં સીવાઈ ગયું છતાં આંખોને તો એ જુદા મૂર્તિનો વેપ જોવાની છૂટ હતી.

શુશ્રિયકે અને પૂર્ણિમાએ એ ડોસાને નીરખી નીરખીને જોયો. ગાલમાં ઉંડા ખાડા પડ્યા હતા, આંખો ઉંડી ઉતરી ગઈ હતી, કપાળમાં કરચલીઓ પડી ગઈ હતી, જુદા-વસ્થાનાં તમામ ચિન્હો પોતાનો વિનયકો વગાડી રહ્યાં હતાં છતાં આ ડોસાએ જી-વાનીનો કાંઈ બતાવવાના તમામ સાધનોનો ઉપયોગ કર્યો હતો. વાળને કલપ લગાડી કાળા કરવાનાં પત્ત કર્યો હતો, આંખમાં સુરમે આંજીયો હતો, કાનમાં અત્તરનાં પુમડાં ખોસ્યા હતા, પાન વાગોળાને (ચાવીને નહિ !) હોંઠ લાલ કર્યાં હતા, રેશમો કોરતું નાગપુરી ધોતીડું, અંગે અજીબધ અંગરખું, અંગે કસબી કોરનો ખેસ અને માથે લાલ કસુંબલ સુરતી પાંચડી ધારણ કરી હતી. આટલું જોઈ હોય તેમ ગળામા મોતીની માળા લટકાવી દીધી હતી.

મા દીકરી બને મનમાં હસતા હતા.

આડી અવળી વાતો કરી અતે મનજી મારવાડી ઉઠ્યો, પૂર્ણિમા તરફ આશકની નજરે જોયું અને ધરતી બહાર પગ મુક્યો. વિલાસ પણ તેની સાથે ચાલ્યો ગયો.

“ આ પૂર્ણિમાનો પતિ. ” બને ગયા પછી યશવંતે બોલ્યો.

“ હે ? ” માદીકરી બનેને માથે ઘી-જળી તુટી પડી.

હા. એજ. મેં નક્કી પણ કરી નાંખ્યું છે. લગન અને લાપસી એક સાથેજ. આઠ દલાહ પછી મુહુર્ત આવે છે. આજે સાંજેજ આપણે અધેરી જવાનું છે. ત્યાં એક બંગલો પણ બાંહે રાખ્યો છે. લગન ત્યાંજ થવાનું છે. ”

“ પણ જોઈ જોઈને તમે આવોજ વર જોયો ? નાતમાં તમને ખીજું કોઈ ન મળ્યું ? ” શુશ્રિયક કહી ઉઠી. . .

“ મળે તો ઘણા. પણ આના જેવા નાહ. રૂપીવા વીસહજાર આપે એવો ખીજો કોણ મળે ? ”

“ રામ, રામ, પ્રભુ ! પ્રભુ ! આ તમને શું મુઝ્યું ? કન્યાવિક્રય કરશો ? ”

“ કરીશ શું ? કર્યો. ”

“ ત્યારે તો હવે થઈ. દૂળમાં કાળું કલંક લાગશે, નાતજાતમાં નામ બદનામ થશે, ઇશ્વરના દરબારમાં તેનો જવાબ આપવો પડશે. ”

“ એ બધો ઉપદેશ સાંભળવાની મને દરકાર નથી. મને તો પૈસાની દરકાર છે. ”

“ અને તે દીકરી વેચીને ? તેનો ભવ બગાડીને ? ”

“ ભવ શાંત બગડે છે ? એ તો લાખો રૂપીયાની માલિક બનશે. પછી એને શાતું ફૂંખ ? ”

“ બાપુ ! મારે પૈસાં નથી જોઈતા. મારે એ સુખ પણ ન જોઈએ. એ લાકડે માંકડું ન વળગાડો. એના કરતાં જોઈએ તો મને

પ્રાતઃકાળનો સમય. આજે સાંજે મનજી મારવાડી વરરાજા બની અધિરી આવવાના હતા. આજે રાતે પુણિમાનાં એ વૃદ્ધ સાથે લગ્ન થવાનાં હતાં. આજે પુણિમાના હુખી જીવનનો પ્રારંભ થવાનો હતો.

શુણ્વલ વહેલી ઉઠી, એક કાગળ લીધો, તેમાં કંઈ લખ્યું, કાગળ ક્વરમાં ખીસ્યો. અને દેવસેવાનાં કપાટમાં તે મુદ્રા દીધો. નાહી ઘોષ પવિત્ર થઈ પ્રભુ પ્રાર્થના કરી તે બહાર આવી. પથારીમાં પડેલી પોતાની નિદ્રોપ પુત્રી-પુણિમાના માથે હેતબર્યો હાથ ફેરવ્યો. તેને વાત્સલ્યભર્યું સુખન ક્યું. તેને નીરખી નીરખીને જોઈ હૃદયની તૃપ્તિ કરી અને અંતરના આશિર્વાદ આપ્યા. પલંગ પર પોઢેલા પતીદેવનાં દર્શન કર્યાં, પ્રણામ કર્યાં અને પૂજ્યભાવભરી છેલ્લી નજર ફેંકી તે રસોડામાં ગઈ.

રસોડામાંથી સ્ટવ લીધો તેને પંપ કરી સળગાવ્યો. ધોસલેટનો શીશો લાવી પોતાના શરીર ઉપર તેલનો છંટકાવ કર્યો અને સળગતા સ્ટવ ઉપર પોતાનું કપડું ધવું.

અગ્નિદેવને આહુતિ મળી. કપડાં બહાર સળગી ઉઠ્યાં અને ચરચર કરતી શુણ્વલની આમડી સળગી ઉઠી. “એ તો દ્રઢ મનથી દેવમંદિર તરફ નજર કરી પ્રભુ સ્મરણ કરતી કરતી અગ્નિદેવને શરણે થઈ. “પ્રભુ ! પ્રભુ !”, એવા ઉદ્ગારો તેના મુખમાંથી નીકળવા લાગ્યા.

ક્વરમાં અગ્નિની જાળ થઈ, ધુમાડો થયો અને પુણિમા જળજાને જળગી ઉઠી. સજીની ઉઠીને તે રસોડામાં દોડી. ત્યાં જતાંજ તેના સાદ શરીર ગયો. તેણે ચીસ પાડી, “દોડો ! દોડો ! આગ ! આગ ! !”

શુણ્વલ મૃત્યુના મુખમાં પ્રવેશી મુકી હતી. થોડી ઘણી શુદ્ધિ હતી તે એકડી કરીને તે ભાગ્યતુટયા શબ્દોમાં બોલી, “બેટા ! પૂ-

ણિમા ! મુખી રહેજે ! દેવમંદિરમાં કાગળ છે તે કોઈ ન જાણે તેમ તારા પિતાને આપજો. ઓહ રાહ...રામ...પ્રભુ ! ...

પુણિમાની ચીસો સાંભળીને યશવંત દોડી આવ્યો, તેણે પણ ગમરાધને ખૂમરાણું કરી મૂક્યું, પાડોશીઓ ભેગા થઈ ગયા, પોલીસ પણ દોડતી આવી અને ‘શું’ છે ? શું છે ? કરતા સૌ કોઈ વિચારમાંજ મુંઝાવા લાગ્યા.

પોલીસ કોન્ટેબલ બધાને ધક્કા મારતો આગળ આવ્યો અને બોલ્યો, “ફર હડો, બાઈની જીભાની લેવા દો, કદાચ તેણે આપઘાત કર્યો હોય !”

યશવંતનું મોં કાળું શાહી. જીવું થઈ ગયું. પોતાને માથે મોત ભમતું જણાયું. શુણ્વલ બધી વાત કહી દેશે તો ? એક કેદી ન્યાયાધીશનો ફેસલો સાંભળવા નેટલો આગુર બને તેટલો—તેથી પણ વધારે આગુર અને અધીરો યશવંત બન્યો.

“ભાઈઓ, બરાબર સાંભળજો. હું પંચનાયું ધડું છું. તમારામાંથી જે જણાએ તે ઉપર માફીની સહી કરવી પડશે, એમ કહી પોલીસે નોટીશ્નું કાઢી અને પેનથી કંઈક લખતાં પુછ્યું, “બાઈ ! કહે, શા માટે તે આપઘાત કર્યો ?”

“જે આપઘાત ન કર્યો. પરંતુ મારો કાળ આવી લાગ્યો અને આ સ્ટવ સળગાવતાં સળગાવતાં ખૂમ મૂકેલો થયો અને તેની જાળ મારા કપડાને લાગી. જે તે એકલવણ પ્રયત્ન કર્યો પણ : “ગ તો વધતીજ ગઈ અને હવે તો મારા : “છેગેઅંગ શેકાઈ ગયું છે.”

“સીપાઈઓ, આંસુ” એકદમ તાણી દે ધરપીતાલમાં લઈ જવું તો ગોઠવણ કરો.” કોન્ટેબલે આજ્ઞા કરી સે. ૩ કાળા ડગલી-વાળા સીપાઈદાદાઓ આજ્ઞાનાં આજ્ઞા.

“ મને ન અડકશો...મને અપવિત્ર કરીને મારું મોત ન બગાડશો...મારી નસે-નસ તુટે છે...મને અહીંજ સુખે મરવા ઘો. ઓ પ્રભુ...રામ...રામ...”

પોતાના સ્વામી તરફ પુન્યભાવ ભરી નજર કરીને—પોતાની પુત્રી તરફ નયનો ધારીને ગુણીયલે આ અસાર સંસારનો ત્યાગ કર્યો.

કોન્ટેન્ટે પંચની સહી લીધી. બાઈની જુબાની એની હતી કે એમાં એની ડાઢ ગળી થાય તોવે મર્ગે રલ્લો ન્હોતો. પોતાના ભાગ્ય-ને હોપ દેતી પોલીસ ત્યાંથી રસ્તે પડી, પડો-શીઓ પણ યશવંત, અને તેની પુત્રીની દયા ખાતા વીખરાયા અને નવા જમાનાના સુખ સગવડના સાધન રૂપ થઈ પડેલા એ રટવ ઉપર અનેક શ્રાપો વરસી રહ્યા.

પૂર્ણિમા અને પંચવંત ધરમાં એકલાં પડ્યાં. યશવંત તો આ અકસ્માતથી બાધો બની ગયો હતો.

પૂર્ણિમાએ ઘરનાં બારણાં અંદરથી વાસ્ત્યાં અને દેવમંદિરનાં કંબાટ નીચે ભરાવેલા કાગળ કંબાટનો સ્પર્શ ન થાય તેવી રીતે કાઢ્યો.

કાગળ વાંચતાં વાંચતા તેની આંખમાંથી બોરબોર જેવડા આંસુ પડતા હતા. તે ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડવા લાગી. પત્ર તેણે પોતાના પિતા તરફ ફેંક્યો.

યશવંતે પત્ર ઉપાડ્યો અને વાંચ્યો. અકેક શબ્દ તેને બાબુ સમાન સાલતો હતો, તેણે અંતર વિધાઈ જઈ દત્ત. પત્રમાં શું હતું ?

“ સ્વામીનાથ,

ધણુંય સમજાવ્યા છતાં આપ ન સમજ્યા, કુસંગતે આપને કર્તવ્યવિમુખ બનાવ્યા, મારી પાસે જે દત્ત તે આપના ચરણે ધર્યું આથી પણ ખરાબ કાલત ચાત તોપણ હું

આપને ખાતર ગમે તેવી મુશીબતો વેડી લેતે, દરજ્યાં ઘળીને પિટનું પુરું કરત. એ બધું યદ શકત પરંતુ આજે આપ જે કાર્ય કરવા માટે તત્પર થયાં હતા તે કાર્ય તો મારા અને આપના બંનેના કુળને કલંક લગાડે તેણું હોવાથી માગ્યો એ ન રહેવાયું. અનેક પેઢીઓ થયાં પંકાયેલી ખાનદાનીનું આજે પુનઃ ચતું જોઈ મારાં અંતરાંત્રમાં કંકળા ઉઠ્યા. આપ તો નિશ્ચયથી ડગવાના ન્હોતા; એટલે જીવતા જીવે પુત્રીને કન્યાવિક્રમના નર્કગારમાં ધકેલાતાં જોવી અને ખાનદાનીને જગતભરમાં લગ્નવધી તેના કરતાં મૃત્યુ મને વધારે બહાણું લાગ્યું. પાછળથી જે થવાનું હશે તે થશે. પણ હું શું કાણું મોહું લઈને જીવું ? મારી રંક પુત્રીનું કન્યાવિક્રમના પાપકુંડમાં બંધાવવાનું હોવાનું તે પહેલાં હુંજ મારા દેહની અગ્નિદેવને આહુતી આપું છું.

આપનું અંતર નિર્ભળ છે એ હું જાણું છું. કુસંગતનો પાસ લાગ્યો છે તેથીજ આપ આવી અધમ પ્રવૃત્તિમાં પડ્યા છો. તે પણ હું જાણું છું. મારા જવાથી આપને આપની ભુલ સમજાય, આપની એ પાપી પ્રવૃત્તિ માટે પશ્ચાતાપ થાય તો એ પ્રવૃત્તિથી પાછા હટજો અને સન્માર્ગે સંચરજો. નાથ ! મરતાં મરતાં એક બીજા માણું છું !. મારી કુલ જેવી કેમળ કન્યાનો ભવ ન બગાડશો. —તેને ન્યાં આપેવા ધારી છે ત્યાં ન આપશો. જો મારે માટે આપને કંઈ લાગણી થતી હોય—ગરીબ ગાય જેવી દીકરી માટે દયા આવતી હોય તો તેને કોઈ ચોખ્ખું ઠેકાણું વરાવી તેને મુખી કરજો. પેસાની દરકાર ન કરશો. વય, ગુણ અને ખાનદાની જોજો. એક પાછ પણ ન લેશો. કન્યાવિક્રમ સસું એકે પાપ નથી. તેને લાયક પતિને સોંપશો તો એ બિચારીની આંતરડી ઇરશે અને તમને

રશ્મિ.

ચિત્રકાર:] રશ્મિ એકાદ સપ્તપાંડે દવામણે વદને [રા. છો. અં. બેશી.
અનંતના મ્હોમાં મુકની. [પૃષ્ઠ: ૩૨.

મીસ એના જોશુયા, બી. એ. અને મીસ એલી જોશુયા, એમ. એ.
મદ્રાસ યુનીવર્સીટીમાં મીસ એના બી. એ. ની પરીક્ષામાં
પહેલે નંબરે આવીયા છે.

હવું જ ને આટલા વર્ષ. તો મ્હને ચે નબશે. કાલથી તું આવજો આપણે ઘર, ને હું ઘર છોડી જઈશ. બાને એમજ છે કે મ્હારેજ ઘરમાં રહેવું ને મ્હારે જ બધું વાપરવું, તો મ્હારે એ નથી જોઈતું. હું જઈશ એટલે ત્હારા વગર છૂટકો નથી, અને પિતાજીને સંતાન વગર ચામવાનું નથી. કટુંબને મ્હારા કરતાં ત્હારી કિંમત વધારે છે.”

અનંત તો દિગ્મૂલ જની પળભર તો આ બધું સાંભળી જ રહ્યો. રશ્મિ સામું કંઈક વાર તો મૂંગો મૂંગો જોઈજ રહ્યો. રશ્મિએ શું કહ્યું એ સમજવા પ્રયાસ કરવા મંડ્યો. અને એટલામાં રશ્મિએ પાછું ચલાવ્યું: ”ના, ભાઈ. આમાં ત્હારી ના ચાલશે નહીં. ત્હારે સાવકી માતા સાથે રહેવું પડશે એજને ? પણ પિતાજીને તું વિચાર કર. હું નહીં હોઈ, એટલે એ ત્હને નહીં સંતાપે. તે દિવસે સાંજે તંકરામાં એના બોલેલા બોલ તો ત્હને યાદ છે ને ? ક્યાં તો મ્હારી રશ્મિ નહીં કે ત્હમારે અનંત નહીં. ને પિતાજીએ મ્હને બહાલી કરી ત્હને કાઢ્યો. પણ દેવા મનથી કાઢ્યો એ તો તું જાણે છે ને ?

અનંતના મનમાં આખરે ગૂંચ ઉકલી. રશ્મિ શું કહેવા માંગે છે એ સમજ્યો. રહેજ વિચાર કરી એ બોલ્યો, “બ્રેન ! આ શા ગાંઠ ! તું ઘર છોડશે, ને તે મ્હારે લીધે, હજીયે તું નાદાન રહી ! ક્યાં જઈશ તું ? અને મ્હને શું દુઃખ છે ? હું તો સુખી છું. આ સામે દેખાય પેલું, પાગલખાનું. ત્યાંની રોજની સુકાદમીમાંથી એ મ્હને કંઈ કંઈ શીખવાનું મળે છે. સુખે રોટલો ચે ખાવા મળે છે. રવિવારે રજા મળે છે, તો ત્હને ચે મળ્યું હું. ત્યાં લેનાનુક્રમર ડાકટર છે, એટલે હમારે બેને સગય પણ હીક પસાર થાય છે.

હજી એ હમારી જીની મૈત્રી જળવી રહ્યા છે. ત્હને વળી આ ગાંઠાઈ શી લાગી ? ”

પણ રશ્મિ તો આજે નિશ્ચય કરીનેજ આવી હતી. અનંત ભારે દિલે બોલતો હતો એ એ સમજતો હતો. એને મન અનંત હું. અનંત માનતો એથીયે વધારે હતું, અસલ હતું. અને જો અનંત જોડે આજ વળી પહેલાં બાલપણ માણેલું, સખ દુઃખની ન્હાની મોટી વાતો કરેલી, આજ ઢળાવ પર કેટ કેટલું કુદલા; શિશ્યાળો ઉનાળો મળવેલાં, વરસાદમાં ન્દરને નદીઓ બનાવેલી; સિંધુ, ગંગા; જમના, બ્રહ્મપૂત્રા; જાત જાતના એ નીકોને નામ આપેલા, એ ઢળાવ પરના નૃકશા દ્વારા બાણે હિંદુસ્થાનની ભૂગોળ શીખેલા. અનેકવાર આજ મંદિરે કંઈ કંઈ ઉત્સવો ઉજવવામાં સાથે હરેલા શ્રેલા, અનેક મળ્મઓ કરેલી એ અનંતસાથ વિના કેમ ગમે ? એ અનંતને એને લીધે વર છોડવું પડે, એ કેમ સહેવાય ? એ અનંત એકલો પાગલ ખાતાની સુકાદમીમાં સડે, એ અનંત એની કાળજી વિના રવડે, એ બધાના વિચારે રશ્મિ ગૂંગળાતી હતી, એણે તો શરી શરીને, કરગરીને, ચિનપ્રભાવે, દલતાથી અને છેવટે રડીનેય કલાજ કહ્યું અને અનંતે ગૂંચવાતે દિલે. એ બધું સાંભળ્યાજ ક્યું. તે દિવસની આખી સોજ એ વાર્તામાંજ વીતી જવા આવી.

અનંતનોવારો આવતાં એણે પણ રશ્મિને જલુ સગઝાવી, અને છેવટે બ્યારે એણે નજ માન્યું, ત્યારે એ બોલ્યો. ‘રશ્મિ મારું કહેવું તું હમેશાં માને છે તેમ આજે ચે માનવું પડશે. માનવુંજ પડશે. આ ગાંઠો વિચાર ત્હારા મનમાંથી કાઢી નાંખ, મ્હારે લીધે તું શું કામ દુખી થાય ! હશે. સૌ સારાવાનાં થઈ જશે. જા બ્રેન, સાત દિવસ વીતી જશે, ને પાછો રવિવાર આવશે ને આપણે મળીશું પાછા. અનંત ઉભો થયો અને રશ્મિ તો

એસી રહી હતી. અનંતનો હાથ રશ્મિને માથે
 રતો હતો. રશ્મિ એ અશ્રુ ભરેલી આંખે
 ઉચું જોયું, અને હંમેશની માફક એ જોલે
 તે પહેલાં, અનંત જોલ્યો, ” “ ખડેન, ”
 અને રશ્મિ એ જવાબ આપ્યો, “ ભાઈ ”
 અને બંને મંદિર સુધી સાથે ગયા, અને
 શરીયી એકજ જોલ જોલી બને છૂટા પડ્યા.
 રશ્મિ ગાંધ ધર તરફ, અને અનંત ચાલ્યો,
 ઢળાવ ઉતરતો, પાગલખાના તરફ અને જુબેરા
 અન્ધારામાં એણે જોએલા અનેક પાગલોના
 દૃષ્ટો ખડા થવા લાગ્યા. એના પાગલખાનાની
 વિવિધ મૂર્તિઓ સાથે એ પોતાની અને પોતાની
 આસપાસની ઠાઠી ગણાતી મૂર્તિઓ સરખા-
 વવા લાગ્યો અને સાચી ગાંડાછ કોને કહેવી
 એ વિચારવા લાગ્યો.

વિચારમંત્રિ વિચારવામાં એ પાગલ-
 ખાનાથી કેટલોક દૂર નીકળી ગયો, એ સામુદ્ધી
 આવતા ભાનુકુમારે પૂછ્યું ન હોત, તો
 એને ખબર પણ ન પડત. ભાનુકુમાર આગળ
 ધણીએ વાર એ એનું ધુંધવાયણું દિલ ખાલી
 કરતો અને ભાનુકુમાર બનતું આશ્વાસન
 પણ આપતો.

ભાનુકુમારે એની વિચાર ઘેનમાંથી જમા-
 ઠતાંજ એણે એના દિલનો ઉબેરા ખાલી કર્યો
 અને સૂતાં પહેલાયે મોડી રાત સુધી બંનેએ
 લાંબી વાતો કરી.

[૩]

પ્રથમાળામાં એ રવિવાર ચાલ્યા ગયા. એ
 બે રવિવારે અનંતે મંદિરે કોગટ કેસે ખાલ્યો.
 કોણ જાણે કેમ રશ્મિ ત્યાં ન આવી. અનંતે
 અનેક કારણો કલ્પી મનં વાળવા પ્રયત્ન કર્યો
 પણ એના મનને જરી નિરાંત ન હતી.

એનું કલ્પું અવગણી રશ્મિ ધર છોડી
 ચાલી ગઈ હોય એવી નાદાની તો નહિ કરી
 હોય ! એ વિષેના વિચારોએ શરી ક્રીને

મુંઝાતો, અનેક વાર એણે ધર તરફ દોડવાનું
 મનં કર્યું, અને એ વિચાર જતા કરવામાંએ
 એ છતતો.

પાગલોનું સંગ્રહાલય જોઇ જોઇને એની
 દયા પણ દિન પર દિન મુકાતી જતી હતી, અને
 રશ્મિના વિચારો આવતા એ સુકાતો દયાનો
 ઝોર વળી નિર્મળ રીતે વહેવા માંડતો. એના
 હૃદયમાં ફણે ફણે વિચારોનું યુદ્ધ જામતું,
 બિન્ન બિન્ન લાગણીઓનું યુદ્ધ જામતું,
 અને એક પળમાં તો એનું હૃદય કંઈ કંઈ
 નવાજૂતી સંઘી લેતું.

અનંતે ત્રીજા અઠવાડિયાના દિવસો તો
 કેમે ફરીજ પસાર કર્યાં. સોમ, મંગળ ગયા
 બુધ ગયો; શુક્ર પણ ગયો, અને છેવટે શુક્ર
 પણ ગયો તો ખરોજ. દરેક દિવસ અકેકથી
 લાંબો, અને રોજ રોજ મન તો બમણું
 ગમગીન થતું જ હતું.

શનિવારના હસતા સૂર્ય સાથે તેનું હૃદય
 નજ હર્યું, ઉલટું એથી તો એનું દિલ
 વધારે બળ્યું. એ દિવસે એ જરી બહેલો
 ઉઠ્યો હતો. અને એણે પ્રભાતના સુંદર
 પંખીઓને જોલતા સાંભળ્યા પણ એથી તો
 એના મનનો ચણચણાટ વધ્યો. એણે ને
 રશ્મિએ સાથે બહેલા ઉઠી કેટલીયે પ્રભાતના
 મધુર કલરવ સાંભળ્યા હતા, તે વાદ આવ્યું.
 ઉગતો સૂરજ જોતાં એનું મન વધારે બળ્યું.
 કંઈ કેટલીએ વાર એણે ને રશ્મિએ ઉગતા
 સૂરજને સામે નમસ્કાર કરેલા, એ સાંભરતાં
 એણે મેઘને પથરાતો ફંસો તડકો જોયો, ઝાડ-
 પાનની લંબાયલી આછી છાંયડીઓ જોઇ,
 અને એના શ્વપનમાં આવી પડેલી તેજ
 છાયાની કંઈક સ્મૃતિઓ તરવરી રહી.

સહવાર વીતી ગઈ. બપોર પછી ભાનુ-
 કુમારના ડાકટરી ખંડમાં અનંત એક બાંક
 પર સંતમ્બે બેઠો હતો, ને ખંડાર જરા ગર-
 બડ સાંભળતા, ડાકટર ખંડાર ગયા. એણે

કેમ ઉન્માદી છોકરીને એના તરફ પકડી આણુતા જોઇ, અને એણે 'રશ્મિ' કરીને ઝીણી ચીસ નાંખી. એ સાંભળતાંજ બેબા-કળા અનંતે એકે કૂદકે રશ્મિને એના હાથમાં લઈ લીધી. ખરે! રશ્મિ ગાંડીજ થઇ ગઇ હતી.

ભાનુકુમાર રશ્મિને તપાસવા મંડ્યો. અને બાળપુત્ર પિતા અને પુત્ર મૂંગા મૂંગા ઉભા હતા. ભાનુકુમાર રશ્મિની પરીક્ષા કરી કંઈ લખવા બેઠો અને પિતા પુત્ર કંઈક વાતો વળગ્યા. ભાનુકુમાર એનું લખવાનું લખી રહ્યો હતો અને પિતાપુત્રે કંઈક દિવસના

હોળ સ્ટેજ વારમાં પતાવી, આંસુભરી આંખે મનાઇ એક થઇ ગયા હતા.

પરંતુ અનંતે તરત ઘર જવા ના પાડી. રશ્મિનો ઉન્માદરોગ હુંક મુદતમાં મટી જશે એમ લાગવાથી, એના સાળ થયા પછીજ સાથેજ ઘર જવાનું કમ્પ્યુલ્યું.

રશ્મિનો રોગ મટાડવા ભાનુકુમાર બનતું કરી રહ્યો હતો.

દર રવિવારે ઘરથી મંદિર સુધીનો ફેરો, અને મંદિરથી પાગલખાના સુધીનો ફેરો, રશ્મિ અને અનંતનો પિતા હવે જતો દર-રોજ ફેરે છે.

અમેરિકાની સંસ્થાઓ

અમેરિકામાં જીવનની દરેક પગથીમાં સમાનતાનો જ મંત્ર ધુન્ને છે. એ રીતે ત્યાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન પણ પુરુષોની સમાન છે. મતાધિકાર ઉપરાંત પદાધિકાર પણ અમેરિકાની સ્ત્રીઓ ભોગવે છે. વિદી મહાસભા જેવી મધ્યસ્થ સ્ત્રી સંસ્થાઓ આપણે ત્યાં એક પણ નથી, ત્યારે અમેરિકામાં આપણી રાષ્ટ્રીય મદા સભા જેવા સ્ત્રીઓનાં મુખ્ય ૧૫ મંડળો છે. નાની મોટી મંડળોઓ, કલબો અગર આ મંડળોની શાખાઓ હોય તે તો જુદી. રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સહાયક મંડળમાં સવા બે લાખ સભ્યો છે. સ્ત્રી-વકીલ મંડળ, સ્ત્રી મતાધિકાર મંડળ અને રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી-ઉત્કર્ષ મંડળના એક કરોડ સભ્યો છે આવા જન્યત અને વ્યવસ્થિત મંડળ સ્ત્રી સમાજની બહેતરી અને પ્રતિષ્ઠાનો જડો ફરકતો રાખે છે.

આપણે ત્યાં નાતો જતો અને ધોળ છે તે ફરતાં ત્યાં કેટલાયે અધિક મંડળો, સોસાયટીઓ અને એસોસિયેશનો વગેરે છે. આપણને નાતો જતો યુગળાવી રહી છે, અને તેથી કુસંપ, સ્વાર્થ અને આળસને વધારી અવનતિ કરે છે, ત્યારે આવી કલબો અને મંડળો અમેરિકાની સ્ત્રીનું ક્યાણુ સાધી રહી છે.

લેખક: સ. ધનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા.

રવીવારની રજામાં શી મજા હુપાઈ છે એ તો માત્ર જેઓએ આપું અડવાડીયું ઓશીસમાં ગદાવહીતરું કર્યું હોય તેઓજ જાણે. ખીજાઓ તો માત્ર અનુમાનજ કરી શકે. એવા એક મોંઘા, અણમુલા રવીવારે સવારના હું આરામખુરશી ઉપર બેસીને હુમાડા કાઢતો હતો. મારી પત્ની પલંગ ઉપર બેસીને તૃપ્તિયાના ગીલાઈ બદલાવતી હતી. તેવામાં મેં પુછ્યું: “ મધુ ! આજે નાટક જોવા આવે છે ? ચાલ જઈએ. ”

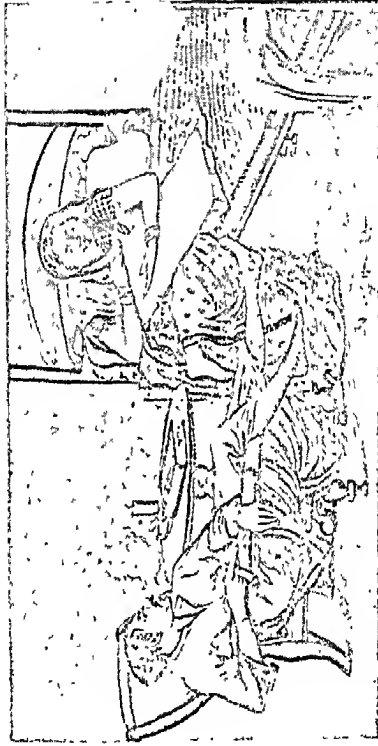
“ તમારે નાટક જોવાની ખરેખરીજ ઇચ્છા છે ? ” મધુએ સામે પ્રશ્ન પુછ્યો. “ જો અમરથાજ તમે કહેતા હો તો તો માફજ રાખો. મને તો એવી અથડામણ ગમતી નથી. અને વળી આજ કેટલા રવીવાર થયાં કે ને કે કામ અને અડચણ આવ્યાજ કરે છે એટલે નીરાંતે બેઠાંજ નથી. એટલે હવે આજે તો બસ, આપણે આખો દિવસ શાંતીમાંજ ગાળીએ. ”

હું કુંવારો હોત, સ્ત્રીઓના સ્વભાવથી અપ્રતિચિત હોત, માત્ર કવિઓએ વર્ણન કરેલ સ્ત્રીઓના સપનામાંજ રાગ્યતો હોત તો મધુએ નાટક જોવાની નામરજી બતાવી અને પતિ સાથે બેસીને વાર્તાલાપમાંજ વધારે આનંદ માન્યો એને લાગે મધુના પ્રેમપરાયણતા,

સ્વાર્થત્યાગ, પતિ પ્રત્યેના રોષેલ વગેરે ગુણ સંબંધી હું એક મહાકાવ્ય લખી નાખત. પણ હું પરણેલો છું એટલે મેં તો એટલુંજ જાણી લીધું કે મેં નાટકની પહેલી વાત કાઢી એટલે એના મગજે જીડીજ દિશા પકડી. પણ મને પણ નાટક જોવામાં ખાસ આનંદ હતોજ નહીં એટલે મેં એ ખાખતમાં વાંધો ઉઠાવ્યોજ નહીં અને નાટકનું પ્રોગ્રામ ઉરાડીજ મુક્યું.

ખીજ દરેક મીનીટ અમે બહુજ શાંતીથી ગરખાં માર્યાં એટલામાંજ એક બાલુથી ધડીન આળમાં આઠના ટકોરા પણ થયા અને ખીજ બાલુથી અમારા બાલ્કરનેહી ચીમનબાઈનો ઘાટો શુદ્ધ સુરતી ઢબમાં સંભળાયો. “ કેમ મદનબાઈ મ મ ! ઉઠ્યા છો કે હજી ઉઘોજ છો ? ”

હજી અમે આ ત્રાડ પુરેપુરી હૃદયમાં ઉતારી લઇએ નહીં તે પહેલાં તો ચીમનબાઈ હાથમાંની જડી લાકડી ઠોકતા ઠોકતા, મોંમાંથી પાનની પીચકારી મારતા આવી પહોંચ્યા. “ હા હા હા ! મધુબહેન ! મેં મારું વચન પાલ્યું કે નહીં ? મદનબાઈ, કીડાડથી મધુબહેન મને અહીં આવવાનો આગ્રહ કર્યા કરતાં હતાં (અત્રે એટલું કહી દેવું જોઈએ કે આ માન્યતા સત્યના પાયા ઉપર રચાઈ

ચિત્રકાર:] મારી પત્ની પલંગ ઉપર બેસીને તકીયાના ગીલાફ અદલાવતી હતી.

[રા. ચુકલ.
[પૃષ્ઠ: ૩૮.

પારીક્ષમાં ગયા તે માસમાં મળેલી આંતર-રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી-હક પરિષદમાં ભાગ લેવા ગયેલા.

નહોતી) પણ આપણે સખ મંદરકા વેપારી !
અને આપણે છવડા એક ને ધરાક ધણાં !
એટલે કુરસદ મળે ત્યારેને ? પણ
આજે કેં ધથરેજ એવો તાલ કરી આપ્યો
કે આપણે આ બાબુ ઉપડી આવ્યા. એ
જરા એ ત્રણ દિવસને માટે સુરત ગઇ છે
એટલે આપણને પુછનાર કોણ ? અને મુંબ-
ઇમાં કોને ત્યાં જઈ, કોને ત્યાં જઈ એવો
વીચાર કર્યો કરતો હતો ત્યાં મનમાં કેં એમજ
યઇ આવ્યું કે આલો, ખસ, આજે તો
મદનભાઈને ત્યાજ ધામા નાખવા. પણ
રસોઇમાં ઉતાવળ ખુતાવળ નહિ કરતાં હોં
કે ! કારણ કે હવે આપણે તો છેક અંધાર
ચતાંજ પાછા મુંબાઇ ઉપડ્યું. ત્યાં કોણ સહ
જેવાનું હતું ? રામો ઘાટી ! હાહાહાહા ! ”
આટલું કહેતાંજ ચીમનભાઈએ ડગલો અને
રોપી ઉતારીને એક ખીટીએ ભેરવી દીધાં અને
એક ખીજ આરામખુરશી ખેંચીને તે ઉપર
પડ્યા.

મેં અને મધુએ સામસામું જોયું. પણ
આ સ્થિતિમાં ખીજે ઉપાય નહતો એટલે
કરવું પણ શું ?

ચીમનભાઈએ ન્યાતની ઝીણી ઝીણી વાતો
મધુ સાથે ઉકેલવા માંડી અને નવેક વાગે
સગડી સળગાવ્યું તોપણ વાંધો નથી આવ-
વાનો એવું એ બે જણાએ સર્વાનુમતે નક્કી
પણ કર્યું. પોણા નવેકને આશરે મારી
ઓશીસનાજ આર માણસો “ હલ્લો, મદન-
ભાઈ ! તમે ઠીક મળી ગયા. ” કહેતા
આવી પહોંચ્યા. “ આવો, આવો ” કહેતાં
મેં એમને બધાને ખેસાડ્યા, મધુને આંખથી
આ મુકવાની નીશાની કરી. વાતમાં ને વાતમાં
જણ્યું કે એમને સાતાંકુમાંજ ઘર રાખ્યું
હતું એટલે મને બોમીયા તરીકે સાથે આવ-
વાનો તેમણે આગ્રહ કર્યો. મારી ના કોઇ
સાંભળે તેમ નહતું એટલે જ્યાં આ પીવાઇ

રહી એટલે હું તૈયારજ થયો. ચીમનભાઈએ
મને ધીમેથી કહી દીધું. “ આવો, એ પણ
ઠીક થઇ ગયું. તમારો સવારનો વખત પસાર
થઇ જશે અને તમે અહીં આવશો ત્યારે
રસોઇ પણ તઇયાર થઇ જશે. અને હું અહીં
છું એટલે તમારે બનરની ચીંતા તો રાખ-
વીજ નહીં. હું બધાને પહોંચી વળું એમ છું.
એમને જવાબની જરૂર નહોતી. મધુએ જતાં
જતાં કહ્યું. “ જેમ બને તેમ વહેલા
આવજો. ” મેં કોડું ધુણાવી હા પાડી અને
પછી પેલા મિત્રોની સાથે હું ઘરો શોધવા
નીકળી પડ્યો.

પહેલેથીજ હું જાણતો હતો કે એ લો-
કોને ઘર રાખવાતો ખાસ વિચારજ ન હતો
જતાં પણ સાથે સાથે દરવીને એમણે મારો
દમ કાઢી નાખ્યો. આખરે બરાબર બાર
વાગ્યાની દેનમાં મેં એમને વિદાય કર્યાં. હું
પાછો ઝડપથી ઘેર ગયો ત્યારે રસોઇ તો
ક્યારની તૈયાર થઇ ગઇ હતી. પાટલા પણ
મંડાઇ ગયા હતા અને ચીમનભાઈ કાંદા
અને કેરીની કચુંબર કરવામાં રોકાઇ ગયા
હતા. મેં ઝડપથી નાહી લીધું અને પછી અમે
પાટલા ઉપર બેસવાનો આરંભ કરતા હતા
અને ચીમનભાઈ “ મધુબહેન, તમે પણ સાથેજ
જમવા બેસી જાઓને ” એમ કહેતાં કહેતાં
મધુને આગ્રહ કરતા હતા તેવામાંજ બારણું
ઉઘડ્યું. અમે ત્રણેએ જોયું. “ ઓહોહો !
મદનભાઈ ! તમે તો બારે કરી ! ” ક્યાં છેક
છુપાઈને બેઠા છો ? અમે તો તમારું ઘર
શોધી શોધીને ચાકી ગયા. ” આમ બોલતાં
બોલતાં અમારી સાતમી પેઢીના સગા ધીરા-
ભાઈ, તેમના પત્ની અને બે છોકરાં, તેમના
નાનાભાઈ અને તેમના પત્ની અને એક નાનું
છોકરું એટલા માણસો આવી પહોંચ્યા. તં-
કમાં કરી દરીને એમના મોં લાલચોળ થઇ
ગયાં હતાં અને બે છોકરાં મોટેથી રડતાં એટલે

જ્યાં બહુજ રખડ્યાં હશે એ વાત તો માની શકાય એવીજ હતી. મધુ રસોડામાંથી બહાર આવી. બધાને બેસવાનું કહ્યું અને સાથે સાથે જમવાનું પણ કહ્યું.

“હાહાહા ! મધુ ! તેં ન કહ્યું હોત તોપણ અમે તો અહિંજ જમત, હોં કે !” ધીરાભાઈએ મોટેથી હસતાં હસતાં કહ્યું. “મદનભાઈ, તમે તો જાણો છો ને મધુ મારી આથેની બાણેજ થાય છે ! એ બિચારી તો શું જાણતી હોય ! અમે હજી કાલેજ મુંબાઈ આવ્યાં. તમે જાણતાં નથી ? અમે તો બધાં જત્રાએ ઉપડ્યાં હતાં ! હવે મુંબાઈમાં ત્રણ ચાર દિવસ રહીને પાછાં સુરત ફરીકામ થઈ જઈશું. મધુને જત્રાની છબી આપવાનું લુલતી નહિં હોં ! નહિં તો વળી કોષ્ટક દિવસ :એ મહેલું મારશે કે મામા જત્રા જઈ આવ્યા પણ એક છબી સરખી નહિં લઈ આવ્યા ! હા હા હા !”

મધુનું ધ્યાન છબીમાં તે વખતે નહોતું. તેણે તો ઝડપમાં ફરીથી રસોઈ કેવી રીતે કરવી એનો વિચાર કરવાનો હતો. આખરે રસોઈ થઈ. અમે દોઢ વાગે જમ્યા અને પછી એ વાગ્યાની ટ્રેનમાં ધીરાભાઈ અને તેમનું કુટુંબ પાછાં મુંબાઈ ઉપડી ગયાં.

મારો વિચાર થયો કે ‘લાવ, હવે જરા કલાકેક ઉંઘી તો લઈ.’ પણ જોઈ છું તો મારા પલંગ ઉપર તો ચીમનભાઈ ઘસઘસાટ ઉંઘતા હતા ! હું આગલા ઓટલા ઉપરજ સાદી નાખીને પડ્યો. મધુ પણ એવીજ રીતે સાદી લઈ આવીને સુવાની તૈયારી કરતી હતી તેવામાં તેણે આથેથી એક મોટું ટાળું આવતું જોયું. હું હજી તો સાદી ઉપરથી એકો થઈને જોઈ છું ત્યાં તો નવ છોકરા પાંચ બેરાં અને ચાર મરદોનું ટુંદ અમારે ઓટલે ચઢી ગયું. એ આખું ટાળું મધુના પીપરીયાં ને ચાલમાં મુંબાઈ રહેતાં હતાં તેજ

ચાલમાં રહેતાં એટલે સાંતાક્રુઝ જોવાને માટે અમારે ત્યાં આવી પહોંચ્યું હતું. ચીમનભાઈ તો ઉંઘમાં હતા એટલે એમને તો આથી કેં દરકત પડી નહિ. પણ મારે તો ક્યાં બેસવું અને કેાની જોડે કેવી વાત કરવી એની પણ મુંઝવણ થઈ ગઈ. કારણ કે હું આ ટાળામાંથી કોઈને પણ ઓળખતો નહોતો. એ ટાળાંની આખાંની મધુ દીકરી હોય તેમ તે ટાળું તો વર્તવું હતું અને એમાંના નવે નવ છોકરાંઓએ પણ મારે ઘર એમનુંજ ઘર છે એમ માની લીધું જણાવું હતું. હું ગમરાઈ તો ઘણો ગયો પણ મધુના માયા ઉપર ભાર મુકીને મારે નાશી જવું એ મને ઠીક નહિં લાગ્યું એથી હિંમત ધરીને હું તો એ ટાળાંની આંગતા-સ્વાંગતા કરવામાં મગ્ની પડ્યો. આ થઈ. મમરા પણ વધારવામાં આવ્યા. અને પછી અમે બધાં દરિયા તરફ ઉપડી ગયાં. ચીમનભાઈએ તો ચાટી ગયાનું બહાનું કાઢીને ઘેરજ બેસવાનું પસંદ કર્યું.

અમે દરિયે ફર્યા અને સંજે સાંડાસાતની ટ્રેનમાં એ આખું ટાળું મુંબાઈ-ઉપડી ગયું. રાતના હવે જમણું નહિં પણ માત્ર એકેક ચાનો કપ લઈનેજ બસ રાખવું. એમ મેં સૂચના કરી અને તેને ચીમનભાઈ અને મધુ બન્નેએ ટેકો આપ્યો. આજના આખા દિવસમાં પડેલી જહેમત વિશે અમે હસતાં હસતાં વાતો કરતાં હતાં એટલામાંજ મારા સાહુભાઈ અને તેમનાં પત્ની આવી પહોંચ્યાં.

“અહો બહેન ! તમે અહિં ક્યાંથી, આટલે વાગ્યે ?” મધુએ પૂછ્યું.

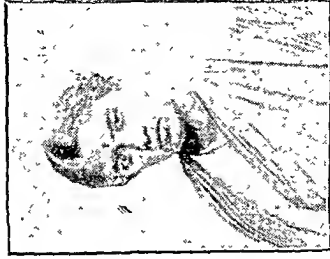
“અરે બાઈ, કેં વાતજ નહિં કરવાની,” બહેને જવાબ દીધો. “અમે મુંબાઈથી તો બહુ વહેલાં નીકળેલાં. બોરીવલી ગયેલાં અને ત્યાં જરા મોટું થઈ ગયું. અમારે તો બોરીવલી જમીનેજ આવવું હતું પણ ત્યાં જરાક

ડૉ. યશ્વંતરાય ચવન.
પાર્ટીસની પંચાલના દિલ્લી પ્રતિનિધિ.

મીસ માલાગીરી શંદીઝર.
કોંગ્રેસના સ્ત્રી-પતાધિકાર મંડળના પ્રમુખ.

મીસ શક્તિપ્રસાદ પ્રાંજયે, બી. એ.
પિતાના નેતૃત્વને પ્રતિબંધ ગણીતશાસ્ત્રી.

અડચણ જેવું જણાયું એટલે પછી મનમાં એમજ થઈ ગયું કે પાછાં મુંબાઈ જઈને જમીએ એના કરતાં સાંતાક્રુઝ જઈને મધુને સાંજ જમીને જમશું. તું પણ થણીવાર કલા કરતી હતી ને ! ”

આ સમસ્યા સમજવી મુશ્કેલ નહોતી એટલે મધુએ તરતજ રસોડામાં જઈને રસોઈ શરૂ કરી. રસોઈ તૈયાર થઈ. અમે રાતે સાડા નવે જમવા બેઠાં. ચીમનભાઈની ભુખ પણ ઉધડી હતી એટલે તે પણ જમવા બેઠા. સાદુભાઈ સાડાઠસે મુંબાઈ ઉપડયા. અને છેવટે ચીમનભાઈ સાડા અગીઆરની ટ્રેનમાં

મુંબાઈ જવા નીકળ્યા. જતાં જતાં કહેતા ગયા કે “ આજ ખુબ આનંદ થયો. હોં ! કેમ ખરે ? વળી કોઈ દિવસ નીરાંતે આવી ચડશું. ”

ચીમનભાઈ ગયા. અમે દીવા ઝાંખા કર્યા. ખમીસતું બોરીયું જમીન ઉપર પડી ગયું હતું તે લેવા હું વાંકો વળ્યો હતો એટલામાં મધુએ કહ્યું. “ નાટક જોવા ગયાં હોત તો કેં બોડું નહોતું ! ”

“ હા, મને પણ હવે એમજ લાગે છે. ” મેં જવાબ દીધો.

પ્રેમને ખાતર

શિરીન માટે શરહાદે પ્રેમયત્રમાં આહુતિ આપી. આજે ય હુદયદેવી માટે ચાલીસ ચાલીસ વર્ષ મુધી વસમી વાટ જોયા પછી, એની પાછળ જીવન દોળી, દેનાર કોઈ વિરલ શરહાદે જગતને સાંપડે છે. પ્રેમીઓ ! ચાલીસ વર્ષની રાહ !

કોન્સ્ટાન્ટીનોપલનો એક રજીુ છોકરો આથેન્સ આવીને ધણીક ભાષા એ શીખી લે છે અને ઈંગ્લેન્ડ-અમેરિકાના પ્રવાસીઓના ભોમીઓ થાય છે. એનું નામ ઝાદારોફ. એની યુદ્ધિપ્રભાના પ્રભાવે છક ચએલા એક અંગ્રેજના આમંત્રણે તે લંડનની સમૃદ્ધ પેઢીમાં નોકર રહેવા જાય છે.

આગગાડીમાં એક સ્પેનીશ અમીરજનની એને ભેટો થાય છે. બન્ને વચ્ચે અભેદ સ્નેહચન્નિ રચાય છે. પૌરસ આગળ બન્ને પોતાનો પ્રવાસ ચંભાવી એક અડવાડીક ગાળે છે અને મૈત્રીને વજ્રબંધે સાંકળે છે. ઝાહારોફ કહે છે. “ વીલાફ્રાન્કા પરણું તો તને જ. ખીજી સુંદરીઓ મારે માળ્હેન છે. ”

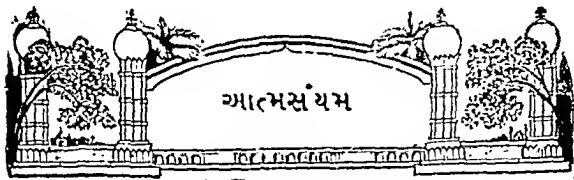
પણ વીલાફ્રાન્કા સ્પેનના કોઈ અમીર સાથે રૂઢિવશ લગ્નમાં જડાઈ ગઈ હતી. એની કેથોલિક ધર્મભાવના એને છુટાછેડા કરવા ‘ ના ’ કહેતી હતી. બન્ને પ્રેમિકો પૂરી પવિત્રતા બળવીને, રાહ જોતાં જીવન વીતાવે છે.

લંડનમાં ઝાહારોફની અજબ યુદ્ધિચક્રિત-કિસ્મતની વહારે ચઢી, અને તે પેલી પેઢીનો સંચાલક થઈ પડયો. જેમ જેમ એને આંગણે સમૃદ્ધિની ઝલક ડિઝવા લાગી, તેમ તેમ તેની પ્રેમની જ્યોત વધારે વિગૂદ અને ઉત્કટ બનતી ગઈ. એમને એમ ચાલીશ વર્ષો ગળી ગયાં. આખરે મંગળ પડી આવી. આયેક અમીરજનની વિધવા જતીને, પ્રિયતમની નવવધ થવા સ્પેનમાંથી ચાલી આવી. પ્રેમતરસી એલડીનાં લગ્ન થયાં.

પણ વિધાતાને એના અદ્ભુત સ્નેહજીવનની ઈર્ષ્યા આવી. ૧૮ માસના દંપતીજીવન પછી વીલાફ્રાન્કા કિસ્તારના દરજારમાં ચાલી ગઈ. ઝાહારોફને! અમૃતનો ખાલો જો! આગળ આવતાં જ દોળાઈ ગયો.

આજે ઝાહારોફ પોતાની અનુક્રમ ધનસેલવને તજી, સદચરીની આરામગાદ ઉપર જપમાળ ફેરવે, સાધુજીવન ગાળી રહ્યો છે.

[રેલી એકલ],

લેખક:—ડૉ. મોહનલાલ ગ્રામનાથ પાટક.

“ In the Supremacy of Self-control consists one of the perfections of the ideal man. ”
—Herbert Spencer.

પૃથાસ પંચાવન મહોર્જમને વટારી ચુ-
દેલા. હસનખાં પોતાના અનેક એશઆરામની
વસ્તુઓથી ઉત્તમ પ્રકારે શણગારેલા બન્ધ દિ-
વાનખાનામાં સચિત ને વિકારી મુઠાથી દુષ્ટો
મગડાવતા ગાદી પર પડ્યા હતા. બાજુમાંજ
ખીજ ગાદી પર તેમનો વરાદાર મદદગાર દોલ-
તરાવ ખાંસાહેબ માટે પાન બનાવતો બેઠો
હતો. ખાંસાહેબ કથાણમાં એક અન્ય
આદમી હોવાનું માન ધરાવતા. ઉમરે પચોળ્યા
છતાં તેમની એશઆરામમાં મરશુલ છંદગી
એક ઉગતા જુવાનને શરમાવે એવી હતી.
તેઓ પોતાને બર જુવાનીમાં મહાલતા મા-
નતા. કોની છાતી હતી કે તેમને બુદ્ધિ કહે!!
લગાર લકવાની પ્રસાદીથી તેમના મુખ મંડળે
સહજ વક્રગતિનું અવલંબન કર્યું હતું એટ-
લુંજ. બાકી તેમનો પોતાનો સૌંદર્યનો શંકો
હજી જોવો ને તેવોજ હતો! તેમની કુર્વિકારી
દષ્ટિ કોષ્ઠ સ્ત્રી પર પડતી તો તે સ્ત્રીના
શીયળ પર આક્રમણ ચર્યુંજ સમજવું! આથી
ગામની સ્ત્રીઓ ખાંસાહેબથી બહુ ડરતી.
તવાચશ, ગવૈયા, બજારવા આદિ કલાવિચાર-
દોના તે આશ્ચર્યાન હતા. દોલત ખાંસાહે-
બને ગમે તેવા કામમાં મદદ કરતો. ખાંસાહે-
બને કોષ મહાન કાળજીમાં હુમેલા ચુપ ચાપ
બેઠેલા બેઠ દોલતે પૂજ્યું.

“ ખાંસાહેબ! અત્યારે આપ આટલી
શી શીકરમાં પડ્યા છો? ”

“ ચાર શું કહેવું! પણ હા, હું હમણાં
કેવો દેખાઉં છું? ”

“ એ શું બોલ્યા મારા મેદરજાન! આ
આપની કાળી બમ્બર મશાએ મુખકમલને
શી શોભા આપી રહી છે, આપનું આ કમાન
સમાન નાક જાણે કમલનો દાંડોજ ન હોય
તેમ વદનચંદ્રની શોભામાં જોર વધારો કરી
રહું છે! બસ પૂછોજ ના સાહેબ! જો હું
શાયર હોત તો આપની આ ખુબસૂરતીના
બ્યાનમાં એતો ને એતો લખી નાંખી હોત! ”

“ ત્યારે શું, હું એટલો બધો મુંદર
દેખાઉં છું કે? ”

“ તો! આપ તો આજકાલના પેલા
અમારા કામદેવ છો કામદેવ! ”

ખાંસાહેબે એક દર્દબરો નિસાસો મૂક્યો.

“ કેમ, કેમ સાહેબ! આપની તખીયત
કંઈ— ”

“ ચાર તખીયતનું શું રહવું? આ— ”
ખાંસાહેબ વળી દર્દબરો અવાજે બોલતા અટક્યા.

“ હા, પણ આપની દિલગીરીનું કારણ
તો કહેશો? આ બધો તેનો એક ક્ષણમાં
નીકાલ લારી નાંખે એમ છે. ” દોલતે
લાગણીથી પૂછ્યું.

જરા શાંત થયા પછી ખાંસાહેબ બોલ્યા.
“ દોલત શું કહું ! જ્યારથી સુબેદારની
કન્યાની જરા ઝાંખી થઈ છે ત્યારથી મારા
ચિંતનું કેન્દ્ર બની ગયું. ”

“ શું એટલી બધી તે સુંદર છે ? ”
આશ્ચર્ય-દર્શાવતા દોલતે પૂછ્યું.

“ સુંદર ! જાણે માંદનો તુકડો ! તેને
જેતાંજ મને થયું કે ખુદતાલાએ એને
ઘડતી વખતે ખુશ્નુરતીનો બદોબ માલ
મસાલો વાપરી તો નહિ નાખ્યો હોય ! તું
જે તેને જરા જોઈ શકે તો પેલો તમારા ક્યો
અપિ કોઈ ઈશ્વરની પરીને જોઈને પાગલ
બની ગયો હશે તેમ પાગલ બની જાય ? ”

“ એટલું બધું ખાવિંદ ! ત્યારે તો તે
તમને મળવીજ જોઈએ ? ”

“ પણ કેવી રીતે ? કંઈ સુઝે છે રસ્તો
તને ? ” બંને કેટલીકવાર વિચારમગ્ન બેઠા
દોલતને કંઈક ઉપાય જણાયો.

“ જુઓ સાહેબ ! આપણી પાસે સાદ
થોણોસો માણસો છે. સુબેદારના ચાણુ પર
હુમલો કરી ઉઠાવી લાવીએ ! ”

“ યા ખુદા ! એ ઉપાય અજમાવવા
મારી હિંમત નથી ચાલતી. સાંમળ, સુબે-
દારની લાગવગ શાહી દરબારમાં કંઈ જોવી
તેવી નથી. જે આપણું આ કારસ્થાન ઉઘાડું
પડી જાય તો બારજ વાગી જાય ! આ કેમણે
જે કોઈ બીજું હોત તો કોણુ કરતું ? ”

દોલત નિરાશ થયો. તેને કોઈ અન્ય
માર્ગ ન સુઝ્યો, અત્યાર લગી ખાંસાહેબના
કેટલાક કામો તેણે પાર ઉતારી સાબરમતી
લીધી હતી. આજે તેની બુદ્ધિ જોડેર મારી
ગઈ. તેના અંતરમાં નિરાશાનો અધઃકાર
આપી ગયો. પોતાની ફજેતી થવાનો સંભવ
ઉભો થતો દેખાયો. જરીવાર આશાનું એક
કોરણ કુટુંબ જણાયું, તેના ચહેરો ખીલ્યો,

તેણે ખાંસાહેબના કાનમાં કંઈક કહ્યું, તેમનો
ચહેરો પણ પ્રકુલ્લ થઈ ગયો.

“ અરે હા, પણ શિવાજી એ કયુલ
કરશે ? ” ખાંસાહેબે શંકા દર્શાવી.

“ કેમ નહિ ? લૂંટની લાલચ છે, દોડતા
આવી પહોંચશે. લૂંટરાટની ધમાલમાં, લાગ-
જોઈ આપણે આપણો દાવ ધડીમાં રમી
લઈશું ! ”

“ હા ! હા ! બસ એમજ ! ” ખાંસાહેબ
ખુશ આનંદમાં આવી જઈ બોલ્યા.

“ ચાલ ત્યારે ઝોકાવ. ”

“ હો, આ ચાલો શિવાજીની પાસે. ”
કહેતો દોલત ત્યાંથી ઉતાવળે જતો રહ્યો.

[૨]

પ્રાતર્વિધિ પૂરી પડવાની શિવાજી મહારાજ
એક ભવ્ય ખંડમાં આજાજ સોનદેવ સાથે
વાર્તાલાપ કરી રહ્યા હતા.

“ શું કહ્યું સોનદેવ, કલ્યાણનો ખજાનો
ત્રણ દિવસ પછી વિજયપુર રવાના થશે ? ”

“ હા, એ સમાચાર અત્યારેજ મળ્યા
મહારાજ, ”

“ રવરાજ્ય સ્થાપનાના કાર્યને આરંભ્યું
પણ હમણાં પૈસાની તાણુ ભારે છે. કૃપા બ-
વાની માતાની કે આ સમાચાર વખતસર
મળ્યા ! હવે તૈયારી કરીએ ત્યારે. ”

“ શું હુમલો કરી ખજાનો લૂંટી લેવાનો
વિચાર રાખો છો મહારાજ ? ”

“ હાસ્તો, વિજયપુર જતું દ્રવ્ય આપ-
ણું છે, તે લૂંટવાને કંઈજ વાંધો ન હોય. ”

“ તો પછી મહારાજ, કેવળ થોડા
માણસોને લઈને હક્કો કરવો એ તો કંઈક
જોખમબધું નીવડે. ”

મહારાજ સડળ હસ્યા.

“ સોનદેવ ! આગે ડોર છે શા માટે ?
ન્યાં સુધી માતાજી ભવાનીની આપણા પર

કૃપાદષ્ટિ છે ત્યાં, સુધી સુખેદારની સેના તો શું પણ શાહી દોજ પણ આપણી સામે નહિં ટકી શકે ! ”

“ વાત ખરી મહારાજ ! પણ આપણા આ સાહસથી બાદશાહે જો મોટી સેના મોકલી તો તેની સામે સુઝવું જરા બારે થઈ પડશે ! ”

“ સોનદેવ તેની ચિંતા ન કરો ! બહુ બહુ બાદશાહ ચીદોશે તો પછી થોડી ખંડણી ને એકાદ ખલીતો ધકેલી દઈશું કે બાદશાહ ખુશ ખુશ ! ”

એટલામાં એક હજુરીઓ અંદર આવ્યો. મહારાજને નમી તે બોલ્યો.

“ મહારાજ, કોઈ મરાઠા સરદાર આવ્યા છે ને આપની મુલાકાત ઇચ્છે છે. ”

“ એ વળી સરદાર કોણ ? ” શંકાભર્યાં સ્વરે મહારાજ બોલ્યા. “ કોઈનાયે આવી પહોંચવાનો અત્યારે સંભવ નથી. હીક મોકલ તેમને ! ”

“ હજુરીઆના ગયા પછી, મહારાજ સોનદેવને પૂછ્યું.

“ કોણહશે આ સરદાર, સોનદેવ ? ”

“ મહારાજ, નથી કંઈ ધ્યાન પહોંચતું. ”

આ વાતો થઈ રહી હતી, ત્યાં સહજ સ્થામ વર્ણનો મધ્યમ વયનો એક મરાઠા સરદાર અંદર દાખલ થયો. તેણે લાંબો છોડા પીક પાછળ લટકતો રાખી કસબી કેટો બાંધ્યો હતો ને તેના પર એક સુંદર શિરપેચ શોભી રહ્યો હતો. લાંબી તરવાર કંભરે લટકી રહી રહી હતી. આ બધા દમામથી તે કોઈ સરદાર જેવો લાગતો હતો. તેની સાથે ખીજ બે મરાઠાઓ હતા. દાખલ થતાંજ સરદારે અને બન્ને મરાઠાઓએ નમીને મહારાજને વંદન કર્યું. મહારાજે તેમનું સ્વાગત કરી પૂછ્યું;

“ તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવો છો ? ”

“ હું કલ્યાણના હસનખાંનો નોકર છું, દોલતરાવ મારું નામ. ”

“ કોણ એ હસનખાં ? ”

“ કલ્યાણના એક તવંગર આસામી. ”

“ હીક, તેમનું મારી સાથે શું કામ ? ”

“ એક મહત્વના કાર્ય માટે હું તેમની તરફથી આવ્યો છું. ”

“ શું મહત્વનું કાર્ય ? ”

“ મારા માલીક સાહેબ મુસલમાન હોવા છતાં હિંદુઓ પર થતો ગુસ્સો ને વિનાશકર થતી ગોહત્યા બિસ્ફુલ સાંખી શકતા નથી. આ સર્વ પ્રકારોથી તેમને બહુ દુઃખ થાય છે. આ મુસલમાની અમલમાં થતા ગુસ્સાને નાશ કરી સ્વરાજ્ય સ્થાપનાનું પવિત્ર કાર્ય આપે આરંભ્યું છે એ સાંભળી અત્યંત આનંદ થાય છે, અને આપના કાર્યમાં કંઈક મદદરૂપ થવાના હેતુથી તેમણે મને એક મહત્વની ખબર આપને પહોંચાડવા મોકલ્યો છે. ”

“ શી ખબર ? ” આતુરતાથી મહારાજે પૂછ્યું.

“ કલ્યાણ પ્રાંતના સુખા મુઘાના અહમદખાં ત્રણ દિવસ પછી પોતાના માથુસો સાથે વિજાપૂર ખજાનો લઈ જવાના છે. આપ તે લંડી લેશો તો પુષ્કળ દ્રવ્ય હાથ આવે એમ છે. આપને આપના કાર્યમાં બારે મદદ મળી જશે. મારા માલીકને આ વાતની જાણ થતાં જ તત્કાળ આ સમાચાર આપને પહોંચાડવા મને મોકલ્યો. ”

“ એ સમાચાર તો અમને ક્યારનાયે મળી ચૂક્યા છે. હીક, પણ તમારા શેઠ અમે ખજાના પર હુમલો લઈ જઈએ તો કંઈ મદદ કરશે ? ”

“ અવશ્ય. પોતાના સાહપોણોસો માથુસોને લઈ તેઓ પોતે આપની મદદ આવવા તત્પર છે ! ”

સહજ સાશંક દૃષ્ટિથી મહારાજ દોલતને નિહાળવા લાગ્યા.

“ મહારાજ, કંઈ ચંકા ન રાખશો, હજો દેવાનો અમારો મુદ્દલ ધરાદો નથી. ” દોલતે ખાત્રી આપી.

“ નહિ, નહિ, તેમ તો તમારે માટે મને લગારે ચંકા આવતી નથી ! શું કહ્યું, તમારા હસનખાં સાહપોણોનો ટોળા સાથે સદાય કરશે ? ”

“ હા, આપને જરૂર હોય તો તેની મદદ કરવા તેઓ તૈયાર છે. ”

“ ખબરના સાથે કેટલા માણસો હશે, દોલતરાવ ? ”

“ મારા ધારવા પ્રમાણે સો સવાસો. ”

“ આટલા માણસોને હરાવી ખબરનો લૂંટી લેવો એ કંઈજ નથી, ખરેખરે સોનદેવ ? ” સોનદેવ તરફ જોઈ મહારાજ બોલ્યા.

“ નિઃસંશય મહારાજ. ” સોનદેવે ઉત્તર આપ્યો.

“ તો હવે હસો ચઢાવી ખબરનો લૂંટવો એ નહીં. ક્યે રથને ખબરના ઉપર આક્રમણ કર્યું હોય તો હીક ચપ પડશે, દોલતરાવ ? ”

“ હું ધારું છું કે એ લોકો સાયંકાળ પછી કલ્યાણથી રવાના થશે અને જરાજર મધરાતને અમલે કલ્યાણથી પંદરેક માઇલ પર આવેલી ગાંધ ઝાડીવાળા ભાગમાં આવી પહોંચશે. આ રથને હુમલો કર્યો હોય તો કામ પતેલ !

દોલતરાવના આ ઉત્તરથી મહારાજ જરા વિચારમાં પડ્યા. કંઈક વિચાર કર્યા પછી તેઓ બોલ્યા.

“ દોલતરાવ, તમે કહેા છો તેમજ કરીશું. આજથી ત્રીજો દિવસે રાત્રે અમારા માણસો ત્યાં છૂપાઈ રહેશે. તમારા હસનખાને કહી દેજે કે કલ્યાણથી ખબરનો રવાના થાય કે તરત ત્યાં આવી હાજર થઈ જાય. ”

“ કબૂલ, મહારાજ ! આપને મદદ

કરવાની તક મળી છે એ જાણી મારા માલીક સાહેબને અત્યંત આનંદ થશે. ”

“ દોલતરાવ, અત્યારે અમેને અમારા કાર્યમાં એવાજ મનુષ્યોની આવશ્યકતા છે. પછી ભલે તે મુસલમાન કાં ન હોય. ”

“ ત્યારે હું હવે રજા લઉંશ મહારાજ ! ”

“ નહિ દોલતરાવ, આજે અમારી મહે- માનગિરીનો સ્વીકાર કરવો પડશે. સોનદેવ, એમની બરાબર બરદાસ્ત કરજો. ”

દોલત મહારાજને નમી બહાર પડ્યો. મહારાજ દોલતને પાછળથી તિક્ષ્ણ દૃષ્ટિથી નિહાળી રહ્યા. તેમને કંઈ વહેમ આવ્યો.

“ કંઈ નહિ. એક લેવાશે. જરા સાવ- ધાનતાથી ને મુતસદીપણાથી એમની સાથે કામ લેવું પડશે. ” તેમના મુખમાંથી ધીમા ઉદ્ગારો નીકળી ગયા.

[૩]

કલ્યાણથી લગભગ પંદરેક માઇલ પર આવેલા ગાંધ અરણ્ય પર અત્યારે અમાવા- સ્થાની ઘેર અધિકાર બ્યાપ્ત મધ્યરાત્રિનું સામાન્ય પ્રસરી રહ્યું હતું. સૃષ્ટિ આખી શાંત નિદ્રામાં પહોંડી ગઈ હતી. માત્ર વિશાલ ગગન પ્રદેશમાંથી ડોહીયાં કરતાં તારકગણો પોતાનો પ્રકાર ફેંકી આ નિમિષ અધિકારને વિદારવાના હાસ્યાસ્પદ પ્રયત્નો કરી રહ્યા હતા. શું તેઓ નહિં જાણતા હોય કે તેમનો અધિપતિ ભગવાન ચંદ્રમા આજે તેમની વચ્ચે ઉપસ્થિત નથી.

હિંસાવાદી પશુઓના બચપ્રદ ચિત્કારો, સર્પોદિ પ્રાણીઓના ઝેરી કુશંકા અને ગૂંગા- લાદિના રૂદન ધ્વનિ અરણ્યની બીજાજાતમાં વૃદ્ધિ કરતા હતા. આવા ભયાનક રથાનમાં ને મધરાતના અત્યંત અધિપાદક સમયે આ

ગીચ ઝાડીમાં દોડસોથી ગસો સૈનિકો છૂપાઈ બેઠા હતા. તેમના આશો નજીકમાં જ ઝાડો સાથે બાંધેલાં હતાં. સર્વે ગાઢ નિર્જનતા પ્રવર્તી રહી હતી. તેનો એક વીર નરે ભંગ કર્યો.

“ ખરેખર હસનખાં, તમે મુસલમાન હોવા છતાં હિંદુઓની અને ગોમાતાઓની થતી વિડંબના જોઈ કષ્ટ પામે છે. એ અનર્થ થવા જેવું છે. ”

“ એમાં અનર્થ થવા જેવું તે શું છે મહારાજ ? જેઓ ધરલામને જાણે છે તેઓને ખબર હોય છે જ કે કુરાનમાં શું લખ્યું છે ? આ જુલ્મે તરફ તેઓને તિરસ્કાર થયે જોઈએ, કેમકે પેગંબર સાહેબે બીજાઓ પર જુલમ શુભરવાતું કે ગોહલા કરવાનું કહ્યું નથી ! વળી દરેક ધનસાન એક જ અલ્લાહ-તાલાનો ખેટો છે ! ”

“ એ ખરું, પણ એ પેગંબર સાહેબના વચનોને કે કુરાનના ધરમાનોને આજે કોણ પૂછે છે ? ઘોળે દહાડે ગોમાતાઓનો વધ ચાલી રહ્યો છે. હિંદુઓની માતા, ભગિનીઓની લજની છુટાઈ છે, અને હિંદુ પરિવારો આ અસહ જુલ્મેને લીધે દેશભાગ ફરી જાય છે, આ બધું દૃશ્ય આંખો આગે બહુ થતાં એમ થઈ જાય છે કે વિગપૂરતું તપ્ત ક્યારે ઉચલાવી નાંખુ. ! ”

“ મહારાજ, મારા જેવા મુસલમાનોને આ જુલ્મેથી ચીક ચડે છે તો પછી આપ જેવા અસહ હિંદુઓનું તો પૂછવું શું ? અલ્લાહની મહેરબાની તો આપની એ મુસદ્દે પણ જરૂર આવશે. આદિલશાહીનો અંત આવીને જ તમારા મહારાજને સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત થશે ! પણ જુલ્મે તો, આ પેલી આંધેની ઝાડીમાં કંઈ પ્રકાશ જેવું આપને જણાય છે ? ”

“ તમારો જવાબ મારે નામ. ” એ બીધેલા સ્વલ

તરફ ઝીણી નજરે જોઈ રહ્યા. ખુબ નિરખી જોયા પછી તેઓ એકદમ બોલી ઉઠ્યા.

“ હા, હા, પ્રકાશ દેખાય છે ખરો, જરૂર એ ખજાનાની સાથેની મશાલોનો જ. ”

“ ક્યારેનો મને એ જ વિચાર થતો હતો કે, સંધ્યાકાળ પછી તરત રવાના થયેલો ખજાનો હજી કેમ આવી ન પહોંચ્યો ? ઠીક, તો મહારાજ, હું મારા માથુસોને સાવધ રહેવાની સૂચના આપવા જઈ છું. ” એટલું બોલી હસનખાં ત્વરાથી જતા રહ્યા.

“ દોલત, સાવધ ! બરાબર, પેલા જ મેના પર હલ્લો લઈ જશે. ”

હસનખાંના ધીમેથી ઉચ્ચારાયેલા આ શબ્દો મહારાજ સાંભળી લીધા. અત્યાર સુધી હસનખાં અને દોલત વિષે તેમને જે શંકા રહ્યા કરતી હતી કે તેમની મદદમાં કંઈક છૂપે હેતુ શમાયેલો છે, તે હવે દઢ થઈ તેમણે સોનદેવને બોલાવ્યો ને ધીમેથી કહ્યું.

“ સોનદેવ, આ હસનખાંનો મને પાકો સંશય રહે છે. તેમના પર ચોક્કસ નજર રાખજો. સમજ્યા. ”

શિવાજી મહારાજની કક્ષના બરાબર હતી. પેલો પ્રકાશ ખજાના સાથેની મશાલોનો જ હતો. ખજાનાની પેટીઓ નાગી તલ્વારોના પહેરામાં આજળ ચાલતી હતી, એ ત્રણ મેના પણ શસ્ત્ર સૈનિકાથી રક્ષાતી ચાલતી હતી, આથી અનુમાન થતું હતું કે મેનામાં સ્ત્રીઓ હોવી જોઈએ. સૌની મોખરે સુમેદાર મુલ્લાના અહમદખાં અસ્વાઈ થઈ ચાલતા હતા. લશ્કર બધું દોડસો બસો માથુસોનું હશે. સા ગુપ્તપૂર્વે દૂર કરતા હતા. સુમેદાર પાસેના સિપાઈ સાથે વાતો કરવા લાગ્યા.

“ શી વાત કરવી, આ બાદશાહી મુદ્દકમાં જોને પેલા શિવાજીએ લૂંટફાટની કેવી ધાંધળ મચાવી મૂકી છે ! ડગલે ડગલે મને તેનો ડર લાગ્યો કરે છે. વખતે એ સેતાનજો

ક્યાંથી ફૂટી નીકળે ને આ શાહીખળનો લૂંટીને ચૂમ થઇ જાય ! ”

“ ખાવંદ ! એટલો બધો ડર એ શિવાજીનો શા માટે ગયો છે ? આપણી સાથે આંટલાં માણસો છે ત્યાં તે શું આવતો હતો ! વળી એ આજકાલનું કુમળું બાળક શું કરશે અમારી સાથે ! ? ”

“ ઘૂપ, બધે કર તારો લવારો ! એ ધમડોર, જે આજે શાહીસેના સાથે ઝૂઝવા નથી હરતો તે તારા મારા જેવાને તો એક ધડીમાં રોળી નાંખે ! પરવરદીગાર કરે ને એનાથી બચાવે ! ”

એટલામાં રસ્તાની બાજુપર પડેલા સૂકાં પાંદડામાં કંઈ ખળખળાટ થયો. સુબેદાર ચમકી ઉઠ્યા ને આસપાસ નજર ફેરવી રહ્યા.

“ નથી આવ્યો, નથી આવ્યો, એ શિવાજી ! ” નજીકનો એક સિપાઈ બોલી ઉઠ્યો. આ મોટા સમૂહમાં સદુ કેાઈ ચગમૂગા ચાલતા હતા. માત્ર સશસ્ત્ર સૈનિકોના પગલાંનો ને સુબેદારના ઘોડાના ડાબલાનો અવાજ સંભળાતો હતો.

આમ ફેટલોક વખત નીકળી ગયો. એટલામાં અચાનક “ હર હર મહાદેવ ” ની દીલ ધ્રુજવનારી ગર્જના કાને પડી, જંગલ આપું ગાજી ઉઠ્યું ! સુબેદારની ગભરામણનો પાર ન રહ્યો ! તેઓ ખૂંસો પાડી ઉઠ્યા. “ સેતાન આવ્યો ! શિવાજી સેતાન ! યા ખુદા ! ” તેમણે તત્વાર પર હાથ નાંખ્યો તો ખરો પણ તે ફેરવવાની તાકાત તેમના ધ્રુજતા હાથમાં ક્યાં હતી ? એટલામાં એક મરાઠાએ તેમને ઘોડા પરથી નીચે ખેંચી કાઢ્યા. એક ધડીમાં તો તેમના માથા પર એ ત્રણ તત્વારો ચમકી રહી, જોતજોતામાં તેમનું ડોકું ધડથી વેગળું થઇ ગયું હોત, લાં તો “ સખર ! સુબેદારનો એક વાળ પણ વાંકો ન થાય ! ” એવા સત્તાવાહી શબ્દો કાને પડતાંજ

તત્વારો નીચે આંવી ને સુબેદાર બદિવાન થયા. ખળનાની પેટીઓ પાસે ભારે રણકંદન ચાલી રહ્યું હતું. અનેક શિરો ધડથી છૂટાં પડી જતાં હતાં, લોહીની નીકો જમીન પર વહી જતી હતી. મેનાની આસપાસ તો સૈનિકોની ભારે ભીડ જામી ગઈ હતી. એક મેનામાંથી એક સ્ત્રી એ ત્રણ સિપાઈઓએ પકડી લીધી, સ્ત્રીએ મોટેથી રૂદ્ધ આદંબુ, પણ આ ધમાચકડીમાં તેના હૃદયવિદારક આર્તનાદને કોણ સાંભળે ! પેલાં નીચ સિપાઈઓએ તેને એક ઘોડા પર બાંધી લઇ તેની સાથે પોતાના ઘોડાએને લાંથી દોડાવી મૂક્યા !

[૪]

મરાઠાઓએ જોતજોતામાં મુસલમાનોને હરાવી ખળનો હસ્તગત કરી લીધો. મરણુ-શય્યા પર પડેલા વીરોની વેદનાને લીધે નીકળતા દુઃખોદ્ગાર કાને પડતા હતા. સુબેદાર સાહેબ ધ્રુજતા એ ત્રણ સિપાઈઓની ચોક્કીમાં એક તરફ ઉભા હતા. શિવાજી મહારાજ હવે લાં આવ્યા.

“ સુબેદાર, હવે તમે જરાય ગભરાશો નહિં. તમને હાથ લગાડવાની પણ કેાઈની મગદૂર નથી ! ” તમે અમારાં શત્રુ ખરા, પણ સરણાગત સાથે શત્રુત્વ ન હોય. તમેને યોગ્ય સન્માન સહ બનતી ત્વરાએ વિનંતર રવાના કરી દેવામાં આવશે. સહજ પણ સંકેત સેવશે નહિં, જણો કે તમે તમારાં દોસ્તો વચ્ચેજ છો. ” મહારાજે આશ્વાસન આપ્યું. “ હા, પણ તમે તમારાં ખેરાં છોકરાંએને મળ્યા કે ? ”

“ ના. ”

નજીકના સૈનિક તરફ જરી મહારાજે પૂછ્યું : “ સુબેદારનો પરિવાર ક્યાં છે ? ”

“ પેલાં જાડ હેડળ મહારાજ ! ”

“ જા તેમને અહીં તેડી લાવ ” મહારાજે આજ્ઞા કરી.

સૈનિક સુમેદારના પરિવારને હાં લઇ આવ્યો. સ્ત્રીઓ હુસકે હુસકે રડી રહી હતી. સુમેદારને જોઇ તેમના આંકંદને ભરતી આવી. તેમની આ હૃદયદ્રાવક અવસ્થા જોઇ સુમેદારનું હૈયું ભરાઇ આવ્યું. પોતાનું દુઃખ જેમ તેમ દર્શાવી તેઓ બોલ્યા:

“ અલ્લાહ જે સ્થિતિમાં મૂકે તે સ્થિતિમાં આનંદ પૂર્વક રહીએ. તેની મેહરબાનીથી આ સ્થિતિનોયે છેવટ આવશે. દુખની હવે હદ આવી. ”

“ દુખની હદ તે ક્યાં ? તેનો તો હવે કંઈ પારજ ન રહ્યો. આપણા કુળની આખર ધુળમાં મળી ગઇ. આ ગરબડમાં કોઇ ફટ આપણી પુત્રીને ઉપાડી ગયો ! ” મહારાજ મહેનતે દુઃખાવેગ દર્શાવતાં એક સ્ત્રીએ આ અત્યંત શોકજનક સમાચાર આપી દીધા. સુમેદારના હૃદયમાં આ ખબરે કારી ધાની વેદના ઉપજાવી. તેમના મુખમાંથી સંતાપ ને દુઃખ-ભર્યા શબ્દો નીકળવા લાગ્યા:

“ યા પરવરદીગાર ! હજી તું મારો ક્યાં સુધી અંત લેશે ! મારી પુત્રીને એક નરાધમ દુરી જાય ! હાય ! હાય ! નથી સાંભળી શકતો એ શબ્દો ! આખર ઇન્જનત ધુળધાણી ! શિવાજી ! તમે મરાઠાઓ નીતિની મોટી મોટી વાતો કરો છો અને તમારીજ સેનામાં આ અનીતિ ! ? ”

“ જરૂર આ કૃત્ય અમારા સૈનિકોનું તો નથીજ સુમેદાર. કોઇ અધમે આ તકનો લાભ લઇ આ કર્મ કયું લાગે છે. તમારી પુત્રીની શોધ હું હમણાંજ કરાવું છું. પેશે હસનખાં ક્યાં છે ? જરૂર એ અધમનુંજ આ કારસ્થાન ! છતાં પ્રથમથીજ અમને સંશય તો હતોજ ! ક્યાં છે આખાજી સોન-

સૈનિકો એકમેકના મુખ જોઇ રહ્યા. કોઇ કંઈ બોલ્યું નહિ.

“ અરે, તેમના હાથ નીચેનો કોઇ સૈનિક અહીં છે ? ” પુનઃ પ્રશ્ન થયો.

“ હા, હું છું મહારાજ ” કહેતો એક સૈનિક આગળ આવી નમ્યો.

“ આખાજી સોનદેવ ક્યાં છે તેની તને કંઈ ખબર છે ? ”

“ નહિ મહારાજ; ”

“ આજ ઘડીએ એ ક્યાં જતા રહ્યા ! વાર. હવે તમે દશદશ આરબાર જથ્થુની ચાર ટોળી બનાવી જુદી જુદી દીશામાં જઇ-જંગલ-માં શોધ કરો કે ક્યાંક કોઇ બદમાસ એક સ્ત્રી સાથે મળી આવે છે. અમે અહીંજ થોભીએ છીએ. કાલે સવારે ચારે ટોળીએ અહીં આવી હાજર થવું, આખાજી સોનદેવ રસ્તામાં મળે તો તેમને અહીં મોકલી દેજો. જાઓ, બનતી તાકીદ કરો ”

“ સુમેદાર, હવે તમે નિશ્ચિંત રહો. તમારી પુત્રી આવતી કાલ સુધીમાં તમને આવી મળશે. મરાઠાના વચન પર વિશ્વાસ રાખો. અને સાચા મરાઠાનું વર્તન કેવું હોય છે તે જુઓ ! તમારા પરિવારને પાછા મેનામાં બેસી જવાનું કહી દો. સહજ આગળ જઈ આપણે સુકામ કરીશું. ” સુમેદારે અનુમતિ દર્શાવી. સુમેદારનો પરિવાર મેનામાં બેસી જતાંજ મેના ચાલુ થયા.

[૫]

લગવાન દિનકરે આ પૃથ્વી તલ પર પોતાના સહાત્ત્રવધિ કિરણો પ.યરી દીધા હતા. એ કેમળ કિરણો વડે ઝરણાનાં નિર્મળ જળ ચમક ચમક થઇ રહ્યા હતા. ઝરણાનાં બન્ને તીરે હંગેલું લીલું જમ હુંકું ધાસ મુલાયમ માસિયાનું ભાન કરાવતું હતું. આ લીલા

ચિત્રકાર :]

ખાસાદિનઃ પલ્લ ક્ષી રીતે રૂ કર્મ સુઝે છે રસ્તો, તને ?
દ્વાલતરણઃ સુગેદારના ચાણા પર હુમલો કરી ઉઠાવી લાવીએ.

[રા. ઓર.

[પૃષ્ઠ: ૪૭.

નરાર : } શિવાજી મહારાજ : જહેન ! આ બનાવોથી [શ્રી. પુર
તમારે દીક્રા કુબાલું હશે, તેની
ક્ષમા માગું છું. [પદ :

ધાસમાં ઉગેલા નાના પુખ્તો કેમ જાણે સૂર્યને અર્ધ ન આપી રહ્યાં હોય તેમ ડોલી રહ્યાં હતાં. ગગનગામી પંખીડા મીઠાં રસગીતો મધુર કંઠે ગાતા કથોલ કરી રહ્યા હતા. અરુણના કંઠે પચાસ પેણોસો સૈનિકો પડેલા જણાતા હતા. ગાંધી રાતની બદમાસીથી તેઓ થાકી ગયા હતા. તેમના અશ્વો ત્યાંજ ચરતા હતા. તેમનાથી સદંજ દૂર એક તરણુ લલના કરુણ આક્રંદ કરતી બેઠી હતી. બાજુ જગતને બૂલી તે પોતાના દુઃખસાગરમાં ડુબી ગયેલી જણાતી હતી. તેના દીવ્ય સૌંદર્યને જોતાં બાન થતું હતું કે કોઈ દેવલોકની અપ્સરા તો આ અપ્સર પર ઉતરી ન આવી હોય ! રાહુગ્રસ્ત અંદ્ર સમું તેનું મુખારવિન્દ સ્નાન થઈ ગયું હતું. બાલ રવિનાં કિરણોથી કરમાઈ ગયેલી કુમુદિની સમી તે ખીન્ન દેખાતી હતી. તેના નયનમનોહર કેશરાશી મંદમંદ વહી રહેલા સમારથી આમ તેમ ડોલી રહ્યો હતો. પહેરવેશથી સ્પષ્ટ માલમ પડતું હતું. કે તે રમણી મુસલમાન જાતિની છે. સૈનીકોમાંથી એક બોલ્યા :

“ કેમ દુસાવ્યોને સાહેબ, શિવાજીને ? એ તો સમજ્યો કે અમારા માલીક સાહેબ સ્વરાજ્યના કાર્યમાં મદદજ કરવા આવ્યા છે. બોળવાયો મારી થાપ પર ! બોળો બિચારો ! ”

“ દોલત, એ મગદાઓ એવાને એવાજ રહ્યા. એ બોળપણને લીધે રતો-પડ્યા છે બાદ-શાહની શુલામીમાં ! પણ તારું ભેટું જગર ખરું. કેવી અજબ તદબીરથી તે કામ કાઢી લીધું ! ”

“ શી અજબ તદબીર બળી છે એમાં ! પ્રભુએ યોડી મગજશક્તિ બક્ષી છે એટલુંજ ! બાપી જુઓ સાહેબ, મેનો કેવો આબાદ પકડી પાડ્યો બંદાએ ! મને ધાક હતી પેલા આબાજી સોનદેવની કે એ કંઈ અડચણ ઉભી કરશે ! પણ લાગ સધાયો ! જતાં

હજુએ ધાસ્તી રહે છે કે તેણે પુક તો ન પકડી હોય !

“ હાલ, હવે શું આવતો હતો એ ! પણ એટલું તો ખરું કે કોઈ મુરશિત સ્થળે જવું ઠીક, નહિ તો હાથમાં આવેશે શિખર શુભાવવાનો વારો આવે ! દોલત, અરે જરા જો તો ખરો, કેવું અજબ સૌંદર્ય ! ” યુવતી તરફ દૃષ્ટિ ફેંકતા ખાંસાહેબ બોલ્યા.

“ ખરેખર મેલીક સાહેબ, કંઈ અજબ સૌંદર્ય છે ! જાણે એવો-ભાસ થાય છે કે કોઈ ઇંદ્રપુરીની અપ્સરાજ નીચે ઉતરી ન આવી હોય ! ” એમ બોલી કોઈ હુધાતુર મનુષ્ય જેમ મિષ્ટાન્ન તરફ આશાભર્ય દેખાથી જોઈ રહે તેમ દોલત યુવતી તરફ મીટ માંડી રહ્યો. હસનખાંથી આ સહન ન થયું. તે એકદમ બરાડી ઉઠ્યો :

“ બસ કર હવે દોલત, તારું એ જોવાનું ! આ પરી જો કે. આપણે હાથ આવી છે તો પણ તેને મુરશિત રાખવાનો બદોબસ્ત તાબડતોબ કરવો જોઈએ. આ નજીકના કોઈ ગામમાં જઈ મેનો લઈ આવજા.”

આ ધડાકાથી દોલત ચમકી ઉઠ્યો. ખાંસાહેબના આ વચનોથી તેને જરા ક્રોધ તો ચડ્યો, પણ શું કરે ? પોતે રહ્યો નોકર ! એકે શબ્દ ન ઉચ્ચારતાં એ ચાર સૈનિકોને સાથે લઈ દુકમ મુજબ પાસેના ગામમાંથી મેનો લઈ આવવા તે ગયો.

દોલતનાં ગયા પછી ખાંસાહેબનું ચિત્ત ચક્રોળે ચડ્યું. મનોવિકારોને કેમે કરી. દાખી ન રખાયા ! આખરે દુર્વિકારોને વશ થઈ ગયા. પાસે સૈનિકો બેઠા છે એનું બાન ન રહ્યું ! તરત જાણ્યા ને યુવતી પાસે જઈ ઉભા ! એક પણ યુવતીએ દૃષ્ટિ જતી કરી ને તરતજ નીચી નમાવી રૂદન આરંભ્યું. ખાંસાહેબનું મુખ ઉવડ્યું :

“ઓ ખુબસુરત પરી ! તારી ખુબસુરતી પર મોદ પામી હું તારો શુભામ બન્યો છું. જરૂર તારા સેવક પર એક પ્રેમ કરાણ ફેંકી તેને પાવન કરી દે ! જો આ મારા હૃદયની આવરણા કેવી યથ છે તે ! તારે માટે તે કેટલું તલસે છે ! નહિં, એમ નિર્દેશ ન થા ! આટલી આજીજીયે તું નથી માનતી ! તો હવે મારે જોરજુલમનો આશરો લેવો પડશે.” એટલું બોલી ખાંસાહેબ આગળ ધસ્યા ને યુવતીને સ્પર્શ કરવા જાય છે ત્યાં “ઓ આબો ! આખાજી સોનદેવ ! માલીક સાહેબ !” ની બૂમો પાડતાં દોલત, તેની સાંધેના સૈનિકો ને મેનાવાલા દોડતા આવ્યા. આ બૂમો સાંભળતાજ હસનખાં ગભરાયા. તત્વાર ઉઘડી “દોલત આને નાંગ મેનામાં.” એવો કુક્કમ છોડી પોતે થોડાપર સવાર થઈ ગયા. ખીજા સૈનિકો પણ સવાર થઈ લડાઈ માટે સજ્જ થઈ ગયા. સર્વ સૈનિકો મેનાની આસપાસ ફરી વળ્યા. એટલામાં આખાજી સોનદેવ પોતાના સૈનિકો સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યા ! ચીઠાપરો સિંહ જેમ પોતાના શિકાર પર ઝડપ નાંખે તેમ આખાજી સોનદેવ ખાંસાહેબ પર તુટી પડ્યા. લડાઈ શરૂ થઈ. ખાંસાહેબનું જોર વપરાયું ન હતું. આખાજી સોનદેવ આખી રાતના રખડાટથી યાદી હોય થઈ ગયા હતા. તેઓ દોલત પર તત્વારના ધા ઝીલતા રહી કુશળતાથી લડતા હતા, છતાં તેમનું શરીર જખ્મોથી વીંધાઈ ગયું. હસનખાં સામે વધુવાર તેઓ ટકી શકે એમ લાગતું ન હતું. એટલામાં એક મરાઠા સૈનિકનું લક્ષ્ય તેમની તરફ ગયું, તેણે ચાલાકીથી ખાંસાહેબ પર એક વાર ક્યો ને ખાંસાહેબનું શિર ઘડી વેગળું કરી દીધું ! દોલતે જોયું કે હસનખાં પડ્યા, હવે નીલી રાકાય એમ નથી. એટલે તેણે યુવતીને મેનામાંથી બહાર કાઢી પોતાના થોડા પર બેસાડી પલાયન કર્યું. ખીજા સૈનિકો

પણ તે જોઈ નાસવા માંડ્યા. આખાજી સોનદેવે દોલતને નાસતો જોયો. તેઓ તરતજ પોતાના સૈનિકો સાથે પાછળ પડ્યા. થોડીવારમાં તેઓએ તેને પંકડી પાડી ઘેરી લીધો. દોલત બિચારો એકજો આટલા મરાઠા સૈનિકો સામે ક્યાં મુઠી લડે ! મરણીઓ બની તે ઝુક્યો. પણ અંતે આખાજી સોનદેવના એકજ વારથી તેના જીવનનો અંત આવી ગયો. આ સર્વ બનાવથી બેબાન થઈ જતી યુવતીને એક મરાઠા સિપાઈએ થોડા પરથી સંભાળી નીચે ઉતારી લીધી. અણચિંતરી આશ્વતોથી શુંગળાઈ ગયેલી યુવતીને ધીરજ આપતાં આખાજી સોનદેવે કહ્યું :

“જેનું, હવે શાન્ત થા, કંઈ પણ ભય હવે નથી રહ્યો, તમને હું શિવાજી મહારાજ પાસે લઈ જઈશ.”

ખાંસાહેબે મંગાવેલો મેનો ત્યાં પડ્યો હતો. ઉચ્ચનારા નાસી ગયા હતા એટલે આખાજી સોનદેવે પોતાના માણસો પાસે તે મંગાવ્યો ને યુવતીને તેમાં બેસાડી તેઓ મહારાજ પાસે આવવા નીકળ્યા.

યુવતીની અલાકિક રૂપસંપન્નતા જોઈને આખાજી સોનદેવને થયું કે ખજનાની લૂંટમાં કોઈ મુશ્કેલી વસ્તુ મળી હોય તો તે આજ છે ! આ કફનાથી તેમને ખીજો વિચાર સ્ફુર્યો. ‘આ રત્ન મહારાજને અર્પણ કર્યું હોય તો ?’ આ સવાલ તેમણે અનેકવાર પોતાના અંતરને પૂછ્યો, ‘પણ નહિં, મહારાજ પરચોનો સ્વીકાર કરે ખરા !’ એ શંકા ઉદ્ભવી. આવા અવર્ણનીય સૌંદર્યના ભોક્તા મહારાજથી અન્ય કોણ હોઈ શકે ?’ એવો પણ એક વિચાર તેમને આવ્યો, આમ વિચાર વમળમાં ગાયાં ખાતાં તેઓ શીઘ્રતાથી પંચ કાપતા હતા.

[૬]

મહારાજ વિચારમગ્ન અવસ્થામાં સુખેદાર સાથે એક વિશાલ શીલાતલ પર બેઠા હતા. તેમના હૃદયમાં વિચારની ભારે ગમચણ ચાલી રહેલી તેમની મુદ્રા પર સ્પષ્ટ વ્યક્ત થતી હતી. એક સૈનિક તેમની પાસે આવી નમી ઉભો.

કેટલીક વાર તો તે તરફ તેમનું લક્ષ્ય ન ગયું. પણ કોઈ પાસે હેલું છે એવું ભાન થતાંજ તેઓ વિચાર નિંદ્રામાંથી જાગૃત થયા.

“ શા સમાચાર ! આખાજી સોનદેવ ક્યાં છે ? ”

“ મહારાજ, આખાજી સોનદેવ નથી આવ્યા, પણ આપે મોકલેલી ટોળીઓમાંની બે પાછી આવી છે. ”

“ તેમને સુખેદારની પુત્રીને પત્નો મળ્યો કે ? ” મહારાજે આતુરતાથી પૂછ્યું.

“ નહિ મહારાજ, તેમણે પુષ્કળ તપાસ કરી પણ આપની નિશાની પ્રમાણે ક્યાંય પત્નો-લાગ્યો નહિ. ”

“ અતે નજ મળી ત્યારે ! ” મહારાજ ખિન્ન સ્વરે બોલ્યા.

“ મહારાજ, એટલામાં કંઈ નિરાશ થવા જ્યેનું નથી. હજી બે ટોળી આવવી રહી છે ”

“ હુબ ઉપજે છે તે માત્ર એને લીધે કે આપણી સેનામાં નિયમજલ્દતાનો અભાવ છે. આપણા સૈનિકો લૂંટની ધમાલમાં લોકોની વડુ દિકરીઓને ઉપાડી જાય છે એવી આપણા લોકોમાં અને શત્રુઓમાં પણ માન્યતા બંધાશે ! શિવાજીના સૈન્યમાં નિયમપાલનનું બંધન બિંદુલ નથી, નીતિમર્તાનું ડેકાણું નથી વિગેરે બદનામી થશે ! સ્વજનોમાં તો શું પણ શત્રુઓમાં પણ મરાઠાઓની નીતિની નિંદા ન થવા પામે એવું નિષ્કલંક વર્તન

આપણું હોવું જોઈએ. સ્વરાજ્ય સ્થાપનામાં એવા નીતિવર્તનની અતિશય આવશ્યકતા છે. ”

“ ખરું મહારાજ, પણ આપણા કોઈ દુશ્મને આપણને કલંક લગાડવાના ધરાદાયી એવું નીચ કૃત્ય કર્યું હોય તો લોકોએ આપણને શા માટે દોષ દેવો જોઈએ ? ”

“ અરે જગત એ નથી જોતું કે એ કૃત્ય શત્રુએ કર્યું કે આપણે. તે તો આપણનેજ દોષપાત્ર ગણશે ! અરે, ઘોડાનાં પગલાં સંભળાય છે. જો કોણ આવે છે ? ”

“ જી મહારાજ, ” સૈનિક મુજરો કરી ગયો.

કોણ આવ્યું હશે એ જાણવા મહારાજ અધીરા થયા. ઘોડી વારે સૈનિક આખાજી સોનદેવના આવી પહોંચવાની ખબર લઈ આવ્યો.

“ જા. જલ્દી મોકલ તેમને અહીં. ”

આખાજી સોનદેવ આવ્યા. નમીને પ્રણામ કરી અદ્ય વાળી ઉભા રહ્યા.

“ કેમ સોનદેવ, ક્યાં હતા તમે આટલી વાર ? ” મહારાજે સવાલ કર્યો.

“ મહારાજ આપે મને પેલા હસનખાં પર નજર રાખવા કહ્યું હતું. લડાઈની ધમાલમાં પણ મારી દષ્ટી તેના પરથી ખસી ન હતી. તેના માણસોએ મેના પર હક્કો કર્યો એ હું જોઈ રહ્યો હતો, એ અરસામાં તેમણે મને જીલ્લો, તેના માણસો ક્યાંય ન દેખાયા. હું આસપાસ શોધી રહ્યો હતો ત્યાં દૂરથી કોઈ સ્ત્રીના આર્તનાદ સંભાળાયો, મારા મનમાં પાકો અરેશો હતો કે હસનખાં મદદમાં કંઈ દુષ્ટ હેતુ દ્રુપાયેલો હોવો જોઈએ તત્કાળ ત્રીસ પાંત્રીસ સૈનિકોને લઈ જઈ દિશા માંથી આર્તનાદ આવતો હતો તે દિશામ ઘોડા તરફથી દોડાવી મૂક્યો આપની આજ્ઞા મારવા પણ ન આવ્યો તે માટે ક્ષમાચાનના કરું છું. ”

“ ઠીક, પછી શું થયું ? ”

“ અપરિચિત્ત અરુણ માર્ગની માહિતી નહિ, આથી મારે ઘણી વાર મુઠી રમડ્યું પડ્યું. સંવાર થયા પછી એક દિશામાં જતાં ઘોડાનાં પગલાં જણાયા. તરતજ તે દિશામાં અમે શોધ શરૂ કરી. અતિથિમ ભરી મળલ પછી એક અરણ્યને કડિ હસનખાં ને તેના સૈનિકો સાથે અમારો ભેટો થયો. ઘોડો ઝપા-ઝપી થઇ અતે હસનખાં મરણો. પાછા વળતાં ખરર મળી કે આપ અહીં છો.”

સહજ થોભી સોનદેવે આગળ ચલાવ્યું:

“ મહારાજ આ લૂંટમાં મને એક અત્યંત મૂલ્યવાન વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ છે, તેનો આપ સ્વીકાર કરશો એવી આ સેવકની નિંતિ છે !”

“ પ્રેમપૂર્વક અર્પણી તમારી દુદ્ધ ટ પશુ હું આનંદથી સ્વીકારીશ. સોનદેવ ત્રી કંઈ વસ્તુ તમે સંપાદન કરી છે ?”

“ આશા હોય તો અહીંજ લઈ આવું.”

“ હા, જાઓ લઈ આવો.”

સોનદેવ પ્રણામ કરી ગયા. ઘોડીવારે એક ઠી સાથે પાછા આવ્યા.

સ્ત્રીને જોતાંજ મુખેદારનો ચહેરો ઉતરી યો.

“ લાવ્યા. કે તમારી વસ્તુ ?” મહારાજે પાતુંરંતાથી સવાલ કર્યો.

“ હા મહારાજ, આ લૂંટમાં આ અનુ-મ લાવણ્યમયી લલના પ્રાપ્ત થઇ છે. માવું રત્ન આપની પાસે હોવું જોઈએ એ તુથી આપના ચરણમાં હું એ અર્પણ કરું. એ અરૂપ ભેટનો સ્વીકાર કરશો.”

હેવટના શબ્દો મુખેદારના હૃદયમાં તીર ારક ભોંકાયા. તેમની સ્થિતિ દબાજનક થઇ ડી. તેઓ મહારાજ તરફ દીન મુદ્રાથી જોઇ લા. મહારાજે સ્ત્રી તરફ એક ક્ષણ દષ્ટિ ફેંકી, મેકન ક્ષણ પછી તેટલીવારમાં મહારાજ આ

અવર્ણનીય સૌંદર્યથી અંનયા. તેઓ સ્ત્રી તરફ આદરપૂર્વક જોઇ બોલ્યા:

“ આશા હા ! અમારા માતૃશ્રીને એટલા સાદર્યસંપન્ન હોત તો અમે પશુ એવાજ મુદર જાન્યા હોત !”

પછી મંભીર મુદ્રાથી આજ્ઞાજ. સોનદેવ બણી ફરી બોલ્યા.

“ સોનદેવ ! સ્ત્રીઓના પવિત્ર આગિચ્ચને બ્રષ્ટ કરી તમે મહારાજાહીની સ્થાપના કરવા ઇચ્છો છો ? શું આવા અનાતિના પાયા પર મહારાજના સ્વરાજ્ય-મહાલયને ચણવા ધારો છો ? લાગીદો, સોનદેવ ! એવા વિચારોને ત્યાગી દો ! સ્વરાજ્ય સંસ્થાપના માટે નીતિનો પાયો-મુદ્રક કરવો જોઈશે. આ પરસ્ત્રીનો સ્વીકાર અમે કરીએ તો મહારાજાહી કંઈ વિનાશગર્તામાં ગળડી પડશે એનો ખ્યાલ તમે કર્યો છે ? અન્ય મહારાજો જે આ કૃત્યને અતુસરે તો પછી સ્વરાજ્યની આશા આકાશ-કુસુમવતજ સમજવી ! સોનદેવ ! તમારી નીતિથી બ્રષ્ટ કરનારી ભેટ હું નથી સ્વીકારી શકતો. સોનદેવ ! તમે આંખીબકત સેવક છો; નહિં તો આ કૃલ માટે તમારે ભારે શાસન બોગવવું પડ્યું હોત.” હવે રંમણી તરફ ફરી મહારાજ બોલ્યા. “ જ્યેન્ આ બનાવોથી તમારું દોલ દુભાયું હશે તેની કામા માયું છું” મુખેદાર, “ આ તમારાં પુત્રીને તમારાં તાત્યામાં લઈ લો.”

આજ્ઞાજ સોનદેવ અધોવદને સ્તબ્ધ થઇ ઉભા રહ્યા. તેમનાથી એક શબ્દનો પણ ઉચ્ચાર ન થયો. મુખેદારના મુખમાંથી ઉદ્ગારો સરી પડ્યા.

“ શિવાજી ! આ અઘૌકિક લાવણ્ય આંખો સામે હોવા છતાં અહસુત મનોબલ-પ્રાપ્ત તમે અનેક ધન્યવાદને પાવ છો !” ખરેખર, અનન્ય ઉચ્ચ હૃદય ! !”

પૂરી આચરાણી.

લેખક: રા. કોટલાદાસ દ્વારકાંદાસ શાયચુરા.

“ દેવશી ! આ આચરાણીઓમાં પૂરી કય ? તેં એને કાંઈ દિ જોયું છે ? ”

“ હા. મહેં એને માધવપુરના મેળામાં જોયું હતું: વરને ગાડે ને બેઠી-છ. પાંચ હાથ પુરી, મદ્દ જેવી લાગે છે તે. ” દેવશીએ જનનનાં છૂટેલાં ગાડાં તરફ આગળથી ચીંધી ખીમાણુદને પૂરી દેખાડવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ ક્યાં ગાડામાં ? એલા લીલી અત-લસની ઝૂલવાળા ખૂટીયા છે એ ગાડામાં ? ખીમાણુદે આતુરતાથી ‘પૂરીને પીંછાણુવા દ્રષ્ટિ દેડ્યા.

“ હા. એન. ”

“ એ. તો કાંઈ લીરાંગના જેવી લાગે છે. ”

“ છે. તો લીરાંગના પણ એની આંખો જોય ? આંખોમાં, તો શરમીયાં રમે છે. કોયલાણીની એ રસિકડી કોપલ છે. આખી આંખર જાતમાં આને એ અંગેડ છે. ” દેવશીએ પૂરીને ટૂંક પરિચય રજૂ કર્યો.

“ પણ લોકો, એને માટે કેય છે ધ સાચું કે નહિ ? ” ખીમાએ પૂરીને એકી ટશે નિહાળતાં નિહાળતાં દેવશીને પ્રુછ્યું.

“ એ તો ને હશે તે આપણને હવે પુરી ખબર પડશે. લોકો તો કહે છે કે એણે એવું પણ લીધું છે કે ને આંખર એની સાથે બથોબથ આવે અને

એને છતે તે એની સાથે પરણે અને ને હારે એ એનો સાથી થઈને રહે. ” દેવશીએ વડલાની ઝૂલતી વડવાઈઓ જેવતાં જેવતાં ખૂલાસો કર્યો.

“ એના મનમાં ધ ગુ’ જાણતી હશે ? ” ખીમાણુદે મૂઠું મરોડી.

“ ધ એમ માને છે કે પૃથ્વીને પાટલે કાંઈ આચર પાક્યો, નથી કે ને એને પછાડે ! ”

તાલંગડાને પાદર કોયલાણીની જન છૂટી છે. ગામના રસિકડા યુવાનો અને મદ્યેલી યુવતીઓ સામેયું. ચાંચ એ પહેલાં વરનું મોહું જોવા પાદરના વડલાઓ નીચે એકઠાં થઈ અંદર અંદર વરનાં, વરનાં ગાડાંઓનાં, ઝૂલ અને ઘૂંધરમાંજમાં ઝૂલતા. બળદોનાં, વરના. રસધેલા જનવાંઓ અને કોણીકાંદથી ગીતનાં. ઝંકાર બેલાવતી યુવાન જનડીઓનાં વિવિધ રીતે વણન કરી અરસપરસમાં વાતોનો આનંદ લેય છે. જનનમાં આવેલ મકરાણી પેસાયતાઓ વારુણી જનમંત્રી જંગાવી ગામને પાદર બહુના અવાજ કરી વિજય વરતા હોય તેમ આનંદમાં અહિંતહિં ઘૂમે છે. પટેલીઆઓ બેઠે બાંધી વડલાને સાથે દાયરાઓ જંગાવી સામેવાની શહ જુએ છે. જનડીઓમાંથી કેટલીક કુમારિકાઓ દીરછી નજરે તાલંગડાના અહિંતહિં ફરતા-ટોળે મળતા આંખર જુવાનોને જોય અંદર અંદર હસે છે. જનનના ગાંડ

ખેડુઓ બળદને છોડી નીરણુ ખવરાવવાની ગોઠવણમાં પડ્યા છે. આખું વાતાવરણુ આનંદ, હુલ્લાસ અને ચેતનને હિંગોળે ઝૂલવું હોય એવાં દ્રવ્યો તાલંગડાને પાદર દેખાયાં.

વડલાની નીચે ઉભી પૂરી તરફ દ્રષ્ટી ફેંકતા દેવશી અને ખીમાણુંદને અત્યારે ખીચું કંઈ જોવાનો અવકાશ નથી. એ બન્ને તો પૂરીના ગાડા તરફ એક સરખી દ્રષ્ટી ફેંકી રહ્યા છે. આખીય જનમાં ખીમાણુંદને માટે એકજ આંકર્ષણ હતું અને તે પૂરીનું મુખદર્શન.

હવે પણ તેમજ. પૂરી એટલે જનડી-ઓની રસરાણી, પૂરી એટલે જનડીઓની સૌંદર્યદેવી. પૂરીના શબ્દ ઝીલવાને જનનાઓ અને જનડીયા આતુર હતાં. દરેક ગાડાવાળાઓ પોતાને ગાડે પૂરી ખેસે એવું ઇચ્છતાં. જેને ગાડે પૂરી ખેસે એ ગાડાવાળામાં અજબ ચેતન આવતું. પોતાને ગાડે પૂરી છે એ વિચારે એ પોતાનું જીવન ધન્ય માનેતો. ભક્તભક્ષા વીર જેવા લાગતા આયર જનનાઓ પૂરી પાસે નરમ બની જતા. પૂરીમાં સૌંદર્ય હતું, તંદુરસ્તી નાચતી; વીરતા એની વાણીમાં વરસતી. એના મોઢાપર છત્રેયલી લાલી પ્રાતઃ ઉપાના કુંકુંમવણી તેજને ઝાંખા પાડે તેની તેજસ્વી હતી. એના કઢાવર શરીરનો આધો મોહક હતો. કંઈક આયરે એની આશાએ ને આશાએ કુંવારા રહ્યા હતાં. પૂરીને પોતાની જીવનસખી બનાવવા કંઈક અનેક પ્રયત્નો કરી જોયા હતા. જેની સાથે પૂરી રહી પૂરી એક પલ પણ હસતી એ નંની ખીજાને અદેખાઈ થતી.

આજે તાલંગડાને પાદર અનેક જુવાનો પૂરીની પિઠાણુ કરવાને તલ્લી રહ્યા હતા. પૂરીનો માથોનો દીકરો તાલંગડે પરણવા આવ્યો હતો. પૂરી જનમાં આવે છે એ સાંભળી વરપક્ષમાં પણ જૂદે જૂદે ગામથી

આયર જુવાનો વરપક્ષ તરફથી નામનું આમંત્રણ આવેલ હોવા છતાં જનમાં ઉત્સાહથી આવ્યા હતા. સહુના આકર્ષણનું મધ્યબિંદુ પૂરી હતી.

ગામમાંથી શરણાઈના મોહક સર સાંભળાયા. ઢોલ ધડક્યા. દીનીઓનાં ઝાંખા ઝાંખા તેજ દેખાયાં. જન તૈયાર થઈ. બળદના ડોકમાં ઝૂલતી ધૂધરમાળના ધમકાર થયા. જનડીઓએ ગીતનો ઝંકાર જમાવ્યો.

વરના ડાહરે ઉડા ગરથ ઉડેલો.

મોલી ચાલ્યો પરણવા...

ગીતના સરે સરે તાલંગડાના પાદરનું વાતાવરણુ રસિકતાને હેલે ચડ્યું.

[૨]

આખા તાલંગડામાં આજે એકજ વાત હતી. આયરે અને અયરાણીઓ હામ હામ એ એક વાત પર જ વિચારોની આપ લે કરતાં હતાં અને એ વાત તે પૂરીની પ્રતિજ્ઞાનો કોઈ જુવાન કહેતો “અરે ભાર છે એનો કે ઇ બચાબચીમાં ભાઈડાને જીતી જાય!”—બીજો વળી કહેતો કે “આખરે એ ગમે તેવી હોય તો પણ સ્ત્રી જાત. ઇ શું આપણને હરાવે?”—કોઈ જુવાન મૂછો મરડી બાંધે ચડાનો તૈયાર થઈ જોલતો, “અરે જીમાંથી શું પુરપત્ત ચાલી ગયું છે કે એક અખળા આમ જુવાનીયાએને પાછા પાડે!”

એ રીતે ગામને ચોરે, ક્યાંને માંડવે અને તાલંગડાને પાદરે જુવાનીઆઓ પૂરીને હરાવવાની હામ બાંધી રહ્યા હતા.

બીજી રહવારે જન ગામને પાદર નદીએ દાતણ કરવાગઈ સોડ પ્રદેશનો પ્રાતઃકાળ એટલે કુદરતનાં સાક્ષાત્તદર્શન. નદીને કાંઠે ચાસડીવાના લીધાંજમ ખેતરો, ડાંસ હાંકતા હાંકતા દૂધા લલકારતો ઉઘોગી ખેડૂત, ખેતરને શેઠે મથુરીની.

સાથે નૃત્ય કરતો. કળાયલ મોર, - દર =
વાડીયામાં ટહુકતી. કાવેલડીનો ટહુકાર,
ઘટ પર પાણીની હેલ સહિત ચાલતી
ભરેલી ગ્રામ્ય સુન્દરી; ગામને ગાંઠે ધણુ ભે
કરતો ગાંધેનો ગોવાળ-એ સર્વ પ્રાતઃકાર્ય
ચેતનમય બનાવનાર દ્રવ્યો ભેતાં ભેનારની
આંખો દરે.

જન નદીને કાંઠે દાતણ કરવા આવી કે
તાલંગડાના યુવાનોનું ટોળું તુરત એની
પાછળ આવ્યું. નદિનો કાંઠો અત્યારે રસિકોના
રસદર્શને રસિયો બન્યો. જનૈયા અને જનડી-
ઓએ દાતણ પાણી કર્યા અને આખી જન
પ્રાતઃકાળના મંદમંદ પવનની હલેરોમાં રસગોઠડીયે
ચડી. તાલંગડાના યુવાનો તો નદિયે પૂરીને
માંટે આવ્યા હતા. પૂરી એમાંના કોષપણ
યુવાન તરફ ભે એકાદ વખત નયન ઢાળતી
તો એ યુવાન પોતાને ભાગ્યશાળી માનતો.

ખીમાણુંદ અને દેવશી અત્યારે બેઠ
બાંધીને આવ્યા હતા. ખીમાણુંદે તો નિશ્ચય
કર્યો હતો કે આજ પૂરી સાથે બચાબચી કરવી
અને એને હરાવી પોતાની ગૃહલક્ષ્મી બના-
વવી. રણે ચઢતા રજપૂત સરીખી એની મૂંછોની
અણી મઢની મઢાનગીથી હબી થઈ હોય
તેવી દેખાતી હતી.

જનમાં આવેલ એક અરજણ નામનો
આયર ખીમાણુંદનો ઝાળખીતો નીકળ્યો,
એની પાસે દેવશી અને ખીમાણુંદ ગયા.

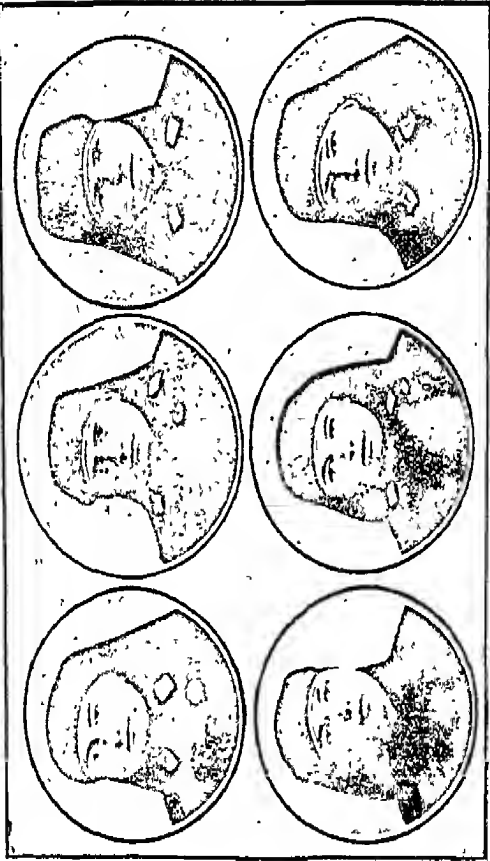
“રામ રામ અરજણ !”

“કાણ ખીમો ? રાતનાં દેખાયો નહિ.”

અરજણે રામરામ કરતાં ખીમાને પ્રશ્ન કર્યો.

“રાતનાં હું તો માંડવે આવ્યો હતો
પણ તું તો ત્યાં હતો જ નહિ.”

“ખરી વાત. હું કોયલાણેથી અસરો
નિકળ્યો હતો. ખીમાણુંદ ! છે તો મજાકના”
અરજણે સ્નેહભાવે. ખીમાણુંદ રુદામું બોલ્યું.

“ અન્નપૂર્ણ દિવાલિ અહેમર ” સ્થાપિત વૃદ્ધાશ્રમ દિલ્હીમાં નર્સના કામ માટે
-વાલીમ શેલી પુર્કે મલિયાઓ-

[૨]

ખીમાણુંદે અરબણુને પછાડ્યો અને સારપછી પૂરી સાથે બથાબથી આવતાં તાલંગડાનો એ યુવાન આચર હારી ગયો, એવી વાત તાલંગડાને આંગણે આંગણે આંતરે થતી હતી.

એ ચાર દિવસમાં તો આખાપ થેર પ્રદેશના આચરમાં પૂરીએ ખીમાણુંદેને પછાડ્યો એ વાત પ્રસરી ગઈ. કેટલીક યુવાન આચરાણીઓએ કોડીલા ખીમાણુંદેની દયા ખાધી. એ તાલંગડાનો પટેલ પુત્ર હવે પૂરીના સાથી થઈને રહેશે એ વિચારે ઘણી વૃદ્ધ આચર માતાઓને દુઃખ થયું. પૂરીના સાથી તરીકે ખીમાણુંદે સરત મુળ્ય કાયલાણુ આવી રહ્યો.

“ કેમ ખીમા ! કેસ હાંકવામાં કંઈ હરકત તો નથી પડતી ના ? ”

“ પૂરી ! સરત પાળવામાં હરકત કેવી, હું જે કહે તે મ્હારે હવે વફાદારીથી કરવું જ બોલ્યો. ”

“ ખરેખર ખીમા ! ત્હને પછાડવામાં મ્હને લેશમાત્ર આનંદ નહોતો. હું જાણું હકીલો બન્યો નહિં તો ત્હારો આ વખત આવત જ નહિં. ”

પૂરીએ આ વર્ષે પોતાના જેતરમા વાઙ વાળ્યો હતો. પોતે છતેલા પાંચ આચર યુવાનો એના સાથી હતા...એનો સ્વર્ગસ્થ બાપ કાયલાણુનો પટેલ હતો એટલે પૂરીને સોના જેવી નખીન મળી હતી.

પરીના ઉમદેવાર તરીકે અત્યાર સુધીમાં ગામે ગામેના આચર જુવાનો આવી ગયા હતા અને ખીમાણુંદે સહિત પાંચ જુવાનો હાથાં એટલે હવે આખા દેશમાં કે શરી ગઈ. હવે પૂરી તરફથી ઘણી કંઈ શકવું નહી. પૂરી એટલે આચરની અજીત સુંદરી.

“ ખીમા ! જ ત્હને હું છૂટા કરું છું. ” એક દિવસ જેતરને શેઠ ખીમો ઢાર ચારતો હતો. ત્યાં આવી પૂરીએ બહેર કર્યું.

“ પૂરી ! હું ત્હારી દયાનો પાત્ર બનવા નથી ઇચ્છતો. ”

“ દયા નહિં જા હું ત્હને ખુશીથી મુક્ત કરું છું. ”

“ એક સ્ત્રીની સાથે હું હારી જઈ અને પછી મ્હારા તરફ એ આવી વિદારતા બતાવે એ મ્હારે માટે મૃત્યુ સમાન છે. ”- ખીમાણુંદે પૂરીને પોતાના વિચારો સ્પષ્ટ જણાવ્યા.

“ ત્હારા જેવા બહાદુર જુવાનને હું મ્હારો સાથી છે એમ ગણું એ મ્હને હીક લાગતું નથી. ”

“ એમાં શું ? ત્હેં મ્હને બહાદુરીથી હરાવ્યો એટલે મારે સરત મુળ્ય વર્તવું જ બોલ્યો. ”

“ ખી...મા ! ” પૂરી આજે કંઈ ન સ્મરણ શકાય તેવી રીતે બોલી.

“ ખી...મા. ત્હને હાર્યો વર્ષ પુરું થયું. આજે મ્હને લાગે છે કે ત્હવે હું છૂટા થઈ તાલંગડે જઈ શકે છે. ”

“ પણ એ કેમ બને ? ”

“ હું રાજપુત્રીથી ત્હને જવા દઈ તો એમાં ત્હને શું વાંધો છે ? ”

“ વાંધો કંઈ—? ”

“ પૂરી ત્હારા જેવી વીર આચરાણીનો હું પતિ ન બની શક્યો છતાં આજે જે સ્થિતિમાં હું ત્હારો સહવાસ સેવી રહ્યો છું એમાં મ્હને સંતોષ છે. એ ઉપરાંત શું મોહું લઈ હું તાલંગડે જઈ ? પૂરીથી હારેલો જુવાન હવે જગતમાં જઈ શું મોહું બતાવે ? ”

“ એ વાત સાચી. પણ ખીમા ત્હારા જેવા સિંહને પાંજરે, પૂરવામાં મ્હને મોહું પાપ લાગે છે. વનરાજ તો વનમાંજ સ્વતંત્રતાના સમ્રાટ તરીકે શોભે. ”

“ પણ એવી રીતે તાલંગડે જવામાં હું નામોશી માનું છું અને ... ”

“ ટોડો—ટોડો. હો. ” જેતરના મધ્યમા-ગમાંથી ચસકો સંભળાયો.

પૂરી અને ખીમો જે તરફ અવાજ હતો તે તરફ ટોડયાં. પૃથ્વીમાનો ચન્દ્ર જગતને ચોક

ચક્રો હતો. ચન્દ્રને અન્નવાળે અન્નવાળે પૂરી અને ખીમાણુદે એક મ્હોટા એકલને પાણી વાળનાર કોસીયા તરફ ધોરીયા ઉપર ધૂરકતો બેઠો.

એકલની દાતરડીઓ બહાર આવી હતી, અને કંઈ પણ એ હુમલો કરશે એની સાવચેતી ન રખાય તો એ ભયકર રીતે ધાવણ કરી નાંખે તેવી પરિસ્થિતિ હતી થઈ હતી.

“વેળ ! તું આથો રહે. હું એ એકલને હમણાં જ મ્હારો હાથ બતાવું છું. એના જીવનમાં એની સ્થાને ચનાર કોઈ નહિ મળ્યું હોય.” પૂરીએ દ્રઢતાથી કહ્યો.

“પૂરી તું રહેવા દે-અમ્હે” બધા એને પૂરો કર્યું. “કોસ હાંકતાં હાંકતાં ખીજ સાથીઓ પણ ચસકો સાંભળી દોડી આવ્યા હતા તેમણે પૂરીને આ સાહસ કરતાં અટકાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

“અરે ત્હમે બધા બેળા મળાને ને નહિ” કરી શકે તે હું એકલી કરી રાકીશ. આથો રહે બધા.”

આ ધમાધમથી એકલ ખૂબ ભૂમયો થયો. ખીમાણુદેને આ પ્રસંગ કટાક્ષીનો લાગ્યો. એકલ સાથે ખાચ બીડવી એમાં ખૂબ નેખમ હતું.

“પૂરી ! બધાનું કલ્લું માન. અમ્હે” સહુ એને અદિયી હાંકી કાઢ્યું. એની સ્થાને ચવામાં કંઈ માલ નથી.” ખીમાણુદે પૂરીને સ્હમળવી.

પૂરી એ બધાની મ્દામે નેહ દસી

“ત્હમને હજી પૂરીના જાળની પૂરેપૂરી ખાત્રી થઈ નથી. જુઓ. ...”

આટલામાં તો એકને પૂરી સ્થાને દોટ મૂકી.

પૂરીએ એની દોટ ચૂકવી પાછળથી એને પકડ્યો. એકલનું સથળું નેર પૂરીએ નરમ પાડવા પ્રયત્ન કર્યો. સહુ સાથીઓ પૂરીના સાહસથી ગમરાયા. કંઈ પણ એકલ સાથે બચાવથી કરતી પૂરીને એની દાતરડીઓ વાદી

નાંખશે એ વિચારે ખીમાણુદે પણ મુન્ન્યો. એ જણા કુદાડીઓ લેવા દોડ્યા. કુદાડીઓ આવે તે પહેલાં તો એકલને પૂરીએ અન્ન બળથી પછાડ્યો. અને એના ઉપર ચડી બેઠી.

આ અરસામાં ખીમાણુદે કુદાડી આવતાં એકલને પૂરો કર્યો.

એકલ સાથની બચાવથીમાં પૂરીને એક ગંભીર જખમ એની છાતીમાં થયો, એનો ખ્યાલ એ વખતે પૂરીને ન રહ્યો. પણ એકલને છોડી એ હતી થઈ કે તુરત એની છાતીમાંથી લોહીની ધાર થઈ. ખીમાણુદે ધા તપસ્યો તો બહુ ઉંડો લાગ્યો. પૂરી તુરત ચોથમાં આવી પણ ચોથમાં દાખલ થતાં જ તે બેશુદ્ધ થઈ પડી.

પૂરીએ બચાવથીમાં એક એકલને પછાડ્યો અને માર્યો પણ પોતે ધાવણ થઈ છે. એવી ખજર નેતબેતામાં આખાય કોમલાણમાં પડી ગઈ.

પૂરીને દાતરડીનો ઉંડો ધા થયો હતો. ખીજો દિવસે એ પડે પડી.

[૪]

“ખીમા ! ત્હે” મ્હારો ધા રજાવવા ને રાતદિન મહેનત લીધી છે એનો બદલો હું શું આપું ?”

“બદલો મારે મ્હે” કંઈ કર્યું નથી. ત્હારા નેત્રી બદાહર આચરાણી બને એ મ્હારે મારે મોટામાં મોટો સતોય છે.”

“સ્ત્રીઓ માંદાની સેવા કરવામાં કુશળ ગણાય છે પણ પુરો આવી સેવા કરી શકે એ મ્હે” હમણાં જ નેયું-ખીમા !”

“મ્હે” પણ હમણાં જ નેયું કે એક સ્ત્રી એકલ નેવા દિસક પ્રાણીની સાથે આગ બચોબચ આવે અને એને પછાડે. પુરો ને ન કરી શક્યા એ એક સ્ત્રી કરી શકે એ નેહ મ્હને પણ આશ્ચર્ય થાય છે”

“ખીમા ! ત્હે” મ્હારી ચાકરી કરી એનો બદલો ત્હારે લેવોજ નેહશે-અને એ બદ-

લામાં હું લહે મૂકિત આપું છું. મહેં ત્હારી પાસે અગાઉ પણ માંગણી કરી હતી, એ ત્હને યાદ હશે. ”

ખીમાણુંદના નયનો પૂરી તરફ દબ્યા. પૂરીના શૌર્યતેજ માટે મરી શીટનાર ખીમાણુંદે આજે પોતાનું દિલ ખોલ્યું.

“ પૂરી ! ને તું બદલો આપવા માંગતી હો તો હું એક વાત માગી લઉં છું ? ”

“ ખુશીયા. તું જે માગીશ એ હું આપીશ. ”

ખાટલામાંથી પૂરીએ ઉઠવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ લ્હીશ નહિ-ત્હારા ઘાને હવતુ સંપૂર્ણ રૂઝ-આવી નથી. ” ખીમાણુંદે પૂરીને ઉઠતી અટકાવી.

“ ત્હારે માગી લે-શું માંગછ ? ” પૂરીએ સ્વસ્થ થઇ પૂછ્યું.

“ ત્હને હીક થાય પછી એક વખત ત્હારી સાથે બચાબથી કંઠવાની તક આપ. હું જે હાઈં તો ત્હારો સાથી જીવનપથેત રહું અને જીતું તો તું મ્હારી ચા. ”

“ કયુલ છે. ત્હાગ જેવા આયરની સાથે બચાબથી આવી બળની અજમાવશ કરી જેવી એ મ્હારે માટે પણ એક માન છે. ”

“ ત્હારી પાસેથી છૂટી જઈ તાલંગદા જતું એ મ્હારે માટે મરવા જેતું હું માતું છું. એના કરતાં હું શરી હાઈં તોપણ કંઈ ખોહું નથી. ”

“ ખીમા ! મ્હારે કયુલ છે. વધારે વાંત શા માટે કરતી. ” બોલતી બોલતી પૂરી ખીમા સ્થાને હસી.

“ પૂરી ! પ્રમાણિકતાથી ત્હારે મ્હારી સાથે લડવું પડશે. મ્હારાપર દયા ખાઇને

અથવા બદલો વાળવાની મુશ્કેલી તુ જે એમાં જાણી જોઇને ખામી રાખે તો મ્હારે એ કયુલ નથી. ”

“ બધુંય કયુલ-હવે ત્હારે શું જોઇએ છે બોલ ! ”

x x x

એક મહિના પછી પૂરીને આરામ થતાં કરી તાલંગદામાં ઘેર ઘેર વાતું રાઝ થઇ કે પૂરી તાલંગદાના ખીમાણુંદ સાથે શરી બચાબ આપવાની છે. થયું પણ તેમજ. પૂરીએ ખીમાણુંદને તક આપી. આ વખતે અજીત પૂરી ખીમાણુંદ સાથે હારી.x

પૂરી અને ખીમાણુંદના લગ્ન ધામધૂમથી થયાં. કંઈક અદેખા જીવાનોની આંખો આ લગ્ન તરફ મંડાઇ. ખીમાણુંદને સહુએ ભાવશાળી માન્યો.

આજે ખેતરને શેર પૂરી અને ખીમાણુંદ બેઠાં છે.

“ પૂરી ! સાચેસાચું કહેજે કે તું જાણી જોઇને મ્હારી સાથે હારી કે નહિ ? ”

પૂરી મૌન રહી મીઠું મીઠું હસી અને પછી ખીમાણુંદના બોળામાં માથું મૂક્યું.

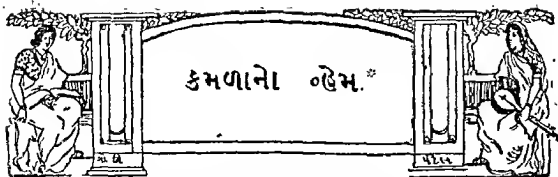
“ ખીમાણુંદ જેવા પતિ સાથે ન હાઈં તો કેતી સાથે હાઈં ? ”

“ પણ તું જીતી હોત તો ત્હારી બહાદરી અમર ચાત. ”

“ ખીમાણુંદની પત્ની તરીકે અમર ચવાતું મ્હને વધુ ગમ્યું છે. મ્હારા...ખી...મા ! ”

x લોકો કહે છે કે પૂરીએ જાણી જોઇને ખીમાણુંદને જીતાર્યો.

લેખક: શ્રી. જયકૃષ્ણ નાગરહાસ વર્મા.

બી. એ., એવ. એલ. બી., એમ. એસસી., ઍરીસ્ટર-અંટ-લો.

“આજે પણ મોડું થશે કે ?”
કમળાએ આશીસે જવા તૈયાર થયલા પતિને પૂછ્યું.

“કેમ કહી શકાય ? કામ હોય તો વખતે મોડું પણ થાય” મોહનલાલે જવાબ દીધો.

“તમારે તો રોજ ને રોજ કામ હોય. રોજો પછી ટાઢી હીમ જેવી થઈ જાય. એ ખાવામાંય શું સ્વાદ આવે ?”

“પણ તને કહું તો છે કે મારી વાટ જોવી; તારે જમી લેવું.”

“હો મોહ્યા: ‘તારે જમી લેવું !’ તો જમી લેવાઈ હશે !”

“ત્યારે શું કરે ? શેકે ના કહું કે કામ નહિ કરે ?” પછી ખાશું શું ?”

મોહનલાલે પિતાના સમયના સુખી દિવસો સાંભર્યાં. તેના અવાજ સહેજ ગળગળો થયો.

“એમ મેં ક્યારે કહું ? પણ કોઈ દિવસેય નવરાશ ન મળે ? આખો દિવસ કામ કરો એ તો ઠીક, પણ રાતેય સાથે લેતા આવો. કોઈ દિવસ નિરાતે બેસીને સુખ હોયની વાત પણ ન થાય. કેટલાય દિવસથી નથી સીનેમા નાટક જોયાં કે નથી ખ્વાર કરવા ગયાં. પછી તબિયત કેમ ચાલશે ?”

“પહેલાં કામ, પછી મોજ. લે ચાલ, હું હવે જઈશ; મોડું થાય છે,”

* “સાંજ વર્તમાન”ના પતેલી અંકમાંથી.

આજે મુંબાઈની એક ચાલીમાં એ નાનકડી ખોલીમાં મહિને સો રૂપિયા ઉપર ગુજરાન ચલાવતું આ જોડું બાર મહિના પહેલાં લક્ષ્મીને ખોળે મ્હાલતું હતું. મોહનલાલનો પિતા જાણીતો શેરદલાલ હતો અને લડાઈના વખતમાં પાંચ સાત લાખ કર્માંચો હતો. એને કરોડપતિ થવાનો શોભ લાગ્યો અને દલાલીની કમાણી મુઠ્ઠી પોતાનું બીજ નેસ કરવા માંડ્યું. શેરના ભાવ ગગડતાં એકજ વલણમાં એની બધી મૂડી તણાઈ ગઈ. એકજ દિવસમાં તે લાખોપતિ મટી બીખારી થઈ ગયો. આ ધક્કા એના હૃદયથી સહન થઈ શક્યો નહિ; એનું હૃદય એકાએક બંધ પડી ગયું.

મોહનલાલે બંગલો અને ગાડીધોડા વેચી પિતાનું બંધું દેખું પતાવ્યું. એની પાસે રાત્રી પાછ પણ રહી નહિ. પતિ પત્ની ભાડાની ખોલીમાં આવીને રહ્યાં. ગમે વર્ષેજ બી. એ. ની ડિગ્રી લઈ એણે લૉ સ્કુલમાં ટર્મ ભરવા માડી હતી. એનો વિચાર સોલીસીટર થવાનો હતો પણ મનની બધી મનમાંજ રહી ગઈ. આર્ટિકલ માટે આપવાને ત્રણ હજારની રકમ મેળવવાને એણે ઘણાં કાંકાં માર્યાં, પરંતુ એના પિતાના એક વખતના જીવનન મિત્રોમાંથી કોઈએ એને ફરી યુદ્ધામ પણ ન પરખાવી.

જતાં સોલીસીટર ચવાનો પોતાનો નિશ્ચય એણે કાયમ રાખ્યો. એટલા માટેજ બીજા કોઈ ધંધાની તોફારી નહિ લેતાં એ મેસર્સ મહેતા એન્ડ હેસાઇ, સોલીસીટરોને ત્યાં રૂપિયા સોનાં પગારે જોડાયો. સતત પરિશ્રમ અને ખંતથી તે મહેતા શેઠનો ચાલ મેળવી શક્યો હતો. સાથે સાથે એલએલ. બી. નો અભ્યાસ પણ કરતો. હમણાંજ એણે પ્લેલી એલએલ. બી. ની પરિક્ષા પસાર કરી હતી અને બીજી એલએલ. બી. માટે વાંચતો હતો. ઓશીસનું કામ અને અભ્યાસ-એ બેમાંથી એને જરાય કુરસદ મળતી નહિ. કમળા બપોડે એમાં નવાઈ ન હતી. છેલ્લા બાર મહિનામાં એણે તબિબતની ભાગ્યેજ દરકાર કરી હતી.

સોમવારથી શુક્રવાર-સુધી તે ઠીક, પણ શનીવારેય તે ઓશીસમાં ફરજીવાર સાંજના સાત વાગ્યા સુધી કામ કરતો. આખું અઠવાડીક કામ કરીને એવો થાકી જતો કે રવિવારે સંપૂર્ણ આરામ લેવાની જરૂર લાગતી. કેટલીક વાર તે રવિવારેય થેર કામ લઇ આવતું પડતું. શેઠનો ચાલ મેળવવાને કે ક્વચિત વધારાની કમાણી કરવાના લોભે છેલ્લા બાર મહિનામાં માંડ બે ત્રણ રવિવાર એવા મળ્યા હશે જ્યારે એ કમળાને લાંબતે બહાર ફરવા કે સીનેમા જોવા ગયો હોય.

તેમાંજ છેલ્લા પાંચ સાત દિવસથી તે એ નવ વાગ્યા પહેલાં થેર આવતો નહિ. રસોઈ પણ ટાઢી ચમ્મ ગમ્મ હોય. લાગલાગટ બે દિવસ તે એ નિરાંતે વાળુ પણ કરવા પામ્યો નહતો. બે કોળાયા ખાધા ન ખાધા કરીને એ 'શેઠને થેર જઈ છું,' કહીને નીકળી પડતો અને સાંથી-લગભગ બાર વાગ્યે પાછો આવતો. એક અગત્યનો કેસ મોડેપર આવ્યો હતો અને તેને માટે સર્વ તૈયારીઓ ખનતી ઝડપે કરી લેવાની હતી. એ

કેસની તૈયારીઓ પાછલ એ તનતોડ મેનત કરી રહ્યા હતા.

[૨]

“અલી, તારા વર હજી નથી આવ્યા ?” પાટોશની બોલીમાં રહેતી ધ્રુજાએ મોહનલાલના દિવાનખાનામાં પેસતાં પૂછ્યું. કમળા બે કલાકથી રસોઈ કરીને પતિની વાટ જોતી બેઠી હતી. લગભગ દશ વાગવા આવ્યા હતા, પણ હજી મોહનલાલનો પત્તો ન હતો.

“ના કોણ જાણે કેમ આજે આટલું મોડું થયું !” કમળાએ “ગુણસુંદરી” નો તાબે આવેલો અંક તે વાંચતી હતી, તે બાજુ પર મૂકતાં કહ્યું.

“હવે રોજ તો મોડા આવે છે; આજે કાંઈ નવાઈ છે ? ઘરમાં જૈરીને વાટ જોતી મૂકીને લોકોને બહાર ભટકવાનું મન શે થતું હશે ? તું ય કાંઈ કહેતી નથી ?” ધ્રુજાએ કહ્યું. એ ગિયારીલગભગ અઢાર વર્ષની ઉંમરે વિધવા થઇ હતી અને એના ધણી કોડ બાકી રહી ગયા હતા. ગામકુલથી કરતાં એની જીભ જરાય ચાકતી નહિ. એ જીભને લીધેજ માસ-રામાં એનો સમાસ થઇ શક્યો નહિ અને પિયરમાં આવીને રહી હતી. જાતિમાં કન્યાની અછતને લીધે એનાં બંને બાંધઓ હજી પર-જ્યા વિનાના હતા. તેમને બે વખત રસોઈ કરી આપતી અને આખો દિવસ બાકી રહી ગયલા કોડ પૂરા કરવાની આશાએ મંદિરે મંદિરે ભટકતી. અલખત ચાલીમાં તે એ ભટકાણી હોવાનો ડોળ ફેરતી અને લોકોના હિંદ્ર શોધવા મથતી. પોતે જેવી તેવાંજ બીજાને જાતી.

“ના, ના. એ તો ઓશીસના કામને લીધે મોડું થાય છે !” કમળાએ પતિનો જવાબ કરતાં કહ્યું.

“ હા, અત્યાર સુધી એને સારી ઓશીસ ખેસી રહી હશે ! એ તો ઓશીસનું નામ ને ખ્યાલ ભટકવાનું કામ ! ” ઇચ્છાએ ઝેર રેડવા માંડ્યું, “ તું તો તદ્દન ભોળા છે. જે કહે તે માનીજ લેજ. ”

“ નાં રે, ના. ભટકવાના તે ક્યાં હતા ? જુઓને કામને લીધે એમનું શરીર પણ કેટલું લેવાઈ ગયું છે ? ” કમળાએ કહ્યું.

“ તે શરીર લેવાઈ ના જાય ? શરીર તે કાંઈ લોહું લાકડું એ કે ગમે ત્યાં ભટકે તોય સારું રહે ? સંભાળ ન રાખીએ તો લોહાનેય કાટ ચક્રે અને લાકડુંય સડી જાય ! ”

“ હશે મને શી ખબર પડે ! એ કહે એટલું હું તો જાણું. ”

“ એટલેજ તો કહું છું કે તું ભોળા છે. ”

આ વાતચીત ચાલતી હતી ત્યાં મોહનલાલના પગલાં દાદર પર સંભળાયાં, “ લે, એ આવ્યા લાગેજ. ” એમ કહી ઇચ્છા જવાને ઉઠી. મોહનલાલનો અને એનો બારણામાંજ ભેટો થઈ ગયો. બાજુએ રહીને ઇચ્છા ચાલી ગઈ.

“ હમુ, આ કેમ આવીતી ? ” મોહનલાલે કપડા કાઢતાં કહ્યું. “ એની સાથે વાતચીત કરવાનું મેં તને ના ન્હોતું કહ્યું ? ” બિચારો કંટાળાને આવ્યો હતો અને ઇચ્છાને જોઈ એને સ્ટેજ રાય આવી ગયો. કમળા એવી સ્ત્રીઓ સાથે બેઠી બેઠી ગામકુચલી કરે એ એને પસંદ ન હતું. ઇચ્છાની ચાલચલણથી એ અનળુ ન હતો.

“ પણ એ ચાલી ચલાવીને પોતાની મેજે આવે તે કાંઈ ના પડાય ? મારાથી તો એમ કોઈનું અપમાન નહિ કરાય. ” કમળાએ પોતાની અશક્તિ બતાવી.

“ તારાથી નહિ કહેવાય તો મારે કોઈ દિવસ કહેવું પડશે. એના જેવીતો સહવાસ આપણે ન જોઈએ. ચાલ જમી લઈએ. ”

“ ચાલો ” કહી કમળા રસોડા તરફ વળી.

“ આજે કેમ આટલું બધું મોહું થયું ? ” જમતાં જમતાં કમળાએ પૂછ્યું.

“ આજે ઓશીસેથી સીધા શેરને ઘેર જવું પડ્યું. ” મોહનલાલે જવાબ દીધો.

“ તે શેર ઓશીસેથી બહેલા જાય છે ? ” કમળાએ ફરી પ્રશ્ન કર્યો. ઇચ્છા બહેનનું બીજું શેષી ગઈ હતી.

“ આજે કોઈના લગ્નમાં જવું હતું એટલે એ બહેલા નીકળ્યા. મને એક કામ સોંપી મથા હતા તે પૂરું કરી એમને બતાવવા ગયો હતો. ”

[૩]

“ મોહનલાલ ” સાંજના લગભગ છ વાગ્યે મીઠું મહેતાંએ પોતાના એમ્બરમાંથી બૂમ મારી.

“ જી ! ” મોહનલાલ જવાબ દેતો ઉઠ્યો અને તેમની પાસે ગયો.

“ આ બ્રીફ મીઠું છનાહો પાછી મોકલી છે. આજે રાતના એ દીલ્હી જવાના છે. કાલનું બોર્ડ તમે જોશું ? કેસ કાલે નીકળે એમ લાગે છે ? ”

“ હા જી, કાલે તો જરૂર નીકળશે. વચમાં એકજ કેસ છે-હમણાં ચાલે છે તે. પણ તેમાં બહુ દમ જોવું નથી. સમાધાનીની વાતો અત્યારે થતી હતી. કદાચ કાલે સમાધાન થઈ પણ જાય. એમ થશે તો આપણે કેસ બાર વાગ્યા પહેલાં નીકળશે. એ કેસ ચાલે તો પણ અઢી વાગ્યા પહેલાં પૂરો થઈ જશે. ” મોહનલાલે બધી જરૂરી વાતમી આપી.

“ ત્યારે હવે શું કરશું ? આ બ્રીફ કેને આપીશું ? કાઉન્સેલ પણ એવા છે-છેક છેલ્લી ધડીએ દોડાવે ! ” મીઠું મહેતાં બબડ્યા.

મોહનલાલ નિરૂત્તર ઉભો રહ્યો.

“ એમ કરો-વલ્લભદાસ શેઠનો ટેલીફોન જોડી એમને ફોન ઉપર બોલાવો. આવા મોટા કેસમાં આપણે માથે જોખમદારી લેવી એ હીક નહિ. ” યોડીવારે મીં મહેતાએ કહ્યું.

“ હા જી. ” મોહનલાલે કહ્યું. એ ટેલીફોન જોડવા ગયો.

“ હલ્લો, કોણ છો? તમારું નામ? વલ્લભદાસ શેઠ? હા જી, હું મોહનલાલ. મહેતા શેઠ વાંત કરવા માંગે છે. ”

આ વાતચીત સાંભળી મીં મહેતા એ અમરમાંથી લગભગ દોડતા ટેલીફોન પાસે આવી પહોંચ્યા. રીસીવર મોહનલાલના હાથમાંથી લઈ કાઢે લગાડ્યો.

“ હલ્લો, વલ્લભદાસ શેઠ? હા જી, હું મહેતા. જુઓને એમ છે કે મીં જીનાહે ખીર પાછી મોકલી છે...ના, ના, શીનો વાંધો નથી એ દીલ્હી કાઉન્સિલની મીટીંગમાં હાજરી આપવા જવાના છે તેથી.....હવે તો તમે કહો તેને આપીએ...સર ચીમનલાલ? ઉભા રહો હું પૂછી જોઉં. ”

“ સર ચીમનલાલ કાલે આવી શકે એમ છે? ” એમણે પાસે ઉભેલા મોહનલાલને પૂછ્યું.

“ ના જી. સર લલ્લુભાઈ પાસે એ રોકાયેલા છે. એ કેસ હજી ચાર દિવસ ચાલે એમ છે. ”

“ હલ્લો, ” મીં મહેતાએ વલ્લભદાસ સાથે ફરી વાતચીત શરૂ કરી. “ સર ચીમનલાલ રોકાયેલા છે.. હવે તો તમે કહો તેને આપીએ...હા. મીં દેસાઈ જાતે આવી શકે તો સારું...ના, એ રોકાયેલા તો નહિ હોય. જરા ઉભા રહો. ”

“ ના જી. મીં દેસાઈ કોઈ ઠેકાણે રો-

કાયેલા નથી. ” મોહનલાલે મીં મહેતાને પૂછ્યા વિના ઉતર આવ્યો.

“ હલ્લો, મીં દેસાઈ રોકાયેલા નથી...હા, હું તપાસ કરાવું છું. પણ શી કદાચ વધારે માંગશે...હા સ્તો, બીજું શું થાય? પણ એ કદાચ ના પાડે તો?...જલે હું ગોઠવણ કરીશ. મીં દેસાઈ નહિ આવી શકે એમ હોયતો બીજા કોઈને આપીશું. અને હલ્લો, તમે કાલે અગીઆર વાગે અહિં આવી પહોંચજો. મોહું ન થાય...જલે જલે. ચાલો, સાહેબજી! ” વાતચીત પરી થઈ.

“ મોહનલાલ! ” મીં મહેતાએ એમર તરફ પાછા ફરતાં કહ્યું, “ તમે મીં દેસાઈની એમરમાં જાઓ. ગમે તેમ કરીને ખીર આપી આવો. ”

“ હા જી. મોહનલાલ ખીર લઈને નીકળ્યો. ”

યોડીવારે તે ખીર લઈને પાછો આવ્યો.

“ મીં દેસાઈ એમના એમરમાં નથી. સીપાઈ કહે છે કે કોઈને ત્યાં લગ્ન છે તે વરપોડામાં ગયા છે. આઠ વાગ્યા પછી ઘેર મળશે. ”

“ અરરર! ” મહેતા શેઠ બહુ નારાજ થયા. “ હવે તો એમને ઘેર પકડીએ ત્યારે બને ! દરામઆન આપણે બીજું કાંઈ બાકી હોય તે કરી નાંખીએ. ”

“ એ કેસને માટે તો હવે કાંઈ બાકી નથી રહ્યું. પણ જરૂરી સંકેત આગલ પેટ્રો ફરસનદાસવાળો કેસ એ ત્રણ દિવસમાં નીકળશે એમ લાગે છે. એનાં ‘ ઓબઝર્વેશન્સ ’ હજી લખવાનાં છે ! કાલે ખીર મોકલી આપવી પડશે. ”

“ અરે, હા વલ્લભદાસની ધમાલમાં એ તો હું ભૂલી જ ગયો. હીક ચુક કે તમે યાદ દેવાડ્યું. આજે રાતના એ લખીને નાંખવા જોઈએ. ખાસા ત્રણ ચાર કલાક જશે. ”

“ હા જી ” મોહનલાલે કહ્યું.

“આજે તમે ઝેમ કરો તો ? ઘેર ચીઠ્ઠી લખી મોકલો. આપણે સાંજે જમી લેજો. ત્યાંથી પછી આપણે મીઠું દેસાઈને ત્યાં જઈ આવીશું અને પછી ઘેર આવીને આ “ઓળ-ઝરવેશન્સ” લખી નાંખીશું.”

“બહે, મને વાંધો નથી” મોહનલાલે હિંમતથી કહ્યું તો ખરું, પણ કમળાને વિચાર આવતાં એનું હૃદય કંપેક પિન્ન થયું. મીઠું મહેતાએ ટેબલ પરની ઘંટડી દબાવી.

“પાંદુરંગ !” જવાબમાં હાજર થયલા સીપાઈને તેમણે કહ્યું. “મોહનલાલ ચીઠ્ઠી દેલ તર તેનચે ધરી પાઠવુન ઘા.”

“હોઈ” પાંદુરંગે જવાબ દીધો.

“જ્હાર કાણી આલા આહે,” મીઠું મહેતાએ પૂછ્યું.

“હોઈ. એક શેઠ થેવુન બસલે આહે.”

“તેનલા આંત પાઠવ.”

મોહનલાલ એમરમાંથી ઉઠ્યો. પોતાના ટેબલ પર જઈ તેણે ચીઠ્ઠી લખી નાંખી:

“આજે અમલનું કામ હોવાથી ઘેર જમવા આવી શકાશે નહિ. શેઠને ત્યાંજ જમી લઈશ. ઘેર મોડો આવીશ.”

[૪]

“મોહનલાલ શેઠ, કુંડે રહાતે ?” ચાલીને દાદર ચઢતાં સીપાઈએ તપાસ કરી. કમળા રસોડામાં હતી, તેણે સાંભળ્યું પણ હાથ ધોઈને જ્હાર આવે તે પહેલાં પાકોશમાંથી ઇંગ્લેન્ડે જવાબ દીધો.

“આજુમાં” તેણે કહ્યું અને સીપાઈની સાથેજ દિવાનખાનાનાં બારણામાં આવી હબી. “અલી, આ કોઈ તારા પરનું નામ પૂછતો આવ્યો. છ” તેણે રસોડામાંથી જ્હાર નીકળતી કમળાને કહ્યું.

“શેઠની ચીઠ્ઠી પાઠવલી આહે.” સીપાઈએ ચીઠ્ઠી કમળાના હાથમાં આપી.

“બરા” ચીઠ્ઠી લેતાં કમળાએ કહ્યું. સીપાઈ ગયો.

“અલી, કેની ચીઠ્ઠી છે ?” ઇંગ્લેન્ડે કુતુહલતા દાખી ન શકાઈ.

“એ તો એમની છે. આજે મોડો આવવાના છે. જમવાના નથી.” કમળાએ ચીઠ્ઠી વાંચીને કહ્યું.

“ઓહો ! આજે તો કંઈ ઉધડી ગયાં ! વાત વધી લાગે છે. હવે તો ઘેર જમવાનું પણ માંડી વાળ્યું !” ઇંગ્લેન્ડે સ્વભાવ પ્રમાણે કટાક્ષ કર્યો.

“કંઈ કામ હશે, નહિ તો રોકાય નહિ,” હૃદય પિન્ન થયેલું હોવા છતાં કમળાએ હિંમત રાખી પતિનો બચાવ કર્યો.

“હવે એસ એસ. કમ ન જોયું હોય તો ! જવાના હશે કોઈ ઠેકાણે !” ઇંગ્લેન્ડે કહ્યું. “તું માન કે ન માન, પણ જરૂર કંઈ દાળમાં કાળું છે !”

“જાઓ, જાઓ હવે, તંમને તો એવું જ સૂઝે છે,” કહી કમળા રસોડા તરફ વળી. ઇંગ્લેન્ડ ન છૂટકે વિદાય થઈ.

x

..

x

રાતના પરવારીને એ પતિની રાહ જોતી બેઠી. “શુભસુંદરી” નો નવો અંક પણ વાંચીને પૂરા કરી નાંખ્યો. લગભગ બાર વાગ્યા હતાં છતાં હજી મોહનલાલનો પતો નહતો. એ વિચારે ચઢીઃ “ઇંગ્લેન્ડે કહે છે તે સાચું હશે ? એ કુંડે ચઢવા હશે. ના. ના. એ એવા તો નથી.” મુજબનાં બહેમનો છીડો બરાબો હતો; હૃદય એ તો કચુલ કરતું ન હતું.

વિચારમાં ને વિચારમાં એ ખુરસીપરજ ઉઠી ગઈ-એને ઝોકું આવી ગયું. બારણું

કમળાનો વહેમ.

ચિત્રકાર :] “ અધી તારા પર લજ્જા નથી આવ્યા ? ” [રા. દસાજી.
[પૃષ્ઠ : ૬૯.

કમળાનો બહેન.

• ચિત્રકાર:] “ કમળા ! એક ખુશ ખબર આપું ? ” [રા. દત્તાત્રય.
[પૃષ્ઠ: ૭૬.

ખપડવાના અવાજે એ જાગી ઊઠી. કદાચ જમણા હશે. ઘડીઆળ સામું જોયું સાડાઆર વાગ્યા હતા. ફરી ધારણાની સાંકળ પ્રખળી.

“કેણ ?” ક્રમજાએ પૂછ્યું.

“એ તો હું !” મોહનલાલને અવાજ આવ્યો. ક્રમજાએ બારણું ઉઘાડ્યું.

“હજી ચૂલી નથી ? નકામી શું કામ જાગ્યા કરે છે ?” તેણે લાગણીથી કહ્યું.

“જેડી જેડી આ વાંચતીતી” ક્રમજાએ માસિકના અંક તરફ ધ્યાસરે કરતાં કહ્યું. “આજે કંઈ મોડું થયું ?”

“હા, આજે તો શેઠ બારોબાર ઉપાડી ગયા. કામ પૂરું કરીને હમણાંજ ઊડ્યા. પછી સીધો અહિં આવ્યો.”

“ચૂલામાં જાય એ કામ !” ક્રમજાથી ન રહેવાયું.

“ગાંડી છે ? ચાકરી વગર કંઈ બાજરી મળે છે ? એ દહાડા ગયા !” મોહનલાલે નિશ્વાસ નાંખ્યો. આગલા સુખી દિવસ સાંભરતા ત્યારે બંનેને લાગી આવતું. બંને મૌન સેતીનેજ એક બીજા પ્રત્યે સંકાનુભૂતિ બતાવતા.

[૫]

વસ્ત્રબદાસના કેસની ધમાલ લગમગ એક અઠવાડિયું ચાલી. વચમાં જન્ટીલસ કેમ્પ આગલ કરસનદાસનો કેસ પણ નીકળ્યો. થોડાક સમય માટે તો શ્રી. મહેતાને અને મોહનલાલને દોડદોડી ચમ રડી. પણ સમો પક્ષ વેળાસર સમજી ગયો અને સમાધાની થઈ ગઈ.

વસ્ત્રબદાસના કેસમાં એમની તરફથી મુંઝવણો આપ્યો. કેટલું સાડા છ લાખના ખર્ચ સાથે હીઠી કરી આપી. વસ્ત્રબદાસનો અને શ્રી. મહેતાનો આનંદ માતો ન હતો. મોહનલાલે પણ છૂટકારાનો દગ ખેંચ્યો.

વસ્ત્રબદાસને સાડા છ લાખ મળ્યા હતા. શ્રી. મહેતાનું બીજા લગમગ પચાસ હજારનું થાય એમ હતું. મોહનલાલને એમાંથી અંગત આર્થિક લાભ ન હતો, પણ તનતોડ મહેનત સફળ થયાનો સંતોષ અને આનંદ એ અનુભવતો હતો.

કેટલાંથી નીકળી વસ્ત્રબદાસ શ્રી. મહેતા સાથે એમની ચોરીસમાં આવ્યા. મ્હા લાવવાનો સીપાઈને ઓર્ડર અપાયો.

“આજ કેટલાં દિવસે નિરાંતે બેસીને મ્હા પીધી !” શ્રી. મહેતાએ મ્હાનો ધુટ્ટો ખરતાં કહ્યું.

“હા. મારો પણ જીવ તાળવે ચોંટ્યો હતો. બિચારા મોહનલાલે તનતોડ મહેનત કરી છે. મને લાગે છે કે આપણે એની મહેનતની કંઈ કદર કરવી જોઈએ.” વસ્ત્રબદાસે કહ્યું.

“જરૂર. પંદર મ્હાડાથી એ બિચારો પણ વાળીને બેઠો નથી. નિરાંતે જમ્યો પણ નહિ હોય. એના પગારમાં પચીસેકનો વધારો કરી આપવાનો મારો વિચાર છે.”

“મારે પણ એને કંઈક સંભારણા તરીકે આપવું જોઈએ. એને શું પસંદ પડશે ?”

“એને બોલાવીને પૂછી જોઈએ. મોહનલાલ !” શ્રી. મહેતાએ ખૂબ મારી.

“હા !” મોહનલાલે ખુરસીપરથી ઉઠતાં જવાજ દીધો. વળી કંઈ અગત્યનું કામ આવ્યું કે શું ? એને ચિંતા પેડી. શ્રી. મહેતાની ચેજરમાં ગયો.

“વસ્ત્રબદાસ શેઠ તમારી મહેનત માટે કંઈક તમને આપવા માંગે છે. તમને શું પસંદ પડશે ?”

“એમની અને આપની મહેરબાની

બસ છે, સાહેબ ! મેં તો મારી શરૂ બળની છે. વિશેષ કાંઈ નથી કર્યું.” મોહનલાલે કહ્યું.

“એમ નહિ માલે !” વલ્લભદાસે આગ્રહ કર્યો “તમારે લેવું પડશે. રોકડું કે કોઈ ચીજ તમને ગમે. તે માંગી લ્યો.”

“આપનો ખાસ આગ્રહ હોય તો મને ત્રણેક હજારની લોનની જરૂર છે. મારે આર્થિક સાધન કરવા છે. પાસ થવા પછી તમને ભરી દઈશ.”

“બસ એમને ? લોન બોનની વાત છોડી દ્યો મી. મહેતા તમે એમને આર્થિક સાધન કરવા દેજો. એ ત્રણ હજાર હું મોકલી આપીશ.” મી. મહેતા તરફ શરીને વલ્લભદાસે કહ્યું.

“ભલે. અને મોહનલાલ ! આ મદિ- નથી તમને સોને બદલે સવાસો મળશે.” મી. મહેતાએ કહ્યું.

“આપ બન્નેનો ઉપકાર હું કેમ વાળી પ્રકાશ તે મારાથી સમજાતું નથી.” મોહનલાલે ગળગળાં ચતાં કહ્યું.

“એમાં ઉપકાર શેના ? એ તો તમારી

તનતોડ મહેનતનો બદલો છે ?” વલ્લભદાસે બોલી ઉઠ્યા.

“અરોઅર છે.” મી. મહેતાએ સંમતિ આપી.

x x x

“કુમળા ! એક ખુશ ખબર આપું ?” દિવાનખાનામાં પેસતાંજ મોહનલાલે કહ્યું. આજે એ આઠ વાગ્યામાં ઘેર આવ્યો હતો.

“શું ?” કુમળાએ ઉત્તરક થઈ પૂછ્યું.

“આજે પેલો કેસ અમે જીત્યા-જેને માટે આજ પંદર દિવસથી હું મહેનત કરતો હતો. વલ્લભદાસે શેઠને સાડા છ લાખ મળ્યા તેની ખુશાલીમાં તેમણે મને આર્થિક માટે ત્રણ હજાર બકીસ આપ્યા અને શેઠે પણ પગારમાં પચીસ વધાર્યા.

“અરેઅર ?” કુમળાને એકાએક ઉમળકો આવ્યો. તે પતિને બાત્રી પડી. બારણું ઉઘાડું હતું તે જુદી ગઈ. બહેમના બીજા જામથી ઉખડી ગયાં.

“અરે કોઈ જોશ ! બારણું ઉઘાડું છે.” મોહનલાલે હઠાપણ બતાવ્યું છતાં કુમળાના ઉમળકાનો થોડો લાભ લેવાને એ ચૂક્યો નહિ !

ગીત ગાતું ઝાડ

બારબોરામાં એક સ્થળે બોલતું ઝાડ છે. એનાં શ્વેતી કીનારીઓ ચપટી હોય છે. જ્યારે વાયુ વ્યોમમાંથી પસાર થાય છે. ત્યારે દરેક શ્વેતું ને નામ હોય છે. તે નામ સ્પષ્ટ સંભળાય છે. એ ડેકાણે ઝાડોથી બરેલું ઘાડું જગલ છે. જે વખતે ઠંડો વાયુ વાય છે, તે વખતે તમામ જગલ એક પ્રકારના મધુર અનુદી રૂંછાડે છે. મુશન દેશમાં એક અષ્ટા નામનું ઝાડ છે, જે તે દેશની સ્પષ્ટ ભાષા બોલનાર ઝાડ તરીકે ઓળખાય છે.

સ્નેહપૂર્ણા ૪

(ચાલુ વાર્તા.)

લેખક: શ્રીચિત્ર ગોપાલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

મુખ્ય પાત્રો.

મુંદરલાલ : બુજંગપુરનો સંસ્કારી અને કેળ- વાયલો ખેડૂત; પાછળથી મુંગાઇના રોગ બળરનો દલાલ.	માણિકભાઈ : મુંદરલાલની પત્ની; વસન્તની માતા.
અબુલાલ : મુંદરલાલનો નાનો ભાઈ.	ચમુના : અબુલાલની પત્ની.
વસન્ત : મુંદરલાલનો મિત્ર.	જયકુંવર : મુંદરલાલ અને અબુલાલની મોટી પ્રદેન; વિધવા, કર્કશ સ્વભાવનો નમુનો.
વસન્ત : વાતોનો નાયક; કવિ અને લેખક, મુંદરલાલ અને માણિકનો પુત્ર.	લલિતા : વસન્તની પત્ની; કુંતલપુરના કાર- ભારી દરિયાલની પુત્રી.
નંદલાલ : વસન્તનો સહાધ્યાયી અને મિત્ર.	કર્પિજલા : શુભનલાલની પત્ની.
શુભનલાલ : " " "	ભાગુમતી : મનદરલાલની પત્ની.
મનદરલાલ : સ્નેહપૂર્ણાનો ભાઈ	સ્નેહપૂર્ણા : મનદરલાલની પ્રદેન, વાતોની નાંચિકા.
શુવંતલાલ : મનદરલાલનો મિત્ર; સ્નેહપૂર્ણાનો કમેદવાર.	રૂક્મણી : વસન્તને પરણ્યા છતાં છૂટી એક મુશિક્ષિત અને મુંદર પશુ કન્થ- કત્ર કન્યા.
શાકરલાલ : રૂક્મણીનો પિતા.	અંબાલક્ષ્મી : રૂક્મણીની માતા, શાકરલાલની પત્ની.
ધંધ્રાકાંડા : રૂક્મણી સાથે એકવાર વિવાહિત થયેલા મુશિક્ષિત યુવાન.	

પ્રથમ ભાગનો દુકંસાર.

પૂર્વ જતાં : સૌરાષ્ટ્રમાં ઓક્ત નદીને કાંઠે આવેલા બુજંગપુર ગામમાં પિતા દિગ-
તલાલના મરણ પછી મુંદરલાલનું કુટુંબ ખેતી ઉપર ગુજરો કરી મુંગાઇ જાન આપે છે. પાંચક
વર્ષ બાદ એટી ત.વની બીજારીથી મુંદરલાલના બે ભાઈ અને તેમની પત્નીઓ ગુજરી જાય છે;
મોટી પ્રદેન જયકુંવર વિધવા થાય છે. કુટુંબમાં હવે મુંદરલાલ અને તેની પત્ની માણિક તથા
નાનો ભાઈ અબુલાલ અને તેની પત્ની ચમુના એટલાં રહે છે. કર્કશ જયકુંવર ચમુનાના ભોજા
સ્વભાવનો લાત લઇ વારંવાર કુટુંબ કલેશ જમાડે છે. આ ખરસામાં કષ્ટનાયક વસન્તનો જન્મ
થાય છે. સંસ્કારી કંપની બાળપણથી પુત્રના શિક્ષણ માટે અત્યંત કાળજી જતાં છે.

વાર્તા : ગામડાની નિશાળનું બેઝન્ટ પુરં થતાં મુંદરલાલ વસન્તને જુનાગઢની દાદ-
રુકમાં અજાણ મોકલે છે. જિનારપુરથી મુંદરલાલના એક ખાસ મિત્રનો પુત્ર નંદલાલ
પણ ત્યાં આવે છે અને મુંદરલાલના મિત્ર વસન્તને ત્યાં રહી અવસાય કરે છે. બન્ને વચ્ચે ગાંઠ
મોટી જાય છે.

દરમિયાન વસન્તને પરણ્યાની દવાનો દેવાનો અગ્રિલાપ તેની માતા માણિકને થાય છે.

સુન્દરલાલ બાળલગ્ન વિરહ ધણું સમજે છે. છતાં તે હઠ નથી ચુકતી. તે માને છે કે પોતે જઈતી મરી જવાની છે, અને તેથી પુત્રતું લગ્નસુખ જોવાની ઉતાવળ કરે છે વસન્તની માંછ તે વિશે પૂછાવવા માણેક જુનાગઢ કાગળ લખે છે. માતાના આશ્રમને વશ પુત્ર થાય છે. પરિણામે કુંતલપુર રાજ્યના કારભારી હરિલાલની કેળવાયેલી પુત્રી લલિતા સાથે વસન્તને વિવાહ થાય છે અને લગ્ન પણ ઉજવાય છે. પણ વરવહુ પરણીને ભુજંગપુર આવતાં વેંતજ માણેકની આગાહી સાચી પડે છે. તે મૃત્યુ પામે છે. બીજી તરફ સુન્દરલાલના કપાસના આડમાં આજ લાગે છે, 'જલદમી સાથે આ કુટુંબની લક્ષ્મી પણ ન્ય છે.' કર્કશા જયકુંવર આ આદતનો દોષ લલિતા પર ઢોળે છે અને તેને છાપરપગી દહી તેના આખા ગામમાં વગોણા કરે છે. સુન્દરલાલ લલિતાને પાછી કુંતલપુર મોકલી આપે છે.

આ કટાકટ પ્રસંગે સુન્દરલાલનો સાથો મિત્ર વસન્ત તેને નાંજાની મદદ આપે છે, એ નાજામાંથી દેણદારોને ચુકવી નશીબ અજમાવવા સુન્દરલાલ મુંબાઈ આવે છે, અને શેર બજારમાં દલાલ તરીકે ધંધો શરૂ કરે છે. એ ધંધામાં તે સારી રીતે ફાવે છે. બીજી તરફ જુનાગઢમાં વસન્ત પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધાર્યો ન્ય છે.

થોડા સમય પછી લલિતા પાછી ભુજંગપુર આવે છે. ઘરકામમાં તે યમુનાને બાતલી મદદ કરે છે, અને સાથે સાથે પોતાના જ્ઞાનનો લાભ તેને આપે છે. કર્કશા જયકુંવરથી તેમનો સંપ અને રેનેહ વેકાત નથી લલિતાની ગમે, તેટલી સંભાળ છતાં નજવા બડાના કાઠી જયકુંવર તેની સાથે લડે છે, અને ગામમાં તેના જ્ઞેય બીજા અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ આગળ લલિતાનાં ને વહુનાં વગોણાં પેટ લરીને કરે છે. ઉલ્ટે લલિતા ફપર તે એટલે સુધી આજ સુકે છે કે તેણે તે 'મહાલાલને જોળ્યો નાખ્યો છે! આ ત્રાસથી છુટવા પોતાને કુંતલપુર પાછી જોલવી લેવા લલિતા પિતાને પત્ર લખે છે, પણ પિતા નિજાવી લેવાની તેને સલાહ આપે છે. આ અરસામાં તે યમુના સાથે નદીએ પાણી ભરવા ન્ય છે, જ્યાં એચિતુ પૂર આવતાં પગ લપસવાથી તે નદીમાં તણાય છે. તેના શબનો પણ પત્તો નથી લાગતો. પાછળથી મજેલી ખખડો પરથી એમ માની લેવાય છે કે લલિતા હુખીને મરી ગઈ છે. જયકુંવર ગપોતો ચલાવે છે કે પોતાનું કલંક છુટાવવા તેણે આપઘાત કર્યો છે.

જુનાગઢમાં રહેતા વસન્ત અને નંદલાલને સુમનલાલ નામે એક વિદ્યાર્થી સાથે મૈત્રી બંધાય છે. રાજકોટના એક પ્રસિદ્ધ વકીલ કેસવાલાનો સુમનલાલ પુત્ર છે. તેની સંસ્કારી અને સંસ્કૃત પત્ની કપિંજલા પણ તેની સાથેજ રહે છે આ સંસ્કારી દંપતિ સાથે આનંદથી વાર્તાલાપ કરતો વસન્ત બેઠો હોય છે ત્યાં લલિતાના નદીમાં હુખી ગયાના દુઃખદાયક ખબર આવે છે. ચારે જણા તપાસ કરવા ભુજંગપુર ન્ય છે ત્યાં કપિંજલાને પણ જયકુંવરના સ્વભાવનો અતુભવ થોડો ધણો થાય છે.

થોડાક સમય વીતતાં ફરી જન્મ કરવા વસન્ત પર દગાણ થાય છે. પોતાનો અભ્યાસ પૂરે કરવા તે પિતાની પાસે મુંબાઈ આવીને રહ્યો છે નંદલાલ પણ મુંબાઈ આવ્યો છે સુમનલાલ અને કપિંજલા રાજકોટમાં રહે છે. કપિંજલા ત્યાં આગળ વસન્તને થોડા પાત્ર રેનેહપૂર્ણ નામની દન્યા શોધી કાઢે છે અને વસન્તને તાર ફરી મુંબાઈથી બોલાવે છે વસન્ત ગુજરાત પેલમાં નીકળે છે. રસ્તામાં ટ્રેન અચાનક અટકે છે. સ્ત્રીઓના બીજા વર્ગના રવાનામાં બેઠેલી સુમળાતુ અને સુસિલા નામે બે મહિલાઓ ઉપર કોઈ બદમાશ સ્ત્રીના વેરામાં હુમલો કર્યો હતો. સુસિલા સાંકળ ખેંચી ગાળી હાલી રાખે છે, બદમાશ નાશી ન્ય છે પોતાની સાથે કોલેજમાં ભણતી મુશીલાને વસન્ત જોળ્યો છે, અને રાજકોટ જવાનું મુકતી રાખી બન્નેને આનંદપુર તેમના આશ્રમ સુધી પહોંચાડવા વસન્ત તેમની સાથે ન્ય છે. પરિણામે રાજકોટ મોઢા પહોંચવા માટે કપિંજલા સખત ઠપકો આપે છે, કારણ કે રેનેહપૂર્ણને પોતાના ભાઈ સાથે દિલ્લી ચલ્યા જવું પડે છે અને કપિંજલા તથા સુમનલાલની ગોઠવણો ઘુરતવેળા મનમાંજ રહી ન્ય છે.

સ્નેહપૂર્ણા રાજકોટમાં પોતાના બાઈ મનહરલાલ અને તેની પત્ની લાલુમતી સાથે રહેતી હતી. પિતાએ મરતી વખતે મનહરલાલ પાસે વચન લીધું હતું કે સ્નેહપૂર્ણાને તેના ઇચ્છિત વર સાથેજ પરણાવવી. પરિણામે એ સંસ્કારી, કેળવાયેલી, સુંદર બાળા આધારે યૌવનને આંતરે હોલેલી છતાં કુંવારી હતી. વસન્તાના કાળે વાંચી તેના ઉપર મુગ્ધ ચક્ર હતી પણ વસન્ત પરંજીએ છે બાણી નિવાસ નાંખતી એ અરસામાં લલિતાના મરણના સમાચાર જ્ઞાતિપત્રમાં વાંચી કંઈક આશા બંધાય છે. બીજી તરફ મનહરલાલનો મિત્ર જીવનલાલ સ્નેહપૂર્ણાને ચાહે છે અને તેને પોતાની કરવા મથે છે. પોતાની મક્કદ પાર પાડવા તે લાગ જોઈ એક રાત્રીએ સ્નેહપૂર્ણાને તેના બંધવાના બાગમાં મળે છે. સ્નેહપૂર્ણા તેને પ્રેમનો ખરો અર્થ સમજાવી, તેની માંગણી નાકબુલ કરે છે.

સુબાઈમાં વસન્ત એક લગ્ન પ્રસંગમાં લાગ લેવા નય છે. ત્યાં એને અચાનક ખબર પડે છે કે રૂક્મણી નામે એક સુશિક્ષિત અને સુંદર બાળા તેની કવિતાઓ વાંચી તેની પાછળ ગાંડી બની છે. બન્નેની દુષ્ટાદષ્ટ મળવાનો પ્રસંગ પણ બને છે. આ અરસામાંજ સ્નેહપૂર્ણા સંબંધી કપિજી-લાલનો પત્ર વસન્તને મળે છે. વસન્તને પરણવા માટે હક લઈ બેઠેલી રૂક્મણીને સમજાવવા એના માતૃપિતા પ્રયાન કરે છે પણ તે માનતી નથી. તેના પિતા તેની મરજી વિરૂદ્ધ સ્વદ્રષ્ટકારા નામના એક યુવક સાથે તેનો વિવાહ કરવાના પ્રયત્નો કરે છે. એ અરસામાં લાંગવાડી થીએટરમાં ફરી રૂક્મણી વસન્તને જુએ છે. સ્વદ્રષ્ટકારા પણ સાથે છે. જતાં જતાં રૂક્મણી નાટકના ગાયનોની ચોપડીમાં વસન્તને મળે સંદેશો લખી રસ્તામાં નાંખે છે, જે વસન્ત ઉપાડી લે છે.

ઓછત નદીમાં તણાઇને મરણ પામેલી ગણાતી લલિતા બૂજંગપૂરથી કેટલાક માઈલ દુધી ધસડાય છે. ખીમાણું નામનો આદિર તેને બચાવી પોતાના નેસડામાં લઈ નય છે, જ્યાં શુદ્ધેવ તેને શુદ્ધિમાં આણે છે. આ નેસડામાં અમૃત નામ ધારણ કરી લલિતા ખીમાણુંની પુત્રી રૂડી સાથે રહે છે. થોડાક સમય પછી શુદ્ધેવના મિત્ર કવિ જયકૃષ્ણ સાથે સ્નેહપૂર્ણા આ નેસડામાં શુદ્ધેવના દર્શને આવે છે. અમૃત વસન્તનો રસોડો એક રાસ ગવડાવે છે. સ્નેહપૂર્ણા બોલી ઉઠે છે: "આતો 'વસન્ત' નો લખેલો રાસ."

નાટકની ચોપડીમાં વસન્ત રૂક્મણીનો સંદેશો વાંચે છે અને નંદલાલને વંચાવે છે. બીજો દિવસે સવારે છાપામાં રૂક્મણીના વિવાહ સ્વદ્રષ્ટકારા સાથે થવાના સમાચાર તે વાંચે છે. રૂક્મણીની હક તોડવા તેના પિતાએ રતોરાત એ ચોખું ચોઠવી દીધું હતું. એની સખી સીતા એ વિવાહ કબુલ કરી લેવા તેને સમજાવે છે પણ રૂક્મણીનું દિલ એ વાત કબુલ નથી કરતું તે સ્વદ્રષ્ટકારા પર એક પત્ર લખી પોતાને છૂટી કરવા તેને વિનવે છે સ્વદ્રષ્ટકારા એ વિનવે કબુલ કરી વિવાહ તોડી નાંખવાનો માર્ગ શોધે છે.

વસન્તાના કુટુંબમાં હજી જયકૃષ્ણ ફાઈ હતા તેવા ને તેવાજ છે. સુબાઈમાં આવી મંદિરે લટકવામાં, ગામકુચલી અને હોલનિંદા કરવામાંજ તેનો વખત પસાર થાય છે એક દિવસ પાડોશમાં રહેતી સરલા સાથે વાદમાં હતરી બહોલી સ્ત્રીઓની નિંદા કરે છે. વસન્ત સરલાનો પક્ષ લેતાં તેના ઉપર સરલા સાથે આડો સંબંધ હોવાનો આક્ષેપ ફાઈબા કરે છે. જયકૃષ્ણ અને સરલા હાથોહાથ આવી નય છે, પણ સુંદરલાલેના અચાનક આગમનથી મામલો આગળ વધતો અટકે છે.

સ્નેહપૂર્ણાના બાઈ મનહરલાલ જમાનાને અનુસરી ચોરના સદામાં પરચો અને ગાવ બેસતાં મુશ્કેલીમાં આવી પડેલો. જીવનલાલ આ પ્રસંગે તેને મદદ કરવાનું વચન આપી તેના બંદામાં સ્નેહપૂર્ણાની માંગણી કરે છે. મનહરલાલ એ માંગણી તિરસ્કારે છે અને નાણાં લીડામાંથી છૂટવા અડીસોના દરમાયાની નોકરી સ્વીકારી દીધેલી ચાલ્યો નય છે.

સ્વદ્રષ્ટકારા સાથેના વિવાદબંધનમાંથી છૂટવા રૂક્મણી એક ક્ષિમવચનું પણ છતાંવળું પગલું ભરે છે. તે સુંદરલાલને મળે છે અને એ વિવાદ ફાઈ કરવામાં તેની મદદ માંગે છે. આ પ્રસંગે તે પોતે વસન્તને ચાહે છે એમ સુંદરલાલને જણાવે છે. પાછલથી તે વસન્તને પણ સીધો પત્ર લખી પોતાની ઇચ્છા જણાવે છે. રૂક્મણીને વસન્ત પાછું એમ સુંદરલાલ નથી ઇચ્છતો અને તે મુજબની

લેવા માટે ખાસ આવી હતી. પોતાની છટાહિન્ડોલથી સર્વનું ધ્યાન ખેંચતી રક્ષમણી આજના મહોત્સવમાં નંદલાલને હાજર નેમ્ વસંતના સમાચાર મેળવવા ઉત્સુક બની. નંદલાલ બની શકે તેટલો રક્ષમણીથી દૂર રહેવા ઇચ્છતો હતો પણ રક્ષમણીએ ત્હેને છોડ્યો નહિં.

રક્ષમણી નંદલાલ પાસે પોતાના દિલની વાતો પૂરી કરે તે પહેલાં તો ત્હેને રાસ લેવરાવવા ફરજિયાત જણું પડ્યું.

“આવો આવો રક્ષમણી બહેન ! હવે તમારો વારો છે. અમ્હેં તો ઘણાંય રાસ ગાયા ને ગવરાવ્યા” એક સુન્દરીએ રાસ-મંડળમાં રક્ષમણીને સત્કારી.

કેટલીક બહેલી યુવતીઓએ રક્ષમણીને નેમ્ મોકાં મરડ્યાં. રક્ષમણી પોતે પોતામાં મસ્ત હોવાથી હમેશાની માફક આજ પણ ખેપરવા રહી.

“કયો રાસ ગાઈ ?” પોતાની બહેન-પણી બણી નેમ્ રક્ષમણીએ પૂછ્યું.

“ત્હારા માનીતા કવિનો પેશો ‘ગૃહિણી’ વિષેનો રાસ ગવરાવ. અમ્હેં બધાં બીલીશું.”
પરં સુન્દરીઓ રાસ લેવા ગોઠવાઈ ગઈ.

રક્ષમણી આમ્રવૃક્ષપરની કોડીલાની માફક ફક્કી: રાસ શરૂ થયો.

ગૃહિણી ! ગૃહદેવી ગૃહદેવી !

ગૃહકુળે કરે તું કલ્હોલ હો !

ગૃહિણી ! ગૃહદેવી ગૃહદેવી !

દિલની દાતાર તું સેવા સરદાર તું,
ત્હારી અંતરની ભાવના અમોલ હો !

ગૃહિણી ! ગૃહદેવી ગૃહદેવી !

પગલે પ્રકાશ ત્હારે હાકે હુલ્લાસ ત્હારે,
ત્હારી વાણીમાં હેતના દિલ્લોળ હો !

ગૃહિણી ! ગૃહદેવી ગૃહદેવી !

નયને નંભાવે રાજ વચને અપાવે તાજ,
ત્હારી શક્તિ શોભાવે કલા સોળ હો !

ગૃહિણી ! ગૃહદેવી ! ગૃહદેવી !

સમાજ તારનાર રાખૂને ઉદ્ધારનાર,
તું તો માનવી જીવન જયમોલ હો,
ગૃહિણી ! ગૃહદેવી ગૃહદેવી !

સર્વ સુન્દરીઓએ સાદા નૃત્ય સાથે આ રાસ બીલ્યો. રક્ષમણી આજના મહોત્સવની રસરાણી બની. બધા નયનો આ ગૃહિણીની ભાવના ગીતમાં મૂર્તિમંત કરનાર ચંદ્રની ચંદ્રિકા સમી શોભતી રક્ષમણી તરફ ખેંચાયાં.
“બીજો એકાદ રાસ ગાઓ તો મહદ ઉપકાર !” બે ચાર બહેનો રક્ષમણીને આમંત્રણ કરવા લાગી.

આ રક્ષક ચાલે છે તે દરમ્યાન ‘રાસકેટિંગ’ ના મુખદાર આગળ એક મોટરકાર આવી ઉભી. તે તરફ રક્ષમણીનું ધ્યાન ખેંચાયું. મોટરમાંથી ઉતરતા ચંદ્રપ્રકાશને ત્હેણે નેચો. શું કરવું તે ન સુઝવાથી પોતાને ચક્કર આવે છે એમ સર્વને સહમગની રક્ષમણી ‘રાસ કેટિંગ’ ના અંદરના ભાગમાં સરકી ગઈ.

ચંદ્રપ્રકાશે પણ રક્ષમણીને નેમ્. તેના દિલમાં ચપળા ચમકે તેવો ચમકારો થયો. ત્હેના એક મિત્રે ત્હેને હર્ષભર્યા આવકાર આપ્યો પણ તે તરફ ચંદ્રપ્રકાશ ખેદરકાર દેખાયો.

રક્ષમણી ને ચંદ્રપ્રકાશનું સગપણ વાંધામાં છે એ વાત હજુ સુધી બહાર નહોતી આવી. બહુ જ યોડી વ્યક્તિઓ આ વાતથી વાકેશ માર હતા. આ વાતનો ચોક્કસ નિર્ણય ન આવે ત્યાંસુધી એ વિષય વિશેષ જાહેરમાં ન આવે એ માટે ચંદ્રપ્રકાશ સાવચેત રહેતો. આજે અનાયાસે રક્ષમણીનો ભેટો થઈ જતા હવે શું કરવું તેની સુઝવણીમાં તે પડ્યો. એકાએક ત્હેની નજર નંદલાલ પર પડી.

તેને ઘણા દિવસથી ઇચ્છા હતી કે નંદલાલને મળી જો બની શકે તો વસંત પાસેથી કંઈ ખુલાસો મેળવવો.

નંદલાલનું ધ્યાન રૂક્મણી તરફ ન્હોતું. રૂક્મણી એકાએક બંગલામાં ક્યમ ચાલી મઘ તે તરફ તેનું લક્ષ્ય હતું. થોડીવાર પહેલાં રામરાણી સમી રામ શેતી રૂક્મણીમાં એકદમ થયેલ ફેરફારનું કારણ તે સ્વમચ્છ શક્યો નહિ.

“આપનું નામ મહાશય નંદલાલ કે ?”

“કેમ ?”

એક ન્હાનકડા સ્વયંસેવકે નંદલાલના હાથમાં ઘાપેલું વીઝીટીંગ કાર્ડ મૂક્યું. કાર્ડ અંદરપ્રકારના નામનું હતું. નંદલાલ રૂક્મણીમાં થયેલ ફેરફારની આખી રમત સ્વમચ્છ ગયા.

“આપને બોલાવે છે.” એ ન્હાનકડા સ્વયંસેવકે ઉમેર્યું.

ત્યાં અંદરપ્રકાર ઉભો હતો તે તરફ નંદલાલ ગયા.

પ્રકરણ ૨ નું.

અનુકરણીય આશ્રમ.

“ગુલબાનુ બહેન ! તમારા આશ્રમની વ્યવસ્થા તો ગુજરાતના દરેક આશ્રમે અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે.” વસંતે આશ્રમ વિષે પોતાનો સંતોષ બતાવ્યો.

“હું માનું છું કે હજી મ્હારે ઘણા સુધારા કરવા બાકી છે અને તેમાં તમારા જેવા વિદ્વાન બાધાઓની સલાહની મ્હને ખાસ જરૂર છે.”

“હું નવી માનતો કે મહાશયજીરાતનો કોઈપણ વિદ્વાન તમારી વ્યવસ્થામાં કંઈપણ ખામી બતાવી શકે.”

આમ વાત કરતાં વસંત અને ગુલબાનુ આશ્રમની વણાટશાળાના વિભાગમાં આવી પહોંચ્યાં. આશ્રમમાં જે વિભાગો ખાસ ધ્યાન પેંચતા તેમાં મુખ્યત્વે ફૂલછોડનો વિભાગ જેવા જેવો હતો. આશ્રમની દરેક વિદ્યાર્થીની એ વિભાગમાં પોતાને હાથે ફૂલછોડ શેપતી, તેને પાણી પાતી અને દરરોજ એ છોડને ઉછેરવાનાં દરેક સાધનો પર ધ્યાન રાખતી. ફૂલછોડને સડુ કોષ્ટ જેમ ન્હાના

બાલકને ઉછેરે તેમ ઉછેરતાં, એ વિભાગ ત્યારે ચાલતો હોય ત્યારે જોનારને ત્યાં કંઈ અનૈસા આનંદ આવતો.

ખીજ ચિત્રકલાના વિભાગમાં પણ આ આશ્રમમાં કોષ્ટપણ સારા ચિત્રકારને કંઈ નવું શિખવાનું મળે તેવી રીતની સામગ્રી એકઠી કરવામાં આવી હતી ત્રીજો ચિત્રકલામાં પુરો કરતાં સારું કાર્ય કરી શકે છે તેની ખાત્રી કરી જોવાની ઇચ્છા રાખનારે આ વિભાગ જરૂર જોવા જેવો હતો.

ચંધલકળાના વિભાગમાં ત્રીજોને ગૃહ-જીવનના મોંઘેરા પાઠ શિખવવામાં આવતા હતા. પાંચ પાંચ બહેનો વારાફરતી એક એક આટવાડીયું આખા આશ્રમને જમાડતી. નવી જાતનાં અણાણા, નવીનવી જાતના મુરખ્યા, નરીનવી જાતના પમ્પાન આ આશ્રમની બહેનો બનાવતી કે જેનો સ્વાદ બટને હાથે શેઠામમાં જખનાર કોષ્ટપણ શ્રીમંત બાબેજ લઈ શકે છે.

આ ઉપરાંત સાહિત્યવિભાગમાં બહેનો બહુ સારો અભ્યાસ કરી શકી હતી. દર રવિવારે શુનિ કવિવર ન્હાનાલાલનો “કન્દુ-

કુમાર ” વર્ગ મુશિલા લેતી અને તેમાં દરેક બહેનને બેઠું રસ આવતો. નેપાલી જોગણમાં રહેલી સેવાભાવના આ બહેનોએ પોતાના જીવનમાં ઉતારી હતી. આશ્રમની આસપાસના ગામડાંઓમાં આ બહેનો સેવાની દેવીઓ તરીકે પંકાઈ ગઈ હતી. અને ગામડાંનાં દરેક બાઈ અને બહેન આ આશ્રમને પોતાના ઉદ્ધારની આવી માનતાં.

આ ઉપરાંત ભરત, શુશ્રુષુ અને શિવ-લુના વર્ગો પણ ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવા હતા.

ખાસ કરીને વસંત કાંતવાનો વર્ગ જોઈને બહુ ખુશ થયો. એક સાથે પચાસ રેંડીવાઓ ફરે અને તેમાં બહેનો હરેરથી કાંતી દેશને ઉપયોગી બને એ નૂતન ભાવનાએ આ કવિ-હૃદયને હર્ષમાં તરબોળ કરી દીધું. પણ તેથીયે વધારે આનંદ તો વસંતને વણાટશાળા જોતાં આવ્યો.

“આ આમ્હારી હમણું નવી રથાપેલી વણાટશાળા,” વણાટશાળામાં દાખલ થતાં શુલબાનુએ પ્રસન્ન ચહેરે વસંતને વણાટશાળા ખતાવી.

આ વખતે વીસ બહેનો શાળ પર બેસી ખાદી વણી રહી હતી. ખાદીના તારે તારે એક બહેન ગીત ઝીલાવતી હતી અને બાકીની બહેનો આ ગીત ઝીલતી હતી. વસંતને આ દ્રશ્યમાં દેશેહ્દારની ઉપા. દેખાઈ. એ પ્રખ્યાત ગીત જગતના મહાન ત્રણકર કપીરજીનું બનાવેલું હતું.

ગાનાર બહેન બહુ ઉત્સાહથી ગાતી હતી. અને ઝીલનારીઓ પણ એટલા જ ઉત્સાહથી વણતો વણતો ઝીલતી હતી.

ચાદર ઝીણી રામ ઝીણી,
સદાય રામ રસ બીની—ચાદર.

અર્ધ કમલ ફલ ચરખા ચલતા,
પાંચ તલ કરે પીંદી રામ.

નવં દસ માસે બનનમે લાગાં,
મૂરખ મેલી કીની—ચાદર.

જળ મેરી ચાદર બનકર આઈ,
ધર ધોખીકું દીની રામ;

મોહ-શીલાપર પટક પછાડી,
ધેરી કુંદી કીની—ચાદર.

જળ મેરી ચાદર ધૂપકર આઈ,
ગુરરાજકું દીની રામ;

પ્રભુ ભક્તિ કો રંગ લગાકે,
ધેરી રંગત કીની—ચાદર.

ધ્રુવ પ્રદહાદ બીનીપણુ ઓઢી,

શુકદેવ નિર્મલ કીની રામ;

દાસ કપીરે ઓઢી યુગતસે,

જ્યુ કી ત્યુ ધર ધીન—ચાદર

વસંતને આ ગીત આગળ આજના કવિઓનો કાવ્યો શીર્ષાં લાગ્યાં અને આ બહેનો સિંદુરયાનનો જરર ઉદ્ધાર કરાવશે એમ હોને હોમનાં ઉત્સાહ, આશા અને ઉજળતા હૃદયના ઉલ્લાસથી લાગ્યું.

વણાટશાળા જોઈ વસંત શુલબાનુ સાથે ‘સાહિત્યપ્રચાર’ વિભાગમાં દાખલ થયો. પાંચ બહેનો આ વિભાગમાં બહુ અગત્યમયો હિસ્સો આપી રહી હતી. અહિં સંસ્કૃત, હિંદી અને જંગાળી પુસ્તકો ઉપરાંત ગુજરાતના દરેક સારા લેખકોનાં પુસ્તકોના ઢગલા પડ્યા હતા. શુલબાનુએ આ બહેનોની વસંતને આગખાણ કરાવી.

“કવિરાજ ! જો આમ્હારા આશ્રમમાં મૂકે બહુ પ્રય લાગતો વર્ગ હોય તો તે આ જ છે.”

“અલખત આ વિભાગ તો બધાને જ પ્રિય હોવો જોઈએ.”

“બધાને પ્રિય છે એટલું જ નહિ પણ દેશને મારે આ આંગ વધારે ઉપયોગી છે.

“આમાં ત્હમે શી ગોઠવણુ કરી છે ?” વસંતે આ વિભાગને લગતી કંઈ વધુ હકીકત બાજુવા ઇતેન્નરી બતાવી.

“આ વર્ગના ત્રણ ભાગ છે. આશ્રમમાં સંપૂર્ણ ભાષાજ્ઞાન લીધા પછી પહેલા વર્ગમાં દાખલ થનાર બહેનને સારા લેખકોને હાથે લખાવલાં પુસ્તકો આપવામાં આવે છે. એમનું વાંચન કેટલું વધે છે, એમને વાંચવામાં કેટલો રસ પડે છે, એમને વાંચ્યા પછી કંઈ ચર્ચા કરવાની ઇચ્છા થાય છે કે નહિ, એ ન્યાયે એમના વાંચનની પરિક્ષા લેવામાં આવે છે. આવી રીતે પાસ થયેલી બહેનો બીજા વિભાગમાં દાખલ થાય છે. ત્યાં એમને થોડું થોડું લખવાનું આપવામાં આવે અને ખાસ કરીને કૌંશ વિષય તરફ એમને વધારે પ્રીતિ છે એ જણી લઈ એ વિષયને લગતાં બધાં સાધનો એમને પૂરાં પાડવામાં આવે છે. આવી રીતે એમણે લખેલા લેખો જોઈ એમની શક્તિનું માપ કરનારી પરિક્ષા લઈ પાસ થનારને આ સાહિત્યપ્રચારના ત્રીજા વિભાગમાં દાખલ કરવામાં આવે છે અને આખા આશ્રમમાંથી માત્ર પાંચ બહેનો આગળે એ અગત્યનું કાર્ય કરવા લાયક થઈ છે.” ગુણબાનુએ વિગતવાર ખુલાસો કર્યો.

“તુમારા સાહિત્યપ્રચારમાં કંઈ કમ ખર્ચ કે ?”

“ખાસ કમ જેવું નથી. પણ દર અઠવાડીએ દેશમાં હાલ ચાલી રહેલી ચળવળ વિષે એકાદ ન્દાનકડું પુસ્તક અમો બહાર પાડીએ છીએ. હું પોતે સ્વદેશી ચળવળની અદના ભક્ત છું અને અમ્હારા આશ્રમની બહેનો પણ એજ માર્ગમાં દેશોદ્ધાર માનનારી છે. સ્વદેશી એટલે શું? સ્વદેશીનો આપણે ફલાવો શી રીતે કરી રાખીએ? સ્વદેશી એજ દેશોદ્ધારની ચાવી છે, વિગેરે બાબતની ચર્ચાઓ

થવાની જરૂર છે. અમ્હેં તો જેવું લખીએ તેવું પાળનારાં છીએ એટલે દેશને, ચરણે એ લોકકથાણુની ભાવના ધરવા માટે પ્રયત્ન કરીએ છીએ. આ ઉપરાંત અમો દર અઠવાડીએ પંચાંગ, બંગાળ, મદ્રાસ અને મદાગાસ્કરમાં આ સ્વદેશીની ચળવળને લગતી, જે હકીકતો હોય છે તેને લગતાં ચોપાનીયાએ પણ બહાર પાડીએ છીએ. અને એ અમ્હારે સાહિત્યના પ્રચારનો કમ એટલો બધો સફળ નિવડ્યો છે કે આજે એક ગામડામાં જઈ વાંચતાં આવડતું હોય એવા એક ગામડીયાને પૂછશો તો તે પણ સ્વદેશી વિષે સઘળી માહિત આપશે. આ ચોપાનીઓ એવાં તો લોકપ્રિય થઈ પડ્યાં છે કે અમ્હારી આસપાસના ગામડાના બેઠુતો કે જેમને ત્યાં ટપાલન સંગવડ નથી તેઓ ચોપાનીયા બહાર પડવાને દિવસે ટોળે મળી આ આશ્રમમાં જાતે આવે લઈ જાય છે. જનસમાજને આવી રીતે દેશન આ ઉપયોગી ચળવળની માહિતી આપવા ઉપરાંત અમ્હેં સાહિત્યપ્રચારમાં એક બીજું પણ કામ હાથ લીધું છે. અમ્હારે ત્યાંજ અમ્હે વાંચનમાળાઓ તૈયાર કરી છે. અને તેન દરેક ન્દાના ન્દાના પાકમાં રામ, કૃષ્ણ, ભુદ્, જીસસ, મહમદ અને જોર્યોસ્તના જીવનન ન્દાના ન્દાના પ્રસંગો સહેલી ભાષામાં ઉતારી અમ્હારા આશ્રમ તરફથીજ રાખાઓ ઉધાઈ બાલકોને શિક્ષણ આપીએ છીએ.”

આ બાબતમાં મુંબઈના અમ્હારા એ મિત્રે અમને નાણાંની સારી મદદ કરી છે. વળી મ્હારે ત્યાં આ વિભાગમાં એક બહેન છે તેમણે મુંબઈમાં સારો અભ્યાસ કર્યો છે અને એમને ઇતિહાસ વિષેનું ઉંચું જ્ઞાન છે. જે બહેનની ઇચ્છા એવી છે કે આપણા ઇતિહાસ નવેસરથી બધી ખરી હકીકતો મેળવી એકઠું કરવા. હમણાં એ બહેન મદાગાસ્કરના ઇતિહાસ નેવાર કરે છે મ્હને આશા છે કે જે

ઈતિહાસ જ્યારે બહાર પડશે ત્યારે આપણા આ પ્રાચિન દેશની સંસ્કૃતિ વિષે જનસમાજને સાચું જ્ઞાન થશે.”

“તહમે તો ગુજરાતના કોઈ સારા સાક્ષરને શરમાવો તેવું સુન્દર કામ કરી રહ્યા છો ગુલબાતું બહેન ! ખરેખર તહમારો આશ્રમ દરેક રીતે અનુકરણીય છે. તહમારા જેવાં સખી દિલનાં, પરાંપકારી, નેકીવાળાં બાઈ આ આશ્રમનો

પ્રાણ હોય તો પછી એ આશ્રમ સર્વોત્તમ બનેજ.”

“મહેં આમાં કંઈ કયું નથી. મહારા જીવનને દુઃખમાંથી સુખમાં લાવવા માટેનો મહારો આ એક પ્રયત્ન છે.”

“હીક યાદ આવ્યું તહમે મને તહમારી આત્મકથા કહેવા માટે વચન આપ્યું છે તેવું કેમ ?” (અપૂર્ણ)

સામાજિક સ્વીકાર

અંગબળ અને આરોગ્ય (પંડોદરા) : તંત્રીઓ : રા. પાદરાકર અને શ્રી. સુલોચના બહેન દેસાઈ. અંક ૩-૪. વા. લ. ર. ૩.

નવયુવક (અમદાવાદ) : તંત્રીઓ : રા. વેણીશંકર ભટ્ટ, રા. મણિલાલ દોશી, અને રા. હીરાલાલ બક્ષી. વર્ષ ૧; અંક ૩-૪ વા. લ. ર. ૧.

અનાધરક્ષક (અજમેર) : સંપાદક : રા. સરદાસિંહ ઠાકુર ભાગ ૨૪; અંક ૧.

કિશોર (અમદાવાદ) તંત્રીઓ : રા. હર્ષદ મહેતા અને રા. ભદ્ર યાત્રિક પુ ૧; અંક ૧. વા. લ. ર. ૨.

ચૌદમી સદી (મુંબાઈ) : તંત્રી રા. જશરઅલી અસીર પુ. ૪; અંક ૧૨ વા. ર. ૧.

સમાજ સેવક (જામનગર) : વ્ય. રા. ગો. હી. દેકર જામનગરી અંક. બહુતા બકેના ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર. અને પત્રિકા ત્રીજી.

જૈન પ્રભાવ (મુંબાઈ) : તંત્રી. રા. સુરજમલ લ. ઝવેરી વ. ૧, અંક ૪૮. ૧. લ. ર. ૩.

પ્રજામત (મુંબાઈ) : તંત્રી : રા. સી. કે ભટ્ટ. વર્ષ ૨, અંક ૭. વા. લ. ર. ૩.

ગુજરાત મિત્ર તથા ગુજરાત દર્પણ (સુરત) તંત્રી : રા. ઉત્તમરામ ઉ. શમવાલા. પુ. ૧૪, અંક ૩૨. વા. લ. ર. ૫-૮-૦

બેવડી બોજ (મુંબાઈ) : તંત્રીઓ : રા. વરતેજવાળા મનહર અને રા. ઉ. અ. મુન્ડા. વર્ષ ૧; અંક ૧; અંક ૧-૬ રમુજ અને આકર્ષક છતાં નિર્દોષ મનરંજક પાણીથી ભરપૂર.

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદક: સૌ. હરિદાસ કુલિન ગ્રહેતા.

	૧	૨		૩	૪	
૫			૬			૭
૮		૯				૧૦
	૧૧			૧૨		
૧૩				૧૪		
૧૫			૧૬			૧૭
૧૮		૧૯				૨૦
	૨૧			૨૨		
૨૩				૨૪		

આકાશ:—૧. એક મા-
સિકતું નામ, ૨. એક કવિતું
ઉપનામ, ૮. જંગલ, ૯. સોનું,
૧૦. સૂર્ય, ૧૩. અસ્તુ, ૧૪.
એક જાતનું ફુલ, ૧૮. અભિ-
માન, ૧૯. એક જાતનું વા-
જનું, ૨૦. એક પ્રાચીન રા-
જનું નામ, ૨૩. એક દેવર્ષિનું
નામ, ૨૪. વાંસળી.

ઉલા:—૨. ઉજ્જડ મે-
દાન, ૪. ગુજરાતનો એક
પ્રાંત, ૫. એક જાતનું ફુલ,
૬. બાપ, ૭. એક સતીનું
નામ, ૧૧. પવન, ૧૨ પાણી.
૧૫. ભોજન, ૧૬. હરણ,

૧૭. સુંદર સ્ત્રી, ૧૮. વજનનું એક માપ, ૨૧. પૈસો, ૨૨. એક જાતનો ગરબો.

[નોંધ: આ ઉખાણાની હરિદાસમાં ગાસિકનાં દરેક સ્ત્રીઆદક તેમજ ને-ખ્દેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રીઆદકોના કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરીદાસમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનારે પોતાનો આદક નંબર અવશ્ય જણાવવો. આદક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિદાસમાં નામ દાખલ નહિ થાય. આ ઉખાણાનો જવાબ તા. ૩૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૬ સુધીમાં અમને મળી જાય તેવી રીતે મોકલી આપવો.]

જુલાઈના અંકના ઉખાણાની હરિદાસનું પરિણામ.

જુલાઈ ૧૯૨૬ ના અંકમાં ને ઉખાણું આપ્યું હતું તેના બધા મળીને ૮૧ જવાબ આપ્યા હતા, તેમાંથી ૪૧ જવાબ ખોટા હતા. બાકીના ખરા જવાબોમાંથી એક ન્દાના બાળક પાસે ઉપગ્રવતાં તેમાંથી નીચે જણાવેલા ખ્દેનનું નામ નીકળ્યું છે, એટલે તેમને ઇનામ આપવાનું જાહેર કરીએ છીએ:

સૌ. મોતીભાઈ રણછોડદાસ, સુંબાપ, ૨.

એ ખ્દેનને “ પાપાણી ” નામે સચિત નોટકનું પુસ્તક ભેટ તરીકે મોકલી આપીયું. એ બ્દેન ઇનામ મેળવનાં બ્રાહ્મણાણી થયાં તે માટે અમે તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ. બાકીના ને ખ્દેનોનાં જવાબ ખરાં હતાં. તેમનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:

મુખ્યની માનવંતી પ્રાગની ખુશાલીમાં
ધી બામ્બે ખુલીઅન એક્સચેન્જ લીમીટેડ
પોતાનું સેફ ડીપોઝીટ વોલ્ટ

તેના ચરાફ બજારમાં આવેલા

મળ્ય મકાનમાં ખુલ્લું મુકયું છે.

જાહેર પ્રભ પોતાના કીમતી દસ્તાવેજો, શેરો, બોન્ડો, રોકડ દરદાગીના, તથા બીજી કીમતી ચીજો સહીસલામત રાખી શકે તે માટે લોકરો તથા ત્રીજેરીઓની સગવડ કરવામાં આવી છે. ભાડાના દરો પ્રજ્ઞાન ઓછા રાખવામાં આવ્યા છે.

ખાનુઓ માટે ખાસ સગવડ કરવામાં આવી છે.

અમારું સેફ ડીપોઝીટ વોલ્ટ (સ. ટા.) ૯ વાગે ખુલ્લું છે, અને સાંજે (સ. ટા.) ૭ વાગે બંધ થાય છે. રવીવાર તથા તહેવારના દિવસોએ સવારે (સ. ટા.) ૧૦ વાગે ખુલ્લું છે અને બપોરે (સ. ટા.) ૨ વાગે બંધ થાય છે.

પુરસદની વેળાએ સરવે ભાઈઓ તથા બહેનોને હમારા સેફ ડીપોઝીટની મુલાકાત લેવા ખાસ વીનંતી છે.

રેડીઅસ સ્ટવ વાપરો.

૧૯૧૪ માં સોનાના ચાંદ મળ્યા છે.

આ
ખા
હિ
દ
માં

દરેક દુકાનેથી મળશે.

સોલ એજન્ટ:

મુંડીઆ ઇમ્પોર્ટ એક્ષ્ચેન્જ કં.
મુંબઈ, ૨

મ
શ
હુ
ર
છે

ગુણસુંદરીના એજન્ટો.

આઈક યવા ઇન્જનાર જીજ્ઞાસુઓ સ્થળે, ના
નોંધાવી લવાનમ ભરી શકો.

મુંબઈ

મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી કં. પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
મેસર્સ વર્ધમાનએન્ડ સન્સ પાયધુની,
મેસર્સ આર. વનમાળીદાસ. કાલબાદેવી રોડ
મેસર્સ સી. જમનાદાસ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
ધી સુરતી હિન્દુ હોટલ બુલ્ડેવર, અને આંદોરો
થી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ, ગીરગામ બેરે
સુરત શ્રીચુત છોડાલાલ કાલીદાસ તાન્ના. ૧
વાળાને ટેકરે સુરત
મહંમ્મદ મેસર્સ નીમલુખલ્લુદાસ નાગરદાસ
એન્ડ કંપની, બંદરરોડ ભરચ.
રોડદારા ધી લુલાલ્લામિન સ્ટીમ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,
શીયાપુરા, પડોદરા
નડિયાદ. શ્રીચુત ચીમનલાલ જમનાદાસ દેસાઈ
મીલ છત રોડર અંબાધર, સાંધવીપળી
અમદાવાદ શ્રીચુત હરિલાલ રમુલાઈ ઠક્કર,
દેવજી સરેયાની પોળ, અમદાવાદ,
કરાંચી. ધી સીરાજ સાહિત્ય ભંડાર, સીરાઈ
રોડ, કરાંચી

બ. કાન્તાગૌરી સાકરલાલ, સૌ. તારામતી ગાંધી, સૌ. કસ્તુરલક્ષ્મી આમાય, શ્રી. તતુગૌરી ધ. મહેતા, સૌ. હીરાબાઈ હ. કદેશી, શ્રી. કમળા ચુનીલાલ, સૌ. પુષ્પાવતી મ. દલાલ, સૌ. મોતીબાઈ તુ. મહેતા, ગં. ગીતાબાઈ ચંડુલાલ, શ્રી. ઈંદુમતી ચુ. દેસાઈ, શ્રી મહાલક્ષ્મી છ. પારેખ, સૌ. મંગળાગૌરી ઔર, સૌ. ઇન્દુમતીદેવી ખાસગીવાલે, સૌ. નિર્મળા નટવરલાલ, સૌ. કળાવતી મ. ખડેખાંઉ, શ્રી. રસીલા ચં. મશરૂવાલા, શ્રી. કાન્તાબહેન મ. બેશી, સૌ. તારાગારી જ. શાહ, સૌ. તારાગૌરી મ. ભારતર, સૌ. વિલાસવતી નગીનદાસ, ગં. પુષ્પાવતી છો. દેસાઈ, શ્રી. મણીબેન ગુરદેવશંકર, સૌ. હરદાગૌરી મુ. દવે, કુ. રસિકમણી બ. કસોડીઆ, સૌ. સરસ્વતી બાબુલાલ, સૌ. દીપકબા પંચોળી, સૌ. ચંદ્રાવતી ઈ. દવે, સૌ. સરસ્વતી રા. શાસ્ત્રી, સૌ. પ્રભાવતી ર. પટેલ, સૌ. નિલમ હ. ઝાંઘ, શ્રી. પુષ્પાવતી છો. પારેખ, સૌ. જ્યાલક્ષ્મી બિ. શાસ્ત્રી, સૌ. વેણીગૌરી વિ. કાપડીઆ, સૌ. ચંપાવતી ન. કાપડીઆ, સૌ. કમળા જ. શાહ, શ્રી. મણી ભૂળજી, સૌ. સુપ્રિમા મ. ગોકળી. એ ઉપાણુનો ખરો જવાબ નીચે પ્રમાણે છે:

૧	૨			૩		૪	૫	૬
ક	મ	ળ		કા		આ	રા	મ
૭			૮		૯		૧૦	
ન	ળ		મ	ગ	જ		બ	મ
		૧૧			૧૨	૧૩		
ક		ત	સુ		મ	મ		ત
	૧૪				૧૫		૧૬	
	વા	ન	ર		ના	ન	મ	
૧૭	ગા	ટિ					૧૮	
							૨	કા
	૧૯	૨૦	૨૧		૨૨	૨૩		
	કા	ત	૨		જુ	૨	સી	
૨૪		૨૫			૨૬			૨૭
ક		ક	દ		મ	સ		ઓ
૨૮	૨૯		૩૦	૩૧			૩૨	
સુ	૨		દી	બા	ઓ		લા	જ
૩૩						૩૪		
મ	ગ	ન		લ		સા	લ	સ

કુપન-સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૬,

માસિકના ગ્રાહક ન હોય તેવાં કેાઠ બહેનો ઉપાણુની હરિતામમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતાં હોય તો તેમણે આ કુપન ધ્રાડીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની ટીકટ સહિત બીજી એવા રીતે કુપન મોકલનારને હરિતામમાં દાખલ કરવામાં આવશે. તંત્રી, "ગુણગુહરી".

મહાગુજરાતનું માનનું સચિત્ર

માસિક પત્ર

‘શારદા’

તંત્રી: ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૬-૮-૦, છુટકે નકલ બાર આના.

ગ્રાહક થયા છો ?

ન થયા હો તો થવું જ પડશે.

આજે જ થઈ જાઓ.

લખો:—વ્યવસ્થાપક, ‘શારદા’ કાર્યાલય.

સીવીલ સ્ટેશન રાજકોટ (કાઠિયાવાડ).

વિવિધ-વિષય.

સરસ્વતી અને શંકરાચાર્ય:—

વૈદિકધર્મનો દિગ્વિજય કરવાની કળેલા સ્વામી
શંકરાચાર્ય'જી મોહિમતિ' નગરીમાં મંડનમિશ્ર
સાથે સાંજાચ' કરવા લય છે, એ કથા સૌ કોણ
જાણે છે એ સાંજાચ' વખતે મંડનમિશ્રની પત્ની
સરસ્વતીને મધ્યસ્થ તરીકે નીમવામાં આવે છે.
મંડનમિશ્ર હારી જતાં સરસ્વતી મંડનમિશ્રના
પોરે વિરાજી પોતાને વાદમાં છતાંવાતું શંકરાચાર્ય-
જીને કહે છે તે સમયેના સંવાદ શ કવિ જ્ઞાના-
લોચે પોતાના એક નવા નાટકમાં આપ્યો છે તે
અહિં ઉતારીએ ઝીએ:

શંકરાચાર્ય:
કૌંથી મહાસણીજીએ યંભાવ્યો હતો
રણસંઘમાં દારારથી રથને.
ધવાયેલા કેસરીને પડ્યે મહાવતમાં
આવીને ઉભી છે કેસરિણી
નહિ ચાલે મુજ સા એકલપન્થીનું.
પરશક્તે કાંઈક પ્રકૃતિવશ છે:
સંસાર સામે યતિ છે સહાયસૂનો.
ને નકારાતું' ય નથી આજ્ઞવાનને એ
સજ્જ છું છતાંવાને સંસારદેવિ !

સરસ્વતી:

મહારા થે છે એકલ પ્રેમન.
સંસારિયાના પરમ પ્રાણ સમે
બાંધેજી નરનારના તત્વદર્શન.

શંકરાચાર્ય:

શં બાળિ ? નિરતર છું અજ્ઞાની છું,
નરતત્વને તો અનુમતું છું.
નારીતત્વને પિછાનતો નથી.

સરસ્વતી:

મહાનુભાવ યતીન્દ્રજી !
સાંજ સ્થાપવા આવ્યા છે,
કે ઉત્થાપવાને કાળ ?
આચ' સંસાર વિધાન એટલે
વલ્લુશ્રમની વાડીએ.
એના પાયાજી ઉઠેછેડા છે યાને ?
શુદ્ધસ્થાશ્રમ માણ્યા વિના
સંન્યસ્તના શે એટલા છે અચળા ?
ધર્મભૂતિ' યજી' સાંજવિધિ ઉલ્લેખ્યો,
મહાજ્ઞાનિ કહેવલું અજ્ઞાની રહ્યા,
જગતના માતૃતપના
શંકરાચાર્ય'જી
(જાનપાટથી ઉઠી પ્રજ્ઞાભાંજિ કરી' રા
સંસારીને હરાવેજ
જગતનું માતૃતપ.
આગે એ અપરાધનાં પ્રાયશ્ચિત.

શંકરાચાર્ય:

સદુ સ્વીકાર' છું એ આરોપ
ને એથી ઉભો છું આજ અહીં.
જ્ઞાનીઓની સભામાં
વિજય વિસ્તવિજ્યાના છે.
સંસારને મેં જોળખ્યો નથી,
વાતોશ્વરીના નિજપુત્રીએને આશીર્વાદ,
સંસારને જિતશે સદા સંસારિણી.

વીરાંબના ત્રિપુટી:

નિર્જળ સિન્ધ દેશમાં વધ્ય. થરપાર
સીમાન્તે સંજહાર નામે ગામ આવેલું છે.
ગામના ઉરે, રાતના બે વાગ્યે એક કો
ધરમાં રાતના બે વાગ્યે દિવસના સમર ચૂક્યા

પછી હુઝારાના નાક પર એક પ્રચંડ મુઠ્ઠી-લગાવી તેને ચત્તોપાટ નાંખી દીધા. પેલી બન્ને સ્ત્રીઓ પોતાની બહેનને ખંજરધારી હુઝારા સામે એકલી હુઝારી દેખી જરા ચિચિલ પડી. એમાંની એક બહેનપણીની વહારે દોડી. એટલામાં તે જરા મોઢજો બનેલો હુઝારો વંડી દેખીને, જવ લખને નાઠો ચત્તોપાટ પહેરે બદમાશ પાછો બેઠો થયો અને અણિની વેળા આવી લાગી સમજી જવન મરણનો અંતિમ જંગ ખોલવા લાગ્યો. એણે સ્ત્રીઓ ઉપર ભવિરત પ્રહારની શ્રુષ્ટિ વરસાવી પણ હવે તો એકને બદલે ત્રણ વાધણે એના પર ત્રાટકી. પાંચ નિનોટમાં તો એટલું નેર ખૂટી ગયું. એનાં આંત્રે દીકાં પડ્યાં અને ત્રણે જમ્પીએ મળીને એને પાંચવડીઆં ખાંધી લીધો.

પૂરા અર્ધા કલાક સુધી મથેલી ધમાચકડી ને મારામારી રીઝારીડને અંતે પણ જરા દૂર રહી મથેલા ગામમાંથી કે.એ.એ. અવાજ ન સાંભળવાથી સ્ત્રીઓને રાત્રે કોઈ પણ આદમીની મદદ મળી નહીં. પડાએલા હુઝારાને મુકેરાટ સળંગ શીકરી લીધા પછી ત્રણેય લડાયક બહેનોએ એકબીજાના ધાવ ધોધ પાટાપીડી કરી. સવારે ગામના લોકો જ્યારે એમને આંગણે આવ્યા, ત્યારે ખંજરને અને બંદીવાન હુઝારાને દેખી દિશ્મૂઠ બન્યા. ગામના પ્રત્યેક વાસીએ આ વીરંગનાએને તાબ શી આપી અને એમના પુરૂષો આવતાં લખી એમની ડેલીએ સ્વધંસેવકોનો ઝોડી પહેરો બેસાડવાની વ્યવસ્થા કરી.

બંદીવાન હુઝારો પોલિસને સુપ્રત થયા અને એણે આપેલા પત્તા પરથી એનો લયકર લેખાતો સાથી પણ ગિરફતાર થયો.

યરપારકરનાં અરક્ષિત ગામડાંઓમાં વર્ષથી વંદેશ સંઘાવતા એ લયકર નામચીન લૂટારોએ બહાદુર સ્ત્રીઓને હાથે પરાસ્ત બનેલા સાંમળી સિંધના પ્રજા આંત્રે અળયખીમાં ગરમથ યાવ છે, અને પોતાની શુરવીર બહેનોને આશિષ હેવા આમજનો હવે બયમુકત બનીને સ્વાસ્થ્યનો દમ ખેંચે છે.

આ વાતને હજી પૂરા વીસ દિવસ પણ વીલ્યા નથી સિંધમાં સંગઠારને ઢીલે આ ત્રણેય વીરાંતવાઓનાં નામ બહુશયા સુવર્ણ અરુદે કાતરાઈ

ગયાં છે. જ્યારે સંગઠાર ઉપર બાવી પ્રજા ડેંગ બરતી હશે ત્યારે આ વિદેહ વીરંગનાત્રિપુટી કોઈ અદ્વિત રસિક લોકવાર્તાની શક્તિનાં અવતાર સમી નામિકાઓ બની હશે !

છ. દ. બ્યાસ. (સૌરાષ્ટ્ર મિત્ર.)

કોણ શુંહેગાર ?

બંગાળના એક ગામડામાં સરલા નામની એક સોળ વરસની હુવતીએ પોતાના પાંચ વર્ષના પતિને બનથી મારી નાખ્યો. અદાલતમાં એનો ન્યાય તેળાયો. ન્યુરીએ સરલાને જવનમર કાળાપાણીની સજા ફરમાવી. જગતના કાયદાએ તો પોતાની રીતે ઇન્સાફનાં બાવડા બાંધી લઈ એક જંદગીનો નાશ કરનાર બીજી જંદગીને પણ રદ બાતલ કરી નાખી છે. ખૂનનાં દાયની પાછળ ક્ષેત્ર સાચા ખૂનીને એ સરકારી ન્યાય સ્પર્શી શકે નથી પણ પ્રજાના દરબારમાં આ બંને જંદગીની હાથા માટે કોણ આદેશી કરશે ? સમાજ, રોવાજ અને આવાં રાક્ષસી લગ્નોની સાથે જરા જેટલો પણ સંબંધ ધરાવનાર પ્રત્યેક માનવી-એ બધાં ખરાં ખૂની છે. અને તેનાં કરતાં પણ વધુ મોટી ખૂની આ રાજસત્તા કરશે. કેવા અલયણ છે આ રાજસત્તાના કાયદા; ગર્ભ પાત કરીને પેટના કાચા સંતાનને મારી નાખનાર સ્ત્રી શુંહેગાર. રાજપુશીથી પોતાનો જીવ માટી નાખનાર મનુષ્ય શુંહેગાર, અને બીજી આવી જંદગી સરલાએને તેરજીવમથી અસમાન લગ્નના અગ્નિ-કુંડમાં ઢોમી નાખનાર રૂડીઓ, રીવાજો કે સમાજો નિરંકુશ સત્તા ભોગવ્યે નથ-છ. રાજસત્તાએ જવાળ આપે છે કે ? સામાજિક વાતોમાં અમે કાંઈ નાખીએ નહિ. એ સુધારણા સમાજની રાજપુશીનો સોદો છે. અમે કહીએ છીએ કે સમાજની નિર્બલતાને નાથવા માટે રાજસત્તાનાં હંડ સિવાય બીજો ઉપાય નથી. સંતોને રીવાજ રાજસત્તાએ બંધ ન કર્યો હોત તો હંજુએ એની ચિતાઓ સળમતી જ રહી હોત. તૂર્કીના રાજદંડની ધાક વમર સામે જંદ સંતાપોની સમસ્ત મુસ્લીમ ધરંપરા પાંચ સો મુખીયે નાખુદ ન થાત. તૂર્કી રાજસત્તા તો લગ્નની પ્રજાને જ બંધારતા પામી મથ છે એટલે જ એણે મળ કરનારાં સ્ત્રીપુ-

ફોને-શારીરિક લાયકાતનાં સર્વોચ્ચકોટ : રત્ન કરવાની-
કરજ પાડી દીધી. ત્યારે શું આપણી રાજસભાએ
આ વિષય ધ્યાને લેના કાળે ગરબ અટકાવવા પુરી
રાખ્યેના એટલું પણ પગલું નહિ લે ?

(સૌરાષ્ટ્ર)

મીસ એમીલી હોમહાઉસ :

એ જીવનભર પ્રદયારિણી રહી. એ ઇંગ્લાંડની
પુત્રી. ઇંગ્લાંડમાં હજી મીસ એમીલી હોમહાઉસ
જેવાં સંતાન-રતને નીપળે છે ત્યાં સુધી તેનો
દિવસ ચડતો છે. મીસ એમીલીનું હૃદય મૌનવ-
દયાના અમીથી એટલું ઇલકલું હલું કે એક માણસ
હૃદય કે એક પ્રભુ હૃદય બીલ માણસ કે બીજી પ્રભુને
હાથે અન્યાય થતો જોઈ એ પચમગની નારી અપાર
વેદના અનુભવતી. અને તેમાંથી ત્યારે તેનો માન-
દેશ ઇંગ્લાંડ કેઈ બીલ દેશ કે પ્રભુ ઉપર સીતમ
વરસાવતો ત્યારે તો તેને જીવનથી અસહ્ય થઈ
પડતી. તેનું નબળું શરીર છાં, હાડમારીઓના
હુઝારો વધાવી, દરિયાએ વીધી, રણવગડા ચીરી
તે હુઝારી માનવાનાં આંધુ લુછતો દોડતી. એની એ
અર્થાથ કશુંકે જ એને જોયરોના યુદ્ધ વેળા,
તેના દેશભાઈઓની સામેની ઇતિહાસમાં સ્થાન
લેવડાવેલું એના એ ઉચ્ચ પ્રેમધર્મે જ એને મહા-
મોટું અને જનરલ સ્મરસ વચ્ચેના સમાધાનમાં
પેહાત્માએ પથે લંબી રહી અતિ મૂલ્યવાન સહાય
આપવા પ્રેરેલી.

યુદ્ધ એટલે જ હત્યાકાંડ અને જોયર યુદ્ધમાં
તે હોડ કીચનરે સ્વચ્છતાના અધા સિદ્ધાન્તને
ખરી, યુદ્ધમાં ગયેલા જોયર વીરોના સ્ત્રેણાજ-
કોને ધાતકી સત્તામણીએ કરી. કુલ ૨૬૦૦૦
નિશાપાર નિર્દોષ નરનારીઓને રીબાવી રીબાવીને
મારી નાખ્યા. એ એમીલી ન જોઈ શકી. આખા
ઇંગ્લાંડનો તિરસ્કાર અને વિરોધ વહોરી, હોડ
કીચનરને હાથે પાંચ દિવસ કેદ બોલવો, તે
જોયરોનાં હુપડામાં પહોચી અને આ હત્યાકાંડની
વિગતો પ્રગટ કરી તેણે હુનિયાને ચોંકાવી મૂકી.
વિચારશીલ પ્રશ્નો આ ૨૬૦૦૦ સ્ત્રી-બાળકોની
કર્તની કહાણી વાંચી કંપી લેવા. ' યુદ્ધ બંધ
કરો ' નો પ્રચંડ અવાજ ઇંગ્લાંડમાં ગાજી રહ્યો...
જોયર યુદ્ધ બંધ થયું. જોયરો વિજયા થયા એ

એમીલીની હુપરાનું પરિણામ... અને યુદ્ધ બંધ થયા
પછી પણ એમીલીએ જોયરોના હુપડે હુપડામાં
જટકી તેમને સહાય પહોંચાડી. દસ વર્ષ પછી,
જોયર પ્રભુએ આ હત્યાકાંડમાં નારા પામેલા
તેમના બાંહેધારી સ્મારક ક્યું ત્યારે તે જુલું
મૂકવાને તેમણે એમીલીને નિમંત્રી તેના પ્રત્યેની
ફતહાવના બ્યત કરી.

ત્યાર પછી, જોયરોના અન્યાય સામે ગંધી-
જીએ સત્યાગ્રહ માંડ્યો. એ પ્રભુને અન્યાયની
હિરસેદાર બનેલી તે ન જોઈ શકી. તેણે મહાત્મા-
જીને-સત્યનો સાથ કર્યો અને ફરીવાર આફ્રિકા
આવી, મહાત્માજીને સુલાકાત આપવાની પણ સાર
ના પાડતા જનરલ સ્મરસને સમજાવી. પ્રખ્યાત
' ગંધી-સ્મરસ કરાર ' કરાવી આપી, મહાત્માજીનો
સત્યાગ્રહને વિજયની વરમાળ પહેરાવી.

એ વિરલે નારીના અવસાનથી સમગ્ર જાતે
માનવદયાની સજીવ મૂર્તિ સમી સત્યધર્મની એક
અનન્ય વીરાંગના શ્રાવણી છે જગત. એથી એટલું
દરિદ્ર બન્યું છે. (સૌરાષ્ટ્ર)

મિસ મોડ :

વિલાયતની વાડમાં હંગેલું એ ગુલામ : એવું
નામ શ્રીમતી મોડ : ઇંગ્લાંડની ઇસરાજ બલ્લવનારી.
પણ એ વિરાંગના નથી. નહીં નથી. એનો સ્વામી
જહોન ફેલ્ડ સન્માનિત કાન્ય-સાક્ષી છે. એ
સંગીત-સુદરીએ આચાર્યના પ્રાચીન સંગીત પર
ફીદા થઈ પોતાના ચળકતા ભાવોને જઈ ક્યું છે.
બખ્ખે સૈકા પૂર્વેના પ્રાચીન હિન્દી પોશાક પહેરીને
ચણીઓ, કમખો અને ચોદણામાં શોભતી એ
હિન્દીયલી, પાંચ હજાર વર્ષની ભૂતી, ધનના, એક
સાદા હિન્દી સિતાર ઉપર અને કેવળ એક સામાન્ય
નરધાના તાલ સાથે હિન્દની ભૂનાં ગીતો રમી,
હિન્દી હલકથી લડનના સંગીતાલયને ગુનવે છે.
જાણે કે ચિત્રેનની જડભરત બનેલાને, હિન્દ સાથેના
સ્નેહ-મંત્રો જોડાવે છે. ક્યાં શ્રીમતી મોડની
નિર્મળ સંસ્કૃતિ સેવા ! અને ક્યાં સાહી પ્રદર્શન
ની અંદર હિન્દની હલકી નૃત્યશારીઓને તેડાવી
હિન્દને હસાવી કાઢવાના પ્રયત્નો ! (સૌરાષ્ટ્ર)

શ્રી જગત્

હિન્દ.

જે સુખાઈની આરાસભાની ઉલ્લી બેઠકમાં બાળકોને, લગતો કાયદો અમલમાં મુકવા વિચેને એક દશવ રા. પ્રાંત પેઢે રજુ કર્યો હતો. સરકાર જણાવે છે કે બીજા પ્રતિની જેમ એ કાયદોને લાગ બીજા અને ત્રીજા પ્રથમ અમલમાં મુકવાનો સરકારનો ઇરાદો છે, અને તેને માટેના નિયમ ધરીને એ બાબતમાં હિત લેતી સંસ્થાઓ તેમજ વ્યક્તિઓ ઉપર મોકલી આપ્યા છે. મુરકેલી એ નડે છે, કે સરકાર ન્યાં સુધી ફાળવ કરવામાં આવતા બાળકો માટે મદદ ન આપે ત્યાં સુધી જેવી સંસ્થાઓ એ કાયદો હેઠળ ચોતાના નામો રજુ કર કરાવવા ઇચ્છતી નથી; અને સરકારની ખાસે જેવી મદદ આપવાને નાણાં અત્યારે ફાળવ નથી. આ સંબંધી એક પરિષદ બોલાવી નહેર પ્રબની સહાય મેળવવા વિચે મી. કાનજી દાસકાદાસે રૂચના કરી છે, તે સરકાર સ્વીકારશે એમ લાગે છે.

આલક્ષણોને કાયદો મુજબમાં અમલમાં મુકવામાં મી. ગાંધણી કરવા માટે તા. ૨૮ મી જુલાઈએ એક નહેર સલા રા. જયકરના પ્રમુખપદે સર કાયસજી જહાંગીર હોલમાં મળી હતી. પુરૂષ વંશ ઓ ઉપરાંત મીસ ટેલીસે અને મિસિસ લાક્ષ્યા-રખાને. આ કાયદો જહી અમલમાં મુકવાની ફલીયા ચોતાનાં લાવણેમાં કરી હતી. વીમેસ ઉન્ડીઅન એસોસીએશને પણ આ સંબંધી એક અરજ સરકારને મોકલી આપી છે.

સુબાઈ ઇલાકાની બાળ કદરાણુ માટે કામ કરતી મંડળીનો જીન માસનો અહેવાલ પ્રકટ થયો છે. એ માસમાં તેણે આઠ જુદા જુદા મથાંએ કામ કર્યું હતું. ગામડાના છાત્રાઓ માટેની શોળના માટે એ મંડળે રૂ. ૪૦૦૦ આપ્યો છે. બાળકોને દુધ તેમજ બાળકો અને માતાઓને

દવાઓ આપવામાં આવી હતી. ૭૨૫૦ પરેની મુલાકાત પણ લીધી હતી.

જોડેદરા ના. મહારાણીએ તા. ૧૮ મી ઓગ-સ્ટે સુબાઈના ટાઉન હોલમાં પ્રાચીન ચિત્રો અને કળાઓના નમુનાનું સુંદર પ્રદર્શનનું સુલ્લ મુલ્ય હતું પ્રદર્શનમાં જળપુત અને મોગલ જમાનાના સુંદર ચિત્રોનો તથા ભારતના પ્રાચીન વણાટકામના સુંદર નમુનાઓનો સંમલ કર્યો છે.

સુબાઈ ઇલાકાના કરખાના સંબંધી ૧૯૨૫ ની સાલનો રીપોર્ટ હમણાં પ્રકટ થયો છે તે ભેતાં જણાય છે કે શ્રી-કામદારીની સંખ્યા ૧૯૨૨ માં ૭૨૬૬ ની હતી તે ૧૯૨૫ માં વધીને ૭૭૨૪ થઈ હતી બાળકોની સંખ્યા ૧૯૨૪ માં ૬૭૭૬ ની હતી તે ધરીને ૮૪૬૦ થઈ હતી. કાયદાની રૂચે બાળકો અધી દિવસજ કામ કરાવી રાકાય છે. પરિણામે એકજ બાળક સવારે એક અને બપોરે બીજા કારખાનામાં કામે ન્યય છે.

ચોટાક સમય ખેલા સુબાઈમાં એક અને છ વોર્ડમાં મ્યુનીસીપાલીટીએ પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરી હતી. પરિણામે ખેલા ન્યાં માત્ર ૫૬૬૩ બાળકો ભણતાં હતાં તેને બદલે ૧૨૦૦૦ બાળકો શિક્ષણ લેતાં થયાં હતાં અને તેને લીધે જરૂરની સાળાઓ ખોલવી પડી હતી. આ ફરજિયાતપણામાંથી મુરલીમ બાળાઓને બાકાત રાખી છે.

સુબાઈમાં શરૂઆત સંબંધી મી. સેટલસને આપેલા સુમદા વિવેક પોકાર કરવાને જીન પ્રબની એક પરિષદ મળી હતી, જે પ્રસંગે ફંડ એકઠું થતાં કેટલીક ખુદેનોએ ચોતાના ફાળીના હુતારી આપ્યા હતા. આ પ્રસંગે જીન સોશિયલી એક મોટી સમીત્રી. મોંઘીબાઈ હરિલાલના પ્રમુખપદે મળી હતી અને ધર્મના રક્ષણમાં ચોતાની ફાળે

આપવાનો નિશ્ચય તેમણે જાહેર કર્યો હતો. જેન સ્વયંસેવક પરિષદમાં શ્રી. હીરાબહેન મોતીલાલે અને શ્રી. વહાલીબહેન વીરવદે સ્વયંસેવિકા સંઘ સ્થાપવાની હિમાયત કરી તે માટેનો ઠરાવ રજૂ કર્યો હતો. અમદાવાદની બહેનોએ પણ આ ધર્મ-યુદ્ધમાં પોતાની સહાય આપવામટિ ઠરાવ કર્યો છે.

ત્રીજી બાદીયા પ્રાંતિક પરિષદની બેઠક મુંબાઈમાં હાલમાં મહાજનવાદીમાં ૭-૬ મી ઓગસ્ટે મળી હતી અને જ્ઞાતિ સુધારાના કેટલાક વપરાયેલા ઠરાવો થયા હતા. સ્ત્રીઓએ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી અને કેટલીક બહેનોએ ચર્ચામાં ભાગ લીધો હતો. આ પ્રસંગે એક કળા પ્રદર્શન પણ ખુલ્લું મુકાયું હતું.

મુંબાઈ યુનીવર્સિટીના ૧૯૨૫-૨૬ ના વર્ષનો રીપોર્ટ જોતાં જણાય છે કે મેટ્રિકમાં ૧૨૭, ગ્રીવા-અસમા ૧૧૦, ઇન્ટરમાં ૫૩, બી.એ. માં ૩૫, એમ.એ. માં ૪, એમ.એસ. સી. માં ૨, અને ડોક્ટરી ઉચ્ચ પરીક્ષામાં ૨ બહેનો એ વર્ષમાં પાસ થઈ છે.

બાઈ, કમીબાઈ નામે એક કમ્પી બાદીયા બહેને ત્રણ વર્ષ પહેલાં પોતાના મૃત્યુ આગમચ પોતાની ૫૦૦૦૦ ની મીલકત નષ્ટ કરી ધર્મોદારમાં આપી હતી અને બે હાઈસ્કૂલો તથા બે દવાખાના સ્થાપવાની સંચયના કરી હતી. એક હાઈસ્કૂલ તથા છત્રમાં ખુલ્લી મુકાય છે. બીજી પણ થોડા વખતમાં ખુલશે. બે દવાખાનાં પણ ચાલુ થઈ ગયાં છે.

મુંબાઈમાં સેન્ટ્રલસ્ટેટ-રોડ, માડન લેકમાં આવેલા અ. સી. કંચનગીરી સ્મૃતિમંદિરને મં. બહેન તારાગીરીએ પોતાના પતિ સ્વ. જમનાદાસ રણછોડદાસ ઓલીટરના સ્મરણાર્થ ૩. ૫૦૦ ની રકમ સંસ્થાના પુસ્તકાલય માટે આપી છે. સી. લેડી લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસે પણ સંસ્થાને કેટલાંક પુસ્તકો ભેટ આપ્યાં છે.

રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભા, હિંદ મહિલા સમાજ અને સારસ્વત મહિલા સમાજના આશ્રય હેઠળ સ્ત્રીઓની એક સભા તા. ૧ લી ઓગસ્ટે તીલક સંવત્સરી ઉજવવા અને તા. ૫ મીએ બીજી સભા અહર્યાબાઈ જયંતિ ઉજવવા મુંબાઈના મારવાડી વિદ્યાલય હોલમાં મળી હતી.

મુંબાઈની શ્રી ગ્રાંથાવાડી સ્થાનકવાસી જેન

સભા તરફથી સ્ત્રીસંમેલનનો એક મેળાવડો તા. ૧૮ મી જુલાઈએ માંમરોલ જેન સમાના હોલમાં સી. અવંતિકાબાઈ ગોખલેના પ્રમુખપદે થયો હતો. સી. સુરજ બહેને “ સ્ત્રી કેળવણી ” વિષે વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું અને બીજી બહેનોએ પણ વિવેચન કર્યો હતો. આ પ્રસંગે બહેનોની હસ્ત-બાજી નમુનાઓનું એક પ્રદર્શન ભર્યું હતું.

મુંબાઈના વનિતા વિશ્રામનાં સેક્રેટરી અને સીહિતના પ્રશ્નોમાં ખાસ ચિંતા ધરાવતાં જણીતા વિદ્યાનરાશી રા. મદનલાલ ગજનજી તા. ૨૫ મી જુલાઈએ અકાળે સ્વર્ગવાસ કર્યો છે. તેમનાં મરણથી ગુજરાતની બહેનોએ પોતાનો એક ખેરખાદ ગુમાવી દીધો છે.

મુંબાઈમાં મળેલી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના એક ઉત્સાહી મંત્રી રા. મનદરરામ જહેતાનાં પુત્રી બહેન મીતમિલા દીલ્હીની તબીબી કોલેજનો અભ્યાસ પૂરો કરી વધુ અભ્યાસ માટે ગયે વર્ષે ઇંગ્લેન્ડ ગયાં હતાં. તેમણે એલ. આર. સી. પી., અને એલ. આર. સી. એસ. ના ડીપ્લોમા માટેની પરીક્ષાઓ પસાર કર્યાંના શુભ સમાચાર મળ્યા છે. બહેન મીતમિલાને અમારાં અભિનંદન.

x x x

મીસ હેલગર્ગી નામે એક જર્મન સોશી-આલીસ્ટ બાતુ થોડો વખત થયાં હિંદમાં આવ્યાં છે અને સાબરમતીના સત્યાગ્રહાશ્રમમાં રહ્યાં છે. સત્યની શોધમાં તેમણે આ મુસાફરી, ખેડી છે. ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાં તેમણે જર્મન ભાષા શીખવવાનો વર્ગ ચલાવવાનું માથે લીધું છે.

x x x

ભાવનગરના સ્ત્રીકેળવણી મંડળે આ વર્ષે પણ મેલાકાતને પ્રસંગે ઉત્સવ ઉજવ્યો. શ્રી. મેધા-ણીનાં લોકચોટ, સીતારામની ગીરીશતની કથા, સી. તારાબહેન મોડકનું વ્યાખ્યાન તથા મરળા આદિનો ત્રણ દિવસનો કાર્યક્રમ હતો. ભાવનગરી બહેનોએ તેમાં રસથી ભાગ લીધો હતો.

x x x

જુનાગઢ રાજ્યમાં એક ઘર વર્ષના જુવાન બેશી મહારાજે હમણાં બીજી વાર એક ૧૬ વર્ષની કન્યા સાથે લગ્ન કર્યાં છે. પહેલીવારની પત્નીની

ઉમર ૬૦ વર્ષની છે અને તે હયાત છે. જે છાકરીઓ અતુલ્યે ૩૦ અને ૨૧ વર્ષની છે. મોટી છાકરી પાંચ બાળકોની અને નાની છાકરી એક બાળકની માતા છે, એક છાકરો હતો તે ચોડા વર્ષ પર મુજરી ગયો અને પોતાની પાછળ ૪૦ વર્ષની ઠંમરની રિધવા મુકી ગયો છે !

* * *

જામનગરમાં એક સુસલમાન ટોળા હિંદુ વિધવાઓને ફસાવી, વટલાવી તેમને સુસલમાનોના ઘરમાં બેસાડવાનું કામ ધમધીકાર ચલાવી રહી છે. કાયદો એ કામની આડે આવી શકતો નથી અને હિંદુ સમાજ પણ પોતાની વિધવાઓનું રક્ષણ કરી શકતો નથી. (હિંદુસ્થાન.)

* * *

અમૃતવેલ (કાઠીઆવાડ) ની એક સુવાન કણ્ણી બાઇને ભૂત હપાડી જવાની વાત હાંતા સમયથી પ્રસરી હતી. બાઇનું સાસરું સીમરણ ગામમાં છે લાંબીજ તે પ્રથમ ગુમ થવા માંડી. બોરડામાં તાણું મારી પૂરી છતાં તાણું ખુલી ગયું અને બાઇ અદ્રશ્ય થઇ. સાસરીઆએ કંટાળી પિયર મોકલી આપી ત્યાંથી પણ વારંવાર ગુમ થતી. આખરે એ બેઠનો પડહો તૂટ્યો છે. બાઇને સાસરે રહેલું ગમતું નહિ એટલે તેણેજ આં કિસ્સો અજમાવ્યો હતો.

* * *

સરદારવટના રાજકોટાની રાણીએ એજન્સીમાં કંઈકે અરજમાં કેટલીક ગોઠાવનારી અને વિસ્મય પમાડે એવી બાળતો રજુ કર્યાં સંજગાથ છે.

* * *

કરાંચીમાં પરણવા મટિ તલસી રહેલા એક વાણીઆને કોઈ મારવાડી બનાવી ગયો છે પોતાના છાકરાને છાકરાનાં કપડાં ખેરાવી તે વાણીઆ સાથેપાણીની બાંધે ૩ ૫૦૦ કદાવ્યા હતા. વચ્ચેમાં એક બાવાએ પણ કમીશનના રૂ. ૧૦૦ લીધા હતા. પરણ્યા પછી લાગ સાધી નાસી છૂટવાની સૂચના છાકરાને અપાઈ હતી, પણ એવી તક નહિ મળવાથી મામલો ખુલ્લે પડી ગયો હતો. બાપ પાસેથી રૂ. ૪૦૦ પાછા મળ્યા છે પણ બાવો પતાયન કરી ગયો છે.

* * *

કોલાળા જીલ્લા માટે એક સુતિકાગૃહ લમમમ એક વર્ષથી ખોલાયું છે અને તે અરસામાં એ ગૃહે સારી પ્રગતિ કરી છે. ભવિષ્યમાં તે સુંદર સુતિકાગૃહ અને બાળકચાણની સંસ્થા થવાની આમાહી આપે છે. છેલ્લા વર્ષમાં જીલ્લામાં વૈદકીય મદદ આપવા મટિ એક પાર્ટી મોકલી હતી, જેણે ૩૨ શહેરોની મુલાકાત લઈ ૧૧૭૭ દર્દીઓની સારવાર કરી હતી, અને ૬૩ બાપણો આપ્યાં હતાં. ગૃહ નસોં પણ કેળવે છે અને હવે પછી દરેક તાલુકા શહેરમાં એ નસોંને રાખવાની ગોઠવણ કરવામાં આવશે

* * *

કિંદના વાઈસરોયે જીલ્લાની આખરે પૂનાની મુલાકાત લીધી હતી તે સમયે તેમનાં પત્ની લેડી અરવીને પૂનાના સેવાસંદનની મુલાકાત લીધી હતી. સાંત્રલી, અકલોટ અને બોરનાં રાણી સાહેબાએ તેમને આવકાર આપી સંદનના કામગીરી માહિતી આપી હતી. સોનરી સરતવાળો એક માદો વિદ્યાર્થીનીઓ તરફથી તેમને એક તરીકે અપાઈ હતી.

* * *

ગમડાના બાળકોના હિતાથે પૂનાના આરોગ્યખાતાના મદદનીશ ડાયરેક્ટર ડૉ. આમાએ તૈયાર કરેલી ચોજના મુજબ ગામડાની દાર્દઓને સુવાવડ અને આરોગ્ય સંબંધી પ્રાથમિક શિક્ષણ આપવાની સરઆત પૂના જીલ્લામાં કરવામાં આવી છે. આ શિક્ષણને લીધે દાર્દઓના અજ્ઞાનથી થતાં માતા અને બાળકોનું મરણ પ્રમાણ ઘણું ઘટી જશે. આ ચોજનાની સફળતા બ્રેઈ સોલપૂરના જીલ્લા લોકલ બોર્ડે પણ એવાજ કાર્ય પાછળ ખર્ચવાને રૂ. ૧૦૦૦ ની રકમ મંજૂર કરી છે.

* * *

મદ્રાસની ધારાસભાએ સ્ત્રીઓ સામેનો સભાસદ થવા વિષેનો પ્રતિબંધ કાઢી નાંખ્યો એટલે આવતી સુંદરણીમાં ફક્ત મનરા પ્રદેશ તરફથી શ્રીમતી કમલા અટ્ટોપાધ્યાય ઉમેદવારી કરવામાં છે. એ બ્લેન કોન્ગ્રસ પક્ષનાં છે. સુબાઇમાં પણ એ પ્રતિબંધ નીકળી ગયો છે એટલે આવતી સુંદરણીમાં સ્ત્રીઓ ઉમેદવારી કરી શકશે.

મદ્રાસમાં શ્રીમતી યામિનીપૂર્ણા તિલકમના પ્રયાસથી દેવદાસીઓના ઉદ્ધાર માટે એક સુવતી શરૂઆતથી ૧૯૨૨ માં સ્થપાયું છે. ૧૯૨૨ માં એ સંસ્થામાં એક જ છોકરી હતી; અત્યારે ૧૦ છે. અત્યાર સુધીમાં પંદર છોકરીઓએ આ સંસ્થાનો લાભ લીધો છે. એમાંથી ૮ નાં લગ્ન થોડા વખતમાં થશે. બાકીની ૬ સંસ્થામાં વધુ શિક્ષણ માટે પાઠ્યાવાનાર છે. ૧૫ માંથી એક જ છોકરીની બાળવતમાં સંસ્થા નિર્ધન ગઈ છે. સંસ્થાને નાણાંનો અભાવ નરે છે.

મદ્રાસમાં એક હિંદુ બાપે પોતાની નાની છોકરી એક ખિસ્તિને વેચી દીધાની વાત બહાર આવી છે. એ ખતની રૂએ આ છોકરી અપાઇ છે તેમાં લખ્યું છે કે બાપ તેનું બરણપોષણ કરવા અશક્ત હતો. કોઇ હિંદુ સંસ્થા કે વ્યક્તિ ન મળી ?

જોધપુરનાં મદારાણી સાહેબને નિવેદન મોકલ્યું છે કે 'રાજ્યમાં દસ લાખ નારીઓ છે, તેમને મદિ, માત્ર ચારજ કન્યાશાળાઓ છે, અને આવડા થોડા નારી-સમુદાયમાંથી સેંકડ માત્ર એક જ સ્ત્રી કંઈ નામની કેળવણી ધરાવે છે. -પશ્ચિમમાં મતા-ઓના અક્ષાંશને જ કારણે ગયે ગયે ત્રીસ હજાર બાળકો એક શીતળા-ખોદિનાં જ ભોમ બની મૃત્યુને શરણુ થયાં માટે. જોધપુર-રાજ્યનો ક્રાસ અટકાવવા સ્ત્રી-શિક્ષણની જોડતી સંસ્થાઓ સત્વર સ્થાપવા પ્રાર્થના છે.'

કોટાના એક જીવદયાપ્રતિપાદ જૈન પિતાએ પોતાની દસ વર્ષની દીકરીને કડિ અજ્ઞન ગામના એક મુઠ્ઠાને માંડાળ બાંધવાની તૈયારી કરી લગ્નની શરૂઆતમાં વાગી. એટલે કોટાનું વૈરય સુધારક મંડળ રાજ્યના દીકરાં પાસે રાવે ચડું. દીવાને તેજ ધણીયે પોલીસને દોડાવી લગ્ન અટકાવ્યાં અને તપાસ ચલાવી. વર વધુની વિષમ હંમરની ખાત્રી થતાં, વારજ દીવાને એ લગ્નની સામે કાયમી, મનાઇ આપ્યા છોડી અને થોડું વયને યુવક જમાઇ રોષવાની પેલા મોઢા-પ્રતિપાદ જૈન પિતાને તાકીદ દીધી. આખરે એ પુત્રીને વિવાહ એક અઢાર વર્ષના તરણ સાથે થઇ પણ ગયો છે.

કોલ્હાપુર રાજ્યે ૧૦ વર્ષથી બોલી હંમર કન્યા અને ૧૪ વર્ષથી બોલી હંમરનાં છોકરાં લગ્ન ગેરકાયદેસર કરાવ્યાં છે.

પરણમાં બાળકોના રક્ષણ મટિના મંડળ પૂન: રચના કરી તેને ૨૯૫૨ કરાવ્યું છે. ૭૪૭ મી. રેન્જીનના પ્રમુખપદે નીમાચલી કિરિં નક્કી કરેલા નિયમો સ્વીકાર્યા છે. ૫ વર્ષમાં ૧૭૫ બાળકોને એ મંડળે રક્ષણ આપે હતું. ગરીબ અને રક્ષણ વિનાના બાળકોને આશ્ર આપી તેમને ઉપચારો સહેરી બનાવવાનો મંડળ પ્રયાસ કરે છે.

મેરઠ જિલ્લામાં એક પિતા પોતાની વિધવા પુત્રીના પુનલગ્ન એક ૬૦ વર્ષનાં છોકરા સાથે ૧૦૦૦૦ લઇ કરવા તૈયાર થયો હતો. દીકરી વધી લીધો પણ બાપે ન માન્યું. વિવાદને દિરે તેણે આપઘાત કર્યો !

રાષ્ટ્રીય જીવનનું ઉત્થાન થાય તેટલાં પુરત એક યોજના શ્રી. સરલાદેવીએ 'રાષ્ટ્રસંઘ' વડેથી બહાર પાડી છે: (૧) કેસાહ, પીર અને લાકાં વધે માટે શારીરિક કસરત આપવી. રાષ્ટ્રનાં બાં સર્વસાધારણ હેતુ માટે બધા વયોને સંયુક્ત કરવા, (૨) કુસ્તી કરવાના અખાડાઓ સ્થાપવા. (૩) સ્ત્રીઓ અને અસાહ્ય પુરુષોનું રક્ષણ કરવાની તાલીમ આપી તેવાઓની એક મંડળી રચવી; સ્ત્રીઓને આત્મરક્ષણ કરવા શીખવવું. (૪) પોતાનાં રાષ્ટ્રનું અભિમાન બળે અને અસ્પૃશ્યતાનો નાથ થાય તે માટે સમિતિઓ અને ક્યાઓ ગઠવવી. (૫) આર્થિક પૂર્ણ માટે દેવળો સ્થાપવાં. (૬) એક પચાસપચી બધુંએ સહી લેવાનું સાહિત્ય પ્રકટ કરવું. શ્રીમતી સરલાદેવી એ સંધના પ્રમુખ તરીકે ચુંટાયો છે.

હલકાના આરેંઅખાતાના અનુદારેંડેં હલકેં બહાર પાડેલાં શીષ્ટાં જેવાં જણાય છે કે, ત્યાં પડદાના રિવાજને લીધે ૧૫ અને ૨૦ વર્ષની વયમાં થયેલી સ્ત્રીઓ ક્ષયને ભોમ થઈ મરણ પામે છે. એક પુરુષે ૬ સ્ત્રીઓ પ્રમાણ

આવે છે. ગાય વસ્તીમાં અને નાની ગદીઓમાં આ રિવાજ સર્થકર પરિણામ ઉપજાવે છે,

x x x

અલગામ જલ્લાના હક્કનિયા ગામમાંથી એક સ્ત્રીને કેટલાક બદમાશો ધરમાંથી પતિ અને દિયરની ગેરહાજરીમાં હાલવી ગયા. તેમને માટે વારંટ કાઢવામાં આવ્યું. દરમિયાન બાઈ લાજ જોઈ નાશી ઘેર આવી, પણ બદમાશો પતિ અને દિયરને મારફાટ કરી તેને ફરી હાલવી ગયા છે.

x x x

અલમોરામાં થોડા સમય પર એક સંગીત પરિષદ મળી હતી. શહેરની નાયક્ષેત્રે પાપના ધંધામાંથી બચાવવા અને તેમને શિક્ષણ આપવા એક સંસ્થા સ્થાપવા માટેનું ફંડ પરિષદમાં થયું હતું. આ ભતિ ખેલાં દેવકન્યા તરીકે જોળખાતી અને સમાજની કળા અને સંગીતનું રક્ષણ અને વિકાસ કરવાની ફરજ તેમને માથે હતી.

x x x

નોઆખલી (બંગાલા) માં તા. ૧૬ મી જુલાઈએ એક નવોદાએ વાધના બચ્ચાનો જન્મ આપ્યો છે, તેને ચાર પગો છે. બચ્ચાની લંબાઈ ૧૧ ફુટ છે, પૂંછડી છે; અને શરીર ઉપર વાવના જેવા ચટાપટા અને ગુંચા છે, વિશાળ અને પ્રતાપી બોખા છે. બાળક જન્મ વખતે સજીવન હતું. દાઢએ એને બીકમાં બહાર ફેંકી દીધું. ત્યાં તે મૃત્યુ શોધ્યું. અર્ધે કોઈ ફૂતરાએ કે બિલકાઈએ તેનો એક કાન ખાધેલો છે. શાહપુરના ડાક્ટરે તેને સ્પીરીટમાં રાખ્યું છે.

આ બચ્ચાને જન્મ આપનાર ચેલી નવોદાને ત્યાંની બબર પડી છે ત્યારની તો તે શોહ ખાધ ગઈ છે. અને બિચારી એટલી બધી માંડી પડી છે કે ન પૂછી વાત.

x x x

સીમલા નજીકના હુંગરાળા રાજ્યોમાં એક સ્ત્રીના પતિને પૈસા આપી તેને વેચાતી લઈ પત્ની તરીકે રાખવાનો રીવાજ પડ્યો છે. તે કાઠી નાંખવા બધા સરદારોની પરિષદ થોડા સમય પહેલાં મળી હતી.

x x x

રાવલપીંડીના ઉલ્લા હુલ્લમાં એક હિન્દુ સ્ત્રીને હાલવી જવા માટે બે મુસલમાનો ઉપર મુકદ્દમા હમણાં ચાલે છે. બદમાશોએ મકાનને આગ લગાડતાં એ બાઈ-કન્સીદેવી પોતાના પતિ અને ૧૧ માસના પુત્ર સાથે પડોશીના ઘરમાં ગઈ. તે મકાનમાં પણ આગ લાગતાં પાસેના બાગમાં તેમણે આશ્રય લીધો. ત્યાં દશ બદમાશોએ આવી હલ્લો કર્યો. છાકરાને છીનવી નાલામાં નાખી દીધો અને બાઈને લઈ મથા હતા.

x x x

સ્ત્રીમર ' ટીસટા ' નો એક ઉતાર નામે ગંગા-ધર બીમાર પડ્યો હતો તેથી તેને સ્ત્રીમરની હોસ્પિટલમાં રાખ્યો હતો પણ તાવના તોરમાં તે ત્યાંથી બાગ્યો અને છરી લઈને બબરચી મદારસા તથા થોમસને મારી નાખ્યા. ત્યારમાઠ બીજા ૧૩ જાણને ઘાયલ કર્યા હતા. પછી એ ચોદમાને છરી મારી પણ તેની પતિન પાસે હતી તેણે સામે હુમલો કરીને ગંગાધરને પછાડ્યો અને છરી જુટવી લીધી. સાબાસ વીરાંજના ! એક સ્ત્રીનાં પરાક્રમથી કેટલાય ધાયલ થતા બચી ગયા.

એશિયા.

બપાનમાં સ્ત્રી-કામદારોની સંખ્યા પુરૂષ કામદારો કરતાં મોટી છે. હાંપડની મીલોમાં લગભગ ૮૦ ટકા સ્ત્રીઓ હોય છે; બીજા કારખાનાઓમાં તેમનું પ્રમાણ ૬૬ ટકા આવે છે. હિંદમાં ૮૪ ટકા પુરૂષો અને ૧૬ ટકા સ્ત્રીઓ છે.

આફ્રિકા.

મુજમ્બમાં કેળવણીની બાબતમાં આગેવાની ધરાવતાં બાનુ મીસ ઝમીટયા સુલેમાન હિંદની સામાજિક અને કેળવણી વિષયક સ્થિતિને અભ્યાસ કરવાને હાલ હિંદ આવ્યાં છે. મુજમ્બ સંબંધી અદિબો આપતાં તે જણાવે છે: " અમારા દેશે કેળવણીની બાબતમાં ઘણી પ્રગતિ કરી છે અને હવે સરકાર છાકરા તેમજ છાકરીઓ માટે મફત પ્રાથમિક કેળવણી પૂરી પાડે છે. પઠદાને રિવાજ સર્વંયા નાશુદ થયો છે અને સ્ત્રીઓ હવે રાષ્ટ્રીય દિલ્લાઓમાં પ્રવૃત્તી બાગ લે છે. ઉલ્લી રાષ્ટ્રીય

ચળવળ વખતે ઇજ્જતની મુસ્લીમ તેમજ ખ્રિસ્તિ ઓઓએ સાથે મળીને કામ કર્યું હતું.

કેરોમાં મીસિસ સેયદા અમીર નામની એક સ્ત્રીએ ૧૨ વર્ષ માં ૩૬ પતિ ક્યાંના ચોંકાનારા ખબર મળે છે. હમણાં તલ્લાકતું જોડું સગીરી-ફેટ રત્ન કરતાં અને કે ઈ બળતા માણસને પોતાનો પતિ ગણાવી ફોટામાં જુથાની અપાવતાં તે પકડાઈ ગઈ છે. ત્યારે ત્યારે તે પતિથી કંટાળી જતી ત્યારે ત્યારે પરિજ્ઞે હિસ્તામ ધર્મ મુજમ તલ્લાક આપ્યા છે એવી જોડી જુથાની આપનારા કમા કરી તે તલ્લાક મેળવતી હતી.

x x x

નાઈરોબી (પૂર્વ આફ્રિકા) માં એક ૭૦ વર્ષની ગેરી બાનુપર અત્યાચાર અને દુમયો કરવાના આરોપસર ત્યાંના એક દેશી સામે ફેટ ચાલતાં તેને ૧૪ વર્ષની કેદ અને ૧૪ ફટકા મારવાની સજા કરી છે. દેશી ઓઓ ૧૨ દુમયો કરનાર યૂરોપીઅન માટે સજાનું ધોરણ જુદું છે !

ચૂરેપ

ઈંગ્લાંડમાં દિવાને આગમાં કામદાર પડના સમાસદોએ હિંદના કારખાનાઓમાં વધુ પ્રમાણમાં સ્ત્રી-ઇન્સ્પેક્ટરો રાખવા માટેની મૂલ્યના કરી હતી.

ઈંગ્લાંડ અને ફ્રાંસ વચ્ચે આવેલી ૮૦ માડ-લની ઈંગ્લીસ ખાડી એક અઠાર વર્ષની અમેરિકન બાળા મીસ ગર્ટરેડ એટરલે ૧૪ ફેબ્રુઆરીમાં તા ૧ ફેબ્રુઆરીએ સહીસલામત તરીકે ગઈ હતી. તેણીની પવનને લીધે દરિયા તેણીની હતો. ઓક્ટોબરથી એ બાળા તરવા પડી હતી અને ફિન્સલાન્ડ આગલ સામે કાંઠે નીકળી હતી કે કે નીકળતાં તેને ૩૦૦૦ માણસોનાં ટાળાંએ આવકાર આપ્યા હતા.

ઈંગ્લાંડની પાલમિરમાં સર પેટ્રીક હેસ્ટિંગ્સના રાજીનામાથી ખાલી પડેલી જગ્યા માટે ફરી ચૂંટણી થતાં વધુ મને મીસ મારગારેટ બેન્ડીટ ચૂંટાયા છે.

તા. ૨૧ મી જુલાઈએ યાંત્રમાં હિંદી સ્ત્રીઓની કેળવણીની સંસ્થાની વાર્ષિક સમામા લેડી આવનચરીના પ્રમુખપદે લેડી લીટને જણાવ્યું કે વધારે નાણાં હિંદમાંથી આવવાં તેમજે કલકત્તાની રાખાના મારા અનુમત ઉપરથી હું કદું પું કે વધારે નાણાં હોય તો સંસ્થાનું કામ વિસ્તારી

શકાય. બંગાળની ધણી જુવાન સ્ત્રી શિક્ષિકાએ વાર્ષિક લેવા ઇંગ્લાંડમાં આવવા તૈયાર છે, પણ નાણાં વગર તેઓ અટકી પડે છે. આ કાર્યના કિમત બંગાળના લોકોને સમજાવવા હું આવવા શિયાળામાં જુથ મહેનત કરીશ. બંગાળી સ્ત્રીઓને હાલના સ્ત્રી શિક્ષણને યોગ્ય ધોરણ ઉપર મુકવાની ઇચ્છાનું સાદું પરિણામ આવશે.

કેમ્બ્રીજ યૂનીવર્સિટીમાં મીસ ઇરીન મેટ્ટોને ત્રણસ સાવત્સના બીજા વિભાગમાં 'ગ્રાટનીના વિષયમાં ભવેડો ફર્સ્ટ ક્લાસ મેળવ્યા છે. ઉત્ત્ત્વાં વીસ વર્ષમાં આવી રીતે ડગલ ફર્સ્ટ ક્લાસ મેળવનાર એ પેલાંજ છે. પરીક્ષામાં તેમની સાથે 'બીન્' પુરૂષ તેમજ સ્ત્રી ઉમેદવારો હતાં પણ તેમના સ્ત્રી ફોટો કાઢીને મળ્યા નથી. ગયે વર્ષે 'પેલો' બાગની પરીક્ષામાં પણ તેમણે ફર્સ્ટ ક્લાસ મેળવ્યા હતા. આ વર્ષની ફોટો માટે તેમને એથેલ સાર્ન જટ સ્ટુડન્ટશીપ મળી છે એની મોટી બ્લેન મીક્સ સોંડની મેટ્ટોને પણ પ્રાણીશાસ્ત્રમાં પેલો નજર મેળવ્યા છે. રમાઈ પ્રાણજ ઉપર હક તેનો હતો પરંતુ એ નૂતના જમાનાની યૂનીવર્સિટીએ સ્ત્રીઓને હજી પોતાના સમાપ્તો તરીકે સ્વીકારી નહિ હોવાન કારણે બીજે નંબરે આવેલા એક પુરૂષ વિદ્યાર્થીને એ ઇનામ અપાયું છે.

મીરા આઈ. એમ. લી.સી નામની બધ કંદારીન તેલનો (પાંચજુનો ?) ધધી કરે છે. પ્રારંભ માત્ર એક છાત્રીને ક્લાક તરીકે રાખી કર્યો, અને આજે તેના તાબામાં મોટાં સ્ટોફો છે. જેમાં બેમાં સિવાય કાંઈ નથી ! રીફાઇનરીમાં (પાસલેટ સાદું કરવામાં) બેમાં, સાંચાઈ છેડવામાં પણ બેમાં ! માલ ચડાવતા, લોરીઓમાં, પદોંચાડવા વગેરે સર્વે કામ બેમાંબોલ હાથમાં ! હવે છે કે ધાવધરાસને સામાન ફર્નિચર કેડું તેમજે તે બંતાઓ ચારી રીતે ચમચ સા અને તેથી તે બનાવવાને પાંચ વર્ષ પર એક કારખાનું કાંડવામાં આવ્યું હતું. સામાનના ઘાટ ઘડવા, તે પ્રમાણે માલ બનાવતા વેચવા વગેરે ગયે કામ કાંડના વેચત એડમાં એક વિધવાની દેખરેખ નીચે થાય છે. તેમાંજ રૂપરેખાથી તે ગેક કરી વેચતું પોટોચાડતું સર્વ બેમાંનાં હાથમાં !

એક બીજું કારખાનું બાસ્કેટ (ટાપલીઓ) બનાવવાનું અને decorating શણગારવાનું કામ કરે છે, ત્યાં નહિરાતમાં કહ્યું છે કે “માત્ર પરભૂતી સ્ત્રીઓએ જ નોકરી માટે આજી કરવી !” આ કારખાનામાં મદની ગંધ પણ નથી ! બારે હવડું કામ બહુજ બેસાં કરે અને વળી તે નિયમિત સફાઈથી ! વળી મીસ ગ્રેસ બ્રેકીસ નામની બાઇની એક પેટીમાં પણ બેસાંઓ છે. ચાર્ટર શીપબ્રોકસના મંડળમાં તેની પેટીને હમણાજ દાખલ કાવામાં આવી છે ! આ પેટી વડાણોના તોલની દલાલીનું કામ કરે છે ! મીસ બેટન નામની બાઇ આજ બાર વર્ષથી મોટી લોરોઓ અને બેસાં ફેરવે છે, અને તેમાં બેસાંઓ મોજમબંદ કરવાને પણ તૈયાર છે !

મરોનું શુભાન ઉતારવાને લેડી કાર્નિવોને શોધબોળ માટે બેસાંઓનુંજ એક મંડળ આજે નિયાના રોગવાળા ભાગમાં લેઈ જવાની મોકલણ કરી છે. એ મંડળને ગરો, પડો, રસ્તાઓ આદિના સવાલો વિચારવાના છે, એટલે તેમાં સ્ત્રી ડોક્ટરો, નર્સો, દાઇઓ, મોટારમાં મીનીકનું કામ કરનારીઓ, હાંકનારીઓ, આદિ સર્વ સ્ત્રીઓ જશે.

એક એંજનિયરોનું સાહસ લેડી પાર્સને હાંબુ છે તેમાં મરોનું નામનિશાન નથી આદિથી અંતનાં કામ કરનારાં બધાંજ ભેરં !

“બાળ-જન્મ ઉપર અંકુશ” મુકવાના વિષય સંબંધી કેટલાંક પુસ્તકો લખી નબળીતાં યથલા ડો મેરી સ્ટ્રાપ્સે એ વિષય પરત્વે એક “વેકરીઆ” નામે નાટક લખી હમણાં પ્રકટ કર્યું છે. આ નાટક બજવવા દેવાની ઇચ્છાંડના સત્તાધિકારીઓએ ના પાડી છે.

પાથાલ્ય હેરોમાં હાલમાં સ્ત્રીઓ પુરુષોની પેઠે માયાના વાળ કપાવવા મદી છે અને તેવા કતરાવેલા સ્ત્રીઓમાં રાખવાં એ એક પ્રકારની ફેશન ગણાય છે. તેના સામે અમુક સ્ત્રીઓ અને પુરુષોનો વર્ગ નાખુશ થયો છે અને એવી સ્ત્રીઓવાળી સ્ત્રીઓ સામે અમુક પ્રતિબંધ મૂકવા ચાહે છે. લગભગ બધા હેરોમાં હાંબા વાળને સ્ત્રીઓને શણગાર ગણવામાં આવે છે. પાથાલ્ય હેરોમાં તો હાંબા વાળની હરિદાઈ પણ ચાલે છે. વાસ નામના

પરગણાના વાકલીન ગામમાં લંબકેશી લલનાઓનું એક પ્રદર્શન બરવામાં આવ્યું હતું જેમાં મીસીસ નિક કુસેક નામની, એક સ્ત્રીના વાળ સોડાં છ ફીટ હાંબા હોવાથી તે પહેલે નંબરે આવી હતી. વાળ ઓળવા માટે તેણીને બાજેઠ ઉપર હલા રહેવું પડે છે અને મોટા આરે તરફ ફરે મૂકે તો પોતે આખી તેમાં ઢંકાઈ જાય છે

X X X

ફાંસના નબળીતી ટેનીસ રમનાર મીસ સુક્રાન લેન્ગવને પોતાની રમત બતાવવાનો કમાલો કાઢ કંપની સાથે હયાં છે અને તે માટે ચાર માસ તે અમેરિકામાં ફરશે. આ કમાલાની રથે તેને એક લાખ ડોલરની કમાણી થશે. બીજી પણ એવી સ્ત્રીઓ એનું અનુકરણ કરવા તૈયાર થઈ છે.

ફાંસન બેરીસ્ટરના મંડળ તરફથી આવતા ટીસેબ્યારમાં એ મંડળના સેક્રેટરી મીસ વીલીઅર અમદાવાદની કોર્ટમાં બાંધીજી ઉપર ચાલેલા મુકદ્દમાની વિગતો ચર્ચા માટે રજૂ કરશે, અને કાયદા તથા આત્માના અવાજમાં કેટલું અંતર છે તે બતાવશે.

પેરીસની સ્ત્રીઓએ મોબલ ઉપર પોતાની ઇખી ઉતરાવીને તેવાં મોબલ પેડેરવાનો નવી ફેશન કાઢી છે.

X X X

ઈટાલીના વડા પ્રધાન સીનોર સુસોલીની ઉપર થોડા સમય પહેલાં માણુધાતક હુમલો કરનાર બાહુ ધી ઓન. વાયોલેટ આલ્મીના ગીતારાન દીવાની છે એવા મુકદ્દો આપવામાં આવ્યો છે. તેને હાલ દુરત દીવાનાશાળામાં રાખશે અને તે પછી બિટિસ સત્તાવાળાઓને તેનો કબજો સોંપાશે.

ઈટાલીના વડા પ્રધાન અને સર મુખત્યાર થઈ પડેલા સીનોર સુસોલીની પોતાની પુત્રી એટાનું લગ્ન ઇટાલીના પાટલી કુંવર સાથે કરવાના પ્રયત્નો કરે છે.

X X X

હંગરીમાં એક સોળ વર્ષની કન્યા છે જે ફ્રિંચમાં સર્વથી સુંદર ગણાય છે. આ અપૂર્વ સુંદરતા માટે તેને એક હીરો ઇમામમાં મંગલ્યો છે.

અમેરિકા.

મેક્સિકોના પ્રમુખ દેલેને મારી નાંખવા માટે રચવામાં આવેલા કાવેનામાં પુરુષો સાથે ઘણી સ્ત્રીઓ પણ ભળી હતી. કેટલાકને પોલીસે પકડ્યા છે. એક આગેવાન સ્ત્રી સીનેરાટા ડોલોરીસ રીમ્સ જે એક યુવસુરત શોર્ટહેન્ડ યાદીપીટ છે, તેની અને બીજા સહયોગી માણસોની શોધ હજી ચાલીસ કરી રહી છે.

ન્યુયોર્કમાં દર વર્ષે ૮ કરોડ ડોલર બાળ-રક્ષણ માટે ખર્ચાય છે. આમાંના ૩ કરોડ ડોલર પ્રભુ ઉપર કર નાંખીને વસુલ કરાય છે અને બાકીના ૫ કરોડ પ્રભુ તરફથી બક્ષીસ મળે છે. ૨૪૭ ખાતાં બાળરક્ષણનું કામ સંભાળે છે; ૩૪૨

ખાતાં હોલિવુડ મદદ કરે છે, ૨૩૪ ખાતાં દવાદાર અને હોસ્પિટલની સજવડ પૂરી પાડે છે અને ૨૬૨ ખાતાં કેળવણીવિષયક કામ કરે છે.

ઓસ્ટ્રેલિયા.

ઓસ્ટ્રેલિયાની પાર્લામેન્ટ એશિયાવાસ સ્ત્રી કામદારોની પ્રશ્નિ સમય માટે ૫ પૌંડન રકમ આપવાનો ખરડો પસાર કર્યો છે.

x x x

ન્યુઝીલેન્ડની વિક્ટોરિયા કોલેજમાં મોસ રસેલ નામની એક જન્મથીજ અધિબી બાળા એમ. એ સેકન્ડ ક્લાસમાં એનર્સ સાથે પાસ થઈ છે. એની શુદ્ધિ કેટલી તીવ્ર હતી !

સામાર સ્વીકાર.

કપોળ અને કપોળ મિત્ર (મુબાહ): સંપાદક: સૌ. લીલાવતી મં. દેસાઈ. ખાસ સ્ત્રી અંક. સ્ત્રી ઉપયોગી અનેક સુંદર લેખો વગેરેથી આ અંક ભરવા માટે સંપાદક ખુદને ધન્યવાદ.

કડીઆ સુદર્શન (રાણપુર): તંત્રી: રા. નાનજી લા. પરમાર. ખાસ અંક. જ્ઞાતિ-દેતના પ્રશ્નોની સુંદર ચર્ચા કરતું પત્ર,

હિંદના કોલસાના વેપાર વિષે હુંક માહિતિ (ઝરીયા): પ્રકાશક રા. દેવજી યાજ્ઞ હકર. હુંકમાં પણ ઉપયોગી માહિતી આ પત્રિકામાં અપાઈ છે. પ્રકાશકને ખોર ઝરીયા કોલીઅરી, ઝરીયાને સરનામે લખવાથી વિના મૂલ્ય મળી શકશે. કોલસાના દરેક વેપારીને ઉપયોગી છે.

માઠલગિની સમાજ (મુબાહ) નો ૧૯૨૨ થી ૧૯૨૬ સુધીનો રીપોર્ટ.

શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ વિદ્યાર્થી ભવન-નાણું પ્રકરણનો સન ૧૯૨૫-૨૬ નો રીપોર્ટ.

મ. સૌ. અતિલક્ષ્મી ફ્રી લાઇબ્રેરી—(અમદાવાદ) નો સં. ૧૯૮૧-૮૨ નો અહેવાલ.

ઉપન્યાસ માસા (બિમ્બાર) સંપાદક: ઓન્નિવ જગદીસદાસ. વર્ષ ૧, પૃષ્ઠ ૬. વા. લ. ર. ૨.

સમાલોચના.

કુમારનાં સ્ત્રીરત્નોઃ સંપાદકઃ શ્રી ઇન્દુલાલ કને-
યાલાલ યાજ્ઞિકઃ પ્રકાશકઃ શ્રી સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય
મંદીર. મુલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ પાનાં ૨૦૭.

શ્રી ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિકનું આ પ્રથમ પુસ્તક ગુજ-
રાતી સાહિત્યમાં તદ્દન નવું પડે છે. દરેક દરેક
વાર્તા લેખકના પોતાના અનુભવથીજ રંગાયેલી છે,
તેમજ લેખકનું દૃષ્ટિબિન્દુ બહુજ અલગ રીતે
આગળ ધરે છે. શ્રી. ઇન્દુલાલને જેઓ થોડા પણ
પીછાછે છે તેમને જણાશે કે લેખકનો કુમારનો
પરિચય તે આત્મપરિક્ષામાં એક 'ગોષ્ઠી' છે. કુમા-
રના જીવનમાં કહો કે કુમારની ભાવનાઓમાં અગર
તો કુમારની માનીતી પ્રવૃત્તિઓ લ્યો તો તે દરે-
કમાં અને શ્રી. ઇન્દુલાલના જીવનના આદરો અને
રહેણીમાં ધણુંજ સામ્ય છે. એટલે આપણને તરતજ
સમજાય છે કે કુમારના અનુભવરત્નો તે શ્રી.
યાજ્ઞિકનાં મોંઘામુગ્ધાં રત્નો છે. આ રત્નો ચેરવાડાની
શાંત સમાધીમાં લાયલાં છે. ગુજરાત તેને પીછાનશે
ને તેની જરૂર સત્કારથી કદર કરશે. સીતા, સાવીત્રી,
મેત્રેથી ત્યાં ગાળેથી જેવી સલીઓના અભાવે આજ
ભારતવર્ષનો ભાગ્યસર્ય અસ્ત પામ્યો છે. તેના
પુંનઃ ઉદયની સ્વાભાવીક મહેત્ત્વાથી ગ્રેસાદને શ્રી.
યાજ્ઞિક આ પુસ્તક લખ્યું છે એમ સદજ જણાય
છે. આ ઉદયની આડાં અનેક આવરણો છે, અને
તે તો સહ કાઢી જાય છે. પરંતુ આ આવરણોનાં
મુખ્ય તો સમાજમાં સ્ત્રીઓ અને પુરુષો વચ્ચેનું
મંદાન અંતર છે. આને લેખકનાજ રાષ્ટ્રોમાં કહી-
એ તો સ્ત્રીઓને દેખતાંજ પુરુષો તેમની ઉપર કંઈક
બેપરવાઈની, કવચિત્ સંદેહ કૃણાની દૃષ્ટિ સાતમા
આસમાન ઉપર ઉભા ઉભા ફેંકે છે. અને આ જ

ખરી રીતે આપણા અધઃપતનનું મૂળ કારણ છે.
આને પતિપત્નીઓનાં ને કનૈયાં આપણી નજરે
ચહે છે તેથીજ આજનો સંસાર નીરસ અને દુઃખી
છે. તેથી શોકભર્યું વાતાવરણ આપણી આસપાસ
જણાય છે. જ્યાં આપણો ગૃહસંસારજ આટલો
કચ્છ છે ત્યાં અન્ય ઉદાત્ત ભાવનાને અવકાશજ
ક્યાંથી હોય ? જ્યાં ગૃહસેવાનાં પદાર્થપાઠનું
અધુરા છે ત્યાં સમાજસેવા તથા દેશસેવાની ઉદાત્ત
વાતો સાવ છુપી સુષી લાગે તો શો નવાઈ ?
મટિજ આ આવરણોનાં પ્રથમ ઉપાય "હો માતાને
જ્ઞાન." સ્ત્રીઓ ને પુરુષોની સાથે રહી 'શર' તેટલી
ઉંચે આવે તોજ સંસાર સુખમય બને, અને તોજ
તેની અસર આપ્યા સમાજ ઉપર પડે. પણ આને
તો દેશમાં અનેક કુમારીઓના જીવંતીજ ઉદ્ધારાય
છે. ત્યાં બીજી આરા શી રાખી રાકાય ? બાકી
જન્મગીતા સાચા સંસ્કારો 'સ્ત્રીઓને આપી રાકે
અને રાકશે. મટિજ સ્ત્રીઓને અનેકવિધ કાર્યોમાં
જ્ઞાનથી રસ લેતી કરવાની જરૂર છે અને તે કાર્ય
એકલા પુરુષોનું નથી. સ્ત્રીઓની સહાય વિના
પુરુષો હુલા પાંગળાજ રહેવાના. એટલે આ કાર્ય
તો તેમજેજ એકદમ 'હોય' ધરવાનું રહે છે.

આ પુસ્તકનો 'ટુંકસાર કહી' રાકાય, આ
વિચારો વાંચતાંજ આપણને થાય છે કે લેખકે આ
વિચારો દર્દે ને આવેશની લાગણીથી રજૂ કર્યાં છે.
શ્રી. ઇન્દુલાલના જીવનની આવીજ આવેશ
(sentimentalism) છે. અને તેવા જીવનમાં
ને સહૃદયતાં જોવામાં આવે છે તેજ આ પુસ્ત-
કનાં મોહક અને આકર્ષક તત્ત્વો છે. આપણી
ભાષામાં નવલકથા વિભાગમાં ગર્યાં ગાક્યાં સારાં

પુસ્તકો ગણાય છે તેમાં ભાષા યાત્રિકનું “કુમારના સ્ત્રીરત્નો” જરૂરજ પોતાનું સ્થાન લેશે એમ અમને લાગે છે. ભાષા કહો, વસ્તુ કહો કે વિષયમાં હૃદયનું રક્ત રેડવાનું કહો—કહો તે રીતે આ પુસ્તક સુંદરજ છે અને શુભરાતી ભાષા વાંચી શકનાર સર્વને અમે આ પુસ્તક વાંચી જવાનો આગ્રહ કરીએ છીએ, અને પુસ્તકાકાષે આ વસ્તુ પ્રગટ કરવા માટે તેમના પ્રસિદ્ધ કર્તા સૌરાષ્ટ્ર કાર્યાલયને અભિનંદન આપીએ છીએ.

કળીયુગની વાતો: લેખક અને પ્રકાશક: રા. કેશવ હ. રોઠ મૃત્યુ ૦-૧૨-૦ પાનાં ૧૮૪.

કર્તાએ પુસ્તક માટે જે નામ પસંદ કર્યું છે તેમાંજ આ કુંઠી વાર્તાઓના સંપ્રકનો હેતુ કંઈક અંશે જ્યક્ત થાય છે. કળીયુગના શમ્ભુદાસમાંજ કંઈશતા, કંઈક વીપરીત, કંઈક અણુભુગતું માનવાની આપણને ટેવ પડી ગઈ હોય છે. એટલે આ વાર્તામાં પણ એવુંજ કંઈક લેવાતું આપણને મળશે એમ પ્રથમથીજ આપણને થયા વગર નથી રહેતું. લેખકનો હેતુ વાર્તાક્રમે આપણા સમાજની કંઈક વિચિત્રતાઓ અને બીજીઓ વાંચાવજ સમક્ષ મુકવાનો છે. આ બીજીઓ તો કેટલાયે દાયકાઓની ચાલી આવે છે. તેમાં સુધારાની આવશ્યકતા છે, એટલે આપણી યુદ્ધિઓ ઉપર લક્ષ મેંચવું અવગત આવશ્યક છે; પણ ખરી જરૂર તો તેના પ્રતિકારની છે. આ સંપ્રદમાંથી ઘણી ખરી વાર્તાઓ જીવનની વિપત્તિની કથની છે. જીવનના આદર્શો અને સાચા સંસાર વચ્ચે ફેટકું અંતર છે તેના કંઈક ખ્યાલ લેખકે અનુભવેલી તથા નજરે લેએલી બીનાઓ ઉપરથી રચાએલી વાર્તા અવશ્ય વ્યાપરો.

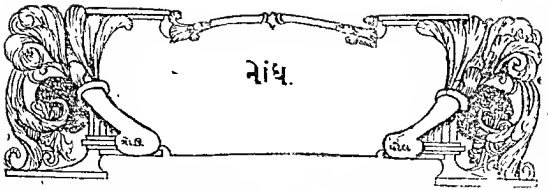
શ્રી શેઠે વીનાદની કેટલીક વાર્તાઓ લખી છે. પણ તેમના વિનોદ સાધારણ પકિતનો લાગે છે. ખરી રીતે વિનોદાત્મક સાહિત્ય શુભરાતમાં દબ્બુ બરાબર ખીલ્યું નથી. એકંદરે લેખક સંપ્રદ વાંચવા યોગ્ય છે.

શુભરાતો - દીપક, ભાગ ૨ ને. અનુવા રા. કલ્પમાઈ કોઠારી. પ્રકાશક શ્રી સૌરાષ્ટ્ર સારિ મંદીર. મૃત્યુ રા. ૦-૮-૦ પૃ. ૧૨૧.

શુભરાતો દીપક અતી કરૂણ કથની છે. છેલ્લે મુગ્ધ સમ્રાટ બહાદુરસાહેબના કુટુંબીઓને મૃત્યુના બળવા પછી જે જે વીવકા વીવી તેનો હૃદયભેદક ચીતાર છે. “સેનાપ્ત”ના કા વાહકો સાહિત્યની જે વિવિધ દીરામાં મેલા કરૂણા છે તેમાં આ મણકો પણ સારો ઉમેરો છે. આજે ઇતિહાસ વાચતાં આપણને ઇંગ્લેન્ડ નેત્રી, શરવીરતા, વિ. નો જે ખ્યાલ આવે છે આવી રીતે વિશ્વાસજન્ય મૂળમાંથી મેળવેલા વાતો ધરીબર દીકા કરી નાખે છે. અને ખરો શી આજના આપણા ઇતિહાસમાં ઘણી મોટી. મોટી યુદ્ધિઓ હોવાતું તો મોટા કેળવણીકારોને મુખે આપણે સાંભળ્યું છે. એટલે આ પ્રમાણે વાર્તાક્રમે વિશ્વાસપાત્ર સાધનોને જોળીને ખરો ઇતિહાસ મેળવવાની બહુજ જરૂર છે અને એ માર્ગે સૌરાષ્ટ્ર જે પ્રથમ કર્યો છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ થઈ છે. પ્રસ્તાવનામાં શ્રી. અમૃતલાલ રોઠ લખે છે તેમ અમારી તો ખાતરી છે કે પહેલા ભાગને જેમ આ ભાગ પણ તેટલોજ આદર પામશે.

કળીર વાણી: વિષે “શુભરાતી” પુત્રન મખ્યાત લેખક “બીરબલ” શું કહે છે—

આ પુસ્તક એક વેળા હાથ ધરી માત્ર તેના અહીં તહીં દબી નાખતાં તેની ઉંચી મજબૂત સુરોભિત છપાઈ, બંધાઈ તથા ‘ગેટ-એપ’ થી મન આકર્ષાયા વગર રહેશે નહીં અને તે પછી તેને અંદરનું સાહિત્ય-અંદોળ તપાસતાં તો જીવાત્મ જે ધરી સાનંદાશ્વર્યના હંડા મહાસાગરમાં તરશે થા રમશે થશે. જે સંગીતની સહેજ પણ માહિતી હશે તો કળીરજનાં પહેા વગેરે રાગ-તાલ-તાલમાં લલમયથી વાંચકોનો આનંદ ચક્રવર્તિ રીતે વધી જશે.”

નાંધ.

“ગુણસુંદરી” આજે ચોથા વર્ષમાં પગલાં મારે છે. છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં આજી વર્ષમાં. આ માસિકે જે કાર્ય શુભસતની બહેનોની હિતની દૃષ્ટિએ કરી બતાવ્યું છે તે વાચક-પ્રજાથી અત્યંત નથી. એ કાર્યની કૌશલ આકર્ષણ પ્રયાસ અમે કરવા નથી ઇચ્છતા. એ ત્રણ વર્ષના અરસામાં માસિકે જે લોકપ્રિયતા મેળવી શક્યું છે તેજ જેની ઉપયોગિતાની ખાત્રી આપે છે. આ માસિકના આદ્ય સંચાલકોને એને જન્મ આપવામાં એક જ હેતુ હતો અને તે એ કે શુભસતમાં જેની લાંબા સમયથી ખાત્રી જણાય છે એવું એક આકર્ષક અને ઉપયોગી માસિક નિયમિત પ્રકટ થાય, અને બહેનોની જનનિતિ સાધન બને. આ હેતુ સર્વાંશે સફળ થયો છે એમ કહેવું ખાત્રી નથી. છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી માસિકે દર મહિનાની ૧ લી તારીએ પ્રકટ થવાની નિયમિતતા એક પણ અપવાદ સિવાય જળવી રાખી છે અને તે માટે જે કાષ્ટને પણ ધન્યવાદ ધરતો હોય તે તે વરોદરાના હુદાલા મિત્ર ગ્રેસને છે. શુભસતમાં કેટલાક એવા માસિકો છે જેમને પોતાનાં ગ્રેસ છે છતાં તેઓ આ પ્રકારની નિયમિતતા નથી જળવી શકતાં... આવી જ નિયમિતતા ભવિષ્યમાં પણ જળવાઈ રહેશે, એવી ખાત્રી અહિં આ વી અસ્થાને નહિ ગણાય. નિયમિત હોવા ઉપરાંત માસિકે કેટલે અંશે ઉપયોગી અને આકર્ષક બની શક્યું છે અથવા કેટલે અંશે બહેનોની સેવા કરી શક્યું છે એનું માપ કાઢવાનું કામ વાચકોનું છે. પરંતુ એની વધતી જતી લોકપ્રિયતા ઉપરથી અમારી એટલી તો ખાત્રી અવશ્ય થાય છે કે એ વિષેના અમારા પ્રયત્નો સર્વાંશે નિષ્ફળ નથી ગયા; એથી ઉલટું એ પ્રયત્નો ખૂબ સફળ થયા છે. આવા જ સફળ પ્રયત્નો કંઈક વધુ પ્રમાણમાં

ભવિષ્યમાં કરવાની અમે ઉમેદ રાખીએ છીએ. અમારી એ ઉમેદ સફળ કરવાનો ભાર અમારા લેખક અને ચિત્રકારમંડળને શિરે છે. એ બહેનો અને માઈઓએ ભૂતકાળમાં અમારા આ સેવા કાર્યમાં સહકાર કરી પોતાનો ફાળો આપ્યો છે અને ભવિષ્યમાં આપતા રહેશે એવી અમને ખાત્રી છે. ભવિષ્યના કાર્ય સંબંધી અમે જે આગાહી સૂચનાપત્રમાં કરી છે તે કેટલે અંશે સાચી નીવડશે તેનું માપ આ “વાર્તા” અને “લેખ” વાચકો કરી શકશે. એવા જ બીજા ત્રણ દળદાર, આકર્ષક અને ઉપયોગી અંકો આ વર્ષમાં અપાશે. આ સર્વ સાહસની સફળતાને ઉવડો આધાર તો અમારી વાચક બહેનો પર છે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે આ માસિક પ્રત્યેક શિક્ષિત બહેનના શુદ્ધમાં પ્રવેશ પામે અને તેમના આનંદ અને જ્ઞાનનું સાધન બને સર્વ સાધારણ એવો લાભ લઈ શકે એટલા માટે અમે લલાજમ સરતામાં સરતું રાખ્યું છે. કારણકે સંચાલકોને એમાંથી કમાણી કરવાનો લોભ નથી ફક્ત સેવા કરવાનો જ લોભ છે. એ સેવાનો લાભ મોટી સંખ્યામાં શુભસતની બહેનો લે તો જ આ માસિક પોતાના પગપર ઉભું રહી શકે અને દીર્ઘાયુ થાય. એટલા માટે દરેક માહકની ફરજ છે કે તેઓ પોતાના સખીમંડળમાં એનો પ્રચાર કરે અને તેમને માહક થવા આગ્રહ કરે. શ્રીમતો પણ પોતાના ગરીબ સગાંઓ માટે આ માસિકની એકથી વધુ નકલો મંગાવી, પોતાના નાણાં સંપૂર્ણ કરી શકે છે.

ગયા અંકમાં યૂનીવર્સીટીના પરિણામો સંબંધી ઉલ્લેખ કરી છેલ્લી પરીક્ષાઓમાં શિક્ષણના હો-પસાર થયલાં કેટલાંક બહેનોને જમાં બહેનોની અમે અભિનંદન આપ્યાં હતાં. સફળતા આ ઉલ્લેખમાં અમારી સરત,

ચૂકથી એક નામ રહી ગયું છે, જે માટે અમે હિલગીર છીએ; અને એ તરફ અમારું ધ્યાન ખેંચવા માટે અમે વડોદરાના ડૉ. વિક્રમરાય માધવજી ભટ્ટના આભારી છીએ. એ નામ ગ. સ્વ. બ્લેન મંજુલા દેસાઈનું છે ગ. સ્વ. બ્લેન સુલોચના દેસાઈનાં એ સુસિક્ષિત પુત્રી ચાલુ વર્ષમાં ફર્વે યુનીવર્સિટીની છ. એ. ડીગ્રી માટેની પરિક્ષામાં પસાર થયાં છે. ખાસ હલ્લેખ કરવા લાયક તો એ બાબત છે કે તેમણે સંગીત પોતાના એકાદિક વિષય તરીકે પસંદ ક્યું હતું અને તેમાં હંચા પ્રકારનું જ્ઞાન સંપાદન ક્યું છે.

બ્લેન ચતુરલક્ષ્મી ભટ્ટ.

ગાંધીનું રક્ષણ કરવું એ સ્ત્રીઓની જ ફરજ છે. મ. ભૂતકાળમાં ગાંધીનું એ માન્યતા પૂનઃ સ્થાપન થવા માટે અને સંગીત જેવી હવ્ય કળામાં પાર-ત થવા માટે અમે બ્લેન મંજુલા બ્લેનને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. યુરપમાં દેશોમાં સંગીત માટેના ખાસ અભ્યાસક્રમ અને પરીક્ષાઓ હોય છે પણ આપણી યુનીવર્સિટીઓએ એ અભ્યાસક્રમ હજી કામચલાઉ નથી કર્યો. ફર્વે યુનીવર્સિટી એમાં અપવાદ રૂપ છે, અને બ્લેન મંજુલા બ્લેન એ વિષયના પ્રથમ એલ્યુએટ દિવંદમાં છે. સાથે સાથે અમે બીજા બ્લેનને વિશેષ પણ હલ્લેખ કરી લઈએ ચાલુ વર્ષમાં નાની ગ્રામી પરીક્ષાઓમાં પસાર થયેલી સર્વ

બ્લેનોમાં મીસ કાંગાનું નામ સીને મોખરે આવે છે. એ બ્લેને એમ. એસસી. ડીગ્રી માટેની પરિક્ષા વિદેશભરી શોધખોળને પરિણામે પસાર કરી છે અને મુસ મેટલ મેળવવા લાગ્યેલાળી થયાં છે બીન બ્લેન મીસ શકુંતલા પ્રાંજલે છે. જેમણે બી એસસી. માં પ્રથમ પદ મેળવ્યું છે. પોતાના પિતા ડૉ. પ્રાંજલે જેવાંજ કુશલ ગણીતશાસ્ત્રી છે અને સરકારે એમને સ્ટાલરશીપ આપી વધુ અભ્યાસાર્થે વિદ્યાયત મોકલ્યાં છે. હિંદમાં એ બીન લીલાવતી યાય એવો અમારો આશીર્વાદ છે બ્લેન ચતુરલક્ષ્મી ભટ્ટ બી. એ. માં બીન વર્ષમાં

મીસ જમનાબાઈ શાહાની.

ખાસ થઈ એમ. એ. અને એલ્યુએટ બી નો અભ્યાસ કરી રહ્યાં છે કાયદાનો અભ્યાસ કરનાર એ બ્લેન શુભરાતી દિવંદ બ્લેન છે. સિધ્ધ કાલેજના પ્રીન્સિપાલનાં પુત્રી મીસ જમનાબાઈ શાહાની નો હલ્લેખ પણ કરવો એકાદ બી. એ ની પરિક્ષામાં ખાસ થઈ એ બ્લેન હાલમાં કાગાનો અભ્યાસ કરી રહ્યાં છે. સિધ્ધમાં કાયદાનો અભ્યાસ કરનાર એ બ્લેન પદેલાં છે. સુબાઈની કોલેજમાં એક બીન બ્લેન સોલીસીટર મા લાડનાં પુત્રી સોલીસીટર થવા માટે અભ્યાસ કરી રહ્યાં છે. શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં આવાં અત્યંત પદ

મેળવી સ્ત્રીજાતને સમાજમાં કંચુ સ્થાન આપવા માટે એ બંનેના પ્રયત્નોને અમે હૃદયથી વધાવી લઇએ છીએ.

નવીવા સંતાર સુધારક સર બંન રમે ૧૯૨૧ ના વસ્તી પચ્ચમી હિંદુ વિધવાઓ! વિધવાઓની સંખ્યા ત્રિ કેટલાક આંકડા ભેળા કરી, તેમના ઉદ્ધાર માટે કેટલાક માર્ગ સૂચવ્યા છે એ આંકડાઓમાં નીચેના ત્રણ આંકડા ખાસ ધ્યાન આપવા જેવા છે:

પાંચ વર્ષની અંદરની: ૧૮૯૨
૫ થી ૧૦ વર્ષ મુખીની: ૮૫૦૩૭
૧૦ થી ૧૫ " ૩૨૧૪૭
કુલ ૩૨૯૦૬૬

આમાં બે વસ્તીપત્રો કરતાં આ આંકડો ત્રણ ગણો છે. ઉદ્ધાર પાંચ વર્ષમાં એ સંખ્યા વધીને કદાચ ચાર લાખ થઇ શકે. આટલી બધી વિધવાઓ ને સમાજ પર શાપ વરસાવી રહી હોય તે સમાજનો ઉદ્ધાર કંઈકે બેર ? આપને ગાળના રક્ષણ માટે મુસલમાનોના ગળા ફેસવા અને રાષ્ટ્રીય જિતા તોડવા તૈયાર થઇએ છીએ પણ આ ગાયોનો આપણા સમાજને જરાય ખ્યાલ નથી, ને બાબા હજી લખેને. અર્થ સમજતી ન હોય તેની પાસે પરાણે વૈધવ્ય મળાવવામાં ક્યું પૂરવ હિંદુ સમાજ ખાટે છે ને અમે સમજી શકતા નથી. બે આપણામાં અંકકલને જરાય ઘાટો હોય તો ૧૫ વર્ષની ઉંમર પહેલાં કન્યાઓને પરાણુવવાનું દુરતલ બંધ કરી દઈએ અને આ સંખ્યા આપોઆપ અટકે થઈ જાય એક બાજુ હિંદુ સમાજ પોતાની વિધવાઓને રીબાવી રહો છે અને બીજી બાજુ ધનવાન જહોને કુમળી વયની કન્યાઓ ખરીદવાની છૂટ આપી રહ્યો છે. આવી સ્થિતિમાં પાપકર્મ વધે અને સમાજની અગ્રગતિ થાય એમાં નવાઈ છે ? આવી વિધવાઓ કુમારિકાઓ જ ગણવી નેહએ. મન, કર્મથી તેમણે લખેને વિચાર પણ નથી કર્યો હોતો. ધર્મને બંદાને એમને પરાણે વૈધવ્ય મળતી હાલુએ શું લેવાણ કાઢશે ?

જ્યાં મહિનામાં ધારાસભાની બેઠકમાં રા. મુબાઈની પ્રાંતપેએ એક ઠરાવ મૂક્યો ધારાસભા હતો જેમાં માગણી કરવામાં અને આવી હતી કે "પોતાના લક્ષ્યો સ્ત્રીઓ. ધારાસભામાં પ્રતિનિધિ મોક-

લવામાં સ્ત્રીઓ જેમ મત આપી શકે છે તેમ ધારાસભામાં બેસવા માટે તે લોકો ઉમેદવારી પણ કરી શકે તે પ્રમાણે ધારાસભાના કાયદો બદલવા નેહએ. " રા. પ્રાંતપેએ પોતાના ઠરાવના ટકામાં કહ્યું હતું કે સ્ત્રીઓને મતાધિકાર તો મુબાઈની ધારાસભાએ ૧૯૨૨ માં આપ્યો. પણ હવે ધારાસભામાં બેસવાની છૂટ આપવાનો વખત આવ્યો છે. સ્ત્રીઓ ને મતાધિકાર માટે લાયક ગણાવી હોય તો ધારાસભામાં બેસવા લાયક ગણાવી જ નેહએ. મદાંસની ધારાસભાએ તો સ્ત્રીઓને તે છૂટ આપી છે. તો મુબાઈ પણ તેનું સત્વર અનુકરણ કરે તે શોભ જ છે. સ્ત્રીઓના મતાધિકાર માટે તો વાઈવિવાઈ કરવાની જરૂર નથી કારણ કે હંદુ મુઘલો દેશમાં સ્ત્રીઓને તે હક છે એક નાગરિકની ફરજ બજાવવામાં (જેવી કે ટેક્સ આપવો વગેરે) તેમાં સ્ત્રીને દાખલ કરવી ને ધારાસભામાં બેસવામાંથી બાતલ કરવી તે તો એક બીજાથી બહુ વિરૂદ્ધ લાગે છે. અને ધારાસભા તે લોકોના પ્રતિનિધિઓનું મંડળ છે તો તેમાંથી દેશના અર્ધા ભાગને એટલે કે સ્ત્રીઓને બાતલ કરવી તે બહુ અશોભ્ય છે. તે ઉપરાંત ધારાસભાના અધિક કાર્યો જેવાં કે બાળકોને લગતા કાયદા, આરોગ્ય-વ્યવસ્થા, ફેળવણીને લગતા કાયદા વગેરેમાં સ્ત્રીઓ ધારાસભામાં આવે તો પુરોને બહુ મદદરૂપ થાય

આ ઠરાવ લાંબી ચર્ચા પછી વધુ મતે પસાર થયો હતો, તે માટે સદન જ આપણને આનંદ થાય. આ જગાને ચળવળનો, પ્રગતિનો છે. ઉપરના ઠરાવથી મુબાઈની સ્ત્રીઓએ એક મોટો હક્ક મેળવ્યો છે. ને બંદેને પોતે કામ કરી શકે એવી હોય ને ધારાસભામાં જવા માંગતી હોય તેણે તે ઇચ્છા નહેર કરી મત મેળવી ધારાસભામાં જવું એ ઈચ્છે છે પણ તે ઉપરાંત હજી આપણે એક કામ કરવાનું છે. ને તે એ છે કે આપણે બીજી સુતેલી બંદેને છે તેને નિશ્ચય કરવાનું-તેમના નવા માધ્યમ કેટલા હકથી વાકેફ કરવાનું. તે ઉપરાંત આ હકથી સ્ત્રીઓને શા ફાયદો છે તે પણ તે લોકોને સમજવડું નેહએ. આપણી પસી બંદેને પોતાને મતાધિકાર છે તે વાત જ ખબર નહિ હોય તો આ નવા ઠરાવની ક્યાંથી ખબર પડવાની હતી ? સ્ત્રીનું સ્થાન શું ઉપરાંત બંદારના જગતમાં-સ-

માનમાં, દેશના રાજ્ય કારભારમાં છે તે સ્ત્રીઓને સમલવસ્ત્રું નોંધે, એક સ્ત્રી ગદિણી ઉપરાંત એક પુરુષ નેલીજ નાગરિક છે-તેની એક પુરુષ નેટલીજ સમાજ પ્રત્યે ને દેશ પ્રત્યે ફરતો છે-ને પુરુષ નેટલીજ હક છે, ન હોય તો મેળવવાના છે એ બધું. આ-પણી બહેનોને સમલવસ્ત્રાની બહુ અગત્ય છે.

અમેરિકન બાતુ મિસ એડરલે નેમની હંમર ફક્ત ૧૮ વર્ષની છે તે કેદપ મિસ એડરલે બિનેજથી ક્રોન્સડાહન સુધી ઇંગ્લીશ ચેનલ ઇંગ્લીશ ચેનલ એક પારથી તરનાર બાતુ. બીજી પાર ૧૪ ક્રાકમાં તરીને ગયાં છે. તેમણે સવારમાં ૭-૬

વાગ્યે તરવાનું રાત્ર ક્યું હવું. રાત્રાંતમાં દરિયા રાંત હતો પંજુ પછીથી વરસાદ પડ્યો હતો ને દરિયા પંજુ તોફાની થયો હતો. તે જ્યારે તરીને કિનારે આવ્યા ત્યારે ઇંગ્લેન્ડના કિનારા ઉપર આસારે ત્રણેક હબર લોકો તેમને આવકાર તથા અભિનંદન આપવા એકઠાં થયા હતાં. અત્યાર સુધીમાં ને ને બ્યક્તિઓ ઇંગ્લીશ ચેનલ તરી છે તેમાં મિસ એડરલેએ સૌથી એકા વખત લીધી હતો. મિસ એડરલેને તેમના આ કાર્ય મદિ આશા વરફથી અભિનંદન આપીએ છીએ ને આશા વાંચકોં પણ તેમાં બેડારો એલી આશા છે.

આ કાર્યથી દુનીયાને ફરીથી એક વખત એક સ્ત્રીએ બતાવ્યું છે કે ને બહુજ થોડા પુરુષ કરી રાત્રે તે કાર્ય એક સ્ત્રીને થાય તાલીમ ને ધક આપવામાં આવી હોય તો તે પણ કરી શકે છે. યુરોપ અમેરિકાની સ્ત્રીઓ તો જન્મને બગાડી જ રહી છે કે સ્ત્રીઓ કોઈપણ રીતે પુરુષોથી ઉતરતી નથી. ત્યાં દરેક ભવની રમતરમવમાં સ્ત્રીઓ પુરુષો સાથે દરિયામાં ઉતરવા માંડી છે. દુનીયામાં હજી સુધી મનાવું-અદિં તો મનાવ છેજ કે પલ્કાં કાર્યો એવાં છે ને એક પુરુષ કરી શકે પણ સ્ત્રી ન કરી

શકે (ને એમ પણ કે દુનીયામાં છેકરોને જન્મ આપવા સિવાય એક પણ કાર્ય એવું નથી કે જે એક સ્ત્રી કરી શકે પણ પુરુષ ન કરી શકે) પણ આજે એક અઠાર વર્ષની સ્ત્રીએ-કુમારિકાએ-બતાવ્યું છે કે પુરુષો ને એમ માનવા હોય કે અમુક કરવાને તે લોકો એકજાણ સમર્થ છે તો તે લોકો ખાંડ ખાય છે.

તરવાની કસરત એ બહુજ સારી કસરત છે, તેથી શરીરના દરેક ભાગને કસરત મળી શકે છે. પણ અદિં તો પુરુષો જ જ્યાં ભાગ્યે તરવાનું શીખતાં હોય ત્યાં સ્ત્રીઓનું તો શું જ કહેવું ? અદિં તો શારીરિક તાલીમની ઉન્નતિ ઉપર નોંધે

મિસ એડરલે.

તેટલું ધ્યાન જ આપવું નયો, એ એક થોડા અસોસની વાત છે. મુંબાઈ જેવા શહેરમાં થોડા સ્ત્રીર્મીઝ બાય છે ત્યાં થોડા ઠાકરગણો જતા હશે, ને કે તે લોકોની તે દિશામાં પ્રગતિ ત્યાંથી શીખી નીકળે કે પૂરી થાય છે. પણ આટલું એ કોઈ ઠાકરી ભાગ્યે શીખતી હોય. આપણામાં તો બધામાં જોડી શરમ ધણી પ્રગતિની આવે છે. પણ તે કેટલેક કેમણે તો સત્તર દૂર કરવાની જરૂર છે. મુંબાઈમાં આટલી બધી નિશાળો છે, ને તે શારીરિક તાલીમ આપતી હોવાનું બહેર કરે છે તો તે લોકો પોતાનો

ખાનગી સ્ત્રીર્મીઝબાય રાખી બહુવા બાળકોને તરવાનું શીખવવાનું માથે લે તો બહુ સારું થાય. શારીરિક ઉન્નતિ વગર માનસિક ઉન્નતિ નમામી છે એ આપણે ધ્યાનમાં રાખવું નોંધે, આપણી પ્રજાની ઉન્નતિ મ્હોટા હોઈએ તો શારીરિક કેળવણી પછી અવશ્ય લક્ષ આપવું નોંધે.

મુંબાઈ હાઈકોર્ટના બહોળા એડવોકેટ રા બૂલાભાઈ દેસાઈએ જવા માલની રાત્રાંતમાં નેચનલ ઇંગ્લીશ એસોસિએશનની સ્ત્રી બોની મુંબાઈની રાખા સમક્ષ

મિશિસ કીરપદાનીને બંગલે. સ્ત્રીઓની એક મોટી સંખ્યા સમક્ષ એક મનનીય ભાષણ આપ્યું હતું. આમળના જમાનામાં સ્ત્રી પુરુષનો સબધ કેવા પ્રકારનો હતો અને અત્યારે કેવા પ્રકારનો છે, તેની સંસ્પર્શમણીનો અભ્યાસ આ ભાષણમાં રા. દેસાઈએ રજૂ કર્યો હતો. શાસ્ત્રોએ વર્તેલા સ્ત્રી પુરુષના જીવનનો ઉલ્લેખ કરી તેમણે જણાવ્યું હતું કે તે સમયે સ્ત્રી પુરુષને પોતાના દેવ તરીકે ગણતી, અને તેની પાછળ સતી થવામાં પણ પાછી પાતી ન કરતી વખતે જતાં એ દિગ્ગિષ્ટ બદલાયું અને અત્યારે સ્ત્રી પુરુષને સમાન સપાટી ઉપર જતાં શીખી છે. આયાની સ્ત્રીનું વહુન કંતાં રા. દેસાઈએ સ્ત્રી પુરુષના જીવન બ્યવહારી ઉપર હાથ લેઈ છે, તેની હરીફાઈ કરે છે તે વખતે કાઠ્યું હતું. સ્ત્રીએ પુરુષનો હરીફાઈ કરવાને બદલે તેના અર્ધાંગ રહી તેની સાથે સહકાર કરવો જોઈએ. મીસ ખરરીદલએ વિવેચન કરતાં એક વાત પર ખાસ બાર, દીર્ઘ કે પુરુષ આમળના જમાનામાં અત્યારની કાતા વધારે દેવ ગણવા લાગ્યા. રા. દેસાઈએ કહે છે તેનો અર્થ એ છે કેમ થતો હોય કે સ્ત્રીએ પોતાનું સ્ત્રીત્વ છોડી, એ સ્ત્રીત્વના મોજે પુરુષ સાથે વરીફાઈ ન કરવી જોઈએ અને કુદારે તેને સોંપેલા કાર્યક્ષેત્રમાં પોતાનો પ્રવેશ દિસે આપવો જોઈએ, તો અમે તેમના વિચારો સાથે સંમત છીએ. પરંતુ જો એનો અર્થ એમ થતો હોય કે પુરુષ અમે તે કરે છતાં સ્ત્રીએ તે બધું મુજે મોટે સહન કરી લેશે તો એવી ગણતરી ખમવા અમને લાગે છે કે અત્યારની સ્ત્રી કદ તૈયાર નહિ થાય. એ મનુ મંદારાને જમાના મધ્ય. અમને તો ખાતરી ન કે હિંદના પુરુષો વિલાયતના પુરુષોની જેમ અસ્થિર રહે નહિ અને સ્ત્રીઓને હાથ બંધાર જવા નહિ ઉશ્કરે. અહિંના પુરુષવર્ગ પોતાની ફરજ સમજી સ્ત્રીના હક્કો રક્ષાકરો તો સ્ત્રી પોતાનું સ્ત્રીત્વ રક્ષી રાખી, શુદ્ધ અને સમાજમાં પુરુષો સાથે સફળ સહકાર કરે.

જીવનમાં આદર્શ સ્ત્રી કેળવણીની સંસ્થા-
આ બહુ થોડી છે એ સ્ત્રીમાં
ભાવનગરનું કદાચ ભાવનગરનું મહિલા
મહિલા વિદ્યાલય અત્યારે મોખરે
વિદ્યાલય. આવે એ સંસ્થાની રચના-
નાને હજી એક વર્ષ દમણ

પુરુષ થાય છે પરંતુ એ અસામાન્ય એકે ભાવન-
ગરની તેમજ બંધારની પ્રવૃત્તિ ને પ્રીતિ અને
સહાનુભૂતિ સંપાદન કરી છે તે એની પ્રવૃત્તિની
અને ઉત્કૃષ્ટ ભાવિની ખાતરી આપે છે. તથા
જીવનમાં આર કસાલી ભાઈએ એ શાળાની

ચરચાત કરી-આજે તેનો લાભ અનેક બહેનો-
કુવારી તેમજ પરિણીત લઈ રહી છે. શાળાનો
તેમને એવો મોહ લાગ્યો છે કે અંકવાડિયાની
એક રત્ન પણ તેમને ખુબ છે. આ સંસ્થાનો
આદર્શ જીવન છે અને તેવાજ તેના આત્મજોષી
સંચાલકો ઉત્સાહ છે. જે સંસ્થામાં રા. અમૃત-
લાલ દાબી અને સી જયાબહેન જેવાં દંપતિ,
રા. બળાભાઈ મહેતા, શ્રીમતી તારાબેન અને
સી. બહેન વિનાદિની જેવાં સંચાલકો કામ કરી
રહ્યાં હોય તેની પ્રવૃત્તિ માટે સંકો હોયજ નહિ.
અનેક સંભાવિત શિક્ષણપ્રેમીઓએ આ શાળાની
સુલાકાત લઈ સંતોષ દર્શાવ્યો છે. ભાવનગર
રાજ્યે પણ તેમના આત્મજોષીની કદર કરી શાળાનો
અર્ધો ખર્ચ આપવાનું મંજૂર કર્યું છે. પહેલું
વર્ષ શાળાએ અનેક આર્થિક વિદેશીઓમાં વિ-
તાંબુ છે અને હવે પણ પછી અર્ધો ખર્ચ માટે
પ્રથમ કક્ષાએ જઈ લઈ લખરી પડશે. આ હુંડીએ
સ્ત્રીકારી બારગની ભાવિ જનનીઓને કલ્પે
સાધક પ્રભ તત્કર રહે એમ અમે ધમ્મીએ છીએ.

આશરે બીજી વર્ષ પહેલાં જીવનમાં પહેલું

કલા પ્રદર્શન- અમદાવાદમાં
હતા પ્રદર્શન- બરાણું હતું એ લાંબા શાળા
સુરત. પછી એવું બીજું પ્રદર્શન
સુરતમાં આકરોબરમાં બરણ

નકી થયું છે. હજી નજીકના ભૂતકાળમાં સુરત
કલાના ધામ તરીકે પ્રખ્યાત હતું. એ કલા હજી
નષ્ટ નથી થઈ; પરંતુ તેમને પ્રોત્સાહનની જરૂર
છે એની કોઈ ના પાડી નહિ શકે એ પ્રદર્શનના
સંચાલકોની જેમ અમે પણ ઇચ્છીએ છીએ કે
પ્રત્યેક કલારસિક સન્નારી અને સમજન એ પ્રદ-
ર્શનને ફોલોઅર્ બનવી જીવનમાં કલાનો પુનઃ-
જ્વાર કરવામાં પોતાનો ફાળો જરૂર આપે એ
કાર્યમાં અનેક રીતે મદદ કરી શકાય કે. ૧૦૦

આપીને પેટન, કે. ૨૫ આપીને સ્વામન મંડળના
સભ્ય કે. ૨. ૫ આપીને સામાન્ય સભ્ય થઈ તેની
નાણાં સંબંધી મુશ્કેલી દૂર કરી શકાય. ઉપરાંત
પોતાની ધા બીજાઓની પામેના કલાના નમુના
મેળવી મોકલી મદદ કરી શકાય નવી સૂચનાઓ
પણ કરી શકાય. આ પ્રદર્શનને અમે લાપલેટ કરા-
વવાની, બહુમતીના વિચારો જવાવવાની અને
જેશનની માહિતિ આપનારે પુસ્તક પ્રકટ કરવાની
યોજનાઓ પણ રચાય છે. કારીગરી અને વિપા-
રીઓ માટે સ્કોલરશીપ છે. પ્રદર્શનના કાર્ય-
વાદકો તરીકે કટલાંક બહેનો પણ પોતાનો ફાળો
આપવાનાં છે તે જોઈને અમને અત્યંત સંતોષ
થયો છે. કલાનું રક્ષણ કરવું એ સ્ત્રી વર્ગની પ્રથમ
ફરજ છે. એ બહેનોમાં ખાસ કરીને બહેન વિષમતિ
શુક્લ, બહેન કમુદ વિવેરી, બહેન અનસુયા દોરા,

બહેન શિરિન લદકરી વગેરેનાં નામોના ઉદ્ભવે એ કરવેા જોઇએ. અમદાવાદ મટિની સમિતિમાં પણ સૌ. વિદ્યાબહેન નીલકંઠે બહેન સુલોચના દેસાઈ. સૌ. ધનલક્ષ્મી દેસાઈ અને સૌ. પદ્માવતી ગાંધી એ વગેરેના નામો જોઇ અમને આનંદ થાય છે. અમારી બહેનો એજ મુળ્ય સર્વ જાહેર પ્રવૃત્તિઓમાં યોગદાન આપી શકે છે. આપણે રહે એજ અમે હચ્છીએ છીએ.

ઇજ્જતની સ્ત્રીઓ હજી થોડા વર્ષ પહેલાં પડદામાં મેઘ છ રહી હતી. આજે એ હુકે અરસામાં એ પ્રવૃત્તિ બહેનોએ જે પ્રગતિ કરી છે તે આપણે માટે ધડો લેવા થોગ્ય

૩. ઇજ્જતની એ સ્ત્રી પ્રવૃત્તિનાં એક આગેવાન અને સ્ત્રીની કોન્ડરગ્રાડની શિક્ષણ પદ્ધતિનાં અધિષ્ઠાની શ્રીમતી મીસ ઝકીયા સુલેમાન હિંદની સામાજિક અને શિક્ષણ પદ્ધતિના અભ્યાસ કરવા એક મહિનો થયાં હિંદમાં આવ્યાં છે. તેમણે ત્યાંની સ્ત્રી પ્રવૃત્તિનું કરેલું વર્ણન આપણે મટે ધણું માર્ગદર્શક છે. એવોજ એક અહેવાલ ઇજ્જતનાં ખાન એક જાણીતાં આગેવાન મહિલા શ્રીમતી મિસિસ ફાદમી વીસા જેણે લંડનમાં થોડા સમય પર આપણે હતો. એ પ્રવૃત્તિની સરઆત ૧૯૧૯ માં થઈ. જાણીતા થોમસેના

મીસ ઝકીયા સુલેમાન.

અધ્યક્ષ પાસાને રેપ્યુટેશન હજી હ'બ્લાંડ જતાં દેકાવા ત્ય રે અનેક છુરખામાં ટંકાયલી સ્ત્રીઓએ સરપસ કાઢી એ હુકમનો વિરોધ કર્યા હતા. તે પછી તેમણે દેશના કાર્ય મટે એક પછી એક મંડળો સ્થાપવા માંડ્યાં. એવાં એક રાજકીય મંડળના શ્રીમતી વીસા એ પ્રમુખ છે. આ મંડળ સ્ત્રીઓના સમાન હક્ક મેળવવાના અને સ્ત્રી તથા હલકાકના કાયદાઓમાં સુધારો કરાવવાના પ્રયત્નો કરે છે. અત્યાર પહેલાં તેમણે એક મેટ્રી વિજય મેળવ્યા છે અને તે એકે કાયદાથી પુરુષો માટે ૧૮ વર્ષની અને છાત્રીઓ માટે ૧૬ વર્ષની લગ્નની વય ફરતી દીધી છે. ઉપરાંત દારૂ નિગુચના—સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૫ થી ઓગસ્ટ ૧૯૨૬ ની ગયા વર્ષની અનુક્રમણિકા આ અંકમાં અનિવાર્ય સંજોગોને લીધે આપી નથી શકાઈ, તે આપના આંક સાથે આપણે.

પેથ માટે અને ગામડાનું જીવન સુધારવા માટે પણ કેટલાંક મંડળો પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે. બેડુતો ઉપરના કરો ઓછા કરવાના પ્રયત્નો થાય છે. બાળ શિક્ષણ માટેની પ્રવૃત્તિ પણ હાથ ધરવામાં આવી છે અને ટૂર ટૂર દવાખાનાની સ્થાપના કરી છે. આ સર્વ કાર્યોમાં ધનવાન સ્ત્રી પુરુષો હતાકાદથી બાજ લે છે. સૌની વધુ ખુશીની વાત એ છે કે મુસલમાન તેમજ ખ્રિસ્તિયના દેશનાં હિંદ પ્રથમ જુએ છે અને હિંદની જેમ ધર્મને એ હિંદની ગણે આપવા નથી હતા.

સ્ત્રી ફજલ્લી વિધેની ઇજ્જતની પ્રવૃત્તિ અત્યંત ઉત્સાહમયી છે. મીસ ઝકીયાએ મ'બ્લાંડ અને યુરપના દેશોમાં જઈ કોન્ડરગ્રાડની પદ્ધતિનો ખાસ અભ્યાસ કર્યો છે અને તેનો લાભ તે અત્યારે

ચેત્તાની બહેનોને આપી રહ્યાં છે. ૧૯૨૫ થી આજે તેનો સત્તા હેકળ છે. આ બે વર્ષોમાં છ ખાસ કોન્ડર ગ્રાડની શાળાઓ સ્થાપી છે અને અનેક શાળાઓમાં એ મદિનાં વર્ગો દાખલ કર્યા છે. ૮ વર્ષની વય સુધી છાત્રા છાત્રીઓને સાથેજ શિક્ષણ આપવાની ગોઠવણ કરી છે. અને ધૂન વરસીમાં પણ એજ પદ્ધતિ દાખલ કરવાના ઉદ્દેશ રાખ્યા છે. આ સર્વ ફજલ્લી માટેના ખર્ચ ત્યાંની સરકાર આપે છે. સરકાર દર વર્ષે વધુ શિક્ષણ માટે બિદાર્યાઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓને યુરપ-અમેરિકા વર્ષે ગોઠવે છે. પડ-

દાનો રિવાજ હવે ત્યાં નાજુદ થયો છે અને સ્ત્રીઓ સર્વ પ્રવૃત્તિમાં છુટથી બાજ લે છે. આપણે ત્યાં હજી એવી જોડી લગ્ન બહેનોને પેતાનો ફાળો આપતી અટકાવી રહી છે. મીસ ઝકીયાએ અત્યાર પહેલાં બનાવેલ, લખાનો, નેમિતાલ, દોહરી વગેરે સ્થળોએ ફરીને લાખણે આપ્યાં છે અને ખાસ કરીને હિંદ મુસ્લીમ કોમી અધ્યાને વખોડી કાઢ્યાં છે. ઇજ્જતની સ્ત્રી પ્રવૃત્તિ વિધેયો અહેવાલ આપણી બહેનોને અનેક રીતે-માર્ગ-દર્શક થઈ પડશે. ખાસ કરીને ફજલ્લીની અને ગામડાનું જીવન સુધારવાની બાબતમાં આ બહેનો બાળતમાં સુશિક્ષિત બહેનો ધારે તો પોતાના મંડળો રચી ધણું કરી શકે એમ છે.

ચિત્રકાર :]

સ્ત્રીઃ આને બચાવવાના ઉપાય કરો.
ડોક્ટરઃ આની ચાકરી કરતાં જરૂર બચશે.

ગુણસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વર્ષ ૪ થું.] ઓક્ટોબર ૧૯૨૬. [અંક ૨, ૩]

સ્નેહસૂત્રું.

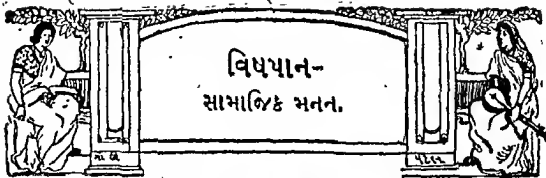
લખિકા : બહેન જ્યોત્સ્ના શુક્લ.

સ્નેહસૂત્રું એ સલિલ,
સરોવર સૂત્રું પડયું એ.

વૃક્ષનાં યુથ ગળિયામણાં ૨, આપાદે મેઘ પૂરો વરસ્યો, ૪,
હંસી હંસી નમતી'તી ઢાળ : ઉભરાયાં નિર્મળ નીર :
સરોવર તોય સૂત્રું પડયું એ. ૧. સરોવર તોય સૂત્રું પડયું એ.

સ્વચ્છ રમતો અનિલ ત્યહાં, પૂર્ણિમા શરદની એક હગી,
બાંધે સુગંધી પાળ : ચમક્યાં સરોવરનાં નીર :
સરોવર તોય સૂત્રું પડયું એ. ૨. સરોવર તોય સૂત્રું પડયું એ. ૫.

ગ્રીષ્મે મ્હોવા કંઈ આંગણીઆ. શબ્દસૂત્રું સરોવર ૨૬૦,
કાઢીલા કરતી કચ્છાલ : દીઠો ન એક્ય હંસ :
સરોવર તોય સૂત્રું પડયું એ. ૩. સરોવર સૂત્રું પડયું એ.

લેખિકા: મ્. સ્વ. ઇલેન પ્રજાવતી દયારા'કર વ્યાસ.

ભારતની ધરણી ઉપર, સમૃદ્ધ માળવામાં અને એથી થે રસાળ બંગાળ-આસામમાં, લીલાછમ ધાન્યપાકને ઢેકાણે કાલકૂટનાં વાવેતર ક્યારે થયાં, એ વાતને આંકડા-સાલવારી સાથે દીનબંધુ અન્ડુએ એકથી વધારે વખત આપણી સમક્ષ રજુ કરી દીધી છે. એ અશીશુના વાવેતરે તો હિન્દની પ્રજાનો પ્રાણુ હરી લીધો છે, અને એના ઉપર ધત્તર દેશોને ચીન, જપાન અને મધ્ય એશિયાને-વિષયન કરાવી પાપમાલીમાં લાવી મૂકવાનું આજ ચઢાવ્યું છે. એની સામે કંઈક વખત યુરોપની પ્રજાઓએ એકત્ર મળીને પોકાર ઉઠાવ્યો છે, અશીશુ દ્વારા બીજી પ્રજાઓને નિર્વાર્ય બનાવવાના અખતરા પડતા મૂકવા એમણે હિન્દને તકાદો કર્યો છે.

જગત સમગ્રના એ પોકાર નીચે દબાઈને ખ્રિસ્તીશ રાજે આજે શરમાવ્યું છે. કે હિન્દના અશીશુની પરદેશ-નિકાસ દર સાલ દસ દસ ટકા ઘટાડીને દશ વર્ષની અંદર તેનો સદંતર અભાવ કરવામાં આવશે. આ જાહેરાત ઉપર યુરોપનાં વર્તમાનપત્રોએ હર્ષધ્વનિ વરસાવ્યા છે, આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રજાઓએ ખ્રિસ્તીશ રાજને અણગમણ અભિનંદને નવાજ નાંખ્યા છે.

પણ પરદેશ-નિકાસની અટકાયતથી હિન્દને ચતા સામાજિક લાભાલાભને પ્રજા કાપએ વિચાર્યો છે? એ તો દેખીતું જ છે કે અશીશુની નિકાસ જમ. જમ ઓછી થશે તેમ તેમ ભારતમાં અશીશુની સોંધાર્ય વધશે

અને અશીશુના વ્યસનીઓને વિષયન કરવાની રૂઢી સગવડો સાંપડશે. બીજી પ્રજાઓ સમક્ષ પોતાનું નાક અખંડ જાળવવા દોડેલી આપણી સરકારે એની પોતાની રૈયતના કિસ્મતનો વિચાર સરખો થે નથી કર્યો. એણે તો સધળા નીતિભાવનાને અને પ્રજાહિતની જુએદારીને નેવે ચઢાવી સાફ સાફ જણાવી દીધું છે કે અશીશુની નિકાસ અટકાવવા સાથે ભારતમાં તેનું વાવેતર ઘટાડવાનો પ્રશ્ન અમને વિચારણીય નથી લાગતો. કારણ કે અમે માનીએ છીએ કે અશીશુ સોંધું થવાથી ભારતની પ્રજાને કશી હાનિ થવા સંભવ નથી. વળી બાળકોને અમલ આપતી માતાઓનો પ્રશ્ન પણ એ સરકારને કાને હિન્દ હિતૈષીઓએ નાંખ્યો હતો જ. એના વિષે પણ નિર્લેપ ઉદાસીનતા ધારણ કરી તે કહે છે, “ બાળકોને અશીશુ ખાવાનો રીવાજ તો હિન્દમાં ઘણાં જૂના વખતથી ચાલ્યો આવે છે. એ સામાજિક અનિષ્ટ છે, પણ તેની સામે કાંપેદો ઉગામવાથી કે, અશીશુનું વાવેતર ઘટાડવાથી અનિષ્ટનું ઉચ્છેદન નથી થવાનું. ” આમ જગત સમક્ષ વિષયનના વારણનો દંભ કરનાર સરકાર પોતેજ અશીશુને સોંધુ બનાવીને હિન્દી પ્રજાનો પ્રાણુ હરવા ચાહે છે.

આ સ્થિતિમાં આપ્યા ભારતનો પ્રશ્ન બાળુએ રાખીને આપણા જ વતન ગુજરાત કાઠિયાવાડ વિષે વિચાર કરીએ. અહીં અશીશુ

જેટલો પગપેસારો કર્યો છે એટલો એણે બીજો ક્યાંયે નહોતો કર્યો હોય. જુનાગઢ, પાલણપુર, નમનગર જેવા પ્રત્યેક રાજ્યમાં પ્રજા દર સાલ સવાસો મણુ અરીણુને પોતાની નસોમાં મિલાવી છે છે. એ રાજ્યોના ઇન્જનરના આંકડાં તપાસીશું તો જણાશે કે વધારેમાં વધારે અરીણુનો જથ્થો વેચવાની શરતે દરેક રાજ્ય ઇન્જનરદારને ઇન્જનર સોંપે છે. એવી જ રીતે જુનાગઢનાં તમામ રાજ્યોમાં અરીણુનો પાપી વેપાર ફાલીફુલી રહ્યો છે. ઇન્જનરદારો વેચાણ પૂરું કરવાની ખાતર થોડાં ઉપર પલાણ માંડી અરીણુના ગોટા સમેત ગામડે ગામડે ફરે છે. અને દુકાને તથા ખાળકોને એ વિષયપાનની હરેક ચડાવે છે. આપણા સમાજસેવકોએ કદિયે વિચાર કર્યો છે કે એક વડોદરા રાજ્યમાં કે પાલણપુર સંસ્થાનમાં અરીણુ આખાલુદ્ધ નરનારીઓનો કેટલો કુચ્છરણુ વાળ્યો છે? ચાલીસ વર્ષની ઉમ્મર પછી અરીણુનું વ્યસન કરવાનો તો જાણે કે આમ વર્ષમાં રીવાજ પડી ગયો છે. ઘેરડી ડોસીઓ અને જુદાં દાદાજીઓને અરીણુને ટેકે ઠંચુકે ઠંચુકે હિંડતા જોનારને જો હૃદય હોય તો એ ચિરાયા વિના ન જ રહે. અરીણુની કોષપણુ દુકાને આવતાં સ્ત્રી-પુરુષ બધાણીઓના હાલહવાલ તો પત્થરને પણ પીગળાવનારા હોય છે. ગરીબીએ તેમના પર પોતાનો પંજો પ્રસાર્યો હોય છે. એમને ખાવા ધાન્ય નથી હોતું, છતાં અરીણુ એજ એમનું જીવન બને છે. છેક અરીણુનો ઉતાર આવી ગયા પછી, અરીણુની દુકાને જીવ વિનાનાં હાડપીંજરની જેમ દરડા કરી કરીને પહોંચનાર એ બધાણીઓની આંખોં ઉડી ઉતરેલી હોય છે, હાથપગ ધ્રુજતા હોય છે, નાક અને આંખમાંથી નિર્વિચિત્તાનાં પાણી ત્રવતાં હોય છે. એમની ડગમગતી ડાહીઓ, ચીથરેહાલ સ્થિતિ, બોલવાની પણ કમતાકાત-એ દર્શ્ય અરેરાટી ઉપજાવે છે.

અરીણુના પિરાયે સૌથી મોટા પ્રહાર તો આપણા ગરોસીઆ વર્ગ ઉપર કર્યો છે. કાકી-રંજપૂત દરબારોએ અરીણુની પાંછળ ખાનાખરાણી વહોરી છે. આજે કાઠિયાવાડમાંથી એવા સેંકડો ગરોસીઆ મળી આવે છે કે જેમણે અરીણુના નશા પાંછળ પોતાના ગિરાસો વેચી નાખ્યા છે, જેમનાં જૈરી છોકરાં જીએ ટળવળે છે, અને જેમને અરીણુ વેચાણ લેવા માટે છાનીછૂપી ચોરીઓ કરવી પડે છે. મારા પોતાના જાણુવામાં આવેલ એવા એક કુટુંબની કરણાજનક કથની વાચકો સમક્ષ રજુ કરું તો અસ્થાને નહોતો ગણાય.

ખીલખા કરીને કાકીઓનું મામ છે. કાકીની વસતી એટલે તો અરીણુના કુચ્છાણું મધખાણું! ડેલીએ ડેલીએ દાજનાં સોગંદ સમેત ત્યાં અરીણુના દાયરો જામે છે દરબારને આંગણે અરીણુ રોવનારાં કાકીઓને એવું તો વ્યસન વળગે છે કે દરબારી નોકરી છૂટી જતાં એમને ધરવખરી વેચીને પણ અરીણુ ચાલુ રાખવું પડે છે. પછી એમની જગદંબા સરખી વફાદાર ને રૂપાળી કાકીઆણીઓને દળણાં દળી દળીને પેટ ભરવાં પડે છે અને તેમાંથી કંઈ બચે તો કાકીને અરીણુમાં આપવું પડે છે. પુરૂષોના પાપે સ્ત્રીઓનો જન્મરો દુઃખીઆરો બને છે. આં ગાંમમાં આજે એક કોળી મધ્ય વાંકે જીવતા હોય એવું માત્ર હાડપીંજર જળવાને જીવી રહ્યો છે. જંગલમાં આખોં દિવસ મહેનત કરીકરીને તે લાકડાંનો ભારે બાંધી ગામમાં લાવી, વેચે છે, ત્યારે એને ચાર આંના મળે છે. પણ જીંધી આઠ આનાનું એને દરરોજ અરીણુ જોઈએ છે, એટલે ખાશીનાં એ ચાર આંનાં લીધીને ભેગા કરે છે, અને અરીણુ ખરીદે છે. સારે એના અન્નપાણીની શી ધ્યવસ્થા થતી હશે? એ તો આખો દિવસ જીંધી પેટ લાકડાં વાંકીને સાંજે બેઠકે શેટલોં બીંખી દે

છે. એ કોળીનું નામ રહે છે. અન્નપાન વિના એની કાયા કામ પણ શી રીતે કરી શકે ? ઘણીવાર તે ભારે લાવી શકતો નથી. ત્યારે એની દશા અતિ કષ્ટાનુભવક બને છે. અશીષુ વિના એનું નબળું શરીર તૂટે છે. ગામને કાંઈ આટલે પડ્યો તે ચીસો નાખે છે. કાંઈ દયાળુ ગૃહસ્થ એને બેએક આનાનું અશીષુ આપી નબ ત્યારેજ એનામાં જીવ આવે છે. ઘણીકવાર તેને જનમાંથી કપાસ-લાકડાંની ચોરી કરવી પડે છે. એની ચોરી મોટી નથી હોતી. માત્ર ચાર આઠ આના ઉપજે એટલી કિંમતની જ વસ્તુ તે ઉઠાવે છે અને પોતાની જાતને નેક અને પવિત્ર સ્થમજે છે. એના ઉપર દયા લાવીને ખીલખાના મહાજને પોલીસ ખાતા પાસે આઠ આના સુધીની આ કોળીની ચોરી માફ કરાવી છે.

આજે આવી અધમ દશા ભોગવનાર રૂડો એક વેળા સમૃદ્ધ ગરાસીઓ હતો. એને ઘેરે સારી એવી જમીન હતી. 'ધુમ-કેતુ'ની કાંઠિયાવાડી જીવનની અતેરી ભાવના ભૂર્ત કરતી 'દાસોળા' દેતી બેસો, લીલી નાથેર સમા થોડાપર મોલ અને હોંચ-કાના હોસોળાંની એને આંગણે સાલખી હતી. પોતાના જીવ જીવનની આ કોળી વાત કરે છે. ત્યારે સાંભળનાર રડી પડે છે. બે પાંચ હજારની એને વાર્ષિક આવક હતી પણ કોઈ કાળ-ચોષ્ઠીએ એને જીવવાનીમાં અશીષુની લત લાગી. અને એની ડેલીએ સો સો માણસોના દાગરા અશીષુને કસુંબો પીવા આવવા લાગ્યા. એનાં સ્ત્રી બાળકોએ એને વારી, કાલ્પવાલા કપા, છતાં એનું વ્યસન વધતું જ ચાલ્યું. દાયરાઓ પાછળ એણે ધરવખરી દના કરી ધરણાં વેચ્યાં, ગિરાસ વેચ્યો, ધર વેચ્યા. ટાણું આવ્યું ત્યારે એને કોઈએ મદદ ન કરી. એની વશાદાર એરાત અને બે ત્રણ બાળકો બૂખે મરવા લાગ્યાં. એક વળતની એ ગરાસણી અને આ ગરાસીઓ ભીષ્ કેમ

માગી શકે ? રોટલા માટે ચીસો પાડતાં બાળકો મરણ પામ્યા. એમની પાછળ માતા પણ બૂખે પેટે સ્વર્ગે સીધાવી. પાછળ રહેલો આ એકલ કોળી આજે વર્ષો થયાં અશી-ણના પંજમાં સબંધે છે અને કાંઈ ધન્ય ક્ષણે પોતાનાં પ્યારાં સ્ત્રી-બાળકોને સંભારી રાતે પાણીએ રડે છે. એ સ્મૃતિદુઃખમાંથી દૂર નાસવા તે અશીષુની આરાધના કરે છે.

આ કંઈ છુટો જવાબો દૃષ્ટાન્ત નથી. ગુજરાત-કાઠિયાવાડને ગામે ગામ આવા કષ્ટ ઇતિહાસો મળી આવશે. આપણા પૂર્વે અશીષુ ખાય છે, આપણા જીવાનો એ-એરને શોષ તરિકે સેવે છે, આપણી કેટલીએ આ-ધેડ જહેનો અશીષુ ખાવામાં ગૃહસ્થાઈ કે શ્રીમંતાઈ સમજે છે. અને આપણાં સો કુટુંબોમાંથી બોલામાં બોલાં પોણાસો કુટુંબો ઉગી નીકળતા બાળકોને આ એરનાં ખાસી બનાવે છે.

એ કોમળ બાલજીવનનો આ રીતે થતો. હાસ નિરખીને હૃદયમાં કંપારી વધે છે. ગરીબ સ્ત્રીઓ દાડીએ કે ખેતરમાં જવા મારે બાળકને અશીષુનું બધાણું કરાવે છે, કે જેથી કાંતો તે બાળક ઉંઘ્યા કરે અગર તો એકલું એ નશાના જોરમાં રમ્યા કરે. અને માતા નિરાંતે કામે જઈ શકે. શ્રીમંત સ્ત્રીઓ પંજ વાતોના ગપાટાની મજલ માટે અથવા તો શરવા જવાની લાલચો સંતોષવા, પોતાનાં બાળકોને બાળાગોળી પાય છે, કે જેથી માતાની ગેરહાજરીમાં તે બિચારાં નોકરવસ પેલા એરના પ્રતાપે રમ્યા કરે. એર તેમનાં કુમળાં જ્ઞાનતાંતુઓને ઉદિપ્ત બનાવે છે. અને એ તોરમાં બચ્યાં માતાને વિસરી નબ છે. પણ આ કૃત્રિમ ઉદિપનનો પ્રત્યાઘાત કેટલો બધું કર ચાય છે એ આપણાં માબાપો ક્યાં વિચારે છે ? અને સરકારને તો આ રીતે હરેક ઘરઆંગણે વપરાતા અશીષુમાંથી કરો-

ડેની, એક્ષાઇઝ-આળકારી પેદાશ કરવાની હોય છે. એટલે તે શા સારૂ બાળકોને ઝેર અપાતું અટકાવે ? આ રીતે ઝેરમાં હજારેલાં આપણાં બાળકોના જ્ઞાનતંતુ અને મગજ આગળ જતાં પ્રત્યાધાતને પરિણામે એટલાં બધાં ઢીલાં પડી જાય છે કે પછી એમનાથી શારીરિક કે માનસિક શ્રમ સહી શકાતો નથી. છતાં તેમને આપણી પરાધીન દશાને લીધે, કેળવણીમાં નોકરીમાં, ગુલામીમાં અને સંસાર વહેવારમાં એ શ્રમ સહેવાનો તો હોય જ છે, એટલે અતિશ્રમને કારણે તેમનાં જીવન કાંતો રોગિષ્ટ બને છે અથવા તો વહેલાં પૂરાં થઇ જાય છે. આમ એક અશીલુને કારણે આપણી પ્રજાનો ઘોર વિનાશ થતો ચાલ્યો છે. બીજાં કારણો અનેક હશે, પણ તેમાં મને તો આ કારણ મુખ્ય લાગે છે. સમાજ-સુધારકોએ બાળકોને અપાતા અશીલુની અસર પર જોઇએ તેટલો વિચાર નથી કર્યો લાગતો, એટલેજ પ્રજા વિનાશનું આ શસ્ત્ર તેમના ધ્યાન બહાર રહી ગયું જણાય છે. એ અનિષ્ટને સૌથી પહેલું સંહારવાની જરૂર છે.

પણ તે કંઈ એકલા લેખો લખ્યેથી કે બે પાંચ મહિલા સંભાળ્યો ભરી, માતાઓને પોતાની ધરજનો ખ્યાલ આપ્યેથી ઉચ્છેદવાનું નથી જ. આપણે સૌ સમાજસેવકો અને સેવિકાઓ મળીને પ્રવાસ-ઉપદેશો મોકલીએ તો પણ જૂજ પરિણામ જ આવવાનું. જ્યાં ખુદ સરકારને જ આપણા ઉપર કાલકૂટનો બોળો લાદવો હોય ત્યાં પરાધીન, નિઃસહાય, ગુલામો આપણે કરી કરીને શું કરીશું ? મજૂર પરિષદોમાં આપણા બેશીઓ અને લાલાજીઓ જીતીવા સુધીની વ્યર્થ સરેશ ખેડે છે, આંતરરાષ્ટ્રીય અશીલુ પરિષદોમાં સરકાર નીમ્યા આપણા ગોરા પ્રતિનિધિઓ હિન્દને-અપાતા વિષપાન વિષે શબ્દેય નથી ઉચ્ચારતા રાષ્ટ્રસંઘને આ કાલકૂટ-અસુર સામે અને તેને

બીનલગામ, છૂટો-મૂકનાર આપણી સરકાર સામે એક નિવેદન સરખાવે આપણા નેતા-એએ કદિ ધક્કો છે ? એમને એકલા રાજ-દારી ઝંધકા પ્રિય છે. સમાજના બીતરમાં, પ્રજાના પ્રાણમાં પેડેલો સડો નિહાળીને નીવા-રવાની એમને કુર્સદ નથી.

બહુવિધ રીતે હિન્દને હણી નાખતા અશીલુ-અસુરને હિન્દમાં મહેલાતો બંધાવી આપવાનો આપણી 'કલ્યાણભાવી' સરકારે મનસુખો રચ્યો છે. યુરોપ અમેરિકા આગળ પોતાની આબરૂ સલામત રાખવા, એણે હિન્દના અશીલુની નિકાસ અટકાવવા નિર્ધાર કર્યો છે. પણ હિન્દનાં સુકુમાર બાળકોમાં જીવનને ધૂળમાં મેળવનાર 'અશીલુ-અમલ' ને કાપદા વડે સંહારવાની એણે સાદ્ સાદ્ 'ના' મુણાવી છે. અને પોતાની કરોડોની આબકારી કમાણી અવિકલ રાખવા સાર એણે સોધે ભાવે અને વધારે જરૂરમાં અશીલુ હિન્દને આંગણે ખડકીને, હિન્દની બસની રેયતને ઝેર આપી આપીને તેનું ખૂન કરવાનો નાપાક નિશ્ચય બહાર કર્યો છે. આવંતો દશ વર્ષમાં નિકાસ અટકાવીને અશીલુનું વાંવેતર એટલું ને એટલું અખંડિત રાખવાનો સરકારનો નિર્ધાર છે. એટલે, આજે રૂપિયે તોલો મળતું અશીલુ આ દશ વર્ષમાં જરૂરયાન વધી પડ્યાથી તેની વપરાશ હિન્દમાંજ થશે અને પરિણામે રૂપિયે સાર પાંચ તોલા જેટલો ભાવ ઉતરી જશે. ગરાસીઆઓને, બંધા-ણીઓને અને છોકરાં જણનારી માતાઓને આ વર્ષો સોતેરી લાગશે. એમને અશીલુના જલસાની સગવડો મળશે. કાકી-જીજ્ઞાસુઓને ઘેર ઘેર આ જહરની સરિતાઓ કસુઆ રૂપે વહેશે અને એને કાંડે પચાપ્ત પાન કરીતે કેટલાંયે કુટુંબો, કેટલાંયે જીવાનો ને આબાલ-જુદો પાપમાલ થશે. પ્રજાના આ સરકારે આદરેલા હત્યાકાંડ સામે કેવા મોરચા મોડવા,

શી શી કિસ્મેબંદી રચવી, કેમ પોકાર ઉઠાવે, જાગતને કેમ અપીલ કરવી, યોજનાઓ શી રચવી અને ઉપદેશો કેમ આપવા ને પ્રગટને કષ્ટ પેરે બચાવવી એ વિચારવાનું અને આચરવાનું કામ આપણા ધરખમ સમાજસેવકો

હકાર બાપા, શ્રી. ડૉક્ટર સુમન્ત, બાપુજી ગાંધી, પુરાણીજીંદુઓ, કાશિયાવાડના પ્રાણ સમા બાઈ અમૃતલાલ શેઠ અને ગુજરાતના ગૌરવરૂપ પટેલ બાઈઓ તથા ડૉ. હરિપ્રસાદ ઉપર હોડું છું. *

આ લેખ, જીન માસની અધુસાર, ત્યારે સરકારે અગ્રીણીની નિકાસ દસ વર્ષમાં અટકાવી દેવાની પોતાની નીતિ નહેર કરી ત્યારે, એટલે કે તા. ૧૫ મી જીનની આસપાસ લખાયો હતો. પણ અનિવાર્ય કારણોને લીધે તે 'ગુણસુંદરી' માસિકને મોટો મોકલાવાથી, ટક આજે પ્રકટ થઈ શકે છે.

પ્રભાવતી.

શ્રી પુના ગુજરાતી બંધુ સમાજ-વાર્ષિક રેહે સંમેલન.

ગુજરાતથી દૂર સુદૂર પુનામાં શ્રી પુના ગુજરાતી બંધુસમાજ નામની એક સંસ્થા તેર વર્ષથી ચાલે છે. આ સંસ્થાનું વાર્ષિક રેહેસંમેલન તા. ૨૨ મીએ રા. સા. દાદુભાઈ દેસાઈ બી. એ. એમ. એલ. સી. ના પ્રમુખપણા નીચે ઉજવવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે જુદા જુદા વિષયોનો નેર્વા કે રમત રમત, સંભાષણો, વક્તવ્ય, વાણંતવિદ્યાની હરીફાઈ વિગેરે વિવિધ કાર્યક્રમ હતો. તેમજ શ્રીઓનું પણ એક ખાસ સંમેલન તા. ૨૧ મી ને દીવસે અ. સૌ. જમનાબહેન ખીમજી આસર વીરજીના પ્રમુખપણા નીચે ઉજવાયું હતું. તે વખતે અ. સૌ. લેડી તારાબહેન તથા અ. સૌ. લેડી લક્ષ્મીબાઈ જે. પી. પણ હાજર હતા. સમાજના પ્રમુખ પ્રિન્સીપાલ સાહે રા. સા. દાદુભાઈને સ્ટેજ પર પધારવા વિનંતી કર્યા બાદ પ્રો. બલવંતરાય કપ્યાણરાય ઠાકોર સાહેબે પ્રસંગાનુસાર ઉપ-ચોમી સુચના કરી હતી. ત્યાર બાદ જનરલ સેક્રેટરી રા. કાલીદાસ નંદવલ ગાંધી બી. એ. બી. ઈ. એ અને, શ્રીવિભાજનાં સેક્રેટરી યુષ્માવતી પટેલે પોતપોતાના વિભાજના રીપોર્ટ વાંચ્યા હતા. પ્રમુખ સાહેબે, ધનામ વહેંચ્યા બાદ, નાનું શું અસરકારક ભાષણ કરી સમાજની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ માટે સંતોષ બતાવ્યો હતો. પ્રમુખ સાહેબનું ભાષણ પૂરું થઈ રહ્યા બાદ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ નાના ભાઈ બહેનોએ નાટ્ય પ્રયોગો ભજવી બતાવ્યા હતા. સી. બહેન મહન્તા દેવેના આયોગ, ભાઈ નિરંજન પંડયા અને ભાઈ વિદ્યાચન મજમુદારના અભિનયો ભાઈ દેવેના અચેજ આત્મસંભાષણો વિગેરે ખાસ આકર્ષણીય થઈ પડ્યાં હતાં. છેવટે ઉપહાર લઈ બધા વિજરાયા હતા.

જુદા ગુજરાતની સંસ્થાઓમાં શ્રી પુના ગુજરાતી બંધુસમાજ એક અગત્યનો ભાગ ભજવે છે તેમ કહીએ તો ચાલે. પુનામાં વસતા ગુજરાતીઓ અને ખાસ કરીને વિદ્યાર્થીઓને તો આ સંસ્થા બહુ ઉપયોગી થઈ પડી છે એ સંસ્થા તરફથી એક હોસ્ટલ પણ ચલાવવામાં આવે છે અને એ ઉપરાંત ખીલ' યજ્ઞાં કામે એ સંસ્થા કરી રહી છે લક્ષ્મીદેવીની જેના ઉપર મહેર હોય તેવા ધનિ-કોનું ધ્યાન આ સંસ્થા તરફ દોરીએ તો અચોક્ક્ય નહિ ગણાય.

પાન્યને.

લેખક : રા. ચન્દુલાલ પુરવેરામ જલેતા.

(જે કોઈ અંધિકા માતને આરાધશે તે લોલ—એ રાગ.)

પાન્ય ! પુત્રીના નાચ જો તું પાધરે રે લોલ :
મુજ દેશે સંદેશ એનાં જે ધરે રે લોલ :

પાન્ય ! વચ્છ [વના સૂની ગાવડી રે લોલ :
કેળે તારા વિના સૂની માવડી રે લોલ :

પાન્ય ! વનના વિઠંગને હું પૂછતી રે લોલ :
એના આવવાની વાટ જોઈ ઝૂરતી રે લોલ :

પાન્ય ! વારિ વિનાં મત્સ્ય તરફડે રે લોલ :
કિન આખો ને રાત મા તારી રહે રે લોલ :

પાન્ય ! મુખી હશે જો તે સાસ રે રે લોલ :
ઠહાવે સન્દેશ તો મા મુખે મરે રે લોલ :

પાન્ય ! વળતાં વહેલેશ તું આવજો રે લોલ :
એના મુખર સમાચાર તું લાવજો રે લોલ :

પાન્ય ! સાસરિયે મુખશાં એવાં મળ્યાં રે લોલ :
આણાં મહિયરનાં સર્વ પાછાં વળ્યાં રે લોલ :

પાન્ય ! જો જો જો હોય પરવશ પડી રે લોલ :
નથી ભૂલી ને કેમ તે ભૂલી ધડી રે લોલ :

પાન્ય ! દિલની કિલાવર દિલરી રે લોલ :
એણે રીઝવી શું એવી સાસરી રે લોલ :

લેખક: રા. હેલસાંદર ગોવિંદજી શુક્લ.

લીલું મરચું કેવું સુંદર દેખાય છે, પરંતુ જરા જીભ ઉપર મુકે કે જાણે વીંછીએ કંઈ માર્યો. તેવીજ રીતે મનુષ્યમાં પણ મરચાની મિસાલ સ્વભાવનાં બહુજ છે, જે જોવામાં સુંદર લાગે છે, મન હરણ કરનાર હોય છે, પરંતુ જેમ જેમ તે સંબંધમાં આવે છે તેમ તેમ તેના ભવિષ્યભાવની પુરી પિછાન ચાય છે. આજ પ્રમાણે હીરાલાલ મરચા-સ્વભાવનો હતો. દેખાવમાં સુંદર હતો. તેના અવયવો દેખાવમાં આકર્ષક હતા, મોઢા "ર હાથની રેખાઓ તરવરી આવતી. પરંતુ 'તું' અન્તઃકરણ કાળું હતું. તે જોટલો સુંદર તો તેટલોજ દુઃશીલ હતો, બગલાની જેમ પરથી શ્વેત હતો. પરંતુ શરીરની અંદર ડકતું હૃદય કાગડાની પેડે કાળું હતું. મેનામાં જીજ્ઞાસ અને કુટિલતા હતા. એની ડાહ્યા માયાની જાળ હતી. જે અખૂંધ અને સમજણ વગરના ભોળાઓને ભુલાવામાં નાંખતી હતી. એતી લેખનશૈલીમાં બળ હતું. તે સાદું લખી શકતો અને મુઝ બનાવી દેતો તે ત્યારે બોલતો ત્યારે તેની વાણી સાંભળવાને મેદની જામતી. તેના સદા-ધ્યાયીઓ તેને કહેતા કે તારી જીમ પર સરસ્વતીનો વાસ છે. તે ધનાઢ્યનો લાહકો અને માનીતો પુત્ર હતો. સ્વરૂપવાન હતો. હમણાં તે બી. એ. ક્લાસમાં અભ્યાસ કરે છે. એને ખાતા કે પીવાની કશી ચિન્તા નથી. આખો દિવસ ગુંગારિક પુસ્તકો વાંચવા અને

રકડ બની ફરવું. આટલું જતાં તે અભ્યાસમાં સારો હતો. કૉલેજના પ્રોફેસર સાહેબને ત્યાં અવારનવાર જતો. પ્રોફેસરની પુત્રી પ્રેમદાએ તેને જોયો. અરસપરસ મિલન થતાં. અને આખરે તેઓ પ્રેમમાં પડ્યા. ફુનીઆની નજરે સારા દેખાતા આવા યુવકો કેટલા દશે ? પ્રોફેસર શંકરનાથની ગેરહાજરીમાં તે આવતો જતાં વાત છુપી કર્યાં સુધી રહે ? તે વાત ગલીએ ગલીએ, અને શેરીએ શેરીએ, થવા લાગી. દરેક નાના મોટા મનુષ્યના મોઢામાં આજ વાત હતી. પાણી ભરવા જતી સ્ત્રીઓનો વાતોનો વિષય આજ હતો. ઘરે ઘરમાં આ વાત ચાલતી પરંતુ પ્રોફેસર શંકરનાથને કશી માહેતી ન હતી. એનો શુદ્ધ આત્મા આ બનાવ કેમ જાણે ?

[૨]

ખતી જગા મંદી હતી. પ્રોફેસર રેખા આગળ ખેસી ચિંતાતર મુખે એક પત્ર વાંચી રહ્યાં હતા. એનાં મોઢા ઉપરના બાવોથી સ્પષ્ટ દેખાતું હતું કે પત્ર માંદેરો એક એક શબ્દ ત્રીજીના કંઈની વેદનાથી પણ તીવ્ર હતો. પત્ર પુરો થયો. શંકરનાથે ઠંડો નિશ્વાસ નાંખ્યો અને ફુગ છુપાવવા પ્રયત્ન કર્યા જતાં છુપાવી ન શક્યો. અને આંસુના રૂંપે બદાર પડ્યું. એકવાર ફરીથી પત્ર લીધો અને વાંચવા લાગ્યો.

“અન્ધકારમાં વાસ કરનાર,”

“તમને તમારા ઘરનો પણ કાંઈ ખબર છે ? લોકો રાત્રીના સૂને છે છતાં સાવધાન રહે છે. ત્યારે તમે દિવસના સૂઈ રહો છો. જંગલમાં પણ આંધો બંધ કરી રાખો છો ? ખજૂરમાં જલ, કોઈ એકાદ ગચ્છીમાં જલ, બગીચામાં જલ, ત્હમારી નિંદાની વાત તમેને સાંભળવામાં આવશે...”

... “હીરાલાલ તમારી ગેરહાજરીમાં તમારે ઘરે આવે છે અને તમારી કુંવારી કન્યા પ્રેમદા તેનું સ્વાગત કરે છે. આની અંદર પણ કંઈક ભેદ છે. આટલાથી પણ ન સમજે તો ખીજનો શું હોય ? જાણ કરવી એ શરૂ છે. તમેને ઠીક લાગે તેમ કરો.”

“પર એ વાર વાંચ્યો, તેના ચહેરા ઉપર ક્રોધ પ્રકટી નિકળ્યો. ચક્ષુમાંથી આગની ચિન્ત્નારીઓ નિકળવા લાગી. તેણે નોકરને કહ્યું : ‘આજે મારી તખીયત સારી નથી અને હું જમવાનો નથી.’”

આ રાખે પ્રેમદાએ સાંભળ્યા. પ્રેમદા એના પિતાને પ્રાણથી પણ વધારે ચાહતી. તે દોહતી આવી અને પ્યારથી પિતાજીને પુછ્યું, “આજ શું છે ?”

શંકરનાથે ઉત્તર આપ્યો—પેટમાં કંઈક ગરબડ છે, પ્રકૃતિ રહેજ નગડી હોય એમ જણાય છે.

પ્રેમદા—“ત્યારે ?”

“ચિન્તા કરવાની નથી, તું આરામ કર. હું ઉપવાસ કરીશ એટલે મને મજા થઈ જશે.”

પ્રેમદા બ્યાકુળ બની ગઈ હતી, આજે પિતાજી ક્રોધમાં છે. ઘણો વિચાર કર્યો પણ સમજમાં ન આવ્યું અને સુપ રહી.

ખીજે દિવસે કોલેજમાં પ્રો શંકરનાથે

હીરાલાલ ઉપર ખરોખર નજર રાખી. બાઈ-બલનો અવર (hour), સારપછીનો અવર પણ શંકરનાથને રજૂનો હતો. તેણે હીરાલાલની તપાસ કરી પણ પત્તો ન લાગ્યો. એક કોલેજઅનના મોદાથી સાંભળ્યું કે તે આમમાં ગયો છે. તેના ક્રોધને પાર ન રહ્યો. પ્રો. શંકરનાથ બાઈસીકલ પર બેસી ઘર તરફ આવવા નિકળ્યા.

[૩]

સુંદર સ્વાન આવ્યા પછી જેમ આંખો ઉઘડતા દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ હીરાલાલને ચક્ષુ. હીરાલાલ અને પ્રેમદા બંને પ્રેમભરી વાતો કરતાં હતાં ત્યાં મકાનનું દાર ખખડ્યું. અવાજ સાંભળતાંજ હીરાલાલનાં માત્રો ગળી ગયાં. પ્રેમદાએ કમાડ ઉઘાડ્યું તો શંકરનાથ સન્મુખ ઉભા છે. હીરાલાલ લજ્જાથી પાણી પાણી થઈ ગયો. અને પ્રેમદાની દ્રષ્ટિ શંકરનાથના ચરણોમાં હતી. તે પિતાના ચરણોમાં પડી માથી માગતી હતી.

શંકરનાથે હીરાલાલને પોતાની સાથે બીજા ખંડમાં આવવાનું કહ્યું. હીરાલાલ સુપચાપ આશો. પ્રેમદાએ હંડો નિધાસ નાખ્યો.

શંકરનાથે ખુદરસી પર બેસી હીરાલાલને બેસવાનો સંકેત કર્યો અને કહ્યું :

“જે થઈ ગયું તે થઈ ગયું. હવે આંગળ શું કરવું ?”

હીરાલાલે માથું નીચું કરી જવાબ આપ્યો.

“જેમ આપ કહો તેમ.”

“તને પ્રેમદા પર પ્રેમ છે ?”

(ઉત્તર નહિં.)

“સરખ રાખવાની નથી. સાર વાત કહે.”

“હા. હું ચાહું છું.”

“પ્રેમદા તને ચાહે છે ?”

“હા”.

“ સારે તમે લગ્નગ્રંથીથી બેઠા છો જાણ એ સાથી સારી વાત છે, કેમ છે કે નહિ ? ”

હીરાલાલે આશ્ચર્યથી શંકરનાથ સાથે જોયું અને કહ્યું “ હા. ”

પ્રો. શંકરનાથે કહ્યું : “ તેં અને પ્રેમદાએ ભૂલ કરી. બે તમેજી અને વાત કરી હતી તો આમ બનવા ન પામત. ”

“ જરૂર ભૂલ તો થઈ ગઈ. ” હીરાલાલે નમ્રતાથી કહ્યું.

“ અસ્તુ. જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું. પણ કાંઈ પરવા નહિ. હવે તમે લગ્નગ્રંથીથી બેઠા છો જાણ તો મારી આજ્ઞ રહે. ” પ્રો. શંકરનાથે હીરાલાલને કહ્યું.

[૪]

ઉપરની ઘટનાને છ માસ પસાર થઈ ગયા. અગાઉનો પ્રો. શંકરનાથ અત્યારે તે શંકરનાથ નથી તે હમણાં દરેક વખતે ઉદાસીન બેવામાં આવે છે. પ્રત્યેક ઘડી અને પળ અચાનક અને વ્યાકુલ રહે છે.

હીરાલાલે પોતાનું સ્થાન બદલી નાંખ્યું છે. એક ધનાઢપતેના પુત્ર મરીખ પ્રો. શંકરનાથની પુત્રી સાથે પરણે એ હીરાલાલને અસહ્ય લાગ્યું અને તેથીજ તે બીજા સ્થળમાં રહેતો. વિલાસપ્રિય પ્રકૃતિ પ્રેમથી સર્વથા અપરિચિત રહે છે. એને પ્રતિપળ નવું નવું બેવાની, ચાળવાની ઈચ્છા થાય છે. એક પછી બીજી વસ્તુ, ત્યાર બાદ ત્રીજી. હીરાલાલે પ્રેમના પ્રતિના પ્રેમના તાર દીધા કર્યા. અરે ! ના, ના, તોડી નાંખ્યા.

હવે તે દિવસના ચોલીસ કલાક, આઠવાડી-આના આઠ દિવસ સંસ્મૃતિ પ્રેમમાં મગ્ન રહેવા લાગ્યો. પ્રેમદાએ આ ગધું સાંભળ્યું, અને તે ચુપ રહી. પરંતુ પ્રતિકારનો આવ દરમિયાન દર્શાવવા લાગ્યો.

પ્રો. શંકરનાથ પોતાની પુત્રીની દશા નિહાળતાં બહુજ દુઃખી થતો. એને જે કાંઈ હતું તે એકની એક પ્રેમદામાં સમાયતું હતું. સ્ત્રી મરણ પામી હતી, પુત્ર પણ મરણ પામ્યો હતો, એટલે શંકરનાથનું મન પ્રેમદાને સુખી કરવા તરફજ હતું. પરંતુ ત્યાં આ બનાવ બન્યો અને રાત્રી દિવસ બેઠમાં ગાળવા લાગ્યો. એને હીરાલાલ પર બહુ ક્રોધ આવતો હતો પરંતુ કશુંએ કરી ન શકતો. હીરાલાલ તે દિવસથી ઉદ્વિગ્ન બન્યો હતો. વખતે વખતે પ્રેક્ષિતરને સંભળાવી દેતો છતાં તેને કશું ન કહેવામાં આવતું, તેથી કાલેજ થતો આશ્ચર્ય પામતા હતા.

[૫]

ધૂનતાં ધૂનતાં હીરાલાલે તાર ઉઘાડ્યો. વાંચ્યો અને ચૂંટાનો રંગ ઉડી ગયો. હાથ પગ કંપવા લાગ્યાં. એનું શિર ફરવા લાગ્યું. એ પડી જવાની તૈયારીમાં હતો. ત્યાંજ તેના મિત્ર કસ્તુરચંદ્રે તેને પકડી રાખ્યો. હીરાલાલની નજર કસ્તુર પર પડતાંજ તે રોષ પડ્યો. કસ્તુરે તેને કહ્યું. “ હીરાલાલ શું છે ? ” હીરાલાલે તાર ધર્યો. તેણે વાંચ્યો અને કહ્યું “ તારા પર દુઃખ પડ્યું. પરંતુ હજી આશા છે. ”

“ એ હવે કેમ બચે ? મારો, અત્મા કહે છે કે જરૂર તે મરી ગઈ. ”

“ તું જાલદી ધરે જા. દવા કર. તે જરૂર બચી જશે ” હીરાલાલે તુરંતજ બી-રતો બાધ્યો અને સ્ટેશનનો રસ્તો લીધો. અને જતાં જતાં કસ્તુરને કહ્યું : “ મારા તરફથી, રમતની અરજ દાખલ કરજો. હું આરેક દિવસમાં પાછો આવીશ. ”

માગ...પરેંચ્યો, અને જોયું તો સરખે-શુદ્ધ પડી દગી. લાગ જરૂરને એક બાજુ

પધરાવી હીરાલાલ તેની સ્ત્રીને વળગી પડ્યો. સરયુએ નેત્ર ઉઘાડ્યાં અને જોઈને કહ્યું: “આપ આવી ગયા? મારાથી દૂર રહો. આપને ક્યાંઈક એપ ન લાગે” પરંતુ-હીરાલાલે તેના બોલવા તરફ ધ્યાન ન આપતાં હૃદયથી આંખી અને એના હોઠ સાથે હોઠ મીલાવી ચુંબન કર્યું. દવા દારૂ થતા હતા. એટલે હીરાલાલને વધારે શું કરવાનું હોય? હીરાલાલના પિતાએ હીરાલાલને સમજાવ્યો કે તું જરા દૂર રહેતો જા. દરદ બહુ ભયંકર છે. પરંતુ હીરાલાલે કશુંએ સાંભળ્યું નહિ. પરિણામ એ આવ્યું કે સરયુ ન જીવી શકી. અને હીરાલાલ ન બચી શક્યો. હીરાલાલ પ્લેગના રોગથી પટકાયો.

[૬]

પૃથ્વીપર કેવી કેવી ઘટનાઓ બને છે. અને આકાશ કેવા કેવા રંગ બદલે છે.

હીરાલાલે કદી દુઃખ નહોતું ભાળ્યું. તે રોગના દુઃખમાં પડ્યો હતો. ત્યાં પ્લેગે તેના માતા પિતાને પકડ્યા અને મરણ પામ્યા. નોકર ચાકરતો ક્યારનાએ પલાયન થઈ ગયા હતા. હીરાલાલને કોઈ પાણી પાનાર પણ ન હતું. આવા નિર્જન ઘરમાં ચોરને ચોરી કરવી રહેલ પડી અને હીરાલાલની ધન સંપત્તી ચોરા લઈ ગયા. પાણી મટે જોરથી જીમો પાડી પડતી. ભારે કોઈ પાડોશીને દયા આવે તો જરા પાણી પાછ જાય. અને જલદી સાંધી દૂર થઈ જાય. કારણ પ્લેગની આગ સર્વેને ડરાવતી હતી. ગઈ કાલે લાખોના માલિક હીરાલાલ આજે બીખારી બનેલો રોગશૈયામાં સુતો છે.

[૭]

સૂર્યના પ્રખર તાપમાં એક સ્ત્રી હીરાલાલના ઘરમાં દાખલ થઈ; એની સાથે એક ડોક્ટર

હતો. સ્ત્રીનું મુખ ધુંધટથી, ઢંકાએલું હતું. બંને હીરાલાલ પાસે આવ્યા અને પેલી સ્ત્રીએ ડોક્ટરને કહ્યું.

“આને બચાવવાનો ઉપાય કરો”

ડોક્ટરે તપાસ કરી કહ્યું. “આતી ચાકરી કરતાં જરૂર બચશે.” “ત્યારે આપ એમની પુરતી ચિકિત્સા કરો. આપને હું રાજી કરીશ.”

“ભલી બાઈ, આપ ચિંતા ન કરો. પૈસાનો વિચાર મને રોગી શૈયામાંથી બેઠા થયા બાદ આવશે.” તેજ ધડીથી, લોહીનું પાણી કરી, દિન-રાતનો વિચાર, ક્યાં વગર પેલી સ્ત્રીએ હીરાલાલની સેવા-શુશ્રુષા કરવાની શરૂઆત કરી. સાત દિવસના સતત પ્રયત્ન પછી હીરાલાલને કંઈક ઠીક દેખાયું. પેલી ધુંધટવાળી સ્ત્રીએ હાથના કંઈક ઉતારી ડોક્ટરની સેવાના બદલામાં આગળ ધર્પા. ના, ના, કરતાં પણ સુવર્ણ દેખી ડોક્ટરે લઈ કેટલીક ભલામણ કરી ચાલતી પકડી. ડોક્ટરના ગયા બાદ હીરાલાલે કહ્યું:

“મારી સેવા કરનારનું હું નામ જાણી શકીશ?”

ધુંધટવાળી સ્ત્રીએ કહ્યું “મારું નામ પ્રેમદા છે.”

હીરાલાલનું હૃદય ધકક્યું તેણે પુછ્યું “આપના પિતાનું નામ?”

“હું પ્રેક્ષિસર શંકરનાથની કન્યા પ્રેમદા છું. હવે આપ જાણી શક્યા હશે કે હું કોણ છું. જે દિવસે આપે મને નિર્ધન ધારી પરજીવાની ના પાડેલી તે દિવસથી બદલો લેવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી તે આજ સંપૂર્ણ થાય છે. આનાથી બીજો કોઈ બદલો હું નથી લઈ શકતી.”

“પ્રિયે, મને ક્ષમા કરો, ભવિષ્યમાં હું તમારો સેવક બની રહીશ.”

“હવે વધારે ન શરમાવો. હું એક દરિદ્ર પ્રેક્ષિસરની કન્યા છું.”

આટલું કહેતાની સાથેજ પ્રેમદા બહાર નિકળી ગઇ. હીરાલાલે એની ધણી તપાસ કરી પણ પત્નો નજર લાગ્યો. પ્રેમદાના પિતાએ એની પુત્રીની શોધમાં પ્રાણ ગુમાવ્યા છતાં પ્રેમદાનો પત્નો ન લાગ્યો.....

[૮]

“ બારણું ઉઘાડો, બારણું ઉઘાડો ”

પાછલા પહોરનો સમય હતો. કસ્તુરચંદ બાંહેધર મોડેથી સુતેલો હતો એટલે નિદ્રાદેવીએ પોતાનું સામ્રાજ્ય ફેલાવેલું હતું. ઉપરનો રાખ સાંભળી તથા બારણા અથડાવાનો અવાજ સાંભળી આંખો મોળતો કસ્તુરચંદ ઉઠ્યો અને બારણું ઉઘાડ્યું તો સામેજ હીરાલાલને ઉભેલો જોયો. તેનો ચહેરા પીળા રંગનો બની ગયો હતો. કસ્તુરચંદ તેને ભેરી પડ્યો અને પોતાના બીજાના પર લાગી બેસાડ્યો અને પુછ્યું.

“ કેમ હકીકત શું છે ? ”

“ શું પુછે છે ? ઘેર હુબમા મગ્ન છું, તાની વાત કરવા આવ્યો છું. પ્રેમદાનું ચિત્ર તેતા જોતાં સુષ્ઠ ગયો. સ્વપ્નમાં જોયું કે, જંદર સરિતા પર કુલની પર્ણકુટ્ટી નજરે પડી. ની અંદર શાન્તિનું સામ્રાજ્ય પથરાયેલું તું. સરિતાના જળની અંદર તરંગો ઉડતા તા. ત્યાં પ્રેમનું અને પ્રીતિનું રાજ્ય નજરે ઇડતું હતું. આવા રમણિય સ્થાન પર એક ત્રી મુક્ત કંઠે રહેતી હતી અને તડપતી હતી. હું મારા મન સાથે એના વિચાર કર્યો કે બાવી સુંદર જગ્યામાં પણ રહનાર હશે શું ?

તેવામાં પેલી સ્ત્રીએ એક કાગળનો ટુકડો કાઢ્યો અને તેના તરફ એકી ટપે જોઈ રહી. વળી પાછી સુબન કરવા લાગી. હું આગળ વધી જોવા લાગ્યો. હું ગભરાઈ ગયો કારણ મેં તે કાગળમાં મારી છબી જોઈ. પેલી સ્ત્રીનો ધુંધટ મેં ઉઘો કર્યો તો આશ્ચર્ય સાથે જોયું કે મારી છબી સાથે સુબન કરનાર અન્ય કોઈ નહિ પણ મારી પ્રેમદાન હતી.

પ્રેમદા મને ભેટી પડી. મેં એને સુબન પર સુબન કરવા માંડ્યા અને રનેલાશ્રુથી એના મુખ કમળને ભોંજવી દીધું. આ આંસુ હુબમા નહિ પણ આનંદના હતા. તેણી એકાએક પાછી હકી ગઈ. અને શિર નીચું ઝુકાવી ગોલી: “ હું તમારે માટે રહું છું અને તમારે માટે તલસું છું. આ નિર્જન વનમાં મારું કોણ છે ? તદ્મારા પ્રેમમય ચિત્રને જોયા કરું છું અને હુબમા આંસુ કાઢું છું. અને તદ્માને કંઈપણ કષ્ટ ન થાય તેટલા માટે તમારા પાસે આવતી નથી. કારણ હું એક નિર્ધન પ્રોફેસરની પુત્રી છું. તમારાથી પ્રતિકાર લેવો હોતો પરંતુ જીવ નથી શાકતો. ”

વાત અટકીને મારી આંખ ઉઘડી. પેલી માધુરી મુર્તિ નજરથી દુર થઈ તે થઈ. આથી વધારે પ્રતિકાર કયો ? એ મારા માટે તલસે અને હું એના માટે તલપું.

કસ્તુરચંદે નિશ્વાસ નાખ્યો અને કહ્યું:

“ એ કાઠા વાવેલા તો તારાજને ? ”

કેટલીક વાનીઓ.

લેખિકા: સૌ. કપિલા મહુભાઈ દાંદવાળા.

૪. અનારસા.

- ૧ શેર ચોખા.
- ૧ શેર ખાંડ.
- ૩ રૂપીઆભાર ઘી મોવણુમાં.
- ૬ કેળું
- ૨ રૂપીઆભાર દહીં.
- નવટાંક ખસખસ.

ચોખાને ત્રણ દીવસ પાણીમાં પલાળી રાખવા. રોજ પાણી બદલવું. ચોથે દીવસે ચોખાને કપડા ઉપર મુકવીને દળવા. પછી એના લાડવા વાળવા આઠ દીવસ રાખવા હોય. તો પણ રહી શકે છે. એક કેળું અને મહીં ૨ રૂપીઆભાર દહીં નાખવું, પછી એના ખારીક ખારીક લુવાકરી. આડણી ઉપર હાથથી ઘેરીને પુરી જોટલા ગોળ બનાવવા. ઉપર ખસખસ લગાડવી. ખસખસવાળો ભાગ ઉપર રાખવો ને કઢાઇમાં ઘી નાખી તળવા. તળતી વખતે એને ફેરવવા નહિં. તળાયા પછી એને ખાવાના કામમાં લેવા. ઉના કરતાં ટાઢ સવાદમાં સારાં લાગે છે. પણ બે ત્રણ દિવસ પછી અનારસા ખાવાના વધારે સારા લાગે છે.

૫. ભાતના વડાં.

- ૧ શેર ચોખા.
- અન્હેર ઘઉંનો લોટ.
- નવટાંક તેલ મોવણુનું.
- હળદળ જરાક
- મીઠું જોષ્ટએ એટલું.
- મુઠાં મરચાં ત્રણ ચમચી.

ચોખાના વડાં કરવા હોંય ત્યારે ચોખા પહેલા ઓરવા, ને બરોબર ચઢયા પછી એક કથરોટમાં ઠંડા પડવા દઇને સારા ચોળી નાખવા. પછી અંદર મોહોડે લોટ ને મસાલો નાખી એકઠો લોટી કરવો. લોટમાં પાણી

રેડવું નહીં ને જો લુલથી પાણી પડશે તો એકદમ રાખડા જેવો થઇ જશે. માટે ભાતને પણ સારો ટાઢો પડવા દેવો. પછી સારું એકમેક કરીને લુગડાપર નાના ને પાતળાં વડાં થેપવાં. જો બહુજ પાતળાં થાય તો પુલે નહિં માટે કાળજીથી કરવાં. કઢાઇમાં તેલ મુટ્ટી કકડે એટલે એક એક મૂકવું. બે મુટ્ટીએ તો ભેગા થાય, માટે એ સંભાળી તળવા. એ વડા ઉનાં ઉનાં ધણા સારાં લાગે છે. માટે જમતી વખતે કરવાં. એ વડાં કેરીના રસમાં ધણા સારા લાગે છે. રસમાં ખાવાથી મજા પડે છે. આ વડાં પચવામાં હલકાં છે.

૬. ચણાની ગોળીનું શાક.

- અન્હેર ચણાનો લોટ.
- ૨ ચમચી ખાંડેલાં મરચાં.
- હળદળ જરાક
- મીઠું જોષ્ટએ એટલું.
- દહીં પાશર.
- હોંચ જરાક
- ખાંડ જોષ્ટએ એટલી.
- નવટાંક તેલ.

અન્હેર ચણાના લોટમાં ૧ રૂપીઆભાર મોવણુ તથા મસાલો નાંખવો. પછી તુવેરના લીલવા જેવડી પણ કકણ ગોળી કરીને એક કઢાઇમાં તેલ મૂટ્ટીને એ સારી ધીમે ધીમે તાપે થવા દેવી. નહિ તો એકદમ ખરી થઇ જાય તો સારું શાક લાગે નહિ. ગોળી સારી શીજીને-થાય સારે એમાં ભાગેલું દહીં નાંખવું ને જરાક ખાંડ પણ નાખવાની. લયકા જેવું થાય ત્યારે નીચે ઉતારી શાક ખાવાના કામમાં લેવું. એ શાક તુવેરના લીલવા જેવું સવાદમાં લાગે છે. જેને ગમે તે લીલા મરચાં, કાચમીર અગર બીજા મસાલો પણ ગોળીઓમાં નાખી શકે, અને લસણ મૂટ્ટી વધારી શકે.

બહેની !

લેખક : રા. " માધાકાકા. "

“ ખમ્મા ! વીરાતે જાઉં વારણે રે લોલ ! ”

મીઠાં આવારણાએ લીધ જો !
બહેનીના હેત ક્યમ વીસરે રે લોલ !

આભમાં ઝખૂકે રૂડી વિજળી રે લોલ !
આંગણે ઝખૂકે મારી બહેન જો !
બહેનીના હેત ક્યમ વીસરે રે લોલ !

બાગમાં ખીલે મધુરી કેતકી રે લોલ !
એથીય સુરાગી એની દેહ જો !
બહેનીના હેત ક્યમ વીસરે રે લોલ !

શાન્તિ સરેજ સોહે અન્તરે રે લોલ !
કરુણાની વહે નયન ધારજો !
બહેનીના હેત ક્યમ વીસરે રે લોલ !

શુંજે ઘેરા આ એના ગીતકાં રે લોલ !
એના હૈયે ઉડે રણકાર જો !
બહેનીના હેત ક્યમ વીસરે રે લોલ !

હેતે હૈયામાં રેલી ઉર્મિઓ રે લોલ !
મુખે વહાવ્યા રૂડા રાસ જો !
બહેનીના હેત ક્યમ વીસરે રે લોલ !

શાંતિની સેર ઝીણી વર્ષતી રે લોલ !
માંઢી કુંણા જીવનના હાસ્ય જો !
બહેનના હેત ક્યમ વીસરે રે લોલ !

મૂળ લેખક: હુકે વર્ન.

અનુવાદક: શ. પ્રભુદાસ ઇંદરજી નંદાણી.

ખંડ ૧ લો તૈયારીઓ.

પ્રકરણ પહેલું.

ડૉક્ટર ફરગ્યુસન.

લંડનની ફાયલ નેમારીકલ સોસાયટીની તા.૧૪-૧-૧૮૬૨ ને દિવસે ૩, વૉટરલુ પ્લેસમાં ભરાયેલ સભામાં હાજરી ખૂબ હતી. પ્રમુખ સર ફ્રાન્સિસે પોતાના મિત્રો સમક્ષ તાળીઓના ગગડાટ વચ્ચે ઉપયોગી વ્યાખ્યાન આપ્યું, અને છેવટે કહ્યું:

“ભૌગોલિક શોધમાં ઇંગ્લાંડ હમેશાં ખીજ દેશોની આગળ રહ્યું છે. (હીઅર ! હીઅર ! ડૉક્ટર સેમ્યુઅલ ફરગ્યુસન એ ધાર્તિમાં ઉમેરો કરે એમ લાગે છે. જો તેનો પ્રયત્ન સરળ થશે (એક અવાજ-ચોક્કસ સફળ થશે) તો આફ્રિકાનો નકશો સંપૂર્ણ બની શકશે. અને પ્રયત્ન નિષ્ફળ જશે તો એક ભગિરથ પ્રયાસ તરીકે અમર રહી જશે. ”

તાળીઓનો ગગડાટ ગજબ હતો. ‘ફરગ્યુસન ફર ફરગ્યુસન’ આખી સભા નેચથી બોલી ઉઠી. પ્રેક્ષકો મોટે ભાગે દુનિયાના પાંચે ભાગના બહાદુર મુસારો હતા.

સદ્ભાષ્યે ઇંગ્લાંડમાં ઉત્સાહ રક્ત શબ્દોમાંજ નથી હોતો. ટંકશાળ નેટલીજ ઝડપથી તે પણ સિકકા પાડે છે. ફરગ્યુસનને ઉત્તેજન આપવા માટે તરતજ ૨૫૦૦ પાઉન્ડ તેને આપવાનું નક્કી થયું.

સોસાયટીના એક સભ્યે પૂછ્યું, “ ડૉક્ટર ફરગ્યુસન અહિં આશીર્વાદી હાજર છે ને ? ”

“ ડૉક્ટરની વ્યવસ્થા એસેમ્બલીના હાથમાં છે. ” પ્રમુખે જવાબ આપ્યો.

ડૉક્ટરને બોલાવવા માટે ચારે બાજુએ ખુમો પાડવામાં આવી. એક વૃદ્ધ ચીડીયો કેપ્ટન બોલી ઉઠ્યો, “ આ બધું અગમ્ય લાગે છે. ”

“ ડૉક્ટર ફરગ્યુસન નામનો કોઈ માણસ જ હોય એ માનવાની હું ના પાડું છું. ” એક ધર્મીયું અવાજ આવ્યો.

“ આ બધું ઉપજની કાઢ્યું લાગે છે. ” એક હલેરી સભ્ય બોલી ઉઠ્યો.

“ ડૉક્ટર ફરગ્યુસનને અહિં આવવાનું કહો. ” પ્રમુખ બોલ્યો.

અને તરતજ તાળીઓના કાન શીડી નાખે એવા અવાજ વચ્ચે ડૉક્ટર દાખલ થયો. તે જરા પણ અસ્વસ્થ કે ગભરાયેલો દેખાતો નહોતો. તે લગભગ ચાલીસેક વર્ષની ઉમ્મરનો સાધારણ લંબાઈ અને મધ્યમ બાંધનો માણસ હતો. તેનું નાક મોટી શોધો કરવા માટે સરળયેલ માણસ જેવું મોટું હતું. બહાદુરી કરતા હેશીયારી બતાવતી તેની કેમળ આંખો તેના મુખમુદ્રાને આકર્ષક બનાવતી હતી. તેના પગ, એક સરસ ચાલનારની મજબતાથી જમીન પર પડતા હતા.

તેનો દેખાવ દબળ્યાબરેલો, ગંભીર દેખાતો હતો. તે કોઈની હરામખોરીનું, હથીયાર બનેલ છે એવો વિચાર જ મનમાં આવી શકે તેમ નહોતું. તેણે ઇશારાથી મિત્રભાને શોંત રહેવા કહ્યું ત્યારે જ તાળીઓ અટકી પોતા માટે રાખેલ ખૂરશી પાસે તે ગયો. તે ત્યાં ઉભો રહ્યો અને ગૌરવશાળી દૃષ્ટિથી પોતાના જમણા હાથની પહેલી આંગળી આકાશ તરફ ઉંચી કરીને, મોઢું હવાડીને એકજ શબ્દ કહ્યો.

“ એકસેલ સીયર ” (વધુ ને વધુ ઉંચે)

આ એકજ શબ્દ પ્રયુખના આખા આખ્યાનને આંટી દીધું. તે સિવાય કોઈકે એ જોઈ લીધું કે ડોક્ટર પ્રતાપી, મહાન, નમ્ર અને વિનિત છે.

આ ડોક્ટર કોણ હતો? અને શી ‘મોથ’ મારવા જતો હતો?

યુવાન ફેરગુસનનો બાપ અંગ્રેજ નૌકાસૈન્યમાં બહાદુર ‘કપ્તાન’ હતો. તેણે પોતાના પુત્રને પોતાના ધંધાના સાહસ અને સંક્રોધી પરિચિત કરી દીધો લાયક પિતાનો આ લાયક પુત્ર ભય શું છે એ નહોતો બળતો. નહાનપણથી જ તે વિજ્ઞાન અને અધરાં મહેનતવાળા કાર્યો માટે શોખ ધરાવતો થયો તે સમયસુર પણ હતો.

પ્રવાસવર્ણનો વાંચી વાંચીને તેણે કહ્યનાશક્તિને ખૂબ પોષણ આપ્યું. ઇમુના ઓગણીસમાં સૈદા સુધીની બધી ભૌગોલિક શોધો તે સમજી ગયો. તે મગોપાઈ, ઘૂસ, કેલીએ, હેવેલા અને સેલકો તથા રોબીન્સન ક્રુઝોનો ઇતિ મેળવવાના બચ્ચત સ્વપ્ન અનુભવવા લાગ્યો.

ફિનિયાના ચારેય ખુણાગા મુસાફરી કરવાથી તેનો આ શોખ પરિવકલ થયો. તેના બાપે તેની શક્તિઓને જોઈ આપવા લાઘુ ડોઝાઈ, (સમુદ્ર, તળાવ, સરોવર, નદીઓ

અને બીજા પ્રાણીના બાવના નકશા યનાવવાની વિદ્યા), ફિઝીક્સ (પ્રકૃતિશાસ્ત્ર), મિકેનિક્સ (યંત્રશાસ્ત્ર), નો સંપૂર્ણ અભ્યાસ અને ઓટેની (વનસ્પતિશાસ્ત્ર) નો સાધારણ અભ્યાસ કરાવ્યો. તેને બાવીસ વર્ષનો કરીને તેનો બાપ સ્વર્ગે સંચર્યો. પણ ત્યાં સુધીમાં તો આખી ફનીયાને તે ચક્ર મારી આવ્યો હતો. બંગાલમાં તે એન્જનીયર તરીકે જોડાયો. પણ ‘ હુકમ કરવો ’ અને ‘ હુકમ ઉઠાવવો ’ બન્ને બીજ તેને નાપસંદ હોવાથી આ જગ્યા તેને ન શાવી. શિકારમાં અને ‘ ઓટેનાઈઝીંગમાં ’ તે ઉતર હિંદ સુધી ગયો. ફક્ત ધરવાની ખાતર જ કલકત્તાથી સુરત અને સુરતથી આરોલીઆ ગયો. ત્યાં ઇ. સ. ૧૮૦૫ માં કેપ્ટન સ્ટર્ટના ‘ એક્સપીડીશન ’ (ભૌગોલિક શોધ માટેની મુસાફરી)માં કાસ્પીશીયન સમુદ્ર શોધી કાઢવામાં ભાગ લીધો આ સમુદ્ર ન્યુ હોલેન્ડની મધ્યમાં હોવાનું મનાય છે.

ઈ. ફેરગુસન ઇ. સ. ૧૮૫૦ માં ઇંગ્લેન્ડ પાછો ફર્યો. પણ ‘ શોધના રાક્ષસ ’ નેના પર કાચુ મેળવેલ હોવાથી કેપ્ટન એક્વરના એક્સપીડીશનમાં બ્રહ્મીગતી માયુકુનીથી કેપ ફેરવેલ સુધી આખા અમેરીકા ખંડમાં ફર્યો. ગમે તે મુસ્કેલીમાં અને ગમે તે રૂતમાં ડોક્ટર તબીબત અજાણ રીતે સાચરી શકતો. ગમે તેટલી વિપત્તિમાં તે હોરથી રહી શકતો, ઇચ્છા થાય ત્યારે પેટ મોઢું, કરી શકતો, ઇચ્છા થાય ત્યારે સાવ ન્હાતું કરી શકતો; ઇચ્છા થાય ત્યારે પગ મોઢા કરી શકતો; ઇચ્છિત સમયે જીંધી શકતો અને ઇચ્છિત સમયે બગી શકતો. ઇ. સ. ૧૮૫૫ અને ૫૬ માં સ્પાગીન્વેટ ઇપ્સા સાથે તે પશ્ચિમ તિબેટમાં ફર્યો. આ બધી સરો સરખાન દોઢ લાખથી પણ વધુ નકલનાં ફલાવા વાળા ‘ રેલી રેલીયાર ’ પત્રના અગ્રપત્રી

તરીકે પણ કામ કરતો. તે લાંડન, પારીસ, બર્લિન, કે સેન્ટપીટર્સબર્ગની રોયલ બ્રેન્ક-શીક્લ સોસાયટીઓ, ટ્રાવેલર ક્લબ કે રોયલ પોલીટીકનીક હન્ડીટયુટનો પણ સભ્ય નહોનો. જાન ઉપલાં કારણોને લીધે તે પ્રખ્યાત થયો હતો. તેને વાતો કરવા કરતાં અને વ્યાખ્યાનો આપવા કરતાં મુસાફરીઓ કરી કરીને નવી નવી શોધો કરવાનો વધુ શોખ હોવાથી ઉપલી સોસાયટીઓમાંથી એકેયનો તે સભ્ય નહોતો થયો.

એમ કહેવાય છે કે એક અંગ્રેજ છત્રીવાળું પ્રખ્યાત સરોવર જોવા ગયો. રેલ્વે ટ્રેનના કેટલાક ડબ્બાઓમાં આડી બેન્ચ હોય છે તેવી આડી સીટવાળા ગાડીમાં તે સરોવર જોવા નીકળ્યો. હવે અન્યું એમ કે આ શુદ્ધ-સ્થને, પીક સરોવર તરફ રહે તેવી જગ્યા મળી. ગાડીએ ધીમે ધીમે સરોવરને ચક્કર માર્યું. તે દરમ્યાન મોહું ફરવીને સરોવર જોવાનો વિચાર જ તેને ન આવ્યો. તેને જમ બેસાડયો હતો એમ બેસી જ રંભો. અને આમ સરોવર જોવા વિનાજ, તેનાં વખાણુ કરતો કરતો ધોળાંડ પાછો આવ્યો.

ડૉ. ફરગ્યુસન આ જાતનો માણસ નહોતો. તેણે પોતાની મુસાફરી દરમ્યાન જોટલું જોષ લેવાય તેટલું ધ્યાનપૂર્વક જોષ નાખ્યું હતું. તે જખરદસ્ત પ્રારબ્ધવાદી હતો. તે કહેતો કે "ઈશ્વર મને-મુસાફરી કરવાની શરત પાડે છે" તે યંત્રવત મુસાફરીઓ કરતો. જે રસ્તે જવાય તે રસ્તે કાંઈ પણ વિચાર કર્યા વિના દોરતો.

તાળીઓના ગગડાટ તરફની તેની બેદર-કારીથી આશ્ચર્યચકિત થવાનું નથી. તે અભિ-માનથી પર હતો. પ્રેક્ષકો પર ચોંટે કંઈ અસર કરી હતી, તે જોવાની પણ તેને દરકાર નહોતી.

વ્યાખ્યાન પુરું થયા પછી ટ્રાવેલર ક્લબમાં તેના માનમાં 'બેન્કવેટ' ખાણું હતું, ત્યાં

તેને લઈ જવામાં આવ્યો. ખાણું બધું બાદ-શાહી હતું.

આજસુધીમાં આફ્રિકામાં શોધ કરનાર નીચેના મુસાફરો અને છેવટે ડોક્ટર ફરગ્યુસનની સલામતી બધાથે પીધી.

એબેડી, એડમ્સ, એન્ડરસન, આનોડ, બેકી, બાલ્ડવીન, બાર્થ, બેલુડા, બીક, બેલ્ડ્રામ, હુ બેર્ના, બિમ્બાચી, બોલોનેરી, બોલ્ડીક, બોલ્ડોની, બોનેમે, બ્રિસન, બ્રાઉન, બ્રુસ, બ્રુન-શેલેટ, બર્શેલ, બપીક, બર્ટન, કેલોડ, કેમ્પબેલ, કેલે, ચેપમેન, કલેપકર્ટન, કલોર-બેટ, કોલોમીઓ, કુર્વાલ, કર્મીંગ, કની, કેબોનો, ડીકન, ડેનહામ, દેસાવાંશે, ડિક્સેન, ડીક્સન, દુશા, દુશેલું, ડંકન, દુર્ગા, દુરલે, દુવેરીએ, એકર્ટ, ડેરકેરા, ફેર, ફ્રેન્સલ, ગેલીનીએ, ગેલ્ટન, જીઓફ્રોઇ, ગોલ્મેરી, હાન, હામ, હાર્નિએ, હેક્ઝાર્ટ, હુબ્લીન, હોનમિન, હુટન, ઇમ્પર્ટ, કોરમેન, નોબ્લેશે, રાફ, કુમેર, લેરાઈ, લેન્ગ, લેઝાઇસે લેમ્બર્ટ, લેમ્બોક્કલ, લેમ્બર્ટીએ, જોન લેન્ડર, રીચર્ડ લેન્ડર, લેફેક્ષ, લીબે, લેવેલાં, લિન્ડોગટન, ચેકકારથી, મેગ્રીઆર, મેઝા, મેલ્ઝાક, મોરા, મોલીએ, મોન્ડીરો, મોરીઝન, મગોપાર્ક, નેઝાં, એવેરેલે, પેનેટ, પેટારીઓ, પેસ્કલ, પીઅર્જ, પેલી, પેને, પેયેરીક પોન્સે, રેક્સ, રેફ્ફલ, રેચ, રેલમેન, રીચર્ડસન, રીલે, રીશી, રોશે દેરીકુર્ટ, રોગાવી, રોરો, રૂપેલ, સોનીએ, સ્પીક, સ્ટોન્નર, થીઓ. ટાન્સન, થોર્નટન, ટુલ, ટુઝની, ટ્રાટર, ટુરી, ટીર્વીટ, વોડી, વેસીએ, વિન્સેન્ટ, વિકો, વોલ્લેલ, વોલ્મર્ગ, વોરીગટન, વોરીગટન વર્ન, વાઇટ,

આફ્રિકાના મહાન પ્રદેશોની અગોચરતા હવે સાવ ચાલી જાય એમ લાગે છે. જે કાયડો સાફ સાફ સૈકાએના ભૂગોલકો, (Geographers) ને ચુંચવી રહ્યો હતો, તેના ઉકેલ અર્વાચીન 'યુટીપસ' કરવા ધારે છે. નાઇલનાં મૂળ શોધી કાઢવાના પ્રયાસને એક વખત ભૂખતાબરેલ ગણી કાઢવામાં આવ્યો હતો. નવી સંસ્કૃતિના ત્રણ રસ્તા આજ સુધીમાં ખુલ્યા છે. એક ડો. આર્થનો. તે ડેનહામ અને કહેપરટને જતાવેલ રસ્તે સુદાન સુધી પહોંચ્યો. બીજો ડો. લીવીંગ-સ્ટનને તે કેપ એફ ગુડ હોપથી ઝાંખેસીના ઝરા સુધી ગયો. ત્રીજો કેપ્ટન આન્ટ અને સ્પીકનો, તેમણે મધ્ય ભાગનાં સરોવરો શોધી કાઢ્યાં, આફ્રિકાના હૃદય સુધી પહોંચ્યા. આજ સુધીમાં કોઈ મુસાફર ત્યાં સુધી પહોંચી શકેલ થી. આ દિશા તરફ બધા પ્રયાસ થવા તેજ્યે. આ બધા વંશાનિકોના મુંઠર કાર્યમાં ૧. ફરગ્યુસનના ભગિરથ પ્રયાસનો ઉમેરો પાતો છે. ડો. ફરગ્યુસન તેમની જુદી જુદી સાફરીઓથી અમારા વાયકવર્ગમાં બાંધેલા ૨. આ બહાદુર શોધક આખા આફ્રિકા પડંને પૂર્વથી પશ્ચિમમાં જલુનમાં બેસીને મોળંગવા ધારે છે. જે અમને મહેલી હકી-તો ખરી હોય તો, તેમનું ઉપકવાનું રચાનું રૂઝ કિનારા પર આવેલ ઝાંઝીબારનો દ્રિષ છે. આ પ્રયાસ માટે ગઈ કાલે રોયલ જોર્જા-શીકલ સોસાયટીએ ૨૫૦૦ પાઉન્ડ આપવાનું ફાવ્યું છે. જગતના ઇતિહાસમાં આ અદ્વિ-તિય સાહસની ખજાણો અમે અવારનવાર અમારા વાયકોને આપતા રહીશું. ”

આ લેખે ખૂબ હોહાટ મચાવ્યો. શરૂઆ-તમાં તો આ વાતનો કોઈને વિશ્વાસ નહોતો બેસતો. ડો. ફરગ્યુસન મી. બર્નમના બીજા આશ્રિત મનાવા લાગ્યો. બર્નમે ટાઇ પેટ્રોની ગળ્યો હાંધીને અમેરીકાને બતાવ્યું હતું અને

ઇંગ્લાન્ડને બતાવવા પ્રયાસ કરતાં તેનું પોષણ ખંડાર પડી ગયેલું.

જીનીવાના, 'યુલેટીન' હા સોસાયટી એઆશીક'ના ફેબ્રુઆરીના અંકમાં ઉપલા લેખનો કટાક્ષમય ઉત્તર આવ્યો. તેમાં લખનારે લંડનની રોયલ સોસાયટી અને ટ્રાવેલર કલબની સારી પેટે 'રેવડી' કરી હતી. પણ પીટરમેને ગોથાથી પ્રગટ થતા. 'મીથિલે' માં જીનીવાના છાપાને એવો તો આકરો જવાબ આવ્યો કે તે છાપું તો યુપ થઈ ગયું. પીટરમેન ડો. ફરગ્યુસનને બરાબર જો-ળખતો હોવાથી, તેણે આ વાતના સાચા-પણાની બહાર પ્રેમને ખાત્રિ આપી.

હવે શકાને રચાન ન રહ્યું. લંડનમાં મુસાફરી માટે તૈયારીઓ થવા લાગી. ધી લાયન્સ મેન્યુફેક્ચરર્સને રેશમના બલુનનો રોસ્સલ ઓર્ડર મળ્યો. બ્રિટીશ 'ગવર્નમેન્ટ' રોકટરના ઉપયોગ માટે 'રેઝોલ્યુટ' વડાણ તૈયાર રાખ્યું. અભિનંદનના હંજરો કાગળો આવવા લાગ્યા. જોર્જોશીકલ સોસાયટીની પત્રિકાઓમાં આ સાહસની સંપૂર્ણ વિગતો પ્રસિદ્ધ થઈ. 'નુવે આનાલે ડે વોયજ' હા ઝીઓગ્રાફીક લાર્કેઓલોગી, એ ડ લીસ્ટરી' માં મી. પી. એ. માસ્ટર્સને એક સરસ લેખ પ્રગટ થયો. એક બીજા પત્રમાં ડો. ફોનરે એક લેખ લખ્યો. તેમાં મુસાફરીમાં સફળતાની સંબંધિતતા, મુશ્કેલીઓ, હવાઈ મુસાફરીથી થતા ખાસ લાભ વિગેરે ડો. ફરગ્યુસનની તર-ફેબ્રુમાં લખ્યું હતું. તેણે એક વાત માટે સખ્ત વાધો લીધો હતો, અને તે ઉપકવાના રથ માટે તેણે જણાવ્યું કે. " મેસોવા ' ઉપકવા માટે વધારે સારું રથ છે. મેસોવા આખીસીનીવન જંદ છે. પ્રખ્યાત જેમ્સ બ્રુસ નાઇલના મૂળ શોધવા આ જગ્યાએથી જ ઉપયોગી હતો. ” તેણે ડો. ફરગ્યુસનના આશ્રમજળના અને આવા બપાનક સાહસનો

વિચાર કરનાર અને તેને અમલમાં શુકવા પ્રેરનાર ડોક્ટરના લેખાંડી હૃદયનાં તેણે ખૂબ વખાણ કર્યાં હતાં.

આખા ઇંગ્લાંડમાં ખૂબ સરતો થવા માંડી. ખેલ્યાં તો ડૉ. ફ્રેડરિક્સન નામનો માણસ જ હોવાતીમાં છે કે નહિ તે ઉપર, પછી આ મુસાફરીની વાત ખરી છે કે નહિ, મુસાફરી કરવાનો પ્રવાસ યશો કે નહિ, તે સફળ યશો કે નહિ, છેવટે ડૉ. ફ્રેડરિક્સન ઇંગ્લાંડના ‘ઝાકા’ ફરીથી જોઈ શકશે કે કેમ તે ઉપર શરતો રમાવા લાગી. ઈર્વિની લોટરી કરતાંય વધુ રકમની સરતો થતી હતી. શ્રદ્ધાળુ કે અશ્રદ્ધાળુ, વિદ્વાન કે અભણ બધાની નજર ડોક્ટર સામે હતી. જે કોઈ પૂછતું તેને તે ખુશીથી મુસાફરી સંબંધે બધા ખબર આપતો.

તેની પાસે ગમે તે કોટીનો માણસ સ્હેલાઈથી પહોંચી શકતો. કેટલાક સાહસિક માણસોએ આ સાહસની કીર્તિ અને સંકેટોમાં ભાગ લેવા દેવા માટે પોતાને સાથે લેવા ડોક્ટરને વિનંતી કરી. પણ ડોક્ટરે તેમને કાંઈ પણ કારણ બતાવ્યા વિના ચોક્ખી ના પાડી.

બહુનના કેટલાક પારંગત કારીગરો પોત પોતે બહુનમાં કરેલા સુધારાનો ઉપયોગ કરવા મુશ્કેલ. તેમને પણ તેણે ના પાડી, કોઈ બ્યારે તેને પૂછતું કે ‘બહુન સંબંધે તમે કાંઈ સૌથી સરસ શોધી કાઢ્યું છે ?’ ત્યારે તે ખુશ્મો કરવાની ના પાડતો.

મુસાફરીની તૈયારીઓ ધમધોકાર ચાલવા માંડી.

(અપૂર્ણ.)

સાંજ વર્તમાન પતેલી અંક ૧૯૨૬ :

દર વર્ષની જેમ ચાલુ વર્ષમાં પણ પ્રસિદ્ધ દૈનિક સાંજ વર્તમાને પારસીમાઈઓના નવા વર્ષના લેવારો ઉપર પોતાનો દળદાર પતેલી અંક પ્રકટ કર્યો છે. એ બસો પાંનાંનો મોટો થોથો વિધવિધ વિપવના અંગ્રેજ તેમજ ગુજરાતી લખાણોથી ભરપૂર હોઈ રસિક પાત્રક વર્ગ માટે સારો ખોરાક પૂરો પાડે છે. ગુજરાત તેમજ ગુજરાત બહારના અનેક નામાંકિત લેખકોએ એ અંક માટેની સામગ્રી પૂરી પાડી છે. ખાસ કરીને મહાત્મા ગાંધીજીનો રેટિયા અને ખાલી વિષેનો સંદેશો ધ્યાન ખેંચે છે. કેટલીક સુંદર વાર્તાઓ અને મનનીય લેખો ઉપરાંત રા. તારાપોર અને રા. બાટલીવાલાના સુંદર કોટો ચિત્રો અપાયાં છે. શકુંતલા સંબંધી ચિત્રો આ અંકનું ખાસ આકર્ષણ છે. આવો સુંદર અંક પ્રકટ કરવા માટે એ પવના સંચાલકોને અમારાં અભિનંદન.

આદરજ્ઞેડમાં એક જુનો રીવાજ છે કે કન્યાએ લગ્ન ખેલાં પોતાના બધાં કનેહી સંબંધીઓને પોતાને લાંબા નગવા તોતરવાં જોઈએ અને એ જગણીની ગંધી પાનીઓ તેણે જાતે ગંધીને તૈયાર કરવી જોઈએ. જે એ જગણીથી તેના મ્હેંગાનો ખુશ થાય તો તેનાં વખાણ કહે અને તેમ યવતી તેની નાની બહેનોને પણ મદદરૂપ થઈ પડે. કારણ કે પછી એમજ માની લેવાય કે તેની બહેનો પણ પાક્યાઓના તેના જેટલીજ પ્રવીણ હશે. દિંદમાં ખાસ કરીને ગુજરાતમાં હજી એ લાયકાતનું ધોરણ ધણે કેમણે પ્રવર્તે છે.

“ તમે રમજો રણસંગ્રામ ”

લેખક : રા. ગીતનન વિશ્વનાથ જોશી.

(“મહાર સાવચશ્વરા નાય હો, ત્હારે દેશ કયા પરદેશ ?” એ ગીતની રાહઃ)

મહારાં સૂરજસોલાં દૂધ હો !

તમે રમજો રણસંગ્રામઃ (૧૬)

કુંકુંમ શોભે ચાંદલોને, મંગળભાગ્ય સોહાંય;
રણધીર મુખ આપી રહે, કેં નીતરે શોણિતછાંય.

મહારાં (૧)

યુદ્ધ તણા ધમકારને (કેં) અશ્વ તણા રણખેલ;
ધોંગાણાના જોમ કેં ત્હારે હૈયે બરતાં હેલ.

મહારાં (૨)

શોણીતની જ્યાં ધાર ઉડે ને, મર્દ મરે રણવીર;
(ત્યાં) હસતે મુખ મરજો વીરા, કેં કીર્તિને વરી વીર !

મહારાં (૩)

ચાશે ડંકા વ્યોમમાંને, (એ) દિગન્ત-કીર્તિધામ,
‘હોકારો’ તુજ મુખનો, સુણી ભાંગો દુશ્મન હામ.

મહારાં (૪)

જ્ય-મુગટે વળજો હો વીરા ! હૈયે લેશું અંક;
નહીં તો મળશું ધામમાં, જ્યાં રાજો રણના રંગ.

મહારાં (૫)

કાયદાની દૃષ્ટિએ ગુજરાતની હિંદુ સ્ત્રીઓનું સ્થાન.

લેખક: મનહરનાથ માણેકનાથ ધારેખાન

બી. એ. એલએસ બી. એડવોકેટ.

સ્ત્રી વારસો-રેખાદર્શન.

(૧) સ્ત્રીઓ વારસ હોઈ શકે કે કેમ ?

એ પ્રશ્ન હાલના નર્ન-

સ્ત્રી-વારસો.

રિત થએલા એકત્ર

બંગાળ-બનારસ-

અને અવિભક્ત કુટું-

મિથિલમાં પાંચજ

બમાં ઉપસ્થિત થયો છે.

સ્ત્રી વારસો.

બંગાળ-૧ બનારસ-૨

અને મિથિલા પ્રદેશમાં

તો નિર્ણિત થયુંજ છે કે મનુસ્મૃતિ વિગેરે

આથ અથોના આદેશ શિવાય કોઈ પણ

સ્ત્રી પુરુષવર્ગની વારસ થઈ શકતી નથી.

પરિણમે તે પ્રદેશોમાં વિધવા સ્ત્રી (અર્થાત્

વિધવા પતિ), પુત્રી, માતા, દાદી અને

દાદીનીમા-એટલી પાંચજ સ્ત્રીઓને વારસાઈ

હકમાં સ્થાન છે. આ સિદ્ધાંત ઔદ્યાપનના

મંથ ઉપરથી પ્રતિપાદિત થએલો હોય એમ

લાગે છે.^૧

(૨) તે પાંચ ઉપરાંત ગુજરાતના પ્રદેશમાં

સ્ત્રીઓને પણ સ્થાન

ગુજરાતમાં તે પાંચ છે. તેમજ તેમના

શિવાય બીજી

હક પણ એ પ્રદેશમાં

સ્ત્રીઓ છે.

વિસ્તૃત છે પરંતુ તે

સંબંધમાં આગળ

ચર્ચવામાં આવશે. તે વધુ સ્ત્રીઓ:- (૧)

બહેન (૨) પિતાની બહેન અર્થાત્ કાષ-

સગી અથવા સાવધી. (૩) જોયા ગોત્રજ

સપિંડ હોય તેમની વિધવા. (૪) સ્ત્રી

બંધુઓ.-કાયદામાં ગોત્રજ સપિંડ તંયા બંધુ

કાને કહે છે તે આગળ સમજવામાં આવશે.

(૩) આથ અથોમાં જે સ્ત્રી-વારસોના

નામ મુચવ્યાં છે તે

તેનું કારણ ગુજરા- ઉપરાંત જે ગુજરાત

તમાં લોકે રિવાજ. ખીરાર અને સીધના

પ્રદેશોમાં ઉપર જણા-

વેલી સ્ત્રીઓને વારસાઈ હકમાં સ્થાન આપ-

વામાં આવ્યું છે, તેનું કારણ “લોક-રિવાજ”

હોય એમ સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે.^૨ આધુ-

નિક સમયમાં “રિવાજને” કાયદા જેટલુંજ

માન આપવામાં આવે છે.^૩ પરંતુ તે

“રિવાજ” બહુજ જૂનો હોવો જોઈએ,

અને કાયદા વિરૂધ્ધ ન હોવો જોઈએ.

(૪) હવે દરેક ઉપર જણાવેલી સ્ત્રીનું

પ્રથક પ્રથક સ્થાન તપાસીએ. આ વારસોને

વારસામાં મળેલી ભીલકત ઉપર કેટલો હક

છે તે આગળ વર્ણવામાં આવશે.

૧ (1870) 5 Beng. L. R. 15-37.

અર ગોવિંદ વિ. આનંદલાલ.

૨ (1905) 25 All 307. જગન્નાથ વિ.

ચંપા.

૩ (1880) 5 Bom. 110-1. C. P.

લક્ષ્મણ વિ. હારીઆથ.

૪. 2 Bom 388 (F. B.) લક્ષ્-

માલ વિ. આનંદવરખાઈ 16 Bom. 716 રામબા

વિ દલિંગબા

પ. 5 Bom. 110-124. P. C.

લક્ષ્મણાઈ વિ. કશીબાઈ. ડા. ગોરનો હિંદુ કોડ.

પાન. 10૪૪ (બીજી આદતિ)

(૫) આ સ્ત્રીઓને “ પ્રથમ હકદાર વારસો ”^૧ પછી સ્થાન પહેલાં “ પ્રથમ હકદાર મળે છે. એક ગુજરાત દાર વારસો ” પછી ત્રીજા પ્રથમ હકદાર આ લોકો વારસ પુત્ર છે પછી પૌત્ર-પછી પ્રપૌત્ર-પછી વિધવા-પછી પુત્રી-પછી દોહિત્ર (અર્થાત પુત્રીનો પુત્ર)-પછી માતા-પછી પિતા-પછી ભાઈ-પછી ભત્રીજો (અર્થાત ભાઈનો પુત્ર)-પછી દાદી-પછી સગી બહેન-પછી સાવકી બહેન ૨-પ્રથમ પોત્ર વિગેરે—આમ દર્શાવ્યા પ્રમાણે બહેન આવે છે. વળી બહેનને તે “ પ્રથમ હકતું જીવન ” ગોત્રજ સંપિંડ તરીકે પછી બહેન-બહેનતું ગણવામાં આવે. છે સ્થાન સાવકા ભાઈના છોકરાનું સ્થાન બહેન

પછી આવે છે પણ પહેલાં નહિ. કાકા કરતા બહેનને પ્રથમ હક છે. બહેનને ને મીલકત મળે છે તે એકત્રિત અને અવિભક્ત નહીં પણ સ્વતંત્ર અને વિભક્ત મળે છે. સાવકી બેનતું સ્થાન સાવકાભાઈ પછી છે.^૨

ઉપર જણાવ્યું છે તે પ્રમાણે પ્રથમ બહેન પછી દાદા આવે છે. ગોત્રજ સંપિંડની વિ- અને પછી ગોત્રજ ભા, તેનું સ્થાન અને સંપિંડની વિધવા આવે નિયમો. છે. આ સંબંધમાં ઘણા વિવાદ છે; પરંતુ

૧ મુલ્કાનો હિંદુ હો. પા. ૮૨ (ગ્રામીણતા).

૨ વેસ્ટ અને જુલિ (ત્રીજી આવૃત્તિ) પા. ૧૧૭. (૧૯૦૮) ૩૨ Bom ૩૦૦ મગવાન વિ. રૂબાઈ.

૩ (૧૮૭૯) ૪ Bom ૧૮૮ ફેસરબાઈ, વલ્લભ.

૪ ૩૬ Bom ૧૨૦. ત્રિકમ વિ. નાથા.

૫ (૧૮૯૦) ૧૫ Bom. ૨૦૬ રોદાબાઈ વિ. અનાયાથ.

૬ (૧૮૭૯) ૪ Bom. ૧૮૮-૨૦૭ ફેસરબાઈ વિ. વલ્લભ.

હવે એટલું તો નિર્ણયિત થઈ ગયું છે કે (અ) “ પ્રથમ હકદાર વારસોના ” જીવન પછી બહેન અને પછી આ વિધવાઓ: (વ) ને ગોત્રજ સંપિંડની વીધવા હોય તેનીજ જગ્યાએ આવે છે-અર્થાત જેની તે વીધવા હોય અને જે તે દયાત હોય અને જે સ્થાન તે ભોગવે, તેજ સ્થાને તે ગણાય. ૭ (ક) જ્યારે સવાલ પાસેની એક ગોત્રજ સ્ત્રી અને છેટેના ગોત્રજ પુરુષ વચ્ચે હોય, ત્યારે પાસેની ગોત્રજ સ્ત્રી વધારે હકદાર ગણાય છે. ૮ (ઢ) આ બંને પુરુષ અને સ્ત્રીની વારસ થઈ શકે છે, જ્યારે સ્ત્રીની વારસ તરીકે મીલકત મળે છે ત્યારે તેના પર પૂરેપૂરા હક મળે છે, અને જ્યારે પુરુષની વારસ હોય છે ત્યારે તેને “ વિધવાના હક ” મળે છે. વિધવાના હક સંકુચિત છે અને તે સંબંધમાં આમળ ઉપર ઉદ્દેશ્ય કરવામાં આવશે. (ઈ) ને સ્ત્રી જીજી વારસું લગ્ન કરે-છે, તેને પ્રથમ વારના પતિના કુટુંબમાંથી વિમુખ કરવામાં આવે છે, અને તેવી સ્ત્રીના તેના કુટુંબના વારસાઈ હક નષ્ટ કરવામાં આવે છે.^૯

ધારો કે પ્રશ્ન એવો થયો કે ભાઈની વિધવા હકદાર વારસ ગણાય કે કાકા? ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે આ “ જીવન ”માં વિધવાને તેના પતિનું સ્થાન આપવામાં આવે છે. આ દાખલામાં તેને ભાઈનું સ્થાન મળે. હવે ભાઈ પાસેનો સગો કે કાકો? અલગત ભાઈ પાસેનો સગો. તેથી ભાઈની વિધવાને કાકાના કરતાં પ્રથમ સ્થાન-પ્રથમ હક..

૭ (૧૮૯૦) ૫ Bom ૧૧૦ લલ્લુભાઈ વિ. કારી-ભાઈ = (૧૯૧૨) ૧૪ Bom L. R. ૨૬૧ અબા ઇદાસ વિ. જીજીભાઈ

૮ (૧૮૯૨) ૧૬ Bom ૭૧૬, ૭૧૮. રાયવા વિ. કલિંગબા. (૧૯૧૪) ૩૯ Bom ૮૭ જાડંગ વડાનો કેસ.

૯ (૧૯૨૧) ૪૫ Bom. ૧૨૪૭ પ્રાણજીવન વિ. બાઈ જીખી.

(૬) ગોત્રજ સપિંડ એટલે કોણ અને કયા ગોત્રજ સપિંડને હકદાર વારસ ગણી શકાય તથા તેમનું સ્થાન ક્યું તે સવાલ આગળ ઉપર સમજાવવામાં આવશે.

(૭) આ સ્થાને એટલું જણાવવું જોઈએ કે સ્ત્રી વાર-વિધવા તરીકે વા-સોના હકમાં ફેરફાર રસના તથા અન્ય છે. જે સ્ત્રી વિધવાના સ્ત્રીના હકમાં ફેર. હકથી વારસ અને છે, તેના હકમાં અને જે સ્ત્રી-પુત્રી, ખેન વિગેરે જેવાં એટલે કે વિધવા તરીકે એવા હકથી વારસ અને છે, તેના હકમાં ફેરફાર છે. વિધવાના હક ઘણા સંકુચિત છે જ્યારે ખીજી સ્ત્રીઓના હક વિશાળ અને પુર પડતા સમાનજ છે. આ વિષય લંબાણથી આગળ ચર્ચામાં આવશે.

(૮) પેરા એમાં જે સ્ત્રીઓ જણાવી છે તેને જે વધુ વિસ્તૃત કરીએ, તો નીચે દર્શાવેલી સ્ત્રીઓને પણ સ્થાન છે. ખેન-કોઇ, ગોત્રજ સપિંડોની વિધવાઓ, પુત્રની વિધવા, સાવકી મા-અથવા બાપની વિધવા) ભાઈની વિધવા-ભાઈના છોકરાની વિધવા-કાકરીની વિધવા-છોકરીના હકદાર-વારસ છોકરાં અર્થાત્ છોકરીના છોકરા-છોકરીના છોકરી-ભાઈની છોકરી-ખેનની છોકરી-સ્ત્રી બધું પહેલાં કાઢીને પહેલું સ્થાન મળે છે.

(૨)

સગન.

(૯) હાલના સંનેગોમાં કાયદાની દૃષ્ટિએ સગનો સવાલ મોટો ગદન થઈ પડ્યો છે. જે જ્યાં “હિંદુ” નહિ ચલાવી તૈયારીમાં છે, ત્યાં હિંદુઓના કાયદા મુજબ સગ દેશે કે કેમ તે પણ ચર્ચાસ્પદ છે. પરંતુ અત્યારે તો સગને કાયદાની દૃષ્ટિએ નિહાળવાનું છે.

“સગ” એનો શો અર્થ-સગ ક્યારે થાય, કોણ કરે, ક્યારે ન થાય અને થાય તો પરિણામ શું? આવા સવાલ વિચારવાના છે.

(૧૦) ડૉ. ગોરનો વિચાર પ્રમાણે

સગ એટલે “પુરૂષ

સગની વ્યાખ્યા. અને સ્ત્રીના, કાયદો

સ્ત્રીકાંતો હોય એવો

સંયોગ. હિંદુઓની ગણના પ્રમાણે-હિંદુ-કાયદા પ્રમાણે સગનો અર્થ આમ થાય છે: ધાર્મિક પ્રત્યે બળવવા માટે જે પવિત્ર સંયોગ તે સગ. તે ક્યાર (contract) નથી. તેથી કરારનામાનો-કાયદો (contract એક્ટ) સગને લાગુ પડતો નથી. પરિણામે જે સગ આજ-વચમાં-સગીર કિમરમાં-કરવામાં આવ્યું હોય તો તે કારણે લીધે, તે સગ રદ થઈ શકતું નથી. હિંદુ-છોકરાંઓના સગ તેમનાં મા-બાપ અથવા વાલીઓ કરે છે, અને તે વિષયમાં છોકરાંની પસંદગીનો સવાલ હોતો નથી. પણ એમ લાગે છે કે ગાંડાનું સગ કાયદા (વરદનું) ગણવામાં આવ્યું છે. જે જળાકારથી અથવા છેતરપંડીથી સગ કરવામાં-અથવા કરાવવામાં આવે તો તેનું સગ ખીલકુલે ગેરકાયદેસર ગણાય છે. મુખ્યની હાઇકોર્ટની દૃષ્ટિએ સગને “સંસ્કાર” તરીકે ગણવામાં આવ્યું છે.

૧. ડૉ. ગોરનો હિંદુ કોડ (ખીજી આ.) પા ૨૪૬.

૨. (1907) 32 Bom. 81. સુદરામાજ વિ. શિવનારાયણ.

૩. (1896) 21 Bom 23-30-31. પુરોહિતમદાસ વિ. પુરોહિતમ.

૪. (1911) 38 Cal. 700. મોહતાવ વિ. ચંદ્રાવલી = (191) 11 mad 316.

૫. 14 mad 316. 320. બંકાચાર્યાદિ વિ. રંજાચાર્યાદિ.

૬. (1907) 32 Bom. 81. સુદરામાજ વિ. શિવનારાયણ.

(૧૧) લગ્નની વ્યાખ્યાનો આટલો ઉપોદ્ધાત કરી, મનુમદરાજ તથા યાજ્ઞવલ્ક્ય વિગેરે શું કહે છે તે તપાસીએ. સાર પછી આપણા પૂર્વના સમયમાં શી સમજ હતી, તે જોઈશું અને પછી પૂર્વે રોમ-ગ્રીસ આદી પ્રદેશમાં કેવી સ્થિતિ હતી તે તપાસી, એ વિષયના ઉંડાણમાં જઈશું.

(૧૨) મહાભારતના આદિપર્વમાં (પ.૧૨૨) કહ્યું છે કે પહેલાના મહાભારતની પહેલે વખતમાં સ્ત્રી-પુરુષનો લાના સમયમાં લગ્ન-સંબંધ દોરના જેવો નો ખ્યાલ હતો, પરંતુ શરીરાજ શાલકના પુત્ર સ્વેત-કેતુએ લગ્નની પ્રણાલીકા ગાંધી સ્ત્રીઓની એવી કઠંગી સ્થિતિ ઘણા વરસ સુધી રહી. સ્મૃતિ-ઓમાં તથા વેદમાં પણ સ્ત્રી સંબંધી ઉલ્લેખો છે, જેથી એમ દેખાય છે કે તેમની સ્થિતિ સુધરી હતી-પણ ઉંચી કક્ષાએ નહીં. તે વખતમાં પત્નિ અને પુત્ર કોઈ પણ જાતની મીલકત રાખી શકે નહીં. મનુસ્મૃતિમાં કહ્યું છે કે “પત્નિ, પુત્ર વિ. ને મીલકત હોઈ શકે નહીં; અને જો તેઓ મેળવે, તો જની તે મીલકત હોય તેની ચાલ.” મીતાશ્વરમા એક સ્થળે લખેલું છે કે “જ્યારે ગુરુ અને વિદ્યાર્થી વચ્ચે, પતિ અને પત્નિ વચ્ચે, પિતા અને પુત્ર વચ્ચે તકરાર થાય ત્યારે, તેમનો દાવો ચાલી શકે નહીં.” હું કાણુમાં યાજ્ઞવલ્ક્ય સુધીના સ્મૃતિ-કારોએ આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓની સ્થિતિ વર્ણવી છે.

(૧૩) સ્ત્રીઓની આવી સ્થિતિ શકત આપણા હિંદુસ્તાનમાં પહેલાં રોમ અને જ હતી એમ નથી. ગ્રીસના પ્રદેશોમાં રોમ અને ગ્રીસ પ્રદેશોમાં સ્ત્રીઓ. શોમાં પણ તેવીજ સ્થિતિ હતી-આપણા

કરતાં વધુ વિચિત્ર હતી. તેઓ તો પોતાની પત્નિઓને વેચતા હતા, અથવા પોતાના ઇષ્ટ મિત્રોને આનંદ માટે અથવા સંતાન માટે ધીરતા હતા. પ્લુટાર્ક એક જગ્યાએ લખતાં જણાવે છે કે ‘x x x x’ એ કોઈ વૃદ્ધ પતિને યુવાન પત્ની હોય તો, તેને કોઈ સારા દેખાવકા અને પ્રમાણીક યુવાનો સાથે ઓળખાણ કરાવે; તેના યુવાનો પોતાની ખાસ પસંદગીના હોવા જોઈએ; અને જો એવા યુવાનથી પોતાની યુવાન પત્નીને સંતાન ચાલ તો, પોતાનાજ સંતાન તરીકે તેને ગણે અને ઉછેરે. તેજ પ્રમાણે જો કોઈ પ્રમાણીક અને નીતિવાન ગૃહસ્થને કોઈ સ્ત્રી પ્રત્યે તેની મોહકતા તથા નૌદર્શને લીધે અથવા તેની વિવેકશુદ્ધિ (modesty) ને લીધે લાગણી (Passion) ઉત્પન્ન થાય તો, તે ગૃહસ્થ તે સ્ત્રીના પતિ જોડે મિત્રતા ખાંધી, તેની પરવાનગી લઈ, તેની સાથે સંબંધ ખાંધે. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે, પત્નીની આપ-લે તે સ્પાઈન શહે-રીઓનો એક મહાન અધિકાર ગણાતો હતો, અને જો તે અધિકાર નષ્ટ કરવામાં આવે તો તેવો માણસ મહાન અપરાધી ગણાતો હતો. પત્નીને પોતાના ઇષ્ટ મિત્રને ધીરવી, તે ધણી સારી અને મોટી મહેરબાની ગણાતી હતી; આવાજ વિચારોને વશ થઈ, પ્રખ્યાત તત્ત્વ-વેદા સોફિસ્ટો પોતાની પત્નિને પોતાના યુવાન શિષ્યને ધીરવી હતી એમ કહેવાય છે. કેટલા (નાનો) અને કવીન્ટસના સંબંધમાં પણ એમ જ કહેવાય છે.^૩

૧. ડા. ગોરનો હિંદુ-કોડ (બી ૭ આ. ૧) પાન XIV. પેરા. ૨૬.

૨. Plutarch's Lives-Lycurgus (ward lock) P. 36.

૩ Plutarch's Lives-Cato the younger (ward lock) P. 138-39.

(૧૪) આદિકાળથી આ દેશમાં તથા પ્રાચીન રોમ અને એક કરતાં વધુ સ્ત્રી. ગ્રીસ પ્રદેશોમાં લગ્ન એક સંસ્કાર ગણાતો હતો. રોમ અને ગ્રીસમાં એક કરતાં વધુ પત્ની યથ શક્તી નહોતી. પણ ત્યાં રખાત તરિકે રખાતી હતી. આવી સ્ત્રીઓથી યતાં સંતાનને હક સારા હતા. બ્યબિયારથી યતાં સંતાનોને તો કંઈ પણ સ્થાન નહોતું. પ્રાચીન ઇજીપ્ત દેશમાં પણ એમજ હતું. સોલોમોનને ૭૦૦ વિવાહીત પત્નીઓ-રાણીઓ-હતી અને ૩૦૦ રખાત હતી.

(૧૫) એક કરતાં વધુ પતિ યથ શક્તા હતા કે કેમ તે સર્વાલ એક કરતાં વધુ પતિ. વિવાહસ્પદ છે. પહેલાના વખતમાં-સ્ત્રી-તિમાં કે કોઇ પણ સ્થળે એક કરતાં વધુ પતિ યથ શક્તા હતા, એવો ઉલ્લેખ નથી. કેટલાક-લેખકો સતિ દ્રૌપદીના દાખલાથી એમ પ્રતિપાદન કરવા માગે છે કે એક કરતાં વધુ પતિ કરતા હતા. પણ સતિ દ્રૌપદીના દાખલાથી એ પ્રતિપાદન થઇ શકે એમ નથી એમ ચોક્કસ ગણાય છે. હાલ તો આ પ્રચાર પંજાબમાં તથા હિમાલયના પર્વતના કેટલાક પ્રદેશમાં ગણાય છે. તે શિવાય હિંદુસ્તાનના બીજા ભાગમાં પ્રચલિત હોય એમ લાગતું નથી. કેાચીન તથા મલબારના કેટલાક પ્રદેશોમાં એક કરતાં વધુ પતિઓના દાખલા મળે છે. પણ હાલ તે રીવાજ નષ્ટ થયો છે એમ લાગે છે.

(૧૬) ચાતુવલ્ક્યની સ્મૃતિ પ્રમાણે (મીતાક્ષરના અર્થ પ્રાચીન સમય અને પ્રમાણે) તથા મધુ-લગ્ન. ખમાં સમજાવેલી બહુ-સ્મૃતિ-સ્મૃતિ પ્રમાણે

લગ્ન એ એક સંસ્કાર છે. દરેક હિંદુને એના વડવાઓ પ્રત્યે ફરજ છે અને તે ફરજ લગ્ન ક્યોથીજ અદા કરી શકે છે.^૧ જન્મ પુરુષને ઉપનયનની જરૂરીઆત-ફરજ-છે તેમ સ્ત્રીને લગ્નની ફરજ છે. હિંદુઓમાં ચાર આશ્રમ ગણાવ્યા છે. (૧) બ્રહ્મચર્યાશ્રમ. (૨) ગૃહસ્થાશ્રમ. (૩) વનપ્રસ્થાશ્રમ. (૪) સન્યાસાશ્રમ. જે કોઇ પણ મનુષ્ય આ ચારમાંથી એક પણ આશ્રમ પાળતો નથી તો તેને વૃત્ય કહેવામાં આવે છે. અર્થાત ન્યાત-ભદાર ગણવામાં આવે છે. એવા મનુષ્યને પિંડ આપવાનો અધિકાર નથી, તેમજ તેવાને આખી પણ શકાય નહીં. શુદ્રને પહેલા-ગ્રીન્ન અને ચોથા આશ્રમમાં એવાનો અધિકાર નથી. લગ્નને સંસ્કાર ગણવામાં આવે છે, તેથી તે લગ્ન થયે કાયમનીજ ગણાય છે. તેમાં છુટાછેડાનો સંભવજ નથી.^૨ પતિના અવસાન પછી સ્મૃતિકારોએ પત્નીને સતિ થવા સુચવેલું છે એટલે છુટાછેડાનો સંભવજ કેમ હોઇ શકે ? આ વિષય ઉપર વિચાર કરતાં એમ લાગે છે કે પ્રાચીન સમયમાં પત્નીઓને તેમના પતિ પ્રત્યે અત્યંત માન તથા લાગણી હશે. તેમનાથી એમના પતિ વગર જીવી શકવું એ અશક્ય લાગતું હશે, તેથીજ તેઓ સતિ થવાનું પસંદ કરતી હશે.

(૧) 32 Bom. 81. 93. મુંદરાબાઈ વિ. શિવનાથચણ. 11 Bom 247 (212-253) મુશાહરવંદ વિ. બાઇ મણી.

(૨) આ વિષય ઉપર કલકત્તા. મદ્રાસ અને અલ્હાબાદ. હાઇકોર્ટના ફેસલા છે. સુઓ. 3 Cal 305 8 Mad. 169-173. 9 Mad. 466. 17 Mad. 235-212. 13 All. 126-153.

(૧૭) સગન એટલે હીંદુઓના મત પ્રમાણે શું તે આગળ કહ્યું છે. સગીર ઉમર વિ. ની તે અંગ્રેજોના સિદ્ધાંત સગન ઉપર અસર. પ્રમાણે એક “ કરાર ” નથી. તેથી જ સગીર ઉમરમાં સગન કરવામાં આવ્યું હોય તો તેણે સગન ખીનકાયદેસર કરવું નથી. આ વિષય પેરા ૧૦ માં ચર્ચવામાં આવ્યો છે.

(૧૮) હવે આપણે સમ કેટલી જાતનાં છે તે સમજાવે. પ્રાચીન સમ કેટલી જાતનાં. હીંદુ-કાયદા પ્રમાણે આઠ જાતના સમ છે. તેમાંથી ચાર જાત માન્ય હતી, અને બીજી ચાર અમાન્ય હતી. હાલતો બેજ જાત માન્ય છે—અને તે (૧) બ્રહ્મ અને (૨) અસુર. મનુ-સ્મૃતિમાં ‘બ્રહ્મ’ જાતના સમ માટે નીચેનો ઉલ્લેખ છે, “ કન્યાને જર તથા જવાહીરથી શું મારી, તથા તેને જવેરાતનું દાન આપી, જે યુવક વેદ વગેરે ભણેલો હોય, તથા સારી ચાલ ચલમતનો હોય તેને આપવી. ” ‘બ્રહ્મ’ જાત માન્ય છે, જ્યારે ‘અસુર’ જાત અમાન્ય છે. ‘બ્રહ્મ’ સમ કોને કહેવાય એ સંબંધમાં સ્મૃતિ તથા દાખલાનો વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે જ્યારે કન્યાનો પિતા અથવા વાલી કોઈ પણ વસ્તુ બ્રહ્મ-સમ અને અ-—વીજ અથવા પૈસા સુર સગનનો અર્થ. બદલામાં લીધા શિવાય, રાત્રી યુવાનને કન્યા આપે છે—ત્યારે ‘બ્રહ્મ’ જાત પ્રમાણે સમ કંઈ કહેવાય. પણ જ્યારે કન્યાનો પિતા કંઈ પણ બદલામાં લે છે—જે “ સુલક ” કહેવાય છે—ત્યારે તે સમ “ અસુર ” કહેવાય છે. બ્રહ્મ-સમ છે કે અસુર-સમ તે જાણવા માટે એકંજ કસોટી છે, અને તે બદલાની. જો કન્યાને અથવા કન્યાની માતાને કોઈ પણ જાતની બેટ-આપ-

વામાં આવે તો તેથી તે સમ ‘અસુર’ જાતનું થતું નથી.^૧ આથી જ પશ્ચિમ આપવાનો રિવાજ છે, તેથી સમ અસુર જાતનું થતું નથી, પણ તે સમ ‘બ્રહ્મ’ જ કહેવાય. અસુર-સમ કાયદાની દૃષ્ટિએ ખોટું નથી. તે જાતનું સમ ગેર-કાયદેસર ગણાતું નથી. જે ચાર માન્ય સમ છે તે આ પ્રમાણે (૧) ‘બ્રહ્મ’ (૨) દેવ. એટલે જ્યારે કન્યા આચાર્યને આપવામાં આવે ત્યારે. (૩) આર્શ અને (૪) પ્રજાપત્ય. જે અમાન્ય સમ હતાં તે નીચે પ્રમાણે (૧) અસુર. (૨) ગાંધર્વ. બેની સંમતિથી થાય તે. (૩) રાક્ષસ—એટલે જામરજસ્તીથી જ સમ થાય તે. (૪) પીશાચ—જ્યારે કન્યા સુત્રી હોય ત્યારે તેની સાથે દુષ્ટ આચાર કરવામાં આવે ત્યારે—આ ચારમાંથી અસુર તો હાલ પ્રચારમાં છે, પણ ગાંધર્વ પણ ઉપરિચિત થાય છે. ગાંધર્વ રીતીથી બે ત્રણ જાણીતા કુટુંબમાં સમ થયેલા છે, પણ એક તેવી જાતના સમનો સ્મુજ દાખલો—જે પેપરે ચડેલો નથી એવો—યાદ આવે છે. બ્રહ્મ રીતથી સમ થયેલા એવા એક કુટુંબને, કન્યા હતી.

ગાંધર્વ રીતિના કન્યાની માતા, કન્યાનો સગનનો દાખલો. જન્મ થયા પછી એક વરસમાં સ્વર્ગવાસી થઈ. તે કન્યા પોતાની માતામહી તથા માશી પાસે ઉછરવા માંડી. કન્યા ત્યાં સુખી હતી, તેથી પિતાએ બહુ દરકાર રાખી નહીં. કન્યા સાધારણ ઉમર લાયક થતાં પિતાએ એક ગૃહસ્થ જોડે વિવાહ કરવાનો વિચાર કર્યો જ્યારે તેના માતામહીએ બીજા જોડે વિવાહ કરવાનો નમ્રી કર્યો. તે સમયે કન્યાની ઉમર ૧૪-૧૫ વર્ષની હોવાથી સારા

૧ (1909) 33 Bom 433. સુનીલાલ વિ. સુરજરામ. (1913) 37 Bom. 295. હીરા વિ. હંસજી (1919) 43 Bom 173 જાવિંદ વિ. જાવિંદી 32 Mad. 512.

સામેના વિચાર કરી શકતી હતી. તેણે માતામહીની પસંદગીના વરને પસંદ કર્યો. પિતાએ તેને બોલાવવા મોકલી લારે તે ગઈ નહીં. પિતાને વ્હેમ પડ્યો તેથી તેનો કબજો મેળવવા કોર્ટનો આશ્રય લીધો. કન્યા અદૃષ્ટ થઈ ગઈ! પિતા બ્યારે શોધખોળ કરતો હતો ત્યારે પાસેના એક શહેરમાં—રાતના બાર વાગે—ધામ ધુમથી—અગ્રગણ્ય શહેરી જ્ઞેના સાનિ-ધ્યમાં—વૈદીક રીતથી—વિદ્વાન આચાર્ય પાસે તે કન્યાએ પોતાની પસંદગીના પતિ સાથે સન્ન કર્યું. શાસ્ત્રમાં જણાવેલા શબ્દાર્થ પ્રમાણે આ ગાંધર્વ લગ્ન ખરું કે નહિં ?

(૧૯) સાધારણ રીતે ગુજરાતમાં

લગ્ન કરતાં પહેલાં
વિવાહ પછી લગ્ન. વિવાહ કરવામાં આવે
છે. કન્યા સાધારણ

ઉમ્મર લાયક થાય ત્યારે યોગ્ય પંતિની શોધ થાય છે અને પછી તેની સાથે લગ્ન થાય છે. કેટલીક જાતિઓમાં એવી રીતે થયેલો વિવાહ તુટી શકે છે અને કેટલીક જાતિઓમાં (અનિવાર્ય કારણો શિવાય) તે તુટતો નથી. કેટલીક જાતિઓમાં વિવાહ વખતે પૈસા લેવામાં આવે છે—આવા રીવાજને અસુર ગણવામાં આવે છે. કન્યા અથવા પુરુષમાં વેચાતાં લેને એ શાસ્ત્રોક્ત નથી, એટલું જ નહીં પણ ગુપ્ત વિચારની વિરૂધ્ધ લાગે છે. એ આચાર તો તદ્દન બંધ થયો જ નોંધજો.

જે પક્ષે આપવાની પ્રથા છે તે બ્રાહ્મણી

છે. તે રૂઝમ અથવા

પણાનો રિવાજ જવાહીર કન્યાનેજ

અપાય છે—કન્યાના મા

બાપ અથવા તેના વાલીને નહીં. તે રૂઝમના

ઉપર મણીનો પણ હક રહેતો નથી.

(૨૦) બ્યારે એવો સવાલ થાય કે

અમુક લગ્ન બ્રહ્મ રી-
બ્રહ્મ કે અસુર તેની વિધી અથવા અસુર
પ્રાથમીક માન્યતા રીતિથી થયું છે ત્યારે

કોર્ટ પ્રાથમિક એમજ

માને કે ‘બ્રહ્મ’ રીતિથી થયું છે. જે પંક્ષકાર
એમ કહે કે તે બીજી રીતે થયું છે તો
તેના પુરાવાનો બોલો તેના ચીર પર
રહે છે.^૧ અમુક સ્ત્રીનું લગ્ન બ્રહ્મ કે
અસુર રીતથી થયું છે, તે નિર્ણય કરવાનું

તો ખાસ કરીને સ્ત્રી-

જુદી લગ્ન રીતથી થના વારસો નક્કી
ઉભા થતા સ્ત્રીધન કરતી વખતે જરૂર
વારસો. પડે છે. બ્રહ્મ રીતથી

લગ્ન થયાં હોય તો

સ્ત્રીધનના વારસો જુદા હોય છે, અને અસુર
લગ્નના સ્ત્રી-ધન-વારસો જુદા હોય છે, આ
વિષય સ્ત્રી-ધનના પ્રશ્નમાં સમજાવવામાં
આવશે.

(૨૧) હિંદુઓમાં એક કરતાં વધુ

સ્ત્રી થઈ શકે છે.^૨ એક

એક કરતાં વધુ સ્ત્રી એક કરતાં વધુ
અથવા પતિ પતિ કરી શકે નહીં.

જો છુટાછેડાં દેરડે

આપ્યા હોય તો તે સ્ત્રી બીજો પતિ કરી
શકે. હવે વિધવા વિવાહનો કાયદો શરૂ થયો
છે, જેથી વિધવા વિવાહ કાયદા વિરૂધ્ધ નથી,
પરંતુ જો વિધવા પુનર્વિવાહ કરે તો પ્રથમ
પતિના કુટુંબમાંથી તેના હક નષ્ટ થાય છે.
અને તે કુટુંબની મીઠત લાઈ શકે નહીં.

૧ (1909) 33 Bom 433, 437. 34
Bom 553. 32 Mad 512.

૨ (1863) 1 Mad H. C. 375.
વિવા સ્વામી વિ. આયા સ્વામી.

૩ The Hindu Widow's Re-
marriage act, 1504—1856.

ફરવા નિકળેલાં કોઇ કોઇ લહેરી લાલા-
ઓની થોડાગાડીઓ શહેર તરફ જતી જણાઇ.
સ્નેહપૂર્ણાને ધરી હિમ્મત આવી. તેને હવે બહુ
થોડો રસ્તો કાપવો છે એ વિચારે એ હિમ્મ-
તમાં કંઈક વધારો કર્યો. થોડા રસ્તા પર
બંગલાઓ ન હોવાથી વળી પાછી પૂર્ણાને
કંપારી છુટી. એટલામાં તો રસ્તાની એક
બાજુ ન્હાની પગેકેડીમાથી અંધકારમાં કોઇ
એ વ્યક્તિઓ ઉતાવળે રસ્તા તરફ આવતી
દેખાઇ.

સ્નેહપૂર્ણા ગભરાઇ ગીસ પાડવા જતી
હતી તેટલામાં તો અખિના પલકારા જેટલા
સમયમાં પેલા બે જણમાંથી એકે તેને
મોઢામાં 'કુચો માર્યો', બીજાએ ત્રણ તાલી
વગાડી એટલે ફર ઝાડની ઓચેથી એક બંધ
થોડા ગાડી નીકળી આવી.

સ્નેહપૂર્ણા આ હુમલાથી લગભગ બે-
ભાને સ્થિતિમાં જઇ પડી. આ બન્ને હુમલો
કરનારાઓએ એક પળનો પણ વિલંબ કર્યા
વિના એ ગાડીમાં સ્નેહપૂર્ણાને નાંખી એક અં-
દર બેઠો ને બીજાને હાંકનાર પાસે બેઠો. એક
ક્ષણમાં ગાડીએ પોતાના રસ્તો લીધો.

હાંકનારે મુખ્ય રસ્તો મૂકી આડે રસ્તે
ગાડી લીધી. સ્નેહપૂર્ણા આખો વખત બેભાન
રહી, પણ થોડી વારમાં પવનની શીતળ લહેરી-
ઓએ તે શુંદિમાં આવી. આ વખતે ગાડી
ચસુનાને કાંઠે કાંઠે જતી હતી.

કૃષ્ણવર્ણી ચસુના આ કાળા મુખના
માનવીઓની આ કાળા કૃતિ પિકારી સ્નેહ-
પૂર્ણાની દયા ખાતી હોય તેમ ઉંડી પણ ધીમી
ગતીએ કંઈ કંઈ સંદેશ વાસુ-લહેરીમાં મોકલી
રહી હતી.

પૂર્ણા વધારે સાવધ બની. નહેણે પોતાની
પાસે બેઠેલા એ કાળમુખાને પૂછ્યું:-

"ભાઈ! મને ક્યાં લઇ જાઓ છો?"

કંઈપણ ઉત્તર ન મળ્યો.

"કહો તો ખરા ભાઈ! મહે' લખારો શે
ગુન્હો કર્યો છે કે આમ મહારા ઉપર હુમલો
કરી મહેને મહેરે ઘેર જતાં લંબે અટકાવી'
તે ઉત્તરમાં માત્ર હસ્યો.

તેણે હાથ સાંભળી બહાર બેસનારે ને
તાળી પાડી.

આ તાળીથી અંદર બેસનાર ચોકસો
તેણે પોતાના કાળા કપડા નીચે છૂપાવેલું
ખંજર કાઢ્યું અને સ્નેહપૂર્ણા સ્થાને ધસ્યું.

અંધકારમાં પણ આ છવલેણું ખંજરને
ચમકાર સ્નેહપૂર્ણાએ જોયો. તેના શરીરમાંથી
મૃત્યુની કંપારી છૂટી.

સઘળા હિમ્મત એકઠી કરી સ્નેહપૂર્ણા
ધરી બોલી:

"ભાઈ! તારે મારો શવ લેવાનું કંઈ
કારણ છે? મહેને મરેલા પહેલાં એટલું તો
જણાવીશ કે શા માટે તારે આ ફત્વ કર્યું
પડ્યું?"

હજી એ ખંજર તેણે સ્થાને ચક્રવર્તી
હવું.

ગાડી એકાએક થોભી. બહારથી કોઇએ
તાળી બજાવી. તરતજ ગાડીનું બારણું ઉઘડ્યું.

ખંજરની અણીએ સ્નેહપૂર્ણાને નીચે ઉત-
રવાની આજ્ઞા થઇ. તે નીચે ઉતરી. ઉતરતાં
સ્થાને તેને એક માણસ ઉભેલો દેખાયો. તે
માણસે પેલા બે જણાને વાંસો ચાંપડ્યો અને
તેના હાથમાં રૂપિયાની થેલી મૂકી કે ઉરત
ગાડી સહિત તેઓ ત્યાંથી એક ક્ષણમાં પલા-
યન કરી ગયા.

આ જગ્યામાં એક મહેાટી ઝાડી હતી.
ચસુનાનો કાંઠો હોવાથી પવનના સુસવાટ આવતા
હતા. સર્વજન અંધકારમાં તારલીયાના પ્રકારથી
ઝાંખુ ઝાંખુ હવે દેખાતું હતું.

તે માણસે પૂર્ણાને પોતાની સાથે આવવા
દર્શાવત કરી.

લાંબી દાઢીવાળા આ માણસને જોઇ સ્નેહ-
પૂર્ણા ચરચરી.

“આઈ ! શા માટે મ્હને આંમ હેરાન
કરો છો ? ત્હમે મનુષ્ય હો તો મ્હારે ઘેર
મ્હને મૂકી આવવાની ત્હમારી પવિત્ર ફરજ
છે.”

પૂર્ણાએ એ માણસ સાથે જવાની આના
કાની કરી.

પેલા માણસે મન્યુત રીતે પૂર્ણાને હાથ
પકડ્યો ને ત્હને ખેંચી.

પૂર્ણા ત્હની સાથે ખેંચાઈ. ઝાડી વચ્ચે
એક વૃક્ષ નીચે પેલા માણસે પૂર્ણાને ખેસવા
સૂચના કરી.

પૂર્ણાની અન્યથા વચ્ચે આ માણસે
પોતાની બનાવરી દાઢીને રૂપસદ આપી કહ્યું :

“કેમ ? કંઈ ઓળખાણુ પડે છે કે ?”

સ્નેહપૂર્ણા એક ક્ષણ વિચારમાં થોભી,
ત્હને આ અવાજ પરિચિત લાગ્યો. પણ આ
વ્યક્તિને પહેલી દ્રષ્ટિએ તે ઓળખી શકી
નહીં તેથી નિરૂત્તર ઉભી હતી.

“ક્યાંથી ઓળખાણુ પડે પરણવાની
મજાના તોરમાં બમનારને !”

બીજી પળે ઝાંખા પ્રકાશમાં સ્નેહપૂર્ણાએ
જીવનલાલને ઓળખ્યો. ત્હની લગભગ અરધી
બીક ઓછી થઇ અને હિમ્મતનાં પૂર પાછાં
ચડ્યાં.

“કેણુ જીવનલાલ ? ત્હમે અહિં
ક્યાંથી ? આ બધું શું કરવા ?” પૂર્ણાએ
સવાલો પૂછતાં સર્વ હિમ્મત એકઠી કરવા
પ્રયત્ન કર્યો.

“હા, હું જીવનલાલ ! ત્હારી પછવાડે
ગાંડો થઇ બમનાર, ત્હારે માટે આખી દુનિયા
ફૂલ કરનાર, ત્હારે માટે જગતનાં સુખેતુ
રાજપાટ તજનાર, ત્હારા માટે જીવનની પણ
ફરકાર નહિ કરનાર, ત્હારે માટે પોતાનો પ્રાણ
ખરચી નાખનાર હું જીવનલાલ !”

“ત્હમે ગાંડો થયા હો એમજ લાગે
છો બાઈ !” પૂર્ણાને હવે પુરતી હિમ્મત
આવી.

“જરૂર ત્હારે માટે મરણુ હોય તો
મરૂં તો પછી ગાંડો બનું એમાં શી નવાઈ !”

“અધી વાતો આપણે પછી કરીશું.
સાલો આપણે ઘેર બહુ મેહુ થયું છે. બાઈને
મ્હારે માટે ચિંતા થતી હશે. તેઓ કદાચ
મ્હારી શોધમાં પણ નીકળી પડયા હશે માટે
પ્રથમ આપણે અહિંથી જઈએ પછી ત્હમે
જે વાત કરવા માગતા હશો તે આપણે
સુખેથી કરશું.” સ્નેહપૂર્ણાએ જીવનલાલના
હાથમાંથી છૂટવા પ્રયત્ન કર્યો.

“એ રાઈનાં પાડ તો રાતે ગયાં આજે
આ જીવનલાલ ત્હને છોડે એમ નથી. તે
સ્વિસે રાજકોટમાં આપ્યો એવો ઉપદેશ પણ
તે સાંભળવા માગતો નથી. બીજી કોઈ પણ
વાતની દલીલ કે શીખમણની ત્હને પરવા
નથી. બસ ત્હને તો એક ત્હારા રાખ્દનીની
પરવા છે. તું જીવનલાલની પત્ની છો.”

“જીવનલાલ ! ત્હમે આટલા માટે આ
આ બધું કારસ્થાન રચ્યું ?”

“જરૂર, ત્હારા જેવી સુવતીને કેંકણે
લાવવા બીજે ઉપાય ન હોવાથી મને તે કરવા
તૈયાર થયો અને હંછયે છું ત્હારી પાછળે હું
જેટલું કરું તેટલું ઓછું છે એમ હું માનું છું.”

“પણ ત્હમારે મ્હારે ઘેર આવીને ત્હમારું
દિલ ખાલી કરવું હતું. મ્હને કોંગળ લખવો
તો પણ આવી જાતનાં કાળાં કામ ત્હમને
શોભે ?”

“બધું જ શોભે. ત્હારે માટે હું જે જે
કાળાં કાળો કરવાં હશે તે અધાણે કરીશ પણ
આજ ત્હને રોડવાનો નથી.”

“ત્હમારી કેળવણીને ત્હમે લગવો છો.
ત્હમારા બહુતરને ત્હમે ચરમાવો છો. ત્હમારી
વિદ્યાને ત્હમે બ્રષ્ટ કરો છો. જીવનલાલ ! મ્હને

મ્હારે ઘેર મૂકવા ચાલો, એમાંજ ત્હમારી ખાન-
દાની છે. ” પૂર્ણાએ કંઈક ટકેરવાળી બાધા
વાપરી છૂટવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ અમ્હારી કેળવણીમાં આવા વર્તન માટે
બાધ નથી. અમ્હેં તો જેને ચાહીએ તેને માટે
બધુથે કરીએ. હું ત્હને ૧૨ીયા કહું છું કે ત્હે
મ્હારા ઉપર નહિ ક્યું છે. મ્હને સ્વપ્નમાં
પૂર્ણ ત્હારાં નંચતોની ભૂરખી મારી નાંખે છે.
હું એટલા મહિનામાં લગભગ ત્હારી પછવાડે
અરધો ચપ ગયો છું. ત્હારા રૂપે મ્હારા કાળ-
જમાં કટારી મારી છે. તું મ્હારી થા એટલે
બધુથ પત્યું. જલ્દી માની જશે તો જલ્દી
ઘેર જવાશે. ”

“ એ પરણવાની બધી વાતો પછી કરીશું.
પહેલાં ઘર તરફ ચાલો અને મ્હને મૂકી જાઓ.
ત્હમે બાંધના આવા મિત્ર છો અને હજુ સુધી
મળ્યા નથી. ”

“ ખીજું કંઈ હું સાંભળવા માગતો
નથી. બસ એક વખત મ્હને કહી દે કે હું
ત્હમારી છું. ”

“ જીવનભાષ ! મ્હારી ધિરજનો અંત
આવે છે. મહેરબાની કરી ૧૨ીયા એવું બોલશે
નહિ. ત્હમને શરમ છે કે એક વખત ત્હમને
ના કહેવા છતાં ત્હમે ત્હમારા મિત્રની બહેન-
એટલે ત્હમારી બહેન ઉપર આવી જતની
બદ્ધાનત રાખો છો. ત્હમારી કેળવણીને શરમ
છે કે ત્હમે ગૃહસ્થાશ્રમે ધર્મ બૂલી એક
અધારી રાત્રીએ એક કન્યાને બે બાહુતીઓ
પાસે પકડાવી ત્હની પાસે પરણવા માટે આવી
રીતે માગણી કરો છો. ત્હમારી જાતને લ્યાનત
છે કે ત્હમે એક સ્ત્રીપર આ રીતે દબાણ કરી
ત્હમારી ઇચ્છાઓ બર આણુવા માટે આવો
નીચ હલકો પ્રયત્ન આદરો છો. ” સ્નેહપૂર્ણ
સહજ ઉકળેલી દેખાઈ.

“ પૂર્ણા ! પૂર્ણા ! ત્હારા એ દમામથી,
ત્હારાં એ બાપણથી હું દબાઈ જવાનો

નથી. આત્મારે તું, જે કંઈ પણ સુધુ-પડતું
બોલીશ તે ત્હારે જેખમે અને હિસાબે છે,
એમ સ્હમજાવે. ” જીવનલાલે પોતાના દમામનો
નમુનો ચખાડ્યો.

“ ત્હમે શું કરી શકશો ? ત્હમારી તાં-
કાત નથી કે ત્હમારા પશુખળથી મ્હને વશ
કરી શકો. ત્હમારા કરતાં તો શેરીમાંનો કુતરો
સારો કે તે પોતાના ધણીને વશદાર રહે છે.
ત્હમે જે મિત્રને લાં બાધું, જે મિત્રને લાં
મોજમજા માણી, જે મિત્રની સાથે સગા-
બાધ જેવો સંબંધ રાખ્યો તે મિત્રની બહેનપર
આવો જીવન મુજરો એ હલકામાં હલકી
જાતનું વર્તન નહિં તો શું ? ત્હમે તો
મગુષ્ય કહેવડાવવાને લાયક ન ગણાઓ. ત્હ-
મારા કરતાં તો અબાણુ ગામડીયા સારા કે
જે તેના ઉપર ઉપકાર કરે તેને માટે પોતાના
પ્રાણ પાથરે. અહિં મ્હારા બાંધના બધા
ઉપકારો વિસરી જઈ ત્હમે ત્હની બહેનપર
આવી કુદ્રષ્ટિ રાખી તેની પણ સીમા વટાવી
જાઓ છો એ શરમની વાત નહિં તો ખીજું
શું ? ત્હમે તો હિંદુ સંસારની સુંદર ધંપુના
નદીનાં કાલિનર્મિ જેવા છો. ”

“ બસ કર, પૂર્ણા ! બસ કર. મ્હને
ત્હારું એ બધું દારતાનું સાંભળવાની બીજીક
પરવા નથી. ત્હારે મ્હારે માટે જે કહેવું હોય
તેં કહી લીધું છે, એમ માની લે. પણ કહે,
રાક્ષસ કહે, રાજતાન કહે, તે બધુથે મ્હને
ક્યુલ છે પણ જેવો છું તેવો હું ત્હને મ્હારી
પત્ની કરવા માગું છું. આ મ્હારો છેલ્લો
પ્રયત્ન છે. અને એમાં હું જરૂર સંજો ચપ્પ
એમ મ્હારી શક્તિઓ મ્હને ખાત્રી આપે છે. ”

“ એક અબળા ઉપર આવા પ્રકારનો
દુમલો કરવો એ ત્હમારી શક્તિનો નમુનો કે ?
હિયકારો માણસ હોય તેજ આવો પ્રયત્ન
કરે. નિર્માલ્ય, મુડદાલ, અને દુગુણીયો બરપુર

માણસ હોય તેજ આવા પ્રકારના જોરજુલ-
મને શક્તિ રૂપે ઓળખે. શક્તિ તો ખરી ભારે
કહેવાય કે જ્યારે એક નબળા માણસનો બચાવ
કરવામાં પોતાના બળનો ઉપયોગ થાય. જ્યાં
અધર્મ પ્રવર્તે તો હોય ત્યાં ધર્મની સ્થાપના
કરવા, અધર્મનો નાશ કરવા માટે પોતાની
વીરતાનો પ્રકાશ પ્રકટાવવામાં ત્હમે તો શક્તિને
નામે જુલમનાર બનો છો-શક્તિને નામે
અધર્મ સ્થાપો છો. જીવનભાષ ! હવે તો ત્હમને
ભાષ કહેતાં પણ મ્હને શરમ આવે છે.
આવો કુટિલ બાંધ હોય ત્હને બહેન કહેવડા-
વવાને પણ મ્હને કંપારી દૂરે તો એવા
માણસની. અર્ધાંગના તો હું ક્યાંથી થઇ
શકું ? ” સ્નેહપૂર્ણા વાક્યે વાક્યે ડઠતા
બતાવતી ગઇ.

“ત્હારે મ્હારી પત્ની થવું જ પડશે. તું હા
કહે કે ના કહે પણ જીવનસાલ તો ત્હારો
પતિ થશે જ. ” જીવનસાલે પોતાના હૃદયની
વાત વધારે જોરથી કહી.

“આવો જો જીલમથી પતિ થવાનો
હાથો એ તો ખરેખરી મુખાંજન કહેવાય. ”

“જેવો છું તેવો ત્હારો-તું કણસ કરે
છે કે નહિ ?

“કદાપિ નહિ. ”

“આતું ખરાબ પરિણામ આવશે. માની
જ નહિ તો પસ્તાવું પડશે. ”

“એટલે ત્હમે શું કરશો ? ”

“જે કરવું હશે તે હમણાં જ કરી ચકીશ.
માની જ ! પૂર્ણા માની જ. ”

“તું શું બળાત્કાર કરશે ? ”

“બળાત્કાર કરીશ અને ત્હને બીજી
હુનિવામાં પણ મોકલીશ સ્વમજી ? ” જીવન-
સાલે ખંજરને શરીથી ચમકાવ્યું.

‘બાવલા ! ત્હારી તાકાત નેથી કે તું મ્હારા
પર બળાત્કાર કરી શકે ? ”

બીજી પણ જીવનસાલ પૂર્ણા તરફ દ્રષ્ટો.
અધારી રાતમાં એકાંતમાં પૂર્ણાએ આ હુમલો
પૂર હિમતથી ઝીલ્યો. પોતાના અધા બળથી
આ પણ જેવા મનુષ્ય સ્વહમે તે થઇ. સ્નેહ-
પૂર્ણાની હાર થવાના દરેક સંભવ કેખાવા.
સ્નેહપૂર્ણાએ કારખી ચીસ પાડી. સ્વહમેની
ઝાડીમાંથી એકાએક અવાજ આવ્યો :

“ અખરદાર. ”

(અપૂર્ણ)

સાભાર સ્વીકાર

વીસમી સદી (મુબાઇ): તંત્રી: રા. મુલામહુશીન હા. શાંપજી, વા. લ. ર. ૭-૦-૦
વર્ષ ૧., અંક ૧-૦.

પ્રજામત (મુબાઇ): તંત્રી: રા. સી. કે. ભટ્ટ. વર્ષ ૨., અંક ૮-૧૧. વા. લ.
ર. ૩-૦-૦.

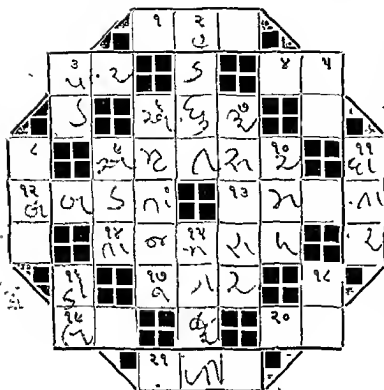
દરજી હિતેચ્છુ (અમદાવાદ): પ્રકાશક: રા. હરિલાલ ત્રી. પરમાર. પુ. પ., અંક ૬
મો. વા. લ. ર. ૧-૮-૦.

નવરંગ (મુબાઇ): તંત્રી: રા. અરદેશર અ. દેસાઇ, પુ. ૧૦., અંક ૯-૧૦ મો.
વા. લ. ર. ૪-૨-૦.

અનાથ રક્ષક (અજમેર): તંત્રી: શી. સરદારસિંહ ઠાકુર. બા. ૨૪., અંક ૭-૮.

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદક: સૌ. રમણીક.

આકા: ૧. એક દેશનેતા;
૨. કાઠી; ૪. મેળવણી; ૬.
અપૂર્ણ; ૮. લક્ષ્મી; ૯. ઉત્તર
હિંદુસ્થાનનું એક શહેર; ૧૨.
બબકતાં; ૧૩. અદેખાઈ; ૧૪.
એક જાણીતી કબર; ૧૭.
શહેર; ૧૯. કાન્ના મણકા;
૨૦. ડોસી; ૨૧. બી.

ઉભા: ૨. શીટકાર; ૩.
ઉપકાર; ૫. કીલ્લો; ૬. એક
જાણીતી દવા; ૭. કૃષ્ણનું
એક નામ; ૮. એક ફળ; ૯.
સ્પર્શ કરતા; ૧૦. જ્યોતિષના
પાસા; ૧૧. દાન આપનાર; ૧૫.
એક જાતની સીંગ; ૧૬. એક
મરોવર; ૧૮. લક્ષ્મી.

[નોંધ: આ ઉખાણું હરિશ્ચંદ્રનાં આસિકનાં દરેક સ્ત્રીઆહક તેમજ જે બહેનો
||તાના પતિ, પુત્ર, બાઈ કે પિતાને નામે આસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ
કશે. સ્ત્રીઆહકોના કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરિશ્ચંદ્રનાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી
||કલનારે પોતાનો આહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. આહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો
||શિશ્ચંદ્રનાં નામ દાખલ નહિ થાય. આ ઉખાણુંનો જવાબ તા. ૩૧ મી એપ્રિલ ૧૯૨૬
||ધીમાં અમને મળી જાય તેવી રીતે મોકલી આપવો.]

ઓગસ્ટ અંકના ઉખાણું હરિશ્ચંદ્રનું પરિણામ.

ઓગસ્ટ ૧૯૨૬ ના અંકમાં જે ઉખાણું આપ્યું હતું તેના બધા મળીને ૪૨ જવાબ
આવ્યા હતા, તેમાંથી ૨૧ જવાબ ખોટા હતા. બાકીના બરા જવાબોમાંથી એક જવાબ બાળક
પામે ઉપકારનાં તેમાંથી નીચે જણાવેલા બહેનનું નામ નીકળ્યું છે, એટલે તેમને ઇનામ
આપવાનું જાહેર કરીએ છીએ.

ચિ. પ્રભાવતી હરિલાલ કણીઆ.

એ બહેન " વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ " નામે સચિત્ર દુકા વાર્તાઓનું સુંદર પુસ્તક

બેટ તરીકે મોકલી આપીશું. એ બહેન ઇનામ મેળવવાં ભાગ્યશાળી થયાં તે માટે અમે તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ. બાકીના જે બહેનોનાં જવાબ અરો હતાં. તેમનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે.

સૌ. વેણીગૌરી વિ. કાપડીઆ; સૌ. મંગલાગૌરી ઓશ; શ્રી. કમળાગૌરી મોતીલાલ; શ્રી. રમાગૌરી મહેતા; ચિ. શારદાગૌરી હ. મહેતા; સૌ. કરતુરલક્ષ્મી આચાર્ય; ચિ. શિશિલ હ. દિક્ષિત; સૌ. મુશિલા મો. દેસાઈ; સૌ. લીલાવતી અમીન; સૌ. લલિતા હિ. મહેતા; સૌ. અતિશુભ મ. ઝવેરી; સા. અવન્ટિકા આચાર્ય; ચિ. કુમુદ બળવંતરાય; સૌ. કુમુભલતા રમણીકલાલ; સૌ. રસિકગૌરી યાગેક; સૌ. પુષ્પાવતી હ. શોધન; સૌ. સરયુદા દિવડિયા; ગં. તતુગૌરી ધ. મહેતા; શ્રી. મનહરગૌરી જ. મહેતા; સૌ. રમાદેવી ધી. બટ.

એ ઉપાણુનો અરો જવાબ નીચે પ્રમાણે છે:

૧ ૨	૨ વી	૩ વ	માં		૪ સે	૫ લ	૬ ગા	૭ હ
૮ ધુ	૯ વ	૧૦ હ		૧૧ જા	૧૨ ડું	૧૩ ગ	૧૪ ળી	
૧૫ વં	૧૬ સ		૧૭ તં	૧૮ પુ	૧૯ રો		૨૦ ર	૨૧ મ
૨૨ શી		૨૩ ૩	૨૪ તુ		૨૫ ન	૨૬ ટ		૨૭ ળી
	૨૮ ક	૨૯ દ		૩૦ શ્રી	૩૧ ડ	૩૨ ગ	૩૩ ગો	
૩૪ ૨૧		૩૫ ન	૩૬ ર		૩૭ વ	૩૮ ર		૩૯ મ
૪૦ ૨	૪૧ સા		૪૨ કું	૪૩ મ	૪૪ તુ		૪૫ સં	૪૬ ણી
૪૭ ૩૧	૪૮ વ	૪૯ લે		૫૦ હ		૫૧ કું	૫૨ ઓ	૫૩ ધ
૫૪ ૨ા	૫૫ જ	૫૬ કો	૫૭ ટ		૫૮ ગી	૫૯ ર	૬૦ ધ	૬૧ ર

કુપન-આક્ટોબર ૧૯૨૬,

માસિકના આદક ન હોય તેવાં કેટલા બહેનો ઉપાણુની હરિરાધમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતાં હોય તો તેમણે આ કુપન હાડીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની દીકોટ સહિત બીજી એવી રીતે કુપન મોકલનારને હરિરાધમાં દાખલ કરવામાં આવશે. તંત્રી, "ગુણગુદરી".

મહાશુજરાતનું માનતું સચિત્ર

માસિક પત્ર

‘શારદા’

તંત્રી: ગોકુલદાસ દારકાદાસ રાયચુરા.

વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૬-૮-૦. છુટકે નકલ બાર આના.

ગ્રાહક થયા છો ?

ન થયા હો તો થવું જ પડશે.

આજે જ થઈ જાઓ.

લખો:—વ્યવસ્થાપક, ‘શારદા’ કાર્યાલય.

સીવીલ રેલેયન રાજકોટ (કાઠિયાવાડ).

શ્રી જગત્.

દિવંદ.

શુભાઈ યુનીવર્સીટીમાં સુધારા સુચવવા મ્યુ. કોર્પોરેશને નીમેલી કમિટિએ પોતાનો રીપોર્ટ કર્યો છે, જેમાં શ્રીઓની જુદી યુનીવર્સીટી સ્થાપવાનો ખર્ચ ખોટા છે એમ જણાવ્યું છે જુદી કોલેજો-સ્થાપવાની બાબતમાં પણ કમિટિમાં મત ભેદ છે. તેમજે શ્રીઓ માટે વસતિગૃહો સ્થાપવાની ભલામણ કરી છે. સહશિક્ષણથી શ્રીશિક્ષણની પ્રગતિ અટકે છે એમ કમિટિ માને છે.

X X X

શુજરાતી દિવંદ શ્રી મંડળ (શુભાઈ) અને તેની સાંન્યકુચની શાખાના આશ્રય હેઠળ અમરોલી હાઉસમાં મહુમ દેરામકત દાદાભાઈની વાર્ષિક જર્જતિ ઉજવવા શ્રીઓની એક સભા તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બરે મળી હતી. ગ. ચંદાબ્દેન કાકોરદાસે પ્રમુખપદ ધીરું હતું. શ. જયસુખલાલ મહેતાએ દાદાના ગુણો વિષે વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. મીસ નવાજબાઈ કંત્રાકટરે અને કવિ લલિતજીએ પણ વિવેચન કર્યાં હતાં. બીજા એક સભા જુદા જુદા શ્રી મંડળોના આશ્રય હેઠળ મારવાડી વિદ્યાલય હોલમાં કવિ નાનાલાલના પ્રમુખપદે મળી હતી.

X X X

શુભાઈની ધારાસભા મટિ ઠા. અવંતિકાબાઈ ગોખલેએ પોતાની ઉમેદવારી જાહેર કરેલી પરંતુ દિવંદ મહિલા સમાજ, યુનીસીપાલીટી અને બીજા સંસ્થાઓના કામમાં તેઓ રોકાયેલાં હોવાથી તેમજે એ ઉમેદવારી પાછી ખેંચી ધીધી છે. બીજા કોઈ બ્લેનો આ કામ માટે બ્હાર નથી આવી એ ખેંદની વાત છે.

X X X

સર લેસ્લી હોસ્પીટલ ફંડ માટે નાણાં ભેગાં કરવા શ્રીવિભાગ માટે કેટલીક કમિટિઓ નીમાઈ છે જેમાં લેડી જહાંગીર, મિસિસ કાંઝા, મિસિસ કણીઆ, મિસિસ તાલ્યારજાન, મિસિસ તેયબજી, મિસિસ સળાવાળા, મિસિસ વકીલ વગેરે આવેવાનીઓ બામ લઈ રહ્યાં છે.

X X X

આર્યન એક્સેલસીયર લીગ તરફથી શુભાઈના પ્રાર્થના સમાજ હોલમાં ૨૫ મે વાર્ષિક સમારંભ અને ૧૨મે માનુદિન ઉજવાયો હતો. માતાઓને જરૂરી જ્ઞાન આપવા આ લીગ ચોપાનીઆ પ્રકટ કરે છે અને ભાષણો અપાવે છે; નીતિનું શિક્ષણ બાળકોને આપવાના વર્ગો પણ ચલાવે છે. માનુદિનને દીવસે બાળકોને મીઠાઈ, રમકડાં અને ચોપડીઓ બ્હેંચે છે.

X X X

શ્રીમતી સરોજિની નાયડુના ભાઈ હરિન્દ્રનાથ ચટ્ટોપાધ્યાયે અને તેમના પત્ની શ્રીમતી કમલાદેવીએ સપ્ટેમ્બર માસમાં શુભાઈના એક્સેલસીયર યોજેટરમાં કેટલાંક નાટકો વગેરે કરી પોતાની સક્તિ બતાવી હતી. શ્રીમતી કમલાદેવી ધારાસભાની આવતી ચુંટણી માટે ઉમેદવારી કરવાનાં છે.

X X X

શુભાઈ સેવાસદનના બાળ આશ્રમના હાલ માટે એક રોલ અને કો-સ્ટર્ટની ગોઠવણ તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બરે કરવામાં આવી હતી, જેમાં ઘણા બહીતાં બ્લેનોએ તન મન ધનથી સહાય કરી હતી.

X X X

શુભાઈની સુજર વર્ષીક લેડીઝ સોશીઅલ કલબ તરફથી ફક્ત જર્જતિ ઉજવવાનો એક મેળા.

મહાશુજરાતનું માનતું સચિત્ર

માસિક પત્ર

‘શારદા’

તત્રી: ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૬-૮-૦. છુટકે નકલ બાર આના.

ગ્રાહક થયા છો ?

ન થયા હો તો થવું જ પડશે.

આજે જ થઈ જાઓ.

લખો:—વ્યવસ્થાપક, ‘શારદા’ કાર્યાલય.

સીવીલ સ્ટેશન રાજકોટ (કાકિયાવાડ).

સેવા કરવાના ઉદ્દેશથી સ્વપાત્રું છે માતૃભુગિની
દીન દશા લેતાં આજન્મ કુંવારા રહી સેવા કરે
એવા શ્રીમંડળોની પણ જગત છે.

મૈત્રાપુરમાં એક આશ્રમ ચાલે છે ત્યાં શ્રીમો
હન્નર ઉલોગતું શિક્ષણ લઈ રહી છે.

x x x x x

આંધ્રપ્રાંત સમાજ સુધારા પરિષદની કાર્યવાહી

દેશીન રાજ્યની ધારાસભાનાં સભ્ય શ્રીમતી
માધવી અમ્માએ ત્યાંના કેળવણી ખાતાની ખામીઓ

કમિટીએ એ-
લોરમાં દેવ-
દાસીઓને ઘેર
ઘેર ફરીને પ્ર-
ચાર કરવાનો
દૃઢ નિવેશનો
કાર્યક્રમ રા-
ખી જોગરો
ગોઠવ્યા હતા,
જેને પરિણામે
પણી શ્રીમો-
એ પોતાની
કન્યાઓને પો-
તાના ધર્મા-
માં નહિ ના-
ખવાનું વચન
આપ્યું છે.
જે જણીએ
પ્રતિજ્ઞાપવપર
ચલી ફરી પો-
તાની કન્યા-
ઓને પરણા-
વવાનો સં-
કલ્પ કર્યો છે.

દર્શાવી તેમાં
સુધારા કર-
વાની સૂચના
કરતું એક
બાપણ ધારા-
સભામાં આપ્યું
હતું. તેમણે
ખાસ કરીને
જે ખાતામાં
નોકરી મેળ-
વવા સંબંધી
શ્રીમોને ઘતા
અન્યાય લાદ
લેણ જેવું
હતું. હાંતની
કેળવણી પાછ-
તિને પણ તે
મણે વખોટી
કરી હતી.

x x

વીએસ

ઉત્તીઅન એ-
સોસીએશન-
ના આશ્રય
દેહન સોડેન.
વણી સુધાર
સંબંધી વિ-
ચાર કરવા
એક પરિષદ
પૂનામાં રી-

x x
સોજોના
જદઉલોગમાં
મદદપ થવા
મદદ એક સ-

શ્રીમતી કમળાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાય

સ્થાપના ઉદ્દેશથી કલોકટમાં એક યથા મળી
દની કાંતવાના, શીવવા મરવાના, વગેરે પરવડ
રોજોમાં ત્રીજી શ્રીમોને આ મંડળી ના-
ણની જોડણી મદદ કરશે; અને સાધને પૂર્ણ
પ્રાપ્તિ તેમની જનતાવેલી વસ્તુઓ વેચી આપશે.

સેન્નર માસમાં ગોવાની ર. દેશના જુદા
જુદા બાવમાંથી સોશિસપમાં રચ લેતાં પ્રતિ-
નીધિ બંદેનો એ પરિષદમાં ચર્ચા કરી પ્રાં-
તિક અધિશાહીઓને પોતાની સૂચનાઓ મોકલી
આપશે. દરમિયાન દેક પ્રાંત પ્રતિક પરિષદો જો-

સ્ટેમ્પ્ડ ક્ષીણમાં થયલી રમતોની હરીફાઈમાં
સો વાર ફોટવાની શરતમાં મીસ એડવર્ડ્ઝ પ્રથમ
આવા છે. મીસ ગને ૧૮ ફીટનો લાંબો કુદકો
મોરી દૂનિયાને છક્ક કરી નાંખી છે.

x x x

ઈંગ્લેન્ડના પાટલી કુમાર રથેનની રાજકુમારી
બીએટ્રીસ સાથે પરણવાના છે એવી અફવા ચાલી
રહી છે.

x x x

મીસ એન્ડીએને સીરી નામે એક નસતિ
પોતાના આશક અને બીજા પાંચ જણને હેર દધ
મારી નાંખવા માટે પોતાની સજા યથા હતી, એ
કાંસના પ્રમુખે માફ કરી છે ૪૦ વર્ષ પહેલાં એક
જણીને ફિસીની સજા યથા હતી; તે સ્ત્રી લા
ધોમસે પોતાની માને છવતી બુદ્ધિ નાંખી હતી.

x x x

જણીતી ફ્રેન્ચ ટેનીસ રમનાર મીસ લેન્ગ્વેને
પોતાની રમત જાહેરમાં બતાવવાનો કળાણો કર્યા
પછી, તેણી અતુકરણ કરવા અમેરીકન રમનાર
મીસ મેરી ક્રાફ્ટન બદાર પડી છે મીસ લેન્ગ્વેનના
હરીફ તરીકે તે કામ કરશે.

x x x

ઈરાકીના મહારાણી હેલને સ્ત્રીઓ પોતાના
બાળ કપાને તે સાથે નાપસંદગી બતાવી છે. રાજ્ય
તરફથી થતા સમારંભોમાં એવી સ્ત્રીઓને દાખલ
કરવામાં નહિ આવે. ત્યાંના ધર્મશુશ્રુષાએ સ્ત્રીઓ
પ્રવેશ દાખ રાખે, ગર્ભ ગુપ્ત રાખે અને ઉચ્ચ
શબ્દો આપે તે વિરુદ્ધ પોઠાવ કર્યો છે. પણ
સ્ત્રીઓ ગભરાતી નથી

x x x

જર્મનીમાં નખાવરથાનો દમણ પવન વાલ
છે. કુદરતી સ્થિતિમાં રહેવામાં જરાય શરમ નથી
એવી માન્યતા ધરાવનારો એક જર્મન ત્યાં ઉભો
પડ્યો છે. જર્મનીની આજુબાજુના તલાવોમાં સ્ત્રી
પુરુષો ભેગાં નખ વળને પુટણી નડાવ છે તેમજ
એક મંડળ રથવાણું છે અને તે મા માન્યતા
પ્રસારવા માસિક અને માસાતીઆં પ્રકટ રહે છે.
કોનીય નેસ્તરદોસનના આવા માનુસોનું એક
સંસ્થાન સ્થપાયું છે.

x x x

બીએનાનો એક ધર્મશુશ્રુ જણાવે છે કે
સ્ત્રીઓથી વીજળી આકર્ષાય છે તેમજ સ્ટેબાલી
માણસો પણ આકર્ષાય છે. એ કારણે તે પોતાના
દેવળમાં પ્રાર્થના વખતે સ્ત્રી પુરુષોને જુદાં જુદાં
ઠાંમાં રાખે છે એથી વીજળી પડે તો પુરુષોને વધુ
ચીન ન થાય !

x x x

બેરન એન્ડ્રેસ નામે એક ઓસ્ટ્રીઅને બે વર્ષના
અરસામાં ૫૦ સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કરી તેમની
માલમતા કુટીરી લીધી હતી. અલ્વારે તે અમેરિકની
લેલમાં ખાનદાં કરે છે.

x x x

રશીઆમાં એવો ધારો થયો છે કે હાઈડ્રુલના
વિદ્યાર્થીઓએ લશ્કરી તાલીમ લેવી આમાં છાત્રાઓ
તેમજ છાત્રીઓ બન્નેનો સમાવેશ થાય છે.
લશ્કર વખતે એવી તાલીમ પામેલી સ્ત્રીઓ
ઉપયોગ ખુદ લશ્કરમાંજ નહિ પણ તેને લગનાં
બીજા કામેમાં રાજસૂત્ર પર યશે. તેમને કમાન્ડરો
ઓફો નહિ મળે.

x x x

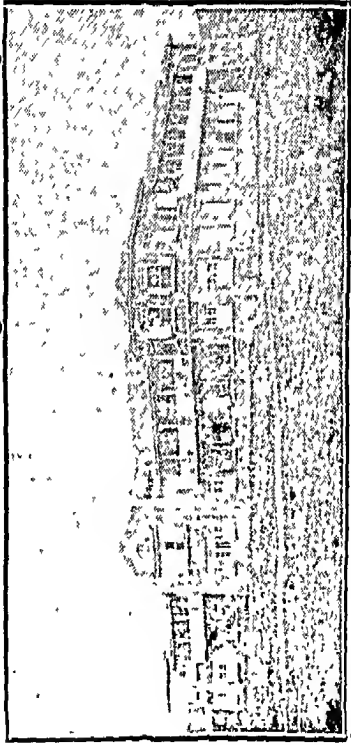
જણીતી રશીઅન નાયનારી ગેટમ પાવલોચાએ
પોતાના પગનો ૫૦૦૦ પાઉન્ડનો વીંચે ઉતારાવ્યો
છે. એવી રીતે વીંચે ઉતારાવવાથી એક બાજુને
ગોટરનો અકસ્માત થતાં ૨૭૫૦ પાઉન્ડ અગ્નિમાં
વીળા કરવાની તરફથી મળ્યા છે.

x x x

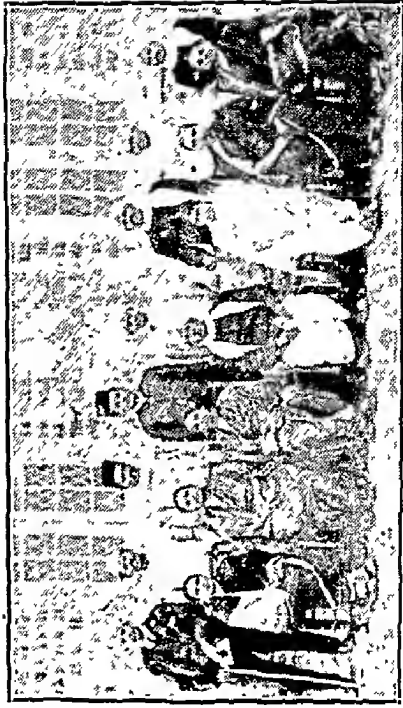
ગુસ્તોતાનના માછ મુસ્તાનની બેઝમે પોતાના
કુખનો અંત આણવાના ઇરાદાથી ફેરોમાં આપણા
કરવાની કોશીશ કરી હતી અને નાઉલ નદીમાં
અંધગાળું દડું દમણું તેને એ, ખામીક સંસ્થાએ
આશ્રય આપ્યો છે એનારા તરફથી તેને તરફાં
આર મદિનાથી પેન્શન મળ્યું નથી

x x x

ગુસ્તોતાનમાં સ્ત્રીલગ્નની ઝડપથી વધતી જાય
છે. દરે સાદિનવનો અન્યાસ મુખી સ્ત્રીઓ નેતાનિ
અને ખંધા દુતરનો ફગવણી લેવા મંદી છે.

સ્ત્રીઓ માટેની, કચ્છ યાત્રીવરણીટીકું મકાન-પંના:

શ્રી કર્વે. ધૂનીવરસીડીનાં સંચાલકો.

અમેરિકા.

મીસ ગર્ટર ઇડરલેએ ઇંગ્લીશ ખાડી તરવાનો સફળ પ્રયાત કર્યા પછી ખીજ એક અમેરિકન મહિલા-મિસિસ ડોરસન ૧૫ કલાક ૪૦ મીનીટમાં એ ખાડી સફળતાથી તરી ગઇ છે. ઉપરાંત એક કેપ્ટન પુરુષ એ. બીચેલ પણ ૧૧ કલાકમાં એ ખાડી તરી ગયા છે. મીસ એડરલેને ૧૪ કલાક લાગ્યા હતા. નોરમન ઇન્હેમ નામના એક અંગ્રેજ લગભગ ૧૪ કલાકમાં તરી ૧૦૦૦ પાઉન્ડનું ઇનામ મેળવ્યું છે.

X X X

ન્યુયોર્ક શહેરમાં એક હાસ્યરસિક નાટક એક ભણીતી મહિલાના પ્રયાસથી ભજવાયો હતો આ નાટકના પાત્રો તરીકે અમેરિકાની ભણીતી પાંચ પુત્રી સ્ત્રીઓએ ભાગ લીધો હતો. નાટક જોનાર પણ સભ્ય પામેલી સ્ત્રીઓજ હતી એ ભાગ ભજવનારીઓમાં એક સીલીઆ મુની નામે સ્ત્રી હતી. એ સ્ત્રી રીશાલ્વર લઇને ફરતી અને જે માણસ સામે મળે તેને હાંટતી અને ગરબડ કરે તેા ગાળી

મારતી. ખીજ સ્ત્રી ડોરોથી પરીક્ષા હતી જેણે જોતાતા થેમી થોમસ ટેમ્પલટનને મારી નાંખ્યો હતો. ત્રીજી પક્ષે એલેલ હતી જેણે એલેજ ગુન્દો કર્યો હતો. ચોથી લીલીઅન ફેડને ડો. અબાહામ ગટીકર્યાનને મારી નાંખ્યો હતો. પાંચમી ચોલેટ સેલ્યુડાજે એક વીમાના દલાલને મારી નાંખ્યો હતો. આ દેહખાનામાં કેટલાંયે સંગીતની તાલીમ આપવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી છે.

X X X

મોટર હાંકવામાં સ્ત્રીઓ વધારે ચોક્કસાઈ રાખે છે કે પુરુષો તેનું નિરીક્ષણ અમેરિકાની નેશનલ રીસર્ચ કાઉન્સીલ તરફથી કરવામાં આવ્યું હતું, જેના પરિણામે સ્ત્રીઓ વધારે ચોક્કસાઈ રાખે છે એમ કહ્યું છે.

X X X

ક્રડપથી ચાલતી મોટર બોટમાંથી ચાલતા એક્સપ્લોનમાંથી લટકતી ડોરડાંની સીડી પકડી લઈ તે ઉપર ચઢી એક્સપ્લોનમાં જવાનો અખતરો મીસ મેગલ ગોડર્ડ કરી બતાવ્યો છે. આ અખતરો કરનાર એ પ્રથમ સ્ત્રી છે.

સાહાર અને સ્ત્રીકાર.

ઉપન્યાસ માલા (બિજનૌર): સં. ઓરિય જગદીશ દત્ત. વર્ષ ૧૮, પુ. ૭ મું. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦.

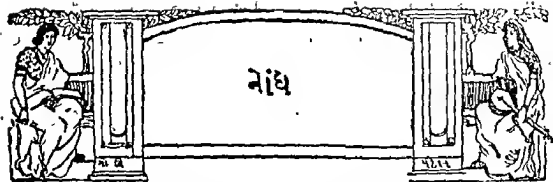
પૂર્ણિમા (પાટણ): તંત્રી: રા. રહેમતુલ્લા ખજાદલા. પુ. ૧., અંક ૧-૨ વા. લ. રૂ. ૧-૪-૦.

સમાજ સેવક (જામનગર): અ. રા. ગોકુલદાસ હી. કસ્ટ. વર્ષ ૩૭, પત્રિકા ૪ થી. હિંદુ પંથ: સં. પંડિત હજરીપ્રસાદ શર્મા. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦.

વાર્ષિક રીપોર્ટ: શ્રી પૂના ગુજરાતી બધુ સમાજનો-૧૯૨૫-૨૬. પ્રકાશક: રા. મ. જી. ગાંધી, ઓન-ગવર્નલ સેક્રેટરી.

અદાદમો વાર્ષિક મહોત્સવ: શ્રી વડનગરા નાગર મંડળ (મુંબાઇ).

રીપોર્ટ: શ્રી કાલિદાસ નિરાચિત બાલાશ્રમ, રાજકોટ.

નાંધ

હિંદુ' નારી જીવન અત્યારે કેવી અધમ દશા-
માં સળડી રહ્યું છે તેનો
નારી જીવન. વિચાર કરતાં પત્થર જેવું
હૃદય પણ કમકમી ભય
છે. એ જીવન અત્યારે પ્રગતિને બદલે દુર્ગતિ તરફ
જઈ રહ્યું છે. જ્યાં દષ્ટિ કરીએ ત્યાં આપણને અધો-
ગતિનાંજ દર્શન થાય છે. આરોગ્યની દૃષ્ટિએ આ-
પણી સ્ત્રીઓ અને તેને પરિણામે આખી પ્રજા નિ-
રાશ બની ગઈ છે. નીતિની દૃષ્ટિએ જ્યાં જુઓ
યાં સિધ્ધિલક્ષ્મી દેખાય છે. સમાજના અત્યાચારોનો
પાર જ નથી અને એ બધાંની ઉપરવટ સ્ત્રી-
વિ પોતે પોતાની દુરમન બની ભેડી છે અને
તેની દુરમનાવટ સેવવામાં ગૌરવ માને છે.

આરોગ્યની દૃષ્ટિએ અત્યારે હિંદુ' મારુત્વ
કયા સ્થિતિમાં સળડે છે ?
મારુત્વનું નિકંદન. ક્ષય રોગના ખાસ ચિ-
હિત્સક ડો. મુખ્યને અભિ-
પ્રાય એ સંબંધી આપણાં રવાં હમાં કરી દે છે:
ફરકે દશકે અને પેઢીએ પેઢીએ હિંદુસ્થાનનો
ભ-પ્રાણ નિસ્તેજ બનતો ભય છે. પ્રજા સારીર
બળ બનતું ભય છે. બાળકોનું મરણ પ્રમાણ
ટું ભયંકર છે ? કાયનો ભોગ કેટલાં યુવાનો બને
? કારણ ? કારણ એજ કે આપણે માધકાંજલા
ની ગયા છીએ કળાવીર્યત અને પૌષ્ટિક ખોરા-
નો અભાવ; હવા ઉભસવાળા નિવાસસ્થાનોની
ઝડપ અને તે ઉપર પંચમરુ' આંધળું અત્યુત્કલ.
શી સર્વ કારણોને લીધેજ ડો. મુખ્ય કહે છે કે
'એટલેજ હું આપણી બાલાઓને ઉચ્ચ શિક્ષણ
માપવાની તરફદારી કરતો નથી. કોલેજોમાં લણ્ણી
માપણી બાલાઓ માત્ર પુસ્તકોનાંજ જન્મ બની
શય છે, અને રમત ખમતો કે હસરત મલે સાવ

બેદકાર રહેવાથી શિક્ષણ પૂરું થતાં તો અત્યંત
દુર્બળ બની ભય છે. પછી ખેડેલા પ્રસવ થતાંજ
એ શરીર-હાસ પૂરો થાય છે. એ હિંદી તણ્ણી
કાયનો ભોગ બની મૃત્યુ પામે છે અને તેની પા-
છજ આખી હિન્દી બાલા કોણનાંજ બને છે."
અને આપણું છતાં આપણે સ્ત્રીઓને આજ્ઞમાં રાખ-
વાની વાતો કરીએ છીએ !

પણ આટલેજ જ પતવું નથી ડો. મુખ્ય રહેરની
બહિલી પણ દુર્બલ બાલા
સામાજિક અત્યાચાર. કરતાં મામદાની અજાણ
પણ દૈવતવાન બાલાને
પસંદગી આપે છે. તેમને ખબર નહિ હોય કે
આપણા સામાજિક અત્યાચારો એ બાલા દૈવતવાન
બને તે ખેલાં એના ટાળીએ કાપાને તૈયાર હોય
છે. બે બે ત્રણ ત્રણ વર્ષના બાળકને લગ્નની છુંસ-
રીમાં બેઠી દેનારા માળાપો હજી હિંદમાં મહાલે
છે. તેમને કાયદો અટકાવી નથી રાકતો. દેશી
રાજ્યોમાં જ્યાં એવા કાયદો છે ત્યાં પણ તેઓ
દંડ આપી લેવાયો છે અને પરિણામે દીકરીને
નસીએ વૈધવ્યના લહાણા ચૂંપે છે. આપણા કહે-
વાતા મહાજનો એજ માળાપોને અટકાવી નથી
રાકતા; ઉઠતા ઉત્તેજન આપે છે. એવી અનેક બાળ-
પત્નીઓ પવિત્રા હવસની ભોગ બની અકાલ મર-
ણને શરણ થાય છે. બલે નાનપણે પણ ચોંચ
વચની જ્ઞેડથી બાંધવાથીજ એ અત્યાચાર અટકતો
નથી. નિર્દય માળાપો પોતાના સ્વાર્થને ખાતર
મટા સાથે મોંઢળ બાંધવાને પણ અચકાતા નથી
અને દીકરીને વેચી તેનાં નાણાં પર તાગધિન્ના
કરે છે. એ રકમ પોતાની ત્રીજ્ઞરીમાં આવી ગયા
પછી દીકરીનું શું થશે તેની તેમને પરવા નથી.
લખને બીજેજ દિવસે બહેને તે વિધવા થાય.

એવી સ્થિતિમાં મહાજન પણ તેને મદદ ન કરે. એ બિચારીને કપાતો તો જનમર વેધવ્ય લખાયું ન હોય છે. એ કોઈ બાળવિધવા હિંમત કરી પૂનર્ગત કરે તો અત્યાચારી સમાજ તેને 'વેઢલી' નો ખિતાબ ન પડેરાવે. આવી ધિવાઓ માખાયા કરે તેમાં નરાધ શી ? આંધીજી કહે છે: "જાળવેધવ્ય મટિ એકે સાસ્રમાં બચાવ નથી. પોતાના પતિના પ્રેમનો અનુભવ કરેલો હોય કેવી સ્ત્રી વિધવા થયે ઇન્દ્રાપૂર્વક પોતાનું વેધવ્ય સ્વીકારી લે તો તે વેધવ્ય જીવનને માધુય અને આંભીર અર્પે છે; શુદ્ધને પાવન કરે છે, અને ધર્મને સુંઘાં ઉન્નત કરે છે. પણ ધર્મ યજ્ઞ કલિથી બળાકારે લદાયેલું વેધવ્ય એ અસહ્ય યોગે થઈ પડે છે, અને શુભ પાપાચારથી તે શુદ્ધને બાધ કરે છે અને ધર્મને અધોગતિએ લઇ જાય છે. વચારે ૫૦ વર્ષ ઉપરના વૃદ્ધ અને રોગગ્રસ્ત બુદ્ધિઓ ધણીવાર તો એક જીવતી સ્ત્રી ઉપર નાનકડી બાળકોને પરણે છે, બહુ ખરીદે છે તેનો વિચાર કરીએ, ત્યારે આ હિન્દુ વેધવ્ય આત્માને યોગદારી નથી અદાવત ? જ્યાં સુધી આપણા સમાજમાં હિન્દો વિધવાઓ પડી છે, ત્યાં સુધી આપણે એવી સુરક્ષા ઉપર યોગદારી નેવા છીએ કે જે ગમે તે ધીએ છુટે અને આપણા કમરધાણ મટિ લે આપણે આત્મશુદ્ધિ કરવી હોય, એ હિન્દુધર્મને બચાવેલો હોય, તો આપણે બળાકારે પગાવવામાં આચરના વેરવચના મહા-વ્યથિમાંથી છુટી જવું જોઈશે. જેમને ઘેર બાળવિધવાઓ હોય તેમણે હિંમત કરીને પોતાના રક્ષણ નીચેની બાળાઓને યોગ્ય રીતે વિનાશ કરી દઇને હુધારો કરવો જોઈએ. હું 'વિવાદ' કરી દત્તને કહું છું- પુનર્વિવાદ નહીં, કારણ કે તેમને વિવાદ થયા જ નથી."

પરંતુ આપણા મહાજનો આંધીજીથી વધારે ઠણા છે. તેમને એ "સૌરાષ્ટ્ર"ને અ-સુરજ છુટે તેની પરવા નથી, પરાણે વેધવ્ય પગાવી પાપાચાર વધારવામાં તેમને દરને બહાર અને ધર્મનું પ્રતિષ્ઠાન દેખાય છે. જ્યાં એકે વેરિચાળ ફાક કરવા માટે તેઓ સત્ સત્તન વર્ષ રાત જોરડાને ત્યારે તેમની

ખાસેથી બીજી શી આચાર રખાય ? ઉંચડીની વીસા-શ્રીમોળી વલ્લિ-કન્યા બહેન અને પાંડુવરનો દાખલો એ મટિ આપણી પાસે તાલે જ છે. એ કન્યાની માના પિતાએ એનું સગપણ કોઈ વૃદ્ધ સાથે કરેલું. કાચદાની દૃષ્ટિએ મણ આ કરાર નકમો ગણાય. કુદાતી અને કાપદેસર વાંદી મા હતી, કાકો હનો, છતાં માતમદને એ સગપણ કરવાનો અધિકાર શું હતો ? મણ મહાજનને ન્યાયદૃષ્ટિ હોય ત્યારે ને ? કન્યાના કાકાએ વિરોધ કર્યો, કુવાએ કર્યો, અરે ખુદ કન્યાએ કર્યો છતાં એ વેરિચાળ ફાક મણવાને મહાજન તેવાર ન થયું. આ તે મહાજન કે લઘુજન ? એવા મહાજનની મરવા ય શું કામ કરવી જોઈએ ? બહેન અને એ તેમજ કયું. "સૌરાષ્ટ્ર" ના બહુ વીર સંચારકોએ મદદનો દાખ લખાળો અને એ બાધને યોગ્ય યુવક સાથે પરણાવી આપી. એ વીર બંધુઓને એ દુઃખી બમિનીની વારે ધાવા માટે અમારા અંતઃકરણના આશીર્વાદ આપીએ છીએ. બહેન અને એ હિંમત ન કરી હોત તો એ કહેવાઈ મહાજન તેને જનમર રખાવતે, કે વૃદ્ધની સાથે સગ કરવાની ફરજ પાડત.

મરંદ હિંદુ સ્ત્રીનું દુઃખ લગન સાથેજ નથી મરંદ, ખરેખર તો દુઃખ સ્વગતિની શત્રુ ! પરંપરાની ત્યાંથી શર-આત થાય છે. મોટા

ઉમળકથી દીકરાને માટે વધુ લવનાર માતાઓ વધુ ધરમાં આવતાંજ તેની શત્રુ બની બેસે છે અને પોતાની સાસુએ દીધેલાં દુઃખોનો બદલો વધુ પારોથી વ્યાજ સાથે વાળી લે છે. નાની નાંજો પણ માગે પતે લઇ બાળીને રંલંડવાઓ પાછું વાળીને નથી ભેટી એવે વખત મા દીકરા મરિતું વાતસલ્ય બૂકી જાય છે, બહેન બાળ વારડો સ્નેહ નેવે મુકે છે. પરિણામ શું આવે છે તે સૌ કોઈ જાણે છે. દર અડવાડીએ એવા ત્રાસથી યુવાન બાળાઓએ આપપાત ક્યાંના બનાવો વાંચી કયું દેખું નહિ કમકમતું હોય ? ધણીવાર તો આપ-ધાવ સુધીય વાત નથી પોંચતી. સાસરીનાંજ તેનો ઘાટ થઈ નાંખે છે અને નાખુનિ જોરે પોતાના ગુન્દા છંપાવે છે. આમ સ્ત્રીભતિ પોતે પોતાની દુરમન બની બેઠી છે, અને પોતાની જન્મિતમાં અંવાચર્ય થઈ છે.

નીતિની શિથિલતાનો અનુભવ કરાવતા બતાવે
પણુ જોછા નથી. હમ-
નીતિની શિથિલતા. છાંજ કોષ બદમારોએ
સુખાબની લોકલ વેનમાં
એક લીલીબાઇ નામે શિક્ષિકા બહેન પર એવો
કુમલો કરેલો, જેને પરિણામે તેમને સળ થઇ છે.
ચેડા સમય પર એક પારસી બહેનને કોઈ બદમારો
સલાવેલી ફક્ત હવસના કારણેજ આજા દાખલા
બને છે એમ પણ નથી પૂનામાં રાજકીય ક્ષેત્રને
કાણે બ ઇંગ્લેન્ડ નતિ ૧૧ કોષ બદમારોએ સ્ત્રીઓ
ઉપર અણુકાળતા હુમલા દરો વેર વાળવાનો રસ્તો
શેષી કાઢેલો. ખેલાં સ્ત્રી ભતિ વંદનીય અને
પવિત્ર ગણુતી યુદ્ધના સમયમાં પણ એક બીજા
પક્ષકારોની સ્ત્રીઓની મર્યાદાનું રક્ષણ કરવામાં
સાચું આચર્ય ગણુતું; ખરી મરદાનગી ગણુતી.
વિલાસી પુરુષમાં પણ હજી એ નિયમ પગાય છે.
બને અહિં રાજકીય ક્ષેત્રનો ખાર સ્ત્રીઓ ઉપર
કુમલો કરીને વાળવામાં આવે છે. કિંદનું પુરુષાત્વ
કથી અધોગતિએ જરો તે નથી સમજાતું. ખરું
જોઇએ તો એ પુરુષાત્વનજ હવે નથી રહ્યું. રહ્યું
હોય તો પ્રભ પોતાની વહુ દીકરીઓનાં શિવજ
હારાતાં સગી આંખે જોઈ ન રહે ઠસ માં એવો
બનાવ બન્યાની ને ધ લેવાય છે બીજે પણ અનેક
સ્થળે કિંદના કહેવાતા પુરુષોએ અત્યાચાર સે બી
રહે છે અને એટલેથીજ નહિ અચ્છતાં એમના પુર-
ષાત્વને અમાલે શિવજબંધ થયેલી સ્ત્રીઓને ધર-
મથી દાંડા કાઢવામાં અને તેમને ખાખાચાર કર-
વામાં યા વિધર્મી બનવામાં ઉત્તેજન આપવામાં
ખરી મરદાનગી સમાધ હોય એમ તેમને લાગે છે.
દુનિયાના બીજા દેશો જ્યારે પ્રજાતિ કરી રહ્યા છે
ત્યારે આપણું જીવન અધોગતિની ખાઇ તરફ
ધસારાબંધ ચાલ્યું લય છે.

સ્ત્રીઓને વૈદકીય મદદ પૂરી પાડવાના સંજ-
ઘમાં સીમવાણું કાઢેન્સ
વૈદકીય મદદ. એક ડૉક્ટરિન ફંડ કેટલીક
ઉપયોગી સેવા બળવે

છે. એ ફંડને અગ્રે ઉલ્લા વાયસરાયનાં પત્ની લેડી
ફેડીજ બહુ સારી મહેનત કરી હતી અત્યારે એનાં
પ્રમુખપદે લેડી અરવીન વિરાજે છે. એ ફંડમાંથી
કિંદી સ્ત્રીઓને મુખ્યત્વે વૈદકીય કેળવણી અપાય

છે અને દેશની જુદી જુદી હોસ્પિટલોને સ્ત્રીઓને
મદદ આપવા માટે નાણાંની સહાય કરવામાં
આવે છે. ઉપરાંત સરકારનું પણ સ્ત્રી-ડોક્ટરોનું
એક ખાણું છે જેમાં ૪૪ ડોક્ટરો છે અને ૮ ખંડોના
યુનીવર્સિટીની ડીગ્રી મેળવી છુલ્લામાં બધુ અભ્યાસ
સરકારને ખર્ચે કરે છે. વળી દીલ્હીની, લેડી
હાર્ડિંગ હોસ્પિટલમાં એક શિક્ષણ આપવાની
ગોઠવણી થઇ છે; અને તે કાયદોને કેળવણી
અપી તૈયાર કરે છે. બાળસંપાદના સમારંભો
દ્વારા પણ મતાઓને બાળરક્ષણ વિષે જાગૃતી
જ્ઞાન અપાય છે છતાં લેડી અરવીન કહે છે તેમ
હજી થણું કરવાનું રહે છે. સોથી પહેલાં મોટા
સંકેદોમાં ફેલી રહેલા કાયના દરદ સન્મે લડત
અધારવાની છે, ને માતાઓ અને બાળકોના બોખ
મે દી સંખ્ય માં લે છે બાળકોનું મરણ પ્રમાણ
બીજા દેશોને મુકાબલે કિંદમાં થણું મોટું છે.
ગામડાઓમાં સ્ત્રીઓ હજી સુવાગડ વખતે જોઇતી
ચોખ મદદ નથી મેળવી રાકી આ સંજોગો
પૂના છલ્લામાં થયેલા કનક પ્રયોગ, દરેક છલ્લામાં
અજમાવવાની જરૂર છે દરેક છલ્લાએ પોતે એ
બાબત, ઉપાડી લેવી જોઇએ અને છલ્લા બોડ' થો
સરકારના ખર્ચે પોતાના દરેક ગમડામાં એક એક
શિક્ષણ ગામેરી કાયણ રા ની જોઇએ આવું દર
પાય કે દર ગામડાં દીક એક એક સ્ત્રી ઉકારની
નીમણું પણ થવી જોઇએ ને વેળાસર પૂરેથી
જોઇતી મદદ બાપી રાકે. અમે, ઇંગ્લેન્ડ એ બીજા કે
કિંદનું દરેક છલ્લા અને તાલુકા બોડ' આ બાબત
ઉપાડી લેયે અને દેશના માતૃત્વનું અને ખાનિ
પ્રભનું નિર્દેન થઈ વેળાસર અટકાવે.

ગયા એમરદના અંકમાં બર્લિનમાં ૨ પાયેલા

લગ્ન સંજોગો સલાહકારક
લગ્ન સંજોગો સલા. મંડળ વિષે ડા. પોલન-
હકારકે અંકજ લાલ પાકકે આપેલી
માહિતીની અમે મોંઘ
લીધી હતી. એજ મહારાય નીચે પ્રમણે એક બીજા
જાણી મોકલે છે.

“બર્લિન મ્યુનીસીપાલિટીની માફત બ્રિટિશ
મેડિકલ એસોસિએશને પણ ઉલ્લી વાર્ષિક મીટિંગ
જમાં એક એવો ઠરાવ પસાર કર્યો છે કે “હવે
પછી સમાજમાં ને લગ્ન-ચાય તે સરકારની સખ

તીથી થઈ નેહીએ. જન્મતમાં જણાતા અનેક રોગો આત્ર વિષમ લગ્નથી કે સ્ત્રી પુરુષમાંથી કોઈ પણ રોગી હોવાને લીધે જ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેનું ફળ લવિષ્યની પ્રભને લોગંબુ પડે છે. અને અને તેથીજ લવિષ્યમાં ઘનારાં પતિ પત્ની નિરોગી હોવાનો દાખલો રજી કરે પછી જ તેમનાં લગ્નમાં સરકારે સંમતી આપવી. "સુપ્રભજનનરાસજનું" અને સંતતીનિયમનનું મહત્વ પાશ્વર્ય દેશોમાં કેટલું છે, તે જાણનારાઓને આ ઠરાવથી અત્યંત નહિ થાય પણ અહીં એક જ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે સામાન્ય જનતા પોતાનાં આ આનંદી વ્યવહારમાં સરકારને હાથ દાખલ થવા દેશે ?

હિંદુસ્થાન વિષે તો આ બાબતમાં કંઈ કહેવાની જરૂર નથી, પણ ઈંગ્લેન્ડ જેવા આગળ વધેલા દેશે પણ કંઈક અંશે આ ઠરાવને વખોડી કાઢ્યો છે. મેડિકલ એસોસિએશનનાં આ ઠરાવ પર ટીકા કરતાં જણાવે "સેટલે" વિષય "લખે છે કે, "શાસ્ત્રીય જ્ઞાન મટી સૌ કોઈને માન છે. પણ શાસ્ત્રજ્ઞોએ જનસમુહનાં જાનથી, વ્યવહારમાં માથું મારવું ન લેઈએ. સમાજને હુકમ કરવાનો અધિકાર શાસ્ત્રનો નથી. શિક્ષણ આપી કલ્યાણનો માર્ગ બતાવવો એજ શાસ્ત્રનું કાર્ય. આથી આગળ વધીને શાસ્ત્રજ્ઞો ને સમાજ પર પ્રભુત્વ સ્થાપવા જશે તો તેમનું માન જરાપણ રહેશે નહિ."

ન્યારે બ્રિટન જેવા સ્વતંત્ર વિચારો ધરાવતા દેશમાં આ પ્રમાણે નિર્ણય થાય છે ત્યારે હિંદમાં શું થાય એની કલ્પના કરવાનું કામ જલ્દી મુશ્કેલ નથી. બાજલગંતમાં મહાપુરુષ માંની જોડેલી પ્રભુ આવી બાબતમાં જરૂર બજલગાંટ મચાવે. સંમતિ વચ-વધારવાની જ બાબતમાં કેટલો વિરોધ જલ્દી હશે. તે સૌ કોઈ જાણે છે; અને કુમળી વયની બાળાઓ લગ્નની બુસરામાં જોડાતી જ નથી છે. મદ્રાસમાં હમણાં એક વાતે દાખલો જન્મે છે એક તેર વર્ષની બાળાને ૨૬ વર્ષના યુવક સાથે પરણાવવામાં આવી હતી. પતિની માગણી તે બાળાએ કબુલ ન કરતાં તેના પચીસરના એ પ્રજુ-એ તેને કેરેસીન છાંડી છત્તી. સજાની મુકી. મીંધીલ આ બનાવ પર લખતાં, "જે સચેટ ટીકા કરે છે તે અહીં ઉતારોએ છાંડે, એક દુર રીવાજને ધાર્મિક સંમતિ આપવી તે ધર્મ નહિ

અર્થ છે. સ્મૃતિઓમાં વિરૂદ્ધ અભિપ્રાયો લખ્યા છે. એમાંથી એક જ નિર્ણય કાઢી શકાય કે એ સ્મૃતિમાંજ ને નીતિનું ધોરણ માન્યું હોય તેની વિરૂદ્ધ ને અભિપ્રાય હોય તે કબુલ ગણવા. સંયમ પાળવાના શ્લોકો અને માણસને જંગલી બનવા ઉત્તેજન આપવાના શ્લોકો એક કલ્પે ન લખી શકાય. અસંયમી અને દુરાચારી, માણસજ એમ કહી શકે કે સ્ત્રીવયમાં ન આવેલી બાળાને પરણવામાં પાપ નથી. સ્ત્રીવયમાં આવ્યા પહેલાં લગ્ન કરવું એ પાપ ગણાવું નહિએ. "અમે ઇંગ્લેન્ડે જાણે કે આપણા સ્ત્રીમંડળે સંમતિ વચ-વધારવાની બાબતમાં પ્રભુત્વ કેળવવાની અજબ વૃત્તા-દથી ઉભા રહે અને આવી પ્રાપચાર અટકાવવામાં સદાયશ્રુત થાય."

મુંબાઈ અને મદ્રાસની ધારાસભાઓએ સ્ત્રીઓ સામેનો સલાસદે થવા પડો ધારાસભામાં. મદ્રાસ પ્રતિબંધ દેશમાં ક્યાં પછે હિંદીની વંડી ધારાસભાએ પણ એ પ્રતિબંધ કાઢી નાંખી લાંબા સમયનો અન્યાય દૂર કર્યો છે. એ મદ્રાસે જરૂરી ઠરાવ મુંબાઈ તરફના સલાસદે શા. હમસીઓએ રજુ કરતાં જણાવ્યું હતું કે ઉપરોક્તો સલાસદે થવા મદ્રાસની સ્ત્રીઓની શક્તિ વિશે કોઈ પણ વિરૂદ્ધ અભિપ્રાય નહિ આપી શકે. મદ્રાસની સુવ્યવસ્થા કરી તેમણે પૂરતી તાલીમ કેળવેલી હોય છે અને ધારાસભામાં એવાં ઘણાં સલાસદે દેશના કાર્યકારને અંગે ઉભાં થાય છે, જેમાં સ્ત્રીઓની મદદ આસે ઉપયોગી થઈ પડે. ખાસ કરીને કરકસરીની બાબતમાં સ્ત્રી સર્વોપરિ છે. આ ઠરાવનો મોવણ મદ્રાસે યાદગીરોને વિરોધ કર્યો હતો. તેમનો અભિપ્રાય એવો છે કે સ્ત્રીનું ચેતન કાર્ય-ક્ષેત્ર ગૂઢ છે અને કુદરતે તેને એ કાર્યક્ષેત્ર સોંપ્યું છે. અલગત તેમણે કબુલ કયું હતું કે ઇંગ્લેન્ડ સ્ત્રીઓ તેમના પતિ કરતાં વધારે બુદ્ધિશાળી હોય છે. આ કબુલવાને લીધે સભામાંથી તેમને કાઢીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો કે એ તેમનો જાત અનુભવ છે ? કહાય હશે, અને તેથીજ તે વિરૂદ્ધ પડયા હશે. મોવણી સાહેબ હજી મોદામી સંદર્ભમાં હોય એમ લખે છે. તે ને હિંદની બંધી સ્ત્રીઓને આઠમાં ગોંધી રાખવા માંગતા હોય તો તેમને

પ્રયાસ નિષ્ફળ જવા સરખો છે. બીજા એક મુસ્લીમ સભ્ય સર અબ્દુલ કદુમે આ ઠરાવને ટેકા આપ્યો હતો પણ શંકા બતાવી હતી કે કશય સરકારનું બજેટ વપાસવામાં તેઓ ધરનું બજેટ અને ઇકાસગ્યોને ભૂલી જશે. પંડિત સ્વામિલાલ નેહરુએ મીલવીને જડબાંતેડ જવામ આપ્યો હતો અને ભવિ અનુભવથી જણાવ્યું હતું કે "મારી પત્નીએ લોકલગોડમાં મારી સાથે રહીને જે સુદર કામ ક્યું છે તેને લીધે હું તેને મટિ મગર છું. મીલવી પોતાની પત્નીને એવી વક આપશે તો તેમને પણ એવોજ અનુભવ થશે." આ ઠરાવ આખરે પસાર થયો છે અને સ્વીકારે તે સ્વીકારી તે માટેનું બહેનનામું પણ પ્રકટ કરી રીધું છે. પણ હવે શું ? વર્ષોની જહેનત પછી સ્ત્રીઓ આ હક્ક મેળવવા પામી છે તેનો ઉપયોગ શું ? નવી સુટણીઓ નવે-ધરો અને તે માટે ઉમેદવારી નોંધાવવાનો ૧૫ મી સપ્ટેમ્બરનો દિવસ પણ પસાર થયો છે. ઉમેદવારોના નામની યાદી જોતાં અમને ત્યંત-ખેદ થાય છે કે આખા શુભ્રાતમાંથી તો હું પણ છુદ મુંબાઈમાંથી આ હક્કનો લાભ લેવા એક પણ મહિલા આમળ આવી નથી સી. અવનિતાબાઈ ગોખલેએ વિચાર કરેલો પણ કમનસીબે તેમણેય માંડી વાળ્યું છે, એટલે નવી ધારાસભામાં મુંબાઈ ઇલાકામાંથી એક પણ સ્ત્રી પ્રતિનિધિ નહિ વિરાજે એ ચોક્કસ થઈ ગયું છે. ત્રણ વર્ષ પછી જે ધાય તે અંદે પણ અસારે તો આ શોડજનક સ્થિતિ છે. અમને અભયંથી લાગે છે કે મુંબાઈ ઇલાકા જે કેળવણીની બાબતમાં આખા દિંદમાં પ્રથમ સ્થાન ધરાવે છે, તેમાંથી એક પણ મહિલાએ ખેલ નથી કરી. મોટી મોટી સંસ્થાઓ તેઓ બાહોશીથી ચલાવે છે, બીજા પણ અનેક બહેર કાર્યોમાં તેઓ હંસાદથી આગળ પડતો ભાગ લે છે છતાં ધારાસભામાં જતાં શા માટે અંચાય છે

તે અમે સમજી શકતાં નથી. તેમના જવાબી તેઓ માત્ર પોતાના સ્ત્રીવર્ગનેજ નહિ પરંતુ આખા જનસમાજને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે. છતાં હાલ તુરંત તો મુંબાઈ ઇલાકા માટે ખેદ કરીનેજ બેસી રહેવાનું છે. મદ્રાસે એ બાબતમાં સ્ત્રી ભવિનું ગૌરવ કંઈક સાચવી રાખ્યું છે એ મહિલાઓએ એ હલાકાની સલામ માટે ઉમેદવારી કરી છે. તેઓ બન્ને સફળ થાય એવા અમાર આશાવાદ છે.

મિસ એડરલે નામે ૧૮ વર્ષની અમેરિકન

છોકરીએ, ઈંગ્લીશ ખાદી

મિસિસ કોસ્ટન.

૧૪ કલાકની અંદર સં-

જાતાથી તરી જવાની નોંધ

અમે ત્યાં અંકમાં લીધી હતી. સ્ત્રીશક્તિની ખાતરી આપતો એ બતાવ બન્યા પછી શોડાજ વખતમાં એની પુનરાવૃત્તિ થઈ છે મિસિસ કોસ્ટન નામે બીજા એક અમેરિકન બનુએ ૮૦ માઇલનો એ વિકટ પટ ૧૫ કલાક ૪૦ મિનિટમાં તરી જઈ સ્ત્રી ભવિને વધારે મહત્વ આપ્યું છે. મિસિસ કોસ્ટન દિંદમાં જે સમસ્યા આધિ વધ મનાય એટલી ઉમરનાં છે અને જે બાળકોના માતા છે. એમના આ સાહસમાં એમને ઉત્તેજન આપનાર એમના પતિ હતા એ વાત અદિ ખાસ નોંધાવી લેઈએ. દિંદી લલનાબેના પતિરેવો આ ઉપરથી અણમૂલે પાઠ શીખે અને પોતાની પત્નીબાને સારાં કામો કરવામાં ઉત્તેજન આપે એવી અમે આશા રાખીએ એએ. આ બે બાનુઓના પ્રયત્ન પછી એક દેવ પુરૂષ મોં. માથે એ બાંડી ૧૧ કલાકમાં પાર કર્યાનો ખગર મળે છે; અને એક અમેરિકન મી. ડરહામે ૧૪ કલાકમાં એ ખાદી વરી કાઢી એક હલ્લર પાડેલું ઇનામ મેળવ્યું છે. બે સ્ત્રીઓના સાહસ પછી પુરુષને પણ એ માથે કરવા માટે ઉત્તેજન મળ્યું છે એ જાણી મગરનીની વાત નથી.

લંડનની મિસિસ લુઇસા ડીબી ઉમર અસારે ૯૪ વર્ષની છે એણે એકલ કુટુંબમાં રસોઈઅણુ તરીકે લાગલાગટ ૭૦ વર્ષ સુધી નોકરી બગાડી હતી અને હમણા ત્યાંથી ધારંગ થઈ નિવૃત્તિમાં જીવન ગાળે છે !

“ મરતકુદીરનીં મરતી. ”

ધેનકાર :] “ જૈરી અને સાસરીયાંનું રાજ્ય ” નામની વાર્તાનું એક આકર્ષક ચિત્ર. [રા. છા. અં. ભોક્ષ
મૂલ્ય : રૂ. ૨-૦-૦
“ અણસુંદરી ” ના આલેખ માટે : રૂ. ૧-૮-૦
પોસ્ટેજ (બી. પી. પાર્ક સાથે) : રૂ. ૦-૭-૦.

ગુણસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વર્ષ ૪ થું] નવેમ્બર ૧૯૨૬ [અંક ૩ નો.

ભમ્ભરને ટાડલે.

લેખક : રા. ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ.

તારલા રે! આવ મ્હારે અંબોડલે.

મ્હારે અંબોડલે,

કંઈ . હાસ થોડે થોડલે:

તારલા રે! આવ મ્હારે અંબોડલે.

આજ મ્હે' તો અલક અલક મોતીડાં પરાવિયાં;

સુખડાનાં ઝલક ઝલક જ્યોતિઓ ઝકારિયાં;

તેજુતપ્તે સ્નેહરાજ સ્વામીને પધરાવિયાં:

એકમે' મા આવતો,

તું આવજો સંગેડલે;

સાળુછાળું ના ગમે,

રમે! ભમ્ભરને ટાડલે:

તારલા રે! આવ મ્હારે અંબોડલે.

“વધામણાં,”

લેખક : રા. ગજનન-વિશ્વનાથ બેસી,

નૂતન વર્ષનાં વધામણાં સ્વીકારે સાહેલી !

- જીવન તણાં ઝળકાવી નર !

નૂતન પ્રણયભર્યા પ્રેમ પથે વિચરે સાહેલી !

ભર્ષભર્યા એકનાં અંકુર-! નૂતન

નૂતનવર્ષનાં ભાનુનાં, શુભ દિનની કે' છંટ !

હૈયામાં કે' હેલતા, રસભર જીવન-ચંદ.

એની સિન્ધુભરી બ્યોત્સનાને ઝીલો સાહેલી !

હેઝે બની રસપૂર ! નૂતન

સ્વતંત્રતાના સ્વર્ગમાં, ખેલે ભારતબાળ,

અંતરિક્ષમાં હિંચકે, રસના મહેર રસાળ.

એવાં પુનિત દ્રશ્ય પ્રેમભર્યાં બેઘઝે રાંહેલી !

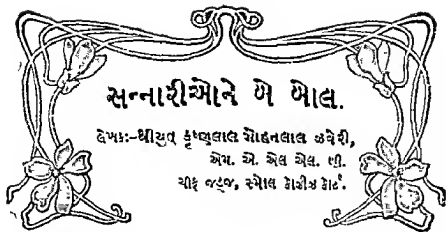
આંખડીમાં ભરી રસનર ! નૂતન

યુર્ગરીની રસકુંજમાં, નવીન આશનાં બેઝ,

દેશભક્તિની ચેતના, બગે ભારતભોમ.

એના સુભગ-સોહાગી પંથ વિચરે સાહેલી !

જીવનને ઉગળી ભરપૂર ! નૂતન

સન્નારીઓને બે બાલ.

લેખક:-શ્રીયુત્ કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી,
એચ. એ. એલ. એલ. ત્રી.
ચીફ નર્સ, સ્પેશિયલ હોસ્પિટલ.

વિલાયત જેવા સુધરેલા દેશમાં પણ સ્ત્રીઓ સંબંધે કંઠાર મુખનો ઉચ્ચારણા છે:

"A woman, a spaniel and a walnut tree,
The more you beat them,
the better they be."
Charles Taylor.

એટલે કે સ્ત્રીને, કૃતરાત્રને, અને અખોડના ઝાડને જેમ મારો છોડો તેમ તે સુધરે. સાથે સાથે એજ દેશમાં સ્ત્રીની કીમત પણ ધણી ઉંચી અંકાઈ છે:

"A perfect woman nobly planned,
To warn, to comfort and command,"
(Wordsworth.)

એટલે સંપૂર્ણ સ્ત્રી, (ખેડે રસ્તે જતાં) પુરખને ચેતાવવામાં, (દુઃખમાં) દિલાસો આપવામાં અને જરૂર પડે તેનાપર આજ્ઞા કરવામાં સમાઈ જાય છે. આપણે ત્યાં પણ એવા પરસ્પરવિરોધી ઉદ્દગારો જોવામાં આવે છે. છલસીદાસ કવિ કહે છે કે,

હોઝ, ગંવાર, જૂદ, પચુ, નારી,
ए सब ताड़नके अधिकारी.

એટલે ઢોલ, ગામડીઆ, રૂદ, પચુ અને

સ્ત્રી એ બધાં તો મારવા (માર ખાવા) લાયકજ છે. આની સામે

॥ यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः॥
કે કુલોદ્ભવ સ્ત્રીને વર્ણવતો ભર્તૃહરીના અનુપમ શ્લોક,
कार्येषु मंत्री करणेषु दासी,
भोग्येषु माता शयनेषु रमा

મૂઠી રાકાય. સ્ત્રીના કર્તવ્યનું બાન કરાવતી આવી બેનમૂત, અનુપમ વાણી બીજે કરો જોવામાં આવતી નથી.

સામળમટ જો કે કોઇ કોઇ જગ્યાએ સ્ત્રીને "જીવતી જક્ષણી" કહી સંબોધે છે, તોપણ એ જાતિના ઉમદા ગુણ એનાથી સૂલાતા નથી. મને કે કમને સત્ય એને કહે- પુંજ પડે છે, અને તેથી, "સુખ દુઃખમાં સમભાગ," "દેખ્યાથી દિલ દુઃખ રળે," "એ અન્તકાળે અળગી નહિ, બહુ રોહે સાથે બળે," એવા એવા એના ગુણ ગાયા વગર એને ચાલતું નથી.

હિન્દુ સ્ત્રીને માટે "સતી" અને "કલ્યાણી" એ વિશેષણો વપરાય છે. એ શબ્દોમાં રહેલો ભાવ દર્શાવનારા પર્યાય (એવાજ શબ્દો) બીજા ભાષામાં મળવા મુશ્કેલ છે. છતાં એકંદર સ્ત્રીવર્ગને મનમાં ઓળું આવે તો નવાઈ નથી, કારણ સરવાળે પુરુષોએ તેમની હીનતા વધારે આગળ કરી

છે, અને સદાય તેમને પોતાના પગ તળે રાખવાના પ્રયત્ન ચાલુ રાખ્યા છે, અને સર્વ-ગણે ચાલુ રાખ્યા છે.

* *

હવે વસ્તુસ્થિતિ બદલાતી જાય છે. યુરોપ ખંડમાં છેલ્લી જાહેવાસ્થળોને અંગે સશક્ત પુરૂષ માત્ર લડવાના કામમાં રોકાએલો હોવાથી પુરૂષનાં ધણીખરાં કામ સ્ત્રીને કરવાં પડ્યાં, દારૂઓળા બનાવવામાં સ્ત્રી કામે લાગી, મોટર હાંકતાં પણ સ્ત્રી શીખી, ધણી ધંધા જે માત્ર પુરૂષોજ ચલાવતા તે સ્ત્રીઓને ચલાવવા પડ્યા, અને અતે હવે એવો વખત આવી લાગ્યો છે કે ત્યાંની સ્ત્રીઓ પોતાને દરેક રીતે સ્વતંત્ર સમજે છે, અને કોઈ પણ રીતે મરદથી પોતે ઉતરતી નથી એવો દાવો કરે છે. પરિણામે માંદાની માવજત (marring), બચ્ચાંઓને ઉછેરવાની પાત્રતા, વગેરે વગેરે જે માત્ર સ્ત્રીઓના જ ધર્મ ગણાતા હતા અને જેને માટે સ્ત્રીઓ કેળવાતી હતી, તે સંબંધે આચાર વિચારમાં ફેરફાર થઈ ગયા છે, અને એવાં કામ છોડી, ટેનીસ રમવામાં કે દરીઓ તરી જવામાં પુરૂષ જોડે હરીશાષ્ટમાં ઉતરી પોતાને એકો કહેવડાવવામાં સ્ત્રીઓ માન સમજે છે. આ હીલચાલનું પરિણામ છાટ આવશે કે અનિષ્ટ તે કહી શકાયું નથી, અગર જે કે અમુક હદની સ્વતંત્રતાથી કોઈને બાંધેજ નુકસાન થાય. સ્ત્રીઓની પરતંત્રતા આગલા જમાનાઓમાં હતી તેવી હવે કાયમ નહિ રહે, અને રહે તે સારું પણ નહિ. પરમેશ્વરે જનને સર્ખાંજ ધણ્યાં છે, તો પછી મનુષ્યે તેની વિરૂદ્ધ કંઈ કરવું તે કુદરતને હંશિયવા જેવું છે. છતાં અમુક બાબતની પાત્રતા ધૃષ્ટરે સ્ત્રી જાતીમાંજ મુકી છે, તે પાત્રતાની અવગણના ન થવી જોઈએ. જે દુનીઆને નબાવી રાખવી હોય તો સ્ત્રીએ માતા તરીકેની પોતાની

ફરજની અવગણના ન કરવી જોઈએ. જનની તે સ્ત્રી થઈ શકે, પુરૂષથી થવાય નહિ. તો પછી અવિવાહિત રહી જનનીનું કર્તવ્યજ માથે ન આવી પડે એવી તેમથી વર્તવું એ કુદરતની સામે જવા જેવું થાય.

આ વિચારો હજી સુધી આપણા દેશમાં જીવ જોવો પેગપેસારો કરી શક્યા નથી, અને કેળવણી પામેલી સ્ત્રીઓની માત્ર થોડીક-જુજ સંખ્યા બાદ કરતાં, બાકીના સ્ત્રી સમૂહમાં એ મત પગપેસારો કરી શકે એવી બિલકુલ બ્લીક નથી, કારણ તે સમૂહ બીનકેળવાએલો હોવાથી; દુનીઆની પ્રજાતિઓથી એટલે બધે દરજ્જે અચ્છાત છે કે જેમ દરીઆ વચ્ચે ઉમેલા એક મજબૂત ખડકને અથડાતાં મોજાં તેના પર કાંઈ અસર કરી શકતાં નથી, તેમ તેમની જાતિ સંબંધે દુનીઆના યા તેમના દેશના બીજા ભાગમાં થતી હીલચાલો તેમને હલાવી શકતી નથી.

x x x

આપણા દેશમાં આવી અચ્છાત અબજાઓનો સમૂહ એટલો મોટો છે કે કેળવાએલાં સ્ત્રી અને પુરૂષ બંને સામટાં અને સાથે તે દિશામાં કાર્ય કરે તો પણ તેમનો અજ્ઞાનરૂપી, તેમની હીન અને દીન દશાઈથી ઉઠરડો સાર થઈ શકે એમ નથી. ખુદ મુજબમાં મુકાજલે ધણી કેળવાએલી અને વિચારશીલ સ્ત્રીઓ મળી આવે છે. એ સ્ત્રીઓની ધરજ, એ સન્નારીઓનું કાર્ય કંઈ દિશામાં રહેલાં છે, તે સવાલનો તેમણે પોતે વિચાર કરવો જોઈએ એમ કહેવું અયોગ્ય નહિ થઈ પડે. સ્વાર્થ અને પરમાર્થ બંને ધારી પર જેમ બીજાં સ્ત્રી તેમ તેઓ પણ કામ કરી શકે. સ્વાર્થ એટલે માત્ર પોતાનુંજ સુધારી બેસી રહેવું તે, પરમાર્થ એટલે બીજાંઓનું સુધારવા પ્રયત્ન કરવો તે. અલગત પોતે કેળવાઈ પોતાની જાતને સુધારી બેસી રહે તો તેના પણ ક્ષયો

હાલની આપણા સમાજની સ્થિતિ જોતાં, થોડો નૃતી, કારણ એવી સ્ત્રીઓની સંખ્યા પણ દિવસે દિવસે વધતી જાય તો તેમાંથી પણ ઘણો મોટો સમૂહ પરિણમે. પરંતુ તેજ સ્થિતિ આપણી પાસેથી એના કરતાં કાંઈક વિશેષની માગણી કરે છે, કાંઈક ભોગ, આત્મભોગ માગે છે. મુંબઈ જેવાં શહેરમાં તો સ્ત્રીસુધારણાના પ્રયાસો, સ્ત્રીનું ભવિષ્ય, સ્ત્રીના સંસાર, સ્ત્રીની જીંદગી, છે તેનાં કરતાં વધારે મુખ્યકર બનાવવાના પ્રયત્નો આદરણ ગયા છે, અને જોસખંધ આગળ ધપ્યા જાય છે. ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ, એ ખુદ તેનું દર્શાવ છે. એ સિવાય જુદી જુદી કોમનાં,—દક્ષણી, પારસી, ખ્રીસ્તી અને મુસલમાનનાં,—મઢીલા મંડોલા, સેવાસદનો, સેવાશ્રમો વગેરે સંસ્થાઓ એજ રસ્તે કામ કરી રહી છે. આપણી સ્ત્રી સમાજની ખરેખરી દુનિદ સ્થિતિ તો ગામડાં-ઓમાં, નાનાં નાનાં શહેરો કે કસબાઓમાં, જોવામાં આવે છે. ત્યાં વસતી સ્ત્રીઓની હાલત-અવસ્થા-આજીવની સેંકડો વરસપર હતી તેની તેજ રહી છે. સ્ત્રીના દાસ્ય સંબંધના વિચારોનું વાતાવરણ ત્યાં ફેરવાયું નથી, અને તેમાં હોય અને વર્ગના છે. પુરૂષ વર્ગ હોયરહિત છે એમ નથી. એ ગામડાંના રહીશ તો હજુ પોતાના સ્ત્રીવર્ગ જોડેનું વર્તન ઉપર આપેલા ઘણસીદાજીના દોહરાના ભાવાર્થને અનુસરીનેજ રાખે છે: સ્ત્રીને માત્ર તાહજતીજ અધિકારી ગણે છે. સ્ત્રીને આત્મારહિત, લાગણીરહિત, ભાવરહિત ગણે છે. સેંકડો વર્ષથી બંધાઈ ગયેલા સમાજના આવા ખમીરને હીધે એ વિચારોમાં તેને કાંઈ અથોગ્યતા કે ગેઠકુદરતી-પણું—દેખાતાં નથી. એનો એ ખ્યાલ દૂર કરવો, એ પુરૂષનું કાર્ય; પરંતુ સાથે સાથે સ્ત્રીવર્ગની એમાં સહકારિતા જોઈએ. તે હોય તો આ ક્ષેત્રમાં કરવાનું કાર્ય વધારે ફલપ્રદ થાય. જેમ પુરૂષવર્ગના વિચારોપર

આવી ગએલું આવરણ ખસેડવાની જરૂર છે. તેમ સેંકડો વરસથી ચાલતા આવેલા રીવાજોને તાબે થએલા સ્ત્રીવર્ગનું જે ખમીર બંધાઈ ગયું છે તે ખમીરને, તેમની આંખ આડે આવી ગયેલા પડદાને ખસેડવાની પણ જરૂર છે. સમાજની ઉન્નતિને અંગે સ્ત્રીની એવી અધમ દયા ન જોઈએ, અને વખત મળતાં, સંજોગો પ્રાપ્ત થતાં, એ જોડીના બંધનમાંથી છૂટવા તેમણે પણ મથવું જોઈએ. તમારામાંની ઘણી સન્નારીઓએ એક વખત કુટુંબમાં વડુ તરીકે જીંદગી માળી હશે, અને હવે સાસુપદ પ્રાપ્ત થઈ હશે, કેટલીએક સન્નારીઓ આજે હજુ પણ વડુવાર હશે, કેટલીએક નણુંદો હશે. હવે તમેજ તમારી સ્થિતિનો વિચાર કરો. અને વિચારો કે આપણી રહીશો આપણા રિવાજો તમને ક્યાં ક્યાં ડંખે છે—જે વડુવાર સાસુપદ પ્રાપ્ત કરે તેણે વિચારવું કે મારે કેવી અગવડ કે કેવાં દુઃખ ભોગવવાં પડ્યાં હતાં અને તે દુઃખ અને તે અગવડ-માંથી મારી પોતાની—વડુને કું કેમ છૂટી રાખી શકું. નણુંદો એજ માશક પોતાને સાસરે જે અનુભવ થતો હોય તે અનુભવને લક્ષમાં રાખી પોતાની બાબીઓ પ્રત્યે વર્તન રાખી શકે. આ વાત તો માત્ર મુંબઈ જેવા શહેરને અંગેજ મેં જણાવી છે, કારણ અહીં મુકાબલે કેળવાયેલી અને કેળવણીને પરિણામે સમજી થયેલી સન્નારીઓની સંખ્યા ઘણી હોવાનો સંભવ છે. પરંતુ ગામડાંઓમાં તો જે અસહ રહી ચાલતી હતી તેજ હજુ ચાલે છે, અને તેમાંથી આવતાં અનિષ્ટ પરિણામના દાખલા “ગુણસુંદરી” જેવાં મસિક અને ખીન્ન ખબરપત્રો મારજો વખતોવખત આપણે સૌને કાને અથડાય છે. આપણા સંસારનું લોહી ચુસતો એ નિર્દય, કૂર, જાલિમ દેસ તે કેવળ અજ્ઞાનને લક્ષનેજ હસ્તીમાં આગ્રે છે. એ અજ્ઞાનનો હુંગર

ખસેવો જોઈએ. જ્યાં જ્યાં અજ્ઞાન અને અધિકાર છે ત્યાં ત્યાં જ્ઞાન અને પ્રકાશ વેરાવાં જોઈએ, અને શુભરાત્રી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળની સન્નારીઓને જે બે બોલ હું કહેવા ઇચ્છું તે એજ બે બોલ-જ્ઞાન અને પ્રકાશ-છે: જ્ઞાન પ્રતીપત્તે પ્રકાશ પાડી, જ્યાં જ્યાં અધિકાર છે ત્યાં ત્યાં અજ્ઞાનના લાઘવ જાય, અને પોતે સુખી હો તો તે આનંદની રાત, પરંતુ તેટલાથીજ સંતોષ ન માનો, ખીજને સુખી બનાવવાનો સંકલ્પ કરે.

એ સંકલ્પ શી રીતે અમલમાં આવે, સંકલ્પ મટી એક અનેકો બનાવ તે શી રીતે બને, તેના રસ્તા શોધતા રહેવું જોઈએ. સન્નારીઓને બે બોલ કહેવાના હોય તેમાં ૫ વર્ગને તેમનો પોતાનો ધર્મ શી રીતે નવો તે કહેવાનો અવકાશ હોય નહિ, અને કરવાનું કામ એ એક અલગ બાબત જ. સ્ત્રીઓ શી રીતે ઉપયોગી થઈ શકે તેજ નાત્ર આદિ તે વિચારવાનું છે. સારી રીતે કેળવાયેલી સમગ્ર દેશ સ્ત્રી ધારે તો પુરૂષ કરતાં સદસ્યગણું કામ આ દિશામાં કરી શકે. સુખાવના પાણીમાં કોઈ એક વસ્તુ નાખવાથી તેમાં એકમાંથી અનેક કુંડાળાંઓ ઉપજે છે, તેને મળતું એવી સુલક્ષણા સ્ત્રીનું કામ છે. સાસુ તરીકે, ઘર ધણીઆણી તરીકે, નણંદ તરીકે, બહેન તરીકે તો એ પોતાના કુટુંબને, પોતાના ઘરને ઉચ્ચ કોટીપર લઈ જઈ શકે, પરંતુ જ્યારે એજ પ્રયાસનો લાભ પોતાની પાછ બહેનોને, અજ્ઞાનના અધિકારમાં હુણી એલી, જુલમ અને સિતમના ભાર નીચે માથે ગયેલી, મારપીટ, કકળાટ, ચક્રમટાટ, ગરેથી ભરેલી જીંદગીજ જેમણે જોઈ હોય તેવી બહેનોને આપી, તેમનું દષ્ટિબિંદુ ફેરવે, અને પ્રકાશમાં લઈ આવે, તેમને કોઈએક અપ્રદ વાતાવરણનું બાન કરાવે, તો તો

તેમની કેળવણી, તેમની સમજ, તેમની લાભ-ણીઓનું સાર્થક્ય થયું ગણાય. સ્વર્ગસ્થ જન્મનાખ્તેન સકાશ, મહાન હુકમના વખતમાં કાઠીઆવાડનાં ગામડે ગામડે ફરેલાં, ત્યારે આ હુણી બહેનોની દશાનો તેમને પૂરેપૂરો અનુભવ થયેલો. પરંતુ ત્યારે હતી તે અને હાલની સ્થિતિમાં શું કાઠીઆવાડ કે શું શુભરાત્રીમાં, ભાગ્યેજ કશો ફેર પડ્યો હોય. જેવું એમણે હુકમ પીડિત ગામડાની બહેનોનું હુણ ટાળવાનું વ્રત લીધું હતું તેવું દરેક સન્નારીએ લેવું જોઈએ. એમનું 'વ્રત માત્ર તે સમયનું-તાત્કાલિક-હુણ ટાળવા સંબંધે હતું. હુકમની આજ્ઞા પૂરી થયે તે વ્રત પણ પૂરું થયું હતું. શુભરાત્રી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળની સન્નારીઓએ તો એથી વધારે કડીન વ્રત લેવું જોઈએ અને તે પણ આજીવન-જીવીએ ત્યાં સુધી-પાળવાનું હોવું જોઈએ, જેમ કે, હું અમુક ગામડાંની કે અમુક ગામડાં કે કસબાના અમુક ભાગના સ્ત્રીવર્ગની ઉન્નતી કરવાની, તેમની સ્થિતિ સર્વાંગે અથવા જેટલે દરજ્જે બની શકે તેટલે દરજ્જે સુધારવાની કેશિશ કરીશ એમ મનમાં ગાંઠ વાળવી જોઈએ. મંડળના સમાસદોમાંથી ધણી સન્નારીઓને મુંબઈ શહેર કરતાં મુંબઈની બદારનાં ગામ, શહેર, તથા કસબાઓ જોડે વિશેષ સંબંધ હોવો જોઈએ. કેટલીક સન્નારીઓનું વતનજ ત્યાં હશે. તો પછી અનુકૂળ સંજોગો મળતાં તેઓ શા માટે પોતાના જ્ઞાનનો લાભ ખીજઓને ન આપે? આપવા ધારે તો આપી શકે. આ સુચના માત્ર માર્ગદર્શક છે. તેને કડી રીતે અમલમાં ચૂકવી તેની તરસીત તો દરેક સન્નારી પોતે પોતાને અનુકૂળ બાબતોનો વિચાર કરી ગોઠવી શકે. દૂકામાં તે વ્યક્તિગત બાબત છે. સેવા-સંસ્થામાં સ્ત્રી સંચાલકો જેવી રીતે મુંબઈની ચાલીએ ચાલી શ્રી ગરીબ સ્ત્રી વર્ગના સંસારનો અધિકાર દૂર કરવા મથે છે, તેનેજ કાંઈક

અનુસરતી પદ્ધતિ પર આપણાં ગામડાંઓમાં કામ કરવાની આવશ્યકતા છે.

સન્નારીઓને બે બોલ કહેવાના અધિકાર, હાલના સ્ત્રી-પુરુષ વર્ગનું સામ્ય પોષકતા જાનાનામાં, સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યના બળકારા દરેજનાં કાને અચડાય છે તેવા સમયમાં-પુરુષને છે કે કેમ તેજ સંદિગ્ધ થાત છે, અને સ્ત્રી વર્ગ પોતાની હાલની સ્થિતિ-આગ્રિહીનતાનો દોષ પુરુષવર્ગને માથે મુકે છે તે વાત પણ ખરી છે, કારણ તેઓ યુક્ત યાંગથી પોષક છે કે હમે જે છીએ, -ઉચ્ચ કે અધમ, સારાં કે નરસાં, સહાયક કે રોધક-તે તમેજ હમને બનાવ્યાં છે, તમે હમને માનની નજરે નિહાવ્યાં હોત, હમારી જોડે હમારા ચોખ્ખા ધર્મથી આચારવિચાર રાખ્યો હોત તો હમે પણ હમારી કેટલીક કુદરતી મુશ્કેલીઓ છતાં હાલનાં

કરતાં ઘણી ઉચ્ચ કોટીએ પહોંચ્યાં હોત, -એ ફરીઆગ્યાં સત્ય છે, પરંતુ પુરુષ વર્ગ સામે એમ પણ રહીએ આપી શકે કે હમારી મતાઓ તરીકે તમે હમને જે બનાવ્યા તે હમે જન્યા. એ પ્રશ્નને ઉકેલવા માટે Action અને Reaction નો નિયમ જોયો પડે, પરંતુ એ કોપડો ઉકેલવાનો કે એ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવાનો આ લેખની મતલબ નથી. મતલબ માત્ર મુબંધની અથવા મુબંધ બંધાવવાની કેળવણી સન્નારીઓ કેવી રીતે સમાજને ઉપયોગી થઈ શકે તેનો અંગ્રુહીનિર્દેશ કરવાની હતી, અને તે બને તેટલી સાદી, સરળ, સમજાય એવી ભાષામાં કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે. આશા છે કે જે આદર્શ સમજાવવા જે કોશિશ કરી છે, તે આદર્શ દરેક સન્નારી પોતાના વર્તનમાં ઉતારી પોતાના જીવનનું સાશ્વત મેળવશે.

ઉપા.

હર હરથી કુકુટનો પ્રથંડ સ્વર ઝાંખાં થતાં અંધકારને વિધેતો આવ્યો...

કુકરે...કુ...ઉક...ક
કુકરે...કુ...ઉક...ક.

ને જગતે જાણ્યું કે પરાક ઉગે છે. પંખીઓએ કિલકિલાટ કરી મૂક્યો. ને પૂર્વમાં લાલ રંગના ધ્રુવારા કુટતા લાગ્યા.

શિતિજને કાંઠે કોઈ સુરખ જરી સુન્દરી-ઉપાદેવી-હાસ્ય પ્રસારતી જણાઈ. કોકિએ એના સત્કારાર્થે પંથગ-સૂરે ગાન આરંભ્યાં...સુરજમુખીએ એ હાસ્ય જીલ્યા, અને કુમુદિની કરમાઈ ગઈ. બાલસુરને પાલને ઢાંકતી રસધેલી ઉપાએ કુમકુમ પગલાં પાથર્યાં.

ઉપા હસી. એ હસીને મુખમાંથી તાંબુલનો રસ ટપક્યો. તેના ચરણો પાસે રમતાં થોડાં વાદળાં રંગાયાં. એ જાણતી હતી કે જીવન ક્ષણિક છે, છતાં એના મુખ પર ઉલ્લાસની પ્રભાભરી રેખાઓ રાજતી હતી.

જગત એને લેખતું નથી. તો શું એ જન્મીજ નૃયા ? ના.

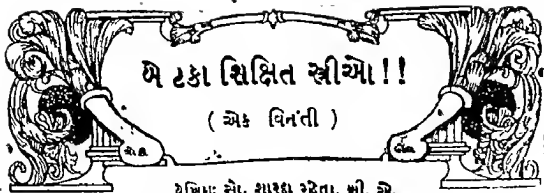
જગતને એની ચેતનમય જ્યોતિષે પ્રગતિનો પંથ દાખવે છે.

.....

અંશુમાલિનના ધાકથી મૂર્છિત થતી ઉપા જગતને ચરણે પરિણમતી મૃત્યુ પામે છે. પસંતરાજ દ્વિતિકા કોકિલા વિલીન થતી ઉપા ભગિનીને હેલી અંજલી અર્પતી શોકમાં આત્ર તરવરે મૂર્છિત થઈ પડે છે. અને સૂર્યોદય થયો.

ને કોકે વેદમંત્રનો ઉચ્ચાર પુરો કર્યો હવા સુમંગે...

ક. ધન્ડુબાલા ભટ્ટ.

એ ટકા સિક્ષિત સ્ત્રીઓ!!

(એક વિનંતી)

દેખિશા: સો. શારદા મહેતા, બી. એ.

બહેતા ! ઉપરનું મથાળું જોઈને ત્હમને દસપું આવશે. “શુભસુંદરી”નાં વાચક બહેનો-ને ખ્યાલ નહિં હોય કે તેમની આસપાસનું વાતાવરણ કેવું છે ? આપણે પોતે વાંચી લખી જાણીએ છીએ, જ્ઞાનનો સ્વાદ ચાખ્યો છે, આનંદ ભોગ્યો છે અને ભોગવીએ છીએ એટલે આસપાસની પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ આવે. બહુ મુશ્કેલ છે. પરંતુ એ ખ્યાલ જ્યાં સુધી આવશે નહિં અને આ દુઃખદ સ્થિતિનો અંત આવશે નહિં ત્યાં સુધી આપણી ઉત્તરિ કદી કાળ થવાની નથી એ નિશ્ચય છે.

અજ્ઞાનના અધિકારમાં ગોથાં મારતી બહેનોને પ્રકાશ મળેજ ન શી રીતે, પ્રકાશ જીવે નહિં ત્યારે ઉજળો દિવસ જીવે પણ શી રીતે ?

છેલ્લા વસ્તીપત્રકના આંકડા ઉપરથી જણાય છે કે આપણા દેશમાં માત્ર બેજ ટકા સ્ત્રીઓ શિક્ષિત છે. એટલે વાંચી લખી જાણે છે. એટલે બાકીની ૯૮ ટકા સ્ત્રીઓ નિરક્ષર છે. આ બપંકર સ્થિતિનું શું પરિણામ આવે ? આ બપંકર નિરક્ષરતા દર યાય નહિં ત્યાં સુધી સ્ત્રીઓની હાલસ્થિતિ, કોલેજો, યુનિવર્સિટીઓ, કાઉન્સિલની મેમ્બરશિપો બધું આકાશકુસુમવત છે. આ નિરક્ષરતા છે ત્યાં સુધી આપણામાં બાળસમ રહેવાનાં, નિર્મલ્ય પ્રભ ઉત્પન્ન થવાની, અને પુરોના દેશોદારના સંપાદન પ્રયત્ન નિષ્ફળ જવાના

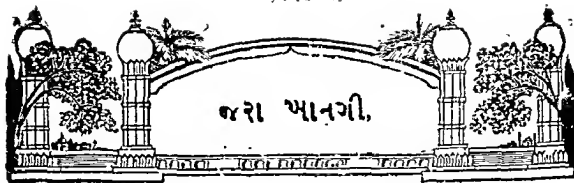
એમાં જરા પણ સંશય નથી. સ્ત્રી અને પુરુષ-વર્ગ વચ્ચે અંતર વધતું જાય છે કારણકે પુરુષો જીવોમાં જીવું શિક્ષણ લેવાના પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે પણ સ્ત્રીઓનો વિચાર સરખોએ થતો નથી તો એ અંતર તો વધારેને વધારે થશે. ને સ્ત્રીઓની સ્થિતિ વધારે ને વધારે દયાજનક થશે. આ અધમતા દૂર કરવા બહેનો આગ્રહ નહિં કરે તો કાંઈ જ વળવાનું નથી. મુડીદાર માણસ ને મજૂર વર્ગ, દિન વર્ગ અને અંત્યજ વર્ગ, પુરુષ અને સ્ત્રી આ ત્રણ વચ્ચેની અસમાનતા અને તેમની વચ્ચેનો અન્યાય સ્વાથને લઇને કાયમજ રહેશે. જે દુઃખિત વર્ગ પોતાનું માથું ઉંચું નહિં કરે અને પોતાની મેળેજ સુધરવાનો પ્રયત્ન નહિં કરે તો કદી ફેર પડવાનો નથી. દલિત વર્ગને ઉપલે વર્ગ કચરીજ નાંખશે. તેમને હાથે કદી ઉદ્ધાર યાય નહિં. માટે દરેક શિક્ષિત બહેનોની અત્યારે તો મંભીર ફરજ એજ છે કે આપણી પોતાની બહેનોની આ અધમતા દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવાનો. અને તે માત્ર બોલીને નહિં, પણ બ્યવહાર પગલાં લઇને.

આ વસ્તુનો ખુબ આમદ્દ થવો જોઈએ. દરેક દરેક મામમાં-શહેરમાં-અને ગામડામાં કન્યાઓનું શિક્ષણ શરૂઆત કરવા માટે પુકાર કરવો-અમુક વર્ગ સુધી અને અમુક ધોણ સુધી તો દરેક દરેક

“મરતકદીરની મસ્તી.”

ચિત્રકાર : [બીમસેનના બેટા] નાથે વાર્તામાંનું એક આકર્ષક ચિત્ર. [રા. છો. અં. જોશી.
મૂલ્ય : રૂ. ૨-૦-૦ “ગુણસુંદરી” ના ગ્રાહકો મટે : રૂ. ૧-૮-૦
ચોપન (તી. પી. ખર્ચ સાથે) : રૂ. ૮-૭-૦

લેખ: શ. યશવંત સત્તાઈલાલ પંડ્યા.

ઓળખ

ભાષા	Inter Aria	શુભાની ને ગૌરી
વનવેલી	F. Y. A.	સગલું ને સાગી
સૌન્દર્ય	J. B. A.	દુવારી ને દિવરંગી
રીસામણી	E. Y. A.	કંડી ને કાવજી

પૂર્વ અંક: રજા: કોલેજનો લેડીઝ રમ.

સમય: બપોરની છટી.

(વનવેલી ને સૌન્દર્ય એક ડાયર અધ્યક્ષતાં
પડ્યાં છે.)

સૌન્દર્ય: (અળસ ઉતારતી) હા...ચ.
આજની ખીડા પતી.

વનવેલી: હા, હજુ કાલ મને તમારી
દુઆં થઈ હતી. બ...સ લીલાલદર છે. ત્રપેરે
તો તપરાનું નર્દિ. ને... જરા વારે) અમે
તો પદીને રોજ એવા વિદાન પોપટ થઈએ
છીએ કે ત્રણ-ચાર પંડેલાં આરો નથી
આવેનાં.

સૌ: (દસનાં અચકાતી) પે.પટ નર્દિ:
મેના.

માલા ધમપણાસ માગતી આતી, જોરડા
વચ્ચેના રેગલપર પુસ્તકો કેકે છે પાછળ
ઉતારજો ડગલે રીત મણી આવે છે)

વ: મામા, મેનું કેમ ? કાંઈ વધુ બણી
નાંખ્યું ? કેટલુંક ?

માલા: પેડું ઓળું. આજ અમારો
હાસ, કલાસ મરી, રજમેદાન બન્યો હતો.

રીસામણી: હા, દૂરથી જોવામાં મને મજ
મજા આતી.

સૌ: એટલે કંઈ તણપડી થઈ એમ ?
મા: હાથોહાથ નર્દિ-શબ્દો શબ્દ. જ્ય.
મણિ સમજે અને એમ સૂચું કે થંટ વાગ્યો
તોય ધારો પાનાં પૂરો કરવાં.

સૌ: હં...
રી: છુટત રાહા ને ધમાચકડી-ગોંધાટનો
મડગડાટ ને તાળીઓનો વરસાદ.

વ: બીનું શું સંભવે ? થંટ પછીની
એક મીનીટ ને થંટ પહેલાની દસ ગરામ?

મા: એટલી બુદ્ધિ ક્યાંથી માટી ? છતિ-
દાસનાં થે ચામ એ ત્રિદશી નથી આવતી.
(સૌ હસી લે છે).

મા: (હાથની મુઠી વળી બપોરો કરી)
વનવેલી. સાહેબને એમની જ.પ પાડતી કરો.
(આંખે સમજતી) એમ...કે હું છું.

વ: જાપ પાડતી હોય તો તો કમ
કપાય એ કે બધાને પાંચ મીનીટ વહેમાં

વિદ્યાનં આપવી પછી સાહેબની સારપની વાતો
ચોટે ચોટે થવાની.

મા:-આજ તો એમનાં ઉધરાં લેવાશે.

સૌ:-છલકાતામાં પાણી રોડથે ત્યારે સેક
એમજ થાય ને ?

વ:-ગંભીર થઇ) આના અગ્રગોમાં
આકૃતનું મૂળ ચિત્રવિચિત્ર હોય છે. પ્રેક્ષકોની
પહેલી જૂલ ત્યાં થાય છે કે એઓ દક્ષિણ
માની લે છે કે બધાજ એમનું જ્ઞાન પીવાને
બંધાયેલ છે.

રી: પણ તોજ એ બણારી શરે. પચરા
સામું બસવાનું તો પ્રાણીનેય ન પરવડે.

વ:-રીસામચી, મારું કંઈ તમે નં સમજ્યાં.
આખા વર્ગને પોતા જોટલી ઉમદા અક્ષરવાળો
માનવો એ પ્રેક્ષકોની અક્ષરનું નિષ્કર્ષ
પ્રદર્શન છે.

રી:-જોટલે ?

વ:-જોટલાક એવા પશુ આવે છે કે જોઓ
કેવળ અક્ષરમાત્રી કોલેજના પગથિયાં પામ્યા
હોય-છે.

મા:-વેદના વાક્ય જોટલું સામું. (ઉપર
હાથ રાખી) વનવેલી, તમારા કલાસના પેલા
નૂતનને હોહો છે કે ?

વ:-(સંભારવાની ડોળ પછી મનમાં
દાંત ક્યક્યત્વી) સરી રીતે.

મા:-એને ગમ સાલની-અમારા વખતની
ચોપાથોનાં નામ નહિં આવડતાં હોય.
પ્રીતીવસનો પરીક્ષાનું પરિણામ પૂરા સો ટકા
દશે ત્યારે એ જન્ટલ પામવાના.

વ:-હવે રીસામણી, આવા ખાંડુ ને કરે
તે નિભાવે છૂટકો. જેમ એક નાટકની શ્લોક
પાંચ રૂપિયા ખાન્યનાર સહેજના હાથમાં નહિં
પણ પાંચ આનાના પટાવાળામાં છે એમ
એક પ્રેક્ષકનો ઉદ્ધાર પુરતક અચૂર સ્કોલરેથી
નહિં પણ ગંપરવા દાર્દયામાં છે. (વિદ્યુત
આપતા સ્વરે) આજ હોવું ન જોઈએ એ

એક વાત: આમં હોય જ સુસંધ તોડવા હું
પહેલાનું નામ આદર્શ: ખીન્ન.

(પટાવાળો ચિટ્ટી લઇ આ) એથી તો

મા:-ભવાન, શું છે ? સસે તમારે

ભવાન:-આ સૌન્દર્યબેનની ચિટ્ટી આ

સૌ: (આનંદના અભાવે) આશ્ચર્યથી

ચિટ્ટી ? કોણે આપી ?

ભ: (ચિટ્ટી ધરી) પેલા સાહેબે. અંદર
સહી દશે.

સૌ: (ચિટ્ટી લઇ) એ મુદ્દાન નૂતને ?

(હુકમના તોચી, જા; કહે કે સૌન્દર્ય નથી.

(ભવાન જવા માટે છે)

સૌ:-(ગંભીરી રત શવધારી) ભવાન,
તું એમ કહે કે તમને મળવા માગતાં નથી.

મા:-કેમ સૌન્દર્ય, આમ કેમ ?

રી: ભવાન, ક્ષમા રહેજે.

(ભવાન એક ખૂણે ક્ષમા રહે છે).

મા:-સામ્રાજ્ય હવે કે તમે એક તો એકજ
કુટુંબનાં...

સૌ:-સત્તર પેઢિયે થતાં હજાર. તેથી શું ?

બહુ બહુ તો સૂતક વ્યવહાર.

(સૌ એકબેકની સામું જુએ છે-આનંદ
દમાં ને આશ્ચર્યમાં).

સૌ:-માલા, વનવેલી, તમે એ નહિં
સમજે. એ હેવાન છે. It is a regular
business.

વ:-(વાત બીજી). B પણ
regular રાતા દશે શું ?

મા:-(It is a regular business)
પણ હેય દાખલા તરીકે અમારે પ્રિયમુખરાય.

વ:-હું જુલી. (આંગ મરડી) કમુલ.

સૌ:-ભવાન, હું આણું છું. જા; કહે કે
આવે છે.

(ભવાન જાય છે.)

વ:-કેમ, વંણી પગલાં ઉપાડવા વિચાર
કર્તા ?

માં આમી લાવી) એમજ
જન્મણા હાયની બંગડી
હી સ્ત્રી: પેશે પુરૂષ. (હસવું
રહેવાય ? (આંખ મીચી)
દેખાડવો હતો એટલો દેખાડી રહી !
સૌ:-(આંખો ચડાવી) માલા, તમે
માફ અપમાન કરો છો.

વ:-(ગંભીર રહી) સાચી વાત. માલા,
સ્ત્રી ને પુરૂષ બેળાં મળે ત્યારે શું એકજ વિષય
ચર્ચવા સરખાયા છે ?

મા: (હંડી શાંતિથી) જુવાનીમાં એમ
ખરૂં.

સૌ: ખોટી વાત. હું તો એને એતવણી
આપવા ઉપર હું. એ ઉશ્ચુને પણ ખબર
પાડું કે જેમ કેટલાક છોકરાઓ છોકરીઓ
જેવા હોય છે તેમ કેટલીક છોકરીઓ છોક-
રાઓ જેવી હોય છે, જે એના જેવા પામર
જીવને ધડીમાં ધૂળ ચાટતા કરી પાડે.

વ: બરાબર (સંમતિની કરડી આંખે)
ત્યેયું; માલા ? (રીસામણી પાણીના માટલા
પાસ જાય છે)

સૌ: (ચરીસામાં વાળની લટ સળી
કરતી) હું તો આ...ચાલી.

(સૌન્દર્ય, પુસ્તક સુધાં, રવાના થાય છે.)

વ:-(માપ કાઢવાના ડોળ સાથે) જામી
ખરી.

મા:-બહેન, નજાનાં રજું પાલવે એમ
નથી. આમ થશે ત્યારે એમનાં વટકેલાં મગજ
કેકાણે આવશે.

રી:-(ધડકા કરતી) મૂલો મહારાજ પશુ
કેરા છે ? કેકા દિ બપોર પછી પાણી નહિ
હોવાનું !

મા:-કારણ આપણે એ પહેલાં ખલાસ
કરીએ છીએ. (રીસામણી અપમાનની
આંખો માલા સામું જોઈ રહે છે.)

વ:-માલા, બહેન, - એ ઉત્તરમાં મળક
છે: સચ્ચાઈ નથી.

મા:-(જોડાં પડ્યું છૂપાવવા) એટલે ?

વ:-એમ. હોય તો બે માટલાં - ગોઠવ્યાં
જોઈએ.

રી:-પણ તમારા વાદવિવાદથી મારી તરફ
છીપવાની ?

વ:-(રીસામણી તરફ વળી). બવાનને
જોલાવી, મંગાવી લે.

મા:-હ. કેલેજ કાંઈ એકલા છોકરાઓની
નથી કે એમને આંગણે મહારાજ ખડે પગે રહે.

વ:-માલા, હાં જરાક નકામી આત્મ-
સ્લાધા છે.

મા:-(વાતને ધિક્કારી) વનવેલી, સ્વમા-
નનો અર્થ આવડે છે ?

વ:-સ્વાભિમાનનો અર્થ નથી આવડતો ?

રી:-(બંને પર ચીકાટ) તમારા કંકણમાં
મારી જીભ વધુ વધુ સુકાય છે. હું તો ઓર-
ડિયે પાણી પીશ. એમાં શું ?

મા:-અરે ! કશું નહિ. છોકરાઓ-હાં
એવા કેકાથી જરા ન અચકાવું. એમની નારી-
પૂજા એટલી નીતરતી હોય છે કે, હું જઈશ
કે, માર્ગ એકજો થશે.

(સાડીની કરચલી બાંગી, આખું અંગ
મરડી રીસામણી જાય છે.)

વ:-(અણગમતી નજરથી, રીસામણી
ગઇ એ માર્ગ ચીધી) આના બહારની
માનો છો ?

મા:-તમે નથી માનતાં ?

વ:-ના. એમ ક્યાં કરતાં બરાન પાસ
મંગાવવાનો માર્ગ વધુ સરળ નહિ ?

મા:-નહિ. પોતાથી પતે એવા પ્રસંગમાં
પારકા ઉપકાર શીદ નહોતરવા ? સ્વામ્ય ..

વ:-સ્વામ્ય નહિ: સ્વચ્છંદ.

મા:-(તપી) આપણા બેનો મેળ નહિન.

ખાલાનો: કાં ? હું 'કહું' તેથી ઉશ્કું કહેવામાં તમે માન માનતાં લાગો છો.

વ:-કોણ કોનાથી ઉશ્કું કહેવામાં માન માને છે; એ નક્કી કોણ કરશે ?

(માલાને ડાબ વાગે છે. એક નજરે. પળભર ચૂપ બને છે.)

વ:-(લાગ લઈ) માલામહેન, તમારા મનમાં શું એમ છે કે સૌથી અડતાં રહેવાથી, સૌની ઉચ્ચ ગણાવાશે ?

મા:-(બેપરવાઈથી) હું એમાં સુખી છું.

વ:-કારણ તમે સહચારનું સુખ જાણતાં નથી.

મા:-કેમને એ જાણવાની ચિંતા સરખી છે ? એકલ હાથ જીવન જીવવાની મારામાં તાકાત છે.

વ:-આટલાં તમે કુદરત વિશ્વ છે.

મા:-હાહા.

વ:-(બોલ્યું પાછું વાળતી હોય તેમ) પણ ના; નથી.

મા:- (વધુ તપી) એટલે ?

વ:-મને એમ થયું કે તમારું પળબેપળનું અભિમાન થયાસમયે જીડી જશે-(ટીખળ જેમ) સીંગારેટના ધૂમાડા મારક.

મા:-(અવાજભરે) વનવેલી, વનવેલી, (કડકાઈથી ડોકું હલાવી) હા. એમ તો એક કાળે બધાના પ્રાણ પણ ઉડી જશે. મારા, તમારા; સૌના.

વ:-(સાન્તવન જેમ) જવા દો વાત. (ચીનગારી ચેતવવાની લાલચે) તમારા કાનને ન પાલવે એવી વાત મારી જીભને ફરી પણ નથી.

મા:-(બહુ સમજી) હું ધારતી હતી એજ નીકળ્યું ! વનવેલી, ત્રણ ત્રણ મહિનાના નિત્ય સહચાર પછી પણ આ માલાને ન પારખી શક્યાં એ એક વિચિત્રતા. આજ સગી હું તમારા સાથ સીધે ચીલે વાત કરતી:

તમે ઈચ્છતાં હો તો એ સંજોગ તોડવો હું તૈયાર છું.

વ:-(જરા ઠેકાણે આવી) એથી તો તમારું ક્યું કારણું રદ જશે. હંસલે તમારે અગે...

મા:-(આંચકા ખાઈ) તમને બણાવવાનું કશુંલ ક્યું એમ ને ?

વ:-હા.

મા:-એ કાંઈ મને, સાહે લગાડવા નહિં.

વ:-સારે શું મને ?

મા:-(રાંતી આંખે) કાં તો એને પોતાને સાહે લગાડવા.

વ:-(કટાક્ષ ગળા જઈ) હંસલ તો તમારાં વખાણુ કરતા હતા.

મા:-કારણ મેં એને બેચાર વોટ મેળવી દીધેલા. (ઉત્તર ન ભાગતી હોય તેમ) ખીચું શું ?

વ:-(વાત બદલી) મેં તમને જાણખ્યાં નહિં એ સાચું કહ્યું. જ્યાં કડક તો મેં તમને કશ્ચંચ નહોતાં. (પટાવતી હોય એમ) તમારી પોતાની વાતમાં તમે જરાય નમતું ન આપો ? જ્યાં ને ત્યાં તમે કઈ રીતે સાચ સાચાં હોઈ શકો ? તમે પ્રજા નથી.

મા:-તોય મેં આજ કરી એ વાતો શબ્દે શબ્દ-ના; અક્ષરે અક્ષર સૂત્રો સમાન છે. (ઠંડાં પડી, કંઈક સંભારી) તમારા સૌમાં મેં એક કુટુંબ બોધ છે. દલીલાના ઉત્તર ન અપાય, વાત લાંબાવવાની શકિત. ખૂટે ત્યારે (અપડી વગાડી) પટાક દબને ખીજ વાત ધુસાડતાં તમને શરમ નથી રોકતી.

વ:-(ન સમજતાં થાકી જઈ) એ સ્ત્રી-મુલજ્ઞ નજાણા છે.

મા:-(ટેજલપર હાથ પગાડી) તો હું પુરુષ જેમ જીવવા પસંદ કરું છું.

વ:-(પળભર મુગાં રહી) એ શવશે ખરું ?

મા: ગમે તેમ કરી ફવરાતીશ.

વ: એમ શું કામ ? આપણા જેવી મજા

બિચારા છોકરાઓને નથી-તમારા કે મારા જેવી.

મા: (ખુરશી પરથી કુદી) હં. આજ વાત તમે કહાતી હતી. (બેસી; હળવે હળવે) બોલો: કંઈ રીતે આપણે મજા ?

વ: મેં આ વાત કહાતીજ ન હોય કારણ ઉત્તર બેધકક તૈયાર છે.

મા: (માથું નમાવી, એકેએક આપતી હોય તેવી તોચાઈ સહ) તો ભેલી નાંખોને ?

વ: પહેલાં એ કે બચુનું એ આપણા માટે શોખ છે: એમને છાન.

મા: (જુગારનો પસો નાંખતી હોય એમ) જીવન શોખનું બેરહું છે.

વ: નો એનો અર્થ આટલો-જીવન કાળે શોખ: શોખ માટે જીવન નહિં. શોખ એ તો જીવનનો એક ફણો છે.

મા: (વાત ઉઠાવી) વળી વાત ઉઠાવો છો ? આડે રસ્તે શું કામ ચાલ્યાં ?

વ: મને તો આપણા રસ્તા જુના લાગે છે. એટલે મારો માર્ગ તમને અજણો ને બીકામણો લાગતો હશે.

મા: (હંછેડાઈ) ફક્ત અજણો: (બોર સાથ, ડોકું ધુણાવી) બીકામણો વળી કેવો ?

વ: હવે બીજા મજાની વાત કરું. (હસતી આંખે) નહિંતર (ડોહનમાં) વાત ઉઠાવી છે તમે: ને આજે આવશે મારાપર.

(માત્રા, નીચું જોઈ; શાંત રહે છે)

વ: આપણા માટે આવો ઓરડો છે: માટી તકિયાળા કોચ છે-ખુરશીઓ પળ (આવનારાના ટેવલ તરફ આગળી સીધી) આ માથું એળો, કપડા જરાજર કરી, ફિક ફિક ચલાવું સાંધન (ઉંઘાં ધઈ જઈ ફટકી લઈ) તમે મળો છો-જેમા તમે મારા કરતાં અધિક દુઃખિતર છો તે પીગમેનનું આ અમાવડું ટેવલ. (ટેવલ પર દાંધ રેકી, પીન-પોંચ રેકેટ દાંધમાં પટપટાતી) આપણે રમવું

હોય ત્યારે રમીએ-શાંતે તો અજબડી ટોપીય આદરીએ-છોકરાઓ એમ ન ટીચી શકેં ચાલુ કેલેન્ડર રમતા પકડાય તો એ કમખતીનાં નિશાન છે. હજુ અહવાડિયા પહેલાંજ કોઈ ચાર જણનાં નામ એમ જપાટે ચડેલાં-દરેક બિચારો બન્ને રૂપિયાના પાણીથી નાહી મો. (કાચી યધ) માત્રા જાહેન, તમે એ તોડીય વાંચેલી કે ?

મા: (નિઃશંકમાં માથું ડેચું કરી) કહેવાનું બધું કહી રહી ? કંઈ બાકી નથી રાખ્યું ને ?

વ: તમે સાંભળો તો છે. આપણાં મુખ (જમણા હાથની ટચથી આંગળી પર ડાખા હાથની બીજા આંગળી પહોડી) મેં જણાવ્યાં. (એક ધુટ્ટો ઉતારી) કલાસમાં ક્યારેક ડોકનઓને પોતાના રૂંધાલે ધુળાળા બાંકડા સાફ કરતાં મેં જોયા છે. આપણાં ટેવલ-ખુરશી કેવાં સાફ હોય છે ?

મા: છોકરાઓ પોતાના રૂંધાલે બાંકડા સાર કરે એમાં એમની શુભચીનાં દર્શન છે.

વ: (બજાવાની કલ્પકનનરે) એમ કેમ ?

મા: એમનામાં એ શુભચી નહોત તો પરાવાળાનો કાન પકડેત.

વ: (મનમાં) માલાખરેન બોગાં નથી. પ...જી કહુજ કરીશ કે કિછળી પરશે. પ્રમથં બહેન, સદનશીલતા એ સદગુણ મહાય છે.

મા: સદગુણ નહિં: કેવળ ન છૂટકાનું આશ્રમન. તોય એને સદગુણ ગણાવનારને પછી ફરિયાદ કરવાનો અધિકાર નથી.

વ: (વળી પછી પડતાં, જીમ ચારી) પ...જી, તોય તે, આપણે તો છે તેવી વસ્તુ સ્થિતિનો વિચાર કરવાનો છે ને ?

મા: (કંઈ જો દેખાડી) વળી ફક્કેલાનું માડું હવચું. (કાઢી યધ, પોતાનો કકો ધુટ્ટી) બાકી છે તેના વિચાર કરવો ૧૫

તો આ ઓરડો પોતે એક સોનેરી પીંજર છે:
એવું શું ?

વ: સોનેરી પીંજર એ હેજ ક્યાં ? જ્યાં
દિલ ચહે ત્યારે પ્રવેશ કરીએ; મન માગે કે
જ્યાંથી પાછાં વળીએ; પીંજરનો આવો બહોળો
અર્થ મેં જાણ્યો નથી. શાવે તો પાસે જાગનાં
કુત્ર વીણીએ, પસંદ પડે તો દૂર કડવા મીઠા
લીમડાનાં એકાંત શોધીએ: આપણી આડે
આવનાર કોણ છે ?

મા: (હોક હસારી) વનવેલી, તું
ભાવણુભોર ક્યારની જની ? (ધુંડી દેખાડતી)
એક એકડો પાંચ વાર ધુંડીએ નોય એકજ
એકડો રહે. એક વ'ત પાંચ પાંચ સ્વરૂપમાં
રજુ કરીએ તોય એકજ વાત રહે. મારું કશું
તું સમજ ?

વ: તો વિષય સટકતો મુકીએ. જ્યાં એક
નિર્ણયનો સંભવ નથી.....

મા: (એકદમ) :રણ તમારો મમત.

વ: (ચાકી, નમતું આપી) ભણે; એમ
કહો. મારી જીમ તમારા જેટલી તીવ્ર નથી.
(સંભારી ધીમે) કાં તો..... (તરખ મારી)
જમ; એ ન લંબાવશો. મોત્રો: હંસન તમને.
મળ્યા તો હતા ને ? (મારી માગતી, કોય
એવા ગરીબ અવાજે) હું તુરત કહેવું બૂલી
હતી. સાંજકના સમયે મળતાં....

વ: હા; મળ્યા હતા. (વાક્યેવાક્યે આ-
રામ લાઇ) બણ વવાનું મંજુર રાખ્યું સરસ
લાગ્યા. ખૂબ વાતો થઇ.

મા: (આડું નેહ, મનમાં) હે ?
(પ્રકાશ) એમ કે ? હોય; કિંક શયું.

વ: ને અમે તો પછી ફવા ગયાં હતાં.
વેળાવેળાને એમણે ફેટલીય વાતો કરી. દિવ
દરિવાવ છે. જાણે અમે વર્ષોથી પંસ્તર આ-
જળીતાં હઇએ એમ એ ધન્ય ધીથી મને
સાચાજ કરે છે.

મા: હા; (જળ ફેંકી) મને તેના સ્નેહી

થઇ જતાં એમને વખત ન જાય. કશું દિલમાં
ચોરી રાખવાની ટેવ ન મળે.

વ: (સાવધ તોય જોણી જની) ત્યારે
તો મેં એમને કહી એ વાત તમને કહી ખરા.

મ: (તડાક દઇને) પૂનો સમત.

દ: (આંખો ઢાળી) ને...તમારા બેના
તડાકનું ?

મા: (પકડી રાખી) એમના મનમાં
આવે તો તમને કહી પણ દે.

વ: (થી હેમા) છતાં મેં એવું કશું
નથી કશું કે જે તમે જાણો તો, પ'ચાત પડે.

મા: (હતાશ જની, મનમાં) થઇ રહ્યું.
આમાં સમજવું શું ?

(ધંટ વાગે છે)

વ: (વગાડેલ ધ માં મરચાં દાખી) મા-
લાજહેન આપણું રોજ આવી આવી વાતો
આટલી મીઠાશથી, કરતાં હઇએ તો ?

(માત્રા, દરમીને ડોકું નમાવે છે)

વ: (એ પડિયો ગોઠવતી) ચાકો આ-
વવું છે ને ?

મા: ના; આજ કવિતા નહિ બચાવ
તોય ચાલશે.

વ: કિંક હું તોં જાઉં. અત્યારે Essay
ની મોકાણ છે.

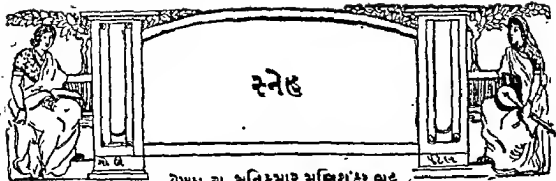
મા: (આખો પ્રસંગ વિસારી) શો
વિષય ?

વ: Love-its function in life.
(આડી ફરી, વનવેલી ઉત્ત્રાસમયો પગલાં
ઉપાડે છે. માત્રા એ માપી માપીને નીરખા
રહે છે).

મા: (કોયપર નિરાંતે દણો, બીજ પજે
ટટાર બેસી) હંજ બોલુ. (ધીરા સ્વરે)
હંસલ ! વનવેલી ! હંસલ !

(બહાવજમાંથી ઇન્ડિયન કાદી, નોટમાંથી
કાંચળ ફાડી, અક્ષર પાડ્યા બેસે છે)

[પંડો પડે છે]

લેખક: રા. કુનિકુમાર મલ્હારાજ બાદ.

કે ધયા અસ્વસ્થ થઇ ગયેલો રમણ
મહારા. ઝોરડામાં આવ્યો.

“ મરેતા ! સાંભળ આ ત્હારી કાંતા હવે
ભણવાનીએ ના કહે છે. છું કહે છે કે
હારે સ્નેહાળ થયું જોઇએ અને એ શોકો
ને આવી રીતે પળવે ત્યારે મારે શું કરવું?
; તો એવી ગામડિયણને પરણવાનું નથી
જાતો. ”

કાંતા રમણની ચનાર પત્ની હતી. મેં તેને
જોઇ હતી. રમણે ન્હોતી જોઇ. કાંત નું કુટુંબ
જરા પાછળ પડેલું એટલે વિધાપીઠમાં ભણતા
છોકરાના ધણા વિચારો તેમને જરા હવાઇ
લાગતા. કાંતા પણ તેના સ્નેહાળ સ્વભાવને
લીધે ધણીવાર તેના કુટુંબની ઇજાને વશ
થતી. રમણ સાથે તેનું વાગ્દાન થયું તેમાં
તેના કશો ગુન્હો ન્હોતો. તેણે રમણને
જોયેએ ન્હોતો.

મેં રમણને સલાહ આપી કે તેણે એકદમ
કાંતાને ઘેર જવું અને વિવાહ ફાટ કરી
આવે. તેણે કબુલ કર્યું અને સાહે તે દ્રેનમાં
બેઠો. હું ઘેર આવ્યો. કાંતા રમણની બેલડી
સાંધવામાં મારો હિસ્સો હતો. એ બેલડી
તૂટી જાય તો પણ રમણ એ કુટુંબનાં મધુર
સ્મરણો લેતો આવશે એવી મારી તો ખાતરી
હતી.

રમણ પાછો પણ આવી ગયો. મેં ધાયું
હવું કે પાછો આવી તરત તે મને મળશે
પણ તે તો મલ્લોજ નહિ. એક દિવસ મેં

તેની પાસે ખાસ જાહેને પુછ્યું: “ કેમ રમણ!
વિવાહ ફાટ થયો ? ” “ નારે ના, હું તો
એમજ પાછો આવ્યો. ” “ ત્યારે કાંતાને
ભણાવવાનું તેમણે કબુલ કર્યું ? ” “ ના,
તેની પણ તેમણે ના કહી. ” “ ત્યારે તે
વિવાહ ફાટ કેમ ના કર્યો ? ” રમણ સાંભળી
શકે તેમ મેં આ સવાલ પુછ્યો હતો. તેણે
પુછ્યું: “ કોનિકલમાં નહેરવું ભાવણ વાંચ્યું ? ”

બીજા સવાલો મેં મોકુફ કર્યા.

ફરી એકવાર મેં પુછ્યું: “ કેમ ત્હારે
ગામડીયણને પરણવું પડશે તેની ગમગીની હજી
થવા કરે છે ? ”

“ નારે ના ” તેણે કહ્યું “ એ તો અમસ્થ;
આજે રાત્રે એમ્પાયરમાં ‘ ધ બ્લ્યુ બર્ડ ’ ની
શીશ્મ છે. છું આવીશ ? ”

મહારા નિરંતર રહેતા પ્રશ્નોથી રમણ
કંઈક ગંભીર વિચારમાં હોય, કાંઈ મુંઝાતો
હોય તેમ હું જોઈ શકતો. તેની મુંઝવણ મને
તરત સમજાઇ ગઇ. તે કાંતાને મલ્લો હોયો
જોઇએ, તેનું સંગીત સાંભળ્યું હોયું જોઇએ,
અને તેજના અંધાર વરસતી તેની આંખો,
સીતારના જેવો કાંતાના અવાજનો ઝંકાર
જોઇ સાંભળી, ચોતાના વિચારો ગળવામાં
મુકા પાછો ફર્યો હોયો જોઇએ. પણ તે
જીતાયો છે તેમ સ્પષ્ટ મારે કે તે કમુલ
નહી કરે એટલું તો હું જાણતો હતો.

એક વખત ફરી તે મારા ઝોરડામાં ધસી
આવ્યો. તેના મોઢા ઉપરની પ્રકુલતા ઉપરથી
તે કાંઈક ખુશ ખબર લાવ્યો દેખાતો હતો.

સ્નેહ.

ચિત્રકાર :] કાંતા ગાવામાં મશ્ગુલ હતી. તેની આંખો ગાઇ ચાલથી [રા. નાણાવટી.
તેને સંગીતમાં અજ્ઞ મઝા આવતી.

“ મસ્તકકીરની મસ્તી. ”

ચિત્રકાર:] “ બોડકું માયું ” નામે વાર્તામાંનું એક આકર્ષક ચિત્ર. [રા. કે. ગો. શ્રોધ.

મૂલ્ય: રૂ. ૨-૦-૦.

“ ગુણસુંદરી ”ના આદકો માટે: રૂ. ૧-૮-૦.

પોષ્ટેજ (વી. પી. ખર્ચ સાથે): રૂ. ૮-૭-૦.

પણ મારા ટેબલ સામે મારી પત્નીની છબી ઉપર તેની નજર પડી. તરત તે બોલતાં અટકી ગયો અને ઉંઠા વિચારમાં પડ્યો. રમણ એ છબી પહેલીવાર નહોતો જતો. ઘણીવાર સ્ત્રી કેળવણી વિશે વાત કરતાં તે મ્હારી પત્નીનો દૃષ્ટાંત લેતો. આજના તેના મૌનને અને છબીને શો સંબંધ હશે તે હું ન સમજ્યો.

“ મહેતાજી ” શિક્ષણના પ્રશ્નોની વાત કરતી વખતે રમણ મને મહેતાજી કહેતો. “ મહેતાજી, પત્રો લખીને અભ્યાસ કરાવવાનો રસ્તો તેને કેવો લાગે છે ? ”

“ કેટલો અભ્યાસ કરવો અને કેવી રીતે કરવો, તે બધે વખતે અભ્યાસ કરનારની સ્વચ્છતા,....”

“ બસ ‘માઈ’ બસ. મ્હારે તારે ભાવણુ નથી ‘જોઈયું’. પત્રો લખીને કોઈ પ્રવીણ થાય કે નહિ તે કહેને ? ”

“ પ્રાવિણ્ય એ અભ્યાસનું પરિણામ છે, પત્રલેખન તે ઊર્મિનું અને બનેલો સમન્વય....”

રમણે અવાજ સાથે, હાથ જોડ્યા, “ અ. ત્યારે હું શાસ્ત્રની ચર્ચા કરવા માગતો નથી. હું મારા સવાલનો જવાબ આપતો. ”

રમણ મારી પત્નીની છબી જોઈ ચુક કેમ થયો તે મને ‘સમજાઈ ગયું’. તે કાંતા તરફ આકર્ષિત હતો. તેની જોડે પત્રવ્યવહાર કરવા માગતો હતો. છતાં સીધી રીતે તેમ કહેવાને બદલે સિદ્ધાંત બતાવી મ્હારો ઉત્તર લેવા માગતો હતો. પણ હું જવાબ આપવાનો નહોતો. રમણ તેની કાંતાને પત્રો લખે, કાંતા તેના ઉત્તરો લખે એ તેમની વચની કુદરતી જર્મી હતી. રમણ તે પોતાના આનંદ ખાતર કરે છતાં કાંતાની કેળવણી ખાતરજ નિસ્વાર્થ બુદ્ધિથી તે કરે છે એવી મારી પા-સેથી ક્યુલાત લઈ જાય તેમ મારે થવા નહોતું દેવું.

ત્યાર પછી રમણ ઘણીવાર પોતાના ટેબલ ઉપર બેસી-પુખ લખતો દેખાતો. એકવાર કોઈએ એકાંત સ્થળમાં તે એક નોટપેપર લખેલું કંઈ વાંચતાં મેં તેને પકડ્યો. તેનું મ્હો લાલલાલ થઈ ગયું. ‘મ્હારી સાચું મીઠ માંડીને એ જોઈ પણ શક્યો નહિ.

હું જાણી શક્યો કે વાત વધતી હતી. એક દિવસ રમણની આંખમાં આંસુ હતા. તેણે મારા હાથમાં એક તાર મુક્યો. તારમાં એમ હતું કે કાંતાને શીળી નીકળેલાં તેમાં તેની આંખો ગઈ, અને મ્હોં શીળીના ડાકથી ભરાઈ ગયું હતું. રમણનાં કુટુંબીઓ એટલા માટે વિવાહ દેહ કરવા તત્પર થઈ રહ્યાં હતાં. અને કાંતાના કુટુંબીઓ લાચાર થઈ ગયાં હતાં.

“ તારો શો વિચાર છે ? ” મ્હોં પુછ્યું.

“ અલખત હવે તો વિવાહ દેહજ કરવા પડશે. તેણે શાળામાં જવાનું બંધ કર્યું ત્યાર-થીજ હું તો વિવાહ દેહ કરવાનું કહું છું. ”

મ્હારો મિત્તજ ગયો.

વિગતોમાં ઉત્તરવાની જરૂર નથી. રમણે કાંતા જોડે લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. અને તેણે તે નિશ્ચય કર્યો ત્યારથી તેના સ્વભા-વમાં આનંદજનક પરિવર્તન થતું હતું જોઈ રહ્યો છું.

આંજ ૭ દિવસથી અમે કાંતાને ગામ આવ્યા છીએ. રમણ રોજ કાંતાને મળે છે. આજે હું તેમની વાતો સાંભળવાનો છું. કારણ કે કાંતાને મળી આવ્યા પછી રમણ મુગોળ રહે છે. છતાં મધુરસુખની સ્મિતપ્રભા હું તેના વસ્ત્ર ઉપર જોઈ છું; અને મને ખાતરી છે કે જે ચાલ છે તે ઠીકજ ચાલ છે.

ધોમે ડગમે ચોરી છુપીથી જાહેર મેં કાંતા હતી ત્યાં નજર કરી. કાંતા ગાવામાં મથામું હતી. તેની આંખો ગઈ ત્યારથી તેને સંગી-તમાં અજ્ઞ મઝા આપતી,

૧ “ હો આપતો શુભનાં વિધિ
 ને હું હીણી કેંએ નથી
 તોયે મને શુભવંતી કહી હે
 નાય પાસે આવશે ના.
 આવાં પ્રશંસા વાક્યથી
 મુજને જરી શરમાવશે ના
 ૨ દુનિયાની આ વારી મહી
 આપ સગે મ્હાલવું છે.
 એ હઠાણ છીનવી લઇ
 મને અળગી થવા શરમાવશે ના
 આમ મીઠું મીઠું કહી હું
 ભોળીને ભરમાવશે ના

એ દસ્ય સુંદર હતું. કાંતાની જોવાની
 શક્તિ ગઇ હતી છતાં આંખો નહોતી ગઇ.
 અને આસપાસ કોઇ નથી એ માન્યતાથી એ
 મુકત કંઈ ગાતી હતી. તેથી તેના હલકમાં
 ઊઠા આવી હતી. રમણ પણ તેને જોઈ રહ્યો
 હતો. પરંતુ “ અગાળી થવા શરમાવશે ના ”
 એ પંક્તિ આવતાં એકદમ તે કાંતા પાસે
 ગયો, તેના બંને ખભા ઉપર હાથ મુકી બોલ્યો
 “ કાંતા તને અળગી થવા કોઇ પણ કહી
 શકે ? ”

કાંતા પહેલા શરમની ધરખથી લાલ ચપ્પ
 ગઇ. પછી ખુશી થઇ. “ કોણ રમણ ? કયારે
 આવ્યો ? મને ઉપર લઇ જઈશ ? ” રમણ,
 કોઇ મદમજરી વસ્તુને તેનો રખેવાળ જેવી
 દરકારથી બહુ જાણ તેની દરકારથી કાંતાને
 ઉપર લઇ ગયો. હું હવે માત્ર તેઓના પડ-
 ઝાયાજ જોઇ શકતો. અને બાગીચી તેમની
 વાતચિત સાંભળી ચકતો.

રમણના શબ્દો મને સંબળાયા નહિ.

કાંતા બોલતી સંબળાઇ “ રમણ ! હું
 ગમે તેમ કંદે પણ આંખો વિનાની હું તને
 કેટલી અડચણ કરીશ તને કેટલું કષ્ટ થશે
 તેના વિચારો મારા મગજમાંથી જતાજ નથી. ”

“ તારી આંખો ગયા પછી તારે જે
 જોવાનું આવ્યું ગયું, જે પરવશતા થઇ તેના
 વિચાર નહીં ને બસ આ વિચારજ કેમ તને
 બહુ આવે છે ? ”

કોણ જાણે પણ હું તારા સિવાય બીજા
 કોઇનો, મ્હારો સુધાં વિચાર કરી શકતી નથી.
 મ્હારી આંખો ગઇ એટલે મને એક મુખ તો
 એમ થયું લાગે છે કે હવે હું નિરંતર તારા-
 જ વિચાર કરી શકું છું. ”

“ પણ તું જે ગાયન ગાતી હતી, તેનો
 તો બીજોજ અથ થતો હતો. ”

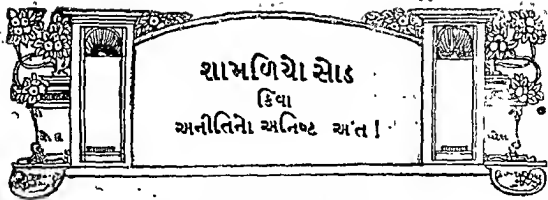
“ તે ગાયન કાંઇ મ્હારા વિચારો નહોતા.
 મ્હારી કાવતા તને કહું ? સાંભળીશ ?-જો. ”
 શરી કાંતાએ ગાવાનું શરુ કર્યું.

દીપી રજું ટુચ સખે મુખ જ્ઞાન તોજે,
 એ કાંતિ હું ઝીલી શકું બલ તેવું દેજે.

રમણ સ્નેહની આ ભક્તિમત્તા જોઇ સ્વચ્છ
 રહી શકે તેમ નહોતું એમ મને વ્રામ્યું. મેં
 તેના પડછાયો જોયો તો જાણે રમણ કાંતાના
 પગ પાસે નસી ગયો અને બોલ્યો “ મ્હારી
 મધુરી દેવી ! મા-સના જન્મતો-નત બાવો
 આર્યા, ભક્તિ, સ્નેહ એ સર્વમાં તું કેટલી
 મ્હારાથી ચઢીયાતી છો, તે તું જાણતી હોત
 તો આમ ન બોલત. એ સર્વનુંજ હું તારી
 પાસે શિક્ષણ લઇ ગ્લો છું બાપી તને તો
 ખમ્બર દરી કે બધા તો મને આ લગ કોઈ
 કરવાની સલાહ આપતા હતા ” કાંતા નિર્દોષ
 મીઠું હાસ્ય હસી. “ ખરેખર ! પછી. ”

આવો લવારો તેમજો ધણો કર્યો હશે
 રમણે ધેર આવીને મને કહ્યું, મદેતા ! સ્નેહ
 એ કેવળ એક લાગણીજ નથી. એ તો એક
 મોટો સદગુણ છે એમ બાજ મને અનુભવ
 થયો.

મેં જવાબ આપ્યો “ અનિષ્ટેટલ પણ
 તેમજ કંદે છે. ”

(એક ઐતિહાસિક ઘટના)

લેખક:—રા. તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલમ, એલ. ટી. એમ.

૧ સૌંદર્ય દર્શન.

કોઇ અનિષ્ટ યોધડીએ એની નજર એ સૌંદર્યમૂર્તિ ઉપર પડી. એ નજરમાં મલિન વૃત્તિએ પ્રવેશ કર્યો અને એ પ્રળનો પાલક મટીને પ્રળનો ભક્ષક-નીતિનો સંહારક બન્યો.

ઈડરના પાદરમાં આજે નાનું સરખું ગામ વેસ્ટ હોય તેવી અનુપમ શોભા થઇ રહી હતી. ગ્રાવણ મહિનાનો સોમવાર એટલે શીવભક્તોનો પરમ પવિત્ર દિવસ. આજે મહાન ઉત્સવ હોય તેમ ઈડરની સીમમાં પોતાનું સામ્રાજ્ય બતાવતા બન્ય શિવાલય આગળ મેળો ભરાયો હતો. હિંદની અનુપમ કારિગીરીની વસ્તુઓનું જાણે પ્રદર્શન ભરાયું હોય, આળકોનું મનરંજન કરવા માટે ભાત-ભાતના રમકડાંઓનું સંગ્રહસ્થાન એકઠું થયું હોય, ભાતભાતના મેવામીકાણથી જીભના રસિયાઓનું મનરંજન કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હોય; એવો આ મેળામાં પગ મુકતાં જ ખ્યાલ થતો હતો. હસતાં રમતાં, ખેલતાં દૂદતાં, રજત શણકામાં શરતાં કે ચક્ર-રડી ભમરડીમાં ભમતાં નિર્દોષ બાળકો, મદો-નગી બર્બો ખેલો ખેલીને પોતાનું સૌંદર્ય પ્રદર્શન કરતાં યુવાનો પચડંગી વસ્ત્રો અને અવનવા આભુષણો ધારણ કરીને રેતિાલયમાં સંચરતી ગંગામિત્રી લાવણ્યથી લલનાઓ એ આ મેળાનાં અનન્ય આકર્ષણો હતાં.

લોકના થોડા આજે એ મેળો જોવા ઉલટી પડ્યા હતાં-ટૂંક શ્રી પુરુષો ભોળા શંભુને રીઝવવા, યુવાનો સૃષ્ટિસૌંદર્યના નિરિક્ષણથી ચક્ષુઓને તૃપ્ત કરવા અને બાળકો નિર્દોષ આનંદનો લ્હાવો લૂંટવા. એ શિવાલય તરફ આજે તો આનંદ અને ઉત્સાહનાં પૂર ઉલટ્યાં હતાં !

શિવાલયમાં એક વ્યક્તિએ પગ મૂક્યો અને ત્યાં દોડધામ શરૂ થઇ. મંદિરમાં રહેલા ભાવિકજનોને શિવાલયના પાછળના દ્વારથી બહાર કાઢવામાં આવ્યા: “ ચાલો ! માર્ગ કરો ! રાજભૂ પધાર્યા છે ! ” એવા ઉઠ્ઠાગારો જોના તેના સુખમાંથી નીકળવા લાગ્યા.

પણ પહેલાં જ્યાં માણસોની જમ્મી ભીડ જામી હતી ત્યાં અત્યારે ચક્રાં પણ ફરકી ન શકે એવો બદોબસત થઇ ગયો. રાજ આવ્યો, ચોકમાં ચોમેર નજર કરી અને શિવાલયના પગથિયાં ચડ્યા લાગ્યો. અંદર જુએ તો કોઇ રૂપસુંદરી એકાગ્ર ચિત્તે ભોળા શંભુનાં કીર્તિ-ગાન ગાઇ રહી છે !

કોઇ કિન્નરી કોમળ કંઠે ગાઇ રહી હોય તેમ શિવાલયના ગર્ભમંડપમાંથી સંગીતના સુમધુર સ્વરો સંભળાવા લાગ્યા.

‘ જય દેવ !.....જય દેવ ! !

જય શંભુ ભોળા, પ્રભુ જય શંકર ભોળા.

શિવાલયના ઉંચામાં પગ મુકતાં રાજાએ

એ કોટિલકંઠી જયગાન સાંભળ્યું. મોર-
લીના નાદથી સર્પ ડાલે તેમ રાજાનું કમરેતક
એ સંજિતની ધ્વનિ ડાલવા લાગ્યું.

પૂજારી વિચારમાં પડ્યો.

પરંતુ એ જ્ઞાન એકાએક અધ પડ્યું.
આરતી અધવચ્ચીન અટકી પડી. ગાનારીનું
દક્ષિ શિવાલયમાં આવનાર એ વ્યક્તિ ઉપર
પડી અને તે મનમાં સંકેપ પામી.

શંકર ભગવાનને પ્રણામ કરીને તે ગર્ભ
મંડપમાંથી બહાર આવી.

“આ આપણા કારભારીનાં પુત્રી!
બહેન રાજાજીને પગે લાગો!” પૂજારીએ
પરિચય આપવા સાથે ઉપદેશ પણ આપી
દીધો.

બાબાએ મરતક નીચું નમાવી નમન
કયું. મેઘધનુષ્ય સમા એ અંગ મરોડને જોઈને
રાજા તો આભો બન્યો.

“તમે કારભારીની કન્યા? તમારું નામ.”

“મારું નામ મૃગાક્ષી +” કન્યાએ
મરતક ઉચું કયું અને રાજા તરફ જોઈને
જવાબ આપ્યો. ફરી તેનું મરતક નીચું ઢળ્યું.

મૃગાક્ષીની એ આંખોએ તો અજબ
બંદ કયું. એ નજરરૂપી જાણથી રાજાનું હૃદય
વિધાયું. એ માંડી નજરની-રૂપાની ઘંટડીના
રણકાર સમા એ સુગંધર સ્વરની એને તલજ
થઈ. એ મુંઝાપાન માટેની તેની જીભાસા વધી.
એ મધુરભાષિણી મધુરી સાથે સંભાષણ કર-
વાનું તેને મન થયું.

પરંતુ એની મનની મનમાંજ રહી ગઈ.
એ સૌદર્ભર્મી તો લાંબી ચાલી ગઈ હતી!

મૃગાક્ષીનાં હરીણી સમાન ચંચળ ચક્રુ-

+ આ વાર્તામાં મૃગાક્ષી, યશોધરા અને
અનંતરાચંદ્ર સિવાયના તમામ નામો અને યશો-
ધરા સિવાયના તમામ પાત્રો ઐતિહાસિક છે.
ઉપર જણાવેલા ત્રણ નામો કેવળ કલ્પિત છે. લેખક.

આએ રાજાની નેજરમાં પવિત્રતાને બદલે
પોષ, ખાયાને બદલે મોહાંધતા, વિવેકને બદલે
વિષયલોભપતા જોઈ લીધાં અને એના અંત-
રમાં ક્ષોભ થયો. રાજાની મલિન વૃત્તિ એકબી
ગઈ અને એની અધમતાને આગળ, વધતી
અટકાવવાને માટે તે જોળા શંભુને પ્રણામ
કરીને પાણીના રેલાની માફ ત્યાંથી સરી ગઈ.

રાજાએ દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખ્યો. ગર્ભ-
મંડપ આગળ આવીને તેણે મહાદેવનાં દર્શન
ક્યાં, પરંતુ રચના કે શિવાલયની શોભામાં
તેનું લક્ષ નહોતું. દર્શન કરતી વખતે પણ એ
ચેતનવંતી ચક્રોરીમાં તેનું ચિત્ત ચોટ્યું હતું.
૨. શામળિયો સોદ.

પુષ્પાવતીને પેટ જન્મેલો, શીલાદિત્યનો
પુત્ર. રાજકુમાર ગોહા જ્વનવન બટકતાં ભાગ્ય
બંધે ભીલોનો માનીતો થઈ પડીને ઇડરગડનો
રાજા થયો. લાંબા કાળે ભીલો પરદેશી રાજાના
રાજ્યથી કંટાળી ગયા અને ગોહાથી આઠમી
છેડીએ ચનાર રાજા નાગાદિત્યને ઠાર કર્યો.
તેનો ત્રણ વર્ષનો કુંવર બાપા બચી ગયો
જે મેવાડ વંશનો રથાપનાર બન્યો.

મારવાડના મહેલર શહેરથી પરિહાર
જાતના રજપૂતોએ આવીને ઉજ્જડ થઈ ગયેલા,
ઇડરને દરવાજો તોરણ બાંધીને ડરી વસાવ્યું.
કેટલીક પેઢી સુધી તેમનું રાજ્ય ચાલ્યા પછી
પરિહાર અમરસિંહ પોતાના કુંવર અને
પાંચ હજાર ઘોડેસ્વાર લઈને ચિતોડ ગયો. અને
પૃથ્વીરાજને મુસલમાનો સાથે લડાઈ થઈ
તેમાં પોતે (અમરસિંહ) કપાઈ મુજો. આ
ખજર ઇડર પહોંચતાં તેની રાણીચો સતી
થઈ અને કેટલાક ઇડરની ઉત્તરમાં હંચી ટેકરી
છે ત્યાંથી પડી મોહ. આ ટેકરી આજે
‘રાણીઓના જોલાની જોઝારી દુગરી’ તરીકે
જોળાયાય છે.

* જુઓ ‘રાજકુમાર શુદા’ માં નાની
‘વીરની વાતો-માજ ગીત’ માં રજડમન:રી વાર્તા

અમરસિંહે ચિતોડ જતી વખતે પોતાના પરમ વિશ્વાસુ ચાકર હાથી સોડને ઇડર સોંપ્યું હતું. હાથી સોડ જાતનો કાળી હાવા છતાં શક્તિવાન. હાવાથી તેણે ઇડર ઉપર પોતાની સત્તા જમાવી. તેના મૃત્યુ પછી તેના પુત્ર શામળિયો સોડ ઇડરની માઠીએ આવ્યો.

શિવાલયમાં આવનાર રાજા તે આ શામળિયો સોડ. અનાયાસે પ્રાપ્ત થયેલી રાજસંપત્તિથી તે ગર્વીષ્ઠ બન્યો હતો. પ્રજાનું ગમે તે ચાપ પરંતુ પોતાની સગવડો સચવાય તે માટે તે ખાસ કાળજી રાખતો અને પ્રજાને અનેક રીતે કનડતો. માત્ર દ્રવ્યલાલસા સંતોષાને તે બેસી રહ્યો હોત તો તો પ્રજા બિચારી મૂળે મોઢે બધું સડન કરી લેત, અને તે જેમ નિચોવત તેમ પ્રજા નિચોવાયા કરત; પરંતુ એટલેથીજ ન અટકતાં તેની વૃત્તિ વિપયલાલસા તરફ ઢળી અને પ્રજાની વધુ ઢિકરી ઉપર એની વિપયશોભુષ નજર ફરવા લાગી. ઇડરની પ્રજામાં કચવાટ પેદા થયો. રાજા પોતે નીતિનો રક્ષક મંડીને બક્ષક બને, પછી ક્યાં જઈને રહેવું અને કોને કહેવું? પ્રજા આમ મનમાં બબડતી અને અંતરના છૂપા શ્રાપ વરસાવતી ચિંતાગુરુ છવનમાં દિવસો નિર્ગમન કરતી.

૩. કારભારીની કન્યા.

“શિવાલયમાં જોયેલી સૌંદર્યદેવીનાં શામળિયા સોડને રવખનાં આવતાં. એ કારભારીની કન્યા હતી એ તો પૂજારી પાસેથી જાણ્યું હતું. તેણે વધુ તપાસ કરી અને જાણી લીધું કે એ કન્યા અતિવાહિત છે. પછી શું બાકી રહે? એણે નિશ્ચય કર્યો કે ‘એ રપસુંદરીને રણવાસમાં લાવું અને મારી માનીતી રાણી બનાવું.’”

‘કારભારી સાથે કપટખાજી રમવાનું શવે તેમ નહોતું.’ એ કારભારી પક્ષા મુત્સદી

ગણાતા નાગરેનો મુખી હતો, રાજ્યનીતિ-નિપુણ હતો, રાજ્યનું કારભાર કરવાની કળામાં કુશળ હતો. તેની સામે કપટબળ બીજાવવા જતાં તો પોતેજ તેમાં ફસાઈ જાય એવી સ્થિતિ હતી. તેને લાલસામાં લપટાવીને પોતાનું કામ કાઢી લેવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

સોડના રાજ્યમાં નાગર બ્રાહ્મણો ઘણા વસતા હતા, અતુલ્ય સૌંદર્યને માટે વખણાતી નાગર સ્ત્રીઓ તેણે અનેક જોઈ હતી, પરંતુ મૃગાક્ષી! એ તો નયો રપરૂપનો અંબાર! લલિત લાવરૂપનો ‘ભંડાર!’ ‘એના જેવી રપસુંદરી રણવાસમાં હોય તો આખો રણવાસ જળકી ઉઠે અને અસારે શુષ્ક જણાતો એ આવાસ સ્વર્ગસદન બની જાય!’ આવા આવા વિધવિધ પ્રકારના તરંગો સોડના મનમાં ઉઠતા અને એના ચિત્તને વ્યગ્ર બનાવી મુકતા. તેની ધીરજનો અંત આવ્યો.

કારભારીને તેણે બોલાવ્યો, આડીઅવળા ધાતો કરી અને તેના કારભારા માટે પોતાનો પૂર્ણ સંતોષ જાહેર કર્યો.

“અનંતરાય! હું જાણું છું કે તમે રાજ્યની પ્રતિષ્ઠા જાળવી રાખવા માટે તનતોડ મહેનત કરો છો. આજ સુધી તમારા કાર્યની યોગ્ય કદર કરવાનો પ્રસંગ મને નથી મળ્યો, પરંતુ વિન્યાદસભીના મંગળ દિવસના દરબારમાં તમારી જાહેર કદર કરવાનો મેં વિચાર કરી રાખ્યો છે.” સોડે મધલાળ પાથરવાનો પ્રારંભ કર્યો.

“એ આપની કૃપા! હું તો માફ કર્તવ્ય બજાવું છું. આપને પ્રસન્ન રાખવા એ મારો ધર્મ છે.” કારભારીએ-અનંતરાયે વિવેક કર્યો.

“મને પ્રસન્ન રાખવા તમે સદાય તત્પર રહો છો એ હું સારી રીતે જોઈ રાક્યો છું. તેથીજ આજે એક મહત્વના કાર્ય માટે તમને

જોલાવ્યા છે. કહો, મારું એક કામ કરશો ?”
સોડે ભરમમાં વાત લેવાવી.

“ ખુશીથી. એમાં વળી પૂછવાનું હોય ?”

“ પૂછવાપણું છે એટલેજ પૂછું છું. જે
કામ કરવાનું છે તેમાં મુત્સદ્દીપણની જરૂર
નથી. ”

“ સારું ? ”

“ જરૂર છે થોડા સ્વાર્થસાગની. ”

“ આ માથું માગો તો તે પણ આપવા
તત્પર છું. ” અનંતે પોતાનો હાથ ગળા
ઉપર મુક્યો. જાણે સ્વામીને માટે પોતે શીષ
સમર્પણ કરવા તત્પર ન હોય !

“ રાયજી ! તમારી વફાદારીમાં મને
વિશ્વાસ છે. શામળિયો સોડ જીવે છે ત્યાં
કુધી માથાની જરૂર તો નહિ પડે. મને તો
મારી એક વસ્તુ જોઈએ છે. ” સોડ મુદ્દાની
સાત ઉપર આવ્યો. અનંતરામને બધા
રાયજીના કુંકા છતાં માનીતા નામથી જોલા-
વતા હતા.

“ તો એમાં સંકેત શા માટે રાખ્યો છો ?
ખુશીથી માગો. ”

“ રાયજી ! એક વાત કહું ? હું રાજા !
હું માથું અને તું ના પાડે તો પછી મારું શું
બૂધણ રહે ? મને વચન આપ તોજ હું ગાણું. ”
સોડે અનંતને વચનથી બાંધી લેવાની બાજ
રચી.

અનંત સમજી ન શક્યો કે સોડ આજે
આવી ધુને કેમ ચડ્યો છે ! વચન આપીને
બધાં જ નય એટલે બધો ભોળો તે
નહોતો. તેણે વાત ઉઠાવવાનો યત્ન કર્યો.

“ અન્નદાતા ! મારું ધન દોલત અને
જીવન સર્વસ્વ બધું આપવું જ છેને ! આપ
શા માટે મનમાં શંકા રાખો છો ? ખુશીથી
કહો. શું જોઈએ છે ? ”

“ તારી કન્યા ” સોડે સ્પષ્ટ વાત કરી.

“ મારી કન્યા ? મૃગાક્ષી ? ” અનંત
ચમક્યો. તેને સમજ ન પડી કે રાજા આ
શું બોલે છે ?

“ મૃગાક્ષી ! એ મૃગનયની મૃગાક્ષી ! ”
શબ્દો ઉચ્ચારતો પણ રાજાની નજરે મૃગાક્ષીના
મૃગ સમાં હોયતો તરવર્યાં. જાણે મૃગાક્ષી
પોતાની સામેજ ઉભી હોય એવી તેને ભ્રાંતિ
થઈ.

અનંત સમજ્યો, જરૂર વાતમાં કંઈ
બેદ છે.

“ મહારાજ ! એતો આપની પુત્રી. ”

“ નહિ. રાયજી, એતો મારી પત્ની થવા
સરજનયલી-છે. એને મેં શિવાલયમાં જોઈ છે
સારથી મારું ચિત ચક્રોળે ચડ્યું છે. એના
અનુપમ અંગ મરોડે મારા ઉપર છુરકી નાખી
છે. એના સૌંદર્યે મને દિવાનો બનાવ્યો છે. ”

રાયજીએ પોતાના કાન ઉપર હાથ મુક્યા.
રાજાના શબ્દો તેને વિષ સમા થઈ પડ્યા.
તેણે જોયું કે ખરેખર રાજાની મતિ આજે
બગડી છે.

૪. અયોગ્ય માગણી.

એકાએક તેની પ્રિય પુત્રી તેના સ્મરણમાં
ખડી થઈ. શિવાલયમાંથી પાછા ક્યાં પછીની
તેની ભયમિત અવસ્થાનું કારણ તે સમજી
ગયો. પોતાના કુટુંબના ભાવિ વિનાશના તેને
ભણકારા વાગવા માંડ્યા. તેણે વાત ઉઠાવવાનો
યત્ન કર્યો.

“ કૃપાનિધાન ! જરા વિચાર કરો. આપ
રાજાખીજ, અમે નાગર. એવો સબંધ કદી
સંભરે ? ”

“ સંભરે કે નહિ તેનો વિચાર બ્યર્થ છે.
રાયજી, ઝાઝી માથાકુટ કરવામાં સાર નથી.
તમે ખુશીથી નહિ આપો તો બળજોરીથી
પણ હું એને મારી રાણી બનાવ્યા વિના
રહેનાર નથી. તમારું સર્વસ્વ અર્પણ કરવાની

હમણાંજ વાત કરતા હતા તે ખોટી બડાશજ કે ? ”

“ એ બડાશ નહિં પરંતુ ખરા અંતઃ કરણની લાગણીપૂર્વક મેં કહ્યું હતું. પરંતુ આપ આવી અયોગ્ય માગણી કરશો એવો મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહાતો. ” અનંતે સ્પષ્ટ વાત જણાવી દીધી.

“ યોગ્ય કે અયોગ્યની ચર્ચામાં ઉતરવાની મારી ધ્રુજા નથી. મારે તો માત્ર એકજ ઉત્તર જોઈએછીએ—હા કે ના. હા કહેવાથી તમારી પુત્રીનો અને સાચે તમારો પણ ઉદ્ધાર થશે. ના કહેવાથી જો છે તે ગુમાવીને રખડતા બીખારી બનવાનો વખત આવશે. ” સોડ છેલ્લે પાટલે ખેડો.

અનંતરાયે જાણ્યું કે સોડ મમતે ચડ્યો છે. રાજહક્કનો તેને કડવો અનુભવ હતો. હાલ તરત તો અહીંથી છટકી જવાનો એણે નિશ્ચય કર્યો.

“ મહારાજ ! આપની કૃપાદ્રષ્ટિ માટે હું તો સદા આપનો ઓશિંગણ છું. પરંતુ આ બાબત જરા વિચારવા જેવી છે. આવતી કાલે હું આપને મોક્ષસ ઉત્તર આપીશ. ”

“ બલે તેમ કરો, પણ કાલેજ નહીં થઇ જવું જોઈએ આવતી કાલે મૃગાક્ષી મારી થવી જોઈએ. ” સોડે આસા કરી.

રાયજી તેને નમન કરીને મનમાં અનેક સંકલ્પ વિકલ્પ કરતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

૫. નિર્ણય.

“ ત્યારે આપે શા નિર્ણય કર્યો ? ”

અનુપમ સૌંદર્યથી એાપતી એક પ્રૌઢાએ પ્રશ્ન કર્યો.

“ હજી કંઈજ નથી કર્યો. મારી મતી તો મુંઝાઇ ગઇ છે. શું કરવું તે સુઝવું નથી. ” પીઠ જણાવતા પુરૂષે ઉત્તર આપ્યો.

“ કારભારી થઇને આટલી મુંઝવણમાં

પડો તો પછી સાધારણ માણસની શી સ્થિતિ ? ઈકરનું કારભાર પણ આવી રીતેજ કરો છો કે ? ” પ્રૌઢાએ મર્મ પ્રહાર કર્યો.

“ યશોધરા ! આજ તું પણ આમ ફરી બેસશે ? રાજનએ તો મને કાયર બનાવી મુક્યો, હવે તું વચન બાણાથી હૃદય વિધશે ? ”

“ ત્યારે શું કરું નાથ ? મારી ગરીબ માથ જેવી દીકરીને એ દુરાચારીને સોંપવાની આપ વાત કરો એ મારાથી કેમ સાંભળી રહેવાય ? ” યશોધરાએ—કારભારીની પત્નીએ હૃદયની વરાળ કાઢી.

“ પણ ત્યારે બીજું શું થાય ? ” અનંત મુંઝાયો. એ મુંઝવણ મટાડવા માટે તે બહાર અગાશીમાં ચાલ્યો ગયો.

“ બા ! બા ! શું તું તારી આ રંક કન્યાને એ કસાખના હાથમાં સોંપી દેશે ? ” મૃગાક્ષી દોડતી આવી અને યશોધરાના ખભા ઉપર માથું નાખીને રડી પડી. એની આંખ-માંથી સરી પડેલા અશ્રુબિંદુઓ યશોધરાના વક્ત્રસ્થળ ઉપર પડ્યા અને માંતાનું વાતસલ્ય ઉછળ્યું. એ બહાલસોથી વનિતા હેતના ઉમળકાથી પુત્રીના મસ્તકે પોતાનો હાથ ફેરવી તેને આશ્વાસન આપવા લાગી.

મૃગાક્ષીએ પોતાના માતાપિતા વચ્ચે ચથેલી વાતચિત સાંભળી હતી, શિવાલયમાં તેણે જોયેલા રાજની મલિન દૃષ્ટિ વારંવાર તેની નજરે ચડતી હતી અને ભાવિ ભવની આગાહી મળતી હોય તેમ તે ચિત ચિંતાતુર રહેતું હતું. અત્યારે રાજના વચનો સાંભળતાં એ ચિંતામાં વૃદ્ધિ ત્ર. તેમાં પણ અનંતની મુઝવણે તો હદ કરી. તે રહું રહું થઇ ગઇ, અને પોતાની માતાના બોલે તેણે આશ્વાસન શોધ્યું.

“ બા ! જોઈએ તો તું અશીષુ ઘોળીને મને પાછ દેજો, પરંતુ એ રૂપહીન, ગુણહીન,

નીતિહીન રાજની સાથે તો મારું પાતું નજ પાડતી. અરેરે ક્યાં આપણે ઉંચ નાગર કામ અને ક્યાં એ કોળીની જાત ? રાજ થયો તેથી શું ? જેની સાથે મનનો મેળ ન મળે તેની સાથે જીવન કેમ ગાળી શકાય ? એના કરતાં તો ગરીબ છતાં શુણ્ણવાન નાતીકો સારો.” મૃગાક્ષીની વાણીમાં દીનતા અને અંતરના ઉંડા દુઃખની છાયા હતી.

“તું જરાય ચિંતા ન કર, બેટા ! હું બેઠી છું ત્યાં સુધી તને દુઃખી નહિંજ કરું.” યશોધરાએ મૃગાક્ષીને માથે હાથ ફેરવતાં પુનઃ દિલાસો આપ્યો.

“જેજે હો ! આ ! મને જોરાવરીથી એ રાજની સાથે પરણાવીશ તો હું જીમ કરીને મરી જઇશ.”

એજ ક્ષણે અનંત અંદર આવ્યો. આવતાં આવતાં તેણે મૃગાક્ષીએ ઉચ્ચારેલું છેલ્લું વાક્ય સાંભળ્યું અને તેણે રનેદાળ અંતર ચીરાયું.

મૃગાક્ષીએ પોતાના પીતાને આવતો જોયો અને એ એકદમ સદાળી બેઠી થઇ ગઇ. પિતા તરફ દ્રષ્ટિ નજર ફેંકીને તે ત્યાંથી ચાલી ગઇ-જાણે એના સજ્જન નયનો એમ સૂચવતાં હોય કે ‘પિતા ! આ ગરીબ માથનું બાવિ આપના હાથમાં છે !’

કારભારીની હવેલી સામેના મકાનમાંથી કોઇ સ્ત્રીના મધુર છતાં કરુણાન્નક સ્વરે ગવાતી પંક્તિઓ કારભારીના કાને પડી.

“દિંકરી ને બીજી ગાય, જ્યાં દોરાય ત્યાં બધે, એનાથી કરું ના બોલાયે..... દિંકરી”

કારભારી—અનંત આ સાંભળી રહ્યો. મૃગાક્ષીના ઉદ્દગારો, અને દ્રષ્ટાંતેત્રો, આ પંક્તિઓઃ આ બધાએ તેના અંતરમાં દયાની રેલ રેલાવી દીધી. તેણે નિશ્ચય કર્યો કે ‘જમે તે થાય પરંતુ મૃગાક્ષીનો ભવ તો નજ ખગાડવો.’

“જોયું ? મૃગાક્ષીને આ વાત સાંભળીને પણ કેટલું દુઃખ થયું છે ? એણે તો જીવ કાઢી નાખવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.” યશોધરાએ અનંતને સમજાવવાનો યત્ન કર્યો.

“જોયું, યશોધરા, મેં સઘળું જોયું. તારા વચનો મને યથાર્થ જણાય છે. પરંતુ શું કહેવું તેનાજ મને વિચારો થયા કરે છે.”

“બીજું શું કહેવાનું, હવે જે ! ચોખ્ખી ના પાડી ઘો.” યશોધરાએ તડ ને ફડ કરવાનો સલાહ આપી.

‘યશોધરા ! તને હજી રાજહક્કો અનુભવ નથી. એમ કરવાથી તો એ આપણા ઉપર દુઃખનાં ઝાડ ઉગાડવામાં બાકી નહિ રાખે.”

“તો અક્ષીથી ચાલ્યા જઇએ.”
“બોળી રે બોળી ! સોડને તું એવો કાચો ધારે છે ? ઇડરની બહાર એક પગલું પણ આપણાથી સુધી ન શકાય એવો એણે ક્યારનોય બેદોષસ્ત કરી દીધો હશે !”

“તો તો પછી એ ખાધને મરવા સિવાય બીજો શો માર્ગ ?”

“એક માર્ગ છે. પરંતુ તેમાં તારી મદદની પણ જરૂર છે.”

“હું તો સદાય આપની આજ્ઞાને આધિન છું.” યશોધરાએ તત્પરતા બતાવી.

અનંત યશોધરાના પડખે બેઠો અને પતિપત્ની એક બીજાના કાનમાં વાતો કરવા લાગ્યા—રખેને કોઇ સાંભળી જાય !

વાતને અંતે યશોધરા પ્રસન્ન ચિત્તે બોલી ઉઠી “બરાબર ! એજ, એજ માર્ગ ઉત્તમ છે !”

૬. અરજ સ્વીકારી.

શામળિયા સોડની અધિરાઇનો પાર નહોતો. ક્યારે કારભારી આવે અને ક્યારે મૃગાક્ષી પોતાની બને એજ વાતનું રટણ તે

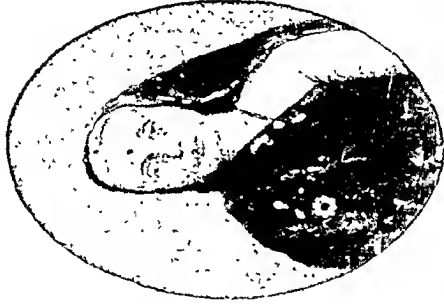
ચિત્રકાર :] પૂજારી : “ આ આપણાં કારભારીનાં પુત્રી. [શ. ગદાણી.
બહેન સાર્વજનિકે પગે લાગે. ”

૫૪: ૧૮૪.] [નવેમ્બર ૧૯૨૬.

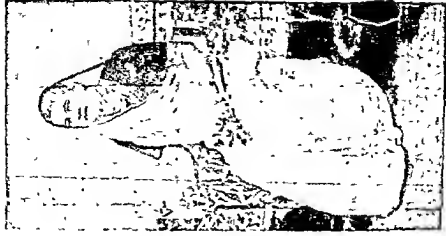
શ્રી ગુજરાતો હિંદુ સ્ત્રીમંડળ.

મો. લેડી રસમણી લલ્લુભાઈ ચાવડ.

સા. જનનાબાઈ ત્રિભોવનદાસ માળવી.
મંડળના ઉચ્ચાદી કાર્યકર્તાઓ.

મો. તાપીબાઈ શીવગર મેલીવાળા.

કર્મ કરતો હતો. તેણે પુનઃ અનંતને પોતાના ખાનગી આવેસમાં બોલાવ્યો.

“ કેમ, કારભારીજી, હવે ક્યાં મુઠી વિચાર કર્યાં કરશો ? ”

“ વિચાર બીજો શો થાય ? આપની ઇચ્છાથી અમારાથી વિરૂદ્ધ જવાબ એમ તો થોડુંજ છે ? ”

સોડના મુખ ઉપર-હર્ષની છાયા ફરી વળી. “ ત્યારે મારી માગણી કયુલ ? ”

“ કયુલ ખરી, પણ એક શર્તે. ”

સોડ ચમક્યો. વળી એ શર્ત શાની ? “ ગમે તે કરે પણ મૃગાક્ષી તો મારી શાણીજ ચશે. એ સિવાય બીજી એક નહિં. પણ જોઈએ તેટલી શર્તો મારે કયુલ છે. ”

“ એ બાબતમાં તો આપ તદ્દન નિશ્ચિંત રહેશો. માત્ર મારે આપને એકજ આજ્ઞા કરવાની છે. મારે આ એકની એક પુત્રી છે. તેના લગ્નનો શુભ અવસર પ્રભુ આપે તે વખતે મારા સગાવહાલાંઓ અહીં હાજર હોય તો મારી શોભા વધે, અને આપની અમારા ઉપરની રહેમ નજર તેઓ નજરે વળે તે તો અમારી પ્રતિષ્ઠામાં પણ વૃદ્ધિ થાય. મારી પુત્રીનાં બીડી ધામધુમથી લગ્ન કરે, બધા સગાવહાલાંઓને નોતરે અને આપ મારે ત્યાં હાથેવાળે પરણવા પધારો તો તો મારું જીવન પણ સફળ થાય. મારાં એવાં અહોભાગ્ય ક્યાંથી ? એ તો ધન્ય ધડી ધન્ય ભાગ્ય ! ”

“ તમારી ઇચ્છા એવી છે તો ખુશીથી તેમ કરો. હું હાથેવાળે પરણવા આત્મીય પછી કંઈ ? ”

“ આપનો મોટો ઉપકાર. ત્યારે હું આવતી કાલેજ મારા વતનમાં મારાં સગાઓને આમંત્રણ આપીને તેડી લાવવા માટે જઈ છું. વસંતપંચમીનું શુભ મુહુર્ત છે એટલે એ દિવસ લગ્ન માટે નહીં કર્યો છે. ”

“ બરે, તમારે જન્મ હોય તો જાઓ,

પરંતુ સત્વર થાજ આવજો. તમારા હૃદયને તો અહીંજ રાખજો. ” સોડે મુચના આપી-રખેને મૃગાક્ષીને સાથે લઈ જાય એવી શંકા થતાં તેણે વાતને વધુ રચક કરી.

“ નારે, મહારાજ, ખરું છોકરાંને સાથે લઈ જઈ તો પછી લગ્ન માટેની બધી તૈયારી કેમ કરે ? ઘરે રાજકુમારની જન-આવવાની એટલે વડી પાપડ સેવ ખેરો છતાં વરણ્યો અત્યારથીજ કરવા માંડે તોજ પહેંચી વળાય. ”

અનંત ગયો. પોતાનું ધાર્મિક ચર્ચણ જોઈ સોડ સંતોષ પામ્યો. વસંત પંચમીની વાટ જોતો તે દિવસો ગણવા લાગ્યો.

૭. વચન !

“ મહારાજાને જાણ ! એક અજણ્યો આદમી અત્રે આવ્યો છે અને હુમ્મરને મળવા માગે છે. ” પ્રતિહારીએ પ્રણામ કરીને ખબર આપ્યા અને આજ્ઞા માગી.

“ કેમ છે એ. ” આજ્ઞાસુચક સ્વરે પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ કેમ છે તે માત્ર આપનેજ જાણમાં જણાવવાનું કહે છે. કેમ હથિયારબંધ થોદો છે, પરંતુ એ રજપૂત તો નથી લાગતો. ” પ્રતિહારીએ ખુલાસો કર્યો.

“ એ ગમે તે હોય, પરંતુ તેનાં હથિયાર છોડાવીને તેને અંદર મોકલ. ”

રાજાએ આજ્ઞા કરી અને ખીંડીએ લઈ કતી તરવાર લઈને પોતાની કમરે લટકાવી દીધી, જમીયો બેઠમાં ખેલ્યો અને યુગ માહી તકાયે પડીને એ માણસની રાહ જોઈ દબો.

પ્રતિહારીએ એ અજણ્યો આદમીને રાજાની આજ્ઞા સંભળાવી. રાજાની ઇચ્છાને માન આપીને એ માણસે તમારા હથિયાર ઉતારી નાખ્યાં અને અંદર આગ્યો.

રાજાને જોતાંજ એ આવનાર માનપૂર્વક નમન કર્યું.

“ આવો, બેસો, ક્યાંથી આવો છો ? ”

રાજાએ એનો પ્રતાપી એરો નોંધીને એનું સન્માન કર્યું અને પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ છડરથી આવ્યો છું, આપના હિતનો શુભ સંદેશો સાથે લાવ્યો છું. ”

“ મારું હિત ? કેાણુ કરશે ? ” રાજાએ જીઝાસા બતાવી.

“ હું પોતે. ” આવનારે દ્રઢતાપૂર્વક ઉત્તર આપ્યો.

રાજા તેના તરફ આશ્ચર્યભરી નજરે નોંધ રહ્યો.

“ તમે ? તમે મારું શું હિત કરી શકશો ? ”

“ સોનંગજી રોકોડ ! હાલ તમે માત્ર સામેતરા ગામના ધણી છો. તમારી હિમ્મત હોય તો એક ગામધણીમાંથી હું તમને આખા છડરવાડાના મહારાજા બનાવી દઉં—નવલાખ રૂપિયાની ઉપજવાળા છડરની ગાદી અપાવી દઉં. ”

સોનંગજી-રાજા આ માણસની બોલવાની છડાથી મુગ્ધ બન્યો, તેણે ઉચ્ચારેલા વચનોથી આશ્ચર્યચકિત બન્યો, પોતાના સ્વાર્થની વાત સાંભળીને વધારે વાતચિત કરવા સોમચો.

“ બીજી બધી વાત પછી, પ્રથમ તમે એ જણાવો કે તમે શા માટે મારા હિતનું કાર્ય કરવા પ્રેરાયા છો ? ”

“ એટલા માટે કે તમે શુદ્ધ રજપૂત છો, રોકોડ કૂળદિપક છો, ક્ષેત્રજના રોકોડ જય-ચંદના વંશજ છો. છડરનો શામળિયો સોડ બંધે રાજા રહ્યો પરંતુ ગમે તેમ તોપણ તે દાખી નહીં બનતો. છડરની ગાદી ઉપર તો આપના જેવા રજપૂતજ રોકો. ”

ક્ષેત્રજના રોકોડ જયચંદના મારણ પછી તેનો પોત્ર સિદ્ધાંત રોકોડ ક્ષેત્રજ કોડીને મહારાજા રાખ્યા વચ્ચે. તેને ત્રણ કુંવર હતા. તેના સૌથી મોટા અસ્તનજી તેની પચ્ચાડે ગાદિયે બેઠો, અને બીજા બે કુંવર

સોનંગજી અને અજી બાબા અન્નમાવતા માટે અણુહિલવાડના દરબારમાં આવ્યા. ત્યાંનો સોલંકી રાજા ભીમદેવ બીજાને તેમનો મામો થતો હતો, તેણે તેમને કડી પરગણનું સામેતરા ગામ આપ્યું. અજી ચાપડા રાંઝીની કુંવરી સાથે પરણ્યો અને છેવટે દ્વારકા તથા ઝોખામંડળનો ધણી બન્યો. આમ થવાથી સોનંગજી સામેતરા ગામનો એકલો ધણી થયો.

છડરની ગાદિની વાત સાંભળતાં સોનંગજીના મનમાં કંઈ કંઈ વિચારો આવવા લાગ્યા. ‘ ખરેખર પોતે છડરનરેલ થાય તો ? તો તો બેડો પાર થઈ જાય. પરંતુ આ માણસની વાતમાં વિશ્વાસ કેવો ? એના ચર્કિચિત સ્વાર્થ વિના તે મારા હિતની વાત કરે એ બનીજ કેમ શકે ? ’

“ તમારા વચનો વિચારવા જેવા છે, પરંતુ પ્રથમ તમારો પરિચય આપો, પછી ચોગ્ય વિચાર કરી શકાય. ”

“ રાજા ! હું છડરનો કારભારી છું, મારું નામ અનંતરાય. રોકોડ મને ‘ રાયજી ’ ના ટૂંકા નામથી ઓળખે છે. ”

“ તમે રાયજી ! આવો, આવો, અડી આવો, આ ગાદી ઉપર બેસો. છડરના કારભારી આજે મારે આંગળે આવ્યા એ મારાં અહોબાબ. ”

સોનંગજીએ ઉડીને-રાયજીનો હાથ પકડીને ગાદી ઉપર પોતાને પડખે બેસાડ્યો અને તેનો ચોગ્ય સંકાર કર્યો.

એ સમયમાં હથિવારનો મહારો મળ રજપૂતોએ કે સૈનિકોએજ નોતો રાખેલ પ્રતેક આદમી-પછી તે ગમે તે મામનો દોષ-સ્વરક્ષણ માટે હથિવાર બાંધેલો અને તેને ઉપયોગ પાળ કરી જતો. રાયજીએ પણ છડર કોડી વખતે નમે તરવાર લગાડી હતી, એટલાં જાણે બેસેલો હતો અને અને

તીરકામદું ધારણ કર્યું. હવું. સોનંગણએ સલામતીને ખાતર તેને મળતાં પહેલાં તેના હથિયાર હેઠા મૂકાવ્યા હતા.

સોનંગણ અને રાયજીએ લાંબા સમય સુધી વાતચીત કરી. અંતે રાયજીએ રબ માગી.

“ જો જો, હં, રડોડ, જરાપણ ફેરફાર ન પડવો જોઈએ. હું તમારા વિશ્વાસે રહું છું.”

“ બેઠીકર રહો, રડોડ બચ્ચો બોલ્યું કદી નહિ ફેરવે; પરંતુ તમે તમારું વચન ખરાબર પાળજો. ”

“ એ તો વખત આવ્યો આપની ખાત્રી યશો; અસારથી શું કહું ? ”

રાયજી અને સોનંગણ પરસ્પર વચનની આપ લે કરીને જૂઠા પડ્યા. બંનેના મુખ ઉપર સંતોષ અને પ્રસન્નતાના ચિહ્નો રપટ જણાતા હતા !

૮. લગ્નની ધામધુમ !

ઇડરમાં આજે અનન્ય ધામધુમ થઇ રહી છે. યેરયેર આસોપાલવના તોરણો બંધાય છે, આંગણે આંગણે રંગીન સાથીયા અને ચોક પૂરાય છે, શેરીયે શેરીયે ધબ પતાકા બંધાય છે. આજે ઇડરનરેશનાં કારભારીની કન્યા સાથે લગ્ન થનાર છે !

વસંતપંચમી જેવો મંગળ દિવસ અને તે દિવસે રાજનાં લગ્ન ! કેવો સુંદર મેળ ! જાણે સોનું અને સુગંધ મળ્યાં ! લોકોના હર્ષનો પાર નથી.

પરંતુ ઇડરનો આખોયે પ્રજાવર્ગ આ આનંદમય પ્રસંગને અંતઃકરણપૂર્વક વધાવી લેવા તત્પર હોય એવાં ચિહ્નો જણાતા નથી.

ઇડરના નાગર બ્રાહ્મણો આજના દિવસને ખભાગી અવસર માને છે. તેમના દેયામાં હર્ષને બદલે શોક અને સંતાપની જ્વાળા સળગ્યા કરે છે.

મૂળાક્ષીના લગ્ન શામળિયા સોડની સાથે નક્કી થયાની વાત બહાર પડી ત્યારથીજ નાગર

બ્રાહ્મણો કકળી ઉઠ્યા, ‘ અરેરે, હવે તો ધર્મ રક્ષાતાજી જવા બેઠો. પવિત્ર નાગર બ્રાહ્મણની કન્યા એક કોળીની જાતના રાજ સાથે ? આ તો ગજબ કહેવાય. ”

કેટલાક ટેકીલા નાગરોએ કારભારીને ત્યાં થતી લગ્નની તૈયારીમાં ભાગ લેવાની પોતાના કુટુંબીજનોને સાફ મનાઇ કરી. કારભારીની શેઠમાં દયાપલા અથવા ‘ એ કોઈ દિવસ કામના છે ’ એમ માનનારા ક્યવાતા મનથી પણ એ ઉત્સવમાં ભાગ લેવા લાગ્યા. ‘ ભગવાન કરે ને લગ્નમાં કંઈ વિધન નડે અને આ અયોગ્ય લગ્ન અટકી પડે ’ એમ તેઓ અંતઃકરણપૂર્વક ઇચ્છવા લાગ્યા.

આજે પ્રાતઃકાળથી કારભારીની હવેલી પાસે થોડી થોડી વારે પડદાથી ઢંકાયેલા, પૈકામાં જડેલા ગંજથી રણજણાટ કરતા રથો આવતા હતા. પ્રત્યેક રથ છેક હવેલીની ડેલી પાસે ઉભો રહેતો અને તેમાંથી પચરંગી સાડીઓ ધારણ કરેલી એ ત્રણ સ્ત્રીઓ ઉતરતી. અનંત અને યશોધરા પોતે તેમનું સન્માન કરવા ડેલી આગળ ખડે પગે ઉભા રહેતાં. એક પછી એક એમ સો રથ આવ્યા અને ગયા અને એ દરેકમાંથી એ ત્રણ સ્ત્રીઓ ઉતરીને હવેલીમાં ગઇ.

છેલ્લા રથમાંથી માત્ર એકજ વ્યક્તિ ઉતરી. કારભારીએ તેને પૂછ્યું, “ કેમ હવે કોઈ આવનાર છે ? ”

“ ના. બધી તૈયારી થઇ ચૂકી ? ” ઉત્તર સાથેજ અશ્રૂ પૂછાયો.

“ બીજું તો બધું તૈયાર છે. માત્ર આપના આવવાનીજ ખોટી હતી. ” અનંતે ઉત્તર આપ્યો અને તેને હવેલીમાં લઇ ગયો.

આખા ગામમાં વાત ફેલાયી કે કારભારીને ત્યાં તેના સગાબહાલામાંથી ખસો ત્રણસો જેટલાં રૂપ રૂપના અવતાર સમી નાગરણીઓ આવી છે !

સોડને કાને આ વાત આવ્યા વિના કેમ રહે ? એ મોઢાંધ રાજા તો હર્ષચેલો બન્યો. મૃગાશ્રીનો હાથ મેળવવા સાથે એ અસંખ્ય રૂપસુંદરીઓના સૌંદર્યનાં દર્શનનો અને એ કામળાંગીઓના કોરીલકંઠી ગાન સાંભળવાનો અનુપમ હોવો આજે મળશે એ વિચારે તે દિવાનો બન્યો. તેને લાગ્યું કે આજે પોતાના જીવનનો ધન્ય દિવસ છે !

લગ્નનું શુભ ચોક્કસ વધારે અને વધારે નજીક આવતું જતું હતું, સોડના હૃદયમાં વધુ ને વધુ આનંદ અને આધરાધના ધબકાર થતા જતા હતા, જનૈયાઓ લગ્નના જમણની મોજ માણવા માટે વધુ ને વધુ ઇતેન્નર બનતા જતા હતા.

સાંજ પડી અને કારભારી તરફથી તેડું આવ્યું કે ‘ સર્વ સમાવહાસાં અને જનૈયા સાથે જમવા પધારો, જમવાનું જઠ્ઠી પતાવી લઇએ એટલે લગ્ન પણ વેળાસર ઉક્તી જાય. ’

શામળિયો સોડ રાજવંશી વસ્ત્રાભૂષણો ધારણ કરીને-ધોડે ચડીને-વરરાજ બનીને ગાજતે વાજતે પોતાના સમાવહાસા સાથે પરણતા આવ્યો. કારભારીએ દાર્પણકે તેમનો સત્કાર કર્યો.

૯. લગ્નમાં વિધન

હવેનીના એક વિરાળ ખડમા જનૈયાને ઉતારો આપવામાં આવ્યો. જમવાની તૈયારી થઇ. જનજલતના સ્વાદિષ્ટ પકવાનોથી ભરેલા ચાંદીના થાંભો જોઈને જનૈયાના મોંમાં પાણી આવવા લાગ્યા.

રાજાને રૂચતા ખાનપાનની સમગ્ર કદવાનું પણ કારભારી મૂક્યો ન્હોતો. કેાઇ લોકો પાસે તેણે ગકડા અને દારૂ પણ મંગાવી રાખ્યા હતા અને તેના છટકી રૂપ્યાગ કદવાની પોતાના માણસોને મૂચના આપી રાખી હતી.

ભાત ભાતના પકવાન, માંસાહાર અને મદિરા આ બધીયે વસ્તુઓ જનૈયાને આકર્ષ કરી કરીને આપવામાં આવી, અને આનંદની ધુનમાં આવેલા એ અતિથિઓએ પોતાની જીમ અને ઉદર બંનેને ખૂબ સંતોષ્યાં.

ધીરધીરે મદિરાનો કેર ચડતો ગયો અને સર્વના મસ્તક કેડતી ધુનમાં ડોસવા લાગ્યા. સૌ કેાઇ વિચારમાં પડ્યા કે ‘ આજ આમ કેમ થાય છે? દારૂ તો તેઓ રોજ પીતા હતા પરંતુ આજ આમ અનહદ કેર ચડવાનું કારણ ? મિષ્ટાન્નમાં કંઈ કેરી પદાર્થ તો નહિ મેળવ્યો હોય ? ’

એજ ક્ષણે કારભારીએ ખૂસ પાડી, “ અરે કમા ઉમા જોઇ થું રહ્યા છો! બીજા જલતના મેવા મોઢાધથી ભરેલા થાંભો લાવો, આટલેધીજ અટકી જવાય ? ”

પોતાના સ્વામિની આજ્ઞાનો અમલ કરવા તમામ સેવકો દોડી ગયા.

ધેનમાં ચક્રચૂર બનેલા રાજા અને તેના સાથિતોએ જોઇું કે મોઢાધના થાંભોને જદાં હાથમાં ચમકતી તલવારો લઇને સંખ્યાબંધ માણસો એ ખંડમાં ધસ્યા આવે છે!

લગ્નમાત્રમાં તેમનો કેર કિતરી ગયો, આનંદ કિરી ગયો અને પ્રાણ બચાવવા માટે ત્યાંથી પલાયન થઇ જવાની પેરવી કરવા તેઓ કલ્પક બન્યા.

ત્યાંથી ન્હાસી છટવા માટે તેઓ ખંડના મુખ્યદાર તરફ ધસ્યા પરંતુ એના બંધ દગ્ગે પાછળ નજર કરે તો ત્યાં કારભારી ન મને, ખંડના અધાપ બારણા બંધ અને દલિવારબંધ માણસો લોહીની તરસી તલવાર સાથે પ્રાણ દગ્ગાને નંવાર !

માથે મોતના ટંકા વાગી રતા દતા. મૃગશ્રીને જદાં મોત પોતાને એટલાં તલવાર

હતું, ઘડી એ ઘડીમાં માથું ઘડ્યી જૂઠું થઈ જાય તેવો વિષમ પ્રસંગ હતો. શામળિયા સોડે આ જોયું, છૂટો નર તણખલાને બાજે તેમ તે પોતાના સગા બહાલાઓની વચ્ચે ભરાઈ ગયો અને બારણાને તોડી નાખવાની તેઓને આજ્ઞા કરી.

ઘડ, ઘડ, ઘડ બારણાને લત્તા પ્રહારો થવા લાગ્યા. પાછળથી સોડના માણસો તસ્વારના ધા ઝીલતા, પોતાની તસ્વારથી એ ધાને ચૂકવતા, એક બીજાની પાછળ ભરાઈ જવાનો ચલ કરતા, મુક્તિ માટે ચીસો પાડવા લાગ્યા. શામળિયા સોડે નિરાશાપૂર્વક પાછળ જોયું.

તેના માણસો ટપાટપ નીચે પડતા હતા. એ ખંડની ભોંય ઉપર ઘડ્યી છૂટા થયેલાં માંચાં નાળાંઓની માફક રડી પડતા હતા, જ્યાં સાં લોહીના ખાઓચીયા ભરાયા હતા. પોતાની તસ્વારને સ્થાનમાંથી ખેંચી કાઢીને તે ધસ્યો, પરંતુ હથિયારખંધ થોદાઓને હાથે તે ઠેકઠેકાણે ધાપલ જાયો.

એજ ક્ષણે કંકડકંકડ કરતું એ ખંડનું બારણું નીચે તૂટી પડ્યું અને સંખ્યાખંધ કોળાઓ અંદર ધસી આવ્યા.

મુક્તિનો માર્ગ ખુલ્લો થયો હોય એટલી જીતાસાથી લોહી લુહાણ થયેલો શામળિયો સોડ એ તરફ ધસ્યો. કોળાઓએ પોતાના અજઞાતાને જોયો અને તેને ઉપાડી લઈને તેઓ ત્યાંથી નાસી ગયા.

લશમાં વિદન પડ્યું.

૧૦. મૃગાક્ષીને બદલે મૃત્યુ !

સોડ અને તેના માણસો નાકા, ઇડરના કિલામાં ભરાઈ રહેવા માટે પૂરવેગે નાકા પરંતુ શત્રુઓ પાછળજ ધસ્યા આવતા હતા. કિલામાં જવાનો ચડાવ મહત્તાં ચક્રતાં

સોડના અનેક માણસોના શત્રુના હાથે સંહાર થયો. લોહી લુહાણ થયેલો સોડ લયડતા શરિરે ઇડરગડ તરફ ધસ્યો.

પરંતુ તેના જીવનદિપક બુઝાઈ જવાની અણી ઉપર હતો. અનેક ઘાથી છેદાયેલું સોડનું શરીર ઇંડગઢના દરવાજાથી થોડે દૂર આવતાં ધબ ધબને ધરતી. ઉપર ઢળી પડ્યું. આખા ઇડરવાડાને કંપાવનાર શામળિયો સોડ ચેતનહીન ઢગલો થઈ પડીને તરફડિયાં મારવા લાગ્યો.

“ મહારાજ સેનંગજી રોડાડને જય ! ” શત્રુઓના હર્ષ ધ્વનિથી વાતાવરણ ગાજી ઉઠ્યું.

સોડે આંખ ઉઘાડી જોયું તો શત્રુઓનો સ્વામી વિજયભરી નજરે પોતાની સામે જોઈ રહ્યો છે !

“ શામળિયા સોડ ! આ તમારી કરણીનું ફળ મળે છે. પ્રજ્ઞની સ્ત્રીઓ તરફ મા બહેન કે પુત્રી સમાન પવિત્ર ભાવના રાખવી એ પ્રત્યેક રાજાનો ધર્મ છે. તમે રાજધર્મ ભૂલીને દેવતાની વહુ બેઠી તરફ યુરી નજર કરવા માંડી સારથી તમારા પુણ્યનો હાથ થવા માંડ્યો. તેમાં પણ કારભારીની કન્યાને રાણી બનાવવાના તમારા દુરત્તરુષ્ય તરફના આપ્તો ધોડા ભરાઈ ચૂક્યો. કારભારી મારી પાસે સડાય માટે આવ્યો, મારા વીર થોદાઓને રથમાં બેસાડીને હું આજે અહીં લઈ આવ્યો અને કારભારીની કન્યાને તમારી પાપવાસનાનો ભોગ થતાં બચાવી. ” એ વીરનરે વચનબાણો છોડવા માંડ્યા.

“ ત્યારે રથમાં આવેલી નાગરાણીઓ... ” સોડ એ વાક્ય પૂરું ન કરી શક્યો.

“ એ નાગરાણીઓ નહિં પરંતુ સ્ત્રીઓના છૂપા વંધમાં રહેલા મારા શસ્ત્રસજ્જ સૈનિકો હતા. ”

“ અને આપ ? ”

“હું સોનગજી રાઠોડ-કનોજના પ્રતાપી જયચંદ રાઠોડનો વંશજ-સામેતરા ગામનો ઘણી-દૈવ કૃપાથી હવે બનેશો ઇંદરનો રાજા.”

“કોણ, રાઠોડ કુળદિપક !” સોડે પોતાનું બાકીનું રહ્યું સહુ તમામ બળ એકઠું કર્યું અને બેઠો થયો.

“રાઠોડભૂપણ ! મારી મૃત્યુ વખતની એક ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરશો ?”

“જરૂર ! હું શયુ હોવા છતાં ક્ષત્રિય પુત્ર છું. મરતાને મારવાનો મારો ધર્મ નથી. તમારી અંતિમ ઇચ્છા હું જરૂર પૂર્ણ કરીશ -જે તે નીતિ અને ધર્મથી વિરુદ્ધ નહિ હોય તો.”

“સોનગજી ! આટલા અનુભવ પછી-પાપર અવરથાએ પણ હવે અનીતિ સેવું ! મારા જોડે અધોર પાપી બીજો કોઈ નહિ. હવે આપ ઇંદરના સ્વામી બન્યા છો. મારા હાથેજ હું આપને રાજતિલક કરું એવી મારી અંતિમ ઇચ્છા છે.”

“તો ખુશીયા તે પૂર્ણ કરો.”

સોડે પોતાના જમણા હાથમાંથી વહી રતા લોહીમાં પોતાનો અંગુઠો બોળ્યો અને સોનગજી રાઠોડને કપાળે રાજતિલક કર્યું.

તે વધારે વાર બેસી શક્યા નહિ. ઘરણી પર ઢળી પડતા તેના દેહ તરફ વિજયી રાઠોડ યાપૂર્ણ નજરે જોઈ રહ્યો.

“રાઠોડ ! એક ઇચ્છું વચન...જયારે ત્યારે ઇંદરની ગાદીએ રાઠોડ રાવ તરીકે બેસે વારે તેણે સોડના જમણા હાથના લોહી વડે નાજ હાથે રાજતિલક કરાવવું, અને તેની મારે કહેવરાવવું કે “તપો શામળિયા સોડનું જન્ય !” આપ વચન આપો તો મારા માતમાને સંતોષ થાય” સોડે છેવટની માગણી કરી.

“ભણે તેમ થશે. હું ખાત્રી આપું છું કે મારા વંશવારસો તારી છેવટની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરશે અને તને આપેલું મારું વચન પાળશે.” સોનગજીએ વચન આપ્યું.

શામળિયા સોડનો આત્મા તેના દેહ પોંજમાંથી ઉડી ગયો.

૧૧. ઉપસંહાર.

“બા ! બા ! તારો કેટલો ઉપકાર-માતું ? તેં આજે કસાઈવોડથી ગાય છોડાવી. તારી આ રંક પુત્રીનો પ્રાણ બચાવ્યો.” મૃગાક્ષી દોડતી આવી અને યશોધરાની કોટે વળગી પડી.

“પાડ માન આ તારા પિતાનો. આજનો શુભ પ્રસંગ એને આભારી છે.” પતિને આવતા જોઈ યશોધરા તેના સંસ્કાર કરવા ઉભી થઈ ગઈ.

મૃગાક્ષીએ પાછળ જોયું તો હાથમાં દર-બારી પોશાક લઈને આવેલા પોતાના પિતાને જોયા. હર્ષભરી તે તેના તરફ દોડી ગઈ.

“આપુ ! આ શું ?

“ઇંદરના નવા રાજા સોનગજી રાઠોડે આપેલો પોશાક. તેમણે મારી કારભારીની પદવી આ પોશાક આપીને કાયમ કરી છે.” અનંતરાય વાત્સલ્યભરી નજરે ચિંતાભારથી મુક્ત બનેલી મૃગાક્ષી તરફ જોઈ રહ્યો.

એટલામાં એની જાતિના અગ્રેસરો ત્યાં આવી લાગ્યા. અનંત ઉપર અભિનંદનનો વરસાદ વરસવા લાગ્યો.

“અનંતભાઈ ! તમે તો હદ કરી ! છેવટ સુધી લગમ સાચવી રાખ્યો અને અંતે નાગર કેમરું નાક રાખ્યું ! આમ રાટે પાણીને ખસ કાઢીને તમે તમારું મુસદ્દીપણ સાબીત કર્યું છે એટલું જ નહિ, પરંતુ ઇંદરની પ્રજાને જે ક્ષર અને કામી પુરૂષના પંજમાંથી છોડાવી

મહાન પૂજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે ” આવા
આવા અવનવા ઉદ્ધારો એના સાતિબંધુ-
ઓના મુખમાંથી નીકળવા લાગ્યા.

“ એ સર્વ આપ સાતિબંધુઓના શુભ
આશિર્વાદોનો પ્રતાપ ! ” અનંતે વિવેક કર્યો.

x x x
છડર ઉપર સોનંગળ રાડોડની ફહાઈ
ફરી વળી.

સંતાપમુક્ત થયેલી પ્રજાએ, આનંદ
ઉત્સવ કરીને ‘ સોનંગળની જ્ય ’ બોલાવી.

મૃગાક્ષીના એક રૂપવાન અને શુણવાન
નાગર યુવક સાથે ધામધુમથી લગ્ન કરવામાં
આવ્યાં અને મૃગાક્ષીનો સંસાર સુખી થયો.

શામળિયાની ગર્ભવતી સ્ત્રી ન્હાસીને
મહાદેવ બેપરનાથના પવિત્ર હુંગરની તળા-
દીમાં આવેલી એક ગુફામાં સંતાઈ રહી.

સાંના પૂજારીએ એ રાણીનું રક્ષણ કર્યું. તેને
પુત્ર અવતર્યો જેના વંશના મેવાડની સીમ
ઉપર સરવાણમાં પાટણવાડામાં છે તે બેપર
કહેવાય છે.

છડરગઢના ચઢાવ ઉપર જ્યાં શામળિયો
સોડ અને તેના માણસો કપાઈ મુવા હતા
અને લોહીના છાંટા પડ્યા હતા તે જગ્યાએ
પોતાના સ્વામીને મટે પ્રાણ આપનાર વીર
પુરુષો તરફનો પૂજ્યભાવ બતાવવા મટે કાળી
ચોદશને દિવસે તથા હનુમાનની પૂજા કરવાના
શનિવાર આદિ દિવસે લોકો તેલ સિંદૂર
ચઢાવવા જાય છે. અને શામળિયા સોડને
યાદ કરીને અનીતિના અનિષ્ટ અંતરું દ્રષ્ટાત
આપી લોકોને નીતિને પથે વિચરવાનો સફ-
પદેશ આપે છે !

સામાર રવીકાર

કર્તાવ્ય (મુબાઈ) : તંત્રી : રા. હરિપ્રસાદ મ. બટ. પુ. ૧; અંક ૧-૧૩. વા. ૬
ર. ૪-૦-૦.

પ્રગતમત (મુબાઈ) : તંત્રી : રા. સી. કે. બટ. વર્ષ ૨ જી; અંક ૧૨-૧૪ વ
લા. ર. ૩-૦-૦

નવું ચેતન (કચ્છી) : તંત્રી : રા. આર. કે. ચૌહાણ. પુ. ૧; અંક ૧-૨. વ
લા. ર. ૩-૧૨-૦

સમાજ સેવક (જમનગર) : વ્યવસ્થાપક : રા. ગોકલદાસ હી. દક્કર. વર્ષ ૩; અંક ૫
સમાજ સેવા મંડળ (મોખ્યાસા) : પમો વાર્ષિક અહેવાલ.

દશનામ (વડોદરા) : તંત્રી : રા. રતનગીરી હ. કારભારી વા. લા. ર. ૧-૮-૦

x x x
મા (દાકરીને) : કુસુમ, જરા મેલીઆ (કુતરા) ને બોલાવ તો !
કુસુમ : હું કેવી રીતે બોલાવું, બા ! એણે મારી ઢીંગલી શાડી નાંખી ત્યારથી હું
એની સાથે બોલતી જ નથી !

x x x
નાદાર દેવાદારોનો છુટકારો કરનારી કેટલાં નામદાર જૂથો દેવાદારને સવાલ પૂછ્યો
“ તારી પાસે મોક્કત કેટલી છે ? ”
દેવાદાર : મારે સાત દાકરીઓ છે, સાહેબ ! એકેનું લગ્ન નથી થયું !

એક અગ્રણી ગુજરાતી સ્ત્રી-સંસ્થા

લેખક:- શ. " અશોક. "

આજથી લગભગ પચીસ વર્ષ પહેલાં હિંદમાં સ્ત્રી-પ્રવૃત્તિ વિષે-સ્ત્રીઓના હક્કની હાલત વિષે કે તેમની માનસિક વા શારિરિક ઉન્નતિ વિષે બાળ્યેજ કેાષ વિચાર કરતું. જુના વાતાવલ્યમાં ઉછરેલા પુરુષોને એ પ્રકારનો વિચાર અસંભવ લાગતો, તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કરતો. અત્યારે તેઓ એ બાબતને સલામી લેવા યેટલા ઉદાર બન્યા છે, જો કે હજી ઘણા જાણીતા નગરંથી જુએ છે. છૂટા છવાયા કુવારક કુરુષો એ માટે પ્રયત્નો કરતા પણ મના કાર્યની અસર જાઝી થતી નહિ. આવા સમયમાં સ્ત્રીઓ તો એટલી બધી માનસિક અને શારિરિક પરતંત્રતામાં સળડતી હતી કે બાકી પ્રવૃત્તિ વિષે તેમને વિચાર પણ બાળ્યેજ આવી શકે.

આવા અધકારના અને પ્રતિકુળ સંયોગમાં કેાષ પણ પ્રકારની લાભલાપક પ્રવૃત્તિ પાડી, તેને સરળતાપૂર્વક પાર ઉતારવી એ મત્વંત મુશ્કેલ કામ હતું. છતાં એવા શુભ કાર્યને કિસ્સાદ અને ખંતથી પાર પાડનાર ત્યાંકતઓની સમય આગ્યે આપણે ત્યાં જોઈ રહી પડતી એ ગુજરાતનાં મહદ સદભાગ્ય છે. એ પચીસ વર્ષ પહેલાં ગુજરાતની મુબાષમાં રસતી બહેનોની ઉન્નતિ માટે વિધવિધ પ્રકારની જરૂરી પ્રવૃત્તિઓ ઉપાડી લે એની સંસ્થાની જરૂર જાણતાં તા. ૧૮ મી જુલાઈ ૧૯૦૩ ને દિને ગુજરાતી હિન્દુ પુરુષોની એક સભા મળી અને તેમણે દશાન્યું કે પ્રયોગ તરીકે એક વર્ષ માટે એની સંસ્થા સ્થાપવી. એ

સંસ્થાના અર્થ માટે અત્યારના આપણા એક જાણીતા લોકસેવક શેઠ ભવાનીદાસ મેતીવાલા અને તેમના વડીલ બંધુ શેઠ જમનાદાસે ઉદારવાથી નાણાની મદદ કરી હતી. તે પછી શેઠ મેતીવાલાને ત્યાં ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીઓની એક સભા બોલાવી હતી, જેના પરિણામે શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી-મંડળની સ્થાપના તા. ૭ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૩ ને દિવસે કરવામાં આવી.

આ પ્રમાણે એક અગ્રણી ગુજરાતી સ્ત્રી સંસ્થાનો જન્મ થયો. તેનાં ધારા ધોરણો અને ઉદ્દેશ નક્કી કરવામાં આવ્યા. મુખ્ય ઉદ્દેશ એ હતો કે ગુજરાતી હિન્દુ બહેનોનાં પરંપર સ્નેહ ને સહચાર વધારી તેમની માનસિક અને શારિરિક ઉન્નતિ સાધવા માટેની વિધવિધ પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવી. એ ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે મંડળ છેલ્લાં તેવીસ વર્ષથી સફળ પ્રયત્નો કરી રહ્યું છે; અને ગુજરાતી હિન્દુ બહેનોને આદીવાર ૩૫ થઈ પડ્યું છે. ઉત્ત્રાહી શેઠ જમનાદાસ અને શેઠ ભવાનીદાસ મેતીવાલાએ પ્રાથમિક આર્થિક વારી સીંચી ચેલેલી એ વેલ આજે અસંત કુલી ફાલી છે. ૭૫ સભાસદોથી શરૂઆત કરનાર એ મંડળ આજે લગભગ ૮૦૦ સભાસદો, ૨૬ પેટ્રો, ૨૪ આજીવન સભાસદો અને ૨ ડોનરો ધરાવે છે. એની પ્રવૃત્તિઓ પણ અનેક દિશામાં માથું રહી ગુજરાતી બહેનોને જાહેર જીવનમાં યોગ્ય દિરસો અપાવે છે. એ સર્વ શુભ પ્રવૃત્તિઓની શરૂઆત કરવાનું માન અને પુણ્ય એ જન્મે કિસ્સાદી બંધુએને છે.

મહાત્મા ઉત્પાદક અને પેલાં પ્રમુખ
સ્વ. જમનાબાઈ નગીનદાસ સંસ્કૃત.

મુણસુંદરી

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ.

મંડળના હાલના પ્રમુખ
સો. લેડી લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ.

છતાં ધણીવાર એમ બને છે કે એકાદ શુભ પ્રવૃત્તિ માટે નાણાં આપનાર મળી આવે છે પરંતુ એ નાણાંનો સદુપયોગ કરનાર વ્યક્તિઓના અભાવે પ્રવૃત્તિ અકાલે બંધ પડે છે અને નાણાં વેડશાય છે. ગુજરાતની સ્ત્રીઓના સદ્ભાવે એવી વ્યક્તિઓ પણ મળીને વેળાસર મળી હતી. એ સર્વમાં સ્વ. ખડેન જમનાબાઈ સક્કમલુ નામ મોખરે વિરાજે છે. ૧૯૦૩ થી ૧૯૧૬ સુધીનાં મંડળનો ઇતિહાસ સ્વ. જમનાબાઈનો જ જીવનવૃત્તાંત છે, એમ કહીએ તો ખોટું નથી. એમના ઉત્સાહથી પ્રેરાઈ એમની સાથે બીજાં ધણાં ખડેનોએ મંડળને આગળ ધપાવવામાં સ્નેહભર્યો સહયોગ સાધ્યો છે અને તન મન ધનથી મદદ કરી છે. સૌ. લેડી લક્ષ્મીબાઈ જન્મ મોહનદાસ, સૌ. લેડી રક્ષમણી બાઈ લક્ષ્મીબાઈ

ચાહ, સૌ. લેડી કૃષ્ણગેરી ચીમનલાલ શેતલવડ, સ્વ. સૌ. લેડી પરસનબાઈ ગોકલદાસ પારેખ, સૌ. ઇન્દુબાઈ ભુલાભાઈ દેશાઈ, સૌ. તાપીબાઈ શિવગર, ગં. ચંદા ગૌરી દાકોરદાસ દેસાઈ, સૌ. જમનાબાઈ ત્રિભોવનદાસ માળવી, ગં. રતનબાઈ લક્ષ્મીદાસ મહેતા, ગં. રસિકમણી દેસાઈ, ગં. મંગ-

ળા ખડેન મોતીલાલ, સૌ. કળાવતી ભવાનીદાસ મોતીલાલ, સૌ. લક્ષ્મીબાઈ ત્રીકમદાસ, સ્વ. સૌ. વસન્તબા પંડ્યા વગેરે ખડેનોએ આ-મંડળને અંગે ગુજરાતી ખડેનોની સેવા અર્થે લીધેલા શ્રમ અને આપેલા ભોગ જળીતા છે. એ સર્વ ખડેનોના સહકાર અને સદ્ગુણ પ્રયત્નો વિના મંડળની પ્રવૃત્તિઓ લાભદાયક ન થઈ શકી હોત. આખા ગુજરા-

તનો સ્ત્રી વર્ગ એ ખડેનોના કાણી છે. મંડળનો ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે તેનાં સંચાલકોએ ઉપાડેલી પ્રવૃત્તિઓ વિધવિધ પ્રકારની છે. ખડેનોની માનસિક ક્ષમિતિ અર્થે સ્ત્રી ઉપયોગી તેમજ બીજાં વિષયો પર પ્રસંગોચિત વ્યાખ્યાનો જળીતાં સ્ત્રી પ્રશ્નો પાસે અપાવવાની ગોઠવણ થાય છે. પ્રસિદ્ધ કથાકારો અને દ્રીતનકારો પાસે હસ્તિતાન કે બજારો કરાવાય છે. સારાં પુસ્તકો યોગ્ય

મંડળના એક ઉત્સાહી સેક્રેટરી
ગં. સ્વ. રસિકમણી દેસાઈ.

વિદ્વાનો પાસે તેમની સમક્ષ વાંચવામાં આવે છે. એક સારું નેપું પુસ્તકાલય અને વાચનાલય તેમના ઉપયોગ માટે રાખવામાં આવ્યું છે. ઇનામી નિર્ગ્રંથ લખાવવાની હરિફાઈ કરાવવામાં આવે છે. તેમના શિક્ષણ માટે જુદા જુદા વર્ગો ખોલવામાં આવ્યા છે, જેમાં ગુજરાતી અને અંગ્રેજી બાષાજ્ઞાન,

સંગીતનું શિક્ષણ, તેમજ ભરતગુપ્તયુગ અને સીવલોકામ શીખવવામાં આવે છે. ઉપયોગી સંસ્થાઓનું કામકાજ મંડળના સભાસદોને ખતાવવાની ગોઠવણુ પણ કરવામાં આવે છે. સહચાર વધારવા માટે સ્નેહ સંમેલનના મન-રંજક સમારંભ ગોઠવવામાં આવે છે. ગુજરાતનો નવરાત્રનો રાસોત્સવ ઉજવવા ગરબા પાર્ટીના ખાસ સમારંભ પ્રતિવર્ષ ઉજવાય છે.

ઉપરાંત જાણીતા દેશસેવકોની જયંતિઓ ઉજવવાની ગોઠવણુ પણ મંડળ કરે છે. દેશના હિતને લગતા કે ખાસ સ્ત્રીજાતિના હિત સાથે સંબંધ ધરાવતા પ્રશ્નો અને પ્રવૃત્તિઓમાં મંડળ ઉત્સાહ અને આગેવાની મર્યાદા ભાગ લે છે. આ રીતે સ્ત્રી જાતિની ઉન્નતિ સાધવામાં મંડળ વિધવિધ પ્રકારે સહાયજૂત બને છે.

આ તેવીસ વર્ષના અરસામાં આ મંડળે એવી

તો અનેક લાભદાયી પ્રવૃત્તિઓ સફળતા પૂર્વક કરી છે. એ સર્વનો ઉદ્દેશ્ય કરવા એસીએ તો પાર પણ ન આવે. એમાંની થોડીક પ્રવૃત્તિની ઝાંખી કરીશું તો આપણને આ મંડળના ઉપયોગી કાર્યની ખાત્રી મળી જશે. ૧૯૦૭ થી ૧૯૦૯ સુધીમાં મંડળે મુખ્યાલમાં તે અરસામાં ચપલા દુલ્લહમાં

છળ પામેલા માણસોના કુટુંબોને આર્થિક મદદ કરી હતી. લેડી નોર્થકોર્ટ હિંદુ ચોર્સ નેજને અને અધશાળાના બાળકોને પણ જોજ અરસામાં સંગીન મદદ આપી હતી. ૧૯૦૯ થી ૧૯૧૧ ના અરસામાં સ્વ. જમનાબાઈ અને સૌ લેડી લક્ષ્મીબાઈના પ્રયાસથી મંડળે ત્રાંસવાલમાં વસતા આપણા બાઈઓને સંગીન મદદ કરી હતી; અને ત્યાંના પ્રદર્શન માટે

અનેક વસ્તુઓ મોકલી હતી.

૧૯૧૧ માં તેમજ ૧૯૧૮-૧૯ માં

ગુજરાતમાં કુષ્કાળ પડ્યો તે પ્રસંગે એ

જાહેરોએ તેમજ સૌ. જમનાબાઈ

માળવીએ કુષ્કાળ-પિડિત બાળોમાં

જાતે ૪૨૧ લોકોને કપડાંલતાનીતેમજ

ખીજ સહાય પ્લેન-ચાડી હતી. ધૂરપની

લડાઈ વખતે પણ મંડળે વોરફંડમાં

અને વોર લોનમાં મોટી આર્થિક

મદદ કરી હતી. રાષ્ટ્રીય કેળવણી

માટે પણ મોટી રકમ મંડળે ભેગી કરી દેશને ચરણે ધરી

હતી. ઉપરાંત મંડળના પ્રમુખ સ્વ. જમનાબાઈ સક્રિય સેવાસદનના કાર્યમાં ચોતાનો શળો

તન મન ધનથી આપી સ્ત્રી વર્ગની સંગીન સેવા બજાવી હતી.

આ સિવાય જાહેર હિલચાલોમાં પણ મંડળે આગેવાનીમર્યાદા ભાગ લીધો છે.

મંડળના એક ઉત્સાહી સેક્રેટરી
સૌંદર્ય કળાવતી મોતીલાળા.

૧૯૧૭ માં મંડળે પ્રવાસ કરી જુદી જુદી સ્ત્રી સંસ્થાઓના સહકારથી એક ખાસ સભા સ્ત્રીકેળવણી વિષે વિચાર કરવા બોલાવી હતી અને તેના પરિણામ રૂપ નિવેદન સરકાર ઉપર મોકલી આપ્યું હતું. વાર તહેવારે મુબાઈમાં રમાતો જુગાર અટકાવવા સોશીઅલ સરવિસ લીગ સાથે મળી મંડળે પ્રવૃત્તિ કરી છે. મ્યુનિસીપલ કોરપોરેશનમાં ખેસવાનો સ્ત્રીઓ સામેનો પ્રતિબંધ દૂર કરાવવામાં સહાયભૂત થઈ, સભાસદ તરીકે પ્રથમ ચુંટા પડી ચાર મહિલાઓને મંડળે જાહેર અભિનંદન આપ્યું છે. સ્ત્રીઓ અને બાળકોએ અનીતિના ધંધામાં નાખવા વિરૂદ્ધ મજબૂત પોકાર ઉઠાવી મંડળે સંમતિવચ ૧૬ વર્ષની ઠરાવવા માટે હિમાયત કરી છે. કુધાળાં ઢોરોની થતી કતલ સામે, ત્રામ બાડામાં વધારે કરવા સામે અને જેવીજ ખીજ જાહેર સેવાઓમાં મંડળે આગળ પડતો બાગ લીધો છે. મજૂર વર્ગની પ્રમુખા સ્ત્રીઓના લાભ માટે ચળવળ કરવામાં પણ મંડળે પોતાનો શોખ આપ્યો છે.

૨૪. સૌ હજીરાબ દેસાઈ.

આવી અનેક ઉપકારક પ્રવૃત્તિઓ આ મંડળે પોતાની કરી લીધી છે અને ગુજરાતની સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ માટે સંગીન શોખ આપ્યો છે. એ ઉન્નતિનું કાર્ય દઈ ધણી ઉપયોગી દિશાઓમાં વિકસાવી શકાય એમ છે પરંતુ નાણાંની તંગીને લીધે સચાલકોને તેમ કરતાં ન છૂટકે અટકવું પડે છે. આવા શુભ કાર્યમાં એ જહેનોને સંગીન મદદ ગુજરાતની દરેક સ્ત્રીએ કરવી જોઈએ છે. સાધારણ સ્થિતિની

જહેનો એ મંડળમાં સહાયક કે સામાન્ય સભાસદ તરીકે જોડાઈ અને પોતાની સખીઓને જોડાવાની પ્રેરણા કરી મંડળને મદદ કરી શકે. સાધનસંપન્ન જહેનો એ મંડળના આજીવન સભાસદ કે પેટ્રન બનીને અથવા તેના ઉપયોગી કાર્યોમાં નાણાંની સંગીન શોખ આપીને એના કાર્યને આગળ ધપાવી શકે છે. જહારગામ વસતાં જહેનો પણ એનાં સભાસદ થઈ શકે છે. ઉપરાંત પોતપોતાના શહેરમાં એ મંડળની શાખાઓ સ્થાપી અથવા એવાજ ઉદ્દેશ ધરાવતી નવિન સંસ્થા સ્થાપી ઉન્નતિના કાર્યને વેગ આપી શકાય છે. એવી એક

શાખા બાવનગરમાં અને ખીજ માન્ટાકુજમાં ચાલુ છે. ખુદ મુબાઈના એ ત્રણ મોટા લક્ષ્યો જ્યાં ગુજરાતી કુટુંબો મોટી સંખ્યામાં વસતાં હોય ત્યાં પણ આવી શાખાઓની મોટી જરૂર છે. એવી શાખાઓ સ્થાપાય તો અનેક જહેનો તેના સરળતાથી લાભ લઈ શકે.

અત્યારસુધીમાં અનેક જહેનોએ આ સંસ્થાને ઉદ્દેશ પાર પાડવામાં તન મન ધનથી સહાય આપી છે. સામાન્ય રીતે નવરાત્રના રાત્રીભોજનો ખર્ચ સભાસદોમાંથી પ્રતિવર્ષ ઉઘરાણું કરી નિવેશાય છે. પરંતુ એ ખર્ચ ઉત્સાહી અને સાધનસંપન્ન જહેનો પોતાને માથે લઈ જહેનોમાં સહચાર અને એક વધાઈવાળું પૂરવ મેળવી શકે છે. એ રીતે અત્યાર સુધીમાં સૌ. સોનાબાઈ દારકાદાસ જોશીદાસ, સૌ. પારવતીબાઈ દારકાદાસ ત્રીભોવન-

દાસે અને સૌ. મંગલાગૌરી ચુનીલાલ સેતલ-
વડે સભાસદોને લાભ આપ્યો છે. એસતે વર્ષે
યતા સ્નેહસંમેલનના મનરંજક સમારંભનો
લાભ પણ એ પ્રમાણે અત્યાર પહેલાં બેવાર
સૌ. લેડી લક્ષ્મીબાઈએ, સૌ. જમનાબાઈ
માળગીએ અને સ્વ. સૌ. ઇચ્છાબાઈ દેસાઈએ
સભાસદ બહેનોને આપ્યો છે. ઉપરાંત સ્વ.
જમનાબાઈ સક્કઈએ અને લેડી લક્ષ્મીબાઈએ
પ્રસંગોપાત નાણાંની તેમજ પુસ્તકો વગેરેની
સહાય મંડળને આપી છે.

સ્વ. બહેન જમનાબાઈ સક્કઈએ મંડળની
કરેલી સેવાઓ કોઈ પણ પ્રકારે ભૂલાય એવી
નથી. એમનું સ્મરણ જાળવી રાખવાના ઉદ્દે-
શથી શરૂ કરેલા શંકા અત્યાર સુધીમાં રૂ.
૫૦૦૦૦ ભરાયા છે. ગુજરાતની સ્ત્રીઓની
મમતા તેમના પ્રતિ કેટલી બધી હશે તેની
ખાત્રી આ રકમ આપે છે. રા. બુલાબાઈ
દેસાઈએ પોતાનાં સ્વ. પત્નીની યાદગીરી માટે
મંડળને રૂ. ૧૦૦૦૦ ની રકમની ભેટ ધરી
છે અને એ રીતે સ્વ. ઇચ્છાબાઈને જે કાર્ય
અતિપ્રિય હતું તેને સંગીન વેગ આપ્યો છે.
છેનામી નિબંધો માટે શ્રીમતી રમાબાઈ કોઠણ
તરફથી રૂ. ૧૨૦૦; શેઠ હરેરાય જગનલાલ
તરફથી રૂ. ૧૫૦૦; સૌ. પારવતીબાઈ દારકા-
દાસ તરફથી રૂ. ૨૦૦૦ મંડળને મળ્યા છે.
ઉપરાંત મંડળનું રૂ. ૮૦૦૦ નું જથ્થું ફંડ
છે, અત્યારે મંડળને સૌથી મોટી જરૂરીયાત
મકાનની છે. એ માટે કમમાં કમ રૂપીઆ
એક લાખની રકમ જોઈએ. સ્વ. જમનાબાઈ
સ્મારક શંકની રકમ જે સભાસદો પ્રયત્ન કરે
તો એ વર્ષના અરસામાં એવડી થઈ જાય
અને એ જમનાબાઈ સ્મારક મંદિરમાં પોતાની
સીંચર જ્યુબીલી ઉજવવા મંડળ બાગ્યશાળા
થઈ શકે. એવી રીતે સાધનસંપન્ન બહેનો
સ્વ. જમનાબાઈની યાદગીરી જાળવવા ઉપરાંત
મંડળના સ્ત્રીઉન્નતિના કાર્યને વેગ આપી
પોતાનું નામ પણ અમર કરી શકે છે.

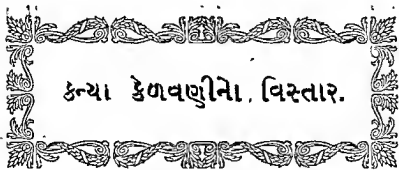
સ્ત્રીવર્ગ ઉપરાંત પુરુષવર્ગ તરફથી પણ

આ મંડળના કાર્યમાં સંગીન મદદ મળતી રહી
છે. ઉત્સાહી મોતીલાલા બંધુઓની આર્થિક
સહાયતા ઉલ્લેખ ઉપર થઈ ગયો છે ઉપરાંત
શેઠ ભવાનીદાસ અનેક પ્રકારે અંગત મદદ
પણ કરતા રહ્યા છે. સંચાલકોના કાર્યને
વધારે સરળ બનાવે એવી ખાસ અંગત સેવા
તો રા. કેશવલાલ બીખાભાઈ મણીઆરની
છે. મંડળની શરૂઆતથી તે અત્યાર સુધી
તેમણે નિઃસ્વાર્થ સેવા બજાવી છે અને ક્લા-
કોના કક્ષાકો સુધી જાતે હાજરી આપી એ
કામમાં સંગીન શ્રાવણ આપ્યો છે. બીજા બં-
ધુઓએ પણ પ્રસંગોપાત એની પ્રવૃત્તિ ઉત્તેજ છે.

મંડળની પ્રકાશન પ્રવૃત્તિ પણ નોંધવા
જેવી છે. ગુજરાતના જાણીતા સ્ત્રી-પુરુષોમાંથી
એકને પ્રતિવર્ષ ખાસ આમંત્રી તેમની પાસે
મંડળ “ સન્નારીઓને બે બોલ ” લખાવે છે
અને એ પ્રમાણે ઉપયોગી સાહિત્ય સભાસદો-
ને વિના મૂલ્ય ૫૨ પાડે છે. ઉપરાંત મંડળે
સ્વ. જમનાબાઈ સ્મારક અંક, તેમનું જીવન
ચરિત્ર, ગીત લહરી, ગરબાવળી વગેરે પુસ્તકો
પ્રકટ કર્યા છે. છનામી નામથી પણ અવાર-
નવાર પ્રકટ કરવામાં આવે છે. થોડા સમય
પહેલાં મંડળ તરફથી “ સ્ત્રી હિતોપદેશ ”
નામે ત્રિમાસિક પણ પ્રકટ થતું હતું. એ
ત્રિમાસિકે ગુજરાતી સ્ત્રીઓની સંગીન સેવા
બજાવી છે. છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી એ ત્રિમાસિક
કેને આ માસિક સાથે જોડી દેવામાં આવ્યું
છે; અને હજી પણ મંડળના મંત્રી બહેનો
અને રા. મણીઆર આ માસિકના સંચાલ-
નમાં ખતતી મદદ કરી રહ્યાં છે.

આ લેખ વાંચી વાચક બહેનોની ખાત્રી
થશે કે એ મંડળ ગુજરાતની એક અચૂક
અને નમુનેવાર સ્ત્રી સંસ્થા છે. એવી સંસ્થાને
બને તે દરેક પ્રકારે સંગીન મદદ કરી સ્ત્રી
ઉન્નતિના કાર્યમાં સહાયજીત થવું એ દરેક
બહેનની પ્રાથમિક યત્ન છે. પોતાની જાતની
ઉન્નતિમાં એ રીતનો ફાળો યથાશક્તિ આપવા
માટે દરેક બહેને હરહમેશ તત્પર રહેવું જોઈએ.

કન્યા કેળવણીનો વિસ્તાર.

લેખક: ડૉ. સુમન્ત મહેતા.

આપણાં સાત લાખ ગામડાંઓમાં કન્યા કેળવણીનો પ્રચાર લગભગ થતો નથી. તેનાં કારણો શોધી કાઢીને જે અડચણો નડતી હોય તે દૂર કેવી રીતે કરવી એ પ્રશ્ન આપણી સામે ખડો થયો છે. આખા દેશના સ્ત્રીવર્ગની એ ટકા જેટલી સંખ્યાને વાંચતાં લખતાં આવડે છે, અને ૯૮ ટકાને માત્ર લખવા વાંચવાનું સામાન્ય જ્ઞાન પણ હજી સુધી મળ્યું નથી. બત્રીસ કરોડ માણસની વસ્તીમાંથી ૧૨ કરોડ સ્ત્રીઓ તથા કન્યા છે. તેમાંની ૧૫ કરોડ અને ૧૦ લાખ બહેનો અભણ દશમાં હોઈ માત્ર ચોડીજ કાંઈક શિક્ષણ પામે છે એ હકીકત સરકાર તથા પ્રજા બન્નેને માટે શરમભરેલી છે. સરકાર તો નિર્લજ બની ગઈ છે પણ પ્રજાને સળંગ બનવું છે. એટલે આપણાથી આ બાબતમાં એકરકાર રહી શકાશે નહિ. આપણાં ગામડાંમાં કેળવણીનો પ્રચાર કેમ થતો નથી તેના કારણોનો વિચાર કરીએ. મુખ્ય કારણ એવું છે કે લોકોને હાલની કેળવણીમાં જરાયે શ્રદ્ધા નથી. કેળવણી આપવાથી તેમની કન્યાને કાંઈ પણ શ્રવણ થતો નથી એવી તેમની માન્યતા છે. જે પ્રકારની કેળવણી બિનકેળવાયલા શિક્ષક અથવા શિક્ષિકાની મારફત કન્યાશાળાઓમાં અપાવ છે તેનાથી ગાનસિક વિકાસ થતો નથી, અને જીવનને ઉપયોગી જ્ઞાન મળતું નથી. ઘર સંસારમાં છોકરીઓ થોડી ધણી મદદ કરે છે તે જતી રહે છે અને ચાર પાંચ કલાક સુધી દરરોજ શાળામાં ગોંધાઈ રહ્યા પછી તેમને જે શિક્ષણ મળે તેનું પરિણામ જરા પણ જણાય નહિં. તો આમ પ્રજા એવાં શિક્ષણની વિશ્વ થાય તેમાં શી નવાઈ ? વધારામાં એ-

ટલું પણ ઉમેરવાની જરૂર છે કે દરરોજ શાળામાં બેસી રહેવાને લીધે તેમની શારીરિક શક્તિ ઓછી થાય છે, અને વખતે ઘરકામ કરવા તરફ અણુગમે પણ થતો હોય, આવાં આવાં પરિણામ બાળીને માથાપો કેળવણી માટે ઉત્સાહ ન ખતાવે તે તદ્દન સ્વાભાવિક છે.

શિક્ષકો તથા શિક્ષિકાઓના પગાર એટલા ટુંકા હોય છે કે એ કામ માટે સાદાં મનુષ્યો મળી શકે નહિ, અને ટૂંકન થયેલા બધા શિક્ષકોને રાખવા જેટલો ખર્ચ કરવાની હિંમત પ્રજા તથા કેળવણી ખાતાની હોતી નથી. પગાર ઓછો હોવાને લીધે ઉચ્ચ સંસ્કારવાળી સ્ત્રીઓ તથા સારા મારતરો આ ધંધામાં પડતા નથી. જ્યાં સુધી ઉચ્ચ વર્ણની, બહેલી અને સારા સંસ્કારવાળી સ્ત્રીઓ કેળવણીના કાર્યમાં જોડાય નહિ ત્યાં સુધી આપણા દેશમાં કન્યા કેળવણી પગલત રહેવાની છે.

જો સારી શિક્ષિકા મળે તો:—

- ૧ થોડા સમયમાં સાફ અને ઉપયોગી જ્ઞાન આપી શકાય.
 - ૨ દરરોજ થોડા કલાક માટેજ શાળામાં જવાનું રાખ્યું હોય તો ઘર કામ પણ થઈ શકે.
 - ૩ શારીરિક નબલાઈ અને ઘર કામનો કંટાળો ન આવે.
 - ૪ કેળવણી માટે સારાં સાધનો આપ્યાં હોય તો પુસ્તકોની ખંડારનું ધણું જ્ઞાન આપી શકાય, એટલે ત્રણ ચાર વર્ષને અંતે કન્યાઓને ખરેખર જ્ઞાન મળ્યું છે એવો સંતોષ માથાપોને થાય.
- પણ, આપણે ત્યાં કેળવાયલી (ટૂંકન)

શિક્ષકાઓ ક્યાં છે ? કેટલી શાળાઓમાં
તારાં સાધનો પુરાં પાડવામાં આવે છે ?
ટલાં ગામ કે ગામડાંમાં સારા પગાર

માપવાની વ્યવસ્થા થઈ શકે એમ હોય છે ?
શિક્ષણ કેવી રીતે આપવું તેનું જ્ઞાન અને
દાલીમ આપવા માટે ટ્રેઇનિંગ કૌલેજો હોય
જે. પણ તેવી કૌલેજોમાં શું શું શિખવવું.
તેના પુરો અભ્યાસ થયો નથી. આજ
કુદીના અનુભવ ઉપરથી એમ કહી
શકાય કે તેમને શિક્ષણપદ્ધતિનાં સિદ્ધાંતો
વેષે સારી માહિતી આપવામાં આવે છે
પણ વ્યવહાર તાલીમ પુરતી મળતી નથી
અને તે એટલે સુધી કે કેટલાક નિરિક્ષકો
(ઇન્સ્પેક્ટરો) એવી પણ ટીકા કરે છે કે ટ્રેઇન
પોલા જુવાન શિક્ષકો કરતાં બીજા કેળવણી
પણ અનુભવી શિક્ષકો સારા નિવડે છે.
શિક્ષકોને ત્રણ વર્ષ સુધી કેળવ્યા પછી પણ
તેમને હમેશાં વધુ જ્ઞાન મળતું રહે તે માટે
સારાં માસિકોની જરૂર હોય છે, તે ક્યાં
મળી શકે છે ? અને ઇન્સ્પેક્ટરો પરિક્ષા લેવા
માટે આવે છે પણ શિક્ષકોની શિખવવાની
પદ્ધતિનું બરાબર અવલોકન થતું નથી અને
તેમને કથન પાઠ આપવાની તરફી તો કવચિત
લેવાય છે.

જે પ્રજાજનો હિંદી સ્ત્રીઓની અશિક્ષિત
સ્થિતિ ટાળવા ઇચ્છે છે તેમને આવા પ્રશ્નોનો
વિચાર કરવો પડશે. શહેરોમાં રહેતી પ્રજા
આ પ્રાથમિક અને અતિ મહત્વની મુશ્કે-
લીઓ સમજતી પણ નથી. જ્યારે ગામડાંની
શાળાઓની મુલાકાત લેતી વખત તેમના
જોવામાં આવે કે બે વર્ષ સુધી બાળતી
કન્યાને વાંચતાં પણ આવડતું ન હોય અને
ચાર પાંચ વર્ષ સુધી અભ્યાસ કર્યા પછી
છાકરીઓને પણ નહિ જેવું શિક્ષણ મળ્યું
હોય છે (જે એક બે વર્ષમાં વધુ અભ્યાસને
અભાવે સાદા બલી જવાય છે) સારે જ

તેમનું લક્ષ્ય ખરા પ્રશ્નો અને ખરી મુશ્કેલીઓ
તરફ દોરાશે.

મોટામાં મોટા સવાલ સારાં શિક્ષક તથા
શિક્ષિકાનો છે; તેમને યોગ્ય કેળવણી અને
પગાર આપીને તથા બધાં સાધન સામગ્રી
પુરાં પાડીને કન્યાશાળાઓમાં રાખ્યાં હોય,
તેમના ઉપર સારી દેખરેખ હોય તો
પ્રજા કન્યા કેળવણીમાં રસભર્યો ભાગ લે
અને ઉત્સાહ બતાવે. આપણી ૯૮ ટકા
જેટલી એટલે કરોડો બહેનો અભણ છે એ
કલંકરૂપ સ્થિતિ ટાળવાને માટે હિંદી સ્ત્રીઓ
જે પ્રયત્ન કરવાની ઉમેદ રાખે છે તે મુબાઇ,
કલકત્તા, મદ્રાસની શાળાઓમાં ઉચ્ચ કેળવણી
આપવાથી નહિં ટળે. ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલી
બહેનો આપણી સંસ્થાઓ ચલાવવા માટે,
દેખરેખ રાખવા માટે, યોગ્ય શિક્ષણનો વિચાર
કરવા માટે અસંત જરૂરની છે પણ જે પ્રજા
આને હિંદી બહેનોએ હાથમાં લીધો છે તેના
ઉકેલનો મૂખ્ય માર્ગ આ લેખમાં બતાવ્યો છે.

તે ઉપરાંત એક સામાજિક મુશ્કેલી દૂર
કર્યા શિવાય માધ્યમિક કેળવણી અશક્ય થઈ
રહી છે, લગભગ બાર વર્ષની વયે ધણી
છાકરીઓનાં લગ્ન થાય છે અને થાય કે ન
થાય તો પણ તેમને શાળાઓમાંથી ઉઠાડી
લેવાની રૂઢિ પડી છે. જે કેળવણીનો અંત
બાર વર્ષે આવવાનો હોય તો કોઈ પણ
પ્રકારની કેળવણી આપવાનો પ્રયાસ કરવો એ
લગભગ નિરર્થક છે. આ બાબતમાં જે સુધારો
થશે તે સ્ત્રીઓને હાથેજ ચલાવો છે, એટલે
લાંબી ચોડી યોજનાઓ નહિં કરતાં જે
પ્રશ્નોમાં તેમને હાથેજ કાર્ય ચલાવું છે તે
ક્ષેત્રને છોડી દધને જુદી દિશાઓમાં પ્રયત્ન
કરવો જોઈએ નહિ. પ્રગતિના માર્ગ અનેક
હોય છે પણ પોતાનું કર્તવ્ય પૂરું કર્યા શિવાય
બીજા માર્ગો શોધવાથી પ્રજામાં અચકા ઉત્પન્ન
થાય છે. હિંદી સ્ત્રીઓએ બાળલગ્નનો અટકાવ
કરવો જોઈએ અને કન્યાઓ ૧૬ વર્ષ
સુધી અભ્યાસ કરે એવી રૂઢિ સ્થાપવી જોઈએ.

સુન્દરી.

લેખક: સીતારત્ન બે રામી.

[કે આભમાં ઝીણી ઝણકે વીજળી રે: એ દાળ]

કે આભને આંગણુ ચમકે ચાંદલો રે !

કે ધર આગણીયે, છવનસાર:
સખીરી !

ઉર અળવાલણુ સુન્દરી રે !

કે વનમાં ટહુકે મીઠો મોરલો રે !

કે ધરમાં રમણી રસ ટહુકાર:
સખીરી !

દિવ્ય દિલાવર સુન્દરી રે !

કે ફેરે ફૂલની ફોરમ વાડીએ રે !

કે ધરમાં રસિકાના રસકોઠા:
સખીરી !

સ્નેહલ વેલી સુન્દરી રે !

કે સ્વર્ગે સોહાય દિવ્યાંગના રે !

કે સહુણી સહવે નગની નેડ:
સખીરી !

ગૃહની દેવી સુન્દરી રે !

કે ખનસાગરના , ખૂલ્યા યાત્રિને રે !

કે ચતુરા વાળે સવળી વાટય:
સખીરી !

સાચી સનાતન સુન્દરી રે !

કે દાઝવા દુખ્યાને આશ્વાસતી રે !

કે અર્પે પર અર્પે નિજ જાત:
સખીરી !

સંવપશ્યતિ સુન્દરી રે !

અફસ ઓવારો.

(એકે પુર્ક વાર્તા)

લેખક: રા. બદુભાઈ લાલભાઈ ઉમરવાડિયા, ખી. એ.

મહમદ આગા મશહૂર શાયેર-શીરુસુદ્દા હતા. જીંદગીના બરાબર પાંત્રીસ વરસ તેણે દુનિયાની જૂદી જૂદી વિદ્યાઓ શિખવામાં ગુજાર્યા હતા. રાત અને દિવસ, દિવસ અને રાત તે ક્રિતાઓ લઈ પડ્યો રહેતો. તેના ધરની ધરડી બાંદી ઘણીવાર રશિયાદ કરતી કે સાંજે તે જે ખાવાનું મૂકી જતી તે એમનું એમ પડ્યું રહેતું અને રહવારે તેને તે પાકું લઈ જવું પડતું.

ક્રિતાઓ પડતો મહમદ આગા શહેરીઓને દરરોજનો દેખાવ હતો. મરિજ રસ્તેથી પસાર થતા શહેરીઓને એથી નવાઈ થતી નહિ મજલુમ અને મસ્નૂદ જેવો તે લોકમાન્ય થઈ ગયો હતો. અને એક વાત લોક માની લે પછી એમાંથી નવાઈ પમાડવાની તાકાત જતી રહે છે. પછી એમાં તાજૂબ થવા જેવું કાંઈજ નથી રહેતું.

પણ અચાનક એક દિવસ એવા સમાચાર આવ્યા જેથી આખું શહેર હેરાત પામી ઉઠ્યું. એક જણ ખબર લાગ્યો કે તે રહવારે શાયેર મહમદ આગાના મકાન આગળથી તે પસાર થતો હતો ત્યારે એ શાયેરની ક્રિતાઓ ત્યાં પડી હતી પણ મહમદ આગા ત્યાં દેખાતો નહોતો. જૈં શીરુસુદ્દા પણ આ સમાચારથી

વિચારમાં પડ્યા. ઘણાને કંઈ સમજ પડી નહિ: એક ઉજળતા જીવાનથી રહેવાયું નહિ તે મહમદ આગાના મકાને પહોંચી ગયો ને એના એક ગુલામને પાસે બોલાવી તેને સાંજે શિરુદમાં મનપૂર શિરાગ્રી પાવાનું કળણ કરી વાત કઢાવવા માંડી.

વાત સાદી હતી. અમે એથી નવાઈ પામતા નથી. પણ ઘણા ઇનસાન એથી તાજૂબ થયા છે એથી અમને નવાઈ થાય છે. પણ શાયેર મહમદ આગાની વાત રહી જાય છે—

મહમદ આગાએ જિંદગીની એક સખત ભૂલ કરી હતી. અમે એવી ભૂલ નથી કરી એ માટે નહિ. એની જિંદગીમાં એની ભૂલ એને પણ સમજાઈ હતી. એ જાંગી ભૂલ તે એ કે જવાનીમાં એ પરખ્યો નહોતો. પછી એક દિવસ ઇસ્તંબુલના એક મોસદદાર વેપારીની દસીન દુખ્તરને તેણે જોઈ અને અચાનક તેને લાગવા માંડ્યું કે એ પરીપેકર નાજનીની દિલચસ્ત અસ્મોએ તે દિવાનો થવા માંડ્યો હતો. નથી સમજતું કે જૈં શીરુસુદ્દા મહમદ આગાને આતે શું થયું ? નથી સમજતું કે સારી જવાની પાક ક્રિતાઓ પડ્યા છતાં અમારા જેવા મામુલી ઇન્સાન પેરે જૈં મદ મદ આગા પણ ઇશકનો દિવાનો કેમ થઈ ગયો ? સમજાય કે ન સમજાય પણ એ વાત

મંડળના એક ઉત્સાહી સેક્રટરી.
ગ. સ્વ. મંગળાળેન માતાલાલ કૃતીચંદ.

શુભસુંદરી

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ.

મંડળને ઇનામી નિબંધ માટે રૂ. ૨૦૦૦ આપનાર
રેવ. સૌ. પાર્વતીઆઈ દ્વારકાદાસ.

સાચી હતી કે આ શાની દુનિયામાં એ શાણા શીલસુદને મન એ એકજ સત્ય હતું: આ અધારો જંગલમાં એની આંખો એ એકજ રોશની જોઈ રહી હતી.

પણ જે ઇન્સાન જવાનીમાં દરકનો ઇનકાર કરે છે તે ભણે પછીથી લેનો બૂદો થઈ જાય છતાં ઇક્ક ગઈ ગુજરી બૂલતોજ નથી: એ જહાંપનાહ પોતાનું વેર લેવા કદી ચુકતો નથી. એ વાત આપને પણ ક્યાં અજણી છે! તવારિખ જવાખ આપે છે કે મહમદ આગાને લેના દિશોનન દોસ્તોએ ધણોયે સમજાવ્યો હતો, પણ અફસોસ! એ કાણા શીલસુદને એ વાત ગળે ઉતરીજ નહિ. ઉદ્દુ' એ તો ગુજરેલા વખતનો બદલો વાળવા એક પગે થઈ રહ્યો હતો. હસવું લાજિમ નથી. પણ ખરેખર, દરકની જાગમાં ફાંસં મારતાં, અકળાતા એ બુલ્ગેર્ગ શીલસુદને એમ નજરે નોવા અમારું દિલ ટસટસી રહે છે. આહ! એના ખીનતાકાત ખમાં પર એક બક્ષી ટકોર કરી આપવા અમારા હાથને ચળ આવી રહે છે. એનો ધરડો ઘડેરો-પણ પાછા આપણે મહમદ આગાની વાત બૂલતા જઈએ છિયે.

મહમદ આગાની ઉતાવળથી આપણને હસવું આવે એ ખૂબ ઠીક છે. પણ નેક-દિલિથી એકરાર કરીયે તો એ કબુલવું જોઈયે કે એ દિલહાર નાઝનીનનો રોશન દિમાગ નોવા પછી એક પક્ષ પણ ઉમા રહેવું એ કોઈ પણ મર્દ માટે બનવાજોગ નથી: પછી ખીયારા મહમદ આગાની શાની તકસીર? તોળા...તોળા...માનવામાં નથી આવતું, ખ્યાલ કરતાં કાંપ આપે છે પણ એ વાત ખરી છે કે જહાંના બધા સિતમગારોમાં જે ખુનસુરત ચરમો વધારે જુલમ-ગળદે છે.

ત્યારે મહમદ આગાએ એક ખૂશ રોજ પોતાના નિગરની મુગદ પાર પાડી. પણ કિસ્મતની દર કોઈ અજણ્ય બેલાડી છે. એ

શાદીની પાક રાતેજ એણે એની કમનસીમ રમત ચડ કરી દીધી.

મહમદ આગાના મકાનના પાછલા વાડામાં એક શુલ્કયાગ છે. કહેવાય છે કે ઇનસાન જ્યારે વધારે બક્ષો હતો ત્યારે આ શુલ્કયાગમાં શિરસ્તાઓ સાથે તે છુટથી વાતો કરી શકતો. અમને લાગે છે કે મહમદ આગાની શાદીના રોજથીજ એ શિરસ્તાઓ આલમમાં આવતા ચાટકી ગયા હોવા જોઈએ. પણ તવારિખમાં એ હકિકત મળી આવતી નથી. શાયેર મહમદ આગાની શાદીની રાતે એ શુલ્કયાગનો રૂખાજ ઓર દતો. આસમાનમાંથી ફરીએના હસવા જેવી દિલખૂશ ચાંદની ઉતરતી હતી. બાગના ધરાની શુશોની મુગંધ ઇનસાનને દિવાનો કરી ચૂકવા બસ હતી. પાણીના ડોળ-માંથી હોડતી મુગંધી હવા દિલનાં દદને બંદે-લાવતી હતી. સામે બેચાર પંખીઓ મસ્તીમાં આવી બેલતાં હતાં. આદમ અને હવા આંધીજ કોઈ જગાએ ભેગાં થયાં હશે એવો ખ્યાલ થઈ જતો હતો. સજબ કે દૂરના ખુણે એક મર્દ ને એક ખુનસુરત ઓરત ચાંદનીથી કેફ પામ્યાં હોય તેમ ઘેનમાં બેઠાં હતાં.

એવામાં અચાનક તે ઉભી થઈ. ચાંદની-માંથી કોરી કાટેલી કોઈ પુતલી જેવી તે લાગતી હતી. આહ! સાધારણ રીતે અમે અમારા નસિબથી ખુશ છીયે પણ-ઇનસાન અદ્લાહ! -આ ચિતાર તો જોયો જતો નથી. અમારા બધા દિલમાં પણ અદેખાઇની આગ જલી ઉઠે છે-પણ...અફસોસ! આ તો હંજરો વરસો ઉપરની વાત છે.

એના રોશન જેવા સુવાળા વાળની વિખ-રાવલી લટ સળી કરી તે બોલી. "આપ કોણ છો? ઇન્સાન છો કે..."

ઓ! ચદીએના પડદામાંથી પણ એના મીઠો અવાજ અમે આજે સાંભળીએ છિયે ને... ...તે ચાટકી ગઈ, પેલો મર્દ તાજી

જોઈ રહ્યો હતો. ત્હેના ધરડા મગજમાં એટલો ખ્યાલ સરખો થયો નહિ. થોડીવારે તે બોલીઃ “કેટલીવાર સુધી મ્હને જોવાં કંઈ? હમણું સ્વપ્ન થશે. ”

પણ અક્ષેસ ! એ જૈશી સુધના મગજમાં ‘જરીબી અજવાણુ’ ના પડયું—અને—અને પછી એ રૂબરૂબેરે અદર જતી રહી. શાયરે મહમ્મદ આગાને થોડી વારે સમજાવ્યું કે શાયરે ને શીલસુધ થવું એ એક વાત છે ને આ એક ખુસુસ ત નાજનોનના ખાવિદ થવું એ જુદીજ વાત છે. ત્યારથીજ મહમ્મદ આગાને પોતાની ગંભીર બુલ સમજાવવા માંડી. ધીરે પગલે તે અદર ચાલ્યો ગયો.

પછી મહિનાઓ ગયા. દિવસે દિવસે એ મીમાં-મીમી ધીરેધીરે જુદાં યતાં ન્યાં કમનસીબ છે કે એ બેકેને સ્વભાવ ને મુરોદોની તરેહ જુદી હતીઃ અરે, એ તો ઠીક પણ એ હસન હસીનતું બદન જવાનીથી તસતસવું હતું ન્યારે ખીયારા મહમ્મદ આગાના આંગ પર નહિ તો પણ દિવ ઉપર તો એવી ખુશ-સુસ્ત ખીબી જોઈ શકે તેવી કરગલીઓ પડવા માંડી હતી. આહ ! તે રાતે એ હસીન હરુની મુરેલીના જેવી જવાની મધમધતી દતી ત્યારે માયુસ-તાજૂબ પાગવ થઈ જૈશ મહમ્મદ આગા જોઈ ગ્યો હતો અને ખરી વાત છે કે એણે યદમાવ્યુ હોત તો મહમ્મદ આગા એનો ચુલામ થઈ સારો વખત બંદગી કર્યા કરતે પણ કમનસીબ છે કે અઘ્ગીબટી નજરથી જવાનીની ખામેશ બર આવતી નથી. લાચાર !

આખરે—જનરા જોગ છે તેમ એ મીમાં-પીબી નિરસમ એકજવાર મળતા થયાં. જોગની સલામ પછી બેક પોતપોતાની જગ્યાએ બેસી જતાં. જોશ હસકો ખોદ અજલ એટલેજ કાતિલ લાગે છે.

જોશ જરીવાર મહમ્મદ આગા પાક કલામો

પદવામાં વખત ગુજરે છે અને એની ખુશ-સુસ્ત જોરત પોતાના એકાંત જોરડાની બારીએ બેઠી બેઠી તાપથી જલતા તરસ્યા મુલાશરોને પસાર ચતા જોઈ રહે છે. અને કોઈકવાર કોઈ જવાન મુસાફર ખીન વખત કરમાતા ગુલની સોડમ આવવાથી એની બારી મગ જુએ છે ને એના મુલાયમ બદન તરફ નજર કરે છે, પણ મહમ્મદ આગાના કલા-મોનો અવાજ માંબળીને ચાલ્યો જાય છે, ને એની પાછળ બારીએથી કા-નો ધીમો ધીરો નિસાસો સંભળાય છે.

અલબત્ત, હજ કોઈકવાર કિતાબો દર ફેંકી દઈ મહમ્મદ આગા કિમેદબર એની-પાસે આવે છેઃ પણ ત્હેના રાતા, બરેલા હોઠમાંથી એક હન્કર પણ ની-ળતો નથીઃ ત્હેની મ્હોટી રોશન ચરમો અર્ધ ખોડાઈ જાય છે અને ત્હેના ન્હાના મ્હોં પર એક ક્રોર કરચલી પડે છે. મહમ્મદ આગા આ બધું જુએ છે ને નિરાશ થઈ ત્યાંથી ચાલ્યો જાય છે.

એ જૈશ શાયરે પર કોઈવાર શુસ્સો આવે છેઃ એ જીપતો હોત તો એનો ‘ટોટો પીસવાનું’ મન ચાય છે પણ કોઈવાર એ ખીયારાની દયા પણ આવે છે. એના રડતો દિદાર ખરેખર, દયાજનક છે. એ ખીયારાની તરસ છીપી રાજી નહિ.

આમને આમ કેટલી રમઝાનો ને ખેરામો આવી અને મઘ. હવે મહમ્મદ આગાએ એના એક મીમાં દ-ફની પણ આશા છોડી દીધી હતી. “મ્હાર જીમર સ્કા રણ જેવું થઈ ગયું છે” તે લખે છે. “કાંઈપી ધનસાનને લાયે એમાં ફરીવાર ત-ણુ પણ ડગી શકે એમ નયો.” ખીયારો !

એટલામાં અચાનક એ ખીયાર થઈ. મહમ્મદ આગાના સ્કા રણમાં એકદમ જંગલો ડગી નીકળ્યાં અને એણે દેશદેશના દહીમ-તખીઓને તેડાવ્યા.

પણ અશ્વોસ! કમળપત્ત મોતને ખૂન-
સૂરીની પણ કદર હોતી નથી. તે જલ્દી એક
માસુલી ઓરત હોય તેમ હોને ખીમારી થવા
માંડી! નથી સમજાવું કે આમ કેમ થાય
છે. એશક, લાગે છે કે આ કારણે જડપથી
જલલે બેઠશે.

મહમ્મદ આગાના હોંસકોસ હડી ગયા
હતા. જલી જતા પતંગિયા મારક તે મકાનમાં
જમતો હતો પણ હેલે એને પાસે પણ બોલાવ્યો
નહિ. એને જોતાં જ એના કેમળ અંગમાં ન
સમજાય એવી કાતિલ વેદના થઇ આવતી
અને એનું ગળું સુધારી માંડતું.

અમારે એક વિદાય હતી વખતે તેણે
મહમ્મદ આગાને બોલાવ્યો. “મ.લેક” હેલું
કહ્યું: “હું એક અર્જી ગુમર હું.” એના
અવાજમાં હજી પણ અતડાઇ દેખાતી. પણ
મહમ્મદ આગા તો બેઠોરા થઇ ગયો હતો.
એનો બિમાર મહેર એનાથી જોવાતો નેરો.
તવારિખ કહે છે પણ જુદી વાત છે કે મહ-
મ્મદ આગાના કપડાં પર એના દિલના
દર્દમાંથી કુટતા ખુનનો ડાઘ દેખાયો હતો.
પણ એ તો સાચું લાગે છે કે એની આંખો-
માંથી આંસુઓ નીકળ્યાં હતાં. તે જવાબ
આપી શક્યો નહિ.

“ખાવિંદ” હેલું કહ્યું: “આ તરસ્યા
મુસાફરોને જોઇ મારું ગળું સુધાય છે. માલેક,
મ્હારી તરસ પણ એવી જ છે. હું અર્જી કરું
હું કે એ કમનસીબ મુસાફરો માટે મ્હારા
નામે એક ઓવારો બંધાવજો.”

અને તે ગુમર પામી.

x x x

થોડા રોજ પછી એક દિવસ બપોરે મહ-
મ્મદ આગા લમણે હાથ મૂકી બારીએ ઉભો
હતો. આસમાનમાંથી તાપ વરસતો હતો.
અચાનક હોને તરસ થઇ આવી. બાંદો પાણી

લઇ, આવી અને બોલી: “માલેક, ધણી
તરસ્યા મુસાફરો.....”

મહમ્મદ આગાએ પૂરું સાંભળ્યું નહિ.
હોને એક વાત યાદ આવી. જડપને તે ત્યાંથી
ચાલ્યો ગયો. તે રોજથી તેણે તે મશહૂર
ઓવારો ચણાવા માંડ્યો જે આજ લગી
કાયમ છે.

એક શીખરદે ડીકળ કહ્યું છે કે ઓરત જો
આ જીંદગીમા સુખ પામવા મ્હાતી હોય તો
હેલું કાઇ જવાન મદદ સાથે શાદી કરવી
જોઈએ અગર તે જો મોત પછી યાદ રહેવા
માંગતી હોય તો તેણે કાઇ જૈદ ખાવિંદ
શોખરો જોઈએ. જૈદ મહમ્મદ આગાએ હોની
ગુનર પામેલી ખીમી માટે કરોડોનું દામ
ખર્ચી એક ખરેખર જોનમુન યાદગીરી કરી
દીધી છે.

આ મશહૂર ઓવારો થકેલા મુસાફરો
અટકી જાય છે. અસંખ્ય માણસો એ જો-
નમુન યાદગીરી જોવા દરિયાપારથી આવે છે
અને એ જોઇ તાજૂથ થાય છે. અ—ના
રણની જરાયર વચ્ચે તે ચણ્યો છે: અને એ
માટેવની પ્રખ્યાત વલમાથી નાહેરો વાટે મીઠું
પાણી લાવવામાં આવ્યું છે. અ—ના રસ્તાની
લગોલગ એ નહેરો દોડ્યા જાય છે અને
રસ્તાના મુસાફરોને એ નહેરોમા મહેતા
પાણીનો અવાજ રસે ચાલતાં સમજાવા કરે
છે. પણ અશ્વોસ! જ્યારે તરસ્યા મુસાફર એ
ઓવારે આવી ઉભો રહે છે ત્યારે એ પાણી
ક્યાંક ગૂંચ થઇ જાય છે ને એક ટીપું પાણી
પણ ઓવારે ચડતું નથી. કાબેલ મહમ્મદ
આગાએ કાણ જલ્દી કેવી તરડીયથી એ
પાણીનો રસ્તો કની દીધો છે.

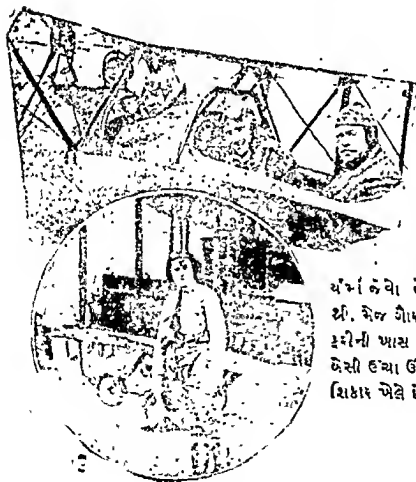
એ જોનમુન ઓવારો ઉપર શીખરદે મહ-
મ્મદ આગાએ એક રૂપેની તકલી મદી છે,
જેમાં તેણે નીચેના શબ્દો કાઢ્યા છે:

“ જીવતાં તે જેવી હતી તેવી મોત પછી છે—અરસ. આ ઓવારા નીચે જે પાણીના અવાજ સંભળાય છે, તે ક્યાંથી કેમ આવે છે તે ક્યાં ગુમ થઈ જાય છે તે જેમ અજાણ છે તેમ તેની જાંદગીનો હેતુ અને કારણ અજાણ હતાં. આ પાણીના દિલપૂગ અવાજથી મુસાફરોને મારે રસ્તે જેમ આરામની આશા મળી છે તેમ તેણે દરથી તરેહ તરેહની આશા બક્ષી હતી. પણ જેમ એકે ઇનસાનને આ ઓવારે એક ટીપું પાણી પણ મળી શકે એમ નથી તેમ તેણે જાતાં એકે

તરસ છીપવી નથી. તેની આરસ જેવી ખુશ્ખુશતી બેનમુન ને બેમુસ હતી: આ આરસનો ઓવારો પણ બેમુસ ને બેનમુન છે. અંતે અશ્વોસ! એ ખુશ્ખુશત હુરની જાંદગી પેટે એની આ બક્ષીસ પણ એવીજ નિર્દય અને અશ્વ છે.”

આ તકતી વાંચી મુસાફરો ત્યાંથી ઝડપબેર ચાલ્યા જાય છે.

મારાલ્લાહ ! બુએર્ગ મહમ્મદ આગાતે પણ ઇસ્કનો હીક ખ્યાલ લાગે છે. આહ ! અમને ખૂબજ દસવું આવે છે !

ચૂરપની પ્રજાઓ અત્યારે એરોપ્લેનને સંપૂર્ણ બનાવવા પાછળ જહેમત ઉઠાવી રહી છે. શ્રીઓનો હિસ્સો પણ એ ઠા-

યમાં જવો તેવો નથી. એકસીકેની શ્રી. મેજ ગોધીશુ એરોપ્લેનની મુસાફરીની ખાસ શોખીન છે અને તેમાં એસી ઉંચા ઉંચા પર્વતો પર જઈ તે શિકાર ખેલે છે.

લેખક: રા. જયસુખલાલ કૃષ્ણલાલ રહેતા, એમ. એ.

પ્રભુ સ્મિતનો એક શિષ્ય પીટર તેની પાસે એક વખત ગયો અને પુછ્યું “ પ્રભુ! મ્હારો ભાઈ મ્હારી સામા કેટલી વખત ગુન્હો કરે ત્યાં સુધી મ્હારે એને માફી આપ્યા કરવી જોઈએ? “સાત વખત સુધી?” પ્રભુએ એને જવાબ વાળ્યો. “ સાત વખત નહિ પણ સત્તર ગુણ્યા માત.” તે પછી પ્રભુએ પીટરને એક વાત કહી. એક રાત્રીએ એમ દરબ કર્યો કે પોતાના નોકરો જે તેના દેવાણ હોય તેના બધાનો હિસાબ લેવો. તેના નોકરોમાં એક નોકર એવો મળી આવ્યો જેણે રાત્રીની પાસે દસ હજાર ડુકેટ (એક ભતતો શિકકો) ઉછીના લીધા હતા. તે નોકરની પાસે તો એક પાછ પછુ હતી નહિ એટલે રાત્રીએ હુકમ કર્યો કે તે નોકરને, તેની સ્ત્રી અને છોકરાંએને બધાંને વેચી નાંખવાં તથા તેની માલમિલકત પણ વેચી નાંખવી અને તે બધાં વેચાણમાંથી જે આવે તેનાથી પોતાનું દેવું વસુલ કરવું. તે નોકર રાત્રીને પગે પડ્યો અને આજીજ કરી કે તેને છુટા કરવો અને તે પોતાનું દેવું ભરશે. રાત્રીને તેના ઉપર દયા આવી અને છુટા કર્યો. તે નોકર છુટા થયો કે તરતજ એક બીજો નોકર કે જે તેની પાસે ફક્ત થોડા પૈસા લઈ ગયો હતો તેની પાસે ગયો અને પોતાના પૈસા પાછા માગ્યા. તે નોકર તે થોડા પૈસા પણ પાછા આપવાની સ્થિતિમાં નહતો અને તેથી તેણે પેલા

બીજાને આજીજ અને કાલાવાંસા કર્યા કે, તેને થોડો વખત પણ જતો કરવો. પણ પેલા પહેલો નોકર માને એમ ન હતો. અને તેણે તો પેલાને કેદમાં નંખાવ્યો. આ વાતની રાત્રીને ખબર પડી અને તેણે પેલા નોકરને કહ્યું કે “અરે કુદ નોકર, મેં તારું બધું દેવું ભાર કર્યું અને તું આટલું દેવું પણ માફ કરી રાકતો નથી!” એમ કહી તે રાત્રીએ તે નોકરને જેલમાં મોકલાવી દીધો. આ વાત ઉપરથી પ્રભુ ખસતે સાર સમજાવ્યો કે “જો તમે તમારા ભાઈને ખરા અંતઃકરણથી માફી નહિ આપો તો પરમેશ્વર પણ તમારા ગુન્હાં ભાર નહિ કરે.” જો આપણે આપણા ભાઈને એક નાના ગુન્હાને માટે પણ માફી આપી શકીએ નહિ તો જે આપણા જીવનમાં સેંકડો પાપો કરીએ છીએ તેને માટે પ્રભુ કેવી રીતે આપણને માફી આપી શકે? પણ આપણે બધા. આ વાત બુદ્ધી નહિએ છીએ અને આપણા ભાઈ, આપણા મિત્ર, આપણા પડોશી, આપણાં મગાં બધાંઓએ આપણો કંઈ નાનામાં નાનો ગુન્હો કર્યો હોય. તે મનમાં યાદ કર્યો કરીએ છીએ અને વખત આવ્યે તે નાના ગુન્હાનું પણ વેર લેવા ચુકતા નથી.

પડથો શું છે તે તો બધાંને ખબર હોવીજ નોઈએ. નિર્જન અંદરવામાં કે પર્વતની ખાણોમાં કે જર્જર મકાનોમાં કે વિરાળ દેવાલયોમાં આપણે કાંઈ પણ જોવાયે ત્યારે તેનાં પડથો

સંભળાય છે. જે પ્રમાણે આ પડઘો પ્રકૃતિમાં સંભળાય છે તેજ પ્રમાણે આપણા બાહ્યોની સામે કંઈપણ વેરની લાગણીઓ રાખી હોય તેનો પડઘો આવ્યા વિના રહેતો નથી અને તે પડઘો આપણને તુકશાન કરે છે. આર્ય-લિપામાં એક જાતનું લાકડાનું હથિયાર છે જેને ખુમરેન્ગ કહે છે. આ ખુમરેન્ગ કોઈના તરફ ફેંક્યું હોય તો તે ત્યાં જઈને પાછું ફેંકનારના હાથમાંજ આવે છે.

આ પ્રમાણે વેરભાવ રાખ્યો હોય તો તે વેરભાવ વધારે બળકર પરિણામ સાથે આપણા ઉપર આવીને અચડાય છે. પ્રભુએ તો એક વખત કહ્યું હતું કે જે તારે તારા બાહ સાથે કંઈકો થયો હોય તો પ્રભુની પ્રાર્થના કરવા આવે ત્યાર પહેલાં તે કંઈકો પતાવીનેજ આવજો. પણ આપણે તો કેવદર્શન કરીએ છીએ, શ્રીનાથજી અને પવિત્ર ગંગાજીએ યાત્રા કરવા જઈએ છીએ ત્યારે પણ વેરનું પોટલું હૃદયમાં રાખીનેજ જઈએ છીએ. સર્વે ધર્મેનું મૂળ વસ્તુ એ છે કે પ્રભુ તે પ્રેમ છે અને જગતમાં બધાં તરફ પ્રેમ રાખવો એ મૂળ કર્તવ્ય છે. તેને બદલે નજીવાં કારણોથી આપણે વેરભાવને સંધરીએ છીએ અને “તુંદિ તુંદિ” પોકારવાને બદલે આપણા નવા નવા કંઈકો અને વેરબાવોથી જીવનને કલુષિત કરીએ છીએ. એક કુટુંબ સુખમાં રહેતું હોય છે અને કાંઈક નજીવું કારણ બને છે કે તરતજ તે સીલી વાડીઓ સુઝાઈ જાય છે અને તેને બદલે ખાવા ધાતી મરજીમિ ઉભી થાય છે. જીવનનું રહસ્ય જીવનને એકતાર બનાવવાનું છે. સંગીતશાસ્ત્રીઓ પોતાનું સંગીત ચર કરે ત્યાર પહેલાં બધાં વાજત્રોને એકસર કરવાનો યત્ન કરે છે અને એક સુર થાય ત્યારેજ હૃદયને દ્રવી નાંખતું અને પ્રશ્ન સાથે મય કરતું સંગીત રાકય છે. તેજ પ્રમાણે નવે સંગીતમય બનાવવું હોય તો તે

એકસર હોવું જોઈએ અને તે એવી રીતે એકસર ત્યારેજ બને કે જ્યારે જુદા જુદા કલહો નષ્ટ થવા હોય ત્યારે. જ્યાં કલહો ચર થાય કે તરતજ એકસરતા આવી જાય અને સંગીત બંધ પડે.

“તુરથો મ્હારે તંબુરાનો તાર ને,

બજન અધુરું રે રહ્યું બગવાનનું.”

એમ એક કવિએ ગાયું છે તે બરાબરજ છે. દિંદુ સંસારનાં દુઃખદ ચિત્રો ધણાં છે. તેમાંનું એક દુઃખદ ચિત્ર સગાંઘાલાંઓ વચ્ચેના અઘડાનું છે આ અઘડા મહત્વના હોતા નથી, સિદ્ધાન્તના હોતા નથી પણ બહુ હુલસક અને નજીવા હોય છે. હૃદયનું વિશાસપણું હોતું નથી; ક્ષમા આપવાની તૈયારી હોતી નથી. મનુષ્યોનાં શરીરો પ્રભુના મંદિરો ગણાય છે. તે મંદિરોમાં પ્રભુની પ્રતિમાને માટે જે ગોખો હોવા જોઈએ તેને બદલે તેજ ગોખોમાં આપણા હોકરવાદી કંઈકાઓને સ્થાન આપીએ છીએ અને પ્રભુની પ્રતિમાને ચંદન પુષ્પ મહાકવવાને બદલે આ ગોખોમાં મુકેલા આપણા કંઈકાઓને સ્તહવાર ને સ્તહાજ વંદન કરીએ છીએ. જેવા દેવ તેવા પૂજારી. જે હૃદય મંદિરમાં પ્રભુની મૂર્તિની સ્થાપના થાય તો જીવનમાં શાન્તિનાં ઝરણાં રેલાય. પણ પ્રભુની મૂર્તિને બદલે કંઈકા અને વેરોનો સ્થાપના થાય તો શાન્તિનાં ઝરણાં સુઝાઈ જાય અને મૃત્યુના બળકર ઘટો વાગવા માટે. મૃત્યુ એટલે એકદું શરીરનું મૃત્યું નહિ પણ હૃદય આશાઓનું, મહત્ત્વાકાંક્ષાઓનું, પવિત્રતાનું અને સર્વે હૃદય આદર્શોનું. શબ્દો અને લાગણીઓ નિર્જીવ નથી. જે શબ્દો મુખમાંથી છુટે છે અને જે લાગણીઓ હૃદયમાં થાય છે તેની અસર થવા વગર રહેતી નથી. જે તે પવિત્ર શબ્દો અને લાગણીઓ હોય તો તેનું પરિણામ સુંદર આવે છે. જે તે વેરજાનથી ભરેલા શબ્દો અને લાગણીઓ હોય

તો તેનું પરિણામ બપુંકર આવે છે. ધણીવાર
નેવામાં આવે છે કે જે કુટુંબમાં કસેરા શરૂ
થાય છે તે કુટુંબમાં એક બે મૃત્યુ થયા
વગર રહેતાં નથી. તેનેજ હું ઉપર જણાવ્યું
તેમ મુમરેન્ગ કહ્યું છું. જે વેરભાવે આપણે
રાખ્યા, જે દ્રેષની લાગણીઓને સંધરી તેનાથી
જ્ઞામાવાળાને તો નુક્સાન થાય કે ન થાય
પણ આપણાં પોતાનાં ઉપર તેનો ફટકો
આવીને પડે છે અને એક બે વ્હાલાઓને
ઉપાડી જાય છે. ભરૂચ આગળ નર્મદા નદીને
એક એવારે સંધ્યાકાળે એક વખત હું ઉભો

હતો. તે દિવસે કાંઈ પર્વ હતું અને નાના
દીવડાઓ, પડીયામાં રાખી ભોંકો નદીમાં
તરવા મુકી દેતા હતા. આવા દીવડાઓની
હારમાળ ચાલી જતી હતી. ગુજરાતના ખીળ
એક શહેરમાં એક રસ્તા ઉપર છેડે ઉભો
હતો અને જોઉં છું તો ખાળકુવાની હારમાળ
લાગી રહી હતી. દરેક મનુષ્યે વિચાર કરવાનો
છે કે પોતાને તે નર્મદા નદીમાં તરતો અને
જીવનને ઉજ્જવલ કરતો એક દીવડો થવું છે
કે વેર દ્રેષ અને કસેરાથી ભરેલ એક ખાળકુવો
થવું છે !

યંત્રવિદ્યામાં કુશલ :
શ્રીહેલન એન્ટોકોના

શ્રીઓ મારે તો મુશ્કેલીની જેમ
માનસિક તેમજ શારીરિક પરિશ્ર-
મના અનંક કાપો કરવાની શક્તિ
ધરાવે છે એની ખાતરી થુરપ અધિરિ-
કાની શ્રીઓ જગતને આપી રહી
છે. શ્રીમતી હેલન પણ એમાંની એક
છે તે સાધ્વીરીએમાં જન્મી હતી
અને અત્યારે વોશીંગ્ટનની યુનીવર્-
સીટીમાં યંત્ર વિદ્યાનો અભ્યાસ કરે
છે. અત્યાર રહેલાં એણે ઘણા કંપ-
ચોગી પ્રયોગો કરી બતાવ્યા છે,

કાયદાની દૃષ્ટિએ ગુજરાતની હિંદુ સ્ત્રીઓનું સ્થાન.

લેખક: મનહરનાથ માણેકનાથ પારેખાન

બી. એ. એલ.એલ. બી. એડવોકેટ.

ગયા અંકના પાન ૧૩૮ થી આણું.

સગાં હોય ત્યાં સુધી માતૃ-પક્ષનાને સ્થાન નથી. અથવા તો કોઈ પણ કારણથી પિતૃ-પક્ષના સગા નાલાયક થયાં હોય તો માતૃ-પક્ષના સગા એ યોજના કરી શકે. પેરા ૧૮ ના અંતે જે દાખલો આપ્યો છે, તેમાં કન્યા સગીર ઉમરની હોવાથી તથા પતિની પસંદગી માતૃ-પક્ષે (પિતા હયાત હોવા છતાં) કરેલી નેથી તે ગાધર્વ-લગ્ન કાયદાની દૃષ્ટિએ ખરું જ છે કે ખોટું તે વિવાદસ્પદ ગણાય.

(૨૩) વિધવા પુનર્લગ્નના કાયદા

પ્રમાણે બાળવિધવાએ

વિધવા પુનર્લગ્ન- (સગીર ઉમરની)

નો કાયદો અને દ્વિતીય લગ્ન કરતાં

સંમતિ. પહેલાં, તેના વડીલની

પરવાનગી લેવી પડે

છે. પરંતુ જો તેણે સગીર હોવા છતાં,

પ્રથમ પતિ સાથે સંબોગ કર્યો હોય તો પો-

તાનીજ સંમતિ બસ છે અને તેના વડીલો-

ની પરવાનગી લેવાની જરૂર રહેતી નથી.

પરવાનગી લેવી પડે એમ હોય તો નીચેના

વડીલોની-અનુક્રમે-સંમતી લેવી. (૧) પિતા-

(૨) પ્રપિતા. (૩) પછી માતા. (૪)

પછી મોટાભાઈ. (૫) પછી બીજા ભાઈ. (૬)

પછી છેવટે કોઈ પણ ન હોય તો બીજા

પુરુષ-સગાં-એકની હયાતી ન હોય તેજ

બીજાની, તેમજ બીજાની હયાતી ન હોય તો ત્રીજાની એમ અનુક્રમે સમજવું. આ તો સ્ત્રીશક્તિ કાયદાની રૂએ પરવાનગી લેવાની છે; તે તેજ પ્રમાણે લેવી પડે; તેમાં વ્યવહાર ચાલે નહીં. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સંમતિ લીધા પહેલાંનું લગ્ન ખોટું ઠરાવાય છે, પણ સંબોગ થયો હોય તો નહીં.

(૨૪) પેરા ૨૨ માં જણાવ્યા પ્રમાણે

પિતાની અથવા બીજા

પિતાની અથવા સગાની કે વાલીની

બીજા વાલીની સંમતિ લીધા શિવાય

સંમતિ શિવાયનું લગ્ન થયું હોય તો

લગ્ન. તે કાયદેસર ગણાય ?

એ સવાલ છે. હિંદુ

કાયદાના બેખંડોમાં તે વિષે બિન્ન મત છે.

હિંદુ શાસ્ત્રકારોના અભિપ્રાય ગમે તે હોય

પરંતુ, હાઈકોર્ટના અભિપ્રાય પ્રમાણે જો લગ્ન

બરાબર વિધિપુરઃસર થયું હોય અને બીજી

રીતે ગેરકાયદેસર ન હોય તો, સંમતિના અ-

ગેરભાવે તે કાયદેસર ઠરાવી શકાતું નથી. આ

જે જે નિયમ ઠરાવવામાં આવ્યો છે તે ક્રમ

બ્યારે લગ્ન વિધિપુરઃસર કરી દેવામાં આવ્યું

હોય તેને માટેજ છે. પણ જો શકત વિવાદ

કરવામાં આવ્યો હોય અને લગ્ન ન થયું

હોય તો, પિતા અથવા બીજા કાયદાસરનો

“ મસ્તકેદીરની મસ્તી. ”

[ચિત્રકાર:]

“ બોહકું માયું ” નામે વાર્તામાંના એક હાસ્યરસિક પ્રસંગનું ચિત્ર. [રા. કે. જી. શ્રોધ

મૂલ્ય : રૂ. ૨-૦-૦

“ ગુણસુંદરી ”ના ગ્રાહકો મારે : રૂ. ૧-૮-૦

પોસ્ટલ (વી. પી. પોર્સ સાથે) : રૂ. ૯-૭-૦

સાથે લગ્ન થઇ શકતાં નથી. આ સંબંધમાં
શકત મદ્રાસ હાઇકોર્ટનો ફેસલો છે, પણ
મુંબાઇ હાઇકોર્ટનો નથી. ધારના પ્રમાણે
મુંબાઇ હાઇકોર્ટ મદ્રાસ જેડે સંમત થશે
નહી. સાળીની છોડરી તે બાણેન થઇ. તેની
સાથે લગ્ન સંભવે નહીં.

સગોત્ર કેને કહેવાય ?:-જો માણસ સગોત્ર
ક્યારે કહેવાય કે
સગોત્ર.

ઉતરી આવેલા હોય; અને બન્નેનું ગોત્ર એ-
કજ નામીથી ઓળખાતું હોય.

સમાન પ્રવર ?:-બન્નેના મૂળ ગોત્રના
ઉત્પાદકના ત્રણ વડ-
સમાન પ્રવર. વાણેથી પુરુષલાઇનમાં
ઉતરી આવેલા હોય
તે બધા સમાન પ્રવર કહેવાય છે.

(૨૫) લગ્ન-વિધિ વિષે કહેવાતું રહે છે.
લગ્ન-શ્રેયી યથાવિધિ તથા કાયદાપુરઃસર થવા
માટે બે વિધિની ખાસ આવશ્યકતા રહે છે. 'બ્રહ્મ'
અને 'અસુર' બન્ને જાતના લગ્નમાં બે વિધિ થવી
જોઇએ (અ) અગ્નિની
લગ્ન ક્યારે બંધન- સાનિધ્યમાં પ્રતિષ્ઠા
કર્તા થયું ગણાય. અને (આ) સપ્તપદી.
આ વિધિ કરતી વ-

ખતે સાત મંજળકેસ ફરાય છે. જ્યારે સાતમો
ફેરા ફરાય ત્યારે લગ્ન પુરું થાય છે. જ્યાં
સુધી સાતમો ફેરા ન ફરયો હોય ત્યાં સુધી
વિવાહ તુટી શકે છે. કેટલીક જાતિમાં તો
કહેવત છે કે "તોરણે આવેલો વર પાછો
જાય" તેનું કારણ એ હોયું જોઇએ કે
શાસ્ત્ર પ્રમાણે જ્યાં સુધી સાતમો ફેરા પુરો
ન થાય ત્યાં સુધી લગ્ન સમાપ્ત થતું નથી,
અને ત્યાં સુધી વિવાહ તોડી શકાય ! પરંતુ
જો કેઇ જાતિમાં ખાસ રીવાજ હોય તો

ઉપર કહેલી વીધી ન થઇ હોય તો પણ લ
બંધનકારક ગણાય છે. વિધવાઓ

પુનર્લગ્ન માટે ૨
વિવાહલગ્નથી સ્ત્રીએ કેઇ વી
થતી નુકશાની. નિર્માણ કરી નથ
તેને માટે જુએ

વિધવા પુનર્લગ્નને કાયદો. પેરા ૧૯, ૨
જાણવું છે કે વિવાહ થાય છે
તોડી શકાય છે. જો કેઇ પણ અયોગ
કારણસર વિવાહ તોડવામાં આવે તો, આ
લગ્નના વચનભંગ મટે નુકશાનીનો દાવો માંડવા
આવે તો અને કોરટને ધોગ્ય કારણ લાગે તે
નુકશાનીની રકમ અપાવે છે. પણ જે
વિલાયતમાં મોટી રકમો નુકશાનીમાં અપા
છે તેમ હોદ્દાઓમાં અપાતી નથી. કારણ
એકજ છે કે, હિંદુઓમાં વિવાહ તુટી શ
છે. આવા દાવામાં છત્તવા માટે વાદીએ ખા
નુકશાની બતાવવી પડે છે. જો વિવાહ
વચન પ્રમાણે લગ્ન કરાવી આપો એવી દા
માગે, તો કેઈ અપાવે નહીં-ધણું તો નુ
શાની તરીકે કંઈ

વિવાહ લગ્નના રકમ અપાવે. જ
નુકશાનીના દાવા દાવાની દરમ્યાનમ
દરમ્યાન વાદી-વરતું વાદી-વર મરણ પા
મરણ થાય તો ? તો તેના વારસો શક
વિવાહ દરમ્યાન જ
ખર્ચ થયું હોય તેજ મેળવી શકે, નુકશાનીન
રકમ મેળવી શકે નહીં.

(૩૦) એક વાર જો એમ સાબીત થયું
કે વસ્તુતઃ લગ્ન થયું હતું, તો પછી કેઈ
એમ પ્રાથમિક માને કે લગ્ન વિધિપુરઃસર થયું
હતું અને બરોગર હતું. આ પ્રાથમિક
માન્યતાની વિરૂધ્ધ પ્રતિપાદન કરવું હોય તો
તે કરી શકે પણ પુરુવાનો બોલો તેને શીર
રહે છે.

(૩૧) હજી હમણાં સુધી ને કોઈને જાતિ બદલ લગ્ન કરવું હોય સ્પેશીઅલ મેરેજ એક્ટ ને એક્ટ પ્રમાણે તેમને લગ્ન કરવું પડતું હતું.

હવે નવો કાયદો થયો છે કે જેથી પોને પોતાના ધર્મમાં રહીને જાતિબદલ લગ્ન કરી શકે છે. આ કાયદાને સ્પેશીઅલ મેરેજ એક્ટ કહે છે. (Special Marriage Act 3 of 1872 as amended by Act 30 of 1923). હિંદુ-બૌદ્ધ-શીખ તથા જૈનો એ કાયદાનો લાભ લઈ શકે છે. “ હું કેઈ પણ ધર્મ પાળતો નથી ” એવા જૂઠાં શોર્મંદ લેવા પડતા નથી. ઈકત ગોર-અથવા આત્યા-ર્થને બદલે તથા આગ્રિની સાનિધ્યને બદલે, રથરૂઠાંની (પછી તે પારસી-મુસલમાન કે ગમે તે હોય) કંઈક લગ્ન નોંધાવવા પડે છે ! ને આ લગ્ન કરનાર અવિભક્ત કુટુંબનો પુરુષ હોય તો, સ્વારથી તેથી વારસાઈ હક. તે વિભક્ત થાય છે.

વળી આ કાયદાથી એ પણ ફાયદો થાય કે જે વારસાઈ કાયદો એને લાગુ પડતો હોય તે કાયમ રહે છે-જેને ‘ કાસ્ટ ડીસએબીલીટી રીમુવલ એક્ટ, ’ લાગુ પડતો હોય તેને. આવા તેથી ઉભો થતો પુરુષને-તેની માલિકા-દત્તકનો સ્વાસ. તને-અને એ લગ્નથી ચતાં સંતાનોને ‘ ધી

હન્ડીઅલ રાસ્ટ્રેશન એક્ટ ’ લાગુ પડે છે. આવા પુરુષને દત્તકનો દત્ત રહેતો નથી, પરંતુ તેનો પિતા (ને બીજો હોકરો ન હોય તો) દત્ત લઈ શકે.

(૩૨) જ્યાં સુધી કુટુંબ હિંદુ અને અવિભક્ત હોય ત્યાં લગ્ન-પર્યંતે કોણ સંધી, લેક હોકરા આપે ? તથા હોકરીનું લગ્નનું

વ્યવસ્થા અને સંબંધિત પર્યં કુટુંબની મીલકતમાંથી આપાય છે. હોકરીઓમાં, અવિભક્ત કુટુંબના પુરુષવર્મની હોકરી-એનો સમાવેશ થાય છે. હોકરીની હોકરીઓ તેમના કુટુંબમાં ગણાય. ન્યારે હોકરી પડે છે ત્યારે તે તેના પિતાના કુટુંબની ગણાતી મંધ થાય છે.

(૩૩) હિંદુ-કાયદામાં છુટાછેડા જેવું હેજ નહીં. લગ્ન તે જીંદગી હિંદુલગ્નમાં છુટા-પર્યંતનું લગ્ન-તે કરાર છેકા ? નહીં. જે ફેટલીક (યદ્વ) જાતિમાં રીવાજ

છે-નાતરનો-તે મુજબ છુટાછેડા થઈ શકે પણ એક પણ કંઈ જાનિમા એવો રીવાજ નથી. ધર્મ-ફેર અથવા જાતિ-ફેર થવાથી લગ્નનો અંત આવતો નથી. એમ થાય તેમ છતાં પણ લગ્ન-મંથી તો ચાલુ રહેજ; તેજ પ્રમાણે ને પતિ અથવા પત્ની પરસ્પર અથવા પરપુરુષ સાથે સંબોગ કરે તો પણ લગ્ન-મંથી કાયમ રહે છે. એટલુંજ નહીં પણ ને પત્ની પોતાના પતિને ત્યજી નાવકાણીનો ધંધો લઈ જાય તોપણ લગ્ન-મંથી તૂટી શકતી નથી.

ધર્મ-ફેર માટે સરકારે એક કાયદો કરી આપ્યો છે. (Act 21 of 1869) તેના નાતરં. થી ને વટવેલ પુરુષ

અથવા સ્ત્રી કોઈમાં છુટાછેડા માટે અરજ કરે તો કેઈ આપાવે અને તે મળસ પછી ફરી પરણી શકે. નાતરંને માટે પણ મુન્સીફની દાખલે એમ કમિયું છે ને કોઈ સ્ત્રી પોતાની અરજ પડે ત્યારે પતને લઈ દિનિય લગ્ન કરે તો તેની જાતિમાં રીવાજ હોય તો પણ તે ખાતું છે. કારણ તે નૈતિક ધર્મની વિરૂદ્ધ ગણાય. પતિ-પત્ની બન્નેની અરજથી છુટાં પડે અને એમની જનિના

જાત્યના મધ કરતાં ઉંચી જાત્યનો સ્વાદિષ્ટ મધ ત્હેને વધારે પ્રિય હતો. કદરૂપી સ્ત્રી કરતાં સુંદર સ્ત્રી ત્હેને વધારે પસંદ હતી. પ્રકૃતિ શાસ્ત્રમાં ત્હેણે જે વિભાગ પાડ્યા હતા તે પણ ધણાજ સરળ હતા. ખાવાની ક્રિયા કરનાર વસ્તુઓ, અને એ ક્રિયા ના કરનાર વસ્તુઓ દુકામાં, માનવજીવનનાં સર્વ કાર્ય અને પ્રસંગોથી એ તદ્દન અલિપ્ત હતો, અને બાહ્ય દેખાવે તે જેટલો વિલક્ષણ ભાસતો હતો, તેટલો જ તે વસ્તુતઃ સુદ્ધિશાળી હતો.

ત્હેનામાં મિથ્યા ગર્વનો છોટો પણ ન્હોતો. તે પોતાને સંજિને આલક માનતો ન્હોતો, અને તે પૂરેપૂરું સમજતો હતો કે ત્હેની સહાય વગર પણ સૃષ્ટિ સંપૂર્ણ નિયમિતતાથી ચાલી શકે. રોજ વપરાતી સામાન્ય વસ્તુ વિશે જેમ આપણે વિચાર કરતાં નથી, તેમ તે પોતાને વિશે કદી પણ વિચાર જ કરતો નહિ. અનન્તકાલ અને સનાતન તરવોના સાનિધ્યને લીધે અહંકાર કરવાની તે ધૃષ્ટતા કરી શકતોજ નહિ. સૂક્ષ્મદર્શક અને દૂરદર્શક યંત્ર-માંથી સંજિની લીલા અનેક વખત જોયેલી હોવાને લીધે, માનવજાતિના મહત્ત્વ વિશે ત્હેને મિથ્યા ગર્વ ન્હોતો. તે પોતે જાણે હતો. પરન્તુ તે કહેતો કે સૂર્ય લોકમાં કદાચ અનેક ચોજન ઉંચાઈના લોક પણ હોય.

તિબ્હર્સ આ પ્રકારનો હતો.

પરન્તુ આ સર્વ ઉપરથી એમ માનવું કે તિબ્હર્સ ભાવહીન, આવેશહીન હતો, એ તો ભ્રમ જ કહેવાય. બહાર શાન્ત દેખાતા એ હૃદયમાં પ્રેમની જ્વાલા બળતી હતી. છતાં ત્હેનું અમુક પ્રેમપાત્ર હોવાનું કોઈની નજીબમાં નહોતું અને ત્હેના વર્તનમાં લલના ભક્તિનો અંશ ઘણો આછો હતો. હાલના જમાનાના તરુણ વર્ગની પેઠે, તિબ્હર્સ પોતે કવિ કે ચિત્રકાર ના હોવા છતાં ત્હેણે અનેક કવિઓની

કૃતિઓ વાંચી હતી, અનેક ચિત્રકારનાં આલેખેલાં ચિત્ર જોયાં હતાં. સ્વભાવતઃ તે પ્રમાદી હતો, અને ખીખ મનુષ્યોના વિચારને આધારે તે પોતાના વિચાર ધડતો હતો. કવિના પ્રેમ દ્વારા જ પોતાના હૃદયની પ્રેમચૂંતિને તે સતોષતો હતો, ચિત્રકારે આલેખેલાં ચિત્રને જ સત્ય ગણીને તે સ્વીકારતો હતો. અને ત્હેના પ્રલક્ષ પરિચયમાં આવેલાં મનુષ્યો કરતાં, ત્હેમની કૃતિઓ દ્વારા ત્હેને પરિચિત થયેલા કવિઓની સંખ્યા વધારે હતી. પ્રલક્ષ વસ્તુસ્થિતિ પ્રત્યે ત્હેને કંટાળો હતો, અને પુરતકા અને ચિત્રોના જ અધ્યયનમાં જીવન ગાળવાને લીધે અત્યારે ત્હેની માનસિક સ્થિતિ હેરી થઇ ગઇ હતી કે પ્રકૃતિ ત્હેને અસત્ય, અસ્વાભાવિક ભાસતી હતી.

રફિલનાં મેડોનાનાં ચિત્ર આગળ, ટાઇ-શિયનની આલેખેલી અભિસારિકાઓ આગળ, ત્હેને પોતાના સમયની જીવંત સુંદરીઓ કુરૂપ લાગતી હતી. પેટ્રાર્કની હોરા, રાન્ડેની પ્રેમપાત્ર ઓપેરેસિસ ખામરનની હેઇડી, આન્ડ્રે શાન્થેની કામીના પકડામાં વસ્ત્રાસૂવણ પહેરીને યરતી જીવંત સ્ત્રીઓ, જેમાંથી કોઇકનો તે પ્રભુથી થઇ શકત, તે સર્વ ત્હેની દૃષ્ટિને ઝાંખી પડી જતી લાગતી હતી. તે કાંઇ એમ આશા ન્હોતો રાખતો કે ત્હેને માટે કોઇ સ્વર્ગની અપ્સરા ઉતરી આવે. પરન્તુ પ્રાચીન શિષ્ટકળાના, અને ઇટલીમાં પ્રચાર પામેલી શિષ્ટકળાની વિવિધ પદ્ધતિઓના અભ્યાસથી, ચિત્રકલાની મહાન કૃતિઓ સાથેના પરિચયથી, તેમજ કવિઓની કૃતિઓના વાચનને પરિણામે, આકારના સૌન્દર્ય વિશે ત્હેના મન ઉપર ઘણાજ ઉચ્ચ સંસ્કાર પડ્યા હતા, અને સૌન્દર્યની પરીક્ષામાં ત્હેની દૃષ્ટિ ઘણી જ તીવ્ર અને શુદ્ધ બની હતી. ત્હેની આ મનોવૃત્તિને પાંરણામે, પરમ સદૃશ્યી અને ઉચ્ચતમ હૃદયવૃત્તિવાળી સ્ત્રી પણ જો અત્યંત સુંદર ના હોય તો ત્હેને સ્હાવી એ

તેને માટે આશ્ચર્ય હતું. અને પરિણામે તિબૂર્ન હજી સુધી કોઈની સાથે પ્રેમમાં પડ્યો નહોતો.

સૌન્દર્ય તત્ત્વ પ્રત્યેના તેને આદરભાવ તેના ખંડમાં મૂકેલી અસંખ્ય મૂર્તિઓ, અને ભીંતો ઉપર ટાંગેલાં ચિત્રોથી સ્પષ્ટ થતા હતા. સામાન્ય સંસારીને તો આ નિરાસ-સ્થાન અસહ્ય જ લાગે તેવું હતું. કારણ રાસત્ત્વીયામાં માત્ર ઉપર ઉદ્દેશ કરેલા તેનો કાચ, અને ગલીયા ઉપર પડેલા જુદા જુદા રંગના તકિયાઓ, એટલું જ હતું. તેના હૃદયમાં કંઈ પણ ગુપ્ત વાત ના હોવાને લીધે તેને સેક્રેટરીની જરૂર નહોતી, અને મેજ જેવા સામાનને આપણી દિલચાલમાં અગવડ કરવાની ટેવ હોવા વિશે તેને ખાતરી થઈ ગઈ હતી.

તિબૂર્ન જનસમાજમાં જન્મલેજા હળો મળતો. -શરમાળપણથી નહિ, પણ બેદરકારીને લીધે. તેના મિત્રોને તે હમજાકથી આવકાર દેતો, અને હેમને મળવાને પોતે કહી જતો નહિ. તિબૂર્ન સુખી હતો ? ના; પરંતુ તે દુઃખી પણ નહોતો. ઉપરચોટિયા મનુષ્ય તેને મૂર્ખ કહેતા, અને કેટલીક સ્ત્રીઓ કહેતી કે તે બાવહીન, હૃદયહીન હતો. પરંતુ વસ્તુતઃ તેનું હૃદય ક્યંત જેવું શુદ્ધ હતું. અને શારીરિક સૌન્દર્યની શોધ કરતાં જગતમાં નૈતિક સૌન્દર્યનું દારિદ્ર્ય તેની તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિને જણાવું. પછી, સુગંધી પદાર્થની સૌરભના મળતાં, એ પદાર્થ ધારણ કરનારા પાત્રમાં તેણે સૌન્દર્ય શોધવા માંડ્યું. -તેણે દરિયાદ કરી નહિ, તેણે દુઃખ પ્રદર્શક કાચો રચીને પોતાના મનના કુ-રુગાર ખદાર કાઢ્યા નહિ, તેણે શોકચક્ર વચ્ચે ધારણ કર્યો નહિ. પરંતુ એટલું તો સ્પષ્ટ હતું કે તેના હૃદયે દુઃખ અનુભવ્યું હતું, વ્યક્તિની તેમજ સમસ્ત માનવજાતિની તેણે કરેલી ઘસનામાં તે હેતરણો હતો, અને પરિણામે ખુશી આપ્યું રાખ્યા વગર ફરીથી પ્રેમમાં

પડવું નહિ તેવો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો. માનસિક સૌન્દર્યની પરીક્ષામાં જ્યે આપણે હેતરણો છોડીએ, તેમ શારીરિક સૌન્દર્યમાં કદી પણ બનતું નથી, એટલે તેણે ભૌતિક સૌન્દર્યને મદત આપ્યું. વળી, નવલકથાકારોના વિચારોથી તિલક્ષણ બનેલા, કવિઓએ ઉત્પન્ન કરેલી આકર્ષક કલ્પના સૃષ્ટિમાં વસતા, શિષ્ટ-કળા અને ચિત્રકળાની મહાન કૃતિઓમાં સૌન્દર્ય નિહાળીને તર બનેલા તિબૂર્નની રસ-શક્તિ ગર્વિષ્ટ અને તિરસ્કારયુક્ત બની હતી. અને જો તે પ્રેમ માનતો હતો તે વસ્તુતઃ એક ચિત્રકારના હૃદયને સૌન્દર્ય માટે ઉત્પન્ન થતો આદર માત્ર હતો. તેના પ્રેમના પાત્રને તે ચિત્રકળાની કસોટીથી આંકતો હતો. તે પોતે જો કે એ વાતથી અજાત હતો, તથાપિ જો તે તેને મન માત્ર સૌન્દર્યને નમતો હતો.

એક દિવસે દુકો પી રહ્યા પછી, કૌરિ-નિયોનું ચિત્ર તેણે જોયું, પ્રાદીનની છેલ્લે છેલ્લી ધોલી મૂર્તિને દરેક બાજુએથી તપાસી, કાચ ઉપર બેસીને ચોડીકવાર સુધી પોતાનો ડાબો પગ જમણા હાથમાં ઝાલી રાખ્યો, એ છોડીને જમણો પગ ડાબા હાથમાં ઝાલ્યો, અને અંતે પગ લાંબા કર્યો, અને છેવટે તિબૂર્નને કમુલ કરવું પડ્યું કે આનન્દ મેળવવાનાં તેની પાસેનાં સર્વ સાધન ખૂટી ગયાં હતાં. હવે શું કરવું તેની તેને સૂઝ પડી નહિ. અને તેને કંટાળો ઉત્પન્ન થઈને ઉંધ આવવા માંડી.

કેટલા વાગ્યા હતા એ તેણે નોંધતો પૂછ્યું, અને ઉત્તર મળ્યો કે પોણા વાગ્યો હતો. તેણે જોયું કે હાતો કંઈ પણ ઉત્તર આપવો સંભવે એમ નહોતું. એટલે કપડાં પહેરીને તે રસ્તામાં ફરવાને નીકળ્યો. ચાલતાં ચાલતાં, વિચાર કરતાં તેને લાગ્યું કે તેણે હૃદય શુન્યવત્ બની ગયું હતું, અને હવે તેના હૃદયમાં પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર હતી.

આ પ્રયત્નનીય નિષ્ફળ ઉપર આવતાંજ

તે પોતાના મનને પ્રશ્ન પરંપરા પૂછવા લાગ્યો કે : “ હું શું કોઈ પીતૃવર્ણી, બમ્બર ચઢાવતી. કાળા કેશવાળી, સ્પેનિશ સ્ત્રી સાથે પ્રેમ બાંધું ? કે કોઈ પ્રાચીન સૌન્દર્યની હબની મુખરેખાઓવાળી, નયનપુટથી ઢંકાયેલાં જવલન્ત નેત્રવાળી ઇટલીની સુંદરી શોધી કાઢું ? - કે ફ્રાન્સની કોઈ તીણા નાક અને નાળુક ચરણવાળી ફ્રેન્ચ સુંદરી રમણીને મ્હાર પ્રેમપાત્ર બનાવું ? અથવા તો કોઈ માંગરી આંખવાળી, યાહુદી બાળાને મ્હારી પ્રિયા બનાવું તો કેમ ? કે કોઈ નિશા જેવા સ્વામ પણ ચળકતા વર્ણની હબસણને મ્હાર હૃદય અર્પું ? મ્હારી પ્રિયા તરીકે ગૌરવર્ણી સુંદરીને પસંદ કરું કે સ્વામવર્ણી ? ”

આ પ્રશ્નનો વિચાર કરતો, નીચું મ્હોં ઝાખીને તે રસ્તામાં ચાલતો હતો. એટલામાં તે કોઈક કંઠ પદાર્થ સાથે હેવા બેરથી અથડાયો કે એકદમ ભયંકર શાપ ઉચ્ચારતો તે પાછો કુદ્યો. એ કંઠ પદાર્થ તે હેનો એક ચિત્રકાર મિત્ર હતો. પછી તે બંને સાથે ત્યાંના સંગ્રહસ્થાનમાં ગયા. એ ચિત્રકાર ફ્રેન્ચ-સેનો બકત હતો. એટલે ખીર્ત સર્વ ચિત્રો છોડીને, ઇટલીના માધકલ એન્જેલોના જેવું જ માનનીય સ્થાન ભોગવતા બેલગિલ્મના એ મહાન્ ચિત્રકારનાં ચિત્રો સમીપ આવીને તે ચોંચ્યો, અને અગાધ ભક્તિભાવથી તેનાં ચિત્રોની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. ઓસ અને રોમના સૌન્દર્યની રેખાઓથી, અને ઇટલીના પરમકુશળ ચિત્રકારોની કૃતિઓમાં બહુધા દેખાતા ઘેરા, ગમ્ભીર રંગોથી ઘરાઈ ગયેલો તિખર્સ, એન્ડર્વર્ષના એ ચિત્રકારે આલેખેલી હૃદયપુષ્ટ આકૃતિઓ, હેમની ક્રમાશ ભરેલી ત્વચા, પુષ્પના ગુચ્છ જેવાં વિકસિત, સુરખીવાળાં વદનો, અને એ વદનોની નીલ અને રક્તવર્ણી નસોમાં તરી આવતું સંપૂર્ણ આરોગ્ય બોધતે આત્મદા પારખ્યો. એ ચિત્રમાં આલેખાયેલાં ભૌતિક સમાન મૃત સ્કંધ,

આકર્ષક અધરૌણ, અને સુવર્ણ કેશકલાપ, ઇન્દ્રિયગમ્ય સૌન્દર્યના નિરીક્ષણમાં મળતા તીવ્ર આનંદથી તે બેઠો રહ્યો. પરસ્પર વિરુદ્ધ પ્રકારનાં સૌન્દર્ય પારખવામાં તિખર્સ કુશળ હતો, અને વિવિધ સંયોગોમાં એકરૂપ થઈ જવાની હેનામાં અદ્ભુત શક્તિ હતી. તેથી, ફ્રેન્ચ-સેન્સની સુંદરીઓનાં આ ચિત્ર જોતાં, આત્મારે તે જાણે ફ્રેન્ચ-સેન્સવાસી જ બની ગયો. ફ્રેન્ચ-સેન્સમાં જ જન્મેલા, અને દીક્ષના કોટને અને એન્ડર્વર્ષના મિનારાઓને કદી દૃષ્ટિ બ્હાર જવા ના દેતાર ત્યાંના વતનીને સુલભ થાય હેવી રસદૃષ્ટિથી ફ્રેન્ચિશ સુંદરીઓના સૌન્દર્યથી તે મુગ્ધ બન્યો.

“ બસ, હવે મ્હે નિશ્ચય કર્યો કે કોઈ ફ્રેન્ચિશ સુંદરીની સાથે મ્હારે પ્રેમ બાંધવો,” ચિત્રોના ખંડમાંથી બ્હાર નીકળતે તે સ્વગત બોલ્યો.

તિખર્સનું માનસિક બંધારણ ઘણું જ તર્કબદ્ધ હતું, એટલે તેણે પોતાની સમક્ષ આ અનુત્તર સિદ્ધાન્ત મૂક્યું કે ફ્રેન્ચિશ સ્ત્રીઓ અન્ય કોઈ સ્થળ કરતાં ફ્રેન્ચ-સેન્સમાં વિશેષ સંખ્યામાં હોય, અને તેથી એ ગૌરવર્ણી, મુખરૂંકેશી રમણીની શોધ માટે તેણે તરત જ બેલાજયમ જતું જોઈયે. અન્ય પ્રકારના સુવર્ણ તંત્રની શોધમાં નીકળેલો આ નવીન પ્રકારનો અર્વાચીન જ્ઞેસન, જગતના

* જ્ઞેસન યીસનાં અનેક રાજ્યોમાંના એકનો રાજપુત્ર હતો, પણ તેણે રાજ્ય તેના બાલપણમાં જ તેના કાકાએ તેના પિતા પાસેથી હીનવી લીધું હતું. જ્ઞેસન મોટો થયો ત્યારે તે પોતાના કાકા પાસે ગયો અને શેવાનું રાજ્ય પાછું માંચું. જ્ઞેસનનો નારા કરવાના હેતુથી કેના કાકાએ તેને દંણું કે જે તે કૅકકિસ નગરના મુખ્યમંત્રિનું ડેન લાવે તો તે રાજ્ય તેને સોંપી દે. અનેક ભયંકર પ્રયત્નોમાંથી પસાર થઈને આખરે તેણે તે મેળવ્યું. આ સુવર્ણમંત્રિના હીનની શોધમાં ગયેલા જ્ઞેસન સાથે અર્ધિ તિખર્સની સરખામણી કરી છે.

ચિત્રકાર :] “ ગુણસુંદરી ” નામની વાર્તામાંનું [ડૉ. મીસ્ત્રી.
એક સુંદર ચિત્ર.

“ મસ્તકધીરની મસ્તી ”.

ચિત્રકાર :

“ દાદી રામો ” નામે રચયમાંનું એક સુંદર ચિત્ર.

[રા. ગદાણી.

સહવાસથી કંટાળી ગયેલા, અને રસિક કળા-
ઓનું, સુંદર સ્ત્રી વર્ગનું, અને જપતી લેનાર
અધિકારિયેનું પ્રાચીન ધામ બનેલું ફ્રાન્સ
હોડી જવાની તીવ્ર ઇચ્છાવાળા કોઈ દેશદાર
મનુષ્યના જેવી ઉન્નત ત્વરાથી, તે જ સાંઝે
અસેક્સ જવાને ઉપડી ગયો.

થોડાક કલાક પછી ધર્મશાળાઓનાં
નામનાં પાટિયાંઓ ઉપર, જાડું પીળું કપડું
ઓરાદોલા ન્હાના શ્વાનની નીચે, બેલજિયમના
ચિન્હ રૂપ ગણાતો સિંહ તિબૂર્સે આનન્દથી
દોડી અને દરેક ધર્મશાળાના અંગરૂપ બની
ગયેલા દારૂિયાઓ પથ્થુ દીઠા. ખીજે દિવસે
સાંઝે તે અસેક્સના મેગડોલીના રેડ્રાસ ઉપર
ફર્યો, પાસેની ચાક બાજીના ક્યારાવાળી ટેકરી
ઉપર ચઢ્યો, સેંત બુલ્લુલની બારીઓના
વિવિધ રંગી ચિત્ર આલેખેલા સુંદર કાચ,
અને હોતેલ દ વ્હીવના ઘંટનો મિનારો સાન-
ન્દાર્થથી જોયાં, અને કાંઈક બચ્ચીત ચિત્રો
રસ્તા ઉપર જતી આવતી સ્ત્રીઓને નિહાળવા
લાગ્યો.

રસ્તામાં હેલ્લે અસંખ્ય હાથસણા, શ્યામ
અને ગૌરવર્ણી પ્રજાના મિશ્રણથી ઉત્પન્ન થયેલી
વર્ણસંકર સ્ત્રીઓ, પીતવર્ણી સ્ત્રીઓ, તામ્રરંગી
ત્વચાવાળી સ્ત્રીઓ, અને ખીજા અનેક રંગની
સ્ત્રીઓ હેલ્લે દોડી, પણ એક પણ શુદ્ધ ગૌર-
વર્ણી, સુવર્ણકેશી સુંદરી તેની નજરે પડી
નહિ. બે સ્ટેજ વધારે તાપ પડતો હોત તે
એ એમજ માનત કે એ રૂપેષ્ઠ આવી
પહોંચ્યો હતો. એ ભ્રાન્તિને ચોપણ આપ-
વામાં કસાલીજ ખોટ નહોતી,—રૂપેષ્ઠનો
વિશિષ્ટ ખેરવેશ ગણાતો કાળો ઝગ્ગો પણ
ઠેર ઠેર નજરે પડતો હતો.

રૂપ દોર ઉપર આવેલી તેની હોટલ
તરફ પાછા વળતાં હેલ્લે એક સુવર્ણકેશી
તો નહિ, પણ કાંઈક સુન્દરી રંગને મળતા
કાચિયા રંગના વાળવાળી જાળાને દોડી. પણ

તે તો કદરૂપી નીકળી. ખીજે દિવસે લેઇ-
કેનના નિવાસરયાન આગળ, હેલ્લે ગાજર
જેવા લાલ રંગના વાળવાળી એક અંગ્રેજ
સ્ત્રીને દોડી. પણ તે, છ મહિના સુધી બાટ-
લીમાં પૂરી રાખેલા દેડકા જેવી દુબળી હતી;
એટલે ફ્રેન્સે કલ્પેલા સૌંદર્યની સમીપ પણ
તે આવી શકે તેમ નહોતું.

અસેક્સમાં તો એન્ડેલશિયા પ્રાન્તના
વાસિયો જ આવી ને વસ્યા હોય એમ તિબૂ-
ર્સને લાગ્યું.—જનીયા પ્રદેશમાં લાંબા કાળ સુધી
બાપી રહેલી રૂપેષ્ઠની સત્તાની વાત ધ્યાનમાં
રાખીયે તો આ વસ્તુસ્થિતિનું મૂળ રૂપ ધરો.
એટલે હવે, ફ્રેન્સને પરિચિત, અને તેનાં
ચિત્રોમાં વારંવાર આરેખાપલાં સૌન્દર્યનાં
છવંત સ્વરૂપ તેના જન્મસ્થળમાં વધારે;
સંખ્યામાં હશે, એમ ઘણે અંશે સહ કલ્પના
કરીને, તિબૂર્સે એન્ડર્વર્ષ જવાનો નિશ્ચય કર્યો.

તે માટે તે અસેક્સથી એન્ડર્વર્ષ જતી
રેલ્વે લાઇનના સ્ટેશન ઉપર ગયો. એ વરા-
ળથી ચાલતા અમ્ને પોતાના ખોરાક માટે
પૂરતો કાપલો ભરી લીધો હતો, અને હવે
અધીરાઈથી કુર્કેશ અવાજ સાથે શ્વાસ કાઢતો
હતો, અને તણખા ભરેલા ધુમાડાના ગોટ-
ગોટ કાઢતો હતો. તિબૂર્સે એક ડબ્બામાં
ખેડો. એ ડબ્બામાં ખીજા પાંચ “ વૉલ્ફ ”
જાતિના બેલજિયમ વાસીઓ ખેડા હતા. તે
સર્વે, પાદરી મંડળની સમામાં બેઠેલા પાદ-
રીઓ જેવી મંબીરતા અને નિશ્ચલતાથી ખેડા
હતા. પછી આગામી ઉપડી. ખેડાં તો
તેની ચિત્તિ સાધારણ હતી—અસલના સમયમાં,
પગ રસ્તે જતાં, એ વિશ્રામસ્થાન વચ્ચે દસ
જ ફેંક બાકુ સેતી થોડાગાડીના નેટલાજ
વેગે યાત્રાતમાં દ્રેખત ચાલી. પરંતુ થોડીજ

• દોનેન્ડ અને લેલજિયમ આસપાસના દેશ
કરતાં થઈ નીચા સપાટીમાં છે. એટલે તેને The
Lows copations, અથવા નીચા પ્રદેશ ખેડે છે.

વારમાં એ પ્રાણી ઉત્કેશયુ, અને ઘણાજ વેગથી ચાલવાની ધુન તેને બરાબ. માર્ગ ઉપરનાં વૃક્ષ, હાર પામેલા સૈનિકોની પેઠે આખતેમ દોડવા લાગ્યાં, આસપાસની બૂમી ઝાંખી દેખાવા લાગી. અને જુદા જુદા છોડનાં મુન્દર ફૂલ, કાળી બૂમિ ઉપર વેરાયેલા મુવર્ણ અને નીલરંગી અસ્પષ્ટ તારા સમાન દેખાવા લાગ્યાં. કોઇ કોઇ સ્થળે, આકાશમાંના વાદળામાંથી કોઇ દેવળના મિનારા દેખાતા હતા, અને તોફાની સમુદ્રમાં ઝાલાં ખાતા નાવના ડોળની પેઠે તલ્લુણજ અદૃશ્ય થઇ જતા હતા. યગીચાના ઊંડાણમાં રહેલાં, કાશના વેલાથી છવાયલાં, આઝા ચુલાખી કે આઝા લીલા રંગનાં દારૂનાં પીકાં, આંખ્ય હારા મગજ ઉપર ક્ષણિક છાપ પાડતાં હતાં. કોઇ કોઇ સ્થળે ચારે તરફ કાદવથી ઘેરાયલાં જલાશય, દપ્પરુની પેઠે આંખ્યને આંજી નાંખતાં હતાં. દરમિયાન, પેકું લોખંડનું પ્રાણી વધતા જતા અવાજથી વરાળ કાઢતું હતું. જાણે કે આ ઉન્મત્ત ગતિ માટે શરિયાદ કરતું હોય, અને દગલે દગલા કોપલા પૂરીને લેને સતત આગળ હાંકતા, કાજળથી કાળા બનેલા હાંકનારને લેના પ્રભે દયા કરવાને વિનવ્તિ કરતું હોય, તેવો ભાસ થતો હતો. એકાએક અચાંતા ટુપ્પા, અને ખેંચાતી “ એકક ” તે અવાજ આવ્યો. દૂધન એન્ટરપ આવી ખેંચી હતી.

પાંજરામાંથી છોટેલા સમ્રાટની પેઠે તિબ્બત કોઇ પણ લક્ષ્ય વગર આખ તેમ દોડવા લાગ્યો. જે પહેલાં રસ્તો દોરી તે રસ્તે તે ગયો, ત્હાંથી બીજે રસ્તે ગયો, ત્હાંથી ત્રીજે ગયો, અને એમ કરતાં, અસહના કોક વીરનરને ઇન્ને એવા ઉત્સાહથી કોઇ મુરખકેથી મુન્દરીની શોધમાં લેજે એ પ્રાચીન મુન્દરીની મધ્યમાં એકક કંપલાખ્યું.

લેજે રાખ રંગનાં, પીળા રંગનાં, આઝ

લીલા રંગનાં, જાંબુડી રંગનાં, અસંખ્ય ધર દીપ્ત. કેટલાંક ધરને દારૂનાં પગથિયાં જેવાં ગોઠવેલાં નળિયાંવાળાં છાપમાં હતાં, તે કેટલાંકને ખ્હાર પડતાં ત્રિકોણ ધારનાં હતાં. કોઇક ધરના મુખ્ય દારૂનાં કમાડ ઉપર કોતરકામ કરેલું હતું, કેટલાંક ધર, લુઝાંબુર્ના મજમુદેલના સ્તંભ ઉપર નગરે પડતી મુન્દર કંકણુકાર કોતરણીથી વિજીપિત, જાડા, ટુંકા સ્તંભને આધારે બાધેલાં હતાં. તે વળી કેટલાંકને મુરોપની પ્રાચીન સંસ્કૃતિના અર્વાચીન સમયમાં થયેલા પુનર્જન્મના વખતમાં પ્રચારમાં આવેલી મૃદશિલ્પ કળા અનુસાર બનાવેલી બારિયો હતી. વળી કોઇક જગ્યાએ, મુખ આગળ વિલક્ષણ આકારવાળા પાણીના નળ હતા; તે કોઇક જગ્યાએ કોતરેલા પાટડા હતા. અને બીજે, કોઇ પણ વખતે તિબ્બતને આદહાદ આપત એવી શિલ્પ કળાની અસંખ્ય નવીનતાઓ દાઢગોચર થતી હતી.

પરન્તુ અત્યારે તે લંબું એ તરફ લક્ષ્ય નહોતું, સમીપમાં દીપક પ્રગટાવેલી મેડાનાની મુર્તિઓ, રસ્તાઓના વાંક આગળ, હાથમાં દીપક લઇ ઉમેલા, માર્ગ અજગ્જાળતા કાસ્ટરની મુર્તિઓ, અને લાકડાની કે મીઠુની બનાવેલી વસ્ત્રાલંકારથી વિજીપિત કિશિયન ધર્મના મહર્ષિઓની મુર્તિઓ—નાસ્તક વાસ્તેરના સમયથી નાસ્તક બનેલા લેના જન્મદાતા નગરના વાસીને વિચિત્ર બ્રહ્મનાં આ સર્વ દેશોલ્લિક ધર્મના ચિન્હો તરફ પણ અત્યારે તિબ્બતનું ધ્યાન મથું નહિ. લેના મનમાં અત્યારે બીજાજ વિચાર પ્રધાનપદ બોગવતો હતો. લેના નયનો, એ આંધારી, કાજળથી કાળી બનેલી બારિયોમાં કોઇ ચાન્, પ્રેમપૂર્ણ વદનવાળી, પાંદેમા યજ્ઞના જેવી મુરખીવાળી, મુરખું દેરા કલાપના દીપી રેલેવા મુરખિત વદનવાળી મુન્દરીના દર્શન માટે

• અર્થે પણ એવા ના નગરે પરે ઇન્નમ કે આપના મેડાવાળાં વગેરે.

આતુર બની રહ્યાં હતાં. પરંતુ લેઝસ બનાવતે બાઇબલ વાંચતી, કે બૂણામાં બેસીને સ્કામેના ચાટલામાં કે બારણામાં લટકતા ચળકતી ધાતુના ગોળામાં પ્રતિબિમ્બિત થતા માર્ગે ચાલતા વિરલ મનુષ્યો જોતી જુદાઓજ હોતી નજરે પડી.

નગરના માર્ગ નિર્જન હતા, અને હોલિ-સના શાન્ત ગણાતા રસ્તાઓ કરતાં પશુ વધારે ગાદ નિઃશબ્દતા છવાઇ રહી હતી. અસંખ્ય દેવળમાંથી એક પછી એક જુદા જુદા સ્વરમાં કલાકને અંતે વાગતા ધંટનાદ શિવાય અન્ય કોઇ પણ સ્વર સંભળાતો નહોતો. શરસળાધીવાળા રસ્તાની બે બાજુએ, ઉજ્જડ પડી રહેલાં ઘરના ઓગાનમાં ઉગી નીકળતા ન્હાના છોડ જેવા છોડ ઉગી નીકળીને પ્લાંથી જતાં વટેમાર્ગીની અલ્પ સંખ્યાની સાક્ષી પૂરતા હતા. બક્ષ ઉપર તલ્લપ મારવાને જમીન સરસાં નિઃશબ્દતાથી ફરતાં પડીઓના જેવી, હોમના ઘેરા રંગના “ગાઉન”ની ટોપીઓ થી અર્ધ દંકાયલાં વદનવાળા ફેટલીક સ્ત્રીઓ રસ્તેથી જતી હતી. હોમને દેખીને તિજુર્સ પોતાની ગતિ વધારતો, અને એ અર્ધઆન્હારિ વદનની ઝાંખી કરવા યત્ન કરતો. પરિણામે, રિક્ત વદન, જોરથી બીંડેલા હોદ, અંખ્ય નીચે પડેલા કાળા પટા, અને નાટ્યુક નાકવાળા રોમ અથવા સ્પેઇનના વિશિષ્ટ સૌન્દર્યની રેખાઓવાળા ધાર્મિક સ્ત્રીઓ હોતી નજરે પડતી હતી. હોના આવેશપૂર્ણ દષ્ટિ-પાત, હોમનાં મૃતવત, બાવલીન નેત્ર આગળ ચોપાઇ જતા હતા.

ચોક્કે ચોક્કે અને માર્ગે માર્ગે તિજુર્સ બમો. આખરે તે રોકડૂટ નદીના ધક્કા ઉપર આવી પોંચ્યો. એ બન્ધ દરેક જોતાં જ હોના મુખમાંથી આશ્વના દરબાર નીકળી ગયા. અસંખ્ય બાળના ડોળ અને દોરડાંઓથી નદી ઉપર જાણે પાંદરાં ખરી મોંઘાં રજડું વન ઉગી નીકળ્યું રોપ એવો બાસ થતો દતો. બાળના અમ બાગમાં મોંઘા પાટકા, જે

ધોળની ગાડીમાંનો ધોડો પોતાના સહકારીના ગળા ઉપર જેમ માથું ટેકવે તેમ બંદરના ધક્કાના કોરા ઉપર ટેકેલા હતા. નદીના પટ ઉપર વિવિધ પ્રકારનાં બહાણ હતાં. હોલિ-સનાં લાલ શરવાળાં, પાછળથી ગોળ ઘાટવાળાં બહાણ હતાં; અમેરિકાનાં કાળાં, રપટ રેખ, રેશમના તાર જેવાં દોરડાવાળાં બેપારી બહાણ હતાં. નોર્વેની ઘેરા ભંગવા રંગની હોડિયો-માંથી તાબ્બ રંદો મારેલાં દેવદારનાં લાકડાંની મુગન્ધ ફેલાતી હતી. વિહારનીકાઓ, માછી-મારનાં હોડકાં, ઓરનનાં માંડું ભરી આવેલાં બહાણ, ઇંગ્લેન્ડનાં કોપલાનાં બહાણ પશુ હતાં; દુનિયાના દરેક ભાગમાંથી આવતાં બહાણ હતાં. તમાકુ, ખેરી ચમેલી ચરખી, ગાળેલો કાગર, એ બધાંની ભેગી ચમેલી વિલસણુ વાસ ફેલાઇ ગઇ હતી, અને હોમાં ઓટ્ટેલિયાથી આવેલા બહાણમાંનાં ગરી, તજ, આદુ અને કાચીનિ-યક્તની તીવ્ર વાસથી વળી વધારે વિલસણુતા આવતી હતી. અને બેપારના મર્ત્ત સ્વરૂપની સમક્ષ કરેલા પ્રચંડ ધુપની વાસની પેઠે આખા વાતાવરણમાં પ્રસરી રહી હતી.

ફેન્ડર્સના વિશિષ્ટ રૂપ સૌન્દર્યવાળી સ્ત્રીઓ કાગર વર્ગમાંથી મળી આવશે એ આશાથી તિજુર્સ હોનાં પીંડાં અને આદાર મૃદોમાં ગયો. તેજે સૂન્દરોમાં જનતા ગિયરનો, તેમજ બેલજિ-યમના નાના પ્રકારના મલ્લો સ્વાદ ચાખીને ઉત્તર દેશના *બેલસનો પરિચય કર્યો; બેજે જુદી જાતની સિગાર પીધી, અને બેલજિ-યમનો સજ્જમૂત ગણાતી સ્વાદિષ્ટ વાનિયો ખાધી.

તે જોજન કરતો હતો તે વખતે ચીખા નાકવાળા, રખડતી પ્રભુઓના જેવા તાપ તડકાથી શામળા પડી ગયેલા રંગની, દૂંશ ધાવરા અને ટોપીઓ પહેરેલી જર્મન સ્ત્રીઓ હોના મેજ પાસે આવીને બ્લોસોલિન અથવા બીન્ન વાવની સાથે કંઈક કંઈક ચોક્કમ લોક-ગીત ગાવા લાગી. જર્મનીની ગૌરવપૂર્ણ

પ્રભાતે પણ જાણે તિખૂર્સની ઉપહાસ કરવા માટે જ સૂર્યા તપ્ત થયેલી તરચાનો રંગ ધારણ કર્યો હતો. તેણે ક્રોધથી હેમને પૈશા ફેંક્યા, અને તે માટે આભારદર્શન તરીકે હેને પ્રથમ કરતાં પણ વધારે કર્કશ લોકગીત સાંભળવાનો અમૂલ્ય લાભ મળ્યો.

સાંજે તે ત્હાંના નૃત્ય સ્થળમાં, નાવિકોને પોતાની પ્રેમપાત્રો સાથે નૃત્ય કરતાં જોવાને ગયો. એ સર્વ યુવતિઓને કાગની પાંખ જેવા ચળકતા સુંદર કાળા વાળ હતા. એક સુંદર યુવતિ હેની પાસે આવીને બેઠી. અને એ દેશના રિવાજ પ્રમાણે તિખૂર્સના મથના પાત્રને ઓછ સ્પર્શ કર્યો, અને હેની સાથે સંસ્કારી સ્પેનિશ ભાષામાં વાર્તાલાપ કરવાનું શરૂ કર્યું, કારણ કે તે હેવાનાની વતની હતી. હેનાં નેત્ર હેવા સુંદર કાળા રંગનાં હતાં, હેનો વર્ણ હેવો શિકાશ પડતો હતો, હેના પગ ન્હાના, અને હેની શરીરાકૃતિ હેવી કૃશ હતી, કે હૃષ્ટપુષ્ટ, મુરખીભર વર્ણવાળી, સુવર્ણકેશીની શોધમાં નીકળેલા તિખૂર્સ જલ્દ જ અંકજાયો, અને હેને જનંદુમના ખાડામાં પડવાનું કહ્યું. પેલી યુવાત તો ગિચારી સ્તબ્ધ જ થઈ ગઈ, કારણ તેણે કદી પણ હાવાં વચન સાંભળ્યાં નહોતાં.

નૃત્ય કરતી સ્ત્રીઓના સ્વાગવર્ણો સૌન્દર્યની કૈશ પણ કદર કરવાની શક્તિ ના હોવાને લીધે, તિખૂર્સ આખરે હેની “આર્મ્સ એન્ડ આર્મ્સ” નામની હોટેલમાં પાછો ગયો. તેણે અસંતુષ્ટ ચિત્ત વસ્ત્ર બદલ્યાં, અને ફેસ-ડર્સમાં ઓઢવાનાં ને બદલે વપરાતી લેખવાળી ચાદ-ખાંથી અને તેટલી હંફ મેળવવાનો યત્ન કરતો નિદ્રાવશ થયો.

નિદ્રામાં હેને અત્યંત સુંદર સ્વપ્ન

મિડિયની ચિત્રની ગેલેરીમાંની દેવળાળાઓ ભક્ત અને એટલાં અલ્પ વસ્ત્ર પહેરીને હેને રીતે મળવા આવી. હેમના સુંદર નીલનેત્ર ના ઉપર પ્રેમથી દાળીને, હેમનાં બરેલાં, રવર્યાં વદનમાં પુષ્પના જેવા દીપી ઉડતા

રક્ત ઓછ મલકાવીને તે સર્વે સ્થિત કરવા લાગી. હેમનામાંની એક “The Queen's Voyage” નામના ચિત્રમાં આવેળેલી સમુદ્રયાળાએ, એ નિદ્રાવશ પડેલા પ્રેમપીડિત સુવકના કેશમાં પોતાની લાંબી અંગૂઠિયો ફેરવી. હેના ભીંગડાવાળા પગ, અને હેને અતે આવેલી પૂંછડીનો કદરવો દેખાવ, સુંદર વેલ ગૂંથીને બનાવેલા વસ્ત્રથી ઢંકાયેલો હતો. હેનો સુવર્ણ કેશ કલાપ, સમુદ્રપુત્રીને યોગ્ય વેલા અને પ્રવાળના અલંકાર વડે મુશોભિત બનાવ્યો હતો, અને એ વેશથી તે અસન્ત આકર્ષક લાગતી હતી. અસલ તેમથી દીપતાં પુષ્પની માળાઓ હાથમાં લઈને, શુભાખના પુષ્પ જેવાં સુંદર બાળકો, તેજસ્વી વાતાવરણમાં હેમની આસપાસ ફરતાં હતાં, અને આકાશમાંથી હેમણે મુગ્ધમય વર્ષાદ વર્ષાઓ. * નીચેથી મંત્રા કરી કે તરતજ, બીજી બધી દેવળાળાઓ બે હારમાં ઉભી રહી ગઈ, અને હેમના કાચિયા રંગના વાળના છેડા એક બીજના વાળ સાથે ગૂંથી લીધા, અને એ રીતે ભાગ્યશાળી તિખૂર્સ અને હેની પ્રિયતમા માટે સુવર્ણના તંતુથી શુચેલા હોંચકો બની ગયો. હેમાં એ બે બેઠાં, અને દેવળાળાઓએ અમિત મધુરતાપૂર્ણ મંદ ગતિથી હલાવતાં હેમને હોંચાળ્યાં.

એટલામાં એકદમ કાંઈક અવાજ થયો, સુવર્ણતંતુ તડી ગયા, અને તિખૂર્સ જૂગી ઉપર પડ્યો. તેણે આંખ ઉઘાડી, અને રહાગે ભયંકર સ્થામ વદનમાંથી ચક્રચક્રતાં નેત્ર હેની સ્થાપુ જેવું રહેલાં તેણે દીધાં.

“ત્હારો નારતો લાવી છું, સાહેબ”, હોટેલની એક જલ્દ હોટેલના જાતિની હબસાબુ નોકરે દિપાહ ઉપર ફેં મૂકતાં કહ્યું.

“હવે તો આફ્રિકામાં જઈને ગારવર્ણી સુવર્ણકેશી સ્ત્રીઓની શોધ કરે ત્હારે!” નારતો ખાતાં તિખૂર્સ સ્વગત જળાયો. (અપૂર્ણ.)

પવનમાં પાંચીસ દિવસ.

મૂળ લેખક: હુસે વર્ન.

અનુવાદક: શ. અબુહાસ સુંદરજી નંદાણી.

ખંડ ૧ લો-તૈયારીઓ.

પ્રકરણ ત્રીજું.

“ મારે તેને અટકાવવો પડશે. ”

હા. 'ફેરબુસનને એક મિત્ર હતો. પોતાના જ જેવો સ્વભાવનો તે નહોતો. એકજ જાતના સ્વભાવમાં કોઈ દિવસ મિત્રતા ન મળી શકે. આ બન્ને મિત્રો જુદા જુદા વિરોધી ગુણો, જુદી રીતભાત, અને જુદા શોખ ધરાવતા છતાં, તેઓ અજબ રીતે બેઠાએલા હતા. તેનું નામ હીક કેનેડી. તે સ્કેચમેન હતો. અને તે જાતિનો સ્વભાવ તેનામાં હતો. હીક નિખાલસ, મક્કમ, જકિંક હતો. એડીનબરો પાસે આવેલ દ્વીપ ગ્રામમાં તે રહેતો. તે જબરો રેંગર અને શિકારી હતો. 'શુટીંગ' માટે તો તે પ્રખ્યાત હતો. તે છ શીટથી ચ લાંબો, આનંદી, અને સરળ હતો. બીગ જેવો શક્તિવાન હોય એમ દેખાતું. સૂર્યતાપથી કઠોર બનેલ વદન, કાળા ચંચળ આંખો, અને નૈસર્ગિક ભ્રમ. આ બધાં તેની શક્તિની સાક્ષિ પૂરતાં. બન્નેની મૈત્રી હિંદમાં. જાતી ત્યાં તેઓ એકજ રેન્જમેન્ટમાં હતા. હીક હાથીપર બેસી સિંહ અને વાઘના શિકાર કરતો, ત્યારે ડોક્ટર વનસ્પતિ અને જંતુઓ પાછળ પેરાવાઈ જતો. ડોક્ટરની આંખ નીચે આવતો દરેક પ્રોઝ હાથીદાંત

કરતાં ચ મોંઘો પડી જતો. આ બન્ને જુવાનોને એક બીજાની જાંઘની બચાવવાનો કે એક બીજાના ઉપયોગમાં આવવાનો પ્રસંગ નહોતો પડ્યો. બેમાંથી કોઈ એક બીજાનું જાણી નહોતું. તેથી જ તેમની મૈત્રિ અખંડ રહી. નસિબ તેમને કોઈ કોઈ વાર છૂટા પાડતું, પણ સદભાવ તેમને હમેશાં બેઠી દેતો. તેઓ ઈંગ્લાન્ડ આવ્યા પછી ડોક્ટર જુદી જુદી મુસાફરીએ જતાં તેઓ છૂટા પડતા. પણ ઈંગ્લાન્ડમાં આવતાં બેંદેત ડોક્ટર કેનેડીને ત્યાં વગર નહોતરે જ્યાં ચૂકતો નહિ. તે ત્યાં કેટલાય અકવાડીઆં કાડતો. હીક ભૂતકાળની વાતો કરતો, ડોક્ટર જીવિજનની વાતો કરતો. એક પાછળ જોતો, બીજો આગળ જોતો.

તિમેટની સફર મારી આવ્યા પછી ડોક્ટર નવા સાદસની કાંઈ પણ વાત કર્યા વિના બે વર્ષ બેસી રહ્યો. રીકે ધાર્યું કે તેની મુસાફરીની ધૂન અને સાદસની બુખ શાંત પડી ગઈ. તે ખુશ થયો. કેમકે તેને બચ હતો કે આ બાઈસાહેબનું મોત આવ્યાન કોઈ સાદસમાં થશે. માણસ ગમે તેટલો ટેવાઈ ગયા છતાં જંગલી પરુઓ અને માનવીના પ્રદેશમાં ક્યાં સુધી સલામત રહી શકે ? હીકે તેને સલાહ આપી કે. “ તે ક્યું છે તે બસ

છે. હવે સંતોષ માની લે. વિજ્ઞાન અને માન-
વીના લાભ માટે તેં ઘણું કયું છે. ” આ
સલાહનો તેણે કાંઈ જવાબ ન આપ્યો- તે
વિચારતંત્રમાં પડ્યો રહેતો, કાંઈ ગણતરીઓ
કર્તા કરતો, કાંઈ હિસાબ ગણવામાં અને યત્રા-
પર અખતરાઓ કરવામાં રાત્રિઓ ખસાર
કરતો. કોઈ આનો અર્થ સમજી શક્યા સમર્થ
નહોતું. કોઈ અસાધારણ વિચાર તેના મગજમાં
ચાલતો હોવો જોઈએ.

“ તે આટલો બધો વિચાર શેનો કરતો
હશે ? ” ડોક્ટર જન્યુઆરીમાં લન્ડન ગયા
પછી કેનેડી પોતાનેજ પૂછતો. એક સદ્વારે
“ડેલી ટેલીગ્રાફ”ના અંકમાં તેને આ પ્રશ્નનો
ઉત્તર મળ્યો.

“ ગણેડો ! ગાડો ! બહુનમાં આફ્રિકા
જોળંગવો. છે ! આ. ‘ટેક’ વાતનો બાધ
બખ્ખે વર્ષથી વિચાર કરતા હતા ! મૂર્ખ ! ”
કેનેડી બુમ મારી ઉઠ્યો.

જ્યા જ્યા આશ્ચર્યવિરામ મુક્યાં છે,
ત્યાં ત્યાં ટેબલ પર જોરથી મુકડી મારી જુઓ
તો ઢીક ઉપલા શબ્દો બોલતી વખતે જે
કસરત કરતો હતો તેનાં ખ્યાલ આવે.

“ ડોક્ટર ખાલી મસ્કરી કરતા હશે. ”
તેના નોકરે કહ્યું.

“ હું છું તેને નથી જોળખતો ? હું
તે મસ્કરી કરે એવો માણસ છે ! હવામાં
મુસાફરી કરી છે ! મારે તેને અટકાવવો
પડશે ! હું તેને ગમે તેમ કરવા દઉં તો
કાલ સદ્વારે તે ચંદ્રની મુસાફરી પર જવા
તૈયાર થશે. ”

તેજ દિવસે સ્થાનગે ડીક અરધો અસ્તવરય
અને અરધો ચીડાએલો રહેતો પહોંચ્યો, ગા-
ડીમાં બેઠો અને બીજા દિવસે સદ્વારે લંડન
પહોંચ્યો. પોણી કલાકમાં તેને ઘોડાગાડી
ડોક્ટરને ગેર લઈ આવી.

તે પગથીયા પર ચડ્યો અને દરવાજો
ખાંચ વાર જોરથી ખખડાવ્યો. ડોક્ટરે દરવાજો
ઉઘાડ્યો.

“ કોણ ? ડીક ! ” બહુ આશ્ચર્યચકિત
દેખાયા વિના તેણે પૂછ્યું.

“ હા ! ડીક પોતેજ. ” જવાબ મળ્યો.

“ કેમ ! આ મંત્રમાં ? ”

“ એક મૂર્ખકૃલ અટકાવવા. ”

“ કયું મૂર્ખકૃલ ? ”

“ આ આર્ટિકલ સાચો છે ? ” કેનેડી-
એ “ ડેલી ટેલીગ્રાફ ” બતાવીને કહ્યું.

“ હં. સમજ્યો. છાપાંઓને હમણાં એ-
જ બધો મળ્યો છે. નિરાંતે બેસ તો ખરો.
પાણીબાણી પી. ”

“ હું બેસીશ નહીં. તું ખરેખર આ મુ-
સાફરી કરવા ધારે છે ? ”

“ જરૂર ! તૈયારીઓ ધમધોકાર ચાલે છે,
અને હું-”

“ પાટમાં પડે તારી તૈયારીઓ. ” કેનેડી
બુમ ગુસ્સે થઈ ગયો.

“ સમજ્યો ! મારી ‘ નવી યોજના ’ ના
તને સમાચાર ન આપવા માટે ગુસ્સે થયો
છે-”

“ વાહ ! તું તેને ‘ નવી યોજના ’ કહે
છે ? ”

“ હું કામમાં બહુજ જકડાએલો હતો, ”
ડીકના વાક્ય પર જરા પણ ધ્યાન ન આપતાં.
ડોક્ટરે આગળ ચલાવ્યું, “ મારે ઘણું કામ
હતું. છતાં તને મળ્યા વિના તો નજર નત. ”

“ મને વધારે દરકાર-”

“ કારણ કે હું તને મારી સાથે લેવા
ધારે છું. ”

આ સાંભળતાંજ કેનેડી કુલો.

“ કેમ ! મને પણ તારી સાથે મારી :
નાખવો છે ? ”

“ મેં તારી ખાસ પસંદગી કરી છે. મારી સાથે આવવા તો કેટલાય તૈયાર હતા. મારી પસંદગી તારી ઉપર ઉતરી છે. ”

કેનેડી તો ડોળા શીડીને નેઈ રહ્યો.

“ મારી વાત તું દસ મીનીટ સાંભળીશ, એટલે તું ઉલટો મારો આભાર માનીશ ” ડોક્ટરે શાંતિથી કહ્યું.

“ તું ખરેખર ‘ ગંભીરતાથી ’ વાત કરે છે ? ”

“ ચોકકસ ! ”

“ અને ધાર કે હું ન આવું તો ? ”

“ તું આવવાનો જ. ”

“ પણ ન જ આવું તો ? ”

“ તો હું એકલો જ જમશ. ”

“ હીક ! તારે આપણે બેસીને નિરાંતે વાતો કરીએ. તારી આ યોજના હાસ્યરસનો સ્કેચ ન હોય તો મારે તેના પર બરાબર વિચાર કરવો નેઈએ. ”

“ ખેલાં આપણે જમી લઈએ. પછી તારે જે પૂછવું હોય તે પૂછજે ! ”

બંને મિત્રો જમવા માટે સામસામા રેબલ પર બેઠા.

“ ડોક્ટર ! હું ખરું કહું છું. તારી યોજનામાં ‘ નરી ’ મૂર્ખતા છે. તેમાં જરા પણ ઉંડો વિચાર કે વ્યવહારિકતા નથી. ”

“ મહેનત કરવામાં શું ભય છે ? ત્યારે જંજીરો કે યોજના મૂર્ખતાભરી છે કે કહાપણ ભરી છે. ”

“ પણ પ્રયત્ન કરી જોવામાં જ નોખમ છે. કારણ રસ્તામાં ભય અને મુશ્કેલીઓ આપી નહીં વેઠવી પડે. ”

“ મુશ્કેલીઓનો તો નાશ થઈ શકે. અને ભય તથા નોખમ ! તેમાંથી તો કોણ બચી શકે તેમ છે ? ખુરશી પર બેસવામાં કે ઉંટ ઓડવામાં પણ નોખમ સમાઈતું છે. જે યવાનું હશે તે યશે. આપણે ભવિષ્યની

ચિંતા શા માટે કરવી ? ભવિષ્યકાળને વર્તમાનકાળ જ ગણી કાઢવો નેઈએ. કારણ અત્યારે જે ભવિષ્ય ભાસે છે તે થોડા વખતમાં વર્તમાન બનવાનું જ. ”

“ બસ ! કહી રહ્યો ? ” પોતાના ખમા ઉંચા નીચા કરીને હીક બોલ્યો, “ તું તો હજી પ્રારબ્ધવાદી જ રહ્યો ને ? ”

“ હા ! હું પ્રારબ્ધવાદી તો છું, પણ તે સારા અર્થમાં. ઇશ્વરે આપણે માટે શું નિર્માણ કર્યું છે, તેનો વિચાર જ ન કરવો, અને પેલી અંગ્રેજી કહેવત, ‘ ફાંસીએ ચડીને મરવા સરખાએલા હુખીને નહિ મરે. ’ એ ન ભૂલવી. ”

આતો જવાબ આપી શકાય તેમ નહોતું, છતાં કેનેડીએ લાંબી લાંબી દલીલો કરી. આ દલીલો કેરી હશે તે વાચકો રહેજે કંઈપણ શકે તેમ છે.

“ હીક ! ” એક કલાક પછી ચર્ચા કર્યા પછી કેનેડીએ કહ્યું, “ તારે આફ્રિકા જોવાનું જ હોય તો પગ રસ્તો શા માટે પસંદ નથી કરતો ? ”

“ કારણ કે આજ સુધીમાં સાધારણ જમીન રસ્તે થયેલા પ્રવાસ નિષ્ફળ નિવડ્યા છે. મંગોપાકથી (જેનું નામજાર પર ખૂન થયું) વોગેલ (જે વાડાઈમાં મરી ગયો) સુધી ઉડતી (જે મરમરમાં મરી ગયો) અને ક્વેપરટન (રી સેકેટમાં મરી ગયો) થી ક્રેન્ચમેન મેગન (જેના કાળીને ટુકડા કરી નખાયા) સુધી મેનર લેંગ (જેને ટોસેસમાં મારી નાખવામાં આવ્યો) થી હામબર્ગના ફેંશર (જેનું ૧૮૬૦ માં ખૂન થયું) સુધી સેકેડો મુસારો આફ્રિકાની જમીન પર શહિદ થયા છે. કારણ કે જૂખ, તરસ, ઠંડી, ગરમી સામે ઝુઝવું. જંગલી પશુઓ અને તેથી પણ જંગલી માણસો સામે ઝુઝવું એ રહેલી વાત નથી. જમીન પરના આ બધા ભય હવાની મુસાફરીથી દૂર થાય છે. ”

“ પણ બહુનમાં ક્યાં એાછી મુશ્કેલીઓ છે ? ”

“ જરાય નહિં. તેમાં બિલકુલ ગભરાવાનું નથી. એટલું તો તું કમુલ કરીશ કે, બહુન આપણને દગો આપીને નીચે ન પડી જાય, તે માટે મેં બધી સાવચેતી રાખી હશે. અને ધાર કે આપણે નીચે પડી જઈએ તોય શું? આપણી સ્થિતિ ખીજ મુસાફરો જેવી થશે. તેમનાથી તો ખરાય સ્થિતિ નહિ જ થાય ને? અને બહુન આપણને દગો નહિ દે એવી મારી ખાત્રી છે. ”

“ તે તમને દગો આપશે જ. ”

“ નહિ જ આપે. તેના સિવાય તો હું કંઈ નહિ કરી શકું. બહુન હોય તો બધુંય કરી શકું. બહુનનો ઉપયોગ ન કરું અને જમીન પર મુસાફરી કરું તો આવી મુસાફરીને સ્વાભાવિક મુશ્કેલીઓ પડવાનીજ. ત્યારે હેલકું બહુનમાં મુસાફરી કરીશ તો ગરમી, ઠંડી, વાવાઝોડાં, વટોળાઆ, જંગલી પશુઓ કે જંગલી માણસો-કોઈના ભય નહિ લાગે. ગરમી થાશે તો બહુન ઉંચે લઇ જઈશ, ઠંડી પડશે તો નીચે લાવીશ. પવંતો, નદીઓ અને વટોળાઓ પણ સહેલાઈથી ઓળંગી શકીશ. કોઇ કોઇ વાર બહુજ ઉંચે આકાશમાં, તો કોઇ કોઇ વાર જમીનથી સો શીટજ ઉંચે —અને આફ્રિકાને નકશો મારા પગ નીચે પોતાનો મેળે જ દેરાતો આવશે. ”

ફરમુખનના કિત્તાહની કેનેડી પર અસર થતી હોય એમ લાગ્યું અને છતાં તેની નજર આગળ ડોક્ટરે ખસા કરેલ દૃશ્યથી તેને ચક્કર આવવા લાગ્યા. તેને ડોક્ટર માટે માન ઉપજ્યું. પણ સાથે સાથે ભય પણ લાગતો હતો. ‘ શું કરવું ’ તેની કંઈ સૂઝ તેને નહોતી પડતી.

“ ત્યારે તે બહુનને ઇચ્છા મૂજબ લઇ જવાય એવો ઉપાય શોધી કાઢ્યો છે ? ”

“ ના. તે તો અસંભવિત છે. ”

“ ત્યારે તો બહુન તમને— ”

“ ઇચ્છાની ઇચ્છા મૂજબ ધસડી જશે. પણ પૂર્વીય પશ્ચિમ દિશામાં જશે તેની તો મને ખાત્રી જ છે. ”

“ એમ શા ઉપરથી કહે છે ? ”

“ કારણ કે હું ‘ ટ્રેડ વીન્ડ ’ નો લાભ લેવા ધારું છું. ”

“ આહ ! ” કેનેડીએ વિચાર કરતાં કહ્યું, “ ટ્રેડ વિન્ડ વળા કેવો હશે તે હું નથી સમજી શકતો. પણ કોઈક થવું— ”

“ જરૂર ! બધુંય થવાનું. અંગ્રેજ સરકારે મારે માટે એક વ્હાણ તૈયાર રાખ્યું છે. તે સિવાય આફ્રિકાના પશ્ચિમ કિનારે—, જ્યાં હું પહોંચવા ધારું છું, ત્યાં ત્રણ ચાર વઢાણ મારી રાહ બોધને રૂપી કરશે. હવે તો વધુમાં વધુ ત્રણ ચાર માસમાં તો આપણે ઓંગોબાર પહોંચી જશું, અને ત્યાંથી બહુનમાં બેસીને આપણે— ”

“ આપણે ! ” ડીકે ચમકીને પૂછ્યું.

“ કેમ ? તારે હજી પણ જરાય વાંધો છે ? ”

“ મારે તો હજી એક હજારને એક વાંધો છે. તેમાંથી મુખ્ય તો એ છે કે પ્રદેશ જેવા માટે તમે અવારનવાર નીચે ઉતરશો, અને પાછા ઉંચે ચડશો એટલે ગેસ ધણી ખલાસ થઇ જશે. હવામાં મુસાફરી કરવામાં તેજ મુશ્કેલી પડે છે. ”

“ તારી જૂલ થાય છે. ગેસ જરા પણ ઝોાડો નહિ થાય. ”

“ ગેસ જરા પણ ગુમાવ્યા વિના ઇચ્છા થાય ત્યારે બહુન નીચે ઉતારી શકીશ ? ”

“ હા. ”

“ કેવી રીતે ? ”

“ તે ખાનગી છે. મારામાં વિશ્વાસ રાખ

અને મારી પેઠે તારા મુદ્રાલેખ પણ 'એક સેલસીયર' રાખ." "

" એકસેલસીયર ! " હીક જાણ્યો. તેને લેટીનનો આંકડોય નહોતો આપડો. તેણે પોતાથી બની શકે તેટલા ઉપાયોથી ડોક્ટરને અટકાવવાનો નિશ્ચય કર્યો.

ડેક્ટર મુસાફરીની તૈયારીઓ પર ધ્યાન આપવા લાગ્યો.

મકરણ ચોથું.

" જરૂર હોય તો ચીસ પાઉંડ જેટલા ઓછા થઈ શકું છું. "

ડોક્ટર ફરજીયાતને એક નોકર હતો. તેનું નામ જૉ. તે તેના શોખને વધાહાર હતો. તે તેને પૂજતો. તેના હુકમ પહેલેથીજ સમજી જઈને અપજતાથી કામ કરતો. તે કદિ જાણતો નહિ. હમેશાં આનંદમાં જ રહેતો. ભાગ્યેજ મળી શકે એવો પ્રમાણિક જૉ ! તે તમારું જમવાનું તૈયાર કરે, તમારી રસવૃત્તિઓને પોતાની કરી લે, તમારી પેટીઓ પેક કરી દે, અને તેમાં ગોળાં કે પ્લેરણ કાંઈ પણ નાખતાં ન બૂલે. તમારી આવીઓ, અને છૂપી માતો તેની પાસે રહે, અને કદિ તમારા એ વિશ્વાસનો ફરજીયાત ન કરે. જૉ ફરજીયાતની દરેક વાતને માન આપતો ! અને તેપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખતો. ડોક્ટરે કાંઈ ક્યું તેમાં ખામીજ ન હોય ! ડોક્ટર જે વિચાર કરે તે સાચાજ હોય ! તે જે કાર્ય કરે તે ડહાપણુ-બરેલ જ હોય ! તે-જે ફક્ત કરે તે પાળી જ શકાય ! તે જે મેળવે તે વખાણુવાલાયક જ હોય ! આવી જૉની મનાઈશ હતી. તમે જૉના હુકમે હુકમ કરી નાખો તોપણ તેના ડોક્ટર માટેનો આ અભિપ્રાય કદિ ન ફરે.

તેથી જ્યારે ડોક્ટરે આફ્રિકા યોજાવવાનો વિચાર કર્યો, ત્યારે જૉનો વિચાર પણ તેમાં આવી ગયો. ડોક્ટરે ઉપડવાનો દિવસ નક્કિ કર્યો તેમાં જૉનું પણ નક્કિ થઈ ગયું. ડોક્ટરે કાંઈ ક્યું નહિ, છતાં ગઢાહર કોકરને તો - ખાંત્રિ હતી, કે ગારે પણ શેક સાથે જવાનું છે.

તેણે ડોક્ટર સાથે ઘણી મુસાફરીઓ કરી હતી. તે થોડું ઘણું વિજ્ઞાન પણ જાણતો થયો હતો. પણ તે ખાસ કરીને પોતાના સર્વશુભવાદી તત્ત્વજ્ઞાન માટે જાણિતો હતો. તેને દરેક વાત સમજ, નૈસર્ગિક, અને ન્યાય-શાસ્ત્રસિદ્ધ લાગતી. કોઈ પણ વાત માટે ડૉખી થવાની જરૂરીયાત તે નહોતી સ્વિકારતો.

ખીજી શક્તિઓમાં તેની આખ મજાજ સરસ હતી. ગુરૂના કેપટ્ટો કોઈ પણ જાતના ફર્નિચની મદદ સિવાય નરી આંખે તે જોઈ શકતો. કૃતિકા-પુંજના આદે ચોદ તારા-જોમાંથી કેટલાક તો નવમા નંબરના છે, તે ગણી શકતો.

જૉના તેના શેક પરના અજાણ વિશ્વાસને લીધે કેનેડી સાથે તેને ચર્ચામાં ઉતરવું પડે તેમ સંભવિત હતું. એક શક્તિ હતો. ખીજો શ્રદ્ધાળુ હતો. એક દીધદષ્ટિવાળો હતો, ખીજો અધ્યયોગી હતો.

" કેમ ! કેનેડી સાહેબ ? કેમ છે ? "

" કેમ ? શું છે ? "

" વળત જતો બંધ છે. મને લાગે છે, કે, હવે તો હુંક મુદતમાંજ આપણે અંદ્રની સફરે ઉપડશું. "

" અંદ્ર નહિ-અંદ્રનો દેશ. પણ હું કહેવાની ડિમન કરું છું કે જ્યાં જઈશું ત્યાં જોખમ બરેલું છે. "

૧ આફ્રિકાનો અંતિમ ભાગ જેટલો કહેવાય છે.

“ જોખમ ભરેલું ! ફરવ્યુસન જેવા માણસ સાથે જોખમભરેલું ! તમે કહો છો શું ? ”

“ હું તારી મોઢાળાં તોડી નાખવા નથી ઇચ્છતો. પણ આમાં ખૂર્ષતા જ છે. તે કદિ નહિ જાય. ”

“ શું કહ્યું ? તે કદિ નહિ જાય ? મ્હારા મ્હેરજાન ! ખરેખર મીઝેલતી વર્કશોપમાં તૈયાર થતું જલુન આપે જોખું હોય એમ લાગતું નથી. ”

“ મારે તે કદિ જોખું જ નથી. ”

“ તો તમે જેવા જેવું શુભાવશે. તે ફટલું બધું સરસ છે ? તેના આકાર ? તેની વાત જ છોડી દો ! અને તેની ‘ કાર ’ ? તેના તો જોડા મળવો મુશ્કેલ છે. આપણે બહુજ સમગ્રકતાથી તેમાં જોસી શક્યું. ”

“ ત્યારે તું પણ ખરેખર ડોક્ટર સાથે જવા છાલે છે ? ”

“ ત્યારે નહિ ? તે જ્યાં જાય ત્યાં હું પણ જવાનો જ. આખી દુનીયા અમે સાથે ર્યા છીએ, અને હવે તેન એ.લ. છોડી દઈ ? તમે તે કેવી વાત કરો છો ? તે થાકી જાય તો તેને આગમ કાચુ આપશે. તેને ખાડા અને ટેકરા કુલવાના હોય તો તેને ટેકા કોણ આપશે ? તે માદા પડે તો ચાકરી કોણ કરશે ? નાહ મ્હેરજાન ! આ જો ડોક્ટર પાસેનું પોતાનું સ્થાન કદિ નહિ છોડે ! ”

“ ગદાદર ! ”

“ અને તને પણ અમારી સાથે આવો છો ને ? ”

“ ચોક્કસ ! ડોક્ટરને છેલ્લી પડીએ આ મુર્ખ કાર્ય કરતા અટકાવવા હું તમારી સાથે આવીશ. હું ઝાંઝીનાર મુઠી તેની સાથે જાશ, કે જેથી મિત્રનો દાય જોખમખૂર્ષ કાર્ય કરતો અટકાવે. ”

“ માર કરને ! તમારાથી મંદ થવાનું નથી પોતે શું કરે છે. તે સારું જરાજર

નજી છે. અમુક કાર્ય કરવાનો નિશ્ચય કર્યા પહેલાં તે ખૂબ વિચાર કરે છે. પણ તે નિશ્ચય કર્યા પછી મોટા માંઘાતા ય તે ફેરવી શકે તેમ નથી. ”

“ જોખમ છીએ. ”

“ ખાંડ ખાઓ છો ! ખાંડ ! ખરી વાત તો એ છે કે તમારે આવડું જ જોખમ આપ્તિકા તમારા જેવા સિકારી માટે તો અદ્ભુત દેશ છે. ગમે તેમ તમારી મુસાફરી માટે તમને પસ્તાવો નહિ જ થાય. તમને ખીંછ ખખર છે ? આજ આપણું વજન થવાનું છે ? ”

“ વજન થવાનું છે ? જોડાની ચોં ? ”

“ હા. પણ તે માટે તમારે ખાસ શિક્ષણ નહિ લેવું પડે. તમે જોખ છો, તેમને તેમ જાણ શકશો. ”

“ હું ? હું નથી જોખવાનો ! મારો દિ' નથી ઊઠ્યો. ”

“ પણ સાહેબ ! જલુન માટે તે જરૂરનું છે. ”

“ ડોક્ટરના જલુનને તેના વિના ચલાવી લેવું જોખમ. ”

“ ન જ ચાલી શકે. મજબૂતી જરાજર રહેતી જોખમ. મારો કે આપણને લાઈને જલુન જંચુ ન ચડી શકે તો ? ”

“ મારે એજ જોખમ છે. ”

“ જુઓ ! સાહેબ તમારી પાસે તે માટે જ આવના દોષ એમ લાગે છે. ”

“ હું નહિ જાણ. ”

“ તેને ખાસી માગાદર નહિ કરાવતા. ”

“ કારણ. ”

“ તમે આમ જોધો છો, કારણ કે તે અદિ' નથી તે તમને કરશે એટલે તમે ચોક્કસ જતાગાજ. ”

“ હું નહિ જ જાણ. ”

તેજ રાજી ડોક્ટર, જન્મે આરામાં વાનો

કરતા હતા ત્યાં આવ્યો. કેનેડી સામે જોયું.
કેનેડી અસ્વસ્થ દેખાયો.

“ડીક! હું અને જાં આલો! તમારું
વજન કરાવવું છે.”

“પણ—”

“આ રહી તારી હેટ. ચાલ ચાલ—”
અને કેનેડી ગયો. તેઓ ત્રણ મેમર્સ મીચે-
લની વર્કશોપમાં ગયા. ત્યાં વજન કરવાનું
યંત્ર ગોઠવ્યું હતું

ડોક્ટરે ડીકને ત્રાજવા પર જવા કહ્યું.
તેણે વાંધો ન લીધો. “બહેને જોખાઈ! તેથી
કાંઈ જવા માટે બંધાઈ છું?” આમ મનમાં
બજબીને તેણે સંતોષ માન્યો.

“એક્સોને ચેપન પાઉન્ડ” નોંધપોથીમાં
ટપકાવતાં ડોક્ટર બોલ્યો.

“બહુ વજનદાર છું ને?”

“ના. કારણકે હું હલકો હોવાથી બદલો
વળા રહેશે.” જાં ત્રાજવા પર ચડતાં બોલ્યો.

“એક્સોને વીસ પાઉન્ડ” ડોક્ટરે લખ્યું.

“હવે મારો વારો” ફરબુસને કહ્યું, અને
પૈતાના ખાતામાં એક્સોને પાત્રીસ પાઉન્ડ
લખ્યા

“આપણા બધાનું વજન આરસો પાઉ-
ન્ડથી વધારે નથી.”

“જે જરૂર હોય તો હું વીસ પાઉન્ડ
જેટલો ઓછો થઈ શકું છું.” જાં-બોલ્યો.

“ના! કાંઈ જરૂર નથી! લે આ અરથો
કાઉન નાર્સતા માટે. હિર કા!” ડોક્ટરે
હસતા હસતા કહ્યું.

પ્રકરણ પ મું.

“પણ આપણે નહિ પડીએ.”

ડોક્ટર ફરબુસન હવે બહુ જ ઉતાવળથી
તૈયારીઓ કરવા લાગ્યો. તેણે જે બહુન તૈયાર

કરાવ્યાં. એક મહોટું અને તેની અંદર ન્હાતું
બહુન. આમ કરવાથી એક બહુન ફાટી જાય
તો ચોટું ‘બેલાસ્ટ’ ફેંકી દેવાથી બહુન મુ-
સારેને પછાડે નહિ. અને બહુન મજબુત
રેશમનાં તૈયાર કરવામાં આવ્યાં. તેના પર
ગટાપચાં લગાવ્યું કે જેથી કપડું ‘વોટરપ્રુફ’
થઈ શકે, તેમજ કોષ્ઠપણુ જાતની ગરમી, એ-
સીડ, અગર મેસથી ફાટી ન શકે.

પછી મુસાફરી માટે જોઈતી ચીજોનું,
ઉતારણોનું અને બહુનના વજનનું નીચે
મુજબ લીસ્ટ તૈયાર કર્યું.

ડોક્ટર બુસન	૧૩૫ પાઉન્ડ
કેનેડી	૧૫૩ ”
જાં	૧૨૦ ”
મોટા બહુનનું વજન	૬૫૦ ”
ન્હાના ”	૫૧૦ ”
કાર, જાળી વિગેરે	૨૮૦ ”
દારકાં, બંદુકો, રસ્સા	૧૮૦ ”
મોંસ, બેસ્ટ્રોટ, મ્હા, કોશી,	
ખાન્ડી	૪૮૬ ”
પ્રાણી	૪૦૦ ”
ઓનર	૭૦૦ ”
હાથપોજન	૨૭૬ ”
બેલાસ્ટ	૨૦૦ ”

સરવાળો ૪૦૦૦ ”

ડોક્ટરે શકત ‘અણુધાર્મી પ્રસંગ માટેજ’
૨૦૦ પાઉન્ડ બેલાસ્ટ લીધું. પણ તેનો ઉપ-
યોગ નહિ જ કરવો પડે એની તેની ખાત્રી
હતી.

ડીક તો હજી અસંખ્ય દલીલો અને
કરણાજનક વિનવણીઓ કર્યે જતો હતો. પણ
ડોક્ટર ઉપર તેની કાંઈ અસર થાય તેમ
નહોતું. ડીકને લાગ્યું કે ‘મારો તેના પર
જ્યાં કાબુ નથી.’ જિયારા ડીકની સ્થિતિ
કરણાજનક હતી. તે મુનો ત્યારે તેને ચક્કર

આવતાં. ઉધમાં હંમેશાં તેને લાગતું કે “હું
બહુજ ઉચ્ચેથી પડું છું.” આવા ભવાનક
સ્વપ્નાઓથી તે ખરેખર પલંગ પરથી બે ત્રણ
વાર જમીન પર પડી ગયો. પડી જવાથી
માથામાં પડેલ ‘હીમણું’ તેણે ડોક્ટરને
ખંતાવ્યું.

“અને ને તો,” તેણે દિલગીર થઈને
કહ્યું, “ફક્ત ત્રણ શીટ ઉચ્ચેથી પડવાથી થયું.
ફક્ત ત્રણજ શીટ. કેવું મોટું હીમણું!”

પણ ડોક્ટરને તેની અસર ન થઈ.

“પણ આપણે નહિ પડીએ.” તેણે
જવાબ આપ્યો.

“પણ ધારો કે આપણે પડી જઈએ તો?”

“નહિજ પડીએ.”

કેનેડી કાંઈ વધુ કહી શકે ‘તેમ નહોતું’.
તેને, વધુ તો એ લાગી આવતું કે “ડોક્ટર
મારા વ્યક્તિત્વને જાણી જાય છે.” તેને એમ
લાગતું કે ડોક્ટરની આ મુસાફરીમાં તેનો
સંગાથી થવાને હું સરખાયો છું. ડોક્ટર
‘પહેલો મુક્ય બદ્ધવચન’ તો હવે ઉપરાંત
ઉપયોગ કરતો હોવાથી, તે ખૂબ ચીડાતો.

“આપણે પ્રગતિ કરીએ છીએ,”

“આપણે થોડા વખતમાં તૈયાર થઈ જઈશું,”

“આપણે-તારીએ ઉપડશું,” “આપણું

બહુન,” “આપણી સફર,” “આપણી

તૈયારીઓ” ત્રિગો ‘આપણા’ શબ્દના

ખૂબ ઉપયોગથી ડીક ચીડાતો.

ડીક ન જ જવાનો નિશ્ચય કર્યા છતાં,
ઉપલાં વાક્ય સાંભળી તે દ્રુષ્ટ હોતો. તેણે
મુસાફરી અટકાવવા માટે જુદા જુદા પ્રયાસ
કરી રાખ્યા. પહેલા તે સાંધનો પર વાધા
હાવતો, દરે ‘સાધ્ય’ પર વાંધા ઉઠાવવા

લાગ્યો. “નાઇલનાં મૂળ શોધી કાઢવાની
ખાસ જરૂર છે?” “શું તેથી ડુનીયાને ખાસ
લાંબ થશે?” “ધારો કે આફ્રિકાના વતન
નીઓ મુધરે, તો શું તેઓ વધારે સુખી થશે?”
“પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિજ સર્વોત્તમ છે અને
આફ્રિકાની નથી એ શું તમારી ખાત્રિ છે?”
“થોડા વરસ પછી જઈએ તો ન જવાય?”

“આફ્રિકા એક દિવસ જરૂર ઓળંગાશે,
અને તે ઓછા જોખમકારક ઉપાયોથી”
“મહિના પહેલાં, છ મહિના પહેલાં કે બાર
મહિના પહેલાં કોઈ મુસાફર ત્યાં પહોંચી ગયો
હોય તો?” આવી દલીલોની ઉલટી અસર
થતી, અને ડોક્ટર દિવસે દિવસે ઉલટો ઉપ-
ડવાને અધીસ થતો.

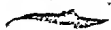
“કેમ ડીક? કોઈ બીજો આ કીર્તિ
ખાતી જાય એમ તું ઇચ્છે છે? સરકારે અને
આટલી આટલી સગવડો આપી છે તેનો હું
નામરવાઈથી નીલ કરીને જાહેરા વાળું?”
ડોક્ટર કહેતો.

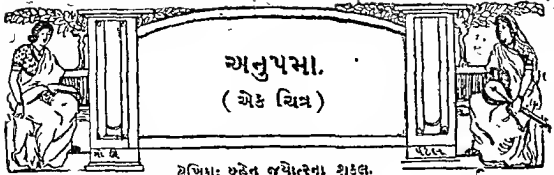
“પણ-” ડીક કહેતો. ડીક આ શબ્દનો
ઉપયોગ કરવામાં હમણાં બહુજ ટેવાઈ ગયો
હતો.

‘પણ’ તને એમ નથી લાગતું કે મારી
આ મુસાફરી ત્યાંના અત્યારે કરતા મુસાફરને
બહુજ મદદરૂપ થઈ પડશે? તું જાણતો નથી
કે આફ્રિકાની મધ્યમાં પશ્ચાત્ય મુસાફરો
શરૂ છે?”

“એમ હોય તો ગમતું. ત્યાં મુસાફરો
શરૂતા હોય તો પછી આપણે મેનત કરવાની
ક્યાં જરૂર છે?”

ડોક્ટર ફરજિયાત જવાબ ન આપતાં,
ખજા દલાઈને સંતોષ માનતો.

લેખિકા: બહેન જયોતરના શુક્લ.

અનુપમા—કોઇ વાંચી નથી લાવ્યું ? કેવાં ખરાબ છો—આમ બહુશો ?

એકબાળા—વાંચી તો.....

અનુપમા—ચૂપ રહો. વચ્ચે બોલવાની કેટલી વાર ના પાડી છે ? કોઇ દિવસ તમે વાંચી નથી લાવતાં, હવે હું તમને સાથે કહું છું કે આવું...

બાળા—પણ બહેન ! અમે વાંચી લાવ્યા છીએ.

અનુપમા—(ગુસ્સાથી) વાંચી લાવ્યાં છો ત્યારે વાંચતાં શું થાય છે ? ક્યારનું મહાર' બધું માથું પાકી ગયું; ચાલો સમજવો. જાહેરી કરો. (બાળાઓ એક એકના સાથે જોય છે) કેમ, શું થયું ? હું હવે તમને લોકોને જાહેરી કરીશ હં.

બાળાઓ—(બહીતાં બહીતાં) અમને સમજવતાં નથી આવડતું.

અનુપમા—એમ ! ત્યારે નિશાળે શા મટિ આવે છે ? લટકો જરા એછો કરીએ, હસાહસ ને તોરાન મરતી આળં કરીએ, બહુવાના ઢંગ ન હોય ત્યારે એવા ચાળા ન કરીએ સમજવાં ?

બાળા—પણ બહેન ! કવિતા અમને કોઇ સમજવી નથી એટલે...

અનુપમા—તે ઇશ્વરે તમને અક્ષર આપી છે કે નહીં ? સમજવી નથી તો સમજી જવાનું, એમાં કંઈ મોટો વાધ મારવાનો છે શું ? ટાપટીપ કરીને ફરતાં તો બહુ આવડે

છે ને કવિતા નથી સમજતી ? હવે તમારે ઘેર આ ફરિયાદ મારે મોકલવી પડશે.

બાળા—એક વાર પણ સમજવ્યાં વિના (ગભરાધને અટકી જાય છે.)

બીજી બાળા—(હિંમતથી) સમજવ્યાં વિના સમજતું હોય તો નિશાળે શા સાથે આવીએ એમ ખરે ?

(અનુપમા ઉભાં થઇ જાય છે ને ચોપડી દૂર દેખી દે છે)

એક બાળા—(બીજી બાળાને કાનમાં) આપણી ચોપડી આમ ફેંકી દેવાનો એમને હક ખરો ?

બીજી બાળા—એ વાતની આપણે કંઈ નવાઈ છે ? અંગ્રેજોને હિંદીઓના પર જોટલા હક છે એટલા હક એમને આપણા પર છે. (જોઈ હસે છે)

(અનુપમા બાળાઓને વાત કરતાં જોઇ ગુસ્સે થઇ જાય છે. એક બે બાળાને ટેબલ પર પડેલા કુટની મહેદાર પ્રસાદી આપે છે. જરાક વારે કુટ ટેબલ પર નાખીને ખુરશી પર દરસાથી બેસે છે અને રમાલથી મોં લહે છે.)

અનુપમા—તમારી સાથે માથું ફાટતાં ફાટતાં મહાર' રાજનું અધો શેર લોહી બળે છે.

એક બાળા—(ધીરથી) એનું અધો શેર અને આપણું દરેકનું પોણું શેર !

બીજી બાળા—(હસીને) સરસ્વતી દેવીને

અરણ્ય એમનું ને આપણું કેવડું મ્હોટું બલિ-
દાન ! બીજે કયાંય આણું થયું હશે ?

અનુપમા—દરેકની સો સો માઇનસ
નોંધાને.

(બીજા ક્લાસની એક બાળા બારણા
આગળ આવે છે).

બાળા—ખેન ! અંદર આણું ?

અનુપમા—ક્લાસમાં જાઓ.

બાળા—ખેન ! કેમ...

અનુપમા—તમારા ક્લાસમાં જાઓ.

બાળા—ખેન કેમ ..

અનુપમા—બસ ! જા, કહ્યું ને ? ક્લા-
સમાં જા—એકદમ ચાલી જા. (ક્લાસની
બાળાઓને) લાવો, તમારી નોટ લાવો જોડ'.

(એક પટાવાળો આવીને સલામ કરે છે).

પટાવાળો—સરદાર સાયકી ખેટી હોતી
હય. (એક વિઝિટીંગ કાર્ડ અનુપમાના હાથમાં
મૂકે છે)

અનુપમા—(મ્હોટેથી વાચે છે) સરદાર
પુરણસિંગ—અમરગઢના ઠાકોર. (પટાવાળાને)
ક્યાં છે ? (ઉભાં થઇ જાય છે).

પટાવાળો—સાયકી મોટર દરવાજા પર
બીડી હય.

(અનુપમા કપડા હીક સમારે છે, બાળા-
ઓને જરા ડાહ્યા ચવાની સૂચના આપે છે,
અને હસતું મ્હોં રાખીને સરદાર સાહેબને
આવકાર આપવા જાય છે).

અનુપમા—(મોટર પાસે જઈને) પધારો.
બાળાઓ પડે છે કે ?

સરદાર—(મોટરમાંથી ઉતરીને) તમે...
તમે.....

અનુપમા—અનુપમા અંકેશ્વરીઆ.

સરદાર—તેજ તમે ? ચાલો ત્યારે—તમારી
શાળાની મુલાકાતે આવ્યો છું, કંઈ અડચણ
તો નહીં થાય ને ?

અનુપમા—(દરિયાને જરાયે નહીં. તમારા

જેવાએ તો વારંવાર પધારીને અમને સૂચનાઓ
કરી જોઈએ.

સરદાર—શ્રીને પુરૂષ શાની સૂચના કરી
શકે ?

(અનુપમાનું મ્હોં મનકાય છે. વાતો
કરતાં. કરતાં શાળામાં આવે છે ને અનુક્રમે
બધા ક્લાસની મુલાકાત લઇને ઉપલા ક્લાસમાં
આવે છે.)

અનુપમા—(સરદારને) આ અમારી
શાળાનાં રત્નો ! એમને અહીં સુધી આણતામાં
અમારાં લોહીનાં પાણી થઈ જાય છે, પણ
આ ક્લાસમાં આવ્યા પછી આવાં કેટલાંય
રત્નો અમે નિપજવીએ છીએ. અમારે લાંબાં
શિક્ષણપદ્ધતિ તદ્દન નવી ઢબની છે, જેને
અંજે બાળાઓની સ્વાભાવિક બુદ્ધિ બહુ તેજ
બની જાય છે.

એક બાળા—(પાસેની બાળાને ધીરેસથી)
આ કડાપણુ ને મમતા ક્યાં સુધી ટકશે ?

બીજી બાળા—સરદાર સાહેબની મોટર
જાય ત્યાં સુધી.

સરદાર—કન્યાશાળામાં શ્રીશિક્ષકોની જ-
ર આપણા લોકો સ્ત્રીકારતા થયા એ બાધિ
પ્રગતિનું એક શુભ ચિન્હ છે એમ હું માનું છું.

અનુપમા—તમે કહો છો એ ખરું છે.
પુરો પાસે શિક્ષણ લેવાથી બાળાઓ સ્વચ્છંદી
બની જાય છે.

સરદાર—તે તો કોણ જાણે અપવાદ રૂપે
તો તેમ પણ હોય ને આગ પણ હોય. પણ
પુરૂષ પુરતટ્ટીઆ જ્ઞાન ગમે એવું સાઈ આવે
તો પણ...

અનુપમા—શ્રીના જેવો દામ તે ન ગ્રાખી
શકે.

સરદાર—હું એથી ઉશ્કેળ કહું છું. મારો
મત એવો છે કે શ્રી એટલે સ્નેહ, દયા,
વા-સનાની મર્તિ. આ યુગે શ્રીમાં સ્વભાવિ-
કજ હોય એટલે બાળાઓને કંઈ રીતે કેવું

શિક્ષણ અનુકૂળ થશે એ સ્ત્રી વધારે સારી રીતે સમજી શકે.

અનુપમા—એ પણ ખરું.

સરદાર—જાળાઓના પર નહાતી જહેન કે પુત્રીના જેવી ગમતા રાખતી. રાત દિવસ લહેમના હિતની કાળજી રાખતી, લહેમનાં મન, હૃદય, લાગણીઓના નિત્ય વિકાસમાં મદદ કરતી એ બધું સ્ત્રીહૃદયજ કરી શકે, અને તેથીજ શિક્ષિકાઓનું સ્થાન જો તેઓ સમજે તો સમાજમાં બહુ ઉંચું છે.

અનુપમા—જેન. પણ બધાં એ સમજે છે ક્યાં !

સરદાર—ભાવિ પ્રજાનું ચારિત્ર્ય તેઓ ધડી રહ્યાં છે એ વાત શિક્ષિકાઓએ ભૂલવી જોઈતી નથી.

અનુપમા—અને ખીજ લોકોએ પણ એ વાત ભૂલવી જોઈતી નથી. પણ તમારો અમે બહુ વખત લીધો ! બેસો—આ જાળાઓનો ઇન્જિલશનો અવર છે તમારે જોવું છે ?

એક જાળા—(સ્વગત) વાહ ! ગુજરાતીનો છે ને કહે છે અંગ્રેજીનો છે ! આજ તો કહીજ દઈં છું. પછી વડવાનાં હશે તો વડશે. આમ ક્યાં જોઈું વઢે છે ! (પ્રકટ) જહેન ! ગુજરાતીનો છે.

ખીજ જાળા—ગુજરાતી કવિતાનો.

અનુપમા—હસવાનો ડોળ કરીને) પણ આપણે આમને ઇન્જિલ જતાવવું છે.

સરદાર—ના, ના. એવું શા સાગ કરો છો ? કવિતા યજ્ઞાવેને એમાં શું ? (ધડીઆલમાં જોઈને) અને હું હવે બહુ રોકાઈ ચકું એમ પણ નથી. હું તો નજીસ હવે.

અનુપમા—એમ કંઈ હોય ? (છોકરીઓને) તમને બધાં એમ કેમ કરો છો ? ઇન્જિલશનોજ અવર છે. (એક જાળાને વાંસે હાથ ફેરવીને.)

એક જાળા—(સ્વગત) કેવાં ડાલ્યાં

યાય છે 'હેં'...એમ યાય છે કે જહેન બે ચાર તમાચા લગાવી દઈં.

ખીજ જાળા—(સ્વગત) એમનું લોહી પીધાથી તો મીઠાં નહીં થયાં હોય ?

સરદાર—જાળાનો અભ્યાસક્રમ કંઈ પદ્ધતિ પ્રમાણે રચાયેલો છે ?

અનુપમા—અમારી શાળાને અમુક પદ્ધતિ શરૂથવાત સ્વીકારવી પડે છે. તે સિવાય અમારે ત્યાંનો શિક્ષણક્રમ અમારી પોતાની ખાસ પદ્ધતિ પ્રમાણે રચાય છે ને તેમાં અમારી સવડતા પ્રમાણે ઇચ્છાનુરૂપ સુધારા વધારા અમે કર્યાં રહીએ છીએ. વ્યક્તિમાં તેમ સંસ્થામાં પણ પોતાપણું તો હોવુંજ જોઈએ એ નિયમ અમે પાળીએ છીએ.

સરદાર—એ સારી વાત છે. પણ તમને માનો છો કે જાળાઓની બધી શક્તિઓનો વિકાસ કરવામાં આ શાળા ખરેખર એક ઉપયોગી સાધન છે ?

અનુપમા—હા જી. અમારા જેવું શિક્ષણ ખીજે ક્યાંય આપાતું નથી એ વિષે મ્હારી પોતાની ખાત્રી છે.

સરદાર—ત્યારે તો જાળાઓને આ શાળા ધર કરતાં પણ વધારે પ્રિયકર અને શાંતિનું સ્થાન યદ્ય પડી હશે.

અનુપમા—એમ તો છેજ. અને એમનાં ધરોનું વાતાવરણ એવું અશિક્ષિત જગલી-હોય છે કે રૂબે ને તેની છાપ જાળાઓનાં મન પર પડી જાય એવો ભય મ્હને લાગ્યાજ કરે છે. પણ એવું ન યાય એ માટે મ્હેં એક સરસ ઉપાય શોધી કાઢ્યો છે.

સરદાર—કયો ઉપાય ?

અનુપમા—એ કે જાળાઓને ઘેરથી કરી લાવવાનું ક્ષેસન વધારે આપવું. ખુબ લખવાનું, વાંચી લાવવાનું, ગોખવાનું સોંપવું કે જેથી એમનો લગભગ બધો વખત અભ્યાસ કરવામાંજ જાય.

સરદાર—એ તો ખોટું કહેવાય. આપણે ત્યાંની બાળાઓ પોતાનો બધો વખત અભ્યાસ પાછળ ગાળી શકતી નથી. ઘણી બાળાઓને માથે તો ધરકામનો અને ન્હાનાં ભાંડુઓનો એટલો બધો બોજો હોય છે કે શાળામાંથી ગયા પછી બીજો દિવસ શાળામાં આવવાનો વખતેજ જેમ તેમ ધરમાંથી છૂટી થાય છે. આવી બાળાઓ ધરકામથી ચાક્યા પછી છેક મોડી રાત સુધી જોકો ખાતી ખાતી શાળાની કંટાળાભરી જોખણપટ્ટી કરે છે. પણ તેથી સાચા શિક્ષણનો તો અભાવજ રહે છે. હેમનામાં અભ્યાસનો આનંદ કે ઉત્સાહ જણાતાં નથી. હેમની બધી માનસિક ને શારીરિક શક્તિઓનો વિકાસ થવાને બદલે છૂંદાઇ જાય છે.

અનુપમા—પણ એ બધું તો બાળાઓના વાલિઓએ સમજવું જોઈએ. પુત્રીના અભ્યાસમાં વિધનરૂપ ન થવું એ શું હેમની ધરજ રચે નથી ?

સરદાર—જેનું, એની હું કેમ ના પાડી શકું ? પણ વાલિઓ પોતાની ધરજ ચૂકે તો સારા શિક્ષકોની ધરજ છે કે બાળાઓનું હિત જે રીતે સાધી શકાય એવા મુદ્દારા પોતાના શિક્ષણક્રમમાં કરવા. શિક્ષકોએ અને વાલિઓએ બાળકોના શિક્ષણના વિષયમાં સદકારના સિદ્ધાંતને અનુસરવું જોઈએ. અને ધરનાં કામ હોય કે ન હોય તોપણ હું તો ગોખવાની અને શાળાના વખત બહારના અભ્યાસના શ્રમની અત્યંત વિરૂદ્ધ છું. અભ્યાસને માટે શાળાનો વખત પૂરતો છે. ત્યાર પછીનો વખત બાળકોને નિર્દોષ આનંદમાં, રમત ગમતમાં, અને મનની સ્વાભાવિક વૃત્તિ દોરે તે ક્રમોમાં ગાળવા માટે આપવો જોઈએ. પુસ્તકોથી જ્ઞાન એજ એકલી કેળવણી નથી. ફરતી શક્તિઓનો વિકાસ એ પણ અગત્યની કેળવણી છે. એ શક્તિઓને ખીસવ-

વવામાં સહાયરૂપ થવું એ વાલિઓની અને શિક્ષકોની ધરજ છે એમ ત્હમને નથી લાગતું ?

(શો ઉત્તર દેવો તે અનુપમાને સંકળું નથી. બાળાઓ આદરભાવથી સરદાર સાહેબને જોઈ રહે છે અને ‘આવા શિક્ષકો હોય તો કેવું સારું’ એમ એક એકના કાનમાં કહે છે)

અનુપમા—(યોદીકવાર પછી) ત્હમે આ સંસ્થા વિષે લોકમત જાણો છો ?

સરદાર—યોડો ઘણો જાણું છું. કંઈક તરફણમાં, થોડુંક વિરૂદ્ધમાં. ઉચ્ચ ગાવનાત્રાણી શિક્ષકો અહીં કામ કરે છે એમ સાંભળ્યું હતું; બીજી તરફથી બાળાઓ અસંતુષ્ટ છે એમ પણ સાંભળ્યું હતું; સાચું શું માનવું એ શોધી કાઢવું મુશ્કેલ હતું તેથી જાતે જોવા આવ્યો, પણ જાણતો તો બધો વખત વાદવિવાદમાંજ પૂરો થયો. હવે હું વધારે વખત રોકાઈ શકું એમ નથી, એટલે ધરી કોઈ વાર આવીને બાળાઓનો અભ્યાસ જોવાનો લાભ લઇશ.

અનુપમા—હા, પધારજો. (સ્વગત) હજી શું બાકી રહ્યું છે કે ફરી આવવું છે ?

(સરદાર સાહેબ હસતે ચેરે બાળાઓની રજા લે છે, બાળાઓ અશ્રુભીની આંખોએ ઉભી થઈને નમન કરે છે ને તેઓ અનુપમા સાથે કલાસ બહાર જાય છે.)

(બધી બાળાઓ “ મજા પડી રે આજ તો મજા પડી ” કરતી એક બીજના હાથમાં તાળીઓ આપ લે કરે છે ને ખુશ હસે છે. ચોરી વારમાં મોટરનું બૂંગળું સંભળાય છે એટલે બધાં સ્વસ્થ થઈને પૂતળાંની મારક પોતપોતાની જગ્યાએ ગોઠાઈ જાય છે. જરાક વારે અનુપમા રોકથી ધડા આવે છે. ગુસ્સાના સ્પષ્ટ ચિન્હો એમના ચહેરાપર જણાય છે.)

અનુપમા—કેમ, આમ દેશી બેઠાં છો તે ચોપડી લઈને વાંચતાં નહોતું આવડતું ?

(બાળાઓ નીચું જોઈ રહે છે)

બોલતાં પણ નથી આવડતું ? મૂળાં તો નથી થઇ ગયાં ?

એક બાળા—શું વાંચીએ ?

અનુપમા—વાહ રે ! ગમે એ વાંચવાનું આમ બેસી રહેવાય ?

બાળા—પણ હજી હમણાં તો...

અનુપમા—સામા ઉત્તર ન આપો. લાવો, લેસન લાવો; નોટ લખી લાવ્યાં છે ?

(બાળાઓ પોત પોતાની નોટ આપે છે. અનુપમા જોય છે)

અનુપમા—(નોટ જોતાં એક બાળાને) આ અક્ષર મ્હારાથી નહીં વાંચી શકાય. લે લખા, ફરી લખી લાવજે. (નોટ બાળાના દિલપર ફેંકે છે.)

બાળા—ખૂબ ! કાલે મ્હારો ન્હાનો ભાઈ માંદો હતો એટલે ઉતાવળમાં મ્હારાથી...

અનુપમા—(બાળાની સામું જોયા વગર) ફરી લખજે. (બીજી એક નોટનાં બધાં લખેલાં પાનાંપર પેન્સીલના લીટા કાઢી જાય છે ને નોટ ટેબલ નીચે ફેંકી દે છે. થોડીકવારે એક નોટ લખને ઉભા થઇ જાય છે) અરરર ! કેવી ખરાબ-કચરા જેવી નોટ છે—આ કેની છો ?

એક બાળા—(ઉભી થઇને શરમથી નીચું જોઇ) મ્હારી છે.

અનુપમા—આવી નોટ ? આવી નોટ લખને બહુવા આવતાં શરમ નથી આવતી ?

બાળા—ખૂબ ! મ્હને બીજી નોટ લેવાની મ્હારી બા ના પાડે છે.

અનુપમા—હૂં ! તે નહીં ચાલે. (નોટ ફાડીને કકડે કકડા કરી નાખે છે.)

એક બાળા—(સ્વગત) અરરર ! આખી નોટ બીચારીની શાડી નાખી. કેટલું ગુમાન ?

બીજી એક બાળા—(પાસેની બાળાને)

કેવી જૂની નોટ છે—ખરું ? આવી નોટ જોઇને તો આપણે પણ ચીઠ થઇ.

બાળા—ચઢે ચીઠ. એ કેટલી ગરિબ છે તે ખબર છે ત્હને ? એ બીચારીને બાપ પણ નથી, એની મા જન્મ તેમ એને બહુવે છે; તેમાં આવું થાય તો ફરી એને નિશાળે પણ નહીં મોકલે ને એનું બહુવાનું જશે. એનું પાપ કોને માયે ?

અનુપમા—(પેલી બાળાને) કેમ, ઉભી ઉભી શું જોયા કરે છે ? નોટના કકડા બાંધી જવાનો વિચાર છે કે શું ?

(બાળા બેસી જાય છે. ત્હની આંખોમાં પાણી ભરાઇ આવે છે) ઓહોહોહો ! આ કુટડી નોટને માટે રડવાના ઢાંગ શાની કરે છે ? કહેજે ત્હારી બાને કે એવી નોટથી બહુાય નહીં. સમજ ?

બાળા—(દૂસકાં ભરતી) મ્હારી બા બીજી તો મ્હને નહીંજ અપાવે. અમે તો બહુ ગરિબ છીએ.

અનુપમા—તેથી કંઈ નોટ વિના ચાલે ? કહેજે કે નોટ તો લેવીજ પડશે. શું કહીશ ?

(બાળા અનુત્તર રહે છે, ને દૂસકાં ભરે છે. બીજી બાળાઓ ખીટી ખીટી ત્હને આશ્વાસન આપે છે. અનુપમા તિરસ્કારથી આ બધું જોઇ રહે છે. એટલામાં શાળાનો છૂટીનો ઘંટ વાગે છે, ક્લાસ બંધ થાય છે, ને ઉદાસ ચહેરે ધીમાં પગલા ભરતી બાળાઓ ચાલી જાય છે).

અનુપમા—(સ્વગત) આ મરદાર જેવા શાળાની મુલાકાતે ન આવે તો સારું. સાચુંજ છે—એ મ્હને શું શીખવવાનો હતો ?

(હસતાં હસતાં ઘર તરફ પ્રયાસ કરે છે.)

લેખક: શ્રીચત્ર ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા

પ્રકરણ ૪ થું.

ત્હમે કોણ ?

“આવો નંદલાલં! ઘણા દિવસથી હું ત્હમને મળવાને તૈયારી રહ્યો હતો.” પોતાની સમક્ષ નંદલાલને આવતો જોતાં ચન્દ્રપ્રકાશે તેને આવકાર આપતા આપ-

તાં રાસકોટ્ટેજના ચમેલીના એક માંડવા નીચેના ખાંકડાપર જોડક લીધી અને નંદલાલનો પલ્લુ હાથ ખેંચીને પ્રેમથી ખેંસાડ્યો.

ચન્દ્રપ્રકાશનો ચહેરો વાચી નંદલાલ આજની સર્વ વસ્તુસ્થિતિ સ્વમંત્ર ગયો.

“દેમ સાહેબ ખોસો ! શું ફરમાન છે ?” નંદલાલે તત્ત્વ અજણતા માણસની મારક પ્રશ્ન કર્યો.

“એક વાત પૃથ્વી લડે ? મ્હારી વાત લાંબી છે. ત્હમને આ સુંદરીઓના રાસ સાંભળવામા મોજ આવતી હશે એ મોજ લેવાના વૃખતને હું આ રીતે મ્હારી અંગત વાતમાં ઝડપી લડે છું એ ગાટે ત્હમે મ્હને મારક રહેશે કે ?” ચન્દ્રપ્રકાશે આતુર નયને નંદલાલ સ્વપ્ને પેલું.

“મોજ તો પરીજન. સુંદરીઓના રાસ જોવા તો દેવો વિમાનને પણ રાખે છે તો

આપણે તો મનુષ્ય ! હું તો છત્તું છું કે ત્હમે પણ એ મોજ આજે લૂટો. વાતો તો ચાલ રહેશે. ત્હમારે જે કહેવું હોય તે મ્હને ગમે ત્યારે ત્હમારે ત્યાં બોલાવી ખુશીથી કહેજો !” નંદલાલે ચન્દ્રપ્રકાશ સાથે તત્ત્વ બેઠકારીથી વાત કરી.

“જે સુંદરીઓના રાસ જોવા દેવતા વિમાનને ઉભાં રાખે તે સુંદરીઓ તો બીજી.” ચન્દ્રપ્રકાશે પોતાનો અભિપ્રાય વિશુભાગ્યો આપ્યો.

“એ બીજી સુંદરીઓ વળા દેવી હશે ? આખાય ભારતમાં સુંદરી સુંદરી અજોડ છે. એ મદવી શુન્દરાતણુ ભારતવર્ષની લાડીલી પુત્રી છે. પ્રેમશૌર્યની મૂર્તિ સરીખડી શુન્દરાતણુ પૃથ્વીને પાટને બીજી કોઈ નથી. એ શૃંગલક્ષ્મી, એ કુળલક્ષ્મી, એ દેશશક્તિ સાચી થી સ્વરૂપ છે.” નંદલાલે સ્ફેરી આપમાં વાનો રાશ કરી.

“એ માત્ર કવિઓના શબ્દજાળ છે. સાચી વાત એથી કડી છે. નંદલાલં! રાખે એ શબ્દજાળમાં રમાતા. સ્ત્રીઓ એટલે દેવીઓ, સ્ત્રીઓ એટલે સામાન્યમૂર્તિ, સ્ત્રીઓ એટલે સક્રિયો એ બધું મ્હેં વાચેલું પણ મ્હારા જીવનમાં એથી ઉલટો અનુભવ થયો.” એક

ક્ષણ ચન્દ્રપ્રકાશ થોભ્યો. તેણે આબુબાકુર જોયું અને ડરી નંદલાલ સહામે જોઈ ધીમેથી વાત ચલાવી. “ત્હમે તો મહારા જીવનનો કિસ્સો જાણતા હશે એમ હું માનું છું.”

ચન્દ્રપ્રકાશને મૂળ વાત પર આવતો જોઈ નંદલાલ હવે ગંભીર બન્યો.

“હા, મહેં કંઈક ત્હમારે વિષે સાંભળ્યું છે ખરું. રક્ષમણી ત્હમારી સાથે થયેલું સગપણ ફાક કરવા માગે છે.”

“સાચી વાત. ત્હમે તારે બધું જ જાણો છો. મહારે હવે ત્હમને એક વાત પૂછવી છે. ત્હમે મ્હને કહી શકશો કે કવિ વસંત રક્ષમણી માટે શું વિચાર ધરાવે છે?” ચન્દ્રપ્રકાશે આહુર નયને નંદલાલ સહામે જોયું.

“એ વિષે ત્હમે મહારી પાસેથી બહુ માહિતી મેળવી શકશો નહિં કારણ કે વસંતના હજુ પુરા વિચાર સાંભળવાની મ્હને તક મળી નથી.”

“પણ રક્ષમણી કવિ વસંતને ચાહે છે એતો તમે જાણતા હશોજ.”

“એથી શું થયું? એક માણસને અનેક માણસો ચાહી શકે.”

“એમ નહિં. બીજા અર્થમાં વાત કહું છું. મહેં સાંભળ્યું છે કે રક્ષમણી કવિ વસંતને પોતાનો જીવનસાથી બનાવવા ઇચ્છે છે.”

“એ વાત કંઈક અંશે સાચી છે.”

“ત્યારે ત્હમે મ્હને હવે એ વિષયમાં કોઈ રીતે મદદગાર થઈ શકશો ખરા?”

“જરૂર. ત્હમારે માટે મહારાથી જનતી દરેક સહાય આપવામાં હું આનંદ માનીશ. ખોશો, મહારી પાસેથી કીયા પ્રકારે ત્હમે મદદ ઇચ્છો છો?”

“ત્હમે કવિ વસંતને સહમજબો કે તે રક્ષમણીને મહારે ૧૫૦ સહમજબો. હું આ એક જીવંતનો પ્રયત્ન કરી જોતો છું છું. રક્ષમણી મ્હને ચાહતી નથી એ હું જાણું છું છતાં

રક્ષમણીને હું ચાહું છું એટલે મહારે આ બધી માથફાડ કરવી પડે છે. રક્ષમણી સુખી થાય એ જોવા હું રાજ છું. એ મ્હને શુદ્ધ દિલથી ચાહે નહિં ત્યાં સુધી એની સાથે જોડાઈ મધી લગ્ન કરવું એ મહારે માટે શરમાવા જેવું હું માનું છું. હું ગ્રેમ ને મોહના બેદ પિછાણી શકું છું. હું કામ ને સ્નેહ વચ્ચેનો તરાવત સહમજ શકું છું. એટલે આ બાબતમાં બહુ ઉદારતાથી વર્તવા છું છું. જે બધા પ્રયત્ન કરતાં પણ રક્ષમણી ન જ માને તો હું એનો સ્ત્રોત મોકળો કરવામાં પણ અચભાગ બજવીશ. એના સુખની આડે હું કદાપી નહિં આપું. એને પણ મહેં એ વિષે ખાતરી આપી છે. આમ છતાં કવિ વસંતને એક વખત મળી એક છેલ્લો પ્રયત્ન કરી લેવા માટે હું ઇચ્છું છું. ત્હમે મ્હને કવિ વસંત સાથે મેળવી આપશો?”

ચન્દ્રપ્રકાશની બાંધા, એના શબ્દો પછવાડે નિતરતું એવું દિલ અને એનો વિનય જોઈ નંદલાલને આશ્ચર્ય થયું. તેનું ચાલતું હોત તો રક્ષમણીને એ જરૂર સલાહ આપત કે ચન્દ્રપ્રકાશને એ નિરાશ ન કરે.

“ચન્દ્રપ્રકાશ! ત્હમારું આદર્શ જોઈ હું રાજ થયો છું. કવિ વસંત બહારગામથી આવશે એટલે પહેલી તકે ત્હમારી અને એની મુલાકાત હું કરાવી આપીશ. પણ એક વાત હવે હું સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહી દેવાની જરૂર જોઈ છે. રક્ષમણી વસંત પછવાડે ચેલી બની છે. રક્ષમણી એટલે દ્રઢ નિશ્ચય, રક્ષમણી એટલે ધાર્મ્ય કરનારી એક શક્તિ એ તો ત્હમે જાણતા હશોજ.”

“હા. એની શક્તિ અજબ છે અને એ શક્તિના બહુ પછવાડે તો હું આટલી મહેનત કરી રહ્યો છું. ત્હમે જાણીને.....”

“હલ્લો! ચન્દ્રપ્રકાશ! રાસ ચાલતા હોય ત્યારે તું આમ ખુણામાં બેસી રહે એ

તો એક ખરેખર અન્યથા !” ચન્દ્રપ્રકાશના એક મિત્રે નંદલાલ અને ચન્દ્રપ્રકાશની વાતો અધુરી મૂકાવી.

“ ટીક ત્યારે સાહેબજી ! હું જરૂર મહારાથી બનતું કરીશ. હું તો હવે આ બાઈ કહે છે તેમ ગંદા સાબળવા દંતેબર બન્યો છું.” આમ જોમતો જોલતો નંદલાલ કહેતા અને રાસકોટમાં જ્યાં સુન્દરીઓ મીઠી હલકી ગાતી હતી ત્યાં આવી મિત્રો વચ્ચે ગોઠવાઈ ગયો.

એક બાળુ રાસની રમઝટ જમી હતી. બીજી બાળુ ટીકાકારો અને ટીકાખોરોની ફોજ ગરબાના સાહિત્ય વિષે ચર્ચા કરી રહી હતી. નંદલાલે રક્ષમણી માટે આંખો ચારે તરફ ફેરવી પણ એ છટામરી મુખમુદ્રા દેખાણી નહિ. રક્ષમણીની એક બહેનપણીને એ વિષે પૂછતાં લેને જણાવું કે રક્ષમણીની તખ્તીયત અસ્વચ્છ યથ જવાથી બંગલાના વરંડામાં એક સોશપર આરામ લેતો છે.

તુરત નંદલાલ એ સ્થળે પહોંચ્યો. રક્ષમણીની એચેનીનું કારણ એ સ્મરણ ગયો હતો.

“ કેમ, એકાદ કોશીનો ગરમ કપ લાવું ?” નંદલાલે સોશપર પડેલી રક્ષમણીને જોતા તુરત પ્રશ્ન કર્યો.

“ આવો નંદલાલબાઈ ! ”

“ આમ કંડા આઈદીમ જેવા કેમ થઈ ગયાં છે ? ”

“ એ રિયતિ માટે તમારો મિત્ર જોખમદાર છે.” રક્ષમણીએ સાડીની કેટ પોતાની વાંકી રેથીપર સરખી ગોઠવતાં ગોઠવતા જવા આપ્યો.

“ ચારે એ બિચારો શું કરે. એને તો તમારા દિલમાં જેટલી વાતો જરી છે એના દબરમાં બાગની પણ ખજાર નથી. ”

“ એ તમારી ભૂલ છે. તમે દિલપર દિલ ચાકવની શીલમુશી સ્મરણ ચકુવા નથી.

સુશિલાને દિલમાં કેટલીવાર યાદ કરે છે ? ખરું કહેજો ? ” કંડી પડી ગયેલી રક્ષમણી જરી તોફાને ચડી.

“ એવા તે પ્રશ્નોડોય ? ”

“ સ્વાનુભવ એ ઉત્તમ પ્રકારનું શિક્ષણ છે. તમને જેટલી વખત સુશિલા યાદ કરતી હશે તેટલો વખત તમને એને યાદ કરતા જ હશે. ”

“ પણ તમે રાસની રમઝટમાંથી આમ ખુણામાં આવીને લપાઈ જાઓ છો એનો અર્થ શું ? ચાલો ચાલો. ઉઠો તમારા ટકુકાર વિના આપું છવન મુનું મુનું લાગે છે. ” નંદલાલે રક્ષમણીને જરીથી પ્રોત્સાહન આપ્યું.

એટલામાં તો રાસની પૂર્ણાવૃત્તિ થઈ અને સધળાંઓ રીફ્રેશમેન્ટ માટે ચાંદનીનું અમૃત ઝીલતા ઝીલતા બગીચામાં ગોઠવેલાં ટેબલો પર આમતેમ જરવા લાગ્યાં. કોઈ ખાવામાં ઉત્સુક જન્યાં તો કોઈ ચાંદનીનું ઝમઝમ વરસતું અમૃત પીવામાં મસ્ત જન્યાં. કોઈ રસતરસી આંખો પોતાની બાવિ પત્નીને જોઈ રસદિન્દોયે ચૂલતી હતી, કોઈ પોતાના પ્રિયતમના વનોદ ઝીલવામાં રસકશોભ કરતી હતી.

મોડી રાતે આ ગરબા મંડળની મેદની વિખરાઈ.

“ નંદલાલજી ! મહારી સાથેજ તમારે ચાલવાનું છે. મહારી મોઢરમાં જળ્યા છે. ”

નંદલાલ રક્ષમણીને ના પાડી રાક્યો નહિ. પવનવેગે મોટર સંતકુંજ છોડી ચાલી.

“ ક્યમ વસંતસાક્ષના કંઈ ખજાર ? ”

“ હવે થોડા દિવસમાં આવે એમ લાગે છે. ”

“ નંદલાલ ! હવે મહારી હાલત વિચારણીય થઈ પડી છે. આજે સાંતાકુઝમાં મહારી કેવી કંકાડી રિયતિ થઈ પડી તેનો તમને ખ્યાલ છે ? ”

“ હા. એ વિષે હું.....”

સરસરાટ જતી મોટરે એકાએક વાંક લીધો. ઓચિંતો આંચકો લાગ્યો અને આંખના પલકારામાં તો સામેથી આવતી મોટરના જમણા ભાગ સાથે રક્ષમણીની મોટર અચકાક પડી. અકસ્માત ગંભીર થયાં. રક્ષમણી અને નંદલાલ બેભાન થઈ ગયાં. રક્ષમણીના શોશરતુ માથું ફૂટ્યું.

ખીજ પલમાં તો પછવાડેથી એક મોટર અકસ્માતની જગ્યાએ આગી ઉભી રહી. એક યુવાન હાંફો ફાંફો અકસ્માતની જગ્યાએ આગ્યો. એણે રક્ષમણી અને નંદલાલને તપાસ્યાં. નંદલાલ હવે સહજ શુદ્ધિમાં આવ્યો હતો. એણે આવનાર સ્થાને પોતાની આંખ ઉઘાડી. ચાંદરણના તેજમાં એણે એને ઓળખ્યો.

“ કોણ ? ચન્દ્રપ્રકાશ ? ”

“ હા. બહુ વાગ્યું છે ? ”

“ ના. ના. માત્ર છાતીને ધક્કો લાગ્યો હતો. રક્ષમણીને કેમ છે ? ”

રક્ષમણી હજી બેભાન અવસ્થામાં હતી. ચન્દ્રપ્રકાશે પોતાના શોકરતી સહાયથી એને પોતાની મોટરમાં સુવાડી. નંદલાલ પણ મહામુશીબતે ચન્દ્રપ્રકાશનો હાથ લઈ બેઠો થઈ શક્યો.

બંનેને પોતાની મોટરમાં બેસાડી ચન્દ્રપ્રકાશ તુરત પોતાને ઘેર લઈ ગયો. એ ને એ વખતે ડોક્ટરને ટેલીફોન કરી બોલાવ્યો. ડોક્ટર આવ્યો. ક્ષણ પછી રક્ષમણીની આંખો ઉઘડી

“ નંદ...લાલભાઈ ! બહુ વાગ્યું...”

એમ બોલતાં બોલતાં રક્ષમણીએ પોતાની આંખો અરધી ઉઘાડી.

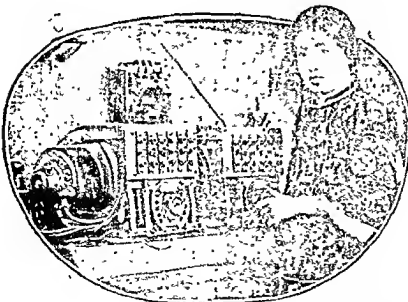
“ નંદલાલજીને ઉંઘ આવી ગઈ છે, ”

“ તમે...કોણ... ? ” રક્ષમણીએ આંખો શાડી ચન્દ્રપ્રકાશ સ્થાને ભેંધું.

“ હું ચન્દ્રપ્રકાશ. ”

ખીજ પછે રક્ષમણીનો અભિમાની ચહેરા આંખો પડી ગયો.

(અપૂર્ણ)

સ્ત્રીકેળવણીમાં પાછાત ગણાંતો ચીન દેશ પણ મહિલાગતો નીપજવે છે. ક્વાન્ટંગ નામે એક ચીના વિદ્વાન અમેરિકાની એક યુનીવર્સિટીમાં વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરે છે. તેમની ધર્મપત્ની પણ એજ યુનીવર્સિટીમાં અભ્યાસ કરી રહી છે. ચીનમાં તેણે બી. એસસી. ની ડિગ્રી માટેની પરીક્ષા

પસાર કરી છે અને હવે હવેકરીકલ એન્જનીઅર થવાની તૈયારીઓ કરે છે.

ગુજરાત નૂતન કાર્યાલયની પરિહાસિકાઓ-(COMEDIES)

પ્રથમ પુષ્પ-‘શેરને માથે સવાશેર’ દ્વિતીય પુષ્પ-નવી ગુજરાતણ

મળવાતું જાણીતું

સ્થળ

આર. વનમાલીદાસની કું. જુસ્સેલસ.

જુની સાટીઆ માહાજન વાડી સામે

૩૯૭ કાલખાદેવી રોડ, મુંબઈ નં. ૨

ગુજર સાહિત્યમાં

નવી જ સાત પાડે છે.

નવી ગુજરાતણ

કી. રૂ. ૨-૦-૦ (બે) ટ ખર્ચ ૦-૪-૦

સર્વ ગાસિકો અને વર્તમાનપત્રોમાં મુક્તકંઠે પ્રશંસા પામેલું છે.

હા
સ્થ
ર
સ
નો
ખ
જા
નો

એ
ક
અ
દ્વિ
તી
ય
પુ
સ્ત
ક

“સાહિત્ય”
લખે છે:—

પાને પાને અને વાઢયે વાઢયે હાસ્યરસની નવલી જમાવટ થએલી અને વસ્તુ (Plot) ગોઠવવામાં પાવરધી કળા વપરાયેલી જોવામાં આવશે. કી. રૂ. ૨) ટ. ખર્ચ ૦-૪-૦.

“ગુજરાતી”
લખે છે:—

તેમાં છવાયેલ સાદો હાસ્યરસ, ગુજર નાટ્ય સાહિત્યમાં તેણે પકડેલી નૂતન દિશા; જુના પ્રશ્નો (વૃદ્ધ વિવાહ, વિધવા લગ્ન, કન્યાવિકલ્પ અને આધુનીક લગ્નોની પામરતા) ને લેખકે કુશળતાપૂર્વક આપેલ આકર્ષક સ્વરૂપ વગેરે ગુણ-લક્ષણો પ્રત્યે દુર્લભ આપી શકાય એમ નથી કી. રૂ. બે

“ગુજરાત—શારદા—સૂવર્ણમાલા—ગુણગુહરી” વગેરે માસિકાના એજન્ટ.

અમારા માનવંતા ગ્રાહકોને નવું સાલ મુબારક હોજો.

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદિકા: ગં. તનુગૌરી જ્ઞેતા.

૧	૨		૩		૪	૫	૬
૭		૮		૯		૧૦	
	૧૧		૧૨	૧૩			
	૧૪		૧૫		૧૬		
૧૭						૧૮	
	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩		
૨૪		૨૫		૨૬			૨૭
૨૮	૨૯	૩૦	૩૧			૩૨	
૩૩					૩૪		

આકા: ૧. પ્રેમમૂર્તિ,

પ્રિયા (શરસી); ૪. સૂર્યની પુત્રી; ૭. ખુમચો; ૮. એક જાતનું મોટું ફળ; ૧૦. શીરકી; ૧૧. ખનીજ પદાર્થનું ઉત્પત્તિસ્થાન; ૧૨. સર્પનું રહેઠાણ; ૧૪. દર્પણ; ૧૫. શહેર; ૧૭. શુભદાતની એક નદી; ૧૮. કેશનો શણગાર; ૧૯. ગાત્રી; ૨૨. પોત; ૨૫. ઉમ્મર; ૨૬. પાંદડું (અંગ્રેજી); ૨૮. ફળની અંદરનો ભાગ; ૩૦. કામદેવ; ૩૨. એક જાતનો મુખપાસ; ૩૩. જગમશદુર પુરુષ-પ્રેમી; ૩૪. શમાણ.

ઉભા: ૧. મહારાષ્ટ્રનું

એક શહેર; ૨. ખેલાડી; ૩. ધાત; ૫. અપ્સરા; ૬. એક વિદેશ દેશભક્ત; ૮. એક જાતનું શાક; ૯. ઘર; ૧૧. ક્ષાર; ૧૩. જનુસ (અંગ્રેજી); ૧૪. ભરવાડ; ૧૬. ઝરખો; ૨૦. એક જાતનું અનાજ; ૨૧. ધારા; ૨૨. સુસિલ; ૨૩. કામા; ૨૪. શુભ; ૨૭. જગમશદુર સ્ત્રી-પ્રેમી; ૨૯. નાશ; ૩૧. એક સંખ્યા; ૩૨. દેહદમન.

[નોંધ: આ ઉખાણુની હરિશ્ચંદ્રમાં માસિકનાં દરેક સ્ત્રીગ્રાહક તેમજ જે જ્ઞેતા પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રીગ્રાહકોના કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનારે પોતાનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિશ્ચંદ્રમાં નામ દાખલ નહિ થાય. આ ઉખાણુનો જવાબ તા. ૩૦ મી નવેમ્બર ૧૯૨૬ સુધીમાં અમને મળી જાય તેવી રીતે મોકલી આપવો.]

સપ્ટેમ્બર અંકના ઉખાણુની હરિશ્ચંદ્રનું પરિણામ.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૬ ના અંકમાં જે ઉખાણું આપ્યું હતું તેના બધા મળીને ૪૭ જવાબ આપ્યા હતા, તેમાંથી ૨૪ જવાબ ખોટા હતા. બાકીના ખરા જવાબોમાંથી એક ન્હાતા બાળ પાસે ઉપકાવતાં તેમાંથી નીચે જણાવેલા જ્ઞેતાનું નામ નીકળ્યું છે, એટલે તેમને ઇનામ આપવાનું જાહેર કરીએ છીએ:

મહાશ્વજરાતનું માનીતું સચિત્ર

માસિક પત્ર

‘શારદા’

તંત્રી: ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

વાર્ષિક લેવાજમ: રૂ. ૬-૮-૦. છુટકે નકલ બાર આના.

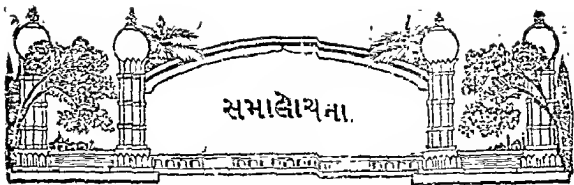
ગ્રાહક થયા છો ?

ન થયા હો તો થવું જ પડશે.

આજે જ થઈ જાઓ.

લખો:—વ્યવસ્થાપક, ‘શારદા’ કાર્યાલય.

શ્રીવીલ સ્ટેશન રાજકોટ (કાઠિયાવાડ).

સમાલોચના.

ભારતચીર અનુવાદક "શ્યામસુદર" પ્રકાશક
 "અમદાવાદ વર્તમાન" ગોધામ. મુલ્ય ૦-૮-૦
 પૃષ્ઠ ૮૪.

આ લઘુ પુસ્તક મૂળ હિન્દીનો અનુવાદ છે. પ્રથમતો આ અનુવાદ કપદોકન સાપ્તાહીમાં પ્રગટ થતો હતો. ત્યાર બાદ તેને પુસ્તક રૂપે મુદ્રા પ્રકાશક વાળી સંસ્કૃતિમાં સાફ કચેરો કર્યો છે.

"ભારતચીર." એ શિવાચના ઇતિહાસનું એક પ્રકરણ છે. હિન્દુસ્થાનમાં જેમ રામાયણને મહાભારત અનેક લેખકોને મેણા આપી છે. તેવીજ રીતે શિવાચને પણ અનેક લેખકોની લેખનીમા પ્રેરણા સ્પષ્ટ છે. એટલેજ શિવાચ એ એક સમ્પૂર્ણ વ્યક્તિ (epic personality) ની સમાધાન વાળીને મૂળ પ્રસંગ તો શિવાચને વધતો જતો હોય સહન ન થાય. આથી આરંભેજ તેને બેઠનીતી અખતાર કરી દીધી છે. કાલેથી કપાળી 'દ' કરે છે તે છે. પણ તેમા મૂળ લેખકે સમય-ચિત્ત વીર અને શૃંગાર રસની સારી મીઠાસ કરી છે. શિવાચનાજ લખકને એક સદસીક વીર વિરોધકુમાર આ બજાર મહત્વાંજ ઉદ્ધરણને દીઠી તેને હાડાવવા જતાં અદ્ભુત સાહસ જવાબી આપદે રૂઢ થાય છે. અને તેને બચાવવા એક વીર રમણી-જે વિરેન્દ્રની સાચી પત્નિની સખી થાય છે-તેને હાડાવવા બધ છે "જેસાની સાથે તેવા" ની નિમિત્ત અનુભવ તે વિરેન્દ્રને ઉઠારે છે. અને હવે વિરેન્દ્રના હમ થાય છે પુરતમની બાધથી ને છપાઈ તેનાં કીર્તન એકી છે. વાંચકને અને આ પુસ્તક વાંચી જવા અછાગમ્ય કરીએ છીએ.

મહાન સંપ્રતિ યાને લેત ધર્મને દિગ્વી-
 લક્ષ: લેખક રા. મણીજી જ ન્યાસચંદ સદ પ્રકાશક
 જેન માલો વાચનમાળા, બાવનવર મુલ્ય
 રૂ. ૧-૦-૦.

લેનોએ શુભસાનના હતિયામાં અને જાણ કરીને સંહિતમાં ધરોજ સાફે બાગ બાગ્યા છે. આપણું કેટલુંક પ્રાચીન સાહિત્ય આ લેન મુલાકાના હ.ચેન પ્રકારમાં આપ્યું છે. એટલે લેનોની સંહિત જેવાતો પદ્મીજ આગળ પડતી છે. તેમાં બાહ સાફે સમ્રાટ સંપ્રતિનું જીવન ચરિત લખીને તેમાં વૃદ્ધિ કરી છે.

આ લેન સમ્રાટ સંપ્રતિ તે માર્ચવંશીન વંદ્યુશનો વંશજ છે એટલે તેનું જીવન ચરિત લખના ચરિત-ગિરુસાર, અરોહ, કુલાદ દિવસી મહાન રાવડોની પણ દુષ્ટી પીગણ કરા-વન વાંચકોના એનિદરસી જાનમાં અવરજ વધારો ચાલુક્યનો ચરુતરુજીનું કુલાદની અંધતા દરે છે. પ્રસંગો જોડા સાદસી છે તેજાજ અકર્ષક રહેશે. એજો આ પુસ્તક વાંચકો તેમને તેથી અવરજ લાભ મળેજ.

"કુદિ પ્રામદ્ય વ. નિર્મલ ને આપદાત"
 લેખક રા. મહાસંકર જેનરાર પાક. પ્રગાથક
 રા. મુંદરવત દરેજીમ સાફ. મુલ્ય ૦-૮-૦.

આજના હિન્દુ સમાજમાં એક બનીતો છે. અને તેમાં મુદારો કાવડો પડાના દીવમાં ધગસ આપી રહી હોય છે. એજ લેખો ને પુત્રો કંઈ વદિ ને કંઈ સમાજની પ્રાયશીત પ્રપા હપર-પાપાત કાના આપણા વાંચકમાં અરે છે. અને હવે તો આવા લેખો ને પુત્રોની મુગ પાપ થવા લાગી છે. મુદારો માત્ર લેખ માગ સામાને નથી મુદારો એ જાણ્ય છે. લખવાની આપણા એકરારે જણાય માય એ વાત સાચી પણ બધાને આ મુદારો માત્ર ખાસગોને હપરેમાગ સામાઈ ભવ તારે જે અપ્રિય નાવરે છે. રૂઢિમાગાય પણ સામાજ એકોની બરી રુઢ કરે તે મુદારોના દિવસ. વર્તમાને માત્ર એટલુંજ બધાવાની જરૂર છે કે આને

લોકોને સમાજની અવનવિશે તે પરીખ્યાલ છે. પણ દરે તેઓ ગુણ ઉપરથી નથી દોષવતા. એટલે આ પદાસમાં જરા વિવિધતાની જરૂર છે.

કામલા કા માત્ર; લેખક: શ્રીમતિ ચંદ્ર-પ્રભાસ્વી. પ્રકાશક: "ચાંદ" કાર્યાલય. અહિંલાબાં.

અનુક્રમ પ્રાન્તમાંથી પ્રગટ થતાં "ચાંદ" ના કાર્યાલયે સમાજ સુધારાને લેખ અને પ્રકાશનોથી ધક્કે નેમ આપે છે. સદાંતુ પ્રવિત્તા પણ એજ દિશામાં છે. આ પુસ્તકમાંની આર માત્ર એટલે જ છે કે સુધારકોએ આંખો મીચીને અપકાવા કરતાં સુધારા ને સંભાળીએ. આજે સમાજને કશી કામ કરવું નેહનું. અને તેજ સુધારકો કાં ખરી રીતે સંજો થશે.

આજવાતો: લેખક: શ્રીમતિ. પ્રકાશક "બાળક" કાર્યાલય, ગોધરા કોમલ ખાતે બે.

દમણી સહિત્યામાં સારી ભરતી થતી જાય છે. અને તે જમાનાનું શ્રમ ચિન્હ છે આજ સુધી આપણી તે બાંધી પ્રભ તરફ રિષ્ટ લેખકનું ઉદ્દેશીન હતો. પણ હવે અનેક દીસ બાંધી તે તરફ પ્રવાસો વાય છે. તેમાં જે થયેથી નીકળતા બાળક તમા અમમતાદના "કુમાર" ની મેવા નવળીતી છે. "જળવતો" પણ ઉપરોક્ત "બાળક" માસિકનો સંમ્બદ છે. આ સંમ્બદ લેખકાલક છે. માત્ર એમને એટલું જ લાગે છે કે લેખક આર આપણની પ્રથા ન સ્વીકારી દત્ત તે સારું દર્શ. કેમકે બાળમાનસચિન્તકા અને આવી પ્રથાની વિરુદ્ધ છે. તેથી બાળકનું માનસ વિકસવાને લદેલે તેમા અમુક પ્રકારની સીસુતા આવે છે છતાં પણ આટલી જુદા રીમલમાં જે સહિત્ય આ માસિક આપ્યું છે તેનો લાભ દરેક માનવોએ લેશે એમ આજે આશા છે.

નરીઆદ હિન્દુ અનાયાત્રમ. ૧૯૨૪-૨૫ વર્ષીક અહેવાલ.

કેળવણી અને તે પણ નેમને આજીકામાં સાધનમૂલ નીચે તેની ઓરોગીક કેળવણી સિવાય અન્યથેની બીજ સરખા સેવા થી દોષ શી? અનાયો આપણું મૂલ રમરોગદાતાં રતો

છે. નરીઆદનું હિન્દુ અનાયાત્રમ તેમની જે સેવા જલ્લી રહ્યું છે તે પ્રશસનીય છે. તેમની આજ પર્થતની સફળતા ને જલ્દિ તેમના કામનો દિશાળ છે. તેમના કાર્યમાં વધાર સતુકળતા કરી આપવા દરેક સખી ચૂદરશેને આમરી વિનંતિ છે.

રાજમા: (સચિત) લેખક: રાયદા ' જે પરી મોજ' કાર્યાલય, પાણપુરી મુંબાઈ. મૂલ્ય: ૩-૮-૦

મુસ્લીમ લેખકોમાં લાઇ રાયદાનું નામ આજે પ્રથમ પંક્તિમાં વિરાજે છે. તેમની દુરિયા શુજ સતમાં લેખનીય નીવડી છે. અને તેમણે " જે પરી મોજ" ના શીષીન વાંચકોને "રાજમા" નામનું નવન કયા બેટ કરીને બાઈ રાયદાને શુજાતન વર્તા અહિંત્યામાં સારા ઉમેરો કર્યો છે. આજ માત્ર લેખક નવલકથા તરફ વાળુ જોવાય છે. નવ લેખકાના શીષીન વાંચકોને અને "રાજમા" ના વાંચી જવા ભત્રાનું દીતે છે.

'રાજમા' romantic અથવા આનંદલુ: નવ કથા છે. બાંધી નવલો અદ્યુતના આ ઉચ્ચારણોથી શુભાંચી દોષ છે. તેમના પાત્રો પણ જે પ્રમાર દોષ છે. એક બાળુ સત્ય અ જગતમાં જે કંઈ ઉદાત્ત છે તેના ઉપર આધાર રાખે છે જ્યારે બીજા બાળુ કુટુંક પર આધાર રાખે છે. "રાજમા" માં અ. બા છે છતાં કંઈક વિશેષ છે. બાળુ અને રાજમાની બાવનાસુષ્ટો જટલી આકર્ષક લાગે તેના કરતાં વાંચકોને કલ્યાણી કે કલ્યાણુરિ વધાર આકર્ષક લાગશે. કારણકે તેમાં એક બાવના કરતાં અદ્યુતના ને શુધાય છે જ્યારે કપરી અને થેરી છે છતાં પણ થીરે થીરે હવે કલ્યાણુરિદના વેસમાં તેને સુધારવાના પ્ર રિ છે અને પતિદુષ્ટે સફળ નીચે છે. પરંતુ જ વાત અમને શુ થે છે અને તે એ કનિચ કે મળુ દત્ત આપ્યું છે તે વાંચકોને સમજાવ્યું ગમે. પ્રાકરિતથી પાવન થયેલે જવા પોતાની નથી છંદોની રાજમામાં લખે પમાં દાહે છે ને પતિદુષ્ટે રાજી સંવદ છે પાળારે કલ્યાણી પણ દેલે થાય છે આજ કા

લેખકનો હેતુ ગમે તે હોય પણ તેમાં કલા ક્ષતિ જણાય છે.

દેક સાહિત્યનો હેતુ આનંદ આપવાનો છે એમ તો આજે સદુ કોઈ સ્વીકારે છે. તે દૃષ્ટિથી પણ રાજબા નવલકથા તરીકે પંકાયે. વળી "રાજબા" વસ્તુની નકામી જીલ્લી સુશૃણી નથી અને ઉચ્ચ સુધી એજ રસ જળવાઈ રહ્યો છે. નકામી લાખા વસ્તુનામાં ન પડતાં તેમજ રાજબાનો ફેકટ આદમ્બર હોયી દ્વંદ્વ બાઈ રાજદાએ જે સરળ અને રાહી રોશીનો ઉપયોગ કર્યો છે તેજ તેનું મુળ આકર્ષણ છે. અમને તો ખાતરી છે કે "રાજબા" પશ્ચીમ લોકપ્રીય નીવડશે.

સ્ક્રિપ્ટ્સ ઇંગ્લીશ અને ગુજરાતી રીક્ષનરી સંપાદક: રા. જન્મસંકર દુલસીદ સ મકેડી, બી. એ. પ્રકાશક: ચિત્રશાળા પ્રેસ, પૂના મુલ્ય રૂ. ૩-૦-૦ વિષય વીંચો માટેનો આ સંગ્રહ ગુજરાતી શબ્દકોષ વેપારીઓને તેમજ બીજા ધંધાદારીઓને પણ ઉપયોગી થઈ પડે એવો બન્યો છે. આ કોષમાં લગભગ ૩૫૦૦૦ અંગ્રેજી શબ્દો તેના ગુજરાતી શબ્દાર્થ સાથે આપ્યા છે. પાછલના ભાગમાં ભાગીવી કહેવતોનો અને મૂળ ગ્રીક વા લેટીન શબ્દોનો સંગ્રહ પણ આપ્યો છે. લગભગ દરેક નાના મોટા શબ્દકોષ પ્રકર યાજ છે તેમા ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ આ કોષ કંઈ રવાન લેશે. ઉપર તેમજ બાંધણી વગેરે સુંદર અને મુજબુત છે. રૂ. ૧૦૦ ઉપર પાનાનો આ સંગ્રહ ત્રણ રૂપીયાની કિંમતે સરેરાશ ગણાય એ કીમતને લીધે અને એની ઉપયોગિતાને ખાતર સર્વ સાધારણ વર્ગમાં એ પુસ્તકનો ખડોલો ફેલાવો થશે એમ અમને લાગે છે.

રોડટાઉન અને સાર્વત્રી સરકાર: લેખક: રા. શોભનદાસ મનુષ્યવાદ પરીજ મુલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ વિષય મોજા જુક રોડ. પાંચુની, મુંબઈ ૩, મુલ્ય રૂ. ૧-૬-૦ આ પુસ્તકના લેખકે અત્યાર પેશા ત્રણ ચાર પુસ્તકો લખ્યાં છે, છતાં કેટલું બધું તેમ પણ આ પુસ્તક કે જે એકાદ અનુભવીના હાથે લખાયું હોય એમ લાગે છે. વાંચના કહેસું સુંદર છે એટલે અને રસમયદ્રુવ પ્રેમી મુજબ

અનેક વિદ્યભણમાંથી પોતાનો માર્ગ કરી દેસ રેલાનો મંત્ર સાથે છે. સરોજ માતા પિતાની મરજી વિરુદ્ધ ગરીબ રમેશને પરણે છે અને અત્યંત દુખી થાય છે છતાં પોતાનો ધર્મ છોડતી નથી. વિમળા અને વિહારી પણ એવજ પ્રકારનાં હપતાયક અને નાવિકા છે. મધુકરનું પાત્ર શ્રીમંતે: ધાંદે તો શું કરી રાકે તે બતાવે છે. આ સર્વ પાત્રોના અને મૂળ વસ્તુના વિકાસમાં કેટલેક સ્થળે વિમળામાં ખામી લાગે છે પણ બહુ ગંભીર નથી પુસ્તકને રા. મીસ્ત્રીનાં કેટલાંક ચિત્રોથી આકર્ષક બનાવ્યું છે. સાધા સાદી ને સરળ છે, એ એનો ખાસ ગુણ છે.

સૌરાષ્ટ્રની રસધાર (ભાગ ૪ થો): સંપાદક રા. ઝવેરચંદ મેઘાણી. પ્રકાશક: સૌરાષ્ટ્ર કાર્યાલય મુલ્ય: રૂ. ૧-૮-૦ રસધાર અને તેના સંપાદકનું નામ ગુજરાતમાં એટલાં બધાં વિખ્યાત છે કે તેમની એકાદ આપવાની જરૂર નથી રહી. સૌરાષ્ટ્ર કાર્યાલયે અત્યાર પહેલાં પ્રકટ કરેલા રસધારના ત્રણ ભાગ વાચક પ્રત્યે હોરો હોરો સત્કાર્યો છે અને આ ભાગ પણ અત્યાર પહેલાં એટલાજ ઉત્સાહથી સત્કાર્યો છે એજ જે પુસ્તકોની ઉપયોગિતા સાબિત કરે છે. આ પ્રકારનું રો રો સાહિત્ય ફરી સજીવન કરી તેને આકર્ષક સાહિત્ય રીસિક પ્રત્યે આપવા માટે રા. મેઘાણીને ધન્યવાદ થઈ શકે. આ પુસ્તકમાં ૧૧ સુંદર પ્રેમ સૌંદર્યની વાંચના અને ૭ રસજિનુઓ સમાવ્યા છે. ઉપરાંત ગ્રામ કોષ વગેરે પણ આપ્યા છે. લગભગ ૨૦૦ ઉપર પાનાનો આ સંગ્રહ એક વાર લાખમાં લીધા પછી પૂરો રસમયીજ વાચકને રસ પડે છે.

સાસિકલા અને ચોર પંચાસિકા: અનુવાદક રા. નાગરાયણ ઇ. પટેલ. પ્રકાશક: જે ગર્મ માન એન્ડ સન્સ, પાંચુની મુંબઈ મુલ્ય: રૂ. ૨-૦-૦ શી વર્ધમાન સાહિત્ય સંસ્થાનાન. ૪મા પુસ્તક તરીકે આ પ્રકર કરવામાં આવ્યું છે "સાસી" ના બાળીયા તરીકે રા. પટેલે નિરૂપાના મુજ સંગ્રહ કરવાનો પ્રયત્ન કરી પત્ર અનુવાદ આ પુસ્તકમાં કર્યો છે. રસિક કોઈ જ બની પુત્રી દીતી. તેને વિવાહવાસ કરાવવા એક કવિ-વર્ણનને રૂબરૂ રાખવા. બંને વૃત્તાન દેઈ પ્રધાને રાજનીતિને: ઉપદેશ થઈ કુવરીને કડુ પડિવ

કુદ ફાગી છે. પંડિતને કુપુ' કુંવરી અંધ છે. બન્નેની આંટા મટશે જાંધાળા. કુદરતે એ પટ્ટો દસડી દીધો અને બન્ને પ્રેમમાં વસ્યા સન્નને કાને વાત આવતાં પંડિતને વધ કડવાનો અગાધ. વધરયાન જમીનથી પગ પગથીયે ઉઠાવડું. સાનએ પંડિતની ઉવરની છન્ડા પૂછી પ્રેમી કનેને બીજી સી છન્ડા દોષ ? ત્રિવિન મળવાની એક એક પગથીયે ચડતા એક એક શ્લોક લલમરી પાંડિતે એ છન્ડા વાંચત કરે એ પગ સુંદર શ્લોકનું શુભ તે "ચીર પંચસિમ" પ્રત્યેક શ્લોક કવિની કામ્ય અને અલસા સાસની નીપુણતાની સમિતિ આપે છે શા પોરકે એ શ્લોકોના સુંદર અનુવાદ અર્થે છે શ્લોકે કડ એક અનુભવા મોતી જેવી છે પુરુ કમા મયે સાથે મરે એટલીન આનોઈશદું આમણ નાસતર પામુ આમુ છે ઉપરત ૨. પોરકે શ્લોકે કમા સી શસિસાના કમા શ્લોકો છે આ પ્રયાગ એક અનુવાદ અને શશીસાક તનીકે શા. પોરકેને શ્લોકે રયાન અર્થે છે. રશિક જના આ પુરાકને જરેર સમારશે.

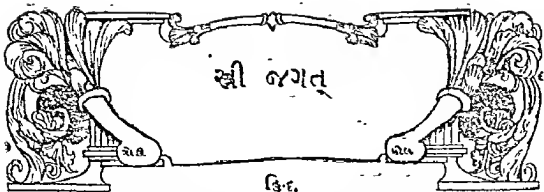
બૂતને કોમઃ અનુવાદ ૨. નીમવાગ દર-છાનસાય અનુમા શીશીમીશ પ્રમાણ રા જાગણ નામણ જુનાશ કાગલેટ મફત ૨ ૧-૬-૦૦ જાના લાના મુખનિજ નવલકા કરે બાજુ સરગન્દ મદોષાખાવની એક નવલકાનો આ મુજબની અનુવાદ છે અને 'સાદાનુ દિનેનુ' ની ૧૨ મા વર્ષની હાર લરીકે પ્રકટ થયા છે. અનુવાદક આ માસિક ૧ વાચકને એક આજ્ઞાઓ તરીકે બદલીના છે પાંચના બ્યવસાની છવનાગાની માય કારી સાદિવમા એક સુંદર પુરાક તેમજ કુલેનુ' છે અનુવાદની નામ મુદ્દ અને મરજ ૧

અનુપમા : દેખા રા મલિક પ્રમાણ : ૩ મન્નકલાવ દ સાદ. 'કુદ ૧૨' ૧૧૧૩૨. નરિવાદ મુદ્દ : ૨ ૧ ૪ ૦ કુલેના પુજાની જેમ આ પાક મરજનાજની એક નવલકાનો અનુવાદ છે મુદ્દન દોષા છતા એક દિનુને આઈ બની મુદ્દ અને મરજ પુજાની નામમા આ અનુવાદ રા મુખી કુદરતે છે. અને નવમા ૨ સદિવને સમજ કુપુ' છે. રાગનાના નવલકા

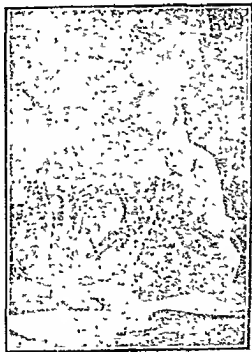
નવલકાઓ સામાન્ય જનતાના—ધનવાનોના કે સમ માત્રીના નરિ-સામાજિક પ્રમેા સરજતાથી છતા આમ્મંકાથી ચર્ચે છે.

અ દેશ. કુંસલમોરો મુનિકામદ. પ્રથમ વારિક અદેવાત. અમદાવાદના મુખસિદ્ધ મીવ મારેક કોડ મગલદાસ ગીરધરદાસ પાદેખની ઉદાર ને આ કુપયે મી સરયા એક સુંદર નમુનો છે. મુંબાઈમા વસતા સાધારણ અને મધ્યમવર્ગના દિનુના મટે આ સરયા આસીવદિ રપ છે. શેનુદરકે કોડ પર વનિતા વિશ્વામની બાબુની જડન લેનમા સુંદર લતા કુલસવાગા મકાનમાં આ નમુંદાર મુતકામદ આવેલું છે અને શુજા મનો બનેા તેનો લામ સરજતાથી લઈ રાકે એમ છે મરજીવન મટે મફત યોગના કરવામાં આવે છે નવમા દી નામમા મામના દોષ તેમને મટિ પામુ નામની દી નાર દીસના ૩૦ ફાળીઆ રાખી છે પેલા વર્ષમા ૩૧ બેનેામે એ મરયાનો રામ સીંક છે. હા દલાવ. રો. પી. દી. પટલ, રો. છપત્તાવ મદેશ. રો. નમનલાવ મદેતા, અને રો. નરકેડ જેવા પ્રસિદ્ધ દોષદેશ આ સરયા ન હું મુજબની બેનેાની રોવા કરી રવા છે.

વીરની વાતો (પુરતક ૨ નું) લેખક અને પ્રકાશક રા તમાચકે પોમટકાક આણાવન, એક. દી રંકમ મુદ્દ : ૨ ૨ ૦ ૦ "વીરની વાતો" નું પ્રથમ પુરતક આખી લખમક દોડવર્ષ પેલાં પ્રકટ થકુ હવું અગાર પેલાં તેની બીજી વાગિ રડે છે, એજ તેનો કાકપ્રિયતા ચુલે છે. ના ૨ નું પુરતક પનુ એટલુંજ લો પ્રિય થશે જેમ અમને વાંચ આ પુરતકમા સાત શોષન-વરી થાનેા છે અને તે સર્વ જુનામદતા રાજ્ય રાજે મરજીવ પસાને છે રંકમાની ૧ વાર્તાએ લો રંકમ કોલના અનુસધાનામાં દોષ એ રાજ્યનેા કલિદાસ નવલકા રીત રનુ મ્દે છે. શા. અદા-લમના દેખ મરજીવ છે કે વાચકની દોશ માય અને પામક પા રવા મુખી દાખમાંથી મુકતુ' ન અને પુરતકનુ ૩૬, ૩૭માં અને જાંબળી જેવાં કોમક લેવરી નરિદ પનુ કારી મનુષ્ય.

મુંબાઈના શ્રી ગુજરાતી હિંદુ શ્રી મંડળ તરફથી નવરાત્રના શરોત્સવનો સમારંભ તા. ૧૨ મી એપ્રિલનારે મારવાડી વિદ્યાલય હોલમાં ઉજવાયો હતો. બેઠકોએ તંમાં મોટી સંખ્યામાં ભાગ લીધો હતો. આનંદકુંડની શાળાએ એ સમારંભ તા. ૧૫ મી એ ઉજવ્યો હતો, ત્યારે ડાહ્યોલીના મંડળની બેઠકોએ તા. ૧૩ મીએ ઉજવ્યો હતો. મંડળને સ્વ. દેવી પરસનનાથ મોકલવા પાડેખના રત્નરણાએ તેમના પુત્રી તરફથી રૂ. ૧૦૦૦ મળ્યા છે એક હંસરાજ માલછ ઠાકરનીના ટુટીઓ તરફથી રૂ. ૧૦૦ મળ્યા છે શ્રી. મંગળગૌરી દાસ-દાસ ત્રીભાવનદાસ રૂ. ૧૫૦ શરી લાલદે મેન્ગર થયાં છે. મંડળ એ સર્વનો આભાર માને છે x x

મુંબાઈના શ્રીજીની સમાજે મ. ગાંધીજીની પદ્મ મી જયંતિ તા. ૨૭ એપ્રિલનારે સૌ. તારાબેઠક

માણેકલાલના પ્રમુખપદે ઉજવી હતી. રા. મહાદેવ દેસાઈએ ગાંધીજીએ સ્ત્રીઓની ફરેલી ચોરોની સાથે આપણું બાપણું આપણું હતું. ખીજી સભા વનિતા વિશ્વામ હોલમાં મિસિસ નાયડુના પ્રમુખપદે થઈ હતી. જ. રતનનાથ મેડેતાએ લાલપુ કપુરું હતું. બનિની સમાજ તરફથી સ્ત્રીઓ મારિ રાખેલી

અંતર-રાષ્ટ્રીય રડિવા મત ધિરર સંધનાં ઉત્સાહી રોકેટરી શ્રી. એમીલી મુડં.

છન મી નિગંધમાળાની હરિદાસ વિષે અમારા મુન અને એમરે ૧૯૨૬ ના અંકમાં પ્રતિમાઓ પ્રસિદ્ધ છે. એ નિગંધો લખી મોકલવાની ઉવટની તારીખો આ પ્રમાણે નક્કી થઈ છે. ૧ હો નિગંધ એપ્રિલનારની આખર સુધીમાં, ૨ બે નિગંધ નવેમ્બરની આખર સુધીમાં; ત્રીજો નિગંધ ડીસે-

મ્બરની આખર સુધીમાં નિગંધો ૧૯૨૬ પોષ્ટલ રૂ. ૧૨૨૫૫૫૫ જ. ચીનલીઆ, મંત્રી, બનિની સમાજ. મુંબાઈ. ૪ ને સરનામે મોકલવા.

x x

સર હેરથી વીક્સન હોસ્ટીટલ ફંડ નિગાંડુઓની હમિદિ વનતોડ પ્રગતો કરી રહી છે. મિસિસ કાવસજી જાડાં ગાર એ ફંડના લાભાર્થે એક બાજકોનો ફેસ ફેસ કાઢીવન દાખવાનાં છે. મિસિસ તાલધાર

ખાનના પ્રવાસથી થયું સીનેમા હાંકરો એ ફંડના લાભાર્થે પોતાના ખેલો આપશે. ખીજાં પણ નાના મોટાં પ્રયત્નો થાય છે. દેહીક છનખાનામાં બનવરોના પોશાક સાથેનો એક જોલ સમારંભ પણ થોડાં થોડાં છે. x x

બાદરસજીના મપદાને અમલમાં મુકવા વિષે વિચાર કરવા સરકારે એક પરિવહ તા. ૩ મી સપ્ટેમ્બરે મુંબાઈમાં જોવાની હતી. હોમ મેન્ગર પ્રમુખશાને

કાપી નાખ્યું હતું. છાકરો બાપના હાથે રમકડું
હોવાથી તેને સો ડીઆનો બમીન લઈ છોડી
મૂક્યો. બાપને ૬ વર્ષની કોટિ સજા કરી. x x

શ્રીકૃષ્ણવણીના ઇચ્છાના આગેવાન બાનુ
મીસ ઝકીયા સુલેમાને મ. ગાંધીજીના સત્યાગ્રહ-
શ્રમની મુલાકાત લીધી અને ત્યાં ૨૪ કલાક રોકાઈ
આશ્રમનું જીવન ગાળ્યું હતું. જે સાદા જીવનનાં
તે ધણાં વખાણ કરે છે. તે પાછા ઇચ્છાત ગયાં છે.
પોતાને સમય હોત તો મીસ સ્નેહની જેમ આશ્ર-
મમાં રહેવાની તેમની ઇચ્છા હતી. બાણીતાં સો-

શીઆલીસ્ટ બાનુ મીસ
મ્યુરીઅલ લીસ્ટર પણ
આશ્રમમાં એક અઠવાડીડાં
આશ્રમનું જીવન ગાળી
ગયાં. ઇચ્છાડાના બાળ-
શિક્ષણમાં તેમણે સારા
ફળો આપ્યા છે.

x x

સોજીત્રાના શ્રી દિગં-
બર નંન આધિકારીએ
વાર્ષિક સમારંભ બાદ રા
શુદ્ધ ૧૧ ના રોજ ઉત્ત-
વાયો હતો આ પ્રસંગે
શ્રી. પ્રભાવતી બહેને
'શુભ્રમંદરી બહેને સં-
'દેશ' નામે લેખ વાંચ્યો
હતો.

x x

બીલખાની એક યુવાન વિધવાએ યોગ સમય
પર પોતાની જાતિના એક યુવાન સાથે પૂનર્લગ્ન
કયું હતું. બાળને નવા પતિથી ગર્ભ રંગા છે.
મદાગસ્કરે જળપદરતી કરી એ પૂ લગ્ન ૨૬ કરાવ્યું
છે, અને સજર્મા વિધવાને તેના જુના સાસરે
પાછી ધકેલી છે! x x

બરગાળામાં એક કન્યાસાળા સ્થાપવા માટે
રોક નાણામુદ્રાસ હાકારી મુલકએ રૂ ૧૦૦૦ નો
વધાર રકમ કાઢી આપી છે વડે દેરા સમ્મતના
નિવાધિધારીને આ રામ સ્વીકારી છે x

બજસરાના એક રાજકુમાર હાડીની કોઈ ખવા-

સણની કન્યા ઉપર આક્રિન થયા અને તેને
સ્નેહસાક્ષી બનાવવા મોટરમાં ઉપાડી ગયા. હાડીના
મેનેજરને ખબર મળતાં પાછળ પરી કન્યાને પાછી
લાગા. છાકરીની મા રૂ. ૫૦૦૦ લઈ તેને વેચવા
તૈયાર થયેલી. x x x x

બાવનગરની ખાડીમાં એક બાઈ અકસ્માતથી
પરી ગઈ હતી અને પાણીના વહેણ સાથે ખેંચાઈ
હતી. પણ તેને તરતાં આવડતું હોવાથી મેનેજર
કરી વોધાને કિનારે સહી સલામત બહાર આવી હતી.

x x x

બ્રિટિશ ગલિલે બેની આગેવાન
મિનિસા ફેસેટ.

મુમધીગાળામાં એક
વાધરી કન્યા અસાધ્ય
રોગો મરાડવાના ચમ-
ત્ક દેા બનાવી રહી છે દર-
દીઆ દર મંગલવારે
તેની પાસે આવે છે. અને
તેને જોતાજ દોગ પા-
રખી કાઢે છે. તેમના
ઉપરથી અડેના હાણા
જોવાડી પોને થાવી બંધ
છે; અને દોગ દર મંગ
મળે છે

x x

બમનગરના એક ખ-
વારો પોતાની પુત્રીને એક
મુસલમાન સાથે પરણા-
વવાનું સારું કયું. ખવાસ
કામે વાળો ઉઠાવતાં
મદાગસ્કર આવે ત્યાં સુધી

x x

એ લગ્ન રાત્રે ચાટકાબ્યાં છે
ગાંડના કાપાર સાહેબે બાવળાના અબજા
અનાયામમના પેટન મળ રૂ. ૧૦૦૦ આપ્યા છે
અને કામથી નિમાય માટે માસિક રૂ. ૫૧ આપ-
વાનું વચ્ચુર્યું છે. x x x

કચ્છના પોલીસ કમીશનર આ બા બહુત રસીક
જાતના પત્ની પોત ના બાળકો સાથે મેકન્ટ કલા-
સમાં રાજકોટથી વડવાનુ તા ૧૪ મી મપ્ટેમરે
બાવવા દના. રસ્તામાં એક બાળક અચાનક
ટ્રેનમાંથી પડી ગયો. બાઈએ સાંકળ ખેંચી પણ
મારી કહી ન રહી. આખરે તે ફરી પડી. કે.લ.દલ

યતાં ગાડી અટકી. બાહ ને બાજક બન્નેને છળ
પદ છે પણ બચી ગયાં છે. X X X

પૂનામાં મુસ્લીમ કન્યાઓ માટે એક આશ્રમ
" શેઠ વલીમહમદ અને દોસ્તમહમદ "ના નામે
સ્થપાયું છે, તેની મુલાકાત ના. ગવર્નરે તા. ૧૪
મી ઓક્ટોબરે લીધી હતી અને દાતાઓની પ્રવ-
તિનાં અને સંસ્થાની વ્યવસ્થાનાં વખાણ કર્યાં
હતાં. ના. ગવર્નરે કહે મહિલા વિદ્યાપીઠની
કન્યાશાળાનું નવું મકાન તા. ૧૬ મીએ ખુલ્લું.
મુક્યું હતું. આ પ્રસંગે પ્રો કહે અને તેમના
સહચરોના આત્મભોગની
તેમણે વખાણ કર્યાં હતાં.

X X

શ્રી કેળવણીને પ્રશ્ન
અર્થેવા માટે આખા હિં-
દની સ્ત્રીઓની એક પરિ-
ષદ પૂનામાં બેલાવવાનું
નક્કી થયું છે. એ પરિષ-
દનું કાર્ય સરળ થાય તે
માટે દરેક પ્રાંત પોતા-
પોતાની પ્રતિક પરિષદ
ભરી પોતાનું ધ્યેય નક્કી
કરે અને મોકલવાના
પ્રતિનિધિઓ સુધી કાઢે
એ જરૂરનું છે. આ બા-
બતમાં ઉત્તર સિંધે પ્લેટ
કરી સિમરપુરમાં પોતાની
પરિષદ ભરી લીધી છે
અને પ્રતિનિધિઓ સુધી

ઠાઠયા છે. મદ્રાસે તા. ૧૬ મી ઓક્ટોબરે પો-
તાની પરિષદ ભરી કાઢી; અને ધાર્મિક અને
નૈતિક શિક્ષણની જરૂરીઆત માટેનો કાચ પત્થાર
ધર્મી. ગુજરાતની પરિષદ નવેમ્બરની રાજ્યાત્તમાં
અમદાવાદમાં ભરાશે. X X X

મુંગઇ ઉલાકાની શાળાઓની કન્યાઓની
હસ્તગતના નમુનાનું એક સુંદર દર્શન પનાના
માડન્સીલ હોલમાં તા. ૮ મી ઓક્ટોબરે સાંજ
લીના-રાણી સાહેબે ખુલ્લું મુક્યું હતું. જે પ્રસંગ
બહુતાં શ્રીપુરો મોટી સંખ્યામાં હાજર રહ્યા

હતા. સ્ત્રીઓની હસ્તગતને સજ્જવન કરવામાં આવ્યાં
પ્રદર્શનો મોટા ફાળો આપે છે. X X X

દેવદાસીઓના ઉદ્ધાર અર્થે મદ્રાસનું ઇન્ડિઅન
લેડીઝ સમાજ લેડી સદાશીવ આયરના પ્રમુખપદે
સુંદર કામ કરે છે. એ સમાજે એક આશ્રમ
સ્થાપ્યો છે. જેમાં દેવદાસીઓની ૮ કન્યાઓ
સંગીત અને ચિત્રકળાનું શિક્ષણ લે છે. X X

શ્રીઓ તેમજ પુરુષો માટે નીતિનું ધોરણ
એક સમુદાય હોય તેમજ અને નીતિની શિથિલતા
માટે બન્નેને સરખી સળ થવી જોઈએ. એવી મત-
લબનું એક ભાષણ પેરી-
સના પરિષદમાં હિંદના
પ્રતિનિધિ તરીકે જઈ બા-
વેલાં ડા. મુશુમ્મદમીએ
મદ્રાસમાં લેડી સદાશીવ
આયરના પ્રમુખપદે આપ્યું
હતું. X X

ત્રાવણકોરના રાજ્ય-
માતાએ રાજ્યના કેળવણી
પામેલા યુવાનોને આજ-
વિકા કરી આપવા માટે
એક ખેતીની યોજના પસી
છે રાજ્યમાં પડતર ૨
હેક્ટી પણ ખેડી રાકાય
એવી જમીન એ યુવાનોને
અપારો; પ્રાથમિક ખર્ચ
માટે નાણાંની મદદ પણ
રાજ્ય આપશે ખેતી શા-
ળાના પાસ થયલા વિદ્યા-

હજીપતનાં મહિલા સંઘનાં પ્રમુખ
શ્રીમતી હુદા ખાનુમ.

મંજિને દશ દશ એકર જમીન અને રૂ. ૨૫૦
આપ્યા છે જેથી તેઓ ખેતી માટેના નવા નવા
પ્રયોગ કરી દેશને લાભ કરી વકે. X X

કોલ્હાપુરમાં ૨૪ મી સપ્ટેમ્બરે મહિલા વિદ્યા-
લય તરફથી ભરતગુપ્તના નમુનાઓનું એક
પ્રદર્શન સાંગલીના રાણિકાદેવના હાથે ખુલ્લું
મુક્યું હતું. લગભગ ૮૦૦ ઉપર સુંદર નમુના
અ.બ્યા છે. એવુંજ એક પ્રદર્શન સાંગલીમાં તા.
૪ મી સપ્ટેમ્બરે ભરાયું હતું X X
ડા. મિસિસ એની સાંગલી ૮૦ મી વર્ષનાક
વા. ૨૭ ઓક્ટોબરે દેશના ધણા ભાગોમાં લગ્ન

વવામાં આવી હતી. મ. ગાંધીજીની વર્ષગાંઠ પણ એજ દિવસે હજવાઈ હતી. X X

એ'મલોરમાં તા. ૨૩ મી સપ્ટેમ્બરે "હિંદી શ્રીઓ" રાજકીય ક્ષેત્રમાં સ્થાન" એ વિષયપર શ્રી. માર્ગારેટ ક્રીન્સે શ્રીઓની એક મોટી સભા સમક્ષ ભાષણ આપ્યું હતું. શ્રીનિવાસ સાસી પ્રમુખ-સ્થાને હતા. સંમતિ વચ ૧૨ થી વધારી ૧૬ વર્ષની કરવા મંત્રિનો એક કરાવ સભાએ કર્યો હતો ત્રીવેન્ડ્રમ, કુડાલોર, નેલોર, અનંતપુર, હદામનલ, કોલમ્બતુર અને મદનાપલે પણ એવા કરાવો કરી સર હરિસિંહ ગોરના, ખરડાને ટેકો આપ્યો છે X

આલીઅરમાંથી. વીસ વર્ષની એક યુવતીને માળાપના કબજામાંથી મક્કાની લઈ જવા માટે કલકત્તાની પોલીસે એક મર્દતને પકડ્યો છે. સાબુ બાવાઓથી ચેતતા રહેલું. એવા ધણાદોંગી પુવારા ફેરે છે. X X X

"હજીલ માતીન" પત્રના લંચીની પુત્રી શ્રીમતી ફરદખ સુલ્તાન મુવાહહઝાદા કલકત્તા યૂની-વર્સીટીની માધ્યાની પરિક્ષામાં આ વર્ષે બેઠાં છે. આ પરીક્ષામાં સખ્ત પડેલો પાળતો આ એકજ સી હમેદવાર હતી. X X

"માંડલે (બક્ષેરા) માં ૨૦૦-૩૦૦ ગુજ-

મદાત્મા ગાંધીજીના સિદ્ધાંતોથી આગ્રહ, ગુરુપત્ની 'મતાવ' અને ફેરારો ત્યાંજી સાબરમતીના સત્યાગ્રહદાશ્રમમાં ગાંધીજી જીવન ગાળતા ગિરિયા એકમીરલનાં પુત્રી

ગીતા રસોડ (ગીરાંભાઇ).

મહેસુર રાજ્યના મલવાડી તાલુકાના એક ગામમાંથી ૯ શ્રીઓ કંઈ ખરીદી કરવા શહેરમાં જવા ગાડામાં બેસી નીકળી હતી ત્રણ માહસ જતાં મેલકા બદમાશોએ દલેશો કર્યો અને પૈસા પડાવી લીધા. શ્રીઓએ બુચો મારી ને ફરથી જતા એ ખેડૂતે એ સાનગી. તેમના આવી લાજવાથી હુંરાંગ નાડા પાત્ર ના-સગાં એક જમુન કેસ વઃગીને પડી ગયા. એક શ્રીએ તેના પર મરી બેસી તેને ઉઠાવ જ ન દીધો ખેડૂનો આવતાં તેને ખોંધી લીધો. X

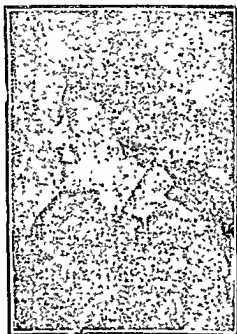
રાત્રી દિનુઓ રહે છે છતાં કોઈ કુટુંબદિન ગુજ-રાત્રી સીને દોરખોટલમાં નિરાધાર દશમાં ફેટ ઓડનો પડે અને તેની સ્મરણનકિયામાં ભાજ લેવા નેડકો પાત્ર એક ગુજરાતી સમય ફાત્રલ ન પાડી મહે એ રેલું રોડનકીય કહેવાય ? " (મૈરાપટ)

X X X
ભાગરફાલ સંબંધી આખા દિવંની એક પ-રિષદ નોંધાવવાના પ્રવર્તે. 'વેલી એક્સર્ટ' એલ હન્ડીઆ શ્રીજ દેસ ચેરનીદી એન્ડ આઈલેડ વેલ્ફેર' વસૂધી યાચ છે. તા. ૪-૮ ફેબ્રુઆરી નહીં થઈ છે. X X X

પંખની ધાગસભામાં, મુંબઈ અને મદ્રાસની જેમ સ્ત્રીઓની વિરૂદ્ધતા સત્તાસદ થવા મળેલો પ્રતિબંધ છે તે કાઢી નાંખવો એવી દરખાસ્ત લાલ્લા મોહનલાલ મુખવાળાં છે. X X

પંખની વિધવા વિવાહ સહાયક સભા અને તેની શાખાઓના આશ્રય હેઠળ ઓગસ્ટ માસમાં કુલ ૨૨૦ વિધવાઓનાં પૂનર્લગ્ન થયા હતાં. નવેમ્બરની ઓગસ્ટ ૧૯૨૬ સુધીમાં કુલ ૧૬૨૬ પૂનર્લગ્ન આ વર્ષમાં થયાં છે X X

કાશ્મીરમાં સ્ત્રીપ્રવૃત્તિએ કંઈ જુદું જ સ્વરૂપ લીધું છે. ત્યાંના લોકો સુંદર હોવા છતાં મંદા બહુ રહે છે એટલે નહેરુ દમામખાના સ્થાપવાની હિલાચાલ ત્યાં થાય છે. એક દાતાએ સુશ્રુમાં દમામખાનું સ્થાપવા રૂ. ૨૦૦૦ આપ્યા છે. રૈનાબાઈમાં એક બીજું દમામખાનું સ્થપાશે. સ્ત્રી કેળવણીના પ્રચાર માટે મિસિસ વાં ધીલ ગીલ-મેસ્ટરની આગેવાની હેઠળ એક નવું મંડળ સ્થપાયું છે

એશિયા.

તુર્કિસ્તાનના એક સ્ત્રી-ઉપશૈક્ષી પત્રનાં તંત્રી

શ્રીમતી નતિયા હુનમ.

કુટુંબનાઓ ભયાનમાંથી ધીરે ધીરે નાજુદ કરી શકાય તે હરેગથી નવા નિયમો પડી અમલમાં મૂકાયા છે પોલીસ અધિકારીઓએ પરિવેદ જારી આ નિયમો નક્કી કર્યા છે. આ નિયમોને લીધે એવા કુટુંબનામાં સપડાયેલી સ્ત્રીઓ સ્વેચ્છાથી છૂટી શકશે; કાંઈ પણ ભત્તર લખાણ યા મોસાનો કસર બંધનકર્તા નહિ ગણાય. X X

પૂરવ.

ઈંગ્લાંડની એક સભામાં કાંઈ મિસિસ એન્ડ-રસને એવો ઠરાવ રજુ કર્યો કે સ્ત્રીઓએ દુધ ચણીઆ ન પહેરવા ભેદને અને સીગારેટ ન

પીવી ભેદને એ ઠરાવ પર ત્રણ સ્ત્રીઓએ બંડ હાકાવ્યું. તેમણે કહ્યું કે હું તમારું દંકાય એટલો ચણીઆ હોય તો યુવકોમાં અનીતિ ફેલાવાનો સંભવ નથી. સીગારેટ પીવી એવો દરેકના યોગ્યની વાત છે. X X X X

ડબ્લીનમાંથી એક અને લીવરપુલમાંથી એક એમ બે સ્ત્રીઓ વેટરીનરી સરજનન માટેની પરીક્ષામાં પસાર થઈ છે. હિંદમાં એ પ્રાણીસેવાનું ક્ષેત્ર સ્ત્રીઓને આકર્ષે એ જરૂરી છે. મદ્રાસમાં એક બાઈએ કુતરાંઓનું એક પ્રદર્શન બધું હદ અને જેઓ કુતરાંની સારી માવજત શખતાં હોય તેમને હત્તેજવા ઇનામો આપ્યાં હતાં. X

બ્રિટિશ સોશીઅલ હાયઇન કાઉન્સિલના સેક્રેટરી મિસિસ નેવીલ રોલ્ફ હિંદમાં ચાલતા આમડીના રેશો દર કરવાના ઉત્તમ માર્ગ વિષે પ્રાંતિક અધિકારીઓ સાથે મસલત કરવા હિંદ, આબ્યાં છે. એમને એ મસલત માટે ખાસ આમનજી ક્ષી પ્રાંતિક સરકારે એવાબ્યાં છે. X

ચિટનના વિમાની

ખાનાના પ્રધાન સર સેમ્યુઅલ દોર ડીસેમ્બરમાં ઈંગ્લાંડથી વિમાનમાં બેસી કરાંચી આવશે તપાસ લાવવા માટે એ ૫૫૦૦ ગાઉલેનો પટ વિમાની બચવદાર માટે ખુલ્લો મુકવાનો છે. તેમની સાથે તેમનાં પત્ની લેડી મેડ દોર પણ આવવાનાં છે. X X X

હનિયાના રૂના ઉપોત્તના સંલ્લોચની તપાસ કરવા ઈંગ્લાંડે એક ડેપુટીસન નીમ્યું છે, જેના સેક્રેટરી કામદાર ખાતાના એક આમલ મંત્રી મી થોમસ યા છે. એ મી. યાનો નાની પુત્રી મીસ મેરી યા પણ બાપની સાથે તેમના કામમાં મદદ

કરવા તરેખરમાં હિંદમાં આવવાની છે. સ્ત્રી-
મતાધિકારની હરતનાં એક આગેવાન મિસિસ
ગેટ્ટે હોદ્દા પહોંચે એ અરસામાં પોતાના પતિની
સાથે આવશે. હિંદ કેમ બધાને આકર્ષી રહ્યું છે!

× ×

સ્ત્રી—એ. જી. નીચેના
મંડળની ચોથી વર્ષિક
સન્ના લીડસમાં મળી હતી.
એ વખતે સુધાસરોજી
હુડા હુડા વિષયો પર
નિબંધો વાંચ્યા હતા.
પ્રમુખ મિસિસ વીલ્સને
ધરો બાંધવાના સબ-
ધમાં કપડોથી મુચનારો
કરી હતી. × ×

દરિયામાં કેટલેક જાણી
કુદરત મારી શકાય તેનો
અનુભવ મીસ બેલે હા-
ઈ કરી બતાવ્યો છે. તેણે
ટોરન્ટોના સેડોના ખડક
કપડા પાંચ ફીટની ઉંચાઈ
એથી કુદરત માર્યા હતા. ×

બ્રિટિશ ખાદી તરવા-
નાં સાદરો હવે વધતા
લય છે. તા. ૨૦ મી સપ્ટે-
મ્બરે મીસ મેના મેકલીન
નામે બાબુ ઉતર્યા હતા
જોકે વિવરે મીસ મેરી-
અટ પહોંચે એ સહયમા
જપજા-યુ' હતું. અમે
ચીઠાની મીસ લીલીઅન
કેનન પહોંચી પ્રવલ
કરવાની છે. × ×

મીમની વોલ્ટર ટીબી-
ટસ નામે એક અંગ્રેજ
નિબંધને દિવંદુ ધર્મ' ૬૫૨ અક્ષરના ૭૫૪ વાકી
એ ધર્મ' સ્વીકાર્યા છે. બનારસની કુનીવરસીટીમાં
૫૧૧ની વસ્તુઓનું સંમલકરણ સ્થાપના એ બાઈબે
૧૫૦૦ પાઈટની રકમ કાઢી આપી છે એ સંમલ

જુલો મુખ્ય ને હિંદ આવવાનાં છે અને તે પછી
દિવાલમાં અમરનાથની યાત્રાએ જશે. × ×

હજીરમાં ગોલ્ડની રમતની દરિફાઈમાં હુડોલ
સ્થામાં ૧૧૧ સીએ દરિફાઈ તરીકે કાપલ થઈ હતી.

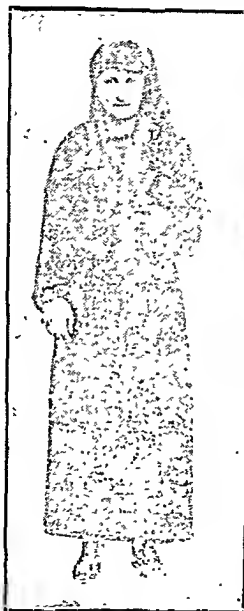
એ દરિફાઈમાં પેરીસની
મીસ ડીઆના એસ્પોન્ડ
પ્રથમ આવી હતી. ×

ફિનિયામાં ચોથી સુંદર
સ્ત્રી કાલુ તેને નિજીય
કરવાની દરિફાઈ પથિયમાં
ઘોડા સમયમાં ધવાની
છે. હજીરમાં આ દરિફાઈ
મટિનાં હમેદવારોની વ-
પાસ લેવાય છે. એ વ-
ધારે સુંદર જણી તેને
એ દરિફાઈમાં બાલ લેવા
અમેરિકા મોકલશે. આ
દરિફાઈમાં વિજય મેળવ-
નાર ઘોડા વખતમાં ધન-
વાન બની જશે. એનાં
ચિત્રો છાપવા માટે વર્ત-
માનપત્રો મોં માગી રહ્યા
આપશે. સીનેમા અને
નાટક કંપનીઓ એની
સેવા મેળવવા પરસ્પર
દરિફાઈ કરશે. ×

૧૦ વર્ષ' પહેલાં હજીર-
ના હરોળી ગામમાં એક
પુરુષે પોતાની પત્નીનું ૧
પેન્ટમાં વેચાણ કર્યું
હતું. દમણાં દમણાં દિ-
ઈમાં પહોંચે વીરલાઓ
પાકવા માંડ્યા છે. પેરી-
સમાં એક જાણી દમણાં
પોતાની પત્ની એક મિ-
ત્રને આપી દીધી અને ૭૫-

× × ×

લંડનમાં સીએની રમતમતોની દરિફાઈ થઈ

હજીરનાં એક રાજદારી બાંધવાન
શ્રીમતી દલીદે દલીદે દલીદે.

૧૫ વીસ કાંચની રકમ પહોંચી આપવા લેવાર હતો।

હતા. ૨૨૦ વાર દોડવાની શરતમાં મીસ ડી એલ.
સ્મીથસન સે.થી ખેલી આવી ઈનામ હતી ગઈ.

X X X

પેરીસમાં ઓઝોએ ઓથીસ નતની પાટલન
ખેરવાની પ્રથા દાખલ કરી છે. એ ખેરવાથી ધર
કામમાં ઘણી સગવડતા થાય છે. ધરમાં ખેરવાની,
બહાર જતાં ખેરવાની અને સર અવસરે ખેર
વાની બીચીસ બુદ્ધા બુદ્ધા કપડાંની અને ફેશનની
બનાવે છે હિંદની સ્ત્રીઓ પણ ધરમાં ખેરવા
માટે એવા કાંઈ પોશાક શોધી કાઢે તો સ્વયંથી
બળી મરવાના અકસ્માતો બાંધ થઈ નય હમ-
ણાંજ મશીનાઈ નામે ૧૬ વર્ષની એક યુવાન
બહેન એવી રીતે દાઝીને મુજરી ગઈ છે. પેરીસમાં
સ્ત્રીઓએ અમુક રીતે વાળ પાવવાની ફેશન પણ
કાઢી છે. એક અમેરીકન નાયનારીએ એ નવી ફેશન
દાખલ કરી છે. X X X

ખંભજના સિંહ રણજીતસિંહના વંશજ પ્રીન્સ
હુલીપ્રસાદની પુત્રી વીલેમીન્ટ ક્વેં પ્રીન્સેસ ધરાને
મોનાકોના દરિયામાં પડી આપઘાત કર્યો છે X

ઈટાલીયન સ્ત્રીઓના પોશાકમાં સીનેર મુસો-
લીની કેવો ફેરફાર કરવા માગે છે. તે સંબંધમાં
હુનીયામાં સુંદરમાં સુંદર સ્ત્રી ગણાતી ઈટાલીયન
સન્નારી લીના કેવીલરીની મુલકાત લેતાં બ્રીટીસ
યુનાઈટેડ પ્રેસને તેણે જણાવ્યું હતું કે, હું નથી
ધારતી કે, સીનેર મુસોલીની ઈટાલીયન સ્ત્રીઓને
એસરખો પોશાક, ઈટાલીયન રીટરીવાજને અનુ-
સારે પહેરવાનું કરે. મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે
કેવો પોશાક પહેરવો તે સમયને અનુકૂળ રહી
પહેરવાની સ્વતંત્રતા સ્ત્રીઓને હોવી જોઈએ. ફ્રાન્સ
માંની ઈટાલીયન છોકરીઓને લાંબા વાળમાં ઝુંછળા
અને હુંધી ફેરાકો પહેરતી જોઈ મને નવાજ લાગી
હતી. ભવિષ્યમાં ઈટાલીયન સ્ત્રીઓ અસહ્ય લાંબા
પોશાક પર નય તે હવે તદ્દન અસંભવીત છે.
હાલનો પોશાક તો સ્થવાનોજ X X

જર્મનીના ગોયેનબર્ગમાં થયેલી રમતગમતોની
હરીફાઈમાં જાપાનની એક મહિલ એ ભાગ લીધો
હતો અને ચક્ર ફેરવવાની હરીફાઈમાં ખીજ નંબર
આવી હતી. X X X

સ્વીડનની રાજકુમારી પ્રીન્સેસ આર્ટ્રીડ બેલ-
અમના પાટલી કપાર પ્રીન્સ લીઓપોલ્ડ સાથે
પરણીએ એ જણાવવામાં આવે છે. X X

બુદાપેસ્ટ (હંગેરી)માં થોડા વખત પહેલાં એક
સ્ત્રી ચોતાના ત્રણ બાળકોને વેચતાં પકડાઈ હતી.
૧૪ વર્ષની એક છોકરીને અને ચાર વર્ષના છોકરાને
તેણે વચી માર્યાં હતાં ૯ માસના નાના બાળકને
ખરીદનાર કોઈ મળ્યો નહિ. તે સ્ત્રીને કારણ
પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે 'મારા ઘણીને અકસ્માત
થયો છે અને હું તેમજ મારાં છ બાળકો ભૂખે
મરીએ છીએ' વધુ તપાસ કરતાં પોલીસને જ-
ણાવ્યું કે ભૂખે મરતાં માળાઓ બાળકોને છૂટેથી
વેચે છે અને ખેડૂતા તેમને ખરીદી નય છે. ૧૪
વર્ષના બાળક માટે ત્રણ પાઉંડ, ચાર વર્ષના
માટે ૩૦ શીલીંગ અને નાના બાળક માટે ૧૨
શીલીંગના ભાવ ઉપજે છે. X X

રમાનીબાના ચરેડ ગામમાં કલેરા પોલ નામે
એક દાદીમાએ હમણાંજ ચોતાની ૧૨૦ સ્ત્રી-વર્ષ-
માં ઉજવી છે. એ બાઈ કોઈ દિવસ માંદી નથી
પડી. હમણાં પણ તેની તંદુરસ્તી યુવાનોને ધર્ષા
ઉપભવે એવી બ. ખીજ એક વજ્ર સ્ત્રી ઈરાનમાં
છે જેની ઉંમર ૧૪૬ વર્ષની છે. ન્યારે કોન્સ્ટાન્ટી-
નોપલમાં એક ૧૫૦ વર્ષની વયનો વજ્ર પુરુષ
મળી આવે છે વરોદરા કેમ્પમાં એક વજ્ર બારીઓ
છે જેની ઉંમર ૧૦૬ વર્ષની છે. એને હમણાં
નવા દાંત આપ્યા છે. ખીજાનેરના હુકોનસાર
ગામમાં એક ૧૧૩ વર્ષનો લુટો છે. તેને નવા દાંત
અને કાળા વાળ પણ આપ્યા છે X X

તુર્કિસ્તાનની સ્ત્રીના સાહિત્ય, કાવ્યકાવ્ય, વિજ્ઞા-
નની અને એવાજ ખીજ વિષયોની કેળવણી લીધા
પછે હવે ખીજ દિશાઓમાં વળી છે. તેઓમાં
ધારાશાસ્ત્રીઓ છે, પ્રાદેસરો છે, શિક્ષિકાઓ પણ
છે. હવે તેઓએ મોટર હાડવાની, એન્જન ચલાવવા-
નો વગેરેની કેળવણી લેવા માંડી છે. જે જણી
ખરીલ ઉત્તર ખાતુમ અને રોહીડ યુસુફ ખાતુમ
દાંતની ટોકટર થઈ છે. પડદો નાખી કરવાનો
કાયદો અમલમાં મૂકાયો છે.

અમેરિકા.

ચીકગોમાં સ્ત્રીઓ ખરીદી કરવા નીકળે ત્યારે
છોકરાં સાથે હોય તો નડતર રૂપ થાય. એક વજ્ર
ગૃહસ્થ જેની ઉંમર ૭૩ વર્ષની છે તે એવાં છો-
કરાંની સંજાળ લેવાનું કામ કરે છે. આજુબાજુના

સ્ટોરો તરફથી એને પ્રગાર મળે છે. માતા બાળકને સોપી નય તેના બદલામાં નંબર પાડેલો એક એલ્યુમીનીયમનો ગોળ ટુન્ડો તેને મળે છે. જે ટુન્ડો પાછો આપે એટલે તેને બાળક પાછું મળે આ ધંધો બુદ્ધિએ નતેજા શોધી કાઢ્યો છે અને એની ઉપયોગિતા જોઈ સ્ટોરવાળાઓને એને પ્રગાર બાંધી આપવાની ફરજ પડી છે. હિંદમાં નવરા બુદ્ધિઓ અને બગાસા ખાતાં સ્ટોરવાળા આ કિસ્સો અજમાવી જુએ ! X X X

શ્રીલીલા એક નવો ખરો ધારાસભામાં આવ્યો છે. જેની રૂથે ત્યાંની સ્ત્રીઓને કેટલાક હક્ક મળશે. એની રૂથે સ્ત્રીઓ પોતાના અને બીજાના છાતરાની વાધી યઈ શકશે; અત ઉપર સાબ કરી શકશે, અને સ્વતંત્ર કમાણી કરી શકશે. પણ પરજીલ્લી સ્ત્રી સ્વતંત્ર કમાણી કરવા જ્યાં ને તેના ધણી

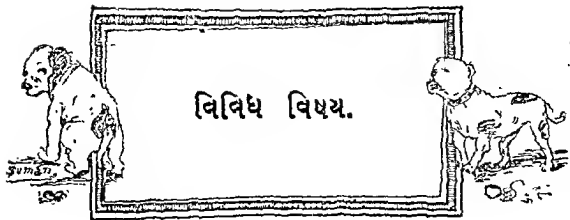
અરજ કરે અને મેજસ્ટ્રેટ મનાઈ કરે તો તે કમાણી નહિ કરી શકે. ધણીની સંમતિ વિના બીજાનાં બાળકોની તે વાધી પણ નહિ યઈ શકે. X

પેરમાં પરજીવા યોગ્ય હમરની કન્યાની ધણી અછત દેખાય છે. લગ્નના એક હમેશ્વર યુવકે ત્યાંના મેયરને પત્ર લખી જણાવ્યું છે કે 'યોગ્ય હમરની કન્યા કોઈ મને મેળવી આપશે તો તેને એક ગાય હતામમાં આપીશ.' X X

સર ટી. વિજયરાધવાચાર્ય એક પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકવા કેનેડા ગયા હતા. ત્યાંના ટોરન્ટો શહેરની સ્ત્રીઓએ તેમના માનમાં એક સભા બોલાવી હતી. ૨૦૦૦ થી વધુ સ્ત્રીઓ હાજર હતી. તેમણે પોતાની હિંદી બહેનો મટિ સ્નેહ અને સન્માનનો સંદેશો મોકલ્યા છે

પાશ્ચિમની સ્ત્રીઓ શારિરિક મહેનત કરવામાં પણ પાછી નથી હાટતી, મિસિસ ક્રાન્સેસ્કા નામે આ અમેરિકન મહિલા ભરેલાં પીપનાં પીપ ઉઠાવી શકે છે તે સાડા છ ફીટ ઊંચી છે અને ઘણું શરીરબળ ધરાવે છે. ત્રણ ઠંઠમ ફર પડેલો પાનનો હાથડો લાવવા માટે રામાને હાંક મારનાર બહેનોએ આમાંથી ધડો લેવો જોઈએ. હિંદની સ્ત્રીઓ શારિરિક મહેનત કરી તાંદુરસ્ત બને તો કાલે સવારે હિંદ સ્વતંત્ર બને !

ગુજરાતમાં કન્યા કેળવણીની સંસ્થાઓ:

(૧) આર્ટન ફીમેલ ટ્રેનીંગ કોલેજ:

આપણા પ્રાન્તનગર રાજકોટમાં આપણી કન્યાસાગાઓને શિક્ષકાબ્દેનો પૂરી પાડવાનું ખીસ લઈ બેઠેલ આર્ટન ફીમેલ ટ્રેનીંગ કોલેજ ૪૦ વર્ષ યથા આલે છે. હેલ્લા પાંચેક વર્ષ યથા તેમાં કાંઈક ચેતના આવવા લાગી છે. સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ તરીકે ગૌરાંગ મડમેને સ્થાને દેશી બ્લેનો નીમાવા લાગી છે. કૈા. હર્મિલા ગહેતા, તારાબ્દેન પાડક, હનિરા બ્દેન એ સ્થાને આવી ગયાં અને આલે કુમારી પ્રેમલીલા મહેતા એ સ્થાને તનતોડ કામ કરી રહ્યા છે. પણ એન-સીની એ ઘરડાઈ ગયેલી સંસ્થામાં પ્રજાવિકાસંગ કરી કાંઈક નવા નફર સુધારા કરી શકાય તેની સ્થિતિ નથી, એના અભ્યાસક્રમ પ્રજાલી વગેરેના તર્કની દ્રષ્ટિએ નહિ પણ સમાજ, જીવન અને શિક્ષણ-શાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ માનરુણાસ્રીય વિશ્લેષ યવાની જરૂર છે.

એ સંસ્થા આલે સારાથે સોસાઈના શિક્ષક-જેનમાં એક સ્ત્રીઓડાં રૂપ છે. ત્યાં બટન હબાર્તા શિક્ષકમંદિરોમાં અવતવી રોસાની પેદા પયો. અમને આશા છે કે રા. રા. કિલેદી સાહેબ આ બાબત જંબીરપલે વિચારી નેરો.

આપણી ને કમભાગી વિધવા બ્દેનો ત્યાં લાભ લે છે જેમના સ્વભાવમાં જ અમુક પ્રારંભ મેરેસીકમ-આપકાયવણી અને આત્મનિર્દેષ એટલે બધું તત્તલ પુરી ભય છે કે એમના જીવનમાં વિમળ વલ્લભ કે નિદોષ નિસર્જતા નજરે પડતાં નથી અને એની પ્રતિક્રિયા રૂપે સમાજ પ્રતિ ઉડી

હંડી ધૂણા અને જેપરનાઈ એમના સ્વભાવમાં જડાઈ ભય છે. તેથી તેઓ સમાજની ખરેખરી સેવિકાઓ બની શકતી નથી. આ સ્થિતિ તેમના ત્યાંના ત્રણ વર્ષના જીવનકાળ દરમિયાન નવાં જ ધાતર ધડાય ત્યારે સુધરી શકે. બધી થે દેશી બ્લેનો લેડી સુપ્રિ. પટે હલતા પંખી માફક આભ્યાં, કાંઈક કરી નેરું, કંટાળ્યાં અને ગયાં-આમ એટલામાં જ એ બ્લેનોની કારકીર્દી સમાપ્ત ધાય છે; એ ખીના જ એમ સૂચવે છે કે એ સંસ્થાના બધારણ અને પ્રજાવાનાં મૂલ્યભામી સંગ્રોપાંગ સુધારા હવે રવા જ નેરુંએ.

(૨) બાવનગર મહિલાવિદ્યાલય.

હવે ખીજ દિશામાં જરા દ્રષ્ટિપાત નીએ. હેલ્લા પાંચ વર્ષમાં જે વનિતાવિદ્યાલય, એક મહિલા વિદ્યાલય અને કેટલાંક ખાનગી કન્યા-વિદ્યાલયો પ્રુક્યાં છે. માનનગર વનિતાવિદ્યાલય માછરાજ ઇંગ્લીશ સ્કુલનો લાભ લે છે તેને બદલે ત્યાંના મહિલા વિદ્યાલયનો લાભ લે એ કેટલું બધું છટ છે ? આપણા વનિતાવિદ્યાલયો આધુનિક સુધારણા અને એવાં આવશ્યક તત્વોથી વંચિત રહે એ ઠીક નથી.

બાવનગર મહિલા વિદ્યાલયના પ્રાણવાન દ્રષ્ટિવન કાર્યકરેના પ્રથમ આપણને લચિંબની સુદર આશા નાપી રહ્યા છે. રાત્રી એને પ્રાન્ત આપી છે, પણ આપણે પુછીશું કે માછરાજ ઇંગ્લીશ સ્કુલ જ રા નાટે એમને રાત્રી ન સોય ? એમનાથી સારા કાર્યકરે ક્યાં મળવાના હતા ? કવે ? વિદ્યાર્થી નાણા પીડના કારણે માધ્યમિક સંસ્થા હોઈ તેની આંત બંધ કરી છે.

એટલે શુભરાતની સખાવતોનો લાભ પણ એને ન મળ્યો કહેવાય. વધારામાં પેલી કેળવણી ગૃહસ્થની રૂપ લાખ રૂ. ની રકમ તેના દૂરદીએ વનિતા-વિશ્રામ જેવી સંસ્થા પાછળ જ ખર્ચી નાખે તે પણ બંધબેસતું ન ગણાય. એ મંડોળથી કાઢિયા-વાડમાં સ્ત્રી કેળવણીને બારે વેગ અને તોમ આપી શકાય. પણ એનાં દૂરદી મહારાણીએ સુપ્રમાણ વ્યાપક અને સુધોગ્ય પ્રબંધ રચી ન શક્યા એ માટે દરકોષ સહસ્ત્રોને આધાર પેટાંચા વિના રહેશે નહિ. એમાં ખાત અને આધાર બન્ને રહ્યાં છે. ભાવનગર મહિલા વિદ્યવથ એ સ્ત્રીશિક્ષણ-સુધારણું એક સુંદર સીમાચિન્હ છે તેણે નાવ-નગરમા કુમારી મંદિર મઢી પોનાના પ્રયાસને સમજ અને સફળ બનાવવો રહ્યો. એ સંસ્થાને મકાનનો અગવડ ગણાય. ન્યાં મહિલાઓ અને કુમારીઓ મુગ્ધપણે છુટી પિટરો શકે, વ્યાયામ અને રમતો ખેલી શકે એવા શિયાળ, મલાભશીર સુંદર મકાનની તેને વાંકાવિક જરૂર છે.

(૩) અમદાવાદ શારદા મંદિર.

આ સ્ત્રી-શિક્ષણ સુંદર સ્થાનક કાઢિયાવાડમાં નહીં પણ કાઢિયાવાડને આગે જ કબેલું હોવાથી, ભાવનગર મહિલાવિદ્યાલયની સુધે તેનું સ્મારણ રોષી શકાય ન નથી. આ શારદા-મંદિર કન્યા કેળવણીને મૂળમાંથી સુધારવાના કોડ ધરાવે છે અને એ માટે તે એ વસતિગૃહ સાથા પેચે ચાલે છે. તેમા ૪૦ એટલી ખાળો અને ૭૫૦ જે લાભ લે છે. શ્રી. રજકોડમાઈ રોક, લોગીમાઈ કાકર અને કુ. સવિતા બેદેતની ત્રિપુટી એમાં કામ કરી રહી છે. એ જ એનાં સ્થાપક અને સંચાલકો છે. લોગીમાઈ અને સવિતા બેદેત પકરનાં નાણાં ખર્ચાને, જલસોજ આપીને, ઉલ્લાસ અને ઉત્સાહનેર એ સંસ્થા ચલાવી રહ્યાં છે. એ સંસ્થા એક પણ સાળા છે. ત્યાંના આજ્ઞાવાદીઓમાં બારે માસ એ માનવ કાઢિયા જોના કુદરત જ શું છે એ એની વિશિષ્ટતા છે. એ સંસ્થા ઘણી રીતે આર્થિક અને આલેખકક છે. તે સંસ્થા જ હયાં છે કે જ શુદ્ધ છે, શુદ્ધ વારિકા છે. ત્યાંના છાત્રામાં કાવ્ય છે, કળા છે, અને કૌશલ્ય પણ છે. એ સંસ્થાને શ્રી મહાલક્ષ્મી અને મનલાલ દેવેનો સહકાર છે અને એટલે જ

આ સંસ્થા આવી સુંદર પ્રગતિ સાધી રહી છે. એની રમતો, ગમતો, જલસાઓ, જનમ સાળાઓ રૂપ પર્વોતો અને આનંદોલ્લાસ શુભ-રાતની એક પણ સંસ્થામાં નથી જ. ત્યાંની કળામાં સાચીની કલ્પક આવરી તે વખત જતાં સારા શુભરાતની એ માનીતી સંસ્થા બની રહેશે. એનાં સંચાલકોને અમે અભિનંદીએ બીએ.

(૪) વડવાણુ લાલકીમાઈ કન્યા-વિદ્યાલય.

વડવાણુ શહેરમાં શ્રી જગજીવનદાસ નાતાલી-સાએ ક. ૩૫૦૦૦ ખર્ચી 'લાલકીમાઈ કન્યા વિદ્યાલય' નામે એક વિદ્યાળ, હવાશીર, સુંદર મકાન નાંધી રજવેને અર્પણ કર્યું છે. ત્યાં અંગ્રેજ ધોરણો રાફ મયા છે. નવા અભ્યાસક્રમની રૂપરેખ પ્રમાણે ચલાવવાની શરતે તે અર્પણ થયું છે. ત્યાં સો રૂ ના મજારદાર લેડી સુમિ, નીમ્યા છે. પણ કેળવણીના વડા શ. કાળીદાસ, શાહના અરસિક અને રૂઠ અમલ નીચે એ ખોલી રાખું નથી એમ જણાવતું જ લેખકે. ખાસ સુધારાની જરૂર છે.

(૫) લોભડી મૂ. છ. કન્યાવિદ્યાલય.

લોભડીમાં 'શ્રી મૂળચંદ ઇવરાજ કન્યા વિદ્યાલય' સદ્ગતના કુટુંબ વર્ગથી ચલાવવામાં આવે છે. એ મંદિયાને રૂ ૩૫ હજારનું માલ છે. એ સંસ્થા સારી પ્રગતિમાન ગણાય. કારણ ત્યાંના અભ્યાસક્રમ અને પ્રણાલીમાં સારા સુધારા થયા છે. એ સંસ્થાની નજર સામે ધડીમાળના કાંઠા, સમયપત્રક કે કેલેન્ડર નથી; પણ બાળા, સમાજ અને જીવન છે. આ દ્રષ્ટિ હોઇ અમે તે સાળાને વધારીએ બીએ. સંસ્થા એક ધર્મદા વરિકે રોષી નહીં ફોતાં ધર્મ માની બેતે જ ચલાવવામાં આવે છે, એ એની વિશિષ્ટતા ગણાય. આ રાષ્ટ્રવતંત સંસ્થામાં બાઈ કાલાલાલ જાની કાજલ થયા પછી જ-ઉદ્દશા વર્ષ રોકથી જ નરો યુગ બેડો ગણાય. તેના પ્રમુખ સંચાલક શ્રી કેશુમાઈ, મંત્રીશ્રી માર્ચંદ મહેતા અને પ્ર. અપારક કાલાલાલ બનીના ત્રિપુટીએ કાઢિયા-વાડનાં ઘણી સંસ્થાઓને મોટો લેગ લાવક પ્રગતિ કરી જતાવી છે.

સંસ્થામાં ઇતરવાચન, હરતરણા, સંગીત અને બીજા વિષયોમાં સુંદર સુધારા થઈ રહ્યા છે. સંસ્થાએ ગઈ સાલ બાબા દીડ સત્સતી ૧૬ રૂ. ખર્ચી હતી. બાબા દીડ રૂ. ૭-૮-૦ શિક્ષક સાહિત્યો અને રૂ. ૭-૬-૯ ની પુસ્તકાલયની સમવડ છે. એ સંસ્થાએ પસાર કરતાં ૫૦ અને પોર કરતાં ૩૯૨૬ વધારે વાર્ષિક ખર્ચ થયું હતું. સાળાના પગાર ઉપરાંત ૪૦ ટકા ખર્ચ લેવા સાળાની બહેતરી, અને આઠાદી પાછળ ખર્ચાય છે. એ ખાસ ધોડા લેવા ભેલી બીના ગણાય. અઢ સાલ ૩૨૪૫ રૂ. ખર્ચાયા હતા.

સંસ્થામાં ગામના સમસ્ત સ્ત્રીસમાજ માટે બહેર પુસ્તકાલય તથા વાચનાલય છે. ઉપરાંત દુનિયાપુસ્તકાલય અને ઇતર વાચનની પર્જવાર ફ્રેન્ડ્સીઓની અઢાયદી વ્યવસ્થા છે. સાળા વસતોત્સવ અને સારત્સવ ઉજવે છે. ગામની બહેનોને માટે બાપજી-ત્રેણી ગોઠવવા હજી છે પાંચ પુસ્તકોમાં ફેરફાર થયો છે અને ગીતસંગીતો બહાર પાડવા માટે છે. આ સંસ્થામાં પરીક્ષાના ત્રાસ નથી, સાર્વિક સભા નથી ને ગોખવપરી નથી. આ સંસ્થા શુભરાત્રી આપા ઉપર બમણો ખાસ મુકે છે. સાળાનો સમય ૧૨ થી ૪ નો હોય છે.

અઢ સાલ પો. ૨ નાં ૩૪૫, પો. ૩ નાં ૨૬૦, પો. ૪ માં ૧૬૬ અને પો. ૫ માં ૭૩૬ ઇતર વાચનનાં પુસ્તકો વંચાયાં હતાં. વધુમાં વધુ ૪૬ અને ૧૩ પુસ્તકોની સત્સતી હતી. ઉપરાંત સામાન્ય પુસ્તકાલયમાંથી ૨૨૦૦ પુસ્તકો વંચાયાં હતાં.

આ સાળાનો નવો ઘડાયેલો અભ્યાસક્રમ એવા પ્રકારનો છે કે છ વર્ષ દરમિયાન અરી હબર સંજીતની મધુર લીડીઓ બાજાના કંઠે ચડી ગઈ હશે. આ સૌ પાંચરો ગીતો અને કવિતાના રસ અને રહસ્ય તેના દેનામાં બીજાયાં હશે. ગોપ, રાસ, ગાંડીચાતી વગરો અને દલગી તેનો અંગરિકાજ ખીલ્યા હશે. લોકગીતોના સાર જાણ્યા હશે. બાજર તોજો સેંકની સંખ્યામાં તેના દર્શન અને દર્શિપથ પર પડેને પચાર થઈ હશે. લોકવાર્તા અને સ્ત્રીવાની વાતો કેડીયથ તેના મુખેથી સ્વરશે. આથી એની સેખરસંધી ઉપર, વિચારપ્રદર્શન ઉપર સારી છાપ

અને છાં છવાશે. કલ્પના ખીલશે, ભાષાબળ વધશે અને રસાત્મા ભગ્નત થશે. પાંચ પુસ્તકો ઉપરાંત તેણે બસો ત્રણસો તેને લાયક, પોષક અને વિકાસક ઇતરવાચનના પુસ્તકો વંચ્યાં હશે.

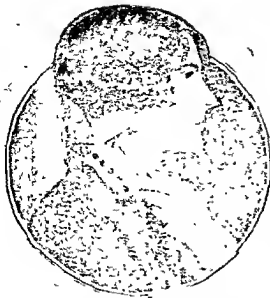
આ સંસ્થા દેશ, કાળ અને પાત્ર વિચારી આપરયક સુધારા હરના તૈયાર રહે છે એ સંતોચની વાત ગણાય. દેશમ અને કીડના બરત માટે વર્ગો માટે તે સુવતના દારીખરને જોવાવવા માગે છે. પ્રદર્શન કરે છે. અને નાનુક કાપમી પ્રદર્શન તથા નાનકડું સમદરથાન પણ તે વસાવવા માગે છે.

સાળાના ઉદ્ધાજ વાર્ષિક હેવાલમાંથી લેવા શેલા ઉપરાંત ફરમાલો ઉપરથી એકદર ભેટાં સંસ્થાના અભિલાષ હમદા અને પ્રગતિપોષક ગણાય. એવા સંચાલકોને ધન્યવાદ ધરે છે. બાહ્ય યજ્ઞાલાલ પોતાના આરંભેલા કાર્યને સદૃષ્ઠ ધવાળે જશે, તો એ સંસ્થા સાધક થશે. બીજી સંસ્થાઓ ધોડા લે એમ ઉચીકીશું. (સીરમિટ)

પૃથ્વી ઉપરનું સ્વર્ગ.

“વિદ્યાવતના લોકોની સમૃદ્ધિ તો મને હેરવ પમાડનારી લાગી. વીરા લાખ માણસોનાં નામ બેરોજખાર આદમી તરિકે સરકારને જોખરે તોળાયેલાં હતાં છે, અને એવડી જ મોટી સંખ્યા પુખ્ત થોના લાખ જોખરે છે, એ છતાં વિદ્યાવતમાં રહેલી કરણીનું પોરણ એટલું ઉચું છે કે ત્યાંના મહોરોનાં ધર, હિન્દના સામાન્ય રિયતિના માણસોના મકાનોને મુગબલે, મને મહેકો લેવા લાગ્યા. બેરાર માણસોને અપાતી રહના અને પુખ્ત થોના લાખ લેનારાને અપાતી છાઈઓ પણ રહેણીકરણીનાં એ જ્યાં થે રહેને અનુભવીને જ અપાય છે. ઉમરાવ અને સામાન્ય વય, એમ મુગબલે મરવાં ગરીબાઈ દેખાય; પણ ખરી ગરીબાઈ કે નિરાધારતા મને જ્યાંય ન દેખાઈ. વિદ્યાવતના ગરીબમાં ગરીબ મણુએ સિદ્ધાન્ત મંદિરોના, દવાખાનાના, વિદ્યારમ્યનોના, આશામજીકોના બધી જલતા લાજો ધરી સળવાવર્ષક ભોજની થકે છે. પર્વના દિવસોમાં સદેવનાડો પણ કંદે છે. ત્યારે અખીરજનાં કુખરેજનું તો પૂછું જ શું? સાચેજ ચેટ બીટન આ પ્રૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગ જ છે!”

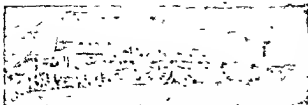
(લાલા લખપતરાય)

પશ્ચિમના દેશોની સ્ત્રીઓ જેટલી પ્રગતિ ખીલ દિશામાં કરી રહી છે તેટલી જ કે તેથી વધુ પ્રગતિ તેમણે દેશનની ખાતમાં કરી છે. સૌંદર્ય જાળવી રાખવા માટે ત્યાંની સ્ત્રીઓ હાલરો જાતના ઉપાય કરે છે અને તે માટે નવા નવા મશીનો શોધાય છે. ગરહન પરના વાળ સાફ કરવા માટે એક વીજળીથી ચાલતો એક શોધાયો છે જેનો ઉપયોગ આ સ્ત્રીમતી કરી રહ્યાં છે.

પશ્ચિમના દેશોમાં ડોક્ટરો કરેક રાગનો પ્રાતકાર શોધવા માટે જીવને જોખમે પ્રયોગો અજમાવે છે અને જન્મતને જાન જાપી ઉપકારી કરે છે. મિસિસ જાક્સન પણ એવાંજ એક ડોક્ટર છે. ટેલીફોનીના યૂનીવર્સિટીમાં તે સૂચનાં કિરણોની અસર મનુષ્યની તંદુરસ્તી પર કેવી થાય છે તેની શોધ ચલાવી રહ્યાં છે. એ કિરણોથી અસાધ્ય રોગો દૂર કરવા માટેના પ્રયોગો તે કરી રહી છે.

વાવાઝોડા વખતે ઘણી દુનના એન્જનો પાટા પરથી ઉતરી પડે છે અને જન માલની ખરાબી થાય છે. તે અટકાવવા એક નવી જાતનું એન્જન બનાવ્યું છે. એનો આકાર

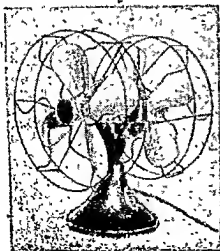
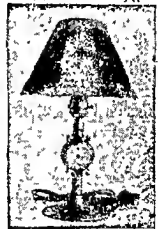
તોપના જેવો હોય છે અને ગમે તેવા સખ્ત વાવાઝોડામાં પણ સ્થિર રહી શકે છે.

યંત્રવિદ્યામાં કૃશલ
મીસ થેલમાં હોત્રીડે

મીસ થેલમાં ન્યુથોર્કમાં એક
કારખાનું જોઈયું છે અને એ કાર-
ખાનામાં મોટાં મોટાં મશીનો અને
એન્જનો સહાંત સમારકામ તે કરી
શકે છે. પોતાની કુશલતા માટે તે
પ્રસિદ્ધ છે. શ્રી કલ્કત નાણુકજી કામ
કરી શકે છે એવું કહેનારને મોટે
તેજે તાણું માર્યું છે !

બફેલો-ન્યુથોર્ક (અમેરિકા) ની મિસિસ
હેલનકારે એક લેમ્પ બનાવ્યો છે જેના હેન્ડલમાં
તેમણે એક એલામવાળું ઘંટિયાળ પછુ ગોઠવ્યું છે.
લેમ્પ ટેબલ પર મૂકયો હોય તો તેનું અજવાળું
ઘડીઆળ અને ટેબલ પર જ પથરાઈ રહે અને
આંખને ન લાગે એવી રીતે તેનો ટોપ ગોઠવ્યો છે.
શોભા અને ઉપયોગિતા બંનેનું અહિં મિશ્રણ
થયું છે.

મુંબાઈમાં વસનારાઓએ ટેબલ ફેન
(ટેબલ પર મુકવાનો વીજળીનો પંખો)
તો જોયો હશે. પણ એ પંખા એકજ
બાળુના હોય છે, અને એકજ તરફ
હવા આપી શકે છે. ચિત્રમાં બતાવેલો
પંખો દ્વિમુખી છે અને ચોરસાની વચમાં
મુકયો હોય તો બન્ને બાજુ બેઠેલાં તેનો
લાભ લઈ શકે છે. એનો ખર્ચ પણ એક
બાળુના પંખા જેટલોજ આવે છે.

નાંધ.

આ અમારો દીપિકાસવી અંક વાંચકોના હાથમાં આગળ પહોંચી શોર જ દિવસે નૂતન વર્ષાભિનંદન. નવું વર્ષ બેસશે. તે શ્રમ પ્રસંગે વાચકોને અમે અતઃકરણપૂર્વક અભિનંદન આપીએ છીએ. નૂતન વર્ષનાં આગેવળે વાંચક ઝીણે અને પોતાનાં રોજી-એને ઝીણાવે ! નવું વર્ષ સર્વને સુખદાયી નીવડે ! નવા વર્ષને દિવસે સૌના હૃદયમાં હસાહ તથા હર્મગ હોય છે. એ હસાહ અને અને હર્મગ આપું વર્ષ કાયમ રહે એવું હમ્મીએ છીએ.

નવા વર્ષને દિવસે વાસ્તવિકરીતેજ આપણને મળ્યા વર્ષનો વિચાર આવે છે. ગયા વર્ષમાં આપણે શું શું કર્યું ? શ્રમસતતી સ્ત્રીઓની પ્રગતિના માર્ગમાં ખાસ નોંધવા જેવું કંઈ કામ થયું છે ? દીકરીની સાથે જણાવવું પડશે કે નથી થયું સ્ત્રીઓની સ્થિતિમાં ખાસ ફેર પડ્યો નથી. એટલું ખરું કે સ્ત્રીઓને ધારાસભામાં જવાનો હક મુજાહ હલાકામાં તથા અન્ય સ્થળે મળ્યા છે પણ તે તે થોડાં સિદ્ધિ સ્ત્રીપુરોના પ્રયાસને લીધે થયું છે. સામાન્ય જનસમાજમાં અથવા સ્ત્રીઓમાં કંઈ ફેરફાર થયો નથી. આવી મોટી બાબતમાં એક વર્ષમાં બહુ ફેર પડી શકે પણ નહિ. સ્ત્રીઓ કેળવણી પામે નહિ ત્યાં સુધી તેમની હવતિ યરાની નથી, અને તેને પરિણામે ત્યાં સુધી દેશની ઉન્નતિ પણ યવાની નથી એ વાત નિર્વિવાદ છે. મારે સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રચાર જોમ બને તેમ કરવો એ કેળવણીના માર્ગરોડનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. આપણા દેશની ઉન્નતિમાં આટલે આવનાર બીજું એક કારણ આપણી કેટલીક ખરાબ સામાજિક રૂઢિઓ છે. એ રૂઢિઓને વળગી રહેવાનો આગ્રહ પુરવો કરતાં સ્ત્રીઓ

વધારે કરે છે. કારણ કે તેઓ વધારે અજ્ઞાન છે. તેથી અમારી બહેનોને નસતાથી કહીએ છીએ કે અમુક રૂઢિ હાનિકર્તા હોય તો તેને વળગી રહેવું એ ખૂબાઈ છે. બાળજન, કન્યાવિકલ્પ, લગ્ન તથા મરણ પ્રસંગના ફરજિયાત ખર્ચ વગેરે અનેક દુષ્ટ રીવાજોથી આપણા દેશનું સામાન્ય વર્ણ ગયું છે. તો હવે સમજીને એ રીવાજોનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. સ્ત્રીકેળવણી તથા રૂઢિનિર્ધારનો નાશ એ બંને બાબતોમાં ધીમે ધીમે કુધારો થાય છે. પણ તેની ગતિ ધણી મંડ છે. નવા વર્ષમાં તેનો વેગ વધે એવું હમ્મીએ છીએ. સ્ત્રીઓની પ્રગતિ વધારે ત્વરાથી થાય તોજ તેઓ પુરુષોને દેશની હવતિ કરવામાં સહાય કરી શકે. આવતા વર્ષમાં સર્વ પ્રકારે દેશની ઉન્નતિ થાય એવું હમ્મીએ છીએ.

મદ્રાસની હાઇકોર્ટમાં એક બહુરા જોમ દાખલો બન્યો હતો. હિંદુ-કાયદાના સ્ત્રીને મળેલો ન્યાય. સંબંધના એક પ્રશ્નનો નિર્ણય ત્યાં થયો હતો.

ગામસેડી જગનાયકલુ ચેડી નામના માણસની વિધવાએ ગદાધસેડી નમલવાર ચેડી નામના પુરુષપર દાવો માંડ્યો હતો. આ સ્ત્રીના સીધનના કટલાક દાગીના તે પુરુષ પાસે હતા. તે પોતાને ખાજા અપાવવાની કોર્ટ પાસે માગણી કરી હતી. પ્રતિવાદી મ. નમલવારનું કહેવું એમ હતું કે એ દાગીના વાદીના નહેતા. પરંતુ તેના પતિના સંયુક્ત કુટુંબની મિલકતમાંના હતા. નમલવારના

* જે મિલકતવર સ્ત્રીનો એકલીનો સંપૂર્ણ હક હોય તેને સીધન કહેવાય છે. દાખલા તરીકે લગ્ન સમયે પક્ષવામાં મળેલું ધન અથવા દાગીના સીધન રહેવાય.

પિતાએ મરતી વખતે જન્મનાયકુટુંબે પોતાના પુત્રનો વાણી નીચે લેતો. મિલકતની વ્યવસ્થા કરતાં થોડા પેસા તે ખાઈ ગયા હોવાથી નમદારને તેના પર દાવો માંડી લેતો. તેથી એ પૈસાના બદલામાં જન્મનાયકુટુંબે પોતાના મરણ પહેલાં પોતાની સ્ત્રીની સંમતિપૂર્વક પેલા દાગીના નમદારને આપવાનું કબજા કર્યું હતું આમ નમદાર કહેતો હતો. વળી તેણે કોર્ટમાં એમ કહ્યું કે હિંદુ કાયદા પ્રમાણે પુરુષને પોતાની પત્નીની સ્ત્રીધનની મિલકતપણ આપત્તિને વખતે પોતાને મટ વાપરવાનો હક છે. તેથી જન્મનાયકુટુંબે મરતાં પહેલાં જે ક્યું હતું તે બાબત તેની સ્ત્રી હવે વાંધે લેવાની રહે નહિ.

કોર્ટમાં જે સાક્ષી મળી તેપરથી નામદાર જાણે એમ કસબું કે પેલા દાગીના એ સ્ત્રીના સ્ત્રીધન માંનાજ હતા. તેમજ એ સંજોગે તે દાગીના આપી દેવાની સંમતિ આપી હતી એમ પણ સાબીત થઈ શક્યું નહિ. ના. જાણે ક્યું કે હિંદુ કાયદા પ્રમાણે દુકાન કે છવડું જેખમ અથવા એવા કાંઈ અલગ આપત્તિને પ્રસંગે પુરુષ પોતાની પત્નીનું સ્ત્રીધન વાપરી શકે. તેવો કાંઈ પ્રસંગ આ દાખલામાં બન્યો નહોતો. ને પુરુષને આ પ્રમાણે નજર કારણ માટે પત્નીનું સ્ત્રીધન વાપરવાની છૂટ મળે તો તેનું પરિણામ કાર્યકર થાય. સામાન્ય લોકમત પ્રમાણે પણ આવી છૂટ વાજબી નથી. વળી આ દાખલામાં પતિ પાસે પોતાની બીજી મિલકત પણ હતી. એટલે તેને પત્નીનું સ્ત્રીધન બીજાને આપવાનો હક લેવામાત્ર પણ રહેતો નહોતો. પરિણામે ના. જાણે સ્ત્રીનો દાવો વાજબી ગણીને તેને તેના દાગીના પાછા આપાવ્યા હતા.

મદ્રાસની હાઇકોર્ટના આ ના. જાણે સ્ત્રીની વરસેણમાં ચુકારો આપ્યા તે માટે અમે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. આપણા મુંબાઈ હજા-કામાં અને બીજા સ્થળે પણ જ્યાં સ્ત્રીની માગણી વાજબી હોય, ત્યાં તેને ન્યાય આપવાનું કાંઈ પણ જાજ સૂચે નહિ એવી આશા રાખીએ છીએ. હિંદુ કાયદામાં સ્ત્રીને અનેક અન્યાય થયા છે. સામાન્ય રીતે તે ધનની મલકી થઈ શકતી નથી. સ્ત્રીનો પત્નું ખર્ચ માત્ર પુરુષ આપે તેવું જ ધન વાપરી શકે છે. એટલે તે પિતા, પતિ, અથવા પુત્રને આધારેજ છપી

શકે છે. હિંદુ કાયદાના મૂળ ધડનાર સ્મૃતિકારણે સ્ત્રી પર જે એક જ રહેમ નજર કરી છે, તે એ છે કે કટલીક મિલકતને સાધન ગણ્યું છે. તેના પર સ્ત્રીનો એકલીનો સંપૂર્ણ હક રહે છે. આનું સ્ત્રીધન કંઈ બધી હિંદુ સ્ત્રીઓ પાસે હોતું નથી. જેની પાસે હોય છે તે પણ ઘણીવાર એટલું થોડું હોય છે કે તેનાથી એક માણસનું પણ મજરાન થઈ શકે નહિ છતાં જેની પાસે હોય તેને એટલું આધારપૂર્વક હોય છે. હવે એટલો આધાર પણ પુરુષ બીજી લે તો પછી અન્યાયની અવધિ થાય. પુરુષમત સ્ત્રીલતિપર કટલી હદ સુધી જુલમ કરશે ? એની મર્યાદા ક્યાં બંધાયે તે કહી શકાતું નથી. વળી એ પણ નેવાડું છે કે માણુષ જ્યારે પોતાનો સ્વાર્થ સાચવા બેસે છે ત્યારે કોનો અંધ થઈ જાય છે. તે સમયે બીજું કંઈ તેની નજરે પડતું નથી બીજાના દુખને તો ખ્યાલ તેને આવતો નથી પણ હવે આશાનું એક નિષ્ણ દેખાય છે. શિક્ષિત સ્ત્રીઓ ધારાસભામાં જશે તો કાયદામાં સ્ત્રીને થએલા અન્યાય દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરશેજ એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

ભાદ્રપદ મહિનાના પ્રથમમાં બાલુ ક્ષિતિમો-હન સેનનું “ અમારો ના-લપાનની સ્ત્રીઓ પાનનો પ્રવાસ ” એ નામનું વ્યવસ્થાન છે. તે બધું જ વાંચવા નેનું છે પણ તેમનો એક લાત્ર જે નપાનની સ્ત્રીઓ વિષે છે તે તો આપણી બંનેનાં એ ખાસ વાંચવા જેવો છે. તેઓ લખે છે કે નપાનમાં વૃદ્ધ સ્ત્રીઓનું એક મંડળ છે. ને તે સ્ત્રીઓ શ્રે દેશના જુદા જુદા કાર્યમાં પ્રવ્રત રહે છે. તે સ્ત્રીઓ વિદ્યાર્થીઓ મટે પણ કરે છે. તે ઉપરાંત ત્યાંના કોઈક મંદિરના મુખ્ય આચાર્ય અને ચંન્દ્રાસીઓ પાસે જે ૪૦-૫૦ વિદ્યાર્થીઓ હોય છે તેમની ખાગીનીની વ્યવસ્થા તે સ્ત્રીઓ કરી આપે છે. વિદ્યાર્થીઓની માની ગરજ આ સ્ત્રીઓ કરે છે.

ક્ષિતિમોહનસેન બાલુએ પેલી બંનેનોને પૂછ્યું : “ તમે આટલી સેવા લેશો છો તે કેવા ભાવથી પ્રેરાઈને ડકાવો છો ? ” તે તો જવાબમાં તેમાંની એક વૃદ્ધાએ કહ્યું. અમારા હાકારોનો બીજો જથ્થો અસ્થાસ કરે છે તેમની સેવા આવી રીતે જ

યાય છે, તેા અમે આમની સેવા કરીએ તે કંઈ નહિં તેા સ્વાર્થબુદ્ધિથી પણ આવરયક છે.” આ વાંચતા આપણને એ દેશની સ્ત્રીઓ મટિ માન ઉત્પન્ન થયા વગર રહે ? આપણા દેશમાં આવી રીતે નિઃસ્વાર્થ સેવા કરનારી કેટલી સ્ત્રીઓ નીકળે ? આપણા દેશમાં યોદી પણ આવી સ્ત્રીઓ નીકળે તેા આપણા બોડિંગો ને આશ્ચર્યો કેવા દીપ્તી નીકળે ને કેટલા લોકપ્રિય થાય ? નપાનમાં ઉત્તર અને દક્ષિણ ભાગનાં એવાં બે સ્ત્રી મંડળ છે ને તેમાં પંદર લાખ મેગ્ગર છે. નપાનમાં એક પણ એકું શહેર નહિં માત્રમ પંડે કે જ્યાં સેવા કરવાને હાલદો સ્ત્રીઓ તૈયાર ન હોય. ચોકોહામા અને ટોકિયો એ બે મધ્ય સ્થળ છે, ત્યાંથી બધાં સ્ત્રી મંડળને ટેલીફોન નેવા સાધન દ્વારા અડી કે ત્રણ કલાકમાં ખબર પહોંચાડી શકે છે. ત્યારે ટોકિયોમાં ધરવીકંપ થયા ત્યારે નપાનની સરકારે માણસો ધન વગેરેનો બદોલત્ત તેા ક્યો હતોજ પણ હાલદો બાળકો ને માતૃહીન હતાં તેમની સંભાળ લેવાની વ્યવસ્થા સ્ત્રીઓએ જ કરી હતી. ઉત્તર વિલામમાં આ ખીડા હતી તેથી ત્યાંના દક્ષિણના મંડળને સરકારે પૂછ્યું કે ત્હમે કેટલા બાળકો રાખી શકો ? પાંચ કે છ કલાકમાંજ તે લોકોએ જવાબ આપ્યા કે બે લાખ સ્ત્રીઓ દરેક એકે બાળકની સંભાળ લેવા તૈયાર છે. સરકારે તરતજ તે બાળકો તેમને સોંપી દીધા. આ ઉપરાંત સ્ત્રીઓ ધાયલ યમેલી સ્ત્રીઓની સેવા કરવા પણ તૈયાર થઇ ને તેવા ધરવીકંપવાળા ભાગમાં તે લોકો જ્યાં ને પહેલે દિવસે એક લાખ બાળકોને બહાર કાઢ્યાં. ને બીજે દિવસે સાઠ હાલર બાળકોને બચાવ્યાં એક પણ બાળક મા વિનાયું ન રહ્યું. આવે કેમણે આપણા દેશની સ્ત્રીઓ યં કરી શકે ? આપણા દેશનું ને તેમાં ખાસ કરીને આપણી બ્લેનોનું એટલું સંકટું દિગ્દોષ છે કે આપણને આપણા ગાળ કુંડાળાની બહારનું કુંજ સ્પર્શ કરવુંજ નથી સમસ્ત દેશના બાળકો તે આપણા બાળકો છે એ લાવના આપણા દેશમાં એક વખત હતી પણ હાલમાં તેા તદન નથી તે ઉપરાંત આપણામાં કોઇનામાં કંઈ કાર્ય કાવાની ઇચ્છા હોય તેા સંજકૂન નથી. તેથી છતાં છતાં પ્રયત્નો થાય. દરેક જણને “ પોતે ” નું જહ

મહત્ત હોય છે. એજ કામ મટિ આપણા દેશમાં છટા છટા પ્રયત્ન કરતાં માણસો નજરે પડે. પણ તે લોકોને સાથે મળીને કામ કરવાનું ક્ષીકું તેા નહિં કરી શકે. મુંબાઈમાંજ ઘણા મંડળો ને તેમાં ખાસ કરીને સ્ત્રીઓનાં મંડળો છે કે જે લોકોનો હંદસ સામાન્ય હોય પણ. એ લોકો છટું છટું કામ કરે છે તેને બદલે આ નપાનમાં છે તેણે મંડળ કરી-સંજકૂન કરી-કંઈ કાર્ય હાયમાં લે તેા સમસ્ત દેશને ધણો ફાયદો થાય. આપણે નપાન પાસે ઘણું શીખવાનું છે. ને તેમાં આ ખાસ શીખવાનું છે. એ દેશ એક વખત આપણા દેશ નેટલોજ પાછળ હતો પણ તેના કાર્યક્ષમતાના સંજકૂન ને સેવા-ધર્મની ઉચ્ચ ભાવનાને લીધે જ આટલો આગળ વધ્યો છે.

એક દિવસ મુંબાઈમાં અમે ફરવા ગયા હતા. ત્યાં રસ્તામાં એક આશરે મુંબાઈ અને પંદરેક વરસની તંદુરસ્ત વેશ્યાઓ. અને સાપારણ સારી દેખાવી ઊઠતી લીખ માંગતી મળી. અમારી પાસે પણ લીખ માંગી. તત્કાલ અમને તેા એમજ થયું કે આવી તંદુરસ્ત ઊઠતીને શુભચાન મટિ લીખ માંગતાં ચારમ નહિં આવતી હોય ? પણ પછી ઘેર ગયા પછી અનેક વિચારો આવ્યા. શું આ ઊઠતીને પોતાનું સજી નહિં હોય ? શું એનાં માળાપના ગામમાં કે પછી મુંબાઈ નેવા ચહેરામાં પણ કોઈ મહદ કરનાર કે સારો માર્ગ દેખાડનાર કોઈ નહિં હોય કે એને આમ લીખ માંગવાની જરૂર પડી હશે ? આવી ઊઠતી લીખ માંગતી હોય તેને લોગવીને હલકે માર્ગે ચલાવવી હોય તેા કેટલી વાર લાગે ? મુંબાઈ નેવા ચહેરામાં તેા એવા અનેક માણસો ભમે છે કે જે આવી નિરાધાર થયેલી ઊઠતીઓને પકડીને અવળે માર્ગે ચલાવવાનો-વેશ્યાને ઘેર જઈને વેચી ને કમાવાનો-ધંધો કરતા હોય. એવા લોકો એવી નાની ઉમરની બીન અનુમતી નિરાધાર ઊઠતીઓને જ ચો-ધતા ફેરે. તેમને કોઈ બહાને પૈસા ધીરીને કે આ-ધારની લાલચ આપીને પછી લઇ જઈને વેશ્યાને ઘેર વેચે. અને કમને તેને એવા નીચ ધંધામાં નાંખે. આ પછી બીજે પણ એક વિચાર આવ્યો કે મારો-કે.એ ઊઠતી એવા નીચ માર્ગે, વેચેલીજ

હોય ને પુરોષને લલચાવવા જ આમ લીખ માંજનાનો ટોંગ કરતી હોય તો પણ શું ? આવી નાની ઉમરની છોકરીને જો હજી સારા લોકોની સોબતમાં મૂકી હોય-સારી કેળવણી મળે એવો કંઈ ઉપાય ક્યાં હોય તો જરૂર સુધરે. ખુબાઈમાં બીજાનું સોસાદી આ દિશામાં કામ કરે છે. પણ તે માટે ઘણી સેવિકાઓની જરૂર છે. સરકાર પાસે પણ મદદ લેવી જોઈએ પાલિકાને એવો ફકમ હોવો જોઈએ કે આવી કોઈ છોકરી કે યુવાન સ્ત્રી બીજા માંજતી નજરે પડે કે તેની હાલત બહુી તેને કોઈ આશ્રમમાં મોકલવાની મોકલવું કરવી. જુજરાત કાઠિયાવાડ વચેરે ધણાં પ્રાન્તોમાંથી વેશ્યાના નીચ ધંધા માટે અનેક છોકરીઓને ખુબાઈ લાવવામાં આવે છે. તેના ઉપર પણ પાલીકાનો સખ્ત નજરો જોઈએ.

આ માસિકના એક આદર્શત્રી અને ઉત્પાદક શ. હીરાલાલ હરજીવનરાસ ૧૯ બજાત્રાતું જોડ- બજાત્રા, બી. એ. એલ.એલ. જનક જવસાન. બી. સોલીસીટરના ૩૨ વર્ષની યુવાન વધી, કુચની બીમારીથી થયેલા આજી અવસાનની નોંધ હેતાં અમને અત્યંત ખેદ થયો છે. મહુંગે આ પત્રની સરખાત મઈ તે અરસામાં એને સમૃદ્ધ કરવાને વન મન ધનથી પોતાનો ફાળો આપ્યા હતા. સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં એમનો બીજો ફાળો પણ એ.છા નથી. એમના મિત્ર શ. વર્મા સાથે સહકાર કરી એમણે "મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન" અને "રાષ્ટ્રીય કોન્ગ્રેસનો ઇતિહાસ" (જે ભાગ) નામે અમુલ્ય પુસ્તકો જુજરાતી સાહિત્યને અર્પ્યા છે. કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના એક પુસ્તકનો પણ "વિશ્વ-ભારતી" નામે મુંદર, અનુવાદ એમણે કર્યો હતો. ઉપરાંત "દિન્દુરગાન" પત્રના સહકર્તા તરીકે અને એમના કાલિપત્ર "લેહાણા દિતેશ્વ" ના વર્તી તરીકે એમણે લાંબા વખત સામયિક સાહિત્યની સેવા બજાવી હતી એમના આજી અવસાનથી આ માસિકને અને જુજરાતી સાહિત્યને મોટી ખોટ પડી છે. એમના સ્નેહી-સંબંધી વર્ગને અમે અંતઃકષ્ટપૂર્વક આશ્વાસન આપીએ છીએ. પ્રજા તેમના આત્માને શાન્તિ અર્પી એવી પ્રાર્થના છે.

દિંદમાં સ્ત્રી કેળવણીનું પ્રમાણ બહુજી ઓછું છે તે આપણે સર્વે જાણીએ છીએ. છોકરી કેળવણીની છીએ. તો પણ અમે નથી પરિષદ. ધારવાં કે આપણને ખ્યાલ હોય કે સેંકડે ફક્ત બે ટકા જ સ્ત્રીઓને અક્ષર જ્ઞાન છે. હાલ મોટાં યહોરોમાં છોકરીઓ સારી સંખ્યામાં નિશાબોમાં નબ છે એટલે આપણને તો એમજ ખ્યાલ રહે છે કે છોકરીઓની કેળવણી ઠીક આગળ વધે છે. આ પરિણામ જોતાં કલકત્તા યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચેન્સેલરે બાપણ કરતાં જણાવ્યું છે કે આટલાઠલા વર્ષથી સરકાર સ્ત્રીઓમાં કેળવણીનો પ્રચાર કરવા પ્રયત્ન કરી રહી છે. પણ પરિણામ કંઈ બહુ આવ્યું નથી. તો તેમણે સ્ત્રીઓને પોતાનેજ વિનંતિ કરી કે તેઓ લોકોજ સ્ત્રીઓમાં કેળવણીનો પ્રચાર વધે તેવા ઉપાયો બતાવે. હાલ ચાલતો અભ્યાસક્રમ કે વખત કે રીત જે બદલવા યોગ્ય લાગે તે જણાવે તો અમે તે સુધારા કરીશું. આ કહેવામાં આવ્યું હતું તો કલકત્તા માટે પણ સમસ્ત દિંદની સ્ત્રીઓને લાગુ પડે છે. તે ઉપરાંત મિસીસ કમીન્સે એક વિનંતિ પણ બહાર પાડેલી છે તેમાં કમી છે કે સ્ત્રીકેળવણીનો પ્રચાર કેમ વધે તે બાબત વિચાર કરવા માટે તથા આખા દેશમાં સ્ત્રીશિક્ષણ સંસ્થાઓના અધિકારીઓ, વ્યવસ્થાપકો, તથા સ્ત્રી કેળવણીના દિવાચનકોની એક પરિષદ બરી આપણી માંજ છીએ વ્યવસ્થિત રીતે સરકાર સમક્ષ રજૂ કરવાનું નથી કરવું. તે પરિષદ આવતા વર્ષની શરૂઆતમાં એટલે જન્યુઆરી મહિનામાં પૂનામાં ભરવામાં આવશે. પણ પ્રત્યેક પ્રાન્તની જરૂરીઆતો જુદી જુદી હોય તેથી પ્રત્યેક પ્રાન્તની એવી એક પારિષદ જુદી બોલાવવી એમ પણ નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. જુજરાત પ્રાન્ત માટે આવી એક પરિષદ નવેબ્જર મહિનાની શરૂઆતમાં બોલાવવામાં આવનાર છે ને તે માટે કામ કરવાનું અ હો. રાજદા બંદેન મહેતાએ માથે લીધું છે. તે વિષય ઉપરનો તેમનો લેખ તથા પ્રમાણલી આ અંકમાં જ નજરે પડશે. આ બાબતમાં સ્ત્રી કેળવણીમાં રસ લેતી દરેક બહેને મદદ કરવાની જરૂર છે. જો બહેનો તો અમદાવાદ જ એ પરિષદમાં હાજરી આપી પોતાનો મત દર્શાવેલ નહિં તો એ પ્રમાણથી

જા સાથે છાપવામાં આવી છે તેના જવાબ સૌ ચારદા બહેન ઉપર મોકલી તેમના કામમાં મદદ કરવી.

દેશની કલ્પતિ દરબાર મટે સ્ત્રી કેળવવાનો પ્રયત્ન એ ધરોજ મહત્વનો પ્રયત્ન છે. માટે દરેક વ્યક્તિએ પોતાની ફરજ સમજીને પોતાના થી બનતી

મદદ કરવી. અ. સૌ. ચારદા બહેને આપેલા પ્રતિના નિર્વાહજ આપવાથી આપણી બહેનોને શું નિર્ણય હોય તે નજીવાતુ તે પરિષદના કાર્યાલયમાં સહેલું પડશે ને એ લોકોનું કામ સરળ થશે. આશા છે કે દરેક બહેન પોતાનાથી બનતી મદદ કરશે.

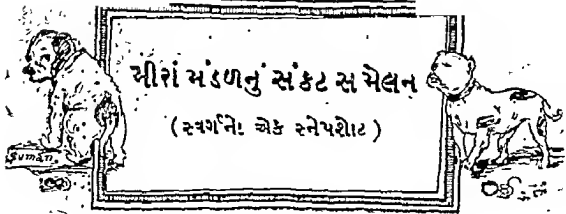
મિસિસ આઈ નામે આ મહિલા મુધારી કામમાં અત્યંત કુશલતા ધરાવે છે. તેણે એક અદ્ભુત દરવાજો બનાવ્યો છે. શિશુપાલનના કામમાં પણ તે તેટલીજ ચતુર છે. એણે બનાવેલા દરવાજામાં એવી એક દુરબીન લગાડી છે જેનાથી ઘર વધારે સુરક્ષિત રહે છે.

આ યત્રમાં જતાવેલી મહિલા શિક્ષણમાં હુકારી કામ કરનાર મિસિસ મર્થા હોફમાન હોલ્ડ સાંધવાના કામમાં અપૂર્વ કુશલતા જતાવે છે. વેઈડી ગની નવી રોત શોધી કાઢી તેણે ત્યાંના ઠ.રીગરોને હંગ દર્શાવે છે. એની બરોબરી ભરૂભણ પુરૂષો પણ નથી કરી શકતા.

ચિત્રકાર :] શ્રીજીએ એક વિનિષ્પત્તિ ધર્મરાજને મોકલ્યું. [રા. છા. અં. બે

લેખક: શ. "જયન્ત"

(૧) જોમ-અન્ત.

“જો જો વળી કંઈ પાણું બોલ બોલ કરતા-ત્હમારે શું?” મંજરીએ જતાં જતાં વાર્યો. મંજરીને કંઈક એમજ બરાબર ગયું હતું કે હું તો જ્યાં લાં બોલ બોલજી કર્યા કરું છું. એનું ચાલે તો મ્હને એકદમ મુશ્કારી નાખે. મ્હારે વાળ ક્યારે કપાવવા, ઘોખીને કોટ ક્યારે આપવો, જોડા ક્યારે બદલવા, જમવા કેમ બેસવું ને કેટલી ગતિથી ખાવું-આ બધાની પૃથ્વી ઉપર પણ મંજરીનેજ ખબર પડતી કે મ્હારે ક્યારે ને કેમ કરવું. અંદિ સ્વર્ગમાં પણ એની એ ટેવ ન ગઈ.

એ કાંઈ જવાબ ન આપ્યો. હું મ્હારા વિચારમાંને વિચારમાં બુટતી દોરી જાંધે જતો હતો. પણ મ્હારા મોનને ને મંજરીને હમેશાં આદેવર હતું. ન્હાની ચશ્મિરેખાએ આંખોને મ્હારું આવડું હલાવ્યું. “બાપ બાપ, જ્હેન કહે છે-એ કેમ સાંભળતા નથી? વિચારાં ક્યારનાં કાંક કે’ છે ને? જ્હેન સાચું જુઓ.” મ્હારી ને મંજરીની આંખો મળી ને અમે હસ્યાં. “શું આમ છોકરીને ચીત્રાવલી કરી નાખી છે! શું કામ છે.?”

“કામ શું થળી? એ તો કહેતી હતી કે ત્હમે કાંઈ આકરું આકરું બોલશો નહિ. આપણે શું? સા સૌનું દાડી લેજો.” મંજરી ઠાવણી થઈ બોલી. અવધારકુશળતા

મૂર્તિમન્ત થઈ વિનય મંદિરમાં વિરાજે તો પણ મંજરીના મુખારવિન્દપર દરેકપણા ને ગાંભિર્યની જે છાયાઓ છવાઈ રહી હતી તેની તોલે ન આવે. આવી આવી ક્ષણોમાં મારી મંજરીનું માધુર્ય કાંક બહજ મીઠું લાગતું હતું. મંજરીમા મૃત્યુ પછીનું પૃથ્વીપરનું મ્હારું અસ્તિત્વ આવી આવી ક્ષણોના સ્મરણ માત્રથીજ નબી રહ્યું હતું.

“હે...સારે, જરા ચા પીને જશો? હજી તો ત્હમારે કલાકની વાર છે. વિનુભાઈ આવ્યા પણ નહી હોય. ત્હમે બેસો તો હું હમણાં કરી આપું. લાં જઇને કુચલી કરશો એના કરતાં...”

“હીક...સારે બેસું.” બેસી ગયા પછી હું બોલ્યો. કોણ જાણે કેમ પણ ચાની તો મ્હારાથી ના પડતીજ નહોતી. મંજરી મ્હારી આ રંગ પારખી ગઈ હતી અને આંખોની ખીજ પ્રયોગો નિષ્પજ જતાં પ્રસંગોપાત્ત આ જડી બુટી અજમારી નાંખતી હતી. પૃથ્વી હો કે સ્વર્ગ હો! પ્રકૃતિ કાંઈ શુંસાચ છે?

x x x x x

ચોડાક વખત થયાં હું પણ હેવટે સ્વર્ગમાં આરી પડ્યોંઓ હતો.

“જોમ-અન્ત” રંગને ઉતરતાં વેંતજ મ્હામી મંજરી ન્હાનકડી ચશ્મિરેખાને તેડી

ઉભેલી બેઠ. “હું ચિત્રગુપ્તને રોજ રોજ પુછતા કે હવે ક્યારે આવશે? જુઓ. આ સસલી કેવી યઈ છે? જુલી તો નથી ગયા ને?” મા દિકરીના મ્હેં ઉપરના સુખી પરથી સ્વર્ગની હવા સદી હોય એમ દેખાઈ આવતું હતું.

“હવે ક્યાં જવાનું?” મ્હેં અધીરા થઈ પુછ્યું. મંજરી મંદમંદ હસી... “કેમ પુછો છો? મ્હારાથી મ્હેં સંતાડો એવું તો કંઈ નથી કયું ને? પણ હમણાંજ એક ધારસ થયું હતું. વિજ્ઞા બ્હેન ઓળખ્યાં ને? અમે રોજ મળીએ છીએ ને પુષ્કળ ગમત કરીએ છીએ. બિચારાં બહુજ સાદાં ને માયાળુ છે. મ્હારી બેઠે તો બહુજ સારું રાખે છે. એક દિવસ અમને ખબર પડી કે વિનુભાઈ આજ આવે છે. વિજ્ઞાબ્હેન તો હરખધેલાં થઈ ગયાં. એમને કાંઈ રોપ ન હતો. “એમઅન્ત” ના શ્લોકને તેડવા જવા. અમે સ્થામાં નીકળ્યાં. પણ નીકળતાં અમારે જરા મોડું થઈ જવાથી વિનુભાઈ સ્થામાજ મળ્યા. અમે પૂરા જોવાએ નહતા પણ દૂરથી એમણે તો અમને જોયાં ને ઓળખ્યાં. અને સુપડીયા ડસ્તાની બાજુએ સરકી જઈ એક ઝાડની ઓચ તળે લપાઈ ગયા. વિજ્ઞાબ્હેન સ્થમજી ગયાં. અમે ગોતી કાઢ્યા ને પાસે જઈને ઉભાં રહ્યાં. બિચારા ગળગળા થઈ ગયા. વિજ્ઞાબ્હેન વાંસો યાજડ્યો. “અરે વાહ! આ શું? આપણે શું વાત થઈ હતી, ભુલી ગયા? અને આ તે ત્હમે ક્યાં નવાઈનું કે એકલાયેજ કયું છે? બહેનો કે અમણે, બધાવ ડાંડે છે ને પરણે છે. ઓશિવાળા જરાએ ન થશે. હું હત તો ત્હમે થોડું કાંઈ એમ કરત? વાંસો. ઘેર જઈને ગરમાગરમ મચાલાવાળો ચા પનાવી આપું ને સુંદની ગોળા ખવડાવું. અને આજ રાત્રે કાસુદીમાં માનસ સરોવરને કાંડે વીનમ્મ વીણા વગાડવાની છે ત્યાં આપણે ફરવા જઈશું.” કોણ જાણે એને ગરમ

ચા અને સુંદની ગોળા ગમી કે પછી વીનમ્મની વિજ્ઞા સાંભળવાની અધીરાઈ થઈ પણ વિનુભાઈ એકદમ બંધું ભુલી ગયા ને ખુશખુશ થઈ ગયા. ત્હમ્હારી જેમ નહિ કે લીધી વાતની ટેવ મુકવીજ નહિ ને જીવ બાળ્યાં કરવો. વિનુભાઈ તો બિચારા મને તેવું હોવાને-પણ ભુલી તરત જવાનાં. પણ ત્હમારે હવે મજા પડવાની. વિનુભાઈ પણ અહિં છે એટલે હવે મિનીટ પગ ધરમાં નહિ ટકે ને જીમને આરામ નહિ મળે. પણ હવે તો હું જમરી થઈ છું. પૂરી રાખીશ. બહાર જવા દઉં તો ને.” “બહુ સારું બહુ” મ્હેં કહ્યું. “ભાવશો તે વળી ધરમાં ગોંધાઈ રહ્યાં સાંભળ્યા છે. કાંક તો ખુદિ વાપર.” મ્હને શાળ પડી હતી કે મંજરી ખરેખર ક્લેશ કરશે. બહાર ગયા શિવાય રહેવાશે નહિ: અને બહાર જઈએ ત્યારે સરખે સરખા મળતાં વાતોમાં વખતનું બાન પણ ન રહે. વળી વાતો તો મ્હારો ખાસ વિષય હતો. બે કે હું બહુજ “Conservative” એટલે કે બહુજ ઓછાની બેઠે વાત કરતો. મ્હારા દામુભાઈની માફક નહિ કે આફ્રિકાથી તામ્રેજ આવેલો કોઈ ધરડો-કાણો સીદી પણ એમની સ્થામો લોકલ માં આવી જાય તો ભોગલાગ્યા. પેલો અડધો ઉંઘમાં હશે તોયે કાંઈ નહિ તો એના વાળ સામું ટીકી ટીકી જોવા કરશે ને મરંક મરંક દર્યા કરશે. એ ત્રણ વખતે હિંદુસ્તાનીમાં પુછશે કે “એઈ...અઈસા તુમારા બાલ કયું...હું?” તોયે પેલો નહિ બોલે તો એની જાલર કેપ ઉપાડી બે આંગળી વચ્ચે દિવકા ખચરાવશે ને પૂછશે કે “કરીસ્તાન હો?” ...છેવંટ પેલો પોતાની બાપામાં કાંક બોલશે ત્યારે આ એમને “Singas” ચાળાથી સમજતીને પણ વાત થઈ રાખશે તે ટૂંક મરીન લાઇન્સ સુધી. અને એટલામાં તો એમણે આપ્પા આફ્રિકાનો સામાજિક સ્થિતિ

ચાળાથીજ પુછી નાખી હશે. “તહમરે ત્યાં એક સામરી કેટલી બાયડી પરણવાની છૂટ ? તહમરે ત્યાં બેરાંઓને જીમ ખરી કે ? પૂછ્યો રાંડે કે નહિ અને રાંડે તો પછી ન્યાતમાં જન્મવા જઈ શકે કે નહિ ? તહમરે ત્યાં હજમો ખરા કે ? તહમે લોકો સુધ જાઓ ત્યારે ઉંઘમાં શું બડબડો ? ” ઇત્યાદી પ્રશ્ન પરંપરાથી ગરીબ સીદીને પીખી નાખશે અને મરીનલાઈન્સ ગાડી ઉપડયા પછી પણ બહાર ઉભા ઉભા ચાલતી ગાડીએ પૂછી શેરો કે “સીદણુ, બચ્ચાં, ડીધર રખ્યાં ? ” મહારે છેક આતું નહિ...પણ આ વિચારોથી મહેને સાંભર્યું. “અલી, દામુબાઈ અંદિ આવી ગયા કે ? ” “ના ” મંજરી બોલી. “કાલજ તરલિકા ભાળી મળ્યાં હતાં તે કહેતાં હતાં કે હજીતો એમને વાર છે. ત્યાં નીચે બિચાગ બહુ હેરાન થાય છે. ફકીર જેવા થઈ ગયા છે. નીચે એમનો ખપ નથી ને ઉપર બોલાવી લેતાં હજી ચિત્રશુદ્ધ બહીએ છે. કહે છે કે હું રીજ ‘સ્વર્ગ-સુખ’ લગાડી જોડું છું પણ આ તરફ ખેંચાતાજ નીચે. એમને એમ કાચા બોલાવી લેવામાં શું ફાયદો ? ”

સરસ્વતીની મન્દ મન્દ સ્વર્ગીય સમીરની હોરોમાં અમારી નોકા ખૂલતી ખૂલતી સ્વયમેવ ચાલી જતી હતી. મંજરી અટકી. “રહમજ્યા ? તહમરે વળિ ખીજે ક્યાં જવાનું હોય ? જુઓ. પછે દેખાય એ વિનયવાટિકાની અગાસી. અસાર સુધી તો હું મહારાં કુટુંબીઓના બેગીજ રહેતી હતી. તહમારા આવવાની નક્કી ખબર પડયા પછી ધર્મશાળની આરાતુસાર શૈલશૃંગમાં હંસ સરોવરને કાંડે આપણી ‘વિનય-વાટિકા’માં રહેવાં આવી છું. સસલીને તો ત્યાં કાંક બહુજ ગમી ગયું છે. આખો દિવસ શુદ્ધાબના દુલ ને ખૂરખૂતી કણિયો વિણી વિણી તે ખાઈ જાય

છે. જુઓ ને, એના મોં ઉપરથી નથી લાગતું ?...” x x

સંધ્યાનાં સોનેરી કિરણોએ અડપલાં કરી સરસ્વતીનાં કુણાં સ્વર્ગીય નીરને શરમાવી લાલ-ચોળ કરી નાખ્યાં હતાં. સૂર્યદેવનાં બિમ્બ પ્રતિબિમ્બની સોનેરી ઢાયાઓથી, સદી સ-મસ્ત જળહણી ઉડી હતી. હું બાન બુલી ગયો. રહામું મા દિકરીનું શ્વેત સોનેરી મુખ-મંડળ-ઉપર સુવર્ણ વરસાવતો સૂર્ય-નીચે સો-નેરી ચૈતન્યથી થનથનતાં સરસ્વતીનાં હસતાં, વહેતાં નીર.....મહારા આસન ઉપર અટલી ને હું પડ્યો...હું ક્યાં છું. હવું શું ને આ શું ?...સુખ, દુખ જણે મહારે કાંધજ ન હવું. એકલો “હું” જણે આખા વિશ્વ જોડે એકાકાર.....” “લ્યો ચાલો, ઉતરો. આ આપણું સ્થાન ” મંજરીએ મહેને જગાડ્યો.

[૨]

મહિલા સંગઠન.

વર્ષોવિતી ગયાં. સ્વર્ગમાં દિક્રાળનાં બંધન હોતાં નથી. શ્વેત આનન્દ ને શિતળ શાન્તિના સામ્રાજ્યમાં પ્રવૃત્તિ કે નિવૃત્તિ જે કહે તે પ્રેમમાંજ હતી. હદયો આંદની હવામાં ખીસતાં. સૌ કેાઈ સર્વવ્યાપી હોવાથી સ્વાર્થ અંદિ ઉછરતોજ નહિ. કલેશખાખપનાં ઝેરી ડંખ આંદ ખરી પડતા હતા. સુકોમળ મન અંદ ખુલ્લી હવામાં વગર મચ્છરદાનીએ સુધ શકતું હતું. હૃદય માત્ર આનન્દ અને આનન્દના રસયા દ્રવ્યો પડતું હતું અને પ્રેમ ઉખાની સ્હેરો ઉડતી હતી. પણ પ્રકૃતિના રંગ કાંઈ શુસાતા નથી. સ્વર્ગ હો કે પૃથ્વી. આછા ધેરા થાય એટલુંજ. ફેર એટલો કે અંદિ પ્રકૃતિની પ્રવૃત્તિને અંગે કેાઈને ડંખ ન લા-ગતો-ડાખ ન લાગતો. કેાઈ પણ પ્રવૃત્તિનો અંતિમ ઉદ્દેશ તો આનન્દજ રહેતો. અધ-મતા કે વેર અંદિની હવામાં જગી જતાં

હતાં.....એવું જ કાંક અહિં બન્યું. ઇશ્વર દત્ત સ્વભાવ કાંઈ નબ છે ? સ્વર્ગમાં પણ સ્ત્રિઓ તો સ્ત્રિઓ જ રહેવાની. આખો દિવસ જળજળાદી ને મેવામિહાષ ખાવાં-ખાખા ખીખી કરવું-ગાવું, નાચવું ને હાવું-રોધવા કરવાની કે ઝાણીસના ટાઇમો જળવવાની ખટખટ નહિં. આ બધું છતાંએ બહેનોને એક દિવસ ઓછું આબુ કે બાબુ, આમ આખો દિવસ તે શેં ટાયલાંમાં નબ. એ ચાર યશભૂખિયોએ ખીજ વાળ્યાં ને જ્નેતજ્નેતામાં બધીઓએ વાત ઉપાડી લીધી. વાટાઘાટને અતે સરોવરને કિનારે ચંદ્રની પત્ની રોહિણીના પ્રમુખપણા તળે મહિલાઓ વિચાર કરવા મળી. આપણે પ્રથિ ઉપર તો સુવર્ણની સાંકળોમાં આત્મવિકાસને પૂરાવા દીધો. શું પુરોણી મતિ એજ આપણી આત્મોન્નતિનું પ્રમાણ ? સમય વીલે આપણે પણ કંઈક થઈશું. ત્યાંએ શું પાછું એનું એ ? બહેનો. ગમે તે કરે પણ કાંક કરો. આ સ્થિતિ તો હવે અસહ્ય છે. x x x x.

બહાર જ્યોત્સિન્કામાં પડ્યો પડ્યો હું એક સુકામળ ન્હાની નલિની સાથે વાતો કરતો હતો. “ એવું શું કે ચંદ્રને દેખતાંજ ત્હમરાં કમળ બિડાઈ જાય ! આટલી બધી શરમ શી ? ” “ એ તો અમારી પ્રકૃતિ પડી એમાંજ અમારું ગૌરવ. બાહી કાંઈ અમે શું બ્હીએ છીએ ? ” x x x x x

ઉડતી ઉડતી હર્ષભરી મંજરી આવી. “ કેમ જોયું ને ? હું કહેતી ત્યારે હસતા. લ્યો. હવે અમારું મીરાંમંડળ નીકળ્યું. મીરાંગાથએ પોતાનું હિમગીરી પરનું ‘સ્વામ વિહાર’ નામનું મહાલય અમને આપી દીધું. એક ‘ચોરલીધર કૃષ્ણ’ નું Oil painting તૈલચિત્ર મંડળને ભેટ આપ્યું અને પોતે અમારા મંડળનાં માતૃશ્રી થયાં. ત્યાં હવે રોજ ભાષણો થશે ને ગરબી ગવાશે. હું મેઝર થઈ ગઈ. રોજ સાંજે ત્યાં જવાની. ” કાંઈ ન સુજ્ઞાથી મ્હેં કહ્યું:

“ એમ કે ? ” “ Ofcourse ! ” મંજરી અત્યારે પુરેપુરી ખિલી હતી. “ રોહિણી બહેન કાંઈ બોલ્યાં કે ? ” મ્હેં પૂછ્યું. “ અરે નારે. એમણે તો ઉલટું બંગાણુ પકાડ્યું. જોતડાની જયમ બેસી રહ્યાં ને પછી કહે છે કે ‘જુઓ. એ તો ચાલ્યા. મ્હારે મોહું ચાપ છે. પછી હું એકલી અંધારામાં જતાં બ્હીકું ને ? ’ અરે હા. પણ એક લો ત્હમને કહેવું જીલ્લી ગઈ. તરલિકા બાબી કહેતાં હતાં કે દાસુબાઈ આત્યા છે. હું એકદમ સુતો હતો તે બેઠો થઈ ગયો. “ હે, એમ કે ? ક્યારે ? ” માયું પકડીને મંજરીએ મ્હેને પાછો સુવાડી દીધો. “ શું અત્યારે ને અત્યારે જવું છે ? વાત નહિ સાંભળો તો હું તો અંદર જતી રહીશ. ” “ ઠીક. લ્યો. જોલો સાંભળીએ છીએ ”. મ્હારીવાત પુરી થઈ. ખીજુ તે શું શું કહેવાનું હોય, મંજરી કંઈક અથુચિન્તવી રહીકાઈ ગઈ... દૂર દૂર પ્રાચી દિશામાંથી જીલ્લજીલનું મધુર સર્ણ સ્તવન કર્ણ જોડે અથડાઈ... મ્હારો નયનો ઘેરાઈ ગયાં. x x x

ખીજે દિવસે સવારમાં મંજરી સૂર્યનાં કિરણો પર ચા બનાવતી હતી. અમેલીની વેલના દિવસકા પર બેઠો બેઠો હું “ વિશ્વવતંત્ર ” વાંચતો હતો. એટલામાં તો દાસુબાઈ, તંત્રલિકા, વિનુ અને વિણા આવી પહોંચ્યાં.

“ અરે વાહરે વાહ. કેટલા દિવસથી આત્યા ને આજ મ્હેં જ્ઞતાવો છો ? ત્હમારા વિના તો મ્હેને સ્વર્ગ પણ સુવું લાગતું હતું. કેમ, શા ખજર છો ” મ્હેં દાસુબાઈને પૂછ્યું. “ ખજર ખીજ સાહોય ? ત્હમે જણાવ્યું છે ને ” તરલિકા બોલ્યાં. “ આત્યા ત્યારથી કાણુ પણ નિવૃત્તિમાં નથી ગાળી અને હવે તો વળી ઉવમ જાઓ છે. મંડળ અમારું નીકળ્યું ને પ્રકૃતિ બધી એમને આવી છે. કહે છે કે આજ ને આજે હું કુંભારાણુને મળી આવું. મીરાં ગાણી ને મંડળની પ્રમુખ થવા દેજ કેમ ? શું મંજર ગાતી બધીયોને કરવી છે ? ” મ્હેં કહ્યું. “ અરે

આકાશ ન થાઓ. હજી ત્હમે એમને ન જોળ્યા. એતો મ્હારા બાઇની 'હુમર' (મસ્કરી) કરવાની રટાઈસજ એવી છે. " " એવી તો વળી હુમર કરાતી હશે. કાલે અમે કેલાસ-કુંજમાં યરવા ગયાં હતાં ત્યાં રસ્તામાં ચિત્રચુસ મળી ગયા. વાતમાં ને વાતમાં એમણે કહ્યું કે સ્વર્ગની દક્ષિણ સીમા ઉપર અધકચરા ચીનાં જોતું એક દોળું આવી વસ્યું છે. ધર્મરાજની એવી મરજી છે કે ત્યાં કોઈ પ્રવીણ મહાશય ને મોકલી આપી એ એદી ચીનાંજોને સ્કાઉટીંગની તાલીમ આપવી. પરંતુ મુશ્કેલી એટલીજ છે કે એટલે દૂર, અબળાયા પ્રદેશમાં ને અનાડી લોકોમાં કોણ પ્રવીણ આત્મા જાય ? ખસ આ વાત સાંભળી ત્યારના કહે છે કે હું જાઉં. " ધનગોનીયા " ગવરાવી ને એ લોકોતું અજ્ઞાન છોડાવું. " " અરે બધી વાતો સાંભળોને ! એતો પૂરા ડીપ્લોમેટ (મુત્સદી) છે. ચિત્રચુસને બનાવ્યા ને ત્હમને ભડકાવ્યા. પણ વિનુ તું કેમ કાંઈ બોલતો નથી વેલી તો નથી સાંભરીને ? "

" શું બોલું ? તું બોલતાં શકે ત્યારેને ? ને બાકી તો ક્યારેને જોઉં છું કે ભાળી આ સૂર્યકીરણો પર શું બનાવે છે ? " વિનુએ ખુલાસો કર્યો. " એતો વિનુભાઈ સસલી માટે દૂધ ગરમ કર્યું. આવો વિજુબહેન, ત્હમારા છોકરાને લઈને. આપણે છોકરાને દૂધ પાષણે. " મંજરીએ ચાના ખાસા બરતાં ભરતાં હસીને કહ્યું.

" મંજરી, વિનુની ચામાં કાંઈ મરાલો બરાલો નાંખ્યો કે નહિ ? " મહેં પૂછ્યું. " ના રે. હવે શો ખપ છે. એતો વિજુ બહેનને નહોતા મળ્યા ત્યાં સુધી એમના હૃદયમાં બ્લીકની શદ્દો બરાઈ ગઈ હતી. હવે તો વિજુબહેને ધમધમાટ કરી મુક્યા છે. " મંજરીએ સરિમત ખુલાસો કર્યો.

" એમાં હસવા જેવું શું છે ? એ તો

વિનુના હૃદયની સારી વાહકતા (conductivity) સ્પષ્ટ છે. Heart (હૃદય) સારું Conductor (વાહક) હોય તો પરાક્ષ અને પ્રત્યક્ષ વસ્તુથી, cold (શરદી) અને Heat (ગરમી)ની Heart (હૃદય) ઉપર તાત્કાલીક અસર થાય છે. " દામુભાઈએ વિજાનશાસ્ત્રનું કંઈ ચક્ષુ પછુ અમને તો અગમ્ય રહસ્ય રહમબાવ્યું.

" કેમ વિનુ, સાચી વાત ? " મહેં પૂછ્યું. " વેલી સાંભરે છે કે જુલી ગઈ ? એ અહિં આવશે ત્યારે તું કેની જોડે રહીશ ? તારા હૃદયનું વહેણ કઈ તરફ વિશેષ ? "

" નકામા શું કામ પાડી પંચાત ડહોળો છો ? " વિજુએ બચાવ કર્યો. " અમે બધાં સાથેજ રહેશું. બાકી તો એમણે બિચારોએ કયે દિવસ બડાઈ માસી છે કે જોર જોર જેવડાં આંસુઓમાં કાલીદાસ, ભવશુતી વરસાવી, જગત આપું ચકડોળે ચડાવી, છેવટે કોઈ વહેલી મળી તે સતતને વીંટળાઈ વળ્યા છે ? એ તો જે પ્રત્યક્ષ કહેતા હતા તેજ પરાક્ષમાં કરી બતાવ્યું. પ્રભુ બધાં દુઃખ માથે નાંખજો પણ સાક્ષરવર્ગને પતિ તો કદી કોઈને ન આપશો. "

" અને ગણીતશાસ્ત્રી કે વિજાનવાદી આપે તો ? " મહેં પૂછ્યું. " એ તો આ તરલિકા બહેનને પુછો. " વિજુએ વાત ટુંકી કરી. " અરે એ તો બધાયે સરખા. વાતજ મુકોને. પાતું ન પડે ત્યાં સુધી બધાયે સારા. " મંજરીએ પોતાનો ગર્ભિર મત પ્રદર્શિત કર્યો.

" એમ કે ? જાઓ ત્યારે. હું પણ દામુભાઈ સાથે ચીનાંજોમાં ચાક્યો જઈશ. બાવો યજ્ઞ જઈશ. રહેજો પછી એકલાં. " મહેં મંજરીને આગામી શક્યતાઓની ગર્ભિત સૂચના આપી.

મંજરી હસી. " પહેલાં જરા ઉભા થઈને હાથે પાણીનો ખાંસો પીવાની તો દિવસખં જે ચાર

વખત પ્રેક્ષીશુ પાડો. પછી બાવા યશો તો બહુ આકર્ષ નહીં લાગે. પણ હવે આ લોકો આન્યા છે તે કાંઈ મેમાનગતી તો કરશું ને! જુઓ. હવે જરા ઉદ્ધાનમાં જઈને પેલાં નારંગી તો લઈ આવો.”

[૪]

ન્યાય મંદિર.

સ્વર્ગ આજકાલ ખળમળી ઉઠ્યું હતું. ન્યાં જુઓ ત્યાં એજ માન ને એજ તાન. મીરાંમંડળની પ્રવૃત્તિ અમે પુરોએ ધારી હતી તેનાં કરતાં વિશેષ ઉચ્ચ નીવડી. સંગઠનથી એમરે જ્ઞાતન પ્રસર્યું. સ્ત્રીઓમાં અકારણ અસંતોષ ફેલાયો. પુરોએ અને હેમની સાત પેઢીના બાપ દાદા સુદને વગોળ્યા. “ એવું શું કે પુરોનાં જ ધણું થાય? નિયમો બાંધનાર પણ એ ને પળાવનાર પણ એ. આના કરતાં ધરે આપણને ટાર બનાવ્યાં હતાં તો એ ફીકે હતું કે ખીલે બાંધતા, પણ ખડ તો ખવડાવતા. આ તો વાતોઆ આપણે દેવીઓ ને વ્યવહારમાં ગોઠિયો. શું ધર્મશાસ્ત્રનો પ્રભાવ સ્વર્ગની સીમા ઉપરજ અટકે છે? પૃથ્વીનો તે પ્રશ્ન માલિક છે કે પુરો? આ દાસીત્વની બેઠિઓ આપણે સ્વર્ગની મહિલાઓ પ્રવલ નહીં કરીયે તો ક્યારે ટૂટશે? હવે તો અસહકાર સિવાય પુરોની મતિ ટેકાણે નહિ આવે, ને ત્યાં સુધી આપણે કન્નત પણ નહિ થઈએ.” આમ સમુદગત અસંતોષ ધ્રુવધાઈ રહ્યો હતો એટલામાં પૃથ્વી ઉપરથી એક નવીન આગમન થયું અને આતી તેની મદાન પ્રવૃત્તિઓમાં જાને છે તેમ કારણ મળતાં સ્ત્રીઓને રોષ પ્રદર્શિત કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો—બહાનું મળ્યું.

સુવિખ્યાત સાક્ષર શિરોમણી અને પ્રેમ-કવિ પૂજ્ય શ્રી ‘વિશ્વવિલાસજી’ પૃથ્વી ઉપરનું પર્યટન પૂરું કરી ત્રીજી વખતની પોતાની

બાળપત્નીને રેતી ફળકળતી મુઠીને આશ્વાસન રૂપે થોડા ઘણાં કાવ્યો રાખીને—સ્વર્ગમાં આન્યા. “ અન્ન માર્ગ ” ના રોશને અમે બધા સ્વાગત કરવા ગયા. કવિ તે તો કવિજ્ઞ! ઉતરતાં વેંતજ કવિશ્રીનાં ચક્ષુઓ સ્વર્ગના સૌન્દર્યમાં ખુંચી ગયાં. “ અહો શું રમણીયતા! શી બન્યતા! સાહિત્ય તો અહિં સ્વયમેવ સ્ફુરે છે. પણ હા. મરસ્વતિચંદ્ર શું નથી આન્યા? હું એમનેજ મેમાન થાત.” કોણે કહ્યું “ છ ના એ તો આજે ધવલગીરી પર પ્રમાદ્ય નોડે ફેલાસ કપના સેમીફાઈનલમાં રોકાણ છે. પણ આજા હોય તો આપની પ્રથમ અને દ્વીતીય પત્ની હૃદયરશ્મિ અને અનુભવી અહિં પાસેજ “ શીત નિકેતન ” માં વસે છે, ત્યાં આપનું સ્વાગત સાઈં યશે. ખુબજા હોય તો જાંપા સુધી, મુઠી આવું.” સાક્ષરશ્રી વિમાસણમાં પડી ગયા. “ ના .. એમને અત્યારે કોણ તસ્દી આપે. હું મ્હારે એકાદ પર્વતના મસ્તક ઉપર પડ્યો રહીશ ને કૌમુદીમાં કાવ્યો શુચીશ.” મ્હારાથી પુછ્યા સિવાય ન રહેવાયું. “ ત્રિપુરીમાંથી કઈ મુખગાને ઉદ્દેશીને? x x x

સ્ત્રીનાં મુખને કમળ, ચંદ્ર, બુલબુલ, સુભાષ, હાલ્દી વખમાઓ અપામ છે. મ્હને કોઈ કોઈ વાર બહુજ લાગી આવે છે કે સ્ત્રીઓનાં મુખને ‘ બેરોમીટર, પવનચક્રી, વીજળીની બેટરી ’ ઇત્યાદી સાથે સરખાવવાનું કેમ કોઈને હજી સુધી સુઝતું નહીં હોય? જરમી ફેરલી પડે છે, પવન ક્ષી વિદ્યામાં વાય છે, વિજળીનો વેગ ફેરશે છે, વિગેરે વળણવું હોય તો મ્હનેતોનાં ગોરાં, ગંભીર, શતાં, દસતાં મુખારવિન્દ પંદથી તરત પડખાઈ આવશે.

સ્વર્ગમાં દિવ્યાંગનાઓ પર આજકાલ આંબીઈ ને ચિન્તાની ઝાયાઓ છવાઈ ગઈ હતી. મંજરી પુરું દસની કે બોલનીયે નહીં.

‘શ્યામવિહાર’ પ્રવૃત્તિથી ઉછળતું-ઉભરાતું હતું. મીરાં, રાણી બન્નન દુગાવાં છોડી દઈ લખા-પટ્ટીમાં પડ્યાં હતાં. મહિલાઓએ સર્વાનુમતે નક્કી કરી ધર્મરાજને એક વિનંતીપત્ર મોકલ્યું કે સ્ત્રીયો હવે સ્ત્રીયો નહીં રહી શકે. પૃથ્વી ઉપરની અમારી પુત્રીઓથી રત્નજડીત સુવર્ણની સાંકળો હવે નથી મહેવાતી. પુરુષોનાં કરતાં અમે વિશેષ ચપળ, વિશેષ વાચળ, બુદ્ધિ અમારી વધુ તીવ્ર, કાર્યદક્ષતા તો અમારીજ છતાંયે અમે તો વાડી અને પુરુષો માળી, એ ક્રમ હવે અસહ્ય અને અન્યાયી બાસે છે. પ્રભુ અમારા ન્યાય કરો...વળી...

“ત્હમે પુરુષો આમાં જરૂર દારવાના. મન્દ્રાણીને પણ અમારું પ્રતિનિધી મંડળ મળી આવ્યું. લક્ષ્મીજી અને સરસ્વતી પણ કેસ લાંબળવા આવવાનાં છે. અનસુયા અમારાં કાર્યમન્ત્રી છે, આજે અમરાપૂરીમાં ધર્મરાજના ન્યાય મંદીરમાં દાવો દાખલ પણ થઈ ગયો હશે. હવેજ ખરી મજા આવશે.” મંજરીએ વિદ્યુતવેગે કહી નાખ્યું. “પણ આ ગભરાટ શો ? વાત તો પુરી કર કે કોનો દાવો, શું કામ ? શો વાંક ? અને આમ મ્હારા ઉપર શું કામ આંખ્યો કાઢે છે ?” મ્હેં પુરી વિગત જાણવા પૂછ્યું.

“દાવો વળી ખીજ કોના ઉપર ? મીરાં મંડળ વાદી ને વિશ્વવિલાસ પ્રતિવાદી. પ્રભુ-યમંગ, વચનબંગ, માનબંગ આ બધા દાવો. અમારા વિનંતિ પત્રમાં ધર્મરાજને સાથે સાથે એમ પણ વીનવ્યા છે કે વિશ્વ-વિલાસનો અહીં વાસ એ અમારું અપમાન છે. એને મમપુરીમાં સત્તર મોકલી આપો. સ્વર્ગમાં એ ન શોભે. નહિ તો અમે બધીઓ પાતાળ ચાલી જઈશું. એ તે સાક્ષર છે કે રાક્ષસ ? સ્ત્રીઓનાં પુનર્જન્મની વાત માત્રથી શારંગકાર થઈ રહે. ને પુરુષો ઉદરની જેમ ગ્રેમ કુકે કુકે તે પાછા પરણે. ગંડે કે રોકકળ

કરી મુકે ને રોતાં રોતાં હતાશ થઈને પરણી પડે. પુરુષોની ઝટપટ પંજરીકામાં તો એકજ સૂત કે પૂનરપિ મરણ પૂનરપિ લગ્ન એની રાંક-ખીચારી બે પત્નીઓ સ્થામું તો જીઓ. અશ્રુમતી મિચારી હજીપણ “ત્વં જીવિતં ત્વમસિઃમે દૃઢયંના મથાળાવાળો કાગળ વાંચી વાંચીને હૂસકે ભરાઈ જાય છે. હૃદય-રક્ષીને તો કહેલું કે “હૃદય ક્યમ હૃદય વિરમતાં જીવન જ્યોત અપકે ? ત્હારા વિના વિશ્વ તો શું પણ વિશ્વ આખું વિખાઈ જાય.” વિશ્વ તો કાંઈ ન વિખાણું પણ પાણું ઘર મંડાણું ને ઘોડીધુએ બધાણું...પ્રભુનાં આ-પણે સૌ બાલ છીએ. મનગમતું સૌ કરે. પણ જીઓ ન વાપરતાં દૃષ્ટિ તો શું ? એ મધ ટપકતી જીભોમાં પ્રભુ કરીઆતું કેમ નહીં દેખાડતો હોય ?”

“મંજરી ! વિનંતિપત્ર ઉપર ત્હેં પણ સહી કરી છે કે ? અરે ત્હેં શા દુઃખે કરી ?” મ્હે પૂછ્યું. “સહાનુભૂતિ. પૃથ્વી ઉપર સહાનુ-ભૂતિની હડતાળો પડે છે ને ? વિશ્વનું તો જ્ઞાનું. ધર્મરાજનો નિર્ણય સમસ્ત સ્ત્રીપુરુષને દૃષ્ટાંત રૂપ થઈ પડશે. પણ જો જો હો. આગળ વજીવેશમાં ત્હમે કાંઈ કાંઈને ખુચતું બોલશે નહીં. આપણે શું ? સૌ સૌ-નું ફેડી લેશે. આમે કે તોમે આપણે શું ?”

x x x

અમારું પ્રાતઃગાન ચાલતું હતું. મંજરી મુંગી મુંગી મોગરાની માળા ગુંથતી હતી. સસહી પતંગીઆની પાછળ ઉડતી હતી. હું સૂર્યનાં કિરણો શુન્ય આંખ્યોમાં ઝીલતો હતો. શાન્તિમાં બંગ થયો. મ્હારથી અવાજ આવ્યો.

“મૂરખ છે, મૂરખ છે. સ્વર્ગ એટલે શું થયું ? ભૈરાંજીને વળી છૂટ શી ?” “મંજરી. મંજરી જાણ્ય. આતો મંડળી આવી પહોંચી.” સહકુરુખ વિતુ, દામુબાઈ તથા મ્હારા બાળસ્નેહી પંડીત કૃપાસંકરજીને

નેહ મહે કહ્યું: “ અહો પંડીતજી ! આજ કાંઈ બહુ દહાડે કૃપા કરી. હા પશુ આપનું તો બહુ સુબંધનાં ઝાપટાંની જેમ અણધાર્યું ને પુષ્કળજ હોય છે. કેમ યશોમતિ નથી આવ્યાં ? ” પંડીતજીને પરિચય મ્હને ઠેક શેરીમાંના અમારા લખોટીયુગથી હતો. વસ્તુ માત્ર વિષે એમનો ઉગ્ર મત આ કે પેલા અન્ત ઉપરજ બાંધતા. વયલા માર્ગ જેવી એમને વસ્તુજ ન હતી. અને જે કાંઈ મત દર્શાવતા તે અંતિમ અને બારપુર્વક. પંડીતજી એકજ શબ્દ વા વાક્ય બે વખત બોલે ત્યારે સમજજ લેવું કે હવે આગળ અપીલ નથી. “કેમ કોણ મૂરખ, પંડીતજી ?” મહે પૂછ્યું. “ અરે ધાંધળ છે. આ ધમાલ શી ? બાયડીઓને વળી આ તોશન શું ? આ ઉઠાંછળાપણું શું ? ધરમાંથી તૈયાર થયાં હતાં કે હું પશુ અમરાપુરી આવીશ. મહે ના કહી દીધી, ચલ હટું. એ શું વળી. બહી તો મહેરબાન જૈરાંઓને તો મેનેજ કરતાં આવડ્યાં નેહએ-મેનેજ.” પંડીતજીએ ખૂલાસો કર્યો. દામુબાઈએ મસ્કરી કરી: “શું એકડસીઝન પાછોને”

“ પહેલાં આ આ તો પી લો ” મંજરી આવી. “નીકર હવા પીતાતો ત્હમે બધા રહેશે. અમે તો હવે જાણ્યે છીએ. મીરાંમંડળના બધાં એક જગ્યાએ એકઠાં થઈ અમરાપુરીમાં સાથે જવાનાં છીએ. અનસૂઆ મ્હને કહ્યું છે.” “ જો જો હુમડાં પહેરતાં અને દાથ મ્હોં પોવામાં પશુ મોંડા ન થઈ જતાં ” મહે સંભારી આપ્યું. xxx

અમરાપુરી આજ દાલક દુલક હતી. ન્યાય મંદીરમાં ધર્મરાજ પોતે આજે વિનંતિ પત્ર પર વિવેચન કરી ન્યાય કરવાના હતા. મીરાં મંડળનો આમ વર્ગ ગ્રુમ મન્ત્રબા કરવા સ્વામ-વિદારમાં મધ્યરાત્રિથી મળ્યો હતો અને બહાર ઉઘાનમાં કૃષ્ણકુંડની વિરાજ પગથીઓ

પર મહિલાઓ ટોળે ટોળાં વળી મ્હાન વદને બેઠી હતી...

પુરૂષો નિરપૂહી હતા. પુરૂષો પ્રકૃતિથીજ એવા. કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે. રાતા પીળા ચળદોથી શું ? પાત્ની અને પ્રેમ, લગ્ન અને ધર્મ, વચન અને કાર્ય-આ દુંદોની વચ્ચેની સૂક્ષ્મ રૂપેરી રેખા, આ દેખીતા અને કહેવાતા અદ્વૈતનું દ્વૈત શાસ્ત્ર સ્વમજવા અને વ્યવહારમાં પાળવા પુરૂષોનેજ શક્તિ હોય છે. વિશ્વવિલાસજી માટે કુતુહલ શિવાય અન્ય મમતા પુરૂષોને ન હતી... ..

અમરાપુરીના ન્યાયમંદીરનો સભામંડપ આજ પ્રાતઃકાલથી ભરાવા માંડ્યો હતો. મધ્યાહ્ન થતાં થતાં તો ઉભા રહેવાની પશુ જગ્યા ન રહી. ઉપર ગરખામાં બધી મહિલાઓ હતી. સાક્ષર શ્રી વિશ્વવિલાસજી પશુ હાજર હતા. એક ખુણામાં બેઠા બેઠા વિશ્વવિલાસનું કાવ્ય સુંવારતા હતા ને રાતા હતા.

ચિત્રગુપ્તે આવી કાપને આરંભ કર્યો. ધર્મરાજ આવી પહોંચતાં સવિનય વન્દન કર્યો. ચિત્રગુપ્તે સંક્ષિપ્તમાં સર્વ વાત કહી સંભળાવી ધર્મરાજને ન્યાય કરવા વિનવ્યા. સાંત મંબિર સ્વરે ધર્મરાજે ન્યાય વચન સંભળાવ્યું:

“પૃથ્વી અને સ્વર્ગની મધ્યરેખા પર ઝૂલતી મ્હારી લાડકવાળી પુત્રીઓ ! ત્હમ્હારી મનો વેદના યથાર્થ કિંતુ અસંચાને છે. યત્યુ લોકના બદ જીવો. સ્વર્ગમાં પશુ સંસ્કારી થવા નહિ મયો? નિષ્પ્રયોજન કલેશ કરી આ દિવ્ય વાતાવરણ કલુપિત શું કામ કરો છો ? પુરૂષોનું અયોગ્ય વર્તન કે વ્યવહાર એમની પોતાનીજ આત્મોન્નતિની આડે આવશે. સર્વ શક્તિમાનનો કોઈપણ કેમ અકારણ નથી હોતો. સુત અને બાવપ્યના ઝાંખા ભુરા પડદાઓની પાછળ વિધાયની અગમ્ય મંત્રરચના જાણ્યા શિવાય પ્રગતિના મુદ કારણોએ ઉકેલવાની ત્હમ્હારી આ મૂર્ખ આકાંક્ષા શી ?

“ખહેનો ! ત્હમે જે સહુ તે શી ખાત્રી કે આવશ્યક નહીં હોય ? દૈવનો દેખાતો નિર્દય વ્યવહાર ઉન્નતિનું અમૃત હોય છે. કાલ ઉડીને પૃથ્વી ઉપર સર જગદીશ બોજ સિદ્ધ કરી ખતાવે કે સ્ત્રીઓ સ્ત્રીવર્ગમાં આવી તે પહેલાં મેધીની ભાજી હતી, તો કોણ નવાઈ પામશે ? કદાચ એથીજ જે જૂની કડવાશ ને તીખાશ આવશ્યક કરતાં વિશેષ પ્રમાણમાં હજી પણ ત્હમારામાં રહી ગઈ હોય તે ચુસી લઈ, ત્હમારા સત્ત્વને વિશેષ શુદ્ધ કરી, પ્રગતિના ઉન્નત માર્ગ પર આગળ લઈ જવા, પરમાત્માએ પુરૂષો રૂપી રામબાણ ઉપચારકોની સાથે તરત ત્હમારું પાનું પાક્યું હોય. માટે પ્રભુમાં વિશ્વાસ રાખી પુરૂષો સાથે ન લડો. પાછળ સ્હાસું ન જુઓ. પાર્થિવ પ્રકૃતિનો ત્યાગ કરી દૈર્ઘ્ય અને ખંતથી આગળ વધો. સ્હામેની રેષેરી વાદળિયોની પેલી પાર શું છે એ જાણવાનો હજી ત્હમને અધિકાર નથી. છતાંએ આનન્દના એક સમાચાર આજ ત્હમને કહું છું. ત્હમારું વિનંતિપત્ર શ્રી કમલાપતિએ વાંચ્યું છે. ત્હમારી આજ રાત્રીની સમાના આર્તનાદના અને શ્રીમતિ મીરાંબાઈએ ત્યા ગાયેલા “કૃષ્ણ આવાહન” ના ભજનના કંઈક ધ્વનિ પ્રતિધ્વનિથી સ્ફિરસાગર ગાજી ઉઠ્યો હતો. ભગવાને અનુગ્રહ કરી વિશ્વ-મોહિની દેવી લક્ષ્મીજી સાથે ત્હમારે માટે એક શુભ સંદેશો મોકલ્યો છે તે સાંભળો.

વિશ્વવન્દ્ય ધર્મરાજ !

આપના પ્રયાણ પછી લક્ષ્મીદેવીએ મ્હને ખીજી પણ કેટલીક કથનિઓ કહી. પુત્રીઓને આશિષ અને મ્હારી વતી આશ્વાસન આપળે. કહેળે કે બાલિશતા ન કરે. મૃતજુતનો શોક ન કરતાં આગામી ઉન્નતિમા ચિત્ત પરોવે. ઉન્નતિના આ પગથીએ બવિધ્વદર્શન શ્રેયસ્કર નથી, છતાં એટલું કહેળે કે હતાશ ન

યશો. ત્હમે જે જે સહુ છે ને સહેશો તે વ્યર્થ નહીજ જાય. હમણાં તો સ્વર્ગમાં હરો, શરી, હસો ને આનન્દ કરો. ક્લેશ ન કરતાં. મંગળનો ગ્રહ હજી છોડે નથી. હર્ષ પછી ત્યાં સ્ત્રી-સામ્રાજ્ય થશે ને બધી ખહેનો છેવટે ત્યાં જઈ સ્વતન્ત્ર ને સુખી થશે. પુરૂષોનો ત્યાં વાસ કે પ્રવેશ નહીં હોય. થોડો સમય વીત્યા પછી પુરૂષોને શુકના સમૂહ-ગ્રહ-માં સ્થાન મળશે. મંગળ ને શુક સ્હામ સ્હામા શરશે. મંગળ ઉપર સ્ત્રીઓને જીભ નહીં રહે. ત્યાં આંખોજ કેળવાશે. અસ્તુ. શરીથી ખહેનોનું રદન મ્હારે કાને ન આવે.

ભક્ત વત્સલની આશીષ.

તો ખહેનો ત્હમારો ભાગ્યોદય સમિપ છે. શાન્ત ચિત્ત રાખી હમણાં તો સ્વર્ગમાં આનન્દ કરો.

પુરૂષોને પણ આ પ્રસંગે હું એ શબ્દ સિ-ખામણના કહીશ કે પત્ની પ્રત્યેની ત્હમારી ચીમ-ની-મમતા, એ ત્હમારી જ પ્રગતિ અટકાવશે. પ્રકાશ પ્રકાશ કરી મુક્તી ચીમની પુટી જતાં ક્ષણ માત્રમાં ત્હમે ખીજી લઈ આવો છો. ત્હમારી રોગગમાં ચૈતન્ય યેરતી ત્હમારી પત્ની જતાં ત્હમે એટલેએ વિલંબ નથી કરતા. પત્ની એટલેજ પ્રેમ. પ્રેમ એટલે પત્ની નહીં. અને આટી તો પત્ની એટલે “આવશ્યક બધા” ની ભાવના છોડી દો અને ઉન્નતિના માર્ગમાં ત્હમે સ્ત્રીયોથી આગળ છો એમ જો માનતા હો તો એ પદ યોગ્ય-તાથી જાળવવા પ્રયત્ન કરો.

હવે મ્હારે વિશેષ કહેવાનું નથી રહ્યું. વ્યક્તિગત દોષોનું વિવેચન અથવા શિક્ષા એ સ્વર્ગની પ્રથા નથી છતાં મહિલાઓની વિનંતી ધ્યાનમાં લઈ હું આજા કરું છું કે સાક્ષર વિશ્વવિલાસ અન્ય આજા યતાં મુધી અહિં વાસ ન કરતાં યમપૂરીની સરહદ ઉપર

અધકચરા ચીનાચોની જે રોળી વસે છે તેના સીસા જેવા મગજમાં કાચો બનાવી બનાવીને રેડે અને લીસાં કરે. પરિણામ ઉપર એમના ભવિષ્યનો આધાર રહેશે. ચાલે, જયજય. ચિત્રશુભ, દરેક પહેનને ન્યાય વચનની અકકેક પ્રત આપીને મંડળી વિસ્ફોજન કરો."

[૪]

કૌસુદી સંમેલન.

મંજરી આને 'At-Home' હતી.

વિજ્યોત્સવ ઉજવવા કૌસુદી સંમેલન કરી અમારા અંખર આવાસના આ વિશાળ ઉદ્યાનમાં સ્વર્ગની મહિલાઓ અને પુરુષોને આમંત્ર્યાં.

હર્ષધેલું મીરાં મંડળ વિજયથી 'ઉન્મત્ત બન્યું' હતું. દીવ્યાંગનાઓ આને ઉમંગ અને આનંદથી ઉછળતી હતી.

કાર્યભાર બધો મહિલાઓનેજ શિર હતો. વસન્તની સહાયથી દેવી સરસ્વતીએ ઉદ્યાન શુશ્રુષાર્થે. રોહિણી પહેને સ્થાને સ્થાને ન્હાનકંડાં 'ચન્દ્રદીપ' ટીંગાડયાં. લક્ષ્મીદેવીએ રત્નજડીત મોતીનાં આસનો મુકાબ્યાં. ઇન્દ્રાણીએ ફવારા ઉપર એક તેજસ્વી મેઘધનુષ લટકાવ્યું. તેમાં ઝુલતી ઝુલતી વીનસ વેણુ વગાડવાની હતી. ઉદ્યાનની લીલી જમીનમાં શુભાબની જનમ ઉપર ઉર્વશી નૃત્ય કરવાની હતી.

મહિલાઓનો અને હેમચે મંજરીના ઉત્સાહનો પાર ન હતો. પ્રાતઃકાળથી હર્ષધેલી મંજરી ક્ષણ ક્ષણમાં મુંઝાબ નતી હતી. "પણ હું આને શું પહેરું?" "પેલું ઘોઘેલું જેપૂરીયું" ને પોલીશ કરાવીને ત્હારાં સપાટ પહેરું" મહેં ઉકેલ પાડ્યો.

"હો...એમ કરીશું" x x x x x +

સુપ્ત કમને અસ્ત થયો. હસતો હસતો ચન્દ્ર વાદળ ઉપર આવીને ચતો ને ઉદ્યાન પર રેપેરી ફિરજો વેર્ષાં.

પુષ્પ અને રત્નોથી ઢંકાઈ ગયેલી મહિલાઓએ ગરબાનો આરંભ કર્યો.

"સોહા...મણી...સ્વર્ગની...વા...ટ..."

"હવે તો મંગળની વાટ કાંટા ખાંટા કાઢીને સાફસુદ કરી રાખો પહેનો!" પુરુષ વર્ગમાંથી કોઈએ હસીને કહ્યું.

"...એક દીન. સોહા...વળે...હો રાજ"

"શા ભોગ લાગ્યા છે તે હવે? પણ પંડિતજી સાંભળ્યું કે? આતો મંગળની ખુશાલીમાં આપણને મહેલું છે હોં." મહેં કહ્યું.

"અરે હટ. બહુ જોયાં એવાં. મંગળમાં જવા તો ઘો મહેરબાન. પહેલેજ દિવસે રાત પડતાં પછી પછીને જો રોષ ન મરે તો મહેને કહેજો અત્યારે તો શણે મ્હડયાં છે ફણે!" પંડિતજીએ ભવિષ્ય ભાખ્યું.

"પણ આપણું શું? શુકની શરદીમાં શું રહેવાશે? ચારે તરફ પાણી પાણી." વિનુને બપ લાગ્યો. "અરે ફાસફરસ પાણી તુમકાં ઉગાડ્યું ને તેમાં તરશું ને સ્કેર કરશું. શરદી કેવી?" મહેં હિંમત આપી. "હા. અને એકલા નહીં ગમે ત્યારે તુમકાનાં તંબુરા બનાવી ગાયનો ગાયું." વિશ્વાભાભીએ ઉમેર્યું. x x x

ગરબો પુરો થયો. વિનસે વેણુ શરૂ કરી.

"આ વીનસ પણ મંગળમાં જવાની કે?" વિનુએ લાગણીભર્યો પ્રશ્ન કર્યો.

"ના એ તો ત્હારી જોડે શુકમાં આવશે. એ મેવા મિઠાઈની ખાનારીને સમુદ્રના ખારાં પાણીમાં ઉગેલાં કાચો ખવરાવજો એટલે તરત હીસ્ટીરીયા આવશે. ને તું મેવા ચાકરી કરજો." મહેં જવાબ આપ્યો.

"અરે શેનાં ખારાં? હું એવા તો આલાપ સાંચે કવાલીઓ જોડાકારટ કરીશ કે મંગળી-યો બધી ઘેલી ઘેલી બની જશે" દામુભાઈએ બારપૂર્વક જણાવ્યું. મહેને હિંમત આવી: "એમકે? તો તો સારું. ઘેલીઓ યશને ટપોટપ

શુક્રનો દરીયો પુરશે.” વનુએ મહેને વાર્યો.
“બોલ્ય માં. નીકર ચેતી જશે. એતો ચક્રાર
જાત. પણ જો સાંભળ. મોરલી કેવી મધુર લા-
ગે છે? ગોતીએને હું નીંદતો પણ હવે પસ્તાઉં
છું.” મધ્યરાત્રીના શાંત વાતાવરણમાં વેણુના
મોહક નાદથી સૂષીનાં અણુએ અણુ નાચતા હતા
વીનસ ઝૂલતી ઝૂલતી વેણુ વગાડતી હતી. એ
માધુર્યના પ્રવાહમાં બાનભૂલા સ્વર્ગવાસી-
ઓ તણુતા હતા. xxx xxx

અમારી સ્હામેની હારમાં કુંબો રાણેક
મખમલની ગાદી પર બેઠો બેઠો હોકો ગડગડા-
વતો ઉંડા વિચારમાં ઉતરી ગયો હતો. દામુ-
બાઈથી ન રહેવાયું. મીરાં રાણી બેઠાં બેઠાં
આધસકીમ ખાતાં હતાં તેના તરફ આંગળા
ચીંધીને કહ્યું: “રાણાજી જોયું કે ?
મેવાડમાં બરફના સંચા નદી હોય ?”
રાણાજી ધુમાડાના ગોટાની વચ્ચે એક ગરમ
નિસાસો નાખ્યો. આંગળી મુઠ્ઠી કપાળ બતા-
વ્યું: “બાંપા ધ સમે બદલાઈ ગયો. મારા
રાજમાં સંચો કાઢનારનું માયું ના વાઢી
નાખત.” “રાણાજી આડળા ન થાઓ.
બહુ તાણી પકડીએ તો તુટી જાય હો. જુઓ
હોકો ઝાંખો પડ્યો. શાંત ચિત્ત રાખી દમ
લગાવે રાખો.” દામુબાઈએ વૃદ્ધ રાણાને યંડો
પાડ્યો. xxx

વેણુના સ્વર ધીમા પડ્યા. ઉર્વશીએ
નૃત્ય આરંભ્યું. સ્વર્ગના આ રમણીય ઉદ્યાન-
માં અત્યારે માન તાન ને આનન્દની ધારાઓ
વરસતી હતી. ચિત્રલેખા અને તિલોત્તમા મોતી-
ની છીપોમાં મહેમાનોને આમ્રહ કરી કરી અચૂત
પાન કરાવતી હતી. સંગીત અને હાસ્યનાં
મધુર આદિલનોથી સ્વર્ગવાસીઓનાં હૃદયો
ચનચનતાં હતાં. પુષ્પ પરિમલથી મધમધતાં
ચંદ્રનાં કિરણો રત્નોના તેજમાં તરવરતી
દીવ્યાંગનાઓના લાવણ્યમાં મળી જઈ. ઉદ્યાનના
તેજોમય વાતાવરણમાં જાણે સોનારૂપાના
તણુખા ઝરતા હતા....

આ લાવણ્યસમુદ્રમાં મંજરી આજે
આનન્દથી તરતી હતી. મંજરીએ પારિજાતક-
નાં પુષ્પોની કેર મુકેલી, આગીઆના છાંટા-
વાળી, સૂર્યકિરણની સાડી પહેરી હતી. મોગરા
અને ગુલાબથી લમી પડતી એની વેણી અને
ચંદ્રનાં કીરણોમાં પરોવેલાં કમળની એની કટી-
મેખલામાં એ સાક્ષાત્ સ્વર્ગની દેવીજી લામતી
હતી... ..

મહેમાનો એક પછી એક વિદાય થયા.
“દામુબાઈ, પંડીતજી, બધા કાલ બપોરે આવજો.
આપણે શુક્રમાં જીવનની પાઠી પ્લેન બાંધીશું.”
એ છુટા પડતાં કહ્યું.

“અને વિણા પ્લેન, તરલીમાળી” હમેય
આવજો. મંગળના રાજ્યની આપણે વાતો
કરીશું” મંજરીએ પણ અનુકરણ કર્યું.... xxx

[૫]

સંકટ સમેલન

સૂતા ઉદ્યાનમાં અમે બન્નેજ રહ્યાં.

“મંજરી આમ આવ્ય. આજ તો તું
કાંક બહુજ સારી લાગે છે. સાચું કહેજે. મંગ-
ળમાં મહારા વિના ત્હને ગમશે ખરું ?”

મંજરી વિચારમાં પડી ગઈ.... ગંભિર
ચમ્પ ગઈ.... કંઈક શરમ, કંઈક મુઝવણમાં પડી
હોય એમ લાગ્યું.

“ત્યારે ખરું કહી દઉં ? જુઓ કોઈને પણ
કહેશો નહીં હો. થતાં ચમ્પ ગયું બાપી અમે કોઈએ
આ નહોતું માંચું. એટલા મટિજ આજે બ-
પોરે અમારા મીરાં મંડળનું એક સંકટ સમે-
લન વિચાર કરવા ખાસ મળ્યું હતું. હજી
બહાર નથી પાડ્યું પણ ધર્મરાજને સર્વાનુમતે
એક ખાનગી વિનંતિ પત્ર પાછું મોકલ્યું છે કે
વિષ્ણુ ભગવાનને વિનવજો કે અમે સ્વતંત્ર-
તા માગી હતી પણ આવી નહી. અમારી
જીભ પાછી ન આપવી હોય તો ન આપશો
પણ મંગળમાં અમારાથી એકલું તો નહી
રહેવાય.”

કાયદાની દૃષ્ટિએ ગુજરાતની હિંદુ સ્ત્રીઓનું સ્થાન.

લેખક: મનહરનાથ માણેકતાથ ઘાટેખાન.

બી. એ. એલએલ બી. એડવાકેટ.

(ગયા અંકના પાન ૨૨૪ થી ચાલુ.)

[૩]

અવિલક્ષ્ય અને એકત્ર કુટુંબ.

(૧) એકત્ર કુટુંબ કેવી સ્થિતિમાં બંધાયું તે જાણવા એકત્ર કુટુંબની બધાંને જગાસા રહે ભાવના કેમ છે. આજ પુરૂષના હૃદયની ? વખતમાં, પુરૂષની સ્થિતિ બહુ વિચિત્ર હતી. તેમને કુદરતી પણ જંગલી સંજોગોને સ્વાધીન થવું પડતું હતું, એટલુંજ નહીં પણ તે વખતના રહેવાસીઓની જંગલી અને અમાનુષી વૃત્તિઓની પણ સામે યુવું પડતું હતું. આ સંજોગોમાં સ્ત્રીઓની તથા બાળકોની સ્થિતિ બહુ ખરાબ હતી. તેઓ કોષપથ રીતે પોતાની સંભાળ લઈ શકે એમ નહોતાં. આ સંજોગોમાં, તે કુટુંબના સૌથી મોટા મરદ પર આધાર રાખવો પડતો હતો, અને તેવો મરદ ઘણા ભાગે પિતાજી હોય. તેની ગણના સર્વોપરીમાં થવા માંડી, અને એ પ્રણાલીકા પડી, તે પ્રમાણે પિતા તેના બાળકો તથા તેના ઘરમાં રહેતાં સધળા સ્ત્રી-પુરૂષોનો એક કુળખો ગણાવા માંડ્યો. એ કુળખો તે એકત્ર કુટુંબ. સ્ત્રીઓ, બાળકો અને તેના આશ્રય નીચે રહેતા બીજા માણસો પોતાનો બચાવ કરી શકે નહીં-તે વખતના સંજોગો તેવા હતા-તેથી ' પિતા ' બધાનો બચાવ કરે, અને તેના બદલામાં સ્ત્રી તથા બાળકો અને બીજા તેના આશ્રિતો તેની નોકરી કરે.

જે કંઈ મીલકત હોય તે પિતાનીજ ગણાય- એટલુંજ નહીં પણ તે બધાં 'પિતા'નીજ મીલકત ગણાય !

(૨) આ સ્થિતિ ધણે વખત ચાલી, અને જે સમયમાં સ્મૃતિ લખાઈ, તે સમયમાં આવીજ સ્થિતિ હતી. તેથીજ મનુ મહારાજ લખે છે કે " પત્ની, પુત્ર અને શુલાભને કોષ પણ જાતની મીલકત હોય શકે નહીં- તેઓ જે પણ કાંઈ મેળવે, તે જેમના તેઓ હોય તેમની ચાલ." ઘણા વખત પછી પણ આ પ્રણાલીકાનો ભંગ થયો નહીં. મીતાક્ષરમાં એક સ્મૃતિનો ઉલ્લેખ કરતી વખતે નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે. " શિક્ષક અને શિષ્ય વચ્ચે, પતિ અને પત્ની વચ્ચે, પિતા અને પુત્ર વચ્ચે અને માલીક અને શુલાભ વચ્ચે, બ્યારે તકરાર ચાલ, ત્યારે તે તકરાર કોરટમાં સંભળાય નહીં." આ પ્રમાણે કુટુંબના પિતાને નિર્જીદ અને સ્વતંત્ર હક હતા.

(૩) આ સમય પછીના સમયમાં પિતાને એવા સ્વતંત્ર માલીકી હકને બદલે કુટુંબના પ્રતિનિધિ (representative) ના હક મળ્યા. આ સમયથી એકત્ર કુટુંબ યુવું. પહેલાંના વખતમાં રોમમાં પણ આવી સ્થિતિજ હતી. રોમન હો પ્રમાણે પણ કુટુંબના પિતાને પણ એવા અને એટલાજ હક હતા. આ ભાવના રોમમાં જલદી વૃદ્ધી,

પણ આ દેશમાં આ ભાવનાને ધર્મ. જોડે
 ગુપ્તવામાં આવેલી
 એકત્ર કુટુંબના હોવાથી, એકત્ર કુટુંબ
 વડીલના હક. નષ્ટ થયું નહીં. હુંકાણમાં
 અસારે એકત્ર કુટું-
 મના વડીલના હક આ છે:- સગીર બાળકોના
 તે વાલી છે; તેમજ કુટુંબની મીલકતના પણ
 વાલી છે; તે બધાના બરણ-પોષણની વ્યવસ્થા
 કરે છે; તેમના લગ્નની યોજના કરે છે; અને
 દત્તક પુત્ર લે તથા આપે છે. કૌટુંબિક મીલ-
 કતની તે સર્વ વ્યવસ્થા કરી શકે છે; તેની
 મીલકત માટે દાવાઓ લડી શકે છે; અને
 કૌટુંબિક જરૂરીઆતો માટે ટ્રેવું કરી શકે છે,
 તથા મીલકત વેચી શકે છે.

(૪) પહેલાના વખતમાં એકત્ર કુટું-
 મમાં બીજા ઘણા
 એકત્ર કુટુંબની માણસોનો સમાવેશ
 થતો. યતો હતો; પરંતુ
 હાલ એકત્ર કુટુંબ
 એટલે તે કુટુંબમાં જન્મેલા મનુષ્યો, પર-
 જેલી સ્ત્રીઓ અને દત્તવિધાનથી ગણાએકા
 પુત્રો-જ્યારે પુત્રી પરજે ત્યારે તે જન્મ-કુટું-
 મમાંથી નીકળી, જે કુટુંબમાં પરજે તેમાં
 દાખલ થાય છે-તેના પતિના કુટુંબમાં ગણાય
 છે. તેજ પ્રમાણે દત્તવિધાનથી આપાએલા પુત્ર
 જે કુટુંબમાં દત્તક અપાયો હોય તેમાં દાખલ
 થાય છે, અને તેના મળ કુટુંબમાંથી
 કમી થાય છે. હોદ્દા સમાજમાં એકત્ર
 કુટુંબ એ સ્વાભાવીક અને સર્વસાધારણ
 સ્થિતિ છે. તેઓ મીલકતગા-અવદારગા-ખાતે
 પીવે-અને ધર્મમાં એકત્ર હોય છે. જો તેઓ
 ફક્ત ખાતેપીવે-અને ધર્મપત્નગા જુદા થાય
 તો તેથી એકત્ર કુટુંબ વિભક્ત થયું ગણાવું
 નથી; પણ જો તેઓ મીલકતમાં જુદા પડે
 તો તે કુટુંબ વિભક્ત થયું ગણાય છે.

(૫) અંગ્રેજોમાં જેને “ જોઇન્ટ
 ટેનન્સી ” કહે છે તેને
 જોઇન્ટ ટેનન્સી સમજવાનો ચલ કરી,
 અને એકત્ર કુટુંબ આપણા એકત્ર કુટું-
 મમાં ને એમાં શો
 ફેર છે, તે સમજવા ચલ કરીશું. અંગ્રેજોને
 એકત્ર કુટુંબની ભાવના ધણીજ દુર્બલ અને
 અગ્રમ્ય લાગી, તેથી તે સમજવા માટે તેઓ-
 માં પ્રવર્તેલી ‘ જોઇન્ટ-ટેનન્સી ’ જોડે સર-
 ખાતી, સમજવા ચલ કરવા લાગ્યા. પણ
 તે સરખામણી યોગ્ય નથી. જોઇન્ટ ટેનન્સી
 અને એકત્ર કુટુંબના થોડા ગુણો એકજ છે
 પણ સિદ્ધાંતમાજ ફેર છે. જોઇન્ટ ટેનન્સી,
 ખતથી અથવા વીલથી (વસીઅતનામાથી)
 થઈ શકે છે જ્યારે એકત્ર કુટુંબ તો ફક્ત
 જન્મથી તથા લગ્ન સંબંધથીજ થઈ શકે.
 જોઇન્ટ ટેનન્સીમાં સર્વ મીલકત ઉપર સરખો
 ભાગ છે તથા તે ભાગ કાયમ છે. જ્યારે
 એકત્ર કુટુંબમાં તો તેનાથી ઉલટુંજ છે.
 તેમાં તો જન્મ-દત્તવિધાન-મૃત્યુતથા વેરાગ્યથી
 ફેરકના ભાગમાં ફેરફાર થયા જ કરે છે.
 જોઇન્ટ ટેનન્સી તો જે અનવધા પુરો
 વચ્ચે થઈ શકે, જ્યારે એકત્ર કુટુંબ તો ઉપર
 દર્શાવ્યું તેમ ફક્ત જન્મ, લગ્ન અને દત્તવિધા-
 નથીજ થઈ શકે છે. તેથી જો જે ભાવનાની
 સરખામણી કોઈ પણ રીતે યોગ્ય નથી,
 પણ તેમ કરવાથી ઘણી સમજ ફેર થાય છે.
 જોઇન્ટ ટેનન્સીમાં સ્ત્રી તથા બાળકોને બરણ
 પોષણ વગેરેના કોઈ દક નથી, જ્યારે એકત્ર
 કુટુંબમાં તે જન્મસિદ્ધ દક છે. એકત્ર
 કુટુંબને ધણી વાર એક સંસ્થા (Cor-
 poration) તરીકે માનવામાં આવે છે તે
 પણ બૃહદ્ભેદનું છે. એકત્ર કુટુંબ કાયમનું
 છે તે અર્થમાં સંસ્થા ગણાય; બીજી રીતે
 નહીં. સંસ્થા કાયમથી થાય છે, તેમ એકત્ર
 કુટુંબ થયું નથી. પણ હોદ્દા કાયમથીજ બનેલું

છે. એકત્ર કુટુંબનો સભ્ય નોડીશ આપી જુદો થઈ શકે છે, તેમ સંસ્થાનો સભ્ય થઈ શકતો નથી.

(૧) ઘણી વાર કુટુંબના વડીલને

દૂરથી તરીકે કહેવામાં

કર્તા અને દૂરથી આવે છે, પણ વાસ્તવિક રીતે તેમ નથી.

પ્રીવીકાઉન્સીલના એક કેસમાં જજમેન્ટ આપતી વખતે હોર્ડ લીન્ડેએ એમ પણ કહ્યું છે કે એકત્ર કુટુંબના વડીલને-એટલે કર્તાને-એકત્ર કુટુંબના એજન્ટ ગણી શકાય નહીં. તેઓને એજન્ટનો અથવા બાગીદારનો કાયદો લાગુ પડતો નથી. સાધારણ રીતે તે દૂરથી જોવા છે.

(૭) સાધારણ ભાષામાં જે એકત્ર

કુટુંબ કહેવાય છે,

પુત્ર અને કૌટુંબિક તે કાયદાની દૃષ્ટિએ મીલકત. મોડું જુદું છે. આ

એકત્ર કુટુંબમાં તો

એકત્ર કૌટુંબિક મીલકત જોઈએ, અને તેથી મીલકત પરત્વે, તેજ કુટુંબમાં જન્મેલા અથવા દત્તક હોકરો હોવો જોઈએ. અર્થાત્ પુત્ર એટલે પુત્ર-પૌત્ર-અને પ્રપૌત્ર. ગર્ભમાં પણ જે પુત્ર હોય તે દવાત ગણાય છે. આ પરિસ્થિતિ આગળ ખરાબર સમજાવીશું.

(૮) એકત્ર કૌટુંબિક મીલકત

(actual and personal property) કહે કહે-

મીલકતનો અર્થ. વાપ તે પદેવાં સમજાવેને યત્ન કરેલા જોઈએ. આથી કૌટુંબિક મીલકતના અર્થ માટે સ્ત્રીઓએ ખાતર ખાતર આપવું જોઈએ છે. તેની તથા જનન-સંબંધના અર્થની ખજૂર નહીં હોવાથી ઘણી અજાણ અંડા સેવાન કાય છે. જે પુત્ર પે તાન, પિતા-પરિતા અને દાદાના પિતા પામેલી જે મીલકત મેળવે છે તે કૌટુંબિક મીલકત ગણાય છે. અને આથી

કૌટુંબિક મીલકતમાં તે પુરુષના પુત્ર-પૌત્ર અને પ્રપૌત્રનો જન્મથીજ દરક લાગે છે. જ્યારથી તે પુત્ર-પૌત્ર અથવા પ્રપૌત્ર ગર્ભમાં રહ્યો ત્યારથીજ તેના દરક શરૂ થાય છે. તેમજ આવી મીલકતની મદદથી જે મીલકત મેળવવામાં આવે તે પણ કૌટુંબિક મીલકત ગણાય છે. આવી મીલકત તે પુત્રને વારસાઈ દરથી મળેલી હોવી જોઈએ. પુત્ર એટલે પુત્ર-પૌત્ર અને પ્રપૌત્રજ સમજાવું. વીલની રૂએ અથવા બર્લીસ તરીકે મળેલ હોય તો તે કૌટુંબિક મીલકત ગણાતી નથી-પણ સ્વતંત્ર (રીતે મેગવેલી) ગણાય છે અને તેથી મીલકતમાં તેવી રીતે મેળવનારના પુત્રને જન્મથી દરક મળતો નથી. આ પ્રમાણે એકત્ર કુટુંબ પાસે પણ રીતે મળેલી મીલકત હોય. પુત્ર તરીકે વારસામાં, બર્લીસ તરીકે અથવા વીલની રૂએ. આપણે જોઈએ તેમ પુત્ર તરીકે વારસામાં મળેલું હોય તો કૌટુંબિક ગણાય, બીજી બે રીતે હોય તો સ્વતંત્ર ગણાય. પરંતુ જે વારસામાં મળેલી મીલકત પણ કોઈ સ્ત્રીને અથવા સ્ત્રીની મંથ તો તે મીલકતની જાતમાં ફેર પડે છે માપસા તરીકે-કોઈ પણ પુત્ર ન હોય અને પુત્રીને જે મીલકત મળે તો તે કૌટુંબિક નહીં. તેમજ જે કોઈ સ્ત્રીની મીલકત કોઈને વારસામાં મળે તો તે પણ કૌટુંબિક નહીં તેજ પ્રમાણે જે કાકાની અથવા પિતાની અથવા બાઈની મીલકત મળે તો તે પણ કૌટુંબિક નહીં. આ વસ્તુસ્થિતિ પણ સ્ત્રીઓને ધ્યાનમાં રાખવી જોવી છે. તેજ પ્રમાણે જે દોડીત તરીકે અર્થાત માતાના પાપ અથવા દાદા તરફથી મળે તો તે કૌટુંબિક ગણાય નહીં. આ પ્રમાણે બે જાતની મીલકત રહ્યું સંમત લેખકો તેને અપ્રતિજ્ઞ અને સપ્રતિજ્ઞ તરીકે અપ્રતિજ્ઞ અને સપ્રતિજ્ઞ કહે છે. અપ્રતિજ્ઞ મીલકત. નિષેધ એટલે પુત્રને જન્મથીજ તે મીલક-

તમાં હક મળે છે, જ્યારે સપ્રતિબંધમાં તેવો હક પુત્રને મળતો નથી. અપ્રતિબંધ મીલકતમાં, મીલકતદારના હક બહુ થોડા છે, અને સપ્રતિબંધમાં સ્વતંત્ર હક છે. અપ્રતિબંધ એટલે કૌટુંબિક મીલકતમાં પુત્રની વીધવાને બરણ-પોષણનો હક રહે છે, જ્યારે સપ્રતિબંધમાં તેમ નથી. દાખલા તરીકે:—એક મીલકતદારને બે પુત્રો છે. તેની પાસે સપ્રતિબંધ એટલે સ્વતંત્ર મીલકત છે. એ બંને પુત્રોને પત્ની છે. તેમાંથી એક પુત્ર મૃત્યુ પામે છે. ત્યાર પછી મીલકતદાર પિતા મરણ પામે છે. હવે બે તે પુત્રની વીધવા તેના સસરાની મીલકતમાંથી બરણ-પોષણ માગે તો મળે નહીં, કારણ મરનાર પુત્ર પરત્વે તે મીલકત સ્વતંત્ર હતી, તેથી તેના જન્મથી હક લાગે નહીં, અને તેની વીધવાને તેના કરતાં વધુ હક મળે નહીં. પરંતુ બે ઉપરના દાખલામાં તે અપ્રતિબંધ અર્થાત કૌટુંબિક મીલકત હોત, તો તેમાં મરનાર પુત્રનો જન્મથી હક હતો, અને તેથી તે બરણ-પોષણ તે મીલકતમાંથી માગી શકત.

(૯) કૌટુંબિક મીલકતની મદદથી જે બીજી

મીલકત મેળવવામાં

કૌટુંબિક મદદથી આવે, અને તેને

મેળવેલી બીજી લીધે મૂળ મીલકતમાં

મીલકત. વધારો થાય તો તે

બધી કૌટુંબિક મીલ-

કતજ ગણાય છે. આ બધી મીલકતમાં

પુત્રનો હક તેના જન્મથી લાગે છે. પુત્રના

જન્મ પહેલાં કે પછી મીલકતમાં એવી રીતે

વધારો થયો હોય તો તેથી પુત્રના જન્મ-

હકમાં ફેર પડતો નથી. મૂળ કૌટુંબિક મીલ-

કતની કેવી જાતની મદદ જોઈએ તે એક

પ્રીવીકાઉન્સીલ કેસમાં ફેરફાર છે. સાધારણ

નામનીજ મદદ હોય તો તે મદદથી મીલકત વધારી એમ કહેવાય નહીં; પણ સારી મદદ હોવી જોઈએ.

(૧૦) કૌટુંબિક મીલકતની મદદથી

વિદ્યાભ્યાસ કર્યો હોય

કૌટુંબિક મીલકત તો તેના ઉપર પણ

અને વિદ્યાભ્યાસ. વિચિત્ર અસર થાય

છે. પિતા પુત્રને

વિદ્યાભ્યાસ કરાવવા બંધાએલો છે, એ

નિયમે સર્વસાધારણ વિદ્યાભ્યાસ કરાવ્યો

હોય તો ચાલે, પરંતુ બે ખાસ ધંધાનો

અથવા ખાસ વૈજ્ઞાનિક અભ્યાસ કરાવ્યો હોય

તો, અને બે તેવા વિદ્યાભ્યાસની મદદથી

પુત્ર ધનપ્રાપ્તિ કરે તો તે ધન કૌટુંબિક

મીલકત ગણાય છે. આ પ્રમાણે બે કોષ્ટકે

કૌટુંબિક મદદથી આઈ. સી. એસ. નો

અભ્યાસ કર્યો હોય તો, તે આઈ. સી. એસ.

ની કમાણી કૌટુંબિક મીલકત ગણાય, અને

કૌટુંબિક મીલકતનો લેણદાર આઈ. સી.

એસ. ની કમાણીમાંથી વસૂલ કરી શકે. પરંતુ

મીતાક્ષરા પ્રમાણે બે કોષ્ટક ત્રાહીત પાસેથી

મીલકત વેચાતી મેળવવામાં આવે તો તે કૌટું-

બિક મીલકત ગણાતી નથી. જુઓ બલાઈનો

કેસ (14 W. R. 34)

(૧૧) એકત્ર કુટુંબમાં કોષ્ટક પણ સ્ત્રી

સભ્ય થઈ શકે નહીં.

એકત્ર કુટુંબમાં સ્ત્રી તેવી મીલકતમાંતી

સભ્ય થઈ શકે ? તેનો બરણ પોષણનો

હક છે, અને તે

પ્રમાણમાં તેનું કૌટુંબિક મીલકતમાં દિત છે,

પરંતુ તેથી તે તે કુટુંબની સભ્ય થઈ શકતી

નથી.

(અપૂર્ણ)

પવનમાં પાંત્રીસ દિવસ.

મૂળ લેખક: હુલે વર્ન.

અનુવાદક: રા. પ્રભુદાસ સુંદરજી નંદાણી.

પ્રકરણ છઠું.

કેટલોક ઇતિહાસ.

ડોક્ટરે પસંદ કરેલો રસ્તો બહુજ ઓછો જોખમકારક હતો. ઉપડવાનું સ્થળ ઝાંઝીઆર તેણે ખૂબ વિચાર કર્યા પછી નક્કિ કર્યું હતું. ઝાંઝીઆર ઉત્તર લેટિટ્યુડથી ૬૦ પર, એટલે કે વિષુવવૃત્તથી ૪૩૦ માઇલ નીચે આવેલ છે. એટલે કે સને રસ્તે નાઇલનાં મૂળ શોધી કાઢવા માટેના છેલ્લો કાફલો ઝાંઝીઆરથીજ ઉપડ્યો હતો.

ડોક્ટર આજ સુધીના બે મુખ્ય પ્રયાસને જોડી દેવા ઇચ્છતો હતો. પહેલો ડો. ખાર્થે ઇ. સ. ૧૮૪૯ માં કરેલો પ્રયત્ન: બીજો, સ્પી-ક્સે ઇ. સ. ૧૮૫૮માં કરેલ પ્રયત્ન.

ડોક્ટર ખાર્થે હામ્બર્ગના વતની હતો. તેણે અને તેના દેશબંધુ ઓવરમેગે ઇંગ્લીશ-મેન રીચર્ડસનના સુદાન જતા કાફલામાં સાથે જવા રજા મેળવી હતી. સુદાન ઉત્તર લેટિટ્યુડ ૧૫° અને ૧૦° વચ્ચે આવેલ છે. એટલે કે ત્યાં પહોંચવા માટે તમારે આફ્રિકાની મધ્યમાં ૧૫૦૦ માઇલ સુધી જવું જોઈએ. ત્યાં સુધીમાં આ દેશ ડેનહામ, કહેપરટન, અને હેલ્ન્ડની ઇ. સ. ૧૮૨૨ થી ઇ. સ. ૧૮૨૪ સુધીની મુસાફરીઓથી જાણિતો થયો હતો. રીચર્ડસન, ખાર્થે અને ઓવરમેગ વધુ

આગળ જવાની ઇચ્છાથી અગાઉના મુસાફરોની પેઠે ટુનીસ અને ટ્રીપોલી સુધી આવ્યા. પછી પછી ફ્રેઝાનની રાજધાની મર્યુક પસાર કર્યું. પછી સીધો રસ્તો છોડીને આડે રસ્તે કેટલીક મુશ્કેલીઓ વેઠતાં વેઠતાં પશ્ચિમમાં ઘાટ તરફ ગયા. રસ્તામાં છુટાપા પછી, અને જંગલી માણસોના હુમલા સહન કર્યા પછી કાફલો ઓઝીઅરમાં એસ્ખનના રણદ્વિપમાં આવી પહોંચ્યો. ડો. ખાર્થે ત્યાંથી પોતાના સાથી-ઓને છોડીને આવાડે શહેર સુધી ગયો. કાફલા પાસે પાછો આવ્યો, અને કાફલો પાછો હીસેમ્પરની ખારમીએ ઉપડ્યો. તેઓ ડામરધુ પ્રાંતમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ત્રણ મુસાફરો છૂટા પડ્યા. ખાર્થે કાન્સ તરફને રસ્તો લીધો. ધણાં સંકેટો વેહીને, રસ્તામાં લૂંટાઈને તે ત્યાં પહોંચ્યો. સમ્પત્ત તાવ આવવા છતાં તેણે આરામ ન લીધો. સાતમી માર્ચે કાન્સ છોડ્યું, અને એક્ઝ નેહરની સાથે આગળ ઉપડ્યો. તેનો ખરો હેતુ ‘શાદ’ સરોવર (Lake Tchad) પહોંચવાનો હેતુ હતો. તે હજુ ૩૫૦ માઇલ દૂર હતું. તે પૂર્વ તરફ ઉપડ્યો અને ખોર્તુ પ્રાંતમાં આવેલ સુરીકોલો પહોંચ્યો. સુરીકોલો મધ્ય આફ્રિકાના સામ્રાજ્યનું મગજ છે. ત્યાં તેને સમાચાર મળ્યા કે થાક અને બીજી મુશ્કેલીઓને લીધે રીચર્ડસનનું મરણ થયું છે. ત્યાંથી સરોવરની સીમાપર આવેલ બ્રોકના પાટનગર

કુકા પહોંચ્યો. છેવટે તથા અડવાડીઆ પછી ચોઠ્ઠી એપ્રિલે, ટ્રીપોલી છોડ્યા પછી સાલ બાર મહિને તે મોરો શહેરમાં પહોંચ્યો. ત્યાંથી આલેક્ઝેન્ડ્રીના સાથે ૧૮૫૧ ના માર્ચની ૨૯ મીએ સરોવરની દક્ષિણમાં આવેલ અરઘમાવા ગ્રામ્ય જોવા ઉપડ્યો. કિતર સેરીટયુડ ૯૦ થી ૧૨૦ નીચે આવેલ જોલા શહેરમાં તે પહોંચ્યો, આ પ્રમાણે આ બહાદુર મુખાદરે દક્ષિણના છેડાં સુધી પહોંચી શક્યો.

ઓગસ્ટ માસમાં તે પાછો કુકા આવ્યો. અને ત્યાંથી તે માન્દારા, ખારધીમી, કેનમ અને પૂર્વના છેડા પર મેસેના શહેર સુધી ગયો. ઇ. સ. ૧૮૫૨ ના નવેમ્બરની ૨૫ મીએ, તેના છેલ્લા માસ, આલેક્ઝેન્ડ્રીના મુખ પછી, પશ્ચિમ તરફ મુસારરી શરૂ કરી. મેકેડોનિયુ, અને નાઇજર નદિ જોગીને ટીમ્બક્ટુ પહોંચ્યો. ત્યાં અલ્પ ત દુઃખ અને શોખનું ખરાબ વર્તન સહન કરીને છ મહિના કાઢ્યા. પણ એક ખ્રિસ્તીની આ શહેરમાં હાજરી સહન થઇ ગઈ નાહ તેથી ડોક્ટરે ૧૮૫૪ ની ૧૭ મી માર્ચે શહેર છોડ્યું અને સરહદમાં આશ્રય લીધો. ત્યાં જૂનમાસમાં ૩૩ દિવસ પસાર કર્યા. નવેમ્બરમાં કેનો પાછો આવ્યો, કુકામાં ફરી દાખલ થયો. ત્યાં ચાર મહિના રહીને તેણે કેનદાગનો રસ્તો લીધો. ૧૮૫૫ ના ઓગસ્ટની આખરે તેણે ટ્રીપોલી ફરીથી જોયું. છેવટે આમ જ્યાં મિત્રોને મુમાતીને સપ્ટેમ્બરની ૭મી તારીખે તે લંડન પહોંચ્યો.

ડૉ. ફ્રેન્ચિસને ધ્યાનપર્વક નોંધી લીધું કે તે કિતર સેરીટયુડના ૪૦ અને પશ્ચિમ સાઇટયુડના ૧૭૦ એ અટક્યા હતા.

હવે બર્ન અને સ્પીકને પૂર્વ આફ્રિકામાં શું કયું, તે જોઈએ.

આમ સુધીમાં નાઇમ તરફ લઈ જવામાં આવેલ કેટલાય કારણોમાંથી કેટલાક નાઇજરા

અગમ્ય મુજબ સુધી પહોંચી નહોતું શક્યું. ઇ. સ. ૧૮૫૫ માં થ્રમ શેરેટને સાડીનીવન કેનસલ વાડીની ૧૭૫એ પૂર્વ મુદ્દનમાં મોકલવામાં આવ્યો. તે કારકુમથી ઉપડ્યો, અને ચાકુમ નામ ધારણ કરીને આરબના પહેરવેશમાં વેપારી તરીકે હાથીદાંત અને મુંદ્રો વેપાર કરતો કરતો બ્રેસેનીઆ-૪૦ થી પણ આગળ પહોંચ્યો. ત્યાં માર્દો પડીને કારકુમ પાછો આવ્યો. અને ઇ. સ. ૧૮૫૭ માં તે મરી ગયો. આ પ્રમાણે ધણાવની આવી સ્થિતિ થઇ.

છેવટે ઇ. સ. ૧૮૫૭ માં લેજરનન્ડ બર્ન અને સ્પીકને લન્ડનની ટેલેગ્રાફિકલ સોસાયટીએ આફ્રિકાના સરોવરો શોધી કાઢવા મોકલ્યા તેઓએ ઝાંઝીપાર સતરમી જુને છોડ્યું, અને પશ્ચિમ તરફ ઉપડ્યા. ચાર માસની મુસાફરીમાં તેમણે કદિ નહિ સાંભળ્યા હોય, એવાં સંકેતો મોગન્યાં. તેમનો માલ લુંટાઇ ગયો, તેમના મધુરો માર્યા ગયા, અને બીજાં અસંખ્ય દુઃખો મોગન્યાં. ચાર મહિને તેઓ કાઝે પહોંચ્યા. કાઝે વેપારીઓને મળવાનું કેન્દરથાન છે. તેઓએ અંદ્રેશમાં રહીને, ત્યાંના રીત-રીવાજો, રાજ, ધર્મ, ત્યાંના પ્રાણીઓ, અને વનરપતિને લગતાં ખતપત્રો એકઠાં કર્યાં. ત્યાંથી ૩૦૮૨ પર આવેલ ટાંગાનીકા સરોવર તરફ જવાનું પ્રયાણ કયું. ત્યાં તેઓ ૧૪ મી ફેબ્રુઆરીએ પહોંચ્યા. ત્યાં જંગલી જાતોનો, અને માનવીજાતોનો પરિચય થયો.

મેની ૨૧ મીએ ફરીથી ઉપડ્યા. ૨૦ મી જુને કાઝે પહોંચ્યા. બર્ન રસ્તાની મુરકેલીઓને લીધે ત્યાં ત્રણ માસ માર્દો રંગે તે દરમ્યાન સ્પીક દત્તરમાં ૩૦૦ માલ ઉકેર સરોવર સુધી ગયો. આ સરોવર તેણે ત્રીજા ઝોગન્ટે જોયું. ૨૫ મીએ કાઝે પાછો ફર્યો. ત્યાંથી બર્નની સાથે ઝાંઝીપાર ૧૮૫૯ ના માર્ચમાં પહોંચ્યો. જનને બહાદુર મુખાદરે

ત્યાંથી લાંડન પાછા ફર્યા. જોગ્રોશીકલ સોસાયટીએ તેમને વાર્ષિક ધનામ આપ્યું.

ડોક્ટર ફરગ્યુસને જોઈ લીધું કે તેઓ ઉત્તર લેડીટયુડની ૨૦ કે પૂર્વ લેડીટયુડની ૨૯૦ સુધી પણ નહોતા પહોંચ્યા. તેથી તેણે 'મર્ટન' અને સ્પીકના પ્રવાસને ડો. બાર્થના પ્રવાસ સાથે જોડી દેવા વિચાર કર્યો. એટલે કે બાર ડીગ્રીથી પણ વધુ લાંબાતો પ્રદેશ તેને ઓળંગેલો હતો.

પ્રકરણ સાતમું.

‘તેનો બહાદુર મિત્ર-હિમતવાન કેનેડી’.

દસમી ફેબ્રુઆરી સુધીમા ઘણી ખરી તૈયારીઓ થઈ ગઈ, બહુન તૈયાર થઈ ગયાં, એક બીજામાં નાખવામાં આવ્યાં અને અખતરા માટે દુલાવવામાં આવતાં, બરાબર જણાયાં.

જોની કિમલ હવે તો બહુ વધી ગઈ હતી. તેનો આખો દિવસ મીક સ્ટ્રીટ અને એમર્સ બીચેલની વફગાપ વચ્ચે દોડાલોડીમા જતો. આમ ધડીની કુરસદ ન હોવા છતાં આ તૈયારીઓની વાતો રડતે જતા માણસને તેઓ પૂછે નહિ તો પાગ કંદેવામાં તેને આનંદ આવતો.

સોળમી ફેબ્રુઆરીએ રેઓશ્યુટ વહાળે ક્રીનવીચમાં નાંગર નાંખ્યું. તે આલ્સો ટનની જોઈ હતી. કુમાન્ડર જેનેટ બક્ષે માણસ હતો અને તેને ડોક્ટર માટે સંપૂર્ણ સંદાનજાતિ હતી. જોઈના બંદારીવામાં બહુન રેડી રોકે તેવી ગોઠવણ કરી. તા. ૧૮ મીએ બહુન, જેસ બનાવવાનાં સાધનો વિગેરે સાવચેતીયા ડોક્ટરની હેબરેજ નીચે તેમાં બધાં.

આ કામ તા. ૧૮ મીએ પૂરું થયું. ફર-

ગ્યુસન અને ડીક કેનેડી માટે જોઈમાં જે સરસ ફેબ્રીન હતી. ડીકે તો ન જવાના સોગન લીધા છતાં તે વહાણમાં ચડ્યો સાથે શિકારનાં સાધનો, સરસ બહુકો, ફાગોજો વિગેરે લીધાં. કેપ્ટન અને જોઈના અમલદારોએ ત્રણે ઉતાવળે ખુબ માન આપ્યું. ડોક્ટર, જોઈના જોજનામાં ધુંસાએલ હમેશ મુજબ ચાલુ હતો. ડીક અગમ્ય હતો. જે ઘેલોતુર હતો.

તા ૨૦ મીએ જોગ્રોશીકલ સોસાયટીએ ફરગ્યુસન અને કેનેડીને ‘વિદાય જમણ’ આપ્યું. જેનેટ અને અમલદારોને પણ ન્હોત-રવામાં આવ્યા. ઘણાની ‘સલામતી’ ‘પીધા’ મા આવી. ‘નિર્ભય ફરગ્યુસન-ઈંગ્લેન્ડની કીર્તિ’ ની ‘સલામતી’ ‘પીધા’ પછી, ‘તેનો બહાદુર મિત્ર-હિમતવાન કેનેડી’ ની પણ બધાએ સમાગતી પીધી. ડીકને મોટે શ્રેરડા પડ્યા. જોનારે તેને ‘વિવેક’ માન્યો. ફરીથી તાળીઓ પડી. ડીક વધારે શરમાયો. જમ્યા પછી શલાદાર લેતી વખતે મદારાણીનો સંદેશ આવ્યો. તેમાં તેમણે જન્મે મુસારોને અભિનંદન આપ્યાં હતાં. અને તેમના પ્રવાસની સજ્જતા માટે શુભેચ્છા પાઠવી હતી. આ સંદેશથી જવચ્ચે ‘જુશ થઈને તાળીઓ પાડી, અને ફરીથી ‘મદારાણી’ ની ‘સલામતી’ ‘પીધી’. છેલ્લા પ્રથામ કરીને-દસ્તધુનન કરીને બધા છુરા પડ્યા. ‘રેઓશ્યુટ’ ની એક હોડી ચેરમીનીસ્ટર સ્ક્રિપ્ટર તેમની રાદ જોતી હતી. કુમાન્ડર, અમલદારો અને મુસારો તેમાં બેઠા. અને થોડા વખતમા તેઓ ક્રીનવીચ પહોંચ્યા. અને ‘રેઓશ્યુટ’ માં સુધે ગયા. ત્રણ વાગ્યે એ-છને અવાજ કર્યો પાંચ વાગ્યે નાંગર વપરાવામા આવ્યું અને વહાણ ઉપડ્યું.

જ્યો વખત મુસારીનીન વાતો થતી હતી. જોઈના માણસો ડોક્ટરને જોવાથી, તેને

સાંભળવાથી ખુશ થઈ ગયા હતા. અને આખી બેટમાં કેનેડી સિવાય મુસાફરીની સફળતા માટે કોઈને શંકા નહોતી. ડોક્ટર આ કંટાળા ભરેલ વખતમાં પોતાની કેબીનમાં ભૌગોલિક વ્યાખ્યાનો આપતો. છેલ્લા ચાલીસ વર્ષ દરમ્યાન આફ્રિકામાં થયેલ પ્રયાસોનો ઇતિહાસ સાંભળવામાં બધાને રસ પડતો.

ફરગુસન પોતાની મુસાફરીની યોજનાઓ સંભળાવતો ત્યારે લોકો ખુબ ઉત્કેષાઈ જતા. તેઓ તેની ગણતરીને ટેકા આપવા ઇચ્છતા, તેની ચર્ચા કરતા અને ડોક્ટર પણ સરળતાથી ચર્ચામાં ઉતરતો.

“આવી મહાન મુસાફરીના પ્રમાણમાં ખાખા બેરોડી આટલી બધી ઓછી કેમ લીધી છે ?” એક દિવસ એક અમલદારે પૂછ્યું.”

“મુસાફરીને કેટલા દિવસ લાગશે? તમે શું ધારો છો ? તમે ધારતા હો કે અમને મહિનાઓના મહિના લાગશે તો તેનાં બૂલ કરો છો. મુસાફરી લંબાય તો અમારું આવી જ બને. અમે પાછા ન જ ફરી શકીએ. ઝાંઝીઆરથી સેનીગાલનો કિનારો ૪૦૦૦ માઇલથી વધુ દૂર નથી.

ક્લાકના ઝાળામાં ઝાળા વીસ માઇલની ઝડપે તો અમે સાત દિવસમાં આફ્રિકા ઝાળાંગી શકીએ.”

“તો પછી તમે જોઈ શું થકવાના ? તમે ભૌગોલિક ગણતરીઓ પણ નહિ કાઢી શકો.”

“પણ હું મારા બહુનનો માથેક હોવાથી મરજી પડે ત્યારે ચડીશ અને મરજી પડે ત્યારે ઉતરીશ. મરજી પડે ત્યાં અટકીશ. પવન ખુબ સખ્ત હશે તો ઝડપથી જઈ શકીશ.”

“તમને એવાં પવનનાં તોશન તો ખુબ મળશે. ત્યાં ક્લાકના ૨૫૦ માઇલને ઝડપે જતાં વટોળાઓ પણ હોય છે.” ફેપ્ટને કહ્યું.

“ત્યારે તો આ ઝડપે આફ્રિકા બાર ક્લાકમાં ઝાળાંગી શકાય. સહવારે ઝાંઝીઆરથી ઉડીને રાતે સુતી વખતે તો સેંટ લુઇસ પણ પહોંચી શકીએ.”

“પણ બહુન બેટલી બધી ઝડપે ધસી શકાય ?”

“હા. હા. એમ ઘણીવાર બન્યું છે. ઇ. સ. ૧૮૦૪ માં નેપોલીયન ગાદીએ બેઠો ત્યારે એમજ બન્યું હતું ને ? પ્રખ્યાત બહુનશાસ્ત્રી ગર્નેરીને રાતે અગીવાર વાગ્યે પારીસથી બહુન ઉડે ચલાવ્યું. તેના પર નીચે મુજબ મુવર્થુ અક્ષરોમાં લખાણ હતું:—

“Paris, 25 frimaire, an XIII
Cournement de l' Emprur
Nepole'on per s. s. Pie VII.”

સહવારે પાંચ વાગ્યે તો રોમના માથુસોએ તે વેનિકન ઉપર ઉડતું, અને ઘ્રેસીઆનાના સરોવરમાં પડતું જોયું. “...અમે અમારી સાથે બે મહિનાની નજરીયાતો લીધી છે. તે સિવાય મારા મિત્ર કેનેડી સરસ શિકારી છે. તે નજર પડ્યે શિકાર કરી આવશે.”

“મી. કેનેડી ! અમને તમારી અદેખાઈ આવે છે !” એક જુવાન ખલાસીએ કહ્યું.

“તમને આનંદ અને કીર્તિ બંને મળશે.” બીબ્બે કહ્યું.

“મને આપેલ અભિનંદન માટે આભારી છું. પણ મારાથી તે શિકારી શકાય તેમ નથી.” કેનેડીએ કહ્યું.

“શા માટે ?” બધા ધ્રુમ પાડી ઉઠ્યા,
“તમે ડોક્ટર સાથે નથી જતા ?”

“ના.”

“ખરેખર ?”

“હા ! હા ! હું એની સાથે જતા નથી ઇચ્છતો તેને છેલ્લી ઘડીએ જતો અટકાવી શકું, તે માટેજ હું અસારે આવું છું.”

હવે બધાની નજર ડોક્ટર તરફ મઘ.

“ તેવું કાંઈ ન સાંભળતા ! ”, ડૉક્ટરે શાંતિથી કહ્યું. “ તમારે તેની સાથે આ વાતની ચર્ચાજ ન કરવી. એ મનમાં તો બરાબર જાણે છે કે, ‘હું જવાનો છું.’ ”

“ હું, ” કેનેડી જુમ પાડી બોલ્યો, “ સોગન ખાધને કહું છું કે ”

“ બાઈ ! સોગન બોગન ખાવાની જરાય જરૂર નથી. તારું કરવામાં આવેલું વજન, તારો પાવડર, તારી બંદુકો, તારી ગોળાઓ, બધુંય તારી વતી બોલી દે છે. તારે બોલવાની જરૂરજ ક્યાં છે ? ”

તે દિવસથી ઝાંઝીબાર પહોંચ્યા ત્યાં સુધીમાં કેનેડીએ મોહું ન ઉઘાડ્યું.

“ લાંબી મુસાફરીમાં બહુ મુશ્કેલી નહિ પડે ? ” એકે પૂછ્યું.

“ યા માટે ? ”

“ કારણ કે ઉંચું ચડ્યું હશે ત્યારે ‘ એ લાસ્ટ ’ નીચે ફેંકવું પડશે. ઉતરવું હશે ત્યારે ગેસ કાઢી નાખવો પડશે. તેથી તમારા ગેસનો સંગ્રહ એકદમ ખુટી જવાનો. આ મુશ્કેલી કોઈ છતી શક્ય નથી. ”

“ માફ કરજો ! તે મુશ્કેલીને નિકાલ આવી ગયો છે. ”

“ કેના પ્રવાસથી ? ” “ મારા. ”

“ તમારા ? ”

“ નહિ તો હું આફ્રિકા ઝાળંગવાનું સાહસ જ ન કરત. કારણ કે મારો ગેસ ચોવીસ કલાકમાં તો ખલાસ થઈ જાય. ”

“ ત્યારે તમે તે સંગ્રહી ઇલાન્ડમાં કાંઈ વાત કેમ ન કરી ? ”

“ કારણ કે હું તેની ચર્ચા કરાવવા નહીં તો ઇચ્છતો. મને તેમ કરવું નકામું લાગ્યું. મેં ખાનગીમાંજ અખતર કર્યા, અને તે સફળ થયા. ગેસ જરા પણ બોલો ક્યાં વિના હું બહુનને નીચે ઉતારી શકીશ. ”

પ્રકરણ આઠમું.

જો ખીલે છે.

ડૉક્ટર પેતાની કેબીનમાં બોટના અમલદારો સમક્ષ ભૌગોલિક વ્યાખ્યાનો આપતો તો પછી બહાર જો કેમ રહી જાય ? તે ફારકેસલ (વહાણના આગલા ડોલની ઉપલા તુલકનો ભાગ) પર ઉભો રહી ખલાસી સમક્ષ વ્યાખ્યાનો આપતો. તેના એક દિવસના વ્યાખ્યાનની થોડી ‘વાનગી’ આપી દબાવે.

“ એક વાર આ અખતરો સફળ થયા પછી અમે વધુ પ્રયત્નો કરવાનાજ. આ તો આ જાતના ધારેલા અસંખ્ય પ્રયત્નોનું પહેલું પગથીયું છે. હવે પછી તો અમે આકાશમાં ઉંચે ને ઉંચે જવાના. ”

“ જ્યારે ઉંચે ઉંચે જતા તમે ચંદ્રમામાં પહોંચી શકવાના ? ” એકે પૂછ્યું.

“ એમાં તે કયો ‘ભોથ’ મારવી છે ? ચંદ્રમામાં તો નહાતું જોડરૂંય જઈ શકે. ચંદ્રમામાં પાણી નહિ હોવાથી અહિંથી બરી જવું પડે છે, ત્યાં હવા પણ ન હોવાથી હવાના બાટલા પણ બરી જવા પડે છે. ”

“ તેનો તો કાંઈ વંધો નહિ. ત્યાં દારૂ મળી શકતો હોય તો ખસ છે. ” દારૂનો શોખીન એક ખલાસી બોલી ઉઠ્યો.

“ અરે બાઈ ! દારૂ ય નથી મળતો. અમે તો સગસ સરસ, તારાઓ, અને મન મોહક ગૂંડોમાં ફરવા જવાના શનીથી અમે ચરચાત કરીશું. ”

“ જેને વીંટી (Ring) છે તે શની ? ”

“ હા, સમનની વીંટી. પણ તેની વહનું શું થયું તેનીજ ફક્ત ખબર નથી. ”

“ બોહો ! તમે એટલે બધે ઉંચે જશો ? ત્યારે તો તમારા શેડ માથાની શક્તિ હોવાનેપણ. ” મૂર્ખ કેબીન-બોય બોલી ઉઠ્યો.

“ ના, એવું તો કાંઈ નહિ. ”

“ હા. અને શની પછી તમે ક્યાં જવાના ? ” એક અંધારા પ્રેક્ષક બોલી ઉઠ્યો.

“ શની પછી અમે ગુરૂની મુલાકાત લેવાના. ગુરૂ બહુ વિચિત્ર દેશ છે. અને એટલી તો ખબર છે કે, સાં દિવસ ફક્ત સાકાનવ કસાક લાંબા છે. તેથી આળસુ માણસોને હીક મળ પડે. અને લાંબું એક વરસ આપણા બાર વરસનું થાય. તેથી હુંકી આયુષ્યવાળાને શાપદો. દાખલા તરીકે એક માણસનું આયુષ્ય પાંચ વર્ષનું હોય તો તે ગુરૂમાં આપણા સાઠ વરસ જીવે. ”

“ બાર વરસનું એક વરસ ! ” કેળીન બોલ્યો અમરીને બોલી ઉઠ્યો.

“ હા. તે પ્રદેશમાં અત્યારે તું તો હજી તારી માને ધાવતો હો. અને પેલા પચાસ ર્ષના ગૃહસ્થ સા ચાર વપના બાળક હોય અને નાગા નાગા ધુળમાં રમતા હોય. ”

“ તમે અમને બતાવો છો ! ”

“ જરાય નહિ, ” એ ખાત્રિ આપતો બોલ્યો. “ તમે ‘કૃષ મંહુક’ છો. શકત પૃથ્વી ઉપરનું ર્ષાં છો એટલે બીજી દુનિયાનું જ્ઞાન ક્યાંથી હોય ? જરાં ગુરૂ ઉપર ફરવા જઈ આવો એટલે ખબર પડે. પણ એટલું ધ્યાનમાં રાખજો. આ ધાંચી જેવા કપડાં પહેરીને ત્યાં ન જતા. વાર તહેવારે પહેરવાના કપડા પહેરીને જજો. ત્યાંના લોકોને તે બહુ ગમે છે. ”

બધા ખૂબ હસવા લાગ્યા. માંડ અરધા માણસો આ વાત સાચી માની શક્યા. પછી તેણે નેપચ્યુનની ચોડી વાતો કરી. પછી મંગળ જ્યાં ‘યુદ્ધ વિદ્યાનું’ જોર કંટાળો આપે એટલી હદ મુધી છે’ તેની વાતો કરી. બુધને માટે એમ કહ્યું કે, “ તે બહુ જ બચાનક ગૃહ છે. સાં ચોર અને વેપારીઓ શરી નિકળ્યા છે. તેમાંથી ચોર કોણ અને વેપારી કોણ એ જાણખી કાઢવું અશક્ય છે. ”

એક ટુકણે ઘર બંધાવ્યા પછી તે સ્થળનાં હવા પોંચી મારક ન આવે તો એ ઘર છોડીને દુવે જવું નહિ પડે. ઘરપણ સાથેજ લઈ જઈ શકાયો. આ સિત્તમાં જતાવેલો બંગલો ફવળ સોખંડ અને સાકા ધાનો બનાવેલો છે. અને મરજતાથી એક સ્થળેથી બીજો સ્થળે લઈ જઈ

શકાય એવો છે. એની કીમત ફક્ત રૂ. ૧૮૦૦ છે. ૪૦ ફીટ લાંબુ અને ૧૦ ફીટ પહોળું એ મકાન છે. એક કુટુંબની સગવડતા અચવાય એટલા ચોરડા એ મકાનમાં છે.

પ્રિયતમ પ્રતિ.

(તોટક છંદ.)

પ્રિય નાથ મને તું પ્રિય ગશે
મધુતા પ્રિય જાણી તને લાગે
તદપિ પ્રિય પુષ્પ શુભાખનું છે
મધુ દિવ્ય પ્રભા અતિ મોહક છે

પ્રિય નાથ મને પ્રિય તું ગણુ તો
મધુતા પ્રિય જાણી તને વરશે
પ્રિય-પુષ્પ શુભાખનું છે તદપિ
મધુ દિવ્ય પ્રભા અતિ મોહક છે

મુજ સુંદરતા તુજ પ્રિય હશે
ક્રમનીય શક્તિ અતિ સુંદર છે
મુજમાં ગણુતો પ્રિય જો મહુતા
બહુ છે કુસડાં મહુને કુમળા

મુજ સુંદરતા તુજ પ્રિય હશે
ક્રમનીય કલાધર સુંદર છે
મુજમાં ગણુતો પ્રિય જો મહુતા
બહુ છે કુસડાં મહુને કુમળા

મુજમાં તુજને ચતુરાષ્ટ દીસે
ચતુરાષ્ટ ધણી મધુરોમાં છે
મમ હૃદય વિના નવ પ્રિય કશું
તન ને મન દ્રવ્ય બધું અરપું

મુજ કંઈ યદિ તુજ પ્રિય હશે
પ્રિયતા અતિ કાયલ કંઈ વશે
મમ આત્મ વિના નવ બહાણું કશું
તન ને મન દ્રવ્ય બધું અરપું

હરિદાસ મધુસંદાસ જગસરીયા

મજનાથ વી. શર્મા.

ટીકા:—ઉપરના બે કાવ્યો અત્રે પ્રગટ કરતાં હમને ધણો આનંદ થાય છે. કવિની હૃદયવંત્રીમાંથી જે કાવ્યોમાં શુરે છે, એ સદા સર્વદા સ્વયંભૂ હોય છે, અને એવા બે સ્વયંભૂ સર્જનના પ્રમાણુ રૂપ ઉપરના નમૂના પ્રગટ કરવાની હમે રજા લાઇએ છીએ.

શબ્દે શબ્દે, પંક્તિએ પંક્તિએ, વિચારે વિચારમાં આ બે સુંદર કૃતિઓમાં જે સામ્ય જણાય છે, તે પાંચી એટલું સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે કે બે કવિહૃદયો ત્યારે એકજ વસ્તુને પોતાની હિરણ્યકંઠીમાં નચાવે છે, ત્યારે કૃપના, ભાવ, વલણ, લય, પ્રવાહ, કે ચિંતન કવિ હૃદયને વચવા ગમે તે પ્રકારના હલ્લા કરે તોપણ બે ચાર શબ્દોના ફેરફારના અપવાદ સિવાય, આ બે કૃતિઓ સ્વયંભૂ કલાના સુંદર સર્જને રૂપ મળી શકાઇ છે. સાગણપ્રિવાહ હૃદયમાં પૂર જોગમાં વહેતો હોય ત્યારે એ શબ્દોમાં મૂર્તિમંત યતાં બહુ દુર્લભ થઇ પડે છે. એટલે બે ચાર શબ્દો એકજ અર્થના આમ તેમ લપસી પડે ખરા કેદાર, પણ એથી આપણે આવી કૃતિ માટે લેખકને અભિનંદન આપતાં અટકવાનું વરદા કોરણ નથી.

તું થું કરે ?

લેખક : શ. રમણીકલાલ જયચંદસાઈ દલાલ, બી. એ.

૧

અણુધારી કદી ક્રમભાગ્યથી બંધાલી ! વિરહ વિનળી નહે,
આ જીનમાં અવસાનનો અન્ધારૂં પડ્યો જો પડે;
જ્યોતિ મહાજ્યોતિ વિષે જાણતી ચિતા જ્યોતે ખરે,
સંસારના સુરસદનમાં તો એકલી તું થું કરે ?

૨

સંસારી નૈસર્ગિક જીવનવહને વમળ તરી વિસ્મરૂં,
એકાન્તપ્રિયતા દિવ્ય સંગીતથી સમય બરણું બરું;
લવણિના દીધા અશ્રુ તણા વરદા મહાભોજે રમું,
ગમતાં લહને-સૌંદર્ય, શાન્તિ, શાન-એ ખેડારાં કરું.

૩

અવનિતલે — અભ્યરપટે — મુગ્ધને ખીતે સન્કારી,
સ્થલ સ્થલ પ્રભુ તારા સ્વરૂપે આવીને આદસારો;
ક્ષણ ક્ષણ ગવિ—તર—ટટિ—માં સંપર્કે તારો લાધરો,
કંટકબર્ષા ખેડારા પ્રવાસે મિથન તારાં સદા થરો.

સુવર્ણ કેશી.

લેખિકા : સૌ લલિતા પ્રિયંવદ ગુપ્તા બી એ.

ગયા અંકના પાન ૨૩૫ થી ચાલુ.

[૨]

હુધા તૃપ્ત કરીને, પોતે કલ્પેલા આદર્શની દરી શોધ કરવાના સ્તુલ હેતુથી તિબ્ત્સ "આર્મ્સ ઓફ બ્રાવ્ઝ" માંથી નીકળ્યો. પરંતુ તેને ખેલા દિવસ કરતાં જરાપણ વધારે સફળતા મળી નહિં. કટાક્ષના મૂર્તિ સ્વરૂપ જેવી શ્યામવર્ણી સ્ત્રીઓ દરેક રસ્તામાં ઉભરાતી હતી, અને તેની તરફ ઉપહાસ કરતી દૃષ્ટિએ ભેટી હતી. હિંદુસ્તાન, આફ્રિકા, અમેરિકા-એ સર્વ દેશની ઓછેવત્ અંશે તાત્ત્વવર્થી સ્ત્રીઓ તેની આગળથી પસાર થઈ. જાણે એ પ્રાચીન નગરને તેના ઉદ્દેશની જાણ થતાંજ, તેનો ઉપહાસ કરવાના હેતુથી જ, ફેબેન્સ અને જોરડન્સના ચિત્રોમાંની સુન્દરીઓને સહેજ પણ મળતી આવતી પોતાની સર્વ પુત્રીઓને, ત્રાહિતને અલબ્ધ હેવા ધરના પછાડીના વાડાઓમાં તેણે સંતાડી. દીધી હોય એવો ભાસ થતો હતો. સુવર્ણમાં કંજુસાષ કરીને, પોતાનું - સીસમ તેણે ખુશ્તે હાથે વેચ્યું હતું.

આ મુક ઉપહાસથી ક્રોધ પામીને તિબ્ત્સ ત્યાંની ચિત્રની ગેલેરિયો અને સંગ્રહસ્થાન જોવાને ગયો. ફેબેન્સના દેવલોકનું નિવાસ-સ્થાન જાણે દરીથી તેની દૃષ્ટિ આગળ જળાંકી જાયું હોય એમ તેને ભાસ્યું. જળધોષ જોવા કેશ કલાપ સુવર્ણ રંગથી જળક્રાંત તેણે દરીથી દીધા. ભાવમુચક અમૂર્ત તત્ત્વોને મૂર્ત

સ્વરૂપ આપીને આલેખેલી સુન્દરીઓના સ્કંધ રત્નતલ્પર્ણ ઉજ્જવલતાથી દીધી હતા. નીલરંગી નેત્રોના નીલરંગ આંખો બનીને નેત્ર વધારે સુન્દર બન્યાં, કપોલ ઉપરની સુરખી રક્તવર્ણી પુષ્પ જેવી શોભી રહી. સુવર્ણ કેશી દેવીઓની આસપાસનું આકર્ષણ શુંલાખી રંગનું વાતાવરણ તેમનાં શિષ્ટાં અંગને જીવનની જીભા અર્પ્યું હતું. તેજનાં મૃદુ કિરણો એ ચિત્રો ઉપર રમતાં હતાં. કોઈક અદૃશ્ય સમીર લહરી આવતાં એ સુન્દરીઓનાં વસ્ત્ર જાણે ફરફરવા લાગ્યાં. નેધરલેન્ડસના મનુષ્યોના સૌન્દર્યમાં સમાવણું સમસ્ત કવિત્વ આ ઉત્સાહ, પૂર્ણ પથિકની સમીપ સંપૂર્ણપણે પ્રગટ્યું.

પરંતુ આ જલક ઉપર આલેખાયેલી સુન્દરીઓથી તેનું મન સંતોષ પામ્યું નહિં. તે તે ત્યાંની પ્રત્યક્ષ જીવન્ત સુન્દરીઓની શોધમાં આગ્યો હતો. તેણે ધણી લાંબા કાળ સુધી સાહિત્ય અને ચિત્રકળામાંના કવિત્વ વડે પોતાના હૃદયની હુધા-તૃપ્ત કરવાનો યત્ન કર્યો હતો. અને અન્તે તેને લાગ્યું હતું કે અમૂર્ત તત્ત્વો સાથેના વ્યવહાર અવાસ્તવિક, અસાર હતો અલબત્ત, ખીજા સર્વે કરે છે તેમ, ધેરિસમાં રહીને જ કોઈ સુન્દર, અથવા સામાન્ય સ્વરૂપની સ્ત્રી સાથે પણ પ્રેમ બાંધ્યો હોતો તો એ માર્ગ વધારે સરળ પડતો. પરંતુ તિબ્ત્સ-પ્રકૃતિથી તદ્દન અજ્ઞાન હતો. પ્રકૃતિ

વિશેષું સર્વ જ્ઞાન હેણે કલાદારા જ પ્રાપ્ત કરેલું હતું. મહાન ચિત્રકારોની કૃતિયોમાં આંશેખાયેલાં સર્વ વિશિષ્ટ સ્વરૂપો તે સંપૂર્ણપણે સમજી શકતો હતો, પરંતુ એનાં એ સ્ત્રી પુરુષોને જે પ્રલક્ષ જીવનમાં દેખત તો હેમનું સૌન્દર્ય તે કળા શક્ત નહિ, હેમના સૌન્દર્યની હેના મન ઉપર છાપ જ પડત નહિ. દ્રુકમાં, તેને ચિત્રકાર હોત, તો હેના ચિત્રોમાંની સૌન્દર્ય રેખાઓ અનુપમ કવિયોનાં કાવ્યોને આધારે તે આંશેખત, અને તેને કવિ હોત, તો મહાન ચિત્રકારોનાં ચિત્રોને અધારેજ તે ચોતાનાં કાવ્યોમાં સૌન્દર્યનાં વર્ણન કરત. અત્યંત સુકુમાર વયમાં તે કલાથી મોઢ પામ્યો હતો, અને પરિણામે હેની સમસ્ત માનસિક દૃષ્ટિ જ. વક્ષની ગણ હતી. આપણી અતિ સંસ્કૃત સંસ્કૃતિમાં આવાં દૃષ્ટાન્તો આપણે ધારણે છીએ તે કરતાં ઘણી વધારે સંખ્યામાં જડે એમ છે, કારણ આપણે પ્રકૃતિનાં દ્રશ્યો કરતાં માનવ કૃતિયો સાથે વધારે પરિચયમાં આવિયે છીએ.

ક્ષણભર તિબ્જર્ણ ચોતાના મન સાથે સમાધાન કરવાનો વિચાર કરવા લાગ્યો, અને કાચરતાથી સ્વગત બોલ્યો:

“ કાંચિયા રંગના વાળ પણ ધણા સુંદર લાગે છે. ”

એ કહ, એ અલ્પપ્રજ્ઞાવાન મનુષ્ય એટલી હદ સુધી ગયો કે હેણે ચોતાના મનમાં એમ પણ કળા કહું કે કળાનેત્ર ઘણું તેજસ્વી અને અત્યંત આકર્ષક હોય છે. હેના જ્યાવમાં એટલું કહી ચકાવ કે જે નગરની સ્ત્રીઓના સૌન્દર્યમાં, ગૌરવર્ણ નીલ નેત્ર, અને સુવર્ણ રંગી કેશ, એ વિશિષ્ટ અંશ ગણાતા હતા, તે આખા નગરમાં દરેક દિશામાં વપાસ કરવા છતાં પણ એવી

એક પણ વ્યક્તિ હેની નજરે પડી નહિ. હેનો ઉત્સાહ મંદ પડે એ સ્વાભાવિક અને ક્ષમ્ય હતું.

જે ક્ષણે આ અધરિત વચન તે મનથી ઉચ્ચારતો હતો તે જ ક્ષણે, એક જગ્મો પહેરેલી આકૃતિનાં નીલનેત્ર હેની નજરે પડ્યાં, હેની સમીપ ક્ષણભર ઝળક્યાં, અને ખીજ જ ક્ષણે પ્રેતજવાલાની પેડે મેળના યોગાનના એક રસતાની પાછળ અદૃશ્ય થઇ ગયાં.

તિબ્જર્ણે ગતિ વધારી, પરંતુ હેણે વિશેષ કાંઈ જ દીઠું નહિ. એક છોડેથી તે ખીજ છોડા સુધી રસ્તો નિર્જન હતો. ક્ષણિક દર્શન દેતી એ સુંદરી પાસેના કોઈક ઘરમાં જતી રહી હશે, અથવા કોઈ અજણી ગલીને માર્ગે ગઇ હશે, એ સ્પષ્ટ હતું. તિબ્જર્ણે તીવ્ર નિરાશા અનુભવી. પછી, ક્ષેત્રેતે મેલી નામના ચિત્રકળા જાણનાર લુહારે વેલથી સુશોભિત બનાવેલા હોઢપત્ર વાળો કુતો જોઇને, તિબ્જર્ણે ત્યાંનું મહામન્દિર (cathedral) જોવા જવાનો વિચાર કર્યો. પાસે આવતાં હેણે જોયું તો કેથીકલ સિખરથી તે પાયા સુધી ખીજા રંગનું રંગેલું હતું. સદ્માએ, પક્ષીઓ, ખિરાકોલિયો, કળા કરેલાં ટર્ફ, અને આદમ અને ઇન્દુના સમયમાં હેમના ઐદિક સ્વર્ગોપવનમાં. હેમની આસપાસ કરતાં સર્વ પ્રાણીઓથી ભરપૂર બનાવેલાં વન પક્ષવ ફેતરીને વેરજનમાં એ સુશોભિત બનાવેલી લાંગડાની વેદીની સુધરિત રેખાઓથી બહારના દેખાવોની નીરસતા દેડાતી હતી. સદ્માએ ઉમરાવ વર્ગના કુટુંબોની મુદાઓથી, અને આરો બહીનિયસ, રૂએન્સ અને વહાન ડાઇકનાં ચિત્રોથી, મધ્યમ વર્ગ અને પાદરી વર્ગને પ્રિય થઇ પડેલો એ રંગ કાંઈક અંશે દંકતો હતો.

દેવળની પાસેની રસજાંધી ઉપર ફેરવી

“ બેગે ” વર્ગની સ્ત્રીઓ, જેમને બેગીન કહે છે, તે પ્રાર્થના કરતી બેઠી હતી. પરંતુ, ભક્તિના આવેશમાં તે લેખનાં ધર્મપુસ્તક એટલી નીચી વળીને વાંચતી હતી, કે લેખનાં મૂળ દેખાતાં નહોતાં, તેમજ, એ સ્થળની પવિત્રતા, અને લેખના વેશની સંમાન્યતા ને લીધે તિબ્જર્લ વિશેષ તપાસ કરી શક્યો નહિ.

મન્દિરના મિનારાનાં ચારસેને ચિત્તેર પગાથયાં ચઢીને ઉતરીને દાંડી ગયેલા પાંચ છ અંગ્રેજો મન્દિરમાંના ચિત્રો તપાસતા હતા, અને સાથેના ભોમ્બિયાની વાચાળ વિદ્વાતા ઉપર પૂરો વિશ્વાસ ના રાખતાં, રખે ને કોઇ કને બદલે કોઇક ચિત્રની પ્રશંસા થઈ જાય, એ ભયથી, પોતાની પાસેના સૂચના-પુસ્તકમાં ચિત્રકારોનાં નામ વિશે ખાતરી કરતા હતા. અને દરેક ચિત્રની સમીપ અભેદ જડતાથી ઉચ્ચાર કરતા હતા કે “ ધણું સુંદર પ્રદર્શન છે.” આ અંગ્રેજોનાં મૂળં ચોખ્ખાં ધાટનાં હતાં, અને લેખનાં નાક અને હડપચી વચ્ચે રહેલા છેદાથી લેખની નસોમાં વહેતા રક્તની શુદ્ધતા સાખીત થતી હતી. લેખની સાથે જે અંગ્રેજ સ્ત્રી હતી તે તો લેખકેનના નિવાસ સ્થાન આગળ જેને તિબ્જર્લ દીડી હતી તે જ હતી. હેણે એનાં એ લીલાં જૂટ પ્લેથાં હતાં, તેનાં એ જ લાલરંગના વાળ હતા. ફ્રેન્ડર્સની ગૌરવર્ણી સ્ત્રી મળવાનો સંભવ નષ્ટ થતો દેખીને નિરાશ અનેકો તિબ્જર્લ એ અંગ્રેજ સ્ત્રી તરફ જાણે તેનો વધ કરી નાંખતો હોય તેવો દષ્ટિપાત નાંખવા જતો હતો, પરંતુ, વિશ્વાસઘાતક ઇંગ્લન્ડને સંબોધીને ફ્રેન્ડર્સનાં નાટકના ગાયનમાં લખાયેલી પંક્તિઓ તેને સેવેળાએ સ્મરણમાં આવી.

• લામ્બેર લ એન્ડ નામના ધાર્મિક મનુષ્યે સ્થાપેલાં ભજિની મંડળ, તેમજ બધું મંડળના વર્ગનાં મનુષ્ય.

ગુન્નમાંના પૈસા ખખડાવ્યા વગર એક ડગલું પણ ના ચાલનાર આ અંગ્રેજ મુસાફરોના. માનમાં, વર્ષના પોણા ભાગ દરમિયાન બંધ રહેતાં “ ધિ ક્રુસિફિકશન ” અને “ ધિ ડિસેન્ટ ક્રામ ધિ ક્રૉસ ” નામનાં બે અદ્ભુત ચિત્રોનાં દ્વાર ત્હાંના રક્ષકે ઉધાડ્યાં.

“ ધિ ક્રુસિફિકશન ” એ અનન્ય કોટિનું ચિત્ર છે. અને એ ચીતરતી વખતે રૂબેન્સના મનમાં માઇકલ એન્જેલો આદર્શ તરીકે હશે એમ સ્પષ્ટ લાગે છે. એ ચિત્ર, રોમની કલાપદ્ધતિ અનુસાર મૂડતોલીન, દારણુ, કૃત છે. ચિત્રમાંનાં મનુષ્યના શરીરના દરેકે દરેક માંસલ ભાગ તરી આવેલા છે, સ્વળાં હાડકાં અને સ્નાયુ સ્પષ્ટ જણાય છે, ધાતુના તાર જેવાં શાન તંતુઓની આસપાસ પાયાણુ જેવું કઠિનમાંસ ગોઠવાયેલું છે. એન્ડર્વર્ષના ચિત્રકાર પોતાની અસંખ્ય કૃતિઓમાં જે અભેદ શાન્તિથી આનંદયુક્ત રક્ત રેખાઓ વેરે છે, તેનો આ ચિત્રમાં સ્પર્શ પણ નથી. ઇટલીમાં પ્રચાર પામેલા કાચિયા રંગની ઘેરામાં, ઘેરી છાયા હામાં વાપરેલી છે. ઘાતકો હાથો જેવા પ્રયંડ છે. લેખનાં વદન વાધ જેવાં છે, અને લેખના અંગનાં મરોડમાં પાશવ ફરતા જણાઈ આવે છે. ક્રૉસન્ટ પોતે પણ અતિ સ્પષ્ટતાથી આલેખાયો છે, અને માનવજાતિના ઉદ્ધાર માટે સ્વેચ્છાથી આત્મ ભોગ આપતા દેવતા કરતાં, પ્રતિસ્પર્ધી મસ્ત્રોએ લાકડાના ઘેડા ઉપર ખીલા વડે જડેલા કેટોનાના માઇકેલો નામના મસ્ત્ર જેવો ને વધારે બાસે છે. ખૂણામાં બસાતા “ સ્નાઇડર્સ ” જાતિના શ્વાન શિવાય. આ ચિત્રમાં ફ્રેન્ડર્સની ચિત્રકળાનું એક પણ તર નથી.

“ ધિ ડિસેન્ટ, ક્રામ ધિ ક્રૉસ ” નાં દ્વાર જ્યારે ઉધડ્યાં ત્યારે, જાણે અસલ તેજથી સંરેપૂર ખાણુંમાં તે જોતો હોય તેમ તિબ્જર્લ અંનાઈ ગયો, અને તેને તંમમર આન્યા. મેગડેલેનનું દૈવી શીય સુવર્ણની

સાગરમાં ઝળકી ઉઠ્યું, અને એ સુવર્ણનો પ્રકાશ અને તેનાં નેત્રમાંનો દાઢપાત એ એ મળીને સ્થાનેની બારીમાંથી આવતાં ઝાંખાં કિરણોને પણ તેજસ્વી બનાવતાં હોય હોયો બાસ થયો. તિજુર્સની આસપાસની સર્વ સૃષ્ટિ અદ્ભુત થઈ ગઈ. તેની આસપાસ શૂન્યતા પ્રસરી રહી, - પેલો ચોખ્ખો મહેાંવાળો અંગ્રેજ, પેલી લાલ વાળવાળી અંગ્રેજ સ્ત્રી, નાંચુડી ઝખ્ખો પહેરેલો રક્ષક-એ કાઠને પણ તેં દેખતો નહોતો.

એ વદનનું દર્શન તે તિજુર્સને દૈવી પ્રેરણારૂપ નીવડ્યું. તેની આંખો ઉપરનાં પડળ ખેંચી ગયાં, તેણે તેના રવખને પોતાની સમક્ષ પ્રત્યક્ષ થયેલું દીઠું, તેની અવ્યક્ત આશાને મૂર્તિમંત થયેલી દીઠી. પ્રણયીની કંષનાના આવેગથી જે અરપટ ઊભાની શોધમાં તે ફરતો હતો, જેનાં વજ્રની કોષક આકર્ષક રચના કે મુખના અંશ માત્રનુંજ અસાર સુધી તેને કંષનામાં દર્શન થયું હતું. તે તેની સમીપ ઉભેલી તેણે દીઠી. જે ચંચલ મનોરથસૃષ્ટિ પ્રતિક્ષણે તેની અસ્વસ્થ પાંખો ધસાવતી, તેને ઉડી જવાને તત્પર થતી હતી, તે ચંચલ મડીને, તેના સૈન્દર્યના તેજમાં સ્થિર બનીને તેની સમીપ ઉભી હતી. તિજુર્સની પ્રશ્નિત પ્રિયાની મૂર્તિ એ મહાન ચિત્રકારે પોતાના હૃદયમાં કંપી હતી. તેને એમ લાગ્યું કે જાણે એ ચિત્ર તેણે પોતેજ ચીતર્યું હોય. તેના મનમાંની અરપટ મૂર્તિને ચિત્રકારની પ્રતિભાએ અચૂક રેખાઓથી દોરી હતી. અઘાત વ્યક્તિ માટેની તેની અરપટ ઉર્મિને મૂર્તિ સ્વરૂપ આપીને તેમાં ભવ્ય રંગ પૂર્ણ હતા. એ વદન તેણે કહી પણ દીઠું નહોતું, છતાં પણ તેને તે પરિચિત લાગ્યું.

આવા બનીને, ચિત્રના સૈન્દર્યમાં તલ્લીન બનીને લગભગ શુદ્ધિની અવસ્થામાં તે ત્યાં ઉભો રહ્યો. તેનું નયનપુટ મુઠાં ધરતું નહોતું,

તેનાં નેત્ર, એ મહાન અનુતાપદાયી સ્ત્રીના અમાધ દષ્ટિપાતમાં જાણે સ્થિર બની ગયાં હતાં.

કાંઈકરતો એક પગ, જીવનહીન, રક્તહીન, થઈ તે સ્વેત બનેયો, મૃત્યુના આગમન પછીની નિર્જીવતાથી એ પુણ્યાત્માના ધવલ રક્ષ આંગળ ભમી રહ્યો હતો. ઉદારના વૃક્ષ ઉપરથી એ દૈવી મૃતદેહને ઉતરવાને સરળતા કરવા માટે ચિત્રકારે એ રક્ષને હસ્તિદંતનો બાજઢ બનાવીને ગાંઢ્યો હતો. તિજુર્સને કાંઈકરત પ્રત્યે છાંયો ઉત્પન્ન થઈ. આવો સુખદ અધિકાર મળવા માટે તો તે કાંસ ઉપર ચઢીને મરવાને પણ તૈયાર હતો. કાંઈકરતના અંગ ઉપરની મૃત્યુની ઊંચાઈથી પણ તેને સંતોષ થયો નહોતો. વળી, તેજથી ચળકતાં, અને દુઃખનાં અંશરૂપી મૌકિય દામથી ભરપૂર નેત્ર મેગડેલેન તેની તરફ ફેરવતી નહોતી તેથી પણ તેના હૃદયને આઘાત થયો. એ શોક અને આવેશભર્ય દષ્ટિપાતથી, તે એ પ્રિય શંખદને જાણે પોતાના પ્રેમમાં વીંટી લેતી હતી; અને એ જોઈને તિજુર્સ પોતે માનભંગ થયો હોય, અને જાણે તેનાં પ્રત્યે દારુણ અન્યાય થયો હોય એમ તેને લાગ્યું. મેગડેલેન તરફથી સ્નેહ પણ ચિન્હથી તેને ખાત્રી મળી હોત કે તે તિજુર્સના તેની પ્રત્યેના પ્રેમથી આર્દ્ર બની હતી, તો તેને અત્યન્ત આનન્દ યાત. લાગણી અનુભવવાનો ચક્રિતહીન પદાર્થને પણ પોતાના જેવા આવેશના અનુભવનો સંભવ કંષવાને અધપ્રેમ એટલો તત્પર હોય છે કે, તે એક ચિત્રની સમીપ ઉભો હતો એ વાત જ તે એટલી વારમાં જૂલી ગયો હતો. અધિગમેલિયને

• આમતો એક ચિત્રકાર તેણે ઝંઝેરિયા નામની ક્ષિપત સ્ત્રીની પરમ સુંદર મૂર્તિ પાી, અને પછી તેની સાથે તે પ્રેમમાં પડ્યો. દેવતા-એણે તેના ઉપર દવા આપીને ઝંઝેરિયાને જીવન આપ્યું અને એ બન્નેએ લગ્ન કર્યાં.

ધોલી મૂર્તિએ જ્યારે તેનાં આલિંગનનો પ્રતિધ્વનિ ના આપ્યો ત્યારે એ જાણે ધણે જ અસધારણુ બનાવ હોય તેમ તે આશ્ચર્ય પામ્યો હશે.

લીલી સંદિનનો, પુષ્કળ ઘેરવાળો “ગાઉન” પહેરી મેગડેલેન ઘૂંટણિયે બેઠી હતી, અને કાંઈ સ્ત્રી પોતાના પ્રિયતમના મુખનું અંતિમ દર્શન કરીને પોતાનાં હૃદયમાં તેના વદનની રેખાઓ અંકિત કરી લેવાનો વલ કરતી હોય, તેમ દુઃખપૂર્ણ કામાવેશથી મેગડેલેન કાપ્સ્ટનું વદન નિહાળી રહી હતી. તેના કેશ તેના સ્કંધ ઉપર છવાઈ રહ્યા હતા, અને તેથી તેના શીષની આસપાસ સુવર્ણની રેખા ફેરાઈ ગઈ હતી. બારીમાંથી અનાયાસે આવેલું તેજનું એક કિરણ તેના ઉપર પડીને તેના ઉપરના જાગના શ્વેત વસ્ત્રની અને તેના હસ્તની ઉજ્જ્વલતામાં વધારો કરતું હતું. સંધ્યા સમયના ઝાંખા પ્રકાશમાં તેનું ઉર જાણે આસોજીવાસથી ઉછળતું હોય તેવો ભાસ થતો હતો. તેના નેત્રમાંના આંસુ, ખરાં આંસુની પેઠે જાણે જોવા માંડ્યાં. તિબૂર્સને એમજ લાગ્યું કે હમણાંજ ઉઠીને તે ચિત્ર-માંથી નીચે ઉતરશે.

એકાએક અધકાર છવાઈ ગયો. દર્શન અદ્રશ્ય થયું.

અંગ્રેજ મુસાફરો, “ ધણું સુંદર ચિત્ર છે. ” એમ કહીને જતા રહ્યા હતા, અને તિબૂર્સના દીર્ઘ નિરીક્ષણથી ચીઢાઈને રક્ષકે દાર બંધ કરી દીધાં હતાં, અને ચિત્ર બતાવ્યા માટે “ શી ” માંગતો હતો. તિબૂર્સે પોતાના જગવામાં જેટલા છૂટા પૈસા પડ્યા હતા તે બધા આપી દીધા. પ્રણયી તેના પ્રેમપ્રા-ત્નની દાસીઓ તરફ હમ્મેશાં ઉદાર હોય છે. એન્ટર્વર્પના મન્દિરનો આ રક્ષક તે મેગડેલેનની દાસીને સ્થાને હતો, અને મેગડેલેન સાથે શરી મેળાપની તિબૂર્સને આશા હતી, એટલે

રક્ષકને સંતુષ્ટ રાખવાથીજ તેનો સ્વાર્થ સધાય તેમ હતું.

દારની ઉપર ચીતરેલાં સેમન્ટ ક્રિસ્ટોફર અને હાયમાં-દીપક ધરેલો તપસ્વી કળાથી આલેખાયેલાં હતાં, પરન્તુ, રત્નજડિત અલંકારની જ્યોતિ સમાન જળકતી રૂબેન્સની પ્રતિભાથી આલેખાયેલું પુનિત દર્શન બંધ થઈ જવાથી ઉત્પન્ન થયેલી નિરાશામાં તિબૂર્સને આસ્વાસન યુક્ત બનવાને એ ચિત્ર અસમર્થ હતાં.

અસકલ પ્રેમના બાણથી. ભદ્ર થયેલું હૃદય લઈને તિબૂર્સે મન્દિર છોડ્યું. અભાર સુધી જે પ્રેમની શોધમાં તે ફરતો હતો તે પ્રેમ તેણે અતે પ્રાપ્ત કર્યો. પરન્તુ, પ્રકૃતિથી વિમુખ માર્ગે તેના જવામાં જે વસ્તુ કારણભૂત બની હતી, તે વસ્તુની દારાજ તેને શિક્ષા થઈ હતી. તે ચિત્રકલાના અસન્ત મોહમાં પડ્યો હતો, તો તેને ચિત્રિત મૂર્તિ માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન થવાનું શાસન થયું. કલાની પૂજામાં તન્મય બનેલા મનુષ્યથી વીસરાયલી પ્રકૃતિએ તેના ઉપર નિષ્કૃષ્ટતાથી વેર વાલ્યું. પરમ સદાયારી સ્ત્રીના પ્રણયીને પણ તેના અતરના ખૂણામાં પોતાનો પ્રેમ સ્ત્રીકારાવાની આશા હોય છે. પરન્તુ તિબૂર્સને તો તેના પ્રેમપાત્રની અસંમતિ શિવાય કશાની આશાજ નહોતી, અને તેને ખાતરી હતી કે તે પોતે કદી પણ સુખી થઈ શકવાનો નહોતો. એટલે તેનો પ્રેમ અકૃત્રિમ હતો. કાંઈ પણ કરી શકવાની સમર્થતા વાળો નિરંકુશ, ઉન્મત્ત પ્રેમ હતો. અને તેની વિશેષતા એ હતી કે તે સંપૂર્ણપણે નિસ્વાર્થ હતો.

તિબૂર્સના પ્રેમનો નંકાનો ઉપહાસ કરશે માહિ. જેની સાથે તેમણે કદી પણ વાત કરી ના હોય, અને જેના કંઠનો સ્વંર કેવો છે તે પણ ખંબર નાં હોય હેવી, નાટકશાળાના પ્રેક્ષકવર્ગમાં એક જ વખત દોડેલી કાંઈ સ્ત્રી

સાથે પ્રેમમાં પડેલા કેટલા પુરો આપણે જોઈએ છીએ ? શું એ પુરો આપણા નાયક કરતાં વધારે બુદ્ધિનિયતિત હોય છે ? કે હેમનાં એ અગ્રાહ્ય પ્રેમપાત્ર એન્ટવર્ષની મેગરેલેન સાથે ક્ષણભર પણ મરસાઈ કરી શકે એવાં હોય છે ખરાં ?

પ્રિયતમા સાથેના પ્રથમ મેળાપમાંથી પાછા ફરતા પ્રણયીના જેવા ગર્વથી અને આનંદથી તિબુર્સ માર્ગમાં ચાલવા લાગ્યો. પોતાની લાગણીયોથી તે આનંદાશ્ચર્ય પામ્યો. જેનું અસાર સુધીતું જીવન બુદ્ધિપ્રધાન હતું, તેણે હવે હૃદયની ભિંમિયા અનુભવી. એ લાગણી નવીન હતી. અને તેથી એ અપરિચિત અનુભવથી ગ્રામ યતું મુખ સંકેત વગર તે ભોગવવા લાગ્યો. કોઈ જીવંત સ્ત્રી તેના ઉપર આટલી અસર કરી શકત નહિં. કૃત્રિમ મનુષ્યના મન ઉપર કૃત્રિમ વસ્તુથીજ અસર થઈ શકે છે. એ એ વચ્ચે અમુક પ્રકારની સંવાદિતતા હોય છે. સસ સૃષ્ટિથી તેમાં વિચવાદ ઉત્પન્ન થાય છે. આપણે આગળ જોયું તેમ તિબુર્સનું વાચન વિચારણ હતું, તેનું ચાન વિચારણ હતું, તેની વિચાર શક્તિ સતત ચાલુ રહેતી; અને તેનું હૃદયજીવન અશ્વ હતું. તેની ઇચ્છાઓ પણ માત્ર મગજમાં ઉત્પન્ન થતી ઇચ્છાઓ હતી. તેનો આવેશ પણ કદી તેના મગજથી નીચે ઉતરીને હૃદય સુધી પહોંચતો નહિં. પરંતુ આ વખતે તો તે ખરેખરો પ્રેમમાં પડ્યો હતો. સૂર્યની રહામે જોયા પછી જેમ આપણાં નેત્રની સમીપ તેજનાં બિન્દુઓ તરે છે, તેમ મેગરેલેનની જ્વલન્ત મૂર્તિ તેના નેત્ર સમીપ તરતી હતી. તેનાં વસ્ત્રની રેખાએ રેખા, અને ઝીણામાં ઝીણી વીગત પણ તેના સ્મરણમાં સ્પષ્ટ ચીતરાઈ રહી હતી. સમસ્ત પ્રતિમાં તેની સમક્ષ સતત પ્રત્યક્ષ જ હતી. એ જીવનહીન સુંદરીને ચેતન અર્પવાની, અને તેને “ પ્રેમ ” માંથી બિત-

રવાને સમજાવવા માટે તિબુર્સ યુક્તિ શોધવા લાગ્યો. સ્વર્ગમાં અગ્નિ પ્રગટાવીને પોતાની ચેતનહીન કૃતિમાં આત્મા મૂકનાર * પ્રામીથ્યુસ તેને સાંભળ્યો. આરસના પથ્થરમાં ચેતન આણવાના યતનમાં મરણ થયેલા પિંગમેલિ-યનનું તેને સ્મરણ થયું. તેના આ આભાસ-મય પ્રેમ પાત્રમાં સત્ત્વ અને જીવન અર્પવાને શક્તિમાન થાય હેવાં મંત્રની શોધ કરવા માટે, ગુપ્ત શાસ્ત્રોના અગાધ સમુદ્રમાં ઝંપલાવાની તેને ક્ષણભર ઇચ્છા થઈ. તે બળવા લાગ્યો, તે ઉન્મત્ત બન્યો; કારણ તે પ્રેમમાં હતો.

મહાન ચિત્રકારોનાં ચિત્રના સંગ્રહસ્થાનમાં તેમણે આલેખેલી સુંદરીઓના નષ્ટ થયેલા સૌન્દર્યનો વિચાર આવતાં, આટલી તીવ્ર મનોવ્યથા ના અનુભવવા છતાં, શું તેમણે કોઈક વખત કોઈક અગમ્ય ગ્લાનિમાં પડી ગયા નથી ? ચિત્રની કાળા અથવાં નીલવર્ણી પ્રચ્છાદભૂમિ સમીપ મ્હાન, વિચારમગ્ન વદને બિભેલાં માનવોમાં ચેતન અર્પવાના સામર્થ્યની શું આપણને ઇચ્છા થતી નથી ? કાળની જ્વલનિકાના પટ પાછળથી અધિક સૌન્દર્યથી દીપતાં પેલાં સુંદર નેત્ર કોઈ તરણ રાજ કન્યા કે કોઈ પરમ સુંદર ગુણિકાનાં નેત્રનું આલેખત છે; મન્દ સ્મિતથી ઊભાયેલા પેલા અધરૈષ્ટ, જોડાં ગયેલાં સ્મિતનું સ્મરણ કરાવે છે. રડિલ, અને દુઃશિખિયો, અને ટાંકશિખની આલેખેલી સુંદરીઓ કેવળ અગ્રાહ્ય છાપાઓ જ છે એ કેવું શોકજનક ! અને એ ચિત્રોને જેમ અમરત્વ મળ્યું છે, તેમ જેના ઉપરથી એ ચીતર્યાં હતાં તે બકિતયોને પણ અમરત્વ કેમ મળ્યું નહિં હોય ? ચિત્રકળામાંની

* શોક દેવમંડળમાંનો એક દેવતા, અગ્નિનો પ્રથમ સંશોધક, અને હયુસના કોપનો ભોજ બનેલી માનવ ભતિનો મિત્ર અને રક્ષક. માનવ ભતિને કંઈ સદાય માટે તેને હયુસે ભવંકર શાસન દીધું હતું.

સુન્દરીયોના સમૂહ આગળ તો કોઈ વિષયી સુલતાનનો જનાનો પણ આપો પડે, અને આટલું બધું સૌન્દર્ય નાશ પામે છે એ પણ ખરે શોકજનક છે.

તિખ્તે રોજ મહામંદિરમાં જવા લાગ્યો, અને તેની પ્રિય મેગડેલેનના દર્શનમાં તે મગ્ન રહેતો. અને રોજ સાંજે તે હોટલમાં પાછો શરતો, ત્યારે તેના પ્રેમમાં તે વધારે દૃઢ થયેલો વધારે ખિન્ન, અને વધારે ઉન્મત્ત થયેલો તે લાગતો હતો. બીજાના હૃદયમાં પોતે જ ઉત્તમ કરેલો પ્રેમ, ચિત્રિત મૂર્તિ જેટલોજ અદ્ય અંશે પોતે અનુભવતી, જીવન-નું નામ માત્ર ધારણ કરતી કોઈ બાવલીન સુન્દરીના હૃદયમાંથી એ પ્રેમનો પ્રતિધ્વનિ મેળવવાના વ્યર્થ યાત્રામાં અનેક મનુષ્યોએ આપણા મિત્રના જેવાં જ દુઃખ સહન કર્યાં છે.

તિખ્તે સૂક્ષ્મ દર્શક વંત્રની સહાયથી પોતાની પ્રિયાની ઝીણામાં ઝીણી નીગતનું નિરીક્ષણ કર્યું. અન્ય મનુષ્ય તેની જીવંત પ્રિયાની ત્વચાની કુમારની અને વર્ણના સૌન્દર્યની જેમ પ્રશંસા કરે, તેમ તે મેગડેલેનના માંસનું સૌન્દર્ય, રંગની રચનાની સુકુમારતા, પીછી વાપરવામાં સ્પષ્ટ થતી શક્તિ અને ચિત્રા લેખનનું સામર્થ્ય એ સર્વની મનથી પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. ચિત્રનું પાસેથી નિરીક્ષણ કરવાને નિમિત્તે તેણે રક્ષક પાસેથી એક ન્હાની નિશ્ણી લીધી, અને તે ઉપર ચઢીને, પ્રેમથી ધડકતે હૃદયે, મેગડેલેનના સ્કંધ ઉપર હાથ મૂકવાની તેણે ધૃષ્ટતા કરી. સ્ત્રીની રેશમ-જેવી મૃદુતાનો સ્પર્શ થવાને બદલે આવેશમય ચિત્રકારની પીછીના આવેગને પરિણામે થયેલા રંગના ખાડાખેવાવાળી કર્કશ સપાટીનો સ્પર્શ થતાં તેને ઘણું જ આશ્ચર્ય લાગ્યું. આ સત્ય-

દર્શનથી તેનો ઉત્સાહ એકદમ મંદ પડી ગયો, પરંતુ તે નીચે ઉતર્યો કે તરત જ એ મોહભળ પાછી તેના મન ઉપર પસરી ગઈ.

આવા અગમ્ય ઉત્સાહમાં, તેની માયાવિ પ્રિયાને બોલાવતો, ઇશ્વરને તેનો ચમત્કાર દાખવવાની પ્રાર્થના કરતાં, તેણે લગભગ એક પખવાડિયું કાઢ્યું. તેનું મન ત્યારે કાંઈક સ્વસ્થ થતું ત્યારે તે તેના આદર્શને મળતી જીવંત પ્રતિમાની આખા નગરમાં શોધ કરતો હતો. પરંતુ તેની શોધનું કાંઈ પરિણામ આવ્યું નહિ. કારણ હાવાં સૌદર્શન કાંઈ રસ્તાઓમાં વેરાયલાં હોતાં નથી.

પરંતુ એક દિવસ સન્ધ્યા કાળે, ચેરના મોગાનના રસ્તાના વાંક આગળ, તેણે ફરીથી પેલાં નીલનેત્ર દીર્ઘાં. અને એ દર્શન થોડી વાર રહીને અદ્ય થયું, અને તેટલા વખતમાં સુવર્ણકેશમાં જડાયલું સુન્દર વદન અને રક્ત વર્ણી આંખ ઉપર રમી રહેલું નિર્દોષ સ્મિત ભેવાનો તિખ્તેને વખત મળ્યો. તેની પાછળ કોઈ આવે છે એ જ્ઞાન થતાં જ પેલી બાળાએ ગતિ વધારી, પરંતુ તિખ્તે સ્હેજ છોટ રહીને બેઠું તો એક ગૃહસ્થ વર્ગના વાસ જેવા સાધારણ સ્થિતિના પણ મુઘ્ધ મકાન આગળ તેને ઉભી રહેલી તેણે દીડી. તેને ઘરમાં પ્રવેશ થતે સ્હેજ વિલમ્બ થવાથી, પેલો ત્રાહિત, તેને પોતે કપાવેલા લાંબા પંથથી કંટાળીને અટકી ગયો હતો કે કેમ એ વિશે ખાતરી કરવાને, સ્ત્રી-સ્વભાવજનિત ઉત્કંઠાથી, તેણે ધણુબર પાછા વળીને બેઠું અને તેજના કિરણથી અધકારમય પ્રદેશ એકાએક સ્પષ્ટ થયો હોય તેમ તિખ્તે બેઠું કે તેના વદનમાં મેગડેલેનના વદન સાથે ઘણું જ સામ્ય હતું.

લગ્ન સંવત્સરી એ.

(મળેલું)

અનુક્રમ—

પંચ વર્ષો વણાં જ્ઞાણી ! ગૃહસ્થાશ્રમ મ્હાલતાં
પ્રેમના અમૃતે તારા ધર્મના રસ ઝીલતાં.

વસંત તિલા—

જે દિન લગ્ન, સખી ! આપણું તો યુગું છે,
જે સ્થાન મોહિ, સખી ! ઉમ પ્રતો લીધાં એ,
તે ધન્ય દિન આત દૂર વહી ગયો છે,
તે સ્થાન છે અહિં યજી અતિ દૂર દૂર.

અનુક્રમ—

સ્થળને કાળ તો જ્ઞાણી ! અનન્તત્વ વિલીન છે,
આપણા પ્રેમની ગ્રન્થી ચિરંજીવ, અનન્ત છે.

વસંત તિલા—

એ પ્રેમ ગ્રન્થી પ્રિય ! જે દદ બાંધી આત્મ
બન્ને તણી તુટી સદુ કરતી જ પૂર્ણ.
દિવ્યાંસ સર્વ સખી જે નથી પૂર્ણ યાતા,
એ પ્રેમ ગ્રન્થી પૂરશે, સખી, રાખ્ય થકા.

અનુક્રમ—

પ્રભુના પ્રેમના, જરો આપણા પ્રેમમાં ખોંટ્યા,
હંદ આત્મા ઊડી મ્હાસ્યો દિવ્ય દેશે અવનવા,
પંચ વર્ષ મહિં, પ્રિયા !

લેખક: શ્રીયુત ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

પ્રકરણ ૫ મું.

ગુલબાતુની આત્મકથા.

“કુવિરાજ! મ્હારી જીવનકથા લાંબી છે. એ કથા હજુસુધી મ્હેં કોઇને કહી નથી. પણ ત્હમારા જેવા સંસ્કારી ભાઇને એ કહેવામાં હું લેશપણ અચકાતી નથી. મ્હારા જીગરનો ભાર આજે હળવો થાય છે.”

“ગુલબાતુ બહેન! ત્હમારા જેવા સેવિકા મનુષ્ય જાતને પ્રભુ તરફથી એક ઉમદા બક્ષિસ છે. ત્હમારું અર્હિનું કાર્ય જોઇ હું બહુ રાજ રહ્યો છું. ત્હમારી કથા તો તે દિવસે આગ-ગાડીમાં થયેલ પ્રસંગને અંગેજ મ્હારે જાણવાની ઇતેજારી છે. બીજું કંઈ ખાસ કારણ નથી.” વસંતે ખુલાસો કર્યો.

“નહિ નહિ. ત્હમને કહેવામાં મ્હને કંઈ હરકત છેજ નહિ. માત્ર કેટલાક પ્રસંગો બહુ કહેવા લાયક નથી એટલુંજ સાંભળ્યો. મ્હારા પિતા એક મીલમાં ઇજનેર હતા. મ્હારી માતા મ્હને પંદર વર્ષની મૂકીને બહેસ્તનશીન થઇ. અમે પરેલની એક ચાલીમાં રહેતાં. ઘરમાં હું અને મ્હારા પિતા બેજ જણ્યુ દતાં. મ્હારા પિતા મીલમાં જતા ત્યારે હું પરેલમાં એક પારસી ગૃહસ્થ તરફથી ચાલતા ભરત-

ગુંથણ, સંગીત, સાહિત્ય અને શિક્ષણના વર્ગમાં શીખવા જતી. અમ્હારી શિક્ષિકા રતનબહેન બહુ સેવાભાવી હતી. સ્ત્રીઓ એટલે સેવાની ભૂતિઓ, સ્ત્રીઓ આ જગતને તારનારી શક્તિ છે, સ્ત્રીઓ મનુષ્ય જાતની કલ્યાણકારી દેવી છે. એ સર્વ ભાવનાઓ અમને એ રતનબહેન પાસેથી મળી. અમારા વર્ગમાં લગભગ પચીસેક બહેનો આવતી. દરેક તરફ માતાની મીઠી દ્રષ્ટિએ રતનબહેન જોતાં. હું ન્હાનપણથી સારું ગાઇ શકતી તથા ભરત ગુંથણ અને સાહિત્યના વિષયમાં કુશળ હતી એટલે રતનબહેનને મ્હારા તરફ સ્વાભાવિક પક્ષપાત હતો. અમારા વર્ગમાં સંગીત-શિક્ષક તરીકે પેસ્તનજી કરાંને એક પારસી જુવાન આવતો. અમારા વર્ગની એક કાર્યવાહકોની સમિતી હતી. તેમાં સંગીત શિક્ષક રાખવા માટે બહુ ચર્ચા થઇ હતી. કોઇ કહે અર્હિ જુવાન બહેનો આવે છે માટે કોઇ સુરદાસ સંગીત શિક્ષકને રાખવો, કોઇ કહે વૃદ્ધ વાનપ્રસ્થ થયેલો સંગીતશિક્ષક મળે તોજ ઉત્તમ બાપ્ટી જુવાન સંગીતશિક્ષકને રાખવાથી સહુ વિરુદ્ધ હતાં. એક જ સ્ત્રી શિક્ષિકાઓ યોદ્ધા મહિના સંગીત શીખવવા

આવી ગઇ પણ એમને પોતાનેજ બરાબર એ
શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નહોતું. આખરે સમિતીને પેસ્ત-
નજની બલામણુ થવાથી એ સંગીતશિક્ષક
તરીકે દાખલ થયા. શરૂઆતમાં તો એની
આંખો, એનું વર્તન, એની હીલચાલ સહુ
નિર્દોષ લાગ્યાં. થોડા મહિના અમને સહુને
એના પર શ્રદ્ધા આવી. સમિતિના સભ્યો પણ
આ સંગીત શિક્ષકના વર્તનથી સતોષ પામ્યા.
દરવર્ષે અમદારે ત્યાં વાર્ષિક ઉત્સવ ઉજવાતો.
આ વખતે મેળાવડાની તૈયારી થઇ, સંગી-
તનો ખાસ કાર્યક્રમ ગોઠવાયો. અમદે વકતવની,
સંવાદની અને સંગીતની તાલીમ લેવાની
ગોઠવણ કરી અને મેળાવડાનો કાર્યક્રમ ખુબ
આકર્ષક થાય એવી સામગ્રી એકઠી કરી.
સંગીતના કાર્યક્રમમાં મીરાંબાઇનું એક ભજન
મદને સોંપવામાં આવ્યું. હું એક દિવસ
પેસ્તનજ સાથે એ ગીતનો ઢાળ સિખતી
હતી. બીજી બહેનો સહુ સહુને સોંપાયલી
તાલીમ લેતી હતી. એટલે હું અને પેસ્તનજ
એકલા હતાં. મ્હારી પાસે પહેલા પેસ્તનજ
હારમોન્યમ સાથે એ મીરાંબાઇનું ભજન એના
ઢાળ સહિત ગાઇ સંભળાવ્યું.

હું તો પરણી શામળીયા વરની સાથે રે,
બીજાનાં મીઠાળ નહિ બાંધું—હું તો પરણી.

ચાર ચાર જુગની બહાલે,
ચોરીયું બંધાવી;
જેરનો માંડવો માયેરે,
બીજાના મીઠાળ નહિ બાંધું.

—હું તો પરણી.

ધર્મનો ધૂરી વહાલો,
વચને બંધાવો;
સતના કાંકણ પહેર્યો હાથેરે,
બીજાના મીઠાળ નહિ બાંધું;

—હું તો પરણી.

બાઇ મીરાં કહે પણ,
ગીરીધર નાગર,
વરીએ તો વર રૂનાથ રે—
બીજાના મીઠાળ નહિ બાંધું.

હું તો પરણી શામળીયા વરની સાથે રે
બીજાના મીઠાળ નહિ બાંધું.
હું તો....હું તો.....

આમ પેસ્તનજએ ભજનની ધૂન
જગાવી. દરેકની નીચાં ઢળેલાં એનાં પોપચાં
આજ મ્હારી સ્થાને ઉઘડ્યાં. એની આંખો
અજો મદને કંઈ જુદાંજ પ્રકારની દેખાઇ.

“શુભ! હું મારું છું તેમ બરાબર ગા
જો. હું તો પરણી ગઇ એ બરાબર બાર
દષ્ટને ગા.” આમ કહી એણે એનાં નયનો
મ્હારી સ્થાને નચાવ્યાં.

એની આંખોમાં અજો કામનો આતશ
પ્રકટેલો મદને દેખાયો. હું મ્હારાં નયનો નીચાં
ઢાળી ગઇ. એણે તો ફરી મ્હારી પાસે એ
ભજન ગાઇ સંભળાવ્યું.

“હું તો પરણી શામળીયા વરની સાથે રે
બીજાના મીઠાળ.....

“શુભ! અહિં બોલતાં બોલતાં જતા
હલકથી ગાવાનું છે. ત્હારો કંઈ મીઠો છે. જો
હું મારું છું તેમ હલકથી ગા.”

મદે એની આંખો સ્થાને જોયા વિના
શરીયા.

બીજાના...મી...ઢાળ...નહિ બાંધું...
એમ એની ઢાળે હલકથી ગાયું.

“આવાદ સરસ” એમ એણે ધીમેથી
કાંઈ સાંભળે નહિ તેમ કહ્યું.

મદે એ ભજનને પેસ્તનજ ગાતો હતો
એજ ઢાળમાં બરાબર શીખી લીધું.

પેસ્તનજની આજની વર્તણૂક મદને ઠીક
લાગી નહિ. એની આંખો એજ મુઠું મુઠું

હી. રતનબાઈને આ વિષે કહેવાની મ્હારી હિમ્મત ચાલી નહિ.

શિક્ષક એ શિષ્યો અને શિષ્યાઓના પિતા છે. એની નજર આ રીતે બગડે એ શિક્ષણની પૃથાને એક પ્રકારનું કલંક છે, એમ ઘણી વખત રતનબાઈ અમારી સમક્ષ અને શિક્ષક તથા શિક્ષિકાઓની મંડલી સમક્ષ કહેતાં. મ્હને પોતાને એ પિતા પુત્રીનો સંબંધ અમ્હારી વચ્ચે યાદ આવ્યો.

બીજે દિવસે પાછી હું પેસ્તનજી પાસે તાલીમ લેવા બેઠી.

“જે શુભ ! ‘ચાર ચાર જુગની વહાલે ચોરીયું’ બધાવી’ એનો અર્થ તું સ્હમજી ? ગાનારે પોતે શું ગાય છે એ સ્હમજી લેવું જોઈએ. એનો અર્થ એ છે કે જેની સાથે પ્રેમ કરવો એ માત્ર એક દિવસ કે એક ઘડિના નહિ પણ જુગ જુગનો પ્રેમ બાંધવો.”

મ્હેં નીચી નજરે એની આ ભજનની મામાસા સાંભળ્યા કરી.

“શુભ ! આ ભજન ત્હારે ભાજે મેલા વડામાં ગાવાનું આવ્યું એ બહુ સારું થયું. ત્હારો કંઠ મધુર છે, ત્હારી હલક શાંકડી છે. અને તું પોતે મીરાંબાઈ જેનીજ છે.” બોલતાં બોલતાં પેસ્તનજીએ મ્હારી સહાજે જોયું.

આજે મ્હારો પિતો ઉજળ્યો. મ્હારા દિલમાં થયું કે એ પેસ્તનજીની આંખો આજે ફાડી નાંખું. સમિતિના એક સભ્યે સુરદાસ સંગીત શિક્ષક રાખવાની ભલામણ કરી હતી તેનું કારણ મ્હને આજે સ્હમજાયું.

મ્હેં મ્હારાપર ખૂબ કાણુ મેળવ્યો અને મ્હારા ગુસ્સાને રોક્યો. ભજન અધુરું મૂકીને ઉઠી જઈ અને રતનબાઈને પેસ્તનજીના ચેન-ચાળા વિષે કહી દઉં, એ વિચારને પણ મ્હેં માંડમાંડ રોક્યો.

જેમ જેમ હું એ વિષે સપંમ પાળતી ગઈ તેમ તેમ પેસ્તનજી વધારે છૂટ લેવા

મંડ્યો. બીજી વિદ્યાર્થીનીઓ આગળ હંસ જોવા લાગતો આ બગલો મ્હારી આગળ એના ખરા સ્વરૂપમાં દેખાઈ આવતો. શરમજી કાવસજી હોલમાં અમારો વાર્ષિક ઉત્સવ ઉજવાયો. પેસ્તનજીના ચેનચાળાની કંઈ પણ દરકાર ક્યાં વિના મ્હેં મીરાંનું એ ભજન બરાબર તૈયાર કર્યું હતું. હોલ મુંબઈનાં ફેળવણીરસિક ભાઈજીનેાથી સુચીકાર ભરાઈ ગયો. જાહેર વ્યાસપીઠ પર ઉભા રહી ગાવાની મ્હારે માટે આ પહેલીજ તક હતી. એટલે મ્હારો વારો ક્યારે આવે એ વિચારમાં અને બીજી સભા હોતથી હું કંઈ ન સ્હમજી શકાય તેવી લાગણી અનુભવી રહી હતી. કાર્યક્રમની શરૂઆત થઈ. પેસ્તનજી હારમો-ન્યમ પર બેઠો. હારમોન્યમ પર એને એવો રસ પડ્યો કે એની આંગળાથો-શરતાં સભાએ એને વધાવી લીધો. મુંબઈમાં કલારસિક પુરુષો અને સ્ત્રીઓ વસે છે. આવા મેળાવડામાં એમની હાજરી હોયજ. તેમાં ખાસ કરીને આતો પારસીઓના મેલાવડો એટલે સંગીત ના રસિયાંની સંખ્યા વધુ પ્રમાણમાં હતી. કાર્યક્રમમાં મ્હારું નામ પૂછાયું. ‘હું’ ધ્રુજતી ધ્રુજતી ઉઠી. અને વ્યાસપીઠપર આવી. મ્હેં ધીમે સહે શરૂ કર્યું.

“હું તો પરણી....”

આ શબ્દોએ હોલના એક ખૂણામાંથી ચારપાંચ જુવાનીઆએ તાળીયો પાડી. પેસ્તનજીએ હારમોનીયમ વગાડતાં વગાડતાં એ તરફ જોયું અને એ ધીમું ધીમું હસ્યો. મ્હેં મારી સઘળી શક્તિએ એકઠી કરીને આગળ ચલાવ્યું. આંતરો આવતાં તો એ ભજન જામ્યું અને સમારથાન હર્ષનાદ તથા તાળીયોથી ગાજી રહ્યું. આખું ભજન પૂરું થતાં તો શરમજી કાવસજી હોલના પથરો હર્ષનાદ કરતા હોય તેવો દેખાવ ત્યાં થઈ રહ્યો. પણ મ્હને પોતાને બહુ પ્રોત્સાહન મળ્યું

અને મહેં પણ પલટા લઈ એ ભજનને જમાવ્યું.

મહેં ગાયેલ ભજનની પ્રસંશામાં એક ખુબોર્ગ પારસી ગૃહસ્થે પોતાનું સોનાનું ઘડિયાળ સોનાના છેડા સહિત પ્રમુખને હાથે મ્હને ભેટ અપાવ્યું. બીજે દિવસે મુંબઈના વર્તમાનપત્રોમાં મહારા માટે ખુબ પ્રસંશા-ભર્યા હેવાસે છપાયા. મહારા વર્ગના શિક્ષણનાં પણ બહુ વખાણુ થયાં. રતનખ્હેન રાજી થયાં.

“ગુલ ! ત્હેં કાલના મેલાવડામાં ખુબ સરસ જમાવ્યું હો.”

મહેં હસીને એમના આ શબ્દો માટે આભાર માન્યો. આગે વર્ગમાં સંગીત શિખતી વખતે પેસ્તનજી સહુની હાજરીમાં કાલો કમરો યધને બેઠો. વર્ગ ખલાસ થતાં હું દાદરો ઉતરતી હતી તેટલામાં ત્યાં કોઈ ન હોવાથી એ ઉતાવળે આવ્યો.

“કેમ ગુલ ! કાલના ઇનામમાં મહારે માગ છે હોં ?”

મહેં એની સ્હામે તીરસ્કારથી બેધું.

“મહારે કંઈ સોનાનો છેડો કે ઘડિયાળ નથી બેધતાં પણ હું તો ત્હને પેલી ચાર ચાર જુમની ચોરીધું બધાવાની લીંટીની યાદ આપું છું. મ્હને ઇનામમાં એટલું મળે તો બસ.” આમ બોલતો એ ઉતાવળે મહારી આગળ નીકળી ગયો.

આજે બ્યારે મહારાં સર્વત્ર વખાણુ થઈ રહ્યાં હતાં ત્યારે હું મહારે ઘેર જઈ દેલીવા પર પડી ખૂબ રડી. પેસ્તનજીના શબ્દોએ મહારા ગુસ્સાને જાગૃત કર્યો હતો. ગુસ્સાના આવેશને શાંત પાડવા માટે આંસુઓ સિવાય બીજો

એક પણ રસ્તો નહોતો બીજો દીવસે વર્ગમાં ગઈ નહિં. મહારી તબીયત સહજ અસ્વસ્થ છે એમ મહારા પિતાને મ્હમજવી હું વર્ગ-માંથી ગેરહાજર રહી. મહારી બે દિવસ? ગેરહાજરી બેધ રતન ખ્હેન મહારે ત્યાં આવ્યાં.

“ગુલ ! કેમ કલાસમાં આવતી નથી. આખું મુંબઈ ત્હારા ભજન પર ઘેલું થયું છે અને તું તો આમ ઘરના ખૂણામાં પડી છે !” આમ કહી રતનખાંડએ મહારે હાથ પોતાના હાથમાં લીધો. મારો હાથ એને પણ ધગતો લાગ્યો.

“ગુલ ! દીકરા ત્હારા શરીરમાં તો તાવ બરાબરો છે !”

હેતાળ માતાની મમતાથી રતનખ્હેને મહારા શરીર પર હાથ ફેરવ્યો.

હું રડી પડી.

“ગુલ રડે છે કાંઈ ! ત્હને શું દુઃખ છે ? તાવ તો કાલે ઉતરી ગયો.”

મહેં મહારં દિલ એની આગળ ખુલ્લું મૂક્યું અને ધુસ્કે ધુસ્કે હું રડી.

“ગુલ બેટા ! આજ તો ત્હારે રાજી થયું બેધએ. મુંબઈનાં અનેક કુટુંબો આજે ત્હારં ભજન ફરી સાંભળવા કલાસમાં આવી ગયાં. ત્હારા માટે તો આખું મુંબઈ ખુશ ખુશ છે. તું આમ રડે છે શા માટે.”

“શું કહું રતન ખ્હેન ! ત્હમે મહારી મા છે. મહારા દુઃખની વાત હું ત્હમને ના કહું તો કોને કહું.”

ફરી હું ધુસ્કે ધુસ્કે રડી.

(અપૂર્ણ).

મકટ થઈ ગયું છે: દિવાળીમાં ભેટ આપવા લાયક
બંગાલાના સુપ્રસિદ્ધ નાટ્ય સમ્રાટ સ્વ. દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય કૃત
અહલ્યા-ઉદ્ધારનું રહસ્ય સમજાવતું સુંદર નાટક

પાપાણી.

અનુવાદક : રા. રમણીકલાલ કીશનલાલ મહેતા.
રા. ધુરંધર અને રા. ગદાણીના આઠ આકર્ષક ચિત્રો સહિત.
મૂલ્ય : રૂ. ૧-૪-૦ "શુભસુંદરી"ના આઠકો માટે, રૂ. ૧-૦-૦
પોષ્ટેજ (વી. પી. ખર્ચ સાથે) : રૂ. ૦-૬-૦

મળવાનાં ઠેકાણાં:-

વ્યવસ્થાપક " શુભસુંદરી "	મેસર્સ એન. એમ. ત્રીપાઠી કં.
૧૦૫, ગીરગામ બીક રોડ, મુંબઈ ૪.	પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.
મેસર્સ આર. વર્નામાળીદાસ.	મેસર્સ સી. જમનાદાસ.
વાટીઆ મહાજન વાઘી સામે, મુંબઈ ૨.	પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

બચ્ચાંઓ

તાકાદવાન અને નિરોળી યવા ભેંધો
તો તેમને માટે

જોશીનું ખાલામૃત.

જેજ આખા હિંદુસ્તાનમાં એક
સરસ ઉપાય છે.

વેપારીને સાફ કમીશન તથા
બોર્ડ આપવામાં આવશે.

નકલો ઘણી નીકળે છે.

માટે લેતી વખતે સાવચેતી રાખવી.
જોશી એન્ડ કં. ગિરગાંવ મુંબઈ.

પરદેશી માલનો પાકો હરીફ

બોટ છાપ સાબુ

વાપરીને ખાતરી કરો.

દરેક ગામમાં જોજ-ટો ભેંધો છીએ
તથા સફેદ અને પ્રાચીન સોફ્ટ સાબુ, ટર્કી
રેડ બોર્ડલ, બોચિંગ સોડા, સીલીકેટ
સોડા, બ્લોઅર સોફ્ટ, સ્કોરીંગ સાબુ, વિગેરે
તથા મીલ લાઈનનો દરેક સાબુ મળશે.

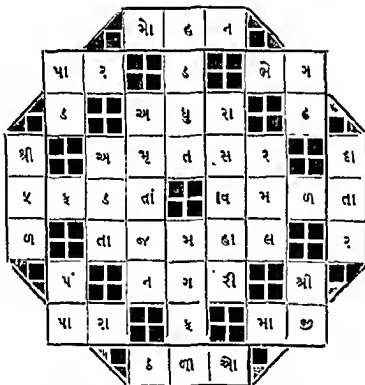
લખો:

વીક્ટોરીઆ આફલ્ટલી વર્ક્સ, [૭૬]
ઠે. ગવર્નમેન્ટ ગેટ રોડ, ખટાઉ દેરસ,
મરેલ, મુંબઈ.

મેળવવાં ભાગ્યશાળી થયાં તે માટે અમે તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ. જાડીના જે
 બહેનોનાં જવાબ ખરાં હતાં તેમનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે :

શ્રી. કુંદનગૌરી કે. શ્રેષ્ઠ; શ્રી. રમાકુમારી જગમોહનદાસ; શ્રી. રસિકમણી બ. કસોટિયા; સૌ. કાશીબાઈ ઠા. પેટીગરા; સૌ. ચંદ્રબાળા હ. યાસિક; શ્રી. મણીગારી એમ. વણ્ણારા; શ્રી. કમળાગૌરી ન. ઠાકોર; સા. મંજુદેવી મા. પંડ્યા; સા. લીલાવતી મ. અમીન; ખેન પ્રભાવતી કણીઆ; સૌ. કસ્તુરલાલબી આચાર્ય; સૌ. મોતીબાઈ છ. મેતા; સા. હરદામરી મુ. દવે; ખેન પ્રભાલા મુ. દવે; સૌ. ચંદ્રાવતી ઇ. દવે; સૌ. જ્યાવતી પ્રા. શેઠ; ખેન ચંદ્રાવતી મંગલદાસ; સૌ. દેવયાની ઈ. દેસાઈ; સૌ. ઈંદુમતી મુ. દેસાઈ; સૌ. ગુણવતી વ. ગાંધી; સૌ. સરયદા દિવટિયા.

એ ઉપાધ્યાયોને ખરો જ્ઞાન નીચે પ્રમાણે છે:

કુપન-ડીસેમ્બર ૧૯૨૬,

માસિકના ઔદક ન હોય તેવાં કેટલાં જાહેર ઉપાધ્યાયની હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતાં હોય તો તેમણે આ કુપન ફાડીને પોતાના જવાબ સાથે એક વ્યાનાની ટીકીટ સહિત બીજી. એવી રીતે કુપન મોકલનારને હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ કરવામાં આવશે. તરી, "ગુણસંહરી".

મયેલો વખત ફરીને હાથ આવતો નથી

ખાસ લાભ ! એક સોનેરી નક !! ખાસ લાભ !!!

ખાસ લાભ:- એકી સાથે ત્રણ રૂપીઆની કીંમતનાં પુસ્તકો મંગાવનારને ૩૦ સવાની કીંમતનું પ્રખ્યાત નાટકકાર અને બે ઘણી મેળનાં અધિપતિ શ્રી. શયદાની 'કલમથી લખાયેલું' જયભારતી પુસ્તક ભેટ આપવામાં આવશે.

તણખા (ધુમકેતુની નવલીકાનો સંગ્રહ) ૨-૦-૦	અખૂટ જીવન દોરી ૧-૦-૦
ઓલીયા બેશીનો અખાડો (હાસ્યરસ) ૨-૮-૦	વીરંગના ૦-૬-૦
શિક્ષણ (ત્રિમરસથી તનમનાટ કરાવતું) ૨-૦-૦	કાળુ ગુલાબ ૧-૮-૦
આગ્રાનો મુસ.ફર ૨-૦-૦	કળીયુગની વાતો ૧-૮-૦
ઠટલીનો રણયજ્ઞ ૨-૮-૦	રેખા દર્શન ૧-૦-૬
સ્ત્રીક્રમરસેન્દ્રી સ્વતંત્રતા ૧-૪-૦	સ્વરોદ્ધ ઝાન ૧-૦-૦
લાલાજી (લજ્જતરાયના લેખોનો સંગ્રહ) ૦-૧૨-૦	રંગપુનોની રંગભૂમિ ૩-૦-૦
સંસાર સ્વપ્ન (પ્રો. ખોષ્ટન) ૧-૦-૦	જગતનો મહાન પુરુષ ૧-૦-૦
મુગજળ (") ૧-૮-૦	પ્રેમની ખૂમારી (સચિત્ર નવલકથા) ૨-૮-૦
મુશિલાના પત્રો (સ્ત્રી ઉપયોગી) ૧-૪-૦	વીરની વાતો ભાગ ૧ ૨-૮-૦
ઉષા ને અરુણ (સચિત્ર નવલકથા) ૩-૦-૦	" ભાગ ૨ ૨-૮-૦
આંખરણમાં આંધીજી ૧-૪-૦	સ્વામિ રામતીર્થનું જીવન ચરિત્ર ૩-૦-૦
મહિરાપ્રતાપ (દાદની બાદિ) ૧-૪-૦	સ્વર્ગનું અચૂત (પદીઆરકૃત) ૧-૮-૦
જ્ઞાપરમાનંદની આત્મકથા ૧-૦-૦	રણજીતરામનાં નાનંધો ૧-૮-૦
રસાયણ (વેદક વિષય) ૧-૧૨-૦	શિશમહેલ્ સ્વ. હાજી કૃત ૧-૮-૦
ગીત ગોવિંદ ૧-૮-૦	કુસુમ વાડીનો માળા (ટાગોર કૃત) ૦-૧૨-૦
મહાભાજીને પુષ્પાંજલી ૦-૮-૦	માલીની (") ૦-૫-૦
શેરને માથે સવાશેર (હાસ્યરસ) ૦-૪-૦	મુક્તપારા (") ૦-૬-૦
કાવ્યમૃતવાણી (કાવ્યોનો સંગ્રહ) ૦-૮-૦	સ્ત્રી શક્તિ ૩-૦-૦
રસિકા (સચિત્ર નવલકથા) ભા. ૧ લો. ૨-૮-૦	પંજાબનું પ્રચંડ કાવતુ ૦-૬-૦
" ભાગ ૨ નો ૩-૦-૦	મહાત્મા રામચંદ્ર ૧-૮-૦
દંપતિ વાર્તાલાપ ૦-૧૪-૦	વાંચન ૦-૧૦-૦

ધાર્મિક, સાહિત્ય, વાર્તા, નોવેલ, રઝૂમીય, સંગીત આદિ અનેક જાતનાં પુસ્તકો

તેમજ સ્ત્રી ઉપયોગી ને શાળાપયોગી પુસ્તકો ૧૦ ટકાથી લઈને ૫૦ ટકા

સુધી પુરતા ડીસ્કાઉન્ટ મેળવવાનું માત્ર એકજ ઠેકાણું:-

વર્ધમાન એન્ડ સન્સ, પાલકુની-મુંબાઈ નં. ૩

ગુજરાત પ્રાંતિક સ્ત્રી કેળવણી પરિષદ-ઠરાવો

ગુજરાત માટેની પ્રાંતિક સ્ત્રી કેળવણી પરિષદ અમદાવાદમાં, પ્રેમાબાઈ હોલમાં તા. ૨૧ મી નવેમ્બરે સૌ. સંસ્થાદેવી અંબાલાલના પ્રમુખસ્થાને બરાઈ હતી. એ પરિષદમાં ૨૯૭ ચયલા ઠરાવો નીચે પ્રમાણે છે:—

સ્ત્રીકેળવણીનું ધ્યેય:

૧. દેશના ગૃહજીવન, સમાજજીવન, આર્થિક અને રાજકીય જીવનમાં બુદ્ધિપૂર્વક ભાગ લે અર્થી શક્તિવાળી સ્ત્રીઓ તૈયાર કરવી એ સ્ત્રીકેળવણીનું મુખ્ય ધ્યેય હોયું. જેથી તે ઉપરાંત એમાંના જે જે પ્રદેશમાં તેને કામ કરવાનું હોય તે સંબંધી તેને ખાસ જ્ઞાન આપવું.

૨. ઠરાવ પહેલાંના જીજ્ઞાસેલા સ્ત્રીકેળવણીના ધ્યેયની પ્રાપ્તિમાં બાળલગ્નનો રિવાજ અતિશય અવરોધકારક છે એમ આ પરિષદની દૃઢ માન્યતા છે તે માટે પરિષદ નામદાર સરકાર તથા દેશી રાજ્યકર્તાઓને આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે કે તેમણે સંમતિવચ સોજ વર્ષની રાખવાનો કાયદો સત્તર, કરવો સમાજના હિતચિંતકોન-ખાસ કરીને સ્ત્રીઓને-આ પરિષદ આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે કે કન્યાઓના લગ્નની ઉમર પણ સોજ વર્ષની રાખવી.

૩. આપણી કન્યાઓની શારીરિક સ્થિતિ અતિશય નિબળ છે અને દિન પ્રતિદિન નિબળ થતી જાય છે. તે વસ્તુસ્થિતિ પ્રત્યે આ પરિષદ સૌ કોઈનું ખાસ લક્ષ્ય મેચે છે અને આગ્રહપૂર્વક ભલામણ કરે છે કે કન્યા કેળવણીની પ્રાયમિકથી માંડીને છેક ઉચ્ચ શિક્ષણની સર્વ સંસ્થાઓમાં અંગ કરતરત અને આનંદજનક રમત ગમતનું શિક્ષણ ફરજિયાત દાખલ કરવાના પ્રયત્ન કરવા.

આધમિક શિક્ષણ.

૪. આ દેશની સ્ત્રીઓમાં બ્યાપેલી ભયંકર નિરક્ષરતા અતિશય ખેદનો વિષય છે, એમ આ પરિષદનું માનવું છે અને તે દૂર કરવા માટે નીચે જીજ્ઞાસેલા ઉપાયો તાકીદે લેવાની આ પરિષદ ભલામણ કરે છે:—

(અ) કન્યા કેળવણીના પ્રચારનું કામ ખાસ કરીને શિક્ષિત સ્ત્રીઓએ કરવું. જેથી એવા આ

પરિષદનો મત છે, અને તે માટે આપણા પ્રાંતની સર્વ શિક્ષિત બહેનોને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે કે તેમણે સ્ત્રીસમૂહના નિકટના સંબંધમાં આવી, તેમજ ભાષણો વગેરે દ્વારા આ દિશામાં લોકમત નવત્ર કરવાનું કામ ઉત્સાહપૂર્વક ઉપાડી લેવું.

(આ) ગુજરાતમાં બ્રિટિશ રાજ્ય, સ્થાનિક સંસ્થાઓ તથા દેશી રાજ્યોએ ન્યાં ન્યાં પ્રાયમિક શાળાઓ ન હોય ત્યાં તે ઉધાડવી, અને ન્યાં ત્રાસ કન્યાઓ શાળામાં દાખલ થનાર મળી શકે ત્યાં કન્યાશાળાઓ ઉધાડવી.

(ઇ) કન્યાશાળાઓના શિક્ષક તરીકે કુરાજ, ટ્રેન્ડ શિક્ષિકાઓ નીમવી અને ન્યાં એવી શિક્ષિકાઓ નજ મળી શકે ત્યાં અનુભવી પુખ્ત ઉમરના ટ્રેન્ડ પુરૂષ શિક્ષક નીમવા.

(ઉ) પાંચથી બાર વર્ષ સુધીની કન્યાઓ માટે આખા ઇલાકામાં પ્રાયમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવી.

(ઘ) ફરજિયાત કેળવણીની યોજનામાં છાત્રાઓ તથા કન્યાઓ માટે આરંભથીજ સરખી સગવડ તેમજ નાણાની સરખી ગોઠવણ કરવી.

(ઓ) સ્થાનિક સંસ્થાઓ તથા સ્ત્રી મંડલોએ આબાપોને તેમની કન્યાઓને નિશાળે મોકલવા માટે સમજાવવા પ્રયત્ન કરવા.

૫. આ પરિષદ કેળવણી ખાતાને, સ્થાનિક સંસ્થાઓને તથા કેળવણીના કાર્યવાહકોને ભલામણ કરે છે કે કન્યા કેળવણીને વ્યવહાર સ્વેચ્છ આપવા માટે પ્રાયમિક શાળાઓમાં પહેલા ચાર ધોરણો સુધી આપણી ભાષાનું સારું જ્ઞાન, ગણિતનું સામાન્ય જ્ઞાન, ઉપયોગી હસ્તકલાઓ, ગૃહ કળાઓ તથા આરોગ્યના મૂળતત્વોના જ્ઞાનને ખાસ મહત્વ આપવું.

૬. આ પરિપદ્ ના. સરકારને વિનંતિ કરે છે કે કન્યાશાળાના અભ્યાસનાં પાઠ્ય પુસ્તકો સ્થાનિક સંસ્થાઓ તરફથી પસંદ કરવામાં આવે તેને ઉત્તેજન આપી તે મંજૂર કરવાં.

૭. પ્રાથમિક કેળવણી લીધા પછી અભ્યાસ છોડી દેનાર સ્ત્રીઓ પોતે શીખેલું ભૂલી ન જાય તે માટે આ પરિપદ્નો એવો મત છે કે—

(અ) મોટા નાના દરેક ગ્રામમાં તથા ગામડે ગામડે મધ્યસ્થ તેમજ ફરતાં પુસ્તકાલયોની યોજના રાજ પધી નોંધજે.

(આ) સ્ત્રીઓને ઉપયોગી તથા રસિક વિષયો ઉપર ભાષણો, કથા કીર્તનો તથા મેલિકે ડેન્સનું સાથે વ્યાખ્યાનમાળાની યોજના સ્થાનિક સંસ્થાઓ તરફથી થવી નોંધજે.

૮. (અ) સરકારી ટ્રેનિંગ કોલેજમાં ટ્રેન્ડ થવા આવનાર શિક્ષિકાઓની સંખ્યા કમી કરવામાં આવી છે, તથા તેમને આપવામાં આવતી સ્કોલરશિપો બંધ કરવામાં આવી છે, તે માટે આ પરિપદ્ ધણો ખેદ દર્શાવે છે. અને ના. સરકારને આશ્ચર્યપૂર્વક વિનંતિ કરે છે કે ઉલ્લાસના દરેક જિલ્લામાં એક ટ્રેનિંગ વર્ગ સ્થાપીને તેમાં શિક્ષણ દેવા આવનારાં સારી સ્કોલરશિપો આપીને, તેમજ ખાનગી સંસ્થાઓદ્વારા ચાલતા ટ્રેનિંગ વર્ગોને સર્ટિફિકેટ માટે મંજૂર કરીને ટ્રેન્ડ શિક્ષિકાઓની સંખ્યા મોટા પ્રમાણમાં વધારવી; અને કન્યાઓ માટેની શાળાનું પરીક્ષાનું ધોરણ કમચાલ વધારવું એથી ટ્રેનિંગ કોલેજમાં સામાન્ય વિષય શિક્ષણમાં થતો વખતનો બ્યર્થ બ્યર્થ અટકે.

(બ) શિક્ષણના કાર્યમાં સંખ્યાબંધ સ્ત્રીઓ નોંધાય તે માટે આ પરિપદ્ સ્થાનિક સંસ્થાઓને વિનંતી કરે છે કે તેમણે પોતાની લાગવજણી એ દિશામાં પ્રયાસ કરવા.

આધ્યમિક શિક્ષણ.

૯. પ્રાથમિક કેળવણી લીધા પછી આગળ શિક્ષણ દેનારી કન્યાઓની સંખ્યા એટલી યોરી છે કે તે તરફ દુર્લભ બતાવવું એ અસમ્ભવ જણાય. તેથી આધ્યમિક કેળવણીનાં સાધનો વધારવા માટે આ પરિપદ્ સરકાર તેમજ સ્થાનિક સંસ્થાઓને નીચે જણાવેલા ઉપાયો વાળીને યોજવા વિનંતિ કરે છે:—

(અ) કન્યાઓની પ્રાથમિક શાળાના અભ્યાસમાં બે વર્ષનો વધારો કરવો, અને એક ઉપરના ત્રણ ધોરણોમાં સ્ત્રીઓને ખાસ ઉપયોગી વિષયોના શિક્ષણની યોજના કરવી, તેમજ તેમાં અંગ્રેજ અને સંસ્કૃતના અભ્યાસનો સમાવેશ કરવી.

(આ) કન્યાઓ માટેની શાળાની પરીક્ષામાં અંગ્રેજીનો વિષય અત્યંત વિષય તરીકે દાખલ કરવો.

(ઈ) ઉલ્લાસના વખતે મોટા શહેરોમાં કન્યાઓ માટે આધ્યમિક શાળાઓ સ્થાપવી.

(ઉ) વાલુકાના ગામોમાં રહેતી કન્યાઓ વધુ શિક્ષણનો લાભ લઈ શકે તે માટે મોટા શહેરોમાં કોઈ પ્રતિષ્ઠિત સંસ્થાની નીચે કન્યાઓ માટે છાત્રાલયો (બોર્ડિંગ) કાઢવાં.

(પ) કન્યાઓની કેળવણી પ્રાથમિક ધોરણથી આગળ વધે તે માટે સર્વ સાધનો નાણાંની યોજના કરવાનું કામ સ્થાનિક સંસ્થાઓના ચાલકો ઉત્સાહપૂર્વક ઉપાડી લે તેવા ઉપાયો લેવા.

૧૦. ને કન્યાઓ યુનિવર્સિટીની કેળવણી લેવાની ઇચ્છા ન રાખતી હોય, તેમને માટે એક જુદો અભ્યાસક્રમ નક્કો કરવો. તે ક્રમ સ્થાનિક જરૂરીઆતો પ્રમાણે ફેરફાર થઈ શકે તેવો હોવો નોંધજે. આ ધોરણે ચાલતી શાળા દરેક જિલ્લામાં એક એક સત્વર ઉઘાડવાની ના. સરકાર તેમજ સ્થાનિક સંસ્થાઓને આશ્ચર્યપૂર્વક ભલામણ કરે છે.

૧૧. આ પરિપદ્નો એવો અભિપ્રાય છે કે સુલક્ષ્મીબાઈ પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમમાં લલિતકલાઓ, ગૃહવિદ્યા, સમાજશાસ્ત્ર ઉત્પાદિ સ્ત્રીઓને ખાસ ઉપયોગી વિષયો અત્યંત વિષયો લઈ ખાસ ધનાર કન્યાઓને કોલેજમાં વધુ શિક્ષણ લેવાની અનુરૂણતા કરી આપવી અંગ્રેજી સિવાય દરેક વિષયનું શિક્ષણ અને પરીક્ષા પ્રાપ્તની ભાષામાં રાખવાની વ્યવસ્થા કરવી.

ઉચ્ચ શિક્ષણ.

૧૨. આ પરિપદ્નો એવો અભિપ્રાય છે કે વ્યાપકશાસ્ત્ર, સમાજશાસ્ત્ર, સંગીત અને બીજી લલિતકલાઓ જેવા સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયોના સમાવેશ યુનિવર્સિટીના અભ્યાસક્રમમાં કરવો.

૧૩. ને ને સ્થળે ઉચ્ચ શિક્ષણની સંસ્થાઓ

હોય ત્યાં કન્યાઓ માટે જુદાં ખોડિંચા મકાન
અને તેમાં દેશકાળને અનુકૂળ સામાજિક અને
વ્યવહારોપયોગી જીવનવિકાસના સાધનોની
યોજના કરવી.

૧૪. કોલેજમાં પુરૂષ અધ્યાપકો સાથે એક સ્ત્રી
અધ્યાપકની ગોઠવણુ રાખવી, જેથી સ્ત્રી વિદ્યાર્થી-
ઓની જરૂરીઆતો પ્રત્યે વિશેષ લક્ષ આપી શકાય.
મોટી વયની સ્ત્રીઓની કેળવણી.

૧૫. પ્રાથમિક કે માધ્યમિક શિક્ષણુ લીધા
પછી જે સ્ત્રીઓ અભ્યાસ છોડી દે છે તેમનો વિદ્યા
પ્રત્યેનો પ્રેમ કાયમ રહે, અને તેઓ વધારે ઉપ-
યોગી જીવન ગળી શકે તે માટે, યુનિવર્સિટી
એક્સ્ટેન્શન અથવા રેડ કોસના ધોરણે આરોગ્ય,
સમાજશાસ્ત્ર, બાળસંરક્ષણ જેવા સામાન્ય ઉપ-
યોગી વિષયો ઉપર ભાષણુમાળાની યોજના કરવી.

૧૬. જે સ્થળે માગણી કરવામાં આવે ત્યાં
મોટી વયની સ્ત્રીઓ માટે પ્રાથમિક તથા વ્યવહારો-
પયોગી શિક્ષણુના વર્ગોની યોજના કરવી, આ
ઉપરાંત ન્યાય ગુજરાત માટે ઉદ્ગમ કરવાની જરૂર

જણાય ત્યાં શુદ્ધ ઉદ્યોગો-સીવણુ ભરત વગેરેનું
શિક્ષણુ આપવાની યોજના કરવી.

૧૭. પરિષદના ઠરાવો અમલમાં મૂકવા માટે
ઉપાય લેવાની સર્વ સત્તા ગુજરાત સ્ત્રી કેળવણી
મંડળને સોંપવામાં આવે છે તે કાર્યમાં સ્ત્રી
કેળવણી મંડળને બહારનાં સન્માનીઓની મદદ
લેવાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે. તે મંડળને
આ પરિષદ સૂચના કરે છે કે તેણે આ દિશામાં
લોકમત કેળવવા માટે તથા કન્યા શિક્ષણુની
સંસ્થાઓ નવી સ્થાપન કરવા માટે તેમજ હાલની
સંસ્થાઓને વિશેષ ઉપકારક બનાવવા માટે જે જે
ચોગ્ય લાગે તે પગલાં લેવાં, તથા તેને માટે
જોઈતાં નાણાં એકઠાં કરવાની યોજના કરવી

(નોંધ: મુંબઈ માટેની પરિષદ સા. સરો-
જિની નાયડુના પ્રમુખપદે તા. ૨૬ મી નવેમ્બરે
સર કાવસજી જહાંગીર હોલમાં ભરાઈ હતી.
આખા હિંદ માટેની સંયુક્ત પરિષદ ન્યુયારી
માસમાં પનામાં ભરાશે. શિક્ષણુપ્રેમી પ્રદેસો એમાં
તન મન ધનથી ફાળો આપી ભતિ ઉન્નતિ માટે
બનવું કરે એમ ઉમ્મીદ છે.)

સાહાર સ્વીકાર

ખાલકુજ (હસ્તલિખિત દ્વિમાસિક): પ્રકાશક: રા. નારાયણ વિ. પટેલ-વિલેપાર્કે
રાષ્ટ્રીય શાળા તરફથી. નાના નાના સુંદર કાવ્યો અને લેખોથી ભરપૂર આ નાનકડું દ્વિમા-
સિક શાળાના બાળકોને લેખક થવાની સારી તાલીમ આપશે. એ બાળ-લેખકોના પ્રયત્નને
અમે વધાવી લઈએ છીએ.

કર્તવ્ય (મુંબાઈ): તંત્રી: રા. હરિપ્રસાદ બ. ભટ્ટ. પુ. ૧; અંક ૧૪-૧૬ વા. લ. રૂ. ૪
પ્રજામત (મુંબાઈ): તંત્રી: રા. સી કે. ભટ્ટ. વર્ષ ૨; અંક ૧૫-૨૧. વા. લ. રૂ. ૩
પારસી સંસાર (કરાંચી): પ્રકાશક: મેસર્સ પંથકી બ્રધર્સની કંપની. પુ. ૧૮;
અંક ૮૪. વા. લ. રૂ. ૭-૧૨-૦

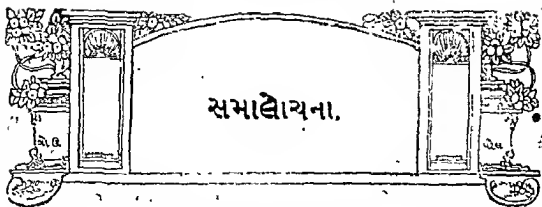
ભીમસેન (વડનગર): પ્રકાશક: રા. સુનીલાલ પી. ત્રિવેદી, પુ. ૨; અંક ૪૩.
વા. લ. રૂ. ૨-૮-૦

જન્યુતિ (મુંબાઈ): તંત્રી: રા. ધીરજલાલ કે. તુરખીયા અને ડો. જનલાલ ડી.
મેઘાણી. વર્ષ ૨; અંક ૧૧-૧૨. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦

ઉપન્યાસ માલા (બિજનૌર): સંપાદક: ઓત્રિપ જગદીશદત્ત, વર્ષ ૧; પુષ્પ ૬-૮
વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦

ટોળક પ્રભા (કઠાનવા): વ્ય. રા. રમેશચંદ્ર અં. ભટ્ટ, પુ. ૧, અંક ૧; વા.
લ. રૂ. ૧-૨-૦

સમાજ સેવક (જામનગર): વ્ય. રા. ગોકલદાસ હી. દક્કર, વર્ષ ૩; અંક ૬
ખાલ કાવ્યાંજલિ: લેખક. રા. બાળકૃષ્ણ કા. વિદ્યાસ (ખાલકવિ, જામનગર).

“અંજલિ” અને બીજાં પુસ્તકો.

રા. રા. કેશવ દ. રોકડું “અંજલિ” નામનું કાવ્યોનું પુસ્તક વિસ્તારથી અવલોકવાનું સ્વાભાવિક મન થાય છે તે એટલું માટે કે એ લેખકે રા. રા. નાનાલાલ દ. કવિ પછી નાનાલાલની કોટિના રાસ લખવામાં સફળતા મેળવી છે. એ કારણથી એ પુસ્તકના શુભદાય જરા વિગતથી જોવાની જરૂર જણાય છે.

રાત્રિઆતમાંજ જણાવવું પ્રાપ્ત થાય છે કે “અંજલિ” માં શુભ દરતાં દોષ કદાચ વધારે જણાવવા વારે. આવે તો તે શુદ્ધ બુદ્ધિથી જ જણાવાયા છે, એમ વાચક માને, અને આજકાલ દેશાણુ વચરના રાસ-ગીત વગેરે ગ્રાહ્યતા ભય છે, એ થતા પણ જરા અટકે એ હેતુ પણ લક્ષ્યમાં રખાયો છે. રાસ, ગીત, ગરબા વગેરે ગમે તે પ્રકારના ગેય-કાવ્યો હોય, તે ગેય હોવાને લીધે ગવાવા તો જોઈએ એ સ્વાભાવિક છે, એટલું જ નહીં પણ, ધન્યે અંગે સંગીતની મદદ પણ માગી લે છે. રા. રોકડો ‘વસ્તુનિર્દેશ’ ફેટલીક ગીતો બાજોતોને નકામી રીતે ચૂંચે છે એટલું જ નહીં પણ નિરાશા ઉત્પન્ન કરે એવો છે. ‘સરકાર’ પછી ‘સ્વદેશ ગીતો’ ના લખાણમાં કાવ્યના ઉત્પત્તિસ્થાન વિશે ઠીક ચર્ચા જોવામાં આવે છે, અને એમકના પોતાના મતોથી પણ કેટલેક દરજ્જે જણાવાયાં છે, એ ઠીક છે. અત્યારે આ સ્થળે સાચી કવિનાનો સંલેગ સાથે ફેટો અને કવો સંબંધ છે. એ ચર્ચામાં ન ઉગરતા, રા. રોકડો ‘વસ્તુનિર્દેશ’ ના ત્રીજા ખંડ તરફ વળીશું. એમાં ગુર્જર સુન્દરીઓએ ‘રાસ’ ગાવામાં અપેક્ષા કાઢો વિચારવા જેવો છે, અને રા રોકડો સૂચનો પણ ધણા આવકારપાત્ર છે પરંતુ અનેક પ્રશ્નો-ભર્યા વાંચકોથી લખાયેલો એ વિષય જ્યારે

સંગીત શું, કાવ્ય શું, રવિતા શું, એ વિશે -સાહિત્ય, સંગીત અને કળાનું સામ્ય એકલા રાસમાંજ ને ? એવા પ્રશ્નો પાતે રાસમાંજ ફાં આ ત્રિવેણી સંગમ જોતા હોય, અને બીજે ક્યાંય ન મળે એવો અભિપ્રાય દર્શાવે છે, એ વિશે પાંચાએ છીએ ત્યારે કેવળ રાસ તરફ રહેલો એમનો અમિત પક્ષપાત દેખાયા વચર નથી રહેતો.

રા. નરાસંહરાવ ફડી કહીને, સમજાવી સમજાવીને યાકરો, તેથી ‘હન્દ અને રાજ’ ધું જ્ઞાન તો ગુજરાતની બુદ્ધિમાં નહીં કરે તે નહીંજ કરે એમ લાગે છે. રા રોકડો હન્દ વિરુદ્ધ ગેય કાવ્યો ઉપર લાંબુ પિંજણ કયું છે, અને એમાં નાના છાકરાંઓના જેવી ફેટલીક વાતો ચર્ચા છે, તે જોઈ અત્યંત ગ્વાનિ ઉપજે છે. વર્તમાન સુન્દરી-છવન વિશે એમનો મત બહુ વિચારવા યોગ્ય હોય, પણ કવિએને વડુવિદોણા રહેવામાં તો ખરે ભૂલ જ હરી જણાય છે. પેમલા પેમલીઓની, કે વડુલીઓનો કાવ્ય ઉમરો રા. રોકડો વાંચવામાં આવતોજ નહીં હોય શું ? ‘સુન્દરી છવનના અખંડ સદવાસ છતાં આજના કવિએ તેને કેમ વિસ્મૃત થાય છે ?’ આ વાક્યમનો વ્યાકરણ દોષ બાલુએ રાખી વિચારશું તોયે શું એ ખરું છે કે કેમ કવિએ સુન્દરીમંડળ વિશે જરીએ વિચાર નથી કર્યો ?

અને છન્દોખદ કાવ્યો શું મનનવિદારી જ હોય તે બપો ? આટલું લાંબુ લખી ઉતરે રા. રોકડો એ લેખને કાવ્યચર્ચા ન માનવાનું કહે છે એટલે એ વિશે વધારે ચર્ચામાં તો ન ઉવરાય, પરંતુ સાંકળિયું જોઈએ છીએ. ત્યાં રાજ-દાન નીચે શાદુંલ વિમીરિત, અનુષ્ટુપ, શાદુંલ, મના-

કાન્તા, શિખરિણી, ધસંતતિલકા વગેરે વાંચીએ છીએ ત્યારે ફરી એક વાર રા. રા. નરસિંહરાવને છન્દ અને રાગના લેહ સમજાવવા વિનંતિ કરવાનું મન થઇ ન્હાય છે. અંતે છેવટે પ્રશ્ન એ થાય છે કે રા. રોડે ને કવિતાનું કયેવર ધરાતી વેળાએ કેવા સંજોગો અને શી સ્થિતિ હતી. તેનો અર્થો વેરો ખ્યાલ દીકાકાર તેમજ દીકાખોર ઉભયને આપવા ઉચિત ધાણું છે, એનો કંઈ અર્થ ? દીકાકાર કે દીકાખોર, એ અનુભવોને કે પ્રાસ ? ગદ્ય નિવેદનો બાણીને કંઈ વધારે નમ્ર કે ઉશ્મળે એમ રા. રોડે માને છે ? માનતા હોય તો ભૂલ છે. જો એ બધાની જરૂર હોય તો સાથે સ્થળ, કાળ ને સમય, ચોપડીયું, વગેરે પણ શા માટે ન આપવું ? કેવળ પ્રાથમિક કવિતા મટિજ એવા સૂચનો જરૂરના છે. અને તે થે બને તેટલાં કંઈમાં બાકી કવિતા કે કાવ્ય તેતો કેવળ કવિતા કે કાવ્ય તરીકે જ કિંમતી.

રા. રા. નરસિંહરાવ પર રા. રોડે પોતાના એક સુંદર કાવ્ય-ભવાવિષ્ણ-ની નોંધમાં કેટલાક આશ્ચર્યો કર્યા છે, એ આશ્ચર્યો ખરા છે કે ખોટા છે, એનો નિષ્કર્ષ કરવાનું આ સ્થળ છેજ નહીં. પરંતુ રા. નરસિંહરાવ જેવા સેંકડો કવિ સાક્ષરોને એ સાથે સાથે હોમી દઇ, પોતાના જ કાવ્યની નોંધમાં પોતેજ આનું લખાણ કરવું એ શોભાસ્પદ તો નથીજ. રા. નરસિંહરાવના કાવ્યો વિરો હથોડી ચોકળાં કહેનારા કાંઈ નથી નીકળ્યા એમ નથી. અને બીજાંએ કહ્યું છે છતાં એકસો ત્રણ કોટી તાવ જેવી કવિતાની નોંધ જેવી વસ્તુમાં તો નજીની જેવી વાતને એક આગળ ઉપર ચઢેલી ગેરસમજાવેલો સંવેગ કરી લાંબુ પિંજણ કરવું એ કંઈ કીક ન કહેવાય. અને તેમ છતાંયે રા. નરસિંહરાવના કાવ્યોને નવાં કિલ્લ કહેવાની હિંમત માટે રા. રોડેને નેટલો ધન્યવાદ ધરે છે, એટલેજ અ-ધન્યવાદ એમના કિલ્લ કાવ્યો માટે ધરે છે, એ પણ રા. રોડે નતેજા કમુદ કરશે કદાચ. એમની કિલ્લતા કેવી છે, એ તપાસીએ

સોથી છેલ્લું કાવ્ય કહવાના પંખી જુઓ. “અશુદ્ધ નાટકી તેટલ પ્રમાણે” એ કાળ મમા છેનાં આ ગેય-કાવ્યમાંના અનેક પિંગળદાસમાંથી બચવા માટે “અશુદ્ધ” ની પ્રથમથીજ કબૂલાત તો પડતી છે, પરંતુ કેને કરને “શોધુ” વ્યર્થ

નચેરીને હેવાંસૂનો. ” એ લીટી બરાબર નથી ગાઇ સકતી તે કેમ ગાવી વાડ ? એની અગાડી ચાલો. “કીસ્તી” છેલ્લી એ લીટી. “બવસિન્ધુથી હુંગી” છે કીસ્તી. જરા મહેનત વધારે માગે છે. વળી આગળ ચાલો. “જનનીના જોમ” ની ચોથી પંક્તિ-“પાણીમાં જાઉં જળ તીરે” નો રો અર્થ ? ધ્વનિગુણ માણો ? “સ્નેહના રસણા” હ્યો. છેલ્લીજ લીટી “સૂતાં પહેરાડને પ્રમથ સલીલે” મહેનત વગર ગવાય એમ છે ? બીજું “સૂતાં” નો અર્થ રો ? પથરાયા, હુખ્યા, કે બચ્યા ? આખી લીટીનો અર્થ રો ? હજી એપીચે સુંદર નમુનો “કચ્છાવર-કોડિલી” નો-કેટલું નાટકી ગીત ? “તારાંજી ભણે ને !” ય ખોડો તો ખોડો, પણ તારાં વમકે તે ભમકતા કેવા હશે ? ને તારા ભમકતા હશે ત્યારે ચાંદો સુરજ તો શુંજ કરતા હશે ? આગળ ચાલતાં વળી “એ...મ” ને “જર...ર” પણ ગેયજ મણવાનાં ? અને પેલા ઉત્તર હિંદુસ્તાનના મીમાંસાદ ભાલે તેમ “અરે વાહ” હ ખોડો ભયો ? બોલવા પ્રમાણે લખવાનો પ્રકાર રા. રોડે અનુસરતા હશે. જો એ પ્રમાણે ફેલા રાખેલ લખા કરવા પડે એનો કંઈ ખ્યાલ રાખ્યો હોત તો કીક. “હૃદય પલટો” જુઓ : “કુન્દના પલ ધાર ધસાયા, ઉતર્યા પાણીને રતન છવાયાં” રતન છવાયાં એટલે ? તેજ ધર્યા ? એ અર્થ હોય તો તે પછીથી આવે, છે ત્યારે રો અર્થ ? “સ્વપ્નસુંદરી” તો જન્મોબદ્ધ કાવ્ય છે. પણ આપણે તો ગેયકાવ્યજ ગણવું પડશે. એની ઉપર લખેલી લાંબી નોંધ વિશે અને માનજ ધોરણ ઉચિત છે. “પણુ એ કાવ્યમાં “અમૃત” “પવિત્રાત્મન બાલા !” એ શું ? આ બધું શિષ્ટ અને શુદ્ધ ગુજરાતીમાં ગણવું ? “ન સ્પૃહો કાયાની” તો ચલવી લઈએ કદાચ, પણ અમૃત શું ? વળી બીજું. કવિ કહેતા મગે છે ગીતામાં શીખેલા પ્રદમપાંડો ગહન યથો-માથે ન જડે. “ગહન યથોપ્રતિ” નો અર્થ રો ? પ્રતિજ્ઞાજ અર્થ રો ? “હૃમસને દરિએ” માં “સામ્વત” છે તે પણ ચલાવીજ લેવુંને ? એનેજ છંદોબદ્ધ ન ગણવું ? “લંબે ચાહ” માથે “સુરસદનથી સ્વર્ગાંચ” માં રહેલો પૂનાના વર્તન દોલ ક્ષમ્ય ગણીએ તોયે “મૂને” મુજને કે મહને ને કહેણે ? ને પછીની લીટીમાં “યથ”

શરૂઆતે છે તો 'જે' કેમ ના લખ્યું વાર' ? ત્રિખ-
વન વ્યાસના ગીતોની છાયાવાળા " જીવનગીત " ની પાંચમી કડી જુઓ. " દયા દીનતા પુણ્ય પરમાર્થે " બરાબર નથી ગવાતું. એની પછીની લીટી મુકીને બીજી લીટી પણ એવીજ યરડાય છે. એ કિલ્લેપટતા ન કહેવાય ! અગાડી " રાલી રહી દિગ્પાલ " આવે છે, " સ્વતંત્રતાના સૈનિકોમાં, " તે દિગ્પાળ નારી ભતિ છે એમ ! અનેથી આ કંકરવિદ્યામણી બંધ કરીએ છીએ. અને બીજો એક નહાનો દોષ વિચારીએ. આજકાલ યમક રચનામાં તો ખરેખર અરાજકતાજ ચાલી રહી છે. " અજલિ " માંના ગેયકાવ્યો ગેય છે તો ને ગેયતા સ્પષ્ટવાને યમક મદદરૂપ છે-આવ-સ્થકજ છે એમ નહીં-પણ મદદરૂપ છે, તે યમક રચના " અજલિ " માં પછી ધણી દુષિત છે. રંગોળ અને કલ્પોદ, લખે અને કથે, મૂખડે અને નીવડે, પુરોષ અને પુરોષા નેવા યમક તો દેહાયને ચતુર્થી લઈએ, પણ ને કાવ્યોમાં યમકની રચના ભળવવાનો દાવો કરવામાં આવ્યો છે, એવા કાવ્યોમાંના આ નમૂના જુઓ: દેવકીકી; કોડવલી. રાજવી; શાપથી. ઉચ્ચરે, ક્રૂધડાં. ! ! ! ઉમરડાં, ગાજતો. રસકુપ, હંસલો. ! ! ! ગાળ, યાદ. સાચો, પાછાં. ! ! બળિદાનો, બદલામાં. ઝંખા, બનોખો ! આટલા બસ યરો. યમક નળવવા તો પુરા ભળવવા, નહીં તો સમૂળજા નહીં. ફાવ્યું ત્યાં બેસાડવું, નહીં તો ચત્તાવ્યે રાખવું એ કંઈ ઠીક નહીં.

આટલા દોષ કાઢવા માંડતાં તો એક વધારે. પણ આખા પુસ્તકમાં એક બે અપવાદ સિવાય કોઈ હૃદયગમ વિચાર ક્યાંયે જણાતો નથી. વિચારશૂન્ય કવિતાનો સફેદો ફાટયો છે એવા જમાનામાં કંઈ વિચારસમૃદ્ધ કવિતાની આશા રા શેઠ તરફથી તો મળવી બેઠીએ. જેમણે વસ્તુનિર્દેશમાં કેટલેક ઠેકાણે તો ખોટી વાક્ય રચવાવાળા ગુજરાતીમાં, કેટલાક ખોટા વર્ત્તવિચારો સાથે ઠેકાણા વજરના આક્રેષો કર્યા છે, એમના તરફથી આવા કાવ્યોની આશા ન રખાય.

ગુજરાતની ગુણસુંદરીઓના સુંદર ઠંઠને સંગીતને, ને કાવ્યોને સારું સગવળું છે, ને તે સગવળું સદા સર્વદા રહેશે, એમ હમે ધન્યજીએ પણ છે, છતાં એકલાં આવા ગેય કાવ્યોમાંજ કવિતા સાહિત્યનો ઉચ્ચાર સમાયલો છે, એવું જો રા શેઠ

મનાવવા માંગતા હોય તો એમાં એમની ભૂલ છે. મનુષ્યને મમત્વ હોય પણ તેને યે હદ હોય છે.

સાધારણ પંક્તિના પ્રકટ થતાં કાવ્યપુસ્તકમાંનું એક પુરતક ' અજલિ ' છે, એ છતાં એમાં કેટલાક સારા કાવ્યો પણ છે, એ જણાવતાં આનંદ થાય છે, ' કીરતી, ' ' સુંદર ' ' ભવાઈવિ ' ' આત્મચંજન ' ' જીવનગીત ' ' રંગમગડું નાવ ' ' ગુજરાતમાત ચરણે ' ' ભારત જયંતિ ' ' રાષ્ટ્રદેવ ' વગેરે કાવ્યો સારાં છે. તેમાંયે " સુંદર " એક સુંદર કાવ્ય છે. સંગ્રિપાંચ એકજ વાતાવરણ હૃદયને કેવું હૃદયમયાવે છે, કદરતના સાચા ચિત્રનો હુબહુ ચિતાર કવિને ને વાંચકને કેટલાં તરબોળ કરી શકે છે એનો આ કાવ્ય સારો નમૂનો છે.

' ઝગે ન્યોતિ: તે તોડે જ'છર,

ને એ સાથે, ' જેણું જીવનનું છુપુ જવાહીર, ' ને ને ભયમૂક્ત દશા પ્રાપ્ત થાય છે, તે દશાં કવિ હૃદય ઠીક સાથે છે એ દેખાડે જણાઈ આવે છે. પરંતુ " ભવાઈવિ " તો એથી યે સુંદર કાવ્ય છે. ખરેખર, ભવાઈવિમાં ભમતાં ભમતાં ને અચડામણો, ને વિધિ-ધાપડો, ને કાળ-કાપ વેઠવા પડે છે, ને તે વેડી વેડીને રીઠો યઈ અથલો પ્રવાસી પણ ન્યારે અનેકોને પ્રવાસી પાછો પણ ' ભૂલી પન્ય જમ દિનરાત ' ત્યારે તો ને નિરાશા એને પ્રાપ્ત થાય તેતો અકસ્મ જ હોય છે. એવે સમયે જમ તેવો હિંમતવાન પણ હાપ હારીજ બધ. પણ આ પ્રવાસી એવા નિરાશાના ગીત ન ગાતાં ને અચલ થઈ અને અમર આશા રાખી ' કેહ સન્ત બવાલોજ વાટ ' ગાય છે તે એક અનુપમ હૃદયની ઉત્તમ કાવ્ય કૃતિ યઈ રહે છે.

" હવે સુરજ વળી આપમે,

એની નહોતી મ્હારી મૂળ જોમ ! " "

" ન્યોતિ અખંડ ઝગે જહીં

જેના તેજ દગે વીધી બોમ, "

એ તો ખરી અમરમુખિ. પેલે પાર, બોમના પાર, આમની પાર, વગેરે ચિત્રણ શક્તિ વજરનો કલ્પનાના ખાલી કાલા ઉકળ્યો કરનારા કવિ-લેખકોને આ મૂર્તિમંત-લ્પના એક અચ્છો નમૂનો પૂરો પાડે છે. પેલે પાર કે આમને પાર, કે બોમની ચારીએ શુ છે, કંઈક છે, તે કલ્પનાની મદદે ચિતરવું એ લાગે છે તેટલી સહેલી વાત નથી. અને આ કાયા, કેટલી પામર ! કેટલી ! હંકમાં બોધમાં બોધા સખેમાં, ને વળી કાવ્ય

માં કહેવું એ તો હૃદય કોઈ ધન્યપણમાં હબરાઈ ન્તય અને એ હેંલારે આપોઆપ કથી નાંખે લારેજ.

“ડગમગતું” નાવ ” સ્વદેશ ગીતોમાં એવુંજ મનોવેધક ગીત છે. દીલ્હી કેટલું દૂર છે એ તો રાજ્યરમતોના ખેલનારા મનમાં તો બરાબર નહિ છે. પણ એની કાવ્યદોષ શોધ્ય અસર નિપલવથી એ અઘરું છે. હિંદનું નાવ ડગમગતું છે, કેટલું ડગમગતું છે, હાલતું વાતાવરણ કેટલું મુઝવનારું છે એ આ કાવ્ય તાદ્રસ બતાવે છે. અને અંતે એવી હૃદય પંકિતના ખીલતું કાવ્યો લખવા માટે આગાહી કરીએ એ પહેલાં એટલું પ્રાર્થાએ છીએ કે આઝા અવળી દીકાકાર કે દીકાખોરના ધંધામાં ન પડતાં, દરેક કાવ્ય-લેખકને હાલમાં જરા જરા-માં દીકાકાર બની જવાનો રોગ લાગ્યો છે એ રોગ ન ચઢણ કરતાં, જે કંઈ પોતાથી યયામતિ યયા-શક્તિ યથ શકે તે શુદ્ધભાવે કયાં કરવામાં, અને બીજે બ્યાન આપવા કરતાં, જે કંઈ ન્હાની ન્હાની કૃતિઓ, જે સમય ને ચક્રિત અન્ય સ્થળે વાપરવાને લીધે જેના પર વાપરવા ભેદએ તે પર ન વાપરતાં, રહી ન્તય છે, તે સુધારવામાં રા. રોહ વધુ હમંગી અને હત્સાહી બનો અને આથીજે હંચી કોઠિના કાવ્યો-ગુજરાત માત ચરણે ધરાવે.

જગન્મોહિની અને નદરાજ: અનુવાદક રા. હીરાચંદ ક. ઝવેરી. સોલ એલન્ટસ: મેસર્સ આર. વનમાળીદાસ, કાલબાદેવી, મુંબાઈ, ર. મૂલ્ય: રૂ. ૨-૮-૦.

રા. ઝવેરીએ અત્યાર પહેલાં પ્રે. ખેડનની બે કૃતિઓને સુંદર અનુવાદ ગુજરાતની સાહિત્ય-રસિક પ્રજાને ચરણે ધર્યો છે. આ પુસ્તકમાં એવી બીજી બે કૃતિઓનો રસભર્યો અનુવાદ આપણને મળે છે. ખેડેલાં બે પુસ્તકોની જેમ આ અનુવાદની ભાષા પણ સરળ અને આકર્ષક છે. પ્રે. કાકારે પ્રવેશક લખી પુસ્તકની ઉપયોજિતા વધારી છે. પુસ્તકની છપાઈ અને બાંધણી તેમજ અંદર આપેલાં સુંદર ચિત્રો ભોત મૂલ્ય વધારા પડતું નહિ ગણાય. પ્રે. ખેડનના ખીલતું પુસ્તકોનો અનુવાદ કરવાનો પણ રા. ઝવેરીનો અભિલાષ છે, જે પ્રજા યાગ એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

સ્વતંત્રતાનો દાવો. અનુવાદક: રા. પ્રાણ-

સંકર સોમેશ્વર ભેરડી. પ્રકટ કર્તા: મેસર્સ સી. જમનાદાસની કંપની બુક્સેલર્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ર. મૂલ્ય રૂ. ૦-૮-૦.

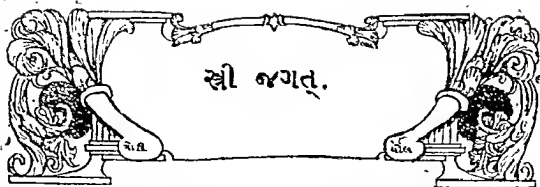
હિંદની પ્રજા માટે અયાગ શ્રમ કરનાર અને પોતાનું સમસ્ત જીવન અર્પનાર દીનબંધુ એન્ડરૂઝના નામથી ગુજરાતની પ્રજા અજાણી નથી. આ પુસ્તક તેમણે લખેલા એક અંગ્રેજી પુસ્તકનો સુંદર અને સરળ અનુવાદ છે. પ્રત્યેક સ્વાતંત્ર્યપ્રેમી આ નાનકડું પુસ્તક હોંસથી સત્કારો એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

દંપતિ વાર્તાલાપ. લેખક રા. જીવનલાલ કરસનજી કાકર. મળવાનું કેશણું ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૪-૦.

મૂળ “હિંદુસ્તાન” અઠવાડીકમાં કટકે કટકે પ્રકટ થયેલા અને તે વખતે સારો લોકહાર પામેલા ૪૦ સંવાદોનો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ થયો છે. એક કલ્પિત દંપતિ વચ્ચે શુદ્ધજીવનની અનેક દિશાઓને લખતા વિવચો પર આ સંવાદો યથા છે. મંહીર વિષયોની ચર્ચામાં પણ વચ્ચે મીઠી મનક વાચકને કંટાળો આપ્યા વિના આગળ ને આગળ વાંચવાને પ્રેરે છે. ભાષા સરળ હોઈ એણે લખેલાં પણ રહેલાઈથી એનો લાભ લઈ શકે છે. ખેડેના માટે આ પુસ્તક આવકારદાયક ગણાયો.

કિશોર કંથાઓ: લેખક: રા. જિજ્ઞાસાઈ પ્રકારક: શ્રી દક્ષિણમુર્તિ વિદ્યાર્થી ભવન, ભાવનગર મૂલ્ય આઠ આના.

નાના બાળકો માટે રસભરી અને આનંદજનક વાતો લખનાર તરીકે રા. જિજ્ઞાસાઈનું નામ નાણીતું છે. ગુજરાતના બાલ સાહિત્યની મોટી જાડ એમણે અને એમના સહયોગીઓએ પૂરી છે. આ પુસ્તકથી રા. જિજ્ઞાસાઈ એક ડગલું બે દોડમાં આગળ વધે છે. એમની બાળવાર્તાઓ વાંચી મોટાં થયેલાં કિશોરો માટે આ કથાઓ રચાઈ છે. અમને ખાતરી છે કે બાળ વાર્તાઓની જેમ આ કથાઓ પણ જ્ઞાન સાથે આનંદ આપવામાં સફળ થશે. અત્યાર સુધી વિદ્યાર્થી બુલાવણા આપણા કિશોરોને આનંદ અને જ્ઞાનનું આ સુંદર સાધન આપવા માટે રા. જિજ્ઞાસાઈને અમારાં અભિનંદન આપીએ છીએ.

સ્રી જગત્.

મુંબઈના શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સો મંડળે મર-
હુમ સર લક્ષ્મીબાઈ યાદના અવાનક અવસાન
માટે ખેદ પ્રદર્શિત કરવાનો ઠરાવ નીચે મુજબ
પસાર કર્યો છે:

“ મંડળના સલાહકાર તથા દિવર્ચીતક અને
મંડળનાં ઉપ-પ્રમુખ લેડી રક્ષમણી બાઈના શીર-
છત્ર પતિ જસ્ટીસ સર લક્ષ્મીબાઈ આચારામ
યાદના અતી હૃદયભેદક અકાળ અવસાન માટે
ગુજરાતી હિન્દુ સો મંડળ પોતાની તીવ્ર મનો-
બળ પ્રદર્શિત કરી દીવંગીરી ભરી નોંધ લે છે.
સદગત હિન્દુ સોબાની પ્રતિ માટેના કાયદા
કાનુનના પ્રત્યેક કલમ વીચારક અને સલાહકાર
દલા સોબા કેળવણી લઈ કલમ ગૃહિણીઓ
નીવરે, લગ્ન, મરણ અને રીતીનીતી સાથે
પોતાના પ્રાંત અને દેશની સેવા કરી ઉત્તર
કીર્તિ પ્રાપ્ત કરે એ સદગતનો હેતુ હતો.
હિન્દુ સંસારનો ન્યાયદ્રષ્ટીએ તોલ કરનાર
ગુજર ભુમિની એક મહાન વિભુતી ગુજરાતને
વિલાપ કરતાં મુકી અદ્રશ્ય થઈ છે. બ્રિટિશ ન્યા-
યાસન દીપાવા આખા ગુજરાતની અને તેની
પ્રજાની કીર્તિ વધારનાર વિદ્વાન, બુદ્ધિશાળી
જસ્ટીસ સર લક્ષ્મીબાઈ યાદના હૃદયદ્રાવક અવ-
સાનથી આ વિશાળ પ્રાંતની સમસ્ત કોમના સો
પુરોધાના હૃદયમાં સખ્ત આઘાત થયો છે. ગુજ-
રાતી હિન્દુ સો મંડળે યાંત, વીવેકી, માયાજી,
અને હમદા સ્વભાવનો સલાહકાર અને દિવર્ચીતક
જુઓ છે. તેમજ મુંબઈ હલાકાની પ્રજાએ
ન્યાયાસન ઉપર બીરાજનાર એક પ્રમાણિક અને
અદૃશ્ય ન્યાયી પુરુષ જુઓ છે. હરવર સદગતના
પવિત્ર આત્માને અચળ યાંતી અર્પો. x x

દિવાળીના દિવસેમાં મુંબઈની આર્ટસ્કુલના
પ્રીન્સીપાલ કેપ્ટન સોલોમન નવીવારીમાં દક્ષિણી

બેનોએ પૂરેલી રંગોળી ભેવા યથા હતા અને
ચાર મહિલાઓના કામની ખાસ પ્રસંસા કરી
ભવિષ્ય માટે કેટલીક ઉપયોગી સૂચના કરી હતી.
આ સુંદર કળાને ટકાવી રાખવાનો તેમણે ખાસ
આમ્રદ કર્યો હતો. x x x

કેટલીક વસ્તુક જ્ઞાતિઓએ અક્ષતથેતિ વિધ-
વાના પુનર્લગ્ન કરવાની તરફેણમાં ચળવળ શરૂ
કરી છે. “ વાયદા-મિત્ર ” એ સંબંધી વાયદા
જ્ઞાતિને સૂચના કરી છે. મુંબઈની દશા ચોરવાડ
વસ્તુક જ્ઞાતિએ એ રિયે ઠરાવ પસાર કરી એક
કમિટી નીમી છે કમિટીએ એક સવાલ પત્રક
ધરી જ્ઞાતિની ભણ અને અભિપ્રાય માટે પ્રકટ
કયું છે. કમિટીમાં પુરોધા ઉપરાંત પાંચ મહિ-
લાઓ પણ કામ કરે છે. x x x

હિંદમાં ગામીના ચેપી દરદોના ફેલાવાની
તપાસ કરવા એક પ્રતિનીધિ મંડળ ઈન્ડિયાની
તા. ૧૬ મી નવેમ્બરે મુંબઈ આવ્યું છે. મિસિસ
નેવીલ રોલ્ફ એ મંડળના જનરલ સેક્રેટરી છે. આ
મંડળને માટે મુંબઈમાં પાંચ જુદે જુદે ઠેકાણે
પરિષદો બરવાનો ઠરાવ થયો છે. અર્ધવતી માતાઓ
અને બાળકોના લાભ માટે એક બાળકો પરિષદ
તા ૨૫ મી નવેમ્બરે મળી હતી. પ્રજાને એ રોગો
સંબંધી માહિતી આપવાના પ્રયત્નો યથા હતા.

x x x

મુંબઈની લોકલ ટ્રેનમાં ત્રણ સોબા મુસાફરી
કરી હતી, તે રંગમાં ત્રણ મુસલમાનો આવ્યા
એલ્ડી-સ્ટન રોડ અને દાદર સ્ટેશનો વચ્ચે એમાંનો
એક ભણ એક બાઈના બોગમાં બેઠો. બીજા બે
બાઈઓ મહેદે આવી અને ત્રણેને થોડો ધણે સ્વાદ
ચખાડ્યો. કોર્ટમાં કેસ ચાલતાં ત્રણે ને દસ દસ
રૂપીઆનો દંડ થયો. x x x

મુંબાઈના સોશીઅલ રીફોર્મ એસોસીએશને દીવાળીની ખડોણી માટે નહેર પ્રતને અપીલ કરી

છાકરી ધરમાં રમતાં એક હેરી દવાની બાટલી હાથમાં આવતાં પી ગઇ હતી જેને પરિણામે તે

છ. સ્રી-વિદ્યાથીઆને રહેવા અને જમવાની સગવડ માટે આ સંસ્થા એક બોર્ડીંગ હાઉસ ચલાવે છે. દરેક જણ પાસે માસિક રૂ. ૨૫ લેવાય છે ન્યારે અર્થ ૪૦ થી ૫૦ જેટલો આવે છે. અત્યારે બહારગામની ૨૦ કન્યાઓ તેને લાલ લે છે. વધુ સગવડ માટે નાણાંની જરૂર છે. ઉપરાંત આ એસોસીએશન નિબંધ-લેખન અને વક્તૃત્વની દરિશિષ્ટ સ્ત્રીઓ માટે થોડું છે. x

(૧) મુંબાઈમાં એક ખેડનનિસા નામે મુસલમાન સ્ત્રી શરીર દુષર્ધ હોવાથી પેટાલ જોળતી હતી. પાસે બ્યાસતેલનો દીવા હતો તેની ઝાળ લાગતાં સળગી ગઈ. એક આવા-બાઈ નામે ૧૮ વર્ષની પારસી કન્યા સ્વયં સળગાવતાં દાઝીને મરી ગઈ. (૨) મુંબાઈમાં શાંતિબાઈ અને લલિતાબાઈ નામે બે બાળાઓ દીવાળીના ફટા-હડાથી દાઝીને મરી ગઈ છે. (૩) વડવાણ કેમ્પમાં કાળીદાસ લા-વીનાજાની પુત્રવધુ પાણી હતું મુકતાં દાઝીને ગુજરી ગઈ છે. (૪) મુંબાઈમાં શાન્તિ નામે દોઢ વર્ષની

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ.

રૂ. ૫૦૦ ની ભેટ.

વીલા શાંતિનિવાસ-ગારથીઝ

કાન્સ તા. ૨૧-૧૦-૧૯૨૬

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળનાં

માનવંતાં પ્રેસીડન્ટ બહેન

મુંબાઈ.

“ગુણસુંદરી”ના બુલાઈ ૧૯૨૬ ના માસિકમાં આપના મંડળનો અહેવાલ વાંચતાં તે તરફ મારું કંઈક લક્ષ્ય ખેંચાયું છે.

કેટલાંક વર્ષો થયાં મારા પતિ સાથે પરદેશમાં રહેવા છતાં એક ગુજરાતી હિન્દુ બાઈ તરીકે મારી બહેનો અને ગુજરાતી સમાજની ઉન્નતિ માટે વખતો વખત વિચાર આવ્યા હોય છે. ઉપલા મંડળની હેયાતી લગભગ પચીસ વર્ષની થવા આવી છે અને તે દરમ્યાનમાં એ મંડળે અમારી બહેનોની ઉન્નતિ માટે યાજુ સાઈ કામ ક્યું છે અને હરવાનો ઉત્સાહ ધરાવે છે. આવા મંડળને જે પણ પ્રકારની મદદ તન મન ધનથી થઈ શકે તે જોઈ. છે. મંડળનો અર્થ આવક કરતાં પણ વધુ થાય છે અને દરેક વ્યક્તિએ પોતાથી જનતી મદદ કરવાની જરૂર છે, તે ધ્યાનમાં લઈ આ સાથે એક નાની રકમ તરીકે રૂપિયા પાંચસોનો એક ખરા ઉત્સાહથી મંડળના ઉત્તેજનારે મોકલી આપું છું. એ મોકલી આપતાં ખરેખર મને ધણો જ આનંદ થાય છે, અને વધુ રકમ મોકલવાનું બની શકે તે પ્રસંગથી હું વધુ આનંદ પામીશ.

મારી મંડળ માટે બધી શુભ ઇચ્છાઓ સાથે આપની આશીર્વાદિત બહેન માણેકબાઈ જનુપયંદ શાહના પ્રણામ સ્વીકારશે.

નોંધ: મંડળની વ્યવસ્થાપક કમિટિ આ બહેનની ઉદાર ભેટનો આભાર પૂર્વક સ્વીકાર કરે છે અને બીજા સાધનસંપન્ન બહેનો એમનું અનુકરણ કરી મંડળને બનતી મદદ આપે એમ ઇચ્છે છે.

ગુજરી ગઈ છે. (૫) મંદીવલીમાં પ્રાયમસ ફાટતાં એક છુદાણા બાઈની સાડી સળગી. પતિ મદદે જતાં તેના કપડાં પણ સળગ્યાં. બન્ને એથી દાઝીને ગુજરી ગયાં છે. x x

(૧) હામનગરના

કોઈ સોનીએ પોતાની વિધવા દીકરીને ગુજરાતમાં વેચી, તેની પાસેથી ત્યાંના ચાચે આવકવેરા લેવાનું કરાવ્યું છે. (૨) વડવાણ કેમ્પના કોઈ મુસલમાન પોતાનાં વહુને નહિ મોકલવા માટે ગુસ્સે થઈ સામુને છરી મારી ધાધલ કરી છે. (૩) વરતના એક વણિકે હમરાલાનાં કોઈ વૃક્ષને પોતાની નાની ઉમ્મરની દીકરી વેચી છે. (૪) લોન્ગડાના એક કણબીએ પોતાની પત્નીનું ધાતકી રીતે ખુન ક્યું છે. (૫) વરદીના એક મહારે પોતાની પત્નીને સજ્જત માર મારી રામ-રાણુ પહોંચાડી છે એમ કહેવાય છે. (૬) રાજકોટમાં એક જર્વામદ દિયર ગતિવતી ભાભીનું નાક કાપવા તૈયાર થયેલો. એક સમાજ

સેવકે તેને બચાવી અનાના હોસ્પિટલમાં મૂકી છે.

(૭) વડવાણ કેમ્પના હજમશી વેલશીની પત્ની

પતિના ત્રાસથી કંટાળી બળી મુઆનું કહેવાય છે. કોઈ પ્રાયમસ ફાટવાથી દાઝી ગયાનું જણાવે છે. (૮) મુંબાઈમાં એક દેવબાઈ નામે હિંદુ બાઈએ પતિએ ગાળો દીધી અને મારી તેથી કુવામાં પડી આંધવાત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. (૯) અધિ-રીમાં એક ખિસ્તિ પતિદેવે સ્વેજ બોલાચાલીમાં પત્ની પર બહાદુરીથી ચાકુ ચલાવ્યો હતો. (૧૦) મદ્રાસમાં એક ખિસ્તિ આશકને માથું હતું ખુન કરવા માટે જન્મદેશનિકાલની સત્ત થઈ છે. (૧૧) સતારા જલ્લાના એક ખેડૂતની પત્નીએ પતિને બારે પત્થર મારી મારી નાંખ્યા તેથી તેને જન્મ-દેશનિકાલની સત્ત થઈ છે. X X

(૧) નાગપુરમાં એક ગદસ દાઝરુકલ ખુલ્લી મુકવાની ક્રિયા લેડી બટલરે કરી હતી. (૨) કોહલી (જલાલપુર તાલુકા) માં એક કન્યાશાળા સંર પરસોતમદાસ ઠાકોરદાસે ખુલ્લી મુકી છે. (૩) લખનવમાં મુસ્લીમ કન્યાઓ માટેની શા-ળાની પુનર્યવસ્થા થઈ છે અને ખીલ જ્ઞાન સાથે ગૃહશિક્ષણ પણ અપાય છે. (૪) શ્રીરામપુરની દેવસભાજી કન્યાશાળાની સીલ્વર જ્યુબીલી એકાદે-બરની આખરે જળવાઈ હતી. આ શાળામાં બહુ-ચિસ્તાન અને કાફમીરથી બાળાઓ શિક્ષણ લેવા આવે છે. ૨૫ વર્ષમાં શાળાએ ધણું સરસ કામ કરી બતાવ્યું છે. (૫) મુંબાઈની પ્રીન્સેસ સ્ટીટ કન્યાશાળાને વાર્ષિક સમારંભ તા ૨૨ મી ઓ-ક્ટોબરે કેસવબાગમાં થયો હતો. જે સમયે બા-ળાઓએ ગીત, ગરબા, સંવાદ, કસરત વગેરેનો કાર્યક્રમ રજૂ કર્યો હતો. નવરાત્રમાં બાળાઓ પાસે ગરબા ગવડાવી સકાય તે માટે ફંડ ઉજુ કરવાની સૂચના થઈ હતી. (૬) મોંઘી કન્યા-શાળાનો સમારંભ પણ એજ આરસામાં જળવાયો હતો. શાળાના મકાનેની આબુબાલુ મવાલીબે-નો ત્રાસ રહેતો હોવાની ફરિયાદ હેડમીસ્ટ્રસે કરી હતી (૭) કાલબાદેવી કન્યાશાળાએ શરદ-ત્સવ અને શિક્ષણ સપ્તાહનો સમારંભ ઓક્ટો-બરમાં જળવ્યો હતો. મુખ્ય શિક્ષિકાએ એ લતા-માંથી ફંડ ઉઠાવવાની બાળાઓના નવરાત્રના ગરબા-નો ક્રમ શાળ્યો હતો. મુંબાઈની દરેક શુજરાતી કન્યાશાળાએ એમની પ્રતિષ્ઠા અનુકરણ કરડું બેઠે. X X X

વડોદરામાં ઓક્ટોબરની આખરમાં શરદત્સવ ત્યાંની સાહિત્યસભા તરફથી જળવવામાં આવ્યો હતો. સૌશિક્ષણ પદ્ધતિ પાઠશાળાના ચોગાનમાં ગરબાનો સમારંભ ગાઈવ્યો હતો, જેમાં શુજરાતી તેમજ દક્ષિણી બહેનોએ ઉલટથી ભાગ લીધો હતો. ગરબામાં ભાગ લેનારને લ્હાણી સૌ. કાશીબહેન કંચવાળા તરફથી અપાઈ હતી. વડવૃત્તની હરિદા-ઈમાં સુદરબાઈ બાગવત અને ફલોરા રામસિંહને ધનામ મળ્યાં હતાં. X X X

“સૌરાષ્ટ્ર મિત્ર” એક વીરાંગનાની ઘટના નોંધે છે. આ બાઈનું નામ અંજના. વડોદરાના સ્ટેશને અજમેર જવા માટે આવેલી. એ બાઈએ એક બાંકડા પર બેઠેલી. બાબુના બાંકડા પર બેઠેલા કોઈ બદમાસોએ એને ટીકીને મલિન રાખેા ઉત્તર્યા. વીરાંગનાએ તેમને ચૂપ રહેવાની નોટીસ આપી. પણ નિર્ભયે વધારે નિર્ભયતા બતાવી. બાઈએ ઠીકે રણચંદ્રીની જેમ તેના ગાલ પર તમાચા ઘોડી કાઢ્યા, તેણે હાથ પકડ્યાં બાઈએ બચકું ભરી હાથ છોડાવ્યા. ખીનચો પદ્માયન જ કરી ગયા. પેલાને તો કોંય ભેગાજ કરી દીધો. X

શુજરાત કોલેજ (અમદાવાદ) માં કુલ ૧૭૫ વિદ્યાર્થીઓમાંથી કન્યાઓની સંખ્યા માત્ર ૧૩ ની હોવાથી કન્યાઓને કોલેજ પ્રત્યે આકર્ષવાના ઉદે-સથી, શુજરાત કોલેજની સાથે જુન ૧૯૨૭ થી કન્યા-છાત્રાલય ઉધાડવાની કોલેજના અધિકા-રીઓની ઇચ્છા છે. કુમારોઓની પૂરતી સંખ્યા મળે તો જ છાત્રાલય ઉઘડી શકે; એથી શુજરાત કોલેજના પ્રીન્સિપાલ આ નવી યોજનાનો લાભ લેવા ઈચ્છનાર બહેનોને ધોતાળી સાથે પત્રવ્યવહાર કરવા વિનવે છે. છાત્રાલયને માટે કોલેજની પાસેનો જ એક બંગલો બાડે રાખવામાં આવશે; તેમજ છાત્રાલયના નિરિક્ષણ માટે સ્ત્રીઓની એક સમિતિ નીમવામાં આવશે. X X X

અમદાવાદની વિસા ઓશવાળ જ્ઞાતિની સ્ત્રીઓએ સૌ. પ્રભાવતી રોકના પ્રમુખપદે ૨૨ મી ઓક્ટોબરે શરદત્સવ જળવ્યો હતો. રા જયંતિ લાલ દલાલે અને પ્રમુખે પ્રસંગાયિત વિવેચન કર્યો હતો; જે પછી ગરબાઓ ગવાયા હતા. X

માંગરોલની સોરેડી બા લક્ષ્મિક કન્યા ગવલના લગ્ન સંબંધી ચર્ચા લાંબા વખતથી ચાલતી હતી

તેનો નિવેરો આવી ગયો છે. એ બાબતના લગ્ન પછી ભૂતજ એનો પતિ મૃત્યુ પામ્યો અને મરતાં મરતાં બાઇ અક્ષતથાનિ છે એમ કહેતો ગયો. બાઇને કુંવારી ગતી ફરી પરણવવાની વાત ચર્ચાતાં ભણીતા ધર્મધ નારણજી સંઘાણીએ મજબૂત વિરોધ કર્યો હતો. એનાજ એક કુટુંબી જીનાગઢવાળા રા. નાનજી ગોવિંદજી સંઘાણીએ બાઈજવલનું પાણીગૃહણ કર્યું છે. જીદાજીદા ગામેના મહાજનોએ પોતાની સંમતિ પણ આપી છે. x

ગોંડળમાં હમણાં જ બી. એ.ની પરીક્ષામાં પાસ થયલાં મીસ જમના દેવીસીંહ રહેડને ના. ઠાકોર સાહેબે રૂ. ૫૦૦ ના માસિક પગારે પોતાનાં સેક્રેટરી તરીકે નીમ્યાં છે. x x x

એન્ગ્લોરમાં વાણિવિલાસ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં સ્ટેન્ડરના દિવાનના પત્ની મિસિસ ગીરજાં ઇસ્માઈલના પ્રમુખપદે મજેલી શ્રી કેળવણી પરિષદમાં લગભગ ૮૦૦ ફીએએ હાજરી આપી હતી. પડદાનો રિવાજ નાબૂદ કરવાના, છોડારા છોડી-ઓને જીંદી શાળામાં કેળવણી આપવાના, લગ્નનું વય ૧૬ થી કરાવી, કન્યાઓને કાયદાનું, વૈદકનું, સમાજશાસ્ત્રનું જ્ઞાન આપવાના અને શાળાઓમાં શારિરિક સ્થૂળ નહિ કરવાના કરાવેા થયા હતા.

કોચીન અને મલબારમાં યુવાન નમ્બુદરી બ્રાહ્મણો પોતાની ભતિની કુરદીઆ નાણુદ કરવાની પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે. એ ભતિની કુટુંબ વ્યવસ્થામાં સુધારો કરે એવો ખરડો કોચીનની ધારણસભામાં દાખલ થયો છે. x x x

મદ્રાસની હાઇકોર્ટમાં એક સગર હિંદુ બાબાનો કળજો મેળવવા તેના બાઇએ ફિરિયાદ નોંધાવી છે. એ બાળાના પતિએ કોઈની પાસે રૂ. ૫૦૦ લઈ પોતાની પત્નીને ગીરજી મુકવાનું કહેવાય છે ! મુંબાઈમાં એક મોહનજી પાલન નામના પતિદેવે પોતાની પત્નીનું શિયળ વેચ્યા માટેનો મુકદ્દમા ચાલે છે. x x x

મદ્રાસમાં મુકિતફૈજ તરફથી સ્ત્રીઓને ગુની-તિમાં પડતી બચાવવા માટે એક આશ્રમ રચવાયું છે. તે ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા ઇલાકાના ગવર્નરના પત્ની વાઇમાક્ટરેસ ગારોને કરી હતી. x

મુંબાઈ ઈલાકાની મુસ્લીમ સ્ત્રીઓની ત્રીજી

કેળવણી પરિષદ પૂનામાં મિસિસ શરી તેયબજીના પ્રમુખપદે મળી હતી. લેડી ઇબ્રાહિમ હાજન ભરૂંદે બાળાઓને ફરજિયાત કેળવણી આપવા માટે અને મિસિસ તેયબજીએ પડદાનો રિવાજ દૂર કરવા માટે વિવેચન કર્યો હતો. કેટલાક અજ-ત્યના કરાવેા પસાર થયા હતા. x x

ગ્વાલીઅરમાં તા. ૧૨ મી થી ૧૬ મી નવેમ્બર સુધી રૂ. મહારાજની સંવત્સરી નિમિત્ત શિક્ષણ સપ્તાહ ઉજવાયું હતું. કુમાર વિભાગ સગીર મહારાજએ અને કુમારી વિભાગ તેમનાં બહેન કુમારી કમળાએ ખુલ્લી મુક્યાં હતાં. x x

અલીપટ યૂનીવર્સીટીનો પદવીદાન સમારંભ અને સાયન્સ કોલેજ તથા વસતિગૃહ ખુલ્લાં મુકવાની ક્રિયા બોપાળના ના. બેગમના હાથે થયાં હતાં, જે પ્રસંગે તેમણે બાપણ આપતાં સ્ત્રી કેળવણી માટે ખાસ આગ્રહ કર્યો હતો. x

અંટવામાં સ્ત્રીઓ અને બાળકો માટેની એક હોસ્પીટલનો પાયો લેડી અટલરૂ ૧૫ મી નવેમ્બરે નાંખ્યો હતો. લગભગ ૨૦ બિઠાનાં એ હોસ્પી-ટલમાં રહેશે. ૧૫૫૫૫ દોઢ લાખના ખર્ચેનો અસડો થયો છે. x x x

પૂના સેવાસદનનાં નાસિકની સાખાએ સ્ત્રીઓના એક સભા ૧૧ મી નવેમ્બરે બોલાવી હતી જે વખતે ઇંગ્લેંડથી ગતવની અને બાલ-રક્ષણનો ખાસ અનુભવ લઈ આવેલાં સૌ. કૃષ્ણાળાઈ કાને-ટકરે એ વિષયની અગત્યતા સમજાવી હતી. એજ અરસામાં ઇંગતપુરીમાં બાળસપ્તાહ ઉજવાયું હતું. ૨૦૦ બાળકોનું પ્રદર્શન થયું હતું જેમાંથી તંદુરસ્ત બાળકોને ઇનામો-અપાય્યાં હતાં. x

નાવપુરમાં તા. ૧ લી નવેમ્બરે જે. એન. તાતા પારસી ગર્લ્સ હાઈસ્કુલ ખુલ્લી મુકવાની ક્રિયા લેડી અટલરૂ કરી હતી. એને આવી નમુને-દાર શાળા સ્થાપવા માટે નાણાંની મોટી રકમો આપનાર દાતાઓની પ્રસંસા કરી હતી. x x

પ્રમુતા અને બાળરક્ષણ માટેની પરિષદ દીલ્હીમાં તા. ૪ થી ૮ મી ડિસેમ્બરની દિવસોએ મળશે. લેડી અગવીન સ્વાગત બાપણ આપશે. હિંદની દરેક યુનીવર્સીટીમાંથી પ્રતિનોધિઓ એ પરિષદમાં ભાગ લેશે. x x x

ગીઠનાપુર પાસેના જંગલમાંથી વરંચોની ગુફામાંથી બે છોકરીઓ અત્યુક્રમે ૮ વર્ષ અને ૨ વર્ષની વયની મળી આવી હતી નાની છોકરી ગુજરી ગઈ. મોટીની ઉંમર અત્યારે ૧૪ વર્ષની છે. ૭ વર્ષથી વસ્તીમાં મનુષ્યો સાથે રહેવા છતાં હજી નાનપણના કેટલાક દોષ તેનામાં રહી ગયા છે. ખોરાક તે સુધીનેજ ખાય છે. કાચું માંસ તેને વધારે લાગે છે. બેસે છે ત્યારે પણ જન-વરની જેમ !

કોમી વિખવાદ દૂર કરવા અને રાષ્ટ્રીયતાવને વધુ મહત્વ આપવાના ઉદ્દેશથી હિંદના યુવક યુવતીઓને એક સંઘ સ્થાપવાની રચના મુર-દાખાદના મી મહમદ અહમદને કરી છે. આ સંઘની રાખાઓ આખા હિંદમાં, રહેરી અને કોમી તત્વને દૂર રાખી રેશના રાજકીય અને સામાજિક પ્રશ્નો માટે લડત ચલાવશે. X X X

જયા માસમાં પ્રાતિક અને વડી ધારાસભાઓ માટે ચુંટણીઓ થઇ ગઇ. મુખ્યમંત્રીમાંથી તેા કોઇ પણ બહેન ઉમેદવાર નહોતી. મદ્રાસમાં સૈ. કમ-ળાદેવી ચંદ્રોપધ્યાયે ઉમેદવારી કરી હતી પરંતુ કમનસીબે તેમને સફળતા મળી નહિ. પંજાબમાં કોન્ગ્રેસ દરજ્જા સીઆળકોટના ડૉ. પાર્વતોદેવી ઉમેદવાર હતા. X X X

રંચુન રમુનીસીપાલીટીના વાનપ્રેથ અમલદાર મી. બી. દુન બેાની પુત્રી મા ત્વા મીએ ઈંગ્લાંડના ઇન્ટર મેડિકલ થી બારીસ્ટર થવા માટેની ઉવટની પરીક્ષા પસાર કરી છે. બારીસ્ટર થનાર એ પહે-લાજ બરમીઝ મહિલા છે. X X X

પરદેશ.

લંડનની દક્ષિણે આવેલા લીન્ગ્રીફ્ડમાં એક સ્વતંત્ર સંસ્થાન ચલાવવાનો અખતરો ત્યાંની સ્ત્રીઓએ કરી બેસે છે ૭ વર્ષના અતુલવ પછી એ સંસ્થાનમાં પતિઓને દાખલ કરવાનું નક્કી થયું છે. ૧૦૦ એકરનો હુકડો લઈ આ સંસ્થાન તેમણે બનાવ્યું. દરેક કામ સ્ત્રીએજ કરી લેવાં એનો આગ્રહ રખાયેલો હતો. કોઈ ગોવાળનું કામ કરે, કોઈ બાગમાંની કરે, કોઈ ખેતી કરે, કોઈ કેક, રોટી બનાવે. ખાંતાપીતાં વધે તે બહાર વેચી દેવાય.

સંસ્થાન માલદાર બન્યું છે. પણ હવે લાગે છે કે ભારે મહેનતના કામોમાં પુરોષોની જરૂર છે. એટલે કેટલીક સમારંધ બહેનોને તેમના પતિઓને ત્યાં લાવીને રાખવાની પરવાનગી આપાઈ છે. આ સાહેબોને કામજ કરવાનું; વ્યવસ્થામાં ચું કે ચાં કરવાનો તેમને અધિકાર નથી મળ્યો. ત્રણ જણીના પતિઓ આ શરતે જોડાયા છે. X X

લંડનની શાળાઓમાં થતાં હસ્તાગ્રાના નમુ-નાઓનું એક પ્રદર્શન હાલમાં થોડાં સમય પર લગાયું હતું. આ કામ માટે દરેક લક્ષ્યામાં એક શાખા સંસ્થા છે અને તે સર્વને એકત્ર કરનારી એક મધ્યસ્થ સંસ્થા છે. આ કળાને ઉત્તેજવા અને શિક્ષાને એ કામમાં મદદ કરવાનું કામ આ સંસ્થા કરે છે. તેનો ખર્ચ કાઉન્સી કાઉન્સીલ (રમુનીસીપાલીટી) આપે છે. પ્રદર્શનના કામ માટે દારનેગી ફંડમાંથી પણ સારી મદદ મળી હતી

X X X

શરતના મેદાનમાં ઘોડેસ્વામી કરનાર તરીકે ચાર સ્ત્રીઓ નુમાઈતી શરતોમાં ઉતરવાની છે. એ ચાર સ્ત્રીઓ મીસ ઐલીન જૅલ, મીસ ઇરીસ રીકબી, મીસ નેન્સી લેમખટન અને મીસ વાઇન છે. મીસ જૅલ ગયે વર્ષે એક શરતમાં પહેલી આવી હતી. મીસ રીકબી પણ બે વર્ષે ત્યાં ઉતરે છે. X X X X

સીટલ (ઈંગ્લાંડ) માં મીસ થરેસા જોન્સન અને મીસ પર્લ જોન્સન નામે બે જોડકી બહેનો છે. એમનાં મગજ એક આખા મગજના બે સરખા ભાગ જેવાં છે. વીસ વર્ષ પહેલાં એમનો બાપ ગુજરી ગયો ત્યારે નાણાં વ્યાજ આપવાનો ધંધો નાના પાયા પર કરતો હતો. થોડો વખત જતાં એ બહેનોને એમનાં મગજની સ્થિતિ મહુમ પડી. મછી તેા એક જણી કામ શરૂ કરે તે બીજી પૂરું કરે. એમ કરતાં અત્યારે તેમની પાસે બે લાખ પાઉંડની મીલકત છે એક જણી એક કામ આપું પૂરું નથી કરી શકતી X X X

ઈંગ્લાંડમાં ઘુડ ઓનમાં બે સાધ્વીઓએ એક મઠ સ્થાપ્યો છે જ્યાં તેઓ કન્યાશાળા ચલાવે છે. એ મઠને “ચોવીડન્સ લીમીટેડ” ના નામ હેઠલ લીમીટેડ કંપની તરીકે રજીસ્ટ્ર કરાવ્યો છે. ૧૦-૧૦

પાઉંડના પાંચ ટકાનાં શેર રાખ્યા છે. આ ભતતની આ પ્રથમજ સરેયા ગણાય X X X

હાઉંડની હાઇકોર્ટમાં એક કેસ ચાલતો હતો. જેમાં જ્યુરીમાં બે સ્ત્રીઓ પણ હતી. એમાંની એકે વાઢી સાથે કંઈક વાત કરી હતા જેને પરિણામે જરૂરે તેમને જ્યુરીમાંથી ચાલ્યા જવાનો હુકમ કર્યો હતો. X X X

વિમાનમાં હાડવાની તાલીમ લેનાર સૈન્યી પ્લેટા બાનુ મિસિસ ઇલીઅટ હીને પુરૂષ વર્ગનો અસહ્ય અદેખામને લીધે એ ધધા છોડી દેવાનો ફરાવ કર્યો છે. પુરૂષો કહે છે કે સ્ત્રીઓ આવા ધધાઓમાં પડીને અમારો રોટલો ખુચવી લે છે. X X X

સ્કાનોલ્ડર (ડાનીગાલ) ની પોલીસ કોર્ટમાં મિસિસ રોઝ ઇર્લિંગ નામે એક મહિલા એક કેસમાં જુવાની આપવા આવી હતી. આ બાઇની ઉમ્મર અત્યારે ૬૦ વર્ષની છે. એનો બાપ હમણાંજ ૧૧૨ વર્ષની ઉમ્મરે જ્યુરી ગયો. એનો કાકો-૧૩૬ વર્ષની ઉમ્મરે સ્વર્ગે ગયો હતો. X

પારીસની મહિલાઓએ એક મોટું મકાન લઇ ત્યાં પોતાની અક્ષત કક્ષણ જેવું સ્થાપ્યું છે. એ મકાનમાં પુરૂષોને જવાની પરવાનગી નથી મકાનમાં અનેક ભતતની સગવડો છે. બાથરૂા માટે હોલ, ન્હાવાના ઓરડા; કસરતરાળા, મોટું રેસ્ટોરાં, આરામગાહો વગેરે એ મકાનમાં છે. ઉપરાંત નગ્નાવસ્થામાં સૂઈકાણુથી સ્નાન કરવા માટે મોટી અગારી છે. રેસ્ટોરાંમાં ૧૫૦૦ જણ દરરોજ જમી શકે એટલી સગવડ છે. X

ફ્રાંસમાં લડાઇ પછી પુરૂષ હાલમેાની સંખ્યા ઘણી ઓછી થઇ ગઇ છે; અને નવાં માણસો એ ધધામાં જોડાવાની ના પાડે છે, એટલે સ્ત્રીઓએ એ ધધો હાથમાં લીધો છે. ધધા હાલમેાની હુકાનોમાં છાકરાઓ હમેદવાર તરીકે ધધો શીખવા દાખલ થઇ છે X X X

યૂરપના બીજા દેશોના મુકાબલે ફ્રાંસનું બાળ-મરણપ્રમાણુ વધી ગયું હોવાથી ત્યાંની સરકાર ચોક્કી હકી છે અને બાળકોના રક્ષણ મટે પ્રયત્નો કરવા મંડો છે. આગેાને જ્ઞાન આપવાના સફળ પ્રયત્નો થઇ રહ્યા છે. પોષ્ટના કાગળે પર ચોટ

વાની ટીકીટ પર પણ એ માટેની શીખામણો છાપવામાં આવે છે. X X X

ફ્રાંસની એન્જેલ પુલો નામે રોક સ્ત્રીના પતિ બેવડા થઇ બીજા સ્ત્રીના પ્રેમમાં પડયો અને પત્નીને ગામમાં છોડી પેલો સ્ત્રી સાથે પોતે પારીસમાં આવી એક હોટલમાં રહ્યો. બાઇને આ વાતની ખબર મળતાં મરદના વેશમાં એક પડધમ લઇ તે પણ પારીસ આવી છૂટાછેડા મેળવવા સક્ષી જોઇએ તેથી જે હોટલમાં એનો પતિ રહેતો હતો ત્યાં જઇ તેણે પડધમ વગાડવા માંડ્યું. લગભગ ૫૦૦ માણસ એડું થયું. પોલીસ પણ આવ્યા. ગાઇનો પતિ પેલો સ્ત્રી સાથે હાલમાં આવીને તમારો જોવા હજો. એ હકીકત બાઇએ પોલીસને નોંધાવી જોઇતી સાક્ષી મેળવી લીધી. X X

પશ્ચિમના દેશોમાં સૈન્યી સરસ ટેનીસ રમનાર ઇસ મહિલાઓના નામ આ પ્રમાણે છે: (૧) મીસ લેન્ગ્ઝન (ફ્રાંસ); (૨) મિસિસ ગોડફ્રી (ઇંગ્લાંડ); (૩) મીસ ડી અલવારે (સ્પેન); (૪) મિસિસ મેલોરી (અમેરિકા); (૫) મીસ રાયન (અમેરિકા); (૬) મીસ બ્રાઉન (અમેરિકા); (૭) મીસ ક્રાય (ઇંગ્લાંડ); (૮) મિસિસ વોટ્સન (ઇંગ્લાંડ); (૯) મિસિસ જેસપ (અમેરિકા); (૧૦) મીસ વ્હાર્ટો (ફ્રાંસ). X X X

જર્મનીમાં પણ સ્ત્રીઓમાં વાળ કપાવી દુઠ્ઠા કરવાનો પરન વર્થો છે. ત્યાંની સ્ત્રીહાલમેા કહે છે કે તેમના ધરાકોમાંથી લગભગ પોણા ભાગે વાળ કપાવી નાંખ્યા છે. ખાસ કરીને ૪૦ અને ૬૦ વર્ષની વચ્ચેની ઉમ્મરની સ્ત્રીઓમાં આ ફેશન વધી પડી છે. આ ફેશન મોટે ભાગે ધનવાન વર્ગોમાં છે; વચ્ચા અને મજૂરવર્ગની સ્ત્રીઓ હજી જુની ફેશનને વળગી રહી છે. X X

તુર્કિસ્તાનમાં ચાલુ વર્ષની ઠાંથાની પરીક્ષામાં બે મહિલાઓ-શ્રીમતી લત્તી ખાનમ અને શ્રીમતી શઝુકે ખાનમ પસાર થયાં છે. વેપારી અને ધારા નિયમક ખાનાઓમાં ધારાશાસ્ત્રી તરીકે તેમની નીમણુંક કરવામાં આવી છે. X X

તુર્કિસ્તાનમાં તા ૪ થી ઓક્ટોબરની મધરાત પછી લગ ૨ સળંધી નવો કાયદો અમલમાં આવ્યો છે. આ કાયદાની રૂએ ફરાનના ફરમાન મુજબ

એક સાથે ચાર પત્ની કરી રાખે. પરંતુ અત્યાર સુધી રહેવાઇથી તલ્લાક આપી ને મરદો જુની બેગીઓને હાંપી કાઢી નવી પરણતા તેમને બારી પડી જશે. હવે ને બેરીને પરણે તેમની સાથે તેમણે ગૃહસંસાર છાંદગી સુધી ચલાવવો પડશે. એટલા માટે આ કાયદો અમલમાં આવે તે પહેલાં ઘણા ધનવાનોએ જુની પત્નીઓને તલ્લાક આપી નવી પરણી લીધી છે. હવે તલ્લાક માટે કોર્ટનો આશરો લેવો પડશે, મરદ પ્રમાણે નહિ આપી રાખાય. લગ્ન માટે સ્ત્રીનું વય ઓછામાં ઓછું ૧૮ વર્ષનું રાખ્યું છે. * * *

દમાસ્કસમાં સ્ત્રીઓએ સ્વાતંત્ર્યલગ્ન મચાવ્યો છે. તેઓએ કાયદાનું સિદ્ધાંત લેવાની માંગણી કરી હતી, ને મંજૂર રાખી તેમને માટે અલગ કાયદા-સાળાઓની સમવડ કરી આપવામાં આવી છે. * * *

મેક્સિકોના રાષ્ટ્રી કુટુંબમાં બે કઠાબરમાં એક સાથે બધાં પરણવા તૈયાર થઈ ગયાં હતાં. સુલતાન મેલા યુસુફ, તેના ત્રણ છોકરાઓ અને એક દીકરીના લગ્ન એકજ દીવસે ઉત્તરવાયા. સુલતાન પોતે પોતાના સાહજે તલ્લાક આપેલી

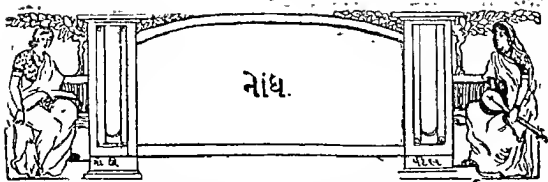
પત્ની સાથે આગલી બાણી સાથે પરણ્યા. યુવરાજ મેલા છઠ્ઠીસનાં લગ્ન તેનાથી વયમાં મોટી છોકરી સાથે થયાં. બીજા કુમાર મેલા હસનના લગ્ન માછ સુલતાનની દીકરી સાથે થયાં. ત્રીજા કુમાર સીદી મહમદના લગ્ન તેના કાકાની દીકરી સાથે થયાં. અને કુંવરીના લગ્ન એના કાકાના દીકરા વેરે કરી દીધાં. મોટે ભાગે ધરમાંને ધર-માંજ બધું પતાવ્યું! * * *

જાપાનના શહેનશાહના બીજા કુમાર પ્રીન્સ શીચીમુ માટે પત્ની શોધવાના હમણાં પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે. પ્રાન્સ છ'ઠ્ઠાંડમાં અભ્યાસ કરે છે. રોવાજ મુજબ પ્રીન્સનો સેક્રેટરી વાઇકાન્ડ માત્ર સુદેશના મહારાણીના સેક્રેટરી બેરન ઓંગ્રોસીને મળી લાયક કન્યાઓનું લીસ્ટ તૈયાર કરશે અને તે પ્રીન્સની પાસે રજૂ કરવામાં આવશે, જેમાંથી તે પસંદગી કરશે. * * *

અમેરિકાની ખુબસુરતી માટેની હરિફાઈમાં તુવસા (આલ્બાહામા-અમેરિકા) ની મીસ નોરમા સ્મોલવુડ પહેલે નંબરે આવી છે અને ત્યાંની ખુબસુરતીની રાણી તરીકેનું ઇનામ તે છતી ગઈ છે. * * *

શ્રીમતી ગ્રેસ બોલીવૂડ બેલીએ સાપ પકડવાની એક નવી રીત શોધી કાઢી છે. શ્રીમતી મેની-પોલીસ મ્યુઝીઅમની ઉપરી છે; અને સર્પ જાતિનો તેણે સારો અભ્યાસ કર્યો છે. પોતે શોધી કાઢેલી રીત તે નાના નાના બાળકોને શીખવે છે. આ ચિત્રમાં બે બાલકોને તેની પાસે તાલીમ લેતા જતાં જોવા મળે છે. શ્રીમતીની રીતથી નાના બાલક પણ કંરડવાના ભય વિના સાપને પકડી શકે છે.

નોંધ.

મુંબાઈની હાઈકોર્ટના જજ ઓનરેબલ સર લલ્લુભાઈ શાહના અણ-સર લલ્લુભાઈ ધાર્યા અવસાનની નોંધ લેતાં શાહજી શોકજનક અમને અતિશય ખેદ યાચ અવસાન.

ઉ. કંઈ પણ મંદી બોમ્બેના વિના માત્ર હૃદય બંધ પડવાથી તા. ૧૬ મી નવેમ્બરે પ્રભાતમાં તેમનું મૃત્યુ થયું. કાર્તિકી એકાદશીને દિવસે તેમનો પવિત્ર આત્મા એકાએક ધૃત્વરના દરબારમાં ચાલી ગયા. તેમના પત્ની લેડી રૂક્મણી શાહ તથા અન્ય કુટુંબી જનોને કેવો અસહ્ય આચાત થયો હતો તેની કલ્પના વાંચનાર કરી શકશે. તેમના પ્રત્યે અમે અંતઃકરણપૂર્વક સહાનુભૂતિ દર્શાવીએ છીએ. આ મૃત્યુથી મુંબાઈ શહેરમાં તથા સમગ્રત જીવજાતમાં શોક પ્રસરી રહ્યો હતો.

સર લલ્લુભાઈ ન્યાયાધીશ તરીકે બહોરા હોવા ઉપરાંત તેમણે કાયદાનો અભ્યાસ ધર્મી ઉડા કર્યો હતો. તેમજ ન્યાય કરતી વખતે તેઓ હંમેશાં નિષ્પક્ષપાત રહેવા. હિંદુ કાયદાનો બરો-બર અભ્યાસ કરવા માટે જજ થયા પછી તેમણે સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું. સમય-જતા તેમાં એટલી પ્રવીણતા મેળવી કે અત્યારે એ બાબ-તમાં મુંબાઈ હાઈકોર્ટમાં એમની તોણે આવે એવું બીજું કોઈ નથી. ત્યાં એમની ખોટ ધણી ભારે લાગશે.

આપણામાં કહેવત છે કે 'સો (માણસ) મારો પણ સોનો પાળનાર ન મરશે' સર લલ્લુભાઈ ખરેખર સો માણસના પાળનાર હતા. પોતાની જાતિના તથા અન્ય વિદ્યાર્થીઓને અને ત્રીજ માણસોને તે શુભ રીતે મદદ કરતા હતા. જાન કરીને કીર્તિ મેળવવાની આરા તેમને લેશ માત્ર નહોતી. માત્ર પોતાના આત્માના સંતોષને

આતરજ તે શુભ દાન કરતા. વળી આવી મોટી પદવી તથા જાહેર માન તે પોતાના સદ્ગુણો તથા લાયકાતથીજ પામ્યા હતા. આગળ પરવાની ખટખટ કે કોઈની ખુશામત તેમણે કદી કરી નહોતી. પોતાને મોટા કહેવડાવવાની લાલસા તેમને બીલ-કુલ નહોતી.

એક સંસ્કૃત કવિ કહે છે :—

વિદ્યા વિવાદાય ધનં મદાય,
શક્તિઃ પરેષાં પરિપોહનાય ।

લલ્લસ્ય સાધોવિપરીત મૈતત્,
જ્ઞાનાય દાનાય ચ રક્ષણાય ॥

એટલે, કુપ્ત માણસને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરે તો તેને લીધે માત્ર બીજ સાથે તક્રાર કરે છે; ધન મેળવે તો અભિમાની થાય છે; અને સત્તા મેળવે તો બીજને દુઃખ દે છે. પરંતુ સત્યુપદ એનાથી હથું કરે છે. તે વિદ્યાર્થી જ્ઞાન મેળવે છે; ધનવડે જાન કરે છે; અને સત્તાવડે રક્ષણ કરે છે.

આ વચન સર લલ્લુભાઈના દર્શાવમાં અક્ષરે અક્ષર ખરું પડ્યું હતું. પોતાને મળેલી દરેક સંપત્તિનો તેમણે સંપૂર્ણોત્કર્ષ કર્યો હતો. જન-તામાં ધન તથા કીર્તિ ધણી મનુષ્યો મેળવે છે. પણ તેમનામાં સર લલ્લુભાઈના જેવા નમ્ર, નિરર્થિમાની, પરોપકારી અને સ્નેહાળુ થોડાજ હશે. સર લલ્લુભાઈનું હૃદય તથા આત્મા એટલી બધી હચી દક્ષામાં હતાં, કે તેમની સાથે અજાત પરિચયમાં આવનાર દરેક માણસને તેમના પ્રત્યે પૂજ્ય ભાવ થતો. તેમના ઉચ્ચ ગારિબને લીધે દરેક જણના જનમાં તેમને માટે માન ઉત્પન્ન થતું. તે છતાં પણ સ્વભાવે એવા નમ્ર હતા કે બાળક અને વૃદ્ધ, દીકરા અને ધનવાન સર્વ તેમની સાથે અતર ખેંચીને વાત કરી શકતા.

વળી ખીન્નું એ કે નીતિ, પ્રમાણિકતા અને કૃતવ્ય-પરાયણતા એ એમના જીવનનો મુદ્રાલેખ હોતો. એ પાયા પરજ એમનો આખો જીવનક્રમ ચલાયો હતો. પોતાની વિવેકમુદ્ધિને સત્ય લાગે તેજ કામ તે હંમેશાં નિર્ભયતાથી કરતા હતા.

આ માસિકમાં સર લલ્લુભાઇના અવસાનની નોંધ લેવાનું ખાસ કારણ એ છે કે સ્ત્રીઓની ઉત્પત્તિના કાર્યમાં તેમણે ઘણી સહાય કરી હતી. સ્ત્રીની ઉત્પત્તિને તે દેશના ઉન્નતિનું આવશ્યક અંગ ગણતા હતા. સ્ત્રીઓને લગતી અનેક સંસ્થાઓ તથા પ્રવૃત્તિઓને મદદ કરતા. યીશુત કવેની સ્ત્રીઓની યુનીવર્સિટીના તે વાઇસ ચાન્સેલર હતા. તે હોદ્દાનું કામ તે નિયમિતપણે તથા ઉત્સાહથી કરતા. સ્ત્રી કેળવણીની પ્રગતિના દરેક પ્રયત્નમાં તે બનતી મદદ કરતા. શુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ, પનિતાવિશ્રામ, ચંદારામજી બક્ષી સ્કૂલ વગેરે ઘણી સંસ્થાઓના ઉદય સાધવામાં તેમણે સહાય કરી છે. આવા મહાન નરના અવસાનથી મુંઝાઇને તથા શુજરાતને ઘણી ખોટ ગઇ છે. ઇશ્વર તેમના આત્માને શાંતિ આપે તથા તેમનાં કુટુંબી જનને આ વિપત્તિ સહન કરવાનું ધૈર્ય આપે એવું ઈચ્છીએ છીએ.

મુંબાઈની ધારાસભાની ચુંટણી હાલ ચાલ છે. આ અંક બહાર પડશે ધારાસભાની છુંદ- ત્યાં સુધીમાં તેનું પાર-ણમાં સ્ત્રીઓની ધામ પહોંચ જણાઈ જશે. ગેરહાજરી. આ વખત કાયદાથી સ્ત્રીઓને સમાસદ્ થવાની ફરજ મળી છે. છતાં પણ કોય સ્ત્રી ઉમેદવાર તરીકે બહાર પડી નથી એ વાતથી દીલમોરી ઉપજે છે. સ્ત્રીહિતના શત્રુઓને આથી હર્ષ થશે. જેઓ એમ માનતા હશે કે સ્ત્રીઓ ધારાસભામાં જવાને લાયક નથી, અથવા તેમને હક મળે તો પણ એટલી હિંમતવાળી નથી, તેમની માન્યતાને અનુમોદન મળશે. પરંતુ તેઓ આમ માનતા હોય તો તેમની ગેરસમજ છે. ધારાસભાની ચુંટણી થયા પહેલાં માત્ર એ ત્રણ માસ અગાઉ સ્ત્રીઓની ફરિયાદો કાયદો પસાર થયા. એટલે કંઈ પણ તૈયારી કરવાનો સમય રહ્યો નહિ. ધારાસભામાં ઉમેદવાર થનારને પોતાના

મત એકઠા કરવા માટે બહુ આગળથી પ્રયાસ કરવો પડે છે. ઘણા વખતથી કામ કરનાર અને બહુતા યજ્ઞેતા પુરોહીની સામે સ્ત્રીઓ થોડા સમયમાં ઉભી થાય તો તેઓ જરૂર નિષ્ફળ નીવડે. તેથીજ કોઈ સ્ત્રી ઉમેદવાર તરીકે બહાર પડી નહિ વળી મુંબાઈ ઇલાકામાં કેળવણીના પુરોહી કરતાં કેળવણીથી સ્ત્રીઓની સંખ્યા ઘણીજ ઓછી છે. તેમાં પણ ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલી તો અત્યંત જુદી છે. એટલે આ પહેલીજ ચુંટણી વખતે કોઈ બહાર પડે નહિ તેમાં નવાઈ જેવું કંઈ નથી. તેથી આપણે નિરાશ થવું જોઈએ નહિ. આ વખત નહિ તો આવતી વખતે પણ કોઈ સ્ત્રી ઉમેદવાર થશે. તેથી સ્ત્રીઓને ધારાસભામાં બેસવાનો હક મળવો જોઈએ એ સિદ્ધાંત કંઈ ખોટો કરતો નથી.

સાધારણ રાતે નાના છોકરાંઓના વાહી તેના

માબાપ કે તેઓ ન

ખાત્ર—રક્ષણનો હોય તો તેના અંગદ કાયદો. સગા હોય તે અથવા

તો પછી માબાપે તે

લોકોને જેમના હવાલામાં સોંપ્યા હોય તે લોકો વાહી ગણાય છે. પણ ધારા કે કોઈ છોકરાંઓને તેનું કોઈ ન હોય અથવા તો હોય તો એ છોકરાંઓનું હિત સંમજતાં ન હોય તો તેવા છોકરાંઓના રક્ષણ માટે એક કાયદો સરકારે ૧૯૨૪ માં પસાર કર્યો હતો. આ કાયદાથી ખરાબ વાતાવરણમાં ઉછરતા છોકરાંઓને તે લોકોના હિતની ખાતર ત્યાંથી બહાર લઈ નઈ કોઈ સારી સંસ્થાને સોંપી શકાય, તેમજ આવા છોકરાંઓ કાયદાનો કંઈ ગુનોદ કરે તો તેમના ઉપર અદાલતમાં કામ ચલાવવાની તથા શિક્ષાના સ્વભાવની પણ અગ્રાહી ગોઠવણ કરવી, તેમજ આ કાયદાથી રસ્તામાં લીપ માંગતા તથા વેરવાવાડ કે જેવી ખરાબ જગ્યાએ જ ઉછરતાં છોકરાંઓના વાહી અથવા તો જે તેમને ત્યાં લઈ ગયું હોય તેના ઉપર કાયદેસર કામ ચલાવી શિક્ષા કરાવી શકાય. આ કાયદો તો પસાર થઈ ગયો હતો પણ હજી સુધી તેને મુંબાઈમાં અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો નથી. ગયા જુલાઈ મહિનામાં મુંબાઈની જુદી જુદી સંસ્થાઓ જે બાળરક્ષણમાં રસ લે છે તેના આશ્રય હેઠળ એક નહેર સભા

બોલાવવામાં આવી હતી. આના જવાબમાં ગયા સપ્ટેમ્બરમાં સરકારે એક સમા બોલાવી હતી. જેમાં એ કાયદાને અમલમાં મૂકવા માટે એક જુદીજ સંસ્થા રચાવવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું અને તેના કમિટિના સભાસદો તરીકે મુંબઈના બહુતા શહેરીઓનાં નામ મૂકવામાં આવ્યાં છે. આ ઉપરાંત નાના ઊંચાએ ઉપર કામ ચલાવવા માટે જુદી અદાલતો રચાવવાનું પણ નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું અને તે ઉપરાંત નાના ઊંચાએ ઉપર કામ ચલાવતી વખતે એક મેજસ્ટ્રેટ અને એક સી. જી. પી. એ જે ન્યય કરે એવો કરાવ પણ પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો.

સરકારે આ વખતે લોકો સાથે સહકાર કરીને કામ કરવાનું નક્કી કર્યું છે એ બહુજ સારું હતું છે. કારણ કે આવાં કામોમાં અમે નથી ધારતાં કે લોકોના પૂણું સહકાર સિવાય કંઈ પણ થઈ શકે. ઊંચાએ માટે જુદો જ ન્યાય કરવાનો કરાવ કર્યો છે તે યોગ્ય જ છે કારણ કે અવળે માગે એટલા ઊંચાએ ફક્ત સખત ન્યાય કરતાં દયા અને સહાનુભૂતિની બહુ જરૂર છે નાની ઉંમરના યુનેક્ષારો તરફ દયા રાખવામાં આવે તો જરૂર તેઓ સુધરે. બાળરક્ષણનો કાયદો અમલમાં મૂકવા માટે જે સંસ્થા રચાવવામાં આવે છે તેને લોકો તરફથી સહાનુભૂતિ તથા પેસાની મદદની ધણી જરૂર પડશે. નાના ઊંચાએ તે બલિષ્ઠના નાગરિકો છે. કમનસીબે ખરાબ સંલેગોમાં જન્મેલા કે ખરાબ સંલેગોમાં પછીથી આવી ગયેલા ઊંચાએ સૌરા નાગરિકો ન જ થઈ શકે એમ તો છે જ નહિ. તો તે લોકોને સારી રીતે જીવવાનો, કેળવણીનો બીજાં ઊંચાએ જોડવાજ હક છે. તે બાળકો તે આપણા જ બાળકો છે. દુઃખી બાળકોને મદદ કરવી એ આપણા સર્વની મેળમાં મોટી ફાજ છે તો બાળરક્ષણના કાયદાને અમલમાં મૂકવામાં મદદ કરવા માટે જે સંસ્થા રચાવવામાં આવી છે તેને આપણે દરેક રીતે મદદ કરવી જોઈએ.

કઠિયાવાડમાં બીલખામાં એક યુવાન વિધવાએ તેનીજ જ્ઞાતિના એક આપણા મહાજનો. યુવાન સાથે પુનર્લગ્ન કર્યું. લગ્ન થયું તે વખતે સાધા-

રણ બળમણાટ સિવાય કંઈ કરવામાં આવ્યું નહિ થોડા વખત પછી તે પુનર્લગ્ન કરેલી સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યો ત્યારે તેજ જ્ઞાતિના ત્યાંના મહાજને એ બંને સ્ત્રી પુરૂષ ઉપર દબાણ કરાવી તે લોકોનું લગ્ન તોડાવી નાંખ્યું અને તે સગમાં સ્ત્રીને તેને પહેલે સારસે મોકલી દેવામાં આવી. મહાજનના આ અવિચારી પગલાંનો અર્થ શો ? જે મહાજનને આવી ભત્રું લગ્ન પસંદ નહોતું (જે કે લગ્ન કરવું કે ના કરવું એ વ્યક્તિગત સવાલ છે) તો તે લગ્ન પહેલેથીજ અટકાવવું હતું મહાજન તો જ્ઞાતિમાં વ્યવસ્થા અને હિત સાચવવા રથપાયાએજ હોય છે. ચેલી વિધવા અને પેલા યુવકે ગ્રામ વ્યવિચાર ન કરતાં ખુલ્લી રીતે લગ્ન કર્યાં તે તોડાવવામાં એ લોકોએ જ્ઞાતિનું કયું હિત સાચવ્યું ? લગ્ન એ લોકોએ તો તોડાવ્યું પણ પેલું બાળક જન્મશે તેનું શું ? એ વિધવાનો સમાજમાં સ્થિતિ શી ? એ જ્ઞાતિમાં જે કોઈ સમજી માણસો હોય તેમની ફરજ છે કે એ મહાજનનું પગલું રદ કરાવી પુનઃ એ લોકોના લગ્નને કાયદેસર ગણાવવા મહાજન અથવા તો જ્ઞાતિનું હિતચિંતક મંડળ એવું જોઈએ કે જે જ્ઞાતિનું હિતાહિત લક્ષમાં લઈ જ્ઞાતિની પ્રગતિમાં પણ પાછું ન પડે.

થોડા વખત ઉપર મદ્રાસમાં એક બહુવા જેનો કોસ્સો બગ્યો છે.

સ્ત્રીનું સ્વામી. એક સગીર ઊંચારીના બાઇએ તેને પોતાના દલાલામાં

સોંપવા માટે મદ્રાસની હાઇકોર્ટમાં અરજ કરી હતી. હકીકત એમ હતી કે તે ઊંચારી તે અરજ કરનારની બહેન હતી તે ઊંચારીને ગયા જીનમાં એક નરસિંહ સાથે પરણાવવામાં આવી હતી અને લગ્ન પછી ઊંચારી પોતાના પતિને ઘર તેને ગામ ગઈ હતી. પરંતુ પછી બાઇ ઉપરના બહેનના કામજો કે કંઈ ખબર આવી નહિ. ખબર કાઢતાં પહેલાં એમ કહેવામાં આવ્યું કે તે નિઃકમના રાજ્યમા તેના પતિ જોડે હતી. બાઇએ ત્યાં અધે ખબર કાઢી પણ બહેનનો કંઈ પતો લાગ્યો નહિ. પણ પછી ખબર કાઢતાં પતો લાગ્યો કે તે ઊંચારી સુતનાં પેલ્લીમાં એક બલપ્રસાદને ઘર હતી. ઊંચારીના સગાં ત્યાં ગયા ને તે ઊંચારીને તેના બાઇને ઘર મોકલવા

હજુ પણ તે છાકરી માંડી હતી તોપણ પેલા બલ પ્રસાદે નાજ દહી કારણ તે છાકરીના પતિએ તેની પાસેથી રૂ. ૫૦૦ લીધા હતા ને તેને બદલે તે છાકરીને તેના પતિએજ ધરણે મુકી હતી હા ઈ કાર્ટના જાગે તો તે બલપ્રસાદ હપર નોટિસ મોકલી છે. આપણે સ્ત્રીઓ માટે ધારાસભાના હક મેળવ્યા. પણ સમજમાં હજી સ્ત્રીઓની સ્થિતિ અધમ છે, એક અચેતન વસ્તુ જેવી છે તે સુધારવા માટે સતત પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. હપરના ફાળવા હપરથી તો જણાય છે કે પેલા માણસ નરસિંહે જેમ કોઈ મજાસ પૈસા માટે પોતાનું ધર કે ધરણું કે કંઈ વસ્તુ ગીરો મૂકે તેમ તેની સ્ત્રી રૂ. ૫૦૦ માટે ગીરો મુકી. આ માટે આપણે સ્ત્રીઓને પોતાનેજ જમાડવાની જરૂર છે. અને તે માટે તે લોકોને કેળવણી આપવાની જરૂર છે. સ્ત્રીઓને પોતાને જ જ્યારે પોતાની અધમ દશાનું બાન નહિં થાય ને પુરુષોની જીભની સત્તા સામે વિરોધ નહિં કરે ત્યાં સુધી સ્ત્રીઓનું સ્થાન કંઈ સુધરશે નહિં. માટે પહેલે, તદ્દમારી છાકરીઓને કેળવો, તેમનું સમાજમાં સ્થાન ક્યાં છે તે સમજવાને તેમને તક આપો.

દક્ષિણમાં દેવદાસીઓની સંસ્થા ઘણી જુની છે અસલના વખતમાં દેવ-
દક્ષિણમાં દેવદા- મંદીરની સેવામાં દરલીક
સીઓ. સ્ત્રીઓ પોતાની આખી
જીંદગી વ્યતીત કરતી પછી

તો આવી સ્ત્રીઓની એક જુદી જ નવ યર્થ ગઈ. હાલમાં તે લોકોનાં જીવનમાંથી ઘણું બગે જીવન ધાર્મિક અંગ નીકળી ગયું છે ને તે લોકો નૈતિક અધોગતિએ પહોંચી છે. એ લોકોની સ્થિતિ મુશ્કેલી રવાની અવસ્થા જરૂર છે. તેથી લેડી સદાશીવ આયરે હિંદ મહિલા સમાજ તરફથી એ કામ હપાડી લીધું છે. તેમને વિચાર એ છાકરીઓને એમના નીચે પડેલા ધંધામાંથી બહાર કાઢી કાંઈ ધંધો શીખવી કમાઈ શકે તેમ કરી સારે માર્ગે ચલાવવાનો છે જીવના જમાનામાં આ દેવદાસીઓ હિંદની કલાઓ સાચવતી. ગાવાનું, ચિત્ર દોરવાનું વગેરે કામ એ લોકોને આવડતું. પણ હવે એ બધું બૂલવા માંડી છે. તો તે દેવદાસીઓને કેળવણી આપી જીની કલાઓ પાછી નવૃત્ત કરવાની પણ લેડી સદાશીવ આયરની ઇચ્છા છે. આ પણ બહુ સ્તુત્ય છે. હિંદમાં અસલમાં ધાર્મિક કારણે નીકળેલી ધણી સંસ્થાઓ એવી છે કે તેમાં અત્યારે એટલા સરો હોય છે કે તેનું ધાર્મિક અંગ હયાત જ ન રહ્યું હોય મુખ્યમાં વેપલ મદારાજો વગેરેની, જીંદગી વિષે આપણે 'દંભેદ' સાંતળીએ હીએ. ધાર્મિક ઓયની નીચે કેટલા કુર્મ થાય છે. બધાનો સત્તર સુધારો કરવાની જાર છે. નહિં તો એ જીની સંસ્થાઓને સમુજો નારા જ યરો. જ્યાં નૈતિક બળ ન હોય તે સંસ્થા ધાર્મિક કહેવડાવવા માગતી હોય તો પણ કેટલો વખત ઠકરો ?

કાચબાનું આયુષ્ય.

શ્રી પ્રભુએ કૃત્તિવતાર ધર્યો. તો જેનું કૃત્તિના આજના વંશને ઘોડું ઘણું પણ પ્રભુલ કેમ ન દાખવે ? સેન્ટ હેલીનામાં મેચોલીઅન કેદ હતો ત્યારે જે કાચબાની સાથે તે ગેલ કરતો તે કાચબો હજુયે હેલીના ટાપુ હપર જીવે છે. વી. ઇ. જી. બોલેન્જર કહે છે કે બધા પ્રાણીઓમાં કાચબો સૌથી વધારે લાંબુ જીવન ભોગવી શકે છે. વિંગ મ્યુઝિયમમાં કેટલાક સાડા પાંચસો રતલી કાચબાઓ છે, તે પૂરાં ૨૦૦ વર્ષના છે અને હજુ ૧૦૦ વર્ષ સુધી જીવી ૩૦૦ વર્ષને અતિ પ્રભુના ધામમાં સીધાવશે એમ અથંગ પ્રાણીશાસ્ત્રીઓનું કહેવું છે. પિટરબરોના ખ્રિસ્તી મંદમાં એક કાચબો છે. તેને ૨૨૦ વર્ષથી એ મંદના ઉત્તરોત્તર પાદરીઓ રમાડતા ને પાળતા આવ્યા છે.

ખોળશો મા !

લેખક : શ. ચન્દુલાલ પુરુષોત્તમ જીલેતા.

ખોળશો મા ! કોઈ ખોળશો મા !

દીનબન્ધુ પ્રભૂને કોઈ ખોળશો મા !

અન્તરને પ્રશ્ન કરી પૂછી જૂઓ એટલું :

ઘટઘટનો બ્યાપી વિશ્વ દૂર છે ક્યાં ?

દીનબન્ધુ પ્રભૂને કોઈ ખોળશો મા !

પ્રભાતના પ્રકાશમાં ને અંધારી રાતમાં :

સ્થળ-જળનો વાસી જરી દૂર છે ના !

દીનબન્ધુ પ્રભૂને કોઈ ખોળશો મા !

ચન્દ્રને સૂર્ય જેની તેજસ્વી આંખો :

ગાણ-ગાણમાં બ્યાપી રહ્યું નર છે હાં !

દીનબન્ધુ પ્રભૂને કોઈ ખોળશો મા !

આપ્યો આત્મા ને જેણે દાન દીધાં દેહનાં :

એ અન્તર્વામી તો હજાર બ્યાં-ત્યાં !

દીનબન્ધુ પ્રભૂને કોઈ ખોળશો મા !

‘ વાસન્તી ’

યાને
વિધવાનો વિલાપ

પ્રયોજક: રા. “ પુષ્પ. ”

[પરવશ પછી બીજે વર્ષે વિધવા, યથેચ સોળ વર્ષની બાળા સાસરા અને પિયરથી કંઠથી રાત્રિને સમયે સાસરેથી છાનામાના ન્હાસી પોતાની એક પ્રિય બાલ્યસખીને ત્યાં હૃદયના ઉલ્લાસ ઠાલવવા આવે છે. દ્વાર ટાકાય છે.]

પાત્રો.

વાસન્તી...હુખી બાલવિધવા

વિમળા...વાસન્તીની પ્રિય સૌભાગ્યવતી બાલ્યસખી.

વિમળા—કોણ છે ?

વાસન્તી—કોઈ નહિ. દ્વાર ખોલો. એ તો હું.

(વાસન્તી દીપક લઈ નીચે ઉતરે છે.

દ્વાર ખોલે છે. દીપકના પ્રકાશમાં વાસન્તીનું મુખ નિહાળી જોળખે છે.)

વિમળા—(સાશ્વર્થ) કોણ ? સખી વાસન્તી ? તું ? આટલી મોડી રાત્રે અહીં ?

વાસન્તી—હા ! વિમળા ! હતભાગીની વાસન્તી તે આ જ.

(બેઠ ઉપર બેસે છે.)

વિમળા—(વિધવા વેશ જોઈ.) વાસન્તી ! આટલી ન્હાની વયમાં ત્હારી આ શી દશા ? શિવ ! શિવ ! શિવ ! કહે તું અસારે ક્યાંથી અને શા માટે અત્રે આવી છે ?

વાસન્તી—સાસરેથી.

વિમળા—શા માટે ?

વાસન્તી—તે અધુન તું સાંભળી શે.

ત્હારી આગળ આજ હૃદયનો છેવટનો દાખી રાખેલો ઉમરો ખાલી કરવાજ હું આવી છું.

(હરિગીત)

રે ! તેર વર્ષે લગ્ન લીધાં માત તાતે માહરાં,
ને ચૌદમે વર્ષે સિધાવી સાસરે વાસન્તી આ.
બે વર્ષમાં સ્વામી તજીને વૃદ્ધ પરલોકે ગયા,
તે દિનથી મ્હારા નસીબે આંસુકાં ભરવાં રહ્યાં.
(આંખમાંથી દડદડ આંસુ ચાલ્યાં બધાં છે.)

વિમળા—(ગૃહગૃહ કરે.)—બહેન !
ન રડ. પણ ! પછી ત્હેં સાસરે શા માટે તજ્યું ?

વાસન્તી—સારે શું કરું ?

હરિગીત:—

પ્રમદા પતિહીનનું ઈવન ! બળે નગતમાં ધૂળ છે
સ્વામી વિનાની સુન્દરી ! સહુના નયનની શૂળ છે
વૈધવ્ય ! બ્રહ્માંડે સહે વૈરી યવાનું મૂળ છે
સંસારીઓના સ્નેહ ! ઉપલબ્ધી આ ! ન સાચા સ્થૂળ છે

વિમળા—વસ્તુતઃ એમજ છે.

વાસન્તી—(હરિગીત)

સ્વામીથી સાસરવાસમાં એ આંખની પણ શર્મ રહે,
પણ સ્વામીહોન સ્ત્રી શ્વાન પેરે શ્વસુરગૃહમાં હડહડે.

મંદાકાન્તા:—

સાસુ બાળે ! હૃદય, બોલી, નેસ પગલાં વહનાં,
ન્હાની નણુંદ, અધટવું વઢે, સખ્દ-આણો અઢાઢા!
બાળેવેશે ! કમનસીબ મહે ! કાન્તનો ભક્ષ દીધો,
નિદય કાળે ! રંડાપો દષ ! ખૂંચવી પ્રેમ લીધો.

અનુકૃપ:—

પતિ-માર્ત, પતિ-પૂજા...પતિ-ધ્યાન પછીધરં,
સુ-વિધવા-વૃત ઉમંગે હું...વસ્ત્ર સાદા ધરી શરં.

ભુજંગી:—

ગૃહ-કાર્ય હું એકલી સર્વ કરતી,
પતિદેવને નિત્ય એકાન્ત રમરતી.
કલા ધર્મ વિધવા તણા પાળતી તે,
સતી ! દેવીના પુસ્તકે વાંચતી જે.

ઉપનતિ:—

નણદી નહારી...મહેને રોજ સદતી,
સ્વામી ગયે...હાય ! સાસુય વઢતી.
મારે પડી સર્વને...સાસરામાં
મહિયર વળાવી...પિતૃ-આશરામાં.

વિમળા—આલો ! એ પણ હીક થયું.
માતાપિતાએ તો ત્હને પ્રેમથી બોલાવી હશે ?

વાસન્તી:—નહિ બહેન ! અહુંએ યોડા
દિવસ. બાપ બોળાપ્રયોને એક વિધવા બ્હેન
પાળવી પણ ભારે પડી. રોજ ઉડીને મ્હારે માટે
ધરમાં કજીઆ-કંકાશ અને તકરારો થવા
લાગી. માડી બ્યારે મ્હારો પક્ષ કરતી, ત્યારે
બોળાપ્રયો અને બાપબ્હેન મ્હારા ઉપર વાક-
દાનનો વરસાદ વરસાવવામાં કશું બાકી ને
રાખતા. હરહમેશની આ પ્રજ્વલિત હોલીથી
ખીજવાધને મ્હારા જદ પિતા એક વાર સમોધ

બોલી ગયા કે...“ વાસન્તી ! મરતીયે નથી
અને સુખે જન્મવા...હરીને ઠામ બેસવાયે
દેતી નથી. સાસરે ન સમાઈ. ત્યારે પીએર
આવી. અને ત્યાંય હોળી પ્રકટાવી. સુખના
જીવોને દુઃખમાં નાખ્યા. કમનસીબ તે કેવી ?”

વિમળા—અરેરે ! છેક આ’વું ?

વાસન્તી—હા ! સખી ! હા ! એ’માં
નવાઈ જેવું કશુંય નથી. આ કળીયુગમાં
અત્યારે સેંકડે સિત્તેર ટકા હિન્દુઓને ઘેર
આવુંજ અને છે. પિતાના બોલેલા બોલ
મહેને કારી ધા જેવા લાગ્યા. મહે બીજેજ
દિવસે મહિયર તબ્બુ. સાસરામાં ટોણા ટપલાં
ખાઈ રડીને કાળ નિર્ગમવેા સારો ! પરન્તુ
પીએરમાં માતાપિતાને ભાર રૂપ થઈ પડ્યું
બોડું !

વિમળા—અને પછી ત્હને સાસરે
સંધરી કે ?

વાસન્તી—શાના ? આંગણમાં પગ
સુકતાંજ મહેને શ્રી શારદાના સ્વસ્તિવાચક
શબ્દોથી વધાવી લેવામાં આવી. એક નોકરડીની
માફક હું ધરતું તમામ કામકાજ કરતી, અને
રથુંસથું ટાડું ધાન્ય ખાઈ આંસુ પાડી
અળખામણી જંગમની જેમતેમ પૂરી
કરવા છજીતી. બ્હેન ! વિમળા !
હિન્દુ સંસારમાં અનાથ વિધવાઓની
આવી કંગાલ અને કંરૂણ ! દશા છે.
આથી કેટલીએ આર્ય વિધવાઓ, પ-
વિત્ર આદર્શ વૈધવ્ય પ્રત્યું પાલન કર-
વાને બદલે આડે માર્ગે જાય છે ! એમાં
કો’નો દોષ ? મરવાની અણી ઉપર
આવેલાં વૃદ્ધાને અને અણસમજી એવા
બાળકોને વયમાં આવેલ પુત્રી પરણા-
વતાં માખાપે પુત્રીની ઇચ્છા પ્રથમ
જાણવી જરૂરની છે. પોતે પૈસાનો પ્રેમ
ત્યાગી પુત્રી-પ્રેમ બ્હાલો કરી પુત્રીનું

મુખ પ્રથમ વિચારવું જોઈએ.
 બહેન ! હિંદુ સમાજમાં પવિત્ર, આદર્શનીય,
 વૈધવ્યવ્રતનું પાલન કરવા સાસરે યા મહિયરે
 કયાંયે સંભોગન ક્યાં છે ? વિધવાઓનો વધારો
 બાળસંત અને વૃદ્ધસંતને પરિણામે છે,
 અને વિધવાઓનો અનાચાર તેમના ઉપર
 ચલાવવામાં આવતી અસહ્ય નિર્દયતા ઉપર છે.

ધર્મ કમીથી કેળવો ! શો વિધવાને બોધ !
 નિરાધાર નિઃહાર્ય પર ! કરવો ધરે ન કોષ.
 પાતો ! પોષો ! પ્રેમથી, ઓ હિંદુ સંસાર !
 સમજવો આદર્શ શા ? વિધવાના આચાર.

પરંતુ એ બધું ક્યાં છે ? અમારા આં-
 સુની કોને પડી છે ? અનીતિને પંથે પ્રયાણ
 કરતી વિધવા, દૂળને કલકીત કરે છે. તે દોષ
 તેમનો પોતાનો નહિ પરંતુ સમાજનો છે.
 કારણ ? તેમના પ્રતિ ચલાવવામાં આવતું
 દૂર-નિષ્ઠુર વર્તન તેમને તેમ કરવા ફરજ
 પાડે છે.

વિમળા—ત્યારે ત્હને પુનર્લગ્ન કરવું કેમ
 ન ગમ્યું ?

વાસન્તી—એક તો ન્યાતનો ધારો નથી.
 અને બીજી વાત એ છે કે મ્હને એ પસંદ
 નથી. પુનર્લગ્નનો અધિકાર અસંધમી બાલિ-
 કાઓને, અને અક્ષતયોનીની વિધવાઓનેજ
 છે. મ્હેં તો બે વર્ષ સ્વામી-સ્પર્શ અને
 સંસર્ગમાં ગાળ્યાં છે. તેમજ આદર્શ વિધવાના
 શા શા ધર્મો છે તે હું આપણા પ્રાચીન
 ધર્મશાસ્ત્રોમાંથી બણી છું.

વિમળા—તે ક્યા ?

વાસન્તી !—સાંભળ-

(શાહીલ વિક્રિડિત)

સાહુ અંગે વસ્ત્ર સ્વેત ધરવું
 એકે અલંકાર ના,
 સાહુ ભોજન એક વાર કરવું
 ધન ને કળાહાર હા.
 સુવું શય્યા પર ન ઉચ્ચ ! નીચે,
 નિદ્રા ભૂમિએ સદા,
 સ્મરવા સ્વામી દેવ અંતર વિષે
 એ ધર્મ વિધવા તણા.

પુનર્લગ્નમાં હું પાપ સમજી છું. મારી
 મનોવૃત્તિને હું રોડી શકું છું. સંયમ મારી
 શકું છું. વિધવા-વાસનાને સન્માર્ગે વાળી
 શકું છું. ઇન્દ્રિયનિયંત્ર કરવો મ્હને અતિ
 કઠિન નથી જણાતો. શિયળધનની મન
 માનતી લ્હાણી કેવળ ક્ષણિક સુખને માટે
 કરી વાર-ચોષિતાની પેટે એકજ જન્મમાં
 બે ચાર પતિઓ બદલવા એ મ્હને તો મુશ્કે
 ર્યતું નથી. એથી તો લાખ દરજ્જે હું
 જીવનભર કામાર્થવ્રતને વધુ પસંદ કરું !
 બહેન સ્વ. કવિ કલાપી નથી કહી ગયા શું ?

“ છે વૈધવ્યે વધુ વિમલતા બહેન !
 સૌભાગ્યથી કંઈ ! ”

હિન્દુસંસારમાં કમભાગ્યે કરી હું આ
 હાલતે મૂકાયલી છું. છતાં સતી નહિ તો હવે
 મ્હને એક આદર્શ-આર્થ-આલવિધવા તરીકે
 જીવન ગાળવા હોસ છે ? બોલ તું મ્હને
 રાખી શકીશ ? સમાજ કે માતિ પછી ગમે
 એમ બોલે ?

વિમળા—જરૂર ! મ્હારી બાલ્યસખી
 વાસન્તી ! એક સગી બહેન ગણીને ! સુખેથી
 રહે ! આ ધર તારંજ છે.

વાસન્તી !—આહા ! બહેન ! તું દેવી છે.
 (બને બેટી પડે છે.)

(સંપૂર્ણ)

અલી ! ઉભી રહેને સરિત સુંદરી રે લોલ,
 તને પુણું મધુરી ! એક વાતડી રે લોલ,
 હેત ભીતું હૈયું તે સખી ! ખોલજો રે લોલ,
 તારા અંતરની વાત મીઠી ! ખોલજો રે લોલ,
 સખી ! વસમી વગડાની આ વાટડી રે લોલ,
 તેમાં વસવું તારે દિન રાતડી રે લોલ,
 સખી ! તારા તે દેહની કુંળી કળી રે લોલ,
 તેમાં કંટકની કટુતા ક્યાંથી બળી રે લોલ ?
 સખી ! હમણે હમણે તે લાગે થાકડી રે લોલ,
 તોયે કેને કારણ વીધે વાટડી રે લોલ ?
 સખી ! દિવસ ને રાત તારાં દોડવાં રે લોલ,
 કહે કેને કારણ સુખ છોડવાં રે લોલ ?
 સખી ! દીસે તું તો વિભોગણી રે લોલ,
 કહે કેની પાછળ ખની ભોગણી રે લોલ ?
 હારા બહાલમની વાટ તું શું બણતી રે લોલ ?
 અલી ! અણુદોડે પન્થ ક્યાં પ્રવાણતી રે લોલ ?
 શાટ બૂલ્યાની બ્હીક નહિ લાગતી રે લોલ,
 અમર આશાએ આમ તેમ ભાગતી રે લોલ,
 તારા જીવનમાં આશ સખી ! કે' બરી રે લોલ,
 એની પૂર્તિની આશ તહે' હશે ધરી રે લોલ,
 સખી ! કેને માટે તલસી' રહી રે લોલ ?
 તારા સ્નેહની સરિત છલકી રહી રે લોલ,
 તારા દિલના તે દેવ સખી ! કોણ છે રે લોલ ?
 એની આગખના શા શા અંધાણ છે રે લોલ ?
 * * *
 એનાં ઘેરાં ગંભીર ગાન ગાજતાં રે લોલ,
 સુણી ઉડા સંદેશ ભેક રાયતાં રે લોલ,
 એની બહાલપનું નીર સખી ! છલકતું રે લોલ,
 એનું મુખકું મધુર મીઠું મહલકતું રે લોલ,
 હજે હજે ચઢીને વાટ નીરખતા રે લોલ,
 એની સરિતાને ભેટવા એ તલપતા રે લોલ,
 આવે સામે સરિતને વધાવવા રે લોલ,
 એના ઉરમાં ઉર બહાલીનું સમાવવા રે લોલ.
 સખી ! એવા રસિક મહારા કંથ છે રે લોલ,
 કહે, પિકટ પછી શા આ પન્થ છે રે લોલ ?
 હવે જઈ છું ખેલો ! હું બહુ રહી રે લોલ,
 એનું કંઠીને એ સુંદરી ચાલી ગઈ રે લોલ.

આપણી સ્ત્રીઓની સામાજિક સ્થિતિ

લેખિકા: સૌ. કુસુમ દલપતરામ ભટ્ટ.

‘નરભત કદી સુખી હશે અદિ’
મહાલતીજ સ્વચ્છંદથી,
પણ નારીને શેવા વિના નહિ
કર્મમાં બીજું કંઈ (!)’

આપણા દેશમાં જેને જન્મમાં સ્ત્રીરૂઢ મળે તેના પુરા ભોગ ! સ્ત્રીઓની સ્થિતિ આંદિ એટલી ખરાબ છે કે, જે કોઈને આપણે કમનસીબ કહી શકીએ તો સ્ત્રીને તો જરૂર કમનસીબ કહેવી પડે. આંદિ તો નારીભતિ માટે માનજ નથી. ‘પરમેશ્વર’ પોતે દસ દસ અવતાર લાઇ જન્મ્યા પણ એકેવાર નારીરૂઢ ધારણુ ન કર્યો ! એકાદ વાર સ્ત્રીરૂપે અવતર્યા હોત તોય સ્ત્રીનું કાંઈક માન થાત. આપણામાં તો ‘પુરુષ’ એજ ખરો ! સ્ત્રી તો ‘પ્રકૃતિ’ રૂપ ! માયાનું મૂળ ! સ્ત્રીભતને આપણામાં અર્થજ હોયો થવા પામ્યો છે.

તત્વજ્ઞાન જેવા નિષ્પક્ષપાત ગણાતા વિષયમાં પણ આપણામાં નરભતિ કરતાં નારીભતિનું સ્થાન ઉત્તરવું સ્થાપવામાં આવ્યું તેની માહી અસર બધી દિશાઓમાં ફેલાયલી જેવામાં આવે છે. આપણા સાહિત્યમાં પણ સ્ત્રીને માટે હોયો અભિપ્રાય બહુ ઓછો માલમ પડે છે. ‘યથ નાર્યસ્તુ પૂજ્યન્તે રમન્તે તથ દેવતા: ।’-એવાં વાક્યો તો માંડ ગણ્યાં માંડ્યાં હોય તો ! જાડી સ્ત્રી

નિન્દાનો તો હિસાબજ નહિ ! પુરુષને પતિત કરનાર જાણે સ્ત્રીજ કેમ હોય તેમ સ્ત્રી નિન્દાનો આપણે પારજ રહેવા દીધો નથી !:-

‘આવર્ત: સંશયનામયિનયમયનં

પત્તનં સાહસાનાં

દોષાણાં મંત્રિધાનં કપટ

શતમયં ક્ષેત્રમપ્રત્યયાનામ ।

સ્વર્ગદ્વારસ્ય ધિપ્તં નરકપુરમુલં

સર્વમાયાકરણં

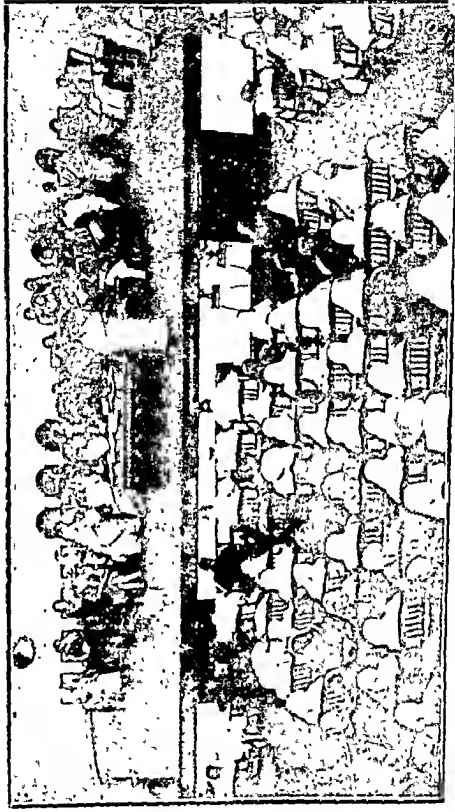
છોચન્નં કેન સૃષ્ટં ધિવમમૃતમયં

પ્રાણિનામેકપાશ: ॥’

(સંશયનો આવર્ત, અવિનયનું ભવન, સાહસોનું નગર, દોષનો બંડાર, સેંકડો કપટનું સ્થાન, અવિશ્વાસનું ક્ષેત્ર, સ્વર્ગદ્વારનું વિદ્ય, નરકપુરનું મુખ, સપગી માયાનો કરંડીઓ, અંદર વિષસમાન, બહાર અમૃતસમાન, અને પ્રાણિઓના મુખ્ય બંધનરૂપ સ્ત્રીરૂપી યન્ત્ર કોણે બનાવ્યું દશે ?)

બરુદરિ જેવાની કલમમાંથી આવા શ્લોકો નિકળે અને બીજો ધણે કેકાણે પણ સ્ત્રી નિન્દાના અધ્યાયના અધ્યાય બધાં દોષ તે કેટલું દુ:ખારપદ !

પ્રમુખસ્થાને સી. સરોજિની નાયક. સ્વાગત-સભાના પ્રમુખ લેડી ધનબાઈ
માવસજી જલંદાર સ્વાગત-માવજી આપે છે.

શ્રી નિન્દા તો આપણામાં ' ઉપદેશ ' રૂપે મનાય !:-મ સ્ત્રી સ્વાતન્ત્ર્ય નહિતિ!', અવલા યત્ર પ્રયલા...નહિ નહિ તત્ત્વ ધનાશા, જીવનાશાપિ દુર્લભા મવતિ!', ' રાજા, રમણી, ધરના સોની વિશ્વાસે નવ રહીએજી, ' ' સુવે, જે વનિતાવશ હવે, ' 'નારી નહિનું' કાર છે, નારી છે ત્રિપાન,' ' સ્ત્રીની ખુદ્દિ પાનીએ, ' ' કનક અને કાન્તાથી એતવું ' વિ-વિ. શ્રી જાતને માટે કેટલેક હલકે અભિપ્રાય ! એકજ જાતનાં પ્રાણીથી એકજ રીતે ઉત્પન્ન થયેલાં સંતાનોમાં જાતિભેદને લઈને આવડું મોડું અંતર રાખવામાં આવે તે ખરેખર હરકેઈ ન્યાયખુદ્દિને સુગ ચડાવે તેવુંજ છે. કદાચ આવી શિખા-મણીની જરૂર પણ પડી હશે. પણ તેવું કારણ શ્રીજાતને એવી દશામાં આણી મૂકી તેજ છે. શ્રીને તો કામદેવના પ્રતિનિધિ રૂપજ માની લેવામાં આવે ત્યાં કેટલી બધી ગેરસમજ પ્રવર્તી રહેલી હોવી જોઈએ ! કોઈ અપિ તપ કરવા બેસે ને ઇન્દ્રને પોતાના ઇન્દ્રાસનની બીક લાગે સારે તપનો ભંગ કરાવવા અપ્સ-રાઓ મોકલાય ! કેટલું કમકમાટી ઉપજાવે તેવું છે ! પુરુષને કામવશ ન થવું એવી શિખાગણ આપવામાં પણ શ્રીવિરૂદ્ધ એતવણી આપવામાં આવે ! બ્રહ્મચારીને ' સ્ત્રી-ચગિર ' થી બૂલાવામાં ન પડવાની શિખામણ આપવાની જરૂર પડે ત્યાં શ્રીનો અર્થ શું કરવામાં આવતો હશે એ કલ્પતાં દાનતર્તુઓમાં ગ્રંથેણાટી બોલી જાય તેવું છે. મને તો, શ્રીનો આવે. અર્થ ક્યો હોવાને લીધે, મહાન ગણ્યતા એવા ઉપદેશકો પ્રતિ માન એણું ચરા પામ્યું છે ! જ્યાં શાસ્ત્રોમાં સ્ત્રીઓએ તો પતિને પરમેશ્વર માનવનો અને પતિસેવામાંજ સુકિત માનવાની, પણ પુરુષોએ તો શ્રીને પોતાના બ્રહ્મચર્યમાં ભંગ પાડનાર અને પોતાને બ્રહ્મ કરનારી ગણવાની, ત્યાં સ્ત્રી વિષે સારા સંસ્કાર ક્યાંથી હોય ?

આવા સંસ્કારની અસર આપણી ભાષામાં પણ દેખાઈ રહે છે. ભાષા એ મનોવૃત્તિનું વ્યક્ત રૂપાંતર છે. એટલે આપણી ભાષામાંના શબ્દપ્રયોગ ઉપરથી આપણી મનોવૃત્તિ જણાઈ રહેશે. શ્રીને માટે આપણામાં 'અમળા', 'કામિની', 'રમણી' એવા એવા તેની નિર્જાતાસૂચક અને મોહકપણ્યસૂચક શબ્દો હોય; અને પતિ માટે 'ધણી', 'સ્વામી', 'નાથ' એવા એવા ઉપરીપણું સૂચવનારા શબ્દો હોય એ કેવી મનોવૃત્તિ દેખાડી આપે છે એ જોવું અઘરું નથી. મૂળે તો 'બૈરી', 'વહુ', 'નારી', 'વનિતા', 'લલના', 'મહિયર', 'સાસુ', 'દેરાણી', 'જેઠાણી', 'નણુંદ', 'વિ. વિ. શ્રીના સમન્વયદર્શક શબ્દોમાં પણ શ્રીની દયાજનક નિર્જાતાની ગંધ આવી જાય છે ! શ્રી અને પુરુષ વચ્ચે આટલી બધો ભેદ પાડી નાખવામાં આપણે જોઈએ અતિશયતા વાપરી છે. મને તો વાસ્તવમાં બહુજ એાછો ભેદ દેખાય છે. સ્વાતંત્ર્યપ્રિય પ્રજામાં આપણા જેવો ભેદ અને આપણા જેવો શબ્દ પ્રયોગ ન હોય. અંગ્રેજીમાં જે 'Man' (મેન) અને (Woman), (વુમન) શબ્દો છે તે આ બેદનો અર્થ ઠીક સમજાવે છે. ' Woman ' પણ ' Man ' તો છેજ; ફક્ત તેને વધારવામાં ' Womb ' (વુમ્બ—ગર્ભાશય) છે, (Womb-man માંથી Woman થયું કરેવાય છે) એટલેજ ફર. શ્રીને માતા ચવાડુ હોય છે એટલેજ ફર. હવે આને લગતા સારીરિક બધારણમાં પણ ફરકાર હોય છેજ; તેમ સ્વભાવમાં પણ અસુક ફરકાર હોય છેજ. પણ તે એટલી હદે તો નજ દોષ ચકે કે જેને લઈને શ્રીને માટે સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ ન હોય. શ્રીએ પુરુષ પર પરતંત્રજ રહેવું એ વાત તો સાદા દિલવાળા મનુષ્યને મળે હવેર તેમ નથી.

આપણે શૃંગારરસ પણ આવાજ સંસ્કારથી ગંધાય છે. ઘણે અંશે તો તેમાં સ્ત્રીનાં જુદાં જુદાં અંગોના મોહકપણના વખાણ જ નેવામાં આવે છે. આવે શૃંગારરસ ઉત્તમ પ્રકારનો નજ કહેવાય. શૃંગારરસના આવા ભાગને તો બિભક્ષ કહેવાનું મને મન થઈ ગય છે.

આ ત્રિયે આવે હલકો ખ્યાલ આપણામાં ઘણા કાળથી ચાલ્યો આવતો હોવો જોઈએ એમ માનવા કારણ મળી શકે છે. રામચંદ્ર પતિ તરિકે આદર્શ ગણાય છતાં પણ, પોતાનાં પવિત્રપણું જેમણે અભિપ્રેશ કરી સિદ્ધ કરી આપેલું એવાં સતી સીતાજીને તેમની સગર્ભાવસ્થા છતાં એક નજીવી શોકનિન્દાની ખીકે વનમાં મોકલવાનું તેમને સમ્યું એ આ વાતની માફી પૂરે છે યુધિષ્ઠિર જેવા ધર્મરાજ પણ, પોતાની ધર્મપત્નીને પણ હોડમા મૂકી દારી જવા જેટલી હદે પહોંચે એ પણ એમજ દર્શાવે છે કે આપણાં સ્ત્રીને વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યથી વંચિતજ રાખવામાં આવી છે. ન્યાયશાસ્ત્રને આ કેાષ રીતે છાજેજ નહિ.

આપણી સ્ત્રીઓની પહેરવેશની રીત અને ઘરેણાં પહેરવા વિ. ની રીત પરથી પણ એમજ જણાય છે કે સ્ત્રી ઉપર અન્યાય જ ગુજર્યો છે. સ્ત્રીની પહેરવા ઓઢવાની રીતને આપણે જેમ બને તેમ મોહક બનાવવાની. શું જરૂર હતી? મધુરને તો અર્ધ મંડનરૂપજ હોય. સ્ત્રીના પહેરવેશ સ્ત્રીદેહને આકર્ષક બનાવવા હોય એ બ્રહ્મ મનોવૃત્તિ ગૂચવે છે. વળી સ્ત્રીને સ્નેહરૂપે મઢવાનું કાંઈ કારણ? ગળામાં, કાણીએ, કાંઠે, હાથે, પગે, આંગળીઓએ, જ્યાં જ્યાં પહેરાયી શકાય ત્યાં ત્યાં, સોના-રૂપાના દાગીના પહેરાવી સ્ત્રીને ચિતાકર્ષક બનાવવાના પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા જણાય છે! એટલેથી પણ પૂરું નહિ થયું હોય તે બિચારીનાં નાક કાન પણ વીધ્યાં! અને વીધે

વીધે સોનાં લટકાડ્યાં! શરીરના જુદા જુદા ભાગો પર તીક્ષ્ણ પદાર્થ મોંઝી મોંઝીને ત્રાજવાં પાડ્યાં! દાંત રંગાવ્યા! લાંબા લાંબા વાળ રખાવ્યા! સ્ત્રીમત બિચારી વિનયી, લજ્જાળ અને ભોળી એટલે તેને અજ્ઞાન રાખી આ પ્રમાણે દીંગલી માફક શણગારી! આવી રીતના શણગારનું પ્રયોજન હું તો જગથે જોતી નથી. જેને પુરૂષોને લોભાવવા હોય તેજ આમ કરે. પણ જેને સ્વમાનયી રહેવું હોય તે આમ શું કરવા કરે? સ્ત્રીઓ આમ ન પણ કરત. પણ તેને ભોળવવામાં આવી હશે. તેના લાંબા કેશમાં ને ચાંદલામાં, ને સુકેમાં ને સુકલીમાં સામાન્ય પેસાડી આપ્યું એટલે પતિપરાયણ પવિત્ર સ્ત્રીમત માની ગઈ! સ્ત્રીઓ પોતેજ જે સ્વભાવથીજ શણગારની ખાસ શોખીન હત તો આટલેથીજ કેમ અટકે! આતો બધો શયનગૃહનો જ શણગાર છે! સોનું પહેરેલી સ્ત્રી પગે બળતી હોય છતાં ઉધાડે પગે જ ચાલે, અને સારાં કપડાં પહેરેલી સ્ત્રી પણજે તો પણ છત્રી નજ વાપરે એ ક્યાંતો ન્યાય?!

લગ્ન જેવી મહત્વની બાબતમાં પણ સ્ત્રીને છૂટ નહિ! આગળના વખતના સ્વયંવરમાં આપણે માની બેસીએ છીએ તેટલી સ્વતંત્રતા હોવાનું જણાવું નથી. માતાપત્ની કષ્ટજા મુજબ પેરવી ચઢ શકતી. પુત્રી કોને વરે તે લાપકાત નક્કી કરવાનું તો ધોરણ માતાપતેજ હાથ હતું. વળી તાત્કાલિક પસંદગી કરવી એતો માત્ર નામનોજ સ્વયંવર કહેવાય.

આ બધાનું પરિણામ હાલની સ્થિતિ છે. અત્યારે સ્ત્રી એટલે તેના 'ધણીની' રસોઈ ગણુ અને વિધવનું પાત્ર! અત્યારે 'વહુ' એટલે સાસુની ગુલામકી! અત્યારે 'દીકરી' એટલે માતાપતે મન 'પારણી ચાપણ', અને સાસરીયાંને મન 'પેટવડી મગુરણ'! અત્યારે સ્ત્રી એટલે શણગારેલી દીંગલી!

અત્યારે સ્ત્રી એટલે Child-producing machine (પ્રજોત્પત્તિનું યંત્ર). અત્યારે સ્ત્રી એટલે લાભમલાભમાં મોઢું સંતાડતી પુરૂષોથી ખીતી અખળા ! અત્યારે સ્ત્રી એટલે કાંઈ નહિ ! સ્ત્રી તો ધરતો ઢસરડો કરી જાય, રોટલા ધડી જાય, અને છોકરાં જણી જાય ! સ્ત્રીઓ એટલી અદ્વાન રહી ગઈ છે કે ધણીખરી તો પોતાનું પોતાપણું જ ભૂલી ગઈ છે ! ' સાસુ ' પણ સ્ત્રી છે અને ' વડુ ' પણ સ્ત્રી છે. છતાં ' સાસુ વડુના ' કજીયા ઘેર ઘેર ! સ્ત્રીના નસીબમાં અભ્યાસ પણ બાળ્યે જ હોય ! તેનું સાહિત્ય એટલે લગ્ન વખતનાં થોડાં ધણાં દટાણાં, મરણ વખતના થોડા રાજીયા, અને થોડી ગરબીઓ ! ગરબીઓનું ફેર પણ ડુંકું જ ! ' બ્દાલા ' સાંધેના સંયોગ વિયોગની વાતો એટલે સ્ત્રીઓની ગરબીઓ ! (આ સિવાય બીજું ન હોય એ દયાજનક તો ખરું જ ને !) અત્યારે સ્ત્રીઓની સ્થિતિ કુપમંદુક જેવી થઈ રહી છે. તેની દૃષ્ટિમર્યાદા એટલી સંકુચિત થઈ ગઈ છે કે તેની ડુનીઆ તેના ધરતી ચાર ભીંતો વચ્ચે જ સમાયલી હોય છે ! તે લગ્નનો અર્થ પણ ન સમજતી હોય તે પહેલાં તો તેને માતા જનવાનું આવી પડે ! માળાપનો પસંદ કરેલો તે દીકરીનો ' વર ' કહેવાય ! જો, ' પસંદ કરેલો ' એવો ' વર ' તો અર્થ ખરો હોય તો તો તે માળાપનો ' વર ' કે ' દીકરી'નો ? આમાં ખરો સ્નેહ ક્યાંથી સંભવે ? આભ્યાસિકી પ્રીત જેટલું કરી શકે તેટલું જ જની શકે. પરિશિલન કે સંવનનમાં છોકરી સમજે જોતી ? ! પરજીતી વખતે ઉમર તદ્દન કાચી હોય છતાં જેમ દીકરી બહેલી પરજીવાય તેમાં માળાપને ' બ્દાલો ' ' કન્યાદાન ' લેવાની સાવ ભૂલભરેલી બેઠા માન્યતાને વશ થયેલાં માળાપો એ સ્વાર્થ આગળ પોતાના વાત્સલ્યને

કાણ જણે ક્યાંય સંતાડી દે છે ! કન્યાદાનો વાંધો નહિ ! કન્યાવિક્રય પણ હોઈ શકે ! દીકરી એક ચીજની મારક વેચી શકાય !

પણ સ્ત્રીઓની ખરેખરી દયાજનક સ્થિતિનું વર્ણન તો હવે આવે છે. સ્ત્રીને વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થયું તો તેના હંખનો, આરોગ્ય નહિ. પડપ એક ઉપર બીજી કરી શકે. પણ હજી કુમારિકાજ કહેવાય એવી નિર્દોષ બાળાનો નહિ જોયેલો નહિ દોડેલો ' વર ' કહેવાતો પ્રાણી મરી જાય તો તે છોકરી ત્યારથી રાંડીરાંડ ! અને રાંડીરાંડનો અર્થ તો સૌ કોઈ જાણું તું જ હશે. એ ચિત્ર દેરી આપ્યા કરતાં તે સ્થિતિનો ખ્યાલ વાચકગણની કલ્પનાને સોંપીને સનેજ કરી, તેમના દિલમાં દયાનો ને પ્રેમનો વાસો હોય તો તે દયામાવને તે પ્રીતિમાવને ન્યાય-યુદ્ધિથી પોપણ આપી જનતો સુધારી કરવા આગ્રહ પૂર્વક વિનવીશ.

સ્ત્રીનું નસીબ એટલું પરતંત્ર હોય કે તેનું નસીબ પુરુષના નસીબમાં સમાઈ રહે. એવી સ્થિતિમાં સ્ત્રીને વ્યક્તિત્વ નથી જ એમ કહેવું પડશે ઉપરના વડુગાવલોકનમાં આપણે અત્યારની સમાજસ્થિતિની રૂપરેખા જોરવા પ્રવલ્ન કર્યો છે તેમાં અપવાદ રૂપે પણ કેટલાંક કુટુંબો નીકળી આવશે. તેથી વધારે ખરાબ સ્થિતિવાળાં પણ કેટલાંક કુટુંબો નીકળી આવશે. પરંતુ અત્યારની સ્થિતિ આપણી પ્રગતિને ટેટલી જાંધી અંતરાયરૂપ થઈ પડે તેવી છે તે તો ચોક્કસ દેખાઈ આવે તેમ છે. આવી સ્થિતિ માટે કોને જવાબદાર ગણવા એ પણ વિચારવાનું છે. જાતેને ડું સાવ જતી તો નહીં કરે. તેઓ જવાબદારી માંથી તદ્દન બચી જાય એ બરાબર નથી. આવી સ્થિતિ ઉદ્ભવવા પામી એટલા પૂરતી તેઓ જવાબદાર ગણાવજ. તેમની આવા પ્રકારની વર્તતંત્રતામાં ડું તેમની ઉદારતા નથી જોતી પણ નિર્જનતા જેવું છે. પરંતુ એ

નિર્બળતાનું મૂળ કારણ અજ્ઞાન છે. સ્ત્રીજનતાં કામળ, શરમાળ, સહનશીલ અને પ્રેમી છે. પરંતુ તે અજ્ઞાન રહી ગઇ એટલે આખી સમાજસ્થિતિ ઉતરતી પડી. અને સ્ત્રીઓ અજ્ઞાન રહી એમાં પુરૂષો વધારે જવાબદાર હોવાનું જણાય છે. સ્ત્રીનું ક્ષેત્ર ધરમાંજ રહ્યું અને પુરૂષોને ખેડારની પ્રવૃત્તિમાં પડવાનું બન્યું. એને લઇને પુરૂષો સ્ત્રીઓને માટે પણ મર્યાદા બાંધી શક્યા પામ્યા. અને પરિણામે સ્ત્રીના સ્વભાવનો અયોગ્ય લાભ લઇ તેને અજ્ઞાન રાખી પુરૂષોની સગવડ સાચવવા અને તેમને વૃત્તિ આપવાજ સ્ત્રીઓ સર્જાયેલી હોય એવી રીતનું વર્તન અસ્તિત્વમાં આવ્યું. એટલે કે અસારની સ્થિતિમાં સ્ત્રીની અવનતિના કારણ રૂપ હોવાનું પાપ પુરૂષોને માથે છે. સ્ત્રીઓએ પુરૂષોથી બીટા કરવું પડે અને સ્ત્રીપુરૂષનાં કર્તવ્યક્ષેત્રો એટલાં બધાં અલગ હોય કે કયાંય સાંધાજ મળે નહિ એવી સ્થિતિ તે સમાજની રોગીષ્ટ સ્થિતિ કહેવાય. સ્ત્રીપુરૂષ વચ્ચે શંકા કે બેઠેમ કે બીકને સ્થાન હોય ત્યાં લગી એ રોગ ચાલુજ કહેવાય. પણ તે રોગનો ઉપાય લાજમલાજ અને ક્ષેત્રભિન્નત્વથી દવાઓને ખોરાકરૂપ બનાવવામાં નથી. રોગ જેમ અસ્વાભાવિક છે તેમ દવાઓ પણ અસ્વાભાવિકજ છે. તેમને ખોરાક તરીકે ગણવી પડે એ દયાજનક ગણાય.

જ્યાં લગી આવી સ્થિતિ નબ્યા કરશે ત્યાં લગી ઉન્નતિની આશા રાખવી બર્થ જશે. જેમ અરપૃથક્તા હશે ત્યાં લગી યથાર્થ સ્વરાજ્ય નહિ હોય, તેમ સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્ય નથી ત્યાં લગી પણ યથાર્થ સ્વરાજ્ય નહિ હોય. સ્ત્રીમાં અત્યારે તો સ્વમાનજ બેવામાં આવતું નથી (નહિતો પોતાનાં આમ વસ્તુ તરીકે ઉપયોગ થવા દેજ કેમ ?) તો આત્મજ્ઞાન તો ક્યાંથીજ હોય ! પુરૂષો સમાજનું જેટલું કિંમતી અંગ છે તેટલુંજ કિંમતી અંગ

સ્ત્રીઓ પણ છે. (અથવા તો વિશેષ કિંમતી પણ હોઇ શકે કારણકે પુરૂષોને કેવા ઘડવા તે સ્ત્રીના હાથમાં વિશેષ છે) અને જે સ્ત્રીઓને આમ વ્યક્તિત્વ ગિલવવાના સ્વાતંત્ર્યથી વિમુખ રાખવામાં આવે તો સમાજનું એક અંગ ખોડું પડી જાય અને પક્ષઘાત થયેલના જેવી દુર્બળ અને દયાજનક દુર્બળી સ્થિતિ થાય. જેમ શરીરની તંદુરસ્તીની નિશાનીરૂપે તેમાં સ્વાસ્થ્ય, ઉત્સાહ, ક્રિયાશક્તિ, વિ. ગણાય તેમ સમાજની તંદુરસ્તીની નિશાની રૂપે સ્ત્રીપુરૂષની સમાનતા ગણાય. જ્યાં સમાજ તંદુરસ્ત હોય ત્યાં માલાપતે બાલક અવતરતાં દીકરો હોય તો જુદી અસર થાય અને દીકરી હોય તો જુદી અસર થાય એવું ન બને; દીકરીને ગમે તેમ સાસરાં માટે તૈયાર કરવામાં નહિ પણ તેને મનગમતું સાસરું મળી શકે તેવી સગવડ કરી આપવામાં વ્યવહારકુશળતા ગણાય; દીકરીને અજ્ઞાન વયમાં ગમે તેની સાથે પરણાવી દેવામાં નહિ પણ મોટી ઉંમરે સ્નેહલગ્ન કરાવી આપવામાં વાસ્તવ્ય ગણાતું હોય; પતિપત્ની વચ્ચે મૈત્રીભાવ અને સહમત્રેમ હોય અને નહિ કે કામવાસના; સ્ત્રી સ્ત્રી વચ્ચે નિન્દા, છબ્બાં કે દુભાણને જરીકે સ્થાન ન હોય; બાળકોને ગૃહકેળવણી દ્વારા સુસંસ્કારો અપાતા હોય, સ્ત્રીપુરૂષ અન્યોન્ય પ્રગતિમાં સરખાંજ ઉપયોગી હોય. આવી સ્થિતિમાં વિધવાના પ્રશ્નનો ઉકેલ પણ સહેલો થઇ પડશે. ખરાં સ્નેહલગ્નમાં બેમાંથી એકાદ વ્યક્તિનું અવજ્ઞાન થવા વખત આવે તો કાંતો બીજું ઝુરીઝુરીને મરે અને કાંતો પવિત્ર જીવન માળી જનસેવામાં આધુન્ય વીતાવે. એક પ્રેમપાત્ર ગયે બીજું સાંપડે નહિ; અને પ્રેમ વગર લગ્ન ન હોય ત્યાં વિધવાલગ્ન કે વિધુરલગ્ન એ શબ્દોજ શબ્દક્રોધમાંથી નીકળી જાય. સ્ત્રીત્વની પરાકાષ્ટ માતૃત્વમાં છે; અને જ્યારે સ્ત્રીઓ આદર્શ

માતા બની હશે ત્યારે સંતતિ પણ ઉત્તમ પ્રકારનીજ હશે અને આખો સમાજ પ્રગતિને પથે સ્કેલથી વિહરતો હશે. સમાજની તંદુરસ્તીની સ્થિતિમાં સ્ત્રીઓ લીંગથી જેમ શણગારાતી હોય, એ સ્વમાનવાળી કોઈ સ્ત્રીને એ પસંદ પડે જ નહિ. તે વખતનો શણગાર સ્વચ્છતામાં, શીલમાં, વિનયમાં, નમ્રતામાં, દયામાં, પ્રેમમાં હશે. એવી સ્થિતિમાં પુરુષો તરફથી સ્ત્રીઓને થીક રાખવાપણું પણ નહિ રહે. અત્યારે તો પુરુષોને સ્ત્રી બાબત એક ભતતું mysticism (છુપા ભેદ ભરખતો ખ્યાલ) રહેલું છે પણ તેઓ નિકટના સંસર્ગમાં આવતાં એ નીકળી જશે. એ વખતે આપણી બાબામાથી 'પતિ' 'પત્ની' માટે 'સખા' અને 'સખી' એવા સમાનતા સૂચક શબ્દો વપરાતા હશે અને સ્ત્રીની નિર્બળતા-સૂચક કે પુરૂષના સ્વામિત્વસૂચક શબ્દો નાશુદ થયા હશે. એ વખતે બીજા સંબંધ-દર્શક શબ્દો પણ, અગ્રેજીમાં જેમ in-law લગાડવાથી ચાપ છે તેમ આપણામાં 'જી' કે જેવું કાંઈ લગાડવાથી ચતા હશે. એ વખતે દીકરીને કુળસભ્મી ગણવાગા આવતી

હશે અને વધુને દેરી તરીકે બોલાવવામાં આવતી હશે. એવી સ્થિતિમાં સંયુક્ત કુટુંબોમાં પણ કસેચતું કાંઈજ કારણ નહિ રહે. સ્ત્રીઓ પુરૂષના જેટલીજ છૂટથી બધી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરી શકતી હશે. અને અભ્યાસ કરી શકતી હશે.

પણ આ સ્થિતિ ખેટાતું રિપબ્લીક કે સર ટ્રામસ મોરતું યુરોપિઆ ન થઈ પડે તેટલા માટે સ્ત્રીનો અર્થજ સાવ ફરી જવાની જરૂર છે. જ્યારે સ્ત્રીઓને પોતાપણાનો ખ્યાલ આવશે અને પોતાને પોતાપણા માટે મા' રાખવાતું મૂજશે તથા પુરૂષોમાં ન્યાયશુદ્ધિ ભગ્ન થતાં સમાનતાનો ખ્યાલ આવશે ત્યારે આ સ્થિતિ આવતાં વાર નહિ લાગે. અત્યારે તો અત્યંત દૂર થઈ જવાની જરૂર છે. અને તે કેળવણી વગર નહિ બની શકે. દૃષ્ટિવિશાળતા અને વિચારસ્વાતંત્ર્ય સ્થાપવાની અત્યારેતો મુખ્ય જરૂર છે. અને જ્યારે આત્મજ્ઞાન, આત્મમાન, અને આત્મસંયમ આ પ્રમાણે દોષી ઉદશે ત્યારે સંસારમાજ સ્વર્ગ ખડું થશે.

બહાદુર બાળા

સ્ત્રી જાતિ અને બહાદુરી તેમજ સ્ત્રી અને સર્પ એ બન્ને વિરોધી વસ્તુઓ જ છે તો ? છતાં કોહોરેડોના પ્રદેશમાં ફાટ લાપ્તન પામે ત્રણેક માસ પહેલાં એક સ્ત્રીએ સર્પો સામે જંગ માંડ્યો હતો ! પેલા મીમાંબાછની જેમ 'એક જાંતેમે' સો સાપ દેખા' એના જેવી આ વાત નથી. આ તો જાનેસો જ બતાવ છે. એ જાણના હાથમાં માત્ર એક બાંગસો (અસલ ઘોડો) હતો. એ જાણએ સર્પોના બૃથ સામે બે કલાક સુધી સામનો કર્યો અને આખરે એકસો ચાલીસ સર્પ રામશરણ થયા ત્યારે તે જાણી એ સર્પ અમેરિકાના મદા એરી રેલ્વે સ્ટેશન દત્તા. તેના ઝેર, કેંબુના કુંદાટા અને પૂંછટાના સાજરસંગિા જેવા છેડાના ફટાફટાક કરતા ફટકારા વગેરે વડે દોડસો જસો કાળરૂપ બાસતા બપંકર સર્પોના સર્પચ્યુદ વચ્ચે મુખતો એ સવના કચાથી ગાંછ નર્દા ! શાન્તિ અને સારવાનો રાખી દર છ મીનટ સાતને ફાર મરવા જ મંડી પડી હતી !

ઉતારો પેલે પાર.

લેખક : રા. નાનાલાલ દલપતરાય પટેલ.

(માલ)

ઉતારો પેલે પાર,

દયામય ! ઉતારો પેલે પાર.

સરહરિયે આ બેડલી મારી, ડાલમડોલા થાય;
મચંડ વેગથી લોહ ઉછળતા, ધરધર ટપે તાય:

દયામય ! ઉતારો પેલે પાર.

ઘોર અંધારી રાતલડી, 'હું' જૂથ્યો 'દિશાદ' લાન;
અણય મારગે ખેડોને કિસ્તી, હાથ ધરીને મુકાન:

દયામય ! ઉતારો પેલે પાર.

ત્યાં ભોલે ત્યાં ચઢળે ભાસે, જળજળ ભંભાકાર;
અટુલો-ઓકલડો ઉભો અલગેલા ! એકજ તારો આધાર:

દયામય ! ઉતારો પેલે પાર.

કાળ કરાળ ઉભો ગુણ ફાડી, ઓ કુબી, ઓ કુબી નાય;
આપદવેળા આવી અણુધારી, હરિવર ! ડાલો દાય:

દયામય ! ઉતારો પેલે પાર.

મારે દિશાળી નિનાયક વાણ, યુસવાટે કરી રોલ;
રાંક શિશુ કરમરતો કુખાણ ! તુજ દાથે જીવન દોર:

દયામય ! ઉતારો પેલે પાર.

પવનમાં પાંત્રીસ દિવસ.

મૂળ લેખક: હુલે વર્ન.

અનુવાદક: રા. પ્રભુદાસ સુંદરજી નંદાણી.

પ્રકરણ નવમું

વિકટોરીયા

પંદરમી એપ્રિલે 'રેઝોલ્યુટ' ઝાંઝીબાર પહોંચ્યું. ઝાંઝીબારનો 'અંગ્રેજ કોન્સલ ડોક્ટરને જરૂર પડતી મદદ આપવા માટે બોટમાં આવ્યો. છાપાઓ મારફત તેને આ યોજનાની મહિનાઓ પહેલાં ખબર મળી હતી. પણ આજ સુધી આ યોજનાને 'ટાઢા પહોરની ગપ્પ' માનનાર અસંખ્ય માણસોમાં તે પણ એક હતો.

"હવે પહેલાં આ વાતની શંકા હતી." હસ્તધુનન કરતાં તેણે ડોક્ટરને કહ્યું, "હવે જરાય શંકા નથી રહી."

તેણે ત્રણે મુસાફરોનું ખૂબ સ્વાગત કર્યું. કેપ્ટન સ્પીક તરફથી પોતાને મળેલા પત્રો તેણે ખતાવ્યા. યુગોનાના પ્રદેશમાં પહોંચ્યા પહેલાં તેને અને તેના સાથીઓને અસાધારણ સંકટો પડ્યાં હતાં. તેઓ મહા મુશ્કેલીએ આગળ વધી ચક્રવા હતા. અને હવે પછી સમાચાર મોકલી શકે તેવી સ્થિતિમાં નહોતા.

"આવા સંકટો અને મુશ્કેલીઓથી બચતાં અમને ચોક્કસ આવડશે." ડોક્ટરે કહ્યું.

બહુન એક ગંભીર ટાવરની ઓચમાં મુકવાનું નક્કિ કર્યું. પણ તેવામાં કોન્સલને

ચેતવણી મળી કે "અહિંના જંગલી લોકો ગમે તે જોખમે બહુનને ધબકા કરશે." ધર્મોદ્ધતાથી વધુ અંધતા આખી પૃથ્વીમાં ક્યાંય નથી.

'એક ખીસ્તી અહિં આવ્યો છે, અને તે હવામાં ઉડવા ક્ષમ્ય છે' આટલાજ સમાચારથી જંગલી પ્રજામાં ઉશ્કેરણી ફેલાઈ ગઈ હતી. તેમને આ યોજના પોતાના ધર્મને ધાતક લાગી. કારણકે તેમના ધારવા પ્રમાણે, "આ માણસ સુધ્ધ અને ચંદ્ર સાથે કાંઈક 'અડપલાં' કરવા ધારે છે." અને સુધ્ધ અને ચંદ્ર તો તેમને પૂજનીય છે. તેથી પોતાના ધર્મને ધાતક આ યોજના તેમણે અટકાવવા નિશ્ચય કર્યો.

કોન્સલે 'હવે શું કરવું? ' એમ ચિંતે અને ડોક્ટરને પુછ્યું. ચિંતે આ ધમકીને તાણે ન થવા સલાહ આપી પણ ડોક્ટરે તેને બરાબર સમજાવ્યો.

"આપણે જરૂર જંગલી માણસોને પહોંચી વળી શકીએ. ધમાનનું લશ્કર પણ મદદ કરે. પણ ધારો કે તેમ છતાંય જંગલી લોકો બહુનને કાંઈ ગંભીર ધબકા કરી દે અને આપણે તે સમુ ન કરી શકીએ તો મુસાફરી અટકી પડે તેથી ખુબ સાવચેતી વાપરવાની જરૂર છે."

"આમાં બીજું શું થઈ શકે તેમ છે ?

આવી મુશ્કેલીઓ તો આફ્રિકામાં તમને ડગલે ને પગલે આવશે.” પેનેટે કહ્યું.

“પણ આતો સાવ રહેલું છે.” કોન્સલે જવાબ આપ્યો. “મંદ્રની બહાર આવેલા પેલા ન્હાના ન્હાના ટાપુઓ જોયા ? તેમાંના એક ટાપુ પર બહુન સમ્ર જમ્યાં. સાંચી બહુનમાં ઉંચે ચડતો અને ખલાસીઓને, ચોખી રાખવા, ઘેરો વાળી ઉભા રાખતો.”

“તમારું કહેવું બરાબર છે,” ડોક્ટરે પ્રત્યુત્તર આપ્યો, “આપણે ત્યાં તૈયારીઓ વધુ સરળતાથી કરી શકશું.”

કોન્સલેને પણ આ સલાહ યોગ્ય લાગી. રેઝોલ્યુટને કુમ્ભેનીના ટાપુમાં સમ્ર જવામાં આવી. તા. ૧૬મીએ સ્થવારે બહુન તે ટાપુમાં આવ્યું. જે એસી શીટ ઉંચા ચાંબલા ખોડવામાં આવ્યા. તેમને છોડે ગરેડીઓ નાખવામાં આવી. અને તેમાં હાથડાન જોસ તૈયાર કર્યો અને બહુનમાં ભર્યો. આ કામ તા. ૧૮મીએ સ્થવારથી બપોરના ત્રણ વાગ્યા સુધી ચાલ્યું. બીજે દિવસે જાળીથી કવર થયેલું બહુન ‘કાર’ ની ઉપર મુંદર રીતે ફરકતું હતું. દોરડાં, જોબન, રજ, (જોડવાની કામળી), તંબુ, ખાવાના પદાર્થ, હથિયારો વિગેરે ‘કાર’ માં વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવ્યાં. પીવા માટે અને યંત્ર માટે, પાણી ઝાંઝીયારથી લાવવામાં આવ્યું. ‘બેલાસ્ટ’ ના ૨૦૦ પાઉન્ડની ૫૦ કોથળીઓ તૈયાર કરવામાં આવી, અને મારને છોડે જરૂર પડે સારે સ્થેલાઈથી સર્થ શકાય એવી રીતે મુકી.

સાંજે પાંચ વાગ્યે આ બધું કામ પુરું થઈ ગયું. ચોક્કસ રીતે જુદી જુદી હોડીમાં એસીને બધે ચોક્કસ કરતા ફરતા હતા. જંગલી કોકો બુમો પાડીને, અંગવિકૃતિ કરીને, અને દાંત ખતાવીને પોતાનો કોષ ખતાવતા હતા. કેટલાક બહુ ધર્માધ જંગલીઓએ તો

ટાપુમાં તરીને આવવાના પણ પ્રયાસ કર્યા. ચોક્કસ રીતે તેમને અટકાવ્યા.

હવે શાપ અને બહુના જોરથી આ કાર્ય અટકાવવા તેઓએ પ્રયાસ ચારંબ્યા. તેમણે દરેક આડના પાન એકમાં કર્યા. ધીમાં તાપમાં તેમને આરંભ્યાં. એક ઘેટાના હૃદયમાં સૂચો ભોંકી તેનો વધ કર્યો. આ બધું કરવાનો હેતુ પથરના વરસાદ વરસે અને બધાનુંક તોશન થાય એ હતો. પણ આ બધું કર્યો છતાંય આકાશ તો તેવું ને તેવું. ‘ચોકખું’ રહ્યું. તેમના બધા પ્રયાસ નિષ્ફળ નિવડ્યા. પછી તેઓ ‘ટુમ્મો’ (નારિયેળમાંથી થતો એક ભતનો દાર) પીને ગાંડા બન્યા, અને ગાવા મંડ્યા. તેમના ગીતમાં કર્ણપ્રિય રાગણી ન્હોતી પણ ઝંઝ જમક અને પ્રાસ તો હતાં જ. આખી રાત આ ગીત ચાલુ રહ્યું.

સાંજે ૭ વાગ્યે બધાએ સાથે છેલ્લું બોજન લીધું. કેનેડી એકલો એકલો કાંઈ બજડો હતો, અને ડોક્ટર સાથે જોયા કરતો હતો. તેને કોઈ કાંઈ પૂછતું જ નહોતું. બોજન બધાએ ગમગીનીથી કર્યું. વિદાયની પાસે આવતી ધડીએ તેમના અંતઃકરણને ગમગીનીથી ભરી દીધાં. “આ હિમતખાજ મુસાફરો માટે વિધિએ શું લખ્યું હશે ? તેઓ જન્મ-ભૂમિ, સગાંબહાણાં અને સ્નેહીઓને શ્રીધી નેમ્ર શકશે ? ” આ વિચારોએ તેમની ઉશ્કેરા-એલી કંપના પર કાચુ લીધો. ડોક્ટરે પોતાની ગમગીની છુપાવા પોતાની સાંત રીતથી વાતો કરવા પ્રયાસ કર્યો પણ તે નિષ્ફળ નિવડ્યો.

રાત્રે તેઓ ‘રેઝોલ્યુટ’માં જ સુતા સ્થવારે ૭ વાગ્યે વડાણ છોડીને ટાપુમાં આવ્યા ધીમા પૂર્વના પવનમાં બહુન ફરકતું હતું. તેને કાચુમાં રાખના રેતના કોથળા ભરવાને જદલે વિસ ખલાસીઓને એસાડવામાં આવ્યા. કેપ્ટન પેનેટ અને તેના આશીસરો આ ગંભીર વિદાયમાં મદદ કરવા લાગ્યા.

તેજ ક્ષણે કેનેડી એકદમ ડોક્ટર પાસે ગયો. તેનો હાથ ઝાલ્યો અને કહ્યું:—

“ કેમ ડોક્ટર ! ત્યારે તો જવાનો નિશ્ચય કરી નાખ્યો ? ”

“ ચોક્કસ ! ”

“ તને એમ નથી લાગતું કે આ મુસાફરી અટકાવવા મેં બની શકે તેટલા પ્રયાસ કર્યા છે ? ”

“ હા દરેક પ્રયાસ કરી વળ્યો છે ! ”

“ ત્યારે મારા આરામને શાંત થાય છે. હું તારી સાથે આવું છું. ”

“ મને ખાત્રી જ હતી. ” ડોક્ટરે કહ્યું. આ વાક્ય બોલતાં ડોક્ટરના મોઢા પર લાગણીનો અમકારો પસાર થયો.

છેલ્લી ક્ષણ આવી પહોંચી. કમાન્ડર અને ચોરીસરોએ આ અદ્ભુત મિત્રોની લાગણીજનક વિદાય લીધી. નવ વાગ્યે ત્રણે

મિત્રો કારમાં બેઠા. ડોક્ટરે ગેસપાઇપ સળગાવીને બહુન વધુ કુલાવ્યું. જમીનપર સમતોલ રહેલ બહુન ધીમે ધીમે ઉંચે ચડવા લાગ્યું. ખલાસીઓએ જમીન સાથે બાંધેલાં દોરડાં છોડી નાંખ્યા. બહુન વીસ શીટ ઉંચે ચડ્યું.

“ મિત્રો ! ” પોતાના બન્ને સાથી વચ્ચે ઉભા રહી, માથા પરથી હેટ ઉતારી ડોક્ટરે બુમ પાડી, “ આપણે આપણી આ હવાઈ નૌકાનું શુકનવર્ત્ત નામ પાડીએ. આપણે હવે તેને ‘ વિક્ટોરીઆ ’ કહેશું. ”

નીચેના માણસોએ “ હીપ હીપ હુરા ! ” નો પોકાર કર્યો. બહુન એકદમ ઉંચે ચડ્યું. ફરજીયાત, કેનેડી અને જોએ તેમના મિત્રોને છેલ્લી સલામ કરી.

વિક્ટોરીઆ અજબ ઝડપથી ઉંચે ચડ્યું. ‘ રેઝોલ્યુટ ’ તેમના માનમાં બંદૂકના ચાર અવાજ કર્યા.

ખંડ બીજો—મુસાફરી.

પ્રકરણ પહેલું

એ કરપીણ કૃત્ય.

હવા ચોખ્ખી હતી. પવન સાધારણ હતો. વિક્ટોરીઆ જમીનથી દોઢસો શીટ ઉંચે ઉડતું હતું. તેણે નૈરત્ય તરફ જવા માંડ્યું, મુસાફરોની દૃષ્ટિએ ભવ્ય દૃશ્ય બહું થયું, તેઓ ઝાંઝીબારનો આખો ટાપુ જોઈ શકવા લાગ્યા. મોટાં મોટાં ખેતરો મનમોહક રંગના ન્હાના ન્હાના ટુકડાઓ લાગવા માંડ્યા. ટાપુના માણસો તો જીવડાં જેવાં લાગતાં હતાં. નીચેથી આવતા ‘ હુરા ’ ના અવાજ ધીમે ધીમે સંભળાવા બંધ થવા લાગ્યા. ફક્ત બંદૂકના અવાજ સંભળાયા.

“ કેટલું બધું સરસ ! ” જોએ શાંતિનો બંધ કર્યો.

તેને જવાબ ન મળ્યો. ડોક્ટર બહુન તરફ જોઈ રહ્યો હતો. કેનેડી તો ચારે બાજુ જોવા કરતો હતો, અને આટલું બધું જોવા માટે જે આંખ પુરતી નથી, એમ તેને લાગવા માંડ્યું હતું.

વિક્ટોરીઆ ૨૫૦૦ શીટની ઉંચાઈએ પહોંચ્યું. “ રેઝોલ્યુટ ’ તો હવે ન્હાનકડી હોડી જેવું લાગતું હતું.

“ તમે કોઈ બોલતા નથી. ”

“ અમે બધું જોઈએ છે. ” ડોક્ટરે બહુન તરફથી નજર ખસેડીને દુર્બીનથી ચારે બાજુ જોતાં જોને જવાબ આપ્યો.

“પણ મને તો બોલ્યા વિના નહિ શાવે.”

“તો તારે જે બોલવું હોય તે બોલ છૂટ છે.”

જે હતી પડ્યો.

સમુદ્ર ઝોળાંગી ગયા પછી ડોકટરે બહુનને નીચે લાવવા નિશ્ચય કર્યો. તેણે ગેસ પાઇપની ગરમી જરા ચોક્કસ કરી. બહુન નીચે ઉતર્યું અને જમીનથી ૩૦૦ ફીટની ઉંચાઈએ ચાલવા લાગ્યું.

બહુન તે વખતે રીમા નામે ઝોળખાતા પ્રદેશ પર ઉડતું હતું. ચારે બાજુએ આંખોના ઝુંડ તે પ્રદેશની ચોક્કસ કરતા હતા. ભરતી ઉતરી ગઇ હોવાથી આ જાડનાં જાડાં મૂળ દેખાતાં હતાં. પર્વત ગુરુ વાયવ્યમાં દેખાયા. તેવામાં એક ગામડું આવ્યું. ડોકટરે નક્કશા ઉપરથી તે કોલે છે, એમ નક્કિ કર્યું. બહુન જોઇને લોકોનાં ટોળાં બેગાં ચઇ ગયાં, અને ભય અને ગુસ્સાથી બરાડા પાડવા મંડ્યા. ‘હવાના આ રાક્ષસ’ તરફ તીર પણ ફેંકાયાં. પણ બહુન તો બાદશાહી દમામથી, તેમના નિષ્ણ પ્રયત્નોની હાંસી કરતું, તેમનો કોઇ વધારતું ઉડતું હતું. હવે પવન તેમને દક્ષિણ તરફ લઇ ગયો, પણ તેથી ડોકટરને કાંઇ ચિંતા ન થઇ. કારણ કે તે દિશામાં બર્ટન અને અને સ્પીક વાળા રસ્તે જવાતું હતું.

કેનેડી પણ જો જોવો જ વાચાળ થઇ ગયો હતો. આસપાસના બધા દરખના અને બહુનના વખાણ કરવામાં એક બીજાને તેઓ હરાવતા હતા.

“આની પાસે થોડાગાડી તો કાંઇ નહિ.”

“અરે! સ્ટીમર પણ પાણી ખરે.”

“મને તો આગગાડી કરતાંય વધારે મજ પડે છે. આગગાડીમાં જુદા જુદા દેશ માંથી પસાર થઇએ છતાં આખો દેશ દેખી શકાય નહિ.”

“ધારો કે અહારે આપણે નાસ્તો કરીએ

તો ?” જોને તાજી હવાથી કકકડીને ખૂબ લાગી હતી.

અને તેઓએ નાસ્તો કર્યો. ગિરજાટ અને મટન ખાધાં. અને ગેસ પાઇપની ગરમીથી ડોશી તથા કરીને પીધી.

પછી ત્રણેય પોતપોતાની જગ્યાએ પાછા બેઠા, અને જોવાય તેટલું જોવા લાગ્યા. આ દેશ જળદુપતા માટે સારી પેઠે વખણાય છે. તેઓ તમાકુ, મેઝ, અને ઝોટના ખેતરો પર ઉડતા હતા. અહિં તહિં સીધા લાંબા ડુંડા, અને જાંબુડીઆ રંગના કુલ્થી, ભરપૂર ચોખાના ખેતરો દેખાતાં હતાં. આ અજબ જળદુપ જમીનના અણુએ અણુમાં ઉગેલી લીલીછમ વનસ્પતિ, આંખો ઠારતી હતી. તેઓએ અસંખ્ય ગામડાં પસાર કર્યાં. જંગલી બોકો બહુન દેખતાં જ આશ્ચર્યથી ગાંડા બનીને, ચીસો પાડતા દોડ્યા આવતા અને તીર ફેંકતા. ડોકટરે બહુન તેમના તીર પહોંચી શકે તેથી ધણે ઉંચે રાખવાતું ડહાપણ વાપર્યું હતું.

બપોરે ડોકટરે નક્કશો જોઇને કહ્યું કે, આપણે ઉરામો (જંગલી બાપામાં ઉબ્દેશ) દેશમાં છીએ.

જમીન નારીયેળ, પપૈયા, કપાસના જાડથી ઢંકાયેલ હતી. અને બહુન તેમની પર રમતું હોય એમ લાગતું હતું. કલાકના બાર માઇલની ઝડપે તે ઉડતું હતું. થોડીવારમાં લોંછટ મુડનાં ૩૮૦ ૨૦૦ પર આવેલ ઢુંડા ગામડા પર તેઓ આવી પહોંચ્યા.

“અહિંયા બર્ટન અને સ્પીક. સખ તાવમાં સપડાયા હતા. તેમણે ધાર્યું કે બસ બધું ખલાસ થઇ ગયું. કિનારાથી માંડ આટલા આવ્યા, ત્યાં તો થાક અને મુશ્કેલી-ઝોથી હેરાન થઇ ગયા.”

આ પ્રદેશમાં અનંત મહેરીયાતું સામ્રાજ્ય છે. તે ઝેરી હવાની વરાળથી બહુનને દૂર રાખવાથી મુસાફરો તેની અસરમાંથી બચી

શક્યા. કેાઠ કેાઠ વાર તો આસપાસની ઝુંપડીઓમાં આરામ લેતા કેરેવાન્સ (સંધ) દેખાતા હતા. આ ઝુંપડીઓ યેરની વાડ અને ઝાડોથી ઘેરાએલ હોવાથી મુસાફરો નંગલી પ્રાણીઓ અને નંગલી માણસોથી રક્ષિત રહી શકે છે. કેનેડી બહુન નીચે ઉતારી આ બધું બરાબર જોવા ઇચ્છતો હતો, પણ ડોક્ટરે તેમ કરવા ના પાડી.

“ પેલા માણસો બંદુક લઈને તૈયાર ઉભા છે. આપણું બહુન જરા પણ નીચે જાય, તો ચોક્કસ ધન થાય. ”

“ બહુનમાં એક છિદ્ર પડે તો બહુન શું નીચે પડી જાય ? ” જોએ પૂછ્યું.

“ તરતજ નહિ. છિદ્રમાંથી મોટો બધો ચીરો થાય અને તેમાંથી બધો ગેસ નિકળી જાય. ”

“ ત્યારે તો આપણે તેમની ગોળી ન પહોંચી શકે તેટલે ઉંચે રહીએ. તેઓ આપણે માટે શું ધારતા હશે ? મને તો ખાત્રિ છે કે તેઓ આપણી પૂજ કરવા ઇચ્છે છે. ”

“ પૂજ કરવી હોય તો તેમને છટ છે. પણ તે દૂરથી. ” ડોક્ટરે જવાબ આપ્યો, “ જુઓ પ્રદેશ સાવ અદલાતો જાય છે. મામ-હાંઓ ઓછાં થતાં જાય છે, આંખાના ઝાડ ખલાસ થઈ ગયાં વનસ્પતિ પણ દેખાતી બંધ થવા લાગી. હવે જમીન ખાડોટકરાવાળી આવી. તે હમણાજ આવનાર પર્વતોની આગાહી આપે છે. ”

“ એમજ છે. ” કેનેડી બોલ્યો, “ હું ધારું છું કે પેલી બાજુએ પર્વત દેખાય છે. ”

“ હા, પશ્ચિમમાં. તે ઉંચીઝરા છે. હુથમી પહાડોની તે પ્હેલી હાર છે. તેની પાછળ આજ આપણે રાત રહીશું. ગેસપાઇપને હવે વધુ ગરમી આપું. હવે આપણને પાંચસો છસો શીટની ઉંચાઈએ રહેવું પડશે. ”

બહુન વધુ ઉંચે ચડ્યું.

“ કેવાં જાય ઝાડ ! ” જોએ જુમ

મારી, “ રક્ત દહન ઝાડ હોયે તો મોહું બધું જંગલ થઈ જાય. ”

“ તે બેબેબનાં ઝાડ છે. ” ડોક્ટરે જવાબ આપ્યો, “ જો ! પેલા ઝાડનું થડ ! તેનો ઘેરાવો ઓછામાં ઓછો સો શીટ હશે. કદાચ આજ નીચે કેન્ચમેન મેજનનો ઇ. સ ૧૮૪૫ માં વધ થયો. આ ‘ હેઝ લ મેહોરા ’ ગાંમ છે. અહિં તેણે એકલા આવવાની હિમત કરી. અહિંના રાજાએ તેને પકડ્યો. આ ઝાડ નીચે બાંધ્યો. તે ફર.જંગલીએ એક પછી એક ધીમે ધીમે, શાંતિથી તેના દેહના અવયવો કાપ્યા. તેના લોકો આ વખતે આસપાસ ઘેરાઈને રણગીત ગાતા હતા. પછી ગળું કાપવા માંડ્યું. તે પણ બહુન ધીમેથી. અરેધુંક ગળું કાપીને, જરી ફરીથી સંજવા લાગ્યો. અને પછી બાકીનો ભાગ કાપવો શરૂ કર્યો. ગળું છૂટી જવાને ઘોડી વાર હતી, ત્યાં તો કાપવું છોડી દીધું, અને માથું ચીરી નાખ્યું. બીથારો જીવન વધતો આશા-બરો જીવાન હતો. ”

“ ક્રાન્સે આ કરપીણ હત્યારું વેર નથી લીધું ? ” કેનેડીએ જરા ઉત્કેરાઈને પૂછ્યું.

“ કેન્ચ સરકારે ઓંગ્રીયારના સૈયદને આ માટે ‘અપીલ’ કરી. સૈયદે ખુનીની પકડવા બનતા પ્રયાસ કર્યો, પણ સફળતા ન મળી. ”

“ સાહેબ ! બહુન જરા ઉંચે લો ! મને બ્હીક લાગે છે. ” જોએ કહ્યું.

“ હા આપણે ઉંચું-હેવુંજ પડશે. કારણકે હુથમી પર્વત આ આવ્યો. મારી ગણતરી સાચી હોય તો સાંજે સાત વાગ્યા પહેલાં આપણે પર્વત પસાર કરી જશું. ”

“ આપણે રાત્રે પણ મુસાફરી કરીશું ? ”

“ ખાસ જરૂર પડના નહિ. બહુ સાવચેતી રાખીને રાત્રે મુસાફરી થઈ શકે. પરંતુ આપણે આંકિડા રક્ત ઓળંગવોજ નથી પણ સાચે બરાબર જોવો છે. ”

“ મને તો આ દેશ માટે કાંઈ ફરીઆદ

કરવા જેવું લાગતું નતી. તે બહુજ શુદ્ધપ
અને ખેડાએલો પણ છે. જુગોલકોને બરાબર
બબર હોય એમ લાગતું નથી.” જો બોલ્યો.

“જરા ધીરો થા! વખત આવ્યે તને
બધી બબર પડશે.”

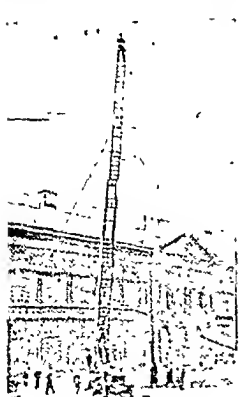
સાડો ૭ વાગે વિક્ટોરીઆ કુયુગી પર્વત-
ની સાવ સામે આવી ગયું. ડૉક્ટરે ટેમ્પરેચર
અદાર ડીઝી વધારી. તેમ કરવાથી બહુન
૩૦૦૦ શીટ ઉંચે જઈ શકે. વિક્ટોરીઆ
એકદમ હવામાં ઉંચે ચઢ્યું અને આઠ વાગ્યે
તો તેઓ પર્વતની બીજી બાજુએ આવી ગયા.
‘કારમાંથી દોરડાં નીચે ફેંક્યાં. એક દોરડું
ઝાડની એક મજબુત ડાળમાં બરાધું. બહુન
આગળ વધતું અટક્યું. જો તે દોરડા પર
સરકી સરકીને ઝાડ ઉપર ઉતર્યો. દોરડું ડાળી
સાથે બરાબર બાંધ્યું. ડૉક્ટરે ઉપરથી રેશમની
સીડી ઉતારી. તેના પર ચઢને જો ઉપર ચઢી
આવ્યો.

તેઓએ જમી લીધું.

પોતે કંઈ જગ્યાએ છે, એ ચંદ્ર જોઈને
ડૉક્ટરે નક્કિ કર્યું. તેના મિત્રોએ આફ્રિકામાં
આજ સુધીમાં ચએલ શોધખોળ મુજબ
ખાસ તૈયાર કરેલા નકશાઓ, અને નાઇલના
મૂળ શોધવાના ચએલા પ્રયાસો અને શોધખો-
ળની સંપૂર્ણ વિગત આપતું Sources of
The Nile (નાઇલના મૂળ) પુસ્તક ડૉક્ટરને
આપ્યાં હતાં. ડૉક્ટરને તે આ મુસાફરીમાં
સારી પેઠે ઉપયોગી થઈ પડ્યાં.

ડૉક્ટરને આ નકશા પરથી માલુમ પડ્યું
કે તેમનો રસ્તો અક્ષાંશની બે ડીઝી ‘પર એ
ટલે પશ્ચિમ તરફ ૨૦ માઇલ છે.

હવે તેઓએ સુવાની તૈયારી કરી. ત્રણમાં-
થી દરેકે ત્રણ ત્રણ કલાક ચોટી કરવાની હતી.
ખેલો વારો ડૉક્ટરે લીધો. કેનેડી અને જો રંગ
ઓટી સુધ ગયા. બાર વાગ્યે કેનેડીનો વારો,
અને જોનો વારો ત્રણ વાગ્યે હતો.

આ ચિત્રમાં બતાવેલી રાક્ષસી સીડીની ઉંચાઈ
૮૬ શીટ છે અને તે લાંડનમાં આગ પુગાવવાના
ઉપયોગમાં લેવાય છે, એ સીડી મરજી મુજબ નાની
મોટી કરી શકાય છે, એમ કરવામાં બાંધે જ એક
મીનીટનો વખત લાગે છે. મોટાં મકાનોમાં આગ
લાગી હોય અને દાદર સળગી ઉઠ્યાં હોય ત્યારે
ઉપરના મજલાઓમાં રહેતા માણસોને બચાવવામાં
આ સીડી બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. ૧૫ દોર્સ
પાવરની મોટર પર આ સીડી ચાલવામાં આવે છે.

સુવર્ણ કેશી.

લેખિકા : દૈા. લવંગિકા ત્રિયંવદ બહેતા, બી. એ.

(ગયા અંકના પાન ૩૦૭ થી ચાલુ.)

[૩]

એ બાળાએ જે ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો તે ઘરનો દેખાવ ફુલેન્ડર્સના પુરાણ કાળના ઘરના જેવી જ સાદાપ્રવાળો હતો. ઘરની બહારની ભીંત ઉપર પથ્થરોને સાંધે સાંધે ઝાણી સફેદ લીંદીયો આંધી હતી. ઊપરામાં મુન્દરવેલથી અંધકૃત ગોળ બારિયો હતો. એ માળ વચ્ચેની, ઉપલા માળને આધાર આપતી પાળ ઉપર ગૌચિક કળાની કલાહીનતાથી નોઆહ અને હેના પુત્રો વચ્ચેના વિવાદનો પ્રસંગ આલેખેલો હતો. સારસે બાંધેલો માળો, સૂર્યના તાપમાં બેસીને પોતાનું શરીર સ્વચ્છ કરતાં કચુતર, એ સર્વ વીગતોથી એ ઘર પ્રાચીન સમયના ઘરના નમુનારૂપ બની રહ્યું હતું. જોનારને એમજ લાગતું કે વહાન ઠર હાઇડેન અથવા તનિયેનાં ચિત્રોમાંનું એકાદ કારખાનુંજ પ્રત્યક્ષ થયું હતું.

દ્રાક્ષની વેલ, ઘરના બહારના સામાન્ય દેખાવની અનિયમિતતા અને શુષ્કતામાં મૂડતા અર્પતી હતી. નીચેની બારીયોમાં ગોળ રાજિયા નાંખેલા હતા, અને નીચેના કાચની પાછળ ફેલના મ્હોટા છુટા ભરેલા ઝાણા કાપડના પડલા નાંખી દીધા હતા. રાજિયાઓની વચ્ચે થોડાંક કરમાઈ જવા આવેલાં કારનેસનનાં ચીનોનાં ફૂંડા હતાં. લગ્ની પડતાં કુલને, રમવાનાં પાનાં વડે અને વિશે નામના

ઝાડની કુંળા શાખાઓથી બનાવેલી પાલખ જેવી રચના વડે આધાર આપ્યો હતો. આટલી બધી સંભાળ છતાં પણ કુલ કરમાવા આવ્યાં હતાં. પવિત્ર અને સંવર્ધિત જીવનની; કવિત્વમય યાવન અને સૌન્દર્યની સૂચક આ પુષ્પરચના તિથુસે દીડી.

ત્યાં એ કંસાક મુઠ્ઠી વાટય જોવા છતાં પણ જ્યારે એ નીલનેની મેગડેસેન ઘરની બહાર આવી નહિ ત્યારે તિથુસે ગહન વિચારશક્તિના ઉપયોગથી તર્ક કર્યો કે એ ત્યાં જ રહેતી હશે. અને એ સત્યજ હતું. હવે હેને માત્ર એટલુંજ કરવાનું હતું કે હેનું નામ જાણવાનું હતું, હેની સામાજિક સ્થિતિ શી છે તે જાણવાનું હતું, હેનો પરિચય કરવાનો અને હેનો પ્રેમ મેળવવાનો હતો. સર્વે નજીની વાતો. જો તે આ બાબતમાં પ્રવીણ હોત તો હેને આ સર્વ કરતાં પાંચ મિનિટ પણ લાગત નહિ. પરન્તુ નિષ્કપડી, એકમાર્ગી તિથુસે હેમાં જરા પણ પ્રવીણ નહોતો. ઉલટું, એ વિચાર કરવામાં થરો હતા, કાર્ય કરવામાં બ્હીકણ હતો. સામાન્ય સિદ્ધાન્તમાંથી પ્રત્યક્ષ વ્યક્તિની વાત આવતાં હેના કરતાં વધારે અનુભવહીન નર બીજે ભાગ્યે જડત. અને સંવનનમાં તો હેની પ્રશંસા કરનાર, અને હેને માટે સંકેતરચના નક્કી કરી આપનાર.

કોઇ વિશ્વાસપાત્ર ઘેડેરસની ત્હેને ઘણીજ જરૂર હતી. એક વખત શરૂ કર્યા પછી ત્હેનામાં વફાવતની ખામી આવે એમ નહોતું. મ્હાનિપૂર્ણ સંભાષણ તો તે પોતાના ઉપર યોગ્ય સંયમ રાખીને કરી શકતો હતો. અને કાંઈ નહિં તો એટલું તો ખરું જ કે ગ્રેમને પ્રથમ જ પરિચય પામેલા ગામડિયા જોટલી કુશળતાથી તો તિબૂર્સ પ્રણયીને ભાવ બળવી જ શકત. પરંતુ પેલા શ્વાનના વજીલ *પેતી ઝૂંઝાંથી ઉલટું, તિબૂર્સને આરમ્ભ કરવો કંઠણ પડતો હતો.

એટલે આપણે કંબૂલ કરવું જ પડશે કે તિબૂર્સ અસારે અનિશ્ચિતતાના સાગરમાં ગેલાં ખાતો હતો, અને પોતાની દેવીની સાન્નિધ્યમાં આવવા માટે અનેક યુક્તિયો મનમાં રચતો હતો. કાંઈ પણ યોગ્ય યુક્તિ તો જડતાં, ત્હેણે હેવો વિચાર કર્યો કે ત્હેના મરને આગ લગાડવી એટલે અગ્નિજ્વાલમાંથી પોતાની પ્રિયાને બચાવીને ત્હેને પોતાનાં હિમ્મત અને ગ્રેમની સાબિતી આપવાનો મસંગ મળે. પરંતુ તરત જ ત્હેને લાગ્યું કે મળતા પાટડા ઉપર ચાલવામાં ટેવાયેલા મંભાવાળામાંનો કોઈ માણસ ત્હેને પોતાના કરતાં જોહી બચાવી લે એમ પણ સંભવ હતો. અને વળી સુંદર બાળાનો પરિચય એ રીતે કરવાનો પ્રણયશાસ્ત્રમાં નિષેધ હતો!

* પ્રખ્યાત ફ્રેંચ નાટકકાર રાસીનકૃત "લે પ્લે-ઇલ" (ફરિયાદિયો) નામના નાટકમાં તે સમયના કાયદાના તંત્ર ઉપર સખત કટાક્ષ છે. ત્હેમાં પેતી ઝૂંઝાં, એક ન્યાયાધિયનો નિરક્ષર અને લાચારો દારવાળ છે. એ જ ન્યાયાધીશના શ્વાને માંસના હુકડાની ચારી કરી હતી. ત્હેના ઉપર દાવો મંડાય છે. પેતી ઝૂંઝાં ત્હેનો વજીલ બને છે, અને કોઈક નાં ગોખાણા પ્રમાણે ભાષણ ગોખી બચ છે. કોર્ટમાં આવે છે ત્હારે તે કહે છે કે "મ્હને તો ભાષણની શરૂઆતનાં જ વાડો આવડે છે." તે વિશે 'અલિ' ઉલ્લેખ છે.

કાંઈ વધારે સારી ગ્રેમણની વાટચ જોવાની ત્હેને શરૂ પડવાથી, ત્હેણે એ ઘરનું સ્થાન બરોબર મગજમાં કોતરી રાખ્યું, રસ્તાનું નામ ધ્યાનમાં રાખ્યું, અને પછી કાંઈક અંશે સંતુષ્ટ મને તે પોતાની હોટેલમાં પાછો ફર્યો. સંતોષનું કારણ એ હતું, કે ત્હેને એમ ભાસ થયો હતો કે બારીના ઝીણા પડદામાં એ અત્તાન બાલાની સુરમ્ય આકૃતિ-રેખા ઝાંખી અંકાઈ હતી, અને એક નાજુક હસ્ત વડે એ પારદર્શક પડદાનો એક છેડો ઉંચો કરીને પાળી બદલાવાની લેશ પણ આશા વગર એન્ટરવર્ષના એક નિર્જન માર્ગ ઉપર ચોક્કસ કરનાર ચોક્કસદારની અડગતા દઢ રહી હતી કે કેમ તે વિશે ત્હેણે ખાતરી કરી હતી. શું આ માત્ર તિબૂર્સની કલ્પના જ હતી, અને ત્હેને ભાસતું સદ્ભાગ્ય, તે શું વસ્તુતઃ બારીમાં લટકતા વજ્રને પોતાની તરફ નીચી વળેલી જૂલિયેટનું વજ્ર માનનાર શેમિયોના જો'વું, અને ફૂલનાં ફૂંડાં ને કસખી વેલ બરેલાં વજ્ર પ્હેરેલી રાજકન્યા કલ્પનાર ટૂંકી દષ્ટિવાળા સર્વ મનુષ્યને ભાગે આવે છે ત્હેણું આભાસ-મય સદ્ભાગ્ય જ હતું ? તે ગમે તેમ હોય. પરંતુ વિજ્ઞી પ્રણયીના ઉત્સાહથી તે પાછો ફર્યો. "આર્મ્સ ઓફ બ્રાવ્સ" ની માલિક અને ત્હેની સ્થામવર્ણી નોકર, તિબૂર્સના વર્તનથી આશ્ચર્ય પામ્યાં: ત્હેણે દઢતાથી સિગાર સળગાવી, પગ ઉપર પગ ચઢાવ્યો, અને ઉંચા રહેલા પગનાં આંગળાં ઉપર એ પગમાંનું રિલપર લટકાવીને હલાવવા મંડ્યો, અને એકંદરે, સમસ્ત સૃષ્ટિ પ્રત્યે સંપૂર્ણ તિરસ્કાર ધારનાર, અત્તાન જન-સમૂહની કલ્પનામાં પણ ના આવી શકે હેવા આનન્દના અધિકારી બનેલા મનુષ્યના જેવી અનુપમ શાન્તિથી તે વર્તવા લાગ્યો. કારણ ત્હેને ત્હેની સુવર્ણકેશી મળી હતી. જાદુઈ વૃક્ષ ઉપરથી સુવર્ણમેષનું ઉન મળતાં જેસનને પણ આટલો આનન્દ તો નહિં થયો હોય.

આપણે નાયક ઘણીજ સંતોષકારક સ્થિતિમાં હતો. મ્હેંમાં હિંવાનાની સિગાર હતી, પગમાં સ્લિપર્સ પહેર્યાં હતાં, પાસે મેજ ઉપર રહાઈનના પ્રદેશમાં બનતો મધ હતો, ગયા અંદવાડિયાનાં દૈનિક પત્રો પાસે હતાં, અને આદ્યે દ મુસેનાં કાબોની એક મુન્દર, કર્તાએ સ્વાધીન રાખેલા હક્ક ઉપરાન્ત થઈને છપાવેલી પ્રત પણ ત્હેની પાસે પડી હતી.

ત્હેની ઇચ્છા થાય તો તે ટોકે નામના મળતો એકાદ ગ્લાસ પી શકે, ઇચ્છા થાય તો મુસેનું કોષ કાબ્ય અથવા છેલ છેલ્લાં નાટકનાં વર્ણન તે વાંચી શકે એમ હતું. તો ત્હેને હવે થોડિકવાર એકશે રહેવા દઈએ. પ્રેમીએને ને કદીપણ કંઠાળો આવતો હોય, તો પણ એ કંઠાળો દૂર કરવાનાં પૂરતાં સાધનો આપણે ત્હેને આપ્યાં છે. એટલે હવે હેના વગર જ આપણે પાછા પેલા રૂપ કિપરોઈ ઉપર આવેલા ન્હાના ઘરમાં પ્રવેશ કરીએ. કારણ આપણે માટે એ દાર ઉઘાડી શકવાનું તિજ્જર્સમાં સામર્થ્ય નથી, અને એ નીચેની બારીએના બરેલા પડાની પાછળ ને ને છે ત્હેનો ત્હમને હમે પરિચય કરાવિએ. કારણ આ વાર્તાની નાયિકા બોંયતળિયે જ રહેતી હતી, અને ત્હેનું નામ ગ્રેએન હેનું. કેટલાકને એ નામ એયેલરીના કે એઝેલિયા જેટલું મધુર નહિં લાગે, પરન્તુ જરમન અને ડચ્ચ બાપા સાંભળનાર કણુને તો એ નામમાં પૂરતું માધુર્ય લાગતું હતું.

ત્હમારા પગ કાળજી પૂર્વક સાચ કરીને દાખલ થએ, કારણ ફ્રેન્ડર્સનાં લોકની લાક્ષણિક સ્વચ્છતાનું અહિં સંપૂર્ણ સાક્ષાત્ત્વ આપેલું હતું. ફ્રેન્ડર્સમાં લોકો પોતાનું મ્હેં અંદવાડિયામાં એક વખત ધુવે, પણ ત્હેને સાટે લેમનાં ધરના દરેક ખંડની જમીન દિવસમાં જમ્મે વખત ધગધગતા પાણી વડે ધઈને ધુવે છે. ધરના દરેક ખંડની બોંય સાગનાં

પાટીયાંની બનાવેલી હોય છે; એ પાટીયાંનો મુજ રંગજ કામમ રાખેલો છે, અને લાકડાની રેખાઓ અને બમરા કોષપણુ જતના બ્હાર નિશથી ઢોકેલાં હોતાં નથી. બોંય ઉપર ચાળેલી રેતીનું આણું પડ પાયરેલું હોય છે રેતીના ઝીણા કણુથી આપણા પગને એક જતનનો આધાર મળે છે, અને આપણાં અર્વાચીન ઢબના દિવાનખાનાંઓની પોલિશ કરેલી બોંય ઉપર લપશી પડવાનો જે સંભવ હોય છે તે આ રેતીને લીધે તદ્દન દૂર થાય છે. આપણા દિવાનખાનાંઓમાં તો આપણે ચાલતાં નથી, પણ સરકીએ છીએ.

ગ્રેએનનો શયનખંડ જમણી બાજુએ હતો. ત્હેનું બારણું વિનયમુચક રાખ રંગનું હતું, બારણા ઉપરનો પિત્તાંગનો ડોઠો સુવર્ણ જેવો ચળકતો હતો. ત્હમારા પગ ફરીથી સાચ કરે. કોષ મદાન સમ્રાટને પણ કાદવવાળા પગ લઈને અન્દર જવાનો અહીં આધિકાર નથી.

આ શાન્ત, સ્વસ્થ અન્તર્ભાગ દાણુબર જુઓ. તેમાં આંખને આકર્ષે છેવી કોષ પણ વસ્તુ નથી. સધળું શાન્ત, ગમ્ભીર સંયમ, સૂચક છે. આરગરીતના શયનખંડનું વાતાવરણ પણ આથી વધારે વિશુદ્ધ તો ના જ હોઈ શકે. સુષકતાથી આકર્ષક બનતી સર્વ રચનામાં નિર્દોષ સરલતાજનિત શાન્તિ પ્રસરી રહી હતી.

બીંચો કમ્બર સુધીની ઉંચાઈ સુધી “ઝાક” ના લાકડાની બનાવેલી હતી. ત્હેના ઉપર રંગીન માટીની ઘોલી મેરીની પ્રતિમા શિવાય અન્ય કોંઈ પણ અલંકાર નહોતા. મેરીની પ્રતિમાને ખરું વસ્ત્ર અને સાદિનનાં “શ્લ” પહેરાવેલાં હતાં, તણુની શિરમાળ અને રંગીન કાચના મણકવાનો માળા પહેરાવી હતી, અને ત્હેની સમીપ એ ન્હાનાં પુષ્પપાત્રમાં કૃત્રિમ ફૂલ મુક્યાં હતાં. ખંડના પાછલા ભાગમાં, સૌથી વધારે છાયામાં રહેલા ખુણામાં, પ્રાચીન સમ-

પના ઘાટનો, ચાર દાંડનો પલંગ મુકેલો હતો. પલંગને લીલા કપડાના પડદાથી આચ્છાદિત કર્યો હતો, અને પલંગ ઉપરની શય્યાથી તે ભૂમિ સૂધી, ગુલાબી ફેરવાળી, અને એ ફેરની નીચે પીળા રંગની શેષસના હાંશિયાવાળી ઝાલર લટકાવી હતી. અચીક આગળ કાષ્ટરની મૂર્તિ હતી. કોસના નીચેના ભાગને આગળ વાળીને પવિત્ર જળનું પાત્ર બનાવેલું હતું. પોતાના હસ્તીદંતના ભુજ પસારીને એ બાળાની નિર્મલ નિદ્રાવસ્થામાં તે રહેવું રક્ષણ કરતો હતો.

દર્પણ જેવું ચળકતું કપાટ; વકાકાર પાષાવાળો, 'બારી પાસે મૂકેલો, રેશમની આંટિયો તથા શેષસ બનાવવાની સર્વ સામગ્રીથી ભરપૂર મેજ; ગાદી મઢેલી મઢેડી આરામપુરશી; એકદમ બોસનાં મુદ્રિત ચિત્રોમાં વારંવાર નજરે પડતી, તેરમાં લુપ્તના સમયમાં પ્રચાર પામેલા આકારની ત્રણચાર ઉંચા અઠિંગણવાળી પુરશીઓ; શુચિત્વના દમ્ભના આલેખમાંથી જરામાં જ બચી જતી સાદાકવાળા એ ખંડના રાચરચીલામાં આટલું હતું.

પરન્તુ એટલું ઉમેરવું જોઈએ કે ડ્રેસિંગ આવી નિર્દોષ હોવા છતાં તેણે પહેલવાળી ધાર્યો વાળું, તાંબાથી મઢેલા શીશમના ફેધમમાં જડેલું, બહેનિસની બનાવટનું એક ચાટલું વંસાબું હતું. અલબત્ત, આ અપવિત્ર વસ્તુને પવિત્રતા અર્પવા માટે ફેધમમાં પવિત્ર "બોક્સવુડ"ની એક ન્હાની શાખા ખોશી હતી.

પોતે ભરેલી ગાદીવાળા સ્ટૂલ ઉપર પગ ટકવીને, પેલી મઢેડી ગાદી મઢેલી આરામપુરશીમાં ડ્રેસિંગ બેઠી હતી; તરતની રાત્રે ફરેલી શેષસની અદસ્યવત્ જાળી તેની સુંદર કાંઠાંસિયો વડે ઉઠેલતી અને વજુતી હતી. તેણું સુંદર માથું શેષસ બનાવવામાં નીચું

નમેલું હતું. પાસેના અગ્નિનો પ્રકાશ, તેની આસપાસ પ્રસરી રહેલા ઝાંખા તેજમાં સુંદર રંગ પૂરીને તેના મુરેખ મસ્તકને તેની આસપાસ રમત કરતાં અસંખ્ય કિરણો વડે અજવાળી રહ્યો હતો. તેના વદન ઉપરની ડચ્ચ લોકોમાં દેખાતી વધારે પડતી લાલાશ યૌવનની સુરખીથી મુદ્દ બની હતી, અને એ મુદ્દતા અને એ સુરખીને એ મંદ પ્રકાશ પણ ઝાંખી પાડવાને અસમર્થ હતો. બારિયોના ઉપરના કાચમાંથી થોડોક આવવા દીધેલો પ્રકાશ તેના કપાળના ઉપરના ભાગને જ સ્પર્શ કરતો હતો, અને માથામાં ખોશેલી કાંસડીના બન્ધનમાંથી છુટી ને ઉડતી વાળની લટા સુવર્ણતંત્ર જેવી ચળકતી હતી. સૂર્યનું કિરણ કપાટ ઉપર જ પ્રકાશે, ચીનીનાં ફૂંડાં ઉપર સોનેરી ઊંટ હોય, જો કાષ્ટરની પ્રતિમા કાંઈક વિશેષ પીતલથી હોય; પલંગના પડદાની અક્કડ રેખાઓને જો પીંછીના સ્પર્શથી ઘેરી ઢાપા અર્પાં હોય, બારીના કાચના આજા રંગને ઘેરા બનાવ્યો હોય; ખંડને છેડે સાવેણી લઈને ઉભેલી બારબેરા ને આલેખી હોય; અને બાળાના શીષ અને હસ્ત ઉપર સધળો પ્રકાશ પડવા દીધો હોય, તો ફૂલેન્ડર્સની ચિત્રકળાની પ્રગતિની સર્વોચ્ચ સ્થિતિ વખતે આલેખાયેલાં ચિત્ર જેવું જ આ પણ એક હેવું સુંદર ચિત્ર બની રહે, કે તેરજૂર્જ, કે ગાર્સપાર, કે નેટશર પણ એ ચિત્રને પોતાની કૃતિ તરીકે સ્વીકારવાને અનિચ્છા દર્શાવે નહિ.

આ સ્વચ્છ, સુધડ, અને ઉપયોગી વસ્તુઓથી જ રચેલું આનંદગૃહ ક્યાં, અને ફ્રેન્ચ સ્ત્રીઓના, કપડાંની ભરેલા, ગાયનનાં પાનિયાં ઉડતાં પડેલા, અપૂર્ણ ચિત્રા રખડતાં પડ્યાં હોય એવા શયનખંડ ક્યાં ! ત્યાં વિખરાયેલાં વસ્ત્ર પુરશીઓના અઠિંગણ ઉપર લટકતાં જ હોય, જમીન ઉપર પડેલું નવલ-

કયાનું પુસ્તક બિલાડી ફાડતી જ હોય, -અને અદિ! -પેલાં કર્મમાં ગુલામ મૂકેલા પાત્રનું પાણી કેવું નિર્મળ છે! પલંગની ચાદર કેવી સ્વેત છે! કાચનાં વાસણ સઘળાં કેવાં સ્વચ્છ છે! રંગનો એક કણ પણ નથી, એક ન્હાતું વસ્ત્ર પણ રખડતું પડેલું નથી!

ચિત્રમાં વાપરવાના રંગની શુદ્ધતા જાળવવા માટે મેલું નામનો ચિત્રકાર મરો-વરની મધ્યમાં બધેલા ગ્રામ-ત્રાસમાં ચિત્ર ચીતરતો. તે પણ એચેનના શયનખંડમાં લેશ માત્ર પણ અડચણ વગર એ હેતુ સાધી શકત. -ત્હાંની બીંતમાં ચણેલી શણની લોખંડની પછીત પણ ચાંદી જેવી ચમકતી હતી:

આ સ્થળે આપણા મનમાં એક બધ ઉત્પન્ન થાય છે, -આ નાયિકા શું આપણા નાયકને ચોખ્ખો છે? એચેન શું અતિશય સામાન્ય, અતિશય વ્યવહારિક નથી? તેનું સૌન્દર્ય ફેન્ડર્સ કરતાં હોલ્ડેન્ડની સીથોના સૌન્દર્ય જેવું નથી? અને શું ફેન્ડેન્સનાં ચિત્રમાંની સુન્દરીઓનાં મુગ આના જેવાં હશે? કદાચ એમ ના હોય કે હટ-પુટ, માંસલ, અતિશય લાલ વસ્ત્રવાળી, આનન્દમગ્ન, તકાકા મારનાર, નિરંકુશ, અસંસ્કારી સીથોને ચિત્રકારની પ્રતિમા જાવના-મય સ્વરૂપ આપતી હોય? ગદાન ચિત્રકાર અનેક વખત આ રીતે આપણને હેતરે છે. નિર્મોહ્ય સ્થાનને પરમ સુન્દર દ્રશ્ય જનાવીને આપણી સ્મૃતિ મૂકે છે. કદરૂપી ચાકરડીને બહીનસનું સૌન્દર્ય અર્પે છે. ચિત્રકાર, પોતે પ્રસન્ન રહે છે, તે ચીતરતો નથી, પરંતુ જે જોવાને તે ઇચ્છે છે તે અંશ ઉમેરીને તે ચિત્ર આલેખે છે.

પરંતુ એચેન કાંઈક વધારે નાનુક અને સરસારી હતી, તે પળ તેની અને એન્ટરપ્રે કૃતિઓની એમોશન વચ્ચે અદ્યુન સામ્ય હતું. અને તિજર્સની કલ્પનાશક્તિ, વિષય

માર્ગે ચડી જવાના લેશ પણ ભય વગર, તેનું મનન કરી શકે એમ હતું. તેની ચિત્રિત પ્રિવાના આભાસમય સ્વરૂપ માટે આથી વધારે બધા સૌન્દર્યવાળું શરીર મળવું મુશ્કેલ થાત.

હવે એચેન અને તેના શયનખંડનો, પંખિણી અને તેના માળાનો પરિચય આપ-ણને થયો છે, એટલે હવે તેના જીવનની વીગત જાણવાની, તેની સામાજિક સ્થિતિ જાણવાની ઉત્કંઠા થઈ હશે. તેની કથા તદ્દન સાદી હતી. ધંધામાં નિષ્ણ જણેલા ધંધાર્થી યુગલની એચેન પુત્રી હતી, અને ઘણાં વર્ષથી તે માતા પિતાહીન અનાથ બની હતી. બ્યારેશ નામની સ્વામિનિષ્ઠ દાસી તેની સાથે રહેતી હતી, અને તેમનો નિર્વાહ તેના પિતાની, ખોટા જતાં બાકી રહેલી મિલકતમાંની આવકમાંથી, અને તેના પોતાના લેઝસના કામમાંથી ઉપજતી આવકમાંથી થતો હતો. એચેન પોતાનાં સર્વ વસ્ત્ર હાથે શીવતી, અને પોતાને જોષ્ટી લેઝસ પણ હાથે જનાવતી, અને ફેન્ડેન્સવાસિણે તેને કરકસર અને સુખતાના આદર્શરૂપ ગણતા હતા. માત્ર કામગર વર્ષેની બાળા હોવા છતાં, તેની વસ્ત્ર પેરવાની છટામાં લાલિય હતું, અને ત્હાંના ગુરૂસ્વરગની બાળાઓથી તે લેશમાત્ર પણ ઉતરતી ન્હોતી. તેનાં વસ્ત્રનું કાપડ હમેશાં ઉંચા પ્રકારનું હોતું, તેની ટોપિયો તેમની ધવલતા માટે પંકાવેલી હતી; તેનાં જૂટ એ નગરમાં જનતાં ઉત્તમ પ્રકારનાં હોતાં. કાંચ-આશા છે કે આ વીગત નોંધવાથી તિજર્સ નાખુશ નહિ થાય, પણ-આપણે કશુંક કરવું જોઈએ કે એચેનના પગ સ્પેષનની કાંઈ કાંઈએને શોભે તેવા સુકમાર હતા, અને તેને દીપાવે તેવાં જૂટ તે પેરવતી હતી. તે સુશિક્ષિત હતી, તે સારી રીતે લખી વાંચી શકતી હતી. બરતકામમાં દરેક જાતના ટીકા તે બરી જાણતી હતી, શીવજી કામમાં તે

અપ્રતિમ કૌશલ્ય ધારતી હતી, અને પિયાનો વગાડતાં ત્હેને આવડતું નહોતું. પરંતુ એ કહેવાતી ન્હનતાના અદલામાં ત્હેનામાં વિવિધ વાનીઓ બનાવવાની કળા હતી, અને સર્વ ઉત્તમ ગૃહિણીની પેઠે ત્હેને પાકવિધિની પોતાની પ્રવીણતા માટે અભિમાન હતું; અને પોતાની જ બુદ્ધિથી ઉત્પન્ન કરેલી અસંખ્ય નવીન વાનિયો તે બનાવતી હતી.

નિઃશંક, આ બધી વીગતો તદ્દન અગિષ્ટ બાસશે, પરંતુ આપણી નાયિકા કાંઈ રાજકન્યા નથી કે વીસ વર્ષની પરમ આકર્ષક સ્ત્રી પણ નથી. તે તો માત્ર એન્ડવર્ષના કોઠની પાસે, રચુ કિપ્હોર્પમાં રહેનાર સામાન્ય ધર્માર્થી બાળા છે. પરંતુ પુરુષની દૃષ્ટિયે તો સ્ત્રીઓમાં સૌન્દર્ય શિવાય કશાને પણ બેઠ હોતો નથી. એટલે આપણે મન તો એવેન, નૃપતિઓની નીપ બેસવાનો અધિકાર ધારતી ડ્યેસોની પણ સરસાઈ કરી શકે એમ છે, અને ત્હેની વયનાં સોળ વર્ષ તે વિશિષ્ટ વર્ગના જેવીજ જિદાતતાનાં સોળ ચિન્હરૂપ જ છે.

એવેનના હૃદયની શી સ્થિતિ હતી ? ત્હેના હૃદયજીવનની સ્થિતિ ઘણીજ સંતોષકારક હતી. કાથિયા રંગનાં કબૂતર, સુવર્ણ રંગની માછલિયો, અને ખીજાં એવાં નિર્દોષ પ્રાણી શિવાય બીજી કેમ પણ વસ્તુ પ્રત્યે ત્હેને કદી પ્રેમ ઉદ્ભવ્યો નહોતો, અને ત્હેનાં આ પ્રેમપાત્રો માટે તો અસંત ધૃત્વાં યુક્ત પ્રણયીને પણ એ ક્ષણબર પણ ચિન્તા યાચ એમ નહોતું. દર રવિવારે તે બ્ર રબેન્ડની સાથે દેવળમાં જતી; પછી થેર જઈને તે બાદબલનાં પાનાં ફેરવતી, અને ત્હેમાં, સમ્રાટ જેવો પોપાક પહેરેલા મહાન પિતાતું ચિત્ર તે જોતી, અને ત્હેમાંનાં મૂળ લાકડામા કોતરેલાં ચિત્ર ઉપરથી કાઢેલી ઊપ વડે ઊપેલા ચિત્રો, અનેક વખત દીડેલાં હોવા છતાં, નવીન આદરભાવથી જોઈ રહેતી. જો વરસાદ ના હોય તો

ત્હેની એક સમાવડી સખી સાથે લિલોના મઠ ઉપર, અથવા તો “ હેડ ઓફ ટ્રેન્ડર્સ ” ના નામે ઝોળખાતી બુશિર ઉપર તે શરવા જતી. ત્હેની સખી પણ લેઇસ બરવાનુંજ કામ કરતી હતી. અડવાડિયાના ખીજા દિવસોમાં તે જવલ્લેજ ખંડાર નીકળતી. કવચિત ધરોકોએ કરવા આપેલો સામાન ત્હેમને આપવાને તે જતી, પરંતુ ઘણે ભાગે એ કાર્ય આરબેરાજ કરતી.

પ્રણયનો વિચાર સરખો જેને ના આવ્યો હોય એવી સોળ વર્ષની બાળાતું અસ્તિત્વ કોઈ પણ ઉચ્ચ પ્રદેશમાં તો અશક્યવત્ જ છે. પરંતુ નહેરોમાંની રોગાવિષ્ટ હવાથી ભંરપૂર બનેલી ટ્રેન્ડર્સની હવામાં પ્રેમના જન્મ આતિ અલ્પ છે. ફૂલ પણ ત્યાં મોડાં ઉગે છે, અને ઉગે છે ત્યારે નાવ્યુકતાહીન હોય છે. બેજવાળા હવામાં ભજેલી ત્હેની વાસ પણ સુગન્ધી વનસ્પતિનાં ઢીકાળાની વાસના જેવી હોય છે. આકાશ અને પૃથ્વી બેજથી ભરેલાં હોય છે અને એ બન્ને, એ હવા શોષી શકવાને અસમર્થ હોવાથી એ હવા આગળ પાછળ વાતાવરણમાં ભમ્યા કરે છે, અને મન્દ તેજથી પ્રકાશતો સૂર્ય પણ એ સૂકવવા માટે વ્યર્થ પ્રયાસ કરે છે. આ ધુમ્મસથી ભરેલી હવામાં વસતી સ્ત્રીયોને સહગ્રણી રહેવામાં જરાપણ મહેનત પડતી નથી. કારણ, આયરન કહે છે તેમ, કોઈ પણ માનવ પ્રણયી કરતાં સૂર્યદેવનાં ઉચ્ચ કિરણો સ્ત્રીયો ઉપર વધારે વિજય મેળવે છે.

એટલે હાવા, નીતિપોષક વાતાવરણમાં રહીને એવેન પ્રેમના વિચાર માત્રથી અજાત હતી ત્હેમાં કાંઈ નવાઈ નહોતી. એટલુંજ નહિ, પરંતુ લગ્નથી પુનિત બનતા પ્રેમના સ્વરૂપથી પણ તે અજાત હતી. ત્હેણે કોઈ પણ ખરાબ નવલકથા વાંચી નહોતી. તેમ સારી પણ વાંચી નહોતી. ત્હેને સગાં સમ્યન્ધી પણ નહોતાં. એટલે પુરુષવર્ગ જોડે સહવાસમાં આવવાનો ત્હેને

પ્રસંગે જ નહેતો આવ્યો. તિબ્બત કૈવો
ભાગ્યશાળી ! વળી, તેમની સરદ દરમિયાનના
દૂકા સમયમાં શહેરમાં શરતા, રંગીન પાષ્પ
પીતા નાવિકો, અથવા પૂર્વ તરફના જ્ઞાણના
કેષ્ટન, અથવા તો, કપાળમાં કચ્છોલિયો
પડેલા, મગજમાં હિસાબ ગણતા, વિચારમાં
મસ્તૂલ બનીને શેર જગરમાં જતા ઝેપારિયો-
જે સર્વની હાથિક છાયા એવેનના પુનિત
વાસ પાસેથી જતાં તેના ઘરમાં પડતી હતી,
હેમાંના કોઈ પણ-એ બાળાની-કે કોઈની
પણ-કષ્ટના સકિતને આકર્ષી શકે હોવા લેશ-
માત્ર પણ સંભવ નહોતો.

પરંતુ એટલું તો કબૂલ કરવું પડે કે
તેની પ્રકૃતિ આવી નિર્દોષ હોવા છતાં,
તિબ્બત તરફ, અને તેના સુરેખ વસ્ત તરફ
તેનું લક્ષ્ય ખેંચાયું હતું. તેણે તેને " ધિ
હિસેન્ટ ફ્રામ ધિ કાસ " સમીપ તક્ષીન
બનીને ઉમેશો અનેક વખત દીકો હતો, અને
તેની એ તક્ષીનતાનું મૂળ અગાધ ધાર્મિકતા
દશે એમ તે ધારતી હતી; અને એ ધાર્મિક-
તા હાવા તરફ ધુવક માટે ધણી જ પ્રશંસ-
નીય ગણાય એમ તેને લાગ્યું હતું. લેહસ
વજુતે વજુતે, ચેરના ચોગાનવાળા પેલા અ-
પરિચિત મનુષ્યના તેને વિચાર આવવા
લાગ્યા, અને એ નિર્દોષ વિચારમાળામાં તે
તક્ષીન થવા માંડી. એક દિવસ તો એ વિચાર-
માં ને વિચારમાં તે લીધી, અને પેતે થ
કરતી હતી તેના લેશ પણ બાન વગર દર્પણ
સ્થાપે જઈને ઉભી, અને લાંબા વખત મુઠ્ઠી
તેમાં નેચા ક્યું. તેણે પોતાનું વદન સ્હા-
મેથી નેચું, સ્વેજ શરીરે જાણુ ઉપરથી નેચું,
જુદા જુદા તેજમાં નેચું;—અને આખરે તેને
લાગ્યું;—અને તે સસજ હતું,—કે તેની તથ્યા
અસન્ત કુમારવાળી હતી, તેનાં નેત્ર અપૂર્વ
નિર્મળતાવાળાં, નીલવર્ણાં હતાં, રક્ત એક
વચ્ચે તેના માંત નૌમિકની પશ્ચિમ જેવા

દીપતા હતા, અને તેના વાળનો રંગ અસન્ત
સુન્દર હતો.

તેને પહેલીજ વખત પોતાના યૌવનનું
અને સાન્દર્ભનું બાન થયું. પાસે મુકેલા પ્યા-
લામાંનું શ્વેત ગુલાબ તેણે લીધું, ગાથામાં
ખોળ્યું, અને આ સાદા પુષ્પથી પણ તેના
સાન્દર્ભમાં ફેટલો વધારો થતો હતો તે જોઈને
તેણે સ્મિત ક્યું. સસૌન્દર્ભના જ્ઞાનનો તેના
હૃદયમાં જન્મ થયો, અને પ્રેમનો માર્ગ
ખુલ્લો થયો.

પરંતુ આપણે તિબ્બતને એકસો મુઠ્ઠીને
આપ્યો ધણો વખત થઈ ગયો. આ લેહસ
બનાવનાર બાળા વિશેની માહિતી આપણે
આપી, તે દરમિયાન ' અર્ચ્સ ઓફ ધ્યાનાં ' માં
તે શું કરતો હતો ? ' તેણે એક બીણા
કાગળ ઉપર કોંઈક લખ્યું હતું, અને તે તેના
પ્રેમનું મેદશન જ હશે કે પછી કોઈ જોડે દાંડ
મુદ્દ કરવાની ધમકી હોય તો કાણ જણે. કારણ,
અંદર પુષ્કળ છેકંઠિકા કરીને બગાડેલાં કાગ-
ળિયા જમીન ઉપર પડેલાં હતાં, તે ઉપરથી
સ્પષ્ટ જણાતું હતું કે એ દસ્તાવેજ ધણો જ
મહત્વનો હતો, અને ઉચિત શબ્દો ગોઠવવાને,
અથર્ પડે હોવા હતા. એ પૂરા કરીને તે
ગોઠવો, કોટ પુરો, અને ફરીથી રૂપ કિપ-
દાર્ષ તરફ તેણે જવા માંડ્યું.

શાન્તિ અને ઉદ્ધાંગના તરફ સમાન
દીપતા એવેનનો દીપક કાર્યની બારી પાછળ
શાન્ત જ્યોતિષી પ્રકાશનો હતો, અને કામ
કરતી બાળાનો પડઝામે પારદર્શક પડદા ઉપર
પડેલો હતો. જ્યોતની તિબ્બેરી ક્યાડવાની તૈયારી
કરતા ચેર કરતાં પણ વધારે ઉત્કેશયેશો
તિબ્બત નિઃશબ્દ પગલે બારી પાસે આવ્યો,
ગળિયામાંથી હાથ અંદર નાંખ્યો, અને સ્ક-
વારે ફરને પાણી પાવાને બારી ઉઘાડતાંની
સાથેજ એવેન એ દેખશે એ આશામાં, કારને
જનનાં દુઃખમાંની બારીમાં ત્રણ વખત વાજેલી
પેને લખેલી ચિઠ્ઠી તેણે યોદ્ધિક દાદી. એટ
કરીને તે એટલેજ નિઃશબ્દ પગલે પાછો

કાયદાની દૃષ્ટિએ ગુજરાતની હિંદુ સ્ત્રીઓનું સ્થાન.

લેખક: મનહરનાથ માણેકનાથ ધારેખાન,
બી. એ. એલએલ બી. એડવોકેટ.

(ગયા અંકના પાન ૨૯૨ થી ચાલુ.)

[૪]

(૧૨) હવે આપણે એકત્ર કૌટુમ્બીક મીલકતની વ્યાખ્યા કરી કૌટુમ્બીક મીલકત સમીક્ષા નીચે જણાવેલ તથા સહય (Copar) સ્ત્રી જાતની મીલકતથી (cener)ની વ્યાખ્યા. એકત્ર કૌટુમ્બીક મીલકત બની શકે છે:

(૧) એકત્ર કુટુમ્બના કોઈ પણ સભ્યે, પુત્ર તરીકે પોતાના પિતા-દાદા અને દાદાના પિતા પાસેથી વારસામાં મેળવેલી મીલકત.

૨) કૌટુમ્બીક વડવાઈ મીલકતની મદદથી જાવેલી મીલકત. (૩) એકત્ર કુટુમ્બના બ્યોએ મેળવેલી મીલકત. (૪) એકત્ર વડાઈ મીલકતની ગુંચણી (nucleus)ની મદદથી જાવેલી મીલકત. (૫) સ્વતંત્ર રીતે મેળવેલી કુટુમ્બીક મીલકતમાં મેળવેલી મીલકત.

આવી બધી મીલકત કૌટુમ્બીક ગણાય; અને આવી મીલકતમાં જોતો હકદારી હોય તે કૌટુમ્બીક સભ્ય (coparcener) કહેવાય છે.

(૧૩) મીતાક્ષરના (ગુજરાતમાં પ્રવર્તતા) કાયદા પ્રમાણે આવલકત કૌટુમ્બી- અવિભક્ત કુટુમ્બનું હિત (undivided તત્વ તે માલીકીની (Coparcenery એકત્રતા. એવી મીલ- interest) કતનું માલીકીપણ માવ સર્વ સભ્યોમાં છે- નહીં. જ્યાં સુધી તેનો કોઈ પણ

સભ્ય એમ કહી શકે નહીં કે તે મીલકતમાં એનો અમુક ભાગ છે-અથવા તે મીલકતમાંની અમુક મીલકત એની છે, ત્યાં સુધી તેનું હિત વધારે વાળું છે. બીજા સભ્યની મદદથી તેનું હિત વધે છે-અને કોઈના જન્મથી છોટે છે. જ્યારે વહેંચણુ થાય, ત્યારે તેનો કેટલો હિસ્સો છે તે કહી શકાય. અને તેથી જ એવા સભ્યના હિતને “ અવિભક્ત એકત્ર કૌટુમ્બીક હિત ” (Joint & undivided coparcenery interest) કહેવામાં આવે છે. દરેક સભ્યોમાં મીલકતના કમળની તથા હિતની એકત્રતા છે, અને એકના મૃત્યુથી બીજાને વારસાઈ હકથી નહીં પણ હયાતી હકથી (survivorship) મીલકત મળે છે, એમ પ્રીવી કાઉન્સિલે પણ ઠરાવ્યું છે. એક દાખલો લખએ:

ધારો કે અ અને તેને બે પુત્રો વ અને ક છે. હવે એકત્ર કૌટુમ્બીક મીલકતમાં પિતા-પુત્રનો સરખો હિસ્સો હોય છે. તેમ અ. વ. ક ના સરખા ભાગ પડે, અને દરેકને ૩ મળે. પણ જો જુદા થયા પહેલાં, અ જન્મે તો એનો ભાગ પણ અંદર ગણાય. અને દરેકને ૩ મળે. તેમ ધારો કે કને થયો

છોકરા છે. તો ક ની સાથે ગ-ચ-ચ નો ક ના હિસ્સામાં સરખો ભાગ છે. હવે આ દાખલામાં જે અ પાસે કૌટુંબીક મીલકત ન હોય. પણ સ્વતંત્ર રીતે મેળવેલી હોય, તો ચ-ક-ચ નો જન્મહક લાગતો નથી. અ તેવી સ્વતંત્ર મીલકતનો સ્વતંત્ર ઉપયોગ કરી શકે છે. તેનું દાન કરી શકે છે-તેમજ વીલથી ખીજાને આપી શકે છે. પરંતુ જે અ તેવો કાંઈ ઉપયોગ ન કરે અને ચ-ક-ચ ને વાર-સાઈ હકથી મળે તો, તેમના હાથમાં તે એકત્ર ગણાય અને ગ-ચ-ચ નો જન્મહક લાગે.

(૧૪) અત્યાર સુધી આપણે એકત્ર કૌટુંબીક મીલકતના સ્વતંત્ર મીલકત વાત કરી. હવે સ્વતંત્ર (Self-acquired મીલકત કોને કહેવાય property). તે તપાસીએ. નીચે જણાવેલા પ્રકારથી મેળવેલી મિલકત સ્વતંત્ર ગણાય:—

(૧) પિતા-દાદા-અને દાદાના બાપ શિવાય ખીજા કોઈ વડવા તરફથી વારસામાં મળેલી મીલકત (પિતા-દાદા અને દાદાના બાપ તરફથી વારસામાં મળેલી મીલકત કૌટુંબીક ગણાય છે. જુઓ પેરા ૧૨.) (૨) તેજ પ્રમાણે ખીજા કોઈ પિત્રાર્થ તરફથી વારસામાં મળેલી મીલકત; અથવા કોઈ સ્ત્રી મીલકત અથવા સ્ત્રીના મારશ્વત મળેલી મીલકત. (૩) બક્ષીસ (Gift) અથવા વીલની રૂએ મળેલી મીલકત. (૪) એકત્ર મીલકતને વૃક્ષાન પહોંચાડ્યા શિવાય મેળવેલી મીલકત. (૫) એકત્ર કૌટુંબીક મીલકતની ખાસ મદદ શિવાય ખાસ મેળવેલી વૈજ્ઞાનિક અથવા ધંધાદારી (professional) વિદ્યાની મદદથી મેળવેલી મીલકત. (૬) જે મીલકત ઉપર એકત્ર માર્લીકી હક ન ભોગવી ચકાય એવી મીલકત. (નોંધ:—જે એકત્ર મીલકત સ્વતંત્ર મીલકત નેડે એવી રીતે મેળવવામાં આવી

હોય કે જેથી બન્ને જુદી ન પડી શકે તો, તેવી રીતે મેળવાયેલી મીલકત પ્રાથમીક સ્વતંત્ર ગણાય છે.) (૭) સરકાર તરફથી એકત્ર કુટુંબના કોઈ પણ સભ્યને આપવામાં આવેલી મીલકત (grants). (૮) એકત્ર કુટુંબની મીલકત, પણ એકત્ર કુટુંબમાંથી ગએલી, અને કોઈ સભ્યે તે એકત્ર કુટુંબની મીલકતની કોઈ પણ મદદ શિવાય પાછી મેળવેલી મીલકત. (૯) સ્વતંત્ર મીલકત, અને તેમાંથી ખરીદેલી મીલકત. (૧૦) વહેંચણીમાં જેને છોકરા ન હોય તે સભ્યને ભાગે આવેલી મીલકત. (૧૧) જે એકત્ર કુટુંબમાં એકજ સભ્ય હોય અર્થાત ખીજા કોઈ હોય નહીં તેમજ ભરણુ-પોષણના હકવાળી કોઈ વીધવા પણ ન હોય, તો તેવા કુટુંબમાં તે સભ્યની તેવી મીલકત સ્વતંત્ર ગણાય.

(૧૫) બ્યારથી શ્રીટીશ ન્યાયની અદાલતોની મારશ્વત, આપણા શ્રીટીશ અને સ્વ- હિન્દુ-કાયદા ઉપર તત્ર મીલકત. સુકાદા અપાવા મંડાયા ત્યારથી સંકુચિત ભાવના દૂર થઈ છે. શરઆતમાં જે થોડી પણ મદદ એકત્ર મીલકતમાંથી મળી હોય, તો તરતજ તેવી રીતે મળેલી મીલકત એકત્ર ગણવામાં આવતી હતી. પણ જેમ વખત જતો ગયો, તેમ આપણા શાસ્ત્રો અને ટીકાઓ ઉપર ઉદાર ભાવનાઓ સુકાતી ગઈ અને સંકુચિતપણું દૂર થયું. એકત્ર કુટુંબની મીલકતની મદદથી આઈ. સી. એસ જેવી ખાસ પરીક્ષાનો અભ્યાસ કર્યો હોય, અને પછી આઈ. સી. એસની કમાણી કેવી કહેવાય તે સવાલ પ્રોવી કાઉન્સિલ પાસે આવી ગયો છે. અને તેમાં એમ દરેકું છે કે તે કમાણી એકત્ર કૌટુંબીક મીલકત ગણવી. આ દરાવમાં પાછલા બધા કેસો ચર્ચવા આવેલા છે.

(૧૬) કૌટુંબીક મીલકતને કોઇ પણ રીતે હેરાન કર્યા શિવાય જે મીલકત મેળવવામાં આવે તે સ્વતંત્ર ગણાય. જો પુત્રે વિમો ઉતરાવ્યો હોય અને વીમાના પ્રીમીઅમના પૈસા સ્વતંત્ર અને ખાનગી મીલકતમાંથી આપ્યા હોય તો તે વીમાની પોલીસી ખાનગી ગણાય છે. જો કુટુંબમાંથી કોઇ સભ્યને કુટુંબને શોભે એવી સર્વસાધારણ વિદ્યા આપવામાં આવી હોય તો, અને તેવી વિદ્યાને પ્રતાપે જે કમાણી થાય તે સ્વતંત્ર ગણાય. પણ આઇ. સી. એસ. તો અથવા એવો ખાસ વૈજ્ઞાનીક (professional) વિદ્યાભ્યાસ કરાવવામાં આવ્યો હોય અને એવી વૈજ્ઞાનીક વિદ્યાને પ્રતાપે જે કમાણી થાય તે કૌટુંબીક મીલકત ગણાય છે. તેવીજ રીતે એકત્ર કુટુંબની મીલકત કોઇ પણ કારણસર ખોવાયેલ અને કોઇ સભ્યે પોતાને ખર્ચે તે પાછી મેળવેલી હોય તો તે મીલકત સ્વતંત્ર ગણાય છે. આમાં પણ ભેદ છે. જો આવી રીતે પિતાએ પાછી મેળવી હોય તો તેની સ્વતંત્ર ગણાય. જો જંગમ મીલકત હોય અને બીજા સભ્યે મેળવી હોય તો સ્વતંત્ર ગણાય; પણ જો સ્થાવર હોય અને બીજા સભ્યે મેળવી હોય તો તેને ચતુર્થાંશજ સ્વતંત્ર તરીકે મહે અને બીજા ત્રણ ભાગ બધા સભ્યો વચ્ચે સરખા ભાગે વહેંચી લેવામાં આવે સ્વતંત્ર મીલકતની મદદથી જો મીલકત મેળવવામાં આવે તો તે સર્વ રીતે સ્વતંત્ર ગણાય.

(૧૭) મઝીઆરી અથવા કૌટુંબીક મીલકત કોને કહેવાય માતામહ તરફથી તે આપણે જોઇ ગયા. મળેલી મીલકત. તેમજ સ્વતંત્ર મીલકત કોને કહેવાય તે પણ આપણે તપાસ્યું. આ બન્ને બાજતોમાં ખાસ કરીને પિતા-દાદા અને દાદાના બાપની મીલકતના સંબંધમાજ આપણે વિચાર કર્યો છે. હવે માતામહ (માના બાપ) ની મીલક-

તના સંબંધમાં વિચાર કરવા જેવું છે. આ વિષયમા હજી નિર્ણયાત્મક પરીણામ આવ્યું નથી. વંકયામા પિ. વેંકટાના કેસમાં જે બાઇઓ એકત્ર હતા અને તે. વખતે તેમને પોતાના માના બાપની મીલકતનો વારસો મળ્યો હતો. આ સંજોગોમાં પ્રીવી કાઉન્સિલે એમ કહ્યું છે કે તે મીલકત એ જે બાઇઓના હાથમાં એકત્ર અને મઝીઆરી ગણાય. આ પ્રીવી કાઉન્સિલના ચુકાદા ઉપરથી આપણી કેસોમાં મતકેર થયો છે. મદ્રાસ હાઇકોર્ટ એમ સમજે છે કે આવી મીલકત હંમેશાં એકત્ર અને કૌટુંબીક ગણાય અને તેથી એવી રીતે મેળવનાર સભ્યને પુત્ર હોય તો તેનો જન્મહક લાગે છે. અક્લાહબાદ હાઇકોર્ટનું એમ માનવું છે કે પ્રીવીકાઉન્સિલ પાસે જે સવાલ હતો, તેના ઉપરથી તો એમજ જણાય છે કે જે બાઇઓ વચ્ચેજ મઝી-

મામા તરફથી મળે આરી પણ પુત્રનો તે વડવાઇ ખરી કે હક ન લાગે. તેજ નહીં ! પ્રમાણે પટણા હાઇ-

કોર્ટનું માનવું છે, અને તે કોર્ટ પ્રમાણે પણ પુત્રનો હક લાગે નહીં. પરંતુ મામા વડવા (ancestor,) ગણાય નહીં અને તેથી જ મામાની મીલકત મળે તો તે વડવાઇ કૌટુંબીક (ancestorial) મીલકત ગણાય નહીં.

(૧૮) જો કોઇને તેના પિત્રાઇ તરફથી અથવા બહેન પિત્રાઇ અથવા ઝી અથવા બીજા કોઇ આરક્તની મીલકત. સ્ત્રીના મારકતે મીલકત મળે તો તે વડવાઇ મીલકત ગણાય નહીં, અને તેમાં મેળવનાર સભ્યના પુત્રનો જન્મથી હક લાગે નહીં, આવી રીતે મેળવેલી મીલકત પોતાની સ્વતંત્ર ગણાય છે. જ્યારે વહેંચણુ થાય અને કૌટુંબીક મીલકતમાંથી ભાગ મળે ત્યારે, તેવી મીલકત તેના પુત્ર પ્રત્યે વડવાઇ કૌટુંબીક ગણાય છે, પરંતુ બીજા પ્રત્યે તે સ્વતંત્ર ગણાય છે. તેવી

મીલકતમાં પુત્રનો જન્મહક લાગે છે, પણ તેના બાદમાં વિગેરે બીજા સગાઓ પ્રત્યે તે સ્વતંત્ર મીલકત ગણાય, અર્થાત તે સંબંધના મૃત્યુ બાદ તે મીલકત તેના બાકીઓને દયાતી હકથી (by right of survivorship) મળે નહીં.

(૧૯) હવે પિત્રાધ વડવા તરફથી બે કેમને બક્ષીસથી અ- પિત્રાધ વડવા તર- થવા વીલની રૂએ રૂઢી બક્ષીસમાં તથા મીલકત મળે તો તે વીલમાં મળેલી વડવાધ કૌટુંબીક મીલકત. લકત ગણાય કે સ્વતંત્ર તે પણ વિચારવા બેગ છે.

મુંબાઈ અને અહમદાબાદ હાઇકોર્ટના અ- નિપ્રાય પ્રમાણે, બે બક્ષીસ-લેખમાં અથવા વીલમાં કાંઈ ખાસ વિરૂધ ન હોય તો, તે મીલકત સ્વતંત્ર ગણાય અને તેવી રીતે મળેલી મીલકતમાં તેના પુત્ર (એટલે પુત્ર- પૌત્ર અને પ્રપૌત્રનો) જન્મહક લાગે નહીં. તેવીજ રીતે પુત્રના લગ્ન સમયે પિતા તરફથી બક્ષીસમાં મળેલી મીલકત તેની સ્વતંત્ર છે. બે વડવાધ કૌટુંબીક મીલકતની મદદથી બીજી મીલકત મેળવવામાં આવી હોય તો, તે મીલકત પણ મહીઆરી ગણાય છે.

(૨૦) જે મહીઆરી અથવા કૌટુંબીક મીલકત જણાવી છે, મહીઆરી મીલક- તેમાં પુત્ર(પુત્ર-પૌત્ર તમાં પિતા પુત્રના તથા પ્રપૌત્ર) નો હકનો પ્રકાર જન્મહક લાગે છે, તે આપણે જણાવ્યું છે.

તે હક જન્મથી હોવાથી, તે પિતાને લીધે અથવા પિતાની મારફત લાગતો નથી એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. આ સિદ્ધાંતને લીધે બે પિતા પોતાના પુત્રની પત્ની શરૂગતી વખતે આપે તો પણ તે શરૂગતી પુત્રને બંધનકર્તા નથી. પરંતુ બે અમુક ખાસ

સંજોગો વચ્ચે કૌટું- Legal necessity મ્બીક મીલકત વેચવી અને મર્યાદીત પડે તો તે હક છે. બક્ષીસ. આવા સંજોગો વચ્ચે ઉભી થયેલી જરૂરી-

આતને ખાસ જરૂરીઆત (Legal necessity) કહેવામાં આવે છે. તે આગળ સમ- જાણવામાં આવશે. પિતાને કૌટુંબીક જંગમ મીલકતમાંથી મર્યાદીત બક્ષીસ આપવાનો અધિકાર પણ છે. શ્રાદ્ધ વગેરે જરૂરીઆતના પ્રસંગોએ તથા શાસ્ત્રમાં જણાવેલા પ્રસંગોએ તથા કુટુંબને જરૂરીઆત હોય ત્યારે અને સંકેત સમયે પિતા મહીઆરી મીલકતમાંથી પોતાના પુત્રની સંમતિ શિવાય ઉપયોગ કરી શકે છે. તેજ પ્રમાણે શાસ્ત્રોક્ત પવિત્ર કારણો માટે પણ સ્થાવર મીલકતમાંથી પિતાને મર્યાદીત બક્ષીસ આપવાનો અધિકાર છે. આવી રીતે મર્યાદીત બક્ષીસ આપી શકે પરંતુ વીલ તો નજ કરી શકે. સગીર ઉમરના પુત્રના હકને નુકશાન કરીને અથવા તેનું કોઈ પણ આહત કરીને પિતા પોતાની પત્નીને બક્ષીસ આપી શકે નહીં.

(૨૧) આપણે ઉપર ' ખાસ જ.રી- આત ' (Legal ' લીગલ નેસેસી- necessity) શબ્દ ટી 'નો અર્થ. વાપરી ગયા. તેનો અર્થ જણવાની ખાસ

આવશ્યકતા છે. જ્યારે કુટુંબને એવી ખાસ અડચણ અથવા અગવડતા આવી પડી હોય, અને જ્યારે તેવી અડચણને લીધે અર્થ માટે વધુ પૈસાની જોગવાઈ કરવી પડે એમ હોય ત્યારે મહીઆરી મીલકત વેચવી પડે, અથવા તેની જમીનગીરી ઉપર દેવું કરવું પડે છે. આવી અડચણ કાયદાની દૃષ્ટિએ મર્યાદીત હોય તો, તેવી જરૂરીઆતને ' લીગલ નેસે- સીટી ' કહેવામાં આવે છે. ખાસ કરીને દા- ખલા તરીકે નીચેની જરૂરીઆતને એવી ખાસ જરૂરીઆત તરીકે ગણવામાં આવે છે:

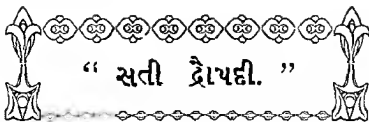
(૧) પિતાનું દેવું. આનું દેવું કાયદા વિરૂદ્ધ અથવા અતીત માટે થયેલું ન હોયું જોઈએ. (૨) સરકારી મહેસુલ. (૩)

કુટુંબના સભ્યોનું તથા તેમનાં પત્નીઓ અને છોકરાંઓ માટે ભરણુ પોષણ (૪) સભ્યોનાં તથા તેમની પુત્રીઓનાં લગનનું ખર્ચ. (૫) શ્રાદ્ધ વિગેરેનું ખર્ચ. (૬) મજીઆરી મીલકતના રક્ષણ તથા તે પાછી મેળવવા વકીલ-કોર્ટ વિ-નું ખર્ચ. (૭) કોઈ પણ સભ્ય સામે ફોજદારી પગલાં લેવામાં આવ્યાં હોય તો, તેના બચાવના ખર્ચના.

પલાનીપા (૧) સ્ત્રીમક (૪૦ મદ્રાસ પાન ૭૦૯) ના કેસમાં પ્રીવી કાઉન્સિલે (લૉડ્ઝ એટકીન્સને) એમ કહ્યું છે કે 'લીગલ નેસેસીટી' અને લાભ (benefit) એ બે શબ્દો બહુ વિશાળ અર્થવાળાં છે. તે બન્નેનો અર્થ એકજ નથી. બન્ને સાથે હોષ પણ શકે. દાખલા તરીકે જો સરકારી મહેસુલ ન ભર્યું હોય તો મીલકત જાય; પછી જો ભરે તો તે બચે. આમાં લીગલ નેસેસીટી અને લાભ બન્ને છે. આ બન્ને શબ્દ હીંદુ કાયદામાં ખાસ સ્થાન ધરાવે છે. જેમ યાત્રા વિગેરેનું ખર્ચ લણાને નકામું લાગે પણ હિંદુ બાવના પ્રમાણે તે યથાર્થ અને જરૂરીઆતનું ખર્ચ ગણાય. પણ જો બીજી મીલકતમાંથી થઈ શકે એમ હોય તો વેચાણ અથવા ગીરો નકામા કહેવાય તેમ જ ખાતે નાણાં લીધાથી ચાલે એમ હોય અને વેચાણ ક્યું હોય તો વેચાણ લીગલ નેસેસીટીમાં આવે નહીં અને ઓટું ઠરે. નાદર-સ્મૃતિ પ્રમાણે પુત્ર (એટલે પુત્ર-પૌત્ર અને પ્રપૌત્ર) પોતાના પિતાનું દેવું ચુકવવા બંધા-એલો છે. તે દેવું અનીતિના માર્ગનું ન હોવું જોઈએ. જો દારૂ અથવા બીજી કોઈ પિશાચવૃત્તિ માટે દેવું ક્યું હોય તો પુત્ર બંધાએલો નથી. તેમજ જે મીલકત એને પિતા તરફથી મળી હોય તેમાંથીજ તે આપવા બંધાએલો છે. જો દેવું આપવા માટે મીલકત ઓછી હોય તો પુત્ર પુરેપુરું દેવું આપવા બંધાએલો નથી આનો સિદ્ધાંત એ છે કે જે પિતા કરવા બંધાએલો હતો તે પુત્ર (તે મીલકતમાંથી) કરવા બંધા-

એલો છે. સરકારી મહેસુલ ન ભરી હોય તો આખી મીલકત જપ્ત થવાનો ભય રહે છે. તેને લીધે બધી મીલકતને પણ નુકશાન પહોંચે; તેથી આવી મહેસુલ ભરવી એ જરૂરી-આતનો ખર્ચ કહેવાય છે અને મજીઆરી મીલકત તેને માટે જોખમદાર કહેવાય છે. આથી જો કર્તા અથવા પિતા તેને માટે ખર્ચ કરે તો વ્યાજબી છે. વિવાહ, છોકરા અથવા છોકરીના લગ્ન તે પણ જરૂરીઆતજ કહેવાય. કારણ તે સંસ્કાર ગણાય છે અને હિંદુ બાવના પ્રમાણે જરૂરીઆત છે. અલ્હાબાદ કોર્ટના વિચાર પ્રમાણે દ્વિતીય લગ્ન જરૂરી-આતમાં ગણાય નહીં. પણ આવી જાતનો આ જમાનામાં ફેર ગણવો એ યોગ્ય ગણાય નહીં એમ લાગે છે. જ્યાં સુધી આપણી સુબાઈની કોર્ટ એ સિદ્ધાંત સ્વીકારે નહીં ત્યાં સુધી દ્વિતીય લગ્ન પણ જરૂરીઆતમાંજ ગણાય. મરણક્રિયા-શ્રાદ્ધ અને ગયાજની યાત્રા પણ જરૂરીઆતમાંજ ગણાય છે. બના-રસ (કાશીજી) ની યાત્રા જરૂરીઆતમાં ગણાતી નથી. કારણ ગયાજમાં પિતૃ-શ્રાદ્ધ કરવાની આવશ્યકતા છે, જ્યારે કાશીજીમાં એવી ખાસ આવશ્યકતા નથી. પંદરપુર અથવા સીધપુરની યાત્રા જરૂરીઆતમાં ગણાય. કોઈ પણ મંદીરને બક્ષીસ આપવી એ જરૂરીઆતમાં ગણાય નહીં, પણ મીલકતના પ્રમાણમાં યોગીજ બક્ષીસ આપી હોય તો તે વ્યાજબી ખર્ચ ગણાય છે. દરબાર કોરટે લ-ડવું એ સારું નથી પણ મીલકતની સાચ-વણી માટે જરૂરીઆતનું છે. તેજ પ્રમાણે બેનીરામ વિ. માનસીંગ (34 All. 4. (8)) ના કેસમાં એમ કહ્યું છે કે કુટુંબના કર્તા માટે અથવા પિતા માટે અથવા બીજા સભ્યના બચાવ માટે ખર્ચ કરવો તે જરૂરી-આતજ ગણાય. પરંતુ જો અનિશ્ચિત પરિણામ વાળા ખટલામાં જો પૈસા ખર્ચવામાં આવે તો વ્યાજબી ગણાય નહીં.

(અપૂર્ણ)

“ સતી દ્રૌપદી. ”

લેખક: રા. પૂર્ણાનંદ છત્રાચાર્ય બચાસ,

જે તમને મથાળું જોઈનેજ લેખ વાંચવો કે નહિ એ કોપડો ઉકેલવાની ટેવ હતી, અથવા તો તે જોતાની વારમાં તેમાં શું છે તે ઉપેક્ષા છોડી લેખકને ‘સરસ્વતી’ સંભળાવવા તૈયાર થઈ જવાની ‘આદત’ હતી તો તમે આ વખતે તો જરૂર જોશું ખાસો. દ્રૌપદી ! એ તો હવે ‘વેદના વારાની’ વાત, એમાં વળી નવું શું હોઈ શકે ? તે મહા-સતી કેમ કહેવાયાં તથા તેમના પાંચ પતિ વિષેની શીલસૂચીનં પુનરાવર્તન વિગેરેનું લખાણ વિવેચન-કોષ જીના માસીકમાંથી-તરડાવેલું લાગશે. વળી તમે એમ પણ વિચાર કરશો કે ‘આ લખવાવાળાઓ આપણને મૂર્ખાં સમજે છે કે શું, કે ધડીએ ધડીએ દ્રૌપદીના સતીત્વની યાદ દેવાડે છે ?’

તમારું વદન મ્હાન થવાનું બીજું પણ કારણ છે. અમે દ્રૌપદીનું શરદ કોષ બહાર ગામના થીયેટરમાં બાડુતી એક્ટરો તથા સ્વાંગમાં કેમ ભજવ્યું તથા અમને પીટમાંથી ‘ગહેરી’ નો માર કેમ પડ્યો, એનાં અદ્ભુત વર્ણનની પણ તમે આશા રાખી શકો. ના, ના, એવી જોડી આશાઓ બાંધતા નહિ. એ તો હવે “ચોર બન્દર” થઈ ગયું. એવા શરદોને બ્રહ્માસ લખી તમને કંટાળા આપવો બાજબી નથી.

x x *

શરદ પુનમની રણીઆમણી રાત્રે ક્યો અબાગી ઘરમાં એસી રહે ! અને વળી તર-તાનાં લગ્ન થયાં હોય, સાથે ‘સદ્ગુણી નાર’ હોય, અને ચંદ્ર પણ ખીલી રહ્યો

હોયતો તો પછી એ આનંદ અનેરોજ ! અમને પણ એ અમુલ્ય આનંદનો લ્હાવો લેવા મન થયું. મારી જસુ પણ અરસિક ન હતી. અમે ફરવા નિકળવા વિચાર કર્યો, અમ-લમા મુકાયો. પાલવા બંદર જઈ ચાંદનીમાં જોસવાનું રાખ્યું. જસુ જરા ધર્મિષ્ઠ હતી એટલે કહ્યું, “જરા કાલકાલેકી માતામાં ફર્શન કરી પછી પાલવા જઈશું.” મેં અનુમોદન આપ્યું. તૈયાર થઈ હજી ધર બહાર નહિ નીકળ્યા હોય એ એટલામાં તો અમારા માસી-બા તેમના કોકાને લઈ આવી પહોંચ્યા. “કેમ લાઈ, આજે કંઈ રાતને પોર, અને વળી જસુ પણ સાથે ?” માસીબાના સવાલે મારાં પેટમાં તેલ રેડ્યું. ‘એ તો આજે પુનમ છે એટલે જસુને માતાના દર્શનનું મન થયું. સાથે સાથે લાં મેળો છે લાં પણ ફરીશું.’ મેં પણ માસીબાને ઉડાવ્યાં. “ઠીક, જઈ આવો,” માસીબાએ ઠંડે પેટે જવાબ આપ્યો. એટલામાં કોકાએ હાથ લાંબા કર્યા અને રડવું શરૂ કર્યું. કોકાએ હજી બે દિવાળી જોઈ હતી, પણ તે બહાર ફરવાનો બહુ શોખીન હતો. જસુની સાથે પણ તેને ધણી માયા હતી. એટલે મેં તેને સાથે લેવાને વાંધો જોયો નહિ. વાંધો હોત તો પણ શું ! કોકાને જસુએ કેડે ચઢાવી પણ લીધો હતો, અને એકવાર લીધા પછી કોઈ કોકાને પાછો લેવા બીડું ઝડપણું નહિ. હું જસુ અને કોકા શરદ પુનમનો અપૂર્વ દેહા-લેવા નિકળ્યા.

મેળામાંથી કીકાને વાગ્યું તથા ધુધરો અપાવ્યો. જમ્મુએ એક અસલ હાથીદાંતની કાંસડી તથા માયામાં ખોસવાના થોડા ચીપીયા લીધા. માતાજીના દર્શન કર્યા. જમ્મુએ નાળી-એર વધેયું. પાવવા જવાને ડ્રામ આવતી દેખાઈ નહિ. “ચાલો, ધોળી તળાવ સુધી ચાલીએ. જરા ખાધું તો પચે.” જમ્મુએ proposal મૂકી. તેને માન આપી અમે ચાલવા માંડ્યું. કીકો જરા શરીરે ઠીક હોવાથી જમ્મુ ચાકતી એટલે મારે પણ લેવો પડતો. રસ્તે ‘હાથી બીકડીંગ’ આગળ, તે રસ્તે નાટક હોવાથી લાઇટનો બપોરો ઠીક હતો. તે દિવસે “સતી દ્રૌપદી”નો નાટક હતો. તેમાં કંપનીના તથા નાટકનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-શ્રીયુત કાલ્પામાઇ ધોળશાળ સંસ્થાપિત... વિગેરે હતું. નાટક “પુર-બપકાથી અને ધલેકટ્ટીકની રોશની સાથે” ભજવવાનો હતો. મારું ધ્યાન જાહેર ખબરમાં લખેલા પાત્ર પરિચય પર ગયું. બીમ ..મી. દાદુજી. દ્રૌપદી...મી. હિમત. આમેદિનની રેકાર્ડમાં હિમતના ગાયનો સાંભળી હું ખુશ થયો હતો. તેને પ્રત્યક્ષ જોવાનો મુયોગ હજુ પ્રાપ્ત થયો ન હતો, એટલે દ્રૌપદી જેવું જીવું નાટક પણ હું જોવા જવા લલચાયો. જમ્મુએ મને ધારી ધારીને વાંચતા જોઈ પૂછ્યું, “જવાનો વિચાર છે કે શું? ચાલોને મેં પણ ધણા વખત પહેલાં જોયલો.” જમ્મુના કહેવાની જુલું વાટ જોતો હતો. અમે ભાંગવાડીમાં ધુસ્યા. ટીકીટ લેવા જતો હતો એટલામાં જમ્મુએ મને પાછો બોલાવ્યો, “અરે, આ કીકાની વાતતો જૂલી જ ગયા? રડશે તો? છે તો શાંત પણ એવું શું કહેવાય? માસીઆ શીકર કરશે તો?” પણ હું તો “કાલું-બહુ” તે ના હાલું” માં માનવાળો એટલે જવાનો જ વિચાર રાખ્યો. “કંઈ નહિ, રડશે તો જરા બહાર લાવીશ,” કહી હું ટીકીટ લેવા ગયો. ફર્ટ કલાસની ટીકીટ લઈ અમે

દાખલ થયાં. અહાહા! શું પ્રેક્ષકો! ‘પીટ’ તો તદ્દન ચિત્તાર હતી. ઝોરએસ્ટાના સાત આઈ ખુરશી રોકાઈ હતી. (પાછળથી તેમાંના થોડા તો મારા મિત્રો નિકળી આવ્યા, અને ‘ખુદા બખસ’ ટીકીટ હોવાથી જ આવ્યા હતા), એ-ફર્ટના પૈસા ખચવાવાળો કોઈ બહાદુર હજુ નિકળ્યો હતો. સેકન્ડ અને ફર્ટ કલાસમાં ‘હાર્ડસ’ હતો. ફક્ત થોડી વારમાં મેં થીયેટરનું ‘વિહંગાવલોકન’ કરી લીધું. “કેમ જાણે આમ? જાગરણ છે તો પણ બહુ શ્રીઓ દેખાતી નથી.” જમ્મુએ પૂછ્યું. “ધીમે ધીમે આવશે. હજુ રાત્ર થવાને વાર છે.” મેં તેને શાંત પાડી.

એક, બે અને ત્રણ ઘંટડી થઈ. તોપના અવાજ સાથે પડેલો ઉચ્ચકાયો; અને સૂત્રધારે તંબુરો લઈ નટી સાથે રંગભૂમિને પાવન કરી. સાત આઈ પ્રેક્ષકો વધ્યા હતા. પહેલો અંક લગભગ પુરો થવા આવ્યો. ‘હાર્ડસ’ ન હતો. છતાં એકટરો કુશળતાથી કામ કર્યું જતા હતા. હિમત અને દાદુએ પણ સાઈ કામ કર્યું. કીકો ઉંધી ગયો હતો. એટલામાં “દ્રૌપદી વસ્ત્રહરણ” વાળો પ્રવેશ આવ્યો. કૃષ્ણની સહાય માટે પ્રાર્થના કરતાં મિચારા હિમતથી-અરે! દ્રૌપદીથી-રડી દેવાયું. કીકાએ તે ઉંધમાં પણ સાંભળ્યું, તેને અનુકરણ કરવા મન થયું. તે જમ્મુને જાગ્યો. “જાગીને જોયું તો” અવનયું ભાસ્યું, તેનાથી રડી દેવાયું. દ્રૌપદી અને કીકાનું રૂદન એક તાર થયું. મહા મહેનતે જમ્મુએ કીકાને શાંત પાડ્યો. એટલામાં પડેલો શટયો અને શ્રી કૃષ્ણ ચિર પુરતા દેખાયા. “અલ્યા, દરશન કેમ નથી કરતો” પાછળથી અવાજ આવ્યો. મેં જરીને જોયું તો એક કાઠીયાવાડી બહેન પોતાના પાંચ વર્ષના પુત્રને ધમકાવતા હતા. મેં જમ્મુ સાથે જોયું-અમે હસ્યા.

ખીજા અંકના થોડા પ્રવેશ થયા હશે

એટલામાં તો નીચે પીટમાંથી અવાજ સંભળાયો, “ કેમ, એમ, તેં એકલાએ પૈસા આપ્યા છે કે ! જરા પગ સરખો રાખ. આ તારું ઘર છે કે નાટક કંપની ? ” ચાલ્યું. બોલચાલ પરથી તેઓ હાથોહાથ આવ્યા હોય એમ લાગ્યું. ધાંધલ વધી પડી. “ સાંભળ, સાંભળ, ઝોરડર ” કરતા બધા ડોરડીપરો યુદ્ધ ભૂમિ (!) તરફ વળ્યા. બધાનું ધ્યાન રોજ તરફથી પીટ તરફ વળ્યું. શકુની અને દુર્યોધનને (કે જેઓ આ વખતે રોજ પર હતા) પણ મહાભારતના યુદ્ધ કરતાં આ ‘ પીટકલાસ યુદ્ધ ’ નો મામલો ગંભીર જણાયો. તેઓ પણ થોડી વાર ચુંગા રહી ગયા. છેવટે બંને પક્ષનું સમાધાન થયું. નાટક ધણું આગળ ચાલી ગયું હતું. મારામારી દરમિયાન એક બે ગાયન પણ ગવાઇ ગયલા માલમ પડ્યા.

ત્રીજો અંક લગભગ સાડામારે ચાર થયો. હિંમતની તળેંલો, કીક આનંદ આપ્યો હતો. ભીમ-દાદુજીનું કામ હવે જોવાનું હતું. તેની ગદ્ય ફેરવવાની કુશળતા, દ્રૌપદીના કટાક્ષ શબ્દોથી તેનું યુદ્ધમાં જવા ઉત્કેરાવું, વિચેરે જોવા હું ધણું અધીરો થઇ ગયો. કીકો નિરાંતે ઉપતો હતો. “ જસુ, કીકાએ નાટક જોવા દીધો ખરો ! ” મેં આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો. “ હા, માસીયા કંઈ અમથાં વખાણુ નથી કરતાં. છેકરો બહુજ સાંત. ” જસુએ ઉમેર્યું. મારા આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. ભીમ અને દ્રૌપદીના સંવાદવાળો ‘ સિન ’ આવ્યો. દાદુજી-ભીમે ધણી સારી ચરચાત કરી તેને માટે મારું માન પણ કંઈક અંશે વધ્યું. હજુ ભાગ્યે થોડી વાર થઇ હશે એટલામાં ભીમની એક મર્જનાએ કીકાને જગાડ્યો. ભીમ વધારે રસ પર ચડ્યો. કીકાએ રડવાની ચરચાત કરી. ભીમની ઝડુની ગદ્ય શરવા લાગી. કીકાએ પણ પંચમ તથા ધૈવત સુરમા રૂદનગીતના આલાપો લેવા માંડ્યા. મારું તથા જસુનું

ધ્યાન ભીમ કરતાં કીકા પર વધારે હતું. અમે તેને છાતો રાખવા ધણા પ્રયોગો કર્યા, ક્ષુધરો વગાડ્યો, પણ વ્યર્થ. જસુએ લીધો તો પણ ન રહ્યો. પણ જો જસુનું કંઈ કરે તો માસીયાનો કીકો કેમ કહેવાય ! નાનો તો પણ દિવરજીને !

“ બહાર લઇ જાઓ, બહાર લઇ જાઓ, છેકરને ” ડોરડીપરે સિંહનાદી બૂમ પાડી. મને આ શબ્દો બહુ સાધ્યા. નાટક જોવા ન આવ્યા હોત તો સારું થાત એમ લાગ્યું. પેલા નીતિસેન પણ યાદ આવ્યા; તેઓ પણ બિચારા છેકરને માટે નસો તથા પારથા રાખવા ફળીભૂત ન થયા. તેમના આદર્શોને પણ બીજા નાટકવાળાઓએ ન કીધ્યા આ માણુ ભીમની મર્જનાઓ, પેલી તરફ ડોરડીપરનો સિંહનાદી ઓર્ડર તથા જસુના ખોળામાં કીકાનું બિપણ રૂદન, આ બધું મને સ્વપ્નવત્ લાગ્યું. માસીયાને પણ એક બે ચોપડાવી દીધી. ભીમ તથા દ્રૌપદી જોવાનું ધ્યાન પણ અમારા કીકાએ ખેંચ્યું. મારી મુઝવણને અંતિમ દશાએ પહોંચાડનાર તો એક ફર્સ્ટકલાસ (!) પ્રેક્ષકજ હતો; “ મીસ્ટર, ખીજને પણ શું કામ હેરાન કરો છો ! જરા બહાર લઇ જાઓ. બચ્ચાઓને લઇને તે વળી નાટકમાં અવાજું હશે ? ” ડોરડીપર આવી પહોંચ્યો ન હોત તો મારા હિતેચ્છુ સાથે battle royal પણ ઝામી જત. “ આય ટમારા યુવાને રરાવો છ કાંચ ! બહાર કાંચ નહિ લઇ જતા ! ” ડોરડીપરે જળતામાં હોમ્યું. છેવટે હું બહાર આવ્યો. કીકો રડતો જરા ધીમે પડ્યો.

બે વાગે નાટકની પૂર્ણાહુતી થઇ. કહેવાની જરૂર નથી કે છેવટ મુધી હું કીકાને લઇ બહાર ડોરડીપર સાથે ગય્યા મારતોજ ઉભો હતો.

બાહુતી ગાડી કરી ઘેર આવ્યા. હજુ હું ચિકિટરીઆનું ખિલ સુકતો હતો ત્યાંતો ફર

થી જગુમાસા ગભરાયલા જેવા આવતા દેખાયા. આવતાની વારમાંજ તેએ મારી સાથે હતરી પડયા, “તમને તે કંઈ અક્ષલ છે કે નહિ ? બે વાગ્યા સુધી તે વળી મેળામાં અને માતાના દર્શન કરવા ક્યાં ગયા હતા ? કોઈ ખીન્નનો વિચાર આવ્યોજ નહિ. અને મારો કુમળો ટુલ જેવે કીકો-બચારાને આવી થંડીમાં શર દીજ થઈ જશે. અહિંઆ તો બધાં ગભરાઈ ગયા. બાંધને ને બાંધને શોધી વળ્યા, પણ મળેજ શાના ! કાણુ જાણે ક્યા ખૂણામાં બરા ધ બેઠા હશે. અરે, એકલા ગયા હોત તો સ-મળ્યા, કે આ બૈરીને ખગલમાં મારીને ચાલ્યા ! પણ સાથે છોકરો હતો તેનું તો બાન જોઈએ” હું તો થડોજ થઈ ગયો. જગુમાસાએ મને વચમાં ખુલાસો કરવાની તકજ આપી નહિ. જસુ પણ તદ્દન જડ થઈ ગઈ, મારા અને જગુમાસાના મોઢા સાસું જોયાજ ક્યું. અને માસાનું લેકર સાંભળતાં સાંભળતાં ઉપર ચડ્યા. આત્માનીની ! માસીઆએ તો રડારડ કરી મૂકી હતી. આડોસી પાડોસી પણ બધા એકા થઈ ગયા હતા.

“મારો કીકો ક્યાં ? એ જસુ ક્યાં લઈ નાહી. લાવો, મારો કીકો લાવો !” એમ તે બકતા હતા. મેં મુગા મુગા માસી-બાના બોળામાં કીકો મૂક્યો. માસીબાનો જીવ ડેકાણે આવ્યો. મારા બલા પાડોસીઓએ મને પીખી નાંખવામાં ખાડી ન મૂક્યો.

એક સુધારો

“ગુણસુંદરી” ના ત્રીજા ભાગ,

વિ. વિ. જે ડીસેમ્બર ૧૯૨૬ ના “ગુણસુંદરી”ના અંકમાં “છપ્પટ અવસાન” નામનું કાવ્ય મહાદેવ રમેશ્વર પ્રગટ થયું છે; તે “સ્વપ્ન” નામના એક ત્રિમાસિકમાંના એક લેખમાં આવેલા રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના રચેલા અંગ્રેજી કાવ્યનું ભાષાન્તર છે. કેટલાક લોકોને ભ્રમ થયો છે કે આ કાવ્ય આત્મચિત છે, તેથી આટલી માહિતી સુધારા તરીકે આપના આવતા અંકમાં પ્રગટ કરશે તો ઉપકાર થશે. “અંગ્રેજીનું ભાષાન્તર” એટલું લખવાનું સરતચુકથી રહી ગયું લાગે છે.

વાંદરા, તા. ૧૧-૧૨-૨૬

“અરે બાઈ, બે શબ્દ કહીને તો જવું હતું કે જરા મોહું થશે.” “રાતને પોત્ર કીકાને લઈ જવા દીધો એ જૂલ કરી.” “ચાલો, જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું. મુઠ જાઓ હવે.” આવા અનેક શબ્દો મારે કાને અચકાયા. માસીઆએ પણ અમને ઘણી સંભળાવી, “જાણે તું નવાઈનો બૈરી લાવ્યો!”

જગુ માસાને મેં બધા વિચેરાયા પછી બધી વાત કરી. જગુમાસા પંથુ પોતાના મહાન પરાક્રમનું બ્યાન કરવા લાગ્યા, ‘તમારી અગિયાર સુધી તો વાટ જોઈ ચાક્યા. સાડા અગિયાર થયા, બાર થયા, પછી તો બાઈ, મારી ધીરજ ખુટી. મેળામાં તપાસ કરી, માતાના મંદીરમાં જોઈ વળ્યો. કેલાબા, પાલવા, ચોપાટી બધે શોધી વળ્યો. તારા એક બે મિત્રાને ત્યાં પણ જોઈ આવ્યો. પણ તમારો તો પતોજ શાનો ! તમે તો “દરૌપદી” માં ધુસેલા તે ! છેવટે પાછો ઘેર તપાસ કરવા આવતો હતો ત્યાં તો તમે જણાયા. અરે, કહે ને પોલીસમાં ખચર ન આપી ! ઘેર તપાસ કરી હું સીધો પોલીસ સ્ટેશનમાં જ જવાનો હતો. પંદર મીનીટ મોડા આવત તો તો વળી કંઈ જુદો જ રંગ હોત !”

બધું શાંત પડ્યું. હું અને જસુ નીચું બેઠી સુવા ગયાં. કોઈ દિવસ કીકાને સાથે બહાર લઈ જવો નાહ એવો નિશ્ચય કર્યો, બંનેને પછી માસીઆ રીસાય !

લિ. સેવક,

નરસિંહરાય ભોળાનાથ.

૧. વડોદરા યુનિવર્સિટી સ્ત્રી-કેળવણી કમિટી.

૨. વૃદ્ધ-માળ-લગ્ન અને ઇંદોરનો કાયદો.

લેખિકા: સ્રી. ભાનુમતી દણિયા, બી એ.

[૧]

વડોદરા યુનિવર્સિટી કમીશને સ્ત્રી-કેળવણીના વિષય ધણો અગત્યનો ગણીને ધ્યાનમાં લીધો છે અને તે યુનિવર્સિટીનું બંધારણ એવી રીતનું રાખવા માંગે છે કે જેથી એકલા પુરુષોને જ નહીં પણ સ્ત્રીઓને પણ ઉપયોગી કેળવણી આપી શકાય. આ ધણું આનંદદાયક છે. એથી વધારે આનંદની વાત એ છે કે તેઓએ સ્ત્રી-કેળવણી સંબંધી વિચાર પ્રદર્શિત કરવા એક સ્ત્રીઓની કમીટી નીમી છે. આ કમીટીના રીપોર્ટને ટુંકે સાર હાપામાં આવ્યો હતો તે બરાબર જ હશે એમ મનાય. આ સ્ત્રી-કેળવણીની દિશામાં પ્રથમ પગલું કહી શકાય, કારણકે તેથી કરીને ઇતરદેશીય યુનિવર્સિટીમાં અપાતી કેળવણી જ ધ્યેય રૂપે ન મનાતાં ગુજરાતની સ્થિતિ જોઈ વિચારી સ્ત્રીઓને પોતાના સંયોગોમાં કંઈ જાતની કેળવણી અધિક લાભપ્રદ થઈ શકે તેનો વિચાર કરી મત દર્શાવી શકી છે, તે ઉપરાંત, માત્ર રાનોનનિતજ કેળવણીનું ધ્યેય ન માની આ કમિટીએ કેળવણીની જીવનમાં ઉપયોગિતાને પણ ખાસ વિચાર ફર્યો છે.

આ કમીટીમાં ચર્ચવામાં આવેલા પ્રશ્નોમાં મુખ્યત્વે કરીને બે છે. એક સ્ત્રીઓને માટે જૂદી કોલેજની જરૂર છે કે કેમ ? અને બીજો, સ્ત્રીઓને માટે જૂદા અભ્યાસક્રમ રાખવો કે

નહીં. ધણાનો મત એવો છે કે આપણા સમાજની રૂઢીને અનુસરીને ધણાં માથાપ પોતાની છોકરીઓને પુરુષોની કોલેજમાં મોકલવા તૈયાર હોવાં નથી. તેને લીધે ધણી સ્ત્રીઓ શકે એવી છોકરીઓ પણ ઉંચું શિક્ષણ લઈ શકતી નથી. સ્ત્રી-કેળવણી આપણા દેશમાં બહુ પછાત છે તેને ઉત્તેજન આપવાના હેતુથી જૂદી કોલેજ સ્થપાય તો ખોટું નથી. વળી, બીજી રીતે જોતાં અભ્યાસ કરવા માંગતી સ્ત્રીઓના પ્રમાણમાં જૂદી કોલેજ શરૂઆતમાં કદાચ બહુ ખર્ચાળ થઈ પડે એ પણ સંભવિત છે. વળી સ્ત્રીઓ માટે જૂદી કોલેજ ન કાઢવા માંગનારા પક્ષ તરફથી એવું પણ કારણ ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યું છે કે સ્ત્રી પુરુષો સાથે જ શિક્ષણ લે અને છૂટથી મળે તો જ સ્ત્રીઓનું દૃષ્ટિબિન્દુ વિશાળ થઈ શકે. આ વિષયમાં નિશ્ચયપર આવતાં પહેલાં થોડીવાત વિચારવા જેવી છે અને તે અભ્યાસક્રમ ગોઠવવા સંબંધી છે.

સ્ત્રીઓની કેળવણી બે પ્રકારની હોઈ શકે. એક, તેમને સ્વતંત્ર રીતે પોતાનો નિર્વાહ ચલાવવા સમર્થ કરી શકે તથા સમાજની અને દેશની ઉન્નાતમાં મદદ કરી શકે એ પ્રકારની તથા બીજી, તેમને ગૃહસંસારમાં ગૃહિણી તરીકે અને માતા તરીકે કેળવે એ પ્રકારની ગણી

શકાય. આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓ ધણે ભાગે પરણીને ગૃહજીવન જ ગાળે છે. જે થોડી ધણી સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર જીવગી ગાળવા માંગતી હોય તેઓને માટે પુરૂષો માટે નક્કી કરેલો અભ્યાસક્રમ તો છેજ. તે ઉપરાંત પણ તેઓ પોતાને યોગ્ય લાગે તે વિષય પસંદ કરી અભ્યાસ કરી શકે. જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓ માટે તેમનેજ યોગ્ય એવા કોઈ અલાયદા ધંધાની વ્યવસ્થા થઈ નથી અને તેમને પુરૂષોનાજ ધંધામાંથી કોઈ પસંદ કરી લેવાનો છે ત્યાં સુધી તેઓ પુરૂષોનીજ કોલેજનો લાભ લે તો ખર્ચ ઓછો અને પ્રાયદો વધારે થવા સંભવ છે.

જે સ્ત્રીઓને પરણેલી જીવગી ગાળવાની છે તેઓના શિક્ષણક્રમમાં થોડો ફેરફાર થાય તો ધણે લાભકારક થઈ પડે. તે સ્ત્રીઓને પોતાના અસુક પ્રકારના જીવનમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવું શિક્ષણ મળવું જોઈએ. એવી સ્ત્રીઓને ઉપયોગી વિષયોમાં ધરધણે, કરકસર, બાળઉછેર, ધરવેદુષ્ટ, ધ. ધ. ગણી શકાય. આમાં બાળઉછેર, છોકરાંઓના માનસ સંબંધનું જ્ઞાન ઇ. જરૂરનું છે. કમીટીએ જણાવ્યું છે કે સામાન્ય રીતે સ્ત્રીઓ પરણવાની હોય છે તેથી પરણેલી સ્થિતિમાં ઉપયોગમાં આવે એવું જ્ઞાન આપવું જરૂરી છે. તો પછી સામાન્ય રીતે સ્ત્રીઓને માતા થવાનો પ્રસંગ આવેજ છે તેથી આ વિષયો કેમ મુકી દઈ શકાય? વળી સંગીત તથા ચિત્રકળાનો અભ્યાસ પણ તેમના નાસક વિકાસમાં ઉપયોગી થઈ પડે હાલના યોગે જોતાં સ્ત્રીઓની શારીરિક સ્થિતિ ટુંક શોકનનક છે ને તે સુધારવાની ધણી જરૂર છે. તે ઉપરાંત હાલ જેટલા વિષયો શીખવવામાં આવે છે તે પણ વધારે બોળપ ગણી શકાય. શાળાઓમાં શીખવા માટે ચતુર્તી થતો સમય પણ વધારે જ ગણી

શકાય, કારણકે જ્યાં સુધી આપણી નિવાસીની આર્થિક સ્થિતિ સુધરી નથી ત્યાં સુધી છોકરીઓ પાંચ છ કલાક સુધી સગવડથી બેસી રાકતી હશે અને તેમના શરીરને નુકસાન નહીં થતું હોય એ શંકાભરેલું છે. વળી સામાન્ય રીતે છોકરીઓને હિંદુ સંસારમાં પોતાની માતાઓને ધરકામમાં પણ મદદ કરવાની રહેજ છે. હજી સુધી લોકોની આર્થિક સ્થિતિ-ખાસ કરીને ગુજરાતના લોકોની એવી છે કે આ જરૂર રહેવાનીજ, કેળવણીનો કામ ધડનાર સંસ્થાએ એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું રહેજ છે. તેથી કરીને પણ જો કોઈ પણ વધારાના વિષય સ્ત્રીઓના અભ્યાસક્રમમાં દાખલ કરવામાં આવે તો પછી ચાલુ શિક્ષણક્રમમાંથી થોડા નિરુપયોગી વિષય કાઢી નાંખીએ તો શીખનારને માથે ભેવડો બોળે પડે. દાખલા તરીકે; ગણિત, ઇતિહાસ તથા ભૂગોળ એ વધારે શાળાઓમાં ચાલે છે તેમાં અણિતમાં સામાન્ય રીતે દિસાબ રાખવામાં કામ આવે એવું તથા થોડું વ્યાનગણિત શીખવવામાં આવે તો ખસ થઈ જાય. આની સામે એમ દલીલ કરવામાં આવે છે કે ગણિત શીખવાથી બુદ્ધિમાં ઝીણવટ આવે છે તે ખરી છે. પણ સ્ત્રીઓને થોડી ઉમ્મરમાં શીખી લેવાનું એટલે શીખવાનું થોડું રાખી તે સચોટ રીતે શીખવાય એવી વ્યવસ્થા બની શકે તો સારું. અને પરાક લાભ લેવા જતાં વખતનો વ્યય નકામો જવાનો સંભવ નહીં. ઇતિહાસનો વિષય પણ ધણેભાગે વિદ્યાર્થિઓને કંટાળા ભરેલોજ લાગે છે. તેમાંથી પણ સર્વ નિરુપયોગી વાતો બાદ કરીને નવી, ટુંકી અને સરળ રીતે શીખવવામાં આવે તો ચાલી શકે. તેમાં, જૂના જમાનાના ઇતિહાસને ટૂંકમાં પતાવી ચાલુ સમય પર વધારે ધ્યાન આપવામાં આવે તો સ્ત્રીઓ જાહેર જીવનની પ્રગતિમાં પણ રસ લઈ શકે. ભૂગોળનો વિષય

પણ સ્ત્રીઓને માટે છેક નિરૂપયોગી નહીં ગણી શકાય. જોહામાં જોણું પોતાના દેશ અને તેના વ્યાપારવિદ્યોગ આદિ સંબંધી થોડું જાણવું આવશ્યક છે. હાલ શાળાઓમાં પદાર્થવિજ્ઞાનના નામથી જે શીખવવામાં આવે છે તેમાંનું ઘણુંખૂં નિરૂપયોગીજ ચાય છે. એ બધો અભ્યાસક્રમ જુદા જુદા વિષયના અભ્યાસના પ્રથમ પગથિયા રૂપેજ ગોઠવા-એલો છે પદાર્થ-વિજ્ઞાનશાસ્ત્રમાં સ્ત્રીઓને જે જે વસ્તુઓનું જીવનમાં કામ પડવાનું છે તે વિષયક જ્ઞાન સિવાય બાકીનું કાઢી નાંખવામાં આવે તો ચાલી શકે. દાખલા તરીકે ગણિતને બદલે થોડું અર્થશાસ્ત્રનું જ્ઞાન આપી શકાય. પદાર્થ-વિજ્ઞાનમાં જે વસ્તુઓ રોજ આપણા ઉપયોગમાં આવે છે તેના ગુણધર્મ, તેનો જોહાવત્તા પ્રમાણમાં ઉપયોગ, ખોરાક જેની ઉપયોગી બાજતમાં તેને જૂદી જૂદી રીતે કેળવવાના ફાયદા, તેથી શરીર પર થતી અસર ઇત્યાદિ બાબત શીખવાય તો વધારે કામ લાગી શકે. માતૃભાષાની કેળવણી પર પણ વધારે લક્ષ આપવાની જરૂર છે કારણ કે ભવિષ્યમાં તેના વડેજ સ્ત્રીઓમાં લખવા વાંચવાની વધારે દૃઢ થવા સંભવ છે અને તે ઉપરજ સ્ત્રીઓની ઉન્નતિનો આધાર છે. ચાકુ શાળાઓમાં પરબાષાઓ પર જેટલું લક્ષ અપાય છે તેથી ઘણે ઘેરે અંશે માતૃભાષા પર લક્ષ અપાય છે. સંગીત ચિત્રકળા આદિ હુનર શિક્ષક રાખી શીખવા જે સામાન્ય સ્ત્રીઓને માટે બહુ ખર્ચાળ થઈ પડે. ગુજરાતની આર્થિક સ્થિતિ જોતાં ઘણાં જોહાં કુટુંબો આ રીતનું જ્ઞાન પોતાની છોકરીઓને ઘેર સંપાદન કરવામાં મદદ કરી શકે. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કમીટીએ કેળવણી લેનારની આર્થિક સ્થિતિ પણ ધ્યાનમાં રાખવાની રહેશેજ તેથી તે વિષયો પદ્ધતિસર શીખવવાની શાળાઓનું વ્યવસ્થા ચાય તેજ તે પણ ઘણું શયદાકારક ચાય. વળી ધર્મ-

સાર માટે તૈયાર થતી સ્ત્રીઓને ભવિષ્યમાં માતા તરીકેની જરૂરોનું જ્ઞાન હોવું પણ આવશ્યક છે. એ વિષયના અજ્ઞાનને લીધે નીપજતાં ગંભીર પરિણામો મોજીદ છે. પરંતુ ધણાના વિચાર પ્રમાણે આ પ્રકારનું જ્ઞાન છોકરીઓને શાળામાં આપવું એ અસભ્ય ગણાયો. તો પછી શાળામાં અભ્યાસ કરી રહેલી સ્ત્રીઓ જેમની ઉમ્મર સાધારણ રીતે પરણવા લાયક ગણી શકાય તેમને માટે ખાસ વર્ગોની વ્યવસ્થા કરીને પણ એ જ્ઞાન આપવું જરૂરનું છે.

સ્ત્રીઓને ડીઝી આપવાનો વિષય પણ વિચારવા જેવો છે. જે કેળવણી કેવળ સ્પર્ધા માટેજ હોય તો જૂદી વાત છે. બાકી જ્યાં એ કાર્યપ્રદેશ જૂદા હોય ત્યાં ડીઝીની ભિન્નતા હોય તેથી કંઈ કેળવણીનું ધોરણ ઉંચું નીચું થઈ જતું નથી વળી જમાનાને અનુસાર સ્ત્રીઓને કોઈ ડીઝી આપી શકાય તો વધારે અનુકૂળ થઈ પડે. આપણે સામાન્ય માણસનું દરિયું કંઈ તપાસીએ તો તરતજ જણાયે કે જે કોઈ ડીઝી મળતી હોય તો તે પોતાની કન્યાને તેવી કેળવણી આપવાને વધારે ઇતેજાર હોય છે. કેળવણી લેનારને પણ તેથી ખરી કે ખોટી રીતે પણ વધારે ઉત્સાહ રહે છે.

વડોદરાની કમીટીએ સ્ત્રીઓના શરીરની ખીલવણી માટે વ્યાયામ પર ખાસ ધ્યાન રાખવા બહામણ કરી છે. આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓની શારીરિક ખીલવણી પર બહુ જોહું ધ્યાન અપાય છે. શાળાઓમાં શિક્ષણક્રમમાં એક વિષય તરીકે ગણીને કસરત માટે અમુક સમય નક્કી કરવામાં આવે છે. ઘણી છોકરીઓ તે વખતે એક બોબરૂપેજ ગણીને તે કરતી હોય તો તેમાં કંઈ નવાઈ જેવું નથી. એવી રીતની કસરત કરાવવાનો વિચાર જ હાસ્યાસ્પદ છે. તેમાં કસરત કરનારને

આનંદ આપવાનો, તેના શરીરને ચોખ્ખી હવા તથા ઘટતી તાલીમ આપવાનો, આ બેમાંથી એક પણ હેતુ સિદ્ધ થતો નથી.

[૨]

હિન્દુસ્તાનમાં-ખાસ કરીને હિન્દુઓમાં બાળવિધવા ધણી દૃષ્ટિગોચર થાય છે. સ્ત્રીઓને બાળવિધવા થતી અટકાવતી એ વિષય ધણી વાર ચર્ચાઈ ગયો છે. અનેક ઉપાયો દેખાડવામાં આવ્યા છે. તેમાંના એ મુખ્ય ગણાય-એક, બાળક કન્યાના લગ્ન થતા અટકાવવા; બીજો વૃદ્ધ, વર સાથે બાળક કન્યાનું લગ્ન ન થવા દેવું. હજી સુધી આમાંથી એક પણ ઉપાય અજમાવવા કેઈ પણ ન્યાતે ચોતાના જાતિ બંધુ પર અંકુશ મૂકેલો હોય એમ ખબર નથી એ ધણું શોચનીય છે, બાકી જે ન્યાતો આ સંબંધમાં ઘાટત પગલાં લે તો આ નિન્દનીય સ્થિતિ સરળતાથી દૂર થવા સંભવ છે. છતાં સંતોષકારક એ છે કે બંને ઉપાયો અજમાવવા દેશી રાજ્યો તરફથી પ્રવાસ થઈ રહ્યો છે. પહેલો અખતરો શ્રીમાન ગાયકવાડ સરકારે અજમાવ્યો છે અને તે સંબંધનો કાયદો અમલમાં હતો, પણ તે અમલમાં મૂકવામાં દીલ થતી, તે અટકાવવા માટે જાખો રાખવા હાલ ફરીથી તે નાગદાર સાહેબે હુકમ કાઢ્યો છે. બીજો ઉપાય અજમાવવા ઈદાર રાજ્યમાં પ્રવાસ થયો છે. આ પગલું ધણું સ્તુત્ય છે. એ પગલું લેવામાં ત્યાંની કમિટીમાં કાંઈક વિરુદ્ધ મત પડ્યો હતો પણ તે યશસ્વી ન થયો એ સંતોષજનક છે. એ કાયદો સંબંધમાં ટૂંકો હેવાલ છાપામાં આવ્યો હતો તે ઉપરથી હજી એ કાયદો પૂરેપૂરી હદ સુધી ગયો નથી એમ કહી શકાય. એ કાયદાની રૂએ કેઈ વૃદ્ધ માણસ. ૫૦ વર્ષની વયનો-બાળક

કન્યાને પરણે તો તેને દંડ તથા કેદની સજા ફરમાવી શકાય. આની સામે એમ વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે આવા લગ્ન થવા પછી જે પતિને જેલમાં મોકલાવવામાં આવે તો બાળક કન્યાને જેવડું તુકસાન થાય. એક તો આવા લગ્નમાં પ્રસાદ પડવાનું અને બીજું લગ્ન પછી તરત આવા પતિરાજ્યથી જૂદા પડવાનું. કેઈ સુધારા પક્ષના આગળ વધેલા સુધારક ઉપરોક્ત બીજા તુકસાન માટે એમ પણ કહે કે એવી બાળક કન્યાને એવા પતિ-રાજ માટે ભાગ્યેજ ખાસ અનુરાગ થાય કે જેથી તેનાથી જૂદા પડવામાં તે બહુ મોડું તુકસાન ગણે. પણ તે સંબંધમાં અત્ર વિચાર કરવો અનાવશ્યક છે, આ પ્રકારના કાયદાથી આવા લગ્નરૂપી નિન્દનીય સ્થિતિનો નાશ કેટલો થાય તે જરા શંકાસ્પદ છે. આવા લગ્નો સાધારણ રીતે વૃદ્ધ પતિની લોકુપતા અને કન્યાના વડિલોની ધનલાલસાને લીધેજ થાય છે. ઈદારની કમિટીનું બીજા બાબત સંબંધમાં ખાસ ધ્યાન પણ બેંચાયું હતું. આ બેમાંથી પહેલા કારણ પર ઉપરોક્ત કાયદો અંકુશ મૂકવામાં સફળ નિવડે પણ ખરો. પણ જે સુગ કારણ-વડિલોની ધનલાલસા તેના પર આ કાયદાથી અસર ન થાય માટે તેના પર અંકુશ મૂકવા માટે એવા વડિલોને ધણી સખત સજા કરવાની જરૂર રહે છે. એવા વડિલોને શુન્દામાં મદદગાર ગણીને નહીં પણ ખાસ શુન્દેગાર ગણી સખત રીતે સજા કરવામાં આવે તો આમાં જે હેતુ છે તે કંઈક વધારે અંશે રજાશૂત થવા સંભવ છે. વિશેષ તો આવા પ્રકારના કાયદો બીજા દેશી રાજ્યો તથા અંગ્રેજ સરકાર ધડે તો દેશને ધણો લાભ થાય અને તેમાં હાલ સંસાર સુધારામાં ભાગ લેનાર પ્રજા જરૂર મદદ કરશે એમ આશા રાખી શકાય.

સંપાદિત: સૌ. રમણીકૃષ્ણ ગોરી એ. ડી.

આગા:—૧. હિંદના ધાતુદાસનું, એક પાત્ર, ૪. સ્ત્રી કવિ, ૭ પુરુષ, ૮. એક નાકટ્યું
સહુ, ૧૦. ધુન, ૧૧. પીડા, ૧૩. આદ્યાયુની એક અટક, ૧૪. ભૂતની એક ભત, ૧૫.
અટકાવ, ૧૬. પંચ, ૧૮. અગ્નિ, ૨૦. રડું ભાવ, ૨૩. ધીરવાર કરનારી જાણીતી ભેન્ક,
૨૪. શુશ્રુષ, ૨૬. ભોજન, ૨૭. એક ભતની ધાતુના, ૨૮. હાક, ૨૯. મીઠાનની એક વસ્તુ,
૩૨. હંમેશ, ચાલુ, ૩૫. મુક્તિવાળો, ૩૬. સુમર્યાનું એક જાણીતું રસ, ૩૭. નવો, ૩૮.
વાજાન, ૩૯. ગોડીમડું, ૪૨. સુધરેલું (અગ્રેજ), ૪૫. હાકેમી, ૪૮. હીલા પદાર્થની ટગલી,
૪૯. જાંઘાનો મદાન કાવર, ૫૦. ચોખ્ખાની એક ચીજ, ૫૧. ચામડું (અગ્રેજ), ૫૨.
એક જાડો ગસ, ૫૫. એક ભત્રની જિમારી. એક ખ્રિસ્તિ સંતનું નામ, ૫૭. જિલાડી, ૫૯.

પરદેશી માનનો પાકો હરીફ

ખોટ છાપ સાબુ

વાપરીને ખાત્રી કરો.

દરેક ગામમાં એજન્ટો લેઈએ છીએ
તથા સફેદ અને પ્રાઈન સોફ્ટ સોપ, ટર્કી
રેડ ગ્રાઈલ, વેશિંગ સોડા, સીલીકેટ
સોડા, ગ્લોબર સોફ્ટ, સ્કોર્બિંગ સોપ, વિગેરે
તથા મીઠા લાઈનનો દરેક સાબુ મળશે.

લખો:

વીક્ટોરીયા આદકેલી વર્કસ, [૭૬]
ઠે. ગવર્નમેન્ટ ગેટ રોડ, ખટાઉ ટેરેસ,
પરેલ, મુંબઈ.

ચચાંઓ

તાકાદવાન અને નિરોગી યવા લેઈએ
તો તેમને માટે

લેશીનું ખાલામૃત.

એજ આખા હિંદુસ્તાનમાં એક
સરસ ઉપાય છે.

વેપારીને સાફ કમીશન તથા
ખોર્ડ આપવામાં આવશે.

નકલો ઘણી નીકળે છે.

માટે લેતી વખતે સાવચેતી રાખવી.

લેશી એન્ડ કું. ગિરગાંવ મુંબઈ.

સર્વોત્તમ રાસ સંગ્રહ

ગુજરાતની કોઈક કંઠી

ગુણસુંદરીઓ માટે

સ્વ. કવિ

ખોટાદકર કૃત

રાસતરંગિણી.

એક પદ્ય સુશિક્ષત પંદેન
એ સંગ્રહ વિના

ચત્રાવી ન શકે.

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૧૦-૦

(પોષ્ટેજ એક આનો)

આજેજ મંગાવો :

(પોષ્ટથી મંગાવનારે ૧૧ આનાની
ટીકીટો મોકલવી).

મળવાનું દેખાણ—

વ્યવસ્થાપક “ગુણસુંદરી.”

૧૦૫, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબઈ, ૪

એક રાગનું નામ, ૬૧. બકે, ૬૨. સુગંધીદાર મૂળીઆં, ૬૩. કાળનું એક માપ, ૬૪. એટી, ૬૫. પિત્તળની પીપી, ૬૬. સુન્દર.

ઉત્તર:—૧. એક ધાતુ, ૨. પવિત્ર પુસ્તક (હિંદુઓનું) ૩. ચળકતો કીમતી પત્થર, ૪. નસીબ, ૫. ભપકો, ૬. ફડચો, ૭. લશ્કરને પગાર આપનાર અમલદાર, ૮. હરિણાક્ષી, ૧૨. શુભ આંકડો, ૧૩. દાઝ જાણનાર, ૧૭. અક્ષર, ૧૮. દર્પણ, ૧૯. સ્ત્રી, ૨૧. હીમ્મત, ૨૨. ટોળું, ૨૪. ખેલ, ૨૫. ખેતર, ૨૬. એક દેશનેતા, ૩૦. ધમકી આપ, ૩૧. એક પક્ષી, ૩૨. શુભાશુભ ચિન્હો, ૩૩. વૈદ, ૩૪. જલદી, ૩૯. ભાગ, ૪૦. રૂસ્વત, ૪૧. પૈસો, ૪૨. ઘેરાએ, ૪૩. જુદા જુદા, ૪૪. આટો, ૪૫. પગે લાગ, ૪૬. એક માપ, ૪૭. દોસ્ત, ભાઈ, ૫૩. એક પશુ, ૫૪. કઠોરો, ૫૫. એક માતિ, ૫૬. હાથનો એક ભાગ, ૫૭. મોર, ૫૮. પરિણામ, ભૂતકાળ, ૫૯. મશ્કરી, ૬૦ પત્થરનું ચોરસું.

[નોંધ: આ ઉખાણાની હરિશાઈમાં માસિકનાં દરેક સ્ત્રીગ્રાહક તેમજ જે બહેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રીગ્રાહકોના કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરીશાઈમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનાર પોતાનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિશાઈમાં નામ દાખલ નહિ થાય. આ ઉખાણાનો જવાબ તા. ૩૧ મી જાન્યુઆરી ૧૯૨૭ સુધીમાં અમને મળી જાય તેવી રીતે મોકલી આપવો.

નવેમ્બર અંકના ઉખાણાની હરિશાઈનું પરિણામ.

નવેમ્બર ૧૯૨૬ ના અંકમાં જે ઉખાણું આપ્યું હતું તેના બધા મળીને ૯૮ જવાબ આવ્યા હતા, તેમાંથી ૭ જવાબ ખોટા હતા. બાકીના ખરા જવાબોમાંથી એક ન્હાના બાળક પાસે ઉપકાવતાં તેમાંથી નીચે જણાવેલા બહેનનું નામ નીકળ્યું છે, એટલે તેમને ધનામ આપવાનું જાહેર કરીએ છીએ:

બહેન રસિકમણી લગવાનદાસ કસોટિયા.

જે બહેનને “ મસ્ત ફકીરની મસ્તી ” નામે પુસ્તક ભેટ તરીકે મોકલી આપીશું. એ બહેન ધનામ મેળવવાં ભાગ્યશાળી થયાં તે માટે તેમને અમારાં અભિનંદન આપીએ છીએ. બાકીના જે બહેનોનાં જવાબ ખરાં હતાં તેમના નામ નીચે પ્રમાણે છે :

સૌ. લીલાવતી મ. અમીન; સૌ. વિદ્યા ચીત્રભાઈ; શ્રી. સરસ્વતી પ્ર. જગડ; શ્રી. દેવકાં-
બાઈ તુલસીદાસ; સૌ. કુસુમલતા રમણીકલાલ; સૌ. જયમતી ડાહ્યાભાઈ; સૌ. શારદાગૌરી
કાન્તિલાલ; સૌ. શાન્તાગૌરી કા. પટવા; સૌ. હરિગંગા હં. અલરેજ; સૌ. કમળાગૌરી ચં.
મથાવાળા; સૌ. વિલાસવતી ન. સુનીમ; સૌ. તારામતી મા. ગાંધી; સૌ. પુષ્પાવતી અ.
મજમુદાર; સૌ. હરકેશભાઈ પ્રેમજી; સૌ. મંજુદેવી મા. પટવા; સૌ. ચંપાવતી ર. દેસાઈ;
સૌ. જ્યાલક્ષ્મી બિ. શાસ્ત્રી; સૌ. ગુલાબબેન મ. મહેતા; સૌ. શ્રદેવી ધુ; સૌ. વીજકેર જ.
મહેતા; બહેન પ્રભાવતી ઇ. કણિયા; સૌ. ચંદ્રાવતી ઇ. દવે; બેન બચુ કા. વેદ; સૌ. કુસુમગૌરી
મંગલદાસ મુન્શી. શ્રી. શ્રીમતી બ. ગાંધી; સૌ. નિર્મળા નટવરલાલ; સૌ. લીલાવતી મ. મહેતા;
સૌ. સરસ્વતી ના. દેસાઈ; સૌ. લલિતા ના. દેસાઈ; સૌ. વિજયાગૌરી ગ. પરીખ; ગં. મંગ-
લાગૌરી; સૌ. અનસૂયા હ. વ્યાસ; સૌ. મોતીબાઈ ચતુર્જી, ક. પ્રમિલા મુ. દવે; સૌ. હરદા-
ગૌરી મુ. દવે; કુ. કળાવતી વિ. મહેતા; સૌ. કુસુમ ક. મહેતા; સૌ. સવિતાગૌરી દો. દેસાઈ;
બહેન યશોદાગૌરી હ. દગટ; સૌ. જ્યાલક્ષ્મી પ્ર. મોદી; સૌ. કળાવતી ન. મહેતા; સૌ. છંદુમતી

મહાશુજરાતનું માનીતું સચિત્ર

આસિક પત્ર

‘શારદા’

તંત્રી: ગોકુલદાસ દારકાદાસ રાયચુરા.

વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૬-૮-૦. છુટકે નકલ ખાર આના.

ગ્રાહક થયા છો ?

ન થયા હો તો થવું જ પડશે.

આજે જ થઈ જાઓ.

લખો:—વ્યવસ્થાપક, ‘શારદા’ કાર્યાલય.

સીવીલ સ્ટેશન રાજકોટ (કાઠિયાવાડ).

ગુણસુંદરીઓ ! જરાય મુંઝારો નહિ.

કુટુંબને સંતોષ

માદ રાખજો

આપવો છે ? તો એક વાત ધ્યાનમાં
રાખી લેજો. કુટુંબના સંતોષ અને
આનંદનો આધાર તમારી
બનાવેલી રસોઈ
ઉપર છે. એ
રસોઈ સ્વાદીષ્ટ
બનાવવા તમે
શું કરશો ?

કે સારા, મધમધતા મસાલા વિના તમે
સ્વાદીષ્ટ રસોઈ નહિ બનાવી શકો. મા-
લેકની જાતિ દેખરેખ હેઠળ
ચોખ્ખા અને તાજા ફ-
ળેલા મસાલા મે-
ળવવાનું એક-
જ રથળ છે.
બીજે ના
જથો

મધમધતો મસાલો

ચટાકેદાર ચટણી, ટેન્ડર પાપડ,
સ્વાદીષ્ટ અથાણાં, સાફ કરેલા
અનાજ કે લોટ છુટક તેમજ
જથાબંધ મળશે.

ટેલીફોન નં. ૨૦૯૭૦

૨૦ વર્ષનો
અમારો અનુ-
ભવ તમારી
સેવામાં હાજર
છે. અમારો મસાલો

શુભ પ્રસંગે, વાર તહેવારે
કે પાર્ટીઓમાં

ધમધમાકાર વપરાય છે. જહાર-
ગામના બોઈરો ઉપર પણ
તાકીદે ધ્યાન અપાય છે.

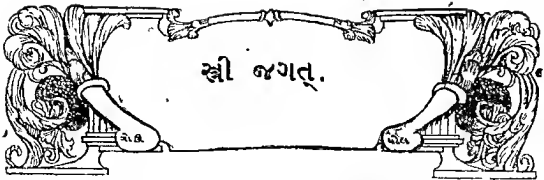
દરેક જાતના
અનાજ, લોટ,
રવો, મેંદો, ચણા
ને ચોખાના લોટ,
દીલ્લીના ચોખા અને

જાતજાતનાં અથાણાં
ચટણી ને પાપડ

અમારે ત્યાંથી તયાર મળી શકશે
તમારે ઠેઠપણુ જાતની કઠાકુટ
નહિ કરવી પડે.

જાંગીર સી. મસાલાવાલા.

ખેતવાડી ૧ લો ગલીને નાકે, ગીરગામ બેક રોડ, મુંબાઈ. ૪.

હિન્દ.

શુભાષના શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળનો સ્નેહ સંમેલનનો વાર્ષિક સમારંભ શાયલ એપ્રિલ હાઉસમાં ઉજવાયો હતો જે પ્રસંગે સ્ત્રીઓએ મોટી સંખ્યામાં ભાગ લીધો હતો. કાર્યક્રમમાં ગરબા, વાજાંત્ર સાથે ગાયનો, સંવાદો વગેરે આકર્ષક રસસામગ્રી હતી. પ્રમુખ સૌ. લેડી લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસે એ કાર્યક્રમમાં ભાગ લેનારી બહેનોને જર્મન સ્ટીલવરના ખ્યાલા મંડળ તરફથી બેઠ તરીકે આપ્યાં હતાં. છેવટે નાસ્તાને ઇન્સાફ આપી સૌ. વિખરાયાં હતાં. X X X

શુભાષના પાટીદાર સ્ત્રી મંડળના મંત્રી સૌ. ગંગાબહેન પટેલના પ્રયત્નથી એ મંડળના સ્નેહ સંમેલનનો સમારંભ મારવાડી વિદ્યાલય હોલમાં ઉજવાયો હતો. પ્રમુખ રથાને સૌ. ચંચળબહેન પ્રહલાદાસ પટેલ હતાં. કન્યાઓના સંવાદ ગીત વગેરેનો આકર્ષક કાર્યક્રમ હતો. X X X

શુભાષમાં સર નસરવાનજી ન. વાડીઆની હંદાર સંભાવતને પરિણામે તા. ૧૩ મી ડીસેમ્બરે ના. ગવર્નરના હાથે પદેલમાં સ્ત્રીઓ માટેની એક મોટી સુવાવડની હોસ્પીટલ ખુલ્લી મુકાઈ છે. વચલા અને મજુર વર્ગની સ્ત્રીઓ માટે આ હોસ્પીટલ આશીર્વાદ સમાન થઈ પડશે. X X X

શુભાષની વીમેન્સ ઇડીઅન એસોસીએશનની થાપાની વાર્ષિક સભા તા. ૧૬ મી ડીસેમ્બરે લેડી મહેરબાઈ દોરાબ તાતાના પ્રમુખપદે મળી હતી. રીપોર્ટ બહાલ રખાયા બાદ એસોસીએશનના વર્ગોની ફેલોશિપ બહેનોને ઇનામો પ્રમુખે બેંચી આપ્યા હતા ઇલાકાની વીમેન્સ કાઉન્સિલની વાર્ષિક સભા પણ લેડી તાતાનાજી પ્રમુખપદે તા. ૧૭ મી એ મળી હતી. કાઉન્સિલે વર્ષ

દરમીઆન યશી ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી હતી

X X X
શુભાષ મ્યુનીસીપલ કોર્પોરેશનની સ્કુલ્સ કમિટિમાં કોર્પોરેશનના સભાસદ ન હોય એવાં એ સ્ત્રી સભાસદોની બેઠક ખાલી પડતાં તે રથાને સૌ. હંસાબહેન મહેતા, બી. એ. અને ડો. અમસિસ સુખતનકર સુદાયાં છે. બન્ને બહેનોને અમારાં અભિનંદન. સૌ હંસાબહેનને આ પ્રસંગે અભિનંદન આપવાનો સમારંભ ભગિની સમાજ તરફથી તા. ૨૦ મી ડીસેમ્બરે વનિતા વિશ્રામ હોલમાં ઉજવાયો હતો. X X X

ડો. ન્યાબહેન ખાંડવાલા, એમ. બી. બી. એસ. થોડા સમય પર વધુ અભ્યાસ માટે ઇંગ્લેંડ ગયાના સમાચાર અપે આપી ગયા હતા. એ બહેને હમણાં રોટ્ટરડા મ્યુનિસિપીટીની એલ. એમ. ની ડીગ્રી માટે પરીક્ષા પસાર કરી છે. એ ડીગ્રી મેળવનાર એ બીજી ગુજરાતી બહેન છે. સોપી બહેલાં એક ગુજરાતી બહેન તરીકે ડો. કમુદ બહેન મહેતાએ એ ડીગ્રી મેળવી છે. બન્ને બહેનોને અમારાં અભિનંદન!

X X X
શુભાષની ક્યોળ જ્ઞાતિની એક બહેન-ગોમતીબાઈના વિવાહ તેના પિતાની હયાતીમાં થયા હતા. ગોમતીબાઈને એ વર પસંદ નહોતો. પિતા ગુજરી ગયા બાદ તેણે જ્ઞાતિના બીજા એક યુવકને પસંદ કરી તેની સાથે લગ્ન કર્યું. આ મહાન ગુન્હા માટે જ્ઞાતિપંચ તેમને જ્ઞાતિ બહાર મુક્યાં છે! X X X X

હિંદના પ્રાચીન સમાજ-ગ્રંથોના રચનારાની એ માન્યતા હતી જતે કામ કરવાપી યજ્ઞાં દરદો થતાં નથી અને થયાં હોય તો તે નાશુદ થાય છે. આ બાબત હવે યુરોપ અમેરિકામાં પણ સમજવા

લાગી છે અને એ પદ્ધતિનો ખાસ અભ્યાસ કરી
અને બ્હેનો અનુભવ મેળવી એક પારસી બ્હેન
મીસ હીલ્ડાં દલાલ હમણાંજ હિંદ પાછાં ફરે છે.
એ બ્હેન આ પદ્ધતિને લોકપ્રિય કરવાના પ્રયત્નો
કરવાનો ઇરાદો રાખે છે. X X X

મુંબાઇ મ્યુનીસીપાલિટીએ પોતાના બી. અને
ઇ. વોર્ડોમાં પ્રાથમિક કેળવણી મફત અને ફરિ-
યાત કરવાની દરખાસ પસાર કરી છે. X

બાળહિત સં.

બાંધી કાયદો અ-
મલમાં મુકવાના
ઉદ્દેશથી એ કમિટી
નીમાઇ હતી તેણે
એક મંડળ સ્થા-
પવાનું નક્કી કર્યું
છે અને એ ભાવિ
મંડળનું બંધારણ
ધર્યું છે. અભ્યારે
એ બુદ્ધી બુદ્ધી
સંસ્થાઓ કાર્ય
કરી રહી છે તે
સર્વના પ્રયત્નો
અને શક્તિએને
આ મંડળ એકત્રિત
કરશે. X

મુંબાઇ ગલ્
બાઇસ એસોસી-
એશનનો પહેલો
વાર્ષિક સમારંભ
ઠાકન હોલમાં
નવેમ્બરની આખરે

મિસિસ ઇસ્ટલીના પ્રમુખ પદે ઉજવાયો હતો.
મિસિસ મેકોનોહીએ રીચાર્ડ વાંચ્યા બાદ લેડી
તાતાએ એ પ્રશસ્તિના લાલ વિષે ભાષણ આપ્યું
હતું. X X X

રામપદનાથ બ્રહ્મ નામના એક પતિદેવને
પોતાની સ્ત્રીનું નાક કાપી લેવાના ગુન્હા માટે
મુંબાઇની સેસન્સ કોર્ટ એ વર્ષની સખત કેદની
સજા કરી છે. પણ એક મરીઅમબાઇ નામે મુરલી-

મ સ્ત્રીએ મતિના હુકમો નહિ સહન, યવાથી
પતિનું નાક કાપી લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો.

X X X

હિંદની કોલેજોમાં બહુલી બ્હેનો અમેરિકા
જઈ વધુ અભ્યાસ કરવા માંગતી હોય તો તેમને
ત્યાંના એક ફંડમાંથી સ્કોલરશીપો અપાય છે દર
વર્ષે ૮૦૦૦ ડોલર અને તે ઉપરાંત કોલેજની ફી
દરેક બહુને મળી રહે છે. ઉમેદવારે વધુ વિગત

માટે મીસ એમ.
એન. વીક્સનને
૧૩૪ કોરપોરેશન
સ્ટ્રીટ, કલકત્તાને
સરનામે લખી
પૂછાવવું. X

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ

ઇનામી નિબંધનું પરિણામ.

મજકુર મંડળ તરફથી સ્વ. જયાવંતી દુલેરાય
છગનલાલ ઇનામી નિબંધ ફંડમાંથી હિંદુ સ્ત્રીઓની
ફરજ વિષે નિબંધો માંગવામાં આવ્યા હતા. મુદત
દર્મિયાન મુંબાઇ, સુરત, અમદાવાદ, વડોદરા,
રાજકોટ, વડવાણ, જુનાગઢ, સોણત્રા, ઉચડી,
ભાદરજ, ભાવનગર વગેરે સ્થળોએથી ૨૬ નિબંધો
મળ્યા હતા. મજકુર નિબંધો તપાસી તેનું
પરિણામ જણાવવા માટે શ્રીયુત છગનલાલ
દાકોરદાસ મોદીની મંડળની કમીટીએ પરીક્ષક
તરીકે નિમણુંક કરી હતી, તેમણે નીચે મુજબ
પરિણામ બહેર કર્યું છે:

૧ હું ઇનામ રૂ ૫૦) સૌ. ઇલાવતી જવચરામ
ખાનસાહેબ. મુંબાઇ

૨ જું ઇનામ રૂ ૨૫) સૌ વિનોદિની રમણ-
લાલ યાદીક. ભાવનગર.

૩ જું ઇનામ રૂ ૧૫) મં સ્વ. દીવાળીબાઈ
વાલેજી બટ, વડોદરા,

વડોદરા યુની-
વર્સિટી કમીશનને
અંગે શ્રી કેળવ-
ણીના પ્રેમ વિચા-
રવા સી. રામદા
મહેતા, સૌ. વિદ્યા-
બ્હેન નીલકંઠ, સૌ.
હંસા મહેતા, મિ-
સિસ મુકરજી,
મીસ નીડલામ,
સૌ. સરોજિની
મહેતા વિગેરેની
એક કમિટી નીમી
હતી. આ કમિટીએ
સ્ત્રીઓ માટે બુદ્ધી
કોલેજ અને બુદ્ધો
અભ્યાસક્રમ રા-

ખવા કે નહિ તે સંબંધી વિચાર કરી તે માટે
બલામણુ કરી છે. X X X

વડોદરામાં બાલલગ્નની વિરોધ કાયદો છે,
પરંતુ લોકો દંડ આપીને એવાં લગ્નો કરે છે. એ
કાયદાને કેટલી સફળતા મળી છે તે નક્કી કરવા
એક કમિટી નીમાઇ છે. X X X

અમદાવાદની મ્યુનીસીપાલિટીએ સ્ત્રીઓ માટે
એક હોસ્પિટલ અને સુવાવડખાનું સ્થાપવાનો

કરાવ કર્યા છે અને તે માટે સાબરમતીને કાંઠે આવેલી ન્યાં રાષ્ટ્રીય કોન્ગ્રેસની ૩૬ મી બેઠક મળી હતી તે-જમીન દોઢ લાખના ખર્ચે લેવાનું કરાવ્યું છે. મહુમ રોડ વાડીલાલ સારાભાઈએ આપેલા રૂ. ચાર લાખના હથેયોગ એ હોસ્પિટલ બાંધવા માટે થશે. સુવાવડખાના માટે રોડ નગીનદાસ ચીનાઈવાલાએ રૂ. એક લાખ આપ્યા છે.

x x x

અમદાવાદની કોલેજને અંગે કન્યાઓ માટે એક વસતિગૃહ સ્થાપવા સંબંધી વિચાર કરવા તા. ૫ મી ડીસેમ્બરે એક સભા મળી હતી, જેમાં સૌ. વિદ્યાબહેન નીલકંઠ, સૌ. સરલાદેવી અંબાલાલ, મિસિસ તેયબજી વગેરેએ આગળ પડંતો ભાગ લીધો હતો. એવું વસતિગૃહ લપાડવાનું સમાચર નક્કી કર્યું છે. તેના ઉપરી તરીકે એક અનુભવી લેડી સુપ્રીન્ડેન્ડન્ટ રહેશે. અત્યારે કોલેજમાં ૬૬૩ વિદ્યાર્થી છે તેમાં ફક્ત ૧૨ કન્યાઓ છે; વસતિગૃહ સ્થાપવા ધી સંખ્યા વધશે એમ મનાય છે.

x x x

અમદાવાદની પરદાનશીન મુસ્લીમ બહેનોની એક સભા મિસિસ મહાબુબખાન કાદરીના પ્રમુખપદે તા. ૨૮ મી નવેમ્બરે મળી હતી. પ્રમુખે મુસ્લીમ કન્યાઓને ગુજરાતી બાધાનું શિક્ષણ આપવાની જરૂર જણાવી હતી. મિસિસ તેયમજીએ ગૃહોપયોગી કેળવણી આપવાની હિમાયત કરી હતી. તા. ૨૧ મીની પરિષદે નિયત કરેલા કારવાને આ સભાએ બહાલી આપી હતી. x x

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદનો પદવીદાન સમારંભ કુલપતિ મહાત્મા આંધીજીના પ્રમુખપદે તા. ૨૮ મી નવેમ્બરે ઉજવાયો હતો. ૩૩ સ્નાતકોને પદવી અપાઈ હતી, જેમાં કુ. ઇન્દુમતી સૌથી પહેલે નંબરે પાસ થયેલાં હતાં. x x

અમદાવાદમાં યુવક સંપ્રતાહના સમારંભમાં બાપજી આપતાં મીસ સ્લેડ (મીરાંબાઈ) એ હિંદી સ્ત્રીઓની સેવાવૃત્તિ અને નમ્રતાના વર્ણણ કર્યાં હતાં અને યુરપની સ્ત્રીઓનું આંધળું અનુકરણ નહિ કરવા વિનંતિ કરી હતી. દેશના હૃદય માટે ચરખો ચલાવવાની હિમાયત કરી હતી. સદયોગી “ સૌરાષ્ટ્ર ” વડવાણ કાંપની દુકાર

જાતિની એક બહેન અમૃતની કરણાજનક કપની કંદે છે. એ બહેનને કરાંચી ૧૧ મે વર્ષે ધરણાવેલી. ૧૨ મા વર્ષથી સાસુજીની ભેટકમી ચાલવા માંડી. માત્ર બેલીનેજ નહિ પણ અસહ્ય માર મારીને એ બહેન ઉપર સાસુએ પારાવાર જુલમ ગુલથો છે; ૨૪ સ્થળે ડામ દીધા છે. અમૃત એ જુલમને પરિણામે અકાલે વૃદ્ધ બની ગઈ છે. આવી સાસુ-એને વ્યથા કરવાના અરોપસર જેલમાં શા માટે ન મોકલાય ? x x x x

કરાંચી મ્યુનીસીપાલિટીની સ્કુલબોર્ડે શિક્ષકાઓ તૈયાર કરવા વર્નાક્યુલર ફાઇનલ સુધીનું શિક્ષણ આપવાના વર્ગો ખોલવાની યોજના કરી છે અને ૫ મા ધોરણ માટે રૂ. ૬) ની વીસ અને છઠ્ઠા ધોરણ માટે રૂ. ૯) ની વીસ સ્કોલરશીપ આપવાનું નક્કી કર્યું છે. x x

કરાંચીમાં નવેમ્બરની આખરમાં સ્ત્રીઓની કેળવણી પરિષદ મળી હતી, જે પ્રસંગે કેરળમાં કેળવણી આપવાનો, સાત વર્ષની વય સુધી જ છાત્રાઓની સાથે બહુવચનો, માતૃભાષાદ્વારા અંગ્રેજી બાપા શીખવવાનો, સંગીત તેમજ અંગ્રક્સરત શીખવવાના વગેરે કારવાો ધસાર થયાં હતાં.

આખા હિંદ માટેની સ્ત્રી કેળવણી પરિષદ પૂનામાં તા. ૫ થી ૮ મી જાન્યુઆરી સુધી મહારાષ્ટ્રી સાહેબ શ્રીમંત ચીમનાબાઈ ગાયકવાડના પ્રમુખપદે મળશે. માંતિક પરિષદોએ મોકતેલા પ્રતિનિધિઓ તેમાં ભાગ લેશે અને એ પરિષદોએ કરેલા કારવાોમાંથી સર્વનાં હોદ્દાનરૂપ નવા કારવાો ધી કાંઠે સંમતિવચ વધારવાની તરફેણમાં દરેક પરિષદે કારવા કર્યાં છે. x x

પૂનાના બાળ સેવા-સંઘના લાભાર્થી એક સંગીતનો જલસો તા. ૪ થી ડીસેમ્બરે સેન્ટ વિન્સેન્ટ હાઈસ્કુલમાં થયો હતો. કાર્યક્રમ બધો બાળાએજ કરી બતાવ્યો હતો. ફંડનો લાભ હોસ્પિટલો અને અનાથાશ્રમોને અપાશે. x x x

પૂનાના શ્રીમતી નાથીબાઈ વિદ્યાપીઠના ઉદ્ભાવે ૬૬ વર્ષનો અહેવાલ હમણાં પ્રકટ થયો છે. તે બેનાં એ વિદ્યાપીઠ કરેલી પ્રગતી અને શ્રીકેળવણી માટે આપેલા ફાળો જણાઈ આવે છે વિદ્યાપીઠની

કેન્સરમાં અત્યારે ૪૦ કન્યાઓ છે અને શાળામાં ૧૦૦૦ છે. છેલ્લાં ૧૦ વર્ષમાં ૪૨ થેન્સ્યુએટ થયાં છે. X X X

ધારાસભાઓ માટેની ચુંટણીમાં પંચબની ધારાસભા માટે સિઆલકોટ, વિભાગ તરફથી શ્રી મતી પાર્વતી દેવી હમેદવાર હતાં પણ ચુંટાયો નથી. મદ્રાસની સરકારે ડૉ. મુથુલક્ષ્મી અમ્મલ (મિસિસ રેડી) ની નીમણુંક એક સભાસદ તરીકે કરી છે, ચુંટાઈમાં પણ સરકાર એક બે બહેનોને નીમશે એવી આશા રહે છે X X X

મદ્રાસ ઇલાકાના અધ્યક્ષ બાળકો માટે એક ઉદ્યોગશુદ્ધ સ્થાપના રૂ. ૫ લાખ મેળવવાની કોશીશ ત્યાંના ગવર્નરે કરી રહ્યા છે. આ ઉદ્યોગ શુદ્ધમાં ૧૨૦ છોકરાઓ અને ૬૦ છોકરીઓ માટે સગવડ થશે, અને નવી પદ્ધતિ પ્રમાણે તેમને ભાષાનું અને ઉદ્યોગનું જ્ઞાન આપાશે. X X

નાલગોન્ડા જિલ્લાના એક ગ્રામમાં એક અદ્ભુત બનાવ કેટલાક વખતથી બન્યા કરે છે. એક સ્ત્રીએ એક બાળકને જન્મ આપ્યા પછી તે ગાયે દિવસે ગુમ થઈ ગયો. ચોલીસની તપાસ નીકળે ત્યારે બીજે વર્ષે બીજે બાળક પણ એજ રીતે ચોલીસનો ખેડેરા છતાં ગુમ થયો. ત્રીજે બાળક પણ ચોલીસ અને લોકોની સાવચેતી છતાં ગુમ થયો છે. લેદનો પત્તા નથી લાગતો. X X

ઇંદોરની સ્ત્રીઓની એક સભા તા. ૨૮ માં નવેમ્બરે મિસિસ કીએને ઘેર મળી હતી. કેળવણી વિષે ચર્ચા કરી સભાએ કેટલાક કારાવે પસાર કર્યા

હતા, જેમાં શારિરિક, ધાર્મિક અને બહેરે જીવનની કેળવણીની ખાસ હિમાયત કરી હતી. મૈત્રીક સુધીનું શિક્ષણ માતૃભાષા દ્વારા આપવાની સભાએ બહામણ કરી હતી. સભાના પ્રતિનિધિ તરીકે મિસિસ કીએ પૂનાની પરિષદમાં હાજરી આપશે અને રાજ્ય તરફથી કેળવણી ખાતાના પ્રતિનિધિ તરીકે એક સ્ત્રીને મોકલવાની દરખાસ્તને વિનંતી કરી છે. X X X

ગીસ વાયોલેટ પીઅર્સ
વૉલ્વરથી હાંટન મુદ્દા ૨૬ માર્ચ,
હોડવાની શરત ૩ કલાક ૪૦
મીનોટમાં પૂરી કરી પ્રથમ
આવનર બાનું.

મહારાણી આઈસાહેબના પ્રમુખપદે હજવાયો હતો. શીત, સંવાદ વગેરેના કાર્યક્રમ પછી લેડી મુશ્રી. મીસ ચવાણે રીપોર્ટ વાંચ્યો હતો. શાળામાં ૬૫૨ કન્યાઓ છે. મહારાણી અહલયાબાઈનું તૈલચિત્ર જુદાં મુકાબું હતું. X X

નાગપુરમાં એક ચર્ચાભર્યો કેસ ચાલે છે. ચમચીખાઈ નામે ૧૬ વર્ષની એક સ્ત્રીએ પોતાના પતિ ગોપાલદાસ સામે એ કેસ માંડ્યો છે. બાઈ

ઇંદોરની ધારાસભામાં ૯ માં ડીસેમ્બરે વૃદ્ધ લગ્નના ખરડા ઉપર ચર્ચા ચાલી હતી. આ ખરડામાં નાની બાળા સાથે પરણનાર વૃદ્ધને કેદની અને હાંડની સજા કરવાની ગોઠવણ થઈ છે. છ માસની કેદ અને રૂ. ૧૦૦૦ નો દંડ થાય. સર હુકમીચંદ વિદેશ પડયા હતા અને ફક્ત હાંડની સજા રાખવાની બહામણ કરી હતી. સદસભાએ એ બહામણ સ્વીકારાઈ નથી. હવે નાણાને જોડે નાની બાળાનો ભવ બચાડવો જુદાં માટે મુરકેલ થઈ પડશે. X X

કોલ્હાપુરની અહલ્યાબાઈ કન્યાશાળાને હનામે બહેંચી આપવાનો સમારંભ રજીમી નવેમ્બરે શ્રીમંત

નાની ઉમ્મરે વિધવા થઈ હતી. નાજપુરના આય સમાજમાં જન્મે મળ્યાં હતાં અને પૂનર્જન્મથી જોડાયાં પતિને ઘેર જતાંજ પહેલી રાતે બાઈએ જોયું કે તેણે એક વેસ્થાને રાખી હતી. થોડો વખત તો ઠીક ઠીક ચાલ્યું. પણ ગોપાળદાસના નાદવાળાઓએ જાતિબંધારે મુકવાની ધમકી આપી, એટલે તેણે બાઈને માર મારી કાઢી મૂકી છે.

x x x

ભરતપૂર રાજ્યે વિધવા વિવાહના સંરક્ષણ માટે એક કાયદો કરી, તેથી નીપજ્ઞતાં સંતાનેને કૌટુંબિક મીલકત પર સંપૂર્ણ વારસાદાર આપ્યો છે, આવાં લગ્નોની નોંધ મંદિરે અને મસ્જીદોદ્વારા રાજ્ય કરાવશે. ૧૬ વર્ષની અંદરનો પુરૂષ અને ૧૪ વર્ષની અંદરની કન્યાના વિવાહ ગેરકાયદેસર ગણાશે. એવા વિવાહમાં મદદ કરનારને બે વર્ષની કેદ અને રૂ. ૩૦૦૦ના દંડ થશે. x x

મધ્ય પ્રાંતમાં આવેલા બસ્તર રાજ્યનાં સગીર રાણી પ્રફુલ્લકુમારી દેવીનું લગ્ન તેની મરણ વિરહ મધુરમંજ રાજ્યના કોઈ બાપાત સાથે કરવાની ખટખટ સરકારના અમલદારો કરી રહ્યા હતા તેની સામે રાણીની ઓરમાન માતાએ વિરોધ દર્શાવી રાજપુત મહાસભાને અને વાયસરાયને બરજ કરી હતી, જેને પરિણામે લગ્ન મુલતવી રખાયા હતાં. રાણીને પોતાની મરણ પ્રમાણે લગ્ન કરવાની છૂટ આપવામાં આવે એવી શૌડ અરજીને અરજ કરવા રાજપુત મહાસભાએ એક ડેમોનસ્ટ્રેશન યોગ્ય વખતમાં જનાર છે. x x

ભાગિરી (મધ્ય પ્રાંત) ના જલ્દીતા મ. દાનવીર તુલારામજીએ વીઢ કરી આય પ્રતિનિધિ સભાને રૂ. ૩ લાખની મીલકત છત્તીસગઢમાં સ્ત્રી-કેળવણીના પ્રચાર માટે વાપરવાની આજ્ઞા સહિત સોંપી છે. સભાએ મીલકતનો કબજો લઈ એક ઉમદા કન્યાશાળા સ્થાપવાની તૈયારી કરવા માંડી છે. x x x

ભાવલપુર રાજ્યના મુખ્ય દિવાન નવાબ મોલાબક્ષનાં પુત્રી શ્રી. ઇસ્મતખાતુનને બે વર્ષ પહેલાં વેદકીય વિદ્યાના વધુ અભ્યાસ માટે ઈંગ્લેન્ડ મોકલ્યા હતાં. ત્યાંની પરીક્ષાઓ પાસ કરી તે પાઠાં કર્યાં છે અને એમ. બી. ની ડીગ્રી મેળવ-

નાર પહેલાં હિંદી બાનુ છે. સીમલાની હેડી રેલીંગ હોસ્પીટલમાં તેમની નીમણુક થોડા વખતમાં થશે.

x x x

કલકત્તામાં એક આશરીશ સ્ત્રી-મિસિસ કીકુના સામે ધરસાડાની ન્યેટેલી રકમ માટે દાવો મંડાવ્યો. બેલીફ સમન્સ પહોંચાડવા જતાં તે બંદુક લઈને લામી થઈ. પોલીસનું શરણ બેલીફે માંગ્યું. સબ ઇન્સ્પેક્ટરને તો તેણે ગણકાર્યોજ નહિ, ડેપુટી પોલીસ કમીશનર સામે પણ બંદુક ધરી, પરંતુ ફોડતાં પહેલાં તેને પરહેજ કરી છે. x x

કલકત્તામાં તા. ૧૬ ડીસેમ્બરે ગં. સુરલાદેવી ચૌધરીના પ્રમુખપદે, મહાત્માજીના દર્શને આવેલી મીસ સુરીચ્છ લીસ્ટરે લાપણ આપ્યું હતું. અને ઈંગ્લાડમાં અસહકારનું શસ્ત્ર અજમાવી સ્ત્રીઓએ પોતાના આશય કેવી રીતે પાર પાડ્યા હતા તેના દાખલાઓ આપ્યા હતા. x x x

અખિત્ર હિંદી મહાસભા સમિતિમાં કલકત્તા તરફથી યુગ્યકી વ્યક્તિઓમાં શ્રી ઉમિલા દેવી, અને શ્રી. હેમપ્રભા મહુમદાર પૂણ્ય યુગ્યાં છે.

x x x

રાષ્ટ્રીય કોન્ગ્રેસના નેતાઓ વચ્ચે થતા ઝપડાને પરિણામે શ્રીમતી ઉમા નેહરુએ અદલાબાદની રાઉન કોન્ગ્રેસ કમિટિના પ્રમુખ તરીકેનું અને પ્રાતિક સમિતિના સમાસદ તથા ખલનગરી તરીકે રાજનાયુ આપ્યું છે ! x x x

પંજાબમાં વેદકીય મદદ પ્રાપ્તિને આપવા માટે સરકાર તરફથી સારી ગોઠવણો થઈ રહી છે. ૧૯૨૫ની આખરે કુલ ૧૬૬ હોસ્પીટલો અને દવાખાનાં હતાં. આઠ વર્ષમાં ૧૫૦ અને ૧૯૨૭ માં ૭૫ વધુ દવાખાના ઉમેરાશે. સવા લાખ દરદીઓએ હોસ્પીટલોમાં રહીને અને ૫૭ લાખ દરદીઓએ બંધારથી લાભ લીધો હતો, જેમાં સ્ત્રી દરદીઓની સંખ્યા લગભગ ૨૦ લાખ જેટલી હતી. અત્યારે સ્ત્રીઓ માટે ૩૬ હોસ્પીટલો અને દવાખાનાં છે. હવે પછી દરેક જિલ્લામાં એક જુડી હોસ્પીટલ અને દરેક તબસીલની હોસ્પીટલમાં એક અલગ વિભાગ સ્ત્રીઓ માટે સ્ત્રી ડોક્ટરની હેખરેખ હેઠલ રાખવાની ગોઠવણુ યરો. x

પંજાબના ગવર્નરે તા. ૭ ડીસેમ્બરે કન્યાઓને

ઉંચી કેળવણી આપનારી કીનેડ કોલેજનું મહાન ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા કરી હતી. * * *

વિલાયતખાન નામની એક મુસ્લીમ સ્ત્રીને એક આરોપ માટે માછરૂટ સમક્ષ હાજી કરતાં તેણે પોતાનો કુદરતી ખોલવાની ના પાડી. માછરૂટ ફરજ નહિ પાડી રાક્ષાથી કેસ હાથકાટ પાસે ગયો.

જડજે કોઈ સ્ત્રી-છત્રી પાડનાર પાસે તેની છત્રી પડાવવાનો હુકમ આપ્યો ધારા-શાસ્ત્રીએ વાધો લેતાં કુલ બેચ બેઠી, જેમણે ચુકાદો આપ્યો કે આજખ માટે પડદો દૂર કરવાની પોલીસને તપ્તા છે. *

એશિયા દીબરના બ્રિટિશ કોન્સલ મા. કીંગે ત્યાંની એક સ્ત્રી સાથે લગ્ન કર્યાં છે. આ બાઈ પોતાના દેશ સંબંધી એક પુસ્તક લખે છે, જેમાં પતિ સેક્રેટરી તરીકે મદદ કરે. તેમના અભિપ્રાય પ્રમાણે

દીબરમાં સ્ત્રીપુરુષનો ફરજી સમાન છે. ઘણા જીવજાતીની હપરી અમલદાર સ્ત્રીઓ છે અને ન્યાયાધીશ તરીકે પણ તેઓ કામ કરે છે. હાજરા તેમજ છાત્રીને એકજ સરખું શિક્ષણ અપાય છે. * સીધાનમાં એક બેઠું બે વર્ષ પહેલાં પરચ્યુ

હર્લ પણ પહેરામણી સંબંધી વાધો પડતાં વરરાજ કન્યાને ત્યાગી આલ્યા ગયા હતા. આખરે બે વર્ષ કંટાળી બંનેજ કન્યાની માંગણી કરી. * *

શાન્દન્ય (ચીન) ના ગવર્નરે બાળલગ્ન અટકાવવાનું ફરમાન કાઢ્યું છે અને તે સંબંધી સત્તાવાર બબર બધા મેજસ્ટ્રેટને આપી દીધી છે.

પ્રાચીન રીવાજ મુજબ ૩૦ વર્ષના પુરુષ અને ૨૦ વર્ષની સ્ત્રીના લગ્ન થતાં. હમણાં હમણાં ૧૧-૧૨ વર્ષના છોકરાના લગ્ન વીસ કે તેથી વધારે વયની સ્ત્રી સાથે થવા માંડ્યા હતા, જેને લીધે ઘણા ફક્તો ફુખી અવસ્થા ગાળતા હતા. હવે ૧૮ વર્ષની નીચે કોઈ પુરુષ અને ૧૬ વર્ષથી નીચે કોઈ સ્ત્રી લગ્ન નહિ કરી શકે. *

શાંજહાદમાં સોમાની એક બેંક છે અને તેની મેનેજર પણ એક મહિલા છે. એ બંને સ્ત્રી

હનતિના કાર્યમાં મોટા ફાળો આપે છે અને ચીનની સ્ત્રીઓને તેમના હક્કની સમજૂત આપવાના તનતોડ પ્રયત્નો કરે છે. * * *

ભપાનમાં કોઈ કન્યા ૨૧ વર્ષની થતાં પહેલાં પરણે નહિ તો ફુર્કામી ગણાય છે. આ બંધ

સૌ. હંસાબહેન ખેતા, બી. એ.
મુંબાઈ મ્યુ. ની સ્કુલ ઈગિરિના સહાયક.

રાજવાની હલત ત્યાં ચાલી રહી છે. સ્ત્રી-બાળકોના દિલ માટે હાથદાઓ ધડવાની દિલચાલ પણ ચાલે છે. ઉદ્યોગોમાં મનુરો તરીકે અર્થ ઉપર સ્ત્રીઓની સંખ્યા છે એટલે ગર્ભવતીના રક્ષણ માટે કાયદાની ખાસ જરૂર છે. x x x

ચૂરપ.

ઈંગ્લાંડમાં બાર્નસ્લી પાસે આવેલા ડેનેબી મેન ગામના એક ખાણ-મનુરની સ્ત્રી મિસિસ માન્ચેસ્ટરે ૧૯ મા બાળકને હમણાં જન્મ આપ્યો છે, જે વાત આખા જલ્લામાં ચર્ચાનો વિષય થઈ પડી છે. બ્લેકર હીલ ગામના લોકો માને છે કે મિસિસ માન્ચેસ્ટરે ૬૭ સંતાન જ કરી છે ! એ ગામમાં રહેતો મોઆલ ખીરેલ નામનો માણસ ૨૨ છોકરાનો બાપ છે. એના પાંદોશી થોમસ હેન્ડલવુડને પણ ૨૨ છોકરાં છે; અને બીજા મેથ્યુ ડોલનને ૧૭ છોકરાં છે. એ બધાંય ખાણ-મનુરો છે. એજ જલ્લામાં બાર બાર છોકરાંના બાપ તો ધણા છે.

લંડનના એકઠરો તેમજ એકઠ્રેસો તરફથી એક અનાયાસમ ચલાવાય છે. આ આશ્રમના બાળકોને નાતાલના દિવસોમાં ભેટ-સોગાદો આપી સમ્રથ તે માટે સર જીરાલ્ડ મોરીશ્વરે એક યોજના કરી છે. મેઝોં લ્યુઇ નામના એક મોટા રેસ્ટોર્માં બધાં એકઠર-એકઠ્રેસો એક દિવસ માલ વેચવા ઉભા રહેશે અને તેમ કરતાં જે નફો થશે તે એવી ભેટો ખરીદવામાં વપરાશે. x x x

ઈંગ્લાંડમાં રજ્ઞીમાં રહેતી ડીટક્ટીવ નવલકથાઓની નજીવી લેખિકા મિસિસ આગયા કીસ્ટી કેટલોક સમય થયા ગુમ થઈ ગઈ છે. એક દિવસ સવારમાં મોટરમાં બેસીને ફરવા નીકળી હતી. બીજા દિવસે મોટર જ મળી-બાકીનો પતો નથી. x

લંડનના ડીટક્ટીવ ખાતામાં સ્ત્રી ડીટક્ટીવોની સંખ્યા વધતી જાય છે. અત્યાર સુધી ૨૪ ની સંખ્યા હતી તે વધીને ૫૦ ની થશે. ઉપરી અમલદારો ગુન્દા પકડવાની તેમની ચાલાકી વિશે ખુબ જખામુ કરે છે. જમે તેવા વેગ પકડતા કરી બલબલી ગુન્દોગાર ટાળીએને ચોતાની બાંદોશીથી તેમણે પકડાવી ફેરે પોંચાડી છે. x x

લંડનના એક ઈન્વેસ્ટિગેટરના માર્ગે મીસ મોડી ટાર નામે એક અમેરિકન એક્ટ્રેસ પર કાર્યને

બંધ કરવા માટે નુકસાની મેળવવા હાલો માંડયો હતો. માર્ગે માંડગીને લીધે મીસ ટકર કરાર પાળી સફાઈ હતી તુકયાની તો ૬૮૦૦ પાઉંડ જેટલી માંગે હતી પણ જ્યુરીએ ફક્ત ૧૦૦ પાઉંડ જ અપાવ્યા છે. x x x

લંડનના અફગાન એલચી ખાતાના મુખ્ય સેક્રેટરી મી ઇ. ઘાઉસે મીસ વાયોલેટ પેરીસ નામે અંગ્રેજ બાનુ સાથે લગ્નગાંધી નેડાયા છે. અફઘાનિસ્તાનના રાજાએ આ લગ્ન માટે સંમતિ આપી છે. x x x

ઈંગ્લાંડમાં ફેસ્ટીસ્ટ પક્ષની સભાઓમાં કોઈ સ્ત્રીઓ યોધાટ કરે તો તેમને પકડીને બહાર કાઢવા સ્ત્રીઓની એક ટુકડી તૈયાર કરી છે. આ ટુકડીની સ્ત્રીઓ મજબુત અને કઠોર બાંધાની છે અને ગરબડ કરનારને લંચકોને બહાર કુટપાટ પરજ ફંગોટ છે. તેમની આગેવાન મીસ લીન્ડન-અર માન છે. દરેક સ્ત્રી કુસ્તીબાજ છે અને મજબૂત રાખી રાકે છે. x x

ઈંગ્લાંડના સ્ટેડ્ડશીયર પ્રગણામાં વેસ્ટ બોમ્બીયના મેયર તરીકે મી. કોટ્ટેલે રાજનામું આપતાં મિસિસ ઇ. ઇ. કોટ્ટેલ તે જગ્યાએ નીમાયાં છે. તેમના પતિ ડેપ્યુટી મેયર નીમાયા છે; તેમની છોકરી મેયરેસ નીમાઈ છે. x x

પાર્લામેન્ટના એક સભાસદ બ્રોન્ડ જે. ઇ. બ્રોન્ડનનાં વિધવા મિસિસ એલીઝાબેથ ગોડન ૭૫ વર્ષની વયે ગુજરી ગયાં છે. ચોતાના ચરીરને સુધીર ધર્મની રીતે ફકનાવવાની તેમણે વીલમાં ઇચ્છા જણાવી છે. પાછળ ૫૧૩૮ પાઉંડની મીલકત મુકી છે, જેમાંથી ૫૦૦ પાઉંડ કોયાસાનના મંદિરને અપાશે; કોયાસન યુનીવર્સીટીને કેટલાંક પુસ્તકો આપ્યાં છે. જેસલમની યુનીવર્સીટીને કેટલાંક ચિત્રો અને ધર્મચિન્દો બદીસ કીધાં છે. x x

સાઉથમપ્ટન (ઈંગ્લાંડ) ની કાઉન્ટી કોર્ટમાં એક નવ વર્ષની બાળા-કરીન મીને નુકસાનીનો હાલો એલીસવર સીમન્ડસ નામના બેન્ચનીશ્વર સાથે માંડયો હતો. છોકરી એક ઝાડ પર ચઢીને બેઠી હતી; સાદેબ નીચે ટેનીસ રમતા હતા. છોકરી બોલતી તેથી સાદેબને ખલલ થઈ, તેમણે ધમકી આપી કે, " નીચે ઉતર નહિતો

ખબર લઈરા " આ ધમકીથી ડરી છાકરી પડી ગઈ અને તેને ચાલ્યું, કેટલે ૪૦ પાઉંડ નુકસાનીના અપાંચા. દવાદારના ખર્ચ મઠિ બાપને લગલગ ૧૧ પાઉંડ અપાંચા છે.

x x x

ક્રાંસમાં લોન્ગમેલ કોર-સેન્ટની એક સ્ત્રી પેટના દુખાવાથી લાંબા સમયથી પીડાતી હતી. એપરેશન કરતાં પેટમાંથી એક કાતરનો દુકડો મળી આવ્યો છે. એ દુકડો ૧૯૦૫ માં એપરેશન કરનાર ડોક્ટરની જફલતીથી અંદર રહી ગયો હતો ! વીસ વર્ષ સુધી ખબર જ ન પડી ! x x

પેરીસની એક સ્ત્રી-બેરીસ્ટર મીસ જુલીઅટ ગુન્થે એક બીજા મરદ-બેરીસ્ટર સાથે ખ્યારમાં પડી હતી પરંતુ તે સાહેબે વળતો ખ્યાર કરવાના અખાડા કર્યા. આથી જ સ્ત્રીએ જુલીઅટ એક ફિવસ સવારે કોર્ટમાં જીવોલ્વર ખાઈ મરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો બધા જખરાટમાં પડી ગયા હતા. હાથ દહી જવાથી જોળી મરજીતોલ નહિ થાય એમ લાગે છે. x x

ક્રાંસના જેવાં સ્ત્રી બેરીસ્ટર મીસ જન ચો-વીન હમણાં જ ગુજરી ગયાં. ગયે વર્ષે તેમને બારીસ્ટર થયાને ૨૫ વર્ષ પૂર્ણ થયાં હતાં. એ પ્રસંગે સરકારે તેમને માનથી નવાજ્યા હતાં એમના પછી ધણી સ્ત્રીએ બેરીસ્ટર થઈ છે. x x
વેલ્થયમની મ્યુનીસીપાલિટીઓની ચુંટણીમાં આ વર્ષે ધણી સ્ત્રીએ ચુંટાઈ છે. હરકીલા વીરે નામે રાહમાં પુરૂષ ઉમેદવારોનું લીસ્ટ વેળાસર દાખલ ન થયું એટલે બધી સ્ત્રીઓ કાઉન્સિલર તરીકે ચુંટાઈ છે. ફક્ત મેયરજ પુરૂષ છે. x x
ખર્મીનમાં એક જાત્રે ભદેરખબર છપાવી ભદેર પ્રભને ચેવવણી આપી કે મારી બેરીને કાંઈ પણ

ધારો નહિ; ધીરો તો હું જવાબદાર નથી. બેરીએ સામી ભદેરખબર છપાવી ધણીને ખબર આપી કે મારે ભેટલું ભેટલું હતું તેટલું અત્યાર જેવાં લઈ લીધું છે; એ બધાંને નાણાં ચુકવી દેશે ! x x x

સ્પેનમાં અત્યારસુધી છુટાછેડાને કાયદો નથી. એવો કાયદો ત્યાં દાખલ કરાવવા માટે બુર્ગેસા ચાલી રહી છે, જેની આગેવાની બહુતા લેખક ભમ ટેરળીઆને લીધી છે. x x

સ્વીડનને મોલેને પગલે ચાકી એક સ્ત્રીની ન્યાયાધીશ તરીકે નીમણુંક કરી છે. શ્રીમતી બીરજી સ્પેન્ગબોર્ગ તેમનું નામ છે. તે બાહોશથી કામ કરી રહ્યાં છે. x x

સ્ત્રીઓમાં અત્યાર સુધી લગ્ન સરકારી ફક્તરે નોંધવામાં આવતા હતા. હવે એ ગોઠવણ ધારા-મસાએ રદ કરી છે. હવે પછી પરણનાર વ્યક્તિઓને રજીસ્ટ્રાર પાસે જઈ એ કાડું ઉપર થોડા આનાને ખર્ચે સરકારી છાપ કરાવી લેવાનીજ કડાકટ રહેશે. હવે લગ્ન ગમે ત્યારે રદ કરી ચકાચે; કોર્ટની ફજલગીરી નહિ રહે ! x x
ફમાનીઓના પાટવી કુંવર કેરોલ પ્રેમને ખાતર રાજપાટ ત્યાગી એક ખેડૂત છોકરીને પરણી હતો. થોડો વખત સાથે રહ્યા પછી-એક બાળક થવા પછી-મુત્સદીઓના દબાણને લીધે એ પત્નીને ત્યાગી તેણે રાજકુટુંબની કન્યા સાથે લગ્ન કર્યાં. ખેડૂત પત્નીએ પોતાના બાળકને કાયદેસર ગણવાનો અને નુકસાનીના ૬૦૦૦૦ પાઉંડ મેળવવાનો ફાવો માંગ્યો છે. x x x
લુક્સેમબર્ગમાંથી બહુ પત્ની કરવાનો રીવાજ રદ થયો તેથી ત્યાંની પ્રભાંગ-ખાસ કરીને ખેડૂ-

તેમાં ધણે અસંતોષ ફેલાયો છે. આ અસંતોષ આર્થિક કારણને લીધે છે. ખેડૂતને વધારે પત્ની-ઓ હોય તો ખંદારના કાળને મનુર તરીકે લાવવા ન પડે. એક જણી ધર સંભાળે, બીજી ટોરડાંખર સાચવે, ત્રીજી ખેતરમાં તેને મદદ કરે, શિયાળામાં બધીય લેણી મળી શેતરંજીઓ વાળે. હિંદમાં પણ ઘણે ઠેકાણે સ્ત્રીની કીમત મનુરજી કરતાં વધુ નથી. થોડા વર્ષ પર લાહોરમાં એક હકીમજી હતો તેમને ચાર પત્ની હતી. એક ધર સંભાળતી; બાકીની ત્રણ તેમની ગાળીઓ બનાવતી. હકીમજી કહેતા કે ખંદારના મનુર કરતાં તેઓ વધારે મહેનતું અને પ્રમાણિક હોય વધારે સસ્તી પડે છે. *

ઈરાકની સરકારે પોતાની હદમાં સીરીઆની નાચનારીઓને હાખલ થવા દેવા સામે મનાઇ દુકમ દાંડ્યો છે.

અમેરિકા.

અમેરિકાની મદદનીશ એટર્ની-જનરલ તરીકે મિસિસ મેબલ વોક્ષ વીલ્સન ઠામ કરે છે. પોતાના એ ઓશ્વોને ઉપયોગ દારૂનિરોધના, તેમજ ખાદ્યખોરાકની વસ્તુઓની શુદ્ધતા પર અંકુસ રાખવાના, સોકેટીઓ માટેના કેદખાના સુધરાવવામાં, અદાલતના કજીઆ ઓછા કરવામાં અને એવાજ બીજાં પરોપકારી કામોમાં તે કરે છે. *

વેન્સીલવેનીઆ યુનીવર્સીટીની પ્રયોજનાઓમાં કામ કરતાં ડૉ. માર્ચ બન્ટિંગે માર્કો-એરગેની ક્રમસ સંબંધી ઉપયોગી શોધખોળ કરી વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં મુંદર ફાળો આપ્યો છે. *

ન્યુયોર્કમાં, શિક્ષિકાઓએ લગ્ન કરવાં કે નહિ ? એ પ્રશ્ન ત્યાંના અધિકારીઓને શંકા રહ્યો છે. પરણેલી શિક્ષિકાઓ બાળક અવતરવાનું હોય ત્યારે બે વર્ષની લાંબી રજા મળે છે. આવી શિક્ષિકાઓની સંખ્યા વધતી જાય છે. કેટલીકને તો એ

રજા પૂરી થતાં ખેલાં ફરી બાળક અવતરવાનો પ્રસંગ આવી લાગે છે અને ફરી રજા મળે છે. આવી રીતે ૨૦૮ શિક્ષિકાઓએ છેલ્લા ચાર માસમાં રજા લીધી છે; બધી મળીને ૮૦૦ શિક્ષિકાઓ અત્યારે એ કારણસર રજા પર છે. * *

અમેરિકામાં દર તેર લગ્ન બે નેડાં ફૂટાછડા લે છે. આથી ત્યાં બળમળાટ ફેલાયો છે. દુનિયાના કોઈ પણ દેશ કરતાં અમેરિકામાં લગ્નો વધુ નિબળ નીવડે છે. ૧૯૨૫ માં ૧૯૧૮૩૮ લગ્ન થયાં હતાં જેમાંથી ૧૭૫૪૯૫ નેડાંજી ફૂટાછડા મેળવી લીધા છે. ઘણાં તો ક્રિસ્ટ જઈને ફૂટાછડા મેળવે છે કારણ ત્યાં સ્ટેલુ પડે છે. આવા ફૂટાછડાની સંખ્યાની ગણતરી પણ રાખી શકાતી નથી.

ઓસ્ટ્રેલિઆ.

આરકાન્સાસમાં એક નાની છાત્રી છે તે દેવ દેવીઓ સાથે વાતચીત કરી શકે છે એમ મનાય છે. તેના કહેવાથી અમુક જગ્યાએ સોલું છે તે શોધવાની ધુનમાં આઠ ખેડૂતો ખોદવા મંડી પડ્યા છે. બ્લેમ એકલાં હિંદમાંજ નથી. *

ઓસ્ટ્રેલિઆના મિસિસ વીનીફ્રેડ કોઈક ધર્મ-શુભ તરીકે ધંધો કરનાર ખેલાં સી છે. દક્ષિણ ઓસ્ટ્રેલિઆના એક દેવળના તેમને ધર્મોપદેશક નીમ્યા છે. *

ન્યુક્વીન્ડમાં હમણાં એક પ્રદર્શન લરાણું હતું, જેમાં સીચો મોટી સંખ્યામાં જોવા આવતી. વ્યવસ્થાપકોએ તેમના બાળકોની સંભાળ લેવા માટે ખાસ ગોઠવણ કરી હતી જેથી માતાઓ નિરાંતે પ્રદર્શન જોઈ શકે. આ શાળાના બહુ ફેલેમદ યજી હતી; અને એ ગોઠવણને હવે જાણની કરવામાં આવી છે. આપણે ત્યાં સમાજો, પ્રદર્શનો બરનારા આવી ગોઠવણ કરે તો ઘણી સીઓ જાહેર કામોમાં લાગ લઈ શકે.

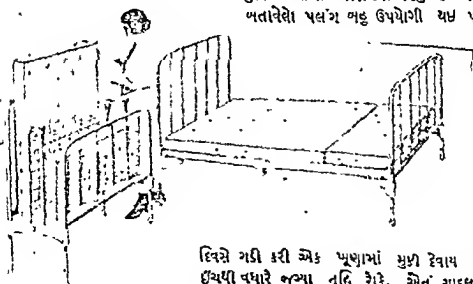
સામાર સ્વીડા

પ્રતાપ-ટીપોલ્સની અંકઃ સુરતથી પ્રજટ થતા જાણીતા અઠવાડીક પત્રનો આ ખાસ અંક ૩૧મા પ્રકાશની રસસામગ્રી વાચકવર્ગ પાસે ધરે છે. અનેક મુંદર સાદિત્ય કૃતિઓ અને આશ્ચર્યક ચિત્રોથી આ અંક મુલ્યવાન બન્યો છે. “સુરતની નિરાંતના” અને મસ્તકીરણ “અપ-ડુ-ડેટ મંદિર” ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવાં છે. ચિત્રકાર બાહ દનસુખની કળા પણ લખિયમાં એમની પાસેથી મુંદર કલાકૃતિઓ મેળવવાની આશા આપે છે.

૮ મણતું બટાટું !

ન્યુયોર્કની બાવન બાવન મજલી પુસ્તક ખીલ્લો જોવી ગગનચુંબી આલેશાં છમારતો વિશે તો આપણે જાણ્યું જ છે. અને મકાનો બાવન મજલી અને તો પછી શાક તરકારીના મજલા કેમ નહિ ? આખી દુન્યામાં નાનામાં નાની વાડી કેવડી હશે ? અને મોટામાં મોટા બટાટા કેવડા હશે ? અનુમાન તો કરો. જુઓ જર્મનીના પાટનગર બર્લિનમાં હેર સ્કેટ્ચ નામનો શાકવિચારક વસે છે. તેને સાચ્ચેસાચ ચોરસ ચોરસ એકવાર જમીન જેટલી વાડી છે ! એ ચોરસવાર જમીનના રેતાળ ટુકડામાં ચૈત્ર મહીનો આવતાં તેણે સામાન્ય કદનું નવ રૂપિયા-બાર વજનનું (સો ગ્રામ) એક બટાટું વાવ્યું. ઉપર ખાતર નાખ્યું. કાળક્રમે તેમાંથી રણગા ફૂટ્યા, એટલે એના ઉપર ખાતરાળ માટીનું બીજું પાથરણું કર્યું. નીચે, આસપાસ અને ખાસ કરીને ઉપર રણગા-શેડો નીકળવા લાગી. અગાઉના રણગા-શેડો નીકળવા લાગી. અગાઉના રણગા જાડા થવા લાગ્યા. એમ બીજા ઉપર ત્રીજું અને તે ઉપર ચોથું થર નાખવા લાગ્યો. એમ કરતાં છ મહીને ચોવીસ મજલા-થર નાખ્યા, અને એ વકરેલો બટાટા શાટ્યો શાટ્યો અને ટુલ્યો. આખરે આ બટાટા મહાશયને ખોદી કાઢવામાં આવ્યા. ઝાડી અપડી ખંખેરી ઘોઘને રૂપાળા ચળકતા ખુલ્લું ચોવીસ મજલી આ બટાટા મહાશયને, શુગળીઓ દારકાંધીશની છેલકડી તોળે અને કાંટા ઝુક્યો જ રહે તેમ કાંટ નાખતાં, કાંટલાં ઉપર કાંટલાં નાખતાં ગયાં. આખરે ૩૩૬ રતલ સાડા આઠ મણે છાજડું પહોંચ્યું, ત્યારે ત્રાજપું કાંટા આવ્યું. એકનું દોઢ હજાર ગણું વજન થયું ! સ્કેટ્ચની વાડીના બટાટા અડીધી ત્રણ હંદ્રેટ થાય છે ! સ્કેટ્ચ મહાશયે આ શોધ માટે પેટન્ટ માગ્યો છે. હવે કદાચ બાવન મજલી બટાટા ઉગાડી પુસ્તક ખીલ્લોગના બાંધનારના કાન પકડાવે તો ના નહિ. એ એક બટાટા બારસો ચોરસો માણસની નાતને શાક પૂરું પાડે. રૂપિયા ચાલીસંથી પચાસનું એક બટાટું !

હુંજી જગ્યામાં આરામથી રહેવું હોય તો આ ચિત્રમાં બતાવેલો પલંગ બહુ ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે.

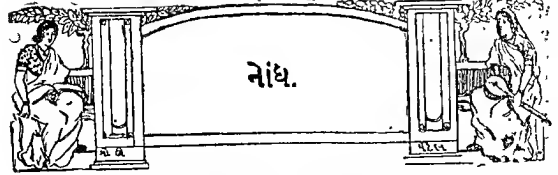

ન્યુયોર્કના એક કુશલ કારીગરે આ પલંગ બનાવ્યો છે. રાતે સુતાને માટે કામમાં લાગે. એ પલંગની

દિવસે ગડી કરી એક ખૂણમાં મુકી દેવાય જ્યાં તે ૧૮ ઈંચથી વધારે જગ્યા નહિ રહે. એનું ગાદણું પણ એવી રીતે સજ્જી થયેલ છે અને પલંગની ગડીમાંજ ગાદણું,

ચાદરો, તકીયા વગેરે સમાઈ જાય એવી ગોઠવણ છે. મુંબાઈમાં કોઈ કારીગર આવા પલંગ બનાવે તો નાની ઓરડીઓમાં રહેનારને ઘણું આરામ ને સગવડ મળે.

નાંધ.

મીસીસ કઝીન્સની યાજ્ઞના પ્રમાણે આખા હિંદની એકઠી સ્ત્રીકેળવણી સ્ત્રી કેળવણીના પરિષદ પૂનામાં યોજા વખતમાં ચલાવી છે. તેની તૈયારી માટે ગયા નવેંબર મહીનામાં દેશના કેટલાક મોટાં શહેરોમાં જુદી જુદી પરિવહન સરવામાં આવી હતી. આ પરિષદો શા માટે ભરવાની હતી તેનું વિવેચન અમે નવેંબર માસના અંકમાં કર્યું હતું. એટલે ફરીથી કરવાની જરૂર નથી. મુંબાઈ તથા અમદાવાદમાં ભરાયેલી પરિષદોની હકીકત લખવાની આપણે જરૂર છે. કારણકે તેની સાથે આપણે વધારે સંબંધ છે. આ બંને પરિષદો માત્ર સ્ત્રીઓના પ્રયાસથી ભરી પડ હતી એમ કહીએ તો ચાલે. તે માટે અમે જાન્યુઆરીના કાર્યવાહકોને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. કેળવાયેલી સ્ત્રીઓ પુરુષોની મદદ વગર પણ આવાં કાર્યો માથે લઈને સફળતાથી પાર ઉતારી શકે છે તેના આ પ્રત્યક્ષ દાખલા છે.

મુંબાઈમાં પરિષદ ભરવાની યાજ્ઞના મીસીસ હીરાબાઈ દાટાએ ઘણો શ્રમ લઈને કરી હતી. તે માટે શહેરની સ્ત્રીઓ તરફથી તેમનો ઉપકાર માનવો ઘટે છે. પરિષદમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા સારી હતી. તેમાં વધારે ભાગ કેળવાયેલી તથા ઉચ્ચ વર્ગની સ્ત્રીઓ હતી. પ્રમુખ શ્રીમતી સરોજિની નેહરુ સાથે મનનીય હતું પણ તેમાં એક બે બાબતો સમયને અવરોધ નહોતી. તેમણે કહ્યું કે હિંદની સ્ત્રીઓ અશિક્ષિત હોવા છતાં તેમનું આરોગ્ય ઉત્તમ છે. બીજા દેશની સ્ત્રીઓ કરતાં તેઓ કેમ રીતે ઉતરતી નથી. આ વાત કદાચ સત્ય હશે. પરંતુ સ્ત્રીકેળવણી પરિષદ વખતે તે અપ્રાસંગિક લાગે છે. અત્યારે તો સ્ત્રીઓ ફેરવી અજ્ઞાન છે, અને તેને માટે કેળવણીનો પ્રચાર કરવાની કેટલી બધી જરૂર છે, તે બાબતજ સ્ત્રીઓના મનમાં

કસાવવાની અગત્ય છે. હિંદની સ્ત્રીઓની પ્રશંસા કરવાથી કંઈ લાભ નથી. બ્રિટિશ સોસાયલ હાઇ-જન હાઉસિંગનાં પ્રતિનિધિ મીસીસ રોલ્ડ પણ આ પરિષદમાં આવ્યાં હતાં. સ્ત્રીઓને આરોગ્યનું શિક્ષણ આપવાની તથા શાળામાં શાળુતી કન્યાઓની વૈદ્યકીય તપાસ કરવાની અગત્ય વિષેના કારણ પર આ સંનારી બોલ્યાં હતાં. બધા મળીને ૧૮ કારણો હતા. તે જુદી જુદી સંનારીઓએ રજૂ કર્યાં હતા. તેમાંની ઘણી ખરી ચેત્તુએક હતી. પરિષદમાં કારણો તો સારી રીતે પસાર થયાં. પરંતુ તેને અમલમાં મૂકવા માટે કંઈ કાયમની વ્યવસ્થા કરવામાં આધે તોજ પરિષદ બર્થનું સાચું કંઈ કહેવાય. બાકી માત્ર લાખણી, કયાંથી કંઈ અર્થ સરતોજ નથી.

અમદાવાદમાં પરિષદ ભરવા માટે સૌ. શારદા બહેન મહેતાએ અતિશય શ્રમ લીધો હતો. સ્ત્રી કેળવણીના પ્રશ્નને સૌ. શારદાબહેને પોતાના જવાબો મુખ્ય પ્રશ્નજ માની લીધી છે એમ કહીએ તો ચાલે. એ બાબતનો જોડો વિચાર કરવો અને તેને અમલમાં મૂકવાનો પ્રયત્ન કરવો તેં હાલ એમનો મુખ્ય વ્યવસાય થઈ પડ્યો છે. અહીંની પરિષદનાં પ્રમુખ સૌ. સરલાદેવી અંબાલાલનું બાપણુ વિદેશાલયુ હતું. પોતે ઘણા શ્રીમંત કુટુંબનાં છે, તથા ગૃહની જન્મજમાં બહુ વૈદ્ય-એવાં છે, છતાં પણ આપણા દેશની સામાન્ય સ્ત્રીઓની સ્થિતિ કેવી છે તથા તેમને કેવા શિક્ષણની જરૂર છે એ બાબતનો સૌ. સરલાદેવીએ જોડો અભ્યાસ કર્યો જણાય છે. હિંદુ સંસારમાં પુત્રીની કિંમત જન્મથીજ પુત્ર કરતાં ઉતરતી જણાય છે. એટલે તેના શિક્ષણ માટે પણ બેરકારી બતાવવામાં આવે છે, એમ તે કહે છે. વળી એક નવીન બાબત તેમણે પોતાના લાખણમાં એ કહી હતી કે જે કન્યાને જીવનપર્યંત

કામારવત પાળવાની ઇચ્છા હોય તેને તેમ કરવાની
હટ મળવી જોઈએ. ખરું જોતાં આ વાત નવી નથી
એમ તેમણે કેટલાક દાખલા આપી સિદ્ધ થયું. આ
પરિપદ્ધતિ પ્રેક્ષકો તરીકે ધણા પુરષો આવ્યા હતા.
અને તેમાંથી કેટલાકે બાપણુ પણ કર્યા હતાં.
પરંતુ ઠરાવો પર મત લેતી વખતે તેમના મત
લેવામાં આવ્યા નહોતા. કોઈ પણ યુનીવર્સિટીની

મેન્યુએટ યજ્ઞેલી હોય
તેથીજ સ્ત્રીઓને ઠરાવો
પર બોલવાનું સોંપ-
વામાં આવ્યું હતું.
અહીંના ઠરાવો મુંબા-
ઇના ઠરાવોને ધણા
ખરા મળતા હતા.
કન્યાઓના પ્રાથમિક,
માધ્યમિક તથા ઉચ્ચ
શિક્ષણમાં 'સા સા'
ફેરારી કરવાની આવ-
સ્થિતિ છે તે બાબતો
ચર્ચામાં આવી હતી.
હંદમાં સ્ત્રીકેળવણીના
પ્રચારમાં એ પ્રોફે-
સર બાળકમને
રીવાજ છે. મટે તે
અટકાવેલા જોઈએ એવો
ઠરાવ પણ હતો. ડો. ગુ-
પ્તેશ્વર મહેતાએ તે
ઠરાવ પર ચર્ચા કરતાં
જણાવ્યું હતું કે ફ્રા-
ંસમાં કે કાયદાથી
કોઈપણ કાર્ય સંપૂર્ણ
રીતે થઈ શકે નહિ,
જો સ્ત્રીઓ બાળ-
કને સામેના અટકાવ

ડૉ. પાર્વતીદેવી

પંજબની ધારાસભા માટે ઉમેદવારો
કરનાર મદિલા

મદિનો કાયદો પસાર થઈ તે તેમણે પણ એવા
લગ્નમાં ભાગ નહિ લેવાનો નિયમ કરવો જોઈએ.
આ ઉપરાંત લગ્નમંત્ર ૩૭ સ્ત્રીઓએ એવાં લગ્નોમાં
ભાગ નહિ લેવાની પ્રતિજ્ઞા કરનારો પત્ર પોતાની
સદી સાથે પ્રમુખ ૧૫૧ મોકલ્યા હતા. આ વાત
આ માસિકમાં ખાસ નોંધવા જેવી છે. આપણી
સ્ત્રીઓમાં ખાસ બાલવાની નહિ પણ કામ કરી

બતાવવાની હિંમત આવી છે એ વાત સિદ્ધ થાય
છે. ઉપરની પ્રતિજ્ઞા કરનાર બહેનોને અમે ધન્ય-
વાદ આપીએ છીએ. આ કાર્ય થયા પછી પરિ-
પદ્ધતિ ઠરાવો અમલમાં મૂકવા માટે અમદાવાદમાં
જે શુભરાત સ્ત્રી કેળવણી મંડળ છે તેને સત્તા
આપવામાં આવી હતી. એક કાર્યવાહક કમીટી
નીમવામાં આવી હતી મંત્રી તરીકે શ્રીમતી સચિ-

તાબહેન ત્રિવેદી તથા
સૌ, સરલા મહેતાની
નીમણું કરવામાં
આવી હતી.

હિંદની સ્ત્રીઓ

ઉચ્ચવય

ધારા- બ વિ બ્ય

સભામાં ફરિયાદિ-

સ્ત્રીઓની જગ્યા દે-

શક્યતા. ખાવા માં-

રહ્યું છે.

તેમને પરાધીન સિં-

તિમાંથી મુક્ત આપ-

નાર, પરાધારી બહેનો

બહાર પડવાની રાજ-

આત થઈ છે. પંજબમાં

સાઆલકોટ વિભાગ

વરદી કોન્ગ્રેસના પ્રતિ-

નોધ તરીકે ધારા-

સભાના સમાસદ થવા

ફાટિ ડૉ. પાર્વતી-

દેવીએ ઉમેદવારી કરી

હતી. પરંતુ ફરિયાદિ

તેમને સંકળતા નથી.

મળી. અમે હાજીએ.

છીએ કે મદ્રાસની સર-

કારનો દાખલો લઈ પંજબની સરકાર ડૉ. પાર્વ-
તીદેવીની ધારાસભામાં નીમણું કરે અને પોતાની
બનિનું દિન સાધવાની તેમને ઉત્તમ તક આપે.
મદ્રાસમાં સરકાર વરદી ડૉ. શુભવંશી અમલ
નામનાં સતારી ધારાસભામાં મેન્બર નીમવાં છે.
આ બંનેને અમને ત્યાં સુધી થયો છે. એમને
અમે અભિનંદન આપીએ છીએ. તેમને

પોતાનું કર્તવ્ય એક નિઠાપી કરશે એવી આશા રાખીએ છીએ. પોતાની કુખી બહેનેની સ્થિતિ સુધારવા માટે તથા જનસમાજમાં સ્ત્રીને યથેલા અનેક અન્યાયો દૂર કરવા માટે તેઓ બનતો પ્રયાસ કરશે એવો અમને વિશ્વાસ છે. મદ્રાસનો દાખલો જોઈને સુબાઈની તેમજ બીજા પ્રતિની સરકારે પણ પોતાની ધારાસભામાં એક જે સુશિક્ષિત સત્તારીની નીમણૂક કરવી જોઈએ. એવી સન્મારીઓ રહેવાઈથી મળી શકશે. અમે કેટલાક જણને એમ કહેતા સાંભળ્યા છે કે “હિંદમાં સ્ત્રીઓને મતાધિકાર

તેથી સ્ત્રીઓને ધારાસભામાં જવાની સંપૂર્ણ આવશ્યકતા છે.

ઈન્દોરની લેજિસ્લેટીવ કમિટિએ ધરડા પુરૂષોના નાની કન્યાઓ સાથે થતાં જાન અટકાવનારો ઠરાવ કન્યા સાથે લગ્ન પસાર કર્યો છે. આ ઠરાવ કરનાર પુરૂષને પ્રમાણે આવી રીતે લગ્ન શિક્ષા.

કરનાર પુરૂષને છ મહિનાની શિક્ષા કે રૂ. ૧૦૦૦ સુધીનો દંડ કે જાને શિક્ષા થઈ શકે એવો ઠરાવ કર્યો છે.

ડૉ. સુશુલકર્મી અંગમલ

મદ્રાસની ધારાસભાના સભાસદ તરીકે સરકારે એમની નીમણૂક કરી છે.

આવે તો ઉપરના કાયદાની અસર કંઈ જ થશે નહિ. સદ્ભાગ્યે સર હુકમીચંદ્રનો ઠરાવ પસાર ન થયો.

હવે આપણે ઉપરના કાયદા ઉપર થોડો વિચાર કરીએ. ધનના લોભી માળાપ કન્યાવિક્રય કરે છે ને પોતાની નાની કુમળી કન્યાને વજ્ર પુરૂષ સાથે પરણાવે છે. તેના સંસાર સુખની આશાને મૂળથી જ ‘ઝેલ’ નાંખે છે ‘ઝેલ’ જ નહિ પણ વેધબળના બી પણ સાથે વાવે છે. તો આવી રીતે લોહીના વેપાર કરતાં માતૃપિતાને શું સેથી વધારે

સર હુકમીચંદ્રે આ ઠરાવ સામે સખ વાંધો ઉઠાવતાં જણાવ્યું હતું કે એક નાની કન્યાને ૫૦ વરસ કે તેથી વધુ માણસ સાથે પરણાવવામાં આવે ને તે પછી જો તેના કુટુંબ પતિને લગ્ન પછી તરતજ કેદમાં પૂરવામાં આવે તો દાખલા ઉપર હામ લેવું છે માટે કેદની શિક્ષા તો નહીં કરવી અને તે ઉપરાંત તેમણે તો દંડ રૂ. ૫૦૦ જ રાખવાનો ઠરાવ મૂક્યો હતો. આ ઠરાવ સામે ગિ. મીટલે કહ્યું કે કેદની શિક્ષા જો ન રાખવામાં આવે ને જો દંડ રૂ. ૫૦૦ જ રાખવામાં

જોઈએ તે કરતાં બહુ બહેલો મળ્યો છે, દેશની સ્ત્રીઓ એને માટે તૈયાર નથી.” પરંતુ અમે એમ માનતાં નથી, એ વાત સત્ય છે કે હજી આપણી સ્ત્રીઓમાં ધણુંજ અજ્ઞાન છે. કેટલીક એવી પણ હશે કે ધારાસભા એટલે શું તે પણ નહિ જાણતી હોય. છતાં દેશમાં એક પણ સ્ત્રી ધારાસભામાં જવાને લાયક હોય તો તેને મતાધિકાર મળવો જોઈએ એવી અમારી માન્યતા છે. વસ્તુસ્થિતિ જોતાં અત્યારે લગ્નગર દરેક પ્રાંતમાં એવી થોડી સ્ત્રીઓ તો નીકળશેજ. તેવી બહેનો ધારાસભામાં જવાથી સ્ત્રીઓનું ધણું દિત્ત કરી શકે. તેમના પ્રયાસથી કાયદા બદલી શકાય અને સ્ત્રીકલ્પણના પ્રચાર જલ્દી થાય. એટલે પછી ધીમે ધીમે ધારાસભામાં જવાને લાયક સ્ત્રીઓ વધતી જાય. પુરૂષોએ આટલાં વર્ષ સુધી એ કામ બેસાડી રહ્યું નથી તો પછી હવે તેમની પાસે એ આશા રાખવી બર્ષ છે. વળી હિંદુ કાયદામાં સ્ત્રીને યથેચ્છા અન્યાય તો પુરૂષો કરી દૂર કરશેજ નહિ. કારણ કે તેથી તેમના પોતાના સ્વાર્થને નુકસાન થાય છે. તે તો સ્ત્રીઓ ધારાસભામાં જાય તોજ થઈ શકે.

શિક્ષા ન થવી જોઈએ ? હિંદુસ્તાનમાં કન્યાઓની કિંમત જ માબાપને હોતી નથી. તેા છાકરીમાં પણ જીવ છે ને તેના તેના માબાપથી આવી રીતે વેપાર ન થઈ શકે તે માબાપોના મગજમાં બરેબર ઠસાવવા માટે એવા યાત્રી માબાપોને તેા સખત શિક્ષા થવી જોઈએ; ને વૃદ્ધ પરણનાર પુરૂષ માટે હવે વિચાર કરીએ. સર હુકમીચંદે જે ઠરાવ મૂક્યો હતો તે જો પસાર થયો હોત તેા ઉપરના કાપદાની કિંમત કંઈ જ રહેત નહી. વૃદ્ધ પુરૂષ નાની કન્યા સાથે પરણે તેને મટિ કેદની શિક્ષા તેા રાખીજી જોઈએ કારણકે ફક્ત દંડ જ રાખવામાં આવે ને તે પણ જો રૂ. ૫૦૦ સુધીનો તેા તે માણસ રૂ. ૫૦૦ ભરીને ખુશીથી છૂટી જશે. નાની પરણતી કન્યા પરણે કે

તરત જો પતિ કેદમાં જાય તેા હુઝૂર થાય તે ખરું. પણ એમ પણ ખરું કે કેદની બીજ એવા લગ્ન ઘણી વખત અટકાવશે. આ કાયદો પસાર થયો તે તેા સારું, પણ જો કંઈ એવી રીતનો કાયદો રાખવામાં આવે કે વર અને કન્યા વચ્ચે ત્રીસ પાંત્રીસ વર્ષથી વધારે તફાવત હોય તેા સરકાર તરફથી મંજૂરી મેળવવી પડે. એટલે કે લગ્ન કરતાં પહેલા પંદરેક દિવસ પહેલાં સરકારને ખબર કરવી પડે ને જો પછી સરકાર વાઘો ન જ લે તેા એવાં લગ્ન થઈ શકે. પણ આટલો પણ કાયદો પસાર થયો છે તેા તેનો કંઈપણ ફાયદો તેા થશે એમ આશા રાખીએ છીએ છદોરમાં આ કાયદો થયો તેા હવે આશા છે કે હિંદમાં બીજા બધે એવું અનુકૂળ થશે.

સાક્ષાર સ્ત્રીકાર

જ્ઞાતિપ્રિય અને માનવપ્રિય: હસ્તલિખિત માસિક: તંત્રી: રા. એમ. એ. પટેલ. ચિત્રકાર: રા. મુસેલાઈ પટેલ. અવિધ્યના ઉત્સાહી સાહિત્યકારો નીપજવવાની તાત્કાલિક આપતા આ હસ્તલિખિત માસિકને અમે સત્કારીએ છીએ. જુદા જુદા લેખો, કાવ્યો અને વાર્તાઓ એકજ હાથે લખી નાંખનારનો ઉત્સાહ વખાણવા જેવો છે, પણ એમ કરતાં કેટલાક ખોરા રાખ્ધપ્રયોગો ધુસી ગયા છે; નકલ કરતાં રાખ્ધો હરી ગયા છે યા વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ અશુદ્ધિઓ રહી ગઈ છે તે તરફ ધ્યાન ડેલીએ છીએ.

કન્યા ? એક વિચારવા લોગ પ્રશ્ન: લેખિકા: શ્રી. તારા પહેન મોહક, બી. એ. બાલ માનસના આ હંડા અભ્યાસી પહેને કન્યા સંબંધી ચર્ચેલા મુદ્દા દરેક ઉત્તતિ-પ્રિય નરનારીએ વિચારવા જેવો છે. આ નાનકડા પુસ્તકમાં તેમણે રજૂ કરેલા વિચારો આપણી આંખ માંતાઓની ઉત્તતિ સાધવા માટે અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે.

કોહીનુર કોલન વોટર: બનાવનાર: કોહીનુર પરઝુમરી વર્કસ, માંડવી, મુંબાઈ, ૩. કેશી બનાવટનું આ કોલન વોટર માથાના દુઃખાવા ઉપર તેમજ તાવ વખતે ઉપયોગી સેવા બજાવે છે. પરદેશી બનાવટો કરતાં કોઈપણ રીતે ઉત્તરું ન ગણાય. પરદેશ નાણાં મોકલવા કરતાં આવી બનાવટોને આપણે ખાસ ઉત્તેજન આપવું જોઈએ.

અભ્યમત (મુંબાઈ): તંત્રી: રા. સી. કે. બટ. પુ. રા. અક. ૨૨-૨૫;

નજુ એતન (કાંચી): તંત્રી: રા. રામજી કા. ચૌહાણ. વર્ષ ૧; અંક: ૧૨; વા. લ. રૂ. ૩.

સમાજ એવક (ભમનગર): વ્ય. રા. ગોકુલદાસ હી. કંકર. વર્ષ ૩; અંક: ૭.

લાટોલ સાવજનિક પુસ્તકાલય: વાર્ષિક અહેવાલ-સન ૧૯૨૫-૨૬ નો.

જ્ઞાતિહિત પત્રિકા: શ્રી જોડા એકાદાની બીસા ખડાવતા યુવક મંડળ તરફથી સંપાદક: રા. જ્ઞાતિલાલ ના. ચાહ. ૧ લી પત્રિકા.

एमनी स्व. पत्निश्रीना स्मरणायै
 श्री फार्वम गुजराती सभाणे
 श्रीयुत एध्याभाऊ आणुदण्ड आवण
 तरुथी सविनय सभेभ लेट.

प्रप्यात श्री मुसादर-

मिसरा शैलिया-द्वारणस.

मिसरा शैलिया-द्वारणस. मिसरा शैलिया-द्वारणस.

अणुसुंदरी

શ્રીમંત મહારાણી સાહેબ અ. સી. ચીમનાબાઈ ગાયકવાડ
પૂનામાં મળેલી અખિલ હિંદ સ્ત્રી-કેળવણી પરિષદનાં પ્રમુખ.

શ્રી કાર્તિક મુજાની મહાને
શ્રીયુત શાસ્ત્રના આદ્ય આચાર્ય
તરુણી :

ગુણસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વર્ષ ૪ થું] કેલુઆરી ૧૯૨૭ [અંક ૧]

ગૃહિણી :

લેખક : શ. રમણીકલાલ નયચંદભાઈ દલાલ બી. એ.

એને ન પીડે ગૃહગૃખવાઓ,
એ તો વધાવે રસભાવનાઓ;
સેવાભર્યા એ જીવને તરંગો,
કશ્લાસકેરા કબરે કમંગો.

૨

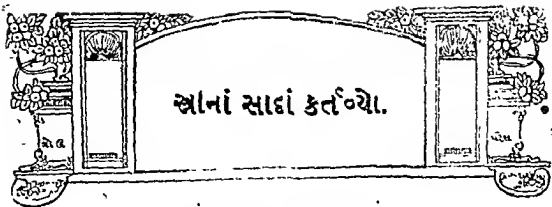
એને હસાવે પિલતાં કમ્પો,
એને રમાડે રવિતેજ રંગો;
એને ચિતોડે વનનેલ જુદો,
એને નચાવે સગીરે લહેરો.

આંખા તણી નાચુક મંજરીઓ,
ત્યાં કોકિલા મંજુલ ગાય ગાનો;
એથા ઉચે ઉડતી કશ્પનાઓ,
કોઇ નહિ લોય અપૂર્ણ કામો.

૪

એને મતાવે નવસોણલાંઓ,
જ્યોતિ જારી ટ્રેરક વાંછનાઓ;
સૌંદર્યપૂર્ણા કર રમ્ય રંગો,
કર્તવ્યપૂર્ણા જીવને પ્રસંગો.

લેખક: ઇદેન નયોત્ત્વા શુક્લ.

જગતમાં હમણાં કર્મયુગ પ્રવર્તે છે. જીવનના દરેક પ્રદેશમાં ન્હાનાં મોટાં અનેક કામ કરવા ધારે લેને માટે પડેલાં છે; અને સૌએ પોતાને અનુકૂળ કામ શોધી લેવું ને કરવું એ સાદી અને સારી રીત છે. પરંતુ આપણા સમાજમાં સંસારની ગૂંચોમાં શ્રી-વર્ગ એવો મૂંઝાસ રહેલો છે, કે જીવનની સાદી રીતે પણ વધારે સરળતાથી, વધારે પવિત્રતાથી, વધારે સુંદર રીતે કરવાનો અવકાશ કે તક લેમને મળતાંજ નથી. તેથીજ શ્રીનાં કર્તવ્યપર લેઓ લાખવા પડે છે; તેથીજ શ્રીનાં કર્તવ્યપર વ્યાખ્યાનો આપવાં પડે છે; શ્રીનાં કર્તવ્ય વિષે તેથીજ ચોક્કસ નિર્ણય કરી શકાતો નથી; અને શ્રીનાં કર્તવ્ય તેથીજ અણવિકસ્યાં રહે છે.

શ્રીનાં કર્તવ્ય વિષે જ્યારે કોઈ પુરુષ વ્યક્તિને મોટી મોટી વાતો કરતાં હું સાં-ભળું છું ત્યારે મને હસવું આવે છે. શ્રીનાં કર્તવ્ય વિષે કોઈ જ્ઞેનને વાતો કરતાં જોઈું છું કે હું પોતે કંઈ ચર્ચા કરતી હોઈું છું ત્યારે પણ મને સંતોષ કરતાં ખેંદની લાગણી જ વધારે થાય છે; કારણ કે મને લાગે છે કે શ્રીશક્તિનો સાચો ખ્યાલ હજી કોઈનેજ કરી શક્યું નથી, લેમની વિશ્વજનાઓનો પાર પણ કોઈ પામી શક્યું નથી.

જ્યારે કોઈ બાધ શ્રીએ આગળ લેમનાં

કર્તવ્ય વિષે બોધ આપવા માટે છે, ત્યારે તપશ્ચર્યા, લાગ ને સહન શીલતામાં દેવોને થે કુર્લભ એવી શક્તિ શ્રીઓમાં હોય એમ જાણે અજાણે તે સ્વીકારી લે છે. પણ એજ બાધ બુદ્ધિવાદની, જગતના વિકાસની કે જનસેવાની, આત્માના ઉદ્ધવનોની કે અંતરની ઉર્મિઓની વાતો કરવા હોય ત્યારે તો ખીયારી શ્રી એમાં કશુંય સમજી શકે નહીં એમ માને છે. એટલે લે-મના મનથી કાં તો શ્રી દેવરૂપ છે અથવા પશુ રૂપ છે; માણસ તરિકે શ્રીનું સ્થાનજ નથી ! આમ દોષાથીજ ઘણીવાર એમ લાગે છે કે શ્રીની લાગણીઓ, શ્રીની મુશ્કેલીઓ, શ્રીની જાવનાઓ શ્રીની દૃષ્ટિએ જોયા વિના કોઈ આપણને સાચો માર્ગ દેખાડી ન શકે.

સમયને અનુકૂળ ધર્મ બજાવવા એ કુદરતનો અચળ નિયમ છે. જગતના વિકાસમાં મયાશક્તિ પોતાનો ફાળો આપવો એ પુરુષની જેમ શ્રીનો પણ આવશ્યક ધર્મ છે. પણ ધણીને તો આવી વાતો સાંભળીને પણ હસવું આવે છે. શ્રીનાં કર્તવ્ય સૈદ્ધાંતોથી કાચેલાં છે ને તેમ થવા કરશે એમ તેઓ માને છે. દેશકાળ પ્રમાણે શ્રીનાં કર્તવ્યની દિશા બદલાવી જોઈએ, લેને કંઈ વધારે જીવન સ્વરૂપ મળવું જોઈએ એ વાત આ પ્રગતિના જમાનામાં પણ તેઓ સ્વીકારી શકતાજ નથી. લેમના મત પ્રમાણે શ્રી-વ્ય સ્વાર્થ

રસોષ બનાવતી, કુટુંબીઓની સેવા કરતી, શરીર શૃણુગારણું અને શક્તિ-ધ્વજા હોય કે ન હોય તેણે પ્રજાની વૃદ્ધિ કરવામાં પ્રવૃત્ત રહેવું, એમાંજ સમાપ્ત થાય છે. ધરનાં કામ કરવાં કે કુટુંબીઓની સેવા કરતી એ કર્તવ્ય પણ શ્રીનાં છે ખરાં, એ હેતુઓ સાચા દિશ્વથી કરવાં જોઈએ, પણ શ્રીનાં કર્તવ્યની ત્યાંજ સમાપ્તિ નથી થતી; અને તેથી-ધરનાં કામોની એની વ્યવસ્થા થતી જોઈએ કે શ્રીનો બધો વખત, આના બધા વિચારો શ્રીની તમામ શક્તિઓ એમાંજ રોકાઈ ન રહે અને વ્યર્થ ધસાઈ ન જાય.

શ્રીનાં કર્તવ્ય માટે આમ અનેક મત-બેદ છે. એટલે સાચાં કર્તવ્ય ક્યાં એનો નિર્ણય શ્રી કરી શક્તિ નથી. કરે છે તો એ હેતુનો બરાબર અમલ કરી શક્તિ નથી.

ત્યારે શું કરવું? 'આપણે શું કરી શકીએ' એ વિચાર કાઢી નાખવો કારણ કે પ્રપત્નથી માણસ બંધું કરી શકે છે. આપણી પૂર્વના જમાનામાં શ્રીનું કર્તવ્ય માત્ર કુટુંબ સેવામાંજ બંધે વિરમણું હોય પણ આપણી આંખ આગળ તો અનેક કામ કરવાનાં પડ્યાં છે એટલે એમ સંતોષ માની બેસી રહેવાનો નહીં. આપણું હાલનું કર્તવ્ય શું છે તે આપણે જાણવું પડશે અને તે કરવા માટે સૌથી પહેલી આપણી વૃત્તિ બદલવી પડશે. સંકોચ, ખોટી લજ્જા, અને પ્તીક છોડીને બહારનાં માબોસો સાથે જાણવું પડશે. જગતને ચાની જરૂર છે તે શોધવા માટે, જગતની સ્થિતિ જાણવા માટે, મોટા મનથી જગત સાથે મૈત્રી કરતી પડશે.

આપણા માર્ગમાં સાંસારિક તેમજ આ-વિક મુશ્કેલીઓ ધણી છે, કૌટુંબીક વિ-રોધો પણ ન ટાળી શકાય એવા છે, પણ એ મુશ્કેલીઓમાંથી જ આપણે બહાર

આવવાનું છે. મુશ્કેલીમાં પડ્યા રહેવું તે સંકળા કરવું એ કંઈ ધર્મ નથી. મુશ્કેલીઓને માથું મારીને સંજોગો સુધારવા એ આપણું જ કામ છે. સંકટ તો બહાર નીકળવામાં પણ છે તે અંદર પડ્યા રહેવામાં પણ છે, અને સંકટ ખમીને બહાર આવવું એ વધારે સારું છે.

અત્યારે તો જગત પણ અનેક પ્રકારના સંકટોમાંથી પસાર થાય છે. કુસંપ, દેષ, ગરિબાદ અને વ્યાધિથી જગતના સામાન્ય જનસમુહનું જીવન જાણે સડી-ખવાઈ ગયું છે. એવા સમયે એ સંતોષ જગતને શ્રી શક્તિરૂપે આપણે શો સંદેશો આપીશું? એ સંદેશો પ્રેમનો હશે. માણસ જાત તરફ પ્રેમ-શ્રાવણ ગ્રાહ્યતા સંદેશો શ્રી વિના ખીજી કોઈ આપી શકી નહીં. અને તેથી કુટુંબમાં તેમ બહારના જગતમાં સર્વજન પ્રેમભાવના ખીલવવી એ શ્રીનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે એમ હું માનું છું. જ્યાં જ્યાં શ્રી હોય, શ્રીની હાજરી હોય, ત્યાં ત્યાં પ્રેમનું નિર્મળ વાતાવરણ પ્રસરી રહે તે દેવભાવનો સમૂહો નાશ થાય એવો પ્રયત્ન શ્રી કરી શકે. પણ એ કરવા માટે પ્રથમ પોતાનું હૃદય દેવરહિત-પ્રેમભય બનાવવું જોઈએ. કહેવું સહેલું છે, કરવું અઘરું છે એ આપણે જાણીએ છીએ. પણ કરવું એ દરજ્જા છે, પ્રયત્ન કરવો એ કર્તવ્ય છે.

શ્રીનું ખીજું આવશ્યક કર્તવ્ય આદર્શ ગાતા જનવું-માતાત્વ ખીલવવું એ છે. 'માતા' એ શબ્દનો અર્થ હું અહીં વિશાળ રૂપમાં કહું છું. માતા એટલે માત્ર જન્મ આપનાર જન્મેતાજ નહીં, પણ દેશની દરેક શ્રી દેશનાં બધાં જાગૃકની માતા છે એ અર્થમાં માતા શબ્દનો ઉપયોગ કરું છું. બિવિધની પ્રજાનું આગિત્ય રેવું ધરવું તે આજની માતાઓનાં હાથમાં છે, અને તેથી જાગૃકો તરફ જરૂર

દુર્લેષ આપણે કરીએ છીએ એટલું આપણે
 લોભિ નગતના વિકાસનું અંતર વધારીએ
 છીએ; નગત એટલું પાછળ હટે છે. કવિએ
 કહ્યું છે કે ' બાળકો તો પ્રભુના પયગમ્બર
 છે. ' કેાઇ મહાનને કહ્યું છે કે બાળકો સુંદર
 સુવાસિક પુષ્પના જેવાં છે. કેાઇક કહે છે
 બાળક રૂપે ખુદ પ્રભુજ આપણે ત્યાં અવતરે
 છે. બાળકને માટે આ કેટલા સુંદર અને
 ઉંચાં ભાવ છે ? પણ આપણે એમાનું કશું
 જ નજીવું નથી; નજીવું તો માનતાં નથી,
 માનીએ તો એ પ્રતિકૂળ સંજોગોને લીધે મદા
 માટે સંવરણને લેને અમલમાં મુકી શકતા
 નથી. ખેરખર સ્ત્રી થવું ને બાલકને-બાલકના
 સ્વાર્પને ન પિછાનવું એ બહુ શોકની વાત
 છે. આપણે તો આપણાં પોતાનાજ માલકોને
 જોણે વંચતેડવાં આવ્યા હોય એટલી બેદર-
 કારીયા ઉઠેરીએ છીએ, તો પછી જેમને
 જન્મ ન આપ્યો હોય એવાં પરાવાં મનાતાં
 માળકો માટે તો શું કરી શકીએ ? આપણે
 આપણાંજ સુખ દુઃખમા એટલાં બધાં નિમગ્ન
 રહીએ છીએ-સંસારની મુચોમા એવા લપ-
 ટાઇ જઇએ છીએ-કે બાલકોને માટે નિશ્ચિંત
 પણે વિચાર કરવાનો પણ આપણને અવકાશ
 નથી મળતો. બાલક ક્યા ઉછરે છે, ક્યા ફરે
 છે, તેમના પર કેવા સંસ્કાર પડે છે એ જાણ
 વાની પણ આપણે રાજીજ નથી રાખતા.
 આપણે આપણી સગવડો સાચવીએ છીએ,
 પણ બાલકોની ત-દુસ્તી જાળવવા માટેની
 જરૂરીઓતોનો પણ મંતિરપણે વિચાર કરતા
 નથી. ન્યાંતવરામાં, વંધોડાઓમા, મિજલ
 સોમાં ને મરણની ક્રિયાઓમાં હમને રૂપિઆ
 દેવું કરીને પણ આપણે ખરચી નાખીએ
 છીએ; પણ ઉછરતાં બાલકો માટે પૂરતો
 ખોરાક, તાજું ફળ, સ્વચ્છ કપડા ને ખુલ્લી
 હવા એમાનું કશું પણ જરાજર મળે એવી
 અવરજા આપણે કરી શકતાં નથી. અરે !

આપણાં કેટલાંય બાલકો તો શેરીમાંજ ઉછ-
 રીને બટકતાં બટકતાં મોટાં થાય છે, અને
 માતાનો ને લેમનો મેળાપ માત્ર ખાવાપીવા
 વખતે ને ગતે મુતી વખતેજ થાય છે. કુટુંબ
 સેવામાંથી છૂટી ન થનાર ગૃહિણી પોતાના
 બાલકને ઇશ્વરને આધારે સંસારમાં એકલાં
 છોડી દે છે.

શા માટે આપણે આમ કરીએ છીએ ?
 બાલકો આપણને વહાલાં નથી ? એમ નથી
 બાલક જન્મ્યા પહેલાં લેને માટે કંઈ કંઈ
 અભિજ્ઞાપાઓ-કોડ કરીએ છીએ, પણ જન્મ્યા
 પછી લેની જોખમદારી સ્વીકારવાને, અરે !
 એ જોખમદારી સમજવાનો પ્રયત્ન કરવાને
 પણ આપણે તૈયાર નથી હોતાં તેથી એમ
 થાય છે. બાલક માટે બાલકની દૃષ્ટિએ વિચાર
 કરતાં આપણે નથી શીખ્યાં; લેમને શી શી
 મુશ્કેલીઓ નડે છે, આપણાં ધરોમાં-
 તેમના સાથેના આપણાં વર્તનમાં લેમને
 શાની ઉશ્ચ પાગે છે એનો આપણે અભ્યાસ
 નથી કરતાં તેથી એમ થાય છે. બાલકો
 અને માતાઓ વચ્ચેનો આ સંબંધ મુધારવો,
 આ અંતર દૂર કરવું એ માતાઓનું એટલે
 સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે.

બાલક સાથે બાલક થઇને રહેતાં આવ-
 ડવું જોઇએ, તેમ આપણે કરી શકતાં નથી.
 બાલક સાથે રમતાં રૂઢતાં પણ આવડવું
 જોઇએ જેમ કરતાં આપણને રમ લાગે છે.
 આજે તો માલકની દશા એવી છે કે, કેાઇ
 ઘરમાં એકજ બાલક હોય, સાથે રમનાર
 બીજું કેાઇ ન હોય તો તેનું બાલપણ લેણે
 એકલા રમીને કાઢવું; અથવા ડાદી-દાદી
 માતા સાથે મંતિર અને ધરંકડી જેવું
 જીવન ગાળતા થીવડું. જે પ્રવનું બાલપણ
 આવી આવી રિયલિયોમાથી પસાર થવું
 હોય તે પ્રવન કેવી દાય ? તે પ્રવન સ્વાતંત્ર્યને

લાયક શી રીતે થાય? પ્રગતિ કેમ સાધી શકે?

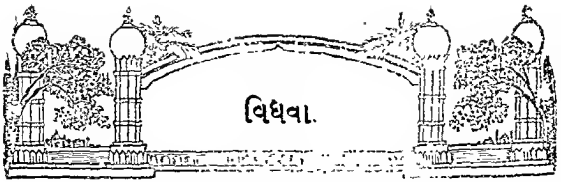
એક યુવાન લેખકે સ્ત્રીને મનુષ્ય જીવનની વિધાત્રી કહી છે. ખીજા એક કવિએ સ્ત્રીને દેશની વિધાત્રી કહી છે, બાલકાના આચર્યતિ સુધારીને દેશ વિધાત્રીનું કામ સ્ત્રીએ કરવું પડશે, એ પવિત્ર આત્માઓને સુદર રીતે ઉછેરવાના અને લેખનાં શરીરને અને મનને સર્વ પ્રકારે બચ્ચ અને સંસ્કારી બનાવવાના ઉપાયો કરવા પડશે. એમ ન કરી શકાય-બાલકોને ઉછેરવાની શક્તિ ન હોય, એ બાલક શરીરમાં રહેલા સુદર આમાને પિછાનવાનું જ્ઞાન ન હોય, એ જોખમદારી સ્વીકારવાની, એને માટે પોતાના સુખ, સગવડોનો ભોગ આપવાની તૈયારી ન હોય, તો તેવાં માતા-પિતાઓએ બાલકોને જન્મ આપવાનું કામ મુશ્કેલી રાખવું એ લેખની દ્રશ્ય છે. સસારના-જગતના વિકાસક્રમમાં આ લેખજે મોટી મદદ કરી ગયાશે.

બાલકો પ્રત્યેનું આ કર્તવ્ય બજાવવું એ દરેક સ્ત્રીની દ્રશ્ય છે. એ કર્તવ્યનું પાલન કરતાં જે જે અંતરથો નડતા હોય-પુરુષ તંત્રથી કે સમાજ તંત્રથી તે બધાને હિમતથી દૂર કરવાને તૈયાર થવું જોઈએ. આખા સમાજની સામે થઈને સ્ત્રીએ બાલકનું રક્ષણ પ્રથમ કરવું જોઈએ. માતા થવું એ કર્તવ્ય નથી, પણ માતૃત્વ ખીલવવું-આદર્શ માતા થવું એ આવશ્યક કર્તવ્ય છે. જગતને તન્દુરસ્ત, આનંદી અને નિડર બાલકો જોઈએ છે.

ગેરસમજ ન થાય એ માટે અહીં બીજા એક વાત કહી દેવી જોઈએ. બાલકનું રક્ષણ કરવું એટલે ખોટાં લાડથી, ખોટી માવજતથી બાલકને લાડથેલું, બહીકણ, અસબ્ય, મૂર્ખ અને નાબુક બનાવવું એ નથી. બાલક એ દેશની સંપત્તિ છે. એને ઉમદા શહેરી બનાવી

દેશનું-જગતના વિકાસનું કાર્ય કરવા માટે તૈયાર કરવાનું છે એ ભાવનાનું વિસ્મરણ ન થાય એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. બાલકો પ્રત્યેનું આ કર્તવ્ય ઉપર કહ્યું તેમ માત્ર જન્મ આપનાર માતાઓનું જ નથી; પણ દરેક સ્ત્રીનું, યુવાન, વૃદ્ધ, કુમારીકા કે વિધવા સર્વનું એ પવિત્ર કર્તવ્ય છે.

સ્ત્રીનાં ખીજાં કર્તવ્યમાં અનિષ્ટ રીત-રિવાજોનો નાશ કરવો એ એક છે. ધર્મને નામે જે અસાચારો થતા હોય, જે અધમ રીતો આપણું જીવન ચૂસી રહી હોય લેખની સામે યુદ્ધ કરવા તૈયાર થવું, એનાં મહાં પરિણામો વિશે લોકમત કેળવવો એ છે. આની રીતો અનેક છે, પણ એમાં સૌથી ત્રાસદાયક, સૌથી વધારે વિનાશક, અને સૌથી વધારે શરમજારી દુષ્ટ રીતે તે બાલલગ્ન છે. હજારો-બારો આપણે સ્વતંત્રતાની, જીવનના ઉદ્ધાસના અને જગતની પ્રગતિની વાતો કરીએ છીએ ત્યારે પણ બાલલગ્ન જેવા વિષયો ચર્ચવા પડે, એવી રીતો અસ્તિત્વ ધરાવતી હોય એ બાપણે માટે શરમાવા જેવું છે. બારંબાર તેરતેર વર્ષની દૂમળી છોકરીઓને પરણાવીને સાસરે વિદાય કરતાં માતાપિતાનાં હૈયા ત્રાસી કમ નથી ઉઠતાં એમ થાય છે. એક નિર્દોષ-હસતી રમતી બાલકો ખરો આનંદનો સમય, તેનું મીઠું બાલપણ, લેખની પાસેથી પરાણે ખૂંચતી લઈ આકાળે સ્ત્રીત્વનો અતઃગૃહસ્થાશ્રમનો બોજ લેને માથે મૂકવામાં શો ધર્મ સમાયો છે એ પણ સમજવું નથી. બાલલગ્નના ગેરકાયદાઓનું વલ્લું ન બેચાર વાક્યમાં થઈ શકે એમ નથી, બાલલગ્ને કરેલી ખરાબીના તો મહામારત લખીએ તોયે ઓછાં છે. સ્ત્રીનું અજ્ઞાન, હેતુવિનાનું જીવન અને નિઃસત્વ મરવાના આળસે જીવતી પ્રજા એ સૌ બાલલગ્નને આભારી છે. લાખો બાલવિધવાઓની જીવનને શોષતી દ્રશ્યતા

લેખક: શ. જમનાદાસ નથુભાઈ.

મહારે અને ઇન્દ્રજીતસિંહ બાબુને ઘાડી મિત્રાચારી હતી અમારી જન્મેની રાત્રી એક, ઉમર સરંખી, અને વીચાર પણ એકજ. જોકે અમારા જન્મેના ઘર એક ખીજથી થોડે થોડે દૂર હતા પણ અમે જન્મે દરોજ મળતા. કોઈ વખત હું તેમને ઘેર જતો અને કોઈ વખત તેઓ મારે ઘેર આવતા. ઇન્દ્રજીતસિંહ એક કુર્મમાં (પેટીમાં) હેડ ક્લાર્કની રૂ. ૧૫૦ ના પગારથી નોકરી કરે હતા. તેમના પરિવારમાં તેમને સંતાન કોઈ નહોતું ફક્ત પોતે તથા પોતાની સ્ત્રી બેજ હતા. તેમને એક બહેન હતી પણ તેણી અવારનવાર સાસરે રહેતી હોવાથી આવતી જતી.

મેં પણ તેજ અરસામાં મારી ડાકટરની એલ. એમ. એન્ડ એસ ની પંદરમા પસાર કરી પ્રેક્ટીસ શરૂ કરી હતી. હું હજુ અવિવાહિત હોવાથી ઘરમાં ફક્ત મારી પુત્ર માતા અને એક વિધવા બગિના સીયાવ કોઈ નહોતું. મદારા પિવાહ ન કરવાના કારણેમાં લે કો કહેતા કે એના સ્વભાવમાં કામકામ પગિયત્તા છે. પણ મને મારા સ્વભાવમાં કોઈ પણ વિચિત્રતા લાગતી નહોતી. તોપણ એ લોકોના કહેવા પ્રમાણે દોષ તો તે ફક્ત-મદારા કોઈ રૂપવતી, બહેલી તથા વિધવા માથે વિવાહનો નિમ્મય-એજ દનો હું જાણતો હતો મદારી માતા ત્યાં મેરીબેન આ વાનથી બળાંજ અસંતુષ્ટ રહેતાં પણ તેઓ મદારી

આ બિખપ્રતિમા તોડાવી નહોતાં રક્ષ્યાં. કારણ મારી પ્રતિમા તોડવામાં હું પાપ સમજતો હતો.

આ રીતે અમારો પરિવાર હતો. અમારો વ્યવહાર એક ખીજ સાથે રાખી સુખશાંતિથી દિવસો પસાર કરતા હતા.

X X X
એક દિવસ સાંજે હું ઇન્દ્રજીતસિંહને ઘેર ગયો તેઓ પણ એશીમેથી ઘેર આવી સાંજનો નાસ્તો કરવાની તૈયારીમાં હતા. મને જોઈને તેઓ બોલ્યા. ઓહ! મધુરીર! બરાબર ટાઇમસર. (ચન્દ્રકાને, તેમની સ્ત્રી) જાઓ તેમને મારે કાંઈક લાવો.

ઇન્દ્રજીતસિંહની વધુ મદારી લાજ ન દેતી કાઢતી. ચન્દ્રકા મદારા વાસ્તે થોડાક ખાંચ પદાર્થ લાવી.

ઇન્દ્રજીતે ખાતા ખાતા) પૂછ્યું:-“કેમ, આજ દવાખાને નથી ગયા ?”

મેં-“ગયો હતો અને ત્યાંથીજ આવું છું. આખો દિવસ ખુશી ભાંગી”

ઇન્દ્રજીત-“કેમ દંદી જગદી ન મળ્યો ?”

મેં-“ક્યાંથી મળે ? એક તો દજી નવોજ ડાકટર, અને ખીજું મેરીએ શ્રેરીએ મેડીક્સ દોષ, દવાખાનું, શર્મરસી વગેરે ભેટો. ત્યાં ક્યાંથી નવી પ્રેક્ટીસવાળાને દંદી મળે ?”

ઇન્દ્રજીત-“ એ પણ બરાબર.”

“ અરે ડાકટર તો એમજ ધારીને બેઠા દોષ છે કે જો કોઈ શોધીઆ જેવા ખીજી મારા

गुह-द्विगम.

कुट वेयनारी.

મથુકા વેચનારી.

માય માટે માસ ઉચ્ચાવનારી.

પડે તો સાઈ” ચન્દ્રકલા વચમાંજ મસ્કરી કરતી બોલી.

“હા, તે વાત સાચી” મેં જવાબ આપ્યો. “પણ સાચે એટલું પણ ધારે છે કે આપણી જ ચિકિત્સાથી આરામ થઈ જાય.”

“આરામ થવો કોઈ ડાક્ટરના હાથમાં થોડાજ છે. જે એવું હોય તો કોઈ મરેજ શાનું?” ચન્દ્રકલાએ કહ્યું.

“જે આરામ કરવો ડાક્ટરના હાથમાં નથી.” ઇન્દ્રજીતે વચ્ચેજ કહ્યું “તો ખીમાર કરવો પણ ડાક્ટરના હાથમાં નથી.”

આમ વાતચીત કરતાં કરતાં અમે અમારો નારતો કરી લીધો. ચન્દ્રકલા પાનદાન લઈ આવી પાન ખનાવવા લાગી.

“હવે ક્યાં જશો?” ઇન્દ્રજીતે પૂછ્યું.

“ઘેર કે ફરવા જવું છે?”

“ઘેર જઈને શું કરું? મેં કહ્યું. “ઘરમાં જરા પણ છત્ર લાગતો નથી.

“ક્યાંથી લાગે?” ચન્દ્રકલા બોલી. “કાલે હું માછ પાસે ગઈ હતી. ખીયારાં કહેતાં હતાં કે મને એક દુઃખ સિવાય બીજું જરા પણ દુઃખ નથી. એક ફક્ત રઘુવીરની વહુનું મુખ ન જોવું તેજ ફક્ત દુઃખ છે. એમને તો પૌત્રનું મુખ જોવાનો ઉત્સાહ છે. પણ વહુનું મુખ જોવાનું ઠેકાણું નથી તો પૌત્રનું ક્યાંથી જુવે?” ચન્દ્રકલા કંઈક ઉઠી.

ઇન્દ્રજીત બોલ્યા: “રઘુવીર! આ વાત તો હીક ન કહેવાય. તમારો વિવાહ બાળ-તમાં છેવટ શું વિચાર છે?”

મેં—“બાઈ મહેં તો મારો વિચાર તમને આગળ જણાવ્યો છે.”

ઇન્દ્રજીત—“તમારી બંધી વાતો મને પસન્દ પડે છે, તમારા બધા વિચારો ને મારા વિચાર મળતા આવે છે. પણ આ સમ્બન્ધમાં હું તમારા વિચારને મળતો નથી. હીક, ત્યારે

શું કોઈ રૂપવતી, બહેલી, વિધવા ન મળે તો વિવાહ ન કરવો? મને તો આ તમારે પાગલપણું (ગાંડપણું) લાગે છે.”

ચન્દ્રકલા—“આપ તો મોટા ડાક્ટર છો. બીજાનું પાગલપણું દૂર કરો છો પણ આ તમારા પાગલપણાનો તો જરા વિચાર કરો!”

મેં જવાબ આપ્યો:—“મનુષ્ય પોતાની દવા પોતે નથી કરતો. ડાક્ટરો પણ પોતાના રોગની ચિકિત્સા બીજા ડાક્ટર પાસે કરાવે છે. એટલે મારા પાગલપણાની દવા વાસ્તે તો કોઈ બીજા ડાક્ટરની જરૂર છે. આથી કરીને હું મહાર પાગલપણું દૂર નથી કરી શકતો.”

ચન્દ્રકલા બોલી:—“હવે એવા નકામાં બચાવ કરો માં અને આ રીતભાત છોડી દો.”

ઇન્દ્રજીત:—“બાઈ રઘુવીર આ હાં છોડી દો. કોઈ સમજદાર માણસ પણ તમારી આ હદને બાળબી નહીં કહે.”

મેં કહ્યું:—“આ બાબતમાં વાદવિવાદ કરવો નકામો છે.” હું જરા ગંભીર થઈ ગયો. “કદાચ એમ સમજે કે આ મારું પાગલપણું છે તોપણ આ પાગલપણું ઇશ્વર સિવાય બીજા કોઈથી દૂર ચાલે તેવું નથી. કોઈ પણ મનુષ્ય આ બાબતમાં કાંઈ પણ કરી શકે તેમ નથી.”

ઇન્દ્રજીત—“ત્યારે જેવી તમારી મરજી.”

ચન્દ્રકલા (હાથમાં માન આપતી) બોલી:—“પણ મહાર હૃદય તો એમજ કહે છે કે તમારે આ પાગલપણું દૂર થઈ જશે અને તે પણ મનુષ્યદ્વારાજ. જેમ લેહું લે દાથીજ કપાય છે તેમ. તમારા જેવું કોઈ પાગલ મળી જશે એટલે તમારે પાગલપણું દૂર કરશે.

“હીક ત્યારે તો તમારા મોદામાં ધી સાકાર” હું મસ્કરી કરતો બોલ્યો. ત્યાર બાદ થોડીક વારે રમ્મ લઈ હું ઘેર ગયો.

એ વંધો પસાર થઈ ગયાં.

મ્હારો ધધો પણ ઠીક ખીલી નીકળ્યો છે. દરદીઓની ધમાલમાંથી નવરાશ મળતી નથી એટલે ઇન્દ્રજીતસિંહને ત્યાં પણ બહુ નથી જઈ શકાવું.

આખા શહેરમાં ઇન્દ્રજીતસિંહની શોધ નીકળ્યો. જ્યાં જ્યાં ત્યાં જસ મૃત્યુ, મૌત. મૃત્યુના પોકાર અર્થાત મૃત્યુનો ખબર ગરમા ગરમ તેજ થઈ ગયો. આથી કરીને દરદીઓની એટલી પડાપડ થવા માંડી કે મ્હને ખાવાની પણ કુરસદ મળતી નહોતી.

ખપોરના એક દરદીને જોવા ગયો હતો ત્યાંથી દવાખાને આવ્યો તો ત્યાં એક ગૃહસ્થ મ્હારી રાહ જોતાં બેઠા હતા. હું ગાડીમાંથી ઉતર્યો કે તુરત તેણે કહ્યું કે “ દાકતર સાહેબ, મ્હારી માતા સમ્પત ખીમાર છે, માટે જન્મી મારી સાથેજ ગાડીમાં (પોતાની સાથે લાવેલ હતા) આવો. ” એમ કહી તેણે થોડી ધણી પોતાની માતાની ખીમારી વિષેની વાતચીત કરી.

હજુ તો હું ગાડીમાં બેસવા બહુ છું ત્યાં તો ઇન્દ્રજીતસિંહનો નોકર ગમરાતો ગમરાતો આવ્યો અને જોડ્યો. “ સાહેબ, શેઠજીની તબીયત બગડી ગઈ છે. તાવ સમ્પત ચઢ્યો છે અને છાતીમાં પણ સમ્પત દરદ થાય છે. શેઠાણીએ આપને તાદ્દિ તેડી આવવા મોકલ્યો છે. માટે જન્મી આવો. ”

નોકરની વાત સાંભળી હું ચમક્યો. તાવ અને છાતીમાં દરદ. ઇન્દ્રજીતસિંહની શરૂઆત.

પહેલાં તો મારા મનમાં થયું કે સાથેના ગૃહસ્થને ના પાડી દઈ કે ‘ મારાથી નહીં અવાય, ખીજા ડાકટરને જોલાવી લાવો. ’ પણ વળી વીચાર થયો, તેઓ ઉપર અત્યારે આપતિ આવી પડી છે, અને વળી ક્યારના રાહ જાએ છે માટે તેમને નીરાશ તો ન કરવા.

એમ વીચારી ઇન્દ્રજીતસિંહના નોકરને કહ્યું: “ હું હમણાં એક દરદીને જોવા બહુ છું. માટે શેઠાણીને કહેજે કે જોઈને તુરતજ... પણ ઠીક, નહીં, રહેવા દે, તું પણ પછવાડે ગાડીમાં બેસી જા. ”

તે ગૃહસ્થને ઘેર જઈ તેની માતાની તબીયત જોઈ પ્રશ્નપૂર્ણ લખી આપ્યું અને સાંધી બારેબાર ઇન્દ્રજીતસિંહને લાંબો ગયો.

મને જોઈને ચન્દ્રકલા રોવા લાગી. તે જોઈને તેને હિંમત આપવા કહ્યું: “ રોવા જેવું શું છે ? એતો જરા દવા ખરાબને લઈને તાવ ચઢ્યો હશે. થોડા વખતમાંજ નિયમિત થઈ જશે. ” આમ હિંમત આપી હું ઇન્દ્રજીત પાસે ગયો. તેઓ દરદથી પીડાતા હતા. પલંગમાં જેમ તેમ પડ્યા હતા. મેં જોઈથી સાદ માર્યો: “ ઇન્દ્રજીત ! એ ઇન્દ્રજીતસિંહ ! ” થોડી વાર પછી મ્હારી સામે જોયું. મેં પૂછ્યું: “ કેમ છે ? ”

“ પીડા બહુજ થાય છે. અહિં...” બાકી જગાથી બોલ્યા.

“ ગમરાવ નહીં દરદ મડી જશે, ” મેં હિંમત આપી.

થર્મોમીટર (Thermometre) મુકી જોયું તો તાવ ૧૦૩ ડિગ્રી હતો. છાતી ત્યાં ફેફસાં તપાસ્યાં. ફેફસામાં દર્દ નહોતું.

મેં ચન્દ્રકલાને પૂછ્યું: “ ઉધરસ તો નથી આવતીને ? ”

ચન્દ્રકલા: “ ઉધરસ જરા જરા આવે છે. તરસ બહુ લાગે છે. ”

મેં કહ્યું: “ પાણી નહીં આપતાં બરફનો ટુકડો આપવો. ”

તુરતજ નોકરને ગ્રીસકોપ્સન લખી આપી ખીચાની તથા મોળવાની દવા લાવવા કહ્યું. થોડી વરમાં દવા આવી. દવાનો એક ભાગ મ્હેં મ્હારા હાથથી પીવડાવ્યો. માલીશ કરવાની રીત પણ બતાવી દીધી. થોડીવારે ખીજ થોડી

મુચના આપી તથા મુચના પ્રમાણે ચાલવાનું અને નહીં ગમરાવાનું ત્યા ધ્યાન રાખવાનું કહી હું ઉઠ્યો. અને પછી જમીને આરીશ એમ કહ્યું.

ત્યાંથી સીધો ઘેર ગયો. થોડુંક જમ્યો. જમીને ઇંદ્રજીતસિંહની બિમારી વિષે મ્હારી માતા ત્યા જ્હેનને વાત કહી. તેઓ જનને ચિંતા કરવા લાગ્યાં. મેં મ્હારી જ્હેનને કહ્યું. “ચન્દ્રકલા એકલી છે. તે ગમરાઈ ગઈ છે અને આ સમયે તેના પાસે એક માણસની ખાસ જરૂર છે. માટે તમે જાવ.” મ્હારી જ્હેન તુરત જવા તૈયાર થઈ. તે ચન્દ્રકલાના ઘર તરફ રવાના થઈ અને હું દવાખાને ગયો.

[૩]

મેં ઇન્દ્રજીતસિંહને મોતના પંજમાંથી બચાવવા ધણી મહેનત કરી. બે દિવસ ઉપરા ઉપરી થોડીસે કલાક એમની પાસે રહ્યો-થોડાક જુના શિવાય ખીજ દર્દીઓ પાસે જવાનું પથ છેડી દીધું-પથ મ્હારી સધળી મહેનત બ્યર્થ જવા લાગી.

ત્રીજે દિવસે ઇન્દ્રજીતને ન્યુમોનિયા લાગુ પડી ગયો. ફેફસામાં વ્યાધિ થવા લાગ્યો અને શ્વાસ ચડ્યો. મ્હને લાગ્યું કે મ્હારી ચિકિત્સા કરતાં ખીજ ડાક્ટરને બોલાવવો જોઈએ. એટલે શરેરના ૩-૪ સારા ડાક્ટરોને બોલાવ્યા. તેઓએ જોઈને દવા લખી આપી. મ્હારું હૃદય તો ધડકતુ હતું અને પરિણામ વાસ્તે આતુર હતું.

રાત્રિના બારેનાં શુભાર હતો. હું એક ખુરશી ઉપર બેઠો બેઠો પુસ્તક વાંચતો હતો. ચન્દ્રકલાને ખુબ સમજાવ્યાથી થોડીવાર પહેલાંજ તેના ખંડમાં મુરા ગઈ હતી. થોડીવારમાં તો ઇન્દ્રજીતે કંઈક સ્વરે એકમ રાડ પાડી: “ચન્દ્રકલા!”

મેં જવાબ આપ્યો “કેમ બાઈ! શું

છે ? ચન્દ્રકલા હજુ હમણાંજ તેના ખંડમાં મુરા ગઈ છે. ખીયારી કેટલા દિવસથી ભગેછે.”

ઇન્દ્રજીતે આંખો ઉઘાડી મ્હારા તરફ ટગર ટગર જોવા માંડ્યું. થોડીવાર જોઈને બોલ્યા “રઘુવીર !”

મેં કહ્યું. “કેમ, શું થાય છે ?”

ઇન્દ્રજીત-“મેં...એક સ્વપ્ન જોયું.”

હું સમજ્યાં કે ઇન્દ્રજીતસિંહ ઘેનમાંજ જેમ આવે તેમ બકવાટ કરે છે. તેને શાંત પાડવાના ઇરાદાથી મેં કહ્યું: “બહે, જવા દો સ્વપ્નાની વાત ને જાનામાના સુષ જાઓ, નહીં તર વળી શ્વાસ ચડી આવશે.

ઇન્દ્રજીત-“નહીં...શ્વાસ નહીં...મેં...એક...સ્વપ્ન...જોયું.”

મેં પૂછ્યું-“કેવું સ્વપ્ન.”

ઇન્દ્રજીત છૂટક શબ્દોમાં બોલ્યા-“તમે... ચન્દ્રકલાની...સાથે વિવાહ...કરી...લીધા.”

અત્યારે જો કદાચ ઇન્દ્રજીત એકદમ ઉઠીને મ્હને કહેત કે “જરૂર ચાલો” તો હું આ સાંભળીને ચોંક્યો એટલો ન ચોંકત. આ વાતનો શું જવાબ આપવો તે નહિ સુઝતાથી હું ચૂપ ઉભો રહ્યો.

ઇન્દ્રજીત શરીથી બોલ્યા: “કેમ-કેમ-ચૂપ-થઈ ગયા ?”

મેં જેમ તેમ કરીને જવાબ આપ્યો. “આવી ખરાબ વાતો ન કરો. શાંતિથી સુષ જાવ. હવે તમને જાલદી આરામ કરશે. ગમરાવ હો શું ?”

ઇન્દ્રજીત-“રઘુવીર !”

મેં-“શું કહે છે ? હું તમારી વાત જરા પણ સમજતો નથી.”

ઇન્દ્રજીત-“ચન્દ્રકલા તમારે જોવી જોઈએ તેવી વિધવા છે.”

ઓહ ! હવે મ્હારી સહનશક્તિની પણ દદ આવી ગઈ. જો કદાચ ઇન્દ્રજીત બિમાર ન હોત તો હું ત્યાંથી ચાલ્યો જાત અને સમસ્ત

[૪]

જીવન એની સાથે વાત પણ ન કરત. હજી
તો એટલું સાર હતું કે ચન્દ્રકલા સુતી હતી.
નહીંતર તો કોણ જાણે શું થાત !

મેં આખરે કહ્યું “ ભાઈ પ્રભુની ખાતર
એવી વાત ન કરો ”

ઈન્દ્રજીત—“રઘુવીર !”

મેં—“ભાઈ જાના માના સુધ રહો મારું
કહ્યું માનો. બહુ વાત કરવાથી શ્વાસ ચઢી
આવશે.”

ઈન્દ્રજીત—“હું...આ...વાતથી...પ્રસન્ન
હું...મ્હારા...મૃત્યુ પછી...ચન્દ્રકલા...કપર
...તમારો અધિ..” એટલું બોલી ઈન્દ્રજીત
સુપ થઈ ગયા અને જોરથી હાંફવા લાગ્યા.

મ્હેં દવાની માત્રા પાવા માંડી, પણ
તેમણે મારો દવાવાળો હાથ દૂર કરી દીધો
અને કંઈ પણ બોલ્યા વિના પડી રહ્યા.
ખીચત વધારે ને વધારે બગડવા માંડી.

પ્રાતઃકાળે લગભગ ૪ વાગે ચન્દ્રકલા
હી ને તખીઅતના સમાચાર પૂજવા લાગી.
! જવાબ આપ્યો: “ એમ ને એમ છે. ”

સવારે ૭ વાગ્યે ઈન્દ્રજીતને બાન આવ્યું,
શ્વાસ એમ ને એમ હતો, બોલી નહોતા
શકતા. પલંગને એક છેડે હું બેઠો હતો અને
ખીજી છેડે ચન્દ્રકલા બેઠી હતી ઈન્દ્રજીતે એક પછી
એક અમારા બન્નેના સાચુ જોયું. ચાર બાદ
એક હાથમાં મારો હાથ અને ખીજા હાથમાં
ચન્દ્રકલાનો હાથ પકડ્યો. અમે ધાર્યું કે
હાલ સાર ટેકો લેવા હાથ પકડે છે પણ
ત્યાં તો તેમણે ચન્દ્રકલાનો હાથ તાણીને
મારા હાથમાં મૂક્યો અને તુરતજ હાથ છોડી
દમને પહેલાંની મારક શાંત થઈ ગયા.

દીવસે ૧૨ વાગવાના સુમારે ઈન્દ્રજીતને
આત્મા આ સંસાર છોડીને પરમાત્માની
હસ્તુરમાં પહોંચી ગયો.

ઈન્દ્રજીતના મૃત્યુને છ મહિના પસાર થઈ
ગયા. ઈન્દ્રજીતના પણ શાંત થઈ ગયો હતો.

એક દિવસ ઈન્દ્રજીતના નોકરે આવી મને
એક પત્ર આપ્યો. પત્ર બોલીને વાંચ્યો. પત્ર
ચન્દ્રકલાનો હતો. પત્રમાં ફક્ત એટલુંજ
લખ્યું હતું કે ?—

“ આજ ગમે તે વખતે મને મળો. એક
જરૂરી કામ છે. ”

લી. ચન્દ્રકલા.

પત્ર વાંચી પત્રની પછવાડેજ જવાબ લખી
આપ્યો કે “ સંજો આવીશ. ”

સંજો હું ચન્દ્રકલાની પાસે ગયો. થોડી-
વાર બેઠા પછી મેં પુછ્યું “ મને શા કામ
પ્રસંગે બોલાવ્યો છે ? ”

ચન્દ્રકલા બોલી: “ તમારા ભાઈના
(ઈન્દ્રજીતના) મૃત્યુ પછી તમે મારું ભરણપોષણ
કરો છો. જે તમે સહાયતા ન કરી હોત તો
કોણ જાણે શું થાત ! મ્હારા પીઅરમાં પણ
કોઈ નથી. મ્હારી નણંદ ત્યાં નણંદોષએ પણ
મ્હારી સાથેનો વ્યવહાર તોડી નાખ્યો છે.
એટલે જ સંજોસંજો કહું તે તમોજ છે.
તમે મ્હને જ સહાયતા કરી છે તે બદલ હું
મારી આખી જીંદગી તમારો ઋણી રહીશ. ”

મેં—“ મ્હેં જ કોઈ ક્યું છે તે ફક્ત
મારું કર્તવ્ય સમજીનેજ ક્યું છે. ”

ચન્દ્રકલા—“ હું કોઈ કાળે તમારા ઋણ-
માંથી મુક્ત થવાની નથી તોપણ હું તમારી
કોઈ પણ સેવા કરવા ચાહું છું. ”

મેં—“ હું તમારું કહેવું સમજી શકતો
નથી, તમારા કહેવાનું તાત્પર્ય શું છે ? ”

ચન્દ્રકલા થોડીવાર મ્હારા સાચું જોઈ
રહ્યા બાદ બોલી: “ તમે મને નિહાળે સમજો
કે ગમે તેમ સમજો. અત્યાર સુધી હું કહેવાને
શકેલાતી હતી પણ હવે કદા વખત રહેવાનું
નથી કે મ્હેં નિશ્ચય કરી લીધો છે. ”

મેં અન્નપન્ન થઇ પુછ્યું, “ શેનો નિશ્ચય કરી લીધો છે ? ”

ચન્દ્રકલા—“ તમારી સાથે વિવાહ કરવાનો. ”

હું એકદમ ચોંકી ઉઠ્યો. મ્હને મ્હારી શ્રવણ શક્તિ ઉપર

આવશાસ આ-
વ્યો. મેં શ્રીથી
પુછ્યું “ શું
કહ્યું ? ”

ચન્દ્રકલા—
“ તમે મારી
સાથે વિવાહ

થયું. મેં વિચાર્યું કે શું એ પાગલ તો નહોં થઈ ગઈ હોય ! જે પાગલ ન થઈ હોય તો શું નિર્લજ્જ થઈ ગઈ હશે. કેાઇ પણ સ્ત્રી પોતાના મોઢે પોતાના વિવાહની વાત કરે એ પાગલ-પણું નહોં તો ખીણું શું ?

મેં ચન્દ્રકલાને પુછ્યું:

“ ચન્દ્રકલા ! આ તમે શું વાત કરો છો ? તમે બાનમાં હો એમ નથી લાગતું. હજી ઇન્દ્રજીતનો સ્વર્ગવાસ થયે છે મહિના થયા છે. આટલી જલદી...

“ આ બ-
વમાં તો હું
તેમને નહોં જ

ચન્દ્રકલાનો હાથ તાણીને ગારા હાથમાં મૂક્યો.

કરી મ્હારો ઉદ્ધાર કરો. હું આ પ્રમાણે મારું જીવન વ્યતિત નથી કરી શકતી. આ પ્રમાણે જાંદગી ગાળવામાં મને શાંતિ નથી મળતી. ”

મને ચન્દ્રકલાની વાત સાંભળી આશ્ચર્ય

ભુલી શકું, ” ચન્દ્રકલા વચમાંજ બોલી. “ પરંતુ મને એ પણ યાદ છે કે તેમણે મરતી વખતે મારો હાથ તમારા હાથમાં મૂક્યો હતો. હું એનું રહસ્ય સમજી ગઈ હતી અને હવે

હું તેમની ઇચ્છાને આધીન થઈ વળું છું. એમાં પણ એ લાભ સમાજેલા છે. એક તો હું તમારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરીને તમારી કાંધ પણ સેવા કરી શકીશ એટલે તમોએ મહારા ઉપર કરેલા ઉપકારનો બોબો ઘટાડી શકીશ. બીજું, હું મારું જીવન શાંતિમાં પસાર કરી શકીશ. કારણ હું આ ઉદાનસીતામાં જીવન વ્યતિત નથી કરી શકતી. બસ, મહારે જે કહેવાતું હતું તે કહી દીધું છે. હવે મહારો ઉદ્ધાર કરવો, મારા જીવનને શાંતિમય બનાવવું—તમારા હાથમાં છે.

હું વિચારમાં પડી ગયો. ચન્દ્રકલા રૂપવતી તથા ભણેલી ગણેલી છે એમાં સંદેહ નથી. મહેને આવી સ્ત્રી જોડે વિવાહ કરવામાં કોઈ પણ જાતનો વાંધો નથી, મહારા હૃદયમાં પ્રસન્ન અને કર્તવ્ય વચ્ચે યુદ્ધ થવા લાગ્યું સ્વાર્થ કહેવા લાગ્યો: “વાંધો શું છે? હાનિ પણ શું છે? મરજી મુજબ બધું છે તો શા માટે વિવાહ ન કરવો?” કર્તવ્યે જવાબ આપ્યો: “ખબરદાર! આ કેની સ્ત્રી છે? જે પુરૂષને તે બાઈ સમાન માનેલ તેની સ્ત્રી છે.” ધણીવાર મુઠી આ પ્રમાણે સ્વાર્થ અને કર્તવ્ય વચ્ચે યુદ્ધ થયું.

છેવટે મેં ચન્દ્રકલાને કહ્યું: “ત્રિકાળમાં પણ હું આ કામ નહીં કરી શકું. મહે મહારી પ્રતિજ્ઞા તોડી નાંખી છે. હવે હું વિધવા સાથે વિવાહ કરવા નથી માગતો.”

ચન્દ્રકલા—“આ શું સાચું કહો છો?”

મેં—“હા સાચું જ કહું છું.”

ચન્દ્રકલા—“મહેને વિશ્વાસ નથી આવતો.”

મેં—“ત્યારે કેવી રીતે વિશ્વાસ આવે?”

ચન્દ્રકલા—“ત્યારે તમે કોઈ બીજી કન્યા સાથે વિવાહ કરવા તૈયાર છો?”

મેં—“હા, તૈયાર છું, પણ રૂપવતી અને ભણેલી હોવી જોઈએ.”

ચન્દ્રકલા—“ત્યારે શું વિધવાની જરૂર નથી?”

મેં—“ના.”

ચન્દ્રકલાની આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યા જવા લાગ્યાં. તેણી બોલી: “આજ મારા મનના મનોરથ પૂરા થયા. હું તમારા વાસ્તે આત્મત્યાગ કરવાની હતી. મને વિવાહની કોઈપણ લાક્ષણ્ય નથી. એમાં હું પાપ સમજું છું. પણ તમારા વાસ્તે આ પાપ કરવાને પણ તૈયાર થઈ હતી. તમે તે પાપમાં પડતાં બચાવી જે ઉપકાર કર્યો છે તેનો બદલો જન્મ જન્માંતરમાં પણ વાળી શકીશ નહીં. હવે હું મારું જીવન શાંતિથી પસાર કરી શકીશ.”

મેં—“ત્યારે હવે તમારા માટે શું ધારું છે?”

ચન્દ્રકલા—“હવે હું ઇશ્વર ભજનમાં મારું સમસ્ત જીવન ગાળીશ.”

મેં—“બહેન ચન્દ્રકલા, હું તમોને એક બીજો માર્ગ બતાવું છું કે જેમાં તમારું જીવન અધિક શાંતિથી પસાર થશે.

ચન્દ્રકલા—“હું તમો બતાવે તે માર્ગે ચાલવા તૈયાર છું.”

મેં—“પરોપકારથી એક પણ માર્ગ ચડી આવતો નથી. કહ્યું છે કે “પરોપકારાય સતાં પ્રિમૂતયઃ” એનાથી હૃદયને પણ શાંતિ મળે છે. માટે મારો વિચાર એક અનાયાત્રમ ખોલવાનો છે.”

ચન્દ્રકલા—“ઓહ! ધણું જ સરસ! નિઃસંદેહ હું તેમાં જોડાઈ મારું જીવન શાંતિથી ગાળી શકીશ. હું તમારા અનાયાત્રમમાં અનાયોની સેવા કરવામાં મારું જીવન અર્પણ કરું છું.” *

* સિન્દી ઉપરથી.

શ્રેષ્ઠ કોણ ? (એક રમુજ સંવાદ).

લેખક. રા. હરીલાલ સુલશ્યાઈ મણીઆર, બી. એ એલ એલ. બી.

સભ્ય, કાઠીયાવાડ સાહિત્ય સભા.

સ્થાન: રાજ્ય મહાસયનો બગીચો.

પાત્રો: મહારાણી, ઉપા, ચન્દ્રિકા, શાન્તા, વિધુતિ, પુષ્પા અને કર્મદેવી.

(મહારાણી એકલા ઉચ્ચ આસને બિરાજેલાં છે અને અન્ય સર્વ પાત્રો મહારાણીને વંદન કરતાં દાખલ થાય છે.)

મહારાણી—(આસનેથી ઉભાં થઇને) ખેનો, આજે તો તમારો ખૂબ અનુકૂળ થયો. આવો આવો. તમને સર્વને જોઇને મને ખુબ આનંદ થાય છે—(ખાલી પડેલી ખુશીઓ તરફ હાથ લંબાવી) અહિં બિરાજો.

(મહારાણી ચોતાના ઉચ્ચ આસને બેસે છે અને અન્ય સર્વ મહારાણીને ધરતી ખુશીઓ છે તેમના ઉપર બેસે છે).

ચન્દ્રિકા—(ઉભી થઇને) દેવી ! તમે અમારાં મહારાણી છો. આજે અમે તમારી પાસે એક નરેરી કામ પ્રસંગે આવ્યાં છીએ.

મહારાણી—(ચન્દ્રિકા સાથે જોઇને હસીને) કિયું કામ, ખેનો ! જે હોય તે ખુશીથી કહો. હું તે કામ ખુશીથી કરી આપીશ.

ઉપા—(ચન્દ્રિકાને બેસાડી.) સાંભળો દેવી ! અમ્હે સર્વે આજે કૃષ્ણજન્મભાષ્ટમીનો પવિત્ર દિવસ ઉગ્રવવાને પ્રભુદર્શનાર્થે હવેલી તરફ ગયાં હતાં. દર્શન કરી પાછાં ફરતાં અકસ્માત મારી દષ્ટિ દેવાલયના પગથીઆ

ઉપર પડેલ એક અત્યંત મૂલ્યવાન મુદ્રિકા ઉપર પડી. મેં નીચા વળી તુરતજ એ મુદ્રિકા ઉપાડી લીધી અને જેવી હું એ મુદ્રિકા પહેરવા મારી અનામિકા આગળ ધરું છું તેજ કાણે આ પુષ્પાએ મારો હાથ ઝાલ્યો—મારા હાથમાંથી એ મુદ્રિકા ખેંચી લીધી—

મહારાણી—(ઉપાને બોલતાં અટકાવી) ખેન પુષ્પા ! શું ઉપાખેન ખરું કહે છે ? પુષ્પા—(આસન ઉપરથી ઉભી થઇને) ના દેવી—ખરી વાત એ છે કે એ મુદ્રિકા ઉપર પ્રથમ દષ્ટિ મારી પડી હતી. અને મ્હેન એ ઉપાને બતાવી હતી.

ચન્દ્રિકા—(ઉભા થઇને અધીરાધથી) નહિ—નહિ—દેવી ! ઉપા અને પુષ્પા બન્ને જુદું બોલે છે. એ મુદ્રિકાને મેં તો અમ્હે હવેલીમાં જતા હતાં ત્યારની જોઇ હતી. પણ એ પાછી વસ્તુને તુરજ ગળી મેં ઉપાડી નેહાતી.

શાન્તા—અને તે પહેલાંયે મેં એ મુદ્રિકા વિધુતિને બતાવી હતી. (વિધુતિ તરફ નજર કરી) કેમ નહિ ખેન વિધુતિ ?

વિધુતિ—(શાન્તા તરફ જોઇ ગુસ્સે થતાં)

ચાન્તા બ્હેન-આટલું બધું કેમ જૂલી નાઓ
છો-એ તો મેં તમને બતાવી હતી કે

મહારાણી-(આશ્ચર્ય પામતાં) પણ
બ્હેનો, એ મુદ્રિકા ક્યાં છે ?

સર્વે-(પુખ્ત તરફ આંગળી બતાવી)
આ રહી પુખ્ત પાસે.

મહારાણી-બ્હેન પુખ્ત, એ મુદ્રિકા લાવો
જોઈએ.

(પુખ્ત મુદ્રિકા આપે છે.)

મહારાણી-(થોડીવાર મુદ્રિકાને અનિમેષ
દૃષ્ટિથી જોઈ રહે છે.) બ્હેનો આ મુદ્રિકા
તો બહુ જ મૂલ્યવાન છે.

સર્વે-અને તેથીજ આ સર્વ કલહ
જાઓ છે. અમારામાં આપને જે શ્રેષ્ઠ લાગે
તેને એ મુદ્રિકા આપો.

મહારાણી-(વિચાર કરી) પણ એ
મુદ્રિકા તમોને કેમ અપાય ? એ તો ખોવા-
એલી વસ્તુ કહેવાય અને એના માલિકને
શાધીએ મુદ્રિકા આપણે એનેજ સોંપવી જોઈએ.

(સર્વે વીજળી પડી હોય એમ ચૂપ
થઈ જાય છે.)

મહારાણી-તમોને સર્વને એ ઠીક નથી
લાગતું તો કંઈ નહિ. આ મુદ્રિકાના માલિક-
કને આવીજ અન્ય મુદ્રિકા હું આપીશ અને
આ મુદ્રિકા તમો કહો તેને આપી દઈએ

સર્વે-(આનંદિત થતાં) અમારામાં
આપને જે શ્રેષ્ઠ લાગે તેને આપો.

મહારાણી-અને તમારા સર્વમાં શ્રેષ્ઠ
કોણ છે ?

સર્વે-એ વિષે અમારામાં પરસ્પર
વિવાદ થયો છે અને તેથી એ પ્રશ્નને ન્યાય
કરાવવા આપની પાસે આવ્યા છીએ.

મહારાણી-ત્યારે તમારામાંથી ગમે તેને
શ્રેષ્ઠ ઠરાવી આ મુદ્રિકા તેને આપું એ તમારે
સર્વને કબૂલ છે ?

સર્વે-એ અમારે કબૂલ છે, હોવ !

(બધાં બેસી જાય છે.)

મહારાણી-(ઉપાતે સંબોધી) બ્હેન
ઉપા-પ્રથમ તો તમે કહો-તમે આ સર્વેમાં
શ્રેષ્ઠ શી રીતે ગણાઓ ?

ઉપા-(તુરંતજ ઉભી થઈને) દેવિ !
આ અન્ય સર્વે મારી બ્હેનોથી હું વધારે
શિક્ષીત થયેલ છું. આમાંની કોઈ ખેલી,
કોઈ બીજી, કોઈ ત્રીજી અંગ્રેજી ચોપડી બણે
છે ત્યારે હું મેટ્રીક પાસ થયેલ છું. જ્યારે
આ બ્હેનો મારી પાસે કંઈ શીખવા આવે
છે ત્યારે હું તેમને અથાગ પરિશ્રમે પાઠો
શીખવું છું. દયા લાવીને આ સર્વેને કંઈ ને
કંઈ નવું સમજાવું છું. “મહિલામંડળ”
સંસ્થાની હું સેક્રેટરી છું અને આ મારી
બ્હેનોને પ્રગતિને પંથે ચડાવવા હું મથી રહું
છું. જાળસભા અટકાવવાં, વિધવાવિવાહ
પ્રચલિત કરવો, પુરોની પ્રગતિમાં સ્ત્રીઓને
રસ લેતાં શીખવવું, સ્ત્રીસ્વતંત્રતાના પાઠો
શીખવવા એ બધું મારું કાર્ય છે. જ્યારે આ
મારી બ્હેનો હજી તો ચૂલી છે ત્યારે હું
જગીને અવિરત પ્રયાસ કરી સ્ત્રીઓની પ્રગતિ
કરવા મથી રહી છું. એમ છતાં પણ આજ-
કાલની નાનકડી બ્હેનો મારો જરાએ પાઠ
માનતી નથી તે પણ નહિ ગણકારતાં હું
મારું કાર્ય કર્યું જાઉં છું. આવી રીતે દેવિ !
હું સમસ્ત સ્ત્રીજાતિ ઉપર ઉપકાર કરું છું.
અને દેવિ ! હું સર્વથી શ્રેષ્ઠ છું.

(ઉપા બેસી જાય છે.)

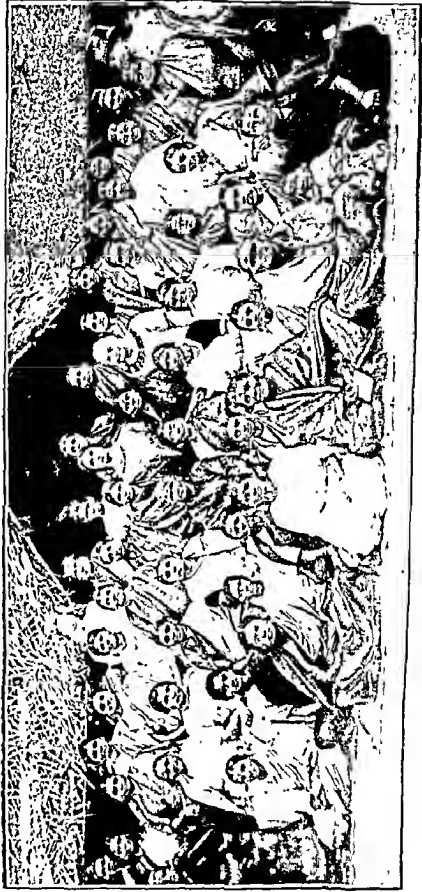
પુખ્ત-(ઉભી થઈને) ધન્ય છે બ્હેન
ઉપા ! ધન્ય છે તમારા પરોપકારી જીવનને !
તમારા કરેલાતા પરોપકારી જીવનને માટે
આપું “મહિલામંડળ” તમને કદાચ અભિ-
નંદશે પણ તે રકત તમારી દાનવીમાંજ ! પણ
તમારી ગેરદાનવીમા તો તમને વગોવરોજ. એજ

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ.

અમા નવેશ્વરમાં ઉજવાયલા સ્ત્રી સંમેલનના સંગીત આદિ કાર્યક્રમમાં ભાગ લેનાર ઉત્સાહી બહેનો.

ધારાસભાના પ્રથમ સભાસદ.

મદાસની ધારાસભામાં નીમણલા પ્રથમ મહિલા સભાસદ ડૉ. મુશીલાસ્મી અમ્મલને મદાસના ૪૨૨થી માન આપવાનો ચર્ચેલો સમારંભ

૫-૧૧-૫૧ બીએન્સ

કોસોરીઝીશન

ખતાવી આપે છે કે તમારું જીવન કેવું પરા-
પકારી છે. ને તમે અમને પ્રગતિને પચેજ
ચડાવવા ખરેખર મથી રહ્યા હો તો તમે
સંકટો વેઠીને પણ અમારી પ્રગતિ કરો.
તમારા આખાજી જીવનમાં એવો એક પણ
પ્રસંગ ખતાવશો કે ન્યારે તમેજી વસ્તુતઃ
આ બધી બહેનોમાં કોણના ઉપર સંકટ
વેઠી પરાપકાર કર્યો હોય ? મને તો ઉલટો
તમારો જુદોજ અનુભવ થયો છે. ન્યારે આજથી
બે ત્રણ વર્ષ અઢાલ હું તમારી પાસે 'ગાયન
શીખવા આવી હતી ત્યારે ઉલટું તમેજી
મારે અપમાન કર્યું હતું અને ન્યારે ન્યારે
સંગીત ગાઈને લોકોને બે ધડી આનંદ અર્પું
છું ત્યારે તમે તો ધખ્ખાંથી બળા રહો છો
અને....

ઉપા—(પુષ્પાને બોલતાં અટકાવી)
અધિ કૃતધને !

મહારાણી—(ઉપાને અટકાવી) ઉપા—
શાંત થાઓ-આવા નિષ્કર શબ્દો કાઠી પુ-
ષ્પાને બોલતાં ના અટકાવો.

પુષ્પા—(શાન્તાને સંબોધી કંઈક ધીરથી)
બહેન, શાન્તા, હું ક્યારનીએ નહોતી કહેતી
કે ઉપાની જીભ માત્ર ઝેરજ વરસાવે છે-ઉપ-
કારના બહાના હેઠળ પોતાનુંજ કાર્ય સાધે છે
અને પોતાના થોડા પણ સ્વાર્થને માટે અન્યનું
અનર્થ કરવા તત્પર છે-એને, અને એના
ચારિત્ર્યને તો ઉધાડા પાડી એની ખરી કિંમત
જગતને સમજાવવી જોઈએ અને “મહિલા
મંડળ”ના સેક્રેટરીના હોદ્દા ઉપરથી પણ ઉતારી
મૂકવી જોઈએ.

ઉપા—(ધ્યાનપૂર્વક સાંભળીને) કોને-
મને સેક્રેટરીના હોદ્દા ઉપરથી ઉતારવી છે ?
અરે વાહરે મ્હારી બહેની, તેં પણ કીક વિચાર
કર્યો છે ! પણ (હસતાં હસતાં) ને હું આ
સંસ્થા છોડી દઈશ તો પછી તમારી પ્રગતિ
શી-રીતે-થશે ? તમારી સ્વતંત્રતા માટે યુદ્ધ

કૌણ કરશે ? ને હું જતી રહું તો તમારી
બધી પ્રવૃત્તિ બંધ પડી જાય; દેવિ ! આપ
જોઈ શકશો કે હુંજ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છું.

પુષ્પા—નહિ, નહિ, દેવિ ! હું સર્વથી
શ્રેષ્ઠ છું. મારા સંગીતથી હું કોઈ પણ પ્રકા-
રથી આકુળવ્યાકુળ બનેલા મનુષ્યોના હૃદયને
હારું છું. મને તે વ્યાધિથી ઉન્મત્ત બનેલા
તેમના મગજને હું શાંતિ આપું છું. “મહિલા
મંડળ” ની દરેક સભામાં પ્રથમ હું જ ગીત
ગાઉં છું અને આખા વાતાવરણમાં શાન્તિ
રચાવું છું. પ્રેમી પ્રમદ્યોના વિયોગથી સંસા-
રને અસાર ગણતા મનુષ્યોને પણ મારા ગાય-
નથી આનંદ અને શાન્તિ મળે છે અને
તેમનું મને તેવું દુઃખ થોડા વખત ચૂલી
જાય છે. તેવીજ રીતે ધણીએ દુઃખી થએલી
સ્ત્રીઓ મારા સંગીતથી તેમનું દુઃખ ચૂલી
મએલી છે. આ પ્રમાણે જગત માત્ર ઉપર મેં
ઉપકાર કરેલો છે. તેથી હે દેવિ ! હુંજ
સર્વથી શ્રેષ્ઠ છું.

(બેસી જાય છે.)

શાન્તા—(ઉભી થઈને) વાહ બહેન
પુષ્પા ! ત્હેં પણ ઉપાની જેમ કીક આપ-
વડાઈ કરી બતાવી. તારા સંગીતથી કે ઉપા
બહેનના મૈત્રીક પાસે થયાથી તમારા કુટુંબનું
શું બહું થઈ શકશે ? અને ને તમે કુટુંબનું
બહું કરી શકશો નહિ તો સમાજનું તો
ક્યાંથી કરી શકો ? ઉપાબહેન વાતો તો
ખૂબ કરે છે પણ રસોઈ કરતાં તો આવડતું
નથી. તમે સંગીતમાં અને સ્ત્રીસ્વતંત્રતાની
હિમાયત કરવામાં આપણા હિન્દુ સમાજનો
પ્રથમ ધર્મ ચૂકી ગયાં છો. યાકયા પાકયા
મુસાફરોને તેમજ અમારા કુટુંબીજનોને મન
બાવતી રસોઈ જમાડી હું તેમને આનંદ
આપું છું. જે સ્ત્રીઓને સારી રસોઈ નથી
આવડતી તેમનું જીવનજ આપણા અ-
નિરપેક્ષ છે. બુધ્ધા.

પતિઓ અને બચ્ચાંઓ કે મહેમાનોને તમારા સંગીતથી સ્ત્રી કે સ્ત્રીસ્વતંત્રતાના સિદ્ધાંતોથી સુખ મળવાનું નથી. એમને તો સારી રસોઇ જમાડીએ તોજ આનન્દ થાય. મારી માન્યતા પ્રમાણે તો હુંજ તમારા સર્વથી શ્રેષ્ઠ છું, અને તમારી તો વૃથા વાતો છે. આવી રીતે દેવિ ! હુંજ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છું.

(બેસી જાય છે.)

ચન્દ્રિકા:—(ઉભી થઇને) અને દેવિ ! હું શાન્તાથીએ શ્રેષ્ઠ છું. ન્યારે અન્ય સર્વ મહારી બહેનો જગતની કંઈ કંઈ મિથ્યા પ્રવૃત્તિઓમાં પડી રહે છે ત્યારે હું આધ્યાત્મિક સુખમાંજ મસ્ત બની રહું છું. સૂર્યનો અસલ તાપ પડતો હોય કે શીઆળાની કકકડતી કંઠી હોય કે વર્ષાઋતુના મેઠ વરસતા હોય તો પણ હું કદીપણ મારાં દેવદર્શન બૂલતી નથી. પ્રભુબક્તિ એ મારા જીવનનું ધ્યેય છે. એ રીતે દેવિ ! હુંજ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છું.

વિદ્યુતિ:—(ઉભી થઇને) દેવિ ! ચન્દ્રિકા બહેનના મિથ્યા બકવાદ છે. ત્યાં હવેલીમાં જન્મને આખાએ જગતની નિંદા થાય છે અને ત્યાં જન્મને ચન્દ્રિકાબહેન પુણ્ય કરતાં પાપ વધારે ગ્રહણ કરે છે. દેવદર્શન કરવા કરતાં અન્યોનાં વગોણાં ગાવાનું એમનું જીવનધ્યેય હશે. એના કરતાં તો અમારી પ્રવૃત્તિઓજ સારી દેવિ ! આ સર્વેમાં હું સ્વરૂપવાન છું, સંસારનું રૂપજ હું છું. પ્રભુએ મને સુંદરતા આપી શ્રેષ્ઠ બનાવી છે તેથી મનેજ શ્રેષ્ઠ ગણવી જોઇએ.

[યોડીવાર કોઇ બોલતું નથી. સર્વજ્ઞ શાન્તિ પ્રસરી રહે છે.]

મહારાણી:—(યોડીવાર વિચાર કરી) બહેનો તમારી સર્વની વાતો મેં અત્યંત રસપૂર્વક સાંભળી. તમે સર્વેએ તમારાથી જેટલી જેટલી તમારી આત્મશ્લાધા કરી.

દેવી ઉપર પડે છે. એકાએક કંઈ યાદ આવ્યું હોય એમ મહારાણી ચોકે છે અને કમંદેવી ઉપર કૃપાદષ્ટિ ફેંકી પૂછે છે.)

મહારાણી:—બહેન કમંદેવી ! તું અત્યાર સુધી આમ ચૂપચાપ કેમ બેઠી છો ? આ સર્વે બહેનોએ તેમની આત્મશ્લાધા કરી ત્યારે તું આમ કેમ ચૂપચાપ બેસી રહી છો ? તું શું શ્રેષ્ઠ નથી ?

(મહારાણી અને કમંદેવી વિના સર્વ હસી પડે છે.)

કમંદેવી:—દેવિ ! આ સર્વે મારી મોટી બહેનો આમળ હું શી ગણત્રીમાં ? જેમ તમારી પાસે અમે સર્વે, એમ એમની પાસે હું. જેમ સ્વપંચક્યકિત મૂલ્યવાન રત્નો પાસે એક ખોટું ધમોરેશન તેમ એમની પાસે હું છું. જેમ ભગવાન વિષ્ણુ પાસે અન્ય સર્વે દેવો તેમ એમની પાસે હું. હુંતો કેવળ આજ્ઞાનચારિણી છું—શ્રેષ્ઠ નથી.

અન્યસર્વે:—ત્યારે દેવિ ! અમારો ન્યાય ચુકનો. કમંદેવીએ પોતે શ્રેષ્ઠ હોવાનું કહેલ નથી પણ ઉલટું આજ્ઞાનચારિણી કહી આખી સ્ત્રીઆલમને હલકી પાડેલ છે. તેથી એને કંઈ પણ બોલવાનો હક્ક રહ્યો નથી.

મહારાણી:—નહિ—નહિ ! કમંદેવી ! તું તારે જ કહેવાનું હોય. તે કહે.

અન્ય સર્વે:—પણ દેવિ ! એમાં અમારું સર્વનું અપમાન થાય છે.

કમંદેવી:—તો કંઈ નહિ બહેનો—આ હું શાન્ત રહી.

મહારાણી:—નહિ—નહિ—કમંદેવી ! હું પુનઃ તને તારે જ કંઈ કહેવાનું હોય તે કહેવા રજા આપું છું.

અન્ય સર્વે:—પણ દેવિ !

મહારાણી:—(કોપાધને) બહેનો, તમે સર્વેએ મળીને તમારામાંથી શ્રેષ્ઠ કોણ એ પ્રશ્નનો ન્યાય આપવા મને બેસાડી છે. આ

સત્તાની રૂએ હું કર્મદેવીને કંઈપણ કહેવા છૂટ આપું છું. બોલો હવે કોઈને વાંધો છે ?

અન્ય સર્વે—(મોહું મરડીને) તો દેવિ-તમારી મરજી. બધે કર્મદેવી બોલે.

કર્મદેવી-દેવિ ! હું તો કેવળ આશાનુ-આરિણી છું. મારાં માતાપિતા અને વડિ-લોની આશાને આધીન થઈ હું મારું કર્તવ્ય કર્મ શાંતિથી કર્યું જઈ છું. સવારના પ્લો-રમાં જોલી જાયત થઈને હું ગૃહનું કામ-કાજ કરવા મંડી પડું છું. મહારા ન્હાના બાપજોને રમાડું છું. તેમને માટે રસોઈ તૈ-યાર કરી દુંજ તેમને જમાડું છું. અને શાળામાં કોઈ પણ જાતનો બેદરબાવ વિના તેમને કંઈ આવડતું હોય છે તે મહારી બહે-નોને શીખવું છું અને તેમનું કામકાજ વિના સંકોચે કરી આપું છું. તેમનાથી હું શ્રેષ્ઠ છું એમ મેં કદી પણ માન્યું નથી. પ્રારબ્ધવશાત આપત્તિમાં આવી પડેલી કે નિરાશ બની બિદ્ધા માગતી મહારી જોનેને મેં યથાશક્તિ મદદ કરેલી છે અને તેમના કરતાં મોટી મહેં મને માની નથી. મહારી જોને વધારે પવિત્ર બને, ઉચ્ચ અને ભાવ-નાશાળી થાય, એમ મેં સદાએ ઈચ્છ્યું છે અને સમય આવે એ મહારું કાર્ય હું શાં-તિથી અને દૃઢતાથી કર્યું જઈ છું આમાં જો આપને શ્રેષ્ઠતા લાગતી હોય તો એ મુદ્રિકા મને આપજો, નહિતર અમારી સર્વે જોનેનામાંથી ગમે તે કોઈને એ મુદ્રિકા આ-પજો. એમની કોઈની સુંદર અંગૂલીમાં એ જોઈ હું હર્ષીત બની મારું કર્તવ્યકર્મ કર્યું જઈશ.

મહારાણી-ધન્ય છે. જોને કર્મદેવી ! સર્વ પ્રત્યે સમભાવ રાખી શાંતિથી જીવન વહન કરનાર મહારી જોલી જોને-તને મારા અનેકવાર અંતરના આશીર્વાદ છે. શાંત કર્તવ્યોને મુદ્રાલેખ મનુષ્યોને ઉત્તમ બોધપાઠ દે છે. આપજો જો યૌવન, સત્તા, લક્ષ્મી, કીર્તિ, પ્રભુતા વગેરે ક્ષણિક છે એમ સમજી આ વડાઈ ન કરતાં જગત્ સેવા અર્થે આપણી વિકૃતિ સોંપીએ તો કેવું સારું ? સમાજસેવા એ માનવજીવનનું એકજ કર્તવ્ય છે અને આજ કર્તવ્ય સમજીને ત્હારી માથક કર્મો શાંતિથી અને સમભાવે કર્યું જાય તો કેવું સારું ? જોને ઉપા, ચન્દ્રિકા, શાન્તા, પુષ્પા ! જુઓ આ કર્મવીર કર્મદેવી ઉપર એના જીવનમાંથી 'શાંત કર્તવ્ય' એ તત્ત્વ પ્રહસ્ય કરી એની માથક તમો પણ ક્યે જાવ. જોને, એક બીજાથી શ્રેષ્ઠતર બનવા કરતાં એક બીજા સાથે હળીમળી કાર્ય કર્યું જાવ અને આજે આ કર્મદેવીને મુદ્રિકા પહે-રાવવાના સુંદર કાર્યમાં મને મદદ કરો.

(મહારાણી મુદ્રિકા પહેરાવે છે).

મહારાણી-જોનેના આજનું કાર્ય સમાપ્ત થાય છે.

(તેવામાં સ્વચ્છન્દી રાજકુમાર આવે છે. દેવિ ન્યાયાસન ઉપરથી ઉતરી સર્વેને સંબોધી કહે છે.)

મહારાણી-જોને, હવે તમો સર્વે પોત-પોતાને રચણે સીધાવો. આવતી કાલે તમારી ઇચ્છા હશે તો પુનઃ આપજો મળશું.

(સર્વે જાય છે).

ચાંદની ચમકી રહી રે !

લેખક : ચંદુલાલ પુરુષોત્તમ મહેતા.

(પૂર્ણિમા પાછી ઉગી રે—એ રાત્રી.)

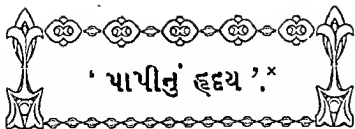
આભમાં ઉગી રઢિયાળી રાતડી:
આછાં આછાં ચમકે તારકવૃંદ:
કે, ચાંદની ચમકી રહી રે !

પ્રકટ્યાં પ્રકાશ પરબ્રહ્મનાં:
એમાં રમ્યાં રસિકદેવ રાસ:
કે, ચાંદનાં ચમકી રહી રે !

ખીલ્યાં સરોવર પાવણાં:
એવાં ઝાલ્યાં પ્રભૂનાં હાસ્ય:
કે, ચાંદની ચમકી રહી રે !

દશે દિશાએ ગાજતી:
એનાં ગાજે ગગનમાં અવાજ:
કે, ચાંદની ચમકી રહી રે !

જોગી-મોગી ધણ જગતા:
જાગે જાગે ને જાણે છે આજ:
કે, ચાંદની ચમકી રે !

લેખક : “ શ. પટેલ. ”

[૧]

જીણીતો આત્મજ્ઞાની પ્રેક્ષિસર મો. હારવી પોતાના ઓરડામાં જમવાના ટેબલ પાસે બેઠેલો જણાતો હતો. ટેબલ પર ખાણું પડેલું હતું. પરંતુ પ્રેક્ષિસર પોતાના હાથ-માંના એક જીની પુસ્તકમાં એટલો બધો લીન થઈ ગયેલો હતો કે ખાણું ઠંડુમાર પડી ગયું હતું તેનું પણ તેને કશું એ બાન ન હતું.

પ્રેક્ષિસર શરીરે ઉઝો અને એકવડીયા અંગેનો હતો. તેનું કપાળ મોડું અને ચળ-કટું હતું, તથા વિચારમાં ને વિચારમાં તેને માથા પરના બાલ જેવવાની ટેવ પડી ગઈ હતી, પરંતુ કમનશીમે તેના માથામાં ટાલ પડેલી હોવાથી કંઈ પણ હાથમાં આવતું નહીં. તેની ડોક હંસ જેવી લાંબી હતી, તથા તેના ચળકતા ડોળામાં અન્યથા શક્તિ સમાઈ હતી. એકાએક બહારનાં દરવાજા પર ચંગ વાગ્યો અને બીજી પળે તેના જુદા નોકરે એક કાર્ડ લાવી ટેબલ ઉપર મુક્યો.

‘ જ્યોર્જ વિલિયમ, બેરીસ્ટર ’ પ્રેક્ષિસરે વાંચ્યું. ‘ સાહેબને લાઇબ્રેરીમાં બેસાડો ’ તેણે કહ્યું.

‘ પણ શેઠ તમે જરા ખાણું તો લ્યો ! ’ તે જુદા નોકરે અરજ કરી ‘ ગઈ કાલે રાતનું તમે કંઈ ખાણું નથી અને આજે પણ તેમજ લાગે છે, તો તે મહરથને અહીંયાંજ બેલાવોની. ’

પોતાના નોકરની અરજ ક્યુલી પોતે પાછો ત્યાંજ બેઠો. થોડીવારમાં તે નોકર પોતાની સાથે એક ખુશ્કરત જીવાનને લઈ અંદર આવ્યો. અને સામે ખુરશી પર બેસારી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. પ્રેક્ષિસરે તો ખાણામાં મશ્તુલ હોવાથી તે જીવાનની સલામના જવાબમાં શ્વેત ડોકુંજ ધુણાવ્યું.

‘ મેરથો ’ તે જીવાને કુજતા સાથે કહ્યું. ‘ આપને તક્લીફ આપવાનું કારણ—

‘ લહે બેલો. હું સાંભળું છું. ’ તે પ્રેક્ષિસરે અર્થો કટલેસ મ્હોમાં મુકતાં કહ્યું.

‘ મારા કાકા ગઈ કાલે રાત્રે કોઈ ધણુ વિચીત્ર સંજોગોમાં મરણ પામ્યા છે. ’

‘ પછી શું ? ’

‘ તેમને અમારા કુતરાએ ગુંગળાવી મારી નાખ્યા છે. આ બાજતમાં કંઈ પણ સમજી પડતી નથી. સવારથી પોલીસ અને ડીટેક્ટીવો આસમાન અને જમીન એક કરી રહ્યા છે, પરંતુ હજી સુધી કંઈ પણ નિર્ણય પર આવ્યા નથી. કોઈ કાંઈ પણ ચેકસ કહી શકતું નથી, પરંતુ બધા એમ કહે છે કે—

બીજાઓના મન સાથે મ્હારે કંઈ કામ નથી. તમે પોતેજ આ બનાવ તમારી જાણ મુજબ કેવી રીતે બન્યો, ત્યાં તેમાં તમને શી વિચિત્રતા મારુમ પડી તેજ શ્વેત જણાવો. શાંત મને વાત કરજો. અને ત્યાં સુધી પુરી

એ તાળાની કુંચી ન હતી પરંતુ તેને ચુકતી-
થીજ ખોલી શકાતું હતું અને તે મહારા
શીવાય ખીજ કોઈને ખખર નહોતી.’

‘ત્યારે તો ધણુંજ સારું. નીરોએ તમારા
કાકાને દશ વાગ્યા પહેલાં માર્યા નથી એ તો
ચોક્કસ થયું. હવે તમારા કાકાને રાત્રે મોડેથી
ફરવાની ટેવ છે કે ?’

‘નહી સાહેબ. બહાર તો શું પણ ધરમા
પણ રાત્રે દશ વાગ્યા પછી તે ફરતા નહી
ફરણે તેઓ પોતાના સુવાના ઓરડામાંજ

અને ચાલાકીથી તે પોતાની દલીલો રજુ
કરતો અને પોતાના હરીફોને ગભરાવતો હતો.
ભલભલાઓ તેની વાક્યાલુરીમાં ચાપ ખાઈ
જતા હતા. પેરીસની સૌથી આગેવાન યુતીવ-
ર્સીટીનો તે પ્રોફેસર થયો. પછી હાલમાં તેણે
પોતાના પુસ્તકો પ્રગટ કરવા શરૂ કર્યાંથી તે
વધુ વિખ્યાતી પામ્યો હતો.

એક દિવસે તે આત્મજાનના એક અમ-
ત્યની આગત શીખવતો હતો. તે આગત.

પર આ જુદી જુદી બાબતો જુદા જુદા પુરુષો તરફથી થવા પામે એ બનવા ભેગ નથી. આ બંને વચ્ચે કાંઈ પણ સંબંધ હોવો ભેગજી. ચોરી અને ખુન હંમેશાં સાથે સાથેજ થાય છે. તો આ બાબતમાં પણ તેમજ થયેલું હોવું ભેગજી. એમ મને લાગે છે. ત્હમે શું ધારો છો ?

‘ બનવા ભેગ છે ખરું. ’

‘ ફક્ત આ વખતે આ બંને બાબતો ખુલાસો ન આવતાં ઉલટો શું ચલાડે ઉપજાવે છે. ’ પ્રેક્ષકે ચલાવ્યું. ‘ ખરી રીતે નિયમ પ્રમાણે ચોરી કરે છે તેજ ખુની પણ કરે છે. હવે કુતરાએ કંઈ આ ચોરી કરી નથી. તેમ ચોરને કુતરા સાથે કંઈ સંબંધ લાગતો નથી. હું ધારું છું કે પોલીસ અહીંયા શું ચલાવી હશે. ’

‘ પોલીસને કાંઈ પણ સમજાવું જ નથી. ’ તે યુવાન બેરીસ્ટરે કહ્યું. ‘ અમલદારો અને ડીટક્ટીવો તો ખાલી મ્હોં વિકાસીને ભોળાજ કરે છે. તેથી તો હું તમારી પાસે આવ્યો છું. ’

‘ ચોરી કરવા અથવા કરાવવાની મતલબે કોઈ પણ પ્રાણી જન હેતું નથી. ’ પ્રેક્ષકે મંજીરપણે જણાવ્યું. ‘ તમારા કુતરાએ થેલ-છામાં તમારા કાકાનો જીવ લીધો હશે. અને કોઈએ આ તકનો લાભ લઈ ચોરી કરી હોવી ભેગજી. ’

‘ હશે. એ પણ બનવા ભેગ-છે. ’

‘ પ્રેક્ષકે હવે પોતાના બાણને પરતો ધનસાર આપી મુક્યો હોવાથી છેલ્લે પાણીનો ઝાસ પીધો. ત્યાર બાદ હુવાલે દાય લુછીને પોતાની ખુરશીને યુવાન તરફ ફેરવી તેની તરફ એકી ટકે ભેગ રહ્યો. ’

‘ પણ ’ તેણે કહ્યું. ‘ આવા કામને ધિક્કારની જરૂર છે ’ અને કાયદા પ્રમાણે કુતરાઓ પોતાના શોને ધિક્કારતા નથી. ’ ‘ શું ’ આ નીચમંથી તમારો કુતરો ઉલટો હતો. ’

‘ જરાએ નહી. એ તો મ્હારા કાકાનો માનીતો હતો. ’

‘ ઠીક ત્યારે ચોરને આ બાબતની ખબર હશે; પરંતુ તેને આ ખુનની ખબર ક્યાંથી પડી હશે ? આપણા ધારવા પ્રમાણે કુતરાએ ખુન કર્યું છે અને ચોરી તો માણસેજ કરી છે. આપણે બધી બાબતો ધ્યાનથી તપાસવી ભેગજી. ચાલો ત્યારે તમારા કાકાએ શરોની વચ્ચે પોતાના પૈસા મુક્યા હતા તે કોઈ જાણતું હતું કે ? ’

‘ હા સાહેબ ’

‘ કોણ ? ’

‘ એટોમની અને હું. ’

‘ ઠીક ત્યારે તમે એમ કહ્યું કે તમારો તોફર રાત્રે આઠ વાગતાં ઘરમાંથી ગયો હતો ? ’

‘ લગભગ અને મ્હારી પૂરી ખાત્રી છે કે પાછો પણ રથોં નહોતો, તેના કહેવા પ્રમાણે અહીંયાંથી જવા પછી તે પોતાના મીત્રો સાથે જમ્યો હતો, અને સાંધી બધા સાથે ‘ બાલ ’ માં ગયો હતો. ’

‘ ઠીક. ’ પ્રેક્ષકે જણાવ્યું.

‘ બનવા ભેગ છે કે, ’ તે યુવાન બેરીસ્ટરે કહ્યું. ‘ મારા કાકાને આઠ વાગ્યા અગાઉ પણ મારી નાખવામાં આવ્યા હોય. ’

‘ ચાલો, આપણે એમ ધારીએ-’ પ્રેક્ષકે ધીમેથી કહ્યું. ‘ કે તેમ થયું હોય. પણ કુતરા તો તે વખતે બાંધેલો હતો, એટલે એ બાબત પણ લાગુ પડી શકતી નથી. ધારો કે નીરોએ અંધારામાં શેડને ભોળાખ્યા ન હોય પરંતુ આઠ વાગતાંમાં એટલું અંધારું થતું નથી. ’

‘ વળા ’-તે બેરીસ્ટરે કહ્યું. ‘ જ્યારે હું દય વાગે પાછો આવ્યો ત્યારે મેં પોતે તેને છોડ્યો હતો. ત્યાં સુધી તો તે બાંધેલો જ હતો. તેને સાંકળથી બાંધી રાખવામાં આવતો હતો અને સાંકળને એક તાણુ લગાડવામાં આવતું. ’

એ તાળાની કુંચી ન હતી પરંતુ તેને ચુકતી-
થીજ ખોલી શકાતું હતું અને તે મહારા
શીવાય બીજા કોઈને ખજર નહોતી.

‘ત્યારે તો ધણુંજ સારું. નીરોએ તમારા
કાકાને દશ વાગ્યા પહેલાં માર્યા નથી એ તો
ચોક્કસ થયું. હવે તમારા કાકાને રાત્રે મોડેથી
ફરવાની ટેવ છે કે ?’

‘નહી સાહેબ. બહાર તો શું પણ ધરમાં
પણ રાત્રે દશ વાગ્યા પછી તે ફરતા નહી
કારણકે તેઓ પોતાના સુવાના ઓરડામાંજ
રાત્રે નવ વાગ્યા પછી સુવા જતા હતા.’

‘ત્યારે આગમાં તેમનું આવવું એ પણ
આગળના જીવીજ શુંયવણુ ભરેલી બાજત
છે.’ આ બધી બાજતો એક પછી એક
ઉઠી વધારે શુંયવાતી જાય છે, મારે એક
વખત તમારે ત્યાં જવું પડશે.’

આમ કહી પ્રેક્ષિસરે દુરતજ ચંચ વગા-
ડ્યો અને તેનો છુટો નોકર દુરતજ હાજર
થો. દુરતજ પ્રેક્ષિસર પોતાના કપડાં પહેરી
પોર્જની સાથે બહાર નીકળી પડ્યો અને
સ્ટો જતી એક બાડુતી મોટર બોલાવી. તેમાં
ઓ બેઠા. તે યુવાને ક્યાં જવું તે જણાવ-
નાર ગાડી ત્યાંથી ઝડપમાં નીકળી ગઈ.

[૨]

પ્રેક્ષિસર હારવી એક મધ્યમ ક્રિયતીના
વેપારીનો દિકરો હતો. જ્ઞાનપણથી તે જો કે
ચાલાક હતો, છતાં પોતાની અસાધારણ
ચાલાકી અને ચંચળ મગજશક્તિને લીધે
તે શિક્ષકોનો હાડકો થઈ પડ્યો હતો. સોળ-
વર્ષની ઉંમરે તો તેણે શીવસુશીલું બહેર
ધનામ છત્તું હતું. યુનીવર્સિટીમાં તે સર્વથી
પહેલો આવતો અને દરેક ધનામો ત્યાં રકો-
સરશીયો મેળવતો હતો. કોઈપણ વિષય એવો
નહોતો કે જેમાં તેને શ્લેષ ન મળી દેાય.
તે મોટે આત્મવેગા હોવાથી ધણીજ બાહોશી

અને ચાલાકીથી તે પોતાની દલીલો રજુ
કરતો અને પોતાના હરીફોને ગભરાવતો હતો.
બલભગ્વાઓ તેની વાક્યાતુરીમાં થાપ ખાઈ
જતા હતા. પેરીસની સૌથી આગેવાન યુનીવ-
ર્સિટીનો તે પ્રેક્ટિસર થયો. પછી હાલમાં તેણે
પોતાના પુસ્તકો પ્રગટ કરવા શરૂ કર્યાંથી તે
વધુ વિખ્યાતી પામ્યો હતો.

એક દિવસે તે આત્મજ્ઞાનના એક અગ-
ત્યની બાજત શીખવતો હતો. તે બાજત.
સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવા તેણે અનેક દાખલાઓ
રજુ કર્યાં. ત્યાર પછી, તે અરસામાં આખા
ક્રાન્સમાં ખળભળાટ મચાવી રહેલો બેદી
ખુનવાળો કેસ પૃથક્કરણ માટે હાથમાં લીધો.
તે કેસ ઉપર તેણે તરેલવાર ટીકા કરી અને
વકીલ તથા બેરીસ્ટરોના બાપણમાં કયા ક્યાં
ખામી રહી ગઈ હતી તે દાખલા સાથે
જતાની આપી. ત્યાર પછી જામે, વકીલો
તથા જુરીના મત વિરુદ્ધ તેણે જણાવ્યું કે,
શુન્દેગારના સોજતીઓ અવશ્ય હોવાનું જોઈ
એ. આ સોજતીઓ ક્યાંથી મળે તેનો પણ
તેણે ખુલાસો કર્યો.

જિપલી તપાસ ચાલતી હતી તેવામાં
પ્રેક્ષિસરના પૃથક્કરણથી તે બાજત પર મોર્ડ
અજવાળુ પડ્યું અને આત્મજ્ઞાન તેમજ
તર્કશક્તિની દલીલો ખરી પડી. આ ખજર
સાંભળી એક મોટા શરદિ પ્રેક્ષિસરની મુલા-
કાત લીધી. યોગ્ય વખત પહેલાંજ તે શરદિને
ત્યાં એક મોટી ચોગી થઈ હતી. પોલીસ
તપાસ ચલાવતી હતી. પરંતુ કંઈ પણ
પત્તો મેલથી શકી નહોતી. કદાચ આ પ્રેક્ષિ-
સર આ બાજતમાં કંઈ અજવાળુ પાડે
એવી આશાથી આગે તેણે તેની મુલાકાત
લીધી હતી.

પ્રેક્ષિસરે ધજાજ ધ્યાનથી તે વિગતો
સાંભળી તથા કેટલાક સવાલો પૂછી ખુલાસો
મેળવ્યો. અને ત્યાર પછી ચોર કોનું હતો

તે ત્યાં બેઠા બેઠાજ નજીવી દીધું. તે માણસને પકડતાં તેણે ચોરીનો ગુન્હો કયુલ્યો. વર્તમાનપત્રોમાં આ વિગતો અસરકારક રીતે રજુ થઈ હવે પુસ્તકો પ્રગટ કરવામાં અને પોલીસોને હંકારતા બેઠી બનાવે ઉકેલવામાજ તેનો વખત પસાર થવા લાગ્યો હતો. આખા ક્રાન્સમાં તે નજીવો થયો હતો. તે કોઈની પરવા કરતો નહોતો.

જેવી માડી યુવાન બેરીસ્ટરને મક્કને પૂગી કે તુરતજ તેની પાછળ એક ખીજી મોટર ત્યાં આવી ઉભી. અને તેમાંથી પોલીસના બે અમલદારો ત્યાં મેજસ્ટ્રેટ અને ડાક્ટર ઉતર્યા. પ્રેડિસરની સલામના જવાબમાં સાહેબ બહાદુર ફક્ત ટેકું દલાવી અંદર ગયા.

લોકો અંદર ન ધુસી આવે તે માટે દરવાજા પર પોલીસનો પહેરો રાખ્યો હતો. બાગમાં ફર્નિશની ઝાડીમાં ફરી પાછું તે મુઠ્ઠાને આગળ માથક મુકવામાં આવ્યું હતું, અને એક ડીરેક્ટીવ ત્યાં તપાસ રાખતો ઉભો હતો. બાગમાં ઘુસડોગ નીરોની પાસે એક વેટરનરી સરળ્યન, પોલીસ અમલદારો ત્યાં ડઝનેક રીપોર્ટરો ઉભા હતા. કુતરો તો શાંતિથી તેને સાફ મુકવામાં આવેલી કાંજ પીતો હતો.

‘ગૃહસ્થો’ તે વેટરનરી સરળ્યને જણાવ્યું: “આ કુતરને કંઈ હડકવા લાગ્યું નથી. એણે શાંતિથી ખીચીટની કાંજ અને પાણી પીધું છે.”

પ્રેડિસરને આ કેસમાં તપાસ કરવા આવેલા નેઇન હવે રીપોર્ટરો તેની પુઠે લાગ્યા. તેમને લાગ્યું કે આ બેઠી બરમ હવે જલદીથી ઉકેલારો. નોટબુકો કાઢી તેનો પડતો બોલ લખવા તૈયાર થઈ ઉભા. પરંતુ મીચુના પુતળા જેવા આ ઘુઠાએ જતાપણ પોતાનો હોઠ ઉઘાડ્યોજ નહી.

હવે રીપોર્ટરોએ પોતાના ‘કેમેરા’ વતી ફોટા લેવા શરૂ કર્યા.

વળી ખીજી માડી આવી પહોંચી અને

પ્રયોગખાતાનો વડો, ફોટોગ્રાફર. સાથે તેમાંથી ઉતર્યો.

‘હું દીલગીર છું’ કે ‘હું જલદી આવી શક્યો નહી.’ તે પોતાનું કપાળ ઘુઘતાં બોલ્યો. ‘ઓહ! આ કુતરો કે? શબ ક્યાં છે.’

હવે બધું હાડિસન થય પાસે ‘ગયું.’ ‘કોઈએ એને હાથ લગાડ્યો છે કે?’ પ્રયોગ ખાતાના વડાએ પૂછ્યું.

‘હાજી’-જ્યોર્જ વિલીયમ્સે કહ્યું ‘અમે એમને ધરમાંથી બહાર લાવ્યા હતા. પરંતુ પોલીસે ત્યારપછી તેમને અહીંયાં લાવીને મુક્યા છે.’

‘ઠીક’-તે વડાએ કહ્યું. ‘તેનું કંઈ નહી. પરંતુ તેના પોશાકમાં તમોએ કંઈ ફેરફાર તો કર્યોજ નથી ને?’

‘નહીજી’-એક પોલીસ અમલદારે કહ્યું. ‘ગઇ રાત્રે વરસાદ પડેલો હોવાથી શબની છાપ જમીન પર આબાદ પડી ગઇ હતી એટલે તેમને અસલ સ્થિતિમાં મુકતાં અમને કંઈ મુશ્કેલી પડી નથી.’

‘પહેલાં આ ફર્નિશની ખોટ લ્યો? ત્યાર બાદ શબના જુદા જુદા ફોટા લેજો.’ આ ફર્નિશો જરા કપાવરો?’ તેણે તે બેરીસ્ટરને પૂછ્યું.

‘હાજી. મ્હારો નોકર કાપી નાખરો.’ જ્યોર્જે કહ્યું.

એનોઈનીની આંખમાં લુપ્પાઈ અને પ્રપંચ સમાયેલા હતા. પોતાના શેઠનો દુકમ થતાંજ તેણે ફેદાળી લાતી તે ઝાડી બોલી નાખી.

‘હવે કરવું શું? કંઈ સમજણ પડતી નથી.’ સાહેબ બહાદુર મુંચવાઈને પ્રેડિસર તરફ જોતાં બોલ્યા. સળગાઓ પ્રેડિસર તરફ જોવા લાગ્યા. પરંતુ પ્રેડિસર એમ કંઈ જવાજ આપે તેમ નહોતું.

‘ગઇ રાત્રે એનોઈની અહીંયાં રાત્રે

આહ વાગે ગયો હતો કે? તમારી ખાત્રા છે કે તમે દસ વાગ્યા પછીજ કુતરાને છોડ્યો હતો. ?' પ્રેક્ષિત તરતથી કંઈ પણ જવાબ ન મળવાથી ચીડાઈને સાહેબ બહાદુરે જ્યોર્જને દમમાંજ પૂછવા માંડ્યું.

'હા સાહેબ, કારણકે તાણ મજબૂત રીતે વાસેલુંજ હતું, જે બીજા કોઈએ છોડ્યો હોત તો તાણ જરૂર ઘટેલું જ હોત,' તેં બેરીરરે કહ્યું.

'કોઈએ તાણ નથી ખોલ્યું. એની તમને ખાત્રી શું?' સાહેબ બહાદુરે કહ્યું.

'તે બનવા જોગ નથી. કારણકે આગલ તાણ બગડી જવાથી ગઈ કાલે મેં મારી પાસેલું ઉત્તમ કારીગરીવાળું તાણ લગાવ્યું હતું કે જે રક્ત છુપી સાંપ દાખવાથીજ ઉપડે છે. મારા સીરાય આ સાંપ વીચે દાખને ખચરજ નથી.'

'ત્યારે-' સાહેબ બહાદુરે કહ્યું 'એટલું તો નહીં થયું કે કુતરાએ ખુન દસ વાગ્યા પછીજ ક્યું હોયું' નેહએ સાંકળે બાંધેલા તે કરી શકે નહીં.'

'કેમ જણ્યું?' એક મનુષ્યે શક મતાવ્યો.

'વાર ધારે કે એમ થયું હોય'—સાહેબ બહાદુરે કહ્યું. તો તે બાજતની ખાત્રી માટે આપણે તેવો દેખાવ એક વખત કરવો જોઈએ. તે શખે કુતરાની પાસે લાવેા. પછી આપણે જોઈએ કે તે બાંધેલા છતાં કરડી શકે છે કે નહીં. 'ડોક્ટર જરા ક્લોરોફોર્મ મંગાવેા.'

પાંચ મીનીટમાં એક પોલીસ સીપાઈ ક્લોરોફોર્મ લેઈને હાજર થયો કે ઘરતજ નીરોને તે સુંધાડી બેબાન કર્યો.

શખે તેની નજીક લાવવામાં આવ્યું અને ત્યાર પછી કુતરાનું મોં તેની તરફ ખેંચવામાં આવ્યું. પણ કાંઈ વળ્યું નહીં. ફોટાગ્રાફર તરેહવાર આકૃતિની દશબાર પ્લેટો

તપાસવા સાર લીધી. અતે નહીં થયું કે કુતરો બાંધેલો હતો ત્યારે કરડી શક્યો નહોતો. ત્યાર બાદ તેને છોડવામાં આવ્યો અને તેનું કાચું પહેણું કરી શખેને ગરદન પર ચપેલા જખમ પર મુકવામાં આવ્યું તો જે જે જખમાં જખમ હતાં ત્યાં આબાદ તેના દાંતો બેસી ગયા. તેના બે દાંતો વાંકા હતા તે મુજબ આડા ધા પણ પડેલા હતા. એ પરથી એટલું તો તદ્દન નહીં થયું કે કુતરાને છોડ્યા પછી તેણે આ ખુન ક્યું હતું. સાલો ત્યારે એક બાજત તો નહીં થઈ. 'કહી સાહેબ બહાદુરે આ વિગતો પોતાની નોંધપોથીમાં ટપકાવી લીધી.

'આપણે એમ ધારીએ કે ચોરે આ ખુનનો લાભ લીધો-' પોલીસ અમલદારે કહ્યું. 'ત્યારે ચોરી પણ દસ વાગ્યા પછીજ થી જોઈએ.'

'હા. ચોરને પૈસા છુપાવવાની જખાની માહિતી હોવીજ જોઈએ.' સાહેબ બહાદુરે કહ્યું. ત્યાર પછી તેનાથી થોડે દૂર ઉભેલા એન્ટોઈની તરફ શકમંદ દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો.

'ત્યારે તો આપણને એમ પણ માનવુંજ પડશે કે દસ વાગ્યા પહેલાં એન્ટોઈની અહીં-યાથી ગયેલ ન હોવો જોઈએ.' તે અમલદારે જણાવ્યું.

'શા માટે?' પ્રેક્ષિત કે જે શાંતિથી આ સર્વ જોતો હતો તેણે પૂછ્યું. બધા સાંભળવાને આતુર થઈ ગયા. પરંતુ પ્રેક્ષિત તો એટલું પૂછીને સુપજ રહ્યો.

'સુપરીટેન્ડન્ટ'—સાહેબ બહાદુરે ફરમાવ્યું 'તમે ગાગમાં જઈ તપાસ કરો કે એન્ટોઈની ગાતના આહ વાગ્યાથી તે સવાર સુધી કેમ હતો અને શું કરતો હતો.'

'કદાચ સવારનાજ મરજ થયું હોય તો' તે અમલદારે કહ્યું.

'નહી. તે બનવા જોગ નથી.' સાહેબ

બહાદુર ગુરૂએ થતા બોલ્યા ‘ જો તેમ હોય તો તો શય આટલું બધું કહેણ ચર્ચ નય નહી. મોત ધણું કલાકો આગમન નીપજેલું છે.’

હવે પોલીસનો એક ડેપુટી અને સીપાઇએ ગામમાં તપાસ કરવા ગયા અને ૧૨૧ પાછું તે શયને મકાનમાં લઇ જવામાં આવ્યું.

એકાએક પ્રોફેસરને કંઈક વિચાર આવ્યો અને વિચારમાં તેણે થોડીવાર આમથી તેમ થયાં કર્યાં. ત્યારપછી તે કંઈક દૃઢ હગવ પર આવ્યો હોય એવું લેના ચહેરાપરથી જણાયું. અને તે વિચાર અમલમાં મૂકવા જોવા તે ઘરમાં દાખલ થયો કે તરતજ તેની પાછળ રીપોર્ટરો પણ દોડ્યા.

ઈસારતથી તેમને બહાર અટકાવી પ્રોફેસર અંદર જઈ ને દુરત પાછો ફર્યો કે દુરતજ પાંચ મીનીટમાં તપાસ કરવા મોકલેલા સીપાઇએ પાછા આવ્યા: તેમણે કહ્યું કે એન્ટોઈનીએ ગામના દશ બાર માથુસો સાથે તે રાત રમતમાં શુભરી હતી. પોલીસ અમલદારો ગુચવણમાં પડ્યા પરંતુ પ્રોફેસરની આંખો આ સાંભળતા ચમકી રહી અને તેના ચહેરા પર ધીરું હસવું ફેલાઈ રહ્યું. હાજર રહેલાઓને લાગ્યું કે પ્રોફેસરને આ બેદની ચાવી મળી હતી. પરંતુ આ યુદ્ધ પાસેથી દાંપણ વિગતો મેળવવી એ આકાશકુસુમ સમાન હતું.

એકાએક પ્રોફેસર કુતરા પાસે ગયો અને તે જગત થયો કે નહી તે જોવા સાર તેની પર પોતાનો હાથ પસવાળ્યો કે દુરતજ નીચે વાપની માફક યુમ પાડીને પ્રોફેસર તરફ વિકાગપણે કુલ્યો. ‘ બહુ ઝનુની કુતરો છે. ’ પ્રોફેસરે ધીમેથી પોતાની પડી ગયેલી છત્રી બેતાં કર્યું.

‘ જ્યોર્જ તો કહે છે કે એ તો ગદીન ગાય જેવો છે ? ’ સાહેબ બહાદુરે કહ્યું.

‘ અને વેટર્નરી સર્જનને કહે છે કે તેને કંઈ દડબવા લાગ્યું નથી. ’ બીજા અમલદારે

ટાપસી પૂરી. પરંતુ પ્રોફેસર તો ચુપ ઉભો. ઉભો હમ્મતો: હતો, પોલીસે ઘણી રીતે કુનેદથી પૂછ્યું. પરંતુ આ યુદ્ધ પાસેથી ભરમ કંઈ પણ જાણી શક્યા નહીં. આખરે કંટાળી તેઓ ત્યાંથી જવા નીકળ્યા.

તેઓને જતા જોઈને જ્યોર્જ દોડતો આવ્યો ‘ કેમ શેડીયાઓ જાઓ. હો કે ? પ્રોફેસર આપ પણ જાઓ છો ? ’ હા. બાઈ’ પ્રોફેસરે કહ્યું.

‘ અમે આવતી કાલે સવારે દશ વાગે આવશું ’ સાહેબ બહાદુરે કહ્યું.

‘ અને હું પણ ત્યારેજ આવીશ. ’ પ્રોફેસરે ડોકું ધુણાવતા ધુણાવતા કહ્યું.

મેટાર ત્યા ગાડીઓના હાંકનારાઓ હવે ચમકીને તૈયાર થઇ ગયા. ‘ જરા બરાબર તપાસ રાખજો; ’ જતાં જતાં સાહેબ બહાદુરે એક ડીટેક્ટીવને કહ્યું.

‘ શાની તપાસ રાખીએ. ’ તેમના મદદનિશી પૂછ્યું.

‘ જુવાન જ્યોર્જ જટકી ન જાય તેની. ? ’

‘ એ યુવાન તો તેના કાકાનો માનીતો હતો તેથી એને ખુન કરવાનું શું કારણ હોય ? અને જો તેમ હોય તો તે પ્રોફેસરને શા માટે બોલાવે ? ’

‘ તેની ચિંતા નહી. આપણે ફક્ત જોઈને જાવું છે કે જ્યોર્જ રાતના દશથી રહેઠાર સુધી અહીંયાજ હતો. અને જાવવા જોઈ છે કે તેણે આ કુતરાને ઉશ્કેરી મૂક્યો હોય. પૈસા-કયાં કતા તેની પણ તેને ખંખર હતી. સાહેબ બહાદુરે ડોળા મારી કહ્યું.

પ્રોફેસર આ સાંભળી મૂંઝેમાં હસતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

[૩]

કપડો બનાવ જન્યા પછી એ કલાક વિત્યા માઢ પ્રોફેસર, સાહેબ, પેરીસના એક

એકાંત મહોલ્લાના એક નાનકડા ઘર પાસે જતાં આપણી નજરે પડે છે. એક ચોક્કસ મકાન પાસે પહોંચતા તુરતજ તેમણે બહારનો ચંગ વગાડ્યો. તે બારણા પર એક પીત્તળની પ્લેટ હતી. અને તે પર નીચલા શબ્દો કોતરેલા હતા: 'ડાક્ટરો ઇટા અને પીપરી એબરડીન.' દરવાજાનું બારણું એક યુવાને ઉધાડ્યું, જે પ્રેક્ષિસને જોતાંજ ધણો ખુશ થયો હોય એમ લાગ્યું. તેનો ચહેરો લંબગોળ પાતળો અને તીક્ષ્ણ હતો. અને તેની સાથે આવેલી તેની સ્ત્રી ઇટાનો ચહેરો ધણો મુંઝરેલો ન હતો તો પણ ઠીક જે ચાલુ-કારક હતો.

'હલ્લો સાહેબજી.' પ્રેક્ષિસને બન્ને હાથે તે પ્રેમાળ જોડાને શેકહેન્ડ કરી.

'કેમ શેકજી, પંદરેક દહાડે ક્યાંથી બુલા પડ્યા? ' પીપરીએ પૂછ્યું.

'કંઈ પૂછવાની વાતજ નહોં ડાક્ટર! કામ કામને બસ કામજ છે. મારી ચોપડી-ઓની મુઠ્ઠા તપાસતો હતો.

'કાલે તો અમે બન્ને તમારે ત્યાં આવનાર હતા ' ઇટાએ હસીને કહ્યું.

'ધણજી સાર.'

ત્યારબાદ પ્રેક્ષિસને આતુરતાથી તે જોર-ડામાં જોવા માંડ્યું. જે કે ઓરડો તદ્દન સાદા ફરનીચરથી ચણગારેલો હતો તોપણ વેદક યાનને લગતા પુસ્તકો તથા પ્રયોગો માટે હથિયારો, નમુનાઓ તથા દવાઓના ચીરાઓ વિગેરેથી તે વધારે શોભાવમાન લાગતો હતો.

'કેમ કાંઈ જોઈએ છે? ' ડાક્ટરે પૂછ્યું.

'હા. તમારો માઇક્રોસ્કોપ.' પ્રેક્ષિસે કહ્યું.

'આ રીતો. કંઈ કામ છે? '

'હા.'

'કેટલી ડીઝી સુધીનો જોઈએ? '

'સા સુધીનો આલેજો.'

હવે પ્રેક્ષિસને ઓવરકોટ તથા છત્રી બાજુમાં મુકતાં તેમને કહ્યું. 'હવે તમે તમારું કામ ચલાવો. મારી દરકાર ના કરો.'

'કાંઈ નહોં. અમે તો રસાયણનો એક પ્રયોગ કરતાં હતાં?' પીપરીએ જવાબ આપ્યો. 'ત્યારે તમારું કામ ચલાવો,' પ્રેક્ષિસે આગ્રહ કર્યો.

તુરતજ તે જોડું પાછું પોતાના અભ્યાસ પર મંડ્યું કે તુરતજ પ્રેક્ષિસ એક ટેબલ પાસે જઈ બેઠો અને યુવાન જ્યોર્જના મર્ફમ કાકાના હાથમાં જે યોડાક બાંધે પકડેલા હતા તેમાંનાં યોડાક પોતાના ગળવામાંથી કાઢી તેણે એક કાચ ઉપર મૂક્યા અને તે યંત્રવડે તપાસવા માંડ્યાં.

યોડી વાર પછી તે બાંધે તેણે ગળવામાં મુઠ્ઠા બીજા ગળવામાંથી પહેલાના જવાબ યોડાક બાંધે કાઢ્યા અને તેને પણ ઘણી બારીકાથી તપાસ્યા.

'આહ ! ! ! ' એકદમ તેણે પૂકાડ્યું.

'કેમ કંઈ રસાયણ ખાતમો મળી છે કે શું? ' પીપરીએ પોતાનું કામ કરતાં વચમાં પૂછ્યું.

'નહોં. એક ખુનને લગતી ખબત છે.'

'કાંઈ સમજવા લાયક છે કે? ' ઇટાએ આતુરતાથી પૂછ્યું.

'જી નેપુ' નહોં. ' પ્રેક્ષિસે કહ્યું.

'તમે બેદ ઉકેલ્યો કે નહોં? '

'ધણે ખરો.'

x x x

બીજે દિવસે સવારે નવ વાગે પ્રેક્ષિસ યુવાન બેરીટરના મકાને જઈ પૂજ્યો. તેજ પગે ત્યાં પોલીસ અમલદારો તથા રીપોર્ટરોનું ટાળું આવી પહોંચ્યું. તેમને આવતા જોઈ યુવાન જ્યોર્જ આગળ આવી બધાને મળ્યો. પોલીસ અમલદારો તો ત્યાંથી નીકળી ખામમાં રરવા લાગ્યા.

‘મારે આખો જંગલો તપાસવો છે ?’
ત્રેક્ષિસરે ધીમેથી કહ્યું: તેને બોલતો સાંભળી
રીપોર્ટરે ત્યાં આગળ એકઠા થઈ ગયા.

‘જેવો સાહેબનો હુકમ, ’ જ્યોર્જ કહ્યું
અને તેની આગળ થયો, પરંતુ ત્રેક્ષિસરે જોયું
ન હોય તેમ અખાડા કરી પાસે ઉભેલા નોકર
એન્ટોઈની તરફ ગયો.

‘તારો હાથ આપ ?’ તેણે ધીમેથી કહ્યું.
‘જેવો હુકમ સાહેબ’ તે નોકરે અદબથી
તેનો હાથ પકડતાં કહ્યું. ‘આપ ચાપી તો
નથી ગયાને ?’

‘એક પણ શબ્દ બોલ્યા. સિવાય ત્રેક્ષિ-
સર જંગલમાં પેડો. યુવાન જ્યોર્જ અને
રીપોર્ટરોનું ટોળું તેમની પાછળ ગયું અને
પોલીસ અમલદારો પણ બહારથી બેઠકારી
બતાવતા અંદર ગયા. તેમની ખાતી હતી કે
ત્રેક્ષિસરે જરૂર તે બેઠી ખૂનનો પત્તો મેળવ્યો
હશે.

તેમની તપાસની શરૂઆત રાંધણીના
ઝોરડાથી થઈ. ત્યાંથી તેઓ કપડા ધોવાના
ઝોરડામાં ગયા. અને ત્યાંથી બાજુમાં આવેલા
સામાન ભરવાના ઝોરડાની તપાસ કરી ત્યાંથી
તેઓ હોલમાં આવ્યા. ડ્રૅઇંગ રૂમ, જમવાનો
રૂમ તથા નહાવાનો રૂમ તપાસવામાં આવ્યો.
દરેક જગ્યાએ ફરનીયર સાદુ પણ ફાંકડું હતું.
ત્રેક્ષિસરે હજી તે નોકરનો હાથ પકડેલો હતો.
વારંવાર તે એક કબાટ આગળ ઉભો રહેતો,
અને તપાસતો હતો. દરેક ઝોરડામાંની પસંદ
પકતી ચીજો તપાસતાં હવે તેઓ ખીડી
ખીવાના ઝોરડામાં આવ્યા. ત્યાં એક ધણી
મેટ્ટી કબાટ હતી.

ત્રેક્ષિસરે તે નોકરની સાથે આખો ઝોરડો
તપાસ્યો. ધડીમાં અહીં તો ધડીમાં ત્યાં તેણે
જવા માંડ્યું. બેયાર વાર તે તે કબાટ આગળ
આવ્યો અને તેની ઉપરની સુંદર નકશી જોતો
ઉભો રહ્યો. થોડી મીનીટ બાદ તેણે પોતાનો

હાથ એન્ટોઈનીના હાથમાંથી છુટો કર્યો. અને
ઠંડે કબેજે ત્યાં ઉભેલા પોલીસ અમલદાર
તરફ શરી એન્ટોઈની તરફ. આંગળી બતાવી
તેણે કહ્યું:

“આ રહ્યો તમારો ખુની !”
જાણે બાંજ શટ્યો હોય તેમ અમલદારે
બધા જોવા લાગ્યા: તે નોકર તદ્દન શીશો
પડી ગયો હતો. તે મહા મુસ્કેલીએ બોલ્યો.
‘હું ?’ મહામુસ્કેલીથી તે નોકર એટ-
લુંજ બોલી શક્યો.

‘તને મહુમના પૈસા જોઈતા હતા. તું
જાણતો હતો કે તેનું કબાટ શાડી શકાય તેવું
નહોતું. મરનાર તેની ચાવી પોતાની પાસેજ
રાખતા હોવાથી તેને મારી નાંખ્યા વિના
પૈસા મેળવવાનો બીજો રસ્તો નહોતો. આ
પૈસા ક્યાં રહેતા હતા તે વિગત તને ખબર
હોવાથી તારાપર કંઈ પણ શક ન જાય તે
માટે તારી ગેરહાજરીમાં આ ખુન થવાની
જરૂર હતી.

દશ દીવસ પર તે તારા દંતવૈદ્યને લાંથી
ડાકટરો જે અમુક મેળવણીનું મીણ મોઢાની
છાપ લેવા સારું વાપરે છે તે ખરીવું હતું.
તેનાથી તે નીરોના જડબાની છાપ લઈ તે
મુજબ પોલાદના તીણા દાંતવાળું હથીયાર
બનાવવા તે સાત દીવસ અગાઉ પેરીસની
હથીયાર બનાવનારી મૅ. વોરમીનની કુ.
ને હુકમ આપ્યો હતો અને તેઓએ તને
તે બે દીવસમાં આપ્યું હતું. તે લોખંડી
પંજને પકડનારા લાંબા હાથા રાખવામાં
આવ્યા હતા કે જેથી આ કુટ્ટ કામ દ્વરથી
સહેલમાં થઈ જાય. તારું હથીયાર તૈયાર થયું.
કે તુરંતજ તને જોઈતી તક મળી. જ્યોર્જ
તારા હમેશના વખતથી થોડીવાર પહેલાં તેના
મિત્રને લાં જવાથી, તને જે જોઈતું હતું તે
મળી ગયું.

ખુન કરી તે તારું બયાનક હથીયાર આ

મોટી ઉંચડના પેલા મોટા દાબડામાં સંતા-
ન ત્યાર બાદ કુંચી લઈ તે મહુંભના જે
મા હતા તે તારા મનનામાં મુક્યા. પછી
તે શ્યખે ઉંચડી છાનોખાનો પેલી ઝાડીમાં
ડી આવ્યો. નીરોના કેટલાક બાલ કાપી તે
રનારના હાથમાં મુક્યા અને બરાબર આંદને
પરે છું આ મકાનમાંથી ચાલ્યો ગયો.

‘ ते’ गङ्गानी तो जल सरस करी हती.
 री पानी हती के ज्योन्म आपतां वेतन
 राने छोडी भुक्शे, अटले ज्यो राक कुतरा
 र जश के तेसे पोताना शेहन कोष नही
 ध्यायवा कारजसर भारी नाभ्या हये. तारी
 री हती के आ बेद उडेलवा जल सुखेल
 प पशे.

તારે સાર ' જીલ્લી' તૈયાર રાખવા તે
ખાખી રાત્રી ખાસ કરીને તારા મિત્રાની
મિત્રમાં રહો. વળી મરનારે તે રાત્રે ખાણું
ધું ન હતું. જે કદાચ ખાણું લીધા પછી
ન થતે તો ડાકટરો હોસ્પિટામાં પાચન ન
થેલા ખોરાક પરથી ગણતરી કરી મરણ
પર નીપજ્યું હતું તે કદાચ કહી શકતે.
કાચ ખોરાક વિનાનો કેડો જેતાં આઠ
મિત્ર આમમજ ખુન થયાનું જે અનુમાન
રવામાં આવે તો મરનારે ખાણું લેવાની ના
હી હતી તે દલીલ તારી પાસે મોજુદ હતી.
મ આ વાત ખરી કે નહીં ?

તે કંગાળ મોકર કરી જવાજ આપી
કયો નહિ. તેના દાંતો એક બીજા સાથે
જનક ચોટી ગયા. પોલીસના વડાની નીચાની
તાંજ એક પોલીસે મજનામાંથી બેડી કઢાડી
ચંડાળતે પકેરાની દીધી.

‘ કચાટ ઉપરનો પેલો દાખડો, ’ પ્રોફે-
રે પાસે ઉભેલાં સીપાઈને કહ્યું. સીપાઈએ
જાણી જતાં પેલો અને તેને ખોલતાં પ્રદિસરે
જાણેલું લોખંડના દાંતવાળું ભયાનક નડ્યું
આં મુકેલું હતું. જુની પોતાનું પાપ પ્રગટ

સહ જન્માંથી ગમરાઈ ગયો અને દુરતજ બેભાન થઈ ગયો. દુરતજ તેને ઉચ્છ્રીને બંદીખાતે સહ જન્માં આલ્યો.

x ' x x

તેજ દીવસે સાંજના પ્રેક્ષિતર પોતાના
મિત્રો ડોક્ટર ઇટા અને પીયરી ત્યા પ્રખ્યાત
ખગોળશાસ્ત્રી ' રેનાલ્ટ ' સાથે બેસીને
પોતાના ચોરડામાં ગપ્પાં મારતો હતો.

વાત પરથી વાત નીકળતાં આ ખુન
વાળા વિગત નીકળી ઝટકે પ્રોફેસરે પહેલેથી
છેલ્લે સુધીની વિગત 'રેનાલ્ટ' ને જણાવી.

‘ બીચારા જ્યોર્જે તો મને પોતાની સંપત્તી દોલત આપવાનું કહ્યું. પણ ! ’ ગ્રેફ-સરે હસીને કહ્યું. ‘ આ બેઠ આટલો વહેલો ખુલ્લો થયો તે ઠીકજ થયું. કેમકે પોલીસલો શક એની ઉપર હતો, તથા એને પકડવાની તૈયારી પણ થઈ ગઈ હતી. તેણે મને જે કહ્યું તે આપવા ધણી કાલાવાંકા કર્યા. પરંતુ મેં એને ખુલ્લું કહ્યું કે શકત જે કેસોમાં મારા કુલોને પૈસાનો લાભ થાય તેવાજ કેસોમાં હું કાંઈપણ આપવામાં આવે તો કમુલ કરું છું. બાકી એક પાછ પણ કદી કોઈ પાસેથી લેતો નથી. પરંતુ તે કોઈ વાતે સમજ્યો જ નહી, અતે જ્યારે મેં તેના મુરખી તરીકે રહેવા વચન આપ્યું ત્યારે તે શાંત થયો. ’

‘પણ તમે એ ખુનનો પત્તો કેવી રીતે
મેળવ્યો. છટાએ પૂછ્યું.’

‘ ગઈ કાલે—’ પ્રેક્ષકે કહેવા માંડ્યું.
‘ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર પોતાના માથાસોને માથામાં
તપાસ કરવા મોકલ્યા કે એન્ટોનીએ આખી
રાત્રી ક્યાં હતો, ત્યારે મદારા બેળમાં
એકાએક વીચાર આવ્યો કે મરનારના ચરીર
પર કુતરાના પંજની કંઈ પજુ છાપ પડી
નહોતી. જો કદાચ કુતરો મર્દમ પર કુદ્યો
હોય તો કાલે દોઢાથો મરનારનું ચરીર
પોણું ઘડું ખરડાયલું હોયું જોઈએ. પરંતુ

તેમાંનું કંઈ નહતું હારે તેના. ખુની ‘નીરો’ નહતો. એક વિગત પરથી બીજી વિગત મળી. કે જો નીરાએ તેનું ખુન કર્યું ન હોત તો તેના બાલ તેના હાથમાં ક્યાંથી આવે ? બરાબર ખાતી કરવા સારું મેં તે બાલોમાંના ચોડાક મારા ગળવામાં મુક્યા. ત્યાર પછી કુતરા આગળ જઈને ચોડાક બાલો તેના શરીર પરથી ખેંચી કાઢ્યા કે જેથી તે વિકાળ બની મારા પર ધસી આવ્યો હતો. માછકોસકાંપથી આ બંને બાલો તપાસતાં મને જણાયું કે પહેલા બાલો સાચ કપેલા હતા. બ્યારે બીજા ખેંચી કાઢેલા હોવાથી ખરબચડા અને વાંકાચુંકા હતા તથા કેટલાકને તો લોહી ચોટિયું હતું. આ ઉપરથી મારો તર્ક ઠીક કે નીરા ખુની નહતો. તે જખમ કુતરાના મોનો હોવાથી મને લાગ્યું કે તેના જેવું કાંઈ બીજુ હથીયાર તૈયાર કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ. મારી તપાસમાં મને જણાયું કે એન્ટોનીએ પોતાના મામના એક દંતવેદ પાસેથી ચોડુંક મીણ મેળવ્યું હતું. ત્યાર બાદ લાંબી તપાસ કરતાં તેણે ‘વોરમીન’ કંપનીને એવું એક હથીયાર બનાવવા ફરમાવ્યું હતું એટલું મારું કામ તબ્બ સહેલું થઈ ગયું.

મારે હવે ફક્ત તે હથીયાર મેળવવાની જરૂર હતી. મારી ખાતી હતી કે તેણે તેને ત્યાંજ ક્યાંક છુપાવેલું હશે, કારણકે પોતાને ત્યાં તે હથીયાર લઈ જવાની તેની હિંમત નહોતી. તેમ તેને રસ્તામાં પણ નાખી દીધું ન હોય. કેમકે તેમ કરતાં તુરતજ પકડાઈ જવાનો મજબુત સંભવ રહે. તમોને છુપી હીલચાલ વીધે કંઈ ખબર છે ?”

‘ના.’

‘મારા ધારવા પ્રમાણે આપણે પોતે ન જાણતા હોવા છતાં એક ચોક્કસ હીલચાલ હંમેશાં કરીએ છીએ, જેથી એને લઇને ભેદી બાબતો પર અજવાળું પડે છે. દાખલા તરીકે

એક બદુર તમોને એમ કહે કે. ‘ઓરડા-માંની કેષ્પણ ચીજ મનમાં ધારો અથવા તો બહારની ચીજ ધારો,’ ત્યારપછી તે તમારો હાથ પકડી તમારી ધારેલી ચીજને સમાઈ જાય એવા ધણાં નામો તમને કહેશે. અને તેમાંથી તમારી ધારેલી ચીજ પારખી આપશે. કારણ કે જ્યારે આપણે ધારેલી ચીજનું નામ બોલાય છે ત્યારે આપણે ન જાણીએ એવી રીતે કુદરતીજ આપણે હાથ સહેજ ધ્રુજે છે અથવા તો ખમચાય છે. અને આ ટીક પરથી હંમેશાં પેલા બહાદુર વિચાર પામનારાઓ પકડી શકે છે. મેં પણ તે ટીક અજમાવી જોઈ અને એન્ટોનીનો હાથજ મને તે સંતાડેલી જગાએ લઇ ગયો.

‘શું તે પોતે તમને તે કબાટ આગળ લઇ ગયો ?’ ખગોળશાસ્ત્રીએ પૂછ્યું.

‘નહી. મને તે હાથ ત્યાં લઇ ગયો નહી’ પ્રેફેસરે કહ્યું ‘પણ મને ત્યાંથી દૂર ખેંચી જવાની વેતરણ કરવા લાગ્યો. ખીડી પીવાના ઓરડામાં આવતાં મારો હાથ સહેજ દબાતો હોય એમ લાગ્યું. પછી એક પછી એક ફર-નીયર તપાસવા માંડ્યું અને બ્યારે બ્યારે હું તે કબાટ પાસે આવીને ઉભો રહેતો ત્યારે મારો હાથ વધુ અને વધુ દબાતો હતો. અધુ-રામાં પુર ત્યાંની એક ખુરશી કાઢવાથી સહેજ ખરડાયેલી હતી, એટલે મારું અનુમાન સંપૂર્ણ થયું. ઉતાવળમાં બદમાશ ખુરશી લુછવાનું પણ જુલી ગયો હતો, ખુરશીનો ઉપયોગ શા માટે કર્યો હોય ? કબાટ પર કંઈક મુકવા હશે. મારી ખાતી થતાં મેં તેને પકડાવ્યો કે તુરતજ સંપૂર્ણ ખુલ્લું થઈ ગયું. અને આ પ્રમાણે એક બદમાસ કાપદાની ચુંગાલમાંથી છટકી જઈ એક નિર્દોષને રસાવતાં અટક્યો.

‘બરેબર પ્રેફેસર ! તમારું ભેણું તો—’

‘અરે જવા દે ચાર ! પણ પછી રેનોલ્ટ, પેલા ધુમકેતુનું શું થયું તે તો કહે,’

પવનમાં પાંત્રીસ દિવસ.

મૂળ લેખક: જુલે વર્ન.

અનુવાદક: રા. પ્રભુદાસ સુંદરજી નંદાણી.

પ્રકરણ બીજું.

સીમલા કે મહાબલેશ્વર.

રાત શાંતિથી પસાર થઈ. બધા છ વાગ્યે ઉઠ્યા. કેનેડીનું શરીર અસ્વસ્થ દેખાયું. તેને જરા તાવ પણ આવતો હતો. હવા બદલાઈ. આકાશમાં જાડાં વાદળાં બરાબર આવ્યાં, અને ભયંકર વરસાદ તથા તોફાન થાય તેમ લાગ્યું. જુગોમેશો બહુ નિર્જન પ્રદેશ છે. જાન્યુઆરીના પંદર દિવસ સિવાય આખું વરસ વરસાદ વરસે છે. કેપ્ટન સ્પીકના અનુભવ પ્રમાણે, આપણા મુસાફરોને પણ તિવ્ર દુર્ગંધ આવવા લાગી.

“ખરેખર સ્પીકના કહેવા પ્રમાણે જ નહીં કેમ અહિં ઝાડીઓમાં કોઈ મડદું રાખ્યું હોય એવી દુર્ગંધ આવે છે.” ડોક્ટરે કહ્યું.

“આ બહુ બયાનક પ્રદેશ છે. મારા પર તો તેના પ્રતાપ શ્રી વળ્યા.” કેનેડીએ કહ્યું.

“તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. આપણે અત્યારે આફ્રિકાના ખરાબમાં ખરાબ ભાગમાં છીએ. અહિં વધુ નહિ રોકાઈએ.”

જો હોશીયારીથી દોરડા પર સરકી ઝાડ પર ગયો, દોરડું છોડી નાખ્યું. તરતજ ડોક્ટરે સીડી ફેંકી. સીડી પર ચડતાંજ બહુન ચાલવા લાગ્યું. જો ચપળતાથી કારમાં આવતો રહ્યો. ડોક્ટરે ગેસપાઇપથી ગરમી આપીને ગેસ ફુલાવ્યો. અને બહુન ઉડવા લાગ્યું.

તેઓ જેમ જેમ આગળ વધતા ગયા, તેમ તેમ દેખાવ બદલાતો ગયો. આફ્રિકામાં એવું ખૂબ અને છે કે ખરાબ હવાવાળા પ્રદેશની પાસેજ તંદુરસ્તી આપનાર હવાવાળો પ્રદેશ હોય છે. કેનેડીના શરીરમાં તાવ વધતોજ જતો હતો.

“અત્યારે માંદા થવાનો વખત નથી.” તેણે કહ્યું, અને રગ ઓઢીને સુતો.

“જરા ધીરજ રાખ!” ડોક્ટરે જવાબ આપ્યો, “હમણાંજ સાંજે થઈ જઈશ.”

“તારે મને દવા પાછને સાંજે કરવો હોય તો તે એકદમ આપી દે. હું તે આંખો મીચીને પી જઈશ.”

“મારી પાસે તો તેથી વધુ સારી ચીજ છે. હું તને વગર પૈસે મળતી કુદરતી દવા આપીશ. ખરાબ હવાના પ્રદેશ બહાર જઈએ, એટલે બસ! દસ મીનીટમાં તું સાંજે!”

દસ મીનીટમાં બીનાશવાળી હવાનો પ્રદેશ તેઓ પસાર કરી ગયા.

“હવે થોડીવારમાં તને ચોક્કસ હવા અને સૂર્યની અસર જણાશે. હું તને હવે સારી હવાવાળા પ્રદેશમાં લઈ જઈ છું જેમ એક—યુરોપીયન ડેક્ટર પોતાના હિંદી દરદીને મહાબલેશ્વર કે સીમલા લઈ જાય તેમ.”

કેનેડીને હવે કાંઈ લાગવા માંડ્યું. તે અને બહુનના ‘પેટ ભરીને’ વખાણ કરવા

લાગ્યા. બહુનની નીચે આમ તેમ અથડાતાં વાદળાં બહુજ સરસ લાગતાં હતાં. બહુન આત્મરે ચાર હજાર શીટની ઉંચાઈએ, વાદળાંઓથી પર ઉડતું હતું થર્મોમીટર પરથી માલુમ પડ્યું કે ‘ટેમ્પરેચર’ ઘટતી જતી હતી જમીન દેખાતી બધે થઈ. લગભગ પચાસ માઇલ દૂર રૂબેહો પર્વતનું ચક્રચકિત શિખર દેખાયું. પવન વીસ માઇલની ઝડપે વાતો હતો. ત્રણ કલાકમાં તો કેનેડી-‘થોડા જોવા’ થઈ ગયો. તેને કડકડીને બૂખ લાગી.

“કવીનાઈન કરતાં તો આ બહુજ સરસ.” તેણે ખુશ થઈને હાલું.

‘મારો વાનપ્રસ્થાત્રન હું અહિં આવીનેજ માળીશ.” જોએ કહ્યું.

“સવારે દસ વાગે વાતાવરણ સાવ ચોક્કસ થઈ ગયું, વાદળામાં હિંદ્ર દેખાયું. અને તેમાંથી જમીન દેખાવા લાગી. હવે બહુન જરા નીચે ઉતાર્યું. ડોક્ટરને બહુનને હશાનમાં લઈ જાય તેવો પવન જોતો હતો. જમીનથી ૬૦ શીટ ઉંચે આવે પવન મળ્યો.

“જો આપણે પગે ચાલીને મુસાફરી કરી હોત તો.” ડોક્ટરે કહ્યું, “આપણે જેરી કાદવમાં ધસડાઈ જાત. આપણો સામાન ફાગડનાર પ્રાણીઓમાંથી ધણું ખરાં ચડીને મરી ગયાં હોત. આપણે પણ સંકટોથી પ્રેત જેવા જ થઈ જાત; ચારેય માણુ અંધકાર અને નિરાશ જ દેખાત; આપણા જંગલી ભોમીયા સાથે કળ્યા થાત, તેઓ આપણને હેરાન કરત, જો હેત; દિવસે ગરમી એટલી સખત પડત કે ‘ન પૂછો વાત;’ અહિંના જંગલી જીવડાઓ જાડામાં જાડા કપડાં સેસરા પેસીને બટકા ભરત અને એ દુઃગથી આપણે ગાડાં બની જાત; તે સિવાય જંગલી પશુઓ અને જંગલી માણસોના ત્રાસ તો ‘લટકા મા.”

“મને એવો અખતરો કરવાનો જરાય ‘શોખ’ નથી.” જો બોલ્યો.

“આમાં જરાય અતિશયોક્તિ નથી. આ પ્રદેશમાં થયેલ મુસાફરીઓના હેવાલ વાંચતાં, તમારી આંખમાંથી લોહી વરસે.”

‘હવે તેઓ રૂબેહો પર્વત પાસે આવી પહોંચ્યા. અહિંથી મુસાગારા પર્વતોની ત્રીજી હાર શરૂ થતી.

“ધ્યાનમાં રાખો !-આપણે હવે રૂબેહો પહાડ પાસે આવી પહોંચ્યા. રૂબેહોનો જંગલી ભાષામાં અર્થ ‘પવનનો મામ’ થાય છે. તેનું શિખર જોળંગવા માટે પાંચ હજાર શીટ ઉંચે ચડવું પડશે.”

“આપણને શું વારંવાર આ પ્રમાણે આટલે બધે ઉંચે ચડવું પડશે !”

“ના. ના. યુરોપ અને એશિયાના પ્રમાણમાં આફ્રિકાના પર્વતો ન્હાનાં છે ગમે તેમ હોય તો પણ ચિકિટ્કારીઓ ગમે તેવા ઉંચા પર્વતો રહેલાઈથી જોળંગી શકશે.”

તરતજ ગરમી વધારીને જેસ પ્રસાવવામાં આવ્યો. બહુન એકદમ ઉંચે ચડ્યું. હાઈડ્રો-જન આમ પ્રસાવવાથી નુકસાન થાય તેમ ન્હોતું ! કારણ કે મોટું બહુન પોણુંજ ભરવામાં આવ્યું હતું. જેરોમીટર ૭ કીમી ઉતરતાં બહુન ૬૦૦૦ ચડ્યું છે, એવી ખત્રિ થઈ.

“આટલી બધી ઉંચાઈએ વધુ વખત રહી શકાય ?”

“મોટું બહુન હોય તો. આથી પણ વધુ ઉંચાઈએ વધુ વખત રહી શકાય. જિ-ઓરડી ગાને મેકુઆઈ એટલે બધે ઉંચે ગયા હતા કે શ્વાસ ન્હોતો લઈ શકતો અને મો-હામાંથી લોહી પડવા માંડ્યું. થોડા વરસ પહેલાં જો ક્રેન્ચેમેન ઓરલ અને મિસ્કો બહુજ ઉંચે ચડવા હતા, પણ બહુન શીટી ગયું.”

“અને તેઓ પડી ગયા ?”

“હા. પણ વૈજ્ઞાનિક માણસો પડે તેમ જરા પણ ઇજા ન થાય એમ પડ્યા.”

“સારે સાહેબ ! મને એવો શોખ

જરાય નથી. હવેથી ખાસ જરૂર વિના બહુન બહુ હવે ન ચડાવતા !” જોએ કહ્યું.

છ હજાર ફીટની ઉંચાઇએ હવાની ધટતા ધટતી ગઇ. જોવું અને સંભળવું મુશ્કેલ થઇ પડ્યું. જમીન ખાંખી દેખાવા લાગી. માથુસો અને પ્રાણીઓ સાવ દેખાતાં બંધ થયાં. મોટી પહોળા સડકો દોરા જેવી લાગવા મંડી, સરોવરો ખાળેમીયાં જેવાં દેખાવા લાગ્યાં. તેઓ બરાબર પર્વત ઉપર આવ્યા. ડોક્ટરે આ પર્વતનો ‘સ્કેચ’ કાઢી લીધો. થોડીવારમાં પર્વતની બીજી બાજુએ આવી ગયા. રણ જેવો પ્રદેશ આવવા લાગ્યો. બહુન નીચે ઉતારવામાં આવ્યું. દોરડાં ફેંક્યા. એક ઝાડમાં દોરડું બરાધું. જો નીચે ઉતરીને દોરડું ઝાડ સાથે ખાંખી આવ્યો. પવન શાંત પડી ગયો હતો.

“હવે તમે જાને બંદૂક લઇને જંગલમાં જાઓ અને શિકાર લઈ આવો.” બંને બંદૂક લઈ નીચે ઉતર્યા. બે માણસનો બાર ઘટવાથી બહુન જરા ઉંચું થયું.

“સાહેબ! અમને છોડીને ઉડી ન જતા હો !” જોએ કહ્યું.

“ચિંતા ન કર ! તેં પોતેજ દોરડું જરાબર બાંધ્યું છે; પછી હું ક્યાંપી ઉડવાનો હતો ? હું અત્યાર સુધીની સફરનું વર્ણન નોંધપોથીમાં ટપકાવી લઉં. આ જગ્યાએથી હું આખો પ્રદેશ દેખી શકતો હોવાથી કાંઈ બધ જેવું દેખાશે તો બંદૂકના અવાજ કરીશ તે અવાજ સાંભળીને તમે તરતજ દોડ્યા આવજો.”

પ્રકરણ ત્રીજું.

પૂંછડીવાળા માણસ !

જમીન માટીવાળી હતી. સખ્ત ગરમીથી તે સાવ સુંકાઇ ગઇ હતી. આટલામાં કોઇ

વસતું હોય, એમ ન લાગ્યું. કેરવાનની જરા જરા નિશાનીઓ દેખાતી હતી. માથુસો અને પ્રાણીઓના સંદેહ લાડકાં અહિં તહીં રેતીમાં મળેલાં માણસ પડતાં હતાં. અરધી કલાકમાં તેઓ ચુંદરના ઝાડના જંગલમાં આવી પહોંચ્યા. શિકારની શોધમાં આખરેમ નજર નાખવા મંડ્યા.

“જમીન સારી નથી તોપણ ફરવાથી મજા તો આવે છે.” જોએ કહ્યું.

કેનેડીએ નિશાની કરીને આગળ વધવા અટકવાની અને સુખ રહેવાની સૂચના કરી. તેમને કુતરાની મદદ વિના કામ લેવાનું હતું. જો ગમે તેવો હોશીયાર હોય તોપણ કુતરાની ગરજ સારી શકે તેમ તો નહોતું જ.

થોડે દૂર એક ન્હાના ખાળેમીયામાં હરણનું ટાળું પાણી પીતું હતું. હરણોને ભયની આગાહી થઇ હોય તેમ લાગ્યું. તેઓ અસ્વસ્થ દેખાયાં. ડીક અને જો ધીમે ધીમે તેમની પાસે ગયા. ગોળી છોડી. એક હરણ પડ્યું. અને બાકીનાં બધાં આંખના ચમકારામાં અદસ્ત થઇ ગયાં. આ મરેલા હરણને જો એ લઈ લીધું. ત્રણ પત્થર રાખી ચૂંચો કર્યો. આસપાસથી લાડકાં વીણી દેવતા સળગાવ્યા, અને હરણને શેકવા મુક્યું.

“મને અસારે શેા વિચાર આવે છે, તે તમે જાણો છો ?” જોએ પૂછ્યું.

“તને ખાવા સિવાય ખીજો વિચાર શેા હોય ?”

“ના. મને એ વિચાર આવ્યો કે, આપણને બહુન ન જડે તો ?”

“હું એમ ધારે છે કે ડોક્ટર આપણને છોડીને ચાલ્યા જાય ?”

“ના. પણ ધારે કે દોરડું ડાળામાંથી છૂટી જાય તો ?”

“અશક્ય ! અને તેમ યાવ તો પણ ડોક્ટર બહુન ન જડે તો ?”

“પણ ધારો કે પવનનું આપડું આવે અને ડોક્ટરના ગમે તેટલા પ્રયાસ છતાં બહુન ક્યાય ને ક્યાંય ઘસડાઈ જાય તો ?”

“મહેરબાની કરીને આવી બચાવક કલ્પનાઓ ના કર.”

“આપણે દરેક વસ્તુ માટે તૈયાર રહેવું જોઈએ.”

આજ દિવસે બંદુકનો બડાકો સંભળાયો.

“તે મારી જ બંદુક. હું તેનો અવાજ જાણખી શકું છું.” કેનેડી ચમકીને બોલ્યો.

“એ બપોળી નિશાની છે.” જે એસ પાડી ઉઠ્યો.

કેનેડીએ શિકાર લઈ લીધો. અને આવેલ રસ્તે પાછા અપાટાબંધ જતા મંડ્યા. તેઓ બહુજ દૂર તો નહોતા, પણ ધાડા જંગલને લીધે બહુન નહોતું દેખી શકાતું. બંદુકનો બીજો અવાજ સંભળાયો. તેઓ ખુબ અડપથી દોડવા મંડ્યા. જંગલને છેડે આવી પહોંચ્યા. ત્યાંથી એ માછલ દૂર બહુન તેને તે સ્થાને જ દેખાયું. ડોક્ટર પણ કારમાં બેઠેલો દેખાતો હતો.

“શું થયું હશે ?” કેનેડી બોલ્યો.

“અરે બચાવ !” જેએ એસ પાડી.

“કેમ ! શું નેયું ?”

“બહુનની નીચે જંગલી લોકોનું ટોળું ઘેરો ઘાલીને ઉઠ્યું છે.”

જેનું કહેવું ખરું હતું. લગભગ ત્રીસેક માણસો બહુનની આસપાસ હતાં. તેઓ બરાબ પાડતા હતા, અને કુદકા મારતા હતા. કેટલાક તો ઝાડપર ઉંચી ડાળાઓ પર ચડતા હતા. જીવન અને મરણનો પ્રશ્ન હતો. આપણા બંને મિત્રો હવે તો ગળજ અડપથી દોડ્યા. હજી તેમને એક માછલ દોડવાનું હતું. સાં તો વળી બીજો અવાજ સંભળાયો. એક પ્રચંડ આઘાત, દોરડું બાંધ્યું હતું, તે ડાળા ઉપર જવા પ્રયાસ કરતો હતો; તેને તે ગોળા લાગી. પ્રાણહીન દેહ એક પછી એક ડાળા

પર ગબડતો ગબડતો નીચે પડવા લાગ્યો, અને જમીનથી વાંસ શીટ ઉંચે લટકી રહ્યો. તેના બંને હાથ અને બંને પગ સીધા આપો દેહ ઝુલવા લાગ્યો.

“આ શું ? માણસ આમ કેવી રીતે લટકી શકે ? એ હાથ અને એ પગ તો ઝુમે છે, તો તે લટકી રહ્યો કેવી રીતે ?” જેએ ઉભા રહીને કહ્યું, બરાબર તે તરફ જોયું અને તરતજ ખડખડાટ હસી પડ્યો. “અરે તે માણસ ક્યાં છે ? એ તો વાંદરા છે. તેની પૂંછડી ભરાઈ જવાથી તે લટકે છે.”

“એ બધા વાંદરા હોય તો તો આપણે નસિબદાર.” કેનેડીએ જવાબ આપ્યો.

કેનેડીએ વાંદરાના ટોળા પર ગોળાઓ છોડી મેલી. કેટલાક મરી ગયા, અને બાકીના નાસી ગયા. કેનેડી રેશમની સીડી પરથી ઉપર ચડી ગયો. જેએ ઝાડ ઉપર ચડી દોરડું છોડી નાખ્યું. ડોક્ટર કાર જરા નીચી લાગ્યો, અને જે તેમાં કૂદી પડ્યો.

“અમે તો બાપ્તિસ્ટ જે જંગલી માણસોએ તમારા ઉપર હુમલો કર્યો.” કેનેડીએ ડોક્ટરને કહ્યું.

“એ તો નસિબદાર કે વાંદરા હતા.” ડોક્ટરે જવાબ આપ્યો.

“દુરથી તો વાંદરા જંગલી માણસ જેવાંજ લાગે છે.” કેનેડી બોલ્યો.

“અને પાસેથી પણ ક્યાં નથી લાગતાં?” જે બોલ્યો.

“જે વાંદરાઓએ દોરડું તોડી નાખ્યું હોત તો મુસ્કેલીમાં પડી જત. કેમકે બહુનને પવન કદાચ ક્યાંય ને ક્યાંય ઘસડી જત. અને મારે પણ અનિચ્છાએ ઘસડાવું પડત.” ડોક્ટરે કહ્યું.

“કેમ ! હું નહોતો કહેતો ?” જેએ કેનેડીને કહ્યું.

પછી સાવેલ શિકાર સંબધી વાતો થઇ, અને બધાંએ જમી લીધું.

સાંજના ચાર વાગ્યા હતા. પવન સરસ વાવા લાગ્યો. બહુન પંદરસો શીટની ઉંચાઇએ ઉડતું હતું. ડોક્ટર ગેસપાઇય ગરમ રાખતો હતો કે જેથી બહુન તે જ ઉંચાઇએ રહી શકે. સાંત વાગે બહુન કેનીઅમના ખેસીન ઉપર ઉડતું હતું. યુગોગો દેશનો સુસ્તાન આટલામાં રહે છે. અહિંના લોકો બીજા ભોગોના પ્રમાણમાં જોછા જંગલી છે. યુસા-મોના વેપાર અહિં બાએજ થાય છે. માણસો અને પશુઓ ન્હાની ન્હાની ઝુંપડીઓમાં સાથેજ રહે છે. કેનીઅમ પછી પ્રદેશ સુકો અને અડકોવાળો આવ્યો. પશુ કસાક એકમાં પાછી રણદુષ જમીન આવી. સાંજ પડતી ગઇ ત્યારે પવન પડતો ગયો. વાતાવરણ ઉંઘવાની કીર્વારી ફેરતું હોય એમ લાગ્યું. ડોક્ટરે જુદી જુદી ઉંચાઇએ બહુનને ચડાવીને પવન શોધવા નિષ્ફળ પ્રયાસ કર્યા. પવનનું ક્યાંય નામ નહોતું ફેવટે રાત હવામાંજ ગાળવા નહિ કહ્યું. પ્રદેશ મુજબ વારાશરતી ચોડી કરતાં રાત ખાસ બનાવ વિના પસાર થઇ. સહવારે પવન બહુનને ધ્યાનમાં લઇ જવા મંડ્યો. તેઓ એકબીજા-ગ્રસ્ત પ્રદેશ પર પસાર થવા મંડ્યા.

ઝાંડુ-લા-કોઆ આવતાં જોને પાણીની શોધમાં મોકલ્યો. નકશા ઉપરથી પશ્ચિમ દોળાવ પર તળાવ છે એમ જણાતું હતું. જોએ તળાવ શોધી કાઢ્યું અને પાણી

ભરી આવ્યો. રસ્તામાં હાથીને પકડવાના મોટા ખાડાઓ સિવાય તેણે બીજું ખાસ કંઈ ન જોયું. એક ખાડામાં તો તે પશુ પડી ગયો.

મુસાશરી ચાલુ કરી. મધ્ય આફ્રિકાના કેન્દ્રસ્થાન કાએથી તેઓ શક્ત સો માઇલ દૂર રહ્યા હતા. પવન અનુકુળ હોવાથી તે દિવસેજ ત્યાં પહોંચવાની ધારણા હતી. અહિંના પ્રદેશ દરીયાઇ સપાટીથી ત્રણ હજાર શીટ ઉંચે હોવાથી ગેસને ખુબ કુલાવ્યા સિવાય ઉંચે રહી શકાય તેમ નહોતું. તેથી બહુન જમીનથી જરાક જ ઉંચે ચાલતું હતું. થોડાં અને દુરાવેસ્ત ગામડાઓને તો તેઓ લગભગ અડીને ચાલ્યા, એમ કહી શકાય. દુરાવેસ્ત તો ઉન્નાએઝી નામના સુંદર બગ્ય પ્રદેશનો એક ભાગ છે. આ પ્રદેશમાં આખી દુનીયામાં ક્યાંય નહિ ઉગતાં હોય એવાં મંગળવર ઝાડ ઉગે છે.

અપોરે બે વાગ્યે તો તેઓ કિનારાથી ૨૬૦ માઇલ દૂર પ્રખ્યાત કાએ ચહેર પર આવી પહોંચ્યા.

“આપણે ઝાંઝીઆરથી સ્વપારે નવ વાગ્યે ઉપડ્યા,” પોતાની નોંધપોથી તપાસતાં ડોક્ટરે કહ્યું, “બે દિવસમાં આપણે લગભગ પાંચસો માઇલની મુસાશરી કરી. કેપ્ટન બર્ટન અને સ્પીકને અહિં આવતાં સાડાચાર મહિના લાગ્યા હતા.”

“આ પાંચમી વાર તમે મારો પગ છુંદ્યો !” દ્વામમાં બોલ્યા એક મુસાશરી પાસે હોસા એક મુસાશરીને ગુસ્સે થઈને કહ્યું.

“તમારી ખાત્રી છે કે આ પાંચમી વાર હતું ?” પેલાએ પૂછ્યું.

“ખાત્રી નહિ તો શું ખોટું કંઈ હતું ?” બોલેલા મુસાશરી વધારે ગુસ્સે થયો.

“તો સાચું હશે. તમે ગણીતમાં મારા કરતાં વધારે કુસિવાર લાગો છો તો બે ગણત્રીનું કામ તમેજ ચાલુ રાખજો !”

કાયદાની દૃષ્ટિએ ગુજરાતની હિંદુ સ્ત્રીઓનું સ્થાન.

લેખક: મનહરનાથ માણેકનાથ ધારેખાન,

બી. એ. એલ.એલ. બી. એડવાકેટ

(ગયા અંકના પાન ૩૬૪ થી ચાલુ.)

(૨૨) હવે કુટુંબના ' લાભ ' માટે
એટલે શું ? તેવિચારીએ.

લાભ. કૌટુંબીક મીલકતના રક્ષ-
ણ સાચવણ અથવા સુધા-

રણા માટે જે ખર્ચ કરવામાં આવે તે 'લાભ'
માટે કહેવાય. તેજ પ્રમાણે બરણપોષણ અથવા
વિદા-દાન અથવા સભ્યની ઉદ્ધારણા માટે
જે ખર્ચ કરવામાં આવે તે પણ 'લાભ' માટે
કહેવાય. પટણાના ધણા કેસોમાં એમ કહ્યું કે
કુટુંબની મીલકત વધારવા જે ખર્ચ કરવા
પડે તે લાભમાં ગણાય. પરંતુ જે સદી કર-
વામાં આવે તો સગીર સભ્યોને તેનું નુકશાન
બંધનકર્તા નથી. પણ જે જમીનદારી પાછી
મેળવવા, ગીરો ખત કરવું પડે તો અયોગ્ય
નથી.

(૨૩) હવે એકત્ર કુટુંબની ધરના
વિચારીએ. તેમાં કેાણ
એકત્ર કુટુંબની સભ્ય હોઈ શકે. નીચે
ધરના. જણાવેલા સભ્યોથી એકત્ર
કુટુંબ બને છે:-(૧)

એકજ વડાથી ઉતરી આવેલા હોય અને
જેઓ એક ખીજના સંપિંડ હોય. (૨) તેનીજ
રીતના પિત્રાષ્ર્મો. (૩) દત્તક લીધેલા (કુટું-
બના સભ્ય) છોકરાઓ. (૪) મરદ સભ્યોની
માતા-પત્નીઓ-વિધવાઓ અને કુંવારી છોક-
રીઓ. સિદ્ધાંત પ્રમાણે તો એકત્ર કુટુંબમાં
પણ કુટુંબો હોય. પણ જેમ જેમ વધુ

કુટુંબો થતાં જાય તેમ તેમ - નાના એકત્ર
કુટુંબો થતાં જાય છે. જો કે આણું નાનું
કુટુંબ તેના અર્થ પ્રમાણે પુરેપુરું છે પણ
મોટા એકત્ર કુટુંબનો તે એક ભાગ અથવા
અંગજ ગણાય અને બધાં એક ખીજના
સંપિંડો છે. એકત્ર કુટુંબ અને તેના સભ્યો
વિષે આ વિભાગની શરૂઆતમાંજ સમજાવ્યું
છે. વહેંચણુ વખતે પત્નીઓને ભાગ મળતો
નથી પણ માતાને મળે છે. પત્નીઓ-વહેંચણુ
માંગી શકે નહીં. તેમજ કોઈ પણ સ્ત્રી
વહેંચણુ કરવાની શરજ પાડી શકે નહીં.

(૨૪) જેઓ વારસા માટે અયોગ્ય
ગણાયા છે, તે એકત્ર
અયોગ્ય સભ્યો. કુટુંબના સભ્ય થવા માટે
પણ અયોગ્ય ગણાયા છે.

પરંતુ એ અયોગ્યપણાનું કારણ જે દૂર થાય
તો પાછળથી જન્મેલા પુત્રની મારફત તેનો હક
લાગે છે. હવે જે કોઈ ધર્મ-કેર થાય તો શું
થાય તે વિચારીએ. સન. ૧૮૭૨ પછી જે
કોઈ સભ્ય વટલી જાય તો કૌટુંબીક-મીલ-
કતમાંથી એનો હક નષ્ટ થતો નથી પણ
સારથી તે જુદો ગણાય છે-એકત્ર કુટુંબ નષ્ટ
થાય છે અને હવાતી હક, લાગતો નથી.

(૨૫) આપણે ઉપર કહી ગયા છીએ
કે એકત્ર કુટુંબ
એકત્ર કુટુંબની શક્તિ હોંડી ભાવનાથી
સાધારણ સાવના ઉત્પન્ન થએલું છે.
તથા સ્થિતિ. તે કોઈ પણ કરાર-

નામા (Contract) થી થાય નહીં હવે. એકત્ર કુટુંબની સાધારણ ભાવના તથા સ્થિતિ વિચારીએ. (અ) તેઓ રસોડે-પૂજામાં તથા મીલકતમાં એકત્ર હોય છે. (બ) પ્રથમ દાર્શનિક એમ ગણાય છે કે હોંદુ કુટુંબ એકત્ર છે; જ્યાં સુધી જુદા સાખીત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી એકત્ર મનાય. જે જુદાં ગણાવે તેને માથે પુરાવાનો બોળો હોય છે. (ક) અમુક મીલકત મજીઆરી દેખાય તો જ્યાં સુધી વહેંચણુ થઈ જુદી પડી છે એમ સાખીત ન થાય ત્યાં સુધી મજીઆરી ગણાય. (ખ) એકત્ર કુટુંબના સભ્યના હાથમાં જે મીલકત હોય તે પ્રથમ દાર્શનિક મજીઆરી ગણાય છે. (ગ) જ્યારે એક સભ્ય બીજાથી જુદા થાય છે ત્યારે એકત્ર કુટુંબ વિભક્ત થયું એમ મનાય છે. બીજા સભ્યો એકત્ર રહ્યા છે એમ પછી પ્રાયશીક મનાય નહીં. એ સ્થિતિ બીજી વસ્તુસ્થિતિની માફક સાખીત કરવી પડે.

જે કુટુંબ એકત્ર હોય તો અને તેથી તેની પાસે મીલકત હોવીજ જોઈએ, અને હોય તે મજીઆરી છે એમ માનવાનું કારણ નથી. પણ જે એમ સાખીત થાય કે અમુક એકત્ર કુટુંબ પાસે મજીઆરી મીલકત છે તો પછી તેની પાસે જોટલી મીલકત હોય તેટલી બધી મજીઆરીજ ગણાય. આ સંજોગમાં જે કોઈ પણ સભ્ય એમ કહે કે અમુક (ભાગ) મીલકત તેની પોતાની સ્વતંત્ર છે તો તે સભ્યના ઉપર પુરાવાનો બોળો રહે છે. કેવી રીતે અને કેવા સંજોગમાં તે મીલકત તેણે મેળવેલી અને તે કેવી રીતે સ્વતંત્ર તરીકે મનાવવા માગે છે એ બધું સાખીત કર્યું જોઈએ; પ્રાયશીક દષ્ટિ તેની વિરૂધ્ધ છે. શકત તે મીલકત તે સભ્યના નામ ઉપર છે તે પુરાવો પુરતો નથી; તેમજ રીસીટ વગેરે બીજા કાગળો પણ તેના નામના હોય તે પણ

પુરતો પુરાવો ગણાય નહીં. પરંતુ જે બીજા સભ્યોએ પણ સ્વતંત્ર મીલકત મેળવી હોય, અને જે સભ્યના નામ ઉપર જે મીલકત હોય તે દુનીઆને એમ માનવા દીધી હોય કે તેની પોતાની સ્વતંત્ર છે તો પુરાવાનો બોળો તે સભ્યના માથા પરથી ઉતરી, જે સભ્યો એમ કહેવા માંગતા હોય કે તે મજીઆરી અથવા કૌટુંબીક છે તે સભ્યોના ઉપર પડે છે.

જે વીસમાં પિતાએ એમ જણાવ્યું હોય કે અમુક મીલકત સ્વતંત્ર છે તો તેથી સ્વતંત્ર થતી નથી અને પુરાવાના બોળનો નિયમ ઉપર જણાવ્યો તેજ પ્રમાણે છે. એમ કમ્યુલવામાં આવ્યું હોય કે વહેંચણુ થઈ છે અથવા એમ સાખીત થયું હોય તો પછી જે એમ કહે કે હજી પણ એકત્ર તથા મજીઆરી મીલકત છે, તેના માથે પુરાવાનો બોળો રહે છે. જે એમ સાખીત થાય કે યોડી વહેંચણી થઈ છે તો એમજ મનાય કે બધી પૂરેપૂરી વહેંચણુ થઈ છે.

પરંતુ જે પ્રાયશીક એમ જતાવવામાં આવે કે અમુક કુટુંબના સભ્યો જુદા રહેતા હતા, જુદા ખાતા હતા અને જુદી પાઠ-પૂજા રાખતા હતા તો પછી કુટુંબ એકત્ર હતું એમ પ્રાયશીક મનાય નહીં. આવા સંજોગમાં જુદા માનવું જોઈએ અને જે એકત્ર છે એમ કહે તેના ઉપર પુરાવાનો બોળો નાંખવો જોઈએ. હવે એમ નક્કી થયેલું છે કે જે એકત્ર કુટુંબનો કોઈ સભ્ય સ્વતંત્ર રીતે, મજીઆરી મીલકતની મદદ શિવાય અથવા તેને તુકશાન પહોંચાડ્યા શિવાય મીલકત મેળવે તો તે મીલકત તેની આપ કમાઈની સ્વતંત્ર ગણાય છે. પરંતુ જે જે સભ્યો પોતાના એકત્રીત પ્રયાસથી કોઈ મીલકત મેળવે—જે કે તે મેળવવા માટે કોઈ પણ મજીઆરી મીલકતની મદદ લીધી ન હોય તો પણ તેવી મીલકત

મઝીઆરી ગણાય છે. તે બે સબ્બો વચ્ચેજ મઝીઆરી ગણાય એમ કહેવાય નહીં. તેમજ બે મીલકત જુદી મેળવી હોય પણ મઝીઆરી તરીકે ગણે તો મઝીઆરીજ ગણાય. પરંતુ બે સ્વતંત્ર રીતે મીલકત મેળવવામાં આવી હોય અને તેને મઝીઆરી ગણાવવી હોય તો જે મઝીઆરી ગણાવવા માંગતો હોય તેના ઉપર પુરાવાનો બોલો રહે છે.

(૨૬) મઝીઆરી વેપારી પેઢી શિવાય, મઝીઆરી મીલકતની મઝીઆરી મીલ વ્યવસ્થા સાધારણ કતનો કતો. રીતે પિતા કરે; તેના અભાવે સૌથી વડીલ

મરદ સભ્ય કરે. તેના અભાવે અથવા બે તેઓ અશક્ત હોય તો પછી બીજો વડીલ વ્યવસ્થા કરે. તેને કતો કહેવામાં આવે છે. કતોની ગેરહાજરી દરમ્યાન અથવા તેની અશક્તિ દરમ્યાન, બીજો કોઈ સભ્ય-બીજાની પરવાનગીથી-કામકાજ કરી શકે. સ્વાભાવીક રીતે, અને જ્યારે સગીર ઉમરના પુત્રો હોય ત્યારે તો ખાસ કરીને પિતાજ કતો હોય છે. પરંતુ વડીલ સભ્ય પોતાના કતો તરીકેનો બાર પોતાથી નાના સભ્ય ઉપર નાંખી શકે છે. પિતાના કારભારમાં પુત્રથી વચ્ચે પડાય નહીં. પિતાની મરજી વિરૂદ્ધ પુત્રથી ગમે તે મઝીઆરો ઘરમાં રહેવાય નહીં, અને બે તેમ કરે તો પિતા કોઈ મારફતે તેને ખાલી કરાવી શકે છે. બે પુત્રને પિતાનો કારભાર ગમતો ન હોય તો વહેંચણું માંગી લઈ જુદા ઘરું જોઈએ. કતો તરીકે તેના આવક અને ખર્ચ પર હક છે. જ્યાં સુધી આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ કરે ત્યાં સુધી કોઈનાથી બોલાય નહીં. તે કુટુંબર કરવા બંધાએકો નથી. બે બીજાને એમ લાગતું હોય કે તે બહુ ખર્ચ કરે છે તો વહેંચણું માંગી લઈ જુદા ઘરું જોઈએ. પરંતુ બે તે બીજા સભ્યોનો ભાગ વાપરી નાંખે

અથવા કુટુંબની જરૂરીઆત બહારનું ખર્ચ કરે તો તે બરી આપવા બંધાએકો છે. કુટુંબની જરૂરીઆત કંઈ કહેવાય તે આ વિભાગના પેરા ૨૧ માં દર્શાવેલું છે.

(૨૭) કતોને નીચે ગણાવેલા અધિકાર હોય છે:—

(અ) મઝીઆરી મીલ-પિતા અથવા કતનો કબજો એની પાસે કતોના અધિકાર રહે.

(બ) તેને ચોખ્ખા લાગે તે પ્રમાણે તેની આવકનો ખર્ચ કરે.

(ક) તેની વ્યવસ્થાનો તે જવાબદાર નથી. તેની નિષ્કાળજી અથવા ગેરવ્યવસ્થાને લીધે થયેલું નુકશાન તે ભરપાઈ કરવા બંધાએકો નથી.

(ઘ) પરંતુ બે તે દગો રમે, અને પૈસા ખાઈ ભય, અથવા કૌટુંબીક ખાસ જરૂરીઆત શિવાય ખર્ચ કરે તો તેને માટે જવાબદાર છે.

(ગ) પોતાના અથવા કૌટુંબીક લાભ મરે, અથવા કૌટુંબીક ખાસ જરૂરીઆત માટે તે દેવું કરી શકે છે, તથા મીલકત વેચી અથવા ગીરો મૂકી શકે છે.

(ઘ) કોઈના દાવામાં તે કુટુંબના પ્રતિનિધી તરીકે વરતી શકે છે. કોન્ટ્રેક્ટ કરી શકે છે; ફારગતી આપી શકે છે; રીસીટ આપી શકે છે; દેવું કચ્છ કરી શકે છે. લવાઈ ઉપર જઈ શકે અથવા કોઈ દાવાનો નીકાલ-લાવી શકે. અને તે શિવાય એને ચોખ્ખા લાગે તે કરી શકે છે.

(ઙ) સગીર ઉમરના સભ્યોનો તે વાલી છે. કુટુંબના વડીલ તરીકે કતોની મીલકત સંભાળવાની ફરજ છે. તેમાંથી તે પગાર લઈ શકે નહીં, તેમ પોતાના ભાગ કરતાં મહેન-

તાણા બદલ કાંઈ પણ વધુ લઈ શકે નહીં. પરંતુ જો એના ઉપર જોખમદારીનું કામ હોય તો બધા સભ્યોની સંમતિથી તે કાંઈ પણ મહેનતાણું લઈ શકે. જે કુટુંબમાં બે ત્રણ કર્તા હોવાનો રીવાજ હોય તેમાં એકના મૃત્યુ બાદ તેનો પુત્ર કર્તા થાય છે. જો કુટુંબ પાસે દૂરદાન પૈસા હોય તો કર્તા તે સંભાળવા બધાએસો છે. બીજા સભ્યો વારાફરતી કર્તા થઈ શકે નહીં મજીઆરી મીલકતના જો શેર હોય તો તે કર્તાના નામ પર રહે અને તેના મરણ બાદ બીજો જે કર્તા થાય તે પોતાના નામ પર ચડાવી શકે. કર્તા હીસાબના ચોપડા રાખવા બધાએસો નથી; જો એક એજન્ટ હીસાબ આપવા બધાએસો છે તેમ તે આપવા બધાએસો નથી. તે મુનીમ નથી પણ કર્તા છે. પરંતુ જો તે દગો રમે તો જોખમદાર છે. અને એવી રીતે જે પૈસા ખાઈ ગયો હોય તે બરપામ કરી આપવા પડે. જો કર્તાના દગાથી બીજા સભ્યોએ લાભ મેળવ્યો હોય તો બધો લઈ શકે નહીં કાંઈ પણ સભ્ય થોડી મીલકતનો હીસાબ માંગી શકે નહીં જો તેને જુદા થવા માટે હીસાબ માંગવો હોય તો બધી મીલકતનો પૂરો હીસાબ માંગવો જોઈએ.

પરંતુ જો કર્તાએ જરોખર હીસાબ આપવા ક્યુલ્યુ હોય તો પછી તે હિંદુ-સામાન્ય નીકળી સાધારણ કાયદા નીચે આવે છે અને કરાર પ્રમાણે તે હીસાબ આપવા બધાએસો છે. કર્તા દેવું કરી શકે છે, અને બીજા સભ્યોને તેમના ભાગ પુરતું તે દેવું બંધનકર્તા છે. પરંતુ જો કર્તાએ કાંઈ પણ સોન પોતાના નામ ઉપર લીધી હોય તો તે કુટુંબ માટે લીધી છે એમ પ્રાથમિક મનાય નહીં અથવા તે તેના અધિકાર પરત્વે લીધી છે એમ પણ પ્રાથમિક મનાય નહીં. તેમજ કુટુંબની જરૂરીઆત માટે લીધી છે એમ પણ મનાય નહીં. ઉપરના સંજોગોમાં જો વાદી બધા

સભ્યો પર જોખમદારી મૂકવા માંગતો હોય તો પુરાવાનો બોજો એના શીર પર છે. જો કુટુંબની જરૂરીઆત માટે કર્તાએ પ્રોમીસરી નોટ લખી આપી હોય તો બધા સભ્યોને પ્રતિવાદી બનાવી શકાય. કુટુંબની વેપારી પેઢીમાં તો બધા જોખમદાર ધણા ભાગે રહે છે. કર્તા નવો ધંધો શરૂ કરી શકે નહીં. અને જો તેને તેમ કરવું હોય તો બીજા ઉમ્મર લાયક સભ્યોની પરવાનગી લેવી જોઈએ. કર્તા દેવું ક્યુલી શકે છે પણ જો તે મુદત બહાર થયું હોય તો તે કુટુંબના તરફથી ક્યુલી શકે નહીં. તે ક્યુલીઆત પોતાને જ બંધનકર્તા છે અને એ કુટુંબને નહીં. પરંતુ જો કર્તા પિતા હોય તો તેના પુત્રો એવી ક્યુલાતથી પણ બંધાય છે. કારણ પુત્રો પિતાનું દેવું સુકવવા બધાએસો છે. એકત્ર કુટુંબે દાવો માંડવો પડે અથવા તેની સામે દાવો માંડવામાં આવે તો કર્તાનું સાંકયું સ્થાન છે તે વિચારીએ. જ્યારે કુટુંબ તરફથી કર્તાને વ્યવસ્થાનો અધિકાર છે; જ્યારે દેવું કરી શકે-દેવું ક્યુલી શકે-લવાદી ઉપર જઈ શકે તો પછી તેને દાવો માંડવાનો પણ અધિકાર હોવો જોઈએ. આ સિદ્ધાન્ત ઉપર પ્રીવી કાઉન્સિલે એમ ઠરાવ્યું છે કે કર્તા કુટુંબ તરફથી દાવો માંડી શકે. તથા જો એકલા કર્તા સામે (કુટુંબના બદલે) દાવો લાવ્યો હોય તો જરોખર છે. પરંતુ પ્રતિવાદી એમ કરી શકે કે જે સભ્યો સામે એણે કોન્ટ્રેક્ટ કર્યો હતો, તેટલા સભ્યોને તો કોર્ટના રેકર્ડ ઉપર લાવવા જોઈએ. જો પ્રતિવાદી વાંધો ન હોય તો હુકમનામું કુટુંબને બંધનકર્તા છે; અને બીજા સભ્યો એમ વાંધો ઉઠાવી શકે નહીં કે તેઓ પક્ષકાર નહોતા. પરંતુ જ્યારે કુટુંબ ઉપર દાવો માંડવામાં આવ્યો હોય ત્યારે બધાજ સભ્યોને પ્રતિવાદીમાં દાખલ કરવા જોઈએ. કારણ એમ જણાય છે તે કરારનામાથી

એકત્ર નથી માટે કોન્ટ્રેક્ટ એક્ટ અને સીવીલ પ્રોસીજર કોડ લાગુ પડે નહીં. સગવડતાની ખાતર મુબાઇમાં એવી પ્રથા પડી ગઇ છે કે કર્તા ખીજ સંબંધોને પક્ષકાર બનાવેજ છે. પરંતુ (જ્યારે કુટુંબ વાદી હોય ત્યારે) જો તેમ ન કરે તો પક્ષકારના અભાવે દાવો ખોટો ઠરાવી શકાય નહીં. મુબાઇ હાઇકોર્ટમાં એવા ઘણા કેસો આવી ગયા છે કે જેમાં ખીજ સંબંધોને પક્ષકાર (જ્યારે કુટુંબ વાદી હોય ત્યારે) ન બનાવ્યા હોય તોપણ દાવો ચાલી શકે એમ ઠરાવ્યું છે.

પ્રીવીકાઉન્સીલના વિચાર પ્રમાણે પિતા અને ખીજ કર્તા વચ્ચે નવા વાદી અને ફેર નથી. બન્નેના મુદતનો બાધ. હક આપવાબતમાં સરખા છે. પરંતુ જો નવા વાદી ઉમેરવાનો પ્રસંગ આવે અને એમ કરવાથી જો મુદતનો વાંધો આવે એમ હોય તો આખો દાવો મુદત બહારનો ગણવામાં આવે અને તે કારણસર દાવો કહાડી નખાય.

(૨૮) પિતાને દેવું કરવાનો તથા મીલકત વેચવાનો અને ગીરિ પત્તાનો વધુ મૂકવાનો વધારાનો અધિકાર. હક છે તેજે જે પહેલાં દેવું કર્યું હોય

તે ભરપાઇ કરવા સ્થાવર મીલકત પર જોળે કરી શકે છે. પણ તે દેવું કાયદા વિરુદ્ધ ગણવા અનિતિનું ન હોયું જોઇએ. જુનું દેવું એટલે પહેલાં જે દેવું કર્યું હોય તે, અને નવા દેવાને સંબંધ ન હોવો જોઇએ. હવે અનિતિનું અથવા ખીનકામદેસરનું દેવું કેને ગણાય તે વિચારીએ: (૧) દાર માટે (૨) પિશાચ વૃત્તિ માટે.

કર્તાની નાદારી. (૩) જુગાર માટે (૪) દંડ ભરવા માટે (૫) ટોલ ભરવા માટે (૬) જમીન માટે

અને (૭) અવ્યવહારીક દેવું કરવામાં આવે તો અનિતિનું ગણાય. હવે જો કર્તા નાદાર થાય તો શી સ્થિતિ થાય? ઉપર જણાવેલા પિતાના ખાસ હકને લીધે, નાદાર પિતાના રીસીવરને (મુબાઇમાં ઓપીશીઅલ એસાઇનીને) પણ તેજ પ્રમાણે હક મળે છે. નાદાર માણસની બધી મીલકત રીસીવરના હાથમાં જાય, તેની સાથે હિંદુ નાદાર પિતાના હક પણ રીસીવરને મળે. નાદાર પિતાનું મૃત્યુ થાય તો પણ હયાતી હકથી બધી મીલકત છોડવાને જાય નહીં. પણ રીસીવર પાસેજ રહે.

જો સિદ્ધાંત છે કે પુત્ર પિતાનું દેવું આપવા બંધાએલો છે, તે પિતાની હયાતીમાં જ લાગુ પડે કે પિતાના મરણ બાદ પણ લાગુ પડે તે સવાલનો નિર્ણય પ્રીવી કાઉન્સીલે આપ્યો છે. મરણ બાદ પણ પુત્ર બંધાએલો છે. પણ વહેંચણુ પછી પિતા પોતાના જુદા દેવા માટે પુત્રના ભાગ ઉપર ગીરિ કરી શકે નહીં. તેજ પ્રમાણે જો પુત્રના ભાગ ઉપર કોઇ હકમનાગાની બજવણી થઇ હોય તો પિતા કાંઇ કરી શકે નહીં. જો આપું દેવું થોડા ભાગે જુના દેવા માટે હોય તો તેટલા દેવો પુરતુંજ બંધનકર્તા છે. પણ બાકીનું દેવું લીમસ નેસેસીટી માટે અથવા કુટુંબના લાભ માટે હોય તો બધું બંધનકર્તા છે.

જો પિતા ફોજદારી ગુન્હો કરી પૈસા ખાઇ ગુન્હો. ગણે હોય તો પુત્રને તે દેવું બંધનકર્તા નથી.

પરંતુ જો તે ફોજદારી ગુન્હો થતો ન હોય અને શક્ત દીવાની જોખમદારી હોય તો પુત્ર બંધાએલો છે. પરંતુ કલકત્તા અને મદ્રાસ હાઇકોર્ટોના એવો અભિપ્રાય છે કે આવામાં પણ પુત્ર બંધાએલો નથી. તેમના વિચાર પ્રમાણે તે દેવુંજ ન કહેવાય. અને જો તે દેવું કહેવાય તો અનિતિવાન છે. (અપૂર્ણ)

સ્નેહપૂર્ણા.

(ભાગ બીજો)

લેખક : શ્રીચુત:ગોકુળદાસ દ્વારકાંદાસ રાયચુરા.

પ્રકરણ ૬૬.

શુભાનુની આત્મકથા (ચાલુ)

પેસ્તનજીની મનોવૃત્તિમાં રહેલી મલિનતા વિષે મહેં રતનબહેન સમક્ષ મ્હારે દિલ યોધ્યું.

“ શું કહું રતનબહેન ! આપણી શિક્ષણની સંસ્થા કે જ્યાં

એમાં મેંકી વરસવી જોઈએ ત્યાંપણુ આવા પેસ્તનજી જેવા માણસો અનાચારની શ્રુતિથી એ પવિત્ર સ્થળને પણ અલગાવે છે.” મહેં કુળતે સ્વરે મ્હારી વિતકની વાત રૂંભાણી.

“ શુભ ! તું શું કહે છે ? પેસ્તનજી મેં મહેને બહુ સીધો માણસ લાગે છે. જ્યારે જોઈ ત્યારે એની આંખો વર્ગમાં તીર્યા ટળેલી હોય છે. કોઈની સાથે ઝાઝી વાત નહિ, વિગત નહિ, કોઈની સાથે એ બહું હળતો મળતો પણ નથી. મહેને આ શિક્ષણની સંસ્થામાં ઘણાં વર્ષો ત્રણ પણુ પેસ્તનજી જેવો કોઈ તરમ માણસ મહેં આજદિન મુઘી જોયો નથી.” રતનબહેને પેસ્તનજી વિષેના પોતાનો અભિપ્રાય પ્રકટ કર્યો.

“ રતનબહેન ! ઉજળું એટલું બહું

હૃદય સ્થમજવામાં જ દુનિયા બૂલે છે. એવા બહારથી ઉજળા દેખાતા ઘણાંય પુરુષો સમાજને કલંકિત કરી રહ્યા છે.

કોયલડી ને કાગ.

છ વાને તો વરતાય નહિ:

પણુ જીભડીએ જવાબ,

સાચું સોરડીયો ભણે.

“ શુભ ! ચાલ તું બહુ ગભરાઈ ગઈ લાગે છે. તહેને પેસ્તનજી તરફ વધુ પડતો ધિક્કાર આવી ગયો છે. જગતમાં કેટલીક સ્ત્રીએ બહુ હળવી રીતે લેવી જોઈએ. દરેક સ્ત્રીને બહુ ગંભીરપણી લેવી ન જોઈએ. ચાલ બેઠી થા. ત્હારા આંસુ લુઈ નાંખ. શુભ ! બેઠી થા. ના થા ! ! ”

“ રતનબહેને ગાંધીજીની બૂલી જવા મહેને બહુ ખાર દબને સલાહ આપી. ”

પણુ મહેને તો એ પેસ્તનજીના નામેજ બચકર વિચાર આવતો હતો. મ્હારી આંખો આમળ એ લુચ્ચાપથી ભરેલી આંખો, એ દંભ અને ડોળ ભરેલું મુખડું અને એ અનિષ્ટ હાસ્ય પેસ્તનજીની નીચ વૃત્તિની સાક્ષી પૂરી રહ્યાં હતાં.

“ રતનબહેન આજથી વર્ગમાં આવી શિક્ષણ સેવાનું મ્હારે માટે બંધ થયું છે. શયતાનના હાયામાં શિક્ષણ મેળવવાનું મ્હારે માટે અશક્ય છે. ” મ્હેં આંખમાં આંસુ સહિત રતનબહેનને નકારમાં જવાળ આપ્યો.

“ ગુલ ! ચાલ એકાં ન કાઢ. જોઉં છું, એ પેસ્તનજી ત્હને શું કરે છે ! ત્હને ખબર છે કે ત્હારી સ્થાને આંગળી ચીંધનારની હું આંગળી કાપી લઉં તેવી છું. ”

રતનબહેને ખૂબ હિમ્મત સાથે ધૈર્ય આપી મ્હને ફરી વર્ગમાં જવા માટે લલચાવી.

“ પણ રતનબહેન, એ કાળમુખો પેસ્તનજી મ્હને..... ”

“ અરે જોયો એ પેસ્તનજી, તું તારે એ વાત ભૂલી જા. હવે હું ત્હારી ખાસ સંભાળ રાખીશ. ત્હારું કોઈ નામ ન લેય એવી જોડવણું કરીશ. ”

રતનબહેને મ્હને જોણતી અટકાવી પોતાને હાથે મ્હારી આંખોનાં અશ્રુ રમાલવડે છુટ્ટી નાંખ્યાં.

ખીજે દિવસે મ્હારાં એ શિક્ષિકા બહેનની સ્હમજવટથી હું વર્ગમાં ગઈ.

આખા વર્ગમાં આજે મ્હારે માટે અનન્ય માન પ્રકટી નીકળેલું મ્હેં જોયું.

“ ગુલ ” નામ પર સહુ કોઈ આફ્રીન હતું. મ્હારી સાથે બજાતી બહેનો અને શિક્ષિકાઓ સહુ મ્હારાપર ખુશ ખુશ દેખાતાં હતાં.

પેસ્તનજી આજ સંગીતનો વર્ગ લેવા આવ્યો હતો. એને જોઈ મ્હને એક પ્રકારનો તરસકાર છૂટ્યો. શિક્ષણના ઉજ્જવળ પ્રદેશમાં પેસ્તનજી મ્હને કલંક સમાન લાગ્યો. પણ મ્હારી અજાણી વચ્ચે આજે પેસ્તનજીએ મ્હારી સ્થાને પણ ન જોયું. એક પવિત્ર

માણસની માફક આજે એણે નિર્દોષતાનો સ્વાંગ સજ્યો હતો. હું પણ એના ઢોંગને આજે પારખી શકી નહિ. મ્હને લાગ્યું કે પેસ્તનજીના વર્તનમાં આ થયેલો ફેરફાર રતનબહેનને આભારી છે.

આમ લગભગ એક અઠવાડીયા સુધી પેસ્તનજી જાણે કંઈપણ જાણતો ન હોય એમ નિર્દોષતાથી મ્હારી સાથે વર્ત્યો. ધીમેધીમે મ્હને પણ હવે વર્ગ તરફ શ્રીધી શ્રદ્ધા આવી.

મ્હારી આ શ્રદ્ધા લાંબો વખત ટકી નહિ. એક રવિવારે હું હેન્ગીંગ ગાર્ડન પર ફરવા ગઈ. રવિવારે અહિં હું નિયમિત ફરવા આવતી. ચોપાટીના વાતાવરણ કરતાં અહિંના વાતાવરણમાં અનેરી શાંતિ અનુભવાતી. એ વેલીઓ, એ ખીલેલાં, અર્ધ ખીલેલાં પુષ્પો તથા સાથેના શાંત સાગર જોઈ મ્હને પ્રભુની કલાની હરપળે યાદ આવતી.

હેન્ગીંગ ગાર્ડન પર ફરવા આવતાં ખીજા સ્ત્રીપુરુષો જ્યારે ઉપર આમ તેમ ફરતાં ત્યારે હું જાગની પાસે નીચે આવેલ કુંજમાં બેસી સાગર અને સાગરતીરે આવેલ મુખપ્ત તરફ જોતી એકલી બેસતી.

આજે અંધાર થવા આવ્યું હતું. રસ્તા પર આવવા બાંકડા પરથી ઉઠી એટલામાં પાછળથી મ્હારા ખભા પર કોઈએ હાથ મૂક્યો.

હું અચ્છીને ખસી ગઈ અને પાછળ જોયું તો પેસ્તનજી હસતો હસતો ઉભેલો દેખાયો.

“ ગુલા ! આમ એકલી શું થઈ કરે છે. કોઈક વખત કંપનીનો લાભ તો આપ ! ”

હું નિરૂત્તર રહી. ફરીથી પેસ્તનજીની વિકારી દ્રષ્ટી મને આજે અંધારામાં પણ દેખાઈ.

“ ગુલ ! તું મ્હને ચિંકારે છે. ત્હેં રતનબહેન પાસે મ્હારાં માટે ફરીયાદ, પણ

કરી છે. એ બધું હું જાણું છું. છતાં ત્હારી આ કાળી ભર જેવી આંખોએ હું ઘેસી યથો છું. ”

મહારા મનમાં આ વખતે અનેક તર્ક-વિતર્કના મોજાં ઉછળ્યાં. યુગ પાડી લોકોને એકાં કશું કે પોલીસને બોલાવી આને સીધો પકડાવી દઉં ? મહેં પોતે મ્હને પોતાને એ પ્રશ્નો પૂછ્યા પણ એમાંનું હું કંઈપણ કરી શકી નહિં.

“ તું આમ મુંઝી ઉભી રહીશ તો ત્હને તુકશાન છે. ચાલ આજે એક વખત નિકાલ કરી નાંખ કે હું કહું છું એ ત્હને કમ્બલ છે કે નહિં. ” આમ બોલતાં બોલતાં પેસ્તનજીએ મહારો હાથ પકડી મ્હને વેલ્ડીયા શોખતા માંડવા નીચે ખેંચી.

મ્હને એક વિચાર આવ્યો કે આ માથું-સને એક તમાચો મારી સીધો કરી દઉં પણ એ વિચાર માત્ર વિચારમાં જ રહ્યો.

“ શુભ, હું ત્હારી સાથે જોડાવા માથું છું. બોલ ત્હારો શો જવાબ છે ? હા ક્હીશ તો મુખી યદ્યપ્ત અને ના ક્હીશ તો ત્હારું જીવન હામહવાલ યદ્ય જશે. ” પેસ્તનજીએ છેલ્લા શબ્દો બોલતાં બોલતાં ધમધમી આપી.

આખરે મહેં સઘળા હિમ્મત એકઠી કરી એ માંગતો હતો એનો જવાબ આપી દીધો.

“ પેસ્તનજી ! તું બોલે છે કે બકે છે ! ઇમાનદારી જેવી વસ્તુ જગતમાં હોય તો હું ત્હને કહું છું કે તું મ્હને ત્હારી બહેન તરીકે ગણીને નાહકનો તું શંકા શા માટે મારે છે ? ”

“ હું શંકાં નથી મારતો પણ ત્હારે માટે મ્હને પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો છે, એને હું ત્હને કહું છું કે ત્હારે મહારો સ્વીકાર કરવો જ પડશે. હું ભાર દબને શરી ચેતવું છું ”

“ અને નહિં તો ! ? ”

“ નાહ તો બીજું શું પણ ત્હારા જીવનના સુખના દિવસો ગયા એમ સ્હમજજો ! ”

મહારામાં આ શબ્દો સાંભળી કંઈ અજબ ફરકાર થયો. હું હિમ્મતવાન બની હોઉં તેમ મહેં પેસ્તનજીને જવાબ આપ્યો.

“ ત્હારાથી થાય તે કરી લેજો. ”

“ શુભ જોજો પછી પરતારો. ”

“ સાચને કાંઈ દિવસ પરતાવાનું હોતું નથી. ”

“ એં તો વખત આવે સ્હમજજો, શુભ આ શુભાખી ગાલોપર જે લોહીની ટશરો કુટે છે એ બધું સુકાઈ જશે એવા ત્હારા દિવસો હું કરી નાંખીશ. ”

“ દિવસ ઉગાડવા એ ખુદાને હાથ છે. ઇન્સાનના હાથમાં એ શક્તિ હોત તો તો જન્મતમાં ત્હારા જેવા શયતાનોનું રાજ હોત. ”

“ શુભ ! મહેં સંભાળ એકપણ શબ્દ બોલીશ તો ત્હારે એનો પાછળથી હિસાબ ચુકવવો પડશે, સ્હમજ ! ”

“ ચાલ ચાલ હિસાબ લેવાય એટલો લે ને. ”

“ હું એ બાબતમાં બહુ રોકડીયો માથુસ છું. હમણાંજ હિસાબ ચુકવી લઉં છું. ”

આમ કહેતાં જ એ તો મહારા તરફ ફર્યો. ચારે તરફ આડી અવળી દૃષ્ટી કરી એણે મહારા શરીર તરફ ધસારો કર્યો. હું આ આચંતતા હુમલા માટે તૈયાર નહોતી. મહારા જીવનમાં આ પહેલો જ પ્રસંગ હતો એટલે એની સ્થાને શી રીતે થવું એ ન સુઝવાયી હું મુઝાઈ મઘ. એણે તો મ્હને નેરથી પકડી.

ચારે તરફ અધારે જમી ગયું હતું. જે ભાગમાં હું બેસતી એ ભાગ એકાંતનો હતો એટલે ત્યાં મદદે પણ કોઈ આવી શકે તેમ નહોતું.

હું એ પાપીના હાથમાં અર્ધ બેભાન

થઈ ગઈ. એ વખતે મહારાથી ચીસ પડાઈ ગઈ. ચીસ સાંભળી એક પારસી જુવાન દોડી આવ્યો અને એણે જોરથી પેસ્તનજીના માથામાં પોતાના હાથમાં હતી તે લાકડી મારી.

પેસ્તનજી મ્હને મૂકી એની સ્થાને થયો, પણ પેલો આવનાર જુવાન મજબુત હતો. એણે પેસ્તનજીના મોઢાપર એ મજબુત મુકામ લગાવ્યા. પોતાના હરીફ પાસે વધુ બલ નહિ ચાલે એ વિચારે પેસ્તનજી ત્યાંથી ભાગી છુટ્યો.

આ પ્રસંગ આંખના પલકારામાં બની ગયો. આવનાર જુવાન એને પકડવા એની પાછળ દોડ્યો.

હું આ વખતે ખુબ ગભરાઈ ગઈ હતી. પેલો જુવાન એકસો પાછો આવ્યો. એણે મ્હારો હાથ પકડી બેસી કરી.

“ત્હમને એ પાપીએ કંઈ ખાસ ઇજા તો નથી કરી ને ?” એણે માથાજી અવાજે મ્હને પૂછ્યું.

“ભાઈ ત્હમરો આભાર માનું છું. મ્હને કંઈ ખાસ ઇજા તો નથી થઈ પણ ત્હમને ખુદાએ વખતસર મોકલ્યા.”

“એ તો કુદરત કુદરતનું કામ કરે છે. ત્હમે એ માણસને ઓળખો છો ?”

“હા હું એને જાણું છું.”

“તો ત્હમે મ્હને એનું નામ આપો. એવા માણસો પારસી કેમને કલંક લગાડનાર છે. એને પોલીસમાં પકડાવી એની ધટતી ખજાર લેવાની જોઈએ.” આમ કહી એણે પોતાના ખીસામાંથી ડાયરી અને પેન્સિલ કાઢ્યાં.

એક ક્ષણ પેસ્તનજીનું નામ આપવું કે નહિ એ વિચારે હું મુંઝાઈ.

“ભાઈ ! એના પાપની શિક્ષા એને પ્રભુ કરશે. ત્હમારું નામ શું ?”

‘મ્હારું’ નામ સોરાબ. મ્હને એનું નામ આપો તો સારું. કારણકે એવા લોકોને જઈ-મૂળથી ઉબેડી નાંખવા જોઈએ એમ હું માનું છું.”

હું મુઝવણમાં નિરતર રહી.

“ત્હમે કયાં રહો છો ?”

“પરેલ.”

“અત્યારે એકલાં જશો ?”

“ગ્રાંટરોડથી ટ્રેનમાં બેસી જઈશ.”

થોડીવાર એ પારસી જુવાન નીચું જોઈ કંઈક વિચારમાં ઉભો રહ્યો.

“ચાલો હું ત્હમને ત્હમારે ત્યાં મૂકી જઈ. ત્હમે એ હીચકારાનું નામ નથી કહેવા માંગતાં તો કંઈ નહિ પણ ત્હમને એકલાં જવા દેવાં એ એક પ્રકારનું જોખમ છે.”

મ્હેં એની એ માંગણી સ્વીકારી.

અમે બન્ને ગ્રાંટરોડના રસ્તા તરફ ચાલ્યાં. થોડે દૂર જતાં એક વીક્ટોરીઆ એણે ઉભી રખાવી.

“ચાલો, આપણે જલદીથી રોડને પહોંચી જઈએ.”

એક અનુભવા માણસ સાથે આવી રીતે રાતને સમયે એકલું વીક્ટોરીઆમાં બેસીને જવું એ જોખમભર્યું હતું એ વિચાર મ્હને વીક્ટોરીયામાં બેઠા પછી આવ્યો.

(અપૂર્ણ)

કેટલીક સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ.

દેખિકા: સૈ. હરિલા મટઆઈ કાંટાવાળા.

૧ પુલાવ.

વડોદરા શહેરમાં ખાવાની જે વાની
વખણાઈ મશહૂર થઈ છે તે કેમ બનાવાય
તે જાણવા ઘણા ઇતેજાર હોય છે. અહીં
તેની રીત આપું છું. નીચેની વસ્તુઓ જોઈએ.

૧ શેર દોહીના ચીનાઈ સફર ચોખા.
૦૧ શેર બટાકા.

નવટાંક ચણાના ડાળીઆનો કે ચણાનો લોટ.

૩ રા. બાર તજ ખાંડેલી.
૩ " , લવિંગ ખાંડેલા.
૩ " " જીરું ખાંડેલું.
૩ " " શાજીર ખાંડેલું.
૧ " " એલચી ખાંડેલી.
૩ " " જાયફળ " "
૩ " " મરી ખાંડેલાં.
૩ " " કુંદીતો-લસોટિલાનો રસ.
૩ " " આઈ. " "
૨ " " રા. કોથમીર.
૧ " " લીલાં મરચાં પીસેલા.
૨ " " લસણ લસોટિલું.
૧ " " ઘણા ખાંડેલા.
૩ શેર હુંગળી લસોટેલી.
૩ શેર " કકડા.
૩ નાળાજેર ખમણેલું.
૦૧ શેર દહીં.

જે આનીમાર કેસર.

નવટાંક મલાઈ.

નવટાંક માવો.

૧ લીંછુનો રસ.

નવટાંક ખીસ્મીસ.

નવટાંક બદામની મીઠો.

નવટાંક કાજુ.

૩ શેર દૂધ.

૦૧ શેર ધી.

મીઠું જોઈએ તેટલું.

ચુલાબજળ જે નાની શીશી.

હીનાતું અતર જરાક.

ઘઉંનો લોટ પાશેર.

(૧) હુંગળીના કકડા અડધા ધીમાં
નાખી ધી ઉકાળવું. હુંગળીના કુચા નાખી
દઈ ધી જીરું રાખવું.

(૨) બટાકા બારી તેનો માવો કરી
અંદર ચણાના ડાળીઆનો લોટ નાખી મુકા
તથા લીલાં મરચાં ને કોથમીર નાખી દેવાં;
તથા તમામ ખીજો મસાલો અડધો નાખી
દેવો. ચોળા નાખી લુગદી બનાવી નાની, સો-
પારી જેવડી ગોળીઓ કરી બાકી રહેલા અ-
ડધા ધીમાં તળા કાઢવી.

(૩) પાણીમાં મીઠું નાખી ચોખા
પકાવી ઓસાવી કાઢવા. જેને પસંદ હોય તેણે
ચોખા પકાવતાં પહેલાં આખી તજ, આખાં
લવિંગ ને આખી એલચીનો દોરો દેવો.

(૪) માય તેવા મોઠા તપેલામાં એકેક
ધર આ બાતનો ને ગોળીઓનો કરવા જવો.

બાઈ રહેલા મશાલામાંથી થોડો થોડો થયે બમરાવતાં જવો. અને ગુલાબજળ અત્તર તથા દુધમાં પલાળેલા કેસર વગેરેના પુટ અપાય તે માટે તે છાંટતાં જવું. ૫૮ પુરા થયેથી હુંગળીવાળું નીતરું ચોખ્ખુ ધીંન્દર રેડી દેવું. ધડનાં લોટની લુગદી બનાવી અંદરથી હવા કે વાસ ન ઉડી જાય માટે તપેલાના કાનાએ ચપરડી તપેલા અંદર વચ્ચે વચ જરાક લુંગદી મૂકી તે ઉપર બળતો અંગારો મૂકી થાળી કે અંધુએસવું ; ઢાંકણું સજડ બેસાડી દેવું. તપેલાની તબે ઉપર અંગારા મૂકી સીંચવા દેવું. તાપ થોડો રાખવો. માત્ર જમતી વખતે તપેલું ઉઘાડવું ને તે પહેલાં અંદરથી કોઈ ઠેકાણેથી વાસ જતી ન રહેતી હોય તે બાજત સાવચેતી રાખવી.

૨. બટારે શાહે.

૧ શેર પૌંવા (પુવા)

પોણોશીર છોદેલાં બટાકાના ઝીણા કકડા

પોણોશીર હુંગરીના ઝીણા કકડા.

૧ શેર કોચભીર ઝીણી સમારવી.

૧૫ લીલાં મરચાં સમારેલાં.

૧ નાળાએર ખમણેલું.

૨ લીંચુનો રસ.

૦૧ શેર તેલ કે ધી.

જરાક હળદર.

મીઠું ખપ મુજબ.

લસણ લીલું જોઈએ તો.

બટાકા પોદેનો ચેવડો કરવો હોય ત્યારે પુવા પાણીમાં પહેલાં ધોવા.

બટાકાના બારીક કકડા કરી, હુંગરીના ઝીણા કકડા બેગા કરી તેલમાં સાંતળાને ચાક કરવું. ચાક થાય એટલે પેલા પલાળેલા પુવા મેસા ચાકમાં નાખી દેવા. બધું ચુલાપર મુકવું.

પુવા સારા થાય ને પાણીની અસર રહે નહિ માટે ધીમા તાપે થવા દેવા. તેલ ઓછું લાગે તો બીજું નાખવું. મશાલો ને લીંચુનું પાણી ચુલા ઉપર હોય ત્યારે નાખી દેવાં. પછી નીચે ઉતારી કથરોટમાં ચેવડો પાથવાં પછી થોડું ખમણેલું કોપર ને કોચભીરનાં પાન ઉપર બમરાવવાં. આ ચેવડો તરત ખાવાનો સારો લાગે છે. ને દાંત ન હોય તો પણ ખાઈ શકાય છે. એ ચેવડો એક પણ દિવસ રહી શકતો નથી.

૩. બાજરીનાં વડાં.

૧ શેર બાજરી.

પૈસામાર મેથી.

૦૧ શેર ધડનો લોટ તેલે મોહીને.

હળદર જરાક.

મીઠું જોઈએ એટલું.

સુકાં મરચાં ૪ ચમચી.

હોંગ જરાક.

૧ પૈસામાર ગાળેલું આમલીનું પાણી.

૧ શેર બાજરીને એક પૈસામાર મેથી જગા જડી દળવી. નહીં તો ઝીણા લોટના વડાં સારા થશે નહિ. વડાં કરવા હોય ત્યારે લોટ આગલી રાતે બાંધવો. લોટ કઠણ બાંધવો ને સવારે વડાં કરતા પહેલાં લોટ ખુબ કસણવો, નહિં તો વડાં કઠણ થશે. જો બહુ સુવાળાં કરવા હોય તો લોટમાં થોડું કકડેલું તેલ અંદર નાખીને ખુબ કસણવું. વડાં હુંગડા ઉપર નાનાં ને પાતળાં થેપવાં. બહુ પાતળાં થાય તો પુલે નહિ માટે કાળજીથી કરવાં. કઠાણમાં તેલ મૂકી કકડે એટલે વડું એક એક મુકવું. આ વડાં કોઈ કરી આપનાર હોય તો ૩, ૪ પણ મુશી શકાય છે. વડાં દુધપાકમાં સારાં લાગે છે. ને ઉના કરતાં એ ત્રણ દિવસ પછી વાઢી સારાં લાગે છે. પચ.

વામાં ધણું હલકું છે. આમલીને બદલે દહિં
પણ નાખી શકાય.

૪. ચોખ્ખાના પુડા.

- ૧ શેર ચોખ્ખા,
- અચ્છેર દહિં.
- હળદર જરાક.
- મીઠું જોઈએ તેટલું.
- સુકાં મરચાં ખાંડેલાં.
- લીલાં મરચાં પિસેલાં.
- જરાક આદુ.

ચોખ્ખાના પુડા કરવા હોય ત્યારે ચોખ્ખાને
પાણીમાં ઘોષ કપડા ઉપર સુકવી દળવા.
પુડા કરવા હોય ત્યારે એક કલાંક પહેલાં લોટ
દહીમાં બાંધવો ને મસાલો નાખી દેવો, ને
નરમ ન થાય તો માંદી પાણી નાંખવું. એ
પુડા માંદા માણસને ખાવામાં તથા પચવામાં
પણ હલકો છે. ને ખાવામાં ઠીક લાગે છે.
સારા શરીરે આ પુડા ખાવા હોય ત્યારે મહી
આદુ, લીલા મરચાં પિસેલાં, વધુ નાખવા
તેથી ધણું સારા થાય છે અને સ્વાદ પણ
લાગે છે.

હોઠના શણગાર

આફ્રિકામાં સારા કોમની સ્ત્રીઓ સૌન્દર્ય સાથે નાનપણમાં મ્હોં ચીરાવે છે, અને
: તે હોઠમાં લાકડાનાં નાળયાં ગોઠવે છે ! વળી અમુક વર્ષો વીત્યા બાદ સુંદરી જરા લાંબો
ચીરો કરાવે છે અને મોટાં નાળયાં નાખે છે. એમ પુષ્પ વચ્ચે પહેાંચતાં આ લાવણ્યવતીઓનાં
હોઠ હીપોપોટેમસ, રીંછ કે બૂંડના મ્હોં જેવા નાળયાં ઘાટમાં : છ છ અને આઠ ઈંચ બહા
પડતાં રહે છે. જેમ મોઢું નાળયા જેવું આગળ પડતું વધારે તેમ તેનાં રૂપની કદર અને
કર્મિત વધારે !

સુદાનમાં જર નામની મહિલાઓ માત્ર ઉપલા હોઠમાંજ લાકડાનું ચોકડું ચડાવે છે;
તેઓ નીચલા હોઠ ખાલી રાખે છે; પણ તેને બદલે કાનની કિનારી ઉપર બાર કાણાં પાડી
બાર કડીઓથી આખા કાન ભરી કાઢે છે. મોર કોમની સ્ત્રીઓ નાકનો વચ્ચે દાંડીનો ભાગ
અને ઉપલો હોઠ બન્ને વીંધાવી બન્નેમાં કાટખુણે દાંતડાની સળી ખોસી રાખે છે. પણ તુબા
લોકો તો નીચલો વચ્ચે દાંત પડાવી નાખી, લાકડાની પટ્ટી નીચલા હોઠ લટકે તેમ અંદર
ખાલી ખાંચામાં ભરાવે છે. ખાતાં ખોલતાં તે પટ્ટી હાલ્યા કરે છે; એટલે કંઈ ચાર મોહિની
પેદા થાય છે.

કેટલીક કેમેરોની કામિનીઓ ઉપલો હોઠ વીંધાવે છે અને છેવટે એ ઈંચ માથ તેવડો
હોઠ વધારી માંહે હાથીદાંતનું ચોકડું ચડાવે છે. પરંતુ પશ્ચિમ આફ્રિકામાં બનાના કોમની
લસનાઓ નીચલા હોઠમાં જ નાળયું નાખે છે અને ઉપલામાં નાક અને હોઠ વચ્ચેનો ભાગ
નાનપણથી વીંધાવી, વધારતાં વધારતાં લાકડાના મોટાં ચક્રડાં ગોઠવે છે ! આથી એ લોક
લસનાઓનો દેખાવ બતક અને રીંછના મ્હોં જેવો વિચિત્ર લાગે છે. યુગાન્ડાના ચીક લોકો
તેમના હોઠના હોઠ વીંધી માંહે પીત્તળનો સળીયો કે શેઠાડીનું સીશીળાનું ખોસે છે.

પ્રમગ્ની ચન્દ્ર પત્નિધીના સ્મરણાર્થે
શ્રી પાર્થસાગર મહારાજી સમક્ષે
શ્રીશુભ શલાકા

સુવર્ણ કેશી.

લેખિકા : દૈા. લવંગિકા પ્રિયંવદ ગહેતા, બી. એ.

(મયા અંકના પાલ ૩૫૪ થી માલુ)

[૪]

એ એને જ્યારે બારી ઉપાડી ત્યારે ઉપાના નીચરંગી પ્રકાશથી રસ્તા ઉપરનાં ફાનસો બાંધ્યાં પડતાં હતાં. ફિનકરનું તેજ દુભસ-પટમાં ઝળને પ્રસરયા માંડ્યું હતું. એ એવનાં નેત્ર હજી નિદ્રાથી ઘેરાયલાં હતાં, અને તેના નાભુક કપોલ ઉપર પડેલી ઓશીફાની બાલ ઉપરથી લાગતું હતું કે તેણે માત્ર યૌવન કાળમાં જ સલભ બનતી ગાદ નિદ્રામાં રાત્રિ ગાળી હતી. તેના પ્રિય કારને-શને રાત્રી કેવી પસાર કરી હતી તે જોવાને તે હસી હતી, અને જે વસ્ત્ર હાથમાં આ-વ્યું તે તેણે ખેરી લીધું. એ સુરેખ, મર્યાદા જાળવનાર વસ્ત્રથી તેણે સૌન્દર્ય અપૂર્વ રીતે દીપી ઉઠતું હતું. અને જો ફેલેન્ડર્સના કાંપડની લેઇસવાળી ટોપી અને સફેદ અબ્જો ખેરીલી બાળા સાથે દેવીને ખ્યાલ અધટત ના બનતો હોય, તો આપણે એમ કહીશું કે અલારે તે પૂર્વનાં દાર ઉપાડતી ઉપા જેવી તે લાગતી હતી. લેઇસ બરીને શુભગ્ન કરનાર, માટીનાં જે ફૂંડાંમાં સમાપ્ત થતા બાળને પાણી પાનાર બાળા માટે આ ઉપમા કદાચ વધારે પડતી અન્ય લાગશે. પણ ખરેખર, ઉપાદેશનું વદન પણ આટલું નેજસ્તી અને સુખી-બધું નહિ હોય; અને ખરે, ફેલેન્ડર્સની ઉવા,

જેની આંખોએ હમોશા કાંઈક અંશે ઘેરાયલી હોય છે, તે તો આટલી સુન્દર નહિ જ હોય.

એક મોઢું પાત્ર હાથમાં લઇને એ એવનાં કારનેશનમાં પાણી સોંચવાને જતી હતી, અને નિજાંતની આવેશભરી પ્રેમપત્રિકા ફેંડા પાણીના વરસાદમાં ડુબી જવાની તૈયારીમાં હતી સદ્ભાગ્યે એ ઘોળા કામળથી એ એવનું ધ્યાન ખેંચ્યું; તેણે એ કામળ માટીમાંથી કાઢ્યો, અને એ વાંચીને તે ઘણું આશ્ચર્ય પામી. તેમાં માત્ર એજ વાક્ય હતાં; એક ફેન્ડમાં હતાં, અને ખીચું જરમન બાંધામાં લખેલું હતું. બનેલો અર્થ એકજ હતો: “હું તને ચાહું છું.” એ એને કદાચ પોતાની માતૃભાષા શિવાય અન્ય ભાષા સમજતી ના હોય એ સંભવતો [તજાં] પ્રથમથી ઉપાય થોળ્યો હતો, કારણ તે ઘણાજ વ્યવહારકર્તા હતા.

ખરે જ, હાલા નવીન અને ચતુર વિચાર મેળવવા, માટે કોઈ કવિ કાવ્યની કડી લખવામાં વાપરે તે કરતાં પણ વધારે કામળ બગાડવા, અને કવના શકિતને ઉત્તેજિત કરવાને બદલે ઉત્તમ મઘ પીચો એ સાર્થક જ હતું. પરન્તુ, એ પત્રની સગલતા આમાસમય હતી. વસ્તુતઃ એ અનીતિથી ભરપૂર હતો. કે પછી એ માત્ર મૂર્ખાઈનું પરિણામ હોય-તો

કોણ જાણે. એ પણ સંભવ હતો ખરો. તે ગમે તેમ હોય, પરંતુ એ બાળાના મનની અમાધ શાન્તિમાં, “હું ત્હને ચાહું છું” એ વાક્ય અચાનક કેંકુડું એ શું સંવનન ક્રિયામાં પરમ નૈપુણ્યદર્શક નહોતું? અને એ વાક્ય પડતાંની સાથે, તળાવના પાણીમાં કાંકરો પડતાં જેમ અસંખ્ય વમળ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ એવેનનાં હૃદયમાં પણ અસંખ્ય બમરા ઉત્પન્ન થાય, ત્હેમાં ભેશ પણ શંકાને સ્થાન હતું ખરું?

અને ખરે જ, આવેશપૂર્ણ પ્રેમપત્રિકાઓમાં મુખ્યત્વે શું હોય છે? આવેશના ઉભરાને જીવિની કસોટીથી કસતાં એ આવેશ જતાં શેષાભાગ શો રહે છે? પ્રેમના વકૃત્વની સર્વ છટાનું હાર્દ એક જ વાક્યમાં સમાયેલું હોય છે. અને ત્હેની પ્રથમ આરંભેથી સર્વ પત્રિકાઓનું સર્વ વકૃત્વ આ ટૂંકા વાક્યમાં સમાવી દેવામાં એ અતિમ પત્રિકામાં તિબ્બત્ત ધણી જ ગહનતા સાધી શક્યો હતો.

ત્હેણે સહી કરી નહોતી. ત્હેના નામથી એવેનને શી માહિતી મળી શકત? કશી જ નહિ. તે એ શરેરમાં અબલ્લો હતો; એવેનનું નામ પણ તે જાણતો નહોતો, અને ખરું પૂછો તો ત્હેને તે જાણવાની દરકાર પણ નહોતી. એ રીતે આ પ્રસંગ વધારે ગૂઢ અને આકર્ષક બનતો હતો. અતિ રસહીન બની ગયેલી કલ્પનાશક્તિ પણ આ પ્રસંગ ઉપરથી વધારે ઓછી સંભવિતતાવાળા વીસ ગ્રંથો રચી શકે. તે કોણ હતો? શું તે કોઈ પ્રેમપીડિત ધર્મવરનો હતો, કે સુન્દર વદનવાળો લશ્કરી અમલદાર હતો, કે કોઈ નાણાચટ્ટીનો પુત્ર હતો, કે ઉદાત્ત વર્ગના કોઈ કુટુંબનો તરુણ હતો, કે મહિને આઠ દશ હજારની આવકવાળો ધન્યન્દનો કોઈ લૌક હતો, કે “આદ્ય” ઉચ્ચારથી અન્ત પામતા

નામવાળો કોઈ શ્રીમન્ત રશિયન હતો? એ મિતભાષિ, છતાં અર્થપૂર્ણ પત્રથી હાવા પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થયા વગર રહે જ નહિ. માત્ર ધર્મ માટે જ વપરાતા, પરિચયદર્શક એકવચની સંબોધનથી ત્હેના પ્રેમના આવેશની તીવ્રતા સ્પષ્ટ થતી હતી. વસ્તુતઃ તિબ્બત્તના હૃદયમાં એટલો તીવ્ર પ્રેમ હતો નહિ, પરંતુ તેથી એ બાળાના મન ઉપર વધારે સચોટ અસર થાય એ ઉદ્દેશથી ત્હેણે એક વચન વાપર્યું હતું; કારણ સ્ત્રીઓને સત્ય કરતાં અત્યુક્તિ વધારે પ્રિય અને સ્વાભાવિક હોય છે.

આ પત્રનો લેખક મેરના યોગાનમાં દોડેલો યુવક હતો, એ વિશે એવેનને એક ક્ષણ પણ શંકા નહોતી. આવી બાબતમાં સ્ત્રીઓ કદી ભૂલ કરતી નથી. ત્હેમનામાં એક પ્રકારની અદ્ભુત નૈસર્ગિક શક્તિ હોય છે, અને એ શક્તિ, તે સંસારના અને પ્રેમ છત્યાદિ લાગણિયો વિશેના જ્ઞાનની ગરજ સારે છે, એ જ્ઞાનની ખોટ પૂરે છે. સદૃશ્યોમાં સદૃશ્યો સ્ત્રીને પણ સ્ત્રીલંપટ પુરુષ કરતાં પણ એ વિષયમાં વધારે જ્ઞાન હોય છે.

આપણે આપણી નાવકાને અત્યંત સરળ, અજ્ઞાન બાલા તરીકે વર્ણવી છે. પરંતુ આપણે કમુલ્ય કરવું પડશે કે હાલો પત્ર મળતાં જે સદૃશ્યજન્ય ક્રોધ ઉત્પન્ન થવો જોઈએ તે ત્હેને થયો નહિ. ત્હેને બદલે ત્હેના હૃદયમાં ઉલટો આલ્હાદ ઉત્પન્ન થયો, અને ત્હેના વદન ઉપર સુરખી પ્રસરી. એ પત્ર તે જાણે ત્હેના સૌન્દર્યનું પ્રમાણપત્ર હોય એમ ત્હેને લાગ્યું. ત્હેને પોતાને વિશે ખાત્રી થઈ, અને ત્હેને સંસારમાં નિશ્ચિત સ્થાન મળ્યું. ત્હેના ગર્ભાદશીલ અજ્ઞાતવાસમાં પ્રેમનું આ પ્રથમ આગમન જ હતું. ત્હેની આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોવાને લીધે, ત્હેને માટે કોઈએ લગનની માંગણી કરી નહોતી.

અત્યાર સુધી સર્વ કોષ હેને બાળક જ સેખતાં હતાં. તિબ્બર્સે હેને સ્ત્રીનું પવિત્ર પદ આપ્યું. મહાસાગરના ઘેરા આવરણ નીચે, સુન્દરતાહીન છીપમાં પૂરાઈ રહેલા મૌકિતકને હેને ખ્દાર કાઢીને હેતું સાન્દર્ભ પ્રકાશમાં લાવનાર માટે જોવી આભારવૃત્તિ ઉપજે, તેવી આભારવૃત્તિ એચનને તિબ્બર્સે માટે ઉદ્ભવી.

આ મનોવૃત્તિ બદલાઈ, અને સખત નિયમમાં ઉછરેલાં, અને કોષ કાળે કાંઈ પણ ગુપ્ત રાખવાની ટેવ ના હોવાવાળાં સર્વ મનુષ્ય અનુભવે છે તે લાગણી એચેને અનુભવી. એ પત્રથી તે ગૂંચવાવા લાગી. જાણે આરસનો પ્હાણુ હેને સંતાડવાનો હોય એટલી ગૂંચવણ હેને થઈ. એ પત્ર સંતાડવા માટે હેના ખંડમાં ગુપ્ત સ્થાનની ખોટ પડી. હેણે કપ્પાટમાં કપડાંના ઢગલા પાછળ તે મૂક્યો, પણ થોડિકે ક્ષણ પછી તે પાછો કાઢી લીધો. કપ્પાટનાં પાટિયામાંથી પણ જાણે તે ઝળકવા લાગ્યો. એચેને બીજી કોષ વધારે સલામત જગ્યા જોળવા માંડી કપ્પાટમાં તો ખારખેરાને કાંઈ ટુવાલ કે ચાદરની જરૂર પડે તો તરત એ પત્ર હેના હાથમાં આવે. હેણે ખુરદી લીધી, હેના ઉપર બેઠો થઈ, અને પલંગની મચ્છરદાનીના ઉપરના ભાગમાં તે મૂક્યો. ધગધગતા લોખંડના કકડાની પેઠે એ પત્રથી જાણે હેના હાથ બળવા લાગ્યા.

ખંડ વ્યવસ્થિત કરવાને ખારખેરા આવી. અત્યંત ખેદકારીનો દેખાવ કરીને એચેન હેને રોજને સ્થાને બેઠી, અને પહેલે દિવસે અધૂરું રહેલું કામ હાથમાં લીધું. પરંતુ જોટલી વખત ખારખેરા પલંગ તરફ રહેજ પણ પગલું ભરતી તેટલી દરેક વખત હેને એકદમ ધ્રાસ્કો પડતો; હેના લમણાની નસો ધડકતી, અને મનના ઉદ્વેગથી શરીરે પરસેવો વળેતો. ખારખેરાના મોં ઉપર જાણે એચેની અને

શંકાનો ભાવ હોય એમ હેને લાગ્યું. આખરે એ જુદા છાખડી લાઇને બનરમાં ગઈ. બિચારી એચેનને આખરે નિરાંત્ય વળી, અને મચ્છરદાની ઉપરથી પત્ર કાઢીને પોતાના ગૂંજમાં મૂક્યો. પણ ત્યાં પણ એ હેને ખૂંચવા લાગ્યો. કાગળનો અવાજ થતાં જ તે ભડકતી. એટલે એ કાઢીને પોતાના વચના ગળામાં ખોસ્યો. સ્ત્રીયો, હેમને અસ્વસ્થ બનાવતી સર્વ વસ્તુઓ ત્યાંજ રાખે છે. વસ્તુનું ગળું તે કૂંચી વગરના કપ્પાટની ગરજ સારે છે. ન્હાનાં ફૂલ, પ્રિયજનના વાળની લટ, લોકેટ અને પ્રેમપત્રિકાઓ એ સર્વનું એ આશ્રયસ્થાન છે. આપણા હૃદયનો પત્રવ્યવહાર જાળવી રાખવાની એ પેટી છે.

એટલે એચેને, સોનાના એક ન્હાનાં ફોસની ભેગા એ પત્ર મૂક્યો. એ 'બિચારી' ફોસ આ પ્રેમપત્રિકાના આગમનથી ધણું જ આશ્ચર્ય પામ્યું.

પરંતુ એ તુચ્છ કાગળનો કડકો એચેને બાળી કેમ ના નાંખ્યો? પહેલું તો એ કે એચેને જન્મારામાં કદી પણ આવી તીવ્ર લાગણી અનુભવી નહોતી. હેને ભય પણ લાગતો હતો, અને તે સાથે આશ્વાસ પણ થતો હતો. અને વળી, જે પત્રોથી હેમની ગુપ્ત પાત પકડાઈ જઈને હેમનો વિનાશ થાય છે હેવા પત્રોનો પણ પ્રેમીજન નાશ નથી કરતાં હેતું શું કારણ હશે? કારણ એ જ કે એ તુચ્છ કાગળમાં પ્રેમનો વિદ્યુત પ્રવાહ પસાર થઈ જાય છે, અને હેને જીવન અર્પે છે. એ પત્ર બાળી નાંખવો તે મનુષ્યવધ કરવા સમાન છે. કોષ પણ બાળી નાંખેલા પત્રઅવહારની ભસ્મમાં હમ્મેશાં એ હૃદયનાં પરમાણુ રહેલાં હોય છે.

પછા માણસની પેઠે, તિબ્બર્સે પોતાનાં પ્રેમપ્રદર્શનની અસર થવા માટે વખત આપ્યો.

તે તંદન ગુપ્ત રહ્યો, અને રયુ કિપહોર્ષ તરફ
શરીથી શરૂઓ નહિ. એચેનના મનમાં બધ
ઉપન્ન થવા માંડ્યો હતો. એટલામાં એક
સુંદર પ્રભાતે તેની બારીના શણિયાની વચ્ચે
તેણે સુંદર પુષ્પનો ગુચ્છો દોરો. સંજે જીવિ
બાળુએ યદને ગયો હતો; એ તેણે નામ-
પત્ર હતું.

એ તરુણ બાળાને એ ગુચ્છાથી અત્યન્ત
આનન્દ થયો. તેને હવે તિબૂર્સ વિશે વિચાર
કરવાની ટેવ પડી હતી, અને તેના હાવા
આવેશપૂર્ણ આરમ્ભ પછી તેણે દાખવેલા
નિરુસ્તાહથી તેણે અભિમાન ખડિત થયું
હતું. તેણે ગુચ્છો લીધો, સુંદર નીલરંગી
ભાતવાણું એક ફૂલપાત્ર લીધું, અને તેમાં
પાણી ભરીને ફૂલ વધારે વખત ટકારી રાખવા
માટે ગુચ્છો છોડીને ફૂલ પાણીમાં ઝોદ્યાં.
આં વખતે તે જીવનમાં પહેલીજ વખતે અસત્ય
બોલી. તેણે આરંભેરને કહ્યું કે તેના ઘરક-
માંની એક સ્ત્રીને તૈયાર થયેલી લેપસ આપ-
ને તે ગાઇ હતી, તે તેને ફૂલનો શાખ હો-
નાવું જણતી હોવાથી તેણે તેને એ ગુચ્છો
આપ્યો હતા.

દિવસના ભાગમાં, કોઇક મકાનની શિશ્વ-
કળાના કોઇક ભાગનું ચિત્ર ઉતારી લેવાને
જહને તિબૂર્સ એચેનના ઘરની સહાને આપ્યો.
તે ત્યાં ઘણો વખત રહ્યો, અને ચીકણા
કાગળના એક કક્કડા ઉપર બુટ્ટી પેન્સિલ વડે
ચીતર્યા કર્યું. હવે એચેનને ગ્રમ રહેવાનો ગારો
આપ્યો. તેના ઘરની એકે બારી ઉઘડી
નહિ, બારીનો પડો સ્થળે પણ હાથો નહિ.
આખું ઘર જાણે નિદ્રાવત્ય હોય એવો ભાસ
થતો હતો. એક ખૂણામાં બેસીને, તેના
ધરતીરિયામાંના આટલાની મદદથી તે નિરાંતે
તિબૂર્સને જોઇ શકતી હતી. તેણે જોયું કે
તે કંચો હતો, સશક્ત બાંધાતો હતો. તેના
આખા શરીરમાં પ્રભાવ હતો. તેણે વદન

સુરેખ હતું, તેનાં નેત્ર મૃદુ હતાં, અને તેના
વદન ઉપર શોકની છાયા હતી. એ શોકની
છાયા જોઇને એચેનનું હૃદય આર્દ્ર બન્યું,
કારણ કે અસાર સુધી તેને માત્ર ફૂલેન્ડસ-
વાસિયોનાં પ્રદુશ્ન વદન જોવાનીજ ટેવ હતી.
વળી તિબૂર્સ જો કે બન્ધ નહોતો. તેમ
ટાપટીપિયો પણ નહોતો, પરંતુ તેનામાં એક
જાતની સ્વાભાવિક સંસ્કારિતા હતી, અને
એચેન જેવી નિરોપ બાળાને તો તે અસન્ત
“ ફેરનેબલ ” લાગ્યો હશે. પેરિસના રસ્તા
ઉપર તે તંદન સામાન્ય ગણાત, કાંઇક અરો
ચાલુ સમય કરતાં પછાડી પડેલો ગણાત; રયુ
કિપહોર્ષ ઉપર તે બન્ધ જણાતો હતો.

મધ્ય રાત્રિએ, કોઇક સુંદર માલિશ
ભાવથી પ્રેરાઇને, એચેન ઉઠી, અને ઉઘાડે
પગે ફૂલનો ગુચ્છો જોવાને ગઇ. તેણે પોતાનું
મોં કુચમાં છુપાવ્યું, અને એક બન્ધ, રક્ત-
વર્ણ પુષ્પદાના તિબૂર્સને સુખ્યન કર્યું. હૃદય-
ના આવેશમાં એ અસંખ્ય રંગી પુષ્પના
સાગરમાં માથું નાંખ્યું, અને હૃદય આર્દ્ર
બનીને આખ્યમાં ઝગઝગાયાં આવ્યાં ત્યાં
સુ. તેની સુરાસ લીધી. તે પાછી ટટાર થઇ
ત્યારે તેના કપોલ ઉપર મૈત્રિક દામ જેવાં
ચિન્દુઓ બાજ્યાં હતાં, અને તેના સુંદર નાક
ઉપર પુષ્પના પગાની સુવર્ણ રજ લાગીને તે
પીથું બન્યું હતું, હસતાં હસતાં તેણે એ લોહી
નાંખ્યું, અને પછી જહને સહ ગઇ. આખી
રાત્રી તેને તિબૂર્સનાં જ સ્વપ્નાં આવ્યાં.

આ સપ્તામાં, “ ધિ રિસેન્ટ ફ્રોમ ધિ
કોસ ” માંની એગેચેનનું શું થયું હતું ?
આપણા ઉત્સાહી તરુણના હૃદયમાં તે હજી
પણ સંપૂર્ણ સાત્રાજ્ય ભોગવતી હતી. સુંદર-
માં સુંદર જીવન્ત સ્ત્રી કરતાં તેના લાભમાં
મોટી વાત એ હતી કે તે અશક્ય હતી.
તેના વર્તનથી આદર્શનો વિચ્છેદ કદી પણ
થવાનો નહોતો. અતિવૃત્તિનો પણ સંભવ

ન્હોતો. પ્રેમમુગ્ધ વાતાવરણમાં સામાન્ય અથવા અર્થહીન શબ્દોથી તે કદાપિ બંગ પાડે એમ ન્હોતું. મહાન કલાકારે આલેખેલી દૃઢ રેખાઓને અડગતાથી વળગી રહીને તે હમેશાં ત્યાં નિશ્ચલતાથી બિત્તી હતી. અનન્ત કાળ સુધી તેનું સૌન્દર્ય અખડિત રહેવાની ખાત્રી હતી, અને દિવ્ય પ્રતિભાશાળી મિત્ર-કારના હૃદયમાંના સૌન્દર્યની ભાવનાનું મુક વાણી દ્વારા તે જગતને વર્ણન કરતી હતી.

૨૫ કિપ્પોર્માંની લેખસ બનાવનાર બાંગ્લા ખરે જ ધણી આકર્ષક હતી. તથાપિ તેનાં અંગમાં યેગરેક્ષેનના જેવી સુરેખતા ક્યાં હતી, તેના જેવી સુભગ શક્તિ ક્યાં હતી? તેના રક્ષકની રેખાઓ કેટલી બાલિશ હતી! અને એ શાન્ત પાપપણીના વાંકડિયા, બરાવદાર વાળના તેજસ્વી રંગ આગળ ઝેચે-નના વાળનો રંગ કેટલો આંખો પડતો હતો! સ્કેલ્ડ્ર નદીને કંઠે ધરતાં ધરતાં તિખૂર્સ પોતાના મનમા આ પ્રમાણે વિચાર કરવા માંડ્યો.

તથાપિ, ચિત્ર સાચેના પ્રેમપ્રસંગમાં આગળ કાંઈ પણ વધારો યતો ના હોવાથી, તે પોતાની આ શૂળાઈ વિશે ધણા જ ગંભીર વિચાર કરવા લાગ્યો. આખરે નિરાશાનો નિઃસ્વાસ નાંખીને તેણે ઝેચેન તરફ પોતાનું મન દોર્યું. તે તેને ચ્હાતો ન્હોતો. પરન્તુ જેમ પુત્રીના મુખ સદામું જોવાથી પિતાને પોતાની ગત પ્રિયાનું સ્મરણ થાય, તેમ ઝેચેન તેને તેની સુંદર સ્વપ્ન સમાન ધ્યાનનું સ્મરણ કરાવતી હતી. આપણે એ પ્રેમપ્રસંગની વીગતમાં હંદરીયું નહિ, કારણ સર્વ કોષ તે કંઈ શકશે. દેવોગના બળે આ બંને પ્રેમીઓને મળવાનો પ્રસંગ આવી મળ્યો.

હંમેશના નિયમ પ્રમાણે, ઝેચેન તેની સખીની સાથે સ્કેલ્ડ્ર નદીના સ્થામા કાંઠાની

બુશિર ઉપર ફરવા ગઈ હતી. એ બંનેએ પતંગિયાં પકડ્યાં, નીલરંગી પુષ્પોની માળાઓ ગૂંથી, અને ઘાસ ઉપર સૂતાં. એ સર્વ રમત-માં એટલો બધો વખત જતો રહ્યો, કે રાત્રિ પડી ગઈ, અને એ કાંઠા વચ્ચે ધરતી હોડીનો હોડીવાળો છેલ્લી વખત આવીને જતો રહ્યો. તેનું પણ તેમને ભાન રહ્યું નહિ. બંને અરવસ્થ ચિત્તે, રજત જેવા મંજુલ કંઠે હોડીવાળાને પાછા આવીને તેમને લાઇ જવા માટે ભુમો પાડવાં લાગ્યાં. પરન્તુ તેમનો સ્વર પવન ભેગો તણાઇ ગયો, અને રેતો ઉપર પડતા મોઝનના કલકલ નાદ શિવાય બીજો કાંઈ પણ ઉત્તર મળ્યો નહિ. સદ્માએ તિખૂર્સ એક ન્હાની હોડીમાં ધરવા નીકળ્યો હતો. તેણે તેમની બૂરો સાંભળી, અને તેમને સ્થામે તીર લાઇ જવાની સૂચના કરી. ઝેચેન ધણી જ ગૂંચવાઇ અને તેનું મ્હોં લાલ થઇ ગયું. એ જોયા છતાં પણ તેની સખીએ એ સૂચના માન્ય રાખી. તિખૂર્સ ઝેચેનને ધર સુધી પહોંચાડી આવ્યો, અને બીજે રવિવારે હોડીમાં ધરવા જવાનું નક્કી કરતો આવ્યો. બારબેરાએ પણ તેમાં પ્રવૃત્તિ સંમતિ આપી, કારણ કે તિખૂર્સને મહાં મન્દિરમાં નિર્વામત રીતે આવતો તેણે દોડો હતો, અને "ધિ ડિએન્ટ ક્રોમ ધિ કોસ" ના ચિત્ર તરફનો તેનો મકિતભાવ તેણે દોડો હતો, અને તેથી તેને તિખૂર્સ વિશે ધણી જાણે આભપ્રાય બંધાયો હતો.

તિખૂર્સને ઝેચેન તરફથી ઝાઝી આનાકાની નહી નહિ. તે એટલી વિશુદ્ધ હતી, કે તેણે પોતાનો બચાવ કરવાનો પ્રયત્ન ક્યોજ નહિ; કેમ પણ જાત્યનો બપ છે, અને બચાવની આવશ્યકતા છે, એ એ સમજી જ નહિ. અને વળી તે તિખૂર્સને ચ્હાતી હતી. કારણ, જોકે હંમેશાં તે ધણાજ આનન્દથી વાતો કરતો હતો, અને દરેક વિષયમાં કટાક્ષ અને બેદર-

કારીથી પોતાના અભિપ્રાય દર્શાવતો હતો, તથાપ તે કળી ચડી હતી કે તે દુઃખી હતો, અને સ્ત્રીની સ્વભાવજન્ય વૃત્તિ પ્રમાણે તેને તિખૂર્સને આશ્વાસન દેવાની વૃત્તિ થઈ. દર્ષણ-થી જેમ પક્ષી આકર્ષાય છે તેમ સ્ત્રી સદામાના દુઃખથી આકર્ષાય છે.

તિખૂર્સ તેની સાથે ઘણી જ સમ્યક્તાથી વર્તતો હોવા છતાં, તેને એમ લાગ્યું કે તેનું આખું હૃદય તેને આર્ષણ થયેલું નહોતું, અને તેના મનના કેટલાક ગુપ્ત ભાગમાં તે કદી પણ પ્રવેશી શકતી નહોતી. મહત્તરના કાંઈક ગુપ્ત વિચારમાં તે મગ્ન થઈ જતો હતો, અને એ સ્પષ્ટ હતું કે અનેક વખત તેનું મન કોઈક આશાત પ્રદેશમાં વિહરતું હતું. તેની ધ્વજા વિરૂદ્ધ પણ, તેની કલ્પનાશક્તિ જાણે પાંખ શરૂ કરીને ઉડતી, છતાં સાથે અચ-કાતી, અને પૂરાપણા પંખાની પેઠે, નીલા-કાશમાં બન્ધનહીન વિહાર કરવાને બહાર નીકળી જવા માટે માર્ગ શોધતી. અનેક પ્ર-ખત તે કલાકોના કલાકો સૂઈ અસન્ત ગભીર ભાવથી તેને નિહાળ્યા કરતો; કેટલીક વખત એ નિરીક્ષણથી તેને સંતોષ થતો, કેટલીક વખત અસંતોષ થતો. એ નિરીક્ષણમાં પ્રણ-યાનો ભાવ નહોતો. એવેન આ વર્તનનો અર્થ સમજી શકી નહિ. પરંતુ તેને તિખૂર્સની વધારાની વિશેષ ખાતરી હોવાને લીધે તેને કોઈ પણ જાતનો ભય ઉત્પન્ન થયો નહિ.

એવેન નામ બોલવામાં ધણું અધરું પડે છે હેવું બહાનું કાઢીને તિખૂર્સ તેનું નામ એગેસેન પાડ્યું હતું, અને તે એવેને ઘણી ખુશીથી સ્વીકાર્યું હતું. તેના પ્રણયી નહેને સર્વ કોઈ કરતાં અન્ય નામથી બોલાવે તેમાં તેને અત્યંત આનંદ થતો હતો. તે હજી પણ નમદામંદિરમાં ઘણી વખત જતો હતો, અને એ ચિત્રના નિરર્થક દર્શનથી તેના

હૃન્માદને પોષણ આપતો હતો. અને તેવા દિવસોએ, એગેસેનની ફરતાનો દંડ એવેનને ભરવો પડતો હતો, આદર્શને માટે પ્રત્યક્ષને દુઃખ સહન કરવું પડતું હતું. તે ચીડકણે અને મૂંઝળ બની જતો હતો, અને પેલી નિર્દોષ બાળા તેને શારીરિક અસ્વસ્થતા અને અતિશય વાંચનનું પરિણામ માનતી હતી.

અને તો તો, એવેન ઘણીજ આકર્ષક બાળા હતી, અને અન્ય કોઈ પણ કારણ વગર, તેની પોતાની ખાતર પણ તેને માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય તેવી તે હતી. આખા કુલે-નર્સમાં તેના કરતાં વધારે ગૌરવર્ધી, કુમળી તથા બીજી કોઈપણ સ્ત્રીની મળી શકે એમ નહોતું; તેના જેવા સુંદર રંગના વાળ પણ મળે એમ નહોતું; તેના હસ્ત ભરાવદાર છતાં નાજુક હતા, તેના નખ અડીક જેવા હતા. નાનકુમારીને દીપે તેવા તેના હાથ હતા. અને કુલેનસની ભૂમિમાં કવચિત્તજ નજરે પડે તેવા સૌન્દર્યનો અંશ તેનામાં હતો—તેના પગ ન્હાના અને નાજુક હતા.

અહા, તિખૂર્સ, તિખૂર્સ ! આદર્શની પ્રતિમાને તારા જીવન યુગલમાં લેવાની તને ઇચ્છા થાય છે, તારી આભાસમય પ્રિયાના ગુપ્ત ઉપર સુખમન કરવાને તું તલપી રહ્યો છે, પરંતુ તું વેળાસર ચેતજે ! તેમનાં ઘાટ-દાર મળ્યાં, અને તેજસ્વી સ્મિતની પાછળ, એ આભાસવત્ સ્ત્રીઓને તીથા દાંત અને નહાર હોય છે. એ હુષ્ટ વ્યક્તિઓ તારા હૃદયનું શુદ્ધ રક્ત ચૂસી લેશે, અને નીચોવેલી વાદળી કરતાં પણ તારાં હૃદય વધારે શુષ્ક અને ખાલી કરી દેશે. એ સ્વચ્છંદી આકાંક્ષા છોડી દે; આરસની ભૂતિયોને તેમનાં આસન ઉપરથી ઉતારવાનો મિથ્યા પ્રયત્ન ચૂકી દે, અને મૂક ચિત્રો આગળ તારા આંતર ભાવ કાલવવાનું રહેવા દે. દુનિયાના સધળા ચિત્ર

કાર અને કવિયોને ત્હારા જોવો જ વ્યાધિ
લાગુ પડ્યો હતો. ઇશ્વરની સૃષ્ટિની મધ્યમાં
ત્હેમણે પોતાની સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાનો પ્રયત્ન
કર્યો. આરસથી, રંગથી, કાવ્યનાં દોહન
દ્વારા, ત્હેમણે સૌન્દર્યની ત્હેમની પોતાની
ભાવના આલેખવાનો યત્ન કર્યો. ત્હેમની
કૃતિઓમાં ત્હેમનાં જીવન્ત પ્રેમપાત્રનાં ચિત્રો

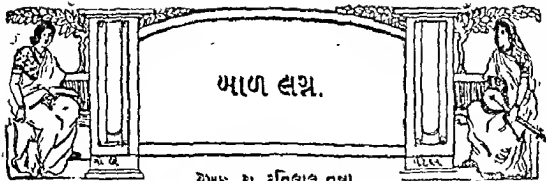
નથી, પરન્તુ ત્હેમનાં હૃદયે ઇચ્છેલાં, કદપેલાં
પ્રેમપાત્રનાં ચિત્ર છે. અને એ ચિત્રનાં જીવન્ત
સ્વરૂપ જગતમાં શોધ્યાં જડશે નહિ. જા,
એવેનને માટે ખીજે પુષ્પશુચ્છ લાઇ આવ્ય.
ત્હારી મૃત્યવત્ પ્રિયાઓ, ત્હારી હાવાઓને
બુદ્ધી જા, અને આ જગતનાં જીવન્ત મનુષ્યની
સાથે જીવન ગાળવાનો પ્રયત્ન કર્ય.

વિવાહ પદ્ધતિ

દેશદેશની વિવાહ પદ્ધતિ જુદી જુદી હોય એ કુદરતી છે. બ્રહ્મદેશમાં વિવાહ યોગ્ય
કન્યા રાતે આઠ વાગ્યે પોતાની બારીમાં દીવો મુકે છે. વિવાહ કરવા ઇચ્છનાર કુવારા માથુસો
એક સાથે અનેક-તેની પાસે એ વખતે જઈ શકે છે. રાતે આઠથી બાર વાગ્યા સુધીનો
સંવનન સમય ગણાય છે. કન્યાની માતા દૂર બેસી બધો તમાશો જોયા કરે છે. (૨)
જાપાનમાં કોઈ કુવારા માથુસને કોઈ કન્યા પસંદ પડે તો એક અમુક જાતના છોડની
ડાળી લઈ જઈ તેને બારણે બાંધે છે. જે કન્યાને એ વર પસંદ હોય તો તે પોતાના દાંત
કાળા રંગી સંમતિ જાહેર કરે છે પસંદ ન હોય તો પેલી ડાળી સફાઈ જવા દે છે. સંમતિ
દર્શાવ્યા બાદ માતૃપિતા નક્કી કરી લે છે. (૩) અશ્વગાનિસ્તાનમાં સૌથી સાદી રીત છે.
પોતાની પસંદગી પામેલી કન્યાના વાળનો ગુચ્છો પુરૂષ કાપી લે છે. તે પછી માબાપ સાથે
મસલત ચલાવી કરીઆવર નક્કી કરે છે. (૪) મોરોક્કોમાં હિંદની જેમ કન્યા કે વર
લગ્ન પહેલાં એક બીજાને જોઈ શકતાં જ નથી. કોઈક હિમ્મતવાન છોકરોજ પોતાની ભાવિ
પત્ની એની માતાને મળતા આવવાની હોય ત્યારે બેસી રહે છે અને દર્શન પામે છે.
(૫) જંગલી એશીયા જાતિમાં અમુક કન્યા પસંદ પડી એટલે તેને ઘેર અચાનક જઈ
તેના વાગ પકડી પોતાને ઘેર ધસડી જાય છે !

ગજાનાં અને પગનાં શણગાર

બ્રહ્મદેશમાં પોરોંગ જાતની બાળાઓને ગજામાં પીત્તળનાં પાંચ ગુચ્છનાં પહેરાવાય છે.
ઉમ્મર વધવા સાથે એ હાંસડીઓ પણ વધતી જ જાય છે. પુખ્ત વયે એકદર બાવીસ ટુપીયા
વધ જાય છે. આ ઊંચી પગમાં ટેક ધુટણ સુધી અને ઉપર પણ પીત્તળના ગોળ પટ્ટા પહેરે
છે. એમ એ પોરોંગ પ્રેમદાઓ એમના શરીર પર એકદર સવાથી દોઢ મણુ પીત્તળ વેંદારે છે
જતાં અકળાતી નથી ! તેઓ આ આજુબજુ સહિત માદ્યોની મજલો કરી શકે છે અને
ખેતીનું આકર કામ પણ ધુબાકાજંઘ દરી નાખે છે ! યુરોપમાં મસાઈ મહિલાઓ લગ્ન
બાદ સત્તારીસ સરો લોખંડનો ચેપો પહેરે છે, એ વડે ગળું અને આખી છાતી બરાબ રહે છે !
એ એક ચેપાનું જ વજન કમમાં કમ ૨૫ થી ૩૦ રતલ હોય છે !

લેખક: શ. રતિલાલ તામ્ર.

પાત્રો:

નારણ પટેલ : ગાંધીજીનો અનુયાયી.

છગન : નારણ પટેલનો છોકરો.

ગંગા : નારણ પટેલની સ્ત્રી.

લખી : છગનની ન્હાની બહેન.

લખી—આ! કાલે પરસોતમના બાપા
તો બસ કહે કે બા કેમ નહિ આવી ?
છનીવાને તેડવા જ મોકલતા હતા.

છગન—હા! બા! અમે કેમે કરીને
કહ્યું ત્યારે એણે માન્યું.

લખી—પણ બા! તું કેમ નહિ આવી ?
કાલ તો એવી તો મજાક પડી, એવી તો
મજાક ! (રૂંદે છે)

ગંગા—એટલી બધી તે શી મજાક
પડી ? એકલી એકલી રૂંદે છે તે કહે તો ખરી ?

લખી—અરે, પરસોતમ તો પરણવાની
વખતે બંધી જ ગયો ને કેમે ક્યો હાથે જ
નહિ ને એની વડુ પણ બંધી ગઈ.

ગંગા—પછી ?

છગન—પછી પરસોતમની મા પરસોત-
મને ખોળામાં લઈને બેઠી ને વડુની મા વડુને.

લખી—તે બા! પરસોતમને એ પરણ્યો
તે યાદ રહેશે ?

ગંગા—યાદ તો શેનું રહે ?

લખી—ત્યારે પરસોતમ કેવી રીતે
જાણશે કે આ મ્હારી વડુ છે.

છગન—ત્યારે બા! એવાં લગ્ન શું કામ
કરતા હશે ?

ગંગા—એ તો એવો રિવાજ. આપણામાં
બાર બાર વર્ષે જ લગ્ન થાય. (નિઃસાસો નાખે છે.)

છગન—એવું કેવું ?

લખી—રિવાજ એટલે શું ?

ગંગા—એ તમને નહિ સહમતો ! આપણા-
માં બાર બાર વર્ષે જ લગ્ન થાય અને એમ
કરતાં રહી જાય તો પછી રહેને કોઈ પરણે નહિ.

છગન—એમ કેમ ? જો ને, પેલો રમેશ
તો ૨૫ વર્ષનો પરણ્યો.

ગંગા—હા. પણ આપણામાં એમ ન
થાય. ત્યારે બાપે નહિ માન્યું તો હવે
ત્યારે અને આ લખીના લગ્ન કરતાં કેટલી
આપણ પડવાની ?

છગન—તો કંઈ નહિ, હું નહિ પરણું.

ગંગા—એ કંઈ ચાલે ?

લખી—કેમ નહિ ચાલે. એવા યાદ
નહિ રહે એવા લગ્ન કરવાને બદલે તો માઈ
પરણે નહિ એ કેવું સાકું ?

ગંગા—જા! એવું સહમતો નહિ ને
ગાંડું ગાંડું શું બોલે છે ? એ તો એવો
રિવાજ પડ્યો.

લખી—પણ બા! આપણે એ રિવાજ
નહિ પાળીએ તો ?

છગન—અને બા! લખી એમાં ખોટું
શું કહે છે ? જો લખી તું પણ તારાં છોકરાને
રમેશ જેવડાં થાય ત્યારે જ પરણાવીશને ?

લખી—હા. બાને કહેવું હોય ને કહે.

પણ હું તો મ્હોટી યદ્દશને ત્યારે એમજ કરીશ.
નારણ પટેલ—(નવજીવનમાંથી મ્હોટું કાઢીને)

ખરેખર, બધાજ છોકરાંઓ આવા થાય તો...

ઇનામી ઉખાણું.

સંપાદિકા: સા. કરતુરલક્ષ્મી આચાર્ય.

	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૫	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧૧	૧૩	૧૦	૨	૩	૨૧	૧૧	૧૪	૧૫
૧૨	૧૩	૧૦	૨	૩	૨૧	૧૧	૧૪	૧૫
૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪
૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧	૩૨	૩૩
૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨
૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦	૫૧
૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬	૫૭	૫૮	૫૯	૬૦
૬૧	૬૨	૬૩	૬૪	૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯
૭૦	૭૧	૭૨	૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮
૭૯	૮૦	૮૧	૮૨	૮૩	૮૪	૮૫	૮૬	૮૭
૮૮	૮૯	૯૦	૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫	૯૬
૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦	૧૦૧	૧૦૨	૧૦૩	૧૦૪	૧૦૫

આકાઃ—૧ રસોઇમાં મશાલામાં વપરાતી એક ચીજ (હિંદુસ્તાની). ૨ વનસ્પતિની

શેતળ. ૫ જંગલ. ૬ રામાયણના વખતનો હિંદો એક ભાગ. ૮ મુખવાસની એક ચીજ.

૧૦ ગણતરીથી ખર્ચ કરવું તે. ૧૨ એક રાગ. ૧૪ સુંદર. ૧૬ પક્ષીને પથ્થર મારવા વપરાતું

હથીયાર. ૧૭ સમય માટે વાહન વગાડી ખર્ચ કરવી તે. ૧૮ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ મંજુરણ.

૨૦ એક સંખ્યા. ૨૨ મનાવતા. ૨૫ અને. ૨૭ રાત. ૨૮ પૈસા. ૨૯ સંગીન. ૩૦ કાષી.

ઉદાઃ—૧ માછલું. ૨ ચતુર. ૩ નરમ સ્વભાવનો; હળીમળીને રહે તેવો. ૪ રીવાજ.

૫ ખાવામાં વપરાય તેવું સોનું રૂપ. ૭ બધાં. ૮ ચીજ. ૧૦ એક માસિકનું નામ (ઉલટું)

૧૧ રસથી ભરપૂર. ૧૩ માગવું—અવિધ્યકાળ. ૧૫ એક રાગ. ૧૮ દાણ. ૧૯ સ્વભાવ. ૨૧

સુગંધ. ૨૩ પુરુષ. ૨૪ સ્ત્રી. ૨૬ તાકો. ૨૮ પરિચારિકા.

[નોંધ: આ ઉખાણુની હરિદ્રાઇમાં માસિકનાં દરેક સ્ત્રીગ્રાહક તેમજ ને બહેનો

પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઇ

શકશે. સ્ત્રીગ્રાહકોના કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરીદ્રાઇમાં ભાગ લઇ શકશે. જવાબ લખી

મોકલનારે પોતાનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો

હરિદ્રાઇમાં નામ દાખલ નહિ થાય. આ ઉખાણુનો જવાબ તા. ૩૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૭

સુધીમાં અમને મળી જાય તેવી રીતે મોકલી આપવો.

ડીસેમ્બર અંકના ઉખાણુની હરિદ્રાઇનું પરિણામ.

ડીસેમ્બર ૧૯૨૬ ના અંકમાં ને ઉખાણું આપ્યું હતું તેના બધા મળીને ૪૭ જવાબ

આવ્યા હતા, તેમાંથી ૧૨ જવાબ ખોટા હતા બાકીના ખરા જવાબોમાંથી એક ન્હાના બાળક

પાસે ઉપગ્રાવતાં તેમાંથી નીચે જણાવેલાં બહેનનું નામ નીકળ્યું છે, એટલે તેમને ઇનામ

આપવાનું નક્કર કરીએ છીએ:

ગુણસુંદરીઓ! જરાય મુંઝારો નહિ.

કુટુંબને સંતોષ

યાદ રાખો

આપવો છે ? તો એક વાત ધ્યાનનાં
રાખી લેજો. કુટુંબના સંતોષ અને
આનંદનો આધાર તમારી
બનાવેલી રસોઈ
ઉપર છે. એ
રસોઈ સ્વાદીષ્ટ
બનાવવા તમે
શું કરશો ?

કે સારા, મધમધતા મસાલા વિના તમે
સ્વાદીષ્ટ રસોઈ નહિ બનાવી શકો. મા-

લેકની જાતિ કેબરેખ સેકળ

ચોખ્ખા અને તાજા ફ-

ળેલા મસાલા મે-

ળવવાનું એક-

જ સ્થળ છે.

બીજે ના

જશે

મસાલા ખાંડવા
ફળવાની કે અનાજ
સાફસુકું કરવાની જરાય
કડાકુટ તમારે નહિ કરવી પડે

મધમધતો મસાલો

ચટાકેદાર ચટણી, ટરટદાર પાપડ,
સ્વાદીષ્ટ અથાણાં, સાફ કરેલા
અનાજ કે લોટ છુટક તેમજ
જથાખંધ મળશે.

ટેલીફોન નં. ૨૦૮૭૦

૨૦ વર્ષનો
અમારો અનુ-
ભવ તમારી
સેવામાં હાજર
છે. અમારો મસાલો

શુભ પ્રસંગે, વાર તહેવારે
કે પાર્ટીઓમાં

ધમધાકાર વપરાય છે. જહાર-
ગામના જોડારો ઉપર પણ
તાકીદે ધ્યાન અપાય છે.

દરેક જાતના

અનાજ, લોટ,

રવો, મેંદો, ચણા

ને ચોખ્ખા લોટ,

દીલ્લીના ચોખ્ખા અને

જાતજાતનાં અથાણાં

ચટણી ને પાપડ

અમારે ત્યાંથી તયાર મળી શકશે

તમારે કોઈપણ જાતની કડાકુટ

નહિ કરવી પડે.

જાંગીર સી. મસાલાવાલા.

ખેતવાડી ૧ લી ગલીને નાકે, ગીરગામ એક રોડ, મુંબાઈ. ૪.

શ્રી. શારદાગૌરી કુલચંદલાધ પરીખ.

એ બહેનને “ પાલાણી ” નામે પુસ્તક બેટ તરીકે મોકલી આપીશું. એ બહેન હનામ મેંજવવાં બાગ્યશાળી થયાં તે માટે તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ. બાકીના જે બહેનોનાં જવાબ ખરા હતા તેમના નામ નીચે પ્રમાણે છે :

સૌ. ઇંદુમતિ શુ. મહેતા; શ્રી. સારસ્વતિ પ્ર. જગડ; સૌ. કુસુમગૌરી મં. મુન્શી; સૌ. કમળાગૌરી પૂરોહિત; સૌ. લીલાવતી મ. અમીન; સૌ. જસવંતી દિ. ભટ્ટ; સૌ. નિરંજના ર. પંડિત; સૌ. મનહરગૌરી જ. મહેતા; સૌ. તારામતી મા. ગાંધી; સૌ. નિલમ હ. શ્રાદ્ધ; સૌ. કુસુમ વિ. આસર; સૌ. કુસુમકુમારી ઝવેરી; શ્રી. શકુન્તલા મ. દેસાઈ; સૌ. પ્રેમકોરબાઈ ક. આસર; સૌ. સુરજબાઈ યં. કાજી; સૌ. લીલાવતી શુ. કાપડીઆ; સૌ. મનહરગૌરી કૃ. કાજી; કુ. પ્રમિલા મુ. દવે; સૌ. હરદગૌરી મુ. દવે; સૌ. મંગલાગૌરી શ્રોદ્ધ; સૌ. હીરાબાઈ હ. ઉદેશી; કુ. શકુન્તલા ગી. ઠાકર; સૌ. સરમુદા દિવટિયા; સૌ. મંછળેન રા. પટેલ; સૌ. મધુમાલતી સ. બુચ; સૌ. રમાગૌરી મહેતા; સૌ. ગુણવતી વરજીવન; સૌ. જ્યાવતી પ્રાણલાલ; સૌ. કળાવતી ન. મહેતા; સૌ. પદમાવતી પદમશી; સૌ. પ્રભાવતી હરખચંદ; સૌ. મંજુદેવી મા. પંડયા; સૌ. રસિકગૌરી ભા. ચાતિક; સૌ. શાન્તાગૌરી કા. પટવા.

એ ઉપાણીનો ખરા જવાબ નીચે પ્રમાણે છે:

૧	૬	૨		૩		૪		૫
૭		૧		૮		૯		૧૦
૧૧	૫	૪		૧૨		૧૩		૧૪
૧૬	૧૧	૧૦		૧૭		૧૮		૧૯
૨૦	૧૬	૧૫		૨૧		૨૨		૨૩
૨૪	૨૦	૧૯		૨૫		૨૬		૨૭
૨૮	૨૪	૨૩		૨૯		૩૦		૩૧
૩૨	૨૮	૨૭		૩૩		૩૪		૩૫
૩૬	૩૨	૩૧		૩૭		૩૮		૩૯
૪૦	૩૬	૩૫		૪૧		૪૨		૪૩
૪૪	૪૦	૩૯		૪૫		૪૬		૪૭
૪૮	૪૪	૪૩		૪૯		૫૦		૫૧
૫૨	૪૮	૪૭		૫૩		૫૪		૫૫
૫૬	૫૨	૫૧		૫૭		૫૮		૫૯
૬૦	૫૬	૫૫		૬૧		૬૨		૬૩
૬૪	૬૦	૫૯		૬૫		૬૬		૬૭
૬૮	૬૪	૬૩		૬૯		૭૦		૭૧
૭૨	૬૮	૬૭		૭૩		૭૪		૭૫
૭૬	૭૨	૭૧		૭૭		૭૮		૭૯
૮૦	૭૬	૭૫		૮૧		૮૨		૮૩
૮૪	૮૦	૭૯		૮૫		૮૬		૮૭
૮૮	૮૪	૮૩		૮૯		૯૦		૯૧
૯૨	૮૮	૮૭		૯૩		૯૪		૯૫
૯૬	૯૨	૯૧		૯૭		૯૮		૯૯
૧૦૦	૯૬	૯૫		૧૦૧		૧૦૨		૧૦૩
૧૦૪	૧૦૦	૯૯		૧૦૫		૧૦૬		૧૦૭
૧૦૮	૧૦૪	૯૯		૧૦૯		૧૧૦		૧૧૧
૧૧૨	૧૦૮	૯૯		૧૧૩		૧૧૪		૧૧૫
૧૧૬	૧૧૨	૯૯		૧૧૭		૧૧૮		૧૧૯
૧૨૦	૧૧૬	૯૯		૧૨૧		૧૨૨		૧૨૩
૧૨૪	૧૨૦	૯૯		૧૨૫		૧૨૬		૧૨૭
૧૨૮	૧૨૪	૯૯		૧૨૯		૧૩૦		૧૩૧
૧૩૨	૧૨૮	૯૯		૧૩૩		૧૩૪		૧૩૫
૧૩૬	૧૩૨	૯૯		૧૩૭		૧૩૮		૧૩૯
૧૪૦	૧૩૬	૯૯		૧૪૧		૧૪૨		૧૪૩
૧૪૪	૧૪૦	૯૯		૧૪૫		૧૪૬		૧૪૭
૧૪૮	૧૪૪	૯૯		૧૪૯		૧૫૦		૧૫૧
૧૫૨	૧૪૮	૯૯		૧૫૩		૧૫૪		૧૫૫
૧૫૬	૧૫૨	૯૯		૧૫૭		૧૫૮		૧૫૯
૧૬૦	૧૫૬	૯૯		૧૬૧		૧૬૨		૧૬૩
૧૬૪	૧૬૦	૯૯		૧૬૫		૧૬૬		૧૬૭
૧૬૮	૧૬૪	૯૯		૧૬૯		૧૭૦		૧૭૧
૧૭૨	૧૬૮	૯૯		૧૭૩		૧૭૪		૧૭૫
૧૭૬	૧૭૨	૯૯		૧૭૭		૧૭૮		૧૭૯
૧૮૦	૧૭૬	૯૯		૧૮૧		૧૮૨		૧૮૩
૧૮૪	૧૮૦	૯૯		૧૮૫		૧૮૬		૧૮૭
૧૮૮	૧૮૪	૯૯		૧૮૯		૧૯૦		૧૯૧
૧૯૨	૧૮૮	૯૯		૧૯૩		૧૯૪		૧૯૫
૧૯૬	૧૯૨	૯૯		૧૯૭		૧૯૮		૧૯૯
૨૦૦	૧૯૬	૯૯		૨૦૧		૨૦૨		૨૦૩
૨૦૪	૨૦૦	૯૯		૨૦૫		૨૦૬		૨૦૭
૨૦૮	૨૦૪	૯૯		૨૦૯		૨૧૦		૨૧૧
૨૧૨	૨૦૮	૯૯		૨૧૩		૨૧૪		૨૧૫
૨૧૬	૨૧૨	૯૯		૨૧૭		૨૧૮		૨૧૯
૨૨૦	૨૧૬	૯૯		૨૨૧		૨૨૨		૨૨૩
૨૨૪	૨૨૦	૯૯		૨૨૫		૨૨૬		૨૨૭
૨૨૮	૨૨૪	૯૯		૨૨૯		૨૩૦		૨૩૧
૨૩૨	૨૨૮	૯૯		૨૩૩		૨૩૪		૨૩૫
૨૩૬	૨૩૨	૯૯		૨૩૭		૨૩૮		૨૩૯
૨૪૦	૨૩૬	૯૯		૨૪૧		૨૪૨		૨૪૩
૨૪૪	૨૪૦	૯૯		૨૪૫		૨૪૬		૨૪૭
૨૪૮	૨૪૪	૯૯		૨૪૯		૨૫૦		૨૫૧
૨૫૨	૨૪૮	૯૯		૨૫૩		૨૫૪		૨૫૫
૨૫૬	૨૫૨	૯૯		૨૫૭		૨૫૮		૨૫૯
૨૬૦	૨૫૬	૯૯		૨૬૧		૨૬૨		૨૬૩
૨૬૪	૨૬૦	૯૯		૨૬૫		૨૬૬		૨૬૭
૨૬૮	૨૬૪	૯૯		૨૬૯		૨૭૦		૨૭૧
૨૭૨	૨૬૮	૯૯		૨૭૩		૨૭૪		૨૭૫
૨૭૬	૨૭૨	૯૯		૨૭૭		૨૭૮		૨૭૯
૨૮૦	૨૭૬	૯૯		૨૮૧		૨૮૨		૨૮૩
૨૮૪	૨૮૦	૯૯		૨૮૫		૨૮૬		૨૮૭
૨૮૮	૨૮૪	૯૯		૨૮૯		૨૯૦		૨૯૧
૨૯૨	૨૮૮	૯૯		૨૯૩		૨૯૪		૨૯૫
૨૯૬	૨૯૨	૯૯		૨૯૭		૨૯૮		૨૯૯
૩૦૦	૨૯૬	૯૯		૩૦૧		૩૦૨		૩૦૩
૩૦૪	૩૦૦	૯૯		૩૦૫		૩૦૬		૩૦૭
૩૦૮	૩૦૪	૯૯		૩૦૯		૩૧૦		૩૧૧
૩૧૨	૩૦૮	૯૯		૩૧૩		૩૧૪		૩૧૫
૩૧૬	૩૧૨	૯૯		૩૧૭		૩૧૮		૩૧૯
૩૨૦	૩૧૬	૯૯		૩૨૧		૩૨૨		૩૨૩
૩૨૪	૩૨૦	૯૯		૩૨૫		૩૨૬		૩૨૭
૩૨૮	૩૨૪	૯૯		૩૨૯		૩૩૦		૩૩૧
૩૩૨	૩૨૮	૯૯		૩૩૩		૩૩૪		૩૩૫
૩૩૬	૩૩૨	૯૯		૩૩૭		૩૩૮		૩૩૯
૩૪૦	૩૩૬	૯૯		૩૪૧		૩૪૨		૩૪૩
૩૪૪	૩૪૦	૯૯		૩૪૫		૩૪૬		૩૪૭
૩૪૮	૩૪૪	૯૯		૩૪૯		૩૫૦		૩૫૧
૩૫૨	૩૪૮	૯૯		૩૫૩		૩૫૪		૩૫૫
૩૫૬	૩૫૨	૯૯		૩૫૭		૩૫૮		૩૫૯
૩૬૦	૩૫૬	૯૯		૩૬૧		૩૬૨		૩૬૩
૩૬૪	૩૬૦	૯૯		૩૬૫		૩૬૬		૩૬૭
૩૬૮	૩૬૪	૯૯		૩૬૯		૩૭૦		૩૭૧
૩૭૨	૩૬૮	૯૯		૩૭૩		૩૭૪		૩૭૫
૩૭૬	૩૭૨	૯૯		૩૭૭		૩૭૮		૩૭૯
૩૮૦	૩૭૬	૯૯		૩૮૧		૩૮૨		૩૮૩
૩૮૪	૩૮૦	૯૯		૩૮૫		૩૮૬		૩૮૭
૩૮૮	૩૮૪	૯૯		૩૮૯		૩૯૦		૩૯૧
૩૯૨	૩૮૮	૯૯		૩૯૩		૩૯૪		૩૯૫
૩૯૬	૩૯૨	૯૯		૩૯૭		૩૯૮		૩૯૯
૪૦૦	૩૯૬	૯૯		૪૦૧		૪૦૨		૪૦૩
૪૦૪	૪૦૦	૯૯		૪૦૫		૪૦૬		૪૦૭
૪૦૮	૪૦૪	૯૯		૪૦૯		૪૧૦		૪૧૧
૪૧૨	૪૦૮	૯૯		૪૧૩		૪૧૪		૪૧૫
૪૧૬	૪૧૨	૯૯		૪૧૭		૪૧૮		૪૧૯
૪૨૦	૪૧૬	૯૯		૪૨૧		૪૨૨		૪૨૩
૪૨૪	૪૨૦	૯૯		૪૨૫		૪૨૬		૪૨૭
૪૨૮	૪૨૪	૯૯		૪૨૯		૪૩૦		૪૩૧
૪૩૨	૪૨૮	૯૯		૪૩૩		૪૩૪		૪૩૫
૪૩૬	૪૩૨	૯૯		૪૩૭		૪૩૮		૪૩૯
૪૪૦	૪૩૬	૯૯		૪૪૧		૪૪૨		૪૪૩
૪૪૪	૪૪૦	૯૯		૪૪૫		૪૪૬		૪૪૭
૪૪૮	૪૪૪	૯૯		૪૪૯		૪૫૦		૪૫૧
૪૫૨	૪૪૮	૯૯		૪૫૩		૪૫૪		૪૫૫
૪૫૬	૪૫૨	૯૯		૪૫૭		૪૫૮		૪૫૯
૪૬૦	૪૫૬	૯૯		૪૬૧		૪૬૨		૪૬૩
૪૬૪	૪૬૦	૯૯		૪૬૫		૪૬૬		૪૬૭
૪૬૮	૪૬૪	૯૯		૪૬૯		૪૭૦		૪૭૧
૪૭૨	૪૬૮	૯૯		૪૭૩		૪૭૪		૪૭૫
૪૭૬	૪૭૨	૯૯		૪૭૭		૪૭૮		૪૭૯
૪૮૦	૪૭૬	૯૯		૪૮૧		૪૮૨		૪૮૩
૪૮૪	૪૮૦	૯૯		૪૮૫		૪૮૬		૪૮૭
૪૮૮	૪૮૪	૯૯		૪૮૯		૪૯૦		૪૯૧
૪૯૨	૪૮૮	૯૯		૪૯૩		૪૯૪		૪૯૫
૪૯૬	૪૯૨	૯૯		૪૯૭		૪૯૮		૪૯૯
૫૦૦	૪૯૬	૯૯		૫૦૧		૫૦૨		૫૦૩
૫૦૪	૫૦૦	૯૯		૫૦૫		૫૦૬		૫૦૭
૫૦૮	૫૦૪	૯૯		૫૦૯		૫૧૦		૫૧૧
૫૧૨	૫૦૮	૯૯		૫૧૩		૫૧૪		૫૧૫
૫૧૬	૫૧૨	૯૯		૫૧૭		૫૧૮		૫૧૯
૫૨૦	૫૧૬	૯૯		૫૨૧		૫૨૨		૫૨૩
૫૨૪	૫૨૦	૯૯		૫૨૫		૫૨૬		૫૨૭
૫૨૮	૫૨૪	૯૯		૫૨૯		૫૩૦		૫૩૧
૫૩૨	૫૨૮	૯૯		૫૩૩		૫૩૪		૫૩૫
૫૩૬	૫૩૨	૯૯		૫૩૭		૫૩૮		૫૩૯
૫૪૦	૫૩૬	૯૯		૫૪૧		૫૪૨		૫૪૩
૫૪૪	૫૪૦	૯૯		૫૪૫		૫૪૬		૫૪૭
૫૪૮	૫૪૪	૯૯		૫૪૯		૫૫૦		૫૫૧
૫૫૨	૫૪૮	૯૯		૫૫૩		૫૫૪		૫૫૫
૫૫૬	૫૫૨	૯૯		૫૫૭		૫૫૮		૫૫૯
૫૬૦	૫૫૬	૯૯		૫૬૧		૫૬૨		૫૬૩
૫૬૪	૫૬૦	૯૯		૫૬૫		૫૬૬		૫૬૭
૫૬૮	૫૬૪	૯૯		૫૬૯		૫૭૦		૫૭૧
૫૭૨	૫૬૮	૯૯		૫૭૩		૫૭૪		૫૭૫
૫૭૬	૫૭૨	૯૯		૫૭૭		૫૭૮		૫૭૯
૫૮૦	૫૭૬	૯૯		૫૮૧		૫૮૨		૫૮૩
૫૮૪	૫૮૦	૯૯		૫૮૫		૫૮૬		૫૮૭
૫૮૮	૫૮૪	૯૯		૫૮૯		૫૯૦		૫૯૧
૫૯૨	૫૮૮	૯૯		૫૯૩		૫૯૪		૫૯૫
૫૯૬	૫૯૨	૯૯		૫૯૭		૫૯૮		૫૯૯
૬૦૦	૫૯૬	૯૯		૬૦૧		૬૦૨		૬૦૩
૬૦૪	૬૦૦	૯૯		૬૦૫		૬૦૬		૬૦૭
૬૦૮	૬૦૪	૯૯		૬૦૯		૬૧૦		૬૧૧
૬૧૨	૬૦૮	૯૯		૬૧૩		૬૧૪		૬૧૫
૬૧૬	૬૧૨	૯૯		૬૧૭		૬૧૮		૬૧૯
૬૨૦	૬૧૬	૯૯		૬૨૧		૬૨૨		૬૨૩
૬૨૪	૬૨૦	૯૯		૬૨૫		૬૨૬		૬૨૭
૬૨૮	૬૨૪	૯૯		૬૨૯		૬૩૦		૬૩૧
૬૩૨	૬૨૮	૯૯		૬૩૩		૬૩૪		૬૩૫
૬૩૬								

પ્રકટ થઈ ગયું છે.

મસ્તકીરની મસ્તી.

દસ હાસ્યરસિક સાહિત્ય કૃતિઓ

વીસ સુદર-આકર્ષક ચિત્રો.

સોલ એજન્ટસ:

મેસર્સ સી. જમનાદાસની કંપની

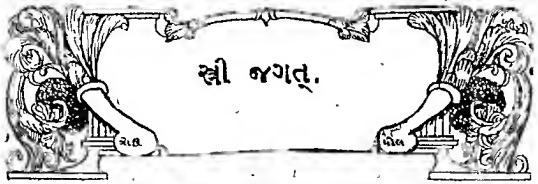
પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ર.

મૂલ્ય : રૂ. ૨-૦-૦

પોષ્ટેજ (વી. પી. ખર્ચ સાથે) : રૂ. ૦-૭-૦.

સૂચના.

“શુષ્કુંદરી” ના ગ્રાહકોને આ પુસ્તક લેખનું હશે તે.
“શુષ્કુંદરી” ઓપીસમાંથી યા સોલ એજન્ટસ પાસેથી મળી
શકશે—તેમની પાસે પોષ્ટેજનો ચાર્જ નહિ લેવામાં આવે.

દિ.૬.

મુંબાઈની પ્રાંતિક ધારાસભામાં જે સ્ત્રીઓને સભાસદો તરીકે નીમવાની ના. ગવર્નરને વિનંતિ કરવા સન્નારીઓએ એક ડેમ્યુટેશન ગ્રુપ બંધાવ્યું. આ ડેમ્યુટેશને શ્રીમતી અનસૂયા ખેડેન સારાભાઈ અને મીસ બીખાઈજી એન્જનીયરને નીમવાની ભલામણ કરી હતી. પરંતુ ગવર્નરે એક પણ સ્ત્રીની નીમણૂક કરી નથી. X X

નંદીતાં ગુજર જેન સંન્યાસિની શ્રીમતી મજનખેડેનની જયંતિ ઉજવવા એક મોટી સભા કલિ ન્દાનાલાલના પ્રમુખપદે રહ મી ડીસેમ્બરે મળી હતી. પ્રમુખે ગુજર વિધવા ખેડેનોને શ્રી. મજનખેડેનનું અનુકરણ કરી સંન્યાસ લઈ સમાજ-સેવા કરવાની સૂચના કરી હતી અને તેમને એવી તક આપવા ગુજરાતની જનતાને આગ્રહ કર્યો હતો. X X

સ્વામીશ્રી શ્રદ્ધાનંદજીના મૃત માટે મુંબાઈના અને સાન્નાકુલના શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સીમંડળે, શ્રી આર્ય સો-સમાજે, શ્રી રાષ્ટ્રીય સોસમાજે, શ્રી ભગિની સમાજ અને હિંદુ મહિલા સમાજે ખેદ દર્શાવનારા કરાવો પસાર કરી હિંદુ ધર્મને અને સૌ જાતિને તેમના અવસાનથી મોટી ખોટ ગણાવું નહરે ક્યું છે. X X X

શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન મહિલા પરિષદ સૈ. સુરેન્દ્રખેડેન યુનીટાલ સંધાળીના પ્રમુખપદે માધવ-બાગમાં તા. ૩૭ નવંબરનારો મળી હતી. સ્વાગત સમાના પ્રમુખ સૈ. કેશરખેડેન અમૃતલાલ જવેરી દર્શાવ્યા. બાળવન, વૃદ્ધવિવાહ અને લાજના રિવાજ વિરૂદ્ધ તેમજ દન્યાઓને નસીબની શુદ્ધિઓની અને બીજી કેળવણી આપવા વિષે પરિષદે કરાવો કર્યા હતાં. પણ શ્રવિકાશ્રમ માટે ફંડ કરવાનું કામ હાથમાં લેવાતાં કેટલીક ખેડેનો આ પીવા ચાલી ગઈ હતી. X X X

મુંબાઈ યુનીવર્સિટીની ઇન્ટરમીડિએટ એમ. બી. બી. એસ. ની પરિક્ષામાં કુલ ૧૦ દન્યાઓ પાસ થઈ છે. જેમાંથી મીસ મધુરા નાડકરણી ૧૭૯૯ નંબરે આવી સર જેમ્સ ફર્ગ્યુસન અને લેડી રે સ્કોલરશીપો છતી ગયાં છે. આ દશમાં એક પણ ગુજરાતી ખેડેન નથી, જે ખેદજનક છે X X

મુંબાઈ યુનીવર્સિટીના એક યેન્યુએટ મીસ સીતાબાઈ અજનાવદર, બી. એ.એ. એક્સર્ક્ટ યુનીવર્સિટીની ડાક્ટર એફ ફીલોસોફીની ડીગ્રી મેળવી છે. જે ડીગ્રી માટે તેમણે "રામાયણ અને મહાભારતના સમયમાં સ્ત્રીઓના દરજ્જા" એ વિષય પર પુસ્તક લખ્યું છે. જે ખેડેન બેરીસ્ટર થવા માટે અવધાસ કરી રહ્યાં છે; અને માથામાં ઉઠેલી પરીક્ષા આપશે. X X X

મુંબાઈમાં તા. ૧૪ મીથી તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી સુધી બાળસપ્તાહ ઉજવવાની તૈયારીઓ થઈ રહી છે. જે માટે નીમાયશી કમિટીનાં પ્રમુખ મિ. સિસ કાવસજી જડગોર છે. સભાસદોમાં સૈ. હંસાખેડેન રહેતા અને સૈ. તારાખેડેન માણેકલાલ પ્રેમચંદ ઉપરાંત બીજાં સન્નારીઓ અને શુદ્ધરથો છે. પહેલના કામદાર ઇન્ડીરગુટમાં એક પ્રદર્શન બારો. X X

મુંબાઈમાં સામાજિક હિતના કાર્યો માટેની તાલીમ સ્ત્રીઓને આપવા માટે મીસ તીલક, બી. એ ના નિરિક્ષણ હેઠળ વર્ગો ચલાવવાની અને લઠાઓમાં ફેલી ઓવરહારિક જ્ઞાન પણ આપવાની યોગ્યતા થઈ છે. આ સંબંધી ને યિશિત સ્ત્રીઓની ઇચ્છા હોય તેમણે મીસ તીલકને, યુનીવર્સિટી સેલેબમેન્ટ, વાપ્પામાંથી રોડ, ગામહેલી, મુંબાઈ, ૭ ને સરનામે મળેલું યા પૂઠાવવું. X X X

અમેરિકાથી એક તરતી યુનીવર્સિટી મુંબાઈના બારામાં આવી હતી. અમેરિકાની લગભગ ૧૫૦

યુનીવર્સીટીઓના વિદ્યાર્થીઓ દ્વિતીયાની સફર નીકળ્યા છે. શિક્ષણ સાથે મુસાફરીના અનુભવ પણ મળે છે. એ સ્ટીમરમાં ૬૬ પ્રેફેસરો અને ૪૮૮ વિદ્યાર્થીઓ છે, જેમાં ૫૩ કન્યાઓ પણ છે. સ્ટીમર દરિયામાં હોય ત્યારે કોલેજમાં હોમેશ ચાલે તેમ જુદા જુદા વર્ગોમાં પ્રેફેસરો બાપજો આપે અને બારામા આવે ત્યારે જુદા જુદા પ્રદેશો જોવા માટે રન પાળે આ યોજના હિંદની યુનીવર્સીટી ઓફ હવાડી લેવા જેવી છે. X X

ગુજરાતમાં અનેક વહિષ્કારો છે. એ સર્વનું સંગઠન કરવાના હેતુથી અને લગ્ન બંધારણ ચાલુ કરવા તેમજ બીજા સામાજિક સુધારા કરવાના આરાયથી એક " સમસ્ત ગુજરાતી હિંદુ વહિષ્કાર મંડળ " સ્થપાયું છે. આ મંડળના ધારાધારણો અને અહેવાલ મંત્રીને " હીરા હાકીય, સેંડરસ્ટેશન, સુભાષ નં. ૪ "ને સરનામે લખવાથી મળી રાશે. X
' સુભાષમાં ૧૩ મી જાન્યુઆરીએ મિસિસ નાયકુના પ્રમુખપદે મિસિસ પેથીક દોરેન્સ અને તેમના પતિએ ' ઇંગ્લેંડમાં સ્ત્રીઓએ પોતાની સ્વતંત્રતા કેમ મેળવી ? ' તે વિષયપર જાણવાને પ્રાપ્તજો આપ્યાં હતાં. લેડી લક્ષ્મીબાઈ, સી. અવંતિકાબાઈ ગોખલે, સી. તારાબાઈ માણિકલાલ વગેરેએ પણ પ્રસંગોચિત વિવેચન કર્યાં હતાં. X

પાલીદાર સી પરિષદ ધર્મજમાં ૧૭ મી જાન્યુઆરીએ ક. મણીબહેન વલ્લભભાઈ પટેલના પ્રમુખપદે મળી હતી. પાલીદાર જ્ઞાતિની અનેક સ્ત્રીઓ હપરાંત જાણીતા પુરુષોએ તેમજ અન્ય સુધારકોએ મેડી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી, અને જ્ઞાતિની કુરુદીઓ સંબંધી. ખાસ કરીને દોકરીઓ પર કળવાનો તરફથી થતાં જીવન વિષે ચર્ચા થઈ હતી. X X X

અમદાવાદની યુનીવર્સીટીમાં જનરલ બોર્ડમાં એક જગ્યા શ. બ. બીરધરાલ પારિખના અવસાનથી ખાલી પડતાં એ ઠેકાણે લેડી સી. વિલાબહેન નીલકંઠને નીમવામાં આવ્યાં છે એમને અમારાં અભિનંદન આપીએ છીએ ! X X

અમદાવાદમાં તા. ૨૬ મી ડીસેમ્બરે શ્રી. અનસુયા બહેનને બંગલે સ્ત્રી-મંજુરોની એક સભા મળી હતી. પોતાના પુરુષવર્ગની હાજરી લત માટે તેમણે સખા ફર્થાં કરી હતી. આ

બાબતમાં વાધરી કામના મંજુરો વધારે બચસની છે. માત્ર પોતાના જ પગારના પૈસા નહિ પણ સોના પગારના પૈસા પણ લઈ જઈ દારૂ પાછળ વેડફે છે. બાળલગ્ન અને નાતવરણી કુરુદીઓ સામે પણ ચર્ચા થઈ હતી. X X X

જેતપુર યુનીવર્સીટીમાં ધારાધારણ ધસાર કરના મળેલી સભાએ સુનંદણી અગાઉ ૭ માસ દરમિયાન વસવાટ કરી રહેલા ૨૧ વર્ષની હમરના દરેક સ્ત્રી પુરુષને મતાધિકાર આપવાનું ઠરાવ્યું છે. કાંઈ દોહડાહાએ સ્ત્રીઓને મતાધિકાર નહિ આપવાનો ઠરાવ આપ્યો હતો પણ તે મોટી બહુમતીથી ટળી ગયો. X X X

નાની હમરની છાકરીઓને હપા ૭૪ તેમને વેચવાનો ધંધો લઈ બેઠેલી એક ટાળકી સિંધમાં પકડાઈ છે. નવાબશાહ અલ્લાના છે. પોલીસ મુખી, દીવાન તેમજ છાકરીઓ સાવ કન્યાઓએ આપેલી બાતમી હપરથી જાણ છે કે આ ટાળકી ધણી અલ્લાઓમાં પોતાનો ધંધો ચલાવે છે. છાકરીઓની હમર ૮ થી ૧૮ વર્ષની અંદરની છે, અને તેમને બેધપુર, કાઠિયાવાડ અને ગુજરાત તરફથી ટાળકી હમણી લાવી છે. કેટલાક વાણીબાઈઓ લગ્ન કરવા માટે તેમને ખરીદે છે. એક બાંદાણું અને એક સોને પોલીસે પકડ્યા છે. X X X

કરાંચીમાં એક સ્ત્રીહૃદયગ્રસ્ત એક વર્ષથી આવે છે. ૩૫ બહેનોથી રાસઆટ કરી આને ૬૨ બહેનો તેનો લાભ લે છે. વણવા કાંતવા, સીવવા બરવા, ગુચવા વિગેરે અનેક કુશળતા ત્યાં શીખવાય છે અને હસેજન માટે સ્કોલરશીપો પણ આપાય છે. આવા હૃદયગ્રસ્તો દરેક સહેરમાં હોવાની ખાસ જરૂર છે. X X X

મદ્રાસ હાઇકોર્ટમાં એક જાણીતા મુકદ્દમે ચુકવણી છે. એક ૧૪ વર્ષની બાળા પોતાની માની સંમતિથી પણ બાપની મરજી વિરુદ્ધ પોતાની પસંદગીના પુરુષ સાથે પરણી ગઈ. આજે જમાઈ હપર છાકરીને કાઢી લઈ જવાનો આરોપ મૂક્યો. પ્લેડી કોર્ટે તેને સબ કરી પણ અપીલ કરતાં તેને છાકરી મૂક્યો. છાકરીની હમર ૧૧ વર્ષ હપરની હોવાથી બાપની સંમતિની જરૂર ન હતી એમ કોર્ટે ઠરાવ્યું છે. X X X

અમદાવાદના સીડી મેલસ્ટ્રેટ સમક્ષ શ્રી. વારસા હક્ક, સામાજિક ફરદીયા, પ્રાતિક શ્રી સં-
સ્તનબાઈ નામે એક
નેન બહેને જે નેન
સાધુઓ મુનિરામવિ-
જય અને પ્રેમવિજય
પર પોતાના પતિને
ફોસલાવી દીક્ષા લેવાની
ફરજ પાડવા માટે
ફોજદારી નિબંધની
કરકે મી કલમ મુજબ
ફરિયાદ નોંધાવી છે,
સાધુઓએ કોર્ટમાં દા-
જર નહિ રહેતા મદિ
ફરેલી અરજ નામંજુર
કરી દાજરી આપવા
ફરજ પાડવામાં આવી
છે. શુદ્ધસ્વ-ધર્મ બૂલી
મોક્ષ મેળવવા તત્પર
યનાર નબળા મમજના
ધૂવાનો હરવરને કથી
રીતે ફોસલાવવા ઈ-
ચ્છતા હશે કે બહેન
સ્તનબાઈની હિમ્મત
માટે ધન્યવાદ. *

મધ્યપ્રાંતો અને
બીરારની સ્ત્રીઓની
પરિષદ આકાશમાં તા.
૩૦ મી ડીસેમ્બરે શ્રી.
વિદ્યાચોરી મહેતાના
પ્રમુખપદે મળી હતી.
હિંદુ તેમજ મુસ્લીમ
સ્ત્રીઓએ મોટી સં-
ખ્યામાં દાજરી આપી
હતી. સ્વામી યજ્ઞાનં-
દના ખુન મદિ શોક
દર્શાવતો અને તેમનું
કામ ભરી, રાખવાનો
આગ્રહ કરતો કરાવ
યથા બાદ સ્ત્રીઓને
ધારાસલા મદિ મતા-
ધિકાર આપવાનો કરાવ

ગુજરાતી હિન્દુ કન્યા મંડળ.

(શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળે એક
કન્યા મંડળ સ્થાપવાનો કરાવ કર્યો છે એ
નવા મંડળના ધારા નીચે મુજબ છે.)

૧ મજકુર મંડળનું નામ ગુજરાતી હિન્દુ
કન્યા મંડળ રાખવામાં આવ્યું છે.

૨ મજકુર મંડળનો સંઘો કારોબાર
ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ કરશે.

૩ મજકુર કન્યા મંડળનો હેદશ-“ કન્યા-
ઓની શારીરિક તથા માનાસિક સ્થિતિ સુધા-
રવાનો, શુદ્ધવ્યવસ્થાનું ઉપયોગી શિક્ષણ આપ-
વાનો, બચ્ચાંઓની માવજત, મોંઘાઓની સાર-
વાર તથા વાંચન લેખનનું પદ્ધતિસર ઉપયોગી
શિક્ષણ આપવાનો, તથા પરીક્ષા લઈ ધનામે
આપવાનો, સંસ્કૃતરચના વગેરે જોવાલાયક
સ્થળો વગેરે બતાવી તેમની શારીરિક અને
માનસિક સ્થિતિ સુધારવાના પ્રયત્નો કરવાનો છે”

૪ મજકુર કન્યા મંડળમાં ૧૨ થી ૧૫
વર્ષની ઉમરની લગ્ની વાંચી રાકે તેવી કન્યાઓ
સહાસક દરેકે દાખલ થઈ શકશે.

૫ સહાસક યનાર કન્યાએ સહાસક થવા
મદિનું દાખલું ફોર્મ મંડળનાં સેક્રેટરીઓ
પાસેથી મેળવી તે ભરી તે ઉપર પોતાની અને
પોતાની માતા અથવા પિતાની કે વાલીની
સહી કરાવી તે ફોર્મ વાર્ષિક લવાજમ રૂપીઓ
એક તથા દાખલ પવાની ફી રૂપીઓ ૧) રજુ
કરવાથી મેનેજીંગ કમિટીની મંજૂરીઆતથી
તેનું નામ દાખલ કરવામાં આવશે નામ ના
મંજૂર કરવાનાં કારણો આપવામાં આવશે નહીં.

૬ મજકુર કન્યા મંડળનું વર્ષ સપ્ટેમ્બર-
રથી શરૂ થયેલું ગણવામાં આવશે. અઘવચમાં
દાખલ યનાર પાસેથી પણ આખા વર્ષનું
લવાજમ લેવામાં આવશે.

૭ કન્યા મંડળનાં સહાસકોને મંડળના
મેળાવડા વગેરેનો લાભ આપવામાં આવશે.

૮ કન્યાને ઉપયોગી શિક્ષણના વર્ગો દર
શનિવારે અને રવિવારે બપોરે ૧ થી ૫ (સ્ટે
ટા.) સુધી ચલાવવામાં આવશે.

યથા હશે. સ્ત્રીઓના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ મીસ સીરીના

અને ચરખાને હસેજન,
બાળકોની માવજત,
ફરજઆત કેળવણી શિ-
ક્ષકોના પગારમાં વ-
ધારો, અનાયાશ્રમ અને
વિધવાશ્રમોની સ્થાપ-
ના, વગેરે સંબંધી
કરાવો થયા હતા. *

નાગપુરમાં તા ૨
જાન્યુઆરીએ સ્ત્રી-
કેળવણીના અને ખાસ
કરીને વિધવાઓની કે-
ળવણીના પ્રસાર અર્થે
પૂનાના સેવા સંઘનની
એક શાખા જોલવામાં
આવી છે. ૨. ગોપાલ
કૃષ્ણ દેવધર એ સાં-
ખાની વ્યવસ્થામાં હ-
મણી રોકાયા છે. *

કોચીન રાજ્યની
સ્ત્રીઓની પરિષદ મ-
દારાણીના પ્રમુખપદે
તા ૧૭ મી ડીસેમ્બરે
અનંકુલમમાં મળી
હતી પરિષદે ફરજિ-
આત પ્રાથમિક કેળવણી
આપવાની અને બાળ-
ઉછેર, શુદ્ધીચોજ અને
વ્યવસ્થા વગેરે કન્યા-
ઓને શીખવવાની માં-
ગણી હતી હતી અને
તે માટે યુનીવર્સીટી
શિક્ષણકમમાં ફેરફાર
કરવાનો આગ્રહ કર્યો
હતો. *

રાજમહેન્દ્રીની સ્ત્રીઓ
માટેની ટ્રેનીંગ શાળાનાં
કક્કીયા, બી. એ. એવં.

દી. ને-મદ્રાસ યૂનીવર્સિટીની સેનેટના એક સભ્ય-
સિદ્ધાંતરીકે રજીસ્ટર્ડ બેન્ચુએટોએ શુદ્ધી મદદ્યા છે.
આવી રીતે સુરક્ષીમાં વિજય મેળવનાર એ પ્રથમ
બહેન છે. X X X

કાઠમજીવર જીલ્લાની સેશનર કોમની કન્યા-
એને મદિરામાં દેવદાસી તરીકે અર્પણ કરવાનો
વિવાદ છે. પરિણામે એ સ્ત્રીઓ અનીતિની છાંદ-
ગીમાં પડે છે. તેમનામાં સુધારો કરવાના પ્રયત્નો
હોવા સમયથી યથ રહ્યા છે. તા. ૨૬-૩૦ ડીસે-
મ્બરે સ્ત્રીમંદાલમાં એ માટેની ૧૪ મી વાર્ષિક
પરિષદ મળી હતી વર્ષ દરમિયાન અનેક કન્યા-
એને મહાજન સંજમની મદદથી પરણાવી શુદ્ધ-
જીવનમાં પાછી આણી છે. આ પ્રેમ માત્ર સામા-
જિક નહિ પણ રાષ્ટ્રીય મદદવનો છે એમ રા. મુખ-
લક્ષ્મી અમલે પરિષદમાં જણાવ્યું હતું. X X

કલકત્તામાં તા. ૨ જાન્યુઆરીએ મ. ગાંધીજીએ
શ્રી ચિતરંજન સેવાસંઘના સુવાવડખાતા અને
એફરે વિભાગના પાંચો નામવાની ક્રિયા કરી હતી.
દેરાળખુ ઠાસે પોતાની મીઠકત આ સંઘન માટે
મંદી આપી હતી. મહાન પાછત ૧૩૦૦૦૦ રૂપિયા
ખર્ચાયા છે. એના નિલાવ માટે રૂ. ૪૫૦૦૦૦ નું
ફંડ છે. X X X

કલકત્તાની બેથ્યુન સ્કૂલની મુલાકાત ડીસેમ્બર
માસમાં લેડી અરવીને લીધી ત્યારે સ્કૂલના લેડી
પ્રીન્સીપાલે છાત્રીઓને એની ફરજ પાડવાનો પ્રયત્ન
કર્યો હતો કે તેમણે લેડી અરવીને ચરણે દૂધ
ધરી તેમનું સ્વાગત કરવું. આ પ્રયત્નમાં તેને
સફળતા ન મળી; કન્યાઓએ તેમ કલવાની યોગ્યતા
ના પાઠી. X X X

શ્રીમતી જી. એલન રાલેન્ડસે કલકત્તા યુનિવર્સિટીની
સીડીની એમ. એ. ડીઓ માટેની પરિક્ષા જંગાલી
પ્રાપ્તિનો વિષય લઈ ખેલે નંબરે પસાર કરી છે.
એક પરદેશી બાલુ આ પ્રમાણે પ્રવિણતા બતાવે
એવો આ બનાવ ખેલેલ છે. X

શંવારીપુર (જંગાલા) ની મુસ્લીમ મહિલા
સમિતિની ખીજ વાર્ષિક બેઠક તા ૫ મી જાન્યુ-
આરીએ મળી હતી. કેળવણીના વિષય પર ચર્ચા
થયા બાદ ઠરાવો પસાર કરી જંગાલાના દરેક
સંજમાં મુસ્લીમ કન્યાઓ માટે શાળાઓ ખોલ-
વાનો સંરહારને આગ્રહ થયો હતો. X X

નાતાલના લહેવારો દરમિયાન શ્રીહતીમાં
વિધવા વિવાહ પરિષદ મી. રંજાબાચરના પ્રમુખ-
પદે મળી હતી અને ફરજિયાત વૈધવ્ય નહિ
પળાવવા માટેનો ઠરાવ પસાર થયો હતો. X

બનારસમાં રાણી રામકુમારી ચનિતાશ્રમનો
પાંચો નાંખવાની ક્રિયા વાયસરાયના પત્ની લેડી
અરવીને ૫ મી જાન્યુઆરીએ કરી હતી. બનારસ
જેવા યાત્રાના સ્થળમાં અનેક સ્ત્રી બાળકોના
રક્ષણ માટે આવા આશ્રમતી જરૂર હતી. રાણી
રામકુમારી દેવીએ પોતાનો હારાર ફાળો એમાં
આપ્યો છે. આ આશ્રમ ગામડાઓમાં સુવાવડના
મથકો ખોલવાનું અને શિક્ષિત દાઇઓ પૂર પાડ-
વાનું કામ પણ માથે લેશે. X X X

રંગુનના (મૂળ સુરતના રહેવાસી) સાહિત્ય-
પ્રેમી શુદ્ધરથ રા. સી. વી. મલીબારાએ લગભગ
૫૦૦૦ રૂપિયા ધનામ તરીકે શુજરાતી લેખક લેખિ-
કાને તેમના લખાણો માટે આપ્યા છે. એમાંથી
સો. લીલાવતી મુન્શીને રૂ. ૫૦૦ તેમનાં “ રૂપા-
ચિત્રો ” માટે મળ્યા છે. એ બહેનને અમારાં
અભિનંદન. સ્વ. કવિ, બોહાદરની વિધવાને તથા
રૂ. ૫૦૦ અપાયા છે. X X X

એશિયા.

સ્વર્ગે સીધાવેલા પિતૃઓને સતોષવા આપણે
ત્યાં શ્રાદ્ધ કરવાનો અને બ્રાહ્મણના પૈટ રૂપી પૌષ્ટ
ઓદીસ દ્વારા લાડુ વગેરે તેમને મોકલવાનો
રિવાજ છે. ચીનમાં પણ એવીજ કાંઈક માન્યતા
છે. ત્યાં નાણાં મોકલવાની માન્યતા છે. પણ
પાટલું નાણું કયો રીતે ખેંચે? એટલા માટે
બનાવવી નાણું તેપાર કરી તે બાળવામાં આવે
છે. હાલનો જુટ જેવા આકાર બનાવી તેના
ઉપર દીનનો કાગળ ચોટે છે અને બુધદાનીમાં
તેને બાળે છે. આ બનાવવી નાણું બનાવવા
પાછળ ઘણી સ્ત્રીઓને ‘ રાજ ’ મળે છે. ‘ સે’કોડા
કુમાનદારો એ ધંધો કરે છે. એકે રોસેર-સોચી-
ગમાંજ બાર મહિને લગભગ ૧૫ લાખને હુમ્મંડા
ધાય છે. X X X

બપાનના પોલીસ અમલદારોની રાષ્ટ્રીય
પરિષદ થોડા સમય પર મળી હતી. જેની બેચમાં
પરિણામે અનીતિમાન છાંદગીમાં પડેલી બેબીઓ
માટેના નિયમોમાં ફેરફાર થયો છે. X X X

ફરથી કુટણુખાનામાં પહેલી સીઆ સ્લેબાઇથી ત્યાંથી નીચી નીતિમાન જીવન ગુનની શક્યો. *

બનામાં ચેરીઆન ખાતે ખાંડની પરિક્ષા કરવાની: આફ્રિકાં છે જેના કપરી તરીકે ડો વાલ્કીન્ક નામે એક મહિલા નીમાયાં છે. ખાંડના વિષયને એમણે ઉડા અભ્યાસ કર્યો છે; અને એ સંબંધી એમણે લખેલા પુસ્તકને લીધે ઉડ્ડેચની યુનીવર્સીટીએ એમને ડોક્ટરની ડીગ્રી આપી છે. *

અફઘાનિસ્તાનમાં પણ હજી ગુલામી પ્રથા ચાલુ છે ત્યાંના એક વતની વર્ષો પહેલાં બર્લિનથી એક જર્મન સીને પરણી લાવેલો. હમણાં તે પુરૂષ ગુજરી જતાં આજ તેની મીલકા સાથે તેના બાલની મીલકત બની. બાઈએ તે છુલ્લ નહિ કરતાં તેને બલરમાં વેચી નાંખી. સદમત્યે એ બાઈને ત્યાંના જર્મન પ્રતિનિધિએ ખરીદી લઈ બર્લિન પાછી મોકલી આપી છે. * *

ચુરખ.

ઈન્ડિયામાં ગયા નવેમ્બરમાં થયેલી મ્યુનીસીપલ કુટણુઆમાં ત્રીસ સભાસદોનો વધારો થયો છે. પરંતુ સ્રી મેયરોની સંખ્યા બે વર્ષ પહેલાં આઠની હતી તે ધરીને અત્યાંદે ત્રણની થઈ છે. *

સર્જાઈન (ઈંગ્લેન્ડ) માં આજ છ વર્ષથી કામદાર વર્મની કન્યાઓ માટે એક કોલેજ ચલાવાય છે, જેમાં ગૃહકર્મ ઉપરાંત ફેટલાક ધંધાઓની તાલીમ અપાય છે. ૧૦૫ વિદ્યાર્થીનીઓ અત્યાર સુધીમાં તાલીમ મેળવી ચૂકી છે. આ કોલેજ માટે ખુબ મકાન તૈયાર થાય છે જે માટે ઘણા ફેળવણી મંડળોએ તેમજ કારખાનાના માલિકોએ નાણાંની સારી રકમો આપી છે. * *

લંડનની ઓટોમોબાઇલ કલબના આશ્રય હેઠલ ચાલુ માસમાં મીસ વાયોલેટ કોરડસી મોટરમાં બેસીને ૧૪૦૦૦ માઇલની મુસાફરી કરવા નીકળનાર છે. એક બીજી બાળા પણ તેની સાથે જશે. પૂરોપના દેશોમાં ફરી તેઓ માર્સેલ્સથી મુંબાઇ રીમરમાં આવશે અને હિંદમાં ફરશે. એ રીતે પાંચ ખંડના ૧૭ દેશોની તેઓ મુસાફરી કરશે. એ માટે એક ખાસ મોટર તૈયાર થઈ છે, જેના પડદા બોલતાં તંબુ જેવો આકાર ધઈ રહે છે. *

એડીનબરો યુનીવર્સીટીની ૫૦૦ વર્ષની કારખાઈમાં ધર્મશિક્ષણ મંદિની ડીગ્રી (ગ્રેજુએટ એન્ડ

ડીપ્લોમી) ગયા વર્ષમાં પહેલીવાર મીસ ઇલી-અબેથ હેવાટ નામે મહિલાને અપાઈ છે. *

મીસ વેગી હેમોન્ડ.

ઈન્ડિયાની સૌથી સુંદર સ્ત્રી.

સૂરપમાં સ્ત્રીવર્ગમાં પાતળાં થવાનો નવો વા
વાયો છે. રોકડે આપી મોટા ખસરાટમાં પડી
ગયા છે. એ માટેની પેટન્ટ દલાઓનો જાપેશન લુવાન
તેમજ વૃદ્ધ સ્ત્રીઓએ છૂટી કરવા માંડ્યા છે.
પરિણામે તેમના પર ખરાબ અસર થાય છે અને
રોકડે બચતી ચેતવણી આપી રહ્યા છે. તેઓ
આ પ્રયાને "ધીમો ધીમો આત્મચાત" ને નામે
ઓળખાવે છે. ફટલીક તો પાતળાં રહેવા માટે
પૂરતો ખોરાક પણ લેતી નથી. પરિણામે ક્ષયની
બોજાં બને છે । X X X

સૂરપમાં સ્ત્રીઓને હમણાં હમણાં વાળ કપાવી
નાંખી પુરૂષોના જેવા રાખવાની ટેવ પડી છે. એ
ટેવને એક પ્રકારની મોજામલક ગણી સ્વીટ્ઝર્લેન્ડના
એક વિજ્ઞાનમાં દર માસ દીઠ ૫૦ સેન્ટીમી (પાંચ
આના) નો ટકા લેવાનું કહાયું છે. પુરૂષો આપી
પુરૂષ થયા છે પણ સ્ત્રીવર્ગ શરૂ થયા છે. બીજા
દેશો પછી કદાચ અનુકૂળ કરશે કારણ કે વેપારની
મંદીને લીધે મહેસુલ ઘટ્યું થઈ ગયું છે । X

વીએનામાં માર્ગરિટ માનહાર્ટ નામે ૧૬ વર્ષની
બાઈ પોતાના શેકના બે બાળકોને લઈને ફરવા
હતી. ૭ માસનું બાળક બાબાગાડીમાં હલું
અને ત્રણ વર્ષનો છોકરો આંગળી પકડી ચાલતો
હતો. એવામાં સામેથી એક ઘોડાનું લેગન પૂર
જરાથી આવડું તેણે ભર્યું. બાળકોને બચાવવા
માર્ગરિટ બાબાગાડીને બાજુ પર ખસેડી અને આંગ-
ળીએ તેડેલા છોકરાને પગથી પર ફેંકેલા. પણ પોતે
ખસે તે પહેલાં લેગન નીચે આવી તે કચડાય ગયું.
એને ફંદાવવાની ક્રિયામાં આખા શહેરની પ્રજાએ
ભાગ લઈ માન આપ્યું હતું. X X

એલન બોસકો નામે એક માણસ પોતાની
સાડાં ચાર વર્ષની દીકરી પાસે જીવતા સાપ રા.થે
રમત કરાવી પોતાનું ગુજરાન કરતો હતો. તેના
કેસ ચાલતાં તેને દસ પાઉંડના દંડની સજા
થઈ છે. X X X

પેરીસમાં રમ્યો પછી કોટ પુરૂષોને દિવસે
બેરીસ્ટેશનો એક સમારંભ પ્રતિવર્ષે જણવાય છે
આ સમારંભમાં ન્યાયાધીશોને, પ્રધાનોને વિગેરેને
નોતરવામાં આવે છે. એક બેરીસ્ટર નક્કી કરેલા
વિષય પર બાયથુ કરે છે. આ વર્ષનું બાયથુ
મીસ બુલીઅટ વીલીઅરે " મહાત્મા ગાંધીજીને

મુકદ્દમો " જે અમદાવાદમાં ચાલી રહ્યો તે સં-
બંધી કહ્યું હતું અને એમ કરતાં ગાંધીજીના
સિદ્ધાંતો સમજાવ્યા હતા. X X

પેરીસના રીનેસાં થીએટરમાં "લા વેકેરીઓ"
નામે એક નાટક રજૂ થયો. બે ડોક્ટરોએ તે
લાખ્યા છે અને તેમાં ઝિલુ સાબિત કરવા મથે છે
કે સ્ત્રીઓ રોકડરના ધંધાને લાયક નથી. આ જોવા
લગભગ ૧૦૦ વિદ્યાર્થીનીઓ ગઈ હતી. તેમણે ત્યાં
વિરોધ દર્શાવવા તોફાન મચાવ્યું અને મારામારી
પર વાત આવી. લગભગ ડઝનેક છોકરીઓને બીર-
તાર કરી છે. X X X

ફ્રાંસમાં કેટલી સ્ત્રીઓ વાળ કપાવે છે. અને
તેની પાછળ કેટલો ખર્ચ થાય છે તેનાં આંકડા
હમણાં લેવા કરવામાં આવ્યા છે. એ આંકડા
બતાવે છે કે એમાંથી ફ્રાંસમાં હલમ-હલમડીઓ
વર્ષે અઢી કરોડ પાઉંડની આવક મેળવે છે.
વાળ કપાવવા માટેનો ચાર્જ એક વખતનો
૨૮ ફાંક છે. વર્ષમાં ૨૪ વાર કપાવે
જેટલે ૬૭૨ ફાંક આવવા પડે, કપરાંત શુદ્ધ વર્ષ-
માં બે વાર પડાવે જોના લગભગ ૨૫૦ ફાંક થાય.
જેટલે દરેક સ્ત્રી દીઠ લગભગ વર્ષે ૮ પાઉંડ-૧૨૦
રૂપિયાનો ખર્ચ આવે. આટલી રકમ સરકારને
આપી હોય તો ત્યાંના પ્રધાનો કહે છે કે અમારે
કારસારમાં કરકસર ન કરવી પડે. X X X

પેરીસના એક અખીરની દીકરી મા બાપની
મરજ વિરૂદ્ધ કોઈ સામાન્ય માણસને પરણી હતી.
હમણાં કાંઈ ટોટા થવાથી બંને છૂટા પડ્યાં. ફરી
પરણવાની ઇચ્છા કરતાં માળાપે પાછો વાંધો લીધો
અને દીકરીને કહ્યું કે જો તે ફક્ત ફ્રાંસમાં જીવે
રહેશે તો બાપ મુસાફરી અને હોટેલનો ખર્ચ આપશે
પણ જગવા ખર્ચ નહિ આપે. દીકરીએ તે મેળવ-
વા કાવો માંડ્યો. કોટિ મહિને દહાડે રૂ. ૩૫૦
જેટલી રકમ જગવા ખર્ચ તરીકે તેને આપવાનું
બાપ સામે હુકમનામું કરી આપ્યું છે. X X

પેરીસનાં ફેશનેબલ બેરેશિયોને નવો શોખ
લાગ્યો છે. અડવાડિયાને પહેલે દિવસે એક બંગડી,
બીજા દિવસે બે એમ જવોરાતર એક બંગડી વધારે
પહેરી સાતમે દહાડે સાત પહેરવાનો ત્યાં વા
વાંધો છે. તેમાં વળી સોમવારે અમુક ભત્તની અને
મંગળવારે અમુક ભત્તની એમ દરરોજને માટે

ચોક્કસ નવ નકી થઈ છે. ફેરાનની પણ બલિ-
દારી છે. કહે છે કે ત્યાંના નાનકડા બેરાઓનાં
કાંડાં સાત બંગાળીના ભારથી નખી પડે છે. *

હટાલીના છાપાઓમાં હમણાં હમણાં ભારે
દર આપીને પણ ખારના સદેશા દ્વારા પ્રેમી
યુગલો પરસ્પરને મળવાનો સંકેત રચી મળી શકે
છે અને ફેરલોક પત્ર-વ્યવહાર કરી શકે છે. આ
તેમજ લગ્નને લગતી નહેરાતો બહુજ વધી
પડવાથી તેના ઉપર કાયદાથી અંકુશ મૂકાયો છે.
આથી આવી નહેર ખબરો પ્રકટ થતાં પહેલાં દરેક
સદેશા કે નહેરખબરને સરકારની મંજૂરી મેળ-
વવી પડશે. * * * *

હટાલીમાં ૨૫ અને ૬૫ વર્ષની ઉંમર વચ્ચે-
ના જેટલા કુંવારા પુરુષો હોય તેટલાની ઉપર કર
નાંખવામાં આવ્યો છે. આવા કુંવારાની સંખ્યા
૮ લાખની છે. તેમની પાસેથી લગ્નમગ સાડાચાર
લાખ પાંચડ રાખ્યને દર વર્ષે આ કર દ્વારા
મળશે. આ મહેસુલ દર વર્ષે વધતું નય એવો
સંભવ છે. બાવળના ફૂંદા જેવા રહેવાની ક્ષાહેળી
મટિ તેમને હંડ આપવા પડશે. * * *

હવિદાસમાં ખેડીવાર પોપને લગતા ખાતા-
ઓમાં એક મહિલાની અમલદાર તરીકે નીમણુંક
થઈ ના. પોપે મેટમ કોસ્ટારોસ ઓસીપીઓ-
નીને લાઇબ્રેરી ખાતામાં નીમ્યાં છે. એ બહેને
અત્યાર ખેલાં અનેક હસ્તલિખિત પુસ્તકોનું સંરો-
ધન દરી તે પ્રકારમાં આપ્યા છે. * * *

કાંસની નજીવી એક્ટ્રેસ મીસ હસીઅન કોન્ડ્રે
બર્લિનમાં મરણ પામી છે નાટકના તખ્તા પર
આવતાં ખેલાં એક્ટ્રેસો રંગના લેપડા લગાડે છે.
એવા લેપડાથી લોહીમાં ઝેર પ્રસરતાં તેનું મૃત્યુ
થયું છે. તે હિંદી છાકરીના પાટ કરતી હતી
જેમાં ચામડીનો રંગ બદલવા કાંસાનો રંગ વાપ-
રતી હતી. * * * *

બર્લિનમાં નવેમ્બરમાં આંતરરાષ્ટ્રિય પોલીસ
કોંગ્રેસ મળી હતી જે પ્રસંગે સ્ત્રી-પોલીસ સંબંધી
કરાવ પસાર થયો હતો. કોંગ્રેસે સ્ત્રી-પોલીસ સર્વ
દેશોમાં દાખલ કરવાની અજલ્લા જણાવી એ વિશે
સરકારને સૂચના કરી છે. * * *

ટ્રેબીઝાન્ડ (તુર્કિસ્તાન) પ્રાંતના જવનર
સીઓને પડો રાખવાની મનાઇ કરી છે. એ

રીવાજ આરોગ્યને હાનિકર્તા હોઇ સીઓને પોતાનું
શુભરાત કરવામાં અને પોલીસને તેમને ઝાળખ-
વામાં અંતરાય રૂપ છે. આ રીતે તુર્કિસ્તાન પડ-
દાને દૂર કરે છે-હિંદની મુસ્લીમ બહેનો તે રાખી
મૂકશે. ટ્રેબીઝાન્ડનો પ્રદેશ આખા તુર્કિસ્તાનમાં
હડહડતા જુના વિચારનો છે. * * *

અમેરિકા.

અમેરિકામાં બાળકોને વાર્તા દહી રીડવવાનો
નવો ધંધો એક સ્ત્રીએ શોધી કાઢ્યો છે. હિંદમાં
જે કામ દાદા-દાદી કરતાં તે કામ તેમણે કરવા
માંડ્યું છે અને તેમાંથી સારી કમાણી કરે છે.
આ સ્ત્રીનું નામ મીસ આના કટીસ લાન્ડલર છે.
નિશાળના બાળકોને તે મ્યુઝીઅમોમાં અને બીજા
સ્થળે ફરવા લઈ જઈ ત્યાં વસ્તુઓ જુએ તે
સંબંધી ઉપલબ્ધી કાઢેલી રસિક વાર્તાઓ કહે
છે પરિણામે ઘણી શાળાઓ તેને પગાર આપી
શકે છે. બીજા એક સ્ત્રી મીસીસ અર્ડે ડોંગલીઓ
મટિ કાળજનાં ઘર બનાવવાનો ઉદ્યોગ શોધી
કાઢી એ શોધ એક કંપનીને વચી મોટી કમાણી
કરી છે. એ કંપની પણ તેમાંથી સારી કમાણી
કરે છે. * * *

નેબરાસ્કા (અમેરિકા) ની કોર્ટમાં હમણાં
એક મુકદ્દમો ચૂકવાયો જેમાં વિજ્ઞાનશાસ્ત્રની
મદદથી એક અનાથ બાળકને બાપ મળ્યો છે. ૧૮
માસના કેનેથ થોમસ નામના છાકરાના બાપ
તરીકે એક જણને કોર્ટમાં હજો થયો. તેણે બાપ
હોવાની ના પાડી. પણ બન્નેનું લોહી તપાસતાં
સરખાપણું જણાયાથી તેણે બાપ હોવાનું કબુલ
કયું છે. * * *

વૂનાઇટડ સ્ટેટસની ચુંટણીમાં વડી ધારાસભા
મટિ ચાર મહિલાઓ ચુંટાઇ છે જેથી નોકરી-
એમાંથી સ્ત્રીઓની સંખ્યા ઓછી થઈ છે, પરંતુ
નીચી નોકરીઓમાં વધી છે પ્રાંતોના જવનર
તરીકે જે બાનુઓ હતી પણ તે આ વખતે ચુંટ-
ણીમાં સફળ નથી થઈ. યહેરો અને ગામડાઓનાં
શેરીફ તરીકે અને મ્યુ. સમાસદ તરીકે ઘણી
સ્ત્રીઓએ સફળતા મેળવી છે. * * *

ટેક્સાસ (અમેરિકા) પ્રજામાં જુડાં નામે
નાનું શહેર છે. ત્યાંની બેન્કમાં એક વીસ વર્ષની
યુવતી દાખલ થઈ અને મેનેજરને મળી જણાવ્યું

કે હું' વર્તમાનપત્રની પ્રતિનિધિ છું. અને આ શહેર સંબંધી કેટલાક લેખો લખવા માંગુ છું. મેનેજરે તેના પર ઉપકાર કરવા પોતાના રૂમમાં ટુબલ અને ટાઇપરાઈટર સોંપ્યા અને પોતે દામમાં પડ્યો. અધિક કલાક શ્રીમતીએ લખ્યા ક્યું પછી ગજવામાંથી રીવાલ્વર કાઢી મેનેજર સામે ધરી અને ત્રીજેરી ખોલવા અને અંદરથી નાણાં કાઢવા હુકમ કર્યો. ૫૦૦ પાઉંડ નેટલી રકમ તેને કાઢી આપવી પડી. પછી ત્રીજેરીવાળા ઓરડામાંજ તેને બંધ કરી વંતે માપી ગઈ. પોલીસને જાણ થતાં તપાસ કરી અને પરિણામે ત્યાંના એટર્ની જનરલની ટાઇપીસ્ટ મીસ રેબેકા બ્રાઉલીને તેમણે પકડી છે ! * * *

છ વર્ષ પહેલાં ન્યુયોર્કમાં એક ૨૩ વર્ષના જુવાનને ફીગારેલી નામના માણસે મારી નાંખેલો એ જુવાનની માતાના ચારિત્ર ઉપર ટીકા કરવાથી ક્રોડો થતાં એ પરિણામ આવેલું મરનારની માતા ત્યારથી દીકરાના ખુનનો બદલો લેવા તબસી રહી હતી. હમણાં એ બાઇએ, જે રથએ પોતાના દીકાને મારેલો તેજ કેમણે ફીગારેલીને પીસેલાવથી રી નાંખ્યો છે. કેસ ચાલતાં એ એક પ્રકારનું જુ ગાંડપણ હતું એમ ગણી કોર્ટે તેને છાડી મૂકી છે. * * *

વિખ્યાત સીનેમા નટ ચાર્લી ચેપ્લીનની પત્ની એ છટાછેડાનો દાવો માંગ્યો છે અને એ છાકરોને કબજે પણ પોતાની પાસે રાખવા મંજિ છે આ

દાવાને પરિણામે ચાર્લીની ૩૫ લાખ ડોલરની મોંઝવણનો રીસીવર નીમાયો છે અને બાઇને તેમાંથી પોતાના ખર્ચ માટે મહિને ૪૦૦૦ ડોલર અને કેસ લડવાના ખર્ચ માટે બીજા ૪૦૦૦ ડોલર આપવાનો કોર્ટે હુકમ કર્યો છે. ચાર્લી હંગાંડામાં જન્મેલો હોવાથી અમેરિકન શહેરી નથી તેથી કેલીફોર્નીઆના કાયદા પ્રમાણે કદાચ એ બધી મોંઝવણ તેની પત્નીને મળશે !

ઓસ્ટ્રેલિઆ.

ગોલ્ડર બેંક (ઓસ્ટ્રેલિઆ) માં એક દસ વર્ષનો છોકરો છે અને ૬૭ ફીટ નથી ઓળ્યા અને આવશે પણ નહિ એમ ડોક્ટરો કહે છે. છતાં તે મમે તે વસ્તુ સ્ટેલાઈથી ચાવી ખાય છે. એના એક ભાઈ અને પિત્રાઈને પણ ૧૪ વર્ષની ઉંમર સુધી ફીટ નહોતા ઓળ્યા. એના માબાપને ઘણી રાહત મળી હતી ! બીજી બધી બાબતમાં એ છોકરો સામાન્ય બાળક જેવોજ છે * * *

ઓસ્ટ્રેલિઆની વિઠેટરીઅન ધારાસભાએ સીએ સામેના જાહેર નોકરીમાં કે ધંધાઓમાં દાખલ થવા વિરુદ્ધના પ્રતિબંધો દૂર કર્યા છે. * *

પશ્ચિમ ઓસ્ટ્રેલિઆની ધારાસભામાં સ્ત્રીના બરણપોષણ સંબંધી અપારાધના કાયદામાં સુધારો કરનાર બિલ રજૂ થયું છે. અત્યારે પતિ કોર્ટેનો હુકમ છતાં બરણપોષણના નાણાં આપવામાં દીકરી સકે છે. નવા કાયદાથી એ અન્યાય દૂર થશે.

મુખ શાશુગાર

જંગલીઓની સીકલ-સુરત જેણે ચિત્રોથી પણ ન જોઈ હોય તેને ખૂત પલિત કે, જીવની કલ્પના સરખી પણ ન આવી શકે. એમના છ છ કુટ લાંબા મુગટ, માંહેનાં પીંજાં, વાળ, છુંડ ફુફરના પુંછડા, રાત્રી પથુઓના રંછડાં, માંહે છીપલા મોતી, ગજરજુદા, ઘાસતણખલાંની સળાઓ એ બધું મળીને તેમનું મુખ કેવી રીતેના ધરે છે તેનો આપણને ખ્યાલ પણ ક્યાંથી આવે ? આ વિકરાળ મુગટ અને વાળ, નાક, કાન, ફાંત ને હોડના શણગાર ઉપરાંત મોઢા ઉપર એમના પેષ્ટ, પાવડર અને પેષ્ટ ચોડવાના હોય તે તો જુદાં ! તે ઉપરાંત એમના ધુરખા, ટાપા, ઘોઘામોઘા વગેરે મળી આખો દેખાવ સાચ્ચેસાચ રૂબીયણ અને છે. નાળમાં જેવા કે કંટ જેવા લગડતા હોઈ, છાતીએ ઓડે તેવડી કાનથુટો, ચપટાં ખુસ્તાં ફાયણાં જેવાં નરકોળાં, બોડાવેલ આંખની ભમ્મરો, મુખે ચોપડેલ મસ-કાજળ, હોડે આઠ નવ ઈંચના લગડતા હાથીફાંતના ગરજ, નાકે લગડતી કાંખી જેવડી બુલાખીઓ આવ્યા આવ્યા શણગાર વડે એ માનવમૂર્તિઓ કેવી દીપી નીકળતી હશે વાર ?

અખીલ હિંદ સ્ત્રી પરિષદ પૂના.

(એક સિંહાવલોકન)

અખીલ હિંદ સ્ત્રી-પરિષદની પ્રથમ એક પૂનામાં ગયા માસની પાંચમી તારીખે વડોદરાના ના. મહારાણી શ્રી સૌ. ચીમનાબાઈના પ્રમુખપણા હેઠળ મળી હતી. સાંઘલીના રાણી સાહેબ તથા મિસીસ. ક્વીન્સ જેવા ઉત્સાહી કાર્યકર્તાઓને લઈને, તથા દેશને ખુશખુશી આપેલા પ્રતિનિધીઓ અને પરિષદને મળેલા યોગ્ય પ્રમુખને લીધે પરિષદ ખરેખર અનેક દૃષ્ટિએ અપૂર્વજ કહી શકાય.

પ્રથમ તો પરિષદના પ્રમુખશ્રીના ભાષણનો મહત્વનો ભાગ આપણે નોંધ લેઈશું.

ભાષણની શરૂઆતમાં પ્રમુખશ્રીએ કહ્યું કે અસારે આપણે બધા એક ઉમદા કાર્ય માટે ભેગા થયા બાઅરાણી થયા છીએ. આપણે એક એવા કાર્યનો વિચાર કરવાનો છે કે જે એક મહાન પ્રજાના પૂતળામને પાથો કહી શકાય. આપણે હિંદની ભાતી માતાઓના બલનો તથા તેઓની કેળવણીનો વિચાર કરવાનો છે. જ્યાં જ્યાં આપણે અવાજ પહોંચતો હોય ત્યાં ત્યાં જાહેર કરો કે આ પરિષદ હિંદની સ્ત્રીઓની રાષ્ટ્રીય જાગૃતિનું એક સંગળ ચિન્હ છે. આજથી એક એવી હિલચાલ શરૂ થવી જોઈએ કે જેમાં પોતાની માતાને સાદતો દરેક મનુષ્ય તથા સાધારણ સમજ ધરાવતી દરેક સ્ત્રી પોતાનો શબ્દ આપી શકે. આવી કૌતુકસ્પર્શી આપણા આદર્શોને આપેલાવતા સવાલોનો રડ્યો લાવવામાં મદદગાર થવી જોઈએ. અને લોકોને કાર્ય કરવા બહાર પડવાના એક દંડેરૂં રૂપ હોવી જોઈએ.

આપણા કાર્યની મહત્વતા તથા એની પાછળ રહેલી મુશ્કેલીઓનો મને પુરતો ખ્યાલ છે, છતાં મારા ઉપર આવી પડેલા કાર્યને અત્યારના સંજોગોમાં કોઈ પણ સ્ત્રી વધાવી લે તેમ હું પણ મગરીપૂર્વક વધાવી લઉં છું. અને તદ્દન નાલાયક ન થઈ પડું તે માટે પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરું છું.

સ્ત્રીકેળવણી બાબત પૂનાને ધન્યવાદ આપતાં મહારાણી સાહેબે કહ્યું કે શીવાજીના જીવનનો પાથો મુખ્યત્વે એની જ્ઞાતી માતા તરફથી મળેલી સંસ્કૃતી તથા કેળવણી ઉપરજ રચાયો હતો. આપણે સમજીએ કે સ્ત્રીત્વ કેવળ તંદુરસ્ત શરીરો ઉત્પન્ન કરે એટલુંજ નહિ, પરંતુ તંદુરસ્ત આત્માઓ પણ કરે.

હિંદુ ધર્મનો સ્ત્રીત્વ બાબતનો આદર્શ અસારે હયાતી ધરાવતા કોઈપણ આદર્શ જેટલોજ ઉચો છે, પરંતુ એ મહાન આદર્શનું હાલની વિકૃત સ્થિતિમાં કેમ પરિવર્તન થઈ ગયું તે પ્રશ્ન હું અસારે તમારી પાસે નહિ મૂકું. આપણે જીતકાળ ઉપર ચર્ચા કરવા નથી ભેગા થયા, પરંતુ આપણે તો સ્વાતંત્ર્યનો વાવરો ફરકાવવો છે અને સુધારાનું કાર્ય શરૂ કરવું છે.

સુધારાનો વિચાર કરતાં પ્રથમ બાળલગ્ન ઉપર આવતાં પ્રમુખશ્રીએ કહ્યું કે આ બાળલગ્ન સ્ત્રી કેળવણીમાં એક જખરી આડખીલી રૂપ છે, હજી તો ખરી ઉમર આવી નથી હોતી અને પોતાને આત્મા છે કે નહિ તેનું જ્ઞાન પણ નથી હોતું તે પહેલાં આપણી

બાળાઓ એમનીજ માફક ધસડાએલા યુવ-
કોને હાથ રમકડાણ જમ પડે છે, અને કોઇ
કોઇ વખત તો પોતે માન આપી શકતો
નથી. યા એનામાં સ્વમાન જગાડી શકતો
નથી એવા પુરુષને હાથ જમ પડે છે. હજુ
તો પોતે બાળજીવનમાંથી બહાર પડે છે ત્યાં
એને પોતાને માથે બાળકો પેદા કરવાનું આવી
પડે છે. જેની યુવાની આવી રીતે લૂંટાઇ ગઇ
છે તેવી આ બાળાઓને સંસ્કારી જીવનના
હાવાઓનો કંઇજ ખ્યાલ નથી હોતો. જે
આપણને તંદુરસ્ત અને જોમવાળા પુત્ર-પુત્રી-
ઓની જરૂર હોય તો આપણે આપણી માતા-
ઓને મન્યુત અને ઉમરલાયક કરવી જોઇશે.
આ માટે કોઇપણ બાળાનું લગ્ન ઉમરલાયક
થાય ત્યાં સુધી લગ્નાવધુન જોઇએ. અને એ
અઢાર વર્ષ પહેલાં ન સંભવે. બાળલગ્નની
અવધરતામાં જે આપણે સમજતા હોઇએ
તો કાયદેસર દ્રષ્ટિએ સતી થવાની પ્રથા કરતાં
આને પહેલાં બંધ કરવું જોઇએ, કારણ કે સતી
થવામાં થોડા વખતનું બંધકર દુઃખ હોય છે,
પરંતુ આમાં તો કોઇ વખત આપણે જીવન
ન વર્ણવી શકાય તેવાં દુઃખો વેઠવાં પડે છે.

દૃ. સર હરિસિંગ ગૌરના સમ્મતિ
વચના કાયદાને ટેકો આપતાં મહારાણી
સાહેબ બેલાં કે આપણી લગ્નપદ્ધતિના
સુધારા ઉપરજ આપણા કેળવણીના પ્રશ્નનો
આધાર રહેશે, અને હું આશા રાખું છું કે
આપણી પરિપદ એ બાબત કદી નહિ બૂલે.

બાળલગ્ન ઉપરથી પદ્ધતિ ઉપર આવતાં
પ્રમુખશ્રીએ કહ્યું કે અત્યારે આ પદ્ધતિ
રાખવાની પદ્ધતિ નકામી છે એટલુંજ નહિ,
પરંતુ આપણા સુખમાં એક વિઘ્નરૂપ છે.
જે આપણે સ્ત્રીજીવન માટે દુનિયાનું વિશાળ
ક્ષેત્ર ખુલ્લું કરવા ઇચ્છતા હોઇએ તો આ
પદ્ધતિ જવોજ જોઇએ. પદ્ધતિ શરીરને કમજોર
બનાવે છે અને બુદ્ધિને ભુંખરાથી કમડી

નાંખે છે. જ્યાં સ્ત્રીઓની આ સ્થિતિ હશે
ત્યાં પુરુષો સ્વાતંત્ર્ય ક્યાં ભોગવવાના હતા?
સ્ત્રીની ચઢતી સિવાય પુરુષની રાજ્યદારી,
સામાજિક યા આર્થિક પ્રગતિ એ બધા શક્તિ
જ સમજાવે. શું આ બધું આપણે નથી
એટકાવી શકતા? શું આપણે આપણી
ખેડેને પદ્ધતિના અધારમાંથી જ્ઞાન અને
સંસ્કૃતિના પ્રકાશમાં નહિં લાવીએ? ખરેખર
આ પરિપદે આ બાબતમાં કંઈ નિશ્ચિત
ધોરણ ઉપર આવવુંજ જોઇએ.

સાર બાદ સ્ત્રીસમાજના સ્વાતંત્ર્યના
અત્યારે દેખાતા કેટલાક ચિન્હો ઉપર બેસતાં
પ્રમુખશ્રીએ કહ્યું કે ખીજ દેશોની સરખામ-
ણીમાં આપણે ધ્યાનમાં લેવું પડશે કે આપણે
ત્યાંના પુરુષ વર્ગ આપણી સાથે કોઇ પણ
પ્રકારના વિરોધ વગર સહકાર કરવા તૈયાર
રહે છે.

કેળવણીના ક્ષેત્રમાં અને ખાસ કરીને
ઉચ્ચ કેળવણીના વિભાગમાં આપણી નજરે
અહિં તહિં કેટલીક ખાસ વ્યક્તિઓ પડે
છે, પરંતુ તેથી સ્ત્રીવર્ગની સામાન્ય કેળ-
વણીના પ્રશ્નનો નીકાલ નથી થઇ જતો.
આપણે સારાએ હિંદુસ્તાનનો આંકડો લઇએ
તો હજારે ફક્ત ૨૧ સ્ત્રીઓ સામાન્ય કેળ-
વાયેલી મળી આવે. આમાં જે ઉચ્ચ કેળ-
વણીનું ધોરણ લઇએ તો તદ્દન નીરાશ જ
થવું પડે. અત્યારની માધ્યમીક અને ઉચ્ચ
કેળવણીનું ધોરણ આપણે અંગ્રેજી ભાષાના
અભ્યાસ ઉપરથી આંકી શકીએ, અને આ
ધ્યાનમાં લેતાં દશ હજારે ફક્ત ૧૩ સ્ત્રીઓજ
મળી શકે. આ સ્થિતિમાં કેવળ ઠરાવ કરે
નહિ પતે. કંઈક ખાસ પ્રાતિ જોવી હશે તો
ઘણા વર્ષો વ્યવસ્થામાં ગાળવાં પડશે.
અને ખરચ પણ ઘણો કરવો પડશે.

શારિરીક ખીલવણીઉપર બેસતાં પ્રમુખશ્રીએ
કહ્યું કે આ ખીલવણી સ્ત્રીઓને કેવળ મન-

બુત બનાવે એટલું જ નહિ, પરંતુ એમને કંઈક જોમ, સ્વાતંત્ર્ય અને જીવનનો ઉલ્લાસ પણ અર્થે એમ આપણે જરૂર ઇચ્છીએ.

ત્યાર બાદ સહશિક્ષણ ઉપર આવતાં, મહારાષ્ટ્રી સાહેબે કહ્યું કે આમાં કેટલીક ગેરસમજ થતી એમ મને લાગે છે. સમાજના બે અંગોને જુદા પાડવા યા રાખવા એતો કૃત્રિમ છે, અને એથી કેટલાક ખોટા ખ્યાલો ઉભા થવાનો પણ સંભવ છે, પરંતુ કેળવણી લેવાના સમયમાં તો બને જાતિઓને આપણે જુદી પાડવી પડશે, કારણ કે સ્ત્રીત્વની ખાસ શક્તિઓ અને ખુબીઓનો વિકાસ એ કેળવણીનું ધ્યેય હોવું જોઈએ, અને તે પણ સામાન્ય સંસ્કૃતિમાં ભાગ લેવા અર્થેજ. આપણે ત્યાં છાત્રાશ્રમિકીઓની નિશાળો તથા કોલેજો જુદી જોઈએ, અને તે એટલા માટે કે સ્ત્રીજીવન જે હોવું જોઈએ તે પ્રદિએજ તેની પ્રગતિ થાય. આમાં રહેલી મુશ્કેલીઓ હું સમજી શકું છું. અત્યારે સ્ત્રીકેળવણીમાં રસ લેતી આપણી સ્ત્રીઓ જુદા વાતાવરણમાં કેળવાયલી છે, પરંતુ એથી આ અસમ્યક છે એમ હું નથીજ માનતી.

શું એક પ્રકારનું સંગીત સ્ત્રી તેમજ પુરુષ બંનેને સરખુંજ પ્રિય લાગશે ? શું ઇતિહાસની જે વસ્તુઓ પુરુષોને પ્રેરણાત્મક થઈ પડશે તે સ્ત્રીઓને પણ થઈ પડશે ? અથવા એમ નથી કે ઇતિહાસની અમુક વસ્તુઓ એક જાતિ માટે જોટલી ઉપયોગી હોય તેટલી બીજા માટે ન હોય ? આમ કહેતાં ગમરાવાનું કંઈજ નથી. સ્ત્રીત્વના ખાસ લક્ષણોને ન્યાય ન આપતી અત્યારની કેળવણીને તોડી પાડવામાં કંઈ અતિરચ્ચેકિત કરવી પડે તો તેમ કરતાં પણ અચકાવું ન જોઈએ.

અસારે ફરજિયાત પ્રાયશીક કેળવણીની જરૂરીયાત હું નથી જોતી. કેવળ સીધાઈમાં

સારા પાયાપર હિસત્યાલ ચલાવીએ તો મધ્ય છે. જેમ બીજા પ્રકારની કેળવણી આપણી સ્ત્રીઓ માટે આપણે ઇચ્છીએ છીએ તેવીજ રીતે કેળવણીના બીજા પ્રકારો સંમંજતી સ્ત્રીશિક્ષિકાઓ પણ આપણને જોઈશે, અને આવી શિક્ષિકાઓ પુરી પાડવા એક કોલેજની પણ આપણને જરૂર પડશે. મને લાગે છે કે લેડી અર્વાન હિંદની સ્ત્રીઓની કેળવણી બાબત આવી કોલેજ ખોલી ઘણું કરી શકે છે.

ત્યારબાદ સ્ત્રીના વારસા બાબતના ઉકેલ ઉપર બોલતાં મહારાષ્ટ્રી સાહેબે કહ્યું કે : આપણે આપણો મત જાહેર કરી દેવો જોઈએ કે સ્ત્રીઓને શક્ત વારસો મળે એટલું જ નહિ, પરંતુ કુટુંબની મીઠકતમાં એમનો વ્યાખ્યાન હક છે. પોતાના પતિએ મુકેલી મીઠકતનો અમુક હિસ્સો સ્ત્રીને કાયદેસર મળવોજ જોઈએ.

ઉપસંહારમાં રાજકુમારીકાઓ બાબત બે લાગણીના શબ્દો કહ્યા પછી મહારાષ્ટ્રી સાહેબે કહ્યું કે અહિં પધારેલી સ્ત્રીઓ તેમજ હિંદુસ્તાનની બીજી સ્ત્રીઓ જે એકે અવાજે પોતાના હિતની વાત બહાર નહિ પાડે તો બાવિ માટે કંઈજ આશા નથી રહેતી. પ્રગતિનો જુડો ફરકાવવો હોય તો હવે સમય આવી પુર્યો છે, અને જરૂર પ્રગતિનો એજ જુડો એના અનુયાયીઓ માટે સ્વાતંત્ર્ય, સુખ તેમજ શાંતિના દ્વારો ખુલ્લાં કરશે.

આટલું મહારાષ્ટ્રીશ્રીના બાપણ બાબતે હવે પરિવર્તમાં થયેલા ફરવોનો સાર જોઈ નજ આપણે સમાપ્ત કરીશું.

પહેલો ફરાવ કેળવણીનું લક્ષણ બાંધવા વિષે : કોઈ પણ બાળક યા વ્યક્તિ પોતાની શક્તિઓ માનવતાની સેવા અર્થે પુરેપુરી ખીલવી શકે તે કેળવણી એમ આમાં ફરાવવામાં આવ્યું.

બીજો ફરાવ જ્ઞેન સુભાલક્ષીએ મુક્યો અને મીસીસ. એન્ડ્રેસે એને ટેકા આપ્યો. એમાં એ ૯૦ કે દરેક સ્કૂલો તેમજ કોલેજોમાં

આધ્યાત્મિક વિચારો ઉપર ઘડાયેલું સાંસ્કારિક શીક્ષણ ધરજીવાત કરવું. આ દરાવ જાણત સૌ હંસા મ્હેતા વિરૂદ્ધ પડ્યાં હતાં. પરંતુ વધુ મતે પાસ થયો હતો.

ત્રીજો દરાવ એ હતો કે છોકરા તેમજ છોકરીઓની શાળાઓમાં શારિરીક ખીલવણીનું શીક્ષણ ધરજીવાત કરવું.

ચોથો દરાવ આ પ્રમાણે હતો:—ઐકિર્ણવણીમાં માતૃત્વના આદર્શોને, ગૃહસેનદર્શના શીક્ષણને તથા સમાજ સેવાના માર્ગોને પ્રથમ સ્થાન આપવું.

મીમીસ કઝીન્સ એમના તારીખ સાતમીની સવારના દરાવમાં એવું સાચા કે બાળકઅને અંગે ઐકિર્ણવણીમાં થતી અસર આ પરિષદ વખોડી કઢાડે છે. અને વડી સરકારને ૧૬ વર્ષ નીચેના ક્ષમને એક ગુન્હો દેવવા અરજ કરે છે, અને સર હરિસિંગ ગૌરને

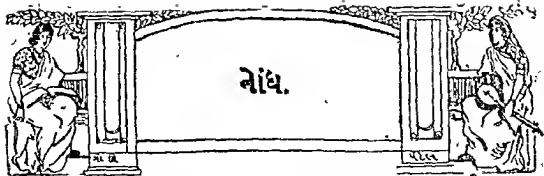
એમના ખીલ જાણત પુરેપુરો ટેકો આપે છે. સૌ હંસા મ્હેતાએ આવા ક્ષમોને ગેર-કાયદે દરાવવા અર્જ કરી પરંતુ છેવટે મૂળ દરાવ પાસ થયો.

ખીજા દરાવોમાં એ હતું કે ન્યાં જરૂર હોય ત્યાં છોકરીઓ માટે જુદી શાળાઓ ખોલવી. જે સ્ત્રીઓ કોલેજોમાં જવા ન ઇચ્છતિ હોય તેઓને ગૃહાપયોગી વિજ્ઞાન, સુંદર કળાઓ, તથા ધરગથ્ય ઉદ્યોગો શીખવા માટે સમજૂ કરી આપવી, અને સારી શિક્ષિકાઓ દ્વારા શારિરીક વિજ્ઞાનનું પણ શીક્ષણ આપવું. ખીજા એક દરાવમાં સ્ત્રીઓ માટે છાત્રાલયોની પણ જરૂર જણાવી હતી.

આ પ્રમાણે દરાવો થયા બાદ એક કમીટી નીમવામાં આવી હતી, અને મીમીસ નામુએ પ્રમુખશ્રી માટે આભારની દરખાસ્ત મૂક્યા બાદ પરિષદનું કાર્ય સમાપ્ત થયું હતું.

સાવધ રહેજો:

અજ્ઞાન માણસોને ખાસ કરીને સ્ત્રીવર્ગને ફેરીઆઓ વારંવાર બનાવી જાય છે. એ સોદા ખોલે છે પણ એવી ચાલાકીથી કે કામદાની ચુંગાસમાં સપડાય નહિ અને તે છતાં સાંભળનારના મગજ પર અસર કરે. (૧) એક જણ ગોળીઓ વેચવા નીકળેલો. ઉપર સાકરનું પડ ચઢાવેલું. તે ગેરંટી આપતો કે એમાં કોઈ પણ જાતની રસાયણ કે મારેલી દવા નથી. ક્રીંમત ગોળી દાંડ એક એક આતો. ગેરંટી સાચી હતી. વઢાણા પરજ સાકર ચઢાવેલી ! (૨) એક ફેરીઓ મમે તેવા ખરાબવાળને દસ મીનીટમાં કાલુમાં આણે એવી દવા વેચતો હતો તેનું પારખું સેવા ટાળામાંથી બે ત્રણ જણે પેતાના માથા ઉપર દવા લગડાવી અને તેના કહેવા પ્રમાણે દસ મીનીટમાં વાળ ચોંટી ગયા. રંગ નાંખેલા સાકરના પાણી સિવાય તેમાં બીજું કંઈ નહોતું ! (૩) એક જણ વીંટીઓ વેચવા નીકળેલો. દરેકની ક્રીંમત આઠ આના. તે “સોનાની નથી” એમ જતે કહેતો—“બે ધાતુના મિશ્રણની છે.” એને રંગ એવોને એવોજ રહેશે.” આવી માટે કાપી બતાવતો. વીંટીઓ પીત્તળની હતી. પીત્તળ તાંબા અને ક્રીંકના મિશ્રણથી બને છે. આવી અનેક ચાલાકીઓના ભોગ પેતાને હુશિયાર ગણનારા પણ ધણા થાય છે !

નાંધ.

હિંદની સ્ત્રીપ્રજાતિના ઇતિહાસમાં સુવર્ણ
અક્ષરોએ લખાયેલે છે.
અખિલ હિંદ સ્ત્રી- પ્રસંગ તથા માસની શર-
કેળવણી પરિષદ. આતમાં પૂનામાં બની હતો.

તા. ૫ મીથી ૮ મી નવ-
આરી સુધી અખિલ હિંદ સ્ત્રીકેળવણી પરિષદની
ખેલી બેઠક પેન્નાબના એ પૂરાતન પાયતબ
શહેરમાં પટોદરાના ના. મહારાણી શ્રી. સૌ. ચીમ-
નાબાઈ ઝાયકવાડના પ્રમુખપદે મળી હતી. આ
પરિષદ મેળવવા માટેનું સર્વ માન મદ્રાસના
શ્રીમતી માર્ગરિટ ક્લીન્સનેજ પટે છે. એમના
અધાગ પ્રયત્નો અને અનેક મહિનાની સતત મહે-
નતનું એ સુંદર પરિણામ હતું. એ સહુથી
અંગ્રેજ બ્લેનના પ્રયત્નોને હિંદની ભાવિ સ્ત્રી
જનતા હાંકારની લાજણી સાથે સંભારશે. અમે
છવ્વિએ છીએ કે એ કામ મિસિસ ક્લીન્સે પાર
પાડ્યું તે કામ માટે કોઈ સુચિશિત હિંદી બ્લેન
બહાર આવી હોત. પરંતુ જો તેમ શાત તો
આપણે સ્ત્રીજન પછાત છે, અવનત દશામાં છે
એમ માનવાનું બાબેજ કોઈ કબુલ કરત. આ
પરિષદના સ્વાગત મંડળના અધ્યક્ષસ્થાનને ઘીયા-
વનાર સાંગલીના ના. મહારાણીસાહેબ હતાં.
આખા હિંદમાંથી ધર્મ, ભતિ કે રાજકીય મત-
બેદને ખ્યાલ કર્યા વિના સુચિશિત બ્લેનો પોત-
પોતાના પ્રાંતની પરિપટો વચ્ચે ઝુટાઈને પ્રતિ-
નીધિ તરીકે આવી હતી. એ પરિષદે ફરેલાં કામ-
કાજનો ટુંક અહેવાલ આ અંકમાંજ અમે
આપીએ છીએ.

ના. મહારાણીસાહેબનું પ્રમુખ તરીકેનું
ભાષણ સ્ત્રીકેળવણીના મા-
ના. મહારાણીશ્રીનું અંમાં રહેલી મુસ્લીમોનું
ભાષણ. વધાર્યું સ્વરૂપમાં દર્શન
કરાવે છે અને કેવા પ્રા-

રની કેળવણી હિંદની ભાવિ માતાઓને આપવી
જોઈએ તેનો રપરેખા દારે છે. સ્ત્રી ઉન્નતિના
પ્રશ્નમાં ગુજરાતની એ રાજમહિલિએ અત્યાર
આજમયે ધણું કરી બતાવ્યું છે. એ પ્રશ્નનો એ-
મણે જોડો અભ્યાસ કર્યો છે અને બ્લેનો અનુમત
મેળવ્યા છે હિંદમાં અને હિંદ બહાર કન્યાઓને
કેળવણી લેવાનો અનુકૂળતા કરી આપવા તેમણે
સ્કોલરશીપો સ્થાપી છે. એમનું ભાષણ સ્પષ્ટ અને
નિદર વક્તવ્યથી ભરેલું હોય એ સ્વાભાવિક છે.
પૂનાએ સ્ત્રીકેળવણીના ક્ષેત્રમાં આપેલાં સંજોન
ફાળો નાંધી ના. મહારાણીશ્રી ભારતવર્ષી સિંવા-
જનું દ્રષ્ટાંત રાંકે છે. હિંદના એ પરમ ઉદ્ધારકનું
ચારિત્ર્ય ધડનાર તેમની વીરમાતા છજાબાઈ હતાં.
ભાવિ માતાઓએ પણ બાળકના શરીરને જન્મ
આપીને યેસી રહેવાનું નથી પણ તેમના આ-
ભાનો ચાલુદ્ધાર કરવાનો છે. એ માર્ગમાં ડોઝી
મોટા અંતરાય રૂપ બાળકજન છે. હજી જેણે
બાળપણ પૂરું માણ્યું નથી એવી બાળાઓને માથે
માતૃત્વપદની જોખમદારી નખાતી જોઈ તેમનું કુ-
દય કકળી હડે છે. તેમનાજ સપ્તેમાં કહીએ તો
સતી થવાનો ચાલ મીટાવવાની જરૂર જરૂર હતી
તેના કરતાં વધારે જરૂર આ મીટાવવાની છે.
સતી થવામાં ફક્ત ચોરી થયેલું કુખ રહેલું; આ
રીવાજ આખી છંદગા બાળાઓને રીખાવે છે.
ટેરેટર એના પરિણામે અનેક બાળપત્નીઓએ કંઠા-
ળાને છવનનો અંત આપવાના પણા દાખલા હજી
વાલજ છે. આ રીવાજ મીટાવવા માટે સંમતિ
વધ વધારવું જોઈએ. એ માટેનો એક ખરડો વધી
ધારાસભામાં ડો. સર હરિસિંહ ગૌર રજી કર-
વાના છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે એ ખર-
ડાને આખા હિંદની સ્ત્રી-જનતા ટેકા આપશે
અને એ રીતે પોતાની ઉન્નતિ કરવામાં સહાય-
સ્ત્રી થશે.

ના. મહારાણીશ્રી પડદાના રિવાજની હા-
નીએ પણ પોતાની લાક્ષ-
પદદાનો રીવાજ- લિંક બાનીમાં ચર્ચે છે
કાયદામાં સ્થાન. અને એ મીઠાવવા સર્વને
વિનંતિ કરે છે. આપણે
ત્યાં પણ લાગેના રિવાજ ધરે ધાલીને બેઠા છે
અને તેને પરિણામે સ્ત્રીઓને ઘરમાં ગોંધાય ર-
હેલું પડે છે. ટોરની સ્થિતિ પણ તેમના કરતાં
સારી હોય કે થોડાક સમય પણ બહાર ફરવાની
મુટ મળે. કાયદામાં સ્ત્રીના સ્થાન વિશેનો પ્રશ્ન
પણ પ્રમુખશ્રી ચર્ચે છે અને એ અન્યાયી મીઠા-
વવા નવી ધારાસભાઓમાં વિરાજતાં સ્ત્રીસલાસ-
હોને માથે ફરજ નાંખે છે. સ્ત્રીઓ પોતાનું
યથાર્થ સ્થાન શું છે તે સમજી શકે એવા ઉદ્દેશથી
અમે સારૂ કરેલી લેખમાળા આ બાબતમાં લાભ-
કાયક થઈ પડશે. અમને ખેદ એટલો જ થાય છે કે
મુબાઈ જેવા પ્રગતિશીલ પ્રાંતની ધારાસભામાં
એક પણ બ્લેન સભાસદ તરીકે નથી. અત્યારસુધી
એવી આશા રહેલી હતી કે કમમાં કમ બે બ્લેનો
સરકાર તરફથી નીમારો અને સ્ત્રીઓના હિત લગ-
ને પરંતુ ના. જનરલે એ આશા નષ્ટ કરી છે.

ના. મહારાણીશ્રી કેળવણીના જે આંકડા આપે
છે તે દરેક શિક્ષણપ્રેમીને
કેળવણીના આંકડા. જરૂર ખેદ ઉપલવશે. પણ
સાથે સાથે તેમને પ્રવલ-
નીત થવા પ્રેરશે. અત્યારસુધી કેળવણીના પ્રસાર
ખાટે, મૂટા છવાયા પ્રયત્નો જ થયા છે. સરકારે તો
એ બાબતમાં ખાસ પ્રયત્ન કરવાની તરફી જ નથી
લીધી. પરિણામે ભર્યકર અજ્ઞાનાધારે જેવાય છે:

૬૨ હજારે

	૩૧૪	સી
હિંદમાં	૧૩૬	૨૧
મહેસુર	૧૪૩	૨૨
મુબાઈ છવાડો	૧૫૭	૨૭
વડોદરા રાજ્ય	૨૪૦	૪૭
કોચીન	૩૧૭	૧૧૫
ત્રાવણકોર	૩૮૦	૧૭૩
કાસ્મીર	૪૬	૩
બિહાર	૯૬	૬
મધ્ય હિંદ	૬૫	૭

દેશરાજ

૫૭ ૮

મધ્યપ્રાંતો

૮૭ ૯

આમાં સૌથી ખેડેલા નંબર ત્રાવણકોર રાજ્યનો
આવે છે. પરંતુ એકંદરે આખા હિંદની સરેરાશ
તો બે ટકાની જ આવે છે! કેટલું બધું ખેડેલનકા!

સ્ત્રીકેળવણીના પ્રચાર માટેની આ 'ખાસ

જરૂરીઆત બતાવી પ્રમુ-

સૂચનાઓ અને ખત્રી શિક્ષણક્રમની ખાસ
કરાવો. જરૂરીઆતો શી છે તે

ચર્ચે છે. સૌથી વધુ લાર

શારીરિક ખીલવણી ઉપર મૂકે છે અને તે યથાર્થ
છે. અત્યારની સ્ત્રીઓની શારીરિક દશા જોતાં
ભવિષ્યના કોઈ પણ શિક્ષણક્રમમાં એ બાબતને
વધારે મહત્વ આપવું જોઈશે. સદશિક્ષણ અને
ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ વિષે પણ જરૂરી સૂચ-
નાઓ છે પ્રમુખશ્રીની આ સર્વ ઉપયોગી સૂચ-
નાઓને અનુસર થાય એવા કેટલાક કારાવો પરિષદે
પસાર કર્યા છે. ફરજિયાત શારીરિક તાલીમ અને
નૈતિક શિક્ષણ વિષેના કારાવો, શુદ્ધઉદ્યોગ, બાળ-
ઉછર અને સમાજ સેવા શીખવવાની જરૂરીઆત
વિશેનો કારાવ, અને માતૃસાધાદારા કેળવણી શા-
ળાઓનું વેદક નિરિક્ષણ, વગેરે સંબંધી કારાવો
આ પરિષદના સંજીન કામની સાક્ષી પૂરે છે.
આ કારાવો અમલમાં મૂકાય એવાં પગલાં લેવાં એક
કમિટિ પરિષદે નીમી છે. ના. મહારાણીશ્રી પ્રમુખ
છે. સાંજલી અને વીજ્યાનગરના રાણીસાહેબો,
સૈ. સરેન્દ્રનિ નાયક અને લેડી બોઝ ઉપપ્રમુખો
છે. મિસિસ ક્વોન્સ અધ્યક્ષ અને સી. કમલાદેવી
ચદ્રોપાધ્યાય મંત્રી નીમણાં છે. બીજાં ૧૪ બ્લેનો
સભાસદો છે. આ કમિટિ ખીજ પરિષદ મળતાં
સુધીમાં લોકમત કેળવવાના અને બીજાં સંજીન
પ્રયત્નો કરશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

સ્ત્રીકેળવણી પરિષદ સાથે સ્ત્રીવર્ગમાં આ-

વેલી ભત્રિની ખાત્રી આ-

પરાધીન દશા ! પતા બીજ પણ કેટલાક

પ્રસંગો બન્યા છે, જેની

નોંધ અહિં લેવી જોઈએ ગુજર સન્યાસિની

શ્રી. મગનબહેનની જયંતિ ઉજવવાનો પ્રસંગ સી

વર્ગ ખાટે માર્ગદર્શક છે. સ્નેહલગ્નની વિધવાઓ

એ પ્રાતાસ્મરણીય બ્લેનનું અનુકરણ કરી સેવાશ-

ત્રિનીઓ અને એમ અને ઇચ્છાએ છીએ. પછાત દેશાની સાબિતિ ભેદએ છીએ. શ્રાવિકાશ્રમ માટે ફંડ કરવાઈ કામ ચરૂ થતાં કેટલીક બહેનોએ છઠ્ઠીને ચાલવા માંડ્યું. કારણ પૂછતાં તેમણે બહા પીવા જવાનું બહાનું આગળ ધકેલ્યું. “જે હદરમાં વીર આગેટિ તે હદરમાં બહાનો રમડો ન રેડાય” એમ કોઈ લેસાહી પણ ઉતાવળીઆ વ્યક્તિએ કહ્યું છતાં બહેનો ન રોકાઈ. ખરું કારણ શું જ હશે-છે. તેમની દેશા પરાધીન છે. ફંડમાં નાણાં ભરવા નેહલી તે સ્વતંત્ર નથી. પરિષદમાં તાળીઓ પડાવી ઘેર જઈ માર ખાવાનો તેમનો ઇરાદો નહિ હોય. પુરૂષ વર્ગમાં એટલી ઉદારતા આવશેત્યારે હિંદના ગૃહજીવન, આત્મારે કલહકંકારથી કલુષિત છે તે મદી, સુંદર, ઉજ્જવલ અને સુખપ્રદ બનશે.

સ્વ. પાર્વતીમાઈ દ્વારકાદાસ ત્રિભોવનદાસ સ્મારક—ઈનાગી નિમંધ.

ગુજરાતી હિન્દુ સીમંડળ.

ઈનામો નિમંધ બાળઉછેરની લિખિત પરીક્ષા મંડળનાં સભાસભેને તથા અન્ય ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીઓને સવિનય જણાવવામાં આવે છે કે બાળ ઉછેરના વિષય ઉપર નિમંધ લખવાની પરીક્ષામાં જે કોઈ બહેનો એસવા માંગતી હોય તેઓએ પોતાનાં નામ ટેકાણાં સાથે મંડળના સરનામે સેક્રટરીઓ ઉપર તા. ૨૫ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૭ સુધીમાં મોકલી આપવા.

મજકુર વિષય ઉપર નિમંધ લખવાની પરીક્ષા તા. ૧લી માર્ચ ૧૯૨૭ ને મંજૂરવારે બપોરે ૧૧ (સ્ટે. ટા.) વાગ્યે ગીરગામ બેકરોડ-પોલીસ યોધીની બાંજુમાં નં. ૮૨ અમરાલી હાઉસ-મંડળના હોલમાં લેવામાં આવશે.

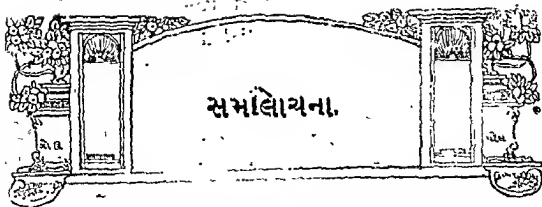
મજકુર નિમંધનું લખાણ કુલસેક્રેટરી કાગળ ઉપર એક બાજુ લખમજ પાંચથી છ પાનામાં સમાવેશ થાય તેટલું લખવું જોઈએ. નિમંધ લખતી વખતે કાગળ વગેરે મંડળમાંથી આપવામાં આવશે.

પરીક્ષામાં ફોટોમંદ યનારાઓને અનુક્રમે નીચે મુજબના ઇનામો સ્વ. પાર્વતીમાઈ દ્વારકાદાસ ત્રિભોવનદાસ સ્મારક ફંડના વ્યાજમાંથી વહેંચી આપવામાં આવશે

ઈનામો—૧ હું રૂ. ૧૫, ૨ જુ રૂ. ૧૧, ૩ જુ રૂ. ૬, ૪ જુ રૂ. ૭, ૫ જુ રૂ. ૫, ૬ હું રૂ. ૪ ૭ મું રૂ. ૩.

ગં. રસીકમણી બાળમુકુંદરાય દેસાઈ, ગં. મંજળામાઈ મોતીલાલ ફકોરચંદ, સૌ. ઇલાવતી ભવાનીદાસ મોતીલાળા.

જો એ સેક્રેટરીઓ. ગીગામ બેકરોડ, ૮૨, અમરાલી હાઉસ તા. ૨૫-૧-૧૯૨૭.

નવાં બાળ ગીતાં : કર્તા, 'રા ત્રિભુવન ગીરી-
શંકર' બ્યાસ. એન્ટસ : મેસર્સ' એચર એપલ
એન્ડ સન્સ, રાજકોટ. મૂલ્ય, રૂ. ૦-૩-૦.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં બાળકો માટેનું સાહિત્ય
નહતું. સદ્ભાગ્યે એ દિશામાં હમણાં હમણાં
સ્વતંત્ર પ્રયત્નો થવા માંડ્યા છે. કવિ ત્રિભુવન
આ પુસ્તક એ વિભાજમાં 'મોખરે' સ્થાન લેશે
એમાં શંકા નથી. એમાંના ગીતો બાળકોને સ્નેહ-
બંધી બધા એવી સુંદર અને સરળ બાબતો સંબંધમાં
છે જેથી કૌ. વિદ્યાબ્દેન નીલકંઠે માર્ગદર્શક
પ્રસ્તાવનાથી એની ઉપયોગિતા વધારી છે. કેળવણી
ખાતાના સંચાલકો શાળાના પાઠ્ય પુસ્તક વરીએ
આ પુસ્તકને કાબજ કરવાનું હકાપણ બતાવશે
એવી અમે આશા રાખીએ છીએ. તથા આનાની
દીર્ઘમતે પુસ્તક મૂલ્ય છે

શાકલજા : લેખક, બાળ ક્લિનેન્ડેલાલ રાય.
અનુવાદક : રા. હરિચંદ્ર મેધાણી. "સૌરાષ્ટ્ર"
કાર્યાલય મૂલ્ય : દસ આના.

બંગાલાના આ નાટ્ય સમ્રાટના એક પાત્ર

સામાર સ્વીકાર :

કેલેન્ડર : (૧) ધી મૂનીવર્સલ એડવર્ટીઝિંગ
એજન્સી-મેસર્સ' પી. ડી. મલ્લ એન્ડ કંપની; (૨)
હીમાલય એસ્ટે. કં. ના ચીફ એજન્ડ મેસર્સ
ગ્રેટા પ્રથમનું અને (૩) ધી વેસ્ટન ઇન્ડિયા
વાય કંપની, અમદાવાદનું-સંતિ રાંચવાના સુંદર
અને આકર્ષક કેલેન્ડર.

પ્રભામત (મુબાદ) : તંત્રી : રા. સી. કે. બદ
અંક ૨૬-૨૬ વા. લ. રૂ. ૩-૦-૦.

નવું ચેતન (કર્ચી) : તંત્રી રા. રામજી કા.
ચૌહાણ વર્ષ ૧; અંક ૧૩; વા. લ. રૂ. ૩-૦-૦

જૈન (લાવનજર) : તંત્રી : રા. દેવચંદ કા.

એક નાટકો ગુજરાતીમાં ઉત્તરતાંજ બધા છે, અને
હવે તો ક્લિનેન્ડેલાલ ગુજરાતના વાંચકવર્ગમાં
નક્ષીતા થઈ ગયા છે, આ કસ્ટો રસિક નાટકમાં
તેમણે પોતાની કળાની પરાક્રમ બતાવી છે.
બાઈ મેધાણીની કલમે થયેલા અનુવાદને, પ્રમાણ-
પત્રની બાંધેજ જરૂર રહે છે.

સ્વાર્ણનું શાસ્ત્ર : સંપાદક : રા. ભવાની-
દાસ નારણદાસ મેલીવાળા. અનુવાદક : રા.
અંબાલાલ મો. પટેલ. પ્રકાશક : રા. કેશવલાલ
ભીમરાઈ મણીઆર, મુંબઈ.

જુદા જુદા પાઠ્યાલ મદાપુરણના અમૂલ્ય
વચનામૃતો આ સંગ્રહમાં એકત્ર થયા છે અને
સમાજ સેવાને-માનવ સેવાનો સુંદર પાઠ શી-
ખે છે. પ્રત્યેક સેવાજાતી સમજને અને સંભા-
રીએ આ પુસ્તક જરૂર જોઈ જોઈએ. પૌર્વાત્ય
મદાપુરણના વચનામૃતોનો એવો સંગ્રહ થાય
તો અત્યંત લાભદાયી થઈ પડે. આ ઉપયોગી
પુસ્તક પોતાના ખર્ચે છપાવી જોઈએવા મટે, રોક
દારકાંદાસ ત્રીભોવનદાસને અમે ધન્યવાદ આપીએ
છીએ.

કુંડલાકર પુ. ૨૫; અંક ૧. વા. લ. રૂ. ૬-૮-૦.

અગતિ (મુબાદ) : તંત્રી રા. પામુભાઈ રાઈ
પુ. ૧; અંક ૩. વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦.

દશનામ (વડોદરા) : તંત્રી : રા. રતનગીર
હનુમાનગીર વ. ૧; અંક ૪. વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦

સમાજ સેવક (ભાવનજર) : ભ. રા. મો.
હી. કક્કર : વર્ષ ૩; અંક ૮.

બ્યાયામ (વડોદરા) : તંત્રી : રા. મો. ના.
વિદ્યાસિં વર્ષ ૧૨; અંક ૩. વા. લ. રૂ. ૨-૮-૦.

ઉપન્યાસમાલા (ખિજોર) : સં. શ્રોત્રિય
જગદીય દત્ત. વ. ૧; પુષ્પ ૬. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦.

ચિત્રકાર :

રાજા ને વાંદરા.

[રા. છા: ૨]

બાળક ચિત્રક :

(જુઓ પાનું ૪૮૩)

[માર્ગ]

ચિત્રકાર :

હંસ અને હંસા.

[રા. છો. અ. નેશી.

૧૬ અંક]

(જુઓ પાનું ૪૮૦)

[માર્ચ ૧૯૨૭.

ଉତ୍ତର

વસંત આવીને કાચક ટુકડી
 શિયાળો આંચો ને વા વાચો
 ઉનાળો આંચો ને ગરમી લાગી
 ચોમાસુ આંચુ ને પુર આંચુ-

अहंन आरु अितामणी
 यपेक यपा यपावती
 विद्युत विमजा वीरमती
 वसंत वृंदा वनदेवी
 प्रवीण्य पुष्पा पुष्पावती
 प्रमोद प्रेमी प्रेमगारी
 अंयन कंयन कपिलागारी
 धनप्रिया धनलाभगौरी

પંક્ષી ઉડયાં ભરૂરૂર બટ.
ગાડી ચાલી ખરૂરૂર ખટ.
તીર ગયું સમૂરૂરૂર.
મેઘ ગાંજ્યો ધનૂરૂરૂર.
ટોકરી વાગી ટનખૂરૂરૂર.

ગાયત્રીં ધણ.
 લેંસત્રીં ખાડું.
 જાડત્રીં ઝુંડ.
 માણસત્રીં ટોળું.
 આવીને ભુટે.
 ખાવાની લડમડાટ.
 છોકરાને ગડબડાટ.

ડાશીનો ટકટકાટ.
 ગાંડાનો લલલલાટ.
 તીરનો સણસણાટ.
 ગાંડીનો ખડખડાટ.
 જોડાનો ચમચમાટ.
 માખીનો બણબણાટ.
 ઘોડાનો હણહણાટ.

જોડકાણાં

એક હતો રાજા

રોટલા તાજા

ધી થોડું

માટણું ફોડું.

આંદા તાફું આંદરડું

પાલખ બેડું જાય,

એક મોતી બાપી જા

હાર પૂરો થાય.

ગોરમાનો વર કેસરીઓ, નદીએ નાચા જાયરે ગોરમા

પગે પીતળની પાવડીઓ અમ અમ કરતો જાયરે ગોરમા.

પીપરની પેપડી ને પીપળાના પેપા,

લીમડાની લીમોળી ને વઠના તો ટેટા.

અમે એક એકલડી

અમે બેય બેનડીયું

અમે ત્રણ તેવતેવડી

અમે ચાર ચુડાળી

અમે પાંચ પનોતી

અમે છય છબીલી

અમે સાત સંપીલી

અમે આઠ અલબેલી

અમે નવ નગરાણી

અમે દશ હાળલીયું.

ગાય રે ગાય, તું મેરી માય

નન નિત ડુંગરે ચરવા જાય.

ચરી કરીને પાછી વળી

સિંહ વાઘની ભેટી મળી

વાઘ ઠહે મા તને ખાઉં

સિંહ ઠહે મા તને ખાઉં

નારે લાઇ મને નો ખવાય

મારા ધીનો દીવો થાય

માફું દૂધ મહાદેવને ધરે

મારા છાણનો ચોકો કરે.

ચણા જોર ગરમ,

મેરા ચણા ખાવે

ધરકું જાવે પાછા આવે

પેસા દે કે લે જાવે

ચણા જોર ગરમ.

ચણા પંતગસે આયો,

ચણા મુંબાઈ કુ લે આયો

ઇસકે મીસાલે મેં હાલો

ચણા જોર ગરમ.

તારા ચકચકે છે

સૂરજ ઝળકે છે.
આંખો તગતે છે.
આકાશે મેઘ ગડગડે છે.
પાન ખરખર ખરે છે
સાપ સળળળ સળળળ નાચે છે.
વરસાદ ઝરઝર ઝરઝર વરસે છે.
ઉંઘર ઢડખડ ઢોડે છે.
ઠંડકડતી ટાઢ પડે છે.
ભડભડતી આગ બળે છે.
બળબળ પાણી નાચે છે.

ધડધડ ઘોળ પડે છે.
ટપટપ રોટલા ઘડે છે.
તડતડ ધાણી કુટે છે.
રાસુ ખડખડ ફરે છે.
નાયો બકબક કરે છે.
લાળો લખલખ કરે છે.
નાધી રમઝમ ચાલે છે.
હાથી ધમધમ ચાલે છે.
માખી ગણગણે છે
મચ્છર બણબણે છે.

વરતો

અને

ઉખાણું

વન વગડામાં લોહીનું ટીપું.
આટલાક ગોખલામાં ગોરગાંધ રમે.
ગોઠણ એટલી ગાય ને નીરે એટલું ખાય.
વનવગડામાં લીલીઓ લાંબરે.
છાપરે છ પરે પછેડી પથરાય.
વનવગડામાં રાતા ખીલા.
છાપરે છાપરે મગ વેરાય.
એક ભાઈ ચડે ને એક ભાઈ ઉતરે.
એક ડાળલીમાં ગત્રીય બાવા.
બે ભાઈ ઢાંડે જુદા ને રાતે લોગા.
ઘેર ઘેર ડાસા હાટવા.
આટલીક છોડી આખુ ધર અજવાળે.
આટલીક છોડી આખુ ધર સાચવે.
ગામ જઈ ગમતરે જઈ
ને લીંબાળી લટકાવતો જઈ.
ધર બધું ગયું ને બાલોજી રહી ગયા.

પતાસાની પોળમાં
પંદર પગથીયાં ઉતરવાં
પંદર પગથીયાં ચડવાં
માંય મહાદેવના દરશન કરવાં
મહાદેવજીની ગોરી ગાય
બકરી ને એ ચરવા નાચ
બકરી ને એણે દૂધ ઉરાડયું
ઠણીને ઘેર જઈ પડયું
ઠણી આખ્યા તડાતડી
વેલો તૂટ્યો ભડાભડી
વેલા ઉપર વાંદરો
વાંદરો નાખ્યો ગોટલો
ઝાલ્યો સી રાતો ચોટલો
ચોટલો કહે હું કયાં જઈ
વડોદરાની વાડીએ જઈ
વડોદર તો લૂંટાયું
ઠાળીયું ઘોડું ચૂંટાયું.

કહે.

કહ્યા કુખ્ય કાળાં કહેવાય

કામળી ઝાઢી ચારી ગાય.

કહ્યા કંકર વીણા સહિ

કંકરની હું કાંણી કહિ.

કહ્યા કેરી ઉંનાળે થાય

કેરી પાકી સૌં કે. ખાય.

કહ્યા કુંજે કૈયલ કુંજે

કુંકુંકું વન ચૂંજે.

કહ્યા કેળપાનમાં જમો

કેળાં છુંદો હોંસે જમો.

ખખખા ખીસકૈલી ખીલ કરે

ખીલ ખીલ કરતી ખાતી કરે.

ખખખા ખારેક લગનમાં મળે

ખારેક ખાધે ગરમ પડે.

ગગગા ગડગડ ગાજે મેઘ

વીજળીના ચમકારા દેખ.

ગગગા ગાય મને ઝહાલી

ગરીબ ને વળી શુભવાળી.

ગગગા શુભ ગળીએ હોય

શુભ ગિછાનું સૌને રહોય

ધધધા ઘરમાં ઘર ઘર રમીએ

ઘરઘર રમીએ સાથે જમીએ.

ધધધા ધમધમ વાગે ધુધરી

ધુધરી વાગે ફરું પુદ્દી.

ચચચા ચોર ચપળ ખહું હોય

ચંપા વાસ મધુર ખહું હોય.

ચચચા ચાંદની કેવી ઘોળી

ચંદ્રે દુનિયાં કરી ઉજળી.

છછી છત્રી ઝાલો આમ

છત્રીનું ચોમાસે કામ.

છછી છમછમ વંડાં તળાય

છટે પાણી મોંમાં ત્યાંય.

જજજ જલેળીનું ચુંચળું

ને બાંધું મીઠું રસવાળું.

જજજ તો જંગલમાં ચાલો

જંગલમાં મગ ખહું માલો.

ઝઝઝ ઝાટે લંચુર જંગલ

જંગલમાં તો મંગળ મંગળ.

ઝઝઝ ઝરમર મેહ વરંસે

ઝરઝર ઝરઝર ઝરંજાં ઝરે.

ટટ્ટા ટાઢ શિયાળે વાય

ટાટે. ડાઢી ડગડગ થાય.

ટટ્ટા ટુ ડગડગ ચાલે

ટમેટાં તો. બળંદે માલે.

ડડડા ડંગ ડમ ડમ કુદે

ડમ ડમ ડમ તો વાછડું કુદે.

ડડડા ડાઢમાઢથી ચલો

ડાઢે ભૂલે લોળો લલો.

ડડડા ડગમગ ઘડો મૂકયો

ડાઢી ડગમગીં ઘડો ફૂટયો.

ડડડા ડગમગ ચાલે બેન

ડગમગ ચાલે ત્યાં પંડે બેન.

ડડડા ઢોર હાંકો ડચ

ઢોર હાંકો ડચ ડચ ડચ

ડડડા ઢેલ રહે વગડે

ઢોર સાથે વનવન રખડે.

ડડડા ઢેલ વાગે ઢમ ઢમ

ઢેલડી વાગે ઢમ ઢમ ઢમ.

ણણણા ણણણા કોમળો નહિ

ણણા રીસાયો વાંકો થઈ.

મરાઠી વરતો

લીપટ સ્ટ ગાઉ

તોન મુડી વસ પાઉ

હિન્દી વરતો

ચક્કર ફાડું ચક્કર ફાડું

ફાડું જાલમ સીસા

ખીગર પાનીઠા મહેલ જાનાડું

મેં ઠારીગર કેસા

ચાલ તેરી ચક્કર મઠકર

ઘેઠક તેરી ચકડી

દાંત તેરે અનાર.દાણો

દોસ્તી તેરી પ્રીકડી.

લોકગીતો

આ દાતરડું કેવું છે? લીમડો વાઢે એવું છે.

આ લીમડો કેવો છે? લેંસ ખાય એવો છે.

આ લેંસ કેવી છે? દુધ દે એવી છે.

આ દુધ કેવું છે? દહીં યાય એવું છે.

આ દહીં કેવું છે? છાશ યાય એવું છે.

આ છાશ કેવી છે? માખણ યાય એવી છે.

આ માખણ કેવું છે? ઘી યાય એવું છે.

આ ઘી કેવું છે? વાણીયો લે એવું છે.

આ વાણીયો કેવો છે? પૈસા આપે એવો છે.

આ પૈસો કેવો છે? સાડલો લાવે એવો છે.

આ સાડલો કેવો છે? પ્રહરે એવો છે.

આ બાળી કેવી છે? નાતે એવી છે.

તમે એકવાર મારવાડં જાજો ને મારવાડં

તમે મારવાડથી મોતી લાવજો ને મારવાડ

તમે એકધું લાવજો, પેલું લાવજો

પાન સોપારી, પાનનાં ખીડાં

હાં છે પેલું, હાં છે પેલું

કચકડાની ડાબલી લાવજો ને મારવાડ.

તમે એકવાર ઘોઘાજી જાજો ને મારવાડ

તમે ઘોઘાથી ઘોડલા લાવજો ને મારવાડ.

તમે એકધું લાવજો, પેલું લાવજો

પાન સોપારી, પાનનાં ખીડાં

હાં છે પેલું, હાં છે પેલું

કચકડાની બગીચી લાવજો ને મારવાડ.

ગોળી ફાડી

ગેળી ફાડી રે ગોળી ફાડી

જુવો જયોદા ગોળી ફાડી.

છાનામાના મારું માખણ ખાધું

છાશ તો પીધી થોડી થોડી. જુવો.

ગોળી ગમણમાં ગોવિન્દ બેઠા

વાછડીને તો છાની છોડી. જુવો.

ગેડી ઉંચે શીખામાં ભેરવી

તાણીને નાખ્યું તોડી. જુવો.

નીચાનીચું તમને જતાવું

આખો તો કાળી કામળી ચોરી. જુવો

ત્રીકમ તમારો તોફાન કરે છે

બ્યાસ વલ્લલ કહે કર તોડી. જુવો.

ઉંઠર ભલી તમારી ચાંચ
મારા ફૂંપીઆ લઇ ગયા પાંચ
ધણું શું કહીએ રાજ વાલાજી

ઉંઠર ભલી તમારી બોલી
મારી કળશી હાંગર ફેલી. ધણું.

ઉંઠર ભલા તમારા હેઠ
મારો દળેલો ખાધો લોટ. ધણું.

ઉંઠર ભલા તમારા ગાલ
મારા દાબેલ ખઈ ગયા વાલ. ધણું.

ઉંઠર ભલા તમારા પગ
મારા દાબેલ ખઈ ગયા મગ. ધણું.

ઉંઠર ભલા તમારા કાન
મારાં તાણી ગયા તમે પાન. ધણું.

ઉંઠર ભણું તમારું પૂંછડું
મારું કરડી ખાધું હુગડું. ધણું.

ઉંઠર ભણું તમારું પેટ
મને ભલી કરાવી વેઠ. ધણું.

ઉંઠર ભલા તમારા દાંત
મારી કરડી ખાધી તાંત. ધણું.

ઉંઠર ભલી તમારી ટેવ
મારી ખાઈ ગયા વણેલી સેવ. ધણું.

ઉંઠર ભલી તમારી માલ
મારી કોરી કરડી શાલ. ધણું.

કવિતા

કઢી કરી.

કાશી માશી કઢી કરી કઢો કરી.
ગાટી છાશ, મીઠી છ શ;
કઢી કરી કઢી કરી.

લીધી દાળ ચણાની દળી
વઢી કરી વઢી કરી.

ચપટીક હળદર પીળી લળી
પીળી થઇ પીળી થઇ.

ચપટીક ચટણી રાતી મળી
તીખી થઇ તીખી થઇ.

ચપટીક ખારા મીઠાની
મીઠી થઇ મીઠા થઇ.

વધ ર આપી છમકારી ધમકારી
કાશી માશા કઢી કરી કઢો કરી.

“ સુંદર સાહેલડી ”

એક તો છે મારી સુંદર સાહેલડી,
નવલાં ચીર એ એઢતી હરે.
લાંબુ લાંબુ ચીર એવું પોણું પોણું ચીર છે
એનો નથી કાંઈ તાગડો હરે.

રંગે છે આસમાની રૂપે છે વાદળી
નવ લખ તારલાની-કેર છે હરે.
નવ કેટી તારલા માંહે ભર્યા રે
ઝગમગ ઝગમગ રંગે છે હરે.

આસમાની સહીને ધોળી ધોળી કરતો
ધોળાં તેજ અખાર અદ્રમા હરે.

એવાં એવાં ચીર એ એઢાને ધુમતી
નિરતિ એકલી મ્હાલતી હરે.

ખીએ એ ન કાંઈથી, પણ ખીએ સૂરજથી
સૂરજ દેખીને એ લાગતી હરે.

સવારે બાય ન.સી, સાંજે પાછી આવતી,
સાને એ ઉઘાડતી હરે.

“ કાનલ, ગાયોનાં દુઃખ ટાળી દીઓ રે. ”

(આશર્મા ડીણી અબકે. પિજળી રે. એ ઠાંજ.)

કાનલ તલરે તમારી ગાયડી રે,
કે જમનાજળમાં તે ભરીયાં ઝેર;
કાનલ, ગાયોનાં દુઃખ ટાળી દીઓ રે.
કાનલ, જમનાનાં જળ મીઠાં હતાં રે,
કે મીઠકાં અમી પીતાંતાં રોજ;
કાનલ, કરતાં કલોલ અમે કાંઠે રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલ, કાળો તે કાળીનાગ આવીઓ રે,
કે જમનાજળમાં તે ભરીયાં ઝેર;
કાનલ, પીતામાં છવ કાટી પડે રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલએ વજજર કછોટો વાળીઓ રે,
કે સોનલા ગેડી લીધી છે હાથ;
કાનલ, ચડીઆ કદબ કેરી ડાળીએ રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલએ ધણાક ધુબકે મારીઓ રે,
કે પલમાં પહોંચી ગયા પાતાળ;
કાનલ આવ્યા કાળીને બારણે રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલ, છાના રહોને બાપલ રે,
કે ભજશે કાળી ને થાશે કેર;
કાનલ, લાગા છે નાના બાલુકા રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલની સામે કાળીનાગ આવીઓ રે,
કે ફેણે ફેણે ઝડે બહુ ઝેર;
કાનલએ કાળો સામે લુધ માંડીયું રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલ કાળીને ગેડીએ મારતા રે,
કે રીસે. કાળી ઉઠાડે બહુ ઝેર;
કાનલ કાળીને એ-ને પી જતા રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલએ કાળીને પાયે દાળીઓ રે,
કે લાગ્યાં કાળી ને નાગણ પાય;
કાનલ, અમે તમારાં બાળકાં રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાંઠે ગોકુળ બધું લેળું થયું રે,
કે ઉભાં રૂવે જસોદા માત;
કાનલ, જળમાં તે શીઠ જ'પલાવીયું રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલ, ઝુરે તમારી માવડી રે,
કે ઝુરે ગોકુળ તથા ગોવાળ;
કાનલ, આંધ્રુ ભરે છે નંદલ રે,
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલએ મીઠી વગાડી વાંસળી રે,
કે સૌને હપડે હરખ ઉભરાય;
કાનલ ક્યારે તે કાંઠે આવશે રે ?
કાનલ, ગાયોનાં

કાનલએ કાળીને દૂર કાઢી મૂક્યો રે,
કે જમનાજળને તે કરીયાં સાર;
કાનલએ ગાયોનાં દુઃખ ટાળી દીધાં રે.
કાનલ કુદીને કાંઠે આવીઆ રે,
દીકાં રહતાં જયોદા માત;
કાનલ 'મા' 'મા' કહીને લેટી પડ્યારે,
કાનલએ કીધી છે લીલાદહેર,
કાનલએ ગાયોનાં દુઃખ ટાળી દીધાં રે.

રમત...ગીતો

ચણક ચીલડી

અડકણ દડકણ

એક જણ ઉભું રહે છે, તેના બન્ને-
પગે વળગીને બીજા બેસે છે. એક જણ
ચીલડાની ચીર માગતો ફેરા ફેરે છે ને
નીચે પ્રમાણે બોલે છે.

ચણક ચીલડી

બામણ બીબડી

બામણને ઘેર લોટ વીંચાણો

રાજા રાણી

હાંતણ પાણી

ફરીને ચીલડાંની ચીર માગતા.

ઉભું રહેનાર ફરેક ફેરે કહે છે કે 'હંજી
તો એતર ખેડયું નથી', 'હંજી તો બી
વાળ્યા છે', 'હંજી તો ફોંટા ફુટયા છે', 'ફલ
થયા છે', 'ડીંટ બેઠા છે', 'સોપાસી જેવડાં
થયા છે', 'હજી તો કાચાં છે'. પછી
છવટે કહે છે કે 'હવે તો આમનો છેડો
ને ધરતીનો પછેડો'. પછી ફેરા પછી
ફેરા ફેરનારને ચીલડાં તોડી લેવાનું કહે
છે, તે એક પછી એક ચીલડાં તોડવા
લાગે છે. ચીલડાં થનાર છોકરાંઓ પેલાને
પગેથી એકકમ છૂટતાં નથી. બધાંને
બળથી છોડાવે છે એટલે રમત મૂરી
થાય છે.

કુવા કાંઠે કારેલી

કુવા કાંઠે કારેલી જોખન જોખન થાય,
એકી ઠાળે કાણુ ચઢે રે એકી ઠાળે બે.
ઉતરો દેરીડા હું ચડું રે, જોગીડાની વાટ
વાટે વાટે બે જણા રે સોની ને સુતાર
સોનીએ ઘઠયો છે ધુધરા રે
સુતારે ઘડી દેલ.

રમાડનાર બધા બાળકોને કહે છે,
'તમારા હાથની હથેળીઓ જમીન ઉપર
રાખો'. બધાં રાખે છે. પછી રમાડનાર
ફરેક હાથને અડતો જાય છે ને બોલતો
જાય છે. એક એક બોલ સાથે એક એક
હાથને અડે છે.

અડકણ દડકણ દહીંનાં ટાંકાં

દહીં ફૂળે, ફરબાર ફૂળે,

ઉડમુડ ધંતરાણું પુલ

સાકર શેરડી ખજૂર

ખજૂરે બી વાળ્યાં

ગામ બધું જમાડયાં

એક પ્રાદાણુ ભૂખ્યો

ચાણી લકને ઉકયો

ચકલી ચાખા ખાંડે છે

પીતાંબર પગલાં પાડે છે

રાજાઓ લોજાઓ

ટીલડી ને ટયાકડો.

ટયાકડો બોલતાં વખતે જેના હાથ
ઉપર રમાડનારની આંગળા પડે છે તે
રમતમાંથી નીકળી જાય છે. તે પાકયો
કહેવાય.

ધુધરા બાંધો બાંધને ઘોડીએ રે

લાઈ દેલ રમાડતા જાય.

ખાણલી રાતના પહોલીયા રે

કાણુ ખેલાવા જાય.

જશે જશે અંખા માવડી રે

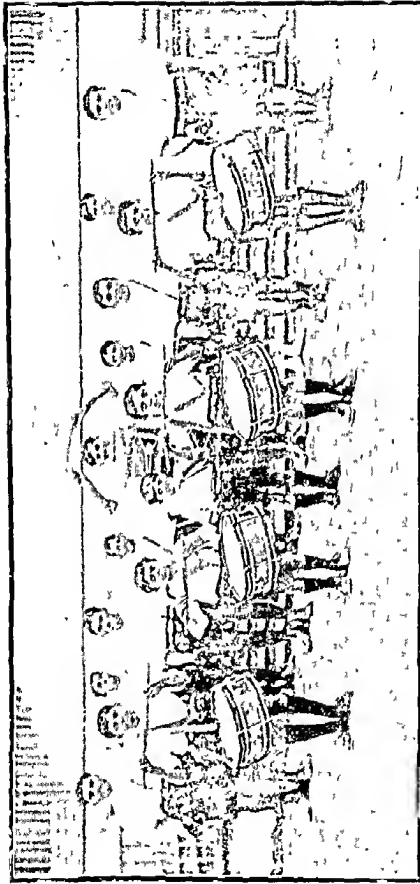
સોજ સજ શણગાર

કસરતખાનુ કુમારો

વિવિધ પ્રકારના યોગાસનો

સરસ્વતી તાલીમ

ગુજરાત રાજ્યમાં મંડળ—મુંબઈ

ગાળક અંક]

[માર્ચ ૧૯૨૭

નરમી આઈ, કોટ-મુંબઈ.

રાતી હાંડીનો વીજણો

રાતી હાંડીનો વીજણો ને
પાતળીઓ અસવાર બાઈ.
ખરે બપોરે નીસર્યા
માળીડો પૂછે વાત બાઈ.
આતી કેના ઓરડા ને
આતી કેના આવાસ બાઈ.
....ભાઈના ઓરડા
શણગાર વહુના આવાસ બાઈ.
આપાસે લખજો પૂતળીને
ઓરડેથી લખજો મારે બાઈ.
જેમ જેમ પુતળી હસે રમે
તેમ ધુમે કસાએલ મારે બાઈ.

વેલમાં બેઠાં ચાર જણાં
એમાં કયા ભાઈ હોય ભાઈ.
કેડે કંદોરો ઝગમગે ને
માથે મુગટ હોય ભાઈ,
એ.....ભાઈ હોય ભાઈ.
વેલમાં બેઠી ચાર જણી
એમાં કઈ શણગાર વહુ હોય ભાઈ.
પીળાં પટોળાં ઝગમગે ને
ગોળે પુતર હોય ભાઈ.
એ શણગાર વહુ હોય ભાઈ.

ઘરમાં રમવાની રમતો.

આ ગાય કેની ?

મા કે મોટી ષ્ઠેન ઘરમાં જે સૌથી
નાનું બાળક હોય તેને આ રમત રમાડે
છે. બાળક પોતાની નાની શુભાળી કળીયો
જેવી આંગળીઓ આગળ ધરે છે, એટલે
એક લાઈ મા પૂછે છે.

‘આ ગાય કેની ?’

બાળક કહે છે, ‘આ ગાય ભાઈની’.

બીજી આંગળી લઈને પૂછે છે, ‘આ
ગાય કેની ?’

બાળક કહે છે, ‘આ ગાય બેનની’.

ત્રીજી આંગળી પૂરી થાય છે.

પછી રમત પલ્લ પૂરી થાય છે ને ફરી-
વાર રમાય છે.

પાસે બેઠેલાં બાળકો પોતાનાં નામ

આવે છે ત્યારે પ્રસન્ન થાય છે. ‘પોતાનું’
નામ રહી જાય છે તો બાળકને કહે છે,
‘કહેને આ ગાય કેની ?’ બાળકની તોતડી
બાલીથી પાસે બેઠેલ હસે છે ને ગમ્મત
લે છે. ગમ્મતથી નાનું બાળક ગમ્મત
પામે છે.

ઘણીવાર નાનું બાળક આ ગાય કેની
ના જવાબમાં આ ગાય મારી કહે છે.
ઘણીવાર પોતાને જે બહુ ગમતુ હોય તેનું
નામ પહેલું આપે છે. ઘણીવાર તેને ન
ગમતુ હોય તેનું નામ તે આપતું નથી
તેમ પણ બને છે.

આવી જ રમત અંગ્રેજીમાં પણ છે.
એ કેમ ઉત્પત્ત થઈ હશે તે કહી શકાતું
નથી. આંગળી, ગાય અને ભાંડુઓ એ

વસ્તુઓ રમતમાં જ્ઞાનકકીકતો છે પણ
ગાયના અર્થમાં આંગળીને કેમ સરખાવી
હયે ?

આ રમતો એક હેતુ કદાચ બાળકનું
આંગળી તરફ ગણિતમાં આવતી કામ
વિધયક ગણતરી રીતે અંક ગણિતની

શરૂઆત હેખાય છે. પણ છેક નાની ઉંમરે
તેના જુદા જુદા ભાગો પર તેનું ધ્યાન
ગયેલું હોતું નથી તેથી આ રમતનો ઉદ્દેશ
તેનું ધ્યાન ખેંચવાનો પણ હોય.

આવી રમતોથી બાળકનો ભાષા-
જ્ઞાનમાં વધારો થાય છે.

પાઠો

સાંજ પડી ને વાછડી બે બે

કરવા લાગી

સાંજ પડી ને વાછડી બે બે કરવા
મંડી. વાછડી, વાછડી, ધીરો ચા. તારી મા
હમણાં આવશે. કાન ઉંચા ક્યું કરે છે ?
તારી મા હમણાં આવશે. ખારણા જણી
કેવી તાકી રહી છે !

તારી મા આવવાનો વખત થયો છે
તેથી તું આવા ચાળા કરે છે ?

તારી મા ગોપાળ સાથે ચરવા ગય
છે. હમણાં આવશે

ગાય ધન ધન કરતી આવી.

માને બેઠા વાછડી નાચવા મંડી.

મા દીકરીને આટલા લાગી.

ચાક્રો, ગાયને હવે ખાણ આપો.

જા, વાછડી છોડું છું. દોવા ચાલ.

તું દહો ને હું ગાયને પંપણું છું.

મને એની બીક લાગતી નથી. એ રીંગણ
મારે તેવી નથી.

ગાય માતા ગોમતી,

ગાય માતા ગોમતી,

ને બેશ રાંડ ડોણું

મારો વાછડો ગણેશ.

શુભતશમ

બે બેનો

બે બેનો. બેઠનાં રૂપ, સરખાં,
બેઠના રંગ સરખા. બેઠ સરખા સાણ
ઓઢે, સરખાં માથાં ઓળે ને સરખા
લાગીના પહેરે.

બેઠ બેનો તેવતેવડી. સરખી ઉંચી ને
સરખી નીચી. વાને સાને બધી રીતે
સરખી. બદલી બદલાઈ વાય.

પણ બેઠનાં નામ જૂઠાં ને બેઠનાં ઘરે
જૂઠાં. એક રહે ઉગમણે ને બીજી રહે
આયમણે.

પણ બેઠ એક જ વરને પરણેલી.

ઘણી બિચારી એકબીજાને આહે.
બેઠ એકબીજાને મળવા નીકળે. બેઠ
સાથે નીકળે એટલે એક રહે મોઢા આગળ
ને બીજી રહે વાંસે. ઘણી ઘણી દોડે પણ
ભેગી જ ન ધાય તો ! એકબીજાને ભેગી
થતા દોડે ત્યાં બીજી વળી એને ભેટવા
દોડે. પણ એકે ઉભી રહે ત્યારે મળે ને ?
બસ કુંઠાળામાં ફર્યા જ કરે ! એ કોણ
હયે ?

હમણાબેન

રેતીનો પટ

અહા ! એવઠો મોઠો રેતીનો પટ !
જાણે મારી માણીનો ખોળો.

માને લેટું એમ લેટી પડી. મનમાં
કાંઈક એવું એવું તો થઈ ગયું કે કંઈ
ખાલાય જ નહિ.

ઘણે વરસે જાણે ફરીવાર માને મળી.
એ આનંદની શી વાત ! એ કેમ કહેવાય ?

ઉઠીને ચાલી પણ જા જાણે ખાલા-
વતી ન હોય ? કહેતી ન હોય કે આવ
આવ બાપુ, આજ તો ધરામને ભેટ, વળી
પાછાં ક્યાં મળશું ?

હું તો એની છાતી ઉપર સૂતી.
અહા ! શી મન ! એ બહેરની શી વાત !

માને ખોળે કેટલાંયે ગંઘોડીયાં ખાધાં,
કેટલાંયે કુહકા માચ્યાં, પણ માને કાંઈ
છે ! એને મન તો જાણે પુલ પંડયું.
મા તે મા, બીજાં વનના વા.

પછી તો હું ગાંધાં માંડી. કાણ જાણે
ક્યાંથી ગાન આવડયું.

અહા ! કેવી રેતી સુંવાળી

કેવી રૂપાળી

કેવી ઉજળી

કેવી રંગીન

કેવી ચોખ્ખી

કેવી મજાની

કેવી સરખી

કેવી પડેલી

પંથરાંએલી

ભીંજાએલી

કેવી સુંદર

કેવી સુંદર !

મેં કીધું, આ રેતીનો માનો ભાતી-
ગળ સાડલો છે. મેં તો ખુબ રાખ્યો ને
ખુંધો. મા તો હસ્યા જ કરે !

કમળાબેન

ભાઈ બેન

વાંચવાના ચોરડામાં ભાઈ બેન છે.
ભાઈ લખે છે. ખેત ચિત્રો કાઢે છે.

બેન પ્રિયમાલા ભાઈ કેસરમની
પાસે જ બેઠી હતી. કેસરમે કલમ છોટ-
કાવી. પ્રિયમાલાના ચિત્રમાં કાંઈ પડ્યા.
પ્રિયમાલાએ કેસરમને ધખખો માચ્યો,
ને રડવા લાગી.

અં અં અમારું ચિત્ર હવું એવું
કરી કે.

કેસરમ પણ 'તે મારે છે શેની ?' શું
કામ પાસે બેઠી હતી ? કાણે કીધું હવું
પાસે બેસજે. અમારા આસન ઉપર તે દિ
રંગ રાખ્યો હતો, અમે તો કાંઈ નહોતાં
રેતા. એક જરાક છાંટો પડ્યો એમાં
ધખખો માચ્યો, ને પાછી લઠવા આવે છે ?
બહુ બિલીશ તો વધુ બગાડીશ. એમ કહી
ટાપલી મારવા લાય છે, ત્યાં તો બડીઓ
ઠેલે આવ્યો ને લખેલો કાગળ બગાડ્યો.
ધોતીયા પર કાંઈ પડ્યા.

પ્રિયમાલા- (હસી પડે છે.) લે,
લેતો નં. અમારું ચિત્ર બગાડયું તે.

કેસરમ રડવા જેવો થઈ ગયો.

પ્રિયમાલા કહે, લાવ સરખું કરી દઈ.

તોઈ શું બગાડયું ? પછી ભાઈ બેન

મળાને સરખું કર્યું. શાહી બધી સાફ કરી.

કમળાબેન

કીડી બાઈ

કીડીને તો બારે મઝા
 કીડીને તો બારે મઝા !
 જ્યાં જવું હોય ત્યાં કીડી જાય.
 રાજાને દરબારે જાય,
 રાણીના તો મહેલે જાય.
 ઉંઠા ઉંઠા કુવે જાય;
 ઉંચે ઉંચે ઝાટે જાય;
 જ્યાં જવું હોય ત્યાં કીડી જાય.
 કીડીને તો બારે મઝા !
 ખાણું હોય તે કીડી ખાય
 દુકાને જઈ ગોળ ખાય;
 સાકર ખાય, ઘી ખાય
 ખારેક ને ખજૂર ખાય,
 હાંખિયાના દાણા ખાય
 કીડીને તો બારે મઝા !
 રસોડામાં પેસી જાય, લાડુ ખાય
 ખાણું હોય તે કીડી ખાય.
 શીરા ખાય, પૂરી ખાય, દૂધ ખાય.
 મધને તો મૂકે નહિ
 કીડીને તો બારે મઝા !
 ખાણું હોય તે ખાય.
 કીડીને તો બધું જ ભાવે.
 દીકરી ઘીયે ખાય, ને ગોળે ખાય,
 પેંડાંય ખાય, ને બન્ધીય ખાય,
 ઇંચળેય ખાય ને કુંદાલ ખાય.
 મમરાય ખાય ને કંસારીય ખાય.
 કીડીને તો બધું જ ભાવે
 નાનીં તોય કીડીબાઈ.

નાના રહે મોટું કામ
 નાને મોઢે મોટું બટકું.
 રાજાનેય રાઠ પકાવે.
 ગોળ કીડીનું ચુંદરીયું,
 કીડી એમાં ચોટી જાય.
 ગોળો કીડીનો સમુદર,
 એમાં એ કુખી જાય.
 દૂધ પીતાં કુખેય ખરી,
 ચાસણી ચાટતાં ચોટેય ખરી.
 વાળવાળું માથું કીડીબાઈનો વનગડો
 ને વાળ વિનાનો મુંડો
 કીડીબાઈનું રણમેદાન.
 વેંત જેટલી ગોળ લેલી
 કીડીને મન પર્વત ડુંગર.
 નાનો સરખો જળ રેલો
 કીડીને મન નદી નવાણુ

કાઈ એને-

પગ નીચે છુંદી નાખે,
 કૂંઠ મારી ઉઠાડી નાખે,
 પેન્સીલ મૂકી ઉભી રાખે,
 ચોપડી મૂકી દાબી દે,
 સાવરણીથી વાળી નાખે,
 ગળણી રાખી ખાળી રાખે.
 કીડીબાઈની જાત ઠાઠી.
 કીડી બધી ભેગી રહે
 ભેગી ખાય, ભેગી પીએ
 ભેગી સૂવે, ભેગી રૂવે
 ભેગી લહે, ભેગી વહે
 કીડીબાઈને બારે મઝા !

દુલારામ

દુલારામની વાત ન થાય. દુલારામ તે દુલારામ.

દુલારામનું મોં લાંબું, નાક ટુંકું, હોઠ ઝાડા ને માથું તો નાતું જ હોયનાં! જેટલી એની અછલ એટલું એનું માથું.

દુલારામ પાનથાન ઠીક આવે. જરા તંબાકુ પણ ઠંઠાડે. ખાદી રૂઢાપાણી વિના દુલારામને કાંઈ ચાલે! એ વિના તો 'ટસ' ક્યાંથી આવે? ને 'ટસ' ન આવે તો રસોઈ જગડેના!

સવાર પડે ચૂલો સળગે. દાળભાત ચડતાં હોય, દુલારામ મંઠી પડયા હોય! થોડો હોટ હોય તો મંઠીએ ગુદે ને ઝાઝો હોય તો ગોઠણીયાં ક્યાં ગ્યાં છે!

તરકામાં દુલારામને લાભ ઠીક મળે. પરસેવો ચાલ્યો જતો હોય, ટીપાં પડતાં હોય, રોટલી દાળચાકમાં ઉઠતાં હોય! દુલારામને રાજડું યથું, એવી સૂગ રાખવી ક્યાં પાલવે?

દુલારામ કહેશે 'હ' લાડવા બાડવા આપણને ન બાવે. આપણે તો ખાસ્સા મજાના રોટલા ધડવાના. ઘરનો ઠસળ એમાં વળી આળસ થેની? આ એ રોટલા પડખામાં મારશું તે સાંજ સુધીનેા કરાર.'

કદીએ કે દુલારામ આ દાળ ખારી કેમ છે?

ઝરે બાઈ, આજે તો મીઠું સાવ થોડું નાખ્યું છે!

દુલારામ! આ લાડુમાં ગળપણ જરા વધારે લાગે છે!

હ તો સાફ જરા વધારે હોય તો લાવે!

દુલારામ આ શાક તીથું છે. નાદે બાઈ મરચુ તો આટલું જ નાખ્યું છે. એટલું તો અમારે નાખવું જોઈએ ના!

દુલારામ, ભાત માટે ઘી રાખ્યું છે. હોય નહિ. અમારે એવો રિવાજ નહિ. દુલારામને એકલા રસોયા ન ધારતાં, એ તો મોટા જેન્ટલમેન. આ રસોઈ કરી રહ્યા એટલે કેટ પહેરે, પાટલુન પહેરે, પટો ખાધે, પાનસોપારી મોમાં ભરે, હાથમાં હાંડે લે, છુટ ચડાવે ને ફરવા નીકળે. કોઈ બાંધે નહિ કે દુલારામ રસોયા હોય!

દુલારામ 'જેન્ટલમેન' તો ખરા પણ સોલજર પણ ખરા!

કહેવત છે કે, કાં કલમ, કાં કઠણી ને કાં બરછી.

દુલારામને તો ત્રણેય સિદ્ધ. શંધે ત્યારે કઠણી લે, હિસાબ કરે ત્યારે કલમ લે ને ગાઠા વાંસે ચાલે ત્યારે તલવાર લે.

નાંચે પાટલુન, ઉપર કેટ, માથે ટોપી, પગમાં જોડા ને હાથમાં તલવાર. જેન્ટલમેન સોલજર મી. દુલારામ અમારા ગોપનાથની ગુસાફરીમાં રસોયા હતા.

ખરેખર દુલારામ તો દુલારામ. એની વાત ન યાય.

ગિજુભાઈ

મારી બિલાડી

બિલાડી ક્યાં વીચાણી હતી એની તો ખબર નથી, પણ એક દી એનાં બચો-ળીયાં લઇને અમારે ત્યાં આવી.

બા કહે ‘એ હવે રોપાં જ્યાં ત્યાં હંગી-મારશે ને બધું ગંધાઇ ઉઠશે.’

બાપા ઉઠ્યા તે લાકડી લઇને બિલાડી અને તેનાં બચોને હાંકી કાઢ્યાં.

હુંતો રોપા જેવો યથ ગયો. બાપાને કહું તો વડે, તો બાપાને તો કહેવાયે કેમ જવાય ?

બાપાથી અમે બધાં એવાં બહીતાં કે વાત કરોં મા.

કોઠારમાં જઈને હું બેઠા. મારી આંખમાંથી એક બે આંસુ પડી ગયાં.

ત્યાં તો ‘મ્યાઉ’ ‘મ્યાઉ’.

મેં કીધું ‘શું બિલાડી પાછી આવી ?’

કુઢકો મારીને ઉભો થયો ને બહાર જઈને જોયું. કાંઈ ન મળે.

બા કહે, ‘એક્યા, શું દોડ્યો તો ?’

મેં કહું-‘કાંઈ નહિ, ઇં તો અમરતો.’

વળી પાછો કોઠારમાં જઈને બેઠા.

ફરી વાર-‘મ્યાઉ, મ્યાઉ, મ્યાઉ’.

આમ તેમ ફરીને જોઉં ત્યાં તો કોઠી પાછળ એક બચોળીયું બેઠેલું.

એની મા એને લેવું બુલી ગઇ હશે.

‘હાંશ ઠીક થયું. એક તો રહ્યું છે ને.’

જાંને કીધું, ‘બા, આને હું પાળીશ. બાપાને કહેજે કે કાદી ન મૂકે.’

બા કહે, ‘રોપા હંગી બરશે તે કોણ ઉઠારશે ? ઠીક છે, બે દી રાખવું હોય તો રાખજે. પછી કાઢી મુકીશ હો કે !’

બચોળીયું ઘરમાં રહ્યું.

બચોળીયાતું નામ ‘મગન’ પાડયું. એ મીંદડો હતો. મગન ભલો બહુ. ગમે તેમ ઉપાડે, ન બોલે કે ચાલે.

નાની નથુ તો એને પૂંછડીથી જ પાછો ખેંચે. મગન મોંમાં નાર ભરાવીને ઉભો રહે પણ કરડે નહિ.

કાકીના ઘરમાં બિલાડી છે. એને અડવા જઇએ તો ધૂરર કરતી સામી યાય છે, ને બાપોડીયાં ભરી જાય છે.

કાકીની બિલાડી તો છાની મુની ધી બાઇ જાય ને હુધ પી જાય.

મગન તો એવો કે ગમે તે પડયું હોય પણ તેની સામેય ન જીવે. એ તો આપીએ તો જ ખાય કે પીએ.

કાકીની બિલાડી તો જ્યાં ત્યાં ગંગાડી મૂકે. મગનને તો મેં પહેલેથી જ શીખવ્યું છે કે એમ કરવા માટે તો બહાર જ જવાય. મગનને બાંક્યો હોય ને પેશાબ કરવા જવું હોય તો ‘ક’ ‘ક’ કરીને મને ખબર આવે.

રાતે અમે એને કોઠારમાં રાખીએ છીએ. ઉંદર મામા આવ્યા કે એના બાર જ વાગે. મગનની ડેપટમાંથી બચે ખરોડે ?

મગન એવી આંખો વીંચે ને સૂઇ જાય કે જાણે મરી ગયા છે. પણ ઉંદર મામાની તો એને વાસ આવે. ઉંદર મામા જાણે કે મગનના કાકા ઉંચે છે; સાલો જરા મસ્તી

કરીએ. પણ ત્યાં તો મગન-છલંગ મારે
તે દોહાદોહ થઈ પડે.

મગનભાઈની બધી બહાદુરી કુતરા-
ભાઈને બાળી ભાળી જાય.

ભાઈ કુતરાભાઈને ઠરાવવા તો જાય;
પણ કુતરાભાઈ કાંઈ જાણીએ ખરા! એ
તો દોટ કાઢી મગનભાઈને ગળે જ પકડે!

બાકી મગનભાઈ બીજી બિલાડીઓ
સાથે લડવું હોય તો શૂરા પૂરા.

ધુરંધરં ધુરંધરં અવાજ કાઢે. પૂં-
છડી જાડી કરે ને પછી એવી તો ચીસ
પાડી ઉતરી પડે કે બસ.

બે બિલાડાં બાધે ત્યારે એવા જેવું
ધાય છે. કેમય કરીને છૂટાં પડે જ નહિ.
લાકડી મારો તોયે શું ઉલળી ઉલળીને
બાધે! એક બીજાને એવાં તો મટકા ભરે!

પણ એ એના ઉપર જરાક પાછી
નાખે તો બન્ને જણાં ભાગે.

એકવાર શારે ગમત થઈ. મગનને
એનો ભાઈબધ ચમન મળવા આવ્યો.
ચમનને દૂધ ગાળુ લાવે. અમારા ઘરમાં
એક ઠગણ હતો. એમાં દૂધનું ટાપું
પડ્યું હતું. ભાઈએ એમાં મોહું નાખ્યું,
ને દૂધ પણ ચાટ્યું. પણ હવે માથું
બહાર શી રીતે કાઢવું? માથું બહાર
કાઢવા જાય ત્યાં કાન આડા આવે. ચમન
તો કુદકે કુદકા મારે ને ઠેકઠે ઠેકઠા મારે.
રેખાય નહીં, એટલે આમ જાય ને તેમ
જાય. ત્યાં તો ચમને ખમર પડી.

ચારે ઠાર ધમાચકડી થઈ રહેલ.
ચમને જ્યાં ત્યાં ચડી ઉતરીને ઠેકઠે

તોડી ફેડી નાખ્યું, મગન આઉં આઉં
કરે પણ તેનાથી શું થાય?

મારા કાકા એકદમ દોહ્યા. ચમ-
નના ઉપર લૂગડું નાખીને એને પકડી
લીધો. પછી એવું ગળું પકડી બીજે
હાથે લોટો ભેરથી ખેંચ્યો. બુબુ ભેર
ક્યું ત્યારે મોહું બહાર આવ્યું. પછી
તો ચમન ભાગ્યો તે ભાગ્યો. ફરી કોઈ
દિ મગનને મળવા જ ન આવ્યો.

જિ.

પૂનમની રાત

પૂનમની રાત હતી.
ચાળી જેવડો ચાંદો ઉગ્યો હતો.
દૂધ જેવી ચાંદની હતી.
છોકરીઓ ગરબા ગાતી હતી.
છોકરાઓ તડકા છાંયડી રમતા હતા.
ઝેરીમાં લોટો કાલાં ફેલતાં હતાં.
ઘડીક ભજન ગાય, ઘડીકમાં વાતાં માંડે.
કોઈ સુધ જવાની વાત જ કરતું નથી.
ઉઠો ઉઠો, હવે સુધ જાઓ.
અગિયાર વાગવા આવ્યા.
પણ સાંભળે જ કોણ?
આ છોકરાઓનું ટોળું વળી ક્યાં ઉપડ્યું?
કેમ ભાઈઓ, ક્યાં આવ્યા?
એ અમે તો ફરવા જઈએ છીએ.

નદીકાંઠે ફર્યું, રેતીમાં રમ્યું ને
લલકાણ્યું. આજે પૂનમ થઈ છે, ભાળો
છા કે નહિ?

જુગતરામ

ડુંગરે ચડતાં

કાતીડા આયચ્યો ને વીંછીડા ઉચ્યો.

બગબગું ચયું.

ઝટપટ ઉઠ્યા ને ચાલવા માંડ્યા.

તેળેદીએ આબ્યા. કાળો મોટો પર્વત.

આકાશ જેવડો હાથી ઉભો. અંધારાનું

મોટું બધું ધાણું.

ચડવા માંડયું. ઝડપ ઝડપ પગ

ઉપડયા. હલ કાંધ યાકયા નોતા; ડુંગરે

ચડવાની હોંચ હતી.

ઠીક ઠીક ચડયા.

હરણાં આયચ્યાં. એક ધ્રુવ દેખાતો

હતો. સ્વાતિ ને ચિત્રા, હાથીએ ને

સાત ઋષિ ઝગઝગતા હતા

આગળ ચાલ્યા. મોં મુઝાણું નહોતું

ચયું. ડુંગરો નોતો સૂઝતો.

ચારે ઠેર ભેયું. ખેતરો મુતાં હતાં.

નદી ડુંગર સૂતાં હતાં. કાળી કામળી

ઓદી હતી.

ચડવા માંડ્યા. જરા જરા હાંફતા

હતા. પરોદીયું ચતું હતું. ઝીણી ઝાકળ

પડતી હતી. શુલાળી ઠંડી સરતી હતી.

એકે તારો નહોતો રહ્યો.

સારી રીતે જાયે ગયા. સારી રીતે

હાંફી ગયા. યાક ખાવા બેઠા. લાંબા

ધધને પડયા.

પરોદીયું ચયું. વનપક્ષીઓ બોલ્યાં.

ઝાઝપાન ડોલ્યાં. ડુંગર નદી કળાણાં.

ખેતર પાદર બળાણાં. પછુ બરાબર નહિ.

બધું ઝાંખુ ઝાંખું.

હોંચ તો ધણી હતી પણ પગ યાકેલા.

પછુ પાછું ચાલવા માંડયું. હવે જરા

આકર્ષ પડયું. છાતી ધડક ધડક

સવાર પડયું. સુરજ નારાયણ દેખાણા.

લાલચોળ બધે લોહાનો તપાવેલો બોળો.

ધરતી બધી લાલ લાલ. ડુંગર બધો લાલ

લાલ. ચારેઠેર લાલ લાલ. આમ અંબાઈ

ગયું. સીમ હસી રહી.

બધું દેખાણું. નાનાં મોટાં ઝાડ

દેખાણાં. લાંબી લાંબી નદી દેખાણી.

ગાયો ચારતો ગોવાળ દેખાણો. લાંબાં

લાંબાં ખેતર દેખાણાં. આમ જેવડો ડુંગર

દેખાણો.

અરે બાપ ! આવડો મોટો ડુંગર !

હજુ તો કેટલુંયે ચડવાનું ?

હમા કાંઈ રહેવાય ? ચડવા માંડ્યા.

એક ડુંગર ચડ્યા તો બીજો દેખાણો !

બીજો ચડ્યા તો ત્રીજો દેખાણો. આનો

તે કાંઈ પાર હશે ?

જરાક યાક લેવા બેઠા. નીચે જમીન

ઉપર ભેયું તો ખેડુત ખેતર ખેડતો હતો.

તળાવે લેસો નહાતી હતી. વાઘરી કાતણ

પાડતા હતા. ધણુની ગાયો ચરતી હતી.

પાછા ઉઠ્યા ને ચાલ્યા ત્યાં તો દે-

ખાણું મોટું બધું દેવળ, ને એનું મોટું

ચિખર. માથે સોના જેવું ચળક ચળક

ચળકયા કરે. દેવમંદિરનો મોટો બધો

ઢગલો. બધે રૂનો મોટો ઢગલો; બધે

ખરકનો નાનો પહાડ.

પાસે પહોંચ્યા.

કેટલાં બધાં દેરાં ! ગણ્યાં ગણાય નહિ

ને ડુંગર ઉપર માય નહિ. દેરાનું જ બધે

ગામ વસ્યું.

ત્રણ તો ટુંક દેખાણી. બે ટુંકા બે

બાજુ ને ત્રીજી ટુંક વચમાં કરોઠો રૂપી.

આનો કરસડો. દેવદેરી કાંઈ એક બે નહિ, હજારો, હજારો. લાખો તો નહિ હોય.

ઠંઠ ઉપર ગયા.

આંમ જોયું, તેમ જોયું, ઉચે જોયું. ચારેકોર જોયું. વાહ કાંઈ જોવા જેવું!

નદી તો જાણે વાંકો ચુકો લીટો કાઢ્યો. આમ આમ સાપણ જેમ ચાલી જાય. ફેટલેય દ્વરથી દેખાય, ફેટલેય દ્વર ચાલી જાય. ને જોઈયાં બહારનાં? કેમ જાણે ગોઠણ જેવડાં ગણગોટાં. જોરડાં તો જાણે ધોળીએ લૂગડાં પાથર્યાં ને ફેડીએ જેવી સરકો. જોઈયો ભરવાડ ને જોની ગાયો ને લેંસો, બકરાનાં ટોળાં વચ્ચે જાણે વેંતીયો ઉભો, હળવાળો તો દેખાતોયે નથી. કુતરું બિલાડું તો નગરેયે શેવું આવે?

ઉપર કાંઈ હવા આવે! ફરફર ફરફર જાણે પુવારા છુટ્યાં. આ...ને મનની મીઠી મીઠી બંધાય થાક ઉતરી જાય.

ચારેકોર ફૂંચો. દેવદર્યાન કયાં. ટાઢા પાણી પીધાં, માતાં પોતાં ખાધાં, લાંબા થઈને સૂતા ને સાંજ પાડી.

સૂરજ આધમતો હતો. તારા ઉગતા હતા. ખેડુ ઘેર જતો હતો. ભરવાડ પાછો

વળ્યો હતો. પંખી માળે જતાં હતાં. સાંજ પડી હતી.

અમે નીચે આગ્યા.

ઘેર ગયા. ખાધું, પીધું ને સૂઈ ગયા.

મિ.

દાદાજી

ધોળું અંગરખુ, ધોળી પાંધડી, રહેજ બહુ જોયું ધોયેલું ધોતીયું, ને હાથમાં લાકડી.

મૂછો સાવ સફેદ, મોટી, પાણી પીતાં ગરણીની ગરજ સારે. આંખોની કીકી કાળી ને ડાળાં આસમાની છતાં પીળાશ પડતા. નાક સીધું તેલની ધાર જેવું. હોઠ જરા જાડા, મોં ગોળ પણ ગાલનાં હાડકાં નીકળેલાં. કપાળ મોટું ને અળકતું. કપાળમાં મોટું અંદનતું ત્રિપુંડ. વાને ઘઉંવણો; બહુ જાડયે નહિ ને બહુ પાતળાય નહિ. ચાલ બહુ હિતાવળી નહિ ને; બહુ ધીમી પણ નહિ, પણ જરાક ધુજલી. સીધી સટ નગર રાખીને ચાલતા કોઈ ડાસાને બુજાતો જાણુજો કે મારા દાદાજી છે.

કમળાબેન

સાક્ષાર સ્વીકાર

અંગમળ અને આરોગ્ય (વડોદરા) : તંત્રી : રા. પાદરાકર અને શ્રી. સુશાયના બેન દેસાઈ, પુ. ૧; અંક ૮, વા. લ. ૩-૧-૦

ઉપ-વાસભાલા (બિજનોર) : સં. બોતિવ જગદીયદત્ત, વર્ષ ૧; પુષ્પ ૯; વા. લ. ૨-૧-૦

જ્ઞાતિ હિત પત્રિકા (મુંબઈ) : સં. રા. શાંતિલાલ ના. સાહ, વર્ષ ૧; અંક ૨-૪.

વાર્તાઓ

ચકલી એકલી હતી-

ચકલો એકલો હતો

ચકલી એકલી ચણે
ચકલો એકલો ચણે.
ચકલી એકલી ઉડે
ચકલો એકલો ઉડે.
બળબળતો ઉનાળો ગયો
ધકધકતો વરસાદ ગયો
કકકકતો શિયાળો ગયો.
વસંત આવી
મધુર વા વાવા
કુંજા કુંવળ કુટ્યાં

ને કેસરી ડિંગણ ઉગ્યાં.
આખે મોર બેઠા
હાળે ઢેવણ દૂલ
ને પાળે મોર ટોક્યા.
પાખ શકરડી ને પંખી જડ્યાં
ચણ ચણવા ને માળો કરવા.
ચકલી જડી
ચકલો ઉડ્યો.

ચક્રીઆઈ ક્યાં ચાલ્યાં ? માળો કરવા.
ચકારાણા ક્યાં ચાલ્યાં ? ચણ ચણવા.
ચાલોને ત્યારે માળો કરીએ.

ચકલી માળો કરે છે
ચકલો માળો કરે છે.
એક સળી લાવ્યાં
બીજી સળી લાવ્યાં.
એક પીંછું લાવ્યાં
બીજું પીંછું લાવ્યાં.
૩ લાવ્યાં

ને

ઉન લાવ્યાં.

આમ મૂક્યું, તેમ મૂક્યું ને ગાળ મૂક્યું,
સાંધુ મૂક્યું, નીચે મૂક્યું ને ઉંચે મૂક્યું.

આ...ને રૂપાળો માળો કર્યો.

ચક્રીઆઈ તો ઈંડા મૂક્યાં.

એક, બે, ને ત્રણ;

ઘોળાં ઘોળાં ૩ જ્યાં.

ચક્રીઆઈ માળે બેસે

ચકારાણો ચણ લાવે.

સવાર પડી ને સૂરજ ઉઘ્યો;

માળામાં તો બસ ચીંચીચીંચી

નાનાં નાનાં પગ ને નાની નાની ચાંચો;

ઝીણી ઝીણી આખો ને પીળા પીળા પાંખો.

ચકલો આમ ઉડે ને ડોકું આમ હલાવે;

ચકલી તેમ ઉડે ને ડોકું તેમ હલાવે.

વસંત ગઈ ને ઉનાળો આવ્યો.

તડકો પડ્યો ને લૂ વાઈ.

નાનાં બચ્યાં મોટાં થયાં, પાંખે પાંખે ઉડી ગયાં

ચકલી એકલી રહી

ચકલો એકલો રહ્યો.

ચકલી એકલી ચણે

ચકલો એકલો ચણે.

ચકલી એકલી ઉડે

ચકલો એકલો ઉડે.

ચકલી એકલી હતી, ચકલો એકલો હતો.

જિજ્ઞાસુ

હંસ અને હંસા

સરોવર હતું. મીઠાં મીઠાં જળ. રંગ બે-
રંગી માછલીઓ. લાલ ઘોળાં કમળ.

એમાં એક હંસ. દૂધ જેવો ઉજળો. કાંઠે
એક ડોશી રહે. હંસા એની દીકરી.

હંસ અને હંસા કાંઈ બાઈબંધ. સવાર
ચાપ, સૂરજ ઉગે, કમળ ઉઘડે ને હંસા આવે.
ત્યાં તો હંસ આવે.

હંસા સાથે મમરા ને દાળીઆ, યોગી ને રેવડી, દ્રાક્ષ ને આલુ, બદામ ને કાચુ.

હંસ સાથે કમળ, કુલ પાંદડાં ને દંડ. કોઈ વાર જાતજાતની વેલ સાથે. કોઈ વાર ભાત ભાતનાં પાન સાથે.

હંસ ભાતુ ખાય ને હંસા અંબોડે કમળ ખોસે. હંસા વાતો કરે ને હંસ સાંભળે. હંસ કાંઈ બોલે છે ? એ તો મૂંગા.

પણ હંસ ખોલે બેસીને લાંબી ડોક ફેરવીને ગેલ કરે. હંસા હાથ ફેરવે, પીઠ યાગડે ને બગી શે. બપોર યાય, સૂરજ તપે પણ છૂટાં કોણુ પડે ?

મા બોલાવે ત્યારે માંડમાંડ જમવા જાય. હંસને કેતી જાય 'આ હમણા આવી આવે જમવા મા.'

હંસ ક્યાંઈએ શું કામ જાય ? હી ખણે વાતોમાં જાય, ધડીક બોલે ને ધડીક મુંગા રહે. ધડીક હસે ને ને ધડીક રમે. હંસ પાણી ઉડાડે તો હંસા કુલ ફેફ. હંસ આવે જાય તો હંસા વાંસે જાય.

સાંજ પડે. હંસા ઘેર જાય. કેતી જાય કે તારા મણી રાખજે ને ચાંદનીનું અજવાળું નોંધ રાખજે ને સવારે બહું કે'જે.

ગિલુભાઈ.

વનકો નોડાં સહ ગયો

"કાલે આપણી નિશાળમાંથી વિશવાના નોડાં કોક સહ મરુ; કહે કે વનકો સહ ગયો. વનકો છે એવો."

"તને ઇ કોણે કીધું ?"

"મને તો લખડો કહેતો'તો. પણ લખડો ક્યાં સાચું બોલે છે? ચાલ લખડાને પૂછીએ."

"લખડા! વનકો વિશવાના નોડાં સહ ગયો. ઇ'વાત સાચી કે ?"

"ભાઈ મને બરાબર ખબર નથી. રામકો કહેતો'તો કે છનકે એને કીધું કે વનકો નોડાં સહ ગયો છે."

"ચાલોને ત્યારે છનકાને જ પૂછીએ."

"છનકા આ વિશવાના નોડાં કોણુ સહ મરુ ?"

"કોણુ શું ? વનકો સહ ગયો."

"તને ઇ ક્યાંથી ખબર ?"

"મને તો એલ્યા ભગશે કીધું કે વનકો નોડાં સહ ગયો છે."

"આમુમગતો આવે. અલ્યા ભગલા, છેડા. કાને નોડાં લેતાં બાલ્યો'તો કે ?"

"ભાઈ બાલ્યો તો નથી પણ રવડાં કહેતો'તો કે વનકો નોડાં સહ ગયો. આ વિશવો આજ્યો."

"અલ્યા વિશવા, તારા જ નોડાની તપાસ કરીએ છીએ. કહે છે કે વનકો સહ ગયો."

"હા ભાઈ, ઇ જ સહ ગયો છે. મને એલ્યો રામકો કહેતો'તો કે વનકો ચોર છે."

"ચાલો ત્યારે રવલાને પૂછીએ."

"એલા રવલા, આ વિશવાના નોડાં વનકો સહ ગયો કે ?"

"ઈ નહિ તો બીજું કોણુ સહ જાય ?"

"તે નોડાં લેતાં બાલ્યો'તો કે ?"

"હું શું કાંઈ ત્યારે પાહે ઉભો તો ? ઇ તો બીમશે કહેતો'તો કે વનકો સહ ગયો."

"એલ્યા ચાલો બધા બીમલાને ઘેર."

"હેં બીમલા, તેં તો વનકાને નોડાં ચોરતાં બાલ્યો'તો ને ?"

"ભાઈ મેં માત્રી નજરે નથી બાલ્યો. કોક કહેતું'તું કે વનકો ચોર છે ?"

ગિલુભાઈ

કાગડાની શાળા.

એક હતી જલ. સાગરમતી એનું નામ.
એક હતો લીમડો ને એક હતો આંખો.
પાસે પાસે ઉગેલા.

એના ઉપર એ માળા. લીમડા ઉપર
કાગડોનો ને આંખા ઉપર કોપલનો.

લીમડા ઉપર કાગડો બોલે 'કો, કો'. આંખા
કો કોપલ કહે 'કે, કે, કે.'

ક્યાં કોપલ ને ક્યાં કાગડો ! વાને એક
તેમાં શું થયું ?

એમ કરતાં ઉનાળો આવ્યો, ઇંડાં મૂક્યાં.
એ મૂક્યાં ને કોપલેપ મૂક્યાં.

કાગડો ચલુચા નવ. કાગડી ઘેર રહે.
ઘેર બેઠી દિ બધો ઇંડાં રોવ.

આમ બેસે તેમ બેસે.
આમ જુએ, તેમ જુએ.

કોપલ કહે આ રૂપાળી વસંત છે ને !
આ રૂપાળી સરજનો તડકો. આ રૂપાળી

ની નેવાં પાંદડાં !
આ મળતો તાલો તાલો આંખાનો મોર !

ધરમાં બેસી રહેવું તે કેને ગમે ? એ મળવું
ઉડવું, નાચવું ને ગાવું તે કોણ હોડે ?

પણ આ ઇંડાનું શું કરવું ? કાંઈ નાખી
દેવાય છે ?

હં હં ! આ કાગડી ઠીક છે.
ચુરખ જેવી ઇંડાં જ ચેતી નાજી છે.

મળ કરતાં થોડી જ આવડે છે ? લાચરને
એના જ માળામાં ઇંડું મૂકી આવું. એ તો
બેયું બેયું સેવાશે.

કાગડી આવી પાછી થઈ ત્યાં કોપલ
ઇંડું મૂકી આવી.

ઇંડાં ફુટ્યાં ને જ્યાં નીકળ્યાં. કાગડીનો
હરખ તો ક્યાંઈ માય નહિ. 'કો, કો, કો, કો.'

વન આણું ગજવી મૂક્યું.
કાગડો પણ ફૂસાણો.

અહા !

કાગડો ને કાગડી ચલુ લઈ આવે છે,
ચાંચે ચાંચે બચ્ચાંને ખવરાવે છે, પીવરાવે છે
ને લાડ લડાવે છે.

કાગડે તો બેસતાં શીખ્યું, ઉડતાં શી-
ખ્યું ને જરાક ચાલતાંએ શીખ્યું.

કાગડો કહે ચાલ ને હવે બચ્ચાંને બોલતાં
શીખવું. કાગડે તો નિશાળ માંડી. કો, કો, ની
મોપાટ લેવરાવે.

કાગડો કહે " બોલો કો, કો, કો, "

ખીખ બચ્ચાં બોલે 'કો, કો, કો.'
પણ એક બચ્ચું માને નહિ. એ તો બોલે,

" કે, કે, કે, "

કાગડો કહે બધાં જરાજર બોલો.
ઓઘા બચ્ચાંને તો આવડે જ નહિ. એ તો

બોલે 'કે, કે, કે.'
કાગડો તો ચાંચ મારે ને પાડે. બાણાવે.

પણ આ બચ્ચું તો ખસ 'કે, કે, કે.'
કાગડાનું માથું પાછી નવ. પણ બચ્ચું

કંઈ બણે નહિ. કાગડો કહે કરવું શું ?
આ તો અબણ રહેશે.

એમ કરતાં બચ્ચાંઓને પાંખો આવી.
એક દિ આંખા કોણ કોપલ બેઠી ને બોલવાં

લાગી 'કે, કે, કે.'
આં તો આ બચ્ચું ઉડવું ને કોપલને

ગાળે મળું.
કાગડો કાગડી કહે 'જીઓપ વોય!! આ તો

કોપલનું બચ્ચું ! આપણા માળામાં ક્યાંથી ! "

જિ.

રાજ ને વાંદરા

એક હતો રાજ. એને એક બાગ હતો. બાગમાં ઘણાં બધાં ઝાડ હતાં. એક વાર રાજનો માળી ગામ ગયો. રાજ-પાસે ઘણા બધા વાંદરા હતાં. વાંદરાને રાજ કહે, “એલા વાંદરાઓ, માળી ગામ ગયો છે. તે આજ તો તમે જ ઝાડને પાઓ. પણ જોજો પાણી ઠંડ મૂળ સુધી જાય એમ પાઓ.”

રાજ હુકમ આપીને ગયો ને વાંદરા પાણી પાંવા લાંગવા. ખુબખુબ પાણી પાડું. પછી વાંદરાઓ કહે, “પણ જુઓ તો ખરા કે પાણી ઠંડ મૂળ સુધી પહોંચુ છે કે નહિ?”

વાંદરાઓ તો માંડવા ઝાડને ઉખેડવા. એકે એક ઝાડ ઉખેડી નાખ્યું. ઠંડ સુધી મૂળામાં બીનાં હતાં. વાંદરાઓ કહે, “પાણી તો ખરાખરા પાડું છે. ચાલો રાજજીને ખબર આપીએ કે બાગ બધો પવાઇ ગયો છે.” વાંદરા તો હરખાતા, હરખાતા રાજ પાસે ગયા.

રાજ કહે, “કાં પાણી પાઇ દીધું કે?” વાંદરાઓ કહે, હા, “ખરાખરા ઠંડ મૂળ સુધી પાઇ દીધું છે. ચાલો તો તમને ઝાડનું મૂળ મૂળ બતાવીએ. જોઈને જ ખાતરી કરજો કે ઠંડ સુધી પવાયું છે કે નહિ.”

રાજ ચમક્યો. બાગમાં જઈ જુઓ છે તો જ્યાં ઝાડ વાંદરાઓએ ઉખેડી નાખ્યાં હતાં. રાજ કહે, “અરે મૂર્ખાં વાંદરાઓ! જિલુલાઇ.

રેડ રાઇડીંગ હૂડ

એક હતી છોડી એનું નામ રેડ રાઇડીંગ હૂડ.

આવું તે નામ હોય? છોડીનું નામ મચ્છિ હોય, મોંધી હોય, ગુલ હોય, જમના હોય, પરી હોય, ખરા હોય.

પણ આ તો વિલાપતની છોડી છે. તે વિલાપતની છોડીનું કંઈ આવું નામ હશે? બહુ લાંબુ લયક!

તે કાંઈ આ એનું ખરું નામ ન હોય. આ તો એનું હુલામણું નામ.

એને એક હતી બા ને એક હતી મોટી મા. તે મોટી માએ એને રાતી ડગલી ને રાતો બોસાશે ક્ષીવડાવશે.

છોડી રાજ રાતી ડગલી પહેરે ને બોરાઓ એડે. બધાંએ એનું નામ ‘રેડ રાઇડીંગ હૂડ’ પાડેલું. રેડ એટલે રાતો ને હૂડ એટલે બોરાઓ.

નાની એરી સીમ હતી. સીમને બે છેડા બે છેડે બે ઘર. એક ઘર મોટી માનું ને બીજું બા-આપાનું.

માણનું ઘર એનું નાનું-કોઠાને કે નાનું ઝુંપડું. હંદાણું ને રૂપાણું; રૂપાણું ને હંદાણું. નાનું એવું આરણું ને નાના એવો આગળીઓ.

આજુબાજુ ફૂલઝાડ, ચારે બાજુ ફૂલ-ઝાડ, આંગણું બધું ફૂલ ફૂલ.

રજનો દિવસ હોય, હડ રમવા આવે. મોટી મા એને ખવરાવે, પીવરાવે, માથામાં ફૂલ નાખે ને ખોળે બેસાડી બે બચી લે.

હડ એને કંઈ વા’લી. હડને ઘેરે જવું ન ગમે. રજનો દિવસ છે.

બા કહે—“હડ, બેટા માણ પાસે જઈશ ના? આ માખણ ને મધ માણને બહુ ભાવે છે. લે આ ડબરામાં મૂકી આવું. જા વહેલી ચા. જોજો રસ્તામાં રમતી નહિ. જગાક રમતિ-યાજ તો છે જતે!

માણને કહેજો બા સંભારે છે. કાલ સોરાં આવશે.”

રેડ તો રાતી ડગલી પહેરી, બોસાશે એડયો ને ડબરો લઇ ચાલી.

માતી જાય ને ચાલી જાય વન વચ્ચે વાટ છે. ઉંચાં ઉંચાં ઝાડ છે.

આધે. આધે પહાડ છે. વનમાં વાઘ વર ને નાર છે.

વચ્ચે લીલાં ખેતર છે. જર છે. જીવાર છે. જાત જાતનો પાક છે.

સતારનો વખત છે, પતંગિયાં ઉડે છે; સૂરજકિરણે નાચે છે; ફૂલે ફૂલ સુધે છે.

ક્યાંક કોયલ રહુકે છે, ક્યાંક ચકલી ચકચકે છે. હરણ મસલાં ઠેકે છે ને ફૂટે છે.

રાતી છોડી ગાતી જાયને ચાલી જાય.

વાટે એક વર હતું.

વર કહે—છોડી, છોડી, ક્યાં ચાલી ?

રેડ રાષ્ટ્રડોંગ—એ પણે મોટી માને યેર.

પણે આલે છેડે માજી રહે છે ત્યાં; નાનું એવું ઝુંપડું છે એક બારણું ને એક આગળીઆરો.

વર—તે માજી તો ધરમાં હશે.

રેડ રાષ્ટ્રડોંગ—હા. જા, ધરમાં તો ખરું જ ને.

વર—તે બારણું કેમ ઉઘાડતાં હશે ?

રેડ—એ તો હું બોલું કે,

માજી માજી બારણું ઉઘાડો.

એટલે એ બોલે કે:—

‘બેટા આગળીઆ ઉઘાડ ને

બારણું ધકેલ’.

વર—હાં, ખરાબર છે.

રેડ—સ્થો ભાષ, રામ રામ.

વર—તે આટલી ઉતાવળ શી છે ? આ મનનાં ફૂલ છે, નવાં નવાં કુપળો છે. માજીને સારૂ થોડાંક લેતી જાને.

રેડ—આએ ના તો પાડી છે. પણ માજી સારૂ ફૂલ લઈ એ કાંઈ રચણું કહેવાય ? હું ફૂલ વીણે છે, પતંગીયાં ઉડાડે છે, સસલાં પાળળ દોડે છે.

વર—હું બેન. રામ રામ, જઈ છું.

હું—ભાષ રામ રામ.

વર—એ પેલુ માજીનું ધર. હાં એ જ સાગે છે. ચાલને જઈ ને ડોશીને ખાઈ.

માજી માજી બારણું ઉઘાડો.

માજી—કોણું રેડ ?

વર—હા માડી.

માજી—આવી બાપા ? આગળીઆ ઉઘાડ ને બારણું ધકેલ.

વરભાઈ અંદર પેલા, હળવે હળવે ડોશી-માને ગળી ગયા. ડોશી ખિચારી શું કરે ? ધરડું પાન ખરેને ?

વરભાઈએ તો ડોશીનાં ચરમાં પહેર્યાં, સાડલો આડ્યો, ખાટલે સુતા ને રેડ રાષ્ટ્રડોંગ હુકની રાહ જોવા માંડી. ક્યારે આવે ને ક્યારે કોળીઆ કરી જઈ ? રાષ્ટ્રડોંગ હુક કાંઈ ગળી લાગશે ! તાણું ભોજન !

ઝુંપડામાં ધરૂર ધરૂર નુસકોરાં બોલે છે. બણે મોટી મા ધોરે છે.

રેડ રાષ્ટ્રડોંગ હું આવે છે.

માજી માજી, બારણું ઉઘાડો ! વરભાઈ, ડોશી જોવા સાદ કાઢી-બોલ્યા:

બેટા આગળીઆ ઉઘાડ ને

બારણું ધકેલ !

હું—માજીનો સાદ આવો જડો કેમ છે ? હશે. માજી, કેમ સુતાં છો ?

“બેટા ખાટલે બેસને, જરાંક હાકસર છે.”

“માજી, આવંડી મોટી આંખો કેમ.”

“એ તો તને ધારી ધાંચી નીરખવા.”

“માજી આવંડા મોટા કાન કેમ થયા ?”

“એ તો તને કાન ઘડ સાંભળવા.”

“ને આ આવડાં મોટા દાંત ક્યાંથી ?”

“એ તો તને—”

વર હજીગ મારે છે. એક બે ને ત્રણ.

રેડ રાષ્ટ્રડોંગ હું હોખ્યાં. હોખ્યાં !

કહિયારો આવે છે. એ હડનો બાપ છે. હડને એ ગોતે છે.

“જોકે તો ખરો માજી શું કરે છે ?”

“અરે ! આ તો માજી છે. કે આંખો ?”

ચિત્રકાર :

રેડ રાઇટીંગ હાઉસ.

[રા. છો. અં. જોશી.

બાળક અંક]

(બુકો પાત્ર ૪૮૪)

[માર્ચ ૧૯૨૭.

ચિત્રકાર :

તેજભલ ઠાકોર.

[રા. છા. અ. નેથી.

બાળક અંક]

(જુઓ પાનું ૪૮૬)

[માર્ચ ૧૯૨૭.

“આ તો વર ઘોરે છે ! હાં ” માણને ખાઈ ગયો લાંગે છે.

એ કુહાડીનો ધા ને વરબાધ સ્વધામ. પેટ ચીકું ને જોયું ત્યાં તો માણ ને રાધડીમ હડ જોય બેઠેલાં.

હડે બધી વાત કહી.

બાપ કહે... “જો જો હવે જળવળે. વર એવા હોય.” x

ગિ.

તેજમલ ઠાકોર

કામરો બેઠો હતો, હોઠા ગગડતા હતા, રોમાં લેવાતાં હતાં ને અશીશુ ધુટાતાં હતાં.

અલકમલકની વાતો હંકાણી. રોજ તેજની વાતો ચક્ર ગણ. જૂની નંવી, આજ કાલની, ચડતા પડતીની કંધ કંધ કથાઓ કહેવાઈ ગઈ.

કામરો ઉઠેલો હતો. બપોરા થયો હતા.

તબડાક તબડાક એક ઘોડેસવાર ઉગમણે અપેથી આવ્યો. હાથમાં દાલ ને તલવાર. કડે હમેલ ને અંદર કટારી.

અપ કરતો ઘોડેથી ઉતર્યો ને ઘોડો ઘેરી ચોરાને ચાંબલે આંધ્યો. ચટ કરતો ચોરે ચડ્યો ને મોળાયામાંથી કાગળ કાઢ્યો. કાગળ ફરમનનો હતો. ‘લખ્યું હતું કે માટીના ચાર હો તો સામી પૂતમે મેદાને પડજી. ત્રીશ ગામ રાખીને બેઠા છો તે બાપનાં નથી.

કામરો ખગેકાર ચક્ર ગયો. ધરડા રજપૂતોની આંખ લાલ ચક્ર. જુવાનોએ મુઠ મરડી, તલવાર પર હાથ નાખ્યો.

પણ ગોવાળ વિનાનું ધણુ ! બકરાં ભર વાડ-વિનાનાં. રાજનો મોભો ક્યાંથી કાઢવો ! જેમલ દાદો ધરડા હતાં. મોજે લીધેલા કુંવરે

પાછા ચલા હતા. એક તેજમલ બા કુંવરી હતાં.

દાદાની આંખમાં જગજગીવાં દેખાણાં. પડખે બેઠેલો કોકો રસ રસ રોવા લાગ્યો.

...શું કરવું ? શો નવાબ દેવો ?

ચણપણુ ચણપણુ વાત મેડીએ પહોંચી. તેજમલ બાને કાને પહોંચી.

તેજમલ બા તે રજપૂતાણીની કુંખે પાકેલાં. “હે, દાદાજી ચોરે બેઠા રહે છે ? શી આરત આવી છે ?” મેડીએથી તેજમલ ઠાકોરા ને દાદાજીને પુછ્યું “શીદને રોવા છો દાદા, શું છે ? અમને કોને ?”

દાદા કહે,

દળેકટક આવ્યું, દીકરી, વારે કોણ ચડશે. તેજમલ કહે—

“હૈયે હિંમત રાખો દાદા, વારે અમે ચડશું ને, દાદા રકર કરો મા. અમે વારે ચડશું.”

કામરો ખોંખારી ઉઠ્યો. ભાટ ચારણે સાત પેડીનાં વખાણુ ક્યાં. જુવાનોએ હચિયાર ખખડાવ્યાં. દાદાનું મોં મલક્યું, “હોય બાપ, તોય રજપૂતાણીના પેટ પાકેલી.”

“પણ દાકરો, માથાનો અબોડો અરતો શો રેશે ?”

તેજમલ—દાદા, હું તો અમે અમારી પાધડીમાં દાંકશું.

દાદા—પણ બેટા, આ તમારા રંગાવેલ દાંત ક્યાંઈ દાંકયા દાંકારો ? જોઈને કાઠ કહેશે ના કે આ તો દીકરી છે.

તેજમલ—હું તો નાનાં હતાં ત્યારે મોસાળ ગયાં તાં. ખાંતીલી મામી કાંઈ દાંત રંગાવ્યા વિના રહે. હું તો આપણા રજપૂતમાં રિવાજ છે. દાદાએ બીજે સચાલ પૂછ્યો.

“સારે તેજમલ બાપ, આ નાક વિધાવેલ ક્યાં દાંકશે ? એના નવાબ શા દેશે ?”

“દાદાજીને અમે ખોટના હતા તે અમને નાનેથી નાક વીંધાવ્યાં હતાં. દાદા, એમ

x ‘Little Red Riding Hood’ ઉપરથી.

તો ઘણા ખોટના છોકરાને નાક વિધાવે છે.”

“હીક, સારે, તેજમલ દીકરા, આ હાથનાં તાજવાં ક્યાં સંતાડશે ? કાંઈ રજ-પુતના છોકરાને હાથે તાજવાં હોય ?”

“દાદા, એને તો કેડીયાની બાંધમાં સંતાડશું.”

દાદા—“હીક બેટા, જાઓ ત્યારે. વારે ચડેા ને સાત દુખને ઉજાળો.”

શરૂ ગોહિલો, ઝાલાઓ, જડેજાઓની કતાર લાગી રહી. ઘોડાનો હણહણાટ ચંપ રહ્યો. ઢાલ તલવારો તડકામાં ચળક્યાં.

તેજમલ બાએ સુરવાળ ઉપર જરકશી જામે પહેર્યો હતો. માથે આડીમંથ શિરપેચ મુક્યો હતો. નવધરં ચન ચન લટકતું હતું. પગમાં મોજડીયું શોભી રહી હતી.

રોજી ઘોડીની અસવાર તેજમલ બા, કેડે તલવાર, હાથમાં બાશે, ખભે ઢાલ ને બેઠે કટારી લખને નીકળ્યા.

અરે આ કાંઈ તેજમલ બા કહેવાય ? ના તો તેજમલ ઠાકોર. મોટી ઠકરાતનો ઘણી. મહિલતું નાક. દાદાનો દીવો. બાપનો કુત્રમણિ.

પણ શરૂ સરદારે કહે, “ચાલોને જરા ઠાકોરની કસોટી તો કરીએ. જોઈએ તો ખરા કે આપણે સરદાર બડ નર છે કે ફાશી બાઈડી છે. જરાક પરીક્ષા તો કરીએ. નરનારીનો બેઠ કંઈ અસ્તો નહિ રહે.”

“ચાલો ત્યારે.”

“ચાલો ત્યારે સોની હાટ.”

ચાલો મારા સાથી આપણ સોની હાટ જઈએ રે, સોની હાટ જઈને સ્ત્રીને પારખીએ રે, પુરુષ હશે તો ખેરખે મન મોશે રે, સ્ત્રી જો હશે તો ચુંદડીએ મન મોશે રે.

પણ તેજમલ તો ઠાકોર થયાંતા, વારે ચંડયાંતા. એનાં મન તો ખેરખે મોંયાં.

સાથીઓ કહે “ચાલો વળી પરીક્ષા કરીએ.”

“ચાલો મારા સાથી આપણ વાણી હાટ જઈએ રે

વાણી હાટ જઈને સ્ત્રીને પારખીએ રે,

પુરુષ હશે તો પાધડીએ મન મોશે રે સ્ત્રી જો હશે તો ચુંદડીએ મન મોશે રે.”

અહો ! આ તો તેજમલ વીરતું પાધડીએ મન મોયું.

આ તેજમલ દીકરી નહિ, આ તો દીકરો.”

વળી પરીક્ષા ચંપ, બધા કહે:

“ચાલો મારા સાથી આપણ સંધેડા હાટ જઈએ રે.

સંધેડા હાટ જઈને સ્ત્રીને પારખીએ રે

પુરુષ હશે તો ઢોલીએ મન મોશે રે.

સ્ત્રી જો હશે તો ચુંદડે મન મોશે રે.”

હાં તો તેજમલના ઢોલીએ મન મોયાં.

ખરે, ખરે, તેજમલ ઠાકોર સાચો.

ખરે આ તો રજપૂતનો સાચો દીકરો.”

“ચાલોને ત્યારે એક વધુ પરીક્ષા કરીએ.”

“ચાલો મારા સાથી આપણ દરીઆ કાંઠે જઈએ રે

દરીઆ કાંઠે જઈને સ્ત્રીને પારખીએ રે

પુરુષ હશે તો દરીયા ડોળા નાંશે રે

સ્ત્રી જો હશે તો કાંઠે બેસી નાંશે રે.”

દરીએ જઈને તેજમલને નવરાવે ત્યાં તો તેજમલ દરીઆ ડોળાને નાલા.

“વાહ ઠાકોર વાહ ! તેજમલ ઠાકોર વાહ !”

રણસીંગાં વાગ્યાં, ત્રંબાળુ ઢોલ હમુક્યા, ત્રાખતનિશાન મડગડ્યાં, હાંકે કહુક ધોમ કહુક ધોમ કહુક ધોમ દાંડી પડી.

લશ્કર દુરમનની સામે ચાલી નીકળ્યું. ત્રાખરે તેજમલ ઠાકોર ને વાંસે ગોહિલ, ઝાલાઓના ઘોડા.

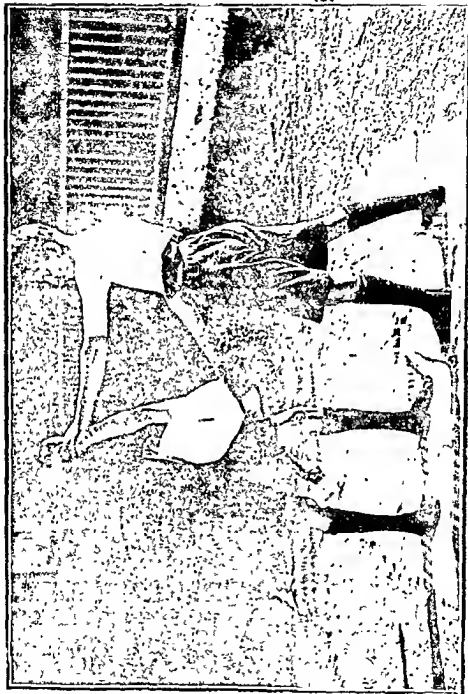
અને પછી ?

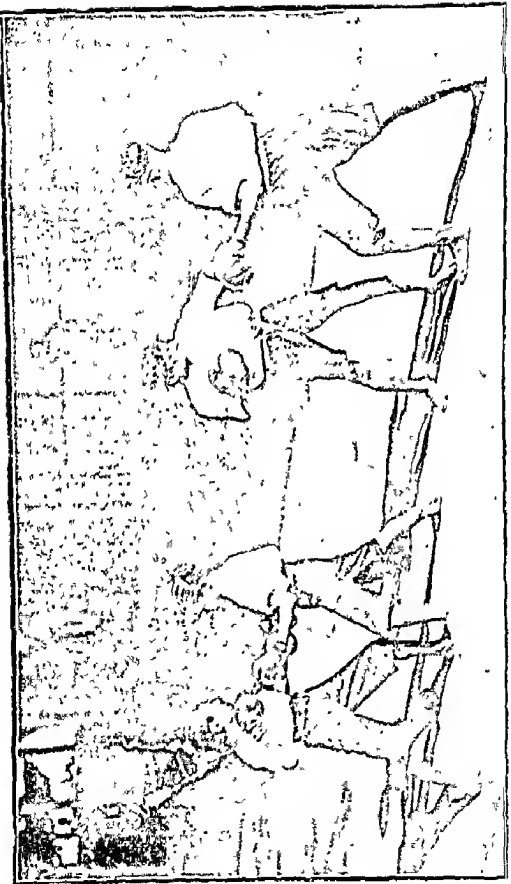
પછી તો !

“દળ કટકવાળો તેજમલ ઘેર પધાર્યો રે. દાદે ને કાકે મોતીએ વધાવ્યા રે.”

જિ.

મમતી મા. પવિત્રીના સ્મરણાર્થે
 ધી કાર્તિક ચુકતી સમાને
 શ્રીયુત પદ્માના આગુદ્ધ આવડા
 તરુથી નય નિગ બેટ.

નાંટક

બે સખીઓ

(એક પ્રવેશ)

સ્થળ: બાગ

પાત્ર: વનશ્રી અને કલિકા: બે સખીઓ.

[વનશ્રી ફૂલ વીણે છે ને કંઈક બગડે છે.]

ફૂલ વીણુ સખે

ફૂલ વીણુ સખે.

કંઈ એકલડાં ફૂલ વીણુ સખે

કંઈ એકલડાં ફૂલ વીણુ સખે.

કંઈ મધુર ગીતડાં ગાતાં

કંઈ સુન્દર પંખી ઉડતાં

કંઈ ચીંચી ચુંચું મુચુતાં

કંઈ મધુરી વાસ જ સેતાં.

ફૂલ વીણુ સખે

ફૂલ વીણુ સખે.

કંઈ એકલડાં ફૂલ વીણુ સખે

કંઈ એકલડાં ફૂલ વીણુ સખે.

[ઝાડની ઘટામાંથી કોઈના આવવાં જવેા

અવાજ સંભળાય છે. વનશ્રી ચોંટીને પાછળ જીએ છે.]

કોઈ સાંભળતું તો નથીને. મારી સચારી નાન્તરમ સાંભળશે તો મારી મરફરી ઉડાવશે. બહુ તોફાની છે.

ના, ના, કોઈ નથી, એ તો બણકાર.

[ઘટામાં છૂપાતી છૂપાતી કલિકા આવતી હતી. વનશ્રી ગાય છે.]

કંઈ પતંગીઆની પાંખો

કંઈ ડોલતા આ પત્રો

કંઈ સુન્દર ખીલતા ફૂલો

કંઈ પંખીનો આ ઝુલો.

ફૂલ વીણુ સખે

ફૂલ વીણુ સખે

કંઈ એકલડાં ફૂલ વીણુ સખે

કંઈ એકલડાં ફૂલ વીણુ સખે.

[કલિકા ધીમે પગલે આવી પહોંચી. શુષ્ક શુષ્ક વનશ્રીની આંખો દબાવી.]

[વનશ્રીએ હાથ તપાસ્યા]—આ કોઈ છોકરો તો નથી, પ...ણ હાથમાં બગડી નથી, કાઠી નાંખી લાગે છે.

[મોહું તપાસ્યું]—નાકમાં ચૂંક પણ નથી. કોણુ નાન્તરમ તો નહિ? કોણુ હશે?—મધુવેલી, મધુવેલી, એ જ એ જ છોડ...

કંઈ નથી સમજાતું.....છોડીલો

છોડો, જલદી છોડો.

જે ન છોડે તેને મારા સમ.

[કલિકા હાથ છોડી બડબડ હસી પડે છે.]

કાં લેતાં જવ. એળખી? એમ ત્યારે.

કમળાજેનં.

ઠાકોર અને રંગસો

(એક પ્રવેશનું નાટક)

પાત્રો.

ઠાકોર:—એક ગીરાસદાસ.

રંગસો:—તેનો નોકર.

[ધણે દિવસે ઠાકોર પરદેશથી પાછા ફરે છે. રંગસો નોકર તેની સાથે જાય છે. બન્ને ભેગા થાય છે. તેથી ખુશી થઈ હજે મજે છે. પછી ઠાકોર રંગાલાને ઘરબાર વગેરેના ખર્ચર અંતર પૂછે છે?]

ઠાકોર:—કેમ રંગલા, ઘરની શી ખબર છે?

રંગસો:—સારી ખબર છે ઠાકોર.

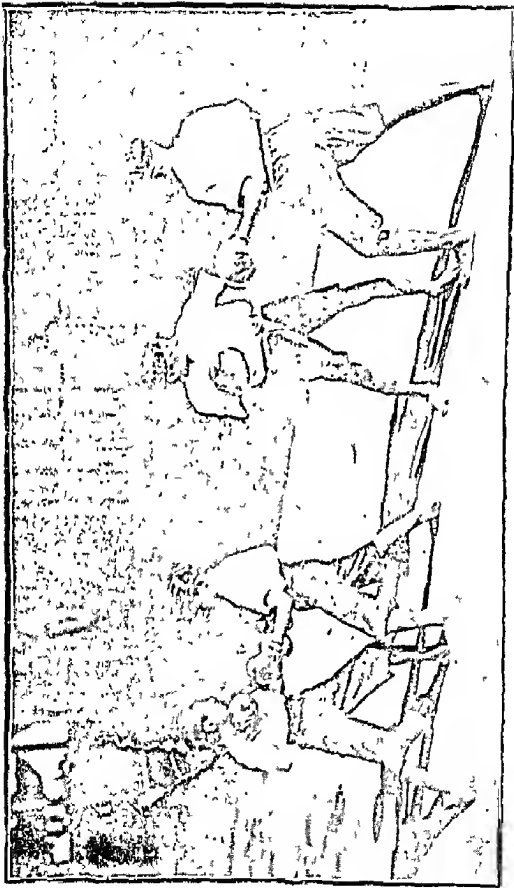
ઠાકોર:—છે તો સૌ હેમખેમ ને?

રંગસો:—(જરા મોળું મોળું બોલે છે) હા.

ઠાકોર:—કેમ જરાક મોળું બોલે છે? છે તો બધાં હેમખેમ ને?

ସୁଜାତାଙ୍କ ଦମ୍ଭ

[୧୫୩୩]

પત્રો

૫. મોટીમાની સેવામાં,

હું ને મારા બાપુ આજે મુંબઈ પહોંચ્યા
આન્ટરોડ સ્ટેશને ઉતરતાં જ મને તો અધધધ
થઈ ગયું. આટલાં બધાં માણસો ! કેમ જાણે
કાઠીઓ ઉભરાણી ! દોડમદોડ કરતાં હતાં.
જાતજાતના માણસો હતા. હિંદુ, મુસલમાન,
પારસી, ખ્રિસ્તી ને કેટલાય બીજા નવી નવી
જાતના. કોઈ કોઈની સામુંબ વ્યુએ નહિ.

બાપુએ મુંબઈની વાતો કરેલી પણ મુંબઈ
આવું હશે એમ તો મને અહીં આવ્યા પછી
ખચર પડી. અહીંનાં ઘર કાંઈ ઉંચાં ! ઉંચે
જવા જઈએ તો રોપી હેડે પડે. પણ એટ-
લુંબ જોવાય કેમ ? રસ્તા ઉપર કાંઈ નિરાંતે
ઉભું રહેવાનું છે ? આણીકાર ઘોડાગાડી,
આણીકાર ટ્રામ, આણીકાર ખટારા ! એમાં
ઉભું ક્યાં રહેવાય ?

બાપુ કહે છે. “ એમ જોવા માટે ઉભો
રહીશ તો ક્યાં પાર આવશે ? એક દિ
‘ગાડીમાં બેસારીને આપું’ મુંબઈ દેરવીશ. ”

અમે આઠ દિવસ મુંબઈ રોકાયું. એંશી
દિવસેય મુંબઈ જોવું પૂરું થાય એમ નથી.
કાલે અમે રાણીનો બાગ ને પ્રદર્શન જોવા
જઈશું.

આજ અમે જમલ મારીને ત્યાં જમવા
ગયાંતા. એક નાની એવી ઝોરડીમાં રહે છે.

આપણાં લોકો રાખવાની ઝોરડી છે તેના
જોવડી ! બીંતે અમરાઈઓ-અમરાઈઓ એ
ઝોરડીમાં ખાતાનું પીવાનું ને રાત પડે ત્યારે
સૂવાનું. અહીંનાં મકાન બધાં મોટાં મોટાં પણ
અંદર કચ્છતરના જેમ નકરી ઝોરડીઓ જ !

તું અહીં આવ્ય તો એક ઘડીએ ન
રહે. સાચે આટલી નાની ઝોરડીમાં આ
બધાને કેમ ગમતું હશે ?

બાપા કહે છે “ એ બધાં મુંબઈનાં
માણસ. એને સદી રહ્યું. આપણને મુંબઈમાં
ન ગમે, ને એમને દેશમાં ન ગમે. ”

કાલ લોકલ ગાડીમાં આજો આજો
પડોશીનો હીરકો મળ્યોતો. સાવ બદલાઈ
ગયો છે ! કેટલો બધો જડો હતો ! સાવ
ખીજા પીચકાઈ ગયો છે ! હાથ પગ પોતળાં
થઈ ગયા છે ! મોઢું શીકડું પડી ગયું છે !

ગેં કાપું, “ એલા હીરકા આ રું ! ”

“ એ તો મુંબઈનું પાણી લાગ્યું છે. હવે
હું દેશમાં આવવાનો છું. ”

મોટીએનને કહેજે કે મારીએ એને
માટે બંગડી આપી છે ને આપણી લીલી-
એનને માટે હું પપુડી લાવવાનો છું.

તમે બધાં ખુશીમાં હશે. એજ

લી. રામુ.

ગિજુભાઈ.

સાક્ષાર સ્વીકાર

પોલીટીકલ લોગીઓ (અમદાવાદ) : તંત્રી : રા. પદાણુ નુરખાન અમીરખાન. પુ.
૧૭; અંક ૫૨; પુ. ૧૮; અંક ૧-૪. વા. લ. રૂ. ૫-૦-૦

પ્રગતિ (મુંબઈ) : તંત્રી : રા. પરશુભાઈ વ. શર્મા. વર્ષ ૧; અંક ૫-૬.
વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦

સમાજ સેવક (જામનગર) : વ્ય. રા. જોડલદાસ હી. ઠક્કર. વર્ષ ૩; અંક ૯

ચન્દ્રિકા (અમદાવાદ) : તંત્રી : રા. પ્રહલાદ દાગોદર અને રા. અમૃતલાલ દેસાઈ.
પુ. ૧; અંક ૨. વા. લ. રૂ. ૨-૮-૦.

પ્રવાસ

બુલર સરોવર.

ક્રિસ્તીયોરના દેશમાં જમીન કરતાં પાણી વધારે નેનરે પડે છે. આખી ખીણમાં પ્રસરીલી જહેલમ નદી ઉપરાન્ત ખીણ અનેક નાની નદીઓ, સરોવરો ને વહેણાઓ ત્યાં ઠેકઠેકાણે છે. એટલે ત્યાંના લોકોને પાણી ને જમીન બધું સરખું છે ને તેથી ફટલાક લોકો તો હોડીને ધર માનીને તેમાં રહે છે. કાશ્મીરની મુસાફરી કરવા જનાર તો બાગ્યેજ કોષ એવું નીકળે કે હોડીમાં ના રહે. આથી ધર જેવી જ સગવડવાળી મોટી હોડીઓ ત્યાં બંગલાની પેઠે બાડે મળે છે. તેને હાઉસબોટ કે ક્રિસ્તી કહે છે. કિસ્તી ધણી મોટી હોય છે તેથી બંધેથી આવજન કરવા માટે તેની સાથે એક નાની હોડી-શિકારા-રાખે છે. તેને હસે-સાથી ચલાવે છે. જહેલમ ને સિંધુ નદીના બંધા સંગમ થાય છે ત્યાં શાદીપુર નામનું નાનું ગામ છે. ત્યાં અમે અમારી ક્રિસ્તીનો મુકામ રાખ્યો હતો.

શાદીપુરથી બુલરલેક તો સતરેક માઇલ દૂર છે. ધણી ખરા મુસાફરો તો પોતાની ક્રિસ્તીમાંજ બુલરલેક ઉપર જાય છે. પણ ઋતુ ધણીજ અનિશ્ચિત રહેતી હતી ને ગમે ત્યારે વાઢળાં ચઢી આવતાં ને વરસાદ પુટી પડતો હતો. બુલરલેકમાં પવન ચઢે ત્યારે ધણુ-ખરૂં બહુ બારે તોરાન થાય છે અને પાણી એટલું ઉંચું ઉઠે છે કે ક્રિસ્તીને કાપુમાં રાખવી બારે પડે એવું અમારા માથુ એટલે હોડીવાળાએ કહ્યું તેથી અમે નાના શિકારામાં છેક સુધી જવાનું ધારેલું.

શ્રીનગરમાં પાસે ને પાસે કંઈ શરવા જવું હોય તો ક્રિસ્તી ઉપરના બે એક માણસો શિકારા ચલાવતા હતા. પણ આતો લાંબી મુસાફરી હતી તેથી ખીજ ત્રણ બાકીની માણસો

રાખવા પડેલા. સવારનાં પોણાજ વાગે અમે નીકળી પડ્યાં.

જહેલમ નદીના પ્રાણ વેગમાં અમારી શિકારા સડસડાટ કરતી ચાલી એને સઠ રાખતા નથી ને માત્ર હલેસાંથીજ હંકારે છે. ગાદિયાં સ્થોઈય પહેલાં પણ બહુજ વહેલેથી અજવાળું થઈ જાય છે. અમે નીકળ્યાં ત્યારે જગવાન સૂર્યનારાયણનાં દર્શન થયાં નહોતાં પણ આકાશ સ્વચ્છ હતું. નદીનાં પાણી પણ જુરાં લાગતાં હતાં. કાશ્મીર દેશને સુંદર બનાવવાનો જાણે પરમેશ્વરે ખાસ પ્રયત્ન કર્યો હોય એવું લાગે છે. જહેલમ નદીનાં જોસબેર વહેતાં જુરાં પાણીની આવ્યુજાવ્યુના બને કિનારા પર લીલુંજમ ધાસ ઉગેલું હતું. એમજ લાગે કે પગારદાર માણાઓ રાખીને, અથવા મહેનત કરીને લીલાં મેદાનની માવજત લેવાતી હોય; પણ ખરૂં જોતાં કુદરત શિવાય ત્યાં ખીજે કોઈ માણા છે નહિ. આ મેદાન ઉપર હોરખંધ પ્રચંડ ને ઘાટદાર ચીનારનાં ઝાડ ઉભેલાં હતાં. વચ્ચે વચ્ચે સરસવનાં ખેતરો નજરે પડતાં. તેનાં ફુલ પીળાં હોય છે. લીલાં મેદાન ઉપર પીળાં ફુલથી શોભા વધે તેટલા માટેજ જાણે ખેતર વાળ્યાં ન હોય!! ઠેક-ઠેકાણે ખીજાં જંગલી જાંબુડી, સંક્રિત, લાલ અને એવા રંગરંગીત ફુલોથી જમીન ભરચક બનેલી હતી.

નદીમાં જઘ્યાખંધ ઇમારતી લાકડાં તરતાં જતાં હતાં. તે મોટા તરાપા જેવાં લાગતાં હતા. કાશ્મીરના પહાડી પ્રદેશમાં લાકડાંનો પુષ્કળ વહેવાર ચાલે છે. જંગલોમાંથી લાકડાં કાપીને નદીના વહેણમાં તરતાં મુખી દબે તેને પરદેશ પહોંચાડવામાં આવે છે. આવી રીતે નદી માગે વેપાર સહેલો ને સરતો થઈ શકે છે.

ધીમે ધીમે સૂર્યોદયની તૈયારી થઇ. આકાશમાં ખુદશો ગુલાબી રંગ પ્રસરીને તેના પ્રકાશ નદીનાં પાણી ઉપર ને આજુબાજુ ચારે દિશામાં આવેલા પર્વત ઉપર પચરાયો. આ દેખાવ હૃદયાર મુન્દર હતો. સૂર્ય ઉઠ્યો ગયો તેમ પર્વતનાં શિખરો ચળકાટ મારવા લાગ્યાં ને તેના પડછાયા પાછા પાણીમાં પડતા હતા.

શાદીપુરથી વુલરશેક તરફ જતાં વચમાં નદી કાંઠે કેટલાંક ગામડાં આવે છે. એક ઠેકાણે સંજલ નામની જગાએ લાકડાનો પુલ આવેલો. ધણી જગાએ ધુંટણ સુધીનો ચોગો પહેરેલાં સ્ત્રી પુરુષો નજરે પડતાં હતાં.

ગામડું આવે એટલે નદીનાં પાણીનો રંગ જોતજોતામાં બદલાઇને ગંદો થઇ જાય. આ પ્રદેશના લોકો ચોકખાઇ એટલે શું તે બહુતાજ નથી. નદી તો જાણે એમનાં ક્યારાપટ્ટી નાખવા માટેજ બનાવી હોય. બીજું બધું તો ઠીક પણ ગામડામાં બકરાં, ઘેટાં, ગધેડાં, ગાય એવાં કોઇ પણ જનાવર મરી જાય તો તેને દાટવા કરવાની તો વાતજ નહિ. તીરાંતે નદી માં ધકેલી દે. આવી રીતે જે ત્રણ પશુનાં સડતાં મુઠાં અને પાણીમાં તરતાં જોવાં અને તે છતાં પીવાનું પાણી તો બહુજ નદીમાંથી પુર પડે છે.

થોડે દૂર જતાં એક ઘણોજ હસવા જેવો દેખાવ નજરે પડ્યો. નદીને બન્ને કિનારે સામ સામાં ગામડાં હતાં. નદીનો આટલો વિશાળ પટ વચમાં હતો છતાં પણ બે બૈરીઓને કાંઈ લડાઇ ઉભી થઇ હતી. બાહિનાં ગૈરો લડવામાં ધણાં કુશળ લાગ્યાં. આટલે દૂરથી લડાઇ ઉભી જ શી રીતે થઇ હશે તેજ સમજાય તેવું નહોતું. બન્ને પક્ષમાં મુખ્ય લડનારી સ્ત્રીઓને ટેકો આપવા કે વારવા માટે બીજી સ્ત્રીઓ અને બાળકોનું ટોળું ગેરુ થયું હતું. લડાઇ તો એવી જોમજોર ચાલે કે ન પુછો

વાત. ગાળો દેવાતી હશે એની તો અમને ખાતરી હતી પણ તેમની બાપાનો એક પણ શબ્દ સમજતો નહોતો. એક પારથી બીજી પાર સંજગણ તેટલા માટે સ્ત્રીઓને બહુજ જોરથી બરાડા પાડવા પડતા હતા. થોડી વારે લડનારી સ્ત્રીઓ કમ્મરમાંથી જેવડી વળી વળીને જુઓ પાડતી હતી. આપણા મુજરાતમાં ધાંચીગોલા લડવામાં શરૂ ગણાય છે પણ મને તો લાગ્યું કે કાશ્મીરી સુંદરીઓ આ બાબતમાં જરૂર તેમને પણ પાણી પાય. અમારી શિકારા ગામડાં મુકીને દુર નીકળી તોપણ ક્યાં સુધી એ લડાઇના બજારા કાને પડતા હતા.

અમે જિતરીને થોડી વાર કિનારે કિનારે ચાલ્યાં. લગભગ પોણા દસેક વાગે વુલર સરોવર આવી પહોંચ્યું. ખરેખર એ બહુજ મોટું છે. જાણે કે દરીઓજ હોય. એ ચાર માઇલ લાંબુ અને ૭ માઇલ પહોળું છે. સરોવરમાં શિકારા ધરતી હતી ત્યારે ચારે દિશાઓમાં નજર નાખતાં જમીન તો દેખાતીજ નહોતી. સરોવરના રખેવાળો હોય તેવા બરફથી ઢંકાયેલી ટોચવાળા પર્વતો આજુબાજુ ખડા થયેલા હતા.

એમ કહેવાય છે કે સદાઓ પહેલાં આ જગાએ કાશ્મીરની રાજધાનીનું સરોવર સાંદી-મતનગર હતું. એક વખતે ભયંકર મોટો ધરતિકંપ થયો તેથી આખું નગર જમીનની અંદર ગરકાઇ ગયું અને તે જગાએ મોટા ખોડો પડ્યો ને તેમાં પાણી ભરાઇ ગયું. તેવું વુલર સરોવર જન્યું.

સરોવરમાં એક નાનો બેટ છે. તેને સોના-લકં કહે છે. સરોવરમાં જળજી તોશન થાય ત્યારે હોડીઓને આશ્રય આપવા માટે ઝળઝળ-ઉલ્લ-અપ્પની નામે એક પાદશહે આ બેટ કાવેલો. એમ કહેવાય છે કે આ જગાએ

પાણીની અંદર એક મંદીર હતું. તેના ઉપર
આ બેટ પાદશાહે જનાવડાવ્યો હતો.

પાણીમાં પુષ્કળ સીધાડાં તથા કમળના
વેલા તરતા હતા. લીલ તો ખુબજ હતી એ-
ટલે તેની સપાટી ઉપર માછલી ખાનારાં
પક્ષીઓ જમીન ઉપર ચાલતાં હોય તેમ થઈ
પેટે ચાલતાં હતાં. પાણીમાં મળી આવતી
અગણિત માછલીઓ અને જહેલમનાં પાણી
સાથે ખેંચાઈ આવતાં મરેલાં જનાવરોનો
આહાર કરવાને માટે ચોટાં ગીધ જેવાં પ-
ક્ષીઓ હારખંધ કિનારા ઉપર બેઠેલાં હતાં.
તે જોઈને નાતમાં લાડુ ખાવાને તકની રહેલા
આણંબો પાદ આવતા હતા.

સરોવરનાં દર્શન કરીને અમે પાછાં વળ્યાં.
પાછાં જતાં નદીના પ્રવાહની વિરદ જવાતું
ધણું મુરકેલી બધું હતું. હોડીને નાકે લાંબું
દોરડું બાંધ્યું ને તેનો લટકતો છેડો ખભા
ઉપર રાખીને બે માણસો આગળ નાનારા

ઉપર ચાલતા હતા. આવી રીતે હોડી ખેંચાતી
હતી. આજુબાજુ પર્વતો પરતું વરદ તડકામાં
ચળકાટ મારતું હતું. કાળાશ પડતા રંગના
પર્વત ઉપર સંકેત વરદ ધણુંજ શોભતું હતું.
કેટલાક પર્વતોનાં શિખર પર ઉંચે પુષ્કળ દેવદા-
રનાં ઝાડ જણાતાં હતાં ને તે દરેકને તળીએ
વરદની સંકેત નીકે અત્યંત સુંદર લાગતી
હતી. આ બધું નીહાળતાં અમે ચાલ્યાં.
દોરડું પકડીને ખેંચનારો એક યુદ્ધો હતો તે
બહુજ આનંદી હતો ને આખો વખત ગાયતો
લલકાર્પા કરતો હતો. જ્યારે મુસાફરીનો લગ-
ભગ અંત આવ્યો ત્યારે તો એક હાથમાં
દોરડું ને બીજા હાથમાં લાકડી લઈને હોડીના
બાર ને આખા દિવસની મચ્છુરીની સહેજ પથ
દરકાર કર્યા વિના એ નાચવા મંડી ગયેલા. છેક
સૂર્યોસ્ત પછી અમે શાદીપુર અમારી કિસ્તી
ઉપર પહોંચ્યાં.

સરલા મહેતા.

નદી

કંઈ ગામને સીમાડે રે,
કંઈ પાદરને પડથારે રે,
કંઈ ગાયના ગોંદરા વાંસે રે,
કંઈ મીઠું મીઠું ગાતી,
અળખળ બેઠેલી રે.

મંહી પાણી છલોછલ મયોં રે,
મંહી માંછલાં સુંદર તરતાં રે,
મંહી નિર્મળ નીર ભરીયાં રે,
એમાં સૌ એ પાણી પીતાં,
લહેરો લેતી રે.

કંઈ એને ને કિનારે રે,
કંઈ આવળ ણાવળ છાંય રે,
કંઈ પીળાં ઘોળાં ફુલડાં રે,
કંઈ ભાખા બાકા અકુખ્યા રે,
સર સર બેઠેલી રે.

મેાર ઘણાં ત્યાં નાચે રે,
આંબે કોયલ ટહુકે રે,
પુલો ફારી રહે છે રે,
કંઈ આંખા મેહોર મેંકે રે,
ખડ ખડ હસતી રે.

કમળા બેન.

રામ વનવાસ*

બાપા કદી રામની જોમ,
મોઢલે મને વન;
ન જઈ શકું એમ શું તમે,
માનો છો તમારે મન?

ચૌદ વરસ કેટલા દિવસ,
તે જાણું નહિ હું;
ક્યાં આવ્યું તે કંઠક વન,
તે શું જાણું છું?

તો પછી હું જઈ શકું,
ભય ન કરું તેથી;
લક્ષ્મણભાઈ જો આવીને,
બને મારો સાથી.

વનમાં જઈને વૃક્ષ છાંએ,
ખાંધી લેશું ઘર;
સામેથી વહી જાય છે નદી,
વેળા ન્યાં યર.

હશે એકાદી નાની હોડી,
તેનાથી પાર જઈશું;
કરતાં હરણુ આવશે હોડી,
તેને રમાડીશું.

કુણું કુણું ઘાસ ખવરાવીશું,
અમે અમારે હાથે;
લક્ષ્મણભાઈ જો આવીને,
રહે મારી સાથે

પુલ ઝાડોથી વન છવાયા,
રંગ ભેરંગી પુલ;
માળા ગુથી કંઠ પહેરીશું,
તેની મઝા અમૂલ.

વિધવિધ જાતનાં મીઠાં ફળો,
ભોયે પડે પાકી;
છાબડી ભરી આણીશું,
ઘરે મૂકીશું રાખી.
ભૂખ લાગતાં અંને લાઈ,
ખાઈશું પકા પાતે.
લક્ષ્મણભાઈ જો અવીને,
રહે મારી સાથે.

મધ્યાન્હ વેળા વૃક્ષ તળે,
ઘાસની ઉપર બેસી;
ગોવાળીઆના છોકરા જેમ,
વગાડશું અમે બંસી.

ઠાળની ઉપર મોર નાચે,
ખીંછા પડે નીચે;
ખીરકોલી ત્યાં ખુશ થઈ ફરે,
પૂંછડી લઈને ઉંચે.

ઠાઈ એક વખત મધ્યાન્હવેળા,
સૂઈ જાઉં તો તેથી;
લક્ષ્મણભાઈ જો આવીને,
બને મારો સાથી.

વનમાં જઈને વીણી લાવીશું,
સૂકાં પાન ને ઠાળાં;
સંધ્યાવેળા તાપણી કરશું,
તંગી નીકળશે જવાળા.

પક્ષીઓ સૌ પાછાં ફરે,
પોતે પોતાને માળે;
સંધ્યા થઈને તારા ચમકે,
દૂર શિયાળો બોલે,

માતાની વાત યાદ રાખીને,
બેસીશ અંધારી રાતે;

* રવિન્દ્રનાથ ઠાકુરની કૃતિનું ગુજરાતીમાં
અવતરણ.

લક્ષ્મણભાઈ જે આવીને,
રહે મારી સાથે.
વનમાં ઘણા ગુરુજી જેવા,
વસે છે ઋષિ સુની;
તેને પાચે પ્રણામ કરીશું,
અનેક વાતો સૂણી.
રાક્ષસોનો ભય નહિ મને,
શુદ્ધ જેવો મિત્ર;
કરી શું થકે રાવણ મને,
કયાં છે મારે સીત.
હનુમાનજીને જતન કરી,
ખવરાવીશ દૂધ ભાત;
લક્ષ્મણભાઈ જે આવીને,
રહે સાથે સાથ.

માતા મને કેમ નથી દેતી,
એકજ નાનો ભાઈ;
જન્મે ભાઈઓ સાથે મળી,
વનમાં ચાલ્યાં જઈ.

અમને માતા શીખવાડશે,
રામ વનવાસનું ગાન;
માથે બાંધશું જટા મોટી,
હાથે ધનુષ બાણ;

ચિત્રકૂટ પહાડે જઈશું,
હોય ભલે વરસાદ;
લક્ષ્મણભાઈ જે આવીને,
રહે સાથે સાથ.

મોંઘી બન.

અનિજ સૃષ્ટિમાં જાતિભેદ

માનવસૃષ્ટિમાં જેમ વર્ણો છે તેમ લાકડું, પથ્થર, માટી વગેરેમાં પણ બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિ-
યાદિ ચતુર્વર્ણી છે એમ આર્યસંસ્કૃતિના સાહિત્ય ઉપરથી જણાય છે. ઉદ્દિબળ, સ્વેદન,
અંડન અને યોનિજ એ ચારેમાં વર્ણવ્યવસ્થા છે, તેમ જાતિભેદ પણ છે. જાડમાં પણ કયાં
નથી ? નાગરવેલનાં પાન, પોપૈયો, વગેરેમાં નરમાદાના ભેદ આપણે પીઠાની શણગાર છીએ
અને બીજામાં પીઠાની શણગાર નહિ ત્યાં સ્ત્રીકારીએ છીએ અને વિજ્ઞાન તે સાખીત પણ કરી
શકે છે. તેમ અનિજમાં પણ જાતિભેદ અર્થાત નર અને માદાના જૂદા ધર્મ અને લક્ષણ નજરે
તરી આવે છે. આ શોધ મેનીકોશ નામના રચયિતાની છે તેનું કથન એમ છે કે અનિજો
ધન કે અષ્ટકાણુ સ્ફાટિકના આકારમાં મળી આવે છે. પાંચશબ્દ નામની અનિજની ધનાકાર
કણીઓ અમુક અમુક પ્રવાહીમાં નાખતાં પ્રવાહીમાં પુંસ્યક વિકાર પેદા થયા અને અષ્ટકાણી
કણીઓ નાખતાં સ્ત્રીમૂલ્યક વિકાર જણાયા ! જે પ્રવાહીમાં પશુ, પક્ષી, માનવ, વનસ્પતિનાં
કણો નાખી લિંગનિર્ણય ખાત્રીપૂર્વક થઈ શકે છે તેજ આ પ્રવાહી હતું. એ પ્રમાણે બીજી
અગીઆર અનિજો ઉપર પણ આ જાતિનિર્ણયક પ્રયોગ અજમાવ્યો છે અને તેનું વિધાન
એક સરખું વ્યાપક જણાયું છે.

બાળકાના લેખો.

રાજ આજ ધુમ ધુમ
ગોટી-ગોટી,
એક ગોટી સોનાની,
એક ગોટી હીરાની,
એક ગોટી મોતીની.
એક ગોટી રાજની,
એક ગોટી રાણીની,
એક ગોટી દિવાનની,
એક ગોટી કુવરની.
રાજની ગોટી મખમલની,
કુવરની ગોટી મોતીની.
એક ગોટી : હીરાની,
એક ગોટી : મોતીની.
એકમાં રાજ સાહેબ,
બીજામાં રાણી સાહેબ,
બીજામાં દિવાન સાહેબ,
બીજામાં નોકર સાહેબ.

આખી જાહેન.

અંચળ.

વાડીમાં અંચળ ગોલાવળે વાલા !
મોતીની પાળો બંધાવળે વાલા !
હીરા તોરણ બંધાવળે વાલા !
સંપેલની વાસ હિંડાવળે વાલા !
પુલની વાસ હિંડાવળે વાલા !
અંતરની વાસ હિંડાવળે વાલા !
કુલની ટોપલી હિંડાવળે વાલા !
મોતીની પાળ બંધાવળે વાલા !
અંચળવતી બેની આવ્યાં !
ગોતીની પાળ બંધાવી !
હીરા તોરણ બંધાવ્યા !

આણેકતા ચોરસ વંતયા !
મેતીના બાડો કરાયા !
હીરાના પુલો કરાયા !
મોતીના સાથીયા પુરાયા !
અંચળવતી બેની આવ્યાં !
મખામલ.

ચકલો ને ચકલી.

એક હતી ચકલી અને એક હતો ચકો. ઇ બે ખીર ખાવા ગયાં. ખીર ન મળી પણ ગાંઠીયા ને જલેખી મળી. પછી એક કાગડો આવ્યો. કાગડો કહે મને આપશે જલેખી ને ગાંઠીયા. ચકો ને ચકી તો ઉડી ગયાં. પાછા બાલમંદિર ઉપર જઈ બેઠા.

દિવ્યપ્રજ્ઞા.

ચિત્ર-વાતા.

“બા કહે છે “તું ક્યાં ગઈ હતી ?”
“હું ગઈ હતી જંગલમાં.”
“તારો ભાઈ તને તેડી લાવ્યો હતો કે નહિ ?”
“લાવ્યો હતો.”
“ભાઈ વનમાં આવ્યો હતો ? તું ક્યાં રહી હતી ? તે બાધું ક્યાં હતું ?”
“તમે સૂતાં તો ક્યાં ?”
“એક ખાટલામાં.”
“તમે પી પાતા શું ?”
“પાણી.”

એક ડોશી હતી.

એક ડોશી હતી. તે લોભી હતી,
તેના ઘરમાં તનમુખ પૈસા ભાગે, પણ ન
આપે; એક વખત ડોશી નાવા ગઈ હતી.
તનમુખે બધા પૈસા લઈ લીધા.
કુબીન.

લીલુનું સ્વપ્ન.

અમારી અગાશીમાં બાલુભાઈ તરતા
હતા. તે એક વેંતના હતા. ત્યાં દાકતર
સાહેબે ઉપાડયા. પછી એ મોટા મોટા
થવાં લાગ્યા. પછી આકાશ જેવડા થઈ
ગયા પછી દેવે આકાશમાંથી જ્યું.
પછી દાકતર સાહેબે કીધું કે જો ઉપરથી
કોણ જીએ છે? પછી દાકતર સાહેબે
થોડાક ઉચ્ચા કયો. પછી દેવે અમને
વાયને આકાશમાં ઉચકી લીધા.
લીલુ બહેન.

આબાદ બેનનું સ્વપ્ન.

અમે બધા એકવાર મોટા કુંગરા
પર ગયાં. ત્યાંથી નીચે પડ્યાં ને મારે
પગ લાંબો. પછી ઘેર આવ્યાં, પછી
ખાટલા ઉપર બેઠાં. ત્યાં ગીજીભાઈ,
લીલુબેન, કુસુમબેન, અંબુબેન આવ્યાં
ને કીધું કે તમને કેવી રીતે લાગ્યું?
આબાદ બેન.

દવા પીધી

કુલીન બાબુ દવા પીધી? નાહ.
કેમ ન પીધી? બસ મારી મરણ.
તમારે શું કામ છે? મારે નથી પીવી.
હાલો આપણે બાધીને પરમેશ્વરને
પૂજીએ.

સતીષ કુબીન.

રામભાઈનો પાઠ.

રામભાઈ ગાય છે.
રામભાઈ ટટુ ઉપર બેઠા હતા. તે
પડી ગયા હતા. તેનું નાક ચીળુ હતું.
ગિજીભાઈ જેલમાં ગયા છે. ગિજીભાઈ
જેલમાં શું કરતા હશે?

કુબીન.

રાજ અને હંસ.

એક રાજ હતો. તે શિકારે ગયો. તેને
હંસ મળ્યો. હંસ કહે, રાજ કયાં જાઓ
છો? રાજ કહે શિકાર કરવા. હંસ કહે,
હું આવું? રાજ કહે ચાલ. હંસ ગયો.
પછી હંસે એક હરણને શિકાર કર્યો.
પછી રાજ કહે તું દેવતાઈ લાગે છે. હંસ
કહે, મને તારી કચેરીમાં લઈ જા. પછી
રાજ લઈ ગયો. હંસ કહે, મને રાજ્યા-
સન દે. રાજ કહે તે તો ન દઉં. હંસ
કહે તો હું ભાગી જઈ. પછી રાજએ
રાજ્યાસન કીધું. પછી રાણી રીસાણી.
પછી રાજએ હંસને કહ્યું કે રાણી
રીસાણી. હંસ કહે તમે રાજ છો. તમે
ગાદી પર બેસો. હું સાચી મોટા જમું.
રાજ કહે, કેમ? હંસ કહે કે મારે માટે
ખડ લઈ આવું પછી જમું. રાજ કહે
ઠીક. પછી બધા જમ્યા. હંસ ખાવાનું
લઈ આવ્યો, પછી હંસે પણ જમ્યો.

સુશીલા.

કુચ

ધડ છડં પડખં ક્ય
ચાયા છડખ જજ.

પાઠ ૧.

ગધેડું બુંદે છે.

રમાબાઈ, તમારે દીકરા કેટલા છે ?
સાત છે.

તમારે નાનકટાઈ ખાવી છે ?
ના છ.

ચીનુભાઈ ડરશે મા.

હું તમારી ભેગો છું.

એક, દો, ત્રીન.

કુલીન

પાઠ ૨.

બા છાના માતા કેમ ખાવ છે ?
મારેય ખાવું છે. ચાલ થાળી લઈ આવ
ને બેસ. મારે રોટલી ખાવી છે બા, ગોળ
આપ. બા પાણી પીવું છે. બા હવે મછણ
દેવું છે બા માફ ખમીશ આ રહ્યું. બા
હવે નિશાળે જવું છે. જાને. બા મારે
સાટું ભાતું રાખજે હો વીનંતી કરીને
પ્રધારજે. ઠીક બા હું જાવ છું હો બા
નિશાળ તો જાંધ છે. ઠીક લે તું ચા પી
લે ને તારું ભાતું. બા, હું કરવા જઈ છું.
લે તારી ટોપી લેતો જ બા. ઓલો હાર
દે. માતાને હું ચઢાવીશ. લે લઈ જા. હું
જાવ છું. કેસુ, દુધ લેવા જાઓ, કળશે
લાવો. જઈ છું.

કુલીન.

ગાડી ગાડી.

મનુ, ચાલ, ગાડી ગાડી રમીએ.

બાબુભાઈ ઇંછર (એન્જન) થાય.
રંમુને છોટું ડામા થાય ને ગાડીની સંભાળ
રાંખે. નરસો લીલી ધમ્મ દેખાડે. નટવર
સીટી વગાડે

કાશી બેન.

નવી વાંસળી.

એક હતી છોડી. એનું નામ હતું
નવી વાંસળી. તે બહુજ શુભાળની પૂજા
કરે. બહુ બહુજ કરવા લાગી. પછી પૂજા
કરતાં કરતાં પરમેશ્વરે કહ્યું “એ છોડી જો
તો આ શુભાળ માફ છે. મેં આ ઝાડ
ઉપર ઉગાડેલું છે. જો તારા કાળાં કાળા
હાથ છે તે ધોળા કરાવવા હોય તો
(ના, ના) શુભાળી કરાવવા હોય તો
શુભાળની પાંખડી હાથને ઘસ.”

તે છોકરી શુભાળ પાસે ગઈ. શુભાળ
કહે, “હા બાઈ, તારી સાડી મારી પાંખડી
જેવી છે. મારી પાંખડીની છે. તું પણ
મારી પાંખડીનોજ છે.”

એક દિવસ તેને એવો વિચાર
આવ્યો કે હું કુલ તોડીને દોરો લઈને
કુલમાં સોય પરાવીને એક દેવ છે એને
પહેરાવું. પછી પાછી આવી બીજે
હર કરીને પરમેશ્વરને પહેરાવું.

શુભાળ પ્રેમી.

વરસાદ.

વરસાદ વરસતો હતો ભેશો નકાતી
હતી. કુતરાઓ ભાગતા હતા. ચકલીને
કબુતર ચુપ બેઠાં હતાં. વાછડીઓ ખાંમં
તેમ દોડતી હતી. ખાડા ભરાતાં હતા.
ઝાડના પાંદડાં હાલતાં હતાં. નેવામાંથી
પાણીની ધાર પડતી હતી. અમારા ઘર
પછવાડેની સડક તુડે તુડે યધ યધ રહી
હતી.

વરસાદ જાંધ પડ્યો.

સુશીલા. સુશીકામણી.

રમત-મમત.

નાશિકમાં બાળીબેનને ત્યાં એક
નોકર હતો. સુશીલાબેન અને બાળીબેન
તેનું નામ પાડ્યું.

નામ લાંબુ લાંબુ છે.

નામ મોટું મોટું છે.

નામ સરસ સરસ છે.

નામ ગમ્મત ભરેલું છે.

શ્યામ સુંદર

લાડવા પંદર

બોરી બંદર

બાયકો સુંદર (બાયડી સુંદર)

આ નામ ફરી ફરીને બાલતા.

શ્યામ સુંદર

લાડવા પંદર

બોરી બંદર

બાયકો સુંદર

એક ગમ્મત.

લોકો ગમ્મત મારે છે. છોકરાઓ
હડાવે છે.

વરસાદ વરસે છે ત્યારે મેઘરાત્ન રૂવે છે.
એની રાણીઓ પોતાનાં નવરંગી ચીરથી
મેઘ રાત્નના આંસુ લુવે છે. ચીર આંસુથી
પલળી જાય છે. રાણીઓ ચીર આકાશમાં
સુકવે છે. એતુ મેઘધનુષ બને છે.

કહો કેવું ગમ્મત ?

લે.

કાળકા માતા.

બેન લીનાનો પત્ર.

સુરખી બેન કૃષ્ણ, બચુભાઈ, લીલુ
બેન-હરિભાઈ, વલ્લુભાઈ; તથા સતિપત્ર
ભાઈ.

અમે અહિં ખુશીથી પહોંચી ગયાં
છીએ. અમને રસ્તામાં ચોર મળ્યો હતો.
તે અમારા હપ્તામાં આવ્યો. પણ અમે
જાણી ગયાં તેથી તે ત્યાંથી નાંચી ગયો.
અમે પાલીતાણે ગયાં. હતાં, અને હું
ધુમટ પાસે જઈને બોલી કે 'ધી ખાશો કે
ગોળ?' ત્યારે ધુમટમાંથી જવાબ આવ્યો
કે ગોળ. પછી મેં પૂછ્યું: 'ગોળ ખાશો કે
ધી?' ત્યારે જવાબ આવ્યો ધી. બાલ-
મંદિર હવે શરૂ થઈ ગયું હશે. હું
તમને અઠવાડિયામાં એક વખત કાગળ
લખીશ. અહિં ગમે તેમ કરી આવજો.
ગિજુભાઈ, તારાબેન, નૃસિંહપ્રસાદભાઈ,
નમોદાબેનને મારા પ્રણામ કહેશો.
લી. લીનાનો પ્રણામ.

એક સ્વપ્ન.

ધોળી દુધ જેવી રાત હતી. અધ્યા-
પનમંદિર વાળાં જમીને આવ્યાં. બાલ-
મંદિર પણ અધ્યાપનમંદિરની જેમજ
રહેતું હતું. અંહીયાં ખાતું, અંહીયાં જ
સૂતું.

એક દિવસ અમે બધા બાલમંદિર
વાળાં ફરવા નીકળ્યાં. પાંચ છ જણની
ટોળી. અધ્યાપનમંદિર વાળાં જમીને
આવતા હતા. હેમુભાઈએ અમારા ઉપર
પાણી નાખ્યું. અમને ખીજ ચડી એટલે
અમે રાઉ નાખી; ત્યાં તો રામભાઈ, મણિ
ભાઈ, સોમાભાઈ બધાય દેડયાં આવ્યા.

અમે 'કલું', હેમુભાઈએ અમારી
ઉપર પાણી નાખ્યું એટલે એને પંકડો.
એટલે બધાં એની પાછળ દોડ્યા.
એવા દોડ્યા એવા દોડ્યા કે બસ! પછી

હાર મેટરીની પાછળ પકડાયા એટલે રામલાઈએ કહ્યું, ‘નાઓ તમારે જેટલું પાણી નાખવું હોય તેટલું.’

અમે બધાએ એક એક કળાશે. મરીને પાણી નાખ્યું. ત્યાં તો આંખ ઉઘડી ગઈ. સુશુકમારી.

ઘોડા તમડાવ્યા.

એક રાત હતો. તેને ત્રણ કુંવર હતા. એક ફેરી રાતને ત્રણ કુંવર કહે કે રાતજી, અમે અમારા ઘોડા લઇને તળાવે પાવા જઈએ? રાત કહે કાજી. તે ત્રણ કુંવર પોતાના ઘોડા લઇને તળાવ તરફ આહ્યા. આલતા આલતા થોડી વારે તખડાવી મૂક્યા. થોડી વારે તળાવ આંચું. ત્રણ કુંવરે મોટું તળાવ ભોળું. તે ત્રણ કુંવરે ઘોડાને મોટો જટકો માથે એટલે ઘોડા તળાવ ટપી ગયા. ત્યાં તો નદી આવી ને નદીમાં પાણી. ત્રણ કુંવરે પાણી ઘોડાને પાણું ને ત્યાંથી તખડાવી મૂક્યાં. ઘડીકમાં ઘર આંચું એટલે વાતા પૂરી થઈ.

મૂળજી.

કુતરી.

એક ટેકરીમાં શુકા છે. તે શુકામાં કુતરી વીંચાણી છે. ને કુતરીનું નામ મોતી છે. તેને ગંભીર્યાં ત્રણ છે. બે કાળા છે. ને એક નારંગી છે. તેને અમે આજે લાવ્યાં હતાં.

તે બહુ સરસ હતું. તે સુંવળું હતું. તેના માથાપર એક ઘોળું ચાડું હતું. તે બહુ સરસ હતું. તે અમે આજે લાવ્યા.

હતા. તેને ટીકું તો છોડતીજ ન હતી. ગલ્લડીયું પણ ટીકુથી છુટુંજ પડતું ન હતું. પછી અમે એને મૂકવા ગયાં.

એ ટેકરી પર એક બાવાજી છે. તે બાવાજી પાસે તરત વધું ગયું. કહ્યું કે બધાં બચ્યાં લઈ જાઓને. અમારી કાંઈ ના નથી.

બાવાજીએ ફરી કહ્યું કે “પણ, ત્રણ શેર દૂધ પીવડાવવું પડશે.” પછી અમે ગલ્લડીયાને મુકીને પાછાં આવ્યાં. પછી બાલમંદિરમાં ગયાં. ત્યાં સંગીત કયું. પછી તખ્તેશ્વર ફરવા ગયાં.

આધું પીધું ને રાજ કયું.

સુશીલા,

ભાઈ અને બહેન.

એક હતું નાતું સરખું મઝાનું ઝુંપડું, તેમાં ભાઈ બેન રહેતાં. નાનો સરખો બગીચો હતો. એ કેાઈ દિવસ બાઘનાં ન હતાં. સાથે જમે, સાથે ઉઠે, સાથે ન્હાય, સાથે ધૂએ, સાથે કપડાં પહેરે ને સાથે ફરવા જાય. સાથે બેસે ને સાથે સૂએ.

એની પાસે એક મોટું જાડું હતું, એક દિવસ મઝાની રાત હતો, એક શુલાળી હતું, એક પીળો શુલાળો અને એક શુલાળ શુલાળ.

શુલાળી શુલાળને પુલ ઉઘડ્યું. બેન કહે, “મને શુલાળી શુલાળ લેઈએ,” ભાઈ કહે, “મને પીળો શુલાળ લેઈએ.” બસ થઈ રહી.

માની બેન.

સાંજે.

સાંજ પડી. અમે વિચાર કર્યો ચાલો
આજે તો તખ્તેશ્વર જઈએ. અમે બારણા
બંધ કરીને ચાલ્યા. તખ્તેશ્વર ગયા.
શંકરના દર્શન કર્યાં. તખ્તેશ્વર થોડીક-
વાર બેઠાં. આઠ વાગ્યા. આર્તી થઈ. અમે
કીધું ચાલો હવે ઘેર જઈએ. અંધારું
થઈ ગયું છે. અમે તો હજી હજી કરતા
ટેકરો ઉતર્યો. ચાલતાં ચાલતાં બત્તી પાસે
આવ્યાં. બત્તી પાસે તો ટીકડાં ખૂબ હતાં.
અમે તો ચીસે ચીસ નાખતાં ભાગ્યાં.
તારા બેનના ગાલ ઉપર ને હોઠ ઉપર તડ
તડ લાગવા માંડ્યાં. ઈ.બી.તો રોવા મંડી.
તારાબેન કહે મારે તો ઘેર જઈને ખાવું
જ નથી. આવા જીવડામાં કેમ ખવાય
મેલી બેન કહે, હું તમારે માટે
પૂરી લાવી છું. ને જીવડામાંથી માંડ માંડ
પહોંચ્યા.

અશીલા

હાથડા તે થોભશે

એક હતી ડોશી. તે સારી હતી. તેને
ચાર દીકરા હતા. એકનું નામ ચંદુભાઈ,
બીજાનું નામ લલીતભાઈ, ત્રીજાનું નામ
સુંદરભાઈ, ને ચોથાનું નામ દિણકુડા
ભાઈ, પછી એક દિવસ એક ગધેડું કહે હું
તને ખાઉં. એલો મારા ચંદુભાઈ કહે:-
કાનડાં તે થોભશે ટચુકડાભાઈ
પગડાં તે થોભશે ચંદુભાઈ;
આંખડા તે બીંડશે લલીતભાઈ,
મરી તે જશે ગધેડાભાઈ.
પછી ગધેડું છીકતું ભાગી ગયું.

હીન.

એક નાટક.

“ચંદુભાઈ, આવું તો હરદોજ બને છે.”
[પાત્રો: લલિતા, મનહર, કાન્તા, દુર્ગા, કૃષ્ણ]
પ્રવેશ પહેલો

સમય: સવારના લગભગ પાંચ.

સ્થળ:-મુવાનો ઓરડો.

કૃષ્ણ-લલિતા ખડેન, ઉઠો. મનહર
ખડેન, ઉઠો.

દુર્ગા-હું તો ક્યારની ઉઠી છું.

[સઘળા એક પછી એક ઉઠે છે.]

પ્રવેશ બીજો.

મનહર-આજે તો પાયખાને નહિ
જવાય. મોડું થઈ ગયું છે.

કૃષ્ણ-ઉપહાર વખતે ભથ્થું.

દુર્ગા-એ ઠીક છે.

લલિતા-મારે તો ગયા વગર
નહિ ચાલે. હું તો ધરના પાયખાનામાં
જઈશ. ટેકરે નહિ જઈ.

પ્રવેશ ત્રીજો

[સમય-ખડેનો નિશાળે ગયા પછી.]

[સ્થળ--બંગલાનો એક ખંડ]

[પાત્રો-ચતુરલાલ, ચંદુભાઈ,
ચીમનલાલ]

ચતુરલાલ-ચંદુભાઈ ભેયું કે
આપના પૂજ્ય પિતાશ્રીએ ખડેનોના બધાં
ગાદલાં ભેગાં કરી ઠેકાણે મૂક્યાં.

ચંદુભાઈ-અરેરે, ખડેનોને વિચાર
ન થયો.

ચીમનલાલ-ચંદુભાઈ આવું તો
હરદોજ બને છે. રોજ ગાદલાં આપના
પિતાશ્રી ઉપાડે છે.

હરિશ્ચ

બાળ અવલોકન.

બાની જેમ કામ કરીશ.

સ્વભાષ—સુખ, સુખ. મોટી થા ત્યારે
વેલી પાંચ વાગે હા મારી જેમ લેખ લખજો.

(બજલી પડ્યામાં સુવે છે.)

૨—તારે સરસારી જેમ પ્રમુખ થવું છે ?

બ—ના, ના.

૨—ત્યારે મોટરમાં બેસી બાપજી કરીશ ?

બ—ના, ના.

૨—મારી જેમ લેખ લખીશ ?

બ—ના, ના.

૨—ત્યારે શું કરીશ ?

બ—બાની જેમ કામ કરીશ.

૨—નર્મદા બેન જેમ જાલસાળામાં
કામ નહિ કરે ?

બજલી—જેમ કરીશ. બેપ કરીશ.

ગિ.

માને શીખામણ !

એક દિવસ નાની ચંપા કહે, “બા, બા,
આ લોકો આમ કેમ કરતાં હશે ? પોતેજ
છોકરીને મારે અને પોતેજ પછી એને ઉપા-
ડીને ખોળામાં લે છે, ને છાતું રાખે છે.”

બા કહે, “ તો શું કરવું ? ”

ચંપા—“ મારવુંજ નહિ, કઠી રેવું આમ
કર. ”

બા—ને છોકરું ન માને તો ?

ચંપા—તો જોરથી કહેવું.

બા—તોય ન માને તો ?

ચંપા—તો પછી છાતું શું કામ રાખવું ?
કાંઈ પોતેજ મગાય અને પોતેજ છાતું રખાય ?

બા—તો બીજાએ છાતું રાખવું ?

ચંપા—ના, ના, મારવુંજ નહિ ને ન
માને તો ઉપાડીને બહાર મૂકી રેવું. ને રૂપા
રેવું.

તા.

અમયા શીખવાડે છે હો.

ચંપા—બા, આ મામના લોકો તો અ-
મયા શીખવાડે છે હો. શીખવાડ્યા વગર કાંઈ
કામ ન આવડે ! મને કેમ પાંગડી રમતાં
આવડી ગયું ? ”

બા—પણ તું તો એકલી એકલી રમીજ
કરે છે એટલે આવડ્યું ને ?

ચંપા—પણ આમ કર. તેમ કર. તને
કોઈ દિ નહિ જ આવડે. ને જસ કરવુંજ
લેખજે. એમ શું કામ કહેવું ?

બા—એટલે શું ?

ચંપા—અળોટ કર. રસોડા કર. આમ
કર ને તેમ કર એમ શેષ શું કામ મારવો ?
છોકરીઓ નાની હોય. દળવી કુલ જેવી હોય.

તા.

કાંઈ માંખીઓ !

બાળ પોતાના કામને ત્યાં જાતે આવી.
એની જાને કરે ” ઓ. હો. હો. ત્યાં
કાંઈ માંખીઓ ! ”

બા—માંખીઓ તો અત્યારે પણ છે ને ?

બાળ—પણ ત્યાં તો એટલી બધી હતી કે
જાણે રસોડા કાણું ન કરાવ્યું હોય !

ગિ.

ભરતી ને ઓટ.

દીનુબેન વાર્તા સાંભળતે આવી ને પોતાની
જાને તે કહેવા. સાચી. વાર્તામાં બે મોતીની
વાત આવી હતી.

દીનુ—સાગરના રાજાએ કુંવરને બે મોતી
આપ્યાં. એક ઓટલું ને—

બા—ઓટલું એટલે શું ?

દીનુ—પણ સાંભળને ? એક ઓટલું ને
ને એક ભરતીલું.

બા—પણ એટલું ને ભરતીનું એટલે શેનું ?

દીનુ—હ કહું ? જો દરિયાનું પાણી ખુબ ખુબ આવે એનું નામ ભરતી અને પાણું નવ્ય એનું નામ એટ.

બા—એમ ? તને કેમ ખબર પડી ?

દીનુ—હ તો મેં શોધી કાઢ્યું.

બા—કેમ શોધ્યું ?

દીનુ—હ તો વાર્તામાંથી શોધ્યું.

જો કુંવરે ભરતીનું મોતી હાથમાં લીધું ત્યારે પાણી પાણી થઈ ગયું છે ને મોટા ભાષ તણાવા લાગ્યાં. પછી મોટા ભાષ કહે “ભાઈશા”બ હું તારી ગાય છું, મને બચાવ.” પછી કુંવરે એટલું મોતી લીધું એટલે પાણી પાણું ગયું. તે ઉપરથી મેં શોધ્યું.

તા.

સોનુનું કામ.

સોનુ અઢી વર્ષની છે. એને ઘણી જાતનાં કામોમાં રસ પડે છે.

કાગળ કાપવાનું એને ગમે છે. એમાં એ એની કલાવૃત્તિને પોપતી નથી કે નથી એ કલાત્મક સર્જનો કરતી. પરંતુ એ માત્ર કાતરનો અને હાથનો સુસંયોગ સાથે છે. એટલે કે કાતર ચલાવવા ઉપર હાથનો કાચુ મેળવે છે. અત્યારે એ હાથ કેળવે છે. કાગળ કાપતાં એની કેમળ આંગળીયો દુખી નવ્ય છે પણ તેની એ પરવા કરતી નથી. નકામાં કાગળ અને કાતર આપીએ એટલે એનું કામ ચાલે. એને આંતઃસ્ફુર્તિ આવે છે ત્યારે બે બે કલાક સુધી એ આ કામમાં એકાગ્ર થઈ બેસે છે એમ જોવામાં આવ્યું છે.

રોટલી વણતી વખતે એ ગમે ત્યાંથી હાજર થાય છે. અને જ્યાં રોટલી પૂરી થાય ત્યાં સુધી એનું વણવાનું કામ ચાલે છે. એનને ત્યાં પણ જો રોટલી કે પુરી થતી હોય તો “ મને વણવા દો ” કહી દોટ લઈ વણવા બેસે છે.

સોનુ વાસણ ગોઠવે છે. ચાના પ્યાલા લાવી બરાબર ગોઠવી દેવાનું એને ગમે છે. એના કામમાં કોઈ વચ્ચે પડીને કરવા લાગે

તો એ એને ગમતું નથી. તેથી તે વખતે વખતે સામાને મારી પણ બેસે છે.

અમે કહીએ, “ સોનુ, યાળા લાવીશ ? ” તો એ ઉઠે છે ને લેવાં દોડે છે. જો વચ્ચે જીભું કોઈ તેની મેહેનત ઓછી કરવા લાવી આપે તો ફરીવાર યાળા જ્યાં હતી ત્યાં ને યાં મૂકી આવે ને ફરીથી લઈ આવે.

એજ પ્રમાણે પાણીનો દોટો ભરી આવે, સાવરણી લાવે. યાળા, વાટકો, હંડી, છાણ, લાવી દેવાનું તે બહુ ઉમંગથી કરે છે.

એ શાક પણ સમારે છે. એના કરેલાં કરકા એક સરખા ચતા નથી. પણ શાકમાં ચાલી રહે એવા તો હોય છે. બીડા કે બટેટાં જેવું શાક તે શેર પોણો શેર જેટલું સમારી આપે છે.

એને કપડાં ધોવાનું પણ ગમે છે. એક નાનો સરખો લુગડાનો કટકો એને સાંચુની કટકી આપીએ તો પછી એકાદ કલાકે એ એ કામમાંથી મુક્ત થાય છે. ઘણી વખત એ રસોડાનો અખોટ કરવા પણ દોડે છે. પણ એ કામ હાલ એની શક્તિની બહારનું છે. પણ એ કામ કરતાં એને રોકવાની જરૂર દેખાતી નથી. પોતાની શક્તિનું એને મોંપ કાઢી લેવા દઈએ.

નીલુના અવાજના પ્રયોગો.

એક લાકડાના ઘોડા ઉપર કેટલાંક ચોપાનીયાં પત્થરથી દબાવી મૂક્યાં હતાં. નીલુએ ત્યાં આવી પત્થર ઉપાડ્યો અને ચોપાનીયાં પર પછાડ્યો. પછી ચોપાનીઈ ઉપાડી લઈ પછાડ્યો. પછી તો એમ વારંવાર ચાલ્યું. એ વખતે એકલા લાકડાના પાટીઆ ઉપર પછાડે. પછી ચોપાનીઈ મૂકી પછાડે. લાકડા ઉપર ચોપાનીઈ મુકીને તે પર પત્થર પછાડવાથી થતા અવાજમાં અને એકલા લાકડા ઉપર પત્થર પછાડવાથી થતા અવાજમાંનો ભેદ એ શોધતી હતી. એ અવાજમાં એને કંઈક ભેદ લાગેલો તો ખરો જ પણ એ વધુ સ્પષ્ટ સાંભળવા મથતી હતી. એ નક્કી થયું ત્યાં સુધી ઉપર પ્રભાણે કર્યાં કર્યું.

આના ખાલા રકાળી પડ્યાં હતાં. નીલુ આવી. ખાલો લઈ જરા ધીમેથી પછાડ્યો. પછી રકાળી પછાડી. ફરી ખાલો, ફરી રકાળી એમ વારા ફરતી પછાડવાનું શરૂ થયું. વળી એ માત્ર એકજ સરખા ભેરથી પછાડતી ન હતી. ધીમેથી, ભેરથી, ખુબ ધીમેથી, વધારે ભેરથી એમ જાતજાતની રીતે પછાડતી હતી. એ કામમાં એ બરાબર તદ્દલીન હતી. તેજ વખતે મેં કીધું, નીલુ ચમચી લાવને. તરતજ ઉઠીને આવી. પાછી પોતાને કામે લાગી ગઈ.

સાણુસી, કડછી, વેલણુ, ચમચો વગેરે સાધનો પડ્યાં હતાં. નીલુ આવી ને ત્યાંજ બેઠી. વેલણુ ખખડાવ્યું; સાણુસી, કડછી, ચમચો વગેરેને પણ ખખડાવ્યાં અને ઉપર પ્રભાણે જાતજાતના પ્રયોગ કર્યાં.

હું રસેાઈ કરતી હતી. નીલુ પાસે બેઠી હતી. આસપાસ બધે શાંતિ હતી. મેં કીધું “નીલુ, બપુ બેનને બોલાવને, એણે સાધારણ મોટેથી બૂમ પાડી. ‘બપુ - નીલુએ પોતાનો અવાજ બરાબર સાંભળ્યો. સાંભળવામાં મજા પડી. બપુ બેન આવતાં

હતાં. પણ અવાજને માટે એણે ફરી બુમો પાડી. બપુ.....બપુ.....બપુ.....બપુ... પછી મને કીધું, “કેવું લાગે છે?”

આ વખતે એને પોતાનો અવાજ સાંભળવાનો રસ હતોજ. પણ પોતાના ગળામાંથી નીકળેલ સુધ્ધ અવાજને એ વધારે સુધ્ધ અને દંદતર બનાવતી હતી.

હમણા હમણા ચીંજીને અવાજ વિના સુકવા તરફ એનું લક્ષ્ય ખેંચાયું છે. બ્યારે બ્યારે એ કોઈ ચીજ લાવે છે ત્યારે ત્યારે તે પહેલાં ખખડાટ કરીને મુકે છે ને પછી પૂછે છે અવાજ થયો? અગર ખડખડાવીને મારી સામે જુવે છે. એ મારી પાસેથી ‘અવાજ થાય છે’ એ શબ્દો સાંભળવા માગે છે. એમ કહું એટલે તરતજ ધીમેથી મુકે છે.

પહેલાં એ બૂમ કરે છે. પછી એને સુધારે છે. આમ નહિ પણ આમ અમ સિદ્ધ કરે છે અને એ રીતે ક્રિયા બરાબર દંદ કરતી જાય છે.

બાલમંદિર ઉપર શાંતિ હતી. હું ખીબા ઝોરડામાં કામ કરતી હતી. નીલુ ખીબા ઝોરડામાં હતી. યોડીવાર થઈ. નીલુનો અવાજ સાંભળાયો. ઉ...આ...પ...એ...વળી જરા રહીને કુ...એમ જરા જરા વાર રહીને એ અવાજને કરતી હતી. પોતાના ગળામાંથી નીકળતો અવાજ સૌખ્ય ભર્યો છે કે નહિ એની નિરીક્ષા તે કરતી જ હતી અને ખીજું ઝોરડામાંથી પડતો પડ્યો સાંભળવાનો આનંદ લેતી હતી. અવાજ કરવાની સ્વયંક્રિયા મજા શાંતિ હતી. એણે શાંતિનો અનુભવ કર્યો અને આ વખતે અવાજ કરીએ તો કેવો લાગે એ માટે તે અવાજ કરવા પ્રેરાઈ.

એનું નેવામાં આવ્યું છે કે એના અવાજના પ્રયોગો બહુ શાંતિમાંજ થાય છે. કોઈ વખત ગડખડામાં ગરબડ કરી કહે છે, “કેવું લાગે છે? તમને ગમે છે?”

હરિભાષ.

ધણા લોકો ધારે છે કે હરિભાષ ચાડીયા છે. નવાઇની વાત છે. એનામાં જે સદ્ગુણ છે તેજ દુશ્કર્ત્ત્વ રૂપ મનાય છે. છોકરાનું હૃદય ધણું કામળ છે. કોઇ, કોઇને મારે, વઢે, કે ઇજા કરે તો એનાથી જોયું ન જાય એટલે તે દોડીને કહેવા આવે છે કે, “ જુઓને ફલાણો આમ કરે છે, ફલાણો આમ કરે છે.”

કેટલાક એમ માને છે કે હરિભાષ દોઢ ડાલા બહુ. હસવું આવે તેવી વાત છે. હા, હરિભાષ જરા દોઢડાલા ખરા, પણ સાવ સાચકલા. બે જથ્થાની શરિયાદ ચાલતી હોય ત્યાં હરિભાષ વચ્ચે પડી કહે, “ જુઓ બાઇ હું કહું. પહેલાં મૂળજીભાષ બગવાનલાલની પેન્સીલ આંચકી લીધી. પછી બગવાનલાલ એની પેન્સીલ ન લે ? એમાં મૂળજીભાષ એને ધકો શેના મારે ? વાંક તો એના પોતાના જ છે.” આમાં દોઢડાલાપણું શું છે ?

હરિભાષની સેવાપરાયણતા તરફ અધાનું લક્ષ ઘોડું જાય છે. કોઇ નવું બાળક આવ્યું કે હરિભાષને કામ મળે. તે એની સારવારમાં પડે. પાણી પાય, કળશે લઇ જાય, રમાડે, જમાડે ને ફરવે. કોઇને કંઈ વાગે તો હરિભાષ ફા લેવા દોડે. કોઇ રૂંડે તો હરિભાષના કાન ચમકે. એ તો કામ મૂકે પડવું ને જાય બાળક પાસે. એને જાનું રાખે ત્યારેજ એને નિરાંત થાય. મજની વાત એ છે કે એને બાળકને દાસલાવતાં પણ આવડે છે.

કોઇ શિક્ષક બોલે છે, ‘ આ હરિભાષને કાંઈ કામધંધો ન સૂઝે. પણ આ પરાપકારના ધંધાથી બીજો કયો ધંધો સૂઝે ? ’ તો ? એ-કલો આ ધંધો જીવંતીનું સાર્થક કરવા જસ નથી શું ?

હરિભાષને બહેનો બહુ ગમે. એનું નામ

બહેનસોયા પાડીએ તો પડાય. બહેનો ચિત્રો કાઢે તો હરિભાષ એની કદર કરે. તેની પાસે બેસી સારી સારી વાતો ચલાવે ને સાથે વાટકી ઘોષ આવે. દાંડીયા રાસમાં એકદમ બહેનોનો સાથ રોધે. સંવાદ વાચનમાં ભગવાનલાલ કરતાં લીલુબેન મળે તો સારું. ચિત્ર કાઢતાં ટેબલ બેન પાસે હોય તો ગમે. જડસા જેવા મૂળજીભાષ ને ભગવાનલાલ છોકરીઓને ઠેમે ચડાવીને ચાલે. વજુભાષ કહે “ અંહ, છોકરીઓ સાથે કોણ રમે. ” પણ હરિભાષને સૌ સરખાં. એનામાંજ સદ્ શિક્ષણની સાર્થકતા છે. પણ હરિભાષની કંદર કોણ કરે ?

ઘેર એ બિચારા બહેનો ભેગા બળે છે ને રાસડા લે છે. ત્યારે એને સૌ હરિયા કહી ખીજવે છે. બાલમંદિરમાં તો જરા છુટ લે છે. પણ મનમાં શરમાય છે. પેલા એના અસહશિક્ષણકારી મિત્રો એની સામે જુએ છે ત્યારે તે પાછા પડે છે. રાસડા લેવાનું, નાચવાનું ને એવી એવી છોકરીઓની રમતો રમવાનું તેને ઘણું મન થાય છે. પણ એની સમાજ એની સામે જુએ એનું શું ?

હરિભાષ બાપલા નથી પણ રસિક છે. જરૂર રસિકજ છે.

વાર્તા સાંભળવાના ભારે શોખીન. આજે વાર્તા છે એમ કહીએ ત્યાં તો હરિભાષના બત્રીસે કોઠે દીવા પ્રકટે. મોડું મલકવા માટે. કહેનાર સામે પ્રેમ અને કૃતચતાના ભાવથી જુએ. પણ આજે વાર્તા નહિ ચાલે એવું કહીએ ત્યાં તો જોઇ જો હરિભાષનું મોડું. છેક કસાણું. જાણે કેટલીએ આશા તૂટી પડી. દીસે પગલે ચાલ્યા જાય. પછી એકેય કામમાં ચિત્ત ન લાગે. વખતે કોઇને ગડબડ

પણ કર્યા કરે. ના પાઠનારની સાથે અબોલા પણ લે. વાર્તામાં વખત પહેલા હરિભાઈ હાજર. વાર્તાકારને શોધી લાવવાનું કામ એમનું. એમને માટે આસન પાથરે, એની છેક પાસે જઈને બેસે. લગભગ વાર્તા કહેનાર એને બહુ ગમે. એના ઉપર હરિભાઈ ગાંડા ગાંડા. એની સાથે ખૂબ ખીસે, એની સેવા પણ કરે. વાર્તાકાર વાર્તા કહેવામાં જરાક વાર લગાડે તો હરિભાઈનો છવ્ર જાય. જો એમ કહીએ કે “આજે એ ચાર કલાક વાર્તા જમાવે.” તો હરિભાઈને શેર લોહી ચડે.

વાર્તા શરૂ થઈ એટલે હરિભાઈ એકાગ્ર. કોઈ વચ્ચે પડે તો એનાથી ન સહેવાય. પણ પોતે વચ્ચે વચ્ચે પ્રશ્નો પૂછે. છતાંસાવાળા ખરાને? વાર્તાકારને જાણે પી જતા હોય એમ એકી નજરે મોં ફાડીને સામે જોવાનું કરે. એના મોઢા ઉપર વાર્તાના ભાવો તર્યાજ કરે.

હરિભાઈ વાચન વિપવના રસિક. બાળ્યેજ પુસ્તકાલયનું કોઈ પુસ્તક વાંચ્યા વિના રહ્યા હોય તો. નવું પુસ્તક પહેલાં હરિભાઈ ઉપાડે. વાચન સમજી પૂરવું. હકીકતનો રસ લેતા જાય. કોઈને લેવડાવતા જાય ને સહકાર સાધતા જાય. એના આનંદમાં કોઈને બેળવવું તો જોઈએજ; હરિભાઈ રોજ એકલા નહિ પણ બેકલા. કવિતાને મોઢે કરે, લોકગીત ગવાયું ને ગમ્યું તો ઉતારી લે પછી એને ઘેર જઈ મોઢે થાય ત્યાં સુધી વાચે.

સંગીતના રસીયા તો ખરા પણ કંઈ જરા સૂરીશો! કુસુમબેન, લીલુબેન એની સાથે ન ગાય. એનો રાગ સાંભળી કોઈ કોઈ હસે. પણ હરિભાઈ તો ગાવાના, ને ના પાડીએ તો મોઢે જાણે એરંડીયું પીધું. રીસાય પણ ખરા. પણ એની રીસ લાંબી નહિ. પોતાના સંસ્કારી કામગીરાનું એને જરાયે અભિમાન

નહિ. એ કુદરતી બક્ષિસથી પોતે અનન્ય છે એમાંજ એને સુખ છે. પણ એના ભાઈ બેનો એને જ્ઞાન આપે છે, ને એની તરફ આડી આંખે જોઈ હસે છે, ત્યારે હરિભાઈ કંઈક છે એમ સમજે છે. પછીથી તે ગાતા નથી અને જલસામાં બહાર પડતા નથી.

નાટક કામમાં એ આગેવાન છે. નાટક કરવા છો તો એને મન તમેજ સૌથી સારા. પ્રસન્ન પ્રસન્ન. જો નાટક કરવાનું મળે તો પોતે નાટકીયાના નોકર પણ થાય. ભાઈ નાટકની વ્યવસ્થા કરવા બેસે છે. પછી જોઈ લ્યો ઘોંઘાટ ને અનવસ્થા. હરિભાઈ એકંમે પંડ્યે કેટલેક પહેાંચે.

નાટકમાં ખરા હરિભાઈ પ્રકટ થાય છે. ગાવાની નાચવાની ને ગમ્મત ઉઠાવાની સુંદર તક લે છે. પણ ગંભીરતામાં પહેલે નજર. અમસ્તાં અર્ધા વ્યવસ્થિત પણ નાટકમાં પૂરે પૂરા સ્થિર અને શાંત. હરિભાઈ જે જે વેશો લે છે તેની પાછળ તેનું માનસ તપાસવા જેવું છે.

હરિભાઈ પાસે પ્રેમ બતાવવાની જાત-જાતની રીતો છે. સેવા કરવી એક રીત, વાતો કરવી બીજી રીત ને પાસે બેસવું ત્રીજી રીત: એટલા માટે બેનોની એ સેવા કરે છે, જેની તેની સાથે વાતો કરે છે ને જેના ઉપર રાજ હોય છે તેને પોતાની પાસે જમવામાં બેસારે છે. ને વાતોમાં તેની જગ્યા રાખે છે.

હરિભાઈ સોંપેલું કામ બૂલી જાય કે ગોટ્ટા કરે ખરા. પણ ખૂબ મન ગમતું કામ આવે તો બાળ્યેજ બૂલે છે. વાર્તા છે કે નહિ તે નક્કી કરવાનું સોંપીએ તો ?

હરિભાઈ જરા રાડીઆ ખરા. પણ શું કરે ? ખુદની બક્ષિસજ એની છે. એને કહીએ તો શરમાય છે પણ પાછા એના એ બગવાન.

બાલ શિક્ષણ.

“બા હું તને અબોટ કરાવું ? ”

“બા હું તને અબોટ કરાવું ? લે તું પાણી નાખ્ય ને હું વાળું. ”

“લે રાખ્ય, રોપા આપલા, અબોટ તો છોડિયું કરે. ”

“બા, હું આ ધર વાળી નાખું ? ”

“રોપા, બીજાને પગાર મફતનો આપીએ છીએ ? વાળવાવાળો ચંદ્ર, વાળવાવાળો. ”

“બા, જો, તો ! મેં આ મારો રમાલ હાથે ધોયો ! ”

“હવે આવો ખસ, આ આખું પહેરણ પલાળ્યું ને પગ મારો મારો કર્યો. મારે તે છુગડાં કેટલા ધોવાં ? ”

“બા, પછે છરી કાઢીને ધરે દિંચકા બાંધો છે તે દિંચકા બાંધે ! ”

“ત્યાં ક્યા જતોતો ? હાથપગ બાંધે તો મારાથી ચાકરી થાય એમ નથી. નથી જાણું સાં. ”

“બા, આ મારા ને એનનાં છુગડાં મફત ? ”

“રોપાને કંઈ ધધો છે ? મૂક છુગડાં કેરે, ખસ આવો. ”

“જો, બા, હું આ કેવા નાના નાના રાતા ને પીળા કાચના કદના લઘુ આવ્યો ! એલી પારેખની વંડી પાંસે પડ્યાંતા. ”

“એ એને નાખી આવું, એત્યા ખાડામાં. ધરમાં લાવ્યો છે તે કાકના પગમાં લાગશે તો જ મહિનાનો ખાટલો થશે. એ તો બાજ્યા તારા કાચ. ”

“બા, આ સોપમાં દોરો પડેતી દેને. ”

“વળી મોય રોડા ક્યાંથી લીધા ? આખું

તે કરવું શું ? કાંઈ બીજો કામ ધધો છે કે નહિ ? મૂકી દે સોપ. ”

“બા, આપણા ધરની વાંહે જાયો છે ત્યાં વિંચુડી હારે રોટલો રોટલો રમવા બેઠું ? ”

“હીક, હવે બાકી રહ્યું હોય તો ઇ કર્ય. બાપુ, ઇ વિંચુડી હારે મારે નથી રમવું. એ એની માને નોં પોગાય. રમવામાં ને રમવામાં આટલી મોટી હોળી જેવડી તો થય છે. ”

“તે હું ને વિંચુડી તો કંઈ બાધતાં નથી. અમે તો બાધ્યાં છીએ. ”

“જ રોપા આવો જ. નહિ બાળી હોય તમારી બાધ્યાંધી ! ”

“ત્યારે બા, મારા બાપા કહી ગયા છે કે આ બડીઓ સાફ કરજો, તે કરે ? ”

“હવે બાકી રહ્યું હોય તો ઇ કર્ય. ઇ મારે કાળા હાથ ને કાળુ મોઢું નથી કરવું. તારા બાપાને કંઈ કામ નહિ તે કહે. ”

“ત્યારે જા, હું આ ગરિયો ફેરવું ? ”

“આત્યારે ખરે ખરો તે ગરિયો હોય ? કંઈ તો વખત જો. કંઈક કામ કર્ય કામ. રોપા, આ કરે ને તે કરે એમ પૂછવા કરે છે તે. ”

“પણ ત્યારે શું કરે ? ”

“શું કેમ ? બધા હોકરા શું કરતા હશે ? ”

“પણ તું મને ક્યાં કંઈ કરવા દે છે ?

તું તો ગધાની ના પાડે છે ! ”

“તે ન કરવાનાં કામ કાણ કરવા દે ? ”

“ત્યારે કરવાનું કામ કયું ? ”

“એ મારું લોહી પી મા. હું તો તારા કાકા આવશે ત્યારે કહીશ, એ તને કામ બતાવશે. ”

ભાણાભાઈનું રડવું.

ભાણાભાઈ જોડેનાં છોકરાં. ચાર ભાઈ વચ્ચે એકજ દિકરો. ભાણાભાઈનાં મોસાળમાં પણ દિકરાની જોડ. ભાણાભાઈને જ્યાં ફૂલ જેમ હાથ ઉપર નચાવે. ભાણાભાઈના મનમાં ધ્રુવ યથા એટલીજ વાર. દોડા દોડ. જ્યાં તેને તૃપ્ત કરે છે. રમકડાં શું ! કપડાંલતાં શું ! ને મળે તે આપે. ખાવાની વસ્તુનો તો પોરજ નહિ. ભાણાભાઈની સારવારમાં નોકર ચાકરતો. હોયજ, પણ ધરનાયે જ્યાં માણુ-સોના વખત નય.

પણ ભાણાભાઈ હરેશના દુઃખી. ખીજને મારણું ને પોતે રડવું એ એતું કામ. ઊક-રાઓ ભેગાં રમવાની એને હોંશ ખરી પણ ભેગી રમત અર્થો કલાક પણ સરખી ચાલે નહિ. જરૂર ભાણાભાઈ કેટલી સાથે જાયે. પછી ભાણાભાઈ ને રડવા એસે તે કેટલોએ વખત ચાલે. ધરના માણસો તો 'ચાલ તને આ આપું' ને તે આપું, સિનેમા જોવા લઈ જઈશું' ને નાટક જોવા તેડી જઈશું' ને એવું કેટલુંએ કહીને છાના રાખવા નય પણ ભાણાભાઈનું રડવું રહી રહીને ચાલે. ખાવામાં પણ ભાઈની મરજી સંભાળવા જ્યાં મળે. પણ ભાણાભાઈ ભાણા ઉપર દિવસમાં એકાદ વાર તો રડેજ.

જ્યાં મુખે સાથે હાંજર છતાં બિચારા ભાણાભાઈને રોજ રડવાનું મુઠે છે. એતું શું ? એના મગાંજાલાંએ જરા લાડ જોજા ક્યાં હત અને ભાણાભાઈને સાધારણ માણસ જેમ પહેલેથી જીવવા દીધા હત તો !

તા.

ઓય, એતો ચુંક આવતી હતી.

"શું છે ? આજે-રસુ કેમ રડે છે ?"

"કોણ જાણે, રોંઠા દીનું આદ્યું છે તે રોતી રોતીજ નથી. રહી રહીને રડ્યો નાખે છે."

"કાંઈ કારણ હશે."

"કારણ શું હોય મારી કણ્યાઈ."

"એમાં આકળી શું થાય છે. છોકરાં છે તે રડે."

"તમારે ઠીક છે. ઇ માનો જીવ છે તે છોકરું રહે તો કળાએ કળાએ કપાઈ. નય. લ્યો આ પૂછ્યું, શું કામ રડે છે ?"

"વખતે જૂખી હોય તો ?"

"જૂખી જૂખી તો કાંઈ નથી. કેટલીએ વાર ધવરાવી. પણ ઇ જરાક ધાવે ને મૂકી દે છે. જૂખી હોય તો કાંઈ એમ કરે ?"

"કાંઈ થયું હોયું જોઈએ, કોણ જાણે પેટ ચડ્યું હોય તો. જોઈ જોઈએ. પેટ ડબ્બું જોલે છે."

"પેટ તો કાંઈ ચડ્યું નથી. રૂપાણું પાસા જેવું છે."

"સારે લાવ જોઈએ, હું રમાડું. જરા અંહાર લઈ જઈ."

જગન રસુને તેડીને બહાર શેરીમાં લઈ નય છે. રસુ ધડીક રોતી રહી નય છે ને ધડીટ ચીસે ચીસ નાખે છે.

જમના દાદી શેરીમાંથી નીકળ્યાં. "માડી જુઓ તો ? આ છોડી ક્યારની રડે છે. કાંઈ થયું છે ?"

"જોઈ જોઈએ. પેટ દેખાડો તો ? અરે આ તો પેટમાં ચુંક આવતી લાગે છે. એની જાના ખાવામાં કાંઈક આજ્યું હશે. વાલ ખાધા હતા કે ?"

"હા, કાસે નાત હતી ને. વાલ તો હતોજ."

"ઠીક ત્યારે એમ કહેને. જરાક સુવા દાણા ને સંચળ ચાતીને ચોદામાં બે દીપાં પાડો. રોતી રહી જશે ને ઉંધી જશે."

"દાદીમાએ કીધું એમ રસુની બાએ ક્યું"

રસુ રોતી રહી ગઇ.

"ઓય, એ તો ચુંક આવતી હતી. બા આપણને શી ખખર પડે કે સંતકના વાલ આપણને ચુંક આવે."

ગિ.

આમ કહીએ.

‘ કેમ ભાઈ, દૂધ ઢોળાઈ ગયું ? ’
 ‘ કેમ બેન, ખાસો પડી ગયો કે ? ’
 ‘ બાટલી કુટી ગઈ ખરું કે ? ’
 ‘ જરા તારો પગ મને વાગી ગયો. ’
 ‘ નાનો જનુ પડી ગયો, તારી હાથે
 આવ્યો ખરું કે ? ’
 ‘ ભાઈ આ રમકડું લખુને પૂછીને લાવ્યો
 છું ને ? ’
 ‘ જો કીધા વિના લાવ્યો હો તો પૂછી
 આવ. ‘હા’ પાડે તો લાવીએ. રબ વિના
 કોઈનું ન લવાય. ’
 ‘ બેટા ! તારો દાંડીયો બેનને વાગી
 ગયો. આમ જરા આથો જઈને રમ તો. ’
 ‘ અરે નાનો ભાઈ રડે છે. એને રમા-
 ડતો, જનુને પછે હીચકા ઉપર બેસાડ બેઠાએ. ’

આમ ન કહીએ.

‘ એ દૂધ કેમ ઢોળ્યું ? ’
 ‘ હું ખાસો કેમ પાડ્યો ? ’
 ‘ એલી બાટલી કેમ ફેડી ? ’
 ‘ જોતો નથી, મને પગ માર્યો ? ’
 ‘ અલ્યા જનુને કેમ પછાડ્યો ? ’
 ‘ એલા ચોરડા ? કોકનું ઉપાડી લાવ્યો ? ’
 ‘ જનુ તેનું ઉપાડી લાવે છે તે, ચોર ! ’
 ‘ જો આ બેનને લગાડ્યું ખરું કે ? મૂકી
 દે દાંડીયો, મૂકી દે ! નહિં તો માર પડ્યો
 સમજજો. ’
 ‘ હું, ભાઈને કેમ રોવરાવ્યો ? એટલું
 રમાડતાંએ નથી આવડતું ? ’
 તા.

આજનું ધર.

“ કેમ બેન, આ બામુનું નાક કેમ
 પીકું ગઈ છે ? ”
 “ છતો ભાઈ, એને રોવાની ને આડીયા
 રવાની જ ટેવ છે. ”
 “ એને આ બચુની આંખમાં ચીપડા કાં ? ”
 “ હું તો રોજ રોજ ચીપડા કાઢવાજ
 હું છું પણ પાર આવે ત્યારે કે નહિ ! ”
 “ આ બબલીનું પેટ ચડેલું કેમ દે-
 શાય છે ? ”

“ એને રાંડને ઘૂળ ખાવાની ટેવ છે.
 પછી તો હાથ પગ દોરડી ને પેટ ગાગરડી. ”
 “ પણ આ રમુ કાને હાથ દબને રાંડો
 કાં પાડે છે ? ”
 “ કોણ જાણે ભાઈ, વળી કાન બાન વેતો
 હશે. ”
 “ તે આ બધાને ડાકટરને બતાવો તો ? ”
 “ નારે ભાઈ, એમાં ડાકટરને શું બતાવે ?
 છતો એની મેજે મરી જશે. છોકરાં તો એમ
 રમડતાં પપડતાંજ મોટાં થાય ને ! ”

હરભાઈ.

સૂરજની લડત

એક દિ હું મારી માસીને ત્યાં જમવા ગયો હતો. મારા માસીઆઈ બાઈની દિકરી અદી ત્રણ વરસની. મારી તંદુરસ્ત અને રમ-તીઆળ. બોલકણી તો એવી કે બસ.

મેં કહ્યું 'આ સૂરજ તો સૂરજ જેવીજ છે હો ?'

મારી માસી કહે, 'આતારી સૂરજ ! અંત્યારેજ જોઈ લ્યો એનું રૂપ. એવી હોઠીલી છે કે બસ ! એક કાંઈક લાંબને બેસે તે કલાકો સુધી મૂકે નહિ ને જો લેવા ગયા તો થઈ રહ્યું. બે ત્રણ કલાક સુધી બેઠોડો તાણે. આપણે સમ-જવતાં ચાહી જમણે પણ એ કેમે શાંત પડે નહિ. મિનન તો એવો તીખો કે તોખા બોલાવે.'

"દિકરીની જાત. કાંઈ આવું ચાલે ? હમણે ને પગલે એની હઠ અમને ગડે છે. બાઈ, તમારી સૂરજ હમણાં હસે છે ત્યાં સુધી એનું સૂરજખુબ જોઈ લ્યો."

"મેં કહ્યું, 'માસી બા, એ તો એ પ્રાણુ-વાન કહેવાય. એનું તંદુરસ્ત શરીર ને મન કામ ઉપર મંડી રહેવા માગે છે ને કોઈ

વચમાં આડે આવે તો સખ્ત બંડ કરવાની એવામાં તાકાત છે.'

માસીબા કહે 'તે હું કાંઈ ન જાણું. દિક-રીની જાતને આટલો તેજ મીનન ન ચાલે. પેલી નમ્મડી કેવી છે. ગરીબ ગાય. આપણે જરા આંખ બતાવીએ તો ઝટ મૂકી દે જે હાથમાં હોય તે. આની જેવીને તો મારીએ કે જૂખી રાખીએ તોએ એ ગાંઠતી નથી.'

મેં મનમાં કહ્યું, "બિચારી સૂરજ ! વિકાસક પ્રવૃત્તિ મેળવવા માટે બિચારીને આટલી શક્તિ વાપરવી પડે છે ! બંડ કરવામાં જે બધી શક્તિ વાપરવી પડે છે તેને પ્રવૃત્તિ ઉપરજ વાપરવા મળે તો ? પણ મારાં માસીબા કેમ સમજે ! સૂરજની શક્તિ દબાવીને મારી તોડીને તેને તે નિર્બળ અને નિઃસત્વ બનાવશે. આજે તો સૂરજનું પ્રાણુવાન રૂદન આખા ઘરને મૂંઝવે છે. સૂરજનું રૂદન એક અસહાય અબલાનાં આંસુ નથી પણ જાંશીની લક્ષ્મીબાઈને શોભે એવી લડત છે. પણ ?'

તા૦

એવી વાતો ન કહેવી.

કાળી બાંગ નાખીને ચમન જાગી ઉઠ્યો.

'ઓય, વોય, બાડી રે'

બાપા—'ચમન, ચમન, શું છે ?'

બા—'ચમના, બાપા, શું થયું ?'

બાએ ચમનને છાતીએ ચાંપ્યો. બાપા માથે હાથ ફેરવવા લાગ્યા.

ચમનની છાતી ધડક ધડક થતી હતી.

આંખમાંથી ડળક ડળક આંસુ પડતાં હતાં. ઉંઠુ કરીને ચમન ઊંડેથી રડતો હતો. ધુન્નતો હતો.

'હાય, હાય, આ ચમનને શું થયું ?'

ચમન, બાપુ પાણી પીને. ચમન, મને ઓળખે છે કે ? ચમન ?'

ચમન ઝંઝકતો હતો. આમ આમ ચક્ર વડળ જોતો હતો. હીબકાં ભરતો હતો. બોલી શકતો ન હતો.

'દોડોને, દોડોને બોલવોને, ચમનને કંઈક વળગ્યું લાગે છે.'

'વળગે શું ? વખતે આંચકી આવતી હોય તો. વખતે પેટમાં દુઃખનું હોય તો.'

'હોં બાઈ ચમન, કહે જોઈએ શું છે ? પેટમાં દુઃખે છે ?'

“બાપુ, દોડો, દોડો, દોડો, ઝાઝ્યો વાધ
મને મારી નાખશે. હેં હેં હેં.”

“ચમન, ચમન, બેટા અહીં વાધ નથી
હો. આ તો આપણું ઘર છે.”

“ઝાઝી ઝોરડીમાં વાધ છે. એ પવેથી
આવતો હતો.”

“ચમન હજી ઉઠતો હતો. ઉઠ્યામાં બીતો
હતો.”

“બાપા—‘સમજ્યો સમજ્યો. હં આ તો
રાતે બધાને વાધ ને સિંહની વાતો કરતો હતો
તેનું એને સ્વપ્નું આબુનું લાગે છે.’

બા—‘તમારાય કાંઈ હેવા છે. એવી

છોકરાં બીવે એવી વાતો ન કરતા હો
તો ? આ મારા ચમનનો ઘાટો બેસી ગયો.’

બાપા—‘ચમન, આ તો આપણું ઘર છે.
એ તો તને સ્વપ્નું આબુનું હતું.’

નાની બેન—‘હલં ચમના, સ્વપ્નાના વાધથી
તે બીવાતું હશે ?’

ચમન—‘અરે, સાચો વાધ પાંજરામાંથી
છુટ્યો હતો.’

બા—‘લે રાખ્ય ગાંડા, ત્યાં વાધ ક્યાંથી
છુટતો હતો.’

સૌ હસી પડ્યાં. ચમન બાને વળગી
પડ્યો. બાપા વિચારમાં પડ્યા કે એની વાર્તા
ન કહેવી. ગિ.

છોકરાં છાનાં રાખવાની રીત.

ખોટી રીત. (લાંચ આપીને)

“લે હવે છાની રહે. લે તને ઘણી બધી
ટીકડી આપીય. પછી તો છાની રહીશને ?”

ખોટી રાત—(લૌકિક લાંચ આપીને)

“ન રડાય. રડીએ તો ગાંડા કહેવાઈએ.
જો, છાનો રહે જોઈએ. જો બધા તને જુએ છે.
જો, તને સૌ ગાંડો કહેશે. લે છાનો રહીજા.
છાનો રહે એ કાલો કહેવાય.”

સાચી રીત. (વિધવાન્તર કરી)

“એ બાપ, કેઈને ટીકડી ખાતી છે ?
ખાતી હોય તે મારી પાસે આવે. એક, બે,
ત્રણ.”

સાચી રીત. (દુઃખનું કારણ
શોધાવીને અને મટાડીને)

“શું છે બાપ ? વાત તો કરો. શું
યથું ? વાગ્યું કે ? કેમ વાગ્યું ? ક્યાં વાગ્યું ?
ચાલો દેખાડો જોઈએ. પાટો બાંધીએ. થો
હાથ ફેરવું જોઈએ. ચાલો દવે એક કુદકો
મારો. મારો હાથ પકડીને. એક, બે, ત્રણ.”

ખોટી રીત. (સ્તુતિ, નિંદા, સ્પર્ધા.)

“રડે છે ? કેવો ગાંડો ? જો રેશો મનુ
ક્યાં રડે છે ? એ કેવો પ્રભો છે ? તું તો
સાવ ગાંડો. મનુ કાલો છે. જરાએ રડતો
નથી.”

સાચી રીત. (કારણ શોધવું. ઉપાય કરવો.)

કેમ બાપ ? શું છે ? તારી બા પાસે
જવું છે ને ? જો બા છે ના ? તે પેલું બેડું
ઉટ્ટી પાણી બરવા ગઈ છે. એ જો દમજા
આવશે. જો પવે દેખાય છે. પશુ આ માડી
કોની છે ? એ તો સરસ કટ કટ ચાલે છે.
એની દોરી તે બાંધી, એમ કે ?

તા.

બાળકમાં અશ્રદ્ધા.

નાનું છોકરું પોતાનામાં શક્તિ છે એની ખાતરી રાખી તપેલું લઈને માને દેવા જાય છે. મા કહે છે, “સુકી દે, તારાથી નહિ લેવાય.”

છોકરો મહેનત કરી નીસરણીએ ચડવાની શક્તિ મેળવી એ પગથીઆ પછી નીચે પગથીએ ચડવા જાય છે. ત્યાં બાપ કહે છે, “હોરા હિંતર, ચડ્યા જવડો નથી. પડીશ તો હાડકાં રંગાઈ જશે.”

છોકરું પોતાની આંગળીની સંભાળ રાખીને શાક સુધારે છે કે પેન્સીલની અણી કાઢે છે. બાપ ખીજાઈને કહે છે “હરી હેડે સુકી દે, નાને પંચે નાનાને મોટાનું કામ કરવા જાય છે.”

છોકરું કહે છે, “હું તો આવડો મોટો ખાડો ટપી જઈ”. હવે તો હું આવડો મોટો પથરો ઉપાડું. ઘરમાંથી કોઈ કહેશે, “બાપુ મોકાડાની કક સંભાળજે.”

બાપુ ન ઉધડતું હોય ને છોકરું કહેશે, ‘લાવો હું ઉધાડી દઈ’. બધા એને બોડો પાડીને કહેશે “કાંઈ છોકરાથી હાથ પીવાતી હશે ?”

મોટાંઓ કોઈ મુશ્કેલીના પ્રસંગે કોઈ શુંય ઉકેલતા હોય છે એટલામાં છોકરું આવીને પોતાની દૃષ્ટિએ કાંઈક માર્ગ જતાવવા બોલે છે. બધાં કહેશે, “આ જીને, કુંભાર કરતાં ગધેડાં ડાહ્યા.”

છોકરી દાળ શાક વધારવા માગે. બા કહેશે, “દાઝી જમશ”. છોકરી કહેશે, “ચોખ્ખા સમા કરવા આપો” બા કહેશે, “ટોળી નાખીશ, આવડે નહિ.”

આમ આમ કહીને આપણે બાળકમાં તેની જાત પ્રત્યે અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરીએ છીએ. બાળકો અમુક વખતે અમુક કામ શીખવા માગે છે. તે વખતેનો તેનો ઉત્સાહ જબર હોય છે. નવું

જાણવાની વૃત્તિ અદરથી આવેલી હોવાથી દરેક કામમાં તેને રસ પડે છે ને તેથી તે પોતાનું કામ પૂરેપૂરી એકાગ્રતાથી કરે છે. તે વખતે તે જાતને સંભાળવાની કાળજી રાખી શકે છે. તે વખતે અમુક આમ થાય અને અમુક તેમ થાય એમ જતાવવામાં આવે છે તો તેઓ ભૂલ ન થાય માટે અસાધારણ ચિંતા રાખીને કામ જાળવે છે. તેમના વિકાસ માટે જોઈતી પ્રવૃત્તિ તેમને મળતી હોવાથી તેમના ચહેરા ઉપર આનંદ હોય છે. શરીરમાં એતન હોય છે. પ્રત્યેક પળે તેઓ જેમ જેમ કામ કરતા જાય છે તેમ તેમ કામ કરવાની તેમની શક્તિમાં વિશ્વાસ વધતો જાય છે. એ વધેલા વિશ્વાસને લીધે આપણને કહે છે, “કરી શકીશ, મને કરવા ઘો. મને આવડે છે.” અને જો નથી કરવા દેતા તો ઘણીવાર કજીયા કરે છે ને માર પથુ ખાય છે.

પથુ વારંવાર ના પાડવાથી ને નહિ થાય એમ કહેવાથી બાળક પોતાની જાતમાં વિશ્વાસ બોમ્બ બેસે છે. પછીથી પોતે કામ કરતું હરે છે. કામ કરવા જતાં માબાપનું વચન સાંભરે છે ને સુકી દે છે. પોતે એમજ માને છે કે ચોક્કસ મારાથી નહિ થાય. તેને કોઈ કહે છે “પાટલો લાવજને.” તે ના પાડે છે. પરાણે લવરાવે છે તો પાટલો પડી જાય છે. વહે છે તારે રડે છે. કારણ પુછતાં જણાવ છે કે તે એમ માને છે “કે મારાથી તે ન બની શકે. હું કેમ કરી શકું.”

મારા અનુભવમાં આવા ઘણા દાખલાઓ આવ્યા છે. તેમાંનો એક બસ ચશે. ચંદુભાઈની માએ એનામાં અવિશ્વાસનું ઇન્જેક્શન કરેલું. તેને મેં કહ્યું ભાઈ, ‘ચાલો, આ પુલ ઉપર.’ તે કહે ‘મારાથી નહિ આવાય. કુખીજ જઈ.’ મેં કીધું, ‘કોણ કહે છે ?’

‘મારી બા કહેતી હતી!’

‘ચંદુભાઈ, પેલો પથરો લાવો.’

‘હું નાહું લાવું.’

‘કેમ?’

‘મારાથી નહીં ઉપડે.’

‘કેમ જણ્યું?’

મારી બા કહે છે કે ‘મારાથી ન ઉપડે’,
પણ હું કહું છું કે ‘ઉપડશે.’ ચાલો
ઉપાડીએ!’ છેવટે મેં એની સાથે રહી એ
કામ થઈ શકે છે એવી તેને ખાત્રી કરાવી
ત્યારે તે હસ્યો ને વિચારમાં પડ્યો.

તે દિવસથી તે છોકરામાં ધણો ફેરફાર
થયો. ગયેલી આત્મશ્રદ્ધાનું કિરણ ફરી
વાર પ્રકટ્યું.

આપણે બાળકોમાં અશ્રદ્ધા પેદા કરી
તેને અશક્ત કરી નાખીએ છીએ. ખરી
રીતે બાળકોમાં આપણે અવિશ્વાસ
કે અશ્રદ્ધા એ આપણા પોતાનામાંજ અવિ-
શ્વાસ કે અશ્રદ્ધા છે. આપણે બાળકોમાં
વિશ્વાસ રાખવાની હીમત કેળવવી જોઈએ.
થોડી પણ શ્રદ્ધા રાખીશું તો જરૂર તેઓ
આપણને ખાત્રી કરી જ આપશે કે તેઓ
ઘણી વધારે શ્રદ્ધાને પાત્ર છે. બાળક નાનું
છે પણ મનુષ્ય છે. તે મનુષ્યત્વ ખીલવવા
મથી રહ્યું છે. આપણું કામ તેનામાં
વિશ્વાસ સુકી તેને આગળ જવામાં
મદદ કરવાનું છે. આપણે બાળકોમાં વિશ્વાસ
રાખીએ.

ગિ.

તેડકાં બાળકો.

ઘરમાં વાતો ચાલતી હતી ચંપાની બાએ
પૂછ્યું:—“આ રમુ નાની હતી ત્યારે ‘તેડો’
તેડો, તેડો, કરતી. ગંધુની પણ એવીજ ટેવ
હતી. નહુ પણ એમજ કરતો. એક આ ચંપા
એમ નથી કરતી. એનો ઉલટી જ્યારે એને
તેડીએ છીએ ત્યારે પગ તડટડાવીને કહે છે
‘મારે હેડે ઉટલવું છે, મારે હેડે ઉટલવું’
છે.” રવિ નાનો હતો ત્યારે એને તેડીએ
તે તેને ન ગમતું. આનું શું કારણ હશે?”

જરા વિચાર કરી ઇન્દુએ કહ્યું:—“એક
કારણ તો ચોક્કસ છે. મને તો આપણા
બાળકો પરત્વે એ એકજ કારણ લાગે છે.
ખીજઓના અનુભવો જાણવા મળે તો વધારે
ચોક્કસાઈથી કહી શકાય.

ચંપાની બા:—“કહો જોઈએ!”

ઇન્દુ:—“મને તો નોકરોનું કારણ લાગે
છે. રવિ નાનો હતો ત્યારે આપણે ત્યાં પટા-
વાળો ન હતો. આપણે એને ફરવા લઈ
જતાં ત્યાં પૂછ એ પગ હલાવી હેડે ઉતરતો

ને આપણે એને ચાલવા દેતા. તે-દિ આટલું
ખુનું કામ પણ નહતું કે જટ જટ ફરીને
પાછું જવાનું હોય ને તેથી તેની પાછળ
પાછળ આપણે ન ચાલીએ. રવિ ઘરમાં સોથી
પહેલો ને બહુ લાડકો. આપણે તે દિ બાળ-
ઉછેરમાં બહુ ન સમજતાં પણ એની નાની
નાની ને કાલી કાલી ગમ્મતો જોવાની
આપણને બહુ મજા પડતી. તે નાની
નાની ટચુકડી ટાંડુડીઓ ટેકાવતો ટેકાવતો
આગળ ચાલતો ને આપણે તેની પાછળ ચા-
લતાં. તે ઠોડી જોવા ઉભો રહે તો આપણે
તેની પાછળ ઉભાં રહેતાં. મોર જોવા તળા-
વની પાળે ખેસતો તો આપણે પણ સાથેજ
ખેસતાં. એને તેડવાની જરૂર નહતી ને આ-
પણે એને તેડતાં નહિ. એથી એ તેડકો ન
થયો પણ આ રમુ આવી ત્યારે તો ઘરમાં
નોકર આવેલો. ખીજઓના નોકરો છોકરાં-
ઓને તેડીને ફરવા જતાં જોઈને તને પણ
ગોઠ થયેલો કે આપણા બાળકને પગે ન
ચલાવાય. નોકર છોકરું તેડીને પાછળ પાછળ

ચાલે એમાં-તેં શોખા ને સભ્યતા માની. છોકરું પણ તેથીજ વધારે રાજી થશે એમ લાગેલું. મનમાં નોકરની મોટાઈ એટલે આ ભૂત વળગેલું. રસુને ચાલવાનો કેટલો બધો શોખ હતો તે તો આપણે નજરે જોયું છે. ધર પાસેના પગથીયા ઉપર તે કેટલી બધીવાર ચડકિતર કરતી. પણ નોકરે તેડવા માંડી ત્યારથી તેડાઈને તેના પગ હરામના થઇ ગયા. તેણે પગે ચાલવાનો આનંદ અને શક્તિ ખૂબ ગુમાવ્યાં; તળીયાં સુંવાળાં થયાં. નોકર તેડે તેમાં કંઈક મોટાપણું છે તેનો તેને પણ ખાસ જ્યો. તેથી તન સાથે મન પણ હરામી થયું. પછીથી તો તે ધરમાં પણ કહેતી ‘તેલો-તેલો.’ એ દેવ મુકાવતાં તેને કેટલી બધી વાર રોવું પડેલું. આપણને કેટલી બધી મુશ્કેલી પડેલી ! ”

ચંપાની બા કહે:—“વાત તો સાચી છે.”

છંદુ:—“આપણને એકવાર અનુભવ થયો હતો છતાં મંચુ અને નટુ એવાંજ તેડકાં થઈ ગયાં હતાં. રસુની બાજતમાં થોડો ઘણો ગેરલાભ જાણ્યો હતો છતાં આપણાં ઘરમાં પાડોશીની દેખાદેખીથી નોકરોનું ચરણ એવુંને એવુંજ રહ્યું: વળી આપણે જરા વધારે કામકાજમાં પડ્યાં. આપણે એમ માન્યું કે નોકરો બાળકોને સાચવી લે તો આપણે આપણું કામ વધારે ને સારું કરીએ. આપણે મંચુ નટુને એ રીતે નોકરના હાથમાં વધારે જવા દીધાં. નોકરને તો બધું કામ પતાવવાનું ને જરાજર વખતસર પહોંચી વળવાનું. તે છોકરાનું મન જોઈ તેની પાછળ પાછળ ચાલે તો આપણેજ કહીએ જો નોકરો વખત ગુમાવે છે. પછીથી તો નોકરે જ્યાં ત્યાં બાળકને તેડીને પહોંચેજ છુટકો. બાળકને એક જોડી દેવ પાડી. એજ વસ્તુ એને વૈભવરૂપ લાગી. બાળક વૈભવનું દાસ બન્યું. પછી નોકર ન તેડે તો તેને રડવાનું જ રહ્યું. આપણે પણ બાળક રડે માટે નોકરને વડવાનાજ. આવી રીતે બાળકો

તેડકાં થાય છે. આપણાં બાળકો પણ એજ દેખે ઉછર્યાં ને નોકરના ગુલામ બન્યાં હતાં.” ચંપાની બા—“વાત તો ખરી. બન્યું પણ એમજ હતું.”

છંદુ:—“પછી નોકરોથી આપણે છુટ્યાં ને નોકરો (આપણાં) બાળકોથી છુટ્યાં. ચંપાને કોઇ તેડનાર નથી અને આપણે એને નાનપણથી જ્યાં એને ચાલવું હોય ત્યાં બની શકે ત્યાં ચાલવાનું દીધું છે. એટલે તે ચાલવાની શોખીન થઇ છે. બીજાં બાળકોને તેડેલાં જોઇ ચંપા કોઇ વાર કજ્જો કરે છે પણ આપણે તેડતાં નથી. એટલે તે ઘડીક કજ્જો કરી રસ્તે આવે છે. ચંપાને ચાલવાની મજા આવે છે. કોઇ કોઇ વાર તો તે કોઇ તેડે છે તો ‘હવારો’ ‘હતારો’ એમ કરી હાથ પગ હલાવે છે. ઘણી વાર હતાવળ હોય અને ઝડપથી જતાં વખતે આપણે તેને તોવી પડે છે ત્યારે તેને અમાઉથી સમજાવી દઇએ છીએ એટલે તે વખતે તેને તેડવાનું બંધન નથી લાગતું. ચંપા તો તેડાવવાની દેવમાંથી બની ગઇ. કારણ કે આપણે હવે અનુભવે ઘડાયાં છીએ ને ઘરમાં નોકર પણ નથી. હવે તો નોકર મળે તોપણ ચંપાને તેડવા તો નજ દઇએ. બાળકો નાનપણમાં ચાલવાની પ્રવૃત્તિ કરી મનના આનંદ સાથે શરીરને વ્યાયામ આપે છે. જે આટલા સુંદર પગથી આપણે કેટલુકે ચલી શકીએ છીએ તે પગોને નાનપણમાં ઘડાવાનું છે અને તે ચાલીનેજ. એ માટે બાળકને જૂદા જોડાએ, પુષ્કળ જગા જોડાએ અને નોકરોના કે ચાલવામાં આડે આવે તેવાં બંધનમાંથી મુક્તિ જોડાએ. જ્યાં જ્યાં માળાપો બાળકોને ચાલવા દેવાંને બદલે તેડીને રડે છે ને તેમાં બાળક પ્રત્યેના પ્રેમ સમજે છે ત્યાં ત્યાં બાળકને તો નુકસાન જ થાય છે. કોઇ કોઇ પ્રસંગે જમકે માંદગી વખતે કે હતાવળથી, રોજને પહોંચવું હોય ત્યાં બાળકને તેડે એ બહી વાત છે.

ચંપાની બા કહે:—“સાચી વાત છે.”

ગિ.

આળકનું દષ્ટિબિંદુ.

મેં પૂછ્યું ' વિનુ આ ચાક કેણે બગાડ્યો ? ' વિનુ કહે, ' એ તો ચાકનાં ચીતર કાઢ્યાં છે. ' એની બા એને પૂછે છે, "એલી કામ કેમ પછાડે છે ?" વિનુ કહે છે ' કામ નથી પછાડતી. એ તો અવાજ સાંભળ્યું છું. '

" કાં બાઇ, રમકડાં કાં બાંગી નાખે ? "

" એ તો અંદર શું છે એ જોડું છું. "

" લાં બેઠો બેઠો બગાસાં કાં મારે ? "

" બગાસાં નથી મારતો. આ કીડીએ દરમાં જાય છે એ જોડું છું. "

માબાપો અને બાળકો વચ્ચે થતી વાત-ચીત આપણે કાન અને ધ્યાન દઇ સાંભળીશું તો આવા કેટલાયે સંવાદો જડશે.

ઉપર અપાયા છે તેવા ચિત્રવિચિત્ર . જ્યારે બાળકો આપણને આપે છે . કે કાંતો આપણે તે લક્ષમાં જ લેતા નથી; કાંતો તેમાં બાળકની બાહ્યશક્તિ જોઇ દસી કાઢીએ છીએ. ધણીવાર એવા જવાબોથી આપણે ચીડાઈને બાળકને ધમકાવીએ છીએ. પરંતુ બાળકે એવો જવાબ શા માટે આપ્યો તેનો વિચાર બાળકે કરીએ છીએ.

જરાક વિચાર કરીશું તો આ બધી વાતો આપણને બતાવશે કે આપણી અને બાળકની દષ્ટિમાં ક્યા અને કેવો ભેદ છે. પણ આપણને વિચાર કરવાની નવરાશ નથી કે પરવા નથી. એવી નમાલી બાળકો પર વિચાર કરવાનું પણ શું હોય ! આપણી ઉતાવળમાં અથવા મોટાઈમાં આપણે સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરીએ છીએ. ધણીવાર બાળકોના આશયને સમજવાને બદલે તેગનામાં આપણે આપણો પોતાનો વિચાર આરોપીએ છીએ ને આરોપેલા વિચાર માટે જ તેને ધમકાવીએ છીએ.

બાળક ચાક વાપરે છે તે આપણા મનને

બગાડે છે. આપણી નજરે ચાકનો ઉપ-યોગ અમુકજ પ્રકારનો છે. બાળકે કાઢેલા ચાકના આડા અવગા લીંટા આપણી નજરે નિરર્થક છે જ્યારે બાળકને મન એ ચિત્રો છે. આપણી દષ્ટિએ લાં બ્યય છે, બાળકની દષ્ટિએ કિંમતી ઉપયોગ છે. બાળકો જોડાથી રમે છે, તેને સરખા કરી મુકે છે, તેમાં પગ નાખી ચાલે છે, કોકના જોડા પહેરી મલકાય છે ત્યારે આપણને એમાં અસમ્યતા, ગંદાપણું, ખોટા ધંધો વગેરે લાગે છે. બાળકોની સામે જોડાઓ પદાર્થોની સરખામણી અને ભેદ જોવાના, માપ કાઢવાના અને સમતોલતા અસમતોલતા જાણવાના સાધનો પણ થાય છે. બાળકો જોડાઓથી રમીને પણ નાના મોટાપણાના ખ્યાલો લે છે. પગમાં નાખી ચાલી જોવામાં પડવાની ને ચાલવાની ગમ્મત લે છે. રમતમાં શરીરના કાણુનો અનુભવ મળે છે. વાધરી અને છુતાન ખીડવા હોડવામાં આંખ અને. આંગળાની કસરત છે.

આમ બાળકની દષ્ટિએ તેમની નાની નજીવી પ્રવૃત્તિઓમાં પણ ધણું છે. જ્યારે આપણી દષ્ટિએ કશું નથી. ખરી વાત આપણી નહિ, પણ બાળકની દષ્ટિની હોવી જોઈએ. જેને પોતાની આખ છે તેને પોતાની દષ્ટિ હોવી જોઈએ. જેને પોતાની જીમ છે તેને પોતાના આંદની પરવા જોઈએ. જેને બુદ્ધિ છે તેની પોતાની જ બુદ્ધિના વપરાશની કિંમત છે. જેઓ ખીજીને પોતાની આંખ આપી ખીજીની આંખ બંધ કરે છે, પોતાની બુદ્ધિનું આસ્ત-રણ દાંડી ખીજીની બુદ્ધિને દાંડે છે તેઓ ખીજીની ઉન્નતિના દ્રોહી છે. આપણું કર્તવ્ય બાળકની દષ્ટિ સમજવામાં છે. બાળકનો ઉદ્ધાર તેમાં છે. બાળકને પણ જગત અને જીવન પ્રત્યે અમુક ચોક્કસ દષ્ટિ છે અને જેમાં એમ જે

સ્વીકારીએ અને પછીથી એ દષ્ટિને આડે ન
આવીએ પણ તેને સ્હાનુભૂતિપૂર્ણ સમજવા
યત્ન કરી તેની પ્રવૃત્તિએને થવા દઇએ તો
આપણે આજકાલે જીવનદાન આપ્યું મણારો.
જો આપણે આજકાલે તેની દષ્ટિથી સમજીશું
તો તે આપણી દષ્ટિ પણ સમજશે. પરસ્પરની
દષ્ટિએ સમજવાં વધારે વિશ્વાસ આવશે.
વધારે નજીક આવશે ને તેથીજ વધારે
આગળ વધારો.

ગિ.

એણું, એણું, ન જ કહીએ.

“આ તો મને હેરાન કરે છે.”

“આ એનું બહુ કચરાવે છે.”

“બાપ, બહુ કચરો કરે છે. એવો તે
કચરાવો છે કે વાત કરી મા.”

“ભયભાષ તો એવો હકીકતો. એકવાર હ
લીધી તે લીધી. પછી કોઈનું ન માને.”

“એ, એની પાસેથી લેશો નહિ, એ રડશે.”

“એ, એને એમ કરવા દોને, ના પાડે
તો રડશે ને કેમે કરી છાની રહેશેજ નહિ.”

“એ, ભલાં થઈ એ વાત કરશે નહિ
છાકરાં ખીશે.” તા.

ટોકણી.

જેઓને વારંવાર દવા લેવાની ટેવ પડી
ગએલી હોય છે તેઓને દવા બહુજ યોડી
અથવા સાવજ નહિ એવી અસર કરે છે.
દાકતરને દિનપ્રતિદિન દવાનું પ્રમાણ વધારવુંજ
પડે છે. દાકતરો આવા દરદીએને ‘કોનિક
પેરાન્ટસ’ કહે છે. દાકતરો દવા આપ્યા કરે
છે, દરદીઓ પીધા કરે છે, રોમ આગળ વધે
છે તે જીવન ધસાવું ભય છે.

આનું કારણ શું? મૂળ કારણ માણસ
માંદો પડ્યો તેમાં છે. તેણે જો આરોગ્યજન
સાચનું હોત તો તેને દવા પીતી ન પડત.
ખીનું કારણ દાકતરે તેને નીરાગી રહેવાને માર્ગે
મૂકવાને બદલે માત્ર રોગજન મટાડવાનો પ્રયત્ન
કર્યો. ત્રીનું કારણ રોગ જેમ જેમ ન મટતો
મયો તેમ તેમ વધારે ને વધારે તેજ ડોઝેસ
આપવામાં આવ્યા. હવે દાકતરો અને શરીર-
સાક્ષીઓ માનવા લાગ્યા છે કે આ દવાના
ઉત્તેજકો અને મંદ પરિમાણોમાંથી મુક્તિ
આપવા માટે દવાખાનાને બદલે આરોગ્યશુદ્ધો
બાંધવા જોઈએ. દાકતરોની જગ્યાએ આરોગ્ય
સાક્ષીઓએ આવવું જોઈએ. દવા લેવા
દોડનાર દરદીને ભણે બહેલેથી શુદ્ધ
દવા ખવડાવવી જોઈએ.

આ વિચાર સરસીથી બાલરિશ્શુમાં

ટોકણીના સ્થાનને જોઈએ. આપણને વારં
વાર માખાપો તરશી કહેવામાં આવે છે.
“બાપ, આ છાકરાઓનું તે શું કરવું? કઈ
કહીને યાકી જઈએ છીએ પણ છાકરાએ
તો સાંભળતાજ નથી. એકવાર કહીએ. છીંક
તે તો જાણે કાન તળેજ કાઢે છે. પાં
પચાસ વાર કહીએ ત્યારે જરાક ધ્યાન દે
આનું તે કરવું શું? જેમ વધારે કહીએ
છીએ એમ વધારે મણકારતા નથી. આને
કંઈ ઉપાય?”

ઉપર જોણું કે દવાઓ જેમ વધારે લેવા
તેમ તે વધારે લેવાની જરૂર પડે છે ને ત્યારે
તે અસર કરતી દેખાય છે. ટોકવાની આખતમ
પણ એમજ છે. જેમ વધારે ટોકતા જઈએ
તેમ ટોકવાનું વધારે ને વધારે વધતુંજ નવ
જેમ દવા લાંબે વખતે કામ નથી કરતી પણ
સહી રહે છે તેમજ લાંબે વખતે તેના તેજ
વચન અસર નથી કરતા. સાંભળનાર રીડો થા
નવ છે. તેને થાય છે કે ‘એ તો કીધા કરે
રોગનું થયું, દિ આખાનું થયું, કહેવાન
એક ટેવ પડી, આપણે તો કરીએ છીએ
ક્યાં કરીએ.’ ટોકવાથી આવી માનસિક વૃત્તિ
આજકાલે પણ આવે છે.

મૂળ હોય આજકાલે સાચે કામ કેમ પાડે

તેમાં છે. મોટે ભાગે બાળક આપણું કહેવું સાંભળવા ને તે કરવા ખુશી હોય છે. તેની સ્વાભાવિક મનની શક્તિ તંદુરસ્ત હોય છે. તે ઉલટું ના પાડવા છતાં કામ કરવા દોડે છે. કામ કરવા ન દબાવે તો તે રડે છે. પરંતુ આપણેજ તેની આ નિરોની અને સ્વાભાવિક વૃત્તિને અનારોગી અને મોંઘી કે વિકૃત કરી નાખીએ છીએ. બ્યારથી આપણે બાળકમાં રહેલી કામ કરવાની, કહ્યું કરવાની, આપણને સાંભળવાની વૃત્તિને રોકીને અટકાવીએ છીએ ત્યારથી ટોકવાનું કામ શરૂ થાય છે. એક વાર બાળકનો સ્વાભાવિક જુસ્સો રોક્યો એટલે તે પાછું પડ્યું. તેને આધાત પહોંચ્યો. તે પાછું વળ્યું. તેના કાન બંધ થયા. તેના અંતરમાં આપણો અવાજ નતો અટક્યો. આપણેજ તેના કાન બંધ કર્યા ને આપણેજ તે નથી 'ભળવું' તેની શરિયાદ કરવા બેઠા. તેના ૧૫ પૃછવા નીકળ્યા. આપણેજ તેને માંદુ ાડ્યું ને દવા આપવાની શરૂઆત કરી. પરંતુ ૧૫ એ છે કે રોગ લાગુ થયો તેનું 'શું' ? જેમ જેમ ટોકણીનો ડોઝ વધારતા જઈએ છીએ

તેમ તેમ તે વધારે ને વધારે નીમરું થતું જાય છે અને બરાબર આમાંજ ન સાંભળવાનો, ન મનાવાનો માનસિક રોગ ક્રાંતિક થવાનું મૂળ છે. બેરોક દરેક વધારેલા ડોઝથી બાળક થોડા વખત સાંભળશે, માનશે, પરંતુ જેમ બીજા ઉત્તેજકોથી શરીર આખરે પાછું પડે છે તેમજ ગાળો વગેરે ટોકણીથી ઉત્તેજિત થએલ મન પાછું પડશે ને વધારે મંદ થતાં વધારે ટોકણી માગશે. આખરે તો તે સાવ હાથથી જાય છે. તેને કશા શબ્દની અસર થતી નથી. જેમ આખરે કોઈ પણ દવા પેટમાં જ રહેતીજ નથી તેમ.

આપણે ટોકણીના ઉત્તેજકોથી બાળકોને દૂર રાખીએ. તેને દુધવાને બદલે દવા આપીએ. તે બ્યારે સ્વાભાવિકપણે આપણું કહ્યું કરવા અને સાંભળવા તૈયાર હોય છે ત્યારે તેને તેમ કરવા દઈ તેની તેમ કરવાની મરજી અને શક્તિને વધારીએ અને બ્યારે તેમ કરવાની મરજી ન હોય ત્યારે તેને છોડીજ દઈએ.

ગિ.

બાળકની માંદગી.

ટીકુ સાજી હોય છે ત્યારે સવારમાં સૌથી રહેલી ઉઠે છે ને થોડીઆમાં રમવા માંડે છે. માંદગીનેતો સાદ પાડીને અને છતાં ન ઉઠે તો ટાપલી મારીને જગાડે છે. ઘરમાં જાણે નવું કુલ ઉધડ્યું. ચક્રચક્તી આંખે, હળવે પગે, નાના હાથે, બાને, બાપાને, પાડોશીને વહાલી લાગે. 'આ શું ? આ શું ?' કરીને પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો માગ્યાજ કરે. બા કહેશે 'ચાની રકાખી જોઈએ.' ટીકુ લેવા માટે દોડ કાઢે. બપુ લેવા ઉઠે તો કહેશે "હું લાવું." પોતાનો પાટલો પોતે લે. હાથે દૂધ પીવે. બાલમદિર આવતાં કોઈ તેડે તો ક-

જાઓ કરી પગ તડકડાવી હેડે ઉતરે. પ્રવૃત્તિ કર્યાજ કરે. કાંતો લાંબને કાગળ કાપે, કાંતો પાંચીકા મળે તો ઉડાવ્યાજ કરે, કાંતો ભીંડાના ડોડીવા હાથ લાગે તો તેને પાંચ આંગળીએ મૂકે ને ઉતારે. જાતે ચોળો પહેરવાની મહેનત લીધા કરે. પુતાન ઉધાડે ને બીડે. ઘાંતીઓ કાચ લાંબને માથું ઓળ્યાજ કરે. મારા જવાનું માથું હાથ લાગ્યું હોય તો તે પણ ઓળવા દોડે. ઘરમાં ખબર ન પડે કે ટીકુ ક્યાં છે. સા ટીકુને જોઈને મોં મલકાવે. કામમાં એવી તો ગુંથાએલી રહે કે ખંચી લેવાનું કરીએ તો તે દેવા મોઢું ઉઠ્યુંજ ન કરે.

બાલમંદિરમાં રાજી રાજી થતી આવે. તારાબેનની ઓરડીમાં જઈ દટા નાખે. લૌ-મિતિક આકૃતિઓથી રમે. આસન પાથરે, વખતે લડાઈમાં લાકડી લઈને ફરે. મંદિરમાં કામ કરે, સારે બાતે બૂલી જાય ને ગિજુ-બાઈને પણ બૂલી જાય.

ઘરે જઈને મંદિરની વાતો કરે. ઘરમાં બાઈબેનની સાથે રમે. બાવાજીની ઝુંપડીનું ચિત્ર કઢાવે, ચાલણુ ગાડીમાંથી પાઠ વંચાવે. બાપી અને બાબા સાથે ડાહી ડમરી થઈ કમળાબેનની વાતો સાંભળે. મારી કે બચુ સાથે નીચેની રમત રમે.

“ આ ખાટલીમાં સૂશો ? ”

“ વાધથી બીશો ? ”

“ સિંહથી બીશો ? ”

પછી તાળી પાડીને કહે ‘ એ બી ગયાં ’. ઘરમાં ફરે, ખાટલામાં ધુબકા ખાય. શવાજ મહારાજની જે કહીને માદલામાં ટેકડા મારે. કોઈનું કામ પણ ન પડે. બત્તી પાસેના કુદાં-ને પકડવા જાય. દેડકાને સાંભળે ને છેવટે ‘ ગાડીને ઘોડીઆમાં નાખી કે તુરત કંઘી જાય. હીચકાવીને ઉંચાડવી ન પડે.

તંદુરસ્તીની કેવી મજા ! કેવો આનંદ ! કેવી પ્રવૃત્તિ ! દરેક માથાપને તંદુરસ્ત બાળકનો અનુભવ હશેજ. મને પણ ટીકુની તંદુરસ્તીનો સારો અનુભવ હતો પણ એકવાર ટીકુને માંદા પડવાની શરૂઆત થઈ. મોડી મોડી ઉઠે. એં એં એં શરૂ થયું. ચીડાએલી રહે. કાગળ ન કપાય તો રડે. કોઈ ચીતર કાઢી ન આપે તો રડે ને રીસાય. ઘડીક ઘડીકમાં કુહું પડે. ચાલવાને બદલે કહેશે તેડો. ઉંઘવું ન હોય તો પણ ઘોડીઆમાં સુવે ને હીંચ-કાવે, હીંચકાવે એમ કર્યા કરે. કહેશે ‘ દૂધ પીનાડાવો. ’ ટેકડા ઓઢા થવા. કુદવું મંદ પડ્યું. ‘ બીશો ’ ની રમત રમવાની ના પાડી. ક્યાંઈ ગમે નહિ. કોઈ રમાડતું નથી એવી ફરીઆ કરે. બહાર તાવ દેખાએલો નહિ

પણ અંદર શરૂ થયેલો. જેમ તેમ બાલ-મંદિરમાં આતી. તારાબેનના ઓરડામાં કશું ગમ્યું નહિ. ગિજુબાઈ આગળ આવવા માટે રડવા લાગી. સુશીલાને કંટાળો આવવા લાગ્યો. ટુંકમાં બાલમંદિરમાં તેને કશું ન ગમ્યું. રોજનો આનંદ ન આવ્યો. જમના બેન સાથે પાછી ગઈ. રાત્રે તાવની શરૂઆત થઈ. થોડુંક ખાધું. રમતોનો આનંદ ઉડી ગયો. ઘોડીઆમાં પડી. ‘ હીંચકાવો ’, ‘ હીંચકાવો ’ શરૂ થયું.

માંદગીની શરૂઆત થઈ. એનો નિરાનંદ પ્રત્યક્ષ થયો. અપ્રવૃત્તિ દેખાઈ. આનો પણ આપણને સૌને અનુભવ છેજ.

રુઢવાર પડી, રોજનો આનંદ ન હતો. સત્કાર સતી હતી. દૂધ માટે પણ દરકાર ન કરી. ‘ ટીકુ બાપા ’ ! કોઈએ બોલાવી. ન ગમ્યું. ‘ મોં ફરવ્યું. મેં કાપું ’ બીશોની રમત રમ્યું? ’- ‘ ના ’ ‘ બચી લઈશ ’ ‘ ના ’ ! કાગળ કાપવા છે ? ‘ ના ’ કંઈજ ગમે નહિ. ઘરમાં બધાં વાતો કરે પણ કોણ સાંભળે ! બપુ ને સુશીલા રમતો રમે. પણ કોણ એમાં ભળે ! બચુ ગાય પણ કોણ ધ્યાન આપે ! કંઈ ગમે સારે કે ? ઘોડી-આમાં પણ ન ગમે. તેડવું પણ ન ગમે. ક્યાંઈ રહે નહિ. શરીરમાં ચેતન નથી. આંખમાં તેજ નહિ. વારે વારે રડી પડે ને હીંચરાય.

બાળકની માંદગીની દશા કેવી ખરાબ ! આનો પણ આપણને સૌને અનુભવ છે.

જ્યારે આપણે મોટાંઓ માંદા પડીએ છીએ ત્યારે આપણું દુઃખ આપણે અનેક રીતે રામાવી શકીએ છીએ. આપણને જોવા આવનાર સાથે વાતો કરીને દર્દને બૂલી જઈએ છીએ. વર્તમાનપત્રો અને પુસ્તકો વાંચી શકીએ છીએ. મનમાં પણ વિચારો કર્યા કરી શકીએ છીએ. પચારીમાં પડ્યા પડ્યા પણ ઘરના અને બહારના પ્રમોદ ઉકેલવાનું પડ્યુંજ હોય છે. આમ આપણે દર્દ વખતે રોકાયલા

રહીએ હોએ; અથવા રોમાંચ રાકીએ હોએ. બુદ્ધિથી અને સમજણથી પણ આપણે દર્દને હળવું કરી રાકીએ હોએ. દર્દ જૂલવા માટે, રમતો જેવી કૃત્રિમ યોજના પણ કરીએ હોએ.

મોટાં બાળકો માંદા પડે છે ત્યારે તેઓ છેક સાદા જતાં નથી. તેઓ વાર્તાઓ સાંભળીને, વાતો કરીને, કંઈક વાંચીને, ચિત્રો જોઈને, આસપાસ જનતું જોઈને, મનનો આનંદ મેળવી લે છે. શરીરના રોગને મનના આનંદથી દબાવે છે. તેઓ 'ગંજીપો' રમે છે. અથવા કોઈને રમતાં જોઈ રાજી થાય છે. પચારીમાં પડ્યાં પડ્યાં પણ ધણીવાર રમકડાં કે પોતાની પ્રિય સ્ત્રીને પાગેજ રાખીને પણ આનંદ લે છે. કુંકમાં મોટાં બાળકો પણ છેક નાનાં બાળકો જેમ માંદગીમાં સાવ ગરજતાર થતાં નથી

પરંતુ જ્યારે સાવ નાનાં બાળકો માંદા પડે છે ત્યારે તેઓ છેક મરેલા જેવાં બની જાય છે. તેઓ સાવ સુનકાર જેવા લાગે છે. જેમ જેમ એકાએક સ્થિતિમાં જાય તેમ તેઓ ઝાંખા પડે છે. તેમની આખી જાતને કશું રચવુંજ નથી તેઓ અટકી પડે છે. તેઓને કશું આનંદ કરવાનું મહેતુંજ નથી. તેઓ ખાવું પીવું તો ફીક પણ જોડણું પણ બંધ કરે છે. છતાં સાજાં થતા તેમને વાર લાગતી નથી. તેઓ ખાજા દુરતજ તાજગીમાં આવી જાય છે. તાવ ઉતરે છે, શરીર જરૂર સાજું લાગે છે કે ડોડાદોડ કરી મૂકે છે. મોટાંઓ પોંડે તેઓ પાછળથી ખાટલે પડી નથી રહેતાં.

આમ મોટાં નાનાં અને વયસ્કાં માણસો પરત્વે બને છે તેવું શું કારણ ?

કારણ એ છે કે મોટાંઓનાં : જીવન પ્રદેશ વિસ્તૃત છે. મોટાંઓ માત્ર શારીરિક જીવન નથી જીવતાં. તેઓ બૌદ્ધિક અને લાગણી વિષયક જીવન પણ જીવે છે. મોટે ભાગે ઉપર લખ્યાં બે જીવનનો આનંદ લેવા તેમને તેમનું શરીર કદાચ સાધનભૂત છે.

મોટાં માણસને શરીરના આનંદોના ક્ષેત્ર કરતાં બુદ્ધિના અને ખીજા આનંદોનું ક્ષેત્ર વિશાળ છે. બુદ્ધિ વગેરેના આનંદો અને ઉપાધિઓ મોટા માણસનું મુખ્ય જીવન છે. જ્યારે બાળકોમાં આથી હલકું છે. તેમના જીવનનો મોટો ભાગ શરીરની ક્રિયાઓમાં અને તેના આનંદોમાં સમાય છે. બાધ્યાત્મ સ્થામાં શરીરવિકાસ પ્રધાન છે. અન્ય શક્તિનો વિકાસ પ્રમાણમાં પાછળ છે. ખાવું, પીવું, દરવું, ફરવું, પહેરવું, કંદવું, દોડવું, ચડવું, ઉતરવું, ગેલ કરવા, રમતો રમી, નાનાં નાનાં કામકાજ કરવાં આ બધું શરીરના આનંદો છે. શરીરથી કરવાનું છે, શરીરથી કરીને તેની મજા લેવાની છે. જોવું સાંભળવું વગેરે પણ બૌદ્ધિક આનંદો કરતાં ઇન્દ્રિયોના આનંદો છે અને ઇન્દ્રિયોના આનંદો શરીરના આનંદો તરફ બુદ્ધિના આનંદો કરતાં વધારે છે. બેથક, શરીર, મન, આત્મા એ બધું બાળકનું છે. બાળક એટલે એ બધું. છતાં અવસ્થા ભેદે વિકાસ ભેદ હોય નાનપણમાં શરીર વિકાસ પ્રધાન છે. ને તેના આનંદો વિકાસના આનંદો હોવાથી મુખ્ય છે. આથીજ બાળક જ્યારે માંદું પડે છે ત્યારે તે સાવ અટકી પડે છે, તેની સ્થિતિ અત્યંત બપંકર થઈ પડે છે.

આ વાત આપણા લક્ષ ઉપર આવે તો જરૂર બાળકની માંદગી આપણને અસહ્ય લાગે. બાળકની માંદગી એટલે લગભગ એવું મૃત્યુ. બાળક પડ્યું રહે ને ગડગડ ન કરે ત્યારે તે અત્યંત દુઃખી હોય છે. આ માટે આપણે દુરત તેની દવા વગેરે તો કરીએજ પણ બાળક માંદું કેમ ન પડે તે માટે આપણે અસાધારણ કાળજી લેવીજ જોઈએ. પણ આપણે આ વાત ભૂલી જઈએ છીએ.

ટીકુ પાછી સાજી થઈ છે, પૂર્વવતરં મવા લાગી છે. ખાવ પીવે ને મજા કરે છે.

ગિ.

ખાનગી વાતો.

મારા એક મિત્રે મને કહ્યું, “ કે મારો નાતો બાપ અને ઘરનાં કેાઇ બે માણસો નજીક આવીને વાત કરતાં હોઇએ છીએ ત્યારે દરથી કાન માંડે છે, પોતાનું કામ છોડે છે, કામ કરવાનો દેખાવ કરે છે, ઘણીવાર બદનાં કાઢી પાસે આવે જાય છે, ઘણીવાર કાંઇ શોધતો હોય કે ચિત્રો જોતો હોય એવો રોળ કરી વાત સાંભળવાનો પ્રયત્ન કરે છે. ” તેણે મારી સલાહ માગી, “ મારે આ બાબતમાં શું કરવું ? ”

મેં તેને કહ્યું-“એનો ઉપાય તમારે ખાનગી વાત નજ કરવી અથવા તમે ખાનગી વાત નથીજ. કરતા એવું જણાવવું એ નથી. દરહંમેશ ત્રિજને નુકસાન પહોંચાડવાની કે કાવાદાવાની કે ખટપટની કે એવી વાત એટલે ખાનગી વાત એવો તેનો અર્થ નથીજ. બે માણસેજ જણવાતું હોય ને ત્રીજને તેની સાથે સેવા દેવા ન હોય, તેમાં તેનું હિત ન હોય, અથવા તે જાન-વાધી ત્રિજને હાની હોય, અથવા તે વાત ત્રિજના હિતની હોય પણ તને જણાવવાથી અહિતની હોય, તેવી વાત ત્રીજ પૂરતી ખાનગી ગણી શકાય. તેવી વાત ખાનગી પણ જ થવી જોઇએ. દરેક ધંધામાં એવી વાતો છે જ કે જે ત્રીજને જણાવવાની નજ હોય. દરદીએ દાકતર પાસે પોતાની વાત કરી જાય તે ખાનગીપણે, યાય ને ખાનગી રાખવીજ જોઇએ. એવી એ ધંધાની સમ્યક્તા છે. કોઇએ અન્યને કોઇ વાત વિશ્વાસથી કીધી હોય તો તે વાત પણ ખાનગીજ છે. નિર્દોષમાં નિર્દોષ વાત પણ એને માટે કે બેની વચ્ચે હોય તો તે ખાનગીજ છે. દીકરીને તેની ખા જીવનની અગત્યની વાતો ખાનગીમાંજ કહી શકે. ગૃહપતિએજ છાત્રને ખાનગીમાંજ બોલાવવા જોઇએ. દરેક કાર્ય-

વાહકને પોતાના કાર્ય પ્રબંધે કામદારો સાથે કામ પૂરતી ખાનગી વાત કરવાનીજ હોય છે. આમ અનેક વખતે અનેક પ્રકારની વાતો ખાનગી હોય છે ને બેશક તે ખાનગીપણેજ કરવી જોઇએ. જેમ જ્યાં સામા પક્ષને જણાવવું એજ ધર્મ હોય ત્યાં ખાનગી રાખવું એ પાપ છે. તેમજ જ્યાં બેથી ત્રીજ માણસે ન જણવાની વાત હોય ત્યાં ત્રીજને જણાવવામાં કે ત્રીજે જણે એમ વાત કરવામાં પાપ છે. બાળકોને એટલો સામાજિક આચાર શીખવવો ઘટે. જ્યારે ઉપરના પ્રકારની કોઇ પણ વાત હોય ત્યારે આપણે તેને કહેવું કે “આ વાત ખાનગી છે. જરા બહાર જાઓ.” બાળકને આપણે જુદી જુદી રીતે ખાનગી વાત એટલે કેવી વાત એનો અનુભવ આપવો જોઇએ. તેના પોતાના અંગત પ્રશ્નો તેની સાથે ચર્ચાવી વખતે ‘આ વાત ખાનગી છે; ખીજને જણાવવા જેવી નથી, તેને પોતાનેજ કામની છે’ એમ કહી ખાનગી વાતનું સ્વરૂપ જણાવી શકીએ. ઘરમાં એવા ઘણા પ્રસંગો અને છે કે જેમાંથી ખાનગી વાત કઇ ને જાહેર કઇ તેની સમજણ બાળકને આપવાની તક લઇ શકીએ. બાળકને એટલો ખ્યાલ આપ્યા પછી તેને કહેવાય કે જુઓ “ખીજની વાત આપણને જરૂરી નથી. તેને પોતાનેજ કામની છે; માટે તે સાંભળવાની આપણને દરકાન ન હોવી જોઇએ ને છતાં આપણે ઘણીવાર કાન માંડીએ છીએ. ચોર પેડે લપાઇને કે છુપાઇને વાત સાંભળીએ છીએ. એ સારું નથી. એમાં સમ્યક્તા નથી. એ ખાનદાની ન કહેવાય. એ ખાનદાનનું બાળક ન કરે. જેમ આપણે ખાનગી વાત હોય છે તેમ ખીજને પણ હોય છે. જે આપણી વાત બધા જણે એમ ઇચ્છતા ન હોઇએ તો ખીજની વાત જણાવવાની ઇચ્છા કરવી તે અયોગ્યજ છે.”

હુનિયાની ઘણી વાતો ખાનગી રહે છે. કારણ કે જો તે બહાર પડે તો તેમાંથી નેપામ દેહુ ધાય છે. ઘણીવાર તેરી વાતો બેનગુએવાને સરત કરવી પડે છે. અગરતો બીજી રહેલીઓ વેદની પડે છે જો બહારનો લોક જા ન હોય તો ઘણી વાતો બહાર પડે ને તેનાથી ઘણાંએને ધણું કીમતી એવું જાન મળે. હોકમયને લીધે ધણું મહામુલ્ય એવું સાદિત્ત પણ છુપું રહે છે પરંતુ વાત ખાનગી રાખવાનું આ એક કારણ છે. વળી માન દારના બધને લીધેજ વાતો ખાનગી રાખવી પડે છે તેમ નથી. બહારનો બધ ન હોય તો ધણું ફેટકીએક વાતો જોડી પવિત્ર છે, મેટકા બધા મહત્વની છે, એટલા ઉંડા હરખની છે કે તેના જેઓ અધિકારી નહોય એજો તે ન જ જાણે તે મારેજ તેને ખાનગી રાખવી જોઈએ. આ નજરે ઘણીવાર મોટાના જીવન પરવે સાવ નિર્દોષ અને અતિ જીવ વાતો પણ બાળકોથી શુદ્ધ રાખીએ એ અને ગમતીજ જોઈએ. એમાં બાળકોનું કશું અપમાન નથી. એમાં એનાથી કશી ધેરી પણ નથી. એમાં ખોટા દાખલાઓ ખાડવા જેવું પણ નથી આમજ જીવનના બધા વિભાગોમા રક્ષણ કરવા યોગ્ય ધણું છે કે જે બાળકો આગળ ખુલ્લું મૂકી ન શકાય.

બાળકોને પણ જીવન છે. તેમને ખાનગી વાતો હોય છે. તેઓ આપણાથી ગલીય કે પંદી વાતો છાની જપતી કરે છે. કારણ કે તેઓ જાણે છે કે જો તેની ખબર આપણને પોતાએને પડશે તો આ ત્રણે તેને વદશું ખગર મારશું. જો આપણે બાળકોનો વિશ્વાસ રેળવી શકીએ, જો આપણે આવી વાત નજર સાથે કરીય તો માર મારીય, વગરે કહીને બે ખાનગી તરફ દોરીએ નહિ તો તે તેઓ આપણી સાથે ઘણી ઘણી વાતો સાથે સાથે રશે. બધાં સુધી બાળકોને મન તેની વાતો સાવ નિર્દોષ છે, કર્યા જેવી છે, ન હાંક્યા જેવી છે, ત્યાં સુધી આપણે તેને શુદ્ધ કરવા જેવી ન

બનાવીએ. એમાં આપણી શરમ કે અશ્લીલતા ન બાળીએ. આ વાતો બાદ કરીએ તો પણ બીજી ઘણી વાતો છે કે જે બાળકો એકાંતમાં શુદ્ધ પણે કરવા માગે છે તો તેમાં તેઓ વાતને હાંકવા માગે છે એવું નથી હોતું. ફેટકાએક બાળકો એવા શરમાળ એટલે મોસંતા હોય છે કે તેઓ કહેવા જેવી વાતો પણ આપણી આગળ કહી શકતા નથી અથવા ખાસ સંતાડવા કરે છે. ફેટકાએક નાણુક પ્રકૃતિના બાળકો જેમ પોતાનું નામ કામ વગેરે અન્યથી દોકે છે તેમજ તે પોતાની વાતો પણ છુપાવે છે. આવા બાળકો વાતસંતા કહેવાય. જરાક ઉત્સાહ આપી આપણે તેને આપણી પાસે લાકડું તો તેઓ પોતાની બધી વાત આપણને કરશે. અપરિચયને લીધે પણ બાળકો આપણાથી પોતાની વાતો ખાનગી રાખે છે. ઘણીવાર આપણી બાળકોની વાતો તરફની એકદર પણ તેમને આપણાથી દૂર રાખે છે. ઘણીવાર વાત કહેવાનો પ્રસંગજ આવ્યો હોતો નથી તેથી વાત મનમાં મનમાં પડી રહે છે ને ખાનગી રહીને દેખાય યાય છે. ઘણીવાર ઉધાડા દીવથી વાત કહેનાર બાળકને આપણે પાછું પાડેલું હોય છે તેથી પણ તે વખતથી તે આપણાથી ખાનગી રહે છે. બાળકમાં આ બધી વાતો આપણે ઉદારતાથી ચક્ષુથી જોઈએ. તેની ખાનગી વાતો મારે સન્માન રાખવું જોઈએ. તેમાં વચ્ચે ન પડતાં તેનું પાવિત્ર્ય મંજીરતાથી સ્વીકારવું જોઈએ જો આપણે બાળકોની વાતો જાણવા આપણું વર્તન છુપી પોલીસ જેવું નાંદ રાખીએ ને તેમને ખાનગી વાત કરવાની છુટી આપણું તો આપણને જાણવા જેવું તેઓ આપણને ઉધાડે રહે કહેશે. તેઓ ખાનગી અખાનગી વચ્ચેના ભેદ સમજશે. તેઓ આપણી ખાનગી વાતને પણ માન આપશે ને કાન માંડીને સાંભળવાનું મન કરશે નહિ.

છોકરાંએને કાન છે.

બહારથી કોઈ બેસવા આવ્યું હોય ને નવું સવું હોય તો આપણે સૌ તેની હાજરીમાં વિચારીને બોલીએ છીએ. આમ બોલીશ તો આમ દેખાશે, આમ બોલીશ તો આવે. અર્થ થશે, વગેરે વિચારો આપણી વાણીને નિયંત્રિત રાખે છે. આપણે કોઈને ત્યાં ગયા હોઈએ તો ત્યાં પણ આપણે ઉપરનાજ ધોરણે વર્તીએ છીએ.

જ્યારે આપણે આપણા મિત્રો અને કુટુંબકથીલા વચ્ચે હોઈએ છીએ સારે વળી આપણું વર્તન ખીજ પ્રકારનું થાય છે. આપણે છુટથી બોલીએ છીએ, ઉપરની શિષ્ટતાને સામાનું સન્માન કરવાના સામાજિક વિચાર મિત્રો પરત્વે ઓછો રહે છે ને તેથી ધણી વાતો એવી થઈ જાય છે કે જે બહારના માણસો સાંભળવાને તૈયાર ન હોય અથવા સાંભળીને જરા ચમકે. ગમ્મત રમતની, મસ્કરી દંડની કેટલાએક પ્રકારની વાતો આવે વખતે સહજ હોય છે ને તે કોઈને અયોગ્ય લાગતી નથી.

.. મંડળીનું વર્તુળ આથીએ કુંક કરીએ તો ઘરનાં માણસો રહે. તેઓ વચ્ચે તો ધણી ધણી જાતની વાતો ચાલે છે. તેમને ખીજઓ શું ધારશે તેની ચિંતા વાત કરતી વખતે ઓછી હોય છે. તેઓ મોટા ભાગે ખીજઓની વાત કરતાં હોય છે. બહારનું બંધન ઓછામાં ઓછું હોવાથી તેઓ વધારેમાં વધારે છુટાં થાય છે. તેમની વાણી ધણીવાર શિષ્ટતાની પરવા નથી રાખતી. આથી તેઓ ઘણે ખરે ભાગે જેવાં હોય છે તેવાંજ વાણીમાં દેખાય છે.

ઘરનાં માણસોમાંથીએ જ્યારે મોટાં બાળકો અને ખીજ નાનાં મોટાં દર હોય છે ત્યારે સ્ત્રી પુરુષની વાણીનું સ્વરૂપ જુદા પ્રકારનું હોય છે. આ વખતે તેઓ પોતાની

ખરી ખાનદાની કે જંગલીપણું વાણીદારા પણ પ્રગટ કરે છે. આ વખતે તેમને કોઈની જીતિ નથી. તેમને ‘આમ કહેવાશે’ તેના વિચાર સરખો પણ નથી તેઓ મનગમતું મનમાં આવતું કહે છે. અતિ મોડી વાણી પણ આ એકાંતને પ્રસંગે વપરાય છે ને કડવામાં કડવી વાણીને માટે પણ આજ પ્રસંગ છે.

આ બધા પ્રસંગોએ આપણાં બાળકો તો આપણી આસપાસ હોયજ છે. બાળક આપણી સાથે રહે છે. તે મનુષ્ય પ્રાણી છે. તેને કાન અને સાન બંને છે. તે આપણને બધો વખત જુએ છે ને જાણે છે. સંગમિત્રી તેના પર આપણી છાપ પડે છે.

હવે જ્યારે બાળક જુદા જુદા પ્રસંગે આપણને જુદી જુદી રીતે બોલતું સાંભળે છે ત્યારે પ્રથમ તો તે ભારે મુજવણમાં પડે છે. હમણાજ ઘરમાં બા, બાપા બધાનાં હતાં. હમણાજ બહારથી ખીજ આવ્યાં એટલે હેતથી વાત કરતાં હોય તેવાં દેખાવા લાગ્યાં ને તેથી વાતો કરવા લાગ્યાં. હમણા પિતાથીને શોર્મે એવી વાણી તેમણે ન વાપરી. નોકર ઉપર ક્રોધ કરતા હતા પણ આ પેલ બાઈ મગવા આવ્યા ત્યારે તો અસંત શાંતિથી આવનાર તેના ઉપર ગુસ્સે થવાય એવી વાત કરતો હતો છતાં પણ સાંભળતા હતા ને કશું પણ બોલ્યા નહિ. વિદ્યાર્થીઓ આગળ બાપા એક શબ્દ વધારે ઘટાડે બોલતા નથી, તેમની સાથે હસે છે, તે પણ માપીને કે તોળીને અને આ મારા દલાણા કાકા ને દલાણા મામા આવે છે ત્યારે તો બોલ બોલ કરે છે, ખડખડ હસે છે. આ હમણાજ નાની કોઈને ઘરમાં ગાળો ફેલી હતી ને તે આવ્યાં ત્યાં તો ‘આવ્યા બા’ કહીને ઉભી થઈને ચાકળો નાખી દીધી.

પાડોશીની દીકરી એકલી ઘરમાં ગાંવે છે તો બા કે બાપા કહે છે “ચાલી જ, અહિં કેમ આવી અત્યારમાં. આ ઉઠીને આવીજ છે. કાંઈ કામ બામ છે કે ?” પણ જો તે એની બા સાથે આવે છે તો કાકા કહેશે “અલી ચંપી, અત્યારમાં ક્યાંથી ? વહેલી ઉઠતી લાગે છે ? લે ચાવ તને કંઈક આપું. રોજ વહેલી આવતી હોય તો ટપુની સાથે તનેય કંઈક મળે ના.” બા અને બાપા, કાકા ને મામા, રામજીભાઈ ને દામજી-ભાઈ સૌ વારે વારે જુદે જુદે વખતે કેવુંય જુદું જુદું બોલે છે. બાળક નજરો નજર બાળે છે ને કાનો કાન સાંભળે છે. તે વિચારે છે આમ કેમ ?

ધીરે ધીરે બાળક પહેલાઈ જાય છે. તે પણ ઘણા વેશે ધારણ કરવાનું શીખતું જાય

છે. જુદા જુદા માણસો પ્રમાણે જુદા જુદા વેશ કરતું જાય છે. મોટાંઓના વિસંવાદી જીવનમાંથી તે વિસંવાદનો, દંભનો, ઉપરની શિષ્ટતાનો, અંદરના અપ્રમાણીકપણનો પાક લે છે. પરિણામે જેવાં આપણે છીએ, જેવાં આપણો વ્યવહાર છે, જે આપણી સ્થિતિ છે તે બધું આપણે તેને અપીએ છીએ. અથવા વધારે ખરું તો બાળક તેનો વારસ અને છે. આપણે આ બાળકમાં શું કરી રાખીએ ? આપણે જીવનમાં એક રંગ, એક રૂપ, એક-તાના, સંવાદને યોગ્ય અને સાચુ સ્થાન આપીશું કે બાળકને કાન સાન છે માટે તેનાથી બધું જ છાતું કરીશું ? આપણે ધીમે ધીમે ગમે ત્યારે કરીએ ને જીવનનો આ પ્રશ્ન ઉકેલીએ. પરંતુ સાં મુધી આપણે એટલું યાદ રાખીએ કે

“છોકરાંએને કાન છે.”

ગિ૦

દીંગલીની રમત.

છોકરાઓનાં રમકડામાં જેમ દડો અને બમરડો સર્વદેશીય અને સર્વકાળના રમકડા છે તેમજ છોકરીઓનાં રમકડામાં દીંગલીનું સ્થાન છે.

અવલોકન ઉપરથી એમ લાગે છે કે બાળક માત્રમાં વાત્સલ્યની ઉપજત ખુદ્ધિ છે. બાળક સાધારણ સમજણ ધાય છે ત્યારે જેમ માત-પિતા કે બીજાના બોલામાં માયું મૂકીને બીજાના બોલનું સાધન બનવું બાળકને ગમે છે તેમજ બીજાને બોલામાં સુવરાવવું. હાલરડું ગાવું, તેને બચી બચી વગેરે ક્રિયાઓ કરવી પણ તેને ગમે છે. એમ કરવામાં કેાઈ વખતે માત્ર મોટાંઓ તેના ઉપર કે તેના પ્રત્યે જે જે કરે છે તે બધી ક્રિયાઓનું પુનરાવર્તન હોય છે તો કેાઈ વાર તેનામાં સાચે સાચી વાત્સલ્યવૃત્તિ પણ હોય છે.

આ વૃત્તિને અનુસરીને બાળક ઘરનાં માણસોને પોતાનું બહાલ દાલવવાનું સ્થાન કરવા જાય છે. પરંતુ તે હમેશ તેના હાથમાં આવતાં નથી ત્યારે તે ગમે તે નાજીવ વસ્તુને ‘બાળક’ કહીને તેની સાથે રમતાં દેખાય છે. એ ઉપરથી જ લોકોને દીંગલીઓ ને બાવલાં બનાવવાનું સુચ્યું હશે.

દીંગલી કે બાવલું લઈને રમવાની ઇચ્છા છોકરીઓની જેમ છોકરાઓ પણ બતાવે છે. પણ આપણી સમાજમાં મળતી. “છોકરાઓથી દીંગલી દીંગલી ન રમાય “ તું છોડી દેકે ! ” “ તું બાવલો છો ” વગેરે શીખા-મણથી છોકરાઓને દીંગલીની રમત મળતી નથી. જ્યાં ઘરનાં માણસો બહુ વાંધા ન લેતાં હોય ત્યાં ઘણા છોકરાઓ જોતની દીંગલીની રમતમાં જોડાઈ જાય છે પણ ખરા.

જેને દીંગલીની પરંપરાથી આલતી આવેલી રમતની ખબર હોતી નથી એવા બાળકના હાથમાં આપણે દીંગલી મૂકીને તેની રમત અવલોક્યું તો દેખાય છે કે સામાન્યતઃ બાળક પોતાની મા કે બાપનો ભાગ તેની પ્રત્યે બંજવે છે. તેને વહાલથી પંપાળે છે, સુવરાવે છે, બચી બરે છે, ને વઢે મારે પણ છે. દીંગલી એટલે 'માળક' એવો આરોપિત અર્થ કોઈ કોઈ બાળક પરત્વે બહુ ચોખ્ખો ને કાયમને માટે રહે છે. એટલે કે બાળક દીંગલીને હમેશને માટે બાળક તરીકે જ સાચવે છે. તે પડી જાય કે ભાંગી તૂટી જાય તો તેને ગંભીર નથી. કેટલાંએક બાળક પરત્વે એ યાત્રા યોડીવારની હોય છે. એક ક્ષણે તે તેને પંપાળશે ને બીજી ક્ષણે તેને તંગડી પકડીને ફેંકી પછું દેશે. તે ગમે ત્યાં ને ગમે તેમ પડી હોય તો તેની ઉપર લાગણીની બહુ અસર થતી નથી.

દીંગલીની રમત પરત્વે બીજું એમ પણ દેખાય છે કે કેટલાંએક બાળકોને તે ખરેખર અંદરથી પ્રિય હોય છે ને કેટલાંએકના શોખ માત્ર ઉપર ઉપરનો જ હોય છે. એક બે વર્ષની ને એક ત્રણ વર્ષની બાલિકાઓ-સામાજિક વલણથી મુક્ત-એક પ્રદર્શન જેવા ગ્રંથ હતી. બે વર્ષની બાલિકાએ બાપલું લેવાની હઠ લીધી. બ્યારે ત્રણ વર્ષની બાલિકાએ મોતીના તોરણો ને એવી એવી ચકચકિત વસ્તુઓ જોઈ. ઘરમાં પણ પેલી બે વર્ષની છોકરીમાં બાળકોને રમવાની વૃત્તિ ચોખ્ખી દેખાતી હતી. બે બેગી સાથે ત્યારે એક બીજાની રમતો રમવા ચડી જતી છતાં વલણુ સ્પષ્ટ હતું. સારાંશ કે સામાજિક વલણુ એટલેકે બીજી છોકરીઓને રમતાં જોઈને કેટલીએકમાં દીંગલીથી રમવાની ઇચ્છા થાય છે ને કેટલીએકમાં આ નંતની રમતનું સ્વાભાવિક વલણુ પુષ્કળ ને કેવળ નૈસર્ગિક દેખાય છે.

આજની દીંગલીની રમતમાં સામાજિક તત્ત્વો પુષ્કળ દાખલ થયાં છે. મા દિકરીને દીંગલીની રમત રીતસર શીખડાવે છે ને દીકરી પોતાની બાના સંસારનું નાટક કરી કરીને પોતાના સંસારનો પાયો નાખે છે. દીંગલીની આસપાસ માબાપ બાપજીન આદિ બધાં તત્ત્વો દિકરી ગાડવે છે અને મા ધરનાં માણસોની સાથે જેમ વર્તન કરતી હોય તે બધું તે પોતાની ઘોલકામાં બજવે છે. ને શરી શરીથી તેનાં આવર્તનો કરી આંકની જેમ પાકા કરે છે. છોકરાને ઉંઘમાંથી ઉઠાડીને પુછીએ કે ચાર સાત કેટલા તો તે જેમ કહી શકે છે તેમજ દીકરીને પૂછીએ કે જોધણી સાથે કેમ વર્તીશ, દેરાણીને કેમ કામે લગાડીશ, પોતાના છોકરાને કેમ રાખીશ ને બીજાનાને કેમ રાખીશ તો દરેકે દરેક પલાખાના જવાબો એક પણ ભૂલ ક્યં વગર તે આપશે. કેમકે તેનાં સ્વયંસ્ફુર્તિય કેટલીય વાર આવર્તનો થઈ ગયેલાં હોય છે. ધણીવાર દીંગલીની રમતમાં બાળકે પુષ્કળ ગંદા તત્ત્વો દાખલ કરે છે. તેમનું જેવું વાતાવરણ હોય છે તેવું આખેહુજ તેઓ રમતમાં બતાવે છે.

દીંગલા દીંગલીનાં લક્ષ્ય કરીને લક્ષ્ય પ્રસંગના બધા સારા નરસા તત્ત્વોના પાઠ પદ્મ બાળકો લે છે. ધણી વાર મોટા માણસો પણ એવા લગ્ન પ્રસંગમાં બળે છે ને તેને અગાડવામાં ખામીજ રાખતા નથી. એક વાર આવી રમત દીંગલીના લગ્નથી શરૂ થઈ તેની સુવાવડ સુધી ચાલી. તેમાં મોટા બાળકો મોટાએ બજવે હતા. અર્થાત બાળકો આવ પ્રસંગોનું માત્ર બાહ્ય દર્શી વાતોનું નાટક કરે છે જ્યારે મોટાઓ અંદર બંધાને તેમ ઉંડી અસ્વીકતા લાવે છે.

દીંગલીની રમતની આ પ્રકારની સામાજિક બાણુ તો બનતી ત્વરાએ બંધ કરવ

જોઈએ અથવા તેને નિર્દોષ સ્વરૂપમાં ફેરવવી જોઈએ. આજની કિંડર ગાર્ડન શાળાઓ અને પાશ્ચાત્ય વિચારક માળાઓ આ તરફ વળ્યા છે. દીંગલીની પ્રચલિત રમત એકએક બૂલી નવી મુશ્કેલ છે. બાળકે એક બીજાનું જોઈને અને કેટલેક અંશે પોતાની હોંશયી દીંગલી માળાજ કરે છે ને તેને લઈને કાંઈ ને કાંઈ રમેજ છે. માટે ન છુટકે તેમને તે આપીને તેને શક્ય તેટલી નિર્દોષ રમતમાં ફેરવવી એ વાત જુદી છે ને શિક્ષણ પદ્ધતિએ તેને વિકાસનું સાધન ગણી તેને શાળામાં દાખલ કરવી, તેની રમતો ઉપર ચોપડીઓ રચવી, અને તેને શિક્ષણના ઉત્તમ સાધન તરીકે પ્રતિષ્ઠા આપવી એ વાત જુદી છે. જ્યારે તેને શિક્ષણનું સાધન ગણવામાં આવે છે ત્યારે ખરી રીતે તેને ઉત્તેજક તરીકે વાપરીને છાત્રીઓને શીવવા ભરવાનું ને બીજા ધરગથ્ય કામો શીખવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. આ કામો સ્વતઃ રસ આપનારાં હોઈ શકેજ નહિ, તેને કાંઈક ફાસલામણુથીજ દાખલ કરવા જોઈએ એમ માનીનેજ આ જાતનો પ્રયત્ન રચવામાં આવે છે. પણ આમાં તો દીંગલીની રમતે પૂરી રમાતી નથી ને ધરગથ્ય કામો પણ બરાબર શીખાતાં નથી. દીંગલીની રમતનો વિચાર અને ધરગથ્ય કામોનો વિચાર જુદા પાડીનેજ જન્મે પ્રથમો ઉકેલ આવી શકે. હવે દીંગલીની રમતને સમાજ આપેલું સ્વરૂપ છોડી દઈને તેમજ શાળાએ આપેલું સ્વરૂપ પણ છોડી દઈને તેને તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં વિચારીએ.

સમાજ કે બીજા કોઈ પણ વિચારથી અસ્પૃષ્ટ એવી રમત તો નાનું બાળક જ્યારે પ્રથમ એની મેજે ગમે તે માણસને અથવા વસ્તુને પોતાના બાળક તરીકે રમાડે છે ત્યાં જોઈ શકાય છે. એવાં બાળકોને આપણે તેમના પથરા કે ઓશીકાને બદલે આવડું આપીએ ને

જોઈએ કે તે તેની સાથે કેવી રીતે રમે છે તો જોઈ શકારો કે તે તેના ઉપર વાત્સલ્ય દાલવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. કોઈવાર તે ખરો ભાવ રમતમાં રેડે છે, તો કોઈવાર તે માત્ર બાહ્ય દાવભાવ ને ક્રિયાજ જણે શીખતું હોય, જણે બાની જગ ફરીને બાળક ઉછેગવાનો કારીગરી વિભાગ શીખતું હોય એમ દેખાય છે.

વાત્સલ્ય વૃત્તિ ખરેખર પોષવા જેવી વસ્તુ છે. પરંતુ દીંગલીનું સાધન તેને માટે બહુ યોગ્ય નથી. એક તો એ નિર્જીવ હોવાથી તેના ઉપરની ક્રિયામાં રમતપણું અથવા ખોટાપણું હોય છે. અથવા બાળક કંઈનામાં બહુ તરંગી બની તેનું ખોટાપણું જુગી નવ તો તે તંદુરસ્ત રમત રહેતી નથી. આનું તરંગીપણું તો ગાંડપણમાં જ પરિણમે ને ખોટાપણું ન જુગે તો ખરા વાત્સલ્યભાવને બહુ અવકાશ રહેતો નથી. એ તો માત્ર રમત યાય છે.

વાત્સલ્ય ભાવ ખીલવવા માટે મૂળ તો જ વસ્તુ ઉપર તે દાલવવાનો છે તેની પ્રત્યે ખરો ભાવ વિકસન થયો જોઈએ. તેને સાચવવાની, જાતન કરવાની, તેનું પાલન પોષણ કરવાની જરૂર ઉભી થવી જોઈએ. બીજું સામેથી તે વસ્તુ ભાવનો પ્રત્યુત્તર અમુક અંશે પણ આપવા સમર્થ હોવી જોઈએ. એ હદયના મીઠનમાંથી, એકતારતામાંથી પ્રેમ ઉપજે છે.

બાળક દીંગલીને ઘોડો વખત સાચવે છે. કાચની હોય તો જરા વધારે સાચવવી પડે છે ને લુગડા લાકડાની હોય તો તે સાચવવાની જરૂરજ હોતી નથી. બાળક દીંગલીને સાચવે કરે તો પણ સાચું બાળક-નાની જેન કે બાહ-સાચવનું ને દીંગલીને સાચવવી એમાં કેટલોય તરાવત પડે છે. તેને બદલે નાનો છોક હોય કે જેને પાણી પાવાથી તે વધે કૂચે શહે અગર કુતરાં ગિલાસાંનાં બચ્ચાં હોય

તો તેમાં પણ ત્રણવત પડે. કેમકે આ ત્રણે, બાળક, ગણુડિયું કે છોડ અંદરથી ચિકસંતી વસ્તુઓ છે ને બાળકને સામેથી પ્રત્યક્ષર આપવાની તેમનામાં શક્તિ છે. આ પ્રકારનાં જીવંત રમકડામાં બાળકને સાચે સાચ જોટલું સાચવવું પડે તેટલું નિર્જીવ દીંગલીને કદાપિ સાચવવું પડે નહિ. માટે વાસ્તવ્ય ભાવ ખીલવવા દીંગલી કામ આપી શકે નહિ. તેને માટે નાનાં બાહ્ય બાંધુઓને રમાડવાં સાચવવાં એજ સારું છે. ગણુડિયું કે પોપટ મેના જેવાનો પ્રાણિ ઉછેરને યાદ વનસ્પતિનો ઉછેર પણ ઉપયોગી છે. પ્રાણિ ને વનસ્પતિમાં બાળક વધારે ભાગ લઈ શકે. વધારે જવાબદારી રાખી શકે. પોતાની ગરજતનું કેવું બપુંકર પરિણામ આપશે એની પણ તેઓ કલ્પના કરી શકે છે અને સાચી લાગણીને લીધે આતુર પરિણામ કદાપિ ન આપવા દબજે એવી સંભાગ તે રાખી શકે છે. પોતાના પાલેલા કુત્રાને ફોટલીનો કટકો નાખવાનું કે હાથે વાવેલા બાડને પાણી પાવાનું બાળકો બનતા સુધી ભૂલતાં નથી. આ દૃષ્ટિએ દીંગલીની રમત આખર રમતજ રહે છે. તેને સાચાપણ આપવાનું નથી. - સ્વતઃ દીંગલીની સાથે વધારે સાચો પ્રેમ સંબંધ થવાની અશક્યતાને લીધેજ બાળકો કાં તો તરંગમાં બંદનને દીંગલીને સાંભે રાખીને પોતાની તરંગી દુનિયામાં જીવે છે, કાંતો ઘણી છોકરીઓ બેંગી યમ દીંગલીને નિમિત્ત કરી સમાંજ જીવનનું નાટક કરે છે. અર્થાત વાસ્તવ્યમાવને તેમાંથી સાચું પોપણ મળતું નથી ને તેથી એ દિશામાંથી રમત ખસીને બીજી રૂપ લે છે.

તરંગ કે નાટક બંને અમુક હદમાં છે. ત્યાં સુધી વાંધો ન લઈએ પણ આ બંને વસ્તુમાં વિકૃતિ પામવાનો સ્વભાવ છે. તરંગ બાળકની કલ્પના શક્તિ ખીલવવા નથી પણ બાળકને ખોટી દુનિયાને દિ-

શ્વતથી સ્વીકારી લેવાને બદલે તેનાથી ભાગવાનો રસ્તો બતાવે છે. છોકરીઓ ઘણીવાર દીંગલીમાં અમુક પ્રકારની બેનપણી કલ્પે છે. સાચી બેનપણી હમેશ એની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તતી નથી પણ દીંગલીમાં કલ્પેલી બેનપણી જમ નવલકથામાં કલ્પેલા અપરૂપ હમેશ સૌન્દર્યની ને ગુણોની ખાણજ હોય છે, તેમનું સંસાર જીવન તો હમેશ રસરંગથીજ ઝાતગ્રાત હોય છે, તેમની આગળ બનતાં સુધી કાલે શું ખાશું કે બેન માંદી પડી છે એના ડોક્ટરનું બીજ ક્યાંથી દેશું એવી ચિંતા હોતી નથી, તેમ આ દીંગલી બેનપણી બેનની સાથે બહુજ પ્રેમથી રહે છે, એની સાથે મતભેદ થતોજ નથી. ચાલ તો પણ તે હમેશ બેનના કહેવા પ્રમાણે કરવા તૈયાર હોય છે. આ બાળકના અનેક તરંગોમાં. બાળકો જાય છે ને દિવસે દિવસે મૂનની નખખાઈ કેળવે છે. તેનાથી એતવા રહેવાનું છે. તરંગ અમુક હદ સુધીજ ચલવી લેવા જેવો વસ્તુ છે. આવાપીવાની અતૃપ્તિ ભોગવનારાં બાળકો દીંગલીના મોઢાં મોઢાં જમણો કરી તેમાં લાડુ મેથુબને મોહન યાળના મોઢાં મોઢાં બટકાં (પથરા કે નળીઆના કટકા) પીરસીને જમે છે. એટલે બાળકો આ રીતે પોતાની દબાવેલી ઇત્તિને છૂટ્ટી કરી લે છે ને તેમ તેઓ બહે ક્રે. પણ આવે પ્રસંગે બાળકનું અવલોકન કરનારનું કર્તવ્ય તો એજ છે કે ખાવાની અતૃપ્તિ કે જે બાળકને પેટ પૂરતું પણ ન મળવાથી હોય તે પ્રથમ તેને પૂરતો શેટલો મળે એમ તો કરવુંજ બેઠકા. એટલું થયા પછી જે અતૃપ્તિ રહે તેનેજ પોપવાને બદલે બાળક બીજા સર્જનાત્મક કામમાં પરોવાઈ અતૃપ્તિને છોડી દે એમ યાંત્રી જરૂર છે. ખાવા પીવાની અતૃપ્તિ બાળકને ગંધવા પીરસવામાં ભાગ લેવા દેવાથી ઘણીવાર સારું રૂપ લે છે. ચાર કેરી ખાધને પણ તૃપ્ત ન થનાર બાળક ફરીની આખી ટોપલી પોતાના તાત્રામાં લઈ

બધાંને તે વહેંચી આપવાનું કામ કરવાંથી ખાવા તરફ બેઠકાર થઇ જાય છે. દીંગલીની ઘોલ ઠીમાં પણ સાવ ખોટું ખોટું જમવા કરવાનું રાખવા કરતાં જેનું કાંઈ બની શકે એવું ખાવાનું આપીએ તો રમત વધારે સર્જનાત્મક બની શકે છે. જેમકે કાકડી કે એવું કાંઈ આપીએ કે જે સુધારીને તેમાં મીઠું મગચું નાખીને છોકરીઓ સહેલાઈથી કચુંબર બનાવી શકે. સાચો ગોળ વગેરે આપ્યા હોય તો તેમાંથી છોકરીઓ રોટલી પૂરી લાડવા વગેરે કાંઈક કાંઈક બનાવી શકે છે. આમ રમત કાંઈક સર્જનાત્મક બને છે. છોકરીઓ મોટી હોય તો સાચે સાચી કાકડુરી વગેરે પણ બનાવી શકે છે ને દીંગલીની ઘોલથી સામાજિક ઉન્નતીમાં ફેરવાઈ જાય છે. ઘોલકીમાં જે સામાજિક નાટક થાય છે તેમાં વાંધા બરેલું તો જે ભાગ મોટાંઓ બજવે છે તે છે. મોટાંઓ બાળકોને રમતનું રૂઢ સ્વરૂપ ન આપે ને બાળકોને જેમ રમવું હોય તેમ રમવા દે તો બહુ વાંધા આવે નહિ બાળકો અંદર અંદર આસપાસની દુનિયાનું નાટક પણ કરશે પણ તેમાં તેઓ જેટલું સમજે છે તેટલું આવશે; અર્થાત્ બાળકો જેવા વાતાવરણમાં ઉછરતાં હોય તેનું પ્રતિબિંબ તેમની રમતોમાં દેખાશે. બાળકોની આવી રમતોમાં જે ગંદા તત્ત્વો દાખલ થતાં દેખાય તો તે ક્યાંથી આવે છે તે શોધી કાઢી ઉપાય લેવો જોઈએ. ધણીવાર શેરીના વાતાવરણમાંથી અનેક અનિષ્ટ તત્ત્વો દાખલ થાય છે. તેમની રમતમાં સામાજિક વ્યહારનો જે પડછા પડે છે તેને માટે તો આપણે પોતાને જ પૂછવું જોઈએ. ઘરમાં મોટાં માણસો એક ખીલ પ્રત્યે અને બાળક પ્રત્યે જે રીતે વર્તે છે તેનું પ્રતિબિંબ બાળકની રમતમાં જોઈને આપણે સમજી લેવાનું છે.

આપણે આપણું વર્તન સુધારણું એટલે બાળકની રમત સુધરવાની છે.

સારાંશ દીંગલીની રમત બહુ સારી; બાલવિકાસ પોષક છે એમ માનવાનું કારણ નથી; ઉલટું તેમાં બાલવિકાસને વિશેષ એવાં ધણાં તત્ત્વો છે.

દીંગલીની રમતને શિક્ષણમાં સ્થાન આપવાની જગ્યાએ જરૂર નથી. બાળક આમ શિવણ, રાંધણું કે પીરસણું વગેરે કામો ચોખ્ખા કામનાં સ્વરૂપમાં આવી શકે છે ને તે બધા બાળકને સ્વતઃ જ પ્રિય થઈ શકે છે. દીંગલીની રમતને રમત મટાડી શિક્ષણની પદ્ધતિ કે સાધન બનાવી દેવા માગીએ ત્યારે રમતનું કે કામ સરવું નથી અને શિક્ષણનુંયે થવું નથી.

છતાં બાળકો સ્વાભાવિક રીતે બધાં દીંગલી માગે છે કે દીંગલીની ઘોલકીની રમત રમવા મંડી પડે છે ત્યારે તે ખાસ રાકવા જેવીજ વસ્તુ માનીને રાકવાનીયે જરૂર નથી.

બાળકો તેમની મેળાણે જે પ્રકારની રમત તેમાંથી વિકસાવે તેનું અવલોકન કરવાનુંજ મોટાંઓએ કરવું જોઈએ ને બને તો તે વધારે ક્રિયાત્મક; વધારે સર્જનાત્મક થાય એવી દિશા બહુ વચ્ચે પડ્યા વગર આપી શકતા હોય તો તેટલું કરે. ચિત્રાય ખાસ અટકાવવા જેવાં તત્ત્વો દાખલ થતાં દેખાય તો તેને અટકાવવા માટે પણ યોગ્ય ઉપાયો લેવા જોઈએ.

બાળકોને દીંગલીની રમત રમવા ઉત્તેજવા કે લલચાવવા કે ઉશ્કેરવા તો નજ જોઈએ. બાળક રમવા લાગે તો સામાન્ય નાટક મિશ્રિત રમત જેમ ગણીને તેનાથી બકરી જરાની કે તે અટકાવવા દોડવાની જરૂર નથી.

માત્ર અવલોકનની જરૂર છે. રમત શક્ય તેટલી વિકાસ પોષક અને એમ કરવાની જરૂર છે.

સાંજની મેળે.

બાળ વિકાસમાં અને આનંદમાં આપણે માયાપો ધણું કરી શકીએ. આપણે સિર ધણી પ્રવૃત્તિઓનો મેળો છે છતાં દરેક સાંજે મા અને બાપ વાળુ ક્યાં પછી બાળકને કેટલીયે જાતની ગમ્મત રમત આપી શકે. એ મોટે આપણામાં વિચાર જોઈએ. સાથે સાથે યોડીએક આવડત પણ જોઈએ.

વાર્તા આવી ગમ્મતનું એક સાધન છે. તે વિશે સામાન્ય રીતે આપણે જાણીએ છીએ તેથી અહિં કહેવાનું નથી.

વળા ધરમાં રમી શકાય તેવી નાની નાની રમતો જેવી કે 'ઉકડ સુકડ કેટલો ભાર, એક ઉતાર' 'અડકણ દડકણ દહોના ટાંકા.' 'અવડક અવડક દામાડુ.' 'માથુ મીડું,' 'ચક્લી ચોખા ખાંડે છે.' જરા મોટી રમતોમાં 'મણુ મણુઓસરો' 'જાન ગપતીયું ચાલ્યું જાય' 'ગોરી ગાનો વાછોડો' વગેરે રમતો ધરના આનંદમાં વધારો કરે છે.

બીજી કેટલીએક ગમ્મતો પણ છે. આપણે બાળકો પાસે તે વારંવાર મૂકીને બાળકને તેથી રમવાના આનંદનો લાભ આપી શકીએ.

કેટલી એક રમતો શરીરના જૂદા જૂદા ભાગોને, હાથના આંગળાંને, આંખનાં સ્નાયુઓને વગેરેને વ્યાયામ આપવા સાથે તેના સ્નાયુઓનો સમન્વય સાધનારી છે. નાનાં બાળકો આપના શરીરનો ક્યાં ક્યાં ને કેવી કેવી રીતે વ્યવહારમાં ઉપયોગ છે તેની જેમ શોધ કરે છે ને માહિતી મેળવે છે તેમજ હાથનાં આંગળાં, જીભ, આંખો વગેરે કેવી રીતે વળે, કેવા તેમાં આકારો યદ્ય શકે, તેની રમતો કેમ ચાલે તે પણ ધણીવાર શોધે છે ને ધણીવાર જાણીને ખુશી થાય છે. નાનાં બાળકોમાં આવી રમતો મોટાં બાળકો પાસેથી, ને મોટાં બાળકો પાસે તેનાથી મોટાં બાળકો પાસેથી, એમ વડીલો પાસેથી આ જાતની

ગમ્મતો નાનાંઓ તરફ ઉતરતી ચાલી આવે છે. આવી રમતોમાં હાથકે આંગળાની રમતો, દોરીથી આકારો બનાવવાની ને જેવી રમતો, જૂંચંજૂંદાં આસનો કરવાની રમતો આવે છે. બે હાથના આંગળાંઓના આંકડા બીડી બે હાથ વચ્ચે કાણું કરી તે મણુમાં માથું નાખવા કાઢવાની રમત ગમ્મત કરતાં ધણું બાળકને આપણે જાણીએ છીએ. કાંચો હાથ વાંસા પાછળ લઇ જઈ તેનાથી જમણા ડાબા પગના અંગુઠા પકડવાની મહેનત ઉકવવામાં કેટલાએ વખત બાળકો કાઢી નાખે છે. આંગળાઓની રમતોમાં દસે આંગળાઓ છેડેથી વાળીને તેની ગાયો કરવી, આંગળાઓથી ખાટલી કરવી, ગાય, બકરીનાં આંચળો કરવા, વીંછીડો, કાચળો, ડોશીનો કુવો, 'ધોખીડો' ધ્રુવે છે બળ ખૂળ પાણી જાય છે, 'કરવું, એ વગેરે આંગળાની જુદી જુદી મોહવણી કરવામાં બાળકને ધણીજ મજા આવે છે. એક નાનું બાળક બે હાથ અથવા રાખી તેના અવળાં આંકડા બીડતાં થીખતાં કલાકોના કલાકો ને દિવસો સુદાં કાઢી નાખે છે. ડોશીનો કુવો કરતાં થીખવા મોટે તેને તેને બતાવેને કહે છે ને 'આમ રખાય ? આમ રખાય ?' એમ પૂછી પૂછીને થકવે છે. તેને એ રચનાનો ખ્યાલ લેતાં નજર અને વિચારનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. ત્યાર પછી તે તેને સિદ્ધ કરવામાં આસપાસની પરિસ્થિતિને, ધણીવાર બાગ ખાવો કે બા પાસે જવાનું પણ જુલો જાય છે. બ્યારે બાળક તેવું કરવાનું થીખી જાય છે ત્યારે તે 'બા, બા, મને ડાબલી કરતાં આવડી; બાપા, જુઓ તો મને કુવો કરતાં આવડ્યો !' એમ બા, બાપાની કને દોડવું જાય છે. પોતાને મહા મહેનતે આવડેકું બીજાં બાળકોને 'આમ કરોને,' 'અરે, આમ નહિને આમ,' 'બધ, બ

તો આમ થાય ' એમ કહીને શીખવામાં
ખુબ દસ લે છે. જે શુદ્ધ આનંદ તેને મળે
છે તે બીજાને આનંદનો તેને ઉત્સાહ અને
ઉદારતા છે. તેને તેમાં માથાકુટ નથી લાગતી.
આના મતો, વખતે એક ધરમાં શરૂ થઈ
એટલે બાળુના ધરોમાં, ત્યાંથી શરીરમાં અને
ત્યાંથી શાળામાં તે આવી પહોંચે છે. ક્રમાં
આનું મહત્વ નથી હોતું તો માળાપ કહેશે 'હવે
મૂકને એ બધા શાળા. એમાં શું વળવાનું છે,'
શાળાના શિક્ષકને આની કદર નથી હોતી તો
તે કહે છે ' કેમ, ગમના એ હાથ સખના
નથી રહેતા કે ? અદ્ય પહોંડી. જો શાળા ક્યાં
છે તો. આ આંકણી બાળી છે વગેરે. ' પણ
આ રમતો નિર્દોષ છે, સ્વાભાવિક છે. કારણ
કે તે વાટે બાળકો આનંદ સાથે આગળી-
ઓના રનાયુઓના સદકાર સધે છે ને સાથે
સાથે જટ જટ ઉપર કલા તેવા આકારો કર-
વાના કુશળતા મળે છે.

આપણે આવી નાની નાની રમતો
બાળકોને ધરમાં બેઠાં બેઠાં એક વાર જનારીયું
એટલે તેઓ તે ઝીલી લેશે ને તે શીખવા
મુશ્કેલી ને શીખ્યા પછી ક્યાંજ કરશે

ઉપરની આંગળીઓના રમતોમાં જેમ
ગમત સાથે રનાયુસદકાર છે તેમજ
કેટલીએક ગમતો એવી છે કે જેમાં
એક જાતની આવડત સિદ્ધ કર્યા બગેબર બને
છે. જેમકે ચપટી વગાડવી. તેમજ આંગળી
વાળવી. તેમજ આંગળી ઉપર લાકડી ટેકવી
તેને ન પડ્યા દેરી. એ એક કુદરત રમત ગમત
છે. આમાં બાળક એકાગ્રતાનો ઉચો પ્રકાર
સિદ્ધ કરવા તરફ જાય છે. બાળકને આંગળી
ઉપરની લાકડી પડવા ન દેવા માટે લાકડીના
બીજા બેડેના છેડા સામે ને સામેજ બેડેના
કાંડુ પડે છે ને જતી જતી લાકડીનો વિચાર
માણે યીએ સધ જણ પડે છે. આમાં
બાળકને તે સમતોલતા કેળવે જાય છે.

એકાગ્રતા અને સમતોલતાની કેળવણીમાં
રમતનો આનંદ રહેલો છે. બાળકને એવાર
આ રમતો બતાવી દીધો એટલે તે દિવસો
સુધી આ રમત ચલવા કરશે.

શરીરના રનાયુ સાથે જો એવી ધરમાં
કરી શકાય તેવી બીજી ગમતોમાં આપણે
દેરીની રમતો ગણવી શકીએ. દેરીથી મોર
પગલાં થાય, નાક કાપવાની, પગ વેરવાની,
કુચા કરવાની, ને એવી રમતો રમાય. આમાં
એક સદી દેરી માત્રના જરૂર છે. એકવાર
આપણે દેરીની રમતને માર્ગે બાળકોને ચ-
કાવ્યાં એટલે તેમની નવું શીખવાની હાથ
કરવાની-શક્તિ એટલી બધી તીવ્ર હોય છે કે
તેઓ તેની પાછળ ખુફળ વખત મંડાવજ
રહે છે એક મોર પગલું નિદ્રા કરવા. માટે
બાળક પચાસ નહિ પણ પાચસો વાર દેરી ફરી
ફરીને મોડવશે. ધરમાં જતાં વળીને બાળકો
બેઠા હોય ને જા કે બાપા દેરીની રમતો બતાવી-
માં છે. જ ને બાળકો આતુરતાથી તે કેમ
બને છે તે જોઈ રહ્યા હોય એ દરેક જોવા
જેવું છે. પછીથી ધરમાં બાળકો દેરીના
આકારો બનાવવામાં કેવી ગમતમાં પડે છે
તે દરેક કેવળ સદજ લાગશે. દેરીની રમ-
તોમાં ગોડવણની યુક્તિના વિચારમાં બુદ્ધિની
બીજાટો છેજ. દેરીના આકારોમાં કળાકૃતિઓ
તો દેખાયજ છે. દેરીથી વેરવાની અને નાક
કાપવાની રમતમાં ગમત અને જાદુ જેવું
તો લાગેજ છે.

આપણે માળાપ તરીકે બાળકોને સાંજે
બીજી ગમત રમતો પણ આપી શકીએ.
એક ગમત છાયા ચિત્રોની છે. આપણે
બ્રાંત કપર (દીવાનું અન્નવાળું પડતું હોય ત્યાં)
આપણી આંગળીઓ કે હાથથી આકારો
બનાવી તેના પડછાયા પાડીએ. એમાં હરજ,
ચિઆળ, કુતર, ઉંટ, એવા એવા ધના આકારો
આગેદુજ પડછાયામાં પડે છે. બાળકોને તે

બેવાની રમુજ પડે છે. પછીથી તેઓ તે પ્રમાણે કરવાનું શીખી લે છે સાંજે જાતો થતાં વેંતે આ વગર પંસાનું મેજકબેન્ટર્ન કે સિનેમા શરૂ થાય છે: છાયા ચિત્રોની ઓપ-ડીમાં હાથથી અને કાગળના કે પૂંડાના કટકાથી કેટલાંયે આકારોના પુદ્ગલા પાડવાની રીતો બતાવેલી છે. ધરમાં આ ગમ્મત સુંદર છે. પૂંડા કે કાગળના આકારો કરી તેના છાયા ચિત્રો પાંડરામાં બાળકોને હાથ કાઢી-ગરીતો પરિચય થાય છે.

આવીજ રીતે સાંજની ગમ્મતોમાં કેટલી એક ઇંદ્રિયોની શક્તિની કસોટી રૂપ ગમ્મતો છે. કેઈ કેઈ અનુમાન કરવાની શક્તિની ગમ્મતો છે. બાળકો પડકાર પાછળ રહી અવાજ કરે. તે કાણ બોલ્યું. તે ઝાળખી 'કાઠપુ', ધરનાં છુમં, જૂઠાં, કામે અંધારામાં વગાડવા ને તેના નામે પારખવા, અંધારામાં મોં પર હાથ ફેરવી સ્કેરને પારખવા, અંધારામાં ચીજોને ઝાળખવી, અંધારામાં જ દિશા તરફથી અવાજ આવતો હોય તે તરફ જવું, ઘડિયાળની પાછળ પાછળ પાટા બાંધી અવાજ પ્રમાણે ચાલવું, આંખે પાંટા બાંધી મીણજતી ઓલવી નાખવી, આ રમતની રમતો નિર્દોષ ગમ્મતો છે. કેઈ વાર એક રમત જતા-વાય, કેઈ વાર બીજી ચાલે. કેઈ વાર વળી ત્રીજી ઉપર ચડી ચાલે. રોજ ધરમાં કંઈને કંઈ રમતો ચાલે એટલે બાળકોને બારે ગમ્મત આવે.

ધણી બેલવાની પશુ કેટલીએક ગમ્મતોને શીખવ કરી શકાય. દરેક બાળકને ચ'ની', કંધા 'અક્ષર'ની, 'અરમારે તરમારે'ની બોલી શીખવી ગમે છે. તેને એકવાર બતાવી એટલે તો તે તેના ઉપર પુરી પડે છે. ત્યાર બાદ શીખવા હોય તેમ બોલે છે. બાળકો વાત કરવાને આનંદ પશુ લે છે. અને એમ 'અ' વાપરીને

કે 'અરમારે' વાપરીને મોઢાને ઠીક તાલીમ આપે છે.

વાણી પ્રયોગના વિનોદોની ગમ્મતો વળી જૂદી જ છે. એ તો બાળકોને અને આપણને પણ ખૂબ રમીડે છે. એકાદ ચીતથી બોલવાની એમાં કસોટી છે. જરાક ચૂંક્યા કે હસા હસતો છે જ. 'સુપડામાં સાની વાની, વાની મૂંછી સાની ખાક' એમ વારંવાર કાળજીથી બોલવા છતાં 'સુપડામાં સાની વાની સાની મૂંછી વાની ખાક' એમ બોલાય ત્યારે જોઈ લ્યો ગમ્મત. 'વાની' એટલે રાખ. એમજ બીંડા ઉપર લીંડું બેઠું ઉતર લીંડા બીંડા ખાક' ને બદલે લીંડા ઉપર લીંડું બેઠું, ઉતર બીંડા લીંડું ખાક' એમ બોલાય ત્યારે? આ વગેરે બોલવાનાં વાક્યો વિનોદમય છે. સાંજને સુખી બનાવનારાં છે. ગભીરતાના ભારેખમ પથાને હળવા કરનાર છે. બાળકના લોહીને ઝટઝટ ફેરવી તેને આરોગ્ય બક્ષનારાં છે.

ધરમાં નાનાં બાળકો પણ છે ને મોટાં બાળકો પણ છે. નાનાં બાળકો આંગણની રમતમાં મગ્ન લે છે તો મોટાં બાળકો માંદે ભુદ્ધિજળની રમતો ગમ્મતો, વિજ્ઞાનના પ્રયોગોની ગમ્મતો અર્થાત્ ઇંદ્રિયજ ઉર્જા જાડુ કપટના ખેલો પડેલા છે.

જરા મોટાં બાળકો ઇંદ્રિયજળના ખેલો પાછળ ગાંડા ગાંડા ફેાય છે. આપા તેમને 'દેરી બળે પણ ચીંટી બળે નહિ.' લોટા ઉપરનાં કાગળ બળે નહીં, 'જરતો લોટા ઢાળાય નહિ', ધાંડું એ કહી બંતાયે કે ગંજપાનું ધારેલું પાનું મોતી આપે કે એવા એવા ગંજપાના ખેલો કરી જતાયે ત્યારે છોકરાં મન મુગ્ધ થઈ તેની પાસે બેઠાં રહેશે. તે શું છે તે શોધશે. તેમાં રહેલ વૈજ્ઞાનિક કારણોના પરિચયમાં આવશે ને છતાં તેની ગમ્મત તો એવીજ અનુભવશે. દરેક છોકરા છોડી આપા કેટલાંયે

ખેલો કર્યા કરે છે. આપણે જ તે તેને બતાવીએ તે ધરતે તે માટે રમવાનું રચણ બનાવીએ.

આવી ગમ્મતોમાંથી બાળકમાં શોધ કરવાનો આનંદ ઉપજશે અને શોધક બુદ્ધિ જન્મ પામશે તે ભૌતિક શાસ્ત્રના કેટલાએ નવખોળે પરિચય થયે જશે, પણ સૌથી મહત્વના લાભ તેને તેની મળતો યશે.

બુદ્ધિ વિકાસની ગમ્મતોનો પાર નથી. ઉપરની રમતોમાં બુદ્ધિનો વિકાસ તો હેજ. પણ એ ઉપરાંત બાપાની ખિલવટ સાથે, અથવા તો ગાણિતિક બુદ્ધિના વિકાસ સાથે, અથવા તો સામાન્ય અનુમાન કરવાની આવડતને વધારવાની સાથે, બુદ્ધિની કસરત અને આનંદ આપનારી રમતો આપણે બાળકને રમાડી શકીએ. વરતો અને ઉખાણાની રમત આ જલતની છે:

‘એક જનાવર ૪ ટું, ૪ પૂંછડે પાણી પીતું’ કહો એ શું હશે? એમ પૂછતાં બાળકો વિચાર કરે છે. કેટલીએ ચીત્તેનાં નામો સંભારે છે. છેવટે ‘બત્તી’ એમ જાણતાં આશ્ચર્યચકિત થતાં બુદ્ધિમાં નવું અજાણું આવે છે.

‘ઝૂડી જેવડો મેમણ ને સુપડા જેવડી દાડી’ ઈંગણો વાણીએ, ઈંગણું પેટ પેટ પછાડે, પાણી હેઠે’

‘નવ લાકડાં રથે કારો, ૪ વરત ન વરતે છતો બાપ મુહો લોરો’

‘આટ કાટ લાકડા મંઘી જોજનડી જાળા. ૪વરત ન વરતે એતો બાપ ધનીયો માળા.

આ વરતોમાં વિતેલી જાતક છે, બાપાની ચમક છે ને બુદ્ધિને કસાવે તેવું છે.

‘જનમાં જોઇએ ને ધરમાં સોઇએ ને મળાને એક નામ, કહો પંડ્યાજી કયું ગામ?’

‘જનમાં જોઇએ ને માળામાં સોઇએ, બે મળાને એક ગામ, કહો પંડ્યાજી કયું ગામ?’

આ જવાબ આપવા એટલે બૌદ્ધિક દાન અને અનુમાન કરવાની શક્તિ.

‘અંગલ બેલી જંગલ બેલી જંગલના દરવાજા, આવો સુંદર વરણીનારી ધર કરેએ તાજ.’
‘પડી પડા પણ બાંગી નહી, કટકાચયા બેચાર; વગર પાંખે ઉડી ગઈ પડિત કરી વિચાર.’
‘સુંદર સરોવર ચાર નૌતમ નીર બર્ધા છે, નહીં સરોવર નહીં પાણી કારો દાર કર્યો છે.

આવાં વરતો અને ઉખાણાનું કાવ્ય બાળકને ગમ્મત ગમ્મતમાં ઉડેથી અડી જાય છે તે લાભ તો વધારામાં જ છે.

અધી રીતે વરતો ઉખાણા ધરતી ગમ્મતોમાં સુંદરમાં સુંદર ગમ્મત છે. એમાં ‘કસા છે, કાવ્ય છે, બાપાચાતુર્ય ને સુરચના છે, ને બુદ્ધિના ચમકારા પણ છે.

નામ ધારવાની રમત બુદ્ધિ બળને કેળવે છે. બાળકોમાંથી એક જણ ધારેલું નામ શોધી કાઢનાર ચાપ ને ખીળ બાળકો નામ ધારે. શોધનાર બાળક પૂછે ‘માણસ છે કે? હા’

પુરુષ છે?
“હા”

બ્રાહ્મણ છે.
“ના”

આમ પૂછનાર બાળક નામ શોધવા માટે પ્રયત્નો પૂછે છે. તેના મનમાં એક જલતની વર્ગીકરણ કરવાની ક્રિયા ચાલે છે. તે નક્કી કરે છે ‘માણસ છે એટલે જડસચ્ચિત્વ નામ તો નથી.’ ‘પુરુષ છે એટલે સ્ત્રી વર્ગમાં નથી.’ એમ કરતાં કરતાં બાદબાકીથી ધારેલ નામે આવી પહોંચે છે.

બુદ્ધિની ખીજ ગમ્મતોમાં સમસ્યાઓ છે: સમસ્યાઓ જરા મોટી ઉમ્મરનાં બાળકો વધારે આનંદથી હાડશે. સમસ્યાના સાદિત્ય તરફ વળશે અને વ્યંગાર્થમાં જતાં યશે. જ્યારે ધરમાં સમસ્યાઓ જેવી રમતો રમાય છે ત્યારે ધરનાં માણસો પણ તેમાં બળે છે અને આખું ધર બાળકો સાથે આનંદ હાડાવે છે.

બુદ્ધિના કોયડાઓ સામ સામે નાખવા છોડનાની રમત ચલવી શકાય. કોયડાઓ એવા છે કે તેમાં જરાક હેયા ઉકલત વાપરવી પડે. ક્યાંક દ્વિઅર્થ, ક્યાંક ગણિતની ગમ્મત, ક્યાંક સાધારણ બુદ્ધિનો વાણો તાણો કોયડામાં છે.

‘ શેઠ શેઠાણી બે, લાડવાં આગ્યા ત્રણ બાગ્યા વિના ખવરાવે. ’ બાળક સુંગશે. શેઠ અને શેઠાણી એ બે જણા છે તો દોઢ દોઢ લાડવો આવે. બાગ્યા વિના શી રીતે ખવરાવવું ? ત્યાં કોઈને સુંગશે કે શેઠ એક અને શેઠાણી બે એટલે ત્રણ જણા છે, માટે એક એક લાડવો વહેંચી શકાય. આમાં જરા કસરત છે, થોડો એવો દુયકો છે. આરા દુયકાઓ ગમ્મત આવે છે.

અંતકડીની રમત સૌને જાણીતી છે. કોઈ કોઈ છાત્રાલયો ‘ રાત્રિ પ્રવૃત્તિ ’ તરીકે અને ખાસ વાપરે છે. મુસાફરીમાં વાર્તાઓ અને અંતકડી મારગ ક્યાવનાર છે. અંતકડીની રમત જૂની જૂની કવિતાને તાજ કરવાનો અને પછી કરવાનો ઉપાય છે. પણ સૌથી સુંદર-શુભ તો પંટપટ કવિતાઓ સંભારી જવાની શક્તિ ખીસવવાનો અને સંભારી શકવાની આવડત ને વાપરવાનો નહીં, કે જતાવવાનો છે. અંતકડી કે જેવી કોઈ રમત હારજીત માટે કે પ્રદર્શન માટે થાય ત્યારે તેમાંથી આનંદ ઉડી જઈ વેર વગેરે જાગે છે ને છોકરાં લડી પડે છે તે ધ્યાન રાખવું અંતકડીમાં તો આપણને મોટાંને પણ મજા પડે છે. દરેકને બે પાંચ કવિતા, એકાદ બે લોકગીતો કંઈને કંઈ એવું આવડેજ છે. અંતકડીની રમત બા રમાડવા બેસશે તો બાપ. ચોપડાં છોડીને રમવા આવશે અને બાપા રમાડવા બેસશે તો બા ધડકવાર અખાટ પડતો મૂકીને કે અખાટ કરતી કરતી તેમાં જોડાશે. ધરમાં વાળુ ક્યાં પછી ઉપરની પ્રવૃત્તિઓમાં અંતકડીની પ્રવૃ-

ત્તિ સુંદર અને નિદોષ આનંદ આપનારી છે. અંતકડી કવિતાની શમી શકાય તેમજ નામવાચક શબ્દોની, ભૌગોલિક સ્થળોની કે કહેવતો પણ રમી શકાય. અંતકડી વખતે કેવી ગમ્મત જાગે છે, નાનાં બાળકો અને મોટાં બાળકો કેવી આતુરતાથી રમત જોવે છે વગેરેનું ચિત્ર મીઠું લાગે છે.

ગણિતના કોયડાઓની ગમ્મત પણ ધણી આનંદ આપનારી છે.

બાળશિક્ષણ કે આનંદમાં ખરી વાંત દિશા ઉઘાડવાની છે. આવી જાત જાતની ગમ્મતો દ્વારા આનંદ સાથે બાળકો સામે નવા નવા વિચારના, અભ્યાસના, શોધના ક્ષેત્રો ખુલ્લા મૂકી શકીએ છીએ. બાળકોમાં સ્વભાવ વિવિધતા છે. પ્રધાને ભેદી ગમતો બહુ ઉંડેથી નરે. સૌહાર્દપ્રિય બાળક મરતો ઉપાણમાં કે અંતકડીમાં વધારે ગમ્મત લેશે. સંગીતાપ્રિય બાળક અંતકડીમાંથી સંગીતનો આનંદ શોધી લેશે. ગણિત સ્વભાવી બાળક ગણિતના કોયડા ઉકેલવા મનને ખુશ રોકશે. તેના ઉકેલમાં તેને અમ કરવો ગમશે. તેના ઉકેલના આનંદ તેને બહુ ગમશે.

ગણિતના કોયડામાં ગણિતના દાખલા હોતા નથી પણ ગણિતની વ્યવહાર બુદ્ધિ છે. એક રીતે તો સાધારણ બુદ્ધિનો એ વિષય છે. પણ સાધારણ બુદ્ધિ કેળવણીનું ખરું પરિણામ અને તેની ખરી કિંમત છે.

આપણે બાળકોને ઉપર લખ્યાને જુદા જુદા આનંદો વિતોદો આપીએ તેમાં નક્કસ કરવી એટલે કે અનુકરણનો અભિનય કરવો તેને પણ સ્થાન આપીએ. ખીજા કરે તેમ કરવું એ વૃત્તિ બાળકમાં સ્વાભાવિક છે. આ વૃત્તિ સ્વયંશિક્ષણમાં સાધનરૂપ છે. આપણને બોલતાં

એવા 'વાતાવરણથી' તેને દૂર રાખે છે. પાંજરામાં પૂરેલા પક્ષીની સંભાળ લેવાય છે ને તેને સારું સારું ખાવાનું વિના મહેનતે મળે છે તેજ કારણથી તેની શક્તિ મંદ પડે છે. પોતાનો ખોરાક ગોતવા નીમળવું, ટાઢ તડકાનું નિવારણ કરવા માળો બાંધવો વગેરે કામોથી તેનું આરોગ્ય બહાર સચવાય છે. પણ પાંજરામાં તેની બધી જરૂરિયાતો વિનાવાસે મળી રહે છે તેથીજ તેના આરોગ્યને હરકત પહોંચે છે. એમજ બાળકના વધારે પડતી સારવાર કે સંભાળને લીધેજ તેની જીમ્મ જગડે છે. માળાપ ખાસ કરીને માતાઓ જે બરાબર સમજે અને બાળકને ઉછેરવાની પોતાની રીત ફેરવે તો બાળકની માંદગીના ઇલાજો તરત થઈ જાય.

બાળક ખાવાની 'ના' પાડે છે તેના અનેક કારણો હોઈ શકે. એ કારણો અને તેના ઉપાયો વિચારીએ.

કારણ ૧ છું—બીકને લીધે અથવા ચારીને ગળવાની કિયાની અનઆવડતને લીધે બાળકો ખાવાની 'ના' પાડે છે.

કેટલાંએક બાળકો નાની ઉમરે ખોરાકની વાસ-સહન કરી શકતાં નથી. સામાન્યતઃ બધાં બાળકો દૂધ ઉપરથી ખોરાક ઉપર આવવાને વખતે ખોરાકની નવી નવી વાસ અને નવા સ્વાદ તેમજ પદાર્થનું કંઈજુપણું વગેરેથી બડકતાં દેખાય છે. વિશેષતઃ પછાત બાળકો કે જે ચાલતાં બોલતાં મોડા થીએ છે એટલે જેમને સ્નાયુની સમન્વિત હીલચાલ ઉપર ઓછો કાબુ છે એવાં બાળકો પેવ છોડીને ધન પદાર્થ મમળાવીને ચાવીને ગળવાની કિયા શીખવા માટે વધારે વખત લે છે. એ દરમિયાન જે કાંઈવાર ગળે રહી જવાનો કે એવો કડવો અનુભવ થઈ જાય તો તેઓ ખાવાની 'ના' પાડવા લાગે છે. એવાં બધાં બાળકો નવા અન્નને વાસોથી

પરિચિત થવા કે ચાંવવાં ગળવાની કિયા શીખવા માટે પૂરતો વખત લે એ જરૂરનું છે. એને મદદ કરવાની બુદ્ધિથી આપણે કોળીયા જલદી જલદી એના મોઢામાં નાખીએ તો તેથી તે વધારે મુંઝાય છે ને તેની સાથેજ તેની ખાવા પ્રત્યેની અનિચ્છા વધે છે. પોતાને જોઈતો વખત લઈ જતે પ્રયોગ કરી કરાને ધન પદાર્થોને ચાવવા વગેરેની કિયા ઉપર કાબુ મેળવવાનું તે છોડી દે છે. પરિણામે મોઢામાં નાખવા માટે કોળીયાવાળો હાથ ઉઘેલો થતા બાળક 'નથી ખાવું' ના જીમ્મ પાડી રડવા લાગે છે. માને થાય છે કે બાળક ન જમેતો કેમ ચાલે. એટલે મારી મચડીને પણ બાળકને ખવરાવવામાં આવે છે; જેથી બાળકનો ખાવા પ્રત્યેનો વિરોધ વધતોજ જાય છે.

ઉપાય—બાળક ખોરાક લેવાની કિયા જોડેલી શીખી લે અને તે બાળકમાં સ્વાધીન બને એ જરૂરનું છે એ કિયા તેણે જાતેજ કરવાની છે. એમાં સ્વાદ કે વાસની મુશ્કેલી હોય તો આસ્તે આસ્તે તેને ટેવાઈ જવા દેવું જોઈએ. 'ખાને ખાજ' કરીને મા પાસે એસે તે કરતાં બાળકની આંગળી ખોરાકમાં બોળી પોતે ત્યાંથી આધી જતી રહે તો બાળક સ્વાભાવિક જિજ્ઞાસાથી ખોરાકની વાસ, સ્વાદ વગેરે તપાસવા બેસશે ને એમ કરતાં પ્રથમ કિમ્મ લાગતી વાસ કે અમતકારિક લાગતા સ્વાદોથી બાળક ટેવાશે.

મુશ્કેલી સ્વાદની નહિ પણ ચાવવા ગળવાનીજ હોય તો બાળકને દૂધ ઉપરથી એકદમ ધન પદાર્થ ઉપર લઈ જવાને બદલે બાળકને દૂધ ખાત કે લાળીયું વગેરે કરીને આપવું. અર્થાત્ બાળકને આસ્તે આસ્તે ધન પદાર્થો તરફ લઈ જવામાં આવે તો તેની મુશ્કેલી ઘટે. સાથે સાથે પછાત બાળકમાં સ્નાયુની એકંદર હીલચાલ ઉત્તેજવી જોઈએ. હાથ, પગ, જીમ્મ વગેરેની હીલચાલ

ઉપર જેમ જેમ બાળકનો કાળ વધતો જાય તેમ તેમ ખાવાની ક્રિયા ઉપરનો કાળ પણ વધતો જાય એ સંભવિત છે.

આવી મુશ્કેલી જેમ પછાત બાળકોને આવે છે તેમજ કોઈપણ માંદગીને લીધે અશક્ત થઈ ગયેલા બાળકને પણ આવે છે. ઉચિત તરીકે તો એકંદરે સ્નાયુની હીલ્લચાલ બરાબર થાય એમ કરવું જોઈએ.

કારણ ૨ છું—‘ના’ પાડવાની રીતે લીધે બાળક ખાવાની ‘ના’ પાડે છે તે.

કેટલાંએક નાનાં બાળકોમાં અસ્વસ્થતા અને ચિંતાપાણ્ય દેખાય છે. સાથે સાથે આપણે જે કહીએ તેથી વિરુદ્ધ હક લઈને બેસવાની વૃત્તિ પણ દેખાય છે. આપણે કપડાં પહેરવાનું કહીએ તો બાળકનો નિર્મળ ન પહેરવાનો હોય છે અને ન પહેરવાનું કહીએ તો પહેરવાનું એમ તે નહીં કરે છે. ધણે બાળકોને “આમ કરને આમ ન કર” એમ બહુજ કહેવામાં આવતું હોય એવા બાળકોમાં એ રીત વધારે દેખાય છે. ઘણી માતાઓ તો પ્રથમ તિરસ્કાર કે ધિક્કાર બતાવે છે, બાળક ન માને એટલે તરત વિનવીને કે મનાવીને કામ લેવા માગે છે; ને છતાં ન માને કે તરત માગે દઈ વરવા કે મારવા લાગે છે. એક પછી એક ઉપાયો અદલાતા જતાં હોવાથી એકની પણ અસર થતી નથી. આથી દિવસ એમજ ચાલ્યા કરે છે. આ એક દિશા બતાવે તો બાળક વિરુદ્ધ દિશામાં જાય છે. ખાવાની ‘ના’ પણ એ પ્રકારનીજ એક ‘ના’ હોય છે.

ગરીબ કુટુંબના બાળકોમાં ના પાડવાનો બીજોજ પ્રકાર દેખાતો આવે છે. આવા કુટુંબોમાં ખેરાતની વસ્તુઓ મોંઘી મળ્યાં છે. અર્થાત્ માથાપોતું વસ્ત્ર ‘હવે જસ’ તરત હોય છે. તેથી મોટાંઓ કહે તેથી કંઈ કરવા ઇચ્છતાર બાળકો વધારે ને વધારે ખાવા લાગે છે. તેમની શુભ ભણે કાંઈ વાંચના થતી

નથી. આ બાળકને ખાવાની વસ્તુથી આધે ભાગે છે; જ્યારે બાળક આખો વખત ખાવા તરત દોડે છે. સંપત્તિ કુટુંબોમાં માથાપોતો આમજ બાળક વધારે ખાય એ જાતનો હોય છે અને બાળક ‘ના’ પાડ્યા કરે છે. જ્યારે ગરીબ કુટુંબોમાં માથાપો અનિચ્છાએ ખાવાનું આવે છે અને બાળક કોઈ દિ ધરાવતું નથી. અને બતાવે એમજ જાતનાં છે.

ઉપાય—આનો ઉપાય સહેલો છે. બાળકને જે રીતે ખાવાનું કહેવામાં આવે છે. તે રીતજ બદલવી જોઈએ. ન જમનાર બાળક ની ખાતી થતી જોઈએ કે આપણે ‘ના’ પાડવું એટલે રીતકારવામાં આવશે. આવા બાળકને ખાવાનું પીરસતી વખતે ‘ખા’ ‘ખા’ નો આગ્રહ અથવા ચિન્તા બતાવવી નહિ. તેમજ વધારે ખાનાર બાળકો પરતે ‘પૂરતું નહિ મળે’ ‘ભૂખો નહીં’ તેવું વાતાવરણ પહેલેથીજ હિતું કરવું નહિ. પરંતુ તેમને ધ્યાન રાખી શીજવું પીરસતા જવું અને હવે આવે ત્યાં એકપની ધારીને ‘ના’ પાડવી. ત્યાં ‘હા’ ‘ના’ ની રમજકમાં અંતે કાચર થઈ વધે જે આપવાની ભૂખ કહી ન કરવી. સાથે સાથે બાળકને ઉઠેલાની રીતમાં પણ મોટા કેમ્પર તુરંતજ કરવો ધોર. ‘ના’ પાડવાની વૃત્તિ (નર્ક્સ) માનસિક અવસ્થાનું ચિન્હ છે. મોટાંઓમાં આવી અસ્વસ્થતા, ચિન્તા કે દુઃખ વગેરેથી આવે છે. પણ બાળકોને કાંઈ આવા કારણો હોતા નથી. માંદગીને પશ્ચાત્તે અથવા શરીર પેશન્ટની ન્યુનતાને લાગે તે આવે છે બાળકો કંઈકાં ઉપર વાંધાર ચડે ને રહે, કિસ્કાય વગેરે વાંધાર થવાથી તે બાળકો કેવળ પરિણામે નાંદેરા અસ્વસ્થતા કિપવન થાય છે પેલાની જાતની કે પોતાના બદલા માથાપોતની વધારે પડતી સંભળ લેવાની વૃત્તિ પણ આ પ્રકારની અસ્વસ્થતાનું કારણ છે.

આપણે ધણી વાર જોઈએ છીએ કે બાળક ધરના અમૂક માણસોના સાથે હમેશા ડાહ્યું થઈને રહે છે. જ્યારે અમુકની સથે કંઈપણ ઉપર ચડે છે. કારણ તપાસશું તો જણાશે કે જેમની સાથે બાળક હમેશા રીંધ્યું ચાલે છે, તેઓ ધણી આજ્ઞાઓ કરતા નથી. ને બા બાપુ કરીને વિનયતા પણ નથી. ધિક્કારતા નથી તેમ બીક બતાવતા નથી. બાળક સામું થાપ જોવી બાપા તેઓ વાપરતા નથી. આ રીતે લગામ પકડી હોય તો સામું થઈને આપણી ‘હા’ ને ‘ના’ અને ‘ના’ ને ‘હા’ કરવાની જ્ઞતિ બાળકમાં જાગતી નથી. એ જ્ઞતિ તો આપણા ધિક્કારને દા-કામાંથી જન્મે છે. બાળકને તે ગમતું નથી. એટલે સામું થઈને ‘હા’ ‘ના’ ક્યાં કરે છે. બાળકની આવી જ્ઞતિ જોઈને તરત સમજવું કે બાળક નર્હસ અસ્વચર્યતા બોજવે છે. અને તેવું કારણ ધણે ભાગે આપણે પોતે જ છીએ. તેને સીધા કરવાના બીજા પ્રયત્નો હમેશા નિષ્ફળ જાય છે. આપણા વર્તનમાં અને વાણીમાં સુધારા એ તેનો એક જ ઉપાય છે.

કારણ ૩ જુનું-આપણે જ આપણા ખોટા ખ્યાલોને લીધે આવતી ‘ના’.

બાળકમાં જાતને તપાસીને નિર્ણય બાંધવાની શક્તિ પૂરતી ખીલેલી હોતી નથી. તેથી પોતાની બા કે વડીલ માણસો તેને વિશે જે કહે છે તેવું તે પોતાને માટે ધારે છે. ઘરમાં તેને વિશે જે કહેવાતું હોય તેવું તેવું કરવા બાળક મથે છે. આપણે કહીએ ‘બાપુ બરબર ઉંઘતો નથી, કંઈપણ ક્યાં વગર સ્નેહાજ નથી. અગ્યાર વચ્ચા સુધી તેડીને શરીરે ત્યારે તે માંડ મુએ છે.’ બાપુ તેમાંથી પોતાનું ન ઉંઘવાનું, ઉંઘના પરેલાં કંઈપણ કરવાનું ને તેડાવવાનું લક્ષણ પકડી લે છે; ને એ પ્રમાણે આપણા કહેવાથી જ એ તેનો દગોથનો નિયમ થઈ જાય છે.

બાવાની બાળકમાં પણ આપણા કહેવાથી જ બાળક બાતું મટી જાય છે, ને કાંતો વધારે બાવા જેવી જાય છે. બાળક સુદૃઢ કેમ થાય તેની મા હમેશા ચિંતા રાખતી હોય તો તેની અસર બાળકના જરૂર અને પર્યવેશ ઉપર થાય છે. એ બાળકમાં કદાચ બોલવામાં ન આવે તો પણ એકંદર વાતાવરણની હાથ બાળક ઉપર પડે છે. પણ જાગે ભાગે તો બાળકના દેખતાં માણસો કહાજ કરે છે કે “આને આ નહિ ભાવે” “તે આ નહિ જાણ.” “તે તો જરાક દુધજ પીએ છે.” “તેને પૂરી તો નથી સરતી” આવા સૂચનોથી બાળક પોતાની આજ ખરી-યત છે એમ માને છે ને દિવસે દિવસે તેની ભૂખ ધરી જાય છે.

ઉપ.૫—ઉપર વર્ણવ્યા તે જાતના ગુણ નકારક સૂચનો માખાપોએ કર્યા નહિ. જ્યાં એક પ્રકારના સૂચનથી કામ બગડી ગયું હોય ત્યાં પણ તેની વિશ્લેષણમાં સૂચના થાય તો ચાલે. જેમકે હવે તો બાપુની લખીઅત સુધરી છે. તેને બધું સંદે છે બધું ભાવે છે.” પરિણામે બાપુને સાંચે બધું પચશે ને બધું ભાવશે. ઘરમાં જે એક ાચતાનું ઘડાવણુ છવાયું હતું તેની જગ્યાએ પ્રસન્નતાનું આવશે.

કારણ ચોથું—પોતાનું વ્યક્તિત્વ રચાવવા અથવા પોતા તરફ ખીંજતું ધ્યાન ખેંચવા ખાતર પકાતી ‘ના.’

બાળક જુએ છે કે પોતે જો બાવાની ‘ના’ પાડે તો ઘરમાં જાણે એક જાતની ‘દો દો’ થઈ રહે છે, બા ને બાપા ને બધાને તે પોતા તરફ ધ્યાન આપતા કરી શકે છે. બાને તો ખાસજ. એમ એક બાવાની ‘ના’ પાડવાથી બાળક પોતાનો નાની ફરીયામાં બધાના ધ્યાનને વિષય બની શકે છે. ને તેમાં તે એક પ્રકારનો આનંદ અનુભવે છે. આમ બાળક

વારંવાર 'ના' પાડે ને મોટાંઓ તેને વિનવીને કે આમદ કરીને જમાડે તો બાળકની ટેવ વધવા પામે છે. રોજ જમતી વખતે બાળકનું રડવું ને કછપો ચાલ્યા કરે છે. તેથી બાળકની પચનેદ્રિય સાચેજ નયમળ પાતી જાય છે કેવળ નન્ડસનેસથી ઉલટી કે ઝાડા પણ થાય છે.

ઉપાય-મોટાંઓની નજરે પોતાનું 'મહત્ત' વધારવા ખાતરજ જ્યારે બાળક બાચાનાં 'ના' પાડે ત્યારે તેનો ઉપાય એકજ કે મોટાંઓએ તેની 'ના' ને સાંતિથી રીકરી લેવી. માને માટે તે અધર છે બાળક તે જાણે છે

ગાટેજ તેને હાથિયાર તરીકે વાપરે છે. એ ખ્યાલ બાળકના મનમાંથી નીકળીજ જવો જોઈએ.

બાળકની 'ના' માં ઉપર આપ્યા પ્રમાણેનું મિશ્રણ પણ હોય. બોરાકમાં ફેરફાર કરવાથી યાદો થતો નથી. ઉલટું બાળકનું તે તરફ ખાસ ખ્યાન જોવાય છે. તેમજ ટોનિક કે એવી બીજી દવાઓથી પણ દ્રાવણો થતો નથી. કારણ પાચન રસમાં ખરી રીતે કાંઈ ખામી નથી. પચનેદ્રિય બગડવાના કારણો જુદાં હોય છે. તેથી તે કારણો કાઢી નાખવાથીજ પચનક્રિયા સુધરી શકે છે.

તા૦

વરાધ, સસણી અથવા બરાધ જવું એ રોગ વિષે કંઈક.

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ. ડી. પી. એચ. ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ એડીકર, સુરત.

આ ભવંકર અને હવરોણ રોગ ખાસ કરીને બાળકોને જ થાય છે અને એક વરસની અંદરના બાળકોના મુલ્યનાં કારણોમાં વરાધ એ મુખ્ય કારણ છે.

દુનિયામાં જન્મતાં બાળકોમાંથી સેંકડે ૯૦ ટકા પોતાની પાંચ વર્ષની હાલતની અંદર કમમાં કમ એક બે વખત આ રોગના પંજમાં જરૂર સપડાય છે અને ફેરનાં ગિભારીથી જોડલાં બાળકો મરે છે તેમાંથી લગભગ ૯૫ ટકા વરાધના રોગથી મરણ પામે છે.

આપણા દેશમાં આ રોગ બહુ સાધારણ મળાય છે અને આ રોગના ભવંકરપણાના પ્રમાણમાં તેને આગલ આપરામાં આવતી જાય છે અને આ કારણથી આપણા દેશના સેંકડો બાળકો આ રોગથી મરણને ચાલ થાય છે.

આ રોગના મુખ્ય ચિન્હો તાવ અને ખાંસી છે. જ્યારે જ્યારે બાળકને વાવ

ને ખાંસી આવે છે સારે અઢાન માતા "બાળક જરા બરાધ થયું છે" એમ માની ઘરગણ ઉપચાર કરીને સતોય માને છે. અંગ્રેજીમાં વરાધ અથવા સસણીને ડેપીક્રી બ્રોન્કાઇટીસ (Capillary Bronchitis) અથવા બ્રોન્કોપ્નેમોનીયા (Broncho Pneumonia) કહે છે. ડેપીક્રી બ્રોન્કાઇટીસની શરૂઆત સાધારણ ખાંસી અને તાવથી થાય છે. સાધારણ તાવ અને ખાંસીના દર્દને અંગ્રેજીમાં Bronchitis બ્રોન્કાઇટીસ કહે છે અને આ રોગ જ્યારે ગંભીર સ્વરૂપ પકડે છે ત્યારે તેને ડેપીક્રી બ્રોન્કાઇટીસ અથવા બ્રોન્કોપ્નેમોનીયા કહે છે. અહિં સાધારણ મનુષ્યની સમજ માટે એટલું કહેવું બસ થઈ પડશે કે જ્યારે બાળકને તાવ અને ખાંસી બન્ને સાથે આવે અથવા એક બે દિવસને અંતરે આવે ત્યારે તે રોગને સાધારણ ન સમજવો પરંતુ તેને ગંભીર ગણીને બરાબર કાળજીથી બાળકની દવા અને માવજત કરવી.

જે દેશમાં હંડી અને ગરમીનું પ્રમાણ ચોપીસ કલાકમાં મોટા કેન્દ્રાર વાળું હોય છે ત્યાં આવેા રોગ જલદીથી પેરા થાય છે એટલે કે દીસે અતિશય ગરમી પડે અને રાત્રે હંડી પડે. આવી રૂતુ જે દેશમાં હોય છે ત્યાં બાળકને શરદી લાગવાનો વધુ સંભવ હોય છે. આદિ જણાયું જરૂરી છે કે વરાધનો રોગ પ્રકત અતિશય હંડીથીજ નથી થતો. વરાધનો રોગ બનાબામાં પણ થાય છે. અતિશય ગરમીમાંથી બાળકને અતિશય હંડી દવામાં રાખીએ તો તેને “શરદી તરત લાગુ પડે” અને આ શરદીનું પરિણામ તે વરાધ રૂપી રોગ. બનાબાની રાત્રે ઉઘાડે શરીરે અભારીમાં કે બાદી પામે બાળકને ચુર-વવાથી આ રોગ લાગુ પડે છે. તેરીજ રીને બાળકને ઉઘાડી જગામાં સ્નાન કરાવવાથી અને સ્નાન કરાવતે તરત કપડું નહિ પહેવાથી આ રોગ લાગુ પડે છે. તાર ઇલાદિ સંગીમાંથી ઉઠેલા બાળકને બેરકારીથી સ્નાન રાવવાથી પણ આ રોગ લાગુ પડે છે. હુકમાં અતિશય ગરમીથી અતિશય હંડીમાં બાળકને મુકવાથી તેને શરદી લાગવાનો સંભવ રહે છે અને તેનાથીજ આ રોગને ઉત્પન્ન થવાનું કારણ મળે છે. આટલું લંબાવુ બધું વિચેચન “શરદી લાગવા વિષ” કંપુ અગસનું ધારીને કરેલ છે કાંબુ કે આણા લોકો આ વાતને બહુ સાધારણુ સમજે છે.

આ રોગ ઉત્પન્ન થવાના બંધાં કારણોમાંનું મુખ્ય કારણ માતાનું બાળકને કહેવાનું અને તેની તંદુરસ્તીનું રક્ષણ કરવાનું અજાન છે. એકસો ને આર દિથી તાર હેય અને બંને ફેફસાંનો ઓળે ચોક્કો હોય છતાં “જો તો આમાસ આપી છે તેથી બગઈ ગયો છે” એવું કહેનારી સેકંડો માતાઓ આ દેશમાં મોજુદ છે.

જરૂર જવાના રોગ મારે બાધા બાખડી

કુનારી અને માનતા માનનારી માતાઓની આ દેશમાં ખોટ નથી. આદીમાં સ્પષ્ટ જણાયું જરૂરનું છે કે આ રોગને કોઈ પણ જનના ધર્મની માન્યતા સાથે કે દેવ દેવી સાથે કંઈ પણ સંબંધ નથી. આ રોગમાંથી બાળકને બધાવવાનો ઉપાય ચે.અય દવા અને કાળજીપૂર્વક સારવાર કરવી તેજ છે.

હવે આ રોગના ચિન્હો ક્યાં ક્યાં છે તેનું હુંક વર્ણન આદી કરીશ. શરૂઆતમાં બાળકને થોડો થોડો તાર આવે છે. ઉપર ઉપરથી બેનાં બાળકના હાથ અને પગ કદાચ હંડા હોય પણ તેનાં પેટ અને અગસ પર હાથ લગાડતાં તાર ચોક્કો માણુમ પડે છે. એક બે દિવસ પછી બાળકને ખાંસી આવે છે અને શ્વસે.સ્વસની ગતિ વધે છે હોઠ અને મોઢું લાલ થઈ જાય છે. શ્વાસ લેતી વખતે નાકના નસ્કોમાં પગ આવે છે એટલે ઉંચા નીચા થાય છે. બાળક કમળેર જણાય છે અને તેનો ચહેરો ચિતાનુર દેખાય છે. નાડી પણ પ્રમાણમાં જલદી ચાલે છે. બાળકને શરૂઆતમાં હુસકાથી ખાંસી આવે છે અને પછી એકદમ એક સાથે દસ પંદર વખત ખાંસી આવે છે અને બાળકનું મેઢું લાલચોળ થઈ જાય છે. રોગની સખ્તબના પ્રમાણમાં ઉપરના ચિન્હો વધુ ઓછા ગંભીર દેખાય છે. વધારે ખાંસી આવતા બાળકને ઉલટી પણ થઈ જાય છે અને ઉલટીમાં કદ અથવા પાણી જેવો પણ ચોક્કો પદાર્થ નીકળે છે. છતીના હુખાસા અને અકળામણને લીધે બાળક રડે છે.

આપણે જેને ઓરી અથવાં ગોગર કહીએ છીએ તે રોગમાં રોગની શરૂઆત પછી ચોથે પાંચમે દીવસે તાર અને ખાંસી આવે છે અને ગોગરમાં ‘વરાધ’ એ એક વધારાના રોગ તરીકે ઘણી ખરી વખત દેખાય દે છે.

હવે આ રોગ કેમ સારો થાય તે વિષે

થોડુંક વિવેચન કરીશ. આ રોગ માટે તેની શરૂઆતમાંજ અનુભવી ડાક્ટરની સલાહ લેવી જોઈએ અને તેની સૂચના મુજબ દવા આપવી જોઈએ અને સારવાર કુત્તી જોઈએ. અડીઆ સપ્ટ જણાવ્યું જોઈએ કે આ રોગને મટે કે ઇ ચોક્કસ ને ખાત્રીવાળો હલાજ હવુ સુધી શોધાયો નથી. ટાલીઆ તાવ માટે જોગ કરીનાઇન એ રાગવાળુ ઇલાજ છે તેમ વરાધ માટે ડાક્ટરને કે ઇ રાખતું બાણુ હવુ હાથ લાગેલું નથી. ડાક્ટરો આ રોગમાં ફક્ત કુત્તીને મરદ કરવાનું કાર્ય કરે છે. હવે કમજોર જણાય તો તે બાળક ટકી રહે અને નિયમિત કામ કરે તે માટે અમુક દવાઓ તેઓ આપે છે. કદ નીકળતો નહોતો હોય તો ફક્ત ટીની દવા આપે છે. કદ સમ્પત અને નીકળે હોય તો તેને પાતળો કરવ નો દવા તેઓ આપે છે. શ્વસ રૂંધાઈ જતો હોય તો ફેરમાં મગજુતાઈથી આજે તે માટે અમુક દવા આપે છે. પરંતુ આ બધી દવાઓ કરતાં આ રોગનો પરાજય કરવાની ખરી ચાવી તો રોગીની સારવાર કરનાર તેની માતા અથવા નર્સના હાથમાં છે. મંબાળપૂર્વક સારવાર કરવી તેના ઉપરજ બાળકની જીંદગી ને મરણનો આધાર છે. ડાક્ટરના બનાવ્યા મુજબ બાળકની છાતી ઉપર ગરમ પેદીસ, બાળકને શરદી લમાકા વગર કાળજીથી જાલવી, બાળકને અવિશય પરસેવો થાય તો તે લુહી નાંખવો, બાળકના કપડાં અને પથારી સ્વચ્છ રાખવાં અને બાળકને ડાક્ટરના જતાવ્યા મુજબનો ગરમ ગરમ ખોરાક આપવો અને કેટલી ઉષ્ણતાવાળું પાણી પાવું આ બધું કાળજી પૂર્વક કરવું તે સહેલી વાત નથી. હુકમો એમ કહીએ તો ચાલે કે આ રોગમાંથી બાળકને જાણનાર ડાક્ટર નથી પણ બાળકની સારવાર કરનાર મનુષ્ય છે. આ મનુષ્ય એ તેની માતા હો કે નહીં હો.

આ રોગમાં જોટલી સારવારની જરૂર છે તેટલીજ સ્વચ્છ દવાની જરૂર છે બાળકના શરીરથી જાણના ખાતર અજાન માતા બાળકને સુખના ઓગાતા બધાં બાળકો બંધ કરી દે છે અને જોરવાની દવા આમ કરવાથી અશુદ્ધ બને છે. કેટલીક વખત નાની રાખી ઓરડામાં દસ પાંચ સ્ત્રીઓ જાળકને જોવા આપવાને બદલે એકે છે અને મામમપાટા મારે છે. વધારામાં જારી બાળકો બંધ હોય છે અને ઓગામાં એકાદ સપરી દેવતાથી ભરેલી હોય છે. જળતા કોલસા કે લાકડા, દવાની અંદરના પ્રાણવાયુનો (Oxygène) નાશ કરે છે અને કાર્બોલીક એસીડ નાખતો ઝેરી ગાયુ પેા કરે છે. માણસનો શ્વાસોત્સાસ પણ આજ કાર્ય કરે છે. આટલા માટે બાળકના ઓગાની દવા પચારે માણસેથી કે અગ્નિથી ઝેરી થવા દેવી નહ અને દવાની આવશ્યક માટે જારીઓ ઉપરથી રાખી. વળી બાળકની પથારી એ રી રીને રાખી કે તેના ઉપર સીધી દવા આપે નહિ. આવી નાની નાની બાબતો ઉપર ચોક્કસ ધ્યાન આપવું બહુ જરૂરી છે. આ રોગમાં ડાક્ટર અને બાળકની સારવાર કરનાર માતા કે નર્સ એ બંનેનો સંપૂર્ણ સંકાર હોવો જોઈએ અને જો તેમ થાય તોજ બાળક રોગમાંથી બચી શકે.

આ રોગમાં બાળક શ્વાસ બહુ જોરથી લે છે અને ધણી વખત બાળક ઉંચુ સ્થળ જાય છે અને તેને ચેન નથી પડતું અને તડકડીયા મારે છે. આ દરેક ક્ષણ જ દયાજનક હોય છે. આરે સમયે માખાપે બહુ ધીરજ રાખવી જોઈએ અને હિંમત નહ હારતાં પેતાનાથી બનતો પ્રયત્ન બાળકની જીંદગી જાળવવા કરવો જોઈએ.

વિશેષમાં એ પણ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે બાળકની છાતી પર બારે વજનનું ઓઠવાળું નાદિ રાખવું અને બાળકના કપડાં પણ

લાં હોવાં નેમ્મજે. આ રોગમાં આગને તીમાં એટલી ગંધી અકામળ થાય છે કે પોતાના કપડાં અને એટલાનું પણ કેટલી છે. આવા રોગમાં ને જનન માતા ણકના સ્ત્રીપર બારે વચનની જોડી કે નસ નાખે તો તે કાર્ત્ત કૃતાર્થેણ અને ભંકર કહેવાય. હેયરમાં વચનના રેખાથી પકિત બાળકને મૃત્યુવશ કરવાનું નીચે લખેલું પ્રેક્ટીશન માત્ર પણ માતાએ કે નર્સે બાળક પર અજમાવવું નહિ—

“વધાથી પીડાતા બાળકને આધારી અને મેજાગી એડરીના એક ખુશામાં સુવાડો,

પથરીની આગપાસ એક પડો નાંખો, બારી બંધમાં બધા બંધ કરો કે જેથી સ્વચ્છ હવા અંદર આવવા પામે નહિ. વધારામાં ધગધગતા અંગાતથી બરેલી એક સગરી રાખો, એ ચાર પકોશમેને પાન કરવા મોસાવો. ને આટલા-થીજ પતી ન જાય તો વધારામાં બાળકને એ ગરમ નાદા અને બંધ એસતા કપડાં પડાવો, તેના ઉપર એ ચાર જોડાં કે ધામવા નાંખો. પાટોચો ઉપરાંત ઘઝમાં પાણેલી જિંદગી કે કુતરને પણ તેજ ચોર-ડીમાં રાખો અને એક ઘસમેટનો ધુમાડીયો દીવો સગાવો; પથરી છુઓ કે શું થાય છે?”

પૂરક પ્રવૃત્તિઓ.

ધર અને શાળામાં મળતી પ્રવૃત્તિઓને થાય એવી પ્રવૃત્તિઓ બાળવિકાસમાં મુદ્દા છે. હાંકું સદાચરન ધરમાં મળે છે. શાળા છવનને શાળામાં અવકાશ છે.

II બનનેથી વધારે વ્યાપક તેમજ પ્રકાશનું સદાચરન બાળકને નેમ્મજે છે તેને મળવું નેમ્મજે. એટલા માટે II શેરીને શેરી છે: શાળાના જોડા આ પુતર પુત્રી છે. ધનની બહારથી માવ હાંકુંના પ્રેમની છે. શેરીની મુલાકાતે. માણક છવનની બૂબ મટલવા મટે છે. ‘સમાન વ્યક્તિને તમામ’ એટલે સરખા શાવડીયાની મૈત્રીની કેળવણી થાય છે.

શેરી:

પણ શેરી-આગની શેરી-મિત્રમિલન માટે, ખેલન માટે મોખ સ્થળ નથી; એટલે શેરી ગા અને ઘર વચ્ચેનું મેદાન છે. પરંતુ તે છે. જેમવાગવરી બહુ છે. નવો ત્યાં આપની નજર છે અપર શિશુકની હાક છે. થી શેરી આગે તો બહીજે.ની ખાણ છે. બાળકો જ્યાં બોલતાં શીખે, ગાળાગાળ

શીખે, ખોટાં ચાળાં શીખે, આધતાં શીખે, વગેરે શીખે ધરમાં કે શાળામાં અધુરું શિક્ષણ મળ્યું હોય તે પૂર્ણતાએ પહોંચાડે.

પરંતુ બાળકને ભોળાં અધને રમવું નેમ્મજે આયું વાણું નેમ્મજે. ફરવું નેમ્મજે. એનું શું કરવું? મૈત્રિ ક્યાં કેળવવી? સહાનુકૂળતા ક્યાં ખેડવી? સદાચરનના ટેટલાક પાડો ક્યાં શીખવા? તારે શું કરવું?

બાળકને આપણે ઘણી રીતે તંદુરસ્ત સદાચરન આપી શકીએ. આ પ્રવૃત્તિઓ કંઈક અંશે શાળાઓ કરે, કંઈક અંશે ઘર કરે, કંઈક અંશે આખે. સગાજ કરે.

પ્રવાસ:

શાળાઓ બાળકને તાના મોટા પ્રવાસે હપડે એકાદ ગણાવડે વ્યવસ્થિત અને શિક્ષણની દૃષ્ટિએ થએલો પ્રવાસ એટલે તો બાળકને માટે અનેક અનુભવોનો પ્રસંગ. ટેટલેયે તાલીમનો અખાડો. પ્રવાસમાં બાળકો તાત્કાલિક હકમનો અમલ કરતાં શીખે ને વે કરવાની બરોઆવ જાણે: જેવું મળે

તેવું ખાતાં, જ્યાં સુનાં, હાં ઉધી જતાં, સાં-
કડ મોકડે ખેસતાં, રથજે રથમની સુખતા પ્રાપ્તિ
વર્તતા, વગેરે પ્રકારના તાલીમ નેત્રે પ્રવાસમાં
મળે: વખતે ખાવાનું મેહું થાય તો હાં સુધી
રાહ જોવી પડે, પૂરો પાથરવાનું ન મળે તો
હેડે સુધું પડે, વખતે તરશ થેડી પડે, વગેરે
સહન કરવાના પ્રસંગો તેને છપ્પનબર માટે
ધરે છે.

પેતાનું સાચવવું, સંભાળવું, કપડાં દુવાલ
હોરા વગેરે જાળવવું, વખતસર રહેવું, જતે
ન્હાવું ઘેવું, પથારી પાથરી, પેટકું ઉપાડવું,
એ બધી આવડત પ્રવાસમાં તે શીખે.

પ્રવાસમાં નવા બાળકોનો થાય. નવું
કેટલુંજે જોવાનું જાણવાનું મળે. પુસ્તકમાં
બજાતાં વર્ષો જાય તેટલું વગર જેખે થોડા
વખતમાં મળે, કેાઇ ઐતિહાસિક ધન્યો
નું શ્રવણ ભોગોલિક સ્થળોનું દર્શન, સૃષ્ટિ
સૌન્દર્યનું પાન, વગેરે અનેક લાભો જાળકોને
પ્રવાસમાં સહજ છે.

તે હેલ્થે સૌ ભેગાં રહે, ભેગાં જાગે, રંગે
તે ભગે એના તો અમોક્ષ લાભ છે.

પ્રવાસ એક અતિ આવરણક પ્રવૃત્તિ છે.
શાળાઓ હાથ ધરે તો ઉત્તમ. શક્ય હોય
હાં પાંચ દસ માસપો પેતાનાં જાળકોને લઈને
લાંબા દ્રંકા પ્રવાસ ઉપડે તો ધણું જ સારું.

વનભોજન:

એક બીજી પ્રવૃત્તિ વનભોજનની છે.
જાળકોને આગળના વખતમાં અને હજી
પણ માસપો અને તેમના મિત્રો સાથે
'અણુગો' કરવા જવાનો લાભ મળતો અને
મળે છે. 'અણુગો' એ વનભોજનનો
પ્રકાર છે. માસપ અને તેમના આગેશી-
પાગેશીઓ કે મિત્રો અકસ્તિએ પળવારીએ
શહેરજહાર કે ગામ જહાર આપેશી દોમ રેખ
સ્થાને કે કેાઇ જાગ જાગીએ કે માછ તથાવ
ટેકે જાય. સાથે તૈયાર જનાવેલું ખાવાનું

લઈ જાય. સૌ પેતપેતાને ત્યાંથી જૂઠું જૂઠું
ખાવાનું લાવે જઇને જેયર કલાક ફરે ફરે,
નાસક છે. દોંયરે, જત જતની નાની મોટી
રમટો રંગે ને અદરાડિયાનો થાક જતારે. રોજના
કામકાજને ભૂલીને કુસંતના પ્રેરક વતારજી-
માંથી નવું કામ ઉપાડવા તાજગી મેગવે ને
પછી તો પેતપેતાનું ખાવાનું કાઢી ભેથું
કરીને ખાય ધરાજને ખાય. સાજે ગામડાનાં
બેંડાં તો ગાતાં વાતાં પાછાં આવે છે. પાછળ
પાછળ વળાવીઆ જોમ મર્દા ઉત રજે પડે
આડ્યા આવે છે. આનું નામ 'અણુગો.'
જાળકો તો આમા મજા કર્યાજ કરે.

જાળકો મ.જાપેની સ.થે વનભોજનમાં
જાય. પગ્નુ તેજો મોતે પણ મિત્રો સાથે
મળીને અણુગો કરવા ઉપડી શકે. તેજો શહે-
રમાંથી પર જોમાં ને ગામડાઓમાંથી સીનમાં
જાય. સ.થે એકાદ ધનું મોહું માણસ સં-
જાળ રાખવા કરવા આવે.

'કાસે જાળમિત્રોએ વનભોજનમાં જવું
છે' એ વિચારથી જાળકનું મન હરખાઇ
જશે: જાને કેટલીયે વાર કહેશે 'અમારે કાસે
વનભોજનમાં જવું છે.' આપાને કંઈશે
'તમે પણ આવોને.' આ ખાવાનું લેવું કે
તે ખાવાનું લેવું તેની ખૂબ રસમરી વાનો
ધર આપામાં આલશે ધનમાં જેવાર બાંડરડાં
હશે તે: તો ધર આપું ગાઇ ફાશે. શું શું
સાથે લેવું, કેાણ શું શું લેશે વગેરેની વતોનાં
પાદજ નરિ હોય: ધરમાં દસ દ અને
આનંદ ઉભરાશે. બદાવગ્રામ મા 'કંઇક ની
જતનું ખાવાનું કરી આપું તો ફીક' એમ
કહી કંઇક નજીજ ખાવાનું કરવા માંડશે.
જાળો ખુબ જા.શે. આખો દિવસ કાસે તેથીએ
વધારે જા.શે.

જાળકો વનભોજનનો વિચાર કરતાં ઊંધી
જરો ને સવાર સુધી ધોરશે. વનમાં જઈ

બાળકો રમશે, રખડશે, બમશે. દોડશે કુદશે ને આજોડશે.

વનમાં જઈ બાળકો પક્ષીઓ, પતંગીયાં, પશુઓ, જનતુઓને નીહાળશે.

વનમાં જઈ બાળકો પોંગાઓ, લીડીઓ, કાંકરાઓ, ધાસની જ્વો, ઝોંકડી કરશે.

વનમાં જઈ બાળકો ખુલ્લું આકાશ, અક્ષર ધરતી, ઇલાખળાની નદી કે હેઝુ. વખતે ટેકરો ટેકરી કે હુંગર, વખતે વડી ને વખતે બાગ, વખતે કુરા વાવ ને વખતે લખાવ હવેડા જ્વેશે.

આમ વનમાં બાળક શરીર અને મનને તાજગી આપનારાં અનેક નવાં નવાં બજોને રંગેશે, જનકો ને અનુભવશે.

સાથે બેઝવાંતા દારો નો અગૂંચજ થશે બચતર, ગચતર, બા કે માયાકુટ જુની જઈ રમતગમતને મનમાં ભરી દેશે.

સાથે વાતો કરશે, જાણગરી સંખ્યામણી કંશે. ન્હાતા ઘોનાં પાની ઉડાડશે, ઇલાખી કાંશે, કુતારા કાડાડશે. એક બીજાને જરા પગની હાલશે બે લગે.

વનભોજનમાં દેશ્વે સવે મળીને બાતું ખાશે. ધરધરનાં બાળકો બેગા મળીને બેગે, એક બીજાને પીએ, કે જે થું આંખુ તે તે જોઈ જોઈને હરખાવ ને હેશ્વે પ.શે પામે બેસીને ખાવ. આ વનભોજનનો દંદુષ્ટ આનંદ. સાંજ પડશે પણ બાળકો વનમાંથી નીકળશે નહિ.

પાછા ફરતાં રેઝવાડીનો કે ગાડનો કે ગુડીયા ગાડીનો (પને ચાવવાનો) અનુભવ કરશે. ને ઘેર આવી આનંદની વતોડી બા બાપાને અનંદ આપી આનંદી ચહેરે લેશે. વનભોજન એક આવરચક પૂરતી છે. અને ભોજન, પ્રસાદ કે એમ દરેક પ્રકારમાં બાળક આનંદન થાય એટલું જ ધષ્ટ છે. તે પ્રકારની પાછા

બાળકે ધણી વારે આપણે ઉમા નદી તેને લાગુ આપીએ છીએને બાળકો પોતે પોતાથી સ્વીકારી લે ને સાચેજ જોઈતી પિત્રાન્તિ, એકાન્ત વગેરે ગેગને તેમાં વચ્ચે આવી તેનો કાર્યક્રમ પ્રત્યક્ષી બરચક કરી નાખી તેને પ્રકૃતિના દારમાં જોડાવીએ છીએ ત્યારે તેઓ હરકેરણીના ભોગ થઈ પડે છે. હરકેરણી મગજ અને શરીર દંડા પડતાં વાર લાગે છે. હરકેરણી ખરેખરે આનંદ નથી લેતો તેથી તે જતાં શરીરમાં મંદતા અને બિન્નતા આવે છે. માટે બાળકોમાં હરકેરણીથી નહિ પણ સદગત્વજે જે આનંદ આવે તે આવવા દેવો એટલુંજ નહિ પણ તેમને બહારનાં વાતાવરણને કાણે હરકેરણી તરફ જતાં સાવધાનાથી રોકવા શુદ્ધ આનંદ અને હરકેરણીની મજા એ બેમાં રહેશે તરતત આપણે ઝીગપટથી જોતા રહેવું. એકનું લક્ષ્ય શાન્તિ. બાવરથા સંવાદ અને સમતોલતા છે બાળકે બીજાનું લક્ષ્ય અશાન્તિ, બેચેની અગત્યના પિત્રાન્તિ અને અસ્થિરતા છે, બાળકને ઝોણી નજરે જોવાથી આ બંને વસ્તુઓ જોઈ શકાય છે.

સાહસોજન.

એક બીજા પૂરક-પ્રકૃતિ સંભોજનની છે. ઘરમાં બાઈમાંડુઓ સાથે રમે જમે તે એક આનંદ છે. તે હમેશાનો છે ને સ્વાભાવિક છે. પણ છાતમાં જેમ ઘર પડીને બહાર જઈ સ્વાભાવિક છે તેમજ ભોજનમાં પણ આ બે બંધારે જમનના મિત્રોને, મંગાથીઓને મારીએ છીએ. એકલાં એકલાં જતવું એ મનનું નથી એવો અનુભવ અનેકનો છે: માટે તે આપણે સગા મંગાથી સચે, મિત્રો સાથે, ભોજનો પાર્ટીઓ વગેરે ગોડનીએ છીએ. સંસ્કારનાં જેની આ સંભોજનની વૃત્તિ બાળકમાં પણ છે નહિ બગેરેનું બાળક પોતાનું બાપાનું બીજા સાથે વહેંચીને ખાશે.

બીજીની અનુદારતાથી પોતાની ઉદારતા અથવા સાથે ખાવાની વૃત્તિને સંકોચવી પડશે તોપણ તેને તે ગમશે નહિ. એક નહિ તો બીજી જગ્યાએ તે સદ્બોજનનો આનંદ શોધશે. બાળક એકલપેટું, એકલખાયું થાય છે તે તેની વિકૃત અવસ્થાની સ્થિતિ છે. તેના જવાબદાર મોટે ભાગે આપણે પોતે—માથાપો—છીએ અગર તો આપણી પેઠે છવવાનો જેને આપણે મંત્ર આપ્યો છે તેવાં આપણાંજ બાળકો છે. બધા શુદ્ધ આનંદો જેમ બાળકોને મળવા જેમજે તેમજ સદ્બોજનનો આનંદ પણ તેમને મળવો જેમજે. બાળકો પરત્વે સદ્બોજન પાછળ સૌ એક આરેખ્ય એ સુધારાનો વિચાર પ્રધાન જરૂર હોવાની નથી. બાળકોને ખરી જરૂર સાથે બેસીને ખાવાની છે. તેમાંથી ઉપજતો આનંદ લેવાની છે. બાળકોમાં શાંતિભેદ જ્યાં સૂધી કાળજીથી, પરાણે, ઘોઘી ઘોઘીને નાખ્યો નથી હોતો ત્યાં સૂધી તેઓ સીની સાથે બેસીને સદ્બોજન ખાય છે. જ્યાં તેઓ શાંતિભેદની સમજણ ધરાવે છે ત્યાં પણ મિત્રો મિત્રો વચ્ચે તેમની સામે જોણુંજ અંતર રહે છે. મનથી તેઓ પાસે આવતાં બદારની બૂદ્ધિ ટળી જાય છે. ઘણાં બાળકોને સૂઢાં સાથે બેસીને ખાવાના આનંદના પ્રસંગે જા, કે બાપાએ શાંતિ પાળવાનું દંડ કરાવ્યું છે અથવા શરમાવ્યું છે તેથી દૂર બેસવું આકરું પડે છે, દુઃખ થાય છે. ઘણીવાર આવે પ્રસંગે બાળકો ગોટું બોલવાનો માર્ગ કાઢીને પણ સદ્બોજનનો આનંદ લે છે. ઘણીવાર રડીને માથાપની સંમતિ પણ લેઈને આવે છે..

બધાં બાળકો સાથે બેઠાં બેઠાં ખાતા હોય, નાનાં બાળકોને ગોટાં પીરસતાં હોય તે ખાવાના આનંદમાં કેટલું ખાણું તેનું ધ્યાન ન રહે. એ બધું જેમજે જેમું છે તેમને

બાળકો માટે આવા પ્રસંગો ગોઠવી આપવાનું અતિ આવશ્યક લાગ્યું છે.

એકાદ બાળકના માતૃપિતાં બાળકના મિત્રોને પોતાને ત્યાં બોલાવીને તેમને સાથે બેસારી બેસાડે, તેઓ બધા આખા દિવસમાં બે ત્રણ વાર સાથે મળીને ખાય ને રમ્યા કરે એ એક બારે આનંદ છે. માથાપો આવી રીતે બાળકો પોતપોતાની મિજલસો ગોઠવી લે તેની અનુકૂળતા કરી આપે એ મનજીવો જેવું છે. તેઓ પોતાના મિત્રોને વધારે જોળખશે. અમૂક નંતના બાળકોના અમૂક ચોક્કસ વર્ગો બંધાશે ને એવાં સમાન શક્તિ સાથના બાળકોના સમૂહો ભવિષ્યની એક પ્રકારની શાંતિ યશે. જે શાંતિના હિતાચિંતકને શાંતિ ટકાવવાની મરજી હોય તો નવી શાંતિઓ બાળકો પોતેજ પોતાનામાંથી બનાવી લેતાં શીખે ને તે માટે નવા સદ્બોજનના નિયમો, શિષ્ટાચારો વગેરે કાઢે તે કરવા જેવું છે.

સ્વયંપાક:

બાળકોને ધીમે ધીમે સંધતાં શીખવા માટે સમજી માથાપો તેમને રસોડામાં જગા આપે છે. વિચારી મા છોકરી પાસે પોતાના નાનાં નાનાં કામો કળથી કરાવી, અગર કરવા દઈ રસોડાની તાલીમ આપે છે. કડક બાપરાણે પણ રસોડા કરતાં તો શીખવે છે. બાળકને રસોડા કરતાં શીખવવું અને તેને તે ગોટું ચતાં આવડવી એ એક વાત છે. પરંતુ જતો જેવી આવડે તેવી કાચીપાકી રસોઈ બનાવવી, જત મહેનત અને પોતાની કૃતિનો આનંદ લેવો એ તોખી અને સુખમરી વાત છે. બાળપણમાં એવા થોડાકજ પ્રસંગ મળ્યા હોય, કદાચ એકજ પ્રસંગ ગળ્યો હોય તો તેનું ગોટું રમણ આજીવન ચાલે છે.

બ્યારે કોઈ એકાદ રાત્રે 'કાલે તો તમે સૌ જતેજ રસોઈ બનાવીને ખાઓ. તમે તમારે

ગમે તે બનાવે. જે જોઈએ તે બળરમાંથી ખરીદી લાવે અને બાકીનું ઘરમાંથી લેજો. અમને તમારામાંથી થોડી થોડી પ્રસાદી આપજો, ' એમ કહેવામાં આવે છે ત્યારે બાળકોનાં હૈયા હરખાય છે. બાળકોની દોડમદોડ થઈ રહે છે; જાણે હવે શું કરી નાખીએ. ટાળું વળી બેગાં થાય છે. શું કરવું તેની કેટલીએ સૂચનાઓ એક પછી એક પડવા માંડે છે. કોઈ સૂચના મંજુર કોઈ નામંજુર. કોઈનું જરા મોં ચડે, કોઈનું ઉતરે પણ પાછાં બધાં હસાહસ કરે. કોઈ રીસાય પણ કાલના વિચારથી ઝટ મનાઈ જાય. ઘડીકમાં શાક, બાત, ખીચડી, ભજ્યા, લાડવા એવી એવી વાનીઓનાં નામોમાંથી એકાદ યાદી તૈયાર થઈ જાય છે. બધાના મનનું એમાં સરસ પ્રતિબિંબ પડે છે.

પછી શું શું, કેટલું કેટલું લાવવું, કોણે, એનો નિર્ણય થાય છે. જેની જેવી વકાત તે પ્રમાણે કામ હાથમાં આવે છે. કોઈ નાક લેવા, કોઈ વાળવા ઓળવા, કોઈ વાસણ ઉઠકવા, કોઈ રાંધવા માટે નક્કી થાય છે.

આજે નાનાં બાળકોને મોટાં બાળકો બધાંય કામના ઉત્સાહમાં છે કોઈ માથાપ પાસે આવવા કે કનડવા નવગં નથી. મોટાંઓ શું કરે છે તે જોયા નાનાં બાળકો તેની પાછળ પાછળ રહે છે. મોટાં બાળકો ક્યાં ચૂસે કરવો, ક્યાં વાસણો જોઈશે વગેરેની ખટપટમાં હોય છે. આજે મા કહે છે તેમ બધું કામ પહેલેથી છેલ્લે સુધી પોતાને કરવાનું હોય છે. ચૂસો સળગાવવાથી ખાઈ કરીને અખોટ પાણીનું કામ પોતાને માથે છે એમ સૌ જાણે છે.

રાંધવાનું કામ શરૂ થાય છે. ચૂસો ન સળગે તો ટુંક મારવાની બા પણ એમજ કરે છે. પણ ટુંક બરાબર ન લાગે એટલે રાખ કે ધૂળ ઉડે ને મોં માથું બરાબર રહે:

એ પણ આજે તો ગમતજ છે. કેમ કે આજે ' આમે બધું પોતે કરીએ છીએ ' એનો આનંદ છે.

શાકમાં મીઠું વધારે પડી જાય છે. શીરો જગ મળ્યો થઈ જાય છે, પૂરીની કોર જરા કાચી રહી જાય છે, કોઈ ભજ્યું અંદરથી ચડતું નથી. પણ છતાં બધું બરાબર છે. સરસ થયું છે. પોતે ક્યું છે-સરસ થયું છે.

રોજ દસ વાગે ભૂખ લાગે છે. મોડું થાય તો હંચા નીચે થવાય છે. પણ આજે તો રાંધનાર પોતે છે એના ધૂનમં ખાવાની ભૂખ ક્યાં વરતાય ?

બાણી પીરસાય છે. સૌને કંઈ કંઈ ક્યાંતો સંતોષ છે. સૌના પેટમાં સારી મજાની ભૂખ છે. કોઈને બોલાવવા જવું પડતું નથી. પોતેજ બનાવેલી ચીજોની કદર કરતાં ફરતાં સૌ પ્રેમપૂર્વક જમે છે. બાર ઉપર બે વાગ્યા હોય છે છતાં મોડું થયાની કોઈને કોઈની સામે ફરીવાદ નથી. કાચું પાકું થયું છે તે સામે કોઈને કચવાવાનું નથી. સૌના આ તો ઉત્સાહ છે. બાળકોને માટે સ્વયંપાક ખરેખર એક ઉત્સવ છે.

આપણે માખાપોએ બાળકોને આવી પ્રવૃત્તિ મળે એવી અનુકૂળતા કરી આપવી જોઈએ: ઘરનાં બાળકો મંળીને પણ સ્વયંપાકનો આનંદ લાઈ શકે છે. આડોશી પાડોશીનાં મિત્ર બાળકો ભળતાં એ આનંદમાં ખૂબ વધારો થાય છે.

આવે વખતે બાળકોમાં ઉમંગ ધણો આવશે. પણ તેમાં આપણે દોડદોડ કરીને કે પ્રસંગ આપો દોડધામનો જુનાવીને એક જાતનું કૃત્રિમ જોસ ન આપીએ. ઉશ્કેરણીમાં આવી જાય એવું કૃત્રિમ કે અનિવાર્ય વાતાવરણ ન હોય તો બાળકોનો ઉમંગ તંદુરસ્ત હોય છે ને રહે છે: ઉમંગ અને ઉશ્કેરણીના બહારના લક્ષણો જોગકે રરવું હરવું, હસવું બોલવું, કંદવું

વગેરે ત્યાં સરખાં હોય છે. ત્યાં પણ તેની પાછળ રહેલ સ્વાભાવિક પ્રેરણા અગર બનાવટી ઉત્તેજન એમાં તફાવત હોયજ છે.

વળી સ્વયંપાક એટલે સ્વયંપાક. બાળકોને ગોઠે તે બનાવે. જેવું આવડે તેવું બનાવે. જ્યારે થાય ત્યારે ખાય. જેટલું આફરું પડે તેટલું વેઠે. આપણે વચ્ચે પડીને તેમને સમ- વડ કરી આપીએ, કે દોડડાલા થઇ તેમને આમ કરો ને તેમ કરો એમ ચોંટા કરીએ તો તેમનો ઉલ્લેખ આનંદ નય. બધું જરાજર થયું નોંધએ, બધું આમ થયું નોંધએ, બધું વખતસર, કરકસરબધું વગેરે વગેરે આપણા વિચારો આચારોમાંથી બાળકો-સુકત રહેશે તોજ તેઓ ઉત્સવનો આનંદ લઇ શકશે. પહેલી વખતે તેઓ ધણી જુલો કરશે. વાર લાગશે છતાં ધણું શીખશે. તેમનો જાત અનુભવનો આનંદ પડેલી મુશ્કેલીથી એટલો બધો વધી જશે કે તેઓ મુશ્કેલીની કદર કરતાં શીખશે.

બાળકોને હેવટે ધરના એકાદ ખુણામાં પણ આવો અનુભવ કરવાની માબાપે અવશ્ય તક આપવીજ નોંધએ. માબાપ તેમાં ભાગ લે. તેઓ બાળક બનીને ન બળે પણ તેમના મહેમાન થાય. તેમને નાની નાની મદદ કરે. તેમના આનંદમાં વધારો થાય તેવું તેવું પાકધરની બહાર રહ્યાં રહ્યાં કંઈ કંઈ પણ કરે.

માઈબાપને ત્યાં જવું.

અમુક વયે બાળકોમાં મૈત્રી સહજ અને આવશ્યક છે. માઈમાંડુઓના પ્રેમલ સંબંધને આ વયેજ વિસ્તરવાનો અને વિકસવાનો પૂજ્ય અવકાશ છે: માઈઓ અને એનો ધર બહાર જઈ શેરીમાંથી, શાળામાંથી, ગામમાંથી એન

માઈઓ' શોધે છે: આપણે બાળકોને જુદી જુદી રીતે તેમના આ વધતા જતા પ્રેમ વર્તુલને પોપવા સદાય કરી શકીએ છીએ.

એક રાત આપણાં બાળકોને બીજાને ઘેર એક, બે, કે તેથી વધારે વખત રહેવા જવાની અને અન્યનાં બાળકોને આપણે ત્યાં રહેવા આવવાની અનુકૂળતા કરી આપવાની છે; આપણે પોતે આપણાં બાળકોના મિત્રોને આપણે ત્યાં રહેવા તોતરીએ. બાળકો પોતે પણ તેમના દોરતોને લઇ આવી શકે.

સામાન્ય રીતે આપણે આપણાં ઘરમાં બીજા બાળકોને બહુ ઓછાં સહન કરીએ છીએ. કુટુંબ, કુટુંબની રહેવા ખાવા પીવા વગેરેની ટેવો ને આચારો જુદાં પડે છે. તેની છાપ બાળકોમાં હોયજ છે. તેથી બીજાં બાળકોને આપણે આપણાં કુટુંબોમાં જઈ દબને આપણાં કરીને રાખી શક્તાં નથી ને તેમજ બીજાને ત્યાં આપણાં બાળકો પરત્વે બને છે. આપણે બીજાં બાળકોને આપણા ઘરમાં ઉપાધિષ્ઠ સમજીએ છીએ. આપણું અને આપણાં બાળકોનું દુકં વર્તુળ આપણે જાણે કે એવું ને એવુંજ રાખવા માગીએ છીએ. બીજાં બાળકો આપણાં બાળકોના ખાનપાનમાં, સુખ સામગ્રીમાં ભાગ પડાવી નય તે આપણને ગોઠવું નથી. આપણે પોતે બીજાં બાળકોને મારે કશી તકલીફ ઉઠાવીએ તે નાહકની ખોટ જેવું લાગે છે. બીજાં સારાં બાળકોના આપણાં ઘરમાં આવવાથી આપણાં બાળકો ઉતરતાં છે તે આપણને દેખાઈ નય છે તે પણ ધણી વાર આપણને ગમતું નથી. મોટે ભાગે આપણાં બાળકો સૌથી સારાં છે એવો આપણો સંકુચિત અને વિચિત્ર ખ્યાલ હોવાથી આપણે બીજાં બાળકોને આપણે ત્યાં લાવવાથી એ ખ્યાલમાં ફેરફાર કરવો પડશે એ બીજી પણ અન્યનાં બાળકોને આપણે

ત્યાં નોતરવાની ઇચ્છાની આડે આવે છે. ખીજને ત્યાં આપણાં બાળકો જવાથી હેરાન થશે, ત્યાં એને કોઇ સાચવશે નહિ, પક્ષપાત કરીને પોતાના બાળકોને ખવરાવશે જ ને આપણાં બાળકો ભૂખ્યાં તંત્ર્યાં રહેશે, આપણા બાળકોની ખીજ દીકા કરશે, વખતે આપણે બાળકો ઉપરથી કેવાં છીએ તે જણાઇ જાય, આપણાં બાળકો ખીજના બાળકો સાથે રહેવાથી બગડી જશે કારણ કે આપણા બાળકો તો સારાં છે. ખીજનું વાતાવરણ ખરાબ છે. એવી ખીજથી, તેમજ આપણે આપણાં બાળકો મોકલશું તો વળી એનાં બાળકોને બોલાવવાં પડશે એ વિચારથી અને એવા એવા વિચારથી આપણા બાળકો વચ્ચે સદકાર અને સદ્ગુણનું સાધવાનો એક માર્ગ બંધ કરીએ છીએ.

એક ખીજને ત્યાં નવું, ત્યાંની નવી પરિસ્થિતિ જણાવી, ત્યાંના મનુષ્યો અને રક્ષણવ્યવસ્થાને જોખવા, દેખતી કરતી, ને તેમથી નવું જાણવું ને નવા થવું એ એક પ્રકારની બાળકની જરૂરીઆત છે; ને બીજી રીતે, સામાજિક જીવનમાં અંધએસના આવવા માટે શીખવાનાં ગોઠવવાની પણ જરૂરીઆત છે. બાળકો ધરનાલા વધારે પડતા હોય છે તો ખીજને ત્યાં, જમને રહેવું તો દીક પણ માયાપ સાથે થોડા વખત પણ બેસવું પણ તેમને બારે પડે છે. તેઓ મુંઝાઇ જાય છે. ને માયાપને મુઝવે છે. તેમને સામાજિક જીવનનો સુપરિચય થવાની અનુકૂળતા આવરયક છે.

બાળકો એક ખીજને ત્યાં જાય છે ત્યારે ઘણું શીખે છે. જન્મે ધર વચ્ચે જીવના કરે છે. રહેવાની, ખાવની, પીવાની વગેરે સ્થૂળ બાબતોથી માંડી ધરનાં નાનાં માટાના બિંદુ બિન્ન બાબતો પરના વિચારો વગેરે વંદ્ય

જાણી. તેમાં શું ગમે છે કે નથી ગમતું, લેવા જેવું કે ન લેવા જેવું છે તે સમજે ને જન્મે ધરની ખૂમી ખામીઓ ઉપર વિચાર પણ કરે છે: પોતાના ધરમાં શું લાવે તો વધારે સારું થાય ને મિત્રના ધરમાં શું રહે જોયું તે ખરાબ નથી તે જોઈને એક આદર્શની કલ્પના રચે છે. બાળકો ખીજ ત્યાં રહીને ગોઠવાઇ કેમ જવું તેના સું પાઠ લે છે. ખીજને ત્યાં અધું ધર એમ નં હોતું. ધર ધરના રીતરિવાજ જુદા હોય. ક્યાંક કડક વાતાવરણ તો ક્યાંક નરમ વાતાવરણ. બાળકો તે તરત સમજે છે ને પોતે તેમાં ગોઠવતાં શીખે છે. હુંકમાં નવું બાળકને માટે એક નવું જગત હોઇ બાળક ત્યાં ઘણું જાણવાનું તેમ વર્તવાનું વગેરે મળે. ખીજને ઘેર બાળકોને મોકલવામાં જેમ લાભ સમાજેલા છે તેમજ ગેરલાભો પણ છે. ગ તેને ત્યાં આપણાં બાળકો ન મોકલી શકીએ આપણાં બાળકો પોતાના મિત્રોને ત્યાં જ છે માટે તે મુંઝવે કામ છે ત્યાંજ અટકવા નથી. આપણે તેમના મિત્રોમાં તેમજ તેમ ધરમાં બાળકોને મોકલીએ છીએ. બધાનાં ધં આપણને તેમના આચાર વિચારની દૃષ્ટિ ન પણ ગમે. ઘણાં ધરો તો એનાં નીકળે કે ન બાળકને મોકલવું એક મોડું નુકસાન થ જોશે. ઉપરથી સાગં અને મિત્રાચારી બતાવનાં ઘણાં બાળકો તેમજ ધરો આદરથી સદકાર કરવા જેવાં નથી હોતાં. એવાં મોળાં મિત્રો અને તેમના ધરમાં આપણાં બાળકો ન મોકલીએ. નહીતર તેઓ ત્યાંથી મિત્ર બાળકો પાસેથી કુટેવો, કુછંદો અને મોટાંઓ પાસેથી સંકુચિતતા, ગત વાણી ને કર્મની દલકા શીખી લાવે.

પણ આપણે એમ નજ માનીએ કે આ પણ બાળકો દુનિયામાં સારાં ને ખીજને ખરાબ ઘેર ઘેર માનીના થકાતો જેમ. જા

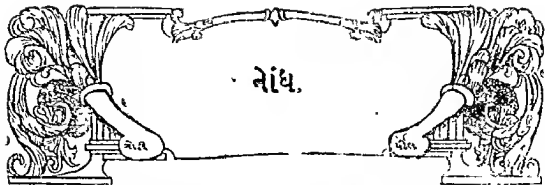
આપણાં બાળકોને આપણે લાભ આપવા જતાં હાનિ ન કરીએ સીએ. આપણાં બાળકો આપણા સારા સંસ્કારમાં રૂઢ થયા હોય તો પણ થોડા કે લાંબા વખત માટે તેમને અન્ય બાળકો અને ધરની નકારી ટેવેલી છાપ પડે છે. કારણ કે બાળકો અત્યંત સંસ્કાર મય હોય છે. માટે બાળકોને ખીમને ત્યાં સંબાળીને મૂક્યાં. તેમના માઆપના અને ધરના સામાન્ય રીતરીવાજ કે વિચારો એવા તો નજ હોય કે તેની સાથે આપણે જિલકુલ મળતાપણું નજ હોય. આપણા છવંત સિદ્ધાન્તોનું જ્યા ખૂન વધ રહ્યું હોય ત્યાં જરૂર બાળકોને ન મોકલીએ. જ્યાં આપણા બાળકો ઉપર અન્યના વિચારોની સ્પષ્ટ સ્પષ્ટ જોડકમી અને દબાણ થવાના હોય ત્યાં પણ તેમને ન મોકલીએ. જ્યાં આપણા બાળક વિશે સામાને માન હોય નહી પણ બાળક બાળક વચ્ચે મૈત્રિ હોય ત્યાં પણ બાળકને ન મોકલીએ. હુંકમાં જુદી જુદી રીતે બાળકનું કે તે દ્વારા આપણું કે આપણા સિદ્ધાન્તો અને બાળકની છવંતપદ્ધતિનું અપમાન થવાનું હોય ત્યાં બાળકને નજ મોકલીએ.

પણ આદરે ઘર ન મળે ત્યાં મુઘી સાવ રેહી પણ ન રાખીએ; સંબાળ લીધા પછી બાળકનું કેટલાએક ચોખ્ખા વિધિનિયો તરફ ધ્યાન ખેંચવા પછે ઉપરેડ કરતાં તેનામાં થોડોએક સ્વવિચાર અને વિવેક કેળવવાનો પ્રયત્ન કર્યા પછી, બાળકને મોકલવું અને છતાં બાળકને પોતાને કડવે અનુભવ થાય તો બાળકને ફરી વાર ન મોકલવું.

સામેથી મોકલવાં જેવાં ઘરો આપણને ન મળે તો આપણાં પોતાના ઘર ખીમ બાળકોને બોલાવીને રાખી રાખીએ. બાળકને પોતાના મિત્રો સાથે રહેવાનો આનંદ મળશે. પણ ખીમને ત્યાં જઈ તેમાં મગત વેલી લઈ સારું નરમું સમજી જણી તેમાં વિચારથી લેવા જેવું લઈને ન લેવા જેવું છેડી દઈ જે જે બધા અનુભવોના સંચય થાય તે તો આવાં નજ મળે. પણ ખીમું શું થાય ?

હુંકમાં માઆપોએ એ વાત લક્ષમાં રાખવી કે બાળકોને અન્યને ત્યાં મોકલવાનું તેમનું એક કર્તવ્ય છે ખરું.

વળી એ વાત પણ આપણે લક્ષમાં રાખીએ કે આપણે બાળકમાં પ્રવૃત્તિ પ્રવૃત્તિનું જૂત ન જમાડીએ. પ્રવૃત્તિ વિના જરા પણ વખત છતી ન રાખીએ એ કેવળ બહિર્મુખતા છે અને એકલીજ બહિર્મુખતા એટલે તો આત્મઘાત પ્રવૃત્તિના આજની દુનિયાના રોગમાંથી આપણે બાળકને બચાવવું જોઈએ. શાન્તિ, નિવૃત્તિ એ એક ઉચ્ચ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ છે એ બાળુ સાવ પડી જ રહે ને બહારની પ્રવૃત્તિ વધી જાય તો આપણા પ્રવૃત્તિ આપવાના પ્રયત્નો અલેખે જશે. એટલે પ્રવૃત્તિની પણ મર્યાદા સમજીને બાળકને તેનો નાદ લગાડીએ.

નોંધ.

અંકની ચોજના—આ અંક ચાર વિભાગમાં વિભાજાયેલો છે. આર-આ અંક. હમાંજ 'બાળ વાચન' નજરે પડે છે. ત્યાર પછી બાળકાના લેખો આવે છે, પછી 'બાળ અવલોકન' અને છેલ્લે; છતાં ફળદાર વિભાગ 'બાળ શિક્ષણ'નો છે, 'બાળકોના લગતમાં' વધારામાં છે.

અંકમાં 'બાળ વાચન' ને સ્થાન આપવાના ન હોય છે. એક તો બાળક અંકમાં બાળકોને તો મજા ભૂલાય ? ગોઠવેને જમવા નોતરીએ ત્યારે બાળકોને તો પ્રથમજ પીરસવું થઈ. એ હિસાબે બાળકો રસથી વાંચે એવું થોડુંએક વાચન આર-હમાંજ મુક્યું છે. આશા છે કે અમારા બાલ વાંચકો એ બધી વાંચી ચાખશે; અને એમાં શું ગમ્યું ને શું નીરસ લાગ્યું, શું વમારે નોંધવું હતું ને શું જોઈ હતું તે ચ લખ તે અમને ફરતી લખી જણાવશે.

બીજો હેતુ બાલ વાચનમાં અમારું દષ્ટિગિન્દુ રજૂ કરવાનો છે બાળકોને વાચન પૂરું પાડનારા હુમેશના માણસો તો માળાપો, ત્રિશૂકો કે બાળ માસિકોના વત્રીઓ હોય છે સૈની સમજ, અમારી દષ્ટિએ અમે કદા પ્રકારના બાલવાચનને બાળક આગળ મુકવા યોગ્ય નહીંએ છીએ તેના થોડા નમુના અહીં મુકવામાં આગ્યા છે. માળાપ વગેરે બાળવાચન સાથે હામ પાડનારાઓ પોતે આ વિસ્તાર પણ આપો વાંચી નય અને સાથે સાથે પોતાના બાળકોને આ વાચન કેવું ગમે છે, શા માટે ગમે છે વગેરે તપાસે તો અમે ધારીએ છીએ કે બાળવાચન સંબંધે તેમની કલ્પના પુષ્કળ ચોખ્ખી થઈ શકશે.

આજ બાળકોને માટે સારું સારું વાચન હોવું નોંધએ એવું થોડાથણાને લાગતા માંડ્યું છે. પણ

તેની સાથેજ થોડીએક ખોટી કલ્પનાઓ પણ આપણમાં પેસતી નય છે. જેમકે આપણે સામાન્યતા માનીએ છીએ કે 'ચિત્રાદિ ચણગાર વગર બાળકોને ચોપડી કેમજ આઈશે ?' 'બાલવાચન એટલે ચિત્રની ચોપડીઓ.' એ કલ્પના આપણે અંગ્રેજ નસરી છુક્કા હપાથી લીધેલી હોય છે. ખરું જોતાં આપણી આ માન્યતા ખાયા વગરની છે. વાચનમાં ચિત્રને સ્થાનજ નથી એમ ન ઠીએ તોપણ ચિત્ર વગર બાળકને મજા પડેજ નહિ એવું આપણે માનતાં હઈએ તો તે ખોટું છે. વાચનની ખરી અમ્મત સ્વતઃ વાચનમાંજ છે. નવી નવી રાખ રચનાના પરિચયમાં છે. રાખ્દોદ્ધાર થતાં અર્થ-વદનમાં છે. રાખ્દોની મદદથી લેખકે જે રાખ્દચિત્ર ખડું ક્યું છે તે પોતાની કલ્પનાની મદદથી આજ સામે ખડું કરવામાં છે. દાખલા તરીકે "દાદાજી" ના રાખ્દ ચિત્રમાં જે "દાદાજી" ખડા થાય છે તે દાદાજીને દરેક બાળક પોતાની કલ્પનાથી જુએ એમાંજ ખરી મજા રહેલી છે.

આપણી બીજી સામાન્ય માનતા એ છે કે 'બાળકોનું' વાચન એટલે આજ વાર્તા હોય. બીજું કંઈ એમની આગળ ધરવુંજ હોય તો તે વાર્તાના રૂપમાં ગોઠવીને મૂકીએ તો જ બાળકો હાથમાં લેશે ! અમારા અહીંના અનુભવ પ્રમાણે બાળકો વાર્તા સિવાય ઘણું ઘણું રસથી વાંચે છે. કેમ એમની આગળ વસ્તુ મુકવાની કળા આવડવી નોંધએ કળામાં જેજ વાતો છે. એક તો બાળકુનિવાનું સાચું વસ્તુ હોય આવડવું નોંધએ. બીજું બાળકો ઝીંડી શકે એવી લેખન શૈલી આપણી પાસે હોવી નોંધએ અને તે ન હોય તો કાઠ જુગતરામ જેવાને આપણે કામે લગાડવા નોંધએ.

આજે ચિત્ર, મોટા ટાઇપ, અને વાર્તા એ ત્રણ બાલવાચનના હિત્તમ તથા આવશ્યક અંગો ગણાય છે. પણ ખરી રીતે બાલકુનિયાતું વસ્તુ, બાળકુનિયાની શૈલી, અને ભાષા અને ગોઠવણ (spelling) આ ત્રણ ખાસ આવશ્યક અંગો છે. ચિત્રને થોડું ઘણું સ્થાન હોય. પણ તેને વધારે સ્થાન આપવાથી બાળકોને આપણે સાચા સાહિત્યસંસ્કાર બનાવવાને બદલે કલ્પનાશક્તિમાં ને રાષ્ટ્ર માધુર્ય ક્ષીણવાની શક્તિમાં વગેરેમાં નબળાં બનાવશું. મોટા ટાઇપથી નવા બાળવાચકોને કોઈ શ્રમ પડે. તેમજ સહેલાઈને બહુતરની સાથે મળેલા ચપ્પાનો વિચાર કરી દિવસે દિવસે બાળ સાહિત્યમાં મોટા મોટા ટાઇપને જ વધારે સ્થાન મળે એમ આપણે જરૂર ઈચ્છીએ એ દૃષ્ટિએ આ અંકમાં મૂકેલું વાચન જરૂર હોય પાત્ર ગણાય. પણ તેને મારે કપાય ન હોતો, પણ બીજું આ અંક મુખ્યત્વે મોટાંઓને મારેજ હોવાથી આટલું ચલવી લેવાશે.

મોટા ટાઇપની હિમાયત કર્યા છતાં એટલું તો કહેવું જ નેહએ કે બહુજ મોટા ટાઇપ બાળકો હમેશ પસંદ ન જ કરે. તેમની વાચનશક્તિ જેમ જેમ વધતી જાય તેમ તેમ સાધારણ મધ્યમ ટાઇપ એટલે આંખને મુશ્કેલી ન પડે છતાં એક લીટીમાં વધારે વાક્યો આવે એવો મધ્યમ ટાઇપજ બાળકો પસંદ કરે. તે વખતે મોટા ટાઇપ આનંદ કે સુલભતા આપવાને બદલે તાસ આપે છે. બાલ વાચનમાં વાર્તાનું પણ થોડું સ્થાન સ્વીકાર્ય પછી એની અતિશયતા અથવા તેનું જ સાવભોમતવ તો માન્ય ન જ કરાય.

આ દૃષ્ટિએ બાલવાચનના વિભાગમાં થોડું થોડું બાલવાચન નમુના ઉપેજ આપ્યું છે. એનો અતિ ટુંક પરિચય અહિં આપ્યો છે.

છાળમાં બાળકોને રૂંચે એવા નાના વાચન પાઠો છે. “ચંદન ચાર ચિંતમણી” એ એક ગમ્મત પડે એવો નામસમુદાય છે. એને અમુક દેખે બાળો વાંચે તો ગમે એવો છે. બીજા ચાર પાઠોમાં કદરતની નાની મોટી વાર્તા સુદર રીતે શુદ્ધ છે. એમાં ધ્વનિપ્રધાન રાષ્ટ્રોની ખાસ ગમ્મત છે. છપાઈમાં યોગેલી ભૂલો તરફ વાચક દરજુલર કરશે. જેમકે ખરી રીતે પાંચે પાઠો નહીં

છે જ્યારે છાપવાની રીતથી એક જ કવિતાની પાંચ કરી હોય એમ લાગે છે: મોઘો પાઠ “ચાલીને જુડો.” ત્યાં પૂરો થાય છે. ને ‘ખાવાનો તરમડા-ટપી’ નવો પાઠ રાશ થાય છે. ભેડકણીની ગમ્મત તો આપણે બાળકો પાસેથી બહુવાની છે. કેટલી શેઠી વારમાં તેઓ તે મોઢે કરી લે-છ ને નાનાં અડી અડી વરસના બાળકોથી માંડીને ચાદ ચાદ વરસનાં છાંડરા ભાડીઓ સુધી તેને કેટલીય વાર બોલી જાય છે તે જોવાનું છે. ‘તારા ચમચે’ છે, વાળો પાઠ છાળમાંથી ઢળી પડેલા એક પાઠ દેખાય છે ‘વંતો’ ‘કકો’ વગેરે બહુ ચટણી કસુંબર છે. એનો આસ્વાદ આપણે બાળકોની સાથે એમની રીતે લઈએ તો જ ખરો સ્વાદ આવે.

લોકગીતો ને કવિતા ને રમત ગીતોની ગમ્મત તેના શ્રવણમાં છે. માળાપો કે શિક્ષકો જે બાળકો આગળ તે ગાઈ બતાવે, વાંચી બતાવે અથવા બાળકોને એક બીજને સંભળાવવાનું કહે તો એનો ખરો રસ લેવાશે. અર્થ કરાવવા કરવાની ભાંજગડમાં તો કોઈ ન જ હતરે. ગીત રાશ કરતાં પહેલાં થોડા રાષ્ટ્રમાં ગીતનો વિષય કહીને ગીત રાશ કરવું. ગીતને બાજુપ્રિય થવાની આ સુદરતા છે પાઠોના વિષયોમાં પ્રણી વિચિત્રતા છે. વાચન-પાઠો તો લેખક પાસે બાળવસ્તુ ને બાળભાષા હોય તો જ સફળ થાય. ‘હુલારામ’ને પાઠ બધાં બાળકો મોજથી વાંચશે તેની ખાતરી છે. પણ ‘કીડીબાજ’ ને ‘વાછડી’ ‘પુનમની રાત’ ને ‘દાસજી’ ને પણ છાંડશે તો નહિજ. ‘એ બહેનો’ તો એક કાવ્યગય કોપરો છે. ‘હું’જરે ચડનાં’ ને ભૌગોલિક પંદ ગણી શકાય ‘રેતીનો પટ’ પણ કાંઈક એજ જતનો છે. આપણી ભૂમાતાના ગોળનો સાચો અનુભવ ને સાચો પરિચય ભૂગોળની ચોપડીમાં આવે છે અથવા વાંચનમાળાના પાઠમાં આવે છે તેમ અહિં ઝડપ નથી પણ સુદર કાવ્યમય છે. માત્ર જે આપણે હુંગરા, નદી, દરિયો, ગામડાં, ને શહેરોને ભૂગોળની ચોપડીમાંથી ટીપેલી દૃષ્ટિથી નહિ પણ આપણી સ્ત્રી સદી દૃષ્ટિથી નીહાળીએ તો જ.

પાઠ પછી વાર્તા આવે છે વાર્તામાં નહીં

હૃદી ભતની વાર્તામાંથી એક એક નમૂનાનીજ મૂકવામાં આવી છે. છતાં ઘણા પ્રકારો મળ સંક્રાંત્યને લીધે રહી પણ ગયા છે. આ વાર્તાઓ અધુરું વિશિષ્ટ શૈલીમાં લખાએલી છે, જે બાળકોની વચ્ચે રાતરિપસ રહીનેજ વધારે ખેડાએલી છે. સંપાદન કે વાંચીને વસ્તુચક્રણ બળકોને કરવાનું સહેલું પેર એવી એ શૈલી છે. વાર્તાને તે મનોરમ બનાવે છે. દેક નાનાં બાળકોથી મોટાં સુધીનાં બધાં વાર્તાને રસ લઈ શકે એવી પણ તેમાં ખુબી છે 'ચકલી એકલી હતી' 'હંસ ને હંસ' તરફ ધ્યાન એ ઓએ છીએ. "રૂઠ રાહ-ડીંગ હુઠ" માં અંગ્રેજી નામ કાયમ રાખ્યા છતાં આપણા બાળકોને વસ્તુ સમજવામાં જરાએ પરદેશપણું લાગતું નથી.

'તેજમલ કાકોર' એક લોકગીત ઉપરથી ઉતારેલી વાર્તા છે. હજી એકાદ વડત ધ્યા, એકાદ લોકવાર્તા, એકાદ કલકયા, એકેરે એક પ્રકારની વાર્તાઓ આવી શકત.

નાટક વિભાગમાં એજ નાટકો છે. પહેલું નાટક છાકરીઓની આંખ બંધ કાવાની રમત ઉપરથી છે. મુઠો નાનો છે છતાં પ્રવેશ સુંદર રીતે હમો કર્યા છે. 'કાકોર ને રંગી' જરા મોટી ઉમરનાં બાળકો સમજી શકે એવું છે એનો ધરણુ વિનોદ એકી સાથે હસાવે ને રેવરાવે એવો છે પણ 'પત્ર' છે. ત્યાર પછી પ્રવાસ વર્ણન આવે છે. જે બાળકો પાસે ને વાંચી સંલગ્નતાવામાં આવે તે પાંચ છ વરસના નાનાં બાળકોને પણ એવા રસ પાડે. વખતે વખતે બાળકો નતે વાંચી શકે તેથી જરા ઉંચી કક્ષાનું વાંચન તેમની આગળ વાંચી બતાવવાની જરૂર છે. તેથી સુવાચનની ઢંઢ બાળકો પકડી લે છે. જે વાંચવામાં મદદગાર થાય છે. નાના બાળકમાં વાચનશક્તિ એાછી હોય છે પણ તે છાદ્યથી ઘણું વધારે સમજી શકે છે. પોને જે ઉકેલી શકે તેજ વાચન લઈને એસવું પડે તેા તેની વાચનાભિરૂચિ કેળવાય નહિ પ્રવાસ પછી એ કવિતા-વાચન સાથે 'બાલ-વિભાગ પૂરો થાય છે. આ વિભાગમાં જે અધુરું રહી ગયું તે તેા રહીજ અધુરું.

(૨)

ઘણું કરીને બાળવાંચકો આને આનંદથી વાંચશેજ પરંતુ આ વિભાગ બાળકોના લેખો. મુખ્યત્વે મોટાંઓના અભ્યાસ માટે ઉપયોગી છે.

બાલવાચન કેવું હોય એટલે કે તેવું વસ્તુ શું હોય વગેરેના કાંઈક ખ્યાલ બાળકો પોતે ક્ય નતના વિષયો ઉપર લખે છે, કઈ શૈલીમાં લખે છે, કેવી બાપા વાપરે છે વગેરેના અભ્યાસ ઉપરથી આવી શકે.

ખીલું આપણી સાથે વસતાં છતાં બાળકો ઘણીવાર આપણી સાથે ખદેખરા પ્રકટ થતાં નથી. તે તેમના લેખનમાં, તેમના નાટકોમાં વગેરેમાં પ્રકટ થાય છે. બાળકોને સમજવા ખાતર આપણે બાળ લેખો વાંચી એને તપાસીએ એ જરૂરનું છે.

જળી બાળકની છુદ્ધિ ને વિચારશક્તિનો વિકાસ પણ આપણે તેના લખાણો ઉપાધી પકડી પાડી શકીએ. પ્રથમ બાળકો અસંગલ અને અસંભાવ્ય, એવું લખે છે. ધીમે ધીમે તે સંગલ અને મુદાસર લખત્રા લાગે છે; તેમના લેખનમાં છુદ્ધિની નિર્મળતા કે ગોરાળો છે તે એઈ શકીએ છીએ. માનસિક સમતોલપણું અને અસમતોલપણું પણ એઈ શકીએ. તેમની રસિકતા અને ગ્રામ્યતા પણ એઈ શકીએ. તેમના તારંગો ને વાસ્તવિક ખ્યાલો પણ એઈ શકીએ. એકંદર બાળગનના અભ્યાસની દૃષ્ટિએ બાળકોના લેખો અત્યંત ઉપયોગી વસ્તુ છે. માત્ર તે લખાણ "બાળકોના લેખો" માં છે તેવું સ્વયં-સ્ફૂરિત હોવું એઈએ સાજાના વર્ગમાં જે નિર્બંધ લેખન થાય છે એ નતના આ લેખો નથી આ તેા સીધે સીધું બાળકોના હૃદયમાંથી નોસરેહુલેતેમનું હાઈ છે. તે મનો ભાવ છે. તેઓ ગોતે છે. તે માટેજ આ લેખનની કિંમત છે.

તેમને લેખનદાતા વ્યવિત થવામાં મન થાય તેા તે માટે તેમની પાસે બાપા કેટલી છે એ પણ તેમના લખણો ઉપરથી આપણે એઈ શકીએ છીએ. જળી બાપાની સમૃદ્ધિ તેઓ કેવી રીતે મેળવી લે છે તે એઈ તેમને સહાયતા પણ થઈ શકીએ છીએ.

ઉપરના લેખોના આપણે એક રીતે બે ભાગ પાડી શકીએ. એક પોતાના અનુભવો વ્યક્ત કરવા

માટે અથવા કવિત્વ કહેવા ખાતર લખાએલા લેખનો; જ્યારે બીજા કેવળ સાંભળેલી ભાષા પાછી કરવા ખાતર લખાએલા લેખોનો.

‘અંગણ’ ની કવિતા બીજા વિભાગમાં આવે. એમાં કોઈ બેન આવે છે તેનું સ્વાગત કરવાની કલ્પના છે. પણ ક્યાંક લોકગીતમાં કે વાર્તામાં કે પઠામાં એવું વર્ણન વાંચેલું સાંભળેલું ને સુંદર લાગેલું તે કવિતા રૂપે અહીં બહાર આવ્યું છે. એમાં સાંભળેલી ભાષા પોતાની કરવાની ક્રિયા, વધારે પ્રધાન છે. આ રીતે વસ્તુને ખાતર નહિ પણ ભાષાની ખાતર લખેલા ભાગો બીજા લેખોમાં પણ દેખાઈ આવશે. નાનું બાળક જેમ ચાલતાં શીખે છે ત્યારે ચાલવાની ખાતરજ ચાલે છે, ને પછી તે કામ પડે ત્યાં જવા માર્ગ ચાલવામાં પાછી યદ્ય રૂચેલી ક્રિયા વાપરે છે, તેમ બાળકોના લેખોમાં આવી રીતે ભાષાને પાછી કરવા ખાતરના લખાણો આવે એ સ્વાભાવિક છે.

અનુભવવસ્તુના ખાસ દાખલા તરીકે ‘કુદરી’ અને ‘સાંજે’ ને ટાંપી રાખીએ. આ પઠામાં ભાષાની સુંદરતા તરફ લેખકનું જાણે બધાનું નથી પણ મુખ્ય પ્રવાહ અનુભવકથનનો છે છતાં ભાષા તે પ્રથમ શીખેલી હોવાથી એની રેખે આવી ગઈ છે.

લેખોના બીજા રીતે ભાગ પારવા હોય તે વાસ્તવિક અને તરંગી એવા ભાગો પાડી રાખીએ અંદર આવતાં બધાં સ્વપ્નો તરંગી છે. ‘રાત્રી ને હંસ’ ‘ચક્રો ચાલી’ ‘નવી વાંસળી’ વગેરે તરંગપ્રધાન લેખો છે. શીશુવયથી અભ્યાસ કરવા બેસીએ તો ફરક તરંગને એક એક વાકું નામ આપીને પૂર્ણ વાસ્તવિકતાથી પૂર્ણ તરંગ સુધીના અનેક શીશુ જાણામિશ્રણો બતાવી રાખે.

જેમકે ‘ચક્રો ને ચક્રી’ કાલ્પનિક એટલે બેઝી કહેલી વાર્તા છે. વાર્તાનું ‘બોણું’ ચક્રો ચક્રીની વાર્તાનું છે છતાં અંદર બાહ્યમંદિર ઉપર જઈ માંડીયા ને જલેથી ખાવાનો પોતાનો સાચો ને અસ્વાસ્થ્યક અનુભવજ છે.

‘નવી વાંસળી’ માં (strong poetic imagination) કવિ કલ્પના છે. એની અંદર પોતાના ‘કળા હાથ ગુલાબ જેવા યદ્ય નય તો ફેણું સારું’ એવી ઇચ્છા વૃત્તિ પણ (poetic

imagination) છે. ‘રાત્રી ને હંસ’ દર્શને ભાષાપ્રધાન વાર્તા લાગે છે. અંદર હંસી હંસી કલ્પના હોવાનો છે. જેમકે લેખક પોતે હંસ હોય ને બાને ભાષા તેની વાર્તાના ‘રાત્રી રાત્રી’ તો વાર્તાને કાંઈ વધુજ અર્થ મળી નય વરસાદ, લીલાનો પત્ર, વગેરે અનુભવ સીધો વારત્તવિક રીતેજ મુકેલો કાલ્પનિક ને વાસ્તવિક લેખોમાં દિશા રોધી કાઢવી પડે. તંદુરસ્ત કાલ્પા વારત્તવિકતાને સુંદર રીતે મુકવાનું કામ લાક્ષણિક રૂપમાં વ્યક્ત કરે. વાસ્તવિક પોતાની દૃષ્ટિએ ખામી લાગે તે કલ્પન દરને એક સંપૂર્ણ દોષરહિત અનુભવ કરવા માગે. અતંદુરસ્ત તરંગોમાં એક અનરોજિતા દેખારો.

લેખોનો અભ્યાસ કરી આપણે બાળ વાનું તો નથીજ કે આ લખાણ ખરાબ ને સારું છે. આનું વધારે લખો વગેરે કદ પણ આપણે અભ્યાસ કરી બાળકના ને કાંઈ વિકૃતિઓ અથવા કલ્પનાશક્તિન ભાષાની દુર્મંજતા દેખાડી હોય તો તે તરીકે યોગ્ય પગલા લેવાનાં છે.

વળી એનો તર્કદૃષ્ટિએ સુસંગત અને બદ્ધ લખાણ તરીકે પણ ભાગ પાડી રાખી એટલુંજ નેરાનું કે વિવેકે વિવેકે બાળ સુસંગત અને તર્કશુદ્ધ લખણ યાચ છે કે નહિ તે યોગ્ય ઉપાયો લેવા પડે.

ઉચ્ચે એટલુંજ કે બાળકના લેખનનો બહુજ કાળછપી થયો નોંધએ. મનમાં અ એકદમ વિધાનો ક્યો ચાલે નહિ. મુખ્ય લખાણ તપાસીએ તેનો ને આપણે અંગે ચચ હોય, તે લખણ હોય તે વખતની સની પરિસ્થિતી વગેરે આપણે બહુવ તોજ ખરા વિધાનો કરવા આપણે સમર્થ છીએ. માખાપો પોતાના બાળકને ને તપાસતા રહે તો બાળકનું લખાણ ઉછેરવામાં ઘણુંજ મદદરૂપ થાય. માત્ર ટાંજરીમાં લખાણ સારું કે ખરાબ કહે એ દરમાં તો બાળકનું લખાણ માખાપો નહિ તે સારું.

(૩)

અહિં નમુનાની ખાતર થોડાએક બાલઅવ-
લોકન તથા બાળક સાથેની
બાળ અવલોકન. વાતચીત આપી છે. આવાં
અવલોકનો અને વાત-
ચીત ઘેર ઘેર એટલે જ્યાં જ્યાં બાળકો છે ત્યાં
ત્યાં લેવા ને સાંભળવા મળે છે. માત્ર આપણી
આંખ ને કાન હથાકાં લેઈએ.

સાચી દિશામાં બાળઉછેર કઈ રીતે થાય
એનાં તત્ત્વો હાથ આવવા માટે બાળમાનસના
અભ્યાસની જરૂર છે.

અને એ અભ્યાસના પાયામાં બાળઅવલોકન
અને અવલૂં હોય છે. બાળકો શું કરે છે, ને શું
બોલે છે, એ તપાસીએ ત્યારે તેમની બુદ્ધિ અને
લાગણીના ન્યાપારો ઇ રીતે સાથે છે, જાતને
તેઓ કઈ દિશાએ ભુલે છે, તેઓ કઈ રીતે જ્ઞાન
મેળવે છે, વગેરે ઘણું આપણે નહીં રાકીએ છીએ
અને એ નહીં શું ત્યારેજ તેઓના માર્ગ સુલભ
થાય તે માટે આપણે શું કરવું અને શું ન કરવું
એ આપણે ધોવાને માટે નક્કી કરી રાકીશું.

અલબત્ત, બાળઅવલોકન કોઈપણ સાચીય
અવલોકનના નિયમોની મર્યાદામાંજ થવું જોઈએ.
ઉક્ત દિશાએ આ વિભાગના લેખો દુકમાં તપા-
સીએ. પહેલા ચાર લેખો બાળક સાથેની વાતચી-
તના છે. છેલ્લા એ અવલોકનના છે.

વાતચીત જેટલી જરૂરની છે તેટલીજ તેમાં
સંભાળ પણ રાખવી પડે છે. વાતચીતમાં આપણા
તરફથી સૂચન થાય, વસ્તુ પ્રત્યે ધિક્કાર કે સંમતિ
બતાવાય, આપણી પ્રસન્નતા કે અપ્રસન્નતા
બતાવાય, બાળકનાં વખાણ કે નિંદા આવે તો
એ બધા પ્રકારો લાભ નહિ પણ હાનિકારક
છે. વાતચીતમાં આપણે બાળકના સંમોહથી
યથે, તેના ઉપર દબાણ ન આવે એવી રીતે
આપણા મતો નહેર કરી રાકીએ. અને પ્રશ્નો
પુછીને બાળકના મતો નહીં રાકીએ આવી
વાતચીતથીજ આપણે બાળકનું ખરું મન નહીં
રાકીએ. આપણા પ્રશ્નો જરાક સૂચક થાય તો
તરત બાળકે પોતે વિચારેલા પોતાના મતો આપ-
વાને બદલે તે આપણી સૂચનાનુસાર જવાબ
આપે છે. એના અમુક જવાબથી આપણે ખુશ
થઈએ છીએ ને અમુકથી નાખુશ થઈએ છીએ એમ

એ બુદ્ધિ કે તરત એ ધોરણે જવાબ આપે છે
પછી તે સાચી વાતચીત મટી જાય છે એવી વાત-
ચીતથી આપણે બાલમાનસના અભ્યાસમાં કરી
મદદ કરી શકતા નથી અર્થાત્ આપણે અવાજ,
એકરોનો બાવ, પ્રસન્નતા, દર્શન વગેરે સૂક્ષ્મ
બાબતો પણ બાળકને દોરો નહય છે. લેખો તપા-
સતાં દેખાશે કે બાળકો વાતચીતમાં પોતાની
આકાંક્ષાઓ કહે છે, અનુભવો વર્ણવે છે, અને
આસપાસની દુનિયા ઉપર પોતાના મતો પ્રકટ
કરે છે.

“બાની જેમ કરીશ” માં બાળકની ‘ઈર્ષ્ય-
દિશા દેખાય છે. એજ સંવાદ થોડાએક અનિચારી
પ્રશ્નોથી કે પ્રશ્નોના એછા વત્તા શબ્દોથી બગાડી
શકત. પ્રશ્ન કરનારે બાની જેમ કરવા પ્રત્યે ધો-
તાનો અભાવ, અથવા સરલાદેવી જેમ પ્રમુખ થવા
પ્રત્યે વિરોધ વલણ બતાવ્યું હતું, અથવા “પોતે
એને વિશે શું મહાત્વાકાંક્ષા રાખી બેઠા છે તેવું”
સૂચન થયું હતું, તો સંવાદ કદાચ પ્રશ્ન કરનાર
તેમજ વાચકને વધારે સુંદર ને બારે લાગતું પણ
તેમાંથી સાચીય અભ્યાસની લાવકાત ચાલી જતી
ને સાથે સાથે બાળકની આકાંક્ષાને તો કદી ન
બરપાઈ થઈ શકે એવી હાનિ પહોંચત.

“માખીઓનાં વર્ણન” માં બાળક પોતાનો
અનુભવ કેટલી સુંદર ને જેમજેમ રીતે બતાવે છે,
તે દેખાય છે.

“જરતી એટલે અર્ધ” માં બાળકો ભાષા
કેવી રીતે શીખે છે તે જોવાનું છે શાળામાં શબ્દાર્થ
જોખવનાર શિક્ષકો આવી થોડી વાતચીત ને અવ-
લોકન કરી બાળક શબ્દાર્થ કેમ શીખે છે તે નહીં
લે તો શિક્ષકો, બાળકો અને તે બંનેને તપાસ-
નાર ઇન્સ્પેક્ટરોની ઘણી મહેનત ને હેરાનગતિ
બચી જાય.

“માને શીખામજ” વાળો લેખ બાળકોના
હક્કો પ્રસ્થાપિત કરનાર છે. આપણે વગર વિચાર્યું
ફરમાનો કાઢીએ છીએ, મોઢામાં આવે તે ભાષા
વાપરીએ છીએ, પોતાની લાગણીના મનસ્વી આ-
દેશોની સાથે આપણું વર્તન ડોહાવીએ છીએ,
તે બધાની બાળકના કુમળા મન ઉપર કેવી અસર
થાય છે તે જોવા માટે મામાપ વાચકો આ સંવાદ
આજળ જરા જણાવે. ને પછી પોતાનું વર્તન

અને પોતાના બાળકની લાગણી વિશે વિચાર કરે. સાથે સાથે બાળકમાં બુદ્ધિ એટલે વિચારશક્તિ, સિદ્ધાન્ત ગ્રહણ કરવાની શક્તિ ને તોલનશક્તિ કેટલી સૂક્ષ્મ અને ચોખ્ખી હોઈ શકે છે તે પણ અંદર જોવાનું છે. આપણે તો એમને બાળક ગણીએ છીએ તેથી તેમની લાગણી, ને તેમનું બ્યક્તિત્વ વગેરે સંબંધે વિચાર કરવાની જરૂર નથી, તેમજ તેમની સાથે આપણી ભાવને છૂટી મૂકીને, સિદ્ધાન્તાકારે વર્તી શકીએ, એમ માનીએ છીએ. પરંતુ બાળકોના આપણા વર્તન સંબંધેના અભિપ્રાયો, ને તેના સાધકગાધક કારણો સંસર્જવા બેસીએ તો જણારો કે બાળકોની લાગણીઓ કામળ હોય છે એટલુંજ નહિ પણ તેમની બુદ્ધિ પણ સૂક્ષ્મ વિચારો મહણ કરીને નિષ્કૃંપ આપવા એટલી તીવ્ર હોઈ શકે છે.

સાચેજ આ લેખ ઉપરથી સંવાદમાંની “મા”ની જેમ આપણે એક ક્ષણમાં વહીએ, બીજા ક્ષણે વળી મનાવીએ, ત્રીજા ક્ષણે બચી બરીએ ને ચોથી ક્ષણે ચોદમું રત્ન છતાવીએ તેથી બાળકો ગુણુજ દુષ્ટી થાય છે. તેઓ આપણા વર્તન સંબંધી કોઈ પણ ભાવના નિયંત્રણ બાંધી શકતાં નથી, માટે તેમને હમેશા બીકમાંજ રહેવું પડે છે. ખરી રીતે આપણા આવા વર્તનમાં ચારિત્ર્યસ્થિતિ છે ને આપણે બાળકોને પણ ચારિત્ર્ય ધરવાની તક આપતા નથી. કારણ કે વિચાર, ઉચ્ચાર ને આચારની દ્રઢતા એ ચારિત્ર્યની કુચી છે. પ્રથમ મૂળમાં ધા કરીને પાછળથી ધર્મ નીતિનું સિદ્ધાન્ત આપ્યે ચારિત્ર્ય ક્યાંથી ધરાય!

‘સોનું કામ’ અને ‘નીકિતા પ્રયોગ’ એ બાલ-અવલોકનના લેખો છે. ઉપર કહ્યું તેમ બાળ અવલોકન એ બાળકોને સમજવામાં અત્યંત જરૂરી એવી વસ્તુ છે. માત્ર, જે જોઈએ એને યોગ્ય અર્થ બેસાડવાની શક્તિ આપણી પાસે હોવી જોઈએ નહિ તો બાળકને સારા ભૂદીજ રીતે સમજાવે તેને વધારે ભયંકર હકેસાન દરી બેસીશું. એમાં કાંઈક માનસચાચનું શ્વેત અને ચોખ્ખી શાસ્ત્રીય બુદ્ધિની જરૂર હોય છે.

‘સોનું કામ’ નો વિષય અત્યંત મહત્વનો છે. બાળકો પોતાની યેણે જે કાંઈ કરે છે તેને આપણે બાળેજ કામ ગણીએ છીએ. સામાન્યતઃ

આપણી દ્રષ્ટિએ બાળક ‘રમતું’, ‘રમતું’, ‘તોડનું’ કરતું’, બાધણ, કલ્પો કરતું’ અથવા મોટાંઓના ક્રમમાં આડે આવીને તેમને ‘કંચરાવતું’ લાગે છે. લેખમાં જે જે વાતો સોનું કામ તરીકે મૂકવામાં આવી છે તે બધાંને માતાઓ પોતાના કામમાં આડે આવીને પોતાને કંચરાવવાપણું ગણશે. ‘અવાજના પ્રયોગો’ એવી પ્રવૃત્તિ પણ બાળકની નકામી ખટખટ ધારી ‘ધણાખા’ મોટાંઓ તેને દામી દેવા કરશે. બાળક દરેક હીદ ચાલમાં કાંઈક નવું નાણું હોય છે, સોખનું હો છે માટે તેની બધી પ્રવૃત્તિ સાથે છે એટલું નહિ પણ આપણે જેને “કામ” કહીએ છીએ એવી કામગીરી છે. આપણે ‘કામ’ ને ‘રમત વસ્તુ તફાવત પાડીએ છીએ. આપણે કહીએ છીએ ‘કામ’ કહીએ છીએ ને બાળક કરે છે એ ‘રમત’ કહીએ છીએ એના બે કારણો છે. એ તો આપણા કામને આપણે મહત્વનું ગણીએ છીએ જ્યારે બાળકની પ્રવૃત્તિનું મહત્વ આપણે ગણતાં ન હોવાથી અથવા મહત્વ ગાપવા આપણે નાજવા સંકુચિત હોવાથી બાળકની પ્રવૃત્તિ આપણે રમત ગણી કાઢીએ છીએ. બીજા આપણાં અનેક વિરોધો, વિરુદ્ધિઓ ને સામાજિક ધાર્મિક દબાણો વગેરેને પરિણામે આપણે કામ એટલે કર્તવ્યોમાં આનંદ લઈ શકતાં નથી. અથવા જેમાં આપણને આનંદ પડે છે તેને આપણે કર્તવ્ય ગણતાં નથી એટલે આપણે જે કરીએ છીએ તેને આપણે “કામ” ની ઉચ્ચ પદને આપીએ છીએ. બાળકોમાં કર્તવ્ય અને આનંદને ઝગેડો ન હોવાથી તે તેમની બધી પ્રવૃત્તિમાં આનંદ લઈ શકે છે, તેથીજ તેમની પ્રવૃત્તિ આપણે રમત ગણી ઉલટી પદની આપીએ છીએ. મનુષ્યે એવસ ને પ્રેયસ વચ્ચેના ઝગડોના વધાય ઉકેલ ક્યાં નથી લાં સુધી ‘કામ વિરુદ્ધ રમત’ કે “કર્તવ્ય વિરુદ્ધ આનંદ” વગેરે ખોટાં જોડકાં પણ રહેવામાં.

બાળવિકાસમાં તેમની બધી પ્રવૃત્તિઓ જરૂરનું હોવાથી તેમને યોગ્યસ્થાન આપીને, તેમને પ્રવૃત્તિ યોગ્ય છૂટ મળે એવી ગોઠવણ કરી આપવાનું જરૂર છે. ધરમાં આપણે છીએ ને બાળકો છે. માટે આપણી નીચે બાળક દબાઈ ન જાય એની સાથ

ચેલી લેવાની જરૂર છે. સાથે સાથે બાળકો નીચે આપણે પણ ફગાઈ તો નજ નહીંએ. બાળકની પ્રવૃત્તિને યોગ્ય સ્થળ ને કાળ ગોઠવી આપવાથી ઘણી મુશ્કેલી દૂર થાય છે. હરિસાહેબા પરિચયમાં યોગ્ય અવલોકનની દૃષ્ટિ દર્શાવે છે તેથી તે તરફ માત્ર ધ્યાન ખેંચવાનું છે.

ઉપર કહ્યું તેમ અહીં તો વાતચીત કે અવલોકનના ચોડાજ નમૂના છે. છતાં બાળકો સાથે કામ પાડનાર મધ્યાને તે કાંઈક માર્ગસૂચક થઈ શકે એમ આશા રાખી રહાય.

તા૦

આપણે બાળકને આપણી સાથે સમાજમાં લઈ જઈએ છીએ ત્યારે સામાજિક સહયતા. તેને ખુબ પડાવીએ છીએ. 'ત્યાં આમ બેસવું', કોઈ કોઈ પુછે તો આમ જવાબ આપવા, 'ખાવાનું' આપે તો આમ કરવું' ને રમકડાં આવે તો આમ આમ કરવું, અમુક વાનો બોલવી. અમુક જાતના કપડાં પહેરવાં ને તે અમુક રીતે સાચવવાં' આવી બાળકને કોઈ બૂલી જાય અથવા તની સામે બંદ કરીને પણ પોતે પ્રકટ થાય તો મોઝાંબોને શરમાવું પડે છે. તેઓ ઘેર આવીને બાળકને પુષ્પાંજલિ આપે છે. જંગલી છે, ઠંડો પડી ગયો છે, હવે તને કોઈ દિ કોઈને ત્યાં મોકલીશ નહિ, મારો સાથે નહિ લઈ જઈશ, ફાલ્ગુ તને શું કહેશે ને મને શું કહેશે? વગેરે સામજીને સામાજિક સહયતાં રાખી લેવાનું બાળક કયુલ કરે છે. ફરીવાર સહય બને છે. બીજાં તેને સારા કહે તે રીતે વર્તે છે. આ સામાજિક સહયતાની શી કિંમત? બાળક બહિષ્કૃત બને છે. એક રીતે ફંલી બને છે, સમાજમાં કેમ દેખાવું એજ એક જીવનની સૌથી મહત્વનો વાત તેને લાગે છે.

સમાજમાં બળવું હોય તો અમુક જાતની સહયતાના, સજવડતાના એક બીજા પ્રત્યે સન્માનના નિયમે આપણે બાળકોને જરૂર આપી શકીએ. આસામાજિક બાળકને સન્માનમાં ન જવા દઈએ. છતાં સામાજિક બંધનો બાળક નતે આમ ખુશીથી સ્વીકારે એ જરૂરનું છે. બને આપણા દબાણથી નહિ પણ બાળક તે અંદરની સહયતા તરીકે સ્વીકારે એ તેથીયે વધારે જરૂરનું છે. તેમજ બહાર બતાવવાની વસ્તુ તરીકે તો નહિ.

આ બાળકમાં સામાજિક નિયમે આપણે બાળક આગળ કયા રૂપમાં ધરીએ છીએ એના ઉપર ખરી ખોટી સહયતાની કેળવણીના બંધો આધાર છે. ખુરસી ઉપર ચડીને એ તેમ બાળક બેસવું હોય તો આપણે કહી શકીએ કે ખુરસી પર આમ બેસાય. તેના પર ચડવાથી તે મેલી થાય, હુટે વગેરે.

સરખું બેસવાની વાત તે અણુઆવડતથી નહિ પણ જાગી જોઈનેજ ન સ્વીકારવું હોય તો તેને ખુરસી પાસે ન જવા દઈએ. પણ એને બદલે જો તને આ બાઈ ગાઠો કહે છે. તુ કેટલો ખગલ દેખાય છે? મને શરમ લાગે છે, એવું કહીએ તો વ્યવસ્થિતપણે બેસવાની વાત સ્વતઃ વ્યવસ્થિતપણે મારણે સ્વીકારવાને બદલે સામાજિક સ્તુતિ નિંદાના કારણે બાળક વહેલું સ્વીકારે પણ તેમાં બાળકની નૈતિક હાનિ કેટલી છે તે જોવાનું ને વિચારવાનું છે.

બીજું એ પણ તપાસવાનું છે કે આપણે જે બધું સામાજિક સહયતા તરીકે બાળકને શીખવીએ છીએ તે બધું સાચા સમાજ જીવનની મદદ તો ને માટે જરૂરનું છે. કોઈ કોઈ આપે તો ખાંડ નહિ, અથવા નંદાજ બાળક, ફરીથી માગીયું નહિ, ઉપકાર માનજે, તબિયતની ખબર પૂછજે, ને વગેરે ઘણું આપણે માત્ર સામાજિક શિષ્ટતા તરીકે શીખવીએ એ નકામું છે. બાળકો તેમની નિખાલસતામાં, તેમના ખુલાખરા સ્વરૂપમાં, તેમના શીષા ભાવોમાંજ સાચા સુંદર ને સહય લાગે છે તે જોવા માટે ખરી રીતે આપણે આપણી જાતને કેળવવો જોઈએ. ને તે ન કેળવાય તો આપણે જતે થોડી સામાજિક નિંદા સહન કરીએ પણ બાળકને બહિષ્કૃતી, દાંસિક ને ટોંગી બનાવવાનું પાતક નજ કરીએ.

તા૦

એક વખત એવો હતો કે બાળકને ગુરૂને સોંપી દીધા પછી તેના આપણા બાળકનું શિક્ષણની જવાબદારી માં શિક્ષણ. બાળકો માથેથી ઉતરી ગઈ એમ માળાપ માનતાં.

કાળ બદલાયો તેમ માળાપોએ બાળકોના શિક્ષણમાં જતે રસ લેવો જોઈએ ને તેમની પ્રગતિ થી વાકેફ રહેવું જોઈએ એવો વિચાર ફેલાયો.

પહેલા વખતમાં નિશાળેથી છૂટ્યા પછી બાળકોના માયા ઉપરથી બાર ઉતરી ગયો હોય એમ હજી મને તેઓ હરતાં ફરતાં રમતાં ને ચોતળી કાંઈ સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિઓ કરતાં. “એ પૂળમાં શું હાથ બગાડે છે ! ન લેસન કર.” એમ કહી તેની સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિ રોકનાર કોઈ ન હતું.

માબાપ રસ લેવા લાગ્યાં ત્યારથી બાળકને માથે ઘરમાં પણ અમુક વખત ચોપડી હાથમાં લઇને બેસવાની ફરજ આવી. બાળકની પ્રગતિની તપાસ રાખતાં જતાં માબાપો બાળકને ન બંધ નીચે કેમ ઉતર્યો ! પરીક્ષામાં એટલાજ માર્ક્સ કેમ મળ્યા ? કોઈ ઇનામ કેમ ન મળ્યું એની તપાસ રાખવા લાગ્યાં. બાળકને માથે ઘરમાં પણ મદદ-આર મારતર અથવા માબાપ બાઈ વગેરે પાસે બેસી અભ્યાસ કરાવવાની ફરજ આવી. બાળકના વિકાસમાં માબાપ મદદ કરવાની ઇચ્છા ધરાવતાં છતાં અજ્ઞાનપણે તેને વધારે નુકસાન પહોંચ્યું.

માબાપોએ બાળકની પ્રગતિમાં જરૂર રસ લેવો જોઈએ. બાળકને વિકાસ અરુખિત રીતે ચાલે છે કે નહિ તે તપાસતાં રહેવું જોઈએ. તેના આગળ વધવામાં બને તે નતે ઉપયોગી થવું જોઈએ. પણ તેમ કરવાની સાચી રીત કઈ તે પણ તેઓએ નહીં લેવું જોઈએ. ને તેમ કરવાનો વખત અથવા ઈચ્છા ન હોય તો (non intervention policy) વચ્ચે ન પડવાની નીતિ તો રાખવી જ જોઈએ. બાળકને આખો વખત ‘બસ બસ બસ’ કરતાં બાળક નિશાળમાં બેઠો ને ઘરમાં રમે એ સ્થિતિ ધણી સારી. ને માબાપો બાળકમાં ખરું બહુતર માગતા હોય તેઓ નીચે પ્રમાણે કરશે.

મા બાપો ને મામમાં રહેતાં હોય ત્યાંનીજ સારામાં સારી શાળામાં બાળકને મોકલે ને માસ્તરને કહે કે “માસ્તર સાહેબ, અમારે બહુ ઉતાવળ નથી. તેમજ ઉપલો ન બંધ રહે એની ચિંતા નથી. છોકરો રાત્રી ખુશીથી બેઠો ને ચાર અક્ષર શીખે તેમ શીખવા દેજો.”

પર આવે ત્યારે રોજ બાળકને ચહેરો બરાબર જોઈએ. બાળક આનંદમાં અને તાજું છે કે છેક યાદીને લોય થયું છે. તેને બૂબ બરાબર લાગે છે ? રમવા કુદવાની, રાખડો વાણીને ચાવાની ને

વાતો કરવાની સ્ફુર્તિ છે ? આ તપાસમાં લાગે કે બાળકની સ્ફુર્તિ ધીમી જતી દેખાય છે તો તેને નિશાળમાંથી હટાડી લેવાનું પહેલું કામ માબાપ કરે. ઘરમાં પોતાને આવડે તેમ અક્ષર એજબાણ કરાવી વાચન ઉપર ચડાવી દે. અથવા તેને માટે અર્ધો કલાક માસ્તરનું શાણુ લે પણ પાંચ કલાક હાડમારી ભરી નિશાળમાં જવાની ફરજમાંથી બાળકને તરત મુક્ત કરે.

ઘરમાં બાળક કંઈ નવતની પ્રવૃત્તિ કરવા તરફ નય છે તે જોઈ તેનાં સાધનો તેને પૂરાં પાડે. જમકે બાળક વાંચનપ્રિય દેખાતું હોય તો મળે તેટલી ચોપડીઓ તેને આપે. ચિત્ર કાઢવાનું ચોખીન હોય તો તેને ચિત્રની સામગ્રી આપે. એજ પ્રમાણે બીજી બધી પ્રવૃત્તિનું. પણ સાધનો આપ્યા પછી તેમાંથી અમુક એટલું ચોક્કસ ફળ તો નજ મળે તેમજ “ચાલ વાંચવા બેસ કે ચિતરવા બેસ કે કાંતવા બેસ” એમ ફરજ નજ પાડે.

બાળક અભ્યાસ કે ઉદ્યોગમાં શારીરિક પ્રવૃત્તિ ને બૂલે એની ચોક્કસ કળણ લે. સાથે સાથે બાળકને ગમે તે નવતની શારીરિક પ્રવૃત્તિ કરવાની છૂટ આપે.

આ સંસ્કૃત વચનમાં વધારેમાં વધારે શ્રદ્ધા હોવાનો ઠાવો આપણો છે.

શરીરમાર્ગ લલુ ધર્મની સાધનામાં શરીર પ્રધર્મસાધનમ્: યમ પંગથીયુ છે એ આપણી

દેહ માન્યતા છે. પરન્તુ

આપણો વ્યવહાર જોઈશું તો ? આપણે આપણાં તો ઠીક પણ આપણાં બાળકોનાં શરીરો પ્રત્યે જોઈશું તો ? “વાહ ! આ બાળક કેવું સુંદર મઝતું ભરાવદાર, કેવું બહુ કે રાત્રી શાણુ બેડું છે.” એવું કહેવાનું સહુમાગ્ય બાબતેજ મળે છે. ત્યાં નજર કરીએ છીએ ત્યાં નબળાં બાળકો, માંદા બાળકો, મોળાં મોળાં બાળકો, ફીક્કાં બાળકો, હલ્લેરાની સંખ્યામાં: હુલાખી ચાલવાળા, પગની પીડીઓ દહણુ હોય તેવા, ભરાવદાર ખડતલ બાળકોની સંખ્યા ઘટતી જાય છે. બાળકો વધતાં જાય છે પણ તેમની ટંકુરસતી ઘટતી જાય છે. આ સ્થિતિ શહેરોમાં તો છેજ પરન્તુ ગામડામાં પણ આ રોજ ફેલાયેલો છે. શહેરો દવાથી જોડવા

પ્રમાણમાં બાળકને ઠીક ઠીક સારાં સાત્ રાખ્યે જાય છે તેના પ્રમાણમાં જામડાની હવા ત્યાંના બાળકોને ટકાવ્યે જાય છે. પરંતુ સારાં તંદુરસ્ત બાળકોનું અભિમાન લેવાનું થોડાં એકજ માળાપોને નસીબે નીકળે તેમ છેઃ બાકી તો બાળકો સાત્ રહે છે; કંઈક તંદુરસ્તી બોળવે છે ત્યાં સંસાજ કરતાં બેઠકારીનો આશીર્વાદ લખવાનું છે. થોડાં બોરાક કરતાં બહુ બોરાક બૂબ લાગ્યાથી ખાધો તે કારણભૂત છે.

પ્રશ્ન એ છે કે આપણે બાળકોની તંદુરસ્તી આપી છે કે ના તંદુરસ્તી ?

આપણી સમાજમાં જે જન્માંધ બાળકો છે. તેની જવાબહારી કોને માથે મૂકવી ? કાઠ વાઈ અને ગાંડપણના દર્દોનાળાં બાળકોને માટે કોને શુભેચ્છા કરાવવો ? કાઠવાને પૂછીએ કે આ બાળકને જરા ટોનીકની હવા આપો ને તે કહે “વધે-આળપ-તમારાં શરીર સામે તો જુઓ ? એને ક્યું ટોનીક કામ આવે ? એતો તમારા પુણ્યનું ફળ છે.” તો આનો દોષ કોને માથે મુકવો ?

બાળકનું શરીર નળનું છે, ખોટ ખામીવાળું છે, અપંગ છે, અસક્ત છે. કોનો વાંક કાઢવો ?

બાળકનનો ? માબાપના સ્વચ્છંદનો ? માત્ર પિતાના સંતતિધારણના નિયમના અજ્ઞાન કે પાલનનો ? દાહનો કે કોનો ?

બાળકનું શરીર અત્યંત સુંવાળું, કુણું છેઃ તેનાથી કંઈ થઈ શકે નહિ. જરાક ફરે તો શરીર લાગે. જરા વધારે કામ કરે તો ડીઘ ગરમ થાય જરાક વધારે ખાય તો ઝાડા થાય. આવા બાળકનો વાંક છે કે આપણે અજ્ઞાન અને લાંબી મુર્ખાઈ અને નિર્જાળતાથી બાળકને ઉછેરીએ છીએ તેમાં વાંક છે ?

વાંક ગમે તેનો હોય. બાળકનું શરીર તંદુરસ્ત રહે તે પાલનજ નહિ. બાળકના સુદૃઢ શરીર ઉપર ભાવી પેઢીની ઇમારત ચણવાની છે માટે બાળકની તંદુરસ્તી જળવાય તે માટે આપણે શું કરવું જોઈએ તે પ્રથમજ વિચારીએ. બાળક બધે જાય નહિ, બાળક બધે છુદ્ધિના મોટા વૈભવોથી ફર રહે પરંતુ તે તંદુરસ્ત ન રહે તો તેમાં તો ભવિનો નાશજ છે, મનુષ્ય જીવનનો વિનાશ છે. બાળકોના શરીરો વિશે આપણે પ્રથમ વિચાર કરીએ.

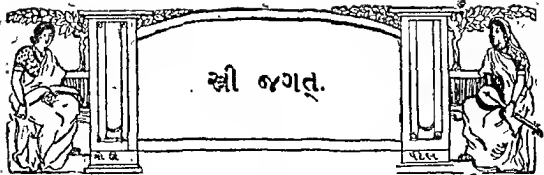
જિ

વૉટીમાં ઘડીઆળ

જાગીલના મરહુમ સામ્રાજીની આંગણી વૉટીમાં એક નાનુક ઘડીવાળ હતી. ઘડીવાળ અંદરથી બે આવી અને પહારથી પાવલી (ટાઇમ) જેવડી મોટી હતી. આપણા નાનુક ખીસ્સા ઘડીઆળમાં અદારમાં ભાગતી તે હતી. ઘડીવાળ જનતાં ત્રણ વર્ષ સાગ્યાં હતાં. ઘડીઆળનું સાંચાકામ બહુ બારીક અને મુલાયમ છે. મોટામાં મોટું ચક્ર જે સોનાનું છે તેનો વ્યાસ ઇંચના સાતમા ભાગનો છે. નાનામાં નાના ચક્રનો વ્યાસ ઇંચના દશમા ભાગનો છે. બાલનું કુંચનું ઇંચના સાતમા ભાગનું છે. આ ઘડીઆળ વૉટીમાં જડવામાં આવી છે અને તેના ઉપરના ઢાંકણમાં ફરતા નાના હીરાનાં નંગ જડ્યાં છે અને વચ્ચે પણ હીરા છે. આ ઘડીઆળ વખત પણ સારો આપે છે. ઘડીઆળ વૉટીમાં બગી જ જાય છે કારણ જન્મે નાનુક અને સપ્રમાણ છે. આ ઘડીઆળ ફનીવામાં નાનામાં નાની છે. આ જનતાની વૉટી-ઘડીઆળ અમે-રીકા જનાવા લાગ્યું છે.

શ્રી જગત્.

હિંદ.

ધારાસમાના ઉપપ્રમુખપદે—ધારાસમા-
ઓના બારણા બહેનો માટે ઉઘાડનાર ઓથી પહેલો
હિંદી પ્રાંત-મદ્રાસ છે. પંતબમાં પણ ગઈ ચુંદ-
ણીમાં એક બહેને ઉમેદવારી કરી હતી. પરંતુ મ-
દ્રાસે તેા શ્રી. મુશુદ્ધમી અમ્મલ નામની મદિલાને
ચુંદીને ધારાસમામાં મોકલી એટલું જ નહિ પરંતુ
તેને સર્વાનુમતે ઉપ-પ્રમુખ ચુંદીને શ્રીસન્માન કર-
વામાં અગત્યના લઈ લીધું છે.

શ્રીમતદ્વાર મંડળ—મદ્રાસમાં કુલ
૧૦૬૨૭૪ સ્ત્રીઓ મળેલી હક ધરાવે છે
જેમાંથી ૯૯૯૯ ચુંદણીમાં ૧૯ ટકાએ ભાગ લીધો
હતો. ૧૯૨૩ માં ૮૨૩૬૭ મતાધિકારીસ્ત્રીઓમાંથી
૧૧૧૮૬૩એ ભાગ લીધો હતો. ચુંદણીના મંડળમાં
શ્રી સ્વયંસેવિકાઓની સગવડ થાય તેા જોધીવધારે
ઠકા સ્ત્રીઓ ભાગ લેતી યશે તે ચાકસ છે.

વિદ્યાપીઠમાં સ્ત્રીઓ—મદ્રાસની યુનીવર્સિ-
ટીની સેનેટમાં મીસ સેરેના, મીસ હૈસલ્યા, મીસ
લવ, મીસીસ આપ્પાસ્વામી અને મીસીસ લક્ષ્મી-
પતિ નામની પાંચ ડીમીધર વિદ્યુષી બહેનો બીરાજે છે.

મુંબઈની શરમ—મુંબાઈના નગરાં વમાડતું
મુંબઈ સ્ત્રીની પ્રગતિ કરાવવામાં પાછળ પડી ગયું
છે. ધારાસમાના સભ્ય યવામાં મીસ એન્જીનીયર
અને શ્રીમતિ અનસુયા બહેનને થોડો ધણે-સંભવ
હતો તેય આંચકી લેવામાં આળે છે, જે માટે
મુંબઈએ શરમાવું જોઈએ. હિંદનો બહાદુર પ્રાંત
પંતબ પણ એ જાળવમાં બહાદુરીથી પાછળ હડી
ગયો છે.

બ્રહ્મદેશ તેા સૌથી પાછળ—જ્યારે બ્રહ્મ-
દેશમાં 'પાછળ હુદ્દિ બલ હોય' તેમ હજી સ્ત્રી-
ઓને મતાધિકારના ટકાણાં નથી ને તેની વાતો
ચાલે છે. એક સભ્યે ઠરાવ મુક્યો તેા તેપણ હડાડી

મુકવામાં આળે છે. ખુદ સરકારી સભ્ય પણ વિદે-
હમાં પડ્યા હતા. અને કારણમાં "હજી સ્ત્રીઓ
વિદ્વતામાં અને રાજ્યદારી ક્ષેત્રમાં આજળ આવેલી
જણાઈ નથી" એમ તેમણે આજળ પડીને જણાવ્યું
હતું ! એ અધિકાર પ્રાપ્ત કરવા માટે સ્ત્રીઓએ
સરખસ ઘટવાની વાત કરી ત્યારે સરકારે તેને
જબરજસ્તીથી અટકાવવાની નામદી બતાવી હતી.
પરિણામે સરખસ અડધે જઈ અટક્યું હતું. એ
સરખસની આગેવાન મીસીસ પોટુન તે ધારા-
સમાના ઉપપ્રમુખની ધમપત્ની હતી !

સંમતિવથ માટેના સર હરિસિંહ ગોરના
બીલને ટેકા આપવા મુંબઈની સ્ત્રીઓની
એક સભા ૧૧ મી ફેબ્રુઆરીએ લેડી તાતાના
પ્રમુખપદે વીલ્સન કોષેજ હોલમાં મળી હતી. એ-
વીજ એક સભા અમદાવાદમાં સા. સરલાદેવી
અંબાલાલના પ્રમુખપદે મળી હતી.

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ તરફથી શ્રીમતી
થાગિની આનંદલલરીએ "હિંદુ સ્ત્રીઓની મદદતા
અને સળજતા" વિષે અને સી. હંસાબહેન
એવાએ "પશ્ચિમની સ્ત્રીઓનું જીવન" વિષે
વાપણો આપ્યાં હતાં.

મ. ગોખલેની ૧૨ ગી સંવત્સરી ઉજવવા
મુંબઈના ભગિની સગાજ તરફથી એક સભા ૧૯ મી
ફેબ્રુઆરીએ લેડી લક્ષ્મીબાઈના પ્રમુખપદે મળી
હતી. કવિ હંસરાજના ભજનો પઢી સૌ તારાબહેને
સમાજને અહેવાલ આપ્યો હતો. રા. કેયવપ્રસાદ
દેસાણેએ "સમાજમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન" વિષે
નિબંધ વાંચ્યો હતો. થાગિની આનંદલલરી
"સ્ત્રીની ફરજ" વિષે બોલ્યા હતાં.

સીવણને વર્ગ મુંબઈમાં નાયનામ ઉપર
આવેલી મજુરોની ચાલિમાં મીસ મણીબહેને

કાપડીયા, મીસીસ. વોડ્સ તથા મીસ તિલક વિગેરે બહેનો મનુર સ્ત્રીઓ માટે સાંજના સમયે રાજ ચલાવે છે, તેમજ આસોમાં ઘેર ઘેર મુલાકાત આપવા માટે પણ ભય છે.

ઠંડાદુર પાટોશણુ: મુંબઈમાં બીજી સુતાર-ગણીમાં એક સવારે સજીરી સળગાવતા એક જુવાન સુતાર વહુનો સાહસો ને ધાધરો સળગવા માંડયા. જેઠ જેઠાણી ન્હાયા પણ ગમરાઈ ગયાં. દરમ્યાન હિસાએ જતી એક પાટોશણુ લોટા પડતો એલી એ બાઈની મદદે દોડી ને તેણે દાઘ વતી આજ જુનવી હતી. પોતે પણ ખુદ દાઢી છે છતાં પેલી બાઈનો છત્ત જાયલો છે. કણવાની આગ કરતાં આવી આગો સાથે જોડવા કેટલી બડોનો તૈયાર છે ?

હૃદયારી સોમાજ: પોતાની ખાનદાનીના ખખ્ખ-રમાં એકાદ હંદ્યાજ ભરે છે એવું તથા પરંતુ બહા-હંધાને વળી સ્ત્રીહંધા એમ જાનું એમી હલ્લા ધારે તો ભરી શકે છે, તેના દાખલો 'સોમાજમાં' બહાર પડ્યો છે, કહે છે કે ધોળકાના આદિત્ય સહસ્ર શુકલ સોમનાથની દીકરી બહેન મંજલા જેને રાણપૂરના દેવે જગનાથના પુત્ર કલ્યાણરાય (જેઓ દાસ મજાડ રહેતા હતા.) સાથે પરજી-વવામાં આવી હતી, તેણે ચાર ચાર વર્ષ સાસ-રીયાનાં જીવનમયી ત્રાસી નહ, આખરે કુટામાં પડી આપઘાત કર્યો છે !

અજાતાં અચવાને ઉપાય—એક બહેન નીચે પ્રમાણે લખી મોકલે છે: “ માદૃગ મેન્ડાનમાં ગઈ તા. ૩૦ મી નવમી એ સીએની એક સમા મળી હતી ત્યારે નીચેના એક અગત્યનો કસાવ પસાર થયો હતો: “ સ્ટવને લીધે શુજરતી બહેનોમાં થતા અકસ્માતને અટકાવવા આ સમા કસાવ કરી બધી શુજરાતી સ્ત્રીઓને વિનવતિ કરે છે કે રાંધતી વખતે રસોડું વડન બંધ કરી સરીર પરનાં બધાં વસ્ત્રો કાઢીને રસોઈ કરવી અને રસોઈ પૂરી થાય ત્યાં સુધી એમજ ભરી રાખવું. આથી સ્ટવ સિવાયના અકસ્માતો પણ બંધ થશે ને ઘુઝડાં રસોઈને લીધે મેલાં થતા અટકશે એમ વિશેષ આશા આ સમા રમે છે. ” કસાવ ધરનાર અને પસાર કરનાર દાસ્તરસધી વચ્ચે તો નધીજ !

પાટીકાર-અર્થજ લગન- નાસારીના એક અર્થજ રા. મોરારજીની કન્યા કમળા સાથે બોર-

સદ વાલુકાના આંકલાવ ખામના પાટીકાર રા. સોમાસાઈ પટેલે ૧૬ મી ડીસેમ્બરે લગન કર્યાં છે. કન્યાએ શુજરાતી ત્રીજી ચોપડી સુધીનું શિક્ષણ લીધું છે. સોમાસાઈ શુદ્ધિની ચળવળમાં કામ કરે છે.

જેકને જાત્રા સ્થાન માનનાર ગોરીબાઈ નામની એક હિંદી સ્ત્રી ૧૪ વખત જેઠ જઈ આવી હતી. ત્યાર પછી વળી પાછી એક બાઈની સોનાની સાંકળી ચોરવા માટે તેને કોર્ટે સેરાન્સ કમીટ કરી છે. તો પછી એને એ તીર્થધામમાં એક વંધ બાંધી આપ્યો હોય તો—?

શુજરાતમાં વધતી જતી સ્ત્રી કળવણી ને પહેંચી વળવા ન્યારે વધુ શિક્ષિકાઓની ખાસ જરૂર છે ત્યારે સરકારે એ સંખ્યા પર અંકુશ મુકવાની પીછેઠઠ રાજનીતિ આદરી છે. જે સામે સો. ચારદા બહેને સખ્ત પોકાર ઉઠાવ્યો છે. ૬૨ વર્ષ શિક્ષિકાએ ‘વધુ સંખ્યામાં તૈયાર કરવા માટે તેમણે ઉપયોગી સૂચનાઓ કરી છે.’ હંમેશની જેમ એ સૂચના બહેણાં કાન પર ન પડે એમ કહે જણ્યું છત્તે છે.

ભારીઆ-રજપુત લગન: ૧૦ ફેબ્રુઆરીએ નડીયાદ મુકામે લાઈ મુલચંદ નામના ભારીયા શુદ્ધચના લગન પાવતીબાઈ નામની એક રજપુત કન્યા સાથે થયા છે. ભારીઆ ‘પણ મૂળે ક્ષત્રિય હોવાથી આ કંઈ બહુ મોટો લેણારો ન હોવાય !

અમદાવાદના મનુર મંદાજન વરધી શ્રીમત અનુપયાએ મીલવાં જતાં મનુરોનાં ઠાકરાઓને કુરસદના વખતમાં કાંઈક દુન્યાર સિખવવા માટે તેવા ઠાકરાઓનું એક મંડળ સ્થાપ્યું છે.

છાણમાં વાંછી દોય છે એ કમ નલ્લે એઈ દોય તેમ કાઢિયાવાડના પીકડીઆ કરનારે છાણ નિરાંતે ધીણુનારી ગરીબ બાઈઓનુપર દેવે કરવેરો નાંખ્યો છે. છાણના જુવાન જાકાની અમલદારો કર ઉપરાવતાં ગરીબ સ્ત્રીઓને દેરાન કરે એતો વળી નકામાં દેવે એમનું પર કર નાખ્યો બાકી છે !

૧૦ વર્ષની કાઠી ! મૂળ ભેંસાણાના વવની દાઢ પોરખંદર રહેતા એક મોટા વલ્લિય શુદ્ધે પોતાની ૧૦ વર્ષની કન્યા વડોદરા પાસેના નસવાડીના રહીસ ૫૦ વર્ષના મુરતીઆને ૧૭

હબર રૂપીએ વેચી ! એ પુરનીઆને ત્યાં દીરાને
દેર દીકરા છે, જેની આ નવી દાદીમા ૧૦ વર્ષની
ભગ્ગરની છે. આપે ધર દીક બહુ પુરુષો ગોલું
લાગે છે !

જુનામડના એક બાદીઆ જુદરમે પેતાની
૧૩ વર્ષની કન્યાનું ૬૫ વર્ષના મુલીઆ સાથે
લગ્ન કર્યું છે કાથ ૬૫ વર્ષની કન્યાનું ૧૩ વર્ષના
પુરનીઆ સાથે સાદું યવું દિંદમાં કેમ સંભળાતું
નથી ? વિવાયવમાં તો સંભળાય છે !

છે કસીઓનો વેપાર-નનાજસાહ (સંધ)

તેના જરાબમાં બા શી-સિંદણે બીડું હડપ્યું
દહું. પણ પહેલે દહડે તેના બધા પ્રવાસો નિ-
ષ્ફળ ગયા હતા. બીજે દહડે આખર તે સફળ થય
હતી. ભેરની દરિદ્રામાં ફરક એટલોજ છે કે રામ-
ભર્તિ હશે હશે મોટર અટકાવે છે ત્યારે આ
બાઈએ એક લાડકામાં પગ મજબુત ભેરવી લઇ
સુવાં સુવાં મોટર અટકાવી હતી. મીસ રૂખા
દેસલ દિંદની નાયકની જ્ઞાતિની બાઈ છે. પવ-
નથી હરી જનારી પુષ્પકળીએ આ વાંચે તો સારું !

કલ્કીકંટના કુમારી નારાયણી કુટી અગમત

મુંગીય બાળ-સાવદ પ્રદર્શન.

ની પોલીસ માત્રામાંથી ઠાકરીએ લાવી સંધમાં
મોટી રકમો લઈ વેચનારા કેરલાક માણસોની
વપાસમાં છે. હેરાળાદની પોલીસે આરા એક
માત્રાએને એની સ્ત્રી સાથે પકડેલા છે. આ માત્ર-
વાડીએ એક ઠાકરીને કાથ એક તાંધીને રૂપિયા
૭૦૦ લઈ વેચી હતી.

શ્રી પહેલવાન-મીસ રૂખાબાઈએ મદ્રા-
સમાં ૧૩ મી ફેબ્રુઆરીએ એક સારાસમાં ફાડ
મોટર બસ અટકાવી રામભર્તિનાં પાણી ઉભાર્યાં
છે. રામભર્તિએ મોટા આગવવાને લાવવ પરી હતી.

બી. એ. ની પરીક્ષામાં ઇતિહાસ અને ગર્વગ્રાસના
વિષયમાં બાડુ ઉંચે નંબરે પાસ થયાં તે મદિ
ત્યાંના પીએનચ ઇક્સપ્ટ એસોસીએશન તરફથી
લેખને સેનાનો ચાંદ લેટ અપાયા હતા.

જનેતાનું ખૂન કરનાર માવદોડી ૩૦ વર્ષનો
એમ્સ લુગાનીન બેંગ્લોરમાં રહેતા એક ફેંચ જવાન
છે. કાઠની વપાસમાં તેણે ખૂન કરવાનું કારણ
જણાવતાં કહ્યું કે તે મીસ રાલેટ નામની સ્ત્રી સાથે
પ્રેમમાં પડેલા હતા પણ તેની મા એકાદી વિરુદ્ધ
હતી કે એજ એક મદીના મોહક કાચું પડ્યું હતું.

દરમ્યાન તેની સાસુની હોટલમાં ૨૦૦૦ રૂપીઆ ફેંડી ભાગીદાર થવાની વાત થતાં તે તેની માની સલાહ લેવા ગયો. તેમાં કહ્યો થયો ને તેને ધરતી માતું ખૂન કરવું પડ્યું. 'સો વીરય ધરનાળી' એ વાત હવે ખરી.

શહેરી માયજી ! મ્યુનીસીપાલિટીના ગુરૂપ સભ્યો શહેરી બાવાઓ કહેવાય છે. કહે છે કાપડખા-તરની મ્યુનિસીપલ કાઉન્સિલમાં મીસીસ કેરીઆન જેમણી ચુંટણી થયેલી હોવાથી તેમને શહેરી માયજી હવે ગણી રાખાય.

જાતરના રાત્રી કુમારીની તેમજ રાત્રીકુટુંબ પ્રભુ વગેરે સર્વની અનિચ્છા છતાં પૌલીધીસ એ-જન્ટના દબાવેને લીધે બીચારી રાત્રીકુમારીને ગયુર-ભંજના રાત્રીકુમાર સાથે પરાણે પાણુવું પડ્યું છે. ખરેખર, રાત્રીકુમારી ને પ્રભુ-ગાય અમલદારો દોરે ત્યાં નય !

લગ્ન માટે લાયકાત ધરાવવાનું પ્રમાણ-પત્ર પુરોએ રજૂ કરવું જોઈએ તેમજ ૨૦ વર્ષની ઉંમર વીક છે. છતાં તેમણે ૨૫ વર્ષ સુધી બહુ-અર્થ પાળ્યા પછીજ લગ્ન કરવું જોઈએ " આમ અંગબળ મટિનો અખાડો બુદ્ધિ મુક્તા ' પ્રભુ-બળ ' ના અખાડામાં બેલતા પુરોએ પ્રત્યે પરિત ગાલગીયાઈએ કહ્યું હતું.

મટિનો બહિષ્કાર:—લક્ષ્મીમાં જંગાળી બાનુઓની કેળવણી પરિષદ મળી તેમાં છાપાના રીપોર્ટર તરીકે પણ સ્ત્રીઓએ કામ ઉપાડી લઈ આસ્તે આસ્તે પુરોએ બહિષ્કાર કરવા માંડ્યો છે. આ સિવાય સમામાં ઉપયોગી કામ કરવામાં આવ્યું હતું. સમામાં ૪૦૦ સ્ત્રીઓએ દાઢરી આપી હતી. લેડી બોઝ પ્રમુખ હતાં; કન્યાઓ માટે પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત બનાવવાના, અભ્યાસ-ક્રમ નક્કી કરવાના અને ચંદલતા વગેરેમાં દૂધી બાધા માયક્ટે તાલીમ આપવી તે સુધાર કરવાના કારણે પસાર કરવામાં આવ્યા હતા કેળવણી આપનારી સંસ્થાઓનાં કાર્યભારી મંડળોમાં બાનુ પ્રતીનધીઓ રાખવાના સલાહપર ચર્ચા ચલાવવામાં આવી હતી મીસીસ કુમરીનીબાનુ અને મીસીસ કનીકાદે.યે સુચના કરી હતી કે મ્યુનિસિપલિટીની ચુંટણીમાં બાનુઓએ દરિદ્રાઈ કરવી કેળવણી સ્ત્રીઓને તેઓને લાવડના ધંધાએ મટિ સમજવો દૂરી પાડવાનાં પગલાં ભરવાનો આગ્રહ કરનારો કાચ પણ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

એશિયા.

જહાંગીર ચીનાઈ વિદુષીઓ—હસિષ્ ચીનમાં હમણાં હમણાં જે રાજદારી ભયતિ ચાલી રહી છે તેમાં ચીનાઈ જ્યેન્ચીએટ મહિલાઓએ પણ હાથ-વળ ભાગ લીધો છે. તેમણે રીતરિવાજો સાથે સ્ત્રીઓના લગ્નમાં જઈ ધાંધલ મચાવ્યું હતું.

ચીનની ક્યુએમીનીંગ કોમેસે ચીનની સ્ત્રી-ઓની આર્થિક, રાજદારી, તથા કેળવણી વિષયમાં સમાનતા મટિ કહેવાઈ કારણે પસાર કર્યા છે.

લખાનની સ્ત્રીઓ આર્થિક સ્વતંત્રતામાં આગળ આવતી નય છે. સ્ત્રીઓ કોમેસે બહુતરી સુધુષી કંપનીની સંચાલક છે અને લખા-નની સૌથી ધનવાન સ્ત્રી છે. સ્ત્રી. નાકામુરા હોખ-ડના હલોમમાં બહુતરી છે અને સ્ત્રી માંડીનો પણ હલોમમાં સ્ત્રીતરીકે પ્રખ્યાત છે. સ્ત્રી. મોટો લે ની બહુતરી પુસ્તક પ્રકાશક કંપનીનું વડાપદ ભાગે છે. સ્ત્રી. ઉમે મુકા કેળવણીના વિષયમાં પારંગત મણાય છે. સ્ત્રી. અગ્રીકો પોસ્ટના બહુતરી સંચાલક છે. અને સ્ત્રી. સેકેટો હોયોડો વિમાનમાં હલોમ તરીકે વિખ્યાત છે.

ધૂરપ.

અંગોળશાસ્ત્રી સ્ત્રીઓ-ઉર્લાંડમાં અંગોળ-શાસ્ત્રીઓના મંડળમાં ૭૦ મહિલા સમાસરો છે. એમાંના એક સ્ત્રી. કેન્ડાસીન હરોલ્ડે આઠ નવા ધુમકેટ રોધી કાઢ્યા છે. સ્ત્રી. ધીર કુક ખરગ તારાના વિષયમાં સત્ત વાર મણાય છે. ૧૯૧૮ માં તેમણે એક નવો તારા રોધ્યો છે. એક અમેરિકન મહિલા ડો. એનો કનન પણ બહુતરી અંગોળ-શાસ્ત્રી છે અને તેણે સાત લાખ તારાઓનું વર્મ-કરણ ક્યું છે. બીજા પણ બેક મહિલાઓ આ વિષયમાં પારંગત મણાય છે.

ધારાસાહેબી-ઉર્લાંડના બહુતરી બેરીસ્ટર મી. જે. એમ ગોવરનો મીસ. સીનીયા નામની પુત્રી બેરીસ્ટરની પરીક્ષામાં ફર્સ્ટ ક્લાસમાં પાસ થયેક પંચમાંના એક હતા. મીસ શીનીયાના માતાના પિતા જમાઈમની દાહકારના નજ દતા અને તેણીના પિતા ગીરલ ટેમ્બના એક જ્યેનર છે.

લુની રોપ્પોજાના સાહસિક કામેમાં પણ સ્ત્રીઓએ જ હાથોં છે અને હમણાં. ' રોસા-યરી ઓફ વુમન ન્યેમ ફર્સ્ટ ' નામનો એક

સંસ્થા સ્વપાછ છે. જેમાં અનેક દેશો, બાપા વગેરેનું વિવિધ જ્ઞાન ધરાવનાર ૩૬ વિદુષી અને સાહસિક મહિલાઓ સભ્ય છે. કોઈ સ્ત્રી એક કોઈ સાહસ કરાવે તેને મદદ તેમજ સાધી આપવાનો આ સંસ્થાનો હેતુ છે.

પાર્લામેન્ટ માટે ઉમેદવાર તરીકે ઇંગ્લેંડના કોન્ટ્રેબેટીર પક્ષ તાકીય મીસીસ પેટ્ટરફોર્ડને બહાર પાડવામાં આવ્યા છે. સીમતાધિકાર માટે લંડન ચલાવનાર તરીકે એમનું નામ જાણીતું છે.

બળાપો-કેમ્બ્રીજ યુનીવર્સીટીના વિદ્યાર્થી મંડળમાં યોરક સમયપત્ર “આ મંડળ સ્ત્રીઓ તરફ નાપસંદગી બતાવે છે” એવી મતઘબના વિષય પર ચર્ચા ચાલી હતી. એક વિદ્યાર્થીએ કહ્યું કે “હાલની યોરકીઓ બંગ્લોઓ પહેરે છે, વાળ કપાવે છે અને મુખશાવું સાવનારા વાળે છે.” તે પછી સ્ત્રીઓ મરદના કાપડપ્રદેશમાં ધુસી ગઈ છે તે માટે તેણે બળાપો કર્યા હતા. મંડળે વિષયમાં ફરિયાદો અસિપ્રાયને બહુમતીથી નકારી કાઢી.

લગ્નનો કાયદો ઇંગ્લેંડમાં દલે જરા સખત થતો જાય છે. પહેલાં ગમે તે ગામના આરાધ માથુકો ગમે તે ગામે જઈને દુર પસંદગી નાખવા ને પાછા આવ્યા આવતા. પરંતુ દલે “જે ગામમાં પાણીનું હોય તે ગામમાં લગ્ન પહેલાં જોઈએ” એવા પંદર દિવસ એ પતિ પત્ની રહેવા હોવા જોઈએ” એવો સખત કાયદો બહાર પડ્યો છે. ફારગવી યવા પહેલાં આજમાં જોઈ પંદર મહિના ભેગા રહેવું જોઈએ એવો કાયદો કે કાઢે થશે ?

એરી આમ થાય ! એરો શોફીડ અને એરી રૂઝરફડ નામની ૧૬ વર્ષની ઇાકરીઓએ મોટર સાયકલ પર બેસી ધોળે દહાડે એક ઘરમાં ધસી જઈ પહેરવાના હુત્તાની ચોરી કરી હતી. જે માટે તેમને મોરિસ્ટરની કોર્ટમાં હાજી કરવામાં આવી હતી. સત્તી માના કહેવા પ્રમાણે કપડાં તો પહેરવાને ધણી દનાં છતાં અસંતોષ હોવાથી બીજા કપડાં ચોરવા તેમણે આમ કયું હતું. માસ્ટરેટ એક વર્ષના સારી વર્તણૂક માટે લમીન લીધા દવા; આ ઇાકરીઓના માસ્તર સીનેમાએ હોવા જોઈએ !

પૂર્ણા લગ્ન-આપણે ત્યાં ૫૦-૬૦ વરસના છુટા ૧૨ વર્ષની બાળકોને પરણે છે. વિલાગતમાં એથી ઉલ્લાજ બેઠાર ચાલતો લાગે છે. ૭૪ વર્ષના એક ડોશીમા મિસિસ જ્યોન્સ ગઈ થોડા વખત પર પોતાના પૌત્રના એક ૨૬ વર્ષના મિત્ર સાથે પરણ્યાં. પણ દલે તેમને બહાર નીકળવું ભારે થઈ પડ્યું છે. લોકો આજણી કરે છે ! યૂરક ધરનાર વિનાનો એકલો અલ્લેલો હતો, તેને શ્રીમતીએ આશ્વ આપી ઘરમાં રાખ્યા અને પરિણામે બન્ને પ્રેમમાં પડ્યાં ! હોય ! દુનિયામાં અજયબી કથાં જોણી છે ?

વિચિત્ર લગ્ન-એક ૧૮ વર્ષના યૂરકે ૨૭ વર્ષની એક વિધવા-ચાર બાળકોની માતા સાથે પરણવાની રત્ન હેન્ડીના મેસ્ટરેટ પાસે માંગી હતી. આ રત્નનો ઇન્કાર કરતાં એક જી. પી. બાનુ મિસિસ મોરીસે ટીકા કરી કે મારો દીકરો અહીં પંદર પડ ગયામાં બાંધી છવનની સારખાત કરે તો મારું તો હાલજી લાગી જાય. યૂરકે આશ્વ-મજુર છે અને અડવાડીએ પોણાતણ પાડુંડ કેમાય છે. કહેવાય છે કે ૧૮ મહિનાથી બન્ને પ્રેમમાં હતાં. પ્રેમ આંધળો છે તે જોડું નથી.

મારતે ઘોડે ફારગતીઓ ! કોઈપણ દેશની દંપતિઓ ઘેર બેઠાં હુંક મુઠવતાં ફારગતી લઈ ચકે એવો ફ્રેંચ કાયદોનો લામ હમણાં હમણાં લગ્નના દહીંઓ સારા પ્રમાણમાં લેવા લાગ્યા છે. તેમાં પહેલે નંબર અમેરીકન અને બીજો નંબર ઇંગ્લેંડ ને પછી રશીયા અને બેલજીયમ આવે છે. ગયા વરસમાં ફ્રેંચ ફારગતી લેનારાઓની સંખ્યા અનુક્રમે ૨૩૨, ૫૫, ૪૭ અને ૩૭ થી હતી એક અમેરીકન ફીરમ નવીએ ૮ દિવસમાં ફારગતી વેળવી હતી.

હુંકા ધાધરા પહેરવાના ગુન્દા માટે રૂપેનના આલેખનફોલેને ગામમાં ૨૦૦ સ્ત્રીઓને હંડવામાં આવી છે. સ્ત્રીઓ હંડ બરવા-તેવાર છે પણ લાંબા ધાધરા પહેરવા તેવાર નથી ! વળી આ હંડ એક મહિના માટે હુંકા ધાધરા પહેરવાની રત્ન આપનાર ફી નેવો છે ! મ્યુનિસીપાલિટીની આપી આવક વધવા માંડી છે. આમ પેસાનો હંડ કરવા કરતાં “એક મહિના હુંકા ધાધરા પહેરવા માટે એક મહિના લાગી ધાધરા પહેરવા પડશે”, એવી સખ કરી હોય તો ?

એમજોનની અન્યથાઓ.

વીસ લાખ માણસના એમજોન પ્રદેશમાં હજી શોધકોનાં પગલાં મોટી સંખ્યામાં નથી ચલાં. એ પ્રદેશ અનેક અન્યથાઓથી ભરેલો છે એમ એક ત્યાં જઈ આવેલો મુસાફર કહે છે. એક જાતનું ઝાડ છે તેમાંથી સ્વચ્છ ફુલ આપે. વખત અર્પાજ કરે છે. એક ખીજા ઝાડ-માંથી થકને મચળે છેદ પાડીએ તો નીચેના ભાગમાંથી ટરપે-ટાઈન ઝરે છે. આ ઝાડ ટરપે-ટાઈનના ઉદ્યોગમાં મોટી ઉત્પાદક કરે એવો સંભવ છે. શોધકોની એક ટ્રાણી એ પ્રદેશ પર થોડા વખતમાં ચઢાઈ સહ જવાની છે, ત્યારે ઘણું નવું જાણવાનું મળશે.

x x x x

વિચિત્ર વીમા ।

અમેરિકામાં એક સીનેમા થીએટર હાસ્યરસિક શ્રીક્ષ્મો દેખાડે છે. ત્યાં જોવા આવનાર ખુબ હસે અને તેથી જો માંદા પડે તો નુકસાની મેળવી શકાય એવો વીમો થીએટરના માલિકે ઉતરાવ્યો રાખ્યો છે. એક બાપે પોતાની બે જોડકાં દીકરીઓનો એવી રીતનો વીમો ઉતરાવ્યો હતો કે બેમાંથી એકને કોઈ ઉપાડી જાય તો નુકસાની વીમા કંપની પાસે વચ્ચે રી શકાય. કેટલાક પોતાને ત્યાં એકી સાથે બે યા વધુ બાળકો ન જન્મે તે માટે વીમો ઉતરાવે છે ! વખતે ખર્ચ વધી જાય ! એક કુતરાના માલિકે વીમો ઉતરાવ્યો હતો કે કુતરો કોઈને કરડે તો તેની નુકસાની વીમા કંપની આપે. એક જુનારીએ પોતાના સોનાના દાંતનો વીમો ઉતરાવ્યો હતો; એક નાયનારીએ પોતાના પગનો વીમો ઉતરાવ્યો હતો. શરીરના જુદા જુદા અવયવોના વીમા ઘણા ઉતરાવે છે. એક બાપએ પોતાની સુધવાની શક્તિનો વીમો ઉતરાવ્યો હતો. સુગંધી તેલ-અસરવાળાઓ વચ્ચે તકરાર પડતાં એ બાઇને સલાહ નીચેલી. એટલે તેણે યુરપથી અમેરિકા એ લવાદીનું કામ કરવા જતાં ખેડેલાં વીમો ઉતરાવેલો !

x x x x

સુંદરીનો સ્વયંવર

વીરને કાં તો અપ્સરા કાં તો સુંદરી સોફે. વળી પહેલાં પારીસમાં ગ્રાંડે અને લા પીક નામના બે આયોજકો એક મારુક ઉપર શીદા થયા. બન્ને વચ્ચે ઝગાઝગી થઈ. બન્ને ખાનગીન હતા, એટલે નીચ કાવાદવા ન કર્યા. આખરે એમ દેશન્યુ' કે જનનેયે બહુતમાં ઉડવું. નીચે મેદની જોવા મળે. ગ્રેસકોની દુકામાંથી નીચાની યામ ત્યારે સામસામે બહુનો ઉપર ગોળીબાર કરવા, ને જે ઝડપીને જીવતો આવે તે એ સુંદરીને વરે. ટયુલીરીસના બાગમાં મેદની મળી, બહુનો ઉડ્યાં, નીચેથી નીચાની થઈ. પીકનું બહુન વીંધાધું. પીક અને તેનું બહુન કુદુબસ કરતાં ચૂરા થઈ હોડે પડ્યાં. ગ્રાંડે વિન્ટ્યોસ્લાસમાં મગનચિદાર કરવા લાગ્યો. આખરે ઉડવું આટકાવો પારીસથી સાત માઈલને અંતરે આવી ઉતર્યો અને વરમાળ ખેંચવા આવ્યશાળી થયો. ગ્રેમની પરીયા તો આ જગાનામાયે આટલીજ આકરી દેખા ને ?

ગમની ન્ય. ગતિશીલા સ્વરનાથે
 શી નાથે ન્ય. ગતિ મહાને
 શીશુના શાસ્ત્ર ન્ય. ગતિશીલા સ્વરનાથે
 તરફથી ન્ય. ગતિશીલા સ્વરનાથે.

માતાની મગરૂરી.

મુંબાઈના હેલ્થ બાળ-સંસ્થાની હરિકાષ્ઠમાં
 ધનામ હતી જનાર એક બાળક.

અણમૂલો રત્નો.

વર્ષ ૪ થું.] એપ્રિલ ૧૯૨૭ [અંક ૮ મો.

દાંપત્ય-જીવનનો એક પ્રસંગ.

[મ. ગાંધીજી ક્ષિય આફ્રિકા છાત્રી ડિ'દ આવવા નીકળ્યા તે પ્રસંગે તેમને અને શ્રી. કસ્તુરબાને કોમલો દાંતીનાઓની ભેટ મળેલી આ ભેટ પોતાને માટે રાખી લેવાનો દક્ષ નથી એમ તેમને લાગ્યું; પરંતુ શ્રી. કસ્તુરબાએ વાણી લીધી એમના દાંપત્ય-જીવનનો એ પ્રસંગ એક મુંઝવણ સાથે શીખવે છે.]

તે સાંજે આમાંની મુખ્ય ભેટ મળી હતી તે રાત્રિ મેં જાવરાની જેમ જાગીને માળા. મારા ઓરડામાં આંટા માર્યા પછી કંઈ ગૂંચ ઉઠ્યું નહિ. સેંકડોની ભેટ જતી કરવી એ ભારે પડતું હતું, રાખતી એ વધારે ભારે લાગતું હતું.

હું કદાચ ભેટ જીવે ચક્ર. પણ મારા બાળકોનું શું? સ્ત્રીનું શું? તેમને શિક્ષણ તો સેવાનું મળતું હતું. સેવાનું દામ લેવાનું નહિ એમ હમેશાં સમજાવવામાં આવતું હતું. ઘરમાં કોમલો દાંતીના વગેરે હું નહોતો રાખતો. સાદા વધતી જતી. આવી સ્થિતિમાં સોનાની પ્રતિઆજો કોણે વાપરવી? સોનાના અછોડા અને હીરાની વીંટીઓ કોણે પહેરવી? ઘરેણાં-માંકોનો મોહ તજવા સારે પણ હું બીજાઓને કહેતો. હવે આ દાંતીના ને અવેશતનું ભારે શું કરવું?

મારાથી આ વસ્તુઓ નજર રખાય એવા નિર્ણય ઉપર હું આવ્યો. પારસી રૂતબજા ધૂને આ દાંતીનાઓના ટુકડાઓ નીચી તેમની ઉપર લખવાનો કાગળ ધડ્યો ને સવારમાં આપુત્રાદિની સાથે મસલત કરી મારો ભાર હળવો કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

આને સમજાવવાનું મુશ્કેલ પડ્યું એ વાત હું જાણતો હતો. બાળકોને સમજાવતાં મુશ્કેલ નહિ આવે એવી મને ખાતરી હતી. તેમને વધીસ નીમવાનો વિચાર કર્યો.

બાળકો તો તુરત સમજ્યા. 'અમારે એ દાગીનાઓનું કામ નથી. આપણે તે બધું પાછું જ આપવું. ને કદાચ આપણને એવી વસ્તુ જોઈતી હશે તો આપણે પોતે ક્યાં નથી લઈ શકતા ?' આમ તેઓ બોલ્યા.

હું રાજી થયો. 'ત્યારે બાને તમે સમજાવશો ને ?' મેં પૂછ્યું.

'જરૂર. જરૂર. એ અમારું કામ. એને ક્યાં એ દાગીના પહેરવા છે ? એ તો અમારે સારૂ રાખવા હજી. અમારે એ ન જોઈએ પછી એ શાન્તી હાં કરે ?'

પણ કામ ધાર્યા કરતાં વસમું નીવડ્યું.

'તમારે બહે ખપ ન હોય, તમારા છોકરાઓને બહે ન હોય. બાળકોને જેમ ચડાવો તેમ ચડે. બહે અને પહેરવા ન દો, પણ મારી વહુઓનું શું ? એમને તો ખપ આવશે ? અને કોણ જાણે છે કે કાલે શું થશે ? એટલા હેતુથી આપેલી વસ્તુઓ પાછી ન દેવાય.' આમ વાગ્ધારા ચાલી ને તેની સાથે અશ્રુધારા મળી. બાળકો મક્કમ રહ્યા, મારે ડગવાપણ નહોતું.

મેં હળવેથી કહ્યું : 'છોકરાઓ પરણે તો ખરા. આપણે ક્યાં બાળવયે પરણાવવા છે ? મોટા થાય ત્યારે તો તે પોતેજ બહે કરવું હોય તે કરે. અને આપણે ક્યાં ધરણીની શાખી વહુઓ ગોતવી છે ? છતાં કંઈ કરાવવુંજ પડે તો હું ક્યાં નથી બેઠો ?'

'જાણ્યા તમને. મારાં ધરણી પણ લઈ લીધાં એ જ તમે ના ? -મને સખે. નથી. પહેરવા દીધું એ તમે મારી વહુઓને સારૂ શું લેવાના હતા ? છોકરાઓને તો આજની રાગી બનાવી રહ્યા છો ! એ દાગીના નહિ પાછા અપાય. અને મારા હાર ઉપર તમારો શા હક્ક ?'

'પણ એ હાર તારી સેવાને ખાતર કે મારી સેવાને ખાતર મળ્યો છે ?' મેં પૂછ્યું.

'બહે ને, તમારી સેવા એટલે મારી પણ થઈ મારી પસંદગી દહાડો મજૂરી કરાવી એ સેવાનાં નહિ મણાતું હાય ? રકાવીને પણ જેને ને તેને ઘરમાં રાખ્યા ને ચાકરીઓ કરાવી તેનું શું ?'

આ બધાં બાણ્ય અભિપ્રાયોનાં ભૂતાં એમાંનાં કેટલાક વાગતાં હતાં. પણ ધરણી તો મારે પાછાં આપતાં જ હતાં. ઘણી વાતોમાં હું જેવી તેવી સંમતિ લઈ શક્યો. ૧૮૪૬ માં મળેલી ને ૧૯૦૧માં મળેલી બેટો પાછી આપી. તેનું ટ્રસ્ટ બન્યું ને તેનો જાહેર કામને સારૂ ઉપયોગ મારી હજી મુજબ અથવા ટ્રસ્ટીઓની હજી મુજબ થાય એ સંતે તે એકમાં મૂકાઈ. એ ધરણી વેચવાને નિમિત્તે ઘણીવેળા હું પૈસા એકઠા કરી શક્યો છું. આજે પણ આપત્તિશળા તરીકે તે મોજૂદ છે ને તેમા શ્રદ્ધ થતી ગઈ છે.

આ પગલાને વિષે મને કદી પશ્ચાતાપ થયો નથી દિવસો જતાં કસ્તુરબાઈને પણ તેની યોગ્યતા જણાઈ ગઈ. અમે 'રણી લાલચોમાંથી ઉગર્યો' છીએ.

જાહેર સેવકને અગત બેંગ ન દોય એવા અભિપ્રાય ઉપર હું આવેશો છું.

મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.

(સત્યના પ્રયોગો અથવા આત્મકથા)

ઉગ્યો સોનલ ભાણ.

લેખક: શ. તાતાલાલ દલપતરામ પટેલ.

(આશાવરી)

ઉગ્યો સોનલ ભાણ,

રસિકડાં ! ઉગ્યો સોનલ ભાણ;

મંગલકારી નવીન પ્રભાતે, ફેંકી તેજસ આણ;
સો જનતામાં ચેનન રહે, નવલી અરપે લ્હાણ;

રસિકડાં ! ઉગ્યો સોનલ ભાણ.

દેવ જૂલાવી પૂર્વ દિવસનો, સંપનું સીંધે વાર;
અનુપમ અંતરને અજવાળે, ટાળીને અંધાર:

રસિકડાં ! ઉગ્યો સોનલ ભાણ.

કલ્યાણકારી મધુર સરોવરે, બહેચે સખરસ લ્હાણ;
ખાજાસોજાં ખાત્રુડાં-એ, ભાષે અવિચળ વાણ.

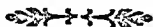
રસિકડાં ! ઉગ્યો સોનલ ભાણ.

સ્નેહ-મુજનતા વાધે પરસ્પર, સાધી જગકલ્યાણ;
અમોઘ શક્તિ નચનસ વ્યાપે, દેવા પરાર્યે પ્રાણ;

રસિકડાં ! ઉગ્યો સોનલ ભાણ.

ઉગ્યો સોનલ ભાણ,

રસિકડાં ! ઉગ્યો સોનલ ભાણ.

“ ડેનમાર્કની વિખ્યાત લેખિકા કરીન માઈકેલીસ. ”

લેખક:—ડૉ. મોહનલાલ જગન્નાથ પાઠક.

પ્રાચીન દેશનાં સાહિત્યનાં અનેક વિધ અંગ ઉપાંગો જગતના સાહિત્યકો સમુખ પ્રગટ થયા કરે છે. એ સાહિત્ય સંપત્તિનો વિકાસ કરતા અનેક સાહિત્યસેવકોની એકતા જગતથી અદ્વાત નથી. છતાંયે માત્ર એક જ વ્યક્તિ પોતાની અસામાન્ય બુદ્ધિનાં જળથી, સ્વતંત્ર કલ્પનાથી, અન્ય દેશોની હરોલમાં ઉધું રહી થકે એવું સ્વભાષાનું સાહિત્ય અલ્પ કાળમાં નિર્માણ કરે, અને સાથસિત દુનિયાને આશ્ચર્યચકિત કરે, એ અત્યંત આશ્ચર્યકારક ઘટના કહેવાય.

એ વ્યક્તિ તે “ કરીન માઈકેલીસ ” ડેનમાર્કની સુવિખ્યાત લેખિકા. કેંય અને આંગ્લ સાહિત્યને સમૃદ્ધ કરવા અનેક લેખિકાએ પોતાના જીવન અર્પણ કર્યાં, અને અન્ય વ્યવસાયની મારફત સાહિત્યસેવા પણ એક વ્યવસાય થઈ રહી હોવાથી તેમનું સાહિત્ય પુષ્કળ જયામાં શલ્યું ફળી જાય છે. પરંતુ એક લેખિકાની કલમના પ્રતાપથી ડેન સાહિત્યમાં જાડનાં જેની અસર થઈ. એ સાહિત્યમાં કંઈક નવું અને સ્વતંત્ર સામર્થ્ય ઉદભવેલું દેખાવા માંડ્યું અને માત્ર એક જ લેખિકા કરીન માઈકેલીસે લખેલા યથાએ યુરોપિયન અને અમેરિકન સાહિત્યો-પાસકોને ડેન સાહિત્યનું અર્થસ્થિતિદારતા કર્યાં. દુનિયાની બાર ભાષાઓમાં એની નવલ કથાઓના અનુવાદો થયા છે. યોગજ દિવસ પહેલાં “ કોપનહેગન ” માં એ સાહિત્ય

સેવિકાની નૂતન કૃતિ માટે આમનંદન આપવા જન સમુદાયે એક મોટો સાર્વજનિક સમારંભ કર્યો હતો. આ એક જ દાખલા પરથી કશી શકાય કે ડેન જનતામાં એ લેખિકા પ્રતિ કેટલો ઉચ્ચ ભાવ ભર્યો હતો.

અત્યંત દરિદ્ર અને હલકા કુળમાં કરીન માઈકેલીસનો જન્મ થયો. તેના પિતા રેલ્વેમાં એક સાધારણ તાર માસ્ટર હતો, તેની માતા પણ સાધારણ કુટુંબમાંની જ હતી. માતા પિતા અશિક્ષિત હોવાથી કરીનને કેળવણીનો લાભ ક્યાંથી મળે ? અન્ય ગરીબ કુટુંબોના સંબંધો પ્રમાણે કરીનને પણ દારિદ્રમાં જ દિવસો વિતાવવા પડ્યા. આઠ વર્ષની વય થી જ તેને દાઇ (માઈડલ્સ) નું કામ કરી પોતાની આર્થિક મળવલી પડી. ત્યારપછી તેને સંગીતનો નાદ લાગ્યો. સંગીતનાં અભ્યાસમાં તેનાં કેટલાક વર્ષો પસાર થયા. સંગીતના શોખીન નવા વિદ્યાર્થીઓને સંગીતનું શિક્ષણ આપી તે પોતાનો નિર્વાહ કરવા લાગી. એ જ સમયે સાહિત્યસેવા તરફ તેની દષ્ટિ પળી અને “ સોશલ માઈકેલીસ ” નામના લેખક સાથે તેણે યોગજાણ કરી. આ પરિચય ધીમે ધીમે પ્રેમમાં પરિવર્તન પામ્યો અને અંતે જન્મે વિવાદબદ્ધ થયા.

હવે કરીન માઈકેલીસની સાહિત્યસેવા યચાસ્થિત ચાલુ થઈ, પણ તેની પ્રથમ નવલ કથા “ ડેનરસ એન્ડ ” પ્રગટ થતાં તેના પર ટીકાનો અજળ મારો થયો. એ નવલ-

ક્યાને લીધે અન્ય સાહિત્ય સેવકોમાંથી તેના સમભગ બહિષ્કારજ થયો. એ નવલકથામાં સ્ત્રી પુરુષના પરસ્પર દ્વિતસંબંધો વિષેની સ્પષ્ટ પ્રમાણપૂર્વક માર્મિક ચર્ચા કરવામાં આવી હતી; અને એ વિષયમાં અન્ય લેખ-કોએ ધારણ કરેલું મૌન વખોડવામાં આવ્યું હતું. એ નવલકથામાં આવેલા તત્તોતું એટલા સ્પષ્ટ ચળેમાં પ્રતિપાદન કરવાનું ધૈર્ય આજ સુધીમાં કોઈપણ લેખકે દર્શાવ્યું નોંતું. એક સ્ત્રી લેખિકાને એ કાર્યમાં આગળ આવેલી ભ્રેષ્ઠનેજ 'માયકેલીસનો' નિષેધ કરવામાં આવ્યો. પરંતુ માયકેલીસે એ દીકાને ગણકારીએ નહિ અને પોતાનો લેખન વ્યવસાય પણ ચટકાવ્યો નહિ. તેના દૃઢ નિશ્ચય તેના નીચેનાં ચળેમાં જણાવે છે.

“હું જેને મિત્ર કહી શકું એવો એક પણ મનુષ્ય ભલે નહિ મળે અથવા એક પૈ પણ મારી પાસે નહિ રહે. મારે જે કહેવાનું છે, જે લખવાનું છે, તે હું અંત સુધી કલા વિના કે લખ્યા વિના નહિ રહું.”

હવે તેણે એક પછી એક પુસ્તકો પ્રગટ કરવા માંડ્યા. “ચાઇલ્ડ એન્ડર” નામના પુસ્તકે તેને આખા જગતમાં પ્રખ્યાત કરી. તેના વિચારોમાં કેષક સત્ય રહ્યું છે. એમ જનતાને ધીમે ધીમ લાગવા માંડ્યું, અને ખાત્રી પણ થઇ. સ્વતંત્ર સામર્થ્યસંપન્ન બુદ્ધિમાન લેખિકા તરિકે તેની કીર્તિ ફેલાઇ. તેના દીકાકારોજ તેના શુભગાન ગાતાં થયાં.

જગવિખ્યાત લેખિકા હોવાં છતાં કરીન માયકેલીસની રહેણી અત્યંત સાદી અને સ્વચ્છ છે. “થૂરો” નામના એક સુંદર

ઝેટમાં એક ઝુંપડી જેવા ઘરમાં આજ પંદર વર્ષથી તે રહે છે ઘરનાં બધા કામો અને મહેમાનોનું સ્વાગત તે જાતે જ કરે છે. તેની વૃદ્ધ માતા ઘર કામમાં હંમેશા તેને મદદ કરે છે. ચાકડી નોકર કે રસોઇઓ તે ઘરમાં રાખતી જ નથી. રસોઇ કરવામાં કે લેખન વ્યવસાયમાં તેને કોઈની મદદની આવશ્યકતા જણાતી નથી. નાની નાની વાડીઓ બનાવવાનું માયકેલીસને જાણે ગાંડપણજ લાગ્યું છે. ઘરની સાથેની જમીનમાં હાથમાં કોદાળી લઇને જાતે કામ કરતી. તે ઘણી વાર જેવામાં આવે છે. આ કામ ચાલુ હોય તેજ સમયમાં વિધવિધ વિષયો વિષે તેના મનમાં વિચારો ધડાતા જાય છે. ‘જાણે કે એ માટીમાંથી વિધવિધ નવલકથાઓની ધટનાઓ હું બધી કાઢતી હોઈ’ એમ મને લાગે છે. ‘એમ માયકેલીસ કહે છે.

થૂરોના ઘરમાંથી તે ઘણીવાર પોતાના સ્નેહી મંડળને મળવા કોપનહેગન જાય છે; પણ હાં જવાથી તેને લોકો તરફથી બહુ ઉપદ્રવ પહોંચે છે. એટલે શહેરમાં ઘણાં દિવસ રહેવાનું તેને ગમતું નથી. અનેક સ્થળેથી ભોજનના આમંત્રણોની અને વર્તમાન પત્રોના પ્રતિનિધિઓની સુલાકાતની હાં ઠંઠ જમી રહે છે. માયકેલીસની ઉમર હમણા પચાસની ઉપર ગઇ છે. છતાંયે તેના ઉત્સાહ ને ઉલ્લાસ હજી જેવા ને તેવા છે, તેના લેખન વ્યવસાય સતત ચાલુ રહ્યો છે. અને વયની વૃદ્ધિ સાથે તેના સાહિત્યના સફરુણો પણ દિન પ્રતિદિન વિકાસ પામતા જાય છે. *

સત્કાર.

લેખક: શ. નેમિકુમાર અચરતલાલ શેઠ.

પ્રથમ દ્રશ્ય.

સ્થળ: ગામની વાટ.

(ચતુર્થુજ બાપુ એમ. એ. ની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થઈને પોતાને વતન પાછા રહે છે. તેમની પાસે એક મોટી કાપડી બિલાડી છે.)

નીલરતન સામેથી આવે છે.

નીલરતન: અરે ચતુર્થુજ બાપુ ! તમે ક્યારે આવ્યા ?

ચતુર્થુજ: એમ. એ. ની પરીક્ષા આપીને-

નીલ: હા. પણ આ બિલાડી બહુ સુંદર છે.

ચતુ: આ વખતની પરીક્ષા બહુજ કઠિન-નીલ: મહાશય ! તમે આ બિલાડી ક્યાંથી લાવ્યા છો ?

ચતુ: હમણાંજ ખરીદી. આ વખતની ટેકરટ-

નીલ: પણ એની કિંમત શી આપી તે તો કહો !

ચતુ: યાદ નથી: પણ નીલરતન બાપુ ! મહાગા ગામમાંથી કેટલા વિદ્યાર્થીઓ ઉત્તીર્ણ થયા છે.

નીલ: ઘણા. પણ આવી બિલાડી આ દેશમાં તો મહેં જોઈ પણ નથી.

ચતુ: (સ્વગત) અરે પ્રભુ ! આ તો કેવળ બિલાડીનીજ વાતો કરે છે. ને હું પાસ થઈને આવ્યો છું તે તો હિસાબમાં પણ નથી.

(નીલરતન જાય છે.)

(અરુણ બાપુ પ્રવેશ કરે છે.)

અરુણ: અરે ચતુર્થુજ ! આટલો બધો વખત કલકત્તો રહીને તું શું કરી આવ્યો ?

ચતુ: એમ. એ. ની છેલ્લી પરીક્ષા આપીને-

અરુણ: ઠીક. પણ આ બિલાડી તો બહુ ઉમદા જાતની લાગે છે. આવી તો મહેં આજે જ જોઈ.

ચતુ: આપની ભલ યાદે છે. આવી-

અરુણ: શેની ભૂલ ? આવી સુંદર ને ચાલાક બિલાડી આખું ગામ ફરીવળતાં થે ન મળે.

ચતુ: હા ના. બિલાડીના વિષે હું કહેતો નથી પણ-

અરુણ: અરે ' અહિં ' તો બિલાડીનીજ વાત થાય છે. હું તો કહું છું કે, આવી બિલાડી અહિં મળી શકેજ નહિ.

ચતુ: (સ્વગત) શું જધાને બિલાડીને જ " મેનિયા " લાગ્યો છે ?

અરુણ: અરે ! જરી તું બિલાડીને લઈને મહારે ઘેર તો ચાલ ! તહેને જોઈને છોકરાં ધણાં ખુશી થશે...

ચતુ: એ તો ખરું: પણ હજી સંધી ઘેર તો દોઢને મળ્યો પણ નથી.

અરુણ: હશે ત્યારે. તું આવી શકે નહિ તો ત્હારી ન્દાની બહેન જોડે પછીથી મોકલજો: છોકરાંએને બતાવીશું.

(જાય છે.)

(ચન્દ્રકાન્ત આવે છે)

ચન્દ્ર: અરે, ચતુ ! તું તો ઘણે દહાડે દેખાયો !

ચતુ: હવે એમ નહિ થાય. કેટલીક એક-અગ્નિશત્રી.....

ચન્દ્ર: આ બિલાડી.....

ચતુ: (ચુસ્તે થઈ) હું તો આ ઘેર આશ્વો.

(જતા માંડે છે)

ચન્દ્ર: (જતો અટકાવી) પણ કહે તો ખરો આ બિલાડી...

ચતુ: ના બાઈ ! ઘેર બહુ કામ છે.

ચન્દ્ર: અરે ! પણ એક સવાસનો તો ઉત્તર આપ ! આ બિલાડી.....

(કાંઈ પણ બોલ્યા વિના ચતુર્ભુજ વાયુ વેગે આશ્વો જાય છે)

ચન્દ્ર: અહો ! આજકાલના છોકરા સહેજ બપુવા કે પછી જોઈ લ્યો. " દુયોધનનો ખીન્ને અવતાર !

(જાય છે.)

દ્વિતીય દ્રશ્ય:

સ્થળ: ચતુર્ભુજના ધરતું અંત:પુર.

દાસી: માણ ! આજે તો મ્હોટાબાઈ સાક્ષાત્ દુર્વાસાશ્રુતિ જેવા ક્રોધાવમાન દેખાય છે.

માણ: કેમ સાચી ?

દાસી: શી ખબર !

(ચતુર્ભુજ દાખલ થાય છે.)

ન્દાનો પુત્ર: બાપુ ! આ બિલાડી મ્હને-

ચતુ: (ત્હને એક ધોલ-લગાવે છે.)

ગાતસ્વિસ બિલાડી, બિલાડી ને બિલાડી.

માણ: બાઈ ! શું કરવા ચુસ્તે થાય છે ?

આટલા દિવસે ઘેર આવીને છોકરાને વિના વાંકે મારે એ ત્હને શોભે ? (ન્દાના છોકરાને) ના જતો રહે. (ચતુર્ભુજને) મ્હને આપ. બાઈ, દુધખાત છે. લાવ. એને માટે લઈ આવું.

ચતુર્ભુજ: (ચુસ્તે થઈ) લ્યો, લ્યો,

ત્હમે બિલાડીને ખવડાવો. હું તો ખાવાનો નથી. હું જઈ છું.

માણ: (દીન સ્વરે) એ શું બોલ્યો ! ત્હારે માટે તો રસોઈ તૈયાર છે: શકત ત્હારા બાપુ આવે એટલીજ વાર છે.

ચતુ: હું તો આ ચાલ્યો. ત્હમારા ગામમાં જ્યાં ત્યાં બિલાડીનોજ સત્કાર ! અહિં શુભ-વાન પુણતા નથી. (બિલાડીને લાકડી મારે છે.)

માણ: હાં, હા, એમાં એનો કશો વાંક નથી.

ચતુ: વાહ ! બિલાડી વાહ ! ત્હારા ઉપર માયા મમતા ને મ્હારા જેવા એમ. એ પાસ થયલા માથુસ ઉપર સહેજ દયા પણ નહિ !

ન્દાની પુત્રી: (નેપથ્ય તરફ આંગળી કરીને) અભય બાપુ ! જુઓ તો ખરા આની પૂંછડી કેટલી મ્હોટી છે ?

અભય બાપુ: કેની ?

પુત્રી: અરે આની.

અભય: કેની ? ચતુર્ભુજની ?

પુત્રી: ના. ના. આ બિલાડીની.

તૃતીય દ્રશ્ય.

સ્થળ: મારગ.

(ખાલી હાથે ચતુર્ભુજ જાય છે.)

રમેશ: બાઈ ! આપની બિલાડી ક્યાં ગઈ ?

ચતુ: મરી ગઈ.

રમેશ: અરે ! પણ સાચી મરી ગઈ ?

ચતુ: હું જાણતો નથી.

(મહેન્દ્ર આવે છે.)

મહેન્દ્ર: આપની બિલાડીને શું થયું છે ?

ચતુ: મરી ગઈ છે.

મહેન્દ્ર: સાચું ? કેવી રીતે મરી ગઈ ?

ચતુ: ત્હમે મરણો તેરી રીતે: ગળામાં ફાંસો ખાઈને.

મહેન્દ્ર: ઓ પ્રભુ ! આતો અગ્નિદેવ ખીજા !

(જાય છે.)

(ચતુર્ભુજ પાછળ છોકરાંઓનું ટોળું તાળીઓ પાકવું " કાણુલી બિલાડી "

" કાણુલી બિલાડી " કહી ખીજવું દત્ત.) *

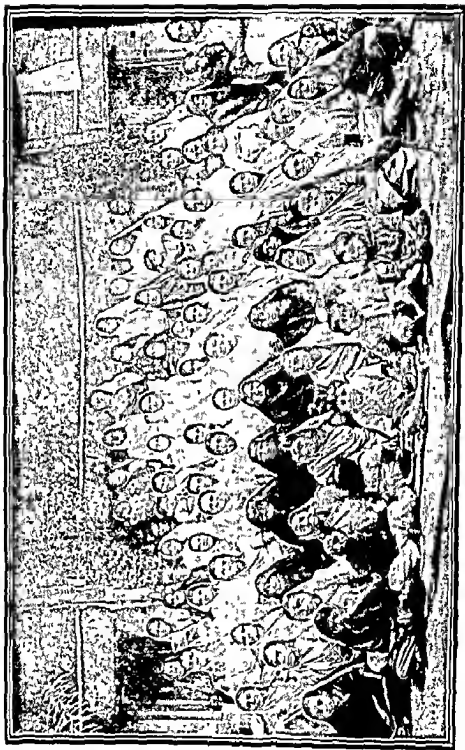
* કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરના એક બંગાળી પ્રદસન ઉપરથી.

રમરણ.

લેખક : શ. વૃન્દાવત અમલ શાહ.

કંઈ શીળી પુનમની રાત, પિયુષ રમરણે ચહડે;
કંઈ નમ્યા સુન્દરીઓના રાસ, પિયુષ રમરણે ચહડે.
કંઈ ખીલ્યો આમલીએ ચંદ, પિયુષ રમરણે ચહડે;
કંઈ ઉછળે હૈયામાં તરંગ, પિયુષ રમરણે ચહડે.
કંઈ ચમકે તારલીવાની હાર, પિયુષ રમરણે ચહડે;
કંઈ આશા ચમકતી અપાર, પિયુષ રમરણે ચહડે.
ખીલી પોપણીઓ દેખીને ચંદ, પિયુષ રમરણે ચહડે;
દૂર દૂર મુજ ઉરનો ચંદ, પિયુષ રમરણે ચહડે.
કંઈ રસિકો રેલે રસરેલ, પિયુષ રમરણે ચહડે;
કંઈ હલકે મહારીયે રસહેલ, પિયુષ રમરણે ચહડે.
ચારે કોર અખંડ કલ્દોષ, પિયુષ રમરણે ચહડે.
એક મહારે મુખે દુઃખ બોધ, પિયુષ રમરણે ચહડે;
કંઈ અંતર અધીર થાય, પિયુષ રમરણે ચહડે.
વિરહ જ્વાલમનો ન રહેવાય, પિયુષ રમરણે ચહડે.
મહારે અંતરે સ્નેહ ઉભરાય, પિયુષ રમરણે ચહડે;
ત્રીશો ! ત્રીશો ! જ્વાલમ ! વહી નાવ, પિયુષ રમરણે ચહડે.
મહારા અંતરના તોફાન, પિયુષ રમરણે ચહડે;
આવો જ્વાલા ! ધારો મુક્તિ ! પિયુષ રમરણે ચહડે.

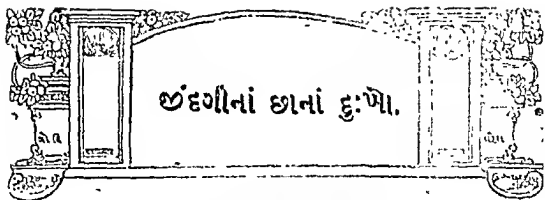
एतन्मयी मयः पवित्राग्नीम् स्मरणार्थे
 श्री गणेशाय नमः
 श्री गणेशाय नमः
 श्री गणेशाय नमः
 श्री गणेशाय नमः

મુસુંદરી

મીસ જુલીઅર વીલીઅર.

પારીસમાં ફ્રેંચ ધારાસભ્યોના મંડળ સભ્ય મ. ગાંધીજીના મુકદ્દમાનો વિપવ
સહ તેમના જીવન અને કાર્ય વિષે વ્યાખ્યાન આપનાર શ્રી-જેરીસ્ટર.

લેખક: રા. અંબાલાલ નાથાલાલ મોસ્ત્રી

બી. એ. એલ એલ બી.

નહિ, નહિ. હું એના પ્રેમમાં હતોજ નહિ. એ સંભવિતજ નથી. જે મનુષ્યે એક વાર પ્રેમ કર્યો છે એ શું ફરી પ્રેમ કરી શકે ખરો ? ના, નહિજ. હું સરલાદેવીના પ્રેમમાં હતોજ નહિ. એમના તરફ મને જરા મમતા છે એ કદાચ સત્ય હશે, એમને મળવાનું, એમની સાથે બેસવાનું, એમનો સ્વર સાંભળવાનું મને ગમે છે. પરંતુ તેનો ખુલાસો આપવો કંઈ મુશ્કેલ નથી એક મિત્ર બીજા મિત્રને જે સ્નેહથી ચ્હાઉ શકે તેથી વિશેષ અમારી વચ્ચે કંઈ હલતુંજ નહિ. પણ કદાચ આ નહિ માને-સાચું પૂછો તો મને જે મારી લાગણીઓ વિશે એક વાર બહેમ આવેલો. પરંતુ નહિજ. હું હમેશાં એકજ નિર્ણય પર આવતો કે જે હૃદયે એકવાર સ્નેહની સાચી પીઠાન કરી છે તે કદીયે નવા સ્નેહને ઝોળખી શકેજ નહિ. જાંદગીમાં માનવહૃદય એકજ વાર સત્ય સ્નેહની ભર્મિઓથી વીળે છે એમ મારે સમજાડ માનવું છે.

હું એક ડોક્ટર છું. મારી ગ્રેકરીસ ધણી મોટી છે-પણ તેમાં મને મજા નથી. કલકત્તા જેવા વજીલ ડોક્ટરોથી હિમગતા વિશાળ શહેરમાંયે મારી કંઈક ગણુત્રી છે પણ તેથી મને ગર્વ કે સંતોષ નથી. જીવનથી કંટાળી ધણીવાર હું જંગાળના આંતર પ્રદેશમાં પ્રવાસે

નારી જાતે છું અને નાનાં નાનાં હુંપડાંથી બનેલાં નાનાં નાનાં ગામડાંઓમાં ફરું છું.- નાનાં પણ સુંદર ગામડાં, જ્યાં ધનવાન મારે એકાદ છોટા યુનાનું ઘર હોય-સાદું પણ નિરોગી જીવન જ્યાં 'કીનાકન' સિવાય બીજી અંગ્રેજ દવા કેાજ પિણાનનું ન હોય. એવા એક ગામમાં હું આવી પહોંચ્યો હતો અને શ્રમિત હોવાથી નહી કિારે બેસી એકસો વિશ્રાન્તિ લેતો હતો-નજીક નદીના આજાં જળમાં રમતી તદન નાની માછલીઓ સ્વચ્છ રાગતી જોઈ મન ઉપર કંઈક અકથ્ય લાગણી અનુભવતો હતો.

એવામાં એક નોકર જેવો માણસ પાછળથી આવી મને આશ્ચર્યમાં નાખતો બોલ્યો: "સાહેબ, આપ ડોક્ટર છો ને ? મારાં શેકાણી માંદાં થઈ ગયાં છે અને આપને તેડાવે છે." મારી સારવારની ઠરર અહીંયે કોઈને પડશે એ વિચારથી મને સહેજ આશ્ચર્ય થયું. હું ગપો-અને અમે મળ્યાં. એજ સરલાદેવી.

અમારી મુલાકાત ગાળી થોડા વખતમાં તો અમે મિત્ર બની ગયાં. વધારે આશ્ચર્યની બિના તો એ છે કે પ્રથમ મુલાકાતે, એના હાથનો સ્પર્શ, એનો સ્વર, સ્મિત ને વાત-ચીતની દબ સૌ મારાં મનમાં અવનવી

લાગણીઓ જામત કરવા લાગ્યાં અને મને સમજ ન પડે એવી રીતે એક વ્યક્તિ ઝાંખી યાદ આવી ગતી, જે વ્યક્તિ મને પૂર્વજીવનમાં પરિચિત હતી. એની આંખો મારા તરફ વળતી ત્યારે મને પેલી આંખો યાદ આવતી, એના સ્વરમાં ખીચી કોષ બોલતું સંભળાતું એના સ્પર્શમાં જીવનો આનંદ તાલે ચલે. છતાં ક્યાં સરસાઈતી ને ક્યાં એ ?

કોષ કહેશે પુરુષોના સ્વભાવજ એવા હોય છે. સ્નેહપુષ્પની પરાગથી તે કઢી ધરાવા નથી. પોતાના અંતરનાદને પંપાળી ફાસલાયે છે અને શાણા થઈ આત્મપ્રત્યક્ષણના પદાના નિચે પૂછે છે. “ આ તે અણુ વિકસેલ કળી હશે કે વિકસેલું પુષ્પ ? ” આ કીકા કદાચ ખરી હશે પણ કળી ને પુષ્પનો તફાવત તો હું જાણું છું અને તેથી કહી શકું છું કે મારી મમતા તે સ્નેહ નહિ પણ મૈત્રી હોવી જોઈએ.

મૈત્રી ખચિત અતિ સુદૃઢ અને શુદ્ધ હતી. પુષ્પના નશિમે ભાગ્યેજ એ સાંપડે છે. એની મૈત્રી રક્ત સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચેજ હોઈ શકે છે. પુરુષ પુરુષ વચ્ચે હોવાનું હજી મેં જાણ્યું નથી. એક પુરુષ પોતાનું અંતર ખોલી એમાં સમાવેલી કોમળમાં કોમળ-કરુણમાં કરુણ અને ગુપ્તમાં ગુપ્ત ઘટના ખીલ પુરવતે શું કહી શકે છે ? પોતાના આત્માપરનો પડો સંપૂર્ણ દૂર કરી જીવનનાં કામા ઉંડાં પ્રકરણો અન્યની આગળ ફેંકત એક માયાળુ શબ્દ કે અર્થ સાચા અચૂનીજ આશામાં શું બોલી શકેતો હશે ? આ જીવું જે દુનિયામાં હાસ્ય-જનક લાગે તે સમજવાને એક સ્ત્રીની કોમળ માયાની જરૂર શું માણસને ઘણીવાર નથી પડતી ? મને તો જાણતાં અજાણતાં એક કંઈક ઉણપ સાહ્યાજ કરતી અને કેમ જાણે શાથી આ ગુરતીના પરિવર્તમાં મને તે દૂર ચલતી લાગી—અને એકવાર મેં મારું જીવું એને કહી દીધું—કહી નાખ્યા વિના રહી શક્યો નહિ.

સંધ્યાના મિશ્રિત રંગો આકાશમાં હતા. મંદિરનો ઘંટારવ શરૂ થવાની તૈયારીમાં હતો. બારીમાંથી વિદાય લેતા સવિતાનારાયણનો શીળો પ્રકાશ રૂમમાં આવતો હતો અને સરસાઈતીના મુખ પર રમતો હતો. અમે એકલાં હતાં. એ મારા તરફ જરા તાકીને જોઈ રહ્યાં હતાં. કંઈક દાખેલા નિશ્વાસ સાથે એમણે પૂછ્યું :

“ શા વિચારમાં છો ? તમારા મુખપર એક ઉંડા દુઃખની છાયા હું જોતી આવી છું—જાણે તમારા હૃદયમાં હંમેશના માટે કોઈક અંતરવેદના ધર કરી વસેલી હોય.”

આવા શબ્દો કોષ પણ જાતની અસર વિના કોષ સાંભળી શકે કે કેમ તે હું કહી શકતો નથી. પરંતુ હું તો તદ્દન સ્વસ્થ રહી શક્યો નહિ. મનનો ભાર જાણે તાજેજ હોય તેમ વધારે ભારે લાગવા માંડ્યો ને મારાથી બોલી જવાયું : “ સુખી જીવનો તો આ જગતમાં બહુ યોગ્ય હશે એમ મારે માનવું છે—સૌને પોતપોતાનું જાણું દુઃખ હોય છે—મારું એવું છે કે પ્રભુ કોષ અન્ય હૃદયમાં એ ન બરો એમજ હું પ્રાર્થું છું.” આ બોલતાં મારી આંખ બળાતકારે સજળ બનવા માંડી હતી એનાં આંખા પડમાંથી મેં એ નાજુક આકૃષ્ટિને મારી નજીક સહેજ ખસતી જોઈ. અહા ! એની વદન પરની ગંભીરતામાં યુવાનના ઉજ્જસ હોત તો—એના વિશાળ નયનોમાં પેલું આનંદો તોફાન હોત તો—શીકા ગાલોમાં લાલારા હોત તો—એની વધુવેલી જરા કુમારી જેવી ખીલતી હોત તો—તો એ કેવી લાગત !—જેવું સ્મરણ હું હેતથી છુપાવી રાખતો હતો એના જેવી—અરે એજ શું મૃતિમંત ન થાત ! હું સુખ થઈ વિચારે ચડ્યો.

એના નાજુક હોડોમાંથી નિશ્વાસ જેવો સિત્કાર થયો. હું વિચાર તરંગમાંથી જાગી બોલ્યો. આ દુનિયામાં આપણને ગમે તેવી

અંગત લાગણીયુક્ત દશામાંથી બીજાઓની લાગણીઓની કાળજી કરવી પડે છે—તેથી મેં પૂછ્યું: ”મારા શબ્દોથી આપને શું અસુખ થયું ?” એ કંઈ બોલ્યાં નહિ પણ એમણે સુખ જરા ફેરવ્યું હતું. તેથી હું જરાજરા બેઠા શકતો નહિં પણ મને બેઠમ ગયો કે એમની આંખો ભીની હતી.

”મને લાગે છે તમને મારા બોલવાથી દુઃખ થયું છે” મેં ફરી કહ્યું ને ઉમેર્યું ”અરે તમે આમ એકએક ચૂપ કેમ થઈ ગયાં—અમે પુરો જરા ગાંડા. હોઈએ છીએ.”

ધીમા પણ દુઃખ ભર્યા સાદે એમણે કહ્યું: ”હું એમ માનતી હતી કે હું છેક તમારાથી અપરિચિત તથી.” મને એમની ચિન્તા નું કારણ ન સમજતાં જરા હસવું આન્યું. ”અરો હો—એમાં ગાંડા” દુઃખી થઈ ગયાં !—કારણ તો કંઈ કંઈને ને ”

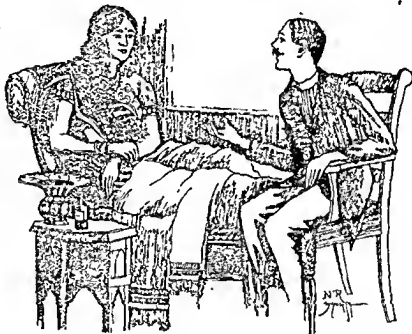
”કારણ એ કે મને જણાય છે કે તમે મારો વિશ્વાસ કરવાને તૈયાર નથી.”

”આમ બોલો છો ? તમારા સિવાય મારે બીજો કોય મિત્ર છે જોના હું વધારે વિશ્વાસ રાખી શકું ?”

”જા તમારા દુઃખની મને સમજાગી

કરવા તમે અચકાવજો—ના પાડો છો.”

આ શબ્દોથી હું વિચારમાં પડ્યો. અમારો પરિચય લાંબા સમયનો ન હતો. પણ બંને અતિ ગાઢો બની ગયો હતો અને હૃદય ઉપર વાસેલાં કામાડ ઉઘાડવા હું ખચિત અચકાતો હતો. એકએક આવી રીતે પ્રસંગ પડતાં હું સુંજાતો. મારો અંતરમાર વધવા માંડ્યો ને હું બોલ્યો: ”બહાલી બ્લેન તમે આવો બેઠમ રાખી મને અન્યાય કરો છો. આ દુનિયામાં અન્ય કોઈ એવું નથી જેને હું મારો

ચિત્રકાર:] સરલ: મને લાગે છે કે તમે મારો વિશ્વાસ [રા. શુક્લ.] અતિ મહત્વ કરવાને તૈયાર નથી.

ડા.ટ: આમ બોલો છો ?

શુધ્ધ ભેદ આપી શકું. પણ જો તમને બધું કહેવા અચકાતો હોઉં તો ફક્ત એજ કારણ છે કે હું તમને દુઃખી કરવા માગતો નથી—મારા જીવનમાં કંઈક કારણ છે—તવનું કોઈને ન લાગે—

પણ કંઈક જે જાણી તમને દુઃખ થયા વિના રહે નહિ—અને મૈત્રીનો ઉપયોગ શું મિત્રહૃદયને દુઃખી કરવા મારેજ હશે ? ”

એમણે એમના મધુર અવાજે કહ્યું: ”અને તમારી જીવનકથા સાંભળી મને દુઃખજ થવાનું હોય તો એનો બ્લેક પણ શું નહિ હોય ! એક મિત્રના વિશ્વાસપાત્ર બનવાનું માન જે સંતોષ આપે છે એ શું પૂરતો બદલો

નથી ? આ કુરીલ જગતમાં કોઈ પોતાની શુભ ખિના પરા વિશ્વાસથી ખીજને કહે ત્યારે ખીજને આત્મસુખ થયા વિના રહે ખરૂં ?

“ સાચુ કહે છે, બહેન ! તમે તમારા હૃદયની સરળતાથી પ્રેરાઈ જોયો છો. મને વિશ્વાસ કરતાં શંકા ઉપજી કારણ મેં અંતરનાદને ગુંગળાવી નાખવામાં કહાપણુ માન્યું- ત્યારે મારી કથા તમનેજ કહું-અત્યાર પહેલું એવું દુઃખ સુણનાર હૃદય મળ્યું હોત તો મને કેટલી રાહત મળી હોત-કદાચ પ્રાયશ્ચિત કરી હું શુદ્ધ પણુ બની ગયો હોત. કદાચ આ બહારની શાન્ત સપાટી નિચે ધીકતા દાવાનળના બદલે શાન્ત જળ વહેતા હોત-બહેન ! મેં નિહાળી નિહાળી જોયું છે કે આ જગતમાં દુઃખ છે કારણ દુઃખને ખરી સહાનુભૂતિથી સાંભળી-સમજી અંતર પંપાળનારની ખોટ છે-પરિણામે અંતરદુઃખની નાની ચિનગારી મોટી જ્વાલાઓ બની બમ્કે છે-વખતસરના જળ છાંટણના અભાવે અગ્નિવધી પ્રજ્વળે છે-”

“ મને મોડી મોડીયે તક આપશે ને ? એવું તે દુઃખ તમને શું પડ્યું ? ડેક્ટર ! ”
એ કહક કૃત્રિમ સ્મિત કરતી બોલી પણ હું હવે મારી કથની શરૂ કરું તે મારે ઇન્તેજાર હતી.

“ બુઝો બહેન ! દુઃખ ગણાયે તો ઘણુયે કહેવાય. ન ગણે એને કંઈ ન જણાય-મને તો મારા જીવનારંબના પ્રસંગે જીવનગર દુઃખીજ કરી નાખ્યો. દસ વર્ષની વાત છે. હું વિદ્યા-યતથી તાન્ત્રેજ પાછો શ્યો હતો. કેટલોક વખત વતનમાં મિત્રો ને સ્નેહીઓ સાથે ગાળા હું કલકસે ગયો. સરકારી ઇન્ડિયન મેડિકલ સર્જનની જગાએ ચણાની ઘોડીજ વાર હતી. અને હું આ દિવસોમાં મારી જાનિના એક મિત્રના ત્યાં રહ્યો રા. કૃષ્ણકુમાર ગુપ્તે કલકતા દાહકા-ઈના આગળ પડતા વકીલ હતા. મારા પિતાના પદગ મિત્ર રતા હતા અને એમના અને મારા

કુટુંબ વચ્ચે ઘણા વર્ષના ધરોળો હતા. વકીલ સાહેબે ઘણું ધન એકઠું કર્યું હતું એમનું જીવન એકાદી હતું. પત્ની ગત થયાં હતાં અને એકની એક પુત્રી મુક્તાં ગયાં હતાં જે આ અઢળક સંપત્તિ ભોગવવા નિર્માઈ હતી અને જેના ઉપર એના પિતાના સવળા આનંદનો આધાર હતો.

ગુપ્તે વકીલ પ્રવાસ કરવા કે વિદેશ જવા ભાગ્યશળી થયા ન હતા પરંતુ એમના વિચાર સંધેરેલા હતા. એમના ઘરની રહેણી કરણી સુધરેલી હતી અને તેમની પુત્રીને હંઆ પ્રકારની કેળવણી આપવામાં આવી હતી.

મને મોઢાએ કહ્યું હતું કે આ પુત્રી જેનું નામ માયાવતી હતી તે માંદી હતી. એને એક વિચિત્ર પ્રકારનો વાતરાગ-હીટ્ટીરીયા થયો હતો. જેથી કોઈ કોઈ વાર એને મુઝાં આવી જતી પરંતુ સામાન્ય રીતે આવાં દરદેમાં જણાય છે તેવાં તાણ કે વેદનાનાં તીવ્ર ચિન્હો ખીલકુલ જણાતાં નહિ. માયાવતીની મુઝાં વિશેષમાં કલાકોના કલાકો સુધી લંબાતી અને જાણે શાન્ત મૃત્યુ નિદ્રા લેતી હોય તેમ જેના-રને બાસ યાદ જતો. ખિમારી આવતાં સાજ થવાને સહેજ તણ ચાર દિવસ ચાલ્યા જતા. એક ખુબી વધારામાં એ હતી કે આ દર્દનો ઉથલો આવવાનો હોય ત્યારે મુઝાં અગાઉ કંઈ ચેતવણી મળતી નહિ જેથી એનું કારણ કદાવતું નહિ, જોકે મારૂં માનવું છે કે દર્દી આ મુઝાંનું કારણ પોતે જાણતી પણ કહેવા રાજ નહોતી.

હું ત્યાં રહેતા ગયો તેના યોડા દિવસ અગાઉજ આવી એક મૂર્છા આવી મઘ હતી અને મેં એને પ્રથમ જોઈ ત્યારે સડેજ માંદીજ હતી. એના પિતાએ મને એના દર્દની વાત કરી અને મારે એને તપાસરી એવી ઇચ્છા દર્શાવી. મેં કદી લીધું કે તે એક નાની બાળકી હશે. અહીં તરી વાળની

હરો વિખરાઈ ઉડતી હરો. વસ્ત્રો અસ્તવ્યસ્ત હરો અને તાકતી આંખે તે લવરી કર્યા કરતી હરો. મારા મિત્રની ઇચ્છા મુજબ હું એમની સાથે એના ઝોરડામાં ગયો.

અહા ! પાંચ વર્ષ પર નેચેલી તોશની છોકરીના બદલે તો મેં જે વ્યક્તિ નેહ એથી તો મને આશ્ચર્યજન થયું.

સહેજ ટેકણુ છ એક યુવતી એક સોશ-પર બેઠી હતી. શ્વેત સુગંધ વસ્ત્રો શરીર પર હતાં. ભરત તક નવી દબ્બથી હોળાયેલા વાળ વળગી રહ્યા હતા-પાછળના અંધોડા પરથી સાડી સરી ગયેલી હોવાથી સુંદર ડોક જણાઈ આવતી હતી-એ કન્યા મઠી યુવાવસ્થામાં પ્રવેશ કરવાની સંધ્યા સમયની અણીપર હતી. જ્યાં મેં સંકેત ચિનાની બાલ્ય સભ્યતા-નિષ્પાલન આનંદી વાણી ને ખુશ્લા સ્મિતની આશા રાખેલી ત્યાં આવું મુખ કરે તેવું લાવણ્ય દૃશ્ય નોવાયી હું જરા ખંચકાયો. આ દરદી ? દર્દનું ચિન્હ તો જણાતું નહિ. મુખપરની આછી ફિકાશ તો ઉલટી કંઈક આકર્ષતા ઉમેરતી હતી.

અમે ગયા ત્યારે એ એક મોડું શુભાળનું ધુલ હાથમાં લઈ તે રમતી હતી-અમને નેહ એણે તે ટેબલ પર મૂક્યું ને મને આવકાર આપી બોલી: “ અહો-ડો. દાસ ! તમને નેહને ખચિત મને જહુ આનંદ થાય છે. તમે તો હતા તેવાજ જણાઓ છો-ફેસ બાદ કરતાં પાંચ વર્ષમાં કંઈ ફેર થયો જણ્યોતો નથી. ” એણે સત્કાર કરવા પોતાનો હાથ લખાવ્યો.

વિલાપતમાં ફરી આવેલા મારા જ્વાને એક યુવતીના પ્રસંગમાં આવવું એ કંઈ મોટી બિના નહોતી. પરંતુ મને જાણે કંઈક ખાન્તિ થતી હોય તેમ લાગ્યું-આ તે માયા કે ખાન્તિ ? પેલી નાની બાળકી જે રમતી, તોશન કરતી નેહ હું ગયો હતો તે આજ

માયા. એના પિતાએ મને ખુશી ખેંચી લાવી એસાડયો અને પોતે બારીમાં બેસી વર્તમાન પત્ર વાંચવામાં હુબી ગયા. હું અસાદ સુધી કાંઈ બોલ્યો નહોતો. કંઈક જ્વાનમાં આવી બોલ્યો “ મીસ યુપ્તા ! હજી તમે અચક્ત લાગો છો ”

એક મધુર સ્મિત એના મુખપર પથરાઈ ગયું.

“ વાહ, વાહ, થોડાં વર્ષોમાં તો હું “ મીસ યુપ્તા ” બની ગઈ ખરે ને ! ફીક, તમે વિલાપતથી સભ્યતા-શિષી લાવ્યા જણાઓ છો. ”

આ જવાબ વળી મને મુંઝવે તેવો હતો. પરંતુ વાતચીત તો કરવીજ નેહએ ધારી મેં કહ્યું: “ હું ગયો ત્યારે તમે એક નાનાં બાળકી હતાં અને અત્યારે છો તે એજ બાળા છો એવું જ્ઞાન મને ન રહ્યું. ”

“ પશુ હું તમને નહોતી વિસરી ગઈ હોં. મને જણાય છે કે પુરૂષોની સ્મરણ શક્તિ સતેજ નથી હોતી. ”

એ બહુજ ધીમા સાદે બોલી હતી. કદાચ એના પિતા એવું કહેવું સાંભળે એ એને પસંદ નહોતું-એમ બીક રાખવાની એ જરૂર નહોતી કારણ મારા મિત્ર તો પત્ર વાંચવામાં એટલા ગરકાવ થઈ ગયા હતા કે અમારી દયાતીજ કદાચ વિસરી ગયા હશે.

મને એના શબ્દોથી આનંદ થતો લાગ્યો. મેં કહ્યું: “ માયા ! તમે હજી એવાં તોફાની રહ્યાં-બોલવામાં અજીતજ-તમારે બાળપણ હજી મને યાદ છે તો તમને જૂઠી ગયો એવો આશંક મારા પર કેમ આવે ? ”

“ તમને હું વાદ છું તો મને આનંદ થાય છે. પરંતુ વિલાપતનો કંઈક અવુભવ તો કહેલો ”

“ કહીશ. ધૈર્ય સમય મળશે. પ્રથમ મને તમારા દર્દની વપાસ કરવા દો. મને કહે-

વામાં આવ્યું છે કે મુઝા શરૂ થતી હોય ત્યારે પણ તે આવે છે તે તમે કહી શકતાં નથી ? ”

“ ના. ”

“ એવું કારણ તમે કહી શકતાં નથી ? ખાવા પીવામાં અનિયમિતતા અતિ જગરણ, વાતચિત-વાંચન-વિચાર કે અન્ય કારણ ? ” વધારે પૂછું તે પહેલાં તો બોલી ઉઠી : ” તમે ડોક્ટર છો-કારણ શું તે તમારે શોધી કાઢવાનું છે. દર્દ શાથી આવે તે હું કાંઈ કહી શકું નહિ-પરંતુ એ વાત જવાબદારી. મને તમારા ઇલાકાની વાત કહો એથી મને સારું થશે. ”

મેં ધાર્યું કે તે કારણ કહેવા રાજી નહોતી ને તેથી વધુ પૂછું ઠીક ગણ્યું નહિ. તેથી એની ઇચ્છા પ્રમાણે ઇલાકા વિષે હું બોલ્યો.

“ વિલાયત-એ તો સ્વર્ગ છે એકવાર ત્યાં ગયા, પાછા આવવાનું ગમતું નથી. ”

“ ત્યારે દિલ્લીની વાત તો એકે તમારે છોડીને આવવું પડ્યું. ધાર હું કે કદાચ અર્ધજાત ત્યાં મૂકતા આવ્યા હશે. ”

“ કોઈ સંભાળનાર હોત તો આખીએ જાતને ત્યાં મૂકવા હું નારાજ નહોતો ” મેં ધિરોદરમાં કહ્યું.

x x x

અત્યાર સુધી સરલાદેવી મારી વાત કંઈ પણ બોલ્યા વિના સાંભળી રહ્યાં હતાં તે વચમાં બોલ્યાં.

“ તમારી ઉદારતા ખચિત ધન્યવાદને પાત્ર કહેવાય. ” હું અમર્યો. કેટલું વિચિત્ર ! આજ સપ્તાહ મારી માયાવતી સાથેની વાત-ચીતમાં ઉપરના મારા વિનોદ પછી માયાવતી એ કહ્યા હતા. હું સરલા તરફ જોઈ રહ્યો, પણ તે કાંઈ ખાસ નહોતી તેમ બોલી : ” પછી શું. ? ”

આગળ હું પ્રથમ પ્રસંગ વિષે હવે બોલી શક્યો નહિ કારણ મારી વિચારમાળા તૂટી

ગઈ હતી. મેં કહ્યું “ પછી ખાસ મહત્ત્વ કંઈ નહિ-માયાના પિતાએ પત્ર વાંચ્યું પુરું કર્યું અને અમે પાછા ફર્યા ”.

“ તમારું હૃદય પાછળ મૂકીને કદાચ નહિ ? ” સરલાએ કંઈક આતુરતાથી પૂછ્યું.

“ પ્રથમ દૃષ્ટિની પ્રીતિમાં હું માનતો નહોતો, નહિતર કદાચ હા કહેત ”.

“ એમ માનવાને લાંબા અનુભવની જરૂર હોય એમ મને લાગતું નથી ”. સરલાએ વળી કહ્યું.

“ અનુભવના રંગ તો અનુભવથી જ સમજાય છે. અત્યારે મને કહેતાં શરમ આવે છે પરંતુ તે વખતે તો માયાના હાથની મદદ ગણી કરતાં-અકવાડીયું વિતે તે પહેલાં-મા ગણી કરતાં કંઈ ખાસ શરમાવા જેવું લાગ્યું નહોતું. ઉછળતા લોહીને ત્યારે ખીન્ને વિચાર નહોતો. પરંતુ-એ દિવસ ! જીવનભરનો શાપ દેવાનો હોય તેમ મને જાણવામાં આવ્યું કે માયા જો કે કુમારી હતી પરંતુ અન્યને અપાઈ ચૂકી હતી-કંઈક ખાસ કારણ સરજ લગન પાછું ઠેલાયું હતું-અને મારી આશાઓ ફક્ત ફાગટ થવાનું નિર્માણ હતી એ વખતે મને જે નિરાશા દુઃખ થયું તે તે હું કહી શકીશ નહિ-પણ ના-એમ ના સમજતાં કે એક સ્નેહ-નિરાશાથીજ મારું જીવન આમ ખાઈ ને રસહીન બની ગયું છે-મારા અંતરમાં જે વેદના ઉંડા પડ ફાટી રહી છે તે તો વળી જુદીજ છે. સરલાદેવી ! સ્નેહ નિરાશા ખચિત દુઃખમય સ્થિતિ છે પણ આ દુનિયામાં ઘણા કમનસીબ મનુષ્યો જન્મે છે જેમને એના છુપા જખમ નડવા પડે છે-સમય જતાં કોઈના કદાચ રૂઝાતોયે હોય પરંતુ મારી જીવનપીડા...” હું આગળ બોલી શક્યો નહિ-મને ગળામાં દુઃખ થવા માંડ્યું.

સરલાએ મારી દાય એના દાયમાં લીરો ને આંખો મીચી દીધી-એનાં આંસુ મારા દાય પર પડવા માંડ્યાં.

“ બહેન ! મારી વાતનો અંત અહીંજ આવવા દો-તમને ક્લેશ થશે. ” ધ્રુવતા મૃદુ સ્વરે એણે કહ્યું : “ ના ના, તમે આગળ ચલાવો-તમે મારો પૂર્ણ વિશ્વાસ કરો છો તે મને સાબીત કરી બતાવો. ”

“ તો સાંભળો. મારા યજ્ઞમાનનું ઘર બે મજલાનું અને સગવડવાળું હતું. ઉપરને મળ્યે મધ્યમાં એક દીવાનખાનું હતું. બાબુની ઓરડીઓમાંથી એક ચુપ્તે વકીલ માટે અને બીજી માયાવતી માટે હતી. રસોડું અને મેમા-નેને રહેવા માટે વ્યવસ્થા નીચે હતી. અત્યારે મને જે દિવસે મારી માગણીનો અસ્વીકાર થયો તે આખેદુખ યાદ આવે છે. આખો દિવસ હું માયાવતીને મળી શક્યો નહિ. બપોરે જઈ શકત પશુ મને ખબર મળી કે એનો ભાવિ પતિ એની સાથે હતો. મી. સેનને હું ઓળખતો હતો અને થોડા વખતથી તે આવેલા હતાં. વાળુ વખતે તે નીચે આવી નહિ. એમાં અસાધારણ કંઠજ નહોતું કારણ ઘણીવાર તે પોતાનું બોજન પોતાની રમમાંજ મંગાવતી.

વાળુ કરી અમે દીવાનખાનામાં ઉપર બધા અમારા યજ્ઞમાન હોકાની નળી મોંમાં રાખી થોડા વખતમાંજ મોડા પર ઝુકી ગયા. મી. સેન અમારી સાથે ઉપર આવ્યા નહોતા. જમતી વખત તે બહુ દિલ્લગીર હોય તેમ જણાતા હતા અને આવો માગ્યરાળી માણસ કેમ ઉદાસ દેશે તે હું કળી શક્યો નહોતો. એકલા પડતાં દીવાનખાનાની બારીએ ઉભા રહી હું બહારનું ચાંદનીમય આસ્વાદક દેશ જોતો હતો. દીવમાં ધોર અંધકાર હતો પરંતુ પ્રભુએ યજ્ઞેલી એ રાત્રિની શાન્ત રમ્યતા ! શીત-જાડુ હમખાંજ ગમ્મ હતી, વસંત બેસી ઝુકી હતી. જ્યેષ્ઠ, હાવાઓ ને ખુદ ચંદ્રિકા સામણીથી કંઈ કંપતાં હોય તેમ જણાતા હતાં. એવામાં નીચેથી મી. સેનની ઓરડીમાંથી સંગીત સ્પષ્ટ આવવા લાગ્યા અને રાત્રિની ધડકતી છાતીમાંથી

જણે કરણ આલાપ સ્વર આવતા હોય તેમ મી. સેનનું સંગીત રૂદન કરતું વધવા લાગ્યું. શું એની પ્રબળ અસર ! જ્યારે મેં સવારમાં પેલો હૃદય ભાંગે તેવો જવાબ સાંભળ્યો ત્યારે એ મને જે અસર નહોતી થઈ તે આ રાત્રિના કરણ ગીતે અનુભવી. શરીરનાં રૂંધાં ઉભાં થઈ ગયાં-હૃદય-ચક્રી નિરાશાની છેલ્લી રેલ આવતી હોય એમ સમુગ્રણ બંધ થઈ જવાની અણી પર હોય તેમ થંભી જતું લાગ્યું ને ગીતના પડા અંતરમાં ધોર સ્વરે સંભળાવા લાગ્યા. આ પછી શું છાંદગી જણે સુકું રણ-એક નિરસ લાંબુ મૃત્યુ. મી. સેનનું ગીત મને મૃત્યુ પહેલાંનું જોર આપી જણે મરત બનાવતું લાગ્યું.

હું એ આલાપ સાંભળી ન શક્યો. દીવાનખાનું છોડી બહાર ચાલ્યો. માર્ગમાં માયાવતીની રમ આવી-મારણું ખુલ્લું હતું. વેદનાથી માંડા જોવા બનેલો હું અંદર ગયો. એ બારી નજીક કેાચ પર સુતી હતી. ચંદ્ર એના મુખ પર ગમી વર્ણવતો હતો-કેટલું સૌંદર્ય બહી એકહું થઈ પડ્યું હતું ! નિરાશાના યેનમાં ગોડો બનેલો હું સ્વસ્થતા ખોવા લાગ્યો-હું બધું વિસરી ગયો અને એને એક સમયે મેં સુખનો વર્ણવી દીધાં ”

સરલા આ સાંભળી આવેશમાં આવી ગઈ ” એક ચોરની મારક તમેજ... ” તેને ડુમો આવ્યો.

“ હા-ચોરની મારકજ-આ સરમ ભરેલું કૃત્ય કરનાર તે આજ જે તમારી આગળ બેઠો છે તે તમારી સદાનુભૂતિ માગે છે. આખરે હું એક પામર માણસ-સંજોગો માણસ પર કેટલું જોર કરે છે તે અનુભવ વિના કેાણ કહી શકે તેમ છે ? સરલાદેવી ! હું છેક નિર્મળ મનનો-અચળ વૃત્તિનો માણસ નથી. પરંતુ એ દિવસની ધોર નિરાશા-મી. સેનનું સંગીત ને રમ્ય રજનિમાં નહોતું

સાંધ્યે જાણે ફરી જીંદગીમાં મળશે નહિ, એ ભાવ—સરસા તેવી! સાંભળો—મને એ નિર્જનતાની શિક્ષા મળી છે—એવી શિક્ષા કે જે સાંભળી ધણું કડક અને અક્ષમાવાન હૃદય પણ પીગળી જાય.”

સરસાદેવી ગુંગળાતા અવાજે બોલી: ”
“ ઠીક, ઠીક, પછી શું? ”

“ પછી—માયાના પિતાએ ખીજ દિવસે પ્રભાતે કહ્યું કે માયાને આગલી રાતથી મૂર્છા આવેલી હતી. માર ફૂલ—મારી શરમ કોતે કહેવાય! મારો મુન્હો કપ્પલી કામા યાચવાની મારામાં દિગ્ભ્રમ ન હતો ને કરેલી ભૂલ બાલો જની હૃદયને ભોંકી રહી હતી. ત્રણ ચાર દિવસે માયા સાળ થવા જેવી થઈ અને ધર છોડી જવાનો મેં નિશ્ચય કરી દીધો.”

દરમિયાન મને એના પિતામા કંઈક ફેર થયો જણાયો. પોતે બેચેન અને ચિન્તા ઝસત જણાયા. મન પર બોલો હોય અને કહી શકતા ન હોય તેમ એમના વર્તનમાં જણાવું. હું વિદાય લેવાનો હતો. તેની બપોરે મને એકલો જોઈ એમણે વાત કરી નાખી.

“ દાસ! આપ હજી માયાવતીનો હાથ રીકારવા હાજર છો? ” એમણે એકાએક પ્રશ્ન કર્યો. માર આશ્ચર્ય તમે કદાચી શકશો.

“ પરંતુ મી. સેન? ” મેં આતુરતાથી પૂછ્યું.

“ મી. સેન તો કહે છે કે અત્યાર સુધી એણે માતૃપિતાની સંમતિ નહોતી લીધી ને હવે સંમતિ માગતાં ના પાડે છે તેથી પોતે સાચાર છે. કોણ જાણે ચાંપી તેવું મન જરી મળું છે. ”

“ સરસાદેવી! મારે કહેવાની જરૂર ક્યાં છે કે મને પ્રથમ તો જરા શરમ ને સંકાય સાગ્યાં. પણ મેં મારા બાગ્યને હાથથી વધારી લીધું અને મારા મુખને દેવેલી

એ અધિક માની મેં મારી માયાનો થોડા દિવસમાં પાણી ચઢવું કર્યો.

x x x

વાત કરતાં હું અટક્યો. સરસા અધીરી બની ગઈ હતી. “ હાં હાં પછી શું? ”

“ પછી શું એ પૂછો છો? અરેરે, આ જગતમાં સુખ જેવું છે જ નહિં એ ઉક્તિ અધી સત્ય છે? જે મેળવવા હું આરંભો બધો આતુર બની ગયો હતો અને જેને હું મેળવવા બાગ્યશાળી થયો હતો, જેની હાજરી આ આકાશ નિચે જણાતી સફળ વસ્તુઓમાં અતિ સુંદર ને મૂલ્યવાન જણાતી તેવી પ્રતિમા મારી માયા—મારી પાસે હતી. પરંતુ હું મુખી નહોતો. ”

નોકરી ચડવાને હવે બાગ્યેજ પધ્ધતીથી રહ્યું હશે. ગંગાના તટ પર આવેલા એક સુંદર ઉપવનમાં અમે એ સમ પછીના પ્રથમના સુખદ દીનો ગાળતાં હતાં. પ્રકૃતિ અહીં નવાનવા રૂપમાં ખીલી હતી. પરંતુ જેવું હૃદય હસતું ન હોય તેને પ્રકૃતિની શોભાએ શું સુખ આપી શકે? માયાએ એનો આનંદી સ્વભાવ કોણ જાણે કેમ એકાએક ગુમાવ્યો હતો. એ ગંભીરતા રહેતી અને દિવસે દિવસે એની ગંભીરતા વધતી હતી. લગ પછી એક યુવાન દંપતીજવનમા આવી માંબીડની ધનપટાઓ હોય તે હીં કહેવાય! હું એને સડાવતો ને હુલાવતો—હાથમર તે આનંદતી અને એની ઉદાસીનતા બમણા નોરથી આવી જોસતી. કોઈ મોઢવાર એની આંખમાં હું અથુ જોતો અને તે ચૂપડીથી નાસી જવા પ્રયત્ન કરતી. મને દુઃખ થતું હતું એ તે સમજ અને વાતચીત કરવા પ્રયત્ન કરવા સાગી. પરંતુ કંઈ વસ્તુ એના મગજમાં ધર કરી બેઠી હતી તે કહી શકી નહિ—એ કંઈ કહેવા જતી ને અટકી જતી.

તે પાછી ગંભીર બની ન સમજાય તેમ

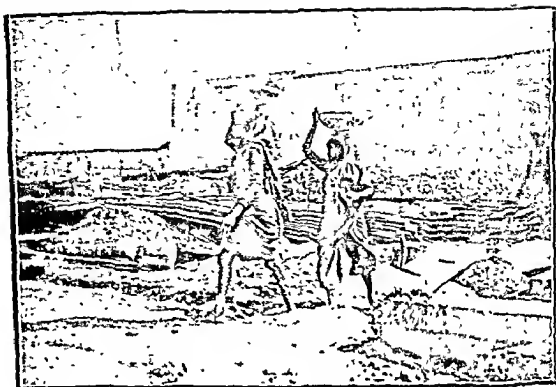
ઈનામ જીતનાર વાળકો અને તેમની માતાઓ.

શ્રી પાટીદાર સ્ત્રી-પરિષદ, ધર્મજ.

બેઠેલાં (ડાબી બાજુથી) : સૌ. ચંચળબહેન પ્રભુલાલ, (સ્વાગત સમિતિનાં પ્રમુખ)
ક. મણીબહેન વલ્લભભાઈ પટેલ, (પરિષદનાં પ્રમુખ) અને
સૌ. ભક્તિલક્ષ્મી ગોપાળનાથ દેસાઈ.

ઢલેલાં (ડાબી બાજુથી) : સૌ. ચંચળબહેન નરપતિલાલ અને સૌ. મંગાબહેન
લાલુભાઈ (પરિષદનાં મંત્રીઓ).

કડીઆ-કામ કરતી શ્રીમો.

સવારમાં કામ ઉપર જતી શ્રીમો.

અતડી અગમ્ય બની જતી. એ શું શશીક-
મારને-મી. સેનને હજી મ્હાતી હશે ?-વિચાર
આવ્યો ને મને ઉડું દુઃખ થયું. ”

એક અજવાળા ગત્રિ હતી. પેલી રમ્ય
ગત્રિ જેવીજ. સરિતા કિનારે અમે બેઠાં હતાં.
અંદ્ર નદીનાં જળમાં સંતાઈ ખીકમ્બુ હૃદયની
માફકજી ધ્રુજતો હતો. સરિતાની જળ સપાટી
રેપેરી ચાદર સમી લાંબી લાંબી પથરાતી હતી.
કિનારા પરનાં વૃક્ષ ઊભાએ ફેંકી પાણીપર
અવનવા આકાર પાડતાં. - અમારા હૃદયમાં
પણ અધકાર હતો અને અંતરના અધકારે
કરી બાલ હુનિયા જાણે વધારે ઉજ્જવલ
જણાતી. શાન્ત પટપરથી વાયુની લહેરી સાથે
એકાએક કંઈક રવર તણાતા આવ્યા ને
અમારા કાને અથડાયા. માયા ચમકી એણે
પોતાનું મુખ ખીજ દિશામાં ફેરવી નાખ્યું અને
લાગણીથી વિવશ થતી બોલી: “ પેલી રાત-
હુંજ સંગીત-એતો એજ. ”

“ કાણ ? ”

“ શશી, એ સંગીતધરે મને પરવશ
બનાવી દીધી અને મને મુઝાં આવી ગઈ-
પછી-તમને કહેવા મેં ઘણીવાર પ્રયત્ન કર્યો
પણ હું કંઠી શકી નહિ-મને ક્ષમા કરો-એ
શશી-”

એ ક્યા પ્રસંગની વાત કરતી હતી તે
તુરતજ હું સમજી ગયો-એ સરમ બરેલું
ફૂલ કરનાર હું હતો તે કહેવા મન ઉપડ્યું
પણ દિમ્બત ન ચાલી-મનથી એકાંતો હું ચૂપજ
રહ્યો. માયાએ આગળ ચલાવ્યું: “ બપોરે મેં
શશીને કહી દીધું હતું કે હું એને પરણી
શકીશ નહિ કારણ હું તમને મ્હાતી હતી એક
પણ ચન્દ બોલ્યા વિના એ ચાલ્યો ગયો-મને
એના માટે દિલગીરી થઈ. રાતે એના હૃદયની
નિરાશા એના સંગીત દ્વારા કરણ રહી
રહીને મારા હૃદયને એટલું દલમલાવ્યું કે

જાણે એના હૃદય થઈ જશે એમ મને
લાગ્યું-અર્ધા ! શું નિરાશા-શું રૂદન-મને
એના મેનમાં મૂઝાં આવવા માંડી-અને-હું
નિરાધાર બની ગઈ-બેસરમ માણસ-જે
માણસના માટે એના દુઃખમાં સમભાગી થઈ
મેં વિનાં અશ્રુ સાગાં હતાં તેજ માણસ હું
બ્યારે નિરાધાર રિયતિમાં હતી ત્યારે આવી
મને અડક્યો-ક્ષમા કરો-મારા નાથ ! મારો
વાંક નરોત્તો-હું એને મ્હાતીજ નહિ-પણ
એણે મારી કાપા...”

મારા અંતરનાં ઉંડામાં ઉંડાં પડ થયરી
હતાં. મારી સધળી શક્તિ એકડી કરી “ એ
પાણી તે શશી નહિ પણ ફુંજ છું ” એમ
એનો હાથ પકડી કહેવા જઈ છું ત્યાં તો-
માવાને મુઝાં આવી ને મારા પગ પામે
ઉંડા પાણીમાં પડી. હાથમર મૂકવત જોઈ
રહ્યો ને પાણીમાં એની પાછળ અંધલાગ્યું.

સરલા હવે ખુશ્ખુ શોધ રહી હતી તે
ધ્રુવવાતા અવાજે બોલી “ પછી પછી ? ”
ચરમથી નિયું જોઈ હું બોલ્યો.

“ પછી-પછી-એ હાથ ન આવી. એ
ગઈ ને હું રહ્યો-એક જીવ વિનાનું નિરસ
જીવન જીવા-એકજ નિર્બળ કાણુ છાંદગીમાં
શું કરી જાય છે ? માવાને ગયે વર્ષોએ થઈ
ગયાં છતાં છાનાં દુઃખો આમ જીવનને શ્રેષ્ઠ
છે-મેં માટે પાપ તુર્તજ કણુકું દોત તો-
સરલાદેવી ! માટે દુઃખ તમને સગળાય છે ?
કે જગતની માફક તમેયે પોતા મનનો મને
લાગણીપુત્ર મુખે માની દસશે ? જે અનેદ
મેજવતાં નિરાશાનો ધા સરો-ને પ્રાપ્ત કરી
દર્યો પણ એ પ્રથમ ને દારૂ વચ્ચે એક
પણ આવી ગઈ. જેણે મુખ ચૂંચી નાખ્યું ને
સ્વર્ગ આવ્યું ને આંધાપ થયું. યજ્ઞ એક
સ્મરણથી જીવું છું-રક્તિ છતાં સત્તા ન ગમે,
વૈભવ છતાં વિવાસ ન રહે, કીર્તિ છતાં

મન ના રીઝે, ને ધૌવન છતાં અભિલાષ ના થાય એવું શુક્ર જીવન ક્રમ જીવનના એક પ્રસંગથી-એ સૌ માયા-કે સત્ય-?" હું બોલે જતો હતો ને સદેજ હંચું નેચું-સરલાદેવી હાથ લંબાવી બોલવા જતી હતી. હું અટક્યો. તે કંઈ એકદમ બોલવા જતી હતી તે પણ જાણે નિગૂઢ કરી દાખી રેતી હોય તેમ ચુપ રહી. મેં કહ્યું: "તમે કંઈ બોલવા જતાં હતાં? ના. બોલો-રખડ બોલો. મારી કથા સાંભળી તમને એમજ લાગ્યું દશે કે કારણ વિના હુખી થનારો, હંદગી બર-બાદ કરનારો હું એક મૂર્ખ છું. હાં હુનિયા વગર સમજે એવુંજ કહે છે. તમેજ એમજ કહેવા માગો છો?" મને ખચિત વહેમ પડ્યો હતો. એ બોલ્યાં:

"અરે, એમ ના ધારો-પ્રુદ્ધા હૃદયથી પોતાનું હુખ જણાવનારું" હવે સમજવાની મને સમજાણ નથી શું? હું તો તમને પૂછવા જતી હતી: પેલું સંગીત લલકારનાર નિરાશ થયેલા પ્રયણીનું શું થયું?"

"મેં પાણીમાં ઝંપલાવ્યું લાદેજ એ મુર બંધ થયા મને લાગ્યા હતા. પછી મેં શશીકુમારને ક્ષણ વખત જોયા નહિ-પાંચ વર્ષ પછી જોયા ત્યારે એમનું જીવન ફરી ગયેલું હતું-મેં એમને કાઢી ક્ષેત્રમાં જોયા ત્યારે એ સંન્યાસીના રૂપમાં હતા-એમજે પોતાની નિરાશા ભુલવા સંન્યાસ લીધો હતો. એમજે કહ્યું: "દામ બાણુ, માણુસ હંદગીમાં સંસારી જન. શકે કે કાતો સંન્યાસી-સંસારી હું બની શક્યો નહિ એટલે મેં સંન્યાસ લીધો. પરંતુ તમે કુખી છોને?"

સરલાદેવીને આ ખબરથી ખુબ અસર

થઈ. એમજે આત્મચરે - પૂછ્યું: એવું? તમે એ તમારી માયામાં શું જોયું કે એ સંન્યાસ લીધો ને એકે જીવન સુકું કર નાખ્યું? સૌમાં એવું શું આકર્ષણ દરો પુરુષમાં શી એવી વેલગા દરો? અને તમને માયાવતી નવર માળ્યાં?"

"ક્યાંથી મળે? એ કુખી મયાં હોય જોમજે-અને એમનામાં શું હતું તે તે હું કહી શકતો નથી પરંતુ સ્નેહમાં-અપૂર્ય વચ્ચેના સ્નેહમાંજ કંઈ છે જે સંસારમાં સ્વર્ગ હિતારે કે જીવન ખાર કરી નાંખે-સરલા દેવી! તમારું જીવન....."

"મારા જીવનની કથા પછીથી. પરંતુ તમે તમારી કુજેશી માયા પાછી શરે તો જાળખો ખરા? સરલાદેવીએ કંઈક હસતી, કંઈક રડતી એવા સ્વરથી પૂછ્યું કે હું સત્ય જોઈ રહ્યો. અને આનંદાશ્ચર્યમાં હુજો, હર્ષની ચીસ સાથે બોલ્યો: "અહા! માયા" તુંજ"—અને અગે એક બીજાના જુગયુગ્મમાં સમાઈ ગયાં. એ બન્ની "ગિવારા શશીકુમાર! મને નદીનાં ઉંડાં જળમાંથી ઉગારનારજ એ-અને ખલ્લામાં મેં આપેસો તિરસ્કાર. મને ખબર નહિ-મેં કાણું: શરીરેદને રપર્ષવાની તક પકડી-અહા! કેવો અન્યાય-તમે પછી નાંખ્યું હોત તો-એ તો સૌને નડે છે-નસિય!" મને ય ખુબ થયું હતું.

અમારા જીવનમાં હવે રસ વહેવા માંડ્યો છે-જૂતકાળ વિસરતો જાય છે-શશીકુમાર આતી ક્ષમા આપે આશિષ આપે, એટલુંજ ઇચ્છીએ છીએ.

પવનમાં પાંચીસ દિવસ.

મૂળ લેખક: હુન્ને વર્ત.

અનુવાદક: શ. મધુદાસ સુંદરજી નંદાણી.

પ્રકરણ ચોથું.

અંદ્રીદેવીના પુત્રો !

કાંઠે મધ્ય આફ્રિકાનું કેન્દ્રસ્થાન મળાવ છે. તેને સહેર તો ન કહી શકાય. ત્યાં ફેરલાક ઝુંપડાં અને જાગીયા છે. કુંગી, બટાટાં, એગ્નેન્ટ, પમ્પકીન્સ, અને મશામ ત્યાં સારાં થાય છે. કિન્યાન્ગેઝી પ્રાંત આખા અફ્રિકામાં સહુથી વધુ જળદ્રુપ પ્રદેશ છે. કાંઠે વેપારી કારણોએ મળવાનું કેન્દ્રસ્થાન છે. દક્ષિણમાંથી આવનાર કારણા પ્રસામ અને દાથીદાંત, અને પશ્ચિમમાંથી આવનાર કપાસ અને કાચનો સામાન લાવે છે. જનરમાં ઘોંઘાટનો પાર નથી હોતો મરુતો પુત્રો પાડતા હોય, ખચ્ચર અને ગધેડા બૂકતા હોય, દોલ વાગતા હોય, જાગક અને ઝીંઝો હોદાટ કરતાં હોય. આ હોદાટ વચ્ચે કાચના સામાન, દાથીદાંત ધિરેરે વસ્તુઓ વેચાતી હોય. આ વસ્તુના નિયમિત આવ નથી હોતા જેની મામણી એવા ભાવ.

આ બધો અવાજ અને ઘેવટ એકદમ અટકી ગયાં. બધું સાંત પડી ગયું. આકાશમાં ચિત્કોરીઆ દેખાયું. તે ગોળાકાર ફરતુ જવું જરા નીચે ડિગ્નું હતું. હોદો મગજને પેતપેતાતી ઝુંપડીઓમાં દોડીને સતામ ગયાં. જનરમાં કોઈ કંઈ ન રહ્યું.

“ જો આ પ્રમાણે આપણે મુસાફરી કરશું તો આ માણસો સાથે સંબંધ કદિ નહિ બાધી શકીએ. ” કેનેડીએ કહ્યું.

“ તેમની સારે વેપારી સંબંધ બાંધવાની તો હું સૌથી રહેલી રીત બતાવું; ” જો બોલ્યો, “ ધીમેથી જમીન પર ઉતરીને આ નંધણીઆતો માત્ર ઉપાડી લઈએ. ”

“ તેઓ બહીકને લીધે નારી ગયા છે. પણ જીનાસા અને બુંદમ વમણાંજ તેમને બહાર લાવશે. ” ડોક્ટરે કહ્યું.

“ તેઓ શું કરશે ? ”

“ એ તો હમણાજ ખબર ! પણ હવે વધુ નીચે જવામાં હડાપણ નથી. તેમનું બાણ યા જેણી બહુનને લાગી જાય તો મારી દે. ”

“ તમે આ આરંભો સાથે કાંઈ સંબંધ બાંધવા છંટો છો કે શું ? ”

“ હા બની શકે તો. ” ડોક્ટરે જવાબ આપ્યો “ અંદિના વેપારીઆ બીજા જંગલીઓના પ્રમાણમાં મુંવરેલા હોવા નોંધ્યે. મને યાદ છે કે અંદીના વતનીઓએ બર્ટન અને સ્પીકરનું સારું સ્વાગત કર્યું હતું.

ચિત્કોરીઆ જગ નીચે આવતાં તેનું એક દોનું બનર પાસેના એક ઝાડમાં ભરાયું તેવામાં જ્યાં માણસો ઝુંપડામાંથી બહાર નિકળ્યાં. ફેરલાક જંગલીઓ કાચલીના ધરેણાં પેરીને ઢિમત કરીને આમળા આજ્યા. તેઓ

લોકોમાં જાનુર તરીકે પુખ્તતા હતા. એક પછી એક ઘણાં સ્ત્રી, પુરુષો, બાળકો આ જાનુરોને ઘેરી વળ્યાં. હાલ જોઈએ વાગવા માંડ્યા, અને બધા લોકો આકાશ સામે જોઈને તાળીઓ પાડવા લાગ્યા.

“ આ તેમની પૂજા કરવાની રીત છે. મહારી જીલ ન થતી હોય તો આપણને એક સરસ વેશ જાળવવાનો છે.”

“ તો તેમા આપણને ક્યાં વાધો છે. ” જો ખૂશ થઈને જોઈએ.

“ કદાચ તારે જેવ પણુ જનતું પડશે. ”

“ બહે હું તો તૈયાર છું. ”

તેજ કાણે એક જાનુરે કાંઈક ઇશારો કર્યો, અને બધું શાંત પડી ગયું. તેણે આપણા મુસાફરોને સંજોગોને કાંઈક પૂછ્યું પણુ બાપા સમજી ન શકાઈ. પછી ડોક્ટરે અરેબીક બાણમાં તેમને કાંઈક પૂછ્યું. તરતજ પેલા માણસે અરેબીકમાં જવાબ આપ્યો. પછી તો પલા માણસે પોતાના લોકો સમક્ષ સુંદર વ્યાખ્યાન આપ્યું તે ઉપરથી ડોક્ટર જાણી શક્યા કે આ માણસો જાનુરને સારાત અંદર સમજે છે. જાનુરે કહ્યું: ચંદ્રોદયની પોતાના ત્રણ પુત્રો સાથે આવીને અમરા ગરીબ દેશને પાવન કરીને જે માન આપ્યું છે તે ‘ વાચ અંદર દિવા કરો ’ જવાબો નહિ.

હવે ડોક્ટરે દગામથી જવાબ આપ્યો, “ જેની પોતાના બકતોને દર્શન આપવા દર દગર વર્ષે એક વાર નિકળે છે. તમેને જે કાંઈ જોઈતું હોય તે માગો. જેની તે આપવા તૈયાર છે. તમને જે કાંઈ સંકટ હોય તે કહી નાખો. હો તે કાપવા તૈયાર છે. ”

પેલા જાનુરે આખા આનંદના આંસુ સાથે જવાબ આપ્યો, “ આપની કૃપાથી અમારી પાસે ખૂબ છે. અમારી રક્ત એક હજી છે. અમારા સુન્તાન વરસે થવા માછા છે. તેને સાલ કરો. ”

ડોક્ટરે આ આમંત્રણની વાત પોતાના મિત્રોને કહી.

“ ત્યારે તમે ખરેખર જંગલી રાજાને સાચું કરવા જવ છો ? ” કેનેડીએ પૂછ્યું.

“ જરૂર ! આ માણસો મને ઠીક લાગે છે. વાતાવરણ મજાનું છે. પવનનું નામ નથી. તેથી ચિકેટારીઆનો બધ રાખવાની જરૂર નથી. ”

“ પણ તમે કરશો શું ? ”

“ તેની ચિંતા ન કરો. મારી પાસે થોડી દવા છે. તેનાથી પતાવી દઈશ. ” પછી નાચે ટોળાને ઉદ્દેશીને કહ્યું, “ ઉન્યામ્બેઝીના બાકા કેના બહાલા રાજા ઉપર જેવીને દયા આવે છે. અમે આવીએ છીએ. રાજાને તૈયાર રાખો. ”

આ સાંભળતાંજ આનંદની ચીસો, ગાથો વિગેરેથી હોહાટ મચી ગયો. અને કાળા માથાનું ટોળું છીડીઓની પેઠે ધીમે ધીમે આગળ ચાલવા માંડ્યું.

“ જુઓ ! દરે આપણને ગમે તેવી મુશ્કેલી માટે તૈયાર થઈ રહેવાનું છે. ગમે તે કાણે આપણે જાનુરમાં ગેસીને નાસી ચકીએ એવી તૈયારી રાખવી જોઈએ. ગેસપાઈપ જરાબર ગરમ કરી રાખજો. દોરડું જાક સાથે જરાબર બાંધેલું છે. હવે હું નાચે ઉતરું છું. જો મારી આગળ આગળ ઉતરશે. તે સીડી નાચે ઉભો રહેશે. મારી સાથે નહિ આવે. ”

“ પણ ત્યાં જવાથી શયદો શો છે ? ” કેનેડીએ પૂછ્યું.

“ તમારી સાથે મને નહિ આવવા દો ? સાહેબ ! ” જોએ પૂછ્યું.

“ ના. હું એકલોજ જવાનો, આ માણસો તો એક માનવાના કે ચંદ્રો તેમને ત્યાં આવેલ છે. તેથી મને કાંઈ ઇજા નહિ કરે. તમે હું કહું તેમ કરો. ”

“ બહે. ” કેનેડીએ પ્રસન્ન આપ્યો.

“ ગેસને ગરમી આપવી ચાલુ રાખજો. ”

“ બહે. ”

નીચે ચીસો વધતી જતી હતી. તેઓ દેવી તરતજ નીચે ઉતરે એમ ધ્રુવતા હતા.

“ આ માથાસોને તેમની ચંદ્રીદેવી અને તેમના દેવી પુત્રો તરફ વિવેક કેમ બતાવવો તે પણ આવડતું નથી. ” જોએ હસતાં હસતાં કહ્યું.

ડોક્ટર પોતાની દવાની પેટી લીધી. ખેલાં જો ઉતરવા લાગ્યો. તેની પાછળ પુરુષમામથી ડોક્ટર ઉતર્યો. જો ઉતરીને સીડી નીચેજ, પ્રસંગને યોગ્ય ગંભીરતાથી, ચારેબીક દબથી બેસી ગયો. ટોળામાંના યોડા માથાસો ભક્તિ-ભાવથી તેની આજુબાજુ બેઠા. ડોક્ટર ઉતર્યો. ધર્મગુરુઓ તેનું રક્ષણ કરવા માટે તેને ઘેરીને રાખના મહેલ (!) તરફ લઇ ગયા. આ મહેલ (!) ગામથી જરા છેટે હતો, ડોક્ટર દમામથી ચાલતો હતો, અને આસપાસ ધર્મ-ગુરુઓ લોકોના ટોળાને ખસેડતા ખસેડતા ચાલતા હતા. પોણી કલાકમાં તેઓ એક ટેકરી પાસે આવેલ કુંપડા પાસે આવી પહોંચ્યા. તેઓ સુસ્તાનના આ કુંપડાને ‘ ઇટીન-મા ’ કહે છે. ભીતી પર લાલ માટી લગાવવામા આવી હતી. તેના પર માથાસો અને સર્પોનાં ચિત્રો દોર્ધાં હતાં. સુસ્તાનના સંજ્ઞાઓએ ડોક્ટરને ખૂબ માન આપ્યું. આ માથાસો ધાન્યાવેગી જાતના, ઉંચા કુળના, સારા દેખાવના તંદુરસ્ત હતા. તેમણે વાળના જુદા જુદા શુભ્રા કર્યા હતા, અને તે ખખા પર લટકતા હતા. ગાલ પર કાળા અને લાલ રંગના પટ માર્યા હતા. તેમના કાન તો અ-નન્ય પહેાગા અને મોટા હતા, અને તેમાં લાકડાનાં ધરેખાં ધાસ્યાં હતાં. સિપાઈઓ પાસે ધનુષ્ય, એર પાણેલાં તીર, લાંબી તલ્વારો અને ન્દાની ન્દાની કુદાડીઓ હતી.

ડોક્ટર આ મહેલમાં દાખલ થયો. રાજન-

ની માંદગી હોવા છતાં લોકોએ શોરબકાર મચાવી દીધો. દરવાજા પર સસલાંતી પૂંછડીઓ, અને બેઠાની કેશવાળી લટકતી હતી. આ લોકો તેને શુકનવંતી વસ્તુઓ ગણતા હોય એમ લાગ્યું. રાણીઓએ ‘ ઉપાડુ ’ (એક જાતના પિતળના ઝાંઝ) અને ‘ કિલીન્ડો ’ (ઝાડના યડમાંથી બનાવેલ પાંચ શ્રીટ ઉંચો ટોલ) વગાડીને ડોક્ટરનું સ્વાગત કર્યું. ધણીખરી રાણીઓ મુંદર દેખાતી હતી. લાંબી કાળી ચલમ ખીતાં ખીતાં તેઓ હસતી હતી, તેમણે તુમકીના તાંતણાના બનાવેલ ધાસ્યત ખેર્યાં હતા. આ રાણીઓમાંથી ૭ જુદાં ટોણું કરીને જરા દૂર ઉભી હતી. તેમનો અંત બહુજ દુર રીતે આવવાનો હોવા છતાં તેઓ બોહી આનંદો નહોતી દેખાતી. સુસ્તાનના મરણ પછી તેને અનંત કાળ માટે આનંદ આપવા આ ૭જે રાણીઓને તેના રાજ સાથે જીવતી દાટવાનો નિયમ હતો, ડોક્ટરે એક નજરમાં આ બધું જોઇ નાખ્યું, અને લાકડાની પથારી પર પડેલ સુસ્તાન પાસે ગયો.

સુસ્તાન ચાલીસેક વર્ષનો હતો. ખૂબ દારૂ અને બીજાં વ્યસનો અને વાસનાઓથી તે સાવ ખરાબ ગયો હતો. આ વ્યસનો અને વાસનાઓને લીધેજ તે વરસો થયાં માદો હતો. કેઇ પણ જાતની દવા આ ‘ નામદાર ’ દારૂ-ડીવાને સાન્ને કરવા સમર્થ નહોતી. તેને માટે દરે મૃત્યુ સિવાય બીજો કાંઇ ઉપાય નહોતો. ડોક્ટરે સુપ્ત અગ્નિવર્ધક દવાનાં યોડાં દીધાં તેના મોઢામાં નાખ્યાં. સુસ્તાનને જરા જાન આપ્યું અને પડખું ફરવ્યું. કેટલાય દિવસથી તે અચેતન અવસ્થામાં હોવાથી આ ફરફાર જોઇ બધા ખુશ થયા, અને માન્યું કે તે સાન્ને યશ ગયો. આટલું જસ હતું. ડોક્ટર દરે મહેલ હોડીને વિકટારીઆ તરફ આવવા ઉપડ્યો.

આ દરમ્યાન જે સીડી નીચે ડોક્ટરની રાહ જોતો બેઠો હતો. લોકોનું ટાળું તેને પૂજ્ય હતું. જે ચંદ્રના પુત્ર તરીકે જાણ મગર નહોતો, છતાં તેણે આ પૂજન માટે કાંઈ વાંધો ન લીધો. લોકોએ તેને જુદાં જુદાં 'નિવેદ' ધર્મી. એક જાતનો દારૂ પણ નિવેદમાં હતો. જે એ તે ચાખી જોયો. તે એટલો બધો ખરાબ હતો કે તેણે મોઢું બગાડી નાખ્યું. લોકોએ માન્યું કે દેવ હસ્યા. "

કેટલીક જુવાન છોકરીઓએ ગાતાં ગાતાં નાચ કર્યો. જે પણ એકો નહોતો, તે પણ નાચવા મંડ્યો. આમ તેમ વિચિત્ર રીતે હાથ પગ ચલાવીને, શરીર મરડીને અને વિચિત્ર ચાળા કરીને ચંદ્રીના દેરાના દેવો કેરી રીતે રીતે નાચે છે, તેનો લોકોને ખ્યાલ આપ્યો. આ જગલીએ નકલ કરવામાં જખરા હોય છે. તેઓ આ 'કેરી' નાચતું આગેદુજ અનુ કરણ કરવા લાગ્યા. તેવામાં એક અજ્ઞાન દસ્ય માણું. તેનો પુરેપુરો ખ્યાલ આપવો મુશ્કેલ

હ. ડોક્ટર મુઠ્ઠાઓ વાળા દોડતો હતો. તેની પાછળ લોકોનું ટાળું ચીસો પાડતું દોડતું આવતું હતું. જાદુગરો, ધર્મશુરઓ અને સરદારો ખીન્નપ ગયા હોય એમ લાગ્યું. વસ્તુ સ્થિતિ સાવ બદલાઈ ગઈ; આનો અર્થ શું ? શું આ ચંદ્રીપુત્રના હાથમાં મુક્તાન મરી ગયો ? કેનેડી સમજી ગયો કે કાંઈક બય છે. તેણે બહુનને કહ્યું ચક્રવર્તી માટે જેસ ફૂલાની રાખ્યો. ડોક્ટર સીડી પાસે આવી પહોંચ્યો. ત્યાં હોંબું ટાળું તો બયથી દૂર ચાલ્યું ગયું. ડોક્ટર જપાટાનંધ ઉપર ચડી ગયો. જે પણ તેની પાછળ જતા મંડ્યો.

" એક પણ રાજ્ય ગુમાવવાની નથી. " સીડીપર ચડતાં ચડતાં ડોક્ટરે જ્વેને કહ્યું, દોડું છોડવા જવાનો પ્રયાસ ન કરતો. ને કાપી નાખતું જ પડે. એવમ ઉપર ચડી આવ. "

" પણ છે શું ? " જ્વેએ ઉપર આવીને પૂછ્યું.

" શું થયું ? " કેનેડીએ હાથમાં રાખેલ રાખીને પૂછ્યું.

" જો ! " ડોક્ટરે ક્ષિતિજ તરફ આંગળી કરી.

" શું ? "

" ચંદ્રમા. "

લાલચોળ બન્ધ ચંદ્ર હમણાંજ ઉગ્યો હતો. લોકોએ જણ્યું કે, 'આં તો છતરાયા' કારણ કે આકાશમાં એકી સાથે બે ચંદ્ર થઈ ગયા. જે તો અડખકાટ હસી પડ્યો. લોકોએ ચિકાર હાથમાંથી છટકતો જોયો અને જરાડા પાડતા દોડી આવ્યા. બંદુકો અને તીર બહુન તરફ તાકવામાં આવ્યાં. પણ એક જાદુગરે નિશાની કરીને બધાને અટકાવ્યા. બહુનનું દોરડું ખેંચીને તેને નીચે પછાડવાની તેને મુક્તિ સુઝી. તે ઝાડ ઉપર ચડ્યો. જ્વેએ કુદાડી લીધી.

" દોરડું કાપી નાખ્યું ને ? " તેણે પૂછ્યું.

" જરા સચુર ! "

" પણ પેલો જંગલી - "

" તેથી તો કદાચ દોરડું બચારી રાક્યું. મારે એમ કાપી નાખીને દોરડું ગુમાવવું નથી. એવા તો આપણી મુસાફરીમાં ખજાણ પ્રસંગ આવશે. "

જાદુગર દોરડા પાસે ગયો અને તે કાળી પરથી છોડી નાખ્યું. જેસ જરાજ કુત્રેય દોવાયો દોરડું છૂટતાંજ આંચકા સાથે બહુન કહ્યું કાણું. દોરડું જાદુગરના બે પગ વચ્ચે બરાબ ગયું, અને બહુનની સાથે તે પણ દવાની મુસાફરીએ ઉપડ્યો. બાકિ લોકોને પોતાના ચમત્કારી જાદુગરને આમ દવાની મુસાફરીએ જવો જોઈ તેવું આશ્ચર્ય થયું દશે, તે જાણવવા કરતાં કહી તેવું જમ છે.

“હુરરા” બહુન ઝડપથી ઉંચે ઉડતાં જોએ જુમ પાડી.

“તેણે દોરડું ખરાબર પકડી રાખ્યું છે. થોડી મુસાફરી તેને નુકસાન નહિ કરે.”

“આપણે તે માણસને નીચે પડવા દેવો છે ?” જોએ પૂછ્યું.

“ના આપણે તેને ધીમેકથી જરાય ઇજા ન થાય તેમ જમીન પર છોડી દેશું. અને આ બનાવ પછી જાહુગર તરીકેની તેની આખરે પર પાણી ફરી વળવાનું.”

“અરે! ઉલટા તેને લોકો દેવ તરીકે પૂજવાના. કારણકે તે હવાની મુસાફરી કરી આવ્યો.”

વિક્ટોરીયા એક હજાર શીટની ઉંચાઈએ ચડ્યું હતું. હજારીએ જાંદગી બચાવવા ખૂબ જોરથી દોરડું પકડી રાખ્યું હતું. પશ્ચિમ તરફના પવને બહુનને શહેરથી દૂર લાવી મૂક્યું. આરબી કલાક પછી, પ્રદેશ નિર્જન દેખાતાં, ડોક્ટરે ગેસની ગરમી ઓછી કરી બહુન ધીમે ધીમે જમીન પર આવવા લાગ્યું. હજુ તો તે જમીનથી વીસ શીટ ઉંચે હતો, ત્યાંતો હજારી નીચે કુદી પડ્યો, અને ઉભો થઇને પાછળ જોયા વિના સફરની દિશા તરફ દોડવા મંડ્યો. એક માણસનો બાર આમ ઘટી જવાથી બહુન એકદમ ઉંચે ચડી ગયું.

ધમોદો !

મગન: “ ચાર જોડો બાલો ચુનરી ગયો ને બધું નડીવાદ અનાયાથમને આપતો ગયો. ”

છગન: “ પણ તે તો જગરો કંજુસ હતો ! કેટલાક રૂપીઆ આપતો ગયો ? ”

મગન: “ અરે, રૂપીઆ શાના ? એ તો બધું દશ બાર છોકરાઓનું લશ્કર આપતો ગયો. ”

x

x

x

x

સાચું કે જુકું ?

માદીઆ: આવ બાપુ બેટા, મારા ખોજામાં બેસ.

બાપુ. અં...હં...નહિ બેસ.

માદી: કેમ, હું તને નથી ગમતી ?

બાપુ: તમે ખરાબ દેખાઓ છો.

બા: કેમરે મુઆ, માદીને એમ બોલાય કે ?

બાપુ: કાસે જુકું બોલવા માટે તે' મને મારેયો, આજે પાછો મારવો છે, કેમ ? ”

x

x

x

x

હજી ઘણો વખત છે !

સેખર: જયા, હવે તને કેટલી વાર છે ?

જયા. કંઈ નહિ, જરા ચાંદલો કરીને ચંપલ પહેરીજ બાકી છે.

સેખર: ઓહો ત્યારે તો વાધો નહિ. હજી વાર્તાનું એક પ્રકરણ લખી નાંખીશ !

માનવી આશાભર્યાં રે !

લેખક :

રા. ચંદુલાલ પુરુષોત્તમ ગહેતા.

આશાભર્યાં સડી આવિયાં :

આશાભર્યાં માનવજન્મ રે !

માનવી આશાભર્યાં રે !

આશાભરી સકળ સૃષ્ટિ આ :

નથી આશા વિનાનું કોઈ અન્ય રે !

માનવી આશાભર્યાં રે !

આશા અનન્ત ધરે માનવી !

છે આશાવન્ત લગવંત રે !

માનવી આશાભર્યાં રે !

કરે કાયં મનુષ્ય આશાભર્યાં :

એને લેખે પ્રભુ પાપ-પૂર્ય રે !

માનવી આશાભર્યાં રે !

કોઈ લક્ષ્મીની આશા રાખતું :

કોઈ પ્રભુનાં ચર્ણુ ચાહે અન્ત રે !

માનવી આશાભર્યાં રે !

આશાભરી રેલ રેવડી :

આશાભર્યાં જીવન તંત રે !

માનવી આશાભર્યાં રે !

કાયદાની દૃષ્ટિએ ગુજરાતની હિંદુ સ્ત્રીઓનું સ્થાન.

લેખક: મનહરનાથ માણેકનાથ ધારેખાન.

બી. એ. એલએલ. બી. એડવાકેટ.

(દેશુઆરીના અંકના પાન ૪૨૯ થી ચાલુ.)

પિતા અથવા કર્તા શિવાયના બીજા સભ્યો વહેંચણી માંગી શકે, જુદા થઈ શકે, જ્યાં સુધી વહેંચણી ન થઈ હોય, ત્યાં સુધી એકત્ર કબજે ભોગવી શકે. તે અને તેની પત્ની તથા છોકરાં ભરણપોષણ માંગી શકે.

કોષપણ કર્તા બીજા સભ્યોની સામે જોગ્યો, પોતાનો હક બજવી શકતો નથી. કોષપણ દેવની ભૂતિને ભેટ આપવાના બહાને, પિતા પોતાના પુત્ર સામે જોગ્યો રહી શકે નહીં.

ધણા કુટુંબોનાં પેઢી દર પેઢીથી ધંધો આંધો આવેલો હોય છે. આવો ધંધાને કૌટુંબીક ધંધાની પેઢી કહેવામાં આવે છે. આવી પેઢીને કેન્ડ્રેક્ટ એક્ટ લાગુ પડતો નથી. અને તેને લગતો સીવીલ પ્રોસીજર કોડ (ઓર્ડર ૨૦) પણ લાગુ પડતો નથી. હિંદુ ભાવના પ્રમાણે રીવાજથી પડી ગએલા ધારા ધોરણ એને લાગુ પડે છે. આવો ધંધો એકત્ર કુટુંબનેજ (વારસાઈ અથવા હયાતી હકથી) મળે. આવી કૌટુંબીક ભાગીદારી એક સભ્યના મૃત્યુથી બંધ થતી નથી. આવો કર્તા અથવા એલન્ટ પેઢીનું કામકાજ ચલાવી શકે; અને તેના વહીવટ દરમ્યાન પેઢીના કામ માટે દેણું કરી શકે. ઉધાર ધંધો પણ કરી શકે. પણ જો કોષ કર્તા સદાનો અથવા એવો બીજો પેઢીના ધંધા બહારનો ધંધો કરે તો પેઢી બેખમદાર રહેતી નથી.

કર્તા બીજો નવો ધંધો શરૂ કરી શકે નહીં. જો તેને તેમ કરવું હોય તો બધા મોટા સભ્યોની સંમતિ મેળવવી જોઈએ. આ સંજોગમાં પણ સગીર સભ્યોની બેખમદારી રહે છે.

જો એકત્ર કુટુંબના સભ્યો સગીર હોય તો તેની માતાને કર્તાના બધા અધિકાર મળે છે. જો કોષ મીલકત ધનામમાં (કુટુંબને) મળી હોય—અને તેના વહીવટ કુટુંબના હસ્તક હોય અને વહીવટદારને તેના ઉપર બોલે કરવાનો હક્ક—અધિકાર હોય. નહીં—તો સ્ત્રીઓ પણ આવી ધનામો. મીલકતની વહીવટદાર બની શકે છે. પણ જો તેવી વહીવટદાર સ્ત્રી કુટુંબની છોકરી હોય તો પરણ્યા પછી તે વહીવટદાર તરીકે રહી શકે નહીં. કારણ તે પારકા કુટુંબમાં દાખલ થાય છે.

[૪]

વહેંચણી.

હાલના વખતમાં વહેંચણીની ભાવના બધો સમજે છે; પણ પૂર્વે વહેંચણી કોષ સમજાતું નહોતું. પહેલાંના વખતમાં કુટુંબના દરેક સભ્યો જો મેળવતા, તે બધું કુટુંબનું જ ગણાતું. પછી જગમ મીલકતનીજ વહેંચણી થાય એમ થયું; ત્યાર પછીના સમયમાં સ્વતંત્ર રીતે મેળવેલી મીલકત અને તેના પર થોડા સ્વતંત્ર હકનો

વીકાર થયો. ત્યાર પછીના સમયમાં વહેંચણુનો પ્રવાસ પિતાનાજ હાથમાં હતો. પછી એમ પુત્ર કે જે પિતા કરી શકે, તે પુત્ર કરી શકે; અને તે વિચાર પ્રમાણે પુત્રને વહેંચણુ માંગવાનો હક મળ્યો. પણ આ સિદ્ધાંત ઉપર આપણી કેટલેએ જુદા જુદા અર્થ કરી, વહેંચણુની ભાવનાને આજની સ્થિતિએ પહોંચાડી છે.

કુટુમ્બના પુરુષ સભ્યો વડીલોપાર્જીત કૌટુમ્બીક મીલકતમાં વહેંચણુ માંગી શકે છે. સ્ત્રીઓમાં માતા તથા દાદી વહેંચણુ માંગી શકે નહીં, પણ જે વહેંચણુ ચાપ તો માતાને પુત્રના નેટલોજ અને દાદીને પૌત્રના નેટલોજ ભાગ મળે.

વહેંચણુ વખતે વિધવાઓનો હક હોય છે. વારસાક હકથી કેટલાક સંનેગોમાં વિધવાને એમના સ્વર્ગસ્થ પતિની મીલકત મળે છે. જે એક કરતાં વધુ (એકજ ધણીની) વિધવા હોય તો તેમની અંદર અંદરના હક કૌટુમ્બીક સભ્યના જેવા હોય છે. આમ હોવાથી તેઓ અંદર અંદર વહેંચણુ માંગી શકે. આવી મીલકતમાં તેમનો હક જીવંતો પર્વતનોજ હોવાથી વહેંચણુ વખતે બીજા પિત્રાધ્યોના અથવા ઉત્તર વારસોના હકને અથવા એમના હાતને નુકસાન ન થાય એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું હોય છે. જે તથુ સવિધવાઓ (co-heiresses) વચ્ચે હયાતી હક હોય છે. વિધવાને તેના પતિ સામે વહેંચણુ માંગવાનો હક નથી, પણ તેના વારસો સામેજ છે; પોતાની સવિધવા સામે પોતાનો જુદો હિસ્સો માંગી શકે. વિધવા સ્થાવર મીલકત ઉપરનો પોતાનો જીવંતો પર્વતનો હક વેચી શકે છે અથવા ગીરો મૂકી શકે છે; કારણ તેને સ્થાવર મીલકત ઉપર સંકુચિત હક છે. તે મીલકત ન વેચી શકે પણ પોતાનો જીવંતો-હકજ વેચી શકે; અને તેની હયાતિ

બાદ તેના ભાગનું હિત તેની બીજી સવિધવાઓને હયાતિહકથી મળે. કબજા હકથી પણ વિધવા વહેંચણુ માંગી શકે એમ પ્રીવી કાઉન્સિલે કરાવ્યું છે. જે પતિના મરણબાદ વિધવા અનિતિવાન જીવંતો ગણતી હોય તો પણ તેને વહેંચણીના હકની ના પડાય નહીં. જે આવી સવિધવાઓ અંદર અંદર એવી રીતે વર્તતી હોય કે જેથી પાછળના ઉત્તરવારસોના હકને નુકસાન પહોંચે તો તેવા હકદાર ઉત્તરવારસો તેવી ગેરવ્યવસ્થા અટકાવવા દાવો માંડી શકે સવિધવાઓ વચ્ચે જે વહેંચણુ ચાપ છે તેથી હયાતિ-હક નષ્ટ થતો નથી. સાધારણ રીતે એકત્ર સભ્યો વચ્ચેના વહેંચણુથી હયાતિ-હક નષ્ટ થઈ, વારસાક હક ઉદ્ભવે છે, તેમ સવિધવાઓ વચ્ચેની વહેંચણુમાં નથી. વિધવાઓને આવી રીતે મળેલી જંગમ મીલકત ઉપર-સ્વતંત્ર અને પૂર્ણ અધિકાર હોય છે.

વહેંચણુ વખતે કેટલીક સ્ત્રીઓ ભાગ માંગી શકે છે. પત્ની વહેંચણુ માંગી શકે નહીં, પરંતુ જે તેના પતિ અને પુત્રો વચ્ચે વહેંચણુ ચાપ તો તેને તેના પુત્રના નેટલો (તેના સ્વતંત્ર સ્ત્રીધન સાથે) ભાગ મળે અને તેવી રીતે ભાગમાં મળેલી મીલકત ઉપર તેનો સ્વતંત્ર હક છે. તેના પતિનો પણ પછી હક રહેતો નથી. પત્નીનો આવો સરખો ભાગ પાડતી વખતે તેનું સ્વતંત્ર સ્ત્રીધન ગણવામાં આવે છે, અને તેનું સ્ત્રીધન ગણતાં સરખો ભાગ થવો જોઈએ; અર્થાત્ પુત્રના નેટલા સરખા ભાગમાંથી નેટલું સ્ત્રીધન હોય તેટલું બાદ કરવામાં આવે છે. કુંવારી પુત્રીઓને પુત્રનો ચોથો ભાગ મળે છે. જે પિતા જાતે વડીલોપાર્જીત મીલકતની વહેંચણુ કરે, તો પણ ઉપર જણાવેલા નિયમો લાગુ પડે છે. પરંતુ આવી રીતે પત્નીને ભાગમાં મળેલી

મીલકત સ્ત્રીધન કહેવાય નહીં. પુત્રના પ્રમાણમાં જે ભાગ પડે તે 'પુત્રભાવ' વહેંચણુ કહેવાય; પત્નીના પ્રમાણમાં ભાગ પડે તે 'પત્નીભાવ' વહેંચણુ કહેવાય. કેટલાક શ્વકુટુમ્બોમાં 'પત્નીભાવ' વહેંચણુનો રીવાજ છે. હવે આપણે વિધવા માતાનો કેસ નેપ્રજે તે પણ જ્યાં સુધી તેના પુત્રો સંયુક્ત રહેવા માંગતા હોય ત્યાં સુધી વહેંચણુ કરવાનું કહી શકે નહીં. પણ જે તેણી વહેંચણુ કરે તો, વિધવા માતાને તેના પુત્રના જેટલોજ હિસ્સો (વડીલોપાર્જીત મીલકતમાંથી) મળે; પરંતુ તેમાંથી તેના સ્ત્રીધન જેટલી મીલકત બાદ કરવામાં આવે છે. જે કાંઈ સભ્યે તેનો ભાગ વેચી દીધો હોય તો, અને તેના ખરીદનારે જે દાવો માંડી વહેંચણુ માંગી હોય, તો પણ વિધવા માતાને ભાગ મળે. સાવધી વિધવા માતાના પણ એજ પ્રમાણે હક છે. જે એક કરતાં વધુ માતા હોય અને દરેકને પુત્રો હોય તો, જેટલા પુત્રો હોય તેટલા ભાગ પાડી નાખવામાં આવે છે. પછી સગા બાપજીનો ભાગ એકઠો કરી-તેમની માતાને ગણી-રરી તેમના વચ્ચે ભાગ પાડવામાં આવે. દાખલો:-

જે વિધવા છે. દરેકને ત્રણ ત્રણ છોકરા છે. તો પહેલા છ ભાગ પડે. ત્રણ સગા બાપજી છે; માટે તેમાંથી ત્રણ ત્રણ ભાગ પડે. હવે એ ત્રણમાંથી ચાર ભાગ પડી દરેક છોકરા અને તેની મા વહેંચી લે. દાદીનો હક પણ તેજ પ્રમાણે છે. જે પૈત્રી વચ્ચે વહેંચણુ થાય તો તેનું સ્ત્રીધન બાદ કરતાં પૈત્ર જેટલો ભાગ મળે. જે તેના પુત્રો અને પૈત્રી વચ્ચે વહેંચણુ થાય તો પુત્રના જેટલો ભાગ મળે. સ્ત્રીધન હંમેશાં બાદ થાય. જે શ્વકુટુમ્બમાં તેના પુત્રો અને દાસીપુત્રો વચ્ચે વહેંચણુ થાય તો પણ માતાને ભાગ મળે છે. સાવધી દાદીનો સગી દાદીના જેટલોજ હક છે. માતાનો હક રક્ત વહેંચણુ વખતેજ ઉદભવે છે. વહેંચણુ ન થાય તો એ કાંઈ કરી શકે નહીં. જે વહેંચણુ માટે દાવો માંડાયો હોય તો બ્યારે છેલ્લું હુકમનામું થાય ત્યારેજ તેને મળે; જે પ્રાથમિક (preliminary) હુકમનામું થયા પછી, પણ છેલ્લું હુકમનામું થયાં પહેલાં તે મરી જાય તો તેના હક નષ્ટ થાય છે અને તેના વાલીવારસો તે માંગી શકે નહીં. (અપૂર્ણ)

સરેરાશ હિંદુ !

ખાટલા પર સુતેલા વાણીઆના ગોઠાપર ચિંતા છવાઈ ગઈ. એણે અલીને પૂછ્યું:-
વાણીઓ: " હે અલી, સવારે તેં બેઠા સમાયો તે પછી ચપ્પુ ક્યાં મેલ્યો ?
અલી: " ક્યાં તે વળી પેટીમાં. કેમ પૂછવું પડ્યું ?"
વાણીઓ: (આંખ ધાડી) " ને પેટી ક્યાં મેલી ?"
અલી: " તમારા ખાટલા નીચે. "
વાણીઓ: (ખાટલા પરથી છલાંગ મારી બહાર કૂદી પડીને) " સુષ્તું શંખણી ખાટલો છે. પેટી શરે ને જે ચપ્પુ ઉઠ્યું થાય તો આ વાણીઓ કેમ બચે ?"
હિંદી લશ્કરમાં આવા બહાદુરોની જરૂર છે. !

સુવર્ણ કેશી.

લેખિકા : સૌ. લલિતા ત્રિવેદી રહેતા, બી. એ.

(ફેબ્રુઆરી અંકના પાન ૪૪૩ થી ચાલુ.)

[૫]

પૂરે, વિખર્સ, ત્વને જો કે એ જાણીને
ધણું જ આશ્ચર્ય લાગશે, તથાપિ એ સત્ય જ
છે કે એવેન ત્વારા કરતા ધણે દરજ્જે ચઢિયાતી
છે. તેણે કદી કોઈ કવિયોની કૃતિયો વાંચી નથી;
તે હોમર અને બુર્નિસનાં નામ પણ
તેણે કદી સાંભળ્યાં નથી + જમણુ કરતા
જ્યુને વિલાપ, અને હાંરિયેત અને ડેમે-
નના વિલાપનાં લાકડા ઉપરના ચિત્ર, એટલા
માં જ તેનો સમસ્ત સાહિત્યપ્રદેશ સમાપ્ત
થતો હતો. તે ઉપરાન્ત, માત્ર તેના ધર્મ
પુસ્તકમાંનું લેટિન તે જાણતી હતી, અને દરેક
રવિવારે તે શ્રદ્ધાપૂર્વક તે વાંચી જતી હતી.

એ સત્ય છે કે તું તો સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં
મારે તરફ ફરી વળેલો છે, સૌન્દર્યશાસ્ત્રમાં,
ગુપ્તસંગ્રાહશાસ્ત્રમાં, શિલ્પશાસ્ત્રમાં, કાવ્ય-
શાસ્ત્રમાં તું પ્રવીણ છે; ખીજા કોઈ વિદ્વાનને
પણ ત્વારા જેટલાં " શાસ્ત્રો " નું જ્ઞાન

+ હેલાન્ટ દંડ પામેલા કાષ્ટરને જે વખતે
કોંસ ઉપર ચઢાવવાને લઈ જતા હતા તે વખતે
રસ્તામાં એક જ્યુએ તેનું અપમાન કર્યું. એ માટે
તેને કેટલું શાસન થયું કે તે કદી પણ મૃત્યુ પામી
શકે નહિ, અને સમસ્ત જગતના યવાના અતિમ
ન્યાયના દિવસ સુધી તેને આ પૃથ્વી ઉપર
જમણુ ક્યાં કરવું પડે. -આમ લોકકથા છે.

નહિં હોય. ઓફ્યુસ અને લાઇકોઈનથી
માડીને તે મોંઝવેર દ લાભારતીનના નવીન-
તમ કાવ્યમન્ય સુધીની દરેક કાવ્યરચનાથી
તું પરિચિત છે. કલ્પનાના પ્રદેશમાં એક
છેડાથી તે ખીજા છેડા સુધી તે પ્રવાણ કર્યું
છે; કોટના એન્ડ્રિયા રીકે અને બિઝા-
આનોથી તે ત્વારા સમકાલીન કો. એન્ડ્રિ
અને મો. દ લા કુવા સુધીના દરેક ચિત્ર-
મારની કૃતિયો તે જોઈ છે. સૌન્દર્યનું તે
શુદ્ધતમ સ્વરૂપમાં નિરીક્ષણ કર્યું છે. ઇજાનાની
ઉપરોલી શિલ્પકળા, પાર્થિવોનાની ભોલની
જત પાસેના ભાગ ઉપરનાં ચિત્રો, એન્ડ્રિયા-
નાં કુલપાત્ર; ઇજિપ્તનાં ચિત્રપદ્ધતીવાળાં
શિલ્પકળો, ગ્રીસ અને રોમની કલા, યાદો-
ના સમયની કલા, પ્રાચીન કલાના પુનરુદ્ધાર-
ના સમયની નવીન કલાપદ્ધતિ, એ સર્વથી
તું પૂરેપૂરો પરિચિત છે. તે સમગ્ર જોયું
છે, અને સર્વનું પૃથક્કરણ કર્યું છે. જેમ
ધોડો ખરીદતી વખતે, ધોડાના ગુણપરીક્ષક
તરીકે તેના નક્કરની સલાહ આપણે પૃછિયે;
તેમ ચિત્રકારો ત્વને સૌન્દર્યપરીક્ષક ગણીને
ત્વારી સલાહ લે છે. એટલું તો ખરું જ કે
સ્ત્રીના શરીરસૌન્દર્ય વિશે તો ત્વારા જેટલું

બીજા કોઇને જ્ઞાન હશે નહિ. એ વિષયમાં તો એથેન્સના શિષ્યકારે જોટલો જ તું પ્રવીણ છે. પરંતુ કવિત્વથી તું એટલો બધો ઘેરાઈ ગયો છે, કે તું પ્રકૃતિ, જગત અને જીવનની પણ પાર જમને બેઠો છે. ત્હારા પ્રેમપાત્રે ત્હારે મન ફક્ત વસ્તે જાયે અંશે સંતોષકારક બનતાં ચિત્તે છે. સામાન્ય માણસના પડછામાં રાષ્ટ્રશિવનને સૌન્દર્ય માટે જોટલો અધિક પ્રેમ હોય, તે પ્રમાણે ત્હને પણ છે. પરંતુ ત્હને કદી પણ એમ વિચાર આવ્યો નથી કે એ બાલ આકૃતિની પાછળ કાંઈ પણ ચેતન તત્ત્વ ધબકતું હતું કે નહિ. ત્હારો સ્વભાવ માયાળુ હોવા છતાં, શોક અને આનંદ એ ત્હારે મન માત્ર વદનની બાલ રેખાઓમાં વિકૃતિ ઉત્પન્ન કરવામાં સાધન-ભૂત બનતા ભાગ જ છે. ત્હારે મન સ્ત્રી તે માત્ર જીવન્ત મૃતિ છે.

હે તુચ્છ માનવબાળ ! ત્હારાં પુસ્તકો બાળીનાંબ્ય, ત્હારાં ચિત્રો શાડી નાંબ્ય, શિષ્ય-કળાનાં ત્હારાં બીમાં બાગી નાંબ્ય, રસિકને બૂલી જા, હોમરને બૂલી જા, * ફિડિયસને બૂલી જા, કારણ ત્હારામાં પીછી, કલમ, કે શિષ્યકળાનાં ઓભર હાથમાં લેવાની શક્તિ કે હિમ્મત નથી. બીજાની કૃતિયો માટેનો આ પ્રલહીન આદરભાવ શા ઉપયોગનો ? આ ગાંડી વૃત્તિયોના અન્ત કમ્હાં આવવાનો ? જીવન ત્હને અર્પી શકે ત્હેના કરતાં વધારેની ત્હેની પાસે આશા રાખીશ નહિ. સૃષ્ટિથી અસંતોષ પામવો એ તો માત્ર મહાન પ્રતિકાશાળી નરોનો જ અધિકાર છે. તે જમને+ સિફ્ટકસની રૂઢામા ઉભા રહી શકે,

કારણ કે તેઓ ત્હેનો. અર્થ, ઉકેલવાને સમર્થ છે. પરંતુ તું કાંઈ ત્હેવો નર નથી. ત્હારું હૃદય સરળ બનાવ્ય, ત્હારી પ્રાપ્તિ જે સ્નેહ રાખે ત્હેના સ્નેહનો પ્રતિધ્વનિ આવ્ય, અને જ્યાં પોણ કહે છે તેમ, અંધારી રાત્રે ચાંદનીની, ફાન્સના એક છેડે બેશીને બેગિંગ ચેર તળાવ ઉપર ગાન્ડોલાની, અને હેવી અશક્ય વસ્તુઓની ઇચ્છા કરીશ નહિ.

અમે તો તું લોકહિત કરનાર વખીલ બન્ય, અથવા કોઇને ત્હાં દારપાળ ઘડતે રહે; ત્હારા લત્તામાં મત આપનાર, અને ત્હારી દુકડિના સૈનિકોના મુખ્ય થવા જોટલી જ આકાંક્ષા રાખ્ય. કોઈ પણ ચોક્કસ ધંધો કર્ય, અને એકમાર્ગી નાગરિક થા આ શય્યોથી નક્કી ત્હારાં રૂવાં ઉભાં થઇ, જરો, કારણ કે, જર્મન વિવાચનિ અશિક્ષિત પર્ગે પ્રત્યે જોટલો તિરસ્કાર હોય છે, સૈનિકને સામાન્ય મનુષ્ય પ્રત્યે હોય છે, બ્રાહ્મણને ચૂર માટે હોય છે, તેટલો જ તિરસ્કાર ત્હને સામાન્ય વર્ગના નાગરિક માટે છે. કોઈ ધંધાર્થી મનુષ્યને રૂટેની ત્રિપદી સંગીતરચના કરતાં, સાધારણ નાટક સ્થળામાં ગવાતાં ગીત વધારે રુચિકર લાગે, અથવા માઈકલ એન્ગેલોની મહાન કૃતિ કરતાં કોઈ સાધારણ ચિત્રકારે ચીતરેલી કોઈ જીવન્ત વ્યક્તિનું ચિત્ર વધારે પસંદ પડે, તો તું ત્હેના પ્રત્યે અગાધ તિરસ્કારથી જીવેછે. હેવોં મનુષ્ય ત્હને પણ કરતા પણ અધમ લાગેછે. અને છતાં, હેવા ઘણા સામાન્ય મનુષ્યો હોયછે, જેમની બુદ્ધિ-અને હેમને પણ બુદ્ધિ હોય છે તે-કવિત્વમય લાગણીયોથી જરૂર હોય છે, જેમનાં હૃદય પ્રેમ અને

* ફિડિયસ શીસનો એક પરમ કુરાળ શિષ્ય-માર હતો. ત્હેણે હયુસની એક હસ્તિવંદ અને સુવર્ણની મૃતિ બનાવી હતી, તે પ્રાચીન જગતની સાત અલૌકિકતામાંની એક ગણાતી હતી.

+ થીસના થીલિસ નમરતા ગઢની બ્હાર,

સીના મુખ અને સિંહણના અંગવાણ એક પ્રાણી હતું. નજરમાં દાખલ થવા આવનાર સર્વને તે કંઈકને કંઈક ચંદ્ર પ્રકાશ પૂંછતી જે તે મનુષ્ય ત્હેને ઉત્તર દશ શકે નહિ તો ત્હેને વત્કણ મારી નાખતી.

અને સ્વાર્થ કરવાને સમર્થ હોય છે, અને જે લાગણી અનુભવવાને તું તદ્દન અશક્ત છે, હેવા ઉચ્ચ ભાવ તેઓ અનુભવે છે. હેવા ભાવ અનુભવવાનું ત્હારામાં સામાર્થ્ય જ નથી, કારણ ત્હારી ખુદિયે ત્હારા હૃદયને નાશ કર્યો છે.

શ્રેયને જ જે હેલે હેના આખા જીવનમાં કારનેશનને પાણી પાવા શિવાય અન્ય કંઈ જ કર્યું નથી. છતાં, હે કલાકાર, એ ત્હારા કરતાં હજાર ગણી વધારે કવિત્વમય છે. ત્હેના હૃદયમાં શ્રદ્ધા છે, આશા છે; આનન્દ-યા તે હસે છે, શોકથી તે રડે છે. ત્હારો એક શબ્દ ત્હેના સુંદર વદન ઉપર સ્થિત કે અશ્રુ લાવવાને બસ છે. એ ત્હેની મ્હોટી, મોટી આરામખુરશી ઉપર, બારી પાસે બે-શીને, પોતાનું કામ કર્યું કરે છે, પરંતુ ત્હેનું મન પણ કેવું કામ કરે છે ! ત્હેની કલ્પના

ત્રણથી ડોડે છે ! કેટલાએ હવાઈ કલ્પનાઓ તે બાંધે છે ને તોડે છે ! જે ત્હેનું વદન લાલ ચામ છે, પાછું શિકકું પડે છે. જૂના લોકગીતમાંની પેલી પ્રેમી બાળાની પેઠે જ ભાવના આવેશમાં ત્હેનું રક્ત ગરમ થઈ જાય છે, અને વળી એકદમ શીત બની જાય છે. કારણ બારી નીચેના ફરસગંધી વાળા રસ્તા ઉપર ત્હેણે પરિચિત પગરવ સાંભળ્યો. પ્રેમથી પ્રેરાઈને તીવ્ર બનેલી ઇન્દ્રિયો એ પગલાંને તો સહસ્ર મનુષ્યના પગરવમાંથી પણ ઓળખી કાઢી શકે તેમ હતું. તું તો માત્ર નિર્બિંત સમયે આવ્યો છે, પરંતુ એ તો ધણી વખતથી ત્હારી વાટચ જોતી હતી. આજો દિવસ હેને ત્હારા જ વિચાર આવ્યા કર્યા હતા: “ એ હમણાં ક્યાં દરો ?-શું કરતો દરો ?-એ જેમ મ્હને સાંભળ્યું કરે છે તેમ હું હેને સાંભરતી હોઈશ ખરી કે નહિ ?-કદાચ એ મહિા તો નહિ પડ્યો હોય ? ગઈ કાલે તે હમ્મેશ કરતાં વધારે ફિકકો દેખાતો હતો,

ચાક્રો હતો, અને અદિથી ગયો ત્હારે અસ્વસ્થ હતો. હેને કાંઈ થયું તો નહિ હોય ? પેરિસથી હેને કાંઈ માફા સમાચાર તો નહિ મળ્યા હોય ? ”-અને પ્રેમની દિવ્ય અસ્વસ્થતાથી ઉત્પન્ન થતા હેવા અનેક પ્રશ્ન તે સ્વગત પૂછતી હતી.

એ બિચારી બહાલ સોઝ બાળાનાં જીવનનું કેન્દ્રસ્થાન જ બદલાઈ ગયું છે. તે હવે ત્હારે માટે અને ત્હારી દારા જ જીવે છે. પ્રેમની અદ્ભુત અગમ્યતાથી, ત્હેનો આત્મા ત્હારા શરીરમાં વસે છે, ત્હારી આસપાસ ફરે છે, ત્હેને મળે છે. ત્હારી તરફ જ કોઈ તરવાર ઉગામે, તો તે પોતાની છાતી ઉપર તે ઝીંકે. ત્હારા ઉપર તકાયેશો ધા ત્હેને પ્હોચતા પ્હોચતાં હેનાં મૃત્યુનું કારણ બને; અને ત્હેં તો હેને માત્ર રમકડાના જેવી ગણી છે, ત્હારા આદર્શને પ્રત્યક્ષ કરવાના સાધન તરીકે તું ત્હેને વાપરે છે. હાલો અમાધ પ્રેમ ત્હેને પ્રાપ્ત થયો, ત્હેના બદલામાં ત્હેં માત્ર ત્હેની રુદામે યોડાક દષ્ટિપાત ફેંક્યા, યોડાક પુષ્પશુઝ આપ્યા, આવેશપૂર્ણ અવાજે અત્યન્ત સામાન્ય પ્રેમ-વચનો કહ્યાં. ત્હારાં કરતાં વધારે સાચા ભાવથી પ્રેરાયેશો પ્રણયી કદાચ નિષ્કળ થયો હોત. કારણ ખરે ! રુદામાના હૃદયમાં પ્રેમ ઉરપત્ત કરવા માટે પોતાને પ્રેમની લાગણી અનુભવતી પડતી નથી. એ શાન્ત હૃદયની નિર્મલતામાં ત્હેં જાણી જોઈને બંગ પાડ્યો છે. ખરે જ, સુવર્ણકિરીના પૂજક, સામાન્ય વગને વિધારનાર હે તિજારી, ત્હેં ધણું જ દૂર કાર્ય કર્યું છે. ખેદની સાથે ત્હેને દમારે એમ કહેવું પડે છે.

શ્રેયન સુખી ન્હોતી. પોતાની અને ત્હેના પ્રણયીની વચમાં કોઈક અદસ્ત પ્રતિસ્પર્ધા છે એમ તે કળી ગઈ હતી, અને ત્હેને ઇર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ. ત્હેણે તિજારીની દીલચાલ ઝીણવટથી તપાસવા માંડી, અને જોયું કે તે પોતાની હોટેલ-“ આર્સ જોર બાગ ”

અને મેરના ચોગાનમાંના મહામન્દિર શિવાય અન્ય કોઇ પણ સ્થળે જતો નહિં. એટલે હેના મનને સંતોષ થયો.

“ત્હમને શું થયું છે,” તેણે એક દિવસ તિખ્જેને પૂછ્યું, “કે ત્હમે ધિ ડિસેન્ટ ફ્રોમ ધિ ફોસ” ના ચિત્રમાંના આપણા પરમ ઉદ્ધારકના શરીરને ટેકા દેતી મેગડેલેન તરફ જોયા જ કરો છો ?”

“કારણ એ ત્હારા જેવી જ દેખાય છે,” તિખ્જે ઉત્તર દીધો.

ગ્રેએનનું મ્હોં આનન્દથી લાલ થઇ ગયું, અને એ ઉપમા સત્ય હતી કે કેમ તે ખાતરી કરવાને તે હેના દર્પણ પાસે ગઇ. તેણે જોયું કે હેનાં નેત્ર મેગડેલેનના જેવાં જ તેજસ્વી હતાં, હેના કેસ હેવા જ સુવર્ણરંગી હતા, હેનું કપાળ હેવું જ ઘાટદાર હતું, આખો મહેશ હેના જેવો જ હતો.

“ત્હારે મ્હને ગ્રેએન, અથવા તો મ્હારું ખરું નામ મારગરીત છે તે કહીને બોલાવવાને બદલે મેગડેલેન કહો છો તે એટલા માટે ?”

“હા, એટલા જ માટે,” તિખ્જે કાંઈક ગૂંચવાઇને ઉત્તર દીધો.

“મ્હારી તો કલ્પનામાં પણ કદી ના આવત કે હું એટલી સુંદર છું” ગ્રેએને કહ્યું. “અને મ્હારા મનને એથી ઘણો જ આનન્દ થાય છે, કારણ તેથી ત્હમે મ્હારા પ્રત્યે વધારે પ્રેમભાવ રાખ્યો.”

બાળાના હૃદયમાં થોડોક સમય રાન્તિ ફેલાઇ રહી, અને આપણે કળહ કરવું પડશે કે તિખ્જે પોતાના આ ગાંઠા આવેશ સ્થાપે શુદ્ધ કરવાનો ઘણો પ્રયત્ન કર્યો. એ લાગણીને પરિણામે ગાંઠા થઇ જવાતો પણ હેને કાંઈ લાગ્યો, અને એ હેની ધૂનને જડમૂળથી કાઢી નાંખવા માટે તેણે પેરિસ પાછા જવાનો નિશ્ચય કર્યો.

ઉપડતા પહેલાં મહામન્દિરમાં છેલ્લી વખત તે ગયો, અને હેના મિત્ર પેલા રક્ષકે “ધિ ડિસેન્ટ ફ્રોમ ધિ ફોસનાં દ્વાર ઉધારી આપ્યાં.

તે દિવસે મેગડેલેન હેને હમ્મેશ કરતાં વધારે શોકમત્ત લાગી. હેના શિક્ષક કપોલ ઉપર જાણે મ્હોટાં અશ્રુબિન્દુ ખરતાં હોય હેવો ભાસ થયો હેનું મુખ દુઃખથી સંકુચિત થયેલું હોય, હેનાં નેત્રની આસપાસ ચામડી ભૂરી ખની ગઇ હોય, એમ લાગતું હતું. હેના સુંદર કેસકલાપ ઉપરથી તેજનું કિરણ પણ જાણે ઉડી ગયું હતું, અને હેના આખા દેખાવમાં નિરાશા અને શ્રમની છાયા હતી, આપણને એમ લાગે કે જાણે હેને હેના પ્રિય કાષ્ટરના પુનરુદ્ધાર વિશેની શ્રદ્ધા જ ઉડી ગઇ હતી. ખરે, કાષ્ટર પણ તે દિવસે એટલો શિક્ષક, લીલાસ પડતા રંગનો દેખાતો હતો, કે એ શરીરમાં ફરીથી જીવન આવશે એ માનવું અધરું પડતું હતું. ચિત્રમાંના બીજાં સર્વ મનુષ્યને પણ જાણે એ જ વિચાર આવતો હોય હેવું લાગ્યું. એ સર્વેનાં મુખ તેજની અને ઉદાસ દેખાતાં હતાં. હેમના પરિવેશમાંથી પણ મન્દ તેજ જ ફેલાતું હતું. જીવનના તત્ત્વથી પ્રથમ તેજસ્વી લાગતાં એ આખા ચિત્રમાં આજે મૃત્યુની શૂખરી છાયા પ્રસરી રહી હતી.

મેગડેલેનના મુખ ઉપરની અગાધ શોકની છાયા બેઠને તિખ્જેને અત્યંત ગ્વાનિ થઇ, અને પેરિસ જવાનો હેનો વિચાર શિથિલ થયો. ચિત્રમાંના આ ફેરફારને પ્રકાશના આ ક્રમિક સ્થાનફેરથી ઉત્પન્ન થયેલો માનવાને બદલે, હેને પોતાની સાથેના ગૃહ સમભાવથી ઉત્પન્ન થયેલો તેણે માન્યો. હવા ઘણી ખરાબ હતી, વરસાદની ઝીણી ફરફર પડતી હતી, અને વરસાદ અને ધૂમ્મસથી મન્દ, બનેલા તેજનું એક કિરણ પાણીથી નીવરતા કાચમાં

યધને મહાપ્રયાસે અંદર આવવાને શક્તિમાન થયું હતું. એ કારણ એટલું સ્પષ્ટ હતું, કે તિખર્સે કદાપિ તે સ્વીકારે નહિ.

“અહા !” તે સમયના એક તરુણ કવિના શબ્દો વાપરતાં તે મન્દ સ્વરે બોલ્યા, ‘તું’ જો જીવન્ત હોત તો હું કાલે ત્હને મ્હારો પ્રેમ અર્પણ કરત !’-તું’ શા માટે આ કેનવ્હાસના તાંત્રીઓમાં સપડાયેલી, અને આ રંગના બન્ધનમાં બંધાયેલી અસ્પર્શ છાયા જ છે ? તું જીવનના આભાસરૂપ છે, છતાં ત્હારામાં જીવનનું સામર્થ્ય નથી ! વસ્તુતઃ ‘કેનવ્હાસ ઉપર અચુક રીતે પ્રસારેલાં તેલ અને રંગ હોઈને, હાવા સૌન્દર્ય, હાની મહત્તા, માનુષી અને દિવ્ય પ્રેમના તેજથી ભરેલાં હાવાં તેજસ્વી નેત્ર, અને હાવા જ્વલન્ત પરિવેશનું સાર્થક્ય શું ? એ મ્હારી પૂજ્ય પ્રિયા ! ત્હારાં એ મૃદુ, જ્વલન્ત નેત્ર એક ક્ષણ મ્હારી સ્થાને કેરવ્ય. પ્રેમના પ્રભાવથી જેને માટે સ્વર્ગનાં દાર ઉધડ્યાં, હેની હે ક્ષાંકિની, મ્હારા ઉત્તમ પ્રેમ તરફ દયાની દોષ્ટથી જો. એ દ્રેષ્ઠમાંથી ત્રીએ ઉતર્યું, ત્હારો લાંબો. લીલી સાટિનને ભરાવદાર જબો પ્રસારીને ઉભી થા, કારણ મૃત્યુના એ દિવ્ય માચડા આગળ તું ધણા લાંબા કાળથી છુટણિએ બેસી રહી છે. પેલી ધાર્મિક સ્ત્રીએ એ રેહનું રક્ષણ કરશે. મૃત મનુષ્ય પાસે રાત્રે બેસી રહેવા માટે એ બસ છે, આવ્ય, મેગડેલેન, આવ્ય ! ત્હારા હૃદયની સઘળી સૌદમ્ય તો ત્હે ત્હારા દિવ્ય પિતાના પાદ આગળ નહિ જ ઢોળા દીધી હોય ! એ ધાતુના પાત્રને તળિયે હજી પણ સુગન્ધી પદાર્થ રહ્યો હશે, અને તે પશ્ચાતાપની ભરમથી આંખા પડેલા ત્હારા કેશનું તેજ પાછું લાવવામાં કામ લાગશે. ત્હારા પૂર્વ જીવનની પેઠે ત્હને અનેક મૌકિકમાળા મળશે, હૃદયસીનાં બાળકો ત્હારી ત્હનાતમાં હાજર

રહેશે, સિડોનમાં બનતા કીમતીમાં કીમતી કાપડનાં ઓઢવાનાં મળશે. આવ્ય, એ મેગડેલેન ! તું બે હજાર વર્ષથી મૃત્યુ પામી છે, તથાપિ મ્હારામાં યૌવન અને ઉત્સાહ એટલાં પ્રમળ છે કે હું ત્હને પુનર્જીવન અર્પા શકીશ. હે સૌન્દર્યભૂતિ ! ત્હને એક જ ક્ષણ મ્હારા જીવ પાશમાં લેવા દે, અને પછી બલે મ્હને મૃત્યુ આવે !”

જીવલેણ ધાધી વિદ્ય થયેલા કળતરના અન્તિમ સ્થનના સ્વર જેવો કામલ, મન્દ, શોકમય નિઃશ્વાસ વાતાવરણમાં પ્રસરી રહ્યો. તિખર્સે ધાયું કે મેગડેલેન ત્હને ઉત્તર દીધો.

એ એવેન હતી. એક સ્તંભની એકે ઉભા રહીને ત્હેણે સર્વ દીધું હતું, સાંભળ્યું હતું, સમજ્યું તે મમઝી હતી. ત્હેના હૃદયની તન્ની ટુટી ગઈ. તિખર્સે ત્હને મ્હાતો ન્હોતો.

તે સાંઝે તિખર્સે ત્હને મળવા આવ્યો. તે શિક્કે અને ઉઘાસ હતો. એવેન રંગ શ્વેત બની ગઈ હતી સહવારના ઉત્કેરાટથી ત્હેના વદન ઉપરની લાલી ઉડી ગઈ હતી.

“હું કાલે પેરિસ જવાનો છું. તું મ્હારી સાથે આવીશ ?”

“પેરિસ કે ગમે ત્હાં ત્હમારી જમ્હા ઇચ્છા હશે ત્હાં હું આવીશ.” એવેને ઉત્તર દીધો. સ્વેચ્છાને અંશ પણ ત્હેનામાં રહ્યો ન્હોતો. “હું બધે ફરખી જ થવાની છું ને ?”

તિખર્સે ત્હેની સ્થાને તીક્ષ્ણ અને મર્મ-ભેદી નજરે જાયું.

“કાલે સહવારે આવજો, હું તૈવાર રહીશ. મ્હાઈ હૃદય અને મ્હાઈ જીવન મ્હે ત્હમને જ અર્પણ કર્યા છે.”

તે તિખર્સે સાથે “આર્મ્સ ઓફ બ્રાન્સ” માં ગઈ, અને ત્હેને યુસારીની તૈવારી કરવામાં મદદ કરી. ત્હેણે ત્હેને પુસ્તકો

બંધ કરી આખ્યાં, કપડાં બંધ કરી આખ્યાં, અને હોનાં ચિત્રો બંધ કરી આખ્યાં. પછી સુ ક્રિપ્દોષ ઉપરના પોતાના ન્હાના ધરમાં તે પાછી ગઈ. તેણે કપડાં બદલ્યાં નહિ, અને બહાર જવાનાં કપડાં બેર જ તે શય્યામાં પડી.

તેણે મન અસંત ઉદાસ થઈ ગયું હતું. તેની આસપાસની સમગ્ર વસ્તુ તેને શોકમય ભાસતી હતી: નીલરંગી ફુલપાત્રમાંના પુષ્પચુન્ન કરમાઈ ગયા હતા; માર્ગ ઉપરના દીપક ઝગઝગ હતા, અને મન્દ, આનંદશિત તેજ આપતા હતા. કાષ્ટરની હસ્તિદંતની સૂતિએ નિરાશામાં માથું છાતી ઉપર ઢાળી દીધું હતું, અને પવિત્ર “ભોક્ષ પુડ”ની શાખાએ મૃત્યુ વખત આપતા પુનિત જળમાં યોગાયેલા “સાધપ્રેસ” નું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું.

પેલા ન્હાના ગોખમાંથી મેરીની ન્હાની પ્રતિમા આશ્ચર્યથી તેના રડામું ભેદ રહી હતી અને પંચમૂલના તુલ્યથી ધરનાં બારી બારણામાં ચિચૂડ ચિચૂડ અવાજ થતો હતો.

બારેમાં બારે રાયરમીલામાં, તદ્દન નિર્ભાલ વાસણો ઉપર, જાણે શુદ્ધ અને દયાનો ભાવ આવી ગયો હતો, અને તેમાંથી શોકમય અવાજ નીકળતો હતા. આરામ ખુરશી જાણે તેના ખાલી લાંબા હાથ પ્રસારતી હતી; જાણી બહારની વેધ, ફુટેલા કાચમાંથી તેનો લીધો કર લખાવતી હતી. લગભગ હોલવાઈ જવા આવેલા અગ્નિ ઉપરની કિટલી રુદ્ધ કરતી હતી; પલંગ ઉપરના પડદા હમ્મેશ કરતાં અધિક નિર્જીવતાથી લટકી રહ્યા હતા. તેનો આખો શયનખંડ જાણે સમજી ગયો હતો કે તેની તરફ વાતી જતી રહેવાની હતી. એવેને તેની પૃથ નોકરને યોલાવી. પૃથ પુષ્કળ રોષ, એવેને તેને ધરની કૂંચીયો અને તેની મિલકતના દસ્તાવેજો સોંપ્યાં. પછી તેણે તેનાં કાચિયા રંગનાં બે કબૂતરો પાંજરે ઉછાડ્યું, અને તેમને છોડી મૂક્યાં.

‘બીજા દિવસે સહવારે તે તિબૂર્ત સાથે ચેરિસ જવાનો માર્ગ કાપતી હતી.

(અંતર)

નાકના શણગાર

હંટના નાક સોંસરવા જેમ ‘અક્લ’ નાખવામાં આવે છે તેમ ન્યુ ગીઆનાના મેકીઓ અને શેરા લોકોના નાકની અંદરની દીવાલ આરપાર અણીદાર લોકડાને ખીલો ભરાવી રાખવામાં આવે છે, જે એમને મન ઉભી અક્કડ મુછો જેમ શોભે છે. મલેપ્રટન લોકો સુસ્વીમ નાંજનીઓની માફક બુલાખીની જગ્યાએ નસકોરા વચ્ચેના ભાગમાં મોટું કડું પહેરે છે. એ કડું એવડું મોટું હોય છે કે ખાતી વખતે વ્યાંજણાં સોતો કેળાયો એ કડા સોંસરો મ્હોમાં ચાલ્યો જાય છે. એ કડું હડપચીએ જમ આડે છે. દર કોણીએ એ કડું ઉચ્ચકું પણ ફાવે તેવું હોતું નથી. પગમાં પહેરવાનાં કડા જેવડું હોય છે, છતાં મહાવરાથી એમને એ શણગાર અજાણ્યો થઈ પડતો નથી.

લુએનીયાના લોકોનાં નાક જન્મે નસકોરાં અને ઘંડી જેમ ત્રણ ટેકાણે વિધાય છે. દક્ષિણ અમેરિકાના કેટલાક યજ્ઞહાના હિંદોઓ નાકની ઘંડી સોંસરી તાડીની હાથમાંથી સળ ખોસી દે છે !

સ્નેહપૂર્ણા.

(ભાગ બીજો)

લેખક : શ્રીયુત ગોકુળદાસ દોરકાંદાસ રાયચુરા.

પ્રકરણ ૬ હું.

ગુલબાનુની આત્મકથા (ચાલુ)

વિકારીયામાં મહેને અનેક તર્ક વિતર્ક આવ્યા. એક અભણા યુવાન સાથે મુંબઈ શહેરમાં આ રીતે આવે વખતે, ગાડીમાં બેસીને જવું એ એક ખરેખરી બૃહ મણાય.

એ ભંતના વિચારોની હારમાળા મહારા મગનમાં ધોળાવા મંડી.

અમે ગ્રાંટરોડ રોડને આવ્યાં. ઊરત લોકલ ઉપડતી હોવાથી હું અને મહેને અત્યારે પેલા પાપી પેરતનજના હાથમાંથી બચાવનાર સોરાળ બંને રેલગાડીમાં યુગયુગ બેઠાં. પરેલ આવ્યું અને અમે બંને ઉતયાં.

સોરાળનું અત્યાર મુધીનું વર્તન શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરાવનાર હતું, રોજનથી મહારે ઘેર પડોચતાં પહેલાં મહારાથી એનો આભાર માન્યા વિના ચલાયું નહિં.

“આજે ત્હમે મહેને એ પાપીના હાથમાંથી બચાવી જે બહાદુરીમયું કામ કર્યું છે એ માટે હું તમારી જીવનભરની આભારી છું.”

“એમાં મહેં કંઈ ખાસ કર્યું નથી. હન્સા

નની ૧૨૦૪ છેકે જ્યાં જ્યાં પાપ અને પાપીઓ હોય ત્યાં જાંગીને જેખમે પણ એ બંનેનો નાશ કરવો. એ પારસીએ ત્હમારા ઉપર જે પ્રકારે હુમલો કર્યો એ એને માટે પાપ હતું અને એ રીતે એ પાપીએ આપણી, આખી જાતને શરમાવનાર પગલું લેવાની તૈયારી કરી હતી.”

મહારં ઘર આવતાં ૧૨ી એ યુવાનનો મહેં આભાર માન્યો. એ એને રસ્તે ગયો અને હું મહારા ઘરમાં આવી આરામ ખુરશી પર જાણે બહુ યાક લાગ્યો હોય તેવી રીતે પડી.

મહારી એ આખી રાત અનેક વિચારોમાં ગઈ. મહારે માટે હવે વર્ગમાં જઈ શિક્ષણ લેવાનું અસંકલ લાગ્યું, મહારા શરીરનો બાંધો ખીલતો જતો હતો, આપણા સંસારમાં યુવાનોની આંખો સૌંદર્યની યુગને બન્ને વિકારની અનિષ્ટ ભાવનાને પહેલી વધાવે છે. એક ખુશ્નુરત સ્ત્રીના સૌંદર્યમાં મહેલું પ્રભુત્વ નિદાગી રાજ થાય એવી આંખો આપણે ત્યાં આજી છે. જેટલી જેટલી આંખો મહેં મહારા તરફ રૂંટી જોઈ એ બધી આંખોમાં પરાવતા હતી. નિર્દોષ, પવિત્ર સ્નેહભરી આંખોનો આપણા દેશમાં

આપણા સમાજમાં હુકાળ છે. મહેં વિચાર કર્યો કે મહારે આ સ્થિતિમાં પરણી જવું એ વધારે સજાહબર્તુ છે. હું જ્યાં સુધી કુમારિકા રહીશ ત્યાં સુધી આવી આશરો રોજ આવ્યા જ કરવાની મહારામા એ આફતો સ્વામે યરાનું બળ નહોતું, કીધે વખતે પેસતનજી જેનો પાપી મહેને હેરાન કરી નાખશે એ વિચારે હું કંપી ઉઠી. એક ક્ષણ બીજો વિચાર આવ્યો કેાઇ સ્ત્રીઓની સંસ્થામાં જઈને સેવા કરું તો? આજની સંસ્થાઓને સાચાં કામ કરનારાંઓ મળતાં નથી. મહારા જેવી એવી કેાઇ સંસ્થાને પ્રાણ અર્પે તો? જેના જ્ઞાનની ઉણપ છે એને જ્ઞાન આપવું એના જેવું સેવા કાર્ય બીજું એકેય નથી એટલે એવી કેાઇ સંસ્થામાં જોડાઇ જવામાં કંઈ વાંધો નથી.

આ રીતે આખી રાત જુદા જુદા વિચારોની બરતી ઝોટ થયા જ કરી.

બીજે દિવસે હું મોહું પોઇ કપડાં બદલાવું છું તેટલામાં ટપાલવાળે આવીને એક બંધ પરડીયું મહારા હાથમાં આપ્યું.

મહારા નામનો કેાઇ દિવસ કોઈનો કાગળ ન આવતો એટલે મહેને પહેલી દષ્ટિએ પરખીયું હાથમાં લેતાં લેતાં અજબબી થઇ. મહેં ધ્રુજતે હાથે પરખીડીયું ખોલ્યું.

પહેલા જ શબ્દોએ હું આભી બની ગઇ.

“મહારા ચમનનું ગોરું શુભ.”

એ શબ્દથી એ પત્ર શરૂ થતો હતો. મહેને એક ક્ષણ લાગ્યું કે આ પત્ર વાંચ્યા વિના શરી નાંખવો ઠીક છે. બીજી ક્ષણે એ પત્ર વાંચી તો જ્યો એ વિચાર રકુર્યો.

“મહારા ચમનનું ગોરું શુભ.”

હું ત્હમારાપર આજે મહિનાઓથી કાગળ

લખવા છૂટતો હતો પણ કાગળ લખીને શું શબ્દો એ વિચારે આજ સુધી થોભી ગયો. હવે મહેને લાગે છે. કે, મહારે ત્હને કાગળ લખી નાખવોજ જોઇએ ગોરી શુભ ! ત્હને ખચર તો હશેજ કે-તું હવે ઉમરમાં આવી છે, ત્હારે મોડા વેલું કોઈને તો ત્હારો હાથ સોંપવો જ પડશે. તો એ હાથ માટે આ કમતરીન ત્હારો ઉમેદવાર છે શુભ હું તને જ્યારે જ્યારે જોઉં છું તારે મહેને એમ થઇ જાય છે કે ખુદાએ આ કુલ સરજી હાથ ધોઇ તાંપ્યા છે. મહુથા વધુ તો મહેને ત્હારી નિર્દોષિતા ખેંચી રહી છે. શુભ આ કાગળમાં વિશેષ શું લખું? મહેને તું આજે સ્કાંજે ને વિદ્યોતરીઆ ગાર્ડનમાં મળે તો ત્હારી પાસે હું દિલ ખોલીને બધી વાત કરીશ.

લી. ત્હારો એક ઉમેદવાર.

તા. ક. એક વાત લખી શખજ કે ને તું મહેને નહિ મળવા આવે તો હું ખી થરો.”

પત્ર વાંચી હું થંભી ગઇ. હું મળવા જાઉં તો હુખી થઇશ એ શબ્દોમાં મહેને ધમકી આપનારી ભાવના જણાઇ.

આજનો મહારો આંખો દિવસ “અમડી ગયો. હું ઘરમાં પડી રહી. મહેને ખાવા પીવાનું કંઈ રચ્યું નહિ. એના એ કાગળના વિચારોએ મહેને આંજે પેરી લીધી.

સ્કાંજ પડી. મહારા ધરતું ખારણું ટોકાયું.

“કોણ ?” મહેં ધ્રુજતે અવાજે પૂછ્યું.

“હું રતન બહેન !”

રતન બહેનનું નામ સાંભળતાં મહેને ધિરજ આવી. મહેં ઉઠીને ખારણું ઉપાડ્યો.

“કેમ આજે ક્લાસમાં આવી નહિ ?” રતન બહેને મોટે અંજાને ખુમ પાડી.

“મહારે હવે ક્લાસમાં જઈગીબર આવવું નથી.”

“વળી પાછું શું થયું?”

“મહે સધળી હકીકત રતનબહેનને કહી સંભળાવી. હકીકત સાંભળી રતનબહેનનો પીતો ઉઠ્યો.”

“એ... મુલાને હમણાં ને હમણાં કેલાંસમાંથી પાછીયું અપાવું.”

“મહે” એને ખૂબ સ્હમજાવ્યાં કે ત્હમે હવે ગમે તેમ કરો છતાં હું હવે કલાસમાં કોઈ પેણ રીતે આપવા પ્રયત્ન નથી. આજથી સ્ત્રીઓના વર્ગમાં પુરો શિક્ષણ આપે એ મહેને કોઈપણ રીતે સલાહકારક લાગતું નથી. સ્ત્રીઓ માટે શિક્ષણના વર્ગો ચલાવવા હોય તો સ્ત્રી શિક્ષકાઓ જ રાખવી. જો સ્ત્રી શિક્ષકાઓ ન મળે તો વર્ગો બંધ કરવા. રતનબહેને આવા આવા કંઈક વિચારો કહી દીધા.

“રતનબહેન, તમારે શું કરવું અને શું ન કરવું એ માટે હું કંઈ કહેતી નથી; હું તો મ્હારે માટે એક જ વિચાર ગોઠવી બેઠી છું કે મ્હારે હવે શિક્ષણ લેવું હોય તો ઘેર બેસીને લેવું.”

રતન બહેન મ્હને ખૂબ સ્હમજાવતી ગયાં.

તે દિવસ એ રીતે પસાર થયો. બીજે દિવસે શરી રપાલમાં એક કાગળ આવ્યો;

“કેમ મુલા! તું માનતી નથી કે? મહે ત્હારી તાહ વિફોરીયા ગાર્ડનમાં ભેળ. ભેળ-ભેળને મ્હારી આંખો થકી. તું ત્હારા મનમાં શું સમજે છે? યાદરાખ મુલાં કે જો આજે સાંજના મ્હને પીકેટોરોયા ગાર્ડનમાં નહિં મળે તો ત્હારા હું હાલ હવાલ કરી નાંખીશ. જેમ તું હકીલી છે એમ હું પણ હકીલી છું. હું ત્હને મ્હારી કરવા માંડું છું, ગમે તે

યાય, ગમે તેટલા ઉપાયો લેવા પડે તોપણ હું ત્હને મ્હારી બનાવીશજ. માટે સંપસલાદય બધું થઈ જાય તો સારું. નહિ તો પછી મ્હારે મ્હારે મ્હારા ઉપાયો અજમાવવા પડશે. ત્હારે માટે હું મોતને પણ વધાવીશ. તુંને આ એક તક આપું છું. મુલાં આજે જરૂર મળજો નહિં તો એનાં પરિણામ સારા નહિંજ આવે. યાદ રાખ જો હવે મુદ્દી તો પછી બહુ બારે પડી જશે.”

હી. ત્હારો ઉમેશ્વાર.

હવે તો મ્હને આ વિષયમાં અવધી થતી હોય તેમ લાગ્યું.

આ વાત મ્હારે કોને કહેવી? એ વિચારમાં ને વિચારમાં બપોર થયા. આજ મહે ખાધું પણ નહિં.

બપોરે મ્હારું બારણું કોઈ ધીમેથી ઠોકતું હોય એવો અવાજ આવ્યો.

આજે બારણું ઉઘાડ્યું મ્હને સત્રામત લાગ્યું નહિં. મહે રટ્લસ મુદ્દી બારણા ઉપરની કાટમાંથી સ્ત્રીની નજરે જોયું તો જો જુવાને મ્હને તે દિવસે પેસ્ટનજના હાથમાંથી ગયાથી હતી તેજ જુવાનનો મહેરો દેખાયો.

મહે બારણું ઉઘાડ્યું.

“આવો જી” મહે સોરાગને આવકાર આવ્યો.

“શુભજ્ઞાન, જુઓ ત્હમે તો મ્હને પેલાનું નામ ન આપ્યું પણ મહે એવું નામ મેળવી લીધું છે. એ માણસ હવે ત્હમાની પછપાડે કારસ્તાનો આદર્શ છે. ત્હમને હું ચેતાવવા આવ્યો છું કે ત્હમારે હવે બહુ સંભાગથી મહેવું પડશે. ત્હમારી જીંદગી બેખમમાં છે.

(અપૂર્ણ)

નારી પૂજના નમૂના !

સત્ ગંગવાનના કહેવાતા અનુયાયીઓને મનેલો હિંદુ સમાજ તેમની આરા પ્રમાણે નાચે પ્રમાણે વિવિધ પૂજાપા દ્વારા નારી-ઓની પૂજા કરે છતાં દેવતા અને લક્ષ્મી ભારતમાં ન રમે, તે દેવતાઓનીજ હકીકાઈ સમજવી !

(૧) કચ્છ-ભૂજમાં એક નાગાંજિ વસીલ કુટુંબની કન્યાને કારણે 'એ બધું મહાભારત મંડાણું', એની હમર વર્ષ ૧૬ છતાં ફરમારી નિશાએ શણ્ડી. કહે છે, કે એને રાજના એક અમલદાર પાસે જવા માટે સમલવવામાં આવી. તે ન સમજ અને તેની સખત પૂલ કરવામાં આવી. રાજવાતા પાસે કન્યાની માતાએ ફરિયાદ કરી ત્યારે રાજમાતાએ એક ખવાસને એક કાગળ સાથે તેનો બદોબસ્ત કરવા મોકલ્યો. રસ્તામાં તે ખવાસની પાણી સારી રીતે પૂલ કરવામાં આવી ! શુન્દેશારોની રાજ કેમ પૂલ કરે છે તે હવે જોવાનું છે.

(૨) ભમનગરમાં એક વ્યાસના ગરીબ દીકરાની વહુને તેનો બાપ કચ્છમાં લઈ ગયો. હવે તે જમાડને કહે છે, "ધર જમાડ તરીકે રહેવા આવ નહિ તો કાંઈ નહિ" ! આ વેવાઈએના કચ્છમાં કન્યાને તો વિચારેય આ કાંઈને નથી !

(૩) જુજની એક શ્રાવણ કુમારી હીરાને ૧૧ વર્ષની હમરે પરણી દેવામાં આવી. બે વર્ષ પહેલાં તે રાંડે. અત્યારે ૧૭ વર્ષની તેની હમર છે. ધરડાં બાપને આશરે છે. તેના ગયા પછી એ બાળાનું બેલી કાણુ ?

(૪) સરધારના એક બટ્ટની, ૨૦ વર્ષની હમરની વિધવાને ક્ષાતિએ ન અપનાવી. નર્સ થયેલી હતી, ભાવનાએ હતી પણ કાણુ સંધરે ? આખરે ફરિયાદના એક લોહાણના પરમાં જઈ

બેઠી છે. બ્રાહ્મણ ક્ષાતિ તેને શુદ્ધ કરે તો તેની ના નથી.

(૫) જુનાગઢના એક માસ્તરે પોતાની સ્ત્રી પર "દાકરો મારા પેટનો નથી" એવો આરોપ એકથી ને તેને કાંતી મેલી ! બાઈ બીચારી હાથ બાપને આશરે છે, અને પાછી ?

(૬) એક શ્રીમંત કુટુંબમાં દીકરાની વહુ પર બહુ જીવમ હતો. પોતાના માવતર પાસે તેણે ફરિયાદ કરી ત્યારે જવાબ મળ્યો : "કરમ વારા અમે શું કરીએ, પડ કુવામાં." છાત્રીએ ખરેખર બીજે દિવસે કુતો પૂર્યો !

(૭) એક સ્વામીનાથને એક સગા સાથે બનવું નહોતું. પરંતુ સગાને ત્યાં પ્રસંગપાત જમાણુ હતું તેમાં તેના સાસુરીઆઓ જમવા ગયેલા અને સાથે તેણે અર્ધાંગ પાણી જમવા ગયેલું ! વહુને આ શુન્દો ! સભમાં ઊંચીથી એ સ્વામીનાથે ધમપાનીને મારી નાખી !

(૮) એક સ્વામીનાથ લેણા રૂપીઆ પાંચ માટે સ્ત્રીના દેખતાં સસરાને ગાળો દેવા લાગ્યો. સ્ત્રી વારવા ગળા : "રૂપીઆ કઈ રહે, પણ ગાળો કાં છો ?" પતિરાજનો મિલકેય એવો ને મરેલો પાણીનો લોટો ફેંક્યો. બાપને પેટમાં વાગ્યો, અને પ્રસુના ફરવારમાં "પતિ સાથે કેમ જોવાયો ?" એ શુન્દોનો જવાબ આપવા ગઈ !

(૯) મધ્ય દિંદમા એક માખાપ કન્યાને નાની વયે પેરણાવી મૃત્યુલોક છાડી ગયા. ખાઈ વિધવા થઈને ઘરમાં એકલી પડી ત્યારે બદમારો પુ'કે પડી તેતું અપહરણ કરી ગયા. તેતું શિયળ બગાડયું ને ઉપરથી એ માલના નાણાં કરવા આઢક રોધવા લાગ્યા માત્ર હસ્તવેજ એ ખાઈને બચાવી. હાલ આશ્રમમાં છે.

* * *

(૧૦) ઉત્તર ગુજરાતમાં એક રખડતા ક્ષત્રિય કુટુંબે સ્ત્રી મરી જતાં કન્યાને વેચીને બીજે ગામ

* * *

(૧૧) અહમદનગરના રહીમ વાલદ આપુ. બાઈ નામના ઘંટી ટંકારીને નાની ઉમરની પત્નીની વર્તણૂક વિશે જ્ઞેમ ઉપજતાં ધાતકીપણે તેણે તેને મારી નાંખી. સેરાન્સજને ફાંસીની સાલ કરી અને હાઈકોર્ટ કાયમ રાખી છે.

સામાર સ્વીકાર.

ખીલાફત (મુંબાઈ) : તંત્રી રા. અલીબહાદુરમાં, બી. એસ સી. પુ. ૫; અંક ૩૫-૩૭. વા. લ. રૂ. ૫-૦-૦

પ્રગતિ (મુંબાઈ) : તંત્રી રા. પરધુભાઈ બહા. રામી. પુ. ૧; અંક : ૭-૧૦. વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦

અંગબળ અને આરાગ્ય (વડોદરા) : તંત્રી રા. પાદરાકર અને શ્રી સુમેયના બહેન દેસાઈ. પુ. ૧; અંક ૬-૧૦. વા. લ. રૂ. ૩-૬-૦

જીવનોદય (નડિયાદ) : તંત્રી : રા. કાન્તિલાલ રા. શાહ. પુ. ૧; અંક ૧. વા. લ. રૂ. ૩-૩-૦.

સમાજ સેવક (પત્રિકા) અને સેવક મંડળનો અહેવાલ (જામનગર) : બ. રા. ગો. હી. હકર. વર્ષ ૩; અંક ૧૦.

હિંદીઅન બ્યુઝ (ડરબન) : વર્ષ ૧૩; અંક ૩૨-૩૪. વા. લ. શી. ૧૫ પે. ૬.

નવું ચેતન (કરાંચી) અને કેલેન્ડર : તંત્રી રા. રા. કા. ચોહાણ પુ. ૧. અંક ૧૫. વા. લ. રૂ. ૩-૧૨-૦.

જુના રિવાજોના નવાં ગીતો !

૧. અંજનવેગી જીવન.

(સંપાદક : શ. જ. દુ. અંધડીઆ,)

બાળલગ્ન વિષે.

(રઘુપતિરામ રહેમાં રહેલો રે...એ રાહ)

ઉમા કરી કાન, સુણો સૌ ખેતી રે

કયા મારા અંજનવેગી જીવનની રે

મારે જીવનું થોડું, કરવું ઝાડું રે

નાની વયમાં બોડે માથે લાલું રે

લાગી ચોટ રિવાજ પવનની

કયા મારા ૦

સખી ! જાન્યુઆરીમાં હું જન્મી રે

ફેબ્રુઆરીમાં કુદીએ રમતી રે

સખી ! માર્ચમાં થઈ મા વનાતી રે

કયા મારા ૦

સખી ! એપ્રિલમાં બાપાજી પરણ્યા રે

નવી માએ મેમાં મુઝી બહુવા રે

સખી ! જુનમાં જીવાન ગણાણી

કયા મારા ૦

સખી ! જુલાઈમાં હું તો પરણી રે

આવી ઓગસ્ટ મહિનામાં અધરણી રે

સપ્ટેમ્બરમાં દસ માતા બે તથાની રે,

કયા મારા ૦

ઓક્ટોબરમાં મન્દુલુએન્ડા આવ્યો રે

ધરડો નાય નવેમ્બરમાં સીધાવ્યો રે

ડીસેમ્બરમાં વિધવા છું હું દુઃખણી

કયા મારા

(નોંધ : ત્યાર પછીના જાન્યુઆરીથી તે છેક આજસુધી અને કદાચ

યાવત્તચ્છ્ર દિવાકરો એ ખેતનના જીવનમાં દુઃખ સિવાય બીજો ફેરફાર નહિ હોવાથી કવિએ કલમ પડતી મેલી છે !)

સંગીત શિક્ષણ વિભાગ.

સંપાદક: રા. જી. કુ. ખંધવીઆ.

[નોંધ: કટલીક સંગીતપ્રેમી બહેનોના આચરણી- આ પત્રમાં સ્ત્રીઓમાં નહોતી અને પ્રિય ઘર પડેલાં જરવા-આયનો, વાણી પર વગાડી શકાય એ માટે સરળ મદ્દતિથી આ શિક્ષણ વિભાગ ખોલવાની અમને જરૂર જણાય છે. આ વિભાગ સંગીતનું સાચું જ્ઞાન ધરાવનાર બાઈ ખંધવીઆ (જેઓ સર્વજ્ઞાન ધરાવવાનો દાવા નથી કરતા) તેમને સોંપીએ છીએ અને અમને આશા છે કે, અમારા વાંચકોને તેમાંથી કંઈક મદદ થઈ શકે. આ ઉપરાંત જે બહેનોને પોતાને જમવાં ગીતોની ' નોટેશન ' જોઈતી હશે તેમને તે એસાડી આપવામાં બનતું કરવામાં આવશે.]

તંત્રીઓ.

નોટેશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- ૧) ધીમ સ્વરો માટે નીચાની કંઈ નથી.
- ૨) કેમળ અથવા અર્ધસ્વર માટે કાળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કામળ સમજવો.
- ૩) જે સ્પષ્ટમાં ગાયન વગરનું હશે તેનાથી પાછલા સમક (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ આગલા સ્પષ્ટ (ટીપ અથવા તાર) નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરની નીચે અનુક્રમે સ્પષ્ટ પાછળ અથવા મુકવામાં આવશે. જેમકે: લા (એટલે ખરજનો ધીમ ની) અને લા (એટલે ટીપનો ધીમ રે) વગેરે.
- ૪) તાલનો ઠેકા બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આથી નીચાની કરવામાં આવશે. જેમકે-લા " જીના-આમાં " લા " પર તાલનો ઠેકા જણવો.
- ૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...ઇ...એમ લખાવવા પડે છે તો તે આ...ઇ... બતાવવાને માટે એવા દરેક વધારાના સ્વર માટે...આમ ત્રણ ગોંડા વચમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે લા...જી...ના રં એટલે કે લા. આ. જી. ના એમ સમજવું.

મ પ મ મ

લીટી ૧:

ગીત	દ હુ કે વસંત કું...જ કે...દિ લા...રે લોલ
સ્વરો	મ પ મ મ મ રે મ પ મ મ પ મ મ રે મ મ
લીટી ૨:	ધ ર માં બા બી ના એ વા ...ગી... ત રે
	રે મ મ મ મ રે મ મ પ ધ ની ધ પ
લીટી ૩:	બા... જી ના બા વ મ ને બા...જ વે.. રે લોલ
	મ પ મ મ મ રે મ પ મ પ મ મ રે મ મ

(બાકીની બધી લીટીઓ આ પ્રમાણેજ વગાડવી.)

નોટેશન (આ રાસનો તાલ દ્વિચ છે. આ રાસ મધ્યમ આદ્ય સપ્તકના ઉત્તરાધમાંથી પછી ચાર વાચ છે અને પૂર્વાધમાંથી પછી ચાર કરી શકાય છે. અંદો ઉત્તરાધમાંથી ચાર મ્યુ છે)

[આ રાસ રવ. કવિ જોડાસર દ્વિ " રાસવદ્ધિવિદી " નામે પુસ્તકમાં છે. એ પુસ્તક અમારા કાલવિષમાંથી દસ આનાની કીમતે મળી શકશે. પાછળી મંજાવનારે ૧૧ આનાની દીક્રી ખીડવી.]

[નોંધ:— "શુભસુદરી" માં આ વિભાગ બોળવામાં આવ્યા ત્યારથી એક જ નવના ઉપાણાઓ જે "કોસવડ", "પરજી", "અથવા" "સખ્ત-નળ" કહેવાય છે, તે આપ્યાં છે. જે કે આવા ઉપાણાં નિર્દોષ, જ્ઞાન વધારનારાં અને જીવિની કસોટી કરનારાં છે અને તેને પાણી બહેનો આવકાર આપી સુખી છે, છતાં તેમાં વિવિધતા હોય એ જરૂરી છે.

ઉપાણાં ઉપાણાંનો પવન યુરોપ અમેરિકાથી હિંદમાં આવ્યો. એ પહેલાં ત્યાં 'લીમરીક' કાન્યનો પવન ચાલેલો. પણ નવિનતાના શોખીન એ જગતમાં આ પવન પણ ચોડીજવાર ટક્યો અને હવે ત્યાં "ચિત્ર-પરખ." ઉપાણાંનો પવન ચાલે છે. આખો જગતની સાથેજ ચાલવાનાં અને નહિ કે પાછળ પડી જવાના, કારણે અગ્રે હવેથી અને તેટલું વેવિધ જળનવા પ્રબંધ કર્યો છે. અગ્રે આશા છે, વાંચક બહેનો આ ફેરફાર આવકારદાયક લેખરો વળી આ વિભાગ ચલાવવામાં અમને નતનતની મુશ્કેલીઓ, આવી છે. દા. ત: કેટલીક ઉમેદવાર બહેનો સખ્તાય મટિ અમારી સાથે નતનતની ચર્ચા ચલાવી પોતાના અને અમારા સમયનો વ્યર્થ જોત, આપી રહી છે. કેટલીક બહેનો અમારાં નિર્ણયો પર પંજુ સંવાદ લેવા છે એક તંત્રીને માથે એટલી જવાબદારીઓ હોય છે કે તેઓની આંખ પર આટલો અધિ વસ્ત્રાદ વેરડી શમાય તેમ નથી. ભવિષ્યમાં આવું ન બનવા માટે તે માટે આ હરિકાઈઓ માટેની અમે ચોક્કસ શરતો આજીવી દાખલ કરીએ છીએ જે શરતોએજ જવાબો ફેરીકારવામાં આવશે. તંત્રીઓ:]

ઈનામી હરિકાઈઓ માટેની કાયમી શરતો.

(૧) આ ઉપાણાંથી હરિકાઈમાં માસિકનાં દરેક સ્ત્રીગ્રાહક તેમજ જે બહેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રીગ્રાહકોના કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરીકાઈમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનારે પોતાનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિકાઈમાં નામ દાખલ નહિ ચાલે.

(૨) દરેક મહિનાના ઉપાણાંનો જવાબ તે મહિનાની આખરે તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો.

(૩) તંત્રીનો નિર્ણય હેતુરનો ગણાશે. કોઈ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના વ્યાજખી ગેરવ્યાજખીપણા વિષે વાંધો લઈ શકશે નહિ.

(૪) ગ્રાહક નંબર અથવા કુપન વગરના જવાબો પર ધ્યાન આપવામાં આવશે નહિ.

(૫) કાગળની એક જ બાજુએ લખેલા જવાબો સ્વીકારવામાં આવશે.

(૬) સારો અંકેશો અને સુષકંટો પર જવાબ મોકલનારે ખાસ ધ્યાન આપવું.

(૭) જે બહેનો નવા ઉપાણાં મોકલી આપવા કૃપા કરે તેના ઉપાણાં લેવા ન લેવા કે તેના વારા પ્રમાણે લેવા, અથવા તેમાં જરૂરી સુધારા વધારા કરવા એ તંત્રીની મુસાદી પર છે. તંત્રી કોઈપણ જવાબ કે ઉપાણું પાછું આપવા બંધાયલો નથી. તેમજ કોઈને જરૂર સિવાય અંગત જવાબ આપી શકશે નહિ. દીકરીઓ ખીટી હશે તો બનતું કરવામાં આવશે.

(૮) જવાબ મોકલનારને ઉપરની શરતો મંજૂર છે એમ ગણવામાં આવશે.

જરૂર વાંચો

અમૂલ્ય લાભ

પૂર્ણ વાંચવાથી જરૂર સંતોષ થશે.

યથા નામા: **“ મધુસુદન કુંદન ”** તથા ગુણા:

આ દવાથી

સ્ત્રીઓ

તેમજ પુરૂષોને એક સરખોજ લાભ.

ની દરેક જાતની શુષ્ક વ્યાધિઓ તેમજ પુરૂષોના માત્ર-
સ્રાવ (સ્વપ્નદોષ) ઉપર અકસીર રામબાણુ ઇલાજ. આ, દવાના ખરા શુષ્કો
તમને ૩-૪ દિવસમાં જરૂર માલમ પડશે. ઠંઠામાં ૧૦ દિવસની દવા છે,
છતાં ક્ષત તેની ઘણીજ ઓછી કિંમત રાખવામાં આવી છે. ઠંઠા એકના
કી. રૂ. ૧૧ અને ત્રણ ઠંઠાની કી. રૂ. ૩૦. વી. પી. ખર્ચે છુદ્ડ. ખાવા વિગેરેની
વધુ હકીકત માટે ઠંઠા મધ્યેનું સૂચીપત્ર વાંચો.

વિશેષ સીરાગની ચિકિત્સા અને તેને લગતા જનતા ફેરી ઉપચારો, અને
નાનાં બચ્ચાંઓ માટે ક્રી દવા કરવામાં આવશે. જે પોતાનું ખર્ચ દરદ છુપાવશે
તેને કદી સાફ થશે નહિ. માટે સ્ત્રીઓની શુષ્ક વ્યાધિઓ સાફ અનુભવી સ્ત્રીની
સલાહ લેવાની ખાસ જરૂર છે, જેને માટે એવે ઠંઠાણે જલે કે જ્યાં નિઃસ્પૃહિ,
વિનાશવાર્થ અને ખરી સલાહ મળે એવી સલાહ સંતોષકારક રીતે આપનાર

સૌ. શ્રી. બા. દયાદેવી ડી. પેટીગરા,

બીજી ખેતવાડી ગલી, બદ્રિકાશ્રમ રૂમ નં. ૧૧૧, સુખાંબ નં. ૪.

મેળાપના વખત:—સ્વદ્યારે ૧૦ થી ૧૧; સાંજે ૩ થી ૪.

સ્ત્રીઓ ગોતાના દુઃખની ખરી હકીકત વેધ ડોક્ટરો આમળ કહી
થાકતી નથી માટેજ આ ચોખ્ખા કરવામાં આવી છે.

દવાની કિંમત ઓછી રાખવાનું કારણ એને લગતોજ સ્વાસ્થ્ય બાકી
પરમાર્થ અને સેવા.

—આ અંકના નંબું ઉખાણું.—

સંપાદિકા: સા. સવિતાગૌરી દો. દેસાઈ.

		૧	૨	૩		૪	૫		
		૬	૭	૮		૯	૧૦		
	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪		૧૫	૧૬		
૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧		૨૨	૨૩		૨૪
૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯		૩૦	૩૧		૩૨
૩૩	૩૪	૩૫	૩૬	૩૭		૩૮	૩૯		૪૦
૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૪૫		૪૬	૪૭		૪૮
૪૯	૫૦	૫૧	૫૨	૫૩		૫૪	૫૫		૫૬
૫૭	૫૮	૫૯	૬૦	૬૧		૬૨	૬૩		૬૪
૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯		૭૦	૭૧		૭૨
૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭		૭૮	૭૯		૮૦
૮૧	૮૨	૮૩	૮૪	૮૫		૮૬	૮૭		૮૮
૮૯	૯૦	૯૧	૯૨	૯૩		૯૪	૯૫		૯૬
૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦	૧૦૧		૧૦૨	૧૦૩		૧૦૪

આકાશ:-૧ નાનો પર્વત. ૩ ઝલુઓમાંની એક. ૬ દુનીઆ. ૮. પુરુષ. ૧૦ કંઠણ નાંઠ એવી. ૧૧ ઠંડકવાળા વાડી (કાચમય). ૧૩ ચામડીનો એક વ્યાધી. ૧૫ નિષેધ. ૧૬ સમાપ્ત. ૧૭ દસ્તાવેજ. ૧૮ ચંદ્રમા. ૨૦ કૂચનો એક દુશ્મન ૨૨ તપાસનાર. ૨૩ રામા-યજ્ઞમાં એક ઓ પાત્ર. ૨૫ વેરાન પ્રદેશ. ૨૬ ભોજીમાં કંપકાંને પથ્થર પર બદાળવું તે. ૩૧ લોહી. ૩૩ કુટેવ. ૩૪ દુનીઆ. ૩૬ મુરોસ. ૩૭ લેથો. ૩૮ પુરુષ. ૪૦ સારા માણસો. ૪૧ મીલકતનો હકદાર. ૪૨ પત્ન.

ઉપા:-૧ કાંદો. ૨ દશા. ૪ ખેલ (આશા). ૫ રોગ. ૬ એક પવિત્ર નદીનું નામ. ૭ ક્વી કાલીદાસની એક પ્રખ્યાત નાયિકા. ૮ ખાટાં મીઠાં એક કુટુંબું નામ. ૧૦ મદદ. ૧૪ સંભાળ. ૧૮ તત્વ. ૧૯ મારતર ૨૦ મીઠાઈ બનાવનાર. ૨૧ ગૃહ. ૨૪ શુભામવંશની એક રાણી. ૨૬ હોંદનું ભાગ્યવીધાપક પુદ્ગલ. ૨૮ બહાણનો એક ભાગ. ૩૦ લખવાનું સાધન. ૩૧ સંતાપ. ૩૨ ઝાડ. ૩૩ ઉત્તર હોંદુસ્તાનનું એક શહેર. ૩૫ એક કળનું નામ (બહુવચન, કુમળા અવસ્થામાં). ૩૭ ગમ્મત. ૩૮ હીમ્મત. ૪૦ કંટક, આડખીલી.

જાન્યુઆરી અંકના ઉખાણાની હરિદાસનું પરિણામ.

આ ઉખાણા માટે કુલ ૨૭ જવાબો મળ્યા છે. ખરા જવાબો આપનારના નામ નીચે પ્રમાણે:-

(१) सौ. हरद्वैतरी मुकुन्दराव (२) 'क.' प्रभाषा सु. दवे (३) सा. मण्डीमदन नरदास
(४) सौ. वीरदासजी अमीन. (५) सौ. शारदामौरी कान्तिदास. (६) सौ. नयमती डासाभाष
(७) सौ. सुरज य. काण. (८) सौ. नरसिंही द्वि. भट्ट. (९) सौ. कस्तूरदासी आचार्य.
(१०) सौ. वीरभाष ह. उद्देशी. (११) गं. स्व. भगवामौरी. (१२) अ. सौ. अनसूया
हरिप्रसाद.

આ જગ્યાઓમાંથી એક ખાગક પાસે ઉપડાવતાં સૌ. મંણીબહેન 'જેઠાસાસન' નામ નીકળ્યું છે, એટલે એ બહેનને " વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ " નામે પુસ્તક ઇનામ તરીકે આપવાનું જાહેર કરીએ છીએ જે તેમણે મંગાવી લેવું એ ઉખાણાનો સાચો જવાબ નીચે પ્રમાણે છે:—

ઉપાસનાને જવાબ.

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	४०	४१	४२	४३	४४	४५	४६	४७	४८	४९	५०	५१	५२	५३	५४	५५	५६	५७	५८	५९	६०	६१	६२	६३	६४	६५	६६	६७	६८	६९	७०	७१	७२	७३	७४	७५	७६	७७	७८	७९	८०	८१	८२	८३	८४	८५	८६	८७	८८	८९	९०	९१	९२	९३	९४	९५	९६	९७	९८	९९	१००
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

૩ ખચ્યાઓ.

જાકાદવાને અને નિરોગી યવા
ભેષએ તો તેમને

ડોંગરેનું ખાલામંત

આપણું એજ આખા હિંદુસ્તાનમાં એક
સરસ ઉપાય છે.

શીશીની ઠી. ૧૪ આના ટ. ખ. ૬ આના

નકલો ઘણી નિકળી છે.

માટે લેતી વખતે સાવચેતી રાખવી.

કે. ટી. ડોંગરે કં. ગિરમાવ-મુંબઈ.

જે. મશાહુર (રુલરર્ડ નં. ૪૪)

વીરધારા.

હલદી, જાણે, કોલેરા, અંબરણ તથા
પેટના હરેક પ્રકારના દુઃખના ઉપર ધણુંજ
અકસીર કીન્ના. પાનર ખાના.

વીર વિલાસ આઈલ.

માયાના ખરી પક્તી રાજ ટકાવી મુંવાળા
તેમજ અળકવા રાખનાર તેમજ મગજને
હંક આપનાર સુગંધીદાર ગુણધાર તેમ
કી. બા. ૧ ર. ૧).

વીરબામ મેન્યુ. કું.

કે. ખસારી ચક્રા સ્ટીટ, મુંબઈ નં. ૩
બહારગામના જોરડો તાજાદે, બી. પી.
શી. રવાના કરવામાં આવે છે. પાના.

ગુણસુંદરીના એજ ટો.

માઠક થવા ઉપરનાર નીચે જણાવેલા સ્થળે
નામ મોંઘાવી લવાજમે સરી ચકરો
મુંબાઈ.

મેસર્સ વર્ધમાન એન્ડ સન્સ. પારધુની,
મેસર્સ આર. વતમાળીદાસ. કાલ્યાણેવી રોડ.
મેસર્સ સી. જમનાદાસ, પીન્સેસ સ્ટ્રીટ
ધી સુરતી હિન્દુ હોટલ બુલેવેર અને ગ્રાંડરોડ
શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ ગોરગામ બેકરોડ
મદ્રાસ. મેસર્સ ત્રીજલુખજીદાસ નાગરદાસ
એન્ડ કંપની બંદરોડ, બેરચ.

રોડેલા ધી હુલાખામિત્ત સ્ટીમ મિલ્ડીંગ પ્રેસ,
શીવાપુરા, વડોદરા.

તદિયાદ. શ્રીયત ચીમનલાલ જમનાદાસ રેસાઇ.

મીવ જન સ્ટોર સંધ્યાગર, સાંયપીપળી
અમદાવાદ. બીયુન હરિલાલ રઘુભાઈ ઠક્કર,
હેવલ સરિયાળી પોળે, અમદાવાદ,
કરાંચી. ધી સોરાષ્ટ્ર સાહિત્ય બંદાર, સોરાષ્ટ્ર
રોડ, કરાંચી.

તમારાં બાળકોને

તંદુરસ્ત બનાવવાં છે ?

તો એકજ રસ્તો છે

તેમને સેજસેજ વિનાની સ્વાદિષ્ટ અને

સ્વાદિષ્ટ રસોઈ જમારો.

જે માટેની સર્વ સામગ્રી

જાંગીર સી. મસાલાવાલા.

તમને હેર બેઠાં પુરી પાડશે.

ટેલીફોન નં. ૨૦૬૭૦ માં

અબર આપશે એટલે

હેર બેઠાં-તકલીફ કે કઠાકૂટે વિના.

અધી વસ્તુઓ મળી જશે.

જાંગીર સી. મસાલાવાલા.

જીરમામ બેઠાં, મુંબાઈ, ૪

મારાં કુટુંબના

સંતોષ

અને

આનંદનો.

આધાર

સ્વાદિષ્ટ

રસોઈ

ઉપર છે.

પણુ અમારા

ચોખ્ખા

અને

તાજ

દળેલા મધમધતા

મસાલા

વિના એવી

રસોઈ તમે

નહિ બનાવી

શકો.

દરેક

બતનાં મસાલા

ઉપરાંત

બતબતના

અનાજ

અને

લોટ

વધવિધ પ્રકારના

અથાણાં

અને

ચટણી

તેમજ

પાંપડ.

વગેરે અમારે

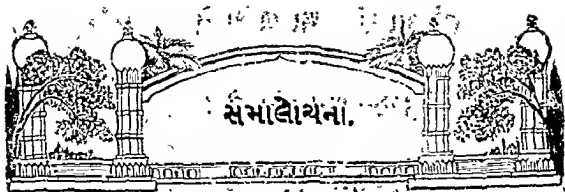
ભાંધી તૈયાર

મળશે.

એક વખત

ખાત્રી

કરી જાણે.

સંમંદોચનાં.

શૃંગાર ત્રિવેણી : અનુવાદ અને પ્રકાશક :
રા. તનમનીચંદ્ર. લા. શિવ, ખી. જી. મૂલ્ય :
રૂ. ૦-૧૨-૦૦.

સંસ્કૃત સાહિત્યમાં નહીંતાં ઘણાં તથા
શૃંગાર કાવ્યોના આ પુસ્તકમાં ત્રિવેણીસંગમ
થયા છે; અને જે ત્રણેને એનાં પ્રકટ કરી અનુ-
વાદે રસિક જોને એમાં ડૂબણી મારી લેવાની
સરળતાં કરી આપી છે. આ ત્રણ કાવ્યો (૧)
શૃંગારાલિલક, (૨) પુષ્પળાણ વિલાસ, અને
(૩) ચૌર પંચાલિકા છે. ઉલ્લાસ કાવ્યોના અનુવાદ
રા. નાગરાજ પટેલે કરેલા હમરાંગ પ્રકટ થઈ
છે, ખીલ જોના અનુવાદ અત્યાર પહેલાં
દોષ તે. અમને ખતર નથી. આ ત્રણે
કાવ્યોના અનુવાદ સુંદર અને બને તેરલી સરળ
ભાષામાં રા. શિવે કર્યા છે અને રા. રસવલાલ-
ભાઈના અનુવાદોની સ્પર્ધા કરે એવા થયા છે.
પુસ્તકની છપાઈ પણ એટલીજ સુંદર છે. સાથે
સાથે મૂળ સંસ્કૃત કાવ્યો અપાયા દોલ તે. રસિક
જગત્પ્રાણીને વધારે અનુકૂળતા થાત.

કંઠાવટી : સંપાદક : રા. ગવેશ્વર મેથાણી
પ્રકાશક : " સૌરાષ્ટ્ર " કાવ્યલિપિ રાણપુર. મૂલ્ય :
રૂ. ૦-૮-૦૦.

માઠ મેથાણીની યીજી તેમની અનેક સાહિત્ય-
કૃતિ દ્વારા ગુજરાતમાં દલે તે. ઘર ઘર નજીવી
થઈ ગઈ છે. એમની એ લાક્ષણિક યીજીમાં
વખાણે ગુજરાતની આ શતકથાઓનું પુસ્તક
સોવત્રંગાં અત્યંત આવાસદાયક તથા શ્રી.
કુમારિશ માટેના ૬ વર્ગની કથાઓ અને વિવાદિત
માટેનાં ૧૭-૧૮ વર્ગની કથાઓ આ પુસ્તકમાં
તેમણે સંપાદી છે. કંઠરથ મત સાહિત્ય વિષેની
તેમની નોંધ અત્યંત સચોટ માનવીય છે.
ખાણ અવનીન્દનાથ કાપરને બાંધી મત :

સાહિત્ય વિષેના લેખ પણ સરખામણી માટે
અત્યંત ઉપયોગી થશે.

રાસસંમંદ (ભાગ ૨ નો) : સંપાદક
અને પ્રકાશક : રા. ચંદુલાલ પુરષોત્તમ મહેતા.
મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦૦.
રા. મહેતાએ રાસસંમંદ " રાસસંમંદ " નો
પ્રથમ ભાગ ગુજરાતના સ્ત્રી વર્ગે સત્કાર્ય છે અને
તેવળ સુંદર સત્કાર આ " કન્યા ખંડ " ને
મળશે એમાં સંકાતથી. અનેક નહીંતા લેખોનાં
રાસનો રસિક દૃષ્ટિએ અતિ સંમંદ થયા છે અને
એમ કરીને સંપાદક ગુજરાતના એ. અણમૂલ
રાસ-ધન સાચવી રાખવામાં સુંદર કૃતિ આપી
છે. નિચાળે જતી કન્યાઓને આ સંમંદ અત્યંત
ઉપયોગી થઈ પડશે, અને ગરબાની નૂની પદ્ધતિ
છાંચી રાખવામાં તેમને ઘણી મદદ કરશે.

વિહારીકૃતિ : કર્તા : રા. જનાર્દન નંદાનાથ
પ્રકાશક મૂલ્ય : રૂ. ૦-૧૨-૦૦.

ગુજરાતનું સામયિક સાહિત્ય વર્ચિનારને
એવ-કાવ્યો અને રાસના લેખક તરીકે રા.
પ્રભાસ્કરનું નામ નહીંતા છે. અત્યાર આગમ્ય
નૂતન ગુજરાતમાં પ્રકટ થઈ ગયા અને
કેટલાક અપ્રકટ રાસ-કાવ્યોના સંમંદ આ પુસ્તકમાં
થયા છે. જે બધાંય કદાચ કવિ પ્રતિના નવિ
દોષ છતાં એમાંના પેણાં સામગ્રિય થવાં છે અને
દષ્ટ વધુ સામગ્રિય થશે એમાં સંકાત નથી. રા.
અખરારે, લખેલા " પ્રવેશક " પુસ્તકની ઉપયોગિતા
વધારે એવા મનનીય છે. સંવિવચિત્ર જોને આ
સંમંદને ગરબ આપકાર આપશે.

ખાનદાની ખર્ચ : પ્રકાશક : સત્ય પ્રકાશ
કાવ્યલિપિ, મુંબઈ, રૂ. મૂલ્ય : રૂ. ૦-૮-૦૦.

" સૌરાષ્ટ્ર " પત્રમાં આવેલી અનેક દુર્જિવારી
જોનેની કેષનીને આ પુસ્તકમાં સંમંદ થયા છે.

કંઠક મુદતમાં તેની બીજી આવૃત્તિ થઈ છે તે જોતાં તેની ઉપયોજિતા સહજ સમજાશે. સમાજનો સડો દૂર કરવો હોય તો આવા નગ્ન સત્યો જેમ બને તેમ વધુ પ્રચારમાં આવ્યા વિના છૂટકો નથી. પુસ્તકનું કંઠ જોતાં મૂલ્ય દાંધક વધારે મણાય.

અક્ષાન્દની પુણ્યકથા : સંયોજક : રા. દિનેશ ત્રિવેદી, પ્રકાશક : સા. મણીગૌરી નર્મદા સંસ્કર ત્રિવેદી, સુરત. મૂલ્ય : રૂ. ૦-૪-૦.

ધર્મ માટે પ્રાણની આહુતિ આપનાર ભારતવીર સ્વામીશ્રી અક્ષાન્દની જીવનકથા આ નાનકડી પુસ્તકમાં સંયોજકે આકર્ષક સ્વરૂપમાં રજૂ કરી છે. સ્વામીજીના જીવનના અનેક પ્રસંગોમાં સ્ત્રી દૃષ્ટિએ ઉપયોગી મણાય એવા કેટલાક પ્રસંગો સંયોજકે વેષક વાણીમાં આવેખ્યા છે. ખાસ કરીને દારૂડીના ચંચાને તૈયાર થયેલા મુન્સીરામના જીવનને પલટો ફેરવીને પ્રસંગ બાંધવા જેવો છે. આ જીવનકથા સોજાને તેમજ પુરોહિત અનેક અણુમૂલ્યા પાકે શીખવશે.

ઉષા અને અરૂણ : લેખક : રા. ભાનુ. પ્રકાશક : રા. મણીલાલ ઉ. પંડ્યા, મદ્રાસ. મૂલ્ય : રૂ. ૩-૦-૦.

આ પુસ્તકની સમાલોચના માસિકના પ્રથમ વર્ષમાં પ્રકટ થઈ હતી. રજવાડા અને સમાજના સડા લેખકે પોતાના દૃષ્ટિબિંદુથી ચર્ચ્યા છે. આખા પુસ્તકમાં “સરસ્વતિ ચંદ્ર”ની આછી છાયા જણાયા વિના રહેતી નથી. એક વાર વિસ્તૃત સમાલોચના થઈ ગઈ છે એટલે ફરી તેમ દરવાની બાળ્યજ નરર રહે છે.

ભજનભૂત (વિભાગ ૧-૨ ૩) : લેખક રા. કાલિદાસ ભજવાનદાસ બાટિયા. મૂલ્ય : રૂ. ૦-૧૨-૦.

લેખકે જીની પદ્ધતિ પર લખેલા સંખ્યા બધે ભજનોનો આ પુસ્તકમાં સંમિશ્ર થયા છે બાપા સાદી ને સરળ હોય ભાવિક ભક્તજનોને ગમે એવું આ પુસ્તક છે. પુસ્તકનું કંઠ અને છપાઈ જોતાં મૂલ્ય વધારે છે.

ભગવદ ગીતા : લેખક : રા. કાનજી કાલીદાસ નેશી પ્રકાશક : મે. કે. કે. નેશી એન્ડ બ્રદર્સ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૮-૦ અને રૂ. ૦-૬-૨.

આ ભગવદગીતાની ચાર આવૃત્તિ અત્યાર પહેલાં ખપી ગઈ છે; આ પાંચમી આવૃત્તિ છે.

એમાં ભગવદગીતા ઉપરાંત બીજાં અનેક સ્તવનો મૂળ સંસ્કૃત સાથે સરળ સમજાએ લાપાંતર સહિત આપ્યાં છે. હ આનાવાળી આવૃત્તિમાં ફક્ત ગુજરાતી લાપાંતર આપ્યું છે. લાપાંતર સરળ અને સ્પષ્ટ સમજ મણાય એવું છે.

સાત્ત્વિક જીવન : લેખક : શ્રી. રામભોપાલજી મોહતા પ્રકાશક : “ચાંદ” કાર્યાલય, અલાહાબાદ. વિના મૂલ્ય.

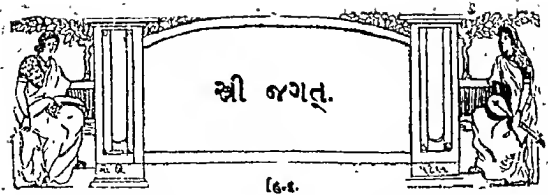
પુસ્તકના લેખક એક ધનવાન કુટુંબના નગીશ છે. સાત્ત્વિક જીવન કેમ જીવાય તેની ધાર્મિક અને તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ તેમજ સારી ચર્ચા કરી છે અને હિંદી વાંચી નજીવી પ્રભને તેનો લાભ મળી શકે એટલા માટે વિના મૂલ્ય આપવામાં આવે છે. જેમને પુસ્તક જોઈએ હોય તેઓ પ્રકાશકને લખી મંગાવી શકશે.

અહેવાલ : ભાવનગર છાત્રાલય કમીશનનો; પ્રકાશક : શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, ભાવનગર. મૂલ્ય : રૂ. ૦-૬-૦.

ગુજરાતમાં કોમી તેમજ બીજાં અને છાત્રાલયો છે. એ સર્વની પ્રવૃત્તિ વિદ્યાર્થીઓને વધારે ઉપયોગી અને લાભદાયક થાય એવા ઉદ્દેશથી શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ ભવનના સંચાલકોએ આ વપાસનું શુભ કાર્ય ઉપાડ્યું છે. આ અહેવાલમાં ૧૨ છાત્રાલયોનો સમાવેશ થયો છે. આમાં અનેક ઉપયોગી સૂચનાઓ છે જે છાત્રાલયોના સંચાલકોએ વ્યવહારમાં યોજવા જેવી છે. આ પ્રયત્નો માટે એ લાઈઓને અને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

ન્યોતરના (હસ્ત લિખિત માસિક) : તંત્રી : રા. ચલેશ અને રા. ગણેશ. પ્રકાશક : શ્રી ન્યોતરના મંડળ, મુંબાઈ; ર.

હસ્ત લિખિત માસિકો ઉગતા સાહિત્યકારોને વાલીમ લેવા માટે કુદરતે જ પૂર પાડે છે. આવા માસિકોના સંચાલકો પોતાનાં એ ક્ષેત્રમાં રીદા થયલાને નોતરે છે એ એક રીતે તેમની વિશ્વાસ દૃષ્ટિ મણાય પણ બીજી રીતે જોતાં અમને એ પદ્ધતિ ઠીક નથી લાગતી. રીદા થયેલા લેખકોની લેખિનીના વિદ્યાર માટે ગુજરાતમાં અનેક માસિકો છે. હસ્તલિખિત માસિકોમાં તો ઉગતા વારા ઓનેજ પ્રકાશવાનું ઉત્તેજન આપવું; નોંધજે આમાં તેમ નથી થયું. સૌથી વધારે જગ્યા નજીવી લેખકોએ રોમી છે એ એક દોષ મણાય.

શ્રી જગત્.

૬૦૬.

શાસ્ત્રીય રંગભૂમિ: હિંદમાં નાટ્યકલા અધોગતિને પ્રાપ્ત થયેલી છે અને તેના પુનરુદ્ધાર અર્થે મુંબઈમાં ગુજરાત કલા સમાજની સ્થાપના થઈ છે. દરમિયાન રાષ્ટ્રીય રંગભૂમિનો પ્રશ્ન મુંબઈના દૈનિક પત્રોમાં ચર્ચાઈ રહ્યો છે. આ વિષય પરત્વે રંગભૂમિ પર ભરતે હાજર થઈ તેને સુધારવા નીકળેલા શ્રોમતી કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયે પોતાના વિચારો નીચે પ્રમાણે રજૂ કર્યા છે:—

“રંગભૂમિ પર ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓને પાઠ લેવી કરવામાં હજી સંઘર્ષો થયા કરે છે અને ફેટલાકો તેને એક બાવનામય સ્વરૂપ તરીકે જ ઓળખે છે. પણ એ સ્વપ્ન નથી, કારણ કે હું પોતે રંગભૂમિ પર દાખલ થઈ ચૂકી છું. મારા પતિ એ દિશામાં પોતાના ૧૦ વર્ષના પ્રયત્નમાં અસંખ્ય સ્ત્રીઓના સહકાર મેળવી ચૂક્યા છે અને ઉત્ક્રાંતિ વર્ષમાં મારા પતિના નાટકોમાં સ્ત્રીઓ અનેક સ્થળે પાઠ લઈ ચૂકી છે.

મુંબઈની રંગભૂમિ પર રજૂ થનારા અમારા નાટકોમાં ૨૦ સ્ત્રી પાત્રો અમારી પાસે મેળવ્યા છે, અને મને આશા છે કે સંઘર્ષીય આત્માઓ નજરે નહોતે ખાતરી કરે કે ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓ રંગભૂમિ પર દાખલ થાય એ સ્વપ્ન નથી પણ હકીકત છે. નેમના માનવા પ્રમાણે સ્ત્રીઓ ‘વેશ’ લે એ દોરી સમાધી વિરૂદ્ધ છે પરંતુ મારા મત પ્રમાણે તો કુ:વે સ્ત્રીઓને પાઠ લે એ દોરી ‘અંતર’ વેશ પામન છે, અને પુરુષ વનુ પત્ત છે એક તરફની એકતરફી સ્ત્રીએ એક આપે તબ સીના જવાબમાં કહ્યું છે “પોતાના પતિને સ્ત્રી ગણમાં

નેતાં તેને યારમ આવે છે એટલે તે નાટક જેવા જતી નથી.” પુરુષો આ પાઠમાં સ્ત્રીઓને ન છાજતાં ચાળા પણ કરી ભય છે અને તેથી સમાજમાં અનીતિ વધુ ફેલાય છે. આવો હજો કમ હજી પણ ચાલુ રાખવાથી હોંદની નૈતિક-વૈભવિ દુરજ રહેશે.

અલગત અત્યારે તો નાટકસાળાઓમાં એટલું બધું મલિન વાતાવરણ છે કે એક ગૃહસ્થ સ્ત્રી તેમાં તો જઈ શકે તેમ નથી. મારે નવેસરથી નવી રંગભૂમિઓ જ રચવી પડે છે.”

ખાળશક્ત્યુનો કાચદો અને અદાલત: મુંબઈ ધારાસભાએ ચાર વર્ષ પૂર્વા પસાર કરેલો આ કાચદો અમલમાં મુકવાની તૈયારીઓ ચાલી રહી છે. સરકારે આ માટે ઉમરખાતીની જગ્યા આપી છે અને ત્યાં જરૂરી સુધારા વધારા થાય છે. ઉપરાંત આવતા વર્ષના ખર્ચ માટે રૂ. ૨૧૦૦૦ આપ્યા છે, ખાનગી ગૃહસ્થોમાં મિસિસ આનંદજી નાનડની સખાવતમાંથી રૂ. ૨૦૦૦૦ મળ્યા છે. સર ચિકટ સામુન અને શ્રી. પ્રતાપજિરાજે દરેક રૂ. ૧૦૦૦ આપ્યા છે. ફંડ માટે હજી પ્રયત્નો ચાલુ છે અને તે હરેકથી મુંબઈના શેરીફે વા. ૨૨ મી માર્ચે નહેરુ સમાજીવાની દની, કાચદો વા. ૧ લી મેથી અમલમાં મુકાશે અને અદાલત પણ એજ અરસામાં સ્થપાશે. એ વિષયના ખાસ અધ્યક્ષી રા. પી. એલ. કંઈ એટલેટ્ટ વરીકે એ અદાલતમાં વિરાજશે અને એક બાબુ એ પી. તેમના કાર્યમાં મદદ કરશે.

ખાળ-નખાલ અને પ્રદર્શનો: ફેબ્રુઆરીની આખરમાં અને નાર્ચની શરૂઆતમાં મુંબઈ, અમદાવાદ, રીસી, નમરાવતી, રાવલપીંડી, મોંચ-લોર વગેરે જગે લગ્નમજ આખા હિંદના મોઝા

ગ્રામ્ય રહેરોમાં બાળસંતાનના સમારંભો જળવાયા અને તે નિમિત્ત બાળજી, પ્રદર્શનો, ગેલેરિયેન્ટનાં દેખાવાથી બાળ-હૃદય વિશે પ્રભને માહિતી આપવાના સ્વરૂપ પ્રયત્નો થયા. આ પ્રવૃત્તિ ગામડાઓના પ્રદેશમાં લઘુ જવાય તો પ્રભને વધારે લાભદાયી થાય.

કવિ ન્હાનાલાલનો સુવર્ણ મહોત્સવ જળવવાની તૈયારીઓ મુંબાઈમાં જ્યેષ્ઠ સ્ત્રી રહી છે; અને ફંક એકઠું થવા માંડ્યું છે. આ પ્રવૃત્તિમાં મુંબાઈની સ્ત્રી સંસ્થાઓએ પણ સારો ફાળો આપ્યો છે. ઉપરાંત એ પ્રસંગ નિમિત્ત કવિવરના નાટકોમાંના પ્રવેશો લખવી બતાવાયો. કવિશ્રીએ ગુજરાતી સ્ત્રી વર્ગની સુંદર સેવા પો-ક્ષમથી સાધી છે.

ભજિની સમાજ મુંબાઈની વારસીક સામાન્ય સમા સૌ. તારાબહેન માણેલાલના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી શ્રી. ચીતળીબાએ વરસ દરમીયાન બેઠાવેલાં કામઠાજનો રીપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યો હતો સૌ. જ્યેષ્ઠી બહેન રાયબહેન આપણે લખકનો હીસાબ વાંચી સંભળાવ્યો હતો. આ રીપોર્ટ તથા હીસાબ બદાલ રાખવામાં આવ્યા હતાં અને નવાં વરસ માટે મેનેજર કમીટીની ચૂંટણી કરવામાં આવી હતી.

રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સમા, મુંબાઈએ બોલાવેલી એક સભા ડૉ. જગદાત્રી મિસ્ત્રીના પ્રમુખપદે મારવાડી વિદ્યાલયમાં મળી હતી, જે પ્રસંગે રા. સાયુરજ સહવાતવાળાએ એક લાપસુ આપ્યું હતું. અનેક સ્ત્રી પ્રશ્નો પર બોલતાં તેમણે કહ્યું હતું કે પુરોષો ગેરબવસ્થા કરે છે કારણ તેમને સ્ત્રીઓનો સહકાર નથી.

મકુત અને ફરજિઆત દેશવણી આપવાની સરજાત મુંબાઈની મુ. એ પોતાના એક અને છ. વેડમાં ૧૯૨૫ ના નવેમ્બરથી શરૂ કરી. તે પછી ૪૩ નવી સાળાઓ બોલવી પડી છે. ૬૭ ૨૭૩ બાળકો નિશાળે નથી જતાં. તેમને નિશાળે મોકલવા માટે તેમનાં માળાપોને યોગ્ય સંલગ્ન આપવાનો કાર્યક્રમ હાથમાં લેવાના હેતુથી એક સભા તા. ૧૩ મી માર્ચે પરિશ્રમમાં મળી હતી.

હુનિયાની યાત્રા મોટરમાંજ કરવા નીકળેલી બે બાલુઓ મીસ કોરડરી અને મીસ સીમ્પસન તા. ૧૧ મી માર્ચે મુંબાઈમાં આવી પહોંચ્યા

હતાં તા. ૯ મી ફેબ્રુઆરીએ લંડનથી નીકળી ડોવર સુધી મોટરમાં આવ્યાં. ત્યાંથી સ્ટીમરમાં આવી સાથે ફ્રાંસને કિનારે હતયાં ત્યાંથી મોટરમાં માર્સેઈલ્સ થયાં અને ત્યાંથી સ્ટીમરમાં મુંબાઈ આવ્યાં છે. ફક્ત આનંદને ખાતર તેઓ આ યાત્રા કરે છે. સાથે બે પુરોષો છે. બધાનો સાંમાન ૮૦ રતલ વજનનો છે. મીસ કોરડરી ૧૬ વર્ષની હતી ત્યારથી મોટર ભંતે હાંકે છે.

વીલે પાલે રાષ્ટ્રીયદશાળાએ ઘોડા સંમયમાં સારી પ્રગતિ કરી છે. ૨૦૨ બાળકો તેમાં શિક્ષણ લે છે, જેમાં ૮૫ કન્યાઓ છે. બાળકોના વાલીઓના લાભાર્થે તા. ૧૭ થી ૨૦ મી માર્ચે સુધી રમત મતળી દરિફાંજો યજ્ઞ હતી તેમજ કન્યાઓના ખરબા અને કુમારોના દાંડીઆ રાસ યજ્ઞ હતાં. તા. ૩ છ એપ્રિલે ફરી રમત મતળો યજ્ઞ. તા. ૬ ફ્રી અને ૧૩ મી એપ્રિલે કાંતવા પીળવાની દરિફાંજ રાખવામાં આવી છે.

શ્રી સીમનામાઈ સી-સમાજ, વડોદરા તા. ૧૩ મી માર્ચે શ્રી. સૌ. મહારાણી સાહેબાના પ્રમુખપદે લેડી સૌ. ધનવંતા મહેતાને માનપત્ર આપવાનો મેળાવડો થયો હતો. સમાજના પ્રમુખ તરીકે ઉલ્લા દસ વર્ષમાં તેમણે કરેલી સેવાઓનું વર્ણન આપતું માનપત્ર સૌ. અર્વાતકા આચાર્યે વાંચી સંભળાવ્યું હતું. લેડી સૌ. ધનવંતા મહેતાએ જવાબ આપતાં. શ્રી. સૌ. મહારાણી સાહેબે સ્ત્રીવર્ગની કરેલી સેવા માટે તેમને આભાર માન્યો હતો.

સરકાર વડોદરાના કન્યા શરૂકળના અધિ-ષ્ટાતા કવિ મહારાણીસાંકા રામી અને તેમનાં પત્ની શ્રી ઇચ્છદેવી પોતાનું શરૂકળ બજાવેલી લઘુ જ્યાં છે વડોદરા ઊડતી વેળા તેમને જલ્દેર સહકાર આપવાનો સમારંભ શ્રી સૌ. મહારાણી સાહેબાના પ્રમુખપદે થયો હતો અને તેમને એક પસં અર્પણ કરી હતી.

વિદ્યાર્થીનીઓ માટે વસતિગૃહ અમદાવાદની ગુજરાત કોલેજને અંગે જીવન માસથી ચાલુ થયો. સુપ્રી. તરીકે મીસ લાલવત બી. એ. કામ કરશે. મહાન કોલેજની પાસે રહેરો જેનું, એક વર્ષનું બાકું ઉદારચિત્ત રોક અંબાલાલ સારામાજીએ આપવાનું કબુલ ક્યું છે. સેક્રેટરી તરીકે સૌ. લેડી વિદ્યાબહેન નીલકંઠ કામ કરશે. સૌ.

પરલાદેવી અંબાલાલ - પણ સમિતિમાં છે. આ મહેનેને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

શ્રી જેન વીસા ઝોસવાલ હલમ અમદાવાદ તરફથી જી સ્મિતિની સ્ત્રીઓની એક સભા સૌ. તારાબહેન ક. શેઠના પ્રમુખપદે તા. ૧૩ મી માર્ચે મળી હતી. સ્વાગતના કાબ્યા બાદ શ્રી હપયોગી ફરતા પુરતકાલયનો અહેવાલ રજૂ થયો હતો. શ્રી સરસ્વતી બહેને, સૌ. સરલાબહેન અ. શેઠ અને સૌ. તારાબહેન ક. જવેરીએ પ્રસંગોચિત વિવેચન કર્યા બાદ કન્યા કેળવણીની દરિફાઈમાં ઇનામ મેળવનારને ઇનામો અપાયાં હતાં. તે પછી રડવા કુટવાનો વિવાજ નાણુદ કરવાનો કસાવ સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો.

હોદ્દોનો વેપાર: નાની બાળકોને અને જુવાન કન્યાઓને ઉપાડી જઈ તેમને વેચવાનું કામ કેટલીક ટાળીઓ દરી રહી છે. એવી એક ટાળી ફેજુઆરી માસમાં સિંધમાં પકડાય છે. અમદાવાદમાં પણ એવી એક ટાળી પોલીસે પકડી છે. યુરોપમાં પણ આ વેપાર દબ ચાલે છે અને તે નાણુદ કરવા પ્રત્યે સંધ પ્રથમ કરે છે, હમજી નેપાળના રાજકુટુંબ સાથે સંબંધ ધરાવતી એક કન્યાનું કલકત્તામાં રૂ. ૧૩૦૦ માં વેચાણ થયાની વાત ખુદાર આવી છે. તેને વેચાણ હેનાર મારવાડીનું કોઈએ એ કારણે ખુન ક્યું છે.

સ્ત્રીઓમાં વાંચનના ફેલાવો કરવાના ઉદ્દેશથી પાટણમાં પુરતકા હેલણ ગામીમાં ભરી મહોલ્યે મહોલ્યે ફેરવવાની યોજના તૈયાર થઈ છે.

પત્નીનું ખુન કરનાર પોરબંદરવાળા નાનલ વીરછના જમાઈને ફોંસીની સજા થઈ છે.

પરદેશી અમલ: પૂનાની કવે મહિલા વિદ્યાપીઠનાં એક સ્નાતિકા મિસિસ પટવર્ધન સિદ્ધિકા યત્રા મુઠિની વધુ તાલીમ લેવા ઇંગ્લેન્ડ ગયાં છે.

આંધ્ર નદેરી પોતાના રાજ્યમાં બાળકોને ધંધોદારી કેળવણી આપવાની યોજના પરી છે. એ યોજના મુજબ બાળક સાત વર્ષ ફરજિયાત શાળામાં રહેશે જે ફરજિયાત તેને ભાષાશાસ્ત્ર ઉપરાંત અમુક એક મનપસંદ ઉદ્યોગનું પરંપરા શિક્ષણ આપશે.

જેમલેશ્વરની છાત્રા મોઠનાં એક સભાસદ તરીકે દિવાન બહાદુર ચંદ્રશેખર આવરતા ની

શ્રીમતી પાર્વતી અમલની નીમણુંક થઈ છે. મહેસુર રાજ્યમાં આ સ્થાન મેળવનાર એ પ્રથમ બહેન છે.

દિગ્ગમતવાન: અહમદનગરમાં તા. ૮ મી માર્ચે પોતાના દિવાન બાનામાં પેશતાં એક અજેજ અમલદારની પત્નીએ એક વાધને બેઠેલા નેશા. સુભાગ્યે વાધની પીડ બાઇના તરફ હતી. દિવાન બાનામાંથી તે સુવાના આરડામાં પેઠા. માઝે હોદ્દા કરવાને બદલે દિગ્ગમતથી આરડાનું બારણું બંધ કરી વાધને પૂરી દીધી. એક પુરૂષે તે પછી બારીમાંથી તેને બંદુક મારી પૂરો કર્યો. ખાસો છ સીટ લાંબો હતો.

રસોડાની જરૂર નથી: નાનપુરની ધારાસભામાં દિ હીઓ મટિના ડાક જંતલાંને લમતા સવાલની ચર્ચા કરતાં પ્રધાન મી. દેસમુખે જવાબ આપ્યો કે દિ હીઓને ખાસ રસોડાની જરૂર નથી. એકાદ જાડ નીચે બે ઇટા ગોઠવીને પણ તે રાંધી શકે છે. બિચારાને કોઈ કુવડ મળી દશે ચીથલે એને ખાસ રસોડામાં અને જાડ નીચે રાંધવામાં બહુ ફેર નહિ જણાતો હોય !

સ્ત્રીમતાધિકાર: મહેસુરની ધારાસભામાં સ્ત્રીઓને બેસવાનો અધિકાર આપતો કસાવ મેસર્સ મહમ્મદ અબ્બાસખાન અને પરમશીવને તા. ૨૫ મી ફેબ્રુઆરીએ રજૂ કર્યો હતો. જુના વિચારના તેમજ અમલદાર સંસાસદોએ તેને ટૂંકા આપતાં ૨૧ વિરજ્ઞ ૧૦ મતે પસાર થયો હતો. જેજ સભામાં લગ્નનું વય છોકરા માટે ૨૦ વર્ષનું અને છોકરીઓ માટે ૧૪ વર્ષનું કરાવવાનો કસાવ ૧૪ વિરજ્ઞ ૧૬ મતે લઈ ગયો હતો.

સુધારક લગ્ન: કોઈઅલ્લરના ડો. કે. પ્રતાપના લગ્ન માંગલોરનાં શ્રી. લલિતાબાઈ સાથે બ્રહ્મી વિધિથી ફેબ્રુઆરી માસમાં થયાં. ૧૮૭૨ના લગ્નના કાયદા મુજબ એ લગ્ન ૧૮૫૨માં પણ મોંઘામ્યું છે. વર તામીલ વેશાહા જ્ઞાતિના અને કન્યા બ્રીહલવર જ્ઞાતિની છે.

મદ્રાસની ગુજરાતી શાળાનો સમારંભ તા. ૨૬ મી ફેબ્રુઆરીએ ઉજવાયો હતો જે પ્રસંગે ત્યાંના પ્રતિષ્ઠિત જીજ્ઞાસીઓએ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. મ્યુ. કાજિન્સીલના પ્રમુખ મી. દમીદખાને ફોટોગ્રાફ વિધાર્થીઓને ઇનામો નહેચી આપ્યા હતા. ફરવસતા આ બાઇઓના માવસાપત્ર પ્રેમ માટે ધન્યવાદ.

વિદુષી બાળ-વિધવા: બ્લેન સિંગ્લરેલા સિંહ નામે એક બાલવિધવાએ કલકત્તા યુનીવર્સિટીની એમ. એ. ડીગ્રી માટેની પરિક્ષા બીજા વર્ષમાં પસાર કરી છે. બાલપણમાં વિધવા થયા પછી આ બ્લેને શિક્ષણ લેવાની રજા આપી હતી. ગુજરાતની બાલવિધવા બ્લેનો અને તેમના માબાપો માટે આ દાખલો અનુકરણીય છે.

કલકત્તા: મ્ય. ની સુન્ટણી માર્ચની ૧૬ મીએ થયું. જે સ્ત્રીઓ કમેલવાર હતી-શ્રીમતી ઉર્મિલાદેવી (દેશમુખુ દાસનાં બ્લેન) અને શ્રીમતી માયાદેવી બન્નેના પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા.

કન્યા-આશ્રમ કલકત્તામાં ના. જવનદે તા. ૧૨ મી માર્ચે ખુલ્લું મુક્યું હતું. અનીતિના વ્યાપારની અટકાયત કરતા કાયદાની રૂએ બચાવેલી કન્યાઓ માટે આ આશ્રમ સ્થપાયો છે. કલકત્તામાં આવી બાળસ્ત્રીની સંખ્યા ૨૦૦૦ ની છે. આ આશ્રમમાં ફક્ત ૩૦ કન્યાઓને રાખી શકાયે. જવનદે વધુ નાણાં માટે કલકત્તાની મ્યુ. ના પ્રમુખને, વ્યાપારી એજન્સીને, મારવાડી કામને તેમજ ફરક માબાપને અપીલ કરી હતી.

આર્થિક દૃષ્ટિએ હિંદી સ્ત્રીઓ બહુ જાણીતા ક્ષેત્રો સમાજના જીવનમાં આપે છે એવી દ્રષ્ટિવાદી સ્ત્રીઓ મીસ એસ. બી. રાવે "ઇન્ડિયન રીવ્યુ" માં એક લેખ લખીને આપ્યો છે. સી હુડ્ડલ-જીવનમાં જે સ્થાન લેખાયે છે અને ફરજે બળવે છે તે જણા બહુ લય છે. ખેતીવાડીમાં અને કારખાનાઓમાં પણ તેમનો હિસ્સો જોઈ નથી. એક ખેડૂતની પત્ની કે એક મીઠા મજૂરની પત્ની તેના કાર્યમાં અને કમાણીમાં જોડા ક્ષેત્રો આપે છે અને ઉપરાંત ઘર સંભાળે છે. ખેડેલાં પણ સુંદર કારીગરીના કામ સ્ત્રીઓજ કરતી. ડાકાની વિખ્યાત મહામહા બનાવનારી ઘણીખરી સ્ત્રીઓજ હતી.

પતનીની આવક પર કર: હિંદી સરકારે કર સંબંધી તપાસ કરવા નીમેલી કમિટિએ એવા અભિપ્રાય આપ્યો કે સુપરટેક્સ અને ઇન્કમેટેક્સ ગણવા માટે પતિ પત્ની બન્નેની આવક લેખી તે પછી તેમની દરેકની આવક માટે કર આકારવો. પણ આ અભિપ્રાય સરકારે સ્વીકાર્યો નથી.

સંમતિ વંશ માટે: દિલ્હીના કૃષ્ણ યોગેશ્વરમાં તા. ૧ લી માર્ચે સ્ત્રીઓની એક બહેરસમાં પ્રિટિય સોશીયલ હાઇજન કલેન્સીલના પ્રતિનિધિ મિસિસ રોકફે "જીવનની બુદ્ધિસ:" વિષે બાપણ આપ્યું હતું. ત્યાર બાદ સમાજે સર હરિસિંહ ગૌરના સંમતિવચ વધારીને ૧૬ વર્ષની કરવાના બીજને ટેકો આપનારો કરાવ કર્યો હતો. આ બીજ ૨૫ મી માર્ચે વડી ધારાસભામાં રજુ થયું છે.

બાળકનું આરોગ્ય: સોનપુરના મદારામએ નીચે જણાવેલા વિષય પર સૌથી સરસ નિબંધ લખનારને એક સોનાનો ચાંદ આપવાનું બહેર મ્યુ. છે. વિષય: "એક અને ૬ વર્ષની વય વચ્ચેનું બાળક કયા કારણે ઘણું ટંદુરસ્તી બળવી નથી સકતું અને તે નિષ્ફળતા ફર કરવાના કષાયો." નિબંધો લખીને "સેક્રેટરી હેરી એમ્સકૃડ લીમ, વાઈસરીજન એસ્ટેટ્સ, સીમલા" ને સરનામે તા. ૧૩ મી એપ્રિલ ખેલાં મોકલી આપવાનાં છે.

મહિલાઓ માટે અલગ વિભાગ સર્વ: સાવજનિક હોસ્પિટલોમાં રાખવા માટેની એક દરખાસ્ત રાજ રાજ્યસિંહે સંબુક્ત પ્રાંતોની ધારાસભામાં પસાર કરાવી છે.

બ્રહ્મદેશની સ્ત્રીઓ: સ્ત્રીઓને મેળવેલી સ્વતંત્રતા ઉપરથી દેશની સર્વજાતનાં માપ, કદાચ તેા દિનિયામાં બ્રહ્મદેશ સોના શિરોમણી ગણાય. જીવનના દરેક-ખાનગી તેમજ બહેર વ્યવહારોમાં વેપાર વગેરેમાં સ્ત્રીઓ ત્યાં પ્રાધાન્ય લેખાયે છે. દુકાનો તેઓ ચલાવે છે, 'સેક્રેટરી-સંસ્થાઓની વ્યવસ્થા કરે છે. સુદ્ધિસ્ટ કાયદા મુજબ મીઠકતમાં પતિ પત્ની સરખે હિસ્સે લાગીદાર છે, પતિ સ્ત્રીને તસ્લાક આપે તેા આર્ધી મીઠકત પણ સાચે આપી દેવી પડે. રાજકુટુંબમાં પ્રાચીન મીસરની જેમ એક એવો ચાલુ હતો કે રાજની: પટરાણી તેા તેની મોટી દીકરીજ થઈ શકે અને તેથી જાતી, વારસને પોતાની બેન સાચે લગ્ન કરવા પડતાં. મીસરમાં આવાં લગ્ન આદર્શ ગણાતાં.

એરિયા.

ચીનની મહિલાઓએ પોતાનાં મિમદાર મંડળો સ્થાપ્યાં છે અને તેઓ પીકેટીંગ વગેરેનું

કામ હરવાળ પ્રસંગે ઉત્સાહથી કરે છે. સોપી વધુ ભરદાર મંડળો સીવજ્ઞ કામ, મોખા બનાવનાર તેમજ દીવાસળી બનાવનાર સ્ત્રી કામદારોનાં છે. કારખાનાના માછીકાને નમાવવાનાં અને જે સ્ત્રી-કામદારોએ પોત પોતાના ધંધાને લગતાં મંડળો દલ સ્થાપ્યાં નથી તેમને મદદ કરવામાં આમંડળો મોટા ફાળો આપે છે.

પુરુષોના પોકાર: સ્ત્રીનમાં અત્યારે આંતરિક વિચલ સાથે છે. રાષ્ટ્રીય પદ્ધતિ હેતુમાં આવીને સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા વિષે પ્રચાર કરવા માંડયા છે અને પરિણામે સ્ત્રીઓનું એક મંડળ સ્થપાયું છે. પુરુષો પોકાર કરે છે કે તેમની પત્નિઓ ઘેર નથી આવતી; “બીલાડી” ની જેમ રખડયા કરે છે. આમ વધુ વખત સાથે તે ગૃહસ્થવનનો નાશ થયે એવા તેમને ભય રહે છે. ઓસ્ટ્રીયામાં આવાં પુરુષોનું મંડળ સ્થપાયું છે અને તેઓ કુંવારી રહેલી સ્ત્રીઓ પર કર નાંખવાની સરકારને લલમણ કરવાનાં છે.

બાળપુ’ જાપાન: યોડા વર્ષ પહેલાં જાપાનની સ્ત્રીઓની હાલત દિવંદની સ્ત્રીઓ કરતાંય ... હતી. ધરમાં બેસી કુચલી કરતી, કે સીવવું લશવું એ સિવાય તેમને બીજું કામ ન્હોતું. ૧૯૨૦ માં વિદ્યાર્થીનાં બાળકાં તેમને માટે પ્રુક્તાં થયાં. તે પછી સ્ત્રીઓએ અબજ પ્રગતિ કરી છે, યલ્લા મંડળો સ્થપાયાં છે. નર્સ થવાની વાલીમ માટે ટ્રેનીંગ કોલેજ ઉઘડી છે. પહેલાં ગાય હતી તે હવે સિંહણ બનતી ભય છે.

યૂરપ.

ગૃહસ્થવનમાં સમાનતા: ખ્રિસ્તિ લગ્ન વિધિ માં અંત્યારે સુધી થવા પાસે પતિને આજ્ઞાધીન રહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરાવવામાં આવતી. આ પ્રતિજ્ઞા કાદી નાખવા માટે લાંબા વખતથી સોમંડળો લડત લડાવતાં હતાં તે હવે સંજ્ઞ થઈ છે. એ પ્રતિજ્ઞાનીકથી જતાં ગૃહસ્થવનમાં પતિ પત્નિ સમાન બને છે. આખાં દેશના સોમંડળોએ આ સુધારો દર્શાવી વધારી લીધો છે, પાંચ “કન્યાશ્રમ” દેવાની જે વીધિ છે તે દલ તેમને પ્રત્યે છે.

વિલાયતની “કલ્લ ટોશી”: સાધ “મસ્ત-ફારે” “કલ્લ ટોશીની કાળે” નામે એક

વાર્તા લખી ટોશીને સ્મરણમાં બેઠી કરી હતી. વિલાયતમાં હમણાંજ એક “કલ્લ ટોશી” મિસ્ટ્રિસ શ્રીવ છેવટને મરે પપ વર્ષની ઉંમરે મરી ગઈ. તેના શરીર ઉપર કુલ ૩૧ કોપરેશન થયાં હતાં અને જે વાર મરી ગયાના સરદીફીકેટ પણ ટોશી-રોએ આખાં હતાં. પહેલી વખત ફાંસ કરવા લઈ જતાં રસ્તામાં બેઠી થઈ હતી. બીજી વખત તેો ધરમાં હતી ત્યાંજ છવ પાછા આવ્યા હતા. આ છેલ્લી વખત તેો કંચકી જવાની મ્હેનત કરતાં પહેલાં સર્જાઓએ તેની નસો ખાલાવી મરી ગયાની ખાતરી કરી લીધી હતી.

સ્ત્રી આચાર્ય તરીકે: દિવંદમાં પ્રાચીન આચાર્ય લાવના પ્રચલિત છે કે માતા પ્રથમ ગુરુ છે. આપણે ત્યાં અનેક સાધ્વી સન્ધાસિનીઓ થઈ છે અને સમાજ તેમનું સ્થાન સ્વીકાર્યું છે. છઠ્ઠાંડમાં દલ એ વિષે ચર્ચા થાઈ છે અને સ્ત્રીઓને ધર્મ-ગુરુ પદ આપવા માટે જાગૃતી મળેલ છે. લોડા વખત પાંચ જામગંદામના બીરપે સ્ત્રીઓની વરુદારી કરવાથી વિરોધ બન્યો છે.

મતાધિકાર: છઠ્ઠાંડમાં પુરુષો જેવાજ મતાધિકાર મેળવવા સ્ત્રીઓ લડત લડાવી રહી છે. ૨૧ વર્ષની ઉંમરની ફરક સ્ત્રીને મતાધિકાર મળવો જોઈએ એવી માંગણી ત્યાંના ૩૦ મંડળોએ કરી છે. લોડાં હંધુ સેસીટી સ્ત્રીઓ નિર્ણય ફાંચિલા અભિપ્રાયથી ધણી વરાંરણી ફેલાઈ છે.

જઠાદુર માતા: છઠ્ઠાંડમાં કલ્લસાની ખાલોમાં છેલ્લા ભયંકર અકસ્માત થયો તેમાં પોતાના જે માસના બાળકને બચાવવા એક જઠાદુર માતાએ પોતાનો બન આપ્યો છે. પોતાના પતિએને છવતાં જોવાની આશામરી અબજાઓ બબ્બે માસના બાળકે કંટે બેસાડા આખી રાત કહડી મંડીમાં અકસ્માતનો જગ્યાએ બેઠી હતી.

વનો વેરીને વરા કદે એ કહેવત પ્રમાણે લંડનમાં મીસ નોરા અપટન નામની એક બાઈએ અડધી રાતે આવેલા ચારને વિનવ અને નમ્રતાથી વાળે કરી પોતાને ઘેર ચારી કરતાં અટકાવી દેતાં તેને એટલુંજ કહેવું પડેલું કે “સાધ મરીવ માણસને શું કામ ફાંસ દેવા આવ્યો છે ? બીજું તેો કંઈ નહિ પણ મારી બીમાર કાઢી વારી ચારી થી એવી દલગી જયો કે તેનો પ્રાણ ચાલ્યો જયો.

બાઈ, બચાવ, " ચાર પક્ષ આ નંબરને તાબે થઈ ચાલ્યા તથા હતો

જન્મથી અંધ રૂપ આરોગ્યના નામની એક દ્રઢ નિમિત્તી યુરોપીઅન સ્ત્રીએ હમણા આખા યુરોપની મુસાફરી પુરી કરી છે અને " જોવા જેવું જોષ આવી છે । " તેને નિત્ય નવું જોવાનું થતું મન હતું પણ આખો ન્હોતો ને પૈસાએ ન્હોતા. ખૂબ મહેનત પછી તે ફાલેન્જમાં મેન્યુએટ થઈ અને ત્યાર પછી ટાઇપીસ્ટ તરીકે નોકરી પર ચડી જેમાં પાંચ પાંચ બચાવીને આખરે આ મોટી નજા જવાને તે તૈયાર થઈ ચકી હતી. આખી મુસાફરી ફ્રાન્સ, પારીસ, રોમ, વગેરે શહેરોના જોવા જેવા સ્થળોને " સ્પર્શ " કરીને સંતોષ પામી હતી.

નસીબ આડું પાંદડું ખસતાં પુરવો તેમજ સ્ત્રીઓ કેવાં કુખી થઈ જાય છે તેને પુરાવો એક અમેરિકન બાળના બનાવ પરથી મળે છે. અમેરિકાથી તે લંડન આવી ત્યારે તેની પાસે કંઈ ન્હોતું. માત્ર જોળખાણના એક બે કાગળો હતા. લંડનમાં મોટામોટા લખોપતિ અને ઉપરાજો સાથે જોળખ થઈ. બે ત્રણને પરણી જેમના એકે તો દલ્લા સાથે મારજની આપી । આ બાઈ એક રાત્રે એકંદરું સુધી દારતી કરી ચૂકી હતી ।

પુત્રીની મમતા: હલ (ઇંગ્લેન્ડ) માં એક એકંદરું ઓગાક નામના મણસને પોતાના બાળકો તરફ બેદરકારી બતાવવા માટે મેલ્ટ્રેટ સમક્ષ લેવા કરવામાં આવ્યા. બાળકોની મા મરી ગઈ ત્યારથી એ બાપ તેમની ચિંતાજ નથી કરતો. મેલ્ટ્રેટ તેને કેદમાં નાંખવા ઇચ્છા કરી પણ તેની મોટી પુત્રીની લવનંદાથી તેને એક વધુ વક કુંપરવાં માટે આપી છે.

લાંબા ધાધરાની ફેશન હવે કાયમને માટે લાંબી થઈને મુઠા મળે છે એવું ફ્રેંચ ફરજિયાતે જાહેર ક્યું છે. તેમના કહેવા પ્રમાણે " જો હવે ગાંધી પહેરતી ત્યારે ને અરૂંધ લાંબા ધાધરા જરૂરી હતાં પરંતુ હવે નાની ટોપીએ તેમજ સ્ત્રીઓની જાહેર પ્રવૃત્તિ જોતાં અડક્ટમાં આવે એવા એવા લાંબા પહેરવેશ નકામો છે અને કેંકી ધાધરા હવે કાયમના સ્વીકારાયા છે.

ફેશન માટે: પેરીસ પાસે મેન્ચરી નામનાં રહેલી એક બાર વર્ષની કન્યાએ એવી જુમ ઉરાડી કે જે હંટરને તેના ઉપર હુમલો કરી તેના વાળ કાપી નાંખ્યા. હોકાએ અને પોલીસે કહેવાતા હુટારોની નિમ્બજ રોધ કરી. પાછળથી હોકાએ કણ્ઠ ક્યું કે તેણે પોતાના વાળ કપાવ્યા હતા પણ મા ગુસ્સે ન થાય તેથી આવી જુમ ઉરાડી પાડી.

ટનીસમાજ સુલન લેંચન ટનીસની રમત બતાવવા અમેરિકા મધ હતી ન્યાં તેને ૩ લાખ રૂપીઆની આવક થઈ છે હવે તે ઇંગ્લેન્ડ અને યુરપના બીજા દેશોમાં પોતાની રમત બતાવવા અને કમાવા જવાની છે. એની રમત સ્ત્રીઓમાં બતાવવા માટે એક વેપારી મંડળી ઉભી થઈ છે.

આશ્ચર્યથીક અખાદામાં સ્ત્રીઓ: ૧૯૨૮ ના વર્ષમાં હોલેન્ડની રાજધાની આમ્સ્ટર્ડામમાં એ લીંગ્વીક રમત મમતોનો અખાદા ખેલાયો તે પ્રસંગે પૂરા બે દિવસો સ્ત્રીઓની રમતમમતો માટે રાખવાનો આમદ્દ એ કસરતખાલેનાં આંતર રાષ્ટ્રિય સંઘ એક ઠરાવ દ્વારા કર્યો છે. ગમે વર્ષે આ રમતોમાં ખેલીનાર સ્ત્રીઓને દાખલ કરવામાં આવી હતી.

હોટલોમાં સ્ત્રી મુસાફરો: ઉત્તરે છે અને લંડનના હોટલના નોકરો કહે છે કે, મહેંકરતાં આ મહેમાનો પણ સારા છે । કારણ કે મહેંકરતાં ખાતી નહિ હોવાથી નોકરોને તકલીફ પડતી થતી નથી છે । આફ્રિકામાં નોકરી કરતી સ્ત્રીઓને પણ હોટલમાં ખાવા જવું પડે છે અને તેમનાં હુકો પગાર છતાં તેઓ ચાર ચાર આના ફરોજ બક્ષીસ તરીકે કાઢી આવે છે ।

જાનજીવું સુકેસ્તાન: " સ્ત્રીઓનાં જીવન તદન અદરશ થઈ ગયા છે. તેને બંદો પેરીસની ફેશનના બદાવટ અને ફેક ખેલાય છે. જુનાં વિચારના આ પોરાકને વખોડે છે છતાં હુક મુદતમાં થયેલા ફેરફાર બલયબી ઉપજાવે એવો છે. હવે સ્ત્રીઓ જીવન દરેકરે છે અને બજારમાં ખરીદી કરવા પણ જાય છે. પછી સ્ત્રીઓ ટાઇપીસ્ટ તરીકે અને વેચણ કરવા ઉપર નોકરી કરે છે. હલ વાળ કપાવવાની ફેશન બહુ વધી નથી. થઈ સ્ત્રીઓ

હજી લાંબા વાળ રાખે છે અને યુરોપીઅન હેટને બદલે બારીક કાપડની ઓટલીથી માથું ઢાંકે છે. 'ગ્રોન્ડ' અને 'હૅન્ડી' જેટલાં જોડા પશુ છટપી' વપરાય છે. હાથમાં પકડે પાવડર અને સેન્ટ સાથેની ચામડાની બેગ રાખે છે. આરહું છતાં દેશના અંદરના બાજમાં જુની દેશનના પેરાસક અને શુરખા નજરે પડે છે.

શાખાશી ટુર્કસ્તાન : ને સવાલ છઠ્ઠાંમાં શિક્ષણપ્રાદાને કનડી રહ્યો છે તેનો નિવેડો ટુર્કસ્તાને વિના સંકોચ કરી નાખ્યો છે. છઠ્ઠાંમાં શિક્ષિકાઓ લગ્ન કરે તો તેમને મોકરી પરાધી દર કરવાના પ્રયાનો યાવ છે, જ્યારે ટુર્કસ્તાન જેવી બાબતને ઉત્તેજન આપે છે. છઠ્ઠાંમાંના વધિા જે છે કે બાળકો વચાથી શિક્ષિકાઓ ગેરહાજર રહે છે. ટુર્કસ્તાન કહે છે કે દરેક શિક્ષકે તેમજ શિક્ષિકાએ પોતાને બાળક ન દોષ તો દત્તક બાળક લઇને લઇવડું. રાજ્ય જેપને ભેદમાં દરો તેમને બાળકો પૂરાં પાડ્યો. બાળશિક્ષણનો આ ટુર્કસ્તાન દિવસમાં અજમાવવા જેવો છે.

ગ્રીલીલ્ડી માટે શાળા: વૃવાન ગ્રીલીલ્ડીએ મઠે બર્લિનમાં એક શાળા જેમીલ માસમાં ઉપકરો. આ શાળામાં ગ્રીલીલ્ડીએ 'સંપૂર્ણ' જ્ઞાન અપાયો. શિક્ષણકષ એક વર્ષનો છે, જેમાં રાંધવાનું, બાજ બનાવવાનું, આરોગ્યસાચનું અને બાળકોની માવજતનું ખાસ જ્ઞાન અપાયો. કુમારિકાઓ પણ કાળજી યથા ચક્રો અને એક વર્ષ શિક્ષણ લીધા બાદ રાજ્યની શાળામાં જઇ કીન્ડર ગાર્ટન, શિક્ષણ, શીવણકામ અને રાંધવા મદિના કીપ્પોમા મેળવી ચક્રો. આપણા સ્ત્રી મંડળો આથી કંઈ મોઢવણ કરો ખરાં ?

અમેરિકા.

સામુઅલમાઝ: ઉત્તર અમેરિકાના પૂરાતન વતનીઓનો એક ભવિમાં લગ્ન પછી જમાઇ પોતાની સાસુને કડી મળી યાત્રો નહીં. ને મરમાં સાસુ દોષ તે પરમાં જમાઇ જઈ રહે નહિ. કહેવાય છે કે ચીકાગેઝ (પૂર્વ બંજારા) ની એક દિવસ ભવિમાં પશુ જેવીજ માન્યતા પ્રચલિત છે.

શાન્તિને આતર: ફિનિયાના સર્વ દેશો વચ્ચે સુલેહ સાન્તિ જળવાય રહે એવા દેવધી પ્રયત્નો કરનારમાં અમેરિકામાં સ્ત્રીએ અગ્રસ્થાન છે છે.

હમણાંજ નવ સ્ત્રી-અસ્થાઓએ એકત્ર યથા એકેસ બર હાવવા માટે એક પરિષદ બરી લઘી; અને પ્રત્યેક શા મા યુદ્ધે ચડે છે તેની ચર્ચા કરો તે અટકાવવાના ઉપાય સૂચવ્યા હતા.

મીસ જેન આર્ચસ: અમેરિકાની એક આગેવાન સમાજસેવિકા છે. તેની સામે ફેરલાં છાપાઓએ અણગમતી ટીકા કરેલી. જે ટીકા બોલી છે એમ બતાવવા સ્ત્રીઓમાં તેને એક ખાણું અપાયું હતું જેમાં ૧૨૦૦ સ્ત્રી પુરુષોએ બાગ લીધો હતો. ટીકાટો રાખવામાં આવી હતી, છતાં લગભગ ૧૦૦૦ માણસોને સ્વજન સંજાયને લીધે ના પાડવી પડી હતી. મીસ જુલીઆ લેગરેયે પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું.

કંપુરચલાના મહારાણી હાલ 'અમેરિકામાં ન્યુયોર્કમાં નિરાંતે રહેવા આભ્યા છે કારણ કે હવે મહારાણી તેમજે કારગતી લઇ લીધી છે.

ખાલ નાટ્યકારો વરીકે પાા વર્ષની એમ્મા મે અને ૭ વર્ષનો કાર્ટન એકે ન્યુ યોર્ક અમેરિકામાં હપણાં બદાર આભ્યા છે. આ બન્ને બાળકોને લખતાં પણ આવડતું નથી. છતાં તેમના વિચારો એક પછી એક રાંધી લઇ એક વાર્તા પડી કાઢી તેણે નાટક બનાવવામાં આભ્યું જેમાંના સર્વ પાત્રોનું કામ નાનામાં નાના બાળકોનેજ સોંપવામાં આભ્યું હતું.

ડીંગલા ડીંગલીઓની એટ દારા જુલી જુલી દેશોના બાળકો વચ્ચે બધુમાત્ર પ્રસારવવાનું પત્રનું અમેરિકાએ લીધું છે. બંધાનમાં તા. ૩૦ માર્ચે બરાલલા ડીંગલા પ્રદર્શનમાં અમેરિકાના બાળકોએ ડીંગલા બનાવી રીમર બરીને મોકલ્યા હતા જેનો બંધાનમાં સારી કદર કરવામાં આવી હતી. આ દરેક ડીંગલા બનાવનાર બાળકનું નામ, સરનામું વારીખ વગેરે લખીત લખાડીને તેને બંધાનની નિશાળોમાં વહેંચવામાં આભ્યા હતા.

ખાલ મિકેકતનો કાપરો કરવા માટે મનુર ખાતાનાં પ્રધાને ન્યુ સાઉથ વેસમાં પત્રનું લીધું છે. સિદ્ધાંત પ્રમાણે દરેક મનુર કડ બની આવે ક્યાં બાળકોનો પણ દિસ્સો ગણાય એવું આ કાવલ પ્રમાણે દરેક મનુરને બાલ મિકેકા જુલી પાડવા આવાદિએ પાંચ રીલ્ડીંગ આપવી પડશે.

જેમાં રોકને પણ ૬ ટકા હમેશવા પડશે. આ રકમ ૧૪ વર્ષની અદરના બાળકો માટે છે.

દુનીયાના વિદુષક ચાર્લી ચેપલીન અને તેની વડુ વચ્ચે કંટોરા થયા છે અને બન્ને વચ્ચે ડીઆનો વધોડો કોર્ટ ચડયા છે તે તેા હવે નાણીતી ખાત છે. પરંતુ કેસ ચાલે છે તે દરમ્યાન મીસીસ ચેપલીનને દાણાપાણીનો ખર્ચ આપવાના કોર્ટના સ્પષ્ટ હુકમો છતાં, તે બીચારીને હજી એક દાણી કોરી પણ મળી નથી. તે બીચારો ઉવટ યાદીને હવે પતિને કેદ કરાવી દેશનિકાલ કરાવવાનું પગલું લેનારી છે, પરંતુ તેના કાયદેસર ખર્ચ આપવાને પણ તેની પાસે દોડકા નથી. ચેપ-

લીનના વધીલો કહે છે કે અકવારીએ ૩૦૦ રૂપીઆ અમે આપવા તૈયાર હોએ છતાં તે નથી સ્વીકારતી.

સ્ત્રી સૈનિકો: દેશના બચાવ માટે સ્ત્રીએને લશ્કરી લાક્ષીગ આપવાની અને જરૂર પડે યુદ્ધમાં મોકલવાની યોજના કાંસે ધરી છે, પણ નિકારા-ગુઆમાં તેા અત્યાર પહેલાં સ્ત્રીઓ યુદ્ધમાં હતરી ચૂકી છે. ત્યાંની ઉલ્લી લડાઇમાં એવી એક ટુકડી હતરી હતી અને તેની આગેવાન લડાઇમાં ધાયલ યદ મરણ પામી. પણ મરતાં પહેલાં પોતાની હાથ નીચેની સીને તેણે પોતાનું પદ સોંપી લડાઇ ચાલુ રાખવાનું જણાવ્યું હતું. એ લડાઇમાં છ સ્ત્રીઓ ધાયલ યદ હતી.

✓ એક વર્તમાનપત્રના તંત્રીએ નીચે પ્રમાણે ફરો પોતાના પત્રમાં પ્રકટ કર્યો:

“અમારો માણસ આજે એક ગાંધીને ત્યાં એક શેર હોંગ લેવા ગયો હતો. એ હોંગ તપાસતાં તેમાં ત્રીસ ટકાનો ભેગ માલમ પડ્યો છે. બે એ ગાંધી એક શેર ચોખ્ખી હોંગ અમને નાહ મોકલી આપે તો લાચારીએ અમારે આ બાબત માટે આગળ પગલો ભરવાં પડશે.”

ખીજે દિવસે શેર શેર હોંગના પચાસ પડીકા તંત્રીની ઓફીસમાં આવીને પડ્યા હતા.

x

x

x

✓ એક ભરાવાદાર ખદનના બાનુ દ્રામના સ્ટેશન પાસે ઉભા હતાં. દ્રામ આવી; ખીજ સુસાફરો ચડયા અને કંડકટરે ઘંટડી મારી પાછળથી અવાજ આવ્યો: “એ દ્રામવાળા સુ. ઉભી રાખ.” દ્રામ ઉભી રહી. બાઇ હાંફતા હાંફતા ઉપર ચડ્યાં “ઉભો રહે, હું કહું ત્યાં સુધી ચલાવતો નહિ.” તેમણે કંડકટરને કહ્યું. દ્રામમાં નજર કરીને બાઇ પાછા બિતર્યા. તમારે ક્યાં જવું છે ? કંડકટરે પૂછ્યું.

આજે તો નથી જવું. પણ કાલે મારે જવું છે તે દ્રામમાં જગા મળશે કે નહિ તેજ મારે બેવું ?

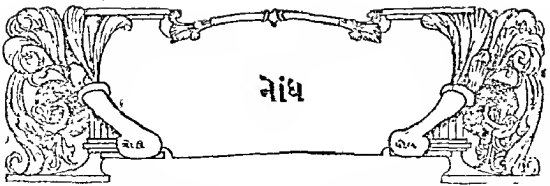
x

x

x

x

અમેરિકામાં કહે છે સોનું ઘટવા લાગ્યું છે. શીકર નહિ. શરમત ચયેલી ધણીઆણી-જોની વીડીઓજ એકડી કરી લે તો એ દેશને સોનાની જરૂર નહિ પડે.

નાંધ

આ અંકથી તંત્રીપદમાં ફેરફાર થયેલો વાચક-
વર્ગ તેઈ સમજશે. ફેરફાર
તંત્રીપદમાં અનિવાર્ય સંતોષોને કારણે
ફેરફાર. આ ફેરફાર કરવાની મને
ફરજ પડે છે અને તે માટે
વાચકવર્ગ શ્રમા કરશે એવી આશા છે આજથી
જે વર્ષ 'પ્લેઝા-એપ્રિલ ૧૯૨૫માં તંત્રીપદની
જોખમદારીઓ થે' જે વિદુષી બહેનો-શ્રી. હર્મિલા-
બહેન મહેતા, બી. એ. અને શ્રી. જ્યોત્સ્નાબહેન
મહેતા, બી. એ. ને સોંપી હતી. એ ફેરફાર કરવી
વખત સ્પષ્ટ કર્યા મુજબ હરેશ એ હતો કે સી-
ઓને ઉપયોગી આ માસિકનું તંત્ર શ્રી દષ્ટિએ જ
અલાવાય તો મુજરાતની બહેનોને વધારે લાભ
થ.થ. એ બંને બહેનોએ જે વર્ષ સુધી તંત્રી-
પદની જોખમદારીઓ અનેક પ્રતિકુળતા છતાં
ખાડોશાથી સંભાળી છે અને તેમ કરી મને તે-
મજ વાચકવર્ગને ઉપકારી કર્યા છે. એ સમય
હરમિયાન તેમજ આ માસિક દ્વારા મુજરાતની
શ્રીઓની ધંત્રી સેવા બજાવી છે; અને હવે પણ
પણ એ સાધન દ્વારા જ બનતી સેવા કરવાનું
તેમણે વચન આપ્યું છે અત્યંત એ બહેનો તંત્રી
તરીકે નિરત થાય છે એટલે માસિકના સંચાલ-
નમાં જે સ્ત્રીદષ્ટિ રહેતી નહોતી તે પુરુષ-તંત્રી-
ઓના તંત્ર ડેકલ નહિ રહે, અને તેના બદલામાં
ફક્ત પુરુષોચિત સદાનુભૂતિથી ચલાવી લેવું પડશે.
પરંતુ બીજી રીતે વાચકોને સારો લાભ થવાનો
સંભવ છે. અત્યાર સુધી એ બહેનો તંત્રીપદના
બોમ્બને લીધે પોતાનાં ખાસ જ્ઞાન, અનુભવ અને
અવગતોના લાભ માસિકને નોંધે તેટલા આપી
શકતાં ન હતાં. હવે એ બોમ્બે દૂર થવાથી સી-
ઓને ખાસ ઉપયોગી થાય એવાં વિષયો યશ લ
ખવા માટે એ બહેનો વધારે સમય ફાજલ પાડી

શકશે અને તેનો સંગીન લાભ આ માસિકના
વાચકને અવિચ્છેદ્ય વધારે પ્રમાણમાં મળશે.

આ ફેરફારથી નવા તંત્રીઓને માથે જે જવા-
બદારી આવી પડે છે તે-
નવા તંત્રીઓની નાધી તેઓ અનબુ નથી.
જવાબદારી. જે વર્ષ 'પ્લેઝા' આ માસિક-
કનું વત્ર થે' ચલાવ્યું છે

અને તે અંજાંથી મારી થોડાંદાયેજ્યતા વાચકવર્ગ
સારા રીતે નહોતું છે. મારા બંને સહયોગી પણ
સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં ફેરફાર અંગે નબળા છે. બાઈ
જદુશય અંજાંથીમાને વર્તમાનપત્રકારિતરનો
સારો અનુભવ છે. મુંબાઈના અકાદમિક પત્ર
“ મુજરાતી કેસરી ” નું સંપાદક-પદ તેમજ
મહિનાઓ સુધી ખાડોશાથી સંભાળ્યું હતું અને
અત્યારે પણ એક કોમી પાસિક પત્ર “ લોહાણા
વિજય ” ના એ બાઈ સહકર્તા છે. બાઈ સીમા-
નવાજ શાહને “ સુશીલાના પત્રો ” ના સંપા-
દક તરીકે સહિયરસિક્કા ઓળખે છે. એ બંને
શ્રી-ઉન્નતિના કાર્ય માટે સંપૂર્ણ સદાનુભૂતિ જ
નહિ પરંતુ ધગરા ધરાવે છે અને એ કાર્યમાં
પોતાનો ફાળો આપવા ઉત્સુક છે. આવા જે
સુયોગ્ય સહયોગી મદદ સાથે આ માસિકના
તંત્રીપદની જોખમદારીઓ ફરી માથે લેવાનું સં-
દેશ હું કરું છું. પોતાનો એ જવાબદારી અદા
કરતાં નવા તંત્રીઓ શું શું કરી બતાવશે તેની
રશ્મિદારો દોરવાનો ધૃષ્ટતા હું નહિ કરું. પ્રથમથી
વાણીજ્ય કરવાને બદલે પોતાની આકાંક્ષાઓને
નવા તંત્રીઓ કાર્યમાં થોડા બતાવી પોતાની
લાવકાત સિદ્ધ કરશે. ફક્ત એટલીજ ખાતરી અહીં
વાચકવર્ગને આપવા ઈચ્છું છું કે “ મુજરાતી ”
એ અત્યાર સુધીમાં જે સ્થાન સાહિત્યના પ્રદેશમાં
તેમજ વાચકવર્ગના હૃદયમાં પ્રાપ્ત કર્યું છે તે

ટકાવી રાખવાના-બંદે એવી ય ઉચે લઈ જવાન
-સર્વ પ્રયત્નો નવા તંત્રીઓ કરશે. આ અઠ-
થીજ કેટલાક ફેરફારો વાચક વર્ગ જોશે; અને એ
ફેરફારોમાં માસિકને વધારે ઉપયોગી અને વધારે
આનંદદાયક બનાવવાના પ્રયત્નો તંત્રીઓએ કરેલા
જણાશે

જ. વા. વર્મા.

નિરાધાર બાળકોને-ખાચ કરીને બાળાઓને
અનેક બદમાશો ચોતાના
બાળરક્ષકોનો સ્વાર્થ ખાતર અનીતિને
કાયદો. માર્ગે ચલાવે છે, અને તે-
મનું જીવન ધુળધાણી કરે
છે. આવાં બાળકોને રક્ષણ આપવાના ઉદ્દેશથી
મુંબાઈની ધારાસભાએ એક કાયદો ૧૯૨૪ માં
યાંને ધારાપોથી પર ચલાવ્યો. પરંતુ આથી બાળ-
કોમાં સરકારની ઉદાસીનતા જાણીતી છે. અમલ
યથા ચિન્તા એ કાયદો પડી રહ્યો આખરે વીજ-
લન્સ એસીસીએશનના હત્સાહી કાર્યકર્તાઓના
પ્રયત્નોથી એ કાયદો અમલમાં મૂકવાનો સમય
નજીક જાણ્યો છે, એ મંડળે લડત ગયા વર્ષમાં
કપાડી જેને પરિણામે મુંબાઈના લગભગ ત્રીસ
જુદા જુદા મંડળો અને સંસ્થાઓના પ્રતિનિધિ-
ઓની એક સભા સરકારે બોલાવી હતી. પરિણામે
એક કમિટી નીમાઈ. આ કમિટીએ ચોતાનું કામ
હવે પૂર્ણ કર્યું છે. સરકારે એ કાયદાના અમલ
મટે ઉમરખાદી જેલની જગ્યા રૂપીઆ ૧૮૦૦૦ ને
ખરચે સુધારાની બાજ સહાયક મંડળ-વૈદ્ય-સ
એક સૌસાયટીને સોંપી છે; અને ચાલુ વર્ષના
ખર્ચ પેટે રૂ. ૨૧૦૦૦ ની મદદ આપવાની જાહે-
વણ કરી છે. મિસિસ આનંદજી નાનજીની સંખ્યા-
વતમાંથી વસ્તી મદાદરે રૂ. ૨૦૦૦૦ આ કામ
મટે આપ્યા છે, અને સર વીકટર સાસુન અને
શ્રી. પ્રતાપગિરજીએ દરેકે રૂ. ૧૦૦૦ આપ્યા છે.
આ સર્વને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને
ધન્યજીએ છીએ કે મુંબાઈના બીજા ધનિકો પણ
ચોતાના ઉદાર હાથ લંબાવી આ સંસ્થાના શુભ
કાર્યમાં મદદરૂપ થાય.

આ કાયદાને અમલ દેશના ચોતાનાજ લાભ
મટે છે. ચોતાના લાભ
બાળકો માટેની સહેલીઓ અવળે માર્ગે ચલી
અદાલત. દેશને ભયંકર યાદ તે

જેવાં તેમને અપનાવી લઈ, સુધારી યોગ્ય
માર્ગે ચલાવવા એ પ્રત્નની ફરજ છે. યુરપ
અમેરિકામાં આ કાર્ય તરફ રોજીય તરફથી તેમજ
ખાનગી મંડળો અને વ્યક્તિઓ તરફથી અનેક પ્રયત્નો
થાય છે અને ખુબજ ધન ખર્ચાય છે. હિંદની
પ્રત્યે પણ ચોતાની આ ફરજ યાદ કરવી જોઈએ
અને તે મટે આવા કાયદાઓનો અમલ આખા
હિંદમાં થવો જોઈએ. નિરાધાર બાળકો પ્રત્નનાંજ
બાળકો છે અને બદમાશો તેમને અવળે માર્ગે
ન ચલાવે એવી જાવસ્થા આ કાયદાના અમલ
ઉકલ મુંબાઈ સહેરમાં હવે થશે. એ કાયદાની
ફેરે થતા શુદ્ધાઓમાં જે બાળ શુદ્ધેશો સડો-
વાય તેમનો ન્યાય તોળવાની પદ્ધતિ સામાન્ય
ફેરફારી અદાલતો કરતાં જુદીજ હોવી જોઈએ.
એવો ન્યાય તોલતાં શિક્ષાને પ્રાધાન્ય આપવાને
જાહેરે તેની સુધારણાને આગળ કરવી જોઈએ અને
એ ઉદ્દેશ પાર પાડવા માટે દરેક બાળકની મનો-
દશાનો અને તેની લાગણીઓનો અભ્યાસ કરવો
જોઈએ અને તે મુજબ તેને સુધારવાના પ્રયત્નો
થવા જોઈએ. આ નવી અદાલત અને તેને વર્ગીકૃત
સુધાર-ચુક તા. ૧ લી જુનથી ચાલુ થશે. એ
અદાલતના મેજસ્ટ્રેટ તરીકે રા. પીતાંબરદાસ ઠક્કર
રનો નીમણુંક સરકારે કરી છે. રા. ઠક્કર આ
વિષયના ખાસ અભ્યાસી છે અને હાલમાંજ યુરપ
જઈ એવી અદાલતોના કામકાજનો જાતિ અનુભવ
લઈ આવ્યા છે. અમારી ખાતરી છે કે તેઓ
ચોતાના એ અભ્યાસ અને અનુભવનો સંપૂર્ણ
લાભ પૂરતી સદાનુભૂતિ સાથે એમની સમક્ષ
આવતાં કમનસીબ બાળકોને આપશે. એમને મદદ
કરવા એમની સાથે એક બાલુ જે. પી. પણ
જેસરો. બાળકોની બાળતમાં વિચાર કરવા મટે
માતૃત્વનો અસર પ્રધાનપદે રહેવો જોઈએ. એક
સીહદશજ બાળકની મનોદશા બહોળર ઉકેલી શકે.
એકલે એક બહેનની નીમણુંક આ કામ મટે
અત્યંત લાભદાયી નીવડશે.

ફેલુઆરીની આખરમાં અને કેટલેક સ્થળે
માર્ચની શરૂઆતમાં આખા
બાળ-સંસ્થાકલ હિંદના મુખ્ય સહેરોમાં
સમારકો. દર વર્ષની જેમ બાળ-
સંસ્થાકલ સમારકો ઉજવ

વાયા છે અને તે નિમિત્ત બાળણે, જાદુઈ ફૂંતસના દેખાવો અને પ્રદર્શનો વગેરેથી પ્રભને બાળકોર સંબંધી માહિતિ આપવાના રતુલ્ય પ્રયત્નો થયાં છે. ઉપરાંત તંદુરસ્ત બાળકોની દરિદ્રાઈ યોજાઈનામે પણ અપાયાં છે. આ પ્રવૃત્તિ એકંદરે ઉપયોગી અને લાભદાયી છે. પરંતુ વર્ષમાં એકવાર અથુક દિવસ થતી હોવાથી માત્ર તમાશાનું રૂપ ધણે સ્થળે લે છે. મુખ્ય મુખ્ય શહેરોમાં આવી પ્રવૃત્તિ બાળકોની રૂપી લેઈએ અને એકાદ મંડળે એ કામ પોતાનું કરી લેવું લેઈએ. એ મંડળ દ્વારા ગર્ભવતિને યોગ્ય માહિતી અપાય, સુવાચાર

માટે કેળવાયલી નર્સ મોકલાય, ગર્ભવતીના યોગ્ય માટે ગરીબ વર્ગમાં યોગ્ય આપવાની વ્યવસ્થા થાય અને બાળકના જન્મ પછી તેના ઉછેર માટે પણ વખતો વખત સૂચના અને મદદ અપાયાં કરે એ જરૂરનું છે. ઉપરાંત ફક્ત શહેરોમાં જ નહિ પણ ગામડાંઓમાં આ પ્રવૃત્તિ લઈ જવી લેઈએ. દિંદોનો ૮૦ ટકા ભાગ ગામડાંમાં વસે છે અને શહેર જેવી તેમને સગવડો નથી એટલે આવી પ્રવૃત્તિની જરૂર એ પ્રદેશોમાં વધારે છે. જાણી અને કોઈક યોગ્ય આ બાબતમાં ધારે તો ધણું કરી શકે એવી અમારી માન્યતા છે.

શિક્ષક : અથા રણછોડ ! આ તે કેવો નિબંધ લખી લાખ્યો છે ? બ્યાનરણનું ઠોકણું નથી, દલીલો તદ્દન હુલી છે, વિગતો પણ બધી નકામી છે. આણું લખતા શરમ નથી આવતી ?

રણછોડ : મારા બાપાને એ બધું કહીશ તો જરૂર શુરસે થશે.

શિક્ષક : એમાં શુરસે શા માટે થાય ? કહેજે કે ફરી લખીશ ત્યારે સારું લખીશ.

રણછોડ : સારું ? અરે, પણ એ બધું બાપાએ જ લખી આપ્યું છે !

x

x

x

એક શુદ્ધરત્ને રાતના રોજ ઘેર મોઢા આવવાની ટેવ પડી હતી. શ્રીમતી આખરે કંટાળી ગયાં. એક દિવસ રાતના સાહેબ લગભગ બે વાગે પાછા થયાં. શ્રીમતી રાહ જોઈને થાપી થાપીને દમભાજ બારણું બંધ કરી ઉપર ગયાં હતાં. સાહેબે બારણું ઠોક્યું.

“ ઠોક્યું છે ? ” શ્રીમતીએ બારીમાંથી પૂછ્યું.

“ એ તો હું. બારણું ઉઘાડ. ”

“ અત્યાર સુની ક્યાં હતા ? ”

“ આજે અમારા મંડળની મીટીંગ હતી. ખુશી હવામાં રહેવાથી કેટલો બધો શાયદ થાય છે તેની ચર્ચા કરતા હતા. ”

“ એમ ? તો તો આજે જાનેજ ખુશી હવાનો અનુભવ થ્યો. કાલે સ્વાનુભવથી ચર્ચા કરી શકાશે, ” એમ કહી શ્રીમતી, બારી બંધ કરી, દીવો ઘોલવીને પોદી ગયાં !

હોડી હંકારવાની શરત ખાટે તાલીમ લેતી બર્મન વિદ્યાર્થીનીઓ.

ગુણસુંદરી

શ્રીમતી ચરોની પાશા
ઉડેશ્વાનમાં શ્રી-દક્ષની સત્તનાં આગેવાન.

સ્વભાન-સ્વમાન

પુરુષ વર્ગની સહચારીણી સ્ત્રી સલાહકારોને જો સર્વ વસ્તુસ્થિતીનું જ્ઞાન હોય તો જોમની મદદ અણીને સમયે અગોલી થઈ પડે. આ વાત લક્ષ્યમાં રાખી જો આપણો સમાજ આ સ્ત્રી હિતની ચળવળને માન આપે તો જોમાં જોનું પોતાનું જ ક્ષેત્ર છે. આવી રીતની અભિલાષા પુરી કરવા આખા સ્ત્રીવર્ગને ચેતન આપવું જોઈએ. દેશના ગામડે ગામડાં અને શહેરની ગલીએ ગલીએ કે જ્યાં સ્ત્રીઓ અધિકારમાં છે તેમને સ્વભાન-સ્વમાન કરાવવાની યોજના ઘડવી જોઈએ. જ્યાં જ્યાં સ્ત્રીઓ કુરીવાળે અને કુરૂદીઓની ભોગ બની છે ત્યાં ત્યાં જઈ જોમને, જો દેશની જનતાઓને બચાવવી જોઈએ. દેશની લડકટા જેટલી જડેનો જેઓ અજ્ઞાન છે તેમને સ્વભાન કરાવી નારીશુબનની મહત્તાના પાઠ પઢાવવા, અને જોમ કરતાં જોમની સર્વ અઠયણોને દુર કરવી જોઈએ. આમ થવાથી તેઓ સમાજમાં પોતાનો સત્ય ભાગ લેજવશે. અને અત્યારે કંઈક ભાવીની આગાહીઓ આપતી આધુનિક સ્ત્રી-રાષ્ટ્રિય, સામાજિક અને ધાર્મિક મુધારણાનું મજબુત અંગ બનશે.

સૌ. લેડી લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ, ને. પી.

(શ્રી જમિની સમાજની વાર્ષિક સભાના પ્રમુખપદેથી.)

એક સૂચના.

શ્રેણી : ન્યોત્રના શુકલ.

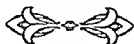
હૈયાનાં હેતને કદિ ન કોઈ રોકશે,
રોકશે તો ઉલટાં ક્ષણોઃ હો બહાલાં !
હૈયાનાં હેતને કદિ ન કોઈ રોકશે.

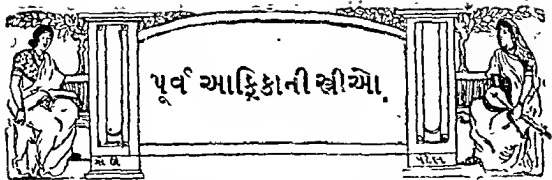
મીઠી એ ભાવના ને આશ્વર્યો ઉભરા,
રોકશે તો ઉલટાં મૂંઝાણોઃ હો બહાલાં !
હૈયાનાં હેતને કદિ ન કોઈ રોકશે.

રોક્યાં રોકાય નહીં બાંધ્યાં બંધાય નહીં,
ઠાંકશે તો ઉલટાં ભીંનશોઃ હો બહાલાં !
હૈયાનાં હેતને કદિ ન કોઈ રોકશે.

કૃપા, તળાવ ને સરોવરો ઉલ્લેચજો,
જલધિનાં નિર કેમ ચોપશોઃ હો બહાલાં !
હૈયાનાં હેતને કદિ ન કોઈ રોકશે.

કયાંથી આવ્યાં ને કયહાં ચોભશે ન પૂછશે,
સાગરનું મૂળ કેમ ચોધશેઃ હો બહાલાં !
હૈયાનાં હેતને કદિ ન કોઈ રોકશે.

લેખક: શ્રી. શુભાષચંદ મૂળચંદ માવિશી.

પૂર્વ આફ્રિકા એટલે શું? એ સમજાવવાની જરૂર હવે રહી નથી. સંકેતો વર્ષો થયા, હિન્દી કુટુંબો પૂર્વ આફ્રિકામાં વસે છે: પૂર્વ આફ્રિકાના ભૌગોલિક વિભાગ સંક્ષેપમાં નીચે પ્રમાણે છે. ૧ કેનિયા. ૨ યુગાન્ડા, ૩. યુગોન્ડા. ૪ ઝાંઝીબાર ટાપુ અને ૫ ટાંગાનિકા ટેરિટરી કે જે રાજસ્થાન મુલક, જર્મની પાસેથી બ્રિટિશ પ્રજાએ હેલ્લા પ્રચંડ વિચલ પછી કબ્જે કર્યો. આ દરેક મુલકના દરેક શહેર અને ગામડામાં-હિન્દી લોકો એકલા અને કુટુંબો સહીત લાંબા સમય થયા વસી રહેલા છે. આપણે સ્વતંત્ર નથી, અને આપણું પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ નથી નહિતર એ આફ્રિકાને જરૂર " હિન્દી વસાહતોના મુલક " Indian Colony-અનારી શક્ય છે. ન્યાં ન્યાં ઘર ત્યાં ત્યાં સ્ત્રી અને પુરુષ. પ્રથમ સ્ત્રી પછી પુરુષ. પ્રથમ દેવી: પછી દેવ; એ મૂળ પૂર્વ આફ્રિકામાં સ્ત્રી પુરુષોના બેડલા વસી રહ્યા છે; અને તેમના ગૃહસંસાર ચલાવી રહ્યા છે. તે લોકોમાં પણ વર્ણવ્ય છે. જે કુટુંબો શહેર અને ગામડામાં આવીને વસ્યાં તે કુટુંબો કેક સુધર્મા. એ લોકો Negroes સીદી-હમસી-કાફરા-કવરાડા-વિગેરે ભત્તીના હોય છે; અને કન્યાઓ પણ જાતિમાન આપે છે. ફરના જંગલોમાં હજુપણ સ્ત્રીપુરુષો ના-ગાજ ફરે છે. નથી તેને જગતનું જ્ઞાન કે નથી તેને વિકારનું જ્ઞાન કેક સુધર્મા છે તે જામની નીચે જાડના પાંદડાથી કાપાને ઢાકે

છે, અને વધારે સુધર્મા છે તે નિયમિત કપડાં પહેરે છે.

આફ્રિકાની કાળી કન્યાઓ માટે નિશાળો નથી. એ કન્યાઓના વાલી કન્યાને, મરતિયાની તપાસ કરીને, ૧૩-૧૪ વર્ષે પરણાવી દે છે. કન્યા કે પુત્ર પરણતા હોય ત્યારે ત્યાં, સ્ત્રીઓમાં બહુ આનંદ પ્રવર્તા રહે છે. ત્યાં મ્હોટી ઉમ્મરની તમામ ભૈરીઓ કાળજી જેવા કાળા કપડા પહેરે છે. પરણનાર કન્યાને પણ કાળા કપડા પહેરાવવામાં આવે છે. અને તે કન્યાને એક સ્ત્રી પોતાની પીઠ ઉપર ઉચકે છે. પછી વાંદરાની માફક ડોહાયા કરતું, મુંગાઓ માફક આ આ આ આ કરતું સ્ત્રીઓનું એક ટાળું ભર બનારમાં-અને વચમાં આવતી શેરીએ શેરીએ આનંદ માણતું પસાર થાય છે. અભણતાને લાગે-કે આ સ્ત્રીઓ કેવળ જંગલી છે કે શું? આતે ગાંડી થઈ કે શું? હા. જંગલી જેવું ખરું. પણ તે લોકોમાં તેવો રિવાજ પ્રચલિત છે. લગ્ન પ્રસંગોમાં જતી આવતી વખતે કસા ઢોલ ત્રાંસા ત્યાં વાગતા નથી. ત્રણ દિવસ સુધી લગ્નની ધમાલ ચાલે છે. તેમાં મુખ્ય હિસ્સો સ્ત્રીઓના જ હોય છે. જમણ જમે છે અને નાચે કુદે છે. પછી તે લગ્ન સરકા-રમાં રજીસ્ટર થાય છે, ઘર વૈભવ ચાલે છે અને છોકરાં છાંય થાય છે.

એક લુગડાનો ચાર પાંચ હાથનો કટકો,

ન્હાનેથી જુવાન ચતા સુધી અને ઘરમાં, -
છાતીના ઉપરના ભાગમાં ગાંઠ બાંધીને લટ-
કતો બાંધે છે, અને બીજા બે ત્રણ હાથનો
કટકો માથા ઉપર ઓટે છે. કોઈ સગાને
મળવા જવું હોય અથવા કોઈ માલ ખરી-
દવા જવું હોય ત્યારે કાળો સાલસો ઓટે છે,
જેને, ત્યાંની સ્ત્રીઓ “બુધ બુધ” કહે છે.
તે અર્ધા ભાગમાં શીવેશો હોય તેટલો કેટ
સુધી આવી રહે, અને બાકીનો ઓટે છે.
દિવસના પશુ મોટા ઉપર ઓઢીનેજ ચાલે
છે. રંગે તે સ્ત્રીઓ કાળા પશુ મોઢું ઢાકીને
નીકળે. પગ ઉપરથી જલ્દી રાકાય કે આ
સ્ત્રી ન્હાની મોટી-કે કાળા ઘોળા છે. દુનિ-
યાના બીજા માનવીઓના સમાગમ પછી-તે
સ્ત્રીઓના રંગમાં કાંઈક ફેર પડી ગયો છે.
કાળા સંખ્યાનો તો પડ્યો નથી, પણ કેંક
સ્વામવર્ણી, કેંક આછી ધર્મવર્ણી અને કેંક
ગોરા જેવી થઈ ગયેલ છે. બધે થતી પણ
જાય છે-તેઓમાંથી જેટલી કાળાસ ઓછી
થઈ છે તેટલી સંખ્યામાં કાળા થઈ છે.

સુધરેલી સીંદણો બુટ મોળા બુધબુધ પહેરે
છે અને તે રેશમી હોય છે. ગાયે બાલ હોતા
નથી. તેઓ દાત ધણાંજ સ્વચ્છ રાખે છે.
નખ વધવા દેતી નથી. ઘર બારે સાચસૂચ
રાખે છે. તેઓ કુખ કે કુપકામાં પ્રભુને
આશરે પડી રહે છે. અને પૈસાદાર હોય તો
માટીના ચણેલા મકાનમાં રહે છે. તેઓ
રસોઈનું કામકાજ કરે છે. પુરો નોકરી
બજારે છે. પછવાડે તેઓ નવરી બેસી રહેતી
નથી. ચઠાઈઓ વગેરે શુદ્ધતાના કામકાજ
બેઠી બેઠી કરે છે. આકાશી પાકોડીની
સ્ત્રીઓ એક બાજુ એક બીજાને ત્યાં બેસવા
આવે છે. ચણા, રોટલા તથા માલવા વિગે-
રેના વેપાર પણ કરે છે. ગરીબ સ્ત્રીઓ
આવે વેપાર કરીને તથા લાકડા કોલસા
વેચીને અને મજૂરી કરીને પેટ ભરી ખાય છે.

તે સ્ત્રીઓ ઝાઝા બાગે શરીરમાં ખૂબ
જડી થઈ જાય છે. વસ્તી માંસાહારી છે.
ખૂત-કાકણ દલાદિથી બહુ ખીએ છે. છરા
તથા અને બહુકથી તો બહુજ ખીએ
છે. ત્યારે શુદ્ધાગીનો વેપાર ચાલતો હતો
ત્યારે ચાર આનામાં અને આઠ આનામાં
શુદ્ધામડી તરીકે વેચાએલ નાની બાળ છોડીઓ
અત્યારે ઘરડી થઈ ગયેલી હોવાત છે. હવે
શુદ્ધામીની પ્રથા રહી નથી. હિન્દી કુટુંબીઓને
ત્યાં નોકરી કરવા સ્ત્રીઓ રહે છે. તેમાં મુસ-
લમાનોને ત્યાં રસોઈ કરવા રહે છે. અને
હિન્દુઓને ત્યાં બચ્ચાઓ-બાળકો હોય તો
તેને રમાડવા-તેને બાબાગાદીમાં ફરવવા અને
પાણી બરવા તથા વાસણ ઉઠકવા રહે છે.
પગાર રૂ. ૧૦) ની અંદર હોય છે. ત્યાં
ઉત્પન્ન થતું અનાજ બહુજ સત્તું મળે છે
એટલે પાંચ છ રૂપિયામાં પણ તેઓ પોતાનું
શુદ્ધાન ચલાવી શકે છે.

“રહે તો આપથી નહિંતર જાય સમ”
બાપથી” એ કહેવત પ્રમાણે સર્વે સ્થળે છે.
પતિવ્રત બરાબર પાળનારીઓ પાળે છે.
આંગળી પણ ચીંધી શકાતી નથી. ત્યાં કુટુંબી
અને હલકી સ્ત્રીઓ પણ ઘણી છે. સ્ત્રીઓ
વિનયી માયાળુ અને મળતાવડી હોય છે.
ખીજાય તો પુરપને યાદ કરાવી દે તેવા બળ
વાળા હોય છે. સ્થાં રખાયતો પણ હોય છે.

બજારમાં અથવા કોઈ સ્થળે જુરખો
પહેરીને અથવા મોઢું ઢાકીને અજલ્દી સ્ત્રી
ચાલી જતી હોય, અને તેને હિન્દીઓ અ-
થવા ખીજા પુરો કે બાઈઓ સલામ-
સાદેગજી બોલે એટલે સામેથી પણ તેઓ
જવાબ મળે. સાદેગજીને ત્યાંની બાપમાં
“જાગ્યુ” કહેવામાં આવે છે. એટલે સા-
મેથી પણ ‘જાગ્યુ’ કહે છે. પાછી પૂછાય
કે “અડીયાળી !” એટલે કેમ છે ?
તગીવવ સારી છે ને ? એટલે જવાબ મળે

કે “ જુરી આના ? જુરી ”. સાઈ છે બાઈ ! સાઈ છે.

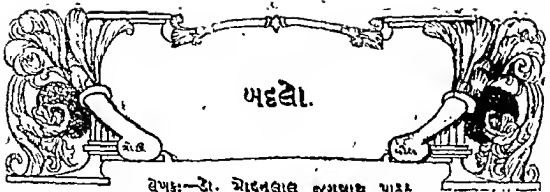
આ સ્ત્રીઓ નાયવાનું કામ આગેહુંખ કરે છે. જેને ત્યાંની સ્વાહીલી ભાષામાં “ ગોમો ” કહે છે. રાક્ષસણીઓ જેવા દે-ખાવ કરીને, હાથમાં લોહના હથોટીઓ લઈને તાડી પીને, ડબા, ઢોલ લાકડા વિગેરે લઈને ખુશાલીના પ્રસંગે સ્ત્રીઓ કે જે એકેક ના-પિકા-ઉપરી ધરાવે છે તેની સૂચનાનુસાર આગેહુંખ તાલમુરમાં નાયગાન કરે છે. હિન્દી તથા મુરોપિયનો પણ પૈસા આપીને પોતાને આંગણે કે ચોકમાં એવા નાયરંગ કરાવે છે. ખાલીઓ પીધેલી હોય છે. જુદી જુદી ક-ક્ષાનાં “ ગોમો ” હોય છે. એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી એવા પણ ગોમો ગોઠવાય છે. રાત્રે તેમજ દિવસે પણ ચાય છે. હઝારોની મેદિની ઉત્સવ છે. પ્રથમ આપણા લોકોને આશ્ચર્ય

અને બહીક લાગે. પછી કશું થે નહીં. મન્ત્ર જન્મ ને તન્ત્ર તેમાંની ઘણી ખરી સ્ત્રીઓ જાણે છે, અને તેવા ગોમોની જે નાપિકા હોય તે તો તેવી વિદ્યા જાણે જ છે. અંદરે અંદર સુચાણીઓ હોય છે. ચાર માસ પછી જન્મમાં નીકળતીજ નથી. નાયરંગ કરે છે તેમાં તે સ્ત્રીઓ કેડની તીચેનો ભાગ અજળ રીતે તાલમુરમાં ફરે છે. એ સ્ત્રીઓ સૌ-ભાગ્ય ચિન્હ તરીકે હાથમાં કાંધ પહેરતી નથી. તેણી રાંડે છે અને ખીખના ઘરમાં એસે છે. પેટના દોઢો તથા દમ હાથ તે સ્ત્રીમાં જન્મેજ ચાય છે. આયુષ્ય પણ સાઈ ભોગવે છે. ખેતર બગીચાને “ શામ્બો ” કહે છે. જ્યાં સ્ત્રીઓ ખાત દેવા પેતાના ધણીને જાય છે. સવારનું સવારે અને સાંજનું સાંજે ગાંધી ખાય છે, અનાજ પણ તેજ પ્રમાણે લાવે છે. છતાં એ સ્ત્રીઓ જંગલી તો ખરી જ. સંસ્કૃતિવાળી થવાને પણ યુગો જોઈશે.

વિચિત્ર વીમા

તરેલ તરેલના તરંગવાર વીમા વિશે આપણે સાંભળીએ છીએ. બાતુ રાફેલ મીલર નામની ફ્રેન્ચ રમણી એક જાન્યવસ્થામાન નટી છે. તે અમેરિકા જવા નીકળી ત્યારે સ્ટીમરમાં દારૂઓ લાગે તે સામે ત્રીસહજારનો વીમા ઉતારી લીધો હતો. જો ફર ચડે, ચકકર આવે ને ઉલટી થઈ કે ત્રીસ હજાર ગણી લે. સરદી લાગવા કે સળેખમ થવા સામે કે ખીસ કે ફાડકી થવા સામે પણ ત્યાં વીમા ઉતરી ચકે છે. એ વીમાં સસ્તા ઉતરે છે. બીજા તો એવી કેટલીય ખીમત્સ બાળતો માટે પણ એ વીમા ઉતારતા કે ઉતારાવતા ક્રાન્સ લાગતું નથી. ક્રાન્સને ખરેખર વીમાનો જરમક લાગુ પડ્યો છે. તરંગ, કંપના કે તુકડો સુએ તેનો રીમો નીકળ્યો જ છે !

મહારાષ્ટ્રમાં સત્તરમી સદી ભારે ઉચ્ચપાયે વધ કરનારી હતી. સ્વામિભાનની જ્યોત ચેતવનારો, ઉચ્ચવૃત્તિની પ્રેરણા કરનારો ને સાચો ઉત્સાહ પ્રગટ કરનારો આવો સમય મહારાષ્ટ્રના ગયા છસો વર્ષના ઇતિહાસમાં બીજો નથી આવ્યો એમ કહીએ તો ચાહે.

વિદેશીઓના જુસ્મી અમલથી ત્રાસી રહેલી મહારાષ્ટ્રીય પ્રજાને હવે સ્વતંત્રતાની લગની લાગી હતી. સમગ્ર મહારાષ્ટ્ર સ્વામિ-ગાનની ભાવનાથી ઉત્તેજિત થઈ ગયું હતું.

આ આરસામાં દુષ્ટો અને સંકટોને ઠોકરે મારતો, અડમ પ્રયત્નો આદરતો, મરાઠા-શાહીનું નિશાન શરૂઆતથી જ સંકેત સેવતો, વિજયપુરા બાદશાહનો અને વખત આવે તો દિલ્હીના બાદશાહનો ગર્વ દરજી કરવાનું વીર કંકણ બાધનારો શિવાજી મહારાજ જેવો આગેવાન તેઓને મળી ગયો.

આસપાસના બલાભોગ પછી દિલ્હાર, ઉત્સાહી ને વિશ્વાસપાત્ર ભાવના ભોંકીને શિવાજીએ પોતાના ઉત્કટ દેશભિમાન, અદ્વિતીય શુદ્ધ ધર્મભાવના, નિર્ભય નીતિ, અનન્ય મુસદ્દીપણ, મધુર વાણી ઇત્યાદિ સહુજો વડે વચ કરી લીધા હતા. તેઓની મદદથી યશ-આતમાં પ્રયત્ન અને અસાધ્ય જેવા લાગતા મદાનુ કાર્યનો આરંભ કરી દીધો. આજે આ ગદ સર કર્યો, કાલે પેલાને શેઠ બાપી, પરમ દિવસે અમુક ચક્રે લુટી લીધું, જુના કિસ્સા-ઓનું સમારકામ કર્યું, નવા બંધાવ્યા, તો

કાષ્ઠક વેળા બાદશાહનો ખજાનો લુટી લીધો, એવી એવી રીતે ભાવિ સ્વરાજ મહાલયના પાયા માટે માલમસાલાની જોગવાઈ તેઓએ કરવા માંડી. સત્તરમી સદીના મધ્યમાં આ સ્વરાજ્ય મહાલયનું અજુતર કામ ઠીક થઈ ગયું. આવી રાજ્યકાન્તિની વેળાએ કેટલાક વર્ષો સુધી દેશમાં સર્વત્ર અંધાધુંધી, મારા-મારી, લુંટફાટ વોગેરે અવ્યવસ્થા થવા વિના રહેતી નથી. આવી સ્થિતિમાં જો તમામ રેલવે સંવૃદ્ધ રહી, સ્વધર્મ અને સ્વદેશના પ્રેમથી ઉશ્કેરાઈ, જ્યાં ત્યાંથી નિર્વાહ કરી લઈ, પ્રાજ્ઞની દરકાર નહિ કરતા, દેશસેવાના કાર્યમાં તત્પર રહેતી. મહારાજ વિશે તેમના મનમાં એટલી બધી શુદ્ધ નિષ્ઠા બરી હતી કે તેમના દયાકટાક્ષની ખાતર કે શકત તેમના મુખથી સાબાશીના બોલ સાંભળવા માટે અનેક મરાઠા વીરો પ્રાજ્ઞને તૃણવત્ ગણી :જમે તેવું સાદસ ખેડવા ખડે પગે તૈયાર રહેતા. આજુ વીરતેજ, મદાનુ પુરુષો પ્રતિ પૂજ્યભાવ, નિર્ભય દેશભક્તિ જે સમાજમાં હોય, ત્યાં ઉત્પત્તિ થવામાં, સોનાનો મૂલ્ય ઉગવામાં જો વિલંબ !

ધીમે ધીમે મહારાજ તોરણ, ચાકણ, કંડાણ, રાવરી, જાગરી વિગેરે કિલ્લાઓ સર કરી લઈ, સૈન્ય અને યુદ્ધ સામગ્રીમાં ખૂબ વધારો કરી લીધો. આખરે શિવાજીને જરૂર બધું વધી ગયું છે, એની ખબર વિજ-

પૂર પહોંચી ગઇ અને ત્યાંથી નાના મોટા સરદારો શિવાજીને દાખી કેવા આવવા લાગ્યા.

એવા સમયમાં શુરગામમાં મોટા ઉત્સવ ગઇ રહ્યો હતો. સુભાનરાવ પાટિલના લગ્નનો મહોત્સવ ત્યાં શું પૂછવું ? આજુબાજુના મરાઠાઓનો ભારે ઉત્સાહદિન ! સુભાનરાવ આસરે બાવીસ વરસના યુવાન, ચૌધરી વિખ્યાતી પામેલા અને શિવાજી મહારાજના કુપાપાત્ર હતા. અત્યારે જેમનું જીવન દેશ અને ધર્મના રક્ષણ અર્થે અર્પણ થયું છે, જેઓને સદાકાળ સમરાંગણમાં ઉભા રહેવું પડે છે, તેમણે વિદાહબદ્ધ થવું એટલે પોતાને એક બંધનમાં જકડી લેવા જેવું અને સ્વીકારેલા કાર્યથી વિનુષ્ઠ થવા જેવું જણાવાનો સંભવ છે; પણ અત્યારનો કાગઠી જીવાનોનો જમાનો અને ત્યારનો અડગ યુર વીરોનો જમાનો, એમાં જમીન અશ્માન જેટલો ફરક છે. તે જમાનામાં પુરુષોની માશક ઈચ્છામાં પણ ધર્મ ને દેશનું અભિમાન જગૃત થયું હતું. વીર પત્ની દેશ સેવામાં પુરુષની આડે આવતી નહિ, ઉલટી કસાહ પ્રેરતી. પ્રતિભતા સ્ત્રી પણ યુદ્ધમાંથી ભાગી આવેલા પતિનો તિરસ્કાર કરી તેને નિર્જીવ જેવો લેખતી. સ્ત્રીઓ પણ પ્રસંગ આવતાં યસ્ત્રો બ્રહ્મતી વિજયત્રી વરતી. જેમ શિવાજીને માતૃશ્રી જીજ્ઞાષા વારંવાર ઉપદેશ કરી, ઉત્તેજન આપી અને વખતે ચીંટીને પણ સ્ફુરણ ચઢાવતા તેમ દરેક ધેર માતાઓ પોત પોતાના પુત્રો સાથે વરતતી. મતલબ કે લગ્ન થવાથી પત્ની કે માતા દેશસેવાની આડે ન આવતાં વંચારે પ્રતિસાદન આપતાં.

સુભાનરાવ પાટિલની વધુ કમળાબાહનની ઉંમર સોળ વર્ષની હતી. કમળાબાહ બરેબરી વીર કુમારી હતી. સુભાનરાવના સાદસ ને વિરતાભવો પરાક્રમોએ કમળાબાહના અંતરમાં તેમના વિશે શુદ્ધ આદર અને પૂજ્યભાવ

ઉત્પન્ન કર્યા હતા. ગયે વર્ષે જ્યારે તેમણે કમળાબાહનું માથું કપું અને તેના પિતાએ તે સ્વીકાર્યું, સારથી તેની આ ભાવનાઓમાં એક વિશેષ પ્રકારના પ્રેમનો ઉમેરો થવાથી તે જે અવર્ણનીય આનંદનો અનુભવ કરવા લાગી, તેના કલ્પના પુરુષોને અચંવા આ સ્થિતિનો જોને અનુભવ નથી થયો એવી સ્ત્રીઓને પણ નહિં થાય.

આજે આ વીરકન્યા વીરપત્ની પદ પામી. લગ્નની તૈયારીઓ લગ્ના દિવસથી ચાલતી હતી. સુભાનરાવના કુળની અને તેમની પોતાની ખ્યાતિ મોટી હોવાથી અગણીત લોકો એકઠા થયા હતા. આજુબાજુના ચાળીસ પચાસ ગામના લોકોની ભારે ધોંધલ ઉડી રહી હતી. ભારે ધામધુમથી ચાર દિવસ લગ્ન સમારંભ થયો ને જન ધેર આવી. ત્યાં તો એવી ખબર આવી કે વિંબપુરથી નીકળેલા મોટા મોટા સરદારોમાંથી એક અહમદખાં શેરગઢમાં પોતાનાં બેરી છોકરાં સાથે આવી રહ્યો છે અને તેણે લશ્કરની એક કુકડી શુરગામ અને તેની આસપાસના ગામડાં ઉપવસત કરી નાખવા પશ્ચિમ દિશા તરફથી રવાના કરી છે. આ ખબરથી ચોમેર ખુશ ધોંધલ મચી રહી. આ પ્રાંતના મુખ્ય મુખ્ય મરાઠાઓને લગનની ગંગડમાં પડેલા જોઇ, આ તકનો લાભ લેવાનો અહમદખાંએ પ્રયત્ન ચર કર્યો. શુરગામથી આસરે સાત ગાઉ પર ઉત્તર દિશામાં શેરગઢ, અને આગળ દિશામાં બેરગઢ નામના બે કિલ્લા હતા. બન્ને તે વેળાએ મુસલમાનોના તાબામાં હતા.

ઉપલા સમાચાર મળતાં તરતજ મરાઠા બારગીરો, શિલેદારો વિગેરે સર્વ પરાક્રમી સિપાહીઓને યુર ચઢવું, ને બીજે દહોડો ઉગે તે પહેલાં તો બધા જીવાનોની ટાળી સાથે લઇ પશ્ચિમ દિશામાં ચંડુની સામે થવા સુભાનરાવ અગ્રેસર થઇ ગયા. જન ધેર આવીને

ચોક્કા કલાક વીત્યા ન વીત્યા ત્યાં તો તે વીર-
પત્નીને પતિ વિરહનો પ્રસંગ આવી લાગ્યો
તેથી સહજ ચિંતાની છાંયા તેની મુખ મુદ્રાપર
જણાવા લાગી. પતિને વિજયપ્રાપ્તિ થઈ
તે મુખરૂપ ઘેર આવી પહોંચે, તેને માટે તે
પરમેશ્વરની કરુણા માખવા લાગી. સુદમાં
પતિ ન જાય તો સાડાં એવી કથપના સર-
ખીએ કમળાબાદને થઈ નહિ, એટલું જ નહિ.
પણ સુમાનરાવે આ વખતે શત્રુ સન્મુખ
જવાની સહેજ સરખી આનાકાની કરી હોત
તો, તેજપણે તેણે તેનો તિરસ્કાર કર્યો હોત.

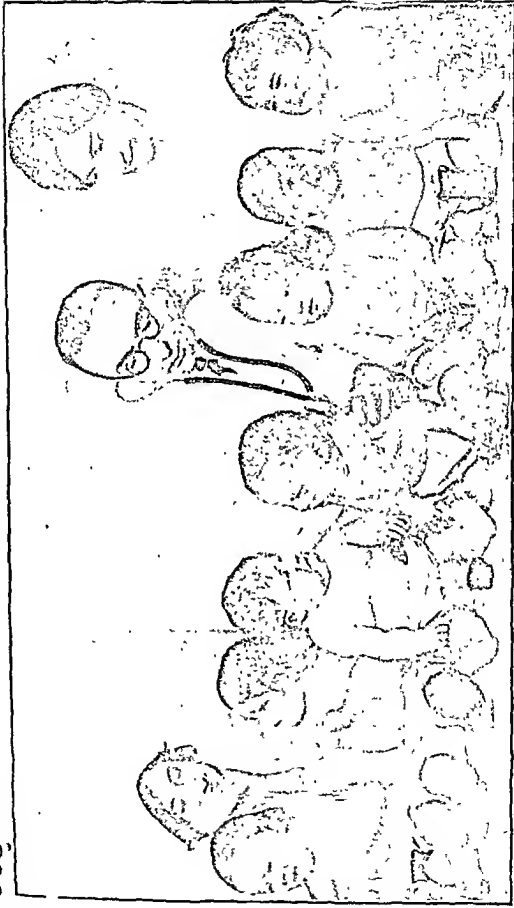
સરજ આથમવાની તૈયારી હતી તે વેળા
સુમાનરાવની સેનાને શત્રુની હાવણી જણાવા
લાગી. શત્રુએ અતિ અગવડભરી જગ્યાએ
હુગરમાં મુક્કામ નાખ્યો હતો. જે ખીણમાં
આ હાવણી પડી હતી તે જગ્યા મરાઠાઓના
તો તદ્દન પગ નીચેની અને એવો જગ્યાએ-
અગવડભરી જગ્યાએ-હાવણી નાખવાનું ગાઢ-
પણ મુશ્કેલીભર્યું કરે નહિ. પણ કહેવાય છે
તે કે 'વિનાશકારે વિપરીત સુધ્ધિ,' સાંજ
સૂર્યમાં ગાઢમઢળાની ટોળાએ ધણા ગામેની
હોળી કરી દુર્દશા કરી નાખી હતી. ધણા
ખરા મરાઠા વીરો ગુરગામ ગયેલા હોવાથી
મુસલમાનોના આ અત્યાચારોનો ક્યાંએ
અટકાવ થયો નહિ; આથી તેઓ મદે
ચડી ગયા હતા. જ્યાં મરાઠા સિપાઈઓ
અસાવધતાથી ગુરગામમાં લગનમાં પડ્યા છે,
તેઓને આપણી ખપરે પડી નથી, સ્વધારે
વેગ પૂરક દૂધ કરી જ્યાં મરાઠા સેનાનોને
ઓચિંતા ગુરગામમાં જ ઘેરી લઈ પૂરા કરી
નાખીશું. આવા મનસૂયા તેઓ મનમાં રખા
રહ્યા હતા, અને સ્પષ્ટિ થતાં જ તદ્દન
બેશીકર બની આ અગવડભર્યાં સ્થાનમાં
હાવણી નાખી પડ્યા હતા.

આ સર્વ પરિસ્થિતિ સુમાનરાવના લ-
ક્ષમાં તરતજ આવી મળ, અને સેનુની દષ્ટિ

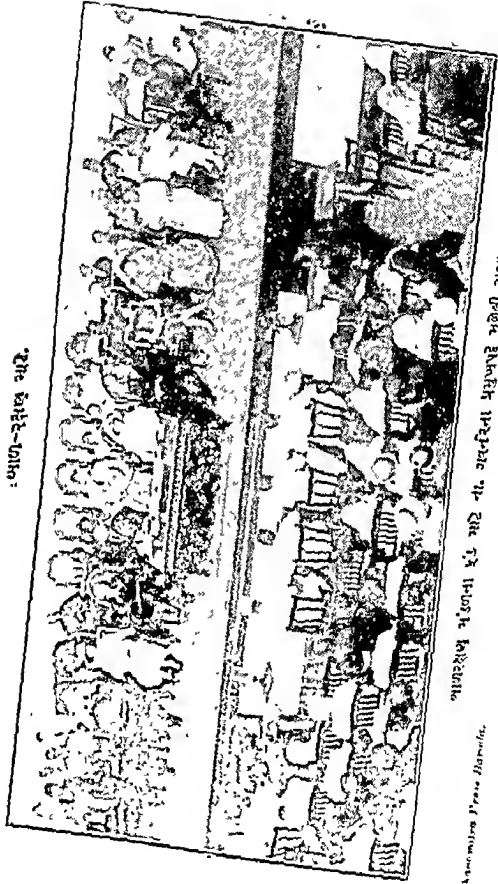
પડે તે પૂર્વે જ પોતાની સેનાના ત્રણ વિ-
ભાગ પાડી હુકમ ફરમાવી દીધો કે ત્રણે વિ-
ભાગે છૂપી રીતે શત્રુ ન જાણે તેમ ત્રણે
દિશાએ શત્રુના પડાવ નજીક જઈ રહેવું,
અને મધ્ય રાત્રિનો પૂર્ણ અમલ થતાં ત્રણે
બાજુથી તૂટી પડી કાલ ચલાવી દઈ શત્રુઓને
જૂની ભેગા કરી દેવા.

હુકમ મળતાંજ ખોટી, તાકાળ ત્રણે હુ-
કડી ત્રણ દિશામાં પ્રયાણ કરી ગઈ. મુસલ-
માનો તદ્દન અસાવધ હતા. આજે મળેલી
લુટથી તેઓ અત્યંત આનંદમાં આવી જઈ
ગાજલ બની ગયા હતા. કેટલાક અશીષુ,
દાર વિગેરે માદક પદાર્થોના સેવનથી લદ્દ
બની બેહોશ થઈ ગયા હતા. તેઓને ન હતું
માન કે આપણે ક્યાં છીએ? બેદસ્તમાં કે
જહાન્નમમાં! કેટલાક ધરકને જુગારમાં
મસ્ત થઈ પશુવત વર્તન કરી રહ્યા હતા.
આવી સ્થિતિમાં બરાબર મધ્ય રાત્રિની વે-
ળાએ કબૂ કંઠોર "હર હર મહાદેવ!"
ના મૃત્યુનાદને સાંભળી કેટલાક માનમાં
આવી ગયા, તો કેટલાક બચથી ગર્ભગાલત
અથવા આશ્ચર્યથી ભ્રમિત કે સ્તબ્ધ થઈ
ગયા. ન સુઝે તેમને શસ્ત્રો ધારણ કરવાનું કે
ન સુઝે પલાયન કરી જવાનું. ચારે તરફથી
અચાનક આક્રમણ થયું, બપોરે કલ્લેનો
આરંભ થયો! લગભગ પોણા ભાગ યવનોનો
ધણ નીકળી ગયો, ઘણા ચોક્કા અધિકારમાં
જ્યાં લાંથી જીવ લાઈને નાસી છૂટ્યા. મરા-
ઠાઓ આખી હાવણી છૂટી લઈ મુખ્ય
મુખ્ય માણસોને બંદિવાન કરી લઈ સ્વધાર-
માંજ ગુરગામ તરફ પાછા ફર્યા અને સંખ્યા
સમયે ત્યાં આવી પણ પહોંચ્યા.

ગુરગામમાં પ્રવેશતાંજ તેમની ઊંતી ફાટી
મળ! દષ્ટિએ પડ્યું મહા ભયંકર દશ્ય!
આખું ગામ ઉજડ. રથને રથને સ્ત્રી, પુરુષ અને
બાલકોના પ્રેતના દમલા! આ રત્નપાત

: બાળ-રસાયણ મંડિર.

આગરસીય મંડિરના દર મંડિ ના. ગલ-રિના પ્રમુખપદ મઠેલી રાજા.

નિહાળી આ શરવીરાના મનમાં શું આવ્યું હશે ને બધી હકીકત જાણવાને તેઓ કેટલા તલપાપડ થઈ ગયા હશે? એની કદવના પાંડકોએ જ કરી લેવી. ગામમાં કોઈપણ સગા આર કહેનાર મળી આવશે એ હેતુથી સુમાનરાવના આજુસો ગામમાં તપાસ કરવા લાગ્યા; પણ ક્યાંયે કાળું ચકલું સરખું પણ ફરકતું ન જણાયું. એટલામાં કંઈ પાંચ દશ માણસો છૂપાતા દખાતા, જંગલમાંથી ગામમાં આવેલા

આ ઘસારા સામે ક્યાં સુધી નિભે? મુસલમાનોએ લગભગ બધા લોકોની કતલ કરી નાખી. દુસ્મનોના હાથમાં સપડાઈ ન જતાં સ્ત્રીઓએ તેમની સામે શસ્ત્રોનો ચલાવી સ્વર્ગનો માર્ગ સ્વીકારી લીધો; છતાં કેટલીક છૂરત સ્ત્રીઓ શત્રુના હાથમાં સપડાઈ ગઈ; તેમાં કમળાબાઈ પણ હતી. મુસલમાનો છુટકાટ કરી ઘણી સ્ત્રીઓને કમળાબાઈ સાંચે કેદ કરી લઈ બેરગદમાં આવી ગયાં. અહમ-

ચિત્રમાર :] સુમાન : "...તમારા બીજાસાહેબા અને બ.જોને કેદ કરી લાવી શુરગામમાં [શ. મુસ્લ-પૂરતા બદાબસ્તથી રાખ્યાં છે..."

તેમણે દીઠા. તરતજ સૌ તેમની શરતે શરી વળ્યા અને 'આ શું થયું,' શું થયું?' ના પ્રશ્નોનો મારો શરૂ થયો. તેમના કહેવા પરથી જાણ્યું કે સુમાનરાવ સેના લઈ રવાના થયા પછી આસરે પાંચ છ કલાકે બર બપોરે અચાનક શેરમદમાં બાકી રહેલું જયું લંકર લઇને અહમદખા શુરગામ પર ચઢી આવ્યો. ગામમાં તરણો નહિં જેવા હતા. માત્ર જુદો ને અશક્તા, સ્ત્રીઓ ને બાલકો જ હતા. તેઓ

દખાંતો પરિવાર શેરમદમાં જ યોદ્ધા લોકોની સાથે દરજી દતો. પણ અહમદખા વિનયમદથી બેકોશ થાતી આવેલી હિંદુ સ્ત્રીઓ અને લંકરને લઈ બેરગદ ચડ્યો.

આ હદયવિદારક ઘટનાથી સુમાનરાવની રંગે રંગમાં દ્રેષ અને કોપાગ્નિ વ્યાપી રહ્યા. અત્યારે જ બેરગદ પર આક્રમણ કરી અહમદખાને રૂક્ત રનાન કરાવી પત્નીની અને બીજી સ્ત્રીઓની મુક્તતા કરતી, એવું તેના

મનમાં આવ્યું; પણ પૂર્ણ વિચારને આંતે આ કાર્ય તેને અત્યંત સાહસ ને જોખમમયું જણાયું. બેરગદનો કેટ મજબૂત હતો, ખાનનું લરકર વધારે હતું અને મરાઠાઓ પોતાની સ્ત્રીઓની મુક્તતા માટે અવશ્ય હસી લાવશે, એમ જણી તે સંપૂર્ણ સાવધ રહી જીવપર આવી યુદ્ધ કરશે, એ સ્પષ્ટ જણાયું હતું. સુમાનરાવના ધ્યાનમાં આ બધું આવી જતાં તેમણે એક યુક્તિ અજમાવી જોવાનો નિર્ણય કર્યો અને પોતાના સર્વ સાથીઓને તરંત જામી લઈ રાતોરાત ફરી ઉપડી જવા તૈયાર થઈ રહેવાનો હુકમ સમજાવી દીધો.

રાત્રે નવને સુમારે આ મરાઠા સૈન્ય પાછું તૈયાર થઈ ગયું. પાટિલ સાહેબે તેમને શેરગઢપર અચાનક આક્રમણ લઈ જવાનો પોતાનો નિશ્ચય જણાવ્યો. આ સાંભળતાંજ બંધાને બાંહે આશ્ચર્ય થયું. કારણ કે અહમદખાં તો સ્ત્રીઓને લઈ બેરગઢ ગયો હતો એ ઉપર કહુંજ છે. પરંતુ સુમાનરાવે કહ્યું, “મિત્રો, શેરગઢપર આક્રમણ કરવાથી આપણે હેતુ સાધ્ય દાખૂ તેમ છે, નહિ તો બેરગઢમાં તો આપણને મોરજ મળે અને બધું વ્યર્થ જાય !” એમ કહીને એકદમ દૃઢ કરવાનો આરંભ કરી દીધો. આ મરાઠાઓની ટેળા રાત્રે બાર વાગે શેરગઢ પહોંચી. ગઢપર પહોંચી જોઈએ તો ન હતો. મરાઠાઓએ અત્યંત આવેશથી હસી ચડાવી ગઢ તાળે કર્યો અને અહમદખાંના બૈરી છોકરાંઓને ઢેદ કરી લઈ ત્વરાથી રહવાર થતાંજ શુરગામ પાછા આવી ગયા.

તેજ દિવસે બપોરે ત્રણ વાગે બેરગઢ આગળ પાંચ દસ મરાઠા ઘોડેચાર શિસ્તેફરો બાલા, બરછી આદિ શસ્ત્રોથી સજ્જ થઈ આવ્યા. તેમની મોખરે સુમાનરાવ હતા. ગઢની નજીક આવતાંજ યુગ કુંડી સમાધાની કરવાના હુદેસથી અહમદખાં સાથે મસલત કરવા આવ્યા

છીએ એવો સંદેશ ગઢપર મોકલ્યો. અહમદખાં આચરદાર, સૂત્ર અને શૂર શિપાઈ હતા. સુમાનરાવના શૈયની અને શુદ્ધ દાનતવી ખ્યાતિ તેણે સાંભળી હતી, તેમજ તેમના પ્રતિ તેને કંઈક આદરભાવ પણ હતો. સમાધાની અર્થે સુમાનરાવ આવ્યા છે એવું જણતાજ ખાને તેમને સન્માન સહ ગઢપર બોલાવી મુલાકાત લીધી. પાટિલ સાહેબે શરૂઆત કરી “ખાંસાહેબ, તમે અમારા પ્રાંતના પશ્ચિમ ભાગમાં શેઠ આપી અમને લાં રોકી રાખી શુરગામ પર ચઢી. આવ્યા, એને માટે તો અમારું કંઈ કહેવું ન હોય. એ લરકરી લાવ પેચ; તેમાં જે રસાય તે હાર પામે. પણ તમે તો અમારી સ્ત્રીઓને મારી નાંખી, જે જીવતી જડી તેમને જંદિવાન બતાવી લઈ આવ્યા એ તમારું કૃત્ય નામદોષમયું કહેવાય. જેવા તમે ઇજ્જતદાર છો, તેવા અમે યે છીએ. અમારી સ્ત્રીઓની મારફત મારી સ્ત્રીઓને અમે ઉદાસી જઈએ તો તમને કેવું લાગે વાઈ ?”

ખાને ઉત્તર આપ્યો. “પાટિલ ! તમે શાંતતાની વાતો કરવા આવ્યા તે આજ કે ? જેની સ્ત્રી અન્ય મનુષ્ય બળજબરીથી હરણ કરી જાય તેને અવશ્ય આ અધોગત્ય જણાય; પણ મરાઠાઓ પોતાની સ્ત્રીઓને નિરાધાર છોડી ગયા, તેમને અમે આશ્રય આપ્યો એમાં અમે ખેટું શું કર્યું ? એમાં અમારી લેશ પણ ઇજ્જત નથી ગઈ; તમારી ગઈ. માટે તમે તમારા નશિયને કે વર્તનને દોષ દો. આમ કાયરની માફક રોહડાં રહવામાં શો લાભ ?”

આ વચનો સાંભળી સુમાનરાવની મુઠા પર સહજ ક્રોધની છટા આવી; પણ તરતજ શાંત થઈ બોલ્યા : “ખાંસાહેબ, તમે વંદન સાચી વાત કહી ! અમે પણ તમને એમ કહેવા આવ્યા છીએ. તમારી પાસે પ્રેર

બદ્ધો લેવા ગઈ રાત્રે અમે શેરગઢ પર હલ્લો લાઈ ગયા, અને તમારાં બીજીસાહેબાને બાલકોને કેદ કરી લાવી ગુરગામમાં પૂરતા બદાબરતથી રાખ્યા છે. જે આજે એક પ્રહર રાત્ર રહે ત્યાં સુધીમાં અમે અમારી સ્ત્રીઓ સાથે ગુરગામ ન જઈ પહોંચીએ તો તેમની કલ કરી નાખવાની સજા આપતા આપીને હું અહીં સમાધાનની વાતો કરવા આવ્યો છું. ત્યારે હવે તમે શું કહો છો તે તરતજ જણાવી દો. તમને કંઈય આ અસલ માંસે તો જુઓ આ તમારાં બીજીના દાગીના અને આ પત્ર !”

દાગીના અને પત્ર પાટિએ ખાનની સામે ફેંક્યા. ખાન આશ્ચર્યચકિત અને લચ્છીત થઈ ગયો. તોયાં, તોયાં પોકારતો તેણે દાગીના નિરખી નેત્રો ને કાગળ વાંચ્યા. મોટાં બીજીસાહેબાએ એ પત્ર લખ્યો હતો. પાટિલની વાત આ પત્રથી સલ સિદ્ધ થઈ. ખિન્ન મુદ્રાથી ખાન બોલ્યો: “સુમાનરાવ, આ સરતમાં હું હાથો ! તમે શેરગઢ પર ચઢાઈ કરશો એવો ખ્યાલ મને સ્વપ્ને પણ ન આવ્યો. તમે અહીંયાં જ હુમલો લઈ આવશો એવું ધારી લઈ હું પૂર્ણ તૈયારીમાં હતો. પણ આપણે ધારીએ કંઈ અને ચાલ

બીજું ! અમે તમારી સ્ત્રીઓ તમને સોંપી દઈએ પણ તેમ તમે અમારી સ્ત્રીઓને પાછી મોકલી દેશો એને શો આધાર ? એમાં દગો ચલાવો સંભવ છે.”

પાટિલ જાતીએ હાથ મૂકી બોલ્યા “ખાંસાહેબ ! એક ચર મરાઠા વીરનું વચન ! એ સિવાય બીજી ખાત્રી નથી આપી શકતો. ખાંસાહેબ, સાચો મરાઠો પ્રાણહાનિ સહન કરી દેશે, વચનભંગ નહિ થવા દે ! તમે તમારા દશ વીર માણસો અમારી સાથે મોકલો, તમારા બીજી બેટાઓને તમારા માણસોને સ્વાધીન કરી દેવાનું હું તમને વચન આપું છું. એક પ્રહર રાત્ર બાકી રહે તે પૂર્વેજ આ થવું જોઈએ. નહિ તો તમારે નિર્ણય પશ્ચાત્તાપ વચ થઈ રહેવું પડશે.”

ખાનને આ વાત માન્ય રાખ્યા વિના છૂટકો ન હતો.

તે રાત્રે કેટલાયે નિરાશ બનેલા કુટુંબમાં પુનઃ આનંદનો સંચાર થયો ! સુમાનરાવના ગુણગાન ગવાયા ! કમળાબાઈ પતિના અધત્તિમ પરાક્રમ ને અસાધારણ હુદ્દિમત્તા આદિ સદ્ગુણો વડે યોગ્યતાને ધન્ય ધન્ય માનતા લાગી હોય તો તેમાં શું અશ્ચર્ય ?

વિચાર ફેરવ્યો !

ખા: (બેનને) “ મારી સરલા તો પરણવાની ના પાડે છે. ”

નાની સરલા: “ ના...ના...મેં વિચાર ફેરવ્યો છે. કારણ કે હું જે ન પરણું તો મારા છોકરા બીચારા આ વગરના રહેને ? ”

શિતળા, સૈયડ અથવા બળીયાકાકા.

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ, ટી. પી. જી. ડે. હેલ્થ ઓફીસર, મુરત.

આ બધુંકર રોગ દર વર્ષે લગભગ બાળકોનું બળીયાન લેવ છે. એ મેંકડો બાળકોને આંધળા, લુપ્તા અને કદરૂપા બનાવે છે. આ રોગ ખાસ કરીને બાળકોને બહુ જલદીથી લાગુ પડે છે અને આ રોગથી મૃત્યુ પામનાર મનુષ્યોની સંખ્યામાં મેંકડો ૯૦ ટકા બાળકોનું લેવ છે.

કેળવણીના પ્રચાર અને તંદુરસ્તી વિશેના સખ્ત કાયદાઓને લદને પશ્ચિમના દેશોમાં આ રોગ બહુજ ઓછા પ્રમાણમાં દેખાવ દેવ છે અને તેનાથી બહુજ થોડા માણસો તરફ દેશોમાં ગરે છે પશ્ચિમના દેશોમાં શતજાને લોકો એક રોગ વરંકે માને છે. અને તે રોગ વિશે કોઈ પણ જાતનો પાર્શ્વિક નેરમ કે વિચાર તે દેશના લોકોમાં નથી. ત્યારે આપણા દેશમાં આ રોગને એક દેવ વરંકે મૂળવામાં આવે છે અને આ દેશના શુદ્ધ શુદ્ધ જાતના અને પ્રાતોમાં આ રોગને શુદ્ધ શુદ્ધ પાર્શ્વિક નામોથી સંજોડાય છે. મુસ્લિમ પ્રદેશમાં આ રોગને દરેક જાતના લગભગ શુદ્ધ પાર્શ્વિક નામ આપાય છે. બાપણ, બાપણ, નેપચકા, શિતળાદી, બળીયાકાકા દેવાદી અનેક નામો મુસ્લિમોની પ્રજા આ રોગને વાંકે છે. આ રોગની અનેક માનવાસો મનાવ છે, તેની પુજા થા છે અને તેને માટે અનેક આપણ-આપણી રજાવ છે. મુસ્લિમ જાતમાં, કાળા, પ.ગી, કોળી વિશેષ જાતોમાં ત્યારે બાળકને શિતળાનો રોગ લાગુ પડે છે. ત્યારે બાળકના

માતાપિતા તો એમજ માને છે કે "બાપણ પોતે બાળકના શરીરમાં પધાર્યા છે." એ બાળકને "બાપણ આવે." "બાપણ પધારે," "બાપણ કૃપા રાખે" દેવાદી શબ્દોથી સંજોડે છે. અને બાળકનું કોઈ પણ રીતે મન દુઃખાવા દેતા નથી અને બાળક જે કોઈ વસ્તુ ખાવા કે પીવા માને છે તે તરતજ લાવી આપે છે. વળી કેટલાક લોકોની આ રોગ માટે જેની માન્યતા હોય છે કે આ રોગ દેવી હોવાથી તેમાં કોઈ પણ જાતની દવા વપરાય નહિ અને દરોને રોકરર કે વૈદ્યને જતાવાય નહિ. આવી પરિસ્થિતિમાં સદજ જ સમજ થકાય તેમ છે કે બાળકની જીંદગી જોખમમાં આવી પડે છે અને તેની વૈદ્યીય રીતે કોઈ પણ જાતની સાચાર નહિ થવાથી બાળક મૃત્યુવશ થાય છે. આજ કારણથી બાળકોને શિતળાના રોગની સાથે અન્ય અભિર રોગો પણ લાગુ પડે છે. એ શિતળાને અંગે હવેન થતા બીજા રોગો પણ બાળકને મારી નાંખે છે.

અને સાર જાણવું જોઈએ કે શિતળાના રોગને અને મર્મને મેંકડો મારકું છેડું છે. એ જેને કોઈ પણ જાતનો સંજો નથી આપણા કમનસિને કેટલીક અવશિન રજતઓમાં શિતળાના રોગને પાર્શ્વિક રજ આપવામાં આવ્યું છે. અત્યંત જોડા આથી વધે રસ્તે રોગવળ મવા છે અને બાળકની પાપમાલી કરી રતા છે.

એક વખત આપણે કેટલું સમજ થઈ

કે: શિતળા તે એક જાતનો શારીરિક રોગ છે અને તેનો ઉપચાર ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ નહિં પણ વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિએ કરવો. જેમજે તે આપણે શિતળાના રોગનો પ્રશ્ન લગભગ ઉઠેલી નાંખ્યો. ગણ્યારો:

આધુનિક વૈજ્ઞાનિક શાસ્ત્રોએ સંપૂર્ણ રીતે સાબિત કરી આપ્યું છે કે શિતળાનો રોગ એક જાતના અદ્યક્ષ જંતુઓથી થાય છે, તેનો એવો એક રોગીના શરીરથી બીજા માણસને લાગી તે માણસને પણ રોગી બનાવે છે: અને આ રોગ અતિશય એવી હોવાથી બીજા માણસોને સહેલાઈથી લાગુ પડી શકે છે. વધારામાં એ પણ પુરવાર થયું છે કે જો બાળકને કૃત્રિમ રીતે શિતળા કાઢવામાં આવે તો તે શિતળાના રોગથી બચી જાય છે. ડાક્ટરોની આ શોધનો પુરેપુરો લાભ પશ્ચિમના ભોંડો સે છે અને આપણે પશ્ચિમના દેશોમાં કરોડો બાળકો આ રોગથી નિર્ભય બની શક્યા છે અને તેમ ચરાથી પશ્ચિમની પ્રેમમાં લુલા, લાંગડા, કાણા અને કદરવાની સંખ્યા ઘણીજ ઓછી થઈ ગઈ છે.

બાળકોને ચતા રોગોમાંથી કેટલાએક એવા હોય છે કે તેમનાથી બાળકને બચાવવાના દરેક ઉપાયો લેવા છતાં અને સાવચેતી રાખ્યા છતાં તે રોગો બાળકના કોમળ શરીર પર આક્રમણ કરે છે, જ્યારે શિતળાનો રોગ એવો છે કે તેને માટે ચોગ્ય સમયે જો સાવચેતી લેવામાં આવે તો બાળક તેનાથી લગભગ બચી જાય છે. બાળકને જન્મ પછી ચાર કે છ માસની અંદર શિતળા કઢાવવામાં આવે અને પછી સાતમે વર્ષે પાછા ફરી એક વાર અને સત્તરમે વર્ષે ફરી એક વાર એમ ત્રણ વખત જો શિતળા કાઢવામાં આવે તો બાળક શિતળાના રોગથી મુક્ત રહે છે અને કદાચ જો તે રોગ તેના પર આક્રમણ કરે તો પણ તેનું જોર ઘણુંજ ઓછું રહે છે,

અને તેનાથી બાળક મૃત્યુ તો પામતું નથીજ. આ બાબત સિદ્ધ કરવાને માટે જેમજે તેટલા પ્રમાણસુત આંકડા તથા નામાંકિત ડાક્ટરોના અભિપ્રાય મેળાવ્યા છે. પરંતુ આ આંકડા સામાન્ય વાંચકવર્ગને નિરસ લાગે-માટે અહિં હું આપતો નથી. પણ અહિં એટલુંજ જણાવવું બસ થઈ પડશે કે જર્મન દેશમાં ઉપર બતાવ્યા મુજબ જીંદગીમાં ત્રણ વાર શિતળા કઢાવવાનો ફરજિયાત કાયદો છે અને તે કાયદો તે દેશમાં સખત રીતે અમલમાં મેલાયો છે અને એનું સુંદર પરિણામ એ આવ્યું છે કે જર્મન દેશમાં શિતળાનો રોગ તદ્દન નાશુદ થયો છે. દુનિયાના છેલ્લા મહાન વિશ્વ ઇન્ડિયાન આ કાયદાને લીધે જર્મન લશ્કરમાં એક પણ સીપાઈ આ રોગથી મરણ પામ્યો નહતો. જો શિતળાના રોગમાં કાંઈ પણ દૈવત હોય તો શિતળા દેવ જર્મન દેશમાં પોતાનો ચમત્કાર કેમ નથી બતાવતા ? ભારતવર્ષમાં ધર્માન્ધતાનું સામ્રાજ્ય છે; આ કમનસિમ દેશમાં જડ પદાર્થો તેમજ એતન પરુ પંખીઓ પણ દૈવી હોવાનો દાવો કરવાને શક્તિમાન છે અને આપણી આવી માનસિક પરાધિનતાને લીધે આપણે આપણા પર પડતી વિપત્તિઓને રોકી શકતા નથી અને બહુ દેવાધિન માની લાંછને સહન કર્યે જઈએ છીએ. આનું પરિણામ આપણી નજર સામેજ છે. આપણા દેશમાં સહજો બાળકો દરરોજ શિતળાના રોગથી મૃત્યુવશ થાય છે અને તેમાંથી જો કોઈ બચવા પામે છે તેઓ આંધળા લુલાં અને કદરવા બની જાય છે અને આખી જીંદગીસર આવા જીવંતોએ પરાધિનતા ભોગવી બીજાના ઉપર ભારરૂપ થઈ સડી સડીને મરે છે અને તેનાથી દેશને પારાવાર આર્થિક નુકશાન થાય છે અને આપણી શારીરિક અને નૈતિક અધોગતિ થાય છે.

ગુલામના કુલ સગા સુકોમળ અને સુંદર

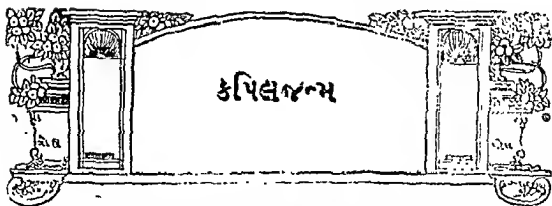
બાળકોને સોંકડોની સંખ્યામાં શિતળાના રોગથી ઝડપાઈ જતાં આ લેખકે જોયાં છે. તેમના અજ્ઞાન માગાપોને કેટલુંએ સમજાવતાં છતાં બાળકને શિતળા કઢાવવાની પુરસદ મળતી નથી, તેમને સ્વિચાર કે ગુરુવારનો બાંધ આવે છે. સામી હોળીએ શિતળા કઢાવીએ તો “બાવાજી કોપે” આવી માન્યતાથી બાળકને શિતળા કઢાવતા નથી; સ્નાન, મુતક, મુવાવડ, અને ધાર્મિક અને લગ્નના ઉત્સવો પણ શિતળા કઢાવવા માટે બાંધ કરતા જણાય છે અને આને લીધે કેટલાએ ગૃહોમાં મંડાયેલાં સન્ન છંડાયા છે અને સ્નાન અને મુતકમાં વધારો થયો છે.

કેટલાએકની એવી માન્યતા હોય છે કે શિતળા કઢાવવાથી બાળકના શરીરમાં અન્ય રોગો ઉત્પન્ન થાય છે પણ હવે પુરવાર થયું છે કે શુદ્ધ અને તાજી દસીથી જો શિતળા વામાં આવે તો દસ દીવસની ઉમરના બંને પૃથ્વળ થતી નથી. શિતળાની ૬, પ્રવિણ ડાકટરો અત્યંત કાળજીથી મનાવે છે અને તેનો ઉપયોગ કર્યા અગાઉ મંત્રુશાસ્ત્રીઓ તેની વિશુદ્ધતા વિષે અગ્રગર ખાત્રી કરી લેખ છે અને ત્યાર પછીજ તે માપરવા દેવામાં આવે છે.

કૃત્રિમ શિતળા તે બાળકને ખરા શિતળાના બપંકર રોગથી બચાવવાનો એક જાત-શાસ્ત્રાનુસાર ઉપાય છે અને આવા કૃત્રિમ શિતળા ડાકટરોજ કાઢે છે છતાં તેને પણ આ દેશમાં ધાર્મિક રૂપ આપવામાં આવ્યું છે. આવા ડાકટરોએ ઉત્પન્ન કરેલા શિતળા દેવની પણ પૂજા આ દેશમાં થાય છે. શિતળાના ચાંદા ઉપર લગાડવા ડાકટરો બોરીક એસીડ આપે છે તેનો ઉપયોગ કરવાને જદ્દે અજ્ઞાન અને વદેમી લોકો શિતળાના ચાંદા પર મુલામાંની રાખ લગાવે છે. આવી રાખ જો તદન સ્વચ્છ હોય અને જાંતુથી દુષિત ન થયેલી હોય તો બહુ નુકશાન નથી કરતી પરંતુ જો તેની અંદર, ધુળ, માટી, પાણી અને

અન્યું મિશ્રણ જરાપંથુ હોય તો બાળકને તેથી શિતળાના ચાંદાની અંદર ચેપ લાગે છે અને બાળક બહુ દુઃખી થાય છે. રાખનો ઉપયોગ પણ ધાર્મિક માન્યતાને લીધે અજ્ઞાન લોકો કરે છે. આટલા માટે જાણવું જરૂરી છે કે શિતળાના ચાંદા પર બોરીક એસીડ સિવાય અન્ય વસ્તુ લગાડવી જોઈએ નહિં.

છેવટમાં એક જો જરૂરી સુચનાઓ આપી આ લેખ પુરો કરીશ. જો બાળકને કોઈ જાતની ગંભિર ઊંઘાડી હોય અથવા શરીર પર ઘણું ઠંડાણે શુભડાં થયાં હોય અથવા ચાંદા પડ્યા હોય તો બાળક સ્વસ્થ થાય પછી તેને શિતળા કઢાવવા. અને ત્યાં સુધી ઠંડી ઋતુમાં શિતળા કઢાવવા કારણ કે શિયાળામાં શિતળાના ચાંદા જલદી રૂઝાઈ જાય છે. અને બાળકને પીડા જોઈ શકાય છે. સાધારણ રીતે ચારથી છ માસની ઉમરની અંદરજ શિતળા કઢાવી લેવા અને જો સહેરમાં શિતળાનો રોગ આલ્લનો હોય તો પંદર દીવસની ઉમરના બાળકને પણ શિતળા કઢાવી લેવા જોઈએ. આવા સંયોગોમાં પ્રકત એકજ દાથે શિતળાનાં જો દાણા કાઢવામાં આવે તો ચારે. એક વખત શિતળા કઢાવ્યા પછી પણ બાળકને શિતળાનો રોગ લાગુ પડવાનો ચોડા ધણો સંભવ છે ખરો, પણ આવા સંયોગોમાં રોગ બહુજ નરમ પ્રકારનો લાગુ પડે છે અને બાળક મૃત્યુવચ્ચ તો કદાપિ થઈ નથી. આ ઉપરાંત સાતમે અને સત્તરમે વરસે ફરીને શિતળા કઢાવવાથી માણસ શિતળાના રોગના બચથી લગભગ મુક્ત રહે છે અને કદાચ શિતળાનો રોગ આવા માણસને લાગુ પડે તો તે તદન નરમ પ્રકારનો હોય છે અને જીવલેષુ તો થઈ શકતોજ નથી. આ લેખ લખવાને હેતુ વાંચકવર્ગને કૃત્રિમ શિતળાની અગત્યતા અને ઉપયોગીતા બતાવવા પૂરતો છે; કોઈની લાગણી દુઃખાવા માટે નથી તેની વાંચકવર્ગ નોંધ લેશે એમ આશા રાખું છું.

લેખક:—શ. રમણભાઈ પી. ભટ્ટ.

અહ્યાયા શિર ધારીને તપાર્થે નાપિ કર્દમ;
સરસ્વતી તીરે જીને સેવે શુદ્ધ મને પ્રભુ. ૧

સમાધિ ચા પૂજનના પ્રકારે,
ધ્વજિત દે ને શરણે ગવાને;
ભક્તિ થકી તે ભગવાન સેવે,
વર્ષો વિતી નામ સદૃશ એવે. ૨

પ્રસન્ન થઈ સાધુએ પ્રભુએ,
દર્શાવિયું અહ્યાસ્વરૂપ પોતે;
અનુભવે ભારકર નિર્મલા ચા,
શોભે પ્રભુ, અમ્મ વિષે રહેલા. ૩

કહે ધરેલી અરવિન્દ માળ,
કિરીટ ને કુંડલથી સુદાય;
કરે ગદા, પંકજ, શંખ, ચક્ર,
શોભે શિરે સ્થામલ કેશપુંજ. ૪

મનોરથો પૂર્ણ થએલ સર્વે,
પેપ્પા પ્રભુને મુનિએજ અભે;
સાષ્ટાંગ પૂજી પરથી પ્રણામી,
સુતિ કરી સુંદર વાણી બોલી. ૫

યોગી યજ્ઞ જન્મથી દર્શ જેવું,
હજી, કર્યે દર્શન તે પ્રભુવું;
સાધક નેત્રો મમ આજ યાય,
હરેથી હર્ષોદધિ ઉભરાય. ૬

મધુરવાણી કરજોડી બોલે,
પ્રભુ! બને ને તમનેજ પ્રીતે;
ધ્વજિત દો હો વર સર્વને, તો
સુધીય મારા સમ પત્ની અર્પો. ૭

પ્રેમના હાસ્યથી શોભે ગરડે મરડાધિરા,
સુધા રા મધુરાશબ્દે કહે છે નાપિને દશ. ૮

સ્વાપ્નુવમતુ જેની જગમાં કીર્તિ નિર્મલ,
ચક્રવર્તિ કરે રાજ્ય અહ્યવર્તેજ શાશ્વત;
અહ્યને જાણનારા એ દર્શને તમ આવશે,
દેવદાસ સુનાનેયે સાચ પોતેજ લાવશે. ૧૦

રૂપે, ગુણે, શીયલમાં સમાન,
શોધે સુતામાટ પતિ બ્રૂપાલ;
તે સર્વને યોગ્ય તમેજ જાણી,
દેશે મનુ પુત્રી તણોજ પાણી. ૧૧

અદ્રાપિ જેમાં મન લખ્ય છે, તે
કન્યા સુમેવા કરશે સુરતિ;
હું જે તમેથી તમ પત્ની માહિ,
અંચાવતારે પ્રકટીશ પ્રીતિ. ૧૨

હેતેથી આપી વર એ નાપિને,
અમેથી અદશ્ય થપાજ પોતે;
તે પુઠં બિંદુસરમાં જાતને,
તપાસની રાહ નાપિ જુએ છે. ૧૩

૧ ચલ્મિન્નમગવતોનેપ્રાન્નપત્રપ્રદિદ્વઃ ॥
કૃપવાલંકરીતલ્પપ્રવહેડર્વિનવાપ્તશ્ચ ॥ ૩૮ ॥
તદ્દર્શિદુસરોનામ સરસ્વત્યારવિહુતશ્ચ ॥
પુષ્પંતિશામ્વજસંનહર્ષિગણસંવિતશ્ચ ॥ ૩૯ ॥
મોમદ્ મારગત-નુનીય સ્વંધ. ૫૦૨૧

અર્થાત્-શરણ થએલા મુનિ ઉપર બદ્ધ
થએલી કૃપાથી વ્યાપ્ત થઈ જતાં ભગવાનનાં
નેત્રોમાંથી આંસુનાં બિંદુ જે રક્તમાં પડ્યાં
હતાં તે બિંદુસર કહેવાય છે. (૪ :)

સુતા અને રાણી સહિત રાય,
શોધે ધરાએ પતિ, પુત્રી માટે;
સર્વ સ્થળો નેષ્ટ પેહીથી આવ્યા,
સરસ્વતી શુદ્ધ બળે વહે બ્યાં.

પક્ષી કરે શબ્દ અતી રસીલા,
કળાધરો નૃત્ય કરે મદીલા;
અલિ મહોન્મત બમે વિલાસે,
છએ ઋણએ રણ-ફૂલ આપે.

કદંબ મંદાર, ખડુલચક્ર,
અશોક ને ચંપક, પારિજાત;
કરંજ ને કુરુકો અતીશે,
શોભા રૂડા આત્રંતરની દીસે.

કારંડવો, સારસ ને ટીટાડા,
ચક્રાર, હંસો, ચક્રનાજ રૂડા;
હિન્મત કોહીલ તથા પુકારે,
પક્ષીરવોથી વન શોભતું તે.

સરવ, સેદાઇ, મૃગેન્દ્ર, રોજ,
હરિ અને કસ્તુરિઆ મૃગેજ,
ગોપુચ્છ જાતિ કપિ, મકીટા એ,
વને અહિં લાંહિં ભમ્યા કરે છે.

અતી તપેથી અતી શોભતા એ,
મુનિ ધરે ધ્યાન જહાં સુપ્રીતે;
નૃપાલ લાં દર્શન કાજ આવ્યા,
શોભા વિશેષી રૂડી હર્ષ પામ્યા.

સ્વરૂપ અસ્વચ્છ મણિ સમાન,
નેત્રા રિસે ઉત્પલસાં પ્રહુલ્લસ;
સાષ્ટાંગ એવા મુનિને પ્રજ્ઞાગી,
નૃપાલ બેઠા જામિ હેત આણી.

એ સ્થળ સરસ્વતીથી વીટાયલું, પવિત્ર,
કમ્બાજુકારી અને મીઠા જળવાણું તથા ધણા
મોટા ઋષિઓએ સેવેલું છે. (૩૪)

શ્રીમદ્ ભાગવત ભાષાન્તર-તૃતીય સ્કંધ
અધ્યાય ૨૧.

ધ્યાનેથી નિવૃત્ત થઇ મુનિએ,
સત્કાર કીધો નૃપનેા મુરીતે;
મધુર વાણી ઋષિરાય બોલે,
નૃપાલ હર્ષોદયિ માંહિ ડાલે.

સજ્જનો રક્ષવાને ને કુષ્ટના નાશ કાજ તું
રે જૂમંડલે, જાણું તોયે હે વીર! હૂં પશું. ૨૨
પ્રયોજન પધાર્યાનું શું અહીં છે કહે તપ? ૨૩
મધુરી સુશ્રીને વાણી ઋષિજને કહે જૂષ. ૨૪

આ દેવદૂતિ મમ પુત્રી માટે—
રૂપે, શુભે યુક્ત પતિ, ધરાએ —
હું શોધતો; આ કણું નારદે કે—
સરસ્વતી તીર, ઋષિ રહે છે.

સ્વભાવ, વિદ્યા, શુભ, રૂપમાં તે,
વધે, સુતા યોગ્ય પતિ દીસે છે;
એણું સુશ્રીને તમ પાસ આવ્યો,
ને કન્યકાને પશુ સાંધ લાવ્યો.

દાતાં ઉપેક્ષા કરીને જનો જે
યાએ કંઈ કૃપણ પાસ તો તે;
સ્વકીર્તિને ક્ષીણું કરે, વળા તે
માનાપમાનેથી હજીય નાથે.

વાણી સુશ્રી રાય તણી રસાળી,
કન્યા સ્વિકારી અતી હર્ષ પામી;
યથાવિધિ દાન દીધું નૃપાલે,
પુત્રી તણું અંતર આણી બહાલ.

આચા ઋષિની લમ રાય પોતે,
રાણી સહિત સ્વપુરે પધારે;
સુતા વિયોગે હૃદ ઉભરાય,
નેને વહે અશ્રુ પ્રવાહ પર.

શૈલેન્દ્ર સુતા ગિરિજા મુરીતે,
સદાશિવ સ્નેહ સહિત સેવે;
તેવી રીતે દેવદૂતિ સંતો યે,
સેવા કરે સ્વામિ તણી સુપ્રીતે.

પવિત્રતા, વાણી મીઠી, મુનેકે,
સેવા આત, માન, જીતેન્દ્રિયે, ને
વિશ્વાસથી, ઉમ પ્રકાશતા એ
પ્રસન્ન કીધા પતિને સતીએ.

કે દિન એવા. સતીના વિતે છે,
અંગે. શીકાને દુઃખી દિસે છે;
તે જોઈને ગદગદ કંઠે સાથે,
પ્રસન્ન ચૈત્રે આપ વાણી બોલે. ૩૧

સતી ! ક્યું તેં અતી દેહકષ્ટ,
હું માટ સુખો કરી સર્વ તણ્ડ;
હું દિવ્ય ચક્ષુ તુજને દર્શ કે,
જેથી તું જેમે મમ વૈભવોને. ૩૨

સતી સુણી હર્ષિત બોલ બોલી,
સ્વામિ ! તમારી અતિ ઉગ્ર સિદ્ધિ;
હું જાણું, તોયે મમ આશ પૂરો,
સ્થાવો પ્રભુ ! ચૈવનનો મને દો. ૩૩

મહાત્મા પતિ પાસેથી સંતાનો ઉદ્ભવે સતી,
મહત્ પ્રસાદ છે મારે ઉરે લો મમ વિનતિ. ૩૪
દુઃખને દર્પ કંદર્પ સ્નેહે શાંતિ સમર્પવા,
સિદ્ધિઓ સર્વ સાધો તે પ્રલક્ષ પ્રભુ માહરા. ૩૫
પત્નીના પ્રિય કાળે એ મહાયોગી મુનીશ્વરે,
સન્ન્યસ્ત અદ્વૈત વિમાન ક્ષણમાં યોગના બળે. ૩૬

સાહિત્ય દિવ્યે, મણિસ્તંભથી એ,
અદ્વૈતને રત્નમયું દિસે છે;
વિચિત્ર પુષ્પો તણી માળ માહે,
અબી મધુરા રવથી શું ને છે. ૩૭

કમાડ હીરે, ભૂમિ ઇન્દ્રનીલે,
શોભે મણિ વિદુમ ઉગરે એ;
હીરા ભીતિ માણક શોભતાં તે,
પ્રકાશતા ચક્ષુ સમાં શું જણે ! ૩૮

વિમાન પ્રાસાદ શિરે મૂડેલા;
સુવર્ણ કુંભો અતિ શોભતાં તા;
સાહિત્ય સૌ સાય વિમાન જોઈ,
હર્ષિત થાએ સતી દેવહતિ. ૩૯

મધુર વાણી સતીને ઋષિ કહે,
કરો તમે સ્નાન સરે, પ્રિયે હે !
વિમાન આરૂઢ પછીથી યાએ,
ને ભોગવો ઇચ્છિત કામભોગો. ૪૦

આજા પતિની સુણીને સતીએ,
પવિત્રતા કાળ જળે પ્રવેશે;
સદસ્ય કન્યા સતીએ હીડી ત્યાં,
પ્રાસાદમાં શોભતી ને હૃદમાં. ૪૧

જોઈ સતીને સહુકન્યા એ,
જે હાય જોડી મધુ વાણી બોલે;
આ સૌ હજો કિંકરીઓ તમારી,
આજા દિને કાંઈ, મહેર ધારી. ૪૨

પછી કરાવ્યું સતીને સુરીતે,
અમૂલ્ય વસ્તુ યદી સ્નાનપ્રીતિ;
નવાં અને નિર્મળ અંશુકાએ,
અમૂલ્ય આભૂષણથી સુઢાએ. ૪૩

અમૂલ્ય હારે શુભકંઠે સોઢે,
નિતંબ સોઢે કટિમેખળાએ;
હસ્તે રૂઝાં કંકણ પાપ માંહે,
સુવર્ણ નરપુર અધિક શોભે. ૪૪

વસ્ત્રાદિથી યોગ્ય યદ સતીએ,
પતિ તણું ધ્યાન મને ધર્યું છે;
સાંતો સમીપે પતિની દીસે છે,
ઋષિની સિદ્ધિ ન કળા શકે તે. ૪૫

સદસ્ય કન્યા, સતી, સાય પોતે,
વિમાન બેસી નભમાં સિધાવે;
કન્યાશ્રી તારસિઆની મધ્ય,
ઋષિ પ્રકાશે સમ પૂર્ણ ચંદ્ર. ૪૬

વિદાર કીધા અતીશે, સુરીતે,
પ્રિયાની સાથે પતિએ સુદેતે;
ભત્રી ભ્રૂગોળે સતીને મુનિએ,
દર્શાવી દીધાં સહુ સુસ્થળોએ. ૪૭

ઉત્સાહી રામા રમણે અતીશે,
રમાડતા સ્વામિ ઋષિ હર્ષે;
કામેથી સંતોષિત દંપતીને,
સૌ વર્ષ વીલાં ક્ષણમાં ન જાણે. ૪૮

૧. હૃદ. = પાણીનો ધરો. જલાશયા
જલાધારાસ્ત્રાગાધજલો હૃદઃ । इत्यमरः

અર્ધાંગતો દેવહતિ ગંધતા,
પ્રજ્ઞાની ધન્યા મનમાં સ્થૂળતા;
પૃથક્ પૃથક્ રૂપ ધરી સતીમાં,
મર્જોત્પત્તિ કીધે મુનિ સમર્થે. ૪૯

સુરૂપી પ્રકટી તેથી સતીને નેવે કન્યકા,
લાવણ્યમયી પેળીને દંપતી હેવે માયે ના. ૫૦
આશ્રમે આવિને પોતે વિચારે શુભઆદરે,
સંન્યસ્ત કાળે તૈયારી અપિચ્છ કરતા દિસે. ૫૧

અતીશે મનમાં કચવાય સતી,
નીચું ન્યાળા નખે ભૂમિ ખોતરતી;
મુખ મેઘાન, વહે જળે બે દગધી,
મધુ ખોલધો ખોલતો ધીરજથી. ૫૨

પ્રભુ ઇચ્છિત મામ્યુ દાધું બધુંએ,
તદપિ શરણાગત જાણી મને;
મુજ રૂંક પ્રતિ મુનિ! મ્હેર કરો,
વિનતિ મમ એક ઉર ધરી લો. ૫૩

વનમાં જલુ નહી ક્યું પ્રભુ! તો,
સહુ પુત્રી વ્યથિત વરે દહ દો;
વિષયાદિ સુખો મહો મગન રહી
બહુ કાળ વિલો નહિ સૂઝ પડી; ૫૪

અમ્બજાળથી સંગ અસાધુ કીધે
ફરિ જન્મ અને ફરિ મૃત્યુ મજે;
ત્યમ સંગ કયે કદિ સાધુજને,
મુખ શાંતિ વિનાગ થકી જનમે. ૫૫

પ્રભુ! આપ સંભા પતિસંગ કરી,
નવ સુકિત તણી કદી ક્ષતિ ફરી;
એક પ્રેમ તણી મમ આશ પુરે,
ઉપદેશ કરે શુભ જ્ઞાન તણે. ૫૬

સુણી વાણી વિરાગ તણી વિધુરી;
સતી સાંધે વરે મુનિ પ્રેમ ધરી;
ન કરો સતી ખેદ એતિ મનથી,
નહી પુન થશે સતી ભાગ્યવતી. ૫૭

પતિ વાણી સુણી બકિત અદ્વાયી કરેતી સતી;
ભગવાન સેવતા એને ઘણો કાળ ગયો વહી.
પ્રગટે જેમ કાંઈથી અગ્નિ, તેમ પ્રભુએ એ,
પ્રગટયા દેવહતીના ઉદ્દેશી અતી પ્રીતે. ૫૮

કુંકુમિ દેવના વાગ્યા અપસરા નાચતી સહુ,
ગંધર્વો કરતા ગાન પુષ્પવૃષ્ટિ પડે બહુ. ૫૯
અપિઓ સાથ પ્રહાણ પ્રધાર્યા પુન વારણે,
ભગવાન પ્રગટયા જાણી વરે છે મધુરા રવે. ૬૦

સાંખ્યતોના પ્રદેશે એ સત્ત્વ પૃથ્વી પ્રી, અને,
શાસ્ત્રજ્ઞાનથી કર્મોની જડ ઉન્નતો નાખશે. ૬૧
કપિલદેવના તામે, લોકે પુજન પામશે,
પદ્મ શાંતેત્રવાળા એ પ્રીતિ તારી વધારશે. ૬૨

મહર્ષિ હોવા જે તેને યોગ્યાયોગ્ય વિચારીને,
દાન દે કન્યાઓનું યશ, વિસ્તાર ભૂમિએ. ૬૩
વિરંચી, વદીને એવું સત્સલોકે સિધાવિયાં,
સતી ને સુત આચારથી સંન્યસ્તે મુનિ આસિધા. ૬૪

જેનું દો કૃત્ય વેરાએ વેરાગ્યથીજ ધર્મમાં,
ધર્મદારા પ્રભુ સેવા કાળે ના, જીવતાં સુખો. ૬૫

૧: કદંબે પોતાની કન્યાઓનું જ્ઞાન દેને
કેને દાધું તે, તથા આપ્યા કામ્યની સમજૂતી
માટે જુઓ:-શ્રીમદ્ ભાગવત ૨૬:૪. ૩
અધ્યાય ૨૬:૧ થી ૨૬:૪

કાઠિયાવાડનું કંઠસ્થ લોકસાહિત્ય

સતિ-શામળી અને સાંગડો વાઢેર

કાળા રંગને કારણે !

લેખક: શ્રી. રા. ઠવિ માવદાનંદ બીમલભાઈ,

રાજકવિ, લામનગર.

“ન્યારી તારાં ન્યારાં” બલે રિયે બનરાં
જાણા બધુજે. જીવર, સાંગડો સાચે ગયો.”

આ વાર્તા:—હે ન્યારી નદી તારામાં મે
ગળાવેલો ખાંડાનો પંજરો દિવસે નીચાં થયો.
આં જો, હું તારામાં બેળાને વિનાયું પાણું
હું હવે (એને) મોરાં જાણી કરીને પ્રણામ
કરું.

જનમેવ ન ગાંઠે એવો ભડ તે આ
સાંગડો વાઢેર. પાંચ હાંચ પુરો. એડું કપાળ
અડધા માથા સુધી પહોંચતું હતું. લીંચુની
શાંડ જેવી વિશાળ આંખોમાં ન્યારે લાંબાં
આવતી ત્યારે સિંહો પંથુ એડું તેજ સહન
ઠોઠાં કરી શકતા. ભમરાની પાંખ જેવી એની
કાળી બમરા ધનુષ્યના કાંઠાની પેઠે લોંબી
વળીને કાંઠે સાથે વાતો કરી રહી હતી. એની
મુઠ તો જાણે લોંબાં આંકડાં. કાંચાંની
હોંસ જેવી એની વિશાળ ઊંઠી અને હાથાની
સદ જેવી એની બે બાજુઓ. જાણે ધીરતી
પરનો એ માનવી મેર સાંગડો.

એ ચાલતો ત્યારે ધરતી રૂકપતી હતી
અને રમે. ધરતી વપસી આવે તો તેને, કેમ
જાણે તુરત અટકાવવા માટે સંજ્ઞા હોય એવાં
ગોણુની હેડ પહોંચતા તેના આનંદના હુઓ

લાગતાં એ સાંગડો ‘માધવોનંજનો’ અવતારે
હતો.

જેની આંખો કંચો ગંધવો,
મહિ વેઠો નહિ વળ,
સુખી ! તમારાં શહેરમાં,
ભાંડો માધવોનંજનો.”

પણ નાં એ માધવોનંજનો હતો ત્યારે તેને
સંકિનો સંતોષ નહિ થયો. હોય એટલે પુરી
સંકિ અંતોવવાં તે ફરી જનમ્યો હતો.

ને એનો જન્મ વીરભૂમિ સિવાય ક્યાં
ક્યાં હોય ? વીર કાનાણીઓનાં સૌભાગ્ય
ચિન્હો-ચાંડલાનાં હંકુ અને બાંધણીની ચુદ્ડી
ઓ જનાવનાર, સારાય શુભરાતનાં સૌભાગ્ય
નગર સમા જામનગર અને રાજકોટની સરહદ
પર ન્યારી નદીના એકધારા વહેતાં જળ જાંજે
પણ એ વીરની જન્મભૂમિના પાપ ધોણુ રહી
છે. એ નદીને કિનારે આવેલાં એ જુગાં જુગાં
ગોમો ન્યારી અને ખલરા આવાં વાતોની
સાક્ષી રતાં આ વીરના પરાક્રમ ગાંતો હજારો
પ્રજા છે. અરે ! આ ‘માનવી દેહની’ ગોડી
જળી તેના કરતાં એ ધરતીનું એક રેકુય
જનવાનું જ ભાગ્ય મળ્યું હોત તો એ વીરના
દર્શનનો થાત.

અંદમાંય ધ્રુવરે કલંક મુક્યું. તેમ સાંગડો વાઢેર ચંકવર્તા અજોડ વીર બનાવ્યો. પારે તેનામાં એક ક્યણ મુક્યું. એને કાળા ગંગા માતરની સુગ ચઢતી. કારણકે એ પોતે વણુ ગૌરાંગ અને સ્વરૂપવાન હતો. પોતાના જેવીજ અર્ધાંગના ન મળે ત્યાં સુધી ન પર-લુવાના તેના સંકલ્પ હતા.

ચારણોના કવિત્વભર્યા વર્ણનોનું શું પુછવું ?

રંગનું કરે ગજ એકનું કરે અખજ.

અખજ કવિની કલ્પના કદી ન રહે કખજ. એ ન્યાયે રાજદરબારમાં સાંગડા વાઢેર પાસે એક ચારણે એક રાજકન્યાના રૂપ ગુણનું વર્ણન કરી બતાવ્યું. સાંગડો પસબ્યો. કવિતાના આવેશમાં તે ખાત્રી કરતાં બૂલ્યો. ને તેણે રાજકન્યા ઘરમાં આણી.

બસ ચંદ્ર રહ્યું, ધુધંદ ૫૮ ઉપડ્યો, વાઢળાં ખસ્યાં પશુ અંદર ચંદ્રને બદલે અમા-સેની ઘેર રાત્રિ દેખાણી. આત્રી શામળારંગી સ્ત્રીના પ્રતિ હોવામાં પશુ તેને નાનમ, શરમ લાગી અને તેણે એકજ રાતમાં તેનું પૂન કષ્ટ. હાય હાય. સ્ત્રીહત્યા અને તેય સાંગ-ડાને હાયે ? જોની વીરતામાં, જેના શરીરના રંગમાં એક ડાઘ સરખો નથી તેને હાયે કાળારંગને કારણે સ્ત્રીહત્યા ? સાંગડા, તારો વિનાશ આવે છે.

પ્રજા, અને બાઈના પીપરીયા સાંગડાની હાકથી ચશરિને આ હત્યા સાંખી રહ્યા. પશુ સાંગડાને એથી ઉઠ્યું શર ચઢ્યું. એણે ખીજ કરી ને ખીજનેય પુરી કરી. આખ એણે ૨૬ સ્ત્રીઓ એક પછી એક કરી અને તે સૌને પહેલી રાજકન્યા સાથે મરણે રમવા સ્વર્ગમાં મોકલાવી દીધી. આ બધી હત્યા માત્ર કાળા રંગને કારણે !

x x x

એના રંગભેદના ગુણમ હવે વખો. રાજ-

માંથી કાળા જણાતા માણસ માત્રને હલાર કરવાનો તેણે હુકમ બહાર પાડ્યો. આ હુકમથી રાજ્યમાં કેર વર્તાયું તેય રંગે કાળો હતો ! અરે, ધોળા રંગના રાજા, તારો ધોળો કેર હોત તો ?

ન્યારા ગામથી એક ધા છેડે આવેલા ગાંડીયા ગામના એકીધાર નામના ટીલામાં (હાલ એ ટીલા ઉઝડ છે) એ વખતે એક વણકર રહેતો. એની કન્યા તે આપણી સતિ શામળી. એનો શ્યામ રંગ જોઈને એને ગામ-ભોક શામળી કહેવું. પશુ

“કાળો હતો એ શામળી, કંઈ કાળજી કાળું નહિ.” તેમ ન્યારે બીજી કન્યાઓ ધૂળ માટીમાં રમતી ત્યારે શામળી રેંડીઓ કાંતતી. નાની ઉમરથીજ રેંડીઓના સંગીતે એને ધેણું લગાડેણું હોવાથી તે કવિતાઓ અને જોડ-કણું-રચતાં શીખી હતી અને તેને પરિણમે જ્યાજ્યવન્તના કલ્પના પ્રદેશમાં રમતાં રમતાં તેને આ બપોર, દંભી સંસાર પરથી દીલ ઉઠી ગયું હતું. આજે તે મોટી ઉમરે પહોંચી હતી છતાં તેને કૌમારજીવન માળવાના પ્રત હતાં. ગામ ભોક તેના જોડકણું ને ફહા સાંભળવાં મરી પડતું. તેનામાં જે વિદ્યા અને ગુણો હતા તેના પ્રમાણમાં વિધિએ જો તેને રૂપ આપ્યું હોત તો કેટલાય વીરોએ તેને માટે છતિદાસ રચ્યો હોત.

સતિ શામળી કેવાં કાવ્યો જોડતી અને તે કેટલાં ભોકપ્રિય થયા છે તે આજે કાઠિયા-વાડમાં ઘેર ઘેર ગતાતાં તેના રાસડાના નમુના પરથી જણારો.

આ રહ્યો એ રાસ.

રૂપ વિરૂદ્ધ ગુણ.

સાંભળ સહીયર, એક વચીકરણની વાત જો-એક અચરજ મેં દીડું કે રૂપથી ગુણ વહાંલા

અતિ રૂડા કંઈ કેસુડાના ઝાડ ને ;
તજ લવંગ મન મોયાં કે રૂપથી ગુણ વહાલા
સાંભળ.

ધોળા ધોળા કંઈ બગલા કેરી પાંખ ને
કાપલ ભેલે જગ રીઝે કે રૂપથી ગુણ વહાલા
સાંભળ.

સોળસે ગોપીમાં એક રાધા રૂડી નાર ને
કુબળથી મન મોયાં કે રૂપથી ગુણ વહાલા
સાંભળ.

રૂપ જોબનનું ચટકું દિવસ ચાર ને
ગુણ જાખડ સણગાર કે રૂપથી ગુણ વહાલા
સાંભળ.

શામળી કહે છે સમજે ચતુર મુનિશ્રુને
મુરખ મનમાં વિચાર કે ગુણથી રૂપ વહાલા
સાંભળ.

(આ ઉપરાંત આ અંકમાંના ઉખાણા
પણ સતિ શામળીનાજ આપ્યા છે. ત'નીએ.)

કાવ્યદેવીની નજરે પુત્રી જેવી શામળી
એક અજન્માળી રાત્રે પોતાના વાસમાં કાવ્ય-
રસ દેશારી રહી હતી તે વખતે સાંગડાના
સિપાઇએ રસિકાની મેદની આસપાસ વીંટાઈ
વળ્યા.

જે મેદનીમાંથી ચંદ્રમાંની સદાચર્યા કાળા
આત્માએ શોધી કાઢી તેમને તેજ વખતે
હઠપાર થવાનું ફરમાન બળવવામાં આવ્યું.
છેવટ શામળીનો વારો આવ્યો. શામળીએ
એક પ્રાર્થના કરીને વાઢેર પાસે એક વખત
લઈ જતા, માટે કૃપાલિકા માંગી. શામળીની
લોકપ્રિયતાથી કૃપાલિકાએ એટલી કૃપા કરીને
તેને વાઢેર સમક્ષ ઉભી કરી.

આ તે કેવી મુદ્દત? ગોરાંગ રાજ પાસે
કાળા કુબળ આવવાની અને ઉભા રહેવાની
દોમત ફરે, અને સિપાઇએ તેને એની પાસે
થું જેનો જીવ બાળવા પડકી લાવે? વાઢેરનો
પિતા ગમે ને શામળીને દેશનિકાલ નહિ

પણ દેહાંત દંડની સજા શરમાવી. શામળીએ
જરા નયન ઉંચા કર્યો.

“પણ રાજ, એક વાર નહિ, તારી
આત્માને માન આપવા માટે, હજાર વાર
મરવા તૈયાર છું. પણ એક કુંવારકાના મરતી
વખતના બે વેણ સાંભળીશ?”

“થું છે તારે કહેવાનું, છોકરી?”

“કાંઈ નહિ બાપુ, પણ હું એક વાત
પુછું કે તારે પ્રજા પર આ કેર વર્તાવવાનું
કારણ કાળો રંગ છે કે બીજું કાંઈ? તો
રાજ, કાળો રંગ પર તને શુસ્સો હોય તો
એકલા માણસેનોજ થું શુન્હો? તારા
રાજ્યમાં અનેક કાળો વસ્તુઓ છે તેને થું
થું કામ સાચવી રહ્યો છે? પહેલાં ગોતી
ગોતીને એને દેશનિકાલ કર પછી માણસેનો
વારો લેજો. અરે, ધોળા રાજ આ કાળો
શામળીના એક બે વેણ સાંભળઃ—

દોદરા.

ધરતીમાંથી ધુંધવે, જેને માથે મણી, મેલાય,
જેની પુકે અગ્નિ પ્રકટે તે કાળો નાગ કેવાય.
એને કાઢ તો અમે જઈ,

સાંભળ સાંગડા ગુણ શામળીના ગાઈ.
દંડી ડુધને ધી ધણા જેમાં સાતે રસ સમાય,
(નેને)દુગાણે દાણમિથ છુટીએ તે કાળો મેલાયો
કહેવાય.

એને કાઢતો અમે જઈ,
સાંભળ સાંગડા, ગુણ શામળીના ગાઈ.
શુભાગે સામટા જે ખાલી બેને ખાય,
જેને મુખાકે મુઠ્ઠાએ તે કાળો બધુકે. કહેવાય
એને કાઢતો અમે જઈ,

સાંભળ સાંગડા, ગુણ શામળીના ગાઈ.
કાળા પાણી સમદરાં, કાળા મેલથી રાત,
કાળો ઉનને કમાણસાં તેમાં બીજી ન પડે ભાત
એને કાઢતો અમે જઈ,
સાંભળ સાંગડા, ગુણ શામળીના ગાઈ.

કાળી કાળી ખલકમાં, સૌ કાળા નાંજી ખાય
કાળા કસ્તુરીમગલાં, જેમાં કાળી કસ્તુરી ચાય
એને કાદ તો અમે નહીં,

સાંભળ સાંગડા, શુશ્રુ શામળીના ગાઈ.
કાળો રંગ કોણ તણો, કાળો ગીરનો કાગ
કાળો ગોરલનો ચોટલો, નજી કાળો વાસુકી નાગ
એને કાદ તો અમે નહીં,

સાંભળ સાંગડા, શુશ્રુ શામળીના ગાઈ.
કાળા અડદના દાણલા, સૌ ખાંતે ખાંતે ખાય
જેને માથે દરાયા લીંચુ, ધ્યે મૂછો કાળા કળાય
એને કાદ તો અમે નહીં,

સાંભળ સાંગડા, શુશ્રુ શામળીના ગાઈ.
કાળા આંખોની કાઠીઆ, એને માથે કાળા નેણુ
કાળા કાળજી આંજીયા, ઇતો કાળજી વીધે સેણુ
એને કાદ તો અમે નહીં,

સાંભળ સાંગડા, શુશ્રુ શામળીના ગાઈ.
ઓતર ખંડમાં ઉપજ્યો જેની સરેસર સંધાય
જેને વરસ્યે સૌ નીમતાં ઇતો કાળો મેઘ કહેવાય
એને કાદ તો અમે નહીં,

સાંભળ સાંગડા, શુશ્રુ શામળીના ગાઈ.
દરબાર સ્તબ્ધ રૂઢ ગયો. વાઢેરના જીવ
મથી આબજી દુટયા તૈયારી કરતું હવું. તે આ
શામળીના આત્માના ગાયનથી કેમ નજી
ધંબી ગયું હોય એમ લાગ્યું. વાઢેર કાપ્યો
હોય તો લોહી ન નીકળે એટલો બોઠો પડ્યો
હતો.

રાત્રી પર આટલી સચોટ અસર થતી
જેમ શામળીએ દાવ જેમ સાંગડી મારી ને
દેયું ખોલી ખીન મેણું સંભળારવા મડવા:-

“અરે, સાંગડા તેં ૨૬ સ્ત્રીઓના ખૂન
ક્યાં પણ તેનામાં શું આવાં દોષ હતા ?

“ચંચળ, અપચલ, ચગકો,
ધનુ આદાર ધણ રાય
ઓહી તુરંગા પંચ ગુન,
પંચ ત્રીપામે દોષ.

(ચંચળ, પોતાની મેળે ચાલે તેવો, ચાલતાં
ચમકે, ધણ ખાનાર ને ધણો દોષી એ પાંચ
ધોડાના શુશ્રુ છે તે સ્ત્રીઓના દોષ છે).

“શીતળ, પાતળ, ગયંદગત.
મંદ આહાર મંદ રાય
ઓહી ત્રીપામે પંચ ગુન,
પંચ તુરંગા દોષ.
(સ્ત્રી અંગે સુવાળી, પાતળી, હાથથીના
જેવી મંદગતિવાળી, થોડું, ખાતારી, અને
લલિત ગુસ્સાવાળી હોય તે સારી; પણ ધોડામાં
શુશ્રુ સમાન છે).

જળી કદ સ્ત્રી મોતની સળને લાપક, છે
તે વિષે એક કવિના વેણુ સાંભળ:-
મરો નાર નીચું જોઈ ચાલતી મરડમાં,
મરો એ નાર જે અતિ મેલી;
જળી પાડોશમાં. રોજ, વડતી, કરે,
એ અભાગણી મરો ધણી ધણી ખેલી;
ઉધાડી પેદાર દી ચંચળ લગી આવડે,
ધંકુરો છોકરાં કોઈ ન ધાવે;
જમણ કરતાં જીવે લીંબ ટાલાં જી,
એ અભાગણી નારનું મોતનું આવે.
ધણીથી હાલતાં ચાલતાં ધુધેવે,
માલધર નયન કચેરો મોતી;
એને તો અમલ દઈ મોરીએ તીયારે,
જળીએ માંજીએ નંધ જોતી.
સેણુનાં વેણુ જરાય ન સાંખતી,
તોજડાં જોઈતી વેણુ ટાળો;
મરો તે નાર આ મેલી ઉપર
કંઈ જાળી કરે મુખડો કાળો.
ઓરતી દુધને પુરી નીત સંધરતી,
જેન નણુદલને ગરે બટકાં
માજ વિણુ મરો, જે અતિસે લોભણી,
લાજ વિણુ હાવના કરે લટકાં.
સાસુ સસરાની ચાકરી કરે ને,
તેલ માથે દીએ આ નાંખે.

વેણું સાંસુએક કહે જ્યાં વહુને,
સાસુજી વેણું ત્યાં આઠ સાંખે.
બોલતી બોલકા સમી બરેડતી,
ગરેડતી હંડીવા જેમ ગોલી
છેવાડાં માનવી સાદ ન સાંભળે,
(તેમ) વળાવી રાંડને કાઢ બહેલી.

“આવા હોયથી સુકત, તારી રાંધ પ્રજા-
માંની નિર્દોષ દેવી સમી ઓઝોતું ખૂન કરી,
સાંમડો તું કયે ભવ. તરશે ?”

“સાંમડાનો હેંદવમાં રક હત્યોઓના પાપ
ફેળી બોલાઓ ખુચવા લાગ્યા. શામળીની
નિર્દોષ મૂર્તિ અને તેના દેવી વેણો સાંમળી
તેની આખપાયા ધાવણું ને બોદરેવા વરસ્યા.
એને પંથોતાપ એટલો યથો કે હવે એ શામ-
ળીને પગે પડ્યો ને બોલ્યો:—

“શામળી તુમા સોરમ ઘણી,
હવે આંજણુ યોડેશ આંજ,
આપડે બનને પાડોવાડીયાં,
ગારૂ બંનેનું કલંકે ભાંજ.

સતિ શામળીએ તેની માંગણી કપ્પલ
કરતાં પહેલાં કાળા રંગની પ્રજાને ચંચેલો
અન્યાય દુર કરવાની સાંમડા પાસે કલિતા
લેવાની.

શામળીની કામળતા પારો એ ન્યાતકી
રાજ હાયો અને શામળીનો હાય ગૃહય
કરતાં એણે કહ્યું:—

સાંમડો:
મો મન લગી તું મના તું મન લાગી મોય,
પડાને જ્યુ રમ લગ્યો, યું મન લાગ્યો મોય.

શામળી:
કપડાં કપ્પક શરતાં, રંગ પતંગી હોય...

સાંમડો:
આંમળીયુમે જ્યુ નખ લગ્યા,
યું મન લગ્યો મોય,

શામળી:
નખ કાપતી નેવણી, નખની ખંડિત હોય
સાંમડો:
કામદમે જ્યુ સાહી લગી, યું મન લાગ્યો મોય
શામળી:
કામદ કપ્પક ભાંજતાં, સાહી ખીરાની હોય
સાંમડો:
બાદલ મેં ચંદા લગ્યા, યું મન લાગ્યો મોય
શામળી:
ચંદા કપ્પક વ્યાથમે, બાદલ હેરાન હોય.

આ હાજર જેવાથી દોહાથી આખર
સાંમડો ચાક્યો ને તેણે છેવટ કહ્યું:—

“તો ઓતરમે જ્યુ ધુવ લગ્યો,
યું મન લાગ્યો મોય.”

સાંમડો શામળીને પરણ્યો અને તેને
સાથે ખાસ મેડીધાર પર નદીને પાર મેડી
ચલાવી આપી. પણ તેના કુટુંબીજનોને આ
હલકી કામની કન્યા રાણીપદે હોય એ
નહોતું મતલું. કુટુંબકલેશ ચાલ્યો અને
સાંમડાને રાજપુત કુંવરી સાથે આખરે લગ્ન
કરવું પડ્યું.

પણ એથી શું? એતું દીલ તો એણે
શામળીને દઈ દીધું હતું. લગભંગ દરરાજ:એ
શામળીની મેડીએ જતો.

જેમ સુદાસ પ્રેમંકુળ્યો હતો, જેમ
શરીર પાછળ ફેરફાર પ્રેમભીખારી બન્યો હતો
તેમ સાંમડો રાજકાંજ યુદ્ધી શામળી પાછળ
થેલો ચલો હતો. પરંપરા, જન્મતમાં ગુણો શું
ચમત્કાર નથી કરતા ?

ઓખાસામાં નદીમાં પુર આવતું ત્યારે એ
સાંમડો પાણી ઉતરવાની રાહ જોતો, મેડી પર
અચળ મીઠ માંડી શામળીની માળા જપતો,
આ કાંઠે દિવસના દિવસ બેસી રહેતો. એ
પીડા કાઢવા એણે નદીમાં ખાડા ગળાવી પૂલ

ખાંધો. પણ આ પત્થરના પૂલે તેની અને શામળીના આત્માની વચ્ચેના પ્રેમના પૂલ પર છેલ્લો ધા માર્યો. રાજરાણીને આથી પુરી અદેખાઇ ઉપજી ચૂકી હતી.

નદી પુરથી ઉભરાઇ ઉભરાઇ જતી, હતી. પૂલ પરથી પાણી વહેતાં હતાં. છતાં એ ભર-પુર પાણીમાં એક દિ સાંગડાએ ઘોડો નાંખ્યો. શામળીનો એક દિનાય વિશેષ રહે એ તેને માથા સાટે હતું. સાંગડા, આગળ જમા ! તારા કાળની સામગ્રી તારી રજપુત રાણીએ તૈયાર કરી રાખી છે ! પણ સાંગડે, ન્યારી નદીએ ધુધવાટ દ્વારા કહેલી આ વાત ન માની.

મધ નદીએ પહોંચતા રાણીએ તોડી રાખેલા પૂલથી સાંગડાનો ઘોડો ને સાંગડો પડ્યા, ને પૂરમાં તણાયા.

સાંગડાએ ભરતી વખતે ઉચ્ચાર્યું:-

“ન્યારી તારા ન્યાર, જતે દીપે જાનનાં, ઝાઝા જાળજે જુદાર, સાંગડો સાયેર ગયો. ”

ખરેખર, ન્યારી નદીને વરીને સાંગડો

સદાને માટે ગયો ને પાછળ ફરીઆને માટે એક દાખલો મુકતો ગયો. એક વાર્તા કહેતો ગયો.

શામળીને એના છેલ્લા પ્રણામ પહેંચ્યા, ને એ પતિ પાછળ સતિ ચઢ. ખંભરા અને તરવરી ગામની વચ્ચે જ્યાં ગોવાળીઆઓએ એની લાસને કાઢી ત્યાં સતિ. શામળીએ ચોતાના સત થાપ્યાં.

આજે પણ એ જગ્યા પર સાંગડા વડે-રતી ખાંબી અને સાત શામળીનો દાયના પંજવાળો પાળીઓ આ પ્રેમકથાની સાક્ષી દેતાં ઉભા છે. લોકો તેની પૂજા કરી રહ્યા છે. બાજુમાં દોડેલા ઘોડાનો ઓટલો પણ જીર્ણ દાસવમાં જણાય છે, નદીમાં એ પૂલના કાળા પત્થરના ખાડાઓ પણ હજી એમને એમ અણુપૂર્ણ ઉભા છે.

ખરેખર ! બારતન! પ્રેમ અને શૌર્ષ હવે મરી ખુટ્યાં છે અને જીવતા હોય તો તે આવા સ્મરણચિન્હોમાંજ.

દેવનો દીકરો

નેશી: “ તમારા નદીમાં એક પણ સુંદર સ્વામીનાથ લખાયેલા છે. ”

દેવકોર: “ એના વાળ કાળા છે ? ”

નેશી: “ હા જસ...તદન કાળાનાગ જેવા. ”

દેવ: “ એ શું વીમાના દલાલ છે ? ”

નેશી: “ એમાં જરાએ ફેર ન પડે જોઈ. ”

દેવ: “ તેમની ઓશીસ કોટમાં છે ? ”

નેશી: “ જીજે હોયજ નહિ. ”

દેવ: “ આજ તેમણે મને જંગડી લાવી આપી છે ? ”

નેશી: “ આજ સવારેજ કારણ કે તે વખતે મંગળ તમારી તરફ હતો. ”

દેવ: “ (પડોશી તરફ ફરીને) અરે એનરે...અલી વીજકોર એન જોતો ખરી આ નેશી જુરા તે કેટલું બધું ત્રીકાળજાન જાણે છે. બધુંજ સાચું. જાણે દેવનો દીકરો ” !!!

તું તહારે કર્તવ્ય કર.

‘સીતા’ નામક નોટનો એક પ્રવેશ.

હિંદીપરથી અનુવાદ કરનાર:

સ. નરીમાન સોશાયલ ગોળવાળા.

રામ

ચરણ, આ કામ અસંભવ છે. એ મોરથી નહીં થાય.

વશિષ્ઠ

માનું છું અને જાણું છું કે એ કાર્ય તારે માટે અસાધ્ય છે. રઘુવર એ કામ તારે માટે નિષ્કુર પશુ છે, દુઃખદાયક પશુ છે. છતાં એ તને કરવું પડશે. રામ, જો બધાંજ કાર્યો મુસાધ્ય હોય તો તે કરવામાં વખાણુ જેવું રહેજ શું? તું ચુપ રહ ગયો? શું એ તારથી નહીં થાય?

રામ

ભગવન, એ તીર્થ જળ છે.

વશિષ્ઠ

હું જાણું છું કે એ જળ તીર્થ છે. છતાં એ તને પીવું પડશે. રામ, તારો જન્મ ક્યા કુળમાં થયો છે? એ તું જુલો તો નથી ગયો? તું કેણુ છે? તું કેતો પુત્ર છે? હે પુરોષોત્તમ, એ સઘળું તું જુલો ગયો? યાદ રાખ, તારો જન્મ સૂર્યવંશમાં થયો છે, દશરથ તારો પિતા છે. ધડપણની અપાર સાધના અને તપના જળ સ્વરૂપ, પ્રાણુથીયે પ્યારા પોતાના એ દીકરાઓને વનમાં મોકલનાર એજ દશરથ દતા. એણે પોતાનું કર્તવ્યપાલન કીધું. કહે, એનું કર્તવ્યપાલન સમધુર દત્ત? ત્રીતો ત્યાગ પત્રત્યાગથી પણ વધારે દુઃસાધ્ય છે.

રામ

મુશ્કેલ, આ કાર્ય દુઃસાધ્ય નહીં પણ અસાધ્ય છે. જો અસાધ્ય છે તે હું કેમ કરી શકું? આતા હોય તો રાજ્ય ખાતર જીવ આપવા તૈયાર છું. પણ જનકી તો મને પ્રાણુથીયે પ્યારી છે. તેનો ત્યાગ મારાથી કેમ થાય?

વશિષ્ઠ

એ હું જાણું છું કે જનકી તને ધણી વહાલી છે. પણ સાંભળ, કર્તવ્યપાલન અને આત્મહત્યા એક બીજ નથી આત્મહત્યા કરવી એ કર્તવ્યની યુદ્ધભૂમિ પરથી નાસી જના જરાખર છે. એ હીમકારાપણું છે. અને કર્તવ્યપાલન કરવું એ મહાન મોહક કાર્યો સામે થઈ પીર પુરવતી છાતીમાં, લીરોના જખમ સહન કરવા જરાખર છે.

રામ

ભગવન, બધું દુઃખ સહન કરી શકું પણ નિરપરાધી સીતાને - ક્યા વાંકે ત્યાગી દઉં?

વશિષ્ઠ.

તેં ક્યો અપરાધ કર્યો? તો કે તને વન-વનવાસ જવું પડ્યું? કુંભકર્ણુ વગેરેએ ક્યા અપરાધ કર્યો દતા કે તેં તેઓને માર્યા? એ બધા સ્વદેશભક્ત દતા. બાહ, પિતા આદિ સ્વજનોની આજ્ઞા માનનારા દતા. ક્યા અપરાધે પુત્ર પિતાની વ્યાધિના કારણે મોતની

વેદના સદ્ગુણ કરે છે ? ધનવાનોના મહેલમાં કુતરાં બિંદાડાં પળાય છે. તેમને સ્વાલ્પિત્વ અન્ન ખીવાને મળે છે. પણ ગરીબોને અન્નના વાખા પડે છે. કહે જોઈએ, નિર્ધન ગરીબ મનુષ્યો કયા અપરાધે ભૂખની વેદના ખમે છે ? જો, આ વિશ્વમાં તું કોણ છે ? તું કોણ છું ? ખરું પૂછો તો કોઈ કોઈનું નથી. સર્વ કોઈ સમાજની રક્ષિત સંપત્તિ છે. તેના પર સમાજનો અધિકાર છે. વ્યક્તિમાત્રને સમાજના અરણ્યોમાં ચોતાની સધળી ઇચ્છા, સંપત્તિ અને સુખનાં અસિદ્ધાન દેવાં પડશે- પછી કોઈ અપરાધ હો યા નહીં. એવો વિચાર કરવોજ વ્યર્થ છે.

આ બિંદાડાંમાં-આ વિરાટ પ્રવાહમાં અનંત નિષમના સ્રોત વહી રહ્યા છે. એમાં સધળાં નરનારી તણાયે જાય છે. આ નિષમ-સ્રોતની ગતિને કોઈ રોકી શકે નહીં. જે તેને રોકી શકે તો તેમાંજ ફૂલે સ્વર્ગ અને નરક, પાપ અને પુણ્ય વિધાતાની સૃષ્ટિ નથી. અને પરીણ ? જગતમાં કોણ કોનો વિચાર કરે ? માત્ર કહે છે કે નરદત્ત્યા પાપ છે. છતાં મુદમાં હજારો નરદત્ત્યા થતી જાય છે તેને કોણ પાપ કહે છે ? વિધાતા કહે છે ? પણ એ વિધાતા તો જાતેજ પહેલણ વિશ્વમાં એકો દત્તા અને એકો અભ્યાસ કરી રહી છે. તેને કોણ મળે છે ? તેનો કોણ વિચાર કરે છે ?

રામ

તો પછી પુણ્ય પાપ કંઈ નથી ?

વશિષ્ઠ

નહીં, નથી. વજ્રપાત, ભૂકંપ, દાવાનલ, હિંદાપો, મરહી એ સર્વને જાહેર પૂછ, એ સંધળા આજ ઉત્તર દેશે કે ન પાપ છે કે ન પુણ્ય છે. હે રંધુવર, જે કામથી સમાજનું અમંગળ થાય તેજ પાપ. પાપ અને પુણ્ય સમાજનાં દંડવિધિ છે. અને તું આજ સમાજના પ્રતિનિધિ પદ પર છે.

રામ

ગુરુદેવ, આપની વાત મારી સમજમાં આવતી નથી. પણ આપ જે આજા કરો તે બળવવા તૈયાર છું.

વશિષ્ઠ

તો ખસ, જા રંધુવર. ત્હારું કર્તવ્ય કર. બાહ્યજનિતિએ આધારે કઠિન, નિષ્કુર કામ કીધું છે. પરંતુરામે પિતાની આજ્ઞાથી માતાની પણ કાળા કરી છે. માતાનો દત્તા પત્ની ત્યામ કરતાં પધારે કડવી અને નિષ્કુર નથી ? રંધુવર, રાજ્યભક્તિ પ્રાપ્ત કરવો એ મુલ્ય નથી. એને લીધે તો થોડો ધણો સ્વાર્થત્યાગ કરવોજ પડે.

રામ

ભગવન, આપના અરણ્યોની રજ માથે ચડાવું છું.

વશિષ્ઠ

જા, વીર, તું દંદવાકુ કુળનો દીપક છે. ત્હારું કર્યાણ થાઓ. અયોધ્યાનાયનું કલ્યાણ થાઓ.

... જે ગિત્રા રેસની યોજ માણવા નીકળી પડેલા. એકને પડ્યો થઈને કોઈ માણસ જતા પસાનો ચાલો દરો. ખીલતું ખાન ખેંચાયું. તેણે ક્યું: પેત્રો જાડો કોઈ જામલી લાગે છે. તમને ધડો મારતો ગયો. એને સજ્જ કરવી જોઈએ. ”

... ખીલો ગિત્ર: “ એને સજ્જ થઈ ગયું છે. એની ધડીઆળ મારી પાસે છે. ”

પવનમાં પાંત્રીસ દિવસ.

મૂળ લેખક: ઝુલે વન

અનુવાદક: રા. પ્રભુદાસ છંદરજી નંદાણી.

પ્રકરણ ૫ મું.

સંસ્કૃતિનું કેન્દ્રસ્થાન.

“ચૂંદ્રીની રત્ન વિના તેના પુત્રને હેરાન વાનો આ શાયદો! હું ધારું છું કે તમે તમારી દ્વાથી ચૂંદ્રીની આશરે ઉપર ધી દેવી દીધું હશે.” જે બોલ્યો.

“અને પેલો સુસ્તાન કેવો ક છે?” તેણે પૂછ્યું.

“દારીયો, અર્ધમૃત અવસ્થામાં તેના તથા કાઠને હાની ચાપ તેમ નથી.”

“હું તો બહુ દિલગીર થયો છું. મને ખબર નહીં ગમતું હતું. પણ મીસીસ ચૂંદ્રી આપણા ઉપર સારી પેઠે ગુસ્સે થયેલાં દેખાય છે. ચુલેને! તે કેવાં લાલચેળ થઈ ગયાં છે?” તેણે હસતાં હસતાં કહ્યું.

જે આમ વાત કરતો હતો, તેવામાં માકાશમાં વાદળો ભરાઈ આવ્યાં. જમીનથી ૧૦૦ ફીટ ઉંચે સખ્ત પવને બહુનને આગળ લેલવા માંડ્યું. લગભગ આઠ વાગ્યે આપણા ડુસારો રેખાંશ ૨૦°૪૦’ અને અક્ષાંશ ૮૦°૧૭’ ઉપર હતાં. આગાહી આપતાં તોશાનની અસરથી પવન બહુનને ૩૫ માઈલની ઝડપે લઈ જઈ હતું. કુટારો શળદુષ પ્રદેશ પગ નીચે પથરાતો હતો. દરમિયાન સુંદર અને વખાણવા લાયક હતું.

“આપણે ચંદ્રદેશની મધ્યમાં છીએ,” ડોહરે કહ્યું, “અદિના લોકો ચંદ્રપજાર દેવાથી

આ પ્રદેશ ચંદ્રદેશને નામે ઓળખાય છે. બહુ સુંદર દેશ છે. આથી વધુ લીલોતરી-વાળો પ્રદેશ તમને બીજે ક્યાંય મળે જોવા મળશે.”

“આણું જે લાંડન પાસે હોયતો કેવું મજનું! આવી મોહક વસ્તુઓ આવા જંગલી મુલકમાં શા માટે પતી હશે? જેણે પૂછ્યું.

“આ પ્રદેશ એક દિવસ સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર નહિં બને એમ કેમ કહેવાય? યુરોપ રસીક સહીન થશે, અને પોતાનાં સંતાનોને પોપણ નહિં આપી શકે, સારે અભિવ્યંતી પ્રજા આ પ્રદેશને આશ્રય લે, તે બનવા લાગે છે.”

“તમે એમ ખરેખર માનો છો? જેણે પ્રશ્ન કર્યો.

“ચોક્કસ! હું ખરેખર એમ માનું છું. જમતના બનાવોની પ્રગતિ નિદાણો! તમે મારી પેઠેજ માનતા થશો. શું એશિયા: દુનિયાની પહેલી ધાત્રી નહોતી? ચોર હબ્બર વર્ષ સુધી તેણે તનતોડ મહેનત કરી; શળદુષ રહી અને જમતને ચરણે ધણું ધણું પણ પાછળથી હોમર કે વાલ્ગીલીના સુવર્ણપાકને બદલે ત્યાં પથરો થવા મંડ્યા. તેથી તેનાં બાલકોએ તેના સીમળાઈ ગયેલા રસહીન સ્તનોના ત્યાગ કર્યો તેમજ યુરોપનો આશરો લીધો. આ યુવાન અને જાજવાન માતાએ પુત્રને બે દબર વરસ સુધી પોપણ આપ્યું. હવે તેની છાતીમાંથી દૂધ

ખસાસ થયું છે. તેની સંકિત ધામે ધામે ઘટતી જાય છે. હવે આ બૂખ્યાં બાળકોની નજર અમેરિકા તરફ ગઈ, અને તેનો આશય લીધો. લાં સુંદર જંગલો ઉપર ઉલોગના કુહાડા પડવા મંડ્યા છે. જ્યાં વરસમાં બૂખે પાક થતાં લાં માંડ એક એક પાક ઉતરે છે. આ પ્રમાણે અમેરિકા રસકસડીન થશે એટલે આફ્રિકા સૈકાઓથી ભરેલા બંડારો આ બાલકો સમક્ષ ધરશે. પરદેશીઓને પ્રતિકુળ લાગતી હવા ખેતી અને પાણીનાં સાધનોથી અનુકુળ બનશે. પાણીની અછત નહે રહેતી પુરી પડશે. અને આસારે આપણે જેની ઉપર ઉડીએ છીએ તે બધા કરતાં વધુ ફળદ્રુપ વધુ શ્રીમંત અને વધુ વિશ્વવાન દેશ એક મેહું, સામ્રાજ્ય બનશે, અને લાં વગાળ અને વિનળ કરતાં વધુ અમાત્યારીક રોલો મશે."

"સાહેબ! ત્યારે તો મારે બધું જ નેવું પડશે." ને બોલી ઉઠ્યો.

"તું જરા બેસો ન-ઓ."

"તે સિવાય," હવે કેનેડીનો વારો આવ્યો, "ત્યારે એવો વખત આવશે કે માણસો યત્રેા રોલ્યે જ નથી, તે લાં સુધી કે એ યત્રેાજ તેના શોધકોને 'અરખી' રશે. હુનિયાનો અંત કેવી રીતે આવશે તે સંજો મારી ધારણા તમે જણો છો? તે દિવસે ત્રણ અજસ્ર વાતાવરણથી ગરમ થશે બોધસર સારી ય સુદિને કાઠી રશે."

"હવે આ ચર્ચા છોડીને આ સુંદર પ્રદેશ જોવામાં અને વખાણવામાં જ વખત ગાળાએ. આવો પ્રદેશ ફરીથી જોવાની તક મળવાની નથી." ડૉક્ટરે કહ્યું.

યોડીવાંદમાં માલાગાઝી તળાવ આશુ, તે જોએન્વાકા સરોવરની ચાખા છે. જોએન્વાકાના અસંખ્ય ઝરણાંઓ ખોદી કાઢેલા તળાવમાં પડતાં હતાં. ફરથી આ દેખાવ ઘેલ

જેવો લાગતો હતો. ઢોર આમતેમ ચરતાં હતાં. આ જંગલમાં સિંહ વાઘ, દિપડા વગેરે દિપસે ગરમીથી બચવા આશરો મે છે. કોઈ કોઈ સ્થળે હાથી ત્રાડ સાથે જોર અજા આવતા દેખાતા હતા, અને જાડની ડાળીઓના મુટવાના અવાજ સંભળાતા હતા.

"શિકારને માટે કેવો સરસ પ્રદેશ છે." કેનેડી બોલી ઉઠ્યો; "આખો મીચીને એક ગાળા છોડીએ તોય એક શિકાર મળે. બહુ નીચે ઉતારીએ તો?"

"ના. રાત પડવા આવી છે. તેજાનનાં ચિન્હો જણાય છે. આ પ્રદેશમાં તોજાન: ધણું થાય છે. આ જંગલન જ વીનળની જેટલી જેવી છે."

"તમે ખૂં કહો છો. ગરમી શુગળારી નાખે તેવી સખત પડવા મંડી છે. પવનનું નામ નથી. મળતી નિશાનીઓ જણાય છે" ને બોલ્યો.

"વાતાવરણ. વિનળાંથી. બરપુર છે." ડૉક્ટરે જવાબ આપ્યો. "અંદિના દરેક પ્રાણીઓ આ સ્થિતિ પરથી જણતાં હશે કે તોજાન ચવાંતું છે. આટલી બધી સખત નિશાનીઓ (તોજાનની) આજ સુધીમાં મેં કોઈ દિવસ જોઈ નથી."

"ત્યારે તો આપણે નીચે ઉતરીએ તો?" કેનેડીએ પૂછ્યું.

"ના. ઉલટું આપણને કંઈ જ નવું પડશે. અને બીક એ લાગે છે કે વાતાવરણના પ્રવાહની આ મુંચવણમાં બહુન ઓજ રહેલે ધસકાઈ જશે."

"ત્યારે તમે દિશા બદલવા ઇચ્છો છો?"

"હા. ને બની ચકે તો કં ઉતરમાં સાત આઠ ડીઝી ઉતરવા પ્રયાસ કરીશ. જ્યાં નાહલનાં મળ હોવાનું મનાય છે, તે આમાં યમાં જવા મારી ઇચ્છા છે. કદાચ સ્પીડ અમર ક દુગલીનના કારણાઓનો આપણને

પત્નો લાગી. નવ્ય મારી ગણત્રીઓ, સાચી હોય તો આપણે રેખાંશની ૩૧°૪૦' પર છીએ. અને વિષુવવૃત ઉપર જવું છે. ”

“પણ ત્યાં શું થાતો ખરા?” રાક્ટરને અટકાવીને કેનેડી બોલી લઈયો; પેલા તળાવમાં હીપોપોટેમસ (કીઓકા) લોહીલોહાણુ થઈ ગયા છે. પેલા મગર પણ શ્વાસ લેતા લેતા ચીસો પાડે છે, ?

“તેઓ યુગળાઈ ગયા છે.” જોએ કહ્યું. “આ બહુન તો સરસ ! હં ! અને સામેથી પ્રાણીઓનું ટાળું હારખંધ દોડ્યું આવે છે તે જોશું. ? તેમની સંખ્યા ઓછામાં ઓછી ૧૦૦ની હશે તે વર હોય એમ લાગે છે.”

“ના ! ના ! બે ! તે તો જંગલી કુતરા છે. તે બહુજ દિલ્લમતવાન હોય છે. સિંહણ ઉપર પણ હુમલો કરતાં અચકાય નહિ.” કાંઈ યુસારરની સાથે તેના ભેટા થઈ નંધ તો લોગ મળ્યા. યુસારરના ચીરે ચીરા કરી નાંખે.”

આદ્યા આવતા તોફાનની અસરથી બહુ શાંત થઈ ગયું. હવા એટલી બધી ઘટ થઈ ગઈ કે તે અવાજ ન લઈ જઈ રહે એમ લાગ્યું. પક્ષીઓ અને પરુઓ બધાં પોતપોતાના સ્થાનમાં ધુસી ગયાં, બધી કુદરત પ્રલયની નિશાનીઓ બતાવવા લાગી. રતે નવ વાગ્યે બહુન મોને ઉપર ઉડ્યું રહ્યું. એને થોડાં મામડાઓનો બમુદ છે. આપણા યુસારરો હવે બાગ્યેજ કાંઈ દેખી શકતા હતા.

“હવે હું યુગળાઈ છું” કેનેડીએ બની શકે તેટલી હવા શ્વાસમાં લેવાનો પ્રયાસ કરતાં ચીસ પાડી. “બહુન આમજ જઈ હોય એમ નથી લાગતું તે નીચે ઉતરે છે કે શું ?”

“પણ તોફાનનું શું ?”

“એ પવનને લીધે આજ રસ્તેથી ધસ-

કાઈ જવાનો તમને બચ હોય તો મને લાગે છે કે આપણથી કાંઈ થઈ શકે તેમ નથી.” કેનેડી બોલ્યો.

“તોફાન આજ નહિં ટૂટી-પડે. વાદળાં હજી ખૂબ ઈંચા છે” જોએ કહ્યું.

“તેથી વાદળાંની ઉપર જતાં મને બચ લાગે છે. પૃથ્વી દેખાતી બંધ થાય તેનાથી પણ બની શકે તેટલે વધુ ઉંચે જઈને, જ્યાં ધસકારાય ત્યાં ધસકાવું તેમાજ સલામતી છે. પણ વાદળાં બહુ ઈંચે છે. તેથી બચ રહે છે.”

“જો નક્કિ કરવાનું હોય તો તરતજ નક્કિ કરી નાખો. વખત યુમાનો સકાય તેમ નથી.”

“પવન જરાય નથી એજ આપણાં ફર્માઈ છે નહિં તો તોફાન થાય તે પહેલાં તો તેની દહની ખદાર આપણે પહોંચી ગયા હોત.” જોએ નિરાશામાં કહ્યું.

“હા. સાચી વાત છે. વાદળાં બધાનક વસ્તુ છે. પહેલાં તો તે આપણને ગમે ત્યાં ધસડીને ફેંકી દે તે સિવાય વિજળી આપણને ખાળી પણ મુકે આ સાથે દોરડું બાંધીને બહુન ઉડ્યું રાખીએ તો પવનનું જોર આપણને નીચે ફેંકી દે.”

“ત્યારે કરશું શું ?”

“વિક્ટોરીયાને મીડલજોનમાં, આકાશના અને જમીનના બચની વચ્ચે રાખવું. આપણી પાસે પાણી ખૂબ છે. ૨૦૦ પાઉન્ડ નીરમ (બેલાર્ટ) છે જરૂર પડશે તો તેનો ઉપયોગ કરશું.”

“આજ તો બંધાય સાચેજ નગતા રહીએ” કેનેડીએ સચના કરી.

“ના ! તેની કાંઈ જરૂર નથી. જરૂર પડશે તો તમને હાડીય. ખોરાક અને ખીજ વસ્તુઓ બીજાજ નહિ તેમ ગોડાંચી દો અને પછી સુઈ જાવ.”

ખલાસ થયું છે. તેની શક્તિ ધીમે ધીમે જોવા લાગતો હતો. ઠાર આમતેમ ચરતા ધટતી નથી છે. હવે આ જૂખ્યાં બાળકોની નજર અમેરિકા તરફ ગઇ, અને તેના આશ્રય લીધો. ત્યાં સુંદર જંગલો ઉપર ઉલોગના કુહાડા પડવા મંડ્યા છે. જ્યાં વરસમાં બપોરે પાક ચંતા ત્યાં માંડ એક એક પાક ઉતરે છે. આ પ્રમાણે અમેરિકા રસકસડીન થશે એટલે આફ્રિકા સેકાઓથી ભરેલા મંડારો આ બાલકો સમક્ષ ધરશે. પરદેશીઓને પ્રતિકુળ લાગતી હવા ખેતી અને પાણીનાં સાધનોથી અતુકુળ બનશે. પાણીની અછત ન્દેરથી પુરી પડશે. અને અસારે આપણે જની ઉપર ઉડીએ છીએ તે બધા કરતાં વધુ ક્ષણવધુ વધુ શ્રીમંત અને વધુ વિર્જીવાન દેશ એક મોહું, સામ્રાજ્ય બનશે, અને ત્યાં વરાળ અને વિજળી કરતાંય વધુ અતકારીક શોધો થશે.”

“ સાહેબ ! ત્યારે તો મારે બહુ ય જોવું પડશે. ” જે બોલી ઉઠ્યો.

“ તું જરા બેઠેલો જ નહોતો. ”

“ તે સિવાય, ” હવે કેનેડીનો વારો આવ્યો, “ ત્યારે એવો વખત આવશે કે માણસો યત્રો શોધે જ જશે, તે ત્યાં સુધી કે એ યત્રોજ તેના શોધકોને ‘ભરખી’ લેશે. દુનિયાનો અંત કેની રીતે આવશે તે સંબંધે મારી ધારણા તમે જાણો છો ? તે દિવસે ત્રણ અબજ વાતાવરણથી ગરમ થયેલ બોમ્બલંડ સારી ય સૃષ્ટિને ઢાડી દેશે. ”

“ હવે આ ચર્ચા છોડીને આ સુંદર પ્રદેશ જોવામાં અને વખાણવામાં જ વખત ગાળાએ. આવો પ્રદેશ શરીથી જોવાની તક મળવાની નથી. ” ડોક્ટરે કહ્યું.

યોડીવારમાં માલાગાઝાડી તળાવ આવ્યું, તે જોગેન્યાકા સરોવરની શાખા છે. જોગેન્યાકાના અસંખ્ય ઝરણાંઓ ખોદી કાઢેલા તળાવમાં પડતાં હતાં. દૂરથી આ દેખાવ ઘોષ

જેવો લાગતો હતો. ઠાર આમતેમ ચરતા હતાં. આ જંગલમાં સિંહ વાઘ, દિપડા વિગેરે દિવસે ગરમીથી બચવા આશરો લે છે. કોઇ કોઇ સ્થળે હાથી ઝાડ સાથે જોરા અજમાવતા દેખાતા હતા, અને ઝાડની ડાળીઓના તુટવાના અવાજ સંભળાતા હતા.

“ શિકારને માટે કેવો સરસ પ્રદેશ છે. ” કેનેડી બોલી ઉઠ્યો, “ આંખો મીચીને એક ગોળા છોડીએ તોય એક શિકાર મળે. બહુ નીચે ઉતારીએ તો ? ”

“ ના. રાત પડવા આવી છે. તોફાનનાં ચિન્હો જણાય છે. આ પ્રદેશમાં તોફાન ઘણું થાય છે. આ જમીન જ, વીજળીની બેઠરી જેવી છે. ”

“ તમે ખરું કહો છો. ગરમી શુભળાવી નાખે તેવી સખત પડવા મંડી છે. પવનનું નામ નથી. ભયની નિશાનીઓ જણાય છે. ” જે બોલ્યો.

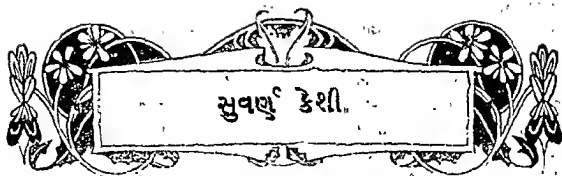
“ વાતાવરણ વિજળીથી ભરપૂર છે. ” ડોક્ટરે જવાબ આપ્યો. “ અહિંના દરેક પ્રાણીઓ આ સ્થિતિ પરથી જાણતાં હશે કે તોફાન ચલાતું છે. આટલી બધી સખત નિશાનીઓ (તોફાનની) આજ સુધીમાં, મેં કોઇ દિવસ જોઇ નથી. ”

“ ત્યારે તો આપણે નીચે ઉતરીએ તો ? ” કેનેડીએ પૂછ્યું.

“ ના. ઉલટું આપણને ઉંચે જવું પડશે. મને ખૂબીક એ લાગે છે કે વાતાવરણના પ્રવાહની આ મુઅવજ્જમાં બહુન ઓજ રસ્તે ધસડાઇ જશે. ”

“ ત્યારે તમે દિશા બદલવા છુટ્ટો છો ? ”

“ હાં. જે બની શકે તો હું ઉત્તરમાં સાત આઠ ડીગ્રી ઉતરવા પ્રયાસ કરીશ. જ્યાં નાઇલનો મૂળ હોવાનું મનાય છે, તે અક્ષાંશમાં જવા મારી છુટ્ટો છે. કદાચ સ્પીક અગર હં દુગલીનના કારણોનો આપણને

સુવર્ણ કેશી

શબ્દિકા: સૌ લવંગિકા પ્રિયંવદ મહેતા, બી. એ.

(એપ્રિલ અંકના પાન ૫૯૭ થી ૬૦૦)

[૧]

ફેસેન્ડર્સવાસીઓની સ્વાભાવજન્ય સ્વચ્છતા અને નિષ્ક્રિયતાથી ટેવાયેલી એ એન્ટરવર્ષની બાળાને તિથુર્સના નિવાસસ્થાનથી ઘણું જ આશ્ચર્ય લાગ્યું. વૈભવ અને બેદરકારીનું વિચિત્ર મિશ્રણ જોઈને એ બાળાના સંપૂર્ણ વિચાર-ગૃહ વ્યવસ્થા વિશેના વિચાર-છિન્નમિત્ર થઈ ગયા. દાખલા તરીકે, કપરમણ મુખમલને એક કકડો, એક નકારા, ભાગલા તુલસી મેળ ઉપર પાસેથી હતો. રાત્રીની પ્રવાના ખંડમાં પણ વધારે પડતાં પડે હેવાં મન્ય, સુન્દર કુમરમાં તદ્દન સાધારણ કાચની પ્યાલીઓ મૂકી હતી. અને તેમાંની ઓછીમણીઓ છોડી સૂધી બગવાથી હેમાંની ઘણી ખરી તડકાયેલી હતી. અત્યંત સુન્દર બનાવટ અને કારીગીરીવાળું એક કામતી ચીનીનું કુલપાત્ર બાજુ ઉપર સાત વાગવાથી તૂટી ગયું હતું, અને તેના કકડાને પાછા યથાસ્થાને ગોઠવીને તારથી બાંધી રાખ્યા હતા. ઘણાં જ કામતી, સુન્દર ચિત્રોને બીલમાં ટાંકણિયો ઢોળીને લટકાવ્યાં હતાં. બહોનસની એક પ્રાચીન મૂર્તિના માથા ઉપર ક્રીસના લોકોમાં વપરાતા પાટની રોપી મૂકી હતી. અને પુરુષીઓ અને બીલ સરસા મૂકેલા મેળ ઉપર કુકડા, પુદી પુદી બાલના છરા, ચીનાઈ સપાટ,

હિન્દુસ્તાની જોડા, હેવી હેવી અસંખ્ય, અથવા વગરની વસ્તુઓ પડી હતી.

ઉઘાળી મેચેને આ સંપત્તિ સ્વચ્છ કરીને વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવ્યું ત્યારે હેને એન પડ્યું. મહાભૂતની અપંગીકૃત રિયતિમાંથી યદિ ઉત્પન્ન કરનાર સરજનહાર હથેરની પેઠે તેણે આ વ્યવસ્થામાંથી સુન્દર ખંડ ઉત્પન્ન કર્યો. તિથુર્સને એ ખંડમાંની અવગણ્યતા જોવાની એટલી ટેવ પડી ગઈ હતી, અને હરેક વસ્તુ ક્યાં ના-હોવી જોઈએ એ એ એટલું સારી રીતે જાણતો હતો કે પ્રથમ તો તેણે પોતાનો ખંડ જોખવ્યો જ નહિ, પરંતુ અંતે તે ટેવાઈ ગયો. જે વસ્તુઓ એ અસ્વચ્છ કરી નાખતો, તે વસ્તુઓ જાણે ચમત્કારથી સ્વસ્થાને જઈને ગોઠવાઈ જતી. એશારામાત્ર સુખ તેણે પહેલીજ વખત અનુભવ્યું. કથનાશાળી સર્વ મનુષ્યની પેઠે, એ હિન્દુશાં ઝીણી વીમતોની દરકાર કરતો નહિ. તેના ચપનખંડના બારણા ઉપર સેતિરી રંગ કરેલો હતો, અને સુન્દર વેશ્યા ચીતરેલી હતી. પરંતુ તેને ઉઘાડાં રાખવા માટે ટેશીઓ નહોતી. એ સ્વાભાવતઃ જંગલી હતો, અને હેને સુખ્યેન કરતાં મન્ય દેખાવ જ વધારે પ્રિય હતો. પૂર્વના મનુષ્યની પેઠે દુવાલ

બનાવવાના કપડાનું અસ્તર નાંખેલા કિન-
ખાખના વેષ્ટકોટ પણ તે ખુશીથી પુરત.
અને રહેવાની આ નવીન અને વધારે
માનુષી પદ્ધતિથી તેને જો કે આનન્દ થતો
હતો, છતાં એ ઘણી વખત મ્હાન અને
વિવેકજન બની જતો હતો, કેટલીક વખત કાચ
ઉપર પોતાની જો બાજુ તકિયાના ઢગલા
કરીને આંખો મીચીને, હાથ લટકતા રાખીને
આખો દિવસ એક શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યા વગર
તે બેસી રહેતો. તેને પ્રશ્ન પૂછવાની શ્રેયેનની
હિમ્મત ચાલતી નહોતી. તેનો ઉત્તર શો
આવશે તે તે જાણતી હતી, અને એ ઉત્તર
સાંભળવાને તેને અત્યંત બપ ધાગતો હતો.
મહામંદિરમાંનું દ્રશ્ય તેના સ્મરણમાં હ્રોદ
ઉડી રેખાઓથી કોતરાઇ રહ્યું હતું.

તે હજી પણ એન્ટવર્ષની મેગડેસેનના
વિચાર કરતો હતો. વિરહને લીધે તે તેને
વધારે સુંદર લાગતી હતી. તે તેને પોતાની
સમીપ જવધન દરમ્યાન જેવી દેખતો હતો.
કાલ્પનિક સુષ્પ્રકાશથી તેના કેશકલાપમાં
કિરણો જગમગ રહ્યાં હતાં; તેનાં બાહ્ય
વસ્ત્ર લીલમ જેવાં પારદર્શક અને પાંડાં
તેના સ્પર્શ આરસ જેવા ચળકતા હતા.
તેનાં અશ્રુ સુકાઈ ગયાં હતાં, અને તેના
સુરખી બર્ષા કપોલની કુમારમાં ચોપનું
તેજ જગમગ રહ્યું હતું. કાષ્ટરના મૃત્યુ માટે તેને
સંપૂર્ણ સાંત્વન મળી ગયું હોય એમ લાગતું
હતું. હેના મૃત પગને તે બેઠકારીથી ટેકા
આપતી હતી, તેણે પોતાનું મુખ તેના
પાર્શ્વિક પ્રભુથી તરફ ફેરવ્યું હતું. પુનિતતા
સુચક દંડ રેખાઓ નરમ પડીને મૃદુ બની
હતી; અનુતાપિનીના વદનમાં પાપિણીનું સ્વરૂપ
શરીર પ્રકાશી આવ્યું હતું. તેને ગમે વીટશે
રમાલ વધારે અસંકુચિતતાથી શરૂ કરી હતો.
તેનાં વસ્ત્ર પ્રદોષકતાથી પ્રસંરી રહ્યાં
હતાં. તેના હાથ પ્રેમના ભોગ બનેલા યુવકને

પકડી લેવાને જાણે ઉત્સક હોય તેમ પ્રસારવા
હતા. મહાન સતી મટી ને તે શુષ્કા મની
હતી, અને તેણે વિષયમોહિનીનું સ્વરૂપ
ધારણ કર્યું હતું. વધારે બેઠેમી સમયમાં જો
તિબૂર્સ જન્મેલો હોત તો એ નક્કી એમ જ
માનત કે માનવ આત્માનો વિનાશ કરવાને
તત્પર રહેતા “સેટન”નો જ હામાં હાથ હશે;
એ એમ ધારત કે સેટનના હાથમાં તે સપડાયો
હતો અને તે વિધિ પુરઃસર મંત્રવશ
જન્મેલો હતો.

તિબૂર્સ જેવો સરલ હૃદયી, સુંદર બાળાના
સ્નેહનો પાત્ર બનેલો, બુદ્ધિશાળી, સુંદર વસ્ત્ર
નિર્દોષ હોવા છતાં મનુષ્યના ગમે તેટલા પ્રયત્ન
છતાં પણ અલબ્ધ હોવા સર્વ પ્રયત્નરહિત થયું.
મેળવવાને બામ્બશાળી થયેલો હોવા છતાં,
એક ગાંડી કલ્પના પાછળ, અશક્ય સ્વપ્ન
પાછળ બમવાનું મૂકી દેતો નહોતો તેવું શું
કારણ હશે? અને એ, તીક્ષ્ણ બુદ્ધિશાળી
મગજ આટલી હદ સુધી વિચિત્ર થાયી બન્યું
હશે? હાવા પ્રસંગ લગભગ રોજ બને છે.
શું આપણાંમાંનાં પણ દરેક જાણે એ
અનુભવ નથી થયો, કે આપણને આપણાં
પોતાના જ મંદગતમાંથી કોઈક નંદ્ર હલ્કે તેનો
પ્રેમ અર્પણ કર્યો હોય, અને તેને ગણકાર્યા
વિના જ આપણે વધારે ઉચ્ચ પ્રેમની શોધમાં
ચાલ્યા ગયા હોય? અનન્તતાના અગાધ
ઉંડાણમાંથી આપણી ઉપર કટાક્ષમય દૃષ્ટિ
કેંકતા કોઈક શીત, જવધન તારક તરફ
જવાં, મંદ સુગન્ધવાળાં પુષ્પને આપણે
પગ તળે કચરી નાંખીએ છીએ. એ ઉંડા મર્તમાં,
અશક્ય, અપ્રાપ્ય વસ્તુમાં, શું કોઈક અદૃશ્ય
આકર્ષણ નથી?

એક દિવસ તિબૂર્સ શ્રેયેનના ખંડમાં
આવ્યો તેના, હાથમાં એક પડીકું હતું.
તેમાંથી તેણે પ્રાચીન દ્રવ્ય શીવેલાં લીલી
સાટિનનો ચુલિયો અને બદન કાઢ્યાં; કેટ

સાંચે વર્ષથી પ્રચારમાંથી નીકળી ગયેલા પાટનું એક અંદરનું વસ્ત્ર સાચે હતું, અને એક મ્હોટાં મોતીની માળા હતી. તેણે ક્રિએનને એ પ્હેરવાનું અને પછાંથી રાખી મૂકવાનું કહ્યું, અને એ તેને ધણાંજ સુન્દર દેખાશે એમ પણ કહ્યું. વધારે ખુલાસો તેણે એમ ક્યો કે તેને સોળમા સૈકાનો પ્હેરવેશ ધણો જ પસંદ હતો. અને, તેના એ તરંગ પ્રમાણે વર્તવાથી તેને પોતાને (તિખરેનિ) ધણો જ આનન્દ થશે, એમ કહીને તે તેના ખંડમાંથી ચાલ્યો ગયો.

નવીન વસ્ત્ર પ્હેરી જોવા મોટે કોષ પથ્થુ ખાળાને શરીથી કહેવું પડે જ નહિ. તરત જ તેણે એ પ્હેરી લીધાં, અને જ્યારે એ બહારના ખંડમાં આવી ત્યારે તિખરેનિના મૂખમાંથી આશ્ચર્ય અને આનન્દનો ઉદગાર નીકળી ગયો. પરંતુ તેના કેસની રચના તેને પસંદ પડી નહિ, અને માથામાંની કાંસડી કાઢી લઇને તેણે તેના વાળ છોડી નાંખ્યા, અને “ધિ હિસેન્ટ ફ્રાંચ ધિ ફાસ”-માંની મેગડેલેનની પેઠે તેના વાંસા ઉપર ખુલા પ્રસારેલા શાખ્યા એ ફેંકીને, તેના પગ આગળ ચણિવાને બરાબર મોકલ્યો, ગંગાના રમાલ કંછથી અક્કડ રહેતો હતો તેને હાથ વડે ચોળી નાંખ્યો, અને થોડાક ડગલાં પાછળ શરીને તેને નિહાળવા લાગ્યો.

જેને જીવન્ત ચિત્ર કહે છે તે તો હંમેશાં જોવાનું હશે. જીવન્ત ચિત્ર બનાવવા મોટે સુન્દરમાં સુન્દર અને પસંદ કરીને તેને અમુક ભાવનાં વસ્ત્ર પ્હેરાવીને અમુક રીતે મોકલે છે, અને એ રીતે કોષ પરિચિત ચિત્રનો ભાસ ઉત્પન્ન કરે છે. તિખરેનિ આ ભાવનું એક ઉત્તમ ચિત્ર અત્યારે ઉત્પન્ન કર્યું હતું. કોષને પથ્થુ એમ જ લાગત કે ભણે રહે-સત્તુ જ કોષક ચિત્ર કાપીને મૂક્યું હોય.

ક્રિએન રહે જ હાલી.

“હાલીશ નહિ, તું ચિત્ર બગાડી નાંખીશ. આમ જ તું ધણી સુન્દર લાગે છે.” તિખરેનિ વિનીત સ્વરે કહ્યું.

એ બિચારી ખાળાએ આતા પ્રમાણે કર્યું, અને ધણી ઘણ સંધી નિશ્ચલ ઉભી રહી. તે જ્યારે શરી, ત્યારે તેણે વદન અશ્રુથી ભીતું ગયેલું તિખરેનિ દીઠું.

તે સમજી ગયો કે તે સંધનું અશ્રુતી હતી.

ક્રિએનનાં અશ્રુ અસ્પષિત, ધારાથી તેના કપોલ ઉપર વહેવા લાગ્યાં. તેના વદનની એક પથ્થુ રેખા સંકોચાઈ નહિ, રહે જ પથ્થુ પાત્ર તેને કરવો પડ્યો નહિ. મોત્ર દેવી નિર્મલતાવાળાં સુન્દર, નીલવર્ણાં પુષ્પ જેવાં તેનાં ઉભરાંજ જતાં નેત્રમાંથી મોક્ષિત દાંમની પેઠે તેનાં આંસુ ખરવો લાગ્યાં. દુઃખથી મંથુ તેના વદનની રેખાઓની શુદ્ધ રચનામાં ક્ષતિ થઈ નહિ. તેનાં અશ્રુ બીજાં સ્ત્રીનાં સ્મિત કરતાં પણ અધિક સુન્દર લાગતાં હતાં.

ક્રિએન હાથના પાછલા બાંગળેઃ આંસુ થોડી નાંખ્યાં, અને પાસેની એક ખુરશી ઉપર હાથ ટેંકવીને લામણીથી મૂંઝતે, હૃદયવેધક સ્વરે તે બોલવા લાગી:

“ઓ તિખરેનિ, તે મ્હને કેટલી દુઃખી કરી છે! એક નવીન પ્રકારની છબીથી મ્હારે હૃદય બળવું હતું. મ્હારે કોષ પ્રતિસ્પર્ધા નહોતી, છતાં વસ્તુતઃ તે મ્હને હિતરી હતી. તું ચિત્રમાંની એક અને મ્હોતો હતો. ત્હારો વિચાર, ત્હારાં સ્વપ્ન હેનાંથી જ બરપૂર હતાં. એ એકલી જ તેને સુન્દર લાગતી હતી, અને આખાં જગતમાં તું મોત્ર હોતો જ દેખતો હતો. તે દિવસે ત્હારા ઉન્મત્ત અવસ્થા કનમાં તું એટલો તલ્લીન થઈ ગયો હતો, કે તેને ખબર ના પડી કે હું પાસે ઉભી રહીને રાતી હતી. અને મ્હે એક ક્ષણ તો એમ જ માન્યું હતું કે તું મ્હને મ્હોતો હતો, જ્યારે

વસ્તુતઃ તો હું માત્ર પુસ્તકની ખીજ પ્રત જેવી હતી, ત્યારા પ્રેમપાત્રની નકલ હતી ! હું બરોબર સમજી છું કે ત્યારે મન હું ફક્ત જર્મન દળથી કેન્દ્ર બોલતી, અને પરિણામે તને સ્મર ઉત્પન્ન કરાવતી, એક અજ્ઞાન બાલિકા છું. મારે વદન તને ગમે છે, કારણ તે તને ત્યારી પ્રિયાનું સ્મરણ કરાવે છે. ત્યારી ધમ્મજા પ્રમાણે પણ મેં ત્યારીને ભાવ બજવવા માટેનું હું નીચે રમકડું હોઉં, એમ તું માને છે. પણ હું તને કહું છું કે એ રમકડાનું હૃદય ફાંખી છે, એ રમકડું તને મ્હાલ છે.”

તિબ્બર્સ તને હૃદય સરસી લેવાનો પૂલ કર્યો, પરંતુ તને ખસેડીને તે આગળ બોલવા લાગી :

“તે” મ્હારી સાથે પ્રેમની વાતો કરીને અને આકર્ષી. તે અને સમજાવ્યું કે હું મુન્દર હતી, કેવળમાં આકર્ષક હતી. મ્હારા હાથ દશાવીને તું કહેતો કે અપ્સરાના હાથ પણ આથી વધારે નાજુક ના હોય શકે; મ્હારા કેશ તને કોઈ નૃપતિના સુવર્ણના વસ્ત્ર કરતાં પણ અધિક સુસ્પવાન લાગતા હતા; અને મ્હારાં નેત્રમાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોવાને સ્વર્ગમાંથી ધ્રુવરના દૂત ઊતરી આવતા, અને એ જોતાં હેવા આનંદિત થઈ જતા; કે, પાછા જતે ત્યારે મોડું થઈ જતું, અને ધ્રુવર ત્યારના ઉપર કોઈપણ થતો—એમ તું કહેતો અને, આ સર્વ તું હેવા મધુર, હૃદયભેદક સ્વર કહેતો, અને હેમાં સત્યનો હેવો સચોટ ભાસ દેતો, કે મ્હારા કરતાં વધારે અનુભવી સ્ત્રી પણ હેતરાઈ જત. ખરે, ચિત્રમાંની મેગડેલેન જોડેના મ્હારા સામ્યથી ત્યારી કષ્ણનાને પ્રેરણા મળી, અને એ સામ્યે ત્યારી વાચાને વક્રાત્વ અર્પ્યું. મ્હારા યુગ દ્વારા એ ઉત્તર દેવી હોય એમ તે માન્યું. હેનામાં ને જીવનની જીનતા છે તે જીવન રહે તને અર્પ્યું, અને ત્યારા આભાસને, સંલગ્ન

સ્વરૂપ મળ્યું. એ રીતે જો હું તને યોગિક ક્ષણ પણ સુખી કરી શકી હોઉં, તો અને આમ સાધન તરીકે વાપરવા માટે હું તને ક્ષમા કરું છું. કારણ ખરું જોઈએ તો તને મ્હાતાં નથી આવડતું ત્યારેમાં, માત્ર અશક્ત વસ્તુથી જ તું આકર્ષાય છે ત્યારેમાં, અને અપ્રાપ્ય વસ્તુની જ તને ધમ્મજા થાય છે ત્યારેમાં ત્યારેમાં હોય નથી. તને પ્રેમમાં પણ મહત્તા કોક્ષા છે. તને ત્યારે પોતાના સ્વભાવ ખજાર નથી, તું કદી પણ આવી શકવાનો નથી. ત્યારે સંપૂર્ણતા જોઈએ જિયે, આદર્શ જોઈએ જિયે, કવિત્વ જોઈએ જિયે—ને કાંઈ પણ જર્મનમાં અસ્તિત્વ ધારતાં નથી. સ્ત્રીના ત્યાર પ્રત્યેનાં પ્રેમથી તને માટે તને પ્રેમ ઉત્પન્ન થવો જોઈએ, ત્યારે હૃદય તને અર્પણ થયેલું જોઈને તને આભારવૃત્તિ થતી જોઈએ, ત્યારે બદલે તું એ જોવાં બેસે છે કે ત્યારી આકૃતિ, ત્યારા અભ્યાસખંડમાંની બહીનસના જેવી છે કે નહિં ! અને જો ત્યારી અમરના ધાટમાં રહેજ. પણ દેર પડે, તો બસ, થઈ રહ્યું ! તને હેની ત્વચાની કુમાર માટે કાળજી રહે છે, હેના કેશના રંગ માટે, હેના હાથ પગનાં, કાંડાની નાજુકતા માટે ચિન્તા થાય છે, પણ હેના હૃદય માટે તને નહીં વિચાર સરખો આવતો નથી. તું પ્રણયી નથી, તિબ્બર્સ, તું માત્ર ચિત્રકાર છે. તું જેને પ્રેમ ધારે છે તે માત્ર આકાર અને સૌન્દર્ય પ્રત્યેની ત્યારી સન્માનવૃત્તિ છે. તું મેગડેલેન જોડે પ્રેમમાં ન્હોતો, પણ રૂબેન્સની પ્રતિભા જોડે પ્રેમમાં પડ્યો હતો. ત્યારા સ્વભાવમાંના અસરૂપ, ત્યારી ચિત્રકાર તરીકે ની વૃત્તિને અસપેક્ષતાથી ત્યારા હૃદયમાં સ્પર્શ થયો, અને પરિણામે, પછીથી ને તું ખાતર ન સંકળ્યો હેવાં ઉન્નત ભાવપ્રદર્શન થયું. ત્યારેમાં ત્યારી કષ્ણનાનું અધઃપતન થયું. કે આ બધું જાણી શકી છું, કારણ હું તને

ચાહું છું. પ્રેમ તે અતિ પ્રતિભાની ગરજ સારે છે. તેનું મન સ્વાર્થના વિચારોમાં રોકાયેલું હોતું નથી! અહિં આબ્યા પછી મહેં ત્હારી ધણી એ ચોપડિયો ઉચલાવી છે, ત્હારા કવિયોની કૃતિયો વાંચી છે. મ્હારાં નેત્ર આગળથી આવરણ બની ગયું છે. હું કદી કદી પશુ ના શકત હોવી ધણી વાતો મહેં બધી છે. અને તેથી હવે હું ત્હારા હૃદયની વાત બધી સુકું છું. તું ખેલાં ચીતરતો હતો-રહીથી તું ત્હારી પીછી હાથમાં લે. ત્હારા સ્વપ્નને તું કેનન્દાસ ઉપર આલેખ્ય, તો ત્હારા મનનો સંધળો ઉશ્કેરાટ હેતી મેળે શાન્ત પડી જશે. હું ત્હારી પ્રિયા નથી થઈ શકતી, તો ત્હારા ચિત્ર માટેનો નમૂનો બનીશ તો પણ બસ છે.”

તેણે ઘંટડી વગાડી, અને નોકરને ફક્ક, કેનન્દાસ, રંગ અને પીછીયો લાવવાની આજ્ઞા કરી.

નોકર બધું તૈયાર કરીને ગયો, એટલે એ પવિત્ર બાળાએ, પાપહીન, દેવી અમાર્ગદાથી પોતાનાં વસ્ત્ર બાંધ પાડી નાંખ્યાં, અને સમુદ્રમાંથી નીકળતી વહીનસની પેઢે વાળ ઉંચા કરીને પૂર્ણ પ્રકાશમાં હોમી રહી.

“ત્હારા માણસોની વહીનસ જેટલી જ મુંહું સુન્દર નથી ?” તેણે સુન્દરતાથી મ્હોં મરડીને પૂછ્યું.

એ કલાક પછી, કેનન્દાસ ઉપર તેનું વદન અડધું ચીતરામ ગયું હતું; એક અકવાલિયામાં આખું ચિત્ર પૂરું થયું. એ ચિત્ર કલાની દૃષ્ટિએ કાંપ સંપૂર્ણ નહોતું. પરંતુ, હેમાંની સંસ્કારિતા અને પવિત્રતાને લીધે, રંગની મૃદુતા, અને રચનાની ભવ્ય સંરસતાને લીધે, કલાપરીક્ષકોએ હેને જાંચી કોટિમાં મૂક્યું. સમુદ્ર અને આકાશની બેવડી પશ્યાદ્ભૂમિ આગળ લેશ પણ સંકોચ વિના ઉભેલી એ કૃશ, ગૌરવર્ણી, સુવર્ણકેશી આકૃતિ, નન્દરૂપે જગત સ્થામે સરિખત હોમી હતી, તેમાં પ્રાચીન કવિત્વનું તત્ત્વ સ્પષ્ટ સમાયેલું હતું, અને શ્રીસતી શિલ્પકલાની ઉન્નતિના સમયની ઉચ્ચ કલાત્વ એ સ્મરણ કરાવતી હતી.

તિજુર્સે એન્ટવર્પની મેગડેલેનને તો કહ્યારનો એ બૂલી ગયો હતો.

“કેમ,” એણે કહ્યું, “ત્હારા ચિત્ર માટેના નમૂનાથી ત્હને સંતોષ થયો ?”

“આપણું લગ્ન ક્યારે રાખીશું ?” તિજુર્સે ઉત્તર દીધો.

“હું એક મહાન ચિત્રકારની પત્ની બનીશ !” તેણે તેના પ્રિયતમના ગળાની આસપાસ હાથ વીંટતાં કહ્યું. “પણ એ બુદ્ધશો નહીં, સાહેબ, કે ત્હમારી એ શક્તિ, એ અમૂલ્ય રત્નની શોધ મહેં કરી છે; ન્યુ કિપરોફમાંની ન્હાની બાળા એણે કરી છે.”

સતિ શામળીના ઉખાણાં.

સંપાદક: રા. કવિ ભાવદાનજી શ્રીમજીભાઈ.

રાજકવિ-ભરમનગર.

[નોંધ: આ અંકમાં સતિ શામળીની જુની લોકવાર્તા છે. એ સતિએ બુદ્ધિની કસોટી કરે તેવા કાવ્યકાવ્યો કલા છે અને તેનાં સાચા જવાબ જોઈતાં બહેનો અથવાં બાઈઓ આપશે તે સર્વને સંપાદક રાજકવિ તરફથી “ ગુરુચોવીસી ” નામનું ઉપયોગી, પદમાં લખાયેલું પુસ્તક ભેટ આપવામાં આવશે. અંમે એ માટે તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ અને અમને આશા છે અમારા વાંચકો આ કાવ્યકામાં બુદ્ધિ દોડાવશે. ઉખાણાના જવાબ અમને મોકલવા. જવાબ મોકલનારને ગયા (એપ્રિલ ૧૯૨૭ ના) અંકમાં આપેલા નિયમો લાગુ પડશે. ઉપરાંત આ હરિશ્ચંદ્ર માસિકના પુરષ ગ્રાહકો તેમજ તેમનાં કુટુંબીજનો માટે ખુલ્લી છે. તંત્રીઓ ગુરુ નીચેના દરેક કાવ્યકામાં બોલનાર કોઈ સ્ત્રી છે અને અમુક પુરુષ સાંચેલું પોતાનું સગપણ જણાવે છે:—

કાવ્યકો ૧:—શામળી કહે છે સગપણ સાચું, તેનું સાંભળ આપ;

તેનો સસરો નીત કહે છે, મુજ સસરાને બાપ.

કાવ્યકો ૨:—શામળી કહે છે સગપણ સાચું, ઇં શું જણે વાસ;

ગાડું હાંકનારના બાપની બેઠે તે મારા સગા ધણીની સાસ.

કાવ્યકો ૩:—શામળી કહે છે સગપણ સાચું, વાટ પડે છે છેડી;

તેની સાસુ મારી સાસુ એક માનાં બેડી.

કાવ્યકો ૪:—શામળી કહે છે સગપણ સાચું; કાઢો મનનો કચેરી;

તેનો સસરો નીત કહે છે, મુજ સસરાને સસરો.

ફેબ્રુઆરી અંકના ઉખાણાનું પરિણામ.

આ હરિશ્ચંદ્રમાં કુલ ૧૧૧ જવાબો મળ્યાં જેમાંથી ૬૩ સાચા હતાં.

સાચા જવાબો આપનાર બહેનોના નામ નીચે પ્રમાણે:

(દરેક નામની આગળ ધીમતિ સમજી લેવું)

- (૧) શકુન્તલા મ. દેસાઈ. (૨) રમણગૌરી મા. પરીખ. (૩) પુષ્પાવતી - ૬. શુક્લ. (૪) અનસૂયા હ. વ્યાસ. (૫) તારામતિ મા. ગાંધી. (૬) કમળાવતી દેસાઈ (૭) નિરંજના ૦/૦ રસિકલાલ. (૮) હસમુખ હ. ભટ્ટ. (૯) મંગળાગૌરી મ. (૧૦) આનંદી પૂ. વ્યાસ. (૧૧) મનોરમા સા. મજુમદાર. (૧૨) લીલાવતી મ. મહેતા. (૧૩) કુમુદ વિ. મહેતા. (૧૪) ચંદ્રિકા ત્રી. પાંડે. (૧૫) શિરીષ હ. દીક્ષીત. (૧૬) મંગળાગૌરી બા. મહેતા. (૧૭) વસંતગૌરી જી. ડોહટર. (૧૮) બાનુમતિ પૂ. ભટ્ટ (૧૯) શાન્તા ર. શાહ. (૨૦) કુસુમ કુ. પરીખ. (૨૧) કમળાગૌરી ચં. મશરવાળા. (૨૨) નિર્મળા ચં. ડોહટર. (૨૩) પ્રભાવતી ચુ. મહેતા. (૨૪) માણેક સી. શાહ. (૨૫) ધ્રાવતી દીવેડીઆ. (૨૬) કુમુદિની ત્રિવેદી. (૨૭) સુશીલા ધરમદાસ. (૨૮) શારદા છો. પારેખ. (૨૯) પુષ્પાવતી મા. દેસાઈ. (૩૦) ગુણવતી વરજીવન. (૩૧) પ્રેમકોર ધરમદાસ. (૩૨) જયુઆ ગોહલ. (૩૩) શકુન્તલા ગી. દોહટર. (૩૪) સુલતા. વિ. દીવેડીઆ (૩૫) નંદીગૌરી મ. જયપતિ. (૩૬) અમૃતબહેન ચં. પરમાર. (૩૭)

વસુદાગૌરી બી દીક્ષીત. (૩૮) નરભાવતી ન. દલાલ. (૩૯) મંછાબેન રા. પટેલ. (૪૦) ચંદનરમણ મહેતા. (૪૧) કુસુમગૌરી ઠાકોર. (૪૨) હંસાગૌરી મા. દશાણી. (૪૩) ઇદુમતિ દેવી ખાસગીવાલે. (૪૪) જલસવતી દી. ભટ્ટ. (૪૫) કમળાગૌરી પુરોહિત (૪૬) સમન્વિત્તા ગો. દેસાઈ. (૪૭) વીરબાળા. ગો. દેસાઈ. (૪૮) સુવિતા ત્રિ. વજીલ. (૪૯) ગંગાબાઈ ભ. વૈદ્ય. (૫૦) મધુભાલતી સ. પુત્ર. (૫૧) જ્યાવતી પ્રા. દેસાઈ. (૫૨) રસિકગૌરી ભા. યાજ્ઞિક. (૫૩) મોતીબાઈ તુ. મહેતા. (૫૪) સરસ્વતી ર. દીવાનજી. (૫૫) રસિકમણી-ભ. કસોડીઆ. (૫૬) અવન્ટિકા આચાર્ય. (૫૭) વિમળકાન્તા દે. મહેતા. (૫૮) રમીકુમારી જગમોહનદાસ. (૫૯) હરબાળા મહેતા. (૬૦) દમયંતી ભ. મોહી. (૬૧) દેવુંબહેન આ. ચાવડા. (૬૨) જનના જ. મરચંદ. (૬૩) કળાવતી ન. મહેતા.

આ જવાબોમાંથી રિવાજ પ્રમાણે હંચકાવતા કુમારી શકુન્તલાદે મ. દેશાઈનું નામ નીકળ્યું છે, એટલે એ બહેનને ઇનામ આપવામાં આવે છે, જે તેમણે મંગાવી લેવું.

સાચો જવાબ આ પ્રમાણે છે:—

	૧	૨	૩	૪
મી	૨	૩	૪	૫
૫	૬	૭	૮	૯
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯
૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪
૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯
૩૦	૩૧	૩૨	૩૩	૩૪
૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯
૪૦	૪૧	૪૨	૪૩	૪૪
૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯
૫૦	૫૧	૫૨	૫૩	૫૪
૫૫	૫૬	૫૭	૫૮	૫૯
૬૦	૬૧	૬૨	૬૩	૬૪
૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯
૭૦	૭૧	૭૨	૭૩	૭૪
૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯
૮૦	૮૧	૮૨	૮૩	૮૪
૮૫	૮૬	૮૭	૮૮	૮૯
૯૦	૯૧	૯૨	૯૩	૯૪
૯૫	૯૬	૯૭	૯૮	૯૯

કુપન-એ ૧૯૨૭.

માસિકના ગ્રાહક ન હોય તેવાં કેાઈ માઈ બહેનો ઉપાધ્યાયની હરિરાધમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતાં હોય તો તેમણે આ કુપન ફાડીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની ટીકાઈ સહિત ખીડવી. એવી રીતે કુપન મોકલનારને હરિરાધમાં દાખલ કરવામાં આવશે. તંત્રી, “ગુણસુંદરી”.

હવે તો વિખ્યાત થઈ ગયું છે.

મસ્તકડીરની મસ્તી.

દસ હાસ્યરસિક સાહિત્ય કૃતિઓ

વીસ સુંદર-આકર્ષક ચિત્રો

સોલ એજન્ટસ:

મેસર્સ સી. જમનાદાસની કંપની

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ર.

મૂલ્ય : રૂ. ૨-૦-૦

પોષ્ટેજ (વી. પી. ખર્ચ સાથે) : રૂ. ૦-૭-૦

સૂચના.

“ ગુણસુંદરી ” ના ગ્રાહકોને આ પુસ્તક ભેટવું હશે તો
“ ગુણસુંદરી ” બોર્ડીસમાંથી યા સોલ એજન્ટસ પાસેથી મળી
શકશે—તેમની પાસે પોષ્ટેજનો ચાર્જ નહિ લેવામાં આવે.

નહાનાલાલ જ્યંતી અને સ્ત્રીઓ

લેખિકા: સૌ. જયમનગૌરી વ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી

‘નિજ ઉરના વિવિધ વિલાસ રંગે રંગેલી;
મુખપની મોહનરૂપ સખી ઓ અલબેલી.’

આ પંક્તિઓના લેખક કવિ નહાનાલાલ લોકોને તેમજ વિવેચકોને ધણા પસંદ છે. પુરુષોમાં ક્યો યુજરાતી કવિ લોકપ્રિય હશે તે તો કાણ જાણે, પણ સ્ત્રીઓમાં તો દ્વારામ પછી સૌથી લોકપ્રિય કવિ નહાનાલાલજી છે. મુખપમાં નહાનાલાલ-જ્યંતી ઉજવાઈ તે વખતે આ સ્પષ્ટ રીતે દેખાઈ આવતું હતું. એ જ્યંતી નિમિત્તે જે જે પ્રસંગો ઉજવવામાં આવ્યા હતા તે સર્વેમાં સ્ત્રીઓએ ઉત્સાહ-ભર્યો ભાગ લીધો હતો. મુખપના સઘળા કાર્યકર્તાઓના પરિચયમાં હું આવી નથી, એટલે વિગતવાર તો તહીં પણ એ પ્રસંગે સ્ત્રીઓએ જે ભાગ લીધો હતો તેનો ટુંકો અહેવાલ એક પ્રેક્ષકની દૃષ્ટિએ અત્રે આપું.

પ્રથમ તો સુવર્ણમહોત્સવ સમિતિના પ્રમુખજી એક સંનારી હતાં. મુખપના નગરશેઠ જેવા શેઠ સ્વ. વરછવનદાસના પુત્ર સર જગમોહનદાસના પત્ની લેડી લક્ષ્મી બાઈએ એ પદ શોભાવ્યું હતું. એમની નહાનાલાલ પ્રત્યે ધણી સહાનુભૂતિ હોવા છતાં કમનશીએ એમનાં કોઈ સ્વજનનું ઓયિયું અવસાન થયું તેથી એઓ જ્યંતી પ્રસંગે હાજર રહી શક્યાં ન હતાં. વળી રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સભાના મંત્રી શ્રી. રતનબેન મહોત્સવ સમિતિના એક મંત્રી હતાં. એમનો પ્રાણે કંઈ નાનોમુનો ન હતો. એ સારસ્વતસત્રના પ્રથમ દિવસના તો અધ્યક્ષજી હતાં.

પહેલા દિવસનો સમારંભ તો મુખ્યત્વે કરીને સ્ત્રીઓના સમારંભ હતો. રાસ, ગીત, ભજન અને સંવાદ બધું કરનાર સ્ત્રીઓજ હતી. ધણી બહેનોએ તેમાં સક્રિય ભાગ લીધો

હતો. પ્રેક્ષકવર્ગમાં પણ સ્ત્રીઓની સંખ્યા સારી હતી. રાસ ધણી સારો ગવાયો હતો. ‘રસનાં ઉછળે રંગહેલિયાં’ એ બોલ સાથે જાણે ખરેખરાં રસનાં રંગહેલિયાંજ ઉછળતાં હતાં. ગોર પણ સારો ગુંથાયો હતો. જ્યાં-જ્યાંતમાંથી દેવર્ષિનો વેશ સૌ. વિનોદિની યાચિકે ધણીજ સરસ રીતે ભજવ્યો હતો. ભૂતકાળ તરીકે ક. મણિબેન દેસાઈ, વર્તમાન તરીકે સૌ. રસિકબેન યાચિકે ને ભવિષ્ય તરીકે સૌ. પ્રમોદિની યાચિકે પણ સારું કામ કર્યું હતું. એક નાનીશી બાલિકા ‘યુજરાતજી’નો મુખપાઠ બોલી, તેથી સર્વેનાં મન પ્રસન્ન થયાં હતાં. મંડપની એક બાજુએ થોડા ખાદીના નમુનાઓ ગોઠવ્યા હતા. એ કાર્ય સ્વ. દેસ-બક્ત દાદાબાઈ નવરોજજીના દૌહિત્રી શ્રીમતી પેરિનબાઈએ કર્યું હતું.

રવિવાર તારીખ ત્રીજી એપ્રિલે કવિ નહાનાલાલની વરસગાંઠ હતી. તે દિવસે સ્વધારે મારવાડી વિદ્યાલયમાં સભા મળી હતી. તેમાં સ્ત્રીઓની ધણી હાજરી ન હતી. નિર્બંધ-વાચનમાં સ્ત્રીઓને હજી બાકો રસ પડતો નથી એ જાણીતું છે, ને તે સભામાં તો ટુંકા ટુંકા નિર્બંધોજ વંચાયા હતા. વળી સમય સ્વધારેનો હતો એટલે સ્ત્રીઓને આવવું પ્રાપ્ત એમ પણ ન હતું.

બોલનારામાં તો મારા સિવાય બીજાજ પુરુષો હતા. કેટલાક વક્તાઓનાં ભણણે તો ખરેખરાં મનનીય હતાં. મારા કરતાં તો બીજાંયના નિર્બંધો વધારે સારાંજ હતા, છતાં મારાં જેટલાં બાંએજ તેમાંના કોઈને અભિ-નંદન મળ્યાં હશે ? આનું કારણ એટલુંજ હતું કે હું, સૌ. જયમનગૌરી વ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી છું-જે હું રા. જયમનલાલ મોહન-

લાલ દવે હોત તો મને કદાચ બોલવાનું જ કહેવામાં આવ્યું ના હોત !

કવિવર ન્હાનાલાલે એ પ્રસંગે એક ગંભીર વિચાર ધણી સુચી રીતે કહ્યો હતો, તે એ કે સદયરી એટલે સાચે ચાલનારી એમ મંદો ગણે છે. સદયરી એટલે સચે ચલનારી એમ કેટલા મંદો ગણે છે ? રા. ન્હાનાલાલને તો સૌ. માણેકજીને ચેત સુઃ પડવે સવારે સ્વામીનારાયણના મંદિરમાં ચઢાવી ગયાં હતાં. સંસારસમુદ્ર આપાં એક મધુમિન્દુથી પળવાર મીઠો ચમ નાખ છે એ કવિ ન સમજે તો કેણુ સમજે ?

વિવારે સાંજે કંન્વેરેશન હોલમાં કવિ ન્હાનાલાલને માનપત્ર આપવાને મોટી સભા મળી હતી શારદાના એ પરમ ઉપાસકને શારદાપીઠમાંજ માન મળે એ બધી રીતે મુકતજ હવું. સૌ. માણેકજીને પણ કવિ સચે સામેલ રાખવામાં આવ્યાં હતાં તે સ્થાિ એમ લાગતું હવું કે માત્ર લગન પ્રસંગજ નહીં પણ જીવનના સર્વ પ્રસંગે પત્ની પતિની અર્ધાંગનાજ છે. સમાની મધ્યમાં બે નહીં પણ ચાર ખુસીઓ મુકવામાં આવી હતી. સર સ્મિમનલાલ સેતલવાડ અને લેડી કૃષ્ણગૌરી સેતલવાડ તથા કવિશ્રી ન્હાનાલાલ અને સૌ. માણેકજીને એમ ચાર હરિહર-મુગલ સમાં શોભી રહ્યાં હતાં. વળી માનપત્રમાં પણ માણેકજીનેને લગતો એક ફકરો હતો.

‘ આપ પિતૃપૂજક હોજ અને છતાં એજ નથી; આપ શુરુપૂજક હોજ, અને છતાં એજ નથી, આપ સાચે સચે પત્નીપૂજક પણ હો. અને કાં ન હો ? કુલોદારક આર્થ ભાર્યા માણ્યેણુ માતા અને ક્ષમયા ધરિત્રી હોવાનું વિધાન છે. કવિ એટલે ક્ષણે હજી અને ક્ષણે તુષ્ટ: પ્રભુભાલ-સરલ અને મનસ્વી. કવિ મનસ્વિતાને તો મોઝ્યેણુ માતા જ સંભાળી શકે અને મનોનુકુલા ક્ષમયા

ધરિત્રી જ નભાવી શકે. સૌ. માણેકજીને અને એમના જેવી આર્થપત્નીઓ હિંદુ સંસારના તાપનિવારક લીલાજીમ તુલસીકથારા છે. આપે એ “ નરી સરલતા ” ને ચરણે “ કુલયે.ગિની ” ની કાવ્યાંજલિ, લગ્નતિથિ-ઓનાં અનેક કાવ્યો, અને આપના પ્રથમ કાવ્યમન્થનું તથા “ પ્રેમકુંજ ” નું પ્રેમાર્પણ ધરીજે પત્નીપૂજ કરી છે તે એટી વખતે પૂજિત પત્નીને અને પૂજાપતિને શોભા આપે છે. ચયા પૂતંમચ્ચો આદિ શ્લોક દ્વારા ભવભૂતિએ ઉત્તર-રામચરિતમાં “ હું દેવી અરુન્વતીના સંસર્ગથી પવિત્ર થાકું છું. ” એ પત્નીપૂજના જે ઉદ્દગાર વસિષ્ઠ સમા રૂપરમ્યા બ્રહ્મર્ષિ પાસે કહાવ્યો છે ને આર્થ પતિનો ધર્માર્થ છે, અને વસિષ્ઠના વંશજ આપને શોભેજ છે.”

એ સભામાં સ્ત્રીઓની હાજરી પુરૂષો કરતાં સહેજજ ઓછી હતી અને તેમાં શ્રી. જમનાબેન માગવી, શ્રી. રમીઆબ કામદાર, શ્રી. ચંદાગૌરી દેસાઈ, બોબા નિદુલી શ્રી. સરીનાઆઈ, શ્રી. મુચીલાખેન અંબરીઆ, શ્રી. જયશ્રી રાયજી, શ્રી. કળાવતી મોતીવાળા (શુભરાતી દિન્દુ સ્ત્રીમંડળનાં મંત્રી) વગેરે મુખ્ય હતાં. રીપોર્ટરના જેવી મારી આંખ ડેળવાયલી નથી છતાં એટલાં પર તો મારું ધ્યાન ગયું હવું. ખીમ્મ અનેક સંભાવિત સન્મારીઓ ત્યાં હતાં તેથી પ્રસંગના ગૌરવમાં વધારો થયો હતો.

સૌ. મુખા ચંદ્રશંકર પંડ્યા, સૌ. વિનોદિની રમણલાલ યાનિક, સૌ. સિક્કિ જીને બાનુશંકર યાનિક એ ત્રણે જણે કેલિકલંકથી સભાને સત્કારી હતી. પણ એ બધાં કરતાં વધારે સ્ત્રી હૃદયને સ્પર્શે એવો પ્રસંગ તો સૌ. માણેકજીનેને લેડી કૃષ્ણગૌરીએ સૌભાગ્ય-ચંદ્રક આવ્યો તે હતો. એ ચંદ્રક આપવાના વિચારમાં નરીનતા હતી. એની કારીગરીમાં અપૂર્વતા હતી, અને લેડી કૃષ્ણગૌરી પાસે અપાવવામાં વચાર્થતા હતી. બ્યારે લેડી કૃષ્ણ-

ગૌરીએ સૌ. માણેકજીનેની વેણી પર હીરનો દોરો બાંધવાને હાથ લંબાવ્યા ત્યારે પૈતૃ-શાળી લક્ષ્મીદેવી દિમાલપવાસી સતી પાર્વતીને હાથુભર આત્તિંગન કરતાં હોય એવો મને ભાસ થયો હતો. શ્રેષ્ઠી લક્ષ્મીનાથએ સૌભાગ્ય ચંદ્રને લગતું એક બાપણ મોકલ્યું હતું. સૌ. વિનોદિની યાત્રિક બી. એ. એ એમની લાક્ષણિક છટાથી વાંચ્યું હતું. અને સ્વાભા-વિક રીતેજ તેણે શ્રોતાઓનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું.

સર્વે શિક્ષિત ગુજરાતજીને એ બાપણમાં રસ પડે એમ છે. સર ચીમનલાલનું બાપણ જેમ ટુંકું છતાં મનનીય હતું તેમ લેડી લક્ષ્મી-બાઈનું બાપણ ટુંકું છતાં હૃદયસ્પર્શી હતું. એ આખા બાપણમાં એકજ અત્યુક્તિ હતી. લેખિકા અંદર કવિ નહાનાલાલને પુછે કે ગુજરાત એનું (માણેકજીનેનું) આભારી છે કે તમારું ? આનો જવાબ અંદર ધ્વનિ જુદો છે છતાં મારા નમ્ર મતે એ છે કે કવિ બહે માણેકજીનેના ઋણી હોય પણ ગુજરાત તો કવિનુંજ આભારી છે. માણેકજીને ત્રિલ આર્ષપત્ની હશે, પરંતુ એમના જેવાં પત્ની થયાથી પતિ નહાનાલાલ જેવો કેવી રીતે બને ? પત્ની પતિને પ્રેરણા આપે છે એ ખરું. પણ પતિમાં જે શક્તિ હોય તેનોજ સફળયોગ કરવાની તે પ્રેરણા આપી શકે. પતિમાં જે શક્તિ ન હોય તે આપવાની આર્ષપત્નીમા પણ શક્તિ નથી. આ અત્યુક્તિ બાદ કરતાં કેટલાંક સુંદર વા-ક્યો બાપણમાં આવે છે.

‘ સારો સંસાર એટલે સોદાગરુના સૈબા વ્યતો માંડે. માણેકજીને ! નહાનાભાઈનો હૃદય એ. તમારોજ છે. ’

‘ આપણે જીવન રમાળ કરે તે સુંદરી. સંસારનાં મૂળ ત્યાં છે. પોતે દેખાય નહીં ને માનવીને મીઠાશ વહેંચે એ આપણો સ્ત્રી સમાજ. જ્યાં લગી માણેકજીને જેવી વેલ-

ડીએ નહાનાભાઈ જેવા તપસ્વીને અખંડ છાયા ઢાળી રહી છે ત્યાં સુધી ગુજરાતનાં સંસારવન તપોવન છે. ’

હજી આશીર્વાદ બહુ અસરકારક શબ્દોમા હતાં : ‘ ગુજરાતની એ મેંધામૂઠી થાપણનાં જતન કરો છો એના અભિનંદન અર્થે તમારે ભાગ્યદેશે આ રતનજડિત સૌભાગ્યચંદ્ર સૌની વતી ધરાયું છું. બ્રહ્માસાવિત્રીનું સૌભાગ્ય હો ! સુરન્દનાદેવું સૌભાગ્ય હો ! શિવ પાર્વતીનું સૌભાગ્ય હો ! ત્રિશ્યુ લક્ષ્મીજીનું સૌભાગ્ય હો ! ત્હમો દંપતીને એવાં અખંડ સૌભાગ્ય હો ! જન્મોજન્મનાં સૌભાગ્ય હો ! એ ગુજરાતની સૌમનતાને ; આજ આશી-ર્વાદ છે. ’

આ શબ્દો ઉચ્ચારાયા ત્યારે દરેક સમગ્ર સ્ત્રીના હૃદયમાં એક અનેરી વિદ્યુત ચમકી રહી. કોઈના નયનમાં તો એક આંસુનું દીપ્ત પણ આવીને રહ્યું હશે. ત્યારપછી હાર આપ-વાની કિયા થઈ. પહેલાં માણેકજીને અને પછી કવિને એમ હારો અપાતા હતા. જેમાં પણ સ્ત્રીઓ હતી-એકે તો સમિતિના મંત્રી શ્રી. રતનજીને મહેતા ને બીજાં શાંતાકુમ્હારી સમાનાં મંત્રી શ્રી. કાલીજીને દેસાઈ. ‘ છેક છેવટે પ્રમુખનો ઉપકાર માનનાર પણ રતન-જીનેજ હતો. ’

આ પ્રમાણે કવિની જ્યંતીમાં સ્ત્રીઓએ ભાગ લીધો તે એકંદરે સતેષકારક હતો છતાં મને એમ થાય છે-કે સાકિલ્યને લગતી પ્રતિ-ષ્ઠામાં તો સ્ત્રીઓએ પુરુષ કરતાં પણ વધારે કિન્નાદ કેળવે. ‘ જોષ/જો. રાષ્ટ્રીયક્ષેત્ર માફક સંવિદ્યોત્તમમાં પણ સંગ્રેમો તો થાય છે પણ ત્યાં તરવાર નહીં પણ કલમજ વારાય છે. વીસમી સદીમાં કલમ તરવાર કરતાં વધારે શક્તિમતી થતી જાય છે તો સ્ત્રીએ અત્યાર-થીજ કલમ કાં ન પકડવા માંડી ? કલમ તરવાર જેટલી બારે નથી પકડતી વજનમાં.

રનેહ પૂર્ણા.

(ભાગ બીજો)

લેખક : શ્રીયત ગોપુળદાસ દ્વારકાંદાસ રાયચુરા.

પ્રકરણ ૬ હું.

ગુલખાનુની આત્મકથા (ચાલુ)

“ હાની તો મહે બહુ ધાસ્તી નથી પણ જન્મ-તમાં આવા પાપીઓ વસે છે એ જોઈ મહે હુઃખ થાય છે. ” મહે સોરાબને એસવા માટે

ઝુરસી આપી.

“ ગુલખાનુ ! તમે તમારા પપાને આપ બપર કેમ નથી આપતાં ? તમારા હપર આ એક પ્રકારની બપર આશત છે અને તમે જો સવેળા નહિ એતો તો પરિણામ બહુ જ ગંભીર આવશે. ”

“ સોરાબજી ! હું બહુજ મુઝાણી છું... ” આંમ કહેતી હું રડી પડી.

“ ગમરાઓ નહિં. સાચને કદાપી આંચ નથી. તમે આ વાત તમારા પપાને આજને આજ કરી નાખો. ”

આમ સુચના આપી સોરાબે હિંમત આપી અને પોતે સાહેબજી કરી રબ લીધી. સ્થાંજે મહારા પિતા મીલપરથી આવતાં મહે એમને સધળી વાત રડતાં રડતાં સંભળાવી. મહારા પિતાને પિતો ઉછળ્યો અને એણે આ આખો કેસ પોલીસ પાસે લઈ જવાની તૈયારી કરી.

મહે પિતાને એ વિષે ના કહી સ્થગળવ્યા. પોલીસ પાસે જવાથી સમાજમાં આ બાબતની ચર્ચા થશે.

“ ત્યારે તો મહારે હવે તહાર લગન કરી નાંખવું એજ પ્રસાજ બાકી રહે છે. ”

મહે માથું નીચું નમાવી હું પણ એમ કમ્બુ હું એમ પિતાજીને મૈન રહી સ્થગળવી દીધું.

ત્રીજે દિવસે પિતાજીએ શરામરોજ નામના એમની મીલના વીર્વાંગ માસ્તર સાથે મહારા લગન કરી નાંખ્યાં.

મહે હવે છૂટકારાનો દમ ખેંચ્યો. કુંવારી કન્યાઓ પછવાડે કેટલા પશુઓ જેવા જીવાણીઆઓ ક્યાં કરે છે એનો જો સરવાળો કરવામાં આવે તો એ આંકડા આખા પારસી સમાજને જરૂર ચોકાવી મૂકે.

મહારો પતિ પૈસે ટકે સુખી હતો. એમના પિતા કીક કીક મોક્કત મૂકી ગયેલ અને પોતે પણ સારું કમાતા હતા. સ્વભાવે પણ સરળ અને શાંત હતા. હું એની સંસારમાં ભાગીવણ બની એ જોઈ એ ખુબ ખુશ થયો.

પેસ્તનજી મહારાં આ લખથી ખુબ છેડાયો

છે એવા ખબર મળે સોરાળ તરફથી મળ્યા. મહે હવે એ વિષે કંઈ ખાસ ધ્યાન આપ્યું નહિં. મહેને મહારાજ છત્ર મળી ગયું હતું એટલે એની છાયા નીચે હું સહીસલામત છું એમ માનતી હતી.

આ વાતને સાત વર્ષ વીતી ગયાં. હું એક પુત્રીની માતા થઈ. મહારાજ બુદ્ધોગિ પિતા એ ન્હાનાં શૂલકાને રમાડીને ધધરના ધામમાં ગયા.

એક ઉન્હાળામાં અમે માયેરાન ગયેલાં. માયેરાનમાં પ્રજુની કલાનાં સુંદર કથો હોવાથી મહેને લાં દર વર્ષે જવાનું મન થતું. મહારાજ પતિ આ વર્ષે ખાસ એ મહિનાની રજા લઈ મહારી એ ઇચ્છા પુરી પાડવા મહેને લઈ ગયા.

માયેરાનમાં એક રહાંજે અમ્હે જરીને હોટેલના દરવાજામાં પગ મૂક્યો લાં મહારી નજર સમક્ષ એ પાપી પેસ્તનજી જરી ખડો થયો. એ તો પુર દમામમાં હોટેલમાં મુસાફર તરીકે આવીને રહ્યો.

મહારાજ પતિને આ પેસ્તનજીની આગલી વાતો મહારે કહેવી કે નહિં એ વિચારમાં મહે એ ત્રણ દિવસ ચિંતામાં ગાળ્યા. આખરે એ જૂની કથા કહેવાની મહેને કંઈ જરૂરીયાત લાગી નહિં. પેસ્તનજીએ અહિં એક ખુબી કરી. પોતે જાણે મહેને જાણખતો પથ ન હોય તેવી રીતે મહારી સાચું પથ જોતો નહિં. જાણે કોઈ નવો જ આદમી હોય એવી રીતે એણે વસવાટ ચાલુ રાખ્યો.

મહેને પથ લાગ્યું કે હવે એ વાત એણે છોડી દીધી હશે. આ હલ્ય એટલે ભોળું હલ્ય. મહારાજ હલ્યમાં પથ હવે એને વિષે કંઈ ખાસ વિચારો રહ્યા નહિં.

દગલખાજ દુના નમે ચિતા ચોર કમાન.

એ વાક્ય પ્રમાણે પેસ્તનજી તત્કાલ નમી ગયો હતો. એણે ધીમે ધીમે મહારાજ પતિ સાથે જાણખાણ સાધી. એકાદ દિવસ સાથે ખાણ લીધું. એકાદ દિવસ સાથે ખીઝીક માંડી. આમ કરીને એ એમના સહવાસમાં આવવા લાગ્યો. ખુબી એ હતી કે મહારી હાજરીમાં એ કદાપિ મહારાજ પતિ પાસે આવતો નહિં.

માયેરાનની સીઝન ખલાસ થઈ, અમે પાછાં મુંબઈ આવ્યા. પેસ્તનજીએ મુંબઈમાં મહારાજ પતિ સાથે મિત્રાચારી વધારી. એનું પરિજ્ઞાન મહેને એક દિવસ જાણ્યું. કોઈ દિવસ નહિં ને એક દિવસ રાતે મહારાજ પતિએ એમનાં આવતાજ હાથમાંની ચોપડી ટેબલ પર પછોડી.

“ કેમ દુરામ આજે ઠીક નથી. ! ”

“ ઠીક શું હોય તહાર કપાળ ન ? ”

“ કેમ આજે આમ બોલો છો ? ”

“ શુભ ! આખરે શુભમાં કાટા નિકળ્યા કે ? ”

“ એટલે ? ”

“ એટલે તું શું સ્થમજતી નથી કે તું કેવી પાપી છો ? ”

“ અરે મારા માથાનાં મુકુટ તંમે આં શું બોલો છો ? ”

“ શુભાં ! બોલ પેત્રો સોરાળ કોણ છે ? ”

“ સોરાળ ! ? ” મહે આશ્ચર્યથી પૂછ્યું.

“ હા. એ સો...રા...ળ. તહારો...યાર. ”

આ સખ્ટો સાંભળી મહેને કમકમાં આવ્યાં. મહે-કાનપર આંગળાં મુક્યાં.

“ મહારાજ નાથ ! એમ ન બોલો ! ”

“ એમ એમ શું કરેજ. તહારો દોમ નહિં ચાલે. આ રહ્યાં તહારો એ યાર પર લખેલાં તહારાં પ્રેમપત્રો. ”

આમ કહી મહારાજ પતિએ ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં ચાર કાળો મહારાજ તરફ દેખ્યાં.

મુંબાઈની આ ઉપયોગી સ્ત્રી સંસ્થાનો વાર્ષિક સમારંભ ૧૬ મી ફેબ્રુઆરીએ છે. હેઠી લક્ષ્મી-બાઈના પ્રમુખપદે ઉજવાયો હતો. પ્રમુખ બહેને તે પ્રસંગે કહેલા ઉદ્ગારોમાંથી કેટલાક આ અંકને મોખરે આપ્યા છે. આજ ૧૧ વર્ષથી આ સંસ્થા સ્ત્રીવર્ગની ઉપયોગી સેવા બનતી રહી છે. જે સેવા વધુ વિસ્તૃત અને ઉપયોગી બનાવવા સંસ્થાને ચોટાના મકાનની જરૂર છે. મુંબાઈના દાનવીરો એ જોટ લાંબો સમય નહિ રહેવા દે એવી અમને આશા છે. આ જ્ઞાત જોવાં દરેક જાણતી ખાતરી થશે કે સંસ્થા કેટલું ઉપયોગી કામ કરી રહી છે. ગુજરાતનાં સ્ત્રીવર્ગની રક્ષા અને ઉન્નતિ માટે આવી સંસ્થાઓની આપણને ધણી જરૂર છે.

શ્રી જૈન મહિલા સમાજ: ૧૯૦૬-૮૨ નો રીપોર્ટ. આજ પંદર વર્ષથી આ સંસ્થા જૈન બહેનોનાં જ્ઞાન પ્રચારનું કામ કરી રહી છે; ઉપરાંત એક દવાશાળાને બનતી મદદ આપી પોષે છે. દિનની ને પ્રત્યેક કામ આવી પ્રવૃત્તિઓ

ઉપાદી લ્યે તો સાવજનિક સંસ્થાઓની ધણી મહેનત જોઈ થઈ જાય અને તેમનું કામ સરળ થાય. ભાષણ, ગરબા, મેળાવડા વગેરેથી આ સંસ્થા જૈન બહેનોની સેવા કરી રહી છે. એ દ્વારા ઉત્તરોત્તર વિચારાળ થાય એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

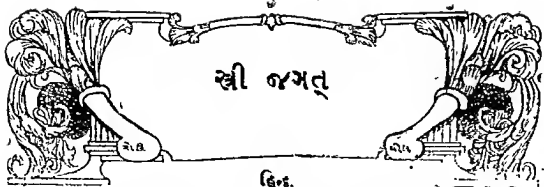
લેવડી મેળા-૬૬ અંક: તંત્રી: રા. વરતેજ વાળા મનદર ધર્મના મુખારક પ્રસંગે આ ખાસ અંક પ્રકટ કરવામાં તંત્રીએ ખુબ શ્રમ લીધો જણાય છે. એમાંના બધાય લેખો જાણી કોટિના છે એમ નહિ કહી શકાય, છતાં કેટલાક લેખ એવા છે જે વાંચનારને બે ધડી આનંદ આપે. "વીરમ્મી સહીની સંયુક્તા" દાસ્તરસિક યવાનો સારો પ્રયત્ન કરે છે. "અઠવાડિનો અખાડો" લખતાં કંઈક અજાત લાગણીઓનું પ્રદર્શન લેખકે કરાવી દીધું છે. "સાક્ષર મેળો" નાણીતા સાહિત્યકોની પિછાણ રમુજ લાગતી ટંબે કરાવે છે. કેટલીક મુદર વાતાંબો પણ આ અંકમાં છે. ત્રાદકો એક-દરે આવકારદાયક લેખે એવા આ અંક થયો છે.

સાક્ષર સ્ત્રીકાર:

ચન્દ્રિકા: તંત્રી: રા. પ્રહલાદ દામોદર અને રા. અમૃત છે. દેસાઈ. પુ. ૧; અંક. વા. લ. ર. ૨-૮-૦. સમાજસેવક: બ. રા. ગોકલદાસ હી. હકકર. વર્ષ ૩; અંક ૧૧. શ્રી નાગર ચુવક સંઘ: પ્રથમ અધિવેશનનો હુકે અહેવાલ. પાટીદાર: તંત્રી: રા. નરસિંહભાઈ ધર્મવરભાઈ પટેલ. વર્ષ ૪; અંક ૬. વા. લ. ર. ૨-૦-૦ નાગરિક: તંત્રી: રા. ચંદ્રશંકર અ. ભુચ. પુ. ૨; અંક ૨. વા. લ. ર. ૨-૮-૦ વિનોદ: વર્ષ ૧; એક અંક-૫. વા. લ. ર. ૩-૦-૦ પ્રગતિ: તંત્રી: રા. પરશુભાઈ શર્મા. પુ. ૧; અંક ૧૦-૧૨. વા. લ. ર. ૪-૦-૦ ઇંદીઅન ન્યુઝ: પુ. ૧૩; અંક ૩૩. ૩૫. વા. લ. શી. ૧૫-૬.

દાંતના રાણુગાર.

કાંગોમાં બોપોટો કામના છોકરા છોકરીઓના ઉપલા માળખાના તમામ દાંત વીંધણી વતી કોરી નાખીને પાતળા અણીદાર બનાવે છે. જોરોલીઓના કાઢીશ લોકો તેમનાં બાળકોને નવરાત્રી, સુવારત્રી ઉપલો એકજ દાંત પાડી નાખે છે. બોર્નિયોના ધખન તથા ડાયક લોકો તેમનાં બાળકોના ઉપલા ચાર દાંત વીંધાવી, માહે તારાના આકારની પીતળની રૂબો જડાવે છે, અને દાંતને કાળા રંગે છે, પરિણામે દાંત વહેલા પડી જાય છે. શ્રીધીપાઈનના બેગોલો લોકો કાનમાં લાકડાના ખુંટા બોડાવે છે અને ઉપલા દાંતોને કાનસ વતી ધસાવી શીલી દાંતના આકારના બનાવે છે, અને કાળા રંગે રંગી શેખામાં જોર વૃદ્ધિ કરે છે !

૨૫, જમનાબાઈ સહકર્મી સંવત્સરી—
ઉજવવા શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સોમંડળ તરફથી એક
સભા તા. ૮ મી એપ્રિલે મીસ એન્જનીઅરના
પ્રમુખપદે મળી હતી. પ્રમુખે, બહેન રતનબાઈ
મહેતાએ અને શ્રી. ચંદ્રશંકર પંડ્યાએ સ્વ. જમના
બહેનના ગુણો વિશે વિવેચન કર્યું હતું. મંત્રી બહેન
રસિકમણી દેસાઈએ સ્વ. પાર્વતીબાઈ દા. ત્રીસો-
બનદાસ સ્મારક ધનામી નિબંધની દરિદ્રાઈનું
પરિણામ આ પ્રમાણે બહેન ક્યું કહ્યું: (૧) સૌ.
વીરબાળા ઠાકી ૧. ૧૫; (૨) જં. કમળાબહેન શાહ,
૧. ૧૧; (૩) કુ. ચંદ્રપ્રભા લાકડાવાળા ૧.૯; (૪)
સૌ. રતનગૌરી દમણીઆ, ૧. ૭; (૫) સૌ. ચંદ્ર-
પ્રભા દલાલ, ૧. ૫; (૬) સૌ. વિજયવતી પંડ્યા,
૧. ૪; (૭) સૌ. કુસુમગૌરી મુન્ડી, ૧. ૩ આ
દરિદ્રાઈ માટે “બાળ-કહેર” નો વિષય રાખવામાં
આવ્યો હતો.

વનિતાવિશ્રામમાં ધનામ સમારંભ:—
વનિતાવિશ્રામની મુંબઈની શાખાનો પાંચમો વાર્ષિક
ધનામ સમારંભ-૧ લી એપ્રિલે કળવણી ખાતાના
પ્રધાન દિ. બ. હરિલાલ દેસાઈમાઈ દેસાઈના
પ્રમુખપદે ઉજવાયો હતો. શરૂઆતમાં સંજીત યવા
બાદ સંસ્થાના મંત્રી મી. બી. મહેતાએ ત્રણ વર્ષનો
હેવાલ રજૂ કર્યો. વર્ષ દરમિયાન સંસ્થામાં ૨૪
વિધવાઓ, ૧૨ પરિણિત સ્ત્રીઓ અને ૨૬ કન્યાઓ
રહી હતી અને એકંદરે ૧૭૨ સ્ત્રીઓએ સંસ્થાનો
લાભ લીધો હતો. વર્ષ દરમિયાન સંસ્થાની આવક
આશરે રૂ. દોઢ લાખની અને ખર્ચ સવા લાખનું
થયું હતું તે પછી શાખાની કેટલી વિદ્યાર્થીનીઓએ
કવિતા અને સંવાદો કર્યા હતા પ્રમુખે ક્ષેત્રમંદ
ભમેદવારોને ધનામ વહેંચી વ્યવસ્થાપકને તેના
કાર્ય માટે મુબારકબાદી આપી હતી.

કવિ ન્હાનાલાલ જન્મસુવણું મહોત્સવ:

ગુજરાતના કવિવર ન્હાનાલાલની ૫૦ મી વર્ષગાંઠ
નિમિત્ત મુંબાઈએ અને બીજાં શહેરોએ ઉત્સવો
ઉજવ્યા. મુંબાઈમાં અનેક લાખલો, સંવાદ, ગરબા
વગેરેના સમારંભ એ પ્રસંગે યવા હતા. બહેનોએ
એમાં આગેવાનીમંથો લાગ લીધો હતો. ઉલ્લે
દિવસે સર ચીમનલાલના પ્રમુખપદે કોન્વોકેશન
હોલમાં કવિને અભિનંદનપત્ર અપાયું; અને સૌ.
માણિકેનને સૌભાગ્યચંદ્રકથી વિશુષિત કર્યા. એ
પ્રસંગના સૌ. લેડી લક્ષ્મીબાઈના ઉદ્બોધે દંભેશ
માટે ચાંદ રહી નવ્ય એવાં હતાં. આ પ્રસંગ
નિમિત્ત ૧. ૨૫૦ નું પારિતોષિક આપી એક ઐતિ-
હાસિક નવલકથા દરિદ્રાઈથી લખાવી પ્રકટ કરવાનું
શ્રી જનલાલ અમરશી મહેતાએ નક્કી કર્યું છે.

મુંબાઈના જી. પી. (સુલેહના અ.મ.લ.દા.રો)ની
ચાલી પ્રકટ થયું છે તેમાં અનેક પુસ્તકો ઉપરાંત
લગ્નમજા નીસ ઉપર મહિલાઓ છે. ગુજરાતી
બહેનોમાં લેડી લક્ષ્મીબાઈ જન્મોદ્બનદાસ, શ્રી.
ચિવગૌરી જન્મર, સૌ. તારાબહેન માણિકલાલ,
લેડી પરસોતમદાસ શોકરદાસ, અને શ્રી મોતીબાઈ
માધવજીનાં નામ છે. એ સર્વ બહેનોને અમારાં
અભિનંદન.

ગરીબોની સારવાર માટે: મુંબાઈમાં
હોમીયોપાથી સજવડ વધારવા જવનરના નામે
ફંડ ચાલુ કરવામાં આવ્યું છે. આ ફંડ માટે
કેટલીક આગેવાન મહિલાઓએ પણ વનતોડ
પ્રયત્નો કરી સારો ફાળો આપ્યો છે જુદા જુદા
૧૧ વિભાગ તરફથી એ બહેનોએ કુલ રૂ. દોઢ લાખ
ઉપરનો ફાળો કર્યો છે, જેમાં એક ગુજરાતી બહેન
સૌ. કુસુમગૌરી કળીયાના પ્રયત્નોથી રૂ. ૨૫૦૦૦
લગભગની રકમ આવે છે. ગરીબો માટે જહેમત
ઉઠાવનાર એ બહેનોને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

જૈન સ્ત્રીઓ અને ગી. મુન્સી: જૈન ધર્મ ઉપર કહેવાતા આક્ષેપો મી. મુન્સીએ પોતાની નવલકથાઓમાં કર્યા છે તે સામે વિરોધ દર્શાવવા જૈન સ્ત્રીઓની એક સભા સૈા. ગુદાબખ્દેન ખેડવાના પ્રમુખપદે જૈન મહિલા સમાજના આશ્રય હેઠળ મળી હતી. જે વિરોધદર્શક કરાવે થયા હતા. શ્રી મંજુબહેન, સૈા. વિજયાશૈરી, શ્રી. મંજુલા, સૈા. ચંદનબહેન, કું. પુષ્પાવલી અને પ્રમુખ બહેને પ્રસંગને અનુસરતાં વિવેચન કર્યાં હતાં.

સમાજ સેવા: સુબાષના દિંદ મહિલા મંડળનો વાર્ષિક સમારંભ તા. ૯મી એપ્રિલે જળવાયો હતો. મિસિસ કાવસજી જહાંગીર પ્રમુખસ્થાને હતાં. રીપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે વર્ષ દરમિયાન આ સંસ્થાએ શીવજી, ગ્રંથજી, ગૃહકલ્પોજ ફર્સ્ટએડ અને હોમનર્સિંગ, અંગ્રેજી વગેરેના વર્ગો ચલાવ્યા છે. વાંચનાલય અને પુસ્તકાલયનો પણ સારો લાભ લેવાયો છે. ફંડની ખામી છે. ઉદારચિત્ત સ્ત્રી-પુરુષો હાય લેખાવશે ?

સુબાષની બીડી વાળનારીઓને દુઃખનોના માલીકો આરોગ્યને વિકસાન કરે એવી સાંકડી અને હવા અજવાળા વિનાની જગ્યામાં એસડિ છે. એ સ્થિતિ ટાળવા એ માટે લાઘસન્સથી અંકુશ મૂકવાઈ ૧૯૨૪ થી શરૂ થયું છે. દુઃખનદારો મોટી જગ્યા સુધી ખર્ચ કરવા માંજતા નથી. તેમના આ લોભને પરિણામે એ તરીબ બહેનોને સ્ટેડ પડે છે. આટલું છતાં એ દુઃખનદારોએ તેમનાપર ફળાણ કરી તેમનું એક રહેપુટશન કમીશનર પાસે એવી અરજ કરવા મોકલ્યું હતું કે ‘લાઘસન્સનો કાયરો રદ કરો’ સ્વાધર્મી હદ દોષ છે ?

કામ કરેા અને સાળાં રહેા: આપણું હાંદીમા પહેલાં ફળતાં કે પાણી ભરતાં અને સાળાં તાલ રહેતાં અમેરિકા ઈંગ્લાંડમાં વંદુરસ્ત રહેવા માટે હવે એજ ઉપાયો સૂચવાયા છે. મીસ હીલ્ડાં દલાસે એ રીડોનો ખાસ અભ્યાસ કર્યો છે તેમણે એક લાવજી તા. ૨૮ મી માર્ચે કાવસજી જહાંગીર દોલમાં આપ્યું હતું અને દુનર ઉચોચથી દર-વીજી વંદુરસ્ત કેમ થાય તે સમજાવ્યું હતું.

સ્ત્રીઓ કે મહિલાઓ ? રેલ્વે ટ્રેનોના હેલા અને બીજા વર્ગના ડબ્બાઓ ઉપર “ લેડીઝ

(મહિલાઓ) માટે” એવા સમુદ્ધે લખાય છે જ્યારે ત્રીજા વર્ગના ડબ્બા ઉપર “ સ્ત્રીઓ માટે” એમ લખાય છે. પહેલા અને બીજા વર્ગમાં મુસાફરી કરતી સ્ત્રીઓને માનાયે ‘ મહિલાઓ ’ કહેવામાં આવે છે, તે ત્રીજા વર્ગે શું ગુન્હો કર્યો ? આ સંબંધી ચર્ચા લમણાં વર્તમાનપત્રોમાં હોઈ છે.

રાજકુમારીઓનો પોષાર: “ કોનોકલ ” પત્રમાં થોડા સમય પહેલાં એક રાજકુમારીએ પોતાના વર્ગની સ્ત્રીઓનાં દુખની ક્ષત્રી એક લેખ દ્વારા દર્શાવી હતી. એવાજ બીજે લેખ બીજા એક રાજકુમારી તરફથી લખાયેલા પ્રદ્ધ થયા હતા. લેખમાં રજૂ કરેલી વિગતો જોતાં જણાય છે કે એ રાજકુમારીઓ નને રાજરાણીઓની સ્થિતિ સામાન્ય વર્ગની સ્થિતિ કરતાં પણ ખરાબ છે. મોટાં કહેવાય છતાં નથી તેમને સ્વતંત્રતા, સત્તા કે મુખ. બ્રિટિશ રાજ્ય પણ તેમને ન્યાય આપવા અસમર્થ છે.

સ્ત્રીઓની કાઉન્સીલ: “ મુસ્લીમ કોનોકલ ” માં લેખ લખતાં શ્રી. અતિયા બેગમ સ્ત્રીઓની અત્યારની રોચનીય સ્થિતિનો ચિતાર આપે છે અને એમાં સુધારા કરવા માટે સ્ત્રીઓની એક કાઉન્સીલ દિલ્હીમાં સ્થપાવાની સૂચના વાઘસ-દાયને કરે છે.

સાન્ટાક્રુઝના લેડીઝ કલબ તરફથી એક સંગીતનો જલ્સો તા. ૪ થી એપ્રિલે રાતના થયા હતા. જે વખતે સંગીત અને સંવાદોનો આદદાઈક કાર્યક્રમ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. ગુજરાતી બહેનોએ જરબા પણ ગાયા હતા. આ સમારંભ માટે ઉત્સાહી મંત્રી સૈા બહેન સરોજિની રહેવાને ખાસ ધન્યવાદ થયે છે. સાજ લેનાર બહેનોને તેમની સફળતા માટે અભિનંદન.

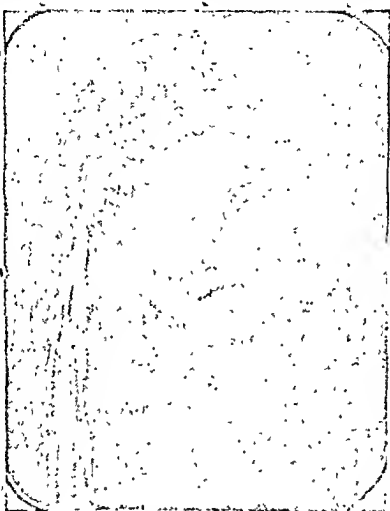
રાષ્ટ્રીય સપ્તાહ દરમિયાન વીણપાણીની રાષ્ટ્રીય સાળાએ તા. ૬ થી એપ્રિલે કાંતવાની અને તા. ૧૩ મીએ પાંજરાની હરિકાંઠાઓ ગોઠવી હતી. સાળાના વિદ્યાર્થીઓ દર માર્ચે ફસ રતલ જરેલી પૂણી નતેજ બનાવી લે છે. આ હરિકાંઠાઓમાં કન્યાઓએ તેમજ શિક્ષિકાઓએ ભાગ લીધો હતો. ઉપરાંત સ્ત્રીઓની એક સભા પણ થઈ હતી.

જયદેવી કુમારી મંદિર મલાડનો ૫ મો વાર્ષિકોત્સવ માર્ચની આખરમાં જળવાયો હતો.

મ. શ્રીમતી જયદેવીએ ૪ વર્ષ સુધી આ શાળાનાં પ્રાથમિકશિક્ષા તરીકે સુદૃઢ સેવા બજવી હતી. એ શાળાને લાગુ હત્યાઓ મોટી સંખ્યામાં થે છે. ફંદગી પત્ની જરૂર છે. સમાપ્ત ૨, ૩૦૦ મર્યાદા દર્શાવે.

૩. ૨૦૦૦ નિશાળ્યા; બનીને પણ એમાં સામેલ હોય. ચાર હદામાં ગાંધીજી કરી બાઈ સાદેબ ચાલી નીકળ્યાં અને માસ્તર દગા તેવા પઈ રહ્યા. એ ચાહેને બચવા સેશન્ય બહુને કોની અને ફંદગી સહ કરી છે.

દિંદુ મ.
દિવા મં-
છળ પ્રજા
મુશ્કાલી દિ
યા અંકરે-
ત્રવરમાં તા.
૩ છ જે-
પ્રોથે ચી
મોલી મોરી
મોલેશાવના
પ્રમુખ પદે
જી હતી.
વચન ૫૦૦
શીલોએ દા-
જરી આપી
હતી. બાળા-
ઓના મ-
રણ અને
સંવાદ તે-
મજ કસરો
પનાં દનાં
પ્રમુખે શા.
મળી બ્લેન
પંદવાએ. શા.
સચિવા મોરી
રોકરે તે-
મજ શી.
બીજી બેન
છળા બાળાએ
વિરેચન રાઈ દનાં. કમીરી સુંદાવ બાર શેત્રાવરો
વિજાળી દને!

શ્રીઓને
વિરેધ: તા.
૧૧ મી માસે
શાળપુત્રી શા-
કુંદલા રાજે
આયકવાદના
પ્રમુખપદે શ્રી-
ઓની એક
બંદર સભા
મળી હતી.
જેટાકા રા-
જ્યને કાવરો
લગ્ન મુખ
ભોજવવા દે-
વાની પ્રજાની
અજ્ઞ માન્ય
ધનાં પ્રજા.
આજીને પ-
કરી પ્રજાને
સોની દેવાની
મિલ્કતેદને સ-
તા આપે છે.
બ્રિટિશ રા-
જ્યમાં દને
આવે કાવરો
નથી.

મિશિસ મુન-ચાદ-સેન.

સેનમાં રાષ્ટ્ર મેનન જગાડનાર મ. ડો. મુન-ચાદ-સેનનાં
વિધવા અને સો-વડનાં આરોવાન-એમિ:
કાશ સમયમાં દિંદુ આપનાર છે.

આશ્ચર્યને બરોડે આવી: આપના બેઠ
આશ્ચર્ય મળવાને મારે મારણ પામુમરો મોખ
રોડ. જાર જણવી એ રોજીએ રોકે ભારવન્દી
પામેલી રોજીને જાણવી હતી પશુપતિ દિવો

દને સમાજે કાશ રાઈ દને અને લખનો વચ
એ કન્યા મરે ૨૨ અને મોરાર મારે ૨૧ થી
તેને ખાદે રજાની ૨૧ અને પોશાનો ૨૦ કાશનો
બાપના મદદામને અજ્ઞ કરી એરો વળ કાશ
કોઈ છે. મજ મરે મદદામ આપવ જવા મો
પ્રેરિનિધિમંડળ રજાપુ છે.

તપોધન મહિલા પરિપક્વ પેટલાદમાં તા. ૨૫ મી માર્ચે ૪૦. કમળાવદ્ધી પ્રદલાદલના પ્રમુખપદે સ્થળી હતી. તેમણે પોતાના બાપલુમાં જ્ઞાતિની અનેક કુટુંબો ઉદ્દેશ્ય કરી તે દૂર કરવાની જરૂર જણાવી હતી. બીજા બહેનોએ પણ પ્રસંગોચિત વિવેચન કર્યા હતાં. હસ્તકળાના નમુનાનું એક પ્રદર્શન પણ બરાણું હતું.

એક અનુકરણીય ઉત્તરણી અમદાવાદની શુજરાત સાહિત્ય સમાજે ગોઠવી હતી જેમાં ૧૦૦ ઉપર સ્ત્રી પુરુષોએ ભાગ લીધો હતો. ચંડોળાના નરસિંહજીની આસપાસનો તમામ ભાગ, સાક કસાવવામાં આવ્યો હતો અને બધે પાણીનો છંટકાવ કરાવવાથી સ્વચ્છતા અને ઠંડક આનંદદાયક બન્યાં હતાં. ઝરે દર્શિકો બાંધવામાં આવ્યો હતો દોરડા જેવવાની, દીમારની, કીકેટની તથા બોખુ વગેરે રમતો યથા હતી. ઇંગ્લેન્ડ શુજરાતી મુખ્ય સચિત્ર માસિક અડવાડીક મોટી સંખ્યામાં આડ તળે મૂકવામાં આવ્યાં હતાં અને વાર્તાલાપ તથા આનંદ વિનોદમાં સમય વ્યતીત થયો હતો. યાદ આવેમની મારીતરીની ખુબીઓ તથા જ્ઞાની શ્રેષ્ઠતા શ્રીયુવ રવિચંદ્રે રાવળે સમલભ્યા હતા કે વાગે બદાપાણી રાખવામાં આવ્યા હતાં અને પાા વાગે બધા દૂધપાક પુરીનું જમણું જમ્યાં હતાં.

લીંબડીમાં બાળ-દોરપીટલ: રાજકુટુંબની ઉદારતાના પરિણામે જે માસ થયાં આ દોરપીટલ ચાલુ થયું છે. માર્ચનો ૨૪ મી એ પોરબંદરના ના. મદારાણીએ તેમના માતૃશ્રી લીંબડીના ના. મદારાણી અને ભાણીથી ના. યુવરાણી સાથે એ દોરપીટલની મુલાકાત લીધી હતી મીસ રાજે તેમને બધું ફેરવીને બતાવ્યું હતું. લગભગ ૫૦૦ ઉપર બાળકોને કપડાં અને દુધ આપવાની તેમજ ન્દવડાવવાની ગોઠવણ પણ રાખી છે. ના. યુવરાણીશ્રી અને રાજકુમારી પ્રતાપબા નતે અઠવાડી-આમાં જે પખત ઢાઝરી આપી બાળકોની માવજત કરે છે. રા. બ. ત્રેવેચલના પુત્રી ગોદાવરી બહેને પણ પોતાની સેવા કરી છે. ના. મદારાણીશ્રીએ ૩. ૧૦૦૧ ની મેટ આપી પોરબંદરમાં એવી દોરપીટલ બોલવાનું વચન આપ્યું હતું. બીજા દેશી રાખી આ શુભ પ્રસંગનું અનુકરણ કરશે ?

શ્રીમહિલા વિદ્યાલય-ભાવનગર દીવાન પરામાં શ્રી સંકરપ્રસાદ દેસાઈવાળા મદાવદ્ધી નિવાસમાં ફેરવવામાં આવ્યું છે. વિદ્યાલયમાં અભ્યાસ કરવા માટે જે પારસી બહેનો નવસારીથી ભાવનગર આવેલ છે અને તેથી મેટ્રિકના વર્ગ પણ બોલવામાં આવ્યો હોવાથી તે પૂર્ણ માધ્યામિક શાળા બન્યું છે.

વાંકાનેર કન્યાશાળાને હનામે બેંચવાનો સમારંભ રાજમહેલમાં રાજમાતાને પ્રમુખપદે કે જ એપ્રિલે ઉજવાયો હતો. પ્રમુખે પોતાના બાપલુમાં કન્યા કેળવણીની ખાસ અગત્ય જણાવી માતાના બોળામણીજ તેની ચર્ચાત કરવાને આમદ કર્યો હતો આ હનામને સમારંભ ૨ મોહનલાલ ખંધડીઆએ પોતાની પુત્રીના લગ્નની ખુશાલીમાં કર્યો હતો.

કાડિયાવાડ સી-કેળવણી સંમેલન: કાડિયાવાડ સી-કેળવણીના ઉત્કર્ષ અર્થે વ્યવહાર થાય છેપાયો અને માર્ગોની વિચારણા કરવા રાજકોટમાં એક સી-કેળવણી સંમેલન એપ્રિલ માસની તા. ૧૫ ૧૬ અને ૧૭ ના દિવસોમાં બરાણું હતું. સંમેલનનું પ્રમુખપદ ગોઠવના યુવરાણી શ્રી. રાજકુવરબાએ સોંપાવ્યું હતું. સ્વાગત-પ્રમુખ તરિકે રાજકોટના દિવાન શ્રી. શ્રોફનાં પત્નિ મંજાગૌરી અને સ્વાગત-ઉપપ્રમુખ તરિકે ડો. રૂપમાળાબ મસુરેકર અને મીસીસ હલપદરામ શુક્લ હતાં. સદસ્યનીઓની જવાબદારી કુમારી પ્રેમલીલા મહેતા અને વિદ્યાવદ્ધી વિકૃલદાસ ત્રિવેદીએ સંભાળી હતી.

૨૫૦ ની સંખ્યાસહ કરાંચીના શ્રીમતી સરસ્વતીબી ચૌધરી ત્યાંની મ્યુ. માં સમાસદ થવા માટે હમેશ્વારી કરે છે આ શેવમાં એ પ્રથમ મહિલા છે. તેમણે સીધી પ્રાંતિક અને કરાંચીની છલ્લા કોન્ગ્રેસ કમિટિના ઉપપ્રમુખ તરીકે કામ કર્યું છે. અમે તેમને વિજય હમ્મીએ હીમે.

ગદેસુર યુનિવર્સિટી તરફથી એ રાખવા માછ-સાધાધીશના ધર્મપત્ની શ્રી. પાર્વતી અમરબને બાપણે આપવાનું આમંત્રણ થયું છે. આ માન મેળવનાર તે પેઢેજાં દિંદી બેન છે. તેમણે એક સપ્તમ " સ્ત્રીઓની પ્રતિ " વિષે મદારાણી કોલેજના દોલમાં તા. ૧૧ મી એપ્રિલે

નાયું હતું અને શ્રીવર્ગની સુરક્ષાઓ અને જરૂરીઓ જણાવી હતી.

સ્તુત્ય હુકમ ! ત્રાવણકોર રાજ્યના શીરતાલાઈ મંદિરના ઉત્સવ પ્રસંગે બિજલસ ગીતો ગાવાનો વિવાજ લાંબા સમયથી પડ્યો છે. આ હુકમ વિવાજ બંધ કરવાનો એક સ્તુત્ય હુકમ ના. મદારાણીએ પ્રકટ કર્યો છે. આમલા કોઈ રાજની હિમત નહોતી ચાલી. મદારાણીને અમારા ધન્યવાદ.

ધરણ્યાં માટે ખુન ! બાળકોને ધરણ્યાં ખેરાવવાં એટલે બદમાશોને હુક અને ખુન માટે લેવો જન આપણું. માળાપોના મોટાબના બોલા ખ્યાલને ખાતર નિર્દોષ બાળકો નહામાં માર્યા નવ છે કોઈમગ્નુરમાં ઉઠલી રમજાન હદના પ્રસંગે એક મુસલમાન બાળકોને તેનાં માળાપે ધરણ્યાંથી લાલી દીધી. કોઈ બદમાશ તેને લપાડી ગયો અને ધરણ્યાં કાઢી લઈ તેણે ખુન કયું. માળાપોને અક્ષય આવશે ખરી !

દેનીસ રમનાર ગુલ્લીબુઝી : મદારાણી શ્રીમતી માલવી પટવર્ધન, બી. એ. જાણીતી દેનીસ રમનાર છે. બીજા બહેર પ્રશ્નિ સાથે ગુલ્લીબુઝીની ફરજે પણ સંભાળે છે. થોડોસોડીકલ નેરાનલ દાહસ્કલ અને કાલેજની વિદ્યાર્થીનીઓના વસતિગૃહનો તે સુપ્રીન્ડેન્ટ હોવા ઉપરાંત અલ્ફ આઈડની હીસ્ટ્રી-કટ કમીશનર છે. શ્રીઓને મદારાણીમાં દાખલ કરવાની વિનવિ કરવા ગવર્નર પાસે ગયેલા ડેપુટીસનની તે એક સભાસદ પણ હતી.

મતાધિકાર : મધ્ય પ્રતિાની ધારાસભાએ ઠરાવ પસાર કરી શ્રીઓને મતાધિકાર આપવાનો અને ધારાસભાના સમાસદ થવાનો અધિકાર આપવાનો ઠરાવ કર્યો છે. ફક્ત એકજ મહેરબાન વિરૂદ્ધમાં બોલ્યા હતા. આ ઠરાવથી એ પ્રાંત દ્વિંદના બીજા પ્રતિાની દરોશમાં આવી ગયો છે.

સંસાર સુંધાશ પરિધઃ (મધ્ય પ્રતિા) ની બીજા બેઠક મોરસીમાં લાલા લાજપતરાયના પ્રમુખપદે વા. ડી. એપ્રીસે મળી હતી. પ્રમુખે પેટાસાવિઓને એકત્ર કરવાની, તેમજ પદાના વિવાજને અને વિધવાવિવાહ પ્રતિબંધ દૂર કરવાની દિમાશવ કરી હતી. અસ્પૃશ્યતા નિવારણ માટે સ્ત્રી. અર્ધાંશમારક ફંદમાં રૂ. ૧૦૦ ભરાયા હતા.

પોંજી પડો તોઠધો : આસામના પ્રદેશમાં

પડાનો સખ્ત વિવાજ છે, પરંતુ પોંજવા કાંતવાનો ઉલોગ દાખલ થયાથી એ વિવાજને સખ્ત થા લાગ્યો છે. લાઈ લક્ષ્મીદાસ પ્રશ્નોત્તમ ત્યાંનો અહેવાલ આપતાં જણાવે છે :

“ પોંજણના રણકારે પડાનશીન, બહેનોનો પડો તોડી નાખ્યો; એક પછી એક બહેન ધરમાંથી બહાર નીકળી પોંજણની આસપાસ ટોળે વળી ગઈ. કેટલાં સુંદર, કેટલાં ઝીણાં, અને કેટલાં જલદી, અમે પણ શીખીએ, અમને પણ જરૂર આવડે. બહેનોનો ભંજ અને આનંદ માયજ નહિ. ”

રાજાને ગમી તે રાણી : ને છાણાં વીણતી આણી-આ કહેવત કપુરથલા નરેરો સાચી પાડી છે. ત્રણ વર્ષ પહેલાં એ રાજ સ્પેનની રાજધાની માડ્રીડમાં ગયેલા. એમના હોટલમાં ફળ વેચવા આવતી એક ખુબસુરત છાકરી પર એમની નજર પડી તે તેનાં લાગ્ય લપડયાં. કીમતી હીરાઓની ભેટ આપાઈ. વખત જતાં મદારાણી પદ આપવાનું નકો થયું. સેનેરાટી મદારાણીપદે મ્હાલવા દિંદ આવી. પણ બીજા પોંજ રાણીએ ભેઈ મગજ ફટકયું. દમણાં તે પોતાની છાકરીને લઈ ચાલી ગઈ છે અને ન્યુયોર્કમાં રહે છે. મદારાણ મનાવવા પાછળ ચલા છે.

દ્રૌપદીના ચીર પૂરનાર : નેપાળની એક રાજકુમારીને કોઈ બદમાશ ફોલલાવી હીરાલાલ અચલાલ નાગના મારતાડીને રૂ. ૧૩૦૦ માં વેચી હતી. એ બાળવની નજૂ થતાં એક નેપાળી યુવક ખડગબદાહુરસિદે હીરાલાલનું ખુન કયું. કોટે તેને આઠ વર્ષની સજા ફરમાવી. એ વીર યુવક કહે છે, મેં ખુન કયું છે, છતાં હું શુદ્ધેગાર નથી. શ્રીઓનો પવિત્રતાના રક્ષણને ખાતર મેં આ કયું છે.” જાણવાની સૂચના કોમોની શ્રીઓએ અને બીજાં કેટલાંક મંદળોએ આ વીરની સજા માફ કરવાની સરકારને અરજ કરી છે. દ્રૌપદીના ચીર પૂરનાર કૃષ્ણે એના અપમાનના બદલા માટે કૌરવોનું નિકંદન કાઢ્યું હતું, તે એકાદ નરાક્ષસ ખડગબદાહુરના ખડગનો ભોજ થયો તેમાં શું વધારે થયું છે ? એવા વીરોને સજા ન દોવ; માનપત્રા આપવાં જોઈએ.

શ્રીઓનેજ હુંદનારા બે બદમાશોનો મુન્દરો અડીપોરમાં આંખો હતો. એ બન્ને એક

ટાળીનાં સમાસદો છે. તેમણે નવાજ રસ્તો શોધી કાઢ્યો છે. તેઓ બપુકાદાર ગૃહસ્થ ભેવા પોશા-કમાં નાચનારીઓને ત્યાં જતાં અને પોતાને મોટા શેઠીઆ જણાવી અમુક કેકાણે ‘પારી’ છે કહીને તેમને તેડી જતા. નાચગાનથી સારી રકમ મળશે એવા લોભમાં કીમતી વસ્ત્રાલંકાર સહજે એ બિચારીઓ જતી. રસ્તામાંજ કોઇ એકાંત સ્થળે રીતોલ્લસ બતાવી એ ‘શેઠીઆ’ બધા દાંડીના ઉતારી લેતા.

બર્માન શ્લોકોની ‘પરિષદ, ગેયમાં તા. ૨૨ મી માચે’ મિલિસ દો થાનતાં પ્રમુખપદે મળી હતી. પ્રમુખે પોતાના બાપજીમાં જાપાનીઝ સ્ત્રીઓની સ્થિતિ વિષે જણાવી તેમની જેમ સ્વતંત્ર યવાદું કહ્યું હતું, અને જાપાનની જેમ બર્મા પણ સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર થાય એવી ઇચ્છા દર્શાવી હતી. સ્ત્રીઓની એક જનરલ કાન્ફરન્સીય રચાપવાના અને સ્વદેશી વસ્ત્રો વાપરવાનો આગ્રહ કરનારા કરાવો થયા હતા.

સ્ત્રીધન ઉપર પતિનો હકક: રંજનના ગૃહસ્થની પત્ની મરી જતાં તેના ધરેણીનો કબજો માશીએ લઈ લીધો તે મેળવવા પતિએ રંજનની કોર્ટમાં દાવો માઢ્યો. ડાઈક્ટેટી ચુકાદો તેની તરફેણમાં આપ્યો. માશીએ પ્રીવી કાન્ફરન્સીયમાં અપીલ કરી એ ધરેણી માત્ર ખેરવા અપાયા હતાં એમ જણાવ્યું. ધરેણી દાવો વખત બાહ પાસે રહ્યાં હતાં. બીજ સંલેગો લેતાં ધરેણી બાહનું ‘સ્ત્રીધન હતું’ એમ ઠરાવી તેનો કબજો પતિને સોંપાયો છે.

નારી પૂજના નમૂના । (૧) દાદર (મુંબાઈ) માં એક ૫૫ વરસના સુતના મોઢ વણિકે ૧૨ વર્ષની એક કન્યા સાથે લગ્ન કર્યા. કન્યાનો પિતા બાવનગરની દસા શ્રીમાળી જ્ઞાતિનો છે. વરરાજાએ દર વર્ષે રૂ. ૫૦૦ સસરાજને આપવા કબુલ્યું છે. કેટલા વર્ષ સુધી તે જણાયું નથી. લાકડામાં જતાં મુધી હશે તે સસરાજ બહુ મોટી રકમ નહિ ખાટે! કોઈ દલાલ મારફત સોદો થયો છે. (૨) કંજરી (નડિયાદ પાસે) મા એક હલમખાઈએ પત્ની પાસે ન્દાવાને ગરમ પાણી માન્યું જે તેણે આપ્યું નહિ એટલે તેના આ પૃથ્વી પરના પ્રભુએ કુદાશી મારી તેને સ્વર્ગમાં

વિદાય કરી; મેલસ્ટ્રેટ તેની કબર કરી ત્રણ વર્ષ માટે સરકારનો મહેમાન બનાવ્યો । (૩) દાદર (મુંબાઈ) માં રહેતી સામજી રાયશીની ૧૬ વર્ષની પત્ની દેવકી બાઈએ ૧૧ માસની પરણેલી છંદગી પછી કુવામાં પડી આપઘાત કર્યો. મરનારના બાઈએ જીભાની આપી કે. તેનો પતિ તેના પર જીવમ ગુન્નરતો હતો. (૪) “ સૌરાષ્ટ્રમિત્ર ” માં “ ઔદિવ્ય ખરેડી સમવાચની બાળવિધવા ” ને નામે એક ખ્દેન જ્ઞાતિની ખ્દેનોની દુઃખ ભરી કથનીઓ નોંધે છે. એ કથનીઓ વાંચી કોઈ પણ સહૃદયી માણસના રંવાડા ઉઠાં થઈ ન્ય એમ છે ! (૫) અમદાવાદના જમનાદાસ મોતીલાલની પત્ની બાઈ લક્ષ્મીએ પતિ સાથે અધકા થતાં પોતાના કપડાં સળગાવી દીધાં. તે આલ્લવવાની દરકાર કરવાને બદલે વખતે ધરની બીજ વસ્ત્રો સળગશે એવા ભયથી પતિદેવે પત્નીને ઉઠાવીને બારીમાંથી નીચે ફેંકી દીધી । પરિણામે તે ઇશ્વરના દરબારમાં જવાબ માંજવા ગઈ છે. (૬) પડધરીના રા. ગોલ્લકાસ અમરશીની પુત્રી સાન્તાએ પંદર ચોનાસાં પૂરાં નથી જોયાં. લગ્ન પછી પિયરનું આંગણું નથી ભાળ્યું. પુત્રીના દિદાર લેવા તલસતી માગી એક દિવસ તેના સસરાને ગામ ગઈ. તેજ રાતે મેડામાંથી અચાનક અવાજ સંભળાયા. કહેવાય છે તેના પર ઘાસતેલ છાંટી તેને સળગાવી દીધી. આલ્લવવાનો પ્રયત્ન ન કરે માટે તેને પકડી રાખી પણ પોતાને કાળ લાગતાં છોડી દીધી. એને પાટા બાંધવા સસરાના ધરમાં કપડું પણ નહોતું. પોલીસે આવી તપાસ કરવાના અખાડા કર્યા છે । (૭) યાજ્ઞાન સેસન્સમાં ૧૮ વર્ષની હમરના એક પતિદેવનો કેસ ચાલ્યો. તેની ખ્દેનને તેના સાળા સાથે પરણાવી હતી માતૃશ્રીએ ફરિયાદ કરી કે ‘ દીકરા હું’ તો તારી સાથે મુખમાં મ્દાવે છે પણ મારી દીકરી દુખી છે. ’ પતિદેવને ખ્દાનું મળ્યું. તકરાર સર પડ્યો. પરિણામે એક દિવસ પતિદેવે કુદાશીથી પત્નીની પૂજા કરી-બાઈ મરી ગઈ. જીભાનીના અભાવે કોર્ટે ફક્ત ૧ વર્ષની કેદની સજા કરી. (૮) જમનાબાઈ નામે એક ૧૮ વર્ષની બાઈને તેના પતિ અને મામાએ બીજ ચાર માણસો સાથે મળી એક ચારડીમાં લગ્નતજ દોઢ મહિને પરી

રાખી હતી અને તેના પત્નમાં તથા હાથમાં હોથ-
ડની બેઠેલો નાંખી હતી. આટલું બોલું હોય તેમ
તેને લાગે સમય મોરાર પછી આપરામાં નહોતો
આવે. બાળકો ગુલો-એ હોને કે પવિ તેની
સાથે ધાતકી રીતે વર્તેલો હોવાથી તે તેને ત્યાંથી
ચાલી ગઈ હતી ! (૬) મદમદ નામના એક
મુસલમાનની પત્નીએ બસરા જવા કોઈ મિત્ર
પાસે રૂ. ૧૦૦ લઈના આપ્યા. પરિવેરે તે
માંગ્યા પત્નીએ આપવાની ના પાડી એટલે આટલે
એટલી પત્નીના મુખ પર નાંખી તેને ગંભીર ધલ
કરી. (૧૦) સીતાપુર છત્તીમાં એક સાસુએ
પુત્રવધુને તેની છાત્રી સાથે સળગાવી મૂકી. વડ
સાસરે આવ્યા પછી સાસુના બે દીકરા ગુજરી
ગયા તેથી વડ ખરાબ પત્રવાંતી ગણાવી !

ઓશિયા.

ચીનની સ્ત્રીઓએ હવે જુનાં જાહેરો ફગાવી
દીધાં છે અને હવેપણી પ્રગતિ કરતી નવ છે.
બાળકોની જીવન પદ્ધતિ નવ થતી નવ છે.
પહેલાં જીવન મામાનો છાત્રીએને પેસાદાર કુટું-
બોને વેચી દેતાં. એવી છાત્રીઓની સ્થિતિ શુભામ
લેખી હતી. હવે તેઓ ઇત્ત પુત્રીઓ ગણાયે અને
તેમને કેળવણી લેવાને તેમજ લગ્ન કરવાને દક્ષ
રહે. પોષ્ટ તરીકે ઔદ્યોગિક લડતોમાં પણ
સ્ત્રીઓ સુદાર કામ બળવે છે. તેમના લીસ્ટ પાર્ટીની
એક ખાસ સ્ત્રી સંસ્થા સ્ત્રીઓને રાજકીય દક્ષોત્ત
લાન કરાવવા તત્તોડ પ્રયત્નને કરી રહી છે એક
સ્ત્રી હમણાં જ મેલ્ટ્રેટ નીમાઈ છે અને એ ત્રણ
સ્ત્રીઓ જુદા તરીકે કામ કરવા ચુકાઈ છે

મિસિસ જુન યાટ સેન: ચીનની પ્રભને
ભગત કરનાર મહાન નરની આ વિધવા પોતાના
પતિના આદર્શો સફળ કરવાના સગીરય પ્રયત્નો
કરી રહી છે. સ્ત્રીઓને રાજકીય શિક્ષણ આપવા
એક વિલાસય પોતે ચલાવે છે. તે માને છે કે
સ્ત્રીઓ ફક્ત સારી પત્ની અને સારી માતા બને
એટલું જ નહિ પણ સારી શહેરી બને એવું
શિક્ષણ તેમને આપવું જોઈએ ચીનની સ્ત્રીઓના
દક્ષ મટેની તેની લડત વધારે ભેરવાર થતી નવ
છે. હિંદી મંદાસલાના આમંત્રણને માન આપી
શ્રી રાજ્યમાં એ મદિલા હિંદ આપનાર છે

સમાનતા માટેના આંતર રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી-દિન
કુશિચિંજ અને નાનકીનમાં ચીનની સ્ત્રીઓએ લગ્ન-
રેખા સંખ્યામાં વધારો હતો. " બન્ને ભત્રીની
સમાનતા, " " બહુસીનો, બાળકોનો રિવાજ
દૂર કરો, " " અમને લગ્નની અને કુટુંબની
સ્વતંત્રતા જોઈએ છે " વગેરે મુદ્દાઓએ એ લડ-
તનો ખ્યાલ આપતા હતાં.

૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાં મેસોપોટમીયામાં
એક મહારાજા હતો. આ રાજ્યની રાજધાની
હરના ખંડીકેરો બેઠાં ને પ્રતિભાઓ વગેરે
મળ્યાં છે તે ઉપરથી જણાય છે કે તે જમાનાની
સ્ત્રીઓ અત્યારની વૃદ્ધની સ્ત્રીઓ જેવીજ ફેરવેબલ
હતી અને હાથમાં ' લેનીટી બેન્ક ' -પાકીટ રાખતી
જેમા આપરી, દાંતકી અને પાવડર વગેરે વસ્તુઓ
રહેતી.

આફ્રિકા.

ઇજિપ્તમાં હમણાં વસ્તીની ગણતરી કરવામાં
આવી છે. ૧૯૧૭ માં ૧,૨૭,૫૦,૬૧૮ ની વસ્તી
હતી તે વધીને ૧,૩૧,૬૮૭,૫૬ ની થઈ છે. ૧૯૧૭
માં સ્ત્રીઓ પુરુષો કરતાં વધારે હતા; અત્યારે
૬૦૦૦૦ સ્ત્રીઓ પુરુષો કરતાં વધારે છે.

સ્ત્રીની આંખમાં ઝેર: ટ્રાન્સવાલ પ્રદેશના
પોલિટેક્નિક મામમાં રહેલી મિસિસ ક્વીથીયાને
પોતાના આજમાં એક સપ્ત જેવાં તેના ઉપર
પાવડા વતી હુમલો કર્યો. સપ્તે પાછા ફરી તેની
આંખમાં પોલ્ટું ઝેર નેડ્યું, જેથી અત્યંત દર્દ
થયું હતું સપ્તે પાસે આવીને કાઢી ન શકે ત્યારે
આ પ્રમાણે હુમલો કરનારની આંખમાં ઝેર નાખે છે.

યુરપ.

ઈંગ્લેન્ડ: સેન્ટ્રલ ટેલીગ્રાફ સર્વિસના ચીફ
સુપરવાઇઝર તરીકે મીસ. એચ. ઇ. લોલીસ અને
લંડન વૃત્તીવરસીયના વલ્લભાનના પ્રોફેસર રીક
મીસ બીએટ્રીસ એન્ડ્રુસ, એમ. એ. નીમાયાં છે.
× × બીરટલની રાયલ ઇન્ફર્મરીના ગર્ભવતી-
વિમાનમાં મીસ લીડી બેરની નીમણુંક કરી છે.
આ ત્રણે પદ ઉપર પેલીવાર મદિલાઓની
નીમણુંક થઈ છે.

સમાન મતાધિપતિ: થોડો સમય ગયાં
પુરોહીની જેમ રા વર્ષની ઉમરની સર્વ સ્ત્રીઓને

મતાધિકાર આપવાનો કરાવ પાસમિન્ટમાં આવી
છે. કન્ઝર્વેટીવ પસારો એક ભાગ એની તરફેણમાં
છે. જ્યારે બીજા વિભાગો વિરોધ કરે છે પ્રધાન-
મંડળ તરફથી વડા પ્રધાને જાહેર કયું છે કે
દિવાને આમની આવતી જાકમાં એ માટેનું બીજ
રજી થશે. આ બીજ પસાર થશે તેા કેટલાક
વિભાગમાં સ્ત્રી-મતદારોની સંખ્યા પુરુષ મતદારો
કરાતાં વધી જશે.

ફેશનની પ્રગતિ વિશે માન્ચેસ્ટરમાં મી.
ફ્રેન્ચે બાપલ આપનાં જણાવ્યું હતું કે અત્યારના
હંકા ચલુઆ ઇંગ્લાંડમાં ૨૦૦ વર્ષ પહેલાં પહેરાતાં
હતાં. કપડાં પહેલવેળા દેશ સારોને લોકવાને
નહિ પણ રાણગરવાનો છે. ધર્મશૂરો અત્યારની
ફેશનને અનીતિની ઉત્તેજક હતી વગેરે કાઠે છે
પણ વખત જતાં એ વિરોધ બંધ પડશે. ફેશન
નથી હોય ત્યાં સુધી આપણને અભયથી લાગે-
જુની થાય એટલે ટવાઈ જઈએ.

ટેલીફોનથી લગનને કરાર કરવાનો બનાવ
લીવરપુલ અને લંડન વચ્ચે બની ગયો.
પરિણામે લંડનના પેલેડીઅમ યીએટરની
કી મીસ ફીરડોરસ લીવરપુલના એક એક્ટર
મી. મેન લેબીન સાથે લગનની આંકડી જોડાઈ છે.
એ મટે પે.વાની માતાની સંમતિ પણ કન્યાએ
ટેલીફોનથી જ મેળવી હતી

યૂનીવર્સિટી અને સ્ત્રીઓ: ઓક્સફર્ડ
યૂનીવર્સિટીના કોન્ઝર્વેશન તરફથી ૨૨૦ સહીઓ
સાથે એક અરજ કરવામાં આવી છે જેને
કરાવ કરવાની સલાહ આપે છે કે કાંઈ પણ વર્ષમાં
૨૫૦ થી વધારે અથવા પુરુષોની એક ચતુર્થાંશ
સંખ્યાથી વધારે સ્ત્રીઓને મેટ્રીકની પરિક્ષામાં
પાસ કરવી નહિ. અરજ કરનારા માને છે કે
યૂનીવર્સિટીમાં પુણેવું પ્રમાણ વધારે રહેવું
જોઈએ ! આજને યીંગડાં મારવાના મિથ્યા પ્રયત્નો
શા મટે કરના હશે ?

યૂનીવર્સિટીમાં સ્ત્રીઓ: ઓક્સફર્ડ યુની-
વર્સિટીના વિદ્યાર્થી મંડળમાં પેલીજ વાર એક
વિદ્યાર્થીનીને જાલવાનો પાવાનથી અપાઈ હતી.
" સ્ત્રીઓની કાયેજે જગીનદોસ્ત કરી નાખે "
એ વિષય ચર્ચા માટે રખાયા હતા. સમરસીત

કોન્ઝર્વેટીવ સોસાયટીની પ્રમુખ મીસ સપરવેડે એનો
વિરોધમાં સુદર બાપલ આપ્યું હતું. પરિણામે
૨૨૬ વિરોધ ૧૯૮ મતે એ દરખાસ્ત ઉડી ગઈ.
x x દિવાને ખાસના હિસાબી ખાતાની ઉપરી
તરીકે મીસ એચ. એફ કાઉન્ટની નીમણુંક કર-
વામાં આવી છે પાર્લામેન્ટના જોખમદાર ૫૬ પર
પેલીવારજ એક મહિના નોંધાય છે

બાનફી ! એક અમેરિકન નદી મીસ ફે માર-
એને લંડનના એક યીએટરના માલીક કબાલો કરી
એક નાટકમાં ઉતરવા માટે રોષી હતી. એ કબાલો
પ્રમાણેનો લાગ તેને નહિ આપતાં તેણે તુકચાની
નો હાથે માંડ્યો અને ૩૨ અઠવાડીયાના ૩૨૦૦
પાઉંડ પગાર ઉપરાંત ૩૦૦૦ પાઉંડ તુકચાની
તરીકે મેળવ્યા.

૩૦૦ પાઉંડના ફોટનો બાબત લંડનની
કોર્ટે ચોરા વખત પર ચડી હતી માદામ જીનેટ
નામે બાઇએ એ ફોટ ખરીદેલા જડને ટીકા કરી
કે " આ ગરીબીના વંખરમાં અવા ફોટ લંડનમાં
વેચાય છે ? મેરી એન્ડ્રોઇનેના એક મોતીના નેક-
લેસથી ક્રાંસમા બળગેલા નસ્યો હતો અને શાલ
રાશીન ફરોશ જણ પડ્યું હતું. " ફરિવાદી
બાઇએ કહ્યું કે " એ વાત મેં વાંચી નથી.
તેણે એક ફોટ પેરો હતો તે ૧૮૦ પાઉંડ
લીધેલો પણ એ વર્ષ યથા મર્યાબેટલે નહામે
લાગ્યો અને જાણે ૩૦૦ પાઉંડનો ખરીદ્યો જડને
કહ્યું કે " આવા કપડાં માટે નાણાં પૂરાં પાડનાર
ધણીઓ કેવાં છે ? " પણ જવાબ ન મળ્યો.
અરજાવપણાની પણ હદ હોય ખરી ?

અપ્રાપ્ત કરતાં વધારે પગાર આપી લંડ-
નની મીસ વીનફ્રેડ સીમ્પસન ત્યાંની એક ચોપડાં
(નામું લખવાના) બનીવનાર પેટ્રીમાં વેચાણ
ખાતાની મેનેજર છે ૧૭ વર્ષની ઉમરે તે એક
વીમા કંપનીમાં નોકર રહી હતી. ૧૯૧૧ માં તે
આ પેટ્રીમાં જોડાઈ. તેને વેચાણનું કામ સોંપાયું.
એના હાથ નીચેના માણસો મુદાણામાં અમલદારો
તરીકે લશ મોટા ચાંદો અને પદવીઓ સ્થંભ આપ્યા
છે. પોતાનો પગાર ૧૦૦૦૦ પાઉંડ ઉપાને
કરવાની તે રૂબેદ રાખે છે !

હિંદી સીઓના શિક્ષણ માટે ૫૦૦૦૦
પાઉંડનું એક ફંડ ઉઘું કાવાની હિલચાત થઈ

કરવા મીસ ગોડાર્ડના પ્રયત્નોને પરિણામે એક સભા લંડનની સ્કુલ ઓફ ઇકોનોમીક્સમાં માય માસમાં મળી હતી. ફંડનો હેદેશ મીસ-નરોએ દ્વારા હિંદમાં શ્રી કેળવણી પ્રસારવાનો હોય એમ જણાય છે. કદાચ ખ્રિસ્તિ ધર્મનો ફલાવો કરવાના એક સાધન તરીકે પણ વપરાય !

શું સાફ ? વૃદ્ધ લગ્ન કે યવાન-લગ્ન ? લંડનની મેરીકમોન કોર્ટના મેજસ્ટ્રેટ સમક્ષ મેરીસ શુટર નામના એક ૧૯ વર્ષના યુવકે અરજ મરી તે એલા ક્રાન્સીસ નામે ૨૧ વર્ષની એક કન્યા સાથે પરણવા માંગે છે પણ માબાપ રત્ન નથી આપતાં. તેઓ કહે છે કે છોકરો નાનો છે; હજી અકલાદીએ ત્રણ પાઠ્ઠ કમાય છે; અને હડ, હડ છે. મેજસ્ટ્રેટ કહ્યું કે આ દેશનું મદત્વ ૪૦-૫૦ વર્ષે પરણતા માણસો પર નહિ પણ યુવાન વયે પરણતાં માણસો ઉપર મેટ્રે ભાગે આધાર રાખે છે. " કોર્ટના મીડનરીના અભિપ્રાય માટે કેસ મુલતવી રખાયો છે. ને મીસનરી એવો અભિપ્રાય આપશે કે છોકરો પરણવાને લાયક છે તેા કોર્ટ સંમતિ આપશે.

બ્રિટિશ સૈન્યમાં સ્ત્રી: ૧૮ મી સદીની એક સ્ત્રી-સૈનિકની વાત હમણાં બહાર આવી છે. ૧૮૨૩ માં એ બાહોને જન્મ થયેલો. ૧૭૪૦ માં માબાપ મરી ગયા પછી બહેનને ઘેર રહેવા આવી ને ભેન મે નામના સુધારને પરણી હતી. અહિં તે એક સમ્રત નામે ખજારી સાથે પરણી પણ તે ૧૭૪૫ માં તેને છોડી ગયા. તે પછી બનેલીના કપડાં ખેરી તેનું નામ ધારણ કરી આ 'ચાંદગીરી' નીપળી પડી અને કોન્વેન્ટ્રીમાં કન'લ ગામજીના પાયલનમાં ભેડાઈ. ત્યાં કાર્થિક ખટપટ થતાં તે બહાણમાં બેસી હિંદ આવી અને બ્રિટિશ સૈન્યમાં સાડાચાર વધે રહી. પોંદીચેરીના ઘેરા વખતની લડાઈમાં તેને છ ગોળી જમણા પત્રમાં અને પાંચ ગોળી ડાબા પત્રમાં વાગેલી. એક બીજે પણ પા પડેલા હતા. હોસ્પીટલમાંથી સાબ દહ નીકળી વખત તેણે પોતે શ્રી છે એમ જાહેર કયું; ત્યાં સુધી કોઈને શંકા નહોતી પડી. વર્ષે દિવસે ૩૦ પાઉન્ડનું પેન્શન અપાતું. ૬૬ વર્ષની ઉંમરે તે ૧૭૮૨ માં મરી ગઈ.

શ્રીએ અને ડોક્ટરે-બન્ને લાયકર:

બહુતા ડોક્ટર સર જગત કીચટન-લાહને એક પુસ્તક હમણાં પ્રકટ કયું છે જેમાં " એર " ત્રિયે એક પ્રકરણ છે આ પ્રકરણમાં તે જણાવે છે કે એર દેનારાઓનો મેટ્રે ભાગ કંતિ રોકાડે. કે સીએ હોય છે. ૧૭ મી સદીમાં છટાલીમાં પતિને એર દેવાનો વા વાયો હતો. તપાસ કરતાં એવું એક જુવાન શ્રીઓનું મંડળ પ્રકાશમાં આવ્યું હતું. પેરીસમાં બિ નર્સો એવા મંડળની આગેવાની સંભાળતી હતી. લંડનમાં પણ એવાજ પવન એ અરસામાં વાયો હતો.

એતતા રહેલો: યુરપ-અમેરિકાની ધણી શ્રીઓને કુતયાં પાળવાની દેવ હોય છે અને એ જનરને તેઓ ધણી કરતાં વધારે મેળે છે. એવી એક સ્ત્રીના કુતરાએ તેને ચુમી કરી અને લીધે તેને પાયેરીઆ થયો અને મરી ગઈ. લંડનના કોરોનરે તેના મૃતદેહ ઉપર જુની બરવાં શ્રીઓની આ દેવ માટે સખત દીકા કરી હતી.

દિવાને ખાસમાં શ્રીઓ: વીએન્સ ઇંગ્લેન્ડન કમિટિ તરફથી વાઈકાન્ડેસ રોન્ડા. બેરોનેસ બોમન્ટ અને બેરોનેસ રેવન્સ્ટોરને એક ખાણું લંડનના ફેસ્ટાડી રેસ્ટોરામાં અપાયું હતું. લોડ એસ્ટરે આ પ્રસંગે દિવાને ખાસમાં અમીર નંદી-ઓને દાખલ કરવાના ત્રિય પર ચર્ચા કરી હતી. તેના અભિપ્રાય મુજબ વિરોધીઓએ સ્ત્રી-સન્માનની લાગણી પ્રમાણે લીધી છે. વાઈકાન્ડેસ રોન્ડાએ દીકા કરી હતી કે ગામફોદેન મુકાયા છતાં ઘણા અમીરોનો ઉંઘમાં હજી ખલલ નથી પડી બેરોનેસ રેવન્સ્ટોરે તેમની સરખામણી ગરમ હવાવાળા ઝોરડામાં લગાવલી માખીઓ સાથે કરી હતી.

ફ્રેંચ શ્રીઓનું સન્માન: મદાયુદ્ધના સમયમાં બ્રિટિશ સૈનિકોને આશય આપી દુસ્મનોથી તેમને સંતાડી રાખવા માટે ચર ફ્રેંચ શ્રીઓનું સન્માન કરવા લંડનના મેયરે મે.સન હાઉસમાં એક સમારંભ તા. ૮ મી એપ્રિલે કર્યો હતો. એમાંની બે શ્રીઓ-મે-મા અને લીરીએ એક સૈનિકને ચાર વર્ષે પોતાના ઘરમાં રાખ્યો હતો અને અચારે જર્મન સૈનિકો એ ઘરમાં હવા ત્યારે તેને કખાટમાં છુપાવી તેણે રક્ષણ કયું હતું. તેમના શમની કદર તરીકે તેમને ૨૦૦૦ પાઉન્ડની રકમ અપાઈ હતી.

મહા-સ્નાન મટિ કરઃ લંડનના લાઇબરી શ્રીલક અને પેકહામ રાયના તળાવોમાં સ્ત્રી પૂરોને સાથે નહાવા દેવા માટે એક દિવસ ઠરાવેલો અને તે માટે ૬ પેનીની શ્રી દરેક પાસે લેવી એવો ઠરાવ ત્યાંની કાઉન્સિલે રચ્યો છે.

સ્રીઓ માટે જયુ છઃસુઃ નાપનીય કુસ્તી ન્યુ-છઃસુ શીખવા માટે લંડનમાં એક કલ્પ સ્થપાય છે. તેમાં લગભગ ૬૦૦ સભાસદો છે જેનાં હસ્તે એક સ્રીઓ પણ છે. આ સ્રીઓ ન્યુ-છઃસુના ધણી ખરા દાવપેચ ભણે છે અને સારીમાં બહુ મજસુત નહિ હોવા છતાં ગમે તેવા પુરુષને પણ ખેલાવ કરી શકે છે.

રોકડરી ધંધામાં સ્રીઓ ધણી વધી પડી છે એવી ફરિયાદ બ્રિટિશ મેડીકલ જર્નલમાં એક લેખકે કરે છે. તે દાખલે આપે છે કે બાળકની હોસ્પિટલ મટિ બે દેસીલન્ટ મેડીકલ એસીસ્ટન્ટની જરૂર હતી. પણ ૧૦૦ અને ૧૨૦ પાઈડ અનુક્રમે હશે, જે માટે નહેરખબર આપતાં ૪૮ આવી હતી !

પૂછડીવાળી છોકરીઃ ફ્રાન્સમાં થેડા વખતે એક છોકરી જન્મી તેને પૂછડી છે બીજી બધી રીતે અવયવો સામાન્ય બાળકના જેવાજ છે. ડોક્ટરે એ પૂછડીને મુળ આગળથી મજબુત બાંધી નેથી પૂછડીમાં લોહીનું ફરતું બંધ થયું. પરિણામે તે સુખને ખરી પડી માણસોના વડવાઓ વાંદરા હરો એમ આ ઉપરથી સિદ્ધ કરી શકાય.

ધણીઓ માટે જુગારખાના : પારીસમાં હવે વર્ષની અડધી બાવલોએ એક કલ્પ ખોલી છે પણ ફૂંડની તંગી જણાતાં સભાસદોના પતિઓ માટે જુગારખાનું ચાલુ કરવાને તેમણે ઠરાવ કર્યો છે. આ જુગારખાનાં પાસે બેવડો કર લેવારો-સાકાર માટે અને ૧૮૫૫ માટે પત્નીને તેટલા આવનાર પતિ અહીં બેસી ખીસ્સા ખેલી કરી શકશે. રૂમાળીવાળી રાણી એ કલ્પની પ્રમુખ છે. વર્ષે બાર પાઈડની સભાસદ તરીકેની શ્રી રાખી છે.

વિમાનમાં કામ કરવા માટે વધુ ફ્રેંચ સ્રીઓ તૈયાર થતી જાય છે. એડ્રીઅન બોલાન્ડે એ માટેનું લાઇસન્સ પેટેલીયાર ૧૯૨૨ માં મેળવ્યું હતું હુધસે પારીસ અને ડેનીસ કોલીને લખ્યાંજ

લાઇસન્સ મેળવ્યાં છે. મીષ કોલીને લડાઇ વખતે ફ્રેંચ હોસ્પિટલ કોરમાં નસ હતી અને ફ્રેંચ જનાલ સાથે વિમાનમાં રેઇન્સથી પારીસ ગઈ હતી તે પણ લાઇસન્સ લેવાની છે.

સ્ત્રીટક્રોડની સ્કલ કમિટિઓ માટે થંચલી હેલ્થી ચુંટણીમાં દસ મહિલાઓ સભાસદો તરીકે ચુંટાય છે. કુલે ૧૪ કમિટીઓ-૧૪૬ સભાસદો છે. ૧૯૨૨ ની ચુંટણીમાં ફક્ત ૭ મહિલાઓ ચુંટાય હતી

સ્પેરમાં સ્રી-પ્રગતિઃ સ્પેરમાં અત્યાર સુધી સ્રીઓની દશા દિંદની બહેનો જેવીજ હતી. મત ચિહાર કે સ્વાતંત્ર્ય માટે કામ્યે હવેચાર સરખો નહોતો કાઢ્યો. સ્રીઓ જીવન મોટી થતાં સુધી બહુવામાં, મોટી થયે પાણુવામાં અને પરણીને ધર માંડવામાં તેમજ પતિદેવની તબેદારી ઉઠાવવામાં સમાપ્ત થઈ. પતિ આપે તેટલીજ સ્વતંત્રતા મળે. ૧૯૧૧ માં તે વખતના વડા પ્રધાનની ટીકરીએ એક સ્રીઓની કલ્પ સ્થાપી સ્રીપ્રગતિ-વધારવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ સખત વિરોધને લીધે નિષ્ફળ ગયો. હમણાં 'લાઇસીમ' નામે એક નવી કલ્પ માર્ગમાં સ્થપાય છે. સ્વભવિ સાથે સદકાર કરી, કળા અને સાહિત્યને ઉત્તેજન આપી અને સામાજિક સુધારા કરી તે સ્રીભવિની ઉન્નાવિ કરવા ઇચ્છે છે એની સંસ્થાપિક ભણીટી કેમિકા અને વકત્રી સીનેરા પેથેન્સીઆ છે.

"રોલાનાં ગાંઠીઆ !" ઘરાલીનાં વંડા પ્રધાન મુસોલીની સ્રીઓ સંબંધી પેાવનો અભિપ્રાય દર્શાવતાં રહે છે. "સ્રીઓ સુખાંજમાં કંઈજ કામની નથી તેનામાં પ્રેરબળ તેમજ સુજનનજ છેજ નહિ x x x તે તો સમાજમાં યોગ્યાના ગાંઠીયા સ્વરૂપ છે. x x પુરુષોને તેજ પ્રેરણા બળ મળે છે તે ખોટું છે. પુરુષ પ્રગતિ કરે છે તે મહત્વાકાંક્ષીના માર્થો અને ખંતનો પ્રેયઃ કામજ, મધુર, લાગણી ઉરકેરનાર સુંદર વસ્તુ તરીકે સ્રી, સમાજમાં પાસે રહી. x x પેાવનો જન્મ આપનાર પણ એક સ્રીજ હતી એ આ મહાપુરુષ ખૂલી ગયો હશે છે

✓ ૧૦૬ વર્ષની સ્રીઃ પીડમોન્ટા વીગ્રગોલો આમમાં હુશીઆ સાસેલી નામે ૧૦૬ વર્ષની ડાઈથીમાં રહે છે. ૯૯ ચરમાની મદદ વિના સીર-

જુલમ કરી શકે છે; અને “ નકામી ” દવાઓ વેચવા માટે ગાંભીર્ય ફીમીસ્ટની ટેકરી કરે છે. અત્યાર સુધીમાં તેણે જીલ્લાગની દવા પત્ર કદી નથી લીધી; ટાઇફોઇડ તાવમાંથી ડોક્ટરની મદદ વિના સાજા થઇ હતી. કેન્સરના દીનોપત્રમાં આગળ આરો નામે ૧૪૫ વર્ષનો એક ડોસો પણ છે. શરીર દબળ ખખડયું નથી. અને ત્રણ વાર દાંત આવી ગયા છે. એનો છાકરો ૧૧૦ વર્ષની ઉંમરે થોડા વર્ષ પરજ જીવી ગયો. અધિરીમાં એક દવાગણ નામે ડોશી ૧૦૦ વર્ષની ઉંમરે હમણાંજ મોટરના અકસ્માતથી જીવતી ગઈ. અકસ્માત ન થયો હોત તો!

બર્લીનની મ્યુ. ના પ્રમુખની ગેરહાજરીમાં શ્રી કલારા વેઇલે તેમની જગ્યા સંભાળવા ઉપરાંત બોર્ડ ઓફ મેડીસ્ટ્રેટસના પ્રમુખ તરીકે પણ કામ કર્યું હતું. ત્યાંની ટીટેકીવ પોલીસની મોટી માટેની પરીક્ષામાં ૬ મહિલાઓ પસાર થઈ છે. ગ્રિફીટી માટેની શાળા ઇસ્ટરની રત્નબોમાં ખુલ્લી ચાલી છે.

બે ગ્રિફીટીઓ જર્મનીની આર્થિક સમિતિમાં નીમાઈ છે. સંગિત સંસ્કાર અને પાલિંગેન્ડે આર્થિક, આલોગિક, સામાજિક અને રાજકીય સવાલો વિષે સલાહ આપનાર મંડળ છે. નીમા-યલી બંને મહિલાઓ ખાસ કરીને કાવસા અને હોખડેને લગતા સવાલોમાં તેમજ આર્થિક નીતિ નક્કી કરવામાં તથા આલોગિક સવાલો ઉકેલવામાં મદદ કરશે.

લગ્ન સંબંધી સલાહ પરણેલાને યાં પર-જીવા ઇન્જીનરને આપવા માટે એક સલાહકારક મંડળ બર્લીનમાં જ માસથી નીમાયું છે. તેનો રીપોર્ટ જોતાં જણાય છે કે મોટે ભાગે પરરયા પછીજ એક યા બીલ કારણે કંટાળી હોય. સલાહ લેવા આવે છે. જેમને બાળકો ન થતાં હોય એવી સ્ત્રીઓ પણ એ સ્થિતિ ટાળવાની સલાહ લેવા અથવા છૂટા હેમ મેળવવા તે પૂછવા આવે છે. જીજ માલસોજ ભાવિ વર યા વહુની વંદુ-રરવીનું સરવીરીકટ મેળવવું ઇન્જીનીયર છે કે નહિ તે પૂછે છે.

મીસ ફ્રેડેરા સેન્ટસ ઉલ્ડા મહાયુદ્ધમાં સરવીયાના લશ્કરમાં જોડાઈ સાત વર્ષ સુધી ગરદ સૈનિક તરીકે રહી હતી. એણે હમણાં યુદ્ધ દરમિયાન ગાંભીર્ય પોતાના જીવનનો અહેવાલ

લખ્યો છે, એક વખત બલ્ગેરીયાનો સાથેની અડા બીમાં તેને પીડમાં અને જમણી બાજુ ધા વગ્યા હતા અને જમણા હાથ સદંતર હરી ગયો હતો.

બે વર્ષની કેદમાં: જુદાવેસ્ટની એક માદામ મેઝારોઝ નામે ધનવાન સ્ત્રીએ એક જીવાન વિદ્યા-ર્થિને પોતાના ઘરમાં બે વર્ષ સુધી પરી રાખ્યો હતો. શ્રીનતીએ ધણીને છોડી દીધો છે. આ વિદ્યા-ર્થી એને આદર્શ પુત્ર લાગ્યો; એના વિના તેનામાં છત્વી શામતું નહોતું!

મ્યુ.નાં પ્રમુખપદે: બેલ્જીઅમના પાંચ શહેરો મોસ્કોવિન, લંડે, બ્રેસેલ્સ, થીમોન્ડસ, અને વેઇ-લેટમાં મ્યુનીપાલીટીના પ્રમુખપદે મહિલાઓ વિરાજે છે.

સ્વીડનમાં: છાકરા અને છાકરીઓને મનુષ્ય શરીરની રચના અને ફરક અવલોકના ધર્મો સંબંધી પદ્ધતિસર શિક્ષણ આપવાની યોજના ઘડાઈ છે. સ્કુલ છોડી જતા મોટી ઉંમરના બાળકોને પણ આડું જ્ઞાન આપી તેમની ફરજો સંબંધી જ્ઞાન કરાવવા બાપલો વગેરેની ગોઠવણ કેળવણી ખાતાએ કરી છે. ઉપરાંત સામાન્ય કરતાં ઓછી મનજ્ઞ શક્તિ ધરાવનાર કન્યાઓ માટે તેમને મદદ કરવા ખાસ વર્ગોની ગોઠવણ થઈ છે.

ફ્રાંસમાં: પ્રધાન મંત્રીમાં એક સ્ત્રી તરીકે પહેલીવાર મીસ સીલેન્પાની નીમાયું કે મદદનીશ પ્રધાનતા પદ ઉપર થઈ છે. બાળ-લિટ, ગરીબોને, શાહત, અને રાજ્ય તરફથી દારૂનિષેધ-વગેરે ખાતાઓ તેના હસ્તક સોંપાયા છે. અને દબ આપણી ધારાસભાના ઇ. સ. પૂર્વે ૨૦ મી-સદીનું મંત્રજ ધરાવતા કેટલાક સમાસદો વિરોધ કરે છે!

હિંદમાં: “ કમાલ પદશા ” ની જરૂર છે. ઉર્ફેતાનની જમાના જીતી રહીએને નાખુદ કરનાર કમાલ પાયા લેવા માલસની હિંદને જરૂર છે ને એની સામોંક રહીએને જડમૂળથી મિચકી દે. પડદાને રિવાજ કાઢવા માટે એને સખ્તાઈથી કામ લેવું પડ્યું હતું સ્ત્રીઓ પોતે વિરહ હતી. ખેલાં પ્રચારથી અને પછી દાખલો બેસાડી કામ લેવાયું. જીવાન સ્ત્રીઓએ ફર ફરના ગામડામાં પડદો દુર કરી ખુલ્લે મોટે ફરવા માંડ્યું. કેટલીક તો પડદાને લગ્ન અને સિયજનું મૂર્ત સ્વરૂપ માનતી; આપણે અહિં લાજ કાઢવાના રિવાજને માનીએ છીએ તેમ એમ પણ મનાવું કે ખુલ્લે મોટે ફરનાર સ્ત્રી નિર્વેજન અને આપવિત્ર હોય છે! કમાલનો એવો

અભિપ્રાય હતો કે પડદા આરોગ્યને હાનિકારક અને અનીતિને ઉત્તેજક છે. ઉપરાંત પડદા પાછળ પણ શુન્દેગારો પણ છુપાય છે. એ વાતનો સાબિતી આપતો એક બનાવ હમણાં ઉદાહરણ બન્યો હતો. એક હુલ્લુખોર પડદાબીબોના વેશમાં જ ધરમાં બસાઈ બેઠો હતો. પોલીસ મથક મુરકેલીએ તેને, પકડી રાખી. ઉર્ફેસ્તાને હવે તો કાયદો ક્યાં છે કે પડદો રાખવો એ શુન્દો છે ખેલેલીવારના શુન્દો માટે દંડ થાય; બીજી વાર માટે દંડ અથવા કેદની સજા થાય અને ત્રીજીવાર માટે તો દેહાંત દંડ સુધીની શિક્ષા કરી શકાય. દિંદમાં આવે કાયદો કયારે પસાર થશે ?

ખાતબી થવા માટે ઉર્ફેસ્તાનમાં જ્યાં સુધી પુરખો હતો ત્યાં સુધી પુરપૂર્વ જિમ્મો ધારતો કે તેમની સ્ત્રીઓ મઠા ખુલ્લુર છે. છુરખો દર વર્તી બહુધુ કે ચોખ્ખી દવાને અમાલે ફીડી પડી મચલી અથવા ધરમાં બેસી બેસી સ્ત્રીઓ નક્કી થઈ ગઈ છે. તેમનામાં સૌંદર્ય નેડું કાઠી રહ્યું નથી. નહીં સ્ત્રીઓ હવે પાતળી થવા માટે 'વેલેન્ટીન' નામનો નાથ કરે છે. કમાલપાશા એ માટે ઉત્તેજન આપી રહ્યો છે. સ્ત્રીઓ તો અચકાતી પણ શરીર પર ચંચી અસર એ નાથ નહીં સ્ત્રીઓમાં પ્રિય થઈ પડ્યો છે.

બાજકોના વાયરો કોન્સ્ટાન્ડીને પહોંતી રીક્ષા અને કોઈકેસીમાં વાયાની સખ્ત ફરિયાદ થાય છે. અધિકારીઓ ચિંતામાં પડી ગયા છે. કંપ્પા વધતી જાય છે. એક ૧૮ વર્ષની છોકરી-પેટમાં હાલેજ પરીજનમાં નાથલસ થઈ તેથી નિરાસર થઈ બાપની રીવાજવાર વડે તેણે બાપપદ કહ્યું. એક બીજી 'છોકરી-હીકમત ખાનેમ એક કાયદાના નેણાઈ સાથે પ્રેમમાં પડી પણ તેણે મચક ન આપી તેથી હુબી મરવાનો તેણે વિચાર કર્યો કેની સખી મલીકા હાનેમે તેને વેળાસર બચાવી રાહ લીધું હોત તો એ પણ જુદાવાવાના ફરજારમાં હોતી જત.

બાજકો માટે અલગ સીનેમા રાખવાની ઇજાજ ઉર્ફેસ્તાનમાં કરવામાં આવી છે ૧૮ વર્ષની નીચેના બાજકોને સામાન્ય સીનેમામાં જવાનો કાયદાથી બંધી કરવામાં આવી છે. * * સીમેની દારૂદ એ ઉર્ફેસ્તાનની સ્ત્રી-પ્રતિનિ એક બાજેતાન છે અને અફઘાનિસ્તાનના રાજની ખાસ

મંત્રણીથી ત્યાંના રાજીની સખી તરીકે કામ કરવા જવાની છે. ઉર્ફેસ્તાનની જેમજ અફઘાનિસ્તાનની સ્ત્રીઓ પ્રતિ કરે એવી અમીરની ઇચ્છા છે.

કન્યા-સિદ્ધાજી માટે: પેલેસ્ટાઇનમાં આર્થિક વિઠંબણ વધતી જતી હોવાને કારણે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીઓનીચ મદિયા મંડળે પોતાની આવકને મોટા ભાગ ચાલુ વર્ષમાં કન્યાઓના સિદ્ધાજી અને સંજાન માટે વાપાવાનો કરાવ ત્યો છે.

લોહીનો વેપાર: યુરોપ અમેરિકામાં હજી મોટા પાયા પર યુવાન છોકરીઓ વેચવાનો વેપાર ધમધાકાર ચાલે છે. એવી સ્ત્રીઓ ફોસલાવી લઈ જવામાં આવે છે અને દૂરના પ્રદેશોમાં વેચાય છે આ ધધે જુદા જુદા સ્વરૂપે ધણા ઉપાયો લેવા છતાં બદમાશો ચલાવી રહ્યા છે અને વર્ષે ૬૬૦૦ જેમાંથી ૩૦ લાખ પાકીડને નફો મેળવે છે ઉપરાંત લોકોને કોફેન, અડીલુ વગેરે નિશાના ચીજો વેચવા પાછળ લગ્નમત ૭ લાખ સ્ત્રી પુરવો રોકાયાં છે અને તેઓ પોતાનો નીચ ધધો ચોતો છુપીથી મોટા પાયા પર ચલાવી પ્રજાના જાનવાલની ખાવમાત્રી કરે છે.

અમેરિકા.

વર્ષે ૨૦૦૦૦ પાકીડ: ન્યુયોર્ક પાસે યોન્કમાં રહેતી મિલિસ બ્લાન્સ ઓન દુનિયામાં સૌથી વધારે પત્તાર કમાતી સ્ત્રી ગણાય છે. ૫૬૬ વર્ષ વહેતાં એના ધણીને આસ્ત્રમાં ચડ્યા એટલે તેને મોકરી લેવાની ફરજ પડી. એક કોરસેટ બતાવવાને ત્યાં તે વેચાણ કરતા ઉપર રહી એક વર્ષમાં તેણે આખો ધધો ફેરવી નાખ્યો. અત્યારે તેના હાથ હોંગ ૩૫૦૦ સ્ત્રી પુરવો વેચાણ કરે છે. તેની વેચવાની પદ્ધતિને લીધે કારખાનું ત્રણ ગણું મોટું કરવું પડ્યું છે તેને વર્ષે ૨૦૦૦૦ પાકીડ (૩ લાખ રૂપિયા) નો પત્તાર મળે છે.

નવલકથાકાર નટી: લખાણી અમેરિકન સીનેમા નહીં નોરમા યાજમેને 'જીમી' નામે એક નવલકથા એજ ન.મની શીક્ષમ ઉપરથી લખી હમણાં પ્રકટ કરી છે. આ શીક્ષમાં તેણે નાવિકા તરીકે ભાગ લખ્યો હતો.

અમેરિકાના પ્રમુખ ફલીજી હમીયેરાન કમીસનર તરીકે મિલિસ સી એમ ટીલીગ્રાફની નીચ છુક કરી છે. * * અમેરિકાની ૩૦ આર્ટસ કોલેજો એક અધ્યયન મંડળ છે જેની તેરમી વાર્ષિક સંજામાં ચાલુ વર્ષના પ્રમુખ નરીકે મીસ હસીમા

શ્રીમતી કુલ્દેવી યશ છે. તેના પિતા હાઈડ
કુનીવરસીટીના રીન છે. ગીસ કીસે એક શ્રી-
ઓની કાલેજની વ્યવસ્થા અત્યાર ખેલમાં સંજ્ઞવા-
પૂર્વક કરી છે.

નિમિત્ત વીલઃ ટાલેટા (અમેરિકા) નો એક
કુવાનો પુત્ર મી. હેરીડ બર્નટ્ટ ૮ મી ફેબ્રુ. એ
જન્મી ગયા. તેણે એક વીલ કરી ૧૦૦૦૦ પાઉન્ડની
મીલકત ૫૦ વર્ષ પછી એક આશ્રમ સ્થાપવા
માટે આપી છે. એ આશ્રમમાં ૧૬ ને ૨૮ વર્ષની
વયની મધ્યમ કદની, રેખાવદી, ફેસનેબલ અને
મદત્વાકાંક્ષી સ્ત્રીઓને રાખી, તેમની મદત્વાકાંક્ષા
પામે એવી મદદ આપવાનું ફરમાવી ગયો છે. વધા-
રામાં તેણે ફરમાવ્યું છે કે "ભડી શ્રીઓએ આ
આશ્રમમાં કામગીરી થવાની અરજ કરીજ નહિ"

પેલાની ખરી લેવા પંચઃ હકીનેાઈનો રો.
ફેક ફ્યુ કહે છે કે વખત જતાં શ્રીઓના પત્ર
પેલાની ખરી લેવા થઈ જશે. જુલુ કુશી એડીના
અને સાંકા બુટ ખેલવાનું એ પંચગ્રામ આવશે.
જુલુ ખરીલતા પત્રના રક્ષણ અને વિચારને બદલે
આખરે સુદર લાગે તેવી શીજનો વિચાર સીએ
હી છે. પરિણામે પત્ર સંકલ્પવાથી ખીડીઓ કુશી
થઈ જાય છે

હરીફને મારવી એ જુલુ નથી સેટ
લેસકે-મે (અમેરિકા) ગામમાં એક સુખી કુટુંબ
હર્બન્ટોરી રીચમંડ, તેની પત્ની અને બે ગર્ભ
લેવી હીકરીઓ. તે પછી કરી રેપાર્કસ નામે એક
૧૬ વર્ષની સુદર કન્યા તેના માબાપ સથે
પરોસમાં રહેવા આવી દેરી સથે કરીને દોરતી
ભભી પરિણામે એક દિવસ બન્ને નાસી ગયાં.
મીરાઈ રીચમંડને તેમના રહેઠાણની ખબર મળતાં
ત્યાં ગઈ અને કરીને સમભથી પોતાના પતિને
છેલ રેવાનું કહ્યું તેણે ન માન્યું. પેલાકે વખત
રહી તે પાછો ગઈ. ફરી તેજ પરિણામ. મિસિસ
રીચમંડે ગુસ્સે થઈ કરીનું મૃત્યુ કહ્યું. કેસ ચાલ્યો.
જડને બાઈને નિર્દોષ દેરાવી હારી મુક્ત અને કહ્યું
કે મિસિસ રીચમંડને કરીનું મૃત્યુ મરવાનો હક
હતો

નવું થીએટરઃ ન્યુયાર્કમાં શ્રીમતી એડીવ
ટાટને એક નવું થીએટર મેન્ટે-ગ્રાન્ડવેશી આશ્રિત
પ્રમાણે બંધાવ્યું છે. આ થીએટરમાં એક સાથે ૨૬૯
ગાયકોની મેસી સકે એટલી સમગ્ર છે સ્વચ્છતા
અને સજવડતા ઉપરાંત નીતિની દૃષ્ટિએ દાનિદારક
ન દોષ એવાં નાટકો આ થીએટરમાં બજાશે.

રાજપ્રતિનિધિઃ ગ્વાસોમાં થાડીના વેપાર
સંબંધી રાજપ્રતિનિધિ તરીકે મી. રી લા બારા
કામ કરે છે. તે ૬ માસની રત્ન પર જવાના છે.
તે દરમિયાન તેમની પુત્રી મીસ ઓલ્યા પિતાની
જગ્યાએ કામ કરશે. મીસ ઓલ્યા ૨૧ વર્ષની છે
અને પિતાના સેક્રેટરી તરીકે તેણે લાંબા વખત
કામ કર્યું છે.

આર્નેસ્ટીનના સાન જુઆન પ્રાંતની ધારા-
સભાના બંધારણમાં સુધારો કરવાનું બીજ રજુ
રજુ થયું છે, જેની ક્ષે દક્ષિણ અમેરિકામાં ખેલો
વાર શ્રીઓને પુરોગામી સમન મતાધિકાર આપશે.

પાટો રીકેની મહિલાઓ પુરુષ જ્વેલાજ-૨૧.
વર્ષની ઉંમરની દરેક શ્રી માટે મતાધિકાર મેળ.
વવાના પ્રયાનો કરી રહી છે અને તે માટે અમે.
રિકાની વડી ધારાસભામાં બે બીજ રજુ થયાં છે.
એમાંનું એક ક્ષીકાપાઇનની સ્ત્રીઓને લાગુ પડે છે.
બન્ને દેશોમાં શ્રીઓની ભદર સરચાઓ છે.

ઓસ્ટ્રેલિયા

દસ ફીટ લાંબા વાળઃ ટોરન્ટોમાં મીસ શુલ્ક
રીડ ભેરમન નામે સુવતી છે, જેની પોતાની
ઉંચાઇ ૫ ફીટ છે અને એના વાળની લંબાઈ ૧૦
ફીટ છે. માથું બાજમાં ખાસા પે કચક જેવું છે.
એ બાઈ વાળ સમારનારની દુકાનમાં નેતરી
કરે છે. જ્યાં ધણી શ્રીઓ વાળ કપાવવા આવે છે.
પણ તેને પોતાને પોતાના વાળ કપાવવાની જરૂર
હતી નથી થતી.

ઓસ્ટ્રેલિયાઃ ન્યુ સાઉથ વેલ્સની પાર્લા-
મેન્ટમાં કામદાર ખાતાનો પ્રધાન મી. બેકલીએ
એક બીજ રજુ કર્યું છે. આ બીજની રૂબે ને કુટું-
બની આવક વાર્ષિક ૩૬૧ પાઉન્ડથી ઓછી હશે
તેને ૧૪ વર્ષની અંદરના દરેક બીજક ફીટ અઢ-
વાડીએ ૫ શીરીય આપશે "કુટુંબની આવક"
માં પતિ, પત્ની અને બાળકોની આવકોનો સમા-
વેશ થશે કારખાનાના માલીકોને એ મદદમાં
કામદારના પગારના ૬ ટકા આપવા પડશે.

ઓસ્ટ્રેલિયાના પ્રતિનિધિ તરીકે લીજ ઓફ
નેશનસની ચાલુ વર્ષની બેઠકમાં બોર્ડે લેવા મિસિસ
ને કરકાશક મેકડોનેલનો કુટુંબી પાંચ મંડળો
વરફથી સર્જાનુમતે થઈ છે અને સરકારને તેમની
નીમણૂક કરવાની જવાબદારી છે. મિસિસ મેક-
ડોનેલે સુવેદના અમલદાર, સીમંડળનાં પ્રમુખ
પરે તરીકે ભદર સેવાઓ બજાવી છે.

જે ચોતાના બાળકોને રસી મુકાવતાં અટકશે તેા એ રોગ થવાનો સંભવ નહિ રહે છઠ્ઠાંડ, હોલાન્ડ અને જર્મનીના વિખ્યાત ડોક્ટરોએ કયુધ કયુ" છે કે રસી મુકાવવાથી બાળકોને " હંધવાનો " તેમજ લગવાનો રોગ લાગુ પડે છે યજ્ઞા દિંદી માળાપો રસીના અસરથી ગુપ્ત નેલાં બાળકો માટે વિવાદ કરે છે. જે તેઓ રસી નહિ મુકાવે તેા તેમને એટલો સંતોષ તેા જરૂર થશે કે બાળકની માંદગી માટે તેમણે કાંઈ જાતની મદદ નથી કરી- તેના ગોતે કાંઈ પણ રોતે જવાબદાર નથી " આ પત્ર ઉ રાંત અમેરિકામાં હમણાજ એક વાલે દાખલે બન્યો છે. ડૉ. હુધ એસ. સીચકીડ નામે ગૃહસ્થની આઠ વર્ષની પુત્રીને રસી નહિ મુકાવવા માટે નિયાજમાથી કાઢી મુકી, ત્યાં ફરજિયાત સિ- દાણતો તેમજ ફરજિયાત રસી મુકાવવાનો કાયદો છે. પુત્રીને નિયાજે નહિ મોકલવાના ગુન્હા બદલ ડૉ. સીચકીડ પર કામ ચાલ્યું. તેણે બચાવ કરતાં કહ્યું કે " નિસાલે મોકલવા હું તૈયાર છું " પણ રસી મુકાવવા સામે મને વાંધો છે. " ન્યાયાધીશે

આ બચાવ ધ્યાનમાં નહિ લેતાં તેને દંડ કર્યો. ડૉ. સીચકીડ દંડ ભરવાને બદલે જેલમાં જવાનું સ્વીકારી લીધું. રસી મુકાવવા સામે આ પ્રકારનો વિરોધ-જેલમાં જવ સુધીન' તૈયારી એના વિરો- ધીનો બતાવે છે. તે જોતાં-એ માટે સંગીન કરણો હોવા જોઈએ એમ અમને લાગે છે. ગુજરાતની અનેક મ્યુનિસિપાલિટીઓએ પણ રસી મુકા- વવાનું ફરજિયાત કયુ" છે. આ સ્થિતિમાં આ પ્રશ્નની બન્ને બાજુ સંપૂર્ણ રીતે તથાસાચ એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ. અને આ બાબતના ખાસ અવગણીએ અને અનુમતીવાને વિનંતિ કરીએ છીએ કે તેઓ આપણા બાળકોના રક્ષણને ખાતર ચોતપોતાના જ્ઞાન અને અનુમતીની વાતો અમને લખી મોકલે. ખાસ કરીને અમે ગુજરાતના ડોક્ટરોને અને વૈદોને આ વિનંતિ કરીએ છીએ. તેઓ જુદા જુદા રીતો વિષે દાખલા, દલીલો અને આંકડા સહિત આ વિષય અર્થે ઉપયોગી માહિતી પૂરી પાડી માળાપોને આ બાબતમાં માર્ગદર્શક બની રાકશે એવી અમને ખાતરી છે.

ચાર પાંચ મિત્રો મુંબાઈથી મોટરમાં બેસીને દ્વેર મારવા નીકળ્યા હતા. પાછા ફરતાં મોડું થઈ ગયું અને બુલમાં ઉધે રસ્તે ચડી ગયા. પેટમાં બૂબ મકડીને લાગેલી પણ ખાવાનું સાધન મળે નહિ. દુનિયાના કયા ભાગમાં હતા તે જાણવાનું કયુ"ય સાધન ન હતું. એટલામાં તારાના આજી અજવાળામાં રસ્તાથી ચોરે દૂર એક પાટીડું દેખાયું. સર્વને આશા આવી કે એનાથી કયે રસ્તે જવું તે સમજાશે. " હગન ! જરા વાંચી આવ તો ! એક ભત્રે બીજાને કહ્યું. પોતે તરફી લેવા તૈયાર ન હતો.

હગન ગાડીમાંથી ઉતરીને રોડાં બાંજતો, લયડીઆ ખાતો કેટલીક મીનીટ પાટીઆ પાસે પહોંચ્યો અને આખો તાણી તાણીને વાંચ્યું. પોટીવારે તે વીત્રે મોટે પાછો ફર્યો. બધાએ એક સાથે આતુરતાથી પૂછ્યું : " શું લખ્યું છે ? "

" થાંક ઉતારવા માટે વીસતનનો ડોકો પીવો ! " હગને જવાબ દીધો !

x

x

x

" હું તમારા જમણા હાથ પર બેસું ? "

" ના. આ ખુરદી પર બેસો; મારે હમણાં લખવું છે ! "

ખેડેલાં: ગોંડલના યુવરાણી શ્રી રાજકુંવરબા (સંમેલનના પ્રમુખ)

અને સૌ. મંગલાબહેન શ્રી (સ્વાગત-પ્રમુખ).

ઉભેલાં: સૌ. વિદ્યાલક્ષ્મી ત્રિવેદી અને બહેન પ્રેમલીલા મહેતા (સંમેલનના મંત્રીઓ).

મહિલા અંક]

કસરતમાળ કન્યા.
(૧૫ વર્ષે ૧૨)

[જુન ૧૯૨૭]

ગુણસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

[વર્ષ ૪ યુ.] જુન ૧૯૨૭ [અંક ૧૦ મો.]

રસપૂર્ણિમા.

(રાસ)

નયણાં ભરી ભરી નિરખો, રસિકી ચંદ્રમુખા પથરાય,
મીઠકું હસી હસી જીશે, જગે નવ વસંત દર્શન યાય.

ખગખગ જળ સરિતાનાં બહેતાં,
ગીત સુમંગુલ ગાય;
પત્ર પત્ર નવ વૃક્ષ તણાં યે
રસભર એલાં ખાય.

દૂદ દૂદ દહકતી આજ, કાયલ ચિત્ત ચગાવી નય,
મોઘા વસંતના સંદેશ, આતમ ભરી ભરી દે નય.

સરસ સુમન નવ કેસુડાંનાં,
ખીલે—વસંત સુહાલ;
સ્નેહ રંગ રસ ચેતન જગમાં,
ભરવા દિલ લલચાય.

કુલમાં વીણી વીણી ખેશે, જીવન નવપૌવનથી ઇલકાય,
દેખાં ભરી ભરી પીએ, મીઠાં રસઅશ્રુત આ ઉમરાય.*

જયોતરેના શુકલ.

* " પૂંટલા ભરી ભરી પીએ " એ રાગ.

ઉપા.

૧

આકાશે દિસતી હતી નવ ઉપા, આનંદથી ખેલતી,
રનેહે સાડી મુઠંગી અંગ ધરતી શોભે વિભુનન્દિની;
ભાળી ભારકરને સમીપ શરમે, શત્રુ કરી વઢવને,
દીઠી દીઠી ન ત્યાં વિલુપ્ત થઈ એ, ભદ્ર થયો શો અરે ?

૨

શોધી સિંધુ મહીં અને ગંગામાં, શોધી નદી નીરમાં,
શોધી જંગલ આડપાન સપળે, શોધી ગિરિખીલમાં,
શોધું ક્યાં નવલી ઉપા જગતમાં, દેખાય ના ઠો સ્થળે
શોધ્યે ના મળતાં નિરાશ થઈને, હુયે વિમામું હવે—

૩

શું એ નૂતન નારી શોધ કરતો એવા પિયુને ચહે ?
કે એ સૌમ્ય પ્રભા પ્રભાકરપ્રભામાં લીન ચાતી હશે ?
વેઠાયો નહીં તાપ શું પિયુ તણો, તેથી છુપઈ હશે ?
તેજસ્વી પુરુષોથી દિવ્ય વનિતા શું અંખવાતી હશે ?

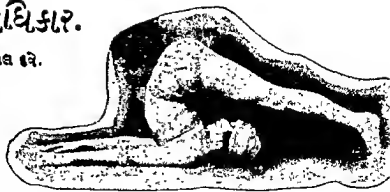
સા. જયમનગૌરી પાઠકજી

તત્ત્વનો દિવ્ય અધિકાર.

લેખક: કુ. અધિકા મોહનલાલ શ્રવે.

તન્દુરસ્ત છોકરાંઓ હોવાં
એ અત્યંત
આ વિષયનો જરૂરનું છે
અનાદર. એ વાત સૌ
સ્વીકારે એવી

. કેમ પણ માતા એવું નથી
ગતી કે નિર્જળ, નિર્માથ,
ને માણસોના જેવાં માણસો
ગતમાં હોય તેમાં પોતાની
રક્તી ઉમેરે કરવે. દરેક મા-
ને એવી ધ્રુવ હોય છે જ કે
પોતાનાં છોકરાંઓ સુંદર, મજ-
બૂત અને માનવ જાતિના નમુ-
નારૂં બને.

કસરત નં. ૧. આ કસરતની દેવ શરીરના અવયવોના પ્રમાણ
લાભ આપે છે. ખાસ કરીને પગના સ્નાયુઓની વૃદ્ધિ માટે જરૂરી છે.
લાંબા સુધે પગ જમ્યા કરો પાછલ લઈ જવાથી આ ભવની કસર
થાય છે.

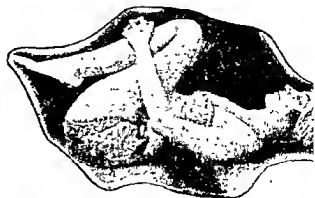
અને છોકરાંઓની તન્દુરસ્તી માખાપ તરફથી મળેલા તન્દુરસ્તી-
વારસાપર આધાર રાખે છે. સાધારણ રીતે મજબૂત સ્ત્રીનાં સંત
નોજ તન્દુરસ્ત હોય છે. કેમકેવાર માતા તન્દુરસ્ત ન હોય છ
બાળક તન્દુરસ્ત હોય એવું પણ બને છે, પણ એવા સંજોગો
બાળકને મળેલી તન્દુરસ્તી તેના પિતા તરફની અથવા તેનાં આમ
પૂર્વજો તરફની હોય છે. મોટે ભાગે છોકરાંઓ
તન્દુરસ્તી ગર્ભાધાન વખતની માતાપિતાની શાં
ન્તિ રિશતિપર આધાર રાખે છે અને જ
પહેલાંના આખા સમયમાં બાળકના આરોગ્યનો અ

કસરત નં. ૨. આ કસરત નં. ૧ ની પછી આવે છે. પગ ટીલા કરો અને
ધ્રુવ નીચે નાંખો. પછી ધ્રુવથી પ્લાની સુધીના પગ સીધા કરો.

પ્રભાવી બળના રક્ષણનો આધાર
તન્દુરસ્ત શરીરવાળી વ્યક્તિઓ ઉપર છે
એ તો આપણે બધાંજ કબૂલ કરીશું,

કસરત નં. ૩. આ "શર્મીજ એકસર-
સાહક" કહેવાય છે. મોંઘા માણસ પણ
એ કંઈ પણ નુકસાન વગર કરી શકે. ધ્રુવ-
ણની આસપાસ હાથ પકડો અને આગળ
ને પાછળ ડોલો. પેટ અને વાંસાના સ્ના-
યુઓ આથી મજબૂત થાય છે.

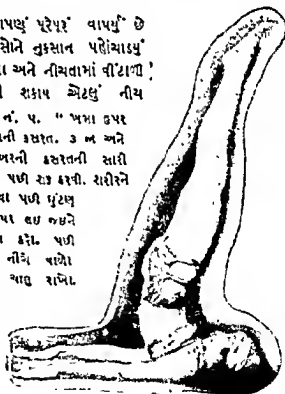
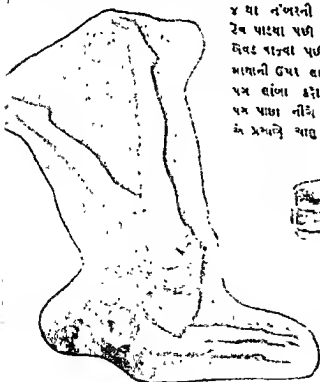
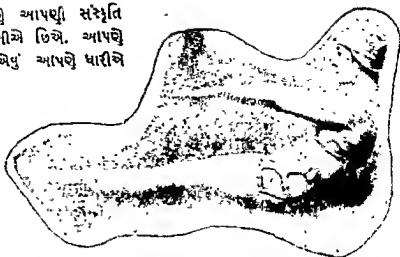
ધાર - બાળકની માતા
આરોગ્ય ઉપરજ રહે
આ કારણથી માતા
મહાન જવાબદારીનું બ
આપણને રહેવું જોઈ
અને એ દશાને લગ
અનર્થકારક વહેમ ભરે
રિવાજોના બંધનમાં

મુક્ત થવું જોઈએ. આપણે આપણી સંસ્કૃતિ કળવણીનું અભિમાન રાખીએ છીએ. આપણે આગળ વધીએ છીએ એવું આપણે ધારીએ પણ એ ધારણા ખોટી ખરું જોતાં તો આપણે વધારે અગત્યની વસ્તુ- પર કંઈ વિચાર પણ નથી.

ચારે આ વાત આપણા હાં આવે છે ત્યારે તો પુને ખૂબ નવાઈ સામે છે. ૮૯વી અગત્યની વાત ૯૭ આપણા સક્ષમાં કેમ ન ૧ આવી 'સ્થિતિ' કારણ કાઢવાં કંઈ વાપ નથી' સાગતી.

આ જાનતમાન ડાલા માણસોએ પોતાનું ડાલસાપણું પૂરેપૂરું વાપ્યું છે માની પણ ન સકાય એટલી ૯૬ સુધી માણસોને નુકસાન પહોંચાડ્યું. ૧૧મીની કતપત્તિના વિષયને એ સોદોએ મલિનતા અને નીચતામાં વીંટાળી છે એ સોદોએ દેવી અને પવિત્ર વસ્તુને ન ધારી સકાય એટલું નીચ આપી દીધું છે. એ મલિન બુદ્ધિ- અધમ લોભે પાનિકવાત કરી

કચરત નં. ૫. "ખમા ઉપર ઉમા રહેવાની કચરત. ૩ જ અને ૪ થા નંબરની કચરતની સારી રેવ પાડ્યા પછી રૂઝ કરવી. સરીરને કિવડ વાગવા પછી મુટણ માથાની ઉપર લઈ જઈને ૫૫ લાંબા કરો. પછી ૫૫ પાછા નીચે ચાલો એ પ્રમાણે ચાલુ રાખો.

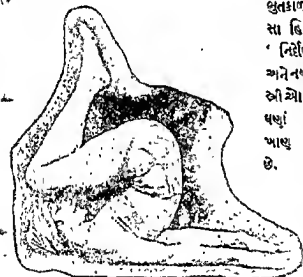
કચરત નં. ૬. પાંચમા નંબરની કચરત બરાબર આવડ્યા પછી પચને ઉપર નીચે અને બાજુઓ તરફ દલાવવા. કેમ કરવાની સરીરનું સ્વાભાવિક સમતોલનપણું અને અવરોધોના પ્રમાણરૂઝ સંબંધ બનવાયો. મંજીન સાથે કરવાની પ્રમાણબુદ્ધિ ધારાવ ૮.

ખુલ્લી રીતે ન કરી શકાય એવી પ્રથા ચાલુ કરી છે. એ વાત તો હંમેશાં ખાનગીમાં જ થઈ શકે એને હંમેશાં, કોઈ વિલાસને પોતાનામાં વીંટી દેતા કોઈ અગમ્ય અધિકાર માટે ગણવામાં આવે છે.

હાલની માતાઓની ખરાબ સ્થિતિને માટે આ દુર્બુદ્ધિવાળા લોકો જ જવાબદાર છે. અને પરિણામે સ્ત્રીઓની જીંદગીની આ વખતની જરૂરીયાતના સંબંધમાં લોકો ધણું થોડું જ જ્ઞાન ધરાવે છે.

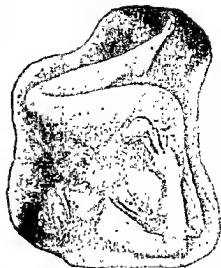
પુરો પાતી તરીકે 'નિર્દોષ' સ્ત્રીઓને શોધે છે. અવ્યવસ્થા અને નિર્દોષતા એ બે સાથે રહેતા શુભ છે. અને જ્યારે 'નિર્દોષતા' ને માટે આપણે 'અચાનકતા' શબ્દ વાપરીએ ત્યારે આપણને કંઈ જુદું જ લાગે છે. આપણું

ભુતકાળનું સાહિત્ય 'નિર્દોષ' અને નબળા સ્ત્રીઓનાં ધણાં વખાણ કરે છે. તે

કસરત નં. ૮ આ કસરતનો ઉપયોગ નં. ૭ નો કસરતના જોવા છે. વાંસમાં અને પેટના સ્નાયુઓમાં શક્તિ આપવા બાદ હાથના ટેકાની જરૂર નાખેલ યથા પછી આ કસરત થાય છે. આ સ્થિતિમાં પગને હાંથ લાંબાવવા, અથવા માથા પર યકેને જમીન તરફ વાળવા અથવા તો ધુંટણને જમીન ઉપર ઢાળવા.

વખતના વીર પુરો 'નબળા' સ્ત્રીઓનું રક્ષણ કરીને રાજ થતા. એ લોકોએ આવી જ્ઞાનમાં નબળા સ્ત્રીઓના કરતાં તો કોઈ શરીરે નબળા, હંમેશાની માંદગી સ્ત્રી શોધી કાઢી હોય તો તેઓ ઝોઝા દુઃખી થાત. આ જ્ઞાનનાં લગ્નને ખરેખરે અનુભવ મળવા છતાંયે હાલના લોકો સ્ત્રીઓને ધૌનિકજ્ઞાન તો આપતા નથી.

કસરત નં. ૭ નંબર ૭ ની કસરત કરત કરતાં જમીનપર હાથ અને ખસા મૂકીને શરીર આ આકૃતિની સ્થિતિમાં રાખવા પ્રયત્ન કરવા તેમ કરવામાં જો ખરદન ઉપર ખમી શકાય કરતાં વધુ બાર આવડતા હોય તો ન કરવી સાધારણ શક્તિ અને સ્નાયુઓના માત્ર મેળવવ અને ખાસ કરીને અર્ધચંદ્રાકૃત અંગોના સુધાર માટે આ કસરત ઉપયોગી છે.

નબળા માતા પોતાના પૂર્વજે તરફથી મળેલી આરોગ્યની સમૃદ્ધિને પરિણામે સાધારણ રીતે જેને તંદુરસ્ત કહી શકાય એવા ખાળકે જન્મ આપે છે; પણ હેતાળ સ્ત્રી તરીકે તે લગ્ન પછી થોડા વખતમાં જ નિષ્ફળ નીવડે છે. પતિને વશ રાખવા જેટલું ચારિત્ર્યજન્ય તેનામાં હોયું નથી. થોડાજ વખતમાં પતિ તેનાથી કંટાળે છે, અને તે 'તબલબદ્ધી' જેવી બની જાય છે. ત્યાર પછીનાં વર્ષોમાં તે તેણે તેનાં સંતાનોને વધતાં જોઈને જ સંતોષ માનવાનો હોય છે. પતિની સાથેનું હેતાળ સ્ત્રી તરીકેનું સહજીવન તો એ બિચારીને સદાને માટે ભુતકાળની જ વસ્તુ બની રહે છે.

હાલના વખતમાં માતૃ માતૃત્વની ભાવનાનું તના મહાન આદર્શ ગૌરવ. તરફ બાર ચક્રવાન ખાસ જરૂર છે. માતૃ યજ્ઞોતૈરી દક્ષ જેને મળ્યો હોય તેને આપણે માન આપવું જોઈએ.

કેટલીકવાર સારે નસીબે આવી અચાનક અને

ધિકાર છે એ મા-
તૃત્વ જેવા પવિત્ર પદને
નિષ્કાર રૂપી ખાડામાં
ખડાવી પાડનારા,
અનુચરપમાં વસેલા
દાસેને ! તેજો અંદ-
રથી તેમજ બહારથી
મહુજ અપવિત્ર છે.
જરૂર પડે તો કારખો-
લિક એસિડની મદદથી
પણ એ લોકોની ગંદ-
રાડ તો દૂર કરવીજ
જોઈએ.

દરેક છોકરીને ધણી

પાની ઉંમરમાં થીખવવું જોઈએ કે એક
દેવસે તે માતા થશે, અને નમ નમ
! ઉંમરમાં ધણી નામ તેમ તેમ તેણે
જેણા બધા સવાલોના બરાબર જવાબ
જાણના જોઈએ. એ પ્રમાણે તેના
ન હાથમાંથી ઉદ્ભવતા પ્રશ્નોનું

કસરત નં. ૧૦. માથા પાછળ લાંબા હાથ
થી જમીન પર ચડતા સુએ; એક હાથે
એ હાથના ઠોડા ઉપર લાવે, ધૂંટણ સીધા
એ ધીરે ધીરે બેઠા થાઓ અને પગના
જવાને પકડવાનો પ્રયત્ન કરો. એ આંખોને
પી ન શકાય તે અને તેટલા હાથ આગળ
લાવો. એમ ચારવાર કરો.

વાન કમ્પુ એમાં નથી કોઈ જાતની નીચતા અને નથી કોઈ જાતની ગૌરવહાની.

કસરત નં. ૬. પુરતી
પર ટકાર બેસો અને
ચરદન પાછળ બેને હા-
થના આંગળાઓ એકબી-
જમાં બેરેલો. સરીરને એણ
ફેરવીને આંખો બાજુએ
પુણ નમે કે નથી તમારું
માથું જમણા પગના ધૂંટ-
ણની જમણી બાજુએ
બેને તેટલું આંખ પાછા
ટકાર બેસો અને સરીરને
બીજા દિશામાં વાલો. બા-
જુએ નમીને તમારું માથું
ડાબા પગના ધૂંટણની
દિશામાં બેને તેટલું લઘ
બેજો.

કસરત નં. ૧૧. જમીન
પર હથે માથે દોષને છાતી
વળે રાખીને સુએ. પગ
ડાબે પગ અને તેટલો
હાથ કરો અને ધૂંટણ
સીપા થાઓ. એમ કરો

બાર માથું જરાક
ફેરવીને તમારા પગ
વચ્ચે જે નજર કરો
પાછા મૂળ સિધિમાં
સરીરને લાવો અને
જમણા પગને બેને
ગાંઠા નજીક રાખો.

માતૃત્વ એ એક એવો વિષય છે કે જેનો આપણે પૂરતા માન એ આદર્શનું બાળ-સાથે વિચાર કરવા દેતે શિક્ષણ. જોઈએ. કાલ પછી પ્રજાએ જો અવનતિ

કે વિનાશમાંથી બચવું હોય તો એ વિષય તરફનું પોતાનું વલણ તેણે બદલવું જોઈએ.

ઘણી છોકરીઓ યૌવનના આરંભથીજ એમ દૃઢ માન્યતા રાખે છે કે 'અમે કદી માતાં ચઢશું નહીં.' એઓને એની રીતનું શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હોય છે કે તેઓ એ સંબંધી વિચારો અને એની સાથે રહેલી જવાબદારીઓને ધિક્કારે છે. આવી છોકરીઓને માતૃત્વની જરૂરીયાતનું કંઈ ખાન નથી હોતું. એ શોકોને ખ્યાલ પડ્યું નથી હોતો કે પોતા નીચ સરી-સ્થિતિ તેની સખતી નિર્બળતા અને ખોડખાંપણ સાથે તેનાં બારિ સન્તાનોમાં સંક્રાન્ત થયા વગર રહેનાર નથી.

જ્યારે આપણે યુરેયરાં સુપરીયું ત્યારે દરેક છોકરી બારિ માતૃત્વનો આનન્દથી વિચાર કરશે. તે વખતે માતૃત્વ એક શ્રેય નહીં મળ્યાય, પણ એક દૈવી હક મળ્યાશે.

માતા જે બળ અને સૌન્દર્ય પ્રાપ્ત કરશે તે તેના બાળકમાં પરિપાકનું ધ્યેય. - દિગ્ધૃષ્ટ ઉતરશે અને એ વિષયનું સાર તથા શાસ્ત્રીય પદ્ધતિનું સિદ્ધાંત મેળવી, બલિષ્ઠતા બાળકને સ્ત્રી પોતાના કરતાં પણ વધારે સાર બનાવી શકશે. આ વિચારપ્રણાલી સ્ત્રીકારતાં પ્રજાને કેટલો શયદો થાય તેનો ખ્યાલ કરો ! એ વિચારપ્રણાલીને પરિણામે માતાઓ સમર્થ, વિશ્વાસપાત્ર, સુંદર સ્ત્રીઓના નમૂના રૂપ થશે. એ વિચાર પ્રણાલીને પરિણામે આપણે, મનુષ્યો એ હૃદયની પ્રતિકૃતિ છે, એમ માનીશું, કારણ કે તે વખતે મનુષ્યોની પ્રતિ-

કૃતિ દૈવી આદિ-વ્યવસ્થાવાળી થશે. એ વિચાર પ્રણાલીને પરિણામે સ્ત્રીઓ અને પુરૂષો એવાં સુદૃઢ અને સર્વાંગસુંદર થશે કે વીનસ અને એવોલો પણ એની સરખામણીમાં ઘણા નીચા લાગશે.

આધુનિક સંસ્કૃતિમાં રહેલી મોટામાં મોટી ખોડ એ છે કે વર્તમાન કેળવણીને પરિણામે માતૃત્વ તરફ છોકરીઓનું વલણ ક્ષુદ્ર અનાદરવાળું હોય છે. આ વખતે લોકો નિર્દોષ અથવા અજ્ઞાન નથી હોતા, પણ જે શિક્ષણ મળે છે તે અસાધારણ નથી હોતું.

હાલના યુવાનો મોજમજા પાછળ ઘેલા બને છે. એ લોકો જીંદગીના પરપોટાથી મદમંસ્ત બને છે. અવધર્મ આનન્દ કે જે એઓને જીવનમાં મળશે તે વિષે તેઓને ઘરમાં તેમજ શાળામાં શીખવવામાં આવતું નથી.

જેઓ માત્ર મજાજ મેળવવાની આશા રાખે છે તેઓ ઘણું ખરાં નિષ્પજ બન્યા છે. જીંદગીનું સાચું સુખ કંઈ હુંકા રસ્તાઓની શોધખોળ ક્યોઈ મેળવું નથી, પણ ઉંચા ચુલોની મદદથી તંબોરા આદર્શો સિદ્ધ કરવાથી તંબોરી ઉચ્ચતર ભાવનાઓને સર્જન કરવાથી મળે છે. ખોટું રસ્તે ગયેલા યુવાનો જ્યારે હુંકા રસ્તાઓની શોધખોળ વડે જીંદગીનું સુખ ભોગવવાનો પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે તેઓ તે સુખ મેળવી શકતા નથી. એટલુંજ નહીં પણ આત્માને વૃષ્ટીથી ભરી નાંખનારો ચનચનાટ, જેનાપર તેમનો કુદરતી હક છે, તે પણ તેઓ ગુમાવે છે. એઓ જીવનના શ્રજને પાકું થાય ત્યાર પહેલાંજ તોડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. લીલા સફરજનો જુખ્યા આત્માને તરતને માટે શાન્તિ આપે છે, પરંતુ તેની પાછળની અસર ઘણી બધીકર નીવડે છે.

દરેક યુવાન સુંદર, સ્વાવલંબી, સમર્થ અને બળવાન વ્યક્તિવાળા પરિપાકના કાળની

અપેક્ષા રાખે એવી રીતનું શિક્ષણ તેને મળવું જોઈએ. બાવિ પ્રજાની શક્તિઓનો મુખ્ય આધાર માતાપર રહેશે છે. જે માતાઓ પોતાની શરૂઆત બાળવવાને બરાબર શક્તિમાન ન થાય તો આપણી બાવિ પ્રજા તે 'માધ-કાંગસાંઓની પ્રજા' બની જશે.

* * *

માતૃત્વને બરાબર વિગતવાર સમજવાની જરૂર છે. એ માતૃત્વ માતૃત્વ માટેની તરફ યોગ્ય આદરથી તૈયારી. જોતાં આપણે શીખવું જોઈએ. દરેક છોકરીએ માતૃત્વને પોતાનો દૈવી હક ગણવે જોઈએ. એનું જીવન આ મહાન બનાવવાની તૈયારીના એક જ વિચારમાં એણે ગાળવું જોઈએ.

ઉગતી છોકરીઓને યોગ્ય આદર્શો શીખવવા જોઈએ કે નેપાળી એઓ હિમ્મત જીવન ગાળી શકે અને ચારિત્ર્યના બળવાળી થાય. જે શિક્ષણને પરિણામે જીવનની અમૂલ્ય શક્તિઓને વેળી નાંખનારા અધુનિક જીવનનાં હુકમ આનંદોથી દૂર દૂર દોષ હિંસા આનંદની એઓને અપેક્ષા રહેશે. એઓ મન અને શરીર બંનેમાં મજબુત થશે, અને અસહન જીવનના નેપું મુખી કુટુંબજીવન ફરી શરૂ થશે.

માતૃત્વના આદર્શ તરફ જે બેદરકારી હાલમાં બતાવવામાં આવે છે તે દૂર કરવાને કંઈ પણ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે જે માનુષ આ જગતની ભરેલા વાતાવરણમાં ઉછરે છે તેને તેની પોતાની બૂલને પરિણામે પણ 'ખમણું પડ્યું' છે અને પડશે.

આપણે ઘણી જગ્યાએ લગ્નના દુઃખોની વાત સાંભળીએ છીએ. આ દુઃખનું જે મૂળ કારણ તેનો કંઈક હિંસા આપણાથી થઈ શકે એમ નથી ?

છોકરીઓને બરાબર શિક્ષણ અપાતું નથી એ જ આ દુઃખનું મૂળ છે. આપણે એ મૂળનો જ નાશ કરવો જોઈએ. છોકરીઓને આપણે બરાબર કેળવણી આપવી જોઈએ. માનવ શરીરની પવિત્રતા તેઓએ સમજવી જોઈએ. પોતાના શરીરની સ્વરક્ષાને લગતા અતિ મહત્વના સિદ્ધાન્તો તેઓએ જાણવા જોઈએ. માતૃત્વ અને તેને લગતી પ્રવૃત્તિઓને જીવનની તૈયારી માટેની સાધનસામગ્રીમાં યોગ્ય સ્થાન આપતાં ત્યારે જ તેઓ શીખશે, અને જીવનના એ મહાન સત્યોનો અનાદર કર્યાનાં આત્મઘાતક પરિણામો હાલના સંસારમાં ટેરેટર આપણી નજરે પડે છે તે પણ ત્યારે જ અદૃશ્ય થશે.

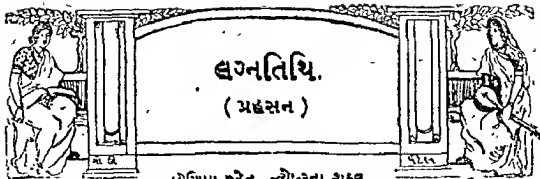
* * *

પ્રજાના સામર્થ્યને માટે જરૂરનું છે કે માતાઓ પોતાની ત-કેટલીક ઠસરતો નફરતી સાચવવાતરફ અને સારીરિક વિકાસ

તરફ યોગ્ય લક્ષ આપે. જે વિકાસ સાધવામાં ઉપયોગી થઈ પડે એવા હેતુથી આ સાધેની ઠસરતો એ વિષયનાં એક અનુભવી અમેરિકન ઓ તરફથી સૂચવવામાં આવી છે.

નોંધ-પ્રસિદ્ધ હસ્તાદ બતાર મેકફેડનના 'નિશ્ચિત કાર્ય' માસિકમાં આવેલા એક અમલો 'જીવન' અને બાળાંતર કાનું છે. ઠસરતો પણ જે જ માસિકમાં બતાવ્યા મુજબ સમજાવી છે.

આંદિકા દવે.

ઃદેખિકાઃ પહેલ. ન્યોતરતા શુકલ.

પ્રવેશ ૧ લો.

(સ્થળઃ ન્યોતિના ધરતું દિવાનખાતું. ન્યોતિ ને નરેન્દ્ર ચઢા પીતા બેઠા છે)

ન્યોતિ—ખાજે તો ત્યારે આવવું જ પડશે.

નરેન્દ્ર—પણ એવું આજે છે શું ?

ન્યોતિ—અમારી લગ્નતિથિ છે. આજ જમવા આવ્યા વિના નહીં આવે.

નરેન્દ્ર—એમ છે ? સારે તો જરૂર આવશે. ત્યારાં સાચુજી પણ તેથીજ આવ્યાં હશે કેમ ?

ન્યોતિ—ના રે, એમ કંઈ આવે એવાં નથી. એ તો રમેશ સાથે રિસાઈને આવ્યાં છે. મધુરી કહે છે કે થોડે થોડે દહાડે એમને માથે સાથે કંઈ તકરાર ચાલે છે ને રિસાઈ નાચે છે. આ વખતે અહીં આવ્યાં આવ્યાં છે. સાથે ચાલુ, મધુરી હજી બાજુ છે, ધરમાં મોહાડું કાઢે છે નહીં એટલે કીક પડશે.

નરેન્દ્ર—કેમ, ત્યારા મામાજી છે ને ?

ન્યોતિ—મામાજી છે, પણ એ કંઈ ધરમાં ધ્યાન આપે છે ? એ બસા ને એમની ગીતા બલી

નરેન્દ્ર—ત્યારે હવે તમારા ધરનો કારખાર વધારે સરળ ચાલશે એમજ ને ?

ન્યોતિ—એમાં વળી પૂછવાતું શું ? મધુરી જેવી પત્નીનો સહવાસ અને ધરની કંઈ ચિન્તા નહીં પછી સુખ તો જીવનમાં બધું સમાપ્ત નહીં રહે. પણ એ બધું ચાલે લીધે એ જાણે છે ? લગ્નને લીધે ને તેથીજ હું તમને રોજ કલા કરું છું કે મેના સાથે...

નરેન્દ્ર—હશે, એ વાત પછી નિરાંતે કરીશું.

ન્યોતિ—વાર. પણ નરેન્દ્ર, મેનાએ એક એક રેશમનો ગાલીચો એવો સુંદર બર્થો છે, તેમાં અમારી છબી મૂકવાની છે અને આજે અમને તે ભેટ આપવાની છે. એવી લુચ્ચી છાકરી છે—અમને એ વિષે જરા નજીબ્યું પણ નથી, એ તો કાલે અસ્માત્ મહેં જોઈ લીધા. ને મધુરી તો હજી પણ એ વાત જાણતી નથી. પણ જો જો તું કાઢને કદી ન દેતો, મધુરીને ન કહેવાતું મેનાએ વચન લીધું છે.

(મધુરી આવે છે)

ન્યોતિ—કેમ, બા હાથાં ?

મધુરી—હા, હમણાંજ કડી.

નરેન્દ્ર—તમને તો મજા થઈ કેમ બાળી ? ધરની ખટખટ જાને સોંપીને તમને હવે આ સમાજ ને પેલી સમા ને સંગીત કલાસ ને મરખા પાર્ટિમાં મચ્યાં રહેજો. બાજી વખત રહે તો કવિતાઓ લખજો. ખરું ને ?

(દિનુ મામા હાથમાં ગીતા લઈને આવે છે)

દિનુમામા—કેમ ચંડિકા કાઢી-ઉઠ્યાં ?

મધુરી—હા, આ અહીંજ આવે છે.

(ચંડિકા આવે છે)

ન્યોતિ—કેમ બા, રાતે કંઈ બરાબર આવી હતી ને ?

ચડિકા—શા માટે ન આવે ? મુડા
જેવી આખી રાત પડી હતી.

(દિનુમામા તરફ આંગળી કરીને) આ કોણ ?

જ્યોતિ—મામાજી. કેમ બૂલી ગયાં ?

દિનુમામા—કાફી, લગ્નમાં મહેન નહોતો
જોયો ? હું આવ્યો હતો.

ચડિકા—આવ્યા હશે, મહેન એવું બધું
યાદ નથી રહેતું. (જ્યોતિને) ને એ અહીંજ
રહે છે કે શું ?

નરેન્દ્ર—(સ્વગત) સાસુજીના અમલની
ચરચાત તો સારી થાય છે !

મધુરી—હા બા, મામાજી અહીંજ રહે છે,
(દિનુ મામા ગીતા વાંચતા ચાલ્યા જાય છે)

ચડિકા—(નરેન્દ્ર તરફ જોઈને) આ
કોણ ? એ પણ અહીં રહે છે ?

જ્યોતિ—એ મ્હારો મિત્ર છે, એને પોતાને
ઘેર રહે છે.

નોકર—(પ્રવેશ કરીને) મેના બહેન
આવ્યાં છે.

મધુરી—તેને અહીં મોકલ, જા (જાય છે)

ચડિકા—(સ્વગત) આ મેના બહેન
ત્રણ કોણ હશે ? અહીં બધાં બાઈ ને બહેન
બહુ આવતાં લાગે છે.

(મેના આવે છે)

મેના—કેમ મધુરી બહેન ! હમારાં બા
આવ્યાં છે તે ક્યાં છે ?

ચડિકા—(સામી જઈને) આ રહી,
હું એની મા થાઉં. સમજી છાંદરી ! જોઈ
લે બરાબર ! (સ્વગત) કુટડી દેખાય છે.

(મેના ગભરાઈને જ્યોતિના સામુ જાય
છે. જ્યોતિ નીચું જોઈ દે છે, ને નરેન્દ્ર ટોચ
પરથી વર્તમાનપત્ર લઈ વાંચવાના ગિયે હસે
છે).

જ્યોતિ—(મધુરીને) મેનાને ચઢા નથી
પાવી ! (મધુરી અંદર જાય છે)

ચડિકા—(સ્વગત) ચઢા ! ચઢાખી

ધાંધલ પણ અહીં ખૂબ લાગે છે. ઉઠતાં
જેસતાં તો કહે ચઢા.

જ્યોતિ—(ધીરથી મેનાને) આશ્રમમાં
થી ક્યારે આવી ?

મેના—(ધીરથી) હમણાંજ આવી.
બાએ કહ્યું કે હમારાં સાસુજી આવ્યાં છે
એટલે તરત અહીં આવી.

જ્યોતિ—ગાલિયો પૂરો થયો ?

મેના—હા, પછી જતાવવા લાવું છું.

જ્યોતિ—કેમ, મ્હારાં સાસુજીને જોયાં ને ?

મેના—જોયાં. (જાને હસે છે.)

ચડિકા—(સ્વગત) હાથ મા ! મધુ-
રીને અંદર મોકલીને આ બે કેવા કઠ્ઠા મ-
સ્કરી કરે છે ! અહીંના દંગ કંઈ સારા નથી
લાગતા. મ્હારે બારીક નજર રાખવી પડશે.

(મધુરી આવે છે)

મધુરી—મેના, ચાલ અંદર. બા તું પણ
હવે ન્હાઈ લે ચાલ.

ચડિકા—હા બહેન, ચાલ. (ત્રણે જણ
અંદર જાય છે).

જ્યોતિ—નરેન્દ્ર, મ્હારું માને તો હવે
જલ્દી નિશ્ચય કરી નાખ. મેનાને સમજાવવાનું
હું માથે લઉં છું.

નરેન્દ્ર—એ વિષે આપણે પછી વાતો
કરીશું. હમણાં તો હું જરા જઈ આવું.

જ્યોતિ—ચાલ, મ્હારે પણ એક બે
જણને આમંત્રણ આપવા જવું છે. સાથેજ
જઈએ. (જાને જાય છે).

પ્રવેશ ૨ જો.

(દિનુમામા પોતાના ઓરડામાં એક ગાદી
પર બેઠા છે અને ગીતાજી વાંચે છે.)

દિનુમામા—(ગીતાજી મૂકી ઈને સ્વગત)
હવે ન્હાઈ લઉં, બહુ મોડું થયું.

(ઠકીને ઠભા થાય છે એટલામાં ચડિકા
રનાન કરીને ત્યાં આવી પહોંચે છે)

ચંડિકા—(સ્વાગત) ઊઠકરીના હિતને માટે આ બાળકમાં માથુ માર્યા વિના ચાલે એમ નથી. આને કંઈ ખજર હોય તો પૂછી જોઈ.

(પ્રગટ) દિનુમામા ! ત્હમારું નામ દિનુમામાજ છે ને ?

દિનુમામા—હા કાકી.

ચંડિકા—કાકી બાપી મ્હને કહેશે નહીં. નામ દધને બોલાવતાં શું થાય છે ?

દિનુમામા—(સ્વાગત) પ્રત્યક્ષ ચંડિકા-નોજ અવતાર !

ચંડિકા—હું એમ પૂછું છું...એસો તો ખરા—હું એમ પૂછું છું.

દિનુમામા—સ્નાન સંધ્યાનો વખત થયો. પરવારીને આવું છું.

ચંડિકા—અત્યારમાં સ્નાન સંધ્યા કરીને શું કામ છે ? સ્નાન ને સંધ્યા કરીને જન્મવાનું છે ને ? તે અત્યારમાં કેણે પીરસી મૂક્યું છે ? એસો, હું એમ પૂછું છું કે પેલી કોઈ મેના આત્મા હતી તે અહીં રોજ આવે છે ?

દિનુમામા—કોણ મેના ? હા, રોજ આવે છે.

ચંડિકા—રોજ ? શા માટે—અહીં શા સાર આવે છે ?

દિનુમામા—કેમ, પડોચના શાંતા બ્હેનની એકની એક ઊઠકરી; અનાય બાલિકાંત્રમમાંથી રવિવારે ઘેર આવે ત્યારે અહીં ન આવે તો ખીન્ને ક્યાં જાય ?

ચંડિકા—એમ ? પણ જ્યોતિમાધનું ને મધુરીનું ઠીક ચાલે છે ને ?

જ્યોતિ—ઠીક ? આથી તે કેવું ઠીક હોય ? મૂર્તિમંત ગ્રામસીતાનું જોડું છે.

ચંડિકા—હશે, પણ માના દર્શને ચિન્તા થવા વિના કાંઈ રહે ? હું એમ પૂછું છું કે આ મૂઝ મેના રોજ આવે છે તે જ્યોતિમાધને ને એને કંઈ...

દિનુમામા—(ગુસ્સાથી ઉઠીને ઉભા થઈ

જાય છે) કેને ? જ્યોતિને ને મેનાને ?

ચંડિકા બ્હેન આ શું બોલો છો ?

ચંડિકા—ગુસ્સે ન થશો. મધુરી ને રમેશ એ બે ઊઠકરાંના હિતને માટે હું જીવન ધારણ કરી રહી છું. રમેશ કપુત નીકળ્યો ને વફાનું ઉપરાણુ સર્પ મ્હને ધૂળ ભેગી કરી, ત્યારે હું અહીં આવી. મ્હેં ધાર્યું કે ઊઠકરીનું સુખ જોઈને બાપીના દિવસ પૂરા કરીશ. પણ એનોજ સંસાર સંડોવો હોય તો જીવ્યામાં સાર શો રહ્યો ? એસો જરા, ત્હમેજ વિચાર કરો; હું એમ પૂછું છું કે ત્હમે કહો છો તેમ એ બેનો સંસાર સારો ચાલતો હોય તો એમના એ સુખમાં ત્રીજા માણસનું સાલ શા સાર જોઈએ ?

દિનુમામા—સાલ. શાનું ? ત્હમે અહીં રહેશો તો ઉઠો બધાને આનંદ થશે, ત્હમે કંઈ પારકાં છો ?

ચંડિકા—કોણ હું પારકી ? હું શું મ્હારે માટે કહું છું એમ ?

દિનુમામા—ત્યારે કેને માટે ?

ચંડિકા—કેને માટે ? ત્હમારા સિવાય ખીજા કેને માટે હોય ? શું હું પારકી ? મ્હેં એને જન્મ આપ્યો, એનું હિતાહિત હું નહીં જોઈ તો ખીજું કોણ જોશે ?

દિનુમામા—તેની હું ક્યાં ના પાડું છું ? ત્હમારે ત્હમારી ઊઠકરીનું હિત જોવું જોઈએ, અને મ્હારે મ્હારા બાણેજનું હિત જોવું જોઈએ. ચંડિકાબ્હેન, ત્હમે અહીં સુખેથી રહો, બધાને એથી આનંદ થશે. અને જ્યોતિને ઊઠકરીને હું પણ ક્યાં જવાનો છું ? એના વિના મ્હને ચાલે એમ નથી અને મ્હારા વિના એને ચાલે એમ નથી. જ્યોતિ ને મધુરી મ્હારાથી કંટાળવાનાં નથી સમજ્યાં ? (ગાદી પર તકીઆને અડેલીને બેસે છે)

ચંડિકા—એટલે ત્હમે અહીં રહેશોજ એમ ?

દિનુમામા—(સ્વગત) દામિની આટલી કંકાસી હતી તો યે હું લેનાથી કોઈ દિવસ ઈર્ષી નથી, લેના મરણને આજે પંદર વર્ષ થયાં; ત્યારથી હું અહીંયાં રહું છું તે આના કહેવાથી જવાનો છું કે શું? (ગીતા વાંચવા માંડે છે)

ચંડિકા—કેમ દિનુમામા! બોલતા નથી? ત્હમને જાણે એમ સ્પષ્ટ કહેવું પડશે? (દિનુમામા નીચું જોઈ શ્લોક બોલ્યા કરે છે) આમ ચાળા શું કરો છો? આવી વાત સ્પષ્ટ કહેવી પડે એમાં ત્હમ્મારી શોભા નથી; આટલું ત્હમને નથી સમજતું? (દિનુમામા આંખો બંધ કરી બેસે છે) આ હું ત્હમને આટલું સમજાવીને કહું છું, ખીજું કોઈ હોય તો જોવા જેવું થાય સમજ્યા? (સ્વગત) ડોશો ગમરાયો લાગે છે. ન ગમરાય તો જ્ય ક્યાં? કે મૂંઝો ઉઘી ગયો? અરે રામ! ખરેખર જ ઉઘી ગયો છે.

(દિનુમામાને ટંકાળીને કાન પાસે મોટીથી) કેમ-ઉઘી ગયા?

દિનુમામા—કેમ રે રાક્ષસી! શું છે-જરાડા કેમ પાડે છે? (આંખ ઉઘાડીને) કોણ-ચંડિકા કાઢી ત્હમે છો? મ્હેં ધાર્યું કે મ્હને સ્વપ્ન પડ્યું છે ને મ્હારી ધરવાળા મ્હારી સાથે લટે છે. (હસીને) મ્હને હજીયે લેનાજ બાણકારા વાગ્યા કરે છે. કોઈ જરાડા પાડે કે તે લટે છે એમ થાય.

ચંડિકા—ચૂપ મૂંઝા! મ્હને રાક્ષસી કહી? હું રાક્ષસી-હું-હું? આ ધરમાં ઉભો ન રહેવા હવે જોજો.

(નરેન્દ્ર દોડતો દોડતો આવે છે.)

નરેન્દ્ર—કેમ બા! શું થયું?

ચંડિકા—(નીચે બેસી જઈને કપાળ ફટકાં) થાય શું? આ ડોસાની ગાળ ખાવા હું અહીં આવી છું કે શું? તે યે આવે સપરમે દહાડે!

નરેન્દ્ર—મામાજી! શું થયું?

દિનુમામા—જા આંખ મળી ગઈ હતી, મ્હેં ધાર્યું કે મ્હારા ધરવાળા જરાડા પાડે છે તેથી...

ચંડિકા—હું રાક્ષસી? આ ધરમાં પાણી પીવા ઉભી ન રહેત, પણ મ્હારી છોકરીનું હિત સાચવવું જોઈએ તેથી રહું છું. ને ત્હમાં આવો સપરમે દહાડો...

નરેન્દ્ર—મામાજી! ત્હમે ખ્હાર ચાલે.

(દિનુમામા ને નરેન્દ્ર જાય છે.)

ચંડિકા—એ મૂંઝાને અહીંથી કાઢું તો જ મ્હારું નામ ખરું. પણ પહેલાં આ મેના ની તપાસ કરું. એમાં જરૂર કંઈ કાળું હશે. (મધુરી આવે છે) ખ્હેન! બેસ, હું પૂછું લેનો ખુલ્લા દિલે મ્હને જવાબ આપ. ત્હારો સંસાર કેવો ચાલે છે?

મધુરી—(હસીને) કેવો ચેટલો?

ચંડિકા—ત્હમને બેને સારું અને છે કે નહીં? ત્હને કોઈ જાતની ચિન્તા તો નથી? ત્હારું મન સંતોષી છે? જ્યોતિ સાધ સીધા ચાલે છે?

મધુરી—(વધારે હસતી) આણું તે પ્રજ્વાળું હોય?

ચંડિકા—ત્હારો સંસાર સુખી છે કે નહીં એ મ્હારે જાણવું ન જોઈએ?

મધુરી—પણ ત્હનેજ તે દેખાતું નથી? સંસાર આથી તે કેવો સુખી હોય? મ્હારા જેવી સુખી સ્ત્રી...

ચંડિકા—વારું હશે. અને ચાકર માણસો ત્હારી આજ્ઞામાં રહે છે? મ્હને એ વિષે ચંકા છે.

મધુરી—હા, માણસો પણ જેવા જોઈએ એવા છે.

ચંડિકા—અને પેલી મેના? એ અહીં બહુ આવે છે તે સારું નહીં હોં.

મધુરી—કેમ ? એની સાથે તો મ્હને બહુજ બને છે.

ચંડિકા—કારણ કે તું બોળી છે. ત્હેને ફનિયાના કાવા દાવાની ખબર નથી. એની આ ટાપરીપ ને નાચ નખરાં મ્હને તો બા નથી ગમતાં.

મધુરી—નાચ નખરાં વળા શું ?

ચંડિકા—તું કેટલી અજ્ઞાન છે ? અરે ! એ તો થોડીવાર પર તારા મ્હ સાથે એવી હસી હસીને વાતો કરતી હતી, કે જલ્દી કોઇ...

મધુરી—તેમાં શું ? વાત ન કરે ?

ચંડિકા—તેમાં શું ? છાંયે, તારાવરનાં ને એ મેનાનાં. સહાય સાગ્રા નથી સમજી ? એમાં કંઈ પણ કાળું ઘોળું છે એમ ખાત્રીથી માનજે, મ્હેં કાનોકાન બહુ સાંભળ્યું.

મધુરી—શું શું કહે છે ?

ચંડિકા—જોડું કંઈ હું એમ ?

મધુરી—હું એમને પૂછી જોઈશ. મ્હા-રાથી કોઈ વાત એ છૂપાવતા નથી.

ચંડિકા—ગાંડી છે કે શું ? આવી વાતો પુરે કોમ દહાડે ઝીંતે કરી છે ? પણ જો, જોજ અહાં આવે છે. તું અંદર જતી રહે, હું એની સાથે વાત કરી જોડું.

(જ્યોતિ આવે છે.)

જ્યોતિ—કેમ, ત્હમને જાણેને શું થયું છે ? આમ વેદાસ કેમ છો ?

મધુરી—(આડું જોઈને) છો રવાં અમે વેદાસ. (જતી રહે છે).

જ્યોતિ—પણ થયું શું ?

ચંડિકા—નાદાન છે, દોષ. ધીમે ધીમે બહુ સમજશે. પણ તમારે એની છજાઓ પૂરી ન જોઈએ ? એનાં મુખ દુખ...

જ્યોતિ—એની કંઈ છજાઓ મ્હેં નથી પૂરી ? એને કંઈ વાતનું દુખ છે ?

ચંડિકા—દોષ એ તો. દહાડે નાદાન છે. (સ્વગત) વાત કંપાડવાની દિશતજ નથી આતની.

(નોકર આવીને જ્યોતિના કાનમાં કંઈ કહે છે).

જ્યોતિ—(નોકરને) વાર, જા હું આવું છું.

ચંડિકા—આ અહોના બધા નોકરો છે અસભ્ય ને મૂર્ખ છે.

નોકર—બા, અમે શું કયું ?

જ્યોતિ—કેમ અસ્થા ?

નોકર—ના શેઠ, અમે કંઈ નથી કયું.

જ્યોતિ—જો, બાની મરજી વિશ્વકોષએ કંઈ પણ કયું છે તો ત્હમે ત્હમારી વાત જલ્દી (સ્વગત) સામુજીએ અમલ દીક ચલાવવા માંડ્યો છે. (જાય છે).

નોકર (સ્વગત) આજ મુઠી કોષ દહાડે શેઠ શુસ્સે થયા નહોતા. હવે જે થાય તે ખરું. (જાય છે)

ચંડિકા—(સ્વગત) છેકરીના ધરમાં છેક અધિર આસે છે. હું વખતસર આવી ન હોત તો બીયારીનું શું થાત ! ને, આવે સપરમે દહાડે..... (જાય છે)

પ્રવેશ ૩ જો.

(દિવાનખાનામાં નરેન્દ્ર ને દિનુમામા વાત કરે છે).

નરેન્દ્ર—ત્યારે ત્હમને ધરમાંથી દૂર કરવાનો એમનો વિચાર છે કેમ ?

દિનુમામા—એનો ધણેયો વિચાર હોય, પણ હું જાડું એમ નથી.

(જ્યોતિ આવે છે)

નરેન્દ્ર—કેમ, જમાણાજા ! ત્હમારાં સામુજી તો મામાજીને વિદાય કરવાની વાત લાબ્યાં છે.

જ્યોતિ—એટલે ?

નરેન્દ્ર—ત્હમણે ત્હમણાં મામાજીને પૂછ્યું કે એના મુખમાં વચ્ચે ત્હમારું સાલ શા સાર જોઈએ ?

(દિનુમામા ત્રીતાજી વાંચવા માંડે છે.)

જ્યોતિ—હવે થઈ, હવે આ કેમ સહન થાય ?

(મેના આવે છે.)

મેના—આ ગાલીઓ બતાવવા આવી છું.

(ચંડિકા આવીને બારણા પાછળ ઉભી રહે છે.)

ચંડિકા—(સ્વગત) હવે આ મૂંઝની વાતો બરાબર સાંભળી લઉં.

જ્યોતિ—(ગાલીઓ બેતાં) વાહ ! કેવી સુંદર મીઠા છે, બે નરેન્દ્ર ! અમારી જાણીઓ કેવી ખુબીથી ગોઠવી છે, આ મ્હારી ને આ એની.

ચંડિકા—(સ્વગત) મૂંઝાં નરેન્દ્ર ! આ નિર્લજ્જ પોતાની ને જ્યોતિની જાણીપણી અંદર મૂકી છે.

મેના—પણ મધુરી બહેને આ વાત જાણી તોં નથી ને ?

જ્યોતિ—જરાં પણ નહીં.

ચંડિકા—(સ્વગત) પણ મ્હેં જાણી છે ને ? શું માણસો છે ? આ મૂંઝો ડોસો પણ બધું જોઈ રહે છે. બધાએ જ ઓકરીનું ગળું કાપવાનો ઘાટ ધડોયે હોય એમ લાગે છે. અરે-અરે, ને હેમાં આવે સપરમે દહાડે...

જ્યોતિ—વાર, પણ તે દહાડે પૂછ્યું હતું હેનો શો વિચાર ? કંઈ નિર્ણય કર્યો ? (મેના ચરમાઈને નીચું જોઈ રહે છે, હા, હા—નકી હવે મજા થઈ.

ચંડિકા—(સ્વગત) એ ચાનો વિચાર હશે ? શું એ લોકો લગ્ન કરવાના છે. એમ ? હાથ મા ! આવું તો કોઈ જગ્યાએ નથી જોયું.

મેના—(ગાલિયો લઈને) હું હવે જઈ, નહીં તો મધુરી બહેન આવશે તો આપણી બધી વાત જાણી જશે.

ચંડિકા—કેવી નિર્લજ્જ, ઓકરી છે. ને

આ જ્યોતિ, પણ હમણાં જઈને મધુરીને બધું કહી દઉં છું. (જાય છે)

જ્યોતિ—નરેન્દ્ર ! મેના કમુલ થઈ છે હં. તું ખરેખર સદ્ભાગી છે. ચાલો મામાજી ! હમને બાએ શું કહ્યું તે મ્હને હવે કહો જોઈએ.

હિનુમામા—(ગીતા બંધ કરી ને) ચાલો. (બધા જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થા.

(રસોડામાં ચંડિકા ઉભી છે.)

ચંડિકા—(સ્વગત) આ ટુટાએ કેવાં કાવત્રાં રચ્યાં છે ? ઓકરીને મ્હેં આટલા સારું ઉછેરીને મ્હોટી કરીને અહીંયાં દીધી એમ ? આના કરતાં એને કૂવામાં નાખી દીધી હોત તો શું ખોટું હતું ? હવે હું કરું પણ શું ? આ કસાઈએના હાથમાંથી એને કેમ ઓડવું ?

(મધુરી આવે છે)

મધુરી—આ, તું ચા પરથી એવું કહેતી હતી ?

ચંડિકા—ચા પરથી ? મ્હેં પાછી એ લોકોની વાત કાનોકાન સાંભળી. અરે ! હવે તો એક ગાલિયામાં પોતાની ને તારા વરની જાણી મૂકી છે. મ્હેં તે ગાલિયો મ્હારી જાતે જોયો.

મધુરી—(ચમકીને) હેં ?

ચંડિકા—ને એટલાથી પત્યું નથી. એણે તો બધું નકી ક્યું છે.

મધુરી—નકી ? શું ?

ચંડિકા—એ નરેન્દ્ર ઓકરી તારા વરની સાથે લગ્ન કરવાને પણ તૈયાર થઈ છે. મૂંઝાં બધાં રાક્ષસો છે.

મધુરી—શું ગાંડું થેલું બે છે ?

ચંડિકા—ગાંડું, શું—પેલો મૂંઝો ડોસો પણ એમાં સામેલ છે. એ ડોસો અહીં આવે

દે, મ્હારે એનું એ કાળું મ્હોં નથી જોવું.

મ્હને જવા દે અહીંથી. (જાય છે)

મધુરી—હું પણ આવું છું. અરે પ્રભુ ! હવે જીવને યે શું કામ છે !

(દિનુમામા આવે છે)

દિનુમામા—મધુરી, શું થયું ?

મધુરી—કાણ જાણે. ત્હમે આવા ધાતકી દિલના હરો એ મ્હેં નહોતું જાણ્યું.

દિનુમામા—(પાસે જઈને) ધાતકી દિલનો ? કેમ મ્હેં શું કયું ?

મધુરી—આધા ખસો, મ્હને ત્હમારી પ્હીક લાગે છે.

દિનુમામા—મ્હારી પ્હીક લાગે છે ? પણ મ્હેં એવું શું કયું ?

મધુરી—તે ત્હમારા મનનેજ પૂછો એટલે સમજાશે. (જાય છે)

દિનુમામા—(સ્વગત) હું ધાતકી, ને મ્હારી પ્હીક લાગે-છે ? આનો શો અર્થ ? (જ્યોતિ આવે છે) ભાઈ ! આનો શો અર્થ ? મ્હારી પ્હીક શા માટે ? હું ધાતકી કેમ થયો ?

જ્યોતિ—પણ થયું શું ?

દિનુમામા—તેજ પૂછું છું.

જ્યોતિ—ત્હમને એ બધું કાણે કહ્યું ?

દિનુમામા—મધુરીએ. ને કહે છે કે એને મ્હારી પ્હીક લાગે છે.

જ્યોતિ—વાહ ! દરેક પળે સ્થિતિ વધારે ગંભીર થતી જાય છે. આ પણ પેલા પધાર્થ છે ત્હમનાંજ કારસ્તાન લાગે છે.

દિનુમામા—એમજ-એમજ.

નોકર—(પ્રવેશ કરીને) શેઠ ! મહેમા નો આવવા લાગ્યા છે.

જ્યોતિ—વાર, બેસાડ. હું આવું છું.

(જવા માંડે છે.)

ચંડિકા—(અંદરથી) શું મૂઆ નોકરો છે. છેક ડોળાં જેવા. પણ હું આવું અધર ચાલવા નથી દેવાની.

જ્યોતિ—(નોકરને) શું થયું ?

નોકર—શેઠ, કંઈ નહીં. અમર્યાં ધાંટા પાડયાજ કરે છે. કહે છે કે અમે કંઈ કામ કરતા નથી ને મક્કતવું ખાધએ છીએ. આમ તો કોઇ નોકર અહીં રહેવાનો નથી જો જો.

(જાય છે.)

(ચંડિકા આવે છે.)

ચંડિકા—આવા કેવા નોકર ? એકે કામ કોઈ ધ્યાન દબને કરતું નથી. ઘરમાં મંદવાડો કેટલો; ને મ્હારું કહ્યું તો કોઈ સાંભળતું જ નથી, જાણે મૂઆ બધાજ શેઠ.

જ્યોતિ—(સ્વગત) હવે બોલ્યા વિના નહીં ચાલે. (પ્રગટ) બા, હું એમ પૂછું છું કે આજ સુધી ઘરમાં બધું ઠીકઠીક ચાલતું હતું ને આજેજ એકદમ કેમ બધું બગડી ગયું ? એ કોને લીધે થયું ?

ચંડિકા—શું આ ત્હમે મ્હને પૂછો છો ? એટલે એ બધું મ્હારે લીધે થયું એમજ ને ? શી દુનિયા છે, ઘરમાં કોઈ જાતનું ટેકાણું નથી; સંસારની ધુળધાણી ચવા બેઠી છે ત્હની વ્યવસ્થા કરતાં અહીં જીવ જાય છે. ને એને તો હિસાબ નથી. કહે છે મ્હારે લીધે થયું.

જ્યોતિ—બા, એ સંસારની ધુળધાણી ચપલી મ્હને પરવડશે, પણ ત્હમારે જીવ કાઢવાનીયે જરૂર નથી ને ઘરમાં આ કંકાસ જાવવાની પણ જરૂર નથી.

ચંડિકા—તે શું ત્હમે ધારો છો કે હું અહીંથી ચાલી જઈશ ? વાહ ! આટલી બધી પુદ્ધિ ત્હારામાં કરી છે એની ખબર નહોતી. પણ હું છોડીને એકલી છોડીને જઈ એવી નથી તો. ત્હમે તો બધાં મળીને એનો જીવ લેવા બેઠાં છો. એ તો ઠીક થયું કે હું અહીંને વખતે આવી પહોંચી. હવે ત્હમારાં તકડાંમાં કેમ શવો છો તે જોઈ છું.

જ્યોતિ—(અજાણ્યથી) અમારું તકડું ? તે શું ? અમે શું કયું ? (મધુરી આવે છે.)

ચંડિકા—જો છોકરી તારો પર મ્હને કાઢી મુકે છે.

જ્યોતિ—એવું મ્હેં ક્યારે કહ્યું ?

મધુરી—મ્હને બધી ખબર છે. મ્હારં જીવન ધૂળમાં મેળવવાની પેરવી ત્હમે બધાં કરી રહ્યાં છો, પછી બાને જવાનું શા માટે ન કહો ?

જ્યોતિ—ત્હારં જીવન ધૂળમાં ? આંડી તો નથી થઈ મમ.

(મેના આવે છે.)

ચંડિકા—જા, જો; પેલી આવી. મ્હારાથી એને જોઈ નથી જતી. ચાલ જોઈને ! આપણે અહીં ઉભા રહીને પણ શું કામ છે ?

(બન્ને જાય છે.)

જ્યોતિ—આ બધાને શું જીવ વળ્યું છે ? (પાછળ જાય છે)

મેના—મામાજી ! શું થયું ?

સ્ત્રીમામા—આ ચંડિકા કાઢીના કાર સ્થાન ચાલે છે. કાંઈ ત્યારથી એક ધડી આજ ઘરમાં કેમ જાયું નથી. ચાલ; જમવાને કેટલી વાર છે તે જોઈએ.

(બન્ને જાય છે)

પ્રવેશ ૫ મા.

(નરેન્દ્ર એક જોરડામાં વિચારમાં બેઠો છે.)

નરેન્દ્ર—(સ્વગત) ક્યાં મ્હારા સમાજ સેવાના વિચાર; ક્યાં મ્હારો અવિવાહિત રહેવાનો નિશ્ચય; મેનાનો પરિચય કતાંજ એ બધું હું ભૂલી ગયો. ને એવું જ એને પણ થયું એ પણ કેવી નવાઈ જ્યોતિ વાત છે ! (નોકર આવે છે તેને) કેમ ભાભી ને બા શું કહે છે ?

નોકર—અરે ભાઈ, એમણે તો ખુબ ધમાલ મચાવી છે.

નરેન્દ્ર—કેમ ?

નોકર—બધા લોકો દિવાનખાનામાં બેઠા

હતા ત્યાં બા હાથ પગ પછોડતાં ને ધાંટા પાડતાં આવ્યાં ને પાસેના જોરડામાં ગયાં, ત્હેમની પાછળ શોધણી રડતાં રડતાં ગયાં ને બારણું બંધ કર્યું...જરા વારે શેઠ દોડતા આવ્યા પણ બારણું બંધ જોઈ જહાર-ઉભા છે ને બારણું જોરથી ખખડાવ્યા કરે છે પણ ઉઘાડતાં નથી. આણું બધું જોઈને આવેલા લોકો ચાલ્યા ગયા.

નરેન્દ્ર—પછી ?

નોકર—શેઠ બારણા પર લાતો મારે છે ને અંદરથી બા બરાડા પાડે છે.

નરેન્દ્ર—મામાજી ક્યાં છે ?

નોકર—દેવમંદિરમાં ગીતા વાંચે છે.

નરેન્દ્ર—જા, ત્હેમને અહીં મોકલ. ને બાને સમજાવીને કહે કે મામાજીને ત્હમારી સાથે કંઈ વાત કરવી છે. એ અહીં આવે એટલે ભાભીને હું બોલાવું છું એમ કહેજે, પણ તે પહેલાં જ્યોતિને અહીં મોકલી દેજે.

નોકર—વાર, પણ બા અહીં છે ત્યાં સુધી કેમ જાયું ને એમવાનું નથી, જો જો. (જાય છે)

નરેન્દ્ર—(સ્વગત) આ ખરું કહે છે. જેના મથા વિના આ ઘરમાં શાંતિ થાય એમ નથી લાગતું. (જ્યોતિ આવે છે) કેમ જ્યોતિ ! ભાભી પણ ગુસ્સે થયાં છે ?

જ્યોતિ—હા.

નરેન્દ્ર—પણ એ શા માટે ગુસ્સે થાય ?

જ્યોતિ—એજ નથી સમજતું ને ? હવે એને કરવું પણ શું ? મ્હારં માથું એવું ફરે છે...લોકો પણ ચાલ્યા ગયા.

નરેન્દ્ર—અજમ મૂર્તિ છે.

જ્યોતિ—અરે, પણ મધુરીએ તો કંઈ સમજવું જોઈએ કે નહીં ? ત્હેણે ગમે તે કહ્યું હોય પણ જેની હુદ્દિ ક્યાં ગઈ હતી ? અને એવું મ્હેં ક્યું શું તે તો મ્હને કહે કે નહીં ? (મધુરી આવે છે)

મધુરી—મહેને કેમ બોલાવી ?

નરેન્દ્ર—ભાભી ! સાચું કહો, આ બધાનું શું કારણ છે ?

મધુરી—એમને પૂછો.

જ્યોતિ—પણ હું ક્યાં જોઈશું છું ?

મધુરી—હાસ્તો, તમે ક્યાંથી જાઓ.

જ્યોતિ—પણ મહે એવું શું કહ્યું તે કહે તો ખરી; બાએ ત્હારા મનમાં નકામી કંઈ વાત બરી છે.

મધુરી—હા, બાએ મ્હારી આંખ ઉધાડી ત્યારેજ મહેને બધી ખબર પડી. ત્હમારે માટે તૈયાર થયેલા પેશા ગાલિયો, ને ત્હેના પરની ત્હમારી ને મેનાની છબી એ બધું બાએ જાતે જોવું ત્યારેજ મહેને ખબર પડી.

જ્યોતિ—મેનાની છબી ?

નરેન્દ્ર—(હસીને) મેનાની ?

મધુરી—હા, ને ત્હમારી પેલી બીજી વાતની પણ મહેને ખબર પડી; એની સાથે લગ્ન કરવાની.

નરેન્દ્ર—ભાભી, ગાલિયા પર તો ત્હમારી ને જ્યોતિની છબી છે; ને તે આજે લગ્નતિ-યિ નિમિત્તે ત્હમને બેઠ આપવાની છે.

મધુરી—(બ્હીલી પડી જઈને) એટલે ?

જ્યોતિ—ને લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય મેનાએ કર્યો છે તે મ્હારી સાથે નહો પણ નરેન્દ્ર સાથે હો.

મધુરી—ખરેખર ?

નરેન્દ્ર—હા, ભાભી; આ બધી વાત સાચી છે.

મધુરી—અરે ! બાએ કહ્યું તે મહે કેમ માન્યું ?

જ્યોતિ—(હસીને) તું ગાંડી છે તેથી-ખાતું શું ?

(નોકર આવે છે)

નોકર—શેઠ, પહોંચી આ નોકરી; હવે નથી ખમાવું.

(બટ, સીપાઈ બધા આવે છે)

બટ—શેઠ; મ્હારાથી આ નોકરી નહોં ચાય; રજા આપો.

સીપાઈ—શેઠ સાહેબ, અમે તો ત્રાસી ગયા; આ નોકરી નહોં જોઈએ.

જ્યોતિ—અરે, પણ બધાને સાથે શું થયું ?

નોકર—એક દિવસમાં અમને બાએ તોળા તોળા પુકરાવી; જો આમજ રોજ ચાલવાનું હોય તો અમને રજા આપો.

જ્યોતિ—વાર, હમણાં જાઓ. મહેને બધી ખબર છે.

(નોકરો જાય છે)

(દિનુમામા હાથમાં ગીતા લઈને આવે છે)

દિનુમામા—તોળા છે, આ મૈરોથી. હું ગીતાનો નિત્યપાઠ કરતો હતો ત્યાં જરાડા મારતી આવી પહોંચી.

જ્યોતિ—નરેન્દ્ર ! હવે શું કરવું ?

નરેન્દ્ર—એમને ઘેર જવાનું કહો.

જ્યોતિ—એમ ક્યાં વિના છૂટકો નથી.

મધુરીને માહું લાગશે પણ...

મધુરી—મહેને કંઈ માહું લાગવાનું નથી. અહીં રહીને આમ કંકાસ કરાવે એ કરતાં દૂર હોય તે સારી.

જ્યોતિ—પણ એને એ વાત કહે દેશું ?

દિનુમામા—કહેવાનું હું માથે લઉં છું, પણ આ ત્રાસ ને કંકાસ સહન નહોં ચાય.

મધુરી—હા, મામાજી, ત્હમેજ કહેજો,

પણ જરા સમજવીને કહેજો.

દિનુમામા—એવાતની તું ચિન્તા ન કરીશ.

મધુરી—એજ અહીં આવે છે, હવે શું કરે ?

જ્યોતિ—મામાજી ! જને એટલા વિનયથી એમને કહેજો હું, અમે અહીંથી જઈએ છીએ.

(જ્યોતિ, મધુરી ને નરેન્દ્ર જાય છે. ચંડિકા આવે છે.)

ચંડિકા—હાસો, ન્હાસો અહીંથી. છું હું આપ નહિ છું ? ને પેલી મૂર્ખાં છોકરી પણ એમાં સામેલ થઈ ગઈ ?

દિનુમામા—ચંડિકા કાકી ! જરા શાંતિથી બેસો આપણે વાત કરીએ. હું ત્હમને એમ પ્રશ્ન છું, કે આ બે જણ આપું સરળ અને સુખી જીવન ગાળે છે તેમાં ત્રીજા પારકા માણસનું સાલ વચ્ચે શા સાર જોઈએ ?

ચંડિકા—એટલે ?

દિનુમામા—એટલે એમ કે-ત્હમે...

ચંડિકા—કોણ હું ?

દિનુમામા—રમેશને છોડીને ત્હમે અહીં છોકરીને ઘેર આવીને રહો તે પણ લોકદષ્ટિએ...

ચંડિકા—એટલે મ્હારે અહીં ન રહેવું એમજ તું કહે છે ને ?

દિનુમામા—એકસો દુન નથી કહેતો, ત્હમારો જમાઈ ને છોકરી પણ.

ચંડિકા—ને એ કામ ત્હમણે ત્હને સોંપ્યું હશે કેમ ? ત્હેજ-ત્હેજ ત્હમના કાન બોલેથી હશે. હા, ત્હેજ, પણ ત્હારું કે જમાઈનું કે છોકરીનું થે અહીં કોણ સાંભળે છે ? હું તો અહીં રહેવાની ને રહેવાની ખસ ! એ છોકરી તો મૂર્ખાં છે, એને પોતાના દિલનું જાન ન હોય તેથી મ્હારે પણ આ કસાઈવાડમાં એને છોડી જવી એમ ?

(જ્યોતિ હાથમાં તાર લઈને આવે છે પાછળ મધુરી ને નરેન્દ્ર પણ આવે છે.)

જ્યોતિ—બા, રમેશનો તાર છે.

મધુરી—કે બાબીને પુત્ર જન્મ્યો ને દુઃશય છે.

ચંડિકા—એમ ? છોકરો સો વર્ષનો યજ્ઞે. મ્હારે એનું મ્હો જોઈશ ?

દિનુમામા—ટાઢે પાણીએ ખસ જશો કે શું ?

જ્યોતિ—બા, જન્મે હવે ન જિંતે; ઉતાવળ થી છે ?

મધુરી—હા, બા.

ચંડિકા—ના રે, હવે તો મ્હારો જીવ એક ધડી પણ ન રહે.

જ્યોતિ—ત્મારે શું આજ્ઞા રાતેજ જશે એમ ?

ચંડિકા—હા, હું હવે એની જ તૈયારી કરું. (જાય છે)

જ્યોતિ—હવે એમને જરાયે વધારે આમલ ન કરવો. ચાંદો, થોડામાં પત્નું એટલા આપણે ભાખ્યાં છો. હવે હું પાછા મમલા લોકોને શરી તેડી લાવું છું.

(મેના આવે છે.)

મેના—મધુરીબહેન, ત્હમારાં બા જાય છે એમ જ્ઞાર સાંભળ્યું ને ત્હમારાં બાબીને... જ્યોતિ-હા, આનંદના એ બન્ને જનાવ બન્યા.

મધુરી—મેના, તું આવી જુઠી છે ? મ્હાં છે પેલો ગાંધિયો ?

મેના—(જ્યોતિને) આંટણું પણ જાતું ન રખાયું ?

જ્યોતિ—માર કર જ્ઞેન ! પ્રસન્ન એવો હતો કે મ્હા વિનાં ચાલ્યું નહીં. આજની સમતિયિ તો...

મધુરી—હવે એ બધી વાત પછી થશે. ગાંધિયો બતાવને—

મેના—(મધુરીને ગાંધિયો આપતાં) આંટલી મરિજની એટ સ્વીકારશો ?

મધુરી—(ગાંધિયો લેતાં) મ્હને જે કામવાર આપું કરતાં આવડશે હોં. (સ્વમત) હવે બાને આ બતાવીશ.

જ્યોતિ—નરેન્દ્ર ! આ આનંદના પ્રસન્ન ત્હમારું એનું મિલન પણ થવા દે. અમારી સમતિયિના આનંદમાં એટલો ઉમેરો થશે.

મધુરી—હા, હા, જરૂર.

(જ્યોતિ નરેન્દ્રનો અને મધુરી મેનાનો હાથ લપ્પ એકબીજાના હાથમાં મૂકે છે.)

દિનુમામા—મધુરી ને જ્યોતિના જેવું

સુખ ત્હમે પણ પામજો.

નરેન્દ્ર—પણ મ્હારાં સાસુજી આવાં કંકા-

સી તો નથી ને ?

જ્યોતિ—ના બાપ ! એવી સાસુ બધાને

હોય તો જમાણ્યોનું નામ નિશાન પણ

ફુનિયામાં ન રહે !

મધુરી—છતાં અતે બધું આમ સમ્યું

એટલાં આપણે બધા સહભાગી.*

* સૂચિત.

વરના વેચાણ !

ન્યુગીનીમાં પદમ નામના પ્રદેશમાં ત્રિપારાજ ચાલે છે એમ એક અંગ્રેજ લેખક લખે છે. કહે છે તંબાકુ ચોખા વગેરે બેતીકામ સ્ત્રીઓજ કરે છે અને દેશના કાપડાઓ તેઓજ ખડે છે. ત્યાંની ધારાસભામાં પુરુષોને પેસવા દેવામાં આવતા નથી. જ્યારે પોતાને ધણીની જરૂર પડે છે ત્યારે તેઓ “ મમક ” ને ખરીદી લે છે. આવા ધણીઓની ઓછામાં ઓછી કીંમત ૧૦૦ રૂ. હોય છે. સ્ત્રી જ્યારે ધણીથી ધરાઈ જાય ને સ્ત્રીને તેની જરૂર ન હોય ત્યારે તેને પાછાં બેનરમાં વેચવા મારે કાઢવામાં આવે છે !

x

x

x

x

જાડામાં જાડો છોકરો !

ફીનિયામાં પણ જાડા માણસો હશે પરંતુ અમેરિકામાં હોલીવુડમાં તથા વર્પીના મેરીડીસ નામના છોકરાએ તો જાડાઈની દરિયાઈમાં બીજા બધાને ખાસ ખરડાવ્યું છે. તેનું વજન ૧૧૦ સ્તલ અને ઉંચાઈ ૩૩ ફુટ છે. જન્મતી વખતેજ આ કંદોરોનો પહેરંનાર ૮૧ સ્તલ તો હતોજ. એનો ભાર સીંધનારનેજ ધન્ય છે ને ? તે ખૂબ ખાય છે અને આકાશીએ એક સ્તલની ગતિએ વધતો જાય છે ! હૃદમાં આથી ઉરડું છે એ જોતાં પાતળામાં પાતળા પોરીયાઓની પાતળાઈની દરિયાઈ થવી જોઈએ !

x

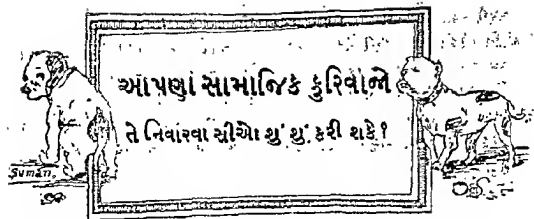
x

x

x

જૂત કે દીવા ?

એક વિદ્વાન સાહીએ હમણાં એક એવી જાવના દીવાની શોધ કરી છે કે તેનો છાંયો પડતો નથી. એણે અમુક ‘ એમલ ’ પકડી “ રીફ્રેક્ટર્સ ” એવી રીને ગોઠવ્યા છે જેથી કીરોને આવી શોધ થઈ શકી છે. યુનિવર્સિટીમાં કહેવાય છે કે જૂતને છાંયો પડતો નથી. તો પછી આ દીવો જરૂર શોધ અવમત થયેલો હશે !

(ભગિની સમાજ તરફથી મંજાવાયલા નિબંધોમાંથી પ્રથમ ધનામ પામેલો નિબંધ.)

લેખિકા: કુ. લક્ષ્મીબેન ઠાસાણી.

રિવાજ એટલે શું, શાસ્ત્રાદ્યા શું અને સમયધર્મ શું તે પ્રથમ પ્રાસ્તાવિક વિચારણા. તથા જે વર્તન આપણે કરતાં, આવીએ છીએ, તે કાળે કરીને આપણા કુટુંબનો અથવા સમાજનો "આલ" "શુદ્ધિ" અથવા "રિવાજ" થઇ પડે છે. અને વખત જતાં તે શાસ્ત્રથી પણ વધુ બળવાન બેખાતાં થઇ જાય છે. પછી તે શાસ્ત્રોક્ત રિવાજો જે સમયાનુસાર બદલાતા રહે તે બદલે તે અપાયકારક નથી. ધર્મથી બદલતર તે મનાય છે તેનું પણ કારણ એજ છે કે ધર્મ બ્યારે સદા સર્વકાળના નિયમ બાંધી આપે છે, ત્યારે રિવાજ, તે તે કાળના નિયમ બાંધી આપે છે. આપણે જોઈએ છીએ કે રિવાજ હંમેશાં ફેરવાતા રહે છે અને હિન્દુધર્મના આજે હજારો વર્ષ વિતવા છતાં જોવા ને તેજેજ ટકાવે જોઈએ છીએ. તે આપણા નતિભેદ ઉપરથી નથી, પણ સમાજના હિમેશના જીવંતપણા પર અંતર્લિપિત છે.

તે સધારેલી આશ્ચર્યો હોવાથી, તેમજ સમાજનાં તે વખતની જરૂરીઆતોને, તે પહેલાંની વગે તેમ હોવાથી જ સમાજ તેને સ્વતંત્ર સ્વીકારતો-તે; તે રિવાજ સમાજને જાણેસતો હોઈનેજ ધણીવાર તેની સરખામણીમાં, શાસ્ત્રો મેય અમરાણ પર મુકી દેવામાં આવતાં. આથી એક કાળે શુદ્ધિ તેજ સ્થિતિ હતી એમ કહીએ તોય ચાલે.

પણ જો એ શુદ્ધિ અથવા રિવાજ, જોનાનીની જરૂરીઆત નિહાળીને શુદ્ધિ થવાનું ભુલી જાય તો તે રિવાજ જ નથી પણ તેનું મિઠું (ચખ) છે ! તે તેનું અસ્તિત્વ શુભાવે છે; પછી તેનું સ્વામિત્વ રહેતું નથી. ખરી રીતે તો આત્માના અમરત્વ નેટકાળે શુદ્ધિ-રિવાજનુંય અમરત્વ છે. અને દેશકાળ પ્રમાણે માન્યતાઓ બદલાતાં જમ આપણા આત્માને પૂર્વજોએ નિપિદ્ય બતાવેલાં કર્મો પણ નિર્દોષ જણાય છે અને તેમજ નિર્દોષ બતાવેલાં નિપિદ્ય જણાય છે. તેમજ રિવાજોનું પણ છે. કાળકા-તરીકે સતી નહીં ચલાવું પ્રાચીન આર્યજીઓમાં પાપસમાન, લેખાવું હરી પણ આપણા આત્મા હાલ તે કશુંક કરી શકતો નથી. સીઓના સ્વેચ્છાચારના અને તેમની

આપણા પૂર્વજો કાળ પરતે વ્યુત વ્યુદ રિવાજો કાઢતા અને કાળની જરૂરીઆતની

એડે “ જોધર્મ ” પાળવાનાં આપણાં પૂર્વ-
જ્ઞેના કહેવાતાં રિવાજો તે વખતે અધર્મ
નહોં હોય, પણ આજે આપણી જુદી તેમ
કરવા ના કહે-છે. પ્રાચીન આર્યો ગોમાંસ
ખાતા અને તેનો યજ્ઞ તેમજ શુદ્ધ શ્રાદ્ધ
કરતા પણ આજે આપણે ગૌભાતાને વાસ્તે
પ્રાણ પટકી નાખવા તૈયાર છીએ. મતલબ
કે ધર્મ યાને શાશ્વત, માન્યતાઓનું લગન બ્યારે
શાસ્ત્રો જોડે, યજ્ઞ છે ત્યારે શ્દિ-રિવાજનું
લગન જમાના જોડે થયેલું છે. આથી નીતિનાં
કેટલાંક તત્ત્વો, જેવાં કે સત્ય બોલવું વગેરે, તે
ચિરકાળ ટકવાવાળાં છે અને કેટલાંક તે તે
કોઈ પૂરતાંજ નેમ કે યજ્ઞમાં માંસનો ઉપ-
યોગ, સતી થવું પ્રત્યાદિ અને તેને આપણે
ધર્મનીતિ (સ્મૃતિનીતિ) અને શ્દિનીતિ
(સ્મૃતિનીતિ) ના નામથી જાણખીએ છીએ.
શ્દિ-રિવાજ કદી એક સ્વરૂપમાં રહી શકે જ
નહોં.

શાસ્ત્રોને કહે છે તેજ પ્રમાણે વર્તવાનું
આપણે ધણા વખતથી છોડી દીધું છે; એજ
બતાવી આપે છે કે આપણે જે જમાનામાં
જીવીએ છીએ તેજ જમાનાનો ચરમોં લગાડીને
અને તે ચરમોં આપણી આંખોને બંધ બેસતો
થાય છે કે નહોં તેનો અનુભવ લઈને
આપણા જમાનાનો ધર્મ દરાવવાનો છે. જુદા
આપણા મનુષ્યદારને પણ તેમ કરવા કહેલું
છે; અને પાશ્ચાત્યવિદ્વાનોનું તો પૂછવું જ શું?
આપણાં શાસ્ત્રો સ્પષ્ટ કહે છે કે શાસ્ત્રનાં
પ્રમાણરૂપ સોનાને દેશની, વિચારની અને
પરિસ્થિતિની કસોટી પર કસીને પછીજ ધારણ
કરવું. સમય વિચારીને દેશ, ભક્ત લાલા લગ-
પતરાય પણ કહે છે કે:—

“ સામાજિક અને સામાજિક ક્ષેત્રોમાંથી
જે બધાં કાંડી નાખેલાં જોઈએ કે અધિક મુનિ-
ઓએ આમ કહ્યું— શાસ્ત્રોમાં આમ લખ્યું

છે, માટે મોનવું જોઈએ; શાસ્ત્રોની આજ્ઞાએ
સાંભળી સાંભળીને મારા કાન પાકી ગયા
છે! હું શાસ્ત્રો તરફ માનની નજરથી જોઉં
છું પણ આપણે કાંઈ ભૂતકાળમાં રહી શકતા
નથી. આપણે તો વર્તમાનમાં રહીએ
છીએ અને ભવિષ્યમાં રહેવાનું છે; માટેજ
જોગવાઈ કરવાની છે. આપણે આપણા પૂર્વજો
નું સન્માન કરીએ છીએ, પણ તેમનાં જેવું
જીવન ગાળી શકતા નથી. આપણે શક્ત આપણાં
બાળ બચ્ચાઓને માટે જીવીએ છીએ અને
એ બાળ બચ્ચાઓને એવી દુનિયામાં રહેવાનું
છે કે જે દુનિયા મનુ અને આપસ્તંબની દુનિ
યાથી સાવ જુદીજ છે.” હુંકામાં એટલુંજ કે
શાસ્ત્રોંએ બારાપડી છે. તે ઉપરથી અક્ષરજ્ઞાન
મેળવી આપણે આપણું સાહિત્ય રચવાનું છે.
આપણે દેશકાળની દૃષ્ટિથી શાસ્ત્રાજ્ઞાનો વિચાર
કરવાનો છે. અને તેમ કરવામાં કંઈ ખોટું
નથી. આપણા માંસ ખાતા હોય તો આપણે થે
માંસ ખાવું, એ જેમ કાંઈ માની શકતું નથી
તેમજ તેમણે જે પોતાના બાપદાદાની રીતિઓ
ન છોડી હોય તો આપણે થે ન છોડવી, એવો
કાંઈ સિદ્ધાંત હોઈ શકેજ નહીં.

દરેક નિયમો અને કાયદાઓ મનુષ્યો ધડે છે
ને તોડે છે. સ્મૃતિઓ અને અન્યશાસ્ત્રો
લખનારા મનુષ્યોજ હતા. આજે ઈન્ડિયન પીન-
લોકોં તેમજ બીજા સરકારી કાયદાઓ એ નવા
જમાનાની નવી નવી સમાજની સ્મૃતિઓ છે.
પ્રજા એ કાયદાઓને જેમ વધુ માનવી થાય
તેમ તે વધુ પ્રમાણમાં સ્મૃતિશાસ્ત્રો ગણાતાં
થશે. એ કાયદા આપણે સુધારી શકીએ, રદ
કરી શકીએ, તોડી શકીએ; તેવીજ રીતે જુનાં
કાયદા-રિતિરિવાજો પણ તોડી યા સુધારી
શકીએ.

ધર્મ, સમાજ, કુળ, કીર્તિ, નીતિ અને
સ્મૃતિશાસ્ત્રને ટકાવવાં હોય તો જમાનાને
અનુસરી જીવંત દશામાં ટકાવી રાખવાં જોઈએ;

દીકરા ને જલદી પરણાવી દઇ “ દીકરાના દીકરા ” નેવાના લ્હાવા ઓછા નથી.

ખરૂં જોતાં લગ્નપ્રથા વિકૃત કરી નાખી-નેજ આપણે અધોગતિની ગત્તામાં ધકકેલાયાં છીએ. શરીરબળ, મનોબળ અને દીર્ઘયુષ્ય; એ બધું લગ્નનો આદર્શ વણસાડીનેજ આપણે શુભાચું છે.

પ્રાચીન આર્યોમાં બાળલગ્નનો રિવાજ હતો કે નહીં તે બાળલગ્ન: પ્રથમ આપણે શાસ્ત્ર-ધારે જોઈ લઈએ.

આખા જીવનના પાપારૂપ બ્રહ્મચર્યશ્રમનું પાલન, એ પ્રાચીન આર્યોના વૈભવ તથા ઇર્તિનું મૂળ હતું. અને તેનાં અનેક પ્રમાણો પ્રાચીન ઇતિહાસ-પુરાણોમાંથી મળી આવે છે: સૂત્રતામાં કહ્યું છે કે:— “ પુરૂષનો ૨૫, અને સ્ત્રીનો ૧૬ વર્ષે વિવાહ કરવોજ જોઈએ. અને તેજ કૃષ્ણકર. છે. કન્યા જ્યાં સુધી પતિની મર્યાદામાં રહેવાનો યોગ્ય રસ્તો ન જાણતી હોય, તેમજ પતિની સેવા કેમ કરાય તે ન સમજતી હોય; અને સ્ત્રી ધર્મના નિયમોથી અચ્છાત હોય ત્યાં સુધી તેનું લગ્ન તેના માતાપિતાએ કરવું નહીં. ” બાલપત્નીથી મૃદુચર અને ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલાં કર્તવ્યો કદાપિ ન થઈ શકે તેથી જ યુવાવસ્થાનાં લગ્ન ઇષ્ટ મર્યાદા છે. આપણે જોઈએ છીએ કે રામ અને સીતાની ઉંમર લગ્ન વખતે યુવાન હતી. જનકકુળની પુત્રીઓ જોડે વિવાહ કરી આવ્યા પછી અયોધ્યામાં આરિને તેમણે પોતપોતાની સ્ત્રીઓ ભોગતી એટલી પ્રાદ તેઓ તે વખતે હતી; અને આ પ્રથા છેક ભોગલ અમલની શરૂઆત સુધી હતી એમ જણાય છે. સીતા, દમયંતી, દ્રૌપદિ આદિનાં સ્વયંવરલગ્નો, દુષ્યંત-સકુન્તલાનું ગાંધર્વલગ્ન, અને ગાંધારી-દૃતરાષ્ટ્રનું ધાસલગ્ન; આ સર્વ લગ્નો જુવાનીમાંજ થઈ શકે એ દેખીતું છે.

મહાભારતમાં કહ્યું છે કે:— “ તરૂણ કુમારિ જોડે વિવાહ કરવો આયુષ્યકર છે ” અને તેથીજ આપણા શાસ્ત્રકારોએ પરણ્યાની પ્રથમ ગતિએ જ પતિ પત્નીનો સમાગમ કયો છે. કોઈ કાગણસર તેમ ન થતું તો ત્રીજા કે બારમી રાત સુધીમાં તેમ કરવાની આજ્ઞા હતી. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રાચીનકાળમાં બાળલગ્નનો રિવાજ ન હતો.

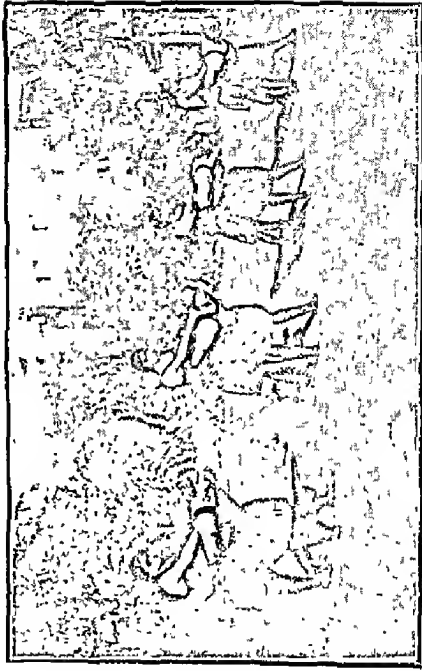
મધ્યયુગ અને તે પછીનો કાળ જોતાં રાજા જયચંદની પુત્રી સંયુક્તાએ તેના પિતાના સત્ત્વ પૃથ્વીરાજ જોડે એવુંજ લગ્ન કરેલું. અર્થાત સીતા-સુમદ્રાથી લાંબને તે છેક સંયુક્તા સુધી એવીજ પ્રૌઢ વયે લગ્ન થતાં કે જે વયમાં પતિ-પત્નીનો સમાગમ ઘુરવજ થકય હોય.

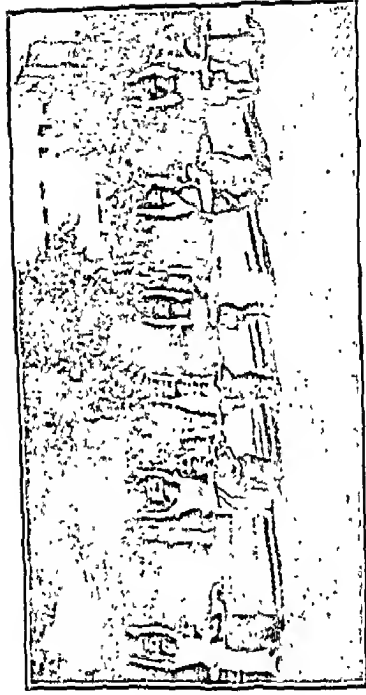
યજુર્વેદ ૩૪-૧૦ માં કહ્યું છે કે:— “ હે કુમારિકા ! તમે બ્રહ્મચર્યનું પશ્યંતઃ પાલન કરીને, બધી ઉપયોગી વિષાઓ શીખીને સ્વગૃહાનુસાર પોતાની પરીક્ષાથી ઉત્તમ વંશને પોતાના પતિ તરીકે પસંદ કરો અને તેમની જોડે આનંદપૂર્વક ગ્રહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરી, ઉત્તમ પ્રજાને ઉત્પન્ન કરો. ”

આ બધું જોતાં બાળલગ્નનું મંડાણ ભોગલકાળથી થયું હોય એમ લાગે છે. જુના અનુભવીઓ, યાદ શક્તિના આધારે તેના જૂતકાળ આમ વાંચે છે:

રજપૂતોના કુસંપને લીધે મુસલમાન રાજ કર્તાઓના જુલમ ધણા વધી પડેલા ખાસ કરીને એ જાતિ તે વખતે વિલાસી બહુ હતી. અને એમનો ખરો ભય સ્ત્રીવર્ગનેજ હતો; તે એટલે સુધી કે રસ્તે ચાલતી ગમે તે રૂપાળી સ્ત્રીનું હરણ થતું, અથવા તેમ થવાનો ભય રહેતો. આમ થતાં એ નીચ વર્તનમાં એક શુભ હતો તે એજ કે પરંજીલીઓ અને વિધવાઓને તે સલાવતા નહો. પણ તેના કરતાં જુવાન કુમારિકાઓની તો જરાય

શ્રીભાની કસરત.

દાવના ખસક્ષ ખાટની તાલીમ.

સલામતી નહતી. આ પરિસ્થિતિને લીધેજ વડવાઓએ દેશકાળને અનુકૂળ આ નવો રિવાજ પાડ્યો. પરંતુ આજના દેશકાળમાં તેની ઉપયોગીતા ઓસરી ગઈ છે, બદલે તે એક વખતે રક્ષક થઈ પડેલો રિવાજ આજ બક્ષક રૂપે પુરવાર થયો છે. બાળસગ્નતા રિવાજે આજ કન્યાશ્રવણને છેક જ કલુષિત કરી નાખ્યું છે, બદલે હિન્દુ માળાપને કન્યા તો ગમતી જ નથી. આ લાગણી સગમજ સધળે છે. ઉંચી રાજપૂત જાતોમાં કન્યાઓ જોઈતી જ નથી. એ કોમમાં સાચક જમાઈ મેળવવા માટે મોટી રકમનો દાવજો આપવો પડે છે. ને લગ્નક્રિયાનો ખર્ચ પણ બહુ થાય છે. પદાણી સ્ત્રીઓને ધિક્કારે છે ને દીકરીના બાપને હલકો ગણે છે. દીકરીઓ તરફની લાગણી એટલી બધી સખત છે કે જો દાઈ, દીકરી જન્મવાનું ભવિષ્ય બાપે તો કેટલીક વાર ગર્ભપાત કરાવવામાં આવે છે. તેથી બૂણહાયા ઉપરાંત માતાનાં આરોગ્યનું નષ્ટોદ્ધાર વળે છે.

અગાઉ દીકરીઓને જન્મતાં વાર જુ પીતી કરવામાં આવતી હતી, અને હાલમાં પણ તેના તરફ ઓછી વધતી જોદરકારી ચાલુ જ છે. આવી રીતે માળાપની નિર્દયતાથી કુદરત કન્યાઓને જ લાભ આપે છે, તે ધોવાઈ જાય છે.

બાળસગ્નતા રિવાજથી કન્યા અકાળે પતિના સંસર્ગમાં આવે છે. બાળ માતાઓની કંગાળ સ્થિતિમાં અમણુ દાયણો વધારો કરે છે. અને પરિણામે આ દેશમાં બાળકોનું અને જીવાન સ્ત્રીઓનું મરણપ્રમાણ વધી ગયું છે. હિન્દમાં સગમજ દરેક સ્ત્રી માતા થાય છે અને અલગજ દાયણોને હાથે પીડાય છે. વળી હલકી કોમોમાં-આમ વર્ગની સ્ત્રીઓને પુરૂષો જોઈતીજ, અને કેટલીક વાર તેનાથીયે સખત મજૂરી કરવી પડે છે, એટલે

તેમની સંખ્યા ઘટતી જાય એ પણ કુદરતી છે. અઘાપિ એ સ્થિતિ બદલાઈ છે કે તેમાં વધારો થયો છે તેનો જવાબ ૧૯૨૧ ના વસ્તી ગણતરીના આક્રા આ પ્રમાણે આપે છે:-

હિન્દમાં ૧૦૦૦ ની વસ્તીમાં ૫૧૪ પુરૂષો છે અને ૪૮૬ સ્ત્રીઓ છે. મુઘલ ધર્મી કામાં એક હજારની વસ્તીમાં ૫૨૬, પુરૂષો ને ૪૭૪ સ્ત્રીઓ છે. વડોદરા રાજ્યમાં ૫૧૮ પુરૂષો ને ૪૯૨, સ્ત્રીઓ છે. આ પ્રમાણે મુઘલ ધર્મીકામાં એક હજાર પુરૂષ સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ ૬૧૪, નું આવે છે. જેવડે ૧૯૨૧ ના સેન્સસ કમીશનર એવા નિર્ણય પર આવ્યા છે કે છેલ્લાં ૨૦ વર્ષમાં આખા હિન્દમાં સ્ત્રીઓનું મરણપ્રમાણ વધ્યું છે ને સંખ્યા ઘટી છે.

વાંચક જાણી શકશે આ અત્યાચાર બાળસગ્નતા રિવાજનોજ છે.

અપકવ અવસ્થામાં પેદા કરેલી પ્રજાનુદ્ધિ-સૂચ્ય રોગીલી, ખોડીલી અને અંધ આયુષ્યવાળા થાય તેમાં કંઈ નવાઈ છે ! “ જૂના પેટમાંતો લીંબજ પાકેને ? ” બાળ માતાનું જ્યુતર પણ એ કહેવતની આશ્ચર્ય નથી શું ? જોના પર બળાકારે માનુષ્ય લદાય છે તે કુમળી બાળકી કયા બીમ અર્જુન કે કણિ જન્મ આપવાની હતી !

આ ખુની રિવાજને લઈ ચલાવનાર સમાજની યુદ્ધિમતા માટે કયો માનવર્થો શબ્દ વાપરવો તે હું તો વાંચક બાઈ બહેનોનેજ સોંપી દઈ છું.

“ વૃદ્ધસગ્ન ” એ શબ્દ પ્રયોગ પણ કેટલો કઠંગો અને વિચિત્ર વૃદ્ધસગ્ન અને લાગે છે ! એમાં કુદરત ક્રોધોઃ નાં સામ્યનું કંઈ તત્વ દાસે છે ખરું ? આને રિવાજને બદલે કાયદેસર અત્યાચાર કહીએ તો ન ચાહે ? ધર્મ નીતિનો પાતક અશાસ્ત્રો-

કત અને અકુદરતી-ઘેર રિવાજ ને કોઈ હોય તો તે “ વૃદ્ધગન ” અને લાગે છે, આ રિવાજ, સમાજમાં દાખલ કરવાનું માન મુડી-વાળાઓનેજ ધટે છે. એ માલદાર મહાનુભાવે તથુ તથુ ચાર ચાર પત્નીઓના ભોગ લઈ પરવાયાં હોય; દીકરા દીકરીઓ હોય છતાંય એ ધનિયારામાં પ્રીમંતો, તીન્નેરીમાં રણકતા મોનાં રૂપાનાં સિક્કાઓના ભેરે-પોતાની વિષયાંધ વૃત્તિને પોપવા માટે “ ધર્મસંભત ગુલામડી ” ખરીદી આવે છે !

આવા ગુન્હા સમાજ સાંખે છે એજ તેની પડતીના દલાડાનું સૂચન છે. જે સમાજ, ખીલતી કળાને ગંધાતા ઉકરડા ઉપર કેંકાઈ જતી ન અટકાવી શકે, જે સમાજ રમચાનની ઉન્હો રાખ ઉપર હિન્દુ ધર્મને નામે આશા-ખરી છંદગીઓનાં બળિદાન આપે તે સમાજનો મોભો જગતમાં ક્યાંથી વધે ?

મુંબઈની. હાઈકોર્ટની ફીમીનલ શેસન્સના ૧૯૨૪ નો બાઈ મણીકુંવર કેસ, અથવા કહો કે હિન્દુ સમાજનો કાળો દીરસો કોઈથી અનુભવો નથી. બાર-તેર વર્ષની નિર્દોષ મણીકુંવરને ૫૦-૫૫ વર્ષની વયે પોતાને જીવવાન દીકરા હોવા છતાં શેઠ દેવકરજી ખરીદી લાવેલા; શેઠ દેવકરજી મત થતાં વારસાના બાગ માટે “ દીકરીને રવાને દીકરા ” હસાવવાની કેની પામર વલજી-એવો નીચ પ્રપંચ કરવો પડ્યો હતો તે આપણે જાણીએ છીએ. “ હિન્દુ લો ” મનાગરા, રિવાજવધ પડિ-તોએ અને હિન્દુ સમાજે દીકરીઓનો વારસા હક્ક કબુલ નાખ્યો હતો તો બાઈ મણીકુંવરને પંદરપુરથી “ દીકરા ” આજીવાની :જર ન પડત. આવી અનેક મણીકુંવરો કોઈ જાન-લાઓને ખુલે પરી આંસુ સારતી દરો. અને એ પાપ હિન્દુ સમાજને ખોળે પડવાનું.

જ્યાં દેહની સમાનતા નહોતી ત્યાં મનની સમાનતા હોય જ શી રીતે ? અને કમની

આશાવાળી મુઝા, એ બાઈ પરવારેલા-રીઠા થયેલા બુદ્ધા સાથે હૃદયની સમાનતા મેળવી શકે જ શી રીતે ? હિન્દુ માખાપ આ બા-બતનો કંઈ વિચાર કરે છે કે કેવળ પૈસા માટેજ પાગલ થઈ અનીતિ આચરે છે ? એવા વિષયાંધ મુડીવાળાઓને વિનયથી વિનવવા અને છોકરીનાં માખાપને પણ તેનો “ પૈસા મોહ ” ઉતારવા સમજાવવાં એવી મતલબની મ. ગાંધીજીની મુચના મારે ગળે નથી ઉતરતી.

મને તો એ ઘેર અત્યાચાર અટકાવવા માટે પ્રચંડ પ્રતિકારનું વાતાવરણ ફેલાવવાનું જ યોગ્ય લાગે છે. ઉપરાંત તેના પ્રતિબંધ માટે સરકારી કાયદાનીય જરૂર છે. છતી આખે દીવો લઈ દૂવામાં પડવું હવે પાલવી શકે તેમ નથી.

માખાપના પાપે વેચાયલી મુઝાઓને, માનસિક યંત્રણાઓને લીધે હિસ્ટિરિયાનો રોગ ચાલે છે, ક્ષય ચાલે છે અને શરીરની ભુખ ટાળવા અન્ય નિપિદ્ધ માર્ગ પણ કદાચ લેવો પડે છે. આ સ્થિતિ અસહ્ય છે. સમાજે ખાસ કાયદો કરવો જોઈએ કે ૩૫ વર્ષની વય પછી કોઈ પણ વિધુર પુરુષ, કુમારિકાનો ઉમેદવાર ન થઈ શકે. તે પોતાની સમાન વયની વિધવા કે તેટલી ઉંમરની કુમારિકા હોય તો તેની સાથે પુનર્લગ્ન કરી શકે પણ કન્યા સાથે તો નહીં.

આ હુંદ રિવાજે જ બાળવિધવાઓની સંખ્યા વધારી છે. તે એવી બીન અનુભવી વિધવાઓની કરજદશા કોણ નથી જાણતું ?

ગૃહસ્થાશ્રમનાં અનેક પુણ્ય પવો ઉત્ત-વવા અને મુરબ્બ પેદા કરવાને સર્વવલ્લી ઓળે, શું આ ઘાતકી રિવાજ વિષમ સ્થિતિમાં નથી મુકતો ? વિધવાને સંસારમાં સર્વ રીતે નિરપયોગી બનાવી, તેને પાપના ખાડામાં ધકેલવા માટે કોણ જવાબદાર છે ?

તેમજ જે બાળકો પારણાનાં સુંદર મખમ-
લીઆ બિછાના પર સ્વસ્થ સુવા લાયક હોય
તેમને મ્યુનિસિપાલિટીના લોખંડી કે લાકડી
પારણામાં, કચરાના ઢગલા નીચે ગટ્ટર અને
સંડાસાદિમાં કાળનિદ્રા લેવાની ફરજ પાડનાર
એ ક્યો મહા પાપી રિવાજ છે? પોતાના
ઉદરમાં પાકેલા અર્થક્રમ, પોતાના હાથેજ
ગળું દાખી ગુંગાવી, ખુન કરવું પડે, યા
તેને કૂચામાં કે નદીમાં નાખી આવવાની
હુનિયાઈ આગરને ખાતર તેની માતાપર જ
રજજ પડે તેનાથી વધારે કૂર કામ બીજું
કયું હોઈ શકે ?

કડવા પાટીદારોની દેવી ગાર વળે બોલે !
બારં વર્ષમાં લગ્નનો પ્રસંગ એકજવાર આવે
છે. અને તે વખતે તમામ કુમારો અને
કુમારિકાઓનું એક બીજ સાથે, ઉમર કે કોઈ
જાતનું પ્રમાણ જોયા વિના બમ્મ લગ્નનું
ચોક્કું બેસાડી દેવામાં આવે છે. તીર્થ સ્થા-
નોમાં બ્રાહ્મણો કુળવાન ગણવાને લીધે
કન્યાવાળા પાસેથી પૈસા લઈને લગ્ન કરાવી
દઈ કુમારિકાઓનાં જીંદગી ખરાબ કરે છે.
વણિક જાતિમાં પણ કુળવાનપણાને લીધે
છોકરા જન્મતાંજ સગાઈ યાય છે અને અદ્વલ-
ચન્ય રૂદિ ભરતો કહે છે કે “ કુળવાનનું બાળક
તો જન્મતાંજ ઝડપાય ! ” આ બધી ક્લેશ-
નીજ પરંપરા યાને અનીતિનો આંક દોરાય
છે. થૂદ વર અને ગાળ-પત્નીના હૃદયવેદક
દશ્યની કથનાજ કંપાવે છે, ત્યારે તે સંજ્ઞે-
ગમાં સપડાવવી હરિણી સમી બાળાઓનું શું
યતું દશે ? બ્રાહ્મણ, પાટીદાર વગેરે જાતિ-
ઓમાં સાઠાં ત્રેખડાનોય રિવાજ છે, ને તેમાં
વરકન્યાની ઉમર, ગુણ, સ્વભાવ કે કુળ વગે-
રેની અનુકુળતા જોવાતી નથી. એ પણ
ક્લેશનોજ શોર ?

આવી ચંત્રજાઓનાં વર્જન સંખ્યાં જાય

તેમ નથી. તેનું નિવારણ તો સમાજની
મનોદશા ફેરવવાથીજ થઈ શકશે.

વર્તમાન “ હિન્દુ લો ” માં નથી કન્યા-
વિક્રયનો પ્રત્યેય કે

કન્યાવિક્રય અને નથી વરવિક્રયની બાધા,
વરવિક્રય: નથી બાળક-બાલિકા-
કાની લગ્નવય નક્કી

કરી કે નથી પુરૂષોને અનેક સ્ત્રી કરવાનો
પ્રતિબંધ ક્યો.

કન્યાવિક્રય અને વરવિક્રય એટલેજ વયનાં
અને ગુણકર્મ સ્વભાવનાં ક્લેશ, યાને તોતક
દષ્ટિએ લોહીના વેપાર !

બ્રાહ્મણ પિતાને એક પુત્રી પરણાવેવી
એટલે બારે કગાણી. અને બંગાળી બાપને
પુત્ર પરણાવવો એટલે મોટી રકમની આવક !
એમાં વરકન્યાની સંમતિ ન લેવાય ! તેમ
તેઓની વય કે ગુણ-કર્મ-સ્વભાવની સામ્ય-
તા પણ ન જોવાય; માત્ર નાણાંની કોઈની
ગરમ છે કે નહીં તેજ જોવાનું ! ગાય-બળ-
દનાં વેચાણુ યાય છે ત્યારે દીકરા-દીકરીઓ-
નાંય થવાં જોઈએ ને ? કોણ પૂછે છે બાવ !
આફ્રિકાનાં હાથસી લોકોમાં દઈ શર વજનની
દઈ લોહાની ઘાળીમાં એક જુવાન સ્ત્રી વેચા-
તી મળે છે, ત્યારે સંસ્કૃતિવાન હિન્દુ લોકોમાં
રૂપાના સીકાની બે ત્રણ કોયળીઓજ માત્ર
લેવાય છે, એટલી સમ્યતા જ ને ?

ગારવાડી લોક દીકરીના ખુગ પૈસા લે
છે. ધણાં ઘરમાં વર નાનો ને વદ્દ મોટી
લોવાથી ઘરમાં ને ઘરમાં જ વદ્દનાં વર્તન
વિશે સંકાઓનું વાતાવરણ જન્મે છે.

દક્ષણી લોકો જન્માઈને બારે રકમનો
ચાંદ્રો આપે છે. અને બંગાળમાં તો વર-
વિક્રયે હદ વાળી છે. કન્યાના બાપે વરને
ખુગ પૈસા ધરવા જોઈએ, એટલુંજ નહીં
પણ કન્યાના અંગ પરના બધા દાગીના, કપડાં
અને મરસંસારની બધી વસ્તુઓ પણ કન્યા-

ના બારે આપની જોઈએ. આ અન્યાયી રિવાજને લીધે ધણી બંગાળી બહેનો કન્યાઓ પોતાના પિતાને એ સંકટમાંથી મુક્ત કરવા માટે પોતે આપઘાત કરે છે.

સંમતો વિધિ પણ આઠ દશ દિવસ ચાલે છે તે તેમાં કન્યાના બાપની અનેક વર્ષોની કમાણી વેડાણ ન્ય છે.

મદ્રાસી લોકોમાં પણ આ ચાલ છે. ત્યાં પછી બંગાળની જેમ જમાઈને નવાજવો પડે છે. કોઈ તો પોતાના બહુવાનો ખર્ચ પણ કન્યાના બાપ પાસેથી લઈ મુકે છે! બિચારો દીકરીનો બાપ પણ બલેસો જમાઈ ખરીદવા જતાં ખલાસ થઈ જાય છે. જોઈએ તેટલું દ્રવ્ય આપી કન્યાને પરણાવે છે. ઉચ્ચ વર્ણમાં ગણાતી બ્રાહ્મણ કોમ પણ પોતાની ગાય જેની દીકરીઓના દોકડાપર જીવે છે!

આં રિવાજ ક્યારે અને કેવા સંજોગોમાં નીકળ્યો તેનું મૂળ જડવું નથી પણ કલ્પનાની પાંખો ફેલાવી ઉડે છે તે સંદેશો લાવે કે ધર્મવિહોણા ધનલોભી લોકોનો એ અભ્યાસ છે. તેમાં નીતિધર્મને રચાન છેજ નહીં. સમનના ભવ્ય આદર્શનું તેમાં ખુન છે. કન્યાવિક્રય અને વગવિક્રય, એ બન્ને વિક્રયમાં કમબખ્તી તો કન્યાનીજ છે. આ સ્થિતિ નિવારવા આપણે સત્તજ ઉપાયો લેવાના છે. વિધવા વિવાહ:

છે વૈધએ વધુ વિમગ્નતા, બહેન! સૌભાગ્યથી કે!
છે ભક્તિમાં વધુ વિમગ્નતા, બહેન! શૃંગારથી કે!

કલાપી.

અંગીની જોડોજલાલીનો ભાણુ જ્યારે આશ્રમી ગયો હોય છે-વૈધન્ય આન્યું હોય ત્યારે પતિ વિનાની વિધવાને ઉપર મુજબ ઉપદેશવામાં આવે છે. જે જે સ્ત્રીઓની તેની કુમારી અવસ્થામાં જરૂર નહોતી જણાઈ તેની જરૂર હવે જણાવા માંડે છે. ધર્મશિલ્પી, મન-ઉપવાસ, ઉપદેશ, સાધુત્વ અને સંયમ

ક્રત્યાદિનાં પોતાંઓની દોરીઓ હવે-છોડવામાં આવે છે. કહેવાની જરૂર નથી કે આદર્શની એક ખુશી કેવળ સ્ત્રીઓ માટે જ છે! પુરુષોને કાને તો તેનો શબ્દરવ સુદાં પહોંચાડવામાં આવતો નથી. આ આદર્શ ઉપદેશવામાં ઉત્તમ છે, પણ આચરવો મુશ્કેલ છે. તેનું ચક્રાણુ દેવોને વાસ્તેય અશક્ય છે. તે એક શ્રાવ્ય નાટક છે; દ્રશ્ય નથી. આચરણુ રૂપી લાકડાંની કડક, રંગભૂમિ કરતાં તે લીસા કાગળની-ઉપદેશ રૂપી સુંવાળા રંગભૂમિ ઉપર જ વધારે ખીલી નીકળે છે; અને એ સુંવાળા રંગભૂમિનાં ભોયરામાં બેસીનેજ પુનર્જન્નના વિરોધીઓ ઉપદેશ-બાણ છોડે છે.

સમાજમાં જ્યાં સુધી પ્રથમ દર્શાવેલા, બન્નેને નામે અભ્યાસારો ચાલુ રહે, જ્યાં સુધી પુરૂષો મૂલ પત્નીની બળતી ચેદ પર ખીજીને યુગે આંધ્રો અર્પે, ત્યાં સુધી તો જીવાન વિધવાઓનાં પુનર્જન્ન અનિવાર્ય લેખાવાં જોઈએ. હિન્દુ સંસ્કૃતિના કહેવાતા ભકતો, સમને નામે પ્રવેશેલા નાદીરશાહી રિવાજો ટાળતા નથી પોતપોતાની વિધવાશક્તિ પર કાણુ રાખી શકતા નથી. છતાં શા માટે તેઓ તરણુ વિધવાઓના વિવાહનો ના કહેતા હશે?

“ હિન્દુ લોકો ” ધડનારા શાસ્ત્રીઓ-પંડિતોએ હિન્દુ વિધવાને એક નકામી બલા સમજીને કાયદામાં કારમો અન્યાય કર્યો છે; અને વિધવાની ખારે વિપત દશા કરી મુદ્રી છે. આમ જણ્યે અજણ્યે પાપ કરવાની દશામાં હિન્દુ વિધવાને હડોલી મુકે છે. એ અન્યાયનો અત્રે અદ્ય પરિચય કરાવવાનું મને શોભ્ય લાગે છે.

પુરૂષ ગત થતાં, તેણે જેને જ્યાં જ્યાં ન હોય તેવાં ૧૪ મી પેઢીનાં મિત્રાઈ સગાંઓ-પુરૂષો કે જેની સાથે મતબેદ-ટંટાને લીધે બોલવાનો વડેવાર પણ ન હોય તેવાં સગાં-ત્રીજાને તેની કલ મિશ્કત મળે છે, પણ

તેના આખા ભવ સુધીની દાસી, મિત્ર અને પ્રિય પાત્ર રહેલી અધીંગનાને કે આત્મજને તો માત્ર શેઠશોજ તે મિહત્તમાંથી મેળવવાનો હક્ક રહે છે. આ તો વારસાની વાત થઈ. પણ એક વધારે ધૃણાસ્પદ અન્યાય પણ જાણવા જેવો છે.

સંધવાઓના રક્ષણ માટે, સમાજનો વિચિત્ર રિવાજ જોધને કાયદા-ધડનારાઓએ દયા આણીને સજને સંવાળી કરી છે; પણ વિધવાઓની ખાખતમાં તેઓએ થાપ આધી છે ! કારણ કે, લગભગ તેવાંજ કારણસર ચતા ગર્ભપાત, વગેરે પાપોને માટે કાયદામાં કોઈ દયા ખતાવી નથી. અને જનતા પણ તેનો વિચાર નથી કરતી.

એક પુરુષના પાપે કાયદો તે સ્ત્રીને સીક્ષા કરે છે. પણ તે પાપના ઉત્પાદક તેમજ તે સ્થિતિમાં બાધને આણી મુકનાર પુરુષને સમાજ કે કાયદો કોઈ પણ જાતની શિક્ષા ન કરે ! સાધારણ ચોરી જેવા કેસોમાં પણ, કાયદો તે ચોરનાં મદદગારને સજા કરે છે; પરંતુ ગર્ભ-હત્યા જેવા ખુનના આરોપમાં તે મદદગાર-તે શુદ્ધાનો બાગીદાર પણ નિર્દોષ રહે છે !

સમાજના અધાપાને લીધે આ રીતે ન્યાય પણ અધ થયેલો છે. એ અન્યાયનો કોઈ પણ પ્રાણી જો ભોગ થઈ પડતું હોય તો તે એક હિન્દુ વિધવા-ઉચ્ચકુસોત્પન્ન, ઉચ્ચ ખાનદાનની વિધવાજ છે. સમાજ તેને તેના દેહના ધર્મ જુલી જવા કહે છે; તેની વૃત્તિઓની મતિને વિના સાધને શેઠી રાખવા ઉપદેશે છે; બળજબરીથી સાધુવ્રત પાળવા શરજ પાડે છે; અને તેનો બંધ ચતાં કડકમાં કડક શિક્ષા કરે છે-કરાવે છે.

દેહલગ્નની દરેક વિધવાને તે આવી સરખીજ ક્વાયત શીખવે છે. ને ન્યાય તો લોકોને પવિત્ર રહેવાની પ્રેરણા કરવાને બદલે કાયદેસર પાપ કરાવે છે. આધુનિક કાયદો અને સમા-

જના કડંગા રિવાજો કેવળ જુલમ વર્તોવવા-માંજ થતા જણાય છે. હિન્દુ વિધવાને નથી કાયદો શરણ આપતો કે ન સમાજ. પ્રવતે દિલે સ્વામી રામતીર્થ કહે છે: “ આ બાળ વિધવાઓની સુંદર આંખોમાંથી આંસુ ટપકતાં જોધને જો આપણું હૃદય શટી જતું નથી તો પછી આપણે અધિઓની સંતતિ શી રીતે કહેવાઈએ ? આ વિધવાઓની હાથ જો આપણને કાળા ભવાનીની ખેડે બક્ષણ નહીં કરી જાય તો બીજું શું થવાતું છે ? ”

ફુનિયામાં સૌથી આમળ પડતા દેશ જર્મનીમાં દર ત્રણ માર વર્ષે મોટા મોટા કાયદા-પડિતો ભેગા થઈ બધા કાયદાનું યુનઃ વિવેચન કરે છે. પણ હિન્દુસમાજને તેમ કરવાનો અવકાશ નથી મળતો ! ને વિધવા વિવાહનો પ્રથમ મોળાતોજ રહ્યો છે. આંસંક વર્ષનો જુદો માર વર્ષની બાળાને પરણે તે કાયદેસર ! અને ગ્રહસ્થ જીવનનો અભ્યાસ કર્યા વગરની પંદર-સોળ વર્ષની વિધવા લગ્ન કરે તો સમાજનું શાસન જોર કરે ! ને કહેવાતી સંસ્કૃતિને ધક્કો પડેલો ! આવો પક્ષપાત-વિચિત્રતા શી રીતે સાંખી શકાય !

વિધવા વિવાહના સમર્થનમાં મ. ગાંધીજી ૨૫૪ રીતે કહે છે કે:-

“ બળાત્કારે પળાએલું વૈધવ્ય એ પાપ છે. સ્વેચ્છાએ પળાએલું વૈધવ્ય ધર્મ છે, આમાંની શોભા છે, સમાજની પવિત્રતાની દાદ છે; ૧૫ વર્ષની બાળા સમગ્રપૂર્વક વૈધવ્ય પાળે છે એમ કહેવામાં ઉદ્દતાઈ અને અજ્ઞાનજ છે. તે બાળાને વૈધવ્ય વેદનાની ખજાર પણ શી હોય ? તેને પરણાવવાની બધી સગવડ માખાપે કરી દેવાનો તેમનો ધર્મ છે. હુટ રિવાજને વશ થવામાં પામરતા છે, તેનો સામનો કરવામાંજ પુરુષાર્થ છે. ”

x x x

“ બાળ વિધવાઓ માટે વૈધવ્ય ધર્મ

નથી પણ અર્ધમ છે. જે સાચે તેને સાર તે ધર્મ છે. વિધવાપણું એ શરબ્યાત કાયદો નથી. રિવાજના દ્વામાં તરખું સાર છે, પણ તેમાં હુખું એ તો આત્મહત્યાજ છે. ”

x x x

“ હજારો પુરો ધરભંગ થયા પછી સ્વેચ્છાએ પુનર્લગ્ન કરે ત્યારે જેને બળાકારે વૈધવ્ય ભોગવવું પડે એવી વિધવાઓને માટે શો રસ્તો ? વૈધવ્યને શોભાવી ચક્રાચ એવી સ્થિતિમાં, વિધવાઓને મૂક્યા વિના તેઓની પાસેથી પવિત્રતાની આશા રાખી ચક્રાચ ?

x x x

“ જો પચાસ વર્ષે નવ વર્ષની કુમારિકાને પરણવામાં બાધ ન ગણાય અને એવા વિવાહ કરનારને ન્યાત બહાર ન મૂકી ચક્રાચ તો એવી કુમારિકા વિધવા થતાં તે પુનર્લગ્ન કરે તો તેને ન્યાત બહાર મૂકવી કે બીજી રીતે દંડવું એ પાપજ ગણાય. ધર્મપાલનમાં બળાકારને રથાન નથી. વૈધવ્ય પાળવું એ પુણ્ય છે પણ વિધવા વિવાહ સર્વથા પાપકર્મ તો નથીજ. ” આ કથન એટલું બધું નિરાશય છે કે તેનાપર રીકા કરી ચક્રાચ નહીં.

એક મુસલમાન કદાચ ચાર સ્ત્રીઓ કરી ચક્રે, આફ્રિકાનો હજસી

એક પર બીજી: ત્રણ સ્ત્રીઓ કરી ચક્રે પણ હિન્દુ પુરોએને તો

મિલિસાના ધનવાન યોગાઓની જેમ “ હિન્દુ હો ” હાવે તેટલીવાર પરણવાની છૂટ આપે છે. શીમતો તો ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર સ્ત્રીઓને કંકુ ઉઝાગતી વળાવી ચૂકે તોપસિદાસન ખાલી ને ખાલી ! એટલે “ પુત્ર કામનાને કારણે ” ગમે તેટલીવાર સન્નને નામે અત્યાચાર કરે તોપણ કોણ ન પૂછે ! શીમતોની વાત હોડી સાધરણ પુરણ વર્મની વાત સમજે તો, એક સ્ત્રી જોડે ન બધું કે પાંધરીકને તેને તેના બાપને ઘેર વળાવી, પોતે બીજી પરણી હાવે ને

આગલીની દુર્દશા કરે. જે શાંતિમાં વરવિક્રય નો ચાલ છે તે શાંતિના કુળવાન મણાવા પુરો તો મનમાં આવે તેટલીવાર પરણીને જીતી સ્ત્રીને રિવાચી રિવાચીને મારે છે. માનસિક પરિતાપને લીધે એ મહિલાઓ ક્ષયનો ભોગ બને છે અને પરાણે જીવન પુરું કરે છે. નવી સ્ત્રી સાથે તેના પતિનો વિવાસ જોઈ પોતે મનમાં દાઝે છે, અને એ દષ્ટ સ્ત્રીહૃદય અપરોક્ષ રીતે સમાજનેજ આપ આપે છે.

સમમાં લેવાતી વંશધારીની પ્રતિજ્ઞાઓનું હિન્દુ પુરુષજ લીલાંક કરે છે, અને લગ્નના આદર્શને અભાસે છે. આ રિવાજમાં સુધારો કરવા માટે સરકારી કાયદો આવશ્યક છે, અને સમાજનું શાસન પણ સખ્ત થવું જોઈએ.

ગંગાના પ્રવાહ તુલ્ય લેખાતી શાંતિ સરેધાના ભાગલાં શાંતિઓનાં થાળ પાડનાર મમત-દુરામ અને ફાટી બેરી વ- હના અપકા અને હેવાર. કુસંપ કથેશ વિના બીજું કોણ હોય ?

રાજધારી નેતાઓ જેમ જુદિએની તકરારે જુદા જુદા ચોતરા બાધે છે તેમ શાંતિ જનોએ પણ પશાપક્ષીના ટંટામાં શાંતિ ગંગાને વિભક્ત કરી નાખી છે. વાણિયા તો દશા-વિશા, મોદ, લાહ, હાલારી-ચોધારી વગેરે. તેરીજ રીતે પાલણીમાં ચોરાશી શાંતિ થઈ અને શત્રિય-વૈશ્યમાં પણ મેંકોડો કુંડાળાં થઈ ગયાં. આને કયા ધર્મની નાંતિ કહેવાતી હશે, તે પ્રશ્નનો કતર મને નથી જડતો.

જુદિને કુદિત કરી નાખનારા આ સાંકડા કુવાઓ આજે વર્ણાશ્રમધર્મને સુરક્ષિત અને અખંડ રાખવાને બદલે વર્ણુ વર્ણુનો નાશ કરે છે. “ જાતિય શુદ્ધિ ” ને નામે લગ્નનાં કોરો સંકુચિત જનાવી દષ્ટને હિન્દુસમાજે કંગાલ દશા વહેલી છે.

શાંતિનાં અમુક તરોમાં રાત્રી વહેવાર ન

હોય, અથવા જ્ઞાતિના અમુક ઘરનાં ઘોળ (વાડા) માંજ દીકરાં દીકરીને પરણાવી શકાય. ઘોળની બહાર નીકળવાની હિંમત જો કોઈએ કરી તો ન્યાતબહાર !

જ્ઞાતિ સરિતાનાં ખાખોચીયાં આ રીતે ગંધાપ હાંપ્યાં છે; એટલાં કુંડાળાંમાંથી કન્યાને લાયક વર અને વરને લાયક કન્યા મળે કે ન મળે તોય નિભાવાય છે ને આત્મકલેશો વધે છે. પ્રજાની માતોએ “દાસી” ની જગ્યા ભોગવે છે. જ્ઞાતિના મોટરાઓએ જાણવું જોઈએ કે વીસમી સદીના તરણ કુમારોને હવે “દાસી” નથી જોઈતી. તેને તો પ્રિયતમા-સહચરી જોઈએ છે-પ્રેરણા પાનાર પિયુષઝરણી જોઈએ છે; અને આવી પિયુષઝરણી ૫૦-૧૦૦ ઘરનાં વાડામાંથી શી રીતે મળી શકશે ? તેમજ એવી પિયુષઝરણીને, પ્રેરણા ઝીલનાર પુરુષ પાત્ર ક્યાંથી મળશે ? લગ્નપ્રયાને વિકતીનાં જાળાં ચડી ગયાં છે તે સાદ કરવા કાંઈ જ્ઞાતિ સંસ્થાઓ અને લગ્નનાં ક્ષેત્રો પંજુ વિશાળ કરવાનો આ વકે આપણા સમય-ધર્મ છે.

વશિકરણની બધી પેટા જ્ઞાતિઓ, બ્રાહ્મણોનાં સઘળાં તડો, ક્ષત્રિયોના વિવિધ વાડાઓ અને શૂદ્રોની સેંકડો પેટા જ્ઞાતિઓ હવે એકત્ર થઈ જાય તો હિન્દુ સમાજના ક્યા પૂર્વજો રડી હાંસવાનાં છે ?

સંઘળી જ્ઞાતિઓના પ્રતિનિધિઓની એક મહાપરિષદ સ્થપાવી જોઈએ અને આ પરિષદ પરિપક્વા હશે તો સર્વ હિન્દુઓએ માન્ય રાખવાની વૃત્તિ કેળવવી જોઈએ. બધી પેટા જ્ઞાતિઓને એકત્ર કરી એક મહાન હિન્દુ કોમ સ્થાપવાનો સમય હવે આવી લાગ્યો છે. પણ આગેવાનો ક્યાં છે ? આપણા નેતાઓ તો રાજકીય પ્રશ્નમાં લાગી ગયા છે, તેમાંથી કોણ જાણે ક્યારે પરવારશે !

મહાભારતના યુદ્ધવિરામ પછીજ આટલી

બધી જ્ઞાતિઓનાં મંડળો યયાં હોય એમ લાગે છે. બાકી પહેલાં તો ચાર વર્ષની જ વયસ્ક હતા, વળી ઇતિહાસ પરથી એમ પણ જણાય છે કે આર્યોએ જાતિભેદ કદી માન્યોજ ન હતો. અને તેથીજ તેઓ બળવાન થયા હતા. મધ્ય એશિયામાંથી પંજાબમાં આવી વસ્યા પછી આર્યોએ અહીંના જે અસહી રાજાઓને હરાવ્યા તેમની કન્યાઓ સાથે લગ્ન કરી, હારેલી પ્રજામાંથી તેઓએ દુરમનની લાગણીજ નાખી કરી નાખી હતી.

ગ્રીક રાજા એલેક્ઝાન્ડરની પુત્રી ચંદ્ર-શુષ્પતને પરણી હતી. અને ધૃતરાષ્ટ્ર ગાંધાર (કાશ્મીર)માંથી કાશ્મીરજીવની ગાંધારીને પરણ્યા હતા. આથી જાણવાને કારણ મળે છે કે મહાભારત કાળમાં જાતિભેદ હતોજ નહીં.

લગ્નનાં સંકુચિત ક્ષેત્રોને લીધે ધણી સ્ત્રીઓ અયોગ્ય પતિને પનારે પડી પીડાય છે. આ સ્થિતિ નિવારવા માટે દરેક જ્ઞાતિના આગેવાનો વિચાર નજ કરે તો પછી એવાં અયોગ્ય-અન્યાયી પ્રતિબંધોનો સાદર નિરોધ કરવો એજ આવશ્યક છે. નહીં થયેલાં એ ઘોળમાં પુત્રીને લાયક વર ન મળે તો અન્ય તડમાં વિવાહ કરવો, પણ પુત્ર-પુત્રીનું ભવિષ્ય બચાવવું નહીં. તેમ કરવા જતાં જ્ઞાતિથી બહિષ્કૃત થવું પડે તો બહુતર ગણવું, પણ ઘણીના બેલની જેમ અંધ ચીસે ન ચાલવું.

એસવા વર્ષને દહાડે અભિનંદનનાં છાપેલાં કાર્ડ ઝાળખીતાઓને

લગ્નનાં જમણ મોકલવાનો રિવાજ

અને વરધોડાના જેમ નવા વિચારના

અર્થ : તરણોએ કાઢ્યો છે,

માનવજાતોના ચાલ જેમ

જાહેર કાર્યકર્તાઓએ પાડ્યો છે તેમ જમણ

અને વરધોડાનાં જંગી અર્થ સહસ્રવાન-શ્રી-

મંત્રોએજ વધાર્યા હોય એમ લાગે છે; કેમકે ગરીબ લોકો એવો રિવાજ ચલાવી શકે નહીં. ધનીકો પોતાના ધનનો દેખાડ કરાવવા સારું જ કાઢવું વરણોડા કાઢે છે; વીજળી લાઇટ ફીટસન લાઇટ અને ધ્વજ પતાકા ઉપરાંત કોઇ કોઇ તો નાચ-મુજરાનાય દંખા રમે છે. આ બધું નીતિથી વિરુદ્ધ અને કૃત્રિમ છે. વસ્તુતઃ લગ્ન એ તો અતિ પવિત્ર ધાર્મિક સંસ્કાર છે. તેમાં અકુદરતી સાધનોની જરૂર જ ક્યાં છે? અકુદરતી આડંબરને લીધે, સાદું જીવન ને ઉચ્ચ વિચારો, એ આપણા પૂર્વજોનો આદર્શ અને લગ્નની ભવ્ય ભાવના આજ છુલ્લાછ મઘ છે. પરિણામે ગરીબ મા-બાપ બેઠાસ યાય છે. નહીં નહીં તોય યોડો ધણો કાઢ ન કરે તો નાતમાં વાતો યાય, તેથી પરાણે ભવિષ્યની બીજારી દશાને નોતરવી પડે છે. આપણા લોકો હૃદયના શુદ્ધ અવાજને ધુકા કરી નાખી, લોકાપવાદને અધિક માને છે, ત્યાંજ નબળાઇનું મૂળ છે.

નાતને જમવા બેસવાનું કેકાણું પણ એવું વિચિત્ર અને ગંદું હોય છે કે જોને દેવ ન હોય તેને તો ત્યાં ઉભું રહેવુંય કાવે નહીં. બહુ ભાગે રસ્તામાં કે ગલીમાં જમવા બેસાડે છે. અને પાછળથી જ્યારે ભાત પીરસે છે ત્યારે ધણીવાર બીજારીઓ આવી, ઝેંઠવાડને અડકે છે. અશુદ્ધ જગ્યામાં જમ તેમ ખાવાથી આરોગ્યને પણ નુકસાન યાય છે ને ધણું અનાજ ભગડે છે.

દેશમાં ગરીબીએ ધર ક્યું છે ત્યારે આપણા શ્રીમતો પોતાની માવા-લક્ષ્મીનું આ રીતે પ્રદર્શન કરી રહ્યા છે. દીકરો-દીકરી પરણીવવામાં ગરીબને પણ શરૂઆત ખર્ચ કરવું પડે છે ને જીવનભરની કંગાલીયત વહોરવી પડે છે. શ્રીમતોએ ગરીબોને ખાતર પણ લગાડે નામે આવા આડંબર છોડી સાદાઇનો દાખલો બેસાડવો ધટે છે. મનસ્વીપણે લખવુંદ

ખર્ચ કરી કીર્તિ કમાવાનાં વલણમાં મારવાં એ એક રીતે નૈતિક હિંસા છે. કારણ, નિર્ધનીયાને તો રિવાજ અસહ્ય બધે પ્રાણુધાતક યથ પડ્યો છે. પારીદાર ગાંધિમાં આ ખર્ચાજ રિવાજો હદ વાળી છે. એક દીકરી પરણીવતાં મામાપ ખાલી યાય છે; અને તેથીજ ધણી વાર દીકરીઓને ઝેર દેવાય છે.

અતિશય નિર્દય કેમકે પણ રિવાજ હોય તો તે પ્રેતભોજનનો

મરણ પાછળનાં જ છે. ધરમાંથી માણસ પ્રેત ભોજન. જેવડી દેહ જતાં ધર-ધણીનું કાળજી કપાઈ

જતું હોય ત્યાં નાતવંશનો શરૂઆત ગાંધિ કાયદો તેનું ગળું પકડે છે! કેવી કશું દશા? કેમકે ગરીબ મરનારની બચવાલ-નિરાધાર વિધવાને પોતાની દુઃખપૂર્ણ હાલતમાં પણ ધરની ધરવખરી વેચીને વરો કરવો પડે છે.

મરનારના દશમાને દિને સંજ્યા પૂરવામાં ધરની ધણી યીજો મુશીને, તે મરનારને નિમિત્તે બ્રાહ્મણને અપાય છે. જે સંજ્યામાં કંઈ ન મૂકે તો નાતનાં લોકો પીંખી ખાય! ને યુગ આપે તો વાહ વાહ યાય! દશમાને દિને દશ બ્રાહ્મણ, અગીયારમાના અગીયાર, બારમાના બાર અને તેરમાના તેર બ્રાહ્મણ જન્માડવા ઉપરાંત નાતવંશ કરવોજ પડે! જીવાન મરણ યથું હોય તોપણ ન તો બૂદ્ધે લોકોના કેળીયા ભરતા અચકાપ કે ન ગાંધિજીનો! વરો ન કરે તો તો નાતવાળા કહે: “દસરડીને નાખી દોષો”! અથવા “એ તો લાકડું ભાણું”! “વડવાઓનું નામ બોલ્યું”! વગેરે.

સમજી બાધ બહેનોએ આવાં પ્રેતભોજન જમવા જવું જ નહીં. મ. ગાંધીજી તેને “પાપભોજન” કહે છે. તે આનંદનું નહીં પણ શોકનું ખાણું છે. મરનારની પાછળ રહેલ ગરીબ કુટુંબની પાયમાલીની. તેમાં સમજ્યા વણેલી છે. માટે વિવેકી બહેનોએ

આવાં અનીતિયુક્ત જમણેનો બહિષ્કાર જ કરવો એ પૂરવકર્મ છે.

આ રિવાજ અસુક દેખાદેખીથી વધ્યો હોય એમ લાગે છે.

૨૬૩ું કુટું. કેમકે તેને નીતિશાસ્ત્ર કે ઇતિહાસનો આધાર

નથી મળતો. ગુજરાત-કાઠિયાવાડમાં ઉક્ત જંગલી રિવાજે જગજી સત્તા જેસાડી છે. મારવાડી કોમમાં પણ રાવા કુટવાનો ચાલ જોહ છે. રાવા તથા છાતી પીટવા માટે બાહુતી સ્ત્રીઓને પણ બોલાવે છે. દશ દિવસ એક સરખું કાણકુટણું ચાલે છે. પંજળી લોકો મરનારનું સુતક પાળતા નથી પણ કાણકુટણું જોહ છે! તેઓ તો છાતી કુટવા ઉપરાંત માથું તથા બન્ને ગાલ જોરથી કુટે છે! ક્ષોણું મરણું-ગુવાન મરણું ચણું હોય તો તો કુટવાની કોષ્ટ સીમાજ નથી રહેતી. કાઠિયાવાડમાં તો એ રૂદન-શોક એક વર્ષ પર્વત ચાલે છે.

નાની વયની બાળા વિધવા ચાય છે ત્યારે તેની પાસે પરાણે કુટાવે પીટાવે અને શુરકા ખવડાવે છે. સુડીકર્મ કરવા વખતે તો તેને મરણતોલજ ચઢ જણું જોઈએ. કુટતાં ન આવડે તો નાતની બેરીઓ લઈ નાંખે! કાઠિયાવાડમાં મેં મારી નજરે જોયું છે:- બાળવિધવાનું સુંડન કરાવવામાં આવે છે ને તેનાપર ખદખદતું પાણી ઢાળવામાં આવે છે; તે સમયની તે બાળની બચ્ચિત દશા જોઈને ગમે તેવા કંઈક હેવાનું માનવી પણ રડી પડે! પણ આવા કૂર રિવાજોને લઈ ચલાવનાર સમાજની લાગણી તો છેક જણી ચઢ ગઈ છે.

કાણ કુટવા વખતે ફેટલીક સ્ત્રીઓ, બાળકને પણ સાથે લઈ આવે છે. તેને બાળુએ ઉભાડી પોતે કુટવામાં બળે છે. આ જોઈ બાળકનાં મન પર કેવા ખરાબ સંસ્કાર પડે તે કોઈ વિચારતું નથી.

૨૬૪ું એ અત્યંત શોકમાર હળવો કરવાનો એક માર્ગ છે. પણ આટલું જંગલી વર્તન ચલાવવામાં નથી મરનારનું બહુ ચતું કે નથી પાછળનાં આશ્વાસન મળતું. આ એક પ્રકારનો દેખાડ કર્યો જ ગણાય.

વખત જતાં એ કુટનાર સ્ત્રીઓને ફેર સાંનો રોગ-ક્ષય રોગ ચાય છે. આ કેવળ અનુમાન નથી પણ અનુભવ છે. પરિણામે ક્ષય રોગનો વારસો પોતાની પ્રજાને પણ આપી જઈ, સ્ત્રીઓ ખુરી દશામાં મરણને શરણ ચાય છે. સ્ત્રીનાં આરોગ્યનું નષ્ટબોદ વાળે એવાં આ કાણ કુટણાંમાં નીતિનો ક્યો સિદ્ધાંત સમાયેલો છે, તે સમાજના કોઈ શાસ્ત્રીઓ બતાવશે કે ?

ખરું જોતાં આ રિવાજ સ્ત્રીઓને લગતો હોવાથી સ્ત્રીઓજ તેનો નિકાલ કરી શકે છે. આ લખનાર બહેને પણ ઘર આંગણેથી તેનો પ્રતિકાર કર્યો છે; અને બધી બહેનો તે માણસાંધ વગરના રિવાજને તિલાંજલિ આપે એવી બલામણુ છે. યોગ દિવસ સાતિજનોમાં કુટવાટ-“ઐયકારો” થયો પણ અમે દ્રઢ રહ્યાં. હવે અમારે આંગણેથી એ ચાલ નીકળી જ ગયો છે. આવી દ્રઢતા દરેક હિન્દુ સ્ત્રી માટે આવશ્યક છે.

હિન્દુસ્થાનમાંથી ગુજરાત અને દક્ષિણ બાદ કરીએ તો, ભૂગોળના એકાંત પડેલો નકશા પરના અંગ્રેજ રાજ્યના લાલ રંગની પેટે બાઈનો મોટો ભાગ પડેલો અને ગુરખાના કોઈ ધુમ્મસથી છવાયેલો દેખાશે. અંગાળી પડેલો એટલે ધરને આંગણેજ પાવવાનું! રહેવાના આરકા અંદર ઉડેજ હોવા જોઈએ.

આ રિવાજ મુસલમાનોએ હિન્દમાં દાખલ કર્યો હોય એમ લાગે છે. કેમકે ત્યાં જ્યાં મોગલ રાજ્યનો ખાસ અમલ હતો ત્યાં ત્યાં આજે પણ આ રિવાજ ધર કરી રહ્યો છે.

પડદો નીતિનો ચોષક નથી પણ ધાતક છે. જો પડદામાં નીતિ કે કોમળતા હોય તો મોગસોના પડદા મહેલોમાં જે બધું કરે બનાવે બન્યાની ઇતિહાસ સાક્ષી આપે છે, તે બનવા ન પામત.

કાઠિયાવાડમાં રજપૂત સ્ત્રીઓ પડદામાં રહે છે; તેઓને બહુવાની કોષ સગવડ નથી. સૂર્યનો પ્રકાશ-તડકો કે ખુલ્લી હવા ન મળવાથી ઘણી પડદાનશિન સ્ત્રીઓનું આરોગ્ય બગડે છે. જીર્ણિત્વર, ખાંસી, પાંડુરોગ અને ક્ષય જેના રોગ પણ લાગુ પડે છે. આ રિવાજની કાલ નિરૂપણગીતા જતાવતાં મ. માંધીજી કહે છે:—“જ્યારે સ્ત્રીને મિલકત રૂપે સમજવામાં આવતી; જ્યારે તેમનાં અપહરણ ચક્ર શકતાં ત્યારે પડદાની બંધે જરૂર હોય, પણ આજ તેની જરૂર નથી તેથી એ રિવાજ કાઢી નાખવો જોઈ છે. પુરુષની કુદૃષ્ટિથી સ્ત્રીઓનું રક્ષણ કરવા સાર પડદો ધરાવ નથી.” ઉક્ત રિવાજ ગમે તે કારણસર દાખલ થયો હોય પણ તે નીતિધર્મ અને આરોગ્યને ધાતક હોવાથી તત્કાળ દૂર કરવાના ધરાવ લેવાની જરૂર છે.

છેલ્લે પ્રશ્ન એ રહ્યો કે આ સામાજિક કુરિવાજો નિવારવા સ્ત્રીઓ શું શું માટે સ્ત્રીઓ શું કરી શકે? શકે? જવાબમાં કહીશું કે સ્ત્રીને તો પોતાનું ધર એજ મોટી પ્રયોગશાળા છે ! ઉપર મણાળ્યા તે કુરિવાજોના ચુલ-હોય બંધવા પછી તેનો પોતાની જાતથીજ-હરથીજ અમલ કરે. જુના વિચારનાં સંબંધીજનોને સત્ય વાત ધીરજથી સમજાવે-પડોશીને પણ સમજાવે અને દંડ નિશ્ચયવાળી થાય. ચારિત્ર્યચાન વ્યક્તિઓજ નિરંતરતાથી બહાર આવી શકે છે, પહેલ કરી શકે છે.

કોષ વિધુર કે વિધ્યા વૃદ્ધને પોતાની દીકરી ન પરજીવવી. તુરતના રોડેલા પુરુષને પણ પુત્રી આપી પાપભાગી ન થવું. એમ જ્યાં જ્યાં પોતાનું ચાલી શકે ત્યાં રિવાજને નામે અસાચાર થતો અટકાવવો. પૂર્ણતઃ કેળવણી આપ્યા પછી જ પુત્ર-પુત્રી-ઓનાં લગ્ન કરવાં, જાતિબંધનથી બંધાઈને બાળકોનાં ભવિષ્ય ખરાબ કરવાનું પાપ ન કરવું. આ અને આવાજ બીજાં કુરિવાજો, કે જેને કુદરતના પ્રતિનિધિરૂપ આપણી શુદ્ધ બુદ્ધિ અવગણી કાઢે છે તેનો પ્રતિકાર કરવા માટે પુરુષને જ હિંમત આપવી અને લોકોપ-વાદને રજુવાઇ સમજી તેનાથી કરી જવું નહીં. સ્ત્રી એટલે ગ્રંથની શક્તિ; એ શક્તિ ધારે તો વ્હાય સો સર્જ શકે છે.

જહેરજીવનમાં રસ લેતી સ્ત્રીઓ ઉક્ત કુરિવાજોના પ્રતિકાર માટે લોકમત કેળવી શકે. લોકમત તીવ્ર થતાં એવા કોષ પણ રિવાજની તાકાત નથી કે જેનો અમલ સમાજમાં ચાલુ રહી શકે.

લોકમત ફેરવાતાં નીતિની કલ્પના ફેરવાશે, અને કાયદોયે ફેરવાશે. લોકમત ન કેળવવાને સમજેજ હથ્થરચંદ્ર વિદ્યાસાગરે અનેક વર્ષો પૂર્વે વિધવાવિવાહનો કાયદો પાસ કરાવી તેને અનીતિના કલંકમાંથી બચાવ્યો, પણ તેથી વિધવાઓના વિવાહનો પ્રચાર થયો નહીં, ને પાપ અટક્યાં નહીં. આથી લોકમત ન કેળવ્યો હોય તો કાયદા પણ પુસ્તકોમાંજ રહે છે. મતલબ કે લોકમત અને કાયદામાં પૂર્ણ સહકાર ન હોય તો કોષ પણ નીતિ જળવાઈ રહેતી નથી.

શિક્ષિત સ્ત્રીઓને ધારાસભાના કામકાજમાં ભાગ લેવાનોય હવે તો અધિકાર મળ્યો છે, તેથી તેઓ ધારે તો કુરિવાજો બંધ કરવા માટે સરકારી કાયદા પણ બંધાવી શકે. સરકારે

સતી થવાનો રિવાજ બંધ કર્યો તેમ જૂદાલગ્નો અને વિકૃતનાં આચારો લગતો બંધ કરવાનો કાયદો પણ કરી શકે છે. મનુષ્યત્વને લગતી જે જે બાબતો છે તે દરેક પ્રજાને સરખી લાગુ પડે છે. અને તેથી કેટલાક ઘેર-અન્યાયી રિવાજોને દાખી દેવા માટે પણ કાયદાની જરૂર છે.

ધારાસભામાં જનારી બહેનો, ઉપર જણાવ્યા મુજબ કાયદાથી કુરિવાજોને નિવારી શકશે. અન્ય બહેનો લોકમત કેળવીને કુરિવાજો પ્રતિબંધિત બનાવી શકશે અને સેવાબાવી વિધવા બહેનો ગામડાંઓમાં આવી, રૂઢિ-રિવાજનાં કૂર જગ્યામાં ચલાવ રહેલી અંતઃ સ્ત્રીઓને કુરિવાજોના ગુણ-દોષ સમજાવી, એ રિવાજો વિરૂદ્ધ વાતાવરણ જમાવી શકશે.

જે બહેનોએ કુરિવાજોને ઓળખ્યા છે તેની ભયંકરતા જાણી છે તેઓ તો પોતાને

ઘેર એવો પ્રસંગ આવતાં રિવાજની જડતાને કદી પણ વશ ન થાય. એ રીતે પણ કુરિવાજો ટાળવાનો રસ્તો મોકળો થશે. એકવાર જાણી લીધા પછી જેઓ એ નમળામને વશ થાય છે, તેઓ ભેવડા ગુન્હેગાર હશે. ટાલેટોય કહે છે કે:—“ પોતાની જાત સાથે જુદો વ્યવહાર કદી પણ ચલાવવો નહીં. પોતે સત્ય માનતાં હોય એ તેજ કરવું. એક વાત—એક સીજ ખરાબ છે એવું જાણ્યા પછી તેવું સેવન કરવું એ પાપ છે—અનીતિ છે.”

સ્ત્રીઓ જો સમ્યાકથી આ રિવાજોના નિવારણનું ધર્મકાર્ય હાથમાં લે—પ્રામાણિક ચળવળ ઉપાડે તો હું નથી ધારતી કે પ્રુથ્વી તેમાં વિરૂદ્ધ પડે. એમ થશે તો જીવના વિચારના વર્ગની મનોદશા પણ ફેરવી શકાશે, કદંબા રિવાજોના નિવેડો આવશે અને ઇતિહાસકાર તેનો યશ સ્ત્રીઓના ભાગમાં જ આવશે. હરિ: ૐ

પામની સ્વ. પતિશ્રીના સ્મરણાર્થે

શ્રી કાર્તિક ગુજરાતી સમાને

શ્રીમદ સદાશિવ આણંદજી ચાવડા

વડોદરા સચિવત્વ સંસ્થા ભેટ.

છાપામાં પોતાના મૃત્યુના સમાચાર વાંચી ધનપાળ શેઠ ધુવાંકુવા થતા હતા. એકદમ પોતાના મિત્રને ટેલીફોન કરી પૂછ્યું, “ છાપામાં મારા મૃત્યુના સમાચાર તમે વાંચ્યા ? ”

“ અરે ! હા, હા ! પણ તમે ક્યાંથી વાત કરો છો ? ”

માસ્તર—ગુજરાતની રાણીઓના નામ આપો.

એક છોકરો—કોળારાણી; મેનારાણી વિગેરે વિગેરે.

બીજો છોકરો—(આંગળી ઉઠાવી કરી) સાહેબ “ ઉઘરાણી ”. રહી ગંધ.

સત્યના કસોટીમાં.

લખિયા : સૌ. ભાનુમતિ ત્રિવેદી.

છુટેલા તીર સમાન વેગવાન ઉજળી દૂધ જેવી ઘોડી ઉપર કોણ રજપુત દોડ્યો આવતો હતો. તેણે ઘોડી ધીમા પાડી, અને એક મોટા દરવાજા આગળ અટક્યો. દરવાજાના બારણાં ઉપર ન્હાનાં અણીદાર ખીસા જડેલા હતાં. તેનાં બંને બાજુના ગોખમાં વિકાળ મોં ફાડીને જોડેલા સિંહો ગોઠવ્યા હતા, અને તેની ઉપર જાણે આકાશમાં ઉઠું હોય તેમ કોણ દીગ્વિજયી રાજાનું પ્રતાપી પુતળું ઘોડા ઉપર રહી, હાથમાં દાસભાણું સજી, જાણે તાદશ સમરાંગણે હોય તેવું શોભતું હતું. ત્યાંથી માંડીને ગઢ ઉપર કાંગરા કેરેલા હતા, તે જોઈ હરકોઈને એમ લાગે કે ત્યાં રાજવંશ વસતો હશે. અને એમજ હતું. એક કીર્તિવંત રાજાનું એ નિવાસસ્થાન હતું. બે બાલાવાળા પહેરેગીર ત્યાં પહેરે ભરતા હતા. રજપુત ત્યાં ઉતર્યો. તે માણસ સાથે કંઈ વાત કરી. તેણે ધસારતથી બીજા માણસને જોડાવ્યો. રજપુતે કહેલો સંદેશો રાજાને પહોંચાડ્યો. બીજાજ ગળે ગએલો માણસ પાછો આવ્યો, અને ઘોડી સાથે આવેલા રજપુતને અંદર લઈ ગયો. પાંચ સાત માણસથી ઘેરાએલા રાજાજ બેઠા હતા. ઘોડીને હણહણાટ અને આતનારની મુખમુદ્રા જોઈ તેની જાત જાણખવા માટે બસ હતાં. કેડ ઉપરથી તરવાર લટકતી હતી, અને કમરની મેટમાં જમ્બેયો ખોસેલો હતો. તેણે ઝુકીને રાજાજને "રામ રામ" ક્યું.

પ્રશ્નની અપેક્ષા રાખતો ટદાર ઉભો. તેની આંખોમાં રજપુતનું ખમીર દેખાઈ આવતું. તેની બહાર પડતી છાતી અને ઉના રહેવાંની છટા બહાદુર ચોદા તરીકેની પીછાન આપતી હતી.

તેને જોતાંજ ત્યાં બેઠેલાં માણસોના મન મુઝ બની ગયા. ખુશખીનજો રાજાજે પૂછ્યું, "ક્યાંથી આવો છો, રજપુત ?"

"ગામ તો જેહોદર, આજ ત્રણ ત્રણ વર્ષોથી દુકાળ પડે છે. નદીઓનાં નીર સુકાયાં છે. વસ્તી બહાર વહી જાય છે. હું પણ આપની સેવા કરવાના અભિલાષે આવ્યો છું."

"નોકરી પેટ શું પચે છે છો ?"

"રોટલો ને જાસ મળે તો બસ છે. મ્હારામાં કંઈ ખમીર બાજો તો પછી આપને જોડે તેમ કરજો."

"જનાના સાથે છો ?"

"હા, બાપુ."

એક ખવાસણ રાજાજને પાણી ધરવા આવેલી. ત્યાંથી દોડતી તે રાણીજના જોર-ડામાં ગઈ. ત્યાં જઈ આ નવા આવનાર વિષે કહેવા લાગી: "બા, જુઓ તો ખરાં! મ્હારી જીંદગીમાં કદી મેં આવો રજપુત બાળ્યો નથી. તેની આંખો જાણે કમળ જેવી અને મદિં ભમર બેઠો હોય! તેનાં નેણ જાણે કમાળ કેરીને મૂક્યાં હોય! તેવું

નાક જણે સરાણે ચઢાવીને ઉતાર્યું હોય !
નહાની મોંશાક; ગોરાવાન, ઝીણી શરકતી મૂછો,
બા જુઓ તો ખરાં ! નેવામાં શું જાય છે ? ”

ઘોડી આનાકાની પછી રાણીજી ઉઠ્યાં.
બે ચાર ખવાસણોનું ટાળું પાછળ ચાલ્યું.
ચક નાંખેલી અટારીએ રાણીજી હિતમાં
ખવાસણો વાત કરવા લાગી.

“ અહો કાંધ રજપૂત છે ! ”

“ કોઇ રસિક લાગે છે. એની ઘોડી તો
જુઓ. ઉજળી દૂધ જેવી વળી પગે મેંઢી
મૂકી છે. તેની ખરી તો કાળી ભર છે. શું
રૂડી હોય છે ! ”

“ પોતે ક્યાં જોછો છે કે ઘોડીને જોછી
રાંખે. ”

રાણીજી ખીલઈને બોલ્યાં, “ શું લવ-
લવ કરી રહી છો. સાંભળો તો ખરાં રાજજી
શું કહે છે ? ”

રાજજી બોલ્યા, “ શી નોકરી ગમશે ?
મદને લાગે છે કે ઘોડા ખેલાવવા, ધા મારવા
ને ઝીલવા તમને બહુ ગમતા લાગે છે. ”

“ બાપુનું અનુમાન સાવ સાચું છે. ”

“ સૈનિક તરીકે રહેજો; નિમકદલાલીથી
નોકરી કરજો. ”

“ એમાં કહેવું નહીં પડે. ”

રજપૂત ગયો. મહોમાઢે વાતો દવા
લાગી. એક જણ બોલ્યો, “ બહુ ઉમદા મા-
ણસ લાગે છે. બાપુએ પણ તેની ઠીક પરીક્ષા
કરી અને એને યોગ્ય કામ સોંપ્યું. ”

“ આવતાં ન જોળખીએ તો આટલાં
વર્ષો પાણીમાંજ કાઢ્યાં ને ! ” રાજજી
બોલ્યા. વાદળે છાયો સૂર્ય ઠાંક્યો ન રહે.
માતા જવાનીને નામે કદું છું કે એ રજપૂત
આખાં પુર પાછાં ઢેસે એવો છે.

“ એ તો બાપુ નિવડે વખાણ ” આ-
વીજ વાતો ધડીભર ચાલી રહી.

વીરસિંહને નોકરી રજાને બે એક વર્ષો
વિધ્યાં. એક દિવસ અચાનક દિશામાં ધુળ
ઉડતી દેખાઇ, અને કોઇ શત્રુનું સૈન્ય ચઢી
આવતું જણાયું. બને તેટલી ત્વરાથી તૈયારી કરી,
તેને ભેટવા લસકર બહાર પડ્યું. નગરીનાં દ્વાર
દેવાણાં. બને પક્ષો વચ્ચે ભયંકર-યુદ્ધ જામ્યું.
હોલી રણરણ્યે ધડીવાર માટે એ બને
સૈન્યો ઉપર પોતાનો પડો પાડ્યો. કોલાહલ
અને અઘરાઈના અવાજથી દિશાઓ ભરાઇ
ગઇ. હોલી અને માંસની ગંધ વહેતો પવન
વનથર પ્રાણીઓને લક્ષની ખજાર આપવા
દોડ્યો. ધાવલ થયેલાઓનાં આર્તનાદો સાંભ-
ળવાનો કોઇને અવકાશ ન રહ્યો. દિસક
પ્રાણીની જેવાં મારવાની વૃતિવાળાંજ સૈનિ-
કોનાં મન યદ્ય રહ્યાં હતાં. વિજયલક્ષીનાં
દર્શન બને પક્ષને દુર્લભ હતાં છેવટે વીરસિંહ
પક્ષનાં મહારથીઓ મરવા લાગ્યા. સૈન્યની
સંખ્યા ખુટી પડી; જયની આશા ન રહી.
મર્યાદામાંથી સૈનિકો હળુ પણ શત્રુ સામે
ઝુકી રહ્યા હતા. આ જોઇ અગમચેતી વીર-
સિંહ મારતે ઘોડે પાછો રયો. શત્રુના અગ-
ણિત સૈન્યની વાત કરી. પોતાની હાલત
વિષેના સમાચાર કલા. આ સાંભળી નગર-
વાસીઓનાં મન હતાશ ચમ્પ ગયાં. નિરાશાની
સાથેજ બળ, ઉત્સાહ. તેજ ફીણ થવા લાગ્યાં.
વીરસિંહ એ વિકૃતિ જોઇ શક્યો. એ ત્રાડ
પાડી બોલી ઉઠ્યો, “ આ અમર થવાનો
અવસર છે. જે જીવશે તેને મહેવું પડશે.
સ્વાભિમાનને કેરાણે મૂકી સ્વતંત્રતાને વેચી
દઇ, રજંગતાં રખડી, કુતરાની મારક બટકું
રોટલાની આશાએ લાકડીઓ ખાતાં જીવડું
તેનાં કરતાં મરવું એ વધારે સાફ છે. દેશ-
વાસીઓ ઉપર મુજબતાં દુષ્ટોજ નેવાને
જીંદગી રાખવી, તેનાં કરતાં પ્રથમ કરી
આયુષ્યની અવધિ લાવવી તેજ વીરપુરુષને
છાને છે. માટે ઉઠો ! ચાલો ! કોઇનો

આત્મભોગ એ બે નથી ગયો. ઇશ્વર ફળ આપી રહેશે.” આખા ગામમાં વિનંતીના વેગે ફરીને પોતાના હૃદયમાં બળતા સાચા સ્વદેશાભિમાન રૂપી અગ્નિથી તેણે નગરવાસીઓનાં મન શરીરને પ્રજ્વળવડાવેલ ક્યો. તેમનાં શરીરના અવયવો માત્ર અજ્વળ એતનથી ઉઝળી રહ્યાં. મૃત્યુથી અમરતાને પામવા એમનાં હૃદયો નાચી ઉઠ્યાં. ફરીવાર નગરના દરવાજા ઉઘડ્યા અને દેવાયા. સાચા સૈનિકોથી ઘેરાએલો વીરસિંહ પોતાના પક્ષની વારે ધાથે.

નગરની દસે દિશાએ આજ ખુલ્લી પડી છે. નાગરિકોનો દર્દ માતો નથી. લીલાં તોરણ અને મંગળ સાથીઓથી પ્રત્યેકનાં ઘર શોભી રહ્યાં છે. રાજદરબાર પાસે રિજ-યના વાઘો વાગી રહ્યાં છે. મંગળ કળશ, કંઠળીનાં સ્થંભ અને આસોપાસવનાં પલ્લવોથી ઝુંકી રહેલું રાજદરબારનું આંગણ દોષી રહ્યું છે. ઠેકાણે ઠેકાણે ગવિંત ધ્વજપટ આકાશમાં ફરફરી રહ્યો છે માણસોની મેદની માતી નથી. આજ વીરસિંહનો સૌભાગ્યદેવ ઉઝ્યો છે. દરબાર ભરાયો. વિજય પરેલા વીરસિંહનો સત્કાર થયો. ઉઝો અધિકાર મળ્યો. રાજાએ અપાય તેટલો ખર્ચો વાળી આપ્યો. આ આખાંય દસ્ય ઉપર નજર કરતી, ચક્ર પાછળ છૂપાએલી બે આંખો અનેક વિધ લાગણીઓનું અધિપત્ય અંતરમાં અનુભવતી હતી. આમને આમ ખીન્ન પશુ એ ચાર વર્ષો ત્રિત્યાં. વીરસિંહનું શૈર્ષ્ય જળ છુપું ન રહ્યું. વિધિએ અનેક યશ આપતાં કાર્યો તેની પાસે કરાવ્યાં, તેની સ્વાર્થસામવૃત્તિ, સ્વામીભક્તિ, ઉદાર મન અને રનેદાણ પ્રકૃતિએ તેની અને રાજા વચ્ચે એક અખોલ પ્રીતિની ગાંઠ વાળી. રાજાની અતિ વિશ્વાસુ તરીકેનું માન એ ખાતરી ગયો. અતિ અગત્યના કારણે પ્રસન્ન

મહેલમાં પણ તેને આવવા જવાની છૂટ મળી. પછા પાંછળ રહી રાષ્ટ્રીજ પણ કદી કદી પોતાનું કાર્ય કરવા વીરસિંહને પરમાવતા. વીરસિંહ પણ પુત્રની મોશક તેમની આગા ઉઠાવતો. ડેલીએ એડેલા ચોરોદારોનાં મન તેને ભેતાં હેતથી ઉભરાઇ જતાં; ને “ખમ્મા”, “ખમ્મા” કહેતા વારણા લઇ હૃદયનો ભાવ પ્રકટ કરતા.

એક વખત રાજાજી શિકારે ગયા. તેમનો રાતવાસો ત્યાંજ થયો. સહજ બિયણ એવી અમાસની રાત્રિનો અંધકાર નમ્મો હતો. ઈંપતી વિનોદ કરી રહ્યાં હતાં. તેવામાંજ કોંઈ મળવા આવ્યું. વીરસિંહ નીચે ઉતર્યો. રાષ્ટ્રીજની હબ્બરણ ખવાસણે ધીમેથી જાણે કંઈ નવાજીની થઇ હોય, તેવા સ્વરમાં ધીમેથી તેને કહ્યું, “રાષ્ટ્રીજ તમને તોડે છે.” આટલું કહી ત્વરાથી તે ત્યાંથી ચાલી ગઇ. વીરસિંહને કંઈ વિચિત્ર તો લાગ્યું. ક્ષણભર વિચાર ક્યો. “જવું” તો જોઇએજ. રાષ્ટ્રીજની આગા છે. કદાચ કંઈ એવું પણ કારણ બન્યું હોય. વળી રાજાજીની હાજરી નથી. કંઈ સાઈ ખોટું થાય અને હું બેદરકાર રહું તો તેની જવાબદારી મારે શીર આવે. રાજાજીનો ઇપકો મળે તે જુદો. ખવાસણ પણ રોકાયા વગર આટલુંજ કહીને ચાલી ગઇ. જરૂર કંઈક હશે. “એવું” વિચારી પત્નીની સલાહ લઇ સરાજ થઇ ચાલ્યો. ડેલી વટાવી તો ત્યાં તેજ ખવાસણને ઉભેલી જોઇ. તેણે કહ્યું, “મહારી પાછળ ચાલો.” બંને જણાં દાદરો ચઢ્યાં. વીરસિંહ ત્યાંજ ખંચકાઇને ઉભો. ખવાસણને કહ્યું, “રાષ્ટ્રીજની આગા ઉઠાવવા હું અહિંજ ઉભો છું. શો હુકમ છે તે તું લઇ આવ.”

ખવાસણે ખબર આપ્યા કે વીરસિંહ આવ્યો છે.

“શું તે આવ્યો?” હર્ષોત્કુલ બની જઈ રાણી ઉભી થઈ ગઈ. “ક્યાં છે?”

“દાદર પાસે આપની આગાની રાહ જોતા ઉભા છે.”

“એને સન્માન જોતું હશે. હું જ જઈ.” થેલી બની તે, તે તરફ દોડી. બારણું ઉઘાડી નાખ્યાં. દીવાનો ધીમે પ્રકાશ દળતો હતો. તેણે આસમાની રંગની આછી ચુંદડી ઝોલી હતી, મહિં ચોદેલા તારલીયા તેની ગતિથી અમકારા કરી રહ્યા હતા. હાથમાં પહેરેલાં કંકણમાં જડેલાં મણી, અને મેંદા મૂકેલી પહાનીઓ ઉપર રહેલાં સનજડીત સુવર્ણનાં નૂપુર આછી કાન્તી વિસ્તારતાં હતાં. તારા વેરાયલા આકાશમાં ચરદ્ધનથી ઘેરાયલા ચન્દ્ર જેવું તે આછા પ્રકારમાં રાણીજીનું વદન શોભતું હતું. તેને જોવાંજ વીરસિંહે જાનર નીચી ઢાળી અને વધારે સાવધાન થઈ ઉભો.

રાણીજી બોલ્યાં, “વીરસિંહ ! શા માટે ખમચાઈ ઉભો છું ?”

“આપના હુકમની રાહ જોઈને.”

“આજ તો હું તારો હુકમ ઉઠાવવા હાજર થઈ છું. વીરસિંહ ! તારા રૂપે અને શું મને મોહિત કરી છે. ધણું વર્ણોથી હલ્લ પમાં બરેશે અભિલાષ આજ સંકળ થયો છે. તારું કુટિત ગમન મને હુખ કરે છે. ચાલ-મારાં સમનગ્રહનાં દાર તારે માટે ખુલ્લાં છે. રાજને બોખ વસ્તુઓની ભેટ તારે ચરણે આજ આવીને પડી છે.”

“એવું ન બોલશો. રાજજી મહારા ધર્મ પિતા છે અને આપ મહને માતાતુલ્ય છો. પુત્રને ઉઠાવવા સાચક આરા આપો. પ્રજા તમને સન્મતિ આપે અને આવાં ઘોર કૃત્યમાંથી બચાવી લે.”

“વીરસિંહ એવું ન બોલ. તારા જે શબ્દો મને રાક્ષસ માન લાગે છે. જેની

ધ્રુજા છુદ રાજજી પાછી વાળી ચક્રતા નથી તે વ્યક્તિ તારી પાસે બીજા માગતી ઉભી છે. જે હજારોથી પૂજ્ય છે તે તારી પૂજનો યાજ લખને સામી આવી છે. જેનાં સૌંદર્યની ખ્યાતિ દેશાંતરોમાં પહોંચી છે અને જેનો મેળાપ અન્યને યતાં અનુગ્રહ રૂપે મનાય છે, તે આજ તારી મીઠી નજરની આશાએ તારી હજુરમાં હાજર થઈ છે,”

“માફ કરો. હું જાઉં છું.” કહી વીરસિંહે દાદર તરફ પગલાં માડ્યાં.

“નહિ જ માને ?”

“ના.”

“પરિણામ ભયંકર આવશે હોં !”

“ધ્રુવરની ધ્રુજા !”

વીરસિંહ ગયો. જાંછડાએલા રાણીજીએ જોશથી ઝોરડાનાં દાર બંધ કર્યાં. છૂટકારાને માટે પ્રજાનો ઉપકાર માનતો રામનાથ રટતો વીરસિંહ જાણે કંઈ બન્યું જ ન હોય તેમ ઘેર આવ્યો. અને હવે પછી રાજજી ન આવે ત્યાં સુધી રાજમહેલમાં ન જવાનો નિશ્ચય કર્યો.

શિકારેથી રાજજી પાછા ર્શ્યા રાણીજીને ઝોરડે પધાયો. રડીરડીને રાણીજીનું મુખ લાલ થઈ ગયું હતું. આંખો મુજ જવાંથી ઝીણી પડી ગઈ હતી. અંગના આશુપણાનું કંઈ ટેકાણું ન હતું. સારાં વચ્ચે પહેર્યાં હતાં. રાજજી અચાંખે પામ્યા. આમ થવાનું કારણ પૂછ્યું. રડતાં રાણીજીએ ઉત્તર આપ્યો. “તમારા અતિવિધાન વીરસિંહે તમારી ગેરહાજરીમાં મહારા ઉપર કુદૃષ્ટિ કરી.”

જણે વિજળી પડી હોય તેમ આ વાત સાંભળીને રાજજી સ્તબ્ધ બની ગયા. અપાત્રે આપેલી છૂટનો ગેરકપાયોમ થયો માન્યો. અને પોતા સામે આવી દિગ્મત બીડનારને રાજદ્રોહી જેવો ગણી ક્રોધાવેશમાં આવી જઈ

એકદમ વીરસિંહને પહેરેજ કરવાનો હુકમ આપ્યો. દેહાંતદંડની શિક્ષા શરૂઆતી.

ફરી વખત એ કાળા ભોંયરાની અધારી કોટડી હીવાના પ્રકાશથી જળાહણી રહી. કેમ જાણે કોષ્ટ અભિશાપ પામેલી દિવ્ય સુંદરી પાતાળમાં ઉતરી પડી હોય! સાંકળે બાધિશે વીરસિંહ ભીંતને અટકીને બેઠો હતો. દેવીનાં રૂપમાં સંતાપને રહેશે સેતાનનો આત્મા અટકાવ્ય કરીને બોલી ઉઠ્યો: “વીરસિંહ પ્રાપ્ત થએલી અમુલ્ય પજોને પાછી વાળી હાથે કરીનેજ તેં આ સ્થિતિ બેઠો લીધી છે. હજીય માત્ર જ તો આ નર્ક સમાન અધારી કોટડીને જાણે બીજું સ્વર્ગ આવીને ખડું યશઃ. નન્દનવનમાં અપ્સરા સાથે વિહાર કરતાં ઇન્દ્રની પદવીને પ્રાપ્ત થયા જેવો તું શોભીશ.”

“બીજી વખત પણ પરાજય પામવાનેજ .. ‘હો, રાણીજી!’” વીરસિંહ ઉભો થઈ તેનાં આંખ માંડી બોલ્યો. “મૃત્યુથી મરેને જરા પણ દુઃખ નથી. અન્યાયી પોતાનું સ્વરૂપ છૂપાવવા સમર્થ છે, પણ ન્યાયને હણવાને સમર્થ નથી. પણ જ્યાં અસત્યના પડદા આપોઆપ ઉઘડી જાય છે, તે સત્યસ્વરૂપનિયંતાની સમક્ષજ આપણો હેતુ ન્યાય થશે. એ પજોની મહારે ધીરજથી રાહ જોવી જોઈએ. રાત્રીઓ પણ મૃત્યુને સ્વભાવ તરીકે અને જીવનને વિકૃતિ રૂપે ગણે છે. એમ સમજી તોપણ મહારે દુઃખી થવાનું કારણ નથી. આ કાર્ણથી તમે મરેને નુકસાન કરી રહ્યાં છો, એમ માનતા હો તો તમે જાણો છો. તમારો આ પ્રયત્ન મહારા મરાઝૂપી શરીરને અમર બનાવશે. અગ્નિમાં તથાવેલા સુવર્ણની માફક હું વધારે શુદ્ધિને પામીશ. ખરેખર! તમે મરેને મારતા નથી પણ અમર કરો છો!”

“મૂર્ખ છે” ફરી વખત રાણીજી ખીન્ન બની પાછાં ફર્યાં.

દેહાંતનો દિવસ આવી પહોંચ્યો. વીરસિંહનું મુખ હતું તેવુંજ તેજસ્વી જણાતું. પાપ ન કર્યું હોય પણ પરતાવવાનું શું? તે આનંદિતજ હતો. વધસ્થળ અને યમસમાન ઉભેલા મારાઓની અસર તેના મુખ ઉપર બીલકુલ જણાતી નહતી.

વખત વિત્યો. ધડીબર જલ્લાદનું હિંસક હથિઆર અને વધજીભ નિર્દોષ લોહીથી લાલ બની ઉઠ્યાં. એ ભૌતિક દેહથી શીર જુદું થઈ કે તરતજ કોષ્ટ સ્ત્રીએ આવી તેને પાલવમાં ઝીલી લીધું. અને તેજ વખતે એ વેદનાની કસોટીમાંથી પાર ઉતરેલા આત્મા ઉપર દેવોના હર્ષ સાથે વિજયદેવીએ અમરતાનો મુખ મૂક્યો.

તે સ્ત્રી બીજી કોષ્ટ નહિ પણ વીરસિંહનું અર્ધાંગ-તેના ખીન્ન જીવન સ્વરૂપ-તે તેની સહચરી હતી. માણું પાલવમાં લઈ તે જનાના તરફ દોડી. કોષ્ટ તેને અટકાવવાની હિંમત કરી શક્યું નહિ. રાત્રીમાંથી વિનોદ કરતાં બેઠાં હતાં. તેને આવે વેશે ધરી આવતી જોઈ રાણીજી ગભરાઈ ગયાં. તે બાઈ છુટ્ટો પડી બોલી, “અનન્દાતા! ન્યાય જોઈએ છે. મહારો નિર્દોષ પતિ માર્ગો ગયો છે!”

આટલું બોલી તે રાત્રીની આંખ સાંભે જોઈ રહી. તે બાઈના મુખ ઉપર ક્રોધની ભિષ્ણતા ભરી નહોતી, પણ સત્યની રૂબાઓ તરવરતી. તેની આંખમાં શક્તિનો પ્રતાપ નહોતો, પણ ન્યાય, નીતિ અને શ્રદ્ધાનાં કિરણો હતાં. તે અંડી જેવી ઉગ્ર-ભયાનક નહોતી લાગતી, પણ સૌમ્ય જગંન્માનાનીના સ્વરૂપ સમાન હતી.

કોષ્ટ અચિંતી હોલી ગ્રેરણાએજ રાત્રીએ તેને નમન કર્યું અને કહ્યું, “એક તરફ તમારો પતિ છે, બીજી તરફ મહારી સ્ત્રી છે. આપણાં બંનેનું તે વ્યક્તિએ તરફનું સમપણ

સમાન છે. એટલે જ્યાં સુધી તમે બોલ્યા છો તેની ખાત્રી ન થાય ત્યાં સુધી તે સત્ય તરીકે કેમ સ્વીકારાય ? ”

“ ખાત્રી ! ” તેણે પાલવમાંથી પોતાના પતિનું શિર કાઢી રાખેલ આગળ ધકુ અને કહેવા લાગી, “ ખરેખર ! આના ચૌર્ય, વીર્ય, ગ્રેમ અને સ્વામીભક્તિની એક પણ ડાપ તમારા હૃદયને ખાત્રી આપવા પુરતી નથી કે એમણેજ કોઈ અસત્ય પુરુષને આરાધ્યો કે જ્યાં તેના આ ગુણો નિષ્કળતાને પામી જંગલ ઉપરથી કસકે લઈ અધિકારમાં વિસિંન થયા ! પ્રજાના પાલક પિતા પોતેજ નિર્દોષનાં સંહારક થાય તો જનતા પોતાનું આશ્વાસન ક્યાં ગોતરે ? ધર્મોભા સ્વરૂપ તમે રાજ્ય કરતાં છતાં ન્યાય નીતિ ઉપર પડે પડે એ તો અસત્ય થાય છે. પ્રભુ ! સત્યને નામે હું અરજ કરું છું કે મને ન્યાય આપો. અને તેમ કરી તમે પણ અનન્ય એ થતા અસત્ય કમંથી બચો. ”

મૃત વીરસિંહના મોં ઉપર રાજ્ય એક દષ્ટિથી જોઈ રહ્યો. તેનાં હૃદયપટ ઉપર એક પછી એક ભૂતકાળનાં દૃશ્યો ખડાં થયાં. પોતાની ડગમગતી મહેલાત વખતે, ખીન્ન પણ અનેક પ્રસંગોએ પ્રાણની પરવા કર્યા વિના ઝુઝનાર વીરસિંહની નિર્દોષ ને તેજસ્વી મુક્તિ આંખ આગળ તરવરવા લાગી. હૃદયમાં વિશેષ વધ્યો. કંઈ પણ સત્યાસત્યનો નિર્ણય ન કરી શક્યો. ત્યાંથી આંખ ઉઠાવી રાણીજી તરફ જોયું તો તેનું મુખ મ્હાન થઈ ગયું હતું. સાક્ષાત્ સત્યેવીને જોળે વિરાજી વીરસિંહ પ્રતિવાદી તરીકે હંજર થયો હોય તેમ લાગ્યું. પોતાનો પરાજ્ય નક્કી ભાસ્યો અને તેમ થતાં પોતાની હાલત વિષેની કમકમાટી ભરેલા ચિતારોએ તેની

તાકાતને હરી લીધી. લાગણીઓ ધ્રુપાવવા પ્રયત્ન કરી રહી હતી. સત્ય ખરી હતી ત બહાર બહાર લાવવા તેનાં અંતઃકરણને પ્રબળ ધક્કા મારી રહ્યું હતું. પ્રલયના પુર. પહેલાં ઉછળતા સમુદ્ર સમાન તેનું હૃદયમંથન બચકર હતું.

તેને જોઈને રાજાજીની મુઝવણ વધી. શો જવાબ આપવો તે ન મુશ્યુ. સાચેજ વીરસિંહ નિર્દોષ હોય તો પોતે કરેલી બલનું શું ?

વીરસિંહની સ્ત્રીથી આ ન ખમાયું. પુતિનું કસકે શીટાવવા તે અધિરી થઈ રહી હતી. તે બોલી, “ હું તમને એવી ખાત્રી આપું છું. કે જે હૃદયના સાચા વિશ્વાસ વિના ખીન્નથી અશક્ય હોય. અગ્નિ લાવો મહારા અને રાણીજીના હૃદયનો સાફી પરાક પુરુષ તરીકે એજ થશે ! ”

આત્માનો અમલ થયો. કોઈ તેનાં કાર્યનો મર્મ સમજી ન શક્યું. તેણે વિરસિંહનું માથું ગોદમાં લીધું અને તે તરફ જોઈ બોલી, “ મહારી શ્રદ્ધામાં તમારા શુદ્ધ ચાગ્રિનું બળ સહાય થએ. ” આટલું કહી તેણે તે પ્રજાવાલિત અગ્નિ પુજ્યની મારફત દંડેળીમાં ઉવાડી લીધી.

આ જોઈ રાણીજીનો દૃષ્ટિકોણ અતિથય તીવ્ર બન્યો, તેનું ચૌર્ય ગળાં ગળ્યું. દીવની કોખડી દિવાલો ડગમગવા લાગી. સત્યનો, વેગ વધ્યો; અને આખરે તેનો વિજ્ય રેહની બધીજ ઇન્દ્રિયો ઉપર વ્યાપી રહ્યો. તે વીરસિંહની સ્ત્રી તરફ દોડી તેને અરજે પડી બોલી, “ માતા, તમારા સામાજ્યની ધાતક અમાગિશું હુંજ છું. તમારો પતિ નિર્દોષ છે. મહારા તેના તરફ અનુરાગ હતો. એક રાત્રે-મેં તેની પાસે મહારા મનોરથની સફળતા પામી. પાપી લાલ-સાએથી ભરેલો મારી પૂનનો અર્ધ્ય તેણે ન

સ્ત્રીકાર્યો. અપમાનથી-છર્પાથી મહારં હૃદય
બળવાં લાગ્યું. ઉઠવડું પરિણામ તમે જુઓ
છો તેજ છે. ”

રામજીના પશ્ચાતાપનો પાર ન રહ્યો તેજ
વખતે તેણે રાણીજીના વધના આજ્ઞા કરી,
અને સતીને પગે પડી બોલ્યો: “ માતા, જે
મેં લીધું છે તે પાછું આપવા હું અસમર્થ
હું. અધેની માથે એક સોની વાત ઉપર વિશ્વા-
સ રાખી. મેં અવિચારી સાહસકર્મ કર્યું છે.
તેં શપ્થ મદને જીંદગી સુધી સાલશે. મહારાથી
બનતો ગત આત્માને ન્યાય આપવા પ્રયત્ન
કર્યો છે. ”

સતી બોલ્યાં, “ રાણીજીને કરેલી શિક્ષા
આકરી છે. જીવન લેવાની મદને જરાય મનમાં
નથી. મહારા પતિનું કલંક શીટ્યું એજ બંસ છે. ”

ગામને પાદર એક ખડકારી પતિના મૃત
દેહ સાથે સતી બળી મુઝ્યાં.

તેજ જગાએ રામજી દહેરી ચણાવી તે
જીઓ ત્યાં સુધી દર્શને જતો, ને પોતાનાં
અપરાધની ક્ષમા માગતો. ત્યારથી માંડીને
રાણીજીનું મોં શરીથી તેણે બેધું નહિ.

સતીનું ચૌર્ય અને વારસિંહનું વીરત્વ
યાદ કરી ગામનાં સ્ત્રી પુરુષો દહેરીએ દર્શને
બાવતાં અને પ્રકાશની જ્યોત લાઇ દઇ જતાં.

ડાકટર—તમારી પત્નીને કંઈ પણ વ્યાધી નથી. તેને માત્ર પુરતી હિંમત ને આરામની જરૂર
છે. તે માટે આ દવા આપું છું.

પતિ—દવા ક્યારે ક્યારે આપવી ?

ડાકટર—અરે એ દવા તો તમારે જ પીતી ને તે હવર પથ માટે પંદર દિવસ લોજામાં
જમવા જવું.

ખીજે ગામથી હેક મધરાતે પાછા આવી વૈવરાજ સુવાની તૈવારી કરતા હતા, એટ-
લામાં દરેક ગાઉ દૂરના ગામથી એક બેડુતે આવી બારણું ઠોક્યું. તેણે કરગરી કહ્યું,
“ મારો મા બધું માંદો છે. ”

વૈવ—તમારી માની હિંમર શું છે ?

બેડુત—એથી વર્ષની.

વૈવ—તો રહવારે જઈશું તો કંઈ ખાટું મોઝું થવાનું નથી.

બેડુત—પણ, વૈવરાજ ! મારી મા મરે છે ને તેને કુદરતી મોતે મરવું ગમતું નથી, તેથી
તો તમને અત્યારે જ તેડી જવા આવ્યો છું.

શીલવન્તી સુન્દરી.

લેખિકા: સૈ. દીપકબા દેસાઈ.

(રાગ- શોભા કાંકડી બની, ગાળે વિરાગે આરાધુની ધણી.)

શીલવન્તી સુન્દરી, (૨)

ઉભય કુલને યશસ્વિની ઉભળતી !

વૃત્ત તણા પ્રભાવથી શી અગમગી રહી;

શીલવન્તી સુન્દરી૦

(સાખી)

સદ્ગુણ ને સૌન્દર્યથી, સુન્દરીઓ સોહાય;

પણ જો શીલ સજે નહીં, ઠીમત કાઢી ગણાય.

પ્રેમરંગથી સદા પિયુ ભીંભવતી;

પુષ્પવેલી સમ સુવાસને પ્રસારતી;

શીલવન્તી સુન્દરી૦

(સાખી)

ગાળ રે ! ગૃહઆંગણું, નુપુર તણે અંકાર;

સ્મિતવદની સોહામણી, ચમકે ચંદ્રક ભાવ,

કમલ સરિખી કામિની ઠલેલતી;

ઝોળસ અંબારથી અધિક ઝાપતી;

શીલવન્તી સુન્દરી૦

(સાખી)

બાલકના કીલકારથી, શેલે સદન અપાર;

કામિની મેઘ યકી લીપે, શીલ યકી સન્નાર.

ગૃહિણી આદર્શ બની ગૃહ દીપાવતી,

કીર્તિ દીપક ન્યોતથી બધે પ્રકાશતી.

શીલવન્તી સુન્દરી.

આપી હોય તો ફેંકી દે છે અને નાકરને મારે છે." વળી "કીકાને ખાવડું હોય તેજ શાક અમારે કરવું પડે. ખીજું તો ધરમાં લાવી શકાય પણ નહિ!" આળકેના દેખતાં આ વાતો શરી શરીને કહેવાથી એ ટેવો દ્રઢ થાય છે અને સ્વભાવ બગડે છે. મૂર્ખ માતાઓ એમાં વડાઈ મારે છે. આવી ટેવો છોકરીઓ કરતાં છોકરાઓને વધારે હોય છે. કારણ કે તેમને વધારે લાડ કરવામાં આવે છે. આ છોકરાઓને ધણું ખરાબ શિક્ષણ મળ્યાથીજ આવી ટેવો પડે છે. ખરું જોતાં જે સમયે જે ચીજ મળે તેનાથી ચલાવી લેવાની ટેવ બાળકને પાડવી જોઈએ.

બાળકને ન ગમતું હોય તેવું કંઈ ચવાથી તે રડે અથવા તોરડા કરે તો તે તેના દેખતાં "એ રીસાઈ ગયો," કે "એનો મિત્તજ ગયો છે," એવા શબ્દો બોલવાથી તેના પર ધણી અસર થાય છે. એવું કદી ન બોલવું જોઈએ. બાળક રીસાય ત્યારે તેને મનાવાને મારે ખાવાનું કે રમકડાં આપવાની રીત પણ ધણી ખરાબ છે. કેટલાંક બાળકોને એવી ટેવ હોય છે કે કોઈ પણ કારણસર રીસાય ત્યારે જમવા બેસવા બેસવાની ના કહે છે. તે વખતે તેનાં માથાપ અથવા પાસેનાં માથુસો તેને કાલાવાલા કરે છે. આથી બાળકના મન પર ખરાબ અસર થાય છે. તે પોતાની કીમત ધણી માને છે અને ફરીથી એજ પ્રભાવે કરે છે. એક સ્ત્રી એવું કરતી કે પોતાની છોકરી ખુણામાં કંઈ જોવા જાય કે તરતજ બોલતી "કેમ બેઠન ખુણામાં જાય છે? રીસાય છે કે શું?" એટલે છોકરી ન રીસાઈ હોય તો પણ રીસાઈ જતી. પછી માતા તેને મનાવાને આજીજી કરતી. બાળક રીસાય ત્યારે તેના તરફ સંપૂર્ણ

એદરકારી બતાવવી જોઈએ. કોઈ ધ્યાન નહિ આપે એટલે એની મેળેજ ઠેકાણે આવશે. ખરું જોતાં સાચું શિક્ષણ પામેલાં બાળકો કદી રીસાતાંજ નથી. રીસાવાની ટેવ લડાવેલાં બાળકોનેજ પડે છે.

કેટલાંક બાળકોને માતા હંમેશાં બધુંજ કરી આપે છે. તેથી તેઓ તદ્દન અસહાય થઈ જાય છે. ખાવું, પાણી પીવું, લુમડાં પહેરવા, ન્હાવું, બદાર જવું એ કંઈજ બાળક મેળે કરી શકતું નથી, કોઈના મદદ વગર તેને ચાલવું નથી. અલગત અમુક ઉંમર સુધી તેને મદદ કરવી પડે છે. પણ ત્યાર પછી હાથે કરતાં શીખવવું જોઈએ. અંગીઆર બાર વર્ષનો છોકરો જમવા બેસે તો પગ પર ખાવાનું વેરાય, ચઢા કે દૂધ પીએ તો કપડાં પર ઢોળાય એવું જોવામાં આવ્યું છે. કારણ કે તેની માએ તેને કંઈજ શીખવ્યું નથી. બાળકને પોતાનું દરેક કામ મેળે કરતાં શીખવવામાં આવે તોજ તે મોટી ઉંમરે સ્વાસ્થ્યથી થઈ શકે.

કેટલીક વખત એવું જોવામાં આવે છે કે એકના એક બાળક પર જીલમ અને ખોટાં લાડ બન્ને કરવામાં આવે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતે કંઈ કામથી કંટાળી હોય તે વખતે બાળક સાધારણ પ્રશ્ન કરે તો પણ તેને મારે છે. પોતે ખુશીમાં હોય ત્યારે બાળકનો ગમે તેવો અપરાધ હોય તો પણ તેને જવા દે છે. બાળપણમાં અતિશય લાડથી બગડી ગયેલાં છોકરાં મોટાં થયા પછી માથાપનાં સામાં થાય છે. ત્યારે માથાપ અફસોસ કરે છે "અમારે નસીમે છોકરાં કંઈવરે શા મારે આખ્યાં દશે!" પણ તેઓ સમજતાં નથી કે પોતાના ખરાબ વર્તનથીજ છોકરાં ખરાબ થયાં છે.

માતૃશ્રી-નંદગૌરી.

લેખિકા : સૌ નયધી રાયજી, બી. એ.

કરેણુ યેલાના કર્તા નંદરાંકર તુગળ-
શંકરના નામથી ગુજરાતી વાંચકદ્વંદ
બાંબેજ અન્નજી હશે. તેઓનું નામ ગુજરાતના
સાહિત્યમાં જોડણું જાણીતું છે તેટલુંજ
ગુજરાતના સામાજિક ઇતિહાસમાં તેઓનું
સુધારક તરીકે અગ્રસ્થાન છે. નંદરાંકર
(આસ્તરનું નામથી તેઓ વધારે પ્રખ્યાત
છે) આસ્તરનું કુટુંબ સુધારાવાળા તરીકે
સુરતમાં ખરેખર પતિની મહેતોથી ઉત્સુકતા
હોય પણ જ્યાં સુધી દિવસસંસારમાં સ્ત્રીની
સહાનુભુતિ ના હોય ત્યાં સુધી સામાજિક
રીતરિવાજોમાં સુધારો કરવો અસંભવિત છે.
આસ્તર સાહેબના દરેક કાર્યમાં સહાનુભુતિ
આપનાર ત્યાં તેમના સંસાર જીવનમાં
ઉત્સાહ રેડનાર તેમના પતિ નંદગૌરી હતાં
તેમના કુટુંબની વ્રજ વાડી અસારે ફાલી રહી
છે. કુટુંબમાં તેઓ 'મા' ના નામથી
સંબોધાતાં (મહારાં તેઓ દાદી દોવાથી હું
પણ આ સેખમાં તેમને બાના નામથી
ઉદેશી લખીશ).

ગુજરાતમાં એક આદર્શ પતિ તથા
એક આદર્શ માતા તરીકે તેઓના જીવન-
માંથી ધ્યાને લેવાવાનું મળશે. તેઓનો
જન્મ ઇ. સ. ૧૮૪૬ માં સુરતમાં વિષ્ણુરામ
મેળીરામ મહેતાને ત્યાં થયો હતો. ઇ. સ.
૧૮૫૫ ની સાલમાં એટલે નવ વર્ષની વયે
તેમના સખ નંદરાંકર આસ્તર સાથે થયાં.
જો રિવસથી આલાવણ્યમણી, બાવણાદીલક્ષ્મી
મહત્તર સાહેબના મરીત નિવાસમાં રાખલ
જાતી થઈ તથા મહાભારતવાળાનું માનવું
હવે તેમનો સિતારો અમરતા લાગેલો.
તેમની આખી દેહલલિતામાં, દારમયમાં

અશુભિતિ વ્યાપેલી. ન્હાની કુમળી વયે તેમણે
આખા કુટુંબનો બોભો માથે લઈ લીધો.
ન્હાનપણથી કામ કપું હતું તે જવાવરયામાં
કુડીજંથ નોકરો તકેનાતમાં પણ તેમનાથી
બેસી ના રહેવાય. નાનપણનો કાંતિપ્રભાવ
છેવટ સુધી તેમના મ્હો ઉપર પ્રકાશતો હતો.
તેમનો મૃદસંસાર ધણેજ મુખી અને સંતોષી
હતો. સુવડવા દરેક કાર્યમાં હતા. સુધક રહેવાની
ટેંચ એટલે બીજાનું સટરપટર કામ પસંદ
કરતાં. રદવારે વ્હેલાં ઉઠી, પ્રમાતીયાં મધુર કંઠે
ગાતાં. તેમનો નિત્યક્રમ પરવારી રોમાંચણ
ભાગવત વાંચવાનો તેમનો નિયમ હતો. તેમના
સાથી ન્હાના પુત્ર વિનાયકરાવે "નંદરાંકર
જીવન-ચિત્ર". માં એક જગ્યાએ બાનું ચિત્ર
આલેખ્યું છે.

"મહારી માતા બહુ ઉગ્રગદાથી દમને
સાથ આવકાર આપતી. તે દમોશ દસમુખી.
જાંજળ શું તે તો તેના મુખપતાપ આગળ
કોઈ જાણતુંજ નહિ. તે રદવારે વ્હેલી ઉઠે,
સાથી ખેલી નીચે જાય, નોકરવર્ગને જાણે
ને દમોશ મૃદતંત્ર ચર કરે; સાર બાદ ન્હાય,
સાચું લુચકાં ધરેજાં પહેરે ને માળા ફરવે.
ધરતો મૂન પોતાના દાઢમાં રાખતી ને કાંઈ
પણ ધરતી દુધા પોતાના (પતિ)
સન્મુખ જરા પામતી નહિ. ધરમાં સે સ્ત્રીજ
સુધક રાખતી, દમને સુધક થતાં શીખવતું,
ખારના ભાવથી દમોશ નેરે વર્તવું, એ
પ્રમાણે મૃદતંત્ર ચાલતું."

તેમનો સ્વભાવ મીલનસાર ને દસમુખો
દોવાથી તેમના સમામમમાં દરેકને આનંદ
મળતો. નાનાં મોટાં સરને તેમનો સમામમ
પસંદ હતો. સુદરતાનો શોખ એટલે કુટુંબમાં

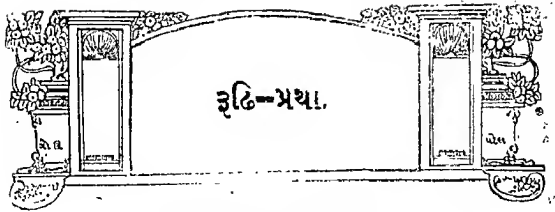
સારા પ્રસંગે હંમેશા ધરેણું લુપ્તમાં પોતાને ઠીકઠીક ખેરવાનો શોખ તેમજ પોતાનાં બાળકોને પણ ખેરાવવાનો શોખ. સારાં લુપ્તમાં ધરેણું ખેરી ખહાર જતાં ખેલાં હમારે બાને મ્હો બતાવવુંજ પડે. પોતે હોંસીલાં હોવાથી દરેક લેવાર ટાંકણું ઉત્સાહથી ઉગવતાં. દેવ-મદબારીયા, લુણાવાડા સુંઘરામપુર વિગેરે દરબારમાં રાજના લગ્ન, ને ઉપવિત પ્રસંગોએ એક રાજ્યભાતાની હોંસથી તેમણે દરેક વિધિમાં ભાગ લીધેલો. તેઓનો પ્રભાવ તથા ક્રાંતિ એક રાજ્યભાતાને શોભે એવાં હતાં. આટલી જલોજલાલી ભોગવેલી તોએ તેઓ હંમેશા નમ્ર અને વિવેકી તથા માયાળુ હતાં.

પ્રભુ પ્રત્યે તેઓને પૂર્ણ ભક્તિ તથા શ્રદ્ધા હતાં. ખોળા કુટુંબને લીધે પુત્ર પુત્રીઓ તથા તેઓના બાળકોના મૃત્યુથી અનેક દુઃખ તેમના ઉપર પડેલાં જે ધૈર્યથી અને શાન્તિથી સહન કરતાં. તેઓને પુરાણની દંતકથા કહેવાનો ધણી શોખ હતો. જાતના પવિત્ર સ્થળો લગભગ બધાં તેમણે જોએલાં. હેવટે બદ્રિકેશ્વરનાથ જવાની ધણી હોંસ હતી. પણ ત્યાંની મુસાફરી ધણી અધરી એટલે એ આશા મનમાંજ રાખી તેઓ બદ્રિકેશ્વરેથરના સ્તવનો ગાથ સંતોષ માનતાં. શ્રી ગાતાળની સ્થાપના દરવેળે નવરાત્રમાં ધણુંજ હોંસ ને ઉમંગથી ઉગવતાં. હજી પણ હમારે ત્યાં માતા બેસાડવાનો રીવાજ ચાલુ છે. કરણધેણમાં જે શ્રી માતાળની સ્થાપના વખતે હવનનું વર્ણન આપેલું છે તે માતૃશ્રી બાના હોંસીલા સ્વભાવથી જે માતાના ઉત્સવ વખતે ધામધુમ થતી તેવુંજ ચીત્ર અનુભવ ઉપરથી દોરેલું છે.

આટલાં ધર્મીયં હોવા છતાં જાનુ મન સાંકડું કે બહેમીલું ન હતું. તેમના વિચાર મુધરેલા હતા. જ્યારે પોતાના સૌથી નાના પુત્ર વિનાયકરાવને સીવીલ સર્વિસના અભ્યાસ

મટે યુરપ મોકલવાનો સવાલ આવ્યો ત્યારે પોતાનાં પિતા વિહારામભાઈની નામરજી હોવા છતાં બાએ દૃઢ રહી પોતાના પુત્રના લાભ ખાતર ન્યાતની ટીકા સહન કરવાની હોમત રાખી પૂર્ણમનથી ઇંગ્લંડ જવા મટે સંમતિ દર્શાવી. ત્યાર પછી તો તેમના વંશ-જોમાંથી તો ધણી યુરપ અમેરિકા જઈ આવ્યા. ઐકિળવણી તરફ તેઓને પૂર્ણ સન્માન હતું. પોતે ગર્વથી ગણાવતાં કે તેમનાં કુટુંબમાં છ પૌત્રવધુ તથા ત્રણ પૌત્રીઓ ગ્રેજ્યુ-એ. લગ્ન તથા શાંતિમંધન જેવા પ્રમ્નો તરફ પણ તેઓ ધણાજ ઉન્નત ને મુધરેલા વિચાર ધરાવતાં. પોતાની પૌત્રી ચીરબાળાના લગ્ન જ્યારે નામર બ્રાહ્મણની ન્યાતમાં કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે તેઓએ તેમાં સંમતિ દર્શાવી હતી. તેમજ પોતાના પૌત્ર ભાસ્કરરાવના લગ્ન બ્રહ્મદાસી કન્યા સાથે પોતાને ધૈરજ ધામધુમથી કર્યો હતો. પોતાના બીજા પુત્ર મનુભાઈની છોકરી હંસાખેડેનના લગ્ન ક્યોળ-ન્યાતના ડોક્ટર જીવરાજ મહેતા સાથે કર્યો તેમાં તેઓએ ધણાજ હોંસથી ભાગ લીધો હતો. તેઓ માનતાં કે માણસ જન્મથી બ્રાહ્મણ નથી પણ જ્ઞાન અને કર્મથી થાય છે.

અસારે હિન્દુસ્થાનમાં જ્યાં આપણે ઐક્યતા કરાવવા માગીએ છીએ ત્યાં સાંકડા શાંતિમંધનના રીવાજ તૂટી જવા જોઈએ. અને જ્યારે આપણાં વૃદ્ધ વડીલ કુટુંબીજનોની સહાનુભૂતિ આપણને મળશે ત્યારેજ દુષ્ટ રહી-બધનો તૂટી હિન્દુસ્થાનનો ઉદ્ધાર થશે. પ્રભુ પ્રત્યે મ્હારી નમ્ર પાયાના છે કે હિન્દુસ્થાનમાં નંદગૌરી જેવાં અનેક નારીરત્નો ઉપજ્યાં. તે માગ્યશાહી પુનિત આત્મા સંવત ૧૯૮૭ ના મહા મુદ્ધ બીજને દિવસે વડોદરામાં દેવશોક પામ્યો છે. પરમાત્મા તેઓના પવિત્ર આત્માને શાન્તિ આપો.

રૂઢિ-પ્રથા.

લેખિકા: ઇહેન પ્રભાવતી દયાશંકર.

આપણા સમાજ ઉપર યોગેરથી વિપત્તિના વાદળો ઘેરાયાં છે. એક બાજુથી એના પર ધર્મચાર્યો અને ગુંસાધરોના ધાર્મિક હસ્તો ચાલે છે, ત્યારે બીજી બાજુ એના પર આર્થિક અને નૈતિક દેવાળાંની દાંડી પીટાઇ રહી છે. પણ સમાજને જે સૌથી વધારે કૂર રીતે લક્ષી નાખનાર કોઇ શસ્ત્ર હોય તો તે રૂઢિ બંધન છે.

રૂઢિ એટલે શું? રૂઢિ એટલે આપણા સમાજમાં ચાલતા રીત રીવાજો. હિન્દુ સંસાર જ આ રૂઢિની એક કારાગાર સમી ઇમારત છે. રૂઢિ-પ્રથા એટલે પરંપરાથી ચાલતા આ-આવેલા રીવાજોની જડ. એ રૂઢિ અનિષ્ટ હોય અને હાજર પણ હોય. પણ બહુ ભાગે તો રૂઢિ આપણા જીવનને અનેક રીતે હાનિકર્તા જ છે.

આ રૂઢિ-પ્રથા ઉત્પન્ન કેવી રીતે થઇ હશે? મૂળ તો કોઇ પણ વર્તન કે આચાર રૂઢિ હોઇ શકેજ નહીં. અચૂક સમયમાં સમાજને અગર તો કોઇ વ્યક્તિને જરૂરીઆતને લઇને એક પ્રકારનું વર્તન કરવું પડે. એ સમયનાં લક્ષણો ધ્યાનમાં લેતાં તે બધાને ખાતી જાય અને પછી સૌ માડરીઆ પ્રવાહની મારફતે ચીકે ચડે. પછી તો જે વસ્તુ સૌએ સ્વેચ્છાથી સ્વીકારી હોય તે લાંબા સમય સુધી પ્રચલિત રહેતાં ઇરજીઆત બચવા રૂઢિ બની જાય. એટલે ઇરજીનું અને સગવ-

ડતું કાર્ય એક બંધનકારક રીવાજમાં પલટાઇ જાય. આમ થાય ત્યારે એક વેળાંની સગવડ એ પાછળના સમયમાં અનિષ્ટ બંધન બની રહે અને ધણી વાર તો તેનાથી પૈસા-ટકાની, શરીરની, મનની અને બુદ્ધિની પણ ખુશ્કારી થવા પામે. દાખલા તરીકે લગ્ન વખતે શાંતિભોજનની જે પ્રથા છે, તે તો ભૂતકાળની આપણી તાલેવર રિયતિમાં અગર તો એાછી ખરચાળ દશામાં એક આનંદકારક લઠાવો લેખાતી. પણ હવે તો એ નાતવશની પ્રથામાં કેટલાયે ગરીબ માણસોને અનન્ત મુશ્કેલીઓ પડે છે.

આપણા સમાજ પર જે રૂઢિનાં બંધનો આવી પડયાં છે, તે તો અનેક છે. ઉપલક્ષ્ય દ્રષ્ટિએ એ રૂઢિઓ નીચે પ્રમાણે ગણવાની શકાય:

(૧) ધાર્મિક રીતરીવાજો, જેવા કે દેવ દર્શન, આચાર્યો અને ગુરૂ મહારાજોની ઉપાસના, ઉપવાસનાં મનો; જાના વગેરે.

(૨) સાંસારિક રીત રીવાજો: જેવા કે બાળલગ્ન; વૈધવ્યનું પાલન; પુરોમાં બહુ સ્ત્રીઓ કરવાની છૂટ; સ્ત્રીઓ પર લાજ, પડોડો, દલકાષ, શુદ્ધામી, ઇલાદિ બંધનો.

(૩) વહેવારના રીતરીવાજો, જેવા કે કન્યાવિક્રય, નાતવરા, મરણભોજન, પરણુ-ભોજન, પહેરામણાં, નજરાણાં, કુટુંબમાં કુળો-

યાને દાન, આશુ-પરિવાશુ, સીમંતના ખર્ચો વગેરે.

(૪) રડવા ફટવાના રીવાજ, અને ફટા-શુના રીવાજ.

(૫) સામાન્ય નીતિના રીવાજો, જેવા કે છોકરા છોકરીઓને સદા એક બીજાથી દૂર રાખવાં, ઓપુરો વગેરે પાળવામાં આવતું અંતર, લાગ અને વૈગમ્ય તથા કંગાલીઅત ઉપર મૂકવામાં આવતો ભાર વગેરે.

હવે આમાંના દરેક પ્રકારના રીત રીવાજો વિષે હું થોડું થોડું કહીશ.

પ્રથમ ધાર્મિક રીતરીવાજો લઈએ.

મેં ઉપર કહ્યું છે તેમ કોઈ પણ કાર્ય કે વર્તન શરૂઆત બની રહિતું સ્વરૂપ પકડે છે એટલે તેમાં ચોક્કસપણે હાનિકારક તત્ત્વો પ્રવેશે છે. આપણા ધર્મોચરણોનું પણ એજ કારણે પતન થયું છે. એક વેળા દોઢા દેવ-દર્શને હંડા અંતરથી જતાં અને હૃદયમાંથી કિત અને થદા ઉભરાતી. પણ હવે તો દેવદર્શન એ કેવળ શબ્દાચાર બનેલ છે, એટલે તેમાંથી બકિત ને આર્યા પરવારી ગયાં છે અને તેની જગ્યાએ અનેક દુરાચારો દાખલ થયા છે. આરાગ્યની દ્રષ્ટિએ ફત્વા જવાની બાવના પણ આમાં તો નથી રહી. દેખાવની ખાતર ઘણી ખની બહેનો દર્શને જાય છે. આજનાં આપણાં દેવમંદિરો નાલાયક માણસોનાં અપવિત્ર ધામ બન્યાં છે, એટલે મારી માન્યતા પ્રમાણે દેવદર્શને જવું એ કોઈ રીતે સારું નથી ત્યાં બદમાશ માણસો ચોતાના દંગા જમાવે છે. તેઓ રૂપાળા ઓંચોનાં મુખ નિરંખવા આટા પર એટી રહે છે અને કુચેલાઓ કરી હસે છે. આપણી બહેનો નીચું નિહાળીને ચાલી જાય છે, પણ દેવદર્શને ન જવાની નૈતિક નિહરતા જતારી શકતી નથી. મારે કહેવું એ તો બોદ્ધ, પણ સાવ સાચી વાત છે કે કોઈ કોઈવાર તો કુદ ઓપુરોને

માટે આપણાં દેવમંદિરો મળવા-હળવાના સંકેતરચનો બને છે.

ધાર્મિક રીવાજોમાં બીજો કુદ-અતિ કુદ રીવાજ આચાર્યો અને કહેવાતા ગુરૂદેવોની સેવા કરવાનો છે. આ રીવાજ તો આપણાં કુટુંબજીવનને બહુ અપવિત્ર બનાવી દીધું છે. ગુરૂમહારાજો દેવ અને કનૈયા બની ભોળા બહેનોને પાશમાં લે છે અને પછી અનેક કુષ્ઠો કરે છે. આ બાબતના તો કેસો પણ ચાલ્યા છે. મહારાજ સાયબલ કેસ એનો જખ્ખર દાખલો છે. ગુસાઇઓ, શૈવાચાર્યો કે મહાવીરપંથીઓ કોઈ આ બધી-માંથી મુક્ત નથી જણાતા. આ રસ્તે તો તેઓ થદાળુ નરનારીઓ પાસેથી લાખોની દોલત પણ કમાઇ શકે છે. અને આવા શિષ્ટ લેખાતા આચાર્યવર્ગ ઉપરાન્ત અતીતો મોટામાર્ગીઓ, વામમાર્ગીઓ અને નામકા બાવાઓ જેવા હક્કા સંધમાં આપણી ઘણી કોમોનાં ઓપુરો રસાઇને હાંડગીની બરબાદી કરી રહ્યા છે.

ઉપવાસનાં વ્રતોની પણ હદ હોવી જોઈએ. સામાન્ય રીતે આપણો દેશ ગરીબ છે. ઘણાને તો પૂરું એક ટંકનું પણ ખાવા મળતું નથી. એ રિયતિમાં હદ ઉપરાન્ત ઉપવાસોથી, ચાંદ્રાયણ વ્રતોથી ને જૈનોના માસ માસના ઉપવાસોથી કાવા ક્ષીણ બને છે, સંતતિ નજળા યાય છે અને ચેતનાશક્તિ ઘટે છે. માટે આ વ્રતો પણ બહુ પ્રમાણમાં સેવવાં એ સારું નથી. એમાંજે વંદુરસ્તી તરફ ખાસ લક્ષ આપવું જોઈએ.

જન્મા તો હવે એક અતિ ઘોર પાપ-મેળો જ ગની ગઇ છે. દારકા, પંદરપુર, જગન્નાથપુરી, કાશી-જ્યાં જઈએ ત્યાં જન્માને નામે અનેક કુર્મો ને દુરાચારો ચાલી રહ્યા છે. એવા શંભુમેળામાં આપણાં ઓપુરોની નીતિ પર સતત બધું રહે છે. ત્યાં પૂજારીઓ

આપણને છેતરી પૈસા ચૂસવાની પ્રપંચનનો પાથરે છે. વળી એકલવાઇ ઓછો જાતોએ ગઈ હોય તો બદમાસો તેમનો પીછો પકડે છે. માટે, એક રીવાજ તરિકે તો જાત નજ કરવી જોઈએ. પૂરતી સગવડો હોય દ્રવ્યનાં અને માણસોનાં સાધનો હોય તો જીદી વાત છે.

બીજો ભાગ સાંસારિક રીતરીવાજોનો આવે છે.

આપણુ વાણીઆ બ્રાહ્મણોનો સંસાર બહુધા દુઃખી ન જોવામાં આવે છે. વિધવાઓનું પ્રમાણુ વધારે જોવામાં આવે છે. વળી આપણમાં બાળકઓ પણ ચાપ છે, એટલે પણ વિધવાઓની સંખ્યા વધારે હોઈ શકે. બાળકઓથી થતી હાનિ તો સૌ ડાઘ જાણે છે. શરીર બળમાં, મનોબળમાં અને આત્મબળમાં શિથિલતા આવે છે અને બાવી પ્રજા નબળી ઉત્પન્ન થાય છે. વળી આપણો સમાજ કેટલો બધો કુર ને વિવેકહીન છે ?

વિધવાઓને બિચારીઓને પરાણે વૈધવ્ય પાળવું પડે છે, બ્યારે પુરુષવર્ગ એક ઓ મયાં પછી તો શું પણ પત્ની જીવતી હતાં અને તેટલી ઓછો કરી શકે છે. હું એમ નથી કહેવા માગતી કે આપણે એકદમ વિધવા-વિવાહ કરી દેવા. પણ મારું મતન્ય તો એમ છે કે જે કારણને લઈ બહેનોને વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તે કારણોનું નિવારણ કરવું એટલે કે બાળકઓ અટકાવવાં અને જદ પતિ સાથે નાની બાળાઓનાં લગ્ન પણ સમ્પત રીતે અટકાવી દેવાં છતાં જે બહેનોને દૈવોજી વૈધવ્ય મળે, તેમને માટે વૈધવ્યની પવિત્રતા ને શુદ્ધિ જાળવવા કુટુંબીઓએ અનુકૂળ વાતાવરણ ઉભું કરવું જોઈએ. અત્યારે ઉલટી ન દશા છે. જીવાન વિધવા બહેનોને આપણો સમાજ નિષ્કુર રીતે તપ કરાવે છે, બ્યારે એ બળી રહેલી બહેનોનાં

દેખતાંજ આંધે વચના બાઈઓનાં કે માળાપ સંસારસુખ માણે છે. જે ધરમાં જીવાન વિધવા હોય એ ધરમાં તો સંયમ પવિત્રતા અને સેવાભાવનાનું જ વાતાવરણ સરજવું જોઈએ.

પણ આપણી બહેનોની કુદરત આટલેથી જ નથી અટકતી. ઓને તો ગુલામ માનવામાં આવે છે. ગુલામ ન હોય છતાં તેને માણે તો એજલ પરજેનનાં કૂર બંધતો લાદવામાં આવે છે. કેમ જાણે ઓ એ કોઈ હલકું પ્રાણી હોય અને તેના માટે કુદરતનું સૌન્દર્ય કે સૃષ્ટિના સુંદર દેખાવો સર્જ્યા જ ન હોય. આ એજલ પરદાના રીવાજથી બહેનોને હવા અજવાળું ન મળવાથી ઘણી બહેનોને ક્ષય જેવાં જીવલેણ દોઈ લાગુ પડે છે.

ત્રીજો વિભાગ વહેવારના રીતરીવાજોનો છે.

આ શ્રદ્ધિઓથી તો એકાદ વિધવા કે પુરુષની સ્થિતિ ખરાબ નથી થતી, પણ આખા કુટુંબની જીંદગી દુઃખી બની જાય છે. વહેવારની શ્રદ્ધિઓમાં સૌથી કૂર રીવાજ નાતવરાતો છે. માણસની કને પૈસા ન હોય છતાં લગ્ન વખતે ને સીમંત વખતે ને બીજા પ્રસંગોએ હજારો માણસોની નાતને શરજાત જમાડવી પડે એ શું ઝોઝો જીવન છે. આથી તો ધન્ય ગરીબોને ધરવખરી વેચવી પડે છે અને વળી કરન્ને પણ વહેવારમાં પડે છે. આખું કુટુંબ દરિદ્ર, દુઃખી અને ગરીબ બની રહે છે. જે તે નાતને બોજન ન આપે તો તેને બદ્ધિકાર થાય છે. આવી નિર્દયતા તો હિન્દુ સમાજની વચ્ચેજ ચાલી શકે. લગ્નની પાછળ તો ઠીક પણ મરણ પાછળનું યાતિબોજન અતિશેષ અજાંબામણું છે. એક તો કુટુંબમાંથી સ્વજન ચાલ્યું ગયું હોય, આંસુ પડતાં હોય અને એવી દુઃખી સ્થિતિમાં નિષ્કુર નાતબાંધણો લાડુ ઉડાવે અને દુઃખાએલા પર બોજ

નાખી વધારે દુઃખ આપે એવો રીવાજ શું
આજેજ દેખાવી દેવો ન જોઈએ ?

સાહુકારીનું તો ઠીક, પણ ગરીબોને
આવાં શરણઆત ખરચો કંઈ પેરે પાલવે ?
માખાપ સાવ નિર્ધન હોય છતાં દીકરીને
પુષ્કળ કરીઆવર આપવો પડે, આણું-પરી-
આણાના ખરચો કરવા પડે, અને જમાખતો
મિનસ સાચવવો જ પડે, એ પણ આપણા
સમાજની એક ઘોર બીજી જ છે.

કેટલીક યાતિઓમાં કન્યાના પૈસા સેવાનો
રીવાજ છે, એ તો ખરેખર ગૌડત્યા અગર
પુત્રીહત્યા જેવોજ ગણવેો જોઈએ. દીકરીને
વેચીને માખાપો શે સુખી થવાનાં હતાં ? આ
રીવાજમાં એટલી બધી લાલચો રહેલી છે કે
જે રાંક દીકરીને નરકના ખાડામાં હસેલી મૂકે
છે. પૈસાનાં લોભી માખાપો ધરડા વરને કન્યા
આપી દીકરીશી નોટ વટાવે છે અને પુત્રીનાં
દુઃખ સામે ન જોતાં મઠાં સાથે મોંઢાળ બાંધે
પણકો એવી દલાલ કરે છે કે નાતવરાને

વળગા અને દીકરીના આણું-પરીઆણું
પૂરાં પાડવા અમારે દેય સેવું પડે છે. આ
માત્ર બહાનું છે. છતાંય માત્રી લાંબજે કે એ
વાત સાચી છે, તો છેવટે એમ કહેવું પડે છે
કે પ્રથમ પગસે નાતવરાને અને ખર્ચાળ વ્યાવ-
હારિક રીવાજોને નાખૂદ કરો એટલે કન્યાવિક્રય
આપોઆપ નાશ પામશે.

ચોથો વિભાગ આપણે રડવા કુટવાનો
ગણાવ્યો.

રડવા કુટવાના રીવાજ વિષે તો કવિ
નર્મદે 'ખુખ લખ્યું' છે. રમણભાઈ જેવા સાક્ષ-
રોએ આ રીવાજની હાસ્યરસિક નિંદા પણ
કરી છે. આ રીવાજ તો દેખીતી રીતેજ
હાનિકારક છે. નાનું બાળક પણ સમજી શકે
એવી વાત છે કે રડવાકુટવાયા શરીરને નુક-
શાન થાય છે. ધણીવાર મરેલા સ્વજન પાછળ

બહેનો એટલું તો જોશથી ફૂટે છે કે તેમને
ક્ષય કે દમ લાગુ પડે છે. ઘડાપીટ અને
રડારોળથી કંઈ મરેલું માણસ પાછું આવતું
નથી કે તેના આત્માનો ઉદ્ધાર થતો નથી.
ઉલટું એ આત્માને આવી અપવિત્ર ને નિંદા
ધમાલથી દુઃખ થાય છે. વળી કુટુંબ શિવાયની
બહેનો પણ રડવા કુટવામાં બળીને નકામો
કેલાદલ મચાવે છે. આથી દંભને પોપણ
મળે છે. પારકી સ્ત્રીઓને કંઈ ખીનનું દુઃખ
સાહે નહીં, છતાં રીવાજની ખાતર જીવું
રડવાકુટવાનો આડંબર કરવો પડે છે. જે
કુટુંબમાં માણસનું મરણ થયું હોય તે કુટુંબમાં
બાળકોને આ રીવાજથી આઘાત લાગે છે અને
તેમના કામળ મન પર માઠી અસર થાય
છે. માટે આ રીવાજને પણ પહેલી તકે
ખરતરશી આપવી ઘટે છે. મરેલાની પાછળ
કુટુંબની સ્ત્રીઓને માંદગી આપનારી આ
રડવાકુટવાની રીત છે. વિશેષ કરીને કાઠિ-
યાવાડમાં તેનું જોર બહુ જ છે. કેટલેક
અંશે તો આ રીવાજ જંગલી પણ છે.
સ્ત્રીઓ (યુગરાતમાં) શેરીમાં એકઠી
થઈ કુદે અને કુદે, રસ્તે ચાલી ભરખખરમાં
નીચી પટકાય અને અનેક નખરાં કરે, એ
શું શોભે ખરું ? એમાં વિનય લગ્ન અને
શિષ્ટતાનો ભંગ થાય છે.

આથીય અળખામણો રીવાજ કેટલીક
યાતિઓમાં લગ્નસરામાં ફટાણા ગાવાનો
છે. આતો એક પ્રકારની માળાગાળીજ છે.
વેવાઈના સ્વજનોને અપચાહોથી વધાવવા,
વરની મા બહેનોને મેણાં મારવા અને
નિર્લજ્જ બની જેમ શવે તેમ અસંખ્ય
માણાં ગાવાં એ તો જગરી હલકાઈ
છે. મુઝોએ આ રીવાજ જોઈ થતો જાય
છે, છતાં મેં જોયું છે કે શિષ્ટમાં શિષ્ટ
યાતિની બહેનો પણ લગ્ન વખતે તો આ
અસંખ્યતામાં થોડીવાર આનંદ માણે છે.

કુમળી વધની કુમારિકાઓ પર આની બહુ ખરાબ અસર થાય છે. કેટલીકવાર તો આ ષટાણાં અનીતિ શીખવે છે. તેની સંપૂર્ણ નાબૂદી કરી નાખવી જોઈએ.

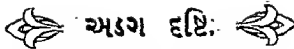
હવે છેલ્લા વિભાગપર આવીએ.

સામાન્ય નીતિના આપણા રૂઢ બનેલા ખ્યાલોએ પણ સમાજમાં ઘણાં અનિષ્ટો પ્રસાર્યાં છે. માનવસ્વભાવનો એ તો એક અચળ નિયમ છે કે જેમ જેમ અમુક વસ્તુને પ્રયત્નપૂર્વક દૂર રાખવાની કુંભેશ થાય તેમ તેમ એ વસ્તુ પ્રત્યે માણસનું કુતુહલ અને આકર્ષણ વધે. આપણો સમાજ નીતિને મજબૂત કરવાના બહાના નીચે નરનારીના જીવનર ભેદો પાળે છે. બચપણથીજ નિર્દોષ ને મક્ત આનંદ માણતી બાલિકાઓને બાલકો સાથે ભળતી અટકાવવામાં આવે છે. એવીજ રીતે સ્ત્રીને તો પુરુષો સમક્ષ ઢાંધી રાખવામાં આવે છે. લોકો બસે માનતા હોય કે આ સારો રીવાજ છે. મારી માન્યતા એથી જુદી જ છે. જન્મે જાતિને આમ એક બીજાથી સદા વેગળા રાખવાથી અત્યોત્તમ આકર્ષણ વધે છે અને મનોવિકાર જન્મે છે. આથી નીતિ ઉલટી શિથિલ બને છે. વળી એ ઉપરાંત મોટામાં મોટો ગેરફાયદો તો એ થાય છે કે સ્ત્રી પુરુષો એક બીજાના માનસ અને ચિત્તશક્તિ સમજવાને શક્તિમાન નથી થતાં. એમને લગ્ન પહેલાં અને પછી પણ અત્યોત્તમ સમજ એક બીજાના પૂરક બનવાનો અવસર નથી મળતો. પરિણામે આપણા

સંસારજીવનમાં કલહ, અણબનાવ અને દુઃખનોજ પાક થાય છે. હિન્દુ સંસારમાં સર્વ રીતે સુખી દંપતી તો જોવામાં આવતાં જ નથી. યુરોપ અને બીજા સુધરેલા દેશોમાં કન્યા કુમારોના સદશિક્ષણનો અખતરો સેંકડો વધોથી ચાલે છે. આથી ત્યાં કંઈ અનીતિનાં કુંગર નથી ખડકાયા. ઉલટા કુમાર કુમારિકાઓ એક બીજાને ઝોળખી શકે, ખાસીયતો બાણી લે છે અને પછી એમાંથી મનપસંદ લગ્ન થતાં એમનું મૂલજીવન બહુ સુખી નીવડે છે.

અન્તમાં મારે એટલુંજ કહેવાનું છે કે સમયની જરૂરતો પ્રમાણે આપણે સૌ બહેલાંઓએ રૂઢિચંડો હળવાં કરવાં જોઈએ. આપણા સમાજની મનોદક્ષા રૂઢિશક્તિ છે, તે પલટાવતાં તો સૈકાઓ ગળા જશે. પણ જેટલી વહેલી શરૂઆત કરીએ તેટલો વંધારે લાભ છે. રૂઢિની જડ સામે સૌથી સમજ દયિમાર ઉદાર કેળવણીનું છે. સમાજનો ઉદ્ધાર ને ઉત્કર્ષ સ્ત્રીજીવન ઉપર અવલંબે છે. પણ આપણે ત્યાં તો સ્ત્રીને ધરાદા-પૂર્વક કેળવણીથી વંચિત રાખવામાં આવે છે. ગાળદો એ ભાવી પ્રજા છે. તેમની ઉન્નતિ અને કેળવણી અને શુભ સંસ્કાર માતાના હસ્તક છે. જે માતાજી અજ્ઞાન, અમથુ ને બુદ્ધિશૂન્ય હોય તો પછી બાવી પ્રજા સારી ક્યાંથી થાય ? મઠે જરૂરી રીતે મારી નમ્ર વિનંતિ છે કે અહીં જે બાપ બહેનો એકઠાં મળ્યાં છે તેમણે વ્યવદાર સ્ત્રીકેળવણીનો બહોળો પ્રચાર સત્વર કરવા માંડવો.

રચનાર: ગાં. પુષ્પાપતી છે. દેશાઈ.

રાવણ:

(અનુકંપ.)

મહિષી કરી સ્થાયું ચાફ સર્વાંગી મુંઢરી,
નીચું તું શું રહી બાળી પ્રિયે ! ઉંચું જીવો જરી.

ઉપજાતિ.

સંસારદહાવા ન વિત્યા લગાર,
અપ્યો શું દેહ હાથરથ ગમાર;
ભમે વને વાનર રીંછ સાથ,
જોવા તથો તે પઠડ્યો શું હાથ ! ૧

નહિ રહેવા ધરમાર જેને,
ન સુખ યાચે પરણી તું એને;
શય્યા સુમનની નહિ પોઢવાને,
શું સજી તું આ ધરણી સુવાને ! ૨

કળકૂતથી જીવન મા શુભર,
પધારી ઉપકૃત કરો ન વાર;
યાળી કનકની મણિયુક્ત સારી,
માંદી પીરસણું પીરસાવું ભારી. ૩

મહાલયો ભવ્ય મહાલવાને,
પ્રતિ ઋતુની સહુ સોષ માંહે;
સમાન વયની સખીઓ સહિત,
નિમું તવાયે, સહે શોક શોક ! ૪

ઠદી અતિંદે સ્પૃહણીય આંત્રી,
વિષે વસી, હે શુભ પ્રિય બાનકી;
અતિ મીઠું પ્રેમ-પીયૂષ પાશું,
પીશું પરસ્પર ગીત કેંક ગાશું. ૫

કરો સીતા મુજને અંગીકાર,
'આવો પીયુષ' કહે જોઈ વાર;
મયના રહેશે થઈ આપ કાસી,
મને ઠરાવો તમ દેહ—પ્રવાસી. ૬

સંકલ્પ મારા મનનો પળાવે;
વિર અનલને તનથી જીભવે;
રટે રઘુનાથ ન સુખ યાચ,
હરી વને કેમ કરી ન સ્હાય ! ૭

ફડો ભુંડો છું તદપિ સ્વીકારે,
કરો મને શીઠ જરે ! અકારો;
ઠરો અને કહેવત છેજ ઠારો,
મહાલયે પ્રેમ યકી પધારો. " ૮

(અનુકંપ.)

" આર્યપુત્ર ! રઘુનાથ ! " રસના રટતી રહી,
હત દષ્ટિ ધરા વિષે જરા ઉંચે હળી નહિ.

શ્રીઓ તથા પુરુષોની શારીરિક સ્થિતિ વિશે સુએલા વિચાર.

લખિયા: સૌ. સુદાલા દીવદિયા.

હાલ જ્યાં જોશો ત્યાં ઉચ્ચ સાતિયોમાં શ્રીઓની તથા પુરુષોની શારીરિક સ્થિતિ વિશે ચર્ચા થાય છે. હેમાંએ ખાસ શ્રીઓની સ્થિતિ વિશે હોય છે. કેટલાંક ધણડાંઓ કહે છે કે ભાઈ કસિયુગ આવ્યો છે તેથી માણુ-સોનાં આયુષ્ય ટુંકાં થાય છે હેમાં આપણે ઉપાય નથી. અસલનાં માણુસોનાં આયુષ્ય સો સો વરસનાં હતાં.

અસલના વખતનાં માણુસોનાં આયુષ્ય સો સો વરસનાં હતાં તે હાલ નથી તેનું શું કારણ ? તે વિશે જરા વિચાર કરીએ. પહેલું તો એજ કે અસલના વખતમાં ધણે ભાગે હાલની જે રહેઠાણે શહેરોમાં ગીચ વસ્તીમાં થોડાંજ રહેતાં તેમ તે વખત વસ્તી પણ આછી હતી. તેથી હેમને સ્વચ્છ ને તાજી હવાનો લાભ પુષ્કળ મળતો તથા તે વખત ધરકામ, ખેતરકામ વગેરે ધણે ભાગે પોતાને હાથે કરવાનું હતું. તેથી કસરતનો પણ લાભ મળતો તેમજ તે વખતમાં સોંધવારીને લીધે દૂધ, ધી વગેરે પુષ્ટિકારક ખોરાક પણ સર્વેને જોઈએ તે પ્રમાણમાં મળતો. તથા મૂખ્ય તો હાનિકારક બાળસનનો દિવાળ ન્હોતો. અસલના વખતમાં પુરુષવર્ગમાંથી વીસ પચીસ વર્ષ સુધી તો પરગામ ગુરૂને ત્યાં રહી વિદ્યાભ્યાસ વગેરે શીખતા ને તે પછીજ એટલે લગભગ ચોવીસ પચીસ વર્ષે ઘેર આવતાં ને તે પછીજ લગ્ન કરી ગૃહસ્થાશ્રમમાં પડતા. માતાપિતા પોતાનાં સંતાનો

રહેઠાણે ઉમ્મરે લગ્ન કરે પછી પોતે કોઈ કામના આશ્રમ વગેરેમાં રહી ઇશ્વરભક્તિમાં વખત ગાળતાં. આથી પુત્ર તથા પુત્રવધુ પોતાના ધરનો ખોળે પોતે ઉપાડતાં શીખતાં ને પોતાનો કાળ સુખમાં ગાળતાં. હાલની જે રહેમને કોઈ રીત્યનો ધરમાં કોઈય નહોતો તેથી તેમની તનદુસ્તી સારી રહેતી. તેમજ રહેઠાણે ઉમ્મરે લગ્ન કરતાં તેથી અલ્પચર્ચ પળાવું તેથી તનદુસ્તી સારી રહેતી. લગ્ન કર્ય પછી પણ અમુક અમુક પ્રસંગે તથા અમુક વખત સુધી અલ્પચર્ચ પાળવું આવશ્યક છે તે હાલનાં શ્રી પુરુષો સમજતાંજ નથી. સમજતાં નથી કહેવા કરતાં પાળી શકતાં જ નથી એ કહેવું વધારે ખરું છે. સંયમ એ કેવી ઉત્તમ વાત છે તેની તે દરકાર જ કરતાં નથી. દોડ બે દસકાથી કેટલીક ન્યાતોમાં છોકરીઓની ઉમ્મર રહેઠાણે થાય છે તેથી સંતોષ છે. પણ તે પહેલાંતો બાર તેર વર્ષની છોકરી કુંવારી તો બાળેજ હોય. ચૌદ પંદર વર્ષની છોકરી તો માતા ચતી (હજીએ ધણે કેકાણે થાય છે) ને તેને દોડ દોડ બે વર્ષે છોકરાં થતાં તેથી પચીસ કે છવીસ વર્ષની ઉમ્મરમાં તો તે પાંચ છ છોકરાંની મતા ચતી ને ૩૦ કે ૩૨ વર્ષમાં તો તે દાદી અથવા વડિઆઈ પણ થતી. હાની રીતે ઉપરા ઉપરી છોકરાં થાય પછી શ્રીઓની તમિષત કચ્છાંથી તનદુસ્ત રહે ? આતો બે ત્રણ દસકાની વાત થઈ પણ આપણે તરત

તો હાલની વાત કરીએ. હાલ કેટલીક ભણેલી ગણેલી છોકરીઓને ઉપરા ઉપરી એક બે સુવાવડો આવેલી તેને કપડા દેતાં તે બોલી કે “તમે મોઢાં છો તેથી શું કહીએ ? પણ હેમાં હમાઈ કાંઈ ચાલતું નથી.” તેની સાથે બીજી એક સ્ત્રી હતી તેણે પણ ઉપર જે બોલી તે સ્ત્રીની વાતને અનુમોદન આપ્યું. બે ત્રણ દસકા પહેલાં તો આપણે એમ ગણે કે સ્ત્રીઓ અચાત ને અભણ હતી ને તન્દુરસ્તીના નિયમો સમજતી નહોતી તેથી વખતે તેમનો વાંક હશે, (જે કે તે વખતના કેટલાક દાખલા સાંભળ્યા છે ને જોયા છે ત્હેમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિની પરાધીનતાનોજ પુરુષવર્ગે લાભ લીધેલો જણ્યો છે.) પણ ઉપરની બહેનોએ કહ્યું તેથી તો હાલના પુરુષવર્ગને યરમાવા જેવું છે. ધારો કે કેઇ અચાત સ્ત્રી હોય ને તેને સંયમની કે હેલી કાંઈ સમજાય ના હોય પણ પુરુષ વર્ગ તો ઘણે બાજે ભણેલો ને યુનિવર્સિટીની ડીગ્રી મેળવેલો હોય છે પણ તે પુરુષ સંયમ ના પાળી શકતો હોય તો ભેરીને શીખવેજ શી રીતે ? ને શીખવેજ શું કામ ? પછી હાવાં બેડાં તનદુસ્ત શી રીતે હોઈ શકે ? ને લાંબાં આયુષ્ય પણ ક્યાંથી મોગતી શકે ? ને સુરક્ષિત પ્રજા પણ ક્યાંથી કંપન્ન કરી શકે ? હાના કરતાં પણ સંયમ ન પાળવાની પરાકાષ્ઠાની વાત મ્હેં થોડાં વર્ષ-આશરે ત્રણ ચાર વર્ષ ઉપર સાંભળેલી છે. મ્હારી જાળખાણની એક સ્ત્રી હતી તે પોતાના જાળખીતાને ત્યાં મળવા ગઈ હતી. તેની પુત્રીને પ્રસવ થયે દસબાર દિવસ થયા હતા. તે પછી લગભગ વરસેક થયું ને તે ફરી મળવા ગઈ તો તે વખત જે સ્ત્રીને ગઈ સાલ પ્રસવ થયે દસ આર દિવસ થયા હતા તેજ સ્ત્રીને ટમણાં પણ પ્રસવ થયે કેટલાક દિવસ થયા હતા. મ્હારી

જાળખીતાએ દીવસો તથા મહીનાનો હિસાબ ગણીને મ્હને કહ્યું એ સ્ત્રીએ લગભગ અગીયાર મહીનામાં બે બાળકોને જન્મ આપ્યા. આ સ્ત્રી કાકતરની પુત્રી હતી. હાવીજ વાત એક સ્ત્રીએ મ્હને પોતાનીજ વાત કરેલી કે તે સ્ત્રીને પ્રસવ થયા પછી બે મહીનાની અંદરજ ફરી મહીના રહ્યા હતા. આ વાત તેણે કરી તે વખતે ત્હેના મ્હેંની સ્થિતિ જોઈ દયા આવી હતી. ત્હેના મ્હેં ઉપરથી તેની લાચાર સ્થિતિ સ્પષ્ટ સમજાઈ હતી. વળી એક સુશિક્ષિત બાઈને ચૌદ કે પંદરે મહીને બીજી સુવાવડ આવી હતી. ને દોઢ દોઢ બળે વરસે તો છોકરાં થયાના તો અનેક દાખલા છે જેને સવાસુરીયાં છોકરાં કહે છે.

પાંચેક દસકા પહેલાં પણ બાળકજન તો થતાંજ પણ તે વખતમાં માત્રાપ ૧૭ કે ૧૮ વર્ષ પહેલાં છોકરીને સાસરે મોકલતાં નહિ. ને સાસરીયાં તેડાવતાં પણ નહિ. ને ત્હેનાં અનેક કારણો હતાં. હાલના જેટલી તે વખત પરમામ મોકલવાની સગવડ નહોતી. તેમં હાલની છોકરીઓના પ્રમાણમાં તે વખતની છોકરીઓ સરળ અને સાદી પણ હતી. આથી છોકરીઓને સુવાવડ ૧૭-૧૮ કે ૨૦ વર્ષ પહેલાં આવતી નહિ. સત્તર અરાઢ વર્ષે સુવાવડ આવતી તે તો બહેલી ગણાતી. તે વખતમાં ન્હાનપણમાં વાતો સાંભળેલી અને જાણેલું કે પોતાની છોકરીને પ્રસવ થયા પછી મા ત્હેને પોતાને ઘેરજ છ સાત કે આઠ મહીનાનું છોકરું થતા સુધી રાખે. હાલના વખતના પુરુષો તો પહેલીજ સુવાવડ થયે બે મહીના પણ પુરા ના થયા હોય ત્યારથીજ પોતાને લાં પોતાની સ્ત્રીને તેડી જવાની ઉતાવળ કરતા આલસ પડે છે ને જ્યાં ત્રીજે કે ચોથો (શિવાજી હોય તે) મહીના બેસે કે તેને પોતાને લાં તોાવે છે. પુત્રીનાં માત્રાપ અને કે કમને

પુત્રોને મોકલે છે. છુટકાજ નહિ તે શિવાય. તેને (એટલે પોતાની પુત્રોને) પુષ્ટિકારક ખોરાક ખવડાવે'ને છોકર ઉછેરવામાં મદદ કરે, તે પછી વળી મોસાળ; મામી કે કાકીને ઘેર જ્યાં અનુકૂળતા હોય ત્યાં મોકલે. આમ દરેક ઠેકાણે જતાં આવતાં રહેજ વરશેકનું છોકરૂં થાય તે પછીજ તેને સાસરે મોકલે. આથી શયદો એ સ્ત્રી કે ન્હાનાં છોકરાંને ઉછેરતી વખત માની ને ધિયેરીયાંની બહાલસોહી મદદ તેને મળતી ને છોકરૂં તનદુરસ્ત ને સાફ ઉછેરાતુ. છોકરૂં ધાવતું હોય તે વખતે માએ બ્રહ્મચર્ય પાળવું જ નોંધ્યે. તેથી ધાવણુ પુષ્ટિકારક મળે છે. સાસરામાં બ્રહ્મચર્ય ના પળાય, સાસરીયાંના ત્રાસથી મનને કાંઈ ને કાંઈ ક્લેશ થતોજ હોય ને છોકરૂં એકલે હાથે ઉછેરવાની શીશ હોય, આ બધાં કારણોથી પુષ્ટિકારક ધાવણુ છોકરાંને ન મળે, ને છોકરૂં બધાં કારણો મળીને મરી નથી જતું તો નિર્માત્મ્ય તો થાય છે જ. છોકરૂં માને વળંગતું આવે તો સાસરીઆંની શરમ પાળવાની હોય તેથી તેને હસતે મોઢાંએ પાસે તો લેવાય નહોંજ પણ મોં હાવકું ગાળી તેને હાથ વડે વેગળું ખસેડવું પડે. આ સ્થિતિમાં છોકરાંની પ્રજ્વલતા નાશ પામે, છોકરૂં રોતડું ને ચીડીયું વગેરે થાય તે જુદું. માટે સુશિક્ષિત જ્ઞેનોને વિનંતી છે કે તમે પોતે સુવાવડ પછી લાંબો વખત બ્રહ્મચર્ય પાળી તમારો અગ્રાંત જ્ઞેનોને તે પાળતાં તથા સંયમથી રહેતાં શીખવણું નોંધ્યે. છોકરૂં ચાર પાંચ વરસનું થાય, ચાલતાં બોલતાં શીખે ને તનદુરસ્ત થાય પછીજ બીજા છોકરાંને જન્મ આપવો જેથી છોકરૂં સારી રીતે ઉછેરી શકશે દેવયોગે જો છોકરૂં ગુનરી ગયું હોય તો પણ ચાર પાંચ વરસ પહેલાં તો બીજી સુવાવડ નજ આવવી નોંધ્યે. આમ કરવાથી પોતાની તબિયત

સુવરશે ને ઘણાં અને નિર્માત્મ્ય છોકરાં થતાં જાયશે. હાલ તો કેટલાંકની સ્થિતિ (આર્થિક) હેવી હોય છે કે જો ચાર પાંચ છોકરાં હોય છે તો તેને પુષ્ટિકારક ખોરાક આપવાને તથા ચરીર દાંકવાને વચ્ચના પણ વાખા પડે છે, તો તેને કેળવણીની તો આશાજ કંઈથી ? તો તેવાં જોડાંએ દોડદોડ બળે વરશે છોકરાંને જન્મ આપતાં વિચાર કરવોજ નોંધ્યે. તેમણે તો એક અથવા બેજ છોકરાંને જન્મ આપી સંયમ પાળવો નોંધ્યે. અસલના વખતમાં શ્રી પુરુષ સુશક્ત હતાં ને હિંદુસ્થાનની આર્થિક સ્થિતિ પણ સારી હતી, ને તે વખતમાં વસ્તી આછી હતી તેથી વધારે છોકરાં થાય તેમાં લાભ હશે પણ હાલ તો ઘણાં છોકરાંને જન્મ આપી માઆપ રૂંને બિખારી સ્થિતિમાં મૂકી જાય છે. બિખારી સ્થિતિમાં છોકરાંને મૂકી જવું લેના કરતાં સંયમ પાળી છોકરાં ઉત્પન્ન ના કરવાં એ ઉત્તમ છે, ને તે વાત શ્રીઓ કરતાં પુરુષોએ વધારે સમજવાની છે કારણ શ્રીવર્ગ એ વાતમાં પુરેપુરો અસહાય છે. મદને લાગે છે કે હિંદુસ્થાનમાં દોરો જેટલો સંયમ પાળતાં હશે તેટલો પણ શ્રીપુરુષો પાળતાં નથી. કોઈ કહેશે દોર કાંઈ સમજીને સંયમ પાળે છે તેમ નથી પણ તેમની તો તેની કુદરતીજ સ્થિતિ હોય છે. આ વખતે કેટલેક અંશે ખરૂં હોય પણ ધ્રુવરે માણસને ઉત્તમ પ્રકારનો અક્ષલ આપી છે તે અક્ષલને દુરુપયોગ કરવા માટે નથી આપી; પણ તેનો સારાસાર સમજી સદુપયોગ ન કરતાં દુરુપયોગ કરે ત્યારે તો તે દોરથી પણ ન પાટજ ગણાય. શ્રીપુરુષના જોડામાં ઘણે ભાગે પુરુષવર્ગ સંયમ નથી પાળી શકતો તે આપણે ઘણે ઠેકાણેથી ને ઘણી વખત સાંભળ્યું છે. તો ને વાત પુરુષોને ઘણીજ શરમાવનારી છે. વળી કેટલાક પુરુષો તો એમજ માને છે કે પુરુષવર્ગનેજ ધ્રુવરે વધારે અક્ષલ આપી છે,

છાં સંયમ પાળવાની વખતે કોણુ જાણે ક્યાં તે વર્ગની અક્ષય જ્ઞેર મારી જાય છે તે સમજાવું નથી. આ કારણથી મ્હારા તો હોવા અભિપ્રાય છે કે આપણે આપણી છોકરીઓની તનદુરસ્તીની સંભાળ ગણવી ને તે એ રીતે કે છોકરી પૂણું સમજણી થાય ને તેની પૂરે પૂરી મરજી હોય તોજ ને તે એ મ્હોટી ઉમ્મરે જ તેનાં લગ્ન કરવાં અને જાતે તે રીતે છોકરાને તથા છોકરીને સંયમી તથા સદાચારી અને તેવા પ્રત્યક્ષ તથા પરોક્ષ બોધ દેવો.

હમણાં બધા ડાકવરો બાળમરણનું કારણ શોધે છે: “ સ્ત્રીઓને સારી રીતે છોકરાંની સંભાળ લેતાં નથી આવડતું ” ને દરેક રીતે ઉછેરવામાં વાંક કઢાડે છે. અલગત તે પણ ખરું છે. ધણી અચાન જ્ઞેનોને તે શીખવવાની જરૂર છેજ પણ સૌથી પહેલાં તો માઆપ તનદુરસ્ત થશે તોજ જન્મ યતાંજ જે બાળકો મરણ પામે છે તે તો બચશેજ. છોકરું બચશે પછી તેને ઉછેરવાની વાત છે. છોકરું બચે પછી તેને ઉછેરતાં શીખવા માંડવું હેવું મ્હારું કહેવું નથી. તે તો પહેલાં શીખવું જોઈએજ. પણ તેથી પણ પહેલાં માઆપે યોગ્ય વખતે સંયમ પાળી તનદુરસ્ત રહેતાં શીખવાની જરૂર છે. કારણ માઆપ તનદુરસ્ત હશે તોજ બાળ

મરણની સંખ્યા ઘટશે. મારે ડાકવરોની જરૂર છે કે તેમણે તેવા દરદીઓને સંયમ પાળવાનું તથા ચાર પાંચ વરસ પહેલાં તો બીજી સુવાવડ નજ આવવી જોઈએ તે કહેવાની જરૂર છે. માઆપને જો તનદુરસ્ત છોકરાં જોઈતાં હોય તો તેમણે સંયમ પાળવોજ જોઈએ. આ વાતમાં પુરોષોએ ખાસ મન વાળે ગણવાની જરૂર છે કારણ ધણી વખત સ્ત્રીઓ એકી થાય છે ને તે વાત નીકળે છે ત્યારે તે બિચારીઓ પુરોષોની વર્તણૂકથી કંટાળેલી માલમ પડે છે. અનેક વર્ષથી બાળ લગ્નનો રીવાજ છે તો પણ મ્હેં કેટલીક સ્ત્રીઓ ન્હાનપણમાં જોયેલી છે જે પૂરેપૂરી તનદુરસ્ત હતી તથા તે વાતો કરતી કે ‘મારે મારાં છોકરાંને કોઈ દિવસ દવા પ્રાપ્તી પડી નથી કે છોકરાં ઉછેરતાં મ્હને લગારે વરદી પડી નથી.’ હાનું કારણ ગામડાના સ્વચ્છ દવા તથા જોડું તનદુરસ્ત, હલકો ને પુષ્ટિકારક ખોરાક તથા વખતોવખત સંયમ. આ સ્ત્રીનું આયુષ્ય ૯૨ કે ૯૩ વર્ષનું હતું તેથી લાગે છે કે મ્હોટી ઉમ્મરે લગ્ન કરે ને દરેક રીતે સજિના નિયમો સ્ત્રીપુરોષો પાળે તો કલિયુગમાં પણ સચકત પ્રજા ઉત્પન્ન કરી માણસોનું આયુષ્ય સો સો વરસનું થઈ શકે ખરું.

મહારા મુસાફરીના પત્રો.

લેખક: સૌ તિર્મળા દેસાઈ,
સમાજ વિદ્યા વિચારદત.

પ્રવાગ.

પ્રિય બ્હેન,

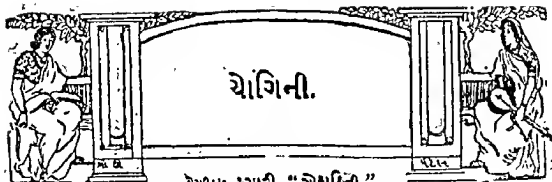
તને આપેલું વચન પાળી આજેના પત્ર લખું છું. અહીં આવી શું શું બેસું તેનું વર્ણન કરી તને કંટાળો નહિ આપું, પણ જે ખાસ જાણવા લાયક વસ્તુઓ મને લાગી તે તો તને લખ્યા વગર નથી જ રહી શકતી.

મધ્યકાલના અમે અહીં આવી ગયા છીએ. પ્રવાગમાં ત્રિવેણી સંગમની જ જાણ મુખ્ય છે. ગંગા-જમુનાનો સંગમ અહીં થાય છે. અને ત્રીજી કવિવત સરસ્વતી. આ સંગમ ઉપર જવા માટે કિનારા ઉપરથી હોડી કરી અમે ગયા હતા. આ ત્રિવેણી સંગમમાં દક્ષિણીઓ વેણીદાનની વિધિ કરે છે, તે જોઈને અમને બધાને ખુબ નવાઈ લાગી હતી. તું મરા કરતાં દક્ષિણીઓ સાથે વધારે બોલેલી છું એટલે તને વગી વિશેષ રસ પડશે.

દક્ષિણીઓમાં એક દિવાળ છે કે પતિ-પત્ની બન્ને ગમે તે ઉમરે સાથે પ્રવાગમાં આવે તો વેણી-દાનની વિધિ કરે છે. કિનારા ઉપરથી જ બન્ને હેડા ગાંઠે છે, પછી હોડીમાં બેસી વાજ વગાડતાં વગાડતાં સંગમ ઉપર આવે છે. ત્યાં વર વહુની વાળની લટ થાય છે, ને પુરપની ચોટલી સાથે એ વાળ

બાંધે છે. પુરપ માથું બોહું કરાવે છે, ને સ્ત્રીના ત્રણ આંગળ માપીને વાળ કાપે છે, ને એ વાળ પછી સંગમમાં પધરાવે છે, અને બન્ને એક કપડું પહેરી સાથે રનાન કરે છે, દક્ષિણી લોકોની માન્યતા છે કે આ વિધિ કરવાથી જન્મોજન્મ એને એજ પતિ-પત્નીતું બોહું થશે. આવી વિધિઓ જોઈ આપણને ખરેખર નવાઈ લાગે. પણ બ્હેન ! આપણા લક્ષ્મી કેટલીક ઉંચ આવના ! પરિચયના લોકોના લક્ષ Con-
fession (કરાર) મંદિના કે વર્ષ માટે હોય છે. આપણા તો જીંદગીઓ ને જીંદગીઓ માટેના, બેન ! આ વિધિ ગમે તેવી હોય પણ મને તો એની બાવના થઈ જાય સરસ લાગી.

આ આખી વિધિ સંગમ ઉપર જોઈ, પણ સંગમ ઉપર પહોંચીએ કે તરત ત્રાસ છુટે એટલા પડ્યાઓ આપણી ચારે તરફ કરી વળે છે. ક્યાંથી આવે છે ? શી નાવના છે ? વિગેરે પ્રશ્નોના જવાબ આપી કંટાળો આવી જાય. પડ્યાઓ યાંત્રિકી ન્હાવા પણ દેતા નથી. બે મોટી નદીઓ મળે તેની નથી લગ્યતા જોવા દેતા, કે નથી કુદરતના દર્શન કરવા દેતા. નદીમાં ન્હાવા જાય છે કે તરત ગુપ્ત દાન નાંખે, (શ્રદ્ધાળુ લોકો નદીમાં પૈસા નાંખે છે,

દેખાકા: કુમારી "એકાદિની"

[૧]

કાથી એ દિંદુ લોકોનું અતિ જીનું અને પવિત્ર મનાતું પુણ્યસિલીલા ગંગા કિનારે આવેલું શહેર છે. ત્યાં દર વર્ષે અદ્વાણ જત્રા-જીએ પોતાના પાપ ધોવા જાય છે. તેઓ માને છે કે "શ્રી ગંગામાં નાહીએ અને શ્રી કાંશીવિશ્વેશ્વરના દર્શન કરીએ એટલે કોટી જન્મના પાપનું નિવારણ થાય છે." કેટલાક ઉપલા કારણને લીધે જાય છે, જ્યારે કેટલાક દિંદુઓનું જીનું શહેર જોવા જાય છે. આ જત્રાજીએ આધારે હજારો સંખ્યાસીઓનો અને બીજાકોનો ઉદ્ધરનિર્વાહ થાય છે. ઘણા ખરા ધર્મશાળામાં, કોષક એટલે અને કેટલાક પશુકુટી બાંધીને રહે છે, તે જ મંજે તે ખાય છે. કેટલાક આપણા સગાતન ધર્મ પ્રમાણે સન્યસતાના નિયમો પાળે છે અને પોતાનું જીવન પુરું કરે છે.

કાથી જતા જત્રાજીએ ધર્મશાળામાં ઉતરે છે. તેમાંની એક ધર્મશાળામાં એ ત્રણ દિવસથી એક બંગાળી કુટુંબ ઉતર્યું છે. તેમાં એ વૃદ્ધા એ વૃદ્ધ અને એક પચીસેક વર્ષનો યુવક એટલા હતા. તેઓએ દાન આપીને, ગંગામાં નાહીને અને પ્રભુના દર્શન કરી જોટણું પુણ્ય લેવાય તેટલું એકદું કપું, અને તેઓ આવતી કાલે ત્યાંથી જવાના હતા.

તેઓ આજે છેલ્લા ગંગામાં ન્હાવા ગયા. નાહીને પાછા શરતાં તેઓ રસ્તે અનેક બીજાકોને પૈસા આપતા જતા હતા. વૃદ્ધો જ્યારે

એ કાર્યમાં થઈ ગયા હતા ત્યારે યુવક બીજાકોના ટોળામાં એક ચાવીંગી અને ભગવાં વસ્ત્ર પરિધાન કરેલી એક વીસેક વર્ષની બાળાને જોઈ રહ્યો હતો. ખેલાં તો તે હસ્યો ને બ્રમ્મચો, "આવી, રહેવાને ઘર નહિ અને ખાવાને અજ નહિ, તેવી બાળાને પણ કેવું રૂપ છે!" તે ચોડીવાર મુઠી તે બાળાને જોઈ રહ્યો. તેને આગળ વધવાનો ખ્યાલ ન થયો અને છેવટે તેના ખાતો થઈ કે તે કોઈ ઉંચા કુટુંબની દોવી જોઈએ. તેના વૃદ્ધો આગળ ગયા તેનું પણ ભાન ન રહ્યું. તે તેની સામું જ જોઈ રહ્યો એવામાં એક પવનની હેર આવી. બધાનાં લુગડાં શરૂ થયાં. પેલી બાળાના છુટા વાળ પણ ઉડ્યા 'જરા આધા પાછા થયા અને એક ઘા દેખાયો. યુવકે તે જોયો; એકદમ તેને કેંક યાદ આવ્યું; તેણે એક ઉઘાર કાઢ્યો: "ઓ પ્રભો! જોને માટે વર્ષો મુઠી તપકપું અને રખડ્યો તેજ!" અને હતાપલો લોકોને ખસેડ્યો તે તેના તરફ દોડ્યો.

[૨]

બંગાળમાં સુવર્ણપુર કરીને ગંગા કાનારે એક ગામડું છે. ત્યાં લગભગ બેકુતોની જ વસતી છે. ઉંચ વર્ષમાં ગણીએ તો જગીન દાર, કારભારી અને જે એક વર્ષથી કલકત્તાના એક વકીલ પોતાનું ઘડપણ શુભરવા આબ્યા હતા, તેમનું કુટુંબ જ હતું.

જમીનદાર પોતાના ગામના લોકોને પુત્રવત્
પાળતા તે હવે વૃદ્ધ થવા આવ્યા હતા.
તેમને સંતાનમાં માત્ર એક પુત્ર જ હતો. તે
કલકત્તામાં એક વર્ષથી કોલેજમાં ગયો હતો.
વૃદ્ધ જમીનદાર અને તેની વૃદ્ધ સ્ત્રી પુત્રમાં
મોટી આશાઓ બાંધી જીવન ગુભરતા
હતા. બે વર્ષથી પેલા વૃદ્ધ વકીલ જમીનદારની
સોખતમાં આવ્યા હતા. વકીલને એકજ
છોકરી ઉપા હતી. તેના નામ પ્રમાણે તેનું
રૂપ હતું. વકીલ ત્યાં આવ્યા ત્યારે એ તેરવર્ષની
હતી અને સુરેશ પંદર વર્ષનો હતો. ઉપાને
ને સુરેશને ખૂબ બનતું. તેઓ દરરોજ ગામના
છોકરાઓને એકઠાં કરતાં અને રાજી રાજીની
માફક તેમની ઉપર હુકમ કરતાં. તેઓ
બન્ને રોજ એક મારતર કને બહુવાં કારણ
કે ત્યાં અંગ્રેજી નીશાળ નહોતી. સુરેશ
પોતાના બાપ પાસે એક નદિ કીનારાપરનું
નાનું ખેતર લઈને, તેમાં બાગ બનાવ્યો હતો.
તેમાં, એ ને ઉપા રોજ ખેડુતોના છોકરા
પાસે કામ કરાવતા અને રોજ બાગમાં નવા
નવા ફુલ ઝાડોના ક્યારાઓ કરતાં. પછી તો
તેમણે નવી નવી ચોપડીઓ તાંચી વીલાપતી
કુલોના રોપા પણ વાવ્યાં હતા. અને છેવટે
આ નાનો બાગ અનુપમ બન્યો હતો. આમાં
પણી ખરી સલાહ ઉપાની હતી કારણ કે
તેને કલકત્તામાં ઘણા મોટા બાગો જોવા
હતા. તેઓએ એક મોટા કુતરો, એક કાળી
બીલાડીને એક પોપટ પાળ્યા હતાં. સુરેશના
પિતાએ તે બાગની વચ્ચે એક નાનું સરિખડું
ધર કરાવી આપ્યું હતું. તેમાં જ તેઓ ઘણા
ખરો વખત ગાળતા અને રોજ તેઓ નવું
નવું ધરમાં અને બાગમાં ઉમેરતા. અને
તેમનાં મા બાપ તેમની ઇચ્છા પુરી પાડતા.
છેવટે સુરેશ પરીક્ષા આપીને પાસ થયો
અને ઘણાને દુખી કરી કલકત્તાની કોલેજમાં
ગયો. ઉપા તે વખતે પંદર વર્ષના થઈ હતી.

બે વર્ષના સહવાસ પછી સુરેશ ગયો તે
એને વસતું લાગ્યું. સુરેશના ગયા પછી
મહિનાએક સુધી તો તેને એમજ લાગ્યું
કે તે જીવતી જ નથી. સુરેશ તેને રોજ
કામળ લખતો અને ઉપા તેના જવાબ
આપતી. સુરેશ એને બાગમાં રોપવા માટે
નવા નવા બી મોકલતો. ઘણી વખત તે
સારી સારી ચોપડીઓ મોકલતો અને એમાં
ઉપાનો ઘણો વખત પસાર થતો.

ઉપાના પિતાએ હવે ઉપાને બહુવાવના
એક શિક્ષિત સ્ત્રી રાખી હતી. તેએને ગાયન-
વાદન ને અંગ્રેજી શીખવતી, તેમાં પણ તેના
થોડા વખત જતો.

આમ સુરેશને ગયાને એક વર્ષ થયું. થોડા
દિવસમાં તે ઉનાળાની રજાએ ગાળવા સુવર્ણ-
પુર પાછો આવવાનો હતો. ઉપાના હર્ષ સમાતો
નહોતો. અને દરેક સુવર્ણપુરવાસી સુરેશજલદી
આવે એમ ઇચ્છતા હતા, કારણ કે આ વખતે
કલકત્તામાં કોલેજ ચાલતો હતો.

ઉપાને હાલમાં એક અડચણ વધી હતી.
જમીનદારના કારભારીને કંઈ છોકરું ન હતું
આથી તેણે ઉપાથી રહેજ મોટી ઉમરના,
પોતાના બાઈના છોકરાને પોતાની પાસે રાખવા
આજ્ઞો હતો. તે બહુ અવિવેકી અને ઉદ્દત,
હતો. તે કારભારીનો મનોને હોવાથી સુરેશ
ની જોરદાજરીમાં પોતાને ગામના છોકરાનો
રાજી સમજતો હતો. પણ ઉપા આગળ તેનું
કાંઈ ચાલતું નહિ, કારણ કે ગામના છોકરાઓ
એને વિશે રોજ ઉપા પાસે ફરિયાદ કરતા.
કારભારી અને તેની સ્ત્રી તો બહુજ બલાં હતાં
અને ઉપાને તેઓ ગમતાં હતાં. પણી વખતે
ઉપા તેમને ત્યાં જતી અને ત્યાં એક બે વખત
તેના બત્રીજાણે તેનું નજીવું અપમાન કર્યું
હતું. ઉપા હવે એનાથી કંટાળી હતી. અને
સુરેશ આવે કે તરત તેને લીધે પરીવાદ કર-
વાનો વિચાર કર્યો હતો.

સુરેશને આવવાને આઠ દિવસ હતો. આજે ઉપાએ છોકરાઓને બાગમાં આવવાનું કહ્યું હતું. કારણ કે સુરેશ આવે તેની તૈયારીમાં થોડુંક કામ કરવાનું હતું. તે બાગમાં ગઇ, અને છોકરાઓની વાટ જોઇ ચાકી પથ્થુ કાઢી આવ્યું નહિ. છેવટે ખુબ કંટાળી, ચીદાઇને, તેમને શોધવા નીકળી. થોડેક ગઇ એટલે એને એક છોકરી મળી. એણે તેની ધુળ ખંખેરી અત્યાર સુધી ન આવવાનું કારણ પુછ્યું. તેણે કહ્યું કે “કૃષ્ણમાયુંએ (કારભારીના ભત્રીજાએ) પથ્થુ એના ઘર આંગળ એક બાગ બનાવ્યો છે. ત્યાં તે અમને કામ કરાવવા લઇ ગયો હતો અને અમે જ્યારે ના પાડી ત્યારે તેણે અમને મારવાની ખેંચી ખતાવી. છેવટે અમારે ત્યાં જવું પડ્યું, પણ હું થોડી વારમાં તમને ખબર કરવાને છટકી આવી.”

ઉપા આ સાંભળી ખુબ ચીદાઇ. તે એકદમ કારભારીને ત્યાં ગઇ. ત્યાં કૃષ્ણમાયુને એક નખળા છોકરાએ બરાબર નહિ ખોધું માટે તેને લાકડી વતી મારતો જોયો. ઉપા વધારે ઉઠ્ઠાળી અને કાંઈ છોકરા પાસે પડેલી બીજી લાકડી લઇ તેણે કૃષ્ણના વાસામાં જોરથી લગાવી. કૃષ્ણ પહેલાં તો ચમકીને દૂર ગયો પણ જ્યારે જાણ્યું કે ઉપાએ એને માર્યું હતું, ત્યારે તેણે વગર વિચાર્યે એક પત્થર લઇ ઉપા તરફ છુટો ફેંક્યો. ઉપાને તે અચૂક વાગ્યો. તે તમ્મર ખાઇ નીચે પડી. કૃષ્ણ આ જોઇ તરત એક ઝોરડીમાં બેસી ગયો. છોકરાએ ઉપાની આંખુઆંખુ વિટલાઇ વળ્યા. કારભારી ઘેર નહોતા, પણ કારભારીની સ્ત્રી યમુનાદેવી આવી અને કૃષ્ણને ગાળો દેતી, ઉપાના ધાને ઘોઇ પાટો બાંધવા લાગી. આ વાતની ખબર પડવાથી, ઉપાના માથાપ, જમીનદાર અને કારભારી આવી પહોંચ્યાં.

ઉપાને તે વખતે કળ વળી હતી. પોતાના માથાપને ત્યાં ચીંતાતુર સુખે ઉભેલા જોઇ, પોતાને શું થયું હતું તેનું ભાન આવ્યું.

તેનો ગુસ્સો ફરી પ્રકટયો. તે દોડતી જઇ, પોતાની માતા પાસામાં બેસી ગઇ અને જમીનદારને સંબોધી બોલી: “મોટા બાપુ ! કાલથી તમારા ગામમાં હું નહિ કે કારભારી અને તેનો ભત્રીજો નહિ. ઉપા કદી પોતાનું વચન ફેરવતી નથી.”

જમીનદારને જ્યારેથી ઉપાના માથામાંથી નીકળેલા દોહીનું ખાતરું જોયું ત્યારથી કૃષ્ણ ઉપર રીસ ચઢી હતી. ઉપાના વાક્યથી તેનો ગુસ્સો વધ્યો. ગુસ્સામાં તે ગુસ્સામાં તેણે કારભારીને કહી દીધું કે કાલે અપોરે બાર વાગ્યા પહેલાં ઘરબાર છોડી ચાલ્યા જાઓ. કારભારી કાંઈ જવામ આપવા જતા હતા પણ જમીનદારે તેને રોક્યા અને કહ્યું કે “હું કે સાંભળવા માંગતો નથી.” બધા વેરાયાં. અને ઉપા પણ ધીરે ધીરે ઘેર ગઇ. ઉપાને સખત વાગ્યું હતું પણ હાલ રહેજ અશક્તિ સીવાય કંઈ નહતું.

યમુનાએ અને કારભારીએ રાતના તે રાતના ગાડાઓમાં સાપાન ભર્યો. કૃષ્ણને ખુબ ગાળો દીધી અને તેને પણ એક ગાડામાં બેસાડ્યો અને આડાએ કૃષ્ણના બાપના ગામ તરફ વળાવ્યાં. સવાર પડી. આજે ઉપાને સારું હતું. ઉપાએ યમુનાને પોતાના ઘરમાં પેસતાં જોઇ, એ પણ એની પાછળ ગઇ. યમુનાએ રડતાં રડતાં ઉપાની માતે પગે પડીને ચરણરજ માથે મુકી, કહ્યું “મા ! આશિર્વાદ આપો !” ઉપાની માની આંખમાં પણ આંસુ આવ્યાં. યમુનાને માથે હાથ મુક્યા પણ તેનાથી બોલાયું નહિ. યમુના ગઇ. ઉપાને પણ આંસુ આવ્યાં. યમુનાને જોઇ એને લાગ્યું કે તેને એને લીધે જ જવું પડ્યું છે. અને લાગ્યું કે યમુના એને ત્રાપ આપતી ગઇ. બહી યમુનાને આમ જતાં જોઇ તેને ધણું માડું લાગ્યું. તેણે વિચાર્યું “એ અહિં રહે તો કેવું સારું ?” પણ પછી

પોતાનું વચન અને જમીનદારનો હુકમ ક્યાં જાય ? આખરે કારભારી અને યમુના ગયાં. બોકોને યે તે જોઈ દયા આવી કારણ કે તે પતિપત્નીએ કોઈને દુઃખ આપ્યું નહોતું.

ઉપા નાહીને દેવીની પુજા કરવા ગઈ. મામની એક બે સ્ત્રીઓ મળી. તેઓએ તેને યમુનાની વાત કરી. એકે તો એમ પણ કહ્યું “ જોન ! જો તમે એ બોકોને રહેવાનું કાપું હોત તો તેઓ રહેત ! ” ઉપાને, સુરેશને આવવા ટાંકણે આ બધું બનવાથી આખી દુનીઆ પર રીસ ચડી. તેણે દેવીની પુજા કરી ઇચ્છ્યું કે સુરેશ જોશે આવે પણ ત્યાંજ તેને દેવીની મૂર્તિને અદેશે યમુના દેખાઈ.

તે ઘેર જવા નીકળી પણ આજે એનો જીવ બચ્યા કરતો હતો. એને એમજ લાગતું કે કારભારીને પોતાને લીધે જ જવું પડ્યું હતું અને તેમના શ્રાપથી પોતે દુઃખી થશે. તેના જીવ બહુ અકળાયો અને તેનાથી રડી દેવાયું. તેનાથી આગળ ચલાયું પણ નહિ અને તે મંદીરને આડે બેસી ગઈ, અને ખુશ ધારા પાડીને રડી.

ઐટલામાં જમીનદારનો એક નોકર દોડતો આવ્યો અને હાંસતો હાંસતો બોલ્યો “ ઉપા બહેન ! જલદી આવો ! ” “ શું છે ? ” ઉપાને સમજ ન પડતાં, તેણે પૂછ્યું. “ સુરેશ બાબુને કલકત્તામાં કોલેરા થયો છે અને બાબુજી ને બધાં જાય છે ! ને તમારી વાટ જુએ છે ! ”

“ જા, એમને કહે કે મારે આવવું નથી : ફોતો અહિં બેસી કાલીમાતાની પ્રાર્થના કર્યાં કરીશ. ” ઉપાએ કહ્યું. નોકર ગયો. ઉપા ઉઠી ને જુસ્સામાં ને જુસ્સામાં દેવીની મૂર્તિ પાસે ગઈ અને દંડવત્ પ્રણામ કર્યાં. અને અદક બોલવા શરૂ કર્યાં. પાંચ છ વખત તે જપાટામંત્ર બોલી ગઈ. ઐટલામાં કોઈ આવ્યું. ઉપા બેઠી થઈ. “ બહેન ! તમે

પ્રાર્થના કરો, હું તો દુરથીજ કરીશ ! ” તે ઉપાના ગામનો એક ખેડુત જ હતો.

“ રામ ! તમે સુરેશબાબુની માંદગીની વાત જાણી કે ? ” ઉપા મ્હા બહેનતે ધુસ્કું સમાવતાં બોલી.

“ હા ! બહેન ! તમે નહિ ગયાં ? મોટા બાબુ ને બાબુજી ને બધાં ગયાં ! ” રામે કહ્યું.

“ ના, હું તો અહિં માની પ્રાર્થના કર્યાં કરીશ. પણ હેં રામ ! જોને કોલેરા થાય તે નહિ મરે ? ” ઉપાએ આતુરતાથી પૂછ્યું.

“ ના, બહેન ! સાચું કહું ? એક વખત અહિં મરે કોપ થયો હતો. અને જોને કોલેરા થતો તેને મરેતો જ નહિ. પણ બહેન ! જમીનદાર બાબુ તો પ્રુવચાણી છે. સુરેશબાબુ કાલે સારા થઈને આવશે. બહેન ! એક કહું ! કારભારી બાબુને જવા દેવા નહોતા ! ”

“ કેમ ? ”

“ ના, ના, કારણ તો કંઈ નહિ ! પણ આ વખત ફેટલા કામ આવત ! મોટાબાબુને બધું એમને એમ મુશી જવું પડ્યું ! ”

ઉપાને હવે એની વાતનો કંટાળો આવ્યો. “ ઠીક ” કહીને તે બહાર નીકળી. તેને રામની વાત સાચી લાગી. એને સ્પષ્ટ લાગ્યું કે “ જરૂર યમુનાએ શ્રાપ આપ્યો અને તે શબ્યો. હવે સુરેશ નહિ જ મરે-પછી પોતાનું શું ? પછી સુરેશ વગર જીવાય ? એણે તો અત્યારથી જ સુરેશને મરેલો ધાર્યો. એને જેવું હૃદય આટકી જવું લાગ્યું. ઐટલામાં તે એકદમ ઉઠી ને દોડી અને મંદીર પાછળ મંગા નદીના જોસબધ બહેતાં પાણીમાં પડી.

કોઈએ એને દોડી નહિ. બપોરે જમવાની વખત થઈ. એની માએ એને જમવાં બોલાવવા બાણેસ માકલ્યો પણ મંદીરમાં તો કોઈ નહોતું. છેવટે ઉપા આખા માંમમાં શોધાઈ પણ નહિ જડી. નદીમાં પડી હશે એમ ધારીને જળ નાંખતા માત્ર ઉપાના મળાની કંઠી હાથમાં આવી, પણ ઉપા તો

કયાંની કયાં તણાઈ ગઈ હતી. એકની એક, ડાહી, સુધીલ છોકરી શુભાવાથી માના રૂઢતો. કે પાર નહોતો. ગામના લોકો 'પણ' રડયા. અને દેવીની કે જે બાધાઓ રાખી. ઉપાની માએ કલકતે કે પણ ખજર આપવાની સર્વેને ના કંઠી.

સુરેશ 'સાત આઠ દિવસમાં ચાંપતા છલાનેથી સારો થઈ ગયો. જખીનદાર ને વડીલ તેને લઈ દરને મોઢે પાછા આવ્યા; પણ ગામના લોકોના ઉદાસ રહેરા જોઈ ચમક્યા. એક-જણે કંઈક હૃદય કરી ઉપાના મરણની ખજર આપી. આહ! તે પછીનો દેખાવ કેમ લખી શકાય ?

ઉપાની ખુબ શોધ કરી પણ પત્તો મળ્યો નહી. સુરેશ દરીને કોલેજમાં ગયો નહિ. તે એકંદ્રો બેસીને વિચારો કર્યા શીરાય કાંઈ જ કરતો નહિ. બધો યાગ સુકાઈ ગયો. અને વૃધ્ધો 'પોતાનું' હવન નિરર્થક ગાની દિવસો પસાર કરવા લાગ્યા. પાંચ વર્ષનો માળો ગયો. કોઈકની સલાહથી તેઓ સદુ યાત્રા કરવા નીકળ્યા.

સુરેશ ચેલી બાળાને જોઈ અને તેને તે મોહું પંડિત લાગ્યું અને જ્યારે ધા બોલે ત્યારે તેને ચોક્કસ થયું કે તે બાળા ઉપાજ હોતી જોઈએ. કારણ કે એને ખજર ડી દેતી કે ઉપાને હુઆને આગતે દીવમે માયામાં સખત ધા પડ્યો દંતો. તે દોડતો તેની પાસે ગયો અને હાથ ઝાલી કહ્યું " ઉપા ! "

ઉપાને વર્ષો થયાં અંતરમાં છુપાવેલું મોહું યાદ આવ્યું. અને તેનાથી બોલી જવાયું: " કેમ સુરેશ ! "

સુરેશ એનો હાથ ઝાલી ચાલવા માંડ્યું. ઉપાને પણ કે વીચાર સુચ્યો નહિ અને તે પણ ધસકાઈ. સુરેશ તેને ધર્મશાળામાં લઈ ગયો. ત્યાં પ્રદો બેઠો બેઠો સુરેશની વાટ જોતા

હતા સુરેશ એકદમ કહ્યું " પિતાજી ! ઉપા મળી ! " ઉપાએ દોડીને માતાના બોળામાં જઈને પોતાનું માથું છુપાવ્યું. બધાને હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં અને હેવટે સ્વરથ થયાં.

વડીલજાણુએ કહ્યું: " હાશ ! ઉપા ! તું અને સુરેશ પરણો એટલે અમે પ્રભુનો પાક માનીશું. જોને-સુરેશ તારે લીધે કેવો અડધો થઈ ગયો છે ! " ઉપા આ સાંભળી ચમકીને બોલી: " મેં નહિ પરણવા એક જણને વચન આપ્યું છે. મારાથી સુરેશને નહિ પરણાય ! "

" હેં ! કેમ ? કોને તે વચન આપ્યું છે " બધા બોલી ઉઠ્યા.

" હું હુખી ત્યારપછી બે દિવસે : જંગી, ત્યારે હું એક વૃદ્ધ સન્યાસીની કુંપડીમાં હતી. તે વખતે મારામાં ખુબ ત્યારકિત હતી અને મારા માથાનો ધા પાક્યો હતો. સન્યાસીએ મારી બહુ ચાકરી કરી, ને હું બે મહીને સાજ થઈ. મને સુવર્ણપુર આવવાનું મન થયું, પણ પછી મેં મારો વિચાર ફેરવ્યો. કારણ કે જો સુરેશ મરી ગયો હોય તો મારું ત્યાં આવવું નિરર્થક હતું. સન્યાસીએ મને અહીંજ રહેવાનું કહ્યું અને મને આશ્વાસન આપ્યું કે " હું એક સાધુ પારો સુરેશજાણુ વિષે તપાસ કરાં વીરા અને પછી તું જાજે. " હું રહી પણ કમનદીએ સન્યાસી એક દિવસ સખત માંદ પડ્યા. મેં પણ ચાકરી કરી તેમના ઉપકારનો બાર જોડો કરવા નિશ્ચય કર્યો. પણ સન્યાસીની મૃત્યુ થઈ પારો આવી હતી. મને કહ્યું કે " બેટા ! હું જાકું છું તું અહીં રહેજે. તને મને તો તારા માથાપ પારો સુવર્ણપુર જાજે નહિ તો મારા વિષે તને જોઈ આવવા નહિ દે. પણ હું હેલ્થો રાજક કહું છું કે તું ન પરમ્તી. આ હું મારા અનુભવને લીધે કહું છું અને તેનું વચન આપશે ? " હું બધું સુધી ગઈ અને તરત વચન આપ્યું. સન્યાસી મરી ગયા. મેં તમને બધાને જીવતાનો પ્રયત્ન કર્યો.

તમે છેક ભુલાયા તો નહિજ પણ તમને મળવાનું ફરી મેન ચલું નહિ. હું રોજ સવારે નાહીને બીજા માગી નહિ છું અને પાછને ખોરે સન્યાસીના પુસ્તકો વાંચ્યા કરું છું. પાંચ વર્ષ મેં આવીજ રીતે ગાળ્યા છે.” ઉપા યોદ્ધા રહી. બધાએ છુટકારાનો દય લીધો.

છેવટે નક્કી કર્યું કે ઉપાએ સુરેશ જોડે સુવર્ણ પુર જવું. બંને તેઓ પરણે નહિ અને વૃદ્ધોએ કાશીમાં રહીનેજ જીવન પુર કરવું.

ઉપા ને સુરેશ સુવર્ણપુર ગયા. અને દેશને કેળવવાની યોજના કતોહરમાં કરવા માટે પોતાના જીવન અર્પવા નિશ્ચય કર્યો.

* દસ્તા લિખિત “કુલજાળ” માંથી.

અદેખી માછલી.

આફ્રીકા, એશીયા અને ઓસ્ટ્રેલીયામાં એવી બીજી કેટલીક માછલીઓ છે કે જે દેહકાંનો માફક પાણીની જકાર કુદી કાઢવ ઉપર પેસી જીવતાંઓ ખાય છે. જ્યારે તે કોઈ માણસને જુવે છે ત્યારે તે પાણીમાં કુદી પડે છે, અથવા તો કાઢવની અંદર પેસી જાય છે.

વળી માછલીઓમાં અદેખાઈ પણ હોય છે. એક કુંડામાં નવું માછલી સુકવામાં આવી જેમાંની બે માદા હતી અને એક નર હતી. એક માદા માછલી ગર્ભિત થઈ ત્યાં મુખી બધા સારી રીતે રહ્યા પણ તે પછી એક માદા માછલીઓ લાકવા લાગી, જેથી કુંડાની વચ્ચે એક કાચ મુકી પાણી બે ભાગમાં વહેંચી નાંખી એક ભાગમાં પેલી અદેખી માછલીને સુકવામાં આવી પણ ત્યાં તેને લાંબો સમય એકલા નહીં ગર્યાથી તેણે એવો તો કુદકો માર્યો કે તે પાછી બધાની વચ્ચે આવી પડી.

ઉંઘ નહીં આવે તો ?

યુરોપ માઈલ્સ રેસ્ટોરામાં લાવણ કરતાં મી. માઈલ્સે ઉંઘ નહીં આવતી હોય તેવા માણસોને સલાહ આપતાં જણાવ્યું હતું કે રાતના ઉંઘ નહીં આવે તો તે સમય શરીર સુધારવાના કામ પાછળ ગાળવો. ઠંડા કરવાથી અવયવો ખીંચે છે, અને તેમ થતાં શરીરમાંના વિકારો જતા રહે છે. જો થાક અથવા કંટાળાને લીધે ઉંઘ નહીં આવતી હોય તો પ્રાર્થના કરવાથી મન સ્થિર બની જાય છે. વળી એક ઉપાય ઘુંટડો ઘુંટડો પાણી પીવાનો છે. ઉંઘ નહીં આવતી હોય ત્યારે ખાસ કરીને વિચારો નહીં આવે તેની કાળજી રાખવી.

“ નિરાધાર બાલુડાં. ”

લેખિતા: શ્રી. કુમ્ભવત્તા રમણીકલાલ.

(વિષમ હૃદયીત.)

બાળવયમાં છત્ર માતપિતા તણું ઉઠ્યો નહિ,
 હે દયામય ઇશ ! સંકટ બાળ પર પડ્યો નહિ;
 બાલુડાં નિહોંષ મિચારાં પાપ શું સમજે નહિ,
 તેણે ફર શિક્ષા વિધિની તેમને ખમવી સહી. ૧

કુમળી ઠળીઓ એ કુંભોની સદાએ ખીલતી,
 ખીલતાં પહેલાં વિધિ નિષ્કુર હરતે અટપતી;
 લવનનાં ઉપવનમહીં ખીલતાં શુભાભો બાળકો,
 મધુર એ લવનમહીં શા કાજ ભરીયાં કંટકો. ૨

ઘંટનાદો મૃત્યુના જગમાં નિરંતર વાગતા,
 પ્રથમ સૌથી તરફ કહો શા કાજ નિત્યે સુષુતાં;
 લવનતો આશાભર્યાં એ અમર પન્થે ચાલતા,
 શું નિધિના ખેલ એવાં, હે પ્રભુ ! છે અટપટાં ? ૩

આશરે એ અન્યને પડી ઓચિયાળા બની જતા,
 નવ મળે કંઈ તક હૃદયની ઈર્મિંઓ સંતોષવા;
 ગાળવા પરવશ બનીને લવન જગમાંહી વૃથા,
 શું વિશુ ! હક કંઈ ન તેને માતપિતાના જતાં. ૪

જવાળ અગ્નિની નિરંતર ધીકતી એ હૃદયમાં,
 ના મળે કો ઠામ નિરાધારને એ યુગવવા;
 હો નિધિ કરૂણાતણા તમ વિલુ અન્ય ન આશરો,
 કુંપી અમૃતની તણ નવ વિષ એ હૃદયે ભરો. ૫

બાળ નિરાધાર થઈ જગમાં સદાએ રવકતા,
 ના દયા ધરતા કદરહીન માનવીઓ હૃદયમાં;
 હો દયાળુ તા પ્રભુ ! શા કાજ ધારો નવ દયા ?
 જગતના ચેતન રૂપી એ બાળ પર કરજો મયા. ૬

આધુનિક ગૃહ-વ્યવસ્થા.*

લેખિકા : સૌ વિનોદિની યાજ્ઞિક, બી. એ.
 ' રજકણમાંથી રત્ન બનાવે, રસિક ચતુર રમણી,
 અહો ! એ રસિક ચતુર રમણી !
 રંક પતિનું રણતર લક્ષમણું' ગૃહિણી મણ્ડી,
 અહો ! એ રસિક ચતુર રમણી !'
 (રા. લલિત)

આમુખ:—

શ્રી-જીવનમાં ગૃહ એ પ્રથમ પદ ધરાવે છે. શ્રી એટલે ગૃહિણી; ગૃહતંત્ર ચલાવે તે ગૃહિણી. ગૃહ એટલે ઇંદમાટીનું ઘર નહિ પણ કુટુંબનું વિશ્રાંત-સ્થાન, ધરતીનો છેડો. ગૃહિણી અને ગૃહ વચ્ચે એવો સંબંધ છે કે જેવો ભોજન અને મીઠું એની વચ્ચે છે. શ્રી વિના ગૃહજીવનમાં આનંદ રહેતો નથી. શ્રી એ ગૃહની સત્રાસી છે, અધિષ્ઠાત્રી છે. ગૃહિણી ગૃહમુચ્ચતે । પોતાના ગૃહને સુધક, સરકારી, સ્નેહમય અને ધાર્મિકભાવનામય બનાવવું એ શ્રીજીના હાથમાં છે, અને આ બધું કરવા માટે દ્રવ્યની જરૂર નથી પડતી. દરેક શ્રી ધારે તો પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પોતાના ન્હાનકડા ગૃહને સારી રીતે શોભાવી શકે. કારણ કે સુંદર મહેલો અને ઘરખાથી ગૃહ સુંદર નથી થતું, તેમજ સુંદર ફરનીચરથી પણ નથી. ચતુર સ્વચ્છતા અને વ્યવસ્થાથી જ ગૃહની સાચી શોભા વધે છે. ગૃહની અંદર મહેલો સામાન અને રાચરચીલો સાથે તેમાં વસતાં મનુષ્યોનો

સંબંધ એટલો બધો છે કે ઘણીવાર બહારના દેખાવથી અંદરનો સ્વભાવ માલમ પડે છે. જે ઘરમાં માથુસ ઉઠ્યાં હોય છે તેની છાપ તેના મન ઉપર ધણી હોય છે, અને તેની અસર જીવનભર રહે છે. તેટલાજ માટે ગૃહ-વ્યવસ્થાની કળા સુંદર રીતે ખીલવી, પોતાના પતિને સુખી કરી, કુટુંબ-જીવન આદર્શરૂપ બનાવી શકે. શ્રી એ ગૃહનો પ્રાણ છે, તેથી તેની યોગ્ય સંભાળ રાખી, તેને સ્વતંત્રતાના વાતાવરણમાં મૂકવી, કે જેથી તે પોતાનું ગૃહ-રાજ્ય સંપૂર્ણ રીતે ચલાવી શકે. શ્રી એ ગૃહમાં પ્રધાન છે-કાર્યોનું મંત્રી હત્યા. પુરુષ ક્રમાય અને શ્રી વ્યવસ્થા રાખે. શ્રી ગૃહમાં નવું ચેતન ગરે છે, અને ગમે તેવા દુઃખમાં આશ્વાસનરૂપ બને છે: 'પ્રણય ચેતને કરે મદુલી વિજળી સમ ઉજળી.' શ્રીમાં સ્વાભાવિક રીતે વ્યવસ્થા, મોહકતા અને નિશ્ચયાત્મક ભુક્તિ હોય છે. શ્રીએ ગૃહને એટલું શાન્તિમય, પ્રેમમય બનાવવું કે ત્યાં કોઈ પણ જાતનો ક્રોધ ન હોય, બય ન હોય, લાલચો ન હોય, અને સર્વત્ર પવિત્ર ભાવના જ હોય. સૌંદર્ય પૂજક રસિક કહે છે કે " સુંદર ગૃહ એ શાન્તિ-નિકેતન છે." કુટુંબ વ્યવસ્થા ઉપરજ સમાજજીવનનો આધાર રહ્યો છે.

* શ્રી વડનગરા નાગર મંડળ, મુંબાઈ, (વર્ષ ૧૮૫) ના ઓકેજવણી વિભાગની ઇનામી યોજનામાં આ નિબંધને પ્રથમ ઇનામ આપવામાં આવ્યું હતું.

પહેલાના વખતની ગૃહ-વ્યવસ્થા:-

પહેલાના વખતે જૂદા દત્તા, તેથી તે વખતે સ્ત્રીઓને ગૃહવ્યવસ્થા જૂદી રીતે રાખવાની હતી. ત્યારના વિચારો પણ જૂદા હતા. ધરનીયર વગેરે બહુ ન હતા. તેઓ આપણાં કરતાં સાદાઈથી રહેતાં. મારી વકી-આની બેઠક રાખતાં, અમે રાયરમીલું નરર જેટલુંજ રાખતાં. તેમનામાં સ્વચ્છતા હતી. સ્ત્રીઓનો ઘણો ખર્ચો વખત ગૃહકાર્યમાંજ જતો. બાર મહિનાનો દાણો ધરમાં ભરી રાખતાં, એટલે નવરાશને વખતે એ બધું સાચ કરતાં. વાસણો પણ બનતા મુખી કાંસાનાં વાપરતાં કે જેથી ક્ષણની આપદા ન પડે. ગૃહનું બધું કામકાજ-કચરા કાઢવા, વાસણ માંજવા, કપડાં ધોવાં, દળવું, ખાંડવું, વગેરે હાથેજ કરતાં એટલે પ્રમાણમાં તેમનું કામ સ્વચ્છ અને મન પસંદ થતું. તેમના ગૃહનાં દરિયાદિમાં પવિત્રતા અને સરકારીતા પ્રત્યક્ષ થતાં. તેમનામાં ધાર્મિક શક્તિ વિશેષ હતી. જે કે વ્યવસ્થા આપણા વિચાર પ્રમાણે એછી લાગે. હવે હાલની વ્યવસ્થા કેવી છે અને કેવી હોવી જોઈએ તે તપાસીએ.

નિયમિતપણું:

ગૃહની સાચી શોભા માત્ર જાણ શોભામાં જ નથી. નિયમિતપણું એ ગૃહની પ્રથમ શોભા છે. ઘરમાં જે જે વસ્તુ હોય, પછી તમે તો ચાર વાસણજ હોય, પણ દરેક વસ્તુને મારે અંચુલ જગ્યાએ નિર્મિતજ કરી રાખવી. જો તેટલી ઉતારવગ હોય તોપણ તેમાં કેન્દ્રશર ન થયે જોઈએ. આમ કર્યાથી વસ્તુઓનો જગાડ નહિ થાય, વખતનો અચાર થયે, ઉત્તમ વ્યવસ્થા રહેશે, અને ખોવાંશે નહિ. ઘરમાં પડેરવાનાં કપડાં એક જગ્યાએ રહે, બદાર પડેરવાનાં ગડી કરીને પેટીમાં કે કચાટમાં મુકવાં. રૂચા કરીને મુકવાથી કપડાં મેલાં થાય તે ખરાબ

લાગે. તેજ પ્રમાણે ચોપડીઓ, વાસણ, ચલાણાં, રકાળી, ચમચા, છરી, ખૂંટ, છત્રી, ખડીઓ, પથારીઓ, છત્રીઓ છત્તાદીનું રાખવું. દાણાના દરેક કાજલા નામની ચોડી ચણેડી, એક જગ્યાએ મોઢવીને રાખવા. તેજ પ્રમાણે મથાકાના કાજલા અને દવાની શીશીઓ. આમ કર્યાથી જૂલું થવાનો સંભવ ન રહે. પીવાની દવાને બદલે ઘણીવાર ચોપડવાની દવા વાપર્યાથી નુકશાન થવાનું જાણીએ છીએ. વળી આપણે ઘરમાં ન હોઈએ ત્યારે પણ ગમે તેને વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવો હોય તે કરી રહે. ચૂરા બેસવામાં, ખર્ચ ખૂટણમાં, ખાવાપીવામાં નિયમે રાખ્યા હોય તો જીવન શોભા વધે.

સાદાઈ:
ઘરમાં સાંભાન અને તેટલો ઓછો રાંખરો. મોંઘાઈ એજ જૂંથણ છે. આપણી આસપાસ લોકો એટલાં દુઃખી છે કે તેમને મદદ કરવી એ આપણો ધમ છે. આપણા ગૃહમાં આપણે જોઈતું રાયરમીલું જ રાખવું. બાંકશોભા કરતાં ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિ વધારે જોવી. વળી સાધારણ સ્થિતિનાં માણસોએ તો સાદાઈમાંજ સંતોષ માંડવો. પૈસા સંખંધી જેવી સ્થિતિ હોય તે પ્રમાણેજ વ્યવસ્થા રાખવી. પૈસાદાર લોકોની સ્પર્ધા ન રાખવી, પોતાની પાસે હોય તેનો ઉપયોગ શાન્તિથી કરવો. જસો રૂપીઆની કમાણીમાં પાંચ છોકરાંવાળું કુટુંબ રહેતું હોય તેવી રીતે બાર રૂપીઆના પગારમાં પાંચ છોકરાંવાળું કુટુંબ રહે તો ખૂબી બનેલુંજ કહેવાય.

વ્યવસ્થા:

એ ચાર ચોરડાવાળું મોઢું ઘર હોય તો પડેલી દૃષ્ટિએ મોટો. ચોરડો દિવાનખાના તરીકે રાખવાનું આપણને મન થાય, કે કોઈ આવે તો સાફ દેખાય. પણ આપણી મોઢાઈ દેખાડવા આમ ન રવું. મોટા ચોરડો મુખ

પટે રાખવો, કારણ કે સૂતી વખતે ખુલ્લી
વાની જરૂર વધારે છે. સુવાના ઓરડામાં
નતા સુધી સામાન ન રાખવો. માત્ર ન્હાના
પાટલા તથા પથારી જ રાખવાં, બાકીનો
સામાન હવા રાખનારો થશે. એક ઓરડો
ધારે હોય તો છોકરાંઓ માટે સુવાને જુદો
ખવો, કે જ્યાં તેમની તંદુરસ્તી જળવાય.
ત્રીજા એક વધારે ઓરડો હોય તો છોકરાંઓને
મત્રા માટેની, ચીજો ગોઠવી, કિન્ડરગાર્ટન
ગેરેની વ્યવસ્થા રાખી Nursery home
જેવું જુદું રાખવું. ખેસવાનો ઓરડો હોય
તેમાં કાચ ખુરશી કરતાં ગાદી તકીઆની
મેક્ક રાખવી. કારણ કે તેજ આપણને અનુ-
જ્ઞ વધારે છે. કાચ ખુરશીની મેક્ક તો
શક્તિનો વા વાયા પછીની છે. તાપને લીધે
દેહોળાખાટ અથવા ઢિંચકો રાખવો. ગાદી
તકીઆથી હાડકાંને કસરત મળે છે તથા
આરામ મળે છે. છખીઓની બાબતમાં પણ
એમજ. નકામી પરદેશી છખીઓના કરતાં
દેશના વીરનરો ને સન્નારીઓની છખીઓ
રાતદિવસ આપણા ઘરમાં રહેશે તો કોષક
દિવસ આપણા બાળકોના સંસ્કાર ઉત્તમ થશે.
પવિત્ર મૂકતો અને સૂત્રોનાં સુશોભિત તકતા
શરતો છૂટક ગોઠવ્યા હોય તો લાભ રશે.
ઉત્તમ વિચાર આંખ આગળ રાખ્યાથી ખરાબ
કામ કરતાં ને ખરાબ ચખ્ખો બોલતાં અચ-
કાષ્ઠું સુગંધિત પુષ્પો ચોડાં વચમાં મૂક્યાં
હોય તો હવા ચોક્ખી થઈ સુંદર લાગશે.
કલાની અનેક ચીજો પણ ગોઠવી રાખાય.
સારાં પુસ્તકો રાખવાં.

આતિથ્ય:

આતિથ્ય એજ ઘરની મોટાઈ છે,
અતિથિ તરફ સહભાવ રાખવો. સુંદર આજુ-
પણેથી સજ્જ થઈ સુશોભિત ઓરડામાં
અથવા ટ્રોલીમરમમાં બેસી રહીશું પણ જો
મેહેમાન તરફ મેદરકારી બતાવીશું તો બાહ્ય

શોભા નિરર્થક છે. પ્રેમનાં ફુલથી, અંતરના
બહાલથી મહેમાનોને વધાવીશું તો આપણી
ન્હાની સરખી મદુલી પણ દીપી ઉઠશે.
મૃદુ-સ્વચ્છતા:

સ્વચ્છતા એ ઇશ્વર તરફ જવાના માર્ગનું
પગથીયું છે. એ દિવ્યતા છે, અને દિવ્ય-
તામાં દેવોનો વાસ છે. Cleanliness is
next to Godliness પ્રભુપરાયણતા પ્રથમ,
અને સ્વચ્છતા પછી. શરીર ને મન ચોક્ખાં હશે
તો ઇશ્વરપ્રાપ્તિ સરળતાથી થશે. શરીરની સ્વ-
ચ્છતા માટે ઘરની આસપાસની સ્વચ્છતા સાચવ-
વાની જરૂર છે. વ્યવસ્થિત રહેનાર અને કદી
પણ કચરો નથી ગમતો. આમાં ત્રણ શાયદા
ચાલ છે: (૧) કોષ પણ ચીજ ગંદી થાય, ધૂળ
વાળી થાય તે પહેલાં સાફ થાય તો વખત
અને (૨) મહેનતનો બચાવ થાય. (૩) આજુ
ઘર એકી વખતે સાફ કરવાની માયાકુટ
બચે છે. દરેક દરેક ઓરડો વાળી ધૂળ કંઠોડી
નાંખવી. બરાબર ખૂણે ખાંચરેથી ખાપટ
સુષ્ટ કરવી. ધૂળ કોષ જગ્યાએ પડી રહે
તો શુદ્ધ દેખાવા ઉપરાંત તેમાં રોગના મૂળ
ચાય છે, કારણ કે રોગના જન્મ તેવામાં
બરાબ રહે છે. નોકર હોય તો તેની પાંસે
પણ જાતે કાળજીથી સાફ કરાવવું. પથા-
રીઓ, ઓઢવાનાં ખંખેરી તડકે નાંખવાં.
બાળકોની બીની ચાદરો, ભોંતો પણ
સાફ કરવી. ઓઢવાનાં પગથીયાં રોજ
ઘોવાં કેમકે ત્યાં પગરવટ વધારે હોય છે.
ચાદરો, તથા ગલેફ ઘોણેલા સ્વચ્છ વાપરવા.
આવાં કામકાજનો સાત દિવસનો નિયમિત
ક્રમ કર્યો હોય તો ઠીક પડે. શરનીચર રોજ
સાફ કરવું. બારીબારણાં પણ ઝાપટવાં. કાચની
બારી હોય તો બીના કકડાથી લુછી નાંખવી.

સ્વચ્છતાની બાબતોમાં આપણે ખાસ
અંગ્રેજ તથા અમેરીકન બાઈઓ પાસે શીખવા
જેવું છે. આપણે ત્યાં સામાન્ય માન્યતા

એવી છે કે છોકરાં હોય તેનાં ઘરમાં ચોકખું રહી શકે જ નહિં. વ્યવસ્થા પણ ન રહે. છતાં અંગ્રેજ બાપુઓનાં ઘરમાં એટલી સ્વચ્છતા ને વ્યવસ્થા રહી શકે છે, તેમનાં છોકરાંઓ પણ ચોકખાં હોય છે એનું કારણ એજ કે સ્ત્રીઓને જ ઘણી ચટ હોય છે. અઠવાડીઆમાં રોજના કામ ઉપરાંત એક દિવસ આખો ગૃહકાર્યને માટે જુદો જ રાખે છે અને તે દિવસે મળવા હળવાનું પણ બંધ હોય. તેમના આ જે સદ્ગુણો છે તે અવશ્ય ગ્રહણ કરવા જોઈએ.

રસોડું :

રસોડું એ સ્ત્રીઓના ગૃહાન્યની રાજ્ય-ધાની છે, કેન્દ્રસ્થાન છે. ત્યાં મનુષ્યનાં સરીરનું 'પોષણ' કરનાર સાધન અન્ન તૈયાર થાય છે. તેની સાંભળ ન લેવાય તો તે હાનિકારક જ નીવડે. સ્ત્રીઓનો ધણો વખત ત્યાં જાય છે. ત્યાંની હવા ખાસ ચોકખી જોઈએ. ત્યાં ચોકડી કે સંડાસ ન હોવા જોઈએ. પ્રકાશ પણ પુષ્કળ જોઈએ. વ્યવસ્થા માટે અનાજ મૂકવા, સાર જુદી ચોરડી ન હોય તો અમરાઇઓ ઉપર કબામાં કે પીપમાં અનાજ ભરીને, ઢાંકણું બરાબર બંધ કરીને મૂકવું કે જેથી ઉંદર બગાડે નહિ. સાકમાણ કે ફૂલ હદો મૂકવા માટે જાળીવાળું કપાટ હોય તો સારું. તે કપાટ અથવા બંડારીયું કે પેટી જે હોય તે ઉના પાણીથી ધોઈ બદૂબ સ્વચ્છ રાખવું. સઘળા સામાન અને વાસણ વગેરે જે જમ્યાએથી લીધાં હોય ત્યાં પાછાં ગોઠવી દેવાં. ખાળ, પાણીઆર કાંચાની દોરડી વગેરે ધસીને ધોવાં. જાળાં વગેરે સાફ કરવું કે જેથી મુઘડતા સમયેય ને રસોઈ કે પાણીમાં કચું પડવાનું જોખમ ન વેલું પડે. સાકમાણનાં ડાખળાં વગેરે કચરો ભેગો કરવા

માટે એક ટાપલી રાખવી, ને બારીએથી તે ન ફેંકતાં કચરો નાંખવાની જમ્યાએ જ નાંખવો. પાણી બરવાનાં વાસણો અંદરથી ને બહારથી, લોટા, પવાલાં તેમજ ખીન વાસણો સ્વચ્છ માટીથી બરાબર સાજી વીછણી ને ઝમઝમાટ કરવાં. પછીથી તે બરાબર ગોઠવવાં. એવા વાસણોમાં ભોજન પણ અમૃત જેવું મીઠું લાગે. પાણી બરવાનાં વાસણો ઉધાડાં રાખવા નહિ, નહિ તો કદાચ ઉંદર, ઘરોળી પડવાની ખીક લાગે. અઠવાડીએ બીંત ને છત ઉપરથી જાળાં સાફ કરવાં. દરરોજ નહિ વગરાતી વસ્તુઓ, જેવી કે અથાણાની બરછીઓ, વગેરે તેને નવરાશે બીના કઢાથી સાફ કરવી. જમવા બેસતી વખતે પાટલા, ચાળી, વાડકા વગેરે વ્યવસ્થાપૂર્વક મુઢી રંગોળી પૂરવી ને અગરબત્તી મૂકવાથી જમવાની લહેજત જોર આવશે ને વાતાવરણ પવિત્ર બનશે. મસિંતા દર થઈ ચિત્તચુદિ ને ઉલ્લાસ થશે. વાસણોને બે મહિને કલાહ કરાવવી. છરી, ચપ્પુ વાપરીને ધોઈ નાંખવાં. શુદ્ધો પણ સાફ રાખવો.

પ્રકાશ અને હવા :

ઘરમાં સૂર્યનો પ્રકાશ અને હવા પુષ્કળ આવવા દેવાં. બારીબારણાં દિવસભર ઉધાડા રાખવાં. સૂર્યના પ્રકાશથી રોગનું નિવારણ થાય છે. મંદવાડનો કે સુવાવડીનો ખાટલો હોય ત્યાં તો ખાસ પધારે પ્રકાશ રાખવો. મનેતેટલાં મોટા ચોરડો હોય પણ અંધારો હોય તો મને નાહ, ત્યારે અજવાળાવાળો ન્હાનોચોરડો ઝમઝમી ઉઠશે. હવા સ્વચ્છ રાખવાને ધરને વરસમાં એકવાર ધોળાવવું.

ઉપસંહાર :

આવી રીતે સ્ત્રીઓ શોભ, સંભાળ રાખે તો ગૃહવ્યવસ્થા ઉત્તમ પ્રમાણની દીપી નીકળશે, અને તેવાં વાતાવરણથી બાળકોના આત્મા ને દેહની ઉન્નતિ થશે. ત્યારેજ 'દેવો અવતરે પીરસા નરવીર વરવરશે' ગૃહવ્યવસ્થા ઉપર

તેમાં વાસતાં મનુષ્યોનો આદર્શ અને આરો-
ગ્યનો આધાર છે એ આપણે જાણીએ. ગૃહ એ
સમાજરૂપી જાગતી એક કુંજ છે. તે જાગતે
સુંદર ને ઉન્નત બનાવવા માટે દરેક ગૃહ-કુંજ સારી
રીતે શોધે આપે છે. સ્વચ્છતા અને વ્યવસ્થા
રાખવા ઉપરાંત સ્થિતિ હોય તો અને પોતા-
નામાં સંસ્કાર હોય તો ગૃહિણી કલાઓનું
જ્ઞાન ધરાવી સુંદર નમુનાઓ ગૃહમાં મોઢી
ગૃહની શોભા વધારી શકે. ગૃહને ઉપયોગી
ચનાર અને આનંદ, આપનાર કલાઓમાં
ગાથુ, વગાડવું, કુલના ચણગાર બનાવવા,
ગ્રામી, રસોઈ બનાવવી, શીવડું ભરવું, ગ્રામ્ય
માધ્યમો ને, વેલો કાઢવી, તુલસી વગેરેના છાં
વાળી જામ બનાવવા, ગ્રીષ્મ સુતર કાંતવું
વગેરે કલાઓને સમાવેશ થાય છે. પ્રાચીન
સમયમાં આપણે ત્યાં આ કલાઓ ધણીજ
પ્રચારમાં હતી, અને હાલના જમાનામાં પણ
આપણે તેનો વિકાસ કરવો જોઈએ. 'A

thing of beauty is a joy for ever.'
મોજ શોખને બદલે સુદરતાની ઇચ્છા રાખવી,
ફેશનને બદલે refinement આસ્તાની દૃષ્ટિ
રાખવી, સત્વારમાં આંગણું વાળવું ને સમારું
હોય, આછો ઇંટાવ કર્યો હોય, ને પછી સુંદર
ચિત્રો રંગોળીઓ, હાથથી દોર્ણ હોય ત્યારે કેવું
રળાઆમણું લાગે ! તેવીજ રીતે રેશમનાં
ઝાડનાં ફેમ-ગુચેલા રમાડો, તોરણો, મોતીના
મોર વગેરે ભાતવાળા પડદા, છીડીઆના ઝાડ,
હાંડી ઉઠાણી વગેરેથી પણ ચોરડો, ખીલી ઉઠે
છે. પણ આ મોજની વસ્તુ છે. સાદાઈમાં
સંસ્કાર લાવનારી ગૃહિણીની કલાના ગૃહમાં
હમલે હમલે દર્શન થાય છે. ગૃહિણી ગૃહમાં
હાજર ન હોય તો પણ તેનું અસ્તિત્વ ધરના
દરેક વિભાગમાં જણાઈ આવે છે. ગૃહવ્યવસ્થા
એ તો ગૃહિણીની સંસ્કારિતાની પ્રતિમા છે.
'સુંદરીઓ જેટલું રાખશે તેટલું તે સુંદર રહેશે.
કુંદુજમાં કુલવન્તી ગૃહિણી મેલ નહિ અદવા દે
તેટલા નહિ ચડે.'

કુતરા પર કેસ ચાલ્યો

કેટલીમાં પીકવીલ જામે ખીલ નામના એક મજુરના કુતરા પર સરકારે
કોર્ટમાં ફરિયાદ માંડી કેસ કર્યો હતો. આરોપી કુતરા પર એક વ્યભિચારી પ્રાણી
હોવાનો આરોપ મોકલવામાં આવ્યો હતો. આરોપી કુતરાને તેના માલીકની વહુ
મીસીસ સીરીઆએ સાક્ષીના પીજામાં ઉભો કર્યો હતો. સાક્ષીઓએ જણાવ્યું હતું
કે આરોપી કુતરાએ પાટોશીની કુતરી પર બળાહાર કર્યો હતો. તે પહેલાં પણ તેની
ચાલ ચલગત સારી હોતી. જ્યુરીએ કુતરાને શુદ્ધિગાર બાંહેર કર્યો જેથી જજે
તેને ફાંસીની સજા કરી હતી અને તેને વીજળીથી મારી નાંખવામાં આવ્યો હતો.
તેના માથાને લશ્કીંગટન હોમોટરીમાં હાકટરી તપાસ માટે રવાના કરવામાં આવ્યું હતું.

હિંદુ સ્ત્રીઓની ફરજ.*

લેખિકા : દૈ. ઇલાવતી નેવચરામ ખાનસાહેબ.

હિંદુ જેવી પ્રણયુક્તિમાં વસતી આર્ય-
રમણીઓની ફરજો
ઉપાદેશાત વિષે કશું પણ કહેવા
કે લખવા વળત આવે

એ એમજ બતાવે છે કે આર્ય રમણીઓનું
પુરાતન ગૌરવ આજે નાશ પામવા બેઠું છે;
નહોતર આર્ય રમણીઓને વળી ફરજ બતા-
વવાપણું હોયજ શું? આર્ય રમણી તો
પુરાતન કાળમાં પોતાના ઓધર્મો સંપૂર્ણપણે
બળવતી. આર્ય રમણી એટલે ધર્મની, રોહની,
સતીત્વની, ઉદારતાની અને અડગતાનીજ
પ્રતીક એમજ ગણાતું. પરંતુ આજે જમાનો
વેળાઈ ગયો છે. જુના કાળની આર્યરમણીઓ
આજે તો શોધી જડે તેમ નથી. એ વખતજ
ગયો છે અને એથીજ આજે આપણને હિંદુ
સ્ત્રીઓની ફરજો વિષે વિચારવું પડે છે.

પ્રાચીન સમયની સ્ત્રીઓનાં કર્તવ્ય ધણુંજ
મહાન હતાં. જ્યારે હાલની સ્ત્રીઓ પોતાની
ઘરનીજ ફરજો પુરેપુરી સમજી શકતી નથી,
તો પછી કુંડળનું જનસમાજનું કે દેશનું તો
બહુ શુંજ કરે? આધુનિક સમયમાં પ્રાચીન
સમય કરતાં કસોટીના પ્રસંગો ધણાજ ઓછા
છે. ઉદાહરણ તરીકે જ્યારે નળરાજ્યએ રાજ-
પાટ સવ ગુમાવ્યું અને રાખનો રંક બધી
બિખારી હાલતમાં તેને જંગલ એવવાનો
સમય આવ્યો, ત્યારે તેણે રાણી દમયંતીને

પિતાને ત્યાં જવાની આજ્ઞા કરી, પરંતુ
સાધ્વી સતીએ પોતાના પતિના દુઃખમાં ભાગ
લેવા, તેની સાથે વનમાં જઈ અનેક પ્રકારનાં
દુઃખ સહન કર્યો. પરંતુ હાલ તો જ્યાં સુધી
પુરુષનો ભાવ્યમંદ્ર પ્રકાશતો હોય ત્યાં સુધી
તેના સુખમાં ભાગ લે પણ દૈવયોગે કદાચ
વેપાર વણજમાં ખોટ આવે અથવા તો તોફારી-
માંથી બંરતરફ થાય તો હાલની સ્ત્રીઓ આખું
સાધારણ સંકટ પણ સહન ન કરતાં પોતાના
પિતાને ત્યાં જતી રહે છે, અને શ્રીમંતની
પુત્રી હોય તો અનેક પ્રકારનાં સુખ ભોમવે છે,
જ્યારે આ તરફ પુરુષ બિચારો કંભાળ દશામાં
ભોજનશાળામાં પેટને ભાડું આપી શરી પાછો
ભાવ્યોદય ક્યારે અને કેવી રીતે થાય તેનાં
કાંઈ મારે છે. આવી કંભાળ સ્થિતિમાં તન,
મન, ધનથી પુરુષને મદદ કરી તેના દુઃખમાં
ભાગ લઈ અર્ધાંગનાની ફરજ અદા કરવી નેહએ.

સ્ત્રીઓ એમ સમજે છે કે, બહુજ અલ-
કારો પહેરવાથી સરી-

સ્ત્રીના ગુણો અને રતી શોભા વધે છે
તેથી સચવાતી ફરજ. અને લોકોમાં શ્રીમં-
તાઈની પ્રશંસા થાય
છે. પરંતુ ખરું જોતાં તો સ્ત્રીઓ પોતાના
સદ્ગુણ રૂપી અલંકારથીજ દીપે છે. સ્ત્રીનાં
સાચો શણગાર સદ્ગુણ છે. હીરા મોતી કે
માણિકના અલંકારો સદ્ગુણી સ્ત્રીના સદ્ગુણ
પાસે કશાજ લેખામાં નથી.

સહનશીલતા—એટલે સંદન કરવું તે. એ
ગુણથી, સ્ત્રીઓ પોતાની ફરજ સુધી શક્તી

* શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ તામ્રી, રવ.
જ્યોતિષી દુષેશવ ઇનમલાલ ધનામી નિબંધ ફંડ-
માંથી રૂપિયા પચાસનું ૨ હું ઇનામ મેળવનાર.

નથી, અને ઉભય કુટુંબનાં કડવાં મીઠાં વેણો તથા ગમે તેવી આશ્વતો સહન કરી શકે છે. સહનશીલતા એ એક મહોટો સાગર છે, જ્યારે ક્રોધ એક ઊંછડ સરોવર છે. જેમ સાગરમાં અનેક નદીઓનો સમાવેશ થાય છે. તેવીજ રીતે સહનશીલતાથી સ્ત્રીઓ દુનિયાનાં દરેક પ્રકારનાં સુખ દુઃખો સહન કરી પોતાની ફરજો પૂરેપૂરી બજાવી શકે છે.

વિનય એટલે અદબ અથવા તો મર્યાદા. હિંદુ સ્ત્રીનું ખરું ભૂષણ મર્યાદા છે. કારણ કે સ્ત્રી પક્ષમાં વડીલો પ્રત્યે તેઓને ઘણી જ મર્યાદાથી વર્તવાનું છે. સ્ત્રીના બધા ગુણોની પરીક્ષા શક્ત એક વિનય પરથી જ થઈ શકે છે. મર્યાદા એટલે સ્ત્રીઓની શરમાળ વૃત્તિ અથવા તો દુનિયામાં એક ભતની નરમાશ. એ ગુણ ગુણનોત્તી સ્ત્રીઓમાં વિશેષ છે. ગમે તેટલી પાશ્વત્ય કેળવણી લીધી હોય અને ગમે તેટલા સ્ત્રીપુરુષોની સમામાં તે વક્તા તરીકે ઉભા રહેશે, પરંતુ તેનાં જતાં પોતાની મર્યાદા કે નરમાશ કદી છોડશે નહીં. એમાંજ ગુણરાતનું ગૌરવ છે. એથી જ માતાની કુખ દીપે છે. વિનયથી એ સ્ત્રીઓ દરેક મનુષ્યના મન સાચવી શકે છે અને તેને કેણં સાચો દુઃખનાવટ થતી નથી કહેવત છે કે “વિનય વેરીને વશ કરે.”

દયા એ ધર્મનું મૂળ છે. દયાથી પરાપકાર થઈ શકે છે. દુઃખી જનોના દુઃખ ટાળી શકાય છે. પુરુષ તો શક્ત કમાઈ લાવનાર છે પરંતુ તેની વ્યવસ્થા કરનાર સ્ત્રી છે. સ્ત્રી જો દયાળુ હોય તો તે ધનનો સદુપયોગ કરે, ઉપજતો કંઈક ભાગ પરમાર્થે વાપરી શકે પણ જો દયાહીન હોય તો પોતાના વૈભવ વિલાસમાં દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરે. વિલાસ વૈભવ સાચે રક્ષાનોત્તે મદદ કરી ધનને ધર્માર્થે વાપરવું એ હિંદુ સ્ત્રીઓની ખાસ શરજ છે, એમાંજ ખરી બરકત છે.

પોતાની સત્તા નીચેનાં મનુષ્યો પર હંમેશાં દયા રાખવી; દયાને દિલમાંથી કદીજ દૂર કરવી નહીં. મહાભક્ત તુલસીદાસ કહે છે કે—દયા ધર્મકો મૂળ હય, પાપ મૂળ અભિમાન, તુલસી દયા ન છાંડીયે, જગ લગ ધરમે પ્રાણ.

પ્રાચીન સમયમાં ભરતખંડ વિદ્યાનું કેન્દ્ર-સ્થાન ગણાતો હતો. સ્ત્રીશિક્ષણ તથા કળાકૌશલ્યમાં દરેકથી અગ્રીમ હતો.

શિક્ષકળામાં તો હિંદુ એટલું બધું પ્રવીણ હતું કે હાલ એવા શિક્ષકશાસ્ત્રીઓ આંગણ દેશમાં પણ ભાગ્યેજ હશે. જે દેશમાં વિદેશથી વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાભ્યાસ કરવા આવતા હતા તેજ દેશનાં સ્ત્રી પુરુષો હાલ પરદેશ જઈ દ્રવ્યનો ભોગ આપી વિદ્યા સંપાદન કરે છે. એટલે કે, વિદ્યા ખરીદે છે. એવી અધોગતિ થવાનું મૂળ કારણ શક્ત એજ કે સ્ત્રીભાષાનું અભિમાન રહ્યું નથી. અને તેથીજ આપણી માતૃભાષા દિવસે દિવસે દુર્બળ થતી જાય છે. પૂર્વે સ્ત્રીઓને દરેક રીતનું શિક્ષણ અપાતું હતું: સંસ્કૃત, અભિતશાસ્ત્ર, પાકશાસ્ત્ર, વૈદકશાસ્ત્ર, વેદાંત, સંગીત ને ચિત્રકળા; જ્યારે હાલ શક્ત પાશ્વત્ય કેળવણી પરજ ખાસ ધ્યાન અપાય છે. અલગત સ્ત્રીઓએ પાશ્વત્ય વિદ્યાનું થોડું જ્ઞાન લેવું જોઈએ કારણ એ રાજમાયા છે. સ્ત્રીઓએ માતૃભાષાનું શિક્ષણ વધુ લેવું જોઈએ. કારણ માતૃભાષા પ્રત્યે દરેકને પ્રેમ હોવોજ જોઈએ. સંસ્કૃતનું થોડું જ્ઞાન જરૂરનું છે, કારણ કે આપણી સનાતન ભાષા હોવાથી ધર્મનાં બધાં પુસ્તકો એમાં રચાયેલાં છે. ધર્મવેદ સ્ત્રીઓને બહુ ઉપયોગી છે. સાધારણ માંદગીમાં તણિબને ત્યાં ન જતાં, ધરના ઉપાય કરવાથી પૈસાનો ઉગારો થાય છે અને નાનાં બાળકો સહેલથી ઉછરી શકે છે, તથા બાળકોની માવજત પણ સારી રીતે થઈ શકે છે. માંદગીમાં ઔપધ કરતાં પણ માવજતતી વધુ

જરૂર હોય છે. આવા સાધારણ વિષયો શીખવા વાવ તો સ્ત્રીઓને ગૃહકાર્યમાં કોઈ જાતની અગવડ પડતી નથી એટલુંજ નહિ પણ ધણી સમગ્ર મળી જાય છે. ગાયન વાદન ને ગૃહ્ય એ ત્રણ મળીને સંગીત થાય છે. હાલ ગૃહ્ય હલકી સ્ત્રીઓ જાણે છે. ગૃહસ્થની સ્ત્રીઓને ગૃહ્યની જરૂર નથી. તેઓને તો ફક્ત ગાયન ને વાદન એજ ઉપયોગનાં છે. સંગીત એ જીવનની એક અતેરી દહાણ છે. દુઃખીને રાહત આપનારી ઔષધિ છે. સંગીત વિનાનું જીવન પણ સમાન છે.

ગુણ, દરેક જાતનું ભરત, તથા શીવણ વેતરવા સહીત શીખવું, એ બધું ઉપયોગી છે. મુખ્યત્વે કરીને શીવવાનું જ્ઞાન વધારે છેવું કારણ કે એ સીમ બધું જરૂરની છે. અને વળી એક જાતનો દુનર પણ કહી શકાય.

શિક્ષણમાં સૌથી વધુ અગત્ય તો પાક-શાસ્ત્રની છે. હિંદુ સ્ત્રી જે રસોઇમાં સર્વ પ્રીતિ પ્રતીષ્ઠા ન હોય, તો તેનું શાળાશિક્ષણ અલગત વગેવાવજ. કારણ હિંદુ સંસારમાં સ્ત્રીઓએ ગૃહકાર્ય તથા રસોઇની બરાબર વ્યવસ્થા રાખવી એ તેની પરંપરા છે, અને ત્યાર પછી બીજા શિક્ષણને ઉપયોગ. માટે પાકશાસ્ત્ર એ શિક્ષણને પહેલો વિષય છે.

હિંદુ સમાજમાં વિધવા સ્ત્રીઓની સ્થિતિ ધણીજ કરણજનક છે. તેઓને એટલું જુદું દુઃખ છે કે તે વર્ષવી શકાય તેમ નથી; તથા એનો આશો પણ નથી. પુરુષ થોડું ધણું કમાઈ લાવી પોતાનો સંસાર નિભાવતો હોય, ત્યાંતે તેનું અકાળ મૃત્યુ થઈ જાય. આવી સ્થિતિમાં ધનસંપ્રદ ક્યાંથી હોય ? ધન નહીં એટલે તેની વિધવાને ગુલામી નિર્માણ થઈ શકે. શ્વસુરપક્ષમાં અથવા તો પિતાને ત્યાં રહી એક મનુરુજ્ય એટલું કામ કરવા હતાં ઉપરથી કદુ વચનો વિધવાને સહન કરવાં પડે છે. સ્વતંત્રતા, અરે ગુલામીમાં સ્વતંત્રતા સંભ-

વેજ ક્યાંથી ? આવી સ્થિતિમાં જે સ્ત્રીના હાથમાં કોઈ જાતનો દુનર હોય, અથવા તો તેણે થોડું ધણું શિક્ષણ લીધું હોય તો તે કંઈ પણ ઉદ્યોગ કરી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે, અથવા તો સંયુક્ત કુટુંબમાં રહી તેઓને મદદ કરે. પછી ગુલામી હોયજ ક્યાંથી ? જે કંઈ નહોય તો છેલ્લે સહાય કરનારો મહાત્માજીને ચરખે.

બીજું એ કે પુરુષની હાલત સાધારણ હોય, અને પોષવાના વધુ હોય, તો શિક્ષિતા સ્ત્રી તેને કોઈ પણ રીતે મદદ કરી શકે. અને એથી પુરુષની શીકર ચિન્તા કંઈક કમી થાય, શીકર ઓછી એટલે તંદુરસ્તીમાં થઈ એ સ્વાભાવિક છે.

હિંદુસમાજમાં જુના વિચારની માતાઓ પુત્રીઓને વધુ શિક્ષણ આપવામાં વિરોધ દર્શાવે છે. તેઓનું માનવું એવું છે કે સ્ત્રીને ક્યાં કસમ ખોસી કમાવા જવું છે ? સ્ત્રીઓને ફક્ત મુશોજ. આવા અજુબટતા વિચારથીજ આજે માતૃશ્રમિ રસાતળ જતા બેઠી છે, દેશનો ઉદય રવિ અસ્ત થામ્યો છે. સ્ત્રી ઉપરજ આખી ભારી પ્રજાનો ઉદય અવલંબન પામેલો છે. પુરુષનો મહાન પુરુષ કહી મોયો છે કે—

કહે નેપોલિયન દેશને કરવા આજ્ઞાદાન.

સરસ રીતનો એજ કે દો માતાને જ્ઞાન.

કર્મનું ઉત્પત્તિસ્થાન વિચાર છે, વિચારથી જ સત્કર્મો થઈ શકે સ્ત્રીના વિચાર છે, અને વિચારથીજ કુલકર્મો થઈ શકે છે.

સારા વિચારનો બધો આધાર શિક્ષણ પર છે. અજ્ઞાન સ્ત્રીઓના વિચાર હલકા હોય છે. તેઓ આખો દિવસ બદોષ, કજીઓ, કંકાસ, છાંયો, વિગેરેમાંજ વખત વ્યતીત કરે છે. સારા વિચારની સ્ત્રીઓ સારાં પુસ્તકો વાંચે છે, આ દર્શી ગૃહિણી થવા છાંયે છે, પોતાની શરતો જાળવી રહે છે, અને કમળ કુટુંબને ઉજવણ કરે

છે. પોતાનું હિત સામાં છે એના રસ્તા શોધે છે, સ્ત્રી સમાજની ઉન્નતિ ચાહે છે, અને એક બીજા સાથે સહાનુભૂતિથી વર્તે છે. સ્ત્રીના વિચારતંત્રોએ પર શુદ્ધરાજ્ય ચાહે છે, માટે તેઓએ હંમેશાં સારા વિચારોજ કરવા. શુભ વિચારની સ્ત્રી સંસારને સ્વર્ગ બનાવે છે.

પોતાનાં માતા પિતા બાળબાહુની પ્રીતિ તોડી, પરાયા કુટુંબ શ્વશુરકુટુંબ પ્રત્યે સાથે અંગત સ્નેહ ની દરજ્જા. બેઠવો, તેમની પ્રીતિ સંપાદન કરતી, કડવા

મીઠા જેણે સહેવાં, મરજી ન છતાં આપાનું પાલન કરવું, સ્વછંદે મહાદેલા મનને કાષ્ઠમાં રાખવું, સ્વતંત્રતા ગુમાવી પરતંત્રતાની બેડી જકડી જન્મમૃત્યુ પામવી એવી રીતે દરેક વાતમાં સંયમ ધરવો એ વાત કાંઈ સહેલ નથી. પરંતુ આર્થ રમણીએ તે સહેલથી સ્વીકારે છે, તેનું કારણ એજ કે આર્થ માતાઓ પુત્રોને ગળપૂથીમાંજ એ સુત્ર આપે છે, એને તેને વચનરૂપી વારિથી પોષે છે. સમય આવતાં મીઠાં શન એજ કે પુત્રી સાસરે જઈ સદાયરૂપથી માતાનું દુઃખ ઉજવળ કરે છે.

સાસુ સસરાના વચનો કદી ઉઘાપવા નહોં; તેમનાં મન દુભવવાં નહોં; કજ્જોકંકાસ કરવો નહોં; કંટાળો દર્શાવવો નહોં; મરજી વિરૂદ્ધ વર્તવું નહોં; તેમને દરેક રીતે સંતોષવાં, મર્યાદાથી વર્તવું, પૂર્વજોથી ચાલતા રીતરિવાજોને માન આપવું; કુળદેવી તથા ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધા રાખવી; સાસું સસરાની માંદગીમાં તથા વૃદ્ધાવસ્થામાં સેવા ચાકરી કાળજીપૂર્વક કરવાં; તેમનું માનભંગ ન થાય તેની દરકાર રાખવી. પોતાના માતાપિતા જેટલો તેમના પ્રત્યે સ્નેહ રાખવો; જ્યેષ્ઠ તથા ધિરને માતા સમાન ગણી તેમની વહુઓ સાથે સંપોને રહેવું; નણંદ પ્રત્યે ધર્મા રાખવી નહોં; કારણ એ બિચારી પરાધન છે. બાળુ-

જાંએને દરેક રીતે સંતોષવાં, 'કારણ' એ શ્રદ્ધાશુ દુષ્ટ ગણાય છે. આવી રીતે સ્ત્રીઓએ સ્વશુરપક્ષમાં વર્તવું. આવાં સદાયરૂપથી સાસુ સસરા સંતોષાય છે, અને તેઓ પુત્ર-વધુને ખરા મનથી આશીષ દે છે. વૃદ્ધોની આશીષ એ એક દેવી આશીષ છે, અને એ આશીષ દરેક સ્ત્રીઓએ મેળવવી કે જોથી સંસારસાગરમાં દુઃખ રૂપી બેખડને ન અથડાતાં એવું નાવ આનંદરૂપી કિનારે જાય.

હાલમાં પાશ્ચાત્ય કેળવણીનાં પૂરમાં તણાતી તથા સ્વતંત્રતાના સૂત્રને પોપતી સ્ત્રીઓ શ્વશુરપક્ષમાં વડીલોને માન આપતી નથી, તથા તેમની આજ્ઞામાં રહેવું પસંદ કરતી નથી. શુદ્ધકાર્ય તેમને બોળરૂપ લાગે છે. પોતાના પતિ સિવાય બીજાને તે પરાયા સમજે છે, આવા વર્તનથી તેઓને એક બીજા સાથે કુસંપ થાય છે, અને તેના પરિણામે સ્ત્રી અને પુરુષ કુટુંબીઓથી જુદા રહે છે. રોજના કંકાસથી કંટાળી, તથા આજુ જમાનાને માન આપી પુરુષ બિચારો કુટુંબીઓથી વિખુટા પડે છે; માતા પિતાની શીતળ છાયા ગુમાવે છે.

દહબહારની સ્વતંત્રતા સ્ત્રીઓને શસ્ત્રરૂપ છે. અને તેનો સદુપયોગ ન કરતાં સ્ત્રીજાતિ દુરપયોગજ કરશે. સ્ત્રી જીંદગી સુધી પુરેપુરી સ્વતંત્ર નથી, કૌમાર્યમાં માતા પિતાની, ગુલાવસ્થામાં પતિની, તથા વૃદ્ધાવસ્થામાં પુત્રની આજ્ઞામાં સ્ત્રીએ રહેવું, એજ સ્ત્રીને માટે ઉચિત છે. પરસ્પરનાં કુસંપથી આજે ભારતીયેા સંપોથી પ્રજાની ગુલામ બની રહી છે. પોતાની માતાને ગુલામીમાંથી મુક્ત કરવી એ સંતાનોની દરજ્જા છે. અને એ શરૂં ત્યારે અદા થશે, કે જ્યારે સ્ત્રીઓ એક બીજા સાથે સંપોને ચાલશે. " કહેવત છે કે-સંપ ત્યાં જાય. "

સપ્તપદી:-એટલે લગ્ન વખતે અગ્નિ સમક્ષ લેવાતી પ્રતિજ્ઞા. પુરુષ પ્રત્યે સ્ત્રીની એ પ્રતિજ્ઞાનો મૂળ ફરજ. બાવાર્ય એ કે, પુરુષના મુખદુઃખમાં સ્ત્રીએ અડધો ભાગ લેવો, આત્મકિત રહેવું, વશદાર રહેવું (પતિવ્રત પાળવું) સાસુ સસરાને માતા પિતા સમાન ગણી તેમની સેવા કરવી, કુટુંબીઓને દરેક રીતે સંતોષ આપવો, ગૃહકાર્ય કાળજી તથા ઉત્સાહથી કરવાં, ધસુર પક્ષમાં જે ધર્મ પળાતો હોય તેને શ્રદ્ધાથી સ્વીકારવો, આટલી પ્રતિજ્ઞા સ્ત્રી અગ્નિને સાક્ષી રાખી લે છે. આ લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનું સંપૂર્ણ રીતે સ્ત્રીએ પાલન કરવું. લગ્ન એટલે સ્ત્રીને સંસારસુખમાં પ્રવેશ કરવાનું પ્રથમ પગથિયું; અને તે સમયે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા જળવતી એ પહેલી ફરજ છે. એ સુકયાં તો ખીજું પગથિયું હાય ન આવતાં મુખરૂપ સંસારના મુરેચુરા થઈ જાય, તથા સ્ત્રી પુરુષની મુન્હેગાર ગણાય છે. તો પછી અગ્નિ-દેવને સાક્ષી રાખ્યાનું પ્રયોજન શું ?

પુરુષ એ સ્ત્રીની જીવનનોકાનો નાવિક; ખીજું કહિયે તો મિત્ર તથા સંસાર યાત્રાનો માર્ગ પ્રદર્શિત કરનાર ભોમિયો છે. પુરુષ જે રસ્તો પસંદ કરે તે માર્ગે સ્ત્રીએ જવું. એટલે કે તેના દરેક કાર્યમાં સંમત થવું. જે વિરોધ દર્શાવીએ તો જીવાંજ પડાય. પુરુષ જો જીવન-નોકાનું સુધાન ક્યજે રાખી શ્રીમંતાઈનાં સાગરમાં સંસારનોકા હાંકારે તો સ્ત્રીએ વિલાસવેશ, મોજ, શોખ, આનંદ ઉત્સવ વિગેરે ભોગવવા; પરંતુ દેવયોગે કદાચવાચોડાંના તોરાણમાં નાવ નિર્ધનતાની નહેરમાં ચાલ્યું જાય, તો સ્ત્રીએ પુરુષને તન, મન, ધન (અલંકાર) યી મદદ કરવી; પૂર્વ જોડેલો જ પ્રેમ રાખવો; તેને દુઃખમાં ન પીડતાં જુદાં જુદાં છંટાંતો આપી દિલાસો દેવો. મુખમાં તો દરેક સ્ત્રી ભાગ લે

પરંતુ દુઃખમાં જે ઉત્સાહથી ભાગ લે તે સંતી સ્ત્રી જાણતી.

સ્ત્રીને પુરુષ જાતિમાં પતિ જેવો ખીજો મિત્ર કોણ છે ? પિતા ભ્રાતા આગળ કેટલીક વાત કહેવા જેવી નથી હોતી, પણ પતિ આગળ બધી જ કહેવાય તેવી છે. એક મિત્રનું કહ્યું ખીજાએ માનવું, એક ખીજાની સારી શિખામણ એક ખીજાએ માનવી એ યોગ્ય છે. વિશેષે કરીને પતિને પોતાનો વડીલ મિત્ર જાણી, કુટુંબ અને ઘરનો ઉપરી જાણી; તેના ઉદ્વેગ ઉપર, ખુશિ પર અને તેની વર્તણૂક ઉપર સંસાર આધાર રાખે છે એમ જાણી અને પુરુષ વડે સર્વ છે, એમ સમજી સ્ત્રીએ વિવેકથી તેની આજ્ઞામાં રહેવું જોઈએ.

નિર્મળપણું અથવા તો પતિવ્રતાપંથ પાળવું એ સ્ત્રીનો મુખ્ય ધર્મ છે. જેની સાથે લગ્ન સંબંધ થયો એટલે કે જીવનસંબંધ બંધાયો તેની છત્તા પ્રમાણે વર્તવું. લગ્ન થયા પછી પુરુષ દુર્વ્યસની, કુહાંદી તથા રોગિષ્ઠ નીવડે તો પણ સ્ત્રીએ તેને પોતાનો પ્રભુ માની પ્રીતિ ઓછી કરતી નહોતી. સુનીતિ વિરૂદ્ધ વર્તવાથી બહુ રીતના તુકસાન થાય છે. તેમાંનું મોટું આ છે કે ધેર બગડે છે. સત્ય વડે પ્રીતિ રહે છે અને જ્યાં સુધી પ્રીતિની ગાંઠ હોય છે ત્યાં સુધી સંસાર મુખમય ચાલે છે ને તે તૂટી-એટલે કલેશ, કંકાસ, વૈરભાવ, યુરસો, ક્રોધ, જુઠાણું, વિગેરે દુર્ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા સ્ત્રી પુરુષ વચ્ચે કુસંપ થાય છે, અને નવો ઉગતો સંસાર આળપણમાં જ દહ થઈ મરણ પામે છે. કદાચ પુરુષ દોષવાળો નજરે આવે તો તેના દોષ ઉપર સ્ત્રીએ કંટાળો ન આણવો. તેણે સમજવું કે કોઈ માણસ સંપૂર્ણ શુભરૂપવાળું નથી. તથા નીતિના ને વિધાના દિલાસા વડે અને અને તેટલા ઉપાયો વડે ન ખમતી વાત વિશે મનનું સમાધાન રાખવું અને પુરુષને સુધારવાની કાશીય કરવી.

“ જેની પ્રતિબદ્ધતા છે નાર
તેનો સુખમય છે સંસાર ”

પુરુષ એ સ્ત્રીના હૃદયમંદિરનો દેવ છે અને તેની પૂજા, અર્ચન, આરાધના અને ઉપાસના કરી સમય સમયનાં દર્શન કરવાં ને ભાત ભાતનાં નૈવેદ્ય ધરાવી તેનો સ્ત્રીએ પ્રસાદ લેવો. પ્રભાતમાં તેનો ચરણસ્પર્શ કરવો. આવી રીતે પોતાના ઘરમાં પોતાનો દેવ છે તો પછી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીએ દેવમંદિર શું કામ જવું? વિધવા સ્ત્રીએ પોતાના મૃતપતિની આરાધના કરી વૈધવ્ય વ્રતનું પાલન કરી ઘરમાં જ પ્રભુ સ્મરણ કરવું. એના જેવી નીતિ સંસારમાં ખીંછ કાઢે નથી.

પુરુષ એ મૂલરાજ્યનો રાજા છે, અને સ્ત્રી એ અમાત્ય રૂપ મુલકાર્થ બધાય છે. જેમ રાજ્યમાં પ્રધાન સારો ન

હોય તો આખું રાજ્ય ઉધું વળે, તેમ મૂલકાર્થમાં સ્ત્રી કુશળ તથા બાહોશ ન હોય તો તે ઉધું વળે છે. સ્ત્રીએ મૂલકાર્થ વ્યવસ્થાપક તથા કરકસરથી કરવું, અને સંસાર બવહારમાં કુશળ રહેવું. મૂલનું કામકાજ ધણું ખર્ચ હાયે કરવું, કે જેથી તંદુરસ્તી સારી રહે. ઘંટી ને પાણી સ્ત્રીની અંગકસરત છે. કારણ કે તેઓથી કસરતશાળીમાં કસરત કરવા જઈ શકાતું નથી. હાલ શહેરી જીવનમાં એ કસરત બંધ છે, અને તેને અભાવેજ સ્ત્રીઓ દિવસે દિવસે દુર્બળ થતી જાય છે. સ્ત્રી દુર્બળ એટલે તેની પ્રજા પણ દુર્બળ હોય એ સિદ્ધ છે. માત્ર સ્ત્રીએ ધણીજ ઉઘોળી છે અને તેથી જ તેઓ સશક્ત છે, તેઓને તખીઓની જરૂર હોતી નથી. જ્યારે શહેરની સ્ત્રીઓ ઔષધાલયમાં કીસ્તાની માફક ઉભરાય છે. એજ બતલારી આપે છે કે જેમ પડી રહેલું લોખંડ કાટથી ખવાય છે તેમ નિઃશ્વભી માણસનું

શરીર પણ ખવાય છે એટલે કે તે અશક્ત બને છે.

અતિથિનું ભાવપૂર્વક આતિથ્ય કરવું એ હિંદુ સ્ત્રીઓનો પૂર્વેથી ઉતરી આવેલો વારસો છે. પ્રાચીન સમયમાં અતિથિની પૂજા કરી તેનું ચરણામૃત લઈ, સ્વાદિષ્ટ ભોજન જમાડી તેનું સ્વાગત કરવામાં આવતું હતું. હાલમાં તેમાંથી અડધે ભાગે યાવ છે. આંગણ મહિલાઓની માફક અતિથિઓને ભોજનશાળાનો આશ્રય લેવો પડતો નથી, એજ હિંદુ સ્ત્રીઓ માટે મગર થવાનું કારણ છે.

મૂલને સ્વચ્છ અને સુશોભિત રાખવું. ગંદકીથી જંતુઓની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તેથી તંદુરસ્તીને હાની પહોંચે છે. રાંધવાની આળસે વાસી, અન્ન વાપરવું નહીં; એથી છુદ્ધિને તથા શરીરને નુકસાન પહોંચે છે. ઉપજ પ્રમાણે ખર્ચ કરવું વધુ ખર્ચ કરીને પુરધને દેવાળીઓ બનાવવો નહીં પરંતુ કંઈક ધનસંચય કરવો.

બાળકોના ભવિષ્યનો આધાર તેમની માતા પર છે. તેઓને જેવા માતાની દ્રશ્ય સંસ્કાર પાડીએ તેવા પ્રત્યે દ્રશ્ય. પડે જેમ કુમળું ઝાંડ વાળીએ તેમ વળે તેવી

રીતે નાના બાળકને પહેલેથી જેવું શિક્ષણ આપીએ તેમ તે વર્તે છે. બાળકોને બચપણથી નિયમિત આહાર આપવો. કેટલીક માતાઓ એમ સમજે છે કે તેઓને વધુ ખોરાક આપવાથી, બચ્ચું વધારે તંદુરસ્ત થશે. પરંતુ શક્તિ ઉપરાંત ખોરાક પચી શકતો નથી, અને જીર્ણીવર લાગુ પડે છે. છોકરું દિવસે દિવસે શક્તિહીન અને હાય પગ દોરડી ને પેટ ગાગરડી જેવું થઈ જઈ બેડોળ દેખાય છે. તેઓને સારી માવજત અને દેશી ઔષધનું હંમેશા સેવન રાખવું. પરદેશી ખોરાક એટલે કે કોઈ બતલો : ડાઁ આપવો નહોતો,

પરંતુ કુદરતી દુઃખર ઉછરવું, એના જેવો વંદસ્તીતો ઉપાય બીજો કોઈ નથી.

પુત્ર અથવા તો પુત્રીને પાંચ વર્ષની નાની વયમાં નિશાળે મુકવામાં આવે છે. તેમાં મુખ્યત્વે કરીને પુત્રને તો પાંચ વર્ષમાંજ મુકવામાં આવે છે. કારણ તેને વિદ્યાભ્યાસ વધુ કરવાનો છે. પરંતુ નાની વયમાં નિશાળે મુકવાથી તેઓની શારીરિક શક્તિને નુકસાન પહોંચે છે. તેઓનું મગજ અશાંત હોય ! એટલે કે રમત ગમતમાં પ્રવૃત્ત હોય છે. એથી તેઓને નિશાળ બોળરૂપ લાગે છે. સાત વર્ષ પછી તેઓ નિશાળે જવાને લાયક થાય છે. પુત્રને નિશાળે મુક્યા પછી તેના અભ્યાસ કેમ ચાલે છે, ક્યા વિષયમાં તે કાચો છે, તથા તેને કેવા મિત્રોની સોજત છે એ બાબતમાં કાળજી રાખવી. ખરાબ છોકરાની સોજતથી નાની વયમાં બીડી પીતાં શીખે, પૈસાની ચોરી કરે, અસત્ય બોલે, તથા બીજાંસ બાપા બોલે છે. મોટીવયે પણ એની એ આદત કાયમ રહે અને બાપ-કમાઈ હોય તો તેના વડે મોજ શોખ કરે અને પૈસાને કુમાર્ગે વાપરી માતા પિતાની આજરને કલંકિત કરી આખરે કંગાળ દયા બોગવે છે. આનું કારણ માતા પિતા ગણાય છે, કારણ નાની વયમાં વધારે પડતાં લાડ લડાવે, તેને મોં તેવું કર્મ કરતાં ન અટકાવે, તેનાં ખરાબ વર્તન તરફ પ્રેમની અધારીને લીધે દુર્લક્ષ રાખે, પુત્રને શીખામણના બે શબ્દ કહેતાં બાઈનું દિલ દુખાય એમ ધારી તેની મરજીમાં આવે તેમ વર્તવા દે છે. અર્થાત્ બંધિયમાં તેઓ માતા પિતાની આજ્ઞામાં રહેતા નથી, અને તેઓની સામું બોલે છે. કેટલાક કુપુત્રો માતાપિતાની સામું હાથ ઉગામતાં ડરતા નથી. માતાપિતા શાણાં, ધર્મિષ્ઠ, સત્ય બોલનારાં, દરેક શુભસંપન્ન હોય, છતાં સંતાન ખરાબ નીકળે તેવું કારણ એજ કે તેઓને શિક્ષણ આપવામાંજ ખામી હોય છે.

છોકરાને જેમ અને તેમ સામું બોલતાં શીખવવું; વડીલો પ્રત્યે વિનયથી તથા માનાર્થ શબ્દથી બોલવાની આદત પાડવી; દરરોજ પ્રભુસ્મરણ કરાવવું કે જેથી તેઓ ધર્મને જાણી શકે. મહાન પુરુષોનાં જીવન ચરિત્ર સંગળાવવાં અને ભવિષ્યમાં તેઓના જેવા શ્રેષ્ઠપુરુષ થવું એવી છાપ બેસાડવી. પોતાના સ્વાર્થની ખાતર તેઓને નાની વયમાં ધંધા રોજગારે ન વળગાતાં ઉવિદાન બનાવવા. માતાએ સસારના દલાવા લેવાની ખાતર પુત્રનાં વિદ્યા-ર્થની સ્થિતિમાં લગ્ન કરવાં નહોં, પરંતુ સંપૂર્ણ વિદ્યાભ્યાસ કરી રહે તથા પોતાની સ્ત્રીનું પોપણ કરી શકે એવો થાય ત્યારેજ તેનાં લગ્ન કરવા. આણું ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવા થી શ્રેયઃદો માતા પિતાને વૃદ્ધાવસ્થામાં કારે છે, તથા પોતાના કુળને દીપાવે છે.

પુત્રીને નાનપણથી ઠાઠી, શાણી, વિનયી તથા આંતરિક બનાવવી. તેને નિશાળનું સંપૂર્ણ શિક્ષણ આપવું તથા ગૃહકાર્યમાં દરેક રીતે પ્રવીણ બનાવવી કે જેથી તેને સાસરામાં કાંઈ પણ કામ કદણ ન લાગે, તેને પોતાની મરજી પ્રમાણે દરેક વખતે વર્તવા દેવી નહોં. સારી સોજત તથા વાતાવરણમાં રાખવી કે તેને સં-ગતિદોષ ન લાગે. રસિક નવલકથાઓ વાંચવા દેવી નહોં, પરંતુ પ્રાચીન સતીઓના જીવન-ચરિત્રો તથા ધર્મનાં પુસ્તકો વંચાવવાં કે ભવિષ્યમાં સારી અમરથી તે નિતીને પથે ચાલે. કૌમારવ્રતનું બરોબર પાલન કરાવવું. બહુ લાડ કે મોજ શોખ પુત્રીને કરાવવાં નહી. કદાચ દેવવશાત્ તેને પતિ સારો ન મળે તો તે નિભાવે શકે એવું ધર્મજ્ઞાન આપવું. પુત્રી-ઉમરલાયક થાય એટલે માતાએ તેના દરેક વર્તન તરફ લક્ષ રાખવું તથા તેને બહુ બહાર એકલાં ફરવાની છૂટ આપવી નહોં. ધર્મથી વિરુદ્ધ છે એમ જાણી નાની વયમાં લગ્ન કરવા નહોં. એવા લાતડી રિવાજને ધર્મની છાપ આપી પોપવા એ બૂઝ

બરેલું છે. બાળલગ્નથી બાળમાતા અને બાળ-વિધવા થવાનો સંભવ રહે છે. પુત્રીને સોળ વર્ષ પછી લાયક પુરૂષ સાથે તેની સમતિ લક્ષ લગ્ન કરવાં.

ધનના લોભી માતાપિતાઓ કન્યાવિક્રય એટલે કે લોહીનો વેપાર કરે છે. પોતાની સુકોમળ તથા રંભા જેવી પુત્રીઓનો સ્વચ્છતા જતા અતિશય વૃદ્ધ પુરૂષ સાથે પરણાવે છે. તેની સંસારમુખની આશાવેલડીને મૂળથી જ ઉખેડી નાંખે છે, અને તેને કન્યાદાનમાં વૈધવ્ય રૂપી ધન આપે છે. આનો અર્થ એજ કે માતાપિતા પોતાની પુત્રીઓને જાણીજોઈને અનિતિને પથે દોરે છે. કહેવત છે કે દીકરી અને ગાય દોરે ત્યાં જાય. તે પ્રમાણે લગ્ન વખતે સમાજના બંધનોને માન આપી વાંક કાઢી શકતી નથી. પરંતુ પાછળથી કેટલા નિસાસા નાંખતી હશે, તથા લાખો શાપ દેતી હશે! પુત્રી તથા ગરીબોની હાથ કંદી નહી લેતી. ધાતકી માતાપિતા આવાં નીચ કૃત્યથી પોતાથી શરજ ચુકે છે. શરજ ન ચુકવી એ તેઓનો ધર્મ છે.

મનુષ્ય માત્ર સમાજનો ઝગલો છે. સ્ત્રી સુદાં. મનુ ભગવાનનો સમાજસેવા, દેવ-જમાનો બદલાય સ્ત્રી-સેવા, રિદ્ધસેવા સ્વતંત્રતાનો યુગ ખેલે છે. સમાજક્ષેત્રમાં પુરોષોને હદ ઉપરાંતના કાર્યો કરવાના હોય છે. એ કાર્યભારમાં સ્ત્રીઓનો સાથ ખાસ જરૂરી છે. જે અનિષ્ટ રૂઢિઓ પુરૂષો કાઢવા મળે છે તે સ્ત્રીઓની સંહાય વિના નહીં નીકળી શકે. દાખલા તરીકે-વિધવા પુનર્લગ્ન, બાળલગ્નો, સંભતિ વયનો નિર્જન્ય, વધારે પડતી પેટાઝાતિનો ઉચ્છેદ, મરણ પરણના વધતા જતા ખર્ચો, રોવા કુટવાના અને ફટાણા ગાવાના જંગલી રિવાજો-આ અને આવા બધા પ્રશ્નોનો નિકાલ એકલા પુરૂષોથી સંતોષકારક નહિજ થઈ શકે. આ નવા જમાનામાં ધરની બહાર નીકળી

સુશિક્ષિત સ્ત્રીઓને આવાં કાર્યો હાથમાં લેવાની ખાસ જરૂર છે. આવા કાર્યોમાં એકલાં પુરૂષના અવાજનો બોજ નહિ પડે, અને સ્ત્રીસુધારણાના પ્રશ્નોમાં તો પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓજ આગળ પડતો ભાગ લે એ ઇચ્છવા જેવું છે. સંધવા સ્ત્રીઓ તો પુરૂષોને સાથ આપે અને એમના અવાજમાં પોતાનો અવાજ ભેળવે તોય બસ છે. પણ વિધવા સ્ત્રીઓને તો ધરજંગલ આછી હોય એટલે વધારે ઉમંગથી ભાગ લઈ શકે છે. વિધવા સ્ત્રીઓના દુઃખો દૂર કરવામાં પોતે જાતે જખરો ભાગ ધારે તો ભજની શકે છે. ઉપરાંત સ્ત્રીઓના હકો સંબંધી તેઓ વધારે જોરથી માંગણી કરી શકે છે. સમાજોપયોગી કાર્યો જેવાં કે દાવણુ-કાર્ય, ધાત્રીકાર્ય, બાળ ઉછેર વગેરેનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ કરી પોતાની સેવા અર્પી શકે છે. ઉપરાંત તેઓ માટે આવશ્યક છે કે દેશની ભાવી પ્રજાના-બાળકોના-નાયક બનવું અને તે શિક્ષકોના ધંધા પ્રેમથી સ્વીકારીને રિધવાઓ જે બધી શિક્ષણકાર્યમાં હોંસપૂર્વક જોડાય તો કેળવણી ક્ષેત્રમાં જે બધું અને ત્રાસ વ્યાપી રહ્યા છે તે દૂર થાય અને બાળક બાળકોને સ્વાતંત્ર્યયુક્ત શિક્ષણ મળે સ્ત્રીઓમાં જે રોહની લાગણીઓ છે એને શિક્ષણકાર્ય જેવો અનુકૂળ માર્ગ બીજો નજ મળે.

સ્ત્રીઓના ગૃહકાર્યમાં જ એની સમાજ અને દેશ પ્રત્યેની સેવા સમાઈ જાય છે; પરંતુ યુગધર્મ જોઈને દેશને હાલને અવસરે જે વસ્તુની જરૂર હોય એવી વસ્તુઓ મેળવવા પ્રયત્ન કરવો એ સ્ત્રીની પણ શરજ છે. જમાને જમાને યુગધર્મ બદલાય છે. આજે હિંદને સ્વતંત્રતા જોઈએ છે, એ માટે ખાદી જોઈએ છે, અને એ માટે રેડીઓ જોઈએ છે તો તે વસ્તુપુરી પાડવા સ્ત્રીઓએ જ બહાર આવવું જોઈએ જે જમાનામાં દેશ

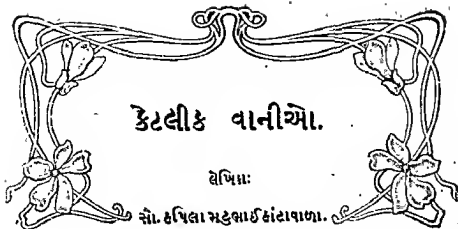
હથિવારથી રક્ષણ મેળવે તે જમાનામાં તેવી સ્ત્રીઓએ દેશની માગણી નજીક શું શું નહોતું કર્યું ? સૌ કોઈએ પોતાની દેશ પ્રત્યેની શ્રદ્ધા અદા કરી હતી. આજે તો દેશની બિલા નજીક છે; છતાં સ્ત્રીઓ કાયર બને એ દેશ આખાને શરમાવા જેવું છે. દેશ છોડે છે કે સ્ત્રીઓ જાગે, કેળવાય, પુતળીઓ મરીને, સાદાઈમાં રાગે, અને દેશનો ખંસાઈ જતો પૈસો દેશમાં જ રહે એવું કરે. સ્ત્રીઓ આટલી જ દુર જ સમજે એટલે ઉગતી પ્રજાને એ સમજાવવાનું રહેતું જ નથી તે સ્ત્રીની આધીનજ સ્થિતિ છે.

સુશીલ અને સુશિક્ષિત સ્ત્રીનો સંસાર સુધર હોય છે અને એ સંસારના રક્ષક સમાજને તથા દેશને બહુ હિતકારક નીવડે છે. સ્ત્રીનું કાર્ય બહુ કરીને પ્રત્યક્ષ હોતું નથી, પરંતુ હોય છે. જાન અપવાદ સિવાય સ્ત્રીઓએ મહાઅન્યાયો રચ્યા નથી કે મહાપ્રત્યક્ષ નથી એ વાત ખરી પણ સ્ત્રીઓએ ઉપજાવેલાં તથા કેળવેલાં પુરુષોનો વડે જ મહાઅન્યાયો રચાયા છે, મહા યુદ્ધો જીતાયાં છે, મહાન શોષો કરાઈ છે તેમજ બારે

સદાસો ખેડામાં છે. સ્ત્રીઓ યોગ્ય કેળવણી પામે એ સમાન દેશને કે સમાજને ખીજે ક્યો લાભ હોઈ શકે ? બાળકો સમાજના ખીજ છે. એ ખીજ ઉપર યોગ્ય સંસ્કાર યોગ્ય માતાને હાથે પડતાં, તે ખીજના વૃદ્ધ ભવિષ્યમાં નરનારીઓ-સુંદર કુલ આપતાં થાય આથી દેશને કે સમાજને મોટો લાભ નથી. આ પ્રમાણે બુદ્ધિશાળી અને ચારિત્ર્યશીલ બાળકો સમાજને અર્પી જનસમાજ ને દેશનું પરમ હિત સ્ત્રીઓજ યથાર્થ રીતે સાધી શકે છે. દેશની ઉન્નતિ ચારિત્ર ઉપર, ચારિત્ર મૃદસંસ્કાર ઉપર, અને મૃદ સંસ્કાર યોગ્યતા ઉપર જ અવલંબીને રહે છે. શરીર અને સ્વભાવે સ્ત્રીને પરમેશ્વરે એવી ધડી છે કે કઠિન અને વિકટ કાર્યોમાં તે આગળ પડતો ભાગ કદાચ ન લઈ શકે પણ ધર્મપ્રવર્તન, રાજ્યરચના, સાહિત્ય વિકાસ, પૌરાણિક શોધખોળ, અસાધ્ય પ્રવાસ વિગેરે સાદસો ખેડનાર મહાપુરુષો સ્ત્રીઓજ ઉપજાવી, કેળવી તે દેશને અર્પણ કરી, સમાજસેવા, દેશસેવા અને સાથે સાથે વિશ્વસેવા, પણ સુંદરીએ સાધી છે એ નિઃસંશય છે.

જે વિષય ઉપર બાપણ કતો બાપણ કરવાના હતા તે ઉપર પ્રમુખે જ લંબાણ પૂરું ક વિવેચન કર્યું; બાપણ કતાને હવે કંઈ બોલવાનું રહ્યું હતું નહિ, તેથી ઉભા થઈ તેમણે કહ્યું, “આપણા વિદ્વાન પ્રમુખ સાહેબે આજના વિષય ઉપર બહુ જ કહી નાંખી, મારા ઉપરનો બોલો દર ક્યો છે તેથી તેમના ઉપકારની દરખાસ્ત મૂકું છું; ને તમે સર્વે બાઈઓ મને ટેકા આપશો એવી આશા છે.”

પાતળ ભાણ.

૧ શેર અળવીના પાનાં કાંડલા સાથે.

નવટાંક લોચર્સીજના ધીઆં

જરાક આદુ

૧૨ લીલાં મરચાંની કાતળી

મીઠું ભેષએ તેટલું

રાધ ચોડી

હીંગ જરાક

હળદર જરાક

મુકાં મરચાં ૧ ચમચી

૪ પૈસાભાર ગાળેલું આમલીનું પાણી.

૬ પૈસાભાર ગોળ

અઠધું નાળીએર ખમણેલું

તેલ જરાક, વધારમાં મુકવા માટે

પાતળ ભાણ, અળવીનાં પાનાંની,

મેથીની અથવા સાલડની પચુ થાય છે.

અળવીનાં પાનાંને સારાં ધોવાં ને પછી

એને છરીથી અથવા ચપ્પુથી સમારવાં.

તપેલીમાં પાણી મુકીને બાફવાં. ભાણ

બફાય ત્યારે એમાંનું પાણી કાઢી નાંખવું.

જરાક તેલ, જરાક હીંગ ને જરાક રાધ

મુકીને વધારી દેવું ને ૧ શેર પાણી

વધારેલી ભાણમાં નાખવું. જરૂર પડે તો

વધારે રેડવું. ચણાનો લોટ પાણીમાં
ઓગાળી તે નાંખવો, લોટ ચડી રહે
ત્યારે ગોળ ને આમલી નાંખી દેવા ને
સારી લચકા જેવી થાય ત્યારે ખાવાના
કામમાં લેવી. પાતળ એટલે પાતળી-
દહડી.

ધાળી પીટ.

૦૧ શેર બાજરીનો લોટ

૦૧ શેર ઘઉંનો લોટ તેલે મોઢીને

૦૧ શેર ચોખાનો લોટ

૦૧ શેર ચણાનો લોટ

૦૧ શેર મઠનો લોટ

૧ જુડી કાચમીર બારીક સમારીને

પાંચ લીલાં મરચાંની કાતળી

૦૧ શેર ડુંગરીની કાતળી

૨ પૈસાભાર લસણની કાતળી

આદુ, જરાક

હળદર જરાક

મીઠું ભેષએ તેટલું

મુકાં મરચાં ૨ ચમચી

હીંગ જરાક

તેલ થોડુંક થાળીએ અથવા તપેલીને ચોપડવા.

પાંચ ભતના લોટ લેગા કરીને લોટ બાંધવો. કરતાં અગાઉ એક કલાક ઉપર બાંધવો ને ઉપર લખેલો મસાલો તે લોટમાં નાખી દેવો.

એક થાળીમાં લોટ થેપવો પાંચ કાણું કરી તેલ થોડું મુકી ચુલા ઉપર થાળી ઉપર થાળી ઢાકવી ને તાપ નીચે ઉપર થોડો રાખવો જો વાગારે હોય તો તપેલીમાં પાંચ કાણા કરીને મુકવો ને ઉપર નીચે ફેલસા નાંખવા. તૈયાર થાય ત્યારે વાસ આવશે.

આ વાની દક્ષિણી ભાઈઓને પ્રિય છે, આપણા હાંઠવા અગર હંગેલાને જરાક મળતી આવે છે.

ચોખાનાં ઢોઢળાં.

૧ શેર ચોખા

૦૧ શેર દહિં મોણું

હળદર જરાક

મીઠું જોઈએ તેટલું

લીલા મરચાં પિસેલાં

જરાક આદુ

અડધાભાર પાપડીઓ ખારો

૧ ભુડી કૈથમીર અથવા પપૈઆની છીણ હીંગ જરાક

ચોખાના ઢોઢળાં કરવાં હોય ત્યારે ચોખાને પાણીમાં ઘોઈ કપડાં ઉપર મુકવી દળવા. એક કલાક પહેલાં લોટ પાણીમાં બાંધવો ને મસાલો નાંખી દેવો. દહીં જો ખાડું લાગે તો જરાક પાણી નાંખીને લોટ લચકા જેવો બાંધવો. ઢોઢળાં કરતા પહેલાં એક તપેલામાં પાણી મુકવું ને થાળણી નીચે એક આંગળ પાણી સખવું વધારે હોય તો પાણી થાળીમાં પેસે ને ઢોઢળાં પાણીપોચાં લાગે.

ઢોઢળાં કરતા પહેલાં થાળીને ઘી અથવા તેલ ચોપડવું ને ખીરું થાળીમાં નાખીને જરાક હલાવવું. કૈથમીર જરાક બારીક સમારીને ઉપર નાંખવી અગર પપૈઆની છીણ ભભરાવવી. ઢોઢળાં ચઢે એટલે ઉતારવાં.

આ ઢોઢળાં માંદા માણસને ખાવામાં ને પચવામાં હલકાં હોય છે. તે ભાવવામાં ઠીક લાગે છે. જોને રાધ, હીંગ, ને, તેલ અગર ઘી મૂકી વધારી શકાય.

સ્વર્ગવાસી પ્રોફેસર ગજજરે આ ઢોઢળાંની રીત પોતાને માટે શોધી કાઢી હતી ને મારા સસુનાને બતાવી હતી.

દાણુભંગુર જીવન.

લેખિકા: સૌ. બદ્રિકા કુલીન મહેતા.

(તોટક)

મૃદુ એક ઠળી કુસુમતણી,
કરતી કંઈ ગેલ અનિત સહી,
નિરોધ સુકોમળ એ મધુરી,
વળી ડોલતી'તી અતી હર્ષમહી. ૧

કુર મૃત્યુ તણો નહિ ખ્યાલ ઉરે,
સુખમાં સહુ દિન વ્યતીત કરે,
કદી લાડીલી નાચી ઉમંગ ધરી,
રીઝવે સુમનો મીઠું હાસ્ય કરી. ૨

નહિ ખ્યાલ ખરે ઉરમાંજ ધરે,
મીઠાં મધુરાંજ સુહાસ્ય કરે,
નિજ ભાગ્યતણું નહિ જ્ઞાન ખરે,
હરખી હરખીજ ઉમંગ લહે. ૩

મદમાં મદમાં ન પુલા તું જરા,
તુજ જીવન નાહિ અનંત કલા,
કુમળી ઠળી તું મૃદુ પુષ્પતણી,
નિજ હાળી પર તું રહે લટકી. ૪

પણ એક દિને જગમાળી તને,
કદી હસ્તથી જો સુંટશેજ અરે !
તુજ જીવનસૂત્ર તહીં તુટશે,
રસીલું તુજ જીવન નષ્ટ થશે. ૫

જન સૃષ્ટિ પરે નિત કાળ તણું,
કુર ચક્ર ફરી જીવ જો હણતું,
અદૃહાસ્ય કરી ચમરાજ ખરે,
મનુ જીવનના મહને જ હરે. ૬

Hobby-હોબી અથવા ંહાલા વિષય પ્રત્યે પ્રીતિ

લખિયા: સો. મધુરિકા હરસુખલાલ દિવાન.

કોળના ઉપયોગ અને મૂલ્ય ઉપર આપણે કેટલો યોગ્ય વિચાર કરીએ છીએ ?

દરેક મનુષ્ય “ વિચાર કરવો જોઈએ ” એમ જોડેથી જોશે છે ખરા પણ યોગ્ય કરે છે અને વળી તેથી પણ યોગ્ય તેનો સદુપયોગ કરે છે. વખત કીમતી છે, છુંદગી કુંડી છે, તેથી એક પણ પણ ગુમાવવી નહિ જોઈએ. ગુમાવેલું ધન ઉલ્લેખ કરી પાછું મેળવી શકાય છે, જુલાયલી રિંદા અબ્યાસથી પાછી મેળવી શકાય છે, ગુમાવેલી આરોગ્યતા તથા તંદુરસ્તી મિતાહાર તથા યોગ્યતાથી પાછી મેળવાય છે પણ ગુમાવેલો વખત સદાને માટે ગયો છે, અને તે પાછો મેળવી શકાતો નથી. વખત આવી અમૂલ્ય વસ્તુ હોવાથી તે વધુ જાણ્ય નહિ અને તેનો સદુપયોગ થાય તેટલા સાર પ્રત્યેક સ્ત્રી પુરૂષે હોબી અર્થાત કોઈ ંહાલા વિષય પ્રત્યે પ્રીતિ સદા અબ્યાસપૂર્વક કોળવી તેની સ્વાભાવિક રેવ પાડવી જોઈએ. વળી મનુષ્ય જીવનમાં દરેકે દરેકને નવરાસનાં વખતમાં હોબી એટલે ંહાલા વિષયની જરૂર છે. કોઈ પણ ંહાલા વિષયને અભાવે આજકાલ અસંખ્ય મનુષ્યોને પોતાનો નવરાસનો કાળ કેવી રીતે નિર્ગમન કરવો તે સૂઝતું નથી અને પરિણામે એવા મનુષ્યો પોતાના જોવાળ જીવનમાં સાથે વ્યર્થવાદ, ટાણલાં, કુચલી વિગેરે કરી પોતાના જીવનના અમૂલ્ય વખતનો વ્યય કરી પોતાને તેમજ અન્યને અધોગતિએ પહોંચાડે છે. વળી એવી કુચલી વખતો વખત માંહોમાંહે કળ્યા, કંકાસ તથા વિખવાદને જન્મ આપે છે, એટલુંજ નહિ પણ યોગ્ય વખત ઉપર ંહાલા થઈ જોસનારા અતિ એક બીજાના હુમેશના વેરી તથા શત્રુઓ. થતા

એવામાં આવે છે. આવા રીતે વધુ વખત ગાળી આનંદ અનુભવનારા સ્ત્રીપુરૂષો ધરમાં વસતા નાની વયના બાળકો ઉપર કુસંસ્કાર પાડે છે. તથા તેમના બાવી ઉત્તમ જીવનને દૂષિત કરે છે. અને પોતાને, અન્યને તેમજ પોતાના કુટુંબને પ્રત્યે રીતે અતિશય હાનિ પહોંચાડે છે. તથા પોતે અને તેમનું કુટુંબ, એ સમાજ તથા દેશનું અંગ હોવાથી પરાક્ષ રીતે સમાજ તથા દેશની ઉન્નતિને બારે ધોડો પહોંચાડે છે.

મુખ્યત્વે કચીને પુરુષવર્ગ વાણિજ્ય, નોકરી વિગેરે ધંધામાં રોકાયેલો રહેવાથી તેમના જીવનમાં હોબી અર્થાત ંહાલા વિષયની મહત્વતા જોણી છે. પણ સ્ત્રીવર્ગ જન્મની પ્રવૃત્તિ સામાન્ય રીતે ગૃહકાર્યમાં સમાયલી છે તેઓ પરત્વે આ વિષયને જોડેલો મહત્વનો ગણીએ તેટલો જોઈએ છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વ્યર્થવાદ, કુચલી વિગેરેથી દૂર રહેવા તથા તેથી પોતાને, અન્યને, પોતાના કુટુંબને, સમાજને તથા દેશને થતા નુકશાનકારક પરિણામો અટકાવવા માટે પ્રત્યેક સ્ત્રીને કોઈપણ ઉપયોગી આનંદકારી હોબી એટલે વહાલી વસ્તુનો પ્રેમ અગર શોખ હોવો જોઈએ. ભરત, શુચી, સીવણકામ. સાહિત્ય વાંચન. સંગીતકળા, ડોઈંગ, કાઉન્સેલિંગ, સેપ લખવા અગર કોઈ વાંચે અને પોતે સાંભળે તથા હુન્નરકળા અને એવા એવા મિનિમિલ વિષયોમાથા પોતાને રૂચિર તથા અનુકુળ કોઈ પણ વિષયનો સ્વાભાવિક શોખ પાડવો જોઈએ. આવા પ્રકારના શોખથી કાળ વ્યર્થ વ્યતિત થતો અટકશે, પોતાની તથા સાથે કૌટુંબિક તથા સામાજિક ઉચ્ચતિ થશે તથા સહવાસમાં આવનારા પ્રત્યેકનું જીવન આનંદમય થશે.

હોળી પરતે એવો અનર્થ થવો નહિ જોઇએ કે મનુષ્યોએ પરસ્પરની સંગત છોડી તેમાં સર્વદા મર્યાદા મરેણું જોઇએ અને એકાંત જીવન ગાળવું જોઇએ. માત્ર એટલુંજ આવશ્યક છે કે નવરાજના કાળમાં સૌ સૌએ ભેગાં મળી સાથે પોતપોતાના અનુકૂળ કાંઈ પણ બ્હાણા ઉપયોગી વિષયમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઇએ. એવી પ્રવૃત્તિ સાથે વાર્તાવિનોદ અથવા ધાર્મિક, નૈતિક, એવા બીજાં કાંઈ પણ વિષય ઉપર વાર્તાલાપનો ઉમેરો થાય તો એ પ્રવૃત્તિ ઉલટી વધારે આનંદદાયક નીવડે.

આવી પ્રવૃત્તિ વિનાના મનુષ્યો નિર્અર્થક તકાકા મારવામાં, આગસમાં, નિંદ્રામાં પોતાનો અમૂલ્ય વખત બગાડે છે તથા ઉલ્લોગી લોકોને નકામી મુશ્કાકાનો આપી તેઓની પાસે વખત રૂપી ખારે કીમતી કર કઢાવે છે અને તેમને નુકસાન કરે છે. આથી ઉલટું કાંઈ પણ બ્હાણા ઉપયોગી વિષયમાંજ પ્રવૃત્ત રહેનારા મનુષ્યો પોતાનું જીવન ક્રિજનવળ કરે છે તથા અન્યના કામધંધામાં અંતરાય રૂપ થતા નથી, પણ પોતે આદર્શરૂપ બની અન્યને પોતાના જેવા ઉદ્યમી થવા ઉત્તેજિત કરી તેમના નિરસ જીવનને રસમય બનાવે છે.

સ્ત્રીનું શૃદ્ધકાર્યજન જેમ જેમ અવસ્થા થતી જાય છે તેમ તેમ સંકુચિત બનતું જાય છે. પોતાના પુત્ર પુત્રાદી લાયક ઉમ્મરનાં થતાં લગ્નથી અથવા નોકરી ધંધા ચકી તેનાથી છુટા પડે છે અને તેમના પરત્વેની સ્ત્રીની ફરજો ઓછી થાય છે. શૃદ્ધકૃત્ય ઓછું થવાથી શૃદ્ધકાર્ય ઓછું થાય છે. એવે સમયે પોતે કાંઈ વિનોદવસ્તુ પ્રત્યે પ્રિતિ અથવા ટેવ નહિ પાડેલી હોય તો તેને કાંઈ કાર્યપ્રવૃત્તિ હોતી નથી અને તેનો વખત પરિણામે નિંદ્રા, આગસ, વિગેરેમાં વ્યતિત થાય છે. આવે સમયે જુદાવસ્થામાં કાંઈ વિનોદવસ્તુનો પ્રેમ પ્રાપ્ત કરેલો હોય તો તે પોતાનો વખત આનંદમાં નિર્ગમન કરી ઉત્સાહી જીવન ગાળે છે. પોતાની બ્હાણી વસ્તુ કાંઈ પણ કળા

કુન્નરમાંની હોય તો તે વડે ધણી ગરીબ સ્ત્રીઓ આનંદમય તથા ઉદ્યમી જીવન ગાળી પોતાની આર્થિક સ્થિતિ પણ સુધારી શકે. આવી વસ્તુ જીવનનું એક સંપૂર્ણ બખતર હોઇ આશ્ચર્યકિત તથા નિર્ધન સ્ત્રી તે વડે પોતાની આજીવિકા સ્થેલાઈથી મેળવી શકે તથા ધનસંચય પણ કરી શકે. પૈસે ટકે સુખી હોય એવી સ્ત્રીઓ સાહિત્યની દિશામાં અથવા કાંઈ પણ ઉપયોગી દિશામાં વખત ગાળી પોતાનું જીવન ઉત્સાહી તથા આનંદમય બનાવી શકે.

આવા પ્રકારની અમર્યાદ પ્રવૃત્તિથી અતિ આવશ્યક શૃદ્ધકાર્યને કેટલીક વખત આડચણ થવાનો સંભવ છે, પણ કેળવણી પામેલી સ્ત્રીઓ એવી પ્રવૃત્તિથી શૃદ્ધકાર્યમાં અક્ષેપ પડવા દેશે નહિ. અને આવશ્યક શૃદ્ધકાર્ય પુરાં કરી તેનો અગિકાર કરશે તથા તેને નિયમસર મર્યાદામાં રાખી તેનો લાભ લેશે. અબજ સ્ત્રીઓ અમુક પ્રવૃત્તિ પાછળ જોઇએ તે કરતાં વિશેષ વખત ગાળી શૃદ્ધકાર્યમાં કાંઈ કાંઈ વખત આડચણ કરે એ માન્ય રાખીએ તેમ છતાં જુદા કાળ વ્યતિત કરવાથી જેટલું અને જેવું નુકસાન તથા હાનિ નિઃસંશય તેઓ કરશે, તેવું અને તેટલું નુકસાન ઉપર જીણાવેલી પ્રવૃત્તિઓથી ખીલકુલ યશો નહિ, એટલુંજ નહિ પણ એથી ઉલટું વાસ્તવિક રીતે નુકસાનને બદલે અવશ્ય ફાયદોજ થશે. આથી દરેક મનુષ્યે વિશેષ કરીને દરેક સ્ત્રીએ અમુક હોળી અથવા બ્હાણી વસ્તુનો શોખ અર્થાત પ્રેમ રાખવો તથા દિન પ્રતિદિન વધારવો જોઇએ અને જેમને એવો પ્રેમ નહિ હોય તેઓએ તેથી મળતા સુખનો તથા આનંદનો વિચાર કરી સર્વદા ઉપર જીણાવેલા પ્રવૃત્તિમાર્ગ તરફ વળવા બંન કરવો જોઇએ, જેથી વખત જતાં તેમને અવશ્ય એવી વસ્તુ પ્રત્યે સ્વાભાવિક રીતે પ્રેમ પ્રાપ્ત થશે, અને તેમનું જીવન રસમય તથા સુખદાયક બનશે.

આપણું હાલરડાં.

લેખિકા: બ્લેન 'કુચ્છમ'.

આપણું બાલકોને ઉત્તમ રીતે કેળવવામાં હાલરડાં ધણે જ મદદતો ભાગ ભજવે છે. હાલરડાંથી કુમળા મગજનાં બાલકો ઉપર છૂપી પણ ધણી જ અદભૂત અસર થાય છે. પરંતુ તે આખત પર આપણું સક્ષ ન હોવાથી આપણને તેનો ભાગ્યેજ ખ્યાલ આવે છે. આથી વસ્તુસ્થિતિ બને છે એમ કે હાલરડાંનું ઉત્તમપણું વિસરાઈ જઈ તેના તરફ પૂર્ણ યોદ્ધાની બતાવાય છે.

હવે જો આપણે આપણું હાલરડાંની પ્રચલિત રીતે પર ધ્યાનપૂર્વક વિચાર કરીએ તો તે આપણને નમાસાંજ લાગે છે. તે બધાં લગભગ આચાંજ હોય છે, - “કાકી આની ધૂતારી ને બાઈનાં આંગળાં ટાપી લીધાં ઉતારી.”

ત્યારે આવાં હાલરડાં ગાવાની પદ્ધતિ ક્યારે બદલાય? હાલરડાં એ શું ચીજ છે એનું પૂર્ણ બાન થાય ત્યારે જ.

હાલરડાં બાલકોને વીર, રસમ અને ઉચ્ચ ભાવનાયુક્ત બનાવે છે. હાલરડાં એ બાલકોનું સંગીત છે.

બાલક હાલરડાં સુણતાં નિંદ્રાધીન થાય છે, એટલુંજ નહિ પણ તેના બાલ-મગજ પર તેના ભાવો રમી રહે છે.

પરંતુ હાલરડાં ગાવાની આપણી પ્રચલિત રીતે આપણને આપણાં વહાલસોવાં બાલકોનાં રક્ષકને બદલે તેમની માનસિક સદ્વિકાસનાં બંધક બનાવે છે. આપણે તેમને ઉંઘી કેળવણી આપીએ છે. તેમના કુમળા મગજમાં ધર્મ અને ભાવના રહિત કચરો ભરીએ છીએ.

સતી મદાલસાએ પોતાના પુત્રોને હાલરડાં મારફત જ બલિદાન આપ્યું હતું. અહા! શા સુંદર તે હાલરડાંના ભાવ! એક જ લીટી જુઓ,-

“સૂર્ય અને ચંદ્ર તહાં રમકડાં બન્યાં,
પરમ બલ રૂપ તહાં સન્નિવેદાનંડ કંઠા”
વળી એક કવિએ માતાઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે કે,-

“તુજ પારણાની દોરીમાં
સામર્થ્ય રહ્યું છે અવનવું,

તુજ ગાગને હીમેળખાં

અદ્ભૂત રીતે છુપાઈ રહ્યું.

એ દોરી દ્વારા બાળને

તું જાનઅમૃત પાવ છે,

હાં; પીવડાવી ઝેર તેને

તુંજ મારી ખાય છે.

તું ધન્ય થાજે અવની માંહે

માતૃપદ અવિચળ કરી.

આ ઉપરથી સ્કમજીરો કે હાલરડાં ગાવાની પદ્ધતિ બદલાવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. હાલરડાં એ બાલકો રૂપી સુકુમાર છોડને વધુ ને વધુ ખીલવા તથા મિથ રંગ આપણું કરવાને સૌચિતાનું પાણી છે. જેવું પાણી સૌચીએ તેરીજ રંગોમાં મિઠાશ આવે છે. હવે વિચારો કે જ્યારે આપણે એક નજીવો છોડ મારે મીઠું પાણી સૌચીએ છીએ, તો શું આપણી ફરજ નથી કે આપણે આપણા સંતાનરૂપી છોડવાની જીવન ક્યારીઓમાં ધર્મ અને જાવનાયુક્ત હાલરડાંને મિથ જીવન રસ રીતે તેમને આપણી માતૃભૂમિના સંસ્કાર-રિશ્તવાન નાગરિકો બનાવવા બેઠાં છીએ જ નહીં.

નૅંધ.

શ્રી-નતિના સર્વ અધિકારોમાં માતૃત્વનો અધિકાર સર્વથી શ્રેષ્ઠ હિંચ માતૃત્વ. ગણાય છે. આ માસિકના સંચાલકોએ એ અધિકાર માટેની લાયકાત ફેળવવાનો ઉદ્દેશ પોતાની દૈનિક સંમિષ રાજ્યાત્મકી જ દરેક બેરો રાખ્યો છે. ગુજરાતની ગુલુશુદ્ધરીઓ અન્ય અધિકારો-યુરપની ઓઓની જેમ રાજકીય અધિકારો-ફેળવવાની લાલસા રાખે તે ખેલાં આ હિંચ અધિકાર ફેળવવાની લાયકાત તેમજ ફેળવવી જોઈએ. કુદરતે એ લક્ષ તેમને આપ્યો છે અને એ લક્ષ તેઓ સર્વથી ખેલેલા પ્રાપ્ત કરે એમ કુદરત પણ ઇચ્છે છે. એ લક્ષની લાયકાતમાં તેમના રાશીરિક મુખ સ ઘે કુદૃબનું મુખ અને દેશોદ્ધાર અનિવાર્ય રીતે સંકળાયેલ છે. આ કારણેજ “ગુલુશુદ્ધરી” ના સંચાલકોએ “બાળ-ઉછેર” ના ત્રિપથને પોતાનો ફરી લઈ અનેક વિધિ વાંચન પોતાના વાચકો સમક્ષ મૂક્યું છે. એવું પૂર્ણપરવું પ્રથમ ચિત્ર પણ એજ ઉદ્દેશ રજુ કર્યું હતું અને “જે કર મુલાવે પારણ” તે જગત્ પર સારાન કરે ” એ ભાવનાને મૂર્તિમંત કર્યું હતું આ અંકમાં પણ એજ ઉદ્દેશ્યો-એ હિંચ અધિકારની લાયકાત ફેળવવામાં સહાયરૂપ થતાં મઠિ અદિલાઓ અંજવિકાસ સાથે એવી કસરતોનાં ચિત્રો આપવામાં આવ્યા છે. વાંચકોનું લક્ષ અથે એ ચિત્રો તરફ ખાસ ઝેંચીએ જાય અને ઇચ્છીએ જાય કે તેનો ઉપયોગ ફરી તેઓ આ હિંચ અધિકાર માટેની પોતાની લાયકાત ફેળવે.

ગુજરાતની બહેનોમાં સાધારણ રીતે આ અધિકાર ભાવવવાની લાયકાત ફેલી અને ફેલી છે તે માલુમી અનુવૃત્તિ નથી. રાહોમાં તો તેમનાં દુર્બલ શરીર અને નિસ્તેજ મુખ જોઈ આપણને

નિરાશા જ ફેળવે એમ છે. હજી ગામડાઓમાં એ લાયકાત ફેળવવા માટેનાં સાધનો ફેલેક અંશે છે પણ તે થ નષ્ટ થતાં જાય છે. દળવા, ખાંડવા અને પાણી બરવાની કસરતો ગામડામાંથી થ ધીમે ધીમે ઓછી થતી જાય છે. પરિણામે આપણી કન્યાઓનાં શરીરો દુર્બલ બની જાય છે અને એકાદ બાળક થાય ત્યાં તો તેમના શરીરનું સર્વ તેજ, સર્વ શક્તિ દહાઈ જાય છે. પરિણામે તેઓ છવનમર દુઃખ ભોગવે છે. તેમનાં બાળકો પણ તેમનાં જેવાંજ શક્તિહીન અને નિસ્તેજ બને છે. એવી માતાઓ પાસેથી દેશોદ્ધાર સાધી રાફે એવાં શક્તિસંપન્ન બાળકોની આશા આપણે માન્યજ રાખી રાખીએ. એવાં બાળકો દેશને ચરણે ધરવાની જે માતાઓને લાલસા હોય તેમજ પોતાની રાશીરિક શક્તિઓ ખીલવવી જોઈશે. હજી ગયે મઠિનેજ હિંદ પોતાના એક મહાન પુત્રની ૩૦૦ મી જયંતિ જળવી એ દેશના પરમ ઉદ્ધારક મહાપુરુષ શિવાજીને મર્મોગાં ખારણ કરવાની લાયકાત વીરમાતા છજબાઈએ ફેળવી હતી તેમ ભાવિ શિવાજીની મહાત્માએ ફેળવવી જોઈશે.

બુરૂપ અમેરિકાની શ્રીજી અંજવિકાસ માટે ખૂબ ધ્યાન આપે છે. તેઓ એ વિકાસ ફેલેલી ઉદે સાધે છે તે આ અંકના મુખપૃષ્ઠ પર આપેલા ચિત્ર પરથી જણાશે. એ ચિત્રમાં બતાવેલી બાળા ઓરોસા યેરનતરની ઉમ્મર ફક્ત બાર વર્ષની છે છતાં તેનો અંજવિકાસ આપણે ભાંતી કોઈ પણ સંસારત મુવતીને ટકર મારે એવો છે. “માતૃત્વનો હિંચ અધિકાર” નામે લેખમાં આપેલાં ચિત્રો એ અંજવિકાસ કેમ થાય તે સ્પષ્ટ બતાવે છે એ ૧૧ ચિત્રોમાંના ઉલ્લા ત્રણ-પ્રસિદ્ધ અમેરિકન કસરતબાજ બર્નાર મેકફેડનની પુત્રી-મીસ બીરની-સનાં છે. એ બાળાની ઉમર ફક્ત સાડાબાર વર્ષની

પોતાની એ કસરતોથી તેણે કેટલો અંગવિકાસ
આ છે તે નીચે આપેલા અંકડાઓ ઉપરથી
જાણી શકાય.

શરીરનું વજન:	૧૧૫ ૧/૨ રતલ
ની લંબાઈ:	૫ ફુટ ૩ ૩/૪ ઇંચ
માથાનો ઘેરાવો:	૨૧ ૧/૨ ઇંચ
ગળાનો "	૧૨ ૧/૪ "
હાથનો ઉપરનો ભાગ	૧૦ ૧/૨ "
" નીચેનો "	૯ ૧/૪ "
કાંડું	૬ ૧/૮ "
છાતી	૩૧ ૧/૮ "
" (કુદાવે ત્યારે)	૩૩ "
કમર	૨૧ ૧/૨ "
કમરની નીચેનો ભાગ	૩૫ ૧/૨ "
ભૂંડ	૨૦ ૩/૪ "
ધુંડણ	૧૪ ૩/૪ "
પગની પીંડીઓ	૧૩ "
પગની ધુંડી	૮ ૧/૨ "

આ અંકડાઓ બતાવી આપશે કે એની કસ-
રો કેટલી બધી કાર્યસાધક નીવડી છે. એ કસ-
રોનો ઉપયોગ ગુજરાતની બહેનો કરી પોતાનો
અંગવિકાસ એવી જ રીતે સાધે એમ અમે
ઈચ્છીએ છીએ. એ બધી કસરતો એવી છે કે
પોતાના ઘરમાં જ સહેલાઈથી કરી શકાય. એ
મટિ બીજા સાધનોની પણ જરૂર નથી વધારામાં
અંગ વિકાસ સાધવા ઉપરાંત પેટના અને પેટુના
અનેક દરદો પણ એ કસરતો નાશુક કરે છે. અ-
મને ખાતરી છે કે ને બહેનો આ સૂચનાનો ઉપ-
યોગ કરશે તેજા પોતાની તંદુરસ્તી મેળવવા
ઉપરાંત તેનો વારસો પોતાનાં બાળકોને પણ
આપી શકશે અને તેમ કરીને કુટુંબમાં અને દે-
શમાં સ્વર્ગ ઉતારશે.

યુરોપ પાસેથી આપણે અંગવિકાસ માટે
આટલું શીખીએ છીએ તેની સાથે માનવત્વની ભા-
વના એ લોકની ને સિમિલ થતી નથી છે તે બૂ-
લથી નેહએ કેવળ હેણ વિનાનો અંગવિકાસ એ
એ લોકોને ધ્યેય છે. અથવા એવા ધ્યેય તરફ એ
લોકો પરવરે છે. આપણે ત્યાંની સંસ્કૃતિ આપણને
એકના ક્ષણમાંથી બીજાનો હૃદય રીપરે છે.
સાંસારિક, બ્યાવહારિક અને ધાર્મિક જીવન સ-

ર્વમાં એવીજ શીઘ્રી વરવરી રહેલી છે. એટલે
આપણે ત્યાં એ દિવ્ય ભાવના તો જીવનમાં પચી
જવી જોઈએ. આશા છે કે આ સૂચના અરુચ-
રદન જેવી નહીં જ થાય.

ગયા એપ્રિલ માસમાં રાજકોટમાં ને કચવણી
સંમેલન ભરાય ગયું એ
કાઠિયાવાડ સ્ત્રી- માટે એના કાર્યવાહકોને
કેળવણી સંમેલન. અભિનંદન ધોરે છે. એમાં
ખાસ કરીને ને ઉત્સાહથી
કુ. પ્રેમલીલા મહેતાએ કામ કર્યું છે તે મટિ એ-
મનો સમસ્ત કાઠિયાવાડે આભાર માનવો ધોરે છે.
ચીવનના ઉત્સાહ વગર કોઈ પણ ચીજ અને
ખાસ કરી આવા સંમેલનો અસંભવિત છે, અને
એવી એક જ લગ્નની લગાવ્યા વગર કંઈ કામ હાથ
પર લઈ બેસીએ તો તે અધવચ્ચે જ રહી નથી
છે એ જાણીતી વાત છે. કુ. પ્રેમલીલાને ઉત્સાહ
અજળ, અને સેવા ભાવના અપતિમ, નહીં તો
આટલું ચરાસરી અને ઉત્તરણ કાર્ય પાર નહીં
પડી શકે.

પ્રમુખ શ્રી. ગોંડલના યુવરાજી શ્રી રાજકુંવરબા
હતાં. એમણે રજુ કરેલો એક મુદો: ' કુમાર તે
કન્યા નથી, અને કન્યા તે કુમાર નથી, અને એ
લેડ ધ્યાનમાં લઈને શિક્ષણક્રમ માધ્યમિક શિક્ષ-
ણમાં જુદો હોવો જોઈએ. ' એ સૂચના ઉપરાંત
બીજી કીમતી બાળલગ્ન સામેની જુલિયની હતી.

એ સંમેલનમાં કેટલાક ઠરાવો પસાર થયા
હતા. અને કેટલીક સમિતિઓ નીમાઈ હતી, એ
બધી વિચાર છાપામાં આવી ગઈ છે. કન્યાઓનો
અભ્યાસક્રમ સુધોગ્ય હોવો જોઈએ, અને પ્રચાર
કામ પુષ્કળ થવું જોઈએ. બાળલગ્ન અટકાવવા
જોઈએ. એ બધાં ઉપરાંત કાઠિયાવાડને કપાળે
પુત્રીવેચાણની અતીતિની ટીલી ચાંટેલી સંભળાયા
કરે છે તે બોલી કરવાને. થોડા પગલાં લેવાની
દમારી નમ્ર સૂચના છે.

લીજ એફ નેન્સનની ખાસ સમિતિનો બહાર
પરેલો રીપોર્ટ ઉપરાંત
સ્ત્રીઓનો વેચાણ- વિષય પર તદન અનલગ્ન
ધ્યેય પમટિ એવું બજવાણું પાડે
છે અને એ વાંચતા કોઈને
પણ કમકમા ઉપજે એવા છે. ફુનીઆમરના દેશોમાં

સ્રીઓના વેચાણ અનીતિને અર્થે કેટલા પ્રમાણમાં થાય છે એ જતાવી આપે છે. કોઈ કોઈ દેશમાં તેો આનો મોટો વેપારજ ચાલે છે. દુબળી છોકરીઓને જાતજાતની લાલચો આપી લઈ જવામાં આવે છે, અને પછી એના આખા કાવર પાણી ફેરવવામાં આવે છે આ કામ માટે રાજવામાં આવતા દલાલોને મોટા પગાર આપવામાં આવે છે.

આજ સુધી એ અટકાવવા માટે જે પગલાં લેવામાં આવ્યા છે તે ઘણાં ઓછા અને ઉપલીઆ હતા. દેશેદેશના બંદરો ઉપર પૂરતો જાતો રાજવામાં આવે. અને દેશેદેશ વચ્ચે એ સંબંધ પૂરતી માહિતિનો ફેલ થો કરવામાં આવે તે એ બંદરો કંઈક અટકે ખરી. લીજ એફ નેશન્સની સમિતિની એક સૂચના એ છે કે યુરોપમાં જે જ આ બાબતમાં થયાયે જ્ઞાન આપી સાચી ફરજ સમજાવી કેળવેલો. અત્રે આ નોંધ લખતાં એક દુબલ ફજ આવી પડે છે અને તે તરફ આંખ આડા કાન કરવું પાડવે એમ નથી. આ નોંધમાં અમે મહિને બંગાળના ખડખડાદુર વિશે હમે હસારો કરી ગયા હતા. હમે એની હિંમતને વખાણી હતી. જે બદી અને અનીતિના ફેલાવા માટે એણે બંગાળી યુવકોની આંખ ઉઘાડી છે અને સારા હિંદની આંખ ઉઘાડી છે, તેજ બદી માટે તેજ અનીતિને માટે યુરોપની લીજ એફ નેશન્સની સમિતિના રીપોર્ટ આંખ ઉઘાડી છે. છતાં હમારા સાહચર્યમાં "યુવલુમાળા" માં રા. જ. ક. મોરાર જેવા વિદ્વાને ખડખડાદુરને 'મજતર' કહી આ અનીતિ અને બ્રિટિશ ન્યાય માટે કંઈ જાંઘેલું લખાણ કર્યું છે. જાંઘેલું એટલાજ માટે કે જ્યારે

દેશના બ્રિટિશ ન્યાય અને બ્રિટિશ કાયદામાંથી શ્રદ્ધા હઠી ગંધ છે ત્યારે એ વફાદાર રેયતને અંગ્રેજ પાંચમા ધોરણમાં શીખવવામાં આવતો ઇતિહાસ સાંતરી આવ્યો છે એ કહે છે કે એવી બદી પહેલી આપણે ત્યાં હતી; હવે ઓછી થઈ તે બ્રિટિશ અમલના પ્રતાપે. આપણે ત્યાં હજી ઓછા થયા તે બ્રિટિશ અમલના પ્રતાપે. સતીનો ચાલ નાશુક થયો, એ નોંધવાનું ઠાકોર સાહેબ કેમ ભૂલી ગયા, અને રેલવેના અનેકાનેક ફાયદા, પોસ્ટના ફાયદા પણ અણાવવા કેમ ભૂલી ગયા એ બગચાન ભણે, વધારામાં ઠાકોર સાહેબ જણાવે છે કે બ્રિટિશ કાયદો તેો એવો દંડ ને સારો છે કે છોકરી ધારે તેો જાતેજ પોતાનો બચાવ કરી શકે, અને પ્રભુએ તપી જવાનો જરૂર નથી. ઠાકોર સાહેબને અલગ વર્ગ હિંદમાં કહેવો છે, અને તેમાં સ્રીઓની સંખ્યા કેટલી છે, તે ધ્યાનમાં હોય એમ લાગતું નથી. આપણા આવા સમાજના વાતાવરણમાં ઉછરેલું ખડખડાદુર જેવું 'મજતર' આમજ કરે. ઠાકોર સાહેબને માલમ થાય કે જે લાવનાયી પ્રેરાઈને ખડખડાદુરે પગલું ભર્યું છે, તેનો ચતાંસ પણ સમજવા એમને દય જન્ય લેવા પડશે. એક તો મૂળથી ઠીલી, નબળી ગુજરાતી પ્રભ, એમાં ખડખડાદુરે તેો પાઠવા વાર લાગશે એ કદાચ કમ્પ્લે કરીએ, પણ એવી હિંમતને હસી કાઢવાની વૃત્તિ દાખવી ગુજરાતીઓ તદન નાલાયક અનેશતિને હાનિકારક માનસ ન જતાવો તેો સાર. જે ન્યાયમાં તદ્દમને શ્રદ્ધા છે, તેજ ન્યાય પર ચણાએલી લીજ એફ નેશન્સ એવા ખડખડાદુરે પેદા કરવા સૂચવે છે એવું કેમ ?

છપાય છે !

સરલા સ્વામીનાં

છપાય છે !!!

અનેક વિચિત્ર ચિત્ર

રજી કરતી અનુભવપૂર્ણ સંપૂર્ણ વાર્તા

સંસારનો કંસાર.

લેખક:—(મોહન હ. ઠાંઠાવાળા, એમ. એ. સી. સી. એસ.)

જેમાંથી જુજીએ નીતરે છે નયો એકમેકથી વિરહ કર્યુ અને હાસ્યરસ !!

જીવન અધાના કાવા કલહો મચાવી સંસારને હચમચાવનારાઓનાં,

સાવધાને સાલતા સાલરૂપ સાવજી માતાઓનાં,

નવરાશની નીંદામાં નિર્દોષનું નખખોદ વાળનાર નીચ નારીનાં,

વગેરે વગેરે અનેકાનેક સમાજ ચતુર્માનાં

કર્ણાવ્ય કૃત્યોથી વાચના મન પર અનેરી લાગણીઓ જોસોરે ફરી વગરો;

ઉપરાંત સુખી સંસારનાં આ વિશેષ-ભૂત ચારવાર ભવિષ્યના ભેદ-ભણવાની ક્ષતેજરી

જરી રાખશે—

ભાષા

ધરમશ્યુ, સરળ, સીધી, ને સચોટ,

તેમજ

હોવાથી

વસ્તુ

નિર્દોષ ને આદર્શરૂપ.

સી

કે

પ્રાપ

,

દૃઢ

કે

ખાળક

એક સરખી રીતે તેને સહેલાઈથી વાંચી ને સમજી શકશે. ખાસ યાદ રાખજો, કે

આ પુસ્તક એકવાર હાથમાં લીધા પછી નીચે મુકવું નહીં ગમે.

એ તો પૂરું કર્યું જ છૂટકો !

હરિકાંઈનો ખાસ લાભ : રૂ. ૨૫, ૧૫ અને ૧૦ નાં ત્રણ ધનામી કુપન-
આ પુસ્તકમાં મુકવામાં આવશે-રખે ચૂકતા !

આદર્શ મોંઘાવા માંડ્યા છે એટલે મોડા યનારને કદાચ નિરાશ થવું પડશે, કે
ખીલ આદર્શ મુખી રાહ જોવી પડશે; માટે એકદમ તાકીદે નામ મોંઘાવો. તમારા ઘરમાં
અને મામની લાઇબ્રેરીમાં આ પુસ્તક અવશ્ય હોવું જોઈએ એવો આચક્ષ જરૂર રાખજો.

મુંદર એન્ડ્રીક કાગળ, આદર્શક પ્રહુ, સફાઈદાર છપાઈ અને ૨૨૫ જેટલા
પૃષ્ઠના આ કાગળ પુસ્તકની કીમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ ટ. ખ. માત્ર.

લખો:—લેખકને—લીમડાપોળ, વડોદરા.

સૌ. શારદાગૌરી બા. દિવાન.

અમ. એ. ની પરીક્ષામાં પાસ થનાર પ્હેલાં ગુજરાતી બહેન.

ગુજરાતનાં ભાવિ મહારાણી

શ્રીમતી શાન્તિદેવી ધોરપડે

જેમના લગ્ન આવતા દીસેમ્બરમાં રાજપુત્ર શ્રીમંત
પ્રતાપસિંહરાવ ગાયકવાડ સાથે થશે.

શુભસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વર્ષ ૪ થું.] ગુલાઈ ૧૯૨૭ [અંક ૧૧ મો.

સૌભાગ્યની સુવર્ણરેખા.

[૧]

ઉગે સવારે જ્યારે આશાતારલી :
અજવાળે જો ! આર્થે ઉપા ઉભસથી;
આલેખે કંઈ કુમકુમરેખા ઉઝળી:
અંધકરણે સૂરજ-ઉગતો હાસથી.

[૨]

સોનાનો સૂરજ સંસારે ઉગતો
પરણે જ્યારે રત્ન-સુશ્વલ સંતાન જો !
સોહાગણને વદને સોનલ રંગ : જો !
સુહાગી વરને નયન રૂપેરી તરંગ જો !

[૩]

પ્રાણાત્માને રત્નહતણે સથોગ જો !
દિલ્લગનીનાં અગી બધે રેલાય જો !
બહાલપ બહીષ્ણાં વળગેલાં બહાલાં વહે:
કુસતીર્યે શિશુકમળ ધરી મલકાય જો !

[૪]

એકમેક મનમગ્ન રથે ઉરલગ્ન જો !
જીવનજલને સંગમ બહેને મહાલજો !
જગને રસની ઉર્જાવલતાથી ઓપજો,
સંગતિને સંગીત સદાય મહાલવજો !

[૫]

સુવર્ણરેખા સુરેખ જો ! સૌભાગ્યની
સોહાગણને હસતે વદન સુહાય જો !
મધુર મતિ એ સરલ સનાતન રત્નહની
વિલસે ને રસપ્રભુતામય દેરાય જો !

લલિત.

બાળ-ઉછેર.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા સુઝાન સ્કૂલ કોલેજ ડાકો.

વિષય સરળ છતાં ગહન છે. સ્ત્રીઓ માટે તો તે ખાસ કરીને મહત્વનોજ છે. આજે આ મહત્વના વિષય ઉપર, કેટલીએ જ્ઞેનો વિચાર કરશે, અને હુકું કરીશ. આ ગહન વિષયને સરળતાથી જોશું, વિચારશું, અને સ્વમંજીશું.

પ્રથમતો બાળકને ઉછેરનાર કોણ ? એતો પાળક, શુર, અને ચાલક કોણ ? એતી “ મા, ” ફક્ત એકજ અક્ષર. આપણામાં કહું છે કે માતૃમાન પિતૃમાન આચાર્ય-માન પુરુષો વૈદ. પુરુષ ઉત્તમ ક્યારે હોઈ શકે ? જ્યારે તેનાં માતા, પિતા, અને શુર ઉત્તમ હોય. પ્રથમ રચાને “ મા ” બીરાજે છે. બાળકને ન્હાતેથી મ્હોટું કરવું, અજાન-માંથી જાનવાન બનાવવું, પરતંત્રમાંથી સ્વતંત્ર બનાવવું, અને છેવટે પ્રભુને કંઈત સ્ત્રી યા પુરુષ બનાવવા એવું નામ “ બાળઉછેર. ”

“ બાળઉછેર ” માં માતાનો શું ભાગ, એ આપણે વિચારશું. મા પોતાના બાળકને જન્મ પહેલાંજ, સુંદર રીતે ઉછેરી શકે છે. પોતાના ગર્ભમાં રહેલું બાળક કેમ શક્તિ-માન, તેજસ્વિ, અને જીવદાન બને, એ માતા-સ્વમંજી છે. એક સ્વમંજી માતા, પોતાનું શરીર સંભાળી મન સદા પવિત્ર; અને ઉચ્ચ વિચારોથી-સાક્ષી રાખે તો, તેનું બાળક અવશ્ય તે ગ્રહણ કરશે. આ રીતે

જન્મ પહેલાંજ માતા એક બાળકની પાળક થઈ શકે છે. જન્મ-બાદ, જ્યાં સુધી બાળક પાંચ કે સાત વર્ષનું થયું નથી, ત્યાં સુધી તો તે “ મા ” શીરાય, અન્યને જોળખતુંજ નથી. બાળકનો સંસાર એજ “ મા. ” બાળકનો પ્રથમ શબ્દ “ મા ” અથવા “ બા ” હોય છે. પ્રભુએ જ્યારે “ બાળઉછેરની ” સુંદર, અને પવિત્ર દ્રશ્ય આપણા ઉપર મુકી, ત્યારે એ દ્રશ્યને આપણે કેમ અભવશું ?

પ્રથમ તો એ બાળકને સુંદર રીતે દુનિયામાં પ્રવેશ કરાવેલ અજાન દાઢ ! એના ઉપર ક્રોધ ન કરીએ. પરંતુ જે બાઈએ જોતો અભ્યાસ કર્યો નથી, જે કાર્યને માટે તે થોડી બની નથી, એ કાર્ય એને કેમ સોંપાય ? બાળકના ધાતક ચંચાલું પાંચ આપણે ન કરી શકીએ. આજે ૭૫ ટકાથી વધુ બાળકો આ દાઢએતો હાથ રેંસાઈ રહ્યાં છે, એની કલ્પના આપણને ક્યાંથી હોય ? એક પાંચ પ્રસૂતિ, શિક્ષિત દાઢ શીરાય ન થવી જોઈએ, એ “ બાળઉછેરનું ” બીજું પગથીયું.

“ યુવના લક્ષણ પારણામાંથી, ” એ જુની કહેવત કેવી સત્ય છે ? “ બાળક સ્વમંજીનું નથી, એ શું સ્વમંજી ? ” એમ માનવું એ ભવં-કર ભૂલ છે. બીચારું બાળક ! જેમ મનાવશે એમ માનશે, જેમ જોશે એમ વર્તશે, અને

અને જે આપણા એજ સ્વીકારશે. બાળકને કહેશો કે “એમ ન કરીએ, દાદાજી માને,” તો બાળક ખીચાઈ એમજ સ્હમને કે “દાદાજી તો મારેજ.” “હવે જો મસ્તી કરીશ તો તમારો મારીશ હં.” બાળકે મસ્તી તો કરી, પણ તમારો ન મળ્યો, એટલે બાળક એમ શિષ્યું કે આ તો એમજ બોલે, એટલું જુદું તો બોલાવ. બાળકને મારી શકાય એવું કહેવું જ શા માટે? એના કરતાં બાળકને એમજ શીખવું હોય કે “મસ્તી કરીએ તો બાને બદલા ન લાગીએ.” કેવું સુંદર અને સરળ! બાળક બૂલતો કરે, પણ તરતજ કહે કે “બા, હવે હું ડાહ્યો થઈશ હં, પછીતો તને ગમીશ ને?” આ સર્વ પ્રયોગો થઈ ચુક્યા છે, અને આની રીતે ઉછેરેલું બાળક ખીજા કરતાં અવશ્ય વધુ ચઢીચાલું છે. પશ્ચિમમાં આ વિષય ઉપર, અનેક પુસ્તકો છે, તેમજ ડૉ. મોન્ટેસરીની પદ્ધતિ પણ બાળકની સ્વતંત્રતામાં માને છે. પશ્ચિમમાં આ યુગને બાળકનો યુગ કહેવાય છે, અને એટલું તો પૂરવાર થઈ જાય છે કે પાંચ વર્ષની પહેલાંજ બાળકનું શિક્ષણ ચાલુ થઈ જાય છે. આ માટે ત્યાં (Nursery Schools) બાળકોની શાળાઓ બોલવામાં આવી છે કે, જ્યાં પાંચ વર્ષની અંદરના બાળકો, રમત ગમત ને આનંદથી પોતાના ઉગતાં મગજો ખીસવી રહ્યાં છે. જ્યાં સુધી બાળક પોતાની મેળે વિચારતાં શીખ્યું નથી. જ્યાં સુધી તે તમારા ઉપર જ પરત્ર છે, જ્યાં સુધી તે તમારું અર્થેલુંજ સ્વીકારી શકે છે, ત્યાં સુધી તો તે તમારું આપેલુંજ સંદા માટે ગૃહજી કરશે. કુમળું મગજ તરતજ માની નળ છે.

હાલ આપણા દેશમાં, હજારે પાંચથી વધુ બાળકો એક વર્ષની ઉમરમાંજ મૃત્યુ પામે છે, એનું કારણ શું? “બાળઉછેર”ની અછાનતાજ. બાળક માતા બાળકને ક્યાંથી સંભાળે? ચૌદ વર્ષની બાળક માતા, કે જે પોતેજ સ્વતંત્રપણે નાચવા કુદવા અને હરવા ધરવા માગે તો એ માતા બાળકની સંભાળ માટે પોતાના આનંદનો

ભોગ ક્યાંથી આપી શકે? બાળકમાંથી ઉત્પન્ન થએલું બાળક કેટલું મનમુત હોય શકે? થણી માતાઓ, પોતાના અનુભવ ઉપરથી નજીવી હશે કે ચૌદ કે પંદર વર્ષે થએલાં પ્રથમ બાળક ઉપર તે કેવી બેદરકાર રહી હતી? હવે ધીરે, ધીરે, આપણે બાળકના અસ્તિત્વનો હક સ્હમનતા થયા છીએ. સાલીઓમાં (Welfare centre) બાળકો રક્ષક સમાજ અને clinics જેવામાં આવે છે. આ સંસ્થાઓ અછાન માતાને “બાળઉછેર” માટે કંઈક બોધ આપે છે, અને ગરીબોને સહાયરૂપ થાય છે. દર વર્ષે બાળ સપ્તાહના પ્રયોગો થાય છે, જેથી કરી માતાઓ પોતાની ખામી સ્હમન કરે. આ સર્વ નમ્યતિ, બાળકોના નવીન ખ્યાલ માટેજ. આ યુગને બાળકનો યુગ મનાય છે, અને હવે જ આપણે બાળકોજવણીની મહત્તા શીખવા માંડવા છીએ. બાળકો માટે જુદા કોર્ટો સુદાં જોઈએ, એ પૂરવાર થયું, અને Children act આપણે જીજીએ પાસ કર્યો. આ સર્વ ચળવળ શાં માટે? બાળકોજવણીને આટલી મહત્તા શા માટે આપવી? હાલના બાળકો એજ અવિષ્ણની પ્રજા, અને એ પ્રજા આજના કરતા વધુ સુંદર અને એ આપણી ફરજ. ચી. જેથી બાળકોના કારણ માટે, League of Nations (લીગ ઓફ નેશન્સ) સુધી લંકત લાદી રહ્યા છે, અને સુવાચી માતાના અને બાળકોના હકો પૂરવાર થઈ રહ્યા છે.

સમાજે બાળકોના ઉછેર માટે શું કરવું, એ જોઈ રહ્યા પછી આપણે હવે બાળકના ધરવું પાતાવરણે તપાસવું. અછાન ઘાટણ, માતા, કે શિક્ષક. “બાળઉછેર”નું કાર્ક બાળકને બ્હીવડાવીને ન કરે એ ખાસ જોવું. કુમળા મગજ પર જો “બ્હીક” રહી ગઈ તો, મોટા માનસશાસ્ત્રીઓએ, પણ પૂરવાર

ક્યું છે કે, તેની અસર મ્હોટપણ સુધી રહી નય છે. ઘણા મ્હોટા માણસો “એકાન્ત” અને “અન્ધારા” થી બહીએ છે, તેવું કારણ એજ કે તેમના હૃદયમાં બાહ્યા વસ્થાથી બહીક પેસી ગઇ હોય. બીજું માતાએ ખાસ ધ્યાન રાખવું કે, બાળકને નકારથી ન શીખવવું. એટલે કે “કે તું જુદું ન બોલીશ, મસ્તી ન કરીશ,” વિગેરે. બાળકને સસ બોલવાની સુંદરતા સ્હમજાવે. ‘સસ’ સુંદર છે, માટે એજ બોલવું. “બાએ જુદું બોલવાની ના કહી, એથી જુદું ન બોલવું,” એના કરતાં “સસ સુંદર છે અને મને તો એજ ગમે છે, માટે હું તો એજ બોલીશ.” એમાં કેટલો ફેર! અર્થ એકજ, બાવના એજ, છતાં કેળવણી જુદી. આ કદાચ ન્હાની વસ્તુ દેખાય, પરંતુ બાળ-જીવનમાં એ બહુ ગંભીર વિષય છે.

નિન્દ્રા સ્વચ્છતા અને નિયમિતપણું.

આ ત્રણે વસ્તુ ઉપર માતાએ ખાસ લક્ષ રાખવું. બાળકની તાંદુરસ્તીનો બધો આધાર નિન્દ્રા ઉપરજ રહેલો છે. પરંતુ “બાળાગોળા કે અરીજી” એવી કેશી વસ્તુ આપી, બાળ-કને નિન્દ્રામાં ન નાખી મુકવું. મજુરવર્ગમાં આવું અંધેર બહુ માલે છે, પરંતુ તેનું કારણ કેટલેક અંશે નિર્ધનતા પણ છે. કામે જનાર બાપ, બાળકને અરીજી આપે, એમાં એનો દોષ શું? પશ્ચિમની માંદકી જો દરેક ગીલ અડિંઆ બાળરક્ષણ વિભાગ રાખે તો, આવું ન બને, અને આપણા બાળકો મૃત્યુના પંજમાંથી મચી શકે. બાળકને સ્વચ્છ રાખવું, એજબાં કપડાં પહેાવવાં, એ દરેક માતા સ્હમજે છે. બાળકને નિયમિત ન્દવડાવવાથી, અને એનાં કપડાં સાફ ધોવાથી પણ બાળક સ્વચ્છ રહી શકે. સ્વચ્છતામાં પૈસાની જરૂર પડતી નથી, માત્ર કાળજી અને ચિસ્ટીનીજ

જરૂર છે. આ બધી બાબતની મહત્તા સ્હમ-જનાર ઘણી થોડી માતોએ છે. રોગોનું મુખ્ય કારણ ગંદગીજ છે.

હવે એક ઘણાજ મહત્વની બાબત એ “નિયમિતપણું.” બાળક રડે, એથી એને દુધ કે ખાવાનું આપવાથી, આપણે એ બાળ-કને કેટલી હાની પ્હોંચાડીએ છીએ, તેની કલ્પના આપણને નથી. ત્રણ કલાકની પ્હેલાં, બાળકના પેટમાં બાર કરવાથી, તેને ખાધેલું પાચન કરવાનો સમયજ નથી મળતો; તે ઉપરાંત બાળકને દાંત ચાલ્યા પૂર્વે, આપણે એને “દાળ માત” આપીએ છીએ, એથી આપણે આપણા દેશના બાળકોના પેટ હમેશાં મ્હોટાં બેઠાંએ છીએ. દાંડ કે બે વર્ષ પ્હેલાં જોરાક નજ અપાય, તેમ માતાનું દુધ પણ બાર મહિનાથી વધુ નજ અપાય, એથી વધુ આપ્યાથી માતાને તુકસાન થાય છે. ગરીબ માતાઓ, જોએ અજાન છે એ બાળકોને અરીજી આપી, પોતે “બાળઉદ્ધર” ની ધરજથી મોડળી થાય છે, જ્યારે શિક્ષિત અને શ્રીમન્ત માતાઓ પોતાના બાળકોને ઘાટણ થા તો આયાના હાથમાં સોપે છે. બેઠ રસ્તા ઉચ્છીત નથી, આયાના, અને ઘાટણના, અત્યાચાર ન કર્ણી શકાય તેવા છે. કેટલીક વાર બાળકો આ આયાઓનાં છૂપાં અને ભયંકર રોગોના બોગો થઇ પડે છે. તે ઉપ-રાંત, બાળકના ત્રાસગાંથી છુટવા, આ બાઇઓ અરીજી, માર, અને અપરજો આપવા ચૂકતી નથી. શિક્ષિત અને શ્રીમન્ત માતાનું બાળક, છતી માતાએ, આ અજાન બાઇનાજ હાથમાં સોંપાય છે. આ આપણી હાલની કેળવણીનું પરિણામ. ઘણા શ્રીમન્ત માણસો, બાળકની મા મૃત્યુ પામવાથી તેને ધાવના દુધ ઉપર ઉછેરી, મ્હોડું કરે છે. ઉચ્ચ સંસ્કારવાળા બાળકને, નિયતું દુધ પાવાથી તેની જીવિ બચ્ચ થાય છે. “મા” ન

હોય તો, બાળકને ગાયના દુધ ઉપર ઉછેરી મોહાડું કરવું.

ઉપસંહાર.

આવા મહત્ત્વ વિષય ઉપર જોટલું લખીએ એટલું થોડુંજ છે. વધુ વિચાર્યાથી વધુ લખાય પરંતુ હાલ તે સર્વનો અવકાશ નથી. “બાળ ઉછેર” માટે માતા, શિક્ષક, અને સમાજની ફરજ શું છે, એ આપણે થોડું ઘણું વિચાર્યું. આ વિષયની જો આપણે મહત્તા સ્કમજી શકીએ તો, આપણે આપણા દેશના હજારો બાળકોની જીવંતી બચાવી શકીએ. બાળમરણનું

પ્રમાણ, આપણા દેશ જોટલું ભયંકર તો ક્યાંજે નથી, અને તે અટકાવવા માટે આવા શિક્ષણની અવશ્ય જરૂર છે. જાગૃતિ આપણા દેશમાં હાલ થઈ છે. પ્રભુ સંકાયથી આપણે આપણા બાળકોને બચાવી શકીશું. આજના બાળકો, એજ ભવિષ્યની પ્રજા, અને એ પ્રજાનો સર્વ આધાર “બાળઉછેર” પરજ રહ્યો છે. આજે આ વિષય ઉપર આપણે સર્વે જાહેનાએ વિચાર કર્યો, અને હવે પછી પણ કરીશું. ભારતવર્ષની બધી માતાઓ પોતાના સંતાનોને, આદર્શમય બનાવવા પ્રયત્ન કરે, એવી મહારી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

ભગિની સમાજ ધનામી નિબંધમાળાની પરીક્ષાનું પરિણામ.

વિષય ૧ લો આપણા સામાજિક ફરિવાજો.

ધનામ રા.

૧	નં. ૧	શ્રીમતિ લક્ષ્મીજીદેન ડોસાણી	... મુંબાઈ.	૫૦
૨	નં. ૨	શાંતાજીદેન બહુમનભાઈ મહેતા વડોદરા		૨૫
૩	નં. ૩	પ્રેમીજીદેન મંછારામ પટેલ...	રહેર.	} ૨૫
કુલ ૧૦૦-૦-૦
૪	નં. ૪	મણીજીદેન જીવરામ ત્રીવેદી અમરેલી		
૫	નં. ૫	મંજુજીદેન કૃષ્ણરામ મહેતા વડોદરા.		
૬	નં. ૬	વિનોદિની રં. યાસીક, બી. એ. ભાવનગર.		
૭	નં. ૭	નર્મદાજીદેન જગનલાલ શાહ ભાદરજી.		
૮	નં. ૮	કાન્તાગૌરી દારકાદાસ દાકોર અમદાવાદ		

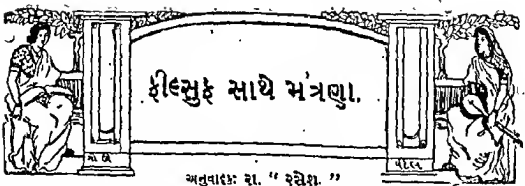
વિષય ૨ જો: સ્ત્રીઓનો કાર્યપ્રદેશ.

ધનામ રા.

૧	નં. ૧	શ્રીમતિ જીદેન કાન્તા દારકાદાસ દાકોર, જી એ. અમદાવાદ.	૫૦
૨	નં. ૨	વિનોદિની રં. યાસીક, બી. એ. ભાવનગર.	૨૫
૩	નં. ૩	ધન્વમતિ ચંદ્રકાંત દાકોર મુંબાઈ.	} ૨૫
કુલ ૧૦૦-૦-૦
૪	નં. ૪	શાંતાજીદેન બી. મહેતા. વડોદરા.	
૫	નં. ૫	દીવાળીજીદેન વાલજી ભટ્ટ વડોદરા.	

ભગિની સમાજ મંદીર
દિલ્હી સેવક સમાજ,
મુંબાઈ ૪.

ભગિની સમાજના મંત્રીઓ.

(ફોર્સેડ મેરિજ The Forced Marriage નામક નાટકના કેટલાક પ્રવેશોનો અનુવાદ.)

પાત્રો.

રેહિતકુમાર. લગ્નનો ઉમેદવાર.

ગોરધનદાસ. એતો મિત્ર.

શુદ્ધાશુદ્ધરાવ. એરીસ્ટોટેલીયન શિલ્પુર.

સકલશંકાશીલરાવ. પાર્થલોનીયન શિલ્પુર.

પ્રવેશ પહેલો.

રેહિતકુમાર અને ગોરધનદાસ
પ્રવેશ કરે છે.

ગોરધન: કેમ દોસ્ત. લગ્નનું શું ક્યું પછી ? હમણાં એક સોની મને મળ્યો હતો તે કહેતો હતો કે ત્હારે હીરાની વીંટીની જરૂર હોય તો એની પાસે એક છે. વીંટી ધણી સારી છે; અને એ તો કહેતો હતો કે એની એક ફનીયામાં નથી.

રેહિત: ઠીક, હા, પણ હમણાં એની કંઈ ઉતાવળ નથી.

ગોરધન: કેમ અરુપા ? હમણાં તો ઘંટસમાં હતો, અને અસારે કેમ આવું દીકું હીજું બોલે-છે. લગ્ન જંધ રહ્યું કે શું ?

રેહિત: દોસ્ત, ખરું કહી દઉં ? આ હમણાં હમણાંમાં મ્હારામાં લગ્ન વિષે થોડી સમજણ આવવા માંડી છે. મ્હને લાગે છે કે લગ્નની વાત મ્હારે અહીંયાંજ અટકાવવી જોઈએ. ગઈ કાલે રાત્રે મ્હને એક સ્વપ્ન આવ્યું હતું તે હમણાંજ યાદ આવ્યું. ઘં

જણે છે ને કે સ્વપ્ન એ અરિસા જેવું છે, ને કેટલીક વખત એમાં આપણા ભવિષ્યનું પ્રતિબિંબ પડે છે ? મ્હને એવું સ્વપ્ન આવ્યું કે હું બરદારીએ એક બહાણમાં હતો-અને...

ગોરધન: યાર, મ્હારે જરા ઉતાવળનું કામ છે, તો મ્હને માર નહિ કરે ? એ સાંભળવાનો મ્હને અત્યારે વખત નથી. વળી સ્વપ્નાં હું સમજતો નથી. બાપી, લગ્ન બાબત ત્હારે સલાહ લેવી હોય તો ત્હારી પડોશમાંજ બે તત્તવાનીઓ રહે છે એમની જ સલાહ લેને ?.....ત્યારે હું જાઉં છું; સાહેબજી (જાય છે.)

રેહિત: (રાગત) એ ખરું કહે છે. મ્હારે એ બે તત્તવાનીઓની સલાહ લેવીજ જોઈએ.

પ્રવેશ બીજો.

(શુદ્ધાશુદ્ધરાવ અને રેહિતકુમાર)

શુદ્ધાશુદ્ધરાવ: (અંદર કાઢતી સાથે વાત કરતો હોય એમ પ્રવેશ કરે છે, ને રેહિતને બોલે નથી.) જા, જા, હવે. ઘં તો તફાન ઉઠત છે. પદ્ધતિ ને નિયમનું તો જરાયે

બાન નથી ને મ્હારી સાથે વિવાહ કરવા આવ્યો છે !

રોહિત : (એને જોઇને) હાથ ! હાથ ! યયુ, અહીંજ મળી ગયો તે ! !

શુદ્ધા : (રોહિત તરફ જોયા વિનાજ) અલંબત, જીવનપર્યંત હું એનું સમર્થન કરીશ. તત્ત્વજ્ઞાનીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા એરીસ્ટોટલના પ્રમાણથી હું સિદ્ધ કરી આપીશ કે તું અજ્ઞાન છે, જ્ઞાનવિહીન છે, જ્ઞાનવિહીનત્વધારી છે !

રોહિત : (સ્વગત) : આ માધ કોઇની સાથે લડી પડ્યા હોય એમ જણાય છે. (શુદ્ધાશુદ્ધરાવની પાસે જઇને) : સાહેબ !

શુદ્ધા : (પ્રયમની મારફત, રોહિતને જોયા વિનાજ) વાદવિવાહ કરવા એટલો છે ને પ્રમાણ શાસ્ત્રનો તો કંકોયે નથી આવડતો !

રોહિત : (સ્વગત) : શુરસાને લીધે મ્હને જોઇ શકતો નથી. (શુદ્ધાશુદ્ધરાવને) : સાક્ષરશ્રી !

શુદ્ધા : (પહેલાંની મારફત, રોહિતને જોયા વિનાજ) એ સિદ્ધાંત તત્ત્વજ્ઞાનના સર્વ પ્રદેશોમાં તિરસ્કૃત થયેલો છે !

રોહિત : (સ્વગત) માધ સાહેબ બહુ ચીકાયા હોય એમ જણાય છે. (શુદ્ધાશુદ્ધરાવને) અહો ! સાક્ષરવર્ષ, હું કંઈ હું કે...

શુદ્ધા : (હજી પહેલાંની ધુનમાંજ) ત્હારા સિદ્ધાંતમાં કિંચિદપિ સસ વિષમાન નથી.

રોહિત : સાક્ષરરત્ન ! હું આપને પ્રજ્ઞામ કરું છું.

શુદ્ધા : (એના તરફ જોઇ) હાં, જી, પ્રજ્ઞામ.

રોહિત : જી, હું.....

શુદ્ધા : (પાછો ફરીને, ધુનમાંજ) કયું ધોર કર્મ ત્હારા હસ્તે થયું છે એનું ત્હને બાન છે ? ન્યાયશાસ્ત્રમાં તે મૂર્ખતા પ્રતિપાદન કરી છે !

રોહિત : જી, હું.....

શુદ્ધા : (પાછો ફરીને, પહેલાંની ધુનમાંજ) કયું ધોર કર્મ ત્હારા હસ્તે થયું છે એનું ત્હને બાન છે ? ન્યાયશાસ્ત્રમાં તે મૂર્ખતા પ્રતિપાદન કરી છે !

રોહિત : જી, હું.....

શુદ્ધા : (પહેલાંની મારફત) એમાં ઉદાહરણ મૂર્ખતાદર્શક છે; ઉપનય આધારરહિત છે, અને નિગમન હાસ્યજનક છે.

રોહિત : - (એનું ધ્યાન ખેંચવા પ્રયત્ન કરતો) : હું.....

શુદ્ધા : - ત્હારું કયન કયુલ કરવા કરતાં તો મરણ મ્હને વધુ પ્રિયકર થઇ પડે. વાદ રાખજો મ્હારા હાથમાં લખવાની શક્તિ હશે અને મ્હોમાં જોલવાની શક્તિ હશે ત્યાં સુધી મ્હારા અભિપ્રાયનું હું સમર્થન કરવાનો છું.

રોહિત : - જી, હું.....

શુદ્ધા : - હજી એની એ ધુનમાંજ, અને રોહિતને જોયા વિનાજ) આ સિદ્ધાંતનો મરણ પર્યંત, મ્હારા હસ્તદ્વારા, મ્હારા અરણ્યદ્વારા, મ્હારા મસ્તકદ્વારા, મ્હારા ઉદરદ્વારા-મ્હારા સર્વ અવયવદ્વારા, સર્વ શક્તિદ્વારા સર્વ ઉપાયદ્વારા જગ્યાવ કરીશ.

રોહિત : આ સાક્ષરજી. વિદ્વદર્ષ ! આપના આ કોવતું કારણ બતાવશો ?

શુદ્ધા : ધણું અગત્યનું કારણ.

રોહિત : પણ શું ?

શુદ્ધા : એક મૂર્ખ શીરોમણીએ એક અશુદ્ધ સિદ્ધાંત પતિપાદન કરવાની હિંમત ધરી છે-ત્હને અશુદ્ધ, બર્ષકર, નાસતાયક, નિંદ્ય સિદ્ધાંત.

રોહિત : કયો સિદ્ધાંત ?

શુદ્ધા : ખરું કહું, રાજમાન રાજેશી રોહિત : કુમાર, તો અધુના દિનપ્રતિદિન સર્વ પશુ-ઓમાં વ્યામોહ ઉપજ્ઞ થતો જાય છે. જગત આજુ ફુટતા પ્રતિ પ્રમાણ કરતું જાય છે. બર્ષકર સ્વચ્છતાએ-અશાસ્ત્રતાએ-સર્વજન

પ્રચાર કર્યો છે. હું જે સિદ્ધાંત વિષે કહું છું તે સિદ્ધાંતના આવા અસહ્ય દુષ્ટ પ્રચારને લીધે તો આપણે ત્યાંના વ્યવસ્થાનિયામક ન્યાયાધિશોએ ઢાંકણીમાં પાણી ધાલી ખૂરી મરવું જોઈએ.

રોહિત: (આશ્ચર્ય ચકિત થઈને) એટલું બધું શું છે ?

શુદ્ધા: કેાષ મનુષ્યને જાહેરમાં “પુસ્તકનો આકાર” એવા શબ્દો કહેવા દેવું એ ત્રાસજનક નથી ?

રોહિત: શી રીતે ?

શુદ્ધા: મહારા કથનનો આશય એ છે કે આપણે “પુસ્તકની આકૃતિ” એવી રીતે કહેવું જોઈએ; ને નહિ કે “પુસ્તકનો આકાર.” “આકાર” શબ્દ જીવંત વસ્તુનો ઘાટ દર્શાવવા વપરાય છે; ને ‘આકૃતિ’ શબ્દ નિર્જીવ વસ્તુના ઘાટ અર્થે વપરાય છે. પુસ્તક નિર્જીવ વસ્તુ છે માટે “પુસ્તકની આકૃતિ” એ શબ્દો વાપરવા જોઈએ, ને નહિ કે “પુસ્તકનો આકાર.” (પાછળ શ્રીને) હં, મૂર્ખ શિરોમણી, આ રીતે સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન થાય, સમજ્યો ? આ એરિસ્ટોટલના પોતાના શબ્દોમાં સિદ્ધ થયો છે.

રોહિત: (સ્વગત) આનુયે બેજી ખરથું લાગે છે. હું તો વિચાર કરતો હતો કે કેાણ જાણે શું હશે ? (શુદ્ધાશુદ્ધરાવને) સાક્ષર-વર્ષ હવે આપ આ વાત જવાદો. હું.....

શુદ્ધા: મહારામાં એટલો કેાષ વ્યાપ્ત થયો છે કે એની અવધિ નથી !

રોહિત: હવે કૃપા કરી આપ એ ‘પુસ્તક’ અને ‘આકૃતિ’ એ બન્નેને સુદ્ધામાં નાંખો; મહારે આપને ‘કશું’ કહેવાનું છે. હું.....

શુદ્ધા: (રોહિત તરફ ધ્યાન નહિ આપતાં એની ધૂનમાંજ) એ અદ્યગ !

રોહિત: મહેરબાન-સાહેબ, હવે તો શાંત થાઓ !

શુદ્ધા: (હજીયે ધ્યાન આપ્યા વિના ધુમ્મસ !)

રોહિત: પ્રભુને ખાતર હવે તો.....

શુદ્ધા: (ધૂનમાંજ) આવો સિદ્ધાંત ધાર કરવાની હિંમત કરે છે ? હેવાન !

રોહિત: એનું કહેવું તદ્દન ખોટું છે. હું...

શુદ્ધા: સ્વયં એરીસ્ટોટલેજ તિરસ્કારેલો સિદ્ધાંત ?

રોહિત: આપનું કહેવું તદ્દન સાચું છે. હું.....

શુદ્ધા: (ધૂનમાં) અને તેય આટલા બધા શબ્દોમાં ?

રોહિત: આપ તદ્દન ખરું કહો છો. (જે બાજુ શુદ્ધાશુદ્ધરાવ જોતો હતો તે બાજુ શ્રીને) ઉંહ, ગદા હેવાન ! આવા સુશિક્ષિત, પ્રતિષ્ઠિત સાક્ષરજન સાથે વિવાદ કરવા આવતાં શરમ નથી આવતી ? (શુદ્ધાશુદ્ધરાવ તરફ શ્રીને) જી, એ તો હવે પતી ગયો. હવે મહારા તરફ ધ્યાન આપશો ? હું એક મોટી શુન્નવણમાં આવી પડ્યો છું. મહારે એક સ્વરૂપસુંદર સ્ત્રી સાથે લગ્ન થવાનું છે. એને હું બેજીજ આહું છું; અને એનો બાપ પણ મહારી સાથે એને પરણાવવા ખુશી છે. પણ મહેને ખીક રહે છે કે પાછળથી એ કુલટા નીકળે તો ? આપ મહાન વિદ્વાન છો, તત્ત્વ-જ્ઞાની છો, સાક્ષરજન છો, અગમનિગમનું જાણો છો, પુસ્તકની આકૃતિ કે આકાર એ બાંજત આપ નક્કી કરી શકો છો. તો આપ મહારી શુન્નવણનો હકેલ ન લાવો ? આપનો અભિપ્રાય જણાવશો ?

શુદ્ધા: ‘પુસ્તકનો આકાર’ એ શબ્દ કયુલ કરવા કરતાં તો હું પ્રેમાનંદનાં નાટો પ્રેમાનંદનાંજ લખેલાં છે એ કયુલ કરું-અથવા તો પૃથ્વી ગોગ છે એ કયુલ કરું-અને મહારી જાતને ગણેશમાં ખરાવું !

રોહિત: (સ્વગત) વાધવરને

આદમીએ કેમ નહિ જડતા હોય ? (શુદ્ધ-
શુદ્ધરાવને.) એ સાક્ષરશ્રી ! આપ જરાતો
મ્હારે સાંભળવાની કૃપા કરો ? હું આપની
સમક્ષ કલાકથી ઉભો છું ને આપ તો જવાબ
સુધાં નથી આપતા !

શુદ્ધા: (જરા ભાનમાં આવ્યો હોય તેમ)
મ્હને ક્ષમા અર્પશો. પણ મ્હારા કોધની
વાસ્તવિકતા તો આપનેય કચ્છલવી પડશે !

રોહિત: હશે, જવાદો એને ! અને હું
કહું તો તરફ ધ્યાન આપવાની કૃપા કરો.

શુદ્ધા: આપને શું કહેવું છે ?
રોહિત: જી, હું એક અગત્યની વાત પર
બોલવા માંગુ છું.

શુદ્ધા: કયે ભાષામાં ?

રોહિત: (જરા ચમકીને) ભાષા !

શુદ્ધા: હા, જી.

રોહિત: (વધારે આશ્ચર્ય પામતો) ?
એટલે ?

શુદ્ધા: એટલે આપ સંસ્કૃતમાં બોલશો ?

રોહિત: ના, જી.

શુદ્ધા: ઉર્દુમાં ?

રોહિત: ના, જી.

શુદ્ધા: પર્સિયનમાં ?

રોહિત: નાહ.

શુદ્ધા: અંગ્રેજીમાં ?

રોહિત: (જરા ક્રોધાવેશ થતો) :
નહિજ;

શુદ્ધા: ત્યારે લેટીનમાં ?

રોહિત: (જરા કંટાળતો) બીલકુલ
નહિ.

શુદ્ધા: ચીકમાં ?

રોહિત: જરાય નહિ.

શુદ્ધા: હીબ્રુ ?

રોહિત: ના.

શુદ્ધા: અરેબિક ?

રોહિત: (અધિરો બનતો) નહિ, નહિ-

શુદ્ધા: હિન્દી ?

રોહિત: ના, ભાષ, ના. ગુજરાતી, ગુજ-
રાતી, ગુજરાતીમાં.

શુદ્ધા: ઉંદ ગુજરાતીમાં.

રોહિત: જી, હા.

શુદ્ધા: ત્યારે ત્હમે મ્હારા વામ હસ્ત
તરફ આવી જાઓ.

રોહિત: એટલે ?

શુદ્ધા: કારણ કે મ્હારો આ દક્ષિણ કર્ણ
સંસ્કૃત ભાષા અને પરબાષાએ મારે છે. ને
આ વામ કર્ણ અસંસ્કૃત માતૃભાષા મારે છે.

રોહિત: (સ્વગત) : આ ભાષની સાથે
વાત કરવામાંયે તોઆ છે !

શુદ્ધા: આપની શી ધ્વજા છે ?

રોહિત: એક ન્હાનકડી ગુન્ચવળ છે,
એમાં આપની સલાહની જરૂર છે.

શુદ્ધા: મ્હારી ખાતી છે કે આપની
મુશ્કેલી તત્વજ્ઞાન વિષયક હશે.

રોહિત: માર કરશો; હું.....

શુદ્ધા: કદાચ આપને જાણવું હશે કે
અસ્તિત્વની બાબતમાં તત્ત્વાર્થ અને વ્યાકરણ
એ સમાનાર્થક છે કે ઉભયાર્થક છે ?

રોહિત: બીલકુલ નહિ; હું તો...

શુદ્ધા: કે પ્રમાણ શાસ્ત્ર એ શાસ્ત્ર છે
કે કળા ?

રોહિત: નહિજ; હું તો.....

શુદ્ધા: કે એના હેતુમાં મનના ત્રણે
વ્યાપારનો સમાવેશ થાય છે કે એકલા
ત્રીજનો ?

રોહિત: ના; હું તો.....

શુદ્ધા: કે એના દસ અધિકરણ છે કે
એકજ ?

રોહિત: એ નહિ; હું તો.....

શુદ્ધા: કે ન્યાયનું તાત્પર્ય નિમમન ખરું
કે નહિ ?

રોહિત: ના, ના, ના, ના, ના.

શુદ્ધા: ત્યારે ત્હમારા વિચારે જણાવી દો.
એમને પારખવા હું અસમર્થ નીવડ્યો છું.

રોહિત: બાઈ સાહેબ, એજ મ્હારી છાત્રી છે; આપ હવે કૃપા કરી મ્હારી વાત પર ધ્યાન આપશો. આપને જાણાવવાનું એટલુંજ હતું કે એક સુંદર સ્ત્રી સાથે મ્હારું લગ્ન થવાનું છે. મ્હારા એના પર અનહદ પ્રેમ છે; ને એના બાપની સંમતિ પણ મ્હને મળી છે પણ મ્હને ભય રહે છે કે...

શુદ્ધા: [રોહિતનું જરાયે સાંભળ્યા વિના] મનુષ્યને, વ્રાણી એના વિચાર દર્શાવવા પુરતી મળી છે. જેવી રીતે વિચાર વસ્તુઓના નિદર્શક છે, તેમ આપણા શબ્દો એ આપણા વિચારોના નિદર્શક છે. (રોહિત આગ્રાહને શુદ્ધાશુદ્ધરાવનું મોં પોતાના હાથ વડે દાખી દે છે. પણ જ્યારે મોંપરથી હાથ લાઇ લે છે ત્યારે એ સાક્ષરત્વ અધુરું રહ્યું હતું ત્યાંથી શરૂ કરે છે.) પણ આ નિદર્શનોમાં અન્ય નિદર્શનો કરતાં વિવિધતા એટલીજ છે કે અન્ય નિદર્શનો નિર્દિષ્ટ વસ્તુ કરતાં પૃથક્ હોય છે, ત્યારે આ નિદર્શનો, નિર્દિષ્ટ વસ્તુને પોતામાંજ સમાવે છે. કારણ વાણી એટલે વિચારોનું બાહ્ય સંસાધારા ધરાવેલું મૂર્ત સ્વરૂપ એટલે સિદ્ધ થાય છે કે જે સાઈ વિચારી શકે તે સાઈ બોલી શકે. આ કારણથી આપના વિચારો શબ્દોદ્ધારા મ્હને સમજાવો એવી મ્હારી વિનંતિ છે. કારણ કે શબ્દો એજ સૌથી વધારે સરળ સંસારો છે.

રોહિત: (પુરેપુરે મ્હીડાઈને સાક્ષરને એના ધરમાં પુરી દે છે.) ત્હારું સત્યાનાશ બંધ !

શુદ્ધા: (અંદર રહી રહી) અલગત, વાણી એ અલગસ્વરૂપ છે, આત્મની પ્રતિકૃતિ છે (હો જો થાય છે ને બારી આગળ આવે છે) વ્યક્તિત્વમાં રહેલા ગુણમાત્રનું પ્રતિબિંબ ધરતા અગ્રિસા જેવી છે. ત્હમારામાં વિવેકશક્તિ છે, વાણી છે, તો શા માટે ત્હમારા વિચાર જાણાવતા નથી ?

રોહિત: (થડેલા જેવો) બસા આદમી, હું એજ કરવા ઇચ્છું છું, પણ આપ:સાંભળો છો ક્યાં ?

શુદ્ધા: મ્હારું ધ્યાન છે, બોલો.

રોહિત: હાજી મ્હારે કહેવાનું એટલુંજ છે કે...

શુદ્ધા: (અધવચ અટકાવતો) હા, પણ હુંકમાં પતાવજો; મ્હારા સમય અમૂલ્ય છે !

રોહિત: જરૂર.

શુદ્ધા: અતિ વિસ્તારની જરૂર નથીજ.

રોહિત: અરે, સાહેબ...

શુદ્ધા: સંક્ષિપ્ત શબ્દાવલિમાંજ ત્હમારો સંવાદ ચલાવજો.

રોહિત: હું.....

શુદ્ધા: જરાયે વાક વિસ્તાર કે અકોઠિત ન કરતા. (રોહિતના ક્રોધનો પાર નથી રહેતો ને થોડા પથરા લાઇ એ સાક્ષર તરફ ફેરવે છે).

શુદ્ધા: આ શું ? ત્હમારી વાત કહેવાને બદલે ક્રોધ કેમ કરી છો ? ચાલ્યા જાઓ. ત્હમે તો પેલા ' પુસ્તકનો આકાર ' કહેનારા કરતાં પણ વધુ બેઅદ્ય જણાઓ છો. પણ હું ત્હમને સર્વત્ર ને સર્વ સમયે, સમળ, નિશ્ચયાત્મક અને પ્રતીતિબળક કારણોદ્ધારા સિદ્ધ કરી જતાવીશ કે ત્હમે મુર્ખ છો. અને મુર્ખજ રહેવાના છો; અને હું સદાયે સાક્ષર-સ્ત્રી, વિદ્વદર્થથી, તત્ત્વજ્ઞાનીઓમાં શ્રેષ્ઠ શુદ્ધાશુદ્ધરાવ છું ને રહેવાનો છું.

રોહિત: કેવો લખાણીઓ છો ?

શુદ્ધા: હું કેણું ? સાક્ષર, વિદ્વાન,

રોહિત: [જરા હાસ્યમાં.] ૧૯મી ?

શુદ્ધા: સર્વશોભતાધારી, સર્વશક્તિ શાળી, [ખીજ બાળુ જતાં] દરેક શાસ્ત્રમાં નિપુણ (જતાં જતાં) દંતકથાઓ, પુરાણ વાર્તાઓ, ઇતિહાસો (પાસે આવીને) વ્યાકરણ, કાવ્યશાસ્ત્ર, અલંકારશાસ્ત્ર, વર્તમાનશાસ્ત્ર, (આધો જાહેર) ગણિત, દર્શનશાસ્ત્ર.

યશસ્વિ, બૌદ્ધિકશાસ્ત્ર, માનસશાસ્ત્ર, (પાસે
આવીને) જગદ્ગુપ્તિશાસ્ત્ર, ભૂમિતિ, શિષ્ય
વિદ્યા, (જતાં જતાં) વૈદિકશાસ્ત્ર, ખગોળવિદ્યા
નક્ષત્રવિદ્યા વગેરે વગેરે સર્વ વિદ્યામાં વિદ્યા
રહ તે હું(જાય)છે)

રોહિત: અને મોટા હેવાન પણ તુંજ !

પ્રવેશ ત્રીજો.

(રોહિતકુમાર)

રોહિત (એકલો સ્વગત) હે પ્રભુ સાક્ષ-
રો ને તત્ત્વજ્ઞાનીએને ત્હારી પાસે જ રાખતો
હોય તો ? ફનીવાનું કે દેરાનું એમના વિના
શું અટકી પડે છે ? લોકોનું, સાધારણ જન
સમાજનું તો એ સાહેબો કદી સાંભળવાનાજ
નહિ મ્હને કોઈએ ખરુંજ કહ્યું હતું કે એરી
રોહિત પણ એક જગરો વાતોડીઓ જ હતો.
ચાલ, જીવ, હવે ખીજ પાસે. એ બાઈ
આનાથી તો કાંઈક સારા હોવા જોઈએ. અરે
વાહ ! આ શું ! એજ અહીં આવે છે ને શું ?

પ્રવેશ ચોથો.

(સકલશંકાશીલરાવ અને રોહિતકુમાર)

સકલશંકાશીલરાવ: જી, આપને આ સેવ
કની જરૂર છે; અને ?

રોહિત: હાજી, સાહેબ મ્હારે એક નાનકડા
કામમાં આપની સલાહની જરૂર છે. અને આ
સેવક આપની પાસે અહીં આવ્યો છે. (સ્વ.
ગત) આ મુતિ કંઈ ઠીક લાગે છે. ખીજું
કાંઈ નહિ તો વાત કરવા દે છે !

સકલ: મારતર રોહિતકુમાર, કૃપા કરી
આપ આપની બોલવાની રીતમાં સુધારો
કરશો, ? અમારું તત્ત્વજ્ઞાન નિશ્ચયાત્મક વાક્યો
વદવાની સલાહ નથી આપતું, પણ સર્વદા
અનિશ્ચિતપણે બોલવાનું અને આપણા
સમા પામર મનુષ્યની પામર જુદિ પર જેમ
અને તેમ જોઈ વિશ્વાસ રાખવાનું સુચરે છે.
સાચું પુછવો તો આપે એમ ન કહેવું ઘટે
કે “ આ સેવક આવ્યો છે. ” પણ એમ

કહેવું જોઈએ કે “ આ સેવક આવ્યો હોય
એમ લાગે છે. ”

રોહિત: જી ? “ લાગે છે ? ”

સકલ: હાજી.

રોહિત: એ શી રીતે મહેરબાન ? લાગે
છે એ વાત સાચી પણ એવું લાગે છે એનું
કારણ એ કે એવું ‘ છેજ. ’

સકલ: ત્યાંજ આપની ભૂલ થાય છે.
આપણને ‘ લાગે ’ છતાંયે ‘ એવું હોય નહિ ’
એમ મનનું પણ સંભવિત છે.

રોહિત: શી રીતે હું આવ્યો છું તે સલ
નથી ?

સકલ: એજ એક પ્રશ્ન છે. અને આપણે
દરેક વસ્તુ તરફ શંકાની દૃષ્ટિએ જ જોવું જોઈએ.

રોહિત: ત્યારે શું અહીં આવ્યો નથી
ને આપની સાથે વાત કરતો નથી ?

સકલ: એમ પણ કેમ કહેવાય ? મ્હને
એમ જણાય છે કે આપ અહીં છો; અને
મ્હને એમ લાગે છે કે હું આપની સાથે વાત
કરું છું; પણ એમજ છે એ નક્કી ન કહેવાય.

રોહિત: જો આપરે ! આપ તો મશ્કરી
કરો છે. હું અહીં છું ને આપ ત્યાં છો એ
દીવા જેવું ઉધાડું છે. એમાં ‘ લાગવાનો ’ ને
‘ જણાવવાનો ’ સવાલજ નથી. પણ એ
માથાકુટ જવાદો. હું મૂળ વાત પર આવું
છું. આપને હું જણાવવા આવ્યો છું કે
મ્હારું લગ્ન થવાનું છે.

સકલ: એ વિશે હું કશું જાણતો ‘ હઉં ’
એમ મને લાગતું નથી.

રોહિત: પણ એ જણાવવાને તો હું
આવ્યો છું.

સકલ: હશે.

રોહિત: જે છોકરી સાથે પરણવાનું મ્હું
નક્કી કયું છે તે ! ધણીજ સુંદર છે.

સકલ: શક્ય છે.

રોહિત: એની સાથે લગ્ન કરવામાં મ્હારું
હિત ગણાય કે અહિત ?

સકલ: બેમાંથી એક.

રોહિત: (સ્વગત) : અરે રામ ! અહિંતો વળી બુદ્ધિન શરસ છે ? (સકલ તરફ કરીને) મ્હારો પુછવાનો આશય એ છે, સાહેબ, કે એને પરણવાથી હું સુખી થઈશ કે ?

સકલ: પ્રભુ બહે.

રોહિત: હું કુખી થઈશ ?

સકલ: વિધિએ એવું લખ્યું હશે તો એમ.

રોહિત: બસા, જરા સીધા જવામ તો આપો ?

સકલ: એવીજ મ્હારી ઇચ્છા છે,

રોહિત: એ છોકરીને હું ધણેજ ચાહું છું.

સકલ: મ્હાતા હશે.

રોહિત: એના આપે પણ સંમતિ આપી છે.

સકલ: આપી હશે.

રોહિત: પણ જો હું પરણું તો પાછળથી એ મ્હને બેવશ નીવડે એવો મને ખત મહે છે.

સકલ: નીવડે પણ ખરી.

રોહિત: આપનો પોતાનો એ વિગે શો મત છે ?

સકલ: એમાં અસકલતા જેવું કશું નથી.

રોહિત: આપ મારી જગાએ હોતો શું કરો ?

સકલ: મ્હને ખબર નથી.

રોહિત: આપ મ્હને શી સલાહ આપો છો ?

સકલ: જે આપની ઇચ્છા હોય તે.

રોહિત: સાહેબ, આપ મ્હને ગાંડો ખનાની મુકશો.

સકલ: એ બાબત મ્હને કશું લાગે વળગે નહિ.

રોહિત: આવા તરંગીઓને તો શંસીએ ચડાવવા જોઈએ.

સકલ: ચલીયસી કેચલમીશ્વરેચ્છા.

રોહિત: (સ્વગત) આવા મૂર્ખાઓ શા માટે જીવતા હશે ? (સકલને) : એ તરવ-

ગાનના પુછડા, હું હમણાંજ ત્હારી બોલવાની રીત સુધારાવું છું.

(મારવા માંડે છે)

સકલ: અરે, અરે, અરે !

રોહિત: ત્હારે જેત્રાહિલકુને તો આજ ઘટે હાથ, હવે મ્હને સંતોષ થયો. ચક્રમ, મ્હારાં મારું ખાખ ગયો-નકામું.

સકલ: આ શું ? આ કેવી હલ્તામ ? મ્હારા તરફ આવું તોછડાપણું ? મ્હારા જેવા તત્વજાનીને મારવાની હિંમત ?

રોહિત: જી, સાહેબ, મહેરબાની કરી આપ આપની બોલવાની રીત જરા સુધારશો ? આપણે તો સઘળા વસ્તુઓ તરફ શંકા બતાવવી જોઈએ. આપે એમ ન કહેવું જોઈએ કે મ્હેં આપને માર્યા છે, આપે તો એમ કહેવું ઘટે કે મ્હેં આપને માર્યા હોય એમ લાગે છે !

સકલ: હંદ ! હું હમણાંજ આ માર માટે શ્રીપાદ નોંધાવું છું.

રોહિત: એ બાબત મ્હને કશું લાગે વળગે નહિ.

સકલ: મ્હારાં શરીર પર મારના ચિન્હ છે.

રોહિત: હશે.

સકલ: એ ત્હારાંજ કામ છે.

રોહિત અસકલ નથી.

સકલ: ત્હારી સામે હમણાંજ સમન્સ કઢાવું છું.

રોહિત: એ બાબત મ્હને કશી ખબર નથી.

સકલ: ત્હને જરૂર સખ થશે.

રોહિત: ચલીયસી કેચલમીશ્વરેચ્છા.

સકલ: મહેરબાની કરી હું જા હવે, માર્ક સાહેબ ! (જાય છે)

રોહિત: (એકલો) અરે પ્રભુ ! આવા લોકો પાસે સલાહ માંગવા જવું એજ એક મૂર્ખામી છે ! (જાય છે)

સુખરસધાટી

લેખક: રા. જી. દુ. ખંધડીઆ.

[રામચાણુ વાગ્યા હોય તે જાણે—એ રાહ.]

મુંબઈ ગામમાં ધાટી રાખે તેમ રહેવું.

ધરતું કામ ખીજા કોને જાણે કહેવું...મુંબઈ.

ઉજળા બહેને રાખ્યો ને વાજળા બહેને રાખ્યો
રાખ્યો વળી રમા બહેને રમો;
સારો જોઈને પોરીઆ રાખો પ્રીતમજી
વંધી પડીયાં મારે ધરના કામો...
મુંબઈ.

વરસે દહાડે માંડ યુડી પડવો ને
ગણપતિ ચોથ એ પાંજે;
શેડાણીની રજા લઈ "દેશમધિ જાતો"
એમાં શેડીઆ દેવા શાના બાળે?...
મુંબઈ.

જોઈવાડ કાઢે ને ક્યારાંયે વાળે
હાડે હાડે ભરે નળના પાણી;
ધરની પચારીઆ પાથરે ઉપાડે
જોઈતાં આવડે મરાઠી એની વાણી...
મુંબઈ.

રાતના વાસણુ બલે ઉટકે સવારે
ખાલી પાણીનો રહે જોળો;
કપડાંના થોણુ કઢી બગડે, પ્રીતમજી
એમાં એના અપરાધ ન જોળો...
મુંબઈ.

ખડે પગે કરે ધરના કામ ધાટીડા
વળા જોઈતું કરવું લેઈ આવે;
સાવરણીની સાવરણી ને દાટીની દાટી
એ તો બધી રીતે કામમાં આવે...
મુંબઈ.

મોઝાં તમે જમ્યા, નળ સૌ સુકાયા,
સામુ તમારા એવા હલકાં;
ધાટી ખીયારો કોને જાણ કહે,
આપણા માગતણા સૌ વલખાં...
મુંબઈ.

આજો મહિનો મરે ત્યારે પાંચ રૂપરડી
વખ્યું ઘટ્યું એ તો મહેરમાની;
માંગે રજા નહિ, ખાડો ન પાડે, એના
કેલેન્ડરમાં લાલ નહિ નિરાની...
મુંબઈ.

મારું માનો તો ધાટીને ન વદશો,
એ હોકા હડતાલ પાડી જોડે;
પાડોશણુ ટાંપી બેડી રાખવા એને
મોટી આંખ કાઢી મારી સામું જોડે...
મુંબઈ.

કાઠી સુકશો તો બીજા ક્યાંયી મેળવશો,
મુંબઈ ગામમાં ધાટીના ટોટા;
તમે જાણો મુંબઈ ધરકામ યશો નહિ,
મારા અંગ પડી ગયાં જોટા...મુંબઈ.

સુતા, સંપત્તિ અને સન્માનના શીખરે વિરાજતા કમાલપાશા પણ આજે કંઈક બાબતોમાં હૈવનો અનુભવ કરી રહ્યા છે. તરૂણ તુર્કોનો કમાલ નેતા છે. તેના શબ્દને ખાતર પ્રાણ પાયરવાને પણ તેના સૈનિકો ડરતા નથી. કમાલનું પરક્રમ આજે આખું જગત નિહાળી રહ્યું છે. છતાં પણ કમાલ-પાશાનું જીવન નિરાશાથી ઘેરાયેલું છે. આનું મુખ્ય કારણ તેની એકવારની માનીતી પ્રિય પત્ની હતીશ હાનુમ છે. તેને ખાતર જ એ તુર્કસ્થાનનો નેપોલીયન પોતાનું જીવન તેનાથી વિખુટું પાડી એક દ્વિરની માફક વીતાવે છે.

હતીશ હાનુમ પૂર્ણ પાશ્ચાત્ય શિક્ષણ પામેલી સ્ત્રીઓમાં એક સમ્પત્તિની લાવણ્ય-સંપન્ન કન્યા છે. બહુદાના રિવાજને તો તેણે અવગણી તિલાંજલી આપેલી. પાશ્ચાત્ય વિચાર રીતભાત અને કલ્પનાથી હાનુમ આત્મપ્રેમ હતી. સ્ત્રીનાં શહેર જ્યારે શત્રુઓથી ઘેરાયેલું હતું ત્યારે હાનુમે એક સ્ત્રી સ્વયંસેવક દળ ઉભું કર્યું. વિજયી કમાલ જ્યારે સ્ત્રીઓમાં દર્પભરે દાખલ થયો, ત્યારે તેનું પ્રથમ સ્વાગત કરનાર હતીશ હાનુમ હતી. કલ્પિત નવલકથાઓમાં કહેવામાં આવે છે તે પ્રમાણે હાનુમે આ વિજયી વીરને પોતાનું સર્વસ્વ તેજ ધડીએ અર્પણ કર્યું. અને તેજ વખતે કમાલપાશા સાથે પોતાનું લગ્ન થાય એમ તેણે ઇચ્છ્યું. કમાલપાશા પોતે કેટલાક પાશ્ચાત્ય સુધારાને માનનારા હોવાથી આ લગ્ન જો થાય તો તે વધુ સારી દેશસેવા કરી શકે એમ ધારી તેણે હાનુમ સાથે લગ્ન કર્યું. ખાનદાન તુર્ક વીર એક વેપારી પછી તે ગમે તેવો તરંગર હોય તો પણ તેની પુત્રી સાથે લગ્ન ન કરે. પણ કમાલપાશાએ તેની દરકાર ન કરી. હાનુમ સાથે લગ્ન કરવાથી કમાલ જેવા નિર્ધન માણસને

લગભગ વીસ લાખનો દલ્દો મળ્યો. હતીશ હાનુમના સહવાસથી અનેક કાર્યોના મનોરથો ગમ્યા. અને તેની સિદ્ધિના સુખ સ્વપ્નાં આ દંપતીએ જોવાં લગ્ન પછી હાનુમ સાર્વજનિક કાર્યોમાં ઉત્સાહથી ભાગ લેવા લાગી. પરંતુ વખત વીતતાં વીર કમાલ તેની આ સ્વતંત્રતા સાંખી ન શક્યો. કમાલ અને હતીશ હાનુમ વચ્ચે પાશ્ચાત્ય સ્વચ્છંદી સુધારાઓ વ્યવહારમાં ઉતારવાની ઘેલછાએ અંતે વિરોધ ઉત્પન્ન કર્યો.

હાનુમની ઇચ્છા એ હતી કે રાજખટ-પટમાં સ્ત્રીઓને શા માટે સ્થાન ન મળે ? એ સ્થાન પ્રાપ્ત કરવા તેણે પ્રયત્ન પણ કર્યો. કમાલને એ ક્યાંથી રહે ? આજ તેમના છટાછેડાનું મુખ્ય કારણ !

હતીશ હાનુમ વિશે લેડી ડ્રેમ્સ જણાવે છે કે હાનુમ અતિ અભિમાની સ્ત્રી હોવાથી સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ કરવા માટે તેણે એક શબ્દ પણ પતિને કહ્યો નથી. આવેલા પત્રોના ઉત્તરો વાળવાની બેદરકારીને લીધે તેણે પતિ સાથે શત્રુતા પ્રાપ્ત કર્યું. હાનુમના છટાછેડા વિશેની આ વાતો ખરેખર વિચિત્ર બાસે છે. કમાલપાશાને હાનુમનો ત્યાગ કરવાની ખાસ જરૂર સાચી જણાઈ, એટલુંજ નહિ પણ હવે પછી બવિષ્યમાં લગ્ન ન કરવાની અને સર્વ સ્ત્રીઓને ખાતા અને બગિની સમાન માનવાની પ્રતિજ્ઞા શા માટે કરવી પડી તે હજી સુધી અધારામાં જ છે.

વિશેષ કરીને વીર કમાલ હાનુમનું અપર્યાદ સ્વાતંત્ર્ય અને તેથી પણ વધુ રાજ ખટપટમાં સ્થાન મેળવવાની પ્રયત્ન મહત્વાકાંક્ષા સહન ન કરી શક્યો એમ માનવામાં આવે છે.

હાનુમ પોતાના દિવસો દાસ તો કોન્ટ્રો-નીનોપલમાં વીતાડે છે. ખરેખર તુર્કસ્થાનના નેપોલીયનની આ હાનુમને જોશકાઈન કહીએ તો શું ખોટું ?

બાળલગ્ન અને કવિ “જખર”.

સંપ્રાદયક:—રા. મૂળશંકર ત્રેમણ વ્યાસ.

બાળલગ્નથી ધણાં અનર્થ થાય છે તે પર “જખર” નામના એક કવિ કહે છે:—
જહિર જહાન ખીય, જુલમ જમાય શાહ,
પુલન શરે કેતે, કરત કુદંદી... ૧

અર્થ:—દુનિયામાં જહેર વાત છે કે બાદશાહના જુલમથી કુલજીજ અને ફારેલા મિન્નજનના લોકો કેટલી તરેહના કુદંદ કરે છે.
જેર:જખરાયલ જયો; જુવતી છિનાષ જાત,
દેખ:વિલસાત, જાત, દીનનકે વૃંદી... ૨

અર્થ:—શેતાનના જેરની માશક જુવાન જીએને છીનવી લેવામાં આવે છે; એ જોઈને તેઓનાં ગરીબ સગાંનાં દિલ દુઃખી થાય છે.
બની ભયભીત તાસેં કરતહીં બાળલગ્ન,
કહ સખ સખ, જખરેસ કવિ સુકવ્યંદી. ૩

અર્થ:—તેથી ભયભીત બનીને બાળલગ્ન કરવાનો રિવાજ છુટી ગયો એમ કવિ જખર સાચે સાચું કહે છે.
સંતતિ ઉસીહી રંજ સહિત હંમેશ રહી,
તેજ બલહીન, ઐર હોત મતિમંદી... ૪

અર્થ:—એવી રીતે બાળ લગ્ન થવાથી તેની પ્રજા હમેશાં દુઃખી તેમજ તેજ વગરની અને બળ વગરની થાય છે, અને તેથી બુદ્ધિહીન થાય છે.
બાળલગ્ન કિયે તે, સંભોગ કાળ ભંગ હોત,
સંતતિ ઉન્હે કી સખે, દુઃખિત દિખાત હૈ... ૫

અર્થ:—બાળલગ્ન કરવાથી સંતતિનો નીમેલો વખત ભંગ થાય છે, અને તેની સંતતિ (પુત્ર-પુત્રી) સર્વ દુઃખી થતાં દેખાય છે.
કેતે બલહીન બુધહીન અંગહીન કેતે,
કેતે દુષ્ટ બ્યાધિ મેં, અતત: બિલસાત હૈ... ૬

અર્થ:—તેમાંથી કેટલાક બળ વગરના અને અંગહીન-અધુરા અંગવાળા વળી કેટલાએક દુષ્ટ રોગમાં આખરે દુઃખી થઈ ટળવળે છે.

જખર, ભંનત મિત સુનહં લગાય ચિત્ત,
ચાહીતે અનેક જન, બંધ્યવદ પાત હૈ... ૭

અર્થ:—જખર કહે છે કે હે-મિત્ર! હું કહું છું તે સાંભળી તેમાં તમારું ચિત્ત લગાડો કે એ બાળલગ્નથી ધણાં માણસો વાંઝીયા રહે છે.

ઐર બી તનક આયુ, ભયે તે બિનાશ હોત,
ચેહી બાત સખે, ધર્મગ્રંથમે બિખ્યાત હૈ. ૮

અર્થ:—વળી આયુષ્ય પણ તનક-અલ્પ થઈ જાય છે. અને વિનાશ થઈ જાય છે આ વાત સર્વે ધર્મગ્રંથોમાં પ્રખ્યાત છે.

મહિન દુહિતા બધ, હંસેં છિનાષ જાત,
ગજખ યુગરે એસાં, જેર તુરકાને કા. ૯

અર્થ:—એન, પુત્રી, વહુના ઉપર કપટ થવાથી છીનવાઈ જાય છે, તુર્ક-મુસલમાનોનું જેર એવું હતું કે ગજખ યુગરોતો હતો.

તાહીયેં પ્રયંડ જોધ, જંગમેં ધરોપી આય,
કીનો હૈ મિનાસ તાસ, જાલમ જમાને કા. ૧૦

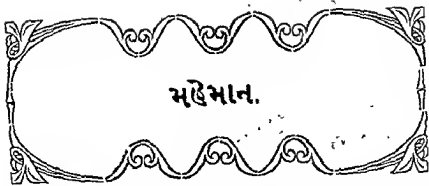
અર્થ:—એવા ઉપર પ્રયંડ અને યુદ્ધમાં જોદ્ધ સમાન ધરોપીઅન રાજ્ય થયું અને તે અજોજે જલ્દીમાં જમાનાના તાસનો વિનાશ કર્યો છે.

તોયે બાળલગ્ન છોડ, અરે મતિમંદ કયો ન,
કરત હંલાજ સુખ, સંતતિ બઢાને કા. ૧૧

અર્થ:—આવું રાજ્ય થયું છે તે છતાં બાળલગ્ન છોડીને અરે, મંદમતિનાં મનુષ્યો પોતાના સુખ અને સંતતી વધારવાનો હંલાજ કેમ કરતાં નથી!

ભને જખરેસ દ્રગ, ખોલ અત આર્થબંધુ,
કરહુ પ્રકાસ ખાસ, બાન હિંદખાને કા. ૧૨

અર્થ:—જખરેશ કહે છે કે હે, આર્થબંધુઓ! હવે આખો ખોલો અને હિંદનાં સુધનો પ્રકાશ કરો.

પ્રથમ અ. " પ્રસાદ "

મિત્ર વાંચક ! આજ મારે દીક્ર જોલીને મહેર કરવું પડે છે કે મહેમાનો તરફ અસાધારણ તીવ્રકાર ધરાવનારાઓમાંનો હું એક છું, મહેમાનોના સંબંધમાં તું પણ કોઈ વાર આવ્યો હોય, અને તારા કડવા અનુભવ ઉપરથી તું પણ બેધક્ક મને ટેકો આપી શકે મહેમાનો ધીકારને પાત્ર છે.

સામાન્ય રીતે મહેમાનના ચાર વર્ગ પાડી શકાય :

૧ આપણાં માતા પિતા તરફનાં સગાઓ અને સંબંધીઓ.

૨ પત્નીનાં સગાં તથા સ્નેહિત્રો.

૩ આપણા પોતાનાજ મિત્રો.

૪ પરાણે જોળખાણ કરીને મહેમાનગીરીના સ્વાદ ચાખનારા સહૃદયો અથવા આપણા મિત્રના સ્નેહિત્રો અથવા તેમની બક્ષામણથી આપણે ત્યાં આવનારા મહાશયો.

હવે આપણે પહેલો વર્ગ તપાસીએ— પિતામહીના મિત્રો અથવા તેમની સાથે સંબંધ ધરાવનારા એટલે સેંકડે હજાર ટકા છુડાઓજ સરજી લેવા. " જોની બાઈ ! તારા બાપા અને હું તો લગોટીઆ બાઈજો હતા. અમારે એક ખીજ વગર ધડી પણ ચાલે નહિ" આવી વાત્સાલ્યોનું પાન તમે ક્યુંજ હશે.

બીજો વર્ગ આપણને બહુ તકલીફ આપનારા સાગતો નથી, કારણ તમારી પત્નીનાં સ્નેહી એટલે તમે પત્ની ઉપર જરા દયાળુ

કરો તો ચાલી શકે. વળી સગાં તો તમારે ત્યાં બાળ્યેજ આવે—વધુ વખત રહે. પણ કદાચ તમારો નાનો સાળો આવે અને બે ત્રણ માસના અડીંગા નાખી રહે. ત્યારે તમારી આંખમાં ખુઆ વગર રહે નહીં.

ત્રીજો વર્ગ આપણા પોતાનાજ મિત્રોનો છે. મિત્રાચારીને અંગે તમે રાજઆતમાં તો ઠીકઠીક સરમરા કરશો, પણ જ્યારે તે પણ ૧૦ દિવસથી વધુ રોકાશે, જવાની વાત પણ નહિ ઉપાડે, ત્યારે જરૂર તમે કચવાશો, અને તેને રસ્તે પાડવાનો કિમીઓ શોધવા પ્રયત્ન કરશો.

ચોથો વર્ગ જરા વિચિત્ર છે. એવા પણ કેટલાક સજ્જનો છે કે જેમની સાથે તમારે એકાદ વારજ પ્રસંગ પડ્યો હોય, છતાં તમને પરાણે વળગતા આવશે, અથવા જખરજરતીયો જોળખાણ ચાલુ રાખી પોતાની મેળેજ કહેશે, " એક, જરા રમણભાઈની મહેરમાની હોય તો વળી એકાદ દીવસ હરા ખાવાને બ્હાને આવી જઈએ," અને તેનો જવાબ તમારાથી નકારમાં વળાશેજ નહિ.

મહેમાનોને ઠાળવા માટે તમારે માટે એ કેટલીક મુક્તિઓ તૈયાર રાખી છે, જે પ્રસંગ આવ્યે અજમાવી જોશો તો વિજળીની ઝડપે ધાર્યું પરિણામ સાવશે.

૧ પ્રથમ તો તમારે મહેમાનને મરમા મરમ આવકાર આપવાને બદલે હંડકી નવા

જ્યો. ક્ષણભા તરીકે તમે “આપ યે નાથા-
ભાષ” કહી પૂર્ણ હૃદયથી સત્કારતા હો, તેને
બંદે જાણે બોલાવું ન હોય તેમ “આ...વો”
કહી મંજણાયરણ કરવું.

૨. એકાદ દિવસ વાંતે એટલે સવારમાં
તેજોશ્રીના હસ્તકમળમાં શાકની ઝોળી પધરા-
વવી, પરંતુ તે સમયે તમારે બરાબર યુક્તિ
પુરસ્કર બોલવું. “સાંબળે છે કે.....
આ નાથાભાષને ચારેક આનાના પૈસા આપ;
જરાં સાર શાક લાવી આપે.” એટલે તરત
નાથાભાષ “ના ના, મારી પાસે છે” એમ
બોલી ઉઠશે, તો પછી તમારે વધુ વિવેક કર્યા
વગર જટ “હીક ત્યારે, એમ કરો.” કહી
માંડી વાળવું. કદાચ નાથાભાષ વિવેક ન કરે,
તો તમારે પણ ગૃહદેવીને બજાવી રાખવાં કે
આવે પ્રસંગે તરત રોકડું સંભળાવે “મારી
પાસે તો છૂટા નથી. તમારી પાસે હોય આપો”
એટલે જટ નાથાભાષ ઝોળી લઈ રસ્તે પડશે.
જરા વિવેકમાં તો રહેને ?

૩. તમારો કીકો હોય, અથવા
અભાવે તમે બીલાદી કે કુતરાતું બગડું પાળ-
તાજ હો. આ ત્રીપુટીમાંતું એક મહેમાનને
સતાવવામાં અવશ્ય તમને મદદ કરશે, પણ
સતાવવાની રીતોની તેમને રોજ પ્રેક્ટીસ કરા-
વવી, જેથી આવ્યો પ્રસંગ ચૂકે નહી.

૪. તમને ઘણા સદ્ગૃહસ્થો એવા મળશે
કે જેઓ અગાધથીજ તમારા મુખમાંથી આમ-
ત્રણના શબ્દો નીકળી પડે એવાં વાક્યો બો-
લશે. “સા...શહેરના લોકો...જરાપણ વિવેક
વિચાર નહી. રસ્તામાં મળેતો “કેમ છો ?”
કહીને રસ્તે પડે પણ ન પૂછે જમવાનો ભાવ કે
ન પૂછે ઉતર્યાતું રોકાણ.” આવે પ્રસંગે તરતજ
તમારાથી બોલી દેવાશે કે “હા. હા. ઘણા
એવા સ્વાર્થી પંચ હોય છે.” પણ તમે બૂલી
જાઓ છો કે આડકતરી રીતે પેલાં માણસે

તમારી તેના તરફની સહાનુભૂતિ છતી લીધી
છે ! આવે પ્રસંગે તમારે જવાબ ન આપવો.
કોકું ધુણાવવું અને આમ બોલવાનો પ્રસ-
ંગ ન આવવા દેવો. તે પહેલાં તમારેજ
વાત વાતમાં જણાવી દેવું: “આ આજકાલના
માણસો ! તદન જંગલી ! જરાપણ રીતભાત
સમજે નહીં. આ અમારા શુદ્ધનો કોઈ મિત્ર
આવેદો, તે અહીંજ ધામા નાખીને પડેલો.
જવાની વાતજ કરે નહી. ભીક છે, પારકે ઘેર
એક દીવસ, બે દિવસ, પણ જરા હાલનો વખત
તો વિચારવો જોઈએ ! આખરે મોડે ચઢીને
કહેવું પડ્યું કે જવ.” વગેરે...

૫. એકાદ વખત મહેમાનને નાટક કે
સીનેમા જોવા સાથે લઈ જવા. થીએટર આ-
ગળ જો તેજોશ્રી પૈસા કાઢે તો તમારે વધુ
આનાકાની કરવી નહી. નજ કાઢે, તો પછી
તમારે ત્રે મૂચના આપી દેવી: “નાથાભાષ,
જવ, જવ, ટીકીટો તો ખલાસ થવા આવી હોય
એમ દેખાય છે. પાછળથી દોઢો ભાવ આપવો
પડશે.” એમ કહી તેમને લગભગ આસ્તેથી
ટીકીટ આપીસતી બારી તરફ ધકેલવા. તરત
તેમનો હાથ ખીસા તરફ વળશે. જો કોઈ
જમાનાનો આધેલ હશે તો કહેશે પણ કે
“મારી પાસે દસની નોટ છે, છૂટા નથી,”
તો તમારે પણ શરમ બાજીએ મૂકીને કહેવું
કે “અરે ! હું તો પાકીટજ નથી લાવ્યો.
મેં ધાણું કે નાથાભાષ પાસે એટલા તો
હશેજ.” આખરે તે દસની નોટ વટાવશેજ,
અને તમારા પાસા પોતાર પડશે, પણ
આમાં તમારે શ્રદ્ધા સાવચેતી અને કળાનો
ઉપયોગ કરવાનો છે. જો જરા ચૂક્યા તો
બલા તમારે માથેજ ચોટશે. બે ત્રણ વખત તમે
જુદા જુદા મહેમાનો ઉપર જીત મેળવશો તો
આ કળામાં પાવરધા થઈ જશો, અને વખતે
“સહકૃદ્વંશપરિવાર” પણ કોઈ વખતે
નાટક જોવા બાગપશાળી નીવડશે.

મહેમાનોમાં પણ ઘણા રમુજી પ્રસંગો બને છે. તમે ખરા જીમરથી તેમને તીરસ્કારતા હશે, પણ તેમના તરફ સહાનુભૂતિ ઉપજે એવો પ્રસંગ બાબેજ બન્યો હશે, પણ મારા સંબંધમાં એવો એક રમુજી પ્રસંગ બની ગયો છે જે અત્રે ટાંકે છું:—

સાંજે પાંચ વાગે ઓશીસમાંથી છૂટીને હમેશ મુજબ હું ઘેર આવ્યો. રૂમનું બારણું ઉઘાડ્યું તો રમા બાબુએ મોહુ ચડાવીને બેઠી હતી. જીમને બદલે બમ્બરોની મદદથી મેં તેને કારણ પૂછ્યું, તો તેણે પણ હાથની આંગળીની મદદથી મને જવાબ આપ્યો—આંગળી ખીંટી તરફ હાંપી કરી. ખીંટીએ એક નાની પોટલી બેરેલી હતી. તરતજ મગજમાં વાયરેસથી ખબર પહોંચી ગઈ, “મ...હે...મા...ન.”

રમાનું મુખ જોઈ હું ખડખડાટ હસી મડ્યો, અને તેનાથી પણ રહેવાયું નહીં તેણે હસ્તેવહેતે ઉઠીને મને ઠંડું પાણી આપ્યું, તેથી શાન્ત થઈ હું બેઠો, એટલે રમાએ વાત ઉપાડી. “કોઈ જુદો ખચ્ચર છે. કોણ જાણે ક્યાંનાય હશે. બાપાજીનો મિત્ર હશે.” એમ કહી તેણે તરત પેલી પોટલી ઉતારીને મારી પાસે મૂકી-હોવા માંડી. અંદર એક રાખેડી રંગતું ઘોતીયું—મેલું—પણ ગડી વાળેલું હતું. વધારામાં એક લોટો, બંદી અને મેલો દુવાલ. અમે પોટલુ પાટુ બાંધી દીધું અને હતું ત્યાં બેરબુ.

“હું તેને ઓળખતી નથી ! ક્યાંનો છે એ તો પૂછું હતું ! ક્યારે પાછો આવવાનો છે ? ” મેં પૂછ્યું.

“કંઈ એક્સ કન્ટુ નથી.” જરા શરી આલું ” કહી ગયો છે. ” રમાએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

મેં ચાહ પી નાસ્તો લીધો અને રમાને સૂચના આપી. “હું અત્યારે બહાર જાઉં છું. થોડીવાર રતીબાઈને ત્યાં બેસી તેમની સાથે

અમે સીનેમામાં જઈશું. રાત્રે મોહું યશે. બાર પણ વાગે. ડોસાજીને મારે કંસાર તો કરવો પડશે. તેમને જમાડી દેજ અને કહેજ કે ઓશીસનું કામ, જેથી ઠેકાણું નહી. વહેલું મોહું પણ ચાપ. એટલે એ જમી લેશે. પછી હું આવીશ ત્યારે ઓળખાણ પડશે.” આટલું કહી હું રસ્તે પડ્યો.

x x x

હું પાછો આવ્યો ત્યારે બાર ચપા હશે. રમા જમ્યા વગર જાગતીજ અંદરની રૂમમાં બેઠી હતી. બહારના ઓરડામાં શ્રીયુત ઉઠવા હતા, તેમનાં દર્શન કર્યાં, અને તેમને ઓળખવા પ્રયત્ન કર્યો પણ ઓળખાણ પડ્યું નહી. હું નાનપણથીજ મુબાઈમાં મારા મામા સાથે રહેતો, જેથી હું બાબેજ મારા વતનમાં અત્યાર સુધીમાં એકાદ માસ રહ્યો હોયજ, જેથી હું ત્યાં બધાને ઓળખતો નહી. ત્યાંના બધા લોકો મને ઓળખતા, અને આ મહા-સય તેઓમાંના એક હશે એમ મેં તરતજ કંદપના કરી લીધી. તેમની મીઠી નીંદ્રામાં ખસેલ ન પહોંચાડતાં હું જમીને સુતો.

સવાર થયું. રમા તો ક્યારની ઉઠી આમતેમ ફરતી કામકાજમાં મશગૂલ હતી. મહેમાન પણ. વૃદ્ધ માણસ, અને વહેલા ઉઠવાની ટેવ. જેથી પથારીમાંજ બેઠા બેઠા જગાસાં ખાતા હતા. હું ઉઠ્યો અને અમે દાવજીપાણી કરી પરવારી ચાહ પીવા બેઠા. વાત કાઢવાનો પ્રસંગ ઓળતો હું બોલ્યો:

“તમને તો ચાહનો કંટાળો હશે, નહી વાર ! અમારે તો ટેવ પડી ગઈ એટલે ચાહ-ઈ નથી.”

જાણે ગંભીર વિચારમાંથી સરી પડ્યા હોય તેમ વૃદ્ધે જવાબ આપ્યો, “હાં, એવું ખર. અમારે ચાહું બંધારણ નહીં.”

અમે ધીરે ધીરે ચાહને ઇન્સાફ આપવા

માંડ્યાં. વૃદ્ધની આંખો એકીટસે મારા તરફ જોઈ રહી હતી. અમારી દૃષ્ટિ મળે ત્યારે આંખ ફેરવી લેતા, પણ હું ખીજ તરફ જોતો, ત્યારે તે મારું નીરીક્ષણ કરતા હોય તેમ દેખાતા-મનમાં જરૂર મુંઝાય છે એમ મને લાગ્યું-કદાચ જાનર જણું હશે ધારી મેં પ્રશ્ન કર્યો.

“ જાનર ખોળો છો ? ”

“ ના ” વૃદ્ધે કહ્યું. “ મને તમારું જોળખાણુ ન પડ્યું. ”

એક આયત્કા સાથે મારા હાથમાંથી ચાની રકાળી પડી ગઈ. ખમીસ અને ઘોલીયું રંગાઈ ગયું અને પગની ચામડી લાલચોળ થઈ ગઈ.

“ મારું જોળખાણુ ? તમે મારે ત્યાં આવ્યા અને મનેજ ન જોળખો ? ”

“ ના, ના, પણ આપણે...હસમુખરાય ખરાને, તે ક્યાં છે ? તમે તેમના શું થાઓ ? ” વૃદ્ધે ગભરાતાં ગભરાતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“ હસમુખરાય ? હું તેમને જોળખતોજ નથી ! મને આ બેઠમાં સમજ ન પડી. વૃદ્ધ વધારે ગભરાયો હોય તેવો દેખાયો.

“ ત્યારે શું મારી બૂલ થઈ ? અહીંયા તો હું બે ત્રણ વખત આવી ગયો છું ને ! ”

એકાએક મને વિચાર સ્ફૂર્તી આવ્યો. આજ ટેકાણે પહેલાં હસમુખરાય નામના

ગૃહસ્થ રહેતા હતા, પણ તેમણે મકાન બદલ્યું જેથી આ મકાન મેં રાખી લીધું હતું.

“ હા ! હવે સમજ પડી ” મેં કહ્યું. “ હસમુખરાયે તો મકાન બદલ્યું છે. અહીંયાં તે રહેતા હતા ખરા, પણ હાલમાં તો હું જ અહીં રહું છું. ”

વૃદ્ધના મુખ ઉપરથી નર ઉડી ગયું હતું. જાણે મારો ગંભીર મુન્હો તેણે કર્યો હોય, એવો તેનો દેખાવ થઈ રહ્યો હતો. તે ઝટ ઉભો થયો અને પાંચડી પહેરી, બંડી પહેરવા માંડી-આખરે મને લાગ્યું લાગી આવ્યું. વૃદ્ધને મેં જમીને જવા ખરા દીલથી આગ્રહ કર્યો, પણ તેણે માન્ય નહી અને હસમુખરાયનું સરનામું પૂછી લીધું. રમા તો મોઢે ઢૂંચો મારીને હસ્યાજ કરતી હતી. વૃદ્ધે જતાં જતાં મારી આગળ પાંચડી ઉતારી માફી માગી. ગામકાના માણસો ખીયારા ભોળા દીલનાજને ! આખરે વૃદ્ધ વિદાય થયો.

બહાલા વાંચક ! ઉપર જણાવેલા પ્રયોગો, હું જરૂર અજમાવી જોજે, અને શરૂઆતમાં નિષ્ફળતા મળે તો નાસીપાસ થતો નહી. સાથે સાથે એટલું પણ યાદ રાખજો કે તારે પોતાને પણ કોઈ વખત “ મહેમાન ” બનવાનો વારો આવશે, ત્યારે હું પેતે મહેમાન તરફ કેટલો તીવ્રસ્કાર ધરાવે છે તે પણ ધ્યાનમાં રાખજો, અને તે પ્રમાણે વર્તન રાખવા ચૂકીશ નહી.

ભાવિ સસરા: મારી દીકરી સરસ ગાંધ જાણે છે, બી. એ. થયેલી છે. પાંચ ભાષાં જાણે છે ને કાવ્યદાનો પણ અભ્યાસ કરે છે. તમે શું જાણો છો ?

ઉમેદવાર: હું હાથે શીવી જાણું છું, ભરત શુંયણું કરી જાણું છું ને કદીક રસોઈ પણ કરી નાંખું ખરે !

કેળવણી લીધા પછી સ્ત્રીઓનું સ્થાન ક્યાં ?

ચીનાઈ સ્ત્રીઓની પરિસ્થિતિ.

મૂળ લેખક: અબ્નીસ હુસૈન.

અનુવાદક: રા. જ. દુ. ખંધડીઆ.

[નોંધ: ચીનાઈ સ્ત્રીઓમાં ભગતિ કેટલી આવી છે તે તો થોડાંજ વખત પર, ઇન્ડોનીસ ચીનાઈ એન્યુએટ માંદલાઓએ અંગ્રેજ લતામાં સિવાલ્વરો સાથે દરેરો પાઠ્યાના સમાચાર આપ્યા હતા તે પરથીજ કહી શકાય છે પણ જન્મ ખાસ કરી ભારત એ દેશની પ્રગતિ વિષે ધણું જાણુ નહિ છે. આજકાલ ચીનમાં સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધ થઈ રહ્યું છે એ પ્રસંગે ત્યાંની સ્ત્રીઓના સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધ પરત્વેનો મળી આવેલો આ લેખ ' ચુલુમુંદરી ' માં જરૂર વપરાયો જણાશે કારણ કે ' કેળવણી લીધા પછી સ્ત્રીઓનું સ્થાન ક્યાં ? ' એ સવાલ ચીન જેટલાજ ભારતને ભવિષ્યમાં મુકવશે. અસલ લેખ " નોર્થ ચાઇના રેલી ન્યુઝમાં " પ્રગટ થયો છે અને તે એક સાંત્વણવાસી મિત્ર તરફથી મળી આવ્યો છે.]

ચીનાઈ સ્ત્રીએ કેળવણીમાં કુદકે અને બુરકે વધતી જાય છે અને યુના જમાનાની મઠાન દસામાંથી મુક્ત થઈ વધુ સંસ્કારી ાતી જાય છે તે ખરું પરંતુ કેળવણી પામી શોધા પછી એ સ્ત્રીઓનું સ્થાન ક્યાં ? આ એક ચીનનો આજનો તાર્કાગિક સવાલ છે. રેક દેશ, જે આ પ્રમાણે જીવન-ક્રાંતિના ગમમાંથી પસાર થતો દરો તેને પણ આજે સવાલ જરૂર નડવાનો. કારણ કે કેળવણીની તાંબેજ એક આ જીવને સ્વાતંત્ર્યની જાવના રન્મે છે તેમજ જગતની વધારે સરસ સેવા રર જુદિ પ્રેરે છે: ઘરમાં કાચની પુવળા રીકે, ચણગાર તરીકે રહેનાર સ્ત્રીને પણ જીવણી આવી આમાંજાએ લાગી આપે છે. એક બાજુ જ્યારે કેળવણી સ્ત્રીઓને મહત્વા િક્ષા અને સ્વાત્ત્વના ક્ષેત્રમાં આમ ધકેલી હી છે, જગતમાં પ્દારના ક્ષેત્રમાં ફેંકી રહી ા તારે બીજી બાજુએ પ્દારના ક્ષેત્રમાં કેળવણીઓની-સ્ત્રી હો કે પુરુષ-જરૂર જોઈ ાતી જાય છે, એટલે કે બેકારી વધતી જાય ા. આવા સંજોગમાં કેળવણી સ્ત્રીઓનું

સ્થાન ક્યાં છે અને ક્યાં હોવું જોઈએ તે એક સવાલ છે.

કેળવણી સ્ત્રીઓનું ધણું જોશ ધંધામાં સ્થાન છે અને તે પણ જેવા જોઈએ તેવા ઉત્તમ કોટિના તો નજ કહી શકાય. પરિણામે પરદેશમાં અનેક વિદ્યાર્થીનાઓ ભોગવીને, કેળવણી પામેલી ચીનાઈ સ્ત્રીઓને કોતો પડી પડીને છેવટ શિક્ષિકાના ધંધામાં 'પડવાનું' હોય છે નહિ તો આજસમાં જીવન વીતાડવાનું હોય છે. હુંકમાં જીવનનો અને કેળવણીનો સાગમાં સારો ઉપયોગ કરવાની તેમજ તેનો પુરો લાભ લેવાની આજના જગતમાં તેમને ધણી જોઈ તકો છે.

સ્ત્રી પ્રગતિમાં ખડુ આગળ વધેલા આપણે એક સાંત્વણ શહેરનોજ દાખલો લઈએ.

૧૦૦૦૦ યોશિક્ષિકાઓ.

આ શહેરમાં કેળવણી સ્ત્રીઓનો મોટો ભાગ શિક્ષણના ધંધામાં પડેલો જણાશે. જમ જમ કેળવણી વધતી જાય છે તેમ તેમ પ્રાથમિક અને માધ્યમિક કોલેજોમાં શિક્ષકોની જરૂર વધતી જાય છે, અને જાળકો પુરો કરતાં સ્ત્રીઓને વધારે ચલાતા હોવાથી સ્ત્રીઓને

શિક્ષિકા થવાની વધારે સગવડ મળે છે. આમ છતાં ચીનાઇ સ્ત્રીઓને એ લાઇનમાં પુરો સંતોષ નથી એતો એટલાજ પરથી સામીત થાય છે કે તે ન છુટકેજ આ ધંધામાં જોડાય છે. એકલાં શાંગહાઇ શહેરમાંજ આવી ૧૦૦૦૦ સ્ત્રી શિક્ષિકાઓ છે. એમનો પગાર માંહને સરેરાશ ૧૦ થી ૫૦ ડોલર (૨૦ થી માંડીને ૧૦૦ રૂપિયા સુધી) હોય છે, જ્યારે કેલેન્ઝમાંની શિક્ષિકાઓનો પગાર ૨૦૦ રૂપિયાની ઉપરનો હોય છે.

સ્ત્રીઓનીજ બેંક ?

ગરીબ વર્ગની સ્ત્રીઓ જેને કેજવણી નથી મળેલી હોતી તેઓ સુતરની મીઠામાં, સિગરેટ દિવાસણી હોઝીયરી વગેરેના કારખાનાઓમાં મજુરી કરે છે. આવી સ્ત્રીઓની સંખ્યા એક લાખની છે, અને તેમની આવક રોજના દશ આનાથી માંડીને ચાર રૂપિયા સુધીની છે. પણ આતો અબજ વર્ગની વાત થઇ. કેજવા-થેલી સ્ત્રીઓ મોટી ધંધાદારી ઝોશીસોમાં સેકેટરી તેમજ ક્લાક તરીકે કામ કરે છે, અને તેમાં એક દાખલો તો બહુ નવાઇભરેલો છે. શહેરમાં નાનકીનરોડપર આવેલી એક બેંક છે, જે બેંક સ્ત્રીઓએજ સ્થાપેલી છે, અને અત્યારે સ્ત્રીઓજ તેને ચલાવી રહી છે. ત્યાર પછી ઇન્ડિસ્ટ્રીયલ અને કેમરસીયલ બેંકમાં સ્ત્રી વિભાગ ખોલવામાં આવેલો છે. આ ઉપરાંત વકીયોની તેમજ યુરોપીયનોની ઝોશીસોમાં સ્ત્રીઓ ક્લાક તરીકે કામ કરે છે અને તેમના પગાર સુબલ ગામની યુરોપીયન સ્ત્રી ક્લાકો માફક ૬૦ થી માંડીને ૧૦૦ રૂપિયા સુધી હોય છે.

નાટક અને સિનેમામાં સ્ત્રીઓ.

હિન્દુસ્તાનની માફકજ ઘણા વર્ષથી ચિનમાં પણ નાટક ફાનો ધંધો વેશ્યાના ધંધા જેવો હલકો ગણાય છે. અને ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓ એ ધંધામાં પડતાં આજસુધી અચકાતી હતી. પરંતુ પશ્ચિમની સંસ્કૃતિએ પૂર્વમાં આવી એ જમાના બદલ્યા છે. શાંગહાઇમાં એ ધંધામાં પડેલી અનેક સ્ત્રીઓ જણાય છે. આથી

દષ્ટિએ સૌથી વધારે લાભદાયક ધંધો એજ છે કારણ કે સારામાં સારી સ્ત્રી એક્ટરનો પગાર ૨૦૦૦ રૂપિયાની આસપાસ હોય છે. તેમાં વળી નાટકના ધંધાને આટલે એવો સિનેમા શીલ્પનો ઉલ્લેખ નિકળ્યો છે, જે નવો હોવાથી બધી બાબતોએ લોકપ્રીય થયો છે. શાંગહાઇમાં આવી ૫૦ શીલ્પ કંપનીઓ છે. એ દરેક કંપની દીઠ દશ અંદાજ એક્ટ્રેસ પકડીએ તો ૫૦૦ ચીનાઇ સ્ત્રીઓ એ ધંધામાં પડેલી જણાશે. ઉપરાંત નાનું કામ કરનારી બીજી ૫૦૦ તો જુદી. આમ પગાર મોટા મળે છે છતાં પણ એ ધંધોજ એવો છે કે જેમાં મોજ, શોખ, નખરા અને દેશનેઅલ કપડાનાં ખર્ચ વધી પડે છે, તેથી આટલે મોટો પગાર પણ તેમનું પુરું થતું નથી. નાની નાટક કંપનીઓમાં આશરે ૩૦૦ સ્ત્રીઓ કામ કરતી હશે.

ડુકાનો અને હોટલોમાં.

કાપડ અને પ્રાધ્યોરાકીની ડુકાનોમાં માલ વેચવાવાળા તરીકે તેમજ હોટલોમાં દાસીઓ તરીકે પણ શાંગહાઇની સ્ત્રીઓ કામ કરી રહી છે. હોટલની લાઇનમાં સ્ત્રીઓ પડે એ શાંગહાઇને માટે નવું નવું છે, જે કે કેન્ટોન અને હોંગકોંગમાં ઘણા વર્ષોથી ચાલતું આવેલું છે. નાનકીનરોડ પરની એક હોટલમાં દાસીઓ રાખવાથી એની ધરાશી વધી હતી એટલે તેમાં પણ સ્ત્રીઓનું સ્થાન વધતું જાય છે.

છાપખાના અને દવાખાના.

છાપાના તંત્રીઓ તરીકે પણ થોડી સ્ત્રીઓ કામ કરી રહી છે. આમાં સ્ત્રીઓ વધારે ખેંચાતી નથી કારણ કે તેમનામાં આ લાઇનના અનુભવની ખામી છે.

કેમરસીયલ ગ્રેસમાં આવી સ્ત્રી તંત્રીઓ કામ કરતી જણાશે. શાંગહાઇમાં મણીગાંડી સ્ત્રીઓ જેમણે પરદેશ ઉંચી કેજવણી લીધેલી છે તેઓ ડોક્ટર તરીકે કામ કરતી જણાય છે. હોસ્પીટલોમાં પરિચારીકાઓ તરીકે, નર્સ અથવા મિડવાઇફ તરીકે આગળાને વેઢે ગણાય એટલી સ્ત્રીઓ છે.

સાસુના ભાવ મહને સુકવે રે લોલ.

જેવી ચુડી રે “ આમોફોનની ” રે લોલ,
એવી ચાલે એની જીમ જો—
સાસુના ભાવ મહને સુકવે રે લોલ.

દેહું ચિરાય એવાં મર્વદા રે લોલ,
મારે વચનના બાણ જો—
સાસુના ભાવ મહને સુકવે રે લોલ.

પાકે ન શબ્દબાણ મારતાં રે લોલ,
શુષ્ક કરે છે શરીર જો—
સાસુના ભાવ મહને સુકવે રે લોલ.

માનું છતાં હું એને “ માવડી રે ” લોલ,
નમ્રતા ધરીને દિન રાત જો—
સાસુના ભાવ મહને સુકવે રે લોલ.

ચુસ્તો કરે તો એને રીઝવું રે લોલ,
મંત્રી રીઝાવે જીમ રાખ જો;
ખેનો કદું છું મર જોડીને રે લોલ,
સ્તંભજીને ચાલજો સદાચ જો—
સાસુના ભાવ મહને સુકવે રે લોલ.

“ ડાખી ખેન. ”

“મારું બાળલગ્ન.”

લેખક: શ્રી. ચીમનલાલ. ને શાહ.

ગુજરાતના વાંચકો! મયાણું જોષ ગર્ભ-
ગુરારો નહિ. તમારે ગર્ભાવાતું ચાતું
હોય! તમારામાંથી કેટલાંઓએ બાળલગ્નના
અપૂર્વ લઢાવા લુટ્યા પથ્થ હશે. આ
અપૂર્વતાથી પથ્થ ના બહેમાંતા. મારે હજી
ધણું કહેવાતું છે. મને બાળ લગ્નધણું
બહાણું થઈ પડ્યું છે. હા, વખતે એમ હોય
કે તમારા જીવનમાં તમે એ romance ન
અનુભવ્યો હોય!

હું મુંબઈના પાટણના નગરશેઠના દિકરો
એટલે અમે રેંજીપેંજીમાં ન ગણાઈએ.
અસારના વ્યક્તિગત સ્વતંત્ર્યના તથા પાર્લા-
મેન્ટરી વ્યવસ્થાના જમાનામાં નગરશેઠના
બહે હીસામ ન હોય પરંતુ એક વખત એવો
હતો કે નગરશેઠને પૂછ્યા સિવાય રાજ્ય કોઈ
પથ્થ પ્રકારનું પગલું ન લઈ શકતું.

વાંચક, તારે જરા તીવ્ર થવું પડશે. આજ
તો મને લગભગ વિશેષ વર્ષ પૂરાં થયા હશે,
એટલે કમંસા મારી પત્ની થાય એ હું સારી
પેઠે સમજી શકું છું. પહેલાં ન્હોતો સમજતો
એમ નહિ, પરંતુ કમંસા પત્ની છે, એટલુંજ,
વિશેષ નહિ. પત્ની એટલે શું અને પતિ
એટલે શું તે તો પ્રશ્ન જણે! મારે મન
બધું સરખું જ હતું!

એક વખત એવું બન્યું કે કમંસા એને
પીયરવા અમારે ઘેર આવી હશે. હું બહાર
જરના એટલા પર બેઠો બેઠો બીજા શેરીના
છાંકરાઓ સાથે રમી રહ્યો હતો.

મારી પુત્રધેલી માતા જરા બહાર આવી
અને બોલી, “વસંત! હજી તું એવો ને
એવો રહ્યો. આ વહુ જરમાં બેઠો છે અને
તું બહાર ગીલ્લી દાંડા ખેલે છે. આ શું
સારું લાગે છે?”

વાંચક! ધ્યાનમાં રાખજો કે એ વખતે
મારી ઉંમર નવેક વર્ષની હતી.

હું ઘુરત જરમાં તો ગયો; પછી ધીમે
રહી રસોડામાં મારી મા પાસે બેઠો અને
એને કહ્યું. “મા! આને મારી સાથે
રમવા ન મોકલે? અમે યોડો વખત સાથે
રમીશું અને હું એને સંભાળીને પાછી
લાવીશ.” મારી ધેલી માતાને આ ચાતું
રવે? એ Wooing અને Courtingના
લઢાવા મને શાની લેવા દે?

એ તો ઘુરત બચુડી ઉઠી: “મેર મારા
શયા! એવું તે બોલાવું હશે? એ તો તારી
વહુ છે, સમજતો નથી?”

“શું વહુ છે?”

“હા, વહુ છે. જા હાનોમાનો જતો
રહે નહિ તો કોઈ સાંભળશે તો તારી વાતો
કરશે.”

એ વહુએ મારું અપમાન થતું તો
નહિ સાંભળ્યું હોયને? અત્યારે એ બધું
પુછી મારી જાતને હલકી શું કામ પાડું?
અરે! મેં કેવી ઉતાવળ કરી? બધો.

હતિદાસ કેમ વાર શરૂ ન કરેલા. આ તો વચમાંજ વાત ઉપાડી. હશે. હવે શરૂ કરીશ.

મારા બાપુ નગરશેઠ, એટલે 'પુત્રના લક્ષણ પારણામાં પરખાય' તેમ મારું પણ થયું. અહીં વર્ણના થયો કે ચારે તરફથી સમાઈ માટે માંગા આવવા શરૂ થયા. જાણે બધા રહી જવાના ન હોય ? કોઈ રાજા રજવાડામાં જેટલી પુછપરછ અભ્યારના જમાનામાં નહિ થતી હોય તેટલી-બધે તેથી પણ વિરોધ-તે સમયમાં મારે માટે થતી. મારા બાપુને તેમજ મારી માતાને એક જબરી મુશ્કેલી થઈ પડેલી. કેને ના પાડવી. અને કોણ નાજિએર સ્વીકારવું એ એક મોટા સંગ્રામ થઈ પડેલા. છેવટે કેટલીક લાગ વખતે અંગે મારું બાવી કમલા સાથે જોડાયું. કમલા જરા ધર્મવર્ધી દશે, અને કેળવણીમાં વખતે કાળા દાઢનો પહેલો નંબર દશે, બાકી કંઈ વાંધા જેવું નથી! એ એક આદર્શ શ્રદ્ધિથી છે તેમ જ આદર્શ માતા પણ છે.

જ્યારે હું અહીં વર્ણના હતો ત્યારે એ લગભગ ત્રણેક વર્ષની દશે. અમારા સામુજ્યને મન એમ કે કન્યાને વરાવીએ એટલે છુટીએ. વળી મારા જેવો જમાઈ મળતો હોય તો પછી શીદને રાદ જોતી!

ત્રણથી સાત વર્ષના માળામાં હાથા અનુભવો થાય તેનો મને ખ્યાલ નથી. આશ્ચર્ય છે કે વાંચક તે બદલ દરમુજબ કરશે. મારી મા કેટલીક વાર કહે છે કે જ્યારે હું ચાર પાંચ અને છ વર્ષનો હતો ત્યારે કમલાને કોઈ વખત અમારે ત્યાં જમવા તેડતાં, અને હું એની સાથેજ દડા લેતો. જમવાની એના બાજુમાંથી પુરી લઈ નાસી જતો. મારા બાપુ તથા મારી મા તો આ બધું જોઈ જરૂર મલકાતા દશે! એમને તો એમજ લાગ્યું દશે કે હું કમલા ને ચડાવા માટેજ જન્મ્યો છું!

મારા લગન બાર અને તેડના માળામાં થયેલા સાત વર્ષથી કે તેર સુધીમાં અનેક રમુજ બનાવો બન્યા હશે, પરંતુ એ બધા અહીં ટાંકવા બેસું તો "નાના મોઝે મોટી વાત" જેવું થાય. માંધીજી થા મુનશી જેવા પણ આપવીતી લખવા બેસે તો એવી ધૃષ્ટતા તો ન કરે. બધું થોડું સારું. અતિરેક થઈ નય એ સારાને માટે ન હોય.

એ બધું ઠીક છે. પરંતુ લખદિવસના કેટલાક પ્રસંગોના ખ્યાલે મારે આપવી પડશે. વરરાજના ભાંજકભણી વેષમાં મારો ગેહાવ્યાઓ મને ઉત્સાહભેર નીહાળ્યા કરતા. પેલો જરીનો જામો અને ચીરો મારાથી આ જન્મમાં તો નહિ બૂલાય. નાને માથે મોટી પાલડી એ બધું અત્યારે હાથપાંચ લાગે છે, પરંતુ તે વખતે તો બધા મને ધારી ધારીને જોતાં. મહોલ્લાની બધી સ્ત્રીઓ મારા પરજ ન મોટી પેંડી હોય!

વરરાજનો ઘોડો આવ્યો અને મારા મામાએ મને ઉપાડીને ઘોડા બેસાડ્યો. વરઘોડો ઉપડ્યો અને હાક્યાડથી કમલાને ઘેર આવી પહોંચ્યો. આ નાનકડાં વરને ઘોડેથી તેડીને ઉતાર્યો ત્યારે ઠેકાણું પડ્યું.

ગોર મહારાજ આવ્યા અને 'સમૈરતમ શુભલગ્નમ્' વગેરે વગેરે બધું શાસ્ત્ર બજાઈ ગયું. અહીં પણ કેટલોક આનંદ બીજાઓને મારી બાલીશતાને અંગે થયેલો ખરો, પરંતુ એ બધું અત્યારે નહિ કહું. વળી વખત આવે બાળલગનનો હતિદાસ લખવા મારું છું તો તેમાં સ્વજનવનની કંઈક ગોળી કરાવીશ!

પરણીને ઘેર આવ્યા પછી મામસો જેટલો આનંદ થઈ શકાય તેટલો લગ્નવારે તેનો છે. પ્રસૂતિએ કેમ કમલા મારી પાસે આવતાં શરમાય થા અચકાય અને હું કમલા પાસે જતા શરમાતો.

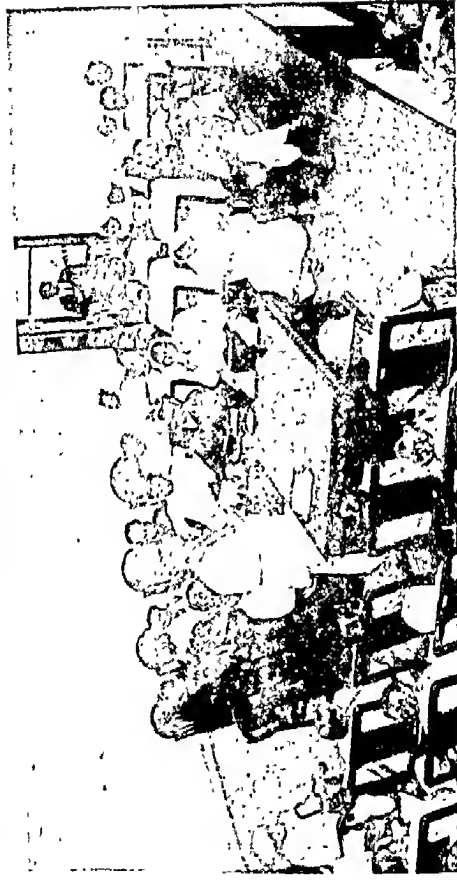

સો. ગોદાવરી કેતકર.

બહેન સુમતિ ઠાકોર.
જી. એ. ની દીત્રી સાથે એમણે
તથુ પનામેઃ મેળવ્યાં છે.

કુ. પ્રોપદી કેતકર.

શ્રી નાથીઆશ મહિલા વિદ્યાપીઠ.

મુંબાઈમાં પદવીદાન સમારંભ.

શરૂઆતમાં એક બે વખત આકતરી રીતે અમારા ઉપર દબાણ પડ્યું થયું હશે ! વાંચક આમાં કંઈ બેઅદબી જેવું ના સમજતો. ગાંધીજી ભણે સ્વરાજ્યને માટે તત્પર થઈ ગયા હોય પરંતુ આપણો આમવર્ગતો હજી નિશ્ચિંત છે. તેર વર્ષનો હું અને સાડાં તેર વર્ષની મારી કમલા એ વિચારે પણ ધુન્નરો છુટે એવું છે.

એક બે વર્ષ એમ ને એમ વીતી ગયા. એ દિવસો બહુ ભારી ગયા કૌટુંબીક, વ્યવહારીક તેમજ દુન્યવી અનેક બાબતોથી હું ઝંકડાઈ ગયો, મારા જીવનના હાસ્યપ્રેરીત ઝરણાઓ સુકાતાં ગયા અને કરણા રસજન્યતો ગયો.

x x x x
અસારે સવારના સાતેકે વાગ્યા હશે. શિયાળાના સાત. એટલે હજી પુરતું અનવાણું નથી ઉધકડ્યું. મારો નાતો બાલુડો ખોળામાં સુતો સુતો ગેલ કર્યા કરે છે. અને હું અસારે ગણીતમાંથી કેટલાક પ્રોબ્લેમ્સો ગણું છું. આ તથા બાપુની ગેરહાજરીમાં હું બાપુને ન સંભાળું તો કેણું સંભાળે ? છઠ્ઠા ઘોરણની પરીક્ષા નજીક આવી ગઈ છે. આવેતે વર્ષ મેટ્રીકમાં આવીશું તેના વિચારો પણ અત્યારે કરી રહ્યો છું. પેલો બાપુ એના બાપુની વ્યથા શું સમજી શકે ? અન્ય સંબંધીઓ ધરની વાતો શું જાણે કે મારા પ્રત્યે કંઈ સદાનુભૂતિ ધરાવે ? ‘ જાંઘી મુઠી લાખની ’ એ રૂએ જેમ તેમ ધરતું ખર્ચ બાપુના પૈસામાંથી ચાલી રહ્યું છે. નિર્દોષ કમલાને દીલના દર્દો કહે શા દહાડા વળે ? બાપુ અભ્યાસ છોડી બાપાર કરવા મુંબાઈ જવા કહી રહ્યા છે. આવા પરણાવ્યાના કેડ ન પુરા કર્યા હોત તો ન ચાલત ?

x x x x x

જેમ તેમ કરી કોલેજના પણ બે વર્ષો પુરા કર્યા. અત્યારે બી. એ.માં ટર્મ મરી રહ્યો છું. રજામાં કમલા પાસે બે તથા મહીના જઈ છું. બાકી તો કોલેજની હોસ્ટેલમાં રહેવાનું અને કલબમાં જમવાનું. મારો અહીંના અર્થ એક સારા પ્રકારે તરફથી નબી રહ્યો છે. બીજો શો રસ્તો થઈ શકે ? બા તથા બાપુ એમની નગરોદ્યાય ઉપરજ કેવળ નબી રહ્યા છે. કેવા દિવસો બેવા પડશે તે તો પ્રશ્ન જાણે ! મારો બાપુ અત્યારે ચારપાંચેક વર્ષના થયો હશે, અને મારી સરલા લગભગ આઠેક માસની હશે !

વાંચક ! આટલેથી બધું સમજી જાણે, કમલાએ તો લગભગ યુવાવસ્થા મુખાવી દીધી છે એમ કહું તોપણ ચાલે. માફ પડ્યું હું સમજમાં એમજ થવાનું. દેશના ગૌરવમાં અમારા જેવા યુવક યુવતીઓ શો ફાળો આપી શકે ? જેમ તેમ જીવનના ચાલીસ પચાસ વર્ષ પૂરા કરવાના અને છેવટે મરી છુટવાનું.

આ બધા બાળલગ્નના દહાવા નહિતો બીજું શું ? મારી મા તો પેલા બાપુ પાછલજ માંડીમાંડી થઈ ગઈ છે. આખો દિવસ એને પૂછ્યા કરે, “ બાપુ ! તારે માટે વહુ લાવીશું ? બેલ દીકરા કેવી લાવીશું ? ” બાપડો બાપુ શો જવાબ આપે !

મારી આ દશા ઉપર કેાઈ ધ્યાન લાવશે ? કેાઈ દયા લાવી અશ્રુતો નજ સારતા ! મારો અને કમલાનો સંસાર હીકીકં ચાલી રહ્યો છે ! પરંતુ એટલું કહીશ કે તમારા બહાવાં બાલુડાઓને આવા દહાવાના ભાગ્યજાળી નાજ બનાવતા ! પ્રભુ ! આર્થ માતપિતાઓને સારી મુદ્દિ અર્થો એટલું જ ! અરતુ !

રાં કે નહિ-લગ્નનો પ્રકાર-છોકરાં હોય તો બ્રીજા કે પુત્રો છે તે તપાસવું પડે છે અને બ્રીજામાં પરણેલી કે કુંવારી તે પણ ધ્યાનમાં રાખવું પડે છે.

શ્રી ધનની વ્યાખ્યા હવે તપાસીએ. શ્રી અર્થ પ્રમાણે, શ્રીનું ધન તે શ્રીધન. વ્યવહારમાં તેનો અર્થ આવે સહેલો નથી અને તેથી તેના બે વિભાગ પડ્યા. અત્યારે જે અર્થમાં શ્રીધન વપરાય છે, તે અર્થમાં સમજવાને માટે આમ કહીએ તો ચાલે:-જે મીલકત ઉપર શ્રી સ્વતંત્ર હક ધરાવે છે, અર્થાત્ જે મીલકતનો ઉપયોગ શ્રી ધારે તેમ કરી શકે, તેવી મીલકત તે શ્રીધન.

શ્રીધનનો વિષય તપાસવા માટે શ્રીઓના બે વર્ગ પાડવા પડે છે:- (૧) કુટુંબમાં પરણેલી શ્રીઓ જેમ કે:-વિધવા-માતા-દાદી વિગેરે. (૨) કુટુંબમાં જન્મેલી શ્રીઓ:-પુત્ર-પુત્રી વિગેરે. પહેલા વર્ગની શ્રી જ્યારે શ્રી તરીકે વારસામાં મીલકત મેળવે ત્યારે શ્રી શ્રીધન મેળવે છે એમ કહેવાય નહોતું. પરંતુ બીજા વર્ગની શ્રીને પોતાના જન્મ-કુટુંબમાંથી મળે તે પ્રકારે મીલકત મળે, તો પણ તેવી મીલકત શ્રીધન ગણાય છે. આવી મીલકતના શ્રીધન-વારસો જુદા હોય છે અને ઉત્તરવારસોને તે મીલકત મળતી નથી.

મનુ મહારાજ પ્રમાણે ૭ પ્રકારની મીલકત તે શ્રીધન ગણાય છે: (અ) અધ્યમિ:-જન્મ-વેદી સમક્ષ જે મીલકત-જમીન અથવા બીજી રીતે મળ્યા હોય તે. જનની સાક્ષી ૩૫ વેદી ઉપર અમિ સમક્ષ કન્યાને જે દાન અથવા જમીન આપવામાં આવે છે તે મીલકત. (આ) આધ્યાવાદનીક:-જ્યારે પર-વધુને કન્યાના પિતાને યેરથી સાસરે લાઇ જવામાં આવે છે, તે વખતે જે મીલકત મળ્યા હોય તે. આની અંદર નીચે જણાવેલી મીલકતોનો

પણ સમાવેશ થાય છે:-સાસરે જન્મ ત્યાં સુધીમાં જમીન મળી હોય તે-પહેરામણીમાં મળેલી-મીલકત-વિ. (૬) પ્રીતિદાન:-સાસરે અથવા સાસરા તરફથી પ્રીતિમાં મળેલી મીલકત. પાદ વંદનીક:-જન પછી પ્રણામ કરતી વખતે, મુરખ્ખીઓ તરફથી મળેલી-મેટ. (૬) પિતા તરફથી મળેલી જમીન. (૭) માતા તરફથી મળેલી જમીન. (૮) ભાતા તરફથી મળેલી જમીન.

જ્યાં દીકરાકારે સર્વાનુમતે એમ માને છે કે ઉપર જણાવેલા ૭ પ્રકારથી જમીન જાતનાં શ્રીધનનો સમાવેશ થતો નથી. ૪૬૮ તે દર્શનીક જ છે.

વિષ્ણુ મહારાજ નીચે જણાવેલી મીલકતનો ઉમેશ કરે છે:- (૧) આધિવેદનીક:-જ્યારે બીજી શ્રી પરણે ત્યારે પતિ તરફથી, પ્રથમ પત્નીને મળેલી જમીન. આ જાતના શ્રીધન ઉપર, સોક-વિધવા કરતાં તેના દિવસ અથવા ભત્રીજાને પ્રથમ હક રહે છે. (૨) અન્વાયેષક:-શ્રીને, લગ્ન પછી, પોતાના મસુર અથવા માતૃપક્ષ તરફથી જે જમીન મળે તે. આ શ્રીધનમાં જન્મે પક્ષ તરફથી, લગ્ન પછી, મળેલી મીલકતનો સમાવેશ થાય છે. (૩) શુદ્ધ-જુદા જુદા પ્રદેશમાં આવેલા જુદા જુદા અર્થ થાય છે. પરંતુ આપણા ગુજરાતમાં, શુદ્ધનો અર્થ પક્ષ તથા મધુપકે કરે છે. ધરવપરાના વપરાસની ચીજો જેની કે ધરકપયોગના વાસણો-ગાય, બેંસ, બળદ-વિગેરેના બદલામાં જે રકમ આપવામાં આવે તેમનો પણ સમાવેશ થાય છે. (૪) પુત્ર અથવા બીજા સગા તરફથી મળેલું પ્રીતિદાન.

કાલ્યાણની અધ્યામિ અને આધ્યાવાદનીકની વ્યાખ્યા જરા વિરત છે. તેમાં બહારના માણસોની જમીનનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. પરંતુ કાલ્યાણ મૂનીની વ્યાખ્યા

બધી શાખાઓએ સ્વીકારી છે, અને તેથી આપણા શુભરાતમાં પણ તેજ વ્યાખ્યા પ્રચલિત છે. પરંતુ તેમના કહેવા પ્રમાણે, જો કોઈ સ્ત્રી પરણ્યા પછી અને પતિની દયાતિમાં બદલના માણસો પાસેથી બક્ષીસમાં મીલકત મેળવે અથવા કામકાજ કરીને પણ મેળવે, તો તેવી મીલકત ઉપર સ્ત્રીનો વપરાશ માટે સંકુચિત હક રહે છે. તેની મીલકત ઉપર પતિનો પ્રધાન સ્વર રહે છે. કુંવારી સ્થિતિમાં અથવા વૈધવ્ય સ્થિતિમાં મેળવેલી મીલકતનો એમાં સમાવેશ થતો નથી. એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે.

યાજ્ઞવલ્ક્ય મૂનીની આપેલી વ્યાખ્યા હવે તપાસીએ: લગ્ન વેદી ઉપર અગ્નિની સાન્નિધ્યમાં, પિતા-માતા-પતિ અથવા ભ્રાતા તરફથી મળેલા બક્ષીસ; અથવા બીજી સ્ત્રી પરણતી વખતે પતિ તરફથી મળેલી બક્ષીસ-આદિ (અર્થાત, વિગેરે) આ પ્રમાણે એમણે વ્યાખ્યા કરી છે. આ વ્યાખ્યામાં 'આદિ' શબ્દ વાપરેલો છે તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનો છે કારણ તે શબ્દ ઉપર ઘણા વિવાદ થયેલો છે.

હવે આપણે ટીકાકારોની વ્યાખ્યા તપાસીએ. ટીકાકારોની વ્યાખ્યાજ ઉપયોગી છે કારણ કે ટીકાકારોની વ્યાખ્યા પ્રમાણેજ સ્ત્રી પતિનો અર્થ કરવો. ન્યાયાધીશ પોતાની ભરજ પ્રમાણે અર્થ કરી શકે નહીં.

સર્વ ટીકાકારોમાં વિદ્વાનેશ્વરની ટીકા અત્યંત ધરાવે છે. એમના પ્રમાણે નીચે જણાવેલી વ્યાખ્યા છે:— સ્ત્રીધન “ એટલે— પિતાએ-માતાએ-પતિએ-ભ્રાતાએ આપેલું ધન; લગ્ન-વેદી ઉપર અગ્નિની સાન્નિધ્યમાં મામાએ આપેલી બક્ષીસ; બીજી સ્ત્રી કરતી વખતે પતિએ આપેલી બક્ષીસ; ‘આદ્ય’ એટલે નીચે જણાવેલા પ્રકારથી મળેલી મીલકત: (૧) વારસામાં. (૨) વેચાણથી. (૩) વહેંચણમાં. (૪) વિરોધ કબજાથી. (adverse possession) (૫) જડેલી મીલકત.

આવી બધી જાતની મીલકત સ્ત્રીધન ગણાય છે. આ વ્યાખ્યા તપાસતાં એમ જણાય છે કે વિદ્વાનેશ્વરે, યાજ્ઞવલ્ક્યની વ્યાખ્યા ગ્રાહ્ય કરી, ‘આદ્ય’ શબ્દમાં પાંચ જાતની મીલકતનો સમાવેશ કર્યો છે. પરંતુ સને-૧૯૧૨ માં પ્રીવી કાઉન્સિલે એક કેસમાં ચુકાદો આપતાં, વિદ્વાનેશ્વરની વ્યાખ્યામાં ‘આદ્ય’નો વિસ્તાર પૂરેપૂરો સ્વીકાર્યો નથી. પ્રીવી કાઉન્સિલના વિચાર પ્રમાણે, વારસામાં અને વહેંચણમાં મળેલી મીલકત, તે સ્ત્રીના સ્ત્રીધન-વારસોને મળે નહીં. પરંતુ આપણા શુભરાતના પ્રદેશમાં તે સ્થિતિમાં પણ ફેર પડે છે. જો જોઈને અથવા પુત્રોને વારસામાં મીલકત મળે તો તે સ્ત્રીધન ગણાય અને સ્ત્રીધન-વારસદારને મળે. પત્ની-માતા અથવા વિધવા અથવા દાદીને વહેંચણમાં અથવા ધણીના વારસામાં મળે તો તે ઉત્તરવારસોને મળે. આ ફેર ઉપરથી આપણે ત્યાં સ્ત્રીધનના બે વિભાગ પડ્યા હવે તો હિંદ કાયદા ઇંગ્લીશ કોર્ટ લખ્યો તે પ્રમાણે થયો છે, એટલે એને અંગ્રેજી વિશેષણ લાગુ થઈ ગયાં છે. તે બે વિભાગનું નામ:— ટેકનીકલ (technical) સ્ત્રીધન અને (૨) નોન-ટેકનીકલ, (non-technical) સ્ત્રીધન. આપણે આપણી ભાષામાં એને ‘સત્ય-સ્ત્રીધન’ અને ‘અસત્ય-સ્ત્રીધન’ એમ કહીશું. ‘સત્ય-સ્ત્રીધન’ અથવા ‘પારિભાષીક-સ્ત્રીધન’ અર્થાત ટેકનીકલ સ્ત્રીધન એટલે જે ધન ઉપર દરેક સ્ત્રીને અમર્યાદિત હક રહે છે, અને પછી સ્ત્રીધન-વારસોને જાય છે તે. ‘નોન-ટેકનીકલ’ અથવા ‘અસત્ય-સ્ત્રીધન’ અથવા ‘અપારિભાષીક-સ્ત્રીધન’ એટલે જે સ્ત્રીધન જુદા સ્ત્રીધન-વારસોને જાય નહીં પણ ઉત્તર-વારસોને જાય તે જાતનું સ્ત્રીધન. આ ફેરને લીધે સત્ય-સ્ત્રીધનમાંથી વહેંચણ અને પતિના વારસામાં મળેલી મીલકત (કુટુંબમાં પરણેલી સ્ત્રીઓને મળે) નીકળી જાય છે. કુટુંબમાં આદ્ય

સ્થિતિકારોએ જે મીલકતને સ્ત્રીધન તરીકે જણાવી છે, તેજ મીલકત સત્ય-સ્ત્રીધનના નામથી ઓળખાય છે. 'સત્ય-સ્ત્રીધન' અને 'અસત્ય-સ્ત્રીધન'ના વિભાગ, ખરું જોતાં વારસાઇ હક નક્કી કરવા પાડેલા છે. આ વિભાગ શકત ગુજરાત, મુંબાઇ અને કોંકણ દેશમાંજ છે, બીજે નથી.

ઉપર જણાવ્યું છે કે ૧૯૧૨ માં પ્રીવી કાઉન્સિલે વિનાયકની બાપ્તિ પૂરેપૂરી કમુલ રાખી નથી. એક સ્ત્રી, પુરુષની અથવા બીજી સ્ત્રીના મીલકત વારસામાં મેળવી શકે. કુટુંબમાં જન્મેલી સ્ત્રી આવી બન્ને જાતની મેળવેલી મીલકતને સત્ય-સ્ત્રીધન અથવા પારિભાષીક-સ્ત્રીધન ગણી શકે. પરંતુ કુટુંબમાં પરણેલી સ્ત્રી (જેની કે દાદી-માતા-વિધવા) જે પતિ પાસેથી વારસામાં અથવા વહેંચણીમાં મીલકત મેળવે તો તે સ્ત્રીધન ગણાય નહીં. આવી મીલકત તેના સ્ત્રીધન-વારસોને મળે નહીં પણ હિતર-વારસોને મળે. પરંતુ જો એ સ્ત્રી બહેન અથવા પુત્રી હોય તો તે સ્ત્રીધન ગણાય અને સ્ત્રીધન-વારસોને મળે, તેમજ કોઇ સ્ત્રી પાસેથી વારસામાં મળે તો તે પણ સ્ત્રીધન ગણાય અને સ્ત્રીધન-વારસોનેજ મળે. આ શકત મુંબાઇ અને ગુજરાતમાંજ છે.

હવે આપણે આવા પ્રકારના ધનના ખાસ તત્ત્વો તપાસીએ. હિંદુ સ્ત્રીને મીલકત મેળવવાના મૂળ ધર્મો છે. ખાસ કરીને નીચે જણાવેલાં:—

પ્રથમ આપણે સ્ત્રીના જે વિભાગ પાડીએ:—(૧) કુટુંબમાં જન્મેલી. (૨) કુટુંબમાં પરણેલી.

હવે મૂળ જોઇએ.

(૧) બક્ષીસમાં (૨) વારસામાં (૩) વહેંચણીમાં (૪) આ મીલકતની જાયત અને આવક (૫) સરકાર તરફથી અથવા કોઈના

વીલમાંથી જે મીલકત ઉપર સ્વતંત્ર માલકોના હક બદલા હોય (૬) જાતમહેનતથી અથવા સ્વકલાકૌશલ્યથી (૭) વહેંચણીના ભાગને બદલે, પત્ની અથવા વિધવાને જે મીલકત બરણ પોષણ માટે આપવામાં આવી હોય તે (૮) ઉપર જણાવેલી મીલકતમાંથી વેચાણ લીધેલી મીલકત અથવા તેનાથી ચએલો વધારો (૯) વિરુદ્ધ કબજામાં (adverse possession) (૧૦) લગ્ન-એટ અથવા ધૌતક અર્થાત (૧૧) અધ્યાગ્રિક (૧૨) આધિવેદનીક (૧૩) શુદ્ધ અથવા પદ્મ, મધુપક વિ. (૧૪) અધૌતક અર્થાત. (૧૫) અન્વાધિય. (૧૬) આધિવેદનીક. (૧૭) સૌહાર્થિક.

આ પ્રમાણે અગીઆર પ્રકારથી સ્ત્રીધન મેળવી શકે, તેને સાધારણ શબ્દમાં સ્ત્રીધન કહે છે. એમાંથી સત્ય-સ્ત્રીધન કયું તે નક્કી કરવાનીએ જણાવેલી સ્થિતિ જણી, નક્કી કરવી જોઇએ:—

જે પ્રકારથી ધનપ્રાપ્તિ થઇ હોય તેનો પ્રકાર. (૨) ધન મેળવનાર સ્ત્રીની સ્થિતિ એટલે કે-કૌમાર અવસ્થા કે સૌભાગ્ય અવસ્થા કે વિધવા અવસ્થા. અને (૩) કયા દેશની સ્ત્રી.

આવા વિભાગ પાડવાનાં મુખ્ય કારણો જો છે. ધનના અને સ્ત્રીના પ્રકાર ઉપર તેના વારસાઇ-નિવન બંધાય છે અને સ્ત્રીના હક નક્કી થાય છે. સત્ય અથવા પારિભાષીક સ્ત્રીધનના વારસો જુદાજ હોય છે અને તે સ્ત્રીધન વારસો કહેવાય છે; જ્યારે અસત્ય સ્ત્રીધન તો હિતરવારસોને જાય. ઉપર આપણે જોયું છે તેમ સત્ય સ્ત્રીધનનો આધાર સ્ત્રીની સ્થિતિ ઉપર રહે છે. આપણે ગુજરાત અને મુંબાઇમાં કુટુંબમાં જન્મેલી સ્ત્રીને ધણાજ વિસ્તૃત હક છે.

જે ઋણિ, તેના પતિ તરફથી અથવા તેના માતૃ અથવા શ્વશુર પક્ષમાંથી-તેની કૌભાર-સૌભાગ્ય કે વૈધવ્ય સ્થિતિમાં ભેદ અથવા બક્ષીસ મળ્યાં હોય અથવા વીલથી સ્વતંત્ર માલીકી હકથી મીલકત મળી હોય તો તે મલ્ય-ઋધન ગણાય છે. આવી રીતે જે અનુ-પયા માણસ તરફથી મળે તો પણ તે તેવું જ ઋધન ગણાય. જે આવી રીતે સ્થાવર મીલકત આપવામાં આવે-પણ તે સ્વતંત્ર માલીકી હકથી આપવામાં આવે-તો સ્થાવર મીલકત પણ પારિભાષીક ઋધનજ ગણાય છે. જ્યારે વહેંચણુ થાય ત્યારે, બધા સભ્યોની સંમતિથી કોઈ સ્થાવર મીલકત એક વિધવાને તેના ભરણુ-પોષણ માટે સ્વતંત્ર માલીકી હકથી આપી દેવામાં આવે તો તે ઋધન ગણાય. તેવીજ રીતે જે અમુક ધરણું સ્વતંત્ર માલીકી હકથી આપી દેવામાં આવે તો તે પણ ઋધન ગણાય. સૌદાયાક ઋધન. પણ સત્ય-ઋધન ગણાય અને તેના ઉપર ત્રણે સ્થિતિ-કૌભાર-સૌભાગ્ય અને વૈધવ્યમાં-સ્વ-તંત્ર અને સર્વ હક રહે છે.

હવે ભરણુ-પોષણની રકમને બદલે અથવા તેને માટે મીલકત આપવામાં આવે તેના વિચાર કરીએ. કોઈ પણ ઋણિ ભરણુ-પોષણ માટે માસીક અથવા એવી રીતે મીલકત આપવામાં આવે તો, અને એવી રીતે અપાતી રકમ ચડી-ગઇ હોય તો, અથવા એને માટે કોઈ ઉચક રકમ આપવામાં આવે તો, તે નતની બધી મીલકત સત્ય-ઋધન ગણાય છે. ભરણુ-પોષણની ચડી ગએલી રકમ, તે ઋણિ મૃત્યુ બાદ ઋધન વારસેને જાય છે પણ તેના ઉત્તર-વારસેને જતી નથી. તેવીજ રીતે એવી ઋધન મીલકતમાંથી નવી મીલકત ખરીદાય તો તે પણ ઋધનજ ગણાય. તેવીજ રીતે જે સ્થાવર મીલકત આપવામાં આવી હોય, અને તે કરારનામાંથી અથવા કાર્ટના

હુકમનામાંથી મળી હોય તો તેથી ફેર પડતો નથી.

ઋધનની મદદથી મીલકત વધે તો તેવું જ ઋધન ગણાય છે. તેવીજ રીતે જે તેની મીલકતની મદદથી નવી મીલકત ખરીદાય તો તે તેવીજ રીતે ઋધન ગણાય. આવી રીતે સ્થાવર મીલકત ખરીદવામાં આવી હોય તો પણ તેનાથી હકમાં ફેર પડતો નથી. તેમજ જે કોઈ સ્ત્રી પોતાના ઋધન જોડે બીજી મીલકતની અદલાબદલી કરે તો તેવી નવી મીલકત પણ ઋધનજ ગણાય. તેમજ જે પોતાના ઋધનમાંથી કોઈ મીલકત ગીરો લઇ પૈસા બ્યાજે આપે તો તે પણ ઋધન રહે.

જે કોઈ પણ સ્ત્રી-ગમે તે અવસ્થામાં-વિરુદ્ધ કબજાથી (adverse possession) મીલકત મેળવે તો તે ઋધન ગણાય છે.

નત મહેનત અને સ્વકલાકૌશલ્યથી મેળ-વેલી મીલકત ઋધનજ ગણાય છે.

જે સમાધાનથી, પોતાના ઋધન પ્રત્યેના કેટલાક હક જવા દઇ, મીલકત મેળવવામાં આવે તો તે ઋધન ગણાય.

(૧૮) હવે આપણે વારસામાં અને વહેંચણુમાં મળેલી મીલકતનો વિચાર કરીશું. કોઈ સ્ત્રી, તેના પતિ અથવા પિતા અથવા પુત્ર તરફથી વારસામાં મીલકત મેળવે; તેમજ તેની માતા, પુત્રી વિ. તરફથી પણ મેળવે. જે કોઈ પણ સ્ત્રી તરફથી વારસામાં મેળવે તો તે ઋધનજ ગણાય છે, તેમાં હવે વિવાદ અથવા શંકા જેવું રહ્યું નથી. તેવી મીલકતના તે બક્ષીસ કરી શકે, ગીરો અથવા મોર્ટગેજ કરી શકે, અથવા વાલથી ભરણુ પછી ગમે તેને આપી શકે. અને જે વીસ કર્કો વગર તે ભરણુ પામે તો ઋધન-વારસેને તે મીલકત જાય. જે મરદ તરફથી મીલકત મળે તો તેને માટે સ્ત્રીના જે વિભાગ પાડવા જોઈએ. (૧)

કુટુમ્બમાં પરણવાથી દાખલ થએલી જેવી કે વિધવા-માતા-દાદી વિ. (૨) કુટુમ્બમાં જન્મેલી જેવી કે પુત્રી-પ્રદેન-ભત્રીજી-ભાણેજ-કાકા વિ. પ્રદેલા વર્ગની સ્ત્રી (પત્ની-વિધવા-માતા-વિ.) ને વારસામાં મીલકત મળે તો સત્ય-સ્ત્રીધન ગણાય નહીં. એવી રીતે વારસામાં મળેલી મીલકત ઉપર તેમને સંકુચિત હક રહે છે; સત્ય-સ્ત્રીધનના બધા હક રહેતા

નથી. તેમના મરણ પછી, તે મીલકત ઉત્તર-વારસોને જાય છે; સ્ત્રીધન-વારસોને મળે નહીં. જ્યારે બીજા વર્ગના સ્ત્રી (પુત્રી-પ્રદેન-વિ.) ને પોતાના પિતાના કુટુમ્બમાંથી વારસામાં મળેલી મીલકત ઉપર સર્વ હક રહે છે. તે સત્ય-સ્ત્રીધન ગણાય અને મરણમાં આવે તેમ વાપરી શકે. વહેંચણીની બાજતમાં પણ તેમ પ્રમાણે છે. (અપૂર્ણ.)

બૃહદ ગુજરાતના સ્ત્રીઓ.

રા. પરમાનંદ કાપડીઆ એક લેખ “સારાજી” માં લખતાં કહે છે : “આપણા બ્રીવર્ગની પછાત સ્થિતિનો સવિશેષ ખ્યાલ પરદેશ ફરતાં અને લાં રહેતા આપણા ગુજરાતી માણસોને જોતાં આવે છે. આપણી સ્ત્રીઓ નાની બાજતોમાં પણ અતિ અસહાય અને પરાવર્ણી હોય છે. કાગળ લખવો હોય, તાર કરવો હોય. ડાક્ટર બોલાવવો હોય, એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે જવું હોય, ટાક પાંદડું લાવવું હોય : આવી અનેક બાજતોમાં આપણી સ્ત્રી અન્યની મદદની અપેક્ષા કરતી અપંગની માફ કપાળે દાઢ ટેકતી બેસી રહે છે. આ જાતની અસહાયતા દેશમાં રહેતાં આપણને બહુ સાલતી નથી કે આપણું ધ્યાન ખેંચતા નથી; કારણ કે આની સહાય આપનાર દેશમાં સુખ જ હોય છે. પણ આજ આ પરદેશ સાથે આવતાં વેદાય જ બને છે. પરદેશથી ધણી મંદો હોવાનો તાર આવે પણ સચવારા વિના સ્ત્રી જઈ ન જ શકે, મંદો હોય પણ ડાક્ટરને બોલાવવા શી રીતે જવાય ? છોકરાને અચાનક અકસ્માત યોગે, પણ અકસ્માતના ધલાજનું સ્ત્રીને બાન હોય જ નહિ. ધણીની બહુ તાકીદની કાંઈ ચીજી આવી પણ પોતાને વાંચતાં આવડતી જ ન હોય, લાં ચું ચાય ? કોઈ અજાણ્યા માણસો, કાંઈ કામે ધરમાં આવ્યા. પણ સ્ત્રી પરપુરુષ સાથે બોલે શી રીતે શકે ? સ્ત્રીઓની આવી અસહાયતાને લીધે પરદેશીઓ તો ખાસ કરીને બહુ પ્રકારની હાડમારીઓ બોગવે છે. આ હાડમારી દૂર કરવી હોય તો સ્ત્રીઓને છૂટથી દરતી દરતી કરવી જોઈએ, ન જતી હોય તો ધકેલવી જોઈએ, તાર, ટપાલ ટ્રેન વગેરેની સામાન્ય માહિતીથી અને તેટલી વાકેફ કરવી જોઈએ એટલા પુરતું દરેક કન્યાને અને બને તો મોટી ઉમ્મરની સ્ત્રીને શિક્ષણ આપવું જ જોઈએ. પોતાને વતન તેને એકલી જતી આવતી કરવી જોઈએ, અને પોતાના ધંધાથી પણ પોતાની સ્ત્રીને સંપૂર્ણ માહોતગાર બનાવવી જોઈએ. દુનિયામાં જોખમ બીકણું છે; નિઃશરત જોખમ હેજ નહીં. આપણી સ્ત્રીઓ ડરપોક છે તેથી હરામખોરા તેનો લાભ લે છે. યુરોપની સ્ત્રીને કોઈ અડતું પણ નથી. પરદેશી ગુજરાતીઓમાં નિઃશરતનો શુભ યુગ બીલવવો જોઈએ અને કોઈ પણ આજતમાંથી માર્ગ કરી લેવાની તાકાત તેનામાં રેજવવી જોઈએ. પરદેશી ગુજરાતીઓને આખો દાળી લાજ કાઢીને ચાલવું પાલવે નહીં. પરદેશ સાથે અવહાર-વિસ્તાર ટકાવવાનો તેમજ વધારવાનો અત્યારના ગુજરાતીઓને મનોરસ હોય તો તેમણે પોતાની સદબાજિનીઓને સુચિસિત, સ્વતંત્ર તેમ જ નિઃશરત બનાવે જ છુટકો છે.

ગરવી ગુર્જર બાળ.

લેખક: રા. વાસુદેવ રામચંદ્ર શેત્તેલ, બી. એ.

(૨૬૧૬.)

પ્રિય ગરવી ગુર્જર બાળ રે,

સૌ ગુણીયલ છે સુરસાળ ! ધ્રુવ.

ચેતનબર તમ જીવન વશ્વરી,
શોભતી સૌમ્ય ઉન્મેય;
દારમ નવકુલ ફાલની દારે,
વેરી સિંગત પ્રદેશ રે ! સૌ.

પ્રાણુપીયુ, પરમેશ્વર પ્રીતમ,
પુજત પાવન પાદ;
ગૌરવભર ગૃહિણીપદ શોભી,
છો પ્રિય સર્વ સુખત રે ! સૌ.

ધરરણુ શૃદ્ધમંત્રી સમ શોભન,
હારક જીવન—કલેશ;
સુરસુંદરી ગુણગાન સ્તવે, તમ
આધીન ધરા સુરેશ રે ! સૌ.

પુત્રી રૂપે પ્રિય પુણ્ય પ્રદાપક,
જ્ઞેનડી, જીવન—સુખ !
માત સ્વરૂપ સુધારસસીયક,
ધન્ય ! અદો ! તમ પ્રેમ રે ! સૌ.

વિષવિષ કટુકટકમય માનવ
જીવનબ્યોમ ... સુંદાય;
સુખશાંતિસિંચક, અધિદેવી !
ત્યાં તમ એકલ રહાય રે ! સૌ.

પ્રેમલ અમલ કીર્તિગંગાતરસક,
સિંદુણુશૌર્ભસ્વરૂપ;
પરમ વિમલ ઉન્નતલ ધરામાનુ,
તપતો તેજ અનુશ રે ! સૌ.

પર પરમાર્થક જીવન અકિત,
તમ જૂતકાલ સુમેશ;
જગદળશે પરિપુર્ણ પ્રકુલ્લિત,
ભાવિ વિરે સવિશેષ રે ! સૌ.

વંદન હો ! પ્રોજવલપ્રિય બ્યોતિ !
વંદન બાલ રસાસં !
વંદન હો ! જગત્તંત્ર વિભૂતિ !
જમ ! જમ ! દેવી કૃપાલ રે ! સૌ.

સંપાદક: શા. જી. દુ. ખંધડીયા.

નોટશાનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો મટિ નીચાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર મટિ ઢાળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કોમળ સમજવો.
- (૩) જે સ્પષ્ટમાં ગાયન વગરનું હશે તેનાથી પાછલા સ્પષ્ટ (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ આગલા સ્પષ્ટ (દીપ અથવા તાર) નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરની નીચે અનુક્રમે સ્કેલ પાછળ આગળ મુકવામાં આવશે. જેમકે: સા (એટલે ખરજનો તીવ્ર ની) અને સા (એટલે દીપનો તીવ્ર રે) વગેરે. ની
- (૪) તાલનો ઠેકા બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " બાવી નીચાની કરવામાં આવશે. જેમકે-સા " લીના-આમાં ' સા ' પર તાલનો ઠેકા જણવો.
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...ઈ...એમ લખાવવા પડે છે તો તે આ...ઈ... બતાવવાને મટિ એવા ફરક વધારાના સ્વર મટિ...આમ ત્રણ મીડા-વચમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે સા...લી ના (એટલે કે સા. આ. લી. ના એમ સમજવું).

મ પ મ મ

કોયલ બહેની. *

(રોરનો સુખો ક્યારે આવશે રે...એ ઢાળ.)

રાગ (તિલક કમોદના સુર), તાલ-દાદરો (ત્રણ તાલી)

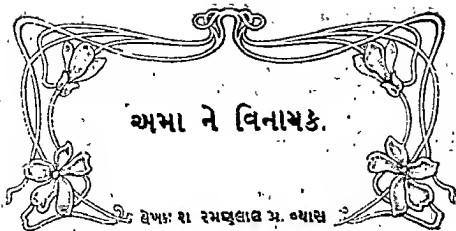
વા" ... ગે ... વ ધા" ... ઇ વ ... સ" ત ... ની ... રે
ની સા રે ગ સા રે ગ મ ગ મ રે ગ મ ગ રે સા

કુ ઇ ડે ... ઉ ડે ... એ ની ... દો ર રે કો ય લ બહે ની
ની સા રે ગ સા રે ગ મ ગ મ રે ગ રે મ ગ રે સા ની

એ ... કે ... "કુ ડુ" ... કે ર ... આ ... જ ... નું ... રે
ની સા રે મ સા રે ગ મ ગ મ ગ રે ગ મ ગ રે સા

(બાકીની કડીઓ ઉપર પ્રમાણે વગાડવી.)

* આ રાસ સ્વ. વિદ્યાદેવની ' રાસદર્શિણી ' નામના કાવ્યસંમદમાંથી. લીધો છે. આ "ગુણસુદરી" કાર્યોલયમાંથી રૂ. ૦-૧૦-૦ ની કિંમતે મળી શકશે. પાછલી મંજાવનારે આર આનાની દીકરી બીડવી.

અમા ને વિનાયક.

લેખક: શ. રમણલાલ મ. વ્યાસ

(રણાંગણમાં રાત્રિ: અમા ને એના પિતા વિનાયકનો ભેટો.)

અમા-કેણુ ? પિતાંજી !

વિનાયક-અખડેલ બેઠયા ! મુસલાને ધણી કરતાંયં નહિ અટકનારી તું મ્હને 'પિતાંજી' કહે છે ?

અમા-હીણા છબે મ્હારા નાથને હણ્યો, તોય ત્હમે તો મ્હારા પિતા. ને ત્હમારા પર પ્રભુ ન રૂંડે એટલા માટે તો પિતા, મ્હારા અનાથ રંડાપાનાં આંસુ હું ખાળી રાખું છું. વખાનાં કે ફેટલાંય વર્ષોએ આજ આપણે આ રણાંગણે મળ્યાએ છીએ, તો છેલ્લી વિદાયનાં વંદન કરું છું પિતાંજી.

વિનાયક-કેમ, ક્યાં જવાની છે, અમા ? ને પર ત્હેં ત્હારું મલિન માળખું બાંધ્યું, તે ઝાડ તો ક્યારનુંયં નિર્મૂળ થયું છે તો હવે કેને આશરે જનાર છે ?

અમા-કેમ ! મ્હારે પુત્ર છે ને.

વિનાયક-હટ ! જવારે એને ! રૂધિર વડે આજેજ ઘોવાયા પાતકના એ પરિણામ પર આંખનાં અગ્ની મા ઢાળ અમા. ખીજે ક્યાંક જવું હોય તે વિચારી લે.

અમા-પિતાના પ્રેમ કરતાં તો મૃત્યુના ખાર મોકળાં છે પિતાંજી.

વિનાયક-હા, સાચેજ, સરિતાના સારાથ મેલસંધરતા સાપરશો કાળ પાતકને પી જાય છે. પણ અમા, તું કંઈ અળખણી ને અહિં-

આંજ કંઈ નથી મરવાની. તો હવે તો તું, ત્હારી એએ ડહાણ દારણ કુખ પામતાં ત્હારાં સમાંઠાલાંથી દૂર દૂર કોઈ એકાંતમાંનાં શિવા-યતન શોધી લે; ને નીરાં નીરની ભાગિરથીમાં ત્રણ ત્રણવાર ન્હાયા કરી, પ્રભુનું નામ રટતાંજ સાયંપૂજની છેક છેલ્લી ઘંટઘોષણા સૂણ્યા કરે કે-આંસુભીની આંખેજ લઈ ગયા બાળપર પ્રેમથી બેઠ રહેતાં પિતા પેઠ-મૃત્યુએ ત્હને મીઠી આંખે જૂએ, ને જન્મવી જેમ કોઈ ખરી પડ્યા ક્ષણે પખાળી કરી સચું કરે ને જતન કરી પ્રવાહ સાંધે પયોધિને ભેટ કરે તેમ ત્હનેય તે પરમશાન્તિમાં સ્થાપે.

અમા-પણ મ્હારો પુત્ર-

વિનાયક-ત્હને નહિ સંભારવાં ત્હને શરી કહું છું અમા. ને ખીજી માવતર વિસ્મૃતિથી હવણુંજ જન્મ્યા નવાજ બાળક પેઠે આ બેટા, તું શરીથી એકવાર ત્હારાં પિતાના હાથમાં આવી જા.

અમા-જગત તો પિતા, મ્હને જાંય જેવું બાસે છે, ને ત્હમારા શબ્દો હું સાંભળું છું તો ખરી, પણ ત્હેનાં મ્હારા મન સાંધે તો મેળ નથીજ ખાતો, તો મ્હને તો આમ એકલીજ રહેવા ઘો, પિતાંજી. મ્હને હવે આપના નેહ નાથવા નહિ મથશે પિતાંજી.

કેમકે એ નેહજન્યે તો મ્હારા નાથનાં શોષ
પીધાં છે.

વિનાયક-અરે, ખરી પાણું એકેય ફૂલ
ભાવતર શી મૂળ શાખને તો પાણું નથીજ
મળવું !

પણ અમા, ત્હારા ધર્મના પરણેલ જીવા-
જીને હાથથી ત્હને ઝુંટવી જનાર તે જાણિમને
તું 'પતિ' કેમ કહી શકે છે ? અરે ! તે રાત
તો બહી બહાલીજ નથી. મુદૂર્તવેળાવહી જતી
હતી, ને હમે સૌ લગ્નમંડપે વરની વાટ આપુ-
રવાથી જોધ રણા હતા. એટલામાં તો દૂર
દૂરથી જગતી દીપમાલ દીડી, ને પછી તો
જાદરણીના મંગલની હલકે હવામાં તરવરી.
હમેય જધા ગાણ હાથા, ને મુંદરીએએ ચંખ
ફૂંક્યા. ને જોતજોતામાં તો જન આતી
આજરે ઉભી. પણ 'જીવાજી ક્યાં છે ?'
'જીવાજી ક્યાં છે ?' કરી તપાસ કરતાં તો
પાલખીએમાંથી પટાપટ સશસ્ત્ર સૈનિકો નીકળી
પડ્યા. ને શું થયું તે હમે જાણીએ તે પહેલાં
તો ત્હને ઉચ્છી સૌ કોણ જાણે ક્યાં છે છ
થઈ ગયા.

ત્યારપછી યોડીજતારે જીવાજી આવ્યો ને
હમે જાણ્યું કે એને વિજયપુરના મુસલમાન
સુત્રાએ માર્ગમાં ઘેરો હતો. તેજ રાતે અમા,
મહે ને જીવાજીએ લગ્નવેળા વસતેવની શાખે,
એ મુસલમાને જાનથી દાર કરવાનાં આક્રમ્ણ પણ
શીધાંવાં, તે આજ કે કેટલાય વર્ષોએ હમારી
તે પવિત્ર પ્રતિજ્ઞા પાદ પડે છે. આમ અમા,
આ સંભ્રામમાંજ પંચત પામ્યા જીવાજીને.
અગેજ આત્માજ ત્હારો પતિ થવાને ખરો
અધિકારી છે.

અમા-મ્હારા આ કૃત્યે મહે આપના
કુસાચારને કદાચ અવગણ્યા કે કલકેયા દરી,
પણ મ્હારી સીમદલા તો મહોજવસત રહી
છે પિતાજી, કેમકે મ્હારા પુત્રના પિતાને મહે
પૂરો ચાહો છે.

મ્હને યાદ છે કે એકજ રાતે મ્હને એ
સંદેશ મળ્યા હતા. એક લખારો, ને બીજો
મ્હારી બાનો. ત્હમે કહાવ્યું 'તું' કે 'આ કટાર
મોઝણું છું. તો તે વડે એને દાર કરજો.' ને
માએ કહાવ્યું 'તું' કે 'જેટા, મ્હારાં મોઝણાં
વખ પી મ્હને બહાલી થજો.'

ગણિય વાસનાથી જો અમા પિતાજી,
ફિતિ હાત તો લખારાં, બેયનાં વેણ મહે
કળુકાળ ના નકાર્યાં હોત પણ કંઈ કાળથી
આ રગમાં વહેતા, યવનકાળના બેદમાવને
પલકમાં પલટો દેખ દેતા એ પતિતપાવના
પ્રેમદેવેજ મ્હને ઉચ્છી એને દીધી, ને દેહ તો
પછીજ દેવાયા હો પિતાજી.

એટલામાં અમાની માતા રમા આવે છે.
અમા-મ્હને આશા નહોતી કે ફરી મ્હારાં
મા મ્હને મળશે ! ચરણુજ માયે લેવા ઘો મા.
રમા-હ... ! ફિતિ હાથે મ્હને અડીરા
મા અમા.

અમા-આપના જોટલીજ ફું પવિત્ર છું
માતા.

રમા-જરા યાદ કર કે ત્હારું જોરજ લે
કાને જોખ્યું છે ?

અમા-મ્હારા પતિને, માતા.

રમા-પતિને ! ! એક સાલજી કન્યાતો
મુસલ્મા પતિ ?

અમા-એવા દુષ્કારને હું નથી ગણતી.
મુસલમાન તોય મ્હારા પતિને કહિયે નહિ
અવગણ્યાનું મ્હને અભિમાન છે માતા. ને
પ્રભુ ત્હમારી પતિમકિતનાં પુણ્યજન ત્હમને
દેશે, તેજ પ્રભુ ત્હમારી આ પુત્રીનેય સાચાં
પત્નીત્વનાં જન દેવા તૈયારજ છે હો, મા.

રમા-શું તું સાચી પત્ની છે અમા !

અમા-હા, હું છું. માતાજી.

રમા-તો પણ પરદી પ્હાનીના પ્રાણુત્થામ
શું તું કરી જાણે છે ?

અમા-હાહા ! હું જાણું છું, કેમ ?

રમા-એમ ! તો તો ચેતવા દે. ત્હારી
એના અગ્નિ. ને જોઈ લે પેણું ત્હારા પતિનું પ્રેત.

અમા-એતો જવાજી !

રમા-હા, જવાજી. કર્યા કરારે ખરો પતિતો
ત્હારો એજ...લમ્હેવતો તે વારાનો અવરથા
થયો વન્હિ, ફરી વીશરી આજ જુખારવો અગ્નિ
બનશે, ને વાંધાવચક્યાં તે ઉણું લગ્નમંગલ
આજ પૂરાં થશે.

વિનાયક-એ કશુંય સાંભળીશ નહિ
ખેટા, ને જપું હોય ત્યાં જા-ત્હારા પુત્ર પાસે
તે રજરજોટયા ત્હારા માળખામાં. મ્હારી
પ્રતિજ્ઞા પાળી આવા કુર અંત તો મ્હે
આપ્યા ! તો હવે ત્હારે કશુંય કરવાતું નથી
રહ્યું હે.

(રમાને) ને પ્રિયે, ત્હારોયે શોક થયા
છે. જાણી જાણીથી ઉમેડેલી ડાળ જે
કેવળં સુકાઈજ ગઈ હોત તો તો મ્હેં એને
બળવા દીધી હોત, પણ પ્રિયે, ત્હેણે તો
નવીજ બોંયમાં મૂળ ધાલી, જીવન જળરી
ધાલીફલી ફળ પણ આપ્યાં છે. તો જરાયે
શોક વિના એને અહિંથી જવાઈ, ને એનાં
ચાલોની રિતેજ એને રહેવા દે.

ને આપણે તો હવે જગના બધાય બધ
કાપી છૂટ્યાં છીએ, તો કેાઈ શાન્ત એકાંત સ્થળે
જઈ જીવનના અવશેષ ગુજારીએ.

રમા:-હું તૈયાર છું. પણ તે પ્હેલાં પ્રિય,
આપણું જીવનની બોંયથી ફૂટેલ શરમ ને પા-
પના બધાય અંકુર પણ બોંયભેગા થવાજ
જોઈએ. દીકરીની એજ એતો માના ગૌરવને
મ્હોટો ડાઘ છે નાથ. તે હીણી શરમ આજ
રાત્રિએ બમૂકતા અગ્નિને તૃપ્ત કરશે, ને
મ્હારી પુત્રીની રાખ પર એક સાચી પત્નીનું
સ્મારક થાપશે.

અમા-માતા, જે બળાકારેજ ને મ્હારો

પતિ નથી ત્હેની સાથે બળા મરવાની મ્હને
શરજ પાડશે તો મૃત્યુના અનંત અધિપના
પાવન મંદિરને ગોઝારા કર્યાના માથે કેાપ
ઉતારશે હો:

રમા-ઠીક ઠીક ! સૈનિકો, ચાલો, ચેતાવો
એ ચિતા, ને ફરીવળો એ અમાની આસપાસ.

અમા-પિ...તા !

વિનાયક-આવ, ખેટા, આવ. ઇશ્વરના
અમીરી કાપ્દાના ખડક સાથે બટકાઈ બૂકકા
યતા તરંગશા સૌ એ માનવમદયા કાપ્દાઓ
કેવળ વજૂહવનાના છે. અમા, જા, ત્હારા
પુત્રને લેઈ આવ. આપણે બધાય બેળાં રહીશું.
પ્રભુપ્રેર્યા પાવસ પેઠે પિતૃપ્રેમના અટળક પ્ર-
વાહ વણુવમાર્યા વહીજ રહે છે. (અમા
જવા માંડે છે.)

રમા-ક્યાં જાય છે અમા ! પાછી વળ.
સૈનિકો, સ્વર્ગે સિધાબ્યા ત્હમારા સ્વામીને
વશદાર રહેતાં રખે પંગ પરકતા. ત્હમારી પવિ-
ત્રમાં પવિત્ર ને છેદવેલી ફરજ આટલીજ છે.

(સૌ સૈનિક ફરી વળે છે.)

અમા-પિ...તા !

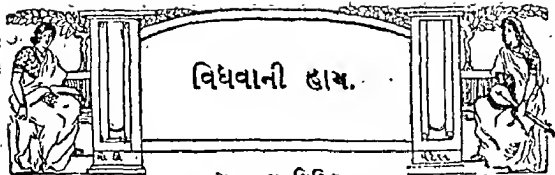
વિનાયક-હડો, છોડી દો સૌ એને. એ
મ્હારી પુત્રી છે.

સૈનિકો-એ હમારા રાજની વિધવા છે.
વિનાયક-સુસલમાન તોય એનો પતિ
પૂરો ધર્મિષ્ઠ હતો.

રમા-અરે સૈનિકો આ બૂકાને પણ પ-
કડી રાખો.

અમા-ચાલો, આવી જાઓ. એ નમેર
માતા ! ને ત્હમેવ આવો, એ પંદ શા સૈનિકો !
ને જોઈ લો કે મૃત્યુ તથા પ્રેમની સ્વતંત્રતાએ
હું કેવી જીવું છું.

* કવિવર રાજેશ્વરી The Fugitiveના મ્હારા
અપ્રસિદ્ધ અનુવાદમાંથી.

લેખક : શ. શિધિલ.

પ્રથમતો મને આ 'વિધવા' શબ્દજાણ્યો હોય છે. વિધવા એટલે જેનો ધણી મરી ગયો હોય તે. પણ આપણા સંસારમાં અને ધણીના મૃત્યુ સાથે, આખો 'સંસાર' મરેલો છે. સર્વ તેને શૂન્ય બાસે છે. સંસારની પરિપૂર્ણતાએ તેને માટે નકામી છે. તેને તો દુનીયામાં જીવતા જહનનમાં વિચરવાનું છે. તેના ધણીના મૃત્યુ સાથે તેના વૈભવ અને વિદ્યાસને સંવતર દેશવટો દેવાનો. નાથી વિનાશ ન થાય. તેનાથી સારાં લુગડાં ન પહેરાય. તેનાથી ખુદ્દે મોટે વાત ન થાય. તેનાથી ચોપડીઓ ન વંચાય. તેના દર્શન પાપરૂપ થાય. તેનાથી ઠાકારજી પણ અભડાય. તેનાથી સર્વ લોક નાસે. સર્વથી તે નિંષ છે, સર્વની તે ત્યાજ્ય છે. સર્વ તેને તિરસ્કારે છે. તેનો શબ્દ કેણુ સુણે !' પતિવ્રતાની આલભેલ પોકારનાર સજ્જનોને તેનું નામ દીધે પ્રાયશ્ચિત કરાવવાં પડે. તેની ઉન્મર ગમે તેટલી હોય પણ વિધવા એટલે વિધવાજી.

આપણા સંસારમાં વિધવાની દશાથી દેવે પણ ત્રાસી ઉઠે તો તેમના આર્તનાદથી પૃથ્વી રસાતળ કેમ નહિ જતી હોય ! તેમના આંસુ શું પરમેશ્વરને બહારે ધાવા ઉછુકા કરવા સમર્થ નથી ! તેમની હાથ આખા હિંદને સિર છે. તેમનું કંઠાણુ દેશને કંલંક રૂપ છે. તેમની એકેક આંતરડીમાંથી

નીકળતી હૃદયચીસ દિગ્પાત્રોને ડોલાવવા સમર્થ છે. પણ આપણો સમાજ હજી નિંદ-માંથી નથી જાગ્યો. છુટા છવાયા આ દિશામાં પ્રયત્ન થાય છે પણ એ તો સાગરમાં એક બિંદુ માફક. આખીય જનતા માર્ગ ભૂલી છે. પુરાણ સંસ્કૃતિનાં, કેટલાંક તત્ત્વો છોડી દઈ નવાનું પુરાણુ તેમનાથી નથી સંધાતું. સમયના પ્રવાહ સાથે તેના આદેશનો ઝીલવા આપણે અસમર્થ નીવડ્યા છીએ. મોજ શાખ આપણે ઇન્ડીએ પણ તેથી નીપજતાં પરિણામથી કંટાળીએ. આ, વિકટ પ્રશ્ન છે. કેટલાક આ પ્રશ્ન પાછળ થોડીક મજલ કાપી વીરમી ગયા છે. હજીએ આ 'વિધવા' રૂપી કાળી ટીલી ક્યારે ધોવાશે ? પ્રભો ! હજીએ એ કલંક ત્યાં વિગ્રમાન છે. ત્યાંથી પ્રસરતા કાળાં વાદળ આપણા માર્ગને ઘેરી લે છે : આપણા સમાજના એક અંગની જ્યાં અધોગતિ છે ત્યાં ઉન્નતિના વિચાર શા ! સર્વ સાધ ક્યાં પછી જ આગળ જવાય.

આપણી આંગળ વિધવાનો પ્રશ્ન ખડો છે. એમની આ હાલત શાથી અને કેવી રીતે થઈ તે આપણે જોઈએ. સડો ક્યાં છે તે નિરખીએ. સુધારો ક્યાં જરૂરનો છે તે વિચારીએ. ક્યા વિચારો, કઈ પર્યેષણ, ક્યાં આસ્વાદનો આપણને સીધો રસ્તો બતાવશે ? જેણે વિધવાનું દુઃખ જોયું હોય, તેમનો

હૃદય-આર્તનાદ સુણ્યો હોય તેજ તેમની સ્થિતિ કલ્પી શકે. તેમનાં અંતર માપવાની આપણામાં આવડત જોઈએ. તેમના દુઃખે દાઝવાની આપણામાં સહાનુભૂતિ જોઈએ. તેમના દુઃખ નિવારણ કરવા કટિબુદ્ધ યવાની આપણામાં ધર્મશ જોઈએ, આપણા હૃદયમાં તેમના આકંઠનો પ્રતિધોય થવો જોઈએ. ક્યે રસ્તે તેઓ વધારે સુખી થઈ શકે તે જાણવાની આપણામાં બુદ્ધિશાક્તતા જોઈએ. તેઓ પોતાની જાતને ક્યે રસ્તે દોરવા માગે છે; સમાજ તેમના એ કાયને કેવી રીતે મદદ કરી શકે; તેમના એ વિચારો માટે આપણે કેટલા જીરવેદાર છીએ; અને તેમના દુઃખ નિવારણ માટે આપણી કેટલી શરજ છે તે જાણવાની જરૂર છે.

હું તો એમ માનું છું કે મુખ્ય ભાગે તો સ્ત્રીઓ જ આ વાતનો સરળ અને સુગમ નિકાલ લાવી શકે, આ લખતાં ગો-વરધનરામની કડીઓ મગજમાં ઝણઝણી રહી છે.

‘સુજ નેવું’ વત્ત ધણાંકનું સુણ્યો પૂછ્યે આ દેશમાં, પરેશી સજ્જન હિંદુઓ ગાળેજી જીવન કસેશમાં.”

આ પંક્તિઓ આબાદ રીતે આખા હિંદુ સમાજનું ચિત્ર આગેહુજ ખડું કરે છે. તે સાથે આપણી અજ્ઞાનતા, પામરતા તથા, અધોગતિ પણ સ્પષ્ટ છે. પ્રાયઃ સ્ત્રીવર્ગ સદંતર દુઃખીજ લાગે છે. પછી ભલે કેટલાંક પૈસાના તોરમાં પોતાની જાતને સુખી માને સ્ત્રીવર્ગ પ્રાયઃ અમથ હોય છે. તેમની અમથતા જ મુખ્યત્વે તેમને દુઃખના દરિયા-વમાં ધકેલી દે છે. જીતા વિચારને પકડી તેઓ નથી બેસતા. જીવું તજવા તૈયાર છે પણ નવીનતા તરફ જતાં તેઓ અચકાય છે. અધવચ થોભે છે અને આવી ડાળાડોળ

સ્થિતિમાં જીવન વ્યતીત કરે છે. ‘દેશન’ તેમને બહાલી છે પણ તે સાથે જકડાયલા બીજા સુધારા ગ્રહવામાં તેઓ મંદ રહે છે, બહારની દુનીયાનો ઝાઝો અનુભવ ન હોય તેઓ અજ્ઞાનના ઉંડા ગર્તામાં સડ્યા કરે છે. તેમને ઝાઝું જ્ઞાન નથી એ વાત તો ખરી પણ તે મેળવવા ઉત્સુકતા પણ નથી. આ જાન-તમાં દોષ તેમનો પોતાનો નથી. જ્યાં દશ કે બાર વર્ષે પરણાવવાની વાતો ચાલે ત્યાં એ જાણી પણ શું શકે ? કંઈક જ્ઞાન હોય તો તે તેના શુદ્ધજીવનમાં અધવિકસ્યા વિકાસ સાથે નાશ પામે. આ વિષે પછીના ભાગમાં ચર્ચા થશે. આ ઉણપ કે ઉનતાથી ઝાઝું નુકસાન નથી. કેટલાંક રસિક યુવકોનાં જીવન શુદ્ધ જતાં હશે પણ તે તો એમજ ચાલે. પુરૂષે વર્ગ કંઈક આગળ ધખ્યો લાગે છે. પણ પાંખ વગર તે અશક્ત છે. સ્ત્રીની સહાયતા વગર તે આથકે છે.

આ પ્રમાણે ને આવી હિંદુસમાજની સામાન્ય સ્થિતિ. આપણે આપણી બાળા-એને બહાલી હલાવી લાડ કરીએ; તેમના શબ્દે આપણે રાખીએ; તેમના આનંદે આપણે આનંદીએ. તેમના કાલધેલા ઉત્સાહોમાં આપણે ઉત્સાહ છે. તેમના સુખમાં આપણું જીવન છે. તેમને સારી કેળવણી આપવી એ આપણી શરજ છે. એમ આપણે જાણીએ છીએ. શુદ્ધકાર્મમાં તત્પરતા સાથે તેમનો વિકાસ સર્વગામી હોવો જોઈએ. તેને શુદ્ધેવી બનાવવા માટે શુદ્ધેવીની નમ્રતા તથા તત્પરતા તેનામાં આણવાં જોઈએ. એને જ્ઞાન આપવામાં આપણને-પુરૂષવર્ગને બળોત્સાહ થયે ન પાલવે.

હાલમાંતો યુવાન પિતાઓ પોતાની છાત્રીઓની ઝાઝી સંભાળ નથી રાખતા. ધરતું કામ આવડ્યું એટલે, પત્નું નસીબમાં જે વર છે તે તો મળે, નસીબ પર આધાર રાખી આ-

પણા સંસારે ધુણું ગુમાવ્યું છે. અને હજી કેટલું ગુમાવશે એ વિચારે આત્મા કંકળી ઉઠે છે. આંખમાં શોયનીયતા પ્રસરે છે. આપણાં બહાસં સંતાન માટે આપણને દરકાર નથી. રજેને કન્યાદાનનું શ્રેણ જતું રહે એ બીકથી આપણે છોકરીઓને નાની વયમાં પરણાવીએ. વર કેવો છે, રોગી કે નીરોગી, બણેલો કે અબણુ તે જાણવાની આપણને કુરસદ નથી, કુલ કેવું છે, પૈસા છે કે નહિ તેનો ખ્યાલ માળાપને વધુ રહે છે. બાળલગ્નની પ્રથાએ હિંદના હુબતા પ્રભુત્વાને કારી ધા કર્યો છે. બાળલગ્નની પ્રથા દૂર કરવામાં આવે તો વિધવાનો આવો વિકટ પ્રશ્ન સહેજે સરળ થઈ જાય. બાળલગ્ન સાથે વૃદ્ધવિવાહનો પ્રશ્ન પણ વેચારવા જવો છે.

આપણે છોકરીઓને વહેલી પરણાવી પુણ્યવાળા થવું છે તો તેના દુઃખમાં આપણે માગ કેમ નથી લેતા? એક કુલ સખી બાળાને એક વૃદ્ધ સાથે પરણાવવી. એથી ઘોર કર્મ ખીજી ક્યું છે? એક ખીલતા આત્માને આમ કામી દેવા કરતાં વધુ શોયનીય શું છે? આપણી જાતિએ ખીજી સર્વ રીતે ખોટી ધાંધલ કરે છે, ત્યારે આ પ્રશ્ન હાથમાં કેમ ન લઈ શકે? અમુક ઉમર પછી માણસે લગ્ન ન કરવાં અને જો તે કરવા ઇચ્છે તો તેના તે કાર્યમાં ન્યાત વિરોધ લાવે; આ સ્થિતિ આવે તો રસ્તો વળી વધુ સરળ બને. 'अपुत्रस्य गतिर्नास्ति' ॥ એ સૂત્રે આપણને દિશા જુલાવી છે. મારો પૈસો કોણ ચાંપરશે એ હાથે મૂલ્યને મુખે ઉભેલા માણસો ઠીકરી વેચતા પિતાઓને મ્હોં માગ્યા પૈસા આપી પરણે છે. આવા પ્રશ્નો વિકટ છે. પણ આનો નિકાલ સમુદાય સમગ્ર રીતે થોડી મહેનતથી કરી શકે. માળાપ દુઃખી હોય, છોકરાને માટે પૈસા આપ્યા વગર કન્યા ન મળતી હોય ત્યારે તે કન્યા વેચે છે. આવે

વખતે તેમને સારાસાર કે વિવેક અવિવેકનું ભાન નથી હોતું. છોકરીને તે ક્યાં દોરે છે એ ભાન તે જોવાળને નથી હોતું. તે ખાત્રમાં પડે છે અને સાથે છોકરીને પણ ખેંચે છે. બનેની અધોગતિ થાય છે, સાથે સમાજની પણ ઝાઝી નહિ. આવા પરણુનાર વૃદ્ધ માણસો પણ શું નહિ સમજતા હોય! પૈસાએ શું તેમને દશા જુલાવી હશે! તેમનામાં એવી કંઈ છત્રાસા છે કે જે તેમને આવા વિનાશક માર્ગે લઈ જાય છે. આપણા વાડાએ તથા આપણી જાતિએ આવા પ્રશ્નો પર ધ્યાન નથી આપતા, આવા અત્યાચાર સામે આંખ આડા કાન ધરે છે.

આવા માણસોના પૈસા તેમને મુચારક હો! 'છોકરી એ પારકું ધન.' તેને યોગ્ય ઠેકાણે વળાવવી આપણી ફરજ છે. યોગ્ય સ્થળ એટલે પેસોજ નહિ. બનેની ઉમ્મર વચ્ચે સાતથી વધારે વર્ષનો તફાવત ન હોવો જોઈએ. કેટલેક ઠેકાણે છોકરીના સાસરીયાને પૈસા આપવા પડે છે. આ પણ એટલેજ નિષ્કરિવાળ છે. 'મશે છોકરી કુંવારી રહે પણ હું આમ નહિ કરું.' 'મશે હું ન્યાતગૃહી રહું પણ મારાથી આ પાપ ન થાય' એવું કહેનાર અને એ પ્રમાણે કહી વર્તનાર આ જગતમાં વિરલાભ હોય.

આ બાળલગ્ન, વૃદ્ધલગ્ન કે પૈસા માટે તાણાતાણું? વિધવા પ્રશ્નમાં આ ત્રણ ખાક છે. જો આ ત્રણનો નિકાલ થઈ જાય તો આ 'વિધવા' પ્રશ્ન કવચિતજ ઉદ્ભવે. આમાં આપણી ધર્મધેલજા, પોતાના સંતાનના હિત માટે જોઈતી દરકારીનો અભાવ, આપણામાં સમાજ સામે જીવવાની અશક્તિ વગેરે કારણો છે. આ કારણો અબણુતા દૂર થયે, એની મેળેજ દૂર થાય. આપણી સ્ત્રીઓ આમાં કારણભૂત છે અને એના જ પરિણામ તેમને બોગવવા પડે છે. સાર્વત્રિક

કેળવણીનો પ્રચાર થતાં ઘણો સમય થાય તે પહેલાં થોડાક શિક્ષિત વર્ગ જુદી પ્રયા કરી દાખલો કાઢી નેસાડો! પોતે મોટા અને કન્યા ઘણી નાની હોય અથવા પોતે નાનો હોય અને કન્યા મોટી હોય તો કોઈ પણ યુવક લગ્ન કરવાનું ના કહી શકે, પોતાના ઘરમાં એવું બનતું હોય તો પોતાના ભોગે તે અટકાવી શકે, અથવા કેટલાક સુત, કાઢ્યા અને કાર્ય-ક્રમમાં માણસો ગાતિનું સુધારનું હાથમાં લઈ કેટલાક માર્ગદર્શક નિયમો ધડી તેને અમલમાં મૂકવા પહેલ કરે તો પણ આ પ્રશ્ન વધુ ઓછો ચિંતિત લાગે આ બાબતમાં ગાતિ એક મુખ્ય હથિયાર છે. ગાતિ ધારે તો દરેક ઠેકાણે સંસ્થાઓ સ્થાપી બાળલગ્ન અટકાવી શકે. પૈસાના અભાવે કેટલાક બે છોકરીઓ સાથે પરણાવે છે. તેમાંની કેટલીક સાવ નાની હોય છે. ખરેખર તેને 'ચોરી આગળ બાળક ઉપર ગોઠવેલી' નેમ કોની આખમાં આંસુ ન આવે? બિચારી લગ્ન તે થું એ સમજતી નથી, સંસારનું તેને જ્ઞાન નથી, દુનિયાની માયાથી તે વિદુષ્ટ છે, સંસારના વાયરા તેને નથી વાયા. તે તો બોળા રમતી કુદતી નાની બાળા છે. તેને આ પ્રમાણે આપણે એકલવાધી કરી.

કોઈ પ્રશ્ન પૂછશે કે આપણા બાળદાના વખતમાં આણું ક્યાં નહોતું બનતું? ક્યાં તે વખતે આવી પ્રથાઓ ન હતી? તે વખતે આવા રિવાજો ન હતા? તે વખતે આણું બહુ હતું પણ જીવન સારી રીતે કેમ ચાલતું હતું? પણ માઈ જરાં યોગો. તે વખતે તેમનાં જીવન સાદાં તથા ભોળાં હતાં. તેમના સરીર તેજસ્વી તથા પ્રાણુવાન હતા. તેઓ નિર્મોહ્ય નહોતા થયા. આપણે આપણું ગુમાવ્યું. પારકાની પાછળ મથી રહ્યા છીએ. મોજશોખ આપણી રંગેરંગમાં વ્યાપી ગયો છે. ફેશનનું ભૂત તો આપણી સાથ જડાયું છે, તે તો આપણું દોહી યુશોનેજ છૂટે. આપણે પ્રજાની હસ્તિમાંથીયે નાણું રચના અણી ઉપર છીએ. આપણા કાવા-દાવા તથા આપણા પ્રપંચ આપણી આંડે આવે છે. આપણા સરીર તકલાદી બન્યાં છે. પણ આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે આપણા પૂર્વજો સમગ્રી બાબતમાં સાવ વિવેકહીણ ન હતા. તેમનામાં વિવેક હતો, સારાસાર પારખવાની શક્તિ હતી. આપણે તો સર્વ ગુમાવ્યું. છતાંયે આપણી આંખ ઉઘડી નથી. કોણ જાણે કેટલાયે કાળના ધેન આપણી આંખ પર ઢાળ્યાં હશે!

ગુજરાતી સ્ત્રીઓ માટે શિક્ષણ વગેરે.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળના ગીરગામ એકરોડ ઉપર આવેલા અમરેલી હાલિસમાં દરરોજ રવિવાર સિવાય બપોરના ૨૧ થી ૫ વાગ્યા સુધી, ગુજરાતી, અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, સંગીત, કર્દીંગ, સોઈંગ અને સાત વર્ષની અંદરના બાળકો માટે કિન્ડરગાર્ટન વગેરે શિક્ષણ-વામાં આવે છે. કર્દીંગ, સોઈંગ સોમવાર અને શુરવાર, પેન્ટીંગ વર્ક મંગળવારે તથા શુક્રવારે, ફેન્સીવર્ક અને શનિવારે ફલાવર કર્દીંગ વર્ક શીખવવામાં આવે છે. ઉપલા વગેરેના લાભ-લેવા માટે કોઈપણ શ્રી કે સ્ત્રીજન લેવામાં આવતું નથી. આ પ્રસંગે અમો દાનવીર સખી ગૃહ-સ્ત્રી અને સમાજીકોને ઉપલા ખાતાને મદદ કરવાને આગ્રહપૂર્વક અરજ કરીએ છીએ. મંડળને આવક ઘણી જ યોગી છે અને સધળા ખાતાઓ નિભાવવાનો વિશેષ ખર્ચ છે.

શ્રીમોતે ખાસ લાલનું

પ્રસૂતિ કષ્ટ લંજન યંત્ર

મુલાવડ એ શ્રીમોતે મોટી ઘાત છે તેમાંથી ધણી જાતના રોગ લાગુ પડે છે તે તેમાંથી મુખે મુલાવડ થાય એવું યંત્ર અમોએ મંત્રશાસ્ત્રોના અંશમાંથી શોધ કરી વીધીપૂર્વક આ તાલીજ બનાવ્યું છે. પ્રહપોકા; ભૂત બાધા નાતર વીગેરેથી થતી પીડા નાશુદ કરે છે. સગલાંત્રીએ પાસે રાખવાથી કમુવાનક થતી નથી. એક પાસે રાખવાથી દરેક મુલાવડે કામ લાગે છે. ચંદાના ખાદગીયામાં તેવર કરી મોકલવામાં આવે છે. ડો. રૂ. ૩૫૫૫ સાત.

જોશીરાજ માણીશંકર ઉમીયાશંકર.

ન્યોતિપ રતન, ન્યોતિપ સાગર.

કલ્પપીઠ બનાર, મુરત.

અમારું આજીવનકે તાલીજ બનાવના બાજે રોગ નાશુદ કરી બચાવે છે. પુષ્ટ બનાવે છે. સંસાર સુખી થતા ન્યોતિપશાસ્ત્રના આધારથી દરેક જાતના ઉપાય જતાવવામાં આવે છે. અમોએ કાશીમાં વિદ્યા સંપાદન કરી પરોક્ષ આપી મરદીરી-કેટ મેળખ્યાં છે. યજ્ઞ મદ્યુદરથી અમારો વિવાદો લાભ લઈ સુખી થયા છે.

ખગલાના સુપ્રાસદ્ધ નાટય સમ્રાટ રત્ન. દ્વિજેન્દ્રલાલ રૌય કૃત
અહલ્યા-ઉદ્ધારનું રહસ્ય સમજાવતું મુંદર નાટક

પાપાણી.

અનુવાદક : રમણીકલાલ કીશનલાલ મહેતા.

રા. ધુરંધર અને નંદાણીના આઠ આકર્ષક ચિત્રો સહિત.

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૪-૦ "ગુણસુંદરીના" આઠઠો માટે રૂ. ૧-૦-૦

પોષ્ટેજ (વી. પી. ખર્ચ સાથે); રૂ. ૦-૧-૦

મળવાનાં ઠેકાણાં :-

અવસ્થાપક "ગુણસુંદરી"

મેસર્સ એન. એમ. ત્રીપાઠી કં.

૧૦૫, ગીરગામ બેકરોડ, મુંબઈ ૪.

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

મેસર્સ આર. વનમાળીદાસ.

મેસર્સ સી. જમનાદાસ.

ભાટીઆ મહાજન વાહી સામે, મુંબઈ ૨.

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

જરૂર વાંચો

અમૂલ્ય લાભ

પૂર્ણ વાંચવાથી જરૂર સંતોષ થશે.

યથા નામાઃ “ મધુસુદન કુંદન ” તથા ગુણાઃ

આ દવાથી

સ્ત્રીઓ

તેમજ પુરૂષોને એક સરખોજ લાભ.

ની દરેક ભતની શુભ વ્યાધિઓ તેમજ પુરૂષોના ધાતુ-
સાવ (સ્વપ્નદોષ) ઉપર અકસીર રામબાણ ઇલાજ. આ દવાના ખરા શુષો
તમને ૩-૪ દિવસમાં જરૂર માલમ પડશે. રૂબામાં ૧૦ દિવસની દવા છે,
છતાં ફક્ત તેની ઘણીજ ઓછી કિમ્મત રાખવામાં આવી છે. રૂબા એકના
કી. રૂ. ૧૧ અને ત્રણ રૂબાની કી. રૂ. ૩૦. વી. પી. અર્થે જુદું. ખાવા વિગેરેની
વધુ હકીકત માટે રૂબા મધ્યેનું સૂચીપત્ર વાંચો.

વિશેષ સીરોગની ચિકિત્સા અને તેને લગતા બનતા ડેરી ઉપચારો, અને
નાનાં બચ્ચાંઓ માટે ફ્રી દવા ઠરવામાં આવશે. જે પોતાનું ‘અર્ધ’ દરદ છુપાવશે
તેને કદી સાફ થશે નહિ. માટે સ્ત્રીઓની શુભ વ્યાધિઓ સાફ અનુભવી સ્ત્રીની
સલાહ લેવાની ખાસ જરૂર છે, જેને માટે એવે ઠેકાણે જલો કે જ્યાં નિઃસ્પૃહિ,
[વનાસ્વાથ] અને ખરી સલાહ મળે એવી સલાહ સંતોષકારક રીતે આપનાર

સૌ. શ્રી બા. દયાહેવી ડી. પેટીગરા,

બીજી ખેતવાડી ગલી, બ્રિટિશ્રમ રૂમ નં. ૧૯૧, મુંબઈ નં. ૪.

મેળાપનો વખત:—રહુવારે ૧૦ થી ૧૧; સાંજે ૩ થી ૪.

સ્ત્રીઓ પોતાના હુઝની ખરી હકીકત વેધ ડોક્ટરો આગળ કદી
શકતી નથી માટેજ આ યોજના ઠરવામાં આવી છે.

દવાની કિમ્મત ઓછી રાખવાનું કારણ એને લગતોજ દવાથી બાકી
પરમાર્થ અને સેવા.

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદિકા: ગૃ. પુષ્પાવતી. છા. દેસાઈ.

			१०	११	१२	१३	१४	१५
		३	४	५	६	७	८	९
	१	२	३	४	५	६	७	८
१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८
१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७
२८	२९	३०	३१	३२	३३	३४	३५	३६
३७	३८	३९	४०	४१	४२	४३	४४	४५
४६	४७	४८	४९	५०	५१	५२	५३	५४
५५	५६	५७	५८	५९	६०	६१	६२	६३
६४	६५	६६	६७	६८	६९	७०	७१	७२
७३	७४	७५	७६	७७	७८	७९	८०	८१
८२	८३	८४	८५	८६	८७	८८	८९	९०
९१	९२	९३	९४	९५	९६	९७	९८	९९

આંકો—૧. ઇસ્લામનું તીર્થ સ્થળ. ૩. ભપકો. ૪. પેસા. ૬. એણું. ૭. લક્ષ્મી.
૮. ઝેમ. ૧૦. બાણ. ૧૧. થાક ઉતારનાર રિયતિ. ૧૪. એક પક્ષી-છવડું. ૧૬. સર્વેન્દ્રિય
ઉપર ધ્યાનાભ્યાસથી સંયમ મેળવનાર. ૧૭. અવાજ. ૧૮. ભગોણું. ૧૯. જોડવાળું. ૨૦. ગ્રાહ.
૨૧. ગ્રાહ કરવાનું પવિત્ર સ્થાન. ૨૩. હમણાં. ૨૪. આકાશ. ૨૬. એણું. ૨૭. લોટી.

ઉલ્લા—૧. સાધુનું રહેઠાણ. ૨. હોડી. ૩. ઠેકાણું; વાસાણ. ૪. દેવ. ૫. હાથ. ૬. મરશી
મોટા બાળકો ને શબ્દ વાપરે છે તે. ૧૦. એક પક્ષી. ૧૧. હિંદના એક ગામનું નામ. ૧૨.
એક યોગાભ્યાસી. (હિંદના). ૧૩. સાધુઓની કુંડનો ઉપરિ. ૧૪. એક વાજાનું. ૧૮. જગા
૨૦. સપાટી. ૨૨. વાહન. ૨૩. હિંમત. ૨૪. સડવૈયા; રસોયો. ૨૬. શુભશતનો એક પ્રાન્ત

હરિદ્વાષમાં દાખલ થવા માટેની શરતો:

(૧) આ ઉષાણી હરિશ્ચંદ્રમાં માસિકનાં દરેક સ્ત્રીગ્રાહક તેમજ જે બહેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રીગ્રાહકોનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરિશ્ચંદ્રનાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનાં. ચોતાનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિશ્ચંદ્રમાં નામ દાખલ નહિ ચાલે. (૨) દરેક માહનાના ઉષાણીનો જવાબ તે મહિનાની આખર તરીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) વંત્રીને નિર્ણય છેવટનો ગણુશે. કોઈ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના વ્યાખ્યાની જેરવ્યાખ્યાનીપણા વિષે વાંધો લઈ શકાશે નહિ. (૪) કાગળની એક જ બાજુએ ખાના પાડીને લખેલા જવાબોજ સ્વીકારવામાં આવશે.

અપ્રીત અંકના ઉપાધ્યાની હરિદાષનું પરિણામ.

આ ઉખાણાના કુલ ૫૧ જવાબો મળ્યા હતા, જેમાંથી ૨૭ જવાબો ખરા નીકળ્યા છે. એ ખરા જવાબો આપનારાનાં નામ નીચે પ્રમાણે (દરેક નામ આગળ "શ્રીમતી" શબ્દ સમજ લેવો):—

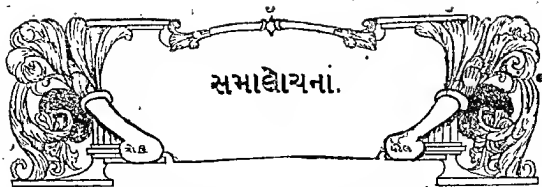
રમણકાન્તા હરજીવન, કળાવતી નવનીતરાય, દેવુંબહેન ચાવડા, લીલાવતી અમીન, મણીબહેન જોડાલાલ, ચંદનમણી નાનુભાઈ, મંજુદેવી પંડ્યા, રસિકમણી કસોડીઆ, હરદાગૌરી દવે, કાન્તા મધુભાઈ ઝવેરી, મણીગૌરી ઠાકર, પુષ્પાગૌરી ધીરજલાલ, મંછાબહેન રા. પટેલ, વિજયાગૌરી પરીખ, મલિકા રાયજી, અચુઆ ગોહેલ, પુષ્પાવતી મનુલાલ, સરયુદા દિવટિયા, મંગલાગૌરી ગહેતા, હીરાગૌરી જોશી, કળાવતી ત્રી. કોઠાવાળા, મનાબાઈ મ. રામ્મ, તારાગૌરી રામદાસ, લીલાવતી ભુ. કાપડીઆ, કુસુમલતા રમણીકલાલ, કરતુરલક્ષ્મી આચાર્ય, બાળાલક્ષ્મી.

આ જવાબોમાંથી એક ન્દાના બાળક પાસે ઉપડાવતાં તેમાંથી શ્રીમતી કળાવતી ત્રીકમદાસ કોઠાવાળાનું નામ નીકળ્યું છે, એટલે એ જહેનને “મસ્તકદારની મસ્તી” નામે પુસ્તક ઇનામ તરીકે આપવાનું જાહેર કરીએ છીએ, જે તેમણે મંગાવી લેવું. એ ઉખાણું છાપતાં આડા નં. ૨૫ નો અર્થ ખોટો અપાયો હતો એટલે તપાસતાં તે સંબંધી ચલવી ભુલ ધ્યાનમાં નથી લીધી. ખરો જવાબ નીચે પ્રમાણે છે:—

	૧	૨		૩	૪	૫	
	હ	ગ	૨	શ	ર	દ	
	૬	ગ	ત	૭	૮	૯	
	જ	ગ	ત	શ	મ	ર	દ
૧૦	ક	મ	ળા	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
ક	મ	ળા	નિ	ક	જ	દ	રા
૧૫	મ	ના	૧૬	ખ	ત	મ	૧૭
મ	ના	ખ	ત	મ	ખ	ત	ખ
૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫
ક	શ	શિ	લા	ક	ક	સ	ન
૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧	૩૨	૩૩
પ	રિ	દા	ક	મ	દો	દ	રી
૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧
૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૪૨	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯
૭	ક	શો	શિ	ત	લ	ત	લ
૫૦	૫૧	૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬	૫૭
આ	લ	મ	ક	પ	ર	લે	ખ
૫૮	૫૯	૬૦	૬૧	૬૨	૬૩	૬૪	૬૫
મ	ર	દ	ત	સ	જ	નો	ત
૬૬	૬૭	૬૮	૬૯	૭૦	૭૧	૭૨	૭૩
૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪
૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦	૮૧
વા	ર	સ	દો	લ	ત	લ	ત

કુપન- જુલાઈ ૧૯૨૭.

માસિકના આહક ન હોય તેવાં કોઈ જહેનો ઉખાણાની હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતાં હોય તો તેમણે આ કુપન કાઢીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની દીપીટ સહિત ખીડની. એની રીતે કુપન મોકલનારને હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ કરવામાં આવશે. તંત્રી, “જીજ્ઞાસુદરી”.

સમાલોચના.

તારામંડળ: સંપાદકો: રા. આરાધ્યા ન.
પટેલ અને રા. ચન્દ્રશંકર મ. બટ. પ્રકાશક: શ્ર.
પુસ્તકલય સહાયક સહકારી મંડળ લી. વડોદરા.
મૂલ્ય: કાચું પૃષ્ઠ: ૦-૧-૦; પાકું પૃષ્ઠ: ૦-૨-૦.

ગુજરાતના બાળસાહિત્યને સમૃદ્ધ કરવામાં
સંપાદકોએ શ્રી ચરેતર એન્જીયરશન સોસાયટીના
બાળ-માસિક “ બાળમિત્ર ” દ્વારા સંજીન ફાળો
આપ્યો છે. એ માસિકમાં પ્રકટ થયેલી કેટલીક
બાળવાર્તાઓનો સંપાદ આ નાનકડા સુંદર પુસ્ત-
કમાં થયો છે. એ બધીય વાર્તાઓ અને તેનાં
ચિત્રો બાળકોને રહેજે ગમી જાય એવાં છે. એક
એક વાર્તા બાળસાહિત્યકારોમાં હમઝગતા તારાની
જેમ પ્રકારે એવી છે અને પુસ્તકનું નામ સાર્યક
કરે છે. સફાઈદાર મોટા ટાઇ. અને સુંદર છપાઈ
વગેરે જોતાં મૂલ્ય નજીવું ગણાય. આવા અનેક
સંપાદો સંપાદકો પ્રકટ કરે અને બાળકોના અર્ચી-
વાદ મેળવે એમ અમે હૃદયથી ઇચ્છીએ.

સરવ્વપીર અલ્લાનંદ: સંપાદક: રા. હરેચંદ
મેઘાણી પ્રકાશક: “ સૌરાષ્ટ્ર ” મુદ્રણાલય, રાણપુર.
મૂલ્ય: આઠ આના.

હિન્દુ ધર્મને માટે આત્માત્મ બંધીદાન આપ-
નાર એ મહાન ધર્મવીરની જીવનકથા તેમણે પોતે
લખેલા આત્મ-વૃત્તાંત ઉપરથી ભાઈ મેઘાણીએ
પોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં ગુજરાતી ભાષામાં આ
પુસ્તકમાં ઉતારી છે. ઉપરાંત સ્વામીજીએ આર્ય-
સમાજ અને હિન્દુવત્તા ઉદ્ધારાર્થે તેમજ રાષ્ટ્રીય
શિક્ષણ માટે અપેલા સંજીન ફાળોની ઝાંખી
કરાવી છે. ભાઈ કલ્યાણ કોઠારીએ સ્વામીજીએ
ટંકારામાં કહેલી ‘ રામાયણની રદસ્ય-કથા ’
ભાવવાદી ગુજરાતીમાં ઉતારી આ પુસ્તકના અંતમાં
મુદ્રી છે. સ્વામીજીના કેટલાક ફોટો-ચિત્રો પણ

પુસ્તકને શોભાવે છે. આ નાનકડું પુસ્તક હુંકામાં
પણ અત્યંત આકર્ષક અને સુંદર રીતે સ્વામીજીના
બોધપ્રદ જીવન પ્રસંગો રજુ કરે છે. પુસ્તકની
સુંદર છપાઈ અને તેની રસીસી બાની જોતાં એની
બેઠબર નકલો અત્યાર પહેલાં ઉપડી ગઈ હોય તો
અમને નવાઈ નહિ લાગે.

જવાહર: સંપાદક: રા. હરચંકર દ. બાસ.
પ્રકાશક: રા. ભરતલાલ વિ. બટ, મુ. ટાણા,
(શિહોર યથેન-કાઠિયાવાડ), મૂલ્ય: રૂ ૧-૪-૦
તેમજ પ્રકાશક: રા. હસનબેલી જાનમહમદ, તંત્રી
“ સૌરાષ્ટ્ર-મિત્ર, ” (“ સૌરાષ્ટ્ર મિત્ર ” ની
પહેલા વર્ષની બેઠ તરીકે).

રઘુવંશી લોહાણા જ્ઞાતિના એક વીર યુવક
સ્વ. ટપુભાઈ ત્રિશુવનદાસ વસાણીના અપ્રકટ
લેખો-વાર્તાઓ વગેરેનો આ પુસ્તકમાં સંપાદ કરી
સંપાદક અને પ્રકાશક પોતાના એ મહત્ત્વ મિત્રને
યોગ્ય શ્રદ્ધાંજલિ અર્પી છે. લખાણો કેટલેક અંશે
અપરિપક્વ લાગશે છતાં વાંચનારને એમાં લેખકના
હૃદયની જવાહરના દર્શન અચૂક થશે. એક વખ-
તનો એ લીમકાય યુવક ગરીબાઈની ચક્કીમાં પીલાઈ
સરીશું સત્વ કેમ ગુમાવી બેઠો તેવું તાદસ્ય વર્ણન
વાંચતા સહુદય વાચકને આંખમાં જરૂર હળગીઓ
આવશે. રા. બાસે પોતાના એ પદ્યમિત્રના
જીવનની ઝાંખી કરાવતાં અતરની લાગણીઓ સ્પષ્ટ
કરવામાં કમાઈ કરી છે. અમને આનંદબળી એટલીજ
લાગે છે કે લોહાણા જ્ઞાતિએ કેવળણી માટે
આશ્ચર્યથી બંધન રાખેલી હોવા છતાં સ્વ.
ભાઈ વસાણીને પોતાનું સરીર ધસી નાંખવાની
ફજ્જ પડી. આ બાબત લોહાણા જ્ઞાતિ સંસ્થા-
ઓના સંચાલકોના ધ્યાન પર લાવવાની ખાસ
જરૂર છે એમ અમને લાગે છે. પ્રસ્તુત પુસ્તકના
પ્રકાશનમાંથી સંપાદનકે પ્રકાશકે કમાણી કરે વાંચો

ઈરાદો નથી રાખ્યો. અમારી ખાત્રી છે કે ગુજરાતની વાચક પ્રજા આ પુસ્તકનો ખોળી સંખ્યામાં સત્કાર કરી એ મિત્રોને પોતાનું ઝલુ અદા કરવામાં મદદ કરશે. પુસ્તક પ્રકાશક પાસેથી અથવા નજીબતા છુકસેલરો પાસેથી મળી શકશે.

પૂર્વાલોપ: કર્તા: સ્વ. મણિરામચંદ્ર રત્નજી ભટ્ટ (કાન્ત) સંપાદક: રા. રામનારાયણ વિ. પાઠક પ્રકાશક: રા. મુનિકુમાર મણિરામચંદ્ર ભટ્ટ. સેલ એજન્ટ: શ્રી ગુજરાત સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

જે વર્ષ ખેલ્લાંજી આ પુસ્તકની પ્રથમાવૃત્તિ છપાવેલી. એ ટુંક વખતમાં એ આવૃત્તિ ખૂબી ગઈ છે તે બતાવે છે કે ગુજરાતનો વાચક વર્ગ સારાં કાવ્યોની યોગ્ય કદર કરી શકે છે. સ્વ. “કાન્ત”ની પ્રવિણતા માટે જે મત ગુજરાતમાં તો નથી, અને અમને ખાત્રી છે કે એમની ‘મધુર કામલ’ પદાવલીના રસ પિપાસુઓ હજીયે મોટી સંખ્યામાં ગુજરાતમાંથી મળી આવશે. સંપાદક પ્રથમાવૃત્તિના “પૂર્વાલોપ” ને કાયમ રાખી સ્વ. “કાન્ત” નાં ફેરલાંક અપ્રકટ કાવ્યો આ આવૃત્તિમાં લીધાં છે. ઉપરાંત એમના જીવન અને કવન વિષે સુંદર ઉપોદ્ઘાત લખી પોતાના ગુરુને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પવા ઉપરાંત પુસ્તકની ઉપયોગિતા વધારી છે. પુસ્તકમાંના કાવ્યોનું મૂલ કાવ્યજ્ઞ મૂલવી રામચંદ્ર, પરંતુ છપાઈ, સફાઈ અને કદ વગેરે જોવાં જે રૂપીઆ નજીબ કીમત છે.

છાનાલય (માસિક) તંત્રી: રા. નૃસિંહ-પ્રસાદ કાલિદાસ ભટ્ટ વર્ષ ૧ હું અંક ૧ લો. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦.

“દક્ષિણામૃતિ” ત્રૈમાસિક અને “શિક્ષણ પત્રિકા” માસિક બે સામયિક પ્રકાશનો શિક્ષણના વિષયને અંગે દક્ષિણામૃતિ બનના સંચાલકો વરંધી નીકળે છે. ગયા એપ્રિલથી એમાં “છાનાલય” માસિકનો ઉમેરો થાય છે. બનવ એક આદર્શ છાત્રાલય ચલાવે છે એટલે તેના અનુભવી અને કાર્યદક્ષ ન્યવસ્થાપક પ્રો. ભટ્ટના તંત્રીપદે પ્રકટ થતું આ માસિક એને લગતા પ્રશ્નોની ચર્ચા સમર્થ રીતે કરી શકે એમાં નવાઈ નથી. આ

માસિક ગુજરાતના છાત્રાલયોમાં વસતા વિદ્યાર્થીઓને કે તેમના સંચાલકોને અત્યંત ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક થવા સાથે છાત્રોના માળાપોને પણ ધણું ઉપયોગી થઈ પડશે. કુટુંબમાં રહેતા અને અભ્યાસ કરતા છોકરા છોકરીઓના શિક્ષણને અંગે મામાપે કેવી કળજ રાખવી જોઈએ તે વિષે એ માસિકમાંથી તેમને ધણું જાણવાનું મળશે. દરેક નાના બાળકવાળું ધર જેમ “શિક્ષણ પત્રિકા” વિના ન ચલાવી શકે તેમ મોટા બાળકોવાળું કુટુંબ “છાનાલય” વિના નહિ ચલાવી શકે. લવાજમની રકમ જાડું નજીબ છે.

શાહે આલમ: રા. રત્નમણિરાવ ભીમરાવ પ્રકાશક શ્રી ગુજરાત સાહિત્ય સમા, અમદાવાદ. પ્રાચીન ગુજરાતની શિષ્યકક્ષાની સામિતિ આપતો અમદાવાદનો શાહે આલમનો રોજો વિખ્યાત છે. લેખકે ગુજરાત સાહિત્ય સમાની પ્રથમ ઉલ્લેખને પ્રસંગે એ રોજની ક્લાની ઝાંખી કરાવવા આ સુંદર લેખ લખ્યો હતો. કુમાર મીન્દરીએ એ છાપવામાં પોતાની કલારસિકતા પણ બતાવી આપી છે અને સર ગીરમપ્રસાદે એનો ખૂબી ઉઠાવી લેવામાં પોતાના ઉદારચિત સાથે ક્લાની કદર કરવાની શક્તિની સાબીતી આપી છે.

સાહિત્યનો વિકાસ કેમ થાય ? લેખક: ડૉ. હરિપ્રસાદ મ. દેસાઈ. પ્રકાશક: શ્રી ગુજરાત સાહિત્ય સમા, અમદાવાદ. સમાના ઉપપ્રમુખ તરીકે ડૉ. દેસાઈએ ગયા એપ્રિલમાં આ મનનીય બાષણ આપ્યું હતું. એમાં આજકાલના લેખકોને મીઠા કામ દેવામાં એમણે બાધી નથી રાખી. આ બાષણ માટે સામયિક પત્રોના અનેક લેખકો તેમને આભારીતા દેવાને બદલે મનમાં ગાયો ભાંડે તો અમને નવાઈ નહિ લાગે.

નારીદર્પણમાં નિતિ વાક્ય (ભાગ ૧ લો.): લેખિકા સૌ. બાઈ રંજા રામજી. ટુંકા પણ મનનીય નીતિવાક્યોનો આ પુસ્તકમાં સંમિલન થયો છે. દન્યાઓ અને પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ માટે આવા સંમિલનો ધણી બધાર પડે છે. પુરુષો માટે કોઈ ખેલ હશે ? પુસ્તકનું કદ ગજવામાં સમાય એવું રાખવું જોઈતું હતું.

. પાખીની દશા: લેખક: ડૉ. હરિપ્રસાદ મ.

દેસાઇ, પ્રકાશક: રા. સહસ્તાવ બુલાબીદાસ, શુક-
સેવક, અમદાવાદ, મહત્વા: ૦-૬-૦.

આ પુસ્તક ૨૫. દોઢરોયના Forty years
નામે પુસ્તકનું ભાષાંતર છે આખી વાર્તા કટકે
કટકે "નવચેતન" માં પ્રકટ થઇ ગઇ છે. ડૉ.
દેસાઇએ અનુવાદ એવી સરળ અને સુંદર ભાષામાં
કર્તા છે કે જે મૂળ ગુજરાતીમાંજ લખાયું હોય
એમ લાગે. ભાષ્યથી રાજ્યતા અનેક સુંદર ચિત્રો આ
પુસ્તકને શોભાવે છે. ૭ આનાનું મૂલ્ય નજીવજ
મળાય.

સાક્ષાર સ્વીકાર: (૧) સમાજ સેવક:
બ. રા. ગોકલદાસ હી કક્કર વર્ષ ૩ અંક ૧૨ (૨)
શુષક: તત્ત્વી: રા. શાન્તિલાલ શાહ. વર્ષ ૧;
અંક ૫-૬. (૩) શિનેમા-સદી: સં. રા. આ-
નંદકુમાર પુ. ૧; અંક ૨ ને. (૪) ખિલાફત:
મોશાના રાજકવચ્છી પુ. ૫; અંક ૪૩-૫૦; (૫)

શ્રી રામકૃષ્ણ કથામૃતમ્ સં. પ્રા. બૈજનાથ કાદી
કલશ ૧; અંક ૧૦ ૩ (૧) વૃતાન્તો: શ્રી
ગુજરાત સાહિત્ય સમાજે વાર્ષિક વૃતાન્ત; શ્રી
ગોધરી વિરાટીમાળા નૈન દવાખાનું વાર્ષિક
રીપોર્ટ અને શ્રી ગોધારી દશા શ્રીમાળા પુસ્તક
મિત્ર ગંડળ દિવાનિક રીપોર્ટ (૭) અર્ધ: ૧:
કવિશ્રી ન્દાનાલલ નન્મસુવર્ણ મહોત્સવ અંક.
તંત્રીઓ. ગ. ગૌરીશંકર મો. બદ. રા. કૃષ્ણચંદ્ર
અં. બદ (૮) દિવાનિક રીપોર્ટ શ્રી મદ્રાસ
ગુજરાતી સ્વયં સેવક મંડળનો. બદદ ગુજરાતમાં
વસતા આપણા માઇઓ. ગુજરાતનું ગૌરવ ટકાવના
ત્યાં કેવા સુંદર પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે તેની આ
રીપોર્ટ જાણી કરાવે છે. (૯) શ્રીમદ્મા વિગે દુબવ
ચિત્ર. પ્રકાશક: શ્રી બ્રહ્મદેવ કૃષ્ણમૂર્તિ આચાર્ય.
મૂ. રૂ. ૩-૦-૦. શ્રી રાંકરના ૬૪ અવતારના ચિત્રો.

મુરતની એક મોઢ કન્યાની હિમ્મત.

(મહેબુ.)

મુરતમાં મોઢ દયા ગૌબુળ જ્ઞાતિની એક સગપણુ દીધેલી કન્યાએ બીજી વણીક જ્ઞાતિમાં
લગ્ન કરવાથી જન્મરો ખજમજાટ થઇ રહ્યો છે. મજાકુર મોઢ ન્યાતના જણીતા સુખીઆ
લીલામાઇ કાલામાઇના મરદમ માઇ હમનલાલ કાલામાઇની લગમમ ૨૧ વર્ષની હિમરની
છોકરી નામે ખુશમનગૌરીએ મુંબાઇ નિવાસી દયા દીધાવાળ વણીક ગૃહસ્થ ડોક્ટર રમજુલાલ
છોટાલાલ એમ. બી. બી. એસ. સાથે કલારગામમાં તા. ૨૧ મી મે ૧૯૨૭ ગુરવારે સાંજે
પોતાની રાજપુત્રીથી વિધિસર લગ્ન કર્યાં છે. ગયા ચાર વર્ષ ઉપર છોકરીના કાકા તરફથી
પોતાની ન્યાતમાં આ છોકરીના સગપણનું સાદુ ગોઠની દેવામાં આગમું હતું. પણ છોકરીએ
આ રીઠા સંબંધી કહે છે, જે બીજકુલ સંભેતિ આપી નહોતી. માઆપ વિનાની આ નિશાધાર,
કમનસીમ છોપરી ધણી કાકી દાલત બેઠવતી હતી અને મોઢ મોઢ વખતે આપણાટ કરી
પોતાનું જીવન ખતમ કરવાના તરંગો દોડાવતી હતી. સમાજના બધેકર અંકુશ તમે કમરવણી
આ કન્યાએ ઉપર જાગાવેલ ગણિક ન્યાતમાં લગ્ન કરવાનું હિમ્મતભર્યું પગલું ભર્યું છે,
આની હિમ્મત મારે બહેન ખુશમનગૌરીને અમેા મન્નવાદ આપીએ છીએ.

શ્રી જગત્.

દિન.

ડો. કુચ્છ બેઠાં થોડા સમય પહેલાં, વધુ અવધાન મદિ યુરોપ ગયેલાં ડો. બ્લેન કુચ્છ બે-
તાએ આચલ'ડમાં સુવાવડખાતાની ઠં'યામાં ઠં'ચી
એલ. એમ. ની હીમો મળેલી હતી. તે પછી એમ.
આર. સી. પી. યવા એ બ્લેન એડીનજરા ગયા
હતાં. એ' પરીક્ષા પણ તેમણે પસાર કરી છે.
પહેલાં શુજરાતી બ્લેન તરીકે એ પરીક્ષા પાસ કર-
વા મદિ અમે તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ.

લાટીયા શ્રી-હુનર ઉદ્યોગગૃહ મુ'બઈ
પ્રાંતિક લાટીયા પરિપક્વતા કરાવ. મુજબ સેંડરર્ટ
રોડ પર રોડ ગ્રેવિંડલ ઠાકરસી સ્મારકગૃહમાં
તા. ૧૧ મી જુને ખુલ્લું મુકાયું. આ માટે રોડ
લંદેમીદાસ તેરસીએ પાતાની મ. બાલિજ બાઈ
અધીમાઈના નાણામાંથી તરસી તરીકે પ્રવિવધ' ર.
૧૦૦૦ આપવાનું હુકમ્યું છે.

કમાતી શ્રી કેમ પાલવે ? મુ'બઈની પાલી-

સ કોટ'માં એક મુક-
દેમો આલ્યો હતો.
પતિ મી એક વાર
આફીકમાં સીમનલર
છા પત્ની-મેરી લી-
લીઅન પાંચ આફી-
સમાં નોકરી કરે છે.
પતિને મળતા ર.
૨૬૦ હાઈમાં ખલાસ
હોવાથી ઘરમાં કાંઈ
આપી શકતો નહિ.
જુઆર ને રેસની
પણ લવ લાગી
હતી. પરિણામે પા-
તાના બરણ પોષણ
માટે પત્નીને નોકરી
લેવાની ફરજ પડી.

" રાજા પ્રતાપ "નો નાટક બજવનાર લક્ષ્મીનજરાની જન્મજો.

વીર ખડગહાદુરના હુલકારા મદિ સર-
મારને અપીર કરવા મુ'બઈની અનેક સીલ'સ્થા-
ઓના આચલ હેઠલ એક સમા તા. ૧૧ મી જુને
ડો. મીસ જરબાઈ મીસીના પ્રમુખપદે મળી હતી.
દળ આખા દિવસમાં ડેરીર એવી સમાઓ યાજ
કે-કરવી પડે છે એ રેસનું દુર્માન્ય છે. સરમારના
બ્લેસ કાનેના પડા દળ નથી ખુલતા.

પતિ હવે સાથે રહેવાની ના પાડે છે-ગટે છે કે
નોકરી છાડી દે નો સાથે રહીએ ! પત્નીને સ્વતં-
ત્રતા ગુમાવવી જમવી નથી.

સીઓના રક્ષણ માટે: અમુક સી બદલા-
વની છે એવા અરેખ કરનાર પર નુકસાનીનો હાલો
માંડી શકાય કે નહિ અને ગંડાઈ તેા ખાસ નુક-
સાન સાબિત કર્યા વિના નાણાં-બદલો મળી શકે

કે નહિ એવો સવાલ સુંબછીની હાઇકોર્ટમાં થોડા વખત પર ચર્ચા થયો હતો. અને પરિણામે સરકાર એ માટે એક કાયદો ધરી સીએને રક્ષણ આપવાનો વિચાર કરી રહી છે. એ નવા કાયદાની રૂથે ખાસ નુકસાન સાબીત નહિ કરવું પરે પણ નુકસાનીની રકમ કરતાં વધુ રકમ દાવાના અર્થ તરીકે કોર્ટ નહિ આપે.

વિદ્યાર્થીની ગૃહ: કન્યાકેળવણીને વધુ હોતે જન મળે એ હેતુથી વડોદરામાં એક વસતિગૃહ કન્યાઓ માટે ખુલ્યું મુકાયું છે. હાઈસ્કૂલ, કોલેજ, કે કૌભવનમાં અભ્યાસ કરવા ઈચ્છતી બહારગામની કન્યાઓ આ ગૃહનો લોભ લઈ શકશે. ખાવાનો ખર્ચ રૂ. ૧૦ આવશે અને બાડો, બતી નથા તોફર મારે જુજ રકમ લેવાશે. એક આધેડ વચનાં બાધ એની દેખરેખ રાખશે.

એક સાથે ચાર બાળકોને જન્મ હાકાર પાસેના દુધાદારા ગામમાં એક પાટીદાર બહેને આપ્યો છે. ચાર છોકરી હતી જેમાંથી બે ગુજરી છે, અને બે હયાત છે. એવીજ રીતે ડેપુટી (૭૦૬) માં એક મિસિસ વોટસને ત્રણ છોકરા અને એક છોકરીને સાથે જન્મ આપ્યો છે. એથી થુ અભયબીમથો બનાવ બ્રોડલીપાર્કમાં બન્યો. એક મિસિસ પ્રાઇસે તા. ૨૭ મી એપ્રિલ એક પાકરીને જન્મ આપ્યો અને બે દિવસ બાદ બે પાકરીને જન્મ આપ્યો હતો બાળકો તંદુરસ્ત છે.

સ્કોલરશીપો: ભાવનગરના ડા. નાતાલાલ હેવા પોતાની સ્વ. પત્નીના સ્મરણાર્થે રૂ. ૨૦ ની સ્કોલરશીપ અમદાવાદની શ્રેષ્ઠિક દાલેજ યા સ્કુલમાં ભણતી કોઈ પણ બહેનને આપવા ઇચ્છે છે. દસાશીમાળા વલ્લિકને પ્રથમ પસંદગી. સી વિદ્યાર્થીનીના અભાવે ભાવનગરમાં અભ્યાસ કરનાર કોઈ પણ પુરુષ-વિદ્યાર્થીને તે મળશે. એવીજ રીતે સુંબાઇનું ગોહિલવાડ દસાશીમાળા દુષક મિત્ર-મંડળ હોલેજમાં ભણનારને લેાનથી મદદ આપવા ઇચ્છે છે.

કંઠેણ ફોડનાર જાપને સભા: કોલાર (બેંગ્લોર પાસે) માં એક હિંદુ બાપે જબર-દસ્તીથી પોતાની વિધવા પુત્રીના કંઠેણ ફોડી નાંખ્યાં અને તેનું માથું મુઠાવી નાંખ્યું. એ શુદ્ધા મટે મેલસ્ટ્રેટ બાપને ફેદની અને ફંડની સાબ કરી છે.

અમલદારીનો લોગ ! ચારંગાબાદમાં એક હૃદયભેદક બનાવ બન્યો છે ત્યાંની એક સરકારી એડીસમાં એક હિંદુ કારકુન હતો, તેને એક યુગ્મસુરત વિધવા બહેન હતી. નિર્દોષ વિધવા પાકસાસમાં કુશલ હતી અને માલપુડા બહુ સારા બનાવતી. છઠ્ઠા અધિકારીને એક દિવસ માલપુડા આપવાની અને બાઇને લેવાની તક મળી. બહેનનું સિયલ વેચવા તેણે બાઇને લલચાવવા માંડ્યો પણ કાંઈ વળ્યું નહિ, એટલે તેણે બાઇને કાંઈ બહાનું કાઢી બહારગામ મોકલ્યો અને બાઇને પોતાને ઘેર ફરકાવી ગયા. બીજા દિવસે બાઇએ ઘેર પાછા ફરી આપઘાત કર્યો !

બાળહિત માટે: મદ્રાસમાં બાળરક્ષણ અને બર્મવતીના રક્ષણ વિષેના જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાના અને તેમાં સહાય કરવાના હેતુથી એક " માતા-ઓર્ડર મંડળ " સ્થપાયું છે. ડા. મુખલક્ષ્મી અમ્મલ એ મંડળના કામમાં આગેવાનીમથો બાંધ લે છે. સુંબછીની માતાઓ શું કરે છે ?

સુત્રિયાણી ! ડા. સુંબેએ થોડા વખત પર સીએને પોતાના રક્ષણ માટે કટાર રાખવાનું અને લાડીના દાવ રીખવાનું કહ્યું હતું. નાગપુરમાં અત્યારે ચાલી રહેલાં સભામંડપમાં નેટાપલ્લી બહેનોએ તત્તવાર પક્ષી પોતાની દુધિયાર ધરવા મારેની લાયકાત સિદ્ધ કરી છે. લોહાણા જ્ઞાતિ માટે મગરૂરીની વાત છે કે એ સુત્રિયાણીઓની આગેવાન તેમની જ્ઞાતિની-બહેન ચતુરબાઈ કોટક છે. ચીનમાં લડાઈમાં ધાયલ ધયલાની સારવાર માટે હિંદુથી મોકલનાર મંડળમાં પણ કેટલીક બહેનોએ નેટવાની ઇચ્છા બતાવી છે

જ્ઞાન-લડકાણી: બિકાનેરના શ્રીમંત શેઠ રામગોપાલજી મોહતાએ પોતાની સ્વર્ગસ્થ ધર્મ-પત્નીની પૂજ્ય-સ્મૃતિમાં " ચાંદ " નામે સી ઉપથોગી માસિકની ૫૦૦ નક્કી પોતાને ખર્ચ ગતીજ બહેનોને બે વર્ષ સુધી આપવાની હાદારતા બતાવી છે જે બહેનોને ઇચ્છા હોય તેઓ "ચાંદ" દાર્યાલય, અણાહબાદને લખી નિયમોની નકલ મંગાવી લે. આવી હાદારતા ગુજરાતી શ્રીમંતો બતાવશે ખરા ?

સૌમાંથી પુરુષ: ગાત્રીપુરમાં બેવની નામે, એક ચગાર કન્યાના લગ્ન દસ વર્ષ પહેલાં થયલાં

પણ વખત જતાં સ્ત્રી-અંગો લોપ થતા લાગ્યાં અને તેમનું સ્થાન પુરુષ-અંગોએ લીધું. હમણાં તેણે એક સ્ત્રી સાથે લગ્ન પણ કરી લીધાં છે. એથી ઉલ્ટા દિસ્સો પણ જન્મતામાં દેખાય છે. પાટડી દરબારને ત્યાં એક બકરો છે તેને એક આંચળ છે અને તેમાંથી દુધ પણ નીકળે છે. દરબાર આ દુધ નિષિદ્ધ ગણે છે પણ તેમના મોઢેરા ખુશીથી તેનો સ્વાદમાં ઉપયોગ કરે છે.

સુસ્લીમ ઝહેનેનાની કેળવણી માટે લિંગાયત કરતાં બંગલાની સુસ્લીમ સ્ત્રી કેળવણી પરિષદમાં મિસિસ દુરોને પદદાના રિવાજની સખ્ત ચળટેમાં જાટકળી કાઢી હતી અને તેની સરખામણી કારગોનાનીક એસીડ ગેસ સાથે કરી હતી. એ રિવાજ ટકાવી રાખી સ્ત્રીઓની શારીરિક અને માનસિક અધોગતિ સ્થાપી કરવા માટે સુસ્લીમ પુરુષવર્ગને તેમણે જવાબદાર બણેા હતો.

એશિયા.

રાષ્ટ્ર-વિધાનો: ચીનના વિખ્યાત આગેવાન યુનુન ચેન આજે બ્રિટિશને તોળા પોકરાયી રહ્યા છે. એમની સીદલ પત્નીથી સંયત્ત ત્રણ બાળકોમાં મોટી છેકરી સીક્વાએ લંડનમાં કેળવણી લીધી છે. ત્યાં તે સારી નર્તકી

વરિકે વિખ્યાત હતી; ના. ચહેનરાદ સમક્ષ પણ તેણે નૃત્ય કર્યું છે. અત્યારે તે પિતાની પ્રવૃત્તિમાં મદદ કરતી તેનો નમ્રો દામ થઈ પડી છે. આવે ચીનની એ રાષ્ટ્ર-વિધાની ગમે એમ લાગે છે! સ્વતંત્ર ચીનમાં એવું સ્થાન પ્રથમ રહેશે.

ચીનમાં ફેશન ધકારાનંદ વધે છે. ૨૦ વર્ષ પહેલાં ફક્ત મીઠાન સાળાઓની ડાઘરીઓ કેળવણી અને કુદરતી પચાણી હતી. બાકીની સ્ત્રીઓ અમલ અને નજાદસ્તીથી દુઝા કરી નાખેલા પચાણી દેખાતી. હવે તો દરેક ચહેામાં ધોઓના છુટ માટેની દુખનો ખુલી છે. પશ્ચિમની સ્ત્રીઓની જેમ તેઓ વાગે પણ કપાને છે. છુટની દુઝન ચીનાઇ સ્ત્રીની પ્રવૃત્તિનું પ્રથમ ચિન્હ છે.

ચીનનાં પ્રથમ સ્ત્રી-જેરીસ્ટર.

ચીનના પહેલાં સ્ત્રી-જેરીસ્ટર મીસ સુન્ડ્રેન્ગ પેરીસમાં એલ.એલ.બી. થયાં છે અને તેમને હમણાં સાંમંદાઇ જીલ્લાની કોર્ટના ન્યાયાધીશ બતાવવામાં આવ્યાં છે.

હુઝ વિરાંગના! જેરસલમના હુઝ લેઉ પોતાના દેશને પરદેશીઓના પંતમાંથી છોડાવવા અત્યારે સ્વાતંત્ર્ય-યુદ્ધ લડી રહ્યા છે. આ યુદ્ધ છેલ્લાં બે વર્ષથી એક વીરાંગના પણ પગે પેરે સ્વાસોનો દુકડીની ઉપરી તરીકે લડે છે. તેં નિશ્ચય કર્યો છે કે દેશને સ્વતંત્ર કરશે અથવા તે માટેના યુદ્ધમાં દેહતુ બલીદાન આપશે.

આફ્રિકા.

કેટલી પત્ની કરવી? ઇજીપ્તનો ધારાસભામાં એક કરતાં વધારે પત્નીન કરવી એવી મતલબને

એક ઠરાવ આવનાર છે વિરોધીઓ એ ઠરાવ અટકાયત કરવા મંજૂર મૂળ ઠરાવ હશે છે કે કરતાં વધારે પત્નીનું પે પણ કરવા પોતે યાચીમા છે એકું કાજ પાસે સા દીડીત મેળવવું. વિરોધ પણ હશે છે કે ખુદ પા એકથી વધુ પત્ની કરવા; હશે છે અને હમણાં કુખ રિકાઓ ધણી ફજલ છે

રંગરોડ: ફક્તિજ આફ્રિકાની ધારાસભામાં રંગ

રંડ મી. મુલીનો એવી દરખાસ્ત લાગ્યા હતા કે પુરોષોએ સ્ત્રીઓને પણ મતાધિકાર આપવો; આ એલેક્સાંડરે "યુરોપીઅન" રાજ કાઢી નાંખી સર્વ સ્ત્રીઓને એ અધિકાર આપવાનો મુધારો રજૂ કર્યો. એ રંગરોડ મારાઓથી કેમ સ્વેચાલ ? પરિણામે મુધારો લીધે ગયો.

આંધળો પ્રેમ: ટાલા માણસો કહે છે 'પ્રેમ આંધળો છે' હમણાં ઇંગ્લીશ જલ્દા જાહરની એક યુવતી અરબસ્તાનના રજુના એક મહત્તના રોજ સાથે પ્રેમમાં પડવાની અને તેની સાથે પસંદો 'રેલુની રાણી' તરીકે મહાલકા ગવાની ખબરો કમા રહ્યા છે મંજૂ છે. બ્રિટિશ એલ્યોને વડેમ પરદેશ રોજ યુવતીને જાહરીની હાથી લાગે છે પણ

માથએ એકશર ક્યાં કે 'હું' અને 'હાહ' છું. એટલી
હું કરે ? મીઠાં બીબી રાજી તે કયા કરે કાજ ?
યુરોપ.

નીમણું કે : માન્ચેસ્ટરની આરોગ્ય-કમિટિએ
તા. નેરા સ્પીચને રાહેરના સુવાવડ અને બાળ-
હૃત ખાતાનાં ઉપરી નીમી છે. એ જગ્યાએ ખેલ્યાં
કામ કરતાં હો. માર્ગદેશ દુનંદ દક્ષિણ આફ્રિકા
નય છે, લીડસ યુનીવર્સિટીની કાઉન્સિલે મીસ
નન વાળ, બી. એ. ને 'ફ્રીડોમોલોજીના રીચર્સ'
મેસીસ્ટન્ટ તરીકે અને મીસ માર્ગરી પ્લાટને
બુલોજના માનદ ડેમેન્સ્ટ્રેટર તરીકે નીમ્યાં છે. સર-
ગરી હર્વેરે અને મ્યુઝીઅમની હેપરેજ રાખનારી
લંડન કાઉન્સિલ કાઉન્સિલની કમિટિએ કાઉન્સિલને
મલામણ કરી છે કે લેડી ઈર્વને એ કમિટિની અ-
વ્યક્ત નીમવી. થોચેર કમિટિની અવ્યક્ત તરીકે
મીસ રોઝામંડ સ્પીચ થોડા વખત પર ચુંટાયાં
છે. આયલેન્ડના જમીનને લગતાં કમીસને ખેલો-
વાર એક મહિલા મીસ હરીસ કમીસને સર્વેયર
તરીકે નીમી છે. મીસ કમીસ કુરાલ એન્જનીયર
કોષ વીમેન્સ કન્જનીયરીંગ સોસાયટીની સભાસદ
છે. કમીસ યુનીવર્સિટીમાંથી એન્જનીયરીંગ માટેની
ડિગ્રી લેનાર એ ખેલ્યાં બાનુ છે.

૧૦૦૦ જોડકાં બાળકો લીવરપુલના રોક-
સ્પીઅર થોચેરનાં તા. ૭ મી મેએ લેજાં થયાં
હતાં જે વખતે એ જોડીયા બહેનો મીસ પેટ્રીસી-
આ બારી અને મીસ લીલાક બારીએ એક
સંગીત-દાસ્યપ્રધાન નાટકમાં મુખ્ય ભાગ ભજવી
ખતાં હતાં. લેજાં થયેલાં બાળકોમાં નાનામાં
નાનાં જોડી ૪ વર્ષની અને મોટામાં મોટી ૭૦
વર્ષની વયની હતી. મોટા ભાગ મળી વર્ગમાંથી
હતાં. ખુદા મલ્લરેને માથેજ એવરો ભાર લાદે છે.

યુનીવર્સિટીમાં અંકુશ : એક્સકર્ડ યુનીવ-
ર્સિટીના કોન્ગ્રેસને ૨૨૯ વિરુદ્ધ ૧૫૪ મતે કશ-
યું કે વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ચારે કોલેજમાં
જાને કુલ ૬૨૦ થી વધુ ન રાખવી અને વધા-
માં જો અને પુરવ વિદ્યાર્થીઓનું પ્રમાણ ૧ ને ૪
રાખવું. સમરવીલ કોલેજની પ્રીન્સિપાલ મીસ
બ્રોડી કાંચે સખા વિરોધ ખતાવ્યા હતા.

લાલ પંદરો ! લંડનના એક રોકર લીલા-
હંડ વીલીઅમ આગાહી કરે છે કે વાળ કપાવવાની
ને સખા અંધએસ્તી ટોપીએ ખેરવાની ટેવથી

સીઓના માથામાં ૪૦ વર્ષની હમરે ટાલ પડી
જશે. એક સ્ત્રી રોકર હંદે છે. " મને તે ભય
રહે છે કે તેમને દાહી-મૂલ જગવા લાજશે ! "
લંડનના હેરદર્દીગ સહનવાળા આ અભિપ્રાય સામે
વિરોધ ખતાવે છે. કદાચ એથી તેમના ધંધાને
નુકસાન થવાનો ભય રહેતો હશે. તેઓ કહે છે કે
વારંવાર કાપવાથી વાળ વધારે મજબુત થાય છે.
સીઓની એ ટેવના પરિણામે ઇંગ્લેન્ડમાં ૧૦૦૦૦
હાલોનાની દુકાનો વધી છે. ઘણી સ્ત્રીઓ એ
ધંધાની તાલીમ લે છે. પણ અમેરિકાના ધર્મ
મંડળોમાં આ ટેવ તરફ એટલી ચીડ છે કે વાળ
કપાવવા માટે એક સ્ત્રી-પાદરી મિસિસ મેક્સનને
ખાદિખાર થયો છે.

નવ વર્ષની નવલકથા-લેખિકા : " બારી
વિનાનું ધર અને ત્યાં એપરસેપનું જીવન " નામે
૪૦૦૦ રાખ્ટોવાળી નવલકથાની લખનાર બારબરા
ફેલેટની હમર નવ વર્ષની હતી. ધરમાં આગ
લાજતાં પુરતક બળી ગયું. બાર વર્ષની હમરે
તેણે તે ફરી લખી કાઢ્યું. પુસ્તક તદન બાલિય.
નથી એમ ક્રીકાફે કહે છે. લંડનના એક છોકસેલે
તે પ્રકટ ક્યું છે.

સીગારેટના ધંધાની ઉત્તતિ માટે સીઓએ
મેટા ફોજો આખ્યાનું કહેવાય છે. લડાઇ દરમિ-
આન એ બધી ઇંગ્લેન્ડની સીઓમાં ઘણીજ વધી
પડી. ૧૯૦૭ માં ૨૬૭૨૦૦ હંદ્રવેટ સીગારેટો
બનતી; જ્યારે ૧૯૨૪ માં ૮૨૩૦૦૦ હંદ્રવેટો
હાલ થયો છે. એ વર્ષ તે વધીને ૬ લાખ
હંદ્રવેટ થઈ છે એવો અડસટો નીકળ્યો છે. એ
ટેવ અત્યારે સાધારણુ થઈ પડી છે. કોષ કોષ તે
રાજની ૨૦ થી ૫૦ ફુકે છે.

કોલેજમાં પ્રેમ : કોલેજમાં અભ્યાસ કાતા
હોય તે દરમ્યાન યુવાન વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યા-
ર્થીનીઓ વિવાહ કરી શકે કે નહિ ? એ પ્રશ્ન
કાર્ડિફની કોલેજમાં ચર્ચાઈ રહ્યો છે. એક વિદ્યા-
ર્થીએ એ વિષે કોલેજના માસિકમાં એક લેખ
લખી કેટલીક સૂચનાઓ કરી છે. આ લેખ પ્રકટ
થયા પછી ઘણી રીતે થયવા અનેક વિવાહ નહે-
રમાં આગ્યા છે. લેખિકાની બીજી સૂચનાઓ સાથે
પણખરં સંમત થાય છે પણ એક સૂચના સામે
વિદ્યાર્થીનીઓએ બળવો હાલ્યો છે. સૂચના એ છે
કે વિવાહિત કન્યાઓએ શુદ્ધસ્વ-જીવનના કેટલાંક

કાર્યોની કાલેજમાં હોય તે દરમિયાન તાલીમ લેવી જોઈએ. કાળજી કરીને બાવિ પતિના મોભાં સારી આપવાની ! બાહ્યસાહેબોને એ કેમ જમે ? અભ્યાસ દરમિયાન વિવાહ ભલે થાય પણ લગ્ન કરવાની વિરૂદ્ધ લેખિકા અભિપ્રાય આપે છે, કારણ તેમ કરવાથી દંપતિને બીજા પર આધાર રાખવો પડે અને રવમાન ગુમાવવું પડે. આપણે ત્યાં તો એ વખત દરમિયાન બે ચાર બાળકો થેર રમતાં થઈ જાય છે !

શ્રીની કીર્તિ-અઢી શીર્ષાંગ: છઠ્ઠાંકની છાત્રિકા માટેની કોટના ન્યાયાધીશ લોડાં હીવેટે એક મુકદ્દમાને ચુકાદો આપતાં કહ્યું: “આ કેસમાં જુરની મદદ વિના એક પત્નીની કીર્તિ આંકવાની ફરજ મારે આપે અતી છે અને હું તે મરિ અઢી શીર્ષાંગ આપવાને હુકમ કરું છું” આ મુકદ્દમા એટલા બધા વધી પડ્યા છે કે એજ ન્યાયાધીશે કેસ ચલાવનાર બેરીસ્ટરને કહ્યું હતું કે “એક સાથે હજારબંધી મુકદ્દમા સાંભળી શકાય એવી કાંઈ ગોઠવણ તમે ન કરી શકો ?” ખબતથીને પણ તેમણે સૂચના કરી કે “કોઈ ઉપર લગાડવાના પોસ્ટલ સ્ટેમ્પ કાઢો તો સરકારી ત્રીબેરોને સારી કમાણી થશે” !

શ્રીઓના પોષાક: ઓસ્ટ્રેલિયાના લાઇ કમ્બરનર નોકરી પરથી ફારેજ થતાં લંડનનો એક કબજે તેમને વિદાયગીરીનું ખાણું આપ્યું. આ પ્રસંગે જતીસ મેકકાર્થી: પણ હાજર હતા. સાહેબ હજી કુંવારાજ છે. પરણવાની જાનજ નથી બોધારી. તેમણે કહ્યું: “અહિંની શ્રીઓના પોષાકમાં ફેરફાર થયા છતાં ઓસ્ટ્રેલિયા બાબાદ થવું ભય છે એ અભયગીની રાત છે. કહેવાય છે કે જેલમાં એક શ્રીના પોષાક માટે બે પેટાનાં (૭૫)ની જરૂર પડતી; હવે એજ રેશમના કીડા (એ બનાવેલા રેશમ)ની જરૂર પડે છે.”

સાઇકલ પર ૧૦૨૬ માઇલની મુસાફરી કરી લંડનડનની મીસ રેની રમીષ પાંચ દિવસમાં પાછી ફરી છે. રોજના ૨૦૦ માઇલની મુસાફરી ખરાબ ઝડ અને રસ્તા હોવા છતાં તેણે દિમ્ભયી કરી હતી. આપણે ત્યાં ફેટલીક બ્લેનો બા માઇલ દૂર પણ એકઠી નથી જઈ શકતી.

૬૬ પ્રેમી દંપતિ: ઓરપોગ્ટન પાસે શ્રીન નામે ગામમાં મી. ટેલર નામે ગૃહસ્થ ઓગસ્ટમાં

પોતાના પત્નીની ૧૦૩ મી વર્ષ જાંઠ લગ્નવરો. પરણે ૬૭ વર્ષ થયાં છતાં હજી પ્રેમ સહી નથી ગયો. પરંતુ અશક્તિને લીધે સાત વર્ષથી પતિ-પત્ની મળી શક્યાં નથી. એજ મકાનમાં-પતિ ભોંય તળીએ અને પત્ની પહેલે માળે રહે છે. રોજ છોડકાંબો મારફત એ બીજાને પ્રેમના સંદેશ પાઠવે છે ! હજી બન્ને બીજા સો યરફઝડુ છવે એવા અમારા આશીર્વાદ છે !

શ્રી-ચિત્રકાર: છઠ્ઠાંકમાં ચાલુ ૬૫ માટેનું મુંદરમાં મુંદર ચિત્ર મિસિસ રોડ પ્રોક્ટરે ચીતર્યું હતું. પ્રસાતના મુંદર દરમ્યાં એક મુંદર શ્રી પધારીમાં હથમાં પડેલી એ ચિત્રમાં બતાવાઈ છે. “ટેલી મેઇલ” પત્રના સંચાલકોએ એ ચિત્ર ખરીદી લીધું છે અને તેઓ તે પ્રખરે બેટ તરીકે આપશે. બીજા ચિત્રકાર ૨૩ વર્ષની યુવતી મીસ એલિથ લેનસન છે. છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી તેનાં ચિત્રો એડેની હરીફાઈ મરિ સ્પીકારે છે.

પત્નીને મારી શકાય કે ? આ પ્રશ્નની ચર્ચા દિવં માટે તો નકામી છે, કારણ અહિં એવા બુદ્ધિર પતિઓ-અસહ્ય તેમજ વિદ્વાન-છે જેઓ માને છે કે શ્રીને વધારે તો નહિ તો પંદર દહાડે સારી રીતે ધોળી જોઈએ, નહિ તો મેલ થતી ભય. પણ પેરીસની છાત્રિકાની કોટ આપેલા એક ચૂકા-દાથી આ પ્રશ્ને ત્યાં બળમળાટ મચાવ્યો છે. કાપડો કહે છે કે પતિ વ્યભિચારી થાય, પત્નીનું હરહ-હતું અપમાન કરે યા તેને મારે તો છુટાછેડા માંગ-જવાને પત્નીને હક્ક છે. પ્રસ્તુત મુકદ્દમામાં પત્ની શ્રી જરા ‘ફાસ્ટ’ જતાં હોવાથી, પતિએ તેમને પાંસે હક્ક કર્યો હતો ન્યાયાધીશ કહે છે કે એમ કરવાને પતિને હક્ક હતો. ભણીતી શ્રી. બેરીસ્ટર માદામ ફ્યુડ કહે છે કે “આ ચુકાદો કાયદાથી વિરૂદ્ધ છે. પતિ પત્નીને કે પત્ની પતિને મારી ન શકે; ને કે એક કેસ મને યાદ છે જેમાં એક ઝઘપુષ્ટ જણાવા પતિ પર તકન બાવળની સારી જેવી એક પત્ની ફેર વર્તાવતી હતી અને તે છતાં પેલા યુ’ કે ચાં કરતો નહિ.”

સુસોલીનીનો ધર્મપત્નો: છટાલીના રાષ્ટ્ર-વિધાવા અગત્યીન નેપોલીનન ચણાતા મુસોલીનીનો ધર્મપત્ની પ્રમાણમાં બુદ્ધિશાન્ત પ્રવૃત્તિની શ્રી લાગે છે પતિની પ્રવૃત્તિઓને પંક્ષિણીને તેને બાળકો સાથે ધરમાં એકાંત છવન ગાળવું પડે છે. મુસોલી

નીકામના બોલને લીધે દિવસોના દિવસો સુધી થેર નથી બધ શકેતા અને પત્ની બિચારી તેથી તનિયત માટે ચિંતા કર્યા કરે છે છતાં તે બાળકોના શિક્ષણમાં વખત શુભરે છે-પતિને ત્રાસ નથી આપતી. દરરોજ સાંજે મુસોલિની પત્ની અને બાળકો સાથે ટેલીફોન પર થોડોક સમય વાતચીત કરી લે છે. કોઈવાર નાતાલમાં અને હન્ડાળામાં આપણું કુટુંબ દરિયા કાંઠે હવા ખાવા નય છે ત્યારેજ બધાં સાથે રહે છે.

દાસીમાંથી રાજમંત્રી:શ્રીલાલની મીસ સીલ મપ્પા હથોળ ખાતાનું મંત્રીપદ અત્યારે હોમને છે. પહેલાં એ ધરકામ કરનારી દાસી હતી. દાસી તરીકે કામ કરતાં એણે “નોકરોનું મંડળ” રચાવ્યું હતું; તેમના આનંદ અને આરામ માટે એક આશ્રમ બાંધ્યા હતા અને એક વર્તમાનપત્ર તેમના હિત માટે ચલાવતી હતી. તે પછી રેસ્ટોરાં ચલાવનાર એ સહકારી કંપનીની તે ઇન્સ્પેક્ટર બની હતી.

હુનિયાથી કંટાળી : બહુલી રોગીશ નથી ફેરવત મેકેર હવે હુનિયાથી કંટાળી ગય છે અને મકમાં સાથુંકી થવા માગે છે. આ ખુલસુંદર બકાએ સુરપ અમેરિકાના લોકોને ગાંડા કરી મૂક્યા હતા. કેટલીય વાર તે પચ્છીને છૂટાછેડા લઈ ચૂકી છે. “સો ચૂલે મારકે બીહો હજકરનેકો ચલી.”

રોમાન્ડીઆમાં સમાનમતાપ્રકાર મેળવવા ત્યાંના સ્ત્રીમંડળોએ એક વિનિયતિત વડા પ્રધાન પર મોકલ્યા છે. એ દેશના નવા બધારણની કૂલ કલમની રૂએ એ અધિકાર માટે સ્ત્રીઓ હક્કદાર બને છે. ન્યાયમંત્રી મી. કુશની સ્ત્રીઓ લખુ એ માંગ-છીની:તરફેલ્યાં હોહ એ માટેનો ખરડો ધારાસભામાં રજૂ કરવાના છે.

તુર્કેસ્તાનના સ્ત્રી-મતાધિકાર મંડળની પ્રથમ પરિષદ શ્રી. ગઝિયા મોહોદીનના પ્રસ્થાપકે ૨૮ મી માર્ચે મળી હતી. અત્યાર સુધીમાં થયેલી પ્રજાતિની નોંધ લઈ પુરૂષવર્ગને સહાયક સમાસદ તરીકે દાખલ કરવાનો ઠરાવ થયો હતો નવું વ્યવસ્થાપક મંડળ સુઠાર્યું હતું, જેમાં ઘણી બહુલી સ્ત્રીઓ છે.

કોન્સ્ટેન્ટીનોપલમાં થયેલી એક સ્ત્રી-સભાએ સમાન રાજકીય હક્કોની માંગણી કરી છે. સ્ત્રીમંત્રી કંપનીના એજન્ટ તરીકે, નીમાનાર પ્રથમ

મહિલા શ્રી. મેરીયા હેદર બે છે. બંને જર્મન છે-બેનો પતિ તુર્ક છે. પહેલાં એક લશ્કરી કલબની તે મેનેજર હતી. સાત આપાઓ બોલી નાહ્યા છે.

સ્ત્રીઓની જાનફરી કરે એવું ચિત્ર પ્રકટ કરવા માટે તુર્કેસ્તાનના એક પત્રના તંત્રીને, તેના દાય નીચેના ત્રણ માણસોને અને ચિત્રકારને ત્યાંની કોર્ટે દંડની અને કેદની સજા કરી છે. ચિત્રમાં એક બહુન હકતું બતાવ્યું હતું અને તેમાંથી બાકાસ્ટની ગુણો ફેંકવામાં આવતી હતી. આ ગુણો પર “અંતઃકરણ” “આભર” “પવિત્રતા” વગેરે શબ્દો લખ્યા હતા. મતલબ એ હતી કે સ્ત્રીઓની કહેવાથી પ્રજાતિથી આ ગુણો તેમનામાંથી નષ્ટ થાય છે.

હવાઇ સુકાનાં તરીકે સ્ત્રીઓની દાખલ કરવાનો અને તે માટેનું બી. કલાસકંટ સરરીફકેટ તેમને આપવાનો આનંદ-રાષ્ટ્રીય કમીશને નિર્ણય કર્યો છે. આ સરરીફકેટ મેળવનાર ભારી યંત્રોના સુકાની તરીકેની ફરજ બનાવી શકશે; પણ તેમને દર ત્રણ મહિને ફરી પરીક્ષા આપવી પડશે. પુરોષો માટે છ માસની મુદત છે. આઠ્ઠો વફાવદ યા માટે ?

અમેરિકા.

રાજદ્વારી ખાતામાં: અમેરિકાના એલચી ખાતામાં પ્રથમ નીમણુક મેળવનાર શ્રી. લ્યુસીલી એટલસન જુલાઈ ૧૯૨૪ થી બન (રીટાઈરેડ) માં અમેરિકન એલચી ખાતામાં ત્રીજા મંત્રી તરીકે કામ કરતાં હતાં. એમની બહેની મંત્રી તરીકે પનાગા કરવામાં આવી છે. ન્યુયોર્કના ગવર્નર મિસિસ આર્લસ બેનેટ સ્મીથની નીમણુક પોતાના મંત્રી મંડળમાં કરી છે.

આનાબેલ ગ્રાંટયુઝ અમેરિકાના ત્રીજી ખાતામાં કામ કરે છે. તે કાયદાનું સાદું જ્ઞાન ધરાવે છે. રાષ્ટ્ર-સંઘની એક બેઠક લંડનમાં ભરાવાની છે જે પ્રસંગે આવકવેરા સંબંધી ચર્ચા થશે. આ ચર્ચામાં અમેરિકાના પ્રતિનિધિ તરીકે જાગ લેવા ૧૫૦ ધારાસભીઓમાંથી આનાબેલની પસંદગી કરી તેને મોકલવામાં આવી છે.

એક નાટકમાંથી ૧૦ લાખ પાઉંડ મીસ એન નીકલસે મેળવ્યા છે. એ નાટક “એપ્રિલ આઇરોસ ફોર” એણે લખીને લખા ચીએટરના

મેનેજરને બતાવ્યા પણ કોઈએ તે સ્વીકાર્યા નહિ. છવ્ઠે તેણે પોતાને ખર્ચે તે નાટક ચાલુ કર્યો ખેલાં છ મહિનામાં તેની બધી હોલત ખર્ચાઈ ગઈ અને એકે પાંચ વળતરમાં ન મળી. અત્યારે છેલ્લાં પાંચ વર્ષમાં એમાંથી એને ૧૦ લાખ પાઉંડ મળી ચુક્યા છે. ન્યુયોર્કમાં તે ૨૦૦૦ વખત ભજવાયો. પાંચ કંપનીઓ તે જુદા જુદા શહેરોમાં ભજવે છે. લંડનમાં પણ તે ચાલુ પડ્યો છે.

સિંહના પાંજરામાં લગત—જર્સી શહેરમાં એક બર્થ ડેપ નામે ૧૬ વર્ષની યુવતી ચાલ્સ જરવેસ નામના શોફરને પરણવાની હતી. ઈર્માએ બિચારાની નોકરી છૂટી ગઈ. પછી એ રસ્તો તેમણે ચોંધી લઈયો. શહેરમાં એક સિંહોની કલબ છે, તેમના પાંજરામાં લગ્ન કરવાનું કરાવ્યું. ૮૦૦ પ્રેક્ષકોએ એ એવા માટે નાણાં ખર્ચી દાંજરી આપી પરિણામે તેમને પરિણીત જીવન રાત્રે કરવા માટે ભેઈંટી રકમ મળી ગઈ.

હાસ્યનો વીમો—મીસ મે માર્એ નામે એક અમેરીકન નરીએ પોતાના હાસ્યનો વીમો ઉતારાવ્યો છે. દસ વર્ષમાં એ તે માંડી પડે અથવા કાંઈ અકસ્માત થાય ત્યારે એના હાસ્યનાં કુંદરના અને મીઠાઈ જતા રહે તો વીમા કંપની ૫૦૦,૦૦૦ પાઉંડ આપે એની રાશવ છે. પોતાના હાસ્યને તે એક મેટામાં મોટી મીઠકત માને છે.

સા-હુટાઈઃ ૨૩ વર્ષની હમ્મની એ યુવતી દેવન કીન્સને પાડતાં ચોગોના ૫૦ પોલીસોની જર પડી હતી. એ ક્લાક સુધી તેણે તેમને ઢંઢાવ્યા હતા. એની મદદમાં ત્રણ પુરુષો હતા.

એક એરેનીની દુકાનમાં ઘાટ પડતાં તેણે રીવાલ્વર તાકી દુકાનના માણસોને કબ્જે રાખ્યા હતા અને એના મદદગારોએ હુટ ભેળી કરી હતી. પણ રીવાલ્વરનો બાર લાગતાં તેણે હાથ બદલ્યા, જેમ કરતાં હાથમાંની બેઝ તેણે દુકાનના એક કબાટ પર મુકી. એ બેઝ ત્યાંજ ભૂલી જવાઈ. એમાંથી એનું સરનામું મળતાં આખરે પોલીસ એને પકડી ચકી છે. હિંદમાં પણ ખોટ નથી. હમણાંજ જયપુર રાજ્યમાં એક ટાળકી પકડાઈ છે જેમાં પાંચ સીંચો છે.

બોલીવીઆના પ્રત્યક્ષતાક રાજ્યના ઉપ-પ્રમુખ ડો. એબ્ડન સાવેશ્ચની પુત્રી મેરોમાએ ડાકટર એફ લોઝની ડીઝી માટિની છેલ્લી પરોક્ષા પસાર કરી છે. બોલીવીઆમાં ધારાશાસી થનાર એ પ્રથમ મહિલા છે.

ઝોટ્રેલિઆ.

ન્યુસાઉથ વેલ્સમાં મલુરવર્ગના હથેતિને તેમના રાજ હપત હરેક બાળક દીક પાંચ શીર્ષાની મદદ દર અડવારીએ આપવાનો કાયદો પસાર થયો છે.

વીક્ટોરિઆમાં પાંચ મહિલાઓ સુવેદના અમલદાર તરીકે નીમણ છે અને જ્ઞાતરરી પ્રેચ્ટરેટ વરો કોર્ટમાં બેસી મુકદમાઓનો નિકાલ કરે છે.

પશ્ચિમ ઝોટ્રેલિઆ માં મીસ મે હોન્સ મલુરવર્ગ તરફથી ચૂંટાઈને ધારા સભાના સભાસદ તરીકે ચિરંજ છે. મીસ દોવન અને મીસ બ્રેથક ચૂંટણીમાં નિષ્ફળ નિવડ્યાં છે.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળને ભેટ

મજકુર મંડળની લાયબેરીને પુસ્તકો તથા શર્નિયરની નીચે મુજબ ભેટ મળી છે.

લેડી ગં. સ્વ. રૂદ્રમણીબાઈ લક્ષ્મીબાઈ આચાર્યમ સાહ તરફથી નેતરની પુસ્તકો ૭૨૧

એક, ગં. મંગળાબાઈ મોતીલાલ શરીરચંદ તરફથી રીડીંગેચલ નંગ એક, રા. પ્રાણજીવનદાસ તારાચંદ સાહ તરફથી તેમના મરદમ બહેન ગં. સ્વ. મણીબાઈ પ્રમુદાસના સ્મરણાર્થે કપાટ નંગ એક; ગં. સ્વ. લીલાવતી હરિલાલ નાથાબાઈ દેશાઈ તરફથી ફેન્સી કપાટ નંગ એક તથા પુસ્તકો નંગ ૭૯ અને સૌ લલીતા લક્ષ્મીચંદ ગુલાબચંદ દમણીઆ તરફથી પુસ્તકો નંગ ૪૫ ભેટ મળેલ છે. કપલી ભેટા મંડળના સેક્રેટરીઓ ધણા આભાર સાથે સ્વીકારે છે.

નાંધ.

આઠ વર્ષની પરીક્ષાઓનાં પરિણામ સ્ત્રી-દ-
ખગતિને પંથે.

પરીક્ષામાં સૌ, બહેન શારદા દિવાન-યુનીવર્સી-
ટીના વાઇસ-ચાન્સલર સર ચીમનલાલ સેતલવાડના
પુત્રી બીલ વર્ગમાં પાસ થયાં છે. બી. એ ની
ડીગ્રી વર્ષો પહેલાં જ વિદ્યુષી બહે-
નોએ-સૌ, વિદ્યાબહેન નીલકંઠે
અને સૌ, શારદાબહેન મહેતાએ-
ગુજરાતના સ્ત્રી-વર્ગમાં પહેલીજ
વાર લીધી હતી, આજ લગભગ
૨૦-૨૫ વર્ષો એમ એની ડીગ્રી
પહેલીવાર લેવાનું માન સૌ બહેન
શારદા દિવાનને મળ્યું છે. એ
મટે તેમને અમારાં અસિન'દન
આપીએ છીએ. એજ પરીક્ષામાં
દક્ષિણી હિંદુ વર્ગમાંથી, બીલ
વર્ગ બહેનો પાસ થયાં છે-મીસ
સુલભા પાનદીકર, મીસ કૃષ્ણા
દેશાઈ, અને મીસ કાલદાસકર.
એમાંના મીસ પાનદીકર પ્રથમ
વર્ગમાં આવી છે ઇનામ અને
સ્કૉલરશીપ છવી ગયાં છે.

એલએલ. બી ની વજીલાત મટિની ડીગ્રીની પરી-
ક્ષામાં પણ એક સન્નારી-મીસ ફેરા પહેલા વર્ગમાં
પાસ થાય છે. એવીજ રીતે અલાહભાઈ યુનીવર્સી-
ટીની એમ. એ.ની અને પહેલી એલએલ. બી.
ની પરીક્ષાઓમાં પડીત શ્યામલાલ નેહરુના પુત્રી
ક. શ્યામકુમારી નેહરુએ પહેલા નંબર મેળવી સ્ત્રી
વર્ગની માનસિક શક્તિઓ સાબીત કરી આપી છે,

ડૉ. કુમુદ મહેતા.

શ્રી. નાપીબાઈ મહિલા વિદ્યાપીઠ તંત્રી લેવાયલી
પરીક્ષાઓમાં બહેન. સુમતિ ઠાકોર (બીલ વર્ગમાં
વ્રજ હનામ સહિ) અને બહેન શાંતા ઠાકોર, છ.
એ. ની ડીગ્રી મટિની પરીક્ષા પસાર કરી છે, બીલ
વર્ષની પરીક્ષામાં બહેન જ્યોતિબાલા હોરા અને
ઇડુમતિ મહેતા (બીલ વર્ગમાં) અને બહેન શ્રીમતી
મજમુંદાર પાસ થયાં છે. પહેલા વર્ષની

પરીક્ષામાં બહેન પદમાવતી
ઠાકોર પાસ થયાં છે પ્રવેશક
તેમજ મેટ્રીક-સ્કુલ ફાઇનલની
પરીક્ષાઓમાં પણ ધણી બહે-
નોએ ફેલ મેળવી છે વૈદક
વિષયના વધુ અભ્યાસ માટે
યુરપ ગયેલાં વ્રજ બહેનો-બહેન
જયા ખાંડલાલા, બહેન કુમુદ
મહેતા, અને બહેન પ્રીતમલા
મહેતાની પ્રગતિના અવારન-
વાર મળતા સમાચાર નાણીને
પણ આદિના સ્ત્રીવર્ગને સં-
તોષ કરો. 'બહેન-કુમુદ મહે-
તાએ એડીનબરોની એમ.
આર. સી. પી. ની ડીગ્રી
લીધાના સમાચાર થોડા સમય
પરજ મળ્યાં છે. એવીજ રીતે

બહેન કુમુદ કુમારી લાઈલાગાયે એલ. આર. સી.
પી. ની પરીક્ષામાં આખા ઈલાકામાં બીજે નંબરે
આવ્યાં છે. આ સર્વ બહેનોના વિજયની સદર્થ
નાંધ હેતાં એ બહેનોને અમે અંતઃકરણપૂર્વક
અસિન'દન આપીએ છીએ અને બીજા બહેનો
એમનું અનુકરણ કરી શારદાદેવીની કૃપા મેળવવા
લાગ્યથાણી થયા એમ ઈચ્છીએ છીએ. પાંદડું ૬૯

આ ક્ષેત્રમાં પારોરામાં બેલી પૂણીજ છે. હજી
ધણું કરવાનું બાકી રહે છે એ ગુજરાતની બહેનો
મૂલી ન ભય.

ધર્મના ઝઘડામાં પડવાનો અમારી જરાય

સંજોગવંશાત ફરજ પડે છે. મૂનિશ્રી રામવિજય-
જીની પ્રવૃત્તિ દિન પ્રતિદિન વધતીજ ભય છે. તેઓ
માનવા દરો કે પોતે એક ધર્મકાર્ય કરી રહ્યા છે.
પરંતુ એ એમની પોતાની અંત બાબત છે. અમને

શ્રી. શ્યામકુમારી નેહરૂ.

એમ. એ. અને પહેલી એલએલ. બી.ની પરીક્ષાઓમાં અલાહાબાદ યૂનીવર્સિટીમાં
પહેલો નંબર મેળવનાર બહેન.

હિંજા નથી. આ વિષય
દીક્ષા અને લેન
સમાજ.

ઉપર ધર્મની નહિ પરંતુ
સામાજિક દૃષ્ટિએજ એ
ચબ્દો કહેવાની અમને

તે સાથે લેવા દેતા નથી. માત્ર સામાજિક દૃષ્ટિએ
અમે આ બાબત વરફ. નોંધે છીએ. એ દૃષ્ટિએ
નેતાં જેન સમાજનું સાવિ-આ પ્રવૃત્તિ ચાહુ
રહેતો અમને અત્યંત લયકર દેખાય છે. અમે

ધમ્મજીએ બીએ કે અમારી એ આગાહી ખોટી પડે. મુનિમહારાજે યુવાન પુરુષોને દીક્ષા આપવાની એ પ્રવૃત્તિ માંથી છે તેના પરિણામે જૈન સમાજમાં અનીતિ ધસારાખંધ પ્રસરે અને તે છિન્નચિન્ન થઈ નથ તેા અમને જરાય નવાઈ નહિ લાગે. વૃદ્ધ માતૃપિતા કે યુવાન પત્નીની લાગણીની તેમને જરાય દરકાર નથી, એ કે 'અહિંસા પરમે ધર્મ' એમના ધર્મનો મુખ્ય સ્વતંત્ર છે. ઇતિહાસ પણ મને રોકી નથી શકતો. કહેવાય છે શ્રી મહાવીર સ્વામીએ પોતાના મોઢાભાઈની નામરજીને લીધે એકવાર દીક્ષા લેવાનું બંધ રાખ્યું હતું. આ દાખલો મુનિ મહારાજને ગળે ઉતરતો નહિ હોય. તેઓ તો પોતાના ધર્મકાર્યમાં આસ-પાસની દુનિયાનું લાન સર્વથા ભૂલી ગયા છે. ભાવિની પણ એમને ચિંતા નથી લાગતી. સંખ્યા-બંધ યુવાન પત્નીઓને લરજીવાનીમાં રજગતી દરવાચો જૈન સમાજની ભવિષ્યમાં શી દયા થશે

તે એમણે વિચાર્યું લાગતું નથી. શુ જૈનો પોતે આ બાબતમાં સંઘની મંદદૃષ્ટી તેમના, કાર્યને-તેમની વિધાતક પ્રવૃત્તિને રોકી શકે એમ નથી ? જૈન ભાઈઓ અને બહેનો પોતાની બહેનો અને દીકરીઓના ભાવિ સુખને નબ્ત થઈ પોતાની નરી આંખે જોઈ રહેશે ? કહાય તેઓ ધર્મદૃષ્ટિએ દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ રોકવા અસમર્થ હોય તો તેઓ ક્યંદરે ભાવિ યાજવા માટે એક પગલું તો જરૂર લઈ શકે. હિંદુઓની સ્મૃતિમાં પતિ સંસારનો લાભ કરે તો પત્નીને પુનર્જન્ન દરવાની છૂટ આપી છે. જૈન સમાજ પણ એવો માગે જોણી મારો જર યુવાનીમાં વરછેડાતી બહેનોને સંતોષ આપી તેમના આશીર્વાદ મેળવી શકે છે અને આશા રાખીએ છીએ કે જૈન સમાજ પોતાની સર્વ શક્તિઓ આ પ્રકારના હુકમમાં ફોકે અને પોતાની બહેનો અને દીકરીઓના આશીર્વાદ મેળવી ના પડે તો અટકી નથ.

વડોદરાના નામદાર મહારાણી ચીમનાબાઈ સાહેબ ગાયકવાડ હિંદુ છોકરીઓ માટે સેકેટરીસિપ.

નહેર હિંદુ પ્રજાની નાણુ માટે ખખર અનેથી આપવામાં આવે છે કે હિંદુને જણાવેલા ફંડના દરેકીઓએ હિંદુ છોકરીઓ કે જોણા વડોદરા રાજ્યમાં અને મુંબાઈ મલાકામાં સિંધ અને દેશી રાજ્યો સિવાય એંગ્લો વર્નોક્યુલર સ્કૂલો, હાઈસ્કૂલો, આર્ટ્સ, સયન્સ અને મેડિકલ કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી હોય તેમને જ સેકેટરીસિપો આપવા નક્કી કર્યું છે.

અભ્યાસ, ચાલચલગત, હાજરી અને માળાપતી આર્થિક નિયતિ વિગેરે વીગતોના ખુલાસાવાળા સર્ટિફિકેટો અરજીઓ સાથે મોકલવા જોઈએ.

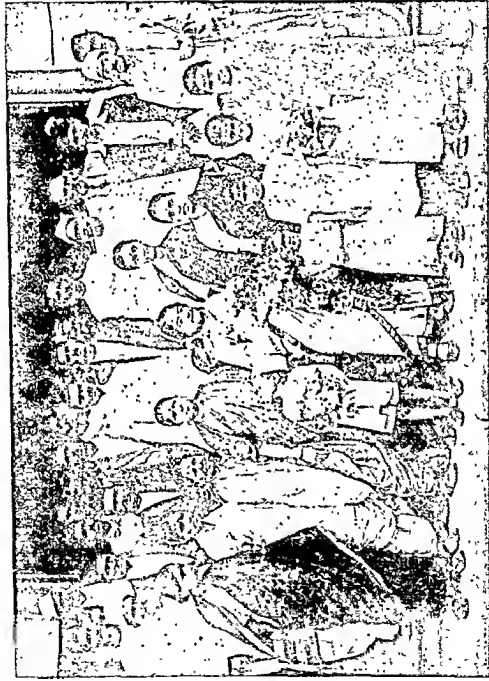
અરજીના ફાર્મો સયાજીગંજ વડોદરામાંથી સેકેટરી સૌ. શારદા મહેતા પાસેથી મળી શકશે.

અરજીના ફાર્મો તા. ૨૨ જુલાઈ ૧૯૨૭ સુધીમાં વિગતવાર ભરીને ઉપર જણાવેલે ઠેકાણે મોકલાવવી જોઈએ.

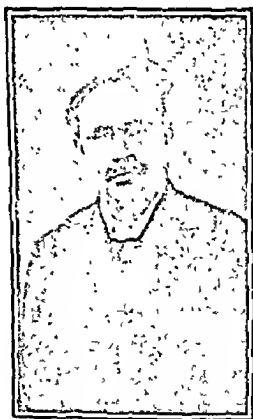
સયાજીગંજ.

વડોદરા. તા. ૧૭ જુન ૧૯૨૭.

સૌ. શારદા મહેતા
સેકેટરી, નામદાર મહારાણી
ચીમનાબાઈ સાહેબ કેળવણી દૃષ્ટ. ફંડ,
વડોદરા.

પૃથ્વી હિંદુ સ્ત્રી-મેરીટર ડા. સીતાબાઈ અજગાંવકરને આવકાર.

ન્યા. રા. રા. કૃષ્ણલાલ મો. ઝવેરી.

એમ. એ., એલ.એલ. બી.

શુભસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વર્ષ ૪ થું.] અગષ્ટ ૧૯૨૭ [અંક ૧૨ મો.

તપસી.

થંભો હ, થાક ચડયા આતમને ભેગીરાજ !

વસમા ચઠાવ કેમ ચડિયે હ ર;

પડ્યોના પડકારી પોપચાં મિંચાતાં,

ચડિયે ચડિયે ને પછડીએ હ ર;

—થંભો.

ભાડકે હરણાંશુ હેડું ધડકે ભેખડથી,

ભયું ભયું ને બૂલું વાટડી હ ર;

ભગને માગન્ત શુંગ, ભિલો અવધૂત ત્યાં !

ઓળંથું ખીણુ કેમ આકરી હ ર ?

—થંભો.

ચરણો જ્યાં ઉપડે, ત્યાં લખસાવે આખડી,
 કન્યા ચીરન્ત કાળવાયુ છ રે;
 ઠાલે કમંડલું ને ઠાલતુ દિલડું,
 રેગે વહેન્ત એમ આયુ છ રે:
 —યંભો.

સાહો છ હાથ, સાથ દેશો ભેગન્દર !
 દેશો ભિક્ષામાં ભેખસિદ્ધિ છ રે;
 દીક્ષામાં દીધ મહારે અણુર્બાળ્યે અંચળે,
 તરવો અનન્ત વિશ્વનિધિ છ રે:
 —યંભો.

x x x
 “ચેતન—ચિત્તગારીથી પડળો પ્રભાળિયે,
 ભયની લભૂતે ભેખલીછએ છ રે;
 કન્યાના કાડ શા, ને આખડીમાં ચિત્ત શાં ?
 માયા ને મૃત્યુ ધોળી પીછએ છ રે:
 —યંભો.

પ્રકટે ભાતું ને ખીલે પંકજની પાંખડી,
 પ્રભા ઝીલન્ત પદ્મ પોતે છ રે;
 સન્તો કે જ્ઞાનપન્થઃ પળડું પુરુષાર્થથી—
 સંયમ ને ભેગ, સ્વાત્મજ્યોતે છ રે:
 —યંભો.

યંભે નભ સૂરજ ના, યંભે ના ચન્દ્રમા,
 યંભે ના ધરતીની ધેનું છ રે;
 યંબ્યાના થાકઃ ચીલે ચલિયે તપસી છ હો !
 બજન્ત જ્યાંહિ બ્રહ્મવેણું છ રે:
 —યંભો.

કેશવ હ. શેઠ.

સચ્ચારિત્રસંપન્ન સંતાનો શાથી સંભવે ?

લેખક : ડૉ. મોહનલાલ જ. પાઠક.

રાષ્ટ્રના એકે એક બાળકને, રાષ્ટ્રની એકે એક બાલિકાને કેળવણી આપ્યા વગર આપણી-સમાજની ઉન્નતિ ન સંભવે, એતો હવે સિદ્ધ થઇ ગયું છે. કેળવણી અનેકવિધ પ્રતિભા પામે છે. બાળકેળવણીનો પ્રશ્ન જ્યાં ત્યાં ચર્ચા રહ્યો છે. તાત્પર્ય કે કેળવણીના ઉચ્ચ પરિણામો આજે કોષ્ઠથી અગત્ય નથી રહ્યા. અને અનેક વ્યક્તિઓ સ્વમાન્યતાનુસાર એ દિશામાં પગલાં ભરી રહી છે. છતાં વિચારપૂર્વક નિરીક્ષણ કરીએ તો જણાયે, કે કેળવણીના સંબંધમાં બેઝરમાં વારંવાર અનેક અડચણો ઉભી થાય છે, અને પ્રયત્નના પ્રમાણમાં ઇચ્છિત ફલપ્રાપ્તિ થતી નથી. શ્રીમંતો સ્વસંતાનોના શિક્ષણમાં સંપૂર્ણ સાવધાનતા સેવતા હોવા છતાં પરિણામ નિરાશાજનક આવે છે. મધ્યમ વર્ગની રિયલિટી પણ લગભગ એવીજ ગણુરી. આમલુ વૈચારિકી ઉતરતી કોટિના સમાજમાં તો કેળવણીનો પ્રચાર ધણો ઓછો. શ્રી શિક્ષણ વિષે પણ નિરાશાજનક અનુભવ, એટલે અનેક વિચારકોને આ વિષય લક્ષ્યસ્થાનરૂપ થઇ રહ્યો છે. સંતાનો સચ્ચારિત્રસંપન્ન શીરિત થાય, એ વિષય સંબંધે મારા મહત્વના વિચારો અત્ર ઉતારવા ધાર્યો છે.

દરેક માતા અને પિતા ઇચ્છે છે કે તેમના બાલકો સહુજી નીવડે. બાળકો અભ્યાસ કરી ઝટ પરીક્ષાઓ પસાર કરે; કોઇ પણ કુટુંબને, વ્યસનને વશ ન થાય; પરીક્ષાઓ પસાર કરી નોકરીએ કે ધંધે વળગી માઆપનો બોલો

હળવો કરે; અને તેમની પાછળ એ બોલો હાલી લાઇ પૂર્વજોની પ્રતિષ્ઠા ટકાવે; એ પ્રકારની માતૃપિતાએ બાળકો વિષે બાંધેલી આશાઓને જે સંતાનો સંતોષે તેઓને જ સામાન્યતઃ સહુજી-સચ્ચારિત્રસંપન્ન ગણવામાં આવે છે. નિશાળમાં ભણતા ધંણુએ બાલકો આગળ જતાં સારા નથી નીવડતાં, તેથી માતૃપિતાને ખેદ થાય છે. મતલબ કે બાલકો ચારિત્ર્યહીન થવાના કારણો નિવારી શકાય એવાં ક્યા અને અનિવાર્ય ક્યા એ એક મહત્વની બાબત છે.

સુયોગ્ય સંયોગોમાં મુકાયેલા બાલકો પણ ક્યાંક દુર્ગુણી નીવડે છે, અને કોઇપણ પ્રકારની વ્યવસ્થા વિનાના સંયોગોમાં રહેલા બાલકો મુલક્ષણા નીકળે છે, એવા દાખલા જોવામાં આવે છે. આજીવન કેળવણીના અનુભવ લીધેલા એક વિદ્વાને કહ્યું હતું કે 'બાલકોના સંબંધમાં આપણે આપણી હોંશીઆરીથી ધાધુ પરિણામ લાવી શકીશું, એવી આશા રાખવી વ્યર્થ છે. બાલકોની ગમે તેટલી સંભાળ હો, તેમની સર્વ વ્યવસ્થા સાચવી, છતાં તેઓ સારા નીવડશેજ એવો નિયમ નથી. એ બધી બાલકોના હાથની વાંત છે; તેઓ પોતાની મેળે જે કરશે તેજ સાંચું, વડીલોના સારા નરસા પ્રયાસોનું પરિણામ તેમના ઉપર બહુ નહિ થાય.'

આવા નિરાશાજનક વચનો અનેક મનુષ્ય બોલતા સંભળાય છે; અને એવા દાખલા પણ બહુ જોવામાં આવે છે, પણ એવા

દાખલાઓમાંથીજ એ વિવચના કેટલાક પ્રમાણે અને ઉપાયો સૂઝે છે.

સાંપ્રત સમયે શિક્ષણશાસ્ત્ર અતિ ઉન્નત અવસ્થાએ પહોંચ્યું છે, માનસશાસ્ત્રનો તેને મોટો આધાર છે. મનુષ્યપ્રાણીની રચનાના સંબંધમાં અનેક શોધો થઈ નવાં તરતો સિદ્ધ થતાં જાય છે. મનુષ્યની શારીરિક અને માનસિક રચનામાં આનુવંશિક પરિસ્થિતિનું અને પ્રત્યક્ષ કર્તૃત્વનું પ્રમાણ કેટલું એ જુદા જુદા શાસ્ત્રોથી કંઈક નિશ્ચિત થયું છે. સુપ્ર-જનનન શાસ્ત્રની પાશ્ચાત્ય દેશોમાં પુષ્કળ પ્રગતિ થતી જાય છે. સમાજશાસ્ત્ર ત્યાં રચાયું છે, અને તેની ચર્ચા પણ ધણી ચાલે છે. છતાંયે એ શાસ્ત્ર હજી અપૂર્ણાવસ્થામાં છે, અને આપણી પૌર્વાત્ય સ્થિતિનો તેમાં યદ્યપિ વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી. એટલે શાસ્ત્ર-ધાર વિના માત્ર વ્યવહાર અને અનુભવને આધારેજ એ બાબત વિચારીએ.

માતૃપિતાના ગુણ દોષો બાલકોમાં પુષ્કળ અંશે ઉતરી આવે છે. શરીરનો બાંધો, આંખ, કાન, રંગ, સ્વર આદિ શારીરિક ધર્મો; ક્રોધ, શોભ, સ્વભાવ અને કેટલાક બૌદ્ધિક ગુણો કેટલેક અંશે માતૃપિતાની બાલકોમાં ઉતરી આવે છે. એમાં અપવાદો ધણા છે, તો પણ સાધારણ અનુભવ એવો છે કે માતૃપિતાના સહવાસની અને પરિસ્થિતિની પુષ્કળ અસર બાળકોપર નાનપણમાં ચાલે છે. આથી આપણને એક બાબત સમજાય છે, માતૃપિતા કે સગાં વહાલાં જેમનો બાલકો સાથે નાનપણમાં સંબંધ બંધાય છે, તેમણે બાલકો સદૃશ્યુષી નીકળવાં માટે જેટલી સંભાળ લેવી ઘટે તેટલી અવશ્ય લેવી જોઈએ. આ વિષય વિષે લોકોમાં બહુ ખેદકારી જોવામાં આવે છે. અચાન ખેડુતથી માંડી ને કોઈ પણ વર્ગનો સામાન્ય મનુષ્ય જુઓ. તે પોતાના ખેતરની, ઢોરકાંખરની, વાસણ-

કુસણની, પુસ્તકોની કેટલીયે કાળજી રાખશે, ખેતરમાં કંઈ બગડ્યું તો તેનો જીવ બળશે, અને તરત અનેક ઇલાજોથી બગડતું સુધારશે, બળદને કે ભેંસને કંઈ ઇજા થાય તો તેનો તરત ઉપાય કરશે, બાગવાન ઝાડનું એક પાંદડું પણ બગડતું જુએ તો તરત ઝાડની ખરદાસ્ત કરવા માંડશે. અન્ય મનુષ્યોના વ્યવહારમાં પણ એવીજ પ્રવૃત્તિ જોવામાં આવે છે. જ્યાં આંતઃકરણપૂર્વક યોગ્ય સંભાળ લેવામાં આવે ત્યાં કાર્ય સુધરે અને ઉચ્ચ થશે. બાલક સૃષ્ટિ વિષે જો આવો અનુભવ હોય તો માનવ સૃષ્ટિને તે કેટલો લાંબુ થશે જોઈએ ? જન્મથી માંડીને બાળકની દશા જો આપણે જોઈશું તો આપણે તદ્દન પાપાણુ હૃદયના ગણાઈશું. મરીબ મરીબની રીતે અને શ્રીમાન શ્રીમાનની રીતે સૌ બાલકોની બાબતમાં એક સરખા ખેદકાર જોવામાં આવે છે. બાળમૃત્યુનું મોટું પ્રમાણ હિંદુસ્તાન જેટલું દુનિયામાં બીજે ક્યાંયે નથી. એ એકજ વાત આપણી ખેદકારી સ્પષ્ટ કરવાને પૂરતી છે. નાનાં બાલકોની માંદગીમાં યોગ્ય માવજત ન ચાલે, ભારે માંદગીમાં પણ ટાલ પવનમાં, ખરાબ જગામાં અને અતિ હીન દશામાં મરણ પથારીએ પડેલાં બાલકો દર્મેશાં આપણા જોવામાં આવે છે. જે મનુષ્ય પોતાના ઝાડની કે ઢોરની આટલી ખરદાસ્ત કરે તેજ પોતાના પેટના પીડ વિષે કેટલો ખેદકાર રહે છે, તે કોઈ શહેરમાં કે ગામડામાં ફરીએ તો સહેજે જણાય. 'આવરાદા હશે તો છોડડું જીવશે.' એવાં વચનો જ્યાં ત્યાં સંભળવામાં આવે છે. ભાગ્યને દોષ દષ્ટ મનનું સમાધાન કરવાની આ એક અજળ વાતગી છે. શ્રીમતોના સંતાનોનું પણ તેમજ છે. શ્રીમાતો સંતાનો પ્રતિના કર્તવ્યને દ્રવ્ય વ્યયમાંજ સમાપ્ત થયેલું માને છે. જયપ-ણમાં બાલકોને નોકરચાકરોના હાથમાં રાખ-

વામાં આવે. મોટા થાય કે નિશાળમાં જાય તેની શી ભરે કે ધણું થાય તો સત્તર સાંજ તેમને ઘેર બહાવવા એકાદ શિક્ષકને રોકે. આપ અને બાલકોનો મેળાપ મહિનામાં ચાર પાંચ મિનીટ થાય તો અહોભાગ્ય ! આ બાબતમાં કોઈ તેમને રોકે તો કહેશે કે. “ શું કરીએ ? વખત ન મળે. પાછળ કંઈક કામોના કારણે લાગ્યા હોય, ત્યાં છોકરાંઓ તરફ જોવાની કુરસદ ક્યાંથી લાવીએ ? ” સ્નાન પૂજા માટે વખત મળે, ક્લબમાં કે ખીજે ઠેકાણે જવાને વખત મળે, નાટક, જલસા કે સિનેમામાં જઈ શકાય; પરંતુ પોતાના સંતાનોની દરરોજ તપાસ રાખવાની કે તેમની સાથે બે બોલ બોલવાની અથવા રમવાની કુરસદ ન મળે. જમતી વખતે તો પિતા અને બાલકો હંમેશાં છૂટાજ પડે. બૂલે ચૂકે રમને દહાડે કે રવિવારે સાથે જમવાનો સંયોગ આવી જાય તો બાળકોને હઠીલાઈ માટે ગુસ્સે થઈ બેચાર ગાળો સંભળાવી દે, કે પિતાનું કામ ખલાસ. એજ સજ્જન પોતાના કપડાલતા સાચવશે, કુતરા ઘોડાની સંભાળ રાખશે, પણ માત્ર તેને છોકરાંઓ તરફ જોવાની કુરસદ નહિ મળે ! મતલબ કે નાનપણમાં જેમ માતાની સંભાળ ને માવજતની બાલકોને જરૂર રહી છે તેમ તેઓ મોટા થતા પિતાની કે પાલકની સંભાળની જરૂર છે. માતાની સંભાળ જેમ જેમ ઘટતી જાય તેમ તેમ પિતાની વધતી જતી જોઈએ. ઢોરદાંખરની, ખેતીવાડીની, કપડાલતાની જેટલી સંભાળ લેવાય છે, તેટલી તો બાલકોના અવરય લેવી જોઈએ એટલું તો સૌ કોઈ કયુલ કરશેજ. ખરૂં જોતાં તો ઢોરદાંખર કે અન્ય વસ્તુઓ કરતાં બાલકોનું મહત્વ અત્યંત અધિક છે એટલે તેમની અધિકાધિક સંભાળ લેવામાં આવે તો પરિણામે અધિક લાભ થાયજ.

આ બાબતમાં નિશાળો વિશેષ કાર્યસાધક થઈ શકતી નથી. નિશાળની કેળવણીની અપૂર્ણતા ધરમાં પૂરાવી જોઈએ. બાળકનું નિશાળનું વર્તન કેવું છે, ત્યાં તેને કંઈ અગવડ નડે છે કે કેમ, બૂલ થતી હોય તો તે કથી અને તે કેમ સુંધારવી વિગેરે બાબતો પર પિતાએ જાતે બારીક નજર રાખી દરેક અડચણને વેળાસર નિવારવી જોઈએ. નિત્ય બાલકો સાથે પ્રેમપૂર્વક વાતો કરતાં, રમતો રમતાં, તેમના મુખ દુઃખો સમજાય. નિત્ય તેમની સાથે જમતાં, તેમની જરૂરિયાતો અને છતાં સાચો અને તેટલી સંતોષતા નાની નાની બાબતોમાં તેમના સ્વભાવનું જ્ઞાન થાય છે. અને થોડી મહેનતે તેમની યોગ્ય કાળે પ્રગતિ સધાય છે; તેમના પ્રતિ પ્રેમ પ્રગટે છે અને એ પ્રેમ ભાવનાના પાયા ઉપર બાવી સંસારની આખી ધમારત ચણાતી જાય છે. બાલપણથી પ્રેમનું પોષણ કરતા રહેવું એ પિતાનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે.

મમતાની મહત્તા બાલકોની કેળવણીમાં ધણી છે એ અનેક માત્રાપોતા પ્યાનમાં નથી ઉતરતું. આપણા સંતાનોની કેળવણીની અને ભાવી પ્રજાની અતિશય હાનિ થવાનું એજ એક કારણ છે. એજ બાબત વિશેષ સ્પષ્ટ કરવાની અગત્ય છે. પાશ્ચાત્યોની અને આપણી કેળવણીમાં મૂળ ફેરફાર ક્યાં છે, એ દરેક જણે જાણી લેવું જોઈએ. બાળકો જન્મે તે સહુજી નીવડે અને આગળ જતાં નામના મેળવી સ્થિત અને દેશહિત સાથે એવી દરેકને ધમ્મા હોય છે. બાલકો જન્મે એનો આનંદ થાય; પણ તેમની યોગ્ય સંભાળ રાખી તેઓ કાર્યપરાયણ નીવડે તેને માટે જે વ્યવસ્થા માતા પિતાએ અને સમાજે કરવી જોઈએ, તેની તો કોઈને નથી પડી ! બાલકોને નિશાળે ધકેલ્યા કે કર્તવ્યચુક થયા, એમ માત્ર પિતા માને. પણ સાચી કેળવણી ધર

આંગણે ખાવા પિવામાં, હસવા રમવામાં, સુવા બેસવામાં હંમેશાં ગુંથાયલી રહી છે. એજ કેળવણી વડે બાલકોના શરીર ને મન ધકાના જાય છે. બાલ્યકાળથી બાલકોના શરીર ને મનની થતા વિકાસના પ્રમાણમાં તેમની યોગ્યતા બુદ્ધિ પામતી જાય છે. બાલકોના મનમાં વિધવિધ વિકારો અને ભાવનાઓ જન્મે છે; તેમનું મન નિર્મળ હોય છે, તેમને અનેક જીવાસાઓ થાય છે, દરેક વાતમાં તેમને ઉલ્લાસ અને ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થાય છે. આપણે પ્રેમથી બોલાવીએ, પંપાણાએ, કે સાગલાજ તેઓ આપણને વળગે છે, કેટલે બાંધે છે, વાતો કરે છે, છાની, મનની વાતો કહે છે. સહજ શુરસે યથાએ કે ધાક દેખાડીએ કે તેમના મોં ઉતરી જાય છે, તેમની આંખોમાં ઝળઝળાયાં ભરાઈ આવે છે. કેટલું અનુચિત કાર્ય તેઓ કરે અગર કરવાનું ધારે, ત્યારે આપણે તેમની ભૂલ તેમને બરાબર સમજાવીએ તો તરત તેઓ સમજી જાય છે, અને ફરી કેટલું અયોગ્ય કાર્ય ઘણું કરીને તેઓ નથી કરતા. માત્ર યથાકાળે તેમને પ્રેમ પૂરક સારી શિખામણ દેવી જોઈએ. ઉકડું, બેસડું, ન્હાડું, ખાડું, રમડું, સડું, વિગેરે ક્રિયાઓમાં ધરમાં હંમેશાં કેટલાયે પ્રસંગો ઉત્પન્ન થાય છે, તેમનો લાભ લઇને નીતિનું, આરોગ્યનું સ્વચ્છતાનું, જગત પ્રવૃત્તિનું વિગેરે અનેક પ્રકારનું જ્ઞાન બાલકોને આપી શકાય. આપણા દેશના મહાન નરોના ચરિત્રો, તેમના કાર્યો તેમને સમજાવી શકાય. શ્રી. દાદાબાઈ, ના. ગોખલે, શ્રી ગાંધીજી, શ્રી રવીંદ્રનાથ, શ્રી જગદીશચંદ્ર વસુ આદિ જગ વિખ્યાત પુરુષોની વાતો વાર્તાના રૂપમાં તેમને કહી શકાય. યુરોપનું યુદ્ધ, પનામાની નહેર, ચિનની રાજ્યકાન્તિ, ખાદી પ્રવૃત્તિ, એવા અનેક ચાલુ વિષયોનું જ્ઞાન તેમને આપી શકાય. એવી અનેક આબતો છે કે જેમનું અન સૂચન

કરી ન શકાય તે સર્વ શાળામાં નથી શીખવાતી. શાળાની કેળવણી સાથે મૃદ કેળવણી ન હોય તો બાલકો સમ્યક્ચિંતન નહિ નીવડે. અને દેશનું અદિત કરવાનું પાતક આપણે શિર ચોટે. બાલકોની જરૂર હોય તો યોગ્ય જવાબદારી વિના બાલકો જગડે ત્યારે દોષના ભાગી આપણે ભાગ્યને કે ઇશ્વરને ન બનાવીએ !

કોઈ પણ વસ્તુ આ જગતમાં નિરુપયોગી નથી. તો પછી મનુષ્ય જેવી ઇશ્વરની ઉચ્ચતમ કૃતિ નિરુપયોગી હોઈ શકે ખરી ! દરેક મનુષ્ય કોઈ પણ પ્રકારે ઉપયોગી છે. તે નિરુપયોગી અને તો તેનું કારણ આપણે. આપણાથી કે આપણા સમાજથી કર્તવ્યનું પાલન ન થાય તો બાલકો કુર્ચ્છણી કે નિરુપયોગી નીવડે. એમાં વાંક બાલકોનો નથી. કુર્ચ્છળ વિષે સ્વાભિમાન આપણામાં બહુ જ ઝોણું છે-તેનો અભાવ છે કહીએ તો ચાલે. ઘણું કરી ઘેરેઘેર ધરના માણસો બાલકો ઉપર અપરાધોનો, ક્રોધનો, મારઝૂકનો નિત્ય મારો ચલાવતાં હોય છે. સગાંબહાણાની આ રીત, ધરતો આવો પ્રેમ તો નિશાળનો શિક્ષક તો રહ્યો પારકો. તેમાંયે કર્તવ્ય-પરાયણ શિક્ષકો બહુ યોદા. વળી કલાસમાં ગ્રીસ ચાળીસ કે વધારે સારી નરસી અનેક પ્રકૃતિના બાલકોને જોધવામાં આવ્યા હોય, ત્યાં તેમની પ્રગતિ એક શિક્ષક શી રીતે સાધી શકે ? આ આપણી સાંપત સ્થિતિ.

અખિલ સંસારનો પાયો પ્રેમ. જગતનું અસ્તિત્વ માત્ર પ્રેમના બળ પર રહી રહ્યું છે. પ્રેમ જેની વસ્તુ જગતમાંથી નષ્ટ થઈ શકે જાય તો આ જીવન કુસહ અને. પ્રેમ એટલે માત્ર કુટુંબ વિષેનો અંધ પ્રેમ નહિ. આ અંધ પ્રેમ તો માતામાં નિસર્ગ પ્રારંભથી જ મૂક્યો છે, ત્યારે જ જગત ટક્યું છે. કુટુંબ વિષે, સમાજ વિષે, અને દેશ વિષે

દરેક પોતપોતાની જવાબદારીના બાન સાથે ભાવી પ્રજા પ્રતિ પોતાનો પ્રેમ વ્યક્ત કરવાની અગત્ય છે. દરેક વ્યક્તિ કોઈ પણ પ્રકારે ઉપયોગી છે. એક વિષયમાં અથવા એક વ્યવસાયમાં તે નિરૂપયોગી હોય તો બીજા કોઈક વિષયમાં તે અત્યંત ઉપયોગી નીવડે તે ઉપયોગ શોધી કાઢી દરેકને તેના સામર્થ્યાનુસાર નસીબ અ-જમાવવાની સગવડ કરી આપવાનું કામ દેશની અને સમાજની બુદ્ધિશાળી અને જવાબદાર વ્યક્તિઓનું છે. પાશ્ચાત્ય દેશોમાં એ દિશામાં રાષ્ટ્રીય પુરુષો કેટલું કામ કરે છે, એ અનેક પ્રસંગે જોવામાં આવે છે. અગ્નિપ્રલય, જલપ્રલય, ભૂકંપ, ટ્રેન, રેડીયોના અકસ્માત, મજબૂતના સંધ વિગેરે જેવાં પ્રસંગોએ જીવના જોખમે જેઓ બીજા જીવોને બચાવે છે તે-ઓનું સમાજ તરફથી તરતજ સન્માન કરવા-માં આવે છે. તરવાની, ઢોડવાની, બોક્સીંગની ક્રિકેટની સરતોમાં જે જીતે તેને મોટા ધનામો મળે. નવી શાસ્ત્રીય શોધો કરે કે તત્કાળ તેને સન્માન અને ઉત્તેજન મળે. આપણા વિદ્વાન શાસ્ત્રજ્ઞ પ્રો. જગદીશચંદ્રનું નામ આપણે ક્યારે જાણીએ ? આપણી આંખો ક્યારે ઉઘડે ! વિદેશમાં તે પંકાય ત્યારે ! આ ખાત્રી સ્વદેશ પ્રેમથીજ પડાય. દરેક નેતાએ દરેક બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિએ દર્શાવવું જોઈએ કે આપણા સમાજ નું એકે એક બાલક તે ભાવી પ્રજાનું મૂળ સ્વરૂપ મહત્વનું અંગ છે, અને તેને આગળ વધવા માટે ઉત્તેજન દેવું એ આપણો ધર્મ છે. એવા ઉત્તેજનનો એક પણ પ્રસંગ વ્યર્થ વહી ન જવા દેવો એ તેમની ફરજ છે. તહેવાર કે ઉત્સવ પ્રસંગે, ધનામો વહેંચતી વેળાએ, કે એવા અન્ય પ્રસંગોએ દેશ નેતાઓનું મમત્વ વ્યક્તિત્વ સ્પષ્ટ વ્યક્ત થવું જોઈએ. હાલમાં એવી બાબતો સમાજ નેતાઓ હાથ નથી ધરતા. એવા પ્રસંગોમાં આપણે ત્યાં ધણું કરીને યુરોપિયન અમલદારને મહાત્વ

આપવામાં આવે છે, તેમને આ વિષયમાં ઘણીએ લાગણી હોય, છતાં દેશ પ્રેમની તેમની ઝેરણા જન સમૂહના મનપર બરાબર અસર નહિં કરે એ સ્પષ્ટ છે. પાશ્ચાત્ય દેશોમાં સૈનિક, નાવિક, બોયસ્કાઉટ્સ, બોલ્સટીયરીંગ આદિ વિવિધ પ્રવૃત્તિમાં જનસમુદાયને પ્રોત્સા-હન પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગો ખુલ્લા હોય છે. આથી ભાવી પ્રજાનું સુંદર સંવર્ધન સંભવ છે. દેશનેતાઓ ક્યાંયે કોઈ ખાસ ગુણ, કલા કે અલૌકિક કાર્ય નજરે પડતાં તત્કાળ તેને સંપૂર્ણ આશ્રય આપવા તત્પરતા દાખવે છે. કોઈ ક્યાંક કંઈ પરાક્રમ દર્શાવે કે તે 'આપણો છે, આપણા દેશને ઉપયોગી છે,' એ પ્રકારનું મમત્વ નેતાઓમાં અને શાળા બોદામાં ત્યાં સ્થળે સ્થળે દેખાય છે. આ રાષ્ટ્રીય મમત્વની મહત્તા ભારે છે.

બાલકોના વિકાસ માટે હમણાં છાત્રાલયો (બોર્ડિંગ શાળાઓ) ની યોજનાઓ ધડાય છે જ્યાં માતૃપિતાને સ્વર્ગત્યવ્યનું ભાન નથી, અને જ્યાં જાન હોવા છતાં તે અમલમાં ચૂકવાની અનુકૂલતા નથી, તેમને માટે છાત્રા-લયો. એ છાત્રાલયોથી ગૃહકેળવણીની અપૂર્ણતા પૂરી રાકાય, એમ કોઈ માને તો તે નરી ભમણા છે. બ્રિટન એસોશિએશનના શિક્ષા વિભાગના પ્રમુખ પ્રો. જૉન પેરીએ સને ૧૯૧૪ માં એ વિષય પર એક વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું, તેમાંના કેટલાક મુદ્દાઓ વિચારવા યોગ્ય છે : ' ઇંગ્લંડમાં છટન, હરો, રુઝી આદિ જાહેર શાળાઓનું જે એટલું મહત્વ ગાવામાં આવે છે તે બધું મિથ્યા છે. ધારવા પ્રમાણે એ શાળાઓથી લાભ પ્રાપ્તિ મળી થતી, પણ ઉલટું તુકશાનજ વધારે થાય છે. એકવાર એક વસ્તુ સારી લાગી કે તેના ગતાનુગતિક ન્યાયે ગુણ ગંવાય, અને તેને વિષે એક બોલ પણ બોલવાની કોઈ હિંમત ન કરે. ' આ પ્રો. પેરીનો અભિપ્રાય જાહેર

શાળાઓની આ વિદ્યાયતી યોગના આપણે ત્યાં પણ અમલમાં મૂકાય છે, પણ તેમાં માત્ર વિદ્યાયતી 'દોષો' નોજ પ્રવેશ થાય છે, 'ગુણો' ના પ્રવેશની આશા બહુ થોડી. પ્રો. પેરી કહે છે: ગરીબ છોકરાઓ છાત્રાલયોમાં જઈ ન શકતા હોવાથી તેઓ પોતાના માતૃપિતાના સહવાસમાં રહી ગામની નિશાળમાં શીખે છે, એ તેમની ગરીબાઇનો તેમના પર ભારે ઉપકાર કહેવાય. બાલકો પ્રતિના કર્તવ્યો પાર પાડવાના પાત્રતા ધીમે ધીમે માતૃપિતાઓમાં આવતી જાય છે. એ પવિત્ર કર્તવ્ય તેમનું જ છે, અને તેની જવાબદારી તેઓ તરછોડી ન શકે, તેમજ ખીબા કાઢથી તે સ્વીકારી પણ ન શકાય. બાલકોમાં સદ્ગુણોનું સંવર્ધન શુદ્ધશિક્ષણથી જ થાય. શાળાના શિક્ષણથી નહિ. ઉલટું શાળાના નિયમોના ફેટલેક અંશે હાનિકારક નીવડે છે. માતા, પિતા, બધું, બગિની, રૂઢિ, સંબંધી વિગેરેના સહવાસમાં-નિકટ સહવાસમાં બાલકોનું જેટલું આયુષ્ય વીતે તેટલી તેમની યોગ્યતા વધે."

છાત્રાલયોની અવરયા ઘણીયે સારી હોય, અને તેમાં ગમે તેટલું ખર્ચ કરવામાં આવે, છતાં ઘરના રહેણીની સરખામણીમાં તે તે નજ આવે. ત્યાં પચાસ, સો કે બસો છોકરાં-ઓની રસોઈ એકાગ્રેણા તૈયાર થાય, બધાને પહેંચે તેટલી પૂરી કે બાખરી તૈયાર કરતાં ત્રણ ચાર કલાક નીકળા જાય. વંણાસર માતા જેમ બાલકોને ઉતી ઉતી પૂરી કે બાખરી પીરસે તેની તોલે સવારથી તૈયાર થતી પૂરી કે બાખરી ક્યાંથી આવે? કંગોસમે જે ત્રણ બોંડા કે કોઇ ખીબુ શાક તાજું તાજું જે ત્રણ જણા જેટલું ખનાવી માતા પીરસે તે બાલકોને જેવું મીઠું લાગે તેવું અનેકને માટે ખનાવેલું એકનું એક કંટાળાભર્યું શાક બાળકોને ક્યાંથી રુચે? માંદગીની માવજતમાં

પણ એજ રીત. આ માત્ર વ્યાવહારિક અગવડો છે. પણ બાલકોના મનનો અને સ્વભાવનો વિચાર કરતી વખતે એવી બાબતોને મહત્વ આપવું પડે છે.

ઘરની રીતભાતમાં એક પ્રકારનું માર્દવ-મધુર્વ હોય છે, તો બોર્ડિંગના રીતભાતમાં કઠોરતા હોય છે. ત્યાં આરાપાલનના નિયમોના બંધનો-કઠોર બંધનોનું પાલન કરવામાં મમતાના માર્દવને સ્થાન ન મળે. છાત્રાલયોમાં પણ બાલકો પર મમતા રાખનાર સત્પુરુષો હોય છે, પણ એવો સત્પુરુષ હજારોમાં એક નીકળે; ત્યારે સરકારી નોકરીમાં તે ઘણું કરીને ટકે નહિ. ખીબુ; ઘર આગળ બાલકોને વાચન, વિચાર, વાદવિવાદ વિગેરે બાબતોમાં સારી ટેવો નાનપણથી પાડી શકાય; બોર્ડિંગમાં તેમ ન થાય. અહીં જેતાં બાલકોને નાનપણમાંથી વાંચવાની ટેવ પાડવી એજ મૂળમાં કઠિન કામ છે. તેમનું જ્ઞાન તેમણે સ્વપ્રમે મેળવવું જોઈએ. એકવાર તેમને વાચનનો રસ લાગે ને જ્ઞાનની મહત્તા સમજાય એટલે તેમનો બાવી જીવનક્રમ તદન બદલાઈ જાય છે; અને એવા બાલકો ઘણું કરીને આગળ આવ્યા વિના રહેતા નથી. માત્ર શાળાનો અભ્યાસ સુખપાઠ કરી નિરાંતે બેસી રહેવાની પ્રવૃત્તિ તેમનામાંથી જતી રહે છે; અને સ્વપ્રયત્ને પ્રાપ્ત કરેલા જ્ઞાનથી જગતમાં પોતાને કરવાના કાર્યનું જ્ઞાન તેમને ધીમે ધીમે ચવા માંડે છે. પ્રો. પેરી કહે છે કે: "સમીપના મનુષ્યોએ વાચનમગ્ન જોઈ બાલકોને પણ વાંચવાની ટેવ પડે છે, તેઓ પુસ્તકોનું મહત્વ સમજતા થાય છે. તેમનું શિક્ષણ એકધારે આજીવન સ્વપ્રયત્ને ચાલુ રહે છે. કેટલીકવાર નકારાં પુસ્તકો વાંચવાની બાળકોને ટેવ પડે છે. આ ટેવ છેક નાંખી દેવા જેવી નથી. એથી બાલકોને વાચનરસ કેળવાય છે, એટલું કાંઈ થોડું ન કહેવાય. એક વખત

વાચનની ટેવ પડી કે પછી નબળાં પુસ્તકો પરથી તેમનું ચિત્ત ખસી સારા પુસ્તકો પર ચોટ છે. ”

આપણી અત્યારની દેશસ્થિતિમાં બાલકોની યોગ્યતાના વિકાસમાં અનેક અડચણો રહી છે. નવીન શાસ્ત્રીય શૈક્ષણિક આપણી પુરાણી રહેણીમાંના અનેક દોષો ઉઘાડા પડ્યા છે. આપણા ધાર્મિક વિચારોએ અંધ પરંપરાનો ત્યાગ નથી કર્યો. વ્યવહારની સેંકડો બાબતો વિષે બાલ જગતમાં શું ચાલી રહ્યું છે, તેની ધરમાં કોઇને કલ્પના સરખી પણ નથી થતી. ભૂત, પસિત, મંત્ર તંત્ર, દોરા ધાગા વિગેરે પ્રકારો ચાલ્યા કરે છે. તેમાં પુરષો કરતાં સ્ત્રીઓના અગ્રાનની તો વાત જ ન કરવી. બાવી સર્વ બાબતોની નવી ઉપયુક્ત માહિતી યોગ્ય કાર્ય કારણ બાવ સાથે નાનપણથી બાલકોને આપવાની આવશ્યકતા છે. અને એ માહિતી ઉપરજ તેમનું બાવી દિત ધણે ભાગે અવલંબી રહેશે. આરંભથી જ બાલકોને વિચાર કરવાની અને કાર્ય કારણ બાવનો નિર્ણય કરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. આ કાર્ય સ્ત્રી વર્ગથી નહિ થાય, શાળામાં પણ નહિ થાય, ઘરના યુદ્ધિમાંનું પુરષોએ જ એ બાબતમાં મન પરોવવું જોઈએ-વાસ્તવમાં બાલકો કંઈક મેટા થવા માટે કે તેઓ ધરમાં સ્ત્રીઓના સહવાસમાં જેમ બને તેમ ઝાઝો સમય રહે તે સારું.

આથી સ્પષ્ટ થશે કે બાલકોની કેળવણીની યોગ્ય સંભાળ રાખવાનું કામ કેટલું કઠિન છે, અને એ તરફ આપણે કેટલા બેદરકાર રહીએ છીએ. કેટલીક બાબતો આપણા હાથમાં ન હોય; પણ જે આપણે હાથે રાખ

શકે તે બાબતમાં શા માટે બેદરકારી રાખીએ ? જેમકે : ૧: ધરમાં માતૃપિતામાં પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ હોવો જોઈએ. ૨: માતૃપિતાનું અને અન્ય વડીલોનું વર્તન સદ્વર્તનને પોષક એવું હોવું જોઈએ. ૩: માતૃપિતા નિરોગી અને નિર્બીકસની રહે. ૪: તેઓ સતત સુવિચારોનું મનન કરતા રહે અને સંસાર સુધારા કરતા રહેવાની હોંસ રાખે. ૫: જન્મથીજ બાલકોની સારી સંભાળ રાખે. ૬: નિશાળની કેળવણીની અપૂર્ણતા ગૃહકેળવણીથી પૂરે. ૭: સામાજિક સંસ્થાઓ બાલસંવર્ધન તરફ લક્ષ્ય આપે. ૮: દેશનેતાઓ બાલકો પ્રતિ મમત્વ દર્શાવી તેમનામાં હિંસાહ પ્રેરતા રહે.

આ આઠ સૂત્રોમાં અનેક સુધારા સમાવેલા છે. અસારે આપણે દુર્ગુણી રહીને એ દુર્ગુણો આપણા સંતાનોમાં ઉતારીએ છીએ. પરંતુ બાવી પ્રજાને એવા દુઃખના ખાડામાં હસેલી દેવાનો આપણને લેશ પણ અધિકાર નથી. અને આપણા ગુન્હાની સજા આપણે આપણા સંતાનોને ભોગવતા કરીએ; એ કરતાની પરાકાષ્ઠા. આ વિષયમાં આખા દેશ જાગ્રત થવું જોઈએ; એટલે કેળવણીને વિસ્તારી, ગૃહસ્થિતિની પ્રગતિ સાધવી જોઈએ. બાવી પ્રગતિવડે પ્રથમારંભે ઉપાય એજ.

સંતાનો સચ્ચારિત્ર્યસંપન્ન થાયી થાય એ વિષેના આ માત્ર વ્યાવહારિક અને ઉપર ટપકેનાં વિચારો કર્યા. પરંતુ સુપ્રજાનનન શાસ્ત્રનાં વિશિષ્ટ તરવોની એ વિષયમાં અસંત આવશ્યકતા રહી છે. તે તરવો પ્રતિ આપણે તદ્દન બેદરકારી દાખવીએ છીએ; એ વિશિષ્ટ તરવોનો વિચાર ખીજા સમયે.

અતિથિને આવકાર.

(આવવજી-સંદેશો કહેને શ્યામને.....એ ઠાળ)

આવો હો અતિથિદેવા ! અમ આંગણે,
તમ દર્શનથી આનંદ ઉર ઉભરાય જો !
પ્રભાવશાળી પૂનિત પગલે આપનાં,
રંક મહુલી પાવનકારી થાય જો !
આવો હો અતિથિદેવા ! અમ આંગણે.

આકર દેવા આંખકલી ઉછળી રહી,
સ્નેહાતુર નિશ દિન નિરખે તમ વાટ જો !
પુણ્યપનોતાં આંગણિયાં અજવાળવા,
ત્રેમે પધારે પ્રભુત્રિત અમ પાટજો !
આવો હો અતિથિદેવા ! અમ આંગણે.

લૂખાં સૂકાં લાવલયાં લોજન વડે,
સતકારીશું દિલનાં દઇ સન્માન જો !
ઉણપ કહી હોયે તોયે ભૂલી જજો,
દિલના દરિયા ઝો મોંઘા મેમાન જો !
આવો હો અતિથિદેવા ! અમ આંગણે.

નાનાલાલ દલપતરામ પટેલ.

દુર્ભેદ દુર્ગ અને વીરમાતા જીજ્ઞાસ.

લેખક: શ. હગનલાલ દિગ્ગતરામ રાવળ.

વીરપૂરમાં ખાદશાહ આદિશાહનો દરબાર ચીકોર બરાચલો હતો, દરબારીઓ હાકેમો અને હજુરીયાઓ યથારથાને બેઠેલા હતા. એકાદ ધડીમાં ધટનાર ધટના પર તમામની આતુરતા હતી. તમામ શાન્ત રીતે એકબીજાની આંખથી વાત કરતા અને સમજી શકતા. તમામના મૂખમાં તાણાં પડ્યાં હતાં. એટલામાં એ સિપાઇઓ હાથકડી અને બેડીઓથી જકડેલા સરદાર નજાજી નવલકરને લઈ દરબારમાં ઉપરિચિત થયા. કેદીને સિંહાસન પાસે હાજર કરી બંને સિપાઇઓ ફેરનીચ કરી એક બાજુએ ઉભા રહ્યા.

“ કેમ રે! કારિની ઔલાદ! દરિયામાં રહીને મગરમચ્છોથી વેરે? મ્હારી રોટલીના દુકડા પર મુજરો કરીને, મ્હારોજી જગીરદાર થઈને, શિવાજીનો પક્ષપાત? ખાદશાહે કોધથી નવલકરને પુછ્યું.

“ જહાંપનાહ! મ્હારા વિષયમાં આપને કોઈએ બીજુંજ સમજાવ્યું છે. હું તો આપનો સર્વદા વફાદાર અને નિમકહલાલ તાબેદાર છું.” કેદીએ દીનવદને ઉત્તર આપ્યો.

“ નહિ, તું તમામ અસત્ય જકે છે. આજકાલ એક પણ મરાઠો કોઈ મુસલમાનનો વફાદાર નથી.”

“ હજુર! મને તો એમ લાગે છે કે મ્હારી વિરૂદ્ધ કોઈએ આપના કાન ભર્યાં છે.

શું મ્હારી નિમકહરામીનું કોઈ પ્રમાણ મળી શકશે?”

“ પ્રમાણ! પ્રમાણ એજ કે તું મરાઠો ખાનદાનનો છે.”

“ નહિ નહિ અન્નદાતા! એ કોઈ પ્રમાણ કહેવાય?”

“ ખસ એથી બીજા પ્રમાણની મને આવશ્યકતા નથી. હવે તું એટલોજ ઉત્તર આપ કે તું મુસલમાન થવા તૈયાર છે કે તલવારનો શિકાર?”

“ નામવર! રહેમ કરો. મ્હારો કોઈ અપરાધ નથી.”

“ ખસ, હું આખરી હુકમ સંભળાવો ચૂક્યો. એમાં કોઈજ ફેરફાર થઈ શકે નહિ. હવે મુસલમાન થવા ઇન્કાર કરીશ તો પ્રાણુ જશે, જગીર જપ્ત થશે અને ત્હારા સ્ત્રી જગ્યાં તમામને દેશનિકાલની સજા એ ત્હારે માટે ઉચિત શિક્ષા. બોલ શું વિચાર છે?”

“ છતાં ઇન્કાર કરું તો?”

“ મૃત્યુ ત્હારે માટે ટાંપી રહ્યું છે, માલ મિલકત તુરતજ લુટી લેવામાં આવશે, ત્હારી સ્ત્રી કોઈ સાધારણ સિપાઇની બીબી બનશે, અને ત્હારા જગ્યાંઓની સુલત થશે.”

“ એ તો બહુજ ભયંકર શિક્ષા છે, હજુર! મને મ્હારા પ્રાણની પરવા નથી પરંતુ અજાણી સ્ત્રી અને અગોષ જગ્યાંઓની જ મમતા છે. મ્હારાં સહાય તો દુકડે દુકડા

કરો પરંતુ, મહારાં સ્ત્રી બચ્ચાને શા માટે દેશનિકાલ કરો, અથવા ધર્મભ્રષ્ટ કરો ? કાંઈક આપની ચોગ્યતા તો વિચારો. મહારાં અપરાધનું તો કાંઈ પ્રમાણ નથી, ન્યાયના પાયા પર ચણીવલા છસ્લામને અન્યાયથી શામાટે કલંકીત કરો છો, બાદશાહ !

“ સાપને કચડી નાખી તેનાં બચ્ચાંઓ પર વિશ્વાસ રાખવો એ ક્યાંની અક્ષમંદી કહેવાય ? તું એક સર્પ છે. ” આદીલ-શાહની એ ભયંકર ધમકાથી નીરાધાર સ્ત્રી બચ્ચાંઓની મમતા માટે નવલકર ચોતાના સર્વેન્નિય આર્થ ધર્મથી લપસી ગયો. દયાળુ નક પરિસ્થિતીમાં ધેરાયશે એ મરાઠા સરદાર કિંકર્તવ્ય વિમુદ્ધ જોયો બની રહ્યો, તેનું યજોપવિત ઉતારીને હુકડે હુકડા કરી નાખ્યું, તેની શીર શીખા કાપી નાખવામાં આવી, તેને કલમાના શબ્દોથી મુસલમાન બનાવ્યો. બાદ કેટલાક સરદારો, હજુરીયાઓ અને કવચ બાદશાહે નવલકર સાથે એકજ તસ્તર-ખાનાપર ખાણું ખાઈ જળપાન કર્યું. નવલકરની જગીરમાં વધારો કરી આપ્યો, અને હીમતી પોષાક તથા તરવારનું ઇનામ આપ્યું.

(૨)

આટલે વર્ષ પછી મહારાજ શિવાજી અને વીજપુરના આદિલશાહ વચ્ચે પ્રબળ યુદ્ધનો આરંભ થયો. વીરવર શિવાજીની શાણ્દીતભૂખી ભવાનીએ વીજપુરના સૈન્ય સ્થામે વિજય મેળવ્યો. બાદશાહની ફોજ પલા-ળ ફરી ગઈ અને વિજયપુરનીનાદ કરતી મહારાજ શિવાજીની સેના વિશાળ દુર્ગ સિંહ-કાં તરફ વળી. વિજયપુરમાં શિવાજી પ્રવેશ હતા. સૈન્ય આગળ ચાલ્યું ગયું હતું. મહારાજ ચોતાના બે સૈનીકો સાથે વાતચીત કરી ધીરે ધીરે અશ્વને ચલાવતા હતા. ત્યાં વાતમાં વાતમાં નિશ્ચત માર્ગ સુધી જતાં

તેઓ બીજે પંથે વળી ગયા. જ્યારે મધ્યાન-કાળ થયો અને સુર્યનો પ્રચંડ તાપ અસહ્ય લાગવા માંડ્યો ત્યારે મહારાજ અશ્વને ધોબા-વી એક વટવૃક્ષ નીચે વિશ્રામ ઠીથો. હજી મૂખમાર્ગનું કે જળપાન પણ કર્યું નહોતું ત્યાં તો વીજપુરની હારેલી સેનામાંના ત્રણ મુસલ-માન ઘોડેસ્વારો કાળચક્રની પેઠે ત્વરિત વેગે આવતા દૂરથી દેખાયા. મહારાજને સંજ્ઞા થતાં વાર લાગી નહિ અને આવતાંજ તેમાંથી એકને છીન્નમરતક કરી ભવાનીને શરીયી રંગી નાખી. બાકીના બે સીપાઈઓ પીક પરથી ધા કરવા આવ્યાં. પરંતુ રૂદ્રાવતાર શીરાં છ સ્થામે તેમનું શું જોર ? છતાં તેઓ પ્રાણ-પર આવીને હાંદ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તે બન્ને સિપાઈઓ બળવતર હતા. અર્ધાક-કલાક સુધી યુદ્ધમાં અજીત રહ્યા. મહારાજ એકતો પ્રચંડ તાપથી વ્યાકુળ હતા, તેમાં વળી અચાનક આવેલી આ બલાઓથી વધારે ઉગ્ર બની ગયા. નીરાશ થયેલો વાઘ જેમ અધિક આ ક્રમણથી કુદે છે તેમ મહારાજએ ચોતાનું તમામ જોર અજમાવી જેવા ભવાનીનો વાર એક સીપાઈને કરવા જાય છે, ત્યાં તેમણે એક નવીન મુસલમાન સ્વારને ત્વરિત વેગે આવતો જોયો. મુસલમાન સિપાઈઓની પણ તે તરફ નજર ગઈ. તેમણે હિમ્મતથી “ અ-લાહો અકબર ” ની ગર્જના કરી. પરંતુ એટલામાં તો આણંતક ઘોડેસ્વારે આવતાંજ બેય મુસલમાન સરદારોને ધુળ ચાટતા કરી નાખ્યા.

શિવાજીએ એ અકસ્માત સહાયતા માટે ઇશ્વરને ધન્યવાદ દીધો અને ચોતાના ઉપકા-રિને પૂછ્યું ? “ આ રહે શું જોયું ? શું કં આપનું નામ જાણી શકું છું ? ”

“ મહારાજ નામ હીરેદાસ છે મહારાજ ! ” આગળુંક સીપાઈએ કહ્યું.

“ પરંતુ તમે જાણો છો કે તમેએ કેના પ્રાણુ બચાવ્યા છે ? ”

“ વીર કેશરી. હિન્દુધર્મરક્ષક, રૂદ્રાવતાર મહારાજાધિરાજ છત્રપતિ શિવાજીના. ”

“ વીરનર ! ત્હમે મુસલમાન યદને પોતાના સ્વભાવિ બાંધવોને કતલ કરી, મુસલમાન રાજ્યના એક ઘોર શત્રુ શિવાજીને બચાવ્યો, એ રહસ્ય હું સમજી શકતો નથી. ! ! ”

“ મહારાજ ! હું આપને પ્રાર્થના કરું છું કે એ રહસ્ય પ્રકટ કરવા માટે મને આપ ન પુછો. ” તેની આંખમાં અશ્રુ આવ્યાં, અને બચ્ચાંની પેડે તે રડવા લાગ્યો.

“ મહારા પ્રાણુરક્ષક ! મને જણાય છે કે મુસલમાનો તરશ્ચી તમને કોઇ ખાસ દુઃખ ભોગવવું પડ્યું છે. યદપિ હું એક હિન્દુ છું. છતાં આ બવાનીના સપથ લઇ કહું છું કે, હું પ્રાણુપ્રાણથી તેનો બદલો લઇશ કહો સલ કહો શું રહસ્ય છે ? ”

“ નહિ મહારાજ ! નહિ, મને કોઇએ સતાવ્યો નથી કે દુઃખી કીધો નથી, હું પોતે જ મહારા ધર્મથી લયડી ગયો છું. ”

“ કેમ મુસલમાન ધર્મમાં તમને એવી શું ખુબીએ લલચાવ્યા ? ”

“ ખુબીથી નહિ મહારાજ ! જીલમ ને વશ યદને. મને મહારા પ્રાણુની પરવા નહોતી. ગરીબ સ્ત્રી અને બચ્ચાંઓની મમતાએજ મ્હારે એ પંથવું અવલંબન કરવું પડ્યું. તેમ ન કરત તો મ્હારો વિનાશ કરીને સ્ત્રી બચ્ચાંઓની કેવી દુર્ગતી યાત ? એ વાત વિચારતાં હું કંપી ગયો. ”

“ ત્યારે શું હિન્દુ ધર્મ પર હજી પણ તમને પ્રેમ છે ? ”

“ તે તો મ્હારું હૃદય જાણે છે અને ખીજે એક પરમાત્મા. ”

“ ત્યારે હું તમને શરીથી હિન્દુ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરું તો ? ”

“ એ શી રીતે બને મહારાજ ? એ વાત જ અસંભવ છે. ”

“ અરે શું પવિત્ર ગાયત્રીમાં એટલી પણ શક્તિ નથી ? ”

“ આ હા હા મહારાજ ! મ્હેં મ્હારી હૃદય-દુર્બલતાને લીધે અને મંદ બુદ્ધિને કારણે મ્હારી ભાવિ કુટુંબ અને વંશપર જે કલંક લગાડ્યું છે, તે જો હું ધોષને પવિત્ર હિન્દુ ધર્મમાં સ્થાન મેળવું, તો તો પછી મ્હારા જેવો ભાગ્યશાળી કોણ ? ”

“ આવો ત્યારે ધ્રુવર સૌ સારંગ કરશે. ”

(૩)

સિંહગદના વીરાળ દુર્ગમાં આજે તમામ મરાઠાવીરો એકત્રીત થયા હતા. એક મ્હોટા ખંડમાં મ્હોટી સભા બરીને મહારાજ શિવાજી ગત બુદ્ધતા વિજય માટે તમામનો આભાર માનતા હતા. એક તરફનો ખંડ સ્ત્રીઓથી ભરેલો હતો. યોડીવાર પછી રતનગર્ભા વીરજનની રાજમાતા જીજ્ઞાસુ સમા મંડપમાં પધાર્યાં, તમામ સ્ત્રી પુરુષોએ ઉઠી પ્રણામ કર્યાં, અને યથાર્થાને બેઠાં. પુત્રના સિંહાસન પાસે ઉભાં રહી માતા જીજ્ઞાસુ તમામને સંબોધી ગંભીર અવાજે બોલ્યાં, “ વીર મરાઠા વીરો ! સંભારીઓ ! બહેનો અને સુતાઓ ! આજે મ્હેં આપ તમામને શિવાજીની મંગળ કામના માટે આમંત્રીત કરેલાં છે. મ્હારી આજ્ઞાને માન આપી તમેએ તમારી રાજમાતાનું સન્માન કર્યું છે. પરંતુ આજે જે દુર્ગની વિજયપ્રાપ્તિ માટે હું તમને ખુબી ઉદાવવા કહેવાની છું તે દુર્ગ આજ સુધી તમેએ તલવારને બળે જીતેલા દુર્ગો કરતાં ધણીજ સુદહ અને દુર્ભેદ છે. પત્થર, માટી અને ઘેટના કીડલાઓ તો તમારા રાજત્વકાળના સાથી છે, હિન્દુભાવના રાજત્વની સાથે છે, પરંતુ જે દુર્ગ હું તમને બતાવવાની છું

તે જોતા પર તમારે વિનય કરવાનો છે
। વિજીત નહિ કરો તો યાદ રાખજો, બહુ
ડાઙ કાળમાં હિન્દુ જાતિ નેરત નાણુદ
જશે. હિન્દુ શબ્દ દુનિયાપરથી બુંસાધ
શે. હવે બોલો એ દુર્લેખ કિસ્સો વિજીત
વા ક્યા ક્યા વીરો તૈયાર છે ?”

“અમો તમામ તૈયાર છીએ, માતાજી !”
રાહા વીરોએ એક સાથે સવિનય ઉત્તર
પાડ્યો.

“આજે નહિ, અત્યારે જ તૈયાર થઈ
નહો.”

“હા માતાજી અત્યારે જ અમો તૈયાર
ગીએ. શક્ત આપની આગ્રા મળે એટલીજ
દાર રાજમાતા ! એવો એ, ક્યો દુર્ગ છે ?
અમને બતાવો એને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખીશું”
એક વયોવૃદ્ધ માહારાષ્ટ્ર-વીર પોતાની તલ-
વાર બહાર કાઢી કહ્યું.

“તે દુર્ગ બહુ દુર નથી. આપણા
દુષ્ટ પરમ પવિત્ર અને વિશાળ હિન્દુધર્મમાં
કરી રહેલા જડય વિચારો, અને અંધ
વિશ્વાસ. શું પરધર્મીઓનો ધર્મ તમારા
કરતાં વધારે બળવાન છે ?”

“નહિ માતાજી ! અમો અમારા ધર્મથી
કોઈ ધર્મને વિશાળ, સુંદર, સર્વશ્રેષ્ઠ અને
ઉદાર સમજતા નથી. હિન્દુધર્મ સર્વથી
બલીષ્ઠ અને દૃઢ છે.” તમામ સરદારોએ કહ્યું.

“ત્યારે પછી જીલ્લાથી કે જીલ્લાથી યા
અન્ય કોઈ કારણથી તમારામાંનો એકાદ જણ
પરધર્મમાં બળ્યો હોય તો તેને શા માટે
સ્થાન મૂળતું નથી ? શું મુસલમાન થયા પછી
તે તમારા ધર્મમાં આવવા ચઢાય તો તમે
તેને હિન્દુ બનાવી શકશો ?”

“અમો અમારા હિન્દુમાધને જે બૂલથી
યા કોઈ કારણવશ, હિન્દુધર્મથી પતિત થયો
હોય તો તેને શ્રીયા અમારી સાથે મેળવવા
તૈયાર છીએ...”

“દીલરેખા !” જીજ્ઞાસાએ સંબોધન કર્યું.
સિંહાસન પાછળના કક્ષતું એક દાર
ઉધડ્યું. દીલરેખાએ બદાર આવી નમન કરી
કહ્યું, “માતેશ્વરી ! સેવક હાજર છે. શી આગ્રા
છે ?” રાજમાતા જીજ્ઞાસાએ મરાઠા સરદારોને
સંબોધી કહ્યું, બાપજો !” દીલરેખા તમારી
રદામે ઉભેલા છે, તેમનું પહેલું નામ નજાજી
નવલકર હતું. આદીલશાહે તેમને જોરજુલ-
મથી વટલાવ્યા હતા; હવે તે પુનઃ હિન્દુ
ધર્મમાં આવવા માગે છે.”

તમામ સરદારોએ કહ્યું, “અમો નજાજી
નવલકર સાથે ખાનવાનાદિ તમામ બંધાર
કરવા તૈયાર છીએ, આજથી તે અમારા
બાપ છે.”

“નહિ. કેવળ એટલું જ પર્વાપ્ત નથી,
કંઈ બીજું પણ કહેા. તમે જાણો છો ?
નજાજી નવલકરનું કુટુંબ મરાઠાઓમાં હિન્દુ
અને કુલીન ગણાય છે. તેઓની સાથે સંબંધ
બાંધવામાં મરાઠાઓ પોતાનું ગૌરવ સમજતા,
નજાજી નવલકરને એક અદાર વર્ધનો પુત્ર છે.
એ સુંદર પુત્રનું નામ મહાદાજી છે. મહારી
છત્ર છે કે એ પુત્રના વિવાહની પણ
અત્યારે જ ધોણણ થવી જોઈએ. બતાવો તમા-
રામાંથી એ સંબંધ જોડવા કોણ તૈયાર છે ?”

તમામ સરદારો મંત્રમુગ્ધ બેઠા થઈ ગયા.

“કેમ તમામ ચૂપ થઈ ગયા ! કન્યાઓ
તો તમારે કોઈ ને કોઈ મરાઠા કુટુંબમાં વરા-
વવીજ પડશે, ત્યારે આ ધર શું ખોટું છે ?”
જીજ્ઞાસાએ પુછ્યું.

કોઈ બોલી શક્યું નહિ. તમામ ચૂપ.

“જેવું ! તમે તમામ ડરો છો. પરંતુ
શીકર નહિ. નેતાનોજ એ ધર્મ હોવો જોઈએ
કે પ્રથમ પોતેજ આદર્શ બનીને તેણે અનુ-
ભવીઓને માર્ગ બતાવવો જોઈએ. અતઃ એ
કામ માટે હું સ્વયં ઉદાહરણ રૂપ કાર્ય કરવા
તૈયાર છું. હું મહારી પૌત્રી સિંધુબાઈનો

વિવાહ નજાજી નવલકારના સુપુત્ર મહાદાજી સાથે કરીશ કેમ બેટા શિવાજી ! ત્હારી શું ઇચ્છા છે ? ”

“ માતાજી ! બેટની વાત છે કે હું..... ”

“ હે ! શિવાજી હું શું સાંભળું છું, શું મારા શ્રવણો મને દેગો તો દેતા નથી ? ”

“ નહિ, માતાજી ! આપ મ્હારી વાત પૂરી તો સાંભળો, મને એજ દુઃખ થયું કે ”

આપે કહ્યું તે પહેલાં સિખુના વિવાહ માટે મ્હેં કેમ પ્રથમ ઘોષણા ન કરીધી ! જનની મને ક્ષમા કરો.

ચોડાજી સમયમાં શિવાજીની કન્યા સિખુજાઈ સાથે મહાદાજીનાં લગ્ન બહુજ સમારોહથી થયાં. ધન્ય ! માતા જીજ્ઞાસા !

એક સ્વપ્ન.

(તોટક છંદ.)

મધરાત યજ્ઞ નવ ચંદ્ર ખીલ્યો,
મૃત જગત પરે અમી રેલી રહ્યો;
જગ શાંત થકી ટહકાર થયો,
જગતી મુજને લલચાવી રહ્યો.

જમ્બુ મુખ્ય ઉમોજ સ્વેશ મહિ,
મૃદુ શીતલ કૌમુદી પૂર જહિ;
દશ શાંત થયાં ન થયાં અમી પી,
મુજ ઉર વહે મૃદુ ગાન નદી.

નભથી તવ પુષ્પ કમાન પરે,
અવની સરતી “મૃદુ તેજ બરી”;
નવ વસ્ત્ર રૂપેરી ઉડે પવને,
જગ મુખ્ય કરે મૃદુ કંઠ રવે—

કદી સ્વપ્ન હરો ન હરો કદીએ !
નદી હું નીરખું ધરતાં દિવસે;
મુજ નેન પરે મુજ હાથ શરે;
કદી સત્ય હરો ન હરો કદી એ—

તવ શીત કરે મૃદુ સ્પર્શ થયો,
રવ શાંત કંઠ શ્રવણે પડીયો;
મુજ સોચન ગર્હ મીયાઈ ગયાં,
લડી બંધ રહી જવ એ ઉલ્લાસ—

મધરાત ધપે નવ ચંદ્ર હુએ,
અંધકાર મુખે જમ્બુ યજ્ઞિ પડે;
ધન ધોર તિમિર જુએ નયનો,
સ્વ રુધિરવર્ષ પીડે અનણો.

“ મહારી હૃદય મુંઝવણ ”

લખિકા: દીપતી “ સેવિકા. ”

હું કુંવારી એજ શું મહારો દોષ ? દોષ નહિં તો ખીચું શું ? મહારી બહાલી મા આજ કેટલોય વખત થયાં મુખે નથી બેસતી. એના દિલને એન નથી પકડવું. ગાંધી કાસેજ મેં એને પૂછ્યું, “ બા, શું ન પરણ્યું એ પશુ એક ગુન્હો છે ? જ્યારે હું બાળક હતી ત્યારે ત્હેં મને કેમ ન પરણાવી ! જો ત્હેં મને પેલા ગોપાલભાઈ જોડે પરણાવી હોત તો આજે તું આમ ચિન્તાગ્રસ્ત ન હોત, અને તને દુઃખી જોવાના હલભાગ્યાંથી હુંએ બચી હોત. ”

“ દીકરા સરલા, હવે આમ દાઝવા ઉપર ડામ ન દે. તને દુઃખ થાય એ તો ન હું છત્કું, ન તારા બાપુ પશુ છત્કે. ત્હારા પિતાએ તને પુત્ર સમાન સાડ સડાવ્યાં, અને હજુએ સડાવેરો, છતાં હવે તું તારી મેળે યોગ્ય ઠેકાણું જોઈ જીવનમાં આનંદ લેતી થાય તો એ જોઈ અમે કેવા સુખી થઈએ ? અમે તને યથાશક્તિ જ્ઞાન આપ્યું. તે તારા જીવનના સારાપણા માટે, અને નહિ કે તને દુઃખી કરવા. હું તો હજુએ તને કંઈ કહેવા નથી માંગતી, પણ તું જો માતાનું રૂદ્ધ સમજી શકતી હો તો વિચારીને ઉત્તર આપીશ. ”

બહાલી માતાના આટલા શબ્દે હું તો ત્યાંથી ઉઠી. અને મહારા નાનકડા રૂમમાં આવી બેઠી. ન તો હું સુષ શક્તી, ન તો હું વાચી

શક્તી. અને ન તો હું વિચારીયે શક્તી. હૃદય માત્ર બે અશ્રુજ દાળા શક્યું, મહારી તીવ્ર બુદ્ધિને અશ્રુઓથી સંતોષ નહોતો. અત્યારે એનો અવસર પણ નહોતો. પિતાજીને ‘ હા ’ ‘ ના ’ નો ઉત્તર તુરંત આપવો હતો, કારણ કે વેળાસર ઉત્તર ન જાયતો કદાચ એ ગૃહરથ બીજે ક્યાંક પરણી જાય, અને હું સટકી જાઉં. શક્તી તો એમજ ખુરશી ઉપર બેઠા પસાર થઈ.

ખીજે દિવસે મહારા સંદેશ મુજબ મહારા મિત્ર રમેશભાઈ મને મળવા આવ્યા. થોડીક વાર જરા સાંત રહી એમણે પૂછ્યું “ કેમ બહેન આજે સ્વપ્નમાં જોલાવ્યો ? વળી તમે આજ આમ ઉદાસ કેમ છો ? ખરેખર કંઈ ક્ષણજ અસાંત દેખાવ છો. ”

“ બાઈ, મહારા જીવનથી તમે થોડાજ અજાણ્યા છો ! અત્યારે તો એકજ પ્રશ્ન મહારી નજર આગળ તરવરી રહ્યો છે. જીવનના સમાજને એક વધુ બગીદાન આપી. એની કુખા સાંત કરે કે પ્રજા પ્રેરણાએ પ્રેરાઈ મહારા જીવન આદર્શને વળગી રહું તે મને તો નથી સૂઝતું. જો પુરુષને જોયો, જાણ્યો તેમજ જાણખ્યો પણ નથી તેની સાથે હૃદયના વેચાણ તે કેમ થાય ? તમેજ કહેાને એમ તે જીવન કેમ જીવાય ? આજે બાવીશ વર્ષ આમ પુરા સ્વાતંત્ર્યમાં વિતાવી બાકીની બધીજ જીવન કોઈ તદ્દન અપરિચીત સ્થાનમાં ગોંધાઈ રહેવાના વિચાર

માત્રે પણ હું તો કંપી ઉઠું છું. એ નવો વસવાટ મને તો બિહામણો લાગે છે. ”

“ સરલા બહેન, આમ અકળાયેથી શું વળે ? આવાં તો તમે કદી મુંઝાયાં સાંભરતાં નથી. આ મુંઝવણનો અંત આણવો જોઈએ અને જરૂર તમારું હૃદયજન તમને પાછા નહિ પડવા દે. ”

રમેશભાઈની આ ઠંડી વાતો મારાથી સહન ન થઈ. મેં જરા આવેશમાં આવી કહ્યું, “ અરે ! હૃદયજન તે ક્યાંથી રાખું ? મનોબળ અને હૃદયજનને પણ કંઈ મર્યાદા તો હતી હશે ને ? જુઓને ગઈ કાલેજ મારાં માથીયા આઘ્યા હતા. એમની સાથે એમના નથુંદ પણ હતા. એમણે મને જોતાંજ માને પૂછ્યું, “આજ તમારી દીકરી પરણી તે ને ?” ખીચારી મા શું કહે ? મારે માટે આજે એ દુનિયામાં ઉંચુ નથી જોઈ શકતી. એનું દીન મુખ જોતાં મહારા હૃદયને શું થયું હશે એ રમેશભાઈ તમે ક્યાંથી કહી શકો ? છેવટે મહેંજ કહ્યું, “ ના, કાકી એ તો મહારી નાની બહેન વિનોદ નાઅમે લગ્ન કર્યાં. ” આ શબ્દો સાંભળતાને વારજ એઓ બોલી ઉઠ્યાં : “ત્યારે બહેન તું કેમ રહી ગઈ ? શું હવે નહિ પરણવાનાં કે ?” બોલો ભાઈ, આનો તે શો જવાબ હોઈ શકે ! અખંડીત હૃદયજન પણ આવા પ્રશ્નો આગળ ખંડિત થઈ જાય છે. આ બધું હસી કહાડવાનું મને તો ધણું એ મન થાય છે, પરંતુ મહારી મા, મહારા બાપુ તથા મહારા ભાઈઓ મહારે કાજે દુનિયામાં ઉંચું ન જોઈ શકે એ વિચારતો મને ઘેલી ઘેલી કરી મુકે છે. હું ફરી ફરી હૃદયને એજ પ્રશ્ન પૂછું છું કે શું હું કુંવારી એજ મહારી થાય ? ”

“સરલા બહેન તમે તે આમ શાના ગમ-રાતા હશો ? જનતાને નવાં પાણી પાવાં એ કંઈ થોડીજ જીવનની સહેલગાંડ છે ? હું તો ફરી

પણ એજ કડવું સત્ય કહીશ. તમે પ્રભુનાં પ્રેરાયા સત્યશોધક બની શકો, પાતો આદર્શના ધાતક બની દુનિયાને રીઝવી શકો. હવે આમાં ક્યો માર્ગ દેશો ! હૃદય વિરૂદ્ધ લગ્ન જેવી ગાંડથી જોડાવાનું ઘોર પાપ તમે ન કરો એમ હું તો ઇચ્છું. માતૃપિતાના હૃદય ક્રાન્ધ્યાનું પાપ પ્રભુને છેતરવા જેટલું તો અધમ નથીજ. બહેન ! જરૂર તમારી નૈતિક હિંમત તમને આમાંથી બચાવી દેશે. ”

“ રમેશભાઈ આખરે તમે તમારી કડવાશ નથીજ મૂકતા. શા માટે હૃદયને આમ વિધી છો ? તમે હમેશ મુજબ મહારા પ્રેરક, રક્ષક અને મિત્ર થઈ જેમ દોરશો એમજ હું તો દોરવાહશ. તમે ન હોતો આ બધંકર પ્રવાહમાં મારા જેનીનું શું ગળું ! તમે તો મારા રક્ષક છો એટલુંજ નહિ, પરંતુ મારા પૂજક પણ છો. જીજીવનના આદર્શની પરાકાષ્ટા સારીજે જનતા મારામાં જોશે એમ તમે માનો છો. આથી વધુ પોષક વસ્તુ મારે માટે શી હોઈ શકે ? તમારી એ માન્યતા પ્રભુ જરૂર લાવે એ તો હું એ ઇચ્છું. પરંતુ ભાઈ ! આ હૃદયજન આંટલેથી નથી ટકી શકતું. કોઈ કોઈ વખતે તમારા ઉત્સાહની પણ એને આવશ્યકતા રહે છે. આદર્શમય જીવન જીવવામાં કદાચ સાંસારીક વિટંબણાઓ ખમતીજે પડે તોયે શું ? પ્રભુના ઇચ્છીત બાળ રહેવાનો સ્વર્ગીય સંતોષ કેવો મીઠો છે ? ભાઈ, જ્યારે હૃદયજન સરી પડતું જોયું ત્યારે ફરી તમારો આશ્રય લીધો, અને તમે ફરી મહારા હૃદયમાં સત્ય પ્રકટાવ્યું. હવે તો એજ નિશ્ચય. ”

“ બહેન, ધીમે ધીમે સૌ સારાં વાનાં થઈ જશે, જરાકે ગમરાશો નહિ. જરાં નિશ્ચીત મને બાને સમજાવી તમારા કામે લાગી જાઓ. આં માનવને હવે મન પર જરાકે જોર ન કરવા દેશો. સેવાયે અર્પેલું આ

જીવન એમાં જીવી જશે તો એજ ખરી પ્રભુસેવા છે. હોય ત્યારે હું હવે જઈશ. નિશ્ચય ન ફેરવશો. ”

રમેશભાઈ તો ગયા. કંઈ સારું અને રચીકર બોલી ગયા, પરંતુ હવે જ મને બાન થાય છે. માને તે હું શું કહીશ ! એને હું શું સમજાવીશ ! એ તો અવશ્ય માનશે કે હું અન્યને મ્હાતી હોઈશ.

જીવનના આ પ્રવાહમાં હું તે કેમ રહી શકીશ ? વળી હું તો સ્ત્રી એટલે મારે મારી મર્યાદામાં જ રહેવું જોઈએ. ખરેખર મારા

જેવી બાળાઓમાં પણ ચારે તરફથી આવતા આ વેગ સામે ટકવાનું હૃદયબળ નથી રહ્યું. કુદરતની કોઈ અગમ્ય શક્તિ અમારામાં સંચરેલી અમને આ ભયંકર પ્રવાહની પેલીપાર મુકી દે તો કેવું સારું થાય ! પ્રભો ! હવે તો તું કરે તે ખરું. તેં જ બાકું હશે તેજ થશે.

હુનિયાથી ત્યજાયેલી હું આજે તારે દ્વાર આવી છું. મ્હારી સાજ તારે હાય છે. હાય આપીશ યા ન આપીશ છતાં તું તો મોટો જ છે. અરતુ ! !

હૈયાનો દોર.

છૂટ્યો મ્હારો હૈયાનો દોર,
હો ! કોઈ જાણજો !

હૈયાનો મનકાનો મોર,
હો ! કોઈ જાણજો !

હેયું રહેતું ન હાયઃ
માયા મુકાતી ન નાયઃ
એવો પ્રેમનો અંકારઃ
છૂટ્યો મ્હારો હૈયાનો દોરઃ
હો ! કોઈ જાણજો !

જગમૂતી એ આજખાલુઃ
ભૂલાયે ક્યમ જીવનપ્રાણુઃ
ચેલુડો એવો ચિત્તચોરઃ
છૂટ્યો મ્હારો હૈયાનો દોરઃ
હો ! કોઈ જાણજો !

મ્હારી આંખલડીતું નરઃ
રેલાયે જીવનરક્ષપૂરઃ
બહાલો એવો નન્દકિશોરઃ
છૂટ્યો મ્હારો હૈયાનો દોરઃ
હો ! કોઈ જાણજો !

“ રસેશ ”

સામાજિક બળવાની જરૂર.

લેખિકા : ડૉ. કુસુક અમૃતલાલ મહેતા,

એલ. એમ. (ડબ્લ્યુ.) એમ. આર. સી. પી. (બી.એન.)

એમ. બી. બી. એસ.

વિલાયતમાં મહેં મહારા પોણા બે વર્ષે
તો અબ્યાસમાં જ વ્યતિત કર્યા,
છતાં અનુભવ ઉપરથી એટલું તો કહી શકું
કે, આપણા અને સાંના સ્ત્રીજીવનમાં અસંખ્ય
તફાવતો છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ આપણા કરતાં
વધુ બાહોશ છે, તેમજ ત્યાંની સ્ત્રીસ્વતંત્રતાને
હું અદ્વિતિય સ્થાન આપું છું. કેટલેક અંશે
એ સ્વતંત્રતા આપણા દેશમાં અનુકરણીય
અને ઇચ્છિત કહી શકાય. પોતાના અધિકારો
જાળવી રાખી, સામાજિક અને રાજકીય
બાબતોમાં વધુ હક્કો મેળવવા માટે સાંના
સ્ત્રીવર્ગ ભગિરથ પ્રયત્નો કરી રહ્યો છે.
પરતંત્રતાનું બાન પણ ત્યાંની સ્ત્રીઓને હોય,
એમ મહેને જરાયે લાગ્યું નહિ. ગૃહકાર્ય હાયે
કર્તા ઉપરાંત અન્ય કાર્ય માટે તેઓ સદા
મોકળાજ હોય છે. મધ્યમવર્ગની સ્ત્રીઓ
નેકર ન રાખતાં, ગૃહકાર્ય હાયે કરવામાં
ગૌરવ સમજે છે. દેશની ઉન્નતિનો આધાર,
માતાઓ તરીકે પોતા ઉપર અવગંધેલો છે,
એ સમજીને, શારીરિક દરકાર પણ ત્યાં
પૂરતી રીતે રખાય છે. આપણે ત્યાં સાધારણ
આર્થિક સ્થિતિમાંયે ગૃહકાર્ય આપણને તો
સરમથ્યું જ લાગે છે.

આ વિષય ઉપર મહારી જહેનોને બે
શબ્દો કહું તો અસ્થાને નહિજ ગણાય. સ્ત્રીઓ
ધરની પ્રધાન, દેશની માતાઓ, અને હુન્મી-
યાના દીલની દાઝ હોલવનાર પણ એજ
સ્ત્રીઓ છે. રાજકીય, સામાજિક, અને ધાર્મિક,

બાબતોમાં પણ પુરો સ્ત્રીઓની સહાય વિના
કંઈ કરી શકે એમ નથી, માટે આપણે પણ
દરેક કાર્યમાં પ્રવિણ થઈ, તંદુરસ્તી જાળવી,
ગૃહકાર્યને એક કળા સમજતા થઈએ. આપણી
જહેનોને તો સાધારણ જ્ઞાનથી પણ આપણે
અગાત રાખી છે, તો પછી વૈદકીય જ્ઞાનની
આશા તો ક્યાંથી રાખી શકાય? એ જ્ઞાન
વિના આપણા દેશનું મૃત્યુપ્રમાણ ચોંકાવનાર
હોય એમાં આશ્ચર્ય શું?

સાંની આબોહવા સુંદર છે, છતાંયે ત્યાંની
પ્રાથમિક શિક્ષણપદ્ધતિને હું પ્રથમ સ્થાન
આપીશ. આ પદ્ધતિને અંગે રહેલી, ઉચ્ચ
દેશભાવના, સ્વાયત્ત અને સ્વતંત્રતાની ઉર્મિઓ
કિશોરવયના યુવક અને યુવતિઓના મન
પર ઉચ્ચ છાપ પાડી, તેમને ઉચ્ચ નાગરીકો
અને અને નાગરીકાઓ બનાવે, એમાં નવાઈ
નથી. પ્રથમથીજ જ્યાં દેશસેવાનાં ઉચ્ચ
પ્રાથમિક પાઠો શીખાતા હોય, જ્યાં વાતા-
વરણનું હિંમત અને સૌર્યનું પ્રસરી રહ્યું હોય,
ત્યાં કામગીરી અને દેશસેવાને તો રચાનજ
ક્યાં રહ્યું? શિક્ષણનું તો આ પહેલું પગ-
થીકજ થયું. શારીરિક કેળવણી ત્યાંની
પ્રાથમિક શાળાઓના કાર્યક્રમમાં મહત્વનું
સ્થાન ભોગવે છે. ખુલ્લી હવામાં વ્યાયામ,
મર્દનગાની રમતો, અને અનેક જાતની
કસરતો, બાળાઓના પણ શિક્ષણક્રમમાંથી
મૂકત નથી. આવા વાતાવરણમાં ઉછરેલાં
બાળકો તંદુરસ્ત, સુખી, અને સદૃશ રહે એમાં
નવાઈ નથી.

ગુજરાતની સ્ત્રીઓ દરેક સ્ત્રીઓ કરતા પછાત છે એમ કેટલાકનું માનવું હતું, પણ મૂળે તે માન્ય નથી. સસ છે કે ગુજરાત શહેરની સ્ત્રીઓ વિદ્વાસી મોજશોખથી અને સામાજિક રૂઢી પ્રવૃત્તિથી ક્ષીણ જોવામાં આવે છે, પરંતુ ગુજરાતના ગામડાઓમાં આ દ્રશ્ય આપણે કયાંયે નજ નિહાળી શકીએ. સમસ્ત દિવસનું ખુલ્લી હવામાં રહેવાની ઇચ્છા પાડનારું ત્યાંનું જીવન ગૃહકાર્ય હાથે કરવાની ફરજ, અને જીવનની મોજશોખની જુની પદ્ધતિઓ, આ સર્વ આપણી ગુજરાતી બહેનોને ખરેખર ગામડાની ગૌરી બનાવે છે, એ નિર્વિવાદ છે. આથી જો શહેરી જીવનની રહેણી કરણીની પદ્ધતિમાં સુધારાનો બળવો (revolution) થાય, અને સામાજિક બંધનોને તિલાંજલી અપાય, તો આપણા ગુજરાતીઓને તીથું જોવા-પણું રહેજ નહિ. આ ક્ષેત્ર પુરોનો છે, છતાં સ્ત્રી સહકાર વિના કેનાત અશક્ય છે.

આ સર્વના ઉપાયમાં પ્રથમ તો હું બાળ-મનનોજ નિષેધ કરીશ. બાલ્યવયથી ફરજિયાત આયામ, અને સમાજના અને ગૃહના વાતાવરણમાંથી આ પ્રયાનો સંપૂર્ણ બહિષ્કાર, એજ આપણી ઉન્નતિનો માર્ગ છે. બાળકન નાશ થતાં, તેમાંથી ઉત્પન્ન થતાં અનેક ઉપદ્રવો દૂર થઈ શકશે.

સમપ્રમન માટે મ્હારી માન્યતા છે કે, સંઘર્ષિત થતી ખેડ વ્યક્તિ, પોતાનીજ બુદ્ધિ અને કાર્યક્ષતા ઉપર વિશ્વાસ રાખી, સ્વાયત્તી બને, ત્યારેજ તેઓએ સમની ધુન્સરીમાં જોડાવું. આ વિશ્વાસ આણુવા માટે, આપણી શિક્ષણ-પદ્ધતિમાં મૌલિક ફેરફાર થાય (Radical Change) અને આપણી હાલની સમપ્રજ્ઞાલીમાં (revolution) નવિન વિચારોનો બળવો થાય, એજ જો રસ્તા છે. આપણી હાલની શિક્ષણપદ્ધતિ આપણા કોઈ પણ યુવક કે યુવતિને વીરા, કે પચ્ચીસ વર્ષની વયે સ્વાયત્તી

બનાવી શકે છે ખરી કે ? લગ્ન તો ત્યારેજ થાય કે જ્યારે તેમાં છુપાયેલું ગાંભિર્ય, તેની વિટંબણાઓ, અને તેની મુશ્કેલી સમજી શક્યા પછી જો, પરસ્પર સહાનુભૂતિથી, અન્યોન્યના સાચા સખા બની શકાય. આજ આદર્શ પરીક્ષિત જીવન.

બાળ-કંઠેરનો વિષય વળી એથી ગહન છે, છતાંએ તેના મુખ્ય મુદ્દાઓ આપણી કન્યા-શાળાઓના કાર્યક્રમનો એક મુખ્ય વિષયજ હોવો જોઈએ, એટલુંજ નહિ પરંતુ શારિરિક રચના, અને શરીરના પ્રત્યેક અવયવોના કાર્યોનું જ્ઞાન બાળકોને અપાવું જોઈએ. બાલ્યવયમાંથી યુવાવસ્થામાં પ્રવેશ થતાં શારિરિક તથા માનસિક ફેરફારો, આપણી શાળાઓમાં અવશ્ય શીખવવા જોઈએ. આ વિષયની અધ્યનતાનું બધુંકર પરિણામ આપણુથી કયાં અબજુલું છે ? અનેક યુવાનો પોતાની શારિરિક સંપત્તિ વેદી નાંખી જીવન વયે મૃત્યુના ભોગી બને છે. ડૉ. ગૌરના સંમતિ-વધના ખીલ પર સર્વત્ર યવલી ચમતિ અંગે આપણને એમજ લાગે છે કે બાળાની ઉમ્મર ઓછામાં ઓછી સોળ વર્ષની હોવી જોઈએ. આપણા ઉચ્ચ પ્રદેશની આબોહવાથી આપણી બાળાઓમાં કુદરતી ફેરફારો આ વયે થાય એ સાચું, પરંતુ મ્હારા મત પ્રમાણે જો તેઓની આસપાસનું વાતાવરણ શુદ્ધ અને પવિત્ર રાખ્યું હોય, મગજ અભ્યાસમાં રોકાયું હોય, તો વીસ વર્ષ યુવતી માટે, અને પચ્ચીસ વર્ષ યુવક માટે, વધુ નહિ ગણાય. બેસક આમ કરવામાં સ્વાર્થત્યાગની આવશ્યકતા રહેશે, પરંતુ જ્યાં દેશ અને સમાજની ઉન્નતિ કરવી છે, ત્યાં વ્યક્તિગત સહનશીલતા વધવીજ જોઈએ. દેશની કંગાળ સ્થિતિ, અને જન-મરણના આંકડા જોતાં, આપણે તો શકત એકાદ સામાજિક બળવાથીજ આગળ વધી શકીશું, એમ હું માનું છું.

ક્ષયરોગ માટે સેનેટરીઅમમાં સારવાર.

લેખિકા: સૌ. ચંદ્રાવતી ઇન્દુલાલ દવે.

આ રોગ ઘણો ગંભીર છે. એ રોગનું મહત્વ તથા તેથી થતી મહાનીઓ, તેમજ તે કેમ ફેલાય છે, તે કેમ અટકાવી શકાય છે, વિગેરે બાબતોથી હું માહિતગાર નથી, તેમજ મેં કાંઈ તે બાબત અભ્યાસ કર્યો નથી. તેમ છતાં ક્ષયરોગના દર્દીઓની સારવાર થતી મેં પ્રત્યક્ષ જોયું છે.

તે રોગ માટે જેમ અને તેમ વેળાસર તે દર્દીને આ રોગ માટેના ખાસ ઉભા કરેલા સેનેટરીઅમમાં સારવાર માટે લઈ જવાથી ઘણો શાયદો થાય છે, તે મેં જાતે જોયું છે તથા અનુભવ્યું છે. મને આવેજ કાંઈ રોગ લાગ્યું પડ્યો હતો તેથી મને પણ તરતજ પૂના પાસે હુંગર ઉપર કાર્લ સેનેટરીઅમમાં લઈ જવામાં આવી હતી. આ રોગ મટાડવા, નહીં તો પણ તેને થયેલો અટકાવવા અને વધારે ફેલાતો અટકાવવા માટે ચોખ્ખી, ખુશ્કી, તાજી હવાની ખાસ જરૂર છે. અને આવી હવા હુંગરો ઉપર વધારે સારી ગણા આવે છે. તેથી ઘણું ખર્ચ સેનેટરીઅમ હુંગર ઉપર હોય તો દર્દીને જલદી શાયદો થવા સંભવ છે.

સેનેટરીઅમ ને ખાસ આ રોગ માટેજ બંધાવેલાં હોય છે તેમાં ખાસ કરીને ખુશ્કી હવા ઉપરજ લક્ષ આપવામાં આવે છે. ને ઓટલામાં દર્દીને રહેવાનું હોય તેની ચારે બીંતોમાં થઈને આડેક બારી બાજુમાં હોય

છે. અને તેનાં બારણાં બંધ કરવા પ્રતિબંધ હોય છે. તેમ છતાં તડફો અથવા ઠંડા પવન માટે કદાચ કોઈ બંધ કરવા પ્રયત્ન કરે તો પણ એવી વ્યવસ્થા બારણા ઉપરની બીંતમાં હોય છે કે તે કદી બંધ થઈ શકે નહીં. એટલે ખુશ્કી હવા આવવામાં વાંધો આવે નહીં. આપણામાં ઘણાને વહેમ હોય છે કે નીચાણની હવા કરતાં હુંગરની હવાથી શરદી થવા સંભવ હોય છે. પણ ખોટું અનુભવ તેવો નથી. ત્યાંની હવા ઘણીજ મધુરી અને આનંદજનક હોય છે. વળી મને કાંઈક સારું થયું ત્યારે પૂના પાસે બીજું એક સેનેટરીઅમ પંચગનીમાં છે તે જોવા હું ગઈ હતી. પૂનાથી પાંસઠ માઇલ મોટરમાં જવાનું હોય છે, અને તે ૪૫૦૦ ફુટની ઉંચાઈએ છે. જ્યારે કાર્લમાં માત્ર ૨૫૦૦ ફુટની ઉંચાઈ છે. આમ હોવાથી ત્યાં ઘણી ઠંડી હોય છે. ખરા પોષ મહીનામાં હું ત્યાં ગઈ હતી તેમ છતાં પણ ત્યાંની ઠંડી મુજરાતની ઠંડી કરતાં વધારે અસહ્ય મને ન લાગી. ત્યાં તો સેનેટરીઅમમાં બધાજ દર્દીઓ ઓટલામાં ન રહેતાં ચોવીસે કક્કાક ખુશ્કા ઓટલા ઉપરજ ઓટલામાં સૂઈ રહે છે. રાત્રે ઠંડી માટે ઓટલાનું સાધન વધારે જોઈએ. પણ ખુશ્કી હવા આવવામાં અંતરાય ન જોઈએ. જેમ ચોવીસે કક્કાક ખુશ્કી, તાજી હવા તેમ ક્ષય રોગનાં જંતુઓ જલદી નાશ થાય છે, એમ કહેવાય છે. અને તેથી જ સેનેટરીઅમોમાં

આવી વ્યવસ્થા મુખ્યત્વે હોય છે. આ ઉપ-
રાંત ખાસ લક્ષમાં રાખવાનું એ છે કે દર્દી-
ઓનાં કફ-ગળકા-એક બધ વાસણમાં ભેગા
કરવામાં આવે છે. અને તેને બાળીને તેના
નાશ કરવામાં આવે છે. જેથી જંતુઓ ફેલાય
નહીં અને બીજાઓને તેની ખરાબ અસર
પહોંચાડે નહીં.

આ રોગનો એક મુખ્યત્વે તેના કફમાં
જ હોય છે. તેથી તેની આવી વ્યવસ્થા ન
થાય તો સેનેટરીઅમ બંધકર સ્થાન થઇ
પડે. વળી જગીયામાં પણ દર્દીઓ ફરે ત્યાં
તેમને થુંકવા માટે જૂદી જૂદી જગાએ ડાબા
મૂકવામાં આવેલા હોય છે. તેની અંદર જંતુ-
નાશક દવા હોય છે. દર્દીઓ તેમાંજ થુંકે છે.
કંપાઉંડમાં ગમે ત્યાં કોઈએ થુંકવા મનાઇ
હોય છે. આપણા ઘરમાં પણ દર્દીના કફને
જે બાળી નાંખવામાં આવે તો ગામમાંથી
એક ઓછો થાય. પણ આમ બાળવાનું સાધન

ન થાય તો તે કફને ભોંયમાં એક હાથ ઉડા
ખાડો કરીને દાટી દેવામાં આવે તો પણ
જંતુઓનો નાશ થાય વળી આ રોગ માટે
શ્રી સૂર્ય નારાયણનો તડકો બહુજ રામબાણ
ગણાય છે. તેથી તડકો પણ દર્દીઓને પુષ્કળ
મળે અને તેને રહેવાના ઔરડામાં પણ
સવાર સાંજ તડકો આવે તેવી વ્યવસ્થા હોવી
જોઈએ. તડકાથી દર્દીને આનંદ લાગે છે.

સેનેટરીઅમના જેવી વ્યવસ્થા, હવા, અજ-
વાળું, તડકો વિગેરે માટે આપણાં ઘરોમાં
પણ વ્યવસ્થા હોય તો દર્દીની સારવાર ઠીક
થઈ શકે તેમજ દર્દી થતું અટકાવવામાં પણ
તે ઘણુંજ મદદગાર થઇ પડે. આપણા સુવા-
વડના ઔરડાઓ જો આમ સ્વચ્છ અને હવા
અજવાળું તથા તડકાવાળા રાખવામાં આવે
તો સુરાંરોગ જે ઘણું ખર્ચ કાય રોગ જ હોય
છે તે ચવાનો સંભવ ઓછો થાય.

સંગીત અને ટાલ

તંતુવાદ્ય વગાડનાર હજાર સંગીતકારોમાં માંડ એક ટાલીયો જણાયો છે, બ્યારે બેન્ડ,
કોર્નિટ, જંસી વગેરે વાયુવાદ્યો વગાડનારમાં ટાલતું પ્રમાણ વધારે જણાશે. તંતુવાદ્યો વગાડ-
નારના વાજ ઓછા હોય તો પણ વધી જાય છે, કારણ તેને શાન્તિ અને પ્રસન્નતા વધારે
રહે છે; બ્યારે વાળાં વગાડનારને કુંકવામાં ફેંરસા વાપરતાં પડતાં હોવાથી લોહીના શરવાને
વધારે પડતી ઉત્તેજના મળે છે, અને એના પરિણામે કેશરૂપો માંહેનાં કેશશૂળ દીક્રાં પડે છે
અને વાજ બેલા અને ઝાઝા ખરે છે એમ અખતરા પરથી જણાયું છે. સ્ત્રીઓ પણ સંગીત
શીખે તો વાજ વધે.

× × × ×
મોંઘો સોદા !

ફક્ત—જયુ બેઠા, એક બટી કરવા દે તો એક પછસો આપું.

જયુઃ—બસ એક પછસોજ ! દીવેલ પીતી વખતે તો મારી બા એક આનો આપે છે !

મુંબાઈનું સ્ત્રીજીવન !

અંક : ૨૧. જી. ડુ. અંકીઆ.

જીવન નં. ૧ : હીરાબહેન !

હીરાને પોતાનું તેજ કેટલું હોય છે તે અજાણ્ય નથી. છતાં તેજસ્વી વસ્તુનું નામ ધારણ કરનાર આ બહેનના મુખાર્વિંદ પર નરનો છાંટાય નથી. પીળું, શીકરૂંકય પડી ગયેલું આ બહેનનું મોઢું જોતાં દૂર માણસોને પણ દંયા આવે અને હીરા પણ એને જોઈને માંદા પડવા માંડે !

આતું કારણ બીજું કંઈ નહિ પરંતુ મૂળથીજ ખવ પીવામાં કાળજી નહિ ને શરીર ખોવા પછી દવા લેવાની પરવા નહિ. ઘરમાં જેમ તેમ નાંખી મેલવું ને પડ્યા રહેવું અને ન ગળતા મેમાનોને લીધે સંધવાના અખાડા કરવાથી નિયમિત ખાવું નહિ. સવારની ટાઢી દાળ ખાવા દોડવું ને પતિ રોકે ત્યારે રડવું કડગવું ને સુષ જવું ! જ્યાં આવો સ્વભાવ પડ્યો ત્યાં મોદાં પર નર તે શાના હોય ?

એના પતિનું નામ કાન્તિલાલ. બીયારો પ્રભુનો માણસ. ઉદાર, રમતીયાળ, સ્નેહાળ, અને સ્નેહભૂખી. પણ હીરા બહેનને મન એક શંકે હતો કે “ એની નાતમાં કન્યાની અછત છે ને હું મળી છું એટલે મારો પાડ માને ! ” આ શંકાને લીધે તે બીયારા પતિને દયાવતી. શેતી કડગતી, ગોળાના પાણી સુકવતી ને જીવન કડવું હેર જેવું બનાવતી. પોતાની કેટલીક કુટેવોને લીધે તેને અપાર શોષણ પડેલું, જેમાની એક મોટી કુટેવ તે ચાર બેસાં લેખાં કરીને વાતો કરવાનું જોર ! બીજી કુટેવ તે બોલ્યાનું બહુ જોર ! અને છેલ્લી કુટેવ તે રસ્યાનું બહુ જોર !

ઘરના કામ પડતાં મેલે; શરીરની કે પતિની તકતેવડ ઉઘી મેલે; એકના એક

લાડકા દીકરા પર દેખરેખ ને રાખે પરંતુ જે બેસાંઓની સમામાં પ્રમુખસ્થાને રહ કલાક એઠેલાં તો તે જંજીયાવજ ! ખૂબી તો એ છે કે આખા માળની એકેએક પડોશી સાથે હીરાબહેન બાઝી ચૂકેલા છતાં એ દયાગૌરી, કપિલાગૌરી. ગજબહેન, મણીબહેન વગેરે તેમની શેઠમાં દયાવલી એટલે તેમને હીરાબહેન પાસે બેસવુંજ પડે ને પછી હીરાબહેનની ઈંધર ઉધરની વાતો સાંભળે ! માળપરના જ્યતી નામના એક ટીખણી છોકરાએ એમનું નામ “ જાણુ ” પાડેલું કારણ કે આખા માળના ખબર અંતર ને ચર્ચાઓ એમના મુખાર્વિંદમાં થતી ! અલખત લાંબા લાંબા દાઢ્ય કરીને લડે એવા લડકણી હીરાબહેન ન્હોતાં પરંતુ શાન્ત કજીયાખોર કહીએ તો સાહે ! કારણ કે નહિ ત્યાંથી કજીયા બહારી આવે ને પછી ખૂબ રડે. પોતાનું ને પતિનું લોહી બોળે. આશ સ્વભાવ જ્યાં પડ્યા હોય ત્યાં મોદાં પર નર તે ક્યાંથી હોય ને પતિની કમાણીમાં બરકત ક્યાંથી રહે ?

કપિલાબહેન સાથે બાઝી ચૂકેલાં બીયારી કપીલા નમી ને પાછા બોલતાં ચંચા. ભાડા-વાળો ભેયો ભાડું ઉઘરાવવા આવ્યો તો તેમાંથી સન્માન ધવાણું હોય તેમ તેની સાથે લડી પડ્યા. પછી વારો આવ્યો ગજબહેનનો. પણ આ બનાવમાં તો એમાંથી કંઈ જોણા ઉતરે તેમ ન્હોતા ! આ બાઈડી એના કજીયાને પરિણામે પુરૂષો વચ્ચે બોલવા વહેવાર બંધ થયો. છેવટ દયાગૌરીનો વારો આવ્યો. હીરાબહેન નવો સ્નેહ બંધાતા વાતની શરૂઆત આમ કરેલી:—

“ તમારે ત્યાં તો શેર શેરથી આવે. અમે તો ડાયા ને ડાયા મંગાવીએ ! ”

દયાગૌરીના વર ખીયારો ગરીબ એટલે તેણે ગરીબી સ્વીકારી લેવા વહુને કાયમી હુકમ આપી મેલ્યો. આ સંબંધને એક વરસ થયું. પણ એક વરસનો હો કે એક દિવસનો હોય પણ સંબંધ પર પાણી ફેરવવામાં હીરાબહેન બહુ હુશિયાર હતા !

ગૌરીના વર હીરાબહેનને સગી બહેનથી વિશેષ ગણાતા. હીરાબહેન એક દિવસ તેમને ત્યાં આવી રોવા મંડ્યા. બહુ સમજાવ્યા ત્યારે તેમણે કહ્યું :

“ આ પેલો વાડીઓ તમારા બાંધને દારૂતાર આવે છે તે મને દોડો મળતો નથી. ને એમને કહેવાઈ નથી ” વગેરે,

પતિને ગમે ને પત્નીને ન ગમે એવા કશા પામાં કોણ પડે એટલે એ ચાંત ત્યાં પતી. દરમ્યાન કાન્તિલાલના એક ખીજા મિત્ર કંચનલાલ કાન્તિલાલના અતિઆગ્રહથી તેમને ત્યાં રહેવા આવેલા. એ મહિના તો ઠીક નબ્બું. પણ હીરાબહેનને ત્રીજો સ્નેહી શાનો ગમે ? તેમણે માંદગીને બદલે પડી રહેવા માંડ્યું. તેમના પર દયા ઉપજતાં કંચનલાલ રૂધિ. ખીયારા બન્ને મદદ અનેક અગવડો ભોગવી લે. હીરાબહેનના મનમાં એમ કે આમ કરવાથી ટાંઠે પાણીએ ખસ જશે ! પણ ખીયારા મોંઘે ઓંઘોની આવી મુક્તિ ક્યાંથી સમજે ? હેરટે વળા પાછું દયાગૌરીનું ઘર યાદ આવ્યું ને બહેને બાંધને મદદ ધાપાં રોષ બતાવ્યું ! બાંધએ આ વખતે તો બહેનના સુખને ખાતર ખીડું ઝડપ્યું. પણ હીરાબહેને શરત કરી “ મારું નામ એ નજાણું ” ! કંચનલાલ ડાહ્યું માણસ હતાં. તેમને છાને ખૂણે એટલુંજ સમજાવવું પડ્યું કે “ ખીજાને તકલીફ લાગે છે એવું તમે જ્યારે જાણો ત્યારે તરત ખીજે બંદોબસ્ત કરી લેવો જામશે. ” ખરેખર, કંચનલાલ ખીયારાએ ખીજે બંદોબસ્ત કર્યો ને કાન્તિલાલને ખીયારાને આ અણુધાર્યા

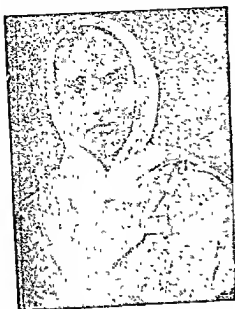
ખતવિયોગના કારણની ખબર ન પડી ! આ સંબંધ આમ તૂટ્યો.

પણ હવે એ બાંધ અને દયાગૌરીનો વારો આવ્યો. એક દિવસ એમને ત્યાં મેમાન આવેલા. સવારે નળ ગમલા ને સાંજે ફરવા જવાથી પાણી ન બરાબું. રાતે વાળુ કરતી વખતે પાણીનો છાંટાપ નહોતો તેની ખબર પડી. હીરાબહેન સાથેનો સંબંધ બેતાં દયાગૌરી એક બે લોટા પાણી લેવા દોડી. હીરાબહેન બેરાં સમા જમાવી બેઠેલા. બર-સમામાં “ પાણી નથી ” નો જવાબ મળ્યો ! બાંધને ખોટું લાગ્યું. તેણે બદાર આવી કહ્યું : “ બેન, પાણીમાંથી ગયા ? ”

હીરાબહેનની જીભ વળવળી. તેમણે શાણકી કહ્યું :-

“ સવારના નળ ગયા છે તો (બદાર ફરવા જવાને બદલે) પાણીની ખબર રાખીયે ના ” એક બે લોટા પાણીને ખાતર આ બહેને એક બાંધ, જેણે તેના પર મહદ ઉપકાર કર્યા હતા, તેના એક વર્ષના સંબંધ પર આમ પાણી ફેરવી વાળ્યું. એ સંબંધ તૂટ્યો. પડોશી ધર્મ અને વિનય વિવેકનો આવો છયોક બંગ થતાં ખીયારા કાન્તિલાલે બેજ વેણ ઉપકાના કલા તેમાં તો એ બહેને પત્ની-ધર્મને લાત મારી અણુજાજતા બોલો બોલીને માથા પછાડ્યા. આગ વંધી પડી.

હીરાબહેનને આખરે કામચલાઉ પરગામ મોકલવી પડી. તેમને પીયરમાં કોઈ નથી. એક બાળક હતો તે પણ બેદરકારથી ખેલો. જગતમાં એકનો એક આધાર પતિ છે અને છતાં તેની સામે આમ વેર બાંધવાં, પડોશી માત્ર સાથે આમ વર્તવું. એ બહેન ક્યા જોર પર સુઝતી હશે ! પાવને દુભવીને એ બહેન શું સાર કાઢશે ? હીરાબહેન ખરેખર હીરા છે, માત્ર તેને કુટેવોનો કાઠ ચઢ્યો છે. એ દર થાય તોજ એ સંસાર ખરો કાન્તિમાન બનશે.

ગં. શ્રીવસ્ત્રી ગજબર, જે. પી.

સૌ. બદ્રામાચ મડગાંવકર જે. પી.

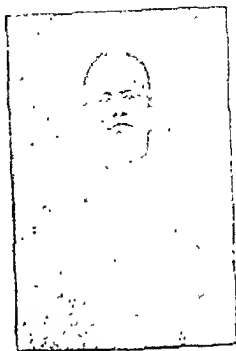
મીસ ધનમાચ દેસાચ, જે. પી.

સૌ. તારાબહેન માણિકલાલ, જે. પી.

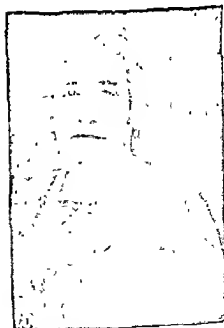
સૌ. ખડીલ શ્રી તૈયજી, જે. પી.

ડૉ. મીસ કાઠીયાજી નવરોગે, જે. પી.

મીસ બીખાજી બેઝાનીયર, જે. પી.

ડૉ ગિસિસ ડી'મેન્ડી, જે. પી.

સંઘસાલ.

(શેઠગીત)

સંપાદક: શ્રી. મનુભાઈ જોષી.

બાઈજીને આંગણ લીંબડો રે, સંઘસાલ !
મારે આંગણ વળે છાંય, માતી સંઘસાલ !
બાઈજીને આવ્યા પશેણસા રે સંઘસાલ !
મારે આવ્યો મારો વીર, માતી સંઘસાલ !
બાઈજી તે ચાલ્યા બળરેરે, સંઘસાલ !
હું રે ચાલી દરબાર, માતી સંઘસાલ !
બાઈજીએ વધારે બાજરો રે, સંઘસાલ !
મેં તો જોસાવી ઝીણી સેવ, માતી સંઘસાલ !
બાઈજીને આપ્યું કાપડું રે, સંઘસાલ !
મને આપી ભગર ભેંસ, માતી સંઘસાલ !
બાઈજીનું કાપડું ફાટી ગયું રે, સંઘસાલ !
ભાલી હુઝે ભગર ભેંસ, માતી સંઘસાલ !
સાસુ ને વહુ વઢી પડ્યા રે, સંઘસાલ !
થઈ ગયા સામો સામ, માતી સંઘસાલ !
સાસુએ લીધું સાંબેલકું રે, સંઘસાલ !
વહુએ લીધી છે રારા, માતી સંઘસાલ !
સાસુનું સાંબેલકું ભાંગી ગયું રે, સંઘસાલ !
ભાલી હુઝે બેવડા રારા, માતી સંઘસાલ !

લેખક: રા. મણુ ત્રિવેદી.

શનિવારનો દીવસ હતો, નિશાળ સવા-
રની હોવાથી છોકરાંઓની ધમાકા હતી. તેમાં
પાછા રમણીકબાઈ આજે ગામ જવાનાં હતા,
તેથી એ પણ એમના મહત્વનાં કાગળ પત્રો
તથા એમ તૈયાર કરવાની ઉતાવળમાં હતા.

બધાં જોઈ પાછાથી લીધાં તથા રમણીકબાઈ
વિદાયગીરી લઈ ઘેડાગાડીમાં જઈ એકા એ-
મની ગાડી ગયા પછી છોકરાંઓ નીચાળને
માર્ગે લાગ્યા.

સુશીલા હવે એકંદી પડી. એને હવે
ગમતું નહોતું, તેથી એણે આજે પોતાની
ભાભીને ત્યાં જવાનો વિચાર કર્યો હતો. એણે
છોકરાંઓ આવે કે તરતજ જમણું કુકો
દેવાની રસોઈપણ બાંધને સુચના આપી દીધી
હતી, અને તે પ્રમાણે જમણું થઈ ગયું અને
બાઈ ઘેર પહોંચી. હવે ઘરમાં કંઈ કામ
નથી એમ ધારી રામો પણ રજા લઈ પોતાને
ઘેર ગયા.

સુશીલા વિનાયકને પોતાના બાંડુઓ
તરફ ધ્યાન દેવાનું કહી ભાભીને ત્યાં જવા
નીકળ્યા: "ચાર વાગ્યાની અંદર તો હું પાછી
અટીશજ, પણ ત્યાં સુધીમાં કેમને લુપ્ત
લાગે તો લાડ, એવડો તથા ઘરપારનો કોઈ
અહીં મુક્તી જઈ લઉં છું. તોડાન કરશે નહીં
હોં ?" એમ, છોકરાંઓને સમજાવતી તથા

બારીખારણા વાસી સુશીલા બારણે આવે
એટલામાં તો ત્યાં એક ગાડી આવી અ-
તેમાંથી ત્રણ માણસો નીચે ઉતર્યા, એમને
સામાન એ લોકો રેશનેથી આવે છે એ-
સાક્ષી પુરતો હતો. કાંઈજ સમાચાર વિન
મહેમાન આવેલા જોઈ સુશીલાના આશ્ચર્ય-
પાર રહ્યો નહી. તેણે તરતજ ઘરમાં જા
વિનાયકને ખબર કાઢવા બહાર મોકલ્યો. જે
ખબર લાગ્યો કે આ સદગૃહસ્થો રમણીકબાઈ
છ સાત મહીના પહેલા મળ્યાં હતા અ-
"જો કેાંઈ દીવસ આ બાણુ આવે તો અમા-
ઘર પાવન કરજો" એમ રમણીકબાઈએ એમ-
કહ્યું હતું; અને એઓને પોતાનું સરનામું આપ્યું
હતું. એમના આમંત્રણને માન આપ-
આજે એ એમનું ઘર પાવન કરવાને આવ્ય
હતા. તે પરગામથી આવેલા હોવાથી ન્હાવાય
તે જમવા સુધીના બધા વિધિ બાકી હતા
એટલે સુશીલાને પોતાની ભાભીના હાથન
મહેમાનગીરી સેવાને બદલે આ ત્રિમુર્તીની મહે-
માનગીરી કરવા રોકાવું પડ્યું.

રામો તો ઘેર ગયો હતો અને રસોઈપણ
બાઈ સાંજે જ વાગે આવવાના હતા. તેથી
બીયારી સુશીલાને છેક બોલો સજગાવવાથી
તૈયારી કરવાની હતી હતું પાછી તૈયાર થઈ
કે તરત સુશીલાએ એ લોકોને ન્હાવા જવા
કહેવરાવ્યું. વિનાયકે કહ્યું કે "એ લોકો
ન્હા પીને ન્હાવા જશે!" સુશીલાએ ત્રણ
આલા ન્હા કરી ઉપર મોકલી પણ તેમાંથી

* "આનંદ." નામના મરાઠી માસિકની
એક વાર્તાના અનુવાદ.

એ પ્યાલા ચઢા પાછી આવી કારણ એકજ જથ્થે ચઢા પીતા હતા એક કોશી લેવાના હતા અને એકે વીદેશી સાકર છોડેલી હોવાથી દેશી સાકરનું એય લેવાના હતા ! હવે તો મેટી અણીની વખત આવી. ધરમાં સ્વદેશી સાકર તો નહોતીજ પણ કોશી ય થઇ રહી હતી, અને તે વખતે બનરમાં નવ્ય એવું પણ કોષ નહોતું. છેવટે પાડોશીને ત્યાંથી દેશી સાકર તથા કોશી લાવી પોતાની આખર રાખી.

આ પછી સુશીલા રાંધવા બેઠી. ત્રણ જથ્થેને પુરતી રસોઇ થઇ અને હવે પાંચ મીનીટમાં તો એએને જમવા બેસાડત એટલામાં વિનાયક આવ્યો તે કહે કે “એક મહેમાનને આજે ચોથ છે અને રાત્રે ચંદ્ર દરશન પછી જમવાના છે, અત્યારે તો થોડુંક ફરાજજ કરશે.” હવે તો સુશીલા ધીરજ રાખી નો શકી. એણે વિતાપકને કહ્યું: “તો પછી આવ્યા કે તરત એમણે કેમ ના કહેવાની દીધું ?” એ કહ્યું હોત તો ફરાજનું જ શક કરત અને એ બધાને ચાલત. એ તો તે દીક. છે કે આટલાએ નહી જગ્યા, જમવા બેઠા પછી અપવાસ કેમ ન સાંભળો ?” વિનાયકે જવાબ આપ્યો: “બા, એ લોકો તો સાવ અવ્યવસ્થિત લાગે છે. પોતાના સામાન છોડી આપા દીવાનખાનામાં પથારી કરી સુક્યો છે !” એને કંઈ જવાબ આપ્યા સિવાય સુશીલાએ થોડાક બટાટા સખાપો અને સ્ટબ્લ ઉપર થોડીક ફરાજની વાનગીઓ તૈયાર કરી. આટલું થતા સુધીમાં બીજે અડધો કલાક ગયો. આ રીતે મહેમાનનું જમણું તથા ફરાજ ઉકલ્યું.

આજ ધરમાં રમણીકભાઇ નથી અને સુશીલા અને છોકરાંઓજ છે એમ જો મહેમાનને ખબર પડે તો એ લોકો પોતાની બીજે વ્યવસ્થા કરી લેશે એમ ધારી સુશીલાએ વિનાયકને કહ્યું: “એમને ગામથી

આવતા ત્રણચાર દીવસ થશે એમ મહેમાનને કહે. ” પણ મહેમાન તો બહુજ પ્રેમી હતા ! એમણે કહેવડાવ્યું: “ બહેને એમને આવતા ગમે તેટલા દીવસો થાય. આટલા આંત્રહથી એમણે અમને ઓલાવ્યા અને એમને મળ્યા વગર અમે જઈએ તો એમને ખેટું ન લાગે ? ” મહેમાનને આ જવાબ સાંભળી સુશીલાની અકલ જ છુટી થઇ ગઇ. એને બીજે કંઈ ઉપાય સંજો નહી. છોકરાંઓ નિશાબો જાપ ત્યારે આવા અનુપા માણસોમાં એકલા કેમ રહેવાય ! એવો એને વિચાર આવ્યો અને એણે આ બધી વ્યાખતનો એક પુત્ર રમણીકભાઇને લખ્યો. અને જમ બને તેમ જલદી આવવા જણાવ્યું. એટલામાં એને પોતાના કાકાને દીકરા બાઇ સાંભળ્યો. એ થોડાક દીવસથી અહીં હવડિર કરવા આવ્યો હતો. એને સમાચાર કહેવાની થોડા દીવસ પોતાને ત્યાં રહેવા તેડાવ્યો. હવે એના જીવને શાન્તિ વળી.

એ દીવસ પછી રમણીકભાઇ પણ આવ્યા. સુશીલાનો બાઇ ઘેર ગયો, પણ મહેમાનો હાલે એવું કંઈજ દેખાતું નહોતું. કેવું દીવસ તો એ લોકો સવારની અદસ્ત થઇ નવ્ય તે છેક રાત્રે દરશન દેતા. વાંટ જોઇ જોઇને થાકે અને જમવાનો વખત જાય એટલે રસોઇ ઢાંકીને બેસી રહેવું પડે. અને પછી નિરાંતે મહેમાન આવીને કહે: “ જમીને આવ્યા ! ” એ વખતની તથા જે દીવસે રસોઇ ઢાંકી ન હોય તે દીવસે એઓ આવીને કહે “ જમણું છે, ” એ વખતની સુશીલાની અને રસોઇયણ બાઇની મનઃસ્થિતિ કેવી યતી હશે એ વીશે આપજ વિચાર કરી જોજો. આવા મહેમાનને “ આવજો ” એવું આમંત્રણ આપવા માટે રમણીકભાઇને હવે પશ્ચાતાપ થતો હતો. આજે પણ મહેમાનો સવારથી કોરક ગયા હતા અને બપોર લગી

એ લોકોનો પત્તો નહેતો. રસોઇ ઢાંકી મુકવાનું તથા બાકીનું બધું પતાવી દેવાનું સુશીલાએ રસોઇયણ બાકને કહ્યું હતું. અને હવે આ મહેમાન રૂપી લત કેવી રીતે બાપ એવા વિચારમાં સુશીલા હતી. એટલામાં એની બાબી આવી અને બોલી: “ મહીનો સવા મહીનો ચા તમારું તો દરશનજ નથી. હું આજે ખાસ આવી છું. થયું કે શું મહાભારત કામમાં છે એ તો જોઈ આવું ! ”

સુશીલા—“ સારું ક્યું આવી તે. હું તે દિવસે તારે ત્યાં આવવા નીકળી તે દિવસથીજ આ મહેમાનો ધરને ચોંટ્યા છે તે હજી જતા નથી ! મહીનો ચા ગયો, ધરમાંથી જરા દેવદરશને જવાનો પણ વખત નથી મળતો. એ બહારથી ક્યારે આવશે એનો કંઈ નક્કી વખતજ નથી. ”

બાબી—“ એટલે ? તે દિવસે બાકને (એનો દિયર) રહેવા બોલાવ્યા હતા એજ મહેમાનને ? હજી લગી ગયા નથી ? બાકને મુંબઈ ગયાને પણ ત્રણ સોમ ગયા ! ”

સુશીલા—“ એતો કંઈ પુછીશજ નહીં. આવા લોકોને જરા આંગળી બતાવી કે, બંસ તંતરજ ચોંટા કરી આવ. ”

બાબી—“ પણ આ લોકો છે કેણુ ? નણુદોષના ખાસ મિત્રમાંથી કેમ હશે, અને તેથીજ આટલા બધા દિવસ રોકાયા હશે. ”

સુશીલા—“ કેણુ જાણે શું છે ! આ જો, એજ અહીં આવે છે. પુછી જોને એમને પોતાને. ”

સુશીલાના આ શબ્દો સાંભળી રમણીક-બાઈ હસ્યા અને એઓ તરફ મોઢું કરી બાબીને પુછ્યું: “ કેમ ક્યાંથી આવ્યાં ? ” એમના પ્રશ્નનો બાબીએ હસતાં હસતાં જવાબ આપ્યો: “ તમે મહેમાનની મહેમાનગીરી કરવામાં પડી ગયા જાણીને ખાસ શોધ કરવા આવી. ”

રમણીકબાઈ—(મસ્કરીમાં) “ એમકે ? તો અમારા મહેમાન મોકલી આવું કે તમારે ત્યાં. ? ગઈ કાલ સુરેશ (સુશીલાનો બાઈ) મળ્યાં હતા એમણે કહ્યું છે કે તમે ગામ જવાના હોતો તમારા મહેમાનને. અમારે ત્યાં રહેવા મોકલજો. ”

બાબી—“ હારતો ? પુરોના બોલાવામાં શું બાપ ? પારકા માણસને એક દિવસ પણ ધરમાં રાખવાને કેટલી અડચણો ભોગવવી પડે છે. એતો અમનેજ સમજાય. એમાં તમને શું ? અને તેથીજ અમે બેસાડ્યા વીચારે ક્યાં જવના કેમને પણ અમારે ત્યાં આવવાને આમંત્રણ આપતાજ નથી. પણ પુરોના એટલો વિચારજ ક્યાં હોય છે ? એઓ તો ગમે તેને પોતાને ત્યાં બોલાવે. ”

બાબીના આ વચ્ચેને ટોકા આપતા સુશીલા બોલી—“ આ એમના તરફ જોને. વિચિત્ર માણસને આમંત્રણ કરી આવ્યા, અને હવે બધુંજ મ્હારે ઉપાડવું પડે છે. ”

રમણીકબાઈ—“ એમજ થયું છે. આ માણસોને બોલાવી હું સારું ફસાઈ ગયો છું. અરે બાઈ, હું ગઈ સાહીત્ય પરીષદમાં નહોતો ગયો ? મુંબઈ ? ત્યાં મ્હારી અને એમની રહેવાની સગવડ એકજ મકાનમાં કરવામાં આવી હતી. ત્યાં મ્હારી અને એમની જોળ-ખાણુ થઈ. અમદાવામાં એમની ખુબ એસ્ટેટ છે. અને તેથીજ થોડાક વિવેક. ક્યો ! ! આ તરફ આવોતો અમારું ઘર પાવન કરજો ! ! આટલા આમંત્રણ ઉપર આ સદગૃહસ્થ અમારે ત્યાં મહેમાન થઈને આવશે એવી એ વખતે મ્હને કપના પણ થઈ નહોતી. ”

બાબી—“ અને પેલા ખીજા બે કેણુ છે ? ”

રમણીકબાઈ—“ એ એમના મિત્ર છે. એ પણ વહેપારી છે. મુંબઈથી થોડાક માલ રવાના કર્યો અને હવે નીરાંતે બેઠા છે. એમને

તો મહે કોઈ દીવસ જોયા પણ નહોતા. ”

ભાભી-“ પણ આવા સ્વછંદી લોકો કોઈ હોટલમાં કેમ નહિ ઊતરતા હોય ? લોકોને ઘેર જમીને એ લોકોને ત્રાસ દેતા આ લોકોને શરમ કેમ નહિ આવતી હોય ? યુરોપીયન લોકો આપું વર્તન કોઈ દીવસ નથી હોતું. તો પણ ધરના જ જેવી પ્રીતી હોય તો એ લોકો પહેલા પત્ર લખી ખબર આપીને પછી બીજાને ત્યાં જાય છે. નહિ તો સગા ભાઈ હોય તો એ શું ? એતો હોટલમાં જ રહે. એક તરફ આ જુઓ. અને આ બીજી તરફ અમારા માથુસો જુઓ. મહીનાઓ લગી બીજાને ત્યાં પડી રહે. આવા લોકોને તે મહેમાન કહેવાય કે ? ”

સુશીલા-“ ભાભી તું જે કહે તે તદ્દન સાચું છે. યુરોપીયન લોકોના પોશાકનો રાશ ભારવાં કરતાં એ લોકોની સારી રીતભાવનું આપણે કેમ અનુકરણ નહીં કરતાં હોઈએ ? આ મહેમાનોની જ વાત જો. આ લોકોને બદલે જો એકાદો યુરોપીયન હોત તો ? ધરમાં એક લી બાઈ છે એમ જોઈ કાઢી કલે પણ આ ધરમા રહો ના હોત. પણ આ રાવસાહેબો તો જો. એમને તો ધરમાં હું એકલી છું એમ કહેવડાવ્યાં છતાં અક્ષ ના સૂત્રી ! પાછો રહે. બાઈને બોલાવ્યો તો પણ એ લોકો સમજ્યાં નહીં. ધન્ય છે આપણા પુરોને !!

ભાભી-“ હા એમને જો સમજણ પડતી હોત તો એના જેવું સાચું શું ? પણ એતુ કારણ યુરોપીયનોના તથા આપણા રીવાજોમાં બહુ ફેર છે. એ લોકોમાં એકલા રહેવાના રીવાજોને લીધે ખુદ બાપને પણ પોતાના દીકરાને ત્યાં જતા એને અડચણ થશે કે કેમ ? એવો વિચાર થાય છે. પણ આપણામાં તો કાકા મામાના તથા બીજા કેટલાકે માથુસો એક જ ઘરમાં રહે છે અને તેથી જ આપણને બીજાને ઘેર જતા બીજાને સંકેત થતો નથી. આપણને તો એમ થાય છે કે એ લોકોની કુદરમાં

એટલા બધા માથુસો છે એમા હું એક જમીને તો એ લોકોને છું અડચણ થવાની ? અને બીજું આપણને તો ‘ અડચણ ’ એ શબ્દ જ ખબર નથી. ગમે ત્યારે જમણું અને ફાવે ત્યાં સુધું એ જ લોકોનો મહામત્ર છે, તેઓ બીજાની અડચણ ક્યાંથી કળી શકે ? બીજાને ત્યાં જતા પહેલાં પત્ર લખીને જાય તો જ એને અડચણ પડશે કે નહીં એ ખબર પડેને ? પણ એ ખબર કાઢવાની અહીં તરફ જ કોણ લે છે ? ”

આમ વાતચીત થાય છે એટલામાં સુરેશ ત્યાં આવ્યો અને કહ્યું કે “ કેમ ખેન, એક અતિથીને વહા મળશે કે ? ” સુશીલા, “ આજ કાલના અતિથીઓને સાતવાર પગે લાણું છું, હા પહેલાના અતિથીઓ એક દીવસથી વધારે રહેતા હતા, પણ તે વખતે પોષ્ટ ખાઈ નહોતું, આગાધીઓ નહોતી અને ડોટિલો પણ નહોતી. અને તેથી અતિથીસત્કાર કરવો એ દરેક ગૃહસ્થાશ્રમીનો ધર્મ ગણાતો હતો, પણ આ વીસમી સદીમાં કંઈ એમ અતિથીસત્કાર કરવાને બધાયેલા નથી ! ”

સુરેશ-“ વાહ વાહ ? તો પછી બીજા એ પણ તમને એમ કહેશે તો ? ”

સુશીલા-“ પણ અમે બીજાને ત્યાં જઈએ તો ને ? અમે તો પહેલા પત્રદારા એ ગામમાં સારી હોટલ છે કે નહીં એમ ખબર કાઢીએ અને બનતાં સુધી ત્યાં જ ઉતરીએ. પણ સમજો એમ કંઈ ચક્ર ન હોય તો પહેલાં એને પત્ર લખીએ અને યોગ દીવસ એને ત્યાં રહીએ. પણ એમ કંઈ દુર્વાસા મધીની જેમ એમને તેને ત્યાં ગમે તે વખતે પ્રકટ ના થઈએ !

રમણીકભાઈ-“ આ પણ આપણે ધ્યાનમાં લેવા જેવી અડચણ છે. વડોદરા સુબંધ ઇલાહી મજાગાંઠવા ગામોમાં સારી વિશીઓ હોતી નથી, તો પછી ગામડાંઓની તો વાત જ શું ? અને તેથી જ પોતાની જાતના માથુસોને ત્યાં ઉતર્યા

શીવાય અમારે માટે બીજો માર્ગ નહોતો નથી. વિશ્વાયતમાં તો બધેજ સારી હોટેલો હોય છે. એટલે તેઓ બીજાના ઓશીઆળા થઇ તેને ત્યાં રહેવાનું પસંદ કરતા, નથી.”

સુરેશ—“એ મને ક્યુલ નથી. રમણીક બાઇ, અમને તો ગમે તેને ત્યાં મહેમાન થવાની ટેવ પડી અને તેથી અમે વિના સંકેતે ગમે તેને ત્યાં મહેમાન થઇએ છીએ ! અંરે સાહેબ, શું કહું ? પરીષદ જેવે વખતે પરીષદના લોકો તરફથી મહેમાનો માટે જમવા રહેવાની સગવડ કરેલી હોવા છતાં અમારા દેશજન્યોને બીજાની મહેમાનગીરી લેવાનું મન થાય છે. બીજું અમારા જન્યોને જને ત્યાં લગી મજત વસ્તુઓનો ઉપયોગ લેવો બહુ ગમે. ગયા જ્યુબીલીના દીવસોમાં દરેકને ત્યાં મહેમાનોજ મહેમાનો હતા. આ તમરા હિમાનને જુઓ આજ કાલમાં વીલક કરે તે.”

સુશીલા—“હા ખરેખર કંઈક યુક્તી કર, બાઇ. આ લોકોનો તો હવે મહેને ધ્રુમ ટાળો આવ્યો છે. એ લોકો કંઈ ગરીબ નથી પણ અમદાવાદી તો છે ને ? તેથીજ એ કાંઈને હોટેલો ગમતી નહોતી હોય.”

બાબી—“આપણે બેરંજોએ એક નિયમ કરેલો જેમણે કે ગરીબ માણસ મેમાન હ આવે તો તેને થોડા દીવસ રાખવો, પણ આવા અમદાવાદીઓને તો એક દીવસ રાખી બીજે દીવસે હોટેલનો માર્ગ બતાવવો.”

સુશીલા—“એમ તે કંઈ થાય છે ? શિષ્ટાચારનો કંઈ અંગ કરાય છે ? એ તો મહેમાનને પોતાનેજ પોતાના અમદાવાદીપણાની શરમ આવવી નોંધજે. નોંધજે કે હવે બાઇ (સુરેશ) શું યુક્તિ લડાવે છે !”

આટલી વારમાં જે લોકો વિષે આ ચર્ચા ચાલી રહી હતી તેઓ બહારથી આવ્યા છે, એમ રાખાએ આવી કહ્યું, રમણીકબાઇ તથા

સુરેશ ઉપર ગયા. અને સુશીલા ચલા કરવાને પંથે લાગી. થોડી વારમાંજ ચલા ઉપર ગઇ.

મહેમાનો ચલા પીતા હતા અને સુરેશ બોલ્યો : “કેમ શું વિચાર કરી જોયો ? જોઈને તથા છોકરાઓને હું લઇ જઈને ? કારણ છોકરાઓને થોડા દીવસની રજા છે. અને તમે તો ગામ જવાના છો ને ?”

રમણીકબાઇ ગંભીર મોહું રાખીને બોલ્યાં : “એ બધી વાત ખરી. પણ હાલ ધરમાં મહેમાન છે. અને તેથી કેમકે તો ધરમાં જોઈએ ને ? કેમ ખરું ને ?”

સુરેશ—“તમે એ વિષે બીલકુલ ચિન્તા કરશો નહી. એમને કેમ જાતની ઉલ્લાસ આવે એવી વ્યવસ્થા કરવાનું હું માયે લઈ છું. તમારા ધર કરતાં સારી હવાવાળી જગ્યા હું એમને આપીશ. આમ જુઓ શેઠ સાહેબ ! (મહેમાનને) મહારા એક બાઇબે સુખશાન્તી નિવાસ નામના એક સરસ હોટેલ કાઢી છે. સુંબઝની તાજમહાલને આંધી મારે, એવી તો એ સરસ છે. હું એની સાથે આપની ઝોળખાણ કરાવી આપીશ. અને ત્યાં આપ ગમે તેટલા દીવસ રહેજો. આપના જેવા માટે શ્રી પણ નજીવીજ છે, ફક્ત દીવસના પાંચજ રૂપિયા. રહીએ એટલા દીવસનું બીલ આપું કે બસ, અને એના નામ પ્રમાણેજ સુખ શાન્તી આપે એવી એ હોટેલ છે. ચાલો આપણે ત્યાં જઈએ અને આપને માટે ચૌરડાએ રાખી આવીએ.”

સુરેશનું આ બોલવું સાંભળી, મહેમાનો જરા વિચારમાં પડ્યા જેમ દેખાતા હતા. “હા સાઈ જેમ આવીએ તો ખરા !” એટલેજ શેઠ સાહેબે ઉત્તર આપ્યો પણ એમના બીજા મિત્ર કે જે ચલા તથા ચેવડો ખાવામાં પડી ગયા હતા એમણે હાથમાંથી તાસક નીચે મુકી રમણીકબાઇને કહ્યું : “મહેરબાન, આપને એટલી બધી તરફી આપવા કરતાં અમે મરજ

જમએ તો કેમ ? ત્યાંના કિશોરચંદ્ર વડીલે પણ અમને ધણા આગ્રહથી એમને ત્યાં બોલાવ્યાં હતા. આપના જેવીજ ગાઠ મિત્રાચારી અમારે એમની સાથે પણ છે.”

આ પછી શેઠ સાહેબ બોલ્યા : “કેવું સરસ બોલ્યા ! હા એમજ કરીએ તો શું ? મહારા મનમાં પણ એજ વીચાર આવ્યો ! તો પણ શું કરીએ. આ રમણીકભાઈના આગ્રહ આગળ આપણું શું ચાલે ! અને તેથી જ અમારે અહીંયા આટલો જવા દીવસ રહેવું પડ્યું ! અમારે બહુજ મિત્રમંડળ જ આવું હોં કે. એક વખત એમનો ને અમારો બેટો થયો કે બસ, પછી છુટવાની તો આશા જ મુઠી દેવી ! ”

સુરેશ—“આપનો સ્વભાવ જ એવો માયાળુ છે અને તેથી જ આપના મિત્રા આપને આગ્રહ કરીને પોતાને ત્યાં રાખે છે. આપ સ્વાર્થત્યાગ કરી એઓને ત્યાં રહો છો. એ કંઈ થોડું છે ? કેમ ત્યારે શું ? આપણે સુખ શાન્તિનિવાસમાં નથીજ જવું ? ”

શેઠ સાહેબ—“ના ના તમે બીલકુલ તસ્દી લેશો નહીં. અમે તો આજે રાતની ગાડીમાં બસ જવા ઉપડીશું. કેમ રમણીકભાઈ રજા છે ને ? ”

રમણીકભાઈ જરા વિવેક કરશે એમ ધારી સુરેશેજ જવાબ વાલ્યો :—“આપના જેવા ધંધાવાળા તથા ઉઘોગી માણસોને અમે ક્યાંથી રોટી શકીએ ? તમારો જવાનો નિશ્ચયજ છે ને ? હા, એટલે હું રસોઇ વહેલી કરવાનું કહી આવું.”

સુરેશ આ વધામણી સુચીલાને કહી આવ્યો. મહેમાન જવાના છે એ વાતની

ખંતર પડતાંજ રસોઇવણુ બાઈ તથા રામાની મુખમુદ્રા ઉપર આનંદ ચમકવા લાગ્યો. કારણ અત્યાર સુધીમાં એમને ત્યાં જેટલા મહેમાનો આવ્યા હતા, તેઓ જતી વખતે બાઈને તથા રામાને કંઈને કંઈક બોણી આપતા જતા હતા. અને આ મહેમાન તો આટલા બધા દીવસ રહ્યા હતા, એટલે ઓછામાં ઓછો એક રૂપીઓ તો આપતાજ જશે. એ આશાથી રામો તો મહેમાનને સામાન પેક કરાવવાં ગયો. વખત થયો એટલે એમનો સામાન ઘોડાગાડીમાં મુકી આવ્યો. મહેમાનો ગાડીમાં બેઠા અને શેઠ સાહેબે ખીસામાં હાથ નાંખ્યો. રામાને થયું કે એને કંઈ આપવા માટે એમણે ખીસામાં હાથ નાંખ્યો. એટલે એ જરાકે આગળ વધ્યો. પણ રામાની બક્ષીસને બદલે શેઠ સાહેબના ખીસામાંથી એક ખીડી નીકળી ! મહેમાને રામા તરફ જોયું અને કહ્યું. “રામા દીવાસળીની પેટી છે કે ? લાવ જોડ.” રામાએ આશામંત્રિ આશામાં દીવાસળીની પેટી એમને આપી. શેઠ સાહેબે ખીડી સળગાવી. અને પછી શું ? ગાડી ચાલી ને મહેમાન ગયા. આ વખતે રામાનું મોઢું જેવા લાયક થયું હતું.

સુચીલાએ રામાને પુછ્યું : “કેમ અધ્યા, શું આપ્યું તને.”

રામો—“આપ્યું ? અરે બાઈ સાહેબ, જેવા મખીચુસ તે વળી શું આપે ? વધારામા મહારી દીવાસળીની પેટી ગઈ ! ”

સુચીલા આ પછી “કાન્ત” ના નીચેલી કડી : ગણગણતી અંદર ગઈ : મહેમાનો બો બહાલાં, પુનઃ પધારજો”

સંગીત શિક્ષણ વિભાગ.

સંપાદક: ડૉ. જી. કે. અધીઆ.

નોટશાસ્ત્રમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો માટે નીચાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર માટે કાળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કોમળ સમજાવે.
- (૩) જે સપ્તકમાં ગાયન વગડતું હશે તેનાથી પાછલા સપ્તક (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ આગલા સપ્તક (દીપ અથવા તાર) નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરની નીચે અનુક્રમે સ્કેજ પાછળ આગળ મુકવામાં આવશે. જેમકે: શા (એટલે ખરજનો તીવ્ર ની) અને શા (એટલે દીપનો તીવ્ર રે) વગેરે. ની
- (૪) તાલનો ઠેકા બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નીચાની કરવામાં આવશે. જેમકે-શા " લીના-આમાં ' શા ' પર તાલનો ઠેકા મળેલો.
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...હી...એમ લખાવવા પડે છે તો તે આ...હી... બતાવવાને માટે એવા દરેક વધારાના સ્વર માટે...આમ તથા મીડા વચ્ચે મુકવામાં આવશે. જેમકે શા...લી ના (એટલે કે શા. આ...લી. ના એમ સમજાવું).
મ પ મ મ

માતૃશુંજન.૪

તાલ દાદરો. (તથા તાલીનો)

(લક્ષમણ ! લક્ષમણ ! બંધવા રે ! પેરી કેણે રે લખીયા...એ દાળ.)

આછાં નીરે ઉછળી રહી રે પેલી વાહિની વાધે
આંસુમરી અલખેલડી રે આજ સાસરી સાધે
બહાલાં અનેક વળામણે રે એક અંતર શટે
જેઠ તપી રહ્યો જગતમાં રે એને આવણુ આંખે.

(વગેરે. વધુ માટે પુસ્તક જોવું.)

નોટશાસ્ત્ર.

લીટી ૧. શબ્દો. આ" છાં ની રે" ઉ છળી"...ર હી રે પે...લી વા"...હિ ની વા"...ધે.
સ્વરો. સા સા સા રે સા રે રે ગ રે સા ધ ધ સા સા રે ગ રે સા રે ગ રે.
લીટી ૨. શબ્દો. આ" ...સુ લ રી" અ લ જે"...લ ડી રે આ...જ સા"...સ રી સા"...ધે.
સ્વરો. પ સા સા સા રે સા રે રે ગ રે સા ધ ધ સા સા રે ગ રે સા રે ગ રે
આછીની લીટીઓ ઉપર પ્રમાણે વગાડવી.

૪ આ રાસ સ્વ. બોટાદરની ' રાસવરજિણી ' નામના કાવ્યસમૂહમાંથી લીધો છે. આ પુસ્તક "શુભસુંદરી" કાર્યાલયમાંથી રૂ. ૦-૧-૦ ની કીમતે મળી-સકશે. પોષ્ટથી મંગાવવારે અગત્યનાર આનાની ટીકાટી બોડવી.

શ્રીધન.

લેખક: શ્રી. મનહરનાથ મા. ધારેખાન,
બી. એ. એલ.એલ. બી., એડવાકેટ.

(ગયા અંકના પાન ૮૧૨ થી આશુ)

શ્રીધન ઉપર પતિનો યોડો ધણો અંકુશ રહે છે. સૌદામક શ્રીધન શિવાય બીજા પ્રકારનું શ્રીધન પત્ની પોતાના પતિનો સંમતિ શિવાય ગમે તેમ વાપરી શકે નહીં. આ નિયમ જ્યારે શ્રી સૌભાગ્ય સ્થિતિમાં હોય સારેજ લાગુ પડે છે. પરંતુ પતિને એવી મીલકત વાપરવાનો હક્ક નથી.

કયા સંજોગોમાં શ્રી પોતાના શ્રીધનનું વીલ કરી શકે ? હું કાણુમાં જે સત્ય-શ્રી ધન અથવા ટેકનીકલ શ્રીધન હોય તેના સંબંધમાં વીલ થઈ શકે તેમજ હયાતીમાં બદ્દીસ, ગીરો, વેચાણુ વગેરે પણ થઈ શકે. આ સંબંધમાં સ્થાવર અને જંગમ મીલકતમાં ફેર નથી. પરંતુ વિધવા વિગેરે કુટુંબમાં પરણીને દાખલ થયેલી શ્રીને પતિ વગેરે કુટુંબના સભ્યો તરફથી વારસામાં કે વહેંચણુમાં મળેલી સ્થાવર મીલકતના ઉપર એવા કોઈ પણ નિયંત્રણ હક નથી. જંગમ મીલકત ઉપર હયાતિમાં એવા બધા હક છે પણ વીલ થઈ શકે નહીં. પરંતુ જે કુટુંબમાં પરણેલી શ્રીને જેમકે પત્ની વગેરેને કોઈ મીલકત વીલમાં મળી હોય-પતિ તરફથી પણ વીલમાં મળી હોય અને તે વીલની રૂએ સ્વતંત્ર મીલકત મળી હોય-વીલમાં ધણાજ ચોક્કા શબ્દો હોવા જોઈએ કે સ્વતંત્ર અને બધાજ માલીકી હકથી આપવામાં આવે છે કારણ કે વીલનો અર્થ

કરતી વખતે પ્રાથમિક એમ માનવામાં આવે છે કે 'વીલવાનું ધન' આપવામાં આવે છે-તો તેણું ધન સત્ય-શ્રીધન અથવા સૌદામક ગણાય છે; અને તેવા શ્રીધન ઉપર તેની શ્રીને સંપૂર્ણ હક મળે છે. તે બદ્દીસ-ગીરો-વેચાણુ વિગેરે હયાતિમાં કરી શકે, અને વીલથી પણ આપી શકે. સ્થાવર અને જંગમ મીલકતમાં ફેર રહેતો નથી. આવી મીલકત-શ્રીધન વારસોને મળે છે. જે કોઈ આ ચાલચલગતે અપવિત્ર હોય તો તેથી શ્રીધનના વારસાદાર હકમાં વાંધો આવતો નથી.

જે કોઈ પણ શ્રી પાસે સારી મીલકત હોય, અને તે કેવી રીતે આવી અથવા મળી તેનો હિસાબ આપી શકતો ન હોય-અને તેજ સંજોગોમાં એમ સાબીત કરવામાં આવે કે તેનો પતિ જ્યારે મરણ પામ્યો ત્યારે તેની પાસે પૂરૂજ મીલકત હતી-તો તે સંજોગોમાં એમ પ્રાથમિક મનાય નહીં કે તે મીલકત તેના ધણીનીજ મૂકેલી હોવી જોઈએ. પ્રાથમિક એમ મનાય કે તે શ્રીધન છે અને જે માણસ એમ મનાવવા માંગતો હોય કે તે તેના સ્વર્ગસ્થ પતિની છે અને શ્રીધન નથી તો પુરાવાનો બોજો તેના શીર પર રહે છે.

શ્રીધનના વારસો જુદા હોય છે. આવા વારસોનો નિર્ણય પણ શ્રીની અવસ્થા ઉપર આધાર રાખે છે. કુંવારીસ્થિતિ, સૌભાગ્ય

સ્થિતિ અને વૈધવ્યસ્થિતિના પ્રમાણમાં વારસો નક્કી થાય છે. તેમાં પશુ જુદી જુદી જાતના સ્ત્રીધનના જુદા જુદા વારસો હોય છે.

કુમારિકાના સ્ત્રીધન-વારસો (અનુક્રમ પ્રમાણે) :

કઃ-(૧) સહોદર ભાઈઓ. (૨) માતા (૩) પિતા. (૪) પિતા તરફના સગાઓ. (૫) મરનારાના સગા અર્થાત તેની માતાના વારસદારો. કેટલીક વાર ૪ થા અને ૫ માં વિભાગના વારસદારો વચ્ચે તફાર થાય છે. ધારો કે એક કુમારીકા પોતાના બાપની માશી અને પોતાની માશી મુક્તિને મરી ગઈ હોય તો બાપની માશીને પ્રથમ હક મળે છે.

શુદ્ધ અથવા પછાતા વારસદારો:- (૧) સહોદર ભાઈ. (૨) માતા. (૩) પિતા. (૪) પિતાના વારસો. વડોદરા રાજ્યમાં તેના વારસદારો નીચે પ્રમાણે (સંવત ૧૯૬૯ ના હિંદુ વારસાનો નિબંધ) છે:

(૧) પુત્રો અને પુત્રીઓ સરખા ભાગે. (૨) પુત્રીઓ પૈકી પ્રથમ કુંવારી અને તેના અભાવે પરજીલી, પુત્રની સાથે વારસાનો ભાગ લે છે. આ બધાના અભાવે: (૩) સહોદર ભાઈઓ. (૪) માતા. (૫) પિતા. (૬) પિતાના વારસો.

ચૈતક-સ્ત્રીધનના વારસો:-કુંવારી પુત્રીઓ. (૨) પરજીલી પુત્રીઓ-પરંતુ જેમની સારી સ્થિતિ ન હોય તેવી; (૩) સારી સ્થિતિવાળી પરજીલી પુત્રીઓ. (૪) પુત્રીની પુત્રી. (૫) દોહીવ. (૬) પુત્રો. (૭) પૌત્રો; આ બધાના અભાવે અને તેમના પછી (જે લગ્ન વિધિપુરઃસર અને કાયદા પ્રમાણે થયાં હોય તો) પતિ-અને તેમના પછી તેના નિયમ અને ક્રમ પ્રમાણેના વારસો. આ બધા ન હોય તો પછી મરનારાના સગા

અને પછી નવારસાઈ મીલકત ગણાઈ સરકારને મળે છે. પરંતુ જે કાયદા પ્રમાણેના લગ્ન ન હોય તો, પ્રથમ તેની માતાને મીલકત મળે પછી પિતાને અને તે પછી પિતાના વારસદારોને.

બાલદેવ અને અન્વાધિક સ્ત્રીધનના વારસો નીચે પ્રમાણે છે:- (૧) કુંવારી પુત્રીઓ અને પુત્રો સરખા ભાગે લે છે. (૨) પુત્રો અને પરજીલી પુત્રીઓ સરખા ભાગે લે છે. (૩) પુત્રીઓના છોકરાં, (૪) પૌત્રો અને તેમના અભાવે ચૈતક સ્ત્રીધનના વારસોમાં ઉપર નં. ૭ માં જણાવ્યા પ્રમાણે.

આ શિવાય બીજાં પારિભાષીક સ્ત્રીધનના વારસો નીચે પ્રમાણે: (૧) કુંવારી પુત્રીઓ. (૨) પરજીલી પુત્રીઓ પશુ જેમનો પાસે ધન ન હોય તેવી; (૩) ધનવાન પરજીલી પુત્રીઓ; (૪) પુત્રીઓના છોકરાં; (૫) પુત્રો. (૬) પૌત્રો. (૭) પછી ચૈતક સ્ત્રીધનના વારસોમાં નં. ૭ માં જણાવ્યા પ્રમાણે.

નોન-ટેકનીકલ અથવા અસલ સ્ત્રીધનના વારસદારો નીચે પ્રમાણે છે:

(૧) પુત્રો. (૨) પૌત્રો. (૩) પ્રપૌત્રો. (૪) પુત્રીઓ. (૫) દોહીવ. (૬) પુત્રીની પુત્રીઓ. (૭) ચૈતક સ્ત્રીધનના વારસોમાં નં. ૭ માં જણાવ્યા પ્રમાણે.

સ્ત્રીધન મીલકતના વારસોમાં હયાતિહક લાગતો નથી; જે સ્ત્રીધન મીલકત વારસામાં મેળવ્યા પછી એક સભ્ય મરી જાય તો તેની મીલકત તેના વારસોને મળે અને હયાતિ હકથી બીજા સભ્યોને મળે નહીં.

સ્ત્રીધનની વહેંચણી શાખા પ્રમાણે થાય છે. સરખા ભાગે થતી નથી.

મરુખના પ્રદેશમાં સ્ત્રીધન-વારસ સ્ત્રી હોય તો પશુ તેને સ્વતંત્ર હક મળે છે, અને

તેવી વારસામાં મળેલી મીલકત સીધન ગણાય છે.

કોઈ સ્ત્રીના જો ખીન-કાયદેસરના છોકરાં હોય તો તેમને સીધન-વારસામાંથી બહિષ્કૃત કરવામાં આવતા નથી. પરંતુ જો તે સ્ત્રી બન્ને-કાયદેસરના અને વગર-કાયદેસરના છોકરાં મૂકીને મરી જાય તો કાયદેસરના છોકરાંને પ્રથમ અને શ્રેષ્ઠ હક રહે છે. જો આવાં કોઈ પણ છોકરાં ન હોય અને સ્ત્રીએ જો કોઈને દત્તક લીધો હોય તો મીલકત તેને મળે છે.

નાયકણીની આવક અને મીલકત સીધન ગણાય અને ખીન સીધન માફક વારસામાં ઉતરે. પરંતુ જો તેવી સ્ત્રીને કાયદેસર અને ખીન-કાયદેસર પુત્રો હોય તો બધી મીલકત કાયદેસર છોકરાંને પ્રથમ મળે. જુદા જુદા પિતા-સ્ત્રીના પણ એકજ નાયકણીના છોકરાઓ હોય તો તેઓ અંદર અંદરના વારસો ગણાય છે.

હવે સ્ત્રીની ખીન જાતની મીલકતના સંબંધમાં વિચાર કરીએ. પુરૂષ તેમજ ખીન સ્ત્રી તરફથી સ્ત્રીને વારસામાં મળેલી મીલકતના પ્રકાર અને હકઃ (અ) તેવી મીલકતને વારસો. (આ) સ્ત્રી-વારસોના સ્ત્રી મીલકત ઉપર હક (ઇ) અને કોઈ સ્ત્રીએ પોતાના હક અને અર્થદા જહાર વર્તન કર્યું હોય તો તેના ઇલાજો-આ તથા વિયગ વિચારવાના રહે છે.

સાધારણ રીતે વિધવા, પુત્રી, માતા, દાદી, પિતાની દાદી; બહેન-ફાઇ-અને ગોત્રજ સર્વિંડની વિધવાઓ વારસદાર સ્ત્રીઓમાં ગણાય છે; તેજ પ્રમાણે વંશજોની પુત્રીઓ-પૂર્વજોની પુત્રીઓ (પાંચ પેઢી સુધી) વારસદારમાં ગણાય છે.

આવી સ્ત્રી-વારસોના બે વિભાગ પડે છે.

(અ) જેઓ પરણીને કુટુંબમાં દાખલ થાય છે તે. જેની કે વિધવા અને સર્વિંડ અને સમાનોદકની પત્નીઓ અથવા વિધવાઓ. (આ) જેઓ મરનારના ગોત્રમાં જન્મેલી

હોય જેની કે પુત્રી-બહેન. વગેરે વંશજોની પુત્રીઓ-પૂર્વજોની પુત્રીઓ વિ.

(અ) વિભાગવાળા સ્ત્રીઓ-વિધવા-માત-દાદી-માપની દાદી-અને ગોત્રજ સર્વિંડની વિધવા જેમકે પુત્રની વિધવા-ભાઇની વિધવા-કાકાની વિધવા-વિ. તે તે કુટુંબના પુરૂષ તરફથી મળેલી મીલકત ઉપર સંકુચિત હક રહે છે અને તે 'સંકુચિત મીલકત' કહેવાય છે; અને તેમના (એટલે તેવી સ્ત્રીના) મૃત્યુ બાદ તે સ્ત્રીના વારસોને મીલકત મળે નહીં. પરંતુ જે મરનાર પુરૂષ પાસેથી તે મરનાર સ્ત્રીને મીલકત મળેલી હોય તે મરનાર પુરૂષના વારસોને મળે અને તેના વારસોને 'ઉત્તર-વારસો' કહેવાય છે.

(આ) વિભાગ વાળા સ્ત્રીઓ જેની કે પુત્રી-બહેન-ફાઇ-ભગીજ-મત્રીજાની પુત્રી-બહેનની પુત્રી-અને સ્ત્રીની ખીન સ્ત્રીઓ સંપૂર્ણ હક સાથેની મીલકત લે છે. અર્થાત્ આવી સ્ત્રીઓ જો પોતાના જન્મ કુટુંબ પાસેથી વારસામાં મીલકત મેળવે તો તેવી મીલકત ઉપર તેમને સંપૂર્ણ અને સ્વતંત્ર હક રહે છે. આ મીલકત એમનું સીધન ગણાય છે અને તે વારસાઈ નિયમ માટે નોન-ટેકનીકલ સીધન ગણાઈ, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના વારસોને ઉતરે છે.

જો બે તથા સ્ત્રી વારસદારોને સાથે મીલકત મળે તો તે એકજ મીલકત લેતાં નથી. પ્રથમ સરખે ભાગે જુદી મીલકત લે છે. સ્ત્રી મીલકતને દયાતિહક લાગતો નથી. ગમે તે એક પોતાના ભાગ ઉપર સ્વતંત્ર હક ધરાવે છે, અને તેની બક્ષીસ કરી શકે તેમજ વેચી શકે અને વીસ કરી શકે.

જો કોઈ સ્ત્રીની મીલકત ખીન સ્ત્રીને વારસામાં મળે તો તેવી મીલકત તે સ્ત્રીના હાથમાં સીધન ગણાય છે. આવી રીતે મેળવનાર સ્ત્રી વિધવા હોય તો પણ તે વિધવાના

હાથમાં તે મીલકત સ્વતંત્ર અને અધિક ગણાય છે. પરંતુ એક પુરુષની મીલકત એક કુટુંબમાં પરણેલી સ્ત્રીને મળે, અને તેના મરણબાદ એવીજ બીજી સ્ત્રીને મળે તો તેથી તે સ્ત્રીધન ગણાય નહીં પણ તે સ્થિતિમાં સંકુચિત મીલકત જ ગણાય.

જૈન વિધવાને, તેમના જૈનોના રીવાજને લીધે, વિસ્તૃત હક મળે છે. જો કોઈ જૈન પુરુષ પાસે પોતાની મેળવેલી અથવા સ્વ-ઉપાર્જિત મીલકત-કૌટુંબીક અને અવિભક્ત નહીં એવી-હોય તો તેની સંકુચિત નહીં પણ સ્વતંત્ર મીલકત-વારસામાં પણ-મળે છે. તેથી રીતે વારસામાં મેળવેલી તેવી મીલકત ઉપર સર્વ સ્વતંત્ર હક રહે છે. તે મરણમાં આવે તેમ વાપરી શકે-બેઠ-બદ્દીસ આપી શકે-વેચાણ કરી શકે અને વીસ પણ કરી શકે. પરંતુ જો મરનાર જૈનની સ્વ-ઉપાર્જિત મીલકત ન હોય અને કૌટુંબીક અને મત્રીઆરી મીલકત હોય તો આ રીવાજ લાગુ પડતો નથી. પરંતુ કાઠીઆવાડના માંગરોળ અને ગામના જૈનોમાં એવો રીવાજ સાખીત થયો છે કે તે સંજોગમાં પણ જૈન વિધવાને સ્વતંત્ર મીલકત મળે છે.

જો કોઈ કરારનામાથી અથવા અત્યંત અથવા વીલથી એવી (કુટુંબમાં પરણેલી) સ્ત્રીને કોઈ મીલકત મળે તો તે સ્વતંત્ર સ્ત્રીધન ગણાય છે. પરંતુ વીલમાં અથવા અદમાં ધણાજ ચોકખા શબ્દમાં ઉલ્લેખ હોવો જોઈએ કે સ્વતંત્ર અને ખુલ્લા માલીકી હકથી આપવામાં આવે છે.

વેહેંચણમાં મળેલી મીલકતને પણ ઉપરના ત્રણ પેરામાં જણાવેલા નિયમો લાગુ પડે છે.

જે સંકુચિત હકથી વારસામાં મીલકત મેળવે તે સંકુચિત વારસ કહેવાય છે. એવી “ સંકુચિત વારસ ” ના હાથમાં મીલકત નાંચ, સારે તેના મરણ બાદ તેના

સ્ત્રીધન વારસોને તેવી મીલકત ઉતરે નહીં; પરંતુ જે પુરુષની મીલકત તે સ્ત્રીના હાથમાં આવી હોય, તે પુરુષના વારસોને મીલકત મળે તે સંકુચિત મીલકતની સ્ત્રી-વારસદારની હયાતિ દરમ્યાન તે પુરુષના વારસદારના હાથમાં જતી બેઠકે છે, અને સ્ત્રીના મરણ વખતે જે વારસો હયાત હોય તેને મળે છે. તે સ્ત્રીના મરણ વખતે વારસાના સવાલ ઉઘડે છે એટલે તે પુરુષના મરણ બાદ અને તે સંકુચિત હક-વાળી સ્ત્રીના મરણ સુધીમાં જો કોઈ મરણ પામ્યું હોય તો તેનો હક નષ્ટ થાય છે અને શકત હયાત હોય તેજ વારસ ગણાય છે. આવા ઉત્તરવારસ પુરુષ તેમજ સ્ત્રી-બન્ને કોઈ શકે.

ઉત્તર વારસોનું હિત આશાભર્યું છે-પણ નિશ્ચિન્તામક નથી. આવું હિત વેચાય-નહોં-બદ્દીસ થાય નહોં-ગીરો મૂકાય નહોં-તેનું વીલ થાય નહોં. તેમજ તેનું એસાઇમેન્ટ પણ થાય નહોં.

સંકુચિત વારસદાર વિધવા હોય છે, અને એના હાથમાં, વારસામાં મળેલી મીલકત હોય તે ‘ વિધવાનું ધન ’ કહેવાય છે. આ શકત હિંદુ-કાયદામાં જ છે. જે મીલકત તેના હાથમાં આવી હોય, તેની તે માલીક છે, પરંતુ તે જરૂરીઆદ વગેરે શિવાય સ્થાવર મીલકતનું વેચાણ કરી શકે નહોં અને વીસ કરી શકે નહોં, તેમજ તે મીલકત તેના વારસોને મળે નહોં, પરંતુ મરનાર પુરુષના વારસોને મળે. તે સ્ત્રીની હયાત દરમ્યાન, આવી મીલકતની વારસદાર અને કમજોદાર તે વિધવા જ છે. તેની હયાતિ દરમ્યાન, તે મીલકત ઉપર કોઈનો હક લાગતો નથી,

વિધવાના ધનના ગુણો: (૧) વારસદાર અને કમજોદાર છે. (૨) મીલકતનો સ્વતંત્ર ઉપયોગ કરી શકે છે. (૩) મીલકતનો તે વહીવટ કરી શકે છે અને વહીવટ દરમ્યાન

બાડે આપી શકે છે. (૪) પોતાના જીવ-
ગીર્વૃત્તને માટે વેચાણ કરે અથવા ગીરિ
મૂકે તો હરકત નથી; પરંતુ તેની જીવગી પછી
તે ચાલુ રહી શકે નહીં. જો તે બીજાનું લગ્ન
કરે તો તેના લગ્નના દીવસથી તેણે વેચાણ
અથવા ગીરિ ખોલું કરી શકે છે. (૫) જો
તેની સામે હુકમનામું થયું હોય તો તે હુકમ-
નામાની રૂએ ટાંચ લગાડી શકાય અને ઉપર
કહ્યા પ્રમાણે વેચાવી શકાય.

સંકુચિત વારસોને મર્યાદિત મીલકતની
આવક ઉપર તથા બ્યાજ વગેરે ઉપર સ્વતંત્ર
હક છે. મરજીમાં આવે તેમ તે વાપરી શકે
અને બેઠા બજારમાં પણ આપી શકે; ફક્ત વીલ
કરી શકે નહીં. હયાતિ દરમ્યાન ગમે તે ઉપ-
યોગ કરી શકે, તેમાંથી કરકસર કરી, બચા-
વવા બંધાએલી નથી. મરજીમાં આવે તેવા
માણસને-ખીયરીમાં વગેરેને આપી પણ શકે.

વિધવા બચત કરે, અને તેનું કેવું રોકાણ
કરે, તેના ઉપર તેના હક નક્કી થાય છે. જો
તે બચતમાંથી સ્થાવર મીલકત લે, અને પહે-
લાંની મીલકત અને એવી રીતે પાછળથી લીધેલી
મીલકતમાં ફેર ગણે નહીં-પરંતુ તેની મીલક-
તને મૂળ મીલકતના વધારા તરીકે જ ગણે-તો
તેની મીલકત ઉપર પણ સંકુચિત હક લાગી
જાય છે.

ઉપર જણાવ્યું તે પ્રસંગમાં, જો તે
વિધવા, તેની પાછળથી લીધેલી મીલકતને,
મૂળ મીલકત તરીકે ગણવા માગે છે એવો
પુરાવો ન હોય તો તેની મીલકતની તે સ્વતંત્ર
માલીક ગણાય છે અને તે 'વિધવાનું ધન'
ગણાતું નથી, તેથી, તે વેચાણ-ગીરિ-બજારમાં
વિગેરે કરી શકે તેમજ વીલ પણ કરી શકે.
તેના મરણ પછી, વીલ ન હોય તો તે મીલ-
કત શ્રીધન-વારસોને મળે. જો તેની બચત
જંગમ મીલકત તરીકે રાખવામાં આવે તો પણ
આ નિયમો જ લાગુ પડે છે.

વિધવા સંકુચિત મીલકતમાંની સ્થાવર
મીલકતનું નીચે જણાવેલા સંજોગોમાં વેચાણ
વગેરે કરી શકે છે: (ક) કાયદાક્રમ જરૂર
રીઆત હોય તો, (ઘ) વેચાણ વગેરે
લેનારે જો પહેલાથી તપાસ કરી હોય, અને
એવી તપાસના પરિણામે શુદ્ધ અંતઃકરણથી
એમ માન્યતા હોય કે જરૂરીઆત છે, તો
વેચાણ વગેરે રદ થાય નહીં. (ગ) ઉત્તરવા-
રસોની સંમતિ હોય, જેથી પ્રાયશ્ચિત્ત એમ
મનાય કે વેચાણ યોગ્ય હતું. (ઘ) જો
વિધવા આખી મીલકત ઉત્તરવારસોને આપી
દે તો તે યોગ્ય ગણાય અને રદ થાય નહીં.

જંગમ મીલકત ઉપર વિધવાને સંપૂર્ણ
હક છે. વિધવા, વારસામાં મળેલી જંગમ
મીલકત ગમે તેમ વાપરી શકે. ગમે તેને
બેઠા બજારમાં આપી શકે, વેચાણ કરી શકે,
ગીરિ મૂકી શકે. જો કે હયાતિમાં ગમે તેમ
વાપરી શકે પણ વીલ કરી શકે નહીં.

વિધવા અથવા બીજા મર્યાદિત વારસો
કાયદાક્રમ જરૂરીઆત માટે વેચાણ વગેરે કરી
શકે છે. આવી જરૂરીઆત, સાંસારીક અથવા
ધાર્મિક કારણોને લીધે સંભવી શકે. સાંસારીક
કરતાં ધાર્મિક કારણોને વિશિષ્ટ ગણવામાં
આવ્યાં છે; અને મરનાર પતિને પરલોકમાં
સુખ મળે એવાં ધાર્મિક કાર્યોને માટે વેચાણ
વગેરે કરવા વધુ વિસ્તૃત હક મળે છે. જરૂર-
આત વગરનું વેચાણ તે વિધવાના 'હક-હિત'
અને હિરસાનું વેચાણ ગણાય છે. જેમ
વિધવા તેની હયાતિ દરમ્યાન વાપરી શકે,
તેમ તે વેચાણ લેનાર ધણી વાપરી શકે છે,
અને વિધવાની હયાતિ બાદ ઉત્તરવારસોને
સોંપી દેવું પડે. પોતાની બચતમાંથી અથવા
બ્યાજમાંથી વિધવા દેવું પતાવવા બંધાએલી
નથી.

સ્વ. પતિના આત્માની શાન્તિ અથવા
એટલે કે તેની ક્રિયા તથા શ્રાદ્ધ માટે અથવા

તેનાં દેવાં પતાવવા માટે વિધવા મિલકતનું દાન કરી શકે યા તે ઝીરે મૂકી શકે કે વેચી શકે છે.

મરનારની મીલકતનું વારસાદ સરદીશીકેટ અથવા પાવર લેવા અથવા મીલકત સાચવવા કે જરૂર પડતા સુધારકામ માટેનું, સરકાર-મહેસુલ અને ચઢી મજેલા બાકા માટેના કુકમનામાં થયાં હોય તો તે ભરવા, પોતાનું ભરણુ-પોષણ; તેમજ મરનાર જેમનું ભરણુ-પોષણ કરવા બંધાએલો હતો તેમનું, ભરણુ પોષણ કરવા સ્વર્ગસ્થનાં પુત્ર-પુત્રીઓનાં લગ્ન ખર્ચ, વગેરે માટે વિધવા ખર્ચ કરી શકે છે.

જો કેટલું સંકુચિત વારસે જરૂરીઆત શિવાય અથવા ઉત્તરવારસની પરવાનગી શિવાય, વેચાણ વિગેરે કર્યું હોય તો તેનું વેચાણ વિગેરે ઉત્તરવારસોને બંધનકર્તા નથી,

જે સંકુચિત વારસ મીલકતની અરસાત-ફડી કરી નાખતા હોય જેના પરીણામે તેના ભરણુ બાદ ઉત્તરવારસોને ઘણું શોષણ પડે એમ હોય તો એવી અરસાતફડી અટકાવવા દાવો લાવી શકે છે. પરંતુ જો મીલકતને ઘણો લાભ ન હોય તો કોર્ટ તેના હાથમાંથી વહીવટ લાઇ લેશે નહીં. તેવીજ રીતે, જો તેના ભરણુ બાદ તેના ઉત્તરવારસોને બંધનરૂપ ન થાય એવી રીતે મીલકતના ઉપર વિધવા બોલો કરતી હોય તો તે અટકાવવા દાવો લાવી શકે; અને જો કોર્ટને એમ લાગે કે વસ્તુસ્થિતિ જોતાં ઉત્તરવારસો બંધાય એમ નથી તો કોર્ટ એમ જાહેર કરે કે તે શકત વિધવાની હયાતી સુધી બંધન કર્યાં થશે, પણ નહીં થાય. પરંતુ ઉત્તરવારસો આવે દાવો લાવવા બંધા-એલા નથી. જો ન લાવે તો તેથી એમનો હક નષ્ટ થતો નથી.

અનિલગતિમાપક કરોળીઓ.

બીજી બધી શક્તિઓ કરતાં કરોળીઓમાં એક સહુદેવ જોશીના જેવી શક્તિ કુપાએલી છે. આજે પવનની ગતિ માપવાના યંત્રો (Barometer) રાખવામાં આવે છે, જેમાં પવનની ઓછી વત્તી ગતિ, તે કાનો વિન્ડ ની અજર મળે છે, પણ એક પાશ્ચાત્ય ટીપ્પણીઓ કહે છે કે કરોળીઓની બળ બેરોમીટરની ગરજ સારે છે. અવલોકનનો અભ્યાસી એ બળુ જોઈનેજ કહી શકે કે પવનનું તોફાન થશે કે નહિ ! જો પવનમાં કંઈ તોફાન થવાનું હોય તો કરોળીઓ હમેશના કરતાં બળાંના તાંતણા મળ્યુતી માટે નજીક નજીક ગોઠવે છે, અને જ્યારે છેટે તાંતણાં ગોઠવે છે ત્યારે બાણુનું કે કશું કિંવસ સુધી પવન શાંત રહેવાનો છે. જ્યારે કરોળીઓ આ બાણુ રહે છે ત્યારે બાણુનું કે વરસાદ થવાનો છે. સાંજે કરોળીઓ બળમાં સુધારા વધારા કરવા મંડી પડે તો બાણુનું કે રાત્રિ શાંતિથી કંઈ તોફાન વગર પસાર થવાની છે, ચોમાસામાં સાધારણ રીતે પવનની ગતિ કલાકના ૨૮ માઈલની હોય છે.

ઈનામી ઉપાણું.

સંપાદિતા: સૌ. વિદ્યા ચિત્રલાલ શેઠ.

૧ ૨૫	૨ ૨	૩ ૩	૪ ૪	૫ ૫	૬ ૬	૭ ૭	૮ ૮
૯ ૯	૧૦ ૧૦	૧૧ ૧૧	૧૨ ૧૨	૧૩ ૧૩	૧૪ ૧૪	૧૫ ૧૫	૧૬ ૧૬
૧૭ ૧૭	૧૮ ૧૮	૧૯ ૧૯	૨૦ ૨૦	૨૧ ૨૧	૨૨ ૨૨	૨૩ ૨૩	૨૪ ૨૪
૨૫ ૨૫	૨૬ ૨૬	૨૭ ૨૭	૨૮ ૨૮	૨૯ ૨૯	૩૦ ૩૦	૩૧ ૩૧	૩૨ ૩૨
૩૩ ૩૩	૩૪ ૩૪	૩૫ ૩૫	૩૬ ૩૬	૩૭ ૩૭	૩૮ ૩૮	૩૯ ૩૯	૪૦ ૪૦
૪૧ ૪૧	૪૨ ૪૨	૪૩ ૪૩	૪૪ ૪૪	૪૫ ૪૫	૪૬ ૪૬	૪૭ ૪૭	૪૮ ૪૮
૪૯ ૪૯	૫૦ ૫૦	૫૧ ૫૧	૫૨ ૫૨	૫૩ ૫૩	૫૪ ૫૪	૫૫ ૫૫	૫૬ ૫૬
૫૭ ૫૭	૫૮ ૫૮	૫૯ ૫૯	૬૦ ૬૦	૬૧ ૬૧	૬૨ ૬૨	૬૩ ૬૩	૬૪ ૬૪

કુપન- આગળ. ૧૯૨૭.
માસિકના આદક ન હોય તેવાં કોષ્ટક બહેનો ઉપાણી-
ની હરિશાખમાં ભાગ લેવા પ્રચ્છતાં હોય તો તેમણે
આ કુપન ફોડીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની
દીપાદ સહિત બીડવી. એવી રીતે કુપન મોકલનારને
હરિશાખમાં દાખલ કરવામાં આવશે.
વંતી, "ગુણસુધરી".

આકાશ: ૧ "યુગરાતનો નાય" માંતું એક શ્રી પાત્ર. ૪ યુગ. ૭ પાણી. ૮ નળી.
(અગ્રેજ) ૧૦ ન્યાયાધીશ. ૧૧ એશીયાખંડના એક દેશનું નામ. ૧૩ માઈ. (સંસ્કૃત)
૧૪ યુગ. ૧૬ બ્હાલ. ૧૭ "મુગ્ધકરીક" નાટકનું એક પુરૂષ પાત્ર. ૧૮ ભાર. (સંસ્કૃત)
૨૦ ધર્માદ. ૨૨ લેખીત હુકમ. (અગ્રેજ) ૨૧ મોતી તોલવાનું એક વજન. ૨૮ નદી.
૨૯ એક એરી પ્રાણી. ૩૦ સોનું. ૩૧ કુલ વેચનારી.

ઉભા: ૧ બીલાડી. ૨ ખા ૩ એક ઢિંડું તહેવાર. ૪ એક સગપણ. ૬ એક બેમંમનું
નામ. ૮ એક સીંછો. ૯ અપ્સરા. ૧૧ એક કવિનું નામ. ૧૨ ઇગતવાળો. ૧૩ ઢઠ. ૧૫
ધર. ૧૬ જાગૃતગીરી. (અગ્રેજ) ૨૧ મહાભારતમાંનું એક પુરૂષ પાત્ર. ૨૩ ખાવાનો એક
મીઠો પદાર્થ. ૨૪ વેલ. ૨૫ કંબુસ. ૨૭ જંમલ. ૨૯ વરસ.

હરિશાખમાં દાખલ થવા માટેની શરતો:

(૧) આ ઉપાણીની હરિશાખમાં માસિકનાં દરેક શ્રીમાદક તેમજ જે બહેનો પોતાના
પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે.
શ્રીમાદકોનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરિશાખમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનારે
પોતાનો આદક નંબર અવશ્ય જણાવવો. આદક નંબર નહિ જણાવે તો હરિશાખમાં
નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મહિનાના ઉપાણીનો જવાબ તે મહિનાની આખર તારીખ

જરૂર વાંચો

અમૂલ્ય લાભ

પૂર્ણ વાંચવાથી જરૂર સંતોષ થશે.

યથા નામા: **“ મધુસુદન કુંદન ”** તથા ગુણા:

આ દવાથી

સ્ત્રીઓ

તેમજ પુરૂષોને એક સરખોજ લાભ.

તમને ૩-૪ દિવસમાં જરૂર માલમ પડશે. ઠપ્પામાં ૧૦ દિવસની દવા છે, છતાં ફક્ત તેની ઘણીજ ઓછી કિમ્મત રાખવામાં આવી છે. ઠપ્પા એકના કી. રૂ. ૧૧ અને ત્રણ ઠપ્પાની કી. રૂ. ૩૦. વી. પી. ખર્ચ જુદું. ખાવા વિગેરેની વધુ હકીકત માટે ઠપ્પા મધ્યેનું સૂચીપત્ર વાંચો.

વિશેષ સ્ત્રીરોગની ચિકિત્સા અને તેને લગતા બનતા ડેરી ઉપચારો, અને નાનાં બચ્ચાંઓ માટે સ્ત્રી દવા કરવામાં આવશે. જે પોતાનું અફ દરદ છુપાવશે તેને કદી સાફ થશે નહિ. માટે સ્ત્રીઓની શુભ વ્યાધિઓ સાફ અનુભવી સ્ત્રીની સલાહ લેવાની ખાસ જરૂર છે, જેને માટે એવે ઠેકાણે જલ્લે કે જ્યાં નિઃસ્પૃહિ, વિનાસ્વાર્થ અને ખરી સલાહ મળે એવી સલાહ સંતોષકારક રીતે આપનાર

સૌ. શ્રી બા. દયાદેવી ડી. પેટીગરા,

બીજી ખેતવાડી ગલી, બદ્રિકાશ્રમ રૂમ નં. ૧૬૧, મુંબઈ નં. ૪.

મેળાપનો વખત:—રહેવારે ૧૦ થી ૧૧; સાંજે ૩ થી ૪.

સ્ત્રીઓ પોતાના દુઃખની ખરી હકીકત વૈદ્ય ડોક્ટરો આમળ કદી શકતી નથી માટેજ આ ચોજના કરવામાં આવી છે.

દવાની કીમ્મત ઓછી રાખવાનું કારણ એને લગતોજ સ્વાર્થ બાકી પ્રમંથ અને સેવા.

મુખીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિર્ણય છેવટનો ગણાશે. કોઈ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના વ્યાજખી-ગેરવ્યાજખીપણા વિષે વાંધો લઈ શકાશે નહિ. (૪) કાગળની એકજ બાજુએ ખાનાં પાડીને લખેલા જવાબોજ સ્વીકારવામાં આવશે.

મે અંકના ઉપાણીની હરિફાઈનું પરિણામ.

સતિ શામળીએ પુછેલા ચારે કાવડાના સાચા જવાબો નીચે પ્રમાણે છે:—

સ. ૧ સાસુ-જમાઇનું સગપણ.

સ. ૨ બહેન-માઇનું સગપણ.

સ. ૩ સાળાવેલી-નણદોઈ (માસીઆઇ) નું સગપણ.

સ. ૪ મામીજી-માણેજ જમાઇનું સગપણ.

આ હરિફાઈમાં કુલ ૬૦ જવાબો આવેલા જેમાં-બધા સાચા ૧૫, ત્રણ જવાબ સાચા ૧૭, બે જવાબ સાચા ૨૫, અને એક જવાબ સાચા ૩, છે. અસ્પષ્ટ અને અપૂર્ણ જવાબોને અડધા સાચા ગણ્યા છે. બધા જવાબો સાચામાંથી એક બાલિકા પાસેથી નામ ઉપડાવતાં શ્રી. કુસુમ જ. પંડ્યાનું નામ નીકળતાં તેમને ઇનામ આપવામાં આવે છે. ઇનામમાં હરિફાઈના સંપાદક કવિ ભાવદાનજીમાઈના ' ગુરૂઓવીસી ' નામના પુસ્તક ઉપરાંત સૌ. બહેન બાતુમતિ કચ્છીઆ, ખી. એ તરફથી " આપણા દેશનો ઇતિહાસ (પ્રથમ પુસ્તક) " અને સ્વ. ભોટાદકર કૃત " રાસતરંગિણી " નામે બે પુસ્તકો પણ આપવામાં આવે છે. એ બહેને એ પુસ્તકો મંગાવી લેવાં. એ પુસ્તકો આપવા માટે અમે સૌ. બાતુમતિબહેનના ઋણી છીએ. બાકીના જવાબો આપનારાના નામે નીચે પ્રમાણે છે જેમાંના ચારે સાચા જવાબો આપનારાને પણ એ ' ગુરૂઓવીસી ' ની દરેકને એક નકલ સીલકમાં હશે ત્યાં મુખી આપવાની કવિરાજે ઉદારતા બતાવી છે તો એ સર્વ ઉમેદવારોએ આધા આનાની ટીકીટ ખીડી એ પુસ્તક અમારી પાસેથી મંગાવી લેવું.

ચાર જવાબ સાચા-કુલ ૧૫ નાં નામો.

શ્રીમતિ બહેનો. (૧) કુસુમ. જ. પંડ્યા. (૨) દીપકબા દેસાઈ. (૩) રાકુન્તલા મ. દેસાઈ. (૪) પ્રભાવતી હરખચંદ. (૫) સુશીલા બાણુમાઈ. (૬) સતિતા ત્રિ. વકીલ. (૭) કલાવતી નવનીતરાય. (૮) કસ્તુરબાઈ બજવાનલાલ. (૯) સૂર્યબાળા ત્રિપાડી. (૧૦) પુષ્પાવતી મનુલાલ. (૧૧) સરસ્વતી. ર. દીવાનજી અને રા. રા. (૧૨) મોહનલાલ લા. દેસાઈ. (૧૩) પાટડીઆ આર. જે. (૧૪) ઉમેદભાઈ પ. બક્ષમદ. (૧૫) ધનસ્વામ ગણપતરામ.

ત્રણ જવાબ સાચા-કુલ ૧૭ નાં નામો.

શ્રીમતિ બહેનો. (૧) ચંદનબાલા ધ. બકરી. (૨) રૂઢમણી ના. શાહ. (૩) લીલાવતી મ. અમીન. (૪) દમયંતી બ. મોદી. (૫) સુશીલા ધરમદાસ. (૬) વિમલકાન્તા. દે. મહેતા. (૭) રસિકગૌરી બા. યાત્રિક. (૮) ગં. સ્વ. પુષ્પાવતી હો. દેસાઈ. (૯) કાન્તા. મં. ઝવેરી. (૧૦) હરદેવબાઈ પ્રેમજી. (૧૧) પદ્માવતી. ન. લાલાજી. (૧૨) કમલાગૌરી. ચ. મશરવાજા. (૧૩) મણીબહેન. ચં. શાહ. (૧૪) તારાલક્ષ્મી. ચી. મહેતા. (૧૫) પુષ્પાવતી. બં. દેસાઈ. (૧૬) વસંત. ૭/૦ વા. લા. પટેલ. (૧૭) જમના. જ. મરચંદ. (૧૮) રા. રા. અંબુમાઈ. ૬ પટેલ.

બે જવાબો સાચા કૃત રૂપ નાં નામો.

શ્રી. ખેનો (૧) તારાખેન રા. દલાલ. (૨) કરતુરલક્ષ્મી આચાર્ય. (૩) લીલાવતી મ. મહેતા. (૪) અનસૂયા ૦/૦ હ. મ. વ્યાસ. (૫) કાશીખાઈ ઠા. પેટીગરા. (૬) રમંગૌરી મહેતા. (૭) બચુખા બા. ગોહેલ. (૮) જ્યાવતી પ્રાણલાલ. (૯) મંગળાગૌરી લા. મહેતા. (૧૦) શુભવતી વરજીવન. (૧૧) મોતીગૌરી તુ. મહેતા. (૧૨) નીલમંગૌરી હ. શેઠ. (૧૩) લીલાવતી અમીન. (૧૪) મંગુદેવી મા. પંડ્યા. (૧૫) ચારદા છો. પારેખ. (૧૬) વિનોદિની નાનાલાલ. (૧૭) મણિબેન જોશલાલ. ઉપરાંત રા. રા. (૧૮) મોહનલાલ બી. વણજારા. (૧૯) ખુશાલચંદ છ. માલવીયા. (૨૦) અનંતરાય ૦/૦ રા. કૃ. મો. ઝવેરી. (૨૧) ત્રીભોવનદાસ ચુ. શાહ. (૨૨) શા. કરસનદાસ છ. (૨૩) ત્રીકમલાલ હી. શેઠ. (૨૪) અમૃતલાલ ગો. ચોદાણ. (૨૫) છોડુખાઈ ત્રિવેદી.

એક સાચા જવાબ કૃત ૩ નાં નામો.

(૧) ક. પ્રમીલા દવે. (૨) સો. દરદાગૌરી દવે, (૩) સો. હીરાંખાઈ હ. ઉદેશી.

સમાલોચના:

(પાન ૮૮૦ થી ચાલુ)

પ્રસ્થાન: તંત્રી: રા. રામનારાયણ વિ. પાઠક વર્ષ ૨; અંક ૮ કાન્ત અંક વા. લ. રૂ. ૫-૦-૦ આ પ્રસિદ્ધ માસિકનો ખાસ અંક સ્વ. મણિરાજે રત્નજી ભટ્ટ (કાન્ત) નાં અનેક સંસ્મરણો સાથે પ્રકટ થયો છે. સર પ્રભાસંકર પટ્ટણી, રા. આનંદચંકર દુવ, સો. લેડી વિદ્યાખેન નીલકંઠ વગેરે લખીતાં લેખકોના સ્વ. કાન્ત સંબંધી સંસ્મરણો ઉપરાંત તેમનાં અપ્રકટ કાળો અને પત્રધારાથી અંક એક મોટી ખોટ પૂરી પાડી સ્વ. આત્માની શુજરાતને ઓળખાણ કરાવે છે. એ અંક પાછળ તંત્રીશ્રીએ લીધેલો ભ્રમ સ્ફળ થયો છે.

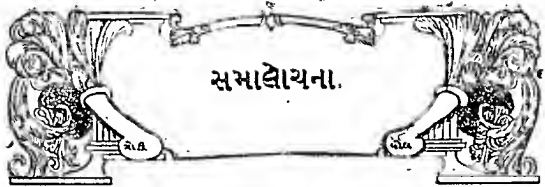
જ્યોત્સ્ના-વર્ષ ૧; પ્રકા ૨-૩ તંત્રીઓ: રા. વલ્લેય અને રા. બલ્લેય “જ્યોત્સ્ના મંડળ” વાંચી પ્રકટ થતા આ હસ્તવિખિત માસિકનો આ “કવિ સુવર્ણ મહોત્સવ” અંક શુજરાતના લખીતા લેખકોની કુશળતા પ્રસાદીઓ રજૂ કરે છે. એ આખા અંકની રસસામગ્રી કોઈ પણ સારા માસિકને સોના આપે એવી છે. એ સુંદર અંક ગણે તંત્રીઓને નમ્યવાદ.

સાભાર સ્વીકાર

સાભાર સ્વીકાર: ગાયત્રો: નવાનગર હાઈ-સ્કૂલમાં સુવર્ણ મહોત્સવ પ્રસંગે લખવાયેલા નાટ્ય પ્રયોગમાં ગવાયેલાં (૨) સમાજ સેવક: ૦૪ રા. ગો. હી. ઠક્કર. વર્ષ ૪; અંક ૧ લો. (૩) વાર્ષિક રીપોર્ટ: ૧૯૨૫-૨૬ શ્રી હિંદુ અનાયાત્રમ નડિયાદ.

સુધારો: “જવાબો”ની કીમત: આ પુસ્તકની સમાલોચના અમે ગયા અંકમાં કરી છે અને તેની કીમત રૂ. ૧-૪-૦ જણાવી છે. પ્રભાસંકર રા. ભરવલાલ ભટ્ટ (યુ. ટાણા-શીહોર ઘઘને કાઠિયાવાડ) જણાવે છે કે આ પુસ્તક તેમની પાસેથી મંગાવનારને તે ફક્ત રૂ. ૦-૧૨-૦ માંજ મળેશે. પોષ્ટેજ ભંડુ: “શુભસુદરી” ના આદેશને પોષ્ટેજ માફ છે પણ આદેશ નબર જણાવવો જોઈશે.

પોષ્ટ- (નવો અવતાર) અંક ૧-૨. તંત્રી: રા. બી. ડી. ગણાના. વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦ “પ્રવાસી પાત્ર” જેલવાસી થયાથી રા. ગણાનાએ આ પત્રને નવો અવતાર આપ્યો છે. લેખકોની સંયમ-ભરી સાધા ભેટાં “પોષ્ટ” નો અવતાર ખરેખર ફરી ગયો લાગે છે.

સમાલોચના.

છત્રપતિ શિવાજી મહારાજ: લેખક: રા. કલ્હણી કોઠારી. પ્રકાશક: સૌરાષ્ટ્ર સાહિત્ય મંદિર, રાણપુર. મૂલ્ય: દસ આના.

હિંદના એ પરમ ઉદ્ધારક મહારાજ શિવાજીની જીવનકથા તેમની ત્રિસતાપ્તિ નવતિ નિમિત્ત આ નાનકડા પુસ્તકમાં રા. કલ્હણીએ ગોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં આલેખી છે. ઉપરાંત શિવ મહારાજના જીવનના કેટલાક સંસ્મરણીય પ્રસંગો પણ હંકમાં આપ્યા છે. એ ઉત્સવ પ્રસંગે મુંબાઈમાં કવિશ્રી ન્દાનાલાલસાહેબે આપેલું, "હિન્દુપત્નો તારણદાર" નામે સુંદર ભાષણ પણ આ પુસ્તકમાં સમાવી પ્રકાશકે તેની ઉપયોજિતા વધારી છે. દેશની દાઝ ધરાવનાર પ્રત્યેક ગુજરાતીએ આ અતુલરૂપી જીવનકથા હૃદયમાં ઉતારવી જોઈએ. પુસ્તકની સાફજ આગ્રા પ્રકાશનો જોડી રાખી હોત અને સુદૃઢ લાલ શાહીને બદલે બદ્ધુ સાલીમાં થયું હોત તો તે વધારે સુંદર પાત.

સંસારનો ઠંસાર: લેખક: રા. ગોદનલાલ દ. કાંઠાવાળા, એમ. એ. બાર-એટ-લો. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૮-૦

આ સુંદર નરલકથાના લેખક પ્રસ્તાવનામાં જણાવે છે કે પોતે ગોતાના પિતાના જેવા "સારા" નથી કે મોટાભાઈ જેવા "સાહિત્યના ખા" નથી અને તેવા યવાની તેમને હમેશ પછ નથી. આ કારણે, ભાષાની દૃષ્ટિએ કેટલીક ક્ષતિઓ પુસ્તકમાં રહી ગઈ છે. છતાં વાર્તા જોરદાર અને રસમંદી બની છે એમાં જાણ સક નથી પણ ત્યજીવનના પ્રયોગોની સ્ત્રોતભૂત કથા વિના હિન્દુ સંસારની ધટનાએને નરવાયાના: રૂપમાં ગોળ તેમને રસમંદી બતાવવામાં લેખક સર્વાંશ સફળ નીવડ્યા છે, તે માટે તેમને અભાર અમિનંદન છે. પિતામીની સગાઈ માની તેઓ લખારનો

બવસાય ચાહુ રાખે એમ અને ઇચ્છીએ છીએ. ભાષા સાફરી આડંબર વિનાની હોઈ સાધારણ ભણેલી બહેનો પણ આ પુસ્તક સરળતાથી વાંચી શકે એમ છે.

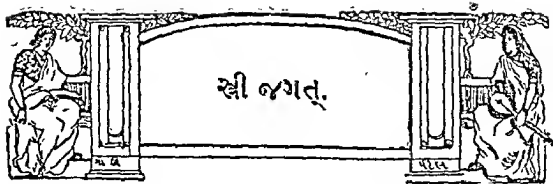
દાઈમ-ટેબલ (ગુજરાતી) તંત્રી: રા. એચ. ગી. દલાલ, જુલાઈ, ૧૯૨૭ બી. બી. એન્ડ સી. આઈ. અને જી. આઈ. પી. રેલ્વેનાં દાઈમ ટેબલો ગુજરાતી ભાષામાં પ્રકટ કરી તંત્રીએ લોકલ દેશોમાં ગુલાફરી કરતી ગુજરાતી જાણુતારી આવમને સારી સજાડ કરી આપી છે. જાહેર ખબરોની ભરમાર ભેતાં એ આનાને બદલે એક આનો કીમત રાખી રાકાવ.

નીતિ-પાઠમાળા (ભાગ ૧ લો). યોજક રા. મંજલજી દરજીવન જોડા અને રા. ચંદ્રકાન્ત મં. જોડા. પ્રકાશક: મેસર્સ જેયર મેથલ એન્ડ સન્સ, રાજકોટ કીમત રૂ. ૦-૪-૦.

બાઈન ટીમેલ ટ્રેનીંગ કોલેજના માછ-હેડમાસ્ટર અને રાજકુમાર કોલેજના માછ સાશીજી રા. જોડા અને તેમના પુત્રે આ નાનકડા પુસ્તકની સંકલના કરી છે. બાળકો હોંધાયી વાંચે કિચી નાની પણ જોષદાયક વાર્તાઓ સરળ ભાષામાં આપી, દરેક વાર્તાના બંધમાં તેમાંથી લેવા જોઈતો ભોધ તારવ્યો છે. પ્રાયગિક શાળાના બાળકોને ગીતિના પાઠ શીખવવા માટે આ પુસ્તક ઉપયોગી જણાયે કિચી અગને પાત્રી છે.

યશસ્વિની—પ્રકાશક: રા. યતેશ અને રા. મણેશ. કીમત: એ આના. આ નાનકડા પુસ્તકમાં કવિનર ન્દાનાલાલ વિષે તેમના જન્મ સુવર્ણ મહોત્સવ નિમિત્ત લખાયેલાં જુદાં જુદાં કવિઓના ૧૧ કાવ્યોનો સંગ્રહ છે. લલિતજી, રા. કૃષ્ણ શેઠ, રા. પ્રભાસર, સા. જયમનનોરી પાઠકજી, રા. રમણીક મહેતા વગેરેનાં નામે એ કાવ્યો કેવાં રસ-ભર્યાં દરો તેની ખાત્રો આપવા બસ છે.

(વધુ માટે જુઓ પાંચ)

દિ.ક.

અભિનંદન; રા. રા. કૃષ્ણલાલ મોદનલાલ
જેવેરી હાથકાંઠાના ન્યાયાધીશ નીમાયા અને જં.
બ્લેન શીવગૌરી જગજીવે. પી. થયા તે માટે
તેમને અભિનંદન આપવાનો એક સમારંભ વનિવા
વિશ્રામ તરફથી સર પુરુષોત્તમદાસના પ્રમુખપદે
થયો હતો. પ્રમુખે તેમજ બીજા વક્તાઓએ સી
કેળવણીના પ્રયત્નમાં બંનેએ બાબતે સેવાની
પારીકે કરી હતી.

નવાં જે. પી. બહેનો: મુંબાઈ શહેરના સુલે-
દના અમલદાર તરીકે ૧૪ મહિલાઓની નીમણુંક થઈ
છે. જેમાં શુજાતી બહેનોમાં સી. તારાભાઈ માલે-
કલાઈ પ્રેમચંદ અને જં. શીવગૌરી જગજીવે;
મુસ્લીમ બહેનોમાં સી. ખદીલ તેવજી અને સી.
ફાતમાબાઈ કરા, પારસી બહેનોમાં મીસ કોન્ટ્રેક્ટર,
મીસ એન્જનીયર, મીસ દેસાઈ; દક્ષિણી બહેનોમાં
સી. મદ્રાબાઈ મદમંચર, ડૉ. દાર્શિબાઈ નવરંગ,
અને ખ્રિસ્તિ બહેનોમાં ડૉ. નોરોન્ડા, મિસિસ
બેપ્ટીસ્ટ અને રો. શીમેન્ડી વગેરે છે.

પહેલાં દિવસે ગેરીસ્ટર: આખા દિવસમાં
અત્યાર સુધી સો-બેરીસ્ટર તરીકે મુંબાઈ હાથ-
કાંઠામાં પ્રેક્ટીસ કરતાં મીસ મીમાં તાતા એલવાં
દર્તા. હવે એક દિવસ બ્લેન રો. મીસ સીતાબાઈ
અજનાંચર દિવસ બહેન દિવસ સી-બેરીસ્ટર
આબ્જ છે. એમણે બેરીસ્ટર થવા હપરાંત જોડાઈ
મુનીવર્સીમાંથી બી લીટ. અને ડી. ડી. ની ડીગ્રી
લીધી છે. રંગુનના મીસ સરાદ જોર પણ બેરીસ્ટર
થવાના સમાચાર મળે છે. એ બહેનોને એમના
વિષય માટે અભિનંદન.

જાગ-ફેશનની અદાલત મુંબાઈમાં દમ-
જાન. પદ. પહેલા માસનો અનુભવ બતાવે
છે કે સૌને ધાર્યા કરતાં કામનો ધણો વધારે

બોલે એ અદાલતના ખસ મેજસ્ટ્રેટ મી કક્કર
કપર પડશે. તેમને એ અદાલતની ફરજ બરાબર
બાબતવા દેવા મટિ બીજા ફરજોમાંથી મુક્ત કરવા
જોઈએ. અકવાડીઆમાં અર્ધો દિવસ બસ નથી.

સેવાસદન (મુંબાઈ) નો ૧૬ મો વાર્ષિકો-
ત્સવ તા. ૧૧મી જુલાઈએ રાત્રી પ્રતાપગીરજના
પ્રમુખપદે મલબારી હોલમાં હજવાયો હતો જે પ્ર-
સંગે મુંબાઈના નાણાંદાર અને આગેવાન સી-પુરુષોએ
હાજરી આપી હતી. પ્રમુખે વિજયીની વિદ્યાર્થી-
નીઓને કળાઓ વગેરે બ્લેંચી આપી આ સંસ્થાના
ઉપચોગી કામની મુતકંઠે પ્રશંસા કરી હતી એ
સંસ્થામાં કામ કરનાર અને એ કામનો લાભ ઉઠા-
વનાર જનસમાજ બંને માટે એ સંસ્થા આરો-
પાઈ ૨૫ હોઈ જનતાની સદાનુભૂતિ આપે છે

બ્લેન પ્રોત્તમિલાને સ્કોલરશીપ: વડોદરા
વધુ અવધાસ કરવા ઉચ્ચાંક અથવાં બ્લેન પ્રીતમિલા
મનદરામ મહેતાને સરકારે તા. ૧ લી એપ્રિલથી
દોઢ વર્ષ માટે વાર્ષિક ૨૦૦ પાઉંડની સ્કોલરશીપ
આપી છે, જે માટે સરકારને ધન્યવાદ અને એ
બહેનને અભિનંદન આપીએ છીએ.

સતી થકાનો પ્રયત્ન: મુંબાઈમાં યથોદાબાઈ
નાથે એક મહિલાનો પતિ લાંબા સમયથી બીમાર
હતો અને મરવાની અણી પડેલો. પોતાનું
અખંડ સૌમાગ્ય ભગવવા યથોદાએ શરીરપરનાં
કપડાં સજાતી સતી થકાનો પ્રયત્ન કર્યો. સરમા-
રને કાયદો તેને "આપઘાત કરવાનો પ્રયત્ન"
કહે છે. આ પ્રયત્ન નિર્મળ જયો એટલે બદલતે
ફગે તે એવો પ્રયત્ન ન કરે માટે ર. ૧૦૦ ના
ભમીન લીધા છે. આ પ્રયત્ન પછી યોદા કલાક
માં એ બાઈ વિધવા બની છે!

એ નવી યોગજાઓ: સર પુરુષોત્તમદાસે

શિક્ષણના પ્રચાર માટે સુરત જિલ્લામાં બે નવી શાળાઓ અમલમાં મુકવા માંડી છે. જે ગામને નિશાળ જોઈએ તે ગામના લોકો શાળાના મકાન માટે જમીન અને ત્રીજા ભાગને ખર્ચ પૂરો પાડે તો બાકીનો બે ભાગનો ખર્ચ પોતાની પાસેથી આપવો એવી એક શાળા છે, આ મુજબ ગયા વર્ષમાં પાંચ ગામમાં નવી શાળાઓ ચાલુ થઈ છે, અને ૫૦૦ બાળકો શિક્ષણ લેતા થયા છે. ચાલુ વર્ષમાં બીજી ૨૬ શાળાઓ માટે તૈયારી ચાલે છે, બીજી શાળાના ફરતાં પુસ્તકાલયો માટે છે. આ

જોઈ હાન માટે સર પુરે-પોતામદાસને અને ધન્ય-વાદ આપીએ છીએ અને હૃદયથી છીએ કે કયા શાળાઓ સ્થાપના એવીજ શાળાના તેઓશ્રી કરે.

મહિલા વિદ્યાલય સુરત આજ ૧૧ વર્ષથી શ્રી-જેજીવણી માટે નમુ-નદાર કામ કરી રહ્યું છે. આજ તેમાં ૪૦૦ કન્યાઓ શિક્ષણનો લાભ મેળવી રહી છે. આ લાભ સારેરની કન્યાઓ વધુ સંખ્યામાં લઈ શકે એટલા માટે દરિ-પરામાં તેની એક શાખા રીક્રીકટ જડજનાં પત્ની સો. હમાળાઈ વાસુદેવ બી. એ. ને હાથે લા.

૧૩ મી જુને ખુલ્લી મુખી છે. સંચાલકોને એ માટે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

સ્વયંસેવિકાના ઉપચાર: અંકુશરના બીજવર્ગની ઉન્નતિ માટે કામ કરી રહેલાં બંને મજૂરોની ન. પંડયાએ જીવ શાળાની નજીક દાનું પીઠું લગાડવાની સરકારે પરવાનગી આપવાથી વિરોધ દર્શાવવા ઉપવાસ કર્યા હતા.

નાથતાં સારમ લાગી: વડેદગના એક ધો-બીને ત્યાં પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે લાંબી એક નાયક-બંને નાયકા બોલાવેલી નાયકાને મીજલસમાં

પોતાના કપડાં ધોનાર ધોબીને બેઠેલા બેથો એ-ટલે તેને નાયકતાં સારમ લાગી, અને કપડાંનું 'બચકું' લઈ ચાલતી થઈ. ધોબીએ ખીજવાયા અને નાય-કોના કપડાં નહિ પોતાના ઠરાવ કર્યા. આ બાયકોટથી નાયકોને હાડમારી થઈ. તેમણે અમ-લદારોને ફરિયાદ કરી પણ કંઈ ન વળ્યું. આખરે દારી મફત નાયકાનું અને દંડ માંગે તો તે આપવાનું પણ કહ્યું. પણ ધોમીલાઈએ નાચ જોઈ એટલા ખુશ થયા કે રૂ. ૩૦૦ બક્ષીસ આપ્યા.

ડૉ. સીતાબાઈ અજમાંવકર,
પેલાં હિંદુ સ્ત્રી-જેરીયર.

મહાદુર ઇન્ડિયાના: એ હિંદુ જાતિની એ બહાદુર માતા ગૌરી ધોધ-ળીના પ્રમાણે કર વેદે ચાર વર્ષ પેલાં પરણેલી. સ-સરા રામકૃષ્ણ પુત્રી સમી એ પુત્રવધુ પરકુરી નજર કરી પણ ગૌરી તેને વરા ન થઈ, એટલે તેના પર જુલમ રાફ થયા. પતિદેવ રક્ષણ ન આપી શક્યા બાઈ પીયર આવી ત્યાં પણ સસરાએ પીટા ન હોડો. કેસ અદાલતે ગયા. એ વળાની અદાલતે બાઈને જલમાં પરી. કયા કાયદાને આધારે તે ન્યાયાધીશ નહો. વજુર અદાલતમાં આજી મતાં

બાઈ છુટી છે. પતિ સસરાથી જુદા રહે તો તેને ત્યાં જવા અને જગ્યાં જગીને પણ તેણે પોતાનું કરવા તૈયાર છે. પણ પિતાથી જુદા થવાની પવિત્રતા તાકાત નથી. (સૌરાષ્ટ્ર).

લોહાણા સંખાવત: -લોહાણા જાતિના ન. ભીના આગેવાન રોક ખીમજી નાયક દેઠારીએ પોતાના વતન દેઠારી પોતાની જાતિની વિધ-વાઓના અને અસહ્ય વજ્ર પુરોના લાભ માટે રૂ. ૫૦૦૦૦ ની રકમ સંખાવવામાં આવી છે. આ પ્રમાણે દેકે જાતિના ધનિકો પોતાપોતાના સંખા

લે તો આપણી અનેક સામાજિક જરૂરીયાતો હજીથી થઈ નથી. એક ખીમણને અમે એ હદારતા માટે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

રૂ. ૪૦૦૦૦ ની સંખ્યાવતઃ પૂનાની આ નાયીમાઈ મહિલા વિદ્યાપીઠમાંથી થોડા સમય પર મેન્ચુસ્ટર થયેલાં બ્લેન વીડાબાઈ હર્જે' મનોરમા સામંતે (જે મી. લેલે સાથે પરણ્યાં છે) તેમણે રૂ. ૪૦૦૦૦ અમુક શરતો કરી સ્ત્રી-કળાણીના પ્રચાર માટે વિદ્યાપીઠને આપી દીધા છે. ઉપરાંત રૂ. ૬૮૦૦ ની રકમ ચોતાનો લગ્નદિન હજીવવા માટે એજ વિદ્યાપીઠને આપી છે. એ હદારતા માટે સૌ. મનોરમા લેલેને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

એતીવાદીની કેસેજમાં ખેડીવાર એક ગુજરાતી બ્લેન મીસ રામુ ગુજર વિદ્યાર્થીની તરીકે હાજર થયાં છે. એ બ્લેન ફરગુસન કોલેજમાંથી ઇન્ટરમીડિએટ પાસ થયાં છે અને વીલપુર જિલ્લામાં તેમને વારસામાં મળેલી કેટલીક જમીન છે જે તે ખેતે ખેડવા ઇચ્છે છે. કોલેજમાં હાજર થવા એ બ્લેનને ત્રણવાર આજી કરવી પડી એ સંચાલકો માટે અત્યંત યશમાવનારું મણાય. એ બ્લેનને અમે ફોરે હૃદયે છીએ.

હાયલોને શિક્ષણ આપવાની એક યોજના પૂના જિલ્લામાં કેટલાક વખત ખેડોં અમલમાં મુકવામાં આવી છે અને ઘણી ફોરેદમં નીવડી છે. સરકારે બીજા જિલ્લાઓમાં આજી શિક્ષણ આપવા રૂ. ૧૦૦૦૦ ની બજેટમાં નોંધવાઈ કરી છે. પણ એ રકમ પૂરતી નહિ થઈ પડે. બાળકોના અને માતાઓના રક્ષણને ખાતર એડી યોજના ઇલાકાના ફોરે જિલ્લામાં અમલમાં મુકવાની જરૂર છે જેથી હાયલોના અજાનને પરિણામે થઈ મરણો ઓછાં થાય.

છોકરાં માટેની લાલસા દળ આપતી ઘણી અજાન બ્લેનોના હાલમાંથી ગઈ નથી અને તે માટેના તેમના પ્રયત્નો ચારુજ હોય છે. મ. માંપીજી હમણાં બેંગ્લોરમાં હતા તે વખતે તેમની પાસે પણ એવી એક બ્લેને આવીને પુત્રપ્રાપ્તિ માટે આશીર્વાદ માગ્યા હતા. માંપીજીએ બાઈને કહ્યું કે હિંદમાં ઘણાં બાળકો બૂબે મરે છે તેમાંના બે તેમની અપનાવી ર્થા, અને તેમની માતાની

ખોટ પૂરી પાડે. આ સલાહ પુત્ર-લાલસાવાળી બ્લેનોએ અમલમાં મુકવી નેહ્યે.

પતિદેવ ફકયા: સાથેમ જિલ્લાના ધરમપુરી ગામમાં એક પતિદેવે પત્ની પર ફૂડી તેને સ્વર્ગમાં ખેંચાડી દીધી. પત્નીનો વાંક એટલોજ હતો કે તે પત્નીની પરવાનગી વિના એક સગાને ત્યાં લગ્નમાં મહાલવા ગઈ. પતિદેવ દાડ પીને સ્વારીએ ચઢવા અને પત્ની નાતમાં પીરસતી હતી ત્યાંથી ચોરથે પકડી બેંચી ગયા અને છરી મારી નાંન લીધો.

રક્ષણ ગૃહો: બદમાસોના પંજામાં ફૂડી પડતી યા પટેલી બાળાઓના રક્ષણ માટે ગૃહો સ્થાપવાની હિતચાલ હવેકતામાં પૂર હતાહથી ઉપાડી લેવામાં આવી છે. તે માટે જર્નર્નના પ્રમુખપદે હમણાં એક બહેર સમા મળી હતી અને મુ ના પ્રમુખ મી. સેનગુપ્તાએ ઠરાવ રજુ કર્યો હતો. આ આ ઠરાવની રૂથે એક મોટું ફંડ ઉપરાવવામાં આવશે. રૂ. ૮૦૦૦ ઉપર લરાઈ ગયા છે. પણ મુંબાર્મું થું? હોસ્પીટલ કરતાં આજી ગૃહોની અત્યંત ઓછી નથી. ના. જર્નર્ન આગેવાની લઈ આ કામ પાર પાડશે?

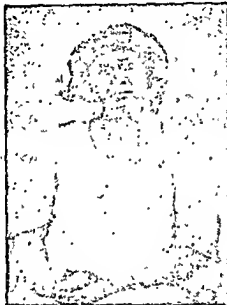
પૂનલગ્ન માટે સત્તામણી: ઝરીબાથી એક આજી નાજરમલ લીલ્લા ચોતાના બીમાર માલુશીને લઈ ચારેક માસથી કલકત્તા આવેલા અને તેમને સારવાર માટે મારવાડી હોસ્પીટલમાં રાખેલા. ફર-મિળાન એક મારવાડી વિષવા સાથે નાજરમલે પૂનલગ્ન કર્યું. આથી મારવાડી કોમ છડાઈ અને હોસ્પીટલમાંથી તેનાં જઈ માલુશીને કાઢી મૂક્યાં, જેમણે બે દિવસ પછી સ્વર્ગને રસ્તો લીધો. પાડને દુઃખે ગળાલીને ડામ દેવાયો.

સ્ત્રી-કુટાડ: બંજારાના ચોલીસ પ્રજાજી જિલ્લાની ચોલીસે એક ટુંઘાર ટાળી પકડી છે જેની એક આગેવાન સમાસદ એક સ્ત્રી છે. આ બાર્ડ ટાળી સાથે ખાડી અર્ધો પાટલુન અને પાપતી વગેરે મરદાની ચોરાક ખેડેરી ટુંઘમાં સામેલ થઈ હતી. ટાળીના સમાસદો એના ધરમાંજ એજા થતાં હતાં.

પતિની બહાર: કલકત્તામાં રહેતા બાણુ શુપ-વિશુપજી નંદીના ધરમાં તા. ૨૫ મી માર્ચની રાત્રે ત્રણ ટુંઘારએકે ધાડ પાડી, પરધતી ત્રણ વાગે બંજો ત્યારે એકે ચોતાના બિજાના પાસે જતેડી

જેથી તેને પકડતાં તેના બે સાથીઓએ બુધપતિપર રીવાજવર અને છરા વતી હુમલો કર્યો. બુધપતિની પત્ની અવાજથી જાગી ઉઠી અને પતિ ઉપર અત્યુભતી આક્રમક જોડાણે ચાલાકીથી એકના હાથમાંથી છરો જીંટવી લીધો. એટલામાં ધરનાં બીજાં માણસો પણ જાગી ઉઠ્યાં. બે જણા નાસી ગયા. ત્રણેને કેટલું સખત સજા કરી છે. પતિની બંદારે ધાનાર એ હિમતવાન બહેનને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

શામાશ મહારાજ:-ભરતપૂરના મહારાજ જીના વિચારના ગણાય છે છતાં પ્રજા દલ્યાણુ માટે નેહથી સુધારો કરવાની તેઓ હંમેશા તત્પરતા દેખાડે છે હમણાંજ એક રામદુલારી નામે બાલ-વધવાનાં લગ્ન ધામધુમથી રાજાને ખરચે તેમણે કરી આપ્યાં છે; અને એ સમારંભમાં જાતે આગળ પડતો બાજ લઈ પોતાની સલાહભૂતિ બતાવી છે. બાણલગ્નને અટકાવ કરનારો એક કાયદો કોણ રાજ્યે પડી છાકરીની ૧૨ વર્ષની અને છાકરાની ૧૬ વર્ષની બોલામાં બોલી લગ્ન હમ્મર કરાવી છે. વધારામાં છાકરી કરતાં બેવડી હમ્મરના વર સાથેના લગ્નનો અટકાવ કર્યો છે. ૫૪ વર્ષની

ડૉ. નોરોન્કા, બે. પી.

હમ્મરના પુરૂષ સાથે ૧૮ વર્ષની અંદરની કન્યાનાં લગ્ન ન થઈ શકે. કાયદાના લંગ માટે ૬ માસની કદ અને રૂ. ૧૦૦૦ ના દંડની સજા થશે.

એશિયા

જાપાનમાં સ્ત્રી-અગતિ કુદકે ને બુસકે વધતી જાય છે. અનેક સ્ત્રીઓ જુદા જુદા ધંધામાં કામ કરી રહી છે છતાં તેમને મતાધિકાર નથી મળ્યો. ચાલુ વર્ષમાં એ મારે બધાં સ્ત્રી-મંડળોએ સંયુક્ત થઈ કામ કરવા માંડ્યું છે અને પરિણામે પાર્લામેન્ટ તેમજ ગ્યુ. માં સમાન મતાધિકાર અપવા મટિનાં બીયો રજુ થયાં છે. સ્ત્રી-મતાધિ-

કાર સંધ તરફથી એક માસિક પણ પ્રકટ થવા માંડ્યું છે. એક બહેન-મીસ કોનો યંસુઇ ડોક્ટર એક સાયન્સની ઢીંખી મેળવવા લાગ્યરાણી થયાં છે. તેમણે છાંડવાઓ તેમજ કોલસા સંબંધી કેટલીક શોધખોળ કરી છે. મતાધિકારના કાર્યમાં એક ૬૬ વર્ષનાં ડોસીમા મિસિસ મસાકી યમાનો પણ હાથાકથી ભાગ લે છે. રાજકુટુંબ તરફથી મીસ શીમુકો ટકેટાને રાણાજીનો અનુસર થવા યુરપ મોકલ્યાં છે. જાપાનના ઇતિહાસમાં ખેલીવાર એક બાનુ-મીસ મીને યમાગામીને એક રાજાના પ્રીન્સીપાલ તરીકે નીમવામાં આવ્યાં છે.

યુરપ.

એ નવા ખત્રો:-લંડનમાં " પોલીસ હુમનસ રીબ્યુ " (સ્ત્રી-પોલીસ સંબંધી) એક નવું પત્ર પ્રકટ થવા માંડ્યું છે અને એ વિષયને લગતી માહિતી તેમજ શોધો બરપુર તેનો ખેલો અંક પ્રકટ થઈ ચૂક્યો છે. ફ્રાન્સમાં પણ એક નવું પત્ર " સ્ત્રી-સમાચાર " નામની સ્ત્રીઓના તંત્રીપદે પ્રકટ થવા માંડ્યું છે.

કવિતા માટે ઇનામ:-એલ્ફ્રેડ યૂનીવરસીટીમાં દર વર્ષે "યુડી. ગેટ પ્રાઇઝ " નામે એક

ઇનામ કવિતા માટે અપાય છે. ચાલુ વર્ષનો વિષય ઇટાલીના ઇતિહાસમાં થઈ ગયતી જુડીઆ નામે ૧૫ વર્ષની એક બાળા સંબંધી હતો બીજાં દરેકમાં મારગરિટ હોલ કોલેજની વિદ્યાર્થીની મીસ ગર્ટરેડ ટ્રેવેલીને પદ્મ કવિતા મોકલી હતી. કમિટિએ એ કવિતા પસંદ કરી તેમને ઇનામ આપ્યું છે.

વેપારી એમ્મરની મંત્રી:-મીસ એલ. વે. રીડી વોલરોલ વેપારી એમ્મરની સેક્રેટરી છે. ગયા મહિનામાં વેપારી એમ્મરની પરિવહન હંડનમાં ખર્ચ ત્યારે પ્રતિનિધિઓમાં એ એક જ નોંધવા

હતી. સાત વર્ષ આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી તરીકે કામ કર્યા પછી છેલ્લાં બે વર્ષથી તે સેક્રેટરીના પદ પર છે.

હોડી હંકારવાની હરિકાષમાં સ્ત્રીઓની બે ટાળીઓ ટેમ્સ નદીમાં જુનની ૨૦ મીએ હતરી હતી. પટનીથી મોટાંલેક સુધોના પટ હતનાર ટાળીએ ૨૬ મીનીટ ૫૭ સેકન્ડમાં પૂરેા કર્યા હતો. આ પટ પરજ કેમ્બ્રીજ-એક્સપ્રેસ વુનીવર્સિટીઓનાં પુરૂષ વિદ્યાર્થીઓ દર વર્ષે હરિકાષ કરે છે. અને તેમને એાછામાં એાછી સાદા અઢાર મીનીટ અને વધારેમાં વધારે ૨૪ મીનટ ૬ સેકન્ડ લાગી છે.

કુટુંબનો પોષક: ૧૫ વર્ષની ઉમરનો એ નેસફ ફેન્ક લીન્સી ૬ જાણના કુટુંબનો નિર્વાહ કાતો. ધરમાં મા અને પાંચ નાના નાના બાઇ બહેનો. સાથી મોટા નેસફ. એણે એક થોડો અને ગાલી વેચાતાં લીધાં-કમાઈને ખરીદ કીમત આપવાની શરતે. એ ગામીમાં સાકમાછ ભરી ઘેર ઘેર ફરી એ સવાથી સાંજ સુધી વેચતો. પરિણામે કુટુંબને પોષવા ઉપાંત ગાલી થોડાની કીમત પણ એણે ભરી. ફક્ત ફક્ત શીર્ષામ બાકી હતા ત્યાં પોલીસે એને પકડયો, મારણ કે થોડાની તખીયન સારી ન હતી; તેના પર જુનન જુરે છે એમ પોલીસને લાગ્યું. મેલસ્ટ્રેટે તેની વાત કાંમળી પુરા થઈ એક પાઠું જગવામાંથી ધનામ તરીકે આપ્યો.

આપધાતનું વિચિત્ર કારણ: હંડનમાં એક એક્ટ્રેસ મિસિસ મોડ એલમા ક્રીસે પોતાની તેર માસની દીકરીને મારી નાંખી પછી પોતે પણ આપધાત કર્યા છે. બાકને ધણી સાથે ન ફારવાથી પોતે જુદી રહેલી હતી. લગ્નથી બાકને એક છોકરા પણ થયો હતો. બન્ને બાળકોના ભરણ પોષણ માટે બાપ કંઈક રકમ આપતો હતો, ઉપરાંત બાક પણ એક્ટ્રેસ તરીકે કમાતી હતી પરંતુ ખરચાળ દેવાને લીધે એ બધું પૂરું થતું નહિ. બચ્ચાઓને સારી રીતે ઉછેરવા નેહએ એકા મતને લીધે તેણે આપધાત કર્યો, વળા છોકરીને પણ લેતી ગઈ, મારણ દીકરીની નવ હોવાને લીધે તે એકલી અટલી નિમાવ ન કરી શકે. સદમાએ ઉપરો બચાવ્યો છે !

એક લગ્ન થયાં, વરરાજી મી. વોક્સ અને વધુશણી ખેલોના મીસ પુલીઆ હાંચર છે. મી. વોક્સ સન ૧૮૬૦ માં બોલ્ટન ખાસે એજવર્થમાં રહેતો ત્યારે મીસ હાંચર સાથે તેને પ્રેમ બંધાયો હતો. તે પછી બાક સાહેબે એ ધણી કર્યા. મી. વોક્સ પણ એકવાર પરણ્યા હતા આજ ૩૭ વર્ષે. બન્ને પાછાં ખાલી પડતાં, જુનો પ્રેમ ફરી નગ્યો અને આ લગ્ન થયાં.

ખેલીજવાર: વેટરીનરી સરજરી (નનવરોને લમતા વેદકસાસ) ના ઇતિહાસમાં વીલીબમ્સ મેમોરીઅલ પ્રાઇઝ ખેલીજવાર એક મહિલા-લીવરપુલ યુનીવર્સિટીની વેટરીનરી સ્કૂલની વિદ્યાર્થીની મીસ ઇડા લોપ્ડ રોબર્ટસને મળ્યું છે. આ ઉપામ આપવાનું નહેર કાતા પ્રમુખ લેફ. કર્નલ બીલ્લ બેન્ડે મીસ રોમર્ટસને ખાસ અમિફાઇન આપ્યું હતું.

બકસો લીધો: અનેસ્ટ બોલી નામે એક દેખાવડો માણસ યુરપમાં પેસાદાર ઓઓને પરણવાનો ટોંગ કરી તેમના નાણાં વચાપત કરવાને ધમે લઈ બેઠો હતો. કેટલીક ઓઓને એમ ફસાયા પછી એક સ્વીસ છોકરી તેના પંખમાં ફસાઈ આ કામ માટે તે પેપરામાં નહેરખખર આપતો અને અરજ કરનારની નાણાંસ્થિતિની ખાનગી તપાસ કર્યા પછીજ તેને મળતો. એ સ્વીસ છોકરીને પરણી થોડો વખત સાથે રહી તેના બધાં નાણાં કઢાવી લીધાં અને વંતે માખી બયો. છોકરીએ બકસો લેવાનો વિચાર કર્યો અને એની નહેરખખરોની તપાસ રાખવા માંડી. પોતાના એક પેસાદાર કાકાને વચમાં રાખી વાત ચલાવી. બાકસાહેબ ભળમાં આબાદ સપડાયા. આયારે બેલ્કબમની નેઢમાં હેર કરે છે !

રમતગમત પર અંકુશ: બેવેરીઆના ધર્મ યુઓએ કેથોલીક ધર્મની સ્ત્રીઓ અને કન્યાઓ નહેર રમતગમતોમાં ભાગ લે તે સામે અલખમે બતાવી, ન્યુઅર્મમાં જુલાઇ માસમાં થયલી શરતો માં ઉવરવાની તેમને મનાઇ કરી હતી. આ મનાઇ દુકમ સર્વ દેવળોમાં વંચાયા હતો. તેમે માને છે કે એથી અનોતિ ફેલાય છે.

ઓસ્ટ્રીઆનો પાર્લામેન્ટમાં ચાલુ વર્ષની સુદ્ધીમાં છ બાનુઓ સોશીઅલ રમોફેટ પક્ષ

તરફથી સુંઠાયાં છે, ત્યારે કનડેવીવ પક્ષના એક પતિ નાણીતી નાંટક કંપનીનો સમાસદ હતો. જે બાનુ ને હે લાં સમાસદ હતાં તે સુંઠણીમાં નિષ્ફળ નીવડયાં છે. વીએ નાનીમુ. માં નવ ૫ હે નો સમાસદ તરીકે સું ઠાઇ છે. મતદારે તરીકે શ્રીએની ધોડી સં- ખ્યાહોવા છતાં પક્ષ પદ્ધતિપર સું ઠણી થતી હોવાથી મદિલાન એ વધુ સંખ્યા- માં સુંઠા ઈ સકવી નથી.

માતૃત્વમંડળ-ગુજરાત.

ઉદ્દેશ:—

પ્રજા સુદૃઢ, નિરોગી, સુંદર ને સંસ્કારી બનતી બધ તોટલા માટે સમાજમાં શ્રીએનું સ્થાન વધુ ઉચ્ચ ને પવિત્ર સ્વીકારાવડું; શ્રી ને પુરોષો પોતાપોતાની જવાબદારી સમજે એવી કેળવણી છેક બાળપણમાંથી મોટાં યાચ ત્યાં સુધી, ધારીરિક ને માનસિક વિકાસને યોગ્ય અપાવવી.

ઉપરના ઉદ્દેશમાં સમ્મત યનાર કોઇ પણ રૂપ વર્ષની વય ઉપરની વ્યક્તિ સમાસદ થઇ શકે. તેનું જવાજમ વાર્ષિક રૂ. ૨૫ રાખવામાં આવ્યું છે. આ મંડળનો હેતુ ને શ્રી યા પુરોષો આવી પ્રવૃત્તિમાં સહાય માનતા હોય; અને ખંતથી કાર્ય કરવાની ઇચ્છા હોય તેમનેજ આ મંડળ સભ્ય થવા નિમત્રે છે.

કાર્યની રૂપરેખા.

- (૧) બાલ્યાવસ્થાથીજ બાલક બાલિકાને સહચારી અને સહવિચારી બનાવવા વિષે લોકમત કેળવવો અને તેને માટે યોગ્ય વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવું.
- (૨) કુમાર કુમારિકા યુવાવસ્થામાં પ્રવેશ કરે તે પહેલાં શરીરના તમામ ભાગનું ને તેના ધર્મેનું પવિત્રપણે જ્ઞાન આપી બ્રહ્મચર્યનું રહસ્ય સમજાવવું.
- (૩) શ્રી પુરોષોમાં પ્રજનન શાસ્ત્રના જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો (ભાષણ, પત્રિકા, સાહિત્ય, સીનેમા, મેંજક લેન્ટર્ન, વગેરે દ્વારા).
- (૪) પ્રજોત્પત્તિની જવાબદારી અને આરોગ્યશાસ્ત્રના નિયમોને આધારે ને માનસિક સંપત્તિ સાથે કેટલો નિકટ સંબંધ છે, કેવી રીતે નિયમન કરવું વગેરે જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો.
- (૫) સગમાં શ્રીએની કેવી રીતે માવજત કરવી, તેના મન ને ચિત્તનો પ્રસન્નવૃત્તિથી સંતોષિત થઈ કેવી સુંદર છાપ પડે છે તે જ્ઞાન ફેલાવવું.
- (૬) સારી સંતતિનાં પ્રદર્શન બરવાં ને બરાવવાં.
- (૭) શ્રી પુરોષોનાં ને ખાસ કરીને શ્રીએનાં ગુણ ભાગોનાં દર્શનો તપાસ ને તેમના ફલાજની સવડ કરવી ને કરાવવી.
- (૮) ગ્રેષી રોગો કેવી રીતે યાચ છે, તેનાથી કેમ દૂર રહેવું, યવાનો ભવ હોય તો કેમ અટકાવવા, રોગ થયો હોય તો છલાજ વિષે યોગ્ય માહિતી આપવી વગેરે જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો.
- (૯) હાંદી પ્રજા શરીરે મંજીરુત, દેખાવમાં સુંદર, આરોગ્યવાન નીતિવાન, ને વધારે આત્મજીવવાળી યાચ તથા કળા વિજ્ઞાનમાં વધારે રસ લેતી યાચ તેવા જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવો.

પુલગારી નાંકા,

વડોદરા તા. ૧૨ : ૭ : ૨૭

સુલોચના દેસાઈ

મંત્રી, માતૃત્વમંડળ.

મિલિસ મુલાહીઃ એ નામે મદિલા છે. એનો તુક શ્રીમંડળ તરફથી યાચ છે. આ પોસ્ટ અમુક

દળ બધામાં એકે સરખી રહેશે જ્યારે રંગ અને બીજી ફેરફાર દૃષ્ટિએ તેમાં વિવિધતા આણી શકાશે, અત્યારે યુરોપીયન પોશાક વધારે હસતો નય છે તે નાણુક યશે.

કમાલ પાશાની નથી પત્ની: ટુર્સ્તાનના પ્રમુખ કમાલ પાશાએ રાજકીય કારણોને લીધે લતીફ હાનુમને લાંબા સમયથી તલ્લોક આપી દીધા છે. હવે તે શુસાની એક ૧૭ વર્ષની કન્યા સાથે સાદી કરવાના છે. એ બાળા ગરીબ હોઈ ઇસ્તાનમાં કામ શોધવા આ હતી. એના સૌંદર્યથી છકક ચક્ર એને બહુવવાની તજવીજ પાશાએ કરી આપી હતી. હવે પ્રેમના બીજ શપાયાં છે !

અમેરિકા.

હુડાછેડાનો ઉપાય-ભંગડ લગ્ન: અમેરિકામાં હુડાછેડાની સંખ્યા વધી પડી છે. આના ઉપાય તરીકે ચીકાગોના અનુભવરૂઢ જડજ સ્થુપ્ત હશે છે કે થોડા સમયમાં ભંગડ-લગ્નની પદ્ધતિ સ્વીકારવી પડશે. આપણે વેપારીને ત્યાંથી માલ ભંગડ લઈ આવીએ-પસંદ પડે તો રાખીએ નહિ તો પાછો આપીએ, તેડું લગ્નની બાબતમાં પણ કરવું પડશે. પાણુવા છત્તનાર થોડાક વખત સાથે રહી જાએ ફાવડ આવે તો પછી પરણે નહિતો દરેક પાત પોતાને રસ્તે ચાલ્યું નય.

સાહેબ માને છે કે એ પદ્ધતિથી સમાજ વધારે સુખી યશે, અને હુડાછેડાનો પ્રશ્ન ઉભો નહિ રહે.

પુરુષ-વેશમાં સ્ત્રીઓ: અમેરિકામાં વેરીહ નામે એક ડોક્ટર ૨૫ વર્ષ સુધી સ્ત્રી છતાં પુરુષ વેશમાં રહી હતી. ડૉ. "જેમ્સ" બારી પણ એવીજ રીતે ૫૦ વર્ષ સુધી પુરુષ વેશમાં તમીચી ખાતાડું કામ કરતી હતી કાંસમાં પણ સ્ત્રીઓએ પુરુષ વેશમાં રહેવાની સરકાર પાસે પરવાનગી મેળવી હતી થથી સ્ત્રીઓ પુરુષ વેશમાં લરકરમાં ફાખર યજ બહાદુરીથી લડવાના ફાખર પણ મળી આવે છે.

કપડામાં પ્રતાધિકાર: ક્યુબાના પ્રમુખ મરાદો હમણાં વેર્સિયન ગયા હતા તે મસંજ સાથી અમેરિકાની ફેરફાર સ્ત્રીઓએ પ્રતિનાધિ-મંડળ મોકલી ક્યુબાની સ્ત્રીઓને સમાન મતાધિકાર આપવા તેમને દમાલુ ક્યુ" હતું. પ્રમુખે બનવું કરવાનું વચન આપ્યું હતું.

નીમલુકે: (૧) બાગીચના ફરિયાદ ખાતાના પ્રધાને યુરુપ અને આફ્રોન્યાહનની સફે જતાં એ વહાણો ઉપર સો ડોક્ટરોની નીમલુક કરી છે. મીસ એડિર ફેરફાર પ્રમુખના સેક્રેટરી તરીકે લાંબો સમય કામ ક્યું છે.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૭ નો અંક-"વાર્તાઅંક" થશે.

એ અંકની રસસામગ્રીની કંઈક ઝાંખી.

બ્રહ્મનન્દિની : કવિવર ન્હાનાલાલનો ભાવભર્યો સુંદર રાસ.

અવનું જાતન : રા. એલ્યા જોશીનો હાસ્યરસિક રસ.

કસોટી : રા. વર્માએ લખેલો એક યુવકની કસોટીનો વર્તાવ.

દાખભાતની લડાઈ : રા. ખંધડીઆની હાસ્યરસિક સુંદર વાર્તા.

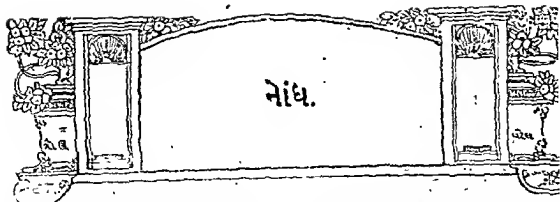
તેલ અવન : ડૉ. પાંડકની એક કોપડો ઉકેલતી રસમરી નવલિકા.

મહીઅરને પથે : રા. રમણીકલાલ દલાલની સમાજના અત્યાચારો દર્શાવતી વાર્તા.

ઉપરાંત બીજી પણ રસમરી વાર્તાઓ અપાશે.

આ અંક વેળાસર મેળવવા માટે લલાજમ મનીઓર્ડરી મોકલવું.

એ સર્વથી ઉત્તમ ઉપાય છે.

નોંધ.

સ્રી-ઉત્તરિના વિધિવિધ કાર્યોમાં પ્રબળ સહાનુ-
ભૂતિ ધરાવતા અને તેમાં
અભિનંદન. સંબંધ સક્રિય ફોજો આ-
પતા, તેમજ આ માસિક

સાથે નિહટ સંબંધ ધરાવતા ગુજરાતના એ સત્કર્મ-
નોને અભિનંદન આપવાનું સદ્માલ્ય આજે અમને
મળે છે. રા. રા. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીને એક
સમર્થ સાક્ષર તરીકે આજી ગુજરાત ઓળખે છે.

પોતાના હોબાથી તેમણે
રા. રા. કૃષ્ણલાલ આજ વર્ષે ધર્મ ગુજરાતની
મોહનલાલ ઝવેરી વાહુ સેવા બલવી છે અને
તેમાંથી આ માસિક તરફ

તેમણે પોતાને અનેક વ્યવસાયો છતાં ખાસ પક્ષ-
પાત બતાવ્યો છે. સૌ કોળવણીની અનેક સંસ્થા-
ઓના સંચાલનમાં તેમણે આગેવાની ભર્યા સદકાર
અર્પ્યો છે. તેમના કાર્યદાના હંડા જ્ઞાન વિશે, અને
તેમની નિવૃત્તિ ન્યાયાદિતિ વિશે મુબારકબી જનવાને
પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે. આજ વીસ વર્ષથી તેઓથી
સ્માલકાક કાટુંતું ન્યાયાસન શોભાવી રહ્યા છે અને
મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ તરીકે ઉજવણ કરી સંપાદન
કરી છે. તેમના અગ્રત પરિચયમાં આવનારને
તેમનું મીઠનસારપણું અને તેમનો નિખાલસ
સ્વભાવ મુગ્ધ કરે છે આવા એક સત્કર્મનો સર-
કારે હાઇકોર્ટના ન્યાયમૂર્તિને સ્થાને બેસાડી
પોતાની કદર કરવાની સક્રિયતા ખાતરી આપી છે.
સરકારની એ શુભસાદકતા મારે અમે તેમને
ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને આ પ્રસંગે રા. રા.
કૃષ્ણલાલમોહને અમે અમારાં સહુદય અભિનંદન
અર્પીએ છીએ અને હૃદયથીએ છીએ કે ને સ્થાને
સરકારે તેમને કામચલાઉ નીમ્યા છે ત્યાં સ્થાયી
નીમી પોતાની શુભસાદકતાને પ્રબળ વધુ પરિચય
આપે.

આ માસિક સાથે નિહટનો સંબંધ ધર

ખીલ સત્કર્મનો કે

કવીથી લલિતલ, લલિતલ છે. એમનાં

ભર્યા રાસ અને કા

અને એમનાં મંજરાથી એ મુજરાતની

તાને અત્યંત પ્રિય થઈ પડ્યા છે. સૌવ

ઉન્નતિ મારે એમની ધનસા ભણીતી છે અ

મારે તેમણે મોટો સક્રિય ફોજો આપ્યો છે

વિધી ન્દાનાદાલની જમ તેઓથી પણ આ

વનમાં પ્રવેશ છે, ને પ્રસંગે અમે તેમને અ

અંતઃકરણના અભિનંદનો આપીએ છીએ

માસિકને ભૂતકાળમાં તેમણે પોતાનાં મુદર :

કાન્થોથી અનેકવાર શોભાવ્યું છે. હજી અમા

માંજ તેમણે એક રસમયે રાસ આપ્યો

વનમાં પેઠા પછી એ રસમયે સુધાઈ ન ભય

ખમણા બેસથી બેઠવા માટે એમ અમે હજ

છીએ. ઉત્તર એમને દીર્ઘાયુ કરે અને ગુજ

સાહિત્યની હજી વધુ સેવા એમની પાસે કરે

શિદિષ સત્તા અને દેશી રાજ્યોની પર

અયકામણને પરિણામે :

વીરમગામની કેટલેક વર્ષે વીરમગામની

લાઈનદોરી અને હંતદોરી ફરી બંધાઈ છે

જોઓની હાડમારી કાઠિયાવાડમાંથી આ

માવપર જકાત લેવાનું

વધું છે. આ પ્રસંગે રાજકીય કારણોની વાટા

અમે ઉત્તરવા હજીતા નથી. પરંતુ એ જકા

પદ્ધતિથી કાઠિયાવાડ જતી આવતી સૌ-જન

ને હાડમારી ભોજવતી પડે છે તે સામે :

સખ્ત વિરોધ પ્રકટ કરીએ છીએ. સરકાર પોત

હુમોમાં હવારબેને હાડમારી ન થાય બેવી-

વતવા મારે અમલદારોને સૂચના આપે છે

એ અમલદારો પોતાની ફરજ બજાવવાં એ સૂ

મૂલી ભય છે અને દોર ચલાવવાં સુધા

પરિણામે અનેક સ્ત્રી-મુસાફરોની પેટીઓ અને ખીસ્તરા વીંખાય છે, ન હથેડે તો હથેડી અને છીણીનો પણ હપથોત્ર યાય છે અને એ રીતે અનેક બ્લેનો મુંઝવણમાં આવી પડે છે. અંગ્રે ઇચ્છીએ છીએ કે આ બાબતમાં સંપૂર્ણ રાહત સ્ત્રી હતાર-ઓને આપવા માટે શોધ્ય પગલાં સરકાર ત્વરાથી લે અને એ હાડમારી તુરતજ દૂર કરે. બ્લેનો પણ ભણી રહે કે અંગત અને ઘરખટલાના સામાન ઉપરાંત કે. દસ સુધીની ભેળી જકાત યાય તેટલા માલ ખજાર જકાતે લઇ જવાનો તેમને હક્ક છે. તેમના આ હક્ક પર તરતપ પડતી તેમને લાગે તો તેઓ જકાત ન આપવાની મક્કપતા દાખવે અને છતાં હેરાનગતી યાય તો મુંઝા મુંઝા સહી ન લેતાં તે વિષે ભહેરમાં પોકાર કરે.

આપણે દિંદુ ધર્મને દુનિયાના સર્વ ધર્મોથી શ્રેષ્ઠ માનવા-મનાવવા મથીએ છું. સંપ્રકરણદહીને છીએ છતાં એજ ધર્મને આત્મજોગ. નામે અનેક પ્રકારના અના-ચારો સેવાઈ રહ્યા છે. દેવદાસીની સંસ્થા એવોજ એક અનાચાર છે મદ્રાસ પ્રદેશમાં કલાર્વહુ-દેવદાસી એક અલગ નીતિજ મહાય છે અને તે ભતિની બાલિકાઓને સ્થાપન બાળવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે. એ બધું શ્રેષ્ઠ દિંદુધર્મને નામે યાય છે. એ બ્લેનોની ઇચ્છા હોય કે ન હોય છતાં કહેવાતી ધાર્મિક માન્યતાને આધારે તેમને શિયળ વેચવાની ફરજ પડે છે. આવીજ ફરજ કુ. સંપ્રકરણદહીને પાડવામાં આવી. સીતા થવાની આકાંક્ષા રાખનારી બાળાએ બળવો કર્યો અને ઘેરથી નાસ્તી છૂટી. પણ આખરે કાંઈ આરો ન જણાવાં તેણે આપઘાત કર્યો છે અને પોતાની સભવિય બ્લેનોના લાભ માટે જીવનનો ભોગ આપ્યો છે. દસ વર્ષની ઉંમરે માતા વિદોણી થયતી આ બાલિકા તેર વર્ષની થતાં દેવદાસી થવા નાનીએ એની ઉપર દળાણ કરવામારેલું. મરતી વખતે એ બ્લેને લખેલા હંફ-દ્રાવક પત્રમાંથી થોડાક લાજ નીચે આપીએ બીજે: "માતાના લાભનપાલન મામતી હું" દસ વર્ષની થઈ ત્યાં તો માતા મને મૂકીને ચાલી નીકળી. મારી જાણદારી મારી દાડીને માથે આવી. તેણે મને મોટી કરવા માંડી હું વાંચતાં લખતાં શીખી; હું કંઈક દુનિયાને સમજવા લાગી.

દેવમંદિર અને દેવદાસીના અર્થ સમજવા લાગી. મને સમાયણું થવણ બહુ ગમવા લાગ્યું. તેમાં થે રામ અને સીતા-એ સીતા રામની બેલડી-તો માઈ દિવસ રાતવું રટન બની. રહ્યાં. અદ-નિંરા હકીને હું પ્રભુને પ્રાર્થના કરતી કે મને રામ ભેલો લગપાર આપજો, મને સીતાજી બનવાની સક્તિ આપજો.

"મારા જીવનમાં તેરમું વર્ષ બેહું. મારી દાદીએ મને દેવદાસીની દીક્ષા આપવાની તૈયારીઓ માંડી. દેવદાસીની દીક્ષા એટલે વેસ્થાના ધંધાનો આરંભ: દેવદાસી એટલે ભહેર સ્ત્રી. અમારા દેસમાં દિનું ધર્મને નામે મારી ભતની સ્ત્રીને એવું જીવન સ્વીકારવું પડે છે. તેને ચારિત્ર્ય-દિનતાની બદનામ છંદગી બાળવી પડે છે મારી દાદીએ મને, કુલપ્રથા મુજબ, એ છંદગીની દીક્ષા લેવા આમંત્ર કર્યો. પણ દાદીના એ આમંત્રને હું વરા ન બની. મેં 'તો સીતા રામને દાદિ સમીપ રાખી, દાદીએ પણ સદ્જીવન જીવી છુટાઈ. સુધારવા આજીજ કરી, પણ માઈ કાણ માને ?

"મારી ઉંમર ચાદ વર્ષના થઈ હું નારી બની, મારા અંત અંત ઉપર જીવાનીની છાપ જેવાવા માંડી. મારી દાદીએ દીક્ષા લેવા મને ફરી વાર મનાવી. આ વખત તેણે મને ખૂબ ડર બતાવ્યો. મેં ફરી ફરીને આજીજ શુભ રી કે 'મને ગમે તેના સાથે પરણાવો ઘો, પણ મને બનતી સી. બનવાની ફરજ ન પાડો. હું એ નહીં કરી શકું. હું 'દાસી' નહીં બની શકું. મારે આપઘાત કરવો પડશે.' તો થે, તેમણે તો મને નમાવવાઈ દળાણ જરી રાખ્યું. પણ હું તો મક્કમ હતી. મારો જાદસ' સીતાજી હતાં. મારે બુખમરો વેઠવો પડ્યો. એક અઠવાડીઈ મને જૂખી રાખી.

"આ વાતને એક મહિનો થઈ ગયો. એક દિવસ એક ધનવાન માણસ મારી નાની પાસે આવ્યો. બન્ને વચ્ચે ઘણી લાંબી ચોડી વાતચીત થઈ પણ મેં તો માત્ર મારી નાનીના મોંઢાંમાંથી ખરી પ-ડતા એજ શબ્દ સાંભળ્યા: "તે જીવી નહ એટલે તમે તમારી ભતને આનંદ પમાડો. " આ ગજુતજાહ સાંભળી મને પ્રાસંગ પડ્યો. તે દિવસ રાતના બાર બન્ધ્યા સુધી હું લઈ નહીં. મારી નાની આરક્ષામાં આવી. તે સમજ કે હું મુક મુક છું. નેહને તે ચાલી ગઈ, તરતજ હું ઉઠી. હજાર